

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
TUZLANSKI KANTON
**Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona -
Tuzla**

BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERATION OF BOSNIA AND
HERZEGOVINA
TUZLA KANTON
Pedagogical Institut of Tuzla Canton-Tuzla

**KURIKULUM /
NASTAVNI PLAN I PROGRAM
ZA
OSNOVNU ŠKOLU**

Tuzla, juni 2019.

PREDGOVOR

SADRŽAJ

UVOD	
NASTAVNI PLAN	
I. OD NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA KA KURIKULUMU	1
1. Koje su razlike između Nastavnog plana i programa i Kurikuluma?	3
2. Usmjerenost prema kompetencijama	5
II. ODGOJNO – OBRAZOVNE VRIJEDNOSTI I OPĆI CILJEVI	7
1. Društveno kulturne i odgojno – obrazovne vrijednosti	9
2. Odgojno-obrazovni ciljevi	10
III. PRINCIPI KURIKULUMA/ NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA	11
IV. ODGOJ I OBRAZOVANJE USMJERENI NA UČENIKA	15
V. ODGOJNO-OBRAZOVNI CIKLUSI I STRUKTURA KURIKULUMA/ NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA	19
1. Odgojno – obrazovni ciklusi	21
2. Struktura Kurikuluma/ Nastavnog plana i programa	21
3. Izborni i fakultativni predmeti	23
VI. SMJERNICE ZA IMPLEMENTACIJU ZAJEDNIČKE JEZGRE NASTAVNIH PLANOVA I PROGRAMA DEFINISANE NA ISHODIMA UČENJA	25
Uvod	28
1. Od kompetencija do nastavnih programa	28
2. Struktura ZJNPP-a	29
3. Nastavni program za osnovni devetogodišnji odgoj i obrazovanje	32
4. Razvoj ishoda učenja u nastavnim programima za osnovni devetogodišnji odgoj i obrazovanje i srednjoškolski odgoj i obrazovanje	33
Preporuke za utvrđivanje ishoda učenja u nastavnim programima	41
Prilozi	44
Literatura	49
VII. ODGOJNO –OBRAZOVNA PODRUČJA	51
1. JEZIČKO KOMUNIKACIJSKO PODRUČJE	53
1.1. Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	55
1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik / ZJNPP-a definisana na ishodima učenja	55
Uvod	56
Ishodi učenja za jezik – Bosna i Hercegovina	59
Oblasti, komponente i ishodi učenja jezik u Bosni i Hercegovini	87
Shematski prikaz oblasti i komponenti za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik u Bosni Hercegovini	90
Definicije i legenda za prožimajuće pokazatelje	91
Principi definisanja ishoda učenja	93
Leksikon ključnih termina	95
Shematski prikaz plana aktivnosti razvoja ishoda učenja u 21. vijeku	96
Literatura	97
2. Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost - sadržaji i operativni ciljevi predmetnog programa	99
Ishodi učenja po trijadama	102
Prva trijada	109
Prvi razred	109

Drugi razred	115
Treći razred	122
Druga trijada	138
Četvrti razred	138
Peti razred	148
Šesti razred	156
Treća trijada	174
Sedmi razred	174
Osmi razred	182
Deveti razred	190
1.2. Strani jezici	207
1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za strane jezike definisana na ishodima učenja	209
Uvod	210
Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za strane jezike definisana na ishodima učenja - Tabelarni prikaz oblasti, komponenti i ishoda učenja	212
Shematski prikaz oblasti i komponenti	220
Ključne kompetencije – prožimajuće teme za strane jezike	221
Glavni nivoi jezičkih kompetencija	224
Zajednički nivoi kompetencija	225
2. Engleski jezik kao prvi strani jezik	229
Uloga, značaj i opšti cilj	231
Ishodi učenja po trijadama	232
Prva trijada	239
Prvi razred	239
Drugi razred	243
Treći razred	247
Druga trijada	257
Četvrti razred	257
Peti razred	268
Šesti razred	281
Treća trijada	299
Sedmi razred	299
Osmi razred	313
Deveti razred	329
3. Engleski jezik kao drugi strani jezik	341
Uloga, značaj i opšti cilj	343
Ishodi učenja po trijadama	344
Druga trijada	351
Šesti razred	351
Treća trijada	369
Sedmi razred	369
Osmi razred	384
Deveti razred	401
4. Njemački jezik	417
Uloga, značaj i opšti cilj	419
Ishodi učenja po trijadama	421
Njemački jezik kao prvi strani jezik	423
Prva trijada	423
Prvi razred	423
Drugi razred	427
Treći razred	431
Druga trijada	440

Četvrti razred	440
Peti razred	444
Šesti razred	450
Treća trijada	457
Sedmi razred	457
Osmi razred	461
Deveti razred	469
5. Njemački jezik kao drugi strani jezik	479
Cilj i zadaci	479
Ishodi učenja po trijadama	479
Druga trijada	481
Šesti razred	481
Treća trijada	489
Sedmi razred	489
Osmi razred	494
Deveti razred	499
6. Francuski jezik kao prvi strani jezik	507
Uloga i značaj, cilj i zadaci	509
Prva trijada	510
Treći razred	510
Druga trijada	513
Četvrti razred	513
Peti razred	517
Šesti razred	521
Treća trijada	524
Sedmi razred	524
Osmi razred	529
Deveti razred	533
7. Francuski jezik kao drugi strani jezik	537
Druga trijada	537
Šesti razred	537
Treća trijada	541
Sedmi razred	541
Osmi razred	545
Deveti razred	548
8. Arapski jezik kao prvi strani jezik	553
Uloga i značaj, cilj i zadaci	555
Prva trijada	556
Treći razred	556
Druga trijada	559
Četvrti razred	559
Peti razred	561
Šesti razred	564
Treća trijada	568
Sedmi razred	568
Osmi razred	571
Deveti razred	573
9. Arapski jezik kao drugi strani jezik	578
Druga trijada	578
Šesti razred	578
Treća trijada	581
Sedmi razred	581
Osmi razred	584

Deveti razred	586
10. Turski jezik kao drugi strani jezik	591
Druga trijada	593
Šesti razred	593
Treća trijada	596
Sedmi razred	596
Osmi razred	600
Deveti razred	605
11. Članovi Komisije za izradu NPP za jezičko područje	610
2. MATEMATIČKO PODRUČJE	613
1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za matematičko područje definisana na ishodima učenja	615
Uvod	616
Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za matematičko područje definisana na ishodima učenja - Tabelarni prikaz oblasti, komponenti i ishoda učenja	618
Oblasti, komponente ishodi učenja za matematičko područje	630
Shematski prikaz oblasti i komponenti za matematičko područje	632
Ključne kompetencije i prožimajući pokazatelji	633
Literatura	635
2. Matematika	637
Uloga i značaj, cilj i zadaci	637
Ishodi učenja po trijadama	638
Prva trijada	640
Prvi razred	640
Drugi razred	646
Treći razred	652
Druga trijada	658
Četvrti razred	658
Peti razred	665
Šesti razred	675
Treća trijada	684
Sedmi razred	684
Osmi razred	693
Deveti razred	705
3. Članovi Komisije za izradu NPP za matematičko područje	716
3. PODRUČJE PRIRODNIH NAUKA/ZNANOSTI	717
1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za prirodnoznanstveno područje definisana na ishodima učenja	719
Uvod	720
Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za prirodnoznanstveno područje definisana na ishodima učenja - Tabelarni prikaz oblasti, komponenti i ishoda učenja	722
Oblasti, komponente ishodi učenja za matematičko područje	738
Shematski prikaz oblasti i komponenti za područje prirodnih nauka	741
Ključne kompetencije i prožimajući pokazatelji	742
Literatura	745
2. ZJNPP za prirodu i društvo, prirodu i biologiju definisana na ishodima učenja	747
Uvod	748
Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za prirodu i društvo, prirodu i biologiju definisana na ishodima učenja - Tabelarni prikaz oblasti, komponenti i ishoda učenja	750
Oblasti, komponente ishodi učenja za prirodu i društvo, prirodu i biologiju	778
Shematski prikaz oblasti i komponenti za prirodu i društvo, prirodu i biologiju	781

	Ključne kompetencije i prožimajući pokazatelji	782
3.	Priroda i društvo – Priroda	785
	Uloga i značaj, cilj i zadaci	787
	Prva trijada	789
	Prvi razred	789
	Drugi razred	794
	Treći razred	799
	Druga trijada	818
	Četvrti razred	818
	Peti razred	834
4.	Biologija	851
	Uloga, značaj i cilj	853
	Druga trijada	854
	Šesti razred	854
	Treća trijada	856
	Sedmi razred	856
	Osmi razred	861
	Deveti razred	866
5.	ZJNPP za hemiju definisana na ishodima učenja	879
	Uvod	881
	Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za hemiju definisana na ishodima učenja - Tabela prikaz oblasti, komponenti i ishoda učenja	883
	Oblasti, komponente ishoda učenja za hemiju	895
	Shematski prikaz oblasti i komponenti za hemiju	897
	Ključne kompetencije i prožimajući pokazatelji	898
6.	Hemija	901
	Druga trijada	903
	Šesti razred	904
	Treća trijada	904
	Sedmi razred	908
	Osmi razred	911
	Deveti razred	915
7.	ZJNPP za fiziku definisana na ishodima učenja	925
	Uvod	927
	Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za fiziku definisana na ishodima učenja	929
	Tabela prikaz - oblasti, komponente i ishodi učenja za fiziku	944
	Shematski prikaz oblasti i komponenti za fiziku	946
	Ključne kompetencije i prožimajući pokazatelji	947
8.	Fizika	953
	Druga trijada	956
	Šesti razred	956
	Treća trijada	959
	Sedmi razred	960
	Osmi razred	963
	Deveti razred	968
4.	PODRUČJE DRUŠTVENO - HUMANISTIČKIH NAUKA /ZNANOSTI	979
	1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za društveno-humanističko područje definisana na ishodima učenja	981
	Uvod	983
	Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za društveno-humanističko područje definisana na ishodima učenja - Tabela prikaz	985

Oblasti, komponente i ishodi učenja za društveno-humanističko područje	995
Shematski prikaz oblasti i komponenti	997
Ključne kompetencije – prožimajuće teme za društveno-humanističko područje	998
2. ZJNPP za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju definisana na ishodima učenja	1001
Uvod	1003
Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za geografiju definisana na ishodima učenja	1005
Tabelarni prikaz - oblasti, komponente i ishodi učenja za geografiju	1020
Shematski prikaz oblasti i komponenti za geografiju	1022
Ključne kompetencije i prožimajući pokazatelji	1023
3. Priroda i društvo - Društvo	1027
Društvo - uloga i značaj, cilj i zadaci	1029
Prva trijada	1030
Prvi razred	1030
Drugi razred	1035
Treći razred	1042
Druga trijada	1048
Četvrti razred	1049
Peti razred	1056
4. Geografija	1065
Uloga, značaj, cilj	1067
Druga trijada	1067
Šesti razred	1067
Treća trijada	1072
Sedmi razred	1073
Osmi razred	1078
Deveti razred	1086
5. ZJNPP za historiju definisana na ishodima učenja	1095
Uvod	1097
Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za historiju definisana na ishodima učenja	1099
Tabelarni prikaz - oblasti, komponente i ishodi učenja za historiju	1110
Shematski prikaz oblasti i komponenti za historiju	1113
Ključne kompetencije i prožimajući pokazatelji	1114
6. Historija/Povijest	1117
Uloga, značaj, cilj	1118
Druga trijada	1118
Šesti razred	1118
Treća trijada	1122
Sedmi razred	1122
Osmi razred	1126
Deveti razred	1130
7. ZJNPP za građansko obrazovanje definisana na ishodima učenja	1135
Uvod	1137
Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definisana na ishodima učenja	1141
Tabelarni prikaz - oblasti, komponente i ishodi učenja za građansko obrazovanje	1152
Shematski prikaz oblasti i komponenti za građansko obrazovanje	1154
Ključne kompetencije i prožimajući pokazatelji	1155
8. Građansko obrazovanje	1161
Uloga i značaj građanskog obrazovanja	1163

	Treća trijada	1164
	Deveti razred	1164
5.	PODRUČJE UMJETNOST	1173
	1. ZJNPP za područje umjetnost definisana na ishodima učenja	1175
	Uvod	1177
	Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za područje umjetnost definisana na ishodima učenja	1179
	Tabelarni prikaz - oblasti, komponente i ishodi učenja za područje umjetnost	1197
	Shematski prikaz oblasti i komponenti za područje umjetnost	1199
	Ključne kompetencije i prožimajući pokazatelji	1200
	2. Likovna kultura	1207
	Uloga i značaj, cilj i zadaci	1209
	Prva trijada	1211
	Prvi razred	1211
	Drugi razred	1214
	Treći razred	1217
	Druga trijada	1221
	Četvrti razred	1221
	Peti razred	1224
	Šesti razred	1228
	Treća trijada	1232
	Sedmi razred	1232
	Osmi razred	1236
	Deveti razred	1240
	3. Muzička/glazbena kultura	1247
	Uloga i značaj, cilj i zadaci	1249
	Prva trijada	1250
	Prvi razred	1250
	Drugi razred	1253
	Treći razred	1257
	Druga trijada	1265
	Četvrti razred	1265
	Peti razred	1269
	Šesti razred	1273
	Treća trijada	1280
	Sedmi razred	1280
	Osmi razred	1285
	Deveti razred	1290
6.	PODRUČJE TEHNIKE I INFORMACIONE TEHNOLOGIJE	1299
	1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja	1301
	Uvod	1302
	Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja - Tabelarni prikaz	1304
	Oblasti, komponente i ishodi učenja za područje tehnike i informacionih tehnologija u BiH	1319
	Shematski prikaz oblasti i komponenti	1320
	Ključne kompetencije – prožimajuće teme za područje tehnike i informacionih tehnologija u BiH	1323
	2. Priroda i društvo – Tehnika i tehnologija	1329
	3. Kreativni rad – "Ja kreativac"	1331
	Uloga, značaj, cilj	1333
	Prva trijada	1337

Prvi razred	1337
Drugi razred	1341
Treći razred	1345
Druga trijada	1349
Četvrti razred	1349
4. Tehnički odgoj i kultura	1355
Uloga, značaj, cilj	1357
Druga trijada	1360
Peti razred	1360
Šesti razred	1361
Treća trijada	1364
Sedmi razred	1364
Osmi razred	1365
Deveti razred	1367
5. Informatika	1373
Uloga, značaj, cilj	1375
Druga trijada	1376
Peti razred	1376
Šesti razred	1379
Treća trijada	1386
Sedmi razred	1386
Osmi razred	1392
Deveti razred	1398
7. TJELESNO I ZDRAVSTVENO PODRUČJE	1405
1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za zaTjelesno i zdravstveno područje definisana na ishodima učenja	1407
Uvod	1408
Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za tjelesno i zdravstveno područje definisana na ishodima učenja - Tabelarni prikaz	1410
Oblasti, komponente i ishodi učenja za područje tehnike i informacionih tehnologija u BiH	1422
Shematski prikaz oblasti i komponenti	1423
Ključne kompetencije – prožimajuće teme za područje tehnike i informacionih tehnologija u BiH	1424
2. Tjelesno i zdravstveno područje	1429
Uloga i značaj, cilj i zadaci	1429
Prva trijada	1430
Prvi razred	1430
Drugi razred	1434
Treći razred	1440
Druga trijada	1448
Četvrti razred	1448
Peti razred	1454
Šesti razred	1459
Treća trijada	1466
Sedmi razred	1466
Osmi razred	1471
Deveti razred	1476
8. MEĐUPREDMETNA POVEZANOST I RAZVOJ KOMPETENCIJA	1487
Uvod	1489
1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja	1493
Uvod	1494

Poduzetništvo	1500
Karijerna orijentacija	1507
Antikorupcija	1521
Oblasti, komponente ishodi učenja za kroskurikularno i međupredmetno područje -tabela	1531
9. IZBORNI PREDMETI	1537
Uvod	1539
1. Izborni predmeti za jezičko područje	1541
1. Drama	
2. Korespodencija	
3. Strani jezik: svi drugi strani jezici (francuski, turski)	
2. Izborni predmeti za matematičko područje	1542
1. Matematičke radionice - kombinatorika i elementarna teorija brojeva	
2. Matematičke radionice - geometrija	
3. Matematičke radionice - skupovi, relacije, funkcije	
3. Izborni predmeti za područje prirodnih nauka	1543
1. Astronomija - 8 - jednogodišnji program	1543
2. Oscilacije i talasi - 9 - jednogodišnji program	1547
3. Ljekovito bilje - 8 - jednogodišnji program	1559
4. Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja - 5 - Nivo - 1	1564
5. Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja - 6 - Nivo - 2	1569
6. Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja - 7 - Nivo - 3	1574
7. Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja - 8 - Nivo - 4	1578
8. Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja - 9 - Nivo - 5	1583
9. Genetika - 9 - jednogodišnji program	1588
10. Zanimljiva geografija - 8 - jednogodišnji program	1593
11. Turistički odgoj - od 7 do 9 - dvogodišnji program	1607
12. Turistički odgoj i zanimljiva geografija - od 7 do 9 - trogodišnji program	1614
13. Ponašanje u kriznim situacijama - 7- 8 -9 – trogodišnji program	1632
14. Hemija kroz eksperimente	1640
4. Izborni predmeti za područje tehnike i informacione tehnologije	1641
1. Robotika – 6- 7 – 8 – 9 -četiri godine	
2. Saobraćaj – 5 – 6 - dvije godine	
3. Maketarstvo i modelarstvo – 7 – 8 dvije godine	
5. Izborni predmeti za područje društvenih grupa predmeta	1642
1. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo - 5 – 6 - dvogodišnji program	1642
2. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo - 5 - Nivo - 1	1653
3. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo - 6 - Nivo - 2	1659
4. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo - 7 - Nivo - 3	1665
5. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo - 8 - Nivo - 4	1672
6. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo - 9 - Nivo - 5	1678
7. Religijska kultura – devetogodišnji program	1684
8. Vjeronauk: islam	1698
9. Vjeronauk:katolički	
10. Vjeronauk: pravoslavni	
6. Izborni predmeti za područje tjelesni i zdravstveni odgoj	1699
1. Fitness - 5 - 6 – 7- 8- 9 – petogodišnji program	1699
7. Izborni predmeti za područje umjetnosti	1714
1. Likovna radionica	
2. Muzička radionica – komponovanje računarsko	
8. Interdisciplinarna grupa predmeta	1715
1. Poduzetništvo	
2. Karijerna orijentacija	
3. Antikorupcija	
VIII. UČENICI SA POSEBNIM ODGOJNO – OBRAZOVNIM POTREBAMA	1717

1. Učenici s teškoćama	1719
2. Talentirani i daroviti učenici	1721
3. Programi u redovnoj i izvan redovne nastave	1722
IX. OCJENJIVANJE I VREDNOVANJE UČENIČKIH POSTIGNUĆA	1725
X. PRAĆENJE I VREDNOVANJE OSTVARENJA NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA/KURIKULUMA	1731
1. Ektsterno vrednovanje – matura i ispiti	1733
2. Samovrednovanje odgojno- obrazovnog rada	1733
XI. PRILOZI - Spisak članova Komisija	1735
Redovna nastava	
1. Jezičko komunikacijsko područje	1737
2. Matematičko područje	1739
3. Područje prirodnih nauka	1740
4. Područje društveno-humanističkih nauka	1742
5. Područje tehnike i informacione tehnologije	1744
6. Područje umjetničke grupe predmeta	1746
7. Područje tjelesnog i zdravstvenog odgoja	1748
Izborna nastava	1749
1. Jezičko komunikacijsko područje	
2. Matematičko područje	
3. Područje prirodnih nauka	
4. Područje društveno-humanističkih nauka	
5. Područje tehnike i informacione tehnologije	
6. Područje umjetničke grupe predmeta	
7. Područje tjelesnog i zdravstvenog odgoja	

IZVORI

1755

UVOD

Nastavni plan za osnovnu školu

OBRAZOVNA PODRUČJA	REDOVNA NASTAVA	Zastupljenost nastavnih časova sedmično po trijadama									Ukupno nastave
		I trijada			II trijada			III trijada			
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	
<i>A. Jezici</i>	NASTAVNI PREDMETI										
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	3	4	4	5	5	4	4	4	4	37
	Prvi strani jezik	1	1	2	2	3	2	2	2	2	15
	Drugi strani jezik	-	-	-	-	-	2	2	2	2	8
<i>B. Matematika</i>	Matematika	2	3	3	4	4	4	4	4	4	32
<i>C. Prirodne nauke</i>	Priroda (integrativno sa predmetom društvo) ¹	0,8	1,43	2,14	2,12	2	-	-	-	-	8,49
	Biologija	-	-	-	-	-	1	2	2	2	7
	Geografija/Zemljopis	-	-	-	-	-	1	2	2	2	7
	Hemija/Kemija	-	-	-	-	-	1	1	2	2	6
	Fizika	-	-	-	-	-	1	1	2	2	6
<i>D. Tehnika i informatičke tehnologije</i>	Kreativni rad -Kreativac ²	1	1	1	1						4
	Tehnička kultura	-	-	-	-	0,5	1	1	1	1	4,5
	Informatika	-	-	-	-	0,5	1	1	1	1	4,5
<i>E. Društvene nauke</i>	Društvo (integrativno sa predmetom priroda)	1,2	1,57	0,86	0,88	2	-	-	-	-	6,5
	Historija/Povijest	-	-	-	-	-	1	2	2	2	7
	Građansko obrazovanje									1	1
<i>F. Umjetnosti</i>	Likovna kultura	2	2	2	2	1	1	1	1	1	13
	Muzička/Glazbena kultura	2	2	2	2	1	1	1	1	1	13
<i>M. Sport</i>	Tjelesni i zdravstveni odgoj	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18
UKUPNO REDOVNE NASTAVE		15	18	19	21	21	23	26	28	29	200
<i>Izborni predmeti</i>	PREDMETI IZBORNI										
	Vjeronauka/vjeronauk	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Religijska kultura	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Strani jeziks			1	1	1	1	1	1	1	
	Ljekovito bilje					1	1	1	1	1	
	Turistički odgoj i zanimljiva geografija						1	1	1	1	
	Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo					1	1	1	1	1	
	Astronomija, oscilacije i talasi						1	1	1	1	
	Ponašanje u kriznim situacijama							1	1	1	

¹ Priroda i društvo je nastavni predmet koji pripada i prirodnim i društvenim naukama i spada u grupu integrativne nastave

² Kreativni rad ("Ja kresativac") je nastavni predmet koji pripada prirodnim naukama, tehnici i informatičkoj tehnologiji kao i umjetnosti te spada u grupu integrativne nastave koja se provodi kroz ručni rad.

³ Strani jezici kao što su francuski, turski, ruski, arapski, kineski, japanski i drugi ...

	Genetika									1	
	Hemija kroz eksperimente						1	1	1	1	
	Muzička radionica	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Likovna radionica	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Matematička radionica						1	1	1	1	
	Robotika						1	1	1	1	
UKUPNO IZBORNE NASTAVE⁴		1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Čas odjeljske zajednice		1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
UKUPNO REDOVNE, IZBORNE NASTAVE I ČOZ		17	20/ 21	21/ 22	22,72 /23,7 2	22/ 23	26/ 27	28/ 29	30/ 31	30/31	218,22/ 226,22
OSTALI OBLICI ODGOJNO OBRAZOVNOG RADA	Dopunska	0,5	0,25	0,25	0,25	0,25	1	1	1	1	9
	Dodatna/i projektna nastava	0,5	0,25	0,25	0,25	0,25	1	1	1	1	9
	Slobodne aktivnosti	1	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	1	1	9
UKUPNO											

Napomena: svi učenici imaju čas odjeljske zajednice, ali nemaju svi učenici čas dopunske, dodatne nastave ili sekcije, tako da stvarno opterećenje učenika je redovna nastava, izborna nastava, ČOZ i eventualno 1 do 2 časa u ovisnosti od učenika.

Na osnovu Zakon o osnovnom obrazovanju ("Službene Novine TK" br. 9/2015 godine čla 38 stav 3)
 Učenici od I do III razreda mogu imati sedmično opterećenje do 20 časova, učenici od IV do VII razreda do 25 časova, a učenici od VII do IX razreda mogu imati sedmično opterećenje do 30 časova nastave.

⁴ Izborna nastava

I.

**OD NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA
KA KURIKULUMU**

1. Koje su razlike između Nastavnog plana i programa i Kurikuluma?

Kurikulum možemo razumjeti kao plan za akciju ili pisani dokument koji uključuje strategije za postizanje željenih, unaprijed formuliranih ciljeva.

Promjena prelaska na kurikulum može se nazvati i prelaskom s kulture nastavnih planova i programa na kulturu kurikuluma jer se odlikuje:

1. premještanjem težišta obrazovnog procesa sa sadržaja na ciljeve i rezultate obrazovanja
2. usmjeravanjem na kvalitet rezultata i kvalitet procesa obrazovanja
3. razvojem sistema evaluacije i samoevaluacije u obrazovanju
4. usmjeravanjem na učenika i procese učenja
5. poticajnim, razvojno usmjerenim obrazovnim okruženjem.

Razlike između Nastavnog plana i programa i Kurikuluma su:

NASTAVNI PROGRAM

Sadržajni pristup

Dominantno odgovara na pitanje Šta se uči?
Ukazuje na to šta nastavnik u nastavi treba da predaje. Ciljevi su uopšteni i realno nisu pomoć nastavniku prilikom organizovanja nastave. U programu nije jasno šta će učenici na kraju učenja znati. Nisu definisani ishodi.

KURIKULUM

Razvojni pristup

Polazište za planiranje nastave su ciljevi učenja (zašto se uči) i ishodi učenja (šta će učenik na kraju znati/moći da uradi)

PRIPREMANJE NASTAVE

Sadržajni pristup

Nastavnik planira svoju aktivnost – predavanje. Polazi od konkretnih tema i planira način na koji može optimalno da prezentira (prenese) učeniku date sadržaje.

Razvojni pristup

Nastavnik polazi od cilja učenja i planira, ne svoju, već *aktivnost učenika na času*. Sadržaj pripreme u suštini podrazumijeva povezivanje

CILJ UČENJA – AKTIVNOSTI UČENIKA

Nastavnik planira aktivnosti učenja koje obezbjeđuju ostvarivanje predviđenog cilja

POLOŽAJ UČENIKA I NASTAVNIKA U NASTAVI

Sadržajni pristup

Na času je dominantna aktivnost nastavnika. Nastavnik izlaže, pokazuje, objašnjava, sistematizuje temu o kojoj je riječ, dok učenik, sa druge strane, manje ili više pasivan primalac informacija (sluša, pamti, zapisuje, ponavlja i sl.

Razvojni pristup

Na nastavnom času dominantna je *aktivnost učenika*. Uloga nastavnika je da stvara nastavne situacije za učenje, da osmišljava aktivnosti učenja, da vodi i usmjerava učenikovu aktivnost učenja.

ISHODI PROGRAMA

Sadržajni pristup

Mjera realizacije programa je realizacija svih tema, predviđenih programom od strane nastavnika. Stvarni ishodi odnosno stvarni rezultati nastave, manje – više su nepoznati.

Razvojni pristup

Praćenje i vrednovanje procesa nastave i učenja podrazumijeva praćenje i vrednovanje ishoda učenja.

ULOGA I KOMPETENCIJE NASTAVNIKA

Sadržajni pristup

Nastavnik sebe doživljava kao stručnjaka za oblast koju predaje. Njegov zadatak je predavanje i tumačenje sadržaja programa, a zadatak učenika je učenje.

Razvojni pristup

Pored poznavanja sadržaja nastavnik treba da poznaje i metode nastave/učenja (strategije). Treba da zna *koje aktivnosti učenja obezbjeđuju ostvarivanje predviđenih ciljeva/ishoda procesa nastave/učenja*.

Razlikujemo:

NACIONALNI KURIKULUM koji se odnosi na vrijednosti, ciljeve, principe, sadržaj i opšte ciljeve odgojno – obrazovnih područja, vrednovanje učeničkih postignuća te vrednovanje i samovrednovanje ostvarenja kurikuluma.

Indikatori kurikuluma su:

- učenički nivo
- raznolikost i kompleksnost obrazovnih interesa
- ritam stalnog porasta polja znanja
- potreba oblikovanja učenikovih osobitosti unutar svijeta koji se mijenja.

ŠKOLSKI KURIKULUM podrazumijeva *sve sadržaje, procese, aktivnosti koji su usmjereni na ostvarivanje ciljeva i zadataka obrazovanja kako bi promovirali intelektualni, osobni/lični, društveni i fizički razvoj učenika.*

On obuhvaća osim službenih programa nastave i neformalne programe, te obilježja koja stvaraju školski imidž, kao što su kvalitetni odnosi, briga o jednakosti suprotnosti, o vrednovanju primjera koji postavljaju kriterij škole i načine na koji je ta škola organizirana i vođena. Nastavni i poučavajući stilovi snažno utiču na kurikulum i u praksi ne mogu biti odvojeni od njega (Alistair Ross, 2000; DES, 1985.).

Karakteristike školskog kurikuluma:

- težište obrazovnog procesa nije više sadržaj već cilj i rezultat obrazovanja,
- razvoj sistema procjene i samoprocjene u obrazovanju,
- usmjerenost ka kvalitetu rezultata,
- usmjerenost na učenika i proces učenja,
- samostalnost i razvoj škole,
- stručnu samostalnost i odgovornost nastavnika,
- lokalna i šira podrška zajednice za efikasan i kvalitetan obrazovni sistem.

Indikatori školskog kurikuluma:

- slika postojećeg stanja, uslovi u kojima škola radi što podrazumijeva: školski objekt, opremu, materijalno-tehnički uslovi, kadrovski uslovi,
- potrebe učenika, nastavnika, roditelja, lokalne zajednice,
- mogućnosti škole (na osnovu analize i ispitivanja procijeniti)
- program rada škole u tekućoj godini (preuzima se iz plana kurikuluma na kantonalnom / državnom nivou)
- plan i program razvoja škole u slijedećih tri do pet godina.

KURIKULUM PREDMETA – polazi se od:

- historijskog aspekta
- kulturne baštine
- elemenata predmeta
- sadržaja predmeta (iz svakog elementa predmeta)
- ciljevi i zadaci predmeta
- znanja (iz svakog područja predmeta)
- vještine
- metode poučavanja
- metode učenja
- metode vrednovanja i ocjenjivanja

Tokom rada usmjerili smo se u izradi Nastavnog plana i programa poštujući što je moguće više relevantne elemente izrade Kurikuluma.

Središnji dio *Kurikuluma/ Nastavnog plana i programa* čine učenička postignuća za odgojno-obrazovna područja, razrađena po odgojno-obrazovnim ciklusima te opisi i ciljevi međupredmetnih tema koje su usmjerene na razvijanje ključnih učeničkih kompetencija. Osnova je za izradu nastavnoga plana primjerenog opterećenju učenika, razradu predmetne strukture unutar odgojno-obrazovnog područja, određivanje predmeta jezgrovnog i diferenciranog kurikuluma (raznovrsnih izbornih predmeta), te školskog kurikuluma. Drugim riječima, ovaj *Kurikulum/ Nastavni plan* i program služi kao temelj za

izradu predmetnih kurikuluma, ali i ostalih kurikulumskih dokumenata (smjernice za primjenu kurikuluma, priručnici za nastavnike, priručnici za roditelje, standardi za izradu udžbenika i ostalih nastavnih materijala, standardi i mjerila za vrednovanje kvalitete učeničkih postignuća i rada škola i dr.).

Potrebno je istaći da *Kurikulum/ Nastavni plan i program* pridonosi planiranju i organiziranju rada škola, uključujući donošenje školskog kurikuluma. Odgojno-obrazovne vrijednosti, ciljevi, kompetencije i principi određenih dokumenata omogućuju razumijevanje osnovnoga smjera razvoja Kurikuluma/ Nastavnog plana i programa i pružaju temeljne odrednice za razvoj i rad odgojno-obrazovnih ustanova.

Opis, ciljevi i očekivana učenička postignuća odgojno-obrazovnih područja te opis i ciljevi međupredmetnih tema pomažu školama da lakše povezuju nastavne predmete, racionaliziraju nastavu te je obogate izbornom nastavom i vannastavnim aktivnostima u skladu sa prioritetima, potrebama učenika i lokalne zajednice.

Kurikulum/Nastavni plan i program je razvojni dokument. Razvojan u smislu što iz njega slijedi duboko promišljena razrada i izrada svih drugih dokumenata; razvojan u smislu otvorenosti promjenama i stalnom inoviranju u skladu s promjenama i razvojnim smjerovima u društvu i obrazovanju. Brze promjene u nauci, tehnologiji, privrednom i ekonomskom razvoju i ostalim područjima društvenog života postavljaju odgoju i obrazovanju stalno nove zahtjeve, što dovodi do potrebe za stalnim vrednovanjem i mijenjanjem Kurikuluma/ Nastavnog plana i programa. Savremeni pristup u izradi i razvoju Kurikuluma/ Nastavnog plana i programa sve više decentralizira i demokratizira ovaj proces te uključuje i širu odgovornost za promjene kod učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i direktora te ostale važne učesnike i korisnike obrazovanja: učenici, roditelji, članovi lokalne i regionalne zajednice, socijalni partneri i drugi.

2. Usmjerenost prema kompetencijama

Razvoj društva zasnovan na znanju i proces globalizacije, naročito jačanje svjetskog tržišta i konkurencije na globalnom nivou, stvaraju nove potrebe na nivou društvenog života i života pojedinca u svim područjima: kulturi, naučnom i tehnološkom razvoju, privrednom i ekonomskom razvoju, društvenoj povezanosti, položaju i ulozi pojedinca kao građanina te njegovom ličnom razvoju.

Život i rad u savremenom društvu brzih promjena i oštre konkurencije zahtijevaju nova znanja, vještine, sposobnosti, vrijednosti i stavove, tj. nove kompetencije pojedinca, koje stavljaju naglasak na razvoj inovativnosti, stvaralaštva, rješavanja problema, razvoj kritičkog mišljenja, poduzetnosti, informatičke pismenosti, socijalnih i drugih kompetencija. Njih nije moguće ostvariti u tradicionalnom odgojno-obrazovnom sistemu koji djeluje kao sredstvo prenošenja znanja. Pomak u kurikulumskoj politici i planiranju s prenosa znanja na razvoj kompetencija znači zaokret u pristupu i načinu programiranja odgoja i obrazovanja.

Razvoj kurikuluma usmjerenog na učeničke kompetencije predstavlja jedan od glavnih smjerova kurikulumske politike u evropskim i drugim zemljama. Da bi uspješno odgovorila izazovima razvoja društva znanja i svjetskoga tržišta, Evropska Unija je odredila osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje koje je prihvatila i Bosna i Hercegovina. To su:

1 U kontekstu Evropskog kvalifikacijskog okvira kompetencije su opisane kao odgovornost i samostalnost.

Kompetencije označavaju sposobnost primjene znanja, vještina i ličnih, socijalnih i metodoloških sposobnosti, na radnom mjestu ili tokom učenja, kao i u privatnom i profesionalnom razvoju.

Kompetencije se definiraju kao kombinacija znanja, vještina i stavova. Ključne kompetencije su one koje svaki pojedinac treba za lično ispunjenje i razvoj, aktivno građanstvo, društveno uključivanje i zapošljavanje.

2 Vrste kompetencija

- generičke ili prenosive u različita područja djelovanja
- područno specifične (svojstvene određenoj disciplini/struci)

Razvoj kompetencija

- ciklički (osnovna škola:prva trijada,druga trijada, treća trijada, srednja škola)
- integriran kroz sve nivoe učenja

Određivanje kompetencija

- na nivou ciklusa, škola
- uključenost različitih nositelja interesa (nastavnici, roditelji, učenici, poslodavci)

- **Komunikacija na maternjem jeziku** – odnosi se na osposobljenost za pravilno i stvaralačko usmeno i pismeno izražavanje i tumačenje koncepata, misli, osjećaja, stavova i činjenica te jezičko međudjelovanje u nizu različitih društvenih i kulturnih situacija: obrazovanje, rad, slobodno vrijeme i svakodnevni život; uključuje također razvoj svijesti o uticaju jezika na druge i potrebi upotrebe jezika na pozitivan i društveno odgovoran način.
- **Komunikacija na stranim jezicima** – odnosi se na osposobljenost za razumijevanje, usmeno i pismeno izražavanje i tumačenje koncepata, misli, osjećaja, stavova i činjenica na stranomu jeziku u nizu različitih kulturnih i društvenih situacija. Značajan je sastavni dio ove kompetencije razvijanje vještina međukulturnog razumijevanja.
- **Matematička kompetencija i osnovne kompetencije u nauci i tehnologiji** – matematička se kompetencija odnosi na osposobljenost učenika za razvijanje i primjenu matematičkog mišljenja u rješavanju problema u nizu različitih svakodnevnih situacija; osnovne kompetencije u nauci se odnose na osposobljenost za upotrebu znanja i metodologije kojima se objašnjava svijet prirode radi postavljanja pitanja i zaključivanja na osnovu činjenica; tehnološka kompetencija shvaćena je kao osposobljenost za primjenu naučnih znanja i metodologije kao odgovor na ljudske potrebe i želje. Osnovne kompetencije u nauci i tehnologiji, također, uključuju razumijevanje promjena uzrokovanih ljudskim radom te odgovornost pojedinca kao građanina.
- **Digitalna kompetencija** – odnosi se na osposobljenost za sigurnu i kritičku upotrebu informacijsko-komunikacijske tehnologije za lični i društveni život - rad na poslu, u slobodnom vremenu i komuniciranju. Njezini su ključni elementi osnovne informacijsko-komunikacijske vještine i sposobnosti: upotreba multimedijske tehnologije za pronalaženje, primjenu, procjenu, pohranjivanje, stvaranje, prikazivanje i razmjenu informacija te razvijanje saradničkih mreža putem interneta.
- **Učiti kako učiti** – obuhvaća osposobljenost za proces učenja i istrajnost u učenju, organiziranje vlastitog učenja, uključujući efikasno upravljanje vremenom i informacijama kako u samostalnom učenju, tako i pri učenju u grupi. Isto tako i rješavanje problema, procesuiranje, ocjenjivanje i asimiliranje znanja te primjenu novog znanja i vještina u različitim kontekstima – kod kuće, na poslu, u obrazovanju i usavršavanju. Uopšteno, učiti kako se uči značajno doprinosi uspješnom upravljanju vlastitom karijerom.
- **Socijalna i građanska kompetencija** – obuhvaća osposobljenost za odgovorno ponašanje, pozitivan i tolerantan odnos prema drugima, međuljudsku i međukulturnu saradnju, uzajamno pomaganje i prihvaćanje različitosti; samopouzdanje, poštovanje drugih i samopoštovanje; osposobljenost za efikasno sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, zajednici i društvu, te djelovanje na principima pravde i mirotvorstva.
- **Inicijativnost i poduzetništvo** – odnosi se na sposobnost pojedinca da ideje pretvori u djelo, a uključuje stvaralaštvo, inovativnost i spremnost na preuzimanje rizika te sposobnost planiranja i vođenja projekata radi ostvarivanja ciljeva. Temelj je za vođenje svakodnevnog, profesionalnog i društvenog života pojedinca. Također, čini osnovu za sticanje specifičnih znanja, vještina i sposobnosti potrebnih za pokretanje društvenih i tržišnih djelatnosti. Poduzetništvo ima aktivnu i pasivnu komponentu: ono uključuje sklonost da sami unosimo promjene te sposobnost da prihvaćamo, podržavamo i prilagođavamo inovacije vanjskih činioaca. Poduzetništvo podrazumijeva prihvaćanje odgovornosti za vlastite postupke bilo pozitivne ili negativne, razvijanje strateške vizije, postavljanje ciljeva i njihovo postizanje te motiviranost za njihov uspjeh.
- **Kulturna svijest i izražavanje** – odnosi se na svijest o važnosti stvaralačkog izražavanja ideja, iskustava i emocija u nizu umjetnosti i medija, uključujući muziku, ples, pozorišnu, književnu i vizuelnu umjetnost. Također, uključuje poznavanje i svijest o lokalnoj, nacionalnoj i evropskoj kulturnoj baštini i njihovo mjesto u svijetu. Pritom je od ključne važnosti osposobljavanje učenika za razumijevanje kulturne i jezičke raznolikosti Evrope i svijeta te za njihovu zaštitu kao i razvijanje svijesti učenika o važnosti estetskih činjenica u svakodnevnom životu.

Prema: Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December for lifelong learning (2006/962/EC)

Ove su kompetencije danas ciljevi nacionalnih kurikulumata zemalja članica Evropske Unije i njihov razvoj predstavlja jedan od važnih ciljeva evropske obrazovne politike i nacionalnih obrazovnih politika u evropskim zemljama.

II.

**ODGOJNO – OBRAZOVNE VRIJEDNOSTI I
OPĆI CILJEVI**

1. Društveno kulturne i odgojno – obrazovne vrijednosti

Odgojem i obrazovanjem ističemo intenciju kakvo društvo i kakvog čovjeka želimo. Bitno je, stoga, prepoznati i usuglasiti zajedničke društveno-kulturne vrijednosti i dugoročne odgojno-obrazovne ciljeve koji podržavaju i usmjeravaju odgojno-obrazovno djelovanje. Od škola se očekuje promišljanje i djelovanje u skladu s određenim vrijednostima i ciljevima.

Na početku 21. vijeka odgojno-obrazovna politika u svijetu pa tako i kod nas suočava se s izazovima i potrebama usklađivanja lokalnog i nacionalnog sa svjetskim i globalnim, usklađivanje tradicije sa savremenosti, kratkoročnog s dugoročnim, konkurencije i takmičarskog duha sa solidarnosti, ubrzanog naučno - tehnološkog razvoja s ljudskim sposobnostima da ga usvoji, duhovnog sa materijalnim itd.

Vrijednosti kojima *Kurikulum/Nastavni plan i program* daje posebnu pažnju jesu: znanje, solidarnost, identitet te odgovornost.

Znanje je temeljno za građenje društva znanja, ono je osnovna proizvodna i razvojna snaga u društvu. Znanje, obrazovanje i cjeloživotno učenje su temeljni pokretači razvoja bosansko hercegovačkog društva i svakog pojedinca. Omogućuju mu bolje razumijevanje i kritičko promišljanje samoga sebe i svega što ga okružuje, snalaženje u novim situacijama te uspjeh u životu i radu.

Solidarnost pretpostavlja sistematsko osposobljavanje djece i mladih da budu osjetljivi za druge, porodicu, slabe, siromašne i obespravljenе, za međugeneracijsku brigu, svoju okolinu i za cjelokupno životno okruženje.

Identitet. Odgoj i obrazovanje pridonose izgradnji ličnog, kulturnog i nacionalnog identiteta pojedinca. Danas, u doba globalizacije – u kome je na djelu snažno miješanje različitih kultura, pogleda na svijet i religija – čovjek treba postati građaninom svijeta, a pritom sačuvati svoj nacionalni identitet, svoju kulturu, društvenu, moralnu i duhovnu baštinu. Pritom posebno treba čuvati i razvijati maternji jezik te paziti na njegovu pravilnu primjenu. Odgoj i obrazovanje trebaju buditi, poticati i razvijati lični identitet. Odlika ličnog identiteta pretpostavlja poštovanje različitosti.

Odgovornost. Odgoj i obrazovanje potiče aktivno učešće djece i mladih u društvenom životu i promoviše njihovu odgovornost prema opštem društvenom dobru, prirodi i radu te prema sebi samima i drugima. Odgovorno djelovanje i odgovorno ponašanje pretpostavlja smislen i savjestan odnos između lične slobode i lične odgovornosti.

Ovako postavljene vrijednosti ima svoj civilizacijski i naučni smisao u:

a) Obrazovanju za biti - ili obrazovanje za život, je poznato još pod nazivom "*Učiti za život*". U području obrazovanja za život favoriziraju se znanja o vlastitom razvoju tokom čitavog života, planiranje vlastite karijere, čuvanje zdravlja i okoline, brojna praktična znanja koja su svakog dana potrebna, od prehrane, higijene, slobodnog vremena, sitnih popravaka, odgovornosti i profesionalnog ponašanja bilo koje djelatnosti i sl. U njemu se prepliću humane, demokratske, građanske i ljudske vrijednosti bez kojih tradicionalna i savremena evropska škola nije moguća.

Svaki čovjek je originalna, unikatna i neponovljiva vrijednost određenog trajanja, a njegov život sasvim lična pojava neke vjerovatno svrhovite namjene. Zato je podučavanje pojedinca za odgovorno i svrhovito upravlja sobom i vlastitim životom zadatak dostojan svakog truda.

b) Obrazovanju za znati - odnosno obrazovanje za odabir vrijednih sadržaja iz postojećeg ljudskog iskustva, obuhvata uglavnom kognitivni, emocionalni i konativni razvoj pojedinca. U sklopu kognitivnog razvoja približe se misli na razvoj verbalnih, matematičko-logičkih, prostornih, muzičkih, interpersonalnih i intrapersonalnih sposobnosti uz pomoć kojih osoba upravlja sama sobom, izborom ciljeva i strategijama ostvarivanja postojećih ciljeva, sposobnošću obnavljanja i nadogradnje vlastitog znanja, pravilnom selekcijom vrijednog znanja, "učenjem učenja", primjenom znanja i inovacijama putem znanja. U vremenu u kojem živimo, ovo je strateški najznačajnije područje iako to ne znači da je i najviše zastupljeno.

3 Konceptija devetogodišnjeg osnovnog odgoja i obrazovanja, FMONK-Sarajevo, mart 2004.

c) **Obrazovanju za djelovati** - savremena škola treba kod učenika da razvije potrebu praktičnog djelovanja i aktivnog odnosa prema gotovo svim pitanjima, problemima i izazovima iz njihove životne sredine. Pozitivan odnos prema svakom radu i sposobnost za izvođenje određenog konkretnog djelovanja i poslovanja, primjena teorijskih znanja i zamisli u praksi, prosuđivanje stvarnih dimenzija naše svakidašnjice, izvediv je zadatak moderne škole. Djelovati, biti aktivan i poduzetan, imati viziju boljeg svijeta i društva za koje se treba izboriti bez čekanja da to ostvare drugi.

d) **Obrazovanju za zajednički život** - globalizacija odnosa u svijetu gdje nacionalne granice predstavljaju samo administrativna područja upravljanja i transfera kapitala, tehnologije i sve većih količina roba, radne snage i kreativnosti, donosi sasvim nove potrebe zajedničkog i odgovornog suživota. Najjednostavnija inačica te složene situacije je interkulturalizam, multikulturalizam kao stvarnost pluraliteta kultura, vijera, jezika, tradicije, prehrane, odijevanja, ali i zajedničkih posljedica ozonskih rupa, smanjenje količina pitke vode, zagađenost tla, vode i zraka, terorizma i moguće prijetnje sučeljavanja svjetskih sila, zajednički život u globalnom svijetu, tolerancija prema nepozatom i tuđem, snošljivost svega što su dužni i drugi podnositi, mirno rješavanje problema i drugih problema svakidašnjeg života.

Temeljne odgojno-obrazovne vrijednosti *Kurikuluma/Nastavnog plana i programa* proizlaze iz opredijeljenosti obrazovne politike za cjelovit lični i društveni razvoj učenika, za čuvanje i razvijanje duhovne i materijalne te prirodne baštine Tuzlanskog Kantona i Bosne i Hercegovine, i stvaranje društva koje će omogućiti održivi razvoj.

2. Odgojno-obrazovni ciljevi

Odgojno – obrazovni ciljevi su:

- osigurati sistematičan način poučavanja učenika, poticati i unapređivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, radni, moralni i duhovni razvoj u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima;
- osigurati mogućnost za samoupoznavanje, poticati i razvijati samostalnost, samopouzdanje, odgovornost i kreativnost u učenika;
- **osposobljavanje učenika za selektivni pristup informacijama**, učenje putem otkrića, kritičko i metakritičko učenje, timski rad;
- osposobljavanje za samostalno, promišljeno i odgovorno donošenje odluka koje se tiču njihovog razvoja i budućeg života;
- razvijati svijest učenika o očuvanju prirodne, kulturne i duhovne baštine Bosne i Hercegovine i nacionalnog identiteta;
- osigurati učenicima sticanje temeljnih opšteobrazovnih kompetencija, osposobiti ih za život i rad u promjenjivom društveno-kulturnom kontekstu prema zahtjevima tržišne privrede, savremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, naučnih spoznaja i dostignuća;
- odgajati i obrazovati učenike u skladu s opštim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima te pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturnom svijetu, za poštivanje različitosti i tolerancije te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva;
- osposobiti učenike za cjeloživotno učenje.

Navedene vrijednosti i ciljevi trebaju biti povezani sa sadržajima osnovnog odgoja i obrazovanja i svakodnevnim školskim životom. Vrijednosti i opšti ciljevi odgoja i obrazovanja, koji proizlaze iz vrijednosti, obavezni su za sve učitelje, nastavnike i stručne suradnike, u svim odgojno-obrazovnim ciklusima, područjima i nastavnim predmetima, školskim i vanškolskim aktivnostima.

Da bi škole mogle pridonositi ostvarivanju vrijednosti i ciljeva, trebaju da sarađuju s porodicama i lokalnim zajednicama.

III.

**PRINCIPI KURIKULUMA/ NASTAVNOG
PLANA I PROGRAMA**

Principi *Kurikuluma/Nastavnog plana i programa* predstavljaju uporišta na kojima se temelji kurikulum/ nastavni plan i program i svi ih se učesnici u primjeni trebaju pridržavati. Principi su sadržajno povezani s ciljevima i učeničkim postignućima/ishodima te čine bitan dio kojim se osigurava unutarnja usklađenost svih dijelova kurikuluma/nastavnog plana i programa i saradničko djelovanje učesnika u toku izrade i primjene kurikuluma/nastavnog plana i programa.

Principi, koji čine vrijednosno uporište za izradu i ostvarenje kurikuluma/nastavnog plana i programa, su:

- **visok kvalitet odgoja i obrazovanja za sve** – osiguravanje materijalnih, tehničkih, informacijsko-tehnoloških, higijenskih i drugih uslova za ostvarenje najviših obrazovnih standarda, kao i visokih stručnih standarda nositelja odgojno-obrazovne djelatnosti;
- **jednakost obrazovnih mogućnosti za sve** – svaki učenik ima pravo na svoj najviši obrazovni razvoj; jednakost obrazovnih mogućnosti temelji se na društvenoj pravednosti; obrazovanje i školovanje ne može biti povlastica manjine niti se može umanjiti prema razlikama – etničkim, spolnim, rodnim ili drugim društveno uslovljenim;
- **obaveznost opšteg obrazovanja** – sticanje osnovnih kompetencija pravo je i obaveza svakog čovjeka, daje svakom temeljna znanja za život i osnova je za daljnje učenje;
- **horizontalna i vertikalna prohodnost** – osigurava mogućnosti učenicima da tokom obrazovanja promijene školu (horizontalna prohodnost) te mogućnost daljnjeg obrazovanja i sticanja višeg nivoa obrazovanja (vertikalna prohodnost);
- **uključenost svih učenika u odgojno-obrazovni sistem** – uvažavanje odgojno-obrazovnih interesa i potreba svakoga učenika, i onih koji su izloženi marginalizaciji i isključenosti;
- **naučna zasnovanost** – cjelovit sistem odgoja i obrazovanja se mijenja, poboljšava i unaprjeđuje u skladu sa savremenim naučnim spoznajama;
- **poštovanje ljudskih prava i prava djece** – istinsko poštovanje svakog djeteta i svakog čovjeka; ljudsko dostojanstvo;
- **kompetentnost i profesionalna etika** – odgojno-obrazovna djelatnost podrazumijeva visoku stručnost svih nositelja odgojno-obrazovne djelatnosti i njihovu visoku odgovornost;
- **demokratičnost** – pluralizam, donošenje odluka na demokratski način; uključenost svih bitnih činioca u stvaranju odgojno-obrazovne politike i njezinog provođenja;
- **samostalnost škole** – nivo slobode i neovisnost škole u osmišljavanju aktivnosti, programa te projekata za učenike, roditelje, učitelje, nastavnike i ostale školske radnike kao dio školskog plana i programa razvoja i stvaranja identiteta škole; sloboda izbora sadržaja, primjene metoda i organizacije odgojno-obrazovnoga rada u ostvarivanju kurikuluma/nastavnog plana i programa;
- **pedagoški i školski pluralizam** – nivo slobode i neovisnosti u razvoju inkluzivnosti u pedagoškom i školskom radu;
- **evropska dimenzija obrazovanja** – osposobljavanje za suživot u evropskomu kontekstu;
- **interkulturalizam** – razumijevanje i prihvaćanje kulturoloških razlika kako bi se smanjila neravnopravnost i predrasude prema pripadnicima drugih kultura.

IV.

**ODGOJ I OBRAZOVANJE USMJERENI NA
UČENIKA**

Kurikulum/Nastavni plan i program promoviše odgoj i obrazovanje usmjereno na učenika. Oni podrazumijevaju:

- prilagođivanje odgojno-obrazovnih i nastavnih oblika, metoda i sredstava rada pojedinačnim potrebama i sposobnostima učenika, kako bi se osigurao odgojno-obrazovni uspjeh svakog pojedinca;
- odabir i primjenu odgojno-obrazovnih oblika, metoda i sredstava koji će poticajno djelovati na razvoj svih područja učenikove ličnosti;
- planiranje i pripremu školskog i nastavnog rada prema sposobnostima učenika, pripremajući različite sadržaje, različitu organizaciju i tempo nastave;
- prihvaćanje različitih stilova učenja učenika, kao i razvojnih karakteristika između dječaka i djevojčica te između pojedinih učenika uopšte;
- uvođenje primjerenih oblika i metoda poučavanja i učenja koji će omogućiti aktivno, samostalno učenje i praktičnu primjenu naučenog;
- upotrebu različitih relevantnih izvora znanja i nastavnih sredstava koji potiču sudjelovanje, posmatranje, samostalno istraživanje, eksperimentisanje, otkrivanje, zaključivanje, znatiželju te učenje *kako učiti*;
- stvaranje ugodnog odgojno-obrazovnog, razrednog i školskog okruženja koje će poticati zanimanje i motivaciju učenika za učenje te će mu pružiti osjećaj sigurnosti i međusobnog poštovanja;
- prepoznavanje i praćenje darovitih učenika, odnosno učenika s teškoćama u učenju i ponašanju;
- pružanje pomoći učenicima s teškoćama i senzibiliziranje ostalih učenika za njihove potrebe, pružanje pomoći i saradnju u razvoju inkluzije.

Kurikulumski pristup usmjeren na razvoj kompetencija traži promjene metoda i oblika rada. Predlažu se otvoreni didaktičko-metodički sistemi koji učenicima, ali i nastavnicima, pružaju mogućnosti izbora sadržaja, metoda, oblika i uslova za ostvarivanje programskih ciljeva. Radi se o interaktivnim sistemima, odnosno sistemima koji su otvoreni dijalogu, izboru i odlučivanju te omogućuju samostalno učenje i učenje na temelju suodlučivanja. Svoju punu potvrdu nalaze ove metode, oblici i načini rada: istraživačka nastava, nastava temeljena na učenikovom iskustvu, projektna nastava, multimedijaska nastava, individualizirani pristup učeniku, interdisciplinarni pristup, tj. povezivanje programskih sadržaja prema principima međupredmetne povezanosti, problemsko učenje, učenje u parovima, učenje u grupama i slično. Prednost se daje socijalnom konstruktivizmu u kojem učenik, uz podršku učitelja i nastavnika, sam istražuje, konstruira svoje znanje i isto razmjenjuje.

U ostvarivanju odgoja, obrazovanja i nastave potrebna je stalna saradnja i dogovor učitelja i nastavnika. Postižu se redovnim raspravama o povezanosti odgojno-obrazovnih sadržaja iz različitih odgojno-obrazovnih područja ili predmeta, te razmjenom mišljenja o metodama, sredstvima poučavanja i mogućnostima organizacije nastave.

Kvalitetno odgojno-obrazovno djelovanje škole podrazumijeva redovnu i stalnu saradnju s roditeljima i starateljima u smislu jasno podijeljene uloge i odgovornosti u pogledu ostvarivanja ciljeva odgoja i obrazovanja u školi.

V.

**ODGOJNO-OBRAZOVNI CIKLUSI I
STRUKTURA KURIKULUMA/NASTAVNOG
PLANA I PROGRAMA**

1. Odgojno – obrazovni ciklusi

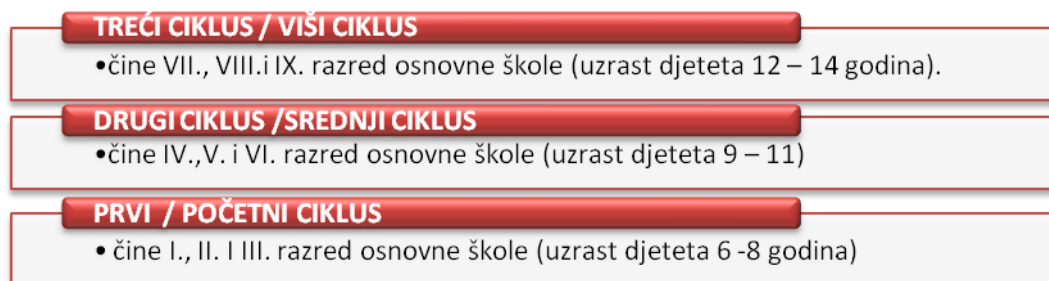
Odgojno-obrazovni ciklusi su odgojno-obrazovna razvojna razdoblja učenika koja čine jednu cjelinu. Obuhvaćaju nekoliko godina školovanja tokom određenog odgojno-obrazovnog nivoa te imaju zajedničke odgojno-obrazovne ciljeve, odnosno očekivanja koje svaki učenik treba postići u određenom razvojnom ciklusu. Odgojno-obrazovni ciklusi se zasnivaju na razvojnim fazama učenika.

Obavezni osnovnoškolski odgoj i obrazovanje traje devet godina i podijeljen je u tri ciklusa po tri godine. Strukturu ove koncepcije čine *bazični* odgojno-obrazovni ciklus (kojeg čine početni i srednji), te viši opšteobrazovni ciklus. Ciklusi su potpuno međusobno organizacijski, sadržajno i metodički povezani i predstavljaju rješenja koja u cijelosti zadovoljavaju kriterij da svaki prethodni ciklus ispunjava svoje zadatke i služi za neometano i jednostavno uključivanje učenika u viši ciklus. Posljednji ciklus tu principijelnu funkciju mora zadovoljiti u odnosu na srednje obrazovanje.

U okviru procesa obrazovanja struktura ciklusa može se predstaviti kao $1+2 \Rightarrow 1+2 \Rightarrow 2+1$. Jedinicama su označena mjesta na kojim se neutraliziraju slabe tačke postojeće škole. Jedinicom iz prvog ciklusa označen je »pripremnik« (prvi) razred (polazak u školu sa šest godina starosti). Drugom jedinicom označen je »pripremnik« (četvrti) razred kako bi se otklonila druga slaba točka »stare« škole - prelaz iz četvrtog u peti razred. Trećom jedinicom označen je »pripremnik« (deveti) razred kojim se omogućava lakši prelaz učenika u srednje obrazovanje. Ova posljednja jedinica ujedno ukazuje na činjenicu da se osnovno i obavezno školovanje poklapaju. Znak (\Rightarrow) ukazuje na jedinstvenost osnovne škole. Ovo je **didaktička struktura koncepcije**.

Ukoliko bazični odgojno-obrazovni ciklus (početni i srednji) uzmemo u cjelini, onda se struktura dugoročne koncepcije može predočiti kao 6+3. Iz uzgla kognitivnog razvoja ličnosti ova logika je sasvim ispravna, jer je razdoblje srednjeg djetinjstva (od 6 do 12 godina života) u psihološkom i razvojnom smislu jedna cjelina.

Odgojno-obrazovni ciklusi u osnovnoj školi za sticanje temeljnih kompetencija (slika 1) su:

Slika 1. Odgojno – obrazovni ciklusi osnovne škole

Odgojno-obrazovni ciklusi ponajprije služe za kurikulumsko planiranje i programiranje odgojno-obrazovnih područja i predmetnih kurikuluma vodeći se principima međusobne povezanosti i smislene usklađenosti te jasnim opterećenjem učenika tokom određenog obrazovnog ciklusa. Kurikulumsko programiranje podrazumijeva uvažavanje međupredmetnih ili interdisciplinarnih tema. Kurikulumsko planiranje i programiranje pretpostavlja uvažavanje učenikovog angažiranja u školi (školski rad) i kod kuće (domaći rad).

2. Struktura Nastavnog plana i programa

Nastavni plan i program /Kurikulum sastoji se od: opšteg dijela - zajedničke jezgre i posebnog dijela – lokalne komponente ili diferenciranog i školski kurikulum (slika 2).

Slika 2. Sastavni dijelovi kurikuluma/nastavnog plana i programa

Zajednička jezgra - Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za sticanje temeljnih kompetencija u osnovnoj školi obavezna je i zajednička za sve učenike, izuzev učenika s teškoćama. On jamči koheziju sistema osnovnog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Lokalna komponenta sadrži pravo kantona da osmisle okvir nastavnih planova i programa. Zajednička jezgra i lokalni diferencirani kurikulum čine obrazovni standard učenika. Prema tome, opterećenje učenika diferenciranim kurikulumom jednako je za sve učenike. Diferencirani (izborni) dio za sve je učenike obavezan, ocjenjuje se broječanom ocjenom i unosi u školsku i učeničku dokumentaciju. Diferencirani ili izborni dio kurikuluma/nastavnog plana i programa za sticanje temeljnih kompetencija u osnovnoj školi nudi i grupu izbornih nastavnih predmeta koji se učenicima nude na nacionalnom i/ili školskom nivou.

Školski kurikulum - odnosi se na načine na koje škole implementiraju kurikulumski okvir uzimajući u obzir odgojno-obrazovne potrebe i prioritete učenika i škole te sredine u kojoj škola djeluje. Izrađuje se u saradnji sa radnicima škole, učenicima, roditeljima i lokalnom zajednicom. Školski kurikulum se odnosi na ponudu fakultativnih nastavnih predmeta, i drugih odgojno-obrazovnih programa, realizaciju dodatne i dopunske nastave, projekte škole, razreda, grupe učenika, ekskurzije, izlete, vannastavne i vanškolske aktivnosti. Programi školskog kurikuluma nisu obavezni. Međutim, ako se školski kurikulum odnosi na sticanje određenih kompetencija u vidu fakultativnog predmeta, dodatne nastave (na primjer, učenje stranog jezika) ili druge ponude učeniku (na primjer, poseban kurikulum za darovitog učenika), određene aktivnosti (na primjer, poduzetničko učenje), onda se učenikovo postignuće može vrednovati opisnom ili broječanom ocjenom. Ova je ocjena izvan učeničkog standarda i može se upisati u dodatak svjedočanstva ako je transparentno objavljena kao ponuda na početku školske godine.

Školski kurikulum pretpostavlja izradu vannastavnih i vanškolskih programa i aktivnosti koje će škola programski razraditi i uskladiti vodeći računa o sklonostima i razvojnim mogućnostima učenika te o mogućnostima škole, a posebno o optimalnom opterećenju učenika.

Školski kurikulum se objavljuju na početku školske godine kako bi s njim pravovremeno bili upoznati učenici i roditelji, obrazovna politika, lokalna zajednica i šira javnost.

3. Izborni i fakultativni predmeti

Zbog usklađivanja obrazovnih standarda za sve učenike osnovne škole, potrebno je ujednačiti i opterećenje učenika. Stoga se predviđa uvođenje alternativnih izbornih predmeta koji omogućavaju sticanje temeljnih kompetencija.

Izborni predmet je onaj predmet koji učenik bira iz ponude nastavnih predmeta. Dok je izborni predmet obavezan nastavni predmet koji ulazi u obrazovni standard učenika, fakultativni nastavni predmet je onaj predmet koji učenik bira iz ponude nastavnih predmeta u školskom kurikulumu i nije obavezan. Za razliku od izbornog, fakultativni predmet ne treba imati alternativni nastavni predmet, nego predstavlja jedinstvenu ponudu.

Izborni i fakultativni nastavni predmeti mogu biti, na primjer, Poduzetništvo, Robotika i tehnika, Elektronika i robotika, Informacijsko-komunikacijska tehnologija, Projekti iz fizike i tehnike, Muzički projekti, Sviranje jednog instrumenta, Hemija u okolini, Pčelarstvo, Voćarstvo, Poljoprivreda, Slikarstvo, Turistički odgoj, Profesionalna orijentacija i vlastita budućnost, Kultura govora i slušanja, Govorništvo, Medijska kultura, Bosansko-hercegovačka tradicionalna kultura, Arhitektura, Okolina i kulturna baština, Dramski odgoj, Prevencija ovisnosti, Domaćinstvo, Šah, klasični i strani jezici te mnogi drugi. Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona – Tuzla izrađuje kurikulume za izbornu nastavu, a sama škola izrađuje fakultativnu nastavu. Izborna i fakultativna nastava se nudi učenicima, vodeći računa o njihovim potrebama, o opšteobrazovnim vrijednostima i ciljevima te temeljnim kompetencijama. Škole mogu samostalno kreirati i druge nastavne projekte i aktivnosti. Izborni i fakultativni predmeti se mogu izučavati jednu, dvije, tri, četiri ili više godine, prema izboru učenika.

VI.

**SMJERNICE ZA IMPLEMENTACIJU
ZAJEDNIČKE JEZGRE NASTAVNIH
PLANOVA I PROGRAMA DEFINISANE NA
ISHODIMA UČENJA⁴**

⁴ Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Mostar 2015. usvojen dokument na Vijeću ministara Bosne Hercegovine, Izvor: www.aposo.ba

Smjernice za implementaciju Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa

Voditeljica Projekta:

mr. sc. Marija Naletilić

Konsultant:

dr. sc. Branko Slivar

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Marija Naletilić, voditeljica Projekta, šefica Odjela za ZJNPP-a

Danica Vasilj, zamjenica voditeljice, stručna savjetnica za razrednu nastavu Mate Živković, stručni savjetnik za predmetnu nastavu

Stojan Ljolje, viši stručni suradnik za suradnju sa školama i partnerskim institucijama i koordinaciju rada radnih grupa i drugih tijela

Radmila Jakovljević, stručna savjetnica za ZJNPP-a

Denis Fazlić, viši stručni suradnik za odnose s VET školama i partnerskim institucijama Jasminka Nalo, stručna savjetnica za maternji jezik

Žaneta Džumhur, šefica Odsjeka za analizu, statistiku i informacijsko-tehničku podršku Branka Popić, stručna savjetnica za društvene nauke i umjetnost

Svjatlana Bjelić, prevoditeljica/izvršna asistentica

Hašima Ćurak, stručna savjetnica za predškolski odgoj i obrazovanje

Napomena

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu odnose se podjednako na ženski i muški rod.

UVOD

Smjernice su izrađene u cilju implementacije Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa u Razvojne programe u predškolskom odgoju i obrazovanju, kao i za implementaciju Zajedničke jezgre u Nastavne planove i programe za osnovno obrazovanje, opće srednjoškolsko obrazovanje i općebrazovne predmete u srednjem stručnom obrazovanju, s osvrtnom na evaluaciju i vrednovanje.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, u skladu sa zakonskim nadležnostima, radi na razvoju Zajedničke jezgre cjelovitih razvojnih programa za predškolski odgoj i obrazovanje i razvoju ZJNPP-a za osnovno i srednje obrazovanje u Bosni i Hercegovini. U ZJNPP-u definirano je osam odgojno- obrazovnih područja na osnovu Evropskog okvira ključnih kompetencija, Ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH, analize važećih nastavnih planova i programa (NPP-a) u Bosni i Hercegovini, kao i analize kurikuluma Hrvatske, Slovenije, Crne Gore, Finske, Australije i Novoga Zelanda.

Za izradu ZJNPP-a, definirane na ishodima učenja, ustanovljena je jedinstvena metodologija, tako što se unutar područja definiraju oblasti, potom, unutar oblasti osnovne komponente, za koje se dalje definiraju ishodi učenja. Nakon toga, za svaki ishod učenja definiraju se odgovarajući pokazatelji/indikator u odnosu na ustanovljene nivoe obrazovanja od kraja predškolskog do kraja srednjoškolskog odgoja i obrazovanja.

Sljedeći korak u procesu razvoja ZJNPP-a jeste izrada NPP-a na osnovu ishoda učenja. Uključivanje ZJNPP-a u NPP-e i izrada, odnosno revizija NPP-a, zahtijeva metodološki okvir koji omogućava izradu kvalitetnog NPP-a za nastavne predmete i osigurava sistemsko uključivanje ishoda učenja na svim nivoima odgojno-obrazovnih sistema i u svim nastavnim predmetima. U svrhu pojašnjenja metodologije izrade NPP-a, Agencija je razvila Smjernice u kojima se objašnjava proces izrade NPP-a zasnovan na ishodima učenja, te, u skladu s time, preporučuje otvoren i prilagođen pristup u izradi NPP-a, kako bi bila ojačana uloga nastavnika u planiranju i izvođenju naastavnog procesa, a u svrhu rasterećenja sadržaja.

1. OD KOMPETENCIJA DO NASTAVNIH PROGRAMA

Pojam kompetencija se tradicionalno upotrebljava u stručnom obrazovanju i osposobljavanju učenika radi povezanosti s tržištem rada, a opisuje vještine i stavove potrebne za određene zadatke i odgovornosti. Od 1990-ih, pojam 'kompetencije' sve više se koristi u osnovnom i srednjem općem obrazovanju.

Kompetencije predstavljaju dinamičku kombinaciju kognitivnih i metakognitivnih vještina, znanja i razumijevanja, komunikacijskih, intelektualnih i praktičnih vještina, te etičkih vrijednosti, koje pojedincu omogućavaju da aktivno i efikasno djeluje u specifičnoj situaciji, a koje se razvijaju tokom svih perioda obrazovanja.

Znanja se odnose na činjenična i teorijska, odnosno na stečene informacije, te njihovo povezivanje. Stečene informacije mogu biti pojmovi, njihove definicije, te druga znanja koja, sama po sebi, ne otvaraju nedvosmisleni mogućnost stvaranja novih informacija na temelju ograničenog broja postojećih informacija. Povezivanje informacija može se odnositi na različite teorije, modele, te druga znanja kojima se otvara mogućnost nedvosmislenog stvaranja novih informacija.

Vještine se dijele na: 1. Spoznajne, u koje spada kritičko mišljenje, rješavanje problema, strategije učenja; 2. Psihomotoričke, koje podrazumijevaju fizičku spretnost i upotrebu metoda, instrumenata, alata i materijala; i 3. Socijalne vještine. Vještine se odnose na sve ono što omogućava primjenu znanja, bilo činjeničnog ili teorijskog, bez obzira na to da li ta primjena podrazumijeva brzinu i količinu obrade informacija, odlučivanje ili fizičke reakcije, ili ponašanje i odnose sa drugima unutar različitih društvenih grupa, kao i na kombinaciju vještina.

⁵ Napomena za čitaoca: iz smjernica je izbačen sadržaj za predškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje, jer se dokument odnosi samo na osnovni odgoj i obrazovanje

Stavovi, u koje spadaju: motivacija, samostalnost i odgovornost, označavaju one elemente koji su vezani za ličnost pojedinca i koji određuju ponašanje. To znači da osoba, koja posjeduje određeni skup činjeničnih i teorijskih znanja odgovarajućeg profila i nivoa, kao i spoznajne, psihomotoričke i socijalne vještine u nekoj određenoj strukturi, složenosti i količini, uz pomoć tih stavova, zapravo, daje okvir realizaciji tih znanja i vještina.

Ključne kompetencije predstavljaju polaznu osnovu za planiranje i izradu na različitim nivoima obrazovanja:

APOSO – razvoj Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa

Pedagoški zavodi/ZŠ/PI i ministarstva obrazovanja u entitetima, kantonima/županijama i Brčko distriktu BiH - razvoj NPP-a

Nivo odgojno-obrazovne ustanove - razvoj školskog kurikulumuma

Nivo nastavnog predmeta - razvoj predmetnog kurikulumuma

Osiguranje kvalitetnog odgojno-obrazovnog sistema u najvećoj mjeri ovisi o dokumentima nastalim na nivou države i njihovoj implementaciji u odnosu na prethodno navedene nivoe.

2. STRUKTURA ZJNPP-a

Agencija je, u procesu razvoja ZJNPP-a na osnovu ključnih kompetencija, definirala osam odgojno-obrazovnih područja, koji čine ZJNPP:

Jezičko-komunikacijsko područje

Matematičko područje

Područje prirodnih nauka

Društveno-humanističko područje

Područje tehnike i informatike

Umjetničko područje

Tjelesno i zdravstveno područje

Kroskurikularno i međupredmetno područje

Svako odgojno-obrazovno područje sastoji se od oblasti koje sadrže određeni broj komponenti. Svaka pojedina komponenta uključuje definirane ishode učenja i pripadajuće indikatore.

Oblasti

Oblast je organizirani, koherentan sklop znanja, vještina i stavova u sklopu određenog područja. Oblasti se definiraju na osnovu:

analize područja, s ciljem određivanja temeljnih koncepata

analize postojećih NPP-a, s ciljem određivanja temeljnih koncepata

analize usporedivih NPP-a, s ciljem određivanja temeljnih koncepata

sažimanja i udruživanja prihvatljivih koncepata u definiranim oblastima

provjere pokrivenosti koncepata u definiranim oblastima

Komponente

Komponenta se definira unutar oblasti i predstavlja određena znanja i sadržaje koji su značajni i koji definiraju pojedinu oblast. Komponente se definiraju na osnovu:

analize oblasti, s ciljem definiranja 'različitih znanja' koja čine pojedinu oblast

analize postojećih nastavnih planova i programa, s ciljem definiranja 'različitih znanja' unutar pojedinih oblasti

- analize usporedivih NPP-a
- sažimanja odabranih 'različitih znanja', s ciljem redukcije na prihvatljiv broj i određivanja komponenti
- provjere pokrivenosti različitih znanja u svim oblastima i na svim nivoima obrazovanja

Ishodi učenja

Unutar svake komponente definiraju se ishodi učenja.

Ishodi učenja su iskazi kojima se navodi što bi učenik trebao znati, razumjeti i biti u stanju učiniti i pokazati nakon što završi određeni proces učenja, a kao rezultat aktivnosti učenja. Ishodi učenja predstavljaju konkretizaciju komponente. Uži okvir za definiranje ishoda učenja čini komponenta, a širi okvir ovisi o oblasti i području. Sljedeći korak ka konkretizaciji ishoda učenja predstavljaju pokazatelji.

Pokazatelji

Pokazatelji se definiraju za svaku komponentu, te za kraj pet definiranih obrazovnih nivoa. Pokazatelji predstavljaju primjere ponašanja, odnosno, aktivnosti učenika, kojima učenik iskazuje stepen dostizanja ishoda učenja. Pokazatelj pokazuje i opisuje razvijenost spretnosti, znanja i razumijevanja u određenoj oblasti, odnosno komponenti.

Razvoj kurikuluma na nivou entiteta, kantona/županija i Brčko distrikta BiH podrazumijeva način kako se treba pristupiti razvoju NPP-a za pojedine nivoe i periode unutar odgojno-obrazovnog sistema na osnovu ZJNPP-a i definiranih odgojno-obrazovnih područja, oblasti, komponenti, ishoda učenja i indikatora.

Izrada NPP-a podrazumijeva:

Analizu NPP-a država čiji su odgojno-obrazovni sistemi utemeljeni na kompetencijama s osvrtom na nastavne predmete određenih odgojno-obrazovnih područja, definirane ishode učenja i na elemente NPP-a.

Usklađivanje strukture nastavnog plana na nivou entiteta, kantona, odnosno županija, što podrazumijeva: određivanje ciljeva za kraj predškolskog obrazovanja, za kraj 3. razreda, za kraj 6. razreda, itd.; utvrđivanje smjerova za gimnaziju i stručno obrazovanje; vrednovanje; izrađivanje liste predmeta; određivanje broja nastavnih sati za predmete i za vannastavne aktivnosti, i sl. Poseban dio nastavnog plana predstavlja inkluzija koja je, pored organizacijske integracije, pedagoški, socijalni i psihološki proces uključivanja učenika s posebnim obrazovnim potrebama⁶ u redovne uvjete odgojno-obrazovnog rada. Uključivanje učenika s posebnim obrazovnim potrebama, u školi i odjeljenju zahtijeva posebnu pažnju u smislu stvaranja pozitivne atmosfere i priznavanja različitosti. Osnova za rad pretpostavlja različitost kao kvalitetu, zahtijeva specifičan pristup i nadogradnju i doprinosi otklanjanju podijeljenosti. Uključivanje djece s posebnim obrazovnim potrebama trebalo bi biti ugodno iskustvo za sve učenike, stručne radnike, roditelje učenika s posebnim obrazovnim potrebama, kao i druge roditelje. Takva integracija zahtijeva pažljivo i detaljno planiranje prije, i nakon prijema takvih učenika u školu. Zbog toga je neophodno educirati nastavnike, stručne suradnike i rukovodstvo škole, kako bi uključivanje bilo uspješno. Za uspješno uključivanje učenika s posebnim obrazovnim potrebama u redovni nastavni proces potrebno je znanje o dijagnozi, razvojnim karakteristikama učenika, specifičnostima i mogućnostima tih učenika. Zato je neophodno osposobljavanje i kontinuirani profesionalni razvoj i obrazovanje nastavnog osoblja. Zbog različitih karakteristika grupa djece s posebnim obrazovnim potrebama i zahtjeva po specifičnim pristupima u radu s njima, potrebno je pripremiti posebne i specifične upute. U njima se određuju uvjeti rada sa specifičnim vrstama poteškoća i specifičnim potrebama, didaktičko-metodički pristupi, metodička sredstva i pomagala. Upute mogu uključiti sljedeća područja:

Organizaciju odgojno-obrazovnog procesa

Izradu individualnog prilagođenog programa obrazovanja

Organizaciju vremena

Izvođenje nastave ili djelatnosti podučavanja i učenja, uključujući strategije podučavanja

Evaluaciju i ocjenjivanje

Isto tako potrebno je pripremiti upute, odnosno, smjernice za rad sa nadarenim učenicima, kao i sa drugim specifičnim grupama učenika, kao što su stranci, manjine, itd.

⁶ Termin "djeca/učenici s posebnim obrazovnim potrebama" upotrebljava se umjesto termina djeca s teškoćama u razvoju ili djeca s invaliditetom, jer je širi, manje stigmatizirajući i prikladniji u području odgoja i obrazovanja, također, ovaj termin podrazumijeva i nadarenu djecu i učenike.

Analizu svih odgojno-obrazovnih područja i sastavnih elemenata u cilju određivanja nastavnih predmeta, koji mogu doprinijeti realizaciji postavljenih indikatora unutar određenog područja. To znači odrediti predmete koji svojim ciljevima pokrivaju određeno područje. Naprimjer, u jezičko- komunikacijskom području, to bi bili predmeti: bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik, kao i strani jezici; u matematičkom području, to bi bila matematika; u području prirodnih nauka: biologija, fizika, hemija, geografija, itd. U ovoj fazi potrebno je usmjeriti pažnju na postojanje kompatibilnosti između ciljeva postojećih nastavnih predmeta i pripadajućih odgovarajućih ishoda učenja i indikatora ZJNPP- a, odnosno, jesu li potrebne promjene u tom području.

Određivanje nastavnih predmeta u odgojno-obrazovnim područjima po obrazovnim periodima putem analize ciljeva postojećih nastavnih programa. Naprimjer, za prvi period u osnovnoj školi, za područje prirodnih nauka to mogu biti sljedeći predmeti: poznavanje okoline, ili čovjek i priroda, ili priroda i društvo, dok su u trećem periodu to: biologija, hemija, fizika, itd.

Analizu mogućnosti uključivanja izbornih predmeta i drugih međupredmetnih aktivnosti, kako bi bila nadograđena i dopunjena realizacija indikatora odgojno-obrazovnih područja.

Određivanje, odnosno, preuzimanje postojećeg broja nastavnih sati sedmično za svaku godinu za pojedini nastavni predmet. Moguće bi bilo odrediti samo ukupan broj nastavnih sati, posebno za prvi, drugi i treći period u osnovnoj školi, dok bi u srednjoj školi bio iskazan ukupan broj nastavnih sati za trajanje cjelokupnog programa, naprimjer, 420 sati za matematiku u gimnaziji. Škola bi sama trebala rasporediti te nastavne sate po pojedinim godinama. Time bi se ojačala autonomija škole i odgovornost u radu, i bilo bi omogućeno kreiranje kurikulumu na nivou škole. Tako bi škole mogle realizirati interese i potrebe svojih učenika i svoje lokalne zajednice. Također, bili bi stvoreni uvjeti za međupredmetno i kroskurikularno povezivanje i aktivnosti. Kod određivanja broja nastavnih sati, treba poštivati postojeća zakonska rješenja o dozvoljenoj sedmičnoj opterećenosti učenika.⁷

Odlučivanje o konceptu praćenja i ocjenjivanja. Poznajemo normativno ocjenjivanje, koje se temelji na statističkim normama, odnosno normalnoj distribuciji, gdje nisu potrebni standardi učeničkih postignuća, kao i kriterijsko ocjenjivanje. Kriterijsko ocjenjivanje zahtijeva da se za svaku ocjenu utvrdi opseg i nivo potrebnog znanja, bez obzira na distribuciju ocjene, odnosno postignuća drugih učenika. Ovaj pristup zahtijeva unaprijed određeno znanje u smislu kvaliteta i kvantiteta za pojedinačne ocjene, što se iskazuje standardima učeničkih postignuća. Standardi učeničkih postignuća trebaju se koristiti samo kod kriterijskog ocjenjivanja, kojim uspoređujemo postignuća učenika na testiranju s unaprijed postavljenim (*a priori*) standardima, na osnovu čega se utvrđuje ocjena. Dakle, referentna tačka za pretvaranje postignutih bodova u ocjene kod testiranja jesu unaprijed definirani standardi učeničkih postignuća. Standardi učeničkih postignuća su, zapravo, operacionalizirani ishodi učenja na nivou nastavnih predmeta, koji predstavljaju količinu i kvalitet znanja i vještina koji bi učenik trebao postići za određenu ocjenu. Standardi učeničkih postignuća pomažu nastavniku da objektivnije prati i ocjenjuje učenika i da realizira individualiziran pristup učenju. Također, standardi su dobra podrška da se učeniku pomogne pri prelazu sa nižeg na viši nivo postignuća. Na državnom nivou, *a priori* standarde postavljaju stručne grupe koje pripremaju nastavne programe, odnosno, grupe koje pripremaju ispitne kataloge. U tom slučaju, radi se o eksternoj provjeri znanja. Eksterno provjeravanje znanja obično se provodi na kraju programa u osnovnoj školi, odnosno, poslije svakog obrazovnog perioda, ovisno o odluci obrazovnih vlasti, kao i na kraju programa u srednjoj školi, i trebalo bi biti u nadležnosti samostalne institucije, te jednoobrazno za sve škole i učenike. Iz spomenutih razloga, standardi učeničkih postignuća za kraj obrazovnog perioda ili programa trebaju biti sastavni dio dokumenata na nivou države, poznatih pod nazivom katalog znanja ili ispitni katalog,⁸ koji su namijenjeni nadležnoj instituciji za pripremanje testova vanjske procjene znanja. Isto tako, standardi učeničkih postignuća predstavljaju referentnu tačku, jer pomažu nastavnicima pri postavljanju standarda za pojedine teme unutar NPP-a, u svrhu internog ocjenjivanja.

⁷ U slučaju pedagoško i/ili didaktičko neprihvatljivih rješenja kod raspoređivanja broja nastavnih sati pojedinog nastavnog predmeta uključile bi se nadležne stručne institucije. Problem zbog različitog broja nastavnih sati kod prelaska učenika iz škole u školu rješavao bi se na osnovu dogovora između "starog" i "novog" nastavnika (usporedba ciljeva, sadržaja) i individualno, u neposrednom dogovoru između učenika/ roditelja i "novog" nastavnika, kako i na koji način izravnati razlike u znanju.

⁸ To je odluka obrazovnih vlasti.

Preporučuje se definiranje standarda učeničkih postignuća na tri nivoa: osnovni, srednji i napredni nivo. Osnovni standard predstavlja operacionalizirane ishode učenja na nivou nastavnih predmeta koje bi učenik trebao postići za prvu pozitivnu ocjenu, odnosno dovoljan uspjeh, i predstavljaju potreban nivo kvantiteta i kvaliteta znanja i vještina za nastavak učenja određenog nastavnog predmeta. Postignuti osnovni standard je uvjet za napredovanje učenika u sljedeći razred. Pri eksternoj provjeri znanja, potrebno je osigurati odgovarajući omjer zastupljenosti osnovnih, srednjih i naprednih standarda učeničkih postignuća, u omjeru 50:30:20.

Uz kriterijsko ocjenjivanje, značajno mjesto ima dobro planirano i kvalitetno provedeno formativno praćenje, koje unapređuje kvalitet nastave i omogućava motivaciju za učenje i bolja postignuća učenika. Nakon utvrđivanja nastavnih planova, slijedi izrada razvojnog i nastavnih programa. U tom procesu najprije treba dogovoriti strukturu nastavnih programa za osnovni devetogodišnji odgoj i obrazovanje.

3. NASTAVNI PROGRAM ZA OSNOVNI DEVETOGODIŠNJI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Nastavni program, kao osnovni dokument predmeta, sadrži opis svih organiziranih aktivnosti učenja, ishode učenja i standarde učeničkih postignuća. Nakon izrade nastavnog plana, trebala bi uslijediti izrada nastavnih programa, zasnovanih na kompetencijama i ishodima učenja. Definirani ishodi učenja cijelog obrazovnog područja određuju kontekst za pojedine nastavne predmete. Nastavni program predmeta osnovni je dokument, koji usmjerava rad nastavnika i daje osnovne informacije učenicima i roditeljima o kvalitetu znanja, spretnosti, vještinama i vrijednostima koje se očekuju od učenika kod pojedinih nastavnih predmeta. Također, predstavlja konceptualnu i sadržajnu konkretizaciju ishoda učenja. Struktura nastavnog programa ovisi o dogovoru između relevantnih institucija, koje su nadležne za obrazovni sistem i temelji se na stručnim argumentima, na tradiciji, kao i na prethodnim iskustvima. Preporučena minimalna struktura nastavnog programa nastavnog predmeta:

Opći ciljevi nastavnog predmeta
Ishodi učenja
Inkluzija
Preporučene metode podučavanja
Praćenje i ocjenjivanje

Opći ciljevi nastavnog predmeta

U ovom poglavlju potrebno je objasniti na koji način nastavni predmet doprinosi realizaciji odgojno-obrazovnog područja kojem pripada. Isto tako, opisane su i kompetencije koje treba stjecati u okviru tog nastavnog predmeta. Nakon toga, slijedi definiranje nastavnog predmeta, odnosno opis temeljne ideje predmeta. Temeljna ideja nastavnog predmeta definira važnost znanja, vještina i stavova koje predmet uključuje, i koji su važni za daljnje školovanje i razvoj pojedinca.

Ishodi učenja

U ovom poglavlju potrebno je predstaviti konkretne ishode učenja i sadržaje nastavnog predmeta, naprimjer, za svaki razred osnovne škole, odnosno mogu se dati ishodi učenja i sadržaji bez raspoređivanja po razredima. Tako bi struktura ovog poglavlja za osnovnu školu bila sljedeća:

Razred - navesti razred u kojem se realiziraju ishodi učenja
Nastavna tema - naslov teme
Ishodi učenja i sadržaj

Na nivou nastavnog predmeta, ishodi učenja opisuju ono što učenici trebaju znati i biti u stanju učiniti, kao i načine na koje stečeno znanje, vještine i stavovi trebaju biti iskazani po uspješnom završetku određene nastavne teme. Ishodi učenja se koriste u cilju preciznog i jasnog izražavanja onoga što se očekuje da učenici trebaju znati i biti u stanju učiniti na kraju pojedinog perioda razvoja i učenja. U definiranju ishoda učenja, naglasak je na kognitivnim postignućima učenika i povezanosti s određenim sadržajem, na opisima kognitivnih operacija koje učenik provodi sa sadržajem, na opisu nivoa kognitivne kompleksnosti i kognitivnih procesa učenika. Pored kognitivnih postignuća, potrebno je u nastavnom programu, u ovisnosti o specifičnosti predmeta, uključiti afektivne i psihomotorne ciljeve i metakognitivne

aktivnosti. Vokabular za pisanje ciljeva učenja razlikuje se od onog za ishode učenja, koji moraju biti opisani nedvosmislenim aktivnim glagolima.

Premda je težište na ishodima učenja, potrebno je navesti i sadržaj nastavnog predmeta kao dio procesa. Sadržaj se zapisuje kratko i ne previše detaljno. Ishodi učenja trebaju biti konkretni, napisani u kratkom iskazu, ne previše operativno, kako bi omogućili veću autonomiju nastavnika. U ishode učenja i sadržaje potrebno je uključiti i ishode učenja kroskurikularnih i međupredmetnih tema, ovisno o mogućnostima njihove realizacije u pojedinim predmetima.

Inkluzija

U ovom poglavlju potrebno je opisati predmetne specifičnosti rada na području inkluzije, u suglasnosti s uputstvima opisanim u nastavnom planu.

Preporučene metode podučavanja

U ovom poglavlju obuhvaćene su preporuke, ideje, sugestije koje se odnose na didaktičko-metodičko izvođenje nastave, te uloga učenika i nastavnika u procesu. Korisno je navesti osnovne smjernice za postizanje ciljeva iz nastavnog programa, za planiranje nastavnih aktivnosti, kao i za nastavne pristupe. Naglasak treba biti na savremenim pristupima, koji obuhvataju razvoj složenih vještina, integrirano ostvarivanje ciljeva nastavnog programa i kombiniranje aktivnih metoda i oblika rada. Isto tako, potrebno je odrediti i specifičnosti rada za učenike s posebnim obrazovnim potrebama.

Praćenje i vrednovanje

Upute i preporuke za proces praćenja i vrednovanja, odnosno ocjenjivanja, trebaju biti usmjerene na različite pristupe, u vidu pismene i usmene provjere znanja, testova znanja, ocjenjivanja projekata, praćenja kompleksnog znanja – Prilog 1. Upute i preporuke trebaju biti napisane tako da naglašavaju poticajnu ulogu ocjenjivanja i suradnju, kao i odgovornost nastavnika i učenika u procesu postizanja kvalitetnog znanja i vještina. U ovom poglavlju potrebno je napisati i kriterije ocjenjivanja.

4. RAZVOJ ISHODA UČENJA U NASTAVNIM PROGRAMIMA ZA OSNOVNI DEVETOGODIŠNJI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Nakon određivanja osnovne strukture razvojnog programa i nastavnog programa, pažnju treba usmjeriti na izradu ishoda učenja koji će, u nastavnom programu, biti dati u poglavlju, pod nazivom: Ishodi učenja i sadržaj nastavnog predmeta. Utemeljeno je očekivanje da ishodi učenja predstavljaju jedan od prvih koraka ka podizanju nivoa kvaliteta odgoja i obrazovanja, jer kvalitetni ishodi učenja značajno utječu na planiranje i izvođenje nastave i odgoja. Pored toga, dobro definirani ishodi učenja olakšavaju proces vrednovanja, što je ključni element kvaliteta znanja.

Tradicionalni način izrade nastavnih programa temeljio se na sadržaju. Nastavnici su određivali sadržaj za podučavanje, planirali kako taj sadržaj podučavati i na kraju ocjenjivali taj sadržaj. U središtu pažnje bile su metode i sadržaji nastavnih jedinica izraženih u predmetnom programu i kurikulumu. Ova vrsta pristupa usredsrijeđena je na ulaz, odnosno na ono što nastavnik unosi u proces podučavanja, kao i na ocjenjivanje uspjeha učenika u savladavanju sadržaja koji je podučavan. Programi su, uglavnom, uključivali sadržaje predmeta koji će biti podučavani tokom predavanja. Ovakav pristup nastavi naziva se 'pristup usmjeren na nastavnika'. Nedostatak u okviru ovog pristupa je otežano prepoznavanje onoga što učenik treba biti u stanju učiniti ili znati po završetku školovanja.

Savremeni obrazovni proces podrazumijeva pomak u odnosu na tradicionalni pristup usmjeren na nastavnika, ka novom pristupu poduke koji je usmjeren na učenika. Ovaj model temelji se na rezultatima učenja, jer opisuje postignuća, odnosno ishode učenja, koje treba postići i iskazati na kraju određenog procesa učenja. Kod takvog pristupa, u prvi plan dolazi ono što svi učenici tokom razvoja i školovanja trebaju naučiti, što trebaju znati i umjeti uraditi, i koje vrijednosti prihvatati. Ukratko, novi pristup oblikovanja kurikuluma temelji se na kompetencijama. Ovakav pristup obrazovanju širi je od pristupa koji školu shvata samo kao mjesto usvajanja znanja i prenošenja činjenica, jer se naglašava da je odgojno-obrazovna ustanova mjesto cjelovitog ličnog i socijalnog razvoja djece i učenika.

Pri određivanju ishoda učenja preporučujemo upotrebu Revidirane Bloomove taksonomije (RBT) (1956./2001.) koja je, i nakon pola stoljeća, još uvijek jedno od najčešće citiranih i korištenih pomagala za

određivanje ishoda učenja. Taksonomija ishoda učenja daje okvir za klasifikaciju izjava o tome što se očekuje od učenika (očekivani rezultati) da nauče u okviru nastavnog procesa.

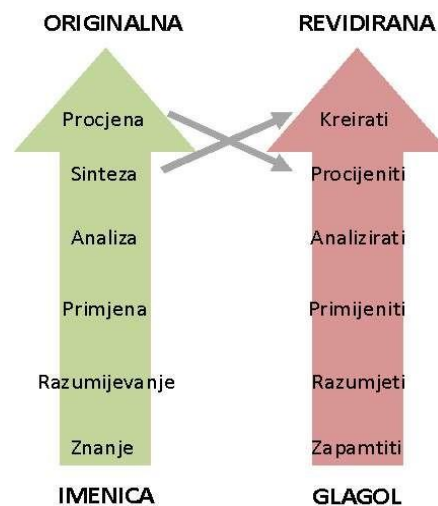
Revidirana Bloomova taksonomija (RBT) i njena upotreba

APOSO je pri razvoju ZJNPP-a definirala ishode učenja upotrebom Revidirane Bloomove taksonomije (RBT), premda se, u daljnjem radu, shodno karakteristikama nastavnog predmeta, mogu koristiti i druge taksonomije, kao što su Marzanova i Gagneova taksonomija. Naime, RBT upravo služi za usklađivanje i provjeru valjanosti kurikuluma, odnosno, povezivanje osnovnih komponenti kurikuluma: ishoda učenja, podučavanja i ocjenjivanja. RBT daje okvir za klasifikaciju izjava o tome što očekujemo od učenika da nauče u okviru nastavnog procesa.

Benjamin S. Bloom je, sa grupom stručnjaka iz SAD-a, već 1956. godine, u djelu Taksonomija obrazovnih ciljeva: Klasifikacija obrazovnih ciljeva, identificirao tri područja učenja: kognitivno, afektivno i psihomotoričko. Tokom godina, najviše se proučavalo kognitivno područje. Revizija ovog okvira, posebno u kognitivnom domenu, urađena je 45 godina kasnije (Anderson, Krathwohl, i dr., 2001.) i dobila je naziv Revidirana Bloomova taksonomija.

Kognitivni domen

Originalna taksonomija razvila je definicije za šest osnovnih kategorija kognitivnog domena: znanje, razumijevanje, primjenu, analizu, sintezu i procjenu. Kategorije se nižu od jednostavne do složene, odnosno od konkretne do apstraktne. Također, postojala je pretpostavka da taksonomija predstavlja kumulativni poredak, što podrazumijeva da pojedinačna kategorija predstavlja preduvjet za savladavanje naredne složenije kategorije. Potrebno je napomenuti da taksonomija nije jednostavna klasifikacija, nego je pokušaj organiziranja različitih procesa razmišljanja u hijerarhiji. Glavne promjene u RBT u kognitivnom domenu jesu (Slika 1):

Slika 1: Originalna i Revidirana Bloomova taksonomija kognitivnog domena

Nazivi šest glavnih kategorija, koje su se promijenile iz imenica u glagolski oblik.

Taksonomija odražava različite oblike mišljenja, a mišljenje je aktivan proces, pa tako glagoli odražavaju akciju.

U potkategorijama šest glavnih kategorija također su zamijenjene imenice sa glagolima, a neke potkategorije su reorganizirane.

Kategorija Znanje je preimenovana. Znanje je ishod ili proizvod razmišljanja, a nije razmišljanje samo po sebi. Prema tome, oznaka Znanje je neprikladna za opisivanje kategorije razmišljanja i preimenovana je u Zapamtiti.

Razumijevanje je preimenovano u Razumjeti.

Sinteza je preimenovana u Kreirati, kako bi se bolje odrazila priroda razmišljanja.

Zamijenjen je redoslijed Sinteze (Kreirati) i Procjene (Procijeniti), jer je kreativno razmišljanje mnogo kompleksniji oblik razmišljanja nego kritičko mišljenje (procjenjivanje).

Praksa i istraživanja pokazali su da kognitivni domen nije jednodimenzionalan, nego dvodimenzionalan. Tako je, pored ostalih modifikacija, Andersonovom i Krathwohlovom (2001.) Revidiranom verzijom Bloomove taksonomije redefiniran kognitivni domen, kao presjek dimenzije znanja i dimenzije kognitivnih procesa.

Dimenzija znanja obuhvata četiri kategorije ili tipove znanja koje učenici trebaju stjecati, od konkretnog do apstraktnog znanja (Tabela 1).

Tabela 1: Dimenzija znanja

ČINJENIČNO	KONKRETNO → APSTRAKTNO		
	KONCEPTUALNO	PROCEDURALNO	METAKOGNITIVNO
Znanje, temeljni elementi Obuhvata osnovne, temeljne elemente, koje učenici moraju znati da se upoznaju s nastavnim predmetom ili da rješavaju probleme unutar njega Potkategorije: Znanje o terminologiji Znanje o specifičnim detaljima i elementima	Način razmišljanja Međuodnosi između osnovnih elemenata unutar veće strukture, koja im omogućava da funkcioniraju zajedno Potkategorije: Znanje o klasificiranju i kategoriziranju Znanje o principima i generalizacijama Znanje o teorijama, modelima i strukturama	Način postupanja Kako učiniti nešto, metode istraživanja, kriteriji za korištenje vještina, algoritama, tehnika i metoda Potkategorije: Znanje o predmetno specifičnim vještinama i algoritmima Znanje o predmetno specifičnim tehnikama i metodama Znanje o kriterijima za odlučivanje kada upotrijebiti prikladnu proceduru	Način učenja/znanje o kognitivnim strategijama, o samom sebi, o vlastitoj spoznaji Znanje o općim strategijama spoznaje i svjesnost i znanje o vlastitoj spoznaji Potkategorije: Znanje o strategijama Znanje o uvjetima pod kojima se strategije mogu upotrebljavati i o opsegu njihove efikasnosti Samopoznavanje

U skladu sa kognitivnom psihologijom, dimenziji znanja dodata je nova, četvrta kategorija, pod nazivom: metakognitivno znanje, koja obuhvata opće znanje o spoznaji i svijest o vlastitoj spoznaji i ima važnu ulogu u učenju. Važni koncepti psihološke i obrazovne teorije i istraživanja o učenju usmjereni su na pomoć učenicima u stjecanju više znanja o općoj spoznaji i razmišljanju, te da postanu odgovorniji za vlastite spoznaje i razmišljanja. Neovisno o teoretskim perspektivama, naučnici su se usuglasili s time kako, u skladu sa razvojem, učenici postaju sve svjesniji vlastitog razmišljanja, kao i s time kako imaju više općeg znanja o spoznaji. Samospoznaja i strategija do stjecanja znanja pospješuju i olakšavaju kvalitetnije podučavanje učenika. Metakognitivno znanje uključuje poznavanje općih strategija, koje se mogu koristiti za različite zadatke i zaduženja, zatim poznavanje uvjeta pod kojima se te strategije mogu koristiti i njihovu efikasnost, kao i znanja o sebi. Naprimjer, učenik može poznavati različite strategije za čitanje teksta iz udžbenika, kao i strategije za praćenje i kontrolu razumijevanja pročitano. Također, učenik može aktivirati odgovarajuće znanje o vlastitim slabim i jakim stranama, koje se odnose na zahtjevnost zadatka, kao i vlastitu motivaciju za dovršenje zadatka. Pretpostavimo da učenik shvata kako već zna dosta o temi o kojoj čita u udžbeniku, što može percipirati kao svoju jaku stranu, te kako ga ta tema interesira, što može povećati njegovu motivaciju. Ova spoznaja može dovesti do promjene načina kako pristupiti rješavanju zadatka, što, naprimjer, uključuje prilagođavanje tehnike čitanja ili promjenu procjene težine zadatka. Na kraju, učenik može također aktivirati relevantna situacijska znanja ili znanja o uvjetima za rješavanje problema u određenom kontekstu, naprimjer, u svom odjeljenju, za određenu vrstu testa, za određenu realnu pretpostavljenu situaciju, itd. Tako bi se učenik, naprimjer, u slučaju određene vrste testa sa pitanjima višestrukog izbora, koja zahtijevaju samo prepoznavanje tačnih odgovora, a ne stvarno razumijevanje informacija, pripremao u skladu s takvim zadacima – učio bi napamet. Dakle, ova vrsta metakognitivnog znanja može utjecati na pripremu učenika za ispit. Metakognitivna znanja trebaju biti ugrađena u nastavne programe u različitim tematskim područjima. Ali, ne treba očekivati da će nastavnici predavati ta znanja na posebnim nastavnim satima ili kao dio nastavne jedinice, iako se to svakako može učiniti u nekim situacijama.

Opće strategije za razmišljanje i rješavanje problema mogu se učiti u kontekstu nastave engleskog jezika, matematike, društvenih predmeta i predmeta prirodnih nauka, umjetnosti, muzike, itd. Nastavnici

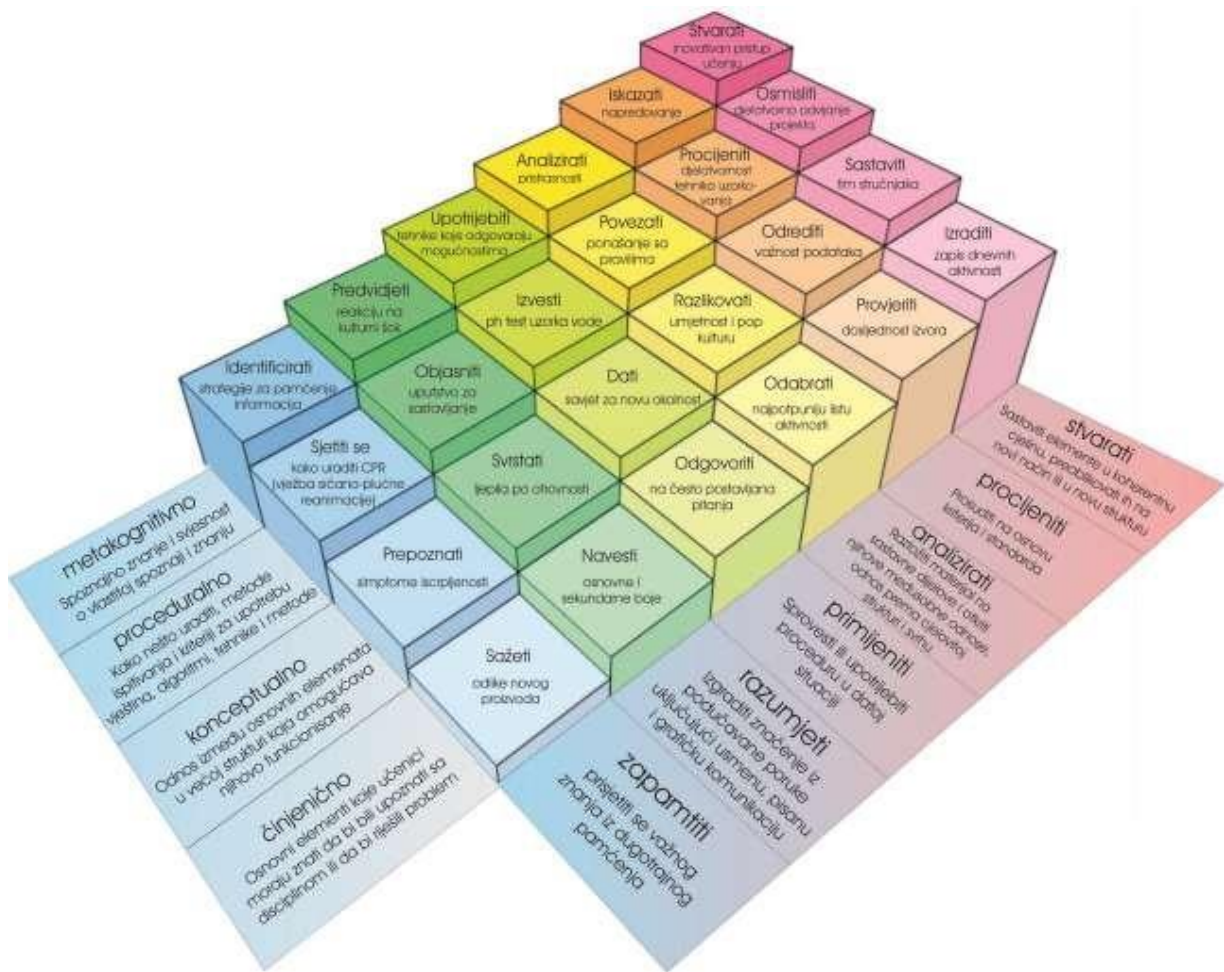
predmeta prirodnih nauka, naprimjer, mogu naučiti učenike opće naučne metode i postupke, ali to učenje će biti efikasnije kad se veže uz određeni konkretan sadržaj, a ne samo kao učenje na apstraktnom nivou. Naravno, u nekim područjima, kao što su čitanje ili pisanje, u podučavanju metakognitivnih znanja o različitim općim strategijama za čitanje s razumijevanjem i pisanje, poželjno je uključiti oba pristupa: konkretan – s upotrebom sadržaja, i apstraktan – uz teoretski pristup. U procesu podučavanja, veoma je važno uključivati dimenziju metakognitivnog znanja i ona treba biti sastavni dio ciljeva nastavnih programa. Tako će nastavnici biti potaknuti da ova znanja uključuju u svoje redovno planiranje i izvođenje određenih nastavnih jedinica, a zatim i da ocijene korištenje ove vrste znanja kod učenika.

Dimenzija kognitivnih procesa predstavlja kontinuum rastuće kognitivne složenosti, od vještina nižeg reda mišljenja, do vještina višeg reda mišljenja.

Tabela 2: Dimenzija kognitivnih procesa

NIŽI NIVO MIŠLJENJA → VIŠI NIVO MIŠLJENJA					
ZAPAMTITI	RAZUMJETI	PRIMIJEŃITI	ANALIZIRATI	PROCIJEŃITI	KREIRATI
Prisjećanje znanja iz dugoročne memorije Potkategorije: Prepoznati Sjetiti se	Prepoznavanje (izgradnja) značenja/ smisla na osnovu nastavnih poruka (usmenih, pisanih, grafičkih) Može objasniti Potkategorije: Tumačiti Dati primjer Razvrstati Rezimirati Zaključiti Usporediti Objašnjavati	Provedba ili upotreba postupaka/ znanja izvođenjem ili implementacijom (rješavanje problema) Potkategorije: Izvršiti Provesti/ implementirati	Identificiranje organizacijske strukture, rastavljanje cjeline na dijelove, određivanje kako su dijelovi međusobno povezani ili kako se povezuju u cjelinu (razumjeti zašto) Potkategorije: Razlikovati Organizirati Pripisati	Donošenje procjena (odluka) na temelju kriterija i standarda kroz provjeravanje i kritikom Potkategorije: Provjeriti Kritizirati	Povezivanje nepovezanih elemenata u nove koherentne i funkcionalne cjeline, integracija ideja u rješanje, izrada novih proizvoda Potkategorije: Prouzrokovati/ generirati Planirati Proizvesti

Dvodimenzionalnost kognitivnog domena možemo vidjeti kao prostor presijecanja znanja i kognitivnih procesa, čime dobivamo poziciju ishoda učenja. Za ilustraciju toga, na Slici 2 dat je opći primjer određivanja ishoda učenja presijecanjem znanja i kognitivnih procesa.

Slika 2. Taksonomska tabela u 3D prikazu u svrhu postizanja ishoda učenja

Ishod učenja zastupljen je sa dvije spomenute dimenzije, koje omogućavaju izradu taksonomske tabele ishoda učenja. Dimenzija znanja data je vertikalno, dok je dimenzija kognitivnih procesa data horizontalno. Presijecanjem znanja i kognitivnih procesa dobivamo kvadratić, koji predstavlja poziciju ishoda učenja s odgovarajućim indikatorima.

Tabela 3: Taksonomska tabela ishoda učenja

Dimenzija znanja	Dimenzija kognitivnih procesa					
	1. Zapamтити	2. Razumjeti	3. Primijeniti	4. Analizirati	5. Procijeniti	6. Stvarati
A. Činjenično znanje	A1	A2	A3	A4	A5	A6
B. Konceptualno znanje	B1	B2	B3	B4	B5	B6
C. Proceduralno znanje	C1	C2	C3	C4	C5	C6
D. Metakognitivno znanje	D1	D2	D3	D4	D5	D6

Naime, osnovna struktura zapisa ishoda učenja jeste: **glagol** (označava kognitivni proces) i sadržaj (znanje). Taksonomska tabela predstavlja koristan okvir za klasificiranje i analizu ishoda učenja, nastavnih aktivnosti i ocjenjivanja, kao i za procjenu usklađenosti kurikuluma u svim nastavnim predmetima i u svim razredima. Analize su pokazale da se kurikulum treba bazirati na ciljevima svrstanim u složenije kategorije.

Primjer:

Ishod učenja: Učenik opisuje utjecaj kretanja Zemlje na život ljudi i promjene u ekosistemima. Ako sada pokušavamo odrediti ćeliju u koju bismo mogli staviti taj cilj, onda bi to bio kvadratić B1 (tabela 4). Glagol "opisuje", označava kognitivni proces pamćenja, a sadržaj "utjecaj kretanja Zemlje na život ljudi i promjene u ekosistemima", što se može svrstati u konceptualna znanja. Na ovaj način moguće je odrediti

taksonomski stepen za sve ishode učenja. Ishod učenja je dovoljno jasno definiran, ukoliko ga je moguće pozicionirati u određeni kvadratić taksonomske tabele.

Tabela 4: Taksonomska tabela ishoda učenja

Dimenzija znanja	Dimenzija kognitivnih procesa					
	1. Zapamtiti	2. Razumjeti	3. Primijeniti	4. Analizirati	5. Procijeniti	6. Stvarati
E. Činjenično znanje						
F. Konceptualno znanje	Opisuje utjecaj kretanja Zemlje na život ljudi i promjene u ekosistemima					
G. Proceduralno znanje						
H. Metakognitivno znanje						

Pomoću taksonomske tabele možemo uraditi taksonomsku analizu postojećih ishoda učenja i ciljeva po područjima i predmetima, ili je upotrijebiti kao pomagalo za određivanje ishoda učenja. Pogled na tako ispunjenu tabelu ukazuje kreatorima nastavnih programa na ishode učenja koje treba dodati, odnosno, na kojim dimenzijama ih nema, ili ih je premalo, odnosno previše.

Tokom prakse, izrađeno je dosta praktičnih primjera za izradu ishoda učenja na osnovu Bloomove taksonomije kao, naprimjer, Tabela 5, gdje su dati primjeri aktivnih glagola za pojedine dimenzije kognitivnih procesa i potencijalnih aktivnosti i produkta učenika.

Tabela 5: Primjeri glagola, aktivnosti i ponašanja učenika

NIVO KOGNITIVNIH PROCESA	PRIMJERI GLAGOLA	Aktivnosti i mogući produkti učenika
ZAPAMTITI	opisati, identificirati, prepoznati, označiti, nabrojati, imenovati, naći ...	Napraviti listu glavnih događaja u priči. Napraviti vremensku liniju događaja. Napraviti listu činjenica. Napisati listu informacija o, kojih se možete sjetiti. Kojе su životinje spominjane u toj priči? Napraviti grafikon koji prikazuje.... Napraviti akrostih. Recitirati pjesmu.
RAZUMJETI	klasificirati, usporediti, navoditi primjere, objašnjavati, zaključiti, objasniti, parafrazirati, sažeti ...	Ilustrirati ono što mislite da bi mogla biti glavna ideja. Napraviti crtani strip i prikazati slijed događaja. Napisati i prikazati igru koja se temelji na priči. Prepričati priču svojim riječima. Napisati sažet izvještaj o događaju. Pripremati dijagram toka za ilustraciju slijeda događaja. Napraviti bojanke. Izrezati ili nacrtati slike koje pokazuju određeni događaj. Ilustrirati ono što mislite da je glavna ideja. Napisati scensku igru koja se temelji na priči.

<i>PRIMIJEŃITI</i>	primijeniti, riješiti, demonstrirati, pripremiti, koristiti, upotrijebiti, proizvesti, izvršiti	Napraviti model i pokazati kako radi. Napraviti dijagram za ilustraciju događaja. Napraviti spomenar o područjima učenja. Uzeti zbirku fotografija i pokazati određeni sadržaj. Napisati tekst o temi za ostale. Odjenuti lutku u narodnu nošnju. Napraviti glineni model. Izraditi marketinšku strategiju za vaš proizvod pomoću nekog već poznatog modela.
<i>ANALIZIRATI</i>	analizirati, raščlaniti, razlikovati, izdvojiti, identificirati, odabirati, usporediti, staviti u odnos, strukturirati, kategorizirati...	Strukturirati upitnik za prikupljanje informacija. Napraviti dijagram kritičnih faza. Izraditi porodično stablo i prikazati odnose. Napisati biografiju značajne osobe. Pripremiti analizu o području učenja. Raščlaniti umjetničko djelo u smislu forme, boje i teksture.
<i>PROCIJEŃITI</i>	utvrditi, provjeriti, procijeniti, predvidjeti, vrednovati, ocijeniti, prosuditi, kritizirati, eksperimentirati ...	Pripremiti listu kriterija za prosuđivanje... Ocijeniti TV debatu o pitanjima od posebnog interesa. Napraviti pet pravila koje vidite kao važna, i uvjeriti druge o tome. Oblikovati diskusijski panel (sa kriterijima), kako bi razgovarali o različitim pogledima. Argumentirati prijedlog potrebnih promjena u društvu/razredu.... Napisati kritiku polugodišnjih izvještaja o Pripremiti slučaj i iznijeti svoj stav o tome ...
<i>KREIRATI</i>	konstruirati, izraditi, razviti, planirati, stvoriti, generirati, rekonstruirati ...	Izraditi napravu/instrument da se uradi određeni zadatak. Dizajnirati namještaj za svoj stan. Stvoriti nov proizvod. Dati mu naziv i planirati marketinšku kampanju. Pisati o svojim osjećajima u odnosu na ... Napisati TV show, igru, lutkarsku predstavu, pjesmu ili pantomimu o Dizajnirati naslovnice za CD, knjigu ili časopis... Prodati ideju. Smisliti način da bi ... Ostvariti novi jezik i koristiti ga na primjeru.

Afektivno područje

Iako je kognitivni domen najviše istraživani i najčešće se koristi, Bloom i njegovi suradnici istraživali su i afektivni domen, koji obuhvata stavove, osjećaje i vrijednosti. Ovo područje bavi se pitanjima koja se odnose na emocionalnu komponentu učenja i kreće se od osnovne spremnosti za primanje informacija do integracije uvjerenja, ideja i stavova. Kako bi opisali način na koji se emocionalno nosimo s učenjem, Bloom i njegovi suradnici razvili su pet kategorija, u kojim se opisuje emocionalna komponenta učenja:

Tabela 6: Nivoi afektivnog područja i tipični glagoli

NIVOI AFEKTIVNOG PODRUČJA (Krahtwohl i suradnici, 1964.)	PRIMJERI I TIPIČNI GLAGOLI
PRIHVATANJE učenici svjesno i pažljivo prate, prisutna je usmjerena pažnja	Primjer: Sluša ostale sa poštovanjem. Sluša i pamti imena nepoznatih ljudi, koji mu se predstavljaju. Glagoli: pitati, izabrati, opisati, dati, držati, identificirati, smjestiti, imenovati, ukazati, izabrati, odgovoriti, upotrebljavati, prihvatiti, potvrditi, prepoznati, osvijestiti, slušati, bilježiti, slijediti, uvažavati.

<p>REAGIRANJE / ODGOVARANJE učenici aktivno učestvuju, pažljivo prate i reagiraju, motivirani su. Ishodi učenja trebaju istaknuti usklađenost odgovora, spremnost da se odgovori, ili zadovoljstvo u odgovoru</p>	<p>Primjeri: Aktivno učestvuje u diskusiji u odjeljenju. Izvodi prezentaciju. Postavlja pitanja o novim idejama, modelima, konceptima, kako bi ih bolje razumio. Poznaje sigurnosna pravila i poštuje ih. Glagoli: odgovoriti, pomoći, sastaviti, prilagoditi se, usuglasiti se, prihvatiti, pristati, raspraviti, pozdraviti, označiti, izvesti, prakticirati, predstaviti, izvijestiti, izdvojiti, reći, napisati, doprinijeti, surađivati, slijediti, izvršavati, s voljom učestvovati, posjetiti, volontirati.</p>
<p>USVAJANJE VRIJEDNOSTI učenici poštuju ili vrednuju osobu vezanu s određenim objektom, događajem ili ponašanjem, u rasponu od prihvatanja do složenijeg stanja posvećivanja</p>	<p>Primjeri: Demokratski predstavlja svoje stavove. Razvija individualne i kulturne različitosti. Pokazuje težnju za rješavanje problema. Predlaže plan socijalnog poboljšanja i predan mu je. Glagoli: dovršiti, opisati, razlikovati, objasniti, slijediti, oblikovati, inicirati, pozvati, uključiti, opravdati, prosuditi, predložiti, izvijestiti, odabrati, podijeliti, proučiti, izraditi, usvojiti, suprotstaviti se, ponašati se u skladu s..., posvetiti se, željeti, iskazati odanost, izraziti, tražiti, iskazati zabrinutost/brigu.</p>
<p>ORGANIZIRANJE VRIJEDNOSTI učenik organizira vrijednosti po prioritetima proučavanjem kontrasta među različitim vrijednostima, rješavajući konflikt među njima; stvara jedinstveni sistem vrijednosti; naglasak je na usporedbi, proučavanju odnosa i sintezi vrijednosti</p>	<p>Primjeri: Prepoznaje potrebu po ravnoteži između slobode i odgovornog ponašanja. Prihvata odgovornost za nečije ponašanje. Objašnjava ulogu sistemskog planiranja u rješavanju problema. Prihvata profesionalne i etičke standarde. Stvara plan života u skladu sa svojim sposobnostima, interesima i uvjerenjima. Pravilno i efikasno raspoređuje svoje vrijeme, kako bi bile zadovoljene potrebe organizacije, porodice i vlastite potrebe. Glagoli: prilagoditi, urediti, kombinirati, usporediti, dopuniti, odbraniti, uravnotežiti, objasniti, generalizirati, identificirati, integrirati, poredati, staviti u odnos, modificirati, organizirati, grupirati, pripremiti, sintetizirati, konceptualizirati, formulirati.</p>
<p>USVAJANJE SISTEMA VRIJEDNOSTI/ INTEGRITET učenik posjeduje sistem vrijednosti koji kontrolira njegovo ponašanje (karakter) i predstavlja njegovu osobnost</p>	<p>Primjeri: Pokazuje samopovjerenje u samostalnom radu. Suraduje u grupnim aktivnostima (timski rad). Koristi objektivan pristup u rješavanju problema. Prikazuje svakodnevnu profesionalnu predanost etičkim praksama. Revidira svoja prosuđivanja i mijenja ponašanje na osnovu novih dokaza. Vrednuje ljude na osnovu toga što jesu, a ne kako izgledaju. Glagoli: djelovati, razlikovati, prikazati, utjecati, modificirati, prilagoditi, izvesti, primijeniti, predložiti, kvalificirati, ispitati, revidirati, riješiti, koristiti, vrednovati, odbraniti, održati, služiti, podržati.</p>

Psihomotoričko područje

Treće područje Bloomove taksonomije je psihomotoričko područje. Psihomotoričko područje uglavnom naglašava fizičke sposobnosti, koje uključuju koordinaciju mozga i mišićne aktivnosti. Na osnovu podataka iz literature, ovaj domen je manje razvijen u području obrazovanja nego kognitivni i afektivni. Psihomotoričko područje obično se koristi kod nastavnih predmeta zdravstvenog područja, umjetnosti, muzike, drame i tjelesnog odgoja i predmeta sa laboratorijskim radom.

Tabela 7: Psihomotoričko područje i tipični glagoli

NIVOI PSIHOMOTORIČKOG PODRUČJA (Simpson, 1972.)	TIPIČNI GLAGOLI
<p>PERCEPCIJA / MOĆ ZAPAŽANJA učenik upotrebljava osjetila kao vodstvo u motoričkim aktivnostima</p>	<p>Izabrati, prepoznati, uočiti, izdvojiti, povezati, čuti, slušati, primijetiti, vidjeti, osjetiti, namirisati, okusiti, gledati, pratiti.</p>

SPREMNOST učenik je mentalno, emotivno i fizički spreman za aktivnost	Početi, objasniti, pokrenuti, nastaviti, reagirati, odgovoriti.
VOĐENI ODGOVOR Rani stepen učenja kompleksnih vještina koji uključuje imitaciju i metodu pokušaja i greške. Adekvatnost izvođenja vještine postiže se vježbom/treningom	Oponašati, kopirati, izvršiti uz nadzor, vježbati, pokušati, ponoviti, rastaviti, razdvojiti, sastaviti, kalibrirati, skicirati, popravljati.
AUTOMATIZIRANI ODGOVOR učenik s povećanom efikasnošću, sigurnošću i okretnošću izvršava radnje. Radnje postaju neke vrste navika/automatizma (uobičajenih pokreta)	Izvesti, konstruirati, podići, provesti, voditi, izvršiti, proizvesti.
SLOŽENA OPERACIJA (AUTOMATIZACIJA) učenik automatizirano izvršava kompleksne radnje: visoka koordiniranost i preciznost, minimalna prisutnost grešaka	Popraviti, izgraditi, upravljati, demonstrirati, kontrolirati, voditi, održavati efikasnost, ovladati.
PRILAGOĐAVANJE Vještine su već tako razvijene, da ih učenik može prilagođavati problemskoj situaciji ili specifičnim zahtjevima	Prilagoditi, uskladiti, preokrenuti, revidirati, reorganizirati, promijeniti.
STVARANJE Spretnosti su već tako razvijene, da učenik stvara nove obrasce ponašanja, koji su prilagođeni posebnim situacijama ili slučajevima	Mijenjati, konstruirati, urediti, sastaviti, izumjeti, kombinirati, inovirati, kreirati.

Primjeri ishoda učenja za psihomotoričko područje:

prepoznaje zvukove koji ukazuju na neispravnost uređaja, instrumenta, itd. (percepcija)

zna upotrebljavati kompjuterski miš (spremnost)

slijedi uputstva pri izgradnji modela (vođeni odgovor)

upotrebljava vlastiti kompjuter (automatizirani odgovor)

rastavlja i sastavlja različite komponente automobila brzo i bez greške (složena operacija)

upotrebljava uređaj za druge radnje, za koje taj uređaj nije originalno namijenjen (prilagođavanje)

inovira pristupe za efikasnije obavljanje zadatka na tekućoj vrpici (stvaranje)

Preporuke za utvrđivanje ishoda učenja u nastavnim programima

Na osnovu ZJNPP-a definirane na ishodima učenja za odgojno-obrazovna područja preporučujemo sljedeće faze:

Identificirati koji indikatori trebaju biti realizirani unutar pojedinog nastavnog predmeta prema pojedinim obrazovnim periodima (indikator je potrebno povezati sa predmetom).

Tabela 8: Primjer (pokazatelji iz područja prirodnih nauka, APOSO):

Pokazatelj	Predmet
Kraj 9. razreda (7., 8. i 9.)	
Razlikuje jedinice građe prirode (stanica, tkivo ... ekološki sistem, biosfera).	Biologija, hemija, fizika, geografija
Kategorizira živa bića u grupe, na osnovu sličnosti i razlika.	Biologija
Opisuje evolucijski razvoj živog svijeta na Zemlji.	Biologija

Izraditi taksonomsku analizu indikatora kognitivnog domena po pojedinim obrazovnim periodima, služeći se Taksonomskom tabelom.

Tabela 9: Primjer (pokazatelji za odgojno-obrazovno područje prirodnih nauka, APOSO):

Pokazatelj	Taksonomski nivo
Kraj 9. razreda (7., 8. i 9.)	
Razlikuje jedinice građe prirode (stanica, tkivo ... ekološki sistem, biosfera).	A4 – činjenično znanje/analizirati
Kategorizira živa bića u grupe, na osnovu sličnosti i razlika.	B4 – konceptualno znanje/analizirati
Opisuje evolucijski razvoj živog svijeta na Zemlji.	B1 – konceptualno znanje/zapamtiti

Definirati ishode učenja po pojedinim nastavnim predmetima za određenu godinu, odnosno razred, izvođenja predmeta. Pri tome treba uvažiti razvojni stepen učenika i taksonomsku hijerarhiju, jer učenik mora najprije razumjeti, kako bi to mogao primijeniti. Kod tog postupka, dobro je upotrijebiti odgovarajuće ciljeve iz važećih nastavnih programa u BiH i iz nastavnih programa ostalih država iz regije, a i šire, ako odgovaraju konceptu, odnosno kriterijima ishoda učenja i moguće ih je smjestiti u taksonomsku tabelu. Autori nastavnih programa trebaju dopisati i svoje ciljeve. Svakom cilju treba odrediti taksonomski nivo u skladu s taksonomskom tabelom – naprimjer, C1, A4. Taksonomska oznaka omogućava autorima nastavnih programa pregled, odnosno analizu zastupljenosti pojedinih taksonomskih nivoa.

Tabela 10: Primjer uzet iz postojećih NPP-a u BiH (2013.)

Pokazatelj	Primjeri pripadajućih ciljeva za 7. razred i taksonomska oznaka	Primjeri pripadajućih ciljeva za 8. razred i taksonomska oznaka
Kraj 9. razreda (7., 8. i 9.)		
<i>Utvrđuje važnost biološke ravnoteže i varijabilnosti vrsta za opstanak života na Zemlji.</i>	1. Obrazložiti Darwinovu teoriju tumačenja razvoja života na Zemlji A2 .	1. Razumjeti principe održivog razvoja B2 .
<i>Kategorizira živa bića u grupe, na osnovu sličnosti i razlika.</i>	Prikazati podjelu živog svijeta u više različitih carstava C3 . Razlikovati način ishrane autotrofnih i heterotrofnih organizama, saprofita i parazita C4 .	Prepoznati da se srodne vrste kombiniraju u rodove, ove u porodice, redove, klase i deblo B1 . Prepoznati da se klasificiranjem organizama, u skladu s njihovim svojstvima, bavi sistematika A1 .
<i>Opisuje evolucijski razvoj živog svijeta na Zemlji.</i>	Navesti uvjete na Zemlji, koji su omogućili razvoj živih bića A1 . Opisati naučno utemeljene pretpostavke o toku hemijske evolucije i pojavi prvih živih bića B1 . Obrazložiti činioce evolucije i proces nastajanja novih vrsta (prirodno odabiranje, izolacija) B4 . Navesti dokaze evolucije živog svijeta A4 . Obrazložiti Darwinovu teoriju tumačenja razvoja života na Zemlji B4 .	1. Razumjeti da je evolucija postepeni proces u kojem nove složene karakteristike organizma nastaju kroz mnoge generacije, mutacije su slučajne, u smislu da nisu u cilju poboljšanja organizma, prirodni odabir nije slučajan B2 .

Kod određivanja ishoda učenja, potrebno je dodatno uvažiti još i sljedeće preporuke:

Ishodi učenja nastavnih predmeta trebaju slijediti ishode učenja za pojedina odgojno-obrazovna područja.

Ishodi učenja trebaju biti jasno utvrđeni i mjerljivi.

Ishod učenja započinje aktivnim glagolom u prezentu, kojem slijedi znanje/sadržaj ili kontekst.

Koristi se samo jedan aktivni glagol za ishod učenja.

Izbjegavaju se nejasni pojmovi, kao što su: zna, razumije, uči se, biti upoznat sa..., biti izložen, biti svjestan...

Izbjegavaju se složene, kompleksne rečenice, koristi se više rečenica kako bi se osigurala jasnoća.

Ishodi učenja, naprimjer, nastavnih jedinica, moraju odgovarati općim ciljevima predmeta/programa i odgojno-obrazovnog područja.

Potrebno je uvažavati vremenski okvir, unutar kojeg trebaju biti postizani ishodi učenja. Treba izbjegavati pretjeranu ambicioznost prilikom pisanja ishoda (previše ishoda, previše obuhvatni, prezahtjevni...). Isto tako, treba misliti na vremenski okvir i resurse koji su na raspolaganju.

Obratiti pažnju na ocjenjivanje – kako će nastavnik znati je li učenik postigao ishod učenja. Ako su ishodi učenja vrlo široko napisani, njih je teško efikasno i kvalitetno ocijeniti. Ako su vrlo uski, lista može biti previše detaljna i nepregledna.

Izbjegavati preopterećenja s ishodima učenja na nižim nivoima Bloomove taksonomije (naprimjer, pamtiti i razumjeti - u kognitivnom domenu). Ishodi učenja trebaju motivirati učenike, tako da se kombinira ono što su već naučili, uključujući i neke ishode učenja sa viših nivoa.

Kod utvrđivanja ishoda učenja, treba imati na umu da ishodi učenja nisu sami po sebi cilj, nego se trebaju koristiti kao integralni dio definiranja kurikuluma i procesa podučavanja. U kreiranju NPP-a treba imati spremne odgovore na tri temeljna pitanja:

Što će učenik znati ili moći uraditi nakon položenog nastavnog predmeta (željeni ishodi učenja)?

Koje metode podučavanja će nastavnik primijeniti, kako bi učenici bili potaknuti na rad u cilju postizanja zacrtanih ishoda?

Kako osmisliti vrednovanje (procjenjivanje/ocjenjivanje), uz uvjet da postavljeni kriteriji i zadaci pomognu učeniku i nastavniku u saznanju kako su ispunjeni zamišljeni ishodi učenja?

Ispravnim osmišljavanjem odgovora na navedena pitanja, ishodi učenja prestaju biti puki alat i olakšavaju nastavnicima i učenicima definiranje cijelog procesa učenja.

Kod izrade ishoda učenja, potrebno je obratiti pažnju na to da ishodi učenja određuju procese učenja i podučavanja i metode vrednovanja znanja.

Nastavnici, kod planiranja podučavanja, odabiru one metode čija primjena osigurava efikasno postizanje određenog ishoda. Ukoliko se formulirani ishodi učenja nastavnog predmeta odnose na pamćenje činjeničnog znanja, nastava se organizira putem predavanja, ili se učenici upućuju na samostalno proučavanje literature. Kada se ishodi učenja odnose na razumijevanje činjenica, nastavnik organizira grupne rasprave, u okviru kojih potiče učenike na razmjenu mišljenja. Kada se ishodi učenja odnose na stvaranje proceduralnog znanja, nastavnik upućuje učenike na to da samostalno osmisle ili izvedu postupak, uz obavezu da se učenicima omoguće uvjeti u kojima se to može i ostvariti. Moguće aktivnosti nastavnika i učenika za svaki nivo postignuća, prikazane su u Prilogu 2.

Prilikom pisanja ishoda učenja, važno ih je napisati na način da ih se može ocjenjivati. Pri tome je izazov za nastavnike kako povezati nastavne metode, tehnike ocjenjivanja, kriterije za ocjenjivanje i ishode učenja. Veza između podučavanja, ocjenjivanja i ishoda učenja pomaže da sveukupno iskustvo učenja postane transparentno. Najbolji način da se pomogne učenicima u tome kako postići ishode učenja, jeste da se jasno predstave tehnike ocjenjivanja i kriteriji ocjenjivanja. Što se tiče učenja i podučavanja, tu je dinamična ravnoteža između nastavnih strategija, s jedne strane, i ishoda učenja i ocjenjivanja, na drugoj strani. Važno je da ocjenjivani zadaci odražavaju ishode učenja. Autori nastavnih programa i nastavnici moraju biti svjesni da je za nastavnika ocjenjivanje na kraju podučavanja, odnosno nastavnog događaja, ali za učenika je na početku. Ako se nastavni program ogleda u ocjeni, onda su nastavne aktivnosti nastavnika i učeničke aktivnosti učenja usmjerene prema istom cilju. Kada se učenici pripremaju na ocjenjivanje, oni uče po nastavnom programu (Biggs, 2003.). Za učenika je u centru pažnje ocjenjivanje, odnosno ocjena, o čemu najviše brine, jer o ocjeni zapravo ovisi mnogo značajnih stvari, kao što je upis u gimnaziju, na fakultet, izlazak na tržište rada...). Učenici će učiti ono što misle da će biti ocjenjivano, a ne ono što je napisano u nastavnom programu ili što se radi u nastavnom procesu. Poznato je da je perspektiva nastavnika drukčija od perspektive učenika.

Perspektiva nastavnika

ciljevi predmeta -> ishodi učenja -> nastavne aktivnosti -> ocjenjivanje

Perspektiva učenika

ocjenjivanje -> učenje -> ishodi učenja

Perspektiva ocjenjivanja nastavnika i perspektiva ocjenjivanja učenika

Ocjenjivanje, dakle, treba biti u skladu s ishodima učenja. Dobro definiran ishod učenja sadrži u sebi manje ili više eksplicitno definirane metode ocjenjivanja. Način formuliranja ishoda učenja, korištenjem aktivnih glagola, upućuje na metodu provjere postignuća poželjnih ishoda učenja. Različitim ishodima učenja odgovaraju različite metode ocjenjivanja, a kada se pišu ishodi učenja, glagol je obično naznaka tehnike ocjenjivanja (Prilog 3).

Iz ciljeva obrazovnog područja proizilazi njegov sadržaj, a time i pojedini predmeti koji tvore obrazovno područje.

Prilog 1

Vrednovanje postignuća¹⁰ uključuje ocjenjivanje znanja, što predstavlja proces dokumentiranja u mjerljivoj obliku kojim se mjere ishodi učenja usvojenog znanja, razumijevanja i vještina.

Direktno prosuđivanje je cjelokupni spektar pisanih, usmenih i praktičnih testova, ispitivanja, projekata, prezentacija, koji se koriste u svrhu ocjenjivanja učenika u okviru nastavnog predmeta ili u okviru modula. *Indirektno prosuđivanje* uključuje anketiranje bivših učenika koji su odustali od školovanja, usporedbu sa srodnim institucijama za analizu kurikuluma, itd.

Navedeni postupci predstavljaju permanentan proces koji:

Uspostavlja jasne i mjerljive ishode učenja,

Osigurava učenicima dovoljno mogućnosti za postizanje očekivanih ishoda učenja,

Određuje prikupljene podatke sistemskim skupljanjem, analiziranjem i interpretiranjem.

Određuje se u kojoj je mjeri učenje i podučavanje učenika prilagođeno očekivanim ishodima učenja (*Testing*).

Upotreba svih prikupljenih informacija omogućava povratnu vezu za poboljšanje procesa učenja.

Dio procesa je procjena (engl. *Evaluation*), gdje se, na temelju prikupljenih informacija, stvara prosuđivanje:

jesu li učenici ostvarili zacrtane ciljeve učenja,

koje su relativne snage, odnosno slabosti strategije učenja i podučavanja,

koje su promjene potrebne za ostvarenje ciljeva i strategija učenja/podučavanja.

Procjena i vrednovanje ishoda učenja provodi se različitim metodama i postupcima procjene znanja.

Tradicionalne metode procjene su: usmeni i pisani ispiti, testovi znanja, kontinuirano praćenje, prezentacije, seminarski radovi, eseji, i dr. Kad god je to moguće, preporučuje se, pored ovih metoda, vršiti i procjenjivanje/ocjenjivanje specifičnih komunikacijskih i radnih vještina, stavova, doprinosa učenika za vrijeme grupnog rada ili rada na projektu, rješavanja kreativnih zadataka na zadatu temu...

Ispitivanje/Ispit (engl. *Examination/Exam*) je formalni pisani ili usmeni ispit, koji se polaže na kraju.

Ocjena (engl. *Grade, Mark*) je konačna procjena, zasnovana na sveukupnoj izvedbi u okviru pojedinačnog nastavnog predmeta ili modula u obrazovnom području.

⁹ Utvrđivanje, prosuđivanje, ocjenjivanje.

¹⁰ Termin Assessment različiti pojedinci i institucije definiraju na različite načine, ponekad i s različitim ciljevima.

Tabela 11: Povezivanje nivoa postignuća i metoda podučavanja

Nivoi postignuća	Metode
<i>Pamćenje činjeničnog znanja</i>	Predavanje, upućivanje učenika na samostalno podučavanje literature, suradničko učenje, rad na tekstu, e-učenje, seminarski radovi
<i>Razumijevanje činjeničnog stanja</i>	Traženje i analiziranje primjera, organizacija grupnih rasprava, uspoređivanje pojmova i teorija, rasprave (traženje argumenata)
<i>Primjena</i>	Izraditi program, izraditi projekt, riješiti problem, prezentirati prepoznavanje preparata, prikaz slučaja, sastaviti zadatke, napraviti skulpturu, konsultirati prema uputama
<i>Analiza</i>	Rasprave, analiza, prikaz slučaja, eseji, seminarski radovi
<i>Vrednovanje</i>	Izdvojiti prednosti i nedostatke, napisati prikaz, istraživanja, metode, teorije
<i>Kreiranje - stvaranje</i>	Provjera (istraživanje) pojmova i teorija

Procjena znanja ima svrhu da se utvrdi i pokaže da je planirani nivo ishoda učenja ostvaren, odnosno, na kojem se nivou usvojenosti znanja, vještina i stavova učenik trenutno nalazi. Tri su glavne svrhe procjene znanja:

omogućavanje prelaska na viši stepen ili stjecanje diplome,
razvrstavanje učenika po uspješnosti, i
poboljšavanje učenja kod učenika

Rezultati procjene znanja mogu se koristiti u svrhu razvoja znanja učenika ili u svrhu prosuđivanja. Ocjenjivanje razvoja, odnosno napretka učenika, naziva se formativna procjena znanja. Procjena znanja, koja se provodi sa svrhom prosuđivanja, naziva se sumativno ocjenjivanje. Ocjenjivanje je vrednovanje svih važnih činjenica o postignućima učenika tokom izučavanja, a izražava se ocjenom. Ocjenjivanje mora biti u skladu s ishodima učenja. Dobro definiran ishod učenja sadrži u sebi manje ili više eksplicitno definirane metode ocjenjivanja. Način formuliranja ishoda učenja, korištenjem aktivnih glagola, upućuje na metodu provjere postignuća poželjnih ishoda učenja. Različitim ishodima učenja odgovaraju različite metode ocjenjivanja, a kada se pišu ishodi učenja, glagol je obično naznaka tehnike ocjenjivanja. U sljedećoj tabeli prikazane su metode ocjenjivanja znanja za svaki nivo postignuća učenika.

Tabela 12: Povezivanje nivoa postignuća i ocjenjivanja

Nivoi postignuća	Metode ocjenjivanja
<i>pamćenje</i>	eseji, pismeni ispiti, usmeni ispiti
<i>razumijevanje</i>	eseji, seminarski radovi, pismeni ispiti, usmeni ispiti
<i>primjena</i>	zadaci izvedbe, izlaganja i prezentacije, pismeni izvještaji, eseji
<i>analiza</i>	rasprave, eseji, seminarski radovi
<i>vrednovanje</i>	rasprave, eseji, seminarski radovi
<i>stvaranje</i>	zadaci izvedbe, eseji, seminarski radovi, diplomski rad

Efikasnost metode ocjenjivanja ovisi o ishodima učenja koji se procjenjuju, te o konkretnim zadacima, a ne samo o metodi procjenjivanja. Metode procjenjivanja postizanja ishoda učenja mogu se podijeliti u dvije kategorije:

subjektivne metode **procjene** znanja

objektivne metode **procjene** znanja

Subjektivne metode procjene znanja su postupci procjenjivanja odgovora i rada učenika, te obuhvataju procjenu usmenih odgovora, izlaganja prezentacija, eseja i seminarskih radova, rezultata postignutih na zadacima izvedbe i esejskih zadataka na pismenim ispitima. Subjektivne metode koriste se kod procjene poznavanja činjenica i konceptualnog, te proceduralnog znanja. Posebno su korisne kada se želi procijeniti sposobnost učenika da sagledaju složene probleme, koji mogu zahtijevati sve nivoe obrazovnih ciljeva u taksonomiji spoznajnih zadataka.

Objektivne metode procjene znanja provode se zadacima objektivnog tipa, koji zahtijevaju prepoznavanje činjenica:

alternativni zadaci (procjenjivanje tačnosti tvrdnji),

zadaci višestrukog izbora (izbor između više ponuđenih odgovora na pitanje),

zadaci povezivanja (povezivanje članova dvaju nizova riječi ili rečenica),

zadaci sređivanja (slaganje rečenica prema nekom kriteriju), ili dosjećanje činjenica,

zadaci jednostavnog dosjećanja (pitanja koja traže odgovor od jedne ili nekoliko riječi ili tvrdnje koje se nadopunjavaju), i

zadaci ispravljanja.

Zadacima objektivnog tipa uglavnom se ispituju prva dva nivoa postignuća: poznavanje činjenica i njihovo razumijevanje.

Tabela 13: Povezivanje metoda procjene znanja, bodovanja i nivoa postignuća

Metoda procjene znanja	Opis metode i način bodovanja	Nivo postignuća
<i>Slučajevi i otvoreni problemi</i>	Kratke je slučajeve srazmjerno lako osmisliti i bodovati, dok je teže osmisliti i razviti složenije slučajeve, te načine bodovanja.	- primjena znanja, analiza, vrednovanje
<i>Kompjuterska procjena znanja</i>	- Oblikovanje pitanja s višestrukim izborom odgovora. - Mogu se koristiti raznolike grafike i simulacije. Sastavljanje je dugotrajno, no bodovanje se provodi vrlo brzo. - Pouzdanost je visoka, ali valjanost (usklađenost s ishodima) zahtijeva veliku pažnju.	
<i>Eseji</i>	Ispituju se različiti stilovi pisanja i načini razmišljanja. Zadaju se srazmjerno lako, a bodovanje, zasnovano na impresionističkom bodovanju ¹¹ je brzo.	- razumijevanje - sinteza - vrednovanje
<i>Modificirana esejska pitanja</i>	Niz pitanja utemeljenih na analizi slučaja. Nakon što učenici odgovore na jedno pitanje, dobivaju daljnje informacije i novo pitanje. Postupak obično traje jedan sat. Srazmjerno ih je lagano zadati. Mogu se koristiti pri podučavanju.	poticanje razmišljanja i analize
<i>Ispit u obliku eseja na zadatu temu</i>	Relativno lagano za osmisliti, ali potrebno je posvetiti pažnju kriterijima. Bodovanje u cilju ocjenjivanja je relativno brzo, pod uvjetom da su kriteriji jednostavni.	mogućnost zaključivanja na temelju raznovrsnih znanja, sintetiziranje i uočavanje tema koje se ponavljaju
<i>Pitanja s višestrukim izborom odgovora</i>	Omogućava brzo uzorkovanje širokog raspona znanja. Mogućnost višestrukog izbora.	procjena razumijevanja, analize, rješavanja problema i vještina vrednovanja
<i>Pitanja koja zahtijevaju kratak odgovor</i>	Lakše oblikovanje nego kod kompleksnih pitanja s višestrukim izborom, ali relativno sporo. Bodovanje korištenjem modela odgovora je relativno brzo, naprimjer, u usporedbi s bodovanjem problemskih zadataka, ali ne i u usporedbi s pitanjima s višestrukim izborom odgovora.	procjena analize, primjene znanja, rješavanje problema i vještine vrednovanja
<i>Usmeni ispiti</i>	Bodovanje može biti brzo, no potrebna je određena standardizacija postupka intervjuiranja, kako bi se osigurala pouzdanost i valjanost.	komunikacija, razumijevanje, kapacitet brzog razmišljanja pod pritiskom, te poznavanje postupaka
<i>Poster sekcije</i>	Opasnost od pretjeranog usredsređivanja na prezentaciju može se izbjeći korištenjem jednostavnih kriterija.	provjeravaju sposobnost prezentiranja naučenog i tumačenja na jezgrovit način

¹¹ Zaključivanje na osnovu (prvih) dojmova.

Prezentacije	Bodovanje utemeljeno na jednostavnim kriterijima brzo je i potencijalno pouzdano. Moguće je uključiti procjenu sposobnosti odgovaranja na pitanja i vođenja rasprave.	provjeravaju pripremanje, razumijevanje, znanje, sposobnost strukturiranja, činjenice i vještinu usmene komunikacije
Problemski zadaci	Bodovanje je brzo za lagane problemske zadatke. Složeni problemski zadaci i plan bodovanja teško se osmišljavaju. Kreativna, valjana rješenja od boljih učenika.	potencijal za procjenu primjene, analize i strategije rješavanja problema
Projekti, grupni projekti	Grupni projekti omogućavaju procjenu vještina i vođenja u timskom radu. Motivacija i timski rad visoki. Korist za učenje velika, posebno ako je reflektivno učenje jedan od kriterija. Testira metode i procese, ali i završne rezultate. Omogućava procjenu upravljanja projektom i vremenom.	<ul style="list-style-type: none"> - mogućnost provjere širokog niza praktičnih, analitičkih interpretativnih vještina - šira primjena znanja, razumijevanja i vještina na stvarne/simulirane situacije

LITERATURA:

1. A model of learning objectives; <http://www.celt.iastate.edu/teaching-resources/effective-practice/revise-blooms-taxonomy/>; 24.3.2014.
2. Biggs, J. (2003) Teaching for Quality Learning at University. Buckingham: Open University Press.
3. Bloom's Taxonomy of Learning Domains; <http://www.nwlink.com/~donclark/hrd/bloom.html>; 19.3.2014.
4. Guidelines for Writing Student Learning Outcomes; Assessment & Research Studies, November, 2008, Division of Undergraduate Education, University of California, Irvine, <http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.assessment.uci.edu%2Fassess%2Fdocuments%2FGuidelinesforWritingSLOsfinal.doc&ei=mgm0U-a3l4GCzAP4h4DQBQ&usq=AFQjCNGFWm Mv61epq5X2bpKGYcmShWLog&bvm=bv.70138588,d.bGQ>; 20.3.2014.
5. Kennedy, D., Hyland, A., Ryan, N.: Writing and Using Learning Outcomes: a Practical Guide,; http://sss.dcu.ie/afi/docs/bologna/writing_and_using_learning_outcomes.pdf, 24.3.2014.
6. Korun Tjaša (2009): Integracija/inkluzija otrok s posebnimi potrebami z vidika vzgojiteljic v vrtcih občine Šentjur, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta
7. Krathwohl, R. David (2002): A Revision of Bloom's Taxonomy: An Overview. Theory into practice, Vol 41, Number 4, Autumn 2002
8. Kurikulum za vrtce; Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_kur.pdf; 15.2.2014.
9. Milekšič, V. (2013.): Ishodi učenja. Gradivo Twining projekta, Zavod RS za šolstvo
10. Navodila za izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za gimnazijski program, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Slovenije <http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2014/programi/index.htm>; 20.3.2014. Revised Bloom's taxonomy; <http://www.kurwongbss.qld.edu.au/thinking/Bloom/blooms.htm>; 15.3.2014.
11. Nacrt dokumenta ZJNPP-a za prirodne nauke, definiran na ishodima učenja (2013.), Agencija za predšolsko, osnovno i srednje obrazovanje
12. Teaching with the Revised Bloom's Taxonomy; <http://www.niu.edu/facdev/programs/handouts/blooms.shtml>; 25.3.2014.
13. Učni načrt za biologijo za osnovno šolo (2011), Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport; http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_Biologija.pdf; 20.3.2014.
14. Učni načrt za fiziko za osnovno šolo (2011), Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport; http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_Fizika.pdf; 20.3.2014.
15. Understanding the New Version of Bloom's Taxonomy: originalno publikovano u ED 721 (2001) course handbook, <http://www4.uwsp.edu/education/lwilson/curric/newtaxonomy.htm> (2005), revised 2013, 20.3.2014.
16. Writing Objectives Using Bloom's Taxonomy; <http://teaching.uncc.edu/learning-resources/articles-books/best-practice/goals-objectives/writing-objectives>, 20.3.2014.
17. Zapis standardov znanj v učnih načrtih za gimnazije, delovno gradivo Zavoda RS za šolstvo, Ljubljana, 2011.
18. Ishodi učenja, Priručnik Odjela za stručne studije Sveučilišta u Splitu, decembar 2012. Godine Izrada nastavnih programa prema pristupu temeljenom na ishodima učenja, Priručnik za sveučilišne nastavnike, Vesna Kovač, Svjetlana Kalić – Vehovec, Rijeka, 2008. Godine
19. Ishodi učenja, Priručnik Odjela za stručne studije Sveučilišta u Splitu, prosinac 2012.
20. Izrada nastavnih programa prema pristupu temeljenom na ishodima učenja, Priručnik za sveučilišne nastavnike, Vesna Kovač, Svjetlana Kalić – Vehovec, Rijeka 2008.
21. Ishodi učenja i njihovo praćenje, radionica, Doc.dr.sc.Vesna Kovač, Filozofski fakultet u Rijeci 2007.
22. www.slideshare didaktika-1-1

VII.

ODGOJNO –OBRAZOVNA PODRUČJA

1. JEZIČKO - KOMUNIKACIJSKO PODRUČJE

BOSANSKI, HRVATSKI I SRPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik / ZJNPP-a definisana naishodimaučenja¹

Voditeljica Projekta:

mr. sc. Marija Naletilić

Konsultantice:

Miske Witt & Associates Inc., Shoreview, MN

USA Miske Witt, viša konsultantica

dr. Nancy Clair and Dr. Jan Westrick with Sarah Koehler, asistentice na

Projektu, dr. Shirley Miske, predsjednica

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Marija Naletilić, šefica Odjeljenja za ZJNPP-a

Jasminka Nalo, zamjenica voditeljice, stručna savjetnica za maternji

jezik Hašima Ćurak, stručna savjetnica za predškolski odgoj i

obrazovanje Radmila Jakovljević, stručna savjetnica za ZJNPP-a

Danica Vasilj, stručna savjetnica za razrednu

nastavu Mate Živković, stručni savjetnik za

predmetnu nastavu

Stojan Ljolje, viši stručni saradnik za saradnju sa školama i partnerskim institucijama i koordinaciju rada radnih grupa i drugih tijela

Branko Slivar, Zavod Republike Slovenije za školstvo

Radna grupa:

mr. sc. Marija Naletilić, Danica Vasilj, dr. sc. Mate Živković, Stojan Ljolje, Mubera Đajo, Jasminka Nalo, mr.

sc. Žaneta Džumhur, Hašima Ćurak, Branka Popić, Radmila Jakovljević, mr. sc. Meliha Spahić, Ana Ćavar,

Slaven Ljubić, mr. sc. Ivica Augustinović, Greta Kuna, Lidija Mustapić, dr. sc. Katica Krešić, mr. sc. Vesna

Varunek, Maja Zelić, Vladimir Radišić, Indira Buljubašić, Andrea Pehar, Ejub Alagić, Bosiljka Spremo, mr. sc.

Nijaz Zorlak, mr. sc. Ranko Nestorović, Enisa Mehić, Ankica Grgić Mišković, Dina Borovina

Napomena: Projekt podržao UNICEF

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu odnose se jednako na ženski i muški rod.

¹Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, BiH, Mostar 2013.

UVOD

Danas na početku 21. vijeka, živimo u društvu obilježenom promjenama, ali i izloženom tehnološkim uticajima i informacionim tehnologijama. Snaga ovih promjena utiče na promjene odgojno-obrazovnog sistema u cilju pripreme učenika za život i rad. Kompletan proces društvenih promjena pomjerio je granice znanja te je neosporno kako promjene u društvu imaju uticaj na reformu odgojno- obrazovnog sistema baziranog na kompetencijskom sistemu i ishodima učenja. Bosna i Hercegovina prepoznala je potrebe za izmjenama odgojno-obrazovnog sistema vodeći se novim zahtjevima vremena.

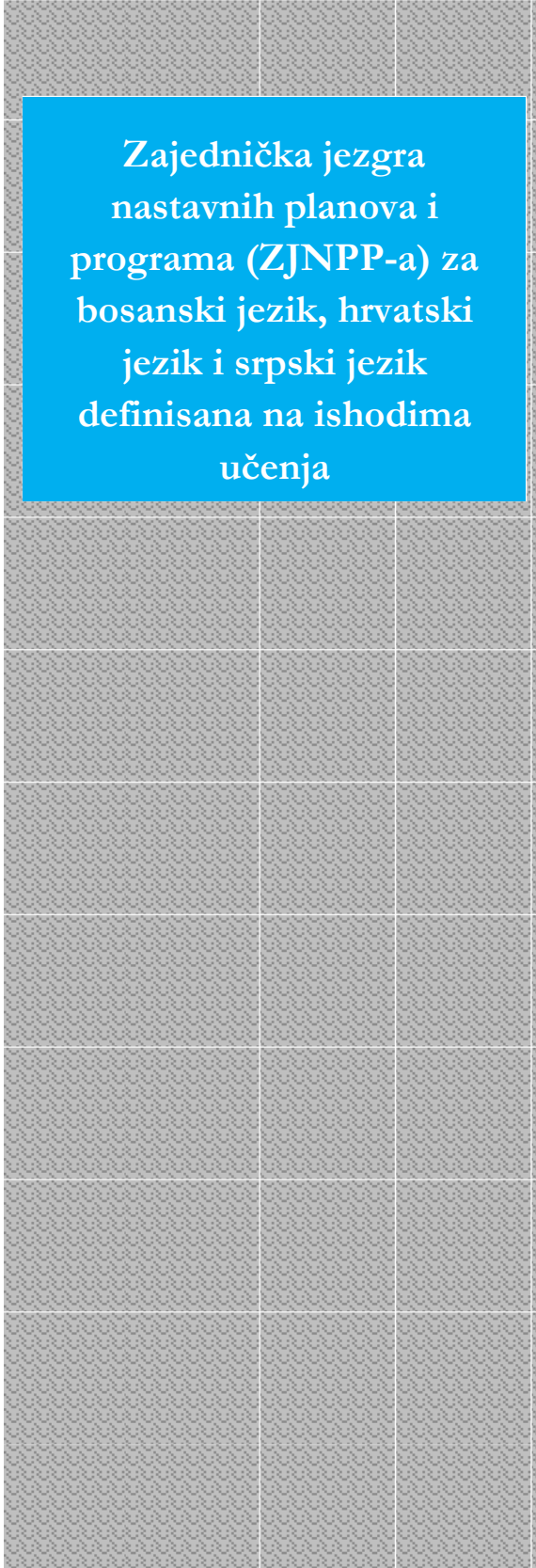
Do 2004. godine bio je na snazi osmogodišnji sistem obrazovanja za koji je utvrđena 2003. godine Zajednička jezgra nastavnih planova i programa (ZJNPP-a) koja sadrži programske sadržaje i spiskove nastavnih predmeta u postojećim nastavnim planovima i programima (NPP-i) osnovnih škola i gimnazija. Postojeća ZJNPP-a ne odgovara potrebama trenutno važećeg devetogodišnjeg sistema obrazovanja, jer je ZJNPP-a utvrđena za osnovnu osmogodišnju školu samo prenumerisana za novi devetogodišnji sistem obrazovanja tako što je prvi razred prenumerisan u drugi, drugi razred u treći i tako redom do devetog razreda devetogodišnje osnovne škole.

Dokument je definisan na osnovu ishoda učenja za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik i nastao je unutar reformskog procesa u Bosni i Hercegovini prateći međunarodne edukacijske standarde u svrhu osiguranja koherentnosti i kompatibilnosti odgojno-obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini, kao i u odnosu prema Evropskoj uniji, pa i šire.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, u skladu sa zakonskom nadležnosti, radi na razvoju ZJNPP-a, a u svrhu ostvarenja ciljeva zacrtanih Strateškim planom 2012. – 2016. godine iz kojih se izdvajaju:

1. Razvoj Zajedničkog jezgra cjelovitih razvojnih programa za predškolski odgoj i obrazovanje i razvoj ZJNPP-a za osnovno i srednje obrazovanje u Bosni i Hercegovini.
2. Uspostavljanje standarda kvaliteta rada, kao i standarda učeničkih postignuća u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju.

Prvi poduzeti korak Agencije bio je definisanje osam odgojno-obrazovnih područja: jezičko- komunikacijsko, matematičko, područje prirodnih nauka, društveno-humanističko, tehnika i informatičke tehnologije, umjetničko, tjelesno i zdravstveno područje i kroskurikularno i međupredmetno područje.

Zajednička jezgra
nastavnih planova i
programa (ZJNPP-a) za
bosanski jezik, hrvatski
jezik i srpski jezik
definisana na ishodima
učenja

Polazna tačka pri definisanju odgojno-obrazovnih područja bio je Evropski okvir ključnih kompetencija i ključne kompetencije i životne vještine u BiH, analiza važećih NPP-a u Bosni i Hercegovini, kao i analiza kurikuluma Hrvatske, Slovenije, Kosova* i Crne Gore.

ZJNPP-a definisana na osnovu ishoda učenja za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik sastoji se od oblasti, komponenti, definisanih ishoda učenjazi indikatora u skladu sa razvojnim uzrastom djeteta na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 5/6 godina), na kraju trećeg razreda (uzrast od 8/9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11/12 godina) i na kraju devetog razreda devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14/15 godina) te na kraju srednjoškolskog obrazovanja (uzrast od 18/19 godina). ZJNPP- a definisana na osnovu ishoda učenja za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik je polazište revizije postojećih NPP-a u Bosni i Hercegovini.

Cilj jezičko-komunikacijskog područja je sticanje jezičko-komunikacijske kompetencije. Jezičko-komunikacijska kompetencija obuhvata jezičku, društveno-jezičku i upotrebnu kompetenciju. Učenici prema dobi i predznanju treba da stiču znanja, razvijaju vještine i sposobnosti usmenog, pisanog i vizualnog komuniciranja u međusobnim i međukulturalnim situacijama privatnog i javnog života. To znači da treba da usvoje i razviju leksička, fonetska i gramatička znanja i vještine primjenjujući ih u područjima slušanja, čitanja i usmenog izražavanja i pisanja u neposrednoj (npr. jezičko posredovanje) i posrednoj komunikaciji (npr. mediji). Takođe će usvojiti znanja i razviti analitičke, interpretativne, ocjenjivačke i kreativne vještine, razviti čitalačke potrebe i stvoriti čitalačke navike, razviti pozitivan stav prema književnosti i kulturi određenog jezika, usvojiti znanja i razviti analitičke, interpretativne, ocjenjivačke i kreativne vještine prikladne govornim i govorno-vizualnim medijima kao sredstvima umjetničkog izraza i javnog saopćavanja i sporazumijevanja, te kulturi svakodnevnog života (štampa, radio, film, televizija, internet...). Učenici će u skladu sa svojim stepenom jezičkog razvoja i općeg razvoja na određenom jeziku znati izdvojiti bitne obavijesti i podatke, prepoznati suodnose u tekstu, poznavati vrste teksta i jezičke stilove, poznavati jezičke i zakonitosti određenih medijskih te umjetničkih vrsta i oblika, samostalno se koristiti raznim medijima i izvorima podataka, odnosno obavijestima, procijeniti sadržaj i namjeru napisanog ili izgovorenog. Moći će da usmeno i pisano izraze svoje namjere, misli, stavove i osjećaje razumljivo i uvjerljivo, moći će da sastave usmene i pisane tekstove u skladu sa sadržajno-formalnim zakonitostima pojedine vrste teksta te uz odabir odgovarajućeg jezičkog stila. Primijenit će komunikacijske strategije primjerene situaciji i namjeri (npr. u raspravi tražiti objašnjenje, uzeti riječ, zastupati stav), prikazat će slušaocima određeni sadržaj, kao i svjesno primijeniti odgovarajuće strategije učenja.

Osnovni ciljevi nastave bosanskog jezika, hrvatskog jezika i srpskog jezika omogućit će učenicima da na odabranim temama steknu znanje, sposobnosti, vještine, stavove i vrijednosti kao temelj za učenje tokom cijelog života, što znači vladanje maternjim standardnim jezikom, razvoj jezičkih komunikacijskih sposobnosti i vještina, odnosno razvijanje jezičkih sposobnosti u govornoj i pisanoj upotrebi jezika u svim funkcionalnim stilovima. Cilj je i razvijanje literarnih sposobnosti, interesa za čitanje, razvijanje interesa i potreba za sadržajima medijske kulture, osvješćivanje značaja znanja bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika razvijanjem poštivanja i ljubavi prema njima, njihovim književnostima i kulturama te poštivanje prema bosanskom jeziku, hrvatskom jeziku i srpskom jeziku, kao službenim jezicima u Bosni i Hercegovini.

Agencija je uradila ZJNPP-a za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik definisanu na osnovu ishoda učenja, a cilj je u 2013. godini završiti i ZJNPP-a za strane jezike. Po završetku izrade Dokumenta predviđeno je da ministri obrazovanja usvoje Dokument što će biti polazište za reviziju postojećih NPP-a.

Donesena je odluka o parcijalnom pristupu, tj. o izradi ZJNPP-a za pojedine nastavne predmete unutar određenog područja kako bi se, u što kraćem roku, uradila revizija NPP-a koja podrazumijeva uključivanje ZJNPP-a u sve postojeće NPP-e u Bosni i Hercegovini. Postavljeni ishodi na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja su osnova za dalji razvoj cjelovitih razvojnih programa za predškolski odgoj i obrazovanje.

*Nalazi se pod rezolucijom UN-a o Kosovu

2Vidjeti Oblasti, komponente i ishodi učenja za jezik u BiH (str. 34), zatim vidjeti Shematski prikaz oblasti i komponenti za jezik u Bosni i Hercegovini (str. 37)

Uspostavljanje ishoda učenja predstavlja suštinski dio procesa poboljšanja kompletnog odgojno - obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini, a u krajnjem cilju poboljšanja poučavanja i učenja čiji rezultat treba da budu bolja postignuća učenika. Kroz dokument ZJNPP-a definisane na osnovu ishoda učenja za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik provlači se sedam ključnih kompetencija koje su označene različitim bojama.

Uključene kompetencije za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik su komunikacijska kompetencija, informatička pismenost, učiti kako se uči, društvena i građanska kompetencija, samoinicijativa i poduzetnička kompetencija, kulturna svijest i kreativno - produktivna kompetencija.

Dokument je osmišljen tako da prikazuje brojčano definisane ishode učenja unutar oblasti označene brojčano, koje prate postavljeni indikatori pod istim brojem ishoda za različite nivoe obrazovanja od kraja predškolskog odgoja i obrazovanja, pa sve do kraja srednjoškolskog odgoja i obrazovanja povećavajući zahtjeve indikatora naspram nivoa obrazovanja definisane po revidiranoj Bloomovoj taksonomiji. Dogovoreni su principi uspostavljanja ishoda učenja, a to su principi znanja, učestvovanja, transparentnosti, ponavljanja i ravnopravnosti.⁴

Razumijevanje Dokumenta olakšat će upotreba terminološkog leksikona zbog dosljednosti u korištenju stručnih izraza pri nastavku rada na izradi Zajedničke jezgre NPP-a i za sve preostale nastavne predmete unutar definisanih odgojno-obrazovnih područja.

Pri definisanju ZJNPP-a za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik urađene na osnovu ishoda učenja učestvovali su predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo, Pedagoške institucije, Zavoda za školstvo Slovenije, ministarstava obrazovanja, odgajatelji, učitelji razredne nastave, učitelji predmetne nastave, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori iz BiH, kao i međunarodni stručnjaci za jezičko-komunikacijsko područje i stručni savjetnici iz Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Izrada Dokumenta trajala je od juna 2012. godine do aprila 2013. godine⁶. Nacrt dokumenta predstavljen je na 15 javnih rasprava održanih na cijelom području Bosne i Hercegovine. Tako su se dobile povratne informacije o postavljenim ishodima učenja od 400 učesnika javnih rasprava na kojima su učestvovali odgajatelji, učitelji, nastavnici, profesori jezika i savjetnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo, Pedagoške institucije, te stručni savjetnici Agencije.

Nakon javnih rasprava revidiran je Nacrt dokumenta, razmotreni su i uvaženi komentari na prenisiko ili previsoko postavljene ishode učenja.

Ishodi učenja su konkretni i mjerljivi, opisuju **ŠTA** učenici znaju i mogu uraditi, te se fokusiraju na primjenu i integraciju znanja i vještina opisujući važne i korisne ishode koji su relevantni za život i karijeru učenika u 21. vijeku, a **NE opisuju** kako podučavati i učiti. Dakle, ishodi učenja ne opisuju ili ne pobrojavaju nastavne sadržaje niti govore šta učitelji ili nastavnici treba da rade u razredu nego su usmjereni na učenike i njihove aktivnosti.

³Vidjeti Definicije i legenda za prožimajuće pokazatelje (str. 38)

⁴Vidjeti Principi definisanja ishoda učenja (str. 40)

⁵Vidjeti Leksikon ključnih termina (str. 42)

⁶Vidjeti Shematski prikaz plana aktivnosti razvoja ishoda učenja u 21. vijeku (str. 43)

Ishodi učenja za jezik – Bosna i Hercegovina

ČITANJE: književnost

Ishodi učenja za književne tekstove

Ključne ideje i detalji

1. Pažljivo čita ili sluša tekst u cilju razumijevanja i donošenja logičkih zaključaka; citiranje konkretnih tekstova pri pisanju ili govoru u svrhu argumentovanja zaključaka donesenih na temelju teksta.
2. Prepoznaje i objašnjava ključne ideje teksta i njihove razrade; rezimira ključne ideje na osnovu detalja koji ih dokazuju.
3. Analizira likove, događaje i ideje, te njihove međudnose utekstu.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Uz poticaj i podršku postavlja pitanja i odgovara na postavljena pitanja u vezi s tekstom	1. Postavlja pitanja i odgovara na pitanja kako bi pokazao razumijevanje pozivajući se na tekst	1. Prepričava poznate priče uključujući važne detalje	1. Analizira tekst i argumentuje analizu dijelovima teksta te donosi zaključke	1. Citira čvrste i korisne dokaze iz teksta u korist analize onoga što tekst posebno navodi, kao i zaključaka donesenih na temelju teksta, što uključuje i utvrđivanje dijelova teksta u kojima je situacija ostala
2. Uz poticaj i podršku prepričava poznate priče uključujući i važne detalje priče	2. Prepričava priče iz različitih kultura, utvrđuje glavnu poruku i objašnjava kako se ona prenosi putem važnih detalja u tekstu	2. Prepričava tekst odvojeno od ličnog mišljenja; određuje temu i ključnu ideju	2. Određuje temu i ključnu ideju ponuđenog teksta kroz detaljnu analizu teksta	2. Utvrđuje dvije ili više tema ili centralnih ideja u tekstu i analizira njihovu razradu kroz tekst, uključujući i način na koji ulaze u interakciju i nadograđuju se jedna na drugu kako bi stvorile složen prikaz; daje objektivan sadržaj teksta
3. Uz poticaj i podršku nabraja glavne likove, događaje i mjesto radnje	3. Opisuje likove u priči (npr. njihove osjećaje, motivacije, osobine) i utvrđuje kako njihovi postupci doprinose razvoju radnje	3. Određuje kompoziciju - strukturu književnog teksta i prepoznaje ulogu pojedinih likova	3. Analizira razvoj likova (s višestrukim ili sukobljenim motivima) u tekstu u cilju tumačenja njihovog doprinosa zapletu i raspletu	3. Analizira efekt izbora autora teksta o tome kako razviti i povezati elemente priče ili drame (npr. mjesto odvijanja priče, red radnji, način uvođenja i razvoja likova)

Vještina i struktura

4. Tumači različita značenja riječi i izraza, tehničkih, osnovnih i prenesenih značenja iz teksta i utvrđuje kako izbor riječi utiče na značenje teksta.
5. Analizira strukturu tekstova uključujući i kako se određene rečenice, pasusi i veći dijelovi teksta (npr. dio, poglavlje, scena ili strofa) odnose jedni prema drugima i prema cjelini.
6. Utvrđuje kako tačka gledišta ili namjera utiču na oblikovanje sadržaja i načina pisanja teksta.

Indikatori područja vještine i strukture u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
4. Uz poticaj i podršku postavlja pitanja i odgovara na pitanja o nepoznatim i manje poznatim riječima	4. Pojašnjava osnovno značenje riječi i izraza iz teksta	4. Određuje značenje riječi i izraza kako su upotrijebljene u tekstu, prenesena i osnovna značenja	4. Određuje prenesena i doslovna značenja riječi i izraza kako su upotrijebljene u tekstu i analizira uticaj određenog izbora riječi na značenje teksta	4. Utvrđuje značenje riječi i fraza koje se koriste u tekstu, uključujući i preneseno i konotativno značenje; analizira uticaj izbora određenih riječi na značenje i ton, uključujući i višeznačne riječi ili jezik koji je naročito svjež, privlačan i lijep
5. Uz poticaj i podršku prepoznaje i razlikuje vrste tekstova	5. Prepoznaje/ identifikuje pojmove vezane za dijelove teksta (npr. odlomak, poglavlje, scena i strofa), prepoznaje redoslijed događaja	5. Analizira kako se određena rečenica, poglavlje, scena ili strofa uklapa u sveukupnu strukturu teksta i doprinosi razvoju teme, mjesta radnje ili zapleta	5. Analizira kako autorov izbor strukturiranja teksta, redoslijed događaja u tekstu (npr. paralelni zapleti) i određivanje tempa, (retrospekcija) stvaraju efekte kao što su tajnovitost, napetost ili iznenađenje	5. Analizira kako autori izbori načina strukturiranja određenih dijelova teksta (npr. izbor mjesta početka ili završetka priče, davanje i komičnog ili tragičnog rješenja) doprinose njegovoj kompletnoj strukturi i značenju, kao i estetskom utisku
6. Uz poticaj i podršku identifikuje ulogu autora/pisca i ilustratora	6. Razlikuje vlastito gledište od gledišta pripovjedača ili likova	6. Objašnjava kako autor razrađuje tačku gledišta pripovjedača ili govornika u tekstu	6. Analizira određeno gledište ili kulturološko iskustvo koje se odražava u književnom djelu iz neke druge države razumijevajući kulturni identitet	6. Analizira slučaj u kojem prevladavajuće gledište zahtijeva razlikovanje između onog što je neposredno rečeno u tekstu, od onoga što se stvarno mislilo (satira, sarkazam, ironija ili nedorečenost)

Usvajanje i korištenje rječnika

7. Utvrdi ili razjasni značenje nepoznatih i višeznačnih riječi i izraza.
 8. Razumije preneseno značenje riječi, veza između riječi i nijanse u značenjima riječi.
 9. Usvaja i ispravno koristi nove riječi i izraze. Bogati rječnik.

Indikatori područja usvajanja i korištenja rječnika u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
7. Uz poticaj i podršku prepoznaje značenje nepoznatih, manje poznatih i višeznačnih riječi u sadržaju za predškolski uzrast	7. Otkriva značenja nepoznatih, manje poznatih ili višeznačnih riječi i izraza	7. Koristi rječnik značenja nepoznatih, manje poznatih ili višeznačnih riječi i izraza	7. Analizira/tumači značenja nepoznatih, manje poznatih ili višeznačnih riječi i izraza	7. Utvrđuje ili pojašnjava značenje nepoznatih ili višeznačnih riječi i izraza na temelju sadržaja za čitanje i učenje na kraju srednjoškolskog obrazovanja, birajući između više strategija
a. Uz poticaj i podršku usvaja i koristi značenja riječi nastalih dodavanjem afiksa poznatoj riječi	a. Upotrebljava kontekst rečenice pri pojašnjavanju riječi ili izraza	a. Primjenjuje kontekst dijela književnog teksta u cilju pojašnjenja određenih riječi ili izraza, ukupno značenje riječi ili pasusa, položaj ili ulogu riječi u rečenici	a. Analizira kontekst književnog teksta u cilju pojašnjenja određenih riječi i izraza, ukupno značenje riječi ili pasusa, položaj ili ulogu riječi u rečenici	a. Koristi kontekst (npr. sveukupno značenje rečenice, pasusa ili teksta; položaj ili ulogu riječi u rečenici), kao ključ za značenje riječi ili izraza
b. Uz poticaj i podršku otkriva značenje novih riječi kroz igru	b. Razumije značenja novih riječi i izraza nastalih dodavanjem afiksa poznatoj riječi (npr. ugodno, neugodno)	b. Uočava i koristi uobičajene afikse i korijene riječi pri tumačenju značenja riječi.	b. Uočava i pravilno koristi različite vrste riječi nastalih od istog korijena (npr. analizirati, analiza, analitički).	b. Identifikuje i pravilno koristi uzorke promjena riječi koji označavaju različita značenja ili vrste riječi (npr. pojmiti, pojam, pojmljiv).
Nije primjenjivo	c. Koristi printane i elektronske rječnike kako bi utvrdili ili pojasnili značenje riječi	c. Koristi printane i elektronske referentne materijale u svrhu pronalaženja značenja riječi i njihovog izgovora	c. Koristi printane i elektronske referentne materijale u svrhu pronalaženja značenja riječi, njihovog izgovora i etimologije riječi.	c. Provjerava i printane i digitalne opće i specijalizirane referentne materijale (npr. rječnike, leksikone, sinonime) da bi pronašao/la izgovor riječi ili utvrdio/la ili pojasnio/la njeno precizno značenje, kojoj vrsti riječi pripada, porijeklu ili standardnu upotrebu

	d. Koristi korijenski morfem kako bi utvrdili značenje nepoznate ili manje poznate riječi istog korijenskog morfema (npr. druženje, drug)	d. Provjerava pretpostavljena značenja riječi ili izraza i ispravno ih koristi (npr. provjerom pretpostavljenog značenja riječi u kontekstu ili u rječniku)	d. Provjerava pretpostavljena značenja riječi ili izraza i ispravno ih koristi (npr. provjerom pretpostavljenog značenja riječi u kontekstu ili u rječniku)	d. Potvrđuje preliminarno utvrđeno značenje riječi ili fraze (npr. provjerom pretpostavljenog značenja u kontekstu ili rječniku)
8. Uz poticaj i podršku odraslih istražuje riječi i značenja riječi	8. Uočava odnose među riječima i nijanse u značenju riječi	8. Razumije preneseno značenje, međusobni odnos riječi i nijanse u značenjima riječi	8. Razumije preneseno značenje, međusobni odnos riječi i nijanse u značenjima riječi	8. Pokazuje razumijevanje figurativnog jezika, odnosa između riječi i nijansi u značenju riječi
a. Definiše jednostavne pojmove povezivanjem i razvrstavanjem predmeta u kategorije	a. Razlikuje osnovno i preneseno značenje riječi i izraza u tekstu	a. Interpretira stilske figure	a. Interpretira i analizira stilske figure u tekstu	a. Tumači stilske figure (npr. hiperbola, paradoks) u kontekstu i analizira njihovu ulogu u tekstu
b. Pokazuje da razumije i koristi suprotna značenja riječi	b. Uspostavlja odnos između riječi u svakodnevnom životu i njihovu upotrebu u rečenici	b. Koristi odnos između određenih riječi (npr. uzrok/posljedica, dio/cjelina, predmet/kategorija) u svrhu boljeg razumijevanja riječi	b. Analizira nijanse značenja riječi sa sličnim značenjem	b. Analizira nijanse značenja riječi sličnog osnovnog značenja
c. Razlikuje nijanse značenja glagola koji opisuju istu opću radnju (npr. hodati, marširati, paradirati, poskakivati)	c. Razlikuje nijanse značenja među srodnim riječima koje opisuju emocije (npr. ljutnja, bijes, srdžba)	c. Prepoznaje i koristi riječi sličnog značenja (npr. ekonomizira, štedi, razumno troši)	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo
9. Uz poticaj ispravno koristi riječi i izraze usvojene slušanjem i razgovorom o tekstu	9. Usvaja i ispravno koristi riječi i izraze uključujući i one koje označavaju prostorne i vremenske odnose	9. Usvaja i ispravno koristi riječi i izraze određenog područja i tako obogaćuje rječnik riječima ili izrazima važnim za razumijevanje ili izražavanje	9. Usvaja i ispravno koristi riječi i izraze određenog područja potrebne za čitanje, pisanje, govor i slušanje, pokazuje neovisnost u sticanju vokabulara pri razmatranju riječi i izraza važnih za razumijevanje i izražavanje	9. Usvaja i pravilno koristi riječi i izraze iz općeg akademskog i specijaliziranog konteksta, u dovoljnoj mjeri za čitanje, pisanje, usmeno izražavanje i slušanje na nivou spremnosti za fakultet i posao; pokazuje neovisnost u širenju rječnika kada razmatra riječ ili izraz važan za razumijevanje ili izražavanje

Integracija znanja i ideja				
<p>10. Integriše i procjenjuje sadržaj predstavljen u različitim medijima i formatima, između ostalog vizualno, audiovizualno, numerički, kao i riječima.</p> <p>11. Prikazuje i ocjenjuje i konkretne tvrdnje u tekstu koristeći validna objašnjenja i relevantne dokaze.</p> <p>12. Analizira dva ili više tekstova koji obrađuju sličnu temu ili predmet zanimanja u cilju akumulacije znanja i upoređuje različite pristupe autora.</p>				
Indikatori područja integracije znanja i ideja u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
10. Uz poticaj i podršku uočava i uspostavlja vezu između priče i slika koje ilustruju segmente priče (npr. koji trenutak u priči prikazuje neka ilustracija)	10. Objašnjava kako određeni aspekti ilustracija teksta doprinose onome što se prenosi riječima u priči, npr. stvara atmosferu, naglašava aspekte lika ili mjesta radnje	10. Upoređuje iskustva čitanja priče, drame ili pjesme i slušanja ili gledanja audio , video verzije ili verzije teksta uživo	10. Analizira predočenu temu ili ključne scene u dva različita medija uključujući i ono što je naglašeno ili izostavljeno u svakoj od obrada	10. Analizira višestruka tumačenja priče, drame ili pjesme (npr. snimljenog izvođenja pozorišnog komada ili njegovog izvođenja uživo ili snimljenog romana ili pjesme), procjenjujući kako svaka verzija tumači polazni tekst. (Uključuje bar jedan komad koji je napisao domaći, evropski i svjetski dramatičar)
11. Nije primjenjivo na književnost	11. Nije primjenjivo na književnost	11. Iznosi svoj stav o konkretnim tvrdnjama u tekstu i obrazlaže ga	11. Iznosi svoj stav o tvrdnjama u tekstu i obrazlažega	11. Uočava konkretne tvrdnje u tekstu, iznosi svoj stav o njima i potvrđuje ih dokazima
12. Upoređuje i suprotstavlja iskustva likova u različitim poznatim bajkama i pričama uz poticaj i podršku	12. Upoređuje najvažnije tačke u ključnim detaljima predstavljene u dva različita teksta na istu temu	12. Upoređuje načine na koji se slične teme obrađuju u različitim književnim oblicima i žanrovima (priče/ pjesme, historijske romane /naučno-fantastične priče)	12. Analizira odakle autor crpi inspiraciju i transformiše polazni materijal u konkretno djelo	12. Pokazuje poznavanje temeljnih književnih djela 18., 19. i 20. vijeka, uključujući i način na koji dva ili više tekstova iz istog perioda obrađuju slične teme

Opseg i nivo složenosti teksta				
13. Nepristrasno i stručno čita i razumije složene književne i informativne tekstove.				
Indikatori područja opsega i nivoa složenosti teksta u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
13. Aktivno sudjeluje slušajući u grupnom čitanju o raznim temama	13. Samostalno čita i pokazuje da razumije jednostavna književna djela	13. Samostalno čita i pokazuje da razumije složenija književna djela	13. Samostalno čita i pokazuje da razumije složena književna djela	13. Neovisno i stručno čita i razumije književnost namijenjenu kraju srednjoškolskog obrazovanja, između ostalih, priče, drame i poeziju
ČITANJE: Informativni tekstovi				
Ishodi učenja za informativne tekstove				
Ključne ideje i detalji				
14. Čita tekst u cilju utvrđivanja navoda teksta, donošenja logičkih zaključaka i citira konkretne tekstualne dokaze argumentujući zaključke donesene na temelju teksta.				
15. Određuje ključne ideje i teme teksta i analizira ih naglašavajući važne detalje i ideje koje to dokazuju.				
16. Analizira kako i zašto se pojedinci, događaji i ideje razvijaju i ulaze u interakciju kroz tekst.				
Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
14. Uz poticaj i podršku postavlja pitanja u vezi sa važnim detaljima i likovima u tekstu i odgovara na postavljena pitanja u vezi s tim	14. Postavlja pitanja u vezi sa važnim detaljima u tekstu te traži odgovore samostalno u tekstu	14. Donosi zaključke na temelju teksta i dokazuje ih citatima	14. Donosi zaključke na temelju teksta i dokazuje ih citatima	14. Analizira tekst i citira jake i kompletne dokaze iz teksta te donosi zaključke na temelju analize teksta i utvrđuje dijelove teksta u kojima je situacija neizvjesna
15. Uz poticaj i podršku prepoznaje ključnu temu teksta i prepričava kratak sadržaj u pravilnom redoslijedu	15. Određuje i objašnjava osnovnu temu teksta	15. Određuje osnovnu temu teksta i kako se ona prenosi putem pojedinačnih detalja i prepričava tekst	15. Određuje osnovnu temu teksta, analizira kako se ona razvija kroz tekst uključujući i kako se pojavljuje, oblikuje i usavršava određenim detaljima; priprema objektivno prepričavanje teksta	15. Određuje teme i dvije ili više ideja teksta i analizira njihov razvoj kroz tekst i način njihove interakcije; daje objektivan sadržaj teksta u svrhu kompletne analize

16. Uz poticaj i podršku navodi i opisuje najvažnije događaje i likove iz pročitane teksta	16. Pokazuje da razumije odnos između niza događaja, pojmova ili predodžbi koristeći jezik koji se odnosi na vrijeme, redoslijed, uzrok i posljedicu	16. Analizira kako su pojedinac, događaj ili ideja uključeni, ilustrovani i razrađeni u tekstu	16. Analizira i objašnjava autorovu razradu, redoslijed iznošenja argumenata, način uvođenja i njihove međuodnose	16. Analizira složen skup ideja ili niza događaja i objašnjava kako određeni pojedinci, ideje ili događaji stupaju u interakciju i razvijaju se kroz tekst
Vještina i struktura 17. Interpretira i objašnjava način upotrebe riječi i ustaljenih izraza u tekstu i određuje stručna, osnovna i prenesena značenja, te analizira kako izbor riječi doprinosi značenju. 18. Analizira strukturu tekstova i međuodnos rečenica, pasusa i većih dijelova teksta (npr. odlomak, poglavlje). 19. Procjenjuje način oblikovanja sadržaja i stila teksta s vlastite tačke gledišta.				
Indikatori područja vještine i strukture u skladu sa uzrastom za				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
17. Uz poticaj i podršku sudjeluje u pojašnjavanju manje poznatih i nepoznatih riječi i njihovoj upotrebi	17. Prepoznaje i određuje značenja riječi i izraza u tekstu određenog područja	17. Određuje značenja riječi i izraza korištenih u tekstu, uključujući preneseno i osnovno značenje	17. Određuje značenja riječi i izraza korištenih u tekstu, uključujući preneseno i osnovno značenje; analizira jasan uticaj određenog izbora riječi na značenje (npr. kako se jezik pravosuđa razlikuje od jezika naučnika)	17. Određuje značenja riječi i izraza korištenih u tekstu uključujući preneseno, konotativno i tehničko značenje; analizira način na koji autor koristi i precizira značenje ključnog pojma ili pojmova kroz tekst
18. Razlikuje naslovnu stranicu knjige ili časopisa od zadnje stranice	18. Koristi tekst i alate za efikasno traženje (npr. ključne riječi, trake sa strane i hiperlinkove) važnih informacija o zadatoj temi	18. Analizira način na koji se određene rečenice, pasusi, poglavlja ili dijelovi uklapaju u strukturu teksta	18. Analizira razvoj ideje ili tvrdnje nekog autora	18. Analizira i ocjenjuje efikasnost autorove strukture prezentacije ili argumenta, kao i da li ta struktura iznosi argument jasno, uvjerljivo i zanimljivo
19. Izražava lični stav prema priči	19. Razlikuje lični stav od stava autora teksta	19. Određuje svrhu teksta i objašnjava način na koji je autor u tekst ugradio vlastito mišljenje	19. Određuje i analizira mišljenje autora ili njegovu namjeru u tekstu	19. Određuje mišljenje autora ili njegovu namjeru u tekstu u kojem je retorika naročito efektana, analizirajući način na koji stil i sadržaj doprinose snazi, uvjerljivosti i ljepoti teksta

Usvaja i koristi rječnik				
<p>20. Utvrdi i razjasni značenje nepoznatih, manje poznatih i višeznačnih riječi i izraza korištenjem podataka iz teksta korištenjem konteksta, analizom sadržajnih dijelova riječi i korištenjem općeg i specijalizovanog referentnog materijala po potrebi.</p> <p>21. Iskazuje razumijevanje prenesenog značenja riječi, veza između riječi i nijansi u značenjima riječi.</p> <p>22. Usvaja i ispravno koristi niz riječi i izraza iz određene oblasti dovoljnih za čitanje, pisanje i slušanje za nastavak obrazovanja i izivotne uloge; pokaže neovisnost u proširivanju rječnika kad naiđe na nepoznatu riječ koja je važna za razumijevanje ili izražavanje.</p>				
Indikatori područja usvajanja rječnika i upotrebe u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
20. Učestvuje u tumačenju nepoznatih ili manje poznatih riječi u priči	20. Utvrdi ili pojasni značenja nepoznatih i manje poznatih višeznačnih riječi i izraza na osnovu pročitano	20. Utvrdi ili pojasni značenja nepoznatih i višeznačnih riječi i izraza na osnovu pročitano	20. Utvrdi ili pojasni značenja nepoznatih i višeznačnih riječi i izraza na osnovu pročitano	20. Utvrdi ili pojasni značenja nepoznatih i višeznačnih riječi i izraza na osnovu tekstova i sadržaja za kraj srednjoškolskog obrazovanja, prilagodljivo praveći izbor između više strategija
a. Uz poticaj i podršku prepoznaje nova značenja poznatih riječi i ispravno ih primjenjuje	a. Koristi kontekst rečenice za prepoznavanje riječi ili izraza	a. Koristiti kontekst (npr. ukupno značenje rečenice ili pasusa; položaj ili funkciju riječi u rečenici) kao trag prema značenju riječi ili izraza	a. Koristiti kontekst (npr. ukupno značenje rečenice ili pasusa; položaj ili funkciju riječi u rečenici) kao trag prema značenju riječi ili izraza	a. Koristi kontekst (npr. ukupno značenje rečenice ili pasusa; položaj ili funkciju riječi u rečenici) ključ za značenje riječi ili izraza.
b. Uz poticaj i podršku utvrđuje značenje nepoznatih i manje poznatih riječi dodavanjem često korištenih afiksa na poznatereječi	b. Utvrđuje značenja nove riječi nastale dodavanjem afiksa poznatoj riječi, npr. ugodno, neugodno	b. Koristi uobičajene afikse i korijene riječi kao načinu pronalaženja značenja riječi	b. Identifikuje i pravilno koristi promjenjive riječi ukazujući na različita značenja ili vrste riječi, npr. analizirati, analiza, analitički	b. Identifikuje i pravilno koristi promjenjive riječi koje ukazuju na različita značenja ili vrste riječi (npr. pojmiti, pojam, pojmljiv)
Nije primjenjivo	c. Koristi poznati korijenski morfem za razumijevanje značenja nepoznate riječi s istim korijenskim morfemom (npr. druženje, drug)	c. Koristi printane i elektronske referentne materijale u svrhu pronalaženja riječi i njihovog izgovora	c. Koristi printane i elektronske referentne materijale u svrhu pronalaženja riječi i njihovog izgovora i etimologiju riječi	c. Provjerava printane, digitalne, opće i specijalizovane referentne materijale (npr. rječnike, leksikone, tezaure) da bi pronašao/la izgovor riječi ili utvrdio/la ili pojasnio/la njeno precizno značenje, kojoj vrsti riječi pripada, porijeklo ili standardnu upotrebu

Nije primjenjivo	d. Koristi printani/ digitalni rječnik u svrhu utvrđivanja ili pojašnjenja preciznog značenja ključnih riječi i izraza	d. Potvrđuje prethodno utvrđeno značenje riječi ili izraze, npr. provjerom pretpostavljenog značenja u tekstu ili rječniku)	d. Potvrđuje prethodno utvrđena značenja riječi ili izraza, npr. provjerom pretpostavljenog značenja u tekstu ili rječniku	d. Potvrđuje preliminarno utvrđeno značenje riječi ili fraze (npr. provjerom pretpostavljenog značenja u kontekstu ili rječniku)
21. Uz podršku i pomoć odraslih istražuje odnose između riječi i nijanse u značenju riječi	21. Utvrđuje odnos između riječi i uočava nijanse u značenju riječi	21. Objašnjava prenesena značenja riječi i razlike u značenjima riječi	21. Objašnjava i primjenjuje prenesena značenja riječi i razlike u značenjima riječi	21. Pokazuje razumijevanje figurativnog jezika, odnosa između riječi i nijansi u značenju riječi
a. Objašnjava jednostavne pojmove, povezuje značenje novih pojmova sa vlastitim iskustvom	a. Razlikuje književne riječi i izraze i njihovo značenje od neknjiževnih riječi i izraza i njihovog značenja u tekstu	a. Prepoznaje stilske figure u kontekstu	a. Prepoznaje stilske figure i analizira njihove uloge u tekstu	a. Tumači stilske figure (npr. hiperbola, paradoks) u kontekstu i analizira njihovu ulogu u tekstu
b. Uz poticaj i podršku upotrebljava suprotna značenja često korištenih riječi, npr. imati-nemati, crtati-brisati, veliki-mali i sl. (antonimi)	b. Uočava odnose između riječi i njihove upotrebe u svakodnevnom životu (npr. uzrok/posljedica, dio/cjelina, predmet/kategorija)	b. Koristi odnose između određenih riječi (npr. uzrok/posljedica, dio/cjelina, predmet/kategorija) kako bi bolje razumjeli svaku riječ	b. Analizira nijanse značenja riječi sa sličnim osnovnim značenjem	b. Analizira nijanse značenja riječi sličnog osnovnog značenja
c. Uz poticaj i podršku uspostavlja vezu između značenja riječi i njihove upotrebe u stvarnom životu	c. Razlikuje riječi koje označavaju osjećanja.	c. Razlikuje nijanse između značenja riječi sličnog značenja; (ekonomiše, šteti, škrtari, cicijaši)	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo
d. Pravi razliku u nijansama značenja glagola koji opisuju istu opću radnju (npr. hodati, marširati, paradirati, poskakivati)	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo

22. Koristi riječi i izraze usvojene kroz razgovor ili slušanje čitanog sadržaja i reaguje na tekstove	22. Usvaja i pravilno koristi uobičajene riječi i izraze koje označavaju prostorne i vremenske odnose	22. Usvaja i pravilno koristi riječi i izraze iz različitih izvora karakterističnih za određena područja dovoljna za čitanje, pisanje, govor i slušanje	22. Usvaja i pravilno koristi uobičajene riječi i izraze karakteristične za određena područja, dovoljne za čitanje, pisanje, govor i slušanje kao preduslov za daljnje obrazovanje i spremnost za karijeru	22. Usvaja i pravilno koristi riječi i izraze iz općeg akademskog i specijalizovanog konteksta u dovoljnoj mjeri za čitanje, pisanje, usmeno izražavanje i slušanje na nivou spremnosti za fakultet i posao; pokazuje neovisnost u širenju rječnika kada razmatra riječ ili izraz važan za razumijevanje ili izražavanje
Integracija znanja i ideja				
23. Integriše i ocjenjuje sadržaje predstavljene u različitim medijima i formatima, između ostalog, vizualno, brojčano i riječima.				
24. Prikazuje i ocjenjuje argument i konkretne tvrdnje u tekstu koristeći argumentovana objašnjenja i relevantne dokaze.				
25. Analizira kako dva ili više tekstova obrađuju slične teme ili predmete zanimanja s ciljem akumulacije znanja ili uporedbe pristupa autora.				
Indikatori područja integracije znanja i ideja u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
23. Uz poticaj i podršku opisuje odnos između ilustracije i teksta	23. Upotrebljava informacije predstavljene u različitim medijima i formatima kako bi pokazao razumijevanje teksta	23. Integriše informacije predstavljene različitim medijima i formatima (npr. vizualno, brojčano i riječima) kako bi pokazao razumijevanje teme	23. Analizira različito obrađene teme u različitim medijima (npr. nečija životna priča u printanom obliku i multimedijalnom obliku), utvrđujući koji detalji su naglašeni u svakoj obradi	23. Integriše i ocjenjuje višestruke izvore informacija iznesenih u različitim medijima i formatima (npr. vizualno, kvantitativno), kao i riječima, kako bi se pozabavio/la nekim pitanjem ili riješio/la problem
Nije primjenjivo	24. Opisuje logičke veze među određenim rečenicama i pasusima u tekstu (npr. uporedba, uzrok/posljedica, prvi/drugi/treći u nizu)	24. Pronalazi i procjenjuje argumente i konkretne tvrdnje u tekstu praveći razliku između tvrdnji koje su utvrđene razlozima i dokazima od tvrdnji koje nisu	24. Prikazuje i ocjenjuje argumente i konkretne tvrdnje u tekstu, procjenjujući da li je objašnjenje validno, a dokazi relevantni, da li identifikuju lažne izjave i obmanjujuća objašnjenja	24. Prikazuje i ocjenjuje objašnjenja u prvim pisanim tekstovima u BiH, uključujući primjenu ustavnih načela i korištenje pravnih objašnjenja, kao i premisa, ciljeva i argumenata u radovima iz javnog zastupanja

25. Uz poticaj i podršku u uočava iskustva likova u različitim tekstovima	25. Upoređuje i suprotstavlja najvažnije i važne detalje predstavljene u dva teksta na istu temu	25. Upoređuje i suprotstavlja događaje prikazane u tekstovima različitih autora (npr. memoari koje je napisala jedna osoba sama i biografija te iste osobe)	25. Analizira prve pisane dokumente od historijske i književne važnosti za BiH	25. Analizira teme, namjene i retoričke osobine osnivačkih dokumenata od historijske i književne važnosti za BiH iz 17., 18., 19. i 20. vijeka
Opseg i nivo složenosti teksta				
26. Čita i razumije složene književne i informativne tekstove.				
Indikatori područja opsega i nivoa složenosti teksta u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
26. Uz pomoć i podršku učestvuje u grupnom slušanju o raznim temama	26. Čita i pokazuje razumijevanje informativnih tekstova uključujući i tekstove s različitih naučnih područja	26. Čita i razumije tekstove koji ne spadaju u beletristiku	26. Čita i razumije opširne i složene tekstove koji ne spadaju u beletristiku	26. Samostalno i stručno čita i razumije tekstove koji ne spadaju u beletristiku
ČITANJE				
Ishodi učenja temeljnih sposobnosti čitanja				
Pojam velikih štampanih slova				
1. Pokazuje razumijevanje organizacije i osnovnih osobina velikih štampanih slova.				
Indikatori područja pojma velikih štampanih slova u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
a. Prati riječi s lijeva nadesno, od vrha do dna i stranicu po stranicu, lista slikovnicu od naslovne stranice do kraja i ispravno je drži	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo
b. Uočava da su izgovorene riječi predstavljene pisanim jezikom određenim nizovima slova	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo
c. Uz poticaj i podršku shvata da su riječi razdvojene razmacima	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo

d. Uz poticaj i podršku prepoznaje i imenuje slova, uočava razliku između velikih imalih slova	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo
Fonološka osviještenost				
2. Pokazuje razumijevanje izgovorenih riječi, slogova i glasova (fonema).				
Indikatori područja fonološke osviještenosti u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
a. Uz poticaj i podršku prepoznaje i izgovara riječi koje se rimuju	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo
b. Uz poticaj i podršku pronalazi i izgovora početne, srednje i završne glasove u riječima koje se sastoje od tri fonema	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo
c. Uz poticaj i podršku dodaje ili zamjenjuje pojedinačne glasove (foneme) u jednostavnim, jednosložnim riječima kako bi napravili nove riječi	Pravilno izgovara sve foneme	Pravilno čita naglasne cjeline	Pravilno čita riječi posuđene iz drugih jezika uvažavajući njihovo etimološko porijeklo	Nije primjenjivo

Prepoznavanje i foničnost riječi
 3. Prepoznaje i primjenjuje vještine foničnosti i analize riječi.

Indikatori područja prepoznavanja i foničnosti riječi u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
a. Uz poticaj i podršku prepoznaje i izgovara riječi koje se rimuju	a. Koristi se dešifriranjem da odgonetne izgovor nepoznate riječi	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo
b. Prepoznaje riječi koje se često koriste	b. Prepoznaje značenje učestalih prefiksa i sufiksa. Prepoznaje riječi koje imaju iste sufikse	Prepoznaje riječi iz istih porodica riječi	Prepoznaje složenice, polusloženice i izvedenice	Nije primjenjivo
c. Razlikuje između riječi koje su slično napisane i prepoznaje glasove po kojima se razlikuju	c. Prepoznaje riječi koje imaju istesufikse d. Prepoznaje višesložneriječi	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo

Tečno čitanje

1. Čita sa svrhom i razumijevanjem

Indikatori područja tečnog čitanja sa svrhom i razumijevanjem u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
4. „Čita“ naglas prve slikovnice sa svrhom i razumijevanjem	4. Čita tečno i tačno da se može razumjeti	Čita tekstove tečno odgovarajućim tempom i izražajno pri višestrukome čitanju, u skladu sa standardima za uzrast	Čita tekstove tečno odgovarajućim tempom i izražajno, u skladu sa standardima za uzrast	Nije primjenjivo
Nije primjenjivo	a. Čita prozu i poeziju sa svrhom i razumijevanjem	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo
Nije primjenjivo	b. Koristi kontekst da potvrdi ili samostalno koriguje prepoznatu riječ i njeno razumijevanje	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo

PISANJE

Ishodi učenja za pisanje

Vrste i namjene teksta

1. Analizira poznate (obrađene) teme i tekstove, piše argumente u korist navedenih tvrdnji koristeći validna objašnjenja i relevantne argumente.
2. Piše informativne tekstove uz objašnjenja kako bi se razmotrile i prenijele složene informacije i ideje jasno i precizno djelotvornim odabirom, organizacijom i analizom sadržaja.
3. Piše pripovijedne tekstove kako bi razvio stvarna ili zamišljena iskustva ili događaje koristeći odgovarajuću tehniku, dobar odabir detalja i dobro strukturiran redoslijed događaja.

Indikatori područja vrste i namjene teksta u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Uz poticaj i podršku iznosi mišljenje i daje osnovne informacije o nekoj temi ili npr. naziv priče o kojoj govori	1. Pisano izražava mišljenje o temama ili tekstovima dokazujući ga argumentima	1. Pisano izražava argumente kojima dokazuje tvrdnje jasnim argumentima i relevantnim dokazima	1. Pisano izražava argumente koji dokazuju tvrdnje u analizi poznatih (obrađenih) tema ili tekstova, koristeći validno objašnjenje i relevantne i dovoljne dokaze	1. U pisanom obliku argumentuje i dokazuje tvrdnjama u analizi poznatih (obrađenih) tema ili tekstova, koristeći validno objašnjenje i relevantne i potrebne dokaze
Nije primjenjivo	a. Predstavlja temu ili tekst o kojem piše, iznosi mišljenje i gradi organizacionu strukturu navodeći argumente	a. Predstavi tvrdnju/e i precizno organizuje i navodi dokaze	a. Predstavlja precizne tvrdnje praveći razliku između tvrdnje i suprotstavljenih tvrdnji i pravi organizaciju koja uspostavlja jasne odnose među tvrdnjama, protutvrdnjama, argumentima i dokazima	a. Iznosi preciznu tvrdnju/e, utvrđuje značaj tvrdnje/i, razlikuje tvrdnju/e od drugačijih ili suprotstavljenih tvrdnji i stvara organizaciju koja logično reda tvrdnju/e, protu tvrdnje, razloge i dokaze
Nije primjenjivo	b. Iznosi dokaze koji argumentuju mišljenje	b. Dokazuje tvrdnje jasnim argumentima i relevantnim dokazima iz vjerodostojnih/ odgovarajućih izvora pokazujući razumijevanje teme ili teksta	b. Ravnomjerno objašnjava tvrdnje i protutvrdnje argumentujući ih dokazima i ističući prednosti i ograničenja tako što uzima u obzir nivo znanja publike	b. Potpuno i detaljno iznosi tvrdnje i protutvrdnje argumentirajući ih dokazima i ističući prednosti i ograničenja

	c. Koristi riječi i ustaljene izraze (npr.: zato, zato što, naprimjer) kako bi povezao mišljenja i argumente	c. Koristi odgovarajuće riječi u svrhu pojašnjenja odnosa među pojmovima i percepcijama	c. Koristi riječi, izraze i rečenice kako bi povezao glavne dijelove teksta, stvorio smisleno povezan tekst i pojasnio odnose između tvrdnji i argumenata, te između tvrdnji i protutvrdnji	c. Koristi riječi, izraze i rečenice, kao irazličitu sintaksu kako bi povezao glavne dijelove teksta, stvorio smisleno povezan tekst i pojasnio odnose između tvrdnji i razloga, razloga i dokaza, te između tvrdnji i protutvrdnji
Nije primjenjivo	d. Piše zaključak	d. Piše zaključak na osnovu predočenih argumenata u formi rečenice ili kratkog odlomka	d. Pridržava se formalnog stila i objektivnog tona baveći se normama i pravilima discipline o kojoj piše	d. Uspostavlja i primjenjuje formalan stil i objektivan ton baveći se normama i pravilima discipline o kojoj piše
Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	e. Piše zaključak na osnovu predočenih argumenata	e. Piše zaključak ili odlomak koji proizilazi iz iznesenih argumenata i podržava ih
2. Uz poticaj i podršku pravi jednostavan informativni tekst u kojem imenuje ono o čemu priča, te daje neke informacije o temi	2. Piše informativne tekstove s objašnjenjima kako bi razmotrio temu i jasno prenio ideje i informacije	2. Piše informativne tekstove s objašnjenjima kako bi razmotrio teme i prenio ideje, pojmove i informacije kroz odabir, organizaciju i analizu relevantnog sadržaja	2. Piše informativne tekstove koji jasno i precizno prenose složene ideje, pojmove i informacije o različitim temama	2. Piše informativne tekstove s objašnjenjima kako bi jasno i precizno razmotrio i prenio složene ideje, pojmove i informacije kroz efikasan odabir, organizaciju i analizu sadržaja
Nije primjenjivo	a. Predstavlja temu i grupiše povezane informacije; ilustruje datu temu da pomogne razumijevanje	a. Predstavlja temu; organizuje pojmove, percepcije i informacije korištenjem strategija kao što su definicija, klasifikacija, uporedba/kontrast i uzrok/posljedice. Uključuje formatiranje teksta (npr. naslove), grafike (npr. grafikon, tabele) i multimedije ako mogu pomoći razumijevanju (čitanje i pisanje prebaciti za prirodne nauke i društveno-humanističko područje)	a. Predstavlja temu; organizuje složene pojmove, percepcije i informacije kako bi uspostavili važne veze i objasnili razlike. Formatira tekst (npr. naslove), podatke predstavljau vidu grafikona i tabela; koristi multimedije u svrhu pomoći pri razumijevanju	a. Predstavlja temu; organizuje složene pojmove, percepcije i informacije tako da se svaki novi element nadograđuje na prethodni u jedinstvenu cjelinu; uključuje formatiranje (npr. naslove), grafiku (npr. slike, tabele) i multimedije u svrhu pomoći pri razumijevanju

Nije primjenjivo	b. Razvija temu uz pomoć činjenica, definicija i detalja	b. Razvija temu uz pomoć relevantnih činjenica, definicija, konkretnih detalja, citata ili drugih informacija i primjera	b. Razvija temu uz pomoć dobro odabranih, relevantnih i dovoljnih činjenica, proširenih definicija, konkretnih detalja, citata ili drugih informacija i primjera primjerenih znanju publike o temi	b. Detaljno razrađuje temu izborom najznačajnijih i najrelevantnijih činjenica, proširenih definicija, konkretnih pojedinosti, citata ili drugih informacija i primjera koji odgovaraju znanju publike o datoj temi
Nije primjenjivo	c. Koristi veznike (npr. i, još, ali) da poveže dijelove informacije	c. Koristi odgovarajuće riječi u svrhu pojašnjenja odnosa među pojmovima i predodžbama	c. Koristi odgovarajuće i raznolike riječi da poveže glavne dijelove teksta, stvori jedinstvo i objasni odnose među složenim pojmovima i predodžbama	c. Koristi odgovarajuće i raznolike prijelaze i sintaksu da poveže glavne dijelove teksta, stvori jedinstvo i objasni odnose među složenim pojmovima i predodžbama
Nije primjenjivo	d. Piše zaključak	d. Koristi jasne rečenice i vokabular iz određene oblasti u svrhu objašnjenja informacija o temi	d. Koristi jasne rečenice i vokabular iz određene oblasti da izrazi složenost teme	d. Koristi jasne rečenice i vokabular iz određene oblasti, te stilska sredstva kao što su metafora, uporedba i analogija kako bi izrazio/a složenost teme
Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	e. Koristi stil i ton pisanja primjeren temi	e. Koristi i primjenjuje stil i ton pisanja o temi o kojoj piše	e. Uspostavlja i primjenjuje formalan stil i objektivni ton baveći se normama i pravilima discipline o kojoj piše
Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	f. Piše zaključak, u formi kratke izjave ili odlomka, koji proizilazi iz informacija ili predstavljenih objašnjenja	f. Piše zaključak, u formi kratke izjave ili odlomka, koji proizilazi iz informacija ili predstavljenih objašnjenja i dokazuje ih	f. Piše zaključak u formi kratke izjave ili odlomka, koji proizilazi iz informacija ili predstavljenih objašnjenja (koji npr. navode implikacije ili značaj teme)

3. Uz poticaj i podršku prepriča jedan događaj ili nekoliko slabo povezanih događaja, događaje ispriča redom kako su se odigrali i izrazi svoje reakcije na ono što se dogodilo	3. Piše o stvarnim ili izmišljenim doživljajima ili događajima, slijedi tok radnje i opisuje važne detalje	3. Piše o stvarnim ili izmišljenim doživljajima ili događajima, koji sadrže dobro strukturiran redosljed događaja, opise likova i druge važne detalje	3. Piše s kritičkim osvrtom nasuprot vrijednosti (esej, rasprava, putopis, reportaže, informacije, itd.)	3. Piše eseje s ciljem razvoja stvarnih ili zamišljenih doživljaja ili događaja koristeći odgovarajuću tehniku, dobro odabrane pojedinosti i strukturu redosljeda događaja
Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	a. Motivise i orijentise čitatelja iznošenjem problemske situacije utvrđujući jednu ili više tačaka gledišta, i uvođenjem pripovjedača ili likova; stvara napredovanje doživljaja ili događaja
Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	b. Koristi tehnike pripovijedanja, poput dijaloga, tempa, opisa, refleksije i više zapleta da razvije doživljaje, događaje, odnosno, likove
Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	c. Koristi različite tehnike u cilju razvoja smjera događaja koji čine smislenu cjelinu i stvaraju određeni osjećaj (npr. osjećaj tajnovitosti, napetosti, rasta ili rješenja)
Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	d. Koristi precizne riječi i fraze navodeći pojedinosti i izrazekoji opisuju osjećajne doživljaje da prenese živu sliku doživljaja, događanja, mjesta radnje, odnosno likova
Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	e. Daje zaključak koji proizilazi iz i odražava se na doživljeno, uočeno ili riješeno tokom pripovijedanja

Pisanje i distribucija pisanih radova

4. Piše jasne i smislene radove u kojima su sadržaj, organizacija i stil primjereni zadatku, svrsi i publici.

5. Usavršava svoj pisani rad planiranjem, revizijom, redigovanjem ili pokušajem novog pristupa.

6. Koristi savremenu tehnologiju da napiše i objavi radove, te ostvari interakciju i saradnju s drugima.

Indikatori oblasti pisanja i distribucije pisanih radova u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
Nije primjenjivo	4. Uz vodstvo i podršku odraslih, piše rad u kojem su sadržaj i organizacija primjereni zadatku i svrsi	4. Piše jasan i smislen rad u kojem su sadržaj, organizacija i stil primjereni zadatku, svrsi i publici	4. Piše jasan i smislen rad u kojem su sadržaj, organizacija i stil primjereni zadatku, svrsi i publici	4. Piše jasan i smislen rad u kojem su razrada, organizacija i stil primjereni zadatku, svrsi i publici za vrste i namjene tekstova
5. Uz vodstvo i podršku odraslih odgovara na pitanja i prijedloge vršnjaka i dodaje detalje pisanom radu da ga po potrebi ojača	5. Uz vodstvo i podršku vršnjaka i odraslih, piše rad i po potrebi ga mijenja i usavršava	5. Uz ograničeno vodstvo i podršku vršnjaka i odraslih, piše rad i po potrebi ga mijenja i usavršava – popravljajući već napisani rad ili piše novi s pokušajem drugačijeg pristupa	5. Piše rad i po potrebi ga mijenja i usavršava – popravljajući već napisani rad ili piše novi s drugačijim pristupom, fokusirajući se na rješavanje onog što je najbitnije za određenu svrhu i publiku	5. Piše po potrebi planiranjem, revizijom, uređenjem, ponovnim pisanjem ili isprobavanjem novog pristupa, fokusirajući se na bavljenje onim što je najznačajnije za određenu svrhu i publiku
6. Uz vodstvo i podršku odraslih istraži raznolike digitalne alate za pisanje i razmjenu radova, uključujući i saradnju sa vršnjacima	6. Uz vodstvo i podršku odraslih, koristi tehnologiju da piše i objavljuje radove (koristeći vještine kucanja), kako bi ostvarili interakciju i saradnju s drugima	6. Koristi informacionu tehnologiju da napiše i predstavi/objavi radove, te ostvari interakciju i saradnju s drugima; pokaže vještinu kucanja i može u kontinuitetu da iskuca pola stranice	6. Koristi tehnologiju da piše i predstavlja /objavljuje samostalne ili zajedničke pisane radove, koristeći prednosti tehnologije da prikaže informacije na fleksibilan i dinamičan način, te da pronađe pisane radove drugih	6. Koristi tehnologiju, uključujući i internet da piše, predstavlja/ objavljuje i ažurira samostalne ili zajedničke pisane radove u odgovoru na stalne povratne informacije, uključujući nove argumente ili informacije

Gramatika i pravopis				
7. Pokazuje vladanje pravilima standardne gramatike i njihovom primjenom pri pisanju.				
8. Pokazuje vladanje pravopisnim pravilima i interpunkcijom.				
Indikatori oblasti gramatika i pravopis u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
7. Pokazuje vladanje gramatički pravilnim govorom kroz intuitivno poznavanje jezika	7. Pokazuje vladanje gramatičkim pravilima i koristi ih u pisanju i govoru	7. Pokazuje vladanje gramatičkim pravilima i koristi ih u pisanju i govoru	7. Pokazuje vladanje gramatičkim pravilima i primjenjuje ih u pisanju i govoru	7. Primjenjuje pravila standardne gramatike pri pisanju
a. Uz poticaj i podršku piše slova i neke riječi, u pisanju pravi razmak među riječima	a. Pravilno piše često upotrebljavane riječi	a. Pravilno piše većinu riječi uključujući i stručnu terminologiju. Uoči i ispravi nepravilne promjene u broju i rodu imenice	a. Pravilno piše riječi uključujući strane riječi i stručnu terminologiju	a. Pravilno piše sve riječi, uključujući i strane riječi
b. Uz poticaj i podršku koristi česte imenice i glagole. Koristi upitne i uzvične riječi	b. Koristi apstraktne imenice (npr. djetinjstvo, ljubav, ljutnja, misao), glagolska vremena, česte priloge i prijedloge	b. Koristi riječi i oblike riječi (imenice, zamjenice, glagoli), izraze i ustaljene fraze	b. Koristi različite vrste riječi, izraza i rečenica da prenese posebna značenja, te učini pisanje i prezentaciju zanimljivom	b. Koristi da je upotreba pravila stvar dogovora, vremenom se može mijenjati i ponekad se osporava
c. Intuitivno primjenjuje pravila o slaganju riječi	c. Primjenjuje pravila u slaganju subjekta i predikata, imenica i pridjeva	c. Primjenjuje pravila kongruencije	c. Prepoznaje odstupanja od pravila standardnog jezika u vlastitom pisanju i govoru, kao i kod drugih, te poznaje i primjenjuje strategije za poboljšanje izražavanja	c. Namjerno odstupa od standardne upotrebe kako bi prenio/la određene efekte ili značenja u vlastitom pisanju
d. Izražava se potpunom rečenicom	d. Stvara proste, proširene i složene rečenice	d. Piše razvijene složene rečenice	d. Rečenice različite dužine organizuje u smislene odlomke i veće smislene cjeline	d. Efikasno koristi rečenice različitih dužina
Nije primjenjivo	8. Primjenjuje pravopisna pravila u pisanju u često korištenim riječima, nazivima i rečenicama, pravilno koristi znakove interpunkcije	8. Primjenjuje pravopisna pravila u pisanju, pravilno koristi znakove interpunkcije	8. Primjenjuje pravopisna pravila u pisanju, pravilno koristi znakove za interpunkciju	8. Pri pisanju pokazuje vladanje pravilima standardnog pisanja velikog slova, interpunkcije i pravopisa

a. Piše svoje ime i prezime velikim početnim slovom	a. Piše veliko početno slovo u ličnim imenima, imenima poznatih naselja i ustanova	a. Piše velikopočetno slovo u složenim geografskim imenima, nazivima knjiga i ustanova	a. Primjenjuje dosljedno pravila pisanja velikog početnog slova	Nije primjenjivo
Nije primjenjivo	b. Piše pravilno negaciju uz glagole u riječima koje se često koriste	b. Piše pravilno negaciju u glagolima	b. Poštuje pravila o sastavljenom i rastavljenom pisanju riječi. Prepoznaje odstupanja od pravopisnih pravila u vlastitom pisanju kao i kod drugih, te zna da ih ispravi	Nije primjenjivo
Nije primjenjivo	c. Pravilno piše je/ije u često korištenim riječima	c. Poštuje pravila zamjene glasa jat u pisanju	c. Poznaje i primjenjuje odstupanja od osnovnih pravila u zamjeni glasa jat	Nije primjenjivo
Nije primjenjivo	d. Pravilno piše afrikate č, ć, dž, đ u riječima koje često koristi e. Koristi osnovne znake interpunkcije, čitko piše slova	d. Pravilno izgovara i piše afrikate č, ć, dž, đ u riječima e. Pravilno koristi interpunkcijske oznake u većini rečenica. Piše upravni govor u svim oblicima	d. Uoči pogrešno napisane afrikate č, ć, dž, đ i ispravlja ih e. Koristi sve interpunkcijske znake na odgovarajući način. Pravilno obilježava citirani tekst	Nije primjenjivo

Istraživanje u cilju izgradnje i prezentacije znanja

9. Provodi kratke ali i značajnije istraživačke projekte utemeljene na zadatim pitanjima, pokazujući razumijevanje predmeta istraživanja.
10. Prikupi relevantne informacije iz više printanih i digitalnih izvora, procijeni validnost i preciznost svakog izvora i integriše informacije, u isto vrijeme izbjegavajući plagiranje.
11. Nađe dokaze u književnim ili informativnim tekstovima u svrhu podrške analize, razmišljanja i istraživanja.

Indikatori oblasti istraživanja u cilju izgradnje i prezentacije znanja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
9. Uz poticaj i podršku sudjeluje u zajedničkim istraživačkim projektima (npr. istraži/ predstavi crtežom/ temu knjige, glavnog junaka, broj stranica i dr.)	9. Provodi kratke istraživačke projekte s namjerom da odgovori na postavljena pitanja	9. Provodi kratke istraživačke projekte koji proširuju znanja o nekoj temi crpeći informacije iz više izvora i pravi bilješke o tome	9. Provodi kratke ali obimnije istraživačke projekte da odgovori na pitanje (uključujući i vlastito pitanje) ili riješi problem; suzi ili proširi istraživanje po potrebi; spojivši	9. Provodi istraživačke projekte da odgovori na pitanje (uključujući i vlastito pitanje) ili riješi problem; suzi ili proširi istraživanje po potrebi; spoji više izvora o temi, pokazujući

			izvora o temi, pokazujući razumijevanje teme istraživanja	razumijevanje predmeta istraživanja
10. Uz vodstvo i podršku odraslih, odgovori na pitanja prisjećajući se vlastitog iskustva ili prikupi informacije iz ponuđenih izvora	10. Prisjeća se informacija iz svog iskustva ili prikupi informacije iz printanih i digitalnih izvora; napravi kratke bilješke o izvorima i sortira dokaze u ponuđene kategorije	10. Prikupi relevantne informacije iz više printanih i digitalnih izvora; procijeni kredibilitet svakog izvora i citira ili parafrazira podatke i zaključke drugih, istovremeno izbjegavajući plagiranje; osigurava osnovne bibliografske informacija za izvore	10. Prikupi relevantne informacije iz više printanih i digitalnih izvora efikasno koristeći naprednu pretragu; ocijeni korisnost svakog izvora pri davanju odgovora na pitanje iz istraživanja; integriše informacije u tekst selektivno kako bi održali protok ideja, izbjegavajući plagiranje i pridržavajući se standardnog formata za citiranje	10. Prikupi relevantne informacije iz više pouzdanih printanih i digitalnih izvora efikasno koristeći naprednu pretragu; ocijeni prednosti i ograničenja svakog izvora u smislu zadatka, namjene i publike; integriše informacije u tekst selektivno kako bi održali protok ideja, izbjegavajući plagiranje i pretjerano oslanjanje na određeni izvor i pridržavajući se standardnog formata za citiranje
Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	11. Pronalazi dokaze u književnim ili informativnim tekstovima u svrhu podrške analize, razmišljanja i istraživanja	11. Pronalazi dokaze u književnim ili informativnim tekstovima za analize, razmišljanja i istraživanja	11. U književnim ili informativnim tekstovima pronalazi dokaze za analize, razmišljanja i istraživanja
Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	a. Primjenjuje ishode učenja za čitanje u oblasti književnosti	a. Primjenjuje ishode učenja za čitanje u oblasti književnosti	a. Primjenjuje ishode čitanja u oblasti književnosti
Nije primjenjivo	Nije primjenjivo	b. Primjenjuje ishode učenja za čitanje informativnih, naučnih i dokumentarnih tekstova	b. Primjenjuje ishode učenja za čitanje informativnih, naučnih i dokumentarnih tekstova	b. Primjenjuje ishode čitanja na tekstove koji ne spadaju u beletristiku

Poznavanje jezika				
12. Pokazuje razumijevanje kako jezik funkcionira u različitim kontekstima i zna odabrati odgovarajući izbor forme, rječnika i stila pri pisanju.				
Indikatori oblasti poznavanja jezika u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
Nije primjenjivo	12. Koristi znanje jezika i njegovih pravila pri pisanju	12. Koristi znanje jezika i njegovih pravila pri pisanju	12. Koristi znanje jezika i njegovih pravila pri pisanju sastava koji pripadaju različitim funkcionalnim stilovima	12. Piše u dužim vremenskim okvirima (vrijeme za istraživanje, razmišljanje i reviziju) i kraćim vremenskim okvirima (u jednom komadu ili dan-dva) različite vrste zadataka, namjena i publike
Nije primjenjivo	a. Bira riječi ili fraze radi efekta	a. Koristi različite forme rečenica da sastav učini zanimljivim	a. Piše rasprave, eseje, putopise koristeći retrospekciju, dijalog i deskripciju	a) Piše rasprave, eseje, putopise koristeći retrospekciju, dijalog i deskripciju
Nije primjenjivo	b. Prepoznaje i uočava razlike između govornog i pisanog jezika	b. Održava dosljednost u stilu i tonu	Nije primjenjivo	Nije primjenjivo
Opseg pisanja				
13. Piše jednostavne i kraće ili složene i obimnije pisane radove za koje je potrebno vrijeme za istraživanje, razmišljanje i reviziju u različite namjene.				
Indikatori oblasti opsega pisanja u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
Nije primjenjivo	13. Piše jednostavne pisane radove (pisma, čestitke, pozivnice...)	13. Piše složenije pisane radove (izvještaje, pisma, plakate...)	13. Piše složene i obimne pisane radove iz različitih oblasti za koje je potrebno vrijeme za istraživanje, razmišljanje i reviziju, za različite namjene i publiku	13. Piše složene pisane radove za koje je potrebno vrijeme za razmišljanje i reviziju, za različite namjene i publiku

USMENO IZRAŽAVANJE I SLUŠANJE

Ishodi učenja za usmeno izražavanje i slušanje

Razumijevanje i suradnja

1. Priprema se i sudjeluje efikasno u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, na dogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo.
2. Integriše i ocjenjuje informacije prezentirane u različitim medijima i formatima, uključujući vizualno, kvantitativno i usmeno.
3. Procjenjuje govornikovo stajalište, argumentaciju i korištenje dokaza i retorike.

Indikatori oblasti razumijevanja i saradnje u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Učestvuje u razgovorima o različitim predškolskim temama s vršnjacima i odraslima, s različitim sagovornicima, u malim i većim grupama ili u paru	1. Učestvuje efikasno u nizu razgovora i saradnji (jedan na jedan, u grupama, predvođen nastavnikom) s različitim sagovornicima o temama i tekstovima na nivou razreda, nadogradnji na idejama drugih i jasnom izražavanju vlastitih ideja	1. Učestvuje efikasno u nizu razgovora i saradnji (jedan na jedan, u grupama, predvođen nastavnikom) s različitim sagovornicima o temama i tekstovima na nivou razreda, nadogradnji na idejama drugih i jasnom izražavanju vlastitih ideja	1. Učestvuje efikasno u nizu razgovora i saradnji (jedan na jedan, u grupama, predvođen nastavnikom) s različitim sagovornicima o temama i tekstovima na nivou razreda, nadogradnji na idejama drugih i jasnom izražavanju vlastitih ideja	1. Efikasno inicira i efikasno u nizu rasprava utemeljenih na saradnji (jedan na jedan, u grupama i onim koje vodi nastavnik) s različitim sagovornicima o temama, tekstovima i pitanjima, nadograđuje na ideje drugih i izražava vlastite jasno i uvjerljivo
a. Prati dogovorena pravila za diskusiju (npr. slušanje drugih i naizmjenično pričanje)	a. Priprema se za diskusiju, nakon što se pročita ili prouči traženi materijal; isključivo se oslanja na tu pripremu i druge informacije koje ima o temi radi istraživanja ideja o kojima se raspravlja	a. Učestvuje u diskusiji nakon što pročita ili prouči traženi materijal; isključivo se oslanja na tu pripremu pozivajući se na dokaze o temi, tekstu ili pitanju koje treba razmotriti i razmisliti o idejama o kojima se raspravlja	a. Učestvuje u diskusiji pripremljen, nakon što je pročitao ili proučio traženi materijal; isključivo se oslanja na tu pripremu pozivajući se na dokaze o temi, tekstu ili pitanju radi poticanja pažljive, dobro obrazložene razmjene ideja	a. Učestvuje u diskusiji pripremljen, nakon što je pročitao ili proučio traženi materijal; isključivo se oslanja na tu pripremu pozivajući se na dokaze iz tekstova ili drugih vrsta istraživanja o temi ili pitanju radi poticanja pažljive, dobro obrazložene razmjene ideja
b. Prati i nastavlja razgovor uz uvažavanje sagovornika	b. Prati dogovorena pravila za dijalog i diskusiju na uvažavajući način	b. Prati pravila kolegijalne diskusije, postavlja određene ciljeve i rokove, te	b. Sarađuje s kolegama s ciljem postavljanja pravila za kolegijalnu diskusiju i	b. Sarađuje s vršnjacima na promociji građanskih, demokratskih

		definiše pojedinačne uloge po potrebi.	odlučivanje (npr. neformalni konsenzus, glasanje o ključnim pitanjima, iznošenje alternativnih stavova), uz jasne ciljeve i rokove, te pojedinačne uloge po potrebi	razgovora i odlučivanja, postavlja jasne ciljeve i rokove i utvrđuje pojedinačne uloge po potrebi
Nije primjenjivo	c. Postavlja pitanja da provjeri razumijevanje prezentiranih informacija, drži se teme i povezuje njihove komentare s primjedbama ostalih	c. Postavlja konkretna pitanja i odgovora na njih uz objašnjenje i iznošenje detalja, stavljajući komentare koji doprinose temi, tekstu ili pitanju koje se razmatra	c. Potiče razgovore postavljanjem i odgovaranjem na pitanja koja povezuju trenutnu diskusiju sa širim temama ili većim idejama; aktivno uključuje druge u diskusiju; te pojašnjava, potvrđuje ili osporava ideje i zaključke	c. Potiče razgovore postavljanjem i odgovaranjem na pitanja koja tragaju za objašnjenjem i dokazima; brine se da se saslušaju svistavovi o nekoj temi ili pitanju; pojašnjava, potvrđuje ili osporava ideje i zaključke; i promovira različita i kreativna stajališta
Nije primjenjivo	d. Izražava i brani vlastite ideje u svjetlu diskusije	d. Razmatra ključne ideje koje su iznesene i pokazuje da su razumjeli različita gledišta kroz razmišljanje i parafraziranje	d. Odgovara pažljivo na različita gledišta, sumira usaglašena i neusaglašena pitanja, te kad je to opravdano, opisuje ili opravdava vlastite stavove i poimanja i mijenja vlastita mišljenja u svjetlu argumenata i dokaza	d. Odgovara pažljivo na različita gledišta; sintetizira komentare, tvrdnje i dokaze svih strana o predmetu rasprave; gdje je moguće razrješava kontradiktornosti i utvrđuje koje su dodatne informacije ili istraživanje potrebni da bi se produbila istraga ili zadatak završio do kraja
2. Provjerava i traži objašnjenja za razumijevanje teksta ili informacije prezentirane usmeno ili putem različitih medija postavljanjem i odgovaranjem na pitanja o ključnim detaljima	2. Određuje glavne ideje i detalje u tekstu pročitanom naglas ili informacije prezentirane u različitim medijima i formatima	2. Objasni informacije prezentirane u različitim medijima i formatima, (npr. vizualno, brojčano i usmeno) i objasni kako one doprinose temi, tekstu ili pitanju koje se proučava	2. Integriše više izvora informacija prezentiranih u različitim medijima i formatima, (npr. vizualno, brojčano i usmeno), ocjenjujući kredibilnost i preciznost svakog izvora	2. Integriše više izvora informacija prezentiranih u različitim medijima i formatima (npr. vizualno, kvantitativno i usmeno) kako bi mogao/la donositi odluke i rješavati probleme, procjenjujući vjerodostojnost i tačnost svakog izvora i zapisivajući bilo kakvo neslaganje podataka

3. Postavlja pitanja i odgovara na pitanja tražeći pomoć, informaciju ili pojašnjenje u cilju boljeg razumijevanja prezentiranog	3. Pita i odgovara na pitanja o informacijama govorniku. Nudi odgovarajuće objašnjenje i pojedinosti	3. Pravi razliku između tvrdnji koje su argumentovane dokazima i onih koje nisu	3. Ocjenjuje govornikovo stajalište, objašnjenje i korištenje dokaza i retorike, identifikujući obmanjujuća objašnjenja ili pretjerane ili iskrivljene dokaze	3. Ocjenjuje govornikovo mišljenje, objašnjenje i korištenje dokaza i retorike, ocjenjujući stav, premise, povezanost predodžbi, izbor riječi, naglašene cjeline i ton koji govornik koristi
--	--	---	---	--

Prezentacija znanja i ideja

4. Prezentira informacije, nalaze i dokaze tako da slušatelji mogu slijediti tok obrazlaganja, a organizacija, razvoj istil primjereni su zadatku, svrsi i publici.
5. Koristi digitalne medije i vizualno izlaganje podataka da strateški prikaže informacije i ojača razumijevanje prezentacija.
6. Prilagodi govor različitim kontekstima i komunikacijskim zadacima.

Indikatori oblasti prezentacije znanja i ideja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
4. Opisuje poznate ljude, mjesta, stvari i uz poticaj i podršku navede dodatne pojedinosti	4. Izvještava o temi ili tekstu, ispriča priču ili detaljno prepričava iskustvo uz odgovarajuće činjenice i relevantne, opisne detalje, govoreći jasno, odgovarajućim ritmom	4. Iznosi tvrdnje i nalaze, navodeći ideje logičkim redoslijedom i korištenjem primjerenih opisa, činjenica i detalja da naglasi glavne ideje ili teme; održava primjeren kontakt očima, adekvatnu glasnoću i jasan izgovor	4. Iznosi tvrdnje, nalaze i dokaze u korist toga jasno, sažeto i logično, tako da slušaoci mogu slijediti tok obrazlaganja, a organizacija, razrada, suština i stil primjereni su svrsi, publici i zadatku	4. Iznosi informacije, nalaze i dokaze u korist toga s jasne i precizne tačke gledišta tako da slušaoci mogu slijediti tok obrazlaganja, razmatraju se drugačija ili suprotna stajališta, a organizacija, razrada, suština i stil primjereni su svrsi, publici i opsegu formalnih i neformalnih zadataka
5. Dodaje po želji crteže ili druga vizualna izlaganja opisima kako bi time osigurali više pojedinosti	5. Pravi zanimljive i dinamične audio snimke priča ili pjesama koje ilustruju tečno čitanje razumljivim ritmom; dodaje vizualne efekte gdje je to prikladno da naglase ili podvuku određene činjenice ili pojedinosti	5. Uključi multimedijalne komponente (npr. grafiku, slike, zvuk) i vizualne efekte tokom prezentacija kako bi pojasnili informacije	5. Strateški koristi digitalne medije (npr. tekstualne, grafičke, audio, vizualne i interaktivne elemente) kako bi unaprijedio razumijevanje nalaza, objašnjenje dokaza, te pojačali interes	5. Strateški koristi digitalne medije (npr. tekstualne, grafičke, audio, vizualne i interaktivne elemente) tokom prezentacije kako bi unaprijedili razumijevanje nalaza objašnjenja i dokaza, te pojačao/la zanimanje

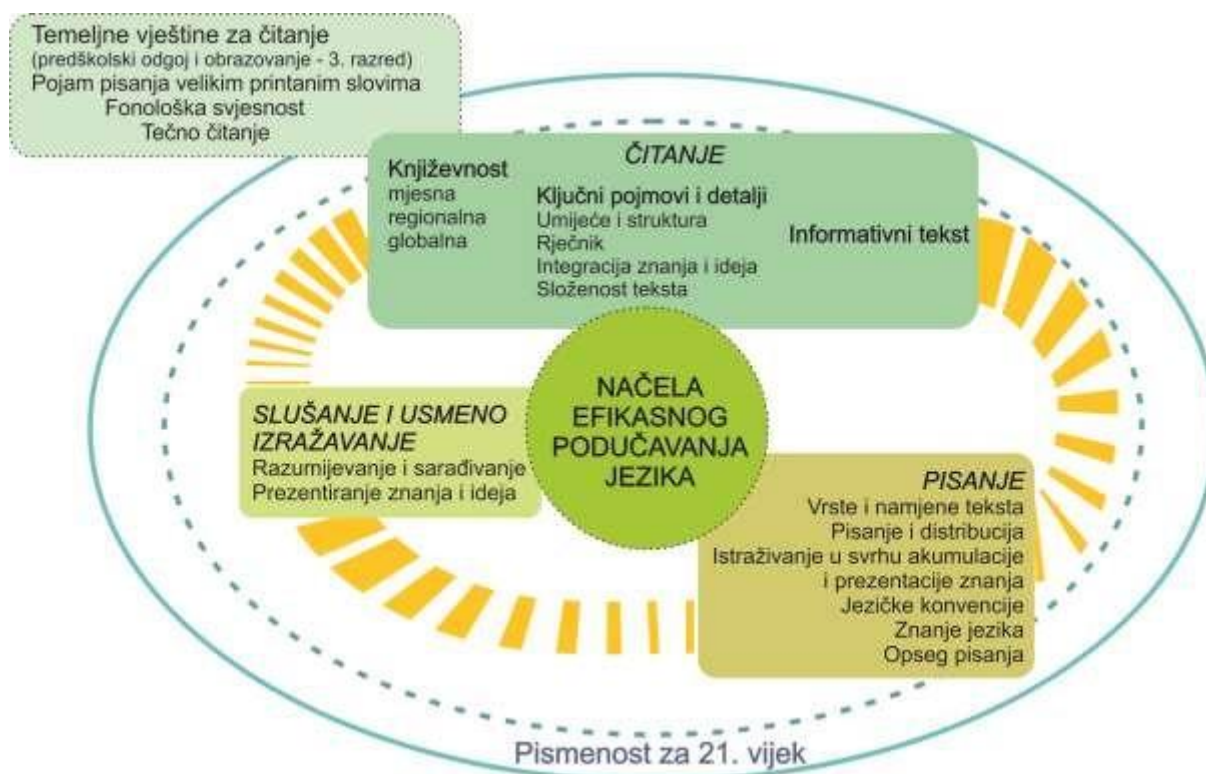
<p>6. Izražava se govorom i glasovnim kvalitetima govora kao što su visina, tempo i boja glasa kako bi osjećaje, misli i ideje jasno izrazili</p>	<p>6. Izražava se punim rečenicama</p>	<p>6. Prilagođava govor različitim kontekstima i zadacima, pokazuje da vlada standardnim jezikom kad je potrebno ili primjereno</p>	<p>6. Prilagođava govor različitim kontekstima i zadacima, pokazuje da vlada standardnim jezikom kad je potrebno ili primjereno</p>	<p>6. Prilagođava govor različitim kontekstima i zadacima, pokazuje da vlada standardnim jezikom kad je potrebno ili primjereno</p>
---	--	---	---	---

ČITANJE: KNJIŽEVNOST (predškolski odgoj i obrazovanje – kraj srednjoškolskog obrazovanja)
Ishodi učenja za čitanje (književnost)
<p>Ključne ideje i detalji</p> <ol style="list-style-type: none"> Pažljivo čita ili sluša tekst u cilju razumijevanja i donošenja logičkih zaključaka; citira konkretne tekstove pri pisanju ili govoru u svrhu argumentovanja zaključaka donesenih na temelju teksta. Prepoznaje i objašnjava ključne ideje teksta i njihovih razrada; rezimira ključne ideje na osnovu detalja koji ih dokazuju. Analizira likove, događaje i ideje, te njihove međudnose u tekstu.
<p>Vještina i struktura</p> <ol style="list-style-type: none"> Tumači različita značenja riječi i izraza, tehničkih, osnovnih i prenesenih značenja iz teksta i utvrđuje kako izbor riječi utiče na značenje teksta. Analizira strukturu tekstova uključujući i kako se određene rečenice, pasusi i veći dijelovi teksta (npr. odlomak, poglavlje, scena ili strofa) odnose jedni prema drugima i prema cjelini. Utvrđuje kako tačka gledišta ili namjera utiču na oblikovanje sadržaja i načina pisanja teksta.
<p>Usvajanje i korištenje rječnika</p> <ol style="list-style-type: none"> Utvrđi ili razjasni značenje nepoznatih i višeznačnih riječi i izraza. Razumije preneseno značenje riječi, veza između riječi i nijanse u značenjima riječi. Usvaja i ispravno koristi nove riječi i izraze. Bogati rječnik.
<p>Integracija znanja i ideja</p> <ol style="list-style-type: none"> Integriše i procjenjuje sadržaj predstavljen u različitim medijima i formatima, između ostalog, vizualno, kvalitativno, kao i riječima. Prikazuje i ocjenjuje i konkretne tvrdnje u tekstu koristeći validna objašnjenja i relevantne dokaze. Analizira dva ili više tekstova koji obrađuju sličnu temu ili predmet zanimanja u cilju akumulacije znanja i upoređuje različite pristupe autora.
<p>Opseg i nivo složenosti teksta</p> <ol style="list-style-type: none"> Nepriistrasno i stručno čita i razumije složene književne tekstove.
ČITANJE: INFORMATIVNI TEKSTOVI (predškolski odgoj i obrazovanje – kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja)
Ishodi učenja za čitanje informativnih tekstova
<p>Ključne ideje i detalji</p> <ol style="list-style-type: none"> Čita tekst u cilju utvrđivanja navoda teksta, donošenja logičkih zaključaka i citira konkretne tekstualne dokaze argumentujući zaključke donesene na temelju teksta. Određuje ključne ideje i teme teksta i analizira njihovu razradu rezimirajući ključne detalje i ideje koji to dokazuju. Analizira kako i zašto se pojedinci, događaji i ideje razvijaju i ulaze u interakciju kroz tekst.

<p>Vještina i struktura</p> <p>17. Interpretira i objašnjava način upotrebe riječi i ustaljenih izraza u tekstu i određuje tehnička, osnovna i prenesena značenja, te analizira različita značenja pri izboru riječi.</p> <p>18. Analizira strukturu tekstova i međudnos rečenica, pasusai većih dijelova teksta (npr. odlomak, poglavlje).</p> <p>19. Procjenjuje način oblikovanja sadržaja i stila teksta s vlastite tačke gledišta.</p>
<p>Usvaja i koristi rječnik</p> <p>20. Utvrđuje i razjašnjava značenje nepoznatih, manje poznatih i višeznačnih riječi i izraza korištenjem kontekstualnih indicija, analizom sadržajnih dijelova riječi i korištenjem općeg i specijalizovanog referentnog materijala po potrebi.</p> <p>21. Iskazuje razumijevanje prenesenog jezika, veza između riječi i nijansi u značenjima riječi.</p> <p>22. Usvaja i ispravno koristi niz riječi i fraza iz određene oblasti dovoljnih za čitanje, pisanje i slušanje za nastavak obrazovanja i životne uloge; pokaže neovisnost u sticanju rječnika kad naiđe na nepoznatu riječ koja je važna za razumijevanje ili izražavanje.</p>
<p>Integracija znanja i ideja</p> <p>23. Integriše i ocjenjuje sadržaje predstavljene u različitim medijima i formatima, između ostalog, vizualno, kvantitativno i riječima.</p> <p>24. Prikazuje i ocjenjuje argument i konkretne tvrdnje u tekstu koristeći validna objašnjenja i relevantne dokaze.</p> <p>25. Analizira kako dva ili više tekstova obrađuju slične teme ili predmete zanimanja s ciljem akumulacije znanja ili uporedbe pristupa autora.</p>
<p>Opseg i nivo složenosti teksta</p> <p>26. Čita i razumije složene informativne tekstove .</p>
<p>TEMELJNE VJEŠTINE ČITANJA (predškolski odgoj i obrazovanje – 3. razreda (9 god.))</p>
<p>Ishodi učenja temeljnih vještina čitanja</p>
<p>Pojam velikih štampanih slova</p> <p>1. Pokazuje razumijevanje organizacije i osnovnih osobina velikih printanih slova.</p>
<p>Fonološka osviještenost</p> <p>2. Pokazuje razumijevanje izgovorenih riječi, slogova i glasova (fonema).</p>
<p>Prepoznavanje i foničnost riječi</p> <p>3. Prepoznaje i primjenjuje vještine foničnosti i analize riječi.</p>
<p>Tečno čitanje</p> <p>4. Čita sa svrhom i razumijevanjem.</p>
<p>PISANJE (predškolski odgoj i obrazovanje – kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja)</p>
<p>Ishodi učenja za pisanje</p>
<p>Vrste i namjene teksta</p> <p>1. Analizira bitne teme i tekstove, piše argumente u korist navedenih tvrdnji koristeći validna objašnjenja i relevantne argumente.</p> <p>2. Piše informativne tekstove uz pojašnjenja kako bi se razmotrile i prenijele složene informacije i ideje jasno i precizno efektivnim odabirom, organizacijom i analizom sadržaja.</p>

<p>3. Piše pripovijedne tekstove kako bi razvio stvarna ili zamišljena iskustva ili događaje koristeći efikasnu tehniku, dobar izbor detalja i dobro strukturiran redoslijed događaja.</p>
<p>Pisanje i distribucija pisanih radova</p> <p>4. Piše jasne i smislene radove u kojima su sadržaj, organizacija i stil primjereni zadatku, svrsi i publici.</p> <p>5. Usavršava svoj pisani rad planiranjem, revizijom, redigovanjem, ponovnim pisanjem ili pokušajem novog pristupa.</p> <p>6. Koristi savremenu tehnologiju da napiše i objavi radove, te ostvari interakciju i saradnju s drugima.</p>
<p>Gramatika i pravopis</p> <p>7. Pokazuje vladanje pravilima standardne gramatike i njihovom upotrebom pri pisanju.</p> <p>8. Pokazuje vladanje pravopisnim pravilima interpunkcijom.</p>
<p>Istraživanje u cilju izgradnje i prezentacije znanja</p> <p>9. Provodi kratke ali i značajnije istraživačke projekte utemeljene na fokusiranim pitanjima, pokazujući razumijevanje predmeta istraživanja.</p> <p>10. Prikupi relevantne informacije iz više printanih i digitalnih izvora, procijeni kredibilitet i preciznost svakog izvora i integriše informacije, u isto vrijeme izbjegavajući plagiranje.</p> <p>11. Pronalazi dokaze u književnim ili informativnim tekstovima u svrhu podrške analize, razmišljanja i istraživanja.</p>
<p>Poznavanje jezika</p> <p>12. Razumije kako jezik funkcioniše u različitim kontekstima i zna napraviti odgovarajući izbor forme, rječnika i stila pri pisanju.</p>
<p>Opseg pisanja</p> <p>13. Piše jednostavne i kraće ili složene i obimnije pisane radove za koje je potrebno vrijeme za istraživanje, razmišljanje i reviziju u različite namjene.</p>
<p>USMENO IZRAŽAVANJE I SLUŠANJE (predškolsko obrazovanje – kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja)</p>
<p>Ishodi učenja za usmeno izražavanje i slušanje</p>
<p>Razumijevanje i saradnja</p> <p>1. Priprema se i sudjeluje efikasno u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo.</p> <p>2. Integriše i ocjenjuje informacije prezentirane u različitim medijima i formatima, uključujući vizualno, kvantitativno i usmeno.</p> <p>3. Procjenjuje govornikovo stajalište, argumentaciju i korištenje dokaza i retorike.</p>
<p>Prezentacija znanja i ideja</p> <p>4. Prezentira informacije, nalaze i dokaze tako da slušaoci mogu slijediti tok obrazlaganja, a organizacija, razvoj i stil primjereni su zadatku, svrsi i publici.</p> <p>5. Koristi digitalne medije i vizualno izlaganje podataka da strateški prikaže informacije i ojača razumijevanje prezentacija.</p> <p>6. Prilagodi govor različitim kontekstima i komunikacijskim zadacima.</p>

Shematski prikaz oblasti i komponenti za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik u Bosni i Hercegovini

Definicije i legenda za prožimajuće pokazatelje

Ishodi učenja	Prožimajući pokazatelji
Ishodi učenja za jezik koji utiču na razvijanje a odnose se na Komunikacijsku kompetenciju na maternjem jeziku	Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove. Piše razne vrste teksta za različite namjene i publiku. Priča i sluša radi prenosa i razumijevanja informacija s poštovanjem i efikasno u različitim situacijama i u različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu. Piše složene tekstove. Kritički ocjenjuje komunikacije u različitim oblicima. Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efiksanu međukulturalnu komunikaciju.
Ishodi učenja za pismenost koja se odnosi na Informatičku pismenost (Informacijska, medijska, tehnološka)	Koristi multimedije za traženje, nalaženje, pristupanje, izradu, prikaz i razmjenu informacija i komunikacije . Sudjeluje odgovorno u virtualnim društvenim mrežama . Koristi kompjuterske pismenosti za podršku kritičkom načinu razmišljanja, inovacijama i kreativnosti .
Ishodi učenja za pismenost koja se odnosi na Učiti kako se uči	Organizuje i uređuje vlastito učenje. Pokazuje upornost i samoprocjenu pri učenju. Traži prilike za podršku, pomoć i učenje. Izrađuje plan za učenje radi upravljanja vremenom. Radi pojedinačno i s drugima.
Ishodi učenja za pismenost koja se odnosi na Društvenu i građansku kompetenciju	Poznaje općeprihvaćene norme i pravila ponašanja. Komuniciranje konstruktivno i s poštovanjem u društvenim situacijama. Izgrađuje povjerenje i empatiju prema drugima. Izražava frustracije na konstruktivan način. Razvija i razumije nacionalni kulturni identitet u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatkom svijeta. Uviđa i razumije različita stajališta koja su posljedica različitosti i koja konstruktivno doprinose vlastitim stavovima. Razvija vještine grupnog rada.
Ishodi učenja za pismenost koja se odnosina Samoinicijativu i poduzetničku kompetenciju	Planira, organizuje, analizira, komunicira, izvodi, izvještava, procjenjuje i vodi evidencije. Upravlja projektima. Radi s timovima na kooperativan i fleksibilan način. Prepoznaje vlastite jake i slabe strane.

<p>Ishodi učenja za pismenost koja se odnosi na</p> <p>Kulturnu svijest</p>	<p>Poznaje domaće i međunarodno kulturno naslijeđe (muzika, vizualne umjetnosti, ples, književnost).</p> <p>Uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvođenjima i razvijanje osjećaja za lijepo.</p>
<p>Ishodi učenja za pismenost koja se odnosi na</p> <p>Kreativno-produktivnu kompetenciju</p>	<p>Proizvodnja mnogih ideja, proizvoda, pretpostavki.</p> <p>Povezivanje ideja.</p> <p>Donošenje zaključaka nezavisno.</p> <p>Zamišljanje, vizualizacija alternativnih rješenja.</p> <p>Kritičko razmišljanje pri rješavanju problema.</p> <p>Kognitivna sposobnost tolerisanja suprotnih ideja.</p> <p>Efikasno korištenje informacija, znanja i činjenica pri rješavanju problema.</p>

Principi definisanja ishoda učenja

Znanje, transparentnost, učestvovanje, ponavljanje i umjerenost predstavljaju pet načela za definisanje ishoda učenja (IU). Svako od ovih načela važno je za kvalitetan razvoj ishoda učenja.

ZNANJE

Dvije vrste znanja su neophodne za razvoj ishoda učenja za jezičku pismenost:

(1) *znanje vrednovanja* i (2) *tehničko znanje inještine*.

Stavovi i vjerovanja određuju čovjekov pogled na svijet i utiču na njegovo ponašanje.

- Stručnjaci koji rade na definisanju ishoda učenja treba da budu potpuno predani tom zadatku da bi ti ishodi mogli pružiti svakom djetetu osnovu za uspjeh u školi i životu nakon školovanja.

Stručnjaci koji rade na razvoju ishoda učenja moraju imati *tehničko znanje i vještine* najmanje u dvije oblasti.

- Stručno znanje u oblasti sadržaja: jezička pismenost, matematika, itd.
- Stručno znanje o ishodima učenja: svrha definisanja ishoda učenja i osnovni elementi sistema koji se zasniva na ishodima učenja. Stručnjaci moraju poznavati različite načine razvrstavanja dokumentacije o ishodima učenja i elementima ocjenjivanja i praćenja koji odgovaraju ishodima učenja.

Primjer

Njemački nacionalni obrazovni standardi. Stručnjaci za izradu standarda imaju visok stepen znanja o sadržaju, razvoju djece i adolescenata, ocjenjivanju, evaluaciji i mjerenju, te su angažovali vanjske stručnjake s tim znanjima za različite poslove u okviru izrade standarda.

TRANSPARENTNOST

- Transparentnost podrazumijeva da su proces, svrha i definisanje ishoda učenjasni.
- Osobe koje rade na razvoju ishoda učenja dužne su omogućiti svim zainteresovanim stranama na svim nivoima sistema pristup podacima o procesu razvoja ishoda učenja.
- Sastanci sa članovima zajednice i objavljivanje podataka na neformalnim web- stranicama su tek dva načina osiguranja transparentnosti ishoda učenja.

Primjer

Standardi za zajedničko jezgro nastavnog plana i programa u SAD-u su primjer jednog takvog sveobuhvatnog pristupa koji uključuje upotrebu interneta u najranijim fazama kako bi zainteresovane strane imale na raspolaganju relevantne i ažurirane podatke o procesu razvoja ishoda učenja (u ovom slučaju standarda). Web- stranica www.corestandards.org, koju finansira Nacionalno udruženje guvernera i Vijeće rukovodilaca obrazovnih sektora država SAD-a, sadrži opis aktivnosti, podatke o ishodu učenja, izraze podrške različitih subjekata, najnovija događanja, FAQ (često postavljana pitanja) i ishode učenja.

UČESTVOVANJE

- Ishodi učenja treba da budu odraz same vizije obrazovne reforme koja je zasnovana na znanju, vještinama i stavovima 21. vijeka. Ukoliko vizija odražava saglasnost aktera (roditelja, učenika, nastavnika i članova zajednice) tada svi mogu učestvovati u pružanju podrške akademskom, socijalnom, emotivnom i fizičkom razvoju djece.

- To, međutim, ne znači da sve zainteresovane strane učestvuju u svim aspektima razvoja ishoda učenja jer taj proces zahtijeva visok stepen tehničkihvještina.
- Učestvovanje mora biti namjerno i planirano.
- Stručnjaci koji rade na razvoju moraju zauzeti strateški pristup u osiguranju učestvovanja različitih aktera, kako bi učestvovanje bilo proporcionalno njihovim stručnimznanjima.

Primjer

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH formirala je radnu grupu za izradu standarda kvaliteta rada za odgajatelje u predškolskom odgoju i obrazovanju. U proces su bili uključeni stručnjaci i drugi akteri u izradi i utvrđivanju standarda.

PONAVLJANJE

Proces razvoja ishoda učenja je proces koji se zasniva na ponavljanju. Drugim riječima, ponavljaju se koraci, a rezultati prethodne faze su informacije potrebne za narednu fazu.

Primjer

Prema izvještajima aktera iz Njemačke, Turske, Makedonije i Uzbekistana (nacionalni standardi za obrazovne sadržaje) dokumenti o ishodima učenja u tim zemljama prošli su brojne revizije nakon razmatranja povratnih informacija i komentara vanjskih stručnjaka i članova zajednice.

UJEDNAČENOST

Ujednačenost podrazumijeva: (1) *proces razvoja ishoda učenja* i (2) *rezultati aktivnosti koje se odnose na ishode učenja*

Proces razvoja ishoda učenja:

- Mora biti ujednačen u pogledu članova radnih grupa i učestvovanja.
- Ujednačenost podrazumijeva različitosti: predstavnici različitih zajednica i osobe s različitim stručnim znanjima treba da budu dio procesa razvoja ishoda učenja kao članovi radne grupe ili kao učesnici na sastancima na kojima se razmatraju povratne informacije ili vršivalidacija.

Rezultati ishoda učenja:

- Ishodi učenja i pokazatelji koji predviđaju znanja i vještine koje učenici treba da savladaju kako bi bili spremni za 21. vijek su isti za svu djecu, bez obzira na nacionalno porijeklo, geografsku lokaciju, socijalno-ekonomski status, spol ili jezik.
- Stručnjaci za razvoj ishoda učenja postavljaju visoka očekivanja za svu djecu kroz definisanje ishoda i pokazatelja učenja za 21. vijek.

Primjeri

Finska. Rukovodstvo škola i nastavni kadar su detaljnije razradili i proširili inače prilično “bazičan” nacionalni plan i program i set ishoda učenja.

Singapur i Finska su smanjili jaz u postignućima učenika tako što su osigurali da svi učenici imaju pristup ujednačenom i kvalitetnom obrazovanju.

Leksikon ključnih termina

Pismenost za 21. vijek:

Pismenost je oduvijek bila skup kulturoloških i komunikacijskih praksi zajedničkih pripadnicima određenih grupa. Kako se mijenjaju društvo i tehnologija, tako se mijenja i pismenost. U 21. vijeku, pismenost se sastoji od sposobnosti nalaska, ocjene, korištenja izvora i komunikacije putem širokog opsega izvora, među kojima su tekst, audio zapisi, vizualni izvori i digitalne tehnologije. Pismeni pojedinci upravljaju, analiziraju i sintetiziraju višestruke tokove informacija koje dolaze istovremeno; stvaraju, kritiziraju, analiziraju i ocjenjuju informacije iz multimedijalnih izvora te se brinu za etičke odgovornosti koje se traže u ovako složenim okruženjima.

Ishodi učenja (IU) za 21. vijek:

To su izjave u kojima se navodi šta bi učenik trebao da zna, razumije ili učini/pokaže po završetku određenog procesa učenja kao rezultat aktivnosti učenja.

Indikatori ishoda učenja:

Primjeri ponašanja/aktivnosti učenika koji pokazuju stepen dostizanja ishoda učenja. Indikatori pokazuju i opisuju razvijenost vještine, znanja i razumijevanja određene oblasti, odnosno komponente i kao takvi moraju biti mjerljivi.

Oblasti:

Oblast je organizovan, koherentan sklop znanja, vještina i stavova u sklopu određenog područja.

Riječi koje se koriste za opisivanje grupacija sadržaja; način organizovanja ili grupisanja ishoda učenja. Komponente za jezik su: čitanje, pisanje i govor/slušanje.

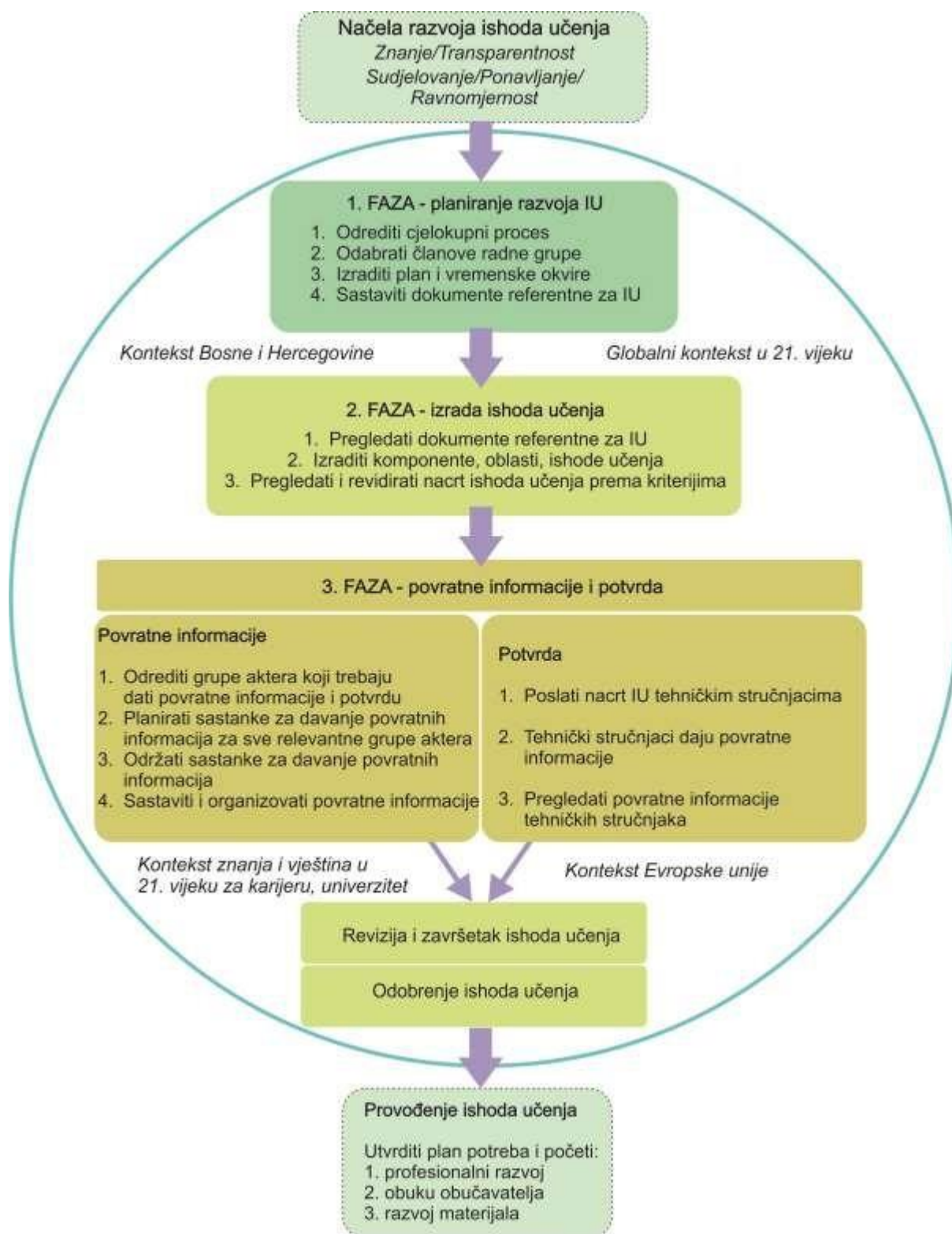
Komponente:

Raščlanjena znanja, vještine i stavovi koji su značajni i definišu oblast.

Kompetencije:

Kompetencije i ishodi učenja prolaze kroz više oblasti predmeta. Neophodne su za pripremu učenika za 21. vijek kako bi opstali, razvijali svoje kapacitete, te u potpunosti učestvovali u razvoju, unapređivali kvalitet svoga života, donosili odluke i nastavljali učiti. Uključuju: komunikativnu kompetenciju, informatičku pismenost, učenje o tome kako učiti, socijalnu kompetenciju, samoinicijativu i poduzetništvo, kulturnu svjesnost i kreativnu i produktivnu kompetenciju.

Shematski prikaz plana aktivnosti razvoja ishoda učenja u 21. vijeku

Literatura:

- *Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje*(2007.)
- *Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH*(2007.)
- *Zajednička jezgra kompletnih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama*(2009.)
- *Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH*(2003.)
- *Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH*(2008.)
- *Sporazum o zajedničkoj jezgri NPP-a*(2003.)
- *Informacija o provođenju Okvirnog zakona za osnovno obrazovanje i usaglašenost kantonalnih zakonskih akata sa ovim zakonom. Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke Mostar*(2009.)
- *Strateški pravci obrazovanja u BiH s planom implementacije 2008-2015.*(2008.)
- *Model okvirnog nastavnog plana i programa Curriculum*(2005.)
- *Kurikulum, Colin J. Marsh, Zagreb,*(1994.)
- *Vlasta Višek Vidović, Kompetencije kao ishodi učenja, trajno obrazovanje, Zagreb,*(2008.)
- *Sternberg RJ, Kognitivna psihologija, Jastrebarsko, Slap,*(2004.)
- *Marko Savić, Praktikum za definisanje ishoda učenja, Arhitektonski fakultet, Beograd,*(2008.)
- *Slavko Petrinšak, Obrazovna politika i kurikularni pristup, Pedagoški fakultet, Osijek*(2008.)
- *Model NPP-a za maternji jezik i matematiku, grupa autora, Reforma općeg obrazovanja u Bosni i Hercegovini*(2005.)
- *Institucija za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, Katalog programa stručnog usavršavanja zaposlenih u obrazovanju, Beograd*(2009./ 10.)
- *Izveštaj o pregledu postojećih ZJNPP-a i nastavnih planova i programa za devetogodišnje osnovne škole u BiH, Osiguranje kvaliteta u obrazovanju u BiH*(2009.)
- *Okvir kurikuluma za preduniverzitetsko obrazovanje u Republici Kosovo,*(2011.)
- *NPP osnovne škole Slovenije* (1999.,2006.)
- *NPP gimnazije Slovenije* (1998.,2006.)
- *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obavezno i srednjoškolsko obrazovanje Hrvatske,*(2010.)
- *Predmetni NPP-i Crne Gore*(2011.)
- *Ključne kompetencije i životne vještine u Bosni i Hercegovini, Sarajevo*(2011.)
- *Državno vijeće nastavnika engleskoga jezika* (2008.) *Izjava o stavu; Izvršni odbor Državnog vijeća nastavnika engleskoga jezika, Urbana, Illinois*

2. BOSANSKI, HRVATSKI I SRPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
za I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole

OPERATIVNI NASTAVNI PLAN I PROGRAM

BOSANSKI, HRVATSKI I SRPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Nastavni predmet Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost realizira se u okviru pet oblasti:

- ČITANJE I PISANJE
- JEZIK, KNJIŽEVNOST
- KULTURA IZRAŽAVANJA
- MEDIJSKA KULTURA.

Znanja iz ovoga predmeta provjeravaju se na kraju sve tri trijade.

Tabela 1: Broj časova namijenjen nastavi predmeta Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost u Tuzlanskom kantonu.

RAZRED	BROJ ČASOVA SEDMIČNO	BROJ SEMICA	GODIŠNJI FOND ČASOVA
I	3	34	102
II	4	35	140
III	4	35	140
IV	5	35	175
V	5	35	175
VI	4	35	140
VII	4	35	140
VIII	4	35	140
IX	4	32	128
UKUPNO			1280

Tabela 2: Broj časova namijenjen nastavi predmeta Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost naveden u Okvirnom NPP-u Federacije BiH.

RAZRED	BROJ ČASOVA SEDMIČNO	BROJ SEMICA	GODIŠNJI FOND ČASOVA
I	3	35	105
II	4	35	140
III	4	35	140
IV	5	35	175
V	5	35	175
VI	5	35	175
VII	4	35	140
VIII	4	35	140
IX	4	35	140
UKUPNO			1330

Ishodi učenja po trijadama

Ishodi učenja u prvoj trijadi

- čita tečno, pravilno i razgovijetno;
- uočava likove i događaje i poruke u tekstovima;
- reproducira tekst odgovarajući na pitanja;
- slikovno predstavlja tekst;
- usvaja i pravilno piše štampana slova ćirilice;
- čita tekstove štampane ćirilicom i razumije pročitano;
- nabraja abecedu i azbuku;
- prepoznaje i uočava razlike između govornog i pisanog jezika;
- slaže rečenice od zadatih riječi;
- dijeli riječ na slogove;
- rastavlja pravilno riječi na kraju reda;
- prepoznaje do sada naučene vrste riječi;
- razlikuje vlastite i opće imenice;
- klasificira imenice prema rodu i broju;
- uspoređuje umanjenice i uvećanice;
- prepoznaje pridjeve i glagole;
- uspoređuje glagolska vremena;
- piše pravilno negaciju uz glagole u često upotrebljavanim riječima;
- prilagođava rečenicu odričnom ili potvrdnom obliku;
- koristi znanje jezika i njegovih pravila pri pisanju;
- razlikuje međusobno u govoru i pisanju afrikate *č, ć, dž, đ*, te skupove *ije/je*;
- primjenjuje pravopisna pravila u pisanju višestanih naziva naselja, geografskih pojmova;
- služi se osnovnim znacima interpunkcije;
- koristi pravopisna pravila u pisanju riječice *ne* uz glagole;
- nabraja izuzetke u pisanju riječice *ne* uz glagole;
- koristi pravopisno pravilo u pisanju riječice *li*;
- iskazuje svoja zapažanja i dojmove o pročitanoj tekstu pravilno i jasno;
- uočava razliku između stihova i strofe;
- prepoznaje raspoređenje koje prevladava u pjesmi;
- pronalazi u tekstu riječi koje se rimuju;
- određuje glavni lik u tekstu;
- identificira sporedne likove;
- uočava osobine likova;
- određuje vrijeme i mjesto radnje;
- zauzima stav o likovima i njihovim postupcima;

- zapaža elemente opisa;
- uočava razlike u pjesničkim slikama;
- povezuje i objedinjuje informacije iz različitih dijelova teksta;
- određuje temu jednostavnoga teksta;
- razlikuje vrste književnih djela (pjesma/priča, bajka/basna, igrokaz);
- pronalazi informacije u različitim dijelovima teksta u vezi sa likovima, radnjom, mjestom i vremenom vršenja radnje;
- raspoređuje cjeline prema redosljedu događaja;
- samostalno prepričava kratak sadržaj teksta;
- ilustrira pročitane sadržaje;
- koristi neverbalnu komunikaciju u funkciji poruke;
- učestvuje u igranju po ulogama;
- pamti i recitira stihove;
- piše koristeći pravopisna pravila;
- primjenjuje pitanja da bi ispričao/la priču;
- sastavlja plan, radeći timski, na osnovu kojeg gradi svoju priču;
- dizajnira novu priču promjenom toka radnje, kraja priče i proširivanjem teksta;
- koristi sliku kao ideju za priču;
- kreira priču sa stanovišta ličnog učesća u događaju/doživljaju;
- identificira filmske rodove;
- opisuje filmske vrste;
- prepričava i ilustrira sadržaje iz filma;
- debatira o postupcima likova pokazujući samopouzdanje pri iznošenju argumenata;
- opisuje razliku između glume u pozorištu i na filmu;
- koristi biblioteku/knjižnicu kao izvor znanja;
- uočava područja ljudskog znanja i samostalno pronalazi knjigu na polici.

Ishodi učenja u drugoj trijadi

- prepoznaje slijed glasova/slova abecede i azbuke;
- otkriva glavne rečenične članove (predikat, vrste predikata i subjekat);
- prepoznaje i primjenjuje zavisne i nezavisne rečenične članove (atribut,apoziciju,objekt, priloške/adverbijalne odredbe);
- razlikuje pojam promjenljivih i nepromjenljivih vrsta riječi;
- prepoznaje i primjenjuje sve vrste imenica;
- razumije pojam padeža i njihovo značenje, funkciju padeža i značaj prijedloga uz padeže;
- prepoznaje u izvedenim riječima osnovu i nastavak;
- prepoznaje i primjenjuje i opisne i gradivne pridjeve, slaganje pridjeva s imenicom u rodu, broju i padežu;
- uočava, razumije i primjenjuje komparaciju pridjeva;
- prepoznaje, razumije pojam i primjenjuje zamjenice u tekstu (lične i nelične imeničke, lična povratna *sebe/se*, i naglašene oblike ličnih zamjenica);
- prepoznaje i uočava funkciju glagola u rečenici, te razlikuje duže i kraće oblike pomoćnih glagola *biti* i *bitjeti*;

- prepoznaje glavne i redne brojeve, zna ih mijenjati po padežima i uočava ograničenost promjene glavnih brojeva;
- pravilno upotrebljava veliko slovo u pisanju jednočlanih i višečlanih naziva zemalja, gradova, sela, naseljenih mjesta, etnika, planeta, okeana;
- pravilno pisati prisvojne pridjeve na *-ski, -ški, -čki, -čki*;
- primjeniti superlativ pridjeva i pridjeva nastalih od imenica u čijoj osnovi se nalazi glas/slovo *j*;
- pravilno koristi riječce *ne* i *li* u pisanju;
- pravilno piše grupe glasova *je/ije* u komparativu pridjeva, umanjenicama i pisanje afrikata;
- koristi interpunkcijske znake (zarez u nabravanju, apoziciji, vokativu, tačka iza rednih brojeva, upitnik, uzvičnik i znaci navoda);
- koristi brojeve od 11 do 19 u pisanju, kao i višecifrene brojeve;
- primjenjuje navodne znake u rečenici po pravilima standardnog jezika;
- primjenjuje pravilan izgovor i pisanje afrikata *č, ć, dž, đ*
- analizira upotrebu velikog slova i identifikuje pravilnu upotrebu među datim višečlanim nazivima;
- daje samostalne primjere u pisanju prisvojnih pridjeva izvedenih od vlastitih imenica;
- primjenjuje po pravilima standardnog jezika pisanje upravnog i neupravnog govora;
- pokazati vladanje pravopisnim pravilima standardnog jezika;
- prihvata bogatstvo i različitost našeg jezika iz prošlosti;
- zaključuje da b/h/s jezik ima svoje porijeklo;
- identifikuje glagoljicu, bosančicu, ćirilicu, arabicu u pisanom obliku;
- prepoznaje osobenosti našeg jezika u prošlosti i historijski trenutak njegove upotrebe;
- razumije pročitani tekst i iskazuje dojam o pročitanoj djelu;
- određuje jednostavna i česta stilska sredstva (poređenje, epitet);
- prepoznaje obilježja rodoljubive, opisne i šaljive pjesme;
- razumije preneseno značenje;
- otkriva osjećanja iskazana u lirskoj pjesmi; uočava stih, strofu, rimu i glavna obilježja ritma pjesme; određuje lirske slike, motive i poentu pjesme;
- upoznae usmenu književnu baštinu;
- prepoznaje i navodi razlike između lirskih i epskih vrsta u usmenoj narodnoj književnosti, razlikuje epsku od lirske narodne pjesme na temelju opreke događaja i doživljaja;
- uočava stalne epitete i deseterac kao obilježja usmenoga stvaralaštva;
- locira tekst u vremenu i prostoru;
- imenuje vrstu književnoga djela i određuje temu;
- ilustrira sadržaj ili dio sadržaja pročitanoj djelu;
- obilježava logičke cjeline u kompoziciji teksta;
- otkriva i formulira ideju/pouku književnoga djela,
- samostalno čita, razumije i reproducira sadržaj djela; reproducira sadržaj prilagođavajući ga posebnim zahtjevima (mijenja kraj ili redosljed događaja, sažima tekst i sl.);
- samostalno interpretira književni tekst iznoseći svoje lično viđenje; brani svoj stav o djelu potkrepljujući ga argumentima iz teksta;
- objašnjava razliku između priče, romana i igrokaza na osnovu glavnih značajki književne vrste;
- razvija svijest o opstojnosti naroda i nacionalnih i kulturnih vrednota (domoljublje, junaštvo, hrabrost, vjernost, običaji, tradicija) koje utjelovljuju junaci opjevani u epskim narodnim pjesmama;

- navodi osnovne osobine likova te to potkrepljuje dokazima iz teksta; vrši moralnu karakterizaciju likova (hrabar, plemenit, kukavica...) i selekciju pojava, događaja i likova klasificirajući ih, uočava uzroke i posljedice u ponašanju likova u djelu;
- uspoređuje tekst sa situacijama iz svakodnevnog života, usvaja pouke književnoga djela, i u skladu s tim, mijenja svoje stavove i ponašanje;
- interpretira tekst zastupajući stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti; razvija empatiju i pokazuje brigu za druge,
- na temelju stečenih znanja i utisaka o djelu, utiče na promjene u okruženju;
- koristi sve dostupne resurse za bolje razumijevanje djela; koristi znanja stečena u drugim predmetima i drugim oblastima života i rada;
- usvaja novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšava komunikaciju u usmenom i pisanom obliku;
- koristi se vlastitim riječima i sažeto prepričava pročitani ili odslušani tekst, izražava mišljenje i ima stav o temi pripovijedanja kako bi mogao učestvovati u razgovoru na istu temu;
- izdvaja važne dijelove iz tekstova i govorno obilježava pojedine sadržaje;
- pojednostavljuje informaciju i prenosi je u formi pisma (službenog ili privatnog);
- definira postojanje različitih vrsta medija;
- prepoznaje najvažnija obilježja pojedinih vrsta medija na razlikovnom nivou;
- definira šta je film i razlikuje rodove i vrste;
- definira zvučni i nijemi film kao i film u boji i crno-bijeli;
- uočava pozorišna izražajna sredstva;
- uočava radijska izražajna sredstva;
- samostalno se služi referentnom zbirkom, rječnikom, enciklopedijom i pravopisom;
- opisuje vlastiti doživljaj i sadržaj filmskih ostvarenja.

Ishodi učenja u trećoj trijadi

- Razlikuje samoglasnike, glasnike i suglasnike, dijeli riječi na slogove u jednostavnijim primjerima;
- prepoznaje vrste riječi, zna osnovne kategorije promjenjivih vrsta riječi, primjenjuje jezička pravila vezana za oblike riječi, poznaje vrste imenica: gradivne i zbirne;
- razlikuje jednostavne riječi od izvedenica i složenica, prepoznaje korijen riječi, određuje padeže, njihove funkcije i značenja;
- pravilno upotrebljava glagolske oblike;
- određuje rečenične dijelove u jednostavnim primjerima; određuje rečenične članove: subjekat, atribut, apoziciju; položaj i funkciju riječi u rečenicama;
- prepoznaje sintaksičke jedinice- riječ, sintagmu, rečenicu;
- poznaje komunikativne vrste rečenica: obavještajne/izjavne, upitne, usklične/uzvične rečenice;
- razlikuje osnovne vrste nezavisnih rečenica;
- razlikuje osnovno i dopunsko značenje riječi;
- definiše pojmove sinonim, antonim, homonim, arhaizam;
- tačno određuju glasovne promjene;
- poznaje vrste brojeva;
- poznaje pridjeve i njihovu gramatičku kategoriju-komparaciju;
- prepoznaje kvantitet/dužinu akcenta; prepoznaje i primjenjuje pravila naglašavanja;
- prepoznaje i razlikuje sve vrste riječi;
- prepoznaje i pravilno piše zamjenice;

- određuje gramatičke kategorije glagola: glagolski vid, glagolsku osnovu, glagolsko stanje;
- zna odrediti značenje padeža u rečenici;
- prepoznaje i razlikuje sve vrste jednostavnih i nezavisnosloženih rečenica;
- uočava granice - broj prostih rečenica u složenoj i višestrukosloženoj rečenici;
- prikladno slaže subjekt i predikat; određuje rečenične članove: logički subjekt, glagolski predikat;
- zna odrediti značenje nepoznatih riječi i izraza na osnovu njihovog sastava, konteksta u kojem su upotrijebljeni ili na temelju njihova porijekla;
- prepoznaje sva glagolska vremena i načine;
- posjeduje osnovno znanje o historijskom razvoju standardnog jezika;
- tačno vrši podjelu suglasnika po mjestu tvorbe/izgovora i po zvučnosti (jednostavni primjeri);
- načini od navedenog glagolskog oblika zadati glagolski oblik, u bilo kojem licu i broju; tačno odredi, na osnovu ponuđenih odgovora, zadati glagolski oblik u navedenoj rečenici;
- uočava, na osnovu ponuđenih odgovora, posebne tipove rečenica- bezlične/bez subjekta;
- uočava dijelove imenskog predikata;
- klasifikuje zavisnosložene rečenice, uočava u navedenoj složenoj rečenici zadatu vrstu rečenice;
- prepoznaje rečenicu u inverziji i način pisanja zareza u složenoj rečenici a s obzirom na položaj zavisne rečenice;
- razvrstava riječi prema tvorbenom modelu: izvođenje i pretvaranje/preobrazovanje; tvori riječi prema zadanom značenju na temelju postojećih tvorbenih modela;
- glasovne promjene prepoznaje, imenuje i objasni; prepoznaje odstupanja od pravila standardnoga jezika;
- uočava vrste i funkcije sintagme;
- prepoznaje veznička sredstva: veznike, vezničke skupove, zamjenice kao vezničke riječi;
- klasifikuje zavisnosložene i nezavisnosložene rečenice;
- razumije značenje riječi i frazeologizama u naučno-popularnim tekstovima koji su namijenjeni mladima i pravilno ih upotrebljava;
- primjenjuje pravopisna pravila (iz svih područja) u jednostavnim primjerima;
- uoči pogrešno napisane afrikate *ć, č, đ, dž* i ispravlja ih;
- pravilno upotrebljava glas/slovo *b* u riječima gdje mu je po etimologiji mjesto *i* u glagolskim oblicima-aoristu;
- prepoznava pravilno napisanu rečenicu u upravnom govoru;
- pravilno piše skraćenice mjernih jedinica;
- pravilno piše riječcu *naj* u superlativu pridjeva;
- uočava pravilno napisane redne brojeve;
- primjenjuje pravila o upotrebi velikog slova u pisanju imena stanovnika/etnika; toponima, jednostavnijim i češće upotrijebljenim primjerima;
- pravilno koristi znake za interpunkciju (tačka, upitnik, uzvičnik);
- zarezom odvaja riječi i rečenice u nizu;
- pravilno piše riječcu *ne* uz glagole (jednostavan primjer), uz imenice i pridjeve;
- primjenjuje pravila o upotrebi velikog slova u pisanju: imena nebeskih/vasionskih tijela, naziva građevina, naslova novina i časopisa;
- primjenjuje pravila o upotrebi pravopisnih i interpunkcijskih znakova: zareza, crte, crtice;
- pravilno piše upravni govor: drugi i treći način;
- pravilno piše prijedloge uz zamjenice i priloge, rastavljeno ili sastavljeno;
- pravilno piše skraćenice tipa - svim velikim slovima;
- pravilno piše prisvojne pridjeve na - *ski, -ički, -čki*;

- koristi sva pravila o upotrebi interpunkcijskih znakova i pravilno obilježava citirani tekst;
- primjenjuje pravila o upotrebi velikog slova u pisanju višestanih naziva ustanova, preduzeća;
- pravilno piše riječcu *ne* uz glagole, sastavljeno ili rastavljeno, u skladu s pravopisnom normom;
- pravilno piše složenice i polusloženice;
- zarezom odvaja vokativ, apoziciju i apozicijski skup iza imenice, naknadno dodane ili istaknute riječi i skupove riječi;
- preoblikuje upravni govor u neupravni i obratno;
- razvija sposobnost primjene stečenih znanja u novonastalim situacijama (slušanje, govorenje, razgovaranje, čitanje i pisanje);
- prepričava pročitano uključujući ključne detalje;
- razlikuje umjetničku od narodne epike;
- razlikuje epske književne vrste;
- poznaje kompoziciju epskog djela: uvod, početak radnje, zaplet, vrhunac, rasplet, red kazivanja-hronološki, retrospektivni;
- objašnjava oblike kazivanja u epskom djelu: pripovijedanje, opisivanje, dijalog, monolog;
- određuje temu i ključnu ideju;
- opisuje likove u tekstu, razvrstava likove prema mjestu i važnosti u djelu (glavni i sporedni), utvrđuje kako njihovi postupci doprinose razvoju radnje;
- razlikuje gledišta u tekstu (vlastito i piščevo);
- razlikuje vrstu pjesama (ljubavna, opisna, domoljubna...);
- čita i razumije dramsko djelo;
- uočava dijelove dramskog teksta (činove i scene);
- prepoznaje i razlikuje lirske književne vrste;
- analizira likove, događaje i ideje, te njihove međusobne odnose u tekstu;
- potkrepljuje citatima donesene zaključke o tekstu;
- razlikuje i uočava specifičnosti likova u epskom djelu: glavni i sporedni likovi, etička, psihološka i sociološka karakterizacija likova, ali na ovom nivou samo opis ličnosti i njena osjećanja;
- uočava vizuelne i zvukovne elemente u lirskoj pjesmi;
- prepoznaje i objašnjava organizaciju stiha: vrste stiha, strofe, ritma i rime;
- prepoznaje i objašnjava strukturu epskog djela: fabula, siže, tema, poruka;
- razlikuje i uočava specifičnosti likova u epskom djelu: glavni i sporedni likovi; prati unutrašnji razvoj lika;
- uoči karakterizaciju ličnosti u dramskom djelu: piščev govor i govor ličnosti; etička, psihološka i sociološka karakterizacija likova;
- prepoznaje socijalne i rodoljubne motive;
- prepoznaje i objašnjava strukturu lirske pjesme: motivi, osjećanja, pjesničke slike, poentu;
- uočava specifičnosti stilskih sredstava: epitet, poređenje; leksička značenja riječi- metafora; prepoznaje uloge opisa u pokretanju radnje;
- prepoznaje oblike kazivanja u dramskom djelu: dijalog, monolog, didaskalije/remarka;
- određuje osnovni sukob dramskog djela;
- prepoznaje osnovne karakteristike pjesničkog jezika: slikovitost, emocionalnost, ekspresivnost, ritmičnost, harmoničnost;
- uočava specifičnosti stilskih sredstava: onomatopeja, hiperbola, personifikacija, kontrast, metafora, ponavljanje, alegorija, gradacija, simbol;
- razlikuju epske književne vrste: proza, stih i roman;
- prepoznaje i objašnjava funkciju epizoda i motiva u epskom djelu: statički i dinamički motivi, epska atmosfera i situacija;
- ocjenjuje postupke likova s etičkog, društvenog ili idejnog stajališta;
- obrazlaže i dokumentira tvrdnju citatima iz teksta;

- razumije sadržaj misaonog motiva ;
- analizira određeno gledište ili kulturološko iskustvo koje se odražava u književnom djelu iz neke druge države razumijući kulturni identitet;
- određuje prenesena i doslovna značenja riječi i fraza kako su upotrijebljene u tekstu i analizira utjecaj određenog izbora riječi na značenje teksta;
- određuje temu i ključnu ideju ponuđenog teksta kroz iscrpnu analizu razvoja teksta;
- prepoznaje tok i glavne faze u razvoju dramske radnje: uvod, zaplet, vrhunac, peripetija, rasplet, epilog;
- uočava motivske relacije u lirskoj pjesmi: odnos osnovnih i sporednih motiva i njihova uloga u formiranju pjesničkih slika.

Struktura nastavnog predmeta po područjima (nastavne oblasti)

Nastavna područja	Fond sati - Procentualno																		
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX		
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	
POČETNO ČITANJE I PISANJE	63	61,74	60	42,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ČITANJE I PISANJE	-	-	-	-	38	26,98	40	22,8	15	8,55	-	-	-	-	-	-	-	-	-
JEZIK	5	4,9	28	19,88	30	21,3	40	22,8	30	17,1	43	30,53	48	34,08	60	42,6	42	32,76	
KNJIŽEVNOST	15	14,7	28	19,88	40	28,4	60	34,2	88	50,16	60	42,6	60	42,6	60	42,6	60	46,8	
KULTURA IZRAŽAVANJA	16	15,68	19	13,49	22	15,62	27	15,39	30	17,1	27	19,17	24	17,04	24	17,04	21	16,38	
MEDIJSKA KULTURA	3	2,94	5	3,55	10	7,1	8	4,56	12	6,84	10	7,1	8	5,68	6	4,26	5	3,9	

PRVA TRIJADA

PRVI RAZRED

Nastavni predmet Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost u prvom razredu osnovne škole sadrži sljedeća područja:

1. Početno čitanje i pisanje
2. Jezik
3. Književnost
4. Kultura izražavanja
5. Medijska kultura

Ishodi učenja

POČETNO ČITANJE I PISANJE

- Uočava osobine i uspoređuje bića, predmete, pojave i događaje;
- zauzima pravilan položaj tijela, ruke i šake pri pisanju i čitanju;
- razlikuje glas, riječ, slovo i slog;
- prihvata činjenicu da svaki glas ima svoj znak – slovo;
- vrši analitičko-sintetičke vježbe na riječima;
- razlikuje riječi od rečenica;
- prepoznaje i pravilno piše sva štampana slova latinice;
- čita ili ščitava riječi i jednostavne rečenice;
- razumije pročitano i odgovara na pitanja;
- širi vidno polje na slogove i slijeva ih, prstom prateći tekst;
- imenuje riječ na zadani glas.

JEZIK

- Razlikuje pojmove glas-slovo -riječ ;
- zapisuje sve glasove u riječima;
- razumije pojam rečenica u komunikacijskim situacijama;
- upotrebljava pravilo o pisanju velikog početnog slova na početku rečenice i u imenima ljudi;
- samostalno izgovara i piše rečenicu;
- prepoznaje rečenice po značenju prema intonaciji i interpunkciji.

KNJIŽEVNOST

- Razumije pročitano u skladu s individualnim razvojem i mogućnostima učenja;
- iznosi svoje mišljenje o tekstu pravilno i jasno;

- učestvuje u vježbama stvaralačkog slušanja;
- zapaža likove i njihove osobine;
- klasificira događaje i likove (dobro/loše, lijepo/ružno, veselo/tužno, skoro/davno...);
- uočava slijed događaja (prvo, drugo, ...)
- ilustrira pročitane sadržaje;
- koristi neverbalnu komunikaciju u funkciji poruke;
- sluša, pamti i reproducira sadržaj jednostavnih tekstova;
- pamti i recitira stihove.

KULTURA IZRAŽAVANJA

- Predstavlja se i daje osnovne podatke o sebi;
- pravilno izgovara sve glasove i vezuje ih za slova;
- čita riječi kao cjelinu;
- vezuje glasove za slova:
- pravilno piše slova i povezuje ih u riječi;
- odvaja riječi prilikom pisanja;
- uočava riječi/rečenice kao posebne cjeline;
- razumije jednostavna uputstva i reagira na odgovarajući način.

MEDIJSKA KULTURA

- Prepoznaje animirani film ;
- izrađuje jednostavne lutke (lutke rukavice, štapne lutke, lutke na prstima, zijevalice);
- koordinira pokret i govor;
- kreativno se samoizražava i spontano dramatizira;
- argumentirano navodi sadržaje primjerene djeci;
- uočava sličnosti i razlike između slikovnice i animiranog filma.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. POČETNO ČITANJE I PISANJE (63) 1.1. PRIPREMA ZA POČETNO ČITANJE I PISANJE (24) <ul style="list-style-type: none"> - Vizualne vježbe (zapažanje i uočavanje pojedinosti bića , predmeta, događaja) - Motoričke vježbe (pokret 	<ul style="list-style-type: none"> - Uočavati pojedinosti bića, predmeta i događaja; -Uspoređivati bića i predmete; -Interpretirati događaje; -Uočavati odnos predmet-slika-riječ; -Kombinujuću pokrete ruke i prstiju; -Dizajnirati forme i oblike; -Ilustrirati kombinujući različite vrste 	<ul style="list-style-type: none"> -Usavršiti sposobnost uočavanja pojedinosti; -Djelovati po selektiranim bitnim informacijama i pravilno uobličavati rečenicu; -Grupisati bića, predmete i pojave prema njihovim osobinama; -Poboljšavati svoj rječnik; 	<ul style="list-style-type: none"> -Pokazivati smisao, želju i interes za istraživanje novog i nepoznatog -Pokazivati želju za stalnim napredovanjem i učenjem - Pokazivati samopouzdanje u radu - Pokazivati brigu za urednost vlastitih radova - Procjenjivati estetsku vrijednost

<p>ruke, šake i prstiju)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Grafomotoričke vježbe (šaranje, spajanje tačaka, praćenje linija, pisanje linija kao osnovnih elemenata slova) - Riječ - slika - Riječ – glas - Glasovna analiza riječi 	<p>linija;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Interpretirati novonastali rad; - Uočavati i prepoznavati sliku i napisane riječi s njihovim značenjem; - Prepoznavati riječ bez slike te razumjeti da je pojam predstavljen slikom i riječju jednako dobar; - Uočavati odnos predmet-slika-riječ; - Znati šta je glas; - Razumjeti i usvojiti pojam glasa; - Razumjeti da riječ predstavlja smislenu kombinaciju glasova; - Uočavati glas u različitim pozicijama u riječi; - Prepoznavati izgovorene riječi i glasove; - Koristiti jasan i pravilan izgovor glasova; - Zaključiti da svaki glas ima svoj znak. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dovoditi tijelo u poziciju pravilnog sjedenja; - Imitirati pokrete rukom; - Dovoditi šaku i ruku u poziciju za crtanje, rezanje makazama, nizanje, prostorno oblikovanje valjanje različitih dužina i debljina od plastelina; - Dovoditi šaku u poziciju za pisanje; - Pravilno rukovati priborom za pisanje; - Selektirati i slagati kartice riječ-slika na nivou vizuelnog prepoznavanja; - Organizirati slike i riječi prema grupama predmeta (školski pribor i slično); - Kopirati na nivou preslikavanja slike i riječi; - Kombinirajući glasove formirati poznate riječ; - Kombinirajući glasove formirati nove, izmišljene riječi; - Navoditi pravilnu glasovnu analizu i sintezu riječi. 	<p>radova</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mariti za urednost radova - Ustanoviti koja riječ odgovara slici - Kreirati nove parove iz baze riječi i slika - Objašnjavati razliku između slike i riječi; - Podsticati i razvijati stvaralačku maštu i stvaralačko mišljenje; - Njegovati lijep i pravilan govor; - Ukazivati na potrebu slušanja govora drugog.
---	---	--	---

<p>1.2. UČENJE POČETNOG ČITANJA I PISANJA ŠTAMPANIH SLOVA LATINICE (33)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Odnos glasa i slova - Slovo- slog –riječ - Riječ-rečenica - Usvajanje štampanih slova (veliko i malo) latinice 	<ul style="list-style-type: none"> -Razlikovati glas i slovo; -Razumjeti da svaki glas ima svoj simbol; - Brojati slova u riječi; -Znati nazive dijelova riječi –slog kada je riječ napisana u formi (ku-ća); - Razlikovati riječ od rečenice; -Znati da su rečenice sastavljene od riječi; - Imenovati slikovne pojmove; -Prepoznavati slovo kao znak za glas; -Zapisivati pravilno grafem; -Uočavati ista slova u napisanoj riječi; -Pretvarati znak u glas; -Uspoređivati značenje riječi u kojima se razlikuje jedno slovo; -Kombinovat glasove i konstruisati riječi. 	<ul style="list-style-type: none"> -Vježbom usvajati analizu i sintezu riječi; - Koristiti jasan i pravilan izgovor glasova; - Povezivati više datih slogova u smislene riječi; -Dijeliti riječi na slogove (brojalica); - Uspostavljati logički i gramatički ispravan slijed u nonsensnim iskazima; -Izražavati se kratkim jasnim i smislenim rečenicama; - Globalno čitati riječi i rečenice; - Taktilno uočavati smjer pisanja; slova (pješčanik, plastelin,...) - Usavršavati analizu i sintezu riječi ; - Čitati kraće riječi i rečenice; - Razvijati finu motoriku šake; - Pisati slovo u predviđenom prostoru. 	<ul style="list-style-type: none"> - Davati primjer pažljivog slušanja govora drugog; - Razvijati sposobnosti zapažanja, mišljenja i logičkog zaključivanja; - Prihvatiti pravilan govor kao važan element međusobne komunikacije; - Davati primjer pravilnog govora; - Organizirati prostor u kojem piše; - Klasificirati slova na velika i mala, poznata i nepoznata.
<p>1.3. PISANJE I USAVRŠAVANJE ČITANJA I PISANJA (6)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pravilno čitanje - Razumijevanje pročitano - Grafički pravilno pisanje 	<ul style="list-style-type: none"> - Primjenjivati poznavanje slova za pisanje riječi i kraćih rečenica; - Dekodirati i sintetizirati slova; - Prepoznavati svoje pogreške u čitanju kao nelogičnost u sadržaju; - Uvježbavati analizu i sintezu rečenica; - Prepoznavati značenje cjeline; - Koristiti znanje u novoj i konkretnoj situaciji; - Upotrebljavati slova kao pisani znak za jezički glas; - Pravilno grafički oblikovati slova i povezivati ih u riječi. 	<ul style="list-style-type: none"> -Poboljšavati brzinu i vještinu čitanja; -Sa pouzdanjem prenositi znakove pisanog jezika u slušne znakove; -Čitati sa povećanom efikasnošću, pouzdanjem i znanjem; - Ukratko prepričati pročitano uz pomoć pitanja ; -Napredovati sa sigurnošću u razumijevanju pročitano; -Usavršavati tehniku čitanja; - Pisati sa povećanom efikasnošću, pouzdanjem i znanjem; - Pisati po diktatu. 	<ul style="list-style-type: none"> -Pratiti linearni slijed teksta slijeva nadesno i odozgo prema dolje; -Pokušavati čitati normalnom govornom melodijom (tonalitetom); - Dobrovoljno čitati tekstove; -Odgovarati na postavljena pitanja; - Usavršiti tehniku pisanja štampanih slova latinice; -Razvijati urednost pisanja; - Dati primjer pravilnog pisanja i korištenja osnovnih pojmova o rečenici pišući po diktatu.
<p>2. JEZIK (5)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rečenica - Pisanje vlastitih imena - Upitne, uzvične i izjavne rečenice (informativno) 	<ul style="list-style-type: none"> - Identificirati rečenicu kao cjelinu; - Upotrebljavati veliko slovo na početku rečenice; - Upotrebljavati tačku na kraju 	<ul style="list-style-type: none"> - Poboljšavati efikasnost pisanja; - Pokazivati spremnost za samostalno zapisivanje rečenice; - Reorganizirati red riječi u smisaonu 	<ul style="list-style-type: none"> - Prihvatiti jezičke zakonitosti o rečenici; - Prakticirati pravila o pisanju rečenice na nivou preslikavanja (u

KNJIŽEVNOST (15) IZBOR KNJIŽEVNIH TEKSTOVA

- Grigor Vitez, *Gitara jesenjeg vjetra*
- Nasiha Kapidžić-Hadžić, *Lutke u školi*
- Vesna Parun, *Uspavanka za ježva*
- Bosiljka Letić-Fabri, *Jesen*
- Gvido Tartalja, *Kratkotrajna škola*
- Luko Paljetak, *Suncokret*
- Dušan Radović, *Strašan lav*
- Kasim Deraković, *Cipelice nepadlice*
- Zehra Hubijar, *Zeko i djeca*
- Ezop, *Poljski miš i gradski miš*
- Braća Grim, *Crvenkapica*
- Narodna priča, *Djed i repa*
- Narodna priča, *Zekina kuća*

rečenice;
- Predlagati novu rečenicu;
- Zaključivati da rečenica ima svoj početak i kraj
- Upotrebljavati veliko slovo u pisanju vlastitih imena;
- Vršiti kategorizacije rečenice prema interpunkcijskom znaku na kraju rečenice na nivou prepoznavanja;
- Analizirati način izgovaranja upitne, uzvične i izjavne rečenice.

- Razumjeti pročitano u skladu s individualnim razvojem i mogućnostima učenja;
- Zaključiti o čemu tekst govori;
- Iskazati dojam o pročitanom djelu,
- Uočavati i izdvajati ključne riječi i ideje i jednostavnih književnoumjetničkih tekstova;
- Prepoznavati i imenovati predmete i bića;
- Uočavati značenje riječi;
- Uočavati elemente humora u tekstovima;
- Pratiti tok događaja i sastavljati plan priče uz pomoć;
- Samostalno prepričavati kratak sadržaj teksta uz poticaj;
- Slušati, pamtili i reproducirati sadržaj jednostavnih tekstova;
- Ilustrirati sadržaj ili dio sadržaja pročitanoga djela,
- Zapažati likove i njihove glavne osobine;
- Usvajati novonaučene riječi.

rečeničnu cjelinu;
- Ovladavati pisanjem i upotrebom velikog slova u pisanju vlastitih imena;
- Prepoznavati tačku, uzvičnik i upitnik kao znak;
- Pokušavati čitati upitnu, uzvičnu i izjavnu rečenicu po uzoru.

- Slušati uzorni književni govor, čitanje i pripovijedanje;
- Iskazivati govorom misli i osjećanja;
- Iznositi svoje mišljenje o tekstu pravilno i jasno;
- Razlikovati i izdvajati potrebne bitne i zanimljive podatke u jednostavnim tekstovima;
- Uočavati slijed događaja (prvo, drugo, ...);
- Uživati u ljepoti kazivanja u usmenoj i pisanoj formi;
- Voditi računa o ispravnom položaju tijela pri čitanju, pisanju, slušanju;
- Koristiti neverbalnu komunikaciju u funkciji poruke;
- Oponašati zvukove iz prirode;
- Učestvovati u igranju po ulogama;
- Pamtili i recitirati stihove;
- Poboššavati način komunikacije govorom;
- Zamišljati situacije i ponašanja;
- Otkrivati osjećanja iskazana u lirskoj pjesmi.

pripremnom periodu);
- Usvajati jezičke norme o načinu pisanja rečenice;
- Primjenjivati pravilo o pisanju vlastitih imena;
- Klasificirati rečenice prema načinu izgovora;
- Dobrovoljno čitati.

- Uspješno reproducirati sve važne elemente književnoga djela;
- Odobravati ili se suprotstavljati;
- Razmišljati o značenju riječi i obogaćivati svoj rječnik usvajajući nove riječi i izraze;
- Učestvovati u vježbama stvaralačkog slušanja (izbacio/la bih iz priče, promijenio bih kraj priče, pozvao bih u priču i sl.);
- Kritički slušati i davati komentare (nije tako u priči; nije to rekao; ja bih uradio/la drugačije...);
- Povezivati pročitanu sadržaje sa stvarnim životom i ličnim iskustvom;
- Pokazivati radoznalost;
- Razvijati svijest o važnosti čitanja i interes usmjeren prema čitanju i sadržajima koje nudi knjiga;
- Uočavati lijepo u svim pročitanim sadržajima;
- Pokazivati interes za vlastito napredovanje;
- Razvijati svijest o potrebi učenja i postojanja različitih načina da se to postigne;
- Usvajati vrline ispravnog ponašanja prikazane u književnoumjetničkim

3. KULTURA IZRAŽAVANJA (16)

- Davanje podataka o sebi
- Pravila lijepog ophođenja i upotreba odgovarajućih izraza (Pozdravi; Izrazi lijepog ophođenja, Oslovljavanje vršnjaka i starijih)
- Osjećanja
- Razlikovanje zvukova, šumova i tonova u okruženju
- Ortoepske vježbe (uočavanje i pravilan izgovor glasova, riječi, zagonetki, brzalice, pitalica, jednostavnih rečenica, pjesama sa rimama)
- Pričanje događaja predstavljenog nizom slika

- Predstaviti se po imenu i prezimenu i drugim osobinama;
- Razvijati navike kulturnog ophođenja;
- Selektirati pozdrave i suditi o vrijednosti lijepog ophođenja;
- Uspoređivati, analizirati i razdvajati osnovna osjećanja;
- Selektirati zvukove, šumove i tonove u okruženju;
- Uspoređivati bića, predmete i pojave;
- Razvijati vještine pravilnog govora;
- Razvijati stvaralačku maštu i mišljenje;
- Predlagati svoju interpretaciju događaja;
- Interpretirati događaje prikazane slikama;
- Konstruisati jednostavnu priču prikazom u nizu slika;
- Razvijati stvaralačku maštu i mišljenje.

- Verbalno i crtežom kompletirati podatke o sebi;
- Oponašati i vježbati vještine lijepog ophođenja prema vršnjacima i starijim osobama;
- Adaptirati vještine kako bi unaprijedio/la svoje ponašanje
- Poboljšavati svoj rječnik;
- Dovoditi izraz lica u određenu poziciju za neko osjećanje i demonstrirati ga;
- Poboljšavati efikasnost stvaralačke mašte i mišljenja;
- Revidirati i mijenjati svoj izgovor usavršavati ga.

- tekstovima;
- Vršiti selekciju pojava, događaja i likova klasificirajući ih (dobro/loše, lijepo/ružno, veselo/tužno, skoro/davno...);
- Zastupati stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti;
- Razvijati empatiju i pokazivati brigu za druge;
- Prepoznavati i poštovati obilježja kulturnih vrijednosti naroda i narodnosti BiH i drugih kultura u bližem okruženju;
- Razvijati odgovornost, marljivost, poštenje, istinoljublje, pravdoljublje.

- Koristiti ranije stečena znanja da bi dao/dala podatke o sebi;
- Davati primjer lijepog ophođenja prema drugim ljudima;
- Podržavati primjere nenasilne komunikacije;
- Izražavati se neverbalnom komunikacijom;
- Davati primjer zvuka, šuma i tona;
- Grupirati bića, predmete i pojave prema njihovim osobinama na osnovi datih primjera;
- Djelovati po selektiranim bitnim informacijama radi usavršavanja vještine pravilnog govora.

<p>4. MEDIJSKA KULTURA (3)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Crtani film - Pozorište/kazalište /teatar i lutkarske predstave - Dječija emisija 	<ul style="list-style-type: none"> - Razlikovati crtani film od ostalog televizijskih programskih sadržaja; - Zaključiti koja je razlika između glumaca na filmu i u teatru; - Razlikovati pozornicu koja je namijenjena glumcima od gledališta - Razlikovati pozorišnu predstavu od filma; - Predlagati sadržaje koji su primjereni dječijem uzrastu. 	<ul style="list-style-type: none"> -Opisati razlike i sličnosti s literarnom bajkom; -Osposobljavati učenike za kreativne igre u nastavi; -Razvijati motoričke sposobnosti za izradu jednostavnih lutaka; -Koodinirati pokret i govor te izražajno izgovarati tekst igrokaza; -Razvijati sposobnost zadržavanja pažnje i razgovora o bliskim temama. 	<ul style="list-style-type: none"> -Razvijati estetsku osjetljivost; -Na adekvatan se način ponašati tokom pozorišne predstave; -Razvijati estetski, kognitivni, socijalni, emocionalni osjećaj; -Doživjeti lutkarsku predstavu kao poticaj; -Razvijati znatiželju i zanimanje za edukativne dječije emisije.
---	---	---	--

NAPOMENA:

Nastavnik ima slobodu da u procesu planiranja, na osnovu procjene svoga razreda, dostupnih resursa i drugih okolnosti, bira i raspoređuje tekstove i posveti im onoliko vremena/časova koliko je potrebno za postizanje ishoda učenja.

DRUGI RAZRED

Nastavni predmet Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost u drugom razredu osnovne škole sadrži sljedeća područja:

1. Početno čitanje i pisanje
2. Jezik
3. Književnost
4. Kultura izražavanja
5. Medijska kultura

Ishodi učenja

POČETNO ČITANJE I PISANJE

- Čita pravilno i izražajno latinično pismo;
- razlikuje piščev govor i govor lica;
- uočava likove u tekstu;
- na pitanja odgovara književnim jezikom pravilno izgovarajući glasove;
- pravilno piše i povezuje pisana slova latinice.

JEZIK

- Otkriva značenje nepoznatih, manje poznatih ili višeznačnih riječi i izraza;
- razumije značenje novih riječi i izraza;
- izražava se cjelovitim smislenim rečenicama;
- razumije značenje izraza rečenica, riječ, slog;
- koristi izraze rečenica, riječ, slog;
- uspostavlja odnos između riječi u svakodnevnom životu i njihovu upotrebu u rečenici;
- pokazuje vladanje gramatičkim pravilima i koristi ih u pisanju i govoru;
- demonstrira pravilnu artikulaciju i pisanje slova č, ć, dž, đ, h, j i skupa ije/je;
- pravilno piše često upotrebljavane riječi;
- stvara rečenice po značenju;
- primjenjuje pravopisna pravila u pisanju vlastitih imena bića, jednočlanih imena naselja, praznika i blagdana, svoje škole;
- pravilno koristi znakove interpunkcije: tačku, upitnik, uzvičnik, dvotačku i zarez.

KNJIŽEVNOST

- Razumije pročitano u skladu s individualnim razvojem i mogućnostima učenja;
- iskazuje svoja zapažanja i dojmove o pročitanoj tekstu pravilno i jasno;
- uočava i izdvaja ključne događaje u priči;
- razlikuje i izdvaja bitne i zanimljive podatke u jednostavnim tekstovima;
- uočava značenje riječi i razmišlja o tome;
- razlikuje vrste književnih djela (pjesma/priča, bajka/basna, igrokaz);
- zapaža likove i njihove glavne osobine te zauzima stav o njima;
- klasificira pojave, događaje i likove (dobro/loše, lijepo/ružno, veselo/tužno, skoro/davno...);
- uočava slijed događaja.
- samostalno prepričava kratak sadržaj teksta;
- uočava osnovno raspoloženje u pjesmi;
- učestvuje u igranju po ulogama;
- pamti i recitira stihove;
- uočavati i prihvatati različitosti i vrijednosti svoje i drugih kultura u skladu sa općeprihvaćenim kulturnim vrijednostima.

KULTURA IZRAŽAVANJA

- Izražava se smislenim rečenicama koristeći književni jezik;
- obavlja telefonski i druge situacione razgovore i poštuje opće prihvaćene norme ponašanja;
- priča priču po nizu slika koristeći književni jezik;
- priča hronološki svoju priču pa ona ima početak, glavni dio i kraj sa zaključkom;
- smislenim rečenicama odgovara na pitanja i tako gradi priču;

- opisuje poznate predmete i određuje im glavne karakteristike;
- piše čestitku, tekst razglednice i kraćeg pisma, adresira.

MEDIJSKA KULTURA

- Uspoređuje crtani, lutkarski i kompjuterski animirani film;
- adekvatno se ponaša prilikom odlaska u kino/bioskop;
- zaključuje koji su televizijski sadržaji primjereni dječijem uzrastu;
- uspoređuje televizijske emisije i film;
- razvija naviku čitanja i koristi bibliotečke usluge.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. POČETNO ČITANJE I PISANJE (60) 1.1. POČETNO ČITANJE (20) <ul style="list-style-type: none"> - Usvařavanje tehnike čitanja (5) - Razumijevanje pročitnog sadržaja (15) 1.2. POČETNO PISANJE (40) <ul style="list-style-type: none"> - Usvajanje pisanih slova latiničnog pisma (30) - Usvařavanje tehnike pisanja (10) 	<ul style="list-style-type: none"> - Slušati izražajno čitanje učitelja/ice; - Čitati pravilno, riječi, rečenice i kraće tekstove (glasno, po ulogama, naizmjenično,...); - Objašnjavati elemente izražajnog čitanja; - Unositi elemente izražajnosti u čitanje (naglašavati neke riječi, poštovati znake interpunkcije); - Razlikovati govor lika i piščev govor; - Objasniti ili napisati značenje određene cjeline; - Uočavati likove u tekstu. <ul style="list-style-type: none"> - Uočiti sličnosti i razlike između štampanih i pisanih slova; - Zapisivati glasove malim i velikim pisanim slovima latinice odgovarajućeg oblika i veličine; - Razvijati vještinu pisanja pisanih slova latinice; - Ocjenjivati svoje pisanje i selektirati bolje radove. 	<ul style="list-style-type: none"> - Slijediti upute učitelja; - Usvařiti vještinu čitanja; - Sjediti uspravno dok čita; - Demonstrirati izražajno čitanje; - Pripričati pročitano. <ul style="list-style-type: none"> - Razlikovati štampana i pisana slova; - Povezivati pravilno pisana slova ; - Selektirati radove prema kvalitetu; - Poboľšavati efikasnost svoga pisanja; - Pisati po diktatu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Integrirati sveukupna iskustva potrebna za čitanje; - Demonstrirati vještinu čitanja; - Odgovorno pristupati učenju čitanja; - Primjećivati o čemu ili kome se govori u tekstu; - Koristiti resurse za unapređivanje svoga čitanja; - Pokazivati stalnu brigu za svoje napredovanje u čitanju; - Podržavati ideju o značaju pravilnog čitanja i razumijevanju pročitnog; - Djelovati prema uputama . <ul style="list-style-type: none"> - Uživati pomažući drugima; - Davati primjer pravilnog i urednog pisanja; - Pokazivati samopouzdanje u individualnom radu.

2. JEZIK (28)

2.1. RJEČNIK (5)

- Abeceda
- Sintaksičke vježbe
(Riječi i značenje riječi;
Rečenice sa dopunjavanjem)

- Selektirati glas i odgovarajući znak;
- Integrirati naučeno i prezentirati abecedu po redoslijedu;
- Upotrebljavati slova kao pisani znak za jezički glas;
- Predviđati, a zatim otkrivati značenje nepoznatih, manje poznatih i višeznačnih riječi u sadržaju;
- Obrazlagati značenje manje poznatih riječi na uzrasnom nivou;
- Uspoređivati višeznačne riječi;
- Uređivati nedovršenu rečenicu;
- Birati odgovarajuće riječi za dopunjavanje rečenice.

2.2. GRAMATIKA (5)

- Rečenica-riječ-slog
- Rečenice po značenju

- Osmišljavati i pisati jednostavne rečenice;
- Izražavati rečenicama misli i osjećanja;
- Izgovarati pravilno glasove i riječi;
- Rastavljati riječi na slogove;
- Razlikovati rečenice po značenju;
- Koristiti tačku, upitnik i uzvičnik na kraju rečenice i odrediti rečenicu po značenju;
- Koristiti pri pisanju rečenice pravopisno pravilo o pisanju početka rečenice.

2.3. PRAVOGOVOR (8)

- Skupovi *ije/je* u učestalim riječima
- Glasovi-slova *č, ć, dž, đ, h, j* u

- Izgovarati pravilno glasove i skupove *ije/je* u riječi;
- Koristiti pravilno glasove *j i h* i skupove *ije/je* u pisanju;

- Razlikovati pojmove glas i slovo;
- Objašnjavati razliku glasa i slova;
- Pisati slova abecede po redoslijedu;
- Selektirati i slagati riječi abecednim redom;
- Ukazivati na nepoznate riječi;
- Koristiti nove riječi u svom govoru;
- Prilagođavati svoj govor književnom jeziku;
- Prilagođavati svoj govor sagovorniku i situacionom kontekstu;
- Izdvajati riječi potrebne za dopunjavanje rečenice;
- Pisati rečenice od zadatih riječi;
- Nastavljati rečenicu kao jedinstvenu misaonu cjelinu u pisanoj formi;
- Čitati svoj rad pred odjeljenjem.

- Pisati ispravnu rečenicu (u formalno gramatičkom smislu);
- Usklađivati logički i gramatički ispravan slijed riječi u iskazima;
- Usavršavati pravilnu artikulaciju svih glasova;
- Pokazivati spremnost za izražavanje kratkim, jasnim, smislenim rečenicama;
- Razlikovati rečenicu kao jedinstvenu misaonu cjelinu u pisanoj formi;
- Vladati upotrebom velikog slova na početku rečenice, tačke, upitnika uzvičnika na kraju rečenice.

- Demonstrirati pravilnu artikulaciju i pisanje slova *č, ć, dž, đ, h, j* i skupova *ije/je*.

- Razlikovati jezik koji se koristi kod kuće i u školi;
- Primijeniti književni jezik u svakodnevnom govoru;
- Modificirati svoj govor;
- Utjecati na poboljšanje svog izražavanja.

- Dati primjer za rečenicu, riječ i slog;
- Primjenjivati znanja o rastavljanju riječi na slogove pri izgovaranju brojalica i razbrajalica;
- Razlikovati tačku, upitnik i uzvičnik i njihovu namjenu u značenju rečenice;
- Prilagođavati, pri čitanju, intonaciju svog glasa interpunkcijskom znaku;
- Primjenjivati interpunkcijske znakove za pisanje rečenica po značenju;
- Predlagati primjere rečenica po značenju.

- Davati primjer riječi u kojoj se nalaze glasovi (slova) *č, ć, dž, đ, h, j* i skupovi *ije/je*;
- Primjenjivati stečena iskustva u

izgovorenim i napisanim riječima

2.4.PRAVOPIS (10)

- Veliko početno slovo na početku i tačka na kraju rečenice
- Veliko početno slovo u pisanju vlastitih imena bića
- Veliko početno slovo u pisanju jednočlanih imena naselja
- Pisanje naziva praznika i blagdana
- Pisanje naziva svoje škole
- Upotreba dvotačke i zareza u nabranjanju

3. KNJIŽEVNOST (28)

3.1.IZBOR KNJIŽEVNIH TEKSTOVA

- Enisa Osmančević-Ćurić, *Za sretan put po dukat žut*
- Velimir Milošević, *Djeca su vojska najjača*
- Ivica Vanja Rorić, *Bubamara*
- Bisera Alikadić, *Rat stvari*
- Šimo Ešić, *April*
- Grigor Vitez, *Kada bi drveće hodalo*
- Pajo Kanižaj, *Pavao i njegov glavao*
- Branko Ćopić, *Ljilj oglas*
- Mirsad Bećirbašić, *Naušnice od trešanja*
- Narodna priča, *Vrana i vrč s vodom*

-Razlikovati glasove i slova *č, ć, dž, đ* i skupove *ije/je*.

- Definirati način upotrebe velikog slova u pisanju početka rečenice, vlastitih imena bića, jednočlanih imena naselja, naziva praznika, blagdana i svoje škole;
- Koristiti pravilo o pisanju velikim slovom početka rečenice, vlastitih imena bića, jednočlanih imena naselja, naziva praznika, blagdana i naziv svoje škole;
- Upotrebljavati znake interpunkcije dvotačku,arez pri zapisivanju u nabranjanju i po diktatu.

- Razumjeti pročitano u skladu s individualnim razvojem i mogućnostima učenja;
- Iskazati dojam o pročitanom djelu;
- Zaključiti o čemu tekst govori;
- ilustrirati sadržaj ili dio sadržaja pročitanoga djela;
- Usvojiti novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšati komunikaciju u usmenom i pisanom obliku;
- Uočavati elemente humora u tekstovima;
- Pratiti tok događaja i sastavljati plan priče;
- Slušati, pamti i reproducirati sadržaj jednostavnih tekstova;
- Razlikovati vrste književnih djela (pjesma/priča, bajka/basna, igrokaz);

- Demonstrirati upotrebu velikog slova u pisanju početka rečenice, vlastitih imena bića, jednočlanih imena naselja, naziva praznika, blagdana i svoje škole;
- Ovladavati pisanjem i upotrebom velikog slova u pisanju početka rečenice, vlastitih imena bića, jednočlanih imena naselja, naziva praznika, blagdana i svoje škole te pravilno upotrebljavati dvotačku iarez u nabranjanju

- Otkrivati osnovno raspoloženje iskazano u lirskoj pjesmi;
- Prepoznati razlike između lirske pjesme, priče, basne, bajke i igrokaza;
- Otkrivati i svojim riječima kazati pouke književnoga djela;
- Uočiti uzroke i posljedice u ponašanju likova u djelu;
- Uočavati i izdvajati ključne događaje u priči;
- Slušati uzorni književni govor, čitanje i pripovijedanje;
- Iskazivati govorom misli i osjećanja;
- Iznositi svoje mišljenje o tekstu pravilno i jasno;
- Razlikovati i izdvajati potrebne bitne i zanimljive podatke u jednostavnim tekstovima;
- Uočavati tok događaja;

svakodnevnom životu;

-Djelovati u skladu sa usvojenim znanjima o glasovima *č, ć, dž, đ, b, j* i skupovima *ije/je*.

-Primjenjivati pravila o upotrebi velikog slova u pisanju početka rečenice, vlastitih imena bića, jednočlanih imena naselja, naziva praznika, blagdana i svoje škole te pravilne upotrebe dvotačke i zareza u nabranjanju.

- Iskazati svoj dojam i zapažanja o pročitanome tekstu;
- Uspješno reproducirati sve važne elemente književnoga djela;
- Vršiti selekciju pojava, događaja i likova klasificirajući ih;
- Mijenjati svoje stavove i ponašanje usvajajući pouke književnoga djela;
- Zastupati stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti;
- Razvijati empatiju i pokazuje brigu za druge;
- Razmišljati o značenju riječi i obogaćivati svoj rječnik usvajajući nove riječi i izraze;
- Učestvovati u vježbama stvaralačkog slušanja;
- Kritički slušati i dati komentare;

- Narodna basna, *Lisica i roda*
- Ezop, *Dječak lažljivac*
- Duško Radović, *Razbojnik Kada i princeza Nađa*
- H. K. Andersen, *Ružno pače*
- Muhidin Šarić, *Učiteljica*
- Ela Peroci, *Maca Papučarica*
- Ahmet Hromadžić, *Medeni*

3.2. TEKSTOVI ZA ZAJEDNIČKO ČITANJE, ANALIZU I KAO POTICAJ LITERARNOM I DRUGIM VIDOVI MA STVARALAŠTVA, A U FUNKCIJI PRIPREME ZA SAMOSTALNO ČITANJE

- Branko Ćopić, *Ježeva kućica*
- Sunčana Škrinjarić, *Dućan kod svrake*
- Zvonimir Balog, *Male priče o velikim slovima*
- Braća Grim : *Vuk i sedam jarića*

4. KULTURA IZRAŽAVANJA (19)

4.1. NARACIJA (14)

- Situacioni i telefonski razgovor (4)
- Pričanje (4)
Pričanje događaja predstavljenog nizom slika;
- Prepričavanje (6)
Pripričavanje teksta na osnovu detaljnih pitanja

- Zapažati likove i njihove glavne osobine te zauzimati stav o njima;
- Klasificirati pojave, događaje i likove;
- Uočavati osnovno raspoloženje u pjesmi.

- Planirati, dizajnirati i predlagati sadržaj telefonskog razgovora;
- Primjenjivati pravila lijepog ophođenja;
- Primjenjivati ranije stečene govorne vještine;
- Razdvajati bitno od nebitnog;
- Razvijati sposobnost govora pred odjeljenjem;
- Razvijati sposobnost pričanja, prepričavanja i opisivanja;
- Generisati događaje prikazane slikama i zaključiti šta je bitno za

- Uživati u ljepoti kazivanja u usmenoj i pisanoj formi;
- Koristiti neverbalnu komunikaciju u funkciji poruke;
- Učestvovati u igranju po ulogama;
- Pamtili i recitirati stihove;
- Poboljšavati način komunikacije govorom;
- Zamišljati situacije i ponašanja.

- Mijenjati eventualne greške u verbalnoj komunikaciji;
- Razumjeti različite poruke u različitim situacijama i svrhama;
- Uključiti komunikacijske sposobnosti slušanja i razumijevanja u različitim govornim porukama i komunikacijskim situacijama;
- Koncizno i jasno govoriti;
- Započinjati, održavati i okončati razgovor u raznim komunikacijskim situacijama;
- Poboljšavati efikasnost pričanja i

- Povezivati pročitane sadržaje sa stvarnim životom i ličnim iskustvom;
- Pokazivati radoznalost;
- Razvijati svijest o važnosti čitanja i interes usmjeren prema čitanju i sadržajima koje nudi knjiga;
- Uočavati lijepo u svim pročitanim sadržajima;
- Pokazivati interes za vlastito napredovanje;
- Razvijati svijest o potrebi učenja i postojanju različitih načina da se to postign;
- Prepoznati i poštovati obilježja kulturnih vrijednosti naroda i narodnosti BiH i drugih kultura u bližem okruženju;
- Uočava i prihvata različitosti i vrijednosti bosanskohercegovačke, svoje i drugih kultura u skladu sa općeprihvaćenim kulturnim vrijednostima;
- Razvija odgovornost, marljivost, poštenje, istinoljublje, pravdoljublje.

- Utjecati na vlastiti vrijednosni sistem i kontrolirati ponašanje pri situacionim razgovorima;
- Zastupati svoje stavove u pričanju i prepričavanju;
- Iskorištavati resurse vlastitih riječi za naraciju;
- Davati primjere pričanja i prepričavanja.

<p>4.2. DESKRIPCIIJA (2)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opisivanje poznatih sadržaja Opis predmeta (boja, veličina, materijal, namjena) 	<p>pričanje;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Primjenjivati osnovna pravopisna pravila. - Analizirati predmet svog opisivanja; - Razdvajati osobine predmeta prema izgledu, veličini, materijalu i namjeni; -Konstruirati opis predmeta; -Primjenjivati osnovna pravopisna pravila; 	<p>prepričavanja;</p> <ul style="list-style-type: none"> -Adaptirati svoje govorne vještine kako bi riješio/la problemsku situaciju. -Oblikovati priču o predmetu svog opisivanja; -Izražavati se biranim riječima da bi svom predmetu opisivanja dao/la važnost. 	<ul style="list-style-type: none"> -Opravdavati izbor svog predmeta opisivanja.
<p>4.3.MJEŠOVITI OBLICI (3)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pisanje čestitke - Pisanje razglednice pisma 	<ul style="list-style-type: none"> -Koristiti nova znanja u pisanju čestitke, razglednice i pisma; -Selektirati informacije o načinima pisanja čestitke, razglednice, pisma i adresiranje; -Primijeniti naučeno pišući (samostalno ili po ugledu na određeni tekst) jednostavan sadržaj pisma, čestitke ili razglednice ; - Primijeniti osnovna pravopisna pravila. 	<ul style="list-style-type: none"> -Kreirati sadržaj čestitke, razglednice i pisma; -Opravdavati svoj izbor sadržaja čestitke, razglednice i pisma; -Adresirati pravilno čestitku, razglednicu ili pismo. 	<ul style="list-style-type: none"> -Osnažiti i unaprijediti komunikacijske vještinu pisanja; -Formulirati tekst čestitke, razglednice i pisma; -Primijeniti pravila o upotrebi velikog slova na početku rečenice i pri pisanju vlastitih imena; -Primijeniti znake interpunkcije; -Primijeniti pravilo o načinu pisanja adrese.
<p>5.MEDIJSKA KULTURA (5)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Animirani film (lutkarski, crtani, kompjuterski), animator - TV emisije - Biblioteka/knjižnica 	<ul style="list-style-type: none"> - Opisati razliku između lutkarskog, crtanog i kompjuterskog filma; - Definirati animatora kao osobu koja od lutke ili crteža, posebnom tehnikom stvara animirani film; -Zaključiti da se putem televizije mogu pratiti i emitirati zbivanja u momentu dešavanja (emisije uživo); - Razlikovati biblioteku/knjižnicu od knjižare; - Diskutovati o pozivu bibliotekara/ bibliotekarke, knjižničara/knjižničarke. 	<ul style="list-style-type: none"> -Zadržavati pažnju prilikom projekcije filma; -Aktivno slušati i komunicirati na adekvatan način; -Pripričavati i zapisivati osnovne segmente televizijske emisije; -Slušati i razumjeti govornu poruku; -Pronaći i čitati u dnevnim novinama raspored programa televizijskih emisija; -Izvršiti odabir najdražih emisija; -Imitativnim igrama simulirati televizijsku emisiju; -Pokazati spremnost za korištenje knjige kao izvora informacija; -Čitati i prepričavati pisane tekstove. 	<ul style="list-style-type: none"> -Poticati učenike na odlazak u bioskop; -Uskladiti svoje ponašanje sa normama ponašanja u bioskopu; -Razvijati afinitet za filmsku umjetnost; - Poticati kreativnost; - Odabirati televizijske sadržaje primjerene dječijem uzrastu; - Argumentirano vrednovati lične i stavove drugih; - Motivirano i s radošću posuđivati i čitati slikovnice i knjige iz biblioteke; - Zastupati pravilan odnos prema knjizi i uposlenicima biblioteke/knjižnice.

NAPOMENA:

Nastavnik ima slobodu da u procesu planiranja, na osnovu procjene svoga razreda, dostupnih resursa i drugih okolnosti, bira i raspoređuje tekstove i posveti im onoliko vremena/časova koliko je potrebno za postizanje ishoda učenja.

TREĆI RAZRED

Nastavni predmet Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost u trećem razredu osnovne škole sadrži sljedeća područja:

1. Čitanje i pisanje
2. Jezik
3. Književnost
4. Kultura izražavanja
5. Medijska kultura

Ishodi učenja

ČITANJE I PISANJE

- Čita tečno, pravilno i razgovjetno;
- uočava likove i događaje i poruke u tekstovima;
- reproducira tekst odgovarajući na pitanja;
- slikovno predstavlja tekst;
- usvaja i pravilno piše štampana slova ćirilice;
- čita tekstove štampane ćirilicom i razumije pročitano.

JEZIK

- Nabraja abecedu i azbuku;
- prepoznaje i uočava razlike između govornog i pisanog jezika;
- slaže rečenice od zadatih riječi;
- dijeli riječ na slogove;
- rastavlja pravilno riječi na kraju reda;
- prepoznaje vrste riječi (imenice, glagole i pridjeve);
- razlikuje vlastite i opće imenice;
- klasificira imenice prema rodu i broju;
- uspoređuje umanjenice i uvećanice;
- prepoznaje pridjeve i glagole;

- razlikuje prošlo, sadašnje i buduće vrijeme;
- piše pravilno negaciju uz glagole u često upotrebljavanim riječima;
- prilagođava rečenicu odričnom ili potvrdnom obliku;
- koristi znanje jezika i njegovih pravila pri pisanju;
- razlikuje međusobno u govoru i pisanju afrikate *č, ć, dž, đ* te skupove *ije/je*;
- primjenjuje pravopisna pravila u pisanju višestanih naziva naselja, geografskih pojmova;
- služi se osnovnim znacima interpunkcije;
- nabraja izuzetke u pisanju riječce *ne* uz glagole;
- koristi pravopisno pravilo u pisanju riječce *li*.

KNJIŽEVNOST

- Iskazuje svoja zapažanja i dojmove o pročitanome tekstu pravilno i jasno;
- uočava razliku između stiha i strofe;
- prepoznaje raspoloženje koje prevladava u pjesmi;
- pronalazi u tekstu riječi koje se rimuju;
- određuje glavni lik u tekstu;
- identificira sporedne likove;
- uočava osobine likova;
- određuje vrijeme i mjesto radnje;
- zauzima stav o likovima i njihovim postupcima;
- zapaža elemente opisa;
- uočava razlike u pjesničkim slikama;
- povezuje i objedinjuje informacije iz različitih dijelova teksta;
- određuje temu jednostavnoga teksta;
- razlikuje vrste književnih djela (pjesma/priča, bajka/basna, igrokaz);
- pronalazi informacije u različitim dijelovima teksta u vezi sa likovima, radnjom, mjestom i vremenom vršenja radnje;
- raspoređuje cjeline prema redosljedu događaja;
- samostalno prepričava kratak sadržaj teksta;
- ilustrira pročitanu sadržaje;
- učestvuje u igranju po ulogama;
- pamti i recitira stihove.

KULTURA IZRAŽAVANJA

- Piše koristeći pravopisna pravila;
- primjenjuje pitanja da bi ispričao/la priču;
- sastavlja plan, radeći timski, na osnovu kojeg gradi svoju priču;
- dizajnira novu priču promjenom toka radnje, kraja priče i proširivanjem teksta;

- koristi sliku kao ideju za priču;
- kreira priču sa stanovišta ličnog učešća u događaju/doživljaju.

MEDIJSKA KULTURA

- Identificira filmske rodove;
- opisuje filmske vrste;
- prepričava i ilustrira sadržaje iz filma;
- debatira o postupcima likova pokazujući samopouzdanje pri iznošenju argumenata;
- sažima glavne događaje priče i ilustrira ih;
- koristi biblioteku/knjižnicu kao resurs i izvor znanja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. ČITANJE I PISANJE (38) <ul style="list-style-type: none"> - Usavršavanje tehnike čitanja (pravilno i izražajno) - Rad na razumijevanju pročitano - Usvajanje štampanih slova ćirilicnog pisma - Sricanje, čitanje riječi i rečenica štampanih ćirilicnim pismom - Čitanje kraćeg teksta štampanog ćirilicnim pismom 	<ul style="list-style-type: none"> -Čitati tekst naglas pravilno, izražajno, odgovarajućom brzinom; -Čitati usebi sa zadatkom; -Postavljati pitanja i odgovarati na pitanja kako bi pokazao/la razumijevanje pozivajući se na tekst; -Reproducirati određeni tekst; -Prepričavati pročitano te odgovarati na pitanja o likovima, radnji, poruci ili značenju pojedinih riječi; -Imenovati slikovne pojmove; -Prepoznavati slovo kao znak za glas; -Uočavati ista slova u ćirilicnom i latinicnom pismu; - Razvijati sposobnost glasnog čitanja i razumijevanja jednostavnih štampanih tekstova ćirilicom; -Dopunjavati nepotpune rečenice; -Slikovno predočavati pročitani tekst. 	<ul style="list-style-type: none"> -Adaptirati svoje navike s ciljem unapeđivanja tehnike čitanja; - Usavršavati tehniku čitanja tekstova pisanih štampanim, ali i pisanim slovima; - Prepoznavati o čemu se govori u tekstu; - Pobljšavati efikasnost slušanja; - Napredovati sa sigurnošću u aktivnostima na razumijevanju pročitano; - Prepoznavati slova ćirilice i usvajati pravilno pisanje istih; - Usavršavati tehniku pisanja ćirilicnih slova; - Evaluirati svoj rad; - Usvajati slova ćirilice i čitati riječi napisane ćirilicom; - Pobljšavati efikasnost čitanja ćirilicnog pisma; - Čitati uz snimljeni audio materijal i 	<ul style="list-style-type: none"> -Suradivati dok radi na pobljšanju tehnike čitanja; -Organizirati svoje vrijeme i aktivnosti s ciljem pobljšanja tehnike čitanja; - Rangirati po važnosti likove i događaje u tekstu; - Odrediti tekst po književnoj vrsti (priča, pjesma...); -Razvijati vlastite navika za čitanje; -Obraćati pažnju na razlike između latinicnog i ćirilicnog pisma; -Iskazivati lojalnost prema oba pisma; -Djelovati po uputama i usavršavati svoje pisanje; -Davati primjer pravilnog pisanja i povezivanja slova kao i čitanja latinice i ćirilice; -Pokazivati brigu za svoje usavršavanje čitanja ćirilicnog pisma; -Utjecati na druge svojim primjerom; -Davati primjer dobro uvježbanog

<p>2. JEZIK (30) 2.1. RJEČNIK</p> <ul style="list-style-type: none"> - Abeceda - Azbuka - Sintaksičke vježbe (Rečenice od zadatih riječi) <p>2.2. GRAMATIKA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Samoglasnici i suglasnici - Slog - Pravilno rastavljanje riječi na kraju reda <p>Vrste riječi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Imenice (vlastite i opće) - Rod i broj imenica - Umanjenice i uvećanice - Pridjevi (prepoznavanje) - Glagoli (prepoznavanje) - Glagolska vremena (prošlo, sadašnje, buduće) - Potvrдна i odrična rečenica - Pravilan redosljed riječi u rečenici 	<ul style="list-style-type: none"> -Selektirati glas i odgovarajući znak; -Integrirati naučeno i prezentirati po redosljedu abecedu/azbuku ; -Upotrebljavati slova kao pisani znak za jezički glas; -Kombinirati date riječi i integrirati ih u rečenicu; -Praviti različite rečenice od datih riječi; -Objašnjavati značenje datih riječi; -Navoditi logički slijed riječi u rečenici. <ul style="list-style-type: none"> -Prepoznavati samoglasnike i suglasnike i izdvajati ih; -Uočavati po čemu se samoglasnici i suglasnici razlikuju; - Rastavljati riječi na slogove; - Osmišljavati različite aktivnosti sa slogovima; - Raščlanjivati riječ na slogove da bi odredio/la na kojem slogu riječ prelazi u novi red; -Razlikovati imenice, pridjeve i glagole u opsegu koji je naznačen programskim sadržajima; - Konstruisati umanjene i uvećanice; - Identificirati imenice, pridjeve i glagole u opsegu koji je naznačen programskim sadržajima; - Uočavati i klasificirati imenice prema rodu i broju; - Prepoznavati i razlikovati glagolska vremena u tekstu; -Navoditi razliku između potvrđne i odrične rečenice; 	<p>analizirati svoje čitanje.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Pisati slova abecede i azbuke po redosljedu; -Selektirati i slagati riječi abecednim ili azbučnim redom; -Ukazivati na nepoznate riječi; -Koristiti nove riječi u svom govoru; -Prilagođavati svoj govor književnom jeziku; - Prilagođavati svoj govor sagovorniku i situacionom kontekstu; -Pisati rečenice od zadatih riječi; -Čitati svoj rad pred učenicima iz odjeljenja . <ul style="list-style-type: none"> -Prepoznati i nabrojati samoglasnike i suglasnike; -Rastavljati riječi na slogove; -Vršiti samostalno rastavljanje riječi na kraju reda; -Prepoznati i izdvojiti iz teksta imenice, pridjeve i glagole; -Razdvojiti vlastite i opće imenice prema rodu i broju; -Konstruirati umanjene i uvećanice od zadatih imenica; -Konstruirati i mijenjati rečenice iz potvrđnog u odrični oblik i suprotno; -Uskladiti logički i gramatički ispravan slijed riječi u rečenici. 	<p>čitanja tekstova štampanih ćirilčnim pismom.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Razlikovati jezik koji se koristi kod kuće i u školi; - Primjenjivati književni jezik u svakodnevnom govoru; - Modificirati svoj govor; - Utjecati ne poboljšanje svog izražavanja; - Organizirati i stavljati u pravilan odnos riječi u rečenici; -Vrednovati svoj rad. <ul style="list-style-type: none"> -Razlikovati samoglasnike i suglasnike; -Dati primjer rastavljanja riječi na kraju reda primjenom naučenog gradiva; -Identificirati i grupisati riječi iz teksta prema učenim vrstama; -Prakticirati mijenjanje glagola kroz glagolska vremena: sadašnje, prošlo i buduće vrijeme; -Rješavati zadatke pretvorbe potvrđnih rečenica u odrične primjenjujući pravopisna pravila; -Revidirati red riječi u rečenici; -Izještavati o svom radu.
--	--	---	---

2.3. PRAVOGOVOR

- Pravičan izgovor i pisanje glasova *č, ć, dž, đ* u umanjenicama
- Glasovi *č, ć, dž, đ, h, j* i skup *ije/je* u izgovorenim i napisanim riječima

2.4. PRAVOPIS

- Veliko slovo u pisanju višestanih naziva naselja
- Veliko slovo u pisanju geografskih pojmova (brda, planina, rijeka, jezera, mora,...)
- Interpunksijski znaci (dvotačka, tačka, upitnik, uzvičnik)
- Pisanje odrične riječce *ne* uz glagole
- Pisanje riječce *li*

- Zaključiti da rečenica može biti izjavna, upitna, uzvična, potvrđna i odrična;

- Organizirati riječi u rečenici dajući joj smisao.

-Demonstrirati primjere pravilnog izgovora i pisanja glasova *č, ć, dž, đ* u umanjenicama;

-Izgovarati pravilno glasove i skupove *ije/je* u riječi;

-Koristiti pravilno glasove i skupove *ije/je* u pisanju;

-Razlikovati glasove i slova *č, ć, dž, đ* i skupove *ije/je*.

-Definirati način upotrebe velikog slova u pisanju višestanih naziva naselja i geografskih pojmova (brda, planina, rijeka, jezera, mora,...);

-Koristiti pravilo o pisanju početnim velikim slovom višestanih naziva naselja, geografskih pojmova (brda, planina, rijeka, jezera, mora,...);

-Upotrebljavati znake interpunkcije dvotačku, zarez, tačku, upitnik i uzvičnik;

-Zapamtiti pravilo o pisanju odrične riječce *ne* uz glagole;

-Navoditi izuzetke u pisanju riječce *ne* uz glagole;

-Dati primjer načina pisanja riječce *ne* uz glagol;

- Zapamtiti pravilo o pisanju riječce *li* u upitnim rečenicama;

-Modificirati izjavnu rečenicu u upitnu i obrnuto.

-Demonstrirati pravilnu artikulaciju i pisanje slova *č, ć, dž, đ, h, j* i skupova *ije/je*.

-Demonstrirati upotrebu velikog slova u pisanju višestanih naziva naselja i geografskih pojmova (brda, planina, rijeka, jezera, mora,...);

-Povezati ranije stečena znanja o upotrebi velikog slova u pisanju vlastitih imena bića, jednočanih imena naselja, naziva praznika, blagdana i svoje škole vježbajući na konkretnim primjerima;

-Ovladavati upotrebom velikog slova u pisanju višestanih naziva naselja i naziva geografskih pojmova (brda, planina, rijeka, jezera, mora,...) te pravilnom upotrebom dvotačke, zareza, tačke, upitnika i uzvičnika;

-Uskladiti svoje pisanje riječce *ne* uz glagol i riječce *li* u upitnim rečenicama sa naučenim pravilima.

-Prepoznati potrebu za pravilnom upotrebom riječi u kojima su zastupljeni glasovi (slova) *č, ć, dž, đ, h, j* i skupovi *ije/je*;

-Objašnjavati glasovnu razliku skupova *ije/je*;

-Primjenjivati stečena iskustva u svakodnevnom životu;

-Djelovati u skladu sa usvojenim znanjima o glasovima *č, ć, dž, đ, h, j* i skupovima *ije/je*.

-Primjenjivati pravila o upotrebi velikog slova u pisanju višestanih naziva naselja, geografskih pojmova (brda, planina, rijeka, jezera, mora,...) te pravilnu upotrebu interpunksijskih znakova;

-Usvajati pravila o pisanju riječce *ne* uz glagole, uz poštivanje izuzetaka i pisanju riječce *li* u upitnim rečenicama;

-Djelovati na svakodnevnom usavršavanju svog govora i pisanja.

3.KNJIŽEVNOST (40)

3.1. IZBOR KNJIŽEVNIH TEKSTOVA (28)

- Grigor Vitez, *Zima se razboljela*
- Nasiha Kapidžić- Hadžić, *Trčimo za suncem*
- Luko Paljetak, *Rijeka*
- Ahmet Hromadžić, *Plamena*
- Zoran M. Jovanović, *Drug*
- Bisera Alikadić, *Na pijaci*
- Branko Ćopić, *Bosna*
- Alija H. Dubočanin, *Želja*
- Ešref Berbić, *Čvar*
- Oton Župančić, *Zlatna kantica*
- Dragan Lukić, *Jabuka*
- Ferida Duraković, *Važnost*
- Azra Mulalić, *Lastavice*
- Jermenska narodna priča, *Ćup sa zlatom*
- Đani Rodari, *Ribar iz Cefalua*
- Šukrija Pandžo, *List na putu*
- Stanko Rakita, *Cvjetovi*
- Narodna basna, *Vrba i trn*
- H.C. Andersen, *Devetoro*

3.2.LEKTIRA (12)

- Šimo Ešić, *Bijeli svijet, šareni svijet*

- Razumjeti pročitano u skladu s individualnim razvojem i mogućnostima učenja;
- Uočavati razliku između stiha i strofe;
- Prepoznati raspoloženje koje prevladava u datoj pjesmi;
- Pronaći u tekstu riječi koje se rimuju;
- Uočiti strofu u kojoj se pojavljuje određeno osjećanje;
- Odrediti glavni lik u tekstu;
- Identificirati sporedne likove;
- Uočiti osobine likova;
- Razlikovati vrstu književnoga djela ;
- Rasporediti cjeline prema redosljedu događaja;
- Ilustrirati sadržaj ili dio sadržaja pročitana djela;
- Usvojiti novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšati komunikaciju u usmenom i pisanom obliku;
- Usvajati novonaučene riječi i razumjeti njihovo značenje;
- Uočavati elemente humora u tekstovima.

- Otkriti osnovno raspoloženje iskazano u lirskoj pjesmi;
- Razlikovati vrste književnih djela (pjesma/priča, bajka/basna, igrokaz);
- Otkrivati i svojim riječima kazati pouku književnoga djela;
- Uočiti uzroke i posljedice u ponašanju likova u djelu;
- Zapaziti elemente opisa;
- Uočiti strofu sa traženim opisom;
- Prepoznati preneseno značenje teksta;
- Slušati uzorni književni govor, čitanje i pripovijedanje i uživati u ljepoti kazivanja u usmenoj i pisanoj formi;
- Iskazivati govorom misli i osjećanja;
- Razlikovati i izdvajati bitne i zanimljive podatke u tekstovima;
- Uočavati slijed događaja ;
- Voditi računa o ispravnom položaju tijela pri čitanju, pisanju, slušanju;
- Koristiti i neverbalnu komunikaciju u funkciji poruke;
- Oponašati zvukove iz prirode;
- Učestvovati u igranju po ulogama;
- Pamtiti i recitirati stihove;
- Poboljšavati način komunikacije govorom;
- Zamišljati situacije i ponašanja.

- Iskazivati svoj dojam i zapažanja o pročitanoj tekstu pravilno i jasno;
- Uspješno reproducirati sve važne elemente književnoga djela;
- Vršiti selekciju pojava, događaja i likova klasificirajući ih;
- Mijenjati svoje stavove i ponašanje usvajajući pouke književnoga djela;
- Zastupati stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti;
- Razvijati empatiju i pokazivati brigu za druge;
- Zauzimati stav o likovima i njihovim postupcima;
- Uočavati razlike u pjesničkim slikama;
- Pronalaziti informacije u različitim dijelovima teksta u vezi sa likovima, radnjom, mjestom i vremenom vršenja radnje;
- Donosti zaključak na temelju informacije iz teksta, odobravati ili se suprotstavljati;
- Razmišljati o značenju riječi i obogaćivati svoj rječnik usvajajući nove riječi i izraze;
- Učestvovati u vježbama stvaralačkog slušanja;
- Povezivati pročitane sadržaje sa stvarnim životom i ličnim iskustvom;
- Pokazati radoznalost;
- Razvijati svijest o važnosti čitanja i interes usmjeren prema čitanju i sadržajima koje nudi knjiga;
- Uočavati lijepo u svim pročitanim sadržajima;
- Pokazivati interes za vlastito napredovanje;

- Nasiha Kapidžić
Hadžić, *Sjenice*
- Luko Paljetak, *Miševi i mačke
naglavačke*
- Ahmet Hromadžić, *Zelena
šuma (Ledena gora, Miš vitez,
Prijatelji)*

4. KULTURA IZRAŽAVANJA (22) NARATIVNI I DESKRIPTIVNI OBLICI

Prepričavanje (16č)

- Prepričavanje na osnovu uopćenih pitanja (1+1+1)
- Prepričavanje na osnovu zajednički sastavljenog plana (2+1+1)
- Prepričavanje s promjenom toka događaja (1+1+1)
- Prepričavanje s promjenom kraja priče (1+1+1)
- Prepričavanje s unošenjem elemenata deskripcije (proširivanje teksta) (1+1+1)

Pričanje (6č);

- Pričanje događaja predstavljenog slikom; (1+1+1)
- Pričanje sa stanovišta ličnog učešća (Ja sam u priči) (1+1+1)

- Primjenjivati ranije stečene govorne vještine;
- Analizirati tekst i konstruirati plan pričanja;
- Usmeno pričati svoju priču nastupajući pred odjejenjem;
- Izražavati se jasno i prirodno književnim jezikom;
- Posebno oblikovanim govorom dizajnirati i dočarati atmosferu svoje priče;
- Stvarati smislenu, povezanu i cjelovitu priču;
- Pisati čitko, lijepo i pravopisno pravilno.

- Mijenjati eventualne greške u verbalnoj komunikaciji;
- Uključivati komunikacijske sposobnosti slušanja i razumijevanja;
- Osposobiti za koncizno i jasno pričanje;
- Poboljšavati efikasnost pričanja i prepričavanja;
- Adaptirati svoje govorne vještine kako bi riješio/la problemsku situaciju;
- Kreirati odgovore na pitanja koja se odnose na osnovne podatke iz teksta;
- Organizirati dopunjavanje teksta odgovarajućim podacima;
- Selektirati razlike između prvobitnog i izmijenjenog teksta;
- Primjenjivati pravila o upotrebi velikog slova na početku rečenice i u vlastitih imena;
- Primjenjivati znake interpunkcije.

- Razvijati svijest o potrebi učenja i postojanja različitih načina da se to postigne;
- Prepoznati i poštovati obilježja kulturnih vrijednosti naroda i narodnosti BiH i drugih kultura u bližem okruženju;
- Uočavati i prihvatati različitosti i vrijednosti bosanskohercegovačke, svoje i drugih kultura u skladu sa općeprihvaćenim kulturnim vrijednostima;
- Razvijati odgovornost, marljivost, poštenje, istinoljublje, pravdoljublje.

- Zastupati svoje stavove u pričanju i prepričavanju;
- Iskorištavati resurse vlastitih riječi za naraciju;
- Dati primjere pričanja i prepričavanja.

<p>5.MEDIJSKA KULTURA (10)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Filmski rod - Filmske vrste - Igrani film za djecu (po izboru nastavnika) - Izražajna sredstva filma - Strip: stripovno pismo, podjela na scene i sekvence - Gradska biblioteka/knjižnica 	<ul style="list-style-type: none"> -Identificirati igrane, dokumentarne, animirane, naučno-obrazovne filmove kao filmski rod; -Opisati filmske vrste, s obzirom na temu i sadržaj: dječiji film, kriminalistički, naučno-fantastični, avanturistički, komedije...; -Uočavati sadržaj, tok radnje, glavne i sporedne likove; -Objasniti da igrani film obilježava postojanje priče i likova (glumaca); -Nabrojati izražajna sredstva igranog filma; -Objašnjavati šta je slika, zvuk, tišina, muzika u filmu; -Objasniti svojim riječima šta je strip; -Objasniti način na koji se pomoću niza crteža i vrlo malo teksta prikazati određeni događaj, radnja; -Locirati i opisati mjesnu biblioteku i prostor namijenjen djeci; - Imenovati osobe koje su važne za nastanak knjige (pisac, ilustrator, prevodilac) i prepoznati dijelove knjige (naslovna stranica, sadržaj, bilješka o piscu,izdavač); -Dati primjere opisa poslova bibliotekara/ bibliotekarke. 	<ul style="list-style-type: none"> -Prilikom emitiranja inserata razlikovati filmske rodove; -Napraviti jednostavnu animaciju; -Prilikom emitiranja inserata razlikovati filmske vrste; -Prepričavati i ilustrirati sadržaje iz filma; -Uobličavati vlastite argumente u pisanjoj i govornoj komunikaciji; - Izrađivati mape uma; - Prikupljati i procesuirati podatke; - Predstavljati kraće priče u četiri ili šest sekvenci; -Pronaći traženu knjigu, posuditi je i voditi računa o urednom vraćanju. 	<ul style="list-style-type: none"> -Razvijati zanimanje za edukativne i uzrasno prilagođene televizijske sadržaje; -Uključivati se u dijalog, pažljivo pratiti upute; -Pokazivati brigu za osjećaje i potrebe drugih; -Podržavati pozitivne postupke i cijeniti pravdu; -Dati primjere empatije; -Pokazivati samopouzdanje pri argumentiranju; -Razvijati interesovanje za film kao vrstu umjetnosti; -Pokazati zainteresiranost za stjecanje novih znanja.
---	--	---	---

NAPOMENA:

Nastavnik ima slobodu da u procesu planiranja, na osnovu procjene svoga razreda, dostupnih resursa i drugih okolnosti, bira i raspoređuje tekstove i posveti im onoliko vremena/časova koliko je potrebno za postizanje ishoda učenja.

Didaktičko –metodička uputstva za prvu trijadu

Postupno i planski, učenici savladavaju i upotrebljavaju, nestandardni i standardni jezik i postaju svjesni upotrebe jezika u različitim životnim situacijama. Učenici/učenice se postepeno osposobljavaju za četiri aktivnosti sporazumijevanja: slušanje, čitanje, govor i pisanje i time stiču sposobnost da komuniciraju s okruženjem i utječu na događaje u njemu.

Kroz ciljane didaktičke igre i planske aktivnosti, učenici/učenice ovladavaju samostalnim čitanjem i pisanjem. Vlastitom aktivnošću otkrivaju i vježbaju da koriste pisani jezik u sporazumijevanju, razmišljanju, stvaranju, učenju i zabavi. Na kraju prve trijade, učenici/učenice se služe latiničnim pismom (štampana i pisana) te ćirilicom (štampana slova). Razvijaju tehniku čitanja i pisanja, kao i druge vještine vezane za čitanje i pisanje.

Učenici/učenice upoznaju različite neumjetničke i umjetničke tekstove, koji su im predstavljeni direktno ili indirektno (putem medija). Kroz zadatke se usmjeravaju na uživljanje u svijet umjetničkog teksta i razmišljanje o idejama koji on izaziva. U tekstu uočavaju osnovne vrijednosti i na taj način uče zauzimati stavove.

Učenici tragaju za kontaktima između literarnih i drugih formi umjetnosti.

Kroz različite oblike rada u nastavi maternjeg jezika učenici se podstiču na kreativnost, timski rad, kooperativnost, preuzimanje odgovornosti i međusobno uvažavanje.

Metode podučavanja

Odabir metode podučavanja, sporazumijevanja, razvoja spoznajnih vještina učenika zavisi od različitih faktora, a naročito od individualnih sposobnosti učenika/učenice. Za shvatanje funkcije i značaja sporazumijevanja riječima pogodne su različite didaktičke igre, a za sistematsko početno opismenjavanje, kombinovanje frontalnog s različitim oblicima grupnog i individualnog rada. Treba nastojati da organizacija učionice, rasporednastavnog gradiva, metode i cjelokupna atmosfera u odjeljenju budu osmišljeni na način koji će učenike/učenice, različite u pogledu predznanja i sposobnosti, hrabriti i podsticati da napreduju.

***Početno čitanje i pisanje** u prvom razredu se odvija u toku cijele školske godine. Vizualne, motoričke i grafomotoričke vježbe koje se intenzivno izvode razvijaju kod učenika/učenica neophodne vještine koje se odnose na sposobnost rukovanja priborom i pravilno sjedenje. U fazi opismenjavanja učenici sistematski uče štampana slova latiničnog pisma. U okviru aktivnosti učenici će: smišljati jednostavne rečenice, rastavljati rečenice na riječi, sastavljati slikovne rečenice, čitati slikovne rečenice, igrati igru "Slovo, na slovo", uočavati poziciju glasa/slova u riječi, rastavljati riječi na slogove i glasove, sastavljati različite riječi od zadanih slogova ili glasova, čitati i pisati rečenice i kraće tekstove, otkrivati smisao pročitanoga teksta, modelirati slova, pisati slova po zraku, na klupi, u pješčaniku, pisati slova u svesku.

Uvažavajući nivo postignuća svakog pojedinog učenika, u drugom razredu treba dalje raditi na ostvarivanju odgojno-obrazovnih ciljeva posredstvom novih programskih sadržaja. Nastavno područje početnog čitanja i pisanja podrazumijeva aspekte čitanja (tehniku čitanja i razumijevanje pročitanog sadržaja) i pisanja (predvježbe za pisanje pisanih slova latinice, usvajanje pisanih slova latiničnog pisma). U okviru aktivnosti učenici će: izvoditi grafomotoričke vježbe s ključnim potezima potrebnim za pisanje pojedinih pisanih slova, tražiti slikovne asocijacije sa slovima, oblikovati slova potezom iz ramena (po zraku), iz lakta (na tabli i plakatu) te iz šake i prstiju (u svesci), povezivati pisana slova u riječ, pisati kraće rečenice.

Manje zanimljive sadržaje, pomalo i apstraktnije, približićemo učenicima pomoću elemenata igre, igre sa svrhom, povezivanjem tih sadržaja sa sadržajima drugih nastavnih predmeta i sa iskustvenim elementima. U igri, kao ugodnom situacionom kontekstu, moguće je ostvariti uspješnu komunikaciju, a i istovremeno motivirati učenike da prezentiraju ideje, stavove i ispolje kreativne crte. Nastavnik je samo posrednik koji dobro razumije sve aspekte organizacije i realizacije sadržaja nastavnih programa.

***Čitanje i pisanje** u trećem razredu potrebno je dovesti do automatizacije tehnike čitanja/pisanja latiničnog pisma i savladavanja ćirilnog pisma. Treba nastaviti rad na usavršavanju kvaliteta čitanja (pravilno čitanje, čitanje brzinom koja odgovara karakteristikama teksta, unošenje elemenata izražajnosti), čitanje s razumijevanjem, kritičko čitanje i uočavanje uporišnih mjesta. Vježbati čitanje naglas i čitanje usebi. U pisanju latiničnim pismom raditi na estetskoj strani rukopisa. U drugom polugodištu usvajaju štampana slova ćirilice, ščitavaju i čitaju.

***Jezik** kao oblast u okviru nastavnog predmeta postupno uvodi učenike u norme govora i pisanja. U okviru aktivnosti učenici će: sastavljati rečenice prema slici ili poticajnoj riječi, prepoznavati rečenice po intonaciji, odgovarati na postavljena pitanja, naučiti da se velikim početnim slovom uvijek piše prva riječ u rečenici i sva imena, istaknuti bojom prvo slovo riječi koja se piše velikim slovom, izdvojiti imena napisana velikim početnim slovom, igrati igru "Slovo, na slovo". Važno je da učenici u prvom razredu, **ne usvajaju** pravila i definicije. Na bazi slušanja formira se osjećaj za pravilnost, normu, standard. U drugom razredu učenici još uvijek

nisu spremni za usvajanje apstraktnih sadržaja, pa i elementarne pojmove treba zasnivati na komunikaciji, situacionom govornom kontekstu, komunikacijskim tekstovima. U okviru aktivnosti učenici će: dopunjavati rečenice na različitim sintakstičkim mjestima, započeti zadatkom da svaki učenik kaže jednu rečenicu, dosljedno poštivati naučene pravopisne norme o označavanju početka i kraja, rečenice te pisanju velikoga slova u imenima. U trećem razredu učenici upoznaju nove jezičke pojmove na nivou prepoznavanja i uočavanja u rečenici. Aktivnosti koje se mogu provoditi su: kartične igre, slikovne, nastavni plakat (kombinacija slika-tekst), Venov dijagram, grozdovi, spajanje parova, pisanje po diktatu, razvrstavanje u tabele i dr.

***Književnost** je oblast koja omogućava doživljaj književnog djela, uočavanje i izražavanje elemenata u skladu sa uzrastom. U prvoj trijadi učenici će slušati i čitati priče, biti uvedeni u literarnu percepciju i komunikaciju s književnim tekstom, slušati i čitati primjerene pjesme, priče, basne i bajke, komunicirati s pročitanim ili slušanim pjesmama, iskazivati dojmove o pojedinostima i pjesmi u cijelosti, biti poticani na učeničko stvaralaštvo, izdvojiti najdraži lik u doživljenom djelu, obrazložiti svoj izbor, razlikovati likove u priči i navesti njihove osnovne etičke osobine, komentarisati postupke likova. U prvom planu je doživljaj književnog djela, uočavanje i izražavanje elemenata koji su učeniku, a u trećem razredu s obzirom na ukupne značajke, najbliži: događaj, tok radnje, upečatljiva mjesta, likovi i njihove osobine. Postepeno ih počinjemo navikavati na uopćavanja prema planu priče - i određivanju podnaslova dijelova teksta. To je istodobno priprema za časove kulture izražavanja i prepričavanje teksta na osnovu plana. Učenike ne treba opteretiti složenijim pojmovima. U drugom razredu još **uvijek ne uvodimo lektiru** u klasičnom smislu. Ukupne napore treba usmjeriti na čitanje u razredu, na korekcije i uvođenje učenika u pravilno čitanje.

***Kultura izražavanja** u prvom razredu osnovne škole je usmjerena na razvoj govora i usmenog izražavanja. Govorom u usmenoj formi, učenik/učenica izražava misli, osjećaje i raspoloženja. U oblikovanju komunikacijskog sadržaja važni su: pravilnost, jasnoća, fluentnost, ali i efektivnost izražavanja. U osnovi je ovakvog izražavanja adekvatan izbor riječi, strukturiranje rečenice, gramatička pravilnost, ukupna artikulacija i organizacija. Uspješna komunikacija je princip cjelokupnog rada u školi i snalaženja u životu. U prvoj trijadi se sa usmenih oblika postupno prelazi na pismene. Aktivnosti pomoću kojih se učenici mogu poticati su: osmišljavanje i pripovijedanje priče na osnovu zadanoga poticaja (datih riječi), upućivanje učenika na kompoziciju, pripovijedanje o ličnim doživljajima ili događajima i slično. Sadržaji kulture usmenog i pismenog izražavanja su u funkciji razvoja jezičkih sposobnosti, kulture komunikacije na usmenom i pisanom nivou. Vježbama pismenog izražavanja uvijek prethodi vježba usmenog izražavanja. Samo kod uvođenja u situacioni razgovor i upoznavanju pravila telefonskog razgovora ostajemo na nivou usmene komunikacije.

***Medijsku kulturu** i njene sadržaje treba posmatrati u kontekstu sadržaja drugih područja nastave maternjeg jezika i sadržaja drugih nastavnih predmeta i u kontekstu života. Imaju funkciju pravovremenog preveniranja negativnog djelovanja sadržaja malih i velikih ekrana i postepenog osposobljavanja učenika za selektivan pristup sadržajima knjižnog fonda u biblioteci, pozorišnih predstava, filma i televizije. Posebno je važno učenicima objasniti da ono što je moguće u animiranom filmu nije moguće i u životu. Nije naglasak na pojmovima i njihovom definiranju, nego na razumijevanju komunikacije i poruke, odnosno snalaženju u toj komunikaciji.

Izvori podučavanja

Proces obrazovanja mora od početka do kraja imati svoju materijalnu opremu.

Materijal na kojem učenici temelje svoje obrazovanje možemo svrstati u nekoliko skupina: izvorna stvarnost i izvorni didaktički materijal, nastavna sredstva, nastavna pomagala, tehnički uređaji i informativno-komunikacijska tehnologija u obrazovanju.

Izvorna stvarnost je najširi i najegzaktiji izvor znanja i ujedno najpogodnije mjesto za razvijanje radnih sposobnosti učenika. Izvorna stvarnost se iskorištava tako da učenici izlaze iz učionica u prirodu ili zajednicu kako bi je proučavali ili da se djelići te izvorne stvarnosti unose u učionicu.

Osim udžbenika za učenike tu su i druga nastavna sredstva i izvori koji potiču sudjelovanje, posmatranje, samostalno istraživanje:

- Novine i časopisi,
- Slikovnice,
- Enciklopedije,
- Baze podataka,

- Zvučna čitanka,
- Vizualna sredstva: plakate, fotografije, aplikacije,
- Auditivna sredstva: radioemisije, snimci ljudskog izražavanja reprodukovani putem tehničkih pomagala,
- Audio-vizualna nastavna sredstva: nastavni film i obrazovne emisije, a reprodukujemo ih pomoću računara, video playera ili DVD-playera,
- Videoprilog: Zanimanje – animator, dostupno na <http://www.youtube.com/watch?v=v1wjcBhSZR0>,
- Preporučeni dječiji film: Fedor Škubonja: Izgubljena olovka, dostupno na <http://www.tunesbaby.com/dm/?x=xv1x00>,
- Online alati za izradu animiranih filmova: http://domo.goanimate.com/?utm_source=embed, <http://www.abcya.com/animate.htm>,
- Dječija radioemisija ili radiodrama
- Filmske vrste: Ante Peterlić: Što je film, dostupno na http://www.youtube.com/watch?v=mp86SZThxLc&list=PLHc_y1gG43210nkYIWVRJ4hLCeHLfc9nm
- Nastanak animiranog filma, dostupno na http://www.youtube.com/watch?v=FsyhRI4_keo&list=PLHc_y1gG43210nkYIWVRJ4hLCeHLfc9nm
- Online alati za izradu stripova: <http://www.toondoo.com/>, <http://www.makebeliefscomix.com/Comix/>, <http://bitstrips.com/>
- Online alat za izradu plakata: <http://en.linoit.com/>
- Online izrada zvučnih zapisa: <http://vocaroo.com/>, <http://www.voki.com/>, <http://www.podsnack.com/>, <http://www.podomatic.com/login>
- Online alat za izradu filma od fotografija: <http://www.clipgenerator.com/>

Načini praćenja i provjere u prvoj trijadi

Praćenje i napredovanje učenika/učenicu u prvoj trijadi se vrši svakodnevno pri čemu se prave bilješke (anegdotske bilješke, liste praćenja i provjere). Ono treba da predstavlja pozitivno iskustvo za učenika/učenicu te da mu/joj istovremeno da uvid u nivo ličnih postignuća. Provjeru znanja je moguće izvršiti: usmenim odgovorima, različitim vrstama ciljanih igara, testova koje pravi učitelj/učiteljica, vježbi bogaćenja rječnika, praktičnih zadataka, diktata, prezentacija, različitih upitnika, slikovnica, radnog i reprezentativnog portfolija, ...

Provjeravanje znanja učenika u prvoj trijadi je opisno i brojčano odnosi se na sve oblasti koje su zastupljene u okviru nastavnog predmeta. Pri tome treba imati u vidu cjelovitu nastavu Bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti, u okvirima obrazovnih standarda.

Provjeravanje na kraju prve trijade može biti interno i eksterno.

-Interno provjeravanje znači da se kontinuirano prate i zapisuju postignuća svakog pojedinca.

-Eksterno provjeravanje predviđeno je za kraj trećeg razreda i realizira se kroz standardiziranu provjeru znanja iz oblasti Bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti, a realizira ga Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Bosne i Hercegovine i Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona-Tuzla.

STANDARDI UČENIČKIH POSTIGNUĆA⁸

GRAMATIKA

Niski nivo

Većina učenika na niskom nivou sposobnosti može da:

- zna šta je azbuka/abeceda;
- rasporedi slogove u smislene riječi u jednostavnim primjerima;

⁸Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, *Standardi učeničkih postignuća*, Sarajevo, 2012.

- prepoznati riječi koje imenuju stvari/predmete;
- izvede djelimično prema datom predmetu imenicu koja označava zanimanje;
- prepoznati u nizu riječi onu koja ne označava radnju;
- poveže imenice sa glagolom u jednostavnom primjeru da se dobije smisljeno značenje;
- prepoznati upitnu rečenicu među ponuđenim;
- preoblikuje odričnu rečenicu u potvrđnu.

Srednji nivo

Učenik je dostigao srednji nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za niski nivo i ako može da:

- pozna štampana slova ćirilice/latinice;
- dijeli jednostavne riječi na slogove;
- zna naziv dijela riječ-slog, kad je riječ napisana u formi ku-ća;
- sastavi smislenu riječ od tri ispreturana sloga;
- razlikuje riječi koje određuju radnju u složenoj rečenici;
- zna koje riječi označavaju predmete i može navesti zanimanje osobe koja pravi određeni predmet;
- sastavi i napiše upitnu rečenicu od datih riječi;
- preoblikuje potvrđnu rečenicu u odgovarajuću odričnu, odnosno izjavnu rečenicu u upitnu.

Visoki nivo

Učenik je dostigao visoki nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za srednji nivo i ako može da:

- razlikuje glas i slovo;
- razlikuje samoglasnike i suglasnike, pozna definiciju sloga kao i glasa *r* u datim riječima;
- poveže više datih slogova u smislenu riječ;
- rastavi na slogove višesložnu riječ prenosi je u sljedeći red na različite načine;
- izabere tačan odgovor koji se odnosi na broj slogova u višesložnoj riječi;
- zaključi koje riječi ne pripadaju datom nizu riječi koje imenuju bića i predmete.

PRAVOPIS

Niski nivo

Većina učenika na niskom nivou sposobnosti može da:

- uoprijebi u datim primjerima pravilno afrikate *d, dž, Ć, Ć*;
- koristi odgovarajuću ijekavsku zamjenu glasa jat u uobičajenim riječima;
- zna upotrebu riječice ne uz glagol;
- upotrebljava pravilno tačku, uzvičnik i upitnik;
- zna koja je vrsta rečenice ako ima upitnik na kraju.

Srednji nivo

Učenik je dostigao srednji nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za niski nivo i ako može da:

- primijeni pravilno u setu primjera afrikate *ć, ć, dž, đ*;
- primijeni djelimično pravilno u setu primjera ijekavsku zamjenu glasa jat;
- identifikuje u rečenici nepravilno napisanu vlastitu imenicu izražavajući poznavanje pravila o pisanju velikog slova za ime grada i rijeke (sa jednom riječi u imenu);
- primijeni pravilo za pisanje velikog slova kod imena jezera;
- identifikuje rečenicu sa pravilno napisanim nazivom mora;

- identifikuje rečenicu u kojoj je pravilno upotrijebljena riječca li;
- upotrijebi pravilan interpunkcijski znak kod preoblikovanja izjavne rečenice u upitnu;
- upotrijebi pravilno zarez i dvotačku.

Visoki nivo

Učenik je dostigao visoki nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za srednji nivo i ako može da:

- primijeni pravilno ijekavsku zamjenu glasa jat u setu primjera;
- upotrijebi pravilno zarez i dvotačku.

KNJIŽEVNOST

Niski nivo

Većina učenika na niskom nivou sposobnosti može da:

- zna šta je strofa;
- prepozna raspoloženje koje prevladava u datoj pjesmi;
- prepozna likove i jednostavne informacije o njima;
- prepozna basnu uočavajući da su životinje likovi u datom tekstu;
- pronalazi jednostavnu informaciju eksplicitno iskazanu u dijelu (stihu) teksta;

Srednji nivo

Učenik je dostigao srednji nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za niski nivo i ako može da:

- pozna razliku između stiha i strofe;
- uoči strofu u kojoj se pojavljuje određeno osjećanje;
- zapaža elemente opisa;
- uoči strofu sa traženim opisom;
- pronađe djelimično riječi koje se rimuju u pjesmi;
- prepozna preneseno značenje teksta;
- odredi glavni lik u tekstu;
- identifikuje sporedne likove;
- uoči osobine likova;
- prepozna basnu, pjesmu;
- pronađe informacije u različitim dijelovima teksta vezane za likove, radnju, mjesto, i vrijeme vršenja radnje i uoči osnovni smisao teksta.

Visoki nivo

Učenik je dostigao visoki nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za srednji nivo i ako može da:

- da u potpunosti odgovor na riječi koje se rimuju;
- uoči razlike u pjesničkim slikama;
- razumije preneseno značenje teksta
- poveže i objedini informacije iz različitih dijelova teksta;
- donosi zaključak na osnovu informacija iz različitih dijelova teksta;
- rasporedi cjeline prema redosljedu događaja.

Međupredmetna povezanost

RAZRED	PREDMET PODUČAVANJA	SADRŽAJ PODUČAVANJA	OBLAST B/H/S JEZIKA I KNJ.	KOMEPE TENCIJE
I	Matematika	-Upoređivanje predmeta po boji, širini, visini, dužini, debljini -Geometrijski oblici i tijela; -Ravne i zakrivljene linije -Skupovi, brojevi, relacije i operacije	-Priprema za početno čitanje i pisanje -Jezik: Rečenice -Priprema za početno čitanje i pisanje	-Usavršava sposobnosti uočavanja pojedinosti; -Djeluje po selektiranim bitnim informacijama i pravilno uobličava rečenicu; -Grupiše predmete prema njihovim osobinama; -Imitira pokrete rukom; -Pravilno rukuje priborom za pisanje; -Uočava odnos predmet-slika – riječ; -Kategoriše rečenice prema interpunkcijskom znaku na kraju;
	Moja okolina	-Ja na putu od kuće do škole -Biljke i životinje -Ja u školi -Dijelovi dana -Naše tijelo: Higijena, ishrana -PiS: Čisto dijete	-Usvajanje štampanih slova latinice -Kultura izražavanja -Medijska kultura: Dječija emisija -Slovo – slog – riječ	-Klasifikuje rečenice prema načinu na koji su izgovorene; -Prepoznaje riječ bez slike, te razumije da je pojam predstavljen slikom i riječju jednako dobar; -Imenuje slikovne pojmove; -Imenovati prostorije i uposlenike u školi;
	Muzička kultura	-Brojalica: Jedna vrana gakala, Pusti pužu rogove...	-Priprema za početno čitanje i pisanje -Medijska kultura: Dječija emisija, Kazalište/teatar /pozorište	-Komuniciraju sa drugovima, nastavnikom/icom i ostalim uposlenicima u školi; -Identifikuje se po imenu i prezimenu i drugim osobinama;
	Likovna kultura	-Sadžaji iz života učenika, škole, porodice	-KI: Razlikovanje zvukova, šumova i tonova u okruženju -KI: Osjećanja	-Interpretira događaje predstavljene nizom slika; -Djeluje po selektiranim bitnim osobinama da bi ispričao/la priču;
	Religijska kultura	-Lutkarske predstave -Doživljaji s mora, s izleta -Moja osjećanja -Higijena i zdravlje	-MK: Dječija emisija	-Pomaganje drugaricama i drugovima, starijim i slabijim -Izabire zdravu hranu; -Pokazuje znatiželju i zanimanje za edukativne dječije emisije; -Pravi poster sa slikama instrumenata vlastitog tijela (glas, jezik, dlanovi, prsti, noge); -Prati i izvodi pokrete u mjeri i ritmu (dugi i kratki slogovi); -Dijeli riječi na slogove; -Zna nazive dijelova riječi – slog kada su napisane u formi (je-dna vra-na); -Imenovanje pravih, krivih, horizontalnih, vertikalnih, kosih, cik-cak linija;
	TZO			

				<ul style="list-style-type: none"> -Dizajnira forme i oblike; -Predstavlja bojom dominantnih osobina lika iz književnog teksta; -Razvija estetski, kognitivni, socijalni i emocionalni osjećaj; -Sposobnost zadržavanja pažnje i razgovora o bliskim temama; -Razvija motoričke sposobnosti za izradu jednostavnih lutaka; -Selektuje zvukove, tonove i šumove u okruženju; -Vizuelno-estetsko procjenjuje radove; -Sposobnost oblikovanja svijesti o samom sebi; -Imenuje i analizira osnovna osjećanja; -Predlaže sadržaje bliske i primjerene dječijem uzrastu; -Pravilno komunicira i saraduje u razrednom kolektivu.
II	<p>Matematika</p> <p>Moja okolina</p> <p>Muzička kultura</p> <p>Likovna kultura</p>	<p>-Sabiranje i oduzimanje: Tekstualni zadaci</p> <p>-Slovo kao broj</p> <p>-Sredina u kojoj živim</p> <p>-Zdrava okolina</p> <p>-Priroda: Bića</p> <p>-Pjesme o praznicima/blagdanima (Bosno moja, Rođendan u šumi, Čestitka majčici...)</p> <p>-Prostorno-platično oblikovanje: reljef, zgrade</p> <p>-Crtanje, slikanje</p>	<p>-ČIP: Razumijevanje pročitanog sadržaja</p> <ul style="list-style-type: none"> - Abeceda - Rečenice sa dopunjavanjem - Pisanje naziva škole, naselja - Praznici/blagdani - MK: TV emisije - MK: Biblioteka - Praznici/blagdani - KI: Pisanje čestitke - Pisanje jednočlanih imena naselja - KI: Pričanje događaja predstavljenog nizom slika - KI: Deskripcija - MK: Crtani film - KI: Pisanje čestitke - Pravopis: Pisanje naziva praznika /blagdana 	<p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta;</p> <p>-Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način;</p> <p>-Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima;</p> <p>-Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje;</p> <p>-Pozitivno prihvatanje učenja;</p> <p>-Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja informacija, podataka i pojmova;</p> <p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih</p>

	Religijska kultura	<ul style="list-style-type: none"> -Crtež po neposrednom posmatranju -Ilustracija crtanog filma -Praznici/blagdani 		<p>raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta;</p> <ul style="list-style-type: none"> -Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji; -Sudjelovanje u aktivnostima zajednice; -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe; -Prilagodljivost i fleksibilnost; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje; -Sposobnost prepoznavanja vlastitih prednosti i slabosti; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; - Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje; - Spremnost na poštivanje vrijednosti i privatnosti drugih sa spremnošću reagiranja na protivr društveno ponašanje.
III	<p>Matematika</p> <p>Moja okolina</p> <p>Likovna kultura</p> <p>Muzička kultura</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Sabiranje i oduzimanje, množenje i dijeljenje: Tekstualni zadaci - Društvo: Prošlost, sadašnjost, budućnost - Društvo: Naselja u zavičaju - Geografska karta: Izgled užeg i šireg zavičaja - Zdravlje - Umjetnost mog zavičaja - Sadržaj inspirisan tekstem - Ilustracije iz književnih umjetnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - ČiP: Razumijevanje pročitanog - Glagolska vremena - Pravopis: Veliko slovo u pisanju višečlanih naziva naselja - Veliko slovo u pisanju geograf. pojmova - Gradska biblioteka - Pravopis: Veliko slovo - MK: Strip - MK: Biblioteka - Književnost: - Književnost: Bajka o caru Saltanu 	<ul style="list-style-type: none"> - Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života; - Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti; - Solidno znanje osnovnog rječnika, funkcionalne gramatike i stila; - Vještine potrebne za korištenje pomoćnih sredstava (poput bilješki, šema, karata) s ciljem proizvodnje, predstavljanja ili razumijevanja tekstova u pisanom ili usmenom obliku; - Spremnost sticanja znanja i interes za nauku; - Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji; - Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima;

		- SM: Bumberov let, Korsakov		- Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje; - Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza; - Razvijanje ljubavi prema književnosti; - Sposobnost razlikovanja relevantnih od irrelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.
--	--	------------------------------	--	--

Na osnovu detaljne analize ishoda učenja i NPP za prvu trijadu Komisija smatra da su ishodi primjereni učeničkim kompetencijama.

DRUGA TRIJADA

ČETVRTI RAZRED⁹

Nastavni predmet Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književost u četvrtom razredu osnovne škole sadrži sljedeća područja:

1. Čitanje i pisanje
2. Jezik
3. Književnost
4. Kultura izražavanja
5. Medijska kultura

Ishodi učenja

ČITANJE I PISANJE

- Čita tekst poštujući i izvršavajući različite zadatke;
- nakon čitanja razumije pročitano;
- piše uredno, pravilno povezuje slova pisanih slova latinice i ćirilice;
- pri pisanju poštuje pravopisna pravila;

⁹ Na osnovu primjedbe izvođača nastave stranoga jezika (njemački jezik) i usaglašavanja sadržaja u području jezika, prijedlog Komisije se svodi na proširenje ishoda u dijelu jezika za IV razred kod teme glagola i oznake vremena uvođenjem termina infinitiva kao bezličnog glagolskog oblika. Izvođačima nastave se sugerira da se sa učenicima u IV razredu pojašnjenje infinitiva svodi na pojam osnovnog oblika glagola.

- koristi ravnopravno oba pisma.

JEZIK

- Koristi tiskani ili elektronski rječnik kako bi utvrdio/la ili pojasnio/la značenje riječi;
- primjenjuje riječi opisivače informacija i poruke u svakodnevnom životu;
- imenuje gramatičke kategorije promjenjivih riječi;
- razlikuje zbirne i gradivne imenice;
- klasificira zamjenice, pridjeve, brojeve i glagole prema programskim sadržajima;
- vrši komparaciju pridjeva;
- objašnjava razliku između glagolskih vremena;
- uspoređuje glagolska vremena **i osnovni glagolski oblik INFINITIV**
- koristi termine: komparacija, prezent, perfekt, futur, pomoćni glagol;
- piše pravilno negaciju uz glagole u često upotrebljavanim riječima;
- prilagođava rečenicu odričnom ili potvrdnom obliku;
- koristi znanje jezika i njegovih pravila pri pisanju;
- razlikuje rečenice po sastavu;
- prepoznaje ulogu riječi u rečenici;
- primjenjuje pravopisna pravila u pisanju višestanih naziva ulica, trgova, bulevara, škola, knjiga, časopisa, novina, jednočlanih i višestanih naziva država, pripadnika naroda, pridjeva izvedenih od vlastitih imenica koji završavaju na **-ov, -ev, -in**, pridjeva izvedenih od vlastitih imenica koji završavaju na **-ski, -ški, -čki, -čki**.

KNJIŽEVNOST

- Čita i analizira samostalno te raspravlja o pročitanome;
- iskazuje vlastiti odnos prema književnome tekstu;
- razlikuje vrste književnih tekstova na osnovi osnovnih obilježja;
- uočava rimu i elemente ritma pjesme;
- uočava u pjesmi, izvore nadahnuća i elemente mašte;
- otkriva osnovno raspoloženje iskazano u lirskoj pjesmi;
- uočava slikovitost i jezgrovitost u pjesničkom izrazu;
- uočava razlike u pjesničkim slikama;
- prepoznaje i doživljava snagu i ljepotu pjesničke riječi;
- samostalno recitira pjesme;
- razumije pročitanu sadržaj;
- određuje tok događaja u vremenskom slijedu - na obimnijem tekstu;
- uočava mjesto i vrijeme radnje;
- opisuje likove, njihov izgled, postupke, osobine;
- uočava glavne događaje, glavne i sporedne likove;

- dočarava likove i atmosferu izražajnim čitanjem;
- poređi likove čiji su postupci izrazito suprotstavljeni;
- spoznaje ono što nije neposredno dato, skrivena značenja i smisao;
- poistovjećuje se likovima, misaono i emotivno;
- određuje temu i pouke teksta;
- formulira podnaslove logičkim cjelinama;
- otkriva i svojim riječima kazuje pouke književnoga djela;
- uočava uzroke i posljedice u ponašanju likova u djelu;
- poređi kazivanje u proznome tekstu, raspoloženje u pjesmi, muzičkom djelu, likovnom izrazu;
- zapaža elemente opisa;
- iskazuje misli i osjećanja;
- razlikuje i izdvaja potrebne bitne i zanimljive podatke u tekstovima;
- ilustrira sadržaj ili dio sadržaja pročitana djela;
- usvoja novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšava komunikaciju u usmenom i pisanom obliku;
- uočava elemente humora u tekstovima;
- usavršava govorne vještine učestvujući u igrokazu;
- reprodukuje pročitano;
- formulira podnaslove logičkim cjelinama;
- koristi i neverbalnu komunikaciju u funkciji poruke;
- oponaša zvukove iz prirode;
- učestvuje u igranju po ulogama;
- poboljšava način komunikacije govorom;
- zamišlja situacije i ponašanja;
- doživljava ljepotu svim čulima, mislima i osjećajima;
- preuzima uloge i unosi promjene u tekst;
- mijenja svoje stavove i ponašanje usvajajući pouke književnoga djela;
- zastupa stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti;
- razvija empatiju i pokazuje brigu za druge;
- pronalazi informacije u različitim dijelovima teksta u vezi sa likovima, radnjom, mjestom i vremenom vršenja radnje;
- razmišlja o značenju riječi i obogaćuje svoj rječnik usvajajući nove riječi i izraze;
- povezuje pročitane sadržaje sa stvarnim životom i ličnim iskustvom;

KULTURA IZRAŽAVANJA

- Samostalno sastavlja plan i po njemu priča priču;
- kreira svoju priču pomoću početka zadanog tekstom;
- primjenjuje tematske riječi za svoje pričanje;
- identificira pojave u prirodi i opisuje ih;

- opisuje lik iz najbliže okoline koristeći epitete;
- koristi podatke za pisanje izvještaja prema utvrđenoj formi;
- definiše pismo da bi dobio/la formu obavijesti i pismo zahvale integrirajući u tekst pravila lijepog ophođenja.

MEDIJSKA KULTURA

- Kreira sekvence stripa;
- podržava ideju o korištenju dokumentarnog filma kao jednog od relevantnih izvora informacija;
- primjenjuje pravilne rečenične okvire prilikom izražavanja vlastitih stavova, opažanja, mišljenja;
- identifikuje elemente govora i zvučna izražajna sredstva neophodna za potpun i pravilan doživljaj radioprograma;
- zauzima pozitivan, ali kritički stav prema sadržajima dječijih časopisa i listova.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. ČITANJE I PISANJE (40) <ul style="list-style-type: none"> - Usavršavanje tehnike čitanja (normalnim govorom, po ulogama, u sebi) (5) - Rad na poboljšanju razumijevanja pročitano (5) - Vježbe usmjerene na usavršavanje pisanja latiničnim pismom (5) 	<ul style="list-style-type: none"> - Čitati tekst naglas pravilno, izražajno, odgovarajućom brzinom; - Čitati u sebi sa zadatkom (zadaci vezani za traženje nepoznatih riječi, likova i događaja u tekstu, pronaći rime, pravopisna pravila, glasove <i>č,ć, dž, đ, h...</i>); - Postavljati pitanja i odgovarati na pitanja kako bi pokazao/la razumijevanje pozivajući se na tekst; - Razumjeti sadržaj čitanja sa određenim zadatkom (traženje nepoznatih riječi, momenat u tekstu koji treba ilustrirati, dati podnaslove dijelovima teksta, kao pripremu za usmeno prepričavanje, po ulogama, ...) - Razvijati i poboljšavati tehniku pisanja i urednost rukopisa; -Koristiti pravopisna pravila; 	<ul style="list-style-type: none"> - Demonstrirati pravilno čitanje koje je jasno, razgovijetno i pravilno; - Prepoznati svoje greške u čitanju kao nelogičnost u sadržaju; - Slušati pažljivo radi boljeg razumijevanja pročitano; - Ponavljati čitanje radi boljeg razumijevanja pročitano; - Selektirati podatke iz teksta; - Dovoditi tijelo u pravilan položaj za pisanje; - Poboljšavati efikasnost svoga pisanja; 	<ul style="list-style-type: none"> - Organizirati svoje vrijeme zbog usavršavanja tehnike čitanja ; - Pokazivati stalnu brigu za svoje napredovanje; -Odgovarati slobodno na postavljena pitanja; - Formulirati jasne odgovore; -Izražavati se književnim jezikom; - Klasifikovati podatke iz pročitano; -Slušati upute kako bi poboljšao/la tehniku pisanja latiničnim pismom;

<ul style="list-style-type: none"> - Usvajanje pisanih slova ćirilice (25) 	<ul style="list-style-type: none"> - Zapisivati riječi i rečenice pisanim slovima ćirilice; - Razvijati vještinu pisanja pisanih slova ćirilice; - Ocjenjivati svoje pisanje i selektirati bolje radove. 	<ul style="list-style-type: none"> - Evaluirati svoj rad; - Razlikovati štampana i pisana slova ćirilice; - Povezivati pravilno pisana slova; - Selektovati radove prema kvalitetu; - Poboľšavati efikasnost svoga pisanja. 	<ul style="list-style-type: none"> - Davati primjer pravilnog pisanja i povezivanja pisanih slova; - Djelovati po uputama zbog poboljšanja tehnike i urednosti pisanja ćirilićnim pismom; - Davati primjer pravilnog i urednog pisanja.
<p>2. JEZIK</p>			
<p>2.1. RJEČNIK (5)</p>			
<ul style="list-style-type: none"> - Upotreba rječnika 	<ul style="list-style-type: none"> - Pronalaziti riječi u rječniku u abecednom/ azbućnom slijedu; - Otkrivati znaćenje naćenih rijeći iz rječnika; 	<ul style="list-style-type: none"> - Razvijati vještinu korištenja rječnika - Selektovati i slagati rijeći abecednim ili azbućnim redom; - Ukazivati na nepoznate rijeći; - Koristiti nove rijeći u svom govoru; 	<ul style="list-style-type: none"> - Primjenjivati književni jezik u svakodnevnom govoru; - Modifikovati svoj govor;
<ul style="list-style-type: none"> - Rijeći opisivaći osjećanja 	<ul style="list-style-type: none"> - Birati rijeći kojima opisuje svoja osjećanja 	<ul style="list-style-type: none"> - Prilagoćavati svoj govor književnom jeziku; - Manipulirati novim rijećima iz svog obogaćenog rječnika; 	<ul style="list-style-type: none"> - Utjecati na poboljšanje svog izražavanja;
<ul style="list-style-type: none"> - Rijeći informacije 	<ul style="list-style-type: none"> - Formulirati rijeći za upotrebu u komunikaciji (predstavljanje, traženje informacije, traženju pomoći, pri putovanju, u kupovini i slučaju nesnalaženja); 		<ul style="list-style-type: none"> - Identifikovati rijeći koje pomažu u orijentaciji i drugim područjima;
<ul style="list-style-type: none"> - Rijeći poruke 	<ul style="list-style-type: none"> - Kreirati banku rijeći i fraza i slagati je abecednim ili azbućnim redom. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ćitati svoj rad pred ućenicima u odjeljenju. 	
<p>2.2. GRAMATIKA (25)</p>			
<ul style="list-style-type: none"> - Imenice (zbirne i gradivne) 	<ul style="list-style-type: none"> - Razlikovati promjenjive vrste rijeći u opsegu koji je naznaćen u programskim sadržajima; 	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznavati i izdvajati iz teksta imenice, zamjenice, pridjeve, brojeve i glagole; 	<ul style="list-style-type: none"> - Identifikovati i grupisati rijeći iz teksta prema ućenim vrstama;
<ul style="list-style-type: none"> - Zamjenice (lićne i prisvojne) 	<ul style="list-style-type: none"> - Identifikovati imenice, zamjenice, pridjeve, brojeve i glagole u opsegu koji je naznaćen u programskim sadržajima; 	<ul style="list-style-type: none"> - Razdvajati zbirne i gradivne imenice; 	
<ul style="list-style-type: none"> - Pridjevi (opisni, prisvojni, gradivni) 	<ul style="list-style-type: none"> - Uoćavati i klasifikovati zbirne i gradivne imenice; 		
<ul style="list-style-type: none"> - Brojevi (glavni, redni) 	<ul style="list-style-type: none"> - Uoćavati i klasifikovati zbirne i gradivne imenice; 		
<ul style="list-style-type: none"> - Pisanje brojeva slovima 	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznavati i razlikovati glagole po 	<ul style="list-style-type: none"> - Konstruisati i mijenjati primjere 	

<ul style="list-style-type: none"> - Glagoli po značenju (radnja, stanje, zbivanje) - Glagolska vremena (prošlo, sadašnje i buduće vrijeme) - Pomoćni glagoli <i>biti</i> i <i>htjeti</i> (duži i kraći oblici) - Rečenica (prosta neproširena i prosta proširena) - Subjekat i predikat u rečenici - Subjekat (više subjekata u rečenici) 	<p>značenju;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dati primjere glagola po značenju i glagolskih vremena; - Uočava oblik glagola bez oznake vremena (infinitiv) - Pamti ulogu pomoćnih glagola <i>biti</i> i <i>htjeti</i>; - Pisati primjere dužeg i kraćeg oblika pomoćnih glagola; - Razlikovati prostu neproširenu i prostu proširenu rečenicu kao primjer jednostavne rečenice po sastavu; - Dati primjere proste neproširene i proste proširene rečenice; - Modifikovati rečenice iz proste neproširene i prostu proširenu rečenicu; - Navoditi razliku između proste neproširene i proste proširene rečenice; - Identifikovati i definisati subjekat i predikat u rečenici; - Izdvajati subjekat i predikat u rečenici; - Kreirati samostalno rečenice u kojima se nalazi subjekat i predikat; - Analizirati rečenicu sa više subjekata i izdvajati ih; - Konstruisati samostalno rečenicu sa više subjekata. 	<p>glagola iz jednog glagolskog vremena u drugo i dodavati oblike infinitiva</p> <ul style="list-style-type: none"> -Konstruisati i mijenjati rečenice tvoreći ih iz prostih neproširenih u proste proširene; - Uočavati i izdvajati jedan ili više subjekata i predikat u rečenici; -Razlikovati vrstu riječi od službe riječi u rečenici. - Demonstrirati upotrebu velikog slova u pisanju višestanih naziva ulica, trgova, bulevara, naziva škola, naslova knjiga, jednočanih i višestanih naziva država i pripadnika naroda; - Povezivati ranije stečena i novostečena znanja o pisanju velikim 	<ul style="list-style-type: none"> -Praktikovati mijenjanje glagola kroz glagolska vremena; - Polaziti od osnovnog glagolskog oblika - Rješavati zadatke u kojima je potrebno odrediti dijelove rečenice i vrste riječi; - Izvještavati o svom radu. - Primjenjivati pravila o upotrebi velikog slova u pisanju višestanih naziva ulica, trgova, bulevara, naziva škola, naslova knjiga, jednočanih i višestanih naziva država i pripadnika naroda;
<p>2.3. PRAVOPIS I PRAVOGOVOR (10)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Veliko slovo u pisanju višestanih naziva ulica, trgova, bulevara) - Veliko slovo u pisanju naziva škola 	<ul style="list-style-type: none"> - Definirati način upotrebe velikog slova u pisanju višestanih naziva ulica, trgova, bulevara, naziva škola, naslova knjiga, jednočanih i višestanih naziva država i pripadnika naroda; - Koristiti pravilo o pisanju velikim slovom u opsegu koji je naznačen u 	<ul style="list-style-type: none"> - Demonstrirati upotrebu velikog slova u pisanju višestanih naziva ulica, trgova, bulevara, naziva škola, naslova knjiga, jednočanih i višestanih naziva država i pripadnika naroda; - Povezivati ranije stečena i novostečena znanja o pisanju velikim 	<ul style="list-style-type: none"> - Primjenjivati pravila o upotrebi velikog slova u pisanju višestanih naziva ulica, trgova, bulevara, naziva škola, naslova knjiga, jednočanih i višestanih naziva država i pripadnika naroda;

- Veliko slovo u pisanju naslova knjiga, časopisa, novina
- Veliko slovo u pisanju jednočlanih i višečlanih naziva država
- Veliko slovo u pisanju pripadnika naroda
- Pisanje prisvojnih pridjeva izvedenih od vlastitih imenica koji završavaju na **-ov, -ev, -in**
- Pisanje prisvojnih pridjeva izvedenih od vlastitih imenica koji završavaju na **-ski, -ški, -čki, -čki**

3. KNJIŽEVNOST (60) IZBOR KNJIŽEVNIH TEKSTOVA:

- Alija H. Dubočanin, *Jesenja pisma*
- Gustav Krklec, *Prvi snijeg*
- Ismet Bekrić, *Domovina nije riječ iz spomenara*
- Enisa Osmančević-Čurić, *Želja*
- Ratko Zvrko, *Moja baka*
- Šukrija Pandžo, *Osluškiivanje*
- Grigor Vitez, *Svirala od vrbe*
- Jakov Jurišić, *Srne na santi leda*
- Zehra Hubijar, *Kestenjar*
- Armenska bajka, *Tumačenje snova*
- Ivan Cankar, *Zastidio se majke*
- Japanska bajka, *Zlatna sjekira*
- Aleksa Mikić, *Neočekivani susret*

programskim sadržajima;

- Prepoznavati razliku u pisanju prisvojnih pridjeva izvedenih od vlastitih imenica;
- Dati primjer pisanja prisvojnih pridjeva izvedenih od vlastitih imenica;
- Klasifikovati primjere prisvojnih pridjeva prema nastavcima.

- Samostalno čitati;
- Uočavati temu u poeziji;
- Objašnjavati vezu između dužine stiha, tempa i raspoloženja;
- Razlikovati vrste književnih tekstova na osnovi osnovnih obilježja;
- Uočiti rimu i elemente ritma pjesme;
- Prepoznati raspoloženje koje prevladava u datoj pjesmi;
- Uočavati svakodnevno u pjesmi, izvore nadahnuća i elemente mašte;
- Uočavati slikovitost i jezgrovitost u pjesničkom izrazu;
- Razlikovati pjesme u prozi od pjesama u stihovima
- Razumjeti pročitani sadržaj;

slovim vježbajući na konkretnim primjerima;

- Ovladavati pisanjem velikim slovom u opsegu koji je naznačen u programskim sadržajima;
- Pisati po diktatu;

- Vježbati na konkretnim primjerima

- Otkrivati osnovno raspoloženje iskazano u lirskoj pjesmi;
- Samostalno recitovati pjesme;
- Dočaravati likove i atmosferu izražajnim čitanjem;
- Usavršavati govorne vještine učestvujući u igrokazu;
- Reprodukovati pročitano;
- Prepoznavati i ilustrirati pjesničke slike;
- Prepoznavati pjesme po tematici: pejzažna, rodoljubiva, ljubavna...;
- Formulirati podnaslove logičkim cjelinama;
- Otkrivati i svojim riječima kazati pouke književnoga djela;
- Zapaziti elemente opisa;
- Prepoznati preneseno značenje teksta;
- Opravdavati dužinu stiha u odnosu na broj slogova, rimu, raspoloženje...

- Primjenjivati pravila o pisanju prisvojnih pridjeva.

- Iskazivati vlastiti odnos prema književnome tekstu;
- Samostalno analizirati pročitani sadržaj i raspravljati o njemu;
- Razvijati smisao za isticanje značajnih elemenata teksta;
- Prepoznavati i doživljavati snagu i ljepotu pjesničke riječi;
- Porediti kazivanje u proznome tekstu, raspoloženje u pjesmi, muzičkom djelu, likovnom izrazu;
- Doživljavati ljepotu svim čulima, mislima i osjećajima;
- Preuzimati uloge i unositi promjene u tekst;
- Samostalno stvarati pjesme i sastave kao stvaralački odgovor na pročitano djelo;
- Porediti likove čiji su postupci izrazito suprotstavljeni;
- Spoznavati ono što nije neposredno

<ul style="list-style-type: none"> - Enes Kahvić, <i>Čamac</i> - Branko Ćopić, <i>Nećeš mi vjerovati</i> - Nedžati Zekerija, <i>Zar vam nisam rekao</i> - Jure Kaštelan, <i>Proljeće je slikar</i> - Maja Gjerek –Lovreković, <p><i>Zimska priča</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Željka Horvat – Vukelja, <i>Reumatični kišobran</i> 	<ul style="list-style-type: none"> -Pronalaziti slušne i vidne elemente stiha; - Izražajno recitovati; <ul style="list-style-type: none"> - Dovoditi u vezu dužinu stihova i osnovno raspoloženje u pjesmi; - Oponašati zvukove iz prirode; - Povezivati događaje i likove proznog teksta s mjestom i vremenom radnje; - Određivati tok događaja u vremenskom slijedu – na obimnijem tekstu; - Uočavati mjesto i vrijeme radnje; <ul style="list-style-type: none"> -Ilustrovati sadržaj ili dio sadržaja pročitanoga djela; - Opisivati likove, njihov izgled, postupke, osobine; - Uočavati glavne događaje, glavne i sporedne likove; - Odrediti temu i pouke teksta; - Davati primjere razlika između bajke, sa nestvarnim događajima, i pripovijetke, sa stvarnim događajima; - Procjenjivati osnovna obilježja lika prema izgledu, ponašanju i govoru; - Usvojiti novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšati komunikaciju u usmenom i pisanom obliku; - Pronalaziti i upoređivati dijelove teksta: dijalog, monolog, opis, pripovijedanje; - Davati primjere izmišljenih i stvarnih događaja i likova u priči; - Kritički razmatrati posljedice djelovanja likova; - Koristiti stihove kao poticaj za pisanje vlastitih proznih i poetskih 	<ul style="list-style-type: none"> - Iskazivati misli i osjećanja; - Razlikovati i izdvajati potrebne bitne i zanimljive podatke u tekstovima; - Opravdavati ponavljanja riječi u pjesmi; - Nastavljati niz rimovanih riječi; - Voditi računa o ispravnom položaju tijela pri čitanju, pisanju, slušanju; - Koristiti neverbalnu komunikaciju u funkciji poruke; - Etički analizirati likove i zaključke predstavljati u usmenom i pisanom obliku; - Otkrivati poruke teksta i osobine likova; - Uočavati uzroke i posljedice u ponašanju likova u djelu; - Selektovati i imenovati dijelove fabule: uvod, zaplet, vrhunac, rasplet; <ul style="list-style-type: none"> - Selektovati i otkrivati prenesena značenja u tekstu; <ul style="list-style-type: none"> - Prepričavati tekst na osnovu samostalno sastavljenog plana; - Pokazivati spremnost za stvaranje vlastitih priča iz mašte; - Poboljšavati način komunikacije govorom; - Zamišljati situacije i ponašanja; <ul style="list-style-type: none"> - Učestvovati u igranju po ulogama. 	<ul style="list-style-type: none"> - dato, skrivena značenja i smisao; - Misaono i emotivno se poistovjećivati sa likovima; <ul style="list-style-type: none"> - Mijenjati svoje stavove i ponašanje usvajajući pouke književnoga djela; - Zastupati stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti; - Razvijati empatiju i pokazivati brigu za druge; -Pronalaziti informacije u različitim dijelovima teksta u vezi sa likovima, radnjom, mjestom i vremenom vršenja radnje; - Razmišljati o značenju riječi i obogaćivati svoj rječnik usvajajući nove riječi i izraze; - Povezivati pročitanu sadržaje sa stvarnim životom i ličnim iskustvom; - Pokazivati radoznalost; -Razvijati svijest o važnosti čitanja i interes usmjeren prema čitanju i sadržajima koje nudi knjiga; - Pokazivati interes za vlastito napredovanje; - Razvijati potrebu učenja i postojanja različitih načina da se to postigne; - Prepoznavati i poštovati obilježja kulturnih vrijednosti naroda i narodnosti BiH i drugih kultura u bližem okruženju; - Uočavati i prihvatati različitosti i vrijednosti bosanskohercegovačke, svoje i drugih kultura u skladu sa općeprihvaćenim kulturnim vrijednostima; -Uočavati razlike u pjesničkim slikama;
<p>PREPORUKE ZA LEKTIRU:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bisera Alikadic, <i>Kraljica iz dvorišta</i> 2. Nedžati Zekerija, <i>Djeca triju ulica</i> 3. Ivica Vanja Rorić, <i>Plavi vjetar</i> 4. Karlo Kolodi, <i>Pinokio</i> 5. Johana Spiri, <i>Hajdi</i> 6. Desanka Maksimović, <i>Bajka o labudu</i> 			

	<p>djela;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pronalaziti primjere i uspoređivati dva pojma po sličnosti; - Imenovati i razlikovati književne vrste: bajku, basnu, igrokaz, pripovijetku...; -Uočavati elemente humora u tekstovima. 		<ul style="list-style-type: none"> -Razvijati odgovornost, marljivost, poštenje, istinoljublje, pravdoljublje.
<p>4. KULTURA IZRAŽAVANJA (27)</p> <p>4.1. NARATIVNI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prepričavanje na osnovu samostalno sastavljenog plana (2+2+2) - Pričanje na osnovu datog početka (slike, teksta) (2+2+2) - Pričanje na osnovu datih tematskih riječi (1+1+1) <p>4.2. DESKRIPTIVNI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opis pojave, zbivanja u prirodi (1+1+1) - Opis lika iz najbliže okoline (1+1+1) <p>4.3. INFORMATIVNI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pisanje izvještaja (1+1) <p>4.4. MJJEŠOVITI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pisanje pisma obavijesti (1+1) - Pisanje pisma zahvale (1+1) 	<ul style="list-style-type: none"> - Analizirati tekst i samostalno konstruisati plan pričanja; - Usmeno pričati svoju priču nastupajući pred učenicima u odjeljenju; - Izražavati se jasno i prirodno književnim jezikom; - Posebno oblikovanim govorom dizajnirati i dočarati atmosferu svoje priče; - Konstruisati rečenice koristeći nove izraze, - Stvarati smislenu, povezanu i cjelovitu priču; - Razvijati sposobnost logičkog mišljenja, vještinu pričanja i pravilnog izgovora, - Razvijati sposobnost samostalnog pisanja; - Pisati čitko, lijepo i pravopisno pravilno; -Selektovati informacije potrebne za pisanje izvještaja; - Koristiti nova znanja u pisanju pisma; - Selektovati informacije o načinima pisanja neumjetničkih tekstova. 	<ul style="list-style-type: none"> - Mijenjati eventualne greške u verbalnoj komunikaciji; - Koristiti komunikacijske sposobnosti slušanja i razumijevanja; - Koncizno i jasno govoriti; - Poboľšavati efikasnost pričanja i prepričavanja u usmenoj i pismenoj formi; - Adaptirati svoje govorne vještine kako bi riješio/la problemsku situaciju; - Kreirati svoje pričanje na osnovu datih tematskih riječi; - Primjenjivati pravila o upotrebi velikog slova na početku rečenice i vlastitih imena; - Primjenjivati znake interpunkcije; - Selektovati informacije potrebne za pisanje izvještaja (Ko? Šta? Gdje? Kada? Zašto?); - Kreirati pismo obavijesti i pismo zahvale. 	<ul style="list-style-type: none"> - Utjecati na vlastiti vrijednosni sistem kojim kontrolise svoje ideje pri pričanju i pisanju; - Zastupati svoje stavove u pričanju i prepričavanju; - Iskorištavati resurse vlastitih riječi za naraciju; - Dati primjere pričanja prepričavanja, opisivanja i informacije.
<p>5.MEDIJSKA KULTURA (8)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Strip 	<ul style="list-style-type: none"> - Nabrojati koja su izražajna sredstva stripa; 	<ul style="list-style-type: none"> - Kreirati sekvence stripa; - Sažeti i adaptirati tekst za prikazivanje 	<ul style="list-style-type: none"> - Efektivno komunicirati;

<ul style="list-style-type: none"> - Dokumentarni film - Dokumentarnii film po izboru 	<ul style="list-style-type: none"> - Kobinovati ilustraciju i tekst pri izradi stripa; - Dati primjere za upotrebu likova, postavku stripa i dijaloge; - Prepoznati da se dokumentarni film oslanja na život, na događaje u zbilji; - Opisati na koji način životinje međusobno komuniciraju; - Zaključiti u kakvoj su međusobnoj vezi bića; - Analizirati pouku i poruku; 	<ul style="list-style-type: none"> u formi stripa; - Prepoznati poruku stripa i uočiti osobine likova; - Kreirati nove ideje koje mogu biti tema dokumentarnog filma; - Učestvovati u debati o pitanjima u vezi različitih stavova o životinjama; - Na različite načine prezentovati ideje: Venov dijagram, mapa uma; 	<ul style="list-style-type: none"> - Pokazati otvorenosti uma i spremnosti prihvatanja novih informacija; - Procijeniti, zauzeti i odbraniti stav; - Djelovati samopouzđano pri rješavanju pitanja iz stvarnog života, u kombinaciji sa osvrtom na vlastite radnje;
<ul style="list-style-type: none"> - Usporedba knjige i pozorišne predstave (filma): <i>Pinokio</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - Porediti izražajna sredstva pozorišta i pisanog djela; 	<ul style="list-style-type: none"> - Iznositi mišljenje o gledanoj predstavi; - Saslušati mišljenje drugih; 	<ul style="list-style-type: none"> - Demonstrirati poželjno ponašanje u kulturnim ustanovama;
<ul style="list-style-type: none"> - Radioemisije, posjeta školskoj/ lokalnoj radiostanici 	<ul style="list-style-type: none"> - Identifikovati zvučna izražajna sredstva; - Identifikovati elemente govora: jasnoća, akcenat, emocije, uvjerljivost...; - Diksutovati o osnovnom principu na kojem počiva radio-prenos; 	<ul style="list-style-type: none"> - Slušati i razumjeti govornu poruku u mnoštvu komunikacijskih situacija; - Formulirati jasna i smisljena pitanja prilikom posjete radiostanici; - Učestvovati u razrednom projektu – snimanju mini radijske emisije; 	<ul style="list-style-type: none"> - Temeljito i odgovorno prikupljati, organizirati i analizirati podatke; - Pokazivati interes za rješavanje problema i zadataka timskim radom;
<ul style="list-style-type: none"> - Dječiji listovi 	<ul style="list-style-type: none"> - Nabrojati neke dječije časopise; - Prepoznati dječiji list kao izraz stvaralaštva odraslih za djecu i djece za djecu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kritički čitati - Pokazivati spremnost za pisano i likovno komuniciranje sa dječjim listovima, u vidu saradnje s njima. 	<ul style="list-style-type: none"> - Razvijati pozitivan, ali kritički stav prema sadržajima dječijih časopisa i listova; - Razvijati osjećaj za preciznost, urednost i preglednost.

NAPOMENA:

Nastavnik ima slobodu da u procesu planiranja, na osnovu procjene svoga razreda, dostupnih resursa i drugih okolnosti, bira i raspoređuje tekstove i posveti im onoliko vremena/časova koliko je potrebno za postizanje ishoda učenja.

PETI RAZRED

Nastavni predmet Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost u petom razredu osnovne škole sadrži sljedeća područja:

1. Čitanje i pisanje
2. Jezik
3. Književnost
4. Kultura izražavanja
5. Medijska kultura

Ishodi učenja

ČITANJE I PISANJE

- Čita tečno oba pisma i razumije pročitano;
- rješava zadatke čitanja;
- čita različitu literaturu prilagođenu uzrastu;
- piše ravnopravno oba pisma poštujući norme za pisanje;
- piše koristeći pravopisna pravila.

JEZIK

- Razlikuje zavičajni i književni govor;
- razlikuje gramatičke kategorije promjenjivih riječi;
- klasifikuje promjenjive vrste riječi prema programskim sadržajima;
- vrši komparaciju pridjeva;
- upoznaje i primjenjuje pravopisna pravila;
- razlikuje rečenične dijelove;
- klasifikuje osnovne i zavisne rečenične dijelove;
- razlikuje vrstu riječi od službe riječi u rečenici;
- piše upravni govor u svim oblicima;
- pravilno koristi interpunkcijske oznake u većini rečenica.

KNJIŽEVNOST

- Razumije pročitani tekst;
- iskazuje dojam o pročitanoj djelu;
- otkriva osjećanja iskazana u lirskoj pjesmi;
- uočava stih, strofu, rimu;
- određuje jednostavna i česta stilsko sredstva (poređenje, epitet);

- locira tekst u vremenu i prostoru;
- imenuje vrstu književnoga djela;
- zaključuje o čemu tekst govori;
- ilustruje sadržaj ili dio sadržaja pročitana djela;
- otkriva i formuliše ideju/pouke književnoga djela;
- čita, razumije i reprodukuje sadržaj djela samostalno;
- uočava uzroke i posljedice u ponašanju likova u djelu;
- poredi likove navodeći njihove osnovne osobine na osnovu dijaloga i postupaka;
- podrži tvrdnje o djelu odgovarajućim citatima (dijelovima teksta);
- zapaža i označi logičke cjeline u kompoziciji teksta;
- poredi književne tekstove s obzirom na tematiku, ljepotu kazivanja i jezički aspekt;
- prepoznaje i navodi razlike između lirske pjesme, priče i igrokaza;
- usvaja novonaučne riječi i pojmove te tako poboljšava komunikaciju u usmenom i pisanom obliku;
- reprodukuje sve važne elemente književnoga djela;
- reprodukuje sadržaj prilagođavajući ga posebnim zahtjevima (mijenja kraj ili redoslijed događaja, sažima tekst i sl.);
- interpretira književni tekst iznoseći svoje lično viđenje;
- poredi tekst sa situacijama iz svakodnevnog života;
- vrši selekciju pojava, događaja i likova klasifikujući ih (dobro/loše, lijepo/ružno, veselo/tužno, skoro/davno...);
- mijenja svoje stavove i ponašanje usvajajući pouke književnoga djela;
- podstiče pozitivne primjere u okruženju;
- koristi sve dostupne resurse za bolje razumijevanje djela;
- koristi znanja stečena u drugim predmetima i drugim oblastima života i rada.

KULTURA IZRAŽAVANJA

- Za pričanje koristi nove riječi koje obogaćuju pričanje;
- piše latiničnim i ćirilničnim pismom;
- koristi pravopisna pravila;
- kreira priču bez sastavljanja plana;
- sažima svoju priču tako da priča ne izgubi smisao i poruku/pouku;
- prepričava događaj i doživljaj;
- inetgriše u svoje pričanje elemente nestvarnog;
- kreira opis pejzaža koristeći jezičko-stilska sredstva.

MEDIJSKA KULTURA

- Nabraja izražajne mogućnosti filma, pozorišta/kazališta i literarnih djela;
- pokazuje stalnu želju za praćenjem kulturnih zbivanja u mjestu;
- na različite načine prezentuje ideje u vezi razvoja radnje i literarne – filmske osnove djela;

- dostupne resurse na adekvatan način koristi za stjecanje i promociju znanja, vještina, sposobnosti i aktivizma u zajednici;
- vrši pozitivnu diskriminaciju medijskih sadržaja;
- odgovorno pristupa mreži: promišlja prije objave sadržaja, poštuje druge u online svijetu, obraća pažnju na moguće opasnosti prilikom osobnih susreta s on-line prijateljima.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. ČITANJE I PISANJE (15) 1.1. ČITANJE (10) 1.2. PISANJE (5)	<ul style="list-style-type: none"> - Čitati oba pisma tečno i s razumijevanjem; - Razumjeti sadržaj čitanja sa određenim zadatkom (traženje nepoznatih riječi, momenat u tekstu koji treba ilustrirati, dati podnaslove dijelovima teksta, kao pripremu za usmeno prepričavanje, po ulogoma, ...). - Pisati oba pisma poštujući norme za pisanje istih; - Primjenjivati ravnopravno oba pisma u pisanju pismenih vježbi i školskih i domaćih zadataka; - Razvijati naviku čitanja i pisanja oba pisma. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pravilno naglašavati (gramatički, logički i psihološki) pojedine riječi ; - Napredovati sa sigurnošću u svojim čitalačkim sposobnostima; - Analizirati svoje čitanje; - Manipulisati ravnopravno latiničnim i ćiriličnim pismom u svom radu; - Usavršavati čitanje i pisanje oba pisma; - Demonstrirati pravilno pisanje oba pisma. 	<ul style="list-style-type: none"> - Mariti za kvalitet svoga čitanja; - Čitati literaturu prilagođenu uzrastu; - Inicirati čitanje tekstova na omiljenu temu iz umjetnosti, prirodnih i tehničkih nauka; - Organizovati svoje vrijeme s ciljem bogaćenja kulture čitanja; - Pokazivati brigu za svoj napredak u savladavanju oba pisma; - Davati primjer pravilnog i urednog pisanja oba pisma kao i pravilnog povezivanja slova; - Održavati nivo kvaliteta svog rada.
2. JEZIK (30) 2.1. RJEČNIK <ul style="list-style-type: none"> - Zavičajni govor i književni jezik - Riječi iz mog zavičaja 	<ul style="list-style-type: none"> - Identifikovati riječi zavičajnog govora; - Analizirati značenje riječi zavičajnog govora; - Uspoređivati zavičajni i književni jezik; - Prikupljati riječi zavičajnog govora; - Klasifikovati riječi po abecednom redoslijedu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Uočavati i izdvajati riječi zavičajnog govora; - Povezivati značenje riječi zavičajnog govora sa riječima književnog govora; - Prilagođavati svoj govor književnom jeziku; - Dizajnirati i bilježiti riječi zavičajnog govora. 	<ul style="list-style-type: none"> - Prihvatati standardni književni jezik i svakodnevno prilagođavati svoj govor; - Identifikovati i razlikovati riječi zavičajnog i književnog govora.

<p>2.2. GRAMATIKA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Imenice (stvarne i nestvarne) - Zamjenice (lične, prisvojne, pokazne) - Pridjevi – komparacija - Brojevi (glavni, redni, zbirni) <p>Rečenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Atribut i apozicija - Objekt - Priloške (adverbijalne) odredbe za mjesto, vrijeme i način 	<ul style="list-style-type: none"> - Razlikovati promjenjive vrste riječi u opsegu koji je naznačen u programskim sadržajima (i glagole); - Uočavati i klasifikovati stvarne i nestvarne imenice kao kategoriju općih imenica; - Izvoditi i dati primjer komparacije pridjeva; -Identifikovati imenice, zamjenice, pridjeve, brojeve i glagole u opsegu koji je naznačen u programskim sadržajima; - Pisati brojeve slovima i ciframa; - Demonstrirati ranije stečena znanja o rečenici; - Definirati zavisne rečenične dijelove; - Razlikovati međusobno zavisne rečenične dijelove (atribut , apoziciju, objekat, priloške odredbe za mjesto, vrijeme i način); - Identifikovati zavisne rečenične dijelove (atribut , apoziciju, objekt, priloške odredbe za mjesto, vrijeme i način) u rečenici; - Klasifikovati službu riječi u rečenici kao glavne i zavisne rečenične članove; - Kreirati samostalno rečenice u kojima su zastupljeni dijelovi rečenice naznačeni programskim sadržajima; -Analizirati rečenicu uočavajući i imenujući njene dijelove glavne rečenične članove i zavisne rečenične članove; -Konstruisati samostalno rečenice. 	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznati i izdvojiti iz teksta imenice, zamjenice, pridjeve, brojeve i glagole; - Razdvajati stvarne od nestvarnih imenica; - Vršiti komparaciju pridjeva; - Uočavati razliku između glavnih, rednih i zbirnih brojeva zapisanih cifrom i slovima; - Uočavati i izdvajati dijelove rečenice; - Sastavljati rečenice koje sadrže više rečeničnih dijelova; - Razlikovati vrstu riječi od službe riječi u rečenici. 	<ul style="list-style-type: none"> - Identifikovati i grupisati riječi iz teksta prema učenim vrstama; - Rješavati zadatke u kojima je potrebno odrediti službu riječi u rečenici i vrste riječi; - Izvještavati o svom radu.
<p>2.3.PRAVOPIS I PRAVOGOVOR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Naglašene i nenaglašene riječi u rečenici 	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznati naglašene i nenaglašene riječi u rečenici; - Usporediti promjene koje se 	<ul style="list-style-type: none"> - Vršiti uz nadzor naglašavanje pojedinih riječi u rečenici; - Primjećivati razliku u značenju 	<p>Razlikovati po sluhu naglašene i nenaglašene riječi u rečenici</p>

- Upravni i neupravni govor (tri načina)

- Interpunkcijski znaci (crt, zarez, tačka, dvotačka, upitnik, uzvičnik, navodnici)

- Upotreba velikog slova

3. KNJIŽEVNOST (88)

3.1. IZBOR KNJIŽEVNIH TEKSTOVA (60)

- M.Ć. Ćatić, *Bosna žubori*
- D. Cesarić, *Jesen*
- R.M. Rilke, *Na uglu*
- E. Kišević, *Kiša*
- D. Kulidžan, *Potočić*
- G. Krklec, *Bijeli grad*
- Š. Pandžo, *Posljednje laste*
- G. Vitez, *Ševina jutarnja pjesma*
- N. Kapidžić- Hadžić, *Najdraža pisma ili Bršljan*
- A.S. Puškin, *Bajka o ribaru i ribici*
- I. Andrić, *Aska i vuk*
- H. Dubočanin, *Šarko*
- S. Kulenović, *Cesta*
- S. Bulajić, *Sarka*
- E. Peroci, *Majčin dar*
- Mikić, *Lipov cvat*
- E. Berbić, *Kako je otišlo ljeto*
- B. Čopić, *Izokrenuta priča*

- događaju naglašavanjem riječi u rečenici;
- Prepoznati razlike između neupravnog i upravnog govora;
- Analizirati primjere upravnog i neupravnog govora;
- Ukazati na razlike upravnog i neupravnog govora;
- Formulirati rečenice u sva tri oblika upravnog govora;
- Koristiti pravilno interpunkcijske znake pri pisanju upravnoga i neupravnog govora;
- Koristiti pravila o pisanju velikog slova.

- Razumjeti pročitani tekst;
- Iskazati dojam o pročitanoj djelu; locirati tekst u vremenu i prostoru;
- Imenovati vrstu književnoga djela; zaključiti o čemu tekst govori;
- Ilustrirati sadržaj ili dio sadržaja pročitanoj djelu;
- Usporediti likove navodeći njihove osnovne osobine na osnovu dijaloga i postupaka te to potkrijepiti dokazima iz teksta;
- Zapaziti i označiti logičke cjeline u kompoziciji teksta;
- Odrediti jednostavna i česta stilska sredstva (poređenje, epitet); usporediti književne tekstove s obzirom na tematiku, ljepotu kazivanja i jezički aspekt;
- Objasniti teme i motive književnog djela;
- Usvojiti novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšati komunikaciju u usmenom i pisanom

- rečenice naglašavanjem određene riječi;
- Usavršiti načine pisanja upravnog i neupravnog govora;
- Vršiti pretvorbu rečenica napisanih u neupravnom govoru u upravni i obrnuto;
- Kombinirati pisanje upravnog i neupravnog govora u sva tri oblika.

- Otkriti osjećanja iskazana u lirskoj pjesmi;
- Uočiti stih, strofu, rima;
- Prepoznati i navesti razlike između lirske pjesme, priče i igrokaza;
- Otkriti i formulirati ideju/pouku književnoga djela;
- Pročitati, razumjeti i reprodukovati sadržaj djela;
- Uočiti uzroke i posljedice u ponašanju likova u djelu;
- Podržati odgovarajućim dijelovima teksta svoje tvrdnje o djelu.

- Razlikovati oblike upravnog i neupravnog govora;

- Prihvatiti i primijeniti pravopisnu normu.

- Reprodukovati sve važne elemente književnoga djela;
- Reprodukovati sadržaj prilagođavajući ga posebnim zahtjevima (mijenjati kraj ili redoslijed događaja, sažimati tekst i sl.);
- Interpretirati književni tekst iznoseći svoje lično viđenje;
- Braniti svoj stav o djelu potkrepljujući ga argumentima iz teksta;
- Uspoređivati tekst sa situacijama iz svakodnevnog života;
- Vršiti selekciju pojava, događaja i likova klasifikujući ih (dobro/loše, lijepo/ružno, veselo/tužno, skoro/davno...);
- Mijenjati svoje stavove i ponašanje usvajajući pouke književnoga djela;
- Zastupati stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti;
- Razvijati empatiju i pokazivati brigu

<ul style="list-style-type: none"> - V. Krmpotić, <i>Koliko je teška pabuljica</i>, igrokaz - G. Vitez, <i>Plava boja snijega</i>, igrokaz - Narodna priča, <i>Ko je na svijetu najjači</i> - Narodne poslovice, zagonetke, pitalice, brzalice 	<p>obliku.</p>		<p>za druge;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Podsticati pozitivne promjene u okruženju; - Koristiti sve dostupne resurse za bolje razumijevanje djela; - Koristiti znanja stečena u drugim predmetima i drugim oblastima života i rada.
<p>3.2. LEKTIRA (28)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. A. Hromadžić, <i>Patuljak vam priča</i> 2. A.H. Dubočanin, <i>Tiba rijeka djetinjstva</i> 3. P. Bak, <i>Veliki talas</i> 4. K. Mahmutefendić, <i>Roman o novčiću</i> 5. Z. Balog, <i>Nevidljiva Iva</i> 6. Z. M. Jovanović, <i>Bulke pored pruge</i> 7. Đ. Rodari, <i>Putovanje Plave Strijele</i> 8. I. Bekrić, <i>Jesen u gradu</i> 9. M. Lovrak, <i>Vlak u snijegu</i> 10. I. Brlić-Mažuranić, <i>Priče iz davnine</i> 11. V. Milošević, <i>Djeca su vojska najjača</i> 12. Dž. Latić, <i>Srebrna česma</i> 			
<p>4. KULTURA IZRAŽAVANJA (30)</p>			
<p>4.1. NARACIJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prepričavanje bez obaveznog sastavljanja plana (2+2+2) - Prepričavanje s usmjerenjem na sažimanje teksta (2+2+2) - Pričanje na osnovu datih tematskih riječi (1+1+1) - Pričanje događaja i doživljaja (2+2+2) - Pričanje događaja sa elementima nestvarnog (1+1+1) <p>4.2. DESKRIPCIJA</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Razvijati umijeće slušanja, čitanja, anliziranja i stvaranja literarnih tekstova odgovarajućih svom uzrastu; - Usmeno pričati svoju priču nastupajući pred odjejenjem; - Izražavati se jasno i prirodno književnim jezikom; - Posebno oblikovanim govorom dizajnirati i dočaravati atmosferu svoje priče; - Stvarati smislenu, povezanu i cjelovitu priču prema zadatom obliku; - Razvijati sposobnost logičkog mišljenja, vještinu pričanja i pravilnog 	<ul style="list-style-type: none"> - Mijenjati eventualne greške u pričanju i pisanju; - Koncizno i jasno govoriti; - Poboljšavati efikasnost pričanja i prepričavanja u usmenoj i pismenoj formi; - Adaptirati svoje govorne vještine kako bi riješio/la problemsku situaciju; - Kreirati svoje pričanje na osnovu datih tematskih riječi; - Primjenjivati pravila o upotrebi velikog slova; - Primjenjivati znake interpunkcije; 	<ul style="list-style-type: none"> - Utjecati na vlastiti vrijednosni sistem kojim kontroliše svoje ideje pri pričanju i pisanju; - Zastupati svoje stavove u pričanju i prepričavanju; - Iskorištavati resurse vlastitih riječi za naraciju; - Dati primjere pričanja, prepričavanja i opisivanja; - Balansirati između elemenata stvarnog i nestvarnog u priči; - Izražavati se književnim jezikom.

<ul style="list-style-type: none"> - Opis pojave, zbivanja u prirodi (1+1+1) - Opis pejzaž (1+1+1) <p>5.MEDIJSKA KULTURA (12)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poređenje izražajnih mogućnosti filma, kazališta/pozorišta /teatra i književnih djela - Usporedba knjige i filma: <i>Vlak u snijegu</i> - Sadržaji štampe /tiska - Ovladavanje terminologijom važnom za snalaženje u svijetu filma, TV-a, radija, štampe - Medijski sadržaji - Internet (pojam, historijat, razvoj, pravila za sigurnije korištenje) 	<p>izgovora;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razvijati sposobnost samostalnog pisanja; - Pisati čitko, lijepo i pravopisno pravilno; - Selektovati informacije potrebne za pisanje događaja i doživljaja; -Analizirati i opisati zbivanje u prirodi; -Analizirati i opisati pejzaž. - Nabrojati koje su izražajne mogućnosti filma, pozorišta i literarnog stvaralaštva; - Primjenjivati ranije stečena znanja u novim i konkretnim situacijama; - Interpretacijom tumačiti film/knjigu utvrđujući smisao djela u cjelini i njegovih dijelova; - Usporediti načine na koji su korištena izražajna sredstva; - Pregledanjem različitih časopisa i listova kategorisati časopise, strip i ostale vrste tiska; - Zaključiti da postoji potreba za informacijama koje štampa nudi; - Izjaviti šta se podrazumijeva pod pojmovima: ciljna grupa, kontakt, skraćena RP, kontakt-emisija, tjednik, mjesečnik i tiraž; - Opisati razloge zbog kojeg su djeca i tinejdžeri najveće žrtve reklama; - Selektovati sadržaje putem kojih mediji pokušavaju privući publiku na različite načine i za različite svrhe; -Ocijenitikoja jefunkcijamedijai informacijau društvu; - Opravdati razloge nastanka interneta; - Zaključiti u koje svrhe mladi koriste i 	<ul style="list-style-type: none"> - Sa sigurnošću napredovati u svojim sposobnostima pričanja i pisanja zadanih odlika. - Pokazati spremnost za uspješnu komunikaciju, timski rad i suradnju; - Opravdati odnos između filmske radnje i muzičke podloge; - Učestvovati u debati o etičkim pitanjima koji se javljaju u filmu/knjizi; - Prezentovati ideje na različite načine; - Evaluirati korisnost informacija; - Pokrenuti, dizajnirati razredne, školske ili zidne novine; - Uočiti načine prilagođavanja pisanih sadržaja (stil, rječnik) za uspješno komuniciranje s publikom; - Sposobnost komunikacije s medijima i odabira prikladnih sadržaja; - Sposobnost identifikovanja tehničkih, simboličkih i narativnih kodova medija (publiku, svrhu, autora, tehničke ili tekstualne značajke, kontekst); - Interpretirati vizualne detalje: čitanje plakata bez teksta, uočavanje značenja; - Analizirati i ocijeniti problematiku savremenog medijskog prostora; - Sposobnost formulisanja vlastitih 	<ul style="list-style-type: none"> - Pokazati spremnost da teži estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza; - Davati primjer u vezi razvoja radnje i pripovijedne osnove filma; - Pristupati otvoreno tuđem mišljenju i argumentima i uključivati se u konstruktivan i kritički dijalog; - Promišljati i kritički sagledavati sadržaj; - Koristiti dostupne resurse za promociju znanja i aktivizma; - Teoretizirati o pitanjima kako živjeti s medijima; - Razvijati motivaciju i kapacitet za cjeloživotno učenje i učenje iz svih dostupnih izvora znanja; - Selekcija medijskih sadržaja: poučno, manje poučno, TV kič, kritički osvrt na reklamne sadržaje; - Sudjelovati u projektnim zadacima koji zahtijevaju korištenje različitih vrsta izvora; - Kritička refleksija; - Osposobljenost za kompetentniju komunikaciju s pisanim i elektronskim
--	--	---	---

	<p>mogu koristiti internet;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Navesti i objasniti izazove i rizike korištenja interneta; - Analizirati pravila za sigurnije korištenje interneta: blokiranje, zaštita fotografija i privatnih podataka, sigurnosne postavke, anti-virus programi; - Ocijeniti štetnost internetskog nasilja na mlade. 	<p>argumenata u vezi negativnog utjecaja medija na učenike;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Evaluirati utjecaj i istinitost reklama; - Razvijati sposobnost kritičke analize medijskih ponuda; - Voditi dnevnik upotrebe i interakcije sa medijima; - Odgovornije koristiti društvene mreže i internet općenito; - Kritički analizirati sadržaje koji se nude putem interneta; - Igrati edukativne igrice; - Uz pomoć odraslih podesiti opcije sigurnosti i opcije privatnosti na svojim računarima; - Usporediti online sigurnost sa sigurnošću kuće; - Na ispravan način reagirati u slučaju internetskog nasilja. 	<p>medijima;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Utjecati na odgovornu upotrebu informacija zadanih iz različitih medija; - Konceptualizirati (dolazak do objašnjenja, razjašnjavanje i konkretizovanje) medijskih sadržaja; - Poimati nauku i tehnologiju uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja; - Svjesno preuzimati odgovornost za vlastite postupke; - Djelotvorno i etički koristiti informacije.
--	---	--	--

NAPOMENA:

Nastavnik ima slobodu da u procesu planiranja, na osnovu procjene svoga razreda, dostupnih resursa i drugih okolnosti, bira i raspoređuje tekstove i posveti im onoliko vremena/časova koliko je potrebno za postizanje ishoda učenja.

ŠESTI RAZRED

Nastavni predmet Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književost u šestom razredu osnovne škole sadrži sljedeća područja:

1. Jezik
2. Književnost
3. Kultura izražavanja
4. Medijska kultura

Ishodi učenja

JEZIK

- Prepoznaje slijed glasova/slova abecede i azbuke;
- otkriva glavne rečenične članove (predikat i subjekat);
- prepoznaje i primjenjuje zavisne i nezavisne rečenične članove (subjekt, predikat, atribut, apoziciju, objekt, priloške/adverbijalne odredbe);
- razlikuje pojam promjenljivih i nepromjenljivih vrsta riječi;
- prepoznaje i primjenjuje sve vrste imenica;
- razumije pojam padeža i njihovo značenje, funkciju padeža i značaj prijedloga uz padeže;
- prepoznaje u izvedenim riječima osnovu i nastavak;
- prepoznaje i primjenjuje opisne i gradivne pridjeve, slaganje pridjeva s imenicom u rodu, broju i padežu;
- uočava, razumijeti i primjenjuje komparaciju pridjeva;
- prepoznaje, razumije pojam i primjenjuje zamjenice u tekstu (lične i nelične imeničke, lična povratna **sebe/se**, i naglašene oblike ličnih zamjenica)
- prepoznaje i uočava funkciju glagola u rečenici, te razlikovati duže i kraće oblike pomoćnih glagola **biti** i **htjeti**
- prepoznaje glavne i redne brojeve, zna ih mijenjati po padežima i uočava ograničenost promjene glavnih brojeva;
- pravilno upotrebljava veliko slovo u pisanju jednočlanih i višečlanih naziva zemalja, gradova, sela, naseljenih mjesta, etnika, planeta, okeana;
- pravilno piše prisvojne pridjeve na **-ski, -ški, -čki, -ćki**;
- primjenjuje superlativ pridjeva i pridjeva nastalih od imenica u čijoj osnovi se nalazi glas/slovo **j**;
- pravilno koristi riječce **ne** i **li** u pisanju;
- pravilno piše grupe glasova **je/ije** u komparativu pridjeva, umanjenicama i pisanje afrikata;
- koristi interpunkcijske znake (zarez u nabrajanju, apoziciji, vokativu, tačka iza rednih brojeva, upitnik, uzvičnik i znaci navoda);
- koristi brojeve od 11 do 19 u pisanju, kao i višecifrene brojeve;
- primjenjuje navodne znake u rečenici po pravilima standardnog jezika;
- primjenjuje pravilan izgovor i pisanje afrikata **č,ć,dž,đ**;
- analizira upotrebu velikog slova i identifikuje pravilnu upotrebu među datim višečlanim nazivima;
- daje samostalne primjere u pisanju prisvojnih pridjeva izvedenih od vlastitih imenica;
- primjenjuje po pravilima standardnog jezika pisanje upravnog i neupravnog govora;

- pokazuje vladanje pravopisnim pravilima standardnog jezika;
- prihvata bogatstvo i različitost našeg jezika iz prošlosti;
- zaključuje da b/h/s ima svoje porijeklo;
- identifikuje glagoljicu, bosančicu, ćirilicu i arabicu u pisanom obliku;
- prepoznaje osobenosti našeg jezika u prošlosti i historijski trenutak njegove upotrebe.

KNJIŽEVNOST

- Razumije pročitani tekst i iskazuje dojam o pročitanoj djelu;
- određuje jednostavna i česta stilska sredstva (poređenje, epitet);
- prepoznaje obilježja rodoljubive, opisne i šaljive pjesme;
- razumije preneseno značenje;
- otkriva osjećanja iskazana u lirskoj pjesmi; uočava stih, strofu, rimu i glavna obilježja ritma pjesme; određuje lirske slike, motive i poentu pjesme;
- upoznaje usmenu književnu baštinu;
- prepoznaje i navodi razlike između lirskih i epskih vrsta u usmenoj narodnoj književnosti, razlikuje epsku od lirske narodne pjesme na temelju opreke događaja i doživljaja;
- uočava stalne epitete i deseterac kao obilježja usmenoga stvaralaštva;
- locira tekst u vremenu i prostoru;
- imenuje vrstu književnoga djela i određuje temu;
- ilustruje sadržaj ili dio sadržaja pročitanoj djelu;
- obilježava logičke cjeline u kompoziciji teksta;
- otkriva i formuliše ideju/pouku književnoga djela,
- samostalno čita, razumije i reprodukuje sadržaj djela; reprodukuje sadržaj prilagođavajući ga posebnim zahtjevima (mijenja kraj ili redoslijed događaja, sažima tekst i sl.);
- samostalno interpretira književni tekst iznoseći svoje lično viđenje; brani svoj stav o djelu potkrepljujući ga argumentima iz teksta;
- objašnjava razliku između priče, romana i igrokaza na osnovu glavnih značajki književne vrste;
- razvija svijest o opstojnosti naroda i nacionalnih i kulturnih vrednota (domoljublje, junaštvo, hrabrost, vjernost, običaji, tradicija) koje utjelovljuju junaci opjevani i epskim narodnim pjesmama;
- navodi osnovne osobine likova te to potkrepljuje dokazima iz teksta; vrši moralnu karakterizaciju likova (hrabar, plemenit, kukavica...) i selekciju pojava, događaja i likova klasifikujući ih (dobro/loše, lijepo/ružno, veselo/tužno, skoro/davno...), uočava uzroke i posljedice u ponašanju likova u djelu;
- uspoređuje tekst sa situacijama iz svakodnevnog života, usvaja pouke književnoga djela, i u skladu s tim, mijenja svoje stavove i ponašanje;
- interpretira tekst zastupajući stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti; razvija empatiju i pokazuje brigu za druge,
- na temelju stečenih znanja i utisaka o djelu, utiče na promjene u okruženju,
- koristi sve dostupne resurse za bolje razumijevanje djela; koristi znanja stečena u drugim predmetima i drugim oblastima života i rada.
- usvaja novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšava komunikaciju u usmenom i pisanom obliku.

KULTURA IZRAŽAVANJA

- Koristi se vlastitim riječima i sažeto prepriča pročitani ili odslušani tekst, izražava mišljenje i ima stav o temi pripovijedanja kako bi mogao učestvovati u razgovoru na istu temu;
- bira samostalno prave riječi i rečenice kako bi postigao/la hronologiju pri pričanju;
- drži pažnju slušatelja prilikom vlastitog čitanja ili recitiranja različitih tekstova;
- izdvaja važne dijelove iz tekstova i govorno obilježava pojedine sadržaje;
- opisuje subjektivno i objektivno ono što vidi te razvija i širi estetske vrednote o unutarnjem i vanjskom prostoru;
- pojednostavljuje informaciju i prenosi je u formi pisma (službenog ili privatnog);
- slijedi upute na različitim službenim formularima (uputnice, priznanice).

MEDIJSKA KULTURA

- Definiše postojanje različitih vrsta medija;
- prepoznaje najvažnija obilježja pojedinih vrsta medija na razlikovnom nivou;
- definiše šta je film i razlikuje rodove i vrste;
- definiše zvučni i nijemi film kao i film u boji i crno-bijeli;
- uočava pozorišna izražajna sredstva;
- uočava radijska izražajna sredstva;
- samostalno se služi referentnom zbirkom, rječnikom, enciklopedijom i pravopisom;
- opisuje vlastiti doživljaj i sadržaj filmskih ostvarenja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. JEZIK (43) 1.1. GRAMATIKA - Riječ (značenje, oblik, funkcija) - Pisana i usmena riječ -Punoznačne i nepunoznačne riječi -Jednoznačnost i višeznačnost riječi (polisemija) Promjenjive vrste riječi : Imenice Zamjenice	-Definisati riječ i njeno značenje; - Razlikovati pisanu od usmene riječi; - Objasniti ulogu i značenje punoznačnih i nepunoznačnih riječi u jeziku; - Prepoznati riječi koje imaju svoje osnovno (leksičko) i preneseno značenje, - Definisati promjenjive riječi; - Uočavati promjenjive riječi u tekstu; - Prepoznati zamjenice i razlikovati službu (pridjevsku i imeničku); - Uočiti povratnu zamjenicu sebe/se ;	- Objasniti pojam leksika; - Prepoznati oblike roda i broja; - Prepoznati punoznačne i nepunoznačne riječi i primijeniti ih u govoru i pisanju; - Primijeniti jednoznačne i višeznačne riječi u govoru i pisanju; - Prepoznati osnovu i nastavak u promjenjivoj riječi; - Pravilno primijeniti deklinaciju zamjenica; - Prepoznati padežni oblik u promjenjivoj riječi;	Ukazati na bogatsvo riječi u našem jeziku (sinonimi, tuđice); - Razvijati interes za otkrivanje snage, dubine i ljepote riječi; - Razlikovati punoznačne od nepunoznačnih riječi u odnosu na mogućnosti službe u rečenici; - Koristiti jezičke sposobnosti i komunikacijske vještine; -Razlikovati promjenjive riječi od nepromjenjivih riječi; - Usvojiti znanja o upotrebi zamjenica u standardnom jeziku,

<p>Pridjevi Glagoli (proširivanje znanja o promjenjivim vrstama riječi)</p> <p>Zamjenice :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Upitne i odnosne zamjenice - Neodređene , odrične i opće zamjenice - Povratna zamjenica, povratna/prisvojna zamjenica <p>Padeži (nazivi, značenje i padežna pitanja):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nominativ - Genitiv - Dativ - Akuzativ - Vokativ - Instrumental - Lokativ <ul style="list-style-type: none"> -Uočavanje padeža u tekstu -Deklinacija imenica,pridjeva i brojeva - Deklinacija ličnih zamjenica (kraći i duži oblici) -Prilozi (mjesni,vremenski,načinski) - Prijedlozi -Veznici -Uzvici -Partikule (riječce) -Predikat (glagolski i imenski) -Subjekat (više subjekata u rečenici, neizrečeni subjekat) -Subjekatski i predikatski skup riječi riječi (subjekt, predikat, atribut, apozicija, objekat, priloške odredbe) 	<ul style="list-style-type: none"> -Imenovati padeže, uočiti padežno pitanje; - Razumjeti osnovnu ulogu padeža u rečenici, - Prepoznati padeže u rečenici pomoću padežnih pitanja; - Uočiti zavisne i nezavisne padeže; - Otkriti službu u rečenici; - Otkriti padežne oblike u tekstu; - Prepoznati padežne oblike u promjenljivim riječima; - Uočiti padežne oblike ličnih zamjenica (kraći i duži oblici); - Opisati priloge, njihovo značenje; - Uočiti službu priloga u rečenici; - Uočiti nepromjenjivost prijedloga; - Definirati značenje prijedloga; -Imenovati značenje veznika, uzvika i riječca u jeziku; - Uočiti nepromjenjivost veznika, uzvika i riječca; - Prepoznati glagolski predikat kao glagolski dio rečenice; - Otkriti rečenice sa više subjekata; - Prepoznati rečenice sa neizrečenim subjektom; - Opisati rečenične članove; - Prepoznati ih u proširenoj rečenici; - Otkriti pripadnost rečeničnih članova subjekatskom skupu i predikatskom skupu riječi. 	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznati padeže u njihovim osnovnim značenjskim ulogama; - Primijeniti deklinaciju u imenskim riječima; - Uočiti nastavke za padežni oblik (oblici jednine i množine); - Prepoznati službu u rečenici svakog padežnog oblika; - Primijeniti deklinaciju imenica i pridjeva u govornom i pisanom obliku, uočiti slaganje u rodu broju i padežu; - Primijeniti deklinaciju ličnih zamjenica; - Identifikovati nepromjenjivost priloga (mjesni, vremenski) kao njihovu promjenjivost (načinski prilozima); - Primijeniti prijedloge u pisanju i govoru; - Uočiti pravilnu upotrebu prijedloga s/sa; - Primijeniti veznike, uzvike i riječce u govoru i pisanju; - Ukazati na složenost imenskog predikata i ulogu pomoćnog glagola u tvorbi; - Primijeniti upotrebu subjekta u govoru i pisanju, - Povezivati rečenične članove u rečeničnu cjelinu po pravilima standardnog jezika; 	<ul style="list-style-type: none"> - Dati samostalan primjer deklinacije u imenici; - Primijeniti pravilnu upotrebu padeža u govoru i pisanju (oblici s provedenim glasovnim promjenama); - Ovladati upotrebom padeža uz pojedine prijedloge u skladu sa normom; - Koristiti pravilnu upotrebu padeža u svakodnevnom govoru; - Usvojiti deklinaciju promjenljivih riječi; - Uočiti nastavke za padežne oblike; - Razlikovati kraće i duže oblike ličnih zamjenica; - Uočiti priloške odredbe u rečenici; - Prepoznati priloge u govoru i pisanju; - Razlikovati prijedloge od priloga; - Primijeniti prijedloge u svakodnevnom govoru; - Koristiti uzvike i riječce u izricanju različitih osjećanja i raspoloženja, potvrđivanja, negiranja nečega; - Razlikovati imenski od glagolskog predikata; - Razlikovati besubjektne i neoglagoljene rečenice; - Samostalno dati primjere; - Dati samostalne primjere; - Razvijati jezičke sposobnosti i komunikacijske vještine.
--	--	--	--

1.2. HISTORIJA JEZIKA

- B/h/s jezik u porodici srodnih jezika
- Historija Južnih Slavena, jezici južnoslavenskih naroda
- Počeci slavenske pismenosti i staroslavenski jezik
- Pisma b/h/s jezika- historijski pregled
- Spomenici pismenosti u b/h/s jeziku

1.3. PRAVOGOVOR I PRAVOPIS

- Veliko slovo u jednočlanim i višočlanim nazivima planeta, kontinenta, okeana, država, naroda i naseljenih mjesta
- Pisanje i izgovor superlativa pridjeva
- Veliko slovo u pridjevima izvedenim od vlastitih imena sa nastavcima na - **ski,-ški,-čki,-čki ; -ov,-ev,-in**
- Izgovor i pisanje riječi u kojima su provedene glasovne promjene
- Izgovor i pisanje riječi s skupinama **ije/je** (deminutiv i komparativ pridjeva)
- Izgovor i pisanje glasova **č,ć,dž,đ** u deklinaciji imenica i komparaciji pridjeva

- Rečenični i pravopisni znaci (trotačka,crtica,zagrada)

-Diktati

2. KNJIŽEVNOST(60)

2.1. IZBOR KNJIŽEVNIH TEKSTOVA

- M. Dizdar, *Radimlja, Ruka*

- Opisati i imenovati b/h/s jezik;
- Definirati naziv staroslavenski jezik;
- Otkriti ulogu i djelovanje Ćirila i Metodija na stvaranju pisma i širenju pismenosti Južnih Slavena;
- Otkriti upotrebu različitih pisama kroz historiju BiH;
- Imenovati najstarije pisane spomenike iz prošlosti.

- Primijeniti veliko slovo kod imena naroda, gradova i država (standardni primjeri);
- Razumjeti komparaciju pridjeva i primijeniti superlativ za dati pozitiv;
- Opisati pravilnu upotrebu prisvojnih pridjeva (veliko,malo slovo)
- Razlikovati po izgovoru riječi u kojima su provedene glasovne promjene;
- Prepoznati skupine **ije/je** u standardnim primjerima;
- Ovladati pravilima čitanja i pisanja, prepoznati ih u pisanju.

- Razumjeti pročitanu tekst;

- Prepoznati jezičke osobnosti b/h/s jezika, uočiti njegovu ulogu i primjenu u drugoj polovini IX stoljeća;
- Prepoznati njegovu ulogu u prošlosti;
- Objasniti nastanak staroslavenskog jezika;
- Imenovati i opisati pisma iz prošlosti;
- Otkriti njihovu lokaciju.

- Koristi veliko slova u višočlanim nazivima imena gradova, država, naseljenih mjesta;
- Primijeniti pravilnu upotrebu superlativa u pisanju i govoru;
- Koristiti pravilnu upotrebu u pisanom obliku;
- Primijeniti pravila pisanja i izgovora riječi sa nastalim glasovnim promjenama;
- Primijeniti upotrebu riječi sa skupinama **ije/je** u govoru i pisanju;
- Upotrijebiti pravilno afrikate u govoru i pisanju;
- Koristiti pravopisne znake pravilno u rečeničnoj konstrukciji.

- Otkriti osjećanja iskazana u lirskoj

- Prihvatiti prošlost historije našega jezika;
- Uočiti bogatstvo našega jezika kroz historiju;
- Izvesti zaključak o porijeklu i starosti b/h/s jezik ima svoje porijeklo;
- Prepoznati glagoljicu, bosančicu, arabicu, ćirilicu u pisanim spomenicima;
- Prihvatiti bogatstvo i različitosti našega jezika.

- Analizirati upotrebu velikog slova, identifikovati pravilnu upotrebu;
- Razlikovati pisanje superlativa od komparativa, te pisanja sa udvojenim glasovima npr. najjači;
- Razlikovati pravila pisanja prisvojnih pridjeva izvedenih od vlastitih imena u odnosu na nastavke (dati samostalne primjere);
- Razumjeti i dati samostalne primjere riječi u kojima su provedene glasovne promjene;
- Analizirati upotrebu riječi i identifikovati pravilnu primjenu riječi sa glasovnim skupovima **je/ije**;
- Prepoznati pogrešnu upotrebu glasova **č,ć, dž, đ** i ispraviti je;
- Analizirati pravilnu upotrebu pravopisnih znaka i identifikovati nepravilnu upotrebu, ispraviti je;
- Prepoznati odstupanja od pravila standardnog jezika u pisanju.

- Reprodukovati sve važne elemente

- J. Dučić, *Selo*
- V. Vidrić, *Pejzaž*
- Z. Hasić, *Prvi poljubac zlatnih fužga*
- A.B. Šimić, *Ab, evo opet*
- Kajan, *Sretni put*
- D. Trifunović, *Čisti zrak*
- S. S. Kranjčević, *Lijep si, bijeli svijete*
- M. Bećirbašić, *Harfa*
- I.V. Rorić, *Pjesma*
- Z.Hasić, *Prvi poljubac plavih fužga*
- Sekulić, *Bure*
- P. Kočić, *Jablan*
- I. Samokovlija, *Dječak Aron*
- I.B.Singer, *Ole i Trufa*
- S. Ćorović, *U noći*
- N. Ibrišimović, *Sjelo mudraca*
- H.K. Andersen, *Slavuj*
- B. Prosenjak, *Otac*
- Š. Ešić, *Cvjetko*
- H. Sjenkijević, *Kroz pustinju i prašumu*, odl.
- R. Pavlović, *Jarac u pozorištu*
- Narodna epska pjesma iz BiH po izboru
- Narodna lirska pjesma iz BiH po izboru
- Usmena narodna proza- bajka, basna, kratka priča

2.2. LEKTIRA

- M. Antić, *Plavi čuperak*
- Ž. Vern, *20000 milja pod morem*
- O. Vajld, *Sretni princ i druge bajke*
- S. Kulenović, *Gromovo dule*
- A. Isaković, *Ljive priče*
- D. Defo, *Robinzon Kruso*
- J. Swift, *Guliverova putovanja*

- Iskazati dojam o pročitanoj djelu;
- Locirati tekst u vremenu i prostoru;
- Imenovati vrstu književnoga djela;
- Odrediti temu djela na osnovu razumijevanja teksta;
- Ilustrovati sadržaj ili dio sadržaja pročitanoj djelu;
- Usporediti likove navodeći njihove osnovne osobine na osnovu dijaloga i postupaka te to potkrijepiti dokazima iz teksta;
- Zapaziti i označiti logičke cjeline u kompoziciji teksta;
- Odrediti jednostavna i česta stilska sredstva (poređenje, epitet), prepoznati obilježja rodoljubive, opisne i šaljive pjesme;
- Razumjeti preneseno značenje; usporediti književne tekstove s obzirom na tematiku, ljepotu kazivanja i jezički aspekt;
- Usvojiti novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšati komunikaciju u usmenom i pisanom obliku;
- Upoznati usmenu književnu baštinu.

- pjesmi;
- Uočiti stih, strofu, rima i glavna obilježja ritma pjesme;
- Prepoznati i navesti razlike između lirskih i epskih vrsta u usmenoj narodnoj književnosti;
- Otkriti i formulisati ideju/pouku književnoga djela;
- Samostalno čitati, razumjeti i reprodukovati sadržaj djela;
- Uočiti uzroke i posljedice u ponašanju likova u djelu;
- Podržati odgovarajućim citatima tvrdnje o djelu;
- Uočiti obilježja lirske i epske narodne pjesme;
- Uočiti stalne epitete i deseterac kao obilježja usmenoga stvaralaštva.

- teksta djela te reprodukovati sadržaj prilagođavajući ga posebnim zahtjevima (mijenja kraj ili redosljed događaja, sažima tekst i sl.);
- Interpretirati književni tekst iznoseći svoje lično viđenje i braniti svoj stav o djelu potkrepljujući ga argumentima iz teksta;
- Odrediti lirske slike, motive i poentu pjesme;
- Objasniti razliku između priče, romana i igrokaza na osnovu glavnih značajki književne vrste;
- Razlikovati epsku od lirske narodne pjesme na temelju opreke događaja i doživljaja;
- Razvijati svijest o opstojnosti naroda i nacionalnih i kulturnih vrednota (domoljublje, junaštvo, hrabrost, vjernost, običaji, tradicija) koje utjelovljuju junaci opjevani i epskim narodnim pjesmama;
- Vršiti moralnu karakterizaciju likova (hrabar, plemenit, kukavica...) i selekciju pojava, događaja i likova klasificirajući ih (dobro/loše, lijepo/ružno, veselo/tužno, skoro/davno...);
- Porediti tekst sa situacijama iz svakodnevnog života te, usvajajući pouku književnoga djela, mijenjati svoje stavove i ponašanje;
- Zastupati stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti;
- Razvijati empatiju i pokazivati brigu za druge;
- Utjecati na pozitivne promjene u okruženju,
- Iskoristi sve dostupne resurse za

<ul style="list-style-type: none"> - Ž. Ivanković, Zvezdangrad - S. Pilić, <i>Mrvica iz dnevnog boravka</i> - M. Tven, <i>Doživljaji Haklberi Fina</i> - B. Čopić, <i>Orlovi rano lete</i> - K. Neslinger, <i>Konrad, dijete iz limenke</i> 			
<p>KULTURA IZRAŽAVANJA (27)</p> <p>-Prepričavanje (1)</p> <p>-Razgovor (1)</p> <p>-Čitanje i slušanje (1)</p> <p>-Pričanje kao pripovjedačka (narativna) vrsta izražavanja u -nastavi ili doživljaju (2)</p> <p>-Pričanje stvarnog događaja (hronološki)(3)</p> <p>-Prčanje izmišljenog događaja ili doživljaja (3)</p> <p>-Pričanje prema zadanoj slici ili muzici (3)</p> <p>-Opisivanje prema predmetu, biću i pojavi kao osnovici opisa: opis osobe (portret); opis kraja (pejzaž); opis zatvorenog prostora (interijer); opis otvorenog prostora (eksterijer)(8)</p> <p>-Pisanje diktata (pravopisna pravila obrađena u 5. i 6. razredu)(3)</p> <p>-Pisanje pisama telegrama (1)</p> <p>-Pisanje školskih pismenih zadaća (dvije u toku školske godine)(4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznati i prepričati najvažniji dio teksta; - Razlikovati privatni od službenog razgovora; - Čitati izražajno kako poznati tako i nepoznati tekst; - Slušati pažljivo, uočiti pravila pri govoru i slušanju; - Razlikovati događaj od doživljaja; - Razlikovati stvarni od nestvarnog događaja; - Identifikovati i definisati pojmove portret, pejzaž, interijer, eksterijer; - Poznavati pravopisna pravila; - Razlikovati privatno od poslovnog pisma; - Prepoznati elemente telegrama. 	<ul style="list-style-type: none"> - Prepričati tekst poštujući hronološki slijed, jasno i logično povezivanje rečenica izdvajajući važnije dijelove, dati vlastiti komentar; - Slušati druge kako govori i pokrenuti raspravu nakon slušanja,pročitanoog teksta; - Izdvojiti bitne dijelove u pričanju događaja i doživljaja te sastaviti priču; - Objasniti razliku između stvarnog i nestvarnog događaja; - Povezati elemente stvarnog sa nestvarnim; - Uočiti bitne detalje na slici i opisati ih što realnije; - Povezati ono što vidi ili čuje, pa opisati riječima; - Uočiti i izdvojiti bitne detalje onoga što vidi te sve to opisati; - Pisati pravilno sve vrste informativnih tekstova. 	<p>bolje razumijevanje djela;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koristiti znanja stečena u drugim predmetima i drugim oblastima života i rada. <ul style="list-style-type: none"> - Koristiti se vlastitim riječima i sažeto prepričati pročitani ili odslušani tekst; - Izraziti mišljenje i imati stav o temi pripovijedanja; - Izabrati prave riječi i rečenice kako bi postigao/la hronologiju pri pričanju; - Držati pažnju slušatelja prilikom vlastitog čitanja ili recitiranja različitih tekstova; - Izdvajati važne dijelove i govorno obilježavati pojedine sadržaje; - Opisivati subjektivno i objektivno ono što vidi te razvijati i širiti estetske vrijednosti; - Pojednostaviti informaciju i prenijeti je u formi pisma (službenog ili privatnog); - Slijediti upute na različitim službenim formularima (uputnice, priznanice).
<p>4. MEDIJSKA KULTURA (10)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osnovne vrste medija: štampani, elektronski. Novine, časopisi, strip, radio, televizija, internet (postanak i razvoj) - Film: postanak, istorijat, film. rodovi i vrste <i>Šta je film?</i> Ante Peterlić - Zvučni i nijemi film - Film u boji i crno – bijeli film 	<ul style="list-style-type: none"> - Definirati postojanje različitih vrsta medija; - Prepoznati vrste televizijskih i radijskih emisija; - Razlikovati najzanimljivije dnevne i periodične novine, časopise; - Prepoznati karakteristike stripa; - Definirati šta je film; 	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznati najvažnija obilježja pojedinih vrsta medija na razlikovnom nivou; - Uočiti različite vrste časopisa, filmova, pozorišnih/kazališnih izvedbi, radijskih i televizijskih emisija; - Prepoznati zvučni i nijemi film na osnovu inserta; 	<ul style="list-style-type: none"> -Identifikovati osnovne karakteristike filmskih vrsta na primjerima; - Dati primjer za proces prenošenja informacija (pošiljalatelj – poruka – medij - primatelj) u jednom od medija; - Dati osnovne historijske podatke o počecima filmske umjetnosti,

<ul style="list-style-type: none"> - Pozorište/kazalište/teatar (kulise, scena, pozorišni prosor) - Osnovne vrste radijskih i televizijskih emisija -Uloga školske biblioteke/knjižnice (katalogizacija) 	<ul style="list-style-type: none"> - Razlikovati rodove i vrste; - Definisati igrani, dokumentarni film; - Razlikovati filmske vrste s obzirom na temu i sadržaj: dječiji, kriminalistički, naučno – fantastični, avanturistički... ; - Definisati zvučni i nijemi film; - Imenovati pozorište kao medij (kulisu, scenu, pozornicu); - Imenovati vrste radio i TV emisija; - Definisati školsku biblioteku. 	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznati film u boji i crno-bijeli film na osnovu inserta; - Uočiti pozorišna izražajna sredstva u predstavi - scenografiju, kostimografiju , rasvjetu; -Prepoznati radijska izražajna sredstva; - Razlikovati vrste radijskih i televizijskih emisija; - Izabrati knjigu za lekturu, rječnik, enciklopediju. 	<ul style="list-style-type: none"> nijemom i zvučnom filmu; - Dati historijske podatke o crno-bijelom i filmu boji; - Opisati scenu iz neke pozorišne predstave; - Urediti jednu radijsku emisiju (kviz) - Pripremiti vijesti iz školskog života; - Izabrati podatke o određenom književnom naslovu kataloškim pretraživanjem.
---	--	---	--

NAPOMENA:

Nastavnik ima slobodu da u procesu planiranja, na osnovu procjene svoga razreda, dostupnih resursa i drugih okolnosti, bira i raspoređuje tekstove i posveti im onoliko vremena/časova koliko je potrebno za postizanje ishoda učenja.

Didaktičko - metodička uputstva za drugu trijadu

Metode podučavanja

Nastavni program se zasniva na:

- a) izboru umjetničkih i sadržaja na principima primjerenosti, reprezentivnosti, egzemplarnosti, odgojnosti i tekstualne adekvatnosti;
- b) rasporedu, odnosno organizaciji nastavnih sadržaja po principima kontinuiteta i vertikalnospiralnog slijeda, kao i principima integracije i korelacije.

Osnovni ciljevi, zadaci, složenost i svrha nastave po pojedinim nastavnim područjima trebaju biti zasnovani na usvajanju osnovnih pojmova iz gramatike, teorije i interpretacije književnosti, vježbi usmenog i pismenog izražavanja, stvaranja vlastitih tekstova (pismenih sastava), te ovladavanje osnovnim elementima i tehnikama iz filmske i scenskih umjetnosti, te medijske kulture.

Čitanje i pisanje ostaju u prvom planu. Interpretacija teksta kao područje u osnovi je gramatike i nastave usmenog i pisanog izražavanja.

U samoj interpretaciji važno je da učenici umjetnička štiva dožive kao nešto što je snažno i lijepo i što djeluje na osjećanja, misli, maštu. Neka u razgovoru, raspravi, suprotstavljanjem mišljenja dolaze do zaključaka.

U interpretaciji lirske pjesme novi su, u pojmovnom smislu, ritam i rima. Poeziju treba čitati i u njoj uživati.

Medijsku kulturu valja posmatrati u kontekstu ukupnih programskih zahtjeva i podcrtavati potrebu selektivnog pristupa ovim sadržajima.

Posebno mjesto u Programu ima domaća lektira. Važno je da dijete čita, razumije, izrazi pročitano na njemu svojstven način, da može objasniti zašto mu se nešto dopada ili ne dopada, da ilustrira. Ne unositi podatke o pročitanim knjigama u bilo kakve obrasce. Dozvolite djeci da čitaju i izdvajaju priče i pjesme koje im se posebno sviđaju. Neka obrazlože svoj izbor, naprave razrednu zbirku priča, pjesama, prikažu je na panou.

Sadržaji nastave gramatike, kulture usmenog i pisanog izražavanja direktno su usmjereni na poboljšavanje nivoa opće pismenosti. Bilo bi poželjno da nastavnici ocjenjuju i kvalitet usmenog izražavanja. Ističite značaj osmišljenog, pravilnog, jasnog govora. Na pojmovima raditi uvijek u kontekstu rečenice, teksta.

Važno je da i djecu vježbate u samoocjenjivanju. Kažite im unaprijed šta ćete ocjenjivati, kada, šta smatrate posebno važnim. Nemojte zaboraviti da ocjena ima onoliko smisla koliko vodi ukupnom napredovanju svakog djeteta i koliko u njemu budi želju da se potruži i poboljša postignuće.

U četvrtom i petom razredu povećan je fond nastavnih sati. Učenici su misaono jači, iskustvom bogatiji. To znači da treba **povećati očekivanja** i jasno postaviti zahtjeve. Na početku godine važno je izvršiti **evaluaciju** postignuća u prethodnim razredima i upoznati učenike čemu težimo u pojedinim područjima: kakvom čitanju, pisanju, razumijevanju sadržaja, kakvom usmenom i pismenom izražavanju. Dogovorite se s učenicima o nivoima postignuća, napišite na razredni pano šta očekujete u pojedinim područjima. To je naznačeno u standardima postignuća. Postepeno ih uvodite u jasnu pojmovnu diferencijaciju.

U stvaranju ukupne programske strukture uvažavani su važni elementi: broj nastavnih sati, kriteriji važni za izbor nastavnih sadržaja, međusobna povezanost i prožimanje sadržaja pojedinih područja nastave maternjeg jezika, programska struktura ovog nastavnog predmeta u prethodnim razredima i definisani ishodi učenja u pojedinim područjima, zahtjevi ostalih nastavnih predmeta i karakteristike receptivnih mogućnosti učenika četvrtog razreda.

Čitanje i pisanje ostaju u prvom planu. Interpretacija teksta kao područje u osnovi je gramatike i nastave usmenog i pismenog izražavanja. To je nepresušan izvor riječi, pojmova i doživljaja. Čitanačka štiva su istovremeno vrijedna književna djela i osnov su za realizaciju svih programskih zahtjeva. Ti se tekstovi razlikuju s obzirom na tematiku, obim, prisustvo naracije i deskripcije, dominantan vrijednosni sistem, ali koliko mogu biti od pomoći u ostvarivanju ciljeva ostalih područja nastave maternjeg jezika.

U samoj interpretaciji teksta treba stalno imati na umu da prava umjetnost ostaje u sferi estetskih osjećanja i nije joj zadatak da direktno, nametljivo poučava, posebno ne da nameće stavove i poruke. Važno je da učenici umjetnička štiva dožive ka onešto što je snažno i lijepo i što djeluje na osjećanja, misli, maštu, da taj susret predstavlja doživljaj ugodnog literarnog iskustva. Neka u razgovoru, raspravi, suprotstavljanju mišljenja dolaze do zaključaka.

U interpretaciji lirske pjesme novi su, u pojmovnom smislu, ritam i rima. Manje insistirajte na reprodukciji u pojmovnom smislu, stvorite atmosferu u kojoj će učenici osjetiti zvučnost, slikovitost i ritam, neka više uživaju u ritmu, a manje pamte pojmove. Poeziju treba čitati i u njoj uživati. **Ne robovati bilo kakvim šablonima i ne smještati sve u racionalne okvire.**

Medijsku kulturu valja posmatrati u kontekstu ukupnih programskih zahtjeva i potcrtavati potrebu selektivnog pristupa ovim sadržajima.

Posebno mjesto u Programu ima domaća lektira. Za pet naslova ostavljeno je 20 nastavnih sati. Kreativnijim, fleksibilnijim pristupima radu na ovim tekstovima uvodite učenike u svijet literature i razvijajte samostalnost u druženju s knjigom. Važno je da učenik čita, razumije, izrazi pročitano na njemu svojstven način, da može objasniti zašto mu se nešto dopada ili nedopada, da ilustrira. Ne unositi podatke o pročitanim knjigama u bilo kakve obrasce. Svako je djelo posebno i traži specifičan pristup. Važno je da knjiga ostane u sjećanju, da ostavi traga u doživljajnom smislu, a ne da bude na popisu "pročitanih". Izbor iz poezije bosanskohercegovačkih autora je poticaj za kreativnije pristupe. Dozvolite učenicima da čitaju i da izdvajaju pjesme koje se njima posebno dopadaju. Neka se pripreme za čitanje i recitovanje odabrane pjesme, obrazlože izbor. Neka lijepo prepisu tekst pjesme (sigurno će se truditi da to bude lijepo, a to je onda i vježba usmjerena na estetsku stranu rukopisa), ilustruju, a onda te listove uvežite i dogovorite se s njima o naslovu (Najljepše pjesme, izbor IV a razreda; Pjesma do pjesme, odabrali učenici IVb itd.). Isto možete uraditi i sa pričama. Neka biraju pjesmu, priču koja se odjeljenju kao takva dopada. Stavite na pano tekst pjesme, priče.

Sadržaji nastave gramatike, kulture usmenog i pismenog izražavanja direktnije su usmjereni na poboljšavanje nivoa opće pismenosti. Bilo bi poželjno da nastavnici ocjenjuju kvalitet usmenog izražavanja. U razrednoj nastavi vježba usmenog izražavanja uvijek prethodi pismenoj vježbi. Tako treba i dalje raditi, ali uvesti ocjenjivanje kvaliteta govora. To bi svakako povećalo odgovornost prema izgovorenoj riječi i ulaganju napora u oblikovanje rečenice, pojačalo bi potrebu da se izbjegavaju ponavljanja, a jačala bi ukupna motivacija za rad na usmenom izražavanju. Ističite značaj osmišljenog, pravilnog, jasnog govora.

U realizaciji sadržaja nastave gramatike i pravopisa oslanjati se na dječije doživljavanje jezika. Na pojmovima raditi uvijek u kontekstu rečenice, teksta. Tako će lakše diferencirati primjere od (ne)primjera. Pojmovi se međusobno razlikuju po stupnju apstrakcije. Uvijek su u odnosu međuzavisnosti, kako u okviru ovog nastavnog predmeta, tako i u ukupnom ljudskom saznanju.

I na kraju, **ukupna postignuća valja iskazati numeričkom ocjenom**. Uz programske sadržaje su tri nivoa postignuća: zadovoljavajuća (minimalna) postignuća, dobra, prosječna i ona iznad prosjeka–visoka postignuća. Iako ti nivoi nisu podudarni sa skalom ocjenjivanja od 1 do 5 ipak su važan orijentir upostavljanju zahtjeva. Uostalom, nastavnik kao ocjenjivač mora uvažavati mnoštvo elemenata: nema univerzalne preporuke ni za navedene stupnjeve i za sve aspekte znanja i vještina.

Važno je da i učenike vježbate u **samoocjenjivanju**. Kažite im unaprijed šta ćete ocjenjivati, kada, šta smatrate posebno važnim. Napravite i na panou prikaz očekivanih rezultata opisanih po stupnjevima. Primjera radi: *Moje čitanje ima sve karakteristike dobrog čitanja: pravilno je, tačno, izražajno. Mogu pročitati tekst bez greške*. Neka svaki učenik postavi sam sebi pitanje: *Gdje sam ja?* Neko će primijetiti da njegovo čitanje nije dovoljno brzo, drugi da čita monotono, treći da griješi mnogo u izgovoru riječi. Analiza je zajednička. Svi su ocjenjivači. Zajednički dolazimo i do mjera koje će djelovati na poboljšanje postignuća pojedinca i odjeljenja. Plan daljih aktivnosti podrazumijeva utvrđivanje bližih i daljih koraka i ciljeva, individualne i individualizirane linije razvoja.

Sličan pristup odredite i u ostalim područjima. Kažite na koji način ćete bodovati odgovore i neka oni sami upišu ocjenu nakon uvida u tačnost (na bazi poređenja). Veoma je važno da i roditelji budu upućeni i u **smisao ocjenjivanja**. Ne zaboraviti da ocjena ima onoliko smisla koliko vodi ukupnom napredovanju svakog učenika i koliko u njemu budi želju da se potruži i poboljša postignuće.

Nastavni program za predmet Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost u šestom razredu devetogodišnje osnovne škole strukturiran je od slijedećih nastavnih područja:

1. Jezik;
2. Pravopis i pravogovor;
3. Književnost;
4. Kultura izražavanja (oblici izražavanja u nastavi i vježbe usmenog i pismenog izražavanja, te dvije školske pismene zadaće);
5. Medijska kultura .

Prijedlog Nastavnog programa uključuje jezičke, umjetničke, stvaralačke i medijske sadržaje zasnovane na međusobnom prožimanju (korelativnost i integrativnost) nastavnih područja i nastavnih disciplina i predmeta (interdisciplinarnost i povezanost sa drugim nastavnim predmetima: historijom, likovnom kulturom, muzičkom kulturom idr.)

Također, prijedlog Nastavnog programa temelji se na:

- Izboru umjetničkih i znanstvenih sadržaja na principima primjerenosti, reprezentativnosti, egzemplarnosti, odgojnosti, tekstualne adekvatnosti itd.;
- rasporedu, odnosno organizaciji nastavnih sadržaja po principima kontinuiteta i vertikalno-spiralnog slijeda, kao i principima integracije i korelacije.

Osnovni ciljevi, zadaci, složenost i svrha nastave po pojedinim nastavnim područjima trebaju biti zasnovani na usvajanju osnovnih pojmova iz gramatike, teorije i interpretacije književnosti, vježbi usmenog i pismenog izražavanja, stvaranja vlastitih tekstova (pismenih sastavaka), te ovladavanje osnovnim elementima i tehnikama iz filmske i scenskih umjetnosti, te medijske kulture.

Prilikom izrade Nastavnog programa iz književnosti vodilo se računa o estetskim, etičkim i nacionalnim kriterijima u izboru književnih djela i pisaca, što je uzrokovalo relativno veći broj obaveznih tekstova za čitanku. Zato je važno naglasiti da sami nastavnici prilikom izrade globalnih i operativnih nastavnih planova i programa mogu vršiti određenu selekciju obaveznih književnih tekstova, ali svi tekstovi moraju biti zastupljeni u čitankama.

Vrlo je važno naglasiti da ovaj Nastavni program treba biti popraćen adekvatnom udžbeničkom i priručničkom literaturom (Čitanka, Naš jezik, Kultura izražavanja, priručnici za nastavnike, priručnici za učenike (radne sveske), Vodič kroz lektiru, Video čitanka, Medijska čitanka.

Knjige lektire moraju biti opremljene standardizovanom kritičko-metodičkom aparaturom (predgovor, biografija i bibliografija, metodička studija) koju trebaju uraditi stručno kvalifikovana lica (kritičari, pisci, metodičari).

Izvori podučavanja

Proces obrazovanja mora od početka do kraja imati svoju materijalnu opremu.

Materijal na kojem učenici temelje svoje obrazovanje možemo svrstati u nekoliko skupina: izvorna stvarnost, nastavna sredstva, nastavna pomagala, tehnički uređaji i obrazovna tehnologija.

Izvorna stvarnost je najširi i najegzaktniji izvor znanja i ujedno najpogodnije mjesto za razvijanje radnih sposobnosti učenika. Izvorna stvarnost se iskorištava tako da učenici izlaze iz učionica u prirodu ili zajednicu kako bi je proučavali ili da se djelići te izvorne stvarnosti unose u učionicu.

Udžbenici za učenike koji podrazumijevaju novija saznanja o djetetu i učenju, prateći radni materijali, priručnike za nastavnike, didaktičke materijale.

Nastavna sredstva i drugi izvori koji potiču sudjelovanje, promatranje, samostalno istraživanje:

- Novine i časopisi,
- Baze podataka,
- Vizuelna sredstva: plakate, fotografije, aplikacije,
- Auditivna sredstva: radioemisije, snimci ljudskog izražavanja, reprodukovani putem tehničkih pomagala,
- Audio-vizualna nastavna sredstva: nastavni film i obrazovne emisije.mogu biti snimljene na videokazeti ili CD-u, a reprodukujemo ih pomoću računara, video playera ili DVD-playera,
- Videoprilog: Zanimanje – animator, dostupno na <http://www.youtube.com/watch?v=v1wjcBhSZR0>,
- Prporučeni dječiji fim: Fedor Škubonja: *Izgubljena olovka*. Dostupno na <http://www.tunesbaby.com/dm/?x=xvix00>,
- Online alati za izradu animiranih filmova: http://domo.goanimate.com/?utm_source=embed, <http://www.abcya.com/animate.htm>,
- Dječija radioemisija ili radiodrama (npr. *Baš čelik*)
- Dokumentarni film: *Svi smo mi dio istog svijeta*, dostupno na <http://www.youtube.com/watch?v=ffU0AJ5z1rk>,
- Filmske vrste: Ante Peterlić: *Što je film*, dostupno na http://www.youtube.com/watch?v=mp86SZThxLc&list=PLHc_y1gG43210nkYIWVRJ4hLCeHLfc9nm,
- Nastanak animiranog filma, dostupno na http://www.youtube.com/watch?v=FsyhRI4_keo&list=PLHc_y1gG43210nkYIWVRJ4hLCeHLfc9nm,
- Online alati za izradu stripova: <http://www.toondoo.com/>, <http://www.makebeliefscomix.com/Comix/>, <http://bitstrips.com/>,
- Online alat za izradu plakata: <http://en.linoit.com/>,
- Online izrada zvučnih zapisa: <http://vocaroo.com/>, <http://www.voki.com/>, <http://www.podsnack.com/>, <http://www.podomatic.com/login>,
- Online alat za izradu filma od fotografija: <http://www.clipgenerator.com/> .

STANDARDI UČENIČKIH POSTIGNUĆA¹⁰

GRAMATIKA

Niski nivo

Većina učenika na niskom nivou sposobnosti može da:

- zna riječima zapisati broj u odgovarajućem padežu;

¹⁰Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, *Standardi učeničkih postignuća*, Sarajevo, 2012.

- izabere tačan odgovor koji se odnosi na vrstu riječi podvučene u datim riječima-glagol;
- izabere odgovor koji se odnosi na slaganje pridjeva uz imenicu;
- zna šta je komparacija i na koju se vrstu riječi odnosi;
- identifikuje nepromjenjivu vrstu riječi;
- zna koje su lične zamjenice.

Srednji nivo

Učenik je postigao srednji nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za niski nivo i ako može da:

- među ponuđenim primjerima riječi oči onu koja predstavlja izvedenicu;
- identifikuje pravilnu upotrebu prijedloga "sa" u instrumentalu;
- odredi subjekt u rečenici u složenijem primjeru;
- razvrsta pridjeve na opisne i gradivne;
- uoči sve imenice u datim stihovima;
- izabere odgovor koji se odnosi na prepoznavanje izvedenih riječi;
- odredi padež podvučenog broja-instrumental;
- izabere odgovor koji se odnosi na prepoznavanje proste riječi;
- izabere odgovor koji se na prepoznavanje imenskog predikata.

Visoki nivo

Učenik je postigao visoki nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za srednji nivo i ako može da:

- razumije komparaciju pridjeva i navede pozitiv za dati superlativ te u potpunosti određuje komparativ datih pridjeva koji imaju dodatak "ši" kao i "iji";
- razlikuje duže i kraće oblike pomoćnih glagola, te ih u datoj rečenici uoči;
- odredi lokativ date zamjenice;
- razlikuje abecedu i azbuku, te navodi tražena slova jednog i drugog pisma.

PRAVOPIS

Niski nivo

Većina učenika na niskom nivou sposobnosti može da:

- upotrijebi interpunkcijski znak na kraju rečenice-uzvičnik, tačka;
- upotrijebi navodnike u jednostavnoj rečenici;
- identifikuje odgovor u kojem je pogrešno napisana riječca ne;
- preoblikuje prostu izjavnu rečenicu u upitnu demonstrirajući poznavanje pravilnog pisanja riječce li;
- upotrebljava veliko slovo kod imena naroda, gradova i država- standardni primjeri;
- upiše "ije" ili "je" u standardnim primjerima;
- zapiše ciframa redni broj dat slovima i obrnuto.

Srednji nivo

Učenik je postigao srednji nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za niski nivo i ako može da:

- upotrijebi veliko slovo kod složenih imena gradova i država;
- pravilno piše prisvojni pridjevod vlastite imenice-ime osobe;
- upotrijebi zarez i navodnike u rečenici;
- razumije i navodi riječi od kojih su nastale date umanjenice.

Visoki nivo

Učenik je postigao visoki nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za srednji nivo i ako može da:

- pravilno piše prisvojni pridjev od vlastite imenice-geografski pojam;
- razmatra upotrebu velikog slova i identifikuje pravilnu upotrebu među datim nazivima države, jezera, sela i pripadnika kontinenta.

KNJIŽEVNOST

Niski nivo

Većina učenika na niskom nivou sposobnosti može da:

- pozna šta je strofa, stih;
- odgovori na jednostavno pitanje u vezi sa tekstom izводеći jednostavan zaključak;
- pronalazi informaciju eksplicitno iskazanu u navedenoj pjesmi ili priči;
- izabere odgovor koji se odnosi na interpretaciju rečenice iz teksta;
- uoči naznačene pojedinosti, prati tok radnje;
- identifikuje odgovor koji se odnosi na temu priče;
- identifikuje odgovor koji se odnosi na oblik kazivanja – pričanje i opisivanje;
- identifikuje odgovor koji se odnosi na prepoznavanje narodnog književnog stvaralašta.

Srednji nivo

Učenik je postigao srednji nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za niski nivo i ako može da:

- identifikuje odgovor o vrsti pjesme-lirska pjesma;
- identifikuje akustičke elemente lirske pjesme;
- identifikuje i zapiše epitete iz naznačene strofe;
- izabere odgovor koji se odnosi na prepoznatljive stilske figure u datoj rečenici teksta-poređenje;
- uoči i navodi riječi koje se rimuju na kraju stihova osabrane strofe;
- razlikuje povezanost motiva u lirskom djelu;
- osmisli i izrazi osnovni motiv pjesme;
- identifikuje odgovor kojim se demonstrira poznavanje književnog roda-epski;
- identifikuje odgovor o pripovjedačkoj vrsti teksta-basna, umjetnička bajka;
- određuje mjesto radnje u narodnoj priči;
- uoči ulogu lika u epskom djelu;
- uoči govornu karakterizaciju lika;
- osmisli i izrazi pouku priče.

Visoki nivo

Učenik je postigao visoki nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za srednji nivo i ako može da:

- određuje tematske cjeline i tok radnje;
- identifikuje odgovor koji se odnosi na oblik kazivanja-opisivanje i monolog; pripovijedanje;
- pronalazi i objedinjuje informacije iz teksta vezane za karakterizaciju lika;
- razumije, osmisli i izrazi temu priče;
- izvodi složeniji zaključak na osnovu pročitanoj teksta;
- povezuje i objedinjuje informacije iz teksta, te ih interpretira;
- razumije pjesnički oblik kazivanja-preneseno značenje;
- razumije povezanost motiva u pjesmi sa izraženim osjećanjima;

- u potpunosti definiše opisnu pjesmu.

KULTURA PISMENOG IZRAŽAVANJA

Niski nivo

Većina učenika na niskom nivou sposobnosti može da:

-dopiše podatak koji nedostaje na koverti-ime i prezime pošiljaoca na datom uzorku;

Srednji nivo

Učenik je postigao srednji nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za niski nivo i ako može da;

- dopiše podatak koji nedostaje na koverti – naziv grada pošiljaoca na datom uzorku;

- napiše plan kratke priče ako je naznačena uvodna cjelina i poruka priče; uočava bitne i nebitne elemente radnje; bitne elemente izražava kratkim, jasnim rečenicama;

- ispiše slijed događaja u kome su izdvojeni glavni dijelovi kompozicije (uvod, razvoj-zaplet, vrhunac-kulminacija i rasplet radnje); uvodni i zaključni dio su veći od glavnog dijela; rečenice uglavnom sadržajno jasne i logično povezane; ima gramatičkih i pravopisnih grešaka, nedostaju interpunkcijski znaci što bitno utiče na razumljivost sastava;

- pozna formu pisma; zna da napiše pismo slijedeći napomene date u zadatku; iz pisma se vide najmanje četiri navedena elementa: kome je upućeno, ko ga piše, gdje i kad je napisano, pismo se završava pozdravom i potpisom; tekst pisma nije uvijek jasno strukturisan (uvodni, središnji, završni dio nisu jasno uočljivi); napisano je uglavnom jasnim i smislenim rečenicama, postoje gramatičke i pravopisne pogreške koje bitno utiču na razumljivost, a rukopis je uglavnom uredan i čitak.

Visoki nivo

Učenik je postigao visoki nivo sposobnosti ako je zadovoljio mjerila za srednji nivo i ako može da:

- ispiše slijed događaja u kome su izdvojeni i povezani glavni dijelovi kompozicije (uvod, razvoj-zaplet, vrhunac-kulminacija i rasplet radnje); glavni dio je veći od uvodnog i zaključnog dijela; rečenice sadržajno jasne i logično povezane, gramatički i pravopisno ispravne, te interpunkcijski znaci pravilno upotrijebljeni;

- poznaje formu pisma; zna da napiše pismo slijedeći napomene date u zadatku; iz pisma se vidi kome je upućeno, ko ga piše, gdje i kad je napisano, pismo se završava pozdravom i potpisom; tekst pisma je jasno strukturiran (uvodni, središnji i završni dio), napisano je jasnim i smislenim rečenicama, urednim i čitkim rukopisom uz poštovanje gramatičkih i pravopisnih pravila.

Međupredmetna povezanost

RAZRED	PREDMET	NASTAVNA OBLAST	NASTAVNE JEDINKE	KOMPETENCIJE
IV	Moja okolina Matematika Muzička kultura Likovna kultura Religijska kultura	- Širi zavičaj – kanton - Atmosferske padavine - Higijena: ekologija, kultura življenja - Priroda i prirodni procesi - Uzročnici bolesti – neprijatelji zdravlja - Zapisivanje i čitanje brojeva prve hiljade - Mjerenje i mjere - PiS: Štamparska greška	- Pravogovor i pravopis: Veliko slovo - KI: Opis pojave, zbivanja u prirodi - MK: Dječiji listovi - Pravogovor i pravopis: Veliko slova u nazivu časopisa, novina - MK: Dokumentarni film - MK: Strip - Gramatika: Pisanje brojeva slovima - Rad na poboljšanju razumijevanja pročitano - MK: Dječiji listovi	- Solidno znanje osnovnog rječnika, funkcionalne gramatike i stila - Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji - Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture) - Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe.

		<ul style="list-style-type: none"> - Uspavanka: Durmi, durmi – jevrejska - PiS: Bratec Martin – francuska - Scena, scenografija i scenska maska - Površina: Simetrija - Vjerski praznici: Učešće djece - Nacionalne manjine 	<ul style="list-style-type: none"> - Pravogovor i pravopis: Veliko slova u nazivu časopisa, novina - Pravopis: Veliko slovo u pisanju pripadnika naroda - Pisanje pridjeva nastalih od vl. imenica - MK: Pozorišna predstava - KI: Opis lika - KI: Pričanje na osnovu tematskih riječi - MK: Dokumentarni film 	<ul style="list-style-type: none"> - Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja - Saznanje o raspoloživim mogućnostima obrazovanja i izobrazbe te načinu kako različite odluke tokom obrazovanja - Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji. - Temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija - Sklonost kritičkom razmišljanju; sposobnost razlikovanja raznih vrsta matematičkih izjava (razlikovanje tvrdnje od pretpostavke, itd.); razumijevanje matematičkih dokaza i doseg ograničenja određenog koncepta. - Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. - Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja - Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje - Sposobnost kooperativnog rada i fleksibilnosti u sklopu tima. - Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem - odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja - potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijских poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka itd.) - Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca - Spremnost na poštivanje vrijednosti i privatnosti drugih sa spremnošću reagovanja na protivdruštveno ponašanje. - Uvažavanje i razumijevanje različitosti
--	--	---	---	--

				<p>vrijednosnih sistemarnih vjerskih ili etničkih skupina.</p> <p>- Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život</p>
V	<p>Matematika Priroda Društvo Tehnički odgoj i informatika Kultura življenja Likovna kultura Muzička kultura</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Problemski zadaci - Skup brojeva do milion i računске operacije u njemu - Raznovrsnost, rasprostranjenost plodova i sjemenki: Nazivi biljaka u mome kraju - Životinje - Ekologija: Očuvanje životne sredine - Iz prošlosti domovine - Nastanak suverene i nezavisne BiH - Kulturno – istorijske znamenitosti: Pisani spomenici kulture - Religija: pojam, vjerska slika zavičaja i naroda u BiH - Saobraćaj - Historijski razvoj informatike, računara i informatičke tehnologije - Kreativne informatičke radionice - Porodični / obiteljski život - Opća kultura ponašanja: ljubav, pravilan odnos prema životnim dobrima... - Prehrana i zdravlje - Tradicionalno kulinarstvo - Tačka i linija: Motivi iz neposrednog okruženja – ljudi, životinje, biljke, pojave u prirodi - Boja: Predstavljanje sadržaja priče, pjesme, pojave u prirodi - Ploha: Vizuelni znak - Vizuelna komunikacija - Masa i prostor: Elementi 	<ul style="list-style-type: none"> - Čitanje s razumijevanjem - MK: Analiza istraživanja o korištenju medijskih sadržaja - Rječnik: Prikupljanje riječi zavičajnog govora - Klasificiranje po abecednom redu - Čitanje sa zadatkom: Ilustracija, prepričavanje... - Književnost: Lipov cvat - Rečenica: Priloške odredbe za mjesto, vrijeme i način - Književnost: Ševina jutarnja pjesma, Šarko, Posljednje laste - KI: Opis pejzaža - MK: Sadržaji štampe/tiska - KI: Pričanje događaja - Lektira: Priče iz davnine - Književnost: Priča, pjesma o Bosni - Književnost: Narodne priče, poslovice - MK. Sadržaji štampe/tiska; Selekcija medijskih sadržaja, kritički osvrt - Književnost: Cesta - MK: Internet (pojam, istorijat, razvoj, pravila za sigurnije korištenje) - MK: Ovladavanje terminologijom važnom za snalaženje u svijetu filma, radija, štampe - Jezik: Zavičajni govor i književni jezik - Književnost: Majčin dar - KI: Pričanje doživljaja - Književnost: Na uglu - MK: Selekcija medijskih sadržaja - Riječi iz mog zavičaja - Književnost: Ševina jutarnja pjesma, Šarko, Posljednje laste - KI: Opis pojave/ zbivanja u prirodi - Književnost: Bajka o ribaru i ribici 	<ul style="list-style-type: none"> - Sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija - Sposobnost konciznog i jasnog govorenja. - Sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama. - Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova. - Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi u svakodnevnom životu. - Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije, uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja. - Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka. - Pokazati sposobnost upoređivanja i razlikovanja između više mogućih objašnjenja razmatrajući raspoložive dokaze - Interpretirati skup podataka prikazan u nekoliko različitih oblika poput tabelarnog, grafičkog i dijagramskog - Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina - Formulirati argumente sintetizirajući dokaze iz više izvora - Prepoznavati, objašnjavati i primjenjivati znanje iz prirodnih nauka i znanje o nauci u nizu različitih kompleksnih životnih situacija povezivati različite izvore informacija i objašnjenja te koristiti dokaze iz tih izvora kako bi opravdali odluke i zaključke - Znanje o tome kako sačuvati svoje i zdravlje vlastite porodice. - Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život

		<p>urbanizma, ravnoteža i pokret u prostoru – mobili</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pjesme, brojalice o životinjama - Pjesme iz bosanskohercegovačke tradicije - Narodna kola i igre - Narodne pjesme, igre iz Slovenije - Pjesme, igre iz Hrvatske - Slušanje muzike: The sound of music, Richard Rogers - Slušanje muzike: Korsakov - Slušanje muzike: Mozart 	<ul style="list-style-type: none"> - KI: Opis pejzaža - MK: Selekcija medijskih sadržaja: Plakat, TV poruka- reklama - Književnost: Bijeli grad, Koliko je teška pahuljica - Književnost: Ševina jutarnja pjesma, Šarko, Posljednje laste, Aska i vuk - Književnost: Priča, pjesma o Bosni - Književnost: Narodne priče, poslovice - Rječnik: Zavičajni govor - Književnost: Ela Peroci - Lektira: Zvonimir Balog - Lektira: Perl Bak - Književnost: Puškin - Književnost: E. M. Rilke 	<ul style="list-style-type: none"> - Snažan smisao za identitet - Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; - Kritičko prihvaćanje informacija koje objavljuju masovni mediji. - Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku - Saznanje o raspoloživim mogućnostima obrazovanja - Razumijevanje potencijala ITC-a kao potpore za kreativnost i inovacije za ličnu realizaciju i uključivanje u društvo - Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture) - Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. - Sposobnost korištenja i baratanja tehnološkim alatima i uređajima, te podacima i saznanjima da bi se postigao neki cilj ili donio zaključak. - Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd. - Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva ličnog i kulturnog obogaćivanja. - Razvijanje ljubavi prema književnosti. - Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. - Znanje o tome kako sačuvati svoje i zdravlje vlastite porodice. - Snažan smisao za identitet - Prepoznavati, objašnjavati i primjenjivati znanje iz prirodnih nauka i znanje o nauci u nizu različitih kompleksnih životnih situacija povezivat i različite izvore informacija i objašnjenja te koristiti dokaze iz tih izvora kako bi opravdali odluke i zaključke - Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za
--	--	---	--	--

				<p>kulturni život</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. - Demonstriranje lične efikasnosti u društvenim interakcijama koje uključuju emotivnu razmjenu - Sposobnost korištenja i baratanja tehnološkim alatima i uređajima, te podacima i saznanjima da bi se postigao neki cilj ili donio zaključak. - Sposobnost komuniciranja u pisanom, usmenom i vizuelno-umjetničkom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. - Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje - Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. <p>- Prepoznavati, objašnjavati i primjenjivati znanje iz prirodnih nauka i znanje o nauci u nizu različitih kompleksnih životnih situacija povezivati različite izvore informacija i objašnjenja te koristiti dokaze iz tih izvora kako bi opravdali odluke i zaključke</p> <ul style="list-style-type: none"> - Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život - Snažan smisao za identitet - Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju • Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. - Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima. -Svijest o konceptima poput pojedinca, grupe, društva, kulture i povijesnog razvitka tih konceptata
VI	<ul style="list-style-type: none"> - Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost - Geografija - Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost - Matematika 	<ul style="list-style-type: none"> - Pravopis: Veliko slovo u pisanju planeta, okeana, mora - Brojevi (glavni, redni i zbirni) – polupromjenjiva vrsta riječi - Gramatika: Imenice – vrsta riječi 	<ul style="list-style-type: none"> - Sunčev sistem (Zemlja i Mjesec) - Okeani i morske vode - Brojevi (množenje i dijeljenje <p>Opće i vlastite imenice</p>	<p>Kreativno - produktivne kompetencije koje se zasnivaju na povezivanju znanja o planetama i Sunčevom sistemu, te pravopisnim pravilima pisanja planeta, okeana itd.</p> <p>Matematička pismenost i kompetencije unauci itehnologiji koje se zasnivaju na primjeni brojeva u pisanju i govoru sa ciljem pravilne upotrebe</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku kao obliku</p>

	- Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost - Njemački jezik			izražavanja koji u velikoj mjeri ima istu dimenziju vještine komuniciranja uz povezanost znanja iz maternjeg jezika
--	---	--	--	---

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Nastavni predmet Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književost u sedmom razredu osnovne škole sadrži sljedeća područja:

1. Jezik
2. Književnost
3. Kultura izražavanja
4. Medijska kultura

Ishodi učenja

JEZIK

- opisuje glagole i podjelu glagola po značenju (radnja, stanje, zbivanje);
- razlikuje glagole po prijelaznosti radnje te ih selektuje na (prijelazne, neprijelazne i povratne);
- koristi imperativ u izricanju zapovijedi, upozorenja, molbe ili želje u govornom i pisanom obliku;
- uočava glasovne promjene upotrebom određenih glagolskih oblika;
- prepoznaje glagole po glagolskom vidu (trajanju radnje) razlikuje ih po ograničenom i neograničenom trajanju;
- prepoznaje glagole u rečenici i razlikuje gramatičke osobine (vrijeme, način, lice, broj, rod);
- opisuje značenje glagolskih oblika;
- prepoznaje konjugaciju u glagolskim oblicima;
- uočava tvorbu glagolskih oblika te ih selektuje na proste i složene glagolske oblike;
- imenuje pomoćne glagolske oblike u našem jeziku te prepoznaje njihovu ulogu u tvorbi složenih glagolskih oblika;
- razlikuje duže (naglašene) i kraće (nenaglašene) oblike pomoćnog glagola biti i htjeti;
- prepoznaje glagolske oblike u izricanju sadašnjih , budućih i prošlih radnji;
- prepoznaje glagolske oblike kao glagolske načine;
- prepoznaje glagolske oblike kao glagolska vremena;

- klasificira glagolske oblike na lične i bezlične te objašnjava njihovu razliku;
- primjenjuje glagolske oblike u govornom i pisanom obliku, u svakodnevnom govoru po pravilima standardnoga jezika;
- prepoznaje sinonimske oblike glagola, primjenjuje ih u govoru i pisanju obogaćujući leksiku maternjeg jezika;
- primjenjuje pravila pisanja velikog početnog slova u imenima pokrajina i krajeva dijelova naselja (gradskih četvrti, dijelova sela, trgova i ulica);
- koristi pravilno povratne glagole u pisanju i govorenju;
- koristi ispravno aorist glagola biti u govoru i pisanju uz naglašavanje glasa h u prvom licu aorista;
- pravilno piše riječcu *ne* uz glagolske oblike;
- pravilno primjenjuje glagolski pridjev radni u oblicima m.r. i oblicima ž.r. jednine i množine;
- razlikuje po izgovoru i pravilno piše glagolske oblike u kojima su provedene glasovne promjene
- prepoznaje interpunkcijske znakove i primjenjuje pravopisna pravila u njihovoj upotrebi;
- koristi zarez u jednostavnoj rečenici kod odvajanja apozicije, vokativa, nabiranja rečeničnih dijelova;
- prepoznaje pogrešno napisane afrikate *č, ć, dž, đ* i ispravlja ih;
- primjenjuje pravilno sve interpunkcijske znake, pravilno obilježava citirani tekst;
- usvaja pravila pravopisa standardnoga jezika u vlastitom govoru i pisanju;
- prepoznaje odstupanja od pravila standardnog jezika u vlastitom pisanju i govoru, kao i kod drugih, te primjenjuje pravilnu upotrebu.

KNJIŽEVNOST

- razumije sadržaj djela;
- iskazuje svoje dojmove o djelu;
- prepoznaje osnovno osjećanje u pjesmi;
- identificira osnovna obilježja rodoljubive i opisne lirske pjesme;
- određuje metaforu, inverziju, kontrast i druga stilska sredstva;
- upotrebljava stilska sredstva u vlastitome tekstu;
- razumije preneseno značenje;
- obraća pažnju na vezu ritma i osjećanja u pjesmi;
- interpretira djelo vodeći računa o fabulativnoj i tematsko-idejnoj okosnici djela;
- otkriva pokretače radnje i sredstva zaustavljanja u tekstu;
- uočava različite pozicije pripovjedača;
- prepoznaje različite forme pripovijedanja;
- uočava književne i ekstraknjiževne elemente u djelu;
- razumije, zapaža i povezuje sa savremenom stvarnošću psihološke karakteristike lika;
- procjenjuje postupke likova s etičkog, društvenog ili idejnog stajališta;
- obrazlaže svoje tvrdnje o djelu potkrepljujući ih citatima iz teksta;
- razlikuje usmene književne vrste i glavne karakteristike lirske i epsko-lirske poezije;
- usvoji glavne osobine drame: dijalog, likovi, sukob;
- poredi dramu i druge književne vrste;
- uočava glavne značajke historijskog i pustolovnog romana;
- poredi glavne karakteristike ljetopisa, putopisa i dnevnika;

- formulira glavne karakteristike fantastične književnosti;
- usvoji novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšava komunikaciju u usmenom i pisanom obliku;
- mijenja svoje stavove i ponašanje usvajajući pouke književnoga djela.
- interpretira tekst zastupajući stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti,
- koristi sve dostupne resurse za bolje razumijevanje djela;
- koristi znanja stečena u drugim predmetima i drugim oblastima života i rada.

KULTURA IZRAŽAVANJA

- koristi različite načine kazivanja doživljenog i viđenog u svojoj okolini;
- prepoznaje hronološki i retrospektivni slijed kazivanja te na osnovu toga širi svoje sposobnosti učenja i čitanja uopće;
- izdvoji bitno od nebitnog pri kazivanju i pisanju kako bi bilo jasno onome ko čita i sluša;
- koristi što više opise u svakodnevnom kazivanju i pisanju ;
- kombinira opise ljudi i prirode s različitim oblicima kazivanja;
- upotpuni pričanje ličnim doživljajem;
- izgradi sopstveni stil i jezik;
- bira kratke, ali izražajne rečenice kako bi dočarao svoja osjećanja i uzbudljive trenutke;
- označi govornom intonacijom rečenicu te bojom i glasom dočara sadržaje;
- koristi vladanje različitim stilovima kazivanja i pisanja u svakodnevnoj komunikaciji;
- uoči značajne trenutke i uvodi retrospekciju u priču, usklađuje opis pejzaža s tokom događaja i povezuje s doživljajima sudionika.

MEDIJSKA KULTURA

- prepoznaje izražajna sredstva u filmu, pokrete kamere;
- uočava razliku između glume u pozorištu i glume pred kamerom;
- uspoređuje sličnosti i razlike između filmskog kadra i kvadrata iz stripa (plan, ugao gledanja);
- prepoznaje i opisuje izražajna sredstva filma i književnog djela;
- povezuje kvadrate stripa u priču;
- prepoznaje osnovne estetske i etičke vrijednosti u filmskim ostvarenjima i medijskim aktivnostima.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. JEZIK(48) 1.1. GRAMATIKA <ul style="list-style-type: none"> - Naglašene i nenaglašene riječi (naglasne cjeline); - Čestice/ riječce (proširivanje 	<ul style="list-style-type: none"> - Imenovati naglašene i nenaglašene riječi, povezati ih u izgovoru; - Poimati značenje ove vrste riječi te ih primijeniti u govornom i pisanom 	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznati enklitike I proklitike; - Pravilno pisati i izgovarati nenaglasnice; - Uočiti čestice ili riječce u jeziku i 	<ul style="list-style-type: none"> - Primijeniti pravilnu i jasnu komunikaciju; - Prihvatiti upotrebu čestica u govoru i pisanju iskazujući sopstvene

<p>znanja o ovoj vrsti riječi) ;</p> <p>Glagoli</p> <ul style="list-style-type: none"> - Glagoli (leksičko značenje); - Glagoli (gramatičke osobine); - Glagoli po predmetu radnje (prijelazni, neprijelazni, povratni); - Glagoli po trajanju radnje (glagolski vid); - Infinitiv (infinitivna osnova i nastavci); - Glagolski pridjev radni; (aktiv); - Glagolski pridjev trpni (pasiv); - Present (značenje i tvorba), present pomoćnih glagola; - Aorist (značenje i tvorba); - Aorist glagola <i>biti</i> - Imperfekt (značenje i tvorba); - Perfekt (značenje i tvorba); - Pluskvamperfekt (značenje i tvorba); - Futur I (značenje i tvorba); - Futur II (značenje tvorba); - Imperativ (zapovijedni način); - Kondicional I (značenje i tvorba); - Kondicional II (značenje i tvorba); - Glagolski prilog sadašnji (značenje, tvorba i služba); - Glagolski prilog prošli ; (značenje, tvorba i služba); 	<p>obliku proširujući znanje o ovoj vrsti riječi.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Identifikovati glagole i njihovo leksičko značenje (radnja ,stanje, zbivanje); - Imenovati i utvrditi gramatičke osobine glagola (lice, vrijeme, način, rod, broj); -Definisati glagole po predmetu radnje, selektirajući ih po značenju; - Imenovati i opisati glagole po trajanju radnje; - Opisati infinitiv , otkriti njegovo značenje, uočiti njegovu tvorbu; - Imenovati glagolski pridjev radni, opisati značenje i tvorbu; - Otkriti da se tvore od glagola; - Opisati značenje glagolskog pridjeva trpnog, uočiti njegovu tvorbu i službu u rečenici; - Definisati značenje i tvorbu prezenta; - Razlikovati pravu sadašnjost od prenesene (historijski, futurski i svevremenski present); - Opisati značenje aorista; - Otkriti njegovu tvorbu; - Definisati značenje imperfekta; - Utvrditi tvorbu imperfekta; - Prepoznati osnovno značenje perfekta; -Razlikovati ga po tvorbi od prostih glagolskih oblika perfekta; - Imenovati značenje pluskvamperfekta, prepoznati dvojaku tvorbu; -Opisati značenje futura I ; -Uočiti ulogu enklitičkog oblika pomoćnog glagola <i>htjeti</i> u tvorbi 	<p>otkriti da česticama možemo preoblikovati jezičko ustrojstvo.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Prepoznati glagole selektirajući ih po značenju te ih pravilno primijeniti; - Prepoznati i primijeniti konjugaciju glagola u govornom i pisanom obliku; - Uočiti glagole po predmetu radnje u usmenom i pisanom obliku, razlikovati ih po značenju; -Prepoznati glagole po trajanju radnje u pisanju i govoru; - Prepoznati infinitiv i uočiti njegove nastavke; - Utvrditi infinitivnu osnovu; - Uočiti glagolski pridjev radni u govoru i pisanju; - Prepoznati službu/funkciju u rečenici; - Prepoznati glagolski pridjev trpni, pravilno ga upotrijebiti ugovoru i pisanju; - Prepoznati i pravilno primijeniti present u govornoj i pisanoj komunikaciji; - Uočiti present pomoćnih glagola <i>biti</i> i <i>htjeti</i>-duži i kraći oblici; - Prepoznati prošlo svršeno glagolsko vrijeme; - Otkriti tvorbene nastavke aorista; - Primijetiti neograničenost trajanja radnje; - Uočiti ulogu pomoćnog glagola <i>biti</i> u tvorbi perfekta; - Pravilno upotrijebiti pluskvamperfekt u pisanju i govoru; - Prepoznati ulogu enklitičkog oblika glagola <i>biti</i> u njegovoj tvorbi; - Razlikovati futur I po tvorbi od prostih glagolskih oblika, 	<p>dojmove/utiske.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Upotrebljavati glagole u svakodnevnom govoru, usvajati sinonimske oblike, uvažavajući bogatstvo leksike maternjeg jezika; - Prihvatiti vrijednosti jezičkog standarda; - Sortirati povratne glagole na prave/neprave/uzajamno povratne; - Otkriti ulogu povratne zamjenice <i>sebe/se</i>; - Kombinirati upotrebu svršenih i nesvršenih glagola prema rečeničnom sadržaju; - Razlikovati i uočavati trajne glagole; - Koristiti infinitiv u imenovanju radnje; - Otkriti ulogu infinitiva u dopuni glagola; - Koristiti glagolski pridjev radni u tvorbi složenog glagolskog oblika; - Razlikovati glagolski pridjev trpni od glagolskog pridjeva radnog po značenju; - Uočiti glasovne promjene; - Usvojiti pravilnu upotrebu prezenta u govoru i pisanju; - Ukazati na nastale glasovne promjene pri upotrebi prezenta; -Prikazati aorist glagola <i>biti</i>; - Objasniti moguće glasovne promjene pri upotrebi aorista; - Ukazati na njegovu upotrebu u pripovijedanju te njegovo funkcionalno-stilsko obilježje; - Prihvatiti moguću zamjenu aorista i imperfekta perfektom; -Prihvatiti upotrebu
--	--	--	--

<p>- Složena rečenica (pojam);</p>	<p>futura I; - Imenovati futur II, prepoznati složenu tvorbu; - Prepoznati značenje imperativa u izricanju zapovijedi, molbe, upozorenja i želje; - Opisati značenje kondicionala I; - Uočiti složenu tvorbu kondicionala I; - Opisati značenje kondicionala II; - Uočiti složenu tvorbu kondicionala II; - Opisati značenje gl. priloga sadašnjeg i gl. priloga prošlog; - Objasniti tvorbuglagolskih priloga; - Prepoznati po broju predikata složenu rečenicu.</p>	<p>prepoznati ga u govoru i pisanju; -Prepoznati složenost glagolskog oblika u izricanju buduće radnje; - Primijeniti futur II u samostalnim primjerima; - Uočiti tri prosta oblika imperativa; - Prepoznati ga u govoru i pisanju; - Uočiti kondicional II u pisanom i govornom obliku; -Prepoznati ulogu nesvršenih i svrženih glagola pri tvorbi; - Uočiti i primijeniti glagolske priloge (prošli i sadašnji).</p>	<p>pluskvamperfekta u složenoj rečenici; - Prilagoditi upotrebu futura I i futura II prema rečeničnom sadržaju; - Koristiti futur I uz pravilno pisanje i izgovor; - Koristiti futur II u složenoj rečenici; -Ukazati na upotrebu imperativa u upravnom govoru-direktnom obraćanju govornika; - Pravilno koristiti i potvrditi pripadnost glagolskom načinu; - Dati samostalne primjere imperativa i kondicionala; -Ukazati na službu u rečenici; -Prepoznati priloške odredbe u rečenici; - Dati samostalan primjer glagolskih priloga u rečenici (sadašnji, prošli).</p>
------------------------------------	--	---	---

1.2.PRAVOGOVOR I PRAVOPIS

- Veliko slovo u jednočlanim i višečlanim imenima pokrajina i krajeva, dijelova naselja;
- Pisanje i izgovor zamjenice **sebe/se** uz povratne glagole;
- Pisanje i izgovor aorista glagola **biti**;
- Pisanje i izgovor riječice **ne** uz glagolske oblike;
- Pisanje infinitiva i glagolskog pridjeva radnog (m.r. jd.);
- Izgovor i pisanje glagolskih oblika u kojima su provedene glasovne promjene (**č,ć,ije, je** u glagolskim oblicima);
- Izgovor i pisanje proklitika i enklitika ;
- Pisanje i upotreba zareza u jednostavnoj rečenici (apozicija, vokativ, riječi u nabranjanju);
- Pisanje apostrofa i tačke sa zarezom.

2.KNJIŽEVNOST (60)

1.2. IZBOR KNJIŽEVNIH TEKSTOVA

- M. Dizdar, *bbbb*, pjesma 1. (o riječima)
- M. Antić, *Posle detinjstva*
- V. Ilić, *U poznu jesen*

- Prepoznati riječi koje se pišu velikim početnim slovom;
- Prepoznati povratne glagole, duže i kraće oblike povratne zamjenice **sebe/se**;
- Uočiti oblike aorista pomoćnog glagola **biti**;
- Usvojiti pravila pisanja riječice **ne** uz glagole.
- Prepoznati infinitiv uz nenaglašenu riječ;
- Prepoznati glagolski pridjev radni;
- Prepoznati glagolske oblike u u kojima su izvršene glagolske promjene;
- Prepoznati proklitike i enklitike;
- Ovladati pravilima upotrebe u jednostavnoj proširenoj rečenici;
- Prepoznati i pravilno pisati apostrof i tačku sa zarezom.

- Razumjeti sadržaj djela;
- Iznijeti svoje dojmove o djelu;
- Odrediti metaforu, inverziju, kontrast i druga stilska sredstva;

- Koristiti stečena znanja o pravilima pisanja velikog slova prema programskim zahtjevima;
- Pravilno primijeniti u izgovoru i pisanju povratne glagole;
- Primijeniti aorist glagola **biti** u govoru i pisanju, uz isticanje glasa **h** za 1. lice jednine;
- Primijeniti stečena znanja u pisanju riječice **ne** uz glagole.
- Primijeniti u pisanom i usmenom obliku infinitiv uz pomoćni glagol;
- Pravilno koristiti pravila u pisanju glagolskog pridjeva radnog;
- Pravilno pisati i izgovarati riječi u kojima su provedene glasovne promjene;
- Pravilno koristiti u izgovoru i pisanju proklitike i enklitike;
- Primijeniti stečena znanja u pisanju i izgovoru zareza u jednostavnoj rečenici;
- Primijeniti u pisanom obliku pisanje apostrofa i tačke sa zarezom.

- Otkriti pokretače radnje i sredstva zaustavljanja u tekstu;
- Uočiti glavne značajke historijskoga i pustolovnog romana;

- Prepoznati nepravilnosti u pisanju i pravilno napisati upotrebu velikog slova u pisanju jednočlanih i višečlanih imena pokrajina i krajeva, dijelova naselja;
- Usvojiti pravila pravopisa standardnog jezika;
- Prepoznati pogrešnu upotrebu aorista;
- Uočiti izuzetke u pisanju riječice **ne** uz glagolske oblike;
- Dati primjere pisanja glagolskog pridjeva radnog uz primjenu pravila;
- Usvojiti pravila glagolskih oblika u kojima su provedene glasovne promjene (**č, ć, je i ije** u glagolskim oblicima) svakodnevno ih koristiti u pisanju i govoru;
- Otkriti važnost pravilne upotrebe zareza u jednostavnoj rečenici u cilju kvalitetnije komunikacije;
- Razlikovati apostrof i tačku sa zarezom u pisanju i čitanju;
- Usvojiti pravila pisanja pravopisnih znakova, otkriti tačnost i preciznost u primjeni;
- Primijeniti pravopisnu normu upotrebe zareza u jednostavnoj rečenici, te upotrebi pravopisnih znakova u tekstovima.

- Obratiti pažnju na vezu ritma i osjećanja u pjesmi;
- Razumjeti, zapaziti i povezati sa savremenom stvarnošću psihološke

- H. Humo, *Zvuci u srcu*
- D. Cesarić, *Voćka poslije kiše*
- S. Jesenjin, *Pjesma o keruši*
- A. Sidran, *San o Bašeskiji*
- N. Šop, *Bakine naočari*
- Nerkesi, *Pjesma peru*
- M. Krleža, *U predvečerje*
- N. Ibrišimović, *Bosna*
- T. Ujević, *Dažd*
- E. Kišević, *Lampa na prozoru*
- D. Trifunović, *Nešto važno da ti kažem*
- Č. Sijarić, *Koza*
- Zija Dizdarević, *Majka*
- A. P. Čehov, *Vanjka*
- Z. Grej, *Komanči* odl. romana *Grmljavina stada*
- K. Brukner, *Sadako hoće žinjjeti*
- R. Pavlović, *Čistač obuće*
- S. Čorović, *Ibrahimbegov čošak*
- N. Čukovski, *James Cook*, odl.
- F. Šehović, *Putovanje kapetana Porporelosa*, odl.
- Bašeskija, *Ljetopis o Sarajevu*
- I. Sekulić, *Oslo pod snijegom*
- Narodna romansa iz BiH po izboru
- Narodna balada *Smrt braće Morića*
- Narodna lirska pjesma iz BiH

2.2 LEKTIRA

1. A.H. Dubočanin, *Ladarski put/Brod na vidiku*
2. D. Tadijanović, *Srebrne svirale*, izbor poezije
3. Egziperi, *Mali princ*
4. N. Radanović, *Mali Jan/Almin vrt*
5. Š. Pandžo, *Ruka na kosi/Samo još kosovi zvižduću*
6. D. Jelačić Bužimski, *Sportski život letećeg Martina*

- Upotrebljavati stilska sredstva u vlastitome tekstu;
- Razumjeti preneseno značenje;
- Identifikovati osnovna obilježja rodoljubive i opisne lirske pjesme;
- Prepoznati osnovno osjećanje u pjesmi;
- Razlikovati usmene književne vrste i glavne karakteristike lirske i epsko-lirske poezije;
- Usvojiti novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšati komunikaciju u usmenom i pisanom obliku.

- Otkriti različite pozicije pripovjedača;
- Prepoznati različite forme pripovijedanja;
- Usporediti glavne karakteristike ljetopisa, putopisa i dnevnika;
- Interpretirati djelo vodeći računa o fabulativnoj i tematsko-idejnoj okosnici djela;
- Uočiti književne i ekstraknjiževne elemente u djelu;
- Usvojiti glavne osobine drame: dijalog, likovi, sukob;

- karakteristike lika;
- Formulirati glavne karakteristike fantastične književnosti;
- Uočiti glavne karakteristike usmene književnosti i potkrijepiti ih primjerima iz teksta;
- Usporediti dramu i druge književne vrste;
- Obrazložiti svoje tvrdnje o djelu potkrepljujući ih citatima iz teksta;
- Procijeniti postupke likova s etičkog, društvenog ili idejnog stajališta;
- Mijenjati svoje stavove i ponašanje usvajajući pouke književnoga djela;
- Interpretirati tekst zastupajući stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti,
- Koristiti sve dostupne resurse za bolje razumijevanje djela;
- Koristiti znanja stečena u drugim predmetima i drugim oblastima života i rada.

- 7. B. Primorac, *Maturalac*
- 8. S. Raičković, *Na kraju grada*, izbor iz poezije i proze
- 9. N. Bazdulj-Hubijar, *Ruža*
- 10. A. Šenoa, *Povjestice*
- 11. A. Frank, *Dnevnik Ane Frank*
- 12. D. Maksimović, *Strepnja*

3. KULTURA IZRAŽAVANJA (24)

- Pričanje događaja ili doživljaja retrospektivnim redosljedom kazivanja, 1+1+1
- Pričanje događaja ili doživljaja uz upotrebu opisa (lika, pejzaža), 1+1+1
- Opis portreta, 1+1+1
- Opis dinamičnog zbivanja u prirodi, 1+1+1
- Čitanje (interpretativno čitanje različitih umjetničkih tekstova),1
- Čitanje (usmjerenom i u sebi), 1
- Slušanje (kultura razgovora, mentalna disciplina), 1
- Kontrolni diktat, 1
- Pisanje dnevnika, 1+1
- Pisanje autobiografije, 1+1
- Pisanje školskih pismenih zadaća (dvije u toku školske godine), 4

- Povezati događaje po njihovim uzajamnim vezama i odnosima;
- Stvoriti složenije kompozicije sastava;
- Izdvojiti likove i krajolike unutar priče;
- Prepoznati portret unutar priče;
- Uočiti povezanost opisa s doživljajem i njegov značaj za tok radnje;
- Uočiti stilsku funkciju glagola, imenica i pridjeva;
- Uočiti redosljed prikazivanja pojedinosti u dinamičnom opisu ;
- Opisivati vizuelne i akustične pojedinosti;
- Prepoznati funkciju glagola u opisu;
- Koristiti se govornim vrednotama: rečenični naglasak, intonacija, boja, visina i jačina glasa;
- Razlikovati dnevnik od autobiografije;
- Uočiti osnovne elemente dnevnika i biografije.

- Uočiti značajne trenutke i uvesti retrospekciju u priču;
- Uskladiti opis pejzaža s tokom događaja i povezati s doživljajima sudionika;
- Razlikovati vanjski od unutarnjeg opisa osobe;
- Sastaviti samostalno plan opisivanja;
- Uočiti i izdvojiti, a onda povezati podatke o izgledu, karakteristikama osobinama i postupcima osobe koju opisuje;
- Opisati zbivanje uz pomoć plana;
- Uočiti događanja po redosljedu i smjestiti ih u vremenski tok;
- Povezati čitanje sa slušanjem i uočiti greške, kako svoje, tako i tuđe;
- Pisati događaje misli i osjećanja;
- Izdvojiti važne podatke o svome životu sa dodavanjem zanimljivih detalja (kako je dobio ime, gdje je išao u vrtić, ko ga je čuvao...)

- Koristiti različite načine kazivanja doživljenog i viđenog u svojoj okolini;
- Prepoznati hronološki i retrospektivni slijed kazivanja te na osnovu toga širiti svoje sposobnosti učenja i čitanja uopće;
- Izdvojiti bitno od nebitnog pri kazivanju i pisanju kako bi bilo jasno onome ko čita i/ili sluša;
- Koristiti što više opise u svakodnevnom kazivanju i pisanju ;
- Kombinirati opise ljudi i prirode s različitim oblicima kazivanja;
- U potpunosti pričanje ličnim doživljajem;
- Izgraditi sopstveni stil i jezik;
- Izabrati kratke, ali izražajne rečenice kako bi dočarao svoja osjećanja i uzbudljive trenutke;
- Označiti govornom intonacijom rečenicu te bojom i glasom dočarati sadržaje.

4.MEDIJSKA KULTURA (8)			
<ul style="list-style-type: none"> - Kadar, plan, ugao snimanja - Knjiga – film - Mark Twain: <i>Kraljević iprosjak</i> (igrani film) - Pozorišna izražajna sredstva: govor, gluma, scenografija, kostimografija - Izražajna sredstva stripa: crtež, kvadrat, fabula prikazana na kvadratima 	<ul style="list-style-type: none"> - Definisati filmska izražajna sredstva; - Prepoznati izražajna sredstva u filmu, pokreti kamere kao izražajno sredstvo filma (statična kamera, dinamična kamera, vožnja, panorama); - Nabrojati filmska izražajna sredstva; -Prepoznati obilježja igranog filma i filmske priče; - Prepoznati pozorišna izražajna sredstva u predstavi, scenografiju, kostimografiju, rasvjetu; - Usporediti sličnosti i razlike između filmskog kadra i kvadrata iz stripa (plan i ugao gledanja). 	<ul style="list-style-type: none"> - Objasniti način stvaranja filma; - Dati primjer nastanka jednog kadra; - Uočiti ideju te odnose među likovima i izražajna sredstva; - Uočiti razliku između glume u pozorištu i glume pred kamerom; - Povezati kvadrate stripa u priču. 	<ul style="list-style-type: none"> - Objasniti tehniku stvaranja filma; - Prepoznati vrstu igranog filma; - Prepoznati i opisati izražajna sredstva filma i književnog djela; - Opisati sličnosti i razlike pozorišne i filmske glume, scenografije, maske i kostimografije; - Ukazati na estetske i etičke procjene vrijednosti pojma stripa; - Dati poruku stripa (reklamnu, domoljubnu, ekološku); - Identifikovati vrstu stripa po temi – historijski, kriminalistički, pustolovni, naučno – fantastični.

NAPOMENA:Nastavnik ima slobodu da u procesu planiranja, na osnovu procjene svoga razreda, dostupnih resursa i drugih okolnosti, bira i raspoređuje tekstove i posveti im onoliko vremena/časova koliko je potrebno za postizanje ishoda učenja.

OSMI RAZRED

Nastavni predmet Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost u osmom razredu osnovne škole sadrži sljedeća područja:

1. Jezik
2. Književnost
3. Kultura izražavanja
4. Medijska kultura

Ishodi učenja

JEZIK

- objašnjava pojmove: sinonim, homonim, antonim, arhaizam i dati vlastite primjere za iste;
- usvaja i koristi nove izraze (prepoznaje bića, predmete, pojmove);
- imenuje sinonime , antonime, homonime;

- prepoznaje, potom imenuje odnosne zamjenice i nepromjenljive vrste riječi, identifikuje ih u rečenici i određuje njihovu službu;
- prepoznaje i razlikuje glagolski prilog prošli, pravilno upotrebljava glagolske priloge;
- razlikuje proširenu od neproširene rečenice, označava različite rečenične članove;
- prepoznaje besubjektivnu i neoglagoljenu rečenicu, navodi primjere i upotrebljava ih u govoru i pisanju;
- uočava subjekt u rečenici i povezuje ga sa riječima koje ga dopunjuju;
- uočava predikat u rečenici i povezuje ga sa riječima koje ga dopunjuju;
- navodi gramatička svojstva subjekta i predikata;
- slaže pravilno subjekt i predikat;
- uočava dijelove imenskog predikata (pomoćni glagol biti) i njihovu vezu sa ostalim članovima;
- razlikuje vrste objekta i priložnih oznaka;
- uočava vrste riječi kojima izričemo objekt i priloške oznake;
- otkriva priložne oznake upitnim priložima;
- razlikuje imenički i pridjevski atribut;
- prepoznaje apoziciju i prikladno upotrebljava atribut i apoziciju u govorenju i pisanju;
- zaključuje u kojem su skupu atribut i apozicija u rečenici (objektnom, subjektnom, ili priložnom);
- nabraja vrste nezavisnosloženih rečenica i prepoznaje tipične veznike;
- prepoznaje veznička sredstva: veznike, vezničke skupove, priloge i zamjenice kao vezničke riječi;
- raščlanjuje složenu rečenicu na više prostih;
- razlikuje načine sklapanja jednostavnih rečenica u složenu;
- povezuje jednostavne rečenice u složenu nizanjem i povezivanjem;
- izvodi uvrštavanje jednostavne rečenice u složenu;
- razlikuje vrste veznika u nezavisnosloženim rečenicama i pravilno ih piše;
- uočava veznička sredstva;
- razlikuje glavnu od zavisne surečenice u zavisnosloženoj rečenici;
- prepoznaje značenje predikatne, subjektivne, objektivne i atributne rečenice;
- primjećuje da se subjekt, objekt, predikat i atribut mogu izreći rečenicom;
- prepoznaje i razumije pogodbu, mogućnost i želju izrečene kondicionalom;
- iskazuje pogodbu i uvjet pogodbenom zavisnom rečenicom;
- uočava zavisne umetnute rečenice;
- upotrebljava složene rečenice u govornoj i pisanoj komunikaciji;
- mijenja imenski predikat predikatnom rečenicom, subjekt subjektivskom, objekt objektivnom i atribut atributnom rečenicom;
- mijenja priložne oznake zavisnim surečenicama;
- piše zareze u zavisnosloženim rečenicama s obzirom na različita mjesta zavisne rečenice;
- uočava razliku između rečenica s veznicima da i kako;
- piše pravilno veliko slovo u najčešćim primjerima;
- primjenjuje pravopisne norme u svakodnevnom pisanju i čitanju;
- razvija sposobnost primjene stečenih znanja u novonastalim situacijama (slušanje, govorenje, razgovaranje, čitanje i pisanje);

- zarezom odvaja zavisnu surečenicu umetnutu među dijelove glavne surečenice;
- pravilno upotrebljava zarez kada je zavisna rečenica u inverziji;
- preoblikuje upravni u neupravni govor i obratno.

KNJIŽEVNOST

- razumije pročitani tekst i samostalno iskazuje doživljaj i dojmove o djelu;
- uočava temu, motive i osjećanja u lirskoj pjesmi; određuje stilska sredstva; lirske slike i muzičke/glazbene elemente stiha; objašnjava sintaksičko ustrojstvo stiha i ulogu ponavljanja u lirskoj pjesmi;
- razlikuje podjelu lirskih pjesama na vrste - prema temi i obliku; poznaje oblik soneta i gazela;
- zainteresiran/a je za upoznavanje sa književnoumjetničkim stvaralaštvom u BiH u različitim periodima (usmena narodna književnost, književnost na orijentalnim jezicima, savremena književnost i sl.);
- objašnjava odlike epskog i lirskog te nabroja lirske i epske vrste;
- primjenjuje znanja o strofi, stihu, lirskoj pjesmi i stilskim sredstvima u interpretaciji soneta; uočava sažetu i razvijenu fabulu i faze u razvoju radnje; zapaža logičke cjeline u kompoziciji teksta i daje im naslov; posmatra i analizira uzročno-posljedičnu povezanost događaja u djelu;
- prepoznaje ulogu opisa u pripovijedanju (statičan/dinamičan opis, zaustavljanje/pokretanje radnje); obilježi u tekstu unutrašnji monolog i otkriva njegovu ulogu);
- reproducira sažeto sve važne elemente književnoga djela; daje primjer lirske epizode u proznome djelu;
- klasifikuje likove prema mjestu i važnosti u djelu i prema socijalnim kriterijima; obrazlaže svoje tvrdnje o djelu potkrepljujući ih citatima iz teksta, procjenjuje postupke likova s etičkog, društvenog ili idejnog stajališta;
- mijenja svoje stavove i ponašanje usvajajući pouke književnoga djela;
- interpretira tekst zastupajući stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti;
- navodi motive u putopisnom djelu; daje primjere subjektivnog i objektivnog stava pisca u putopisu i uočava načine stvaranja ugođaja; ističe asocijativnost kao važan postupak u nastajanju putopisa; opisuje svoje putovanje koristeći putopisno djelo kao uzorak;
- uočava elemente dramske radnje; određuje faze u razvoju radnje i epizode koje ulaze u pojedine faze; mijenja preokret pa reproducira sadržaj teksta sa drugačijim razvojem radnje; analizira elemente sukoba u dramskoj radnji; prati unutrašnji razvoj lika; izdvaja protagoniste i antagoniste;
- čita i sluša narodne pjesme s razumijevanjem i uživanjem; uočava njihova obilježja; pronalazi gradaciju i hiperbolu i objašnjava njihovu ulogu u pjesmi;
- usvaja novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšava komunikaciju u usmenom i pisanom obliku;
- razvija plemenita osjećanja i potrebu da se prevladavaju nepravedni ljudski odnosi koji guše slobodu ličnosti, pravo na samostalno odlučivanje i opredjeljenje;
- koristi sve dostupne resurse za bolje razumijevanje djela kao i znanja stečena u drugim predmetima i drugim oblastima života i rada.

KULTURA IZRAŽAVANJA

- prepoznaje neobične situacije iz stvarnoga života i povezati ih u priču;
- napiše priču u prvom i trećem licu;
- izabere i uvesti u priču stvarne personificirane likove;
- upotrijebi u oblikovanju priče pripovijedanja, opisivanje, dijalog i monolog;
- koristi se humorom pri portretiranju i karakterizaciji likova;
- opiše subjektivno i pristrasno na osnovu vlastitih dojmova doživljaj zatvorenog prostora;
- koristi stečeno znanje iz pravopisa prilikom čitanja;

- povezuje sve elemente pisanja i napisati na slikovit način putopis;
- sastavlja priču koja ima naslov, temu, kompoziciju;
- piše putopise o udaljenim krajevima;
- izabire samostalno temu i napisati problemski članak kako bi ukazao na probleme u društvu;
- raspravlja o različitim temama;
- brani vlastiti stav i mišljenje argumentima u svakodnevnom životu;
- dramatičira opširniji tekst.

MEDIJSKA KULTURA

- prepoznaje i objašnjava obilježja igranog filma i filmske priče;
- nabraja faze nastanka filma – od priče do snimanja;
- ukazuje na ideju filma i odnose među likovima;
- napiše vlastiti scenarij;
- izabere iz tv programa emisije primjerenog sadržaja;
- ukazuje na ulogu tv programa u životu savremenog čovjeka;
- pronalazi samostalno ili uz pomoć bibliotekara podatke o određenom književnom naslovu kataloškim i računalnim pretraživanjem.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. JEZIK (60) 1.1. GRAMATIKA Značenje riječi - Sinonimi – istoznačnice i bliskoznačnice; - Homonimi (istozvučnice) i antonimi (riječi suprotnog značenja); - Arhaizmi i historizmi; - Odnosne zamjenice i nepromjenljive riječi u vezničkoj službi u rečenici - Glagolski prilozi. Rečenica - Jednostavna neproširena, jednostavna proširena, neoglagoljena rečenica i rečenica	- Definisati sinonime (istoznačnice i bliskoznačnice), homonime, antonime, arhaizme i historizme; - Imenovati odnosne zamjenice i nepromjenljive riječi u vezničkoj službi u rečenici; - Prepoznati i razlikovati glagolske priloge; - Uočiti strukturu proširene i neproširene rečenice; - Prepoznati i imenovati neoglagoljenu	- Prepoznati sinonime, antonime, homonime i pravilno ih koristiti u govorenju i pisanju; - Prepoznati odnosne zamjenice i nepromjenljive riječi u rečenici i primjenjivati ih; - Upotrebljavati pravilno glagolske priloge u pisanju i razgovoru; - Uočiti službu glagolskih priloga u rečenici; - Imenovati subjekt i riječi koje ga dopunjuju; - Imenovati predikat i riječi koje ga	- Prihvatiti upotrebu sinonima i njegovati različitosti u svakodnevnom govoru; - Izraditi razredni rječnik sinonima, homonima, antonima i arhaizama; - Razlikovati kad se čestica god piše sastavljeno kad rastavljeno uz zamjenicu; - Razlikovati priloge od prijedloga te priloge i pridjeve u primjerima istoobličnih riječi; - Uočavati popridjevljene glagolske priloge; - Prepoznati neoglagoljenu i rečenicu

<p>bez subjekta;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Članovi rečenice: samostalni (glavni) i nesamostalni (sporedni); - Samostalni članovi (subjekt i predikat, gramatička svojstva); - Slaganje predikata i subjekta; - Samostalni rečenični član (Objekt – bliži i dalji); - Samostalni rečenični članovi– priloške oznake (namjera, pogodba, dopuštenje, posljedica); - Nesamostalni rečenični članovi (atribut i apozicija); - Složena rečenica – nezavisna i zavisna; - Stvaranje složene rečenice nizanjem, vezivanjem i uvrštavanjem; - Nezavisnosložena rečenica (pojam i vrste); - Sastavna i rastavna nezavisna rečenica; - Suprotna i isključna nezavisna rečenica; - Zaključna nezavisna rečenica; - Uočavanje nezavisnosloženih rečenica u književnom tekstu - Zavisnosložena rečenica (pojam i vrste); - Subjektska i predikatska rečenica; - Objektska rečenica; - Atributska i apozicijska rečenica; - Mjesna zavisna rečenica ; - Vremenska zavisna rečenica; - Načinska zavisna rečenica; - Namjerna zavisna rečenica; - Uzročna zavisna rečenica; - Dopusna zavisna rečenica; 	<p>rečenicu i rečenicu bez subjekta;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potvrditi znanje o imenskom i glagolskom predikatu; - Uočiti imenicu, zamjenicu, broj i prilog kao dio imenskog predikata; - Izricati subjekt svim vrstama riječi; - Slagati predikat i subjekt u rečenici; - Sjetiti se i produbiti znanje o objektu i priložnim oznakama; - Imenovati atribut i apoziciju i utvrditi njihova gramatička svojstva; - Prepoznati sklapanje jednostavnih rečenica u složenu; - Uočiti značenje različitih vrsta nezavisnosloženih rečenica ; - Prepoznati zavisnosloženu rečenicu; - Razlikovati glavnu i zavisnu rečenicu u zavisnosloženoj rečenici; <p>Objašnjavati značenje predikatne, subjektske, objektske i atributske rečenice;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prepoznati priložne rečenice i razumjeti njihovo značenje; - Prepoznati pogodbu, mogućnost i želju izrečene kondicionalima; - Izricati pogodbu i uvjet pogodbenom zavisnom rečenicom; - Prepoznati obilježja višestrukosložene rečenice. 	<p>dopunjuju;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uočavati gramatička svojstva predikata i subjekta; - Prepoznati vrste objekta i priloških oznaka; - Razlikovati imenski i pridjevski atribut; - Prepoznati apoziciju; - Upotrebljavati atribut i apoziciju u govorenju i pisanju; - Uočavati kako udruživanjem jednostavnih rečenica nastaje složena; - Prepoznati vrste nezavisnosloženih rečenica i njihove tipične veznice; - Primijetiti da je nezavisnosložena rečenica složena od rečenica koje ovise jedna o drugoj; - Uvrštavati jednostavne rečenice u složene; - Prepoznavati veznicička sredstva; - Razlikovati glavnu i zavisnu surečenicu u zavisnosloženoj rečenici; - Razumjeti da se subjekt predikat, objekt i atribut mogu izreći rečenicom; - Prepoznati priložne rečenice i razumjeti njihovo značenje; - Preoblikovati zavisnu rečenicu glagolskim priložima; - Raščlaniti višestruko složene rečenice na ishodišne rečenice i odrediti njihov međusoban odnos ; - Sastaviti pravilno višestrukosložene rečenice u govoru i pisanju. 	<p>bez subjekta te iste koristiti u svakodnevnom govoru i pisanju;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učavati dijelove imenskog predikata (pomoćni glagoli u svim oblicima) i njihovu vezu s ostalim članovima; - Izricati prijedložni objekt; - Otkriti priložne oznake upitnim priložima; - Uočiti prijedložni atribut, atributni i apozicijski skup; - Zaključiti u kojem su skupu atribut i apozicija u rečenici (objektnom, subjektnom ili priložnom); - Prepoznati veznicička sredstva: veznicičke skupove, priloge i zamjenice, veznicičke riječi; - Razlikovati vrste veznika u nezavisnosloženim rečenicama; - Pisati pravilno zarez u nezavisnosloženim rečenicama; - Uočiti zavisne umetnute rečenice; - Upotrebljavati složene rečenice u govornoj i pisanoj komunikaciji; - Zamijeniti imenski predikat predikatnom rečenicom, subjekt subjektnom, atribut atributnom ; - Zamijeniti priložne oznake zavisnim surečenicama; - Pisati zarez u zavisnosloženim rečenicama s obzirom na različita mjesta zavisnih surečenica; - Uočiti razlike između rečenica s vezicima da i kako.
--	---	--	--

<ul style="list-style-type: none"> - Uslovna (pogodbena) rečenica – izricanje pogodbe, mogućnosti, želje složenim rečenicama; - Uočavanje u književnom tekstu - zavisnosložena rečenica; - Višestrukosložena rečenica; <p>1.2. PRAVOGOVOR I PRAVOPIS</p> <ul style="list-style-type: none"> - Veliko početno slovo u imenima društava, udruga, organizacija, ustanova, društvenih i stilskih pokreta, povijesnih događaja i javnih skupova; - Pisanje neodređenih zamjenica i prijedloga, zamjenica i čestice <i>god</i>; - Pisanje zarez u nezavisnosloženim rečenicama; - Pisanje zarez u zavisnosloženim rečenicama; - Upravni i neupravni govor u pisanju. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pisati pravilno veliko slovo u najčešćim primjerima imena društava, udruga, organizacija, ustanova, društvenih i stilskih pokreta, povijesnih događaja i javnih skupova; - Pisati pravilno neodređene zamjenice s prijedlogom i česticom <i>god</i>; - Dati primjer o upotrebi zarez u jednostavnoj i složenoj rečenici; - Pisati upravni govor u rečenicama s različitim odnosima. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pisati pravilno veliko slovo u jednostavnim i češće upotrebljanim primjerima imena društava, udruga, organizacija, ustanova, društvenih i stilskih pokreta, povijesnih događaja i javnih skupova; - Pravilno pisati u skladu s pravopisnom, pravogovornom i gramatičkom normom; - Pravilno pisati zarez u jednostavnoj rečenici; - Primijeniti pravilo koje govori o odvajanju vokativa, apozicije i apozicijskog skupa iza imenice, naknadno dodane i istaknute riječi ; - Odvajati zarezom rečenice u nizu; - Pisati upravni govor u skladu s pravopisom. 	<ul style="list-style-type: none"> - Primjenjivati pravopisnu normu u svakodnevnom pisanju i čitanju; - Koristiti sposobnost primjene stečenih znanja u novonastalim situacijama (slušanje, govorenje, razgovaranje, čitanje i pisanje); - Koristiti zarez za odvajanje zavisne surečenice umetnute među dijelove glavne rečenice; - Prepoznati kada je zavisna surečenica u inverziji i pravilno upotrijebiti zarez u tom slučaju; - Preoblikovati upravni u neupravni govor i obratno.
<p>2.KNJIŽEVNOST (60) 2.1. IZBOR KNJIŽEVNIH TEKSTOVA</p> <ul style="list-style-type: none"> - M. Dizdar, <i>Zapis o zemlji</i> - Šantić, <i>Veće na školju</i> - S. Jesenjin, <i>Pismo majci</i> - V. Parun, <i>Kad sunce umiva oči</i> - S. Kulenović, <i>Stećak</i> - Derviš-paša Bajezidagić, <i>Gazel o Mostaru</i> - G. Matoš, <i>Noturno</i> - Ž. Prever, <i>Za tebe ljubavi moja</i> - Velimir Milošević, <i>Stopa zemlje</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - Razumjeti pročitani tekst; - Navesti motive, slike i muzičke/glazbene elemente stiha; - Objasniti odlike epskog i lirskog te nabrojati lirske i epske vrste; - Primijeniti znanja o strofi, stihu, lirskoj pjesmi i stilskim sredstvima u interpretaciji soneta; - Objasniti sintaksičko ustrojstvo stiha i ulogu ponavljanja u lirskoj pjesmi; - Uočavati sažetu i razvijenu fabulu; 	<ul style="list-style-type: none"> - Uočiti osjećanja iskazana u lirskoj pjesmi i stilski sredstva; - Razlikovati podjelu lirskih pjesama na vrste - prema temi i obliku; - Upoznati oblik soneta i gazela; - Uočiti temu i motive u refleksivnim pjesmama te povezanost misli i osjećanja; - Uočiti kompoziciju, pripovjedne tehnike i njihovu ulogu u proznome djelu; 	<ul style="list-style-type: none"> -Izraziti doživljaj i dojmove o tekstu; -Zainteresovati se za upoznavanje sa pjesništvom na orijentalnim jezicima te istražiti i druge izvore; - Probuditi plemenita osjećanja i potrebu da se prevladavaju nepravedni ljudski odnosi koji guše slobodu ličnosti, pravo na samostalno odlučivanje i opredjeljenje; - Poticati osjećaje i um čitanjem i slušanjem narodnih pjesama;

- Andrić, *Knjiga*
- B. Ćopić, *Bašta sljezove boje*
- S. Ćorović, *Špijun*
- D. Sekulić, *Majka*
- J. Kozarac, *Moj djed*
- Z. Kolarić, *Suze kojih se stidim*
- M. Kovač, *Sjećanje na šarenu pticu*
- E. Koš, *Ujka Filip*
- M. Selimović, *Zlatna ptica* odlomak romana *Derviš i smrt*
- Nametak, *Tuturuza i šebMeco*, odlomak romana
- E. Hemingvej, *Starac i more*, odl. romana
- S. O'Dell, *Otok plavih dupina*, odlomak
- C. Clarke, *Odiseja u svemiru 2001.* odlomak
- P. Kočić, *Jazavac pred sudom*, odlomak
- Z. Džumhur, *Nekrolog jednoj čaršiji*, odlomak
- Narodna balada *Hasanaginica*
- Narodna lirska pjesma iz BiH, *sevdalinka*
- (*Majka Fatu kroz tri gore više, Nesretna djevojka ili Ljubavni rastanak*)

2.2. LEKTIRA

1. P. Kočić, *Pripovijetke*
2. B. Nušić, *Odabrane komedije*
3. D. Šimunović, *Duga, Alkar, Kukavica*
4. D. Cesarić, *Lirika*, izbor
5. I. Samokovlija, *Nosač Samuel*
6. M. Ogrizović, *Hasanaginica*, drama
7. V. Krmpotić, *Pisma iz Indije*
8. Ć. Sijarić, *Zapisi o gradovima*

- Prepoznati ulogu opisa u pripovijedanju (statičan/dinamičan opis, zaustavljanje/pokretanje radnje);
- Označiti u tekstu unutrašnji monolog i otkriti njegovu ulogu;
- Uočiti faze u razvoju radnje;
- Navesti motive u putopisnom djelu;
- Zapaziti logičke cjeline u kompoziciji teksta i dati im naslov;
- Dati primjere humora, satire i ironije u proznome djelu te rasvijetliti njihovu ulogu;
- Usvojiti novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšati komunikaciju u usmenom i pisanom obliku.

- Posmatrati i analizirati uzročno-posljedičnu povezanost u djelu;
- Dati primjere subjektivnog i objektivnog stava pisca u putopisu i uočiti načine stvaranja ugođaja;
- Uočiti elemente dramske radnje;
- Odrediti faze u razvoju radnje i uočiti epizode koje ulaze u pojedine faze;
- Izmijeniti preokret radnje pa reproducirati sadržaj teksta sa drugačijim razvojem događaja;
- Uočiti obilježja lirske narodne pjesme;
- Uočiti i izdvojiti gradaciju i hiperbolu;

- Analizirati elemente sukoba u dramskoj radnji;
- Opravdati ponašanje lika praćenjem unutrašnjeg razvoja;
- Obratiti pažnju na scensko oblikovanje dramskoga djela;
- Reprodukovati sažeto sve važne elemente književnoga djela;
- Klasifikovati likove prema mjestu i važnosti u djelu i prema socijalnim kriterijima;
- Razviti zanimanja za putopisne teme;
- Istaknuti asocijativnost kao važan postupak u nastajanju putopisa;
- Opisati svoje putovanje uzimajući putopisno djelo kao uzorak;
- Izdvojiti protagoniste i antagoniste i odrediti osnovni sukob u drami;
- Obrazložiti svoje tvrdnje o djelu potkrepljujući ih citatima iz teksta,
- Dati primjer lirske epizode u proznome djelu;
- Procijeniti postupke likova s etičkog, društvenog ili idejnog stajališta;
- Mijenjati svoje stavove i ponašanje usvajajući pouke književnoga djela,
- Interpretirati tekst zastupajući stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti,
- Koristiti sve dostupne resurse za bolje razumijevanje djela kao i znanja stečena u drugim predmetima i drugim oblastima života i rada.

- 9. E. Čolaković, *Legenda o Ali-paši*
- 10. E. Kestner, *Leteći razred*
- 11. H. Bašić, *Pripovijetke*
- 12. S. Čuić, *Pripovijetke*

3.KULTURA IZRAŽAVANJA (24)

- Pričanje zamišljene priče (neobična i originalna tema iz fantastičnog računarskog, životinjskog, biljnog svijeta ili dječije svakodnevnice)
- Opis/ deskripcija zatvorenog prostora (interijera)
- Pisanje putopisa
- Raspravljanje
- Čitanje
- Dramatizacija
- Kontrolni diktat
- Pisanje dviju školskih pismenih zadaća tokom školske godine

4.MEDIJSKA KULTURA (6)

- Igrani film, vrste igranog filma, literarni elementi filma (scenarij);
- Radio, zvuk – radijsko izražajno sredstvo. Vrste radijskih emisija: obavijesne, obrazovne, zabavne;
- Televizijske emisije (informativne, obrazovne, dokumentarne, zabavne);
- Knjižnica/biblioteka –knjižna građa.

- Prepoznati neobične situacije iz života i povezati ih u priču ispričanu u 1. ili 3. licu;
- Uočiti pojedinosti u zatvorenom prostoru i ostvariti vezu među njima;
- Upotrijebiti slikovitost u izražavanju;
- Prepoznati obilježja putopisa;
- Uočiti da je problemski članak vrsta raspravljanja i da se zasniva na mišljenju i prosuđivanju;
- Razlikovati literarno djelo od scenarija;
- Koristiti stečeno znanje iz pravopisa i pravogovora prilikom čitanja;
- Preurediti pripovjedni tekst u dramski.

- Prepoznati i objasniti obilježja igranoga filma i filmske priče;
- Nabrojati faze nastanka filma – od priče do snimanja;
- Prepoznati radijska izražajna sredstva;
- Razlikovati vrste radijskih emisija ;
- Razlikovati vrste televizijskih emisija s obzirom na njihovu namjenu;
- Objasniti sluzenje rječnikom, enciklopedijom i pravopisom.

- Sastaviti priču koja ima naslov, temu, kompoziciju;
- Izabrati adekvatna imena ,osobine i jezik likovima u priči;
- Primjetiti pojedinosti u interijeru i opisti stvarno, nepristrasno i objektivno ;
- Prepoznati zanimljiva mjesta u zavičaju i šire te ih opisati;
- Povezati sve elemente pričanja i napisati na slikovit način putopis;
- Izraditi kompoziciju problemskog članka;
- Prepoznati problem u društvu;
- Prilagoditi kraći tekst izvođenju na sceni.

- Prepoznati i imenovati obilježja igranoga filma: postojanje glumaca i izmišljene filmske priče;
- Nastaviti stvaranje scenarija prema književnom djelu (priča iz čitanke);
- Objasniti obavijesnu, obrazovnu i zabavnu ulogu radija;
- Uočiti razliku između jedne obavijesne i jedne zabavne televizijske emisije;
- Izabrati i upotrijebiti podatke pri oblikovanju informacija;
- Pravilno citirati, pronaći citat;

- Izabrati i uvesti u priču stvarne personificirane likove;
- Upotrijebiti u oblikovanju priče pripovijedanje, opisivanje, dijalog i monolog;
- Koristiti se humorom pri portretiranju i karakterizaciji likova;
- Opisati subjektivno i pristrasno na osnovu vlastitih dojmova doživljaj zatvorenog prostora;
- Pisati putopise o udaljenim krajevima;
- Izabrati samostalno temu i napisati problemski članak kako bi ukazao na probleme u društvu;
- Braniti vlastiti stav i mišljenje argumentima u svakodnevnom životu;
- Dramatizirati opširniji tekst.

- Dati ideju te reći odnose među likovima i izražajna sredstva;
- Imenovati vrste igranog filma.
- Usporediti film i književno djelo;
- Napisati vlastiti scenarij;
- Ukazati na ulogu televizijskog programa u životu savremenog čovjeka;
- Izabrati iz TV programa emisije primjerenoga sadržaja;
- Dati primjer podataka pronađenih iz dostupnih izvora ;
- Pri izradi referata i zadataka

		-Izdvojiti i objasniti pojam u rječniku i enciklopediji.	istraživačkog tipa; poštovati <i>autorstvo</i> (intelektualno vlasništvo) pri upotrebi i kreiranju informacija.
--	--	--	---

NAPOMENA:

Nastavnik ima slobodu da u procesu planiranja, na osnovu procjene svoga razreda, dostupnih resursa i drugih okolnosti, bira i raspoređuje tekstove i posveti im onoliko vremena/časova koliko je potrebno za postizanje ishoda učenja.

DEVETI RAZRED

Nastavni predmet Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književost u devetom razredu osnovne škole sadrži sljedeća područja:

1. Jezik
2. Književnost
3. Kultura izražavanja
4. Medijska kultura

Ishodi učenja

JEZIK

- razlikuje domaće i strane riječi, zamijeniti strane riječi domaćim ako postoji adekvatna zamjena ;
- prepoznaje porijeklo stranih riječi koje se često upotrebljavaju u našem jeziku;
- prepoznaje frazem i njegova glavna obilježja, razviti osjetljivost za ljepotu riječi;
- upotrebljava prikladno frazeme u pisanju i govoru;
- objašnjava kako nastaje glas;
- uočava i prepoznaje glasovne promjene ;
- objašnjava glasovne promjene na najjednostavnijim primjerima;
- nabraja glasove našega jezika i dijeli ih na suglasnike i samoglasnike;
- uočava nastajanje novih riječi;
- prepoznaje načine nastajanja novih riječi;
- svrstava riječi u pripadajuću porodicu riječ;
- stvara nove riječi dodavanjem sufiksa i prefiksa i ostalim tvorbenim načinima;
- prepoznaje zadanu riječ prema tvorbenom modelu;
- identifikuje različite vrste imenica i uočiti njihovu tvorbu (etnici, zbirne, mislene, uvećanice ,umanjenice);
- prepoznaje u tekstu različite vrste riječi i objasniti njihovo nastajanje;

- prepoznaje vrste akcenta;
- razlikuje stilske obilježene od stilske neobilježenog reda riječi u rečenici;
- slaže pravilno riječi po rodu broju i padežu u rečenici.

KNJIŽEVNOST

- iskazuje dojam o pročitanome djelu svojim riječima; samostalno interpretira književni djelo i pravda svoje stavove o djelu argumentima iz teksta;
- vrši kategorizaciju književnih djela po vrstama radi sagledavanja sličnosti i razlika među njima;
- analizira lirsku pjesmu (osjećanja, lirske slike, motivi, poenta; vrsta pjesme; preneseno značenje; veza ritma i osjećanja iskazanih u lirskoj pjesmi); pronalazi stilska sredstva; objašnjava njihovu ulogu u književnome tekstu; upotrebljava ih i u vlastitim tekstovima;
- locira tekst u vremenu i prostoru radi boljeg razumijevanja djela;
- vrši karakterizaciju likova; uspoređuje ih; navodi njihove osnovne osobine na osnovu dijaloga i postupaka; potkrepljuje svoj stav dokazima iz teksta;
- uspoređuje tekst sa situacijama iz svakodnevnoga života, usvaja pouke književnoga djela te, u skladu s tim, mijenja svoje stavove i ponašanje;
- određuje glavne kompozicijske dijelove književnoga teksta; određuje pokretače radnje i sredstva zaustavljanja; formulira ideju/pouke književnoga teksta;
- uočava stilske karakteristike basne (fabula, dijalog, pouka);
- poznaje usmenoknjiževne vrste i njihove karakteristike; postaje svjestan značaja i potrebe poznavanja i očuvanja književno-jezičke baštine;
- usvaja novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšava komunikaciju u usmenom i pisanom obliku;
- uspoređuje književne tekstove s obzirom na tematiku, ljepotu kazivanja i jezički aspekt;
- uočava stilske karakteristike basne (fabula, dijalog, pouka);
- otkriva karakteristike historijskoga i pustolovnog romana;
- uspoređuje dramu i druge književne vrste;
- uočava sličnosti i razlike između romana i drugih proznih tekstova;
- formuliše glavne karakteristike ljetopisa, putopisa, dnevnika, eseja te objašnjava razlike među njima;
- jača svijest o raznolikosti i bogatstvu književnumjetničkoga stvaranja; obogaćuje vlastita znanja i iskustva;
- razvija svijest o značaju upoznavanja i očuvanja nacionalnih i kulturnih vrednota (domoljublja, junaštva, hrabrosti, vjernosti, običaja, tradicija);
- pravi usporedbe književnumjetničkih tekstova sa historijskom podlogom i naučnih/dokumentarnih tekstova o istoj temi;
- istražuje sve dostupne izvore na istu temu (druga naučna i umjetnička djela) te uočava razlike i sličnosti u pristupu i viziji;
- vrši karakterizaciju likova i klasifikaciju pojava, događaja i likova;
- zastupa stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti;
- razvija empatiju i pokazuje brigu za druge;
- radi na očuvanja mira i razvijanju harmoničnih odnosa među ljudima;
- podržava pozitivne promjene u okruženju;
- koristi znanja stečena u drugim predmetima i drugim oblastima života i rada radi ličnog razvoja i napretka.

KULTURA IZRAŽAVANJA

- prepoznaje i koristi različite stilove u pisanju;
- raspravlja o različitim novinarskim člancima;
- uoči tekstove u literaturi skojom se susreće svakodnevno;
- napiše zapisnik sa sastanka (Vijeće učenika, sekcija...);

- napiše prijavu za upis u srednju školu;
- napiše molbu za stipendiju;
- raspravlja o različitim pojavama u privatnom životu pri tome zauzima stav i brani svoje tvrdnje argumentovano;
- prosuđuje kakvog je kvaliteta pročitana knjiga, odgledani film;
- napiše vlastiti esej;
- interpretirati pročitano djelo koristeći esej kao formu;
- samostalno čita sve vrste štiva.

MEDIJSKA KULTURA

- razlikuje dokumentarni film od ostalih filmskih rodova, razlikuje vrste dokumentarnih filmova;
- uočava filmska izražajna sredstva u dokumentarnom filmu;
- prepoznaje scenarij, knjigu snimanja i ulogu reditelja;
- prikazuje podatke pronađene na internetu ;
- daje podatke o najreprezentativnijim filmskim festivalima u svijetu i kod nas (SFF);
- daje podatke o nagrađenim filmovima i glumcima;
- ukazuje na ulogu montaže u stvaranju filmskog djela.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1.JEZIK (42) 1.1.GRAMATIKA - Riječi iz drugih jezika (tuđice i posuđenice); - Žargonizmi, vulgarizmi, neologizmi, arhaizmi i dijalektalizmi; - Perifraze i frazeologizmi; - Glas, glasovni organi (suglasnici i samoglasnici) - Podjela suglasnika po zvučnosti, mjestu i načinu tvorbe; - Glasovi – ponavljanje; - Glasovne promjene: - Prva i druga palatalizacija i jotovanje;	- Razlikovati domaće (književne i dijalektne) i strane riječi; - Prepoznati frazem i njegova glavna obilježja; - Razvijati osjetljivost za ljepotu riječi; - Objasniti kako nastaje glas; - Navoditi glasove po zvučnosti i mjestu tvorbe; - Uočiti i prepoznati glasovne promjene; - Nabrojati glasove našega jezika, podijeliti ih na suglasnike samoglasnike i glasnike; - Prepoznati riječi u kojima su se izvršile prva i druga	- Razlikovati riječi stranoga porijekla i zamijeniti ih domaćim ako postoji adekvatna riječ; - Zamijeniti riječi zavičajnog govora književnim riječima; - Objasniti poznate frazeme; - Objasniti glasovne promjene na najjednostavnijim primjerima; - Prepoznati zadanu riječ prema tvorbenom modelu; - Stvarati nove riječi dodavanjem, prefiksa, sufiksa ; - Klasifikovati riječi prema pripadnosti određenoj porodici riječi; - Prepoznati mjesto naglaska u	- Upotrebljavati riječi stranoga porijekla i prepoznati njihovo porijeklo; - Upotrebljavati prikladno najčešće frazeme u pisanju i govoru; - Razlikovati vulgarizme od drugih riječi i izbjegavati ih u komunikaciji; - Uočiti glasovne promjene i provoditi ih u govorenju i pisanju prema predviđenim programskim sadržajima; - Stvarati nove riječi svim tvorbenim načinima; - Razumjeti ulogu različitog poretka riječi u rečenici.

<ul style="list-style-type: none"> - Nepostojano A , prelazak L u O, gubljenje suglasnika ; - Refleksi glasa jat (kraćenje sloga s dvoglasnikom, duljenje kratkog je, smjenjivanje ije, je, e, i); - Jednačenje suglasnika po zvučnosti; - Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe; - Uočavanje u književnim tekstovima riječi u kojima je došlo do glasovne promjene; - Tvorba riječi (osnova, korijen riječi i nastavak); - Tvorbeni načini: izvođenje slaganje; - Tvorba riječi preobrazbom i tvorba riječi kraćenjem; - Tvorba imenica (etnici, mjesne, mislene, uvećanice, umanjenice, zbirne imenice); - Tvorba pridjeva; - Tvorba glagola; - Naglasak (vrste naglaska); - Rečenica- slaganje riječi po rodu, broju, padežu i licu; - Red riječi u rečenici 	<p>palatalizacija i jotovanje;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Davati primjere riječi u kojima su se izvršile glasovne promjene ; - Definirati glasovne promjene; - Uočiti nastajanje novih riječi; - Prepoznati riječi koje pripadaju istoj porodici riječi; - Nabrojati načine nastajanja novih riječi; - Prisjetiti se znanja o imenicama (prepoznati etnike, mjesne, mislene, uvećanice, umanjenice, zbirne imenice) i identifikovati ih; - Uočiti pridjeve koji znače sličnost, opskrbljenost i obilje; - Prisjetiti se znanja o glagolima; - Izdvajati riječi iz književnog teksta i objašnjavati njihovu tvorbu; - Nabrojati vrste naglaska; - Razlikovati stilske obilježeni red riječi od stilske neobilježenog reda riječi u rečenici. 	<p>naglašenoj riječi;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razlikovati obični (gramatički) red riječi od stilske obilježenog. 	
<p>1.2.PRAVOPIS I PRAVOGOVOR</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ponoviti znanja iz prethodnih razreda o pisanju velikog slova u višočlanim nazivima; - Rečenični i pravopisni znakovi; - Pisanje kratica ; - Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi (složenice, polusloženice); - Pisanje i izgovor posuđenica; 	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznati pravopisna pravila u pisanju velikog slova u višočlanim nazivima; - Zapamtiti i nabrojati sve interpunkcijske znakove; - Uočavati pravilno napisane kratice; - Pokazati na primjeru da zna pravilno napisati složenicu ili polusloženicu; - Razlikovati pisanje posuđenica od 	<ul style="list-style-type: none"> - Upotrebljavati i primjenjivati pravila o pisanju velikog slova u višočlanim nazivima; - Prepoznati pravilno napisane rečenice u tekstu i razlikovati od nepravilno napisanih; - Objasniti svaku kraticu sa kojom se susretne u učenju i životu uopće; - Pisati pravilno i izgovarati negaciju 	<ul style="list-style-type: none"> -Prihvatiti pravopisna pravila i uočiti njihovu važnost; - Uočiti važnost pravopisnih pravila u drugim predmetima (pravilno napisan podatak je jedino tačan podatak); - Služiti se pravopisom svakodnevno (snalaziti se u pravopisnom rječniku); - Analizirati pravila o pisanju; - Uočavati nepravilnosti koje mogu

- Internet- jezik na društvenim mrežama.

2.KNJIŽEVNOST (60)

2.1. IZBOR KNJIŽEVNIH TEKSTOVA

- M. Dizdar, *Kosara/ Gorčin*
- V. Ilić, *Grm ili Sivo sumorno nebo*
- T. Ujević, *Kolajna*
- Sidran, *Jutarnji zapis ili Hrast i knjiga*
- E. Kišević, *Ništa te kao ne boli*
- M. Crnjanski, *Život*
- V. Popa, *Očiju tvojih da nije*
- O. Davičo, *Skoro*
- A.B. Šimić, *Opomena*
- S. Puškin, *Elegija*
- S.S. Kranjčević, *Moj dom*
- Jozefina Dautbegović, *Domovina u koferu*
- V. Nazor, *Značenje riječi*
- Ć. Sijarić, *Konak*, odl.
- I.G. Kovačić, *Mrak na svijetlim stazama*
- D. Sušić, *Ubode*, odl. o Husein-kapetanu Gradaševiću
- R. Petrović, *Ljudi govore*
- M. Jergović, pripovijetka po izboru
- B. Singer, *Gimpel luda*
- E. Mulabdić, *Zeleno busenje*, odlomak
- M. Selimović, *Tvrđava*, odlomak

domaćih riječi;

- Analizirati jezik kojim se koristi oni, vršnjaci, komunicirajući na društvenim mrežama.

- Iskazati dojam o pročitanome djelu;
- Prepoznati osnovno osjećanje u pjesmi;
- Navesti osnovna obilježja opisne, ljubavne, refleksivne i rodoljubive pjesme;
- Izdvojiti metaforu, inverziju, kontrast i objasniti njihovu ulogu u književnome tekstu;
- Razumjeti i objasniti preneseno značenje;
- Locirati tekst u vremenu i prostoru; okarakterizirati lik;
- Usporediti likove navodeći njihove osnovne osobine na osnovu dijaloga i postupaka te to potkrijepiti dokazima iz teksta;
- Prepoznati fabulativnu i tematsko-idejnu okosnicu djela;
- Nabrojati glavne karakteristike basne;
- Imenovati usmenoknjiževne vrste;
- Uspoređivati književne tekstove s obzirom na tematiku, ljepotu kazivanja i jezički aspekt;
- Usvojiti novonaučene riječi i pojmove te tako poboljšati

uz glagole;

- Pisati pravilno imenice i složenice i imenice kojima je prvi dio riječi strana riječ ;
- Pisati pravilno složene pridjeve i pridjeve tvorene prefiksom;
- Objasniti kako se pišu riječi stranoga porijekla kada se nađu u našem jeziku;
- Napisati esej o upotrebi pravopisnih pravila na internetu.

- Uočiti glavne karakteristike opisne, refleksivne i rodoljubive pjesme; otkriti osjećanja iskazana u lirskoj pjesmi;
- Otkriti glavne kompozicijske dijelove književnoga teksta;
- Formulirati ideju/pouke književnoga teksta;
- Podržati odgovarajućim citatima (dijelovima teksta) tvrdnje o tekstu;
- Odrediti pokretače radnje i sredstva zaustavljanja;
- Uočiti glavne karakteristike historijskoga i pustolovnog romana;
- Uočiti različite stilske karakteristike basne (fabula, dijalog, pouka);
- Usporediti dramu i druge književne vrste;
- Odrediti glavne karakteristike lirske i epsko-lirske poezije;
- Uočiti sličnosti i razlike između romana i drugih prozaičkih tekstova.

nastati prilikom nepoznavanja pravila pravopisa;

- Proučiti jezik ljudi na društvenim mrežama;
- Zastupati upotrebu pravopisnih pravila prilikom predstavljanja pismenim putem (molbe, mail, društvene mreže, ...)

- Upotrebljavati stilsko-izražajna sredstva u vlastitom tekstu;
- Klasifikovati književna djela po vrstama;
- Primijetiti vezu ritma i osjećanja iskazanih u lirskoj pjesmi;
- Odrediti lirske slike, motive i poentu pjesme, formulirati glavne karakteristike ljetopisa, putopisa, dnevnika, eseja te objasniti razlike među njima;
- Navesti primjere veze etičkih karakteristika lika i savremene stvarnosti;
- Samostalno interpretirati književni tekst iznoseći svoje lično viđenje i braniti svoj stav o djelu potkrepljujući ga argumentima iz teksta;
- Razvijati svijest o opstojnosti naroda i nacionalnih i kulturnih vrednota (domoljublje, junaštvo, hrabrost, vjernost, običaji, tradicija);
- Usporediti književnoumjetničke tekstove sa historijskom podlogom i naučne/dokumentarne tekstove o istoj temi;
- Istražiti literaturu na istu temu kao i

- W. Scot, *Ajvanbo*, odlomak
- N. Ibrišimović, *Zmaj od Bosne*, odlomak
- Molijer, *Mizantrop*, odlomak iz komedije
- I.A. Krilov, *Magarac i slavuj*
- Andrić, *A.G. Matoš*, esej
- O. Pamuk, *Istanbul, grad, uspomene*, odl.
- Narodna romansa iz BiH po izboru
- Narodna balada *Smrt Omera i Merime*
- Narodna lirska pjesma iz BiH

2.2. LEKTIRA

1. Andrić, *Most na Žepi*
2. H. Kikić, *Provincija u pozadini*
3. V. Šekspir, *Romeo i Julija*
4. D. Sušić, *Veliki vezir ili Nevakat*
5. R. Bah, *Galeb Džonatan Livingston*
6. M. Jergović, *Mama Leone*
7. S. Kolar, *Breza*
8. R. Pavlović, *Pripovijetke*
9. N. Ibrišimović, *Nepoznatiljudi*, pripovijetke
10. Dž. Selindžer, *Lovac u raži*
11. A.P. Čehov, *Šala*, pripovijetke, izbor
12. Danilo Kiš, *Rani jadi*

3. KULTURA ZRAŽAVANJA (21)

- Stilovi pisanja (književno umjetnički, naučni, novinarski, administrativno-poslovni i razgovorni stil), 1+1
- Zapisnik, zahtjev, prijava, 2
- Biografija, molba, dopis, 1
- Raspravljanje, 1+1+1

komunikaciju u usmenom i pisanom obliku.

- Prepoznati književno umjetnički stil pisanja;
- Prepoznati novinarski, administrativno poslovni i razgovorni stil;

- Izdvojiti iz literature primjere različitih stilova pisanja;
- Uočiti elemente koji se odnose na različite stilove pisanja;
- Napisati zahtjev i prijavu

druga naučna i umjetnička djela te uočiti razlike i sličnosti u pristupu i viziji;

- Vršiti moralnu karakterizaciju likova i selekciju pojava, događaja i likova klasificirajući ih;
- Usporediti tekst sa situacijama iz svakodnevnoga života te, usvajajući pouke književnoga djela, mijenjati svoje stavove i ponašanje;
- Zastupati stavove skladnih međuljudskih odnosa, pravičnosti i jednakosti;
- Razvijati empatiju i pokazivati brigu za druge;
- Podržavati pozitivne promjene u okruženju;
- Iskoristiti sve dostupne resurse za bolje razumijevanje djela;
- Koristiti znanja stečena u drugim predmetima i drugim oblastima života i rada.

- Prepoznati i koristiti različite stilove u pisanju;
- Raspravljati o različitim novinarskim člancima;
- Uočiti tekstove u literaturi s kojom

<ul style="list-style-type: none"> - Kritika, 1+1 - Esej, 1+1 - Pričanje smiješnih događaja/ doživljaja, 1+1+1 - Čitanje tekstova pisanih različitim stilovima, 1 - Pisanje diktata, 1 - Pisanje dviju školskih pismenih zadaća, 4 	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznati zapisnik, zahtjev i prijavu; - Navoditi osobine biografije, molbe i dopisa; - Definirati raspravljanje; - Dati primjer kritike; - Prepoznati esej i definirati ga ; - Prepoznati humoristične elemente u tekstu; - Pisati diktat. 	<ul style="list-style-type: none"> na osnovu uzorka; - Napisati biografiju, molbu i dopis na osnovu uzorka; - Prepoznati raspravljanje u pisanoj formi; - Povezati esej sa ostalim graničnim književnim vrstama; - Prepoznati raspravljanje ; - Izabrati smiješan događaj /doživljaj koji bi većini bio uistinu smiješan. 	<ul style="list-style-type: none"> se susreće svakodnevno; - Napisati zapisnik sa sastanka (Vijeće učenika, sekcija...); - Napisati prijavu za upis u srednju školu; - Napisati molbu za stipendiju; - Raspraviti o različitim pojavama u privatnom životu pri tome zauzeti stav i braniti svoje tvrdnje argumentovano; - Prosuditi kakvog je kvaliteta pročitana knjiga, odgledani film; - Napisati vlastiti esej; - Interpretirati pročitano djelo koristeći esej kao formu; - Samostalno čitati sve vrste štiva.
<p>4.MEDIJSKA KULTURA (5)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dokumentarni film - Reditelj - Filmska montaža - Mreža (Internet) - Presentacija bosanskohercegovačke kinematografije – filmovi sa osvojenim nagradama 	<ul style="list-style-type: none"> - Razlikovati dokumentarni film od ostalih filmskih radova; - Prepoznati filmska izražajna sredstva u dokumentarnom filmu ; - Razlikovati scenarij i knjigu snimanja; - Definirati vrste montaže (linearna, paralelna i retrospektivna montaža); - Dati prednosti nalaženja podataka preko Interneta; - Analizirati razvoj bosanskohercegovačke kinematografije; - Imenovati filmove sa osvojenim nagradama. 	<ul style="list-style-type: none"> - Usporediti animirani, dokumentarni i igrani film; - Objasniti ulogu reditelja; - Uočiti kadar i objasniti postupak montaže filma; - Izabrati podatke putem Interneta (npr, prikaz lektire na Internetu); - Prepoznati filmove i protagoniste sa osvojenim nagradama. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ukazati na različite vrste dokumentarnih filmova; - Prepoznati scenarij i knjigu snimanja; - Snimiti kratki film; - Ukazati na ulogu montaže u stvaranju filmskog djela; - Prikazati podatke pronađene preko Interneta; - Inicirati gledanje i praćenje domaće kinematografije ; - Pratiti događanja na SFF.

NAPOMENA:

Nastavnik ima slobodu da u procesu planiranja, na osnovu procjene svoga razreda, dostupnih resursa i drugih okolnosti, bira i raspoređuje tekstove i posveti im onoliko vremena/časova koliko je potrebno za postizanje ishoda učenja.

Didaktičko-metodička uputstva za treću trijadu

Oblici, metode, sredstva, pomagala, mediji i tehnologija nastavnog rada u 3. trijadi

Nastavni predmeti u 3. trijadi kao predmeti finalne faze devetogodišnje osnovne škole zasnovani su na onim oblicima, metodama, sredstvima, pomagalima, medijima i tehnologiji koji su specifični za tzv. završne razrede, što znači da se oblici i metode nastavnog rada prilagođavaju starijem uzrastu učenika, odnosno načelima tzv. predmetne nastave.

Priroda predmeta uvjetovala je i dominaciju određenih nastavnih metoda i sredstava, tako da se kod jezičkih, društvenih i humanističkih oblasti u pojedinim predmetima (maternji jezik, strani jezici, historija, geografija) više preferiraju metode kao što su: metode razgovora, pisanja, tekstualna metoda i dr.

Također, poželjna su i specifična sredstva, pomagala, mediji i tehnologija nastavnog rada, kao što su udžbenici, priručnici, radni kabineti, didaktičke učionice, školska biblioteka, fonolaboratorij i dr.

Nastava predmeta Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost, osim obrazovno-naučne uloge, ima i osobitu društvenu funkciju – formiranje humane, duhovno i radno osposobljene ličnosti učenika, odnosno čovjeka visoke etičke i kreativne kulture, kvalitetnog znanja i pravilnog mišljenja, spremnog da u skladu sa ovim principima bude aktivan faktor progressa u savremenoj društvenoj zajednici

Nastavni plan i program za predmet Bosanski jezik i književnost uspostavljen je po funkcionalnim principima (kontinuitet, korelacija, integracija, vertikalno-spiralni tok). U programskim sadržajima središnje mjesto zauzimaju jezik i književnost naroda i narodnosti BiH, u kontekstu izučavanja književno-jezičke tradicije evropskih naroda (njihovih vrhunskih dostignuća, književnih pojava, refleksa i procesa). U kontekstu historijskog razvoja književnosti prezentirani su najznačajniji predstavnici bosanskohercegovačke i evropske, odnosno svjetske, književnosti. Nastavni sadržaji iz oblasti teorije književnosti i stilistike obrađuju se sukcesivno, u toku interpretacije i analize književnih djela – njihovih estetskih, književnohistorijskih, društvenih i jezičko-stilskih specifičnosti. U pristupu književnoumjetničkom tekstu, u skladu sa pedagoško-psihološkim zahtjevima, posvećuje se posebna pažnja kreativnom uvođenju učenika u tehnike interpretacije i njihovom osposobljavanju da razumiju književnoumjetničke pojave.

Nastavnikove informacije su od osobitog značaja. One moraju biti potpune, sadržajne, konkretne i prilagođene toku i tipu časa. Obavezan je rad na odgovarajućim odabranim primjerima iz književnih djela (rad na tekstu).

Djela koja su predviđena za domaću lektiru interpretiraju se po istoj metodologiji kao djela iz obaveznih nastavnih sadržaja, na osnovu prethodnog čitanja i priprema učenika za samoradnju. Izbor djela za interpretaciju, iz korpusa predviđenog za lektiru, mogu da vrše sami učenici, uz konsultacije i planiranje sa nastavnikom. Interpretacija djela, kao i diskusija u vezi sa njom, može biti individualna i u grupama – razvrstana po temama ili drugim književnoumjetničkim kriterijima.

U proučavanju jezika i jezičkih sadržaja (jezika u upotrebi – komunikacija i jezika u književnom djelu – umjetnička funkcija jezika) posebna se pažnja posvećuje osposobljavanju učenika da razumiju fonološke, morfološke, leksičke, sintaksičke i stilске karakteristike, međukategorijske različitosti, tvorbene modele i mogućnosti, leksičku i sintaksičku metaforiku, slikovitost pjesničkoga jezika, višeznačnost riječi i jezičku kreaciju, kao i distinktivne i umjetnički funkcionalne odnose između narodnog i standardnog jezika odnosno njihove norme.

Za uspješnu obradu nastavnih sadržaja iz predmeta Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost najproduktivniji je postupak rad na tekstu književnog djela, prilaženje djelu sa estetsko-umjetničkog i stilsko-jezičkog aspekta, ali i osposobljavanje učenika za samoradnju i stvaralačke navike. Ostvarivanjem ovih principa, čitanjem djela i pripremom za časove, uz asistenciju nastavnika, učenik stiče pravilnu i kompletnu sliku o piscu i vremenu nastanka književnog djela, o književnim i društvenim obilježjima i stilovima, o sociolingvističkim spoznajama i humanističkim vrijednostima b,h,s jezika i književnosti u kontekstu svjetske književne i jezičke zajednice.

Nastava predmeta Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost može se uspješno realizirati upotrebom (primjenom) više nastavnih metoda u procesu obrazovanja. Radna praksa je pokazala da su dobri rezultati i dostignuća postizani primjenom različitih nastavnih metoda, gdje svaka ima svoju specifičnu funkciju i kreativnu vrijednost.

Tokom nastavnog procesa učenicima treba prezentirati one sadržajne jezičko-literarne vrijednosti koje će im biti potrebne za dalje nivoe školovanja, za sticanje opće kulture i znanja u životu.

Kao posebna metodološka aktivnost nastavnika je da učenike motivira da sami rasuđuju i donose zaključke pri obradi nastavnih jedinica u kontekstu širih programskih sadržaja. Nastavnik treba da upozna i uvažava pedagoško-psihološke sposobnosti učenika i da u radnom procesu upotrebljava odgovarajuće didaktičko-metodičke principe. Osobito je značajna didaktička formula da je učenik uvijek u centru obrazovno-radne kreacije, koju nastavnici i ostali pedagoški radnici uspostavljaju primjenjujući afirmirane metodološke standarde. Tok jezičko-literarne didaktičke komunikacije treba da ima metodički smjer: nastavnik–tekst–učenik ili učenik–tekst–nastavnik. U metodičko-kreativnom kontekstu je i individualna komunikacija. učenik– tekst. Takođe je produktivna i posredna i neposredna komunikacija: izvor, prenosilac, kanal, primalac – cilj.

Osim općih metoda, savremena nastava jezika i književnosti ima i svoje posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu primjenjivati u nastavi b,h,s jezika i književnosti, primjenljive su sljedeće:

- metoda čitanja i rada na tekstu (tekst-metoda);
- metoda razgovora (dijaloška);
- metoda izlaganja i objašnjavanja (monološka);
- metoda praktičnog rada (metoda naučnog istraživanja: oblast jezika (prikupljanje riječi karakterističnih za zavičajni govor, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije – spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac, recitator, organizator kulturnih svečanosti);
- metoda interaktivnog učenja (simultani kompjuterski CD programi, internet, auditivna i vizuelna tehnologija, film, pozorište);
- metoda individualnog rada učenika (učenje, istraživanje, prezentiranje individualne poetsko-jezičke kreacije);
- metoda rada u grupama (učenje, timsko istraživanje, timsko prezentiranje istraživačkih rezultata, kultura diskusije i dijaloga);
- kombinovana metoda (čitanje teksta, razgovor o tekstu, objašnjenje i pokazivanje).

Resurs nastavnih metoda u savremenim pedagoško-obrazovnim standardima pruža mogućnosti za širi izbor i primjenu novijih i savremenijih metodoloških varijanti. U realizaciji operativnih sadržaja nastavnik će primjenjivati najproduktivnije metode kojima se stvaraju uslovi za postizanje dostignuća najvišeg stepena.

Oblici (forme) rada

Osim ovdje izloženih metoda, u nastavi se mogu primjenjivati i razni oblici rada, kao što su:

- individualni rad učenika (formiranje navika za samostalni rad);
- rad u grupama (timski rad) i saradnja među grupama (rad na široj temi ili književno jezičkom projektu);
- rad u parovima i saradnja među parovima (tandem rad);
- rad sa svim učenicima (čitanje, slušanje, govor, pisanje);
- diferencirani rad (dopunski i dodatni);
- specijalni rad sa učenicima posebnih potreba (manja oštećenja vida, sluha, manje govorne smetnje);
- debatne forme rada (tribine, okrugli stolovi, rasprave, diskusije, takmičenja u vještini govora, afirmacija demokratije sa konkretnim primjerima);
- naučno-istraživačke forme rada (tematika, kompozicija, sadržaj, citati i fusnote...)

- medijske forme rada (TV i radio spiker, konferansije, fotoreporter, izvještač, dopisnik, sportski izvještač, telefonski razgovor, čitanje internet tekstova, učenje putem raznih igara (kviz, recitali kao kolektivne igre, vještine glume kroz igru, imitacije i komične scenske sekvence, učenje na izletima – sakupljanje riječi koje imenuju biljni i životinjski svijet, sportske igre).

Svaka didaktička inovacija i inicijativa u nastavnom procesu je korisna, osvježavajuća i privlačna za učenike, koje nastavnik treba da upućuje na kontinuitet i aktivnosti u učionici, školi i van škole – da čitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematiziraju leksiku, da opažaju i upoznaju sredinu u kojoj žive, da misle na nezavisan način i da argumentovano afirmiraju svoja mišljenja.

Poznati didaktički principi moraju biti cilj svakog oblika nastavne prakse i postizanja dostignuća predviđenih ovim planom i programom.

Radna i nastavna sredstva

Osim tradicionalnih nastavnih izvora (udžbenici iz oblasti jezika i književnosti, djela pisaca koja se obrađuju ili njihovi fragmenti), za uspješnu realizaciju programskih sadržaja, kao nastavno sredstvo primjenjuje se i druga odgovarajuća literatura (eseji, recenzije, bibliografski podaci, studije naučnog karaktera, lingvističko-dijalektološki zbornici, razni tipovi rječnika, almanasi, antologije, razni književno-jezički časopisi, i dr.).

Učenike treba navikavati da se služe odgovarajućim knjigama i literaturom u školskim bibliotekama i čitaonicama, kao i u onim vanškolskim, gdje su im na raspolaganju razna literarno-jezička sredstva.

Kompjuteri, komunikatori (direktna veza učenik – uređaj), specijalni elektronski komunikativni uređaji, elektronske učionice, kombinacija grafoskopa i respondera, kao i sva druga (savremena) sredstva, kojima škola raspolaže, mogu se koristiti u nastavi bosanskog jezika i književnosti.

U okviru nastave bosanskog jezika i književnosti potrebno je formirati odgovarajuće naučno-literarne sekcije, kao što su: naučnoistraživačka (oblast jezika, oblast usmene književnosti i drugih oblika književno-jezičkog folklora), literarna, dramska, recitatorska, novinarska, i sl.). Rad u ovim sekcijama učenicima pruža mogućnost da se koriste odgovarajućim sredstvima i da produbljuju i proširuju svoja znanja i vještine koje žele da ostvaruju u daljnjem životu (bavljenje glumom, režijom, žurnalistikom, medijskom komunikacijom, naučno-istraživačkim radom, pjesništvom, prevodilaštvom, menadžmentom u oblasti kulture, filmskom kulturom i tehnologijom). Lektira, kao nastavno sredstvo, može se realizirati i proširivati na vannastavnom nivou, u okviru literarno-jezičkih i naučno-istraživačkih sekcija relevantnih za kvalitetno i kompletno izučavanje jezika i književnosti. Knjiga, kao lektira i pomoćna literatura, primarno je nastavno sredstvo.

Preporučuje se da nastavnik upotrebljava više dinamičkih sredstava koja omogućavaju razumijevanje i usvajanje nastavnih sadržaja.

Orijentacija za samostalan rad

Kroz sve oblike nastave učenike treba usmjeravati i osposobljavati za samostalan rad, koji se može odvijati u svim formama izvođenja nastave jezika i književnosti, primjenom različitih nastavnih metoda i upotrebom relevantnih nastavnih sredstava.

Samostalan rad učenika može se izvoditi u grupama, u parovima i individualno. Nastavnik će upotrijebiti onaj oblik koji je najproduktivniji u realizaciji određene nastavne jedinice. Razvijanje stalnih navika za temeljit samostalan rad jedan je od glavnih ciljeva obrazovno-vaspitnog procesa nastave predmeta Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost – za profesionalnu orijentaciju učenika, za razvijanje njihove imaginacije i radne kreativnosti, za razvijanje sposobnosti za planiranje i organizaciju rada, za uspješno rješavanje radnih zadataka, za razvijanje etičkih vrijednosti, za samovrednovanje, kao i za sticanje kreativne radne sociokulture i postizanje dostignuća najvišeg stepena usvojenosti.

Nastavnik predmeta Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost, u okvirima realizacije nastavnih sadržaja, spontano i sukcesivno ostvaruje dinamičke standarde za samostalan rad učenika. Usmjeravanje učenika za samostalan rad doprinosi razvoju svestrane učenikove ličnosti.

Vrednovanje

Ciljevi vrednovanja

Vrednovanje napredovanja učenika u sticanju znanja važan je dio nastave predmeta Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost. Vrednovanje stepena uspjeha učenika podstiče njihovu kreativnost u procesu obrazovanja i afirmira njihove etičke inicijative.

Pravilno vrednovanje uspjeha učenika u funkciji je dobre nastave i afirmacije demokratskih principa. Ono ima za cilj da kod učenika razvija smisao i volju za samoradnju i napredovanje, za proširivanje znanja i sticanje trajnih radnih navika u daljnjem procesu obrazovanja.

Takođe, cilj vrednovanja je u funkciji nastavnikovih saznanja o stepenu uspjeha učenika (koliko su učenici razumjeli i usvojili nastavne sadržaje, koliko su osposobljeni da u praksi primjenjuju stečena znanja, do kojeg stepena su formirali kritičko-kreativno mišljenje i misaone sposobnosti).

Cilj vrednovanja je i dijagnosticiranje stepena napredovanja učenika, preporuka nastavnicima da pravilno planiraju programske sadržaje, motiviranost učenika za kreativnu strategiju učenja i postizanje standarda dostignuća.

Vrste vrednovanja:

- Test učenikovih sposobnosti – na početku školske godine;
- Klasifikaciono vrednovanje (putem upitnika, kontrolnih listića, dosijea, pisanih izvještaja i drugih instrumenata vrednovanja);
- Dijagnostičko vrednovanje – identifikovanje poteškoća sa kojima se suočavaju učenici i nastavnikovo posredovanje u njihovom prevazilaženju;
- Vrednovanje (test) na bazi kriterijuma i ciljeva;
- Spoljašnje vrednovanje – identifikacija pozitivnih i/ili negativnih strana učenika, vrednovanje stečenog znanja i napredovanja učenika;
- Formalno vrednovanje – omogućava učenicima da sami identificiraju svoje pozitivne i negativne strane, kao i da se angažuju u popravljanju eventualnih negativnih strana;
- Vrednovanje pismenosti učenika – na bazi pisanih školskih i domaćih zadataka;
- Vrednovanje usmeno-književne recepcije – slušanje, čitanje, kultura govorenja;
- Praktično vrednovanje – na primjeru praktičnog rada, realizacije projekta, istraživanja na terenu (naučno-istraživački rad);
- Vrednovanje medijske informisanosti i stručnosti recepcije informacija i sadržaja medijske kulture.

Kriteriji vrednovanja

U toku vrednovanja nastavnik treba da ima u vidu sadržaje programa i dostignuća predviđena programom.

Za pravilno i uspješno vrednovanje učeničkih dostignuća potrebna je stručnost nastavnika, radna inicijativa, etičnost, instrumenti vrednovanja. Osnovni elementi vrednovanja su:

- stepen shvatanja nastavnih sadržaja od strane učenika;
- stepen posjedovanja radnih vještina učenika tokom edukativnog procesa;
- stepen socijalne i etičke kulture učenika;
- stepen razvijenosti učenikovih sposobnosti;
- interesovanje učenika za sticanje znanja i za njihovo proširivanje;
- interesovanje učenika za samostalan rad;
- fleksibilno praćenje relevantne literature;
- ispoljavanje naučnosti i literarno-jezičke kreacije;
- individualna radna kultura učenika;
- stepen usvojenosti nastavnih sadržaja.

Učenikova ličnost i njegovo znanje uvijek su centru ciljeva obrazovnih (edukativnih) dostignuća.

Ono što učenik ne može da savlada ili ne razumije, nastavnik treba da mu pomogne i da mu omogući da probleme, koji eventualno mogu da nastanu, samoinicijativno rješava.

Instrumenti vrednovanja

Pri svakom vrednovanju, nastavnici i škola koriste se različitim sredstvima i instrumentima vrednovanja. Za pravilno i uspješno vrednovanje nastavnici treba da izaberu i primjenjuju odgovarajuće instrumente i sredstva mjerenja, kao što su:

- kontinuirano posmatranje (praćenje) rada učenika;
- forme pismenog i usmenog izražavanja učenika;
- samovrednovanje učenika na primjerima (ili projektima) samostalnog rada;
- upitnici i kontrolni listići;
- radni dosije o stepenima usvojenosti nastavnih sadržaja;
- testovi dostignuća na bazi alternativnih pitanja i odgovora (odgovori sa više alternacija);
- finalni instrument na kraju nastavnog procesa kojim se utvrđuju standardi i kriteriji stepena dostignuća.

Oblici (vrste) testiranja

Za svoja dostignuća u nastavnom procesu (za svoj uspjeh – znanje) učenik treba da dobije realnu ocjenu – da bude svestrano ocijenjen.

Nastavnik treba da objektivno verificira učenikovo znanje, primjenjujući sve oblike evaluativnih tehničkih postupaka vrednovanja (ocjenjivanja), a u ovom kontekstu i odgovarajuće oblike testova, kao što su:

- testovi sa alternativnim odgovorima;
- testovi sa kombinacijama (alternativna pitanja i odgovori);
- testovi sa više alternativa;
- testovi sa kratkim odgovorima i dopunama;
- testovi esejističke formulacije i strukture;
- testovi tipa key words (određivanje ključnih riječi teksta);
- testovi tipa summary (pisanje sažetaka nekog teksta ili djela);
- pismeni i usmeni ispiti (testovi);
- posmatranje rada učenika (test rada);
- kumulativni test- portfolij;
- sociometrijski test.

Međupredmetna povezanost

Međupredmetne i međuprogramske veze mogu biti uspostavljene između nastavnih sadržaja predmeta Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost i nastavnih sadržaja sljedećih predmeta:

- Historija (slike i tematika društvenih odnosa u umjetničkom djelu, historičnost likova, književnost kao umjetnička historija društva);
- Geografija (društvena sredina u umjetničkom djelu i geografski prostor, geografska regija kao objekat u književnom djelu);

- Umjetnost (slikarstvo, vajarstvo, muzika – odnosi između umjetničkog stvaranja sredstvima jezika, boje, zvuka, građevinskog materijala, alternativna umjetnička sredstva izražavanja, analoške komponente u društvenohistorijskim slikama umjetničkih djela, umjetnička terminologija u pristupu i analizi svakog umjetničkog djela, funkcije umjetničkih djela);
- Ostali predmeti (korelativni odnosi mogući su i sa ostalim predmetima i njihovim nastavnim sadržajima – u realizaciji i primjeni jezičkih normi i pravopisa, u kulturi čitanja, govorenja, pisanja i slušanja);
- Korelativni odnosi se uspostavljaju između jezika i književnosti i sredstava medijske kulture (televizija, radio, internet, pozorište, film, medijska periodika);
- Nastavnici jezika i književnosti i nastavnici drugih predmeta treba da uspostavljaju korelaciju među nastavnim sadržajima koji su predviđeni operativnim ciljevima, kao i sve druge oblike međuprogramske saradnje tokom cijele školske godine.

RAZRED	PREDMET	NASTAVNA OBLAST	NASTAVNE JEDINKE	KOMPETENCIJE
VII	B,h,s jezik i knjiž. Tjelesni odgoj Muzička kultura	Književnost Pubertet Pjevanje i sviranje	Miroslav Antić, <i>Posle dečinstva</i> Odluke puberteta <i>Simpatija</i> , tekst i muzika: Ajka Kolaković	Tjelesno-zdravstvena kompetencija
VII	B,h,s jezik i knjiž. Muzička kultura	Književnost Pjevanje i sviranje	A. P. Čehov, <i>Vanjka</i> <i>Podmoskovske večeri</i> , Rusija,	Kulturna svijest i kulturno izražavanje Socijalna i građanska kompetencija
VII	B,h,s jezik i knjiž. Muzička kultura Historija	Književnost Muzičke igre i brojalice Osmansko carstvo	A. Sidran, <i>San o Bašeskiji</i> Bašeskija, <i>Ljetopis o Sarajevu</i> Narodna balada <i>Smrt braće Morića</i> Anterija kolo, gradsko kolo bošnjačke tradicije iz Sarajeva Bosna u osmanskom periodu do kraja XVIII vijeka	Odgovornost Kombiniranje znanja i vještina Građanska i socijalna kompetencija
VII	B,h,s jezik i knjiž. Muzička kultura Geografija	Književnost Pjevanje i sviranje Bosna i Hercegovina	Narodna lirska pjesma iz BiH <i>Bulbul mi poje, zora mi rudi</i> <i>Čija je ono djevojka</i> <i>Tamburalo momče uz tamburu</i> <i>Hajde, dušo, da ašikujemo</i> <i>Hej, ja zagrižoh sareniku jabuku</i> <i>Moj beharu, ko li mi te bere</i> Prirodna i kulturna baština BiH	Kulturna svijest i kulturno izražavanje
VII	B,h,s jezik i knjiž. Muzička kultura Engleski jezik	Književnost Dječije stvaralaštvo Vrijeme i godišnja doba	Lirske deskriptivne pjesme- Cesarić, Ilić, Humo Izmišljanje teksta na zadanu melodiju/Izmišljanje novih pjesmica na zadani tekst	Komuniciranje na maternjem jeziku Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija
VII	B,h,s jezik i knjiž. Geografija	Književnost Sjeverna Evropa	Isidora Sekulić, <i>Oslo pod snijegom</i> , putopi, odlomak Norveška	Učiti kako se uči Društveno uključivanje i upravljanje učenjem

VII	B,h,s jezik i knjiž. Biologija Engleski jezik Njemački jezik	Književnost Sistematika životinja i ponašanje životinja Svijet životinja Životinjski svijet	Čamil Sijarić, <i>Koza</i> S. Jesenjin, <i>Pjesma o kermiši</i> Domaće životinje, značaj životinja za čovjeka Domaće životinje Domaće životinje	Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija Građanska odgovornost
VII	B,h,s jezik i knjiž. Engleski jezik Muzička kultura	Književnost Slobodno vrijeme Pjevanje i sviranje	Ranko Pavlović, <i>Čistač obuće</i> Prijatelj, tekst: Mahir Vehabović, muzika: Belkisa Vehabović	Komunikacija na maternjem i stranom jeziku Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija
VII	B,h,s jezik i knjiž. Engleski jezik Njemački jezik Muzička kultura	Književnost Porodica Život u porodici Pjevanje i sviranje	Zija Dizdarević, <i>Majka</i> N. Šop, <i>Bakine naočari</i> E. Kišević, <i>Lampa na prozoru</i> <i>Moja mala djevojčica</i> , pjevaju Zdenka Vučković i Ivo Robić	Komunikacija na maternjem i stranom jeziku Kombiniranje znanja i vještina Građanska i socijalna kompetencija
VIII	B,h,s jezik i knjiž. Tjelesni odgoj	Književnost Samouvažavanje	S. Ćorović, <i>Špijun</i> Z. Kolarić, <i>Suze kojih se stidim</i>	Kulturna svijest i kulturno izražavanje Tjelesna-zdravstvena kompetencija
VIII	B,h,s jezik i knjiž. Muzička kultura	Književnost Slušanje muzike	M. Ogrizović, <i>Hasanaginica</i> , drama Narodna balada <i>Hasanaginica</i> <i>Ab što ćemo ljubav kriti</i> , III čin, opera: Hasanaginica, Asim Horozić, sevdalinka u operi	Društveno-međuljudski odnosi- usporedba Timski rad
VIII	B,h,s jezik i knjiž. Njemački jezik	Književnost Život u porodici	S. Jesenjin, <i>Pismo majci</i> D. Sekulić, <i>Majka</i> J. Kozarac, <i>Moj djed</i> B. Ćopić, <i>Bašta sljezove boje</i>	Komunikacija na maternjem i stranom jeziku Kombiniranje znanja i vještina Građanska i socijalna kompetencija
VIII	B,h,s jezik i knjiž. Muzička kultura	Književnost Slušanje muzike	I. Samokovlija, <i>Nosač Samuel</i> <i>Hor Jevreja</i> iz opere Nabuko, Đuzepe Verdi	Socijalna i građanska kompetencija
VIII	B,h,s jezik i knjiž. Geografija	Književnost Monsunska Azija	V. Krmpotić, <i>Pisma iz Indije</i> Južna Azija	Kulturna svijest i kultura izražavanja
VIII	B,h,s jezik i knjiž. Historija	Književnost Bosna u XIX vijeku	P. Kočić, <i>Jazavac pred sudom</i> , odl. P. Kočić, <i>Priponijetke</i>	Društveno-međuljudski odnosi Kritički stav
VIII	B,h,s jezik i knjiž. Biologija	Književnost Vode	S. O'Dell, <i>Otok plavih dupina</i> , odl. E. Hemingvej, <i>Starac i more</i> , odl. romana More, ekosistemi	Kombiniranje znanja i vještina
VIII	B,h,s jezik i knjiž. Njemački jezik	Književnost Moja domovina	M. Dizdar, <i>Zapis o zemlji</i> Derviš-paša Bajezidagić, <i>Gazel o Mostaru</i>	Kulturna svijest i kultura izražavanja
VIII	B,h,s jezik i knjiž. Engleski jezik Tjelesni odgoj	Književnost Škola Kultura ponašanja	E. Kestner, <i>Leteći razred</i> I. Andrić, <i>Knjiga</i>	Učiti kako se uči Odgovornost
VIII	B,h,s jezik i knjiž.	Književnost	Narodna lirska pjesma iz BiH, sevdalinka	Kulturna svijest i kultura izražavanja

	Muzička kultura		(<i>Majka Fatu kroz tri gore više, Nesretna djevojka ili Ljubavni rastanak</i>) <i>Kraj potoka bistre vode</i> , sevdalinka u interpretaciji poznatih izvođača narodne muzike i <i>Voljelo se dvoje mladih - Žute dunje</i> , sevdalinka u interpretaciji poznatih izvođača zabavne muzike.	
IX	B,h,s jezik i knjiž. Engleski jezik	Književnost Ljudi i događaji u prošlosti	D. Sušić, <i>Ubode</i> , odl. o Husein-kapetanu Gradašćeviću N. Ibrišimović, <i>Zmaj od Bosne</i> , odl. I. Andrić, <i>A.G. Matoš</i> , esej	Društveno uključivanje i pristup učenju Kombiniranje znanja i vještina Komunikacija na maternjem i stranom jeziku
IX	B,h,s jezik i knjiž. Njemački jezik	Književnost Prava ljubav	E. Kišević, Ništa te kao ne boli V. Šekspir, <i>Romeo i Julija</i> V. Popa, <i>Očiju tvojih da nije</i> T. Ujević, <i>Kolajna</i> Narodna balada <i>Smrt Omera i Merime</i> M. Dizdar, <i>Kosara/Gorčin</i>	Pravo izbora Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija
IX	B,h,s jezik i knjiž. Engleski jezik Njemački jezik	Književnost Putovanja Putovanje	O. Pamuk, <i>Istanbul, grad, uspomene</i> , odl.	Komunikacija na maternjem i stranom jeziku Društveno-međuljudski odnosi i društveno uključivanje
IX	B,h,s jezik i knjiž. Engleski jezik	Književnost Zanimanja/karijere	I.A. Krilov, <i>Magarac i slavuj</i>	Kombiniranje znanja i vještina
IX	B,h,s jezik i knjiž.	Književnost	M. Crnjanski, <i>Život</i> A.B. Šimić, <i>Opomena</i> I.G. Kovačić, <i>Mrak na svijetlim stazama</i> I. B. Singer, <i>Gimpel luda</i> Molijer, <i>Mizantrop</i> , odl.iz komedije R. Bah, <i>Galeb Džonatan Livingston</i>	Socijalna i građanska kompetencija
IX	B,h,s jezik i knjiž. Geografija	Književnost Bosna i Hercegovina	Usmena narodna književnost Prirodna i kulturna tradicija (baština) BiH	Kulturna svijest i kultura izražavanja Socijalna i građanska kompetencija
IX	B,h,s jezik i knjiž. Historija	Književnost Evropske i vanevropske zemlje do Prvog svjetskog rata	E. Mulabdić, <i>Zelena busenje</i> , odl. Bosna i Hercegovina do Prvog svjetskog rata	Kritički osvrt Usporedba i procjena znanja
IX	B,h,s jezik i knjiž. Historija	Književnost Prvi svjetski rat (1914-1918.)	Hasan Kikić, <i>Provincija u pozadini</i> Prvi svjetski rat (1914-1918.) u BiH	Društveno-međuljudski odnosi i društveno uključivanje Socijalna i građanska kompetencija
IX	B,h,s jezik i knjiž. Muzička kultura Likovna kultura	Književnost Dječije stvaralaštvo	V. Ilić, <i>Grm ili Sivo sumorno nebo</i> A. S. Puškin, <i>Elegija</i> Izmišljanje novih pjesmica na zadani tekst. Literarno i /ili likovno izražavanje	Kreativno-produktivna kompetencija

			doživljaja muzike. Prezentacija rezultata samostalnog i grupnog rada	
--	--	--	--	--

Profil i stručna sprema nastavnika

Na osnovu: "Službenih novina TK" br.8/2012. i "Službenih novina TK" br.11/2012

Nastavu predmeta Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost od I do V razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim studijem u dvogodišnjem trajanju (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik razredne nastave;

Nastavu predmeta Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost od I do V razreda mogu izvoditi lica sa završenom srednjom učiteljskom školom, koja su stekla uslove po članu 118. Stav 1. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj 6/04, 7/05 i 17/11)

Nastavu predmeta (Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost od VI do IX razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za bosanski/hrvatski/srpski jezik i književnost ili odsjek za južnoslavenske jezike i književnost, sa završenom četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika i književnosti ili drugim stručnim zvanjem gdje je bosanski/hrvatski/srpski jezik ili književnost/južnoslavenski jezik ili književnost, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za bosanski/hrvatski/srpski jezik i književnost ili odsjek za južnoslavenske jezike i književnost, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika i književnosti ili drugim stručnim zvanjem gdje je bosanski/hrvatski/srpski jezik ili književnost/južnoslavenski jezik ili književnost, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za bosanski/hrvatski/srpski jezik i književnost, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika i književnosti ili drugim stručnim zvanjem gdje je bosanski/hrvatski/srpski jezik ili književnost/južnoslavenski jezik ili književnost glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za bosanski/hrvatski/srpski jezik i književnost, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika i književnosti ili drugim stručnim zvanjem gdje je bosanski/hrvatski/srpski jezik ili književnost/južnoslavenski jezik ili književnost, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj nastavi.

1.2. STRANI JEZICI

1. ZAJEDNIČKA JEZGRA NASTAVNIH PLANOVA I PROGRAMA ZA STRANE JEZIKE DEFINISANA NA ISHODIMA UČENJA¹⁴

Voditeljica projekta:

mr. sc. Marija Naletilić

Konsultantica:

dr. sc. Sonja Sentočnik

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Marija Naletilić, voditeljica projekta, šefica Odjeljenja za ZJNPP-a

Jasminka Nalo, zamjenica voditeljice, stručna savjetnica za maternji jezik

Svjetlana Bjelić, prevoditeljica/izvršna asistentica

Radna grupa:

mr. sc. Marija Naletilić

Jasminka Nalo, prof.

Svjetlana Bjelić, prof.

Marija Čavar, prof.

Vera Bičakčić, prof.

Sabina Piknjač, prof.

Dijana Pejić, prof.

Tatjana Bogdanović, prof.

Emir Jahić, prof.

Azra Smajić, prof.

mr. sc. Lidija Mustapić, prof.

dr. sc. Ivana Grbavac, prof.

Rada Bjelić, prof.

Feima Murselji, prof.

Tijana Bišćević, prof.

Ančica Čaleta Gotovac, prof.

Almasa Beganović, prof.

Sofija Udovičić, prof.

Edib Muḡdžić, prof.

Danijela Čajić, prof.

Josip Lukin, prof.

Nijaz Kovačević, prof.

Sanja Hadžihajdić, prof.

Svjetlana Zamboni, prof.

Vanja Kajgana, prof.

Napomena:

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu odnose se podjednako na ženski i muški rod.

¹⁴ Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Mostar, 2014.

UVOD

Nakon što je Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) izradila *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP-a) za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik definisanu na ishodima učenja* uslijedila je izrada *ZJNPP-a za strane jezike definisane na ishodima učenja* te su time završene aktivnosti po pitanju definisanja jezičko-komunikacijskog područja. Proces razvoja *ZJNPP-a za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik definisane na ishodima učenja* upotrijebljen je kao model razvoja ishoda učenja za sva odgojno-obrazovna područja i kao osnova procesa unapređenja odgojno-obrazovnih sistema u Bosni i Hercegovini.

ZJNPP-a za strane jezike definisane na ishodima učenja urađen je po već utvrđenoj metodologiji razvoja *ZJNPP-a*, odnosno definisane su oblasti koje se sastoje od komponenti, a za svaku komponentu definisani su ishodi učenja⁹ i za svaki ishod učenja definisani su indikatori (pokazatelji) s posebnim osvrtom na posebnosti učenja stranih jezika. U periodu od septembra do decembra 2013. godine tekao je proces izrade Dokumenta, a krajem februara 2014. godine završene su javne rasprave na cijelom području BiH gdje su nastavnici, direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces, imali uvid u Dokument i priliku da daju komentare, nakon čega je urađena revizija Dokumenta kako bi poprimio finalnu verziju.

Polazišna osnova za izradu *ZJNPP-a za strane jezike definisane na ishodima učenja* su Zajednički evropski referentni okvir za jezike – ZEROJ¹⁰ (engl. Common European Framework of Reference for Languages – CEFRL ili CEF), *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH* (2011), te rezultati analize NPP-a Slovenije, Finske, Singapura, Kanade i Australije.

Pri definisanju *ZJNPP-a za strane jezike definisane na ishodima učenja* učestvovali su predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, Pedagoške institucije Brčko distrikta BiH, Zavoda za školstvo Slovenije, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Pri definisanju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i indikatora¹¹ Radna grupa je koristila aktivne glagole u prezentu, na osnovu revidirane Bloomove taksonomije, koji odražavaju znanje, vještine i stavove, odnosno kompetencije važne za život u 21. vijeku.

Temelj učenja stranog jezika jeste razvoj općih kompetencija, naprimjer znanje o svijetu, akademsko znanje u naučnim i tehničkim obrazovnim oblastima i dr., a posebno jezičko-komunikativne kompetencije kao što su lingvističke, sociolingvističke i pragmatske kompetencije. Važnost se pridaje uključivanju višestrukih područja znanja, vještina i stavova pri definisanju komponenti, ishoda učenja i indikatora za učenje stranog jezika, naprimjer izvršavanje zadataka, upotreba jezičko-komunikacijskih strategija i strategija za učenje, složenih vještina razmišljanja, spremnost za saradnju s drugima, izražavanje vlastitog stava, spremnost za inicijativu, svijest o rizicima u odnosu na kulturne razlike, sposobnost refleksije o stavovima o učenju i dr., kao i važnost uključivanja ključnih kompetencija kao što su komunikacijska kompetencija na stranom jeziku, informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka), učiti kako se uči, društvena i građanska kompetencija, samoinicijativa i poduzetnička kompetencija te kulturna svijest. Pobjrojane ključne kompetencije uključene su u Dokumentu kao prožimajuće teme za strane jezike u definisanim indikatorima.¹² Također, učenje stranog jezika podrazumijeva usvajanje jezičkih struktura odnosno gramatike i vokabulara i razvijanje jezičkih vještina čitanja, pisanja, slušanja i govora te se preporučuje rani početak učenja stranog jezika.

⁹ Vidjeti u Oblasti, komponente i ishodi učenja, prilog 1.1 Shema oblasti i komponenti

¹⁰ Zajednički evropski referentni okvir za jezike – ZEROJ (Common European Framework of Reference for Languages – CEFRL). Cilj ZEROJ-a jeste olakšana razmjena informacija između učenika i nastavnika tako što će učenici znati što se od njih očekuje i kako da to postignu, ujednačeni način učenja jezika, ujednačeni sistem evaluacije, naglašena praktična primjena jezika, a ne teoretsko znanje, olakšano nostrificiranje diploma i certifikata kojima se potvrđuje znanje jezika i unapređenje efikasne međunarodne komunikacije. Ovaj Dokument možete preuzeti na www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf ili http://www.sec-educoop.net/education_in/pdf/eu-okvir-za-ucenje-oth-srb-t07.pdf

¹¹ Brojevi definisanih ishoda u Dokumentu prate indikatore pod istim brojem ali za različit uzrast.

¹² Vidjeti u Ključne kompetencije – prožimajuće teme za strane jezike

Članovi Radne grupe donijeli su odluku o definisanju nivoa jezičkih kompetencija u *ZJNPP-a za strane jezike definisanoj na ishodima učenja*, a to su nivoi A1, A2 i B2 i podnivoi B1+ i B2+¹³ budući da ZEROJ opisuje jezičku kompetenciju na šest nivoa: A1 – pripremni korisnik A2 – osnovni korisnik, B1 – prijelazni korisnik, B2 – samostalni korisnik, C1 – napredni korisnik i C2 – vrsni korisnik.

Zahtjevi poznavanja jezičkih kompetencija nivoa A1 odgovaraju razvojnom uzrastu učenika na kraju šestog razreda (uzrast 11, 12 godina), A2 na kraju devetogodišnjeg osnovnog odgoja i obrazovanja (uzrast 14, 15 godina), B1+ na kraju trećeg razreda trogodišnjeg srednjeg strukovnog obrazovanja i obuke (uzrast 17, 18 godina), B2 na kraju četverogodišnjeg srednjeg strukovnog (tehničkog) obrazovanja i obuke (uzrast 18, 19) i B2+ na kraju gimnazije (uzrast 18, 19).¹⁴

Jezične kompetencije postale su svakodnevna neophodnost i višestruko koristan alat za napredak u različitim segmentima života i rada te je ključ za međukulturalnu saradnju i razumijevanje te pripremanje učenika za rastuće međunarodno tržište rada.

Cilj *ZJNPP-a za strane jezike definisane na ishodima učenja* jeste unaprijediti postojeće NPP-e za strane jezike u BiH, odnosno poboljšati kvalitet obrazovne prakse u podučavanju stranog jezika te osigurati kompatibilnost

Dokumenta sa EU obrazovnim sistemima i standardima za jezik koji su specificirani u ZEROJ-u.

Definisani ishodi učenja i indikatori za različite nivoe jezičkih kompetencija stranog jezika u ovom Dokumentu primjereni su podučavanju prvog stranog jezika. APOSO nije odredila koji će se strani jezik podučavati jer je to isključivo nadležnost ministarstava obrazovanja. Za drugi i treći strani jezik definisani ishodi učenja i indikatori također su primjereni, s tim da se nivo jezične kompetencije stranog jezika koji treba dostići određuje unutar postojećih NPP-a, što zavisi od broja nastavnih sati i početka učenja stranog jezika. U Sloveniji je za drugi strani jezik, koji se počinje od početka učiti u srednjoj školi, za nivo B1 potrebno 420 sati učenja, za treći strani jezik planiran je nivo A1 nakon 70 sati učenja, A2 poslije 210 sati učenja, A2/B1 poslije 280–350 sati učenja u srednjoj školi. Stručni timovi ministarstava obrazovanja svakako će odrediti koji je to strani jezik i koliko nastavnih sati učenja je potrebno kako bi se ostvario definisani nivo jezičkih kompetencija stranog jezika.

ZJNPP-a za strane jezike definisana na ishodima učenja primjenjiva je kao zajednička osnova pri izradi NPP-a za strane jezike, a odnosi se na strane jezike koji su odobreni u NPP-ovima a u skladu sa Zajedničkim evropskim referentnim okvirom za jezike. Odbor Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje je na 17. sjednici, održanoj 25. 7. 2014. u Mostaru, usvojio *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za strane jezike definisanu na ishodima učenja*.

¹³ Vidjeti u Nivoi i podnivoi jezičkih kompetencija

¹⁴ Vidjeti u Zajednički nivoi kompetencija

Oblast: SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE SLUŠANOG				
Komponenta 1				
RAZUMIJEVANJE SLUŠANOG SADRŽAJA				
1. Tumači slušani sadržaj 2. Koristi strategije slušanja razvijajući pozitivan stav prema aktivnom slušanju				
Indikatori područja vještina čitanja s razumijevanjem prema uzrastu za nivo:				
A1 (kraj 6. razreda -11, 12 god.)	A2 (kraj 9. razreda osnovne škole – 14,15 god)	B1+ (kraj 3. razreda srednje stručne škole-17,18 god)	B2 (kraj 4. razreda srednje tehničke i srodne škole-18,19 god)	B2+ (kraj 4. razreda gimnazije-18,19 god)
1. Prepoznaje značenje smislenih cjelina o poznatim temama	1. Povezuje značenja smislenih cjelina i sadržaja o poznatim temama	1. Analizira značenja smislenih cjelina i sadržaja opće i stručne tematike	1. Razlikuje značenja smislenih cjelina i sadržaja opće i stručne tematike	1. Procjenjuje značenja smislenih cjelina i složenih sadržaja poznate i nepoznate tematike
2. Prepoznaje i povezuje i informacije sa slikom, pokretom, tekstom i svojim iskustvom	2. Povezuje i poredi informacije i sadržaje o svakodnevnim situacijama	2. Objasnjava informacije i suštinu sadržaja opće i stručne tematike	2. Analizira informacije i poruke iz sadržaja opće i stručne tematike	2. Kritički procjenjuje različite informacije i sadržaje i utvrđuje značaj ideja
Komponenta 2				
VOKABULAR, JEZIČKE STRUKTURE I FONETSKE ZAKONITOSTI				
3. Koristi vokabular, jezičke strukture i zakonitosti 4. Procjenjuje specifičnosti izgovora slušanog sadržaja				
Indikatori područja vještina čitanja s razumijevanjem prema uzrastu za nivo:				
A1 (kraj 6. razreda osnovne škole)	A2 (kraj 9. razreda osnovne škole)	B1+ (kraj 3. razreda srednje stručne škole)	B2 (kraj 4. razreda srednje tehničke i srodne škole)	B2+ (kraj 4. razreda gimnazije)
3. Prepoznaje nove riječi i jezičke strukture	3. Istražuje nove izraze i fraze i povezuje jezičke strukture i zakonitosti u svakodnevnim sadržajima	3. Istražuje riječi i izraze i tumači jezičke strukture i zakonitosti u općim i stručnim sadržajima	3. Bira opći i stručni vokabular, procjenjuje jezičke strukture i zakonitosti u sadržajima i povezuje ih sa maternjim jezikom	3. Procjenjuje vokabular jezičke strukture i zakonitosti u različitim sadržajima
4. Prepoznaje osnovne karakteristike akcenta, intonacije i neverbalne komunikacije u svakodnevnim situacijama	4. Razlikuje akcent, intonaciju i neverbalnu komunikaciju u stranom u odnosu na maternji jezik	4. Tumači karakteristike akcenta, intonacije i neverbalne komunikacije u općem i stručnom kontekstu	4. Analizira karakteristike akcenta, intonacije, neverbalne komunikacije i dijalekta u općem i stručnom kontekstu	4. Procjenjuje karakteristike akcenta, intonacije, neverbalne komunikacije i dijalekta u razumijevanju značenja konteksta

Komponenta 3				
RAZUMIJEVANJE OBRAZACA SPORAZUMIJEVANJA SLUŠANJEM				
5. Procjenjuje obrasce sporazumijevanja poštujući vrijednosti društva				
6. Utvrđuje vrijednosti sadržaja u medijima i informacijsko-komunikacijskoj tehnologiji				
Indikatori područja vještina čitanja s razumijevanjem prema uzrastu za nivo:				
A1 (kraj 6. razreda osnovne škole)	A2 (kraj 9. razreda osnovne škole)	B1+ (kraj 3. razreda srednje stručne škole)	B2 (kraj 4. razreda srednje tehničke i srodne škole)	B2+ (kraj 4. razreda gimnazije)
5. Prepoznaje osnovne društvene obrasce sporazumijevanja	5. Tumači društvene i etičke vrijednosti sporazumijevanja npr. prijateljstvo, saradnju i toleranciju i poštuje svoju i druge kulture	5. Objasnjava humanističke vrijednosti sporazumijevanja bitne za zajednicu i povezuje ih sa svojim okruženjem	5. Procjenjuje humanističke vrijednosti sporazumijevanja, razvija osjećaj svog integriteta i poštuje druge	5. Procjenjuje humanističke vrijednosti sporazumijevanja i vrednuje kulture bez predrasuda
6. Prepoznaje ulogu medija i informacijsko-komunikacijske tehnologije	6. Koristi i bira medije i informacijsko-komunikacijske tehnologije	6. Istražuje i provjerava medije i informacijsko-komunikacijsku tehnologiju	6. Procjenjuje medije i informacijsko-komunikacijsku tehnologiju	6. Procjenjuje i utvrđuje vrijednost i prioritet medija i informacijsko-komunikacijske tehnologije

Oblast: ČITANJE I RAZUMIJEVANJE PROČITANOG				
Komponenta 1				
ČITANJE S RAZUMIJEVANJEM				
1. Čita s razumijevanjem različite vrste tekstova i koristi informacijsko-komunikacijske tehnologije				
2. Primjenjuje strategije čitanja				
Indikatori područja vještina čitanja s razumijevanjem prema uzrastu za nivo:				
A1 (kraj 6. razreda osnovne škole)	A2 (kraj 9. razreda osnovne škole)	B1+ (kraj 3. razreda srednje stručne škole)	B2 (kraj 4. razreda srednje tehničke i srodne škole)	B2+ (kraj 4. razreda gimnazije)
1. Čita rečenične i tekstualne cjeline o svakodnevnim situacijama i prepoznaje informacije iz jednostavnih sadržaja iz različitih izvora	1. Čita tekstualne cjeline o uobičajenim temama, povezuje informacije iz različitih sadržaja i izvora i zauzima svoj stav	1. Čita tekstove o praktičnim i značajnim situacijama iz života i struke, povezuje informacije iz različitih izvora i donosi zaključke	1. Čita stručne i apstraktne tekstove iz različitih izvora, procjenjuje složene informacije i sadržaje, oblikuje mišljenje i zauzima stavove	1. Čita i kritički procjenjuje različite tekstove iz različitih izvora, smišlja ideje, kombinuje i razrađuje
2. Tumači nepoznate riječi iz jednostavnih tekstova i identifikuje glavne ideje i bitne detalje u jednostavnim tekstovima	2. Pronalazi i analizira glavne ideje i bitne detalje u tekstu i sažima tekstove	2. Povezuje i analizira glavne ideje i važne detalje u općim i stručnim tekstovima	2. Procjenjuje glavne ideje i važne detalje u općim i stručnim tekstovima	2. Utvrđuje i argumentima potkrepljuje ideje i bitne detalje u različitim tekstovima različite tematike
Komponenta 2				
USVAJANJE VOKABULARA, JEZIČKIH STRUKTURA I FONETSKIH ZAKONITOSTI				
3. Koristi strategije u tumačenju nepoznatih riječi				
4. Analizira jezičke strukture u kontekstu				
5. Čita pravilno koristeći znakove interpunkcije i intonaciju				
Indikatori područja vještina usvajanja vokabulara, jezičkih struktura i fonetskih zakonitosti				
3. Objašnjava značenje nepoznatih riječi u jednostavnim tekstovima i koristi rječnik	3. Objašnjava značenje nepoznatih i višeznačnih riječi u tekstovima i koristi rječnike	3. Tumači riječi i stručne izraze u različitim tekstovima, razvija stručni pojmovnik i koristi rječnike	3. Analizira riječi i stručne izraze u složenim tekstovima i koristi rječnike	3. Procjenjuje stručne izraze u složenim tekstovima i koristi rječnike
4. Prepoznaje proste i složene rečenice jednostavnog gramatičkog oblika	4. Razlikuje proste i složene rečenice složenog gramatičkog oblika	4. Analizira zavisne i nezavisne rečenice i složene gramatičke oblike	4. Poredi i klasifikuje rečenične strukture i složene gramatičke oblike	4. Procjenjuje tekstove složene rečenične strukture i gramatičkog oblika
5. Čita pravilno jednostavne tekstove i prepoznaje znakove interpunkcije i intonaciju	5. Čita pravilno poznate i nepoznate tekstove i izražajno prati znakove interpunkcije i intonaciju	5. Čita pravilno opće i stručne tekstove koristeći znakove interpunkcije i intonaciju	5. Čita izražajno opće i stručne tekstove koristeći znakove interpunkcije i intonaciju	5. Čita interpretativno tekstove koristeći znakove interpunkcije i intonaciju

Komponenta 3				
UPOZNAVANJE I POŠTOVANJE VLASTITE I DRUGIH KULTURA				
6. Istražuje lingvistiku i kulturu stranog jezika				
7. Procjenjuje humanističke, društvene i etičke vrijednosti				
Indikatori područja vještina upoznavanja i poštovanja vlastite kulture i drugih kultura				
6. Čita jednostavne tekstove i prepoznaje običaje zemlje stranog jezika	6. Čita tekstove o životu zemlje stranog jezika i poređi običaje sa svojim okruženjem	6. Čita tekstove o životu zemlje stranog jezika i poređi sa svojim okruženjem i zanimanjem	6. Procjenjuje tekstove sa jezičkog, društvenog i kulturnog aspekta zemlje stranog jezika	6. Istražuje jezički, društveni i kulturni aspekt zemlje stranog jezika
7. Prepoznaje vrijednost prijateljstva, saradnje, altruizma i empatije i značaj učešća u društvenim aktivnostima	7. Pokazuje prijateljstvo, saradnju, altruizam, empatiju i utvrđuje značaj učešća u društvenim aktivnostima	7. Pokazuje vrijednosti prijateljstva, saradnje, altruizma i empatije i društveno je aktivan	7. Argumentuje svoje mišljenje oslobođeno od stereotipa, razvija svoj integritet, poštuje druge i društveno je aktivan	7. Procjenjuje svoje mišljenje, razvija svijest o višejezičnosti, izbjegava stereotipe i društveno je aktivan

Oblast: GOVOR I USMENA KOMUNIKACIJA				
Komponenta 1				
OBILJEŽJA GOVORNOG JEZIKA				
1. Govori u skladu sa osnovnim odlikama govornog jezika				
2. Koristi standardne jezičke izraze i kulturni govor				
Indikatori područja vještina razumijevanja obrazaca društvene interakcije slušanjem prema uzrastu za nivo:				
A1 (kraj 6. razreda osnovne škole)	A2 (kraj 9. razreda osnovne škole)	B1+ (kraj 3. razreda srednje stručne škole)	B2 (kraj 4. razreda srednje tehničke i srodne škole)	B2+ (kraj 4. razreda gimnazije)
1. Koristi jednostavan vokabular u govornim cjelinama i intonaciju	1. Razlikuje svakodnevni vokabular u jednostavnim rečeničnim strukturama i primjenjuje intonaciju	1. Bira opći i stručni vokabular u rečeničnim strukturama i razlikuje intonaciju	1. Analizira i bira vokabular, koristi sintaksičke strukture i intonaciju	1. Kombinuje bogat vokabular, sintaksičke strukture i intonaciju
2. Koristi uobičajene izraze u razgovoru, izražava svoje mišljenje i poštuje sagovornika	2. Primjenjuje jednostavne obrasce razgovora u svakodnevnim situacijama i poštuje sagovornika	2. Koristi opće i stručne izraze u razgovoru, izražava svoja uvjerenja i stavove na kulturni način i uvažava drugačija mišljenja	2. Primjenjuje složene izraze i daje kritičke osvrtne o aktuelnim temama	2. Osmišljava i pokreće demokratski razgovor o kompleksnim temama, toleriše suprotstavljene stavove i poštuje sagovornika
Komponenta 2				
RAZVIJANJE GOVORA				
3. vještinu govora koristeći komunikacijske strategije Izgrađuje				
Indikatori područja vještina razumijevanja obrazaca društvene interakcije slušanjem prema uzrastu za nivo:				
A1 (kraj 6. razreda osnovne škole)	A2 (kraj 9. razreda osnovne škole)	B1+ (kraj 3. razreda srednje stručne škole)	B2 (kraj 4. razreda srednje tehničke i srodne škole)	B2+ (kraj 4. razreda gimnazije)
3. Koristi jednostavne rečenične	3. Koristi rečenične strukture i bitne pojedinosti sa	3. Bira rečenične strukture o općim i stručnim temama	3. Procjenjuje rečenične strukture,	3. Kombinuje rečenične strukture,

strukture prema namjeni i publici	porukama prema namjeni i publici	i iznosi ideje prema namjeni i publici	obrazlaže i zastupa svoje ideje i stavove i razumije drugačije stavove prema namjeni i publici	argumentuje svoje ideje i toleriše drugačije stavove prema namjeni i publici
Komponenta 3				
GOVOR U RAZLIČITIM KONTEKSTIMA				
4. Primjenjuje pravila i norme sporazumijevanja poštujući druge kulture				
5. Primjenjuje govor u društvenom kontekstu				
Indikatori područja vještina razumijevanja obrazaca društvene interakcije slušanjem prema uzrastu za nivo:				
A1 (kraj 6. razreda osnovne škole)	A2 (kraj 9. razreda osnovne škole)	B1+ (kraj 3. razreda srednje stručne škole)	B2 (kraj 4. razreda srednje tehničke i srodne škole)	B2+ (kraj 4. razreda gimnazije)
4. Prepoznaje osnovne kulturne različitosti u jednostavnom razgovoru sa pripadnicima drugih kultura	4. Tumači međukulturalne razlike i koristi uobičajene norme razgovora sa pripadnicima drugih kultura	4. Objašnjava međukulturalne razlike i koristi odgovarajući način sporazumijevanja sa pripadnicima drugih kultura	4. Primjenjuje općeprihvaćene norme kulturnog sporazumijevanja u kontaktu sa pripadnicima drugih kultura	4. Procjenjuje međukulturalne razlike koje utječu na sporazumijevanje i razvija duh tolerancije
5. Razgovara o jednostavnim društvenim temama i izražava svoje mišljenje i stavove	5. Raspravlja o aktuelnim društvenim temama i uvažava mišljenje drugih	5. Istražuje društvene teme u kontekstu struke i tržišta rada, razvrstava i donosi zaključke	5. Raspravlja o aktuelnim društvenim temama i neminovnosti promjena i zauzima stav	5. Procjenjuje značajne događaje i promjene te daje osvrte i prijedloge za promjene

Oblast: PISANJE I PISMENO SPORAZUMIJEVANJE				
Komponenta 1				
RAZVIJANJE PRAVILNOG PISMENOG IZRAŽAVANJA				
1. Koristi jezičke zakonitosti				
2. Primjenjuje i razvija vokabular				
Indikatori područja vještina razumijevanja obrazaca društvene interakcije slušanjem prema uzrastu za nivo:				
A1 (kraj 6. razreda osnovne škole)	A2 (kraj 9. razreda osnovne škole)	B1+ (kraj 3. razreda srednje stručne škole)	B2 (kraj 4. razreda srednje tehničke i srodne škole)	B2+ (kraj 4. razreda gimnazije)
1a. Primjenjuje osnovna načela pisanja	1a. Primjenjuje osnovne jezičke zakonitosti u izradi jednostavnih rečeničnih i tekstualnih cjelina	1a. Razlikuje jezičke strukture i zakonitosti u pisanju rečeničnih i tekstualnih cjelina	1a. Utvrđuje standardne rečenične i jezičke strukture i zakonitosti i prepoznaje funkciju i upotrebu jezika	1a. Osmišljava standardne rečenične i jezičke strukture i zakonitosti i prosuđuje principe funkcionisanja i upotrebe jezika
1b. Piše pravilno slova, svakodnevne jednostavne riječi, sažete forme, fraze, rečenice i manje tekstualne cjeline	1b. Primjenjuje ustaljene fraze, povezane kratke rečenice i jednostavne tekstove o poznatim temama iz neposrednog okruženja	1b. Bira opće i stručne jezičke izraze sastavljajući duže povezane rečenice i jednostavne tekstove standardnih modela iz općih i stručnih oblasti	1b. Izrađuje složene jezičke i rečenične izraze kreirajući smislen, jasan i povezan tekst iz općih i stručnih oblasti	1b. Formuliše smislene, složene i povezane rečenice u kreiranju složenog povezanog teksta

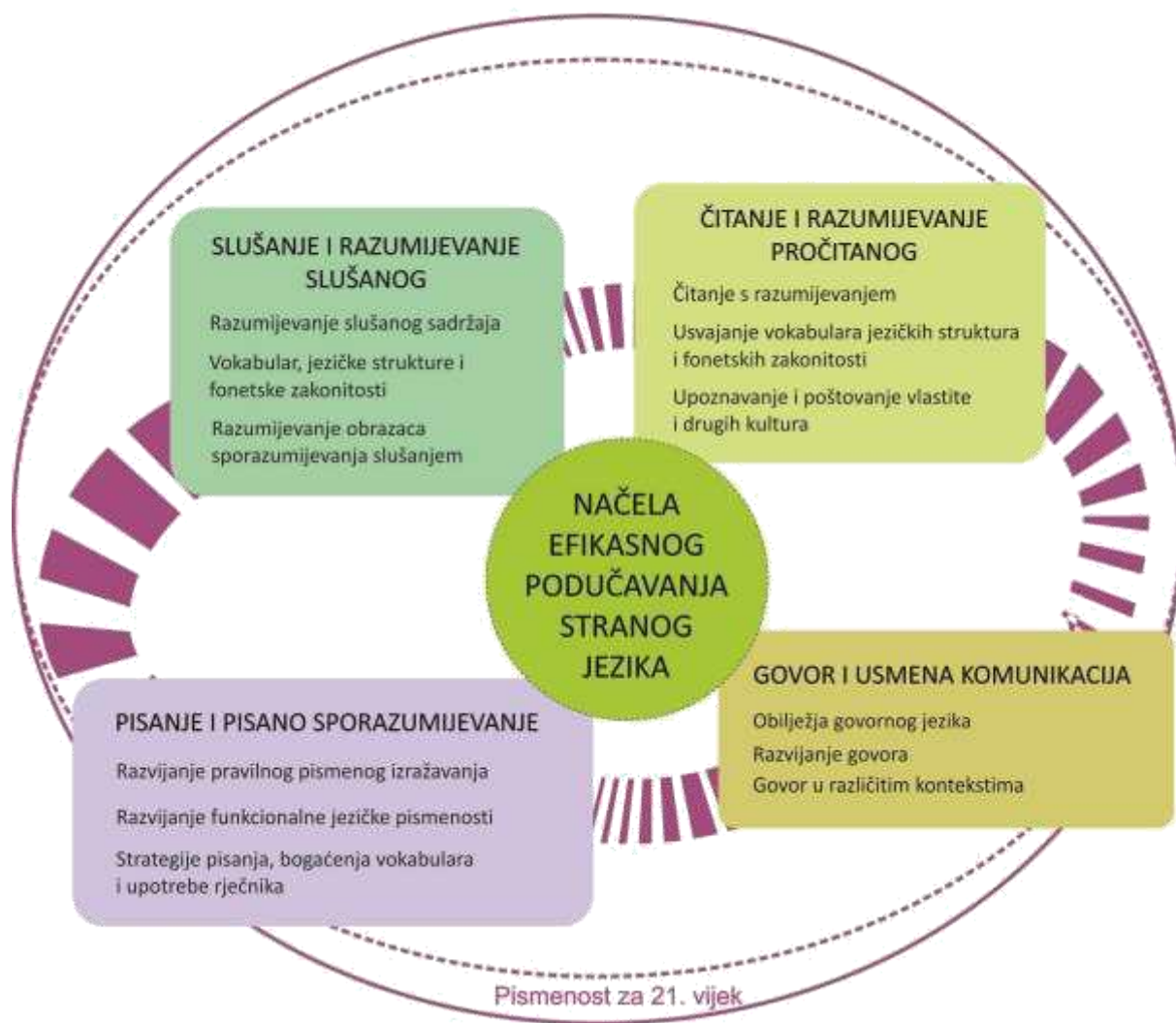
1c. Prepoznaje pravopisna pravila i interpunkciju na osnovnom nivou	1c. Razlikuje pravopisna pravila i osnovni opseg znakova interpunkcije	1c. Bira pravopisna pravila i znakove interpunkcije u tekstovima	1c. Primjenjuje pravopisna pravila i znakove interpunkcije u tekstovima	1c. Kombinuje pravopisna pravila i znakove interpunkcije u tekstovima
2. Koristi jednostavan vokabular prema interesima	2. Primjenjuje svakodnevni vokabular i pravilno koristi nove riječi i izraze	2. Primjenjuje osnovni leksički fond i koristi stručne termine	2. Bira lekseme iz općih i stručnih oblasti	2. Kombinuje bogat leksički fond iz različitih oblasti
Komponenta 2				
RAZVIJANJE FUNKCIONALNE JEZIČKE PISMENOSTI				
3. Piše funkcionalne tekstove u svrhu efikasne komunikacije 4. Razvija književni jezik i upoznaje književno stvaralaštvo na stranom jeziku 5. Razvija jezičku pismenost u okviru multijezičnosti i multikulturalnosti				
Indikatori područja vještina razumijevanja obrazaca društvene interakcije slušanjem prema uzrastu za nivo:				
A1 (kraj 6. razreda osnovne škole)	A2 (kraj 9. razreda osnovne škole)	B1+ (kraj 3. razreda srednje stručne škole)	B2 (kraj 4. razreda srednje tehničke i srodne škole)	B2+ (kraj 4. razreda gimnazije)
3a. Piše jednostavne tekstove konkretnog sadržaja na zadatu temu iz svakodnevnog života	3a. Sastavlja tekstove pravilne strukture konkretnog sadržaja na zadatu i slobodnu temu u prenosu informacija	3a. Izrađuje tekstove pravilne strukture konkretnog sadržaja na zadatu opću i stručnu temu u prenosu informacija	3a. Izrađuje strukturirane tekstove općeg i stručnog sadržaja u prenosu informacija	3a. Osmišljava strukturirane i kreativne tekstove konkretnog i apstraktnog sadržaja u prenosu informacija
3b. Koristi u komunikaciji osnovne forme: raspored, razglednicu, čestitku i pozivnicu, kratko pismo, uputu, zahvalu i poruku	3b. Koristi u komunikaciji jednostavne forme: tabelu, spisak, reklamni materijal, recept, obavijest, molbu, novosti i formular	3b. Koristi u komunikaciji stručne forme: brošure, poslovno pismo, CV, prijavu za upis i anketu	3b. Koristi u komunikaciji složene stručne i poslovne forme: poslovno pismo, motivaciono pismo, dnevni red, zapisnik, sažetak, uplatnicu, seminarski rad, projektni plan i izvještaj	3b. Koristi u komunikaciji zahtjevne akademske forme: molbu za posao, prijavu na oglas, prijavu za vizu, maturalni rad, saopćenje za štampu, web sadržaj, sažetak, reklamu, poziv, plakate i školske novine
4. Piše jednostavne tekstove iz strane književnosti	4. Piše tekstove pravilne strukture iz strane književnosti	4. Izrađuje tekstove pravilne strukture iz strane književnosti	4. Osmišljava sastav i esej do pet tekstualnih cjelina iz strane književnosti	4. Kombinuje književni jezik u izradi originalnog sastava i eseja iz strane književnosti
5. Prepoznaje sličnosti i razlike u kulturi i tradiciji drugih naroda i važnost učenja stranih jezika	5. Pozna je multikulturalnost i značaj učenja stranih jezika	5. Objašnjava multikulturalnost, multijezičnost i značaj učenja stranih jezika	5. Analizira multikulturalnost i multijezičnost u globalnoj komunikaciji	5. Procjenjuje multikulturalnost i multijezičnost u globalnoj komunikaciji

Komponenta 3				
STRATEGIJE PISANJA, BOGAĆENJA VOKABULARA I UPOTREBE RJEČNIKA				
6. Razvija proces pisanja i kreativno pisanje				
7. Obogaćuje vokabular, koristi rječnik i informacijsko-komunikacijske tehnologije				
Indikatori područja vještina razumijevanja obrazaca društvene interakcije slušanjem prema uzrastu za nivo:				
A1 (kraj 6. razreda osnovne škole)	A2 (kraj 9. razreda osnovne škole)	B1+ (kraj 3. razreda srednje stručne škole)	B2 (kraj 4. razreda srednje tehničke i srodne škole)	B2+ (kraj 4. razreda gimnazije)
6a. Pronalazi osnovne informacije u jednostavnim sadržajima iz različitih izvora	6a. Objašnjava i poredi informacije i sadržaje iz različitih izvora i iskazuje svoje ideje	6a. Istražuje pojedinačno ili u timu informacije i sadržaje iz različitih izvora i koristi svoje i ideje tima u odabiru i zaključivanju	6a. Procjenjuje informacije i sadržaje iz različitih izvora u pojedinačnom ili timskom radu na projektima i argumentovano potkrepljuje svoje i ideje drugih	6a. Upravlja informacijama i sadržajima iz različitih izvora i osmišljava ideje u procesu stvaranja, pojedinačno i timski
6b. Piše jednostavan sadržaj iz svog iskustva i povezuje ga sa svrhom pisanja	6b. Preporučava različite sadržaje: doživljeni, pročitani, viđeni i slušani, iskazuje svoje mišljenje i koristi formu i stil pisanja prema svrsi i kontekstu	6b. Koristi pročitani, viđeni i slušani sadržaj, formu i stil pisanja u kontekstu i iskazuje vlastita uvjerenja i stavove	6b. Razlikuje stvarne i apstraktne sadržaje o ličnim i društvenim temama, stil i formu pisanja u kontekstu i iskazuje mišljenje, osjećanja i uvjerenja	6b. Kombinuje stvarne i apstraktne sadržaje o ličnim i društvenim temama stvarajući maštovit i originalan izraz stilom i formom u kontekstu pisanja
7. Povezuje značenje riječi sa sinonimima i antonimima, izrađuje pojmovnik, poznaje sadržaj i organizaciju i rječnika i koristi rječnik i informacijsko-komunikacijsku tehnologiju	7. Objašnjava poznate i nepoznate riječi u obogaćivanju vokabulara i komunikaciji i koristi rječnik i informacijsko-komunikacijsku tehnologiju	7. Koristi opće i stručne riječi, izraze i tekstove u komunikaciji, rječnike i informacijsko-komunikacijsku tehnologiju	7. Bira tekstove i vokabular u komunikaciji, analizira riječi, parafrazira izraze i koristi rječnike i informacijsko-komunikacijsku tehnologiju	7. Kombinuje kreativno tekstove i bogat vokabular u komunikaciji i istražuje rječnike i informacijsko-komunikacijsku tehnologiju

Oblasti, komponente i ishodi učenja za ZJNPP-a za strane jezike definisanu na ishodima učenja u BiH

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE SLUŠANOG
Ishodi učenja za:
Razumijevanje slušanog sadržaja 1. Tumači slušani sadržaj 2. Koristi strategije slušanja razvijajući pozitivan stav prema aktivnom slušanju
Vokabular, jezičke strukture i fonetske zakonitosti 1. Koristi vokabular, jezičke strukture i zakonitosti 2. Procjenjuje specifičnosti izgovora slušanog sadržaja
Razumijevanje obrazaca sporazumijevanja slušanjem 1. Procjenjuje obrasce sporazumijevanja poštujući vrijednosti društva 2. Utvrđuje vrijednosti sadržaja u medijima i informacijsko-komunikacijskoj tehnologiji
ČITANJE I RAZUMIJEVANJE PROČITANOG
Ishodi učenja za:
Čitanje s razumijevanjem 1. Čita s razumijevanjem različite vrste tekstova i koristi informacijsko-komunikacijske tehnologije 2. Primjenjuje strategije čitanja
Usvajanje vokabulara, jezičkih struktura i fonetskih zakonitosti 1. Koristi strategije u tumačenju nepoznatih riječi 2. Analizira jezičke strukture u kontekstu 3. Čita pravilno koristeći znakove interpunkcije i intonaciju
Upoznavanje i poštovanje vlastite i drugih kultura 1. Istražuje lingvistiku i kulturu stranog jezika 2. Procjenjuje humanističke, društvene i etičke vrijednosti
GOVOR I USMENA KOMUNIKACIJA
Ishodi učenja za:
Obilježja govornog jezika 1. Govori u skladu sa osnovnim odlikama govornog jezika 2. Koristi standardne jezičke izraze i kulturni govor
Razvijanje govora 1. Izgrađuje vještinu govora koristeći komunikacijske strategije
Govor u različitim kontekstima 1. Primjenjuje pravila i norme sporazumijevanja poštujući druge kulture 2. Primjenjuje govor u društvenom kontekstu
PISANJE I PISMENO SPORAZUMIJEVANJE
Ishodi učenja za:
Razvijanje pravilnog pismenog izražavanja 1. Koristi jezičke zakonitosti 2. Primjenjuje i razvija vokabular
Razvijanje funkcionalne jezičke pismenosti 1. Piše funkcionalne tekstove u svrhu efikasne komunikacije 2. Razvija književni jezik i upoznaje književno stvaralaštvo na stranom jeziku 3. Razvija jezičku pismenost u okviru multijezičnosti i multikulturalnosti
Strategije pisanja, bogaćenja vokabulara i upotrebe rječnika 1. Razvija proces pisanja i kreativno pisanje 2. Obogaćuje vokabular, koristi rječnik i informacijsko-komunikacijske tehnologije

Oblasti i komponente

KLJUČNE KOMPETENCIJE⁷ – PROŽIMAJUĆE TEME ZA STRANE JEZIKE

Ključna kompetencija	Prožimajući indikatori
<p>Komunikacijska kompetencija na stranom jeziku</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenje lingvističkog sistema stranog jezika i razvijanje sposobnosti upotrebe jezičkih znanja (leksičkih, gramatičkih [morfologija, sintaksa], semantičkih, fonoloških i pravopisnih) za razumijevanje poruka i različitih tekstova i za produkciju novih poruka i tekstova; ▪ Razvijanje svijesti o djelovanju jezičkog sistema sa kontrastiranjem sličnosti i razlika između maternjeg i stranog jezika (vokabular, tipične gramatičke strukture, pravopis, itd.) <ul style="list-style-type: none"> • čitanje, razumijevanje i analiza književnih i informativnih tekstova; • pisanje raznih vrsta tekstova za različite namjene i publiku, pokazivanje razumijevanja različitih tekstova; • pričanje i slušanje radi prenosa informacija i razumijevanja u različitim situacijama i u različite svrhe. ▪ Korištenje jezičkih resursa za organizovanje, strukturiranje i prilagođavanje poruka (diskursna kompetencija) i segmentiranje poruka prema interakcionom i transakcionom planu (kompetencija za plansku koncepciju): <ul style="list-style-type: none"> • sposobnost organizovanja rečenica u sekvence, sposobnost razvijanja teme, sadržajne tačnosti i fluidnosti govora, umjesnosti, jasnosti, preciznosti izražavanja; • sposobnost strukturiranja informacija za realizaciju različitih makrofunkcija (opisivanje, pričanje, argumentovanje, itd.); • sposobnost vođenja i strukturiranje diskursa u smislu tematskog organizovanja, koherencije i kohezije, logičnog organizovanja, stila i jezičkog registra, retoričke efikasnosti; • sposobnost slaganja tekstova u stranice, pasuse (pisma, eseji, itd.) ▪ Korištenje poruka za realizaciju komunikativnih funkcija (funkcionalna kompetencija): <ul style="list-style-type: none"> • tečnost i preciznost izražavanja; • upotreba jezičkih iskaza (mikrofunkcija) tokom interaktivnog djelovanja (npr. dati i tražiti informaciju, izraziti i otkriti ponašanje, sugerisati, uspostaviti društvene veze, korigovati komunikaciju, uzeti riječ, završiti govor, otvoriti raspravu, itd.); • fleksibilnost i prilagodljivost sagovorniku.
<p>Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za pridobivanje, vrednovanje i čuvanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjenu informacija i za učestvovanje u virtuelnim društvenim mrežama; <ul style="list-style-type: none"> • Svijest o razlikama između realnog i virtuelnog svijeta; • Upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo, korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja; • Poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža, poštovanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanost i valjanosti dobijenih informacija, upotreba mreža za širenje horizonta.

⁷ Pripremila dr. Sonja Sentočnik na osnovu sljedećih dokumenata:

1. Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina: Bosna i Hercegovina. Program zapošljavanja i zadržavanja mladih (2011);
 2. Učni nacrt za engleski jezik za osnovno školu/gimnaziju, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Slovenija; 3. Zajednički evropski okvir za učenje, nastavu i ocenjivanje jezika.

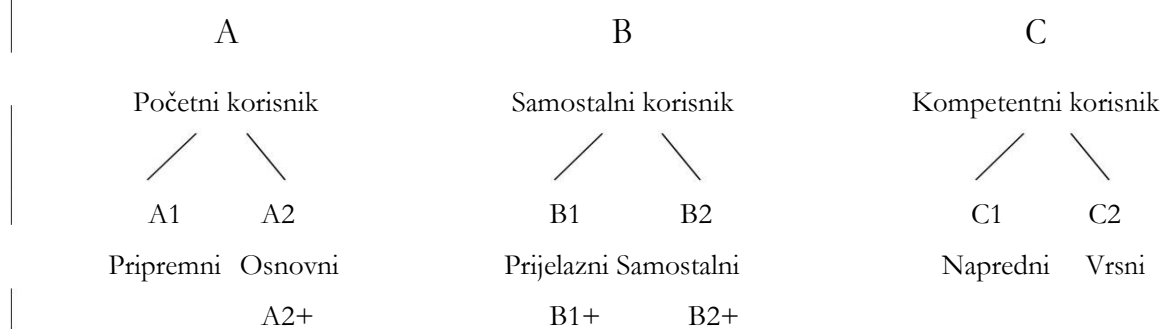
<p>Učiti kako se uči</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Razvijanje suodgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definisanje vlastitih ciljeva učenja: <ul style="list-style-type: none"> • razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i o vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, inteligencijama kao i sposobnosti identifikovanja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja. ▪ Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): <ul style="list-style-type: none"> • pretplaniranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (receptije, interakcije, produkcije, medijacije). ▪ Upotreba različitih metoda i strategija učenja:⁸ <ul style="list-style-type: none"> • poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja; • omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje stranog jezika, da odabere različite mogućnosti i da najbolje primijeni u praksi; • razvijanje kritičkog stava o tome šta učenik u školi uči kao i o vlastitom procesu učenja; • sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja, razvijanje upornosti; • razvijanje samomotivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.
<p>Društvena i građanska kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje i poštovanje za druge kulture; ▪ Razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika neke grupe u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; ▪ Svijest o evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta; ▪ Poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica u kojima se govori određeni strani jezik; <p>Razvijanje svijesti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturalnih pravila i normi upotrebe stranog jezika, i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu sa ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija);</p> <ul style="list-style-type: none"> • uvažavanje karakterističnih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja); • uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.); • uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma); • sposobnost prepoznavanja dijalekta i akcenta (naglasaka) kroz leksičke, gramatičke, fonološke, glasovne, paralingvističke (npr. govor tijelom) elemente; • konstruktivno komuniciranje i poštovanje u društvenim situacijama, kvalitetna međuljudska komunikacija.
<p>Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Upravljanje projektima; ▪ Prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana; ▪ Rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način; ▪ Konstruktivno saradivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada; ▪ Upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti.

⁸ Pod strategijama podrazumijevamo najekonomičniji i najpotpuniji način na koji korisnik stranog jezika uspijeva staviti u pogon vlastite jezičke resurse i sposobnost kako bi odgovorio na potrebe određene komunikacijske situacije i ostvario željeni cilj. Upotreba strategija pretpostavlja primjenu metakognitivnih vještina učenja.

<p>Kulturna svijest</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Izbjegavanje stereotipa, prihvatanje kompromisa, razvijanje vlastitog integriteta i poštovanje integriteta drugih, primjerno samopouzdanje; ▪ Konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije; ▪ Poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, uključujući i pop-kulturu, cijenjenje umjetničkog rada i kulturnih događaja; ▪ Uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvedbama i razvijanje osjećaja za lijepo.
<p>Kreativna i produktivna kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> • sažimanje, generaliziranje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); • upotreba logičnog strukturiranja i nizanja argumenata kod primanja i tvorbe stranog jezika i saznavanja jezičkih zakonitosti. ▪ Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem te osjećaj za estetske vrijednosti: <ul style="list-style-type: none"> • proizvodnja i povezivanje različitih ideja, proizvodnja pretpostavki i različitih proizvoda. ▪ Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> • sposobnost tolerisanja suprotnih ideja; • donošenje zaključaka nezavisno; • razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje vlastitog stanovišta i sistema vrijednosti, razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama. ▪ Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> • omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija; • razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.

GLAVNI NIVOI JEZIČKIH KOMPETENCIJA

Tri glavna nivoa:

Prikazano je devet koherentnih nivoa. Skala sadrži podnivoa između A2 i B1, između B1 i B2 te B2 i C1.

Moguće postojanje „užih“ nivoa može se koristiti u pedagoške svrhe, ali i u sklopu šire evaluacije konvencionalnih nivoa.

Izvor: Tabela urađena na osnovu podataka iz ZEROJ-a, Podgorica, 2002., str. 32.

ZAJEDNIČKI NIVOI KOMPETENCIJA

Iskusni kandidat	C2	Bez napora može razumjeti sve što pročita ili čuje. U stanju je da činjenički argumentovano rekonstruiše iskaz, koristeći različite pismene i usmene izvore na jasan i koherentan način. Izražava se tečno, spontano i precizno, iskazujući istančan osjećaj za značenje i smisao iskaza o temama kompleksne sadržine.
	C1	U stanju je razumjeti širi opseg dužih i zahtjevnih tekstova i prepoznati skrivena značenja. Izražava se tečno i spontano, sasvim neupadljivo pristupa traženju pravih riječi i izraza. U privatnom životu, na poslu ili u školi jezikom se služi na djelotvoran i umješan način. U stanju je da govori o složenim temama na jasan i osmišljen način, ispoljavajući sposobnost kontrolisanog instrumentarija u organizaciji, artikulaciji i koheziji vlastitog diskursa.
Nezavisni kandidat	B2	U stanju je da razumije suštinu konkretnih ili apstraktnih sadržaja u nekom složenom tekstu, kao i stručnu raspravu iz svoje oblasti. U stanju je da se izražava sa određenim stepenom spontanosti i lakoće, tako da razgovor sa izvornim govornikom ne predstavlja napor ni jednom ni drugom. Izražava se jasno i potpuno o velikom broju tema, umije da iskaže svoje mišljenje o aktuelnim dešavanjima i izloži prednosti i mane u odnosu na buduću razvoj situacije.
	B1	U stanju je razumjeti ključne stavke iskaza, ukoliko se radi o jasnom i standardnom jeziku i poznatim stvarima i događajima sa posla, iz škole, slobodnog vremena itd. Snažni se u većini situacija na putovanjima, u područjima gdje se govori jezik koji uči. U stanju je da govori o poznatim stvarima i stvarima koje ga zanimaju na jednostavan i koherentan način. U stanju je da prepriča neki događaj, dešavanje, san, da izrazi očekivanja, cilj ili da ukratko obrazloži i objasni razloge koji se odnose na neki projekat ili ideju.
Kandidat početnik	A2	U stanju je razumjeti rečenice izvan konteksta i često korištene izraze u vezi sa opsegom njegovih osnovnih aktivnosti (naprimjer, osnovni podaci o sebi i porodici, kupovina, komšiluk, posao). U stanju je da vodi razgovor tokom uobičajenih i običnih poslova, koji se svodi na razmjenu jednostavnih i direktnih informacija o svakodnevnom i poznatim stvarima. U stanju je da jednostavnim izrazima opiše svoje zanimanje, neposredno okruženje i evocira teme koje su u vezi sa neposrednim potrebama.
	A1	U stanju je razumjeti i koristiti familijarne i svakodnevne izraze, kao i proste rečenice koje mu pomažu da zadovolji neke konkretne potrebe. Umije da predstavi sebe i drugoga i postavlja pitanja o nekoj osobi, kao naprimjer o mjestu stanovanja, poznanstvima, imovini i da odgovara na isti tip pitanja. U stanju je da vodi jednostavnu komunikaciju ukoliko sagovornik polako i razgovijetno govori i želi da pomogne.

Izvor: ZEROJ, Podgorica, 2002., str. 56-57.

Literatura:

Anderson, L. W., Krathwohl, D. R., et al. (Eds). (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing. A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Addison Wesley Longman.

Australian curriculum: English. Retrieved from: <http://www.australiancurriculum.edu.au/English/Rationale>

Council of Europe (2011). *Common european framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. Council of Europe.

Dumont, H., Istance, D., Benavides, F. (2010). *The nature of learning. Using research to inspire practice*. OECD's Centre for Educational Research and Innovation.

National core curriculum for basic education. Finish Board of Education, 2004. Retrieved: http://www.oph.fi/english/curricula_and_qualifications/basic_education.

Posodobljen učni načrt za predmet angleščina v osnovni šoli. Ministrstvo RS za šolstvo in šport Slovenija.

Ljubljana, 2011 (*Curriculum for English as a Foreign Language for Primary School*)

Posodobljen učni načrt za predmet angleščina (nemščina, francoščina) na gimnaziji. Ministrstvo RS za

šolstvo in šport Slovenija. Ljubljana, 2008. (*Curriculum for English/German/French as a Foreign Language for Grammar School*).

The Ontario curriculum grades 1-8. Languages. Ministry of Education Ontario, 2006. Retrieved from *English language syllabus*. Ministry of Education Singapore, 2010. Retrieved from: www.moe.gov.sg/.../syllabuses/english-language.../english-primary-secondary-express-normal-academic.pdf

Zajednički evropski okvir za učenje, nastavu i ocjenjivanje jezika. Retrieved from: www.eu-okvir-za-ucenje-oth-srb-t07

ZJNPP-a za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik definirana na ishodima učenja. Bosna i Hercegovina,

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Mostar, 2013.

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

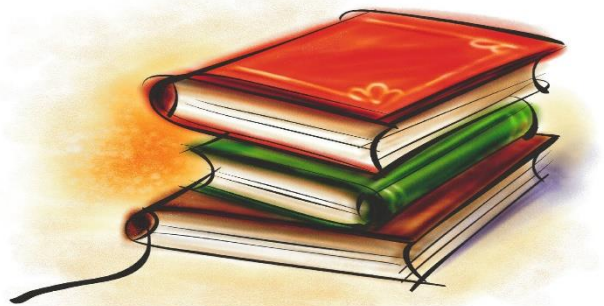
Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Sandra Zlotrg

DTP:

APOSO

KURIKULUM

2. ENGLSKI JEZIK ZA I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole PRVI STRANI JEZIK

ENGLISKI JEZIK – PRVI STRANI JEZIK

Uloga i značaj: Učenje stranog jezika pruža učenicima šansu da prihvataju različitosti i da imaju više poštovanja prema drugima. Iskustvo učenja stranog jezika će povećati svijest učenika prema jeziku, te može imati pozitivan uticaj na opći razvoj. Nastava i učenje stranog jezika pomaže i doprinosi učeničkom intelektualnom razvoju. Učenje stranog jezika kod učenika razvija svijest da je jezik jedan od najvažnijih elemenata druge kulture koja je jednako vrijedna kao i njegova vlastita.

Znanje engleskog jezika danas predstavlja vid osnovne pismenosti, prijeko potrebne za međunarodne kontakte, naučna istraživanja, obavijesti i komunikacije putem elektroničkih tehnologija te da služi kao instrument za sticanje znanja.

Uloga nastave engleskog jezika je veoma značajna u svijetu interkulturalnih, indisciplinarnih i globalnih zbivanja. Zbog toga je važno da rani početak učenja engleskog jezika zauzima posebno mjesto u nastavnom planu i programu za osnovnu školu. Engleski jezik je vodeći strani jezik koji se izučava u svim zemljama, a istovremeno je zvanični i radni jezik svih relevantnih međunarodnih institucija i organizacija.

Razredi	Fond sati																	
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX	
	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S
	34	1	35	1	70	2	105	3	105	3	70	2	70	2	70	2	64	2
Trijade	139						280						204					
Ukupno	623																	

Opšti cilj

Cilj učenja engleskoga jezika je osposobljavanje učenika za aktivno i pozitivno življenje u savremenom svijetu i adekvatno reagiranje na zahtjeve i izazove koji se neprestano mijenjaju. Učenjem se istovremeno pruža pomoć roditeljima i društvu u cjelini u obrazovanju i odgoju djece. Uvođenje nastave engleskog jezika kao obaveznog predmeta u prvom i drugom razredu devetogodišnje osnovne škole pospješuje elementarno upoznavanje različitih kultura u zemljama engleskog govornog područja, priprema učenike za cjelovito kvalitetnije obrazovanje i rano uspješno uključivanje u svjetsku školsku odnosno akademsku zajednicu.

- Razvijati jezične kompetencije kod učenika;
- Upoznati kulturu naroda čiji se jezik izučava i pozitivan stav prema različitostima;
- Razviti motivaciju za učenje jezika i zadovoljstvo u učenju;
- Razviti samopouzdanje i samopoštovanje;
- Razviti i poduprijeti radoznalosti, samostalnosti i kreativnosti;
- Razviti sposobnost slušanja, pažnje i praćenja logičkog smisla;
- Razviti i poduprijeti kontinuitet u učenju jezika kao temeljno načelo.

ISHODI UČENJA PO TRIJADAMA:

Prva trijada

Nastavna područja / oblasti	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none">- pozitivno se postaviti prema aktivnom slušanju na stranom jeziku i nastojati prevladati strah od nerazumijevanja.- uočiti najosnovnije posebnosti izgovora i intonacije stranog jezika.- primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i upravljanje slušanjem te najosnovnije strategije saradničkog i individualnog učenja.- upotrebljavati popis riječi u udžbeniku te upoznati i koristiti se, samostalno ili uz pomoć, različitim izvorima, uključujući i elektronske medije.- globalno i selektivno odrediti značenje vrlo jednostavnih izraza i tekstova vezanih uz svakodnevni život i neposredno okruženje ako su izneseni vrlo polako i jasno te prepoznati najosnovnije namjere sagovornika.- primjerenim verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati razumijevanje vrlo jednostavnih slušnih poticaja.- aktivnim sudjelovanjem i primjerenim reakcijama pokazati razumijevanje i zadovoljstvo slušanjem.- reagovati na osnovni sadržaj raznih vrlo jednostavnih tekstova i poticaje sadržane u njima.- verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati pozitivan odnos prema slušanju raznovrsnih vrlo jednostavnih tekstova.- slušanjem uočiti vrlo jednostavne činjenice o zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem.- prepoznati najosnovnije obrasce uljudnoga ophođenja na stranom jeziku.- uočiti važnost poštivanja vlastite i drugih kultura na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima.
Čitanje i razumijevanje	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none">- pozitivno se postaviti prema čitanju na stranomu jeziku i prevladati strah od nerazumijevanja.- čitati s pozornošću i održati pozornost na određeno vrijeme.- uočiti najosnovnije posebnosti pravopisa stranog jezika te primijeniti najosnovnija pravila pravopisa.- pri glasnom čitanju identificirati razliku između pisanja i izgovora učestalih riječi.- primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i upravljanje čitanjem te najosnovnije strategije saradničkog i individualnog učenja.- upotrebljavati popis riječi u udžbeniku te upoznati i koristiti se, samostalno ili uz pomoć, različitim izvorima pisanih tekstova, uključujući i elektronske medije.- globalno i selektivno čitati i prevoditi kratke, vrlo jednostavne tekstove vezane uz svakodnevni život i neposredno okruženje.- pronaći bitne informacije iz kratkih izvornih i didaktičkih tekstova.- verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati radoznalost i želju za čitanjem.- čitati, samostalno i/ili uz pomoć, različite vrste vrlo jednostavnih tekstova.- čitanjem vrlo kratkih tekstova na stranom jeziku uočiti i usvojiti jednostavne činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti

	<p>s vlastitim životom i okruženjem.</p> <ul style="list-style-type: none"> - na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i stranih kultura. - prepoznati humanističke vrijednosti kao što su prijateljstvo, saradnja, altruizam i tolerancija.
Govor	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozitivno se postaviti prema govorenju na stranom jeziku i nastojati prevladati strah od grešaka. - uočiti najosnovnije posebnosti izgovora i intonacije stranog jezika te pravilno artikulirati glasove. - izgovarati i naglašavati riječi i fraze te poštivati ritam i intonaciju vrlo jednostavnih izraza. - uočiti najosnovnije razlike između pisanja i izgovora vrlo jednostavnih izraza. - primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i upravljanje govorenim izrazima te najosnovnije strategije saradničkoga i individualnoga učenja. - samostalno ili uz pomoć, upotrebljavati udžbeničke rječnike te različite druge izvore, uključujući elektronske medije. - vrlo jednostavno verbalno reagirati na slušne, pisane i slikovne poticaje. - vrlo jednostavnim jezikom, samostalno ili uz pomoć, sudjelovati u različitim oblicima govorne produkcije i interakcije. - pokazati interes za govorenje na stranom jeziku te primjerenim verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati razumijevanje i zadovoljstvo govorenjem. - govorenjem i/ili pjevanjem vrlo kratkih tekstova različitih vrsta osjetiti zadovoljstvo u učenju stranog jezika te verbalnim i neverbalnim sredstvima pokazati radoznalost i kreativnost u jezičkom izražavanju. - u govorenim izrazima koristiti se činjenicama o životu u zemljama jezika koji se uči. - koristiti najosnovnije obrasce uljudnoga ophođenja na stranom jeziku. - na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i drugih kultura. - prepoznati humanističke vrijednosti, kao što su prijateljstvo, saradnja, altruizam i tolerancija.
Pisanje	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozitivno se postaviti prema pisanju na stranom jeziku. - uočiti neke najosnovnije razlike između govorenoga i pisanoga teksta te razlike u pisanju na stranom i maternjem jeziku. - primjenjivati najosnovnija pravopisna pravila na stranom jeziku. - primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i ostvarivanje pisanih tekstova te najosnovnije strategije saradničkoga i individualnoga učenja. - upotrebljavati popis riječi u udžbeniku te upoznati i koristiti se, samostalno ili uz pomoć, različitim izvorima, uključujući i elektronske medije. - vrlo jednostavnim jezikom samostalno ili uz pomoć napisati vrlo kratak i vrlo jednostavan tekst uključujući i tekstove u svakodnevnoj komunikaciji. - pisati vrlo jednostavne tekstove, i to na različitim nivoima samostalnosti: prepisati, dopuniti tekst, pisati prema slušnom, pisanom ili slikovnom primjeru. - aktivno sudjelovati u pisanju raznovrsnih vrlo jednostavnih tekstova i pokazati zadovoljstvo pisanjem. - identificirati potrebu navike pisanja u svakodnevnoj komunikaciji.

	<ul style="list-style-type: none"> - pisati i/ili ilustrirati kratke tekstove i time osjetiti zadovoljstvo u učenju stranoga jezika te verbalnim i neverbalnim sredstvima pokazati radoznalost i kreativnost u jezičnom izražavanju. - u pisanju upotrebljavati jednostavne činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem. - koristiti i imitirati najosnovnije obrasce uljudnoga ophođenja pisanjem na stranom jeziku te napisati vrlo kratak tekst u svakodnevnoj komunikaciji u skladu sa pravilima kulture jezika koji se uči. - na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i stranih kultura. - prepoznati humanističke vrijednosti kao što su prijateljstvo, saradnja, altruizam i tolerancija.
--	--

Druga trijada:

Nastavna područja / oblasti	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozitivno se postaviti prema aktivnom slušanju na stranom jeziku i nastojati prevladati strah od nerazumijevanja. - uočiti najosnovnije posebnosti izgovora i intonacije stranog jezika. - primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i upravljanje slušanjem te najosnovnije strategije saradničkog i individualnog učenja. - upotrebljavati popis riječi u udžbeniku te upoznati i koristiti se, samostalno ili uz pomoć, različitim izvorima, uključujući i elektronske medije. - globalno i selektivno odrediti značenje vrlo jednostavnih izraza i tekstova vezanih uz svakodnevni život i neposredno okruženje ako su izneseni vrlo polako i jasno te prepoznati najosnovnije namjere sagovornika. - primjerenim verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati razumijevanje vrlo jednostavnih slušnih poticaja. - aktivnim sudjelovanjem i primjerenim reakcijama pokazati razumijevanje i zadovoljstvo slušanjem. - reagovati na osnovni sadržaj raznih vrlo jednostavnih tekstova i poticaje sadržane u njima. - verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati pozitivan odnos prema slušanju raznovrsnih vrlo jednostavnih tekstova. - slušanjem uočiti vrlo jednostavne činjenice o zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem. - prepoznati najosnovnije obrasce uljudnoga ophođenja na stranom jeziku. - uočiti važnost poštivanja vlastite i drugih kultura na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima.
Čitanje i razumijevanje	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozitivno se postaviti prema čitanju na stranom jeziku i prevladati strah od nerazumijevanja. - čitati s pozornošću i održati pozornost na određeno vrijeme. - uočiti najosnovnije posebnosti pravopisa stranog jezika te primijeniti najosnovnija pravila pravopisa - pri glasnu čitanju identificirati razliku između pisanja i izgovora učestalih riječi.

	<ul style="list-style-type: none"> - primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i upravljanje čitanjem te najosnovnije strategije saradničkoga i individualnoga učenja upotrebljavati popis riječi u udžbeniku te upoznati i koristiti se, samostalno ili uz pomoć, različitim izvorima pisanih tekstova, uključujući i elektronske medije. - globalno i selektivno čitati i prevoditi kratke, vrlo jednostavne tekstove vezane uz svakodnevni život i neposredno okruženje. - pronaći bitne informacije iz kratkih izvornih i didaktičkih tekstova. - verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati radoznalost i želju za čitanjem. - čitati, samostalno i/ili uz pomoć, različite vrste vrlo jednostavnih tekstova. - čitanjem vrlo kratkih tekstova na stranom jeziku uočiti i usvojiti jednostavne činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem. - na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i stranih kultura. - prepoznati humanističke vrijednosti kao što su prijateljstvo, saradnja, altruizam i tolerancija.
Govor	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozitivno se postaviti prema govorenju na stranom jeziku i nastojati prevladati strah od grešaka. - uočiti najosnovnije posebnosti izgovora i intonacije stranog jezika te pravilno artikulirati glasove, izgovarati i naglašavati riječi i fraze te poštivati ritam i intonaciju vrlo jednostavnih izraza. - uočiti najosnovnije razlike između pisanja i izgovora vrlo jednostavnih izraza te primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i upravljanje govorenim izrazima te najosnovnije strategije saradničkoga i individualnoga učenja. - samostalno ili uz pomoć, upotrebljavati udžbeničke rječnike te različite druge izvore, uključujući elektronske medije. - vrlo jednostavno verbalno reagirati na slušne, pisane i slikovne poticaje. - vrlo jednostavnim jezikom, samostalno ili uz pomoć, sudjelovati u različitim oblicima govorne produkcije i interakcije. - pokazati interes za govorenje na stranom jeziku te primjerenim verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati razumijevanje i zadovoljstvo govorenjem. - govorenjem i/ili pjevanjem vrlo kratkih tekstova različitih vrsta osjetiti zadovoljstvo u učenju stranoga jezika te verbalnim i neverbalnim sredstvima pokazati radoznalost i kreativnost u jezičkom izražavanju. - u govorenim iskazima koristiti se činjenicama o životu u zemljama jezika koji se uči. - koristiti najosnovnije obrasce uljudnoga ophođenja na stranom jeziku. - na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i drugih kultura. - prepoznati humanističke vrijednosti, kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija.
Pisanje	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozitivno se postaviti prema pisanju na stranom jeziku. - uočiti neke najosnovnije razlike između govornog i pisanog teksta te razlike u pisanju na stranom i maternjem jeziku. - primjenjivati najosnovnija pravopisna pravila na stranom jeziku. - primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i ostvarivanje pisanih tekstova te najosnovnije strategije saradničkog i individualnoga učenja.

	<ul style="list-style-type: none"> - upotrebljavati popis riječi u udžbeniku te upoznati i koristiti se, samostalno ili uz pomoć, različitim izvorima, uključujući i elektronske medije. - vrlo jednostavnim jezikom samostalno ili uz pomoć napisati vrlo kratak i vrlo jednostavan tekst uključujući i tekstove u svakodnevnoj komunikaciji. - pisati vrlo jednostavne tekstove, i to na različitim nivoima samostalnosti: prepisati, dopuniti tekst, pisati prema slušnom, pisanom ili slikovnom primjeru. - aktivno sudjelovati u pisanju raznovrsnih vrlo jednostavnih tekstova i pokazati zadovoljstvo pisanjem - identificirati potrebu navike pisanja u svakodnevnoj komunikaciji. - pisati i/ili ilustrirati kratke tekstove i time osjetiti zadovoljstvo u učenju stranog jezika te verbalnim i neverbalnim sredstvima pokazati radoznalost i kreativnost u jezičnom izražavanju. - u pisanju upotrebljavati jednostavne činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem. - koristiti i imitirati najosnovnije obrasce uljudnoga ophođenja pisanjem na stranom jeziku te napisati vrlo kratak tekst u svakodnevnoj komunikaciji u skladu sa pravilima kulture jezika koji se uči. - na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i stranih kultura. - prepoznati humanističke vrijednosti kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija.
--	--

Treća trijada:

Nastavna područja / oblasti	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izgraditi pozitivan odnos prema aktivnomu slušanju na stranom jeziku i samopouzdanje pri slušanju. - uočiti i i pokazati razumijevanje posebnosti izgovora i intonacije stranog jezika te savladati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina stranog jezika u odnosu na maternji jezik. - primjenjivati odgovarajuće kognitivne, metakognitivne, socijalne i afektivne strategije za planiranje i upravljanje slušanjem. - samostalno se koristiti različitim izvorima na stranom jeziku, uključujući elektronske medije i obrazovne programe. - primijeniti strategije kooperativnog i individualnog učenja te oblike samoprocjene i međusobne procjene - pokazati razumijevanje i tumačiti dobivene informacije. - globalno i selektivno pokazati razumijevanje različite jednostavne i nešto složenije tekstove vezane uz svakodnevni život i neposredno okruženje ako su izneseni polako i jasno te prepoznati namjere sagovornika. - primjerenim verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati razumijevanje jednostavnih i složenijih slušnih poticaja. - aktivnim sudjelovanjem i primjerenim reakcijama pokazati razumijevanje i zadovoljstvo slušanjem. - pratiti sadržaj raznih jednostavnih i nešto složenijih slušnih i slušno-vidnih književnih i neknjiževnih tekstova te reagovati na poticaje sadržane u njima.

	<ul style="list-style-type: none"> - verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati radoznalost i pozitivan odnos prema slušanju raznovrsnih jednostavnih i nešto složenijih tekstova. - slušanjem uočiti jednostavne činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem. - usvojiti osnovne obrasce uljudnoga ophođenja na stranom jeziku. - na konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite i drugih kultura. - izgraditi pozitivan stav prema humanističkim vrijednostima kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija te osvijestiti važnost aktivnog i odgovornog sudjelovanja u pitanjima bitnim za zajednicu.
<p>Čitanje i razumijevanje</p>	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izgraditi pozitivan odnos prema čitanju na stranom jeziku i samopouzdanje pri čitanju. - čitati s pažnjom i održati pažnju tokom čitanja. - ovladati pravopisnim pravilima na stranom jeziku te rečeničnom intonacijom pri glasnom čitanju. - primjenjivati odgovarajuće kognitivne, metakognitivne, socijalne i afektivne strategije za planiranje i upravljanje čitanjem. - služiti se udžbeničkim i dvojezičnim rječnicima te različitim izvorima pisanih tekstova, uključujući i elektronske medije i obrazovne programe - primijeniti strategije suradničkoga učenja te oblike samoprocjene i međusobne procjene. - globalno, selektivno i detaljno pokazati razumijevanje kraćih jednostavnih i nešto složenijih izvornih i didaktičkih tekstova o poznatim temama u kojima se koristi uobičajeni svakodnevni vokabular. - tumačiti dobivene informacije te kritički procijeniti njihov sadržaj i namjere autora. - uočiti osnovne značajke različitih vrsta tekstova. - verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati radoznalost i želju za čitanjem. - odabrati i sa zanimanjem samostalno čitati različite vrste jednostavnih i nešto složenijih književnih i neknjiževnih, izvornih i didaktičkih tekstova u prozi ili stihovima te osjetiti zadovoljstvo u čitanju na stranome jeziku. - povezati tekst s vlastitim iskustvom i znanjem o svijetu. - čitanjem kraćih tekstova na stranomu jeziku usvojiti jednostavne činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem. - na konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i drugih kultura. - izgraditi pozitivan stav prema humanističkim vrijednostima kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija te osvijestiti važnost aktivnog i odgovornog sudjelovanja u pitanjima bitnima za zajednicu.
<p>Govorenje</p>	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izgraditi pozitivan odnos prema govorenju na stranom jeziku i samopouzdanje u govorenju. - uočiti posebnosti izgovora i intonacije stranog jezika te pravilno artikulirati glasove, izgovarati i naglašavati riječi i fraze te poštivati ritam i intonaciju jednostavnih i nešto složenijih izraza i izjava. - uočiti razlike između pisanja i izgovaranja jednostavnih i nešto složenijih izjava i izraza. - primjenjivati odgovarajuće kognitivne, metakognitivne, socijalne i afektivne strategije pri ostvarivanju govorenih izjava kao i strategije suradničkoga i individualnoga učenja.

	<ul style="list-style-type: none"> - koristiti udžbeničke i dvojezične rječnike te služiti se različitim izvorima, uključujući i elektronske medije i obrazovne programe. - verbalno reagirati na različite jednostavne i nešto složenije slušne, pisane i slikovne poticaje vezane uz svakodnevni život i neposredno okruženje služeći se pritom prikladnim jednostavnim jezičkim strukturama. - tumačiti dobivene informacije i na temelju njih samostalno zaključivati te jednostavno obrazložiti vlastiti stav. - samostalno, ili uz pomoć, sudjelovati u različitim oblicima govorne produkcije i interakcije služeći se pritom jednostavnim i nešto složenijim jezikom. - pokazati interes za govorenje na stranom jeziku te primjerenim verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati razumijevanje i zadovoljstvo govorenjem. - govorenjem i/ili pjevanjem i/ili dramatizacijom kraćih tekstova različitih vrsta osjetiti zadovoljstvo u učenju stranog jezika te verbalnim i neverbalnim sredstvima pokazati radoznalost i kreativnost u jezičkom izražavanju. - sudjelovati u nizu suradničkih govornih aktivnosti smještenih u stvarni kontekst jezika koji se uči te pritom izraziti svoja iskustva, osjećaje i vlastito mišljenje. - u govorenim iskazima koristiti se usvojenim činjenicama o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem. - primjenjivati osnovne obrasce uljudnoga ophođenja na stranom jeziku. - na konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i drugih kultura. - izgraditi pozitivan stav prema humanističkim vrijednostima kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija te osvijestiti važnost aktivnog i odgovornog sudjelovanja u pitanjima bitnim za zajednicu.
<p>Pisanje</p>	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izgraditi pozitivan odnos prema pisanju na stranom jeziku i samopouzdanje pri pisanju. - uočiti razlike između govorenih, jednostavnih i nešto složenijih pisanih tekstova te razlike u pisanju na stranom i maternjem jeziku. - primjenjivati pravopisna pravila pri pisanju na stranom jeziku. - primjenjivati odgovarajuće kognitivne, metakognitivne, socijalne i afektivne strategije pri planiranju i ostvarivanju pisanih tekstova kao i strategije saradničkoga i individualnog učenja. - koristiti dvojezične rječnike te se koristiti različitim izvorima, uključujući i elektronske medije i obrazovne programe. - napisati kraći tekst, uključujući i tekstove u svakodnevnoj komunikaciji, služeći se pritom jednostavnim i nešto složenijim jezičkim strukturama. - pisati tekstove opisane u prethodnoj tački, i to na različitim nivoima samostalnosti: dopuniti, pisati prema slušnom, pisanom ili slikovnom primjeru, pisati slobodno. - tumačiti dobivene informacije i na temelju njih samostalno zaključivati. - izraziti svoja iskustva, osjećaje i vlastito mišljenje te ga obrazložiti. - pokazati interes za pisanje raznovrsnih tekstova i pokazati zadovoljstvo pisanjem. - verbalnim i neverbalnim sredstvima pokazati radoznalost i kreativnost u jezičkom izražavanju te steći naviku pisanja u svakodnevnoj komunikaciji. - u pisanju koristiti usvojene činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem.

	<ul style="list-style-type: none"> - primjenjivati obrasce uljudnoga ophođenja pisanjem na stranomu jeziku te napisati kraći tekst u svakodnevnoj komunikaciji u skladu s uvriježenim pravilima kulture jezika koji se uči. - na konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i drugih kultura. - izgraditi pozitivan stav prema humanističkim vrijednostima kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija te osvijestiti važnost aktivnog i odgovornog sudjelovanja u pitanjima bitnim za zajednicu.
--	--

U nastavi engleskog jezika ne postoji stroga podjela po nastavnim područjima kao u nastavi maternjeg jezika, nego se nastavna područja prožimaju tokom jednog nastavnog sata. Treba također naglasiti da se u prvom razredu ne javljaju nastavna područja čitanja i pisanja zbog prilagođavanja nastavnog plana i programa uzrastu učenika.

Nastavna područja:

- Slušanje
- Govorenje
- Čitanje
- Pisanje
- Vokabular
- Gramatika

PRVA TRIJADA

PRVI RAZRED

Ishodi učenja

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti. Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti se u komunikaciji s drugima da bi stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja.
- biti u mogućnosti da broje do 10 da bi izrazili količinu.
- imenovati i razlikovati osnovne boje, pojedine igračke, životinje, dijelove tijela, odjeću, obuću, hranu, predmete vezane za školu, porodicu i dom da bi iste mogli prepoznati i klasifikovati po gore navedenim kategorijama.
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama.
- biti u mogućnosti da predstavite članove svoje porodice koristeći frazu „This is my...“ da bi istu mogli koristiti u svakodnevnoj komunikaciji
- biti u mogućnosti da izraze svojiju koristeći izraz „I have got...“ i kombinovati ga sa usvojenim vokabularom iz već navedene tematike
- izražavati razliku između onog što vole i ne vole koristeći jezičnu frazu „I like/don't like...“ da bi mogli razviti svijest o međusobnim sličnostima i razlikama i zaključiti po čemu su slični ili različiti.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje	- identifikovati pozdrave - predstaviti sebe i druge	- prepoznati i odgovoriti na pozdrave - slušati i ponoviti pjesmicu - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a	Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj Učenik: -slobodno odgovara na pozdrave -slobodno odgovara na pitanja -prihvata različitosti
Brojevi 1-10	-razumjeti i pravilno izgovoriti brojeve od 1 do 10, te samostalno brojati - reći koliko imaju godina	- bojenjem, crtanjem, izrezivanjem povezivati brojeve sa datim ilustracijama -brojati na engleskom jeziku od 1 do 10	-dobrovoljno se javlja -doprinosi radu u grupi -komunicira sa samopouzdanjem
Boje	-imenovati osnovne boje - prepoznati jednu ili više boja i reagovati.	-bojiti ilustracije po uputama - bojenjem, crtanjem, izrezivanjem povezivati boje sa datim ilustracijama - vidjeti razliku između osnovnih boja.	- obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike
Igračke	- imenovati pojedine igračke - prepoznati jednu ili više napisanih riječi i reagovati:	- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a, - pjevati, - recitovati kraće pjesmice - ilustrovati ili bojiti pojedine igračke po uputama	-sluša zahtjeve -dobrovoljno čita
Pojedine domaće i divlje životinje	- imenovati pojedine domaće i divlje životinje	-ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a. - ilustrovati ili bojiti pojedine životinje prema uputama -oponašati kretanje i glasanje životinja	-surađuje s drugim učenicima
Dijelovi tijela, odjeća, obuća	- imenovati osnovne odjevne predmete, glavne dijelove tijela	-ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD -a - ilustrovati ili bojiti pojedine dijelove tijela i odjevne predmeta prema uputama -dovoditi tijelo u određenu poziciju	

Predmeti vezani za školu	- imenovati predmete u školskoj torbi	- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - ilustrovati ili bojiti pojedine dijelove tijela i odjevne predmeta prema uputama	
Hrana	-nabrojati hranu koju voli i koju ne voli i daje primjere određenih vrsta hrane - imenuje pojedine vrste hrane	- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a -okusom razlikovati određenu vrstu hrane - ilustrovati ili bojiti različitu vrstu hrane prema uputama	
Porodica i dom	-imenovati članove svoje uže porodice i predstaviti ih	- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - ilustrovati ili bojiti članove porodice prema uputama	
Praznično okruženje	- nabrojati, imenovati i opisati glavne karakteristike određenog praznika	- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - ilustrovati ili bojiti okruženje ili karakteristične predmete vezane za određen praznik prema uputama	

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura	Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje	Komuniciranje na maternjem jeziku -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) Kulturno izražavanje - sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Govorenje	Matematika	Brojevi 1-10	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -temeljno znanje i razumijevanje brojeva i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija -spremnost da se nadvlada strah od brojki -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i porodičnog života Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Vokabular	Likovna kultura		

Matematika Likovna kultura	Boje	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i porodičnog života Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Muzička kultura	Igračke	Međuljudska i građanska kompetencija -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama Kulturno izražavanje: -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Likovna kultura Muzička kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Moja okolina	Pojedine domaće i divlje životinje	Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Komuniciranje na maternjem jeziku -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) -sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe.
Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj	Dijelovi tijela, odjeća, obuća	Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Komuniciranje na maternjem jeziku -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)
Matematika Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura	Predmeti vezani za školu	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i porodičnog života Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Moja okolina Likovna kultura	Hrana	Komuniciranje na maternjem jeziku -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog Međuljudska i građanska kompetencija -znanje o tome kako sačuvati svoje, te dobro zdravlje, higijenu te prehranu vlastite porodice Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		Međuljudska i građanska kompetencija -pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje

Religijska kultura/Vjeronauka Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura	Porodica i dom	- uvažavanje i razumijevanje različitih vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina Kulturno izražavanje - sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Religijska kultura/Vjeronauka Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura	Praznično okruženje	Međuljudska i građanska kompetencija: - pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje - uvažavanje i razumijevanje različitih vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina Kulturno izražavanje - sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca

DRUGI RAZRED

Ishodi učenja

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti se u komunikaciji s drugima da bi stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja, uz postepeno uvođenje početnog čitanja i pisanja.
- biti u mogućnosti da broje do 20 da bi izrazili količinu i slušno razlikovali jedninu od množine (*girl-girls, boy-boys*), uz postepeno uvođenje početnog čitanja i pisanja.
- imenovati i razlikovati osnovne boje, igračke, životinje, dijelove tijela, odjeću, obuću, hranu, predmete vezane za školu, porodicu i dom da bi iste mogli prepoznati i klasifikovati po gore navedenim kategorijama, uz postepeno uvođenje početnog čitanja i pisanja.
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama, uz postepeno uvođenje početnog čitanja i pisanja.
- biti u mogućnosti da predstave članove svoje porodice koristeći frazu „*This is my...*“ da bi istu mogli koristiti u svakodnevnoj komunikaciji, uz postepeno uvođenje početnog čitanja i pisanja.
- biti u mogućnosti da izraze svojinu koristeći izraz „*I have got...*“ i kombinovati ga sa usvojenim vokabularom iz već navedene tematike, uz postepeno uvođenje početnog čitanja i pisanja.
- izražavati razliku između onog što vole i ne vole koristeći jezičnu frazu „*I like/ don't like...*“ da bi mogli razviti svijest o međusobnim sličnostima i razlikama i zaključiti po čemu su slični ili različiti, uz postepeno uvođenje početnog čitanja i pisanja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje	<ul style="list-style-type: none"> - identifikovati pozdrave - predstaviti sebe i druge 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i odgovoriti na pozdrave - slušati i ponoviti pjesmicu - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a 	<p>Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj.</p> <p>Učenik:</p> <ul style="list-style-type: none"> -slobodno odgovara na pozdrave
Brojevi 1-20	<ul style="list-style-type: none"> -razumjeti i pravilno izgovoriti brojeve od 1 do 20, te samostalno brojati - reći koliko imaju godina - prepoznati jednu ili više napisanih riječi i reagovati 	<ul style="list-style-type: none"> - bojenjem, crtanjem, izrezivanjem povezivati brojeve sa datim ilustracijama -brojati na engleskom jeziku od 1 do 20 	<ul style="list-style-type: none"> -dobrovoljno se javlja -doprinosi radu u grupi -komunicira sa samopouzdanjem -slobodno odgovara na pitanja -prihvata različitosti
Boje	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati osnovne boje - prepoznati jednu ili više boja i reagovati 	<ul style="list-style-type: none"> - povezivati ponuđene riječi u rečenici - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici 	<ul style="list-style-type: none"> - obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike
Abeceda	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznavati slova engleske abecede na slušnom nivou 	<ul style="list-style-type: none"> -ponavljati slova engleske abecede izgovorena sa CD-a ili od strane nastavnika 	<ul style="list-style-type: none"> -sluša zahtjeve -dobrovoljno čita
Igračke	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati pojedine igračke - prepoznati jednu ili više napisanih riječi i reagovati. 	<ul style="list-style-type: none"> - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - pjevati - recitovati kraće pjesmice 	<ul style="list-style-type: none"> -suraduje s drugim učenicima
Pojedine domaće i divlje životinje	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati pojedine domaće i divlje životinje - prepoznati jednu ili više napisanih riječi i reagovati: 	<ul style="list-style-type: none"> - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - pjevati - recitovati kraće pjesmice 	

Dijelovi tijela, odjeća, obuća	- imenovati osnovne odjevne predmete, glavne dijelove tijela. - prepoznati jednu ili više napisanih riječi i reagovati	- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - ilustrovati ili bojiti pojedine dijelove tijela i odjevne predmeta prema uputama -dovoditi tijelo u određenu poziciju	
Predmeti vezani za školu	- imenovati predmete u školskoj torbi - prepoznati jednu ili više napisanih riječi i reagovati	- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici - pjevati - recitovati kraće pjesmice	
Hrana	-nabrojati hranu koju voli i koju ne voli i daje primjere određenih vrsta hrane - imenuje pojedine vrste hrane - prepoznati jednu ili više napisanih riječi i reagovati	- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a -okusom razlikovati određenu vrstu hrane - ilustrovati ili bojiti različitu vrstu hrane prema uputama	
Porodica i dom	-imenovati članove svoje uže porodice i predstaviti ih - prepoznati jednu ili više napisanih riječi i reagovati	- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - ilustrovati ili bojiti članove porodice prema uputama	
Praznično okruženje	- nabrojati, imenovati i opisati glavne karakteristike određenog praznika - prepoznati jednu ili više napisanih riječi i reagovati	- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - ilustrovati ili bojiti okruženje ili karakteristične predmete vezane za određen praznik prema uputama	

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura	Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje	Komuniciranje na maternjem jeziku -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) Kulturno izražavanje

Govorenje			- sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Vokabular	Matematika	Brojevi 1-20	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija -spremnost da se nadvlada strah od brojki -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života
Pisanje	Likovna kultura		
Čitanje	Matematika	Boje	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života Kulturno izražavanje: -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
	Likovna kultura		
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Abeceda	Učiti kako se uči -sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje. Komuniciranje na maternjem jeziku - spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/ izraza. Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
	Muzička kultura		
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Muzička kultura	Igračke	Međuljudska i građanska kompetencija: -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama Kulturno izražavanje: Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
	Likovna kultura Muzička kultura		
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Pojedine domaće i divlje životinje	Kulturno izražavanje: -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Komuniciranje na maternjem jeziku -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) -sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe.
	Moja okolina		
	Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj	Dijelovi tijela, odjeća, obuća	Kulturno izražavanje: Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Komuniciranje na maternjem jeziku: -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)

<p>Matematika</p> <p>Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura</p>	<p>Predmeti vezani za školu</p>	<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije: -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života</p> <p>Kulturno izražavanje: -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Moja okolina Likovna kultura</p>	<p>Hrana</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija -znanje o tome kako sačuvati svoje, te dobro zdravlje, higijenu te prehranu vlastite porodice</p> <p>Kulturno izražavanje - sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Religijska kultura/Vjeronauka Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura</p>	<p>Porodica i dom</p>	<p>Međuljudska i građanska kompetencija: - pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje - uvažavanje i razumijevanje različitih vrijednosnih sistema raznih vjerskih ili etničkih skupina</p> <p>Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>
<p>Religijska kultura/Vjeronauka Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura</p>	<p>Praznično okruženje</p>	<p>Međuljudska i građanska kompetencija: - pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje - uvažavanje i razumijevanje različitih vrijednosnih sistema raznih vjerskih ili etničkih skupina</p> <p>Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>

TREĆI RAZRED

Ishodi učenja

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne spriječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti sebe i druge u komunikaciji da bi stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- biti u mogućnosti da broje i pišu do 20 da bi izrazili količinu i razlikovali jedninu od množine u usmenoj i pisanoj formi (girl-girls, boy-boys)
- imenovati i razlikovati osnovne i izvedene boje, igračke, životinje, dijelove tijela, odjeću, obuću, hranu, predmete vezane za školu, porodicu i dom, kao i zanimanja ljudi da bi iste mogli prepoznati i klasifikovati po gore navedenim kategorijama u usmenoj i pisanoj formi.

- moći slovkati i pisati riječi po diktatu
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama kako bi razvili pozitivan stav prema kulturnim i vjerskim različitostima
- biti u mogućnosti da predstavte članove svoje šire porodice i vode kraće dijaloge vezane za porodicu i dom
- biti u mogućnosti da izraze svojinu koristeći izraz „*have/ has got...*“ i prisvojni oblik (’s) i kombinovati ga sa usvojenim vokabularom vezanim za određenu tematiku
- izražavati razliku između onog što vole i ne vole koristeći jezičnu frazu „*I like/ don't like...*“ da bi mogli razviti svijest o međusobnim sličnostima i razlikama i zaključiti po čemu su slični ili različiti u usmenoj i pismenoj formi
- upotrebom jednostavnih pridjeva opisati izgled ili raspoloženje prijatelja ili članova porodice
- upotrebljavati jednostavne jezičke fraze za izražavanje svakodnevnih aktivnosti i iste upotrijebiti prilikom opisa dnevnih rutina u usmenoj i pismenoj formi
- moći prepoznati i izraziti vrijeme (puni sat) u usmenoj i pismenoj formi
- moći iskazati gdje se nalazi određeni predmet u prostoru u usmenoj i pismenoj formi
- moći čitati i pisati riječi, fraze i kraće rečenice

Napomena: S obzirom da je u drugom razredu već uvedeno početno čitanje i pisanje, u trećem razredu učenici bi trebali prepisivati ne samo pojedinačne riječi nego i kraće fraze i rečenice.

Programski sadržaji

1. Tematika

-Lično predstavljanje i predstavljanje drugih osoba uz izražavanje osnovnih osjećanja

(Izrazi i strukture: *Hello! Hi! Good morning/ afternoon! Bye! What's your name? I'm... How are you today? Fine, thanks. Please....Sorry....Thank you...., My name is...., I live in...., I am from Bosnia and Herzegovina., I am happy/ sad. ,This is my friend.... His/ Her name is...*) – nastavak učenja iz II razreda sa proširenim vokabularom

-Brojevi 1-20 , određivanje broja predmeta od 1 do 20, izražavanje vremena (samo pun sat, npr. *It is ten o'clock.*)

-Boje - imenovanje osnovnih i izvedenih boja, opisivanje predmeta

(Izrazi i strukture:*What colour is it? -It's red/ blue/ yellow/ green.*)

-**Igračke** – imenovanje igračaka, opisati svoje igračke, razumijevanje pojma jedan i više uz upotrebu pravilne množine imenica, brojanje. (Izrazi strukture:*I have/ have got two balls. .How many...? My kite is green/ pink. My ball is big/ small., His ball is green. Her balloons are red.*) – nastavak učenja iz II razreda sa proširenim vokabularom

-**Domaće i divlje životinje, kućni ljubimci** - usvajanje naziva za pojedine životinje i njihovo opisivanje (Izrazi i strukture:*I have got a pet/ a dog/ a cat/ a horse.. What is it? It's a dog. My dog is small/ big/ black/ brown.*) – nastavak učenja iz II razreda sa proširenim vokabularom

-**Dijelovi tijela, odjeća, obuća** - uočavanje, imenovanje i brojanje dijelova tijela, sa posebnim naglaskom na lice (osnovne riječi *head, eyes, mouth, teeth, hair*); Imenovanje odjeće koju djeca te dobi najčešće nose.

(Izrazi i strukture: *I have got brown hair/ big hands/ a small nose/ blue eyes/ two eyes, ears; a dress/ shoes..*) – nastavak učenja iz II razreda sa proširenim vokabularom.

-**Škola** - imenovanje školskog pribora, predmeta iz učionice i prostorija u školi kao i određivanje mjesta i položaja predmeta. (Izrazi i strukture: *This is my bag/ pen/ rubber/ ruler. It is blue/ big/ small. This is my classroom. , There is/ are... Where is/ are... Here/ There*)

-**Hrana i piće** - usvajanje naziva za pojedina jela/pića, izražavanje učeničkih preferencija prema jelu i piću. (Izrazi i strukture: *I like rice/ meat.. I don't like yogurt.*) – nastavak učenja iz II razreda sa proširenim vokabularom

-**Porodica i dom**, praznično okruženje– ponavljanje uže i predstavljanje šire porodice uz uvođenje prisvojnog oblika – genitive case (’s) i prisvojnih pridjeva (*his/ her /my/your*) kao i predstavljanje izraza vezanih za prostorije i namještaj u kući/stanu. Proširivanje vokabulara vezanog za praznično okruženje (Izrazi i

strukture: *This is my mum's book. This is his family. Who is this? -This is my mum/ aunt/ uncle. There is a bed/ wardrobe in my room.*) Čestitanje i pjevanje i/ili recitiranje prigodne pjesmice. – nastavak učenja iz II razreda sa proširenim vokabularom

-Zanimanja ljudi i svakodneve aktivnosti – predstavljanje pojedinih zanimanja kao i izražavanje rutinskih aktivnosti (izrazi i strukture: *He is a teacher/ pupil/ fireman/ nurse. I sleep/ go/ get up/ walk/ wash.*)

-Moja okolina – predstavljanje mjesta i objekata iz bliže i dalje okoline uz upotrebu prijedloga u, na, ispod kao i izražavanje sposobnosti da nešto urade. (Izrazi i strukture: *This is a park/ playground/ street/ zoo. It is on the slide/ swing/ beach., I can/ can't....*)

2. Funkcije i vještine

- Usmenih i pismenih kompetencija u okviru zacrtanih ciljeva,
- uslovnih jezičnih vještina govora, slušanja, čitanja i pisanja

3. Gramatika

Napomena: Gramatičke se strukture nikada ne smiju tumačiti eksplicitno već raditi tako da ih učenici usvajaju globalno u predloženim jezičkim strukturama.

- Glagoli:

- be, have got; (I am..., I have got...)
- modalni glagol - can/can't....,
- Imperativ za II lice jednine i množine
- Present Simple (**vidi napomenu!**)

- Zamjenice:

- lične
- pokazne: this, that, these
- upitne: what, how, how many, who,

- Imenice:

- prepoznavanje jednine i množine
- Possessive case ('s)

- Članovi: a/an, the

- Pridjevi:

- prisvojni pridjevi: my, your, his, her
- opisni pridjevi: big, small, blue, happy, sad

- Brojevi

- glavni brojevi od 1 do 20
- izražavanje vremena (puni sat)

- Prilozi: here, there,

- Prijedlozi: on, in, at, under

Učenicima postepeno uvoditi u upotrebu (a ne učiti o tome!):

-**Afikse**, u vezi s datim temama i gramatikom, npr. (boy – boys)

-**Antonime**, u vezi s datim temama, npr. good-bad, big-small

- Složnice**, u vezi s datim temama, npr. kitchen door, bathroom, schoolbag
- Kolokacije**, u vezi s datim temama, npr. have breakfast, watch TV, listen to me

4. Vokabular

Koristi se pažljivo uravnotežen vokabular sa tematikom odnosno potrebama učenika u ranoj fazi učenja jezika koji obuhvata život u porodici, školi i u širem životnom okruženju. Učenje dovoditi u korelaciju sa drugim predmetima koji učenici imaju u drugom razredu osnovne škole u svim situacijama kad je to izvodljivo, kao što su likovna kultura, muzička kultura, b/h/s jezik, matematika, moja okolina, vjeronauka odnosno kultura religije. U vrijeme obilježavanja vjerskih praznika svih vjerskih zajednica u BiH za koje nema prikladnog gradiva u odabranom udžbeniku nastavnici, shodno vlastitoj procjeni, mogu ponuditi učenicima nastavne listove - handouts sa pripremljenim nazivima praznika i adekvatnim dodatnim kulturološkim sadržajima. Treba imati u vidu da učenici ne gube motivaciju učenja stranog jezika zbog uvođenja novih dodatnih sadržaja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Lično predstavljanje i predstavljanje drugih osoba uz izražavanje osnovnih osjećanja	-identifikovati pozdrave - predstaviti sebe i druge - opisivati osnovna osjećanja	- prepoznati i odgovoriti na pozdrave - slušati i ponoviti pjesmicu - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti , itd. -čitati i pisati riječi, fraze i kraće rečenice	Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj. Učenik: -slobodno odgovara na pozdrave
Brojevi 1-20	-razumjeti i pravilno izgovoriti brojeve od 1 do 20, te samostalno brojati - reći koliko imaju godina -reći koliko je sati - prepoznati jednu ili više napisanih riječi, fraza i kraćih rečenica i reagovati	- povezivati pisane riječi, fraze i kraće rečenice i odgovarajuće ilustracije uz bojenje, crtanje, izrezivanje, - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, - samostalno pisati i čitati kraće rečenice	-dobrovoljno se javlja -doprinosi radu u grupi
Boje	-imenovati osnovne i izvedene boje - prepoznati riječi, fraze i kraće rečenice i reagovati -opisati izgled određenog predmeta ili bića	- povezivati ponuđene riječi u rečenici, itd - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, - primjeniti vještinu čitanja i pisanja riječima, frazama i kraćim rečenicama.	- obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike
Abeceda	-prepoznati i slovati riječi -pisati riječi po diktatu	- dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, - primjeniti vještinu pisanja riječima, frazama i kraćim rečenicama.	-sluša zahtjeve -dobrovoljno čita

Igračke	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati pojedine igračke - prepoznati jednu ili više napisanih riječi, fraza i kraćih rečenica - opisati izgled određenog predmeta - uporediti izgled različitih igračaka 	<ul style="list-style-type: none"> povezivati ponuđene riječi u rečenici - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, - primjeniti vještinu čitanja i pisanja riječima, frazama i kraćim rečenicama - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - pjevati - recitovati pjesmice 	<ul style="list-style-type: none"> - surađuje s drugim učenicima - slobodno odgovara na pitanja - komunicira sa samopouzdanjem
Domaće, divlje životinje i kućni ljubimci	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati pojedine domaće i divlje životinje - prepoznati jednu ili više napisanih riječi i reagovati - opisivati izgled pojedinih životinja - prevoditi fraze i kraće rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, - primjeniti vještinu čitanja i pisanja riječima, frazama i kraćim rečenicama. - imitirati životinje prema datom opisu - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. 	<ul style="list-style-type: none"> - prihvata različitosti
Dijelovi tijela, odjeća, obuća	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati osnovne odjevne predmete, glavne dijelove tijela i dijelove lica - prepoznati jednu ili više napisanih riječi, fraza i kraćih rečenica i reagovati - nabrojati dijelove tijela i lica - opisati svoj izgled i izgled drugih osoba - prevoditi fraze i kraće rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> - dopunjavanjem izostavljenih slova ili riječi u rečenici - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - prepoznati o kojoj je osobi riječ na osnovu opisa - primjeniti vještinu čitanja i pisanja riječima, frazama i kraćim rečenicama - usavršavati crtanje ljudskog tijela 	
Škola	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati predmete u školskoj torbi i učionici - prepoznati jednu ili više napisanih riječi, fraza i kraćih rečenica i reagovati - označiti položaj u kojem se nalaze određeni predmeti ili bića - opisati i ilustrirati predmete vezane za školu - prevoditi fraze i kraće rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici - otkriti položaj u kojem se nalaze određeni predmeti ili bića u učionici - prepoznati školski pribor i predmete iz učionice - dovoditi tijelo u određenu poziciju (stoji ispod..., sjedi na...) 	

Hrana i piće	<ul style="list-style-type: none"> -nabrojati hranu i piće koju voli i koju ne voli - imenuje pojedine vrste hrane i pića - prepoznati jednu ili više napisanih riječi, fraza i kraćih rečenica i reagovati. -prevoditi fraze i kraće rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a -usavršavati crtanje određenih vrsta hrane ili pića -kušati i mirisati različite vrste hrane ili pića -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici 	
Porodica i dom, praznično okruženje	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati članove svoje šire porodice i predstaviti ih - nabrojati, imenovati i opisati glavne karakteristike određenog praznika - prepoznati jednu ili više napisanih riječi, fraza i kraćih rečenica i reagovati -nabrajati i identifikovati izraze vezane za prostorije ili namještaj u kući -prevoditi fraze i kraće rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> -ponavljati članove svoje uže i šire porodice -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - primjeniti vještinu čitanja i pisanja riječima, frazama i kraćim rečenicama - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti, itd. 	
Zanimanja ljudi i svakodnevne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati, imenovati i opisati pojedina zanimanja i svakodnevne aktivnosti - prepoznati jednu ili više napisanih riječi, fraza i kraćih rečenica i reagovati -prevoditi fraze i kraće rečenice -dati primjer svojih dnevnih aktivnosti -primjenjivati svakodnevne aktivnosti u životu -ilustrirati izgled osoba različitih zanimanja 	<ul style="list-style-type: none"> - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - primjeniti vještinu čitanja i pisanja riječima, frazama i kraćim rečenicama -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici 	
Moja okolina	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati, imenovati i opisati mjesta i objekte iz bliže i dalje okoline -prepoznati jednu ili više napisanih riječi, fraza i kraćih rečenica i reagovati -ilustrirati izgled bliže okoline (ulice, parka, škole) -ilustrirati položaj predmeta u odnosu na sebe. 	<ul style="list-style-type: none"> - primjeniti vještinu čitanja i pisanja riječima, frazama i kraćim rečenicama. - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -imitirati i oponašati zvukove (auto, voz, avion, životinje...) 	

Didaktičko-metodičke napomene

Nastavnici su obavezni primjenjivati elementarne opće preporuke i savjete koji su objavljeni u Nastavnom planu i programu za engleski jezik u prvom razredu devetogodišnje osnovne škole. Nastavnici trebaju koristiti raspoloživa audiovizuelna pomagala i priručnike sa preporučenim didaktičko-metodološkim pristupom koji čine sastavni dio planirane udžbeničke literature.

Nastavnici su dužni voditi računa o životnoj dobi učenika, društvenom ambijentu i načinu organiziranja školovanja djece. Nastavnici su dužni uskladiti programske sadržaje sa ostalim silabusima razredne nastave prilikom izrade godišnjih planova i programa. Izvoditi nastavu na način da u nastavnom procesu učenici usvajaju nova znanja kroz spontano međusobno povezane vještina govora i slušanja na prikladnim nivoima složenosti.

U nastavnom procesu obratiti pažnju na slijedeće aktivnosti:

- Učiti jezičke vještine, a ne o jeziku;
- Njegovati razvoj pozitivnog, razigranog stava prema učenju jezika;
- Poticati motiviranje odgovornog i aktivnog stava;
- Poticati radoznalosti i kreativnost; njegovati razumijevanje i logičko pamćenje;
- Poticati temeljitost, predanost i preciznost u učenju jezika;
- Njegovati samostalnost u govoru i vlastitom reproduciranju naučenog, primjereno dobi; - Kroz igru, pjesmu i ples učiniti da učenje engleskoga jezika bude zabava i zadovoljstvo.

U prvim godinama učenja usmjeriti pažnju na razumijevanje, ponavljanje i na usmenu komuniciranje sa zabavnim aktivnostima, kojima je cilj pobuditi, razviti i poduprijeti zainteresiranost za učenje jezika. Nastavnik bi trebao:

- pažljivo planirati svaki sat, cilj i način rada; da priprema materijal i opremu, zadatke za učenike pojedinačno, za skupine i cijeli razred; pisati pismene pripreme za svaki sat;
- proizvesti pozitivno i zabavno ozračje za učenje;
- od početka razvijati radne navike;
- razvijati komunikacijske sposobnosti;
- razviti vlastiti sustav praćenja i provjere napretka kod svakog učenika;
- osposobiti učenike da samostalno rade tokom sata i kod kuće;
- njegovati poštivanje drugoga tokom zajedničkog rada i takmičenja;
- slobodno oblikovati svoje sate, proširiti materijal prema datoj situaciji, sarađivati s kolegama i stručnim savjetnikom;
- držati se načela jednostavnosti, primjerenosti i postupnosti, idući od jednostavnih ka složenijim jezičnim ciljevima.
- procijeniti kojim vokabularom učenici treba da ovladaju u datoj skupini i datim uvjetima
- primjenjivati raznovrsne oblike i metode rada
- praktcirati najprije usvajanje pravilnog izgovora auditivnim putem, a potom usmenu upotrebu izolovano ili u govornoj interakciji;
- ne prihvaćati kruto upute date u programu, udžbenicima i priručnicima, nego da kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okvirima zacrtanog, ali primjereno uvjetima u kojima radi.

Praćenje i vrednovanje na ovoj razini u službi motiviranja učenika i služi nastavniku za procjenu realizacije zadanih ciljeva..

Interdisciplinarni sadržaj

U svim je područjima sadržaj vezan uz druge školske predmete (posebice uz likovnu i glazbenu kulturu, tjelesni i zdravstveni odgoj).

Interkulturalne vještine

Upoznati kulturu naroda engleskog govornog područja, upoređivati je s vlastitom kulturom i razvijati pozitivan stav prema toleranciji i različitosti.

* Rad sa djecom sa posebnim potrebama: ukoliko se ukaže takva potreba rad sa ovom djecom treba da se odvija prema uputama grupe autora datim u *«Inkluzivnom pristupu odgojno-obrazovnom radu u I, II i III razredu devetogodišnje osnovne škole»*, odjeljak - Djeca sa oštećenim sluhom i teškoćama u učenju govora».

Izvori podučavanja - Koristiti savremenu udžbeničku literaturu u skladu sa stavovima i odlukama Ministarstva obrazovanja/naobrazbe, nauke/znanosti Tuzlanskog kantona odnosno Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke Sarajevo. Nastavnici takođe trebaju konsultirati i eventualno koristiti po vlastitom izboru raspoloživu literaturu objavljenu u publikaciji Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine pod nazivom *Katalog odobrenih udžbenika i nastavnih sredstava u Bosni i Hercegovini, za osnovne škole, gimnazije, srednje tehničke i stručne škole, za tekuću školsku godinu.*

Nastavnicima se povjerava profesionalno-izazovna, odgovorna i plemenita dužnost izvođenja nastave engleskog jezika za učenike najmlađeg uzrasta koji se uključuju u redovno školovanje. U školama koje imaju širi izbor nastavnog kadra, poželjno je da se nastava povjeri mlađim nastavnicima koji posjeduju univerzitetsku diplomu i žele raditi sa najmlađom učeničkom populacijom.

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Lično predstavljanje i predstavljanje drugih osoba uz izražavanje osnovnih osjećanja	Komuniciranje na maternjem jeziku -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) Kulturno izražavanje - sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Govorenje	Muzička kultura		
Vokabular	Matematika	Brojevi 1-20	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija -spremnost da se nadvlada strah od brojki -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i porodičnog života Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Pisanje	Likovna kultura		
Čitanje			

Matematika Likovna kultura	Boje	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i porodičnog života Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura	Abeceda	Učiti kako se uči - sposobnost koncentrisanja kroz duže i kraće razdoblje Komuniciranje na maternjem jeziku - spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Muzička kultura	Igračke	Komuniciranje na maternjem jeziku -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja Međuljudska i građanska kompetencija -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Likovna kultura Muzička kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Moja okolina	Domaće, divlje životinje i kućni ljubimci	Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Komuniciranje na maternjem jeziku -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) -sposobnost razumijevanja ili omogućavanja razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe
Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj	Dijelovi tijela, odjeća, obuća	Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Komuniciranje na maternjem jeziku -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)
Matematika Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura	Škola	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i porodičnog života Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Komuniciranje na maternjem jeziku

	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		-sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Tjelesni i zdravstveni odgoj Moja okolina Likovna kultura	Hrana i piće	Komuniciranje na maternjem jeziku -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog Međuljudska i građanska kompetencija -znanje o tome kako sačuvati svoje, te dobro zdravlje, higijenu te prehranu vlastite porodice Kulturno izražavanje - sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Religijska kultura/Vjeronauka Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura	Porodica i dom, praznično okruženje	Komuniciranje na maternjem jeziku -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog - razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. Međuljudska i građanska kompetencija - pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje - uvažavanje i razumijevanje različitih vrijednosnih sistema raznih vjerskih ili etničkih skupina Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
	Likovna kultura Muzička kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Tjelesni i zdravstveni odgoj	Zanimanja ljudi i svakodnevne aktivnosti	Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Komuniciranje na maternjem jeziku -samopouzdanje kod javnog obraćanja Međuljudska i građanska kompetencija -Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite porodice
	Likovna kultura Muzička kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj Moja okolina	Moja okolina	Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Međuljudska i građanska kompetencija -znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite porodice Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa

DRUGA TRIJADA

ČETVRTI RAZRED

Ishodi učenja

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti sebe i druge u komunikaciji da bi stekli samopouzdanje i navike lijepog ponašanja prilikom javnog obraćanja.
- biti u mogućnosti da broje i pišu do 100 da bi izrazili količinu i razlikovali jedninu od množine u usmenoj i pisanoj formi.
- biti u mogućnosti da upotrijebe brojeve i izraze u odgovarajućim dijalozima.
- imenovati i razlikovati osnovne i izvedene boje, kao i opisati izgled određenog predmeta u pisanoj i usmenoj formi.
- prepoznati, uporediti i opisati igračke u pisanoj i usmenoj formi.
- imenovati divlje i domaće životinje, kao i kućne ljubimce. Također će moći opisati životinje u pisanoj i usmenoj formi.
- moći prepoznati i navesti dijelove tijela, odjeće i obuće kao i opisati sebe i druge.
- identifikovati izraze za hranu i piće, te biti u mogućnosti pismeno i usmeno se izraziti o stvarima koje vole ili ne, koristeći jednostavne rečenice.
- moći pismeno i usmeno koristiti izraze vezane za nastavne predmete te predmete u učionici, te će moći odrediti položaj određenog predmeta u prostoru u usmenoj i pismenoj formi.
- moći kombinovati riječi i izraze vezane za porodicu i dom te upotrebom jednostavnih pridjeva opisati izgled ili raspoloženje prijatelja ili članova porodice. Također će moći predstaviti članove svoje šire porodice i voditi kraće dijaloge vezane za porodicu i dom. Potom će biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama kako bi razvili pozitivan stav prema kulturnim i vjerskim različitostima.
- moći identifikovati zanimanja ljudi i svakodnevnih aktivnosti, te iste upotrijebiti prilikom opisa dnevnih i trenutnih aktivnosti i davati razne primjere istih koristeći jednostavne rečenice u pismenoj i usmenoj formi.
- moći demonstrirati vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu.
- biti u mogućnosti da izraze svojini koristeći izraz „*have/has got...*“ i prisvojni oblik (’s) i kombinovati ga sa usvojenim vokabularom vezanim za određenu tematiku.
- izražavati razliku između onog što vole i ne vole koristeći jezičnu frazu „*I like/ don't like...*“ da bi mogli razviti svijest o međusobnim sličnostima i razlikama i zaključiti po čemu su slični ili različiti u usmenoj i pismenoj formi.
- moći prepoznati i izraziti vrijeme (puni sat i pola sata) u usmenoj i pismenoj formi.
- moći čitati i pisati riječi, fraze i jednostavne rečenice.
- biti u mogućnosti identifikovati pomoćne glagole *to be* i *have* i njihovu upotrebu u rečenicama.
- razlikovati svakodnevne i trenutne aktivnosti u rečenicama (*Present Simple Tense* i *Present Continuous Tense*) bez eksplicitnog objašnjavanja tvorbe gore navedenih glagolskih vremena.
- biti u mogućnosti koristiti modalne glagole *can* i *may* za izražavanje molbe i sposobnosti.

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne spriječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Napomena: S obzirom da je u trećem razredu već uvježbano čitanje i pisanje, u četvrtom razredu učenici trebaju pisati fraze i jednostavnije rečenice.

Programski sadržaji

1. Tematika

- **Lično predstavljanje i predstavljanje drugih osoba uz izražavanje osnovnih osjećanja**
(Izrazi i strukture: *Hello! Hi! Good morning/ afternoon! Bye! What's your name? I'm... How are you today? Fine, thanks. Please....Sorry....Thank you...., My name is...., I live in...., I am from Bosnia and Herzegovina., I am happy/sad. ,This is my friend.... His/Her name is...*) – nastavak učenja iz III razreda sa proširenim vokabularom.
- **Brojevi do 100**, određivanje broja predmeta od 1 do 100, izražavanje vremena (puni sat i pola sata)
- **Boje** - imenovanje osnovnih i izvedenih boja, opisivanje predmeta i bića
(Izrazi i strukture: *What colour is it? It's red/ blue/ yellow/ green. The cat is brown/ black.*)
- **Abeceda** – slovanje riječi i pisanje po diktatu.
- **Igračke** – imenovanje igračaka, opisivanje svoje igračke, razumijevanje pojma jedan i više uz upotrebu pravilne množine imenica, brojanje. (Izrazi strukture: *I have/ have got two frisbies. How many...? My notebook is green/ pink. My bag is big/ small. His pens are green. Her dress is red.*) – nastavak učenja iz III razreda sa proširenim vokabularom.
- **Domaće i divlje životinje, kućni ljubimci** - usvajanje naziva za pojedine životinje i njihovo opisivanje (Izrazi i strukture: *I have got a pet/ a dog/ a cat/ a horse. What is it? It's a dog. My dog is small/ big/ black/ brown. It eats grass/ meat. It lives in forest/ the jungle/ the sea.*) – nastavak učenja iz III razreda sa proširenim vokabularom.
- **Dijelovi tijela, odjeća, obuća** - uočavanje, imenovanje i brojanje dijelova tijela; imenovanje odjeće koju djeca te dobi najčešće nose.
(Izrazi i strukture: *I have got brown hair/ big hands/ a small nose/ blue eyes/ two eyes, ears; a dress/ shoes..*) – nastavak učenja iz III razreda sa proširenim vokabularom.
- **Škola** – imenovanje i opisivanje školskog pribora, predmeta iz učionice i prostorija u školi kao i određivanje mjesta i položaja predmeta, imenovanje nastavnih predmeta i opisivanje dana provedenog u školi. (Izrazi i strukture: *This is my pencil case/. It is blue/ big/ small/ old/ new. This is my classroom/ desk/ chair.. , There is/ are... Where is/ are... Here/ There, I go to school in the morning/ at 9 o' clock.*)
- **Hrana i piće** - usvajanje naziva za pojedina jela/pića, izražavanje učeničkih preferencija prema jelu i piću. (Izrazi i strukture: *I like rice/ meat.. I don't like yogurt. What do you have for breakfast/ dinner/ lunch. I eat..., My favourite food/ drink is...*) – nastavak učenja iz III razreda sa proširenim vokabularom.
- **Porodica i dom, praznično okruženje** – ponavljanje naziva za članove uže i predstavljanje šire porodice uz uvođenje prisvojnog oblika – genitive case ('s) i prisvojnih pridjeva (his/her /my/your) kao i predstavljanje izraza vezanih za prostorije i namještaj u kući/stanu. Proširivanje vokabulara vezanog za praznično okruženje (Izrazi i strukture: *This is my mum's book. This is his family. Who is this? -This is my mum/ aunt/ uncle. There is a bed/ wardrobe in my room.*) Čestitanje i pjevanje i/ili recitiranje prigodne pjesmice. – nastavak učenja iz III razreda sa proširenim vokabularom.
- **Zanimanja ljudi i svakodnevne aktivnosti** – predstavljanje pojedinih zanimanja kao i opisivanje rutinskih aktivnosti (izrazi i strukture: *He is a teacher/ pupil/ fireman/ nurse. I sleep/ go/ get up/ walk/ wash.*)
- **Moja okolina** – predstavljanje mjesta i objekata iz bliže i dalje okoline i izražavanje sposobnosti da nešto urade. (Izrazi i strukture: *This is a park/ playground/ street/ zoo. It is on the slide/ swing/ beach. I can/ can't... It is opposite/ next to/ between/ in front of...*)

2. Funkcije i vještine

- usmenih i pismenih kompetencija u okviru zacrtanih ciljeva,
- uslovnih jezičnih vještina govora, slušanja, čitanja i pisanja

3. Gramatika

Napomena: Gramatičke se strukture nikada ne smiju tumačiti eksplicitno već raditi tako da ih učenici usvajaju globalno u predloženim jezičnim strukturama.

- Glagoli:

- be, have got, (I am..., I have got... She/He has got...)
- modalni glagol - can/can't, may

- Imperativ za II lice jednine i množine
 - Present Simple (**vidi napomenu!**)
 - **Zamjenice:**
 - lične
 - pokazne: this, that, these
 - upitne: what, how, how many, who,
 - **Imenice:**
 - prepoznavanje jednine i množine
 - Possessive case ('s)
 - **Članovi:** a/an, the (u određenim frazama)
 - **Pridjevi:**
 - prisvojni pridjevi: my, your, his, her
 - opisni pridjevi: big, small, blue, happy, sad, old, new...
 - **Brojevi**
 - glavni brojevi od 1 do 100
 - izražavanje vremena (puni i pola sata)
 - **Prilozi:** here, there,
 - **Prijedlozi:** on, in, at, under...
- Učenicima postepeno uvoditi u upotrebu (a ne učiti o tome!):**

- Afikse**, u vezi s datim temama i gramatikom, npr. (boy – boys)
- Antonime**, u vezi s datim temama, npr. good-bad, big-small
- Složenice**, u vezi s datim temama, npr. kitchen door, bathroom, schoolbag
- Kolokacije**, u vezi s datim temama, npr. have breakfast, watch TV, listen to me

4. Vokabular

Koristi se pažljivo uravnotežen vokabular sa tematikom odnosno potrebama učenika u ranoj fazi učenja jezika koji obuhvata život u porodici, školi i u širem životnom okruženju. Učenje dovoditi u korelaciju sa drugim predmetima koji učenici imaju u četvrtom razredu osnovne škole u svim situacijama kad je to izvodljivo, kao što su likovna kultura, muzička kultura, b/h/s jezik, matematika, društvo, vjeronauka odnosno religijska kultura. U vrijeme obilježavanja vjerskih praznika svih vjerskih zajednica u BiH za koje nema prikladnog gradiva u odabranom udžbeniku nastavnici, shodno vlastitoj procjeni, mogu ponuditi učenicima nastavne listove - handouts sa pripremljenim nazivima praznika i adekvatnim dodatnim kulturološkim sadržajima. Treba imati u vidu da učenici ne gube motivaciju učenja stranog jezika zbog uvođenja novih dodatnih sadržaja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Lično predstavljanje i pozdravljanje te predstavljanje drugih osoba	<ul style="list-style-type: none"> -identifikovati pozdrave - predstaviti sebe i druge - prepoznati i navesti izraze za pozdravljanje i predstavljanje sebe i drugih - identificirati raspoloženje - konstruisati rečenice sa pomoćnim glagolom <i>to be</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i odgovoriti na pozdrave - upotrijebiti pozdrave u određenim situacijama - pokrenuti razgovor u kojem će predstaviti sebe i druge - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti , itd. -čitati i pisati riječi, fraze i rečenice 	<p>Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj.</p> <p>Učenik: -slobodno odgovara na pozdrave</p>
Brojevi 1-100	<ul style="list-style-type: none"> -pravilno reproducirati i pisati brojeve - reći koliko imaju godina -reći koliko je sati - napisati jednu ili više riječi, fraza i rečenica i reagovati 	<ul style="list-style-type: none"> - povezivati pisane riječi, fraze i rečenice i odgovarajuće ilustracije uz bojenje, crtanje, izrezivanje... - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici - samostalno pisati i čitati rečenice - upotrebljavati brojeve u odgovarajućim situacijama, uz upotrebu dijaloga te odgovarajućih tekstova 	<ul style="list-style-type: none"> -dobrovoljno se javlja -doprinosi radu u grupi
Boje	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati osnovne i izvedene boje - reprodukovati i pisati riječi, fraze i jednostavne rečenice i reagovati -opisati izgled određenog predmeta ili bića 	<ul style="list-style-type: none"> - povezivati ponuđene riječi u rečenici...itd - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, - demonstrirati vještinu čitanja i pisanja riječima, frazama i rečenicama. - oponašati obrasce dijaloga 	<ul style="list-style-type: none"> - obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike
Abeceda	<ul style="list-style-type: none"> -slovkati riječi -pisati riječi po diktatu 	<ul style="list-style-type: none"> - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, - demonstrirati vještinu pisanja riječima, frazama i rečenicama. - usavršiti vještinu slovanja 	<ul style="list-style-type: none"> - sluša zahtjeve -dobrovoljno čita
Igračke	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati pojedine igračke - pisati riječi igračaka i upotrebljavati ih u rečenici 	<ul style="list-style-type: none"> - povezivati ponuđene riječi u rečenici - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, 	<ul style="list-style-type: none"> - surađuje s drugim učenicima - slobodno odgovara na pitanja - komunicira sa samopouzdanjem

	<ul style="list-style-type: none"> -koristiti jednu ili više napisanih riječi, fraza i kraćih rečenica vezanim za datu tematiku -opisati izgled određenog predmeta -uporediti izgled različitih igračaka 	<ul style="list-style-type: none"> - primjeniti vještinu čitanja i pisanja riječima, frazama i kraćim rečenicama., - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - pjevati, - recitovati pjesmice 	
Domaće, divlje životinje i kućni ljubimci	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati pojedine domaće i divlje životinje kao i kućne ljubimce - pisati nazive za domaće i divlje životinje kao i kućne ljubimce - prepoznati napisane riječi i reagovati -opisivati izgled pojedinih životinja - prevoditi fraze i jednostavne rečenice - konstruisati rečenice sa pomoćnim glagolom <i>have</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, - demonstrirati vještinu čitanja i pisanja riječima, frazama i rečenicama. - imitirati životinje prema datom opisu - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. 	-prihvata različitosti
Dijelovi tijela, odjeća, obuća	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati i pisati nazive za osnovne odjevne predmete, glavne dijelove tijela i dijelove lica - prepoznati značenje napisanih riječi, fraza i rečenica i reagovati -opisati sebe i izgled drugih osoba - prevoditi fraze i kraće rečenice - konstruisati rečenice sa glagolskim oblikom <i>have got</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a -identifikovati osobu na osnovu opisa - demonstrirati vještinu čitanja i pisanja -usavršavati crtanje ljudskog tijela po diktatu 	
Škola	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati i pisati nazive nastavnih predmeta i predmeta u školskoj torbi, učionici, školi i okolini - odrediti značenja riječi, fraza i rečenica i reagovati -označiti položaj u kojem se nalaze određeni predmeti ili bića -opisati i ilustrirati predmete vezane za školu 	<ul style="list-style-type: none"> - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, - otkriti položaj u kojem se nalaze određeni predmeti ili bića u učionici, školi i li školskoj torbi - prepoznati školski pribor i predmete iz učionice, prostorije u školi - dovoditi tijelo i predmete u određenu poziciju (stoji ispod..., sjedi na...,nalazi se tamo, ovdje) 	

	<ul style="list-style-type: none"> -prevoditi fraze i jednostavne rečenice - konstruirati rečenice sa There is/are - prepoznati i reagovati na zapovijedi i upute - konstruirati rečenice za izražavanje molbe sa modalnim glagolima <i>may</i> i <i>can</i> 		
Hrana i piće	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati hranu i piće koju voli i koju ne voli uz upotrebu Present Simple (bez eksplicitnog objašnjenja o glagolskom vremenu) - nabrojati vrste hrane i pića - prepoznati značenje napisanih riječi, fraza i rečenica i reagovati -prevoditi fraze i jednostavne rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a -usavršavati crtanje određenih vrsta hrane ili pića -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici 	
Porodica i dom, praznično okruženje	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati članove svoje šire porodice i predstaviti ih - opisati glavne karakteristike određenog praznika - prepoznati značenje napisanih riječi, fraza i rečenica te reagovati na iste ovisno o situaciji -nabrajati i identifikovati izraze vezane za prostorije i namještaj u kući -prevoditi fraze i jednostavne rečenice - konstruirati rečenice uz upotrebu prisvojnih pridjeva 	<ul style="list-style-type: none"> -razlikovati članove uže i šire porodice -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - demonstrirati vještinu čitanja i pisanja - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti, itd. 	
Zanimanja ljudi i svakodnevne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati, imenovati i opisati pojedina zanimanja i svakodnevne aktivnosti - prepoznati značenje napisanih riječi, fraza i rečenica i reagovati na iste ovisno o situaciji -prevoditi fraze i rečenice -dati primjer svojih dnevnih aktivnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - demonstrirati čitanje i pisanje jednostavnih rečenica -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici 	

	-ilustrirati izgled osoba različitih zanimanja - dati primjer trenutnih i svakodnevnih aktivnosti uz upotrebu Present Simple i Present Continuous (bez eksplicitnog objašnjenja gramatičkih pravila) - imenovati sate, dane i mjesece u godini uz upotrebu odgovarajućih priloga - izražavati sposobnosti uz upotrebu modalnog glagola <i>can</i>		
Moja okolina	- nabrojati i opisati mjesta i objekte iz bliže i dalje okoline -prepoznati značenje riječi, fraza i rečenica i reagovati na iste ovisno o situaciji -ilustrirati izgled bliže okoline (ulice, parka, škole) -ilustrirati položaj predmeta u odnosu na sebe i druge	- demonstrirati vještinu čitanja i pisanja. - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici -imitirati i oponašati zvukove (auto, voz, avion, životinje...) - identifikovati odnos predmeta i objekata u prostoru	

Didaktičko-metodičke napomene

Poslije prve trijade učenja usmjeriti pažnju na razumijevanje, ponavljanje, usmeno i pismeno komuniciranje sa zabavnim aktivnostima, kojima je cilj pobuditi, razviti i poduprijeti zainteresiranost za učenje jezika.

Nastavnik bi trebao:

- pažljivo planirati svaki čas, cilj i način rada; da priprema materijal i opremu, zadatke za učenike pojedinačno, za skupine i cijeli razred; pisati pismene pripreme za svaki čas;
- proizvesti pozitivno i zabavno ozračje za učenje;
- od početka razvijati radne navike;
- razvijati komunikacijske sposobnosti;
- razviti vlastiti sistem praćenja i provjere napretka kod svakog učenika;
- osposobiti učenike da samostalno rade tokom časa i kod kuće;
- njegovati poštivanje drugoga tokom zajedničkog rada i takmičenja;
- slobodno oblikovati svoje časove, proširiti materijal prema datoj situaciji, saradivati s kolegama i stručnim savjetnikom;
- držati se načela jednostavnosti, primjerenosti i postupnosti, idući od jednostavnih ka složenijim jezičkim ciljevima;

- procijeniti kojim vokabularom učenici treba da ovladaju u datoj skupini i datim uslovima;
- primjenjivati najprije usvajanje pravilnog izgovora auditivnim putem, a potom usmenu upotrebu izolovano ili u govornoj interakciji;
- ne prihvaćati kruto uputstva data u programu, udžbenicima i priručnicima, nego da kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okvirima zacrtanog, ali primjereno uslovima u kojima radi;
- raznovrsne oblike i metode rada;
- praktikovati **Praćenje i vrednovanje** na ovom nivou u službi motiviranja učenika i služi nastavniku za procjenu realizacije zadanih ciljeva.

Interdisciplinarni sadržaj

U svim je područjima sadržaj vezan uz druge školske predmete (posebice uz likovnu i muzičku kulturu, tjelesni i zdravstveni odgoj).

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Lično predstavljanje i pozdravljanje te predstavljanje drugih osoba	Komuniciranje na maternjem jeziku: -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) Kulturno izražavanje: - Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Govorenje	Muzička kultura		
Vokabular	Matematika	Brojevi 1-100	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije: -temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija -spremnost da se nadvlada strah od brojki -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života Kulturno izražavanje: -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Pisanje	Likovna kultura		
Čitanje	Matematika	Boje	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije: -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života Kulturno izražavanje: -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
	Likovna kultura		
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Abeceda	Učiti kako se uči - Sposobnost koncentrisanja kroz duže i kraće razdoblje. Komuniciranje na maternjem jeziku - Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.

	Muzička kultura		Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Muzička kultura	Igračke	Komuniciranje na maternjem jeziku: -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja Međuljudska i građanska kompetencija: -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama Kulturno izražavanje: Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
	Likovna kultura Muzička kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Priroda	Domaće, divlje životinje i kućni ljubimci	Kulturno izražavanje: -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Komuniciranje na maternjem jeziku -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) -sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije - Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.
	Likovna kultura Muzička kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj	Dijelovi tijela, odjeća, obuća	Kulturno izražavanje: Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Komuniciranje na maternjem jeziku: -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) Međuljudska i građanska kompetencija Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji.
	Matematika Društvo Likovna kultura Muzička kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Škola	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije: -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života Kulturno izražavanje: -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca Međuljudska i građanska kompetencija Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji. Komuniciranje na maternjem jeziku -sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Tjelesni i zdravstveni odgoj	Hrana i piće	Komuniciranje na maternjem jeziku -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog Međuljudska i građanska kompetencija -znanje o tome kako sačuvati svoje, te dobro zdravlje, higijenu te prehranu vlastite obitelji Kulturno izražavanje

	Društvo Likovna kultura		- sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Religijska kultura/Vjeronauka Društvo Likovna kultura Muzička kultura	Porodica i dom, praznično okruženje	Komuniciranje na maternjem jeziku: -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog - razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. Međuljudska i građanska kompetencija - pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje - uvažavanje i razumijevanje različitih vrijednosnih sistema raznih vjerskih ili etničkih skupina Kulturno izražavanje -sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Religijska kultura/Vjeronauka Društvo Likovna kultura Muzička kultura	Zanimanja ljudi i svakodnevne aktivnosti	Komuniciranje na maternjem jeziku - Stvaranje pozitivnog stava prema materinskom jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja. - Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. - Samopouzdanje kod javnog obraćanja. - Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. - Razvijanje ljubavi prema književnosti. - Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama. Međuljudska i građanska kompetencija -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Kritičko prihvaćanje informacija koje objavljuju masovni mediji. -Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina. Kulturno izražavanje -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti. -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca.
	Priroda Društvo		Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.

PETI RAZRED

U nastavi engleskog jezika u petom razredu osnovne škole treba težiti dostizanju nivoa A1.2 Evropskog okvira za strane jezike.

Ishodi učenja

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti sebe i druge u komunikaciji da bi stekli samopouzdanje i navike lijepog ponašanja prilikom javnog obraćanja.
- imenovati neke članove porodice da bi iste mogli predstavljati i opisivati
- upotrebljavati pokazne, prisvojne i opisne pridjeve da bi predstavili i opisali sebe, članove svoje porodice i svoje prijatelje
- imenovati određena zanimanja da bi ista upotrijebili za upotpunjavanje opisa ili predstavljanje osoba iz bližeg okruženja
- imenovati i razlikovati glavne brojeve da bi mogli izražavati količinu i razlikovati jedninu od množine u usmenoj i pisanoj formi
- moći usavršiti vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu
- identifikovati razliku između imenica uz pravilnu upotrebu članova (*articles*)
- upotrebljavati upitne zamjenice da bi mogli konstruisati pitanja
- upotrebljavati modalne glagole *can* i *may* da bi tražili i nudili pomoć, izrazili svoje sposobnosti i tražili i davali dozvolu
- upotrebljavati glagolski oblik *have got* da bi izrazili pripadnost
- prepoznati značenja riječi i osnovne fraze koje se tiču njih samih, njihove porodice i neposredne okoline, svakodnevnih aktivnosti i slobodnog vremena, konkretne okoline, kada sagovornici govore sporo i razgovijetno;
- prepoznavati riječi, izraze i jednostavne rečenice, primjerice na natpisima, plakatima ili u katalozima
- čitati i prevoditi vrlo kratke i jednostavne tekstove poznate tematike da bi mogli doći do traženih informacija i davati odgovore na postavljena pitanja
- postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja koja se tiču neposrednih potreba ili vrlo poznatih tema kao npr. porodica, škola, prijatelji, hobiji i sl. da bi razvijali vještinu i kulturu govora
- koristiti jednostavne fraze i rečenice da bi opisali/pokazali mjesta gdje učenik živi i ljudi koje poznaje
- koristiti jezičke izraze i fraze da bi mogli davati upute i naredbe
- izražavati svoje svakodnevne aktivnosti i radnje i za iste pitati druge osobe
- izražavati radnje koje se dešavaju u trenutku govora te za iste postavljati pitanja
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju i opišu različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama, te da napišu čestitke
- moći popuniti obrasce s ličnim podacima (ime, adresa, broj telefona...)

Programski sadržaji

Tematika

- **Porodica i prijatelji** - predstavljanje članova uže i šire porodice, opisivanje tjelesnih i karakternih osobina članova porodice i prijatelja, pojedina zanimanja- (Izrazi i strukture: *My name is.../I am 11/12. I am from... I've got a small/big family. I live with my mother, my father..., My mum /dad is a teacher/ a reporter/ a dentist/ a secretary/ a doctor/ a nurse/ a police officer. I've got many friends. I've got.../ He's got.../ She's got a pet. I'm crazy about.../good at..., He/ She is/ isn't tall/ slim/ plump/ naughty / He is clever/ lazy/ strict. I've got/He's got blond hair and blue eyes.*)

- **Moj dom** - proširivanje vokabulara i opisivanje kuće/stana/ soba/namještaja ; izražavanje odnosa u prostoru- (Izrazi: *My/Her/His house/flat is small/big. There is a hall, a living room... There is a bed/a desk in his/my room. There are some posters on the wall. Prepositions: in, on, under, in front of, behind...*)
- **U školi** - aktivnosti u školi, razredu, školski predmeti, raspored sati, izražavanje odnosa u prostoru, razumijevanje i izražavanje molbe, dopuštenja, zapovijedi, izražavanje preferencija, **glavni brojevi**. Izrazi i strukture: *There are 25 students in my class. What is your favourite/least favourite subject? When do you have English/Maths...? I like/ don't like.... I'm good/ bad at...On ... What is your telephone number? How much is twenty plus sixty-six?, upoznavanje sa upotrebom rječnika.*
- **Vrijeme i klima - Izražavanje vremena i klimatskih prilika** - proširivanje znanja iz prethodnog razreda; Ponavljanje i uvježbavanje naziva: dana u sedmici, godišnjih doba i mjeseci, - Izrazi i strukture: *What's the time? It's half past/to ten. It's quarter past/to five. My favourite season is summer. It's raining. It's hot and sunny.*
- **Svakodnevni život** - svakodnevne navike: ustajanje, održavanje higijene tijela , usvajanje naziva dnevnih obroka i proširivanje rječnika za nazive jela, voća i povrća, nabavljanje hrane: trgovine, supermarket, cijene, izrada popisa namirnica za kupovinu, odlazak u školu, učenje/zadaća, i sl.- Izrazi i strukture: *I get up at.... She has breakfast at.... He has bath/ I wash my teeth... What do you usually do in the afternoon / evening/ at five? Can I have a kilo of bananas, please? Here you are. Thank you. We don't have any eggs.*
- **Slobodno vrijeme** -ponavljanje i proširivanje rječnika vezanog za temu- (izrazi: *I play computer games every day. Who do you play/walk/go...with? I like swimming. When do you watch TV? How often...? How many hours a week...?*)
- **Moje okruženje – grad i selo-** (mjestu u gradu/selu, opisivanje svoga mjesta, prevozna sredstva, usvajanje izraza za načine putovanja, davanje svoje adrese/adrese škole)
- **Životinje** - ponavljanje i proširivanje naziva za domaće i divlje životinje, imenovanje i opisivanje pojedinih dijelova tijela
- **Zemlje i narodi** - upoznavanje sa osobenostima, kulturama i narodima Velike Britanije i Bosne i Hercegovine kao i njihova usporedba
- **Praznici i blagdani** - imenovanje i opisivanje aktivnosti vezanih za praznike i blagdane, uspoređivanje običaja i čestitanje praznika
- **Izborna tema:** obrada bajke, priče ili pjesme

Učenici će ponavljati ili učiti:

Imenice:

- brojive, nebrojive
- pravilnu/nepravilnu množinu

Zamjenice:

- Lične: subjekatski i objekatski padež
- Pokazne: this, that, these, those
- Upitne: who, which, what, whose
- Prisvojne: my, your, his, her...
- Neodređene: somebody, anybody, nobody

Pridjevi:

- Determinatori,
- Članovi: a/an, the, nulti.
- Prisvojni pridjevi,
- Pokazni pridjevi: this (girl), that (boy), these (girls), those (boys)
- Pridjevi za neodređenu količinu i broj, e.g. *some, any, much, many, all*

- Opisni pridjevi. najčešći, u okviru datih tema

Brojevi: glavni brojevi

Glagoli:

Present Simple Tense (potvrдна, negativna, upitna forma)

Present Continuous Tense (potvrдна, negativna, upitna forma)

Glagoli: *be, have/ have got* (potvrдна, negativna, upitna forma)

Modalni glagoli: *can, may* (potvrдна, negativna, upitna forma)

Imperativ, sva lica jednine i množine

Prilozi (najčešći):

- Mjesto

- Smjer, npr. *left, right, east, west*

- Vrijeme,

- Način, npr. *slowly, quickly*

Prijedlozi:

- Mjesto, npr. *in, on, under, behind, in front of*

- Vrijeme, npr. *in, on, at*

Rečenica:

- Osnovni red riječi u potvrдноj, negativnoj, upitnoj i zapovjednoj rečenici (*There is a/ There are some... Is there a...? Are there any...?*)

Napomena: Pojedine gramatičke strukture se u ovoj godini učenja ne smiju tumačiti eksplicitno već ih se treba raditi tako da ih učenici usvajaju globalno u predloženim jezičnim strukturama (glagolska vremena i slično).

Vokabular: Učenici će ponavljati i učiti samo osnovni vokabular koji se odnosi na date teme, kao npr.

- **Članovi uže i neki članovi šire porodice**, npr. *mother, grandfather, uncle, aunt, grandson*, opisivanje tjelesnih i karakternih osobina ljudi

- **Škola**, npr. *school premises, school subjects, furniture, pupils' things, extracurriculum activities, some musical instruments*, itd.

- **Okruženje**, seasons of the year, weather (npr. *rainy, sunny*) in the garden, (npr. *vegetable/ flower garden*), some gardening tools (npr. *spade, rake, watering can*), in the country (npr. *camping, tent, lunch box, fire*)

- **Svakodnevni život**, rutinske aktivnosti, shopping, npr. *at the supermarket, buying some vegetables and fruits, going out (npr. library, swimming pool), my clothes, visiting relatives, friends*, itd.

- **Slobodno vrijeme**, at the park (npr. *slide, jungle gym, swing, jump rope*), snow, snowball, snowman, outings

- **Životinje**, domestic, wild, animals, pets (osnovni vokabular)

- **Zemlje i oblasti**, culture (osnovni vokabular)

- **Izražavanje vremena** sati, dijelovi dana, godišnja doba, mjeseci u godini, izricanje vremena, brojevi do 1000000 te osnovne računske operacije

Osim što će stalno proširivati vokabular, učenici će ponavljati ili **učiti da koriste:**

- **Skraćenice**, najčešće, npr. a.m., p.m., UK, USA, skraćenice za dane u sedmici i mjesecu

- **Afikse**, u vezi sa datim temama i gramatikom, npr. - *s*, -*ing*
- **Antonime**, u vezi sa datim temama, npr. fast – slow, up – down, hot – cold
- **Složenice**, u vezi sa datim temama, npr. football, basketball, swimming-pool, penfriend
- **Kolokacije**, u vezi sa datim temama, npr. outdoor sports, to do homework, make a phone call

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Porodica i prijatelji	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -identifikovati i odgovarati na pozdrave - predstaviti sebe, članove svoje porodice i prijatelje - opisati članove svoje porodice i prijatelje - koristiti opisne pridjeve prilikom opisivanja - koristiti nazive pojedinih zanimanja prilikom opisa starijih članova porodice -uočavati razliku u upotrebi članova (articles) 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - prepoznati i odgovoriti na pozdrave - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. -čitati i pisati riječi, fraze i rečenice -demonstrirati vještinu čitanja na kraćim tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim teksom, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturanog teksta u smisaonu cjelinu) -oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd -samostalno dovršavati započete rečenice - odgovoriti na postavljena pitanja - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore 	<p>Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj</p> <ul style="list-style-type: none"> -slobodno odgovarati na pozdrave -slobodno odgovarati na pitanja vezana za obrađene teme -komunicirati sa samopouzdanjem -prihvatati različitosti -dobrovoljno se javljati -suradivati s drugim učenicima -prihvatati pravila lijepog ponašanja -dobrovoljno čitati -doprinositi radu u grupi ili paru -ponašati se prikladno u situacijama iz svakodnevnog života -usvojiti pozitivan stav u odnosu prema životinjama - obraćati pažnju ili prepoznavati kulturne razlike -izgraditi pozitivan stav prema traženju informacija u svim oblicima medija

<p>Moj dom</p>	<ul style="list-style-type: none"> -nabrojati prostorije u kući ili stanu kao i dijelove namještaja -opisati prostor u kojem žive koristeći usvojene izraze i prijedloge za mjesto -kombinirati usvojeni vokabular i gramatiku za sastavljanje rečenica 	<ul style="list-style-type: none"> -oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd pjevati pjesmice itd. -samostalno dovršavati započete rečenice - odgovoriti na postavljena pitanja - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - izvršiti naredbe i zapovijedi 	
<p>U školi</p>	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati nastavne predmete i predmete u učionici -imenovati aktivnosti vezane za školu i nastavu -locirati predmete u prostoru -uočavati razliku između članova (articles) -razumjeti i pravilno izgovarati brojeve preko 1000 razlikovati upotrebu modalnih glagola can i may - identifikovati i interpretirati molbe i zapovijedi -identificirati i razlikovati trenutne i svakodnevne radnje -prepoznavati upotrebu trenutnih radnji (Present Continuous) -povezivati rečenice u smislenu kratku cjelinu -locirati riječi koje traže u rječniku, -identifikovati pojedine odrednice i simbole u rječniku -označiti traženu riječ ili značenje 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti brojeve i usavršiti brojanje -pokazati spremnost za upotrebu rječnika, -demonstrirati upotrebu rječnika davanjem traženih informacija -oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd -samostalno dovršavati započete rečenice - odgovoriti i postavljati pitanja vezana za vrijeme i klimatske prilike - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore 	
<p>Vrijeme i klima</p>	<ul style="list-style-type: none"> -koristiti jezičke fraze za iskazivanje vremena - imenovati pojedine klimatske prilike -imenovati dane u sedmici, mjeseci i godišnja doba 	<ul style="list-style-type: none"> -oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd. -samostalno dovršavati započete rečenice - odgovoriti na postavljena pitanja 	

	<ul style="list-style-type: none"> - kombinirati izraze vezane za datu tematiku da bi formirali rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> - postavljati pitanja vezana za svakodnevne aktivnosti - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima - izabrati tačne odgovore - demonstrirati dijaloge iz svakodnevnog života u određenim situacijama 	
Svakodnevni život	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati pojedine vrste hrane i pića - imenovati obroke - identifikovati rutinske aktivnosti (ustajanje, umivanje, ...) - identifikovati pridjeve za neodređenu količinu - identifikovati svakodnevne radnje - prepoznati upotrebu svakodnevnih radnji u rečenici (Present Simple) - povezati rečenice u smislenu kratku cjelinu 	<ul style="list-style-type: none"> - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd - samostalno -dovršavati započete rečenice - odgovoriti na postavljena pitanja - postavljati pitanja vezana za slobodno vrijeme i aktivnosti - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima - izabrati tačne odgovore 	
Slobodno vrijeme	<ul style="list-style-type: none"> - identifikovati aktivnosti vezane za slobodno vrijeme (watch TV, play sports; fishing; camping, at the funfair/ cinema/ theatre, - identifikovati svakodnevne i trenutne aktivnosti u rečenicama rečenica - povezivati rečenice u smislenu kratku cjelinu 	<ul style="list-style-type: none"> - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd - samostalno dovršavati započete rečenice - postavljati i odgovarati na pitanja vezana za mjesto u kojem se živi, pravac, prevozna sredstva, itd. - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima - izabrati tačne odgovore 	
Moje okruženje (grad i selo)	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati pojedina mjesta i objekte u gradu i na selu - identifikovati pojedina prevozna sredstva - identifikovati priloge za smjer i način - povezati rečenice u smislenu kratku cjelinu prilikom opisa mjesta u kojem žive 	<ul style="list-style-type: none"> - demonstrirati vještinu čitanja na kraćim tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, 	

		<p>popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturnog teksta u smisaonu cjelinu)</p> <ul style="list-style-type: none"> -oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd -samostalno dovršavati započete rečenice - odgovoriti na postavljena pitanja - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore 	
Životinje	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati pojedine domaće i divlje životinje - identifikovati pojedine dijelove tijela životinja -povezati rečenice u smislenu kratku cjelinu prilikom kratkog opisa životinja 	<ul style="list-style-type: none"> -oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd -samostalno dovršavati započete rečenice -postavljati i odgovarati na pitanja vezana za životinje (vrsta, veličina, boja, ishrana) - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore 	
Zemlje i narodi	<ul style="list-style-type: none"> -identifikovati pojedine zemlje i narode engleskog govornog područja - identifikovati pojedine osobenosti kulture i običaja -uporediti kulturu i običaje sa našima -povezati rečenice u smislenu kratku cjelinu prilikom kratkog opisa životinja 	<ul style="list-style-type: none"> -oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd -postavljati i odgovarati na pitanja vezana za kulturu i običaje naroda 	
Praznici i blagdani	<ul style="list-style-type: none"> -identifikovati pojedine praznike - identifikovati običaje vezane za pojedine praznike -uporediti kulturu i običaje sa našima 	<ul style="list-style-type: none"> -oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd - samostalno pisati i čitati čestitke 	
Izborne teme (obrada bajke, priče ili pjesme)	<ul style="list-style-type: none"> -identificirati i opisati glavne likove -prevesti pojedine dijelove bajke, priče ili pjesme 	<ul style="list-style-type: none"> -oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti, itd 	

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
<p>Slušanje</p> <p>Govorenje</p> <p>Vokabular</p> <p>Pisanje</p>	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Porodica i prijatelji	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) - sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih različitim vrstama čitanja i raznim vrstama teksta - sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe -sposobnost pisanja kraćeg teksta - uključivanje u konstruktivan dijalog - razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog
Čitanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Moj dom	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) - sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. -sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih različitim vrstama čitanja i raznim vrstama teksta - sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe -sposobnost pisanja kraćeg teksta - uključivanje u konstruktivan dijalog - razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog - sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja <p>Kulturno izražavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca;
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	U školi	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) - sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe.

	<p>Matematika</p> <p>Likovna kultura Muzička kultura</p>		<p>-sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih različitim vrstama čitanja i raznim vrstama teksta</p> <p>- sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe</p> <p>- razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja</p> <p>- sposobnost pisanja kraćeg teksta</p> <p>- uključivanje u konstruktivan dijalog</p> <p>- razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.</p> <p>-sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog</p> <p>-sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život</p> <p>- sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja</p> <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</p> <p>-temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija</p> <p>-spremnost da se nadvlada strah od brojki</p> <p>-poznavanje i razumijevanje vrsta pitanja na koja matematika može ponuditi odgovor</p> <p>-spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života</p> <p>-poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja</p> <p>- spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>-Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Matematika</p>		<p>Vrijeme i klima</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <p>- sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih različitim vrstama čitanja i raznim vrstama teksta</p> <p>- sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe</p> <p>- razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja</p> <p>- sposobnost pisanja kraćeg teksta</p> <p>- uključivanje u konstruktivan dijalog</p> <p>- razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.</p> <p>-sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog</p> <p>- sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život</p> <p>- sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja</p> <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p>

	<p>Likovna kultura Muzička kultura</p> <p>Priroda</p>		<p>-temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija</p> <p>-spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života</p> <p>-poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja</p> <p>- spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>-Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p> <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.</p> <p>-Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja (kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj).</p>
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Matematika</p> <p>Društvo Tjelesni i zdravstveni odgoj Kultura življenja</p>	<p>Svakodnevni život</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <p>- sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe.</p> <p>-sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih različitim vrstama čitanja i raznim vrstama teksta</p> <p>- sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe</p> <p>- razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja</p> <p>- sposobnost pisanja kraćeg teksta</p> <p>- uključivanje u konstruktivan dijalog</p> <p>- razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.</p> <p>-sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog</p> <p>- sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život</p> <p>- sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja</p> <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života</p> <p>-poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja</p> <p>- spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje</p> <p>- sposobnost primjene osnovnih elemenata matematičke pismenosti da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.: kupovanje, putovanje i slobodno vrijeme</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje , higijenu i prehranu vlastite obitelji</p> <p>-razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima.</p>
			<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p>

	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Matematika</p>	<p>Slobodno vrijeme</p>	<ul style="list-style-type: none"> - sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih različitim vrstama čitanja i raznim vrstama teksta - sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. - sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe - razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja - sposobnost pisanja kraćeg teksta - uključivanje u konstruktivan dijalog - razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog - sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život - sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <ul style="list-style-type: none"> -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života -poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja - spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje - sposobnost primjene osnovnih elemenata matematičke pismenosti da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.: kupovanje, putovanje i slobodno vrijeme - pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Kultura življenja Priroda Društvo Matematika</p>	<p>Moje okruženje</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> - sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) - sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih različitim vrstama čitanja i raznim vrstama teksta - sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe -sposobnost pisanja kraćeg teksta - uključivanje u konstruktivan dijalog - razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog -sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</p>

			<p>-spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života</p> <p>- spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje</p>
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Životinje</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih različitim vrstama čitanja i raznim vrstama teksta - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. - sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. - sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe - razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja - sposobnost pisanja kraćeg teksta - uključivanje u konstruktivan dijalog - razvijanje pozitivnog stava prema <u>međukulturnoj komunikaciji</u>. -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog - sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život -- sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</p> <ul style="list-style-type: none"> - spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje -Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa. <p>Kulturno izražavanje: Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>	
<p>Matematika Priroda Likovna kultura</p>			
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Zemlje i narodi</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) - sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih različitim vrstama čitanja i raznim vrstama teksta - sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe -sposobnost pisanja kraćeg teksta - uključivanje u konstruktivan dijalog - razvijanje pozitivnog stava prema <u>međukulturnoj komunikaciji</u>. -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog 	

	<p>Matematika</p> <p>Društvo</p>		<p>- Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.</p> <p>- sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.</p> <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</p> <p>- spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija:</p> <p>-pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje</p> <p>- svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji, itd.</p>
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Kultura življenja</p> <p>Vjeronauka/Religijska kultura</p> <p>Muzička/Glazbena kultura</p> <p>Likovna kultura</p>	Praznici i blagdani	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <p>- sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku</p> <p>-razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe</p> <p>- razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija:</p> <p>- Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje</p> <p>- sposobnost stvaranja povjerenja i empatije prema drugim pojedincima</p> <p>- Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>- Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Muzička/Glazbena kultura</p> <p>Likovna kultura</p>	Izborna tema	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <p>- otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju</p> <p>- razvijanje ljubavi prema književnosti</p> <p>- razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji</p> <p>-sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta</p> <p>-razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)</p> <p>- sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih različitim vrstama čitanja i raznim vrstama teksta</p> <p>- sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>-otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju</p> <p>-sposobnost umjetničkog izražavanja kroz čitav niz različitih medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p> <p>-sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija</p>

ŠESTI RAZRED

U nastavi engleskog kao prvog stranog jezika u šestom razredu osnovne škole treba težiti **sljedećim nivoima** Zajedničkog evropskog okvira za jezike - CEFR.

6. razred - 6. godina učenja	Slušanje i razumijevanje	Govor	Čitanje i razumijevanje	Pisanje
Nivoi	A2.1	A1.3	A2.1	A1.3

Ishodi učenja:

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti sebe i druge u komunikaciji da bi stekli samopouzdanje i navike lijepog ponašanja prilikom javnog obraćanja.
- biti u mogućnosti da predstave i opišu sebe, članove svoje porodice i prijatelje, njihov izgled i karakterne osobine, osjećanja i zanimanja, te voditi kraće dijaloge vezane za porodicu i dom, kako bi mogli voditi razgovorena istu temu u stvarnom životu
- biti u mogućnosti da koriste glavne i redne brojeve da bi izrazili količinu, poredak i razlikovali jedninu od množine u usmenoj i pisanoj formi, da bi mogli pročitati i napisati osnovne računске operacije, datume i brojeve telefona
- biti u mogućnosti da opišu izgled određenog predmeta ili bića, svoga mjesta/grada/domovine i prave usporedbu klimatskih prilika, običaja, kultura različitih zemalja, naročito zemalja engleskog govornog područja, u usmenoj i pisanoj formi, kako bi se što bolje upoznali sa osobinama svoje bliže i dalje okoline
- biti u mogućnosti da imenuju, nabrajaju, i opisuju svakodnevne aktivnosti (Present Simple), navode primjere dnevnih aktivnosti, da ih prodiskutuju i analiziraju, te da izraze svoje mišljenje i donesu zaključke, kako bi uočili sličnosti i razlike u načinu života
- moći usavršiti vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu
- biti u mogućnosti da prepričaju slijed događaja, bilo da govore o svom životu ili je u pitanju slijed događaja iz priče, kako bi uočili uzročno-posljedične veze između različitih pojava i stvari
- moći imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije kako bi mogli izraziti i uporediti svoja i interesovanja drugih ljudi
- moći prepoznati, imenovati i opisati dijelove dana, godišnja doba, vremenske prilike i upoređivati ih kako bi ih doveli u vezu sa svojim i aktivnostima drugih ljudi
- moći imenovati i opisati različite vrste hrane, nabrojati i opisati hranu i piće koju vole i koju ne vole, nabrojati dnevne obroke, dati primjer i prodiskutovati zdravu ishranu i zdrav način života, značaj bavljenja sportom i tjelesnim aktivnostima kao i značaj higijene za opće zdravlje, te porediti hranu i prehrambene navike u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja kako bi formirali pravilan i pozitivan stav prema ishrani i zdravom načinu života
- moći imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole, napraviti raspored časova, pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja, znanja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja, kako bi iste mogli koristiti u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama, da nabrajaju, imenuju i opisuju glavne karakteristike određenog praznika, upoređuju običaje vezane za proslavu porodičnih praznika i blagdana u našoj zemlji i u zemljama engleskog govornog područja, kako bi razvili pozitivan stav prema kulturnim i vjerskim različitostima.
- biti u mogućnosti da prezentuju rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema kako bi izrazili svoja mišljenja i stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja

- biti u mogućnosti da upoznaju, koriste i vrednuju različite izvore podataka, medije, tehnološke postupke i načine izražavanja prilikom izrade projekata što će doprinijeti njihovom cjelokupnom razvoju i omogućiti povezivanje individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim odgojno-obrazovnim područjima te njihovo integriranje u šire društvene i kulturne vrijednosne sisteme
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavaju razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik
- moći oblikovati pisanu poruku, kraće dijaloge, samostalno napisati kraći sastav ili kratku priču prema zadanom poticaju, samostalno i/ili uz pomoć nastavnika
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta
- moći sudjelovati u razgovoru na poznate teme, odgovarati na jednostavna pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika,
- moći slušati kraće tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije
- moći koristiti izraze i rečenice u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, recitovati i pjevati poznate pjesme
- moći dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati i prezentirati jednostavne projekte
- moći prepoznati i razlikovati oblike glagolskih vremena (Present Simple, Past Simple, Present Continuous, Future forms) i pravilno ih upotrebljavati u rečenicama primjenjujući osnovna pravila njihove tvorbe i upotrebe

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprečavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Programski sadržaji

1. Tematika

- **Porodica i prijatelji** - predstavljanje i opis sebe, članova uže i šire porodice i prijatelja, njihov izgled i karakterne osobine i osjećanja, ponavljanje starih i usvajanje novih naziva za zanimanja (Izrazi i strukture: *My name is.../I am 11/12. I am from... I've got a small/big family. I live with my mother, my father..., My mum /dad is / a cook/ a police officer/ a dentist/ a secretary/a teacher /a doctor/ a nurse/. What would you like to be? I've got a lot of friends. I've got/ He's got/ She's got a pet. I'm good at..., He/ She is/ isn't tall/ thin/ naughty. I've got/He's got brown hair and blue eyes. to be/ have/ have got*)
- **Brojevi** -izražavanje vremena - sati, dijelovi dana, ponavljanje svih glavnih brojeva, redni brojevi 1-100, čitanje osnovnih računskih operacija, datuma i telefonskih brojeva. (Izrazi i strukture: *What's the time? It's 12 o'clock / half past 6/ a quarter to/ past 9. In the afternoon/ morning/ evening, on Friday, in August/ spring, at midnight/ noon/ 6 o'clock. It is sunny/cloudy/windy. What is your /your best friend's telephone number?*)
- **Svijet u kojem živimo** - opisivanje svoga mjesta/grada/ domovine i usporedba sa zemljama engleskoga govornog područja - klimatske prilike, običaji, kultura, ponavljanje i proširivanje rječnika vezanog uz biljke i životinje - opisivanje mjesta, pojava, životinja iz bliže i dalje okoline)
- **Svakodnevni život** – opisivanje svakodnevnih radnji i dnevnih rutina - nešto prošireniji vokabular, (Izrazi i strukture: *daily routine, I go to school/ have breakfast, do my homework.... means of transport*)
- **Slobodno vrijeme i zabava** - imenovanje slobodnih aktivnosti, sportova, hobija, dijelova dana, godišnjih doba, opisivanje vremenskih prilika, putovanja i godišnjih odmora, nešto prošireniji vokabular (Izrazi i strukture: *How do you spend your free time? What do you usually do in the afternoon / evening/ at three? I like/ don't like playing football. I play football on Mondays and Wednesdays. I go skiing in winter. pupils' hobbies, favourite sports and games, unusual hobbies, going out to the cinema, theatre, going to the party, pyjama party, surprise party, going to an amusement park*)
- **Zdravlje i ishrana** - ponavljanje i proširivanje vokabulara: hrana, dnevni obroci, razgovor o zdravoj ishrani i zdravom načinu života, poređenje hrane i strukture: *What is your favourite/ least favourite subject? When do you have English/Maths...? On Mondays. Can you spell your name? be good/ bad at/ be best in. I like/ don't like prehrambenih navika u našoj zemlji i u zemljama engleskog govornog područja, bavljenje sportom i tjelesnim aktivnostima, higijena*

- **Škola** - nastavni predmeti, raspored časova, ponavljanje dana u sedmici, izražavanje naredbi, ponavljanje engleske abecede i slovkanja riječi, slaganje i neslaganje, znanje i neznanje, obaveze i potrebe, sposobnosti, dopuštenja. (Izrazi *geography/science...* *My sister is writing her homework now. Have you finished the exercise?*)
- **Porodični praznici i blagdani** - običaji vezani uz proslavu rođendana, Božića, Uskrsa, Bajrama, Hanuke i Đurđevdana u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja, proslava Valentinova, pisanje prigodnih poruka za Valentinovo, Halloween (Izrazi i strukture: *carol singers, a pantomime, Jingle Bells, Apple Bobbing, Jack O'Lantern, Be my Valentine!*)

2. Funkcije i vještine

- usmenih i pismenih kompetencija u okviru zacrtanih ciljeva,
- uslovnih jezičnih vještina govora, slušanja, čitanja i pisanja

3. Gramatika

Imenice:

- razlikovanje i upotreba jednine i množine imenica i nekih primjera nepravilne množine vezanih uz tematska područja i pojedine osobitosti kod pisanja (story - stories, box -boxes)
- brojive i nebrojive
- izražavanje svojine - Possessive case ('s)

Zamjenice:

- lične (padež subjekta i objekta)
- pokazne: this, that, these, those
- upitne: what, which, who, whose
- prisvojne (mine, his, hers, its, ours, yours, theirs)
- neodređene (somebody, anybody, nobody something, anything, nothing)

Glagoli:

- *TO BE* (Present Simple, Past Simple, potvrdni, odrični, upitni oblik)
- glagolski oblik *have / have got*
- Present Simple (potvrdni, odrični, upitni oblik)
- Present Continuous (potvrdni, odrični, upitni oblik)
- Past Simple pravih i nepravilnih glagola (potvrdni, odrični, upitni oblik)
- Izražavanje budućnosti: *shall/will*, Present Continuous, *Going to* (potvrdni, odrični, upitni oblik)
- Modalni glagoli: can, may, have to, must
- Zapovjedni način

Pridjevi:

Determinatori:

- članovi: a/an, the, zero
- prisvojni pridjevi
- pokazni pridjevi: this (girl), that (boy), these (girls), those (boys)
- pridjevi neodređene količine i broja, npr. some, any, much, many, all, (a) few, (a) little

- opisni pridjevi vezani za tematska područja
- komparacija pridjeva: pravilna i nepravilna

Brojevi:

- glavni brojevi
- redni brojevi od 1 do 100

Prilozi: prošireniji obim priloga vezanih za tematska područja u odnosu na prethodni nivo

- mjesto (here, there, outside, upstairs...)
- pravac/smjer (left, right, east, west...)
- vrijeme (yesterday, now, tomorrow, last year...)
- način (easily, beautifully, fast, happily...)
- učestalost (often, sometimes, usually...)
- količina, broj, stepen (much, little, once, twice, only, very, nearly, about)
- upitni (how, when, where, why)

Prijedlozi: proširenija upotreba prijedloga za mjesto i vrijeme vezanih za tematska područja u odnosu na prethodni nivo

- mjesto, npr. in, on, under, behind, in front of, at, to, between, in the middle of, next to
- vrijeme, npr. in, on, at

Rečenica

Osnovni red riječi u potvrdnoj, odričnoj, upitnoj i zapovjednoj rečenici i složeniji red riječi nego iz prethodnog nivoa uz upotrebu priloga (always, never, sometimes)

Konstrukcije : There is a/There are some...Is there a...? Are there any...?

U rečenicima postepeno uvoditi u upotrebu:

- Afikse**, u vezi s datim temama i gramatikom (rewrite, friendship, unusual)
- Antonime**, u vezi s datim temama (dirty-clean, ask-answer, cry-laugh)
- Složenice**, u vezi s datim temama (school choir, guitar lessons, orange juice)
- Kolokacije**, u vezi s datim temama (discuss a subject, walk a dog, care about us)
- Ekvivalente prijevoda**, selektivno poređenje sa maternjim jezikom učenika i nekim drugim stranim jezicima

4. Vokabular

Koristi se pažljivo uravnotežen vokabular sa tematikom odnosno potrebama učenika koji obuhvata život u porodici, školi i u širem životnom okruženju. Učenje dovoditi u korelaciju sa drugim predmetima koji učenici imaju u šestom razredu osnovne škole u svim situacijama kad je to izvodljivo, kao što su likovna kultura, strani jezik, muzička kultura, maternji jezik, matematika, historija, vjeronauka odnosno religijska kultura. U vrijeme obilježavanja vjerskih praznika svih vjerskih zajednica u BiH za koje nema prikladnog gradiva u odabranom udžbeniku nastavnici, shodno vlastitoj procjeni, mogu ponuditi učenicima nastavne listove (handouts) sa pripremljenim nazivima praznika i adekvatnim dodatnim kulturološkim sadržajima. Treba imati u vidu da učenici ne gube motivaciju učenja stranog jezika zbog uvođenja novih dodatnih sadržaja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Porodica i prijatelji	<ul style="list-style-type: none"> -razlikovati pozdrave i odabrati odgovarajuće pozdrave za konkretne situacije -predstaviti i opisati sebe, članove porodice i prijatelje, njihov izgled i karakterne osobine i osjećanja -izraziti sposobnosti - identificirati različita zanimanja i opisati ih -prevesti riječi, fraze i rečenice i selektivno porediti sa maternjim jezikom i nekim drugim stranim jezicima 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i odgovoriti na pozdrave - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD-a - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. -demonstrirati vještinu čitanja na kraćim tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim teksom, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturnog teksta u smisaonu cjelinu) 	<p>Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj:</p> <ul style="list-style-type: none"> -slobodno odgovara na pozdrave -slobodno odgovara na pitanja -komunicira sa samopouzdanjem -prihvata različitosti -pokazati pozitivan odnos prema vlastitoj kulturi i kulturama drugi zemalja -dobrovoljno se javlja -surađuje s drugim učenicima -sluša zahtjeve -dobrovoljno čita -doprinosi radu u grupi - obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike -brani svoje mišljenje -adaptira se novonastaloj situaciji -prihvata odgovornost za svoj rad i ponašanje -inicira aktivnosti -ponaša se u skladu sa utvrđenim pravilima
Brojevi	<ul style="list-style-type: none"> -reći koliko je sati -nabrojati dijelove dana -prepoznati i pravilno izgovoriti brojeve preko 1000 te samostalno brojati -prepoznati redne brojeve od 1 do 100 -razumjeti i prepoznati osnovne računске operacije i telefonske brojeve 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih I netačnih tvrdnji itd) I verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica , davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd) 	
Svijet u kojem živimo	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati riječi, fraze i kraće rečenice i reagovati na odgovarajući način 	<ul style="list-style-type: none"> -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, 	

	<ul style="list-style-type: none"> -opisati izgled određenog predmeta ili bića, svoga mjesta/grada/domovine i praviti poređenja -usporediti vremenske prilike, običaje, kulturu različitih zemalja -imenovati i opisati životinje iz bliže i dalje okoline -locirati predmete i bića 	<p>brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije</p> <ul style="list-style-type: none"> -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičkih funkcija 	
Svakodnevni život	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati, nabrojati i opisati svakodnevne aktivnosti -navesti primjere svojih dnevnih aktivnosti -navesti primjere dnevnih aktivnosti iz teksta i analizirati ih -prepričati slijed događaja 	<ul style="list-style-type: none"> - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije 	
Slobodno vrijeme i zabava	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije kako bi mogao izraziti svoja interesovanja -prepoznati, imenovati i opisati dijelove dana, godišnja doba, vremenske prilike i upoređivati ih -opisati putovanje i godišnji odmor 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazivati razumijevanje govora normalne brzine i artikulacije poznate tematike -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike -prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik -pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling) 	
Zdravlje i ishrana	<ul style="list-style-type: none"> imenovati i opisati različite vrste hrane -nabrojati i opisati hranu i piće koju voli i koju ne voli -nabrojati dnevne obroke - dati primjer i analizirati značaj zdrave 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati, razlikovati i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine engleskoga jezika prema zvučnom uzorku 	

	<p>ishrane i zdravog načina života</p> <ul style="list-style-type: none"> -porediti vrste hrane i prehrambene navike u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja -objasniti značaj bavljenja sportom i tjelesnim aktivnostima kao i značaj higijene za opće zdravlje 	<ul style="list-style-type: none"> -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičkih funkcija 	
Škola	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole -napraviti raspored časova -pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja, znanja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja u dijalozima s nastavnikom i drugim učenicima 	<ul style="list-style-type: none"> - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi kratke dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramatizacijama / dijalozima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz pomoć nastavnika, -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte -pjevati pjesmice, recitirati, igrati igrice 	
Porodični praznici i blagdani	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati, imenovati i opisati glavne karakteristike određenog praznika - uporediti običaje vezane za proslavu porodičnih praznika I blagdani u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja 	<ul style="list-style-type: none"> - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente 	

		-samostalno voditi kratke dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramatizacijama / dijalozima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz pomoć nastavnika, -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte -pjevati pjesmice, recitirati, igrati igrice	
--	--	---	--

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje Govorenje Gramatika Vokabular Pisanje Čitanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Porodica i prijatelji	Komuniciranje na maternjem jeziku -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika. -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture). -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. -Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja. -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja. -Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. -Razvijanje ljubavi prema književnosti.

	<p>Religijska kultura/Vjeronauka</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Muzička kultura</p>		<p>-Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama (toleriranje stajališta i ponašanja drugih, svijest o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti).</p> <p>-Sposobnost stvaranja povjerenja i empatije prema drugima i pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje.</p> <p>-Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p> <p>-Sklonost postizanju kompromisa ojedincima.</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.).</p> <p>-Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd.).</p> <p>Poznavanje osnovnih karakteristika različitih stilova i registara govornog i pisanog jezika (formalni, neformalni, novinarski, kolokvijalni, itd)</p> <p>-Sposobnost slušanja i razumijevanja govornih poruka u primjerenom nizu komunikacijskih situacija (teme koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život).</p> <p>-Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život.</p> <p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja nestručnih pisanih tekstova o nizu tema ili u nekim slučajevima, stručnih tekstova s bliskog područja i pisanje raznih vrsta tekstova u različite svrhe u primjerenom nizu situacija.</p> <p>-Sposobnost započinjanja, održavanja odgovarajućeg niza autonomnih aktivnosti učenja jezika.</p> <p>-Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima.</p> <p>-Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjovjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju</p> <p>Učiti kako se uči</p> <p>-Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih medijskih poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.)</p>
Matematika		Brojevi	<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-Temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija je temeljna vještina koja uključuje osnovne metode računanja i razumijevanje osnovnih oblika matematičkog prikazivanja poput grafikona, formula i statistike.</p> <p>-Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.</p> <p>-Sposobnost primjene osnovnih elemenata matematičke pismenosti poput zbrajanja i oduzimanja; množenja i dijeljenja; izračunavanja postotaka i omjera; mjernih jedinica i mjera da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.: vođenje kućnog proračuna (izjednačavanje prihoda i rashoda, planiranje, štednja);</p>

	Informatika		<p>kupovanje (uspoređivanje cijena, poznavanje mjernih jedinica i mjera, vrijednost novca); putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena).</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost korištenja pomoćnih sredstava i oruđa (uključujući IT). -Sposobnost korištenja i baratanja tehnološkim alatima i strojevima te znanstvenim podacima i saznanjima da bi se postigao neki cilj ili donio zaključak. -Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života. -Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja. -Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje. -Spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza. -Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja. -Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka. -Spremnost stjecanja naučnog znanja i interes za nauku i znanstvenu i tehnološku karijeru. <p>Digitalna kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Razumijevanje glavnih računarskih aplikacija, uključujući obradu teksta, tablični kalkulator, baze podataka, pohranu i upravljanje podacima; -Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta; -Osnovno razumijevanje pouzdanosti i valjanosti dostupnih informacija (dostupnost/prihvatljivost) i svijest o potrebi poštivanja etičkih načela kod interaktivnog korištenja IRT-a. i virtualnog svijeta; -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja (stvaranje, organiziranje,razlikovanje važnog od nevažnog, subjektivno od objektivnog, stvarno od virtualnog) elektronskih informacija, podataka i koncepata i njihovo sustavno korištenje; -Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta;
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		Svijet u kojem živim	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika. -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvatanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.

	<p>Matematika</p> <p>Biologija</p> <p>Geografija</p>		<p>-Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture).</p> <p>-Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irrelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.</p> <p>-Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja.</p> <p>-Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p> <p>-Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p> <p>-Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.</p> <p>-Razvijanje ljubavi prema književnosti.</p> <p>-Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.</p> <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-Poznavanje i razumijevanje vrsta pitanja na koja matematika može ponuditi odgovor.</p> <p>-Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.</p> <p>-Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj).</p> <p>-Sposobnost korištenja pomoćnih sredstava i oruđa (uključujući IT).</p> <p>-Sposobnost korištenja i baratanja tehnološkim alatima i strojevima te znanstvenim podacima i saznanjima da bi se postigao neki cilj ili donio zaključak.</p> <p>-Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života.</p> <p>-Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja.</p> <p>-Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje.</p> <p>-Spremnost prihvaćanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza.</p> <p>-Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja.</p> <p>-Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka.</p> <p>-Spremnost stjecanja naučnog znanja i interes za nauku i znanstvenu i tehnološku karijeru.</p> <p>- Sposobnost da se slijedi i procjenjuje lanac tuđih argumenata i da se otkriju osnovne ideje u danom nizu argumenata (posebice dokazi),</p> <p>-Sposobnost matematičkog razmišljanja i rezoniranja (ovladavanje matematičkim načinima razmišljanja; apstrahiranje i generaliziranje gdje je to relevantno za pitanje i matematičko modeliranje (tj. analiziranje i stvaranje modela) upotrebom i primjenom postojećih m Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja.</p> <p>-Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka.</p>
--	--	--	--

	<p>Matematika</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Muzička kultura</p>		<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -Sposobnost primjene osnovnih elemenata matematičke pismenosti poput zbrajanja i oduzimanja; množenja i dijeljenja; izračunavanja postotaka i omjera; mjernih jedinica i mjera da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.: vođenje kućnog proračuna (izjednačavanje prihoda i rashoda, planiranje, štednja); kupovanje (uspoređivanje cijena, poznavanje mjernih jedinica i mjera, vrijednost novca); putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena).</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku -Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora. -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.). -Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd.). Poznavanje osnovnih karakteristika različitih stilova i registara govornog i pisanog jezika (formalni, neformalni, novinarski, kolokvijalni, itd) -Sposobnost slušanja i razumijevanja govornih poruka u primjerenom nizu komunikacijskih situacija (teme koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život). -Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život. -Sposobnost čitanja i razumijevanja nestručnih pisanih tekstova o nizu tema ili u nekim slučajevima, stručnih tekstova s bliskog područja i pisanje raznih vrsta tekstova u različite svrhe u primjerenom nizu situacija. -Sposobnost započinjanja, održavanja odgovarajućeg niza autonomnih aktivnosti učenja jezika. -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju</p> <p>Učiti kako se uči -Znanje i razumijevanje vlastitih metoda učenja, prednosti i nedostataka vlastitih vještina i kvalifikacija. -Učinkovito upravljanje vlastitim učenjem i karijerom općenito: sposobnost posvećivanja vremena učenju, samostalnosti, disciplini, upornosti i upravljanju informacijama u procesu učenja. -Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje. -Sposobnost kritičkog razmišljanja o objektu i svrsi učenja. -Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijских poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.)</p>
--	--	--	---

	<p>Likovna kultura</p> <p>Informatika</p> <p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p>		<p>-Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnjeg razvitka kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. -Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti. -Prilagodljivost i fleksibilnost.</p> <p>Kulturno izražavanje -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; -Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima i izvedbama na osnovu široke definicije kulture; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; -Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</p> <p>Digitalna kompetencija -Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta; -Pozitivan stav i osjetljivost za sigurnu i odgovornu upotrebu interneta, uključujući pitanja privatnosti i kulturnih razlika. -Interes za korištenje TID-a da bi se proširili horizonti sudjelovanjem u zajednici i mrežama u kulturne, društvene i profesionalne svrhe. -Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta; -Sposobnost korištenja IRT-a kao potpore kritičkom razmišljanju; kreativnost i inovativnost u raznim kontekstima kod kuće, u slobodno vrijeme i na poslu. -Osnovno razumijevanje pouzdanosti i valjanosti dostupnih informacija (dostupnost/prihvatljivost) i svijest o potrebi poštivanja etičkih načela kod interaktivnog korištenja IRT-a.</p> <p>Učiti kako se uči -Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnjeg razvitka kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. -Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti. -Prilagodljivost i fleksibilnost.</p> <p>Poduzetništvo -Saznanje o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima. -Sposobnost kooperativnog rada i fleksibilnosti u sklopu tima.</p>
--	---	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost prepoznavanja vlastitih prednosti i slabosti. -Sposobnost proaktivnog djelovanja i pozitivno reagiranje na promjene. -Sposobnost procjenjivanja i preuzimanja rizika kada je to opravdano. -Sklonost inicijativi. -Pozitivan stav prema promjenama i inovacijama
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Slobodno vrijeme i zabava	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korektura). -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku .
	Matematika		<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <ul style="list-style-type: none"> -putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena).
	Biologija		<ul style="list-style-type: none"> -Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj). -Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.
	Tjelesni i zdravstveni odgoj		<p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji. -Kritičko prihvaćanje informacija koje objavljuju masovni mediji.
	Tehnički odgoj		<p>Poduzetništvo</p> <ul style="list-style-type: none"> -Saznanje o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima. -Vještine planiranja, organiziranja, analiziranja, komuniciranja, obavljanja, izvještavanja, ocjenjivanja i bilježenja. -Vještine stvaranja projekata i njihove provedbe. -Sposobnost kooperativnog rada i fleksibilnosti u sklopu tima. -Sposobnost prepoznavanja vlastitih prednosti i slabosti. -Sposobnost proaktivnog djelovanja i pozitivno reagiranje na promjene. -Sposobnost procjenjivanja i preuzimanja rizika kada je to opravdano. -Pozitivan stav prema promjenama i inovacijama. -Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina – npr. kod kuće, na poslu i u zajednici

	<p>Historija</p> <p>Religijska kultura/Vjeronauka</p> <p>Likovna kultura Muzička kultura</p>		<p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Svijest o konceptima poput pojedinca, grupe, društva, kulture i povijesnog razvitka tih koncepata. - Razumijevanje koncepata kao što je demokracija, status građanina i međunarodnih deklaracija koje ih izražavaju (uključujući Povelju o temeljnim pravima EU i Ugovore). -Sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama (toleriranje stajališta i ponašanja drugih, svijest o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti). -Sposobnost stvaranja povjerenja i empatije prema drugim pojedincima. -Sposobnost otkrivanja frustracija na konstruktivan način (kontroliranje agresivnosti i nasilja ili obrazaca samouništanja). -Sposobnost uspostavljanja stupnja odvajanja profesionalne i osobne sfere života i sprečavanje prenošenja profesionalnog sukoba u osobnu domenu. -Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Sklonost postizanju kompromisa. -Integritet. -Probojnost. -Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji, EU i Europi općenito i (svom dijelu) svijeta. -Spremnost sudjelovanja u demokratskom odlučivanju na svim razinama. -Sklonost volontiranju i sudjelovanju u građanskim aktivnostima, pružanju potpore različitosti u društvu i društvenoj koheziji. -Spremnost na poštivanje vrijednosti i privatnosti drugih sa spremnošću reagiranja na protidruštveno ponašanje. -Prihvatanje koncepta ljudskih prava i jednakosti kao osnove za solidarnost i odgovornost u modernim demokratskim društvima Europe, prihvatanje jednakosti muškaraca i žena. -Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina. <p>Kulturno izražavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Zdravlje i ishrana</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvatanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture).

	<p>Biologija</p> <p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p> <p>Tehnički odgoj</p> <p>Historija</p> <p>Religijska kultura/Vjeronauka</p>		<p>-Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.</p> <p>-Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku .</p> <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj).</p> <p>-Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji.</p> <p>-Kritičko prihvatanje informacija koje objavljuju masovni mediji.</p> <p>Poduzetništvo</p> <p>-Saznanje o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima.</p> <p>-Vještine planiranja, organiziranja, analiziranja, komuniciranja, obavljanja, izvještavanja, ocjenjivanja i bilježenja.</p> <p>-Vještine stvaranja projekata i njihove provedbe.</p> <p>-Sposobnost kooperativnog rada i fleksibilnosti u sklopu tima.</p> <p>-Sposobnost prepoznavanja vlastitih prednosti i slabosti.</p> <p>-Sposobnost proaktivnog djelovanja i pozitivno reagiranje na promjene.</p> <p>-Sposobnost procjenjivanja i preuzimanja rizika kada je to opravdano.</p> <p>-Pozitivan stav prema promjenama i inovacijama.</p> <p>-Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina – npr. kod kuće, na poslu i u zajednici</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Svijest o konceptima poput pojedinca, grupe, društva, kulture i pov Razumijevanje konceptata kao što je demokracija, status građanina i međunarodnih deklaracija koje ih izražavaju (uključujući Povelju o temeljnim pravima EU i ijesnog razvitka tih konceptata.</p> <p>-Sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama (toleriranje stajališta i ponašanja drugih, svijest o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti).</p> <p>-Sposobnost stvaranja povjerenja i empatije prema drugim pojedincima.</p> <p>-Sposobnost otkrivanja frustracija na konstruktivan način (kontroliranje agresivnosti i nasilja ili obrazaca samouništanja).</p> <p>-Sposobnost uspostavljanja stupnja odvajanja profesionalne i osobne sfere života i sprečavanje prenošenja profesionalnog sukoba u osobnu domenu.</p> <p>-Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje.</p> <p>-Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p> <p>-Sklonost postizanju kompromisa.</p> <p>-Integritet.</p>
--	--	--	---

	Likovna kultura Muzička kultura		<ul style="list-style-type: none"> -Probojnost. -Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji, EU i Europi općenito i (svom dijelu) svijeta. -Spremnost sudjelovanja u demokratskom odlučivanju na svim razinama. -Sklonost volontiranju i sudjelovanju u građanskim aktivnostima, pružanju potpore različitosti u društvu i društvenoj koheziji. -Spremnost na poštivanje vrijednosti i privatnosti drugih sa spremnošću reagiranja na protivdruštveno ponašanje. -Prihvatanje koncepta ljudskih prava i jednakosti kao osnove za solidarnost i odgovornost u modernim demokratskim društvima Europe, prihvatanje jednakosti muškaraca i žena. -Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina. <p>Kulturno izražavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Njemački jezik Religijska kultura/Vjeronauka	Škola	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvatanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju. <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Porodični praznici i blagdani	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku

	<p>Historija</p> <p>Vjeronauka/ Religijska kultura</p> <p>Muzička/Glazbena kultura</p> <p>Likovna kultura</p>	<p>-razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe</p> <p>- razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija:</p> <p>- Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje</p> <p>- sposobnost stvaranja povjerenja i empatije prema drugim pojedincima</p> <p>- Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>- Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>
--	---	---

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

U nastavi engleskog kao prvog stranog jezika u sedmom razredu osnovne škole treba težiti **potpunom dostizanju nivoa A1.3 za sve četiri jezičke vještine i djelimično nivoa A2.1 za slušanje, čitanje i razumijevanje Zajedničkog evropskog okvira za jezike – CEFR (funkcionalno početno znanje).**

Ishodi učenja:

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti sebe i druge u komunikaciji da bi stekli samopouzdanje i navike lijepog ponašanja prilikom javnog obraćanja.
- biti u mogućnosti da predstave i opišu sebe, članove svoje porodice i prijatelje, njihov izgled i karakterne osobine, osjećanja i zanimanja, te voditi kraće dijaloge vezane za porodicu i dom, kako bi mogli voditi razgovore na istu temu u stvarnom životu
- biti u mogućnosti da koriste glavne i redne brojeve da bi izrazili količinu, poredak i razlikovali jedninu od množine u usmenoj i pisanoj formi, da bi mogli pročitati i napisati osnovne računске operacije, datume i brojeve telefona
- biti u mogućnosti da opišu izgled određenog predmeta ili bića, svoga mjesta/grada/domovine i prave usporedbu klimatskih prilika, običaja, kultura različitih zemalja, naročito zemalja engleskog govornog područja, u usmenoj i pisanoj formi, kako bi se što bolje upoznali sa osobinama svoje bliže i dalje okoline
- biti u mogućnosti da imenuju, nabrajaju, i opisuju svakodnevne aktivnosti (Present Simple), navode primjere dnevnih aktivnosti, da ih prodiskutuju i analiziraju, te da izraze svoje mišljenje i donesu zaključke, kako bi uočili sličnosti i razlike u načinu života

- moći usavršiti vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu
- biti u mogućnosti da prepričaju slijed događaja, bilo da govore o svom životu ili je u pitanju slijed događaja iz priče, kako bi uočili uzročno-posljedične veze između različitih pojava i stvari
- moći imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije kako bi mogli izraziti i uporediti svoja i interesovanja drugih ljudi
- moći prepoznati, imenovati i opisati dijelove dana, godišnja doba, vremenske prilike i upoređivati ih kako bi ih doveli u vezu sa svojim i aktivnostima drugih ljudi
- moći imenovati i opisati različite vrste hrane, nabrojati i opisati hranu i piće koju vole i koju ne vole, nabrojati dnevne obroke, dati primjer i prodiskutovati zdravu ishranu i zdrav način života, značaj bavljenja sportom i tjelesnim aktivnostima kao i značaj higijene za opće zdravlje, te porediti hranu i prehrambene navike u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja kako bi formirali pravilan i pozitivan stav prema ishrani i zdravom načinu života
- moći imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole, napraviti raspored časova, pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja, znanja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja, kako bi iste mogli koristiti u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama, da nabrajaju, imenuju i opisuju glavne karakteristike određenog praznika, upoređuju običaje vezane za proslavu porodičnih praznika i blagdana u našoj zemlji i u zemljama engleskog govornog područja, kako bi razvili pozitivan stav prema kulturnim i vjerskim različitostima.
- biti u mogućnosti da prezentuju rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema kako bi izrazili svoja mišljenja i stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- biti u mogućnosti da upoznaju, koriste i vrednuju različite izvore podataka, medije, tehnološke postupke i načine izražavanja prilikom izrade projekata što će doprinijeti njihovom cjelokupnom razvoju i omogućiti povezivanje individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim odgojno-obrazovnim područjima te njihovo integriranje u šire društvene i kulturne vrijednosne sisteme
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavaju razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik
- moći oblikovati pisanu poruku, dijaloge, samostalno napisati sastav ili kratku priču prema zadanom poticaju, samostalno i/ili uz pomoć nastavnika
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta
- moći sudjelovati u razgovoru na poznate teme, odgovarati na pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika,
- moći slušati tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije
- moći koristiti izraze i rečenice u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, recitovati i pjevati poznate pjesme
- moći dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati i prezentirati jednostavne projekte
- moći prepoznavati i pravilno koristiti oblike glagolskih vremena (Present Simple, Past Simple, Present Continuous, Past Continuous, Future forms) te pogodbeni način – First Conditional, kao i Zero Conditional u rečenicama primjenjujući osnovna pravila njihove tvorbe i upotrebe

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprečavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti:

1. Tematika

- **Porodica i prijatelji** - predstavljanje i opis sebe, članova porodice i prijatelja, njihov izgled i karakterne osobine i osjećanja, ponavljanje starih i usvajanje novih naziva za zanimanja

(Izrazi i strukture: *My name is.../I am 11/12. I am from... I've got a small/big family. I live with my mother, my father..., My mum /dad is / a cook/ a police officer/ a dentist/ a secretary/ a teacher /a doctor/ a nurse/. What would you like to be? I've got a lot of friends. I've got/ He's got/ She's got a pet. I'm good at..., He/ She is/ isn't tall/ thin/ naughty. I've got/ He's got brown hair and blue eyes. to be/ have/ have got*)

- **Škola** - nastavni predmeti, raspored časova, ponavljanje dana u sedmici, izražavanje naredbi, ponavljanje engleske abecede i slovanja riječi, slaganje i neslaganje, znanje i neznanje, obaveze i potrebe, sposobnosti, dopuštenja.
(Izrazi i strukture: *What is your favourite/ least favourite subject? When do you have English/Maths...? On Mondays. Can you spell your name? be good/bad at/be best in. I like/don't like geography/science... My sister is writing her homework now. Have you finished the exercise?*)
- **Moja zemlja** - opisivanje svoje domovine i usporedba sa zemljama engleskoga govornog područja - klimatske prilike, običaji, kultura, ponavljanje i proširivanje rječnika vezanog uz biljke i životinje - opisivanje mjesta, pojava, životinja iz bliže i dalje okoline.
- **Zemlje engleskog govornog područja** – predstavljane zemalja engleskog govornog područja (npr. Australija, Novi Zeland, SAD...) i osnovne karakteristike istih vezane za kulturu, običaje, klimu, biljni i životinjski svijet.
- **Zdravlje i ishrana** - ponavljanje i proširivanje vokabulara: hrana, dnevni obroci, razgovor o zdravoj ishrani i zdravom načinu života, poređenje hrane i prehrambenih navika u našoj zemlji i u zemljama engleskog govornog područja, bavljenje sportom i tjelesnim aktivnostima, higijena.
- **Brojevi** -izražavanje vremena - sati, dijelovi dana, ponavljanje svih glavnih brojeva, redni brojevi 1-100, čitanje osnovnih računskih operacija, datuma i telefonskih brojeva. (Izrazi i strukture: *What's the time? It's 12 o'clock / half past 6/ a quarter to/ past 9. In the afternoon/ morning/ evening, on Friday, in August/ spring, at midnight/ noon/ 6 o'clock. It is sunny/ cloudy/ windy. What is your /your best friend's telephone number?*)
- **Svijet životinja** – predstavljane i opisivanje manje poznatih i vrsta životinja koje nisu karakteristične za naše podneblje (životinje Australije, SAD-a i slično.)
- **Svakodnevni život i životni uslovi** – opisivanje svakodnevnih radnji i dnevnih rutina - uz upotrebu proširenijeg vokabulara u odnosu na prethodni nivo (Izrazi i strukture: *daily routine, I go to school/ have breakfast, do my homework... means of transport*)
- **Slobodno vrijeme i zabava** - imenovanje slobodnih aktivnosti, sportova, hobija, dijelova dana, putovanja i godišnjih odmora, nešto prošireniji vokabular u odnosu na prethodni nivo (Izrazi i strukture: *How do you spend your free time? What do you usually do in the afternoon / evening/ at three? I like/ don't like rollerblading/ skiing. I play football on Mondays and Wednesdays. I go skiing in winter. pupils' hobbies, favourite sports and games, unusual hobbies, going out to the cinema, theatre, going to the party, pyjama party, surprise party, going to an amusement park*)
- **Vrijeme i godišnja doba** – opisivanje vremenskih prilika i godišnjih doba – uz upotrebu proširenog vokabulara (Izrazi i strukture: *It's raining. It is freezing/ snowy. The temperature reaches zero in the north/ east.*)
- **Porodični praznici i blagdani** - običaji vezani uz proslavu rođendana, Božića, Uskrsa, Bajrama, Hanuke i Đurđevdana u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja, proslava Valentinova, pisanje prigodnih poruka za Valentinovo, Halloween (Izrazi i strukture: *carol singers, a pantomime, Jingle Bells, Apple Bobbing, Jack O'Lantern, Be my Valentine!*)

2. Funkcije i vještine

- usmenih i pismenih kompetencija u okviru zacrtanih ciljeva,
- uslovnih jezičnih vještina govora, slušanja, čitanja i pisanja

3. Gramatika

Glagoli:

- *TO BE* (Present Simple, Past Simple, potvrdni, odrični, upitni oblik)
- glagolski oblik *have / have got*
- Present Simple (potvrdni, odrični, upitni oblik)
- Present Continuous (potvrdni, odrični, upitni oblik)
- Past Simple pravilnih i nepravilnih glagola (potvrdni, odrični, upitni oblik)
- Izražavanje budućnosti: *shall/ will*, Present Continuous, *going to* (potvrdni, odrični, upitni oblik)

- Past Continuous (potvrđni, odrični, upitni oblik)
- Modalni glagoli: can, could, may, have to, must, would, will
- Zapovjedni način - sva lica jednine i množine
- Frazalni glagoli – *get, give, turn, switch, sit, look, take* u kombinacijama sa prijedlozima ili prilozima

Zamjenice:

- lične (padež subjekta i objekta)
- pokazne: this, that, these, those
- upitne: what, which, who, whose
- prisvojne (mine, his, hers, its, ours, yours, theirs)
- neodređene (somebody, anybody, nobody something, anything, nothing)

Imenice:

- razlikovanje i upotreba jednine i množine imenica i imenica sa nepravilnom množinom vezanih uz tematska područja i pojedine osobitosti kod pisanja (story - stories, box –boxes, wolf-wolves, ox-oxen...)
- brojive i nebrojive
- izražavanje svojine - Possessive case ('s)

Pridjevi:

Opisni pridjevi vezani za tematska područja
 Komparacija pridjeva: pravilna i nepravilna
 Determinatori:

- članovi: a/an, the, zero
- prisvojni pridjevi
- pokazni pridjevi: this (girl), that (boy), these (girls), those (boys)
- pridjevi neodređene količine i broja, npr. some, any, much, many, all, (a) few, (a) little

Brojevi

- glavni brojevi
- redni brojevi od 1 do 100

Prilozi: prošireniji obim priloga vezanih za tematska područja u odnosu na prethodni nivo

- mjesto (here, there, outside, upstairs...)
- pravac/smjer (left, right, east, west...)
- vrijeme (yesterday, now, tomorrow, last year, just, ever, never...)
- način (easily, beautifully, fast, happily...)
- učestalost (occasionally, always, sometimes, usually...)
- količina, broj, stepen (much, little, once, twice, only, very, nearly, about)
- upitni (how, when, where, why)

Prijedlozi: proširenija upotreba prijedloga za mjesto i vrijeme vezanih za tematska područja u odnosu na prethodni nivo

- mjesto, npr. in, on, under, behind, in front of, at, to, between, in the middle of, next to
- vrijeme, npr. in, on, at

Veznici – upotreba veznika pri spajanju rečenica (so, because, but, however...)

Rečenica

Osnovni red riječi u potvrdnoj, odričnoj, upitnoj i zapovjednoj rečenici i složeniji red riječi u odnosu na prethodni nivo

Konstrukcije : *There is a/There are some...Is there a...? Are there any...?*

- Vremenske rečenice
- *If*- rečenice (Zero i First Conditional)
- Red riječi (red riječi tipične rečenice)

U rečenicama takođe uvoditi u upotrebu:

- Afikse**, u vezi s datim temama i gramatikom (rewrite, friendship, unusual)
- Antonime**, u vezi s datim temama (dirty-clean, ask-answer, cry-laugh)
- Složenice**, u vezi s datim temama (school choir, guitar lessons, orange juice)
- Kolokacije**, u vezi s datim temama (discuss a subject, walk a dog, care about us)
- Ekvivalente prijevoda**, selektivno poređenje sa maternjim jezikom učenika i nekim drugim stranim jezicima

4. Vokabular

Koristi se pažljivo uravnotežen vokabular sa tematikom odnosno potrebama učenika koji obuhvata život u porodici, školi i u širem životnom okruženju. Učenje dovoditi u korelaciju sa drugim predmetima koji učenici imaju u sedmom razredu osnovne škole u svim situacijama kad je to izvodljivo, kao što su likovna kultura, građansko obrazovanje, strani jezik, muzička kultura, maternji jezik, matematika, vjeronauka odnosno religijska kultura. U vrijeme obilježavanja vjerskih praznika svih vjerskih zajednica u BiH za koje nema prikladnog gradiva u odabranom udžbeniku nastavnici, shodno vlastitoj procjeni, mogu ponuditi učenicima nastavne listove (handouts) sa pripremljenim nazivima praznika i adekvatnim dodatnim kulturološkim sadržajima. Treba imati u vidu da učenici ne gube motivaciju učenja stranog jezika zbog uvođenja novih dodatnih sadržaja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Porodica i prijatelji	-razlikovati pozdrave i odabrati odgovarajuće pozdrave za konkretne situacije -predstaviti i opisati sebe, članove porodice i prijatelje, njihov izgled i karakterne osobine i osjećanja -izraziti sposobnosti	- prepoznati i odgovoriti na pozdrave - ponavljati riječi i rečenice nastavnika ili iste izgovorene sa CD-a - voditi dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. -demonstrirati vještinu čitanja na kraćim tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom	Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj: -slobodno odgovara na pozdrave -slobodno odgovara na pitanja -komunicira sa samopouzdanjem -prihvata različitosti

	<ul style="list-style-type: none"> - identificirati različita zanimanja i opisati ih -prevesti riječi, fraze i rečenice i selektivno porediti sa maternjim jezikom i nekim drugim stranim jezicima 	<p>rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturanog teksta u smislu cjeline)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati pozitivan odnos prema vlastitoj kulturi i kulturama drugih zemalja -dobrovoljno se javlja -suraduje s drugim učenicima -sluša zahtjeve -dobrovoljno čita -doprinosi radu u grupi - obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike -brani svoje mišljenje
Škola	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole -napraviti raspored časova -pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja, znanja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja u dijalozima s nastavnikom i drugim učenicima -opisati svoj dan u školi koristeći postojeći vokabular 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd.) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica, davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd.) - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramaturzijama / dijalozima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte -pjevati pjesme, recitirati, igrati igrice 	<ul style="list-style-type: none"> -adaptira se novonastaloj situaciji -prihvata odgovornost za svoj rad i ponašanje -inicira aktivnosti -ponaša se u skladu sa utvrđenim pravilima
Brojevi	<ul style="list-style-type: none"> -reći koliko je sati -nabrojati dijelove dana -prepoznati i pravilno izgovoriti glavne brojeve te samostalno brojati -prepoznati redne brojeve od 1 do 100 -razumjeti i prepoznati osnovne računске operacije i telefonske brojeve 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd.) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica, davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd.) - povezivati ponuđene riječi u rečenici -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi 	

	<ul style="list-style-type: none"> -opisati i uporediti svoju domovinu s drugim zemljama koristeći jednostavan vokabular -opisati klimatske prilike, floru i faunu svoje zemlje 	<ul style="list-style-type: none"> selektovao informacije -prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik -pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling) - povezivati ponuđene riječi u rečenici -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika 	
Moja zemlja	<ul style="list-style-type: none"> -opisati i uporediti svoju domovinu s drugim zemljama koristeći jednostavan vokabular -opisati klimatske prilike, floru i faunu svoje zemlje 	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik -pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling) - povezivati ponuđene riječi u rečenici -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika 	
Zemlje engleskog govornog područja	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i identifikovati zemlju na osnovu kraćeg opisa -opisati neku od zemalja engleskog govornog područja koristeći jednostavan vokabular -uporediti način života u našoj zemlji sa zemljama engleskog govornog područja 	<ul style="list-style-type: none"> - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije -slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu,povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd.) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica , davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd.) 	

<p>Svijet životinja</p>	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati i identifikovati životinju na osnovu opisa -imenovati i opisati divlje i domaće životinje 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazivati razumijevanje govora normalne brzine i artikulacije poznate tematike -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz malu pomoć nastavnika. -sudjelovati u kraćim dramatizacijama/ dijalozima -pokazivati razumijevanje govora normalne brzine i artikulacije poznate tematike -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike -prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik -pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling) 	
<p>Svakodnevni život i životni uslovi</p>	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati, nabrojati, i opisati svakodnevne aktivnosti -navesti primjere svojih dnevnih aktivnosti -navesti primjere dnevnih aktivnosti iz teksta i analizirati ih -prepričati slijed događaja - prepoznati riječi, fraze i kraće rečenice i reagovati na odgovarajući način -opisati izgled određenog predmeta ili bića, svoga mjesta/grada -imenovati i opisati životinje iz bliže i dalje okoline -locirati predmete i bića 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati, razlikovati i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine engleskoga jezika prema zvučnom uzorku -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičkih funkcija 	

Slobodno vrijeme i zabava	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije kako bi mogao izraziti svoja interesovanja -prepoznati, imenovati i opisati dijelove dana, godišnja doba, vremenske prilike i upoređivati ih -opisati putovanje i godišnji odmor 	<ul style="list-style-type: none"> - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi kratke dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramaturgijama / dijalozima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati projekte -pjevati pjesme, recitirati, igrati igrice 	
Zdravlje i ishrana	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati i opisati različite vrste hrane, -nabrojati i opisati hranu i piće koju voli i koju ne voli --nabrojati dnevne obroke - dati primjer i analizirati značaj zdrave ishrane i zdravog načina života -porediti vrste hrane i prehrabene navike u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja -objasniti značaj bavljenja sportom i tjelesnim aktivnostima kao i značaj higijene za opće zdravlje 	<ul style="list-style-type: none"> - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi kratke dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramaturgijama / dijalozima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati projekte -pjevati pjesme, recitirati, igrati igrice 	
Vrijeme i godišnja doba	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati i opisati godišnja doba -porediti vrijeme i godišnja doba u različitim dijelovima naše zemlje ili svijeta -dati primjer i analizirati trenutne vremenske uslove -opisati vremenske uslove za sutrašnji dan 	<ul style="list-style-type: none"> -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -sudjelovati u kraćim dramaturgijama/ dijalozima -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike 	

Porodični praznici i blagdani	- nabrojati, imenovati i opisati glavne karakteristike određenog praznika - uporediti običaje vezane za proslavu porodičnih praznika I blagdana u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja	-pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati projekte -pjevati pjesme, recitirati, igrati igrice	
--------------------------------------	---	---	--

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje Govorenje Gramatika Vokabular Pisanje Čitanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura Njemački jezik	Porodica i prijatelji	Međuljudska i građanska kompetencija -Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji. Komuniciranje na maternjem jeziku -Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvatanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja. -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja. -Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. -Razvijanje ljubavi prema književnosti. -Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji Učiti kako se uči -Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijских poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.) Komuniciranje na stranom jeziku -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjovjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju. -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.). -Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori). -Svijest o društvenim konvencijama i kulturnim aspektima i promjenjivosti jezika u različim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.

			-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.
	Matematika	Brojevi	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj). -Spremnost prihvaćanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza. - Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Religijska kultura/Vjeronauka Likovna kultura Muzička kultura	Moja zemlja	Međuljudska i građanska kompetencija -Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji. Komuniciranje na maternjem jeziku -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. - Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima. Kulturno izražavanje - Svijest o kulturnoj i jezičkoj različitosti Europe; - Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih faktora u svakodnevnom životu. -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; - Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti. -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Njemački jezik	Zemlje engleskog govornog područja	Međuljudska i građanska kompetencija -Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. - Sklonost postizanju kompromisa. - Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji Komuniciranje na stranom jeziku -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju. -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.). -Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori).

	<p>Građansko obrazovanje</p> <p>Religijska kultura/Vjeronauka</p> <p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p> <p>Građansko obrazovanje</p>		<p>-Svijest o društvenim konvencijama i kulturnim aspektima i promjenjivosti jezika u različim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje.</p> <p>-Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p> <p>-Sklonost postizanju kompromisa.</p> <p>-Integritet.</p> <p>-Probojnost</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>-Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</p> <p>-Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima i izvedbama na osnovu široke definicije kulture.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>- Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji.</p> <p>- Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji.</p>
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Biologija</p>	<p>Svijet životinja</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. - Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanja strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. <p>Komuniciranje na stranom jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život. - sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. <p>- Učiti kako se uči:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti. <p>- Poduzetništvo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vještine planiranja, organiziranja, analiziranja, komuniciranja, obavljanja, izvještavanja, ocjenjivanja i bilježenja. - Vještine stvaranja projekata i njihove provedbe.
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Svakodnevni život i životni uslovi</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku . -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja.

	<p>Biologija</p> <p>Informatika</p> <p>Građansko obrazovanje</p>		<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.</p> <p>Digitalna kompetencija -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja (stvaranje, organiziranje, razlikovanje važnog od nevažnog, subjektivno od objektivnog, stvarno od virtualnog) elektronskih informacija, podataka i koncepata i njihovo sustavno korištenje; -Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta; -Sposobnost korištenja IRT-a kao potpore kritičkom razmišljanju; kreativnost i inovativnost u raznim kontekstima kod kuće, u slobodno vrijeme i na poslu. -Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta;</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima.</p>
	<p>Informatika</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Slobodno vrijeme i zabava</p>	<p>Digitalna kompetencija -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja (stvaranje, organiziranje, razlikovanje važnog od nevažnog, subjektivno od objektivnog, stvarno od virtualnog) elektronskih informacija, podataka i koncepata i njihovo sustavno korištenje; -Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta; -Sposobnost korištenja IRT-a kao potpore kritičkom razmišljanju; kreativnost i inovativnost u raznim kontekstima kod kuće, u slobodno vrijeme i na poslu. -Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima.</p> <p>Komuniciranje na maternjem jeziku -Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku . -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p>

	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Zdravlje i ishrana	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku . -Skлонost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja.
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Informatika Geografija Građansko obrazovanje	Vrijeme i godišnja doba	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku . -Skлонost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja. <p>Digitalna kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta <p>Međuljudska i građanska kompetencija- Kritičko prihvaćanje informacija koje objavljuju masovni mediji.</p>
	Religijska kultura/Vjeronauka Građansko obrazovanje Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Muzička kultura Građansko obrazovanje	Porodični praznici i blagdani	<p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u - raznim društvima. <p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku . <p>Kulturno izražavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih faktora u svakodnevnom životu. -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija;

			- Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti. -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.
--	--	--	---

OSMI RAZRED

U nastavi engleskog kao prvog stranog jezika u osmom razredu osnovne škole treba težiti **potpunom dostizanju nivoa A2.1 i djelimičnom dostizanju nivoa A2.2 Zajedničkog evropskog okvira za jezike – CEFR.**

Ishodi učenja:

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti sebe i druge u komunikaciji da bi stekli samopouzdanje i navike lijepog ponašanja prilikom javnog obraćanja.
- biti u mogućnosti da predstave i opišu sebe, članove svoje porodice i prijatelje, njihov izgled i karakterne osobine, osjećanja i zanimanja, interesovanja i različite vrste raspoloženja, te voditi kraće dijaloge vezane za porodicu i dom, kako bi mogli voditi razgovore na istu temu u stvarnom životu
- biti u mogućnosti da opišu izgled određenog predmeta ili bića, svoga mjesta/ grada/ domovine i prave usporedbu klimatskih obilježja, običaja, kultura različitih zemalja, naročito zemalja engleskog govornog područja, u usmenoj i pisanoj formi, kako bi se što bolje upoznali sa osobinama svoje bliže i dalje okoline
- biti u mogućnosti da se upoznaju s različitim vrstama umjetnosti i načinima umjetničkog izražavanja
- biti u mogućnosti da prepoznaju značaj planiranja sopstvene budućnosti i profesije te značaj razvijanja eko kulture u svrhu očuvanja prirodnog okruženja i svijeta u kojem živimo i budućnosti čovječanstva i planete Zemlje
- biti u mogućnosti da se upoznaju s naučnim dostignućima i izumima iz prošlosti te prepoznaju ulogu razvoja nauke i tehnologije u svijetu u kojem živimo i uticaj nauke i tehnologije na suvremeni način života
- biti u mogućnosti da se upoznaju s nekim događajima iz prošlosti Bosne i Hercegovine i drugih zemalja, a posebno zemalja engleskog govornog područja
- biti u mogućnosti da se upoznaju sa svijetom filma i televizije kao medija te da prepoznaju uticaj filmskog i televizijskog medija na naše mišljenje i način života
- moći diskutovati o problematici tinejdžerskog doba, problemima na koje nailaze mladi u današnjem svijetu i iznalaženju mogućih rješenja
- moći imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove, različite vrste zabave, putovanja i godišnje odmori i hobije kako bi mogli izraziti i uporediti svoja i interesovanja drugih ljudi
- moći imenovati i opisati različite vrste hrane, nabrojati i opisati hranu i piće koju vole i koju ne vole, nabrojati dnevne obroke, dati primjer i prodiskutovati zdravu ishranu i zdrav način života, značaj bavljenja sportom i tjelesnim aktivnostima kao i značaj higijene za opće zdravlje, te porediti hranu i prehrambene navike u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja, kako bi formirali pravilan i pozitivan stav prema ishrani i zdravom načinu života

- moći imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole, napraviti raspored časova, pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja i neslaganja, znanja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja, kako bi iste mogao koristiti u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama, da nabrajaju, imenuju i opisuju glavne karakteristike određenog praznika, upoređuju običaje vezane za proslavu porodičnih praznika i blagdana u našoj zemlji i u zemljama engleskog govornog područja, kako bi razvili pozitivan stav prema kulturnim i vjerskim različitostima.
- biti u mogućnosti da imenuju, nabrajaju, i opisuju svakodnevne aktivnosti (Present Simple), navode primjere svojih dnevnih aktivnosti ili aktivnosti drugih ljudi, da ih prodiskutuju i analiziraju, te da izraze svoje mišljenje i donesu zaključke, kako bi uočili sličnosti i razlike u načinu života
- biti u mogućnosti da prepričaju slijed događaja, bilo da govore o svom životu ili je u pitanju slijed događaja iz priče, kako bi uočili uzročno-posljedične veze između različitih pojava i stvari
- biti u mogućnosti da prezentuju rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema kako bi izrazili svoja mišljenja i stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- biti u mogućnosti da upoznaju, koriste i vrednuju različite izvore podataka, medije, tehnološke postupke i načine izražavanja prilikom izrade projekata što će doprinijeti njihovom cjelokupnom razvoju i omogućiti povezivanje individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim odgojno-obrazovnim područjima te njihovo integriranje u šire društvene i kulturne vrijednosne sisteme
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavaju razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik
- moći oblikovati pisanu poruku, kraće dijaloge, samostalno napisati kraći sastav ili kratku priču prema zadanom poticaju, samostalno i uz pomoć nastavnika
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta
- moći sudjelovati u razgovoru na poznate teme, odgovarati na jednostavna pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika,
- moći slušati tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije
- moći čitati uputstva, kratke poruke i natpise, kraće tekstove, pjesme i priče koje ne prelaze ili neznatno prelaze njihov leksički fond
- moći koristiti izraze i rečenice u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, recitovati i pjevati poznate pjesme
- moći dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati i prezentirati jednostavne projekte
- moći prepoznati i razlikovati oblike glagolskih vremena (Present Simple, Past Simple, Present Continuous, Past Continuous, Present Perfect, Future forms) i pravilno ih upotrebljavati u rečenicama primjenjujući osnovna pravila njihove tvorbe i upotrebe
- moći prepoznati i razlikovati oblike aktiva i pasiva u rečenicama te pravilno koristiti oblik pasiva (Present Simple i Past Simple)
- moći prepoznati i koristiti IF rečenice (Zero, 1. i 2. Kondicional), vremenske i odnosne rečenice
- moći prepoznati i koristiti direktni i indirektni govor u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne spriječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti:

1. Tematika

- **Porodica i prijatelji** - predstavljanje i opis sebe, članova uže i šire porodice i prijatelja, njihov izgled i karakterne osobine i osjećanja, izražavanje interesovanja i različitih vrsta raspoloženja, ponavljanje starih i usvajanje novih naziva za zanimanja, opis različitih zanimanja
- **Kultura i umjetnost** – upoznavanje sa običajima i kulturama različitih zemalja s posebnim akcentom na zemljama engleskog govornog područja; upoznavanje s različitim vrstama umjetnosti i načinima umjetničkog izražavanja, osnovni rječnik, npr. *music, drama, literature, musician, guitarist, orchestra, painter, actor*, itd.

- **Svijet sutrašnjice** – planiranje sopstvene budućnosti i profesije; značaj razvijanja eko kulture u svrhu očuvanja prirodnog okruženja; svijet u kojem živimo i budućnost čovječanstva i planete Zemlje
- **Nauka i tehnologija** – upoznavanje s naučnim dostignućima i izumima iz prošlosti; uloga razvoja nauke i tehnologije u svijetu u kojem živimo; uticaj nauke i tehnologije na suvremeni način života, uglavnom osnovni rječnik, npr. *home appliances, camera, telephone, computers*, itd.
- **Prošli događaji** – događaji iz prošlosti Bosne i Hercegovine i drugih zemalja, a posebno zemalja engleskog govornog područja
- **Film i TV** – upoznavanje sa svijetom filma i televizije kao medija; uticaj filmskog i televizijskog medija na naše mišljenje i način života
- **Problemi** – problematika tinejdžerskog doba, problemi na koje nailaze mladi u današnjem svijetu i iznalaženje mogućih rješenja
- **Slobodno vrijeme i zabava** – značaj slobodnih aktivnosti, zabave, sporta i hobija u životu ljudi, opisivanje putovanja i godišnjih odmora, različitih vrsta sportova, zabave i hobija, nešto prošireniji vokabular u odnosu na prethodni nivo
- **Zdravlje, ishrana i dobra kondicija** - ponavljanje i proširivanje vokabulara: hrana, hranjivi sastojci dnevni obroci, razgovor o zdravoj ishrani i zdravom načinu života, poređenje hrane i prehrambenih navika u našoj zemlji i u zemljama engleskog govornog područja, higijena i značaj lične higijene za zdravlje čovjeka, osnovni rječnik, npr. *smoking, drinking, fast food*, itd.
- **Škola** - nastavni predmeti, prostorije u školi, nešto proširen rječnik, npr. *crafts room, assembly hall, computer room, gymnasium, laboratory, library...*
- **Porodični praznici i blagdani i tradicija** - običaji vezani uz proslavu rođendana, Božića, Uskrsa, Bajrama i Hanuke u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja, proslava Valentinova, pisanje prigodnih poruka za Valentinovo, Halloween, nešto prošireniji vokabular u odnosu na prethodni nivo, npr. npr. *weddings, birthday parties, marriages, births, funerals, carnivals*, itd.

2. Funkcije i vještine

- usmenih i pismenih kompetencija u okviru zacrtanih ciljeva,
- uslovnih jezičnih vještina govora, slušanja, čitanja i pisanja

3. Gramatika

Učenici će obnavljati i učiti:

Imenice:

- brojive i nebrojive, u vezi sa riječima kojeizražavaju neodređenu količinu ili broj: *some, any*, i konstrukcijom *There is /There are*
- složenice u množini (npr. *grandmothers, grandfathers*)

Zamjenice:

- Lične
- Pokazne
- Upitne
- Prisvojne
- Neodređene
- Odnosne zamjenice: *who, which, that*

Pridjeve:

Determinatore:

Članove: *a/an, the, zero*

Prisvojne pridjeve

Pokazne pridjeve

Pridjeve za neodređenu količinu i broj, npr. *some, any, much, many, all, (a) few, (a) little*, itd.

Opisne pridjeve, koji se odnose na date teme

Nepravilnu komparaciju

Glagole:

- Present Simple

- Present Continuous

-Past Simple

- Past Continuous

- Past Continuous vs. Past Simple

- Present Perfect (sa *for, since, just, yet, already*)

- Present Perfect vs. Past Simple

- Modalni glagoli: *must, have to, may, might, can, could, should*

-Pasiv (Present i Past)

Priloge:

-raznih oblika i značenja, u vezi sa datim temama, nešto prošireniji obim u odnosu na prethodni nivo

-komparaciju priloga

Prijedloge:

-proširenija upotreba prijedloga vezanih za tematska područja u odnosu na prethodni nivo

-prijedloge u konstrukcijama:- pridjev + prijedlog (npr. *afraid of, ready for*, itd.)

Rečenica:

- If - rečenice (Zero, First, Second)

- Vremenske (koje započinju sa when)

-Direktni i indirektni govor (izjave, zapovijesti, molbe)

-Odnosne rečenice

Učenici će učiti da koriste:

Afikse, koji se odnose na date teme i gramatiku, npr. *friendship, discussion*, itd.

Antonime, koji se odnose na date teme , npr. *popular, unpopular, obedient, disobedient, sensitiv, insensitive, considerate, inconsiderate*, itd.

Složenice, koje se odnose na date teme, npr. *school day, power station, petrol pump, portrait painter, landscape painter*, itd.

Homofone, koji se odnose na date teme, npr. *sun, son. here, bear. new, knew. no, know*, itd..

Kolokacije, koje se odnose na date teme, npr. *take up an activity, do a sport, go for a walk, go on a diet*, itd.

Prijevodne ekvivalente ključnih riječi i izraza, pri čemu se vrši odabrano poređenje sa maternjim jezikom učenika, kao i nekim drugim stranim jezicima.

4. Vokabular

Koristi se pažljivo uravnotežen vokabular sa tematikom odnosno potrebama učenika koji obuhvata život u porodici, školi i u širem životnom okruženju. Učenje dovodi u korelaciju sa drugim predmetima koji učenici imaju u osmom razredu osnovne škole u svim situacijama kad je to izvodljivo, kao što su likovna kultura, muzička kultura, maternji i strani jezik, fizika, matematika, biologija, geografija, historija, vjeronauka odnosno religijska kultura. U vrijeme obilježavanja vjerskih

praznika svih vjerskih zajednica u BiH za koje nema prikladnog gradiva u odabranom udžbeniku nastavnici, shodno vlastitoj procjeni, mogu ponuditi učenicima nastavne listove (handouts) sa pripremljenim nazivima praznika i adekvatnim dodatnim kulturološkim sadržajima. Treba imati u vidu da učenici ne gube motivaciju učenja stranog jezika zbog uvođenja novih dodatnih sadržaja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Porodica i prijatelji	<ul style="list-style-type: none"> - predstaviti i opisati sebe, članove uže i šire porodice i prijatelje, njihov izgled i karakterne osobine, osjećanja, raspoloženja, interesovanja - izraziti svoje i sposobnosti drugih ljudi - identificirati različita zanimanja i opisati ih - vršiti poređenja - prevesti riječi, fraze i rečenice i selektivno porediti sa maternjim jezikom i nekim drugim stranim jezicima 	<ul style="list-style-type: none"> - voditi dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, - glumiti itd. - demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (redanjem ilustracija po određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstem, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreuranog teksta u smislaonu cjelinu) - slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (redanjem ilustracija po određenom redosljedu, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica, davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd) 	<p>Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj.</p> <p>Učenik:</p> <ul style="list-style-type: none"> -slobodno odgovara na pozdrave -brani svoje mišljenje -adaptira se novonastaloj situaciji -prihvata odgovornost za svoj rad i ponašanje -inicira aktivnosti -ponaša se u skladu sa utvrđenim pravilima
Kultura i umjetnost	<ul style="list-style-type: none"> - usporediti običaje i kulturu različitih zemalja s posebnim akcentom na zemljama engleskog govornog područja - razlikovati načine umjetničkog izražavanja i vrednovati ljudsku potrebu za umjetnošću 	<ul style="list-style-type: none"> - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije -pokazivati razumijevanje govora normalne brzine i artikulacije poznate tematike -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike - prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik - pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling) 	<ul style="list-style-type: none"> -dobrovoljno se javlja -doprinosi radu u grupi

Svijet sutrašnjice	<ul style="list-style-type: none"> - opisati svoje planove za budućnost i profesiju kojom se želi baviti - uočiti značaj razvijanja eko kulture u svrhu očuvanja prirodnog okruženja -analizirati svijet u kojem živi i donositi zaključke o budućnosti čovječanstva i planete Zemlje na osnovu podataka kojima raspolaže 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati, razlikovati, razumjeti i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine engleskoga jezika prema zvučnom uzorku - pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, I pjesama vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema - verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičnih funkcija - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja 	<ul style="list-style-type: none"> - obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike
Nauka i tehnologija	<ul style="list-style-type: none"> - opisati i analizirati neki izum ili naučni proces - prepoznati uticaj nauke i tehnologijae na naš svakodnevni život 	<ul style="list-style-type: none"> - reprodukovati dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramatizacijama / dijalozima - pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz pomoć nastavnika, dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte - pjevati pjesmice, recitirati, igrati igrice - učestvovati u jednostavnim: razgovorima i diskusijama iz svakodnevnog života (npr. izražavajući slaganje i neslaganje uz obrazloženje) 	<ul style="list-style-type: none"> -sluša zahtjeve -dobrovoljno čita
Prošli događaji	<ul style="list-style-type: none"> -opisati događaje iz prošlosti različitih zemalja i pronaći uzročno-posljedične veze između događaja iz prošlosti i sadašnjost -prepričati slijed događaja 	<ul style="list-style-type: none"> - aktivnosti u kojima se igra po ulogama - raditi zajednički na projektu, rješavajući problem kako bi podnijeli izvještaj o rezultatima - izraziti mišljenje u vezi sa datom temom, pri čemu će navesti prednosti i loše strane onoga što obrazlažu 	<ul style="list-style-type: none"> -suraduje s drugim učenicima -slobodno odgovara na pitanja -komunicira sa samopouzdanjem
Film i TV	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati vrijednost filma kao načina umjetničkog izražavanja -identifikovati različite žanrove filma -upoređivati i iznositi svoja mišljenja o različitim filmovima -analizirati uticaj medija na razmišljanja i predodžbu o svijetu u kojem živimo 	<ul style="list-style-type: none"> - prepričavati film, priču, ili događaj te davati uzroke/posljedice - održati usmenu prezentaciju koja se zasniva na prethodnom čitanju, slušanju, sprovedenom istraživanju ili intervjuisanju nekolicine ljudi (<i>integrated skills</i>) -pisati kratke poruke, kraću priču, radove u kojima se iznosi mišljenje, različite opise, lična pisma, razglednice, (aktivnosti koje vodi nastavnik, ili koje se zasnivaju na 	<ul style="list-style-type: none"> -prihvata različitosti

		prethodnom čitanju, slušanju ili korištenju bilježaka), diktate, ispravljati greške, popunjavati i pisati upitnike, praviti postere, raspored časova itd.	
Problemi	- imenovati, nabrojati, i opisati probleme sa kojima se tinejdžeri suočavaju u svom svakodnevnom životu -navesti primjere iz svog ličnog iskustva i prodiskutovati moguća rješenja konkretnih problema (škola, porodica, prijateljske i ljubavne veze, internet, vršnjačko nasilje...)	- voditi dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, - glumiti itd. -demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (redanjem ilustracija po određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstem, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturanog teksta u smisaonu cjelinu)	
Slobodno vrijeme i zabava	-imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije, te različite vrste zabave kako bi mogli izraziti svoja interesovanja -opisati putovanje i godišnji odmor	- voditi dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, - glumiti itd. -demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (redanjem ilustracija po određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstem, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturanog teksta u smisaonu cjelinu)	
Zdravlje, ishrana i dobra kondicija	-imenovati i opisati različite vrste hrane i načina ishrane - dati primjer i prodiskutovati zdravu ishranu i zdrav način života -porediti hranu i prehrambene navike u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja -objasniti značaj bavljenja sportom i tjelesnim aktivnostima kao i značaj higijene za opće zdravlje	-slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd) I verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica, davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd) - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije	

Škola	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, učionici, školi i dvorištu škole -napraviti raspored časova -pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja/ neslaganja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja u dijalozima s nastavnikom i drugim učenicima -uočiti značaj pravilnog odabira zanimanja i ulogu profesionalne orijentacije u životu mladih ljudi 	<ul style="list-style-type: none"> -voditi dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, - glumiti itd. -demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (redanjem ilustracija po određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreuranog teksta u smisaonu cjelinu) -slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (redanjem ilustracija po određenom redosljedju, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih I netačnih tvrdnji itd) I verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica , davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd) 	
Porodični praznici i blagdani i tradicija	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati, imenovati i opisati glavne karakteristike određenog praznika - uporediti običaje vezane za proslavu porodičnih praznika I blagdana u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja -nacionalni praznici i proslave u različitim zemljama 	<ul style="list-style-type: none"> - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije -pokazivati razumijevanje govora normalne brzine i artikulacije poznate tematike -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike -prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik -pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling) 	

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Porodica i prijatelji	Komuniciranje na maternjem jeziku -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika.

<p>Gramatika</p> <p>Govorenje</p> <p>Čitanje</p> <p>Pisanje</p> <p>Vokabular</p>	<p>Građansko obrazovanje</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Muzička kultura</p>	<p>-Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama.</p> <p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.</p> <p>-Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture).</p> <p>-Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irrelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.</p> <p>-Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja.</p> <p>-Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p> <p>-Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p> <p>-Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.</p> <p>-Razvijanje ljubavi prema književnosti.</p> <p>-Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama (toleriranje stajališta i ponašanja drugih, svijest o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti).</p> <p>-Sposobnost stvaranja povjerenja i empatije prema drugim pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje.</p> <p>-Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p> <p>-Sklonost postizanju kompromisa sa pojedincima.</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.).</p> <p>-Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd.). Poznavanje osnovnih karakteristika različitih stilova i registara govornog i pisanog jezika (formalni, neformalni, novinarski, kolokvijalni, itd)</p> <p>-Sposobnost slušanja i razumijevanja govornih poruka u primjerenom nizu komunikacijskih situacija (teme koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život).</p> <p>-Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život.</p> <p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja nestručnih pisanih tekstova o nizu tema ili u nekim slučajevima, stručnih tekstova s bliskog područja i pisanje raznih vrsta tekstova u različite svrhe u primjerenom nizu situacija.</p> <p>-Sposobnost započinjanja, održavanja odgovarajućeg niza autonomnih aktivnosti učenja jezika.</p> <p>-Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima.</p> <p>-Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju</p> <p>Učiti kako se učiti</p>
---	---	--

			-Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijskih poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.)
Matematika	Nauka i tehnologija	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije	-Temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija je temeljna vještina koja uključuje osnovne metode računanja i razumijevanje osnovnih oblika matematičkog prikazivanja poput grafikona, formula i statistike
Tehnički odgoj			-Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.
Njemački jezik			-Sposobnost primjene osnovnih elemenata matematičke pismenosti poput <ul style="list-style-type: none"> • sabiranja i oduzimanja; • množenja i dijeljenja; • izračunavanja postotaka i omjera; • mjernih jedinica i mjera da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.: <ul style="list-style-type: none"> • vođenje kućnog proračuna (izjednačavanje prihoda i rashoda, planiranje, štednja); • kupovanje (uspoređivanje cijena, poznavanje mjernih jedinica i mjera, vrijednost novca); • putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena).
Informatika			-Sposobnost korištenja pomoćnih sredstava i oruđa (uključujući IT). -Sposobnost korištenja i baratanja tehnološkim alatima i strojevima te znanstvenim podacima i saznanjima da bi se postigao neki cilj ili donio zaključak. -Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života. -Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja. -Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje. -Spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza. -Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja. -Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka. -Spremnost stjecanja naučnog znanja i interes za nauku i znanstvenu i tehnološku karijeru. Digitalna kompetencija -Razumijevanje glavnih računarskih aplikacija, uključujući obradu teksta, tablični kalkulator, baze podataka, pohranu i upravljanje podacima; -Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta; -Osnovno razumijevanje pouzdanosti i valjanosti dostupnih informacija (dostupnost/prihvatljivost) i svijest o potrebi poštivanja etičkih načela kod interaktivnog korištenja IRT-a. i virtualnog svijeta; -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja (stvaranje, organiziranje,razlikovanje važnog od nevažnog, subjektivno od objektivnog, stvarno od virtualnog) elektronskih informacija, podataka i koncepata i njihovo sustavno korištenje; -Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta;

<p>Matematika</p> <p>Biologija</p> <p>Geografija</p> <p>Biologija</p> <p>Informatika</p>	<p>Svijet sutrašnjice</p>	<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <ul style="list-style-type: none"> -Poznavanje i razumijevanje vrsta pitanja na koja matematika može ponuditi odgovor. -Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa. -Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj). -Sposobnost korištenja pomoćnih sredstava i oruđa (uključujući IT). -Sposobnost korištenja i baratanja tehnološkim alatima i strojevima te znanstvenim podacima i saznanjima da bi se postigao neki cilj ili donio zaključak. -Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života. -Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja. -Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje. -Spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza. -Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja. -Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka. -Spremnost stjecanja naučnog znanja i interes za nauku i znanstvenu i tehnološku karijeru. - Sposobnost da se slijedi i procjenjuje lanac tuđih argumenata i da se otkriju osnovne ideje u danom nizu argumenata (posebice dokazi), -Sposobnost matematičkog razmišljanja i rezoniranja (ovladavanje matematičkim načinima razmišljanja; apstrahiranje i generaliziranje gdje je to relevantno za pitanje i matematičko modeliranje (tj. analiziranje i stvaranje modela) upotrebom i primjenom postojećih metoda Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja. -Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka.
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Problemi</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika. -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvatanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture). -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irrelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. -Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvatanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja. -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja.

			<p>-Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.</p> <p>-Razvijanje ljubavi prema književnosti.</p> <p>-Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.</p>
Matematika	Slobodno vrijeme i zabava	<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-Sposobnost primjene osnovnih elemenata matematičke pismenosti poput</p> <ul style="list-style-type: none"> • sabiranja i oduzimanja; • množenja i dijeljenja; • izračunavanja postotaka i omjera; • mjernih jedinica i mjera <p>da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vođenje kućnog proračuna (izjednačavanje prihoda i rashoda, planiranje, štednja); • kupovanje (uspoređivanje cijena, poznavanje mjernih jedinica i mjera, vrijednost novca); • putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena). <p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika.</p> <p>-Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama.</p> <p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.</p> <p>-Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture).</p> <p>-Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.</p> <p>-Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja.</p> <p>-Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p> <p>-Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p> <p>-Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.</p> <p>-Razvijanje ljubavi prema književnosti.</p> <p>-Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.).</p> <p>-Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd.). Poznavanje osnovnih karakteristika različitih stilova i registara govornog i pisanog jezika (formalni, neformalni, novinarski, kolokvijalni, itd)</p> <p>-Sposobnost slušanja i razumijevanja govornih poruka u primjerenom nizu komunikacijskih situacija (teme koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život).</p>	
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost			
Njemački jezik			

			<ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život. -Sposobnost čitanja i razumijevanja nestručnih pisanih tekstova o nizu tema ili u nekim slučajevima, stručnih tekstova s bliskog područja i pisanje raznih vrsta tekstova u različite svrhe u primjerenom nizu situacija. -Sposobnost započinjanja, održavanja odgovarajućeg niza autonomnih aktivnosti učenja jezika. -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjovjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju
Muzička kultura	Zdravlje, ishrana i dobra kondicija	Učiti kako se uči	<ul style="list-style-type: none"> -Znanje i razumijevanje vlastitih metoda učenja, prednosti i nedostataka vlastitih vještina i kvalifikacija. -Učinkovito upravljanje vlastitim učenjem i karijerom općenito: sposobnost posvećivanja vremena učenju, samostalnosti, disciplini, upornosti i upravljanju informacijama u procesu učenja. -Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje. -Sposobnost kritičkog razmišljanja o objektu i svrsi učenja. -Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijjskih poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.) -Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnjeg razvitka kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. -Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti. -Prilagodljivost i fleksibilnost.
Likovna kultura		Kulturno izražavanje	<ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; -Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima i izvedbama na osnovu široke definicije kulture; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; -Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.
Informatika	Škola	Digitalna kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> -Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta; -Pozitivan stav i osjetljivost za sigurnu i odgovornu upotrebu interneta, uključujući pitanja privatnosti kulturnih razlika. -Interes za korištenje TID-a da bi se proširili horizonti sudjelovanjem u zajednici i mrežama u kulturne, društvene i profesionalne svrhe. -Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta; -Sposobnost korištenja IRT-a kao potpore kritičkom razmišljanju; kreativnost i inovativnost u raznim kontekstima kod kuće, u slobodno vrijeme i na poslu. -Osnovno razumijevanje pouzdanosti i valjanosti dostupnih informacija (dostupnost/prihvatljivost) i svijest o potrebi poštivanja etičkih načela kod interaktivnog korištenja IRT-a.

	<p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p> <p>Tehnički odgoj</p> <p>Matematika</p>		<p>Učiti kako se uči</p> <ul style="list-style-type: none"> -Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnjeg razvitka kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. -Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti. -Prilagodljivost i fleksibilnost. <p>Poduzetništvo</p> <ul style="list-style-type: none"> -Saznanje o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima. -Vještine planiranja, organiziranja, analiziranja, komuniciranja, obavljanja, izvještavanja, ocjenjivanja i bilježenja. -Vještine stvaranja projekata i njihove provedbe. -Sposobnost kooperativnog rada i fleksibilnosti u sklopu tima. -Sposobnost prepoznavanja vlastitih prednosti i slabosti. -Sposobnost proaktivnog djelovanja i pozitivno reagiranje na promjene. -Sposobnost procjenjivanja i preuzimanja rizika kada je to opravdano. -Pozitivan stav prema promjenama i inovacijama. -Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina – npr. kod kuće, na poslu i u zajednici <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <ul style="list-style-type: none"> -Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja. -Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje. -Spremnost prihvaćanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza. -Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja. -Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka. -Spremnost stjecanja naučnog znanja i interes za nauku i znanstvenu i tehnološku karijeru.
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Matematika</p> <p>Biologija</p> <p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p>	<p>Kultura i umjetnost</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture). -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku . <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <ul style="list-style-type: none"> -Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj). -Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa. <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji. -Kritičko prihvaćanje informacija koje objavljuju masovni mediji. <p>Kulturno izražavanje</p>

<p>Historija</p> <p>Likovna kultura Muzička kultura</p> <p>Građansko Obrazovanje Religijska kultura/Vjeronauka</p>	<p>Prošli događaji</p>	<p>-Osnovno znanje o najvažnijim kulturnim radovima, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje ljudske povijesti, -Svijest o nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovom mjestu u svijetu; svijest o kulturnoj i jezičnoj različitosti Europe; -Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu.</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>-Osnovno znanje o najvažnijim kulturnim radovima, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje ljudske povijesti, -Svijest o nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovom mjestu u svijetu; svijest o kulturnoj i jezičnoj različitosti Europe; -Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu. -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; -Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima i izvedbama na osnovu široke definicije kulture; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; -Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji, EU i Europi općenito i (svom dijelu) svijeta. -Spremnost na poštivanje vrijednosti i privatnosti drugih sa spremnošću reagiranja na protivdruštveno ponašanje. -Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina.</p>
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Historija Građansko Obrazovanje Religijska kultura/Vjeronauka</p>	<p>Film i TV</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <p>-Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture). -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <p>-Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju. -Sposobnost čitanja i razumijevanja nestručnih pisanih tekstova o nizu tema ili u nekim slučajevima, stručnih tekstova s bliskog područja i pisanje raznih vrsta tekstova u različite svrhe u primjerenom nizu situacija.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Razumijevanje koncepta kao što je demokracija, status građanina i međunarodnih deklaracija koje ih izražavaju (uključujući Povelju o temeljnim pravima EU i Ugovore).</p>

	<p>Likovna kultura Muzoička kultura</p> <p>Informatika</p>		<p>-Poznavanje glavnih događaja, trendova i nositelja promjene u nacionalnoj, europskoj i svjetskoj povijesti; sadašnja situacija u Europi i kod njenih susjeda. -Znanje o emigraciji, imigraciji i manjinama u Europi i svijetu. Kulturno izražavanje -Osnovno znanje o najvažnijim kulturnim radovima, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje ljudske povijesti, -Svijest o nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovom mjestu u svijetu; svijest o kulturnoj i jezičnoj različitosti Europe; Digitalna kompetencija -Sklonost korištenju TID-a u svrhu samostalnog rada i rada u timovima, kritički i misaoni stav pri ocjenjivanju rasloloživih informacija. -Pozitivan stav i osjetljivost za sigurnu i odgovornu upotrebu interneta, uključujući pitanja privatnosti kulturnih razlika.</p>
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Informatika</p> <p>Likovna kultura Muzička kultura</p> <p>Građansko obrazovanje</p>	<p>Porodični praznici i blagdani i tradicija</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama Komuniciranje na stranom jeziku -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju. Digitalna kompetencija -Sposobnost korištenja IRT-a kao potpore kritičkom razmišljanju; kreativnost i inovativnost u raznim kontekstima kod kuće, u slobodno vrijeme i na poslu. -Osnovno razumijevanje pouzdanosti i valjanosti dostupnih informacija (dostupnost/prihvatljivost) i svijest o potrebi poštivanja etičkih načela kod interaktivnog korištenja IRT-a. Kulturno izražavanje -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti. Međuljudska i građanska kompetencija -Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p>

DEVETI RAZRED

U nastavi engleskog kao prvog stranog jezika u devetom razredu osnovne škole treba težiti **potpunom dostizanju nivoa A2.2 Evropskog okvira za strane jezike -CEFR.**

Ishodi učenja

Učenici će:

- moći izraziti pismeno i usmeno svoj stav u vezi sa datim temama dajući argumente za i protiv
- biti u mogućnosti da predstave i opišu sebe, članove svoje porodice i prijatelje, te mjesta i njihov izgled i karakterne osobine, te budu u mogućnosti da uporede, osjećanja i zanimanja, voditi duže dijaloge vezane za porodicu i dom, kako bi mogli voditi razgovore na istu temu u stvarnom životu
- biti u mogućnosti da opišu neki događaj iz prošlosti, izum ili proces kao i dopadanje i nedopadanje i slaganje i neslaganje.
- biti u mogućnosti da opišu izgled određenog predmeta ili bića, svoga mjesta/grada/domovine i prave usporedbu klimatskih prilika, običaja, kultura različitih zemalja, tradicije, naročito zemalja engleskog govornog područja, u usmenoj i pisanoj formi, kako bi se što bolje upoznali sa osobinama svoje bliže i dalje okoline
- biti u mogućnosti da imenuju, nabrajaju i opisuju svakodnevne aktivnosti, navode primjere dnevnih aktivnosti, da ih prodiskutuju i analiziraju, te da izraze svoje mišljenje i donesu zaključke, kako bi uočili sličnosti i razlike u načinu života
- biti u mogućnosti da imenuju i opisuju trenutne aktivnosti
- moći usavršiti vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu
- biti u mogućnosti da prepričaju slijed događaja, bilo da govore o svom životu ili je u pitanju slijed događaja iz priče, kako bi uočili uzročno-posljedične veze između različitih pojava i stvari
- moći postavljati pitanja i davati odgovore na lična pitanja kao i pitanja u vezi sa mišljenjem drugih
- moći tražiti, davati i slijediti uputstva
- moći pisati prijavu na dati oglas kao i kraći sastav/opis
- moći govoriti i pisati o dobrim i lošim stranama nečega u okviru date teme
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza vode anketu u vezi sa zadatom temom na osnovu čega će napisati izvještaj, članak ili usmeno izlagati.
- biti u mogućnosti da prezentuju rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema kako bi izrazili svoja mišljenja i stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- biti u mogućnosti da upoznaju, koriste i vrednuju različite izvore podataka, medije, tehnološke postupke i načine izražavanja prilikom izrade projekata što će doprinijeti njihovom cjelokupnom razvoju i omogućiti povezivanje individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim odgojno-obrazovnim područjima te njihovo integriranje u šire društvene i kulturne vrijednosne sisteme
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavaju razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji kao i drugi strani jezik
- moći koristiti javne usluge
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta
- moći sudjelovati u razgovoru na poznate teme, odgovarati na pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika,

- moći slušati tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije
- moći prepoznavati i pravilno koristiti oblike glagolskih vremena (Present Simple, Past Simple, Present Continuous, Past Continuous, Present Perfect, Past Perfect, Present Perfect Continuous, Future forms) te pogodbeni način-Zero, 1st, 2nd and 3rd Conditional, Reported Speech, Passive Voice, modalne glagole u rečenicama primjenjujući osnovna pravila njihove tvorbe i upotrebe.

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprečavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Programski sadržaji

1. Tematika

- **Učenje i školovanje** - osnovni vokabular, npr. važnost edukacije i cjeloživotnog učenja, samo-procjena, itd. Razlike između školskih sistema UK, USA i BiH.
- **Putovanja** - prošireni vokabular u odnosu na prethodni nivo neophodan za opisivanje mjesta, turističke destinacije u različitim zemljama, naročito u zemljama engleskog govornog područja
- **Slobodno vrijeme (Film, TV i Internet)** – upotreba vokabulara date tematike, opisivanje filmova, serija, uticaj Interneta, filma i TV medija na život tinejdžera, npr. upotreba Internet slenga kao i slenga u filmovima
- **Tradicija – mitovi, legende i praznovjerja** – mitovi i legende iz raznih zemalja sa naglaskom na zemlje regije, osnovni vokabular, urbane legende,
- **Ljudi i događaji iz prošlosti** - vokabular vezan uz znamenite ljude i događaje iz prošlosti te izume koji su promijenili svijet, sa osvrtom na BiH, npr. telefon, TV, Internet, itd.
- **Okoliš** – promjene u okolišu i zaštita, osnovni vokabular npr. efekat staklenika, emisije gasova, zagađenje vazduha, vode, tla, itd.
- **Zanimanja, karijere, profesionalna orijentacija** – značaj pravilnog odabira zanimanja i značaj profesionalne orijentacije u životu mladih, pisanje životopisa, osnovni vokabular uz upotrebu fraznih glagola i izraza kao sto su *set up, drop out, leave, apply for, free lance, give up, attend a training course, read, advert*, itd
- **Moja domovina** - vokabular vezan za geografsko-demografske podatke o BiH, opisivanje u okviru odabranog aspekta prikazivanja svoje domovine, integracija BiH u EU
- **Svijet budućnosti** - vokabular vezan uz predviđanja događaja i razvoja u budućnosti planete, razvoj tehnologije i nauke i njihov uticaj na živote ljudi

2. Funkcije i vještine

- usmenih i pismenih kompetencija u okviru zacrtanih ciljeva,
- uslovnih jezičnih vještina govora, slušanja, čitanja i pisanja

3. Gramatika

Glagoli:

- Present simple,
- Present continuous,
- Past simple,
- Past continuous,
- Present perfect,
- Past perfect,
- Present perfect continuous,

- Future forms,
- Passive voice,
- Reported speech,
- Conditionals (Zero, 1st, 2nd and 3rd)
- Modalni glagoli
- Zapovjedni način - sva lica jednine i množine
- Vezne glagole koji zahtjevaju dopunu pridjevom
- Glagoli iza kojih slijedi gerund i/ili infinitiv

Zamjenice:

- lične (padež subjekta i objekta)
- pokazne: this, that, these, those
- upitne: what, which, who, whose
- prisvojne (mine, his, hers, its, ours, yours, theirs)
- neodređene (somebody, anybody, nobody something, anything, nothing)
- odnosne zamjenice: who, which, that

Imenice:

- razlikovanje i upotreba jednine i množine imenica i imenica sa nepravilnom množinom vezanih uz tematska područja i pojedine osobitosti kod pisanja
- rod i broj
- izražavanje svojine - Possessive case ('s)

Pridjevi:

Opisni pridjevi vezani za tematska područja
 Komparacija pridjeva: pravilna i nepravilna
 Determinatori:

- članovi: a/an, the, zero
- prisvojni pridjevi
- pokazni pridjevi
- pridjevi neodređene količine i broja

Brojevi

- glavni brojevi

Idiomi

Word building - najčešći sufiksi i prefiksi

- Prilozi:** prošireniji obim priloga vezanih za tematska područja u odnosu na prethodni nivo
- mjesto (here, there, outside, upstairs...)
 - pravac/smjer (left, right, east, west...)

- vrijeme (yesterday, now, tomorrow, last year, just, ever, never...)
- način (easily, beautifully, fast, happily...)
- učestalost (occasionally, always, sometimes, usually...)
- količina, broj, stepen (much, little, once, twice, only, very, nearly, about)
- upitni (how, when, where, why)

Prijedlozi: proširenija upotreba prijedloga za mjesto i vrijeme vezanih za tematska područja u odnosu na prethodni nivo
 -mjesto, npr. in, on, under, behind, in front of, at, to, between, in the middle of, next to
 -vrijeme, npr. in, on, at

Veznici – upotreba veznika pri spajanju rečenica (so, because, but, however...)

Rečenica

Osnovni red riječi u potvrdnoj, odričnoj, upitnoj i zapovjednoj rečenici i složeniji **red riječi u odnosu na prethodni nivo**

U rečenicama također uvoditi u upotrebu:

- **Afikse**, u vezi s datim temama i gramatikom (scholarship, apprenticeship, irregular, indefinite, unpopular, unfair itd.)
- **Antonime**, u vezi s datim temama (reliable- unreliable, possible- impossible, moral – immoral itd.)
- **Složenice**, u vezi s datim temama (self- service, self – control itd.)
- **Kolokacije**, u vezi s datom temom (do some revision, take an exam, fail/pass an exam, fill in the application form, go for, itd.)
- **Ekvivalente prijevoda**, selektivno poređenje sa maternjim jezikom učenika i drugim stranim jezicima
- **Homografe** : koji se odnose na date teme npr. use (noun) i use (verb); record (noun) i record (verb) itd.

4. Vokabular

Koristi se pažljivo uravnotežen vokabular sa tematikom odnosno potrebama učenika koji obuhvata život u porodici, školi i u širem životnom okruženju. Učenje dovodi u korelaciju sa drugim predmetima koji učenici imaju u devetom razredu osnovne škole u svim situacijama kad je to izvodljivo, kao što su maternji jezik, strani jezik, fizika, biologija, hemija, likovna kultura, muzička kultura, matematika, vjeronauka odnosno religijska kultura. U vrijeme obilježavanja vjerskih praznika svih vjerskih zajednica u BiH za koje nema prikladnog gradiva u odabranom udžbeniku nastavnici, shodno vlastitoj procjeni, mogu ponuditi učenicima nastavne listove (handouts) sa pripremljenim nazivima praznika i adekvatnim dodatnim kulturološkim sadržajima. Treba imati u vidu da učenici ne gube motivaciju učenja stranog jezika zbog uvođenja novih dodatnih sadržaja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Učenje i školovanje	-prepoznati značaj edukacije i cjeloživotnog učenja -uporediti školske sisteme svoje domovine sa sistemima zemalja engleskog govornog područja	- usmeno reagovati na postavljena pitanja . - ponavljati riječi i rečenice nastavnika ili iste izgovorene sa CD-a. - voditi dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd.	Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj. Učenik: -slobodno odgovara na pozdrave

		<p>-demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreuranog teksta u smisaonu cjelinu).</p>	<p>-slobodno odgovara na pitanja -komunicira sa samopouzdanjem -prihvata različitosti -pokazati pozitivan odnos prema vlastitoj kulturi i kulturama drugih zemalja -dobrovoljno se javlja -suraduje s drugim učenicima -sluša zahtjeve -dobrovoljno čita -doprinosi radu u grupi - obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike -brani svoje mišljenje -adaptira se novonastaloj situaciji -prihvata odgovornost za svoj rad i ponašanje -inicira aktivnosti -ponaša se u skladu sa utvrđenim pravilima</p>
Putovanja	<p>-imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije kako bi mogao izraziti svoje preferencije -prepoznati, imenovati i opisati dijelove dana, godišnja doba, vremenske prilike i upoređivati ih -opisati putovanje i godišnji odmor - porediti određena mjesta i pisati kratke izvještaje</p>	<p>- postavljati i odgovarati na pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja. - reprodukovati dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente. -samostalno voditi dijaloge u okviru poznatih situacija. -sudjelovati u različitim dramaturzijama / dijalozima. - pisati kratke tekstove, lične poruke i dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika. -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte. -pjevat i pjesme, recitirati, igrati igrice.</p>	
Slobodno vrijeme (Film, TV i Internet)	<p>-prepričavati dijelove filma, serije i upoređivati ih -povezivati odgovarajuće dijelove tekstova u smislene cjeline</p>	<p>-slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd.) i verbalno</p>	

	<p>-pisati kratke kritičke osvrtne na omiljene filmove ili serije</p> <p>-analizirati uticaj filma, TV-a, Interneta na način života mladih ljudi</p>	<p>(ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica , davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd.)</p>	
<p>Tradicija – mitovi, legende i praznovjerja</p>	<p>- prepričati dijelove legendi, mitova ili praznovjerja</p> <p>- argumentovano diskutovati o sličnostima ili razlikama između naše zemlje i zemalja engleskog govornog područja</p> <p>- prepoznati o kojoj se legendi ili mitu radi na osnovu opisa ili ilustracija</p>	<p>-slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd.) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica , davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd.)</p> <p>- povezivati ponuđene riječi u rečenici</p> <p>-primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije</p> <p>- izlaganje na zadatu temu</p>	
<p>Moja domovina</p>	<p>-opisati i uporediti svoju domovinu s drugim zemljama</p> <p>-opisati klimatske prilike, geografski položaj, floru i faunu svoje zemlje</p> <p>- nabrojati članice i pojmove EU i analizirati potrebu integracije BiH u EU</p>	<p>-prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik</p> <p>-pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling)</p> <p>- povezivati ponuđene riječi u rečenici</p> <p>-primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije</p> <p>-pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika,</p>	
<p>Okoliš</p>	<p>- prepoznati i upotrebljavati riječi, fraze i rečenice koje se odnose na zaštitu životne sredine</p> <p>- analizirati značaj i potrebu preduzimanja mjera za zaštitu okoliša</p>	<p>- povezivati ponuđene riječi u rečenici</p> <p>-dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici,</p> <p>-primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije</p> <p>-slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu,povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd.) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica , davanjem</p>	

		<p>kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd.)</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazivati razumijevanje govora normalne brzine i artikulacije poznate tematike -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije - izlaganje na zadatu temu - izrada postera ili projekta na zadanu temu 	
Ljudi i događaji iz prošlosti	<ul style="list-style-type: none"> - opisivati život ljudi iz prošlosti -navesti primjere značajnih osoba iz prošlosti i analizirati njihova postignuća -prepričati slijed događaja vezanih za značajan događaj iz prošlosti 	<ul style="list-style-type: none"> -pisati tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz malu pomoć nastavnika. -sudjelovati u dramatizacijama/ dijalozima -pokazivati razumijevanje govora normalne brzine i artikulacije poznate tematike -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje teksta poznate tematike -prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik -pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling) 	
Zanimanja, karijere, profesionalna orijentacija	<ul style="list-style-type: none"> -opisati i nabrojati zanimanja - usporediti pojedina zanimanja prilikom odlučivanja za buduću profesiju -analizirati uzročno-posljedičnu vezu između znanja, sposobnosti, interesovanja i izbora buduće profesije 	<ul style="list-style-type: none"> -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičkih funkcija - povezivanje i predviđanje - kratki izvještaj i prezentacija - vođenje debate ili intervjua - vođenje dijaloga 	

Svijet budućnosti	<ul style="list-style-type: none"> - dati primjer i analizirati budući život -porediti sadašnji sa budućim životom -objasniti značaj razvoja tehnologije i nauke -diskutovati o dobrim i lošim stranama ubrzanog tehnološkog napretka 	<ul style="list-style-type: none"> - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi kratke dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramaturzijama / dijalozima -pisati tekstove, lične poruke i dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati projekte 	
--------------------------	---	---	--

Međupredmetna povezanost

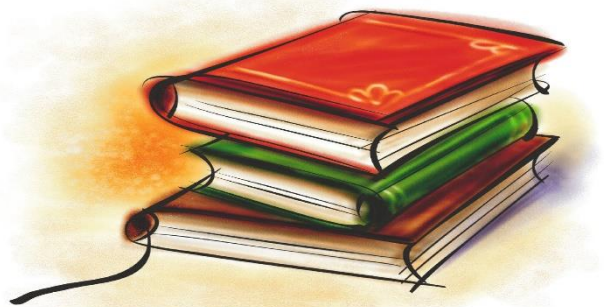
Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje Govorenje Gramatika Čitanje Pisanje Vokabular	Historija Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura Njemački jezik	Učenje i školovanje	Međuljudska i građanska kompetencija -Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji. -Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima. Komuniciranje na maternjem jeziku -Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvatanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja. -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja. -Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. -Razvijanje ljubavi prema književnosti. -Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji Učiti kako se uči -Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijjskih poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.) Komuniciranje na stranom jeziku -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju. -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.).

			<p>-Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori).</p> <p>-Svijest o društvenim konvencijama i kulturnim aspektima i promjenjivosti jezika u različim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.</p>
<p>Matematika</p> <p>Geografija</p> <p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Religijska kultura/Vjeronauka</p> <p>Likovna kultura</p> <p>Muzička kultura</p> <p>Njemački jezik</p>	<p>Putovanja</p>	<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj).</p> <p>-Spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza.</p> <p>- Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji.</p> <p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvatanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.</p> <p>- Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>- <i>svijest o kulturnoj i jezičkoj različitosti Europe;</i></p> <p>- <i>svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih faktora u svakodnevnom životu.</i></p> <p>-<i>Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija;</i></p> <p>- <i>Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti.</i></p> <p>-Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju;</p> <p>-Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život;</p> <p>-Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštovanje različitosti.</p> <p>Učiti kako se učiti</p> <p>-Saznanje o raspoloživim mogućnostima obrazovanja i izobrazbe te načinu kako različite odluke tijekom obrazovanja i izobrazbe dovode do različitih karijera.</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <p>-Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima.</p> <p>-Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju.</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.).</p> <p>-<i>Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori).</i></p> <p>-Svijest o društvenim konvencijama i kulturnim aspektima i promjenjivosti jezika u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora</p>	
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Slobodno vrijeme (Film, TV i Internet)</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <p><i>Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</i></p> <p>-Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku .</p>	

<p>Matematika</p> <p>Geografija</p> <p>Njemački jezik</p>		<p>-Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p> <p>-Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p> <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji.</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <p>-Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima.</p> <p>-Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju.</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.).</p> <p>-Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori).</p> <p>-Svijest o društvenim konvencijama i kulturnim aspektima i promjenjivosti jezika u različim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.</p>
<p>Historija</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Religijska kultura/Vjeronauka</p> <p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Matematika</p> <p>Hemija</p>	<p>Moja domovina</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje.</p> <p>-Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p> <p>-Sklonost ka postizanju kompromisa.</p> <p>-Integritet.</p> <p>-Probojnost.</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>-<i>Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</i></p> <p>-Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima i izvedbama na osnovu široke definicije kulture.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji.</p> <p>-Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji.</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <p>-Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima.</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.</p> <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.</p> <p>-Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvo (vrijednosti, moralna pitanja (kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj).</p>	
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Tradicija – mitovi, legende i praznovjerja</p> <p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <p>-Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</p> <p>-Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku .</p> <p>-Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p> <p>-Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p>	

<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Informatika</p> <p>Historija</p> <p>Njemački jezik</p>	<p>Okoliš</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku . -Skлонost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p> <p>Digitalna kompetencija Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta; Sposobnost korištenja IRT-a kao potpore kritičkom razmišljanju; kreativnost i inovativnost u raznim kontekstima kod kuće, u slobodno vrijeme i na poslu. Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta;</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. Svijest i razumijevanje nacionalnog kulturnog identiteta u interakciji s kulturnim identitetom Europe i ostatka svijeta;</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku -Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd.). Poznavanje osnovnih karakteristika različitih stilova i registara govornog i pisanog jezika (formalni, neformalni, novinarski, kolokvijalni, itd.</p>
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Matematika</p> <p>Geografija</p> <p>Historija</p> <p>Informatika</p> <p>Likovna kultura</p>	<p>Ljudi i događaji iz prošlosti</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku -Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku -Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd.). Poznavanje osnovnih karakteristika različitih stilova i registara govornog i pisanog jezika (formalni, neformalni, novinarski, kolokvijalni, itd.)</p> <p>Učiti kako se uči -Znanje i razumijevanje vlastitih metoda učenja, prednosti i nedostataka vlastitih vještina i kvalifikacija</p> <p>Digitalna kompetencija -Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta;</p>
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Zanimanje, karijera i profesionalna orijentacija</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku -Vještine potrebne za korištenje pomoćnih sredstava (poput bilješki, shema, karata) s ciljem proizvodnje, predstavljanja ili razumijevanja složenih tekstova u pisanom ili usmenom obliku (govori, razgovori, upute, intervjui, rasprave, itd). -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.</p>

	Hemija Biologija Građansko obrazovanje Historija Geografija	Svijet budućnosti	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa. -Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj). Kulturno izražavanje -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti. -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju Međuljudska i građanska kompetencija -Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče raznim društvima.
--	---	---------------------------------------	--

KURIKULUM

3. ENGLSKI JEZIK ZA VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole DRUGI STRANI JEZIK

Uloga i značaj: Učenje stranog jezika pruža učenicima šansu da prihvataju različitosti i da imaju više poštovanja prema drugima. Iskustvo učenja stranog jezika će povećati svijest učenika prema jeziku., te može imati pozitivan uticaj na opći razvoj. Nastava i učenje stranog jezika pomaže i doprinosi učeničkom intelektualnom i socijalnom razvoju. Učenje stranog jezika kod učenika razvija svijest da je jezik jedan od najvažnijih elemenata druge kulture koja je jednako vrijedna kao i njegova vlastita.

Znanje engleskog jezika danas predstavlja vid osnovne pismenosti, prijeko potrebne za međunarodne kontakte, naučna istraživanja, obavijesti i komunikacije putem elektroničkih tehnologija te da služi kao instrument za sticanje znanja.

Uloga nastave engleskog jezika je veoma značajna u svijetu interkulturalnih, indisciplinarnih i globalnih zbivanja. Zbog toga je važno da rani početak učenja engleskog jezika zauzima posebno mjesto u nastavnom planu i programu za osnovnu školu. Engleski jezik je vodeći strani jezik koji se izučava u svim zemljama, a istovremeno je zvanični i radni jezik svih relevantnih međunarodnih institucija i organizacija.

	Fond sati																	
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX	
Razredi	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	70	2	70	2	70	2	64	2
Trijade	70									204								
Ukupno	274																	

Opšti cilj

Cilj učenja engleskoga jezika je osposobljavanje učenika za aktivno i pozitivno življenje u savremenom svijetu i adekvatno reagiranje na zahtjeve i izazove koji se neprestano mijenjaju. Učenjem se istovremeno pruža pomoć roditeljima i društvu u cjelini u obrazovanju i odgoju djece. Uvođenje nastave engleskog jezika kao obaveznog predmeta u prvom i drugom razredu devetogodišnje osnovne škole pospješuje elementarno upoznavanje različitih kultura u zemljama engleskog govornog područja, priprema učenike za cjelovito kvalitetnije obrazovanje i rano uspješno uključivanje u svjetsku školsku odnosno akademsku zajednicu.

- Razvijati jezične kompetencije kod učenika;
- Upoznati kulturu naroda čiji se jezik izučava i pozitivan stav prema različitostima;
- Razviti motivaciju za učenje jezika i zadovoljstvo u učenju;
- Razviti samopouzdanje i samopoštovanje;
- Razviti i poduprijeti radoznalosti, samostalnosti i kreativnosti;
- Razviti sposobnost slušanja, pažnje i praćenja logičkog smisla;
- Razviti i poduprijeti kontinuitet u učenju jezika kao temeljno načelo.

ISHODI UČENJA PO TRIJADAMA:

Druga trijada:

Nastavna područja / oblasti	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none">- pozitivno se postaviti prema aktivnom slušanju na stranomu jeziku i nastojati prevladati strah od nerazumijevanja- uočiti najosnovnije posebnosti izgovora i intonacije stranoga jezika.- primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i upravljanje slušanjem te najosnovnije- strategije suradničkoga i individualnoga učenja- upotrebljavati popis riječi u udžbeniku te upoznati i koristiti se, samostalno ili uz pomoć, različitim izvorima, uključujući i elektroničke medije.- globalno i selektivno odrediti značenje vrlo jednostavnih iskaza i tekstova vezanih uz svakodnevni život i neposredno okruženje ako su izneseni vrlo polako i jasno te prepoznati najosnovnije namjere sugovornika- primjerenim verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati razumijevanje vrlo jednostavnih slušnih poticaja.- aktivnim sudjelovanjem i primjerenim reakcijama pokazati razumijevanje i zadovoljstvo slušanjem- reagovati na osnovni sadržaj raznih vrlo jednostavnih tekstova i poticaje sadržane u njima- verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati pozitivan odnos prema slušanju raznovrsnih vrlo jednostavnih tekstova.- slušanjem uočiti vrlo jednostavne činjenice o zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem- prepoznati najosnovnije obrasce uljudnoga ophođenja na stranomu jeziku- uočiti važnost poštivanja vlastite i drugih kultura na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima

<p>Čitanje i razumijevanje</p>	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozitivno se postaviti prema čitanju na stranomu jeziku i prevladati strah od nerazumijevanja - čitati s pozornošću i održati pozornost na određeno vrijeme - uočiti najosnovnije posebnosti pravopisa stranoga jezika te primijeniti najosnovnija pravila pravopisa - pri glasnu čitanju identificirati razliku između pisanja i izgovora učestalih riječi. - primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i upravljanje čitanjem te najosnovnije strategije saradničkoga i individualnoga učenja - upotrebljavati popis riječi u udžbeniku te upoznati i koristiti se, samostalno ili uz pomoć, različitim izvorima pisanih tekstova, uključujući i elektroničke medije. - globalno i selektivno čitati i prevoditi kratke, vrlo jednostavne tekstove vezane uz svakodnevni život i neposredno okruženje. - pronaći bitne informacije iz kratkih izvornih i didaktičkih tekstova. - verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati radoznalost i želju za čitanjem - čitati, samostalno i/ili uz pomoć, različite vrste vrlo jednostavnih tekstova. - čitanjem vrlo kratkih tekstova na stranomu jeziku uočiti i usvojiti jednostavne činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem. - na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i stranih kultura - prepoznati humanističke vrijednosti kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija.
<p>Govor</p>	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozitivno se postaviti prema govorenju na stranomu jeziku i nastojati prevladati strah od grešaka - uočiti najosnovnije posebnosti izgovora i intonacije stranoga jezika te pravilno artikulirati glasove, - izgovarati i naglašavati riječi i fraze te poštivati ritam i intonaciju vrlo jednostavnih izraza - uočiti najosnovnije razlike između pisanja i izgovora vrlo jednostavnih izraza - primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i upravljanje govorenim iskazima te najosnovnije strategije suradničkoga i individualnoga učenja samostalno ili uz pomoć, upotrebljavati udžbeničke rječnike te različite druge izvore, uključujući elektroničke medije. - vrlo jednostavno verbalno reagirati na slušne, pisane i slikovne poticaje - vrlo jednostavnim jezikom, samostalno ili uz pomoć, sudjelovati u različitim oblicima govorne produkcije i interakcije. - pokazati interes za govorenje na stranomu jeziku te primjerenim verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati razumijevanje i zadovoljstvo govorenjem - govorenjem i/ili pjevanjem vrlo kratkih tekstova različitih vrsta osjetiti zadovoljstvo u učenju stranoga jezika te verbalnim i neverbalnim sredstvima pokazati radoznalost i kreativnost u jezičkom izražavanju. - u govorenim iskazima koristiti se činjenicama o životu u zemljama jezika koji se uči - koristiti najosnovnije obrasce uljudnoga ophođenja na stranomu jeziku - na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i drugih kultura - prepoznati humanističke vrijednosti, kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija.

<p>Pisanje</p>	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozitivno se postaviti prema pisanju na stranomu jeziku - uočiti neke najosnovnije razlike između govornoga i pisanoga teksta te razlike u pisanju na stranomu i maternjem jeziku - primjenjivati najosnovnija pravopisna pravila na stranomu jeziku. - primjenjivati najosnovnije strategije za planiranje i ostvarivanje pisanih tekstova te najosnovnije - strategije suradničkoga i individualnoga učenja - upotrebljavati popis riječi u udžbeniku te upoznati i koristiti se, samostalno ili uz pomoć, različitim izvorima, uključujući i elektroničke medije. - vrlo jednostavnim jezikom samostalno ili uz pomoć napisati vrlo kratak i vrlo jednostavan tekst uključujući i tekstove u svakodnevnoj komunikaciji - pisati vrlo jednostavne tekstove, i to na različitim stupnjevima samostalnosti: prepisati, dopuniti tekst, pisati prema slušnom, pisanom ili slikovnom primjeru. - aktivno sudjelovati u pisanju raznovrsnih vrlo jednostavnih tekstova i pokazati zadovoljstvo pisanjem - identificirati potrebu navike pisanja u svakodnevnoj komunikaciji - pisati i/ili ilustrirati kratke tekstove i time osjetiti zadovoljstvo u učenju stranoga jezika te verbalnim i neverbalnim sredstvima pokazati radoznalost i kreativnost u jezičnom izražavanju. - u pisanju upotrebljavati jednostavne činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem - koristiti i imitirati najosnovnije obrasce uljudnoga ophođenja pisanjem na stranomu jeziku te napisati vrlo kratak tekst u svakodnevnoj komunikaciji u skladu sa pravilima kulture jezika koji se uči - na vrlo jednostavnim konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i stranih kultura - prepoznati humanističke vrijednosti kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija.
-----------------------	---

Treća trijada:

Nastavna područja / oblasti	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none">- izgraditi pozitivan odnos prema aktivnomu slušanju na stranom jeziku i samopouzdanje pri slušanju- uočiti i i pokazati razumijevanje posebnosti izgovora i intonacije stranoga jezika te savladati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina stranoga jezika u odnosu na maternji jezik.- primjenjivati odgovarajuće kognitivne, metakognitivne i društveno-afektivne strategije za planiranje i upravljanje slušanjem- samostalno se koristiti različitim izvorima na stranom jeziku, uključujući elektroničke medije i obrazovne programe- primijeniti strategije kooperativnog i individualnog učenja te oblike samoprocjene i međusobne procjene- pokazati razumijevanje i tumačiti dobivene informacije.- globalno i selektivno pokazati razumijevanje različite jednostavne i nešto složenije tekstove vezane uz svakodnevni život i neposredno okruženje ako su izneseni polako i jasno te prepoznati namjere sugovornika- primjerenim verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati razumijevanje jednostavnih i nešto složenijih slušnih poticaja.- aktivnim sudjelovanjem i primjerenim reakcijama pokazati razumijevanje i zadovoljstvo slušanjem- pratiti sadržaj raznih jednostavnih i nešto složenijih slušnih i slušno-vidnih književnih i neknjiževnih tekstova te reagirati na poticaje sadržane u njima- verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati radoznalost i pozitivan odnos prema slušanju raznovrsnih jednostavnih i nešto složenijih tekstova.- slušanjem uočiti jednostavne činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem- usvojiti osnovne obrasce uljudnoga ophođenja na stranomu jeziku- na konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite i drugih kultura- izgraditi pozitivan stav prema humanističkim vrijednostima kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija te osvijestiti važnosti aktivna i odgovorna sudjelovanja u pitanjima bitnima za zajednicu.

**Čitanje i
razumijevanje**

Učenik će moći:

- izgraditi pozitivan odnos prema čitanju na stranomu jeziku i samopouzdanje pri čitanju
- čitati s pozornošću i održati pozornost tijekom čitanja
- ovladati pravopisnim pravilima na stranomu jeziku te rečeničnom intonacijom pri glasnu čitanju.
- primjenjivati odgovarajuće kognitivne, metakognitivne i društveno-afektivne strategije za planiranje i upravljanje čitanjem
- služiti se udžbeničkim i dvojezičnim rječnicima te različitim izvorima pisanih tekstova, uključujući i elektroničke medije i obrazovne programe
- primijeniti strategije suradničkoga učenja te oblike samoprocjene i međusobne procjene.
- globalno, selektivno i detaljno pokazati razumijevanje kraćih jednostavnih i nešto složenijih izvornih i didaktičkih tekstova o poznatim temama u kojima se koristi uobičajeni svakodnevni vokabular
- tumačiti dobivene informacije te kritički procijeniti njihov sadržaj i namjere autora
- uočiti osnovne značajke različitih vrsta tekstova.
- verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati radoznalost i želju za čitanjem
- odabrati i sa zanimanjem samostalno čitati različite vrste jednostavnih i nešto složenijih književnih i neknjiževnih, izvornih i didaktičkih tekstova u prozi ili stihovima te osjetiti zadovoljstvo u čitanju na stranome jeziku
- povezati tekst s vlastitim iskustvom i znanjem o svijetu.
- čitanjem kraćih tekstova na stranomu jeziku usvojiti jednostavne činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem
- na konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i drugih kultura
- izgraditi pozitivan stav prema humanističkim vrijednostima kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija te osvijestiti važnosti aktivna i odgovorna sudjelovanja u pitanjima bitnima za zajednicu.

<p>Govor</p>	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izgraditi pozitivan odnos prema govorenju na stranomu jeziku i samopouzdanje u govorenju - uočiti posebnosti izgovora i intonacije stranoga jezika te pravilno artikulirati glasove, izgovarati i naglašavati riječi i fraze te poštivati ritam i intonaciju jednostavnih i nešto složenijih izričaja - uočiti razlike između pisanja i izgovaranja jednostavnih i nešto složenijih izričaja. - primjenjivati odgovarajuće kognitivne, metakognitivne i društveno-afektivne strategije pri ostvarivanju govorenih iskaza kao i strategije suradničkoga i individualnoga učenja - koristiti udžbeničke i dvojezične rječnike te služiti se različitim izvorima, uključujući i elektroničke medije i obrazovne programe - verbalno reagirati na različite jednostavne i nešto složenije slušne, pisane i slikovne poticaje vezane uz svakodnevni život i neposredno okruženje služeći se pritom prikladnim jednostavnim jezičnim strukturama - tumačiti dobivene informacije i na temelju njih samostalno zaključivati te jednostavno obrazložiti vlastiti stav - samostalno, ili uz pomoć, sudjelovati u različitim oblicima govorne produkcije i interakcije služeći se pritom jednostavnim i nešto složenijim jezikom. - pokazati interes za govorenje na stranomu jeziku te primjerenim verbalnim i neverbalnim reakcijama pokazati razumijevanje i zadovoljstvo govorenjem - govorenjem i/ili pjevanjem i/ili dramatizacijom kraćih tekstova različitih vrsta osjetiti zadovoljstvo u učenju stranoga jezika te verbalnim i neverbalnim sredstvima pokazati radoznalost i kreativnost u jezičnomu izražavanju - sudjelovati u nizu suradničkih govornih aktivnosti smještenih u stvarni kontekst jezika koji se uči te pritom izraziti svoja iskustva, osjećaje i vlastito mišljenje. - u govorenim iskazima koristiti se usvojenim činjenicama o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem - primjenjivati osnovne obrasce uljudnoga ophođenja na stranome jeziku - na konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i drugih kultura - izgraditi pozitivan stav prema humanističkim vrijednostima kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija te osvijestiti važnosti aktivna i odgovorna sudjelovanja u pitanjima bitnima za zajednicu.
---------------------	---

<p>Pisanje</p>	<p>Učenik će moći:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izgraditi pozitivan odnos prema pisanju na stranomu jeziku i samopouzdanje pri pisanju - uočiti razlike između govorenih, jednostavnih i nešto složenijih pisanih tekstova te razlike u pisanju na stranomu i maternjem jeziku - primjenjivati pravopisna pravila pri pisanju na stranomu jeziku. - primjenjivati odgovarajuće kognitivne, metakognitivne i društveno-afektivne strategije pri planiranju i ostvarivanju pisanih tekstova kao i strategije suradničkoga i individualnoga učenja - koristiti dvojezične rječnike te se koristiti različitim izvorima, uključujući i elektroničke medije i obrazovne programe. - napisati kraći tekst, uključujući i tekstove u svakodnevnoj komunikaciji, služeći se pritom jednostavnim i nešto složenijim jezičnim strukturama - pisati tekstove opisane u prethodnoj točki, i to na različitim stupnjevima samostalnosti: dopuniti, - pisati prema slušnomu, pisanomu ili slikovnomu predlošku, pisati slobodno - tumačiti dobivene informacije i na temelju njih samostalno zaključivati - izraziti svoja iskustva, osjećaje i vlastito mišljenje te ga obrazložiti. - pokazati interes za pisanje raznovrsnih tekstova i pokazati zadovoljstvo pisanjem - verbalnim i neverbalnim sredstvima pokazati radoznalost i kreativnost u jezičnomu izražavanju te steći naviku pisanja u svakodnevnoj komunikaciji. - u pisanju koristiti usvojene činjenice o životu u zemljama jezika koji se uči te ih usporediti s vlastitim životom i okruženjem - primjenjivati obrasce uljudnoga ophođenja pisanjem na stranomu jeziku te napisati kraći tekst u svakodnevnoj komunikaciji u skladu s uvriježenim pravilima kulture jezika koji se uči - na konkretnim primjerima uočiti važnost poštivanja vlastite kulture i drugih kultura - izgraditi pozitivan stav prema humanističkim vrijednostima kao što su prijateljstvo, suradnja, altruizam i tolerancija te osvijestiti važnosti aktivna i odgovorna sudjelovanja u pitanjima bitnima za zajednicu.
-----------------------	--

U nastavi engleskog jezika ne postoji stroga podjela po nastavnim područjima kao u nastavi maternjeg jezika, nego se nastavna područja prožimaju tokom jednog nastavnog sata.

DRUGA TRIJADA

ŠESTI RAZRED

U nastavi engleskog jezika u šestom razredu osnovne škole, kao prvoj godini učenja engleskog jezika, treba težiti dostizanju nivoa **A1.2 Zajedničkog evropskog okvira za jezike – CEFR (funkcionalno početno znanje)**.

Ishodi učenja

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti se u komunikaciji s drugima da bi stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja.
- biti u mogućnosti da broje do 100 da bi izrazili količinu i razlikovali jedninu od množine u usmenoj i pisanoj formi (girl-girls, boy-boys)
- moći upotrebljavati vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu
- imenovati i razlikovati osnovne boje, dijelove tijela, odjeću, obuću, hranu, predmete vezane za školu, porodicu i dom, prostorije u kući/stanu i namještaj da bi iste mogli prepoznati i klasifikovati po gore navedenim kategorijama.
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama.
- biti u mogućnosti da predstavite članove svoje porodice koristeći frazu „This is my...“ da bi istu mogli koristiti u svakodnevnoj komunikaciji i voditi kraće dijaloge vezane za porodicu i dom
- upotrebom jednostavnih pridjeva opisati izgled ili raspoloženje prijatelja ili članova porodice.
- upotrebljavati jednostavne jezičke fraze za izražavanje svakodnevnih i trenutnih aktivnosti i iste upotrijebiti prilikom opisa dnevnih rutina i trenutnih aktivnosti u usmenoj i pisanoj formi
- moći imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije kako bi mogli izraziti i uporediti svoja i interesovanja drugih ljudi
- moći prepoznati, imenovati i opisati dijelove dana, godišnja doba, vremenske prilike i upoređivati ih kako bi ih doveli u vezu sa svojim i aktivnostima drugih ljudi
- moći imenovati i opisati različite vrste hrane, nabrojati i opisati hranu i piće koju vole i koju ne vole, nabrojati dnevne obroke, dati primjer i prodiskutovati zdravu ishranu i zdrav način života, značaj bavljenja sportom i tjelesnim aktivnostima kao i značaj higijene za opće zdravlje, te porediti hranu i prehrambene navike u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja, kako bi formirali pravilan i pozitivan stav prema ishrani i zdravom načinu života
- moći imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole, napraviti raspored časova, pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, sposobnosti i dopuštenja, kako bi iste mogao koristiti u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima
- biti u mogućnosti da izraze svojinu koristeći izraz „I have got...“ i kombinovati ga sa usvojenim vokabularom iz već navedene tematike
- izražavati razliku između onog što vole i ne vole koristeći jezičnu frazu „I like/don't like...“ da bi mogli razviti svijest o međusobnim sličnostima i razlikama i zaključiti po čemu su slični ili različiti.
- moći prepoznati i izraziti vrijeme (puni sat) u usmenoj i pisanoj formi.
- moći odrediti položaj određenog predmeta u prostoru u usmenoj i pisanoj formi čime bi

- čitati i pisati riječi, frazei kraće rečenice.
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavaju razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik kako bi što
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta
- moći odgovarati na jednostavna pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika
- moći slušati kraće tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije
- moći čitati uputstva, kratke poruke i natpise, kraće tekstove, pjesme i priče koje ne prelaze ili neznatno prelaze njihov leksički fond
- moći koristiti izraze i rečenice u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, recitovati i pjevati poznate pjesme
- moći dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati i prezentirati jednostavne projekte
- moći prepoznati i razlikovati oblike glagolskih vremena (Present Simple i Present Continuous) i pravilno ih upotrebljavati u rečenicama primjenjujući osnovna pravila njihove tvorbe i upotrebe

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti:

Programski sadržaji

1. Tematika

- **Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje** - predstavljanje sebe i drugih, prepoznavanje i reagovanje na formalne i neformalne pozdrave (Izrazi i strukture: *My name is.../I am 11/12. I am from... ; Hello, Hi, Good afternoon...*)
- **Alfabet** - prepoznati i slovkati riječi, pisati riječi po diktatu
- **Brojevi** -izražavanje vremena, dani u sedmici i dijelovi dana, mjeseci u godini i godišnja doba, glavni brojevi 1-100, čitanje telefonskih brojeva. (Izrazi i strukture: *What's the time? It's 12 o'clock. In the afternoon/ morning/ evening, on Friday, in August/ spring, at midnight/ noon/ 6 o'clock. What is your /your best friend's telephone number?*)
- **Porodica i prijatelji** - predstavljanje i opis sebe, članova uže i šire porodice i prijatelja, njihov izgled i karakterne osobine i osjećanja, raspoloženja, uz uvođenje pojedinih naziva za zanimanja, boje, dijelovi tijela, odjeća (Izrazi i strukture: *This is... My name /Her name is ... She is 9 /10. She has got short/long hair. He is tall /short. He can ride a bike His birthday is in June. He likes football.. I've got a small/big family. I live with my mother, my father..., My mum /dad is / a cook/ a police officer/ a dentist/ a secretary...I've got a lot of friends. I've got/ He's got/ She's got a pet. I'm good at..., He/ She is/ isn't tall/ thin/ naughty. .. to be/ have/ have got).*
- **Moj dom** - usvajanje vokabulara i opisivanje kuće/stana/ soba/namještaja; izražavanje odnosa u prostoru. (Izrazi: *My/Her/His house/flat is small/big. There is a hall, a living room... There is a bed/a desk in his/my room. There are some posters on the wall. Prepositions: in, on, under.. I live in a flat. There are three chairs in the kitchen. There is a ball in my house. Are there bunk beds in your room? -No, there aren't. Where do you live?- I live in a house..*
- **Moja okolina** - opisivanje svoga mjesta/grada/domovine i usporedba sa zemljama engleskoga govornog područja – vremenske prilike, običaji, kultura, usvajanje rječnika vezanog uz biljke i životinje -opisivanje mjesta, pojava, životinja iz bliže i dalje okoline (Izrazi i strukture: *The pig has four legs / one tail. The dog is black/ small/ strong. The rabbit can run fast /jump high.*)
- **Svakodnevni život** – opisivanje svakodnevnih radnji i dnevnih rutina (Izrazi i strukture: *daily routine, I go to school/ have breakfast, do my homework.... means of transport*)
- **Slobodno vrijeme i zabava** - imenovanje slobodnih aktivnosti, sportova, hobija, dijelova dana, godišnjih doba, opisivanje vremenskih prilika, putovanja i godišnjih odmora (Izrazi i strukture: *How do you spend your free time? What do you usually do in the afternoon /evening/ at three? I like/ don't like playing football. I play football on Mondays and Wednesdays. I go skiing in winter.)*

- **Zdravlje i ishrana** - imenovanje obroka i nekih vrsta hrane i pića, razgovor o zdravoj ishrani i zdravom načinu života, poređenje hrane i prehrambenih navika u našoj zemlji i u zemljama engleskog govornog područja, bavljenje sportom i tjelesnim aktivnostima, higijena)

Izrazi i strukture: *I have breakfast at 8 in the morning. I eat pizza. I drink milk. Ann has toast/spaghetti for breakfast/lunch. I like tea. I don't like juice.*

- **Škola** - nastavni predmeti, raspored časova, ponavljanje dana u sedmici, izražavanje naredbi, imenovanje predmeta u učionici, izražavanje odnosa u prostoru, postavljanje pitanja za broj. (Izrazi i strukture: *What is your favourite/least favourite subject? When do you have English/Maths...? On Mondays. Can you spell your name? be good/bad at/be best in. I like/don't like geography/science... My sister is writing her homework now. Have you finished the exercise? I am in the classroom. My English teacher is... There is a chair... There are 10 boys in the playground. How many pupils are there? In/on/under/in front of, behind*)

- **Porodični praznici i blagdani** - čestitanje i pjevanje/ili recitiranje prigodne pjesmice - prema kalendaru, navođenje nekih tipičnih aktivnosti, pisanje čestitke, pozivnica, običaji vezani uz proslavu rođendana, Božića, Uskrsa, Bajrama i Hanuke u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja, proslava Valentinova, pisanje prigodnih poruka za Valentinovo, Halloween (Izrazi i strukture: *Happy Halloween! Come to my Halloween party! Trick or treat! Merry Christmas, Happy New Year Christmas tree, candles, presents Happy Valentine's Day Happy Easter, Easter bunny, Easter eggs.*)

2. Funkcije i vještine

- usmenih i pismenih kompetencija u okviru zacrtanih ciljeva,
- uslovnih jezičnih vještina govora, slušanja, čitanja i pisanja

3. Gramatika

Imenice:

- vlastite, opće,
- razlikovanje i upotreba jednine i množine imenica i nekih primjera nepravilne množine vezanih uz tematska područja (child, man, woman)
- izražavanje svojine - Possessive ('s) - (John's, Mary's)

Zamjenice:

- lične (padež subjekta i objekta)
- pokazne: this, that, these, those
- upitne: what, which, who, whose

Pridjevi:

Determinatori:

- članovi: a/an, the, zero
- prisvojni pridjevi :my, your, his, her, our, their
- pokazni pridjevi: this (girl), that (boy), these (girls), those (boys)
- opisni pridjevi vezani za tematska područja npr. sad, happy, nice, bad, good, fine, tired, scared, hungry, thirsty

Glagoli:

- Present Simple (potvrdni, odrični, upitni oblik)
- Present Continuous (potvrdni, odrični, upitni oblik)

- Pomoćni glagol *to be* (Present simple)
- Modalni glagol *can* (potvrdni, odrični, upitni oblik)

Prilozi za:

- mjesto, npr. here, there,
- vrijeme, npr. today, now, itd.

Prijedlozi za:

- mjesto, npr. in, at
- vrijeme, npr. at, on, in, under

Brojevi

- glavni brojevi do 100

Rečenica

Osnovni red riječi u potvrdnoj, odričnoj, upitnoj i zapovjednoj rečenici.

Konstrukcije : There is a/There are some...Is there a...? Are there any...?

U rečenicima postepeno uvoditi u upotrebu:

- Afikse**, u vezi s datim temama i gramatikom (npr. -s, -ing)
- Antonime**, u vezi s datim temama (happy- sad, hungry- thirsty, clean - dirty)
- Složenice**, u vezi s datim temama (npr. cupboard, wardrobe, shop-window, bus-stop, phone-box)
- Kolokacije**, u vezi s datim temama (, npr. make noise, have breakfast/lunch/dinner, turn on/off the radio/ the television, miss the bus)

4. Vokabular

Koristi se pažljivo uravnotežen vokabular sa tematikom odnosno potrebama učenika koji obuhvata život u porodici, školi i u širem životnom okruženju. Učenje dovoditi u korelaciju sa drugim predmetima koji učenici imaju u šestom razredu osnovne škole u svim situacijama kad je to izvodljivo, kao što su likovna kultura, muzička kultura, maternji jezik, matematika, biologija, geografija, historija, vjeronauka odnosno religijska kultura. U vrijeme obilježavanja vjerskih praznika svih vjerskih zajednica u BiH za koje nema prikladnog gradiva u odabranom udžbeniku nastavnici, shodno vlastitoj procjeni, mogu ponuditi učenicima nastavne listove (handouts) sa pripremljenim nazivima praznika i adekvatnim dodatnim kulturološkim sadržajima. Treba imati u vidu da učenici ne gube motivaciju učenja stranog jezika zbog uvođenja novih dodatnih sadržaja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje	Učenici će moći: -identifikovati pozdrave - pozdravljati naformalan/neformalan način - predstaviti sebe ili druge - reći koliko imaju godina	Učenici će moći: - prepoznati i odgovoriti na pozdrave - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD plejera - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, - glumiti itd.	Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaje. Učenik: -slobodno odgovara na pozdrave -slobodno odgovara na pitanja -komunicira sa samopouzdanjem
Abeceda	-prepoznati i slovakati riječi -pisati riječi po diktatu	-demonstrirati vještinu spelovanja/ slovkanja - demonstrirati vještinu pisanja prema slovkanju	-prihvata različitosti -pokazati pozitivan odnos prema vlastitoj kulturi i kulturama drugi zemalja
Brojevi	-reći koliko je sati -nabrojati dane u sedmici i mjeseci u godini -prepoznati i pravilno izgovoriti brojeve od 1 do 100 te samostalno brojati	-slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica, davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd)	-dobrovoljno se javlja -suraduje s drugim učenicima -sluša zahtjeve -dobrovoljno čita -doprinosi radu u grupi - obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike -brani svoje mišljenje
Porodica i prijatelji	-predstaviti sebe i članove svoje porodice i prijatelje - opisati članove svoje porodice i prijatelje - koristiti opisne pridjeve prilikom opisivanja te izražavati raspoloženja i stanja - imenovati osnovne odjevne predmete, glavne dijelove tijela - koristiti nazive pojedinih zanimanja prilikom opisa članova porodice	- povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije	-inicira aktivnosti -ponaša se u skladu sa utvrđenim pravilima

Moj dom	<ul style="list-style-type: none"> -nabrojati prostorije u kući ili stanu kao i dijelove namještaja -opisati prostor u kojem žive koristeći usvojene izraze i prijedloge za mjesto -kombinirati usvojeni vokabular i gramatiku za sastavljanje rečenica -izražavati svakodnevne aktivnosti 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazivati razumijevanje govora normalne brzine i artikulacije poznate tematike -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike -prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik -pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling) 	
Moja okolina	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati riječi, fraze i kraće rečenice i reagovati na odgovarajući način -opisati izgled određenog predmeta ili bića, svoga mjesta/grada/domovine i praviti poređenja -usporediti vremenske prilike, običaje, kulturu različitih zemalja -imenovati i opisati životinje iz bliže i dalje okoline -locirati predmete i bića -Izražavati trenutne aktivnosti - imenovati pojedine domaće i divlje životinje 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati, razlikovati, razumjeti i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine engleskoga jezika prema zvučnom uzorku -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičnih funkcija 	

Škola	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole -napraviti raspored časova -pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja s nekim/nečim i sposobnosti u dijalozima s nastavnikom i drugim učenicima -imenovati aktivnosti vezane za školu i nastavu -locirati predmete u prostoru - brojati ljude i predmete (How many ... are there?) - identifikovati i interpretirati molbe i zapovijedi -identificirati i razlikovati trenutne i svakodnevne radnje -povezivati rečenice u smislenu kratku cjelinu -locirati riječi koje traže u rječniku, -identifikovati pojedine odrednice i simbole u rječniku -označiti traženu riječ ili značenje 	<ul style="list-style-type: none"> - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi kratke dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramaturzijama / dijalozima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz pomoć nastavnika, dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte -pjevati pjesmice, recitirati, igrati igrice 	
Svakodnevni život	<ul style="list-style-type: none"> - reći koliko je sati - nabrojati dane u sedmici - izraziti: sposobnost/nеспособnost da nešto urade (I can ... I can't -izraziti ideju posjedovanja (John's book, my house) - imenovati, nabrojati, i opisati svakodnevne aktivnosti -navesti primjere svojih dnevnih aktivnosti -imenovati pojedine vrste hrane i pića -imenovati obroke 	<ul style="list-style-type: none"> - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja -učestvovati u kraćim dramaturzijama/ dijalozima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz pomoć nastavnika, dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte -pjevati pjesmice, recitirati, igrati igrice 	

Slobodno vrijeme i zabava	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati slobodne aktivnosti, sportove, hobije, dijelove dana, godišnja doba -opisivati vremenske prilike, putovanja i godišnje odmore 	<ul style="list-style-type: none"> -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -samostalno voditi kratke dijaloge u okviru poznatih situacija -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz pomoć nastavnika, dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte 	
Zdravlje i ishrana	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati obroke i neke vrste hrane i pića, - razgovorati o zdravoj ishrani, zdravom načinu života i higijeni -porediti hranu i prehrambene navike u našoj zemlji i u zemljama engleskog govornog područja -uočiti značaj bavljenja sportom i tjelesnim aktivnostima 	<ul style="list-style-type: none"> - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja -učestvovati u kraćim dramtizacijama/ dijalogima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz pomoć nastavnika, dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte -pjevati pjesmice, recitirati, igrati igrice 	
Praznici i blagdani	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati, imenovati i opisati glavne karakteristike određenog praznika - uporediti običaje vezane za proslavu porodičnih praznika i blagdana u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja 	<ul style="list-style-type: none"> -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -učestvovati u kraćim dramtizacijama/ dijalogima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz pomoć nastavnika, dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte 	

Didaktičko – metodičke napomene

Šesti razred je početak nove etape u učenju prvog stranog jezika, ali i vrijeme početka učenja drugog stranog jezika. S obzirom na to da djeca imaju iskustvo u učenju prvog stranog jezika, njega svakako treba iskoristiti i u usvajanju novog – drugog stranog jezika.

U savladavanju novog stranog jezika obradit će se veliki broj istih onih tema koje su predviđene u prvim godinama učenja prvog stranog jezika, no pristup je različit zbog različitih uzrasta u kojima sepočinje sa učenjem prvog odnosno drugog stranog jezika. Na ovom uzrastu djeca dobivaju svjestan uvid u zakonitosti jezika koji uče. Uz razvijanje sve četiri jezičke vještine, mnogo vremena će se morati utrošiti na usvajanje leksike, pravopisa, te gramatike predviđene za ovaj razred. Na svim nivoima učenja stranog jezika neophodna je vizualizacija, u početnoj fazi učenja pogotovo. Dobro osmišljenom vizualizacijom olakšava se proces razumijevanja i pamćenja i doprinosi redukciji upotrebe maternjeg jezika na času stranog jezika. Kontinuirano uvježbavanje i sistematiziranje usvojenih znanja također će olakšati njihovo usvajanje. Zbog toga veliki broj časova treba posvetiti upravo uvježbavanju gradiva. Djeca su na početku učenja novog stranog jezika po pravilu zainteresirana za rad. Nastavnik/nastavnica mora znati iskoristiti tu dobru motivaciju i u njima probuditi želju za daljnjim učenjem novog jezika. Tome će sigurno doprinijeti i jezičke igre te učenje pjesmica koje će djeca rado zapjevati kako na početku tako i pred kraj nastavnog časa.

Metode podučavanja - Nastavnici su obavezni primjenjivati elementarne opće preporuke i savjete koji su objavljeni u Nastavnom planu i programu za engleski jezik kao drugi strani jezik u šestom razredu devetogodišnje osnovne škole. Nastavnici trebaju koristiti raspoloživa audiovizuelna pomagala i priručnike sa preporučenim didaktičko-metodološkim pristupom koji čine sastavni dio planirane udžbeničke literature.

Izvori podučavanja - Koristiti savremenu udžbeničku literaturu u skladu sa stavovima i odlukama Ministarstva obrazovanja/naobrazbe, nauke/znanosti Tuzlanskog kantona odnosno Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke Sarajevo. Nastavnici također trebaju konsultirati i eventualno koristiti po vlastitom izboru raspoloživu literaturu objavljenu u publikaciji Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine pod nazivom *Katalog odobrenih udžbenika i nastavnih sredstava u Bosni i Hercegovini, za osnovne škole, gimnazije, srednje tehničke i stručne škole, za tekuću školsku godinu.*

Nastavnicima se povjerava profesionalno-izazovna, odgovorna i plemenita dužnost izvođenja nastave engleskog jezika za učenike najmlađeg uzrasta koji se uključuju u redovno školovanje. U školama koje imaju širi izbor nastavnog kadra, poželjno je da se nastava povjeri mlađim nastavnicima koji posjeduju univerzitetsku diplomu i žele raditi sa najmlađom učeničkom populacijom.

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje Govorenje Gramatika Čitanje Pisanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura	Pozdravi, komunikacijski klišei, uljudno ophođenje i oslovljavanje	Komuniciranje na maternjem jeziku: -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) Kulturno izražavanje: -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca

			<p>-Osnovno razumijevanje pouzdanosti i valjanosti dostupnih informacija (dostupnost/prihvatljivost) i svijest o potrebi poštivanja etičkih načela kod interaktivnog korištenja IRT-a. i virtualnog svijeta;</p> <p>-Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja (stvaranje, organiziranje, razlikovanje važnog od nevažnog, subjektivno od objektivnog, stvarno od virtualnog) elektronskih informacija, podataka i koncepata i njihovo sustavno korištenje;</p> <p>-Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta;</p>
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Porodica i prijatelji	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika.</p> <p>-Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama.</p> <p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.</p> <p>-Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture).</p> <p>-Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irrelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.</p> <p>-Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja.</p> <p>-Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p> <p>-Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p> <p>-Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.</p> <p>-Razvijanje ljubavi prema književnosti.</p> <p>-Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.</p>	
Građansko obrazovanje Religijska kultura/Vjeronauka		<p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama (toleriranje stajališta i ponašanja drugih, svijest o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti).</p> <p>-Sposobnost stvaranja povjerenja i empatije prema drugim p Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje.</p> <p>-Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p> <p>-Sklonost postizanju kompromisa ojedincima.</p>	
Njemački jezik		<p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.).</p> <p>-Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd.). Poznavanje osnovnih karakteristika različitih stilova i registara govornog i pisanog jezika (formalni, neformalni, novinarski, kolokvijalni, itd</p>	

	Muzička kultura		<p>-Sposobnost slušanja i razumijevanja govornih poruka u primjerenom nizu komunikacijskih situacija (teme koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život).</p> <p>-Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život.</p> <p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja nestručnih pisanih tekstova o nizu tema ili u nekim slučajevima, stručnih tekstova s bliskog područja i pisanje raznih vrsta tekstova u različite svrhe u primjerenom nizu situacija.</p> <p>-Sposobnost započinjanja, održavanja odgovarajućeg niza autonomnih aktivnosti učenja jezika.</p> <p>-Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima.</p> <p>-Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju</p> <p>Učiti kako se uči</p> <p>-Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijских poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.)</p>
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Građansko obrazovanje Religijska kultura/Vjeronauka	Moj dom	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <p>-sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija:</p> <p>-znanje o tome kako sačuvati svoje, te dobro zdravlje, higijenu te prehranu vlastite obitelji</p>
	Matematika Biologija Geografija	Moja okolina	<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-Poznavanje i razumijevanje vrsta pitanja na koja matematika može ponuditi odgovor.</p> <p>-Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.</p> <p>-Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj).</p> <p>-Sposobnost korištenja pomoćnih sredstava i oruđa (uključujući IT).</p> <p>-Sposobnost korištenja i baratanja tehnološkim alatima i strojevima te znanstvenim podacima i saznanjima da bi se postigao neki cilj ili donio zaključak.</p> <p>-Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života.</p> <p>-Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja.</p> <p>-Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje.</p> <p>-Spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza.</p> <p>-Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja.</p> <p>-Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka.</p> <p>-Spremnost stjecanja naučnog znanja i interes za nauku i znanstvenu i tehnološku karijeru.</p>

<p>Historija</p> <p>Likovna kultura</p>		<p>- Sposobnost da se slijedi i procjenjuje lanac tuđih argumenata i da se otkriju osnovne ideje u danom nizu argumenata (posebice dokazi),</p> <p>-Sposobnost matematičkog razmišljanja i rezoniranja (ovladavanje matematičkim načinima razmišljanja; apstrahiranje i generaliziranje gdje je to relevantno za pitanje i matematičko modeliranje (tj. analiziranje i stvaranje modela) upotrebom i primjenom postojećih m Znatizelja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja.</p> <p>-Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima.</p> <p>-Svijest o konceptima poput pojedinca, grupe, društva, kulture i povijesnog razvitka tih koncepata.</p> <p>-Razumijevanje međukulturne dimenzije europskog i ostalih društava</p> <p>-Sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama (toleriranje stajališta i ponašanja drugih, svijest o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti).</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>-Osnovno znanje o najvažnijim kulturnim radovima, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje ljudske povijesti,</p> <p>-Svijest o nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovom mjestu u svijetu; svijest o kulturnoj i jezičnoj različitosti Europe;</p> <p>-Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu.</p>
<p>Historija</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Religijska kultura/Vjeronauka</p> <p>Likovna kultura</p> <p>Muzička kultura</p>	<p>Škola</p>	<p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Svijest o konceptima poput pojedinca, grupe, društva, kulture i pov Razumijevanje koncepata kao što je demokracija, status građanina i međunarodnih deklaracija koje ih izražavaju (uključujući Povelju o temeljnim pravima EU i ijesnog razvitka tih koncepata.</p> <p>-Sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama (toleriranje stajališta i ponašanja drugih, svijest o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti).</p> <p>-Sposobnost stvaranja povjerenja i empatije prema drugim pojedincima.</p> <p>-Sposobnost otkrivanja frustracija na konstruktivan način (kontroliranje agresivnosti i nasilja ili obrazaca samouništanja).</p> <p>-Sposobnost uspostavljanja stupnja odvajanja profesionalne i osobne sfere života i sprečavanje prenošenja profesionalnog sukoba u osobnu domenu.</p> <p>-Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje.</p> <p>-Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p> <p>-Sklonost postizanju kompromisa.</p> <p>-Integritet.</p> <p>-Probojnost.</p> <p>-Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji, EU i Europi općenito i (svom dijelu) svijeta.</p> <p>-Spremnost sudjelovanja u demokratskom odlučivanju na svim razinama.</p> <p>-Sklonost volontiranju i sudjelovanju u građanskim aktivnostima, pružanju potpore različitosti u društvu i društvenoj koheziji.</p> <p>-Spremnost na poštivanje vrijednosti i privatnosti drugih sa spremnošću reagiranja na protivr društveno ponašanje.</p>

			<p>-Prihvatanje koncepta ljudskih prava i jednakosti kao osnove za solidarnost i odgovornost u modernim demokratskim društvima Europe, prihvatanje jednakosti muškaraca i žena.</p> <p>-Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina.</p>
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Svakodnevni život	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika.</p> <p>-Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama.</p> <p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvatanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.</p> <p>-Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture).</p> <p>-Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irrelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.</p> <p>-Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvatanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja.</p> <p>-Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p> <p>-Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p> <p>-Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.</p> <p>-Razvijanje ljubavi prema književnosti.</p> <p>-Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.</p>
	Matematika		<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-Sposobnost primjene osnovnih elemenata matematičke pismenosti poput</p> <ul style="list-style-type: none"> • zbrajanja i oduzimanja; • množenja i dijeljenja; • izračunavanja postotaka i omjera; • mjernih jedinica i mjera <p>da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vođenje kućnog proračuna (izjednačavanje prihoda i rashoda, planiranje, štednja); • kupovanje (uspoređivanje cijena, poznavanje mjernih jedinica i mjera, vrijednost novca); • putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena).

Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Slobodno vrijeme i zabava	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika. -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture). -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja.
Njemački jezik		<p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora. -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.). -Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd.). Poznavanje osnovnih karakteristika različitih stilova i registara govornog i pisanog jezika (formalni, neformalni, novinarski, kolokvijalni, itd) -Sposobnost slušanja i razumijevanja govornih poruka u primjerenom nizu komunikacijskih situacija (teme koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život). -Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život. -Sposobnost čitanja i razumijevanja nestručnih pisanih tekstova o nizu tema ili u nekim slučajevima, stručnih tekstova s bliskog područja i pisanje raznih vrsta tekstova u različite svrhe u primjerenom nizu situacija. -Sposobnost započinjanja, održavanja odgovarajućeg niza autonomnih aktivnosti učenja jezika. -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju
Likovna kultura		<p>Učiti kako se uči</p> <ul style="list-style-type: none"> -Znanje i razumijevanje vlastitih metoda učenja, prednosti i nedostataka vlastitih vještina i kvalifikacija. -Učinkovito upravljanje vlastitim učenjem i karijerom općenito: sposobnost posvećivanja vremena učenju, samostalnosti, disciplini, upornosti i upravljanju informacijama u procesu učenja. -Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje. -Sposobnost kritičkog razmišljanja o objektu i svrsi učenja.

		<p>-Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijjskih poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.)</p> <p>-Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnjeg razvitka kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha.</p> <p>-Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti.</p>
	Muzička kultura	<p>Kulturno izražavanje</p> <p>-Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca;</p> <p>-Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima i izvedbama na osnovu široke definicije kulture;</p> <p>-Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija;</p> <p>-Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti</p> <p>-Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju;</p> <p>-Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život;</p> <p>-Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</p>
	Informatika	<p>Digitalna kompetencija</p> <p>-Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta;</p> <p>-Pozitivan stav i osjetljivost za sigurnu i odgovornu upotrebu interneta, uključujući pitanja privatnosti kulturnih razlika.</p> <p>-Interes za korištenje TID-a da bi se proširili horizonti sudjelovanjem u zajednici i mrežama u kulturne, društvene i profesionalne svrhe.</p>
	Tjelesni i zdravstveni odgoj	<p>-Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta;</p> <p>-Osnovno razumijevanje pouzdanosti i valjanosti dostupnih informacija (dostupnost/prihvatljivost) i svijest o potrebi poštivanja etičkih načela kod interaktivnog korištenja IRT-a.</p> <p>Poduzetništvo</p> <p>-Saznanje o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima.</p> <p>-Sposobnost kooperativnog rada i fleksibilnosti u sklopu tima.</p> <p>-Sposobnost prepoznavanja vlastitih prednosti i slabosti.</p> <p>-Sposobnost proaktivnog djelovanja i pozitivno reagiranje na promjene.</p> <p>-Sposobnost procjenjivanja i preuzimanja rizika kada je to opravdano.</p> <p>-Skлонost inicijativi.</p> <p>-Pozitivan stav prema promjenama i inovacijama</p>
	Matematika	<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena).</p>

Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Zdravlje i ishrana	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture). -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irrelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku .
Matematika		<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <ul style="list-style-type: none"> -Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj). -Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.
Biologija		<p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji. -Kritičko prihvaćanje informacija koje objavljuju masovni mediji.
Tjelesni i zdravstveni odgoj		<p>Poduzetništvo</p> <ul style="list-style-type: none"> -Saznanje o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima. -Vještine planiranja, organiziranja, analiziranja, komuniciranja, obavljanja, izvještavanja, ocjenjivanja i bilježenja. -Vještine stvaranja projekata i njihove provedbe. -Sposobnost kooperativnog rada i fleksibilnosti u sklopu tima. -Sposobnost prepoznavanja vlastitih prednosti i slabosti. -Sposobnost proaktivnog djelovanja i pozitivno reagiranje na promjene. -Sposobnost procjenjivanja i preuzimanja rizika kada je to opravdano. -Pozitivan stav prema promjenama i inovacijama. -Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina – npr. kod kuće, na poslu i u zajednici.
Tehnički odgoj		

<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Građansko obrazovanje Religijska kultura/Vjeronauka</p> <p>Muzička kultura Likovna kultura</p>	<p>Porodični praznici i blagdani</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija -Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude</p> <p>Kulturno izražavanje -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</p>
---	---	--

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

U nastavi engleskog kao drugog stranog jezika u sedmom razredu osnovne škole treba težiti **dostizanju nivoa A1.3 za sve četiri jezičke vještine, a za vještine govorenja i pisanja dostići barem A1.2 Zajedničkog evropskog okvira jezike – CEFR (funkcionalno početno za znanje).**

Ishodi učenja

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti se u komunikaciji s drugima da bi stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja.
- biti u mogućnosti da broje do 100 da bi izrazili količinu i razlikovali jedninu od množine u usmenoj i pisanoj formi (girl-girls, boy-boys)
- moći upotrebljavati vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu
- imenovati i razlikovati osnovne boje, dijelove tijela, odjeću, obuću, hranu, predmete vezane za školu, porodicu i dom, prostorije u kući/stanu i namještaj da bi iste mogli prepoznati i klasifikovati po gore navedenim kategorijama.
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama.
- biti u mogućnosti da predstavu članove svoje porodice koristeći frazu „This is my...“ da bi istu mogli koristiti u svakodnevnoj komunikaciji i voditi kraće dijaloge vezane za porodicu i dom
- upotrebom jednostavnih pridjeva opisati izgled ili raspoloženje prijatelja ili članova porodice.
- upotrebljavati jednostavne jezičke fraze za izražavanje svakodnevnih i trenutnih aktivnosti i iste upotrijebiti prilikom opisa dnevnih rutina i trenutnih aktivnosti u usmenoj i pismenoj formi
- moći imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije kako bi mogli izraziti i uporediti svoja i interesovanja drugih ljudi
- moći prepoznati, imenovati i opisati dijelove dana, godišnja doba, vremenske prilike i upoređivati ih kako bi ih doveli u vezu sa svojim i aktivnostima drugih ljudi
- moći imenovati i opisati različite vrste hrane, nabrojati i opisati hranu i piće koju vole i koju ne vole, nabrojati dnevne obroke, dati primjer i prodiskutovati zdravu ishranu i zdrav način života, značaj bavljenja sportom i tjelesnim aktivnostima kao i značaj higijene za opće zdravlje, te porediti hranu i prehrambene navike u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja, kako bi formirali pravilan i pozitivan stav prema ishrani i zdravom načinu života
- moći imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole, napraviti raspored časova, pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, sposobnosti i dopuštenja, kako bi iste mogao koristiti u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima
- biti u mogućnosti da izraze svojinu koristeći izraz „I have got...“ i kombinovati ga sa usvojenim vokabularom iz već navedene tematike
- izražavati razliku između onog što vole i ne vole koristeći jezičnu frazu „I like/don't like...“ da bi mogli razviti svijest o međusobnim sličnostima i razlikama i zaključiti po čemu su slični ili različiti.
- moći prepoznati i izraziti vrijeme u usmenoj i pismenoj formi.

- moći odrediti položaj određenog predmeta u prostoru u usmenoj i pismenoj formi **čime bi**
- moći čitati i pisati riječi, fraze i rečenice.
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavaju razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik kako bi što
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta
- moći odgovarati na jednostavna pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika
- moći slušati kraće tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije
- moći čitati uputstva, kratke poruke i natpise, kraće tekstove, pjesme i priče koje ne prelaze ili neznatno prelaze njihov leksički fond
- moći koristiti izraze i rečenice u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, recitovati i pjevati poznate pjesme
- moći dopunjavati tabele, popunjavati obrasce i rečenice i izrađivati i prezentirati jednostavne projekte
- moći prepoznati i razlikovati oblike glagolskih vremena (Present Simple i Present Continuous, Past Simple glagola: *be, have, do kao i pravilnih glagola*) i pravilno ih upotrebljavati u rečenicama primjenjujući osnovna pravila njihove tvorbe i upotrebe

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Programski sadržaji:

1. Tematika

- **Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje** - predstavljanje sebe i drugih, prepoznavanje i reagovanje na formalne i neformalne pozdrave (Izrazi i strukture: *My name is.../I am 11/12. I am from... ; Hello, Hi, Good afternoon...*)
- **Alfabet** - prepoznati i slovkati riječi, pisati riječi i rečenice po diktatu
- **Brojevi** -izražavanje vremena, dani u sedmici i dijelovi dana, mjeseci u godini i godišnja doba, svi glavni brojevi te redni brojevi 1-100, čitanje telefonskih brojeva. (Izrazi i strukture: *What's the time? It's 12 o'clock. In the afternoon/ morning/ evening, on Friday, in August/ spring, at midnight/ noon/ 6 o'clock. What is your /your best friend's telephone number? When is your birthday?*)
- **Porodica i prijatelji** - predstavljanje i opis sebe, članova uže i šire porodice i prijatelja, njihov izgled i karakterne osobine i osjećanja, raspoloženja, uz uvođenje pojedinih naziva za zanimanja, boje, dijelovi tijela, odjeća (Izrazi i strukture: *This is... My name /Her name is ... She is 9 /10. She has got short/ long hair. He is tall /short. He can ride a bike His birthday is on the 24th of June. He likes football.. I've got a small/ big family. I live with my mother, my father..., My mum /dad is / a cook/ a police officer/ a dentist/ a secretary...I've got a lot of friends. I've got/ He's got/ She's got a pet. I'm good at..., He/ She is/ isn't tall/ thin/ naughty. .. to be/ have/ have got*)
- **Moj dom** - usvajanje vokabulara i opisivanje kuće/stana/ soba/namještaja ; izražavanje odnosa u prostoru- (Izrazi: *My/Her/His house/flat is small/ big. There is a ball, a living room... There is a bed/a desk in his/ my room. There are some posters on the wall. Prepositions: in, on, under.. I live in a flat. There are three chairs in the kitchen. There is a hall in my house. Are there bunk beds in your room? -No, there aren't. Where do you live?- I live in a house..*
- **Moje okruženje** - opisivanje svoga mjesta/grada/domovine i usporedba sa zemljama engleskoga govornog područja – vremenske prilike, običaji, kultura, usvajanje rječnika vezanog uz biljke i životinje -opisivanje mjesta, pojava, životinja iz bliže i dalje okoline (Izrazi i strukture: *The pig has four legs / one tail. The dog is black/ small/ strong. The rabbit can run fast /jump high.*)
- **Svakodnevni život** – opisivanje svakodnevnih radnji i dnevnih rutina (Izrazi i strukture: *daily routine, I go to school/ have breakfast, do my homework.... means of transport, at the park, at the supermarket*)

- **Slobodno vrijeme i zabava** - imenovanje slobodnih aktivnosti, sportova, hobija, dijelova dana, godišnjih doba, opisivanje vremenskih prilika, putovanja i godišnjih odmora (Izrazi i strukture: *I like/don't like playing tennis. I play volleyball on Mondays and Wednesdays. I go skiing in winter. How do you spend your free time? What do you usually do in the afternoon / evening/ at three?*)

- **Zdravlje i ishrana** - imenovanje obroka i nekih vrsta hrane i pića, razgovor o zdravoj ishrani i zdravom načinu života, poređenje hrane i prehrambenih navika u našoj zemlji i u zemljama engleskog govornog područja, bavljenje sportom i tjelesnim aktivnostima, higijena

(Izrazi i strukture: *I have breakfast at 8 in the morning. I eat pizza. I drink milk. Ann has toast/spaghetti for breakfast/lunch. I like tea. I don't like juice.*)

- **Škola** - nastavni predmeti, raspored časova, ponavljanje dana u sedmici, izražavanje naredbi, imenovanje predmeta u učionici, izražavanje odnosa u prostoru, postavljanje pitanja za broj

(Izrazi i strukture: *What is your favourite/least favourite subject? When do you have English/Maths...? On Mondays. Can you spell your name? be good/bad at/be best in. I like/don't like geography/science... My sister is writing her homework now. Have you finished the exercise? I am in the classroom. My English teacher is... There is a chair... There are 10 boys in the playground. How many pupils are there? In/on/under/in front of, behind*)

- **Porodični praznici i blagdani** - čestitanje i pjevanje/ili recitiranje prigodne pjesmice - prema kalendaru, navođenje nekih tipičnih aktivnosti, pisanje čestitke, pozivnica, običaji vezani uz proslavu rođendana, Božića, Uskrsa, Bajrama i Hanuke u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja, proslava Valentinova, pisanje prigodnih poruka za Valentinovo, Halloween (Izrazi i strukture: *Happy Halloween! Come to my Halloween party! Trick or treat! Merry Christmas!, Happy New Year! Christmas tree, candles, presents, Happy Valentine's Day!, Happy Easter!, Easter bunny, Easter eggs.*)

2. Funkcije i vještine

- Usmenih i pismenih kompetencija u okviru zacrtanih ciljeva,
- uslovnih jezičnih vještina govora, slušanja, čitanja i pisanja

3. Gramatika

Imenice:

- vlastite, opće, brojive i nebrojive
- razlikovanje i upotreba jednine i množine imenica i nekih primjera nepravilne množine vezanih uz tematska područja (child, man, woman)
- izražavanje svojine - Possessive ('s) - (John's, Mary's)

Zamjenice:

- lične (padež subjekta i objekta)
- pokazne: this, that, these, those
- upitne: who, whose, what, which
- prisvojne: mine, yours, their...
- neodređene: somebody, anybody, nobody, something

Pridjevi:

Determinatori:

- članovi: a/an, the, zero
- prisvojni pridjevi :my, your, his, her, our, their
- pokazni pridjevi: this (girl), that (boy), these (girls), those (boys)
- opisni pridjevi vezani za tematska područja npr. sad, happy, nice, bad, good, fine, tired, scared, hungry, thirsty

Glagoli:

- Present Simple (potvrđni, odrični, upitni oblik)
- Present Continuous (potvrđni, odrični, upitni oblik)
- Past Simple (glagoli *have, be, do* i pravilni glagoli)
- Pomoćni glagoli to be, have, do (Present simple)
- Modalni glagol can, may, must, mustn't (potvrđni, odrični, upitni oblik)
- Imperativ (sva lica jednine i množine)

Prilozi za:

- mjesto, npr. here, there,
- vrijeme, npr. today, now, yesterday, ten days ago, itd.
- smjer: left, right, east, west
- način: slowly, quickly

Prijedlozi za:

- mjesto, npr. in, at
- vrijeme, npr. at, on, in, under

Brojevi

- glavni brojevi, redni brojevi do 100

Rečenica

Osnovni red riječi u potvrdnoj, odričnoj, upitnoj i zapovjednoj rečenici.
Konstrukcije : There is a/There are some...Is there a...? Are there any...?

U rečenicama postepeno uvoditi u upotrebu:

- Afikse**, u vezi s datim temama i gramatikom (npr. -s, -ing)
- Antonime**, u vezi s datim temama (happy- sad, hungry- thirsty, clean - dirty)
- Složenice**, u vezi s datim temama (npr. cupboard, wardrobe, shop-window, bus-stop, phone-box)
- Kolokacije**, u vezi s datim temama (, npr. make noise, have breakfast/lunch/dinner, turn on/off the radio/ the television, miss the bus)

4. Vokabular

Koristi se pažljivo uravnotežen vokabular sa tematikom odnosno potrebama učenika koji obuhvata život u porodici, školi i u širem životnom okruženju. Učenje dovodi u korelaciju sa drugim predmetima koji učenici imaju u sedmom razredu osnovne škole u svim situacijama kad je to izvodljivo, kao što su likovna kultura, muzička kultura, maternji jezik, matematika, moja okolina, vjeronauka odnosno religijska kultura. U vrijeme obilježavanja vjerskih praznika svih vjerskih zajednica u BiH za koje nema prikladnog gradiva u odabranom udžbeniku nastavnici, shodno vlastitoj procjeni, mogu ponuditi učenicima nastavne listove (handouts) sa pripremljenim nazivima praznika i adekvatnim dodatnim kulturološkim sadržajima. Treba imati u vidu da učenici ne gube motivaciju učenja stranog jezika zbog uvođenja novih dodatnih sadržaja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Porodica i prijatelji	<ul style="list-style-type: none"> -razlikovati pozdrave i odabrati odgovarajuće pozdrave za konkretne situacije -predstaviti i opisati sebe, članove porodice i prijatelje, njihov izgled i karakterne osobine i osjećanja -izraziti sposobnosti - identifikirati različita zanimanja i opisati ih -prevesti riječi, fraze i rečenice i selektivno porediti sa maternjim jezikom i nekim drugim stranim jezicima 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i odgovoriti na pozdrave - ponavljati riječi i rečenice nastavnika ili iste izgovorene sa CD-a - voditi dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. -demonstrirati vještinu čitanja na kraćim tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstem, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturanog teksta u smislu cjeline) 	<p>Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj:</p> <ul style="list-style-type: none"> -slobodno odgovara na pozdrave -slobodno odgovara na pitanja -komunicira sa samopouzdanjem -prihvata različitosti -pokazati pozitivan odnos prema vlastitoj kulturi i kulturama drugi zemalja -dobrovoljno se javlja -surađuje s drugim učenicima -sluša zahtjeve -dobrovoljno čita -doprinosi radu u grupi - obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike -brani svoje mišljenje

<p>Škola</p>	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole -napraviti raspored časova -pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja, znanja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja u dijalozima s nastavnikom i drugim učenicima -opisati svoj dan u školi koristeći postojeći vokabular 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd.) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica, davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd.) - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramatizacijama / dijalozima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte -pjevati pjesme, recitirati, igrati igrice. 	<ul style="list-style-type: none"> -adaptira se novonastaloj situaciji -prihvata odgovornost za svoj rad i ponašanje -inicira aktivnosti -ponaša se u skladu sa utvrđenim pravilima
<p>Brojevi</p>	<ul style="list-style-type: none"> -reći koliko je sati -nabrojati dijelove dana -prepoznati i pravilno izgovoriti glavne brojeve te samostalno brojati -prepoznati redne brojeve od 1 do 100 -razumjeti i prepoznati osnovne računске operacije i telefonske brojeve 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd.) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica, davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd.) - povezivati ponuđene riječi u rečenici -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije 	

Moja zemlja	<ul style="list-style-type: none"> -opisati i uporediti svoju domovinu s drugim zemljama koristeći jednostavan vokabular -opisati klimatske prilike, floru i faunu svoje zemlje 	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik -pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling) - povezivati ponuđene riječi u rečenici -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, 	
Zemlje engleskog govornog područja	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i identifikovati zemlju na osnovu kraćeg opisa -opisati neku od zemalja engleskog govornog područja koristeći jednostavan vokabular -uporediti način života u našoj zemlji sa zemljama engleskog govornog područja 	<ul style="list-style-type: none"> - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije -slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu,povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd.) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica , davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd.) 	

<p>Svijet životinja</p>	<p>-prepoznati i identifikovati životinju na osnovu opisa -imenovati i opisati divlje i domaće životinje</p>	<p>-pokazivati razumijevanje govora normalne brzine i artikulacije poznate tematike -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz malu pomoć nastavnika. -sudjelovati u kraćim dramatizacijama/ dijalozima -pokazivati razumijevanje govora normalne brzine i artikulacije poznate tematike -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike -prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik -pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling)</p>	
--------------------------------	---	--	--

Svakodnevni život i životni uslovi	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati, nabrojati, i opisati svakodnevne aktivnosti -navesti primjere svojih dnevnih aktivnosti -navesti primjere dnevnih aktivnosti iz teksta i analizirati ih -prepričati slijed događaja - prepoznati riječi, fraze i kraće rečenice i reagovati na odgovarajući način -opisati izgled određenog predmeta ili bića, svoga mjesta/grada -imenovati i opisati životinje iz bliže i dalje okoline -locirati predmete i bića 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati, razlikovati i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine engleskoga jezika prema zvučnom uzorku -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičkih funkcija 	
Slobodno vrijeme i zabava	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije kako bi mogao izraziti svoja interesovanja -prepoznati, imenovati i opisati dijelove dana, godišnja doba, vremenske prilike i upoređivati ih -opisati putovanje i godišnji odmor 	<ul style="list-style-type: none"> - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi kratke dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramatizacijama / dijalozima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati projekte -pjevati pjesme, recitirati, igrati igrice 	

Zdravlje i ishrana	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati i opisati različite vrste hrane, -nabrojati I opisati hranu i piće koju voli i koju ne voli --nabrojati dnevne obroke - dati primjer i analizirati značaj zdrave ishrane i zdravog načina života -porediti vrste hrane i prehrambene navike u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja -objasniti značaj bavljenja sportom i tjelesnim aktivnostima kao i značaj higijene za opće zdravlje 	<ul style="list-style-type: none"> - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi kratke dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramatizacijama / dijalozima -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati projekte -pjevati pjesme, recitirati, igrati igrice 	
Vrijeme i godišnja doba	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati i opisati godišnja doba -porediti vrijeme i godišnja doba u različitim dijelovima naše zemlje ili svijeta -dati primjer i analizirati trenutne vremenske uslove -opisati vremenske uslove za sutrašnji dan 	<ul style="list-style-type: none"> -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -sudjelovati u kraćim dramatizacijama/ dijalozima -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike 	
Porodični praznici i blagdani	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati, imenovati i opisati glavne karakteristike određenog praznika - uporediti običaje vezane za proslavu porodičnih praznika I blagdana u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja 	<ul style="list-style-type: none"> -pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz manju pomoć nastavnika, -dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati projekte -pjevati pjesme, recitirati, igrati igrice 	

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje Govorenje Gramatika Čitanje Pisanje Vokabular	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Porodica i prijatelji	Međuljudska i građanska kompetencija -Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji. Komuniciranje na maternjem jeziku -Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja. -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja. -Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. -Razvijanje ljubavi prema književnosti. -Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji
	Muzička kultura		Učiti kako se uči -Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijjskih poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.)
	Njemački jezik		Komuniciranje na stranom jeziku -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju. -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.). -Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori). -Svijest o društvenim konvencijama i kulturnim aspektima i promjenjivosti jezika u različim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima. -Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.
Matematika	Brojevi	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije -Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj). -Spremnost prihvaćanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza. - Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje	
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Moja zemlja	Međuljudska i građanska kompetencija -Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji. Komuniciranje na maternjem jeziku	

<p>Građansko obrazovanje Religijska kultura/Vjeronauka</p> <p>Likovna kultura</p> <p>Muzička kultura</p>		<p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.</p> <p>- Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>- svijest o kulturnoj i jezičkoj različitosti Europe;</p> <p>- svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih faktora u svakodnevnom životu.</p> <p>-Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija;</p> <p>- Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti.</p> <p>-Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju;</p> <p>-Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život;</p> <p>-Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</p>
<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Religijska kultura/Vjeronauka Tjelesni i zdravstveni odgoj</p>	<p>Zemlje engleskog govornog područja</p>	<p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>- Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje.</p> <p>- Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p> <p>- Sklonost postizanju kompromisa.</p> <p>- Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <p>-Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima.</p> <p>-Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju.</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.).</p> <p>-Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori).</p> <p>-Svijest o društvenim konvencijama i kulturnim aspektima i promjenjivosti jezika u različim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje.</p> <p>Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p> <p>Sklonost postizanju kompromisa.</p> <p>Integritet.</p> <p>Probojnost</p> <p>Kulturno izražavanje</p> <p>Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</p> <p>Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima i izvedbama na osnovu široke definicije kulture.</p>

Građansko obrazovanje		Međuljudska i građanska kompetencija - Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji. - Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji.
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Njemački jezik Građansko obrazovanje Biologija	Svijet životinja	Komuniciranje na maternjem jeziku: - Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. - Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvatanja strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. Komuniciranje na stranom jeziku: - Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život. - sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. - Učiti kako se uči: - Pozitivno prihvatanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti. - Poduzetništvo: - Vještine planiranja, organiziranja, analiziranja, komuniciranja, obavljanja, izvještavanja, ocjenjivanja i bilježenja. - Vještine stvaranja projekata i njihove provedbe.
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Biologija Informatika	Svakodnevni život i životni uslovi	Komuniciranje na maternjem jeziku -Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku . -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja. Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa. Digitalna kompetencija Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja (stvaranje, organiziranje, razlikovanje važnog od nevažnog, subjektivno od objektivnog, stvarno od virtualnog) elektronskih informacija, podataka i koncepata i njihovo sustavno korištenje; Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta;

	Građansko obrazovanje		<p>Sposobnost korištenja IRT-a kao potpore kritičkom razmišljanju; kreativnost i inovativnost u raznim kontekstima kod kuće, u slobodno vrijeme i na poslu.</p> <p>Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta;</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p> <p>Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima.</p>
	<p>Informatika</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	Slobodno vrijeme i zabava	<p>Digitalna kompetencija</p> <p>Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja (stvaranje, organiziranje, razlikovanje važnog od nevažnog, subjektivno od objektivnog, stvarno od virtualnog) elektronskih informacija, podataka i koncepata i njihovo sustavno korištenje;</p> <p>Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta;</p> <p>Sposobnost korištenja IRT-a kao potpore kritičkom razmišljanju; kreativnost i inovativnost u raznim kontekstima kod kuće, u slobodno vrijeme i na poslu.</p> <p>Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude.</p> <p>Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima.</p> <p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <p>Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</p> <p>-Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku .</p> <p>-Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p>
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Zdravlje i ishrana	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <p>-Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</p> <p>-Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku .</p> <p>-Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p> <p>-Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p>

<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Informatika</p> <p>Geografija Građansko obrazovanje</p>	<p>Vrijeme i godišnja doba</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku . -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p> <p>Digitalna kompetencija -Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa); i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija - Kritičko prihvaćanje informacija koje objavljuju masovni mediji.</p>
<p>Građansko obrazovanje</p> <p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Likovna kultura Muzička kultura Građansko obrazovanje</p>	<p>Porodični praznici i blagdani</p>	<p>Međuljudska i građanska kompetencija Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina. Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima.</p> <p>Komuniciranje na maternjem jeziku -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku .</p> <p>Kulturno izražavanje - Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih faktora u svakodnevnom životu. -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; - Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti. -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</p>

OSMI RAZRED

U nastavi engleskog kao drugog stranog jezika u osmom razredu osnovne škole treba težiti **potpunom** dostizanju nivoa **A1.3** i **djelimičnom** postizanju nivoa **A2.1** **Zajedničkog evropskog okvira za jezike - CEFR.**

Ishodi učenja

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti se u komunikaciji s drugima da bi stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- moći usavršiti vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu
- biti u mogućnosti da prepričaju slijed događaja, bilo da govore o svom životu ili je u pitanju slijed događaja iz priče, kako bi uočili uzročno-posljedične veze između različitih pojava i stvari
- moći govoriti i pisati o dobrim i lošim stranama u okviru date teme
- biti u mogućnosti da prezentuju rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema kako bi izrazili svoja mišljenja i stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- biti u mogućnosti da upoznaju, koriste i vrednuju različite izvore podataka, medije, tehnološke postupke i načine izražavanja prilikom izrade projekata što će doprinijeti njihovom cjelokupnom razvoju i omogućiti povezivanje individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim odgojno-obrazovnim područjima te njihovo integriranje u šire društvene i kulturne vrijednosne sisteme
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama.
- biti u mogućnosti da predstavljaju članove svoje porodice i voditi kraće dijaloge vezane za porodicu i dom
- upotrebom jednostavnih pridjeva opisati izgled ili raspoloženje prijatelja ili članova porodice.
- upotrebljavati jednostavne jezičke fraze za izražavanje svakodnevnih i trenutnih aktivnosti i iste upotrijebiti prilikom opisa dnevnih rutina i trenutnih aktivnosti u usmenoj i pismenoj formi
- moći imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije kako bi mogli izraziti i uporediti svoja i interesovanja drugih ljudi
- moći imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole, napraviti raspored časova, pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, sposobnosti i dopuštenja, kako bi iste mogao koristiti u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima
- biti u mogućnosti da izraze svojinu koristeći izraz „I have got...” i kombinovati ga sa usvojenim vokabularom iz već navedene tematike
- izražavati razliku između onog što vole i ne vole koristeći jezičnu frazu „I like/don't like...” da bi mogli razviti svijest o međusobnim sličnostima i razlikama i zaključiti po čemu su slični ili različiti.
- moći izraziti pismeno i usmeno svoj stav u vezi sa datim temama dajući argumente za i protiv
- biti u mogućnosti da opišu neki događaj iz prošlosti, izum
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavaju razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik kako bi što
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta

- moći odgovarati na jednostavna pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika
- moći slušati kraće tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije
- moći čitati uputstva, kratke poruke i natpise, kraće tekstove, pjesme i priče koje ne prelaze ili neznatno prelaze njihov leksički fond
- moći koristiti izraze i rečenice u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, recitovati i pjevati poznate pjesme
- moći dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati i prezentirati jednostavne projekte
- moći prepoznati i razlikovati oblike glagolskih vremena (Present Simple i Present Continuous, Past Simple pravilnih i nepravilnih glagola, Future Simple, Present Continuous za izražavanje budućnosti, Going to oblik, Present Perfect) i pravilno ih upotrebljavati u rečenicama primjenjujući osnovna pravila njihove tvorbe i upotrebe

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Programski sadržaji:

1. Tematika

- **Dom, porodica i prijatelji** – korištenje odgovarajućih pozdrava i fraza prilikom upoznavanja i susreta, predstavljanje sebe i drugih, članova uže i šire porodice i prijatelja, njihov izgled i karakterne osobine i osjećanja, raspoloženja, uz uvođenje pojedinih naziva za zanimanja, boje, dijelovi tijela, odjeća; prošireniji vokabular u odnosu na prethodni razred npr. *family members and their occupations*
- **Zabava i slobodne aktivnosti** - imenovanje slobodnih aktivnosti, sportova, hobija, dijelova dana, godišnjih doba, opisivanje vremenskih prilika, putovanja i godišnjih odmora, značaj slobodnih aktivnosti, zabave, sporta i hobija u životu ljudi ; prošireniji rječnik u odnosu na prethodni razred npr. *favourite sports, games unusual hobbies, going out to the cinema, theatre, party, amusement park.*
- **Kultura** - rječnik vezan uz osnovne karakteristike života ljudi u Britaniji i Bosni i Hercegovini, poznate ličnosti iz UK i BiH kao i iz drugih zemalja engleskog govornog područja
- **Svijet sutrašnjice** - opisivati buduće planove, rječnik vezan uz transport, vrijeme, mjesta i buduće događaje, planiranje sopstvene budućnosti i profesije; značaj razvijanja eko kulture u svrhu očuvanja prirodnog okruženja; svijet u kojem živimo i budućnost čovječanstva i planete Zemlje
- **Prošli događaji** – opisivanje događaja iz prošlosti Bosne i Hercegovine i drugih zemalja, a posebno zemalja engleskog govornog područja, priloške odredbe za vrijeme, kolokacije
- **London/Sarajevo** - opisivanje svoga mjesta/grada/domovine i usporedba sa zemljama engleskoga govornog područja – vremenske prilike, običaji, kultura, rječnik vezan uz upute i lokacije pri razgledanju grada
- **Film i TV** - rječnik vezan za vrste filmova i serija, upoznavanje sa svijetom filma i televizije kao medija; uticaj filmskog i televizijskog medija na naše mišljenje i način života
- **Problemi** - rječnik vezan uz školska pravila, probleme učenika u svakodnevnom životu, problemi na koje nailaze mladi u današnjem svijetu i iznalaženje mogućih rješenja
- **Porodični praznici i blagdani** - čestitanje i pjevanje/ili recitiranje prigodne pjesmice - prema kalendaru, navođenje nekih tipičnih aktivnosti, pisanje čestitke, pozivnica, običaji vezani uz proslavu rođendana, Božića, Uskrsa, Bajrama, Hanuke, Valentinova, Halloweena u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja

2. Funkcije i vještine

- usmenih i pismenih kompetencija u okviru zacrtanih ciljeva,
- uslovnih jezičnih vještina govora, slušanja, čitanja i pisanja

3. Gramatika

Učenici će obnovljati i učiti:

Imenice:

- brojive, nebrojive
- pravilnu/nepravilnu množinu
- izražavanje svojine - Possessive ('s)

Zamjenice:

- lične (padež subjekta i objekta)
- pokazne: this, that, these, those
- upitne: what, which, who, whose
- prisvojne (mine, yours...)
- neodređene (somebody, anybody, nobody, something...)

Pridjevi:

Determinatori:

- članovi: a/an, the, zero
- prisvojni pridjevi :my, your, his, her, our, their
- pokazni pridjevi: this (girl), that (boy), these (girls), those (boys)
- pridjeve neodređene količine i broja (some, any, much, many, all)
- upitne pridjeve (what, which, whose)
- opisni pridjevi vezani za tematska područja
- nepravilno poređenje pridjeva

Glagoli:

- Present Simple (potvrđni, odrični, upitni oblik)
- Present Continuous (potvrđni, odrični, upitni oblik)
- Pomoćni glagol *to be* (Present simple)
- Past Simple pravilnih i nepravilnih glagola
- Future Simple: shall/will (potvrđni, odrični, upitni oblik)
- Present Continuous za izražavanje budućnosti
- Going to oblik

- Glagole: be, have/have got (potvrđni, odrični, upitni oblik)
- Modalne glagole: can, may, have to, must, should
- Imperativ (sva lica jednine i množine)
- Present Perfect

Prilozi za:

- mjesto
- vrijeme (last week, last year)
- pravac, smjer (left, right, east, west)
- način (slowly, quickly)

Prijedlozi:

- nešto proširenija upotreba prijedloga za mjesto i vrijeme

Brojevi

- glavni i redni brojevi

Rečenica

Red riječi (uz upotrebu priloga učestalosti npr. always, never, sometimes)

There is a/There are some...Is there a...? Are there any...?

U rečenicima postepeno uvoditi u upotrebu:

- **Skraćenice**, najčešće (a.m., p.m., UK, USA, skraćenice za dane u sedmici i mjesecu)
- **Afikse**, u vezi s datim temama i gramatikom (npr. -s, -ing)
- **Antonime**, u vezi s datim temama (fast – slow, up – down, hot – cold)
- **Složenice**, u vezi s datim temama (football, basketball, swimming pool, pen-friend)
- **Kolokacije**, u vezi s datim temama (outdoor sports, to do homework, make a phone call)

4. Vokabular

Koristi se pažljivo uravnotežen vokabular sa tematikom odnosno potrebama učenika koji obuhvata život u porodici, školi i u širem životnom okruženju. Učenje dovoditi u korelaciju sa drugim predmetima koji učenici imaju u osmom razredu osnovne škole u svim situacijama kad je to izvodljivo, kao što su likovna kultura, muzička kultura, maternji jezik, matematika, biologija, geografija, historija, vjeronauka odnosno religijska kultura. U vrijeme obilježavanja vjerskih praznika svih vjerskih zajednica u BiH za koje nema prikladnog gradiva u odabranom udžbeniku nastavnici, shodno vlastitoj procjeni, mogu ponuditi učenicima nastavne listove (handouts) sa pripremljenim nazivima praznika i adekvatnim dodatnim kulturološkim sadržajima. Treba imati u vidu da učenici ne gube motivaciju učenja stranog jezika zbog uvođenja novih dodatnih sadržaja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno-obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Dom, porodica i prijatelji	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati i koristiti odgovarajuće pozdrave i fraze prilikom upoznavanja i susreta - pozdravljati na formalan/neformalan način - predstaviti sebe ili druge, članove uže i šire porodice i prijatelje, -opisati njihov izgled i karakterne osobine, osjećanja i raspoloženja -koristiti nazive pojedinih zanimanja prilikom opisa članova porodice - imenovati osnovne odjevne predmete, glavne dijelove tijela 	<ul style="list-style-type: none"> - ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa CD plejera - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, - glumiti itd. -demonstrirati vještinu čitanja na kraćim tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstem, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreuranog teksta u smislu cjeline) 	<ul style="list-style-type: none"> Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj -slobodno odgovara na pozdrave -slobodno odgovara na pitanja -komunicira sa samopouzdanjem -prihvata različitosti -pokazati pozitivan odnos prema vlastitoj kulturi i kulturama drugih zemalja -dobrovoljno se javlja -suraduje s drugim učenicima -sluša zahtjeve -dobrovoljno čita -doprinosi radu u grupi - obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike -brani svoje mišljenje -adaptira se novonastaloj situaciji -prihvata odgovornost za svoj rad i ponašanje -inicira aktivnosti -ponaša se u skladu sa utvrđenim pravilima
Zabava i slobodne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati slobodne aktivnosti, sportove, hobije, dijelove dana, godišnja doba -opisivati vremenske prilike, putovanja i godišnje odmore -uvidjeti značaj slobodnih aktivnosti, zabave, sporta i hobija u životu ljudi 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redosljedu, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica, davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd) - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, 	

		-primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije	
Kultura	-uočiti i navesti osnovne karakteristike života ljudi u Britaniji i Bosni i Hercegovini -pronaći informacije o životu poznatih ljudi iz UK i BiH kao i iz drugih zemalja engleskog govornog područja	-pokazivati razumijevanje govora normalne brzine i artikulacije poznate tematike -pokazivati globalno i selektivno razumijevanje kratkoga teksta poznate tematike -prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik -pokazati razumijevanje slovkanih riječi (spelling) -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja	
Svijet sutrašnjice	- opisivati buduće planove i buduće događaje uz upotrebu fraza za izražavanje vremena, mjesta i načina obavljanja glagolske radnje -planirati sopstvenu budućnost i profesiju -prepoznati značaj razvijanja eko kulture u svrhu očuvanja prirodnog okruženja -opisati svijet u kojem živimo i budućnost čovječanstva i planete Zemlje	- prepoznati, razlikovati, razumjeti i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine engleskoga jezika prema zvučnom uzorku -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi i rečenica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičnih funkcija	
Prošli događaji	-opisivati događaje iz prošlosti Bosne i Hercegovine i drugih zemalja, a	- postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja	

	posebno zemalja engleskog govornog područja uz upotrebu priloških odredbi za vrijeme i kolokacija -prepričati slijed događaja	- reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi kratke dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramatizacijama / dijalozima -pisati jednostavne tekstove na poznatu temu, uz pomoć nastavnika, dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte	
London/Sarajevo	-opisati svoje mjesto/grad/domovinu i usporediti sa zemljama engleskoga govornog područja uz upotrebu rječnika koji se odnosi na vremenske prilike, običaje, kulturu, upute i pronalaženje određenih lokacija pri razgledanju grada	-Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati: neverbalno, npr. spajanjem slika i tekstova, tačnih i netačnih izraza, prezentiranjem određenih dijelova odslušanog teksta mimikom itd. i verbalno, npr. odgovaranjem na pitanja, prepoznavanjem netačnih/tačnih tvrdnji, dopunjavanjem nedovršenih rečenica -Učenici će čitati kratke tekstove, u sebi ili naglas, i reagovati: neverbalno, npr. traženjem određenih informacija, spajanjem slika i tekstova, traženjem pogrešaka i njihovim ispravljanjem u tekstu, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji, prezentiranjem određenih dijelova teksta mimikom itd. verbalno, npr. postavljanjem pitanja i odgovaranjem na pitanja, prepričavanjem dijelova ili cijelih kratkih tekstova jednostavnim rečenicama, upotrebom novog vokabulara u konkretnim primjerima/rečenicama, prepoznavanjem netačnih tvrdnji, dopunjavanjem nepoznatih rečenica itd. -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičnih funkcija	
Film i TV	-prepoznati vrijednost filma kao načina umjetničkog izražavanja -Identifikovati različite žanrove filma	-demonstrirati vještinu čitanja na kraćim tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po	

	<ul style="list-style-type: none"> -upoređivati i iznositi svoja mišljenja o različitim filmovima -analizirati uticaj medija na naša razmišljanja, način života i predodžbu o svijetu u kojem živimo 	<p>određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim teksom, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturnog teksta u smisaonu cjelinu)</p> <p>-prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema</p>	
Problemi	<ul style="list-style-type: none"> -pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja s nekim/nečim i sposobnosti u dijalozima s nastavnikom i drugim učenicima -nabrojati školska pravila -imenovati, nabrojati, i opisati probleme sa kojima se tinejdžeri suočavaju u svom svakodnevnom životu -navesti primjere iz svog ličnog iskustva i prodiskutovati moguća rješenja konkretnih problema (škola, porodica, prijateljske i ljubavne veze, internet, -imenovati aktivnosti vezane za školu i nastavu -identifikovati i interpretirati molbe i zapovijedi -identificirati i razlikovati trenutne i svakodnevne radnje -povezivati rečenice u smislenu kratku cjelinu -locirati riječi koje traže u rječniku, -identifikovati pojedine odrednice i simbole u rječniku -označiti traženu 	<ul style="list-style-type: none"> - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi kratke dijaloge u okviru poznatih situacija -sudjelovati u kraćim dramatizacijama / dijalozima -pisati jednostavne tekstove na poznatu temu, uz pomoć nastavnika, dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati jednostavne projekte -demonstrirati vještinu čitanja na kraćim tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom rasporedu, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim teksom, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji) 	

Porodični praznici i blagdani	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati, imenovati i opisati glavne karakteristike određenog praznika - uporediti običaje vezane za proslavu porodičnih praznika I blagdana u našoj zemlji i u zemljama engleskoga govornog područja 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati, razlikovati, razumjeti i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine engleskoga jezika prema zvučnom uzorku -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi i rečenica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičnih funkcija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema 	
--------------------------------------	---	---	--

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje Govorenje Gramatika Čitanje Pisanje Vokabular	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Dom, porodica i prijatelji	Komuniciranje na maternjem jeziku -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika. -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture). -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. -Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja. -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja.

	<p>Građansko obrazovanje</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Muzička kultura</p>		<p>-Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. -Razvijanje ljubavi prema književnosti. -Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija -Sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama (toleriranje stajališta i ponašanja drugih, svijest o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti). -Sposobnost stvaranja povjerenja i empatije prema drugima p Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Sklonost postizanju kompromisa sa pojedincima.</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku -Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora. -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.). -Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd.). Poznavanje osnovnih karakteristika različitih stilova i registara govornog i pisanog jezika (formalni, neformalni, novinarski, kolokvijalni, itd) -Sposobnost slušanja i razumijevanja govornih poruka u primjerenom nizu komunikacijskih situacija (teme koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život). -Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život. -Sposobnost čitanja i razumijevanja nestručnih pisanih tekstova o nizu tema ili u nekim slučajevima, stručnih tekstova s bliskog područja i pisanje raznih vrsta tekstova u različite svrhe u primjerenom nizu situacija. -Sposobnost započinjanja, održavanja odgovarajućeg niza autonomnih aktivnosti učenja jezika. -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju</p> <p>Učiti kako se uči -Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijских poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.)</p>
--	---	--	---

	<p>Matematika</p> <p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p>	<p>Zabava i slobodne aktivnosti</p>	<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <p>-Sposobnost primjene osnovnih elemenata matematičke pismenosti poput</p> <ul style="list-style-type: none"> • zbrajanja i oduzimanja; • množenja i dijeljenja; • izračunavanja postotaka i omjera; • mjernih jedinica i mjera <p>da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vođenje kućnog proračuna (izjednačavanje prihoda i rashoda, planiranje, štednja); • kupovanje (uspoređivanje cijena, poznavanje mjernih jedinica i mjera, vrijednost novca); • putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena). <p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika.</p> <p>-Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama.</p> <p>-Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.</p> <p>-Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture).</p> <p>-Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irrelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.</p> <p>-Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja.</p> <p>-Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p> <p>-Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p> <p>-Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.</p> <p>-Razvijanje ljubavi prema književnosti.</p> <p>-Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora.</p> <p>-Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.).</p> <p>-Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd.). Poznavanje osnovnih karakteristika različitih stilova i registara govornog i pisanog jezika (formalni, neformalni, novinarski, kolokvijalni, itd)</p>
--	---	--	---

	<p>Muzička kultura</p> <p>Likovna kultura Religijska kultura/Vjeronauka</p>		<ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost slušanja i razumijevanja govornih poruka u primjerenom nizu komunikacijskih situacija (teme koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život). -Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život. -Sposobnost čitanja i razumijevanja nestručnih pisanih tekstova o nizu tema ili u nekim slučajevima, stručnih tekstova s bliskog područja i pisanje raznih vrsta tekstova u različite svrhe u primjerenom nizu situacija. -Sposobnost započinjanja, održavanja odgovarajućeg niza autonomnih aktivnosti učenja jezika. -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju <p>Učiti kako se uči</p> <ul style="list-style-type: none"> -Znanje i razumijevanje vlastitih metoda učenja, prednosti i nedostataka vlastitih vještina i kvalifikacija. -Učinkovito upravljanje vlastitim učenjem i karijerom općenito: sposobnost posvećivanja vremena učenju, samostalnosti, disciplini, upornosti i upravljanju informacijama u procesu učenja. -Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje. -Sposobnost kritičkog razmišljanja o objektu i svrsi učenja. -Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijjskih poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.) -Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnjeg razvitka kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. -Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti. -Prilagodljivost i fleksibilnost. <p>Kulturno izražavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; -Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima i izvedbama na osnovu široke definicije kulture; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; -Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.
Historija		Kultura	<p>Kulturno izražavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> -Osnovno znanje o najvažnijim kulturnim radovima, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje ljudske povijesti, -Svijest o nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovom mjestu u svijetu; svijest o kulturnoj i jezičnoj različitosti Europe;

	<p>Građansko obrazovanje</p> <p>Likovna kultura Muzička kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj</p>		<p>-Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji, EU i Europi općenito i (svom dijelu) svijeta. -Spremnost na poštivanje vrijednosti i privatnosti drugih sa spremnošću reagiranja na protivdruštveno ponašanje. -Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina. <p>Kulturno izražavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> -Osnovno znanje o najvažnijim kulturnim radovima, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje ljudske povijesti, -Svijest o nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovom mjestu u svijetu; svijest o kulturnoj i jezičnoj različitosti Europe; -Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu. -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; -Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima i izvedbama na osnovu široke definicije kulture; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; -Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.
	<p>Matematika</p> <p>Biologija</p> <p>Geografija</p>	<p>Svijet sutrašnjice</p>	<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</p> <ul style="list-style-type: none"> -Poznavanje i razumijevanje vrsta pitanja na koja matematika može ponuditi odgovor. -Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa. -Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja(kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj). -Sposobnost korištenja pomoćnih sredstava i oruđa (uključujući IT). -Sposobnost korištenja i baratanja tehnološkim alatima i strojevima te znanstvenim podacima i saznanjima da bi se postigao neki cilj ili donio zaključak. -Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života. -Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja. -Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje. -Spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza. -Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja. -Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka. -Spremnost stjecanja naučnog znanja i interes za nauku i znanstvenu i tehnološku karijeru.

	Historija		<ul style="list-style-type: none"> - Sposobnost da se slijedi i procjenjuje lanac tuđih argumenata i da se otkriju osnovne ideje u danom nizu argumenata (posebice dokazi), -Sposobnost matematičkog razmišljanja i rezoniranja (ovladavanje matematičkim načinima razmišljanja; apstrahiranje i generaliziranje gdje je to relevantno za pitanje i matematičko modeliranje (tj. analiziranje i stvaranje modela) upotrebom i primjenom postojećih m Znatitelja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja. -Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka. <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima. -Svijest o konceptima poput pojedinca, grupe, društva, kulture i povijesnog razvitka tih koncepata. -Razumijevanje međukulturne dimenzije europskog i ostalih društava -Sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama (toleriranje stajališta i ponašanja drugih, svijest o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti). 	
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Prošli događaji	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture). -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju. -Sposobnost čitanja i razumijevanja nestručnih pisanih tekstova o nizu tema ili u nekim slučajevima, stručnih tekstova s bliskog područja i pisanje raznih vrsta tekstova u različite svrhe u primjerenom nizu situacija. <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Razumijevanje koncepata kao što je demokracija, status građanina i međunarodnih deklaracija koje ih izražavaju (uključujući Povelju o temeljnim pravima EU i Ugovore). -Poznavanje glavnih događaja, trendova i nositelja promjene u nacionalnoj, europskoj i svjetskoj povijesti; sadašnja situacija u Europi i kod njenih susjeda. -Znanje o emigraciji, imigraciji i manjinama u Europi i svijetu. 	
	Njemački jezik			
	Historija			

	<p>Likovna kultura Muzoička kultura</p> <p>Informatika</p>		<p>Kulturno izražavanje -Osnovno znanje o najvažnijim kulturnim radovima, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje ljudske povijesti, -Svijest o nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovom mjestu u svijetu; svijest o kulturnoj i jezičnoj različitosti Europe;</p> <p>Digitalna kompetencija -Sklonost korištenju TID-a u svrhu samostalnog rada i rada u timovima, kritički i misaoni stav pri ocjenjivanju rasloživih informacija. -Pozitivan stav i osjetljivost za sigurnu i odgovornu upotrebu interneta, uključujući pitanja privatnosti kulturnih razlika.</p>
	<p>Historija</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Likovna kultura Muzička kultura</p>	<p>London/Sarajevo</p>	<p>Kulturno izražavanje -Osnovno znanje o najvažnijim kulturnim radovima, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje ljudske povijesti, -Svijest o nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovom mjestu u svijetu; svijest o kulturnoj i jezičnoj različitosti Europe; -Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu.</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija -Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. -Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji, EU i Europi općenito i (svom dijelu) svijeta. -Spremnost na poštivanje vrijednosti i privatnosti drugih sa spremnošću reagiranja na protivdruštveno ponašanje. -Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina.</p> <p>Kulturno izražavanje -Osnovno znanje o najvažnijim kulturnim radovima, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje ljudske povijesti, -Svijest o nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovom mjestu u svijetu; svijest o kulturnoj i jezičnoj različitosti Europe; -Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu. -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; -Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima i izvedbama na osnovu široke definicije kulture; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; -Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</p>

	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Informatika</p>	<p>Film i TV</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju.</p> <p>Digitalna kompetencija -Sposobnost korištenja IRT-a kao potpore kritičkom razmišljanju; kreativnost i inovativnost u raznim kontekstima kod kuće, u slobodno vrijeme i na poslu. -Osnovno razumijevanje pouzdanosti i valjanosti dostupnih informacija (dostupnost/prihvatljivost) i svijest o potrebi poštivanja etičkih načela kod interaktivnog korištenja IRT-a.</p> <p>Poduzetništvo -Saznanje o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima. -Vještine planiranja, organiziranja, analiziranja, komuniciranja, obavljanja, izvještavanja, ocjenjivanja i bilježenja. -Vještine stvaranja projekata i njihove provedbe.</p>
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Problemi</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika. -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture). -Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. -Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja.</p>

			<ul style="list-style-type: none"> -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog. -Samopouzdanje kod javnog obraćanja. -Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. -Razvijanje ljubavi prema književnosti. -Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji
<p>Likovna kultura Muzička kultura</p> <p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Građansko obrazovanje</p>	<p>Porodični praznici i blagdani</p>	<p>Kulturno izražavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; -Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; -Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti. <p>Komuniciranje na maternjem jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama. -Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta. -Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji. <p>Komuniciranje na stranom jeziku</p> <ul style="list-style-type: none"> -Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima. -Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju. <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. 	

DEVETI RAZRED

U nastavi engleskog kao drugog stranog jezika u devetom razredu osnovne škole treba težiti **potpunom** dostizanju nivoa **A2.1 Zajedničkog evropskog okvira za jezike - CEFR**.

Ishodi učenja

Učenici će:

- moći izraziti pismeno i usmeno svoj stav u vezi sa datim temama dajući argumente za i protiv
- biti u mogućnosti da predstavu i opišu sebe, članove svoje porodice i prijatelje, njihov izgled, karakterne osobine, osjećanja i zanimanja kako bi mogli voditi razgovore na istu temu u stvarnom životu
- biti u mogućnosti da opišu neki događaj iz prošlosti, izum ili proces kao i da izraze dopadanje/nedopadanje ili slaganje /neslaganje.
- biti u mogućnosti da opišu izgled određenog predmeta ili bića, svoga mjesta/ grada/ domovine i prave usporedbu klimatskih prilika, običaja, kultura različitih zemalja, tradicije, naročito zemalja engleskog govornog područja, u usmenoj i pisanoj formi, kako bi se što bolje upoznali sa osobinama svoje bliže i dalje okoline
- biti u mogućnosti da imenuju, nabrajaju, i opisuju svakodnevne aktivnosti, navode primjere dnevnih aktivnosti, da ih prodiskutuju i analiziraju, te da izraze svoje mišljenje i donesu zaključke, kako bi uočili sličnosti i razlike u načinu života
- biti u mogućnosti da imenuju i opisuju trenutne aktivnosti
- moći usavršiti vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu
- biti u mogućnosti da prepričaju slijed događaja, bilo da govore o svom životu ili je u pitanju slijed događaja iz priče, kako bi uočili uzročno-posljedične veze između različitih pojava i stvari
- moći postavljati pitanja i davati odgovore na lična pitanja kao i pitanja u vezi sa mišljenjem drugih
- moći tražiti, davati i slijediti uputstva
- moći pisati prijavu na dati oglas kao i kraći sastav/opis
- moći govoriti i pisati o dobrim i lošim stranama u okviru date teme
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza vode anketu u vezi sa zadatom temom na osnovu čega će napisati kratak izvještaj, članak ili usmeno izlagati.
- biti u mogućnosti da prezentuju rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema kako bi izrazili svoja mišljenja i stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- biti u mogućnosti da upoznaju, koriste i vrednuju različite izvore podataka, medije, tehnološke postupke i načine izražavanja prilikom izrade projekata što će doprinijeti njihovom cjelokupnom razvoju i omogućiti povezivanje individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim odgojno-obrazovnim područjima te njihovo integriranje u šire društvene i kulturne vrijednosne sisteme
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavaju razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina engleskoga jezika u odnosu na maternji jezik
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta
- moći sudjelovati u razgovoru na poznate teme, odgovarati na pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika
- moći slušati tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije

- moći prepoznavati i pravilno koristiti oblike glagolskih vremena: Present Simple, Past Simple, Present Continuous, Past Continuous, Present Perfect, Future forms
- moći prepoznavati i pravilno koristiti Reported Speech, Passive Voice, Modal Verbs.
- moći razumjeti iskaz ukoliko je jasno artikuliran standardnim jezikom i brzinom sporijom od normalne.
- slušanjem može razumjeti glavnu poentu u kratkim jednostavnim porukama (uputstva ili objave) i pratiti promjenu teme na TV vijestima.

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Programski sadržaji:

1. Tematika

- **Ljudsko tijelo-odjeća** – razgovaranje o izgledu, opisivanje i upoređivanje (moda, odjeća, etc.) Prošireni rječnik za dijelove tijela u odnosu na prethodni nivo, odjeće i boja, npr. *multicoloured leggings, baggy trousers*
- **Ličnost, karakteristike i odrastanje**– rječnik vezan uz odrastanje: *age, height, weight, tall, white, big, health*; house and school rules: *must/ mustn't, should/ shouldn't*. Teme vezane za probleme mladih, neprihvatljivo ponašanje, nasilje među djecom (izražavanje odobravanja ili neodobravanja; davanje savjeta)
- **Zabava i slobodne aktivnosti** – provođenje slobodnog vremena: čitanje, muzika, sport, kino, pozorište koncerti, kućni ljubimci, ljubav, izlasci, putovanja, snalaženje u stranoj zemlji, izvještavanje o putovanju, pisanje kratkoga pisma ili razglednice. (nešto prošireniji rječnik u odnosu na prethodni nivo, npr. *favourite sports, games unusual hobbies, I like listening to music* itd.)
- **Kultura, medijska kultura i sport**- osnovni rječnik vezan za film i TV, novine/ časopise, npr. *drama, documentaries, quiz shows, news, column*; rječnik vezan uz poznate kulturno-sportske događaje
- **Prošlost i historijski događaji**– rječnik vezan za naseljavanje i nastanak civilizacija na današnjem govornom prostoru engleskog jezika i BiH, *Australia -Native Australians, America - Native Americans*. Geografska obilježja, istorijski događaji, kultura i običaji
- **Novac i materijalni svijet** -rječnik vezan uz činjenice o novcu, *money facts, banknote, coins, cheque, shopping, customer*, itd.
- **Izbor zanimanja** - obogaćivanje usvojenog riječnika usvajanjem novih pojmova vezanih za zanimanja. Izražavanje planova za budućnost i izbor zanimanja koristeći se jezičkim strukturama za izražavanje namjera, planova i predviđanja vezanih za budućnost.
- **Praznici** - proširivanje prethodno usvojenog vokabulara i jezičkih struktura. Opisivanje aktivnosti vezanih uz pojedine praznike i način njihovog obilježavanja u svijetu i BiH.

Gramatika

Imenice:

- brojive, nebrojive
- pravilnu/nepravilnu množinu

Zamjenice:

- Lične (padež subjekta i objekta)
- Pokazne (*this, that, these, those*)
- Upitne (*who, which, what, whose*)
- Prisvojne (*mine, yours...*)

- Neodređene (*somebody, anybody, nobody, something...*)
- Odnosne zamjenice: *who, which, that, whose*

Pridjeve:

- Determinatore,

- članove: *a/an, the, zero*
- prisvojne pridjeve
- pokazne pridjeve, *this (girl), that (boy), these (girls), those (boys)*
- pridjeve neodređene količine i broja (*some, any, much, many, all*)
- upitne pridjeve (*what, which, whose*)
- Opisne pridjeve (najčešće): u okviru datih tema
- Poređenje pridjeva (pravilno i nepravilno)

Brojeve: glavni i redni

Glagole:

Present Simple (potvrдна, одрична, upitna forma)

Present Continuous (potvrдна, одрична, upitna forma)

Past Simple pravilnih i nepravilnih glagola (potvrдна, одрична, upitna forma)

Future Simple: *shall/will* (potvrдна, одрична, upitna forma)

Present Continuous za izražavanje budućnosti

Going to-oblik

Glagole: *be, have/have got* (potvrдна, одрична, upitna forma)

Izražavanje navika u prošlosti: *used to*

Gerund-upotreba gerunda

Modalne glagole: *can, may, must, have to, should,*

Present Perfect Simple with *just, already, yet, since, for*

Past Continuous Tense

Passive (present i past simple, future)

Priloge za mjesto, vrijeme, način

Prijedloge: nešto proširenija upotreba prijedlog za mjesto i vrijeme u odnosu na prethodni nivo

Rečenice:

- vremenske rečenice

(when)

- direktni i indirektni govor - izjave, zapovijesti (glagol glavne rečenice u prezentu i prošlom vremenu)

Osim što će stalno proširivati vokabular, **učenici će ponavljati ili učiti da koriste:**

- **Skraćenice**
- **Afikse**
- **Antonime**
- **Složenice**
- **Kolokacije** u vezi sa datim temama.
- **Ekvivalente prijevoda**, selektivno poređenje sa maternjim jezikom učenika i nekim drugim stranim jezicima

4. Vokabular

Koristi se pažljivo uravnotežen vokabular sa tematikom odnosno potrebama učenika koji obuhvata život u porodici, školi i u širem životnom okruženju. Učenje dovodi u korelaciju sa drugim predmetima koji učenici imaju u devetom razredu osnovne škole u svim situacijama kad je to izvodljivo, kao što su likovna kultura, historija, geografija, muzička kultura, maternji jezik, matematika, vjeronauka odnosno religijska kultura. U vrijeme obilježavanja vjerskih praznika svih vjerskih zajednica u BiH za koje nema prikladnog gradiva u odabranom udžbeniku nastavnici, shodno vlastitoj procjeni, mogu ponuditi učenicima nastavne listove (handouts) sa pripremljenim nazivima praznika i adekvatnim dodatnim kulturološkim sadržajima. Treba imati u vidu da učenici ne gube motivaciju učenja stranog jezika zbog uvođenja novih dodatnih sadržaja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Ljudsko tijelo-odjeća	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati, nabrojati i opisati dijelove tijela kako bi opisali osobe iz svog okruženja i uporedili dvije ili više osoba - imenovati, nabrojati i opisati odjevne predmete kako bi mogli upotpuniti opisivanje osoba, izraziti svoje preferencije, i stavove vezane za način oblačenja i modu 	<ul style="list-style-type: none"> - davati duže odgovore - ponavljati riječi i rečenice nastavnika ili iste izgovorene sa CD-a - voditi dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. - demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji, popunjavanjem praznina u tekstu / tabela, rješavanje zadataka višestrukog izbora itd.) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreuranog teksta u smisaonu cjelinu) - pisati rečenice i kraće tekstove - pisati kratke sastave prema datom modelu – vođeno pisanje 	<p>Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje odnose se na cjelokupan sadržaj.</p> <p>Učenik:</p> <ul style="list-style-type: none"> -slobodno odgovara na pozdrave -slobodno odgovara na pitanja -komunicira sa samopouzdanjem -prihvata različitosti -pokazati pozitivan odnos prema vlastitoj kulturi i kulturama drugih zemalja -dobrovoljno se javlja -surađuje s drugim učenicima -sluša zahtjeve

		- konstruirati rečenice od niza zadatih riječi	-dobrovoljno čita -doprinosi radu u grupi - obraća pažnju ili prepoznaje kulturne razlike -brani svoje mišljenje -adaptira se novonastaloj situaciji -prihvata odgovornost za svoj rad i ponašanje -inicira aktivnosti -ponaša se u skladu sa utvrđenim pravilima - razvija svoje stavove
Ličnost, karakteristike i odrastanje	-imenovati osobine vezane za fizički izgled i karakter, te osjećanja kako bi opisali ili uporedili osobe iz bližeg okruženja -imenovati probleme mladih kako bi iste mogli prepoznati i iznijeti svoje mišljenje i stavove -prepoznati i razlikovati naredbe i zabrane od sugestija kako bi iste mogli razumjeti i primjeniti u svakodnevnom životu.	-postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente -samostalno voditi dijaloge u okviru poznatih situacija - demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji, popunjavanjem praznina u tekstu / tabela, rješavanje zadataka višestrukog izbora itd.) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturanog teksta u smislu cjelinu) - pisati rečenice i kraće tekstove - pisati kratke sastave prema datom modelu – vođeno pisanje - konstruirati rečenice od niza zadatih riječi	
Zabava i slobodne aktivnosti	-imenovati i opisivati načine provođenja slobodnog vremena i vrste zabave (TV, film i muziku) kako bi se mogli uključivati u diskusiju o gore navedenim - imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i	-postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja -samostalno voditi dijaloge u okviru poznatih situacija - demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji, popunjavanjem praznina u tekstu / tabela, rješavanje zadataka višestrukog izbora itd.) i	

	<p>hobije kako bi mogli izraziti svoja interesovanja</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati putovanje i godišnji odmor - porediti određena mjesta i pisati kratke izvještaje o istima 	<p>verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica)</p> <ul style="list-style-type: none"> - pisati rečenice i kraće tekstove - pisati kratke sastave prema datom modelu – vođeno pisanje - konstruirati rečenice od niza zadatih riječi - napisati pismo ili razglednicu sa putovanja 	
Kultura, medijska kultura i sport	<p>-prepoznati i imenovati osnovne pojmove vezane za kulturu, kulturna dešavanja i sport kako bi mogao izraziti svoje preferencije i interesovanja</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i koristiti različita zanimanja iz oblasti kulture i sporta pri pisanju kraćih tekstova -analizirati tekstove vezane za poznate kulturno-sportske događaje kako bi pomoću istih došao do traženih informacija i razlikovao bitne informacije od nebitnih 	<p>- demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji, popunjavanjem praznina u tekstu / tabela, rješavanje zadataka višestrukog izbora itd.) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica)</p> <ul style="list-style-type: none"> - pisati rečenice i kraće tekstove - pisati kratke sastave prema datom modelu – vođeno pisanje - konstruirati rečenice od niza zadatih riječi - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja 	
Prošlost i historijski događaji	<p>-prepoznati i nabrojati pojmove vezane za nastanak civilizacija</p> <p>-prepoznati i imenovati pojmove vezane za geografska obilježja da bi iste mogao koristiti u svakodnevnom životu</p> <p>-navesti i kombinirati pojmove vezane za običaje i kulturu naroda da bi mogao razumjeti, te opisati običaje i kulturu svoga i drugih naroda koristeći se jednostavnim vokabularom i usvojenom gramatikom</p>	<p>- demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije</p> <ul style="list-style-type: none"> -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičkih funkcija - povezivanje i predviđanje - kratki izvještaj i prezentacija - vođenje debate ili intervjua - vođenje dijaloga -pisati kratke sastave prema datom modelu – vođeno pisanje - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema 	

	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati i opisati pojedine važne ljude iz prošlosti - opisati događaj iz prošlosti koristeći se jednostavnim vokabularom 		
Novac i materijalni svijet	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i imenovati pojmove vezane za novac i materijalni svijet kako bi iste mogao upotrebljavati u svakodnevnom životu - demonstrirati dijaloge vezane za kupovinu i plaćanje određenih artikala kako bi iste mogli voditi u svakodnevnom životu 	<ul style="list-style-type: none"> - demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije - verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičkih funkcija - vođenje debate ili intervjua - vođenje dijaloga - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja 	
Izbor zanimanja	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i imenovati pojedina zanimanja kako bi o istim mogli razgovarati u svakodnevnom životu - opisivati i nabrajati zanimanja kako bi diskutovali o ličnoj profesionalnoj orijentaciji učenika - kombinovati usvojeni vokabular i jezičke strukture kako bi izrazili svoje planove, namjere i predviđanja vezana za njihovu budućnost i izbor zanimanja 	<ul style="list-style-type: none"> - demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji, popunjavanjem praznina u tekstu / tabela, rješavanje zadataka višestrukog izbora itd.) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturanog teksta u smisaonu cjelinu) - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente - samostalno voditi dijaloge u okviru poznatih situacija - pisati kratke sastave prema datom modelu – vođeno pisanje - sprovesti anketu i podnijeti kratki izvještaj/ prezentacija 	
Praznici	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i imenovati pojedine praznike koji se obilježavaju kod nas i u svijetu - navesti aktivnosti i način obilježavanja pojedinih praznika kako bi o istim mogli razgovarati u svakodnevnom životu ili ih opisati 	<ul style="list-style-type: none"> - demonstrirati vještinu čitanja na tekstovima da bi pronašao određene informacije i detalje i reagovati neverbalno (označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji, popunjavanjem praznina u tekstu / tabela, rješavanje zadataka višestrukog izbora itd.) i verbalno (kratkim odgovorom na pitanja, povezivanjem riječi, ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturanog teksta u smisaonu cjelinu) 	

	koristeći jednostavan vokabular i jezičke strukture	-postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja -samostalno voditi dijaloge u okviru poznatih situacija - pisati kratke sastave prema datom modelu – vođeno pisanje	
--	---	--	--

Međupredmetna povezanost

Engleski	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Slušanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Ljudsko tijelo - odjeća	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog -Samopouzdanje kod javnog obraćanja - Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza - Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji <p>Komuniciranje na stranom jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima - Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.) -Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori) -Svijest o društvenim konvencijama i kulturnim aspektima i promjenjivosti jezika u različim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima -Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora <p>Međuljudska i građanska kompetencija:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti <p>Kulturno izražavanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu -Spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje
Govorenje	Njemački jezik		
Gramatika			
Čitanje			
Pisanje			
Vokabular	Građansko obrazovanje		
	Likovna kultura		
	Matematika		

	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Likovna kultura Muzička kultura</p> <p>Matematika</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Njemački jezik</p>	<p>Ličnost, karakteristike i odrastanje</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog -Samopouzdanje kod javnog obraćanja - Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza - Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji - Razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) - Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture) <p>Komuniciranje na stranom jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima - Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.) -Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori) -Svijest o društvenim konvencijama i kulturnim aspektima i promjenjivosti jezika u različim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima -Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora <p>Međuljudska i građanska kompetencija:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima - Svijest o konceptima poput pojedinca, grupe, društva, kulture o istorijskog razvitka tih konceptata - Sklonost postizanju kompromisa - Sposobnost otkrivanja frustracija na konstruktivan način (kontroliranje agresivnosti i nasilja ili obrazaca samouništavanja) <p>Kulturno izražavanje:</p> <p>Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza. - Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje -Spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza <p>Međuljudska i građanska kompetencija:</p> <p>Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</p> <p>Komuniciranje na stranom jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.)
--	--	--	--

	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Likovna kultura Muzička kultura</p> <p>Matematika</p>	<p>Zabava i slobodne aktivnosti</p>	<p>-Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori)</p> <p>-Svijest o društvenim konvencijama i kulturnim aspektima i promjenjivosti jezika u različim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima</p> <p>-Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora</p> <p>Komuniciranje na maternjem jeziku:-Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog</p> <p>-Samopouzdanje kod javnog obraćanja</p> <p>- Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza</p> <p>- Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji</p> <p>- Razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)</p> <p>- Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture)</p> <p>Međuljudska i građanska kompetencija</p> <p>-Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima</p> <p>- Svijest o konceptima poput pojedinca, grupe, društva, kulture o istorijskog razvitka tih konceptata</p> <p>- Sklonost postizanju kompromisa</p> <p>-Sklonost inicijativi</p> <p>Kulturno izražavanje:</p> <p>- Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti</p> <p>- Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu</p> <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</p> <p>-Spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza.</p>
--	---	--	---

	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Informatika</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Likovna kultura Muzička kultura</p> <p>Matematika</p>	<p>Kultura, medijska kultura i sport</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji - Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog - Samopouzdanje kod javnog obraćanja - Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza - Razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) - Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture) <p>Komuniciranje na stranom jeziku:-</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora - Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima - Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju - Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.) - Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori) <p>Digitalna kompetencija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pozitivan stav i osjetljivost za sigurnu i odgovornu upotrebu interneta uključujući pitanja privatnosti kulturnih razlika <p>Međuljudska i građanska kompetencija:</p> <p>Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima</p> <ul style="list-style-type: none"> - Svijest o konceptima poput pojedinca, grupe, društva, kulture o istorijskog razvitka tih konceptata <p>Kulturno izražavanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu - Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti - Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje - Spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Prošlost i historijski događaji</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvatanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta - Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima - Samopouzdanje kod javnog obraćanja - Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza

	<p>Njemački jezik</p> <p>Građansko obrazovanje</p> <p>Matematika</p> <p>Muzička kultura/ Likovna kultura</p>		<ul style="list-style-type: none"> - Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji - Razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) - Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture) - Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku <p>Komuniciranje na stranom jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima - Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjovjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju <p>Međuljudska i građanska kompetencija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje - Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje <p>Kulturno izražavanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u svakodnevnom životu - Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Njemački jezik</p> <p>Matematika</p>	<p>Novac i materijalni svijet</p>	<p>Komuniciranje na maternjem jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život - Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji - Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tijekom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima <p>Komuniciranje na stranom jeziku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora - Osjetljivost za kulturne razlike i otpor prema stereotipima - Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori) <p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sposobnost primjene osnovnih elemenata matematičke pismenosti da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.: kupovanje, uspoređivanje valuta i cijena - Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje

Gračansko obrazovanje			Međuljudska i građanska kompetencija: -Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Njemački jezik Građansko obrazovanje Matematika	Izbor zanimanja		Komuniciranje na maternjem jeziku: -Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog -Samopouzdanje kod javnog obraćanja - Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza - Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture) Komuniciranje na stranom jeziku: - Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za međukulturnu komunikaciju -Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.) Poduzetništvo: - Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti - Vještine planiranja, organiziranja, analiziranja, komuniciranja, obavljanja, izvještavanja, ocjenjivanja i bilježenja - Vještine stvaranja projekata i njihove provedbe - Sposobnost prepoznavanja vlastitih prednosti i slabosti Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije: - Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje -Spremnost prihvaćanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza
Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Njemački jezik Građansko obrazovanje	Praznici		Komuniciranje na maternjem jeziku: - Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji - Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanja strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta Komuniciranje na stranom jeziku: -Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život - sposobnost razlikovanja relevantnih od irelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja Međuljudska i građanska kompetencija: -Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje -Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina. -Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude -Integritet

	Muzička kultura Likovna kultura	Kulturno izražavanje: -Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti -Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život
--	------------------------------------	---

DIDAKTIČKO-METODIČKE NAPOMENE I PREPORUKE ZA VII, VIII i IX RAZRED

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko- pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovoj trijadi (VII, VIII i IX razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče slobodu i kreativnost ideja te razvija njegove kulturne, estetske i intelektualne vrijednosti i sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou (treća godina učenja) treba istaći poseban značaj motivacije, kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki. Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada
- podsticanje inicijative učenika
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata
- upotreba savremenih tehničkih sredstava
- stalno ohrabivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje
- analiziranje teškoća u procesu učenja
- upoznavanje učenika sa kriterijima učenja itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici svjesno stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti finu ravnotežu.

Po pitanju slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga, a prije njihovih slušanja nastavnik odgovarajućim aktivnostima priprema učenike za uspješno prihvatanje sadržaja.

Mada komunikativan pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govorenja. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika, da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji nastavnih sadržaja, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodički pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila, kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti kontrolisano (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, diktati) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Integrativni pristup među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz geografije, historije i umjetnosti, što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike međuljudskih odnosa. Određeni nastavni sadržaji, koji se obrađuju u ovom razredu, povezani su sa biologijom (okolina, životna sredina), fizikom i hemijom. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa korespondentima iz zemlje čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija. Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i, po mogućnosti, zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova.

4. NJEMAČKI JEZIK

NJEMAČKI JEZIK

Uloga i značaj predmeta

U toku cjelokupnog procesa učenja, i u okviru nastave stranih jezika, posebno je neophodno razvijanje svijesti o potrebi poznavanja stranih jezika. Bosna i Hercegovina se već godinama uključuje u evropske integracijske procese i nije daleko dan kad će postati punopravni član Evropske unije. Evropska unija je multietnička zajednica, čiji su opstanak i prosperitet uslovljeni višejezičnošću. Rezultat takvih razmišljanja je i stav Vijeća Evrope da svaki građanin Evrope mora poznavati najmanje dva strana jezika.

Bosna i Hercegovina je vijekovima bila upućena na Srednju Evropu. Naše privredne veze će, kao do sada i ubuduće, prvenstveno biti upućene na ovaj dio Evrope, u kojem se intenzivno koristi njemački jezik. Znanje njemačkog jezika je neophodno kako za uspostavljanje privrednih, tako i međunarodnih kontakata, naučnih istraživanja, informacija i komunikacija koje su nužne u današnjem užurbanom svijetu globalnih, interkulturalnih i interdisciplinarnih događanja, te primjene savremenih informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Uz navedene argumente, vezane kako za tržište rada, tako i za uspostavljanje međunarodnih kontakata i komunikacija svake vrste, ne smije se zaboraviti ni kulturno-historijska veza naše zemlje sa zemljama njemačkog govornog područja. Svo ovo učenje njemačkog jezika nameće se kao imperativ u toku cjelokupnog osnovnoškolskog obrazovanja sa početkom u najranijoj dobi.

Cilj

Osposobljavanje učenika za komunikaciju na njemačkom jeziku, u usmenom i pismenom obliku o temama iz svakodnevnog života.

Kroz nastavu stranog jezika kod učenika se razvija svijest o značaju višejezičnosti u savremenom svijetu, odnosno svijest o tome da uspješno ovladavanje jezičkim kompetencijama doprinosi afirmaciji ličnosti i njenom optimalnom razvoju.

Razvijajući pozitivan stav prema sličnostima i razlikama u kulturama, kod učenika se razvija kosmopolitski stav, duh tolerancije, humanizma i internacionalizma.

Glavni cilj izučavanja stranog jezika je usmjeren na sva osnovna područja razvoja ličnosti:

- na vaspitanje za toleranciju,
- na poštovanje različitosti i saradnju sa drugima,
- na poštovanje dječjih i čovjekovih prava,
- na razvijanje sposobnosti za život u demokratskom društvu.

Navedeni ciljevi mogu se postići jezičkom komunikacijom, tako što će se kod učenika razvijati:

- poštovanje i razumijevanje druge kulture, što je preduslov za bolje razumijevanje sopstvene kulture i učvršćivanje vlastitog nacionalnog identiteta;
- radoznalost, aktivnost, učenje svim čulima i podsticanje interesovanja za ono što je drugačije, tako da će učenici/ce saznati o načinu života, običajima i društvenim odnosima ljudi u državama njemačkog govornog područja;
- razumijevanje za različitost poređenjem sa vlastitom kulturom uz podjednako razvijanje četiri jezičke vještine - slušanje, čitanje, govor i pisanje;
- sposobnost da, za komunikaciju i ostvarivanje kontakata sa vršnjacima u svakodnevnim situacijama, osim jezičkih sredstava koriste i parajezička sredstva (mimiku, gestikulaciju);
- samopouzdanje i razumijevanje dobrih radnih i saradničkih formi za učenje jezika putem smjenjivanja različitih organizacionih formi (individualni rad, rad u paru, grupni rad ili rad u čitavom odjeljenju);
- jezičku svijest i međukulturno ponašanje poređenjem i upoznavanjem razlika i sličnosti maternjeg i njemačkog jezika, a radi uspješnog zadovoljenja sopstvenih potreba i interesa, razvijanja sopstvene ličnosti, potencijala, kao i aktivnog učešća u društvenom životu, što doprinosi razvoju društva i kulture.

Za ostvarivanje navedenih ciljeva učenici usvajaju i razvijaju različita znanja i sposobnosti.

1. Jezičko znanje i sposobnost

Učenici:

- upoznaju njemački jezik kroz: fonetski, morfološki, sintaksički i leksički nivo;
- razvijaju sposobnost za uspješno razumijevanje govornih i pisanih tekstova, kao i za govorno i pisano sporazumijevanje.

2. Sociolingvistička sposobnost

Učenici:

- razvijaju odgovarajući način jezičkog odazivanja u odnosu na namjenu saopštavanja i okolnosti sporazumijevanja;
- razvijaju odgovarajuće načine govornog sporazumijevanja i negovornog odazivanja.

3. Diskursna (razgovornu) sposobnost

Učenici:

- razvijaju odgovarajuće strategije za učestvovanje u razgovoru;
- razvijaju odgovarajuće strategije za razumijevanje i za stvaranje govornih i pisanih tekstova.

4. Strateška sposobnost

Učenici:

- razvijaju sposobnost za uravnotežene izjave prilikom nesporazuma;
- razvijaju sposobnost uvažavanja sagovornika i poštovanja konvencija.

5. Društveno-kulturna sposobnost

Učenici:

- razvijaju svoju komunikacijsku sposobnost izvan jezičkih granica maternjeg jezika;
- upoznaju različite kulture njemačkog govornog područja i prema njima usklađuju svoja saopštenja;
- razvijaju cjelokupnu međukulturno-komunikacijsku sposobnost.

6. Strategija samostalnog učenja

Učenici:

- upoznaju i razvijaju aktivnosti koje im pomažu pri sticanju, čuvanju i upotrebi informacija i znanja;
- navikavaju se na pisanje domaćih zadataka;
- pokušavaju upotrebljavati obrađenu nastavnu lekciju pri samostalnom rješavanju zadataka;
- navikavaju se na upotrebu rječnika, gramatičkih pregleda i drugih mogućih pomoćnih sredstava, a po mogućnosti i u elektronskoj formi.

Učenjem stranog jezika učenici:

- razvijaju i učvršćuju svoju radoznalost, želju i potrebu za novim znanjem i razvijaju sposobnost za sticanje i očuvanje znanja i vještina;
- razvijaju vlastite saznavne sposobnosti do višeg nivoa, tj. do analize, sinteze, upoređivanja, rasuđivanja, procjenjivanja i vladanja argumentima, što im omogućava korisnu upotrebu naučenog za novo učenje i u novim životnim situacijama;
- razvijaju kreativnost, potrebu za izražavanjem i osjećaj za estetske vrijednosti;
- razvijaju sposobnost za informisano odlučivanje o nekim područjima svoga života, kao i preuzimanje odgovornosti za vlastite odluke;
- razvijaju pozitivnu predstavu o sebi, razumiju svoja i osjećanja drugih i reaguju na njih;
- razvijaju sposobnost za kvalitetne međusobne komunikacije i rješavanja nesuglasica;
- razvijaju sposobnost za rad u grupi, međusobnu saradnju i podršku;
- formiraju lične ciljeve učenja, upoznaju i kritički ocjenjuju svoje uspjehe i žele da ih poboljšaju;
- formiraju opšte kulturne i obrazovne vrijednosti, kao i norme ponašanja.

Zadaci

- razvijanje sve četiri jezičke vještine,
- ovladavanje neophodnim leksičkim, pravopisnim, fonetičkim i gramatičkim minimumom,
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava i razumijevanje i poštivanje drugih kultura,
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju,
- razvijanje i podržavanje kontinuiteta u učenju jezika,

- razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja,
- razvijanje samostalnosti i kreativnosti,
- razvijanje sposobnosti slušanja, praćenja i međusobnog uvažavanja,
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje izvora znanja, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti).

Fond sati predviđen za učenje njemačkog jezika kao prvog ili drugog stranog jezika u osnovnoj školi:

Predmeti	Fond sati po razredima																	
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX	
	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S
Njemački-prvi strani jezik	34	1	35	1	70	2	105	3	105	3	70	2	70	2	70	2	64	2
Trijade	139						280						204					
Ukupno	623																	
Njemački-drugi strani jezik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	70	2	70	2	70	2	64	2
Trijade	-						70						204					
Ukupno	274																	

Ishodi učenja po trijadama:

Jezičke vještine	Prva trijada	Druga trijada	Treća trijada
Slušanje i razumijevanje	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči -razumjeti ograničen broj riječi i izraza, jednostavne izjavne rečenice i pitanja, kratke dijaloge o poznatim temama, pjesmice - globalno i selektivno razumijeti kratak tekst poznate tematike - razumijeti i reagovati na odgovarajući način na kratke usmene poruke 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razumjeti pitanja koja se odnose na lično iskustvo i svakodnevne zahtjeve, potvrdne i negativne zapovijesti u okviru jednostavnog rutinskog dijaloga koji se odnosi na neposrednu situaciju i na njih jezički i nejezički reagirati -pratiti standardan govor ukoliko se govori tempom sporijim od normalnog i ako mu se neko obraća direktno. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razumjeti dovoljno da zadovolji osnovne, konkretne potrebe -razumjeti samo suštinu direktnog, stvarnog, usmenog diskursa u kontekstu osrednje težine - razumjeti iskaz ukoliko se govori sporije i koristi standardan, jasan jezik. - razumjeti temu rasprave u kojoj se raspravlja o poznatim temama ili općepoznatim stvarima.
Čitanje i razumijevanje	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati slova i napisane riječi, kratke rečenice i kraće tekstove - prepoznati poznate riječi i kratke rečenice i zna ih povezati sa ilustracijama - globalno i selektivno razumjeti jednostavne kraće tekstove o poznatim sadržajima - glasno čitati jednostavne rečenice koje su 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znati pročitati poznate i neke nepoznate riječi i pasuse iz kratkih tekstova, koji govore o svakodnevnom životu, rutinskim događanjima ili koji sadrže jednostavna uputstva. -moći pronaći određenu informaciju u tekstovima u kojima se koristi jednostavan jezik 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -moći pročitati i razumjeti glavne misli i neke detalje u osrednje teškim tekstovima iz svakidašnjice koji se sastoje od dva-tri pasusa (reklame, jelovnici, raspored) i u tekstovima baziranim na činjenicama (uputstva, kratke vijesti) -moći naći novu predvidivu informaciju u jednostavnom i jasno strukturiranom tekstu o

	prethodno usmeno uvježbane - svladavati rečeničnu intonaciju prema zvučnom modelu		poznatim temama -moći povremeno pogoditi značenje nepoznatih riječi prema njihovom obliku i kontekstu - znati koristiti rječnik
Govor	Učenici će: - pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovati ritam i intonaciju rečenice - dati osnovne informacije o sebi i svom okruženju, služeći se pritom ograničenim brojem osnovnih riječi i zapamćenih rečeničnih šema - sa sagovornicima razmjenjivati nekoliko osnovnih iskaza u vezi sa konkretnom situacijom	Učenici će: - pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovati ritam i intonaciju rečenice - znati postavljati pitanja i davati odgovore u toku dijaloga o osnovnim temama -učestvovati u razgovoru po modelu - dati jednostavne informacije o sebi, porodici i prijateljima opisuju u nekoliko rečenica poznatu situaciju - vladati najosnovnijim fondom jednostavnih, naučenih izraza, osnovnim vokabularom i osnovnim gramatičkim strukturama	Učenici će: -moći razmjenjivati rutinske informacije i voditi kratke razgovore o, za njega, važnim temama -govoriti relativno tečno -izgovarati razumljivo, uprkos primijetnog stranog akcenta i grešaka fonološke prirode -relativno dobro vladati svakodnevnim vokabularom i ograničenim brojem idioma -biti u stanju da koriste razne jednostavne konstrukcije i neke složene
Pisanje	Učenici će: -sudjelovati u kraćim dramtizacijama - prepisivati, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kratke rečenice - prepisivati vrlo kratke tekstove koji su prethodno usmeno obrađeni -pisati pojedinačne riječi i kratke rečenice o sebi i svom okruženju	Učenici će: -moći pisati jednostavne tekstove (niz nekoliko povezanih rečenica) lične prirode u okviru predvidivih svakodnevnih potreba i iskustva -znati pisati jednostavne poruke (jednostavan tekst na razglednici, lične podatke, jednostavan diktat)	Učenici će: - biti u stanju pismeno opisati najuobičajenije svakodnevnih situacije -znati u veoma kratkim crtama opisati neki običan događaj, ranije aktivnosti i lična iskustva, ili ono što se svakodnevno piše u njegovom okruženju -znati koristiti svakodnevni osnovni vokabular i konstrukcije, te najčešće veznike - znati napisati najčešće riječi i konstrukcije
Znanje o jeziku	Učenici će: -Na ovom nivou učenja jezika učenici ne stiču znanje o jeziku, nego prepoznaju i pravilno upotrebljavaju osnovne jezičke elemente.	Učenici će: -Na ovom nivou učenici prepoznaju i pravilno upotrebljavaju osnovne jezičke elemente uz postepeno usvajanja osnovnih znanja o jeziku.	Učenici će: - Svjesno usvajati znanje o jeziku.

NJEMAČKI JEZIK – PRVI STRANI JEZIK

U nastavi njemačkog jezika ne postoji stroga podjela po nastavnim područjima kao u nastavi maternjeg jezika, nego se nastavna područja prožimaju tokom jednog nastavnog sata. Treba također naglasiti da se u prvom razredu ne javljaju nastavna područja čitanja i pisanja zbog prilagođavanja nastavnog plana i programa uzrastu učenika.

PRVA TRIJADA

PRVI RAZRED

Ishodi:

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti se u komunikaciji s drugima da bi stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- biti u mogućnosti da broje do 10 da bi izrazili količinu
- imenovati i razlikovati osnovne boje, životinje, odjeću, obuću, predmete vezane za školu, porodicu
- biti u mogućnosti da predstave članove svoje porodice koristeći frazu „Das ist ‚meine...“ da bi istu mogli koristiti u svakodnevnoj komunikaciji
- biti u mogućnosti da izraze svojinu koristeći izraz „Ich habe...“ i kombinovati ga sa usvojenim vokabularom iz već navedene tematike
- izražavati razliku između onog što vole i ne vole koristeći jezičnu frazu (ich mag /ich mag nicht)

Gramatika:

Učenici će koristiti ali neće učiti o tome:

Imenice- jednina

Zamjenice

- Lične: ich, du
- Upitne: wer, was, wie, ...
- Prisvojne: mein,meine

Predikativno upotrebljene pridjeve, npr.:gut, schön, blau...

Glagole- prezent

- haben i sein u jednini
- učestali glagoli vezani uz tematska područja u jednini presenta

Prilozi

- neki prilozi: heute, morgen...
- upitni

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>Pozdravljanje <i>Hallo!, Guten Morgen!, Guten Tag! Auf Wiedersehen! Tschüs!</i></p>	<p>Učenici će: - pozdravljati se na formalan i neformalan način</p>	<p>Učenici će: -prepoznati i odgovoriti na pozdrav -slušati i ponoviti riječi nastavnika, riječi sa CD-a i pjesmicu -odabrati pozdrav prema dobu dana i govornoj situaciji</p>	<p>Učenici će: -slobodno odgovarati na pozdrave -koristi pozdrav kao neodvojivi dio kulturne komunikacije</p>
<p>Predstavljanje <i>Ich bin... Das ist...Mein Name ist... Was ist das? Wer ist das? Wie heißt du? Wie alt bist du?</i></p>	<p>-predstaviti sebe i druge</p>	<p>-slušati i korektno ponoviti iskaz i govor nastavnika (CD-a) - voditi kraće dijaloge u paru sa nastavnikom ili drugim učenicima -razlikuje upitne i izjavne rečenice po intonaciji</p>	<p>-slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -prihvatiti različitosti</p>
<p>Školski pribor (osnovne riječi) <i>npr. dieTasche, dasHeft, das Buch, der Bleistift, der Farbstift</i> itd.</p>	<p>-imenovati predmete u školskoj torbi -povezati pojedine nazive sa njihovim ilustracijama - ugrađivati nove riječi u usvojene jezičke konstrukcije</p>	<p>-slušati i korektno ponoviti iskaz i govor nastavnika (CD-a) - ilustrirati ili bojiti pojedine predmete vezane za školu prema uputama -unapređivati fonematski sluh i kapacitet</p>	<p>-dobrovoljno se uključivati u aktivnosti -doprinositi radu grupe i razreda -brinuti o školskom priboru i stvarima,</p>
<p>Članovi uže porodice <i>npr.: Mutter, Vater, Bruder, Schwester ...</i></p>	<p>-imenovati i nabrojati članove uže porodice</p>	<p>-slušati i korektno ponoviti iskaz i govor nastavnika (CD-a) -ilustrirati date sadržaje na različite načine prateći uputstva -izvoditi dramatizacije sadržaja</p>	<p>-predlagati igre i aktivnosti za usvajanje i uvježbavanje datih sadržaja -tražiti dodatna objašnjenja -prikupljati dodatne materijale za rad</p>
<p>Dijelovi tijela (osnovne riječi), <i>npr.: der Kopf, die Hand, das Auge, der Arm</i> itd.</p>	<p>-imenovati glavne dijelove tijela</p>	<p>-slušati i korektno ponoviti iskaz i govor nastavnika (CD-) -memorisati i reprodukovati kraće pjesmice</p>	<p>-uključivati se u aktivnosti sa novim samopuzdanjem -prihvatiti razlike između dječaka i djevojčica</p>

<p>Životinje <i>der Hund, die Katze, die Kuh, das Pferd</i> itd.</p>	<p>-imenovati pojedine domaće i divlje životinje</p>	<p>-usavršavati ustaljene jezičke konstrukcije uz dodavanje novih riječi</p> <p>-slušati i korektno ponavljati iskaz i govor nastavnika (CD-a)</p> <p>-ilustrirati date sadržaje</p> <p>-memorisati i reproducirati kraće pjesmice</p>	<p>-predlagati igre i aktivnosti za usvajanje i uvježbavanje datih sadržaja</p> <p>-prikupljati dodatne materijale za rad</p> <p>-ispravljati sopstvene pogreške</p> <p>-odnositi se tolerantno, bez podsmijeha prema greškama drugih</p>
<p>Odjevni predmeti (osnovni pojmovi) die Jacke, die Hose, das T-Shirt <i>Npr. Meine Jacke ist blau.</i></p>	<p>-imenovati pojedine odjevne predmete</p>	<p>-slušati i korektno ponavljati iskaz i govor nastavnika (CD-a)</p> <p>-korigovati sopstvene pogreške većim brojem pokušaja</p> <p>-rješavati zadatke predstavljene slikovnim materijalima</p>	<p>-prepoznavati i prihvatati kulturne razlike kroz odjeću</p> <p>-upoređivati sopstveni rad i rezultate sa radom i rezultatom drugih</p>
<p>Brojevi 1 -10</p>	<p>- brojati do 10</p> <p>- povezati cifru i riječ za broj</p> <p>-reći koliko imaju godina</p>	<p>-slušati i korektno ponavljati iskaz i govor nastavnika (CD-a)</p> <p>- povezati broj i količinu</p> <p>- memorisati i reproducirati kraće pjesmice i brojalice</p>	<p>-dobrovoljno učestvovati u aktivnostima</p> <p>-prihvatati sugestije i ne doživljavati ih kao kritiku</p> <p>-razumjeti da je za uspjeh potreban rad i vježbanje</p>

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
<p>- Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje</p>	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Slušanje Govorenje Vokabular Gramatika Čitanje Pisanje</p>	<p><i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i></p> <p>-razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja</p> <p>-razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)</p> <p><i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>

- Brojevi 1-10	Matematika		<p><i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija -spremnost da se nadvlada strah od brojki -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života
-Dijelovi tijela	Tjelesni i zdravstveni odgoj		<p><i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>
-Boje - Igračke	Likovna kultura		<p><i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>
-Pojedine domaće i divlje životinje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Moja okolina		<p><i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama <p><i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p>
-Dijelovi tijela, odjeća, obuća	Moja okolina Likovna kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj		<p><i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) -sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe.
-Predmeti vezani za školu -	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<p><i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p> <p><i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)
- Hrana	Moja okolina Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<p><i>Učiti kako se učiti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje. <p><i>Komuniciranje na maternjem jeziku</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. <p><i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima</p>
-Porodica i dom	Moja okolina Religijska kultura/Vjeronauka		<p><i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca</p> <p><i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog <p><i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -znanje o tome kako sačuvati svoje, te dobro zdravlje, higijenu te prehranu vlastite obitelji

DRUGI RAZRED

Navedeni ishodi predstavljaju okvirna postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Ishodi:

Učenici će:

- prepoznati glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči
- razumjeti ograničen broj riječi i izraza, kratke dijaloge o poznatim temama, pjesmice
- povezati vizualne (slikovne) i zvučne sadržaje
- razumjeti kratak tekst čiji je sadržaj prethodno usmeno obrađen
- razumjeti i reagovati na odgovarajući način na kratke usmene poruke, pri čemu je potrebna znatna pomoć (ponavljanje, pokazivanje i sl.)
- razumjeti jednostavne kratke tekstove o poznatim sadržajima
- pamtili grafijske slike riječi i izdvojenih rečenica na razini prethodno usvojenih usmenih uzoraka
- glasno čitati riječi i jednostavne rečenice koje su prethodno usmeno uvježbane
- svladavati rečenične intonacije prema zvučnom modelu
 - pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovati ritam i intonaciju rečenice
 - dati osnovne informacije o sebi i svom okruženju, služeći se pritom ograničenim brojem osnovnih riječi i zapamćenih rečeničnih šema
 - sa sagovornicima razmjenjivati nekoliko osnovnih iskaza u vezi sa konkretnom situacijom
- prepisivati, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kratke rečenice
- nadopunjavati vrlo kratak tekst riječima
- uočavati osnovne razlike između grafije i izgovora kod učestalih riječi
- uočavati osnovne razlike između ortografije maternjeg i njemačkog (pisanje imenica velikim slovom i dr.)

Na ovom nivou učenja jezika učenik ne stiče znanje o jeziku, nego prepoznaje i pravilno upotrebljava osnovne jezičke elemente.

Gramatika

Učenici će koristiti, ali neće učiti o tome:

Imenice

- jednina nekih imenica sa određenim i neodređenim članom
- množina nekih imenica

Član

-neodređeni i određeni član

Zamjenice

- Lične u jednini i množini: *ich, du*
- Upitne: *wer, was, wie, ...*
- Prisvojne: *mein, dein*

Pokazna zamjenica *das*

Pridjevi

Opisni pridjevi kao dio predikata : *schnell, langsam..*

Glagoli

- prezent: *haben i sein* u jednini
- učestali glagoli vezani uz tematska područja u jednini presenta
- prezent modalnog glagola *mögen*
- zapovjedni oblik glagola (2. lice jednine)

Prilozi

- neki prilozi: *heute, morgen, hier, dort...*
- upitni prilozi: *wie, wo...*

Brojevi
od 1 do 20

Negacija
• *nein, nicht*

Rečenice

jednostavne izjavne rečenice prema modelu:

* subjekt + predikat: *Ich male.*

* subjekt + predikat + objekt: *Ich habe einen Bruder.*

* subjekt + predikat+ pridjev u službi predikata/priložna oznaka: *Die Rose ist rot./Die Rose ist hier.*

• kratke izjavne rečenice s modalnim glagolom *Ich mag Pizza.*

• jednostavne upitne rečenice s upitnom riječju *Wer ist das? Wie heißt dein Vater*

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje	Učenici će: -identifikovati pozdrave -pozdravljati se na formalan i neformalan način -predstaviti sebe i druge	Učenici će: -prepoznati i odgovoriti na pozdrav - slušati i ponoviti riječi nastavnika, riječi sa CD-a i -odabrati komunikacijski kliše prema datoj govornoj situaciji	Učenici će: -slobodno odgovarati na pozdrave -koristiti pozdrave kao neodvojivi dio kulturne komunikacije
Abeceda i slovkanje Klaus= ka, el, a,u es	-izgovarati glasove njemačke abecede -prepoznati slova njemačke abecede	- ponavljati glasove njemačke abecede izgovorene od strane nastavnika ili sa CD-a -uporediti glasove i slova njemačke abecede sa glasovima i slovima bosanskog jezika -memorisati i reproducirati kraće pjesmice -dopunjavati izostavljena slova u riječima i riječi u jednostavnim rečenicama	-dobrovoljno se uključivati u aktivnosti -tražiti dodatna objašnjenja
Igračke/Igre npr.: Das ist mein Auto. Mein Auto ist schnell. Wir spielen Memory. itd. Wo ist dein Teddy?	-imenovati pojedine igračke, -navesti izrazitije karakteristike pojedinih igračaka -navesti nazive igara	-slušati i ponoviti iskaz i govor nastavnika (CD-a) -ilustrirati date sadržaje na različite načine prateći uputstva -izvesti jednostavne igre	-predlagati igre i aktivnosti za uvježbavanje datih sadržaja -doprinositi radu grupe i razreda

<p>Voće i povrće npr.: Banane, Bierne, Apfel, Tomaten, Paprika... Ich mag Apfel. Die Paprika ist gelb und rot.</p>	<p>- imenovati pojedine vrste voća i povrća -imenovati hranu koju voli /ne voli jesti - prepoznati jednu ili više napisanih riječi</p>	<p>-slušati i korektno ponoviti iskaz i govor nastavnika (CD-a) -ilustrirati date sadržaje na različite načine prateći uputstva - memorisati i recitovati karće pjesmice -povezati riječ i sliku -izraziti se jednostavnim rečenicama -zapisati kraće riječi i rečenice</p>	<p>-uključivati se u aktivnosti sa novim samopuzdanjem -prikupljati dodatne materijale za rad -ustrajavati u postizanju rezultata</p>
<p>Jelo i piće Pizza, Suppe, Hamburger, Cola, Saft, Limo Edin mag Hamburger.</p>	<p>-imenovati neka jela i pića -reći šta vole jesti i piti -prepoznati zapisane riječi</p>	<p>-ponavljati riječi i govor nastavnika (CD-a) -ilustrirati sadržaje -povezati riječ i sliku -izraziti se jednostavnim rečenicama -zapisati riječi i kraće rečenice</p>	<p>-ispravljati sopstvene greške -odnositi se tolerantno, bez podsmijeha prema greškama drugih</p>
<p>Praznici <i>Bajram, Weihnachten, Neues Jahr</i> <i>Frohe Weihnachten,</i> <i>ein glückliches Neues Jahr</i></p>	<p>- nabrojati praznike -znati kako čestitati pojedine praznike koristeći adekvatnu govornu frazu za pojedine kulture</p>	<p>-ponavljati riječi i govor nastavnika (CD-a) -ilustrirati sadržaje -memorisati i reproducirati kraće pjesmice -napisati čestitku za praznik</p>	<p>-prepoznavati i prihvatati različitosti kultura kroz proslavu pojedinih praznika -prikupljati dodatne materijale za rad</p>
<p>Školsko okruženje <i>Lehrer, Tafel, Bank, Fenster</i> <i>Was ist das? Das ist ein Fenster.</i></p>	<p>-imenovati predmete u ambijentu učionice -imenovati osobe u učionici</p>	<p>- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa kasetofona, - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, - glumiti itd. -reproducirati kratke rečenice s odgovarajućom rečeničnom intonacijom</p>	<p>-upoređivati sopstveni rad sa radom i rezultatima drugih -prihvatati sugestije i ne doživljavati ih kao kritiku -dati primjere čestitanja praznika za različite kulture i poštovati različitosti</p>
<p>Brojevi 1 – 12</p>	<p>-brojati do 12 -zapisati brojeve riječima</p>	<p>-ponavljati riječi i govor nastavnika (CD-a)</p>	<p>-predlagati igre i aktivnosti za usvajanje i</p>

Boje		-ilustrirati sadržaje -povezati riječ i sliku -izraziti se jednostavnim rečenicama -zapisati riječi i kraće rečenice	uvježbavanje datih sadržaja -tražiti dodatna objašnjenja -prikupljati dodatne materijale za rad
	-imenovati osnovne boje	- rekonstruisati riječi od ponuđenih slova, -povezivanje pobrkanih dijelova kratkoga teksta u logičku cjelinu/slijed	-dobrovoljno učestvovati u aktivnostima -prihvatati sugestije i ne doživljavati ih kao kritiku -razumjeti da je za uspjeh potreban rad i vježbanje

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
-Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Slušanje Govorenje Pisanje Čitanje Vokabular	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Brojevi 1-12	Matematika Likovna kultura		<i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</i> -temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija -spremnost da se nadvlada strah od brojki -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života
- Boje	Likovna kultura		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Abeceda	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura		<i>Učiti kako se učiti</i> - Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje. <i>Komuniciranje na maternjem jeziku</i> - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Igračke	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama

-Pojedine domaće i divlje životinje	Likovna kultura Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) -sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe.
- Dijelovi tijela, odjeća, obuća	Tjelesni i zdravstveni odgoj Likovna kultura	<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)
- Predmeti vezani za školu	Moja okolina Likovna kultura	<i>Učiti kako se učiti</i> - Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje. <i>Komuniciranje na maternjem jeziku</i> - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Hrana	Moja okolina Likovna kultura	<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Porodica i dom	Moja okolina Likovna kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Religijska kultura/Vjeronauka	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Praznično okruženje	Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura	<i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> - pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje - uvažavanje i razumijevanje različitih vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skup

TREĆI RAZRED

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Ishodi:

Učenici će:

- prepoznati glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči
- razumjeti ograničen broj riječi i izraza, jednostavne izjavne rečenice i pitanja, kratke dijaloge o poznatim temama, pjesmice
- **globalno** i selektivno razumjeti kratak tekst poznate tematike

- razumjeti i reagovati na odgovarajući način na kratke usmene poruke
- prepoznati slova i napisane riječi, kratke rečenice i kraće tekstove
- prepoznati poznate riječi i kratke rečenice i znati ih povezati sa ilustracijama
- **globalno** i selektivno razumjeti jednostavne kraće tekstove o poznatim sadržajima
- glasno čitati jednostavne rečenice koje su prethodno usmeno uvježbane
- svladavati rečeničnu intonaciju prema zvučnom modelu
- pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovati ritam i intonaciju rečenice
- dati osnovne informacije o sebi i svom okruženju, služeći se pritom ograničenim brojem osnovnih riječi i zapamćenih rečeničnih šema
- sa sagovornicima razmjenjivati nekoliko osnovnih iskaza u vezi sa konkretnom situacijom
- sudjelovati u kraćim dramaturzijama
- prepisivati, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kratke rečenice
- prepisivati vrlo kratke tekstove koji su prethodno usmeno obrađeni
- pisati pojedinačne riječi i kratke rečenice o sebi i svom okruženju

Na ovom nivou učenja jezika učenici ne stiče znanje o jeziku, nego prepoznaje i pravilno upotrebljava osnovne jezičke elemente.

Gramatika

Učenici će koristiti, ali neće učiti o tome:

Imenice

- jednina i množina nekih imenica sa određenim i neodređenim članom u nominativu
- prisvojni genitiv, npr.: *Juttas Bleistift*

Zamjenice

- Lične u jednini množini
- Upitne: *wer, was, wie, ...*
- Posvojne: *mein, dein, sein, ihr*

Predikativno upotrebljene pridjeve, npr.: *gut, schön blau...*

Glagole

- prezent haben i sein u jednini i množini
- prezent učestalih glagola vezani uz tematska područja u jednini prezenta
- prezent modalnog glagola können u jednini
- imperativ za 2. lice jednine i 2. lice množine: *Lies! Schreibe! Antworte! Ergänze!...* itd.

Priloge za mjesto: *hier, dort...* itd.

Prijedloge u njihovoj funkcionalnoj upotrebi

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Susreti i upoznavanje Hallo!, Guten Morgen!, Guten Tag! Auf Wiedersehen! Wie geht es dir? Wie geht es Ihnen? Wie heißt du?..Wo wohnst du? itd...	Učenici će: - pozdravljati se na formalan i neformalan način sa vršnjacima i odraslim - predstaviti sebe i druge - reći koliko imaju godina	Učenici će: - razumijeti kratke jednostavne izjavne rečenice i pitanja, - razumjeti osnovne namjere sugovornika - voditi kraće dijaloge sa drugim učenicima ili nastavnikom	Učenici će: -komunicirati sa samopuzdanjem -sarađivati sa drugim učenicima

<p>Porodica i prijatelji (članovi šire porodice, prijatelji) Das ist meine Tante... Mein Freund heißt....Dein Opa ist alt..</p>	<p>-imenovati članove svoje uže i šire porodice -reći nekoliko najjednostavnijih rečenica o ljudima i predmetima iz neposrednog okruženja</p>	<p>- razumjeti globalno i selektivno kratak tekst poznate tematike -uočiti specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika (zvučni tekstovi) -uočiti razliku u izgovoru glasova i glasovnih skupina njemačkoga jezika u odnosu na maternji jezik -primjeniti vještine čitanja i pisanja u riječima, frazama i rečenicama</p>	<p>-dobrovoljno se uključivati u aktivnosti -tražiti dodatna objašnjenja</p>
<p>Prostorije u kući (osnovne riječi), npr.: die Wohnung, das Wohnzimmer, das Schlafzimmer, die Küche, das Bad, itd.</p>	<p>- imenovati prostorije u kući / stanu -locirati ljude i predmete</p>	<p>- slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno: - povezivanjem vizuelnoga (slikovnoga) i zvučnoga sadržaja -ilustriranjem i bojenjem -slušati izgovoreni tekst i reagirati verbalno: -ponavljati riječi nastavnika (CD-a) -davati kratke odgovore na pitanja</p>	<p>-predlagati igre i aktivnosti za uvježbavanje datih sadržaja -doprinositi radu grupe i razreda</p>
<p>Škola (osnovne riječi), npr. der Lehrer, der Schüler, die Schule, die Tafel, die Bank, die Kreide, schreiben, sagen, lesen, hören..., itd.</p>	<p>-imenovati predmete u školskoj torbi i u učionici -nabrojati aktivnosti u školi</p>	<p>- slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno: - povezivanjem vizuelnoga (slikovnoga) i zvučnoga sadržaja -ilustrirati i bojiti -slušati izgovoreni tekst i reagirati verbalno: -ponavljati riječi nastavnika (CD-a) -davati kratke odgovore na pitanja -voditi kraće dijaloge sa drugim učenicima i nastavnikom -primjeniti vještine čitanja i pisanja</p>	<p>-uključivati se u aktivnosti sa novim samopuzdanjem -prikupljati dodatne materijale za rad -ustrajavati u postizanju rezultata</p>
<p>Dijelovi tijela Kopf, Beine, Mund, Arme itd. Mein Kope tut weh. Mein Hand tut weh. Ich kann nicht schreiben</p>	<p>- imenovati glavne dijelove tijela</p>	<p>- slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno: - povezivanjem vizuelnoga (slikovnoga) i zvučnoga sadržaja -ilustrirati i bojiti -slušati izgovoreni tekst i reagirati verbalno: -ponavljati riječi nastavnika (CD-a)</p>	<p>-ispravljati sopstvene greške -odnositi se tolerantno, bez podsmijeha prema greškama drugih -prepoznavati i prihvatati različitosti</p>

<p>Svakodnevni život npr.: schlafen, Hausaufgabe machen, gehen, spielen Ich kann Tennis spielen.</p>	<p>-imenovati pojedine svakodnevne aktivnosti -dati primjer svojih dnevnih aktivnosti</p>	<p>-davati kratke odgovore na pitanja -voditi kraće dijaloge sa drugim učenicima i nastavnikom -primjeniti vještine čitanja i pisanja</p> <p>- slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno: - povezivanjem vizuelnoga (slikovnoga) i zvučnoga sadržaja -ilustrirati i bojiti -slušati izgovoreni tekst i reagirati verbalno: -ponavljati riječi nastavnika (CD-a) -davati kratke odgovore na pitanja -voditi kraće dijaloge sa drugim učenicima i nastavnikom -primjeniti vještine čitanja i pisanja</p>	<p>-prikupljati dodatne materijale za rad -upoređivati sopstveni rad sa radom i rezultatima drugih -prihvatati sugestije i ne doživljavati ih kao kritiku</p>
<p>Vrijeme Wie spät ist es? Es ist sechs Uhr.</p>	<p>-reći koliko je sati (puni sat) - reći- kome šta pripada</p>	<p>- slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno: - povezivanjem vizuelnoga (slikovnoga) i zvučnoga sadržaja -ilustrirati i bojiti -slušati izgovoreni tekst i reagirati verbalno: -ponavljati riječi nastavnika (CD-a) -davati kratke odgovore na pitanja -voditi kraće dijaloge sa drugim učenicima i nastavnikom -primjeniti vještine čitanja i pisanja -memorisati i reproducirati kraće pjesmice</p>	<p>-predlagati igre i aktivnosti za usvajanje i uvježbavanje datih sadržaja -tražiti dodatna objašnjenja -prikupljati dodatne materijale za rad</p>
<p>Odjevni predmeti die Jacke, die Hose, das T-Shirt</p>	<p>- imenovati osnovne odjevne predmete</p>	<p>- slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno: - povezivanjem vizuelnoga (slikovnoga) i zvučnoga sadržaja -ilustrirati i bojiti -slušati izgovoreni tekst i reagirati verbalno: -ponavljati riječi</p>	<p>-dobrovoljno učestvovati u aktivnostima -prihvatati sugestije i ne doživljavati ih kao kritiku -razumjeti da je za uspjeh potreban rad i vježbanje</p>

		<p>nastavnika (CD-a) -davati kratke odgovore na pitanja -voditi kraće dijaloge sa drugim učenicima i nastavnikom -primjeniti vještine čitanja i pisanja -memorisati i reproducirati kraće pjesmice</p>	
<p>Brojevi od 1-20</p>	<p>-brojati i pisati riječima brojeve 0 – 20</p>	<p>- slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno: - povezivanjem vizuelnoga (slikovnoga) i zvučnoga sadržaja -ilustrirati i bojiti -slušati izgovoreni tekst i reagirati verbalno: -ponavljati riječi nastavnika (CD-a) -davati kratke odgovore na pitanja -voditi kraće dijaloge sa drugim učenicima i nastavnikom -primjeniti vještine čitanja i pisanja -memorisati i reproducirati kraće pjesmice</p>	<p>-dobrovoljno se uključivati u aktivnosti -tražiti dodatna objašnjenja -predlagati igre i aktivnosti za uvježbavanje datih sadržaja -doprinositi radu grupe i razreda</p>
<p>Boje</p>	<p>-nabrojati osnovne i neke izvedene boje</p>	<p>- slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno: - povezivanjem vizuelnoga (slikovnoga) i zvučnoga sadržaja -ilustrirati i bojiti -slušati izgovoreni tekst i reagirati verbalno: -ponavljati riječi nastavnika (CD-a) -davati kratke odgovore na pitanja -voditi kraće dijaloge sa drugim učenicima i nastavnikom -primjeniti vještine čitanja i pisanja -memorisati i reproducirati kraće pjesmice</p>	<p>-uključivati se u aktivnosti sa novim samopuzdanjem -prikupljati dodatne materijale za rad -ustrajavati u postizanju rezultata</p>

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
-Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Slušanje Govorenje Vokabular Gramatika	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Brojevi 1-20	Matematika		<i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</i> -temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija -spremnost da se nadvlada strah od brojki -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</i> -temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija -spremnost da se nadvlada strah od brojki -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Boje	Likovna kultura		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Abeceda	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura		<i>Komuniciranje na maternjem jeziku</i> - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Igračke	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Pojedine domaće i divlje životinje	Moja okolina Likovna kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<i>Učiti kako se uči</i> - Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje. <i>Komuniciranje na maternjem jeziku</i> - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
	Moja okolina Likovna kultura		<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i>

- Dijelovi tijela, odjeća, obuća	Tjelesni i zdravstveni odgoj	-razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) -sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe.
- Predmeti vezani za školu	Likovna kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	<i>Učiti kako se uči</i> - Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje. <i>Komuniciranje na maternjem jeziku</i> - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Hrana	Moja okolina Likovna kultura	<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)
- Porodica i dom	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Moja okolina Likovna kultura Religijska kultura/Vjeronauka	<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Praznično okruženje	Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura Religijska kultura/Vjeronauka	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> - pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje - uvažavanje i razumijevanje različitih vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skup

Didaktičke preporuke

U prvom i drugom razredu učenja njemačkog jezika potrebno je usmjeriti pažnju na aktivnosti koje imaju za cilj da pobude i razviju zainteresovanost učenika za učenje stranog jezika. Jezik se u ovom uzrastu uči imitiranjem i ponavljanjem, sa postepenim prijelazom na čitanje i pisanje i uz angažiranje svih čula. Rad u parovima ili manjim grupama, uz smjenu više različitih aktivnosti, doprinose dinamici časa i održavanju neophodne pažnje učenika. Učenici rado prihvataju i provode proces imitiranja i ponavljanja, rado insceniraju naučene dijaloge. Ukoliko se u nastavni proces funkcionalno integrišu i igre, njihove prednosti su velike. Igre doprinose povećanju učeničke aktivnosti, poboljšanju njihovih jezičkih znanja, uspostavljanju prijatnije atmosfere u učionici, kao i njegovanju prisnijih odnosa između učenika i nastavnika, te između samih učenika. Razvija se takmičarski duh, stvara živa atmosfera u učionici, što doprinosi povećanju motivacije za učenje jezika.

U trećem razredu nastava se prije svega usmjerava na podsticanje interesa za učenje stranog jezika, na usvajanje elementarnih jezičkih sredstava i usvajanje strategija učenja stranog jezika. Učenici se osposobljavaju za usmenu komunikaciju u jednostavnim svakodnevnim situacijama, usvajaju ograničen fond riječi i izraza, pri čemu je prvenstveno nastavnik onaj kojeg imitiraju i za kojim ponavljaju. U

ovom uzrastu učenici rado i lako uče prikazujući scenski ono što su usvojili, tako da će u razvoju vještine govora dramatizacija kratkih dijaloga često biti zastupljen oblik nastavne aktivnosti.

Nakon usmenog usvajanja postepeno se prelazi na čitanje (prepoznavanje već naučenih riječi) horsko i pojedinačno, te pisanje (prvo preslikavanje, a potom prepisivanje riječi, rečenica kratkih tekstova do usvajanja pravilnog pisanja). Teme koje se obrađuju u prve tri godine učenja stranog jezika vezane su za svakodnevni život i interese učenika ovog uzrasta, kao i njihovih vršnjaka u zemljama njemačkog govornog područja. Budući da se određene teme iz razreda u razred ponavljaju, omogućeno je kontinuirano ponavljanje, uvježbavanje i proširivanje leksičkog fonda.

Učenici u nastavi njemačkog jezika imaju priliku upoznati kulturu zemlja čiji jezik uče, način života njenih stanovnika kao i da prepoznaju sličnosti i razlike. Na taj način kod učenika se razvija duh tolerancije.

Učenici usvajaju i nove tehnike učenja stranog jezika kao što su prepoznavanje značenja jezičkih izraza, korištenja rječnika i leksikona prilagođenih njihovom uzrastu.

Nastavnici su dužni voditi računa o životnoj dobi učenika, društvenom ambijentu i načinu organiziranja školovanja djece. Nastavnici su dužni uskladiti programske sadržaje sa ostalim silabusima razredne nastave prilikom izrade godišnjih planova i programa. Izvoditi nastavu na način da u nastavnom procesu učenici usvajaju nova znanja kroz spontano međusobno povezane vještina govora i slušanja na prikladnim nivoima složenosti.

Metode podučavanja

Oblici rada: frontalni rad, rad u paru, rad u više manjih skupina, individualni rad.

Organizacija učionice: klupe postavljene na način koji omogućava učenicima međusobni vizualni kontakt i da dobro čuju što govori i prostorno najudaljeniji učenik (npr. više skupina po dvije ili tri klupe zajedno; razne varijacije U-oblika i sl.).

Didaktičke aktivnosti:

- pokazivanje predmeta ili slikovnog prikaza predmeta, osoba i ambijenta uz govornu aktivnost;
- neverbalne reakcije na govorni stimulus (npr. pokretom ili crtežom/bojanjem);
- odgovaranje na pitanja i postavljanje pitanja;
- recitiranje i pjevanje po mogućnosti popraćeno pokretima;
- izrada tematskih panoa, postera, slikovnih kartica, figurica i dr.;
- sudjelovanje u kraćim dijaloškim situacijama i dramskim prikazima situacija kao potvrda usvojenosti leksika i struktura;
- zabavne vježbe izgovora;
- didaktičke igre: bingo, *memory*, pogađanje, sakrivanje i traženje i sl

U prvim godinama učenja usmjeriti pažnju na razumijevanje, ponavljanje i na usmenu komuniciranje sa zabavnim aktivnostima, kojima je cilj pobuditi, razviti i poduprijeti zainteresiranost za učenje jezika.

Nastavnik treba da:

- pažljivo planira svaki čas za koji piše pismenu pripremu, postavljajući ciljeve te detaljno razrađujući načine (strategiju) kako da ih postigne, pripremajući adekvatne nastavne materijale (vizualizacija je na početnom nivou učenja stranog jezika neophodna), pripremajući zadatke za učenike po nivoima, grupe i cijeli razred, te planirajući trajanje svakog segmenta aktivnosti u učionici;
- slobodno oblikovati svoje sate, proširiti materijal prema datoj situaciji, sarađivati s kolegama i stručnim savjetnikom;
- kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okviru zacrtanih ciljeva, a u skladu sa uslovima u kojima radi;
- procijeni kojim fondom riječi učenici trebaju ovladati u datoj grupi i datim uslovima;
- poštuje osnovne didaktičke principe primjerenosti i postepenosti, idući od jednostavnih ka složenijim jezičnim ciljevima;
- razvija pozitivno i zabavno okruženje za učenje;
- primjenjivati raznovrsne oblike i metode rada;
- prakticirati najprije usvajanje pravilnog izgovora auditivnim putem, a potom usmenu upotrebu izolovano ili u govornoj interakciji;

- razvija od početka kod učenika radne navike, marljivost, odgovornost i motivaciju za učenje;
- kod učenika podstiče pozitivnu radoznalost, samostalnost i kreativnost;
- razvija komunikacijske sposobnosti kod učenika, podstičući ih da maksimalno; koriste vlastite talente i sposobnosti;
- njevovati poštivanje drugoga tokom zajedničkog rada i takmičenja (**fer-play**) prema kriterijima;
- osposobljava učenike da samostalno rade tokom sata i kod kuće;
- razvija vlastiti sistem praćenja i provjeravanja napredovanja svakog učenika;
- ne prihvaćati kruto upute date u programu, udžbenicima i priručnicima, nego da slobodno, kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okvirima zacrtanih ciljeva i ishoda, ali primjereno uvjetima u kojima radi.

Preporuke nastavnicima

U nastavnom procesu obratiti pažnju na slijedeće aktivnosti:

- Učiti jezičke vještine, a ne o jeziku;
- Njevovati razvoj pozitivnog, razigranog stava prema učenju jezika;
- Poticati motiviranje odgovornog i aktivnog stava;
- Poticati radoznalosti i kreativnost; njevovati razumijevanje i logičko pamćenje;
- Poticati temeljitost, predanost i preciznost u učenju jezika;
- Njevovati samostalnost u govoru i vlastitom reproduciranju naučenog, primjereno dobi;
- Kroz igru, pjesmu i ples učiniti da učenje njemačkog jezika bude zabava i zadovoljstvo

Interdisciplinarni sadržaj

U svim je područjima sadržaj vezan uz druge školske predmete.

Interkulturalne vještine

Upoznati kulturu naroda njemačkog govornog područja, upoređivati je s vlastitom kulturom i razvijati pozitivan stav prema toleranciji i različitosti.

* Rad sa djecom sa posebnim potrebama: ukoliko se ukaže takva potreba rad sa ovom djecom treba da se odvija prema uputama grupe autora datim u *«Inkluzivnom pristupu odgojno-obrazovnom radu u I, II i III razredu devetogodišnje osnovne škole»*, odjeljak - Djeca sa oštećenim sluhom i teškoćama u učenju govora».

Načini provjeravanja znanja i ocjenjivanja učenika

Praćenje i vrednovanje na ovom nivou je u službi motiviranja učenika i služi nastavniku za procjenu realizacije zadatih ciljeva.

Resursi za realizaciju

Izvori podučavanja - Koristiti savremenu udžbeničku literaturu u skladu sa stavovima i odlukama Ministarstva obrazovanja/naobrazbe, nauke/znanosti Tuzlanskog kantona odnosno Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke Sarajevo. Nastavnici takođe trebaju konsultirati i eventualno koristiti po vlastitom izboru raspoloživu literaturu objavljenu u publikaciji Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine pod nazivom *Katalog odobrenih udžbenika i nastavnih sredstava u Bosni i Hercegovini, za osnovne škole, gimnazije, srednje tehničke i stručne škole, za tekuću školsku godinu.*

Potrebno je da, pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, profesor/ca radi na kontinuiranom usavršavanju u cilju sticanja didaktičkih, metodičkih i drugih znanja (seminari, simpozijumi, itd.)

Nov način rada podrazumijeva niz kompetencija: potrebno je da profesor/ca bude dobar organizator i facilitator nastavnog procesa.

Potrebno je da profesor/ca pruži snažnu motivaciju kao i podršku za rad u grupama, stvaralačko i smisao učenje, itd.

Preporučujemo korišćenje različitih oblika rada i obogaćivanje rada novim nastavnim metodama (smisleno receptivno učenje, konvergentno učenje, divergentno učenje, učenje po modelu, istraživačko učenje, učenje putem igre i simulacije). Nastavu treba što više fokusirati na praktično izvođenje jezičkih vještina a što manje na transmitivnu nastavu (predavačkog tipa).

DRUGA TRIJADA

ČETVRTI RAZRED

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju okvirna postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Ishodi:

Učenici će:

- prepoznati glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči
- razumjeti jednostavna uputstva, pitanja, izjave, upozorenja, kratka objašnjenja nastavnika i reagira na odgovarajući način na iste
- razumjeti kratke dijaloge o poznatim temama
- prepoznati slova, napisane riječi i kraće rečenice
- čitati naglas poznate riječi i rečenice
- uočiti glavnu misao kratkog pisanog teksta u kojem su mu sve riječi poznate
- pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovati ritam i intonaciju rečenice
- postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja učestvovati u razgovoru po modelu
- dati jednostavne informacije o sebi, porodici i prijateljima opisujući u nekoliko rečenica poznatu situaciju
- biti u mogućnosti da imenuju, nabrajaju, i opisuju svakodnevne aktivnosti (u prezentu), navode primjere dnevnih aktivnosti, da ih prodiskutuju i analiziraju, te da izraze svoje mišljenje i donesu zaključke, kako bi uočili sličnosti i razlike u načinu života
- moći usavršiti vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu
- prepisivati, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kraće rečenice
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina njemačkog jezika u odnosu na maternji jezik
- zapisivati pojedine (poznate) riječi ili kraće rečenice po modelu
- pisati pojedinačne riječi i kratke rečenice o sebi i svom okruženju
- moći slušati kraće tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije
- moći koristiti izraze i rečenice u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, recitovati i pjevati poznate pjesme
- moći dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati i prezentirati jednostavne projekte

Na ovom nivou učenja jezika učenik ne stječe znanje o jeziku nego prepoznaje i pravilno upotrebljava osnovne jezičke elemente.

Učenici će koristiti a neće učiti:

- Upitne zamjenice (wann, wo, wie)
- Prilozi za mjesto i vrijeme (heute, morgen, hier, dort)
- prijedloge (in, aus, auf, an)

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Škola: rechnen, malen, turnen, der Pinsel, der Malkasten	Učenici će: - imenovati predmetu svojoj školskoj torbi -navesti školske	Učenici će: - čitati rečenice i kraće tekstove - tražiti osnovne informacije u tekstu i reagirati	Učenici će: -slobodno odgovarati na pitanja

<p>Dani u sedmici, godišnja doba: Montag, Dienstag, am Sonntag, der Frühling, im Sommer es regnet, es schneit</p> <p>Porodica i život u porodici: Oma, Opa, Tante, Onkel, Ich wohne in ... Meine Straße heißt Meine Telefonnummer ist Mein Bruder ist Jahre alt.</p> <p>Rođendanska zabava: Komm zu mir! Ich mache eine Party. Ich wünsche mir einen Teddy. Alles Gute zum Geburtstag!</p> <p>Jelo, piće: essen, trinken, Milch, Tee, Saft, Wasser, Brot, Käse, .. Ich esse gern Schokolade.</p> <p>Slobodno vrijeme: Fußball, Basketball, lesen, Musik hören, Computerspiele, ...</p>	<p>aktivnosti</p> <p>-nabrojati dane u sedmici, nabrojati mjeseci i godišnja doba -pitati za vrijeme -reći kakvo je vrijeme</p> <p>- imenovati članove porodice, -reći gdje stanuju, -reći svoj broj telefona, -dati osnovne informacije o svojim roditeljima, braći i sestrama</p> <p>-pozvati nekog na rođendansku proslavu -iskazati želju vezano za poklon -čestitati nekome rođendan, Novu godinu, Božić...</p> <p>-reći šta vole/žele jesti, piti</p> <p>-nabrojati aktivnosti u slobodno vrijeme</p>	<p>- povezati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici,</p> <p>-slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd) I verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica, davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd) -prepoznati, razlikovati i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine njemačkog jezika jezika prema zvučnom uzorku -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -povezivati elemente priče pomoću ilustracija</p> <p>-pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -povezivati elemente priče pomoću ilustracija</p> <p>- povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije</p>	<p>-komunicirati sa samopouzdanjem - davati primjer lijepog ponašanja</p> <p>-dobrovoljno čitati -slobodno odgovarati na pitanja -komunicira sa samopouzdanjem -sarađivati s drugim učenicima -slušati zahtjeve - davati primjere na osnovu obrađenog sadržaja - slušati zahtjeve -dobrovoljno čitati -doprinositi radu u grupi - obraćati pažnju na tražene zahtjeve -formulisati rečenice i grupisati</p> <p>-slušati zahtjeve -dobrovoljno čitati -doprinositi radu u grupi - obraćati pažnju na traženo -formulisati rečenice i grupisati</p> <p>-prihvatiti različitosti -dobrovoljno se javljati -sarađivati s drugim učenicima -slušati zahtjeve -dobrovoljno čitati -doprinositi radu u grupi - obraćati pažnju ili prepoznati kulturne razlike -prihvatiti različitosti -brani svoje mišljenje -adaptira se novonastaloj situaciji -inicira aktivnosti</p>
--	---	--	---

		<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati, razlikovati i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine njemačkog jezika jezika prema zvučnom uzorku -prepoznati, razlikovati i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine njemačkog jezika jezika prema zvučnom uzorku -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičkih funkcija 	
<p>Životinje: Ich habe eine Katze. Meine Katze heißt Sie ist schwarz.</p>	-imenovati životinje	<ul style="list-style-type: none"> - povezati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primjenjivati vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovali informacije 	<ul style="list-style-type: none"> -slobodno odgovarati na pitanja -ponašati se u skladu sa situacijom
<p>-Imenice -sa članom u jednini i množini: das Buch, die Tafel, die Bücher.....</p>	- nabrojati i upotrijebiti u rečenicama imenice sa članovima u jednini i množini	-usvajati i primjenjivati u rečenicama, kompletirati sa samopouzdanjem	<ul style="list-style-type: none"> -primjetiti razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -dati primjere
<p>Zamjenice: Lične, prisvojne zamjenice (mein, dein)</p>	-nabrojati i upotrijebiti lične zamjenice kao i prisvojne zamjenice	-usvajati i primjenjivati u rečenicama -kompletirati sa samopouzdanjem	<ul style="list-style-type: none"> -primjećivati razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -dati primjere
<p>Pridjeve -u predikativnoj upotrebi</p>	- usvojiti pridjeve u predikativnoj upotrebi	-usvajati i primjenjivati u rečenicama kompletirati sa samopouzdanjem	<ul style="list-style-type: none"> -primjećivati razlike -dobrovoljno se javljati
<p>Glagole: - u prezentu jednine za izražavanje želje oblik möchte u jednini</p>	- usvojiti konjugaciju slabih glagola u prezentu jednine	-usvojiti konjugaciju glagola i upotrijebiti u rečenicama - ponoviti konjugaciju na drugom primjeru -izmjenjivati	<ul style="list-style-type: none"> -komunicirati punom rečenicom -odgovoriti i postavljati pitanja

-imperativ -za 2.lice jednine	- usvojiti imperativ najfrekventnijih glagola za drugo lice jednine	-primjenjivati imeprativ u jednostavnim rečenicama i upotrebljavati ga;	-izraziti se punom rečenicom -klasifikovati - komunicirati punom rečenicom -odgovoriti i postavljati pitanja
Brojeve: 10 do 100 (desetice)	- nabrojati desetice do sto i usvojiti njihovo pisanje	- slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, ređanjem ilustracija po određenom redosljedju, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd) I verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica , davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd)	-primjećivati razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -davati primjere

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
-Škola	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Moja okolina	Slušanje Govorenje Vokabular Gramatika Čitanje Pisanje	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Dani u sedmici, godišnja doba	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura		<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Porodica i život u porodici	Moja okolina Likovna kultura Vjeronauk/ Religijska kultura		<i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama
-Rođendanska zabava	Moja okolina Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Muzička kultura		<i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama
-Jelo, piće	Moja okolina Likovna kultura Vjeronauk/ Religijska kultura		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca

-Slobodno vrijeme	Tjelesni i zdravstveni odgoj Moja okolina		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama
-Životinje	Moja okolina Likovna kultura		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Gramatika:			<i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> -znanje o tome kako sačuvati svoje, te dobro zdravlje, higijenu te prehranu vlastite obitelji
-Imenice			samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Zamjenice			<i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> - pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje
Pridjeve			- uvažavanje i razumijevanje različitih vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skup
Glagole			
Imperativ			<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Učiti kako se uči</i> -Vlastiti koncept koji podržava <u>spremnost mijenjanja i daljnjeg razvitka kompetencija</u> i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. -Pozitivno <u>prihvatanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život</u> te smisao za inicijativu da treba učiti.

PETI RAZRED

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju okvirna postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Ishodi:

Učenici će:

- razumjeti ograničen broj riječi, običnih fraza i rečenica, pitanja i uputstva lične prirode ili vezana za neposrednu situaciju i na njih jezički ili nejezički reagirati potrebna im je znatna pomoć da bi razumjeli: usporevati brzinu govora, ponavljanje, pokazivanje ili **prijevod**
- čitati naglas poznate riječi i rečenice
- znati pronaći određenu informaciju u jednostavnom tekstu ako je dozvoljeno ponovljeno čitanje
- pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštuju ritam i intonaciju rečenice
- reproducirati napamet naučene stihove i pjesmice
- znati postavljati pitanja i davati odgovore u toku dijaloga o osnovnim temama
- učestvovati u razgovoru po modelu
- razumjeti jednostavne i često korištene rečenice (npr. kratke informacije o nekoj osobi, porodici, poslu, bližoj okolini)

- razumjeti bitne stvari iz kratkih jednostavnih obavijesti i priča, mogu dati informacije o kratkim tekstovima koje su slušali
- pratiti standardan govor ukoliko se govori tempom sporijim od normalnog i ako im se neko obraća direktno
- čitati poznate i neke nepoznate riječi i pasuse iz kratkih tekstova, koji govore o svakodnevnom životu, rutinskim događanjima ili koji sadrže jednostavna uputstva
- u svakodnevnim tekstovima (npr. oglasi, prospekti, jelovnici, red vožnje) moći pronaći konkretne informacije i mogu razumjeti kratka jednostavna pisma
- na javnim mjestima razumjeti natpise koji se često pojavljuju
- opisati porodicu, druge ljude, čime se bave, vlastito porijeklo
- dati jednostavne informacije o sebi, porodici i prijateljima opisujući u nekoliko rečenica poznatu situaciju
- prepisivati, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kraće rečenice zapisujući pojedine (poznate) riječi ili kraće rečenice po modelu
- vladati najosnovnijim fondom jednostavnih, naučenih izraza, osnovnim vokabularom i osnovnim gramatičkim strukturama
- dosta tačno pisati najčešće riječi
- znati napisati nekoliko rečenica o sebi i o veoma poznatim temama (odgovoriti na direktno postavljena pitanja, pisanje kratkog pisma, kratkog opisa neke osobe)

Na ovom nivou učenja jezika učenik ne stiče znanje o jeziku nego prepoznaje i pravilno upotrebljava osnovne jezičke elemente.

Gramatika

-imenice sa članom u jednini i množini u nominativu i akuzativu:

der Freund, das Buch, die Tafel, die Bücher....

den Freund, das Buch, die Tafel, die Bücher....

-zamjenice

lične zamjenice u jednini i u množine

prisvojne zamjenice (mein, dein, sein, ihr, unser, euer, ihr)

upitne zamjenice: wer, was, wann, wie, warum, welche (Farbe)

-pridjeve u predikativnoj upotrebi

-glagole

u prezentu u sva tri lica jednine i množine,;

negativni i upitni oblik glagola,

za izražavanje želje oblik **möchten**

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgovno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Upoznavanje Bist du Peter? Ich komme aus Sarajevo.Und du?	Učenici će: -prilikom upoznavanja predstaviti trećoj osobi svog druga -predstaviti se, pitati prijatelja odakle dolazi itd.	Učenici će: -postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno	Učenici će: -slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem

<p>Moja soba: Das Bett, der Tisch, der Stuhl, der Computer, der Teddy, die Puppe...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati predmete u svojoj sobi - reći gdje se šta nalazi, (npr. neben dem Bett ist mein Schreibtisch.) 	<p>mijenjaju i kombinuju pojedine elemente</p> <ul style="list-style-type: none"> - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije 	<ul style="list-style-type: none"> -slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem
<p>Dijelovitijela: Der Kopf, die Nase, das Auge/ die Augen, der Bauch... Ich habezwei Augen. Meine Naseistklein. Meine Augen sindblau..</p>	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati dijelove tijela - reći koje je nešto boje - opisati sebe i druge 	<ul style="list-style-type: none"> - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. -demonstrirati vještinu čitanja na kraćim tekstovima da bi pronašao određene 	<ul style="list-style-type: none"> -prihvatiti različitosti -dobrovoljno se javljati -sarađivati s drugim učenicima -slušati zahtjeve -dobrovoljno čitati -doprinositi radu u grupi - obraćati pažnju ili prepoznavati kulturne razlike -slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -dobrovoljno se javljati
<p>Voće, povrće, kupovina: Der Apfelistrot. Die Bananeistgelb. Welches Obst magst du? Ich mag Bananen. Tomatenmagichnicht. Was kostet ein Kilo Bananen? Bananen kosten 1Euro.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati voće i povrće -reći šta vole jesti a šta ne - reći gdje kupujemo voće i povrće - pitati za cijenu - reći koliko nešto košta 	<ul style="list-style-type: none"> -voditi kratke dijaloge -postavljati konkretna pitanja i davati odgovore -nastavi razgovor na određenu temu -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica 	<ul style="list-style-type: none"> -sarađivati s drugim učenicima -dobrovoljno čitati -braniti svoje mišljenje -adaptirati se novonastaloj situaciji -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje -inicirati aktivnosti
<p>Dnevne aktivnosti: Ichfrühstücke um acht Uhr Wann gehst du in die Schule?. Um zwei Uhr. Ich muss nach Hause gehen. Wann musst du nach Hause gehen? Ich komme um sechs Uhr nach Hause. Am Samstag gehe ich nicht in die Schule.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati aktivnosti kojima se bave u toku dana - reći šta znaju uraditi - reći u koliko sati i u koji dan se nečim bave - nabrojati aktivnosti u Slobodno vrijeme 	<ul style="list-style-type: none"> -povezivati elemente priče pomoću ilustracija - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente 	<ul style="list-style-type: none"> -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje -inicirati aktivnosti -ponašati se u skladu sa utvrđenim pravilima

<p>müssen u jednini, - imperativ za 2.lice jednine i 2. lice množine</p> <p>Brojeve: od 100 do 1000 (stotice)</p>	<p>- usvojiti imperativ</p> <p>- usvojiti sve brojeve do 100 i stotice do 1000</p>	<p>-verbalno i neverbalno reagirati na zadatak, (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa brojevima -pokazati određeni broj</p>	<p>-slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -prihvatati različitosti -adaptirati se novonastaloj situaciji -slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -prihvatati različitosti -adaptirati se novonastaloj situaciji</p>
<p>Priloge za mjesto i vrijeme</p>	<p>-usvojiti neke priloge za vrijeme i mjesto</p>	<p>-usvajati i primjenjivati u rečenicama -kompletirati sa samopouzdanjem -dovoditi rečenicu do perfekcije</p>	
<p>Prijedloge u njihovoj funkcionalnoj upotrebi</p>	<p>- usvojiti prijedloge u njihovoj funkcionalnoj upotrebi</p>	<p>-usvojiti i primjenjivati u rečenicama -kompletirati sa samopouzdanjem -dovoditi rečenicu do perfekcije</p>	
<p>Veznike <i>und</i> i <i>aber</i></p>	<p>- usvoji upotrebu veznika <i>und</i> i <i>aber</i></p>	<p>-usvojiti i primjenjivati u rečenicama -kompletirati sa samopouzdanjem -dovoditi rečenicu do perfekcije</p>	

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
-Upoznavanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Moja okolina		<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedince
-Moja soba	Bosanski,		<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i>

	hrvatski, srpski jezik i književnost Moja okolina		-razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Dijelovi tijela	Moja okolina Likovna kultura		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Voće, povrće, kupovina	Moja okolina Matematika		<i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</i> -temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija -spremnost da se nadvlada strah od brojki -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života <i>Učiti kako se učiti</i> - Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje.
-Dnevne aktivnosti	Moja okolina Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Komuniciranje na maternjem jeziku</i> - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Na igralištu	Moja okolina Tjelesni i zdravstveni odgoj		<i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Zološki vrt	Likovna kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Moja okolina		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> -znanje o tome kako sačuvati svoje, te dobro zdravlje, higijenu te prehranu vlastite obitelji
Gramatika: Imenice Zamjenice Pridjeve u predikativnoj upotrebi Glagoli Brojevi Prilozi Prijedlozi Vezni	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<i>Učiti kako se učiti</i> -Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnjeg razvitka kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. -Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti.

ŠESTI RAZRED

Ishodi:

Učenici će:

- biti u mogućnosti da koriste glavne i redne brojeve da bi izrazili količinu, poredak i razlikovali jedninu od množine u usmenoj i pisanoj formi; mogu pročitati i napisati osnovne računске operacije, datume i brojeve telefona
- biti u mogućnosti da opišu izgled određenog predmeta ili bića, svoga mjesta/grada/domovine i prave usporedbu klimatskih prilika, običaja, kultura različitih zemalja, naročito zemalja njemačkog govornog područja, u usmenoj i pisanoj formi, kako bi se što bolje upoznali sa osobinama svoje bliže i dalje okoline
- biti u mogućnosti da imenuju, nabrajaju, i opisuju svakodnevne aktivnosti (u prezentu), navode primjere dnevnih aktivnosti, da ih prodiskutuju i analiziraju, te da izraze svoje mišljenje i donesu zaključke, kako bi uočili sličnosti i razlike u načinu života
- moći usavršiti vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu
- biti u mogućnosti da prepričaju slijed događaja, bilo da govore o svom životu ili je u pitanju slijed događaja iz priče, kako bi uočili uzročno-posljedične veze između različitih pojava i stvari
- moći imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije kako bi mogli izraziti i uporediti svoja i interesovanja drugih ljudi
- moći prepoznati, imenovati i opisati dijelove dana, godišnja doba, vremenske prilike i upoređivati ih kako bi ih doveli u vezu sa svojim i aktivnostima drugih ljudi
- moći imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole, napraviti raspored časova, pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja, znanja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja, kako bi iste mogli koristiti u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima
- biti u mogućnosti da prezentuju rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema kako bi izrazili svoja mišljenja i stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- biti u mogućnosti da upoznaju, koriste i vrednuju različite izvore podataka, medije, tehnološke postupke i načine izražavanja prilikom izrade projekata što će doprinijeti njihovom cjelokupnom razvoju i omogućiti povezivanje individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavaju razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina njemačkog jezika u odnosu na maternji jezik
- moći oblikovati pisanu poruku, kraće dijaloge, samostalno napisati kraći sastav ili kratku priču prema zadanom poticaju, samostalno i/ili uz pomoć nastavnika
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta
- moći sudjelovati u razgovoru na poznate teme, odgovarati na jednostavna pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika,
- moći slušati kraće tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije
- moći koristiti izraze i rečenice u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, recitovati i pjevati poznate pjesme
- moći dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati i prezentirati jednostavne projekte
- moći prepoznati i razlikovati oblike glagolskih vremena (prezent glagola, zatim jakih/nepravilnih glagola, modalnih glagola i imperativa) i pravilno ih upotrebljavati u rečenicama primjenjujući osnovna pravila njihove tvorbe i upotrebe

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Skola Deutsch, Mathe, Erdkunde... Wann ist Deutsch?	Učenici će: - imenovati nastavne predmete, govoriti o svojim omiljenim	Učenici će: - čitati rečenice i kraće tekstove, - tražiti osnovne	Učenici će: -slobodno odgovara na pitanja

<p>Haben wir heute Mathe? Mathe habe ich am Montag.</p>	<p>predmetima, - analizirati raspored časova</p>	<p>informacije u tekstu i reagirati -dovodi rečenicu do perfekcije, napredovati sa sigurnošću</p>	<p>-komunicirati sa samopouzdanjem -organizovati svoj raspored -dati primjere</p>
<p>Grad das Kaufhaus, die Post, der Supermarkt, das Kino, das Theater, der Park Wo ist das Kino? Hier, dort, links, rechts</p>	<p>- imenovati zgrade u gradu - iskazati na najjednostavniji način dopadanje i nedopadanje, - izvinuti se , - konstruisati svoj plan kretanja po gradu</p>	<p>-usvajati jednostavne informacije, tražiti i nuditi pomoć -adaptirati se situaciji</p>	<p>-dobrovoljno čitati -slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -sarađivati s drugim učenicima -slušati zahtjeve - dati primjere</p>
<p>Seosko imanje: der Bauernhof, Tiere, die Kuh, das Pferd, das Schaf, das Schwein</p>	<p>-imenujovati domaće životinje i opisati ih</p>	<p>- povezati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijenjivati vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovali informacije</p>	<p>-dobrovoljno se javljati -sarađivati s drugima -slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje</p>
<p>Brojevi</p>	<p>-prepoznati i pravilno izgovoriti brojeve od 1 do 100, te samostalno brojati -prepoznati redne brojeve od 1 do 100 -razumjeti i prepoznati osnovne računske operacije i telefonske brojeve -reći koliko je sati</p>	<p>-slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redosljedu, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd) I verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica , davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd)</p>	<p>-slušati zahtjeve -dobrovoljno čitati -doprinositi radu u grupi - obraćati pažnju -formulisati rečenice i grupisati</p>
<p>Slobodno vrijeme i zabava</p>	<p>-imenovati, nabrojati i opisati slobodne aktivnosti, sportove i hobije kako bi mogli izraziti svoja interesovanja -prepoznati, imenovati i opisati dijelove dana, godišnja doba, vremenske prilike i upoređivati ih -opisati putovanje i godišnji odmor</p>	<p>- prepoznati, razlikovati i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine njemačkog jezika jezika prema zvučnom uzorku -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije</p>	<p>-prihvatiti različitosti -braniti svoje mišljenje -adaptirati se novonastaloj situaciji -inicirati aktivnosti</p>

<p>Zemlje, narodi, jezici: Er ist Engländer. Er spricht Englisch Sie kommt aus Österreich. Sie spricht Deutsch. Woher kommst du? Aus Bosnien-Herzegowina</p>	<p>-nabrajati evropske zemlje i određeni broj stranih jezika -usporediti običaje i kulturu različitih zemalja</p>	<p>-povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje u okviru elementarnih jezičkih funkcija</p> <p>-slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redosljedju, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd) I verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica, davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd)</p> <p>- povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije</p>	<p>-prepoznati kulturne razlike -prihvatiti različitosti -slobodno odgovarati na pitanja -ponašati se u skladu sa situacijom</p>
<p>Imenice</p>	<p>- objasniti upotrebu u rečenicama imenice sa članom u jednini i množini u nominativu i u akuzativu -dati primjere -uporediti i konstruisati</p>	<p>-usvajati i primjenjivati u rečenicama -kompletirati sa samopouzdanjem -dovoditi rečenicu do perfekcije -mijenjati imenicu</p>	<p>-primjećivati razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -dati primjere</p>
<p>Zamjenice</p>	<p>-objasniti upotrebu u rečenicama ličnih zamjenica u jednini i množini u nominativu - dati primjere i uporediti u rečenicama- - usvojiti zamjenica Sie za učtivo oslovljavanje</p>	<p>-usvajati i primjenjivati u rečenicama -kompletirati sa samopouzdanjem -dovoditi rečenicu do perfekcije -mijenjati zamjenicu</p>	<p>-primjećivati razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -dati primjere</p>

<p>Glagoli</p>	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti lične zamjenice u jednini u akuzativu - usvojiti prisvojne zamjenice za jedninu i prvo lice množine u nominativu i akuzativu -objasniti konjugaciju glagola u prezentu u sva tri lica jednine i množine (pomoćne glagole sein i haben, pravilne glagole te nepravilne glagole fahren, :schlafen, sehen, essen, sprechen, lesen...) - negativan i upitni oblik glagola, - za izražavanje želje oblik möchte - prezent glagola können u jednini i množini, - kao i imperativ za 2.lice jednine i 2. lice množine -sve gore navedeno analizirati u rečenici, te konstruisati rečenicu 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti konjugaciju glagola i uprotrijebiti u rečenicama - ponoviti konjugaciju na drugom primjeru -održati efikasnost -izmjenjivati 	<ul style="list-style-type: none"> -komunicirati punom rečenicom -odgovoriti i postavljati pitanja -izraziti se punom rečenicom -klasifikovati
<p>Negacija nicht i kein Nom i Akk</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definisati i objasniti negaciju nicht i negaciju kein u nominativu i u akuzativu - uporediti negacije 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti dvije negacije, samostalno upotrebljavati u rečenicama 	<ul style="list-style-type: none"> -primjećivati razliku -izražavati se pravilno

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
-Škola	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Slušanje Govorenje Pisanje Čitanje Vokabular	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Grad	Bosanski, hrvatski, srpski		<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja

	jezik i književnost Biologija		-razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Seosko imanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Geografija Likovna kultura		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama
-Zemlje, narodi, jezici	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Muzička kultura Geografija		<i>Učiti kako se uči</i> -Znanje i razumijevanje vlastitih metoda učenja, prednosti i nedostataka vlastitih vještina i kvalifikacija. -Učinkovito upravljanje vlastitim učenjem i karijerom općenito: sposobnost posvećivanja vremena učenju, samostalnosti, disciplini, upornosti i upravljanju informacijama u procesu učenja. -Sposobnost koncentriranja kroz duže i kraće razdoblje.
- Slobodno vrijeme i zabava Brojevi	Matematika		<i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije- da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.:</i> -vođenje kućnog proračuna (izjednačavanje prihoda i rashoda, planiranje, štednja); -kupovanje (uspoređivanje cijena, poznavanje mjernih jedinica i mjera, vrijednost novca); -putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena).
Gramatika - Imenice sa članom u jednini i množini u nominativu i akuzativu: - Zamjenice: - Glagole: Negacija nicht i kein Nom i Akk	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<i>Učiti kako se uči</i> -Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnjeg razvika kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. -Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti.

Didaktičke preporuke

I u četvrtom razredu učenici uče jezik imitiranjem i ponavljanjem. Nakon usmenog usvajanja postepeno se prelazi na čitanje (prepoznavanje već naučenih riječi) - horsko i pojedinačno, te pisanje (preslikavanje a potom prepisivanje riječi i kratkih rečenica do usvajanja pravilnog pisanja pojedinih riječi i kraćih rečenica. Rad u parovima ili manjim grupama uz smjenu više različitih aktivnosti i angažiranje svih čula doprinose dinamici časa i održavanju neophodne pažnje učenika.

Nastavnik treba da:

- pažljivo planira svaki čas koncipirajući ga kao smjenu više faza od kojih nijedna ne bi trebalo da traje duže od deset minuta ,
- piše pismene pripreme za svaki čas,
- sadržaje koje obrađuje približi učenicima dobrom i pažljivo osmišljenom vizualizacijom,
- u nastavu integrira igru i sve one aktivnosti koje će doprinijeti usvajanju sadržaja svim čulima,
- poštuje osnovne didaktičke principe primjerenosti i postupnosti,
- procijeni kojim fondom riječi učenici treba da ovladaju u datoj grupi i datim uslovima,

- uoči sposobnosti svakog pojedinog učenika i pomogne mu da dostigne svoj maksimum,
- razvija vlastiti sistem praćenja i provjeravanja napredovanja svakog učenika,
- osposobi učenike da samostalno rade kako za vrijeme časa tako i kod kuće.

Zadaci nastave njemačkog jezika će i u *petom razredu* biti usmjereni na podsticanje interesa za učenje stranih jezika kao temelja za buduće cjeloživotno učenje te razvoj višejezičnosti, na usvajanje elementarnih jezičkih sredstava, usvajanje strategija učenja stranog jezika.

Učenici se prvenstveno osposobljavaju za usmenu komunikaciju u jednostavnim svakodnevnim situacijama uz usvajanje ograničenog fonda riječi i izraza pri čemu je prvenstveno nastavnik onaj kojeg imitiraju i za kojim ponavljaju. Učenici u ovom uzrastu rado scenski prikazuju naučeno tako da će u razvoju vještine govora dramatizacija naučenih modela kratkih dijaloga biti često zastupljen oblik nastavne aktivnosti.

Nakon usmenog usvajanja postepeno se prelazi na čitanje (prepoznavanje već naučenih riječi) - horsko i pojedinačno, te pisanje (**preslikavanje a potom** prepisivanje riječi i kratkih rečenica do usvajanja pravilnog pisanja pojedinih riječi i kraćih rečenica).

Teme koje se obrađuju u prve tri godine učenja stranog jezika vezane su za svakodnevni život i interesovanja učenika ovog uzrasta kao i njihovih vršnjaka u zemljama njemačkog govornog područja. Određene teme se iz razreda u razred ponavljaju u vidu koncentričnih krugova što omogućava kontinuirano ponavljanje, uvježbavanje i proširivanje leksičkog fonda.

Polazeći od svojih vlastitih iskustava učenici u nastavi njemačkog jezika imaju priliku upoznati i stranu kulturu i način života pri čemu prepoznaju sličnosti i razlike. Time se kod njih razvija duh tolerancije. Interkulturalno učenje na ovom nivou se postiže i primjenom određenih autentičnih materijala poput dječjih pjesmica, slikovnica i drugih multimedijalnih materijala. Mogućnost autentičnog susreta sa govornicima kojima je njemački maternji jezik jeste i uspostavljanje prvih kontakata razmjenom kratkih pisama ili elektronske pošte.

Učenici usvajaju i osnovne tehnike učenja stranog jezika, poput:

- prepoznavanja značenja jezičkih izraza na osnovu slušanja ili čitanja jednostavnih tekstova,
- korištenja njihovom uzrastu prilagođenih rječnika, leksikona i sl. (rječnik sa slikama),
- praćenja vlastitog napretka u učenju stranog jezika uz primjenu jezičkog portfolija.

Šesti razred je početak nove etape u učenju stranog jezika. Učenici ovog uzrasta ne uče jezik samo imitiranjem i stvaranjem jezičkih navika nego svjesnim uvidom u njegove zakonitosti. Oni počinju dakle stjecati i znanje o jeziku koristeći se već naučenim jezičkim kategorijama iz maternjeg jezika. Pritom će ih nastavnik induktivnim putem voditi ka otkrivanju osnovnih jezičkih zakonitosti koje će se primjenjivati samostalno i funkcionalno. I na ovom uzrastu izuzetno je bitna vizualizacija koja mora pratiti kako rad na leksici tako i gramatici.

U radu na tekstu podjednaka će se pažnja posvetiti razvijanju receptivnih jezičkih vještina (slušanje i razumijevanje te čitanje i razumijevanje) uz razvijanje različitih strategija slušanja i čitanja ali i produktivnih vještina, govora i pisanja. Učenici će rado inscenirati naučene dijaloge ali i voditi slične na osnovu datih modela ili skica dijaloga. Postepeno će se osposobljavati i za jednostavnu reprodukciju teksta odgovaranjem na postavljena pitanja ili najjednostavnijim prepričavanjem uz pomoć slika. U vježbama pismenog izražavanja učenici će dopunjavati izostavljene dijelove teksta, na osnovu predočenog modela jednostavnog teksta pisati sličan ili samostalno pisati jednostavan kratki tekst (čestitku, razglednicu, SMS).

Posebno je važno istaći neophodnost kontinuiteta uvježbavanja i ponavljanja. Sistematiziranje naučenog i vođenje neke vrste jezičkog portfolija razvit će kod učenika svijest o ličnom napredovanju u procesu učenja stranog jezika.

Nastavnik je dužan da podstiče motivaciju za učenje stranog jezika. Dinamičnosti časa doprinjet će smjena više aktivnosti, oblika nastavnog rada ali i igara i pjesmica koje će na svojevrsan način unijeti potrebnu vedrinu i opuštenost u nastavu.

Nastava stranog jezika, osim kognitivnog ima i duboko humanistički aspekt. Ona omogućava i favorizuje autonomnost učenika, podstiče na samostalnost i kreativnost u procesu učenja, ukazuje na neophodnost permanentnog razvijanja jezičkih kompetencija, značaj međusobnog razumijevanja, saradnje, uvažavanja, tolerancije, poštovanja različitosti, kulture dijaloga, interkulturalnog prožimanja i uvažavanja, kao i svestrano i široko usvajanje sposobnosti primjenjivih i u drugim disciplinama. Ona doprinosi razvijanju smisla za opservaciju, postavljanje pretpostavki, kritičkog mišljenja i tako značajno utječe na formiranje ličnosti u cjelini.

Veoma je važno da nastavnik uputstva ponuđena u programu, udžbenicima i priručnicima ne prihvata kruto, nego da kreativno i fleksibilno kreira aktivnosti, primjereno uvjetima u kojima radi i uzimajući u obzir specifičnosti stranog jezika koji predaje.

Načini provjeravanja znanja i ocjenjivanja učenika

Praćenje i vrednovanje na ovom nivou je u službi motiviranja učenika i služi nastavniku za procjenu realizacije zadatih ciljeva.

Resursi za realizaciju

Izvori podučavanja - Koristiti savremenu udžbeničku literaturu u skladu sa stavovima i odlukama Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona odnosno Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke Sarajevo. Nastavnici takođe trebaju konsultirati i eventualno koristiti po vlastitom izboru raspoloživu literaturu objavljenu u publikaciji Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine pod nazivom *Katalog odobrenih udžbenika i nastavnih sredstava u Bosni i Hercegovini, za osnovne škole, gimnazije, srednje tehničke i stručne škole, za tekuću školsku godinu.*

Potrebno je da, pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, profesor/ca radi na kontinuiranom usavršavanju u cilju sticanja didaktičkih, metodičkih i drugih znanja (seminari, simpozijumi, itd.)

Nov način rada podrazumijeva niz kompetencija: potrebno je da profesor/ca bude dobar organizator i facilitator nastavnog procesa.

Potrebno je da profesor/ca pruži snažnu motivaciju kao i podršku za rad u grupama, stvaralačko i smislaono učenje, itd.

Preporučujemo korišćenje različitih oblika rada i obogaćivanje rada novim nastavnim metodama (smisleno receptivno učenje, konvergentno učenje, divergentno učenje, učenje po modelu, istraživačko učenje, učenje putem igre i simulacije). Nastavu treba što više fokusirati na praktično izvođenje jezičkih vještina a što manje na transmitivnu nastavu (predavačkog tipa).

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Ishodi:

Učenici će:

- biti u mogućnosti da predstave i opišu sebe, članove svoje porodice i prijatelje, njihov izgled i karakterne osobine, osjećanja i zanimanja, te voditi kraće dijaloge vezane za porodicu i dom, kako bi mogli voditi razgovore na istu temu u stvarnom životu
- biti u mogućnosti da imenuju, nabrajaju, i opisuju svakodnevne aktivnosti (koriste prezent), navode primjere dnevnih aktivnosti, da ih prodiskutuju i analiziraju, te da izraze svoje mišljenje i donesu zaključke, kako bi uočili sličnosti i razlike u načinu života
- moći imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole, napraviti raspored časova, pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja, znanja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja, kako bi iste mogli koristiti u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima
- biti u mogućnosti da prezentuju rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema kako bi izrazili svoja mišljenja i stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- moći razumjeti jednostavne i često korištene rečenice (npr. kratke informacije o nekoj osobi, porodici, poslu, bližoj okolini)
- razumjeti bitne stvari iz kratkih jednostavnih obavijesti i priča, mogu dati informacije o kratkim tekstovima koje su slušali
- pratiti standardan govor ukoliko se govori tempom sporijim od normalnog i ako im se neko obraća direktno
- čitati poznate i neke nepoznate riječi i pasuse iz kratkih tekstova, koji govore o svakodnevnom životu, rutinskim događanjima ili koji sadrže jednostavna uputstva
- u svakodnevnim tekstovima (npr. oglasi, prospekti, jelovnici, red vožnje) moći pronaći konkretne informacije i mogu razumjeti kratka jednostavna pisma
- na javnim mjestima razumjeti natpise koji se često pojavljuju
- opisati porodicu, druge ljude, čime se bavi, vlastito porijeklo
- razgovarati na zadatu temu
- razgovorati o svakodnevnim temama zbog ograničenog malog fonda riječi služiti će se uglavnom jednostavnim strukturama
- vladati najosnovnijim fondom jednostavnih, naučenih izraza, osnovnim vokabularom i osnovnim gramatičkim strukturama
- dosta tačno pisati najčešće riječi
- pisati jednostavne tekstove lične prirode u okviru predvidivih svakodnevnih potreba i iskustva (jednostavan tekst na razglednici, lične podatke, jednostavan diktat)

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Škola Ich lerne Deutsch besonders gern. Mathe mag ich nicht...;	Učenici će: -imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole -napraviti raspored časova	Učenici će: - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima	Učenici će: -slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -dobrovoljno se javljati -sarađivati s drugim učenicima

<p>Stanovanje Wo liegt deine Wohnung? Die Küche ist ziemlich klein, aber sie gefällt mir. Das Zimmer ist nicht groß, aber ich habe genug Platz...;</p> <p>Posjeta prijatelju Wie geht es dir?, Möchtest du etwas trinken?, Ich möchte lieber eine Cola...;</p> <p>Kućni ljubimci Ich habe Tiere gern Meine Eltern sind gegen Haustiere. Mein Lieblingstier ist...Ich habe keine Haustiere...</p> <p>Odlazak u kino, pozorište, muzej Wann beginnt die Vorstellung?, Haben wir schon Eintrittskarten? Welchen Film möchtest du sehen? Der Film läuft im Kino Imperial. Wie findest du den Film?</p>	<p>-pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja, znanja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja u dijalozima s nastavnikom i drugim učenicima</p> <p>-imenovati, nabrojati i opisati prostorije u kući/stanu -ilustrovati svoj stan</p> <p>-razlikovati pozdrave i odabrati odgovarajuće pozdrave za konkretne situacije -opisati svoje zdravstveno stanje -izraziti sposobnosti i želje - prepoznati riječi, fraze i kraće rečenice i reagovati na odgovarajući način</p> <p>-imenovati i opisati kućne ljubimce iz njihove okoline, -uporediti kućne ljubimce -pravilno upotrijebiti fraze u dijalozima</p> <p>-imenovati kulturne ustanove -nabrojati vrste filmova -objasniti aktivnosti u tim ustanovama -razviti dijalog -izraziti sposobnost snalaženja</p>	<p>učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente</p> <p>- povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovali informacije</p> <p>- voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. -demonstrirati vještinu čitanja na kraćim tekstovima da bi pronašli određene informacije i detalje i reagovali verbalno i neverbalno -dovode tijelo u određenu poziciju</p> <p>-voditi kratke dijaloge -postavljati konkretna pitanja i davati odgovore -nastaviti razgovor na određenu temu -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica</p> <p>-prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina -mijenja postavljeni dijalog</p>	<p>-prihvatiti različitosti -dobrovoljno se javljati -ponašati se u skladu sa utvrđenim pravilima</p> <p>-slušati zahtjeve -doprinositi radu u paru - obraćati pažnju i prepoznati želje drugih -slušati zahtjeve</p> <p>-slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -dobrovoljno se javljati -sarađivati s drugim učenicima -dobrovoljno čitati</p> <p>-braniti svoje mišljenje -adaptirati se novonastaloj situaciji -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje -inicirati aktivnosti</p>
--	--	---	--

<p>der Zeichentrickfilm, der Krimi, die Zirkusnummer...</p> <p>Kupovina na tržnici Was darf es sein? Ein Pfund Tomaten, Was kostet...?;</p> <p>Odlazak na izlet einen Ausflug machen, etwas mitnehmen/vergessen, Ball spielen ...;</p> <p>Vikend richtig ausschlafen, zu Hause bleiben, die Clique treffen, frei haben .</p> <p>Imenice</p> <p>Zamjenice</p>	<p>-nabrojati životne namirnice na tržnici -navesti primjere dnevnih aktivnosti na tržnici iz teksta i analizirati ih -prepričati slijed događaja -razvijati svakodnevni govor</p> <p>-nabrojati moguća izletišta -nabrojati aktivnosti na izletu i željene igre -ilustrovati svoje izletišta i razviti dijalog ili kraći tekst</p> <p>- imenovati, nabrojati, i opisati aktivnosti za vikend -navesti primjere svojih aktivnosti i analizirati ih</p> <p>-objasniti upotrebu u rečenicama imenice sa članom u jednini dativa -dati primjere -upotrijebiti u rečenicama -razvijati i konstruisati rečenice</p> <p>- objasniti upotrebu u rečenicama: -lične zamjenice u akuzativu (množina) -lične zamjenice u dativu -prisvojne zamjenice u 2. i</p>	<p>-povezivati elemente priče pomoću ilustracija - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente</p> <p>-prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na obrađenu temu -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje</p> <p>-pisati jednostavne tekstove, lične poruke i kraće dijaloge, tekst na poznatu temu, uz pomoć nastavnika, - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja - reprodukovati kratke dijaloge u kojima samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente</p> <p>-usvajati i primjenjivati u rečenicama -kompletirati sa samopouzdanjem -dovoditi rečenicu do perfekcije -mijenjati imenicu</p> <p>-usvajati i primjenjivati u rečenicama -kompletirati sa samopouzdanjem -dovoditi rečenicu do perfekcije</p>	<p>-slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -prihvatiti različitosti -adaptirati se novonastaloj situaciji</p> <p>-prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje -inicirati aktivnosti -ponašati se u skladu sa utvrđenim pravilima</p> <p>-slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -prihvatiti različitosti -adaptirati se novonastaloj situaciji</p> <p>-primjećivati razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -dati primjere</p> <p>-primjećivati razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -dati primjere</p>
---	---	---	---

<p>Glagoli</p>	<p>3. licu mořine -bezličnu zamjenicu es u idiomatskim izrazima -pokazne zamjenice der/die/das u nominativu i akuzativu -upitne zamjenice welcher/welche/welches -dati primjere -upotrijebiti u rećenicama -razvijati i konstrusati rećenice</p> <p>- objasniti konjugaciju: -prezent glagola sa razdvojnim prefiksom -prezent modalnih glagola -prezent povratnih glagola -konstrukcija es gibt + akuzativ - preterit glagola sein i haben - perfekt slabih glagola -daje primjere -upotrijebiti u rećenicama -razvijati i konstruisati rećenice</p>	<p>-mijenjati zamjenicu</p> <p>- usvojiti konjugaciju glagola i upotrijebiti u rećenicama - ponoviti konjugaciju na drugom primjeru -održiti efikasnost -izmjenjivati</p>	<p>-komunicirati punom rećenicom -odgovoriti i postavljati pitanja -izraziti se punom rećenicom -klasifikovati</p>
<p>Brojevi</p>	<p>-prepoznati i pravilno izgovoriti i pisati brojeve od 1 do 1000, te samostalno brojati</p>	<p>-verbalno i neverbalno reagirati na zadatak, (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa brojevima -pokazati određeni broj</p>	<p>-dobrovoljno čitati -doprinositi radu u grupi - obraćati pažnju na izgovor i pisanje</p>
<p>Rećenica</p>	<p>- objasniti poredak riječi u sljedećim rećenicama: - glavna rećenica (izjavna, upitna (W-Fragen, Ja/Nein-Fragen) - nezavisno složena rećenica (Der Vater liest die Zeitung und die Mutter kocht) -zavisnosložene rećenice sa veznicima "weil" i "dass" (Er kommt nicht in die Schule, weil Er krank ist) (Der Lehrer sagt, dass wir am Freitag ins Kino gehen) -dati primjere -analizirati rećenicu</p>	<p>-usvojiti nabrojane vrste rećenica -poboljšati efikasnost -pokazati spremnost na komunikaciju -mijenjati redoslijed riječi u rećenicama (priloške odredbe)</p>	<p>-formulisati rećenice i grupisati -dati primjere</p>

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
-Škola, -Stanovanje, -Vikend, -Posjeta prijatelju	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Slušanje Govorenje Pisanje Čitanje Vokabular	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Kućni ljubimci	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Biologija		<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Odlazak u kino, pozorište, muzej, -Odlazak na izlet	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Historija Geografija		-sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama
-Kupovina na tržnici	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Matematika		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca-spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog života
Gramatika Imenice Zamjenice	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<i>Učiti kako se uči</i> - <i>Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnje razvitke kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha.</i> - <i>Positivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obožava život te smisao za inicijativu da treba učiti.</i>

OSMI RAZRED

Ishodi:

Učenici će:

- razumjeti jednostavan, formalan i neformalan razgovor o temama koje su za njih od neposredne važnosti
- razumjeti glavnu poentu u kratkim, jednostavnim porukama (uputstva, objave) i promjenu teme na TV vijestima pratiti
- razumjeti iskaz koji je jasno artikulisan standardnim jezikom
- razumjeti kratke, jednostavne tekstove koji sadrže najfrekventniji vokabular (privatna pisma, kratke vijesti, jednostavna uputstva)
- razumjeti glavne ideje i neke detalje u tekstu koji se sastoji od nekoliko pasusa
- moći locirati, komparirati, kontrastirati jednu ili više određenih informacija u širem tekstu
- biti u mogućnosti da opiše izgled osobe, svoga mjesta/grada i pravi usporedbu običaja, kultura različitih zemalja, naročito zemalja njemačkog govornog područja, u usmenoj i pisanoj formi, kako bi se što bolje upoznao sa osobinama svoje bliže i dalje okoline

- biti u mogućnosti da imenuju, nabrajaju, i opisuju svakodnevne aktivnosti (u prezentu i u perfektu), navode primjere dnevnih aktivnosti, da ih prodiskutuju i analiziraju, te da izraze svoje mišljenje i donesu zaključke, kako bi uočili sličnosti i razlike u načinu života
- biti u mogućnosti da prepričaju slijed događaja, bilo da govore o svom životu ili je u pitanju slijed događaja iz priče, kako bi uočili uzročno-posljedične veze između različitih pojava i stvari
- biti u mogućnosti da prezentuju rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema kako bi izrazili svoje mišljenja i stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- biti u mogućnosti da upoznaju, koriste i vrednuju različite izvore podataka, medije, tehnološke postupke i načine izražavanja prilikom izrade projekata što će doprinijeti njihovom cjelokupnom razvoju i omogućiti povezivanje individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim
- moći prepoznati značenja riječi i osnovnih fraza koje se tiču njih samih, njihove porodice i prijatelja, zdravlja i zdravog života, svakodnevnih aktivnosti, nauke i tehnologije kao i konkretne okoline, kada sagovornici govore sporo i razgovijetno
- biti u stanju da pogode iz konteksta značenje nepoznatih jezičkih jedinica
- moći razumjeti kratke informacije društvenog tipa te obavljati dosta transakcija (kupiti poštanske marke na pošti, pitati za cijenu, u restoranu tražiti pomoć konobara i sl.).
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina njemačkog jezika u odnosu na maternji jezik
- moći da upotrebom određenih fraza čestitaju i opišu različite porodične praznike i blagdane u prigodnim situacijama, te da napišu čestitke povodom istih
- moći pravilno čitati i prevoditi jednostavne tekstove poznate tematike da bi mogli doći do traženih informacija i davati odgovore na postavljena pitanja
- izgovarati bez poteškoća neke poznate nizove
- u usmenom izražavanju vladati najosnovnijim gramatičkim strukturama
- koristiti jezičke izraze i fraze da bi mogli davati upute i naredbe
- upotrebom perfekta opisivati radnje koje su se desile u prošlosti
- upotrebljavati futur kako bi izrazili radnju koja će se desiti u budućnosti
- upotrebljavati glagolski oblik *ich hätte* za izražavanje želje
- biti u stanju da pismeno opišu nekolicinu svakodnevnih situacija
- biti u stanju napisati kratke, jednostavne poruke (lična pisma, bilješke) u vezi sa svakodnevnim potrebama
- moći popuniti jednostavne formulare ličnim podacima
- biti u stanju pisati jednostavne opise i sastave na veoma poznate teme (stvarne i izmišljene ličnosti, događaji, vlastiti planovi i planovi članova porodice, zemlje njemačkog govornog područja, škola i sl.)
- moći prepoznati i razlikovati oblike glagolskih vremena (Prezent glagola, zatim perfekt jakih/nepравilnih glagola, preterit modalnih i pomoćnih glagola) i pravilno ih upotrebljavati u rečenicama primjenjujući osnovna pravila njihove tvorbe i upotrebe
- svjesno usvajati znanje o jeziku

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Škola Schulräume. Schulalltag, Schulpartnerschaft, Sprachkenntnisse verbessern, Kontakt aufnehmen, Schulen vergleichen, Schüleraustausch...	Učenici će: - nabrojati i opisati prostorije u školi - opisati jedan školski dan - razumjeti tekst oglasa, prospekta i slično	Učenici će: - slušati izgovoreni tekst - demonstrirati i usavršiti vještinu čitanja tekstova u cilju pronalaženja određenih informacija i detalja pritom rješavajući zadatke poput: - pridruživati slike tekstu	Učenici će: -slobodno odgovarati na pitanja vezana za obrađene teme -komunicirati sa samopouzdanjem -prihvatati različitosti -dobrovoljno se javljati

	<ul style="list-style-type: none"> - uspostaviti kontakt telefonom ili mailom sa partnerskom školom - planirati sprovođenje programa razmjena učenika - uporediti škole u zemljama njemačkog govornog područja sa školama u našoj zemlji - kombinirati usvojeni vokabular i gramatiku pri sastavljanju rečenica 	<ul style="list-style-type: none"> - pridruživati podnaslove dijelovima teksta - označavati tačne i netačne tvrdnje - dopunjavati tekst - popunjavati tabele i sl. - oponašati izgovor u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd. - samostalno dovršavati započete rečenice - odgovoriti na postavljena pitanja u vezi škole - samostalno pisati i čitati - voditi dijaloge prema datoj skici - demonstrirati upotrebu rječnika davanjem traženih informacija 	<ul style="list-style-type: none"> - saradivati s drugim učenicima - prihvatati pravila lijepog ponašanja - dobrovoljno čitati - doprinostiti radu u grupi ili paru
<p>Prijateljstvo: Jemanden gut verstehen, gemeinsame Interessen haben, jemandem vertrauen, jemandem zuhören, lügen, verzeihen, loben, Toleranz, Freundschaften schließen, Missverständnis...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - predstaviti najboljeg prijatelja i opisati prijatelja uz upotrebu odgovarajućih pridjeva - nabrojati osobine dobrog i lošeg prijatelja - izraziti osjećanja - identifikovati probleme u prijateljskim odnosima i dati prijedlog za rješavanje tih problema 	<ul style="list-style-type: none"> - slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd - odgovoriti na postavljena pitanja - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima - izabrati tačne odgovore - pripremati i sprovoditi jednostavne dijaloge - pisati jednostavan tekst prema datom tekstualnom modelu 	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati prijateljstvo i ukazati na bitnu ulogu prijatelja u životu
<p>Svakodnevni život: Tagesablauf, der Alltag, Termine vereinbaren, Verabredungen, Wochenplan, Freizeitaktivitäten</p>	<ul style="list-style-type: none"> - identifikovati rutinske aktivnosti (ustajanje, umivanje, oblačenje, itd.) - identifikovati svakodnevne radnje - opisati jedan radni dan - planirati sedmične aktivnosti - interpretirati statistiku, grafički prikaz i sl. o 	<ul style="list-style-type: none"> - slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd - postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za svakodnevne aktivnosti - samostalno pisati i čitati 	<ul style="list-style-type: none"> - ponašati se prikladno u situacijama iz svakodnevnog života - adaptirati se novonastaloj situaciji - inicirati aktivnosti

<p>Život u gradu: der Bahnhof, das Rathaus, die Kirche, das Schwimmbad, die Brücke, der Markt, die Ampel, geradeaus, die zweite Straße links, durch den Park, an der Post vorbei, bis zur nächsten Kreuzung, sich orientieren, vom Markt zum Rathaus, einen Weg beschreiben...</p>	<p>slobodnim aktivnostima -uz upotrebu usvojene leksike zakazati termin ili sastanak</p> <p>- imenovati mjesta i objekte u gradu - nabrojati prevozna sredstva - identifikovati priloge za smjer i način -opisati put do određenog odredišta uz kombiniranu upotrebu usvojenog leksičkog i gramatičkog gradiva -opisati mjesto stanovanja povazivanjem rečenica u smisaonu cjelinu -locirati riječi koje se traže u rječniku</p>	<p>- dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge iz svakodnevnog života u određenim situacijama - pisati jednostavan tekst prema datom tekstualnom modelu</p> <p>- slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd -postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za mjesto u kojem žive, pravac, prevozna sredstva - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge - rekonstruisati riječi i rečenice</p>	<p>-rangirati prednosti i mane života u gradu -braniti svoje mišljenje -adaptirati se novonastaloj situaciji -inicirati aktivnosti</p>
<p>Nauka i tehnologija Handy, Computer, im Internet surfen, der Bildschirm, die Tastatur, Wettbewerb, sich für etwas interessieren, Erfindungen</p>	<p>- nabrojati osnovne pojmove iz oblasti nauke i tehnologije -nabrojati najvažnija naučna i tehnološka dostignuća i navesti njihovu primjenu - uporediti nauku i tehnologiju od ranije sa današnjim dostignućima - povezati usvojene riječi u smisaonu cjelinu</p>	<p>-slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd -postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za nauku i tehnička dostignuća - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge</p>	<p>- ukazati na važnu ulogu naučnih i tehničkih dostignuća u našim životima -braniti svoje mišljenje</p>
<p>Zdravlje i dobra kondicija: (un)gesund leben nicht rauchen</p>	<p>- identifikovati zdravu i nezdravu ishranu - navesti primjere zdravog i nezdravog načina života</p>	<p>-slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa</p>	<p>- preferirati zdrav način života prihvata različitosti -braniti svoje mišljenje</p>

<p>dürfen, Übergewicht, gesundes Essen,</p> <p>Medikamente nehmen, die Apotheke, sich bewegen, Fitness, Sportarten, Sport treiben, einen Rekord aufstellen.... nicht rauchen dürfen, Übergewicht, gesundes Essen,</p>	<p>- predložiti način za održavanje dobre kondicije</p>	<p>nastavnikom i učenicima, glumiti itd -postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za zdrav život - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge - rekonstruisati riječi i rečenice</p>	<p>-adaptirati se novonastaloj situaciji -inicirati aktivnosti</p>
<p>Sredstva informisanja Fernsehprogramm, Nachrichtensendung, Werbung, Jugendsendung, Sportreportage, Zeitung, Zeitschrift, Rundfunk, Medien früher und heute, berichten ...</p>	<p>- identifikovati medije -opisati medije i njihovu funkciju kao i njihovu ulogu u našem životu -diskutovati o TV-programu -nabrojati svoje omiljene emisije i obrazložiti izbor -iskazati sklonosti -opisati omiljene zvijezde, predstaviti neku muzičku grupu i sl. - uporediti medije ranije i danas</p>	<p>-slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd -postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za sredstva pravac informisanja, prevozna sredstva - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge - rekonstruisati riječi i rečenice</p>	<p>-izgraditi pozitivan stav prema traženju informacija u svim oblicima medija</p>
<p>Praznici i tradicije: Weihnachten, Weihnachtslieder, Ostern, Bajram, Familienfeste, Karneval, Valentinstag, feierlich, gemütlich, ein Fest vorbereiten, Glückwünsche, sich bedanken, ...</p>	<p>- identifikovati pojedine praznike - opisati običaje i tradicije vezane za neke praznike - primjenom usvojene leksike prigodno čestitati određene praznike - uporediti kulturu i običaje vezane za praznike sa našom kulturom i običajima i naći sličnosti i razlike</p>	<p>-oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd - samostalno pisati i čitati čestitke -postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za praznike i tradicije -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema</p>	<p>- razvijati pozitivan stav prema drugim religijama i njihovim običajima -prihvatiti različitosti -sarađivati s drugima -slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje</p>

<p>Zemlje njemačkog govornog područja: Sehenswürdigkeiten, Wo spricht man Deutsch?, Reisen und Ausflüge...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - identifikovati zemlje i narode njemačkog govornog područja - identifikovati pojedine osobenosti kulture i običaja - uporediti kulturu i običaje sa našima - identifikovati neke poznate znamenitosti u pojedinim gradovima 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd. -postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za kulturu i tradiciju drugih naroda - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge - rekonstruisati riječi i rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> - obraćati pažnju ili prepoznavati kulturne razlike -prihvatiti različitosti
<p>Gramatika Imenice: -Dativ množine -Složenice</p>	<ul style="list-style-type: none"> - deklinirati imenice u množini - identifikovati neke složenice,razdvojiti ih na sastavne riječi i objasniti način slaganja riječi u složenice -kombinirati složenicu od datih riječi 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti deklinaciju imenica - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> -primjećivati razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -dati primjere
<p>Zamjenice: - Lične zamjenice u dativu - Pokazne zamjenice dieser, diese, dieses - Neodređene zamjenice viele, nichts, etwas, man</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati lične zamjenice u dativu i pravilno ih primjeniti u rečenicama - nabrojati pokazne zamjenice u nominativu i primjeniti ih u rečenicama - prepoznati neodređene zamjenice i njihovu primjenu 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti lične, pokazne i neodređene zamjenice - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> -primjetiti razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -dati primjere
<p>Pridjevi: - Komparaciju pridjeva (pravilna i nepravilna)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - identifikovati pravilne i nepravilne pridjeve kao i njihovu komparaciju - uporediti nešto upotrebom komparativa i superlativa 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti komparaciju pridjeva - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> -komunicirati punom rečenicom -odgovoriti i postaviti pitanja -klasifikovati glagolska vremena
<p>Glagoli: - prezent glagola werden - prezent modalnih glagola dürfen, sollen</p>	<ul style="list-style-type: none"> - konjugirati glagol werden - konjugirati modalni glagole dürfen i sollen - upotrijebiti modalne glagole u rečenicama 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti gramatičko gradivo iz ovog područja - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore 	<ul style="list-style-type: none"> -primjetiti razliku -izražavati se pravilno

<p>- futur I - preterit pomoćnih i modalnih glagola - ich hätte za izražavanje želje - perfekt jakih glagola</p> <p>Prijedloge: - Prijedloge sa akuzativom</p> <p>Rečenice: - Zavisnosloženu rečenicu sa veznicima <i>wenn</i> i <i>als</i> (Wenn ich nach Hause komme, mache ich meine Hausaufgaben) (Als ich in Sarajevo war, habe ich meine Tante besucht) - Indirektni govor u indikativu bez veznika <i>dass</i> (Er hat gesagt, er kommt morgen)</p> <p>Učenici će koristiti, ali ne i učiti o sljedećem:</p> <p>Prilozi: najfrekventniji prilozi za mjesto i vrijeme</p>	<p>- objasniti tvorbu Futura I - upotrijebiti Futur I za izražavanje radnje koja će se desiti u budućnosti - konjugirati pomoćne i modalne glagole u preteritumu i primjeniti ih u govoru - upotrijebiti konjunktiv od glagola <i>haben</i> za izražavanje želje - objasniti tvorbu perfekta jakih glagola i navesti primjer - primjeniti perfekt jakih glagola za izražavanje radnje koja se desila u prošlosti</p> <p>- nabrojati prijedloge koji se upotrebljavaju samo sa akuzativom i primjeniti usvojeno znanje o tim prijedlozima</p> <p>- identifikovati veznike <i>wenn</i> i <i>als</i> - povezati vremenske rečenice sa veznicima "als" i "wenn" - razlikovati upotrebu ova dva veznika</p> <p>- pretvoriti direktan govor u indirektan bez upotrebe veznika</p>	<p>- dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice - rekonstruisati riječi i rečenice - pisati kratak, jednostavan tekst prema datom tekstualnom modelu</p> <p>- usvojiti prijedloge sa akuzativom - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice</p> <p>- usvojiti vremenske rečenice - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice - rekonstruisati rečenice - povezati rečenice veznicima <i>wenn</i> i <i>als</i></p>	<p>-komunicirati punom rečenicom -odgovoriti i postaviti pitanja</p> <p>-primjetiti razliku -formulisati pravilne rečenice -dati primjere</p>
---	---	---	---

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
-Škola -Prijateljstvo -Svakodnevni život -Život u gradu	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Slušanje Govorenje Vokabular Gramatika Čitanje Pisanje	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Nauka i tehnologija Sredstva informisanja	Informatika		<i>Digitalna kompetencija:</i> - <i>Sklonost korištenju TID-a u svrhu <u>samostalnog rada i rada u timovima, kritički i misaoni stav pri ocjenjivanju rasloženih informacija.</u></i> - <i>Pozitivan stav i osjetljivost za <u>sigurnu i odgovornu upotrebu interneta, uključujući pitanja <u>privatnosti i kulturnih razlika.</u></u></i> <i>Interes za korištenje TID-a da bi se proširili <u>horizonti sudjelovanjem u zajednici i mrežama u kulturne, društvene i profesionalne svrhe.</u></i> <i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Zdravlje i dobra kondicija	Biologija		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama
Praznici i tradicije	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Historija		<i>Učiti kako se učiti</i> - <i>Znanje i razumijevanje vlastitih metoda učenja, prednosti i nedostataka vlastitih vještina i kvalifikacija.</i> - <i>Učinkovito upravljanje vlastitim učenjem i karijerom općenito sposobnost posvećivanja vremena učenju, samostalnosti, disciplini, upornosti i upravljanju informacijama u procesu učenja.</i> - <i>Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje.</i>
Zemlje njemačkog govornog područja	Geografija		<i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije- da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.:</i> - <i>vođenje kućnog proračuna (izjednačavanje priboda i rashoda, planiranje, štednja);</i> - <i>kupovanje (uspoređivanje cijena, poznavanje mjernih jedinica i mjera, vrijednost novca);</i> - <i>putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena).</i>
Gramatika -imenice -zamjenice -pridjevi -glagoli -prilozi -rečenice	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<i>Učiti kako se učiti</i> - <i>Vlastiti koncept koji podržava <u>spremnost mijenjanja i daljnog razvika kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha.</u></i> - <i>Pozitivno <u>prihvatanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti.</u></i>

DEVETI RAZRED

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju okvirna postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Ishodi:

Učenici će:

- razumjeti dovoljno da zadovolji osnovne, konkretne potrebe
- razumjeti suštinu direktnog, stvarnog, usmenog diskursa u kontekstu osrednje težine
- razumjeti temu rasprave kojoj prisustvuje
- razumjeti niz običnih riječi i veoma ograničen broj idioma u logički povezanom govornom iskazu, u kojem se raspravlja o poznatim temama ili općepoznatim stvarima
- razumjeti iskaz ukoliko se govori sporije i koristi standardan, jasan jezik
- razumjeti glavne misli i neke detalje u osrednje teškim tekstovima iz svakidašnjice koji se sastoje od dva-tri pasusa (reklame, jelovnici, raspored) i u tekstovima baziranim na činjenicama (uputstva, kratke vijesti)
- naći novu predvidivu informaciju u jednostavnom i jasno strukturiranom tekstu o poznatim temama
- prepoznati značenja riječi i osnovnih fraza koje se tiču njega samog, njegove porodice i prijatelja, izbora zanimanja, njegove domovine, zaštite okoliša kada sagovornici govore sporo i razgovijetno
- razmjenjivati rutinske informacije i voditi kratke razgovore o, za njega, važnim temama
- govoriti relativno tečno
- dobro vladati svakodnevnim vokabularom i ograničenim brojem idioma
- biti u stanju pismeno opisati najuobičajenije svakodnevne situacije
- biti u mogućnosti da prepričaju slijed događaja, bilo da govore o svom životu ili je u pitanju slijed događaja iz priče, kako bi uočili uzročno-posljedične veze između različitih pojava i stvari
- moći imenovati, nabrojati i opisati neka zanimanja, tradicije, običaje kako bi mogli izraziti i uporediti svoja i interesovanja drugih ljudi
- Učenik će moći prepoznati, imenovati i opisati vremenske prilike, ekološke pojmove, mjere i načine zaštite okoline i upoređivati ih kako bi ih doveli u vezu sa svojim i aktivnostima drugih ljudi
- u kratkim crtama opisati neki običan događaj, ranije aktivnosti i lična iskustva, ili ono što se svakodnevno piše u njihovom okruženju (kratka pisma, bilješke, molbe, telefonske poruke)
- biti u mogućnosti da prezentuju rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema kako bi izrazili svoja mišljenja i stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja
- biti u mogućnosti da upoznaju, koriste i vrednuju različite izvore podataka, medije, tehnološke postupke i načine izražavanja prilikom izrade projekata što će doprinijeti njihovom cjelokupnom razvoju i omogućiti povezivanje individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim
- moći dati kratak, jednostavan opis u okviru poznate teme za koju je lično vezan (opisati svoju simpatiju, opisati svoju domovinu, navesti načine zaštite okoline i sl.)
- imati izgovor dovoljno jasan i razumljiv, čak i u slučaju kada sagovornici zahtijevaju da im se ponešto ponovi
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta
- moći sudjelovati u razgovoru na poznate teme, odgovarati na jednostavna pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika,
- u usmenom izražavanju vladati najosnovnijim gramatičkim strukturama
- koristiti jezičke izraze i fraze da bi mogli davati upute i naredbe
- upotrebom perfekta i preterita opisivati radnju koj se desila u prošlosti
- biti u stanju da pismeno opišu nekolicinu svakodnevnih situacija
- biti u stanju pisati jednostavne opise i sastave na veoma poznate teme (stvarne i izmišljene ličnosti, događaji, vlastiti planovi za budućnost, svoju domovinu, školski sistem i sl.)
- moći tačno pisati najčešće riječi
- svjesno usvajati znanje o jeziku.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>Učenje i školovanje - in die Schule gehen, Hausaufgaben machen, viel lernen, Sprachkenntnisse verbessern, das Schulsystem, Hauptschule, Realschule, Gymnasium</p>	<p>Učenici će: - nabrojati i opisati aktivnosti u školi - opisati način učenja i pripreme za školu - identifikovati vannastavne aktivnosti u školi - uporediti sistem školovanja u našoj zemlji i u Njemačkoj i diskutovati pro i kontra - kombinirati usvojeni vokabular i gramatiku pri sastavljanju rečenica</p>	<p>Učenici će: - slušati izgovoreni tekst - demonstrirati i usavršiti vještinu čitanja tekstova u cilju pronalaženja određenih informacija i detalja pritom rješavati zadatke poput: - pridruživati slike tekstu - pridruživati podnaslove dijelovima teksta - označavati tačne i netačne tvrdnje - dopunjavati tekst - popunjavati tabele i sl. - oponašati izgovor u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd. - samostalno dovršavati započete rečenice - odgovoriti na postavljena pitanja u vezi učenja i školovanja - samostalno pisati i čitati - voditi dijaloge prema datoj skici - demonstrirati upotrebu rječnika davanjem traženih informacija</p>	<p>Učenici će: - slobodno odgovarati na pitanja vezana za obrađene teme - komunicirati sa samopouzdanjem - prihvatati različitosti - dobrovoljno se javljati - saradivati s drugim učenicima - prihvatati pravila lijepog ponašanja - dobrovoljno čitati - doprinostiti rad u grupi ili paru</p>
<p>Putovanja -in den Urlaub fahren, andere Länder und Leute kennen lernen, Sonne und Meer genießen, die Natur erleben, das Hotelzimmer reservieren, der Reiseprospekt, Klassenfahrt, Jugendherberge, Ankunft, Landschaft, Verkehrsmittel, eine Stadt besichtigen, Stadtrundfahrt ...;</p>	<p>-pronaći potrebne informacije u prospektu, -opisati mjesto u kojem žive ili provode odmor, -odabrati cilj putovanja i prevozno sredstvo i argumentovati svoj izbor -planirati putovanje, - voditi razgovor u hotelu, restoranu, na željezničkoj stanici, - interpretirati događaje sa putovanja</p>	<p>- slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd - odgovoriti na postavljena pitanja - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - pripremati i sprovoditi jednostavne dijaloge - pisati jednostavan tekst prema datom tekstualnom modelu</p>	<p>- razvijati interes za putovanjem i upoznavanjem drugih zemalja i kultura</p>

<p>Druženje, konflikti, rješavanje problema - miteinander reden, Ratschläge geben, bei Problemen helfen, für jemanden da sein, auf Kritik reagieren, nett zueinander sein, an andere denken, argumentieren, sich streiten, sich beruhigen...;</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati svoje navike - imenovati s kime se najviše družite i zašto dolazi do nesporazuma i konflikata s prijateljima ili roditeljima - argumentovati svoju odluku, nekoga uvjeriti u njenu ispravnost - opravdati svoj stav i ponašanje u nekoj situaciji - predložiti način rješavanja konflikta i problema 	<ul style="list-style-type: none"> - slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd - postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za svakodnevne aktivnosti - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima - izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge iz svakodnevnog života u određenim situacijama - pisati jednostavan tekst prema datom tekstualnom modelu 	<ul style="list-style-type: none"> - ponašati se prikladno u situacijama iz svakodnevnog života - adaptirati se novonastaloj situaciji - inicirati aktivnosti
<p>Prva ljubav Erste Liebe, sich verlieben über Gefühle sprechen, eifersüchtig sein</p>	<ul style="list-style-type: none"> - govoriti o osjećanjima - opisati prvu ljubav 	<ul style="list-style-type: none"> - slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd - postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za druženje, konflikte i rješavanje konflikta - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima - izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge - rekonstruisati riječi i rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> - pokazati brigu za druge i za njihove probleme
<p>Tradicija, legende, praznovjerja -Glücksbringer, Pech haben, Glück haben, das Kleeblatt, der Pilz, der Schornsteinfeger, das Hufeisen...;</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati neke tradicije u svojoj zemlji i uporediti ih sa tradicijama u zemljama njemačkog govornog područja - intepretirati neku legendu iz svoje zemlje - dati primjer legende iz zemalja njemačkog govornog područja 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd -postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za nauku i tehnička dostignuća 	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati pozitivan stav prema drugim narodima i njihovim običajima -prihvatiti različitosti -sarađivati s drugima -slobodno odgovarati na pitanja -komunicirati sa samopouzdanjem -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje

<p>Okoliš i zaštita okoliša -Wetterbericht, Tageshöchsttemperatur, stark bewölkt, Nebel, Regen, Wolken, die Temperatur steigt auf 10 Grad, Umweltaktionen in der Schule, Abfall, Tierschutz, Müll, Verpackung...;</p>	<ul style="list-style-type: none"> - definisati pojam praznovjerja i navesti primjere za to u svojoj zemlji i u drugim zemljama - kombinirati usvojenu leksiku u smislu cjelinu - nabrojati vremenske prilike - objasniti vremensku prognozu na osnovu slika -diskutovati o vremenu -identifikovati ekološke probleme -predložiti kako sami doprinjeti zaštiti okoliša -objasniti koliko svako može učiniti za zaštitu okoliša - podržati zaštitu životinja i društvo za zaštitu životinja - planirati ekološke akcije u školi 	<ul style="list-style-type: none"> - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge -slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd -postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za tradiciju i praznovjerja - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge - rekonstruisati riječi i rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> - obraćati pažnju ili prepoznavati kulturne razlike -prihvatiti različitosti -rangirati mjere zaštite okoliša -braniti svoje mišljenje -adaptirati se novonastaloj situaciji -inicirati aktivnosti i dati primjere pozitivnog odnosa prema zaštiti okoliša
<p>Izbor zanimanja -Vorteile, Nachteile eines Jobs, Geld verdienen, Teamarbeit, Erfahrungen sammeln, Spaß haben, Traumberuf, Nebenjobs ...;</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati najčešća zanimanja - nabrojati načine rada -definisati pravila ponašanja i komuniciranja u poslovnom svijetu - diskutovati o prednostima i nedostacima nekog zanimanja, - opravdati izbor svog budućeg zanimanja 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd -postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za okoliš i zaštitu okoliša - samostalno pisati i čitati - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge - rekonstruisati riječi i rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> - ukazati na važnu ulogu izbora zanimanja u našim životima -braniti svoje mišljenje
<p>Moja domovina - Hauptstadt, weitere große Städte, Gebirge, Flüsse, Sehenswürdigkeiten, Größe, Einwohner Geschichte,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati značajne geografske pojmove - opisati glavni grad i svoje rodno mjesto (mjesto stanovanja) - nabrojati najpoznatije znamenitosti 	<ul style="list-style-type: none"> -oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd - samostalno pisati i čitati 	<ul style="list-style-type: none"> - razvijati ljubav prema domovini -braniti svoje mišljenje -adaptirati se novonastaloj situaciji -inicirati aktivnosti

<p>Gramatika Imenice: -Sistematizacija znanja o deklinaciji imenica.</p>	<p>-iznjeti neke važne događaje iz prošlosti svoje domovine - kombinovati usvojenu leksiku u smislonu cjelinu</p> <p>-dati primjer i primjeniti deklinaciju svih imenica sa određenim i neodređenim članovima</p>	<p>-postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za zanimanja -povezivati elemente priče pomoću ilustracija -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema</p> <p>-slušati izgovoreni tekst - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd. -postavljati i odgovoriti na pitanja vezana za domovinu i tradiciju i tradiciju naših naroda - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - pripremati i demonstrirati dijaloge - rekonstruisati riječi i rečenice</p> <p>- ponoviti deklinaciju imenica - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore -kompletirati sa samopouzdanjem -dovesti rečenicu do perfekcije</p>	<p>-primjećivati razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -dati primjere</p>
<p>Zamjenice: -Sistematizacija znanja o zamjenicama - Lične i prisvojne zamjenice – sistematizacija; - Upitna zamjenica was für ein; - Neodređene zamjenice alles, einer, keiner, jeder, jemand, was; - Odnosna zamjenica der/die/das u nominativu, akuzativu i dativu,</p>	<p>-nabrojati sve vrste zamjenica - deklinirati sve zamjenice - upotrijebiti pravilan obik zamjenice u rečenicama u usmenom i upisnom izražavanju</p>	<p>- ponoviti lične, pokazne i neodređene zamjenice - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice -kompletirati sa samopouzdanjem -dovesti rečenicu do perfekcije</p>	<p>-primjećivati razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -dati primjere</p>

<p>te zamjenica das,was (Das, was du gesagt hast..)</p>			
<p>Pridjevi: - Atributivno upotrijebljen pridjev u nominativu i akuzativu (slaba, jaka, mješovita deklinacija)</p>	<p>-navesti primjer deklinacije pridjeva po jakoj, slabojoj i mješovitoj deklinaciji u nominativu i u akuzativu - primjeniti deklinaciju pridjeva u usmenom i u pismenom izražavanju</p>	<p>- usvojiti deklinaciju pridjeva - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice -kompletira sa samopouzdanjem -dovesti rečenicu do perfekcije</p>	<p>-primjećivati razlike -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -dati primjere</p>
<p>Glagoli: - preterit slabih glagola; - preterit jakih - perfekt glagola sa nenaglašenim prefiksom i glagola na -ieren; - perfekt glagola sa razdvojjim prefiksom; - glagoli sa prijedlozima - najfrekventniji (einladen zu, sich interessieren für)... - pasiv - prezent</p>	<p>- dati primjer za tvorbu perfekta svih glagola -dati primjer za tvorbu preterita svih glagola - nabrojati rekcije najfrekventnijih glagola - dati primjer za tvorbu pasiv prezenta - primjeniti perfekt i preterit za izražavanje radnje koja se desil u prošlosti - primjeniti usvojeno gramatičko gradivo u usmenom i u pismenom izražavanju</p>	<p>- usvojiti novo i ponoviti već usvojeno gramatičko gradivo iz ovog područja - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice - rekonstruisati riječi i rečenice - pisati kratak, jednostavan tekst prema datom tekstualnom modelu -kompletira sa samopouzdanjem -dovesti rečenicu do perfekcije</p>	<p>-komunicirati punom rečenicom -odgovoriti i postaviti pitanja -klasifikovati glagolska vremena</p>
<p>Prijedlozi: -Prijedlozi sa dativom i akuzativom</p>	<p>- nabrojati prijedloge koji se upotrebljavaju sa akuzativom i sa dativom i primjeniti usvojeno znanje o tim prijedlozima</p>	<p>- usvojiti prijedloge sa dativom akuzativom - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice</p>	<p>-primjetiti razliku -izražavati se pravilno</p>
<p>Rečenica: - Finalna rečenica sa veznikom damit i infinitivna konstrukcija um....zu Wir lernen Deutsch, damit wir deutschsprachige Gäste verstehen.</p>	<p>- identifikovati veznik "damit" kao i infinitivnu konstrukciju "um....zu" - atributske rečenice sa odnosnom zamjenicom u nominativu i akuzativu - upotrijebiti usvojeno gramatičko znanje</p>	<p>- usvojiti finalne rečenice - dopunjavati tabele traženim podacima -izabrati tačne odgovore - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice - rekonstruisati rečenice - povezati rečenice veznicima <i>damit</i></p>	<p>-komunicirati punom rečenicom -odgovoriti i postaviti pitanja -primjetiti razliku -formulisati pravilne rečenice -dati primjere</p>

Wir lernen Deutsch, um deutschsprachige Gäste zu verstehen. - Atributska rečenica sa odnosnom zamjenicom u nominativu i akuzativu; - Eliptična sporedna rečenica sa W-upitnom riječi (Ich weiß nicht, wo.);		- pisati kratak, jednostavan tekst prema datom tekstualnom modelu -kompletirati sa samopouzdanjem -dovesti rečenicu do perfekcije	
---	--	---	--

Napomena: Učenici će **usvajati novi i proširivati već usvojeni vokabular** koji se odnosi na date teme (gore u tabeli). Navedeni stavovi, vrijednosti i ponašanje **odnose se na cjelokupan sadržaje**.

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
-Putovanja -Učenje i školovanje -Prva ljubav	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Slušanje Govorenje Pisanje Čitanje Vokabular	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Druženje, konflikti, rješavanje problema	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Tradicija, legende, praznovjerja	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Historija		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama
-Okoliš i zaštita okoliša	Biologija		<i>Učiti kako se uči</i> - Znanje i razumijevanje vlastitih metoda učenja, prednosti i nedostataka vlastitih vještina i kvalifikacija. - Učinkovito upravljanje vlastitim učenjem i karijerom općenito sposobnost posvećivanja vremena učenju, samostalnosti, disciplini, upornosti i upravljanju informacijama u procesu učenja. - Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje.
Izbor zanimanja	Matematika Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije - da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.:</i> - vođenje kućnog proračuna (izjednačavanje prihoda i rashoda, planiranje, štednja); - kupovanje (uspoređivanje cijena, poznavanje mjernih jedinica i mjera, vrijednost novca); -putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena).
Moja domovina	Geografija		

Gramatika: -imenice - zamjenice - pridjevi -prijedlozi -zavisne rečenice	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		Učiti kako se uči - <i>Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnjeg razvika kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha.</i> - <i>Positivno prihvatanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti.</i>
--	---	--	--

Didaktičke preporuke

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja, i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika u *sedmom, osmom i devetom razredu* osnovne škole treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče slobodu i kreativnost ideja, te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne vrijednosti i sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega, neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou (sedma i osma godina učenja), treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki. Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- **kombinovanje interaktivnih oblika rada učenja: u paru, grupi, cijeli razred;**
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- upoznavanje učenika sa kriterijima učenja;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio) kao i dostignuća drugih itd

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici stiču kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti ravnotežu.

U razvijanju vještine slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga, a prije njihovih slušanja nastavnik odgovarajućim aktivnostima priprema učenike za uspješno prihvatanje i razumijevanje sadržaja.

Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nudi potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabirati za ovaj uzrast učenika da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji sa ostalim

nastavnim predmetima, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodčki pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti vođeno (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, jednostavan opis, diktati) ili slobodno (kreativno), kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Načini provjeravanja znanja i ocjenjivanja učenika

Provjeravanje i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom rada u parovima, individualnog izlaganja, tumačenja i razumijevanja. Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba po mogućnosti da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja je da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, upitnika, diktata (10-15 min) nakon svake obrađene nastavne jedinice uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo, produbljuje, proširuje ili mijenja pedagoški pristup. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje. Provjeravanje znanja provedeno prema unaprijed utvrđenim kriterijima, sa insistiranjem na pozitivnim stranama učenja, predstavlja pomoć i učeniku i nastavniku.

Tokom školske godine rade se dva pismena zadatka, u svakom polugodištu po jedan. Ocjena na pismenom zadatku treba da bude jedan od ključnih faktora za formuliranje konačne ocjene.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže prilika, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

Resursi za realizaciju

Izvori podučavanja - Koristiti savremenu udžbeničku literaturu u skladu sa stavovima i odlukama Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona odnosno Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke Sarajevo. Nastavnici takođe trebaju konsultirati i eventualno koristiti po vlastitom izboru raspoloživu literaturu objavljenu u publikaciji Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine pod nazivom *Katalog odobrenih udžbenika i nastavnih sredstava u Bosni i Hercegovini, za osnovne škole, gimnazije, srednje tehničke i stručne škole, za tekuću školsku godinu.*

Potrebno je da, pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, profesor/ca radi na kontinuiranom usavršavanju u cilju sticanja didaktičkih, metodičkih i drugih znanja (seminari, simpozijumi, itd.)

Nov način rada podrazumijeva niz kompetencija: potrebno je da profesor/ca bude dobar organizator i facilitator nastavnog procesa.

Potrebno je da profesor/ca pruži snažnu motivaciju kao i podršku za rad u grupama, stvaralačko i smisao učenje, itd.

Preporučujemo korišćenje različitih oblika rada i obogaćivanje rada novim nastavnim metodama (smisleno receptivno učenje, konvergentno učenje, divergentno učenje, učenje po modelu, istraživačko učenje, učenje putem igre i simulacije). Nastavu treba što više fokusirati na praktično izvođenje jezičkih vještina a što manje na transmitivnu nastavu (predavačkog tipa).

5. NJEMAČKI JEZIK – DRUGI STRANI JEZIK

Cilj

Cilj učenja njemačkog jezika je osposobljavanje učenika za komunikaciju na njemačkom jeziku, u usmenom i pismenom obliku o temama iz svakodnevnog života.

Kroz nastavu stranog jezika kod učenika se razvija svijest o značaju višejezičnosti u savremenom svijetu, odnosno svijest o tome da uspješno ovladavanje jezičkim kompetencijama doprinosi afirmaciji ličnosti i njenom optimalnom razvoju.

Razvijajući pozitivan stav prema sličnostima i razlikama u kulturama, kod učenika se razvija kosmopolitski stav, duh tolerancije, humanizma i internacionalizma.

Zadaci

- razvijanje sve četiri jezičke vještine,
- ovladavanje neophodnim leksičkim, pravopisnim, fonetičkim i gramatičkim minimumom,
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava i razumijevanje i poštivanje drugih kultura,
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju,
- razvijanje i podržavanje kontinuiteta u učenju jezika,
- razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja,
- razvijanje samostalnosti i kreativnosti,
- razvijanje sposobnosti slušanja, praćenja i međusobnog uvažavanja,
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje izvora znanja, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti).

ISHODI UČENJA PO TRIJADAMA:

Jezičke vještine	Druga trijada	Treća trijada
Slušanje i razumijevanje	Učenici će: - prepoznati glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči, - razumjeti ograničen broj riječi i izraza, jednostavne izjavne rečenice i pitanja, kratke dijaloge o poznatim temama, pjesmice, - globalno i selektivno razumjeti kratak tekst poznate tematike, -razumjeti i reagovati na odgovarajući način na kratke usmene poruke, -moći razumjeti pitanja koja se odnose na lično iskustvo i svakodnevne zahtjeve, potvrđne i negativne zapovijesti u okviru jednostavnog rutinskog dijaloga koji se odnosi na neposrednu situaciju i na njih jezički i nejezički reagirati.	Učenici će: -moći razumjeti <u>dovoljno</u> da zadovolje osnovne, konkretne potrebe, - moći razumjeti jednostavan, formalan i neformalan razgovor o temama koje su za njega od neposredne važnosti, - moći razumjeti iskaz ukoliko se govori sporije i koristi standardan, jasan jezik, - moći razumjeti glavnu poentu u kratkim, jednostavnim porukama (uputstva, objave), - moći razumjeti pitanja koja se odnose na lično iskustvo i svakodnevne zahtjeve, potvrđne i negativne zapovijesti u okviru jednostavnog rutinskog dijaloga koji se odnosi na neposrednu situaciju i na njih jezički i nejezički reagirati, - moći pratiti standardan govor ukoliko se govori tempom sporijim od normalnog i ako mu se neko obraća direktno.

Čitanje i razumijevanje	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - čitati naglas napisane riječi, kratke rečenice i kraće tekstove, - razumjeti poznate riječi i kratke rečenice i znati ih povezati sa ilustracijama, - globalno i selektivno razumjeti jednostavne kraće tekstove o poznatim sadržajima, - savladavati rečeničnu intonaciju prema zvučnom modelu, - moći pronaći određenu informaciju u jednostavnom tekstu. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - moći razumjeti kratke, jednostavne tekstove koji sadrže najfrekventniji vokabular (privatna pisma, kratke vijesti, jednostavna uputstva), - moći razumjeti glavne ideje i neke detalje u tekstu koji se sastoji od nekoliko pasusa, - moći locirati, komparirati, kontrastirati jednu ili više određenih informacija u nešto širem tekstu, -moći povremeno pogoditi značenje nepoznatih riječi prema njihovom obliku i kontekstu, - znati koristiti rječnik, -znati pročitati poznate i neke nepoznate riječi i pasuse iz kratkih tekstova, koji govore o svakodnevnom životu, rutinskim događanjima ili koji sadrže jednostavna uputstva, -moći pronaći određenu informaciju u tekstovima u kojima se koristi jednostavan jezik
Govor	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovati ritam i intonaciju rečenice; - reproducirati napamet naučene stihove i pjesmice; - postavljaju pitanja i daju odgovore u toku dijaloga o osnovnim temama; -učestvuju u razgovoru po modelu; - daju jednostavne informacije o sebi i porodici, opisuju u nekoliko rečenica poznatu situaciju; -vladaju najosnovnijim fondom jednostavnih, naučenih izraza, osnovnim vokabularom i osnovnim gramatičkim strukturama. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mogu razmjenjivati rutinske informacije i voditi kratke razgovore o, za njih, važnim temama; - mogu dati kratak, jednostavan opis u okviru poznate teme za koju su lično vezani; - mogu razumjeti kratke informacije društvenog tipa, te obavljati dosta transakcija; -imati izgovor razumljiv, uprkos primjetnog stranog akcenta i grešaka fonološke prirode; -relativno dobro vladati svakodnevnom vokabularom i ograničenim brojem idioma; - biti u stanju da koriste razne jednostavne konstrukcije i neke složene; - vladati najosnovnijim gramatičkim strukturama.
Pisanje	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepisivati, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kraće rečenice; - zapisivati pojedine riječi ili kraće rečenice po modelu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - biti u stanju pismeno opisati najuobičajenije svakodnevne situacije; - biti u stanju napisati kratke, jednostavne poruke (lična pisma,

	- moći pisati jednostavne tekstove (niz nekoliko povezanih rečenica) lične prirode u okviru predvidivih svakodnevnih potreba i iskustva.	bilješke) u vezi sa svakodnevnim potrebama; - mogu pisati jednostavne linearne opise i sastave na veoma poznate teme (stvarne i izmišljene ličnosti, događaji, vlastiti planovi i planovi članova porodice); - biti u stanju koristiti svakodnevni osnovni vokabular i konstrukcije, te najčešće veznike.
Znanje o jeziku	Učenici će: Na ovom nivou prepoznati i pravilno upotrebljavati osnovne jezičke elemente uz usvajanja osnovnih znanja o jeziku.	Učenici će: Svjesno usvajati znanje o jeziku.

DRUGA TRIJADA

ŠESTI RAZRED

Ishodi:

Učenici će:

- moći prepoznati, upotrijebiti i odgovoriti na pozdrave i predstaviti sebe i druge u komunikaciji da bi stekli samopouzdanje i navike lijepog ponašanja prilikom javnog obraćanja,
- imenovati neke članove porodice da bi iste mogli predstavljati i opisivati,
- moći usavršiti vještinu slovanja i pisanja riječi po diktatu,
- identifikovati razliku između imenica uz pravilnu upotrebu članova (Artikel),
- upotrebljavati upitne zamjenice da bi mogli konstruisati pitanja,
- prepoznati značenja riječi i osnovne fraze koje se tiču njih samih, njihove porodice i neposredne okoline, svakodnevnih aktivnosti, konkretne okoline, kada sagovornici govore sporo i razgovijetno,
- čitati i prevoditi vrlo kratke i jednostavne tekstove poznate tematike da bi mogli doći do traženih informacija i davati odgovore na postavljena pitanja,
- postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja koja se tiču neposrednih potreba ili vrlo poznatih tema kao npr. porodica, škola i sl. da bi razvijali vještinu i kulturu govora,
- koristiti jezičke izraze i fraze da bi mogli davati upute i naredbe,
- izražavati radnje koje se dešavaju u prezentu te za iste postavljati pitanja,
- biti u mogućnosti da upotrebom određenih fraza čestitaju rođendan, te da napišu čestitku,
- imenovati i razlikovati osnovne boje, igračke, životinje,
- biti u mogućnosti da broje i pišu do 20 da bi izrazili količinu i razlikovali jedninu od množine u usmenoj i pisanoj formi ,
- upotrebljavati jednostavne jezičke fraze za izražavanje svakodnevnih aktivnosti i iste upotrijebiti prilikom opisa dnevnih rutina u usmenoj i pismenoj formi,
- moći prepoznati i izraziti vrijeme (puni sat i pola sata) u usmenoj i pismenoj formi,
- moći imenovati i nabrojati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole, napraviti raspored časova, pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja, znanja,

obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja, kako bi iste mogli koristiti u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima,

- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavaju razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina njemačkog jezika u odnosu na maternji jezik,
- moći oblikovati pisanu poruku, kraće dijaloge, samostalno napisati kraći sastav ili kratku priču prema zadanom poticaju, samostalno i/ili uz pomoć nastavnika,
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta,
- moći sudjelovati u razgovoru na poznate teme, odgovarati na jednostavna pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika,
- moći slušati kraće tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije,
- moći koristiti izraze i rečenice u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, recitovati i pjevati poznate pjesme,
- moći prepoznati i razlikovati oblike glagolskih vremena (Prezent pravilnih glagola, prezent zatim jakih/nepравilnih glagola, modalnih glagola i imperativa) i pravilno ih upotrebljavati u rečenicama primjenjujući osnovna pravila njihove tvorbe i upotrebe.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Pozdravljanje: <i>Hallo!, Guten Tag,</i> <i>Guten Morgen,</i> <i>Auf Morgen! Auf</i> <i>Wiederssehen!</i>	Učenici će: - identifikovati pozdrave; - pozdravljati se na formalan i neformalan način; -primjeniti pozdrave u svakodnevnim situacijama;	Učenici će: -prepoznati i odgovoriti na pozdrav; -slušati i ponoviti riječi nastavnika, riječi sa CD-a i pjesmicu; -odabrati pozdrav prema dobi dana i govornoj situaciji;	Učenici će: -slobodno odgovarati na pozdrave -koristiti pozdrav kao neodvojivi dio kulturne komunikacije;
Abeceda i slovanje Klaus= ka, el, a,u es	Učenici će: - nabrojati slova njemačke abecede; -izgovarati glasove njemačke abecede; -prepoznati slova njemačke abecede;	Učenici će: - ponavljati glasove njemačke abecede izgovorene od strane nastavnika ili sa CD-a; -uporediti glasove i slova njemačke abecede sa glasovima i slovima b/h/s jezika; -memorisati i reproducirati kraće pjesmice; -dopunjavati izostavljena slova u riječima i riječi u jednostavnim rečenicama;	Učenici će: -dobrovoljno se uključivati u aktivnosti; -prihvatiti različitosti; - saradivati sa drugim učenicima;

<p>Predstavljanje: <i>Ich bin ... Ich heiße... Ich komme aus Deutschland. Wie heißt du? Wie alt bist du? Ich bin Jahre alt. Wer ist das? Das ist...</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati načine predstavljanja; -predstaviti sebe i druge; - upotrijebiti u vježbama (dialogu) usvojenu leksiku uz temu predstavljanje; 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati i korektno ponoviti iskaz i govor nastavnika (CD-a); - voditi kraće dijaloge u paru sa nastavnikom ili drugim učenicima; -razlikovati upitne i izjavne rečenice po intonaciji; 	<ul style="list-style-type: none"> -suradivati s drugim učenicima; -prihvatati pravila lijepog ponašanja; -slobodno odgovarati na pitanja; -komunicirati sa samopouzdanjem;
<p>Škola: <i>das Klassenzimmer, die Schultasche, das Buch, das Heft, der Bleistift, die Tafel, die Kreide, die Bank...</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati predmete u školskoj torbi ; - imenovati nastavne predmete i predmete u učionici; -nabrojati aktivnosti vezane za školu i nastavu; - konstruisati rečenice od usvojene leksike; 	<ul style="list-style-type: none"> -oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd. pjevati pjesmice itd.; -samostalno dovršavati započete rečenice; - odgovoriti na postavljena pitanja; - samostalno pisati i čitati; - dopunjavati tabele traženim podacima; -izabrati tačne odgovore; -pokazati spremnost za upotrebu rječnika; -demonstrirati upotrebu rječnika davanjem traženih informacija; 	<ul style="list-style-type: none"> -uključivati se u aktivnosti sa novim samopuzdanjem; -prikupljati dodatne materijale za rad; -ustrajavati u postizanju rezultata; -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje; - suradivati s drugima; -slobodno odgovarati na pitanja; -komunicirati sa samopouzdanjem;
<p>Igračke/Igre/Boje npr.: Das ist mein Auto. Mein Auto ist schnell. Mein Auto ist blau. Wir spielen Memory. itd. Wo ist dein Teddy?</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati pojedine igračke; - nabrojati osnovne i izvedene boje-navesti izrazitije karakteristike pojedinih igračaka; -navesti nazive igara; - kombinuju nazive igara sa nazivima igračaka; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušati izgovoreni tekst; - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd.; - odgovoriti na postavljena pitanja vezana za igre i igračke; - samostalno pisati i čitati; -izabrati tačne odgovore; - pripremati i sprovoditi jednostavne dijaloge; - pjevati; - recitovati kraće pjesmice, čita rečenice i kraće tekstove; - tražiti osnovne informacije u tekstu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje; -predlagati igre i aktivnosti za uvježbavanje datih sadržaja; -doprinositi radu grupe i razreda; -braniti svoje mišljenje; -inicirati aktivnosti; -ponašati se prikladno u situacijama iz svakodnevnog života; -dobrovoljno učestvovati u aktivnostima;
<p>Dijelovi tijela (osnovne riječi), npr.: <i>der Kopf, die Hand, das Auge, der Arm</i> itd. <i>Mein Kope tut weh.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati osnovne dijelove tijela; - kombinirati usvojenu leksiku za izražavanje tjelesne boli (Mein Kopf 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati i korektno ponoviti iskaz i govor nastavnika (CD-); -memorisati i reprodukovati kraće pjesmice; 	<ul style="list-style-type: none"> -uključivati se u aktivnosti sa novim samopuzdanjem; -prihvatiti razlike između dječaka i djevojčica;

<p><i>Mein Hand tut weh. Ich kann nicht schreiben</i></p>	<p>tut weh / Ich habe Kopfschmerzen);</p>	<p>-usavršavati ustaljene jezičke konstrukcije uz dodavanje novih riječi;</p>	<p>- dobrovoljno učestovati u aktivnostima; -ponašati se prikladno u situacijama iz svakodnevnog života;</p>
<p>Rođendan: <i>Mein Geburtstag ist am Samstag um 18 Uhr.eine Geburtstagsparty machen, Freunde einladen, die Torte, die Kerzen, Geschenke bekommen</i></p>	<p>-nabrojati dane u sedmici; - objasniti način pitanja za vrijeme na satu i davanja odgovora na to pitanje (pun sat, pola sata); - prepoznati i nabrojati radnje vezane za proslavu rođendana; - prepoznati i pravilno upotrijebiti način čestitanja rođendana na njemačkom jeziku;</p>	<p>-usvajati jednostavne informacije; -adaptirati se situaciji; - slušati i korektno ponoviti iskaz i govor nastavnika (CD-); -memorisati i reprodukovati kraće pjesmice; -usavršavati ustaljene jezičke konstrukcije uz dodavanje novih riječi; - napraviti rođendansku čestitku kao i pozivnicu za rođendansku zabavu;</p>	<p>- uključivati se u aktivnosti sa novim samopuzdanjem; - dobrovoljno učestovati u aktivnostima; -ponašati se prikladno u situacijama iz svakodnevnog života; -inicirati aktivnosti;</p>
<p>Voće i povrće <i>Banane, Bierne, Apfel, Tomaten,Paprika.... Ich mag Apfel. Die Paprika ist gelb und rot.</i></p>	<p>Učenici će: - imenovati pojedine vrste voća i povrća; -imenovati hranu koju voli /ne voli jesti; - prepoznati jednu ili više napisanih riječi;</p>	<p>Učenici će: -slušati i korektno ponoviti iskaz i govor nastavnika (CD-a); -ilustrirati date sadržaje na različite načine prateći uputstva; - memorisati i recitovati kraće pjesmice; -povezati riječ i sliku; -izraziti se jednostavnim rečenicama; -zapisati kraće riječi i rečenice;</p>	<p>Učenici će: -predlagati igre i aktivnosti za uvježbavanje datih sadržaja; -doprinositi radu grupe i razreda; -uključivati se u aktivnosti sa novim samopuzdanjem; -prikupljati dodatne materijale za rad; -ustrajavati u postizanju rezultata;</p>
<p>Jelo i piće <i>Pizza, Suppe, Hamburger,Cola,Saft,Limo Edin mag Hamburger.</i></p>	<p>- imenovati neka jela i pića; - nabrojato šta vole jesti i piti; -prepoznati zapisane riječi;</p>	<p>-ponavljati riječi i govor nastavnika (CD-a); -ilustrirati sadržaje; -povezati riječ i sliku; -izraziti se jednostavnim rečenicama; -zapisati riječi i kraće rečenice;</p>	<p>-predlagati igre i aktivnosti za uvježbavanje datih sadržaja; -doprinositi radu grupe i razreda; -braniti svoje mišljenje; -inicirati aktivnosti; -ponašati se prikladno u situacijama iz svakodnevnog života;</p>

<p>Životinje (domaće, divlje): <i>der Bauernhof, Tiere, die Kuh, das Pferd, das Schaf, der Tiger, die Schlange, das Zebra</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati neke domaće i divlje životinje; - nabrojati neke karakteristike domaćih i divljih životinja; 	<ul style="list-style-type: none"> - oponašati izgovor ponavljanjem riječi i izraza, čitanjem tekstova i u razgovoru sa nastavnikom i učenicima, glumiti itd.; -samostalno dovršavati započete rečenice; -postavljati i odgovarati na pitanja vezana za životinje (vrsta, veličina, boja, ishrana); - samostalno pisati i čitati; - dopunjavati tabele traženim podacima; -izabrati tačne odgovore; 	<ul style="list-style-type: none"> -uključivati se u aktivnosti sa novim samopuzdanjem; -prikupljati dodatne materijale za rad; -ustrajavati u postizanju rezultata; -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje; - surađivati s drugima; -slobodno odgovarati na pitanja; -komunicirati sa samopouzdanjem;
<p>Brojevi 0 – 20</p>	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati i pravilno izgovoriti brojeve od 1 do 20, te samostalno brojati; -razumjeti i prepoznati osnovne računске operacije i telefonske brojeve; -reći koliko je sati; 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati, razlikovati i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine njemačkog jezika prema zvučnom uzorku; -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaj i situaciju; 	<ul style="list-style-type: none"> -primjetiti razlike; -dobrovoljno se javljati ; - prihvatiti različitosti; - ustrajavati u postizanju rezultata;
<p>Imenice sa članom u jednini i množini u nominativu i akuzativu: <i>das Buch, die Tafel, die Bücher...</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> -usvojiti i primjeniti pravilo pisanja velikim početnim slovom svih imenica u njemačkom jeziku; -nabrojati određene i neodređene članove u nominativu i u akuzativu u jednini i množini; - uporediti rodove imenica u našem i u njemačkom jeziku; 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti određene i neodređene članove u njemačkom jeziku ; - dopunjavati tabele traženim podacima; -izabrati tačne odgovore; - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice; 	<ul style="list-style-type: none"> -primjetiti razlike; -dobrovoljno se javljati ; -formulisati pravilne rečenice; -dati primjere;
<p>Zamjenice: - Lične zamjenice u jednini i množini u nominativu - Zamjenica Sie za učtivo oslovljavanje - Prisvojne zamjenice za prvo i drugo lice jednine u nominativu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati lične zamjenice; - upotrijebiti u rečenicama lične zamjenice; -imenovati zamjenicu Sie za učtivo obraćanje; - nabrojati prisvojne zamjenice za prvo i drugo lice jednine; - primjeniti usvojeno gramatičko gradivo; 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti lične, pokazne i neodređene zamjenice; - dopunjavati tabele traženim podacima; -izabrati tačne odgovore; - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice; 	<ul style="list-style-type: none"> -dobrovoljno se javljati ; -formulisati pravilne rečenice; -primjetiti razlike; -dati primjere;

<p>Glagoli:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prezent pomoćnih glagola sein i haben, - prezent pravilnih glagola, - prezent glagola können, - izražavanje želje pomoću oblika möchte - imperativ (2. lice jednine i 2. lice množine) - negativan i upitni oblik glagola, <p>Negacija nicht i kein (nominativ i akuzativ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -objasniti konjugaciju glagola u prezentu u sva tri lica jednine i množine (pomoćne glagole sein i haben, pravilne glagole te nepravilne glagole fahren, :schlafen, sehen, essen, sprechen, lesen...) i d e n t i f i k o v a t i negativan i upitni oblik glagola; - upotrijebiti oblik möchte za izražavanje želje; - konjugirati glagola können u jednini i množini; - usvojiti i primjeniti imperativ za 2.lice jednine; -sve gore navedeno analizirati u rečenici, te konstruisati rečenicu; <ul style="list-style-type: none"> -definisati i objasniti negaciju nicht i negaciju kein u nominativu i u akuzativu; - uporedi negacije; -objasni upotrebu u rečenicama. 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti konjugaciju glagola i upotrijebiti u rečenicama; - ponoviti konjugaciju na drugom primjeru; -održati efikasnost; - dopunjavati tabele traženim podacima; -izabrati tačne odgovore; - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice; - rekonstruisati riječi i rečenice; <ul style="list-style-type: none"> -usvaja i primjenjuje u rečenicama ; -kompletira se samopouzdanjem ; -dovodi rečenicu do perfekcije; <ul style="list-style-type: none"> - usvojiti dvije negacije, samostalno upotrebljavati u rečenicama; -izabrati tačne odgovore; - dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice; 	<ul style="list-style-type: none"> -komunicirati punom rečenicom; -odgovoriti i postaviti pitanja; -dobrovoljno se javljati ; -formulisati pravilne rečenice; -primjetiti razlike; -dati primjere; <ul style="list-style-type: none"> -primjećivati razliku -izražavati se pravilno
---	---	---	---

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
Pozdravi, komunikacijski klišeji, uljudno ophođenje i oslovljavanje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura	Slušanje Govorenje Vokabular Gramatika	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Brojevi 1-20	Matematika		<i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</i> -temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera, te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija -spremnost da se nadvlada strah od brojki -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života
- Boje	Likovna kultura		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Abeceda	Matematika Likovna kultura		<i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</i> -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života

- Igračke	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura	<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Komuniciranje na maternjem jeziku</i> - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Pojedine domaće i divlje životinje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Muzička kultura	<i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
- Dijelovi tijela,	Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Tjelesni i zdravstveni odgoj	<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) -sposobnost razumijevanja ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe.
- Predmeti vezani za školu	Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj	<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)
- Hrana	Matematika Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	<i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</i> -spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života -sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.
- Porodica i dom	Moja okolina Likovna kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura Religijska kultura/Vjeronauka	<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan dijalog - razvijanje pozitivnog stava prema <u>međukulturnoj komunikaciji</u> . <i>Međuljudska i građanska kompetencija</i> - uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina. <i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> -znanje o tome kako sačuvati svoje zdravlje, higijenu te prehranu vlastite obitelji

	Moja okolina Likovna kultura Muzička kultura Religijska kultura/Vjeronauka		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> - pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje - uvažavanje i razumijevanje različitih vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skup
--	---	--	--

Didaktičko – metodičke napomene

Šesti razred je početak nove etape u učenju prvog stranog jezika ali i vrijeme započinjanja učenja drugog stranog jezika. S obzirom da učenici imaju iskustvo u učenju prvog stranog jezika, njega svakako treba iskoristiti i u usvajanju novog – drugog stranog jezika.

U savladavanju novog stranog jezika obradit će se veliki broj istih onih tema koje su predviđene u prvim godinama učenja prvog stranog jezika, no pristup istim je različit zbog različitih uzrasta u kojima se počinje sa učenjem prvog odnosno drugog stranog jezika. Na ovom uzrastu učenici dobivaju svjestan uvid u zakonitosti jezika koji uče. Uz razvijanje sve četiri jezičke vještine, mnogo vremena će se morati utrošiti na usvajanje leksike, pravopisa, te gramatike predviđene za ovaj razred. Na svim nivoima učenja stranog jezika neophodna je vizualizacija, u početnoj fazi učenja pogotovo. Dobro osmišljenom vizualizacijom olakšava se proces razumijevanja i pamćenja i doprinosi redukciji upotrebe maternjeg jezika na času stranog jezika. Kontinuirano uvježbavanje i sistematiziranje usvojenih znanja također će olakšati njihovo usvajanje. Zbog toga veliki broj časova treba posvetiti upravo uvježbavanju gradiva.

Učenici su na početku učenja novog stranog jezika po pravilu zainteresovani za isti. Nastavnik mora znati iskoristiti tu dobru motivaciju i u njima probuditi želju za daljim učenjem novog jezika. Tome će sigurno doprinijeti i jezičke igre te učenje pjesmi koje će učenici rado zapjevati kako na početku časa tako i pred kraj časa.

Praćenje i vrednovanje

U šestom razredu osnovne škole iskazuju se brojčane ocjene za postignute rezultate u nastavi. Ocjena iz stranog jezika odraz je cjelokupnog učenikovog odnosa prema školskim obavezama, njegovog aktivnog učešća u nastavnom procesu i pokazanih rezultata koje će nastavnik kontinuirano pratiti i ocijeniti. U tu svrhu preporučuju se češće i kraće provjere u formi kratkih petominutnih i desetminutnih testova kao i izrada dvije školske pismene zadaće (po jedna u svakom polugodištu).

Interdisciplinami sadržaj

Programski sadržaj je međusobno povezan sa drugim predmetima. Učenici će tako učiti jezik oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta ali i kombinirajući učenje stranog jezika sa aktivnostima «preuzetim» iz nekih drugih predmeta, kao npr. Maternji jezik, Likovna kultura, Muzička kultura, Moja okolina, Matematika, Geografija.

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije,
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama:

Rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu. **Nastavnici trebaju kroz individualizirani pristup i diferenciranu nastavu realizovati postavljene ciljeve i ishode u skladu sa kognitivnim, afektivnim i socijalnim mogućnostima učenika.**

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Ishodi:

Učenici će:

- biti u mogućnosti da koriste glavne i redne brojeve da bi izrazili količinu, poredak i razlikovali jedninu od množine u usmenoj i pisanoj formi, da bi mogli pročitati i napisati osnovne računске operacije, datume i brojeve telefona,
- biti u mogućnosti da imenuju, nabrajaju, i opisuju aktivnosti porodičnog života (u prezentu), navode primjere aktivnosti, da ih prodiskutuju i analiziraju, te da izraze svoje mišljenje i donesu zaključke, kako bi uočili sličnosti i razlike u načinu života,
- biti u mogućnosti da prepričaju slijed događaja, bilo da govore o svom životu ili je u pitanju slijed događaja iz priče, kako bi uočili uzročno-posljedične veze između različitih pojava i stvari,
- moći imenovati, nabrojati i opisati aktivnosti na tržištu, tj. u kupovini,
- moći prepoznati, imenovati i opisati odjeću i upoređivati ih kako bi ih doveli u vezu sa svojim odjevanjem i odjevanjem drugih ljudi,
- moći imenovati, nabrojati i opisati nastavne predmete, predmete u školskoj torbi, učionici, školi i dvorištu škole, napraviti raspored časova, pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja, znanja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja, kako bi iste mogli koristiti u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima,
- biti u mogućnosti da prezentuju rezultate grupnog ili individualnoga rada npr. projekta ili postera na neku od obrađenih tema kako bi izrazili svoja mišljenja i stekli samopouzdanje prilikom javnog obraćanja,
- biti u mogućnosti da upoznaju, koriste i vrednuju različite izvore podataka, medije, tehnološke postupke i načine izražavanja prilikom izrade projekata što će doprinijeti njihovom cjelokupnom razvoju i omogućiti povezivanje individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim,
- biti u mogućnosti da prepoznaju specifičnosti izgovora i intonacije izvornih govornika i uočavaju razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina njemačkog jezika u odnosu na maternji jezik,
- moći oblikovati pisanu poruku, kraće dijaloge, samostalno napisati kraći sastav ili kratku priču prema zadanom poticaju, samostalno i/ili uz pomoć nastavnika,
- biti u mogućnosti da postavljaju i odgovaraju na pitanja kako bi pokazali razumijevanje teksta,
- moći sudjelovati u razgovoru na poznate teme, odgovarati na jednostavna pitanja, slijediti uputstva, reagovati na opomene i saopštenja nastavnika i učenika,
- moći slušati kraće tekstove sastavljene od poznatih informacija, te prepoznati suštinu teksta koji sadrži neke nepoznate informacije,
- moći koristiti izraze i rečenice u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, recitovati i pjevati poznate pjesme,
- moći dopunjavati obrasce i rečenice i izrađivati i prezentirati jednostavne projekte,
- moći prepoznati i razlikovati oblike glagolskih vremena (Prezent glagola, zatim jakih/nepравilnih glagola, modalnih glagol) i pravilno ih upotrebljavati u rečenicama primjenjujući osnovna pravila njihove tvorbe i upotrebe.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Skola <i>das Schuljahr, Deutsch, Mathe, Wann haben wir Deutsch?</i> <i>in der ersten Stunde,</i>	Učenici će: - imenovati nastavne predmete, govoriti o svojim omiljenim predmetima;	Učenici će: - čitati rečenice i kraće tekstove; - tražiti osnovne informacije u tekstu i	Učenici će: -slobodno odgovarati na pitanja;

<i>Deutsch finde ich super;</i>	- analizirati raspored časova;	reagirati;	-komunicirati sa samopouzdanjem;
Ljetni raspust <i>am Meer, in den Bergen</i>	-imenovati mjesta ljetovališta; - opisivati na jednostavan način svoj raspust; -uporediti aktivnosti na odmoru;	-dovoditi rečenicu do perfekcije, napredovati sa sigurnošću; -usvojiti jednostavne informacije; - nastaviti rečenicu ubacujući određena ljetovališta uz određenu prepoziciju; -adaptirati se situaciji;	-organizovati svoj raspored; -dati primjer; -dobrovoljno čitati; -slobodno odgovarati na pitanja; -komunicirati sa samopouzdanjem; -suradivati s drugim učenicima; - dati primjer;
Život u porodici <i>Ich stehe um 7 Uhr auf. Gegen Mittag komme ich nach Hause. Die Mutter ist zu Hause und wartet auf mich;</i>	-opisati život u porodici kratkim imenovanjima aktivnosti; - uporediti svoj život u porodici sa životom svog druga;	- povezati ponuđene riječi u rečenici; -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici; -primijenjivati vještine čitanja i pisanja kako bi selektovali informacije;	-dobrovoljno se javljati; -suradivati s drugima; -slobodno odgovarati na pitanja; -komunicirati sa samopouzdanjem; -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje;
Praznici <i>Frohe Weihnachten! der Weihnachtsmann, Geschenke, der Wunschzettel...;</i>	-imenovati praznike; -nabrojati potrebne predmete za praznik; - dati primjer čestitanja pojedinih praznika; -analizirati aktivnosti za različite praznike;	- prepoznati, razlikovati i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine njemačkog jezika prema zvučnom uzorku; -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije;	-slušati zahtjeve; -dobrovoljno čitati; -doprinosi radu u grupi; - obraćati pažnju na pozdrave; -formulisati rečenice;
Odlazak u kupovinu <i>der Supermarkt, der Einkaufswagen, zahlen, Was kostet...?;</i>	-imenovati mjesta kupovine; -upotrijebiti glagole bitne za kupovinu; - analizirati mogućnosti kupovine;	voditi kratke dijaloge; -postavljati konkretna pitanja i davati odgovore; -nastaviti razgovor na određenu temu; -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica;	-prihvatiti različitosti; -braniti svoje mišljenje; -adaptirati se novonastaloj situaciji; -inicirati aktivnosti;
Stanovanje <i>in der Stadtmitte, im Haus, in der Wohnung, im zweiten Stock, das Wohnzimmer, die</i>	Učenici će: -imenovati, nabrojati i opisati prostorije u kući/stanu; -ilustrovati svoj stan;	Učenici će: - povezivati ponuđene riječi u rečenici -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici,	Učenici će: -prepoznati kulturne razlike; -prihvatiti različitosti;

<p><i>Küche...;</i></p> <p>Ljudsko tijelo, zdravlje <i>Wie geht es dir? Gute Besserung! Medikamente nehmen, im Bett liegen...;</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati dijelove tijela; - upotrijebiti nazive dijelova tijela u rečenicama; -planirati odlazak ljekaru; 	<ul style="list-style-type: none"> -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovali informacije; -slušati izgovoreni tekst i reagovati neverbalno (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redosljedju, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji itd) i verbalno (ponavljanjem riječi, izraza ili rečenica , davanjem kratkih odgovora na pitanja, dopunjavanjem rečenica itd.), 	<ul style="list-style-type: none"> -slobodno odgovarati na pitanja; -ponašati se u skladu sa situacijom; -slobodno odgovarati na pitanja; -komunicirati sa samopouzdanjem; -suradivati s drugim učenicima;
<p>Kupovina odjeće <i>Die Jacke gefällt mir. Ich finde die Jacke schön und modern;</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> -nabrojati odjevne predmete; -upotrijebiti iste u rečenicama; - objasniti šta im se dopada a šta ne; 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati, razlikovati i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine njemačkog jezika jezika prema zvučnom uzorku; -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaje i situacije; -povezivati elemente priče pomoću ilustracija; 	<ul style="list-style-type: none"> -braniti svoje mišljenje; -adaptirati se novonastaloj situaciji; -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje; -inicirati aktivnosti;
<p>Brojevi do 100</p>	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati i pravilno izgovoriti brojeve od 1 do 100, te samostalno brojati; -prepoznati redne brojeve od 1 do 100; -razumjeti i prepoznati osnovne računске operacije i telefonske brojeve; -reći koliko je sati; 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati, razlikovati i ponavljati fonološke, ritmičke, naglasne i intonacijske osobine njemačkog jezika prema zvučnom uzorku; -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, brojalica i pjesmica vezanih uz predložene jezičke sadržaj i situaciju; 	<ul style="list-style-type: none"> -primjetiti razlike -dobrovoljno se javljati
<p>Imenice</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upotrijebiti imenice sa članom u jednini u dativu (kao odgovor na pitanje wem i na pitanje wo?) -dati primjere -uporediti i konstruisati 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -usvajati i primjenjivati u rečenicama -kompletirati sa samopouzdanjem -dovoditi rečenicu do perfekcije 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -komunicirati punom rečenicom -odgovoriti i postavljati pitanja -izraziti se punom rečenicom

<p>Zamjenice:</p>	<ul style="list-style-type: none"> -objasniti upotrebu u rečenicama prisvojnih zamjenica u jednini i množini u nominativu i akuzativu -dati primjere i uporediti u rečenicama -objasniti bezličnu zamjenicu <i>es</i> u idiomatskim izrazima (Es regnet. Wie geht es dir?) -kombinovati u rečenicama -imenovati pokazne zamjenice <i>der / die / das</i> u nominativu i akuzativu kao I upitne zamjenice (Welcher Mantel gefällt dir? – Der!) - primjenjivati ih u rečenicama 	<ul style="list-style-type: none"> -mijenjati imenicu različitih rodova -usvajati i primjenjivati u rečenicama -kompletirati sa samopouzdanjem -dovoditi rečenicu do perfekcije -mijenjati navedene vrste zamjenica 	<ul style="list-style-type: none"> -klasifikovati -primjećivati razlike -izražavati se pravilno - razvijati tačnu konverzaciju
<p>Glagole:</p>	<ul style="list-style-type: none"> -objasniti prezent nepravilnih glagola (fahren, sprechen) -objasniti prezent modalnih glagola <i>mögen, müssen, wollen</i> -objasniti prezent povratnih glagola -konstruirat <i>es gibt + akuzativ</i> - objasniti preterit glagola <i>sein i haben</i> (1. i 3. Lice) -upotrijebiti sve vrste gore navedenih glagola u rečenici - razviti tačnu konverzaciju 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti konjugaciju glagola i upotrijebiti u rečenicama - ponoviti konjugaciju na drugom primjeru -održati efikasnost -izmjeniti rečenicu koristeći glagole 	<ul style="list-style-type: none"> -komunicirati punom rečenicom -odgovoriti i postaviti pitanja -dobrovoljno se javljati -formulisati pravilne rečenice -primjetiti razlike -dati primjere
<p>Pridjevi</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati neke pridjeve -upotrijebiti ih u predikativnoj upotrebi 	<ul style="list-style-type: none"> -demonstrirati - izmjenjivati rečenicu 	<ul style="list-style-type: none"> -odgovara slobodno -daje primjere
<p>Rečenice</p>	<ul style="list-style-type: none"> -identifikovati glavnu rečenicu (izjavna, upitna (W-Fragen, Ja / Nein-Fragen) kao i nezavisno složene rečenice (sa und, aber, den) 	<ul style="list-style-type: none"> -usvojiti strukturu rečenice - napraviti od jedne dvije rečenice - izmjenjivati redosljed riječi u rečenicama 	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati strukturu rečenice -formulisati rečenicu -dati primjere

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
Škola Život u porodici	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Slušanje Govorenje Pisanje Čitanje Vokabular	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Ljudsko tijelo, zdravlje	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Biologija Tjelesni odgoj		<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Ljetni raspust	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Geografija Likovna kultura		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama
Praznici	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Muzička kultura Vjeronauka		<i>Učiti kako se uči</i> <ul style="list-style-type: none"> • Znanje i razumijevanje vlastitih metoda učenja, prednosti i nedostataka vlastitih vještina i kvalifikacija. • Učinkovito upravljanje vlastitim učenjem i karijerom općenito: sposobnost posvećivanja vremena učenju, samostalnosti, disciplini, upornosti i upravljanju informacijama u procesu učenja. • Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje.
Brojevi	Matematika Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Gramatika - Imenice sa članom u jednini i množini u nominativu i akuzativu: - Zamjenice - Glagole - Pridjevi - Rečenice	<i>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.:</i> <ul style="list-style-type: none"> • vođenje kućnog proračuna (izjednačavanje prihoda i rashoda, planiranje, štednja); • kupovanje (uspoređivanje cijena, poznavanje mjernih jedinica i mjera, vrijednost novca); • putovanje i slobodno vrijeme dovodenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena). <i>Učiti kako se uči</i> <ul style="list-style-type: none"> • Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnje razvika <u>kompetencija</u> i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. • Pozitivno <u>prihvatanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti.</u>

Didaktičko – metodičke napomene

S obzirom da učenici sedmog razreda već petu godinu uče prvi strani jezik i poznaju gramatičke kategorije u bosanskom, srpskom, hrvatskom jeziku, tu činjenicu treba iskoristiti i u nastavi drugog stranog jezika. Shodno tome, didaktičko-metodičke napomene date za prvi strani jezik odnose se i na nastavu drugog stranog jezika.

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja, i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (VII razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče kreativnost te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega, neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou treba istaći poseban značaj motivacije

kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja i metoda, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki. Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- situaciono učenje;
- interaktivno učenje;
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio) kao i dostignuća drugih itd.

OSMI RAZRED

Ishodi:

Učenici će:

- predstaviti i opisati sebe, članove svoje porodice i prijatelje, njihov izgled i karakterne osobine, osjećanja i zanimanja, voditi kraće dijaloge vezane za porodicu i dom, kako bi mogli voditi razgovore na istu temu u stvarnom životu,
- imenovati, nabrajati, i opisati svakodnevne aktivnosti u slobodnom vremenu (koristiti prezent), navoditi primjere slobodnih aktivnosti, prodiskutovati i analizirati, izraziti svoje mišljenje i donijeti zaključke, kako bi uočili sličnosti i razlike u načinu života,
- imenovati, nabrojati i opisati nastavne i van-nastavne aktivnosti, pravilno upotrijebiti fraze za izražavanje naredbi, slaganja, znanja, obaveza i potreba, sposobnosti i dopuštenja, i iste koristiti u komunikaciji s nastavnikom i drugim učenicima,
- prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada (projekta ili postera) na neku od obrađenih tema, izraziti svoja mišljenja sa samopouzdanjem prilikom javnog obraćanja,
- razumjeti jednostavne i često korištene rečenice (kratke informacije o nekoj osobi, porodici, poslu, bližoj okolini...),
- razumijeti bitne stvari iz kratkih jednostavnih obavijesti i priča, daju informacije o kratkim tekstovima koje su slušali,
- pratiti standardan govor ukoliko se govori tempom sporijim od normalnog i ako mu se neko obraća direktno,
- čitati poznate i neke nepoznate riječi i pasuse iz kratkih tekstova, koji govore o svakodnevnom životu, rutinskim događanjima ili koji sadrže jednostavna uputstva,
- u svakodnevnim tekstovima (oglas, prospekti, jelovnici, red vožnje...) pronaći konkretne informacije i razumjeti kratka jednostavna pisma,
- na javnim mjestima razumije natpise koji se često pojavljuju i snalaze se u gradu,
- razgovarati na zadanu temu,
- u razgovoru o svakodnevnim temama služiti se jednostavnim strukturama zbog ograničenog fonda riječi,
- vladati najosnovnijim fondom jednostavnih, naučenih izraza, osnovnim vokabularom i osnovnim gramatičkim strukturama,
- snalaziti se u restoranu,
- tačno piše najčešće riječi,
- pisati jednostavne tekstove lične prirode u okviru predvidivih svakodnevnih potreba i iskustva (jednostavan tekst na razglednici, lične podatke, jednostavan diktat).

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>Život u porodici : im Haushalt helfen, das Zimmer aufräumen, auf die Geschwister aufpassen, den Müll wegbringen</p>	<p>Učenici će: -imenovati, nabrojati i opisati aktivnosti u kućanstvu , -analizira tekst,</p>	<p>Učenici će: - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja, - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente,</p>	<p>Učenici će: -slobodno odgovarati na pitanja, -komunicirati sa samopouzdanjem -dobrovoljno se javljati, -sarađivati s drugim učenicima,</p>
<p>Slobodno vrijeme: ins Konzert gehen, gute Musik genießen, der Zirkus, das Publikum, die Artistennummer, der Clown, auftreten, ein Museum besichtigen</p>	<p>Učenici će: -nabrajati i opisivati aktivnosti u slobodno vrijeme, -analizirati aktivnosti -planirati svoje slobodno vrijeme,</p>	<p>Učenici će: - povezivati ponuđene riječi u rečenici, -dopunjavati izostavljena slova ili riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovali informacije -dovoditi tijelo u određenu poziciju,</p>	<p>Učenici će: -prihvatiti različitosti, -dobrovoljno se javljati, -ponašati se u skladu sa utvrđenim pravilima,</p>
<p>Nastavne i vannastavne aktivnosti i školske proslave: die Projektarbeit, an einem Projekt teilnehmen, ein Thema bearbeiten, sich mit einem Thema beschäftigen, eine Schulfest organisieren, ein Theaterstück aufführen, ...</p>	<p>-izraziti sposobnosti i želje vezane za nastavne i vannastavne aktivnosti, - prepoznati riječi, fraze i kraće rečenice i reagovati na odgovarajući način, - planirati svoju aktivnost,</p>	<p>- voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd. -demonstrirati vještinu čitanja na kraćim tekstovima da bi pronašli određene informacije i detalje i reagovati verbalno i neverbalno, -dovodi tijelo u određenu poziciju,</p>	<p>-slušati zahtjeve, -doprinositi radu u paru, - obraćati pažnju i prepoznati želje i potrebe drugih, -raditi po uputama,</p>
<p>Život u gradu: der Bahnhof, die Kirche, die Brücke, die Post, das Schwimmbad, Wie komme ich zum Schwimmbad?, die erste Straße links, geradeaus, an der Ampel....</p>	<p>-imenovati javne ustanove u gradu i objekte bitne za život, -locirati mjesta, - planirati kretanje i snalaženje po gradu,</p>	<p>-voditi kratke dijaloge, -postavljati konkretna pitanja i davati odgovore, -nastaviti razgovor na određenu temu, -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica,</p>	<p>-slobodno odgovarati na pitanja, -komunicirati sa samopouzdanjem, -dobrovoljno se javljati, -sarađivati s drugim učenicima, -dobrovoljno čitati,</p>
<p>Bavljenje sportom:</p>	<p>-nabrajati sportske aktivnosti,</p>	<p>-prepoznati specifičnosti izgovora i intonacije</p>	<p>-braniti svoje mišljenje,</p>

<p>Sportarten, Sport treiben, trainieren, die Sporthalle, das Stadion, der Leistungssportler, ...</p>	<p>-primjeniti fraze u rečenici, - analizirati tekst,</p>	<p>izvornih govornika i uočavati razlike u izgovoru glasova i glasovnih skupina, -mijenjati postavljeni dijalog, -nastaviti razgovor na određenu temu,</p>	<p>-adaptirati se novonastaloj situaciji, -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje, -inicirati aktivnosti,</p>
<p>Jelo, piće, odlazak u restoran: Hunger haben, Durst haben, bestellen, die Speisekarte, der Nachtsch, zahlen, die Lieblingspeise...</p>	<p>Učenici će: -imenovati predmete potrebne u restoranu, -planirati odlazak u restoran, - razvijati plan,</p>	<p>Učenici će: -povezivati elemente priče pomoću ilustracija, - postavljati i odgovarati na jednostavna pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja, - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente,</p>	<p>Učenici će: -slobodno odgovarati na pitanja, -komunicirati sa samopouzdanjem, -prihvatiti različitosti, -adaptirati se novonastaloj situaciji,</p>
<p>Zemlje njemačkog govornog područja: Wo liegt...? grenzen an, die Einwohnerzahl, die Hauptstadt, der Fluss, das Gebirge...</p>	<p>-nabrojati zemlje njemačkog govornog područja i njihove glavne gradove, -ilustrovati tekst, -analizirati tekst,</p>	<p>-prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada (npr. projekta ili postera) na obrađenu temu, -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje,</p>	<p>-slobodno odgovarati na pitanja, -komunicirati sa samopouzdanjem, -prihvatiti različitosti, -adaptirati se novonastaloj situaciji,</p>
<p>Imenice:</p>	<p>-objasniti upotrebu u rečenicama imenice sa članom u množini dativa, -dati primjere, -upotrijebiti u rečenicama, -razvijati i konstruisati rečenice,</p>	<p>-usvajati i primjenjivati u rečenicama, -kompletirati sa samopouzdanjem, -dovoditi rečenicu do perfekcije, -mijenjati imenicu,</p>	<p>-primjećivati razlike, -dobrovoljno se javljati, -formulisati pravilne rečenice, -davati primjere,</p>
<p>Zamjenice:</p>	<p>-objasniti upotrebu u rečenicama: - Lične zamjenice u dativu - Pokazne zamjenice dieser, diese, dieses - Neodređene zamjenice viele, nichts, etwas, man - Upitna zamjenica welcher, welche, welches -davati primjere, -upotrijebiti u rečenicama, -razvijati i konstruisati rečenice,</p>	<p>-usvajati i primjenjivati u rečenicama, -kompletirati sa samopouzdanjem, -dovoditi rečenicu do perfekcije, -mijenjati zamjenicu,</p>	<p>-primjećivati razlike, -dobrovoljno se javljati, -formulisati pravilne rečenice, -davati primjere,</p>

Glagoli:	<p>objasni konjugaciju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - glagola warden u prezentu - prezent modalnih glagola dürfen, sollen - prezent glagola sa razdvojitivim prefiksom - futur I - preterit pomoćnih glagola - ich hätte za izražavanje želje - perfekt slabih glagola -davati primjere, -upotrijebiti u rečenicama, -razvijati i konstruisati rečenice, 	<ul style="list-style-type: none"> - usvojiti konjugaciju glagola i upotrijebiti u rečenicama, - ponoviti konjugaciju na drugom primjeru, -održati efikasnost, -izmjenjivati, 	<ul style="list-style-type: none"> -komunicirati punom rečenicom, -odgovoriti i postavljati pitanja -izraziti se punom rečenicom, -klasifikovati,
Brojevi:	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati i pravilno izgovoriti i pisati redne brojeve od 1. do 100.,te samostalno brojati, -pravilno upotrijebljivati u rečenicama, 	<ul style="list-style-type: none"> -verbalno i neverbalno reagirati na zadatak, (crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redosljedju, bojenjem, povezivanjem ilustracija sa brojevima, -pokazati određeni redni broj, -mijenjati redne brojeve u različitim rečenicama, 	<ul style="list-style-type: none"> -dobrovoljno čitati, - obraćati pažnju na izgovor i pisanje,
Prijedlozi:	<ul style="list-style-type: none"> -nabrojati prijedloge sa dativom, -davati primjere, -upotrijebiti ih u rečenicama, 	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati prijedloge u rečenici, -mijenjati članove uz prepozicije, 	<ul style="list-style-type: none"> -dobrovoljno se javljati, -usvojiti različitosti značenja, -formulisati pravilno rečenicu,
Rečenica:	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti poredak riječi u sljedećim rečenicama: - Red riječi u zavisnosloženoj rečenici - Zavisnosloženu rečenicu sa veznikom weil - Indirektni govor u indikativu bez veznika dass. 	<ul style="list-style-type: none"> -usvojiti nabrojane vrste rečenica, -poboljšati efikasnost -pokazati spremnost na komunikaciju, -mijenjati redosljed riječi u rečenicama (priloške odredbe). 	<ul style="list-style-type: none"> -formulisati rečenice i grupisati, -davati primjere.

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
-Život u porodici -Život u gradu:	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Slušanje Govorenje Pisanje Čitanje Vokabular	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca

-Jelo, piće, odlazak u restoran:	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Biologija	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
-Zemlje njemačkog govornog područja:	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Historija Geografija	-sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca
Nastavne i vannastavne aktivnosti i školske proslave:	-Tjelesni odgoj -Likovna kultura	
Bavljenje sportom:	-Tjelesni odgoj	-razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)
Brojevi:	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Matematika	<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca- spremnost da se koristi matematičko izražavanje kako bi se riješavali problemi za vrijeme svakodnevnog života
Gramatika Imenice Zamjenice Glagoli Prijedlozi Rečenice	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	<i>Učiti kako se uči</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnjeg razvitka kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha.</i> • <i> Pozitivno prihvatanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti.</i>

DIDAKTIČKO – METODIČKE NAPOMENE

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja, i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (VIII razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče kreativnost te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega, neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou (sedma godina učenja), treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki. Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- situaciono učenje;
- interaktivno učenje;
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio) kao i dostignuća drugih itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici stižu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti ravnotežu.

U razvijanju vještine slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga. Prije slušanja nastavnik će odgovarajućim aktivnostima pripremiti učenike za uspješno razumijevanje sadržaja.

Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji sa ostalim nastavnim predmetima, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodički pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti vođeno (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, jednostavan opis) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

DEVETI RAZRED

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprečavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti.

Ishodi:

Učenici će:

- razumjeti dovoljno da zadovolje osnovne, konkretne potrebe. Mogu s izvjesnim naporom razumjeti samo suštinu direktnog, stvarnog, usmenog diskursa u kontekstu osrednje težine,
- razumjeti temu rasprave kojoj prisustvuju. Mogu razumjeti niz običnih riječi i veoma ograničen broj idioma u logički povezanom govornom iskazu, u kojem se raspravlja o poznatim temama ili općepoznatim stvarima,
- razumjeti iskaz ukoliko se govori sporije i koriste standardan, jasan jezik. Mogu često zahtijevati da im se nešto ponovi,
- razumjeti glavne misli i neke detalje u osrednje teškim tekstovima iz svakidašnjice koji se sastoje od dva-tri pasusa (reklame, jelovnici, raspored) i u tekstovima baziranim na činjenicama (uputstva, kratke vijesti),
- pronalaziti novu predvidivu informaciju u jednostavnom i jasno strukturiranom tekstu o poznatim temama. Mogu povremeno pogoditi značenje nepoznatih riječi prema njihovom obliku i kontekstu,
- u kontinuitetu koristiti rječnik,
- razmjenjivati rutinske informacije i voditi kratke razgovore o, za njih, važnim temama,
- znati tražiti pomoć,
- govoriti tečno, uz par zastajkivanja,
- imati razumljiv izgovor, uprkos primijetnog stranog akcenta i grešaka fonološke prirode,

- relativno dobro vladati svakodnevnim vokabularom i ograničenim brojem idioma. U stanju su da koristi razne jednostavne konstrukcije i neke složene,
- u proširenoj usmenoj produkciji praviti mnogo osnovnih grešaka koje mogu povremeno prouzrokovati nerazumijevanje,
- biti u stanju pismeno opisati najuobičajenije svakodnevne situacije,
- znati u kratkim crtama opisati neki običan događaj, ranije aktivnosti i lična iskustva, ili ono što se svakodnevno piše u njihovom okruženju (kratka pisma, bilješke, molbe, telefonske poruke),
- znati koristiti svakodnevni osnovni vokabular i konstrukcije, te najčešće veznike,
- znati napisati najčešće riječi i konstrukcije, ali prave greške kod pisanja ostalih formi i konstrukcija i daju nespretne formulacije,
- svjesno usvajati znanje o jeziku.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Putovanja -in den Urlaub fahren, andere Länder und Leute kennen lernen, Sonne und Meer genießen, die Natur erleben, das Hotelzimmer reservieren, der Reiseprospekt, Klassenfahrt, Jugendherberge, Ankunft, Landschaft, Verkehrsmittel, eine Stadt besichtigen, Stadtrundfahrt ...;	Učenici će: -govoriti o svojim navikama, -pronaći potrebne informacije u prospektu, -opisati mjesto u kojem žive ili provode odmor, -odabrati cilj putovanja i prijevozno sredstvo, - planirati putovanje,	Učenici će: -postavljati i odgovarati na pitanja u okviru poznatih jezičkih struktura i tematskih sadržaja, - reprodukovati dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente, - povezivati ponuđene riječi u rečenici, -primijeniti vještinu čitanja i pisanja kako bi selektovao informacije,	Učenici će: -slobodno odgovarati na pitanja, -komunicirati sa samopouzdanjem, -prihvatiti različitosti, -dobrovoljno se javljati, -sarađivati s drugim učenicima, -slušati zahtjeve, -dobrovoljno čitati,
Druženje, konflikti, rješavanje problema -miteinander reden, Ratschläge geben, bei Problemen helfen, für jemanden da sein, auf Kritik reagieren, nett zueinander sein, an andere denken, argumentieren, sich streiten, sich beruhigen...;	Učenici će: -argumentovati svoju odluku, nekoga uvjeriti u njenu ispravnost, -reći s kime se najviše druže i zašto dolazi do nesporazuma i konflikata s prijateljima ili roditeljima,	Učenici će: - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom, glumiti itd., -demonstrirati vještinu čitanja na tekstu, -postavlja konkretna pitanja i davati odgovore, -nastaviti razgovor na određenu temu, -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica,	Učenici će: -komunicirati sa samopouzdanjem, -prihvatiti različitosti, -dobrovoljno se javljati, -sarađivati s drugim učenicima, -doprinositi radu u grupi, - obraćati pažnju ili prepoznati kulturne razlike, - slobodno odgovarati na pitanja,
Dokolica -Computerspiele, Gameboy, Leselust,	-voditi razgovor o tome kako provode slobodno vrijeme, koliko dugo	- postavljati i odgovarati na pitanja u okviru poznatih	-komunicirati sa samopouzdanjem,

<p>Telefonieren, Internet, faulenzen...;</p>	<p>provode vremena za računarom, -predstaviti svoju omiljenu knjigu,</p>	<p>jezičkih struktura i tematskih sadržaja, - reprodukovati kratke dijaloge u kojima učenici samostalno mijenjaju i kombinuju pojedine elemente, -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada (projekta ili postera) na obrađenu temu, -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje,</p>	<p>-dobrovoljno se javljati, -saadrživati s drugim učenicima, -dobrovoljno čitati,</p>
<p>Tradicija, legende, praznovjerja -Glücksbringer, Pech haben, Glück haben, das Kleeblatt, der Pilz, der Schornsteinfeger, das Hufeisen...;</p>	<p>-razgovarati o praznovjerju i iskazati svoje mišljenje, - dati opravdane razloge zašto vjeruje u određene stvari,</p>	<p>-voditi duže dijaloge -postavljati konkretna pitanja i davati odgovore, -nastavljaju razgovor na određenu temu, -pravilno reprodukovati izgovorene i snimljene zvučne uzorke izdvojenih riječi, rečenica,</p>	<p>-braniti svoje mišljenje, -adaptirati se novonastaloj situaciji, -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje, -inicirati aktivnosti,</p>
<p>Okoliš i zaštita okoliša -Wetterbericht, Tageshöchsttemperatur, stark bewölkt, Nebel, Regen, Wolken, die Temperatur steigt auf 10 Grad</p>	<p>Učenici će: -razumjeti reklamne tekstove, -razumjeti vremensku prognozu, -govoriti o vremenu, -govoriti o ekološkim problemima, -govoriti o tome kako sami doprinose zaštiti okoliša, -reći koliko svako može učiniti za zaštitu okoliša,</p>	<p>Učenici će: -prezentovati rezultate grupnog ili individualnoga rada (projekta ili postera) na obrađenu temu, -verbalno reagovati na verbalne i neverbalne poticaje, -dovoditi rečenicu do perfekcije, -mijenjati zamjenicu,</p>	<p>Učenici će: -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje, -inicirati aktivnosti, -ponašati se u skladu sa utvrđenim pravilima, - primjećivati razlike, -komunicirati punom rečenicom,</p>
<p>Imenice: -Sistematizacija znanja o deklinaciji imenica.</p>	<p>-usvojiti deklinaciju sa određenim i neodređenim članom</p>	<p>-kompletirati sa samopouzdanjem, -dovoditi rečenicu do perfekcije, -mijenjati imenicu,</p>	<p>-klasifikovati, -dobrovoljno čitati, -doprinositi radu u grupi, - obraćati pažnju na izgovor i pisanje,</p>
<p>Zamjenice: - Lične i prisvojne zamjenice – sistematizacija; - Upitna zamjenica was für ein; - Neodređene zamjenice alles, einer, keiner,jeder, jemand, was; - Odnosna zamjenica der/die/das u nominativu,</p>	<p>-usvojiti lične, prisvojne, upitne, neodređene i odnosne zamjenice te upotrijebiti i prepoznati ih u rečenici</p>	<p>-usvajati i primjenjivati u rečenicama, -kompletirati sa samopouzdanjem, -dovoditi rečenicu do perfekcije, -mijenjati zamjenicu,</p>	<p>-prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje, -inicirati aktivnosti, -ponašati se u skladu sa utvrđenim pravilima,</p>

<p>akuzativu i dativu, te zamjenica das,was (Das, was du gesagt hast...).</p> <p>Pridjevi: - Atributivno upotrijebljen pridjevu nominativu i akuzativu (slaba, jaka, mješovita deklinacija)</p> <p>Glagoli: - perfekt jakih glagola; - perfekt pomoćnih glagola; - perfekt glagola sa nenaglašenim prefiksom i glagola na -ieren; - perfekt glagola sa razdvojjivim prefiksom; - glagoli sa prijedlozima - najfrekventniji (einladen zu)</p> <p>Rečenica: - Vremenska rečenica sa veznicima wenn i als; - Atributska rečenica sa odnosnom zamjenicom u nominativu i akuzativu; - Eliptična sporedna rečenica sa upitnomriječi (Ich</p>	<p>-usvojiti pridjevsku deklinaciju u NOMINATIVU (slaba, jaka i mješovita deklinacija)</p> <p>Učenici će: -usvojiti perfekt kao složeno glagolsko vrijeme</p> <p>-usvojiti tvorbu glavne i tvorbu zavisne rečenice, usvojiti red riječi u zavisnoj rečenici.</p>	<p>-usvajati i primjenjivati u rečenicama, -kompletirati sa samopouzdanjem, -dovoditi rečenicu do perfekcije,</p> <p>Učenici će: -usvojiti konjugaciju glagola i uprotrijebiti u rečenicama, - ponoviti konjugaciju na drugom primjeru, -održati efikasnost, -izmjenjivati,</p> <p>-usvojiti i primjenjivati pravila u rečenicama, -kompletirati sa samopouzdanjem, -dovoditi rečenicu do perfekcije.</p>	<p>-prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje, -inicirati aktivnosti, -ponašati se u skladu sa utvrđenim pravilima, - slobodno odgovarati na pitanja, -komunicirati sa samopouzdanjem, -prihvatiti različitosti, -adaptirati se novonastaloj situaciji,</p> <p>Učenici će: - formulisati rečenice i grupisati, -davati primjere, -adaptirati se novonastaloj situaciji, -prihvatiti odgovornost za svoj rad i ponašanje, -inicirati aktivnosti, -ponašati se u skladu sa utvrđenim pravilima, -slobodno odgovarati na pitanja, -komunicirati sa samopouzdanjem, -prihvatiti različitosti, -adaptirati se novonastaloj situaciji,</p> <p>- formulisati rečenice i grupisati, -davati primjere, -adaptirati se novonastaloj situaciji.</p>
---	--	---	---

weiß nicht,wo.); - Poredbena rečenica: Sie haben einen größeren Garten als wir.			
---	--	--	--

Međupredmetna povezanost

PREDMET NJEMAČKI	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
Putovanja	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Geografija Historija	Slušanje Govorenje Vokabular Gramatika	<i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima) -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama
Druženje, konflikti, rješavanje problema	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Komuniciranje na maternjem jeziku:</i> -razvijati samopuzdanje kod javnog obraćanja -razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima)
Dokolica	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura		<i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Komuniciranje na maternjem jeziku</i> - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.
Tradicija, legende, praznovjerja	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Građansko obrazovanje Religijska kultura /Vjeronauk		<i>Komuniciranje na maternjem jeziku</i> - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama
Okoliš i zaštita okoliša	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Biologija		<i>Komuniciranje na maternjem jeziku</i> - Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza. <i>Kulturno izražavanje:</i> Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu sa urođenim sposobnostima pojedinca <i>Međuljudska i građanska kompetencija:</i> -sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama
Gramatika	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Engleski jezik		<i>Učiti kako se učiti</i> <ul style="list-style-type: none"> • Vlastiti koncept koji podržava <u>spremnost mijenjanja i daljnijeg razvitka kompetencija</u> i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. • Pozitivno <u>prihvatanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život</u> te smisao za inicijativu da treba učiti.

Didaktičko – metodičke napomene

Zadaci nastave njemačkog jezika u **trećem razredu** su prije svega usmjereni na podsticanje interesa za učenje stranog jezika, na usvajanje elementarnih jezičkih sredstava i usvajanje strategija učenja stranog jezika. Učenici se osposobljavaju za usmenu komunikaciju u jednostavnim svakodnevnim situacijama, usvajaju ograničen fond riječi i izraza, pri čemu je prvenstveno nastavnik onaj kojeg imitiraju i za kojim ponavljaju. U ovom uzrastu učenici rado i lako uče prikazujući scenski ono što su usvojili, tako da će u razvoju vještine govora dramatizacija kratkih dijaloga često biti zastupljen oblik nastavne aktivnosti.

Nakon usmenog usvajanja postepeno se prelazi na čitanje (prepoznavanje već naučenih riječi) horko i pojedinačno, te pisanje (prvo preslikavanje, a potom prepisivanje riječi, rečenica kratkih tekstova do usvajanja pravilnog pisanja). Teme koje se obrađuju u prve tri godine učenja stranog jezika vezane su za svakodnevni život i interese učenika ovog uzrasta, kao i njihovih vršnjaka u zemljama njemačkog govornog područja. Budući da se određene teme iz razreda u razred ponavljaju, omogućeno je kontinuirano ponavljanje, uvježbavanje i proširivanje leksičkog fonda.

Učenici u nastavi njemačkog jezika imaju priliku upoznati kulturu zemlja čiji jezik uče, način života njenih stanovnika kao i da prepoznaju sličnosti i razlike. Na taj način kod učenika se razvija duh tolerancije.

Učenici usvajaju i nove tehnike učenja stranog jezika kao što su prepoznavanje značenja jezičkih izraza, korištenja rječnika i leksikona prilagođenih njihovom uzrastu.

U prvim godinama učenja usmjeriti pažnju na razumijevanje, ponavljanje i na usmenu komuniciranje sa zabavnim aktivnostima, kojima je cilj pobuditi, razviti i poduprijeti zainteresiranost za učenje jezika.

Nastavnik bi trebao:

- pažljivo planirati svaki sat, cilj i način rada; da priprema materijal i opremu, zadatke za učenike pojedinačno, za skupine i cijeli razred; pisati pismene pripreme za svaki sat;
- razviti vlastiti sistem praćenja i provjere **napretka** kod svakog učenika, i na osnovu toga planirati nastavni sat;
- slobodno oblikovati svoje sate, proširiti materijal prema **datoj** situaciji, saradivati s kolegama i stručnim savjetnikom;
- primjenjivati raznovrsne oblike i metode rada;
- mjeriti efikasnost metoda rada i učenja učenika;
- proizvesti pozitivno i zabavno ozračje za učenje;
- od početka razvijati radne navike;
- razvijati komunikacijske sposobnosti;
- razvijati interkulturalne sposobnosti;
- osposobiti učenike da samostalno rade tokom sata i kod kuće;
- njegovati poštivanje drugoga tokom zajedničkog rada i takmičenja;
- držati se načela/principa jednostavnosti, idući od jednostavnih ka složenijim jezičnim ciljevima, primjerenosti i postupnosti i sl.;
- procijeniti kojim vokabularom učenici treba da ovladaju u **datoj** skupini i **datim** uslovima;
- **practicirati najprije usvajanje pravilnog izgovora auditivnim putem, a potom usmenu upotrebu izolovano ili u govornoj interakciji;**
- ne prihvaćati kruto upute date u programu, udžbenicima i priručnicima, nego kreativno i fleksibilno **kreirati** svoj rad u okvirima zacrtanih ciljeva i ishoda, i primjereno uslovima u kojima se radi (učenici i prostor).

Praćenje i vrednovanje na ovom nivou je u službi motiviranja učenika i služi nastavniku za procjenu realizacije zadanih ciljeva i ishoda učenja.

Interdisciplinarni sadržaj

U svim je područjima sadržaj vezan uz druge školske predmete i razvoj kompetencija kojim se učenici spremaju za život i rad u društvu, ne samo u Bosni i Hercegovini nego i Evropskoj Uniji i globalnom tržištu.

Interkulturalne vještine

Upoznati kulturu naroda njemačkog govornog područja, upoređivati je s vlastitom kulturom i razvijati pozitivan stav prema toleranciji i različitosti.

Za rad sa djecom sa posebnim potrebama (smanjene intelektualne, motoričke ili tjelesne poteškoće) pisati posebne individualne planove i sarađivati sa pedagoškom službom u školi kao i Odjelima ustanova za podršku osnovnih škola kao što su: Centar za rehabilitaciju sluha i govora kao i slabovidu djecu, te Zavodom za djecu sa poteškoćama u tjelesnom i psihičkom razvoju Tuzla.

Izvori podučavanja - Koristiti savremenu udžbeničku literaturu u skladu sa stavovima i odlukama Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona odnosno Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke Sarajevo. Nastavnici također trebaju konsultirati i eventualno koristiti po vlastitom izboru raspoloživu literaturu objavljenu u publikaciji Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine pod nazivom *Katalog odobrenih udžbenika i nastavnih sredstava u Bosni i Hercegovini, za osnovne škole, gimnazije, srednje tehničke i stručne škole, za tekuću školsku godinu.*

(Ponovo pogledato metodske upute i napisati ispod svake trijade – ono što se odnosi na tu trijadu)

6. FRANCUSKI JEZIK

FRANCUSKI JEZIK – PRVI STRANI JEZIK

Uloga i značaj

Učenje jezika pruža učenicima šanse da prihvataju različitosti i da imaju više poštovanja prema drugima. Iskustvo učenja jezika će povećati svijest učenika o jeziku te može imati pozitivan utjecaj na opći razvoj i kozmopolitski stav.

Nastava i učenje stranog jezika treba da pomogne učenicima i doprinese njegovom ukupnom intelektualnom razvoju. Kod učenika treba da se razvije svijest da je jezik jedan od najvažnijih elemenata druge kulture koja je jednako vrijedna kao i njegova vlastita, treba da mu učenje stranog jezika bude podsticaj za uočavanje kulturalnih sličnosti ali i različitosti u kojima je bogatstvo.

Učenjem francuskog jezika učenicima se otvara mogućnost da postanu dio velike porodice govornika francuskog jezika koja broji 56 zemalja sa pet kontinenata. Pored engleskog, francuski jezik je jedini jezik koji se izučava u svim zemljama svijeta a to je istovremeno zvanični i radni jezik svih relevantnih međunarodnih institucija i organizacija.

Cilj

Predmet ima za cilj osposobljavanje učenika za aktivno i pozitivno življenje u savremenom svijetu. Poznavanje stranog jezika, u ovom slučaju francuskog, predstavlja vid osnovne pismenosti i nobrazbe i ima za cilj osposobljavanje učenika za međunarodne kontakte, prikupljanja informacija i komuniciranja putem elektroničkih tehnologija. Poznavanje stranog jezika treba da bude instrument za sticanje drugih znanja.

Zadaci

- omogućiti razvoj jezičke kompetencije učenika, a naročito razviti komunikacijske sposobnosti učenika
- bolje upoznati učenike s elementima civilizacije i kulture zemlje čiji jezik se uči kao i sa vlastitom kulturom te naučiti ih da cijene, razumiju i poštuju druge kulture
- omogućiti učenicima uživanje u učenju, motivaciju za učenje
- kod učenika razviti pozitivnu radoznalost, samostalnost, kreativnost
- razvijati kod učenika sposobnost pažljivog slušanja i uvažavanja mišljenja drugih

Fond sati predviđen za učenje francuskog jezika kao prvog stranog jezika u osnovnoj školi:

Predmeti	Fond sati po razredima																	
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX	
	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S
Francuski-prvi strani jezik	-	-	-	-	70	2	105	3	105	3	70	2	70	2	70	2	64	2
Trijade	70						280						204					
Ukupno	554																	
Francuski-drugi strani jezik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	70	2	70	2	70	2	64	2
Trijade							70						204					
Ukupno	274																	

PRVA TRIJADA

TREĆI RAZRED

Prvi stepen početnog znanja

Cilj nastave francuskog jezika u trećem razredu osnovne škole je razvijanje svijesti o postojanju drugih jezika i mogućnosti komuniciranja na nekom drugom jeziku koji nije naš maternji. Učenje stranog jezika učeniku treba da olakša razumijevanje drugih i različitih kultura i tradicija i jača motivaciju za učenje stranih jezika. Učenik treba da se osposobi da na francuskom jeziku komunicira na osnovnom nivou o temama iz svog neposrednog okruženja. Učenje stranog jezika treba da podstakne njegovu maštu, radoznalost i kreativnost.

U nastavi francuskog jezika u trećem razredu osnovne škole treba težiti dostizanju nivoa **A 1.1 Evropskog okvira za strane jezike**.

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	Učenik će <ul style="list-style-type: none">▪ prepoznavati glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči▪ razumjeti ograničen broj riječi i izraza, kratke dijaloge o poznatim temama, pjesmice▪ razumjeti i reagirati na odgovarajući način na kratke usmene poruke pri čemu mu je potrebna znatna pomoć (ponavljanje, pokazivanje i sl.)
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none">▪ prepoznavati slova i napisane riječi te kratke rečenice▪ prepoznavati poznate riječi i kratke rečenice i znati ih povezati sa ilustracijama
Govor	<ul style="list-style-type: none">▪ pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovati ritam i intonaciju rečenice▪ davati osnovne informacije o sebi i svom okruženju▪ opisivati u nekoliko rečenica poznatu situaciju služeći se pritom ograničenim brojem osnovnih riječi i zapamćenih rečeničnih shema▪ razmjenjivati sa sagovornicima nekoliko osnovnih iskaza u vezi sa konkretnom situacijom
Pisanje	<ul style="list-style-type: none">▪ prepisivati, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kraće rečenice
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none">▪ učenik neće na ovom nivou učenja jezika stjecati znanje o jeziku nego će prepoznavati i pravilno upotrebljavati osnovne jezičke elemente.

Programski sadržaji

- Teme (opšta tematska područja kao osnov za dalju razradu zavisno o datim okolnostima nastavne prakse npr. lično predstavljanje, porodica, dom, moja bliža okolina, škola, svakodnevni život)
- Funkcije i sposobnosti (usmena ili pismena kompetencija koja predstavlja zacrtani cilj na datom nivou)
- Aktivnosti (navedene su aktivnosti pomoću kojih je moguće realizovati sposobnosti)
- Gramatika (gramatička područja koja odgovaraju datom nivou npr. imenice, zamjenice, brojevi, glagoli itd koje će učenici koristiti a ne učiti o tome!)

- Vokabular (predlaže se vokabular koji je u skladu s datim temama)

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lično predstavljanje ▪ Porodica ▪ Kuća, dom ▪ Moja bliža okolina ▪ Škola ▪ Svakodnevni život 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozdravljati - predstaviti sebe ili druge - identificirati ljude i predmete - opisati - ljude i predmete - boje predmeta - veoma ograničen broj raspoloženja - brojati predmete - locirati ljude i predmete - reći koliko je sati - puni sati - izraziti - dopadanje - sposobnost da nešto urade (<i>Je peux...</i>) - ideju posjedovanja (<i>le livre de Jean, ma maison</i>) 	<p>Učenici će <u>koristiti</u> (a ne učiti o tome!):</p> <p>Imenice</p> <ul style="list-style-type: none"> - jednina i množina <p>Zamjenice</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lične - Pokazne, <i>celui, celui-ci, celui-la, celle, celle-ci, celle-là</i> - Upitne, <i>qui? De/à qui? Que? De/à quoi</i> <p>Determinatore:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Članove, <i>un, une, des, le, la, l', les</i> - Prisvojne pridjeve, <i>mon, ton, son, ma, ta, sa</i> - Opisne pridjeve, najosnovnije, npr. <i>Triste, malheureux, beau,</i> <p>Glagole</p> <ul style="list-style-type: none"> - Le présent - Pomoćni glagoli <i>être, avoir</i> - Impératif <p>Priloge za mjesto, <i>ici, là, devant, dehors</i></p> <p>Brojeve: 1-10</p> <p>Prijedloge, <i>- à, dans, sur, avec</i> (u osnovnim značenjima)</p>	<p>Učenici će učiti <u>samo osnovni</u> vokabular koji se odnosi na date teme, npr.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pozdravljanje: <i>Bonjour, Salut, Au revoir</i> itd. • Predstavljanje: <i>Je m'appelle ... Je suis, C'est ...</i>, itd. <i>Qu'est-ce que c'est ? Qui est-ce? Oui / non</i> • Opisivanje: <i>Il est grand / petit. Il a les cheveux noirs, brun, blonds. De quelle couleur est...? rouge, jaune, blanc</i> itd. <i>Quel âge as-tu? J'ai ...</i> • Moje lice, moje tijelo, samo osnovne riječi • Određivanje mjesta i položaja: <i>Pardon, pour aller à ... C'est loin (de) / près (de) Aller tout droit, tourner à droite / à gauche</i> • Članovi uže porodice: <i>mère, père, frère, soeur</i> • Raspoloženja: <i>heureux, triste</i> • Prostorije u kući i namještaj: <i>cuisine, salle à manger, chambre, armoire, chaise, table, lit,</i> itd. • Bliža okolina: <i>rue, jardin, arbre, parc,</i> • Škola: <i>enseignant, élève, livre, cahier,</i> itd. • Vrijeme: <i>Quelle heure est-il? Il est ...</i> • Svakodnevni život, rutinske aktivnosti <i>npr dormir se lever, se laver, prendre autobus, se promener</i> <p>Učenici će vježbati da koriste (a ne učiti o tome!):</p> <p>Afikse, u vezi sa datim temama i gramatikom, npr. —s</p> <p>Antonime, u vezi sa datim temama, npr. <i>Bon – mauvais, grand – petit</i></p> <p>Složenice, u vezi sa datim temama, npr. <i>Salle à manger sac à dos,</i> itd</p> <p>Kolokacije, u vezi sa datim temama, npr. <i>Prendre un bain, il fait froid, faire attention</i></p>

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE:

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

- 1) neverbalno, npr.: imitiranjem nastavnika ili neke popularne ličnosti (npr. iz crtića), gestikuliranjem, oponašanjem glasova/zvukova, glumljenjem, izvršavanjem uputstava nastavnika ili uputstava koje čuju sa kasetofona, pokazivanjem određenih ilustracija koje se odnose na riječi koje im se usmeno upućuju, crtanjem, bojenjem navedenih predmeta/osoba navedenim bojama, podvlačenjem ili bojenjem riječi koje im se usmeno upućuju, lijepljenjem slika, redanjem slika itd.
- 2) verbalno, npr.: ponavljanjem riječi koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona, davanjem veoma kratkih odgovora na pitanja nastavnika ili pitanja koja su čuli sa kasetofona, popunjavanjem praznina riječima odabranim sa zidnih karata na kojima se te riječi nalaze itd.

b) ČITANJE I REAGOVANJE:

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih riječi ili uputa i reagovati:

- 1) neverbalno, npr.: gestikuliranjem, oponašanjem glasova/zvukova (npr. imitiranjem zvuka voza, životinjskih glasova itd.), glumljenjem (npr. *tužan, sretan*), ili pokazivanjem, biranjem ili povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija, crtanjem, pravljenjem/oblikovanjem stvari (npr. rezanjem zahtijevanih oblika/likova iz papira, pravljenjem raznih oblika od plastelina itd.), bojenjem ili podvlačenjem samo određenih riječi (npr. onih koje označavaju neku aktivnost, raspoređenje, brojeve itd.), raspoređivanjem ilustracija po određenom redu prema pisanim uputstvima itd.
- 2) verbalno, npr.: davanjem kratkih pismenih ili usmenih odgovora na pitanja, zamjenjivanjem ilustracija u tekstu ponuđenim riječima, povezivanjem riječi u stupcu A sa odgovarajućim ilustracijama u stupcu B, zamjenjivanjem inicijala punim riječima ili popunjavanjem praznina odgovarajućim riječima itd.

PRODUKCIJA

a) GOVOR:

Učenici će:

ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa kasetofona
učestvovati u razgovoru (pitanja/odgovori) sa drugim učenicom/učenicima ili nastavnikom igrati uloge, recitovati, pjevati i igrati jezične igre davati uputstva i naredbe

b) PISANJE:

Budući da učenje pisanja na ovom nivou nije prioritet, učenici će:

povremeno prepisivati izolovane riječi

učiti pisati pomoću igara na CD-u, pomoću društvene igre u kojoj se sastavljaju riječi od slova na kockama, društvene igre u kojoj se slažu pločice sa slovima jedna na drugu itd.

Zamjenjivati inicijale punim riječima ubacivati, podvlačiti, redati riječi po određenom redoslijedu itd.

Didaktičko-metodičke napomene

U prvim godinama učenja francuskog jezika treba usmjeriti pažnju na razumijevanje, ponavljanje i na usmenu komunikaciju koja će sadržavati elemente zabavnih aktivnosti koje imaju za cilj da pobude, razviju i podrže zainteresovanost za učenje jezika.

Nastavnik treba da pažljivo planira svaki čas, cilj i način rada. Treba da kod učenika razvija radne navike i komunikacijske sposobnosti te da ih osposobi za samostalan rad kako tokom časa tako i kod kuće. Potrebno je također primjenjivati direktni, frontalni, grupni i individualni pristup.

Veoma je važno da nastavnik uputstva ponudjena u programu, udžbenicima i priručnicima ne prihvata kruto nego da kreativno i fleksibilno kreira rad primjereno uslovima u kojima radi.

Interdisciplinarni sadržaji

Učenici će također učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, npr:

- kroz crtanje, slikanje, ples, oblikovanje itd (*Likovno obrazovanje, ples*)
- kroz sportove i igre (*Fizičko obrazovanje*)
- slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (*Muzičko obrazovanje*)

Interkulturalne vještine

Učenici će se:

- upoznavati sa kulturom svoje zemlje i učiti da je bolje poštiju i cijene
- upoznavati se sa nekim osnovnim razlikama između njihove kulture i kulture naroda sa francuskog govornog područja (npr. Razlike u upotrebi nekih pozdrava u francuskom jeziku i u maternjem jeziku učenika, npr. *Dobro jutro i dobar dan / Bonjour*)
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je prirodan za kulturu zemlje čiji jezik uče. Ovo može podrazumijevati npr. uzvike (*belas!* (Jao!) ili *eh bien!* (pa lijepo! No!) *ta ta ta!* (koješta!) *tien!* (gle!) itd.

Učenje kako učiti

Učenici će da:

- razvijaju pozitivan stav prema učenju jezika
- budu odgovorni i aktivni u situacijama kada se uči jezik
- koriste ključne metode iz prakse pri radu u parovima ili malim grupama
- ocjenjuju svoje aktivnosti i aktivnosti svojih drugova iz razreda, kao i nivo svog i njihovog znanja u odnosu na postavljene ciljeve

Praćenje i vrednovanje na ovom nivou treba da bude u službi motivacije učenika i da služi nastavniku za procjenu realizacije zadatih ciljeva. Ocjenjivanje je opisno i broičano.

DRUGA TRIJADA

ČETVRTI RAZRED

Prvi stepen elementarnog znanja

Ciljevi

- Razvijanje svijesti o postojanju drugih jezika i mogućnosti komuniciranja na nekom drugom jeziku koji nije naš maternji.
- Učenje stranog jezika djetetu treba olakšati razumijevanje drugih i različitih kultura i tradicija i jača motivaciju za učenje stranih jezika.
- Osposobljavanje djeteta da na francuskom jeziku komunicira na osnovnom nivou o temama iz svog neposrednog okruženja.
- Podsticanje mašte, radoznalosti i kreativnosti

Težiti dostizanju nivoa **A 1.1 Evropskog okvira za strane jezike**.

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none">▪ dijete će prepoznavati glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči▪ razumjet će jednostavna uputstva, pitanja, izjave, upozorenja, kratka objašnjenja nastavnika i reagirat će na odgovarajući način▪ razumjet će kratke dijaloge o poznatim temama

Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prepoznavat će slova, napisane riječ i kraće rečenice ▪ čitat će naglas poznate riječi i rečenice ▪ učit će glavnu misao kratkog pisanog teksta u kojem su mu sve riječi poznate
Govor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pravilno će artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovat će ritam i intonaciju rečenice ▪ postavljat će jednostavna pitanja i odgovarati na njih ▪ učestvovat će u razgovoru po modelu ▪ davat će jednostavne informacije o sebi, porodici i prijateljima ▪ opisivat će u nekoliko rečenica poznatu situaciju
Pisanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prepisivat će, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kraće rečenice ▪ zapisivat će pojedine (poznate) riječi ili kraće rečenice po modelu / diktatu ▪ pisat će pojedinačne riječi i kratke rečenice o sebi i svom okruženju
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none"> ▪ na ovom nivou učenja jezika dijete ne stiče znanje o jeziku nego prepoznaje i pravilno upotrebljava osnovne jezičke elemente

Programski sadržaji

- Teme (opće tematske oblasti kao osnov za daljnju razradu zavisno od datih okolnosti nastavne prakse, npr. lično predstavljanje, porodica, dom, moja bliža okolina, škola, svakodnevni život)
- Funkcije i sposobnosti (usmena ili pismena kompetencija koja predstavlja zacrtani cilj na datom nivou)
- Aktivnosti (navedene su aktivnosti pomoću kojih je moguće realizirati sposobnosti)
- Gramatika (gramatičke oblasti koje odgovaraju datom nivou, npr. imenice, zamjenice, brojevi, glagoli itd., koje će učenici koristiti a ne učiti o tome!)
- Vokabular (predlaže se vokabular koji je u skladu s datim temama)

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Porodica ▪ Kuća, dom ▪ Svakodnevni i život ▪ Škola ▪ Moja okolina ▪ Slobodno vrijeme 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozdravljati - predstaviti sebe ili druge - identificirati ljude i predmete - opisati - ljude i predmete, boje predmeta, - veoma ograničen broj raspoložena - brojati predmete - locirati ljude i predmete - reći koliko je sati (puni sati) - izraziti - dopadanje - sposobnost da nešto urade (<i>Je peux...</i>) - ideju posjedovanja (<i>le livre de Jean, ma maison</i>) - ponudu, - njeno 	<p>Učenici će koristiti (a ne učiti o tome!):</p> <p>Imenice</p> <ul style="list-style-type: none"> - jednina i množina - prisvojni genitiv (<i>la maison de Nicole, l'amie de Paul</i>) <p>Zamjenice</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lične - Pokazne, <i>celui, celle</i>, itd. - Upitne, <i>qui, quoi</i>, itd. <p>Determinatore:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Članove, <i>un, une, des, le, la, les</i> - Prisvojne pridjeve, <i>mon/ma, ton/ta, son/sa</i> itd - Upitne pridjeve, <i>quel? quelle? (Quelle couleur...?)</i> - Opisne pridjeve, najosnovnije, npr. <i>triste, heureux, beau</i> itd 	<p>Učenici će učiti samo osnovni vokabular koji se odnosi na date teme, npr.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pozdravljanje : <i>Bonjour, Salut, Au revoir</i>, itd. • Predstavljanje : <i>Je suis ... C'est... Je m'appelle...</i>, itd. <i>Qui est-ce? Qu'est-ce que c'est? Comment t'appelles-tu? Oui/Non...</i> itd. • Opisivanje, npr. <i>Elle est mince. Il a les cheveux noirs. De quelle couleur est ...? itd Quel âge as-tu? J'ai ... ans</i> itd. • Moje lice , moje tijelo, nešto prošireniji vokabular • Određivanje mjesta i položaja: <i>Où se trouve... Pourriez vous me dire... C'est à droite / à gauche</i> itd... • Članovi uže i neki članovi šire porodice, npr. <i>mère, père, frère, soeur, grand-mère, grand-père, tante, oncle</i>, itd. • Raspoloženja, nešto prošireniji vokabular, npr. <i>heureux, malheureux, triste, fatigué</i>, itd. • Prostorije u kući i namještaj, nešto prošireniji vokabular, npr. <i>cuisine, chambre à coucher, salon, couloir</i> itd.

	prihvatanje ili odbijanje	<p>Glagole</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Le présent</i> - Glagole <i>être, avoir</i> - <i>L'Impératif</i> <p>Priloge za:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mjesto, <i>ici, là</i> - vrijeme, <i>maintenant</i> <p>Brojeve: 1 - 20</p> <p>Prijedloge, npr. <i>à, dans, sur</i> (u osnovnim značenjima)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bliža okolina, nešto prošireniji vokabular, npr. <i>autobus, train, feu, rue</i>, itd. • Škola, nešto prošireniji vokabular, npr. <i>livre, cahier, stylo, crayon</i>, itd. • Svakodnevni život, rutinske aktivnosti, nešto prošireniji vokabular, npr. <i>vêtements</i> (npr. <i>pyjama, jeans, robe, jupe</i>) <i>nourriture</i> (npr. <i>pain, sandwich, jus d'orange, lait</i>), <i>jouet, actions</i> (npr. <i>manger, boire, parler, prendre</i>), itd. • Vrijeme: <i>Quelle heure est-il? Il est ...</i> <p>Učenici će vježbati da koriste (a ne učiti o tome!):</p> <p>Antonime, u vezi s datim temama, npr. <i>grand-petit, donner-prendre</i>,</p> <p>Složenice, u vezi s datim temama, npr. <i>machine à laver, poudre à laver, salle à manger</i></p> <p>Kolokacije, u vezi s datim temama, npr. <i>je me lave, tu te promènes</i>,</p>
--	---------------------------	---	---

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA:

a) SLUŠANJE I REAGIRANJE

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati:

1) neverbalno, imitiranjem nastavnika ili neke popularne ličnosti (npr. iz crtića), gestikuliranjem, oponašanjem glasova/zvukova, glumljenjem, pokazivanjem odreenih ilustracija koje se odnose na riječi koje im se usmeno upućuju, izvršavanjem uputstava nastavnika ili uputstava koja čuju s kasetofona, crtanjem, bojenjem navedenih predmeta/osoba navedenim bojama, podvlačenjem ili bojenjem riječi koje im se usmeno upućuju, lijepljenjem slika, redanjem slika itd.

2) verbalno, ponavljanjem riječi koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli s kasetofona, davanjem veoma kratkih odgovora na pitanja nastavnika ili pitanja koja su čuli s kasetofona, popunjavanjem praznina riječima odabranim s kartica na kojima se te riječi nalaze itd.

b) ČITANJE I REAGIRANJE

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih riječi ili uputstava i reagirati:

1) neverbalno, gestikuliranjem, oponašanjem glasova/zvukova (npr. imitiranjem zvuka voza, životinjskih glasova itd.), glumljenjem (npr. *tužan, sretan*), pokazivanjem, biranjem ili povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija, crtanjem, pravljenjem/oblikovanjem stvari (npr. rezanjem zahtijevanih oblika/likova iz papira, pravljenjem raznih oblika od plastelina itd.), bojenjem ili podvlačenjem samo odreenih riječi (npr. onih koje označavaju neku aktivnost, raspoloženje, brojeve itd.), rasporeivanjem ilustracija po odreenom redu prema pisanim uputstvima itd.

2) verbalno, davanjem kratkih pismenih ili usmenih odgovora na pitanja, zamjenjivanjem ilustracija u tekstu ponunenim riječima, povezivanjem riječi u stupcu A s odgovarajućim ilustracijama u stupcu B, zamjenjivanjem inicijala punim riječima ili popunjavanjem praznina odgovarajućim riječima itd.

PRODUKCIJA

a) GOVOR

Učenici će:

- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene s kasetofona
- učestvovati u razgovoru (pitanja/odgovori) s drugim učenikom/djecom ili nastavnikom
- igrati uloge, recitirati
- glumiti/dramatizirati poznatu priču/bajku
- pjevati i igrati jezičke igre
- davati uputstva i naredbe

b) PISANJE

Budući da učenje pisanja na ovom nivou nije prioritet, učenici će:

- povremeno prepisivati izolirane riječi
- učiti pisati pomoću igara na CD-u, pomoću društvene igre u kojoj se sastavljaju riječi od slova na kockama, društvene igre u kojoj se slažu pločice sa slovima jedna na drugu, itd.
- zamjenjivati inicijale punim riječima
- ubacivati, podvlačiti, redati riječi određenim redoslijedom itd.

Didaktičko-metodičke napomene

U prvim godinama učenja francuskog jezika pažnju treba usmjeriti na razumijevanje, ponavljanje i usmenu komunikaciju koja će sadržavati elemente zabavnih aktivnosti koje imaju za cilj da pobude, razviju i podrže zainteresiranost za učenje jezika. Jezik se u ovom uzrastu uči kroz igru, oponašanjem i ponavljanjem. Nakon usmenog usvajanja treba postepeno preći na čitanje (horsko i pojedinačno), te na prepisivanje riječi i kratkih rečenica dok ne done do usvajanja pravilnog pisanja pojedinih riječi i kraćih rečenica. Preporučuje se rad u parovima ili manjim grupama uz smjenjivanje različitih aktivnosti što treba da doprinese dinamici časa i održavanju pažnje učenika ovog uzrasta.

Nastavnik treba pažljivo planirati svaki čas, cilj i način rada. Treba kod djece razvijati radne navike i komunikativne sposobnosti te ih osposobiti za samostalan rad i tokom časa i kod kuće. Potrebno je takoner primjenjivati direktni, frontalni, grupni i individualni pristup.

Veoma je važno da nastavnik uputstva ponunena u programu, udžbenicima i priručnicima ne prihvata kruto nego da kreativno i fleksibilno kreira rad primjereno uvjetima u kojima radi.

Interdisciplinarni sadržaji

Djeca će takoner učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, npr.:

- crtanjem, slikanjem, plesom, oblikovanjem itd. (Likovna kultura),
- sportova i igara (Tjelesni i zdravstveni odgoj),
- slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (Muzička kultura),
- zajedničkom šetnjom u prirodi i sl. (Moja okolina – ekološki odgoj).

Interkulturalne vještine

Učenici će se:

- upoznavati s kulturom svoje zemlje i učiti da je bolje poštuju i cijene,
- upoznavati s nekim osnovnim razlikama izmenu njihove i kulture naroda s francuskog govornog područja (npr. razlike u upotrebi nekih pozdrava u francuskom jeziku i u maternjem jeziku učenika, npr. *Dobro jutro i dobar dan / Bonjour*),
- učiti da komuniciraju i ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je primjeren za kulturu zemlje čiji jezik uče. Ovo može podrazumijevati npr. uzvike (*belas!* (Jao!) ili *eb bien!* (pa lijepo! No!) *ta ta ta!* (koješta!) *tien!* (gle!) itd.

Učenje kako učiti

Učenici će:

- razvijati pozitivan stav prema učenju jezika,
- biti odgovorni i aktivni u situacijama kada se uči jezik,

- koristiti ključne metode iz prakse pri radu u parovima ili malim grupama,
- ocjenjivati svoje i aktivnosti svojih drugova iz razreda, kao i nivo svog i njihovog znanja u odnosu na postavljene ciljeve.

Praćenje i vrednovanje na ovom nivou treba da bude u službi motivacije djece i da služi nastavniku za procjenu realizacije zadatah ciljeva. Ocjenjivanje je opisno i brojčano.

PETI RAZRED

3. godina učenja francuskog jezika - Razvijanje početnog znanja

U nastavi francuskog jezika u V razredu osnovne škole učenici treba da prošire programske sadržaje iz IV razreda i teže dostizanju nivoa **A1.2 Evropskog okvira za strane jezike**.

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ učenik prepoznaje glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči ▪ razumije jednostavna uputstva, pitanja, izjave, upozorenja, kratka objašnjenja nastavnika i pravilno reagira na iste ▪ razumije kratke dijaloge na poznatu temu
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prepoznaje slova, napisane riječi i kratke rečenice ▪ čita naglas poznate riječi i rečenice ▪ čita i razumije kratki tekst u kojem su mu poznate sve riječi
Govor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pravilno artikulira glasove, naglašava riječi, poštuje ritam i intonaciju rečenice ▪ postavlja i odgovara na jednostavna pitanja ▪ aktivno učestvuje u razgovoru po modelu ▪ može dati jednostavne informacije o sebi, svojoj porodici i prijateljima, školi itd. ▪ opisuje u nekoliko rečenica poznatu situaciju
Pisanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prepisuje, dopunjava i samostalno piše riječi i kraće rečenice ▪ zapisuje poznate riječi ili kraće rečenice po modelu ▪ piše kratke rečenice ili sastave o sebi i svom okruženju
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none"> ▪ na ovom nivou učenja učenik još uvijek ne stječe znanje o jeziku, nego prepoznaje i pravilno upotrebljava osnovne jezičke elemente

Programski sadržaji

- Teme (opće tematske oblasti kao osnov za daljnju razradu zavisno od datih okolnosti nastavne prakse, npr. lično predstavljanje, porodica, dom, moja bliža okolina, škola, svakodnevni život...)
- Funkcije i sposobnosti (usmena ili pismena kompetencija koja predstavlja zacrtani cilj na datom nivou)
- Aktivnosti (navedene su aktivnosti pomoću kojih je moguće realizirati sposobnosti)
- Gramatika (gramatičke oblasti koje odgovaraju datom nivou, npr. imenice, zamjenice, brojevi, glagoli itd., koje će učenici koristiti a ne učiti o tome!)
- Vokabular (predlaže se vokabular koji je u skladu s datim temama)

Temе	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Svakodnevni život (Porodica i život u porodici) ▪ Škola i učionica ▪ Dani u sedmici ▪ Godišnja doba i mjeseci ▪ Atmosfersko vrijeme ▪ Jelo i piće ▪ Slobodno vrijeme ▪ Proslave (rođendana, Nove godine, blagdana) ▪ Domaće životinje ▪ Dijelovi tijela 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pozdravljati i odgovarati na pozdrave obraćati se ljudima upoznavati se -identificirati i locirati ljude i predmete -opisivati ljude i predmete, neka raspoloženja i stanja i aktivnosti -postavljati poznata pitanja i odgovarati na njih -tražiti i nuditi pomoć -tražiti i davati informacije -na jednostavan način izraziti slaganje i neslaganje, dopuštanje, dopadanje, nedopadanje, zadovoljstvo, zanimanje za nešto, iznenađenje, zavalnost i ideju posjedovanja -izviniti se i prihvatiti izvinjenje -prihvatiti i odbiti ponudu ili molbu -govoriti na jednostavan način o svakodnevnim aktivnostima -čestitati nekome rođendan, Novu godinu, blagdan -reći šta vole/ žele jesti, piti -pozvati nekoga na rođendansku proslavu .reći gdje stanuju -reći kakvo je vrijeme -nabrojati dane u sedmici, mjesece i godišnja doba -brojati do 100 	<p>Učenici će koristiti (ali neće učiti o tome):</p> <p>Imenice</p> <ul style="list-style-type: none"> - sa članom u jednini i množini (<i>le livre, la classe, l'école, les livres...</i>) <p>Zamjenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Lične, subjekatski i objekatski padež <p>Pridjevi:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Prisojni (<i>monami, ma mère, mes parents</i>) -Pokazni (<i>ce garçon, cette femme, ces livres</i>) -Upitni (<i>Quelle heure est-il?</i>) -Opisni pridjevi (u okviru datih tema) <p>Brojevi:</p> <p>1 – 100 (desetice)</p> <p>Glagoli:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prezent (<i>le présent</i>), - imperativ (<i>l'impératif</i>) <p>Pomoćni glagoli <i>avoir i être</i> (potvrдна, upitna i negativna forma)</p> <ul style="list-style-type: none"> -Prilozi: za mjesto, vrijeme, količinu (<i>ici, aujourd'hui, beaucoup</i>) <p>Prijedlozi: <i>à, dans, de ...</i> (<i>à l'école, dans la classe, le livre de mon ami</i>)</p> <p>Rečenica:</p> <p>Osnovni red riječi u potvrдноj, negativnoj, upitnoj rečenici</p>	<p>- Svakodnevni život: (<i>faire des courses, aller au marché, aller au supermarché et acheter du pain, des fruits, du lait..., aller à la bibliothèque, au match de foot, visiter des amis</i>)</p> <p>- Članovi uže i neki članovi šire porodice: (<i>maman, soeur, grand-père, oncle, petit-fils</i>)</p> <p>-Škola: <i>la classe, l'élève, l'instituteur, les matières, l'emploi du temps, la fourniture scolaire</i>)</p> <p>- Godišnja doba: (<i>le printemps, l'été, l'automne, l'hiver</i>)</p> <p>-Dani u sedmici (<i>lundi, mardi...</i>)</p> <p>-Mjeseci u godini (<i>janvier, février...</i>)</p> <p>-Atmosfersko vrijeme (<i>Il fait beau, Il fait gris, Il pleut</i>)</p> <p>-Poziv na proslavu rođendana</p> <p>-Pisanje kratke čestitke (<i>Joyeux anniversaire à..., Joyeux Noël, Bonne Année</i>)</p> <p>-Jelo i piće (<i>le petit déjeuner, le déjeuner, le dîner, la soupe, l'omelette, la salade, le jus de fruits, le pain...</i>)</p> <p>-Domaće životinje (<i>le chat, le chien, le cheval, la vache</i>)</p> <p>-Dijelovi tijela (<i>la tête, le bras, le pied, la main ...</i>)</p>

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

- 1) **neverbalno**, npr. pokazivanjem / doticanjem predmeta ili dijela tijela koji se spominje, izvršavanjem uputa i naređenja, zaokruživanjem tačnog odgovora, odnosno tačnih i netačnih tvrdnji (V i F), povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom, itd.
- 2) **verbalno**, npr. Ponavljanjem riječi, izraza ili čitavih rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa audio ili video zapisa, davanjem kraćih odgovora na pitanja koja je postavio nastavnik ili koja su čuli sa audio ili video zapisa, popunjavanjem i čitanjem tabela, bilješki ili rečenica, itd.

b) ČITANJE I REAGOVANJE

Učenici će čitati kratke tekstove u sebi ili naglas, i reagovati:

- 1) **neverbalno** izvršavanjem uputa i naređenja, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom, povezivanjem nabrojanih riječi sa odgovarajućim brojevima ili simbolima, označavanjem tačnih / netačnih tvrdnji (V i F), itd.
- 2) **verbalno**, npr. Postavljanjem pitanja i davanjem odgovora, biranjem tačnog odgovora, ispunjavanjem i čitanjem tabela ili križaljki, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem praznina zadatim riječima, dovršavanjem riječi, povezivanjem riječi u stupcima A i B, sklapanjem rečenice koja je ispreturana u smisaonu cjelinu, itd.

PRODUKCIJA:

a) GOVOR:

Učenici će:

- aktivno učestvovati u razgovoru sa drugim učenicom ili nastavnikom
- davati upute i naređenja
- recitovati, pjevati i igrati jezične igre
- igrati uloge

b) PISANJE:

Učenici će:

- prepisivati kratke tekstove
- pisati kraće diktate - ispunjavati tabele
- ubacivati / podvlačiti / redati riječi u smisaone rečenice
- pisati rečenice upisujući u praznine tačnu formulu glagola u zagradi
- dovršavati rečenice
- pisati kratke sastave na poznate teme i sa poznatim vokabularom

Didaktičko – metodičke napomene

Zadaci nastave francuskog jezika u petom razredu su prije svega usmjereni na podsticanje interesa za učenje stranih jezika, na usvajanje elementarnih jezičkih sredstava i usvajanje strategija učenja stranog jezika. Učenici se osposobljavaju za usmenu komunikaciju u jednostavnim svakodnevnim situacijama, usvajaju ograničen fond riječi i izraza, pri čemu je prvenstveno nastavnik onaj kojeg imitiraju i za kojim ponavljaju. U ovom uzrastu učenici rado i lako uče prikazujući scenski ono što su usvojili, tako da će u razvoju vještine govora dramatizacija kratkih dijaloga često biti zastupljen oblik nastavne aktivnosti.

Nakon usmenog usvajanja postepeno se prelazi na čitanje (prepoznavanje već naučenih riječi) horsko i pojedinačno, te pisanje (prvo preslikavanje, a potom prepisivanje riječi i kratkih rečenica do usvajanja pravilnog pisanja). Teme koje se obrađuju u prve tri godine učenja stranog jezika vezane su za svakodnevni život i interese učenika ovog uzrasta, kao i njihovih vršnjaka u zemljama frankofonskog govornog područja. Budući da se određene teme iz razreda u razred ponavljaju, omogućeno je

kontinuirano ponavljanje, uvježbavanje i proširivanje leksičkog fonda.

Učenici u nastavi francuskog jezika imaju priliku upoznati kulturu zemlje čiji jezik uče, način života njenih stanovnika kao i da prepoznaju sličnosti i razlike. Na taj način kod učenika se razvija duh tolerancije. Učenicima se također pruža mogućnost susreta sa govornicima francuskog jezičkog područja i uspostavljanje prvih kontakata razmjenom kratkih pisama ili elektronske pošte.

Učenici usvajaju i nove tehnike učenja stranog jezika kao što su prepoznavanje značenja jezičkih izraza, korištenja rječnika i leksikona prilagođenih njihovom uzrastu i praćenja vlastitog napretka u učenju stranog jezika uz primjenu jezičkog portofolija.

Praćenje i vrednovanje

U petom razredu osnovne škole iskazuju se brojčane ocjene za postignute rezultate u nastavi. Ocjena iz stranog jezika treba da bude odraz cjelokupnog učenikovog odnosa prema školskim obavezama, njegovog aktivnog učešća u nastavnom procesu i pokazanih rezultata koje nastavnik kontinuirano prati i ocjenjuje.

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ	INTERKULTURALNE VJEŠTINE	UČENJE KAKO TREBA UČITI
<p>Učenici će učiti francuski jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta npr.</p> <ul style="list-style-type: none"> - maternji jezik (svijet bajki i imaginacije, elementi dramatizacije – neverbalno u funkciji teatarskog izražavanja) -likovno obrazovanje (crtanje, slikanje, oblikovanje) -tjelesni odgoj (ples, sportske aktivnosti, igre) -muzička kultura (slušanje i pjevanje omiljene vrste muzike, upoznavanje sa najpoznatijim francuskim izvođačima, muzički instrumenti) -biologija (dijelovi ljudskog tijela, značaj ishrane za zdravlje, namirnice...) -matematika (brojevi) -kultura življenja 	<p>Učenici će se:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznati sa kulturom svoje zemlje i učiti da je bolje poštuju i cijene -upoznavati sa kulturom naroda francuskog govornog područja i sa nekim osnovnim razlikama između njihove i francuske kulture -učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je prirodan za kulturu zemlje čiji jezik uče (et bien, tiens, oh là là itd) 	<p>Učenici će učiti da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvijaju pozitivan stav prema učenju jezika -budu odgovorni i aktivni u situacijama kada se uči jezik - koriste ključne metode iz prakse pri radu u parovima ili malim grupama -ocjenjuju svoje aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda

ŠESTI RAZRED

U nastavi francuskog jezika u 6. razredu osnovne škole djeca trebaju proširiti programske sadržaje iz 5. razreda i težiti dostizanju nivoa A1.2 Evropskog okvira za strane jezike

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<p>Učenik će</p> <ul style="list-style-type: none"> prepoznavati glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči razumjeti ograničen broj riječi i izraza, kratke dijaloge o poznatim temama, pjesmice razumjeti i reagovati na odgovarajući način na kratke usmene poruke
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> prepoznavati slova i napisane riječi, te kratke rečenice prepoznavati poznate riječi i kratke rečenice i znati ih povezati sa ilustracijama čitati kraće tekstove
Govor	<ul style="list-style-type: none"> pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovati ritam i intonaciju rečenice davati osnovne informacije o sebi i svom okruženju opisivati u nekoliko rečenica poznatu situaciju služeći se pritom ograničenim brojem osnovnih riječi i zapamćenih rečeničnih shema razmjenjivati sa sagovornicima nekoliko osnovnih iskaza u vezi sa konkretnom situacijom
Pisanje	<ul style="list-style-type: none"> prepisivati, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kraće rečenice
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none"> učenik će na ovom nivou učenja jezika svjesno stjecati znanje o jeziku, prepoznavati i pravilno upotrebljavati osnovne jezičke elemente.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<p>- Pozdravljanje i predstavljanje</p> <p>- Porodica</p> <p>- Kuća, dom</p> <p>- Moja bliža Okolina</p> <p>- Škola</p> <p>- Svakodnevni Život</p> <p>- Dani u sedmici, mjeseci i godišnja doba</p> <p>- Kazivanje vremena</p>	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> pozdravljati predstaviti sebe ili druge identificirati ljude i predmete opisati ljude i predmete, boje predmeta, ograničen broj raspoložnja brojati predmete locirati ljude i predmete reći koliko je sati (puni sati) izraziti: dopadanje, sposobnost da nešto urade (<i>Je peux...</i>), ideju posjedovanja (<i>le livre de Jean,</i> 	<p>Učenici će učiti o tome i koristiti :</p> <p>Imenice</p> <ul style="list-style-type: none"> jednina i množina <p>Zamjenice</p> <ul style="list-style-type: none"> Lične Upitne, qui? De/à qui? Que? De/à quoi <p>Determinatore</p> <ul style="list-style-type: none"> Članove, un, une, des, le, la, l', les Prisvojne pridjeve, mon, ton, son, ma, ta, sa Opisne pridjeve koji su najčešće u upotrebi, osnovne (npr. triste, malheureux, beau, petit, grand,...) 	<p>Učenici će učiti samo osnovni vokabular koji se odnosi na teme :</p> <p>-Pozdravljanje: Bonjour, Salut, Au revoir itd.</p> <p>-Predstavljanje: Je m'appelle ... Je suis, C'est ..., itd. Qu'est-ce que c'est ? Qui est-ce? Quel âge as – tu?</p> <p>-Članovi uže porodice: mère, père, frère, soeur, grand- mère, grandpère</p> <p>-Prostorije u kući i namještaj: cuisine, sale à manger, chambre, armoire, chaise, table, lit, itd.</p> <p>- Bliža okolina: rue, jardin, arbre, parc, Škola: enseignant, élève, livre, cahier, itd</p> <p>-Svakodnevni život, rutinske aktivnosti npr dormir, se lever, se laver, prendre l'autobus, se promener, manger</p> <p>-Moje lice, moje tijelo, samo osnovne riječi</p>

	<i>ma maison</i>)	<p>Glagole Prezent pomoćnih glagola avior, être, pravilnih glagola, povratnih glagola i nepravilnih glagola aller, faire i venir</p> <p>Imperativ</p> <p>Priloge za mjesto, ici, là, devant, dehors</p> <p>Brojeve 1 - 50</p> <p>Prijedloge à, dans, sur, avec, de (u osnovnim značenjima)</p>	<p>-Opisivanje: Il est grand / petit. Il a les cheveux noirs, bruns, blonds. De quelle couleur est...? rouge, jaune, blanc itd.</p> <p>-Raspoloženja: heureux, triste...</p> <p>-Odrenivanje mjesta i pložaja: Pardon, pour aller à ... C'est loin (de) / près (de) Aller tout droit, tourner à droite / à gauche</p> <p>-Vrijeme: Quelle heure est-il? Il est</p> <p>-Dani u sedmici, mjeseci, godišnja doba</p> <p>Učenici će vježbati da koriste (a ne učiti o tome!):</p> <p>Afikse, u vezi sa datim temama i gramatikom, npr. –s</p> <p>Antonime, u vezi sa datim temama, npr. Bon – mauvais, grand – petit</p> <p>Složenice, u vezi sa datim temama, npr. Sale à manger, sac à dos, itd</p> <p>Kolokacije, u vezi sa datim temama, npr. Prendre un bain, il fait froid, faire attention</p>
--	--------------------	--	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGIRANJE

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati:

- 1) ne verbalno: imitiranjem nastavnika/nastavnice ili neke popularne ličnosti (npr. iz crtića), gestikuliranjem, glumljenjem, izvršavanjem uputa, pokazivanjem odreenih ilustracija koje se odnose na riječi koje im se usmeno upućuju, crtanjem, bojenjem navedenih predmeta/osoba navedenim bojama, podvlačenjem ili bojenjem riječi koje im se usmeno upućuju, lijepljenjem slika, redanjem slika itd.
- 2) verbalno: ponavljanjem riječi koje izgovara nastavnik/nastavnica ili koje su čuli sa kasetofona, davanjem kratkih odgovora na pitanja nastavnika/nastavnice ili pitanja koja su čuli sa kasetofona, popunjavanjem praznina riječima odabranim sa zidnih karata na kojima se te riječi nalaze itd.

b) ČITANJE I REAGIRANJE

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih riječi ili uputa i reagirati:

- 1) ne verbalno: gestikuliranjem, glumljenjem (npr. tužan, sretan), pokazivanjem, biranjem ili povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija, crtanjem, pravljenjem/oblikovanjem stvari, bojenjem ili podvlačenjem samo odreenih riječi (npr. onih koje označavaju neku aktivnost, raspoloženje, brojeve itd.), rasporeivanjem ilustracija po odreenom redu prema pisanim uputama itd.
- 2) verbalno: davanjem kratkih pismenih ili usmenih odgovora na pitanja, zamjenjivanjem ilustracija u tekstu ponunenim riječima, povezivanjem riječi u stupcu A sa odgovarajućim ilustracijama u stupcu B, zamjenjivanjem inicijala punim riječima ili popunjavanjem praznina odgovarajućim riječima itd.

PRODUKCIJA

a) GOVOR

Učenici će:

ponavljati riječi nastavnika/nastavnice ili riječi izgovorene sa kasetofona, učestvovati u razgovoru (pitanja/odgovori) sa drugom djecom ili nastavnikom, igrati uloge, recitirati, pjevati i igrati jezične igre, davati upute i naredbe

b) PISANJE

Učenici će:

prepisivati izolirane riječi,
učiti pisati pomoću igara na CD-u, pomoću društvene igre u kojoj se sastavljaju riječi od slova, društvene igre u kojoj se slažu pločice sa slovima jedna na drugu, zamjenjivati inicijale punim riječima, ubacivati, podvlačiti, redati riječi po određenom redoslijedu, od ponuđenih riječi sastavljati kraće rečenice, pisati kratki, jednostavan tekst prema tekstu modelu, samostalno napisati kratki tekst (čestitku, razglednicu SMS poruku)

Didaktičko – metodičke napomene

Zadaci nastave francuskog jezika u šestom razredu su prije svega usmjereni na poticanje interesa za učenje stranih jezika, na usvajanje elementarnih jezičkih sredstava i usvajanje strategija učenja stranog jezika. Djeca se osposobljavaju za usmenu komunikaciju u jednostavnim svakodnevnim situacijama, usvajaju ograničen fond riječi i izraza, pri čemu je prvenstveno nastavnik onaj kojeg imitiraju i za kojim ponavljaju. U ovom uzrastu djeca rado i lako uče prikazujući scenski ono što su usvojila, tako da će u razvoju vještine govora dramatisacija kratkih dijaloga često biti zastupljen oblik nastavne aktivnosti.

Nakon usmenog usvajanja postepeno se prelazi na čitanje (prepoznavanje već naučenih riječi) horsko i pojedinačno, te pisanje (prvo preslikavanje, a potom prepisivanje riječi i kratkih rečenica do usvajanja pravilnog pisanja). Teme koje se obranuju u prve tri godine učenja stranog jezika vezane su za svakodnevni život i interese djece ovog uzrasta, kao i njihovih vršnjaka u zemljama frankofonskog govornog područja. Budući da se određene teme iz razreda u razred ponavljaju, omogućeno je kontinuirano ponavljanje, uvježbavanje i proširivanje leksičkog fonda. Djeca u nastavi francuskog jezika imaju priliku upoznati kulturu zemlje čiji jezik uče, način života njenih stanovnika kao i da prepoznaju sličnosti i razlike. Na taj način kod djece se razvija duh tolerancije. Djeci se također pruža mogućnost susreta sa govornicima francuskog jezičkog područja i uspostavljanje prvih kontakata razmjenom kratkih pisama ili elektronske pošte. Djeca usvajaju i nove tehnike učenja stranog jezika kao što su prepoznavanje značenja jezičkih izraza, korištenja rječnika i leksikona prilagodenih njihovom uzrastu i praćenja vlastitog napretka u učenju stranog jezika uz primjenu jezičkog portofolija.

Praćenje i vrednovanje

U šestom razredu osnovne škole iskazuju se brojčane ocjene za postignute rezultate u nastavi. Ocjena iz stranog jezika treba biti odraz cjelokupnog djetetovog odnosa prema školskim obavezama, njegovog aktivnog učešća u nastavnom procesu i pokazanih rezultata koje nastavnik kontinuirano prati i ocjenjuje.

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ	INTERKULTURALNE VJEŠTINE	UČENJE KAKO TREBA UČITI
Učenici će učiti francuski jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta npr. - maternji jezik (svijet bajki i imaginacije, elementi dramatisacije – neverbalno u funkciji teatarskog izražavanja) - likovno obrazovanje (crtanje, slikanje, oblikovanje) - tjelesni odgoj (ples, sportske aktivnosti, igre) - muzička kultura (slušanje i pjevanje omiljene vrste muzike, upoznavanje sa najpoznatijim francuskim izvođačima, muzički instrumenti) - biologija (dijelovi ljudskog tijela, značaj ishrane za zdravlje, namirnice...) - matematika (brojevi)	Učenici će se: - upoznati sa kulturom svoje zemlje i učiti da je bolje poštovati i cijene - upoznavati sa kulturom naroda francuskog govornog područja i sa nekim osnovnim razlikama između njihove i francuske kulture - učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je prirodan za kulturu zemlje čiji jezik uče (et bien, tiens, oh là là itd)	Učenici će učiti da: - razvijaju pozitivan stav prema učenju jezika - budu odgovorni i aktivni u situacijama kada se uči jezik - koriste ključne metode iz prakse pri radu u parovima ili malim grupama - ocjenjuju svoje aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Razvijanje osnovnog znanja

U nastavi francuskog jezika u sedmom razredu osnovne škole treba težiti dostizanju **u potpunosti nivoa A1.3 i djelimično nivoa A2.1. Evropskog okvira za strane jezike (funkcionalno početno znanje).**

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<p>Učenik:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ razumije govor na poznatu temu iz svakodnevnog života; ▪ razumije jednostvne poruke, savjete, zadatke, pitanja, vremenske i prostorne upute; ▪ razumije kraće dijaloge sastavljene od poznatih informacija; ▪ razumije osjećanja i stavove govornika; ▪ uspijeva da prati standardan govor, ukoliko mu se obraća sporije i direktno.
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ čita i razumije kraće tekstove na poznatu temu; ▪ čita i pronalazi tražene informacije u prospektima, oglasima, uputstvima, natpisima; ▪ čita i razumije kratka pisma, poruke, čestitke, pozivnice, vremenske i prostorne upute.
Govor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ učestvuje u razgovoru na poznatu temu, izražava lični stav i osjećanje; ▪ govori o svojim svakodnevnim aktivnostima; ▪ postavlja pitanja i daje odgovore na njih; ▪ pjeva, recituje i govori uloge iz kraćih skečeva; ▪ u govoru vodi računa o pravilnoj artikulaciji glasova i intonaciji rečenice; ▪ komunikacija može biti otežana zbog ograničenog fonda riječi i specifičnosti izgovora pojedinih glasova u francuskom jeziku, te zahtijevati ponavljanja i pojašnjenja.
Pisanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ piše jednostavne tekstove na obrađene teme; ▪ popunjava obrasce, upitnike, križaljke; ▪ piše lične poruke, čestitke, pozivnice, oglase, plakate; ▪ pri slobodnom pismenom izražavanju pravi brojne greške različite prirode.
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none"> ▪ na ovom nivou učenja učenici prepoznaju, ponavljaju i upotrebljavaju stečena znanja o jeziku; ▪ učenici stiču znanje o najznačajnijim strategijama učenja stranog jezika.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<p>-Moja porodica i ja</p> <p>-Kuća / dom (stanovanje i bliža okolina)</p> <p>-Kupovina</p>	<p>Učenici će znati:</p> <p>-predstaviti sebe i druge;</p> <p>-opisati sebe, članove porodice, predmete koji ga okružuju, svoju okolinu...;</p>	<p>Učenici će stalno ponavljati naučeno i učiti i primjenjivati novo gradivo.</p> <p>Rečenica</p> <p>-Red riječi u potvrđnoj, upitnoj, odričnoj i nezavisno-složenoj rečenici.</p>	<p>Učenici će ponavljati i proširivati vokabular u vezi sa sljedećim temama:</p> <p>-Porodica i događaji unutar porodice :</p> <p>- les fêtes en famille : Le Jour de l'An, Noël, l'anniversaire, les cartes d'invitation, les cartes de</p>

<p>-Škola</p> <p>-Francuska /moja zemlja</p> <p>-Slobodno vrijeme</p> <p>-Zdravlje i ishrana</p> <p>-Priroda (svijet životinja)</p>	<p>-reagovati na izjave ili upite drugih ljudi;</p> <p>-tražiti i dati informacije (postavljati i odgovarati na pitanja, razmjenjivati, provjeravati i potvrđivati informacije;</p> <p>-prihvatiti ili odbiti poziv;</p> <p>-izražavati slaganje ili neslaganje, zahvalnost, interesovanje, bol, želju, sposobnost...;</p> <p>-govoriti o prošlim događajima i planovima za budućnost;</p> <p>-koristiti javne usluge u zemlji francuskog govornog područja (supermarket, pošta, telefon, željeznički, autobuski i avio saobraćaj).</p> <p>Napomena: sve ove funkcije i vještine će biti svedene na učenikove jezičke kompetencije.</p>	<p>Fonetika</p> <p>-Stalno insistirati na intonaciji rečenice, (pogotovo upitne) i na vezivanju riječi u izgovorne cjeline.</p> <p>Imenice</p> <p>-rod prirodni i gramatički na –e i neki oblici na – eur, euse i eur, trice</p> <p>-množina pravilna na -s</p> <p>-neki primjeri nepravilne množine na –x : eau – eaux, al – aux...</p> <p>Član</p> <p>-ponavljanje određe-nog i neodređenog člana</p> <p>-partitivni član</p> <p>Zamjenice</p> <p>-lične zamjenice u funkciji subjekta i direktnog i indirektnog objekta</p> <p>-lične naglašene zamjenice</p> <p><u>-proste upitne</u> zamjenice : qui, que, de qui, à qui... </p> <p>- <u>neodređene</u> zamjenice : on, tout, personne</p> <p>Pridjevi</p> <p>-prisvojni</p> <p>-pokazni</p> <p>-upitni</p> <p>-opisni – pravilna komparacija</p> <p>Glagoli: Potvrdni, odrični i upitni oblik :</p> <p><u>-prezent</u></p> <p>-ponavljanje pravilnih glagola</p> <p>-učenje povratnih glagola i osobnosti glagola sa infinitivom na – ir, re, oir</p> <p><u>-bliski futur - futur I</u></p> <p><u>-perfekt</u> glagola na – er</p> <p>-perfekt pomoćnih glagola avoir i être</p> <p>-Brojevi do 1000</p> <p>-Ponavljanje glavnih brojeva</p>	<p>voeu, choisir/acheter des cadeaux, les chansons de fête... ;</p> <p>-Kuća / dom Stanovanje, selidba, naselje:</p> <p><u>-le quartier</u> (j'habite loin de / près de/ au centre de...);</p> <p><u>-l'immeuble</u> :le rez-de chaussée, les étages, monter/descendre l'escalier, prendre l'ascenseur, les voisins ; <u>-l'appartement</u>: les pièces, les meubles , ma chambre, mettre en ordre, faire le ménage ... ;</p> <p>-Kupovina</p> <p>-Aller aux centres de commerce, au supermarché (les rayons, les articles, les prix, choisir, essayer, payer à la caisse...) ;</p> <p>Combien coûte... ? Quelle taille / quelle pointure fais-tu ? Combien de..... ?;</p> <p>-Škola – proširivanje vokabulara:</p> <p>- les activités à l'école : les excursions, les visites / les échanges scolaires, les projets scolaires, la correspondance...;</p> <p>-Država (Francuska/BiH)</p> <p>-geografski položaj, strane svijeta : le pays/la ville natal, les régions, la capitale, les habitants, les beautés de mon pays (les lacs, les rivières, les mers, les montagnes...);</p> <p>-Slobodno vrijeme</p> <p>-les activités sportives et culturelles, les loisirs : participer / assister aux compétitions sportives, gagner / perdre, aller à la bibliothèque, au concert, organiser le pique-nique</p> <p>-Zdravlje i ishrana</p> <p>-Etre de bonne / mauvaise santé, aller voir le docteur, prendre des médicaments, avoir de la</p>
--	---	---	--

	<p>Učenci će koristiti ali ne i učiti o sljedećem:</p> <p>Prilozi : -za mjesto: ici, là, où, dedans, dehors -za vrijeme: maintenant, encore, toujours, puis, ensuite, finalement, longtemps - za količinu: peu, assez, beaucoup, trop, très, encore -za način : bien, mal, vite, volontiers, souvent -priloški izrazi za vrijeme i mjesto: d’abord, à la fin, loin de, près de, à côté de, au milieu de...</p> <p>Prijedlozi : à, dans, de, chez, en, pour, avec, entre, contre...</p> <p>-Veznici: et, ou, mais, car, parce que loin de, près de, à côté de, au milieu de...</p>	<p>fièvre, avoir mal à... ; - prendre des vitamines, des fruits et des légumes ; les repas, les recettes...</p> <p>-Priroda -les animaux domestiques : visite d’une ferme ; -les animaux sauvages : visite de ZOO.</p>
--	--	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE:

Učenci će slušati tekst koji je izgovorio nastavnik ili izvorni govornik i reagovati:

1. neverbalno

- obilježavanjem određenih riječi i fraza; -tačnih ili netačnih tvrdnji;
- popunjavanjem praznina novonaučenim riječima i izrazima;
- sastavljanjem rečenica od novonaučenih riječi i izraza.

2. verbalno

- odgovaranjem na pitanja nastavnika ili osobe sa zvučnog snimka;
- prepričavanjem kraćih tekstova;
- rješavanjem zadataka višestrukog izbora;
- postavljanjem pitanja nastavniku ili drugim učenicima.

b) ČITANJE I REAGOVANJE :

Učenci će znati čitati kratke tekstove u sebi ili naglas i reagovati :

1. neverbalno:

- rješavanjem zadataka višestrukog izbora i tačnih i netačnih tvrdnji;
- ispravljanjem pogrešaka;
- dopunjavanjem rečenica.

2. verbalno:

- odgovaranjem na pitanja;
- prepričavanjem teksta u cjelini ili njegovih dijelova;
- recitovanjem recitacija i pjevanjem pjesmica.

PRODUKCIJA

a) GOVOR:

Učenici će u skladu sa dostignutim jezičkim kompetencijama:

- govoriti na zadatu temu;
- sastavljati kraće dijaloge;
- davati i tražiti obavijesti;
- igrati po ulogama i uz pomoć nastavnika dramatizirati tekst.

b) PISANJE:

Učenici će znati

- pisati kraće diktate;
- pisma poznaniku iz frankofonske zemlje; -slati SMS ili e-mail poruke na francuskom jeziku;
- od ponuđenih riječi napraviti kraći tekst; -popunjavati tabele i jednostavne križaljke.

Didaktičko-metodičke napomene i preporuke

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja, i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (VII razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče slobodu i kreativnost ideja te razvija njegove kulturne, estetske i intelektualne vrijednosti i sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega, neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou (peta godina učenja), treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki. Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada; - podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije; - unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- upoznavanje učenika sa kriterijima učenja itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici svjesno stiču kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti finu ravnotežu.

Po pitanju slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga, a prije njihovih slušanja nastavnik odgovarajućim aktivnostima priprema učenike za uspješno prihvatanje sadržaja.

Mada komunikativan pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika da bi

im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji nastavnih sadržaja, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodički pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila, kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti kontrolisano (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, diktati) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz geografije, historije i umjetnosti, što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike međuljudskih odnosa. Određeni nastavni sadržaji koji se obrađuju u ovom razredu povezani su sa biologijom (okolina, životna sredina), fizikom i hemijom. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa korespondentima iz zemlje čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija.

Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i po mogućnosti zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom rada u parovima, individualnog izlaganja, tumačenja i razumijevanja. Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba po mogućnosti da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja je da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, upitnika, diktata (10-15 min.) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo, produbljuje, proširuje ili mijenja pedagoški pristup. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje. Provjeravanje znanja provedeno prema unaprijed utvrđenim kriterijima, sa insistiranjem na pozitivnim stranama učenja, predstavlja pomoć i učeniku i nastavniku.

Tokom školske godine rade se dva pismena zadatka, u svakom polugodištu po jedan. Ocjena na pismenom zadatku treba da bude jedan od ključnih faktora za formuliranje konačne ocjene.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže prilika, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

OSMI RAZRED

Razvijanje osnovnog znanja

U nastavi francuskog jezika u osmom razredu osnovne škole treba težiti u potpunosti dostizanju nivoa **A2.1. i djelimično nivoa A2.2. Evropskog okvira za strane jezike.**

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	Učenik: <ul style="list-style-type: none">▪ razumije govor na poznatu temu iz domena svakodnevnog života (lične informacije, kupovina, praznici, sport, škola, zdravlje...)▪ razumije kraće dijaloge / diskusije u situacijama iz svakodnevnog života (u restoranu, na ulici, u školi, na utakmici...)▪ razumije jednostavne upute, savjete, zadatke▪ razumije osjećanja i stavove govornika
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none">▪ čita i razumije kraće tekstove na poznatu temu iz domena svakodnevnog života▪ čita i pronalazi tražene informacije u katalozima, oglasima, brošurama, jelovnicima, kuhinjskim receptima...▪ čita i razumije kratke novinske članke, kratka pisma, poruke, čestitke, pozivnice, uputstva o upotrebi...
Govor	<ul style="list-style-type: none">▪ učestvuje u razgovoru na poznatu temu, postavlja pitanja i daje odgovore▪ izražava lični stav i osjećanja▪ govori o svojim svakodnevnim aktivnostima▪ opisuje i govori o osobama iz bližeg okruženja (porodica, prijatelji...)▪ opisuje i upoređuje predmete i osobe▪ u govoru vodi računa o pravilnoj artikulaciji glasova i intonaciji rečenice
Pisanje	<ul style="list-style-type: none">▪ piše kratki opis događaja, ličnog iskustva, kratko pismo▪ piše lične napomene, podsjetnike, bilješk▪ piše lične poruke, čestitke, pozivnice, plakate▪ piše kratke upute o upotrebi, recepte...
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none">▪ Na ovom nivou učenja učenik prepoznaje, ponavlja, uči i upotrebljava stečena znanja o jeziku▪ Učenik stječe znanje o najznačajnijim strategijama učenja stranog jezika

Programski sadržaji

- Teme (opće tematske oblasti kao osnov za daljnju razradu zavisno od datih okolnosti nastavne prakse, npr. lično predstavljanje, porodica, dom, moja bliža okolina, škola, svakodnevni život...)
- Funkcije i sposobnosti (usmena ili pismena kompetencija koja predstavlja zacrtani cilj na datom nivou)
- Aktivnosti (navedene su aktivnosti pomoću kojih je moguće realizirati sposobnosti)
- Gramatika (gramatičke oblasti koje odgovaraju datom nivou, npr. imenice, zamjenice, brojevi, glagoli itd., koje će učenici koristiti a ne učiti o tome!)
- Vokabular (predlaže se vokabular koji je u skladu s datim temama)

Temе	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<p>-Prijateljstvo</p> <p>-Škola</p> <p>-Svakodnevni život u gradu</p> <p>-Praznici, tradicije</p> <p>-Čovjek – dijelovi tijela</p> <p>-Zdravlje i sport</p> <p>-Sredstva informisanja</p> <p>-Nove tehnologije (mobitel, kompjuter i dr.)</p>	<p>Učenici će znati:</p> <p>-predstaviti svoje prijatelje</p> <p>-opisati:</p> <p>-osnovne karakterne osobine čovjeka</p> <p>-tijelo čovjeka</p> <p>-kretanje u gradu</p> <p>-sportsku aktivnost</p> <p>-predstaviti (usmeno i pismeno) svoju školu, aktivnosti u školi</p> <p>- pričati, postavljati i odgovarati na pitanja u vezi sa načinom obilježavanja praznika u Francuskoj i kod nas</p> <p>-davati, tražiti i slijediti usmena i pismena uputstva u vezi sa funkcijom i načinom upotrebe kompjutera, mobitela, telefona...</p> <p>-govoriti o svom ličnom stavu u vezi sa datim temama</p> <p>-davati savjete, naredbe, pozivati i odgovarati na pozive</p> <p>-opisati situaciju u prošlosti</p> <p>-opisati situaciju u budućnosti</p> <p>-upoređivati ljude i predmete</p> <p>-pisati kratke članke i intervjuе za školske novine</p> <p>Napomena: sve ove funkcije i vještine će biti svedene na učenikove jezičke kompetencije</p>	<p>Učenici će ponavljati i utvrđivati stečena znanja, te učiti i primjenjivati novo gradivo</p> <p>Fonetika</p> <p>-intonacija rečenice</p> <p>-vezivanje riječi</p> <p>-specifični fonemi – vokali, nazali</p> <p>Imenice</p> <p>- <u>rod</u> - prirodni i gramatički -</p> <p><u>množina</u> pravilna i nepravilna</p> <p>-<u>slaganje pridjeva</u> sa imenicom</p> <p>Član</p> <p>-ponavljanje određenog i neodređenog člana</p> <p>-partitivni član</p> <p>Zamjenice</p> <p>-<u>lične</u> zamjenice u funkciji subjekta i direktnog i indirektnog objekta i njihovo mjesto u potvrdnoj, odričnoj i upitnoj rečenici</p> <p>-<u>pokazne</u> zamjenice</p> <p>-<u>proste upitne</u> zamjenice : qui, que, (de qui, à qui...)</p> <p>- <u>neodređene</u> zamjenice : on, tout, personne, chaque</p> <p>-<u>odnosne</u> zamjenice qui, que, où</p> <p>Pridjevi</p> <p>-<u>prisvojni</u></p> <p>-<u>pokazni</u></p> <p>-<u>upitni</u></p> <p>-<u>opisni</u></p> <p>– pravilna i nepravilna komparacija</p>	<p>Učenici će ponavljati i proširivati vokabular u vezi sa sljedećim temama:</p> <p>-Prijateljstvo</p> <p>-le/la meilleur/e ami/e, avoir de la confiance ,se confier à, sortir ensemble, s’amuser bien, organiser une fête ; une surprise-partie....</p> <p>-la description du caractère : bon, confiant, gai, timide, sociable, renfermé, râleur, discret/indiscret....</p> <p>-Škola</p> <p>proširivanje vokabulara :</p> <p>- le journal d’école ; rapporter des activités à l’école, les nouvelles de la vie scolaire</p> <p>-créer les affiches représentant la France et la langue française</p> <p>-échanges scolaires ; inviter / accueillir quelqu’un, présenter sa ville, son école</p> <p>-Svakodnevni život u gradu</p> <p>proširivanje vokabulara :</p> <p>-<u>se déplacer</u> dans la ville - <u>les moyens de transport commun</u>, prendre l’autobus, le tram, le métro, le taxi...</p> <p>monter/descendre acheter le ticket de métro, l’horaire du métro, à quelle heure part ? le départ / l’arrivée</p> <p>-<u>les institutions de culture</u> dans la ville (musée, bibliothèque, expositions, cinéma, médiathèque...)</p> <p>-Praznici i tradicije u Francuskoj i kod nas:</p> <p>-le calendrier, les jours fériés</p> <p>-les fêtes religieuses et les fêtes nationales en France et en Bosnie-Herzégovine</p> <p>-la fête de Noël, le Jour de l’An, Pâques, la fête de Bajram...</p> <p>-le Premier Mai</p> <p>-le défilé du 14 juillet -la Fête de la musique -le menu de fête</p> <p>-les chansons de fête</p>

	<p><u>Glagoli</u> Potvrđni, odrični i upitni oblik : -<u>prezent</u> -ponavljanje pravih glagola i učenje karakteristika glagola sa infinitivom na – ir, re, oir -<u>bliski futur</u> -<u>futur I</u> -<u>perfekt</u> glagola na – er -perfekt pomoćnih glagola i nekih nepravilnih glagola čestih u upotrebi -<u>imperpekt</u> -<u>sibžonktiv prezenta</u> glagola ne –er i glagola avoir, être i faire</p> <p><u>Prilozi</u> -tvorba priloga na – ment -komparacija priloga -komparacija priloga bien, mal - ponavljanje priloga : -<u>za mjesto</u>: ici, là, où, dedans, dehors... -<u>za vrijeme</u>: maintenant, encore, toujours, puis, ensuite, finalement, longtemps - <u>za količinu</u>: peu, assez, beaucoup, trop, très, encore -<u>za način</u> : bien, mal, vite, volontiers, souvent -<u>priloški izrazi za vrijeme</u> : d’abord, à la fin... - <u>priloške odredbe za mjesto</u>: loin de, près de, à côté de, au milieu de...</p> <p><u>Prijedlozi</u> à, dans, de, chez, en, pour, avec, entre, contre... (ponavljanje)</p>	<p><u>-Čovjek – dijelovi tijela</u> -les parties du corps (le pied, la jambe, la main, le bras, la gorge, le ventre, le cœur,...) souffrir, avoir mal à, lever le bras, plier les genoux, baisser les épaules, marcher, s’arrêter, se retourner... -l’hygiène du corps prendre la douche, se laver, se brosser les dents... -le savon, le shampoing, la serviette, le dentifrice ...</p> <p><u>Zdravlje i sport</u> -entretenir le corps et la santé - être en pleine forme, être sportif/ive... -les sports collectifs, jouer à... -les sports individuels (faire de la musculation, de la natation, du ski...) -l’esprit sportif, savoir gagner/perdre un match -être fort/e, persistant/e, patient/e, courageux/euse, audacieux/euse, -supporter une équipe</p> <p><u>-Sredstva informisanja</u> -les journaux, les magazines, les quotidiens, les hebdomadaires -la radio, la télé : les émissions en direct, les infos, les films, les reportages... -les chaînes, les pubs -les zappeurs, l’animateur/trice, l/la présentateur/trice les vedettes de télé</p> <p><u>-Nove tehnologije</u> -acheter le nouveau téléphone portable, le nouvel ordinateur – Comment ça marche ? -allumer/éteindre, appuyer le bouton/la touche, envoyer/recevoir un SMS, un message, taper sur le clavier, enregistrer, imprimer</p>
--	--	---

		<p>-Brojevi do 1000 Ponavljanje glavnih brojeva</p> <p>-Veznici et, ou, mais, car</p> <p>-Rečenica -red riječi u potvrdnoj, upitnoj i odričnoj rečenici -složena rečenica : uzročna (parce que), vremenska (lorsque, pendant que)</p>	
--	--	--	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE

Učenici će slušati tekst koji je izgovorio nastavnik ili izvorni govornik i reagovati:

- davanjem odgovora na pitanja
- postavljanjem pitanja u vezi sa tekstom
- potvrđivanjem ili negiranjem tvrdnji
- popunjavanjem tabela ili vježbi sa prazninama
- podvlačenjem tačnog odgovora
- zaokruživanjem višestrukog izbora
- bilježenjem ključnih riječi ili traženih informacija

b) ČITANJE I REAGOVANJE

Učenici će znati čitati kratke tekstove, u sebi ili naglas, i reagovati :

- rješavanjem zadataka višestrukog izbora i tačnih i netačnih tvrdnji
- podvlačenjem traženih informacija
- ispravljanjem pogrešaka -dopunjavanjem rečenica -odgovaranjem i postavljanjem pitanja
- prepričavanjem teksta

PRODUKCIJA

a) GOVOR

Učenici će u skladu sa dostignutim jezičkim kompetencijama:

- govoriti na zadanu temu -pripričavati događaj
- predstavljati predmet ili osobu
- sastavljati kraće dijaloge -davati i tražiti obavijesti -igrati po ulogama
- recitovati -pjevati

b) PISANJE

Učenici će znati pisati:

- kratke poruke, SMS, mail, pozivnice, pisma
- kratku priču, događaj
- kratki opis
- intervju
- diktate
- kratke članke o školskom životu
- popunjavati tabele i jednostavne križaljke -praviti postere.

DEVETI RAZRED

7. godina učenja francuskog jezika

U nastavi francuskog jezika u devetom razredu osnovne škole treba težiti u potpunosti dostizanju nivoa **A2.2. Evropskog okvira za strane jezike.**

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	Učenik: <ul style="list-style-type: none">▪ razumije govor na poznatu temu iz domena svakodnevnog života (lične informacije, kupovina, putovanje, škola, profesija, moda ...);▪ razumije kraće dijaloge i diskusije u situacijama iz svakodnevnog života (u restoranu, na ulici, u školi, na poslu, na putovanju...);▪ razumije kratke upute, savjete, zadatke;▪ razumije osjećanja i stavove govornika.
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none">▪ čita i razumije kraće tekstove na poznatu temu iz domena svakodnevnog života;▪ čita i pronalazi tražene informacije u katalozima, oglasima, turističkim brošurama...;▪ čita i razumije kratke novinske članke, lična pisma, poruke, čestitke, pozivnice, uputstva o upotrebi...
Govor	<ul style="list-style-type: none">▪ učestvuje u razgovoru na poznatu temu, postavlja pitanja i daje odgovore;▪ izražava lični stav i osjećanja;▪ govori o svojim svakodnevnim aktivnostima;▪ opisuje i govori o osobama iz bližeg okruženja (porodica, prijatelji...);▪ opisuje i upoređuje predmete i osobe;▪ u govoru vodi računa o pravilnoj artikulaciji glasova i intonaciji rečenice.
Pisanje	<ul style="list-style-type: none">▪ piše kratki opis događaja, ličnog iskustva, kratko pismo;▪ piše lične napomene, podsjetnike, bilješke;▪ piše lične poruke, čestitke, pozivnice, plakate;▪ piše kratke upute o upotrebi...
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none">▪ Na ovom nivou učenja učenik prepoznaje, ponavlja, uči i upotrebljava stečena znanja o jeziku.▪ Učenik stječe znanje o najznačajnijim strategijama učenja stranog jezika.

Programski sadržaji

- Teme (opće tematske oblasti kao osnov za daljnju razradu zavisno od datih okolnosti nastavne prakse, npr. lično predstavljanje, porodica, dom, moja bliža okolina, škola, svakodnevni život...)
- Funkcije i sposobnosti (usmena ili pismena kompetencija koja predstavlja zacrtani cilj na datom nivou)
- Aktivnosti (navedene su aktivnosti pomoću kojih je moguće realizirati sposobnosti)
- Gramatika (gramatičke oblasti koje odgovaraju datom nivou, npr. imenice, zamjenice, brojevi, glagoli itd., koje će učenici koristiti a ne učiti o tome!)
- Vokabular (predlaže se vokabular koji je u skladu s datim temama)

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<p>- Svakodnevni život (kućanski aparati, kvarovi, popravke)</p> <p>-Obrazovanje i zanimanja</p> <p>-Priroda: okoliš i zaštita</p> <p>-Zemlje francuskog govornog područja</p> <p>- Moda</p> <p>-Izlasci</p> <p>-Putovanja</p> <p>- Nove tehnologije: Internet</p>	<p>Učenici će znati:</p> <p>-opisati (pismeno i usmeno),</p> <p>-osnovne karakterne i fizičke osobine čovjeka,</p> <p>-osobnosti određene profesije,</p> <p>-opisati putovanje u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti,</p> <p>-predmete i njihovu upotrebu,</p> <p>-situacije iz datih tema,</p> <p>-porediti predmete i ljude,</p> <p>-tražiti, davati i slijediti savjete,</p> <p>-tražiti, davati i slijediti uputstva o upotrebi uređaja,</p> <p>- pričati o prednostima i lošim stranama predmeta, poslova i događaja u okviru datih tema,</p> <p>-govoriti o svom ličnom stavu u</p>	<p>Učenici će ponavljati i utvrđivati stečena znanja, te učiti i primjenjivati novo gradivo</p> <p>Fonetika (ponavljanje i utvrđivanje):</p> <p>-intonacija rečenice, -vezivanje riječi,</p> <p>-specifični fonemi – vokali, nazali.</p> <p>Imenice:</p> <p>-rod i broj imenica,</p> <p>-složene imenice npr.: le portemanteau, la belle-sœur, l'arc en ciel, ...</p> <p>Član:</p> <p>-ponavljanje određenog i neodređenog člana,</p> <p>-partitivni član,</p> <p>-izostavljanje člana.</p> <p>Zamjenice:</p> <p>-<u>lične</u> zamjenice u funkciji subjekta i direktnog i indirektnog objekta i njihovo mjesto u potvrdnoj, odričnoj i upitnoj rečenici,</p> <p>-<u>pokazne</u> zamjenice,</p> <p>-<u>prisvojne</u> zamjenice,</p> <p>-<u>odnosne</u> zamjenice qui, que, où, dont.</p> <p>Pridjevi:</p> <p>-<u>prisvojni</u>,</p> <p>-<u>pokazni</u>,</p> <p>-<u>upitni</u>,</p> <p>-<u>opisni</u> – pravilna i nepravilna komparacija.</p> <p>Glagoli:</p> <p>Potvrdni, odrični i upitni oblik :</p> <p>-<u>present</u>,</p> <p>-<u>bliski futur</u>,</p> <p>-<u>futur I</u> ,</p> <p>-<u>perfekt</u> glagola na – er,</p> <p>-<u>perfekt nepravilnih</u> glagola čestih u upotrebi:</p> <p>-<u>imperfekt</u>,</p> <p>-<u>subžonktiv</u> prezenta glagola ne –er i glagola avoir, être i faire,</p> <p>-glagolski izrazi: venir de + infinitiv, être en train de + infinitiv,</p> <p>-<u>pasiv</u> prezenta, perfekta,</p>	<p>Učenici će ponavljati i proširivati vokabular u vezi sa sljedećim temama:</p> <p>-Svakodnevni život</p> <p>-les appareils électroménagers: le réfrigérateur, la cuisinière électrique, l'aspirateur, la machine à laver la vaisselle / le linge,</p> <p>-la fuite d'eau, de gaz, les pannes d'électricité,</p> <p>-être/tomber en panne réparer, dépanner,</p> <p>-les métiers : le plombier, l'électricien, le peintre, le maçon....</p> <p>-Obrazovanje i zanimanja</p> <p>-le système scolaire en France / en Bosnie-Herzégovine,</p> <p>-entrer dans le collège, dans le lycée, à l'université,</p> <p>-passer / échouer l'examen, le bac, -la formation pour devenir / être médecin, ingénieur, vétérinaire, journaliste, interprète...</p> <p>Priroda i okoliš</p> <p>- les termes géographiques et l'environnement: la pollution de l'air, de l'eau, du sol : les orages, les sécheresses, l'inondation, la destruction de la couche d'ozone...</p> <p>-préserver la nature, les actions écologiques, recycler les déchets...</p> <p>-Zemlje francuskog govornog područja</p> <p>-Le français dans le monde les continents, les pays / les régions du monde où on parle français,</p> <p>-La France métropolitaine et les Domaines et les Terres d'Outre Mer,</p> <p>-les cultures, les traditions,</p>

	<p>vezi sa datim temama,</p> <p>-pisati kratke članke i intervjuje za školske novine, turističke prospekte, plakate.</p> <p>Napomena: sve ove funkcije i vještine će biti svedene na učenikove jezičke kompetencije.</p>	<p>imperfekta i futura.</p> <p><u>Prilozi:</u> <u>-za mjesto,</u> <u>-za vrijeme,</u> <u>-za količinu,</u> <u>-za način,</u> <u>-komparacija priloga</u> (ponavljanje), <u>-prilozi i priloški izrazi za vrijeme</u> : d'abord, à la fin, ensuite, enfin, puis..., - <u>priloške odredbe za mjesto:</u> loin de, près de, à côté de, au milieu de, autour de...</p> <p><u>Prijedlozi :</u> à, dans, de, chez, en, pour, avec, entre, contre.... (ponavljanje).</p> <p><u>-Brojevi :</u> -Ponavljanje glavnih brojeva do 1000 -Redni brojevi do 20</p> <p><u>-Veznici :</u> et, ou, mais, car.</p> <p><u>-Rečenica :</u> - prosta rečenica,</p> <p><u>Prilozi:</u> <u>-za mjesto,</u> <u>-za vrijeme,</u> <u>-za količinu,</u> <u>-za način,</u> <u>-komparacija priloga</u> (ponavljanje), <u>-prilozi i priloški izrazi za vrijeme</u> : d'abord, à la fin, ensuite, enfin, puis..., - <u>priloške odredbe za mjesto:</u> loin de, près de, à côté de, au milieu de, autour de...</p> <p><u>Prijedlozi :</u> à, dans, de, chez, en, pour, avec, entre, contre.... (ponavljanje).</p> <p><u>-Brojevi :</u> -Ponavljanje glavnih brojeva do 1000 -Redni brojevi do 20</p> <p><u>-Veznici :</u> et, ou, mais, car.</p> <p><u>-Rečenica :</u> - prosta rečenica, -složena rečenica, -uzročna: parce que, -vremenska: lorsque, pendant</p>	<p>les légendes.</p> <p><u>-Moda</u> -Les vêtements de différents styles : classique, moderne, prêt-à-porter, rock, rap.... (le chapeau, la casquette, la veste, la chemise, le pantalon, la jupe, la robe, le T-shirt, le manteau, le/la parka...), -les chaussures, les bottes, les baskets, les sandales..., -les créateurs de mode, les stylistes, -porter, aller bien, sembler..., -les couleurs claires/foncées, -les matériaux : coton, laine, jean, cuir..., -les coiffures modernes, -le maquillage.</p> <p><u>-Izlasci</u> -la vie et les sorties des jeunes: aller au café, à la discothèque, au club, au concert..., -s'amuser bien, danser, -sortir ensemble, être/tomber amoureux de quelqu'un/une, inviter quelqu'un/e, réserver et acheter le billet pour..., -se préparer pour la sortie.</p> <p><u>-Putovanja</u> - <u>proširivanje vokabulara :</u> -les moyens de transport : l'avion, le train, le TGV, le bateau..., -Prendre l'avion, monter/descendre, composer le billet, réserver et payer par l'internet, confirmer/annuler la réservation, déposer/retirer les bagages, les agences de voyage, les pliants touristiques, les guides, les préparatifs pour le voyage: -faire/défaire la valise, la trousse hygiénique...</p> <p><u>-Nove tehnologije - Internet</u></p>
--	---	---	---

		que, quand, -pogodbena rečenica: -si + prezent, -si + imperfekt, - rečenica u pasivu, - nepravni govor u prezentu.	-faire sa page / un site personnelle, faire l'Une de l'école, d'une association, -naviguer sur le réseau, chercher des informations, acheter par internet, les jeux vidéo, charger de la musique, des films...
--	--	---	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE

Učenici će slušati tekst koji je izgovorio nastavnik ili izvorni govornik i reagovati:

- davanjem odgovora na pitanja,
- postavljanjem pitanja u vezi sa tekstom,
- potvrđivanjem ili negiranjem tvrdnji,
- popunjavanjem tabela ili vježbi sa prazninama,
- podvlačenjem tačnog odgovora,
- zaokruživanjem višestrukog izbora,
- bilježenjem ključnih riječi ili traženih informacija.

b) ČITANJE I REAGOVANJE

Učenici će znati čitati kratke tekstove u sebi ili naglas i reagovati :

- rješavanjem zadataka višestrukog izbora i tačnih i netačnih tvrdnji,
- podvlačenjem traženih informacija,
- ispravljanjem pogrešaka,
- dopunjavanjem rečenica,
- odgovaranjem i postavljanjem pitanja, -prepričavanjem teksta.

PRODUKCIJA

a) GOVOR

Učenici će u skladu sa dostignutim jezičkim kompetencijama:

- govoriti na zadanu temu,
- prepričavati događaj, -predstavljati predmet ili osobu,
- sastavljati kraće dijaloge,
- davati i tražiti obavijesti i uputstva,
- igrati po ulogama, -recitovati,
- pjevati.

b) PISANJE

Učenici će znati pisati:

- lične poruke, SMS, mail, pozivnice, pisma, -kratku priču, događaj, -kratki opis,
- intervju, -diktate,
- kratke članke o školskom životu,
- popunjavati tabele i jednostavne križaljke, -praviti postere, plakate, uputstva.

7. FRANCUSKI JEZIK – DRUGI STRANI JEZIK

DRUGA TRIJADA

ŠESTI RAZRED

Prva godina učenja

Cilj nastave francuskog jezika u šestom razredu osnovne škole, kao drugog stranog jezika, je razvijanje svijesti o postojanju drugih jezika i mogućnosti komuniciranja na nekom drugom jeziku koji nije naš maternji. Učenje stranog jezika učeniku treba da olakša razumijevanje drugih i različitih kultura i tradicija i jača motivaciju za učenje stranih jezika. Učenik treba da se osposobi da na francuskom jeziku komunicira na osnovnom nivou o temama iz svog neposrednog okruženja. Učenje stranog jezika treba da podstakne njegovu maštu, radoznalost i kreativnost. U nastavi francuskog jezika u šestom razredu osnovne škole treba težiti dostizanju nivoa.

A 1.2 Evropskog okvira za strane jezike u slušanju i razumijevanju i čitanju i razumijevanju, odnosno **A1.1** u govoru i pisanju.

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	Učenik će <ul style="list-style-type: none">▪ prepoznavati glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči▪ razumjeti ograničen broj riječi i izraza, kratke dijaloge o poznatim temama, pjesmice▪ razumjeti i reagovati na odgovarajući način na kratke usmene poruke
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none">▪ prepoznavati slova i napisane riječi, te kratke rečenice▪ prepoznavati poznate riječi i kratke rečenice i znati ih povezati sa ilustracijama▪ čitati kraće tekstove
Govor	<ul style="list-style-type: none">▪ pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovati ritam i intonaciju rečenice▪ davati osnovne informacije o sebi i svom okruženju▪ opisivati u nekoliko rečenica poznatu situaciju služeći se pritom ograničenim brojem osnovnih riječi i zapamćenih rečeničnih shema▪ razmjenjivati sa sagovornicima nekoliko osnovnih iskaza u vezi sa konkretnom situacijom
Pisanje	<ul style="list-style-type: none">▪ prepisivati, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kraće rečenice
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none">▪ učenik će na ovom nivou učenja jezika svjesno stjecati znanje o jeziku, prepoznavati i pravilno upotrebljavati osnovne jezičke elemente.

Programski sadržaji

- Teme (opće tematske oblasti kao osnov za daljnju razradu zavisno od datih okolnosti nastavne prakse, npr. lično predstavljanje, porodica, dom, moja bliža okolina, škola, svakodnevni život...)
- Funkcije i sposobnosti (usmena ili pismena kompetencija koja predstavlja zacrtani cilj na datom nivou)
- Aktivnosti (navedene su aktivnosti pomoću kojih je moguće realizirati sposobnosti)
- Gramatika (gramatičke oblasti koje odgovaraju datom nivou, npr. imenice, zamjenice, brojevi, glagoli itd., koje će učenici koristiti a ne učiti o tome!)
- Vokabular (predlaže se vokabular koji je u skladu s datim temama)

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<p>-Pozdravljanje i predstavlanje</p> <p>-Porodica</p> <p>-Kuća, dom</p> <p>-Moja bliža okolina</p> <p>-Škola</p> <p>-Svakodnevni život</p> <p>-Dani u sedmici, mjeseci i godišnja doba</p> <p>-Kazivanje vremena</p>	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozdravljati - predstaviti sebe ili druge - identificirati ljude i predmete - opisati - ljude i predmete - boje predmeta - ograničen broj raspoložnja - brojati predmete - locirati ljude i predmete - reći koliko je sati – puni sati - izraziti - dopadanje - sposobnost da nešto urade (<i>Je peux...</i>) - ideju posjedovanja (<i>le livre de Jean, ma maison</i>) 	<p>Učenici će učiti o tome i <u>koristiti</u> :</p> <p>Imenice</p> <ul style="list-style-type: none"> - jednina i množina <p>Zamjenice</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lične - Upitne, <i>qui? De/à qui? Que? De/à quoi</i> <p>Determinatore:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Članove, <i>un, une, des, le, la, l', les</i> - Prisvojne pridjeve, <i>mon, ton, son, ma, ta, sa</i> - Opisne pridjeve koji su najčešće u upotrebi, najosnovnije, npr. (<i>triste, malheureux, beau, petit, grand...</i>) <p>Glagole</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prezent pomoćnih glagola <i>avioir, être, pravilnih glagola, povratnih glagola i nepravilnih glagola aller, faire i venir</i> - Imperativ <p>Priloge za mjesto, <i>ici, là, devant, dehors</i></p> <p>-Brojeve: 1-50</p> <p>-Prijedloge,</p> <ul style="list-style-type: none"> - à, dans, sur, avec, de (u osnovnim značenjima) 	<p>Učenici će učiti <u>samo osnovni</u> vokabular koji se odnosi na date teme, npr.:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Pozdravljanje: <i>Bonjour, Salut, Au revoir</i> itd. -Predstavlanje: <i>Je m'appelle ... Je suis, C'est ..., itd. Qu'est-ce que c'est ? Qui est-ce? Quel âge as – tu?</i> -Članovi uže porodice: <i>mère, père, frère, soeur, grand- mère, grand-père</i> -Prostorije u kući i namještaj: <i>cuisine, sale à manger, chambre, armoire, chaise, table, lit,</i> itd. -Bliža okolina: <i>rue, jardin, arbre, parc,</i> -Škola: <i>enseignant, élève, livre, cahier,</i> itd -Svakodnevni život, rutinske aktivnosti <i>npr dormir, se lever, se laver, prendre l' autobus, se promener, manger</i> -Moje lice, moje tijelo, samo osnovne riječi -Opisivanje: <i>Il est grand / petit. Il a les cheveux noirs, bruns, blonds.</i> <i>De quelle couleur est...? rouge, jaune, blanc</i> itd. -Raspoloženja: <i>heureux, triste...</i> -Određivanje mjesta i položaja: <i>Pardon, pour aller à ... C'est loin (de) / près (de) Aller tout droit, tourner à droite / à gauche</i> -Vrijeme: <i>Quelle heure est-il? Il est ...</i> -Dani u sedmici, mjeseci, godišnja doba <p>Učenici će vježbati da koriste (a ne učiti o tome!):</p> <p>Afikse, u vezi sa datim temama i gramatikom, npr. –s</p> <p>Antonime, u vezi sa datim temama, npr. <i>Bon – mauvais, grand – petit</i></p>

		<p>Složenice, u vezi sa datim temama, npr. <i>Sale à manger, sac à dos</i>, itd</p> <p>Kolokacije, u vezi sa datim temama, npr. <i>Prendre un bain, il fait froid, faire attention</i></p>
--	--	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE:

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

1) neverbalno, npr.: imitiranjem nastavnika ili neke popularne ličnosti (npr. iz crtića), gestikuliranjem, glumljenjem, izvršavanjem uputstava, pokazivanjem određenih ilustracija koje se odnose na riječi koje im se usmeno upućuju, crtanjem, bojenjem navedenih predmeta/osoba navedenim bojama, podvlačenjem ili bojenjem riječi koje im se usmeno upućuju, lijepljenjem slika, redanjem slika itd.

2) verbalno, npr.: ponavljanjem riječi koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona, davanjem kratkih odgovora na pitanja nastavnika ili pitanja koja su čuli sa kasetofona, popunjavanjem praznina riječima odabranim sa zidnih karata na kojima se te riječi nalaze itd.

b) ČITANJE I REAGOVANJE:

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih riječi ili uputa i reagovati: **1) neverbalno, npr.:** gestikuliranjem, glumljenjem (npr. *tužan, sretan*), pokazivanjem, biranjem ili povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija, crtanjem, pravljenjem/oblikovanjem stvari, bojenjem ili podvlačenjem samo određenih riječi (npr. onih koje označavaju neku aktivnost, raspoloženje, brojeve itd.), raspoređivanjem ilustracija po određenom redu prema pisanim uputstvima itd.

2) verbalno, npr.: davanjem kratkih pismenih ili usmenih odgovora na pitanja, zamjenjivanjem ilustracija u tekstu ponuđenim riječima, povezivanjem riječi u stupcu A sa odgovarajućim ilustracijama u stupcu B, zamjenjivanjem inicijala punim riječima ili popunjavanjem praznina odgovarajućim riječima itd.

PRODUKCIJA

a) GOVOR:

Učenici će:

ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa kasetofona, učestvovati u razgovoru (pitanja/odgovori) sa drugim učenicom/učenicima ili nastavnikom, igrati uloge, recitovati, pjevati i igrati jezične igre, davati uputstva i naredbe

b) PISANJE:

Učenici će:

prepisivati izolovane riječi, učiti pisati pomoću igara na CD-u, pomoću društvene igre u kojoj se sastavljaju riječi od slova, društvene igre u kojoj se slažu pločice sa slovima jedna na drugu, zamjenjivati inicijale punim riječima, ubacivati, podvlačiti, redati riječi po određenom redoslijedu, od ponuđenih riječi sastavljati kraće rečenice, pisati kratki, jednostavan tekst prema tekstu modelu, samostalno napisati kratki tekst (čestitku, razglednicu SMS poruku)

DIDAKTIČKO – METODIČKE NAPOMENE

Šesti razred je početak nove etape u učenju prvog stranog jezika ali i vrijeme započinjanja učenja drugog stranog jezika. S obzirom da učenici imaju iskustvo u učenju prvog stranog jezika, njega svakako treba iskoristiti i u usvajanju novog – drugog stranog jezika.

U savladavanju novog stranog jezika obradit će se veliki broj istih onih tema koje su predviđene u prvim godinama učenja prvog stranog jezika, no pristup istim je različit zbog različitih uzrasta u kojima se počinje sa učenjem prvog odnosno drugog stranog jezika. Na ovom uzrastu učenici dobivaju svjestan uvid u

zakonitosti jezika koji uče. Uz razvijanje sve četiri jezičke vještine, mnogo vremena će se morati utrošiti na usvajanje leksike, pravopisa, te gramatike predviđene za ovaj razred. Na svim nivoima učenja stranog jezika neophodna je vizualizacija, u početnoj fazi učenja pogotovo. Dobro osmišljenom vizualizacijom olakšava se proces razumijevanja i zapamćivanja i doprinosi redukciji upotrebe maternjeg jezika na času stranog jezika. Kontinuirano uvježbavanje i sistematiziranje usvojenih znanja također će olakšati njihovo usvajanje. Zbog toga veliki broj časova treba posvetiti upravo uvježbavanju gradiva.

Učenici su na početku učenja novog stranog jezika po pravilu zainteresovani za isti. Nastavnik mora znati iskoristiti tu dobru motivaciju i u njima probuditi želju za daljim učenjem novog jezika. Tome će sigurno doprinijeti i jezičke igre te učenje pjesmica koje će učenici rado zapjevati kako na početku časa tako i pred kraj časa.

Interdisciplinarni sadržaji

Učenici će također učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, npr:

- kroz crtanje, slikanje, ples, oblikovanje itd (*Likovno obrazovanje, ples*)
- kroz sportove i igre (*Fizičko obrazovanje*)
- slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (*Muzičko obrazovanje*)
- matematika, biologija, geografija, historija...

Interkulturalne vještine

Učenici će se:

- upoznavati sa kulturom svoje zemlje i učiti da je bolje poštiju i cijene,
- upoznavati se sa nekim osnovnim razlikama između njihove kulture i kulture naroda sa francuskog govornog područja (npr. Razlike u upotrebi nekih pozdrava u francuskom jeziku i u maternjem jeziku učenika, npr. *Dobro jutro i dobar dan / Bonjour*),
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je prirodan za kulturu zemlje čiji jezik uče. Ovo može podrazumijevati npr. uzvike (*belas!* (Jao!) ili *eh bien!* (pa lijepo! No!) *ta ta ta!* (koješta!) *tiens!* (gle!) itd.

Učenje kako učiti

Učenici će da:

- razvijaju pozitivan stav prema učenju jezika,
- budu odgovorni i aktivni u situacijama kada se uči jezik,
- koriste ključne metode iz prakse pri radu u parovima ili malim grupama,
- ocjenjuju svoje aktivnosti i aktivnosti svojih drugova iz razreda, kao i nivo svog i njihovog znanja u odnosu na postavljene ciljeve

Praćenje i vrijednovanje

U šestom razredu osnovne škole ocjene se iskazuju brojačno, a ocjena treba da bude odraz cjelokupnog učenikovog odnosa prema školskim obavezama, njegovog aktivnog učešća u nastavnom procesu i pokazanih rezultata. Ocjenjuju se usmeni i pismeni odgovori. Pored dvije školske pismene zadaće preporučuju se i kraće provjere znanja (petominutni i desetominutni tekstovi).

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže takva potreba, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Druga godina učenja - Funkcionalno osnovno znanje

Cilj nastave francuskog jezika kao drugog stranog jezika u sedmom razredu osnovne škole je razviti učenikove komunikacijske sposobnosti, omogućiti učenicima uživanje u učenju i motivaciju za učenje. Izučavanje još jednog stranog jezika treba da pomogne učenicima da pozitivno odgovore na izazove svijeta koji se brzo mijenja. Učenje jezika pruža šanse učenicima da otvorenije prihvataju različitosti, da imaju više poštovanja prema drugima. Nastava i učenje još jednog stranog jezika treba da pomogne učenicima da steknu neophodna znanja koja će doprinijeti njihovom ukupnom intelektualnom razvoju. U nastavi francuskog jezika kao drugog stranog jezika, u sedmom razredu osnovne škole, treba težiti dostizanju nivoa **A 1.3** Evropskog okvira za strane jezike (funkcionalno početno znanje).

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici razumiju, uz znatan napor, jednostavan formalan i neformalan razgovor; često zahtijevaju da im se nešto ponovi. ▪ Razumiju glavnu poentu u kratkim jednostavnim porukama koje sadrže neke nepoznate informacije. ▪ Razumiju kraće tekstove sastavljene od poznatih informacija.
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ U stanju je da razumije kratke, jednostavne tekstove pisma, kratke vijesti, jednostavna uputstva). ▪ Može razumjeti glavne ideje i neke detalje u tekstu koji se sastoji od nekoliko pasusa. ▪ Sporije čita i teže razumije čak i relativno kratke odlomke teksta.
Govor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici učestvuju u razgovoru s nastavnikom i drugim učenicima. ▪ Jednostavnim rečenicama izražavaju svakodnevne aktivnosti ali prave mnogo primjetnih pauza i grešaka. ▪ U stanju su da postavljaju jednostavna pitanja i daju odgovor na njih. ▪ Vladaju najosnovnijim gramatičkim strukturama u proširenijem usmenom izlaganju, ali još uvijek prave mnogo osnovnih grešaka.
Pisanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici znaju da napišu kratke, jednostavne poruke (lična pisma, bilješke) u vezi s svakodnevnim potrebama. ▪ Uz nastavnikovu pomoć pišu kratke tekstove koristeći osnovne riječi i osnovna glagolska vremena. ▪ Izrađuju jednostavne projekte.
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Na ovom nivou učenja učenici prepoznaju, upotrebljavaju i stječu znanja o jeziku.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Porodica ▪ Škola ▪ Slobodno vrijeme ▪ Moje okruženje ▪ U restoranu ▪ U supermarketu ▪ Praznici i odmori 	Učenici će znati: <ul style="list-style-type: none"> - predstaviti sebe i članove svoje porodice; - vršiti upoznavanje; - obraćati se ljudima; - opisivati: <ul style="list-style-type: none"> - ljude i predmete; - neka raspoloženja i stanja; - trenutnu aktivnost; - postavljati i 	Učenici će učiti o tome, ponavljati i koristiti: <p>Imenice sa članom:</p> <ul style="list-style-type: none"> - jednina i množina - pravilna množina na –s - neki primjeri nepravilne množine (le journal – les journaux...) <p>Zamjenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lične nenaglašene - lične 	Učenici će učiti <u>samo osnovni</u> vokabular koji se odnosi na date teme, npr.: <ul style="list-style-type: none"> - Porodica <ul style="list-style-type: none"> - članovi šire porodice i porodične veze – les rencontres familiales (le frère de mon oncle, les parents de ma belle-soeur etc); - Škola (proširivanje

	<p>odgovarati na pitanja koja se odnose na obradjene teme;</p> <ul style="list-style-type: none"> - locirati ljude i predmete; - tražiti i nuditi pomoć; - tražiti i davati informacije; - izraziti: <ul style="list-style-type: none"> - slaganje i neslaganje; - dopadanje i nedopadanje; - izvinjenje; - čestitanje; - govoriti na jednostavan način o: <ul style="list-style-type: none"> - porodici; - slobodnom vremenu; - svom okruženju; - svakodnevnim aktivnostima. 	<p>naglašene (subjekatski i objekatski padež)</p> <ul style="list-style-type: none"> - upitne: <i>Qui?, De/à qui?, Que?, De/à quoi</i> - proste odnosne zamjenice: <i>qui, que, dont, où</i> <p>Pridjeve: - opisne - prisvojne – pokazne</p> <p>Glagole: (potvrđni i odrični oblik)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Present (ponavljanje) - Present nekih nepravilnih glagola (<i>pouvoir, vouloir, savoir, devoir</i>) - Imperativ (ponavljanje) - Bliski futur - Perfekat glagola na –er <p>Priloge za:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mjesto: <i>ici, là, où</i> - vrijeme: <i>aujourd'hui, hier, demain, tôt, tard</i> - količinu: <i>peu, assez, beaucoup, trop, très</i> <p>Prijedloge: <i>À, dans, de, chez, avec</i> etc</p> <p>Brojeve do 100</p>	<p>vokabulara): les activités à l'école (clubs, spectacles etc);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Slobodno vrijeme <ul style="list-style-type: none"> - les activités sportives et culturelles (faire du sport, pratiquer un sport, aller au stade, aller à la piscine, aller au cinéma, aller au théâtre etc); - Moje okruženje <ul style="list-style-type: none"> -naselja (grad/selo): -les établissements d'une ville – la mairie, le théâtre, la bibliothèque, l'hôpital, la banque, la poste; campagne, la ferme, les animaux, jardinier etc; - U restoranu, osnovni vokabular: -carte/menu, commander un plat etc; - U supermarketu, osnovni vokabular npr.: -Situations propres aux actes d'achat, acheter et payer etc; - Praznici i odmori, osnovni vokabular: -faire des projets de vacances: visiter la famille, aller à la mer, à la montagne, faire / défaire la valise etc.
--	--	--	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE:

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

1) neverbalno, npr.:

- pokazivanjem / doticanjem predmeta koji se spominje;
- izvršavanjem uputa i naredjenja, zaokruživanjem tačnog odgovora;
- povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom itd.

2) verbalno, npr.:

- davanjem kratkih odgovora na postavljena pitanja;
- popunjavanjem rečenica sa ključnim riječima (les mots clé).

b) ČITANJE I REAGOVANJE:

Učenici će čitati kratke tekstove, u sebi ili naglas i reagovati:

1) neverbalno, npr.:

- traženjem određenih informacija, povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija, označavanjem vrai/faux, podvlačenjem određenih informacija, itd.

2) verbalno, npr.:

- odgovaranjem na postavljena pitanja, biranjem tačnog odgovora, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem praznina zadatim riječima, sklapanjem ispreuranog teksta u smisaonu cjelinu itd.

PRODUKCIJA

a) GOVOR:

Učenici će:

- učestvovati u kratkom razgovoru s drugima;
- davati upute i informacije;
- prepričavati kratke priče, pjevati, recitovati.

b) PISANJE: Učenici će:

- praviti rečenice od datih elemenata;
- pisati kraće diktate;
- popunjavati tabele i jednostavne križaljke;
- prepričavati kraće tekstove;
- pisati kratke tekstove na poznatu temu (carte postale, lettre, plan de la ville).

DIDAKTIČKO-METODIČKE NAPOMENE I PREPORUKE

S obzirom da učenici sedmog razreda već petu godinu uče prvi strani jezik i poznaju gramatičke kategorije u bosanskom, srpskom, hrvatskom jeziku, tu činjenicu treba iskoristiti i u nastavi drugog stranog jezika. Shodno tome, didaktičko-metodičke napomene date za prvi strani jezik odnose se i na nastavu drugog stranog jezika.

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja, i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (VII razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče kreativnost te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega, neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki. Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada;
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio) kao i dostignuća drugih itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti ravnotežu.

U razvijanju vještine slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga. Prije slušanja nastavnik će odgovarajućim aktivnostima pripremiti učenike za uspješno razumijevanje sadržaja.

Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji sa ostalim nastavnim predmetima, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodički pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti vođeno (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, jednostavan opis) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz geografije, historije, umjetnosti, matematike, biologije, što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike među kulturama. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa vršnjacima iz zemalja čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija.

Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i po mogućnosti zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova, odnosno interdisciplinarnih projekata.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom individualnog i rada u parovima i grupama. Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba po mogućnosti da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja je da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, diktata (10-15 min.) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo i prilagođava metod rada. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje. Provjeravanje znanja se provodi prema unaprijed utvrđenim kriterijima.

Tokom školske godine rade se dvije školske pismene zadaće, u svakom polugodištu po jedna.

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže takva potreba, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

OSMI RAZRED

Treća godina učenja - Prvi stepen osnovnog znanja

Cilj nastave francuskog jezika kao drugog stranog jezika u osmom razredu osnovne škole je omogućiti razvoj jezične kompetencije učenika, što predstavlja središnji, nezamjenjiv vid učenja jezika, a naročito je potrebno razviti komunikacijske sposobnosti. Učenike treba bolje upoznati sa elementima civilizacije i kulture zemlje čiji jezik uče, kao i sa njihovom vlastitom kulturom te, kad god je to moguće, i u okviru njihovih sposobnosti, vršiti poređenja između kulture zemlje čiji jezik uče i kulture njihove zemlje. Na taj način bi bilo, između ostalog, moguće kod učenika razviti pozitivnu radoznalost, samostalnost i kreativnost. Također, učenjem francuskog jezika u ovom uzrastu trebalo bi usaditi učenicima ljubav prema prirodi i svijest o potrebi ekološke zaštite. Izučavanje još jednog stranog jezika treba da pospješi kontinuitet i povezanost učenja kao cjeloživotnog procesa. U nastavi francuskog jezika kao drugog stranog jezika, u osmom razredu osnovne škole, treba težiti potpunom dostizanju nivoa **A 1.3** i djelimično **A 2.1** Evropskog okvira za strane jezike.

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none">▪ Učenici razumiju, uz znatan napor, jednostavan formalan i neformalan razgovor o temama koje su za njih od neposredne važnosti▪ Mogu da razumiju glavnu poentu u kratkim jednostavnim porukama (uputstva, objave) i mogu da prate promjenu teme na TV vijestima▪ Mogu da razumiju iskaz ukoliko je jasno artikulisan standardnim jezikom i brzinom sporijom od normalne. Često zahtijevaju da im se nešto ponovi
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none">▪ U stanju su da razumiju kratke, jednostavne tekstove koji sadrže najfrekventniji vokabular▪ Mogu da razumiju glavne ideje i neke detalje u kraćem tekstu▪ Mogu locirati i komparirati jednu ili više određenih informacija u nešto širem tekstu. Ponekad su u stanju da pogode iz konteksta značenje nepoznatih jezičkih jedinica▪ Sporije čita i teže razumije duže odlomke teksta
Govor	<ul style="list-style-type: none">▪ Učenici mogu dati kratak, jednostavan opis u okviru poznate teme▪ Mogu razmjenjivati kratke informacije društvenog tipa (npr. pri kupovini ili obavljanju nekih usluga)▪ Mogu nakratko povesti razgovor, ali su rijetko u situaciji da ga nastave jer ne razumiju dovoljno▪ Izgovaraju bez poteškoća neke poznate nizove, ali prave dosta primjetnih pauza▪ Izgovor im je općenito dovoljno jasan▪ Vladaju osnovnim gramatičkim strukturama u proširenijem usmenom izlaganju, ali još uvijek prave mnogo osnovnih grešaka
Pisanje	<ul style="list-style-type: none">▪ Učenici su u stanju da pismeno opišu nekolicinu svakodnevnih situacija▪ Znaju napisati jednostavne, linearne opise i sastave na poznate teme (stvarne i izmišljene ličnosti, događaji, vlastiti planovi, planovi članova porodice)▪ Učenici pišu kratke tekstove, koristeći osnovne riječi i osnovna glagolska vremena▪ Izrađuju projekte
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none">▪ Na ovom nivou učenja učenici prepoznaju, upotrebljavaju i stječu nova znanja o jeziku

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Moja porodica i ja ▪ Kuća (stanovanje i bliža okolina) <ul style="list-style-type: none"> ▪ U kupovini ▪ Škola ▪ Francuska/BiH ▪ Slobodno vrijeme ▪ Zdravlje i ishrana ▪ Priroda 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - predstaviti sebe i članove svoje porodice - opisati sebe i članove porodice, svoju okolinu, trenutnu aktivnost - obraćati se ljudima - postavljati i odgovarati na pitanja koja se odnose na obrađene teme - tražiti i davati informacije (postavljati pitanja i odgovarati na pitanja, davati i potvrđivati informacije) - izraziti: <ul style="list-style-type: none"> - slaganje i neslaganje - zahvalnost - interesovanje - bol - govoriti o: <ul style="list-style-type: none"> - sebi i porodici - slobodnom vremenu - Francuskoj/BiH - zdravlju - prirodi, koristeći sadašnje i prošlo vrijeme, kao i blisku budućnost <p>Sve ove funkcije će biti u okviru učenikove jezične sposobnosti.</p>	<p>Učenici će učiti o tome, ponavljati i koristiti:</p> <p>Rečenicu Red riječi u potvrdnoj, odričnoj i upitnoj rečenici</p> <p>Fonetiku Intonacija rečenice i vezivanje riječi u izgovorne cjeline</p> <p>Imenice - rod: prirodni i gramatički na -e i neki oblici na – eur, -euse i -eur, -trice - jednina i množina: - pravilna množina na – s - neki primjeri nepravilne množine na –x: eau-eaux, al-aux ..</p> <p>Član - ponavljanje određenog i neodređenog člana - partitivni član</p> <p>Zamjenice - lične nenaglašene - lične naglašene (subjekatski i objekatski padež) - upitne: <i>Qui?, De/à qui?, Que?, De/à quoi</i> - proste odnosne zamjenice: <i>qui, que, où</i> - neodređene: <i>on, tout, personne</i></p> <p>Pridjeve - opisne - prisvojne -pokazne - komparacija pridjeva</p> <p>Glagole (potvrdni i odrični oblik) - Present (ponavljanje) - Present gl. na –ir, re, oir - Present povratnih glagola - Imperativ (ponavljanje) - Bliski futur (ponavljanje)</p>	<p>Učenici će ponavljati i proširivati vokabular koji se odnosi na date teme, npr.:</p> <p>- Porodica -događaji unutar porodice (les fêtes en famille: Le Jour de l'An, Noël, Paques, fêtes en famille bosniaque, les cartes de voeux, les cadeaux ...spécificités des fêtes</p> <p>- Kuća proširivanje vokabulara: - les différents types de logement: la maison, l'appartement, le studio, la grande villa, etc; les différentes pièces et les lieux de la maison; les meubles, les accessoires, les éléments de décoration</p> <p>- U kupovini proširivanje vokabulara: - situations propres aux actes d'achat: acheter et payer, l'argent, demander le prix (Combien ça fait?, Combien coûte...? C'est combien?) Comment payer: en espèces (avec des billets, avec des pièces), par carte bancaire, par chèque</p> <p>-Škola proširivanje vokabulara: - le système éducatif (osnovne odlike), les activités à l'école, entrer à l'école .../sortir de ...; suivre des cours de ..., une formation de ..., faire des études, passer un examen, échouer à ...</p> <p>- Francuska / BiH osnovni vokabular: - le pays / la ville natale, la capitale, les régions, les paysages, le climat, les habitudes des gens, exprimer les ressemblances et les différences</p> <p>- Slobodno vrijeme prošireniji vokabular npr.: - les activités de loisirs, expressions des goûts et des préférences en matières de loisirs, les spectacles (le</p>

		<p>-Futur I - Perfekat glagola na –er</p> <p><u>Priloge za</u> - mjesto: ici, là, où, - vrijeme: aujourd'hui, hier, demain, tôt, tard - količinu: peu, assez, beaucoup, trop, très - za način: bien, mal, vite, volontiers, souvent</p> <p><u>Prijedloge</u> À, dans, de, chez, avec etc.</p> <p><u>Brojeve</u> (glavne) do 1000</p>	<p>cinéma, le théâtre, la musique, la danse), les sports (le football, le ski, le vélo, la natation), les loisirs à la maison (la télévision, la radio), voir une exposition, visiter un musée, lire (la lecture), voyager (le voyage), etc.</p> <p>- Zdravlje i ishrana - être de bonne/mauvaise santé; aller voir le docteur, prendre des médicaments, avoir mal à... - la nourriture et les repas, situation propres à la nourriture et au restaurant, avoir faim – manger; avoir soif – boire; <i>la table</i>: une assiette, un verre, une fourchette, une cuillère, un couteau, une tasse; <i>apprécier</i>: c'est bon, excellent, délicieux, ça a bon/mauvais goût; etc.</p> <p>- Priroda - <i>les paysages</i>: le lac, la rivière, la mer, la montagne; <i>les animaux</i>: domestiques et sauvages; etc.</p>
--	--	---	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

- 1) **neverbalno, npr.:** obilježavanjem određenih riječi i fraza, zaokruživanjem tačnog odgovora, popunjavanjem praznina novim usvojenim riječima i izrazima itd.
- 2) **verbalno, npr.:** davanjem kratkih odgovora na pitanja koje je postavio nastavnik ili osoba sa zvučnog snimka, prepričavanjem kraćih tekstova, biranjem tačnog odgovora, postavljanjem pitanja nastavniku ili drugim učenicima

b) ČITANJE I REAGOVANJE

Učenici će čitati kratke tekstove, u sebi ili naglas, i reagovati:

- 1) **neverbalno, npr.:** traženjem određenih informacija, rješavanjem zadataka višestrukog izbora i tačnih i netačnih tvrdnji, dopunjavanjem i dovršavanjem rečenica
- 2) **verbalno, npr.:** odgovaranjem na postavljena pitanja, prepričavanjem dijelova teksta, recitovanjem recitacija

PRODUKCIJA

a) GOVOR

Učenici će u skladu sa dostignutim jezičkim kompetencijama:

- učestvovati u razgovoru s drugima
- govoriti na zadanu temu
- davati upute i informacije - tražiti obavijesti
- uz nastavnikovu pomoć izvoditi dramatizirani tekst

b) PISANJE Učenici će:

- pisati kraće diktate - popunjavati tabele i jednostavne križaljke
- prepričavati tekstove
- pisati kratke tekstove na poznatu temu (carte postale, lettre)
- slati SMS ili e-mail

DEVETI RAZRED**Četvrta godina učenja - Razvijanje osnovnog znanja**

U nastavi francuskog jezika u devetom razredu osnovne škole treba težiti potpunom dostizanju nivoa

A2.1 Evropskog okvira za strane jezike.

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici razumiju dovoljno kako bi zadovoljili osnovne, konkretne potrebe. Mogu s izvjesnim naporom razumjeti samo suštinu direktnog, stvarnog, usmenog diskursa u kontekstu osrednje težine. ▪ Mogu uglavnom razaznati temu rasprave kojoj prisustvuju. Mogu razumjeti niz običnih riječi i veoma ograničen broj idioma u logički povezanom govornom iskazu, u kojem se raspravlja o poznatim temama ili općepoznatim stvarima. ▪ Mogu razumjeti iskaz ukoliko se govori sporije i koristi standardan, jasan jezik. Mogu često zahtijevati da im se nešto ponovi.
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogu razumjeti glavne misli i neke detalje u osrednje teškim tekstovima koji se sastoje od dva-tri pasusa (reklame, jelovnici, raspored) i u tekstovima baziranim na činjenicama (uputstva, kratke vijesti). ▪ Mogu povremeno pogoditi značenje nepoznatih riječi prema njihovom obliku i kontekstu. ▪ Često moraju ponovo pročitati tekst i koristiti rječnik.
Govor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogu razmjenjivati rutinske informacije i voditi kratke razgovore o, za njih, važnim temama. Mogu tražiti pomoć. ▪ Govore relativno tečno, ali su još uvijek veoma primjetni različiti tipovi zastajkivanja. ▪ Izgovor je razumljiv, uprkos primjetnom stranom akcentu i greškama fonološke prirode. ▪ Relativno dobro vladaju svakodnevnim vokabularom. ▪ U proširenoj usmenoj produkciji još uvijek prave mnogo osnovnih grešaka (npr. glagolska vremena).
Pisanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici su u stanju da pismeno opišu najuobičajenije svakodnevne situacije. ▪ Znaju u veoma kratkim crtama opisati neki običan događaj, ranije aktivnosti i lična iskustva (kratka pisma, bilješke, molbe, telefonske poruke). ▪ Znaju napisati najčešće riječi i konstrukcije, ali i dalje prave mnogo grešaka kod pisanja i daju nespretne formulacije.
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Na ovom nivou učenja učenici prepoznaju, ponavljaju, uče i upotrebljavaju stečena znanja o jeziku.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Druženje i prijateljstva ▪ Škola ▪ Čovjek/dijelovi ljudskog tijela ▪ Zdravlje i sport ▪ Mediji ▪ Nove tehnologije 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> -predstaviti svoje prijatelje, -opisati: <ul style="list-style-type: none"> -osnovne karakterne osobine čovjeka, -tijelo čovjeka, -sportske aktivnosti. -predstaviti (usmeno i pismeno) svoju školu, aktivnosti u školi, sport kojim se bave, nove tehnologije koje ih interesuju, - pričati, postavljati i odgovarati na pitanja u vezi sa zdravljem, sportskim aktivnostima, medijima, novim tehnologijama, -davati, tražiti i slijediti usmena i pismena uputstva u vezi sa funkcijom i načinom upotrebe telefona, mobitela, kompjutera, -govoriti o svom ličnom stavu u vezi sa datim temama, -davati savjete, naredbe, pozivati i odgovarati na pozive, -opisati situaciju u prošlosti, -opisati situaciju u budućnosti, -upoređivati ljude i predmete, -pisati kratke članke i intervjuje za školske novine, molbe, telefonske poruke. <p>Napomena: sve ove funkcije i vještine će biti svedene na učenikove jezičke kompetencije.</p>	<p>Učenici će ponavljati i utvrđivati stečena znanja, te učiti i primjenjivati novo gradivo.</p> <p>Fonetika:</p> <ul style="list-style-type: none"> -intonacija rečenice, -vezivanje riječi, -specifični fonemi – vokali, nazali. <p>Imenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>rod</u>: prirodni i gramatički, - <u>množina</u>: pravilna i nepravilna, -<u>slaganje pridjeva</u> sa imenicom. <p>Član:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ponavljanje određenog i neodređenog člana, -partitivni član. <p>Zamjenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> -<u>lične</u> zamjenice u funkciji subjekta i direktnog i indirektnog objekta i njihovo mjesto u potvrdnoj, odričnoj i upitnoj rečenici, -pokazne zamjenice, -proste upitne zamjenice: qui, que (de qui, à qui...), -neodređene zamjenice: on, tout, personne, chaque, -odnosne zamjenice qui, que, où, dont. <p>Pridjevi:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prisvojni, -pokazni, -upitni, -opisni (pravilna i nepravilna komparacija). <p>Glagoli:</p> <ul style="list-style-type: none"> Potvrdni, odrični i upitni oblik: -<i>present</i> – ponavljanje pravilnih glagola i učenje osobnosti glagola sa infinitivom na – ir, -re, -oir, -<i>bliski futur</i>, 	<p>Učenici će ponavljati i proširivati vokabular u vezi sa sljedećim temama:</p> <p>-Druženje i prijateljstva -le/la meilleur/e ami/e,</p> <ul style="list-style-type: none"> -avoir de la confiance , se confier à, sortir ensemble, s’amuser bien, organiser une fête ; une surprise-partie.... -la description du caractère : bon, confiant, gai, timide, sympathique, sociable, renfermé, râleur, discret/indiscret... <p>-Škola-proširivanje vokabulara:</p> <ul style="list-style-type: none"> -le journal d’école, -rapporter des activités à l’école, les nouvelles de la vie scolaire, -créer les affiches représentant le système scolaire en France et chez nous, présenter son école, ses amis, ses professeurs... <p>-Čovjek/dijelovi ljudskog tijela -les parties du corps, (le pied, la jambe, la main, le bras, le doigt, le cou, le ventre, le cœur,...),</p> <ul style="list-style-type: none"> -souffrir, avoir mal à, lever le bras, plier les genoux, baisser les épaules, marcher, s’arrêter, se retourner... -l’hygiène du corps prendre la douche, se laver, se brosser les dents, -le savon, le shampoing, la serviette, le dentifrice ... <p>Zdravlje i sport</p> <ul style="list-style-type: none"> -entretenir le corps et la santé - être en pleine forme, être sportif/ive, -les sports collectifs, jouer à... -les sports individuels, faire de la natation, du ski, faire du vélo, -l’esprit sportif : savoir gagner/perdre un match - supporter une équipe <p>Mediji</p> <ul style="list-style-type: none"> -les journaux, les magazines, les quotidiens -la radio, la télé : les émissions en direct, les infos, les films, les

		<p>-<i>futur I</i>, -<i>perfekt</i> glagola na – er, -perfekt pomoćnih glagola i nekih nepravilnih glagola čestih u upotrebi (aller, pouvoir, devoir, faire, prendre, venir), -<i>imperfekt</i>.</p> <p>Prilozi: -tvorba priloga na – ment, -ponavljanje priloga: -<i>za mjesto</i>: ici, là, où, dedans, dehors, -<i>za vrijeme</i>: maintenant, encore, toujours, puis, ensuite, finalement, longtemps, - <i>za količinu</i>: peu, assez, beaucoup, trop, très.</p> <p>Prijedlozi (ponavljanje): à, dans, de, chez, pour, avec etc.</p> <p>Brojevi: -glavni do 1000 (ponavljanje) -redni do 10.</p> <p>Rečenica: -red riječi u potvrdnoj, upitnoj i odričnoj rečenici.</p>	<p>reportages... -les chaînes, les pubs - l'animateur/trice, le/la présentateur/trice les vedettes de télé</p> <p>-Nove tehnologije - le téléphone portable, l'ordinateur : comment ça marche ? -allumer/éteindre, appuyer le bouton/la touche, envoyer/recevoir un SMS, un message, taper sur le clavier, enregistrer, imprimer.</p>
--	--	--	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE

Učenici će slušati tekst koji je izgovorio nastavnik ili izvorni govornik i reagovati:

1) neverbalno, npr.:

-izvršavanjem uputa i naređenja, popunjavanjem tabela ili vježbi sa prazninama, podvlačenjem ili zaokruživanjem tačnog odgovora, bilježenjem ključnih riječi ili traženih informacija,

2) verbalno, npr.:

-davanjem odgovora na pitanja, postavljanjem pitanja u vezi sa tekstom, potvrđivanjem ili negiranjem tvrdnji.

b) ČITANJE I REAGOVANJE

Učenici će znati čitati kratke tekstove u sebi ili naglas, i reagovati :

1) neverbalno, npr:

-rješavanjem zadataka višestrukog izbora i tačnih i netačnih tvrdnji, podvlačenjem traženih informacija, ispravljanjem pogrešaka, dopunjavanjem rečenica itd.,

2) verbalno, npr:

-odgovaranjem i postavljanjem pitanja, dovršavanjem rečenica, prepričavanjem teksta itd.

PRODUKCIJA

a)GOVOR

Učenici će u skladu sa dostignutim jezičkim kompetencijama:

- voditi kratke razgovore, koristeći jednostavne konstrukcije,
- govoriti na zadanu temu, -prepričavati događaj,
- predstavljati predmet ili osobu,
- davati i tražiti obavijesti, -glumiti/recitovati,
- pjevati.

b)PISANJE

Učenici će znati pisati: -kratke poruke, SMS, mail, pozivnice, pisma, kratku priču, dijalog, kratki opis, diktate, popunjavati tabele i jednostavne križaljke.

8. ARAPSKI JEZIK

ARAPSKI JEZIK – PRVI STRANI JEZIK

Uloga i značaj

Tokom procesa obrazovanja, a u okviru nastave stranih jezika, neophodno je razvijanje svijesti o poznavanju dva ili više stranih jezika. Evropska Unija je multietnička zajednica čiji su opstanak i prosperitet uvjetovani višejezičnošću. Rezultat takvih razmišljanja je i stav Vijeća Evrope da svaki građanin Evrope mora poznavati najmanje dva strana jezika.

Stoljećima Bosna i Hercegovina ima civilizacijske i privredne veze sa Bliskim i Srednjim istokom, kao i sjevernom Afrikom, gdje se u više od 20 zemalja sa više od 200 miliona govornika kao zvanični jezik koristi arapski. Pored toga više od 35 miliona ljudi kao drugi strani jezik koristi arapski jezik. Značajno je napomenuti da je u jednom periodu naše historije nemali broj književnika pisao djela na arapskom jeziku.

Sve prethodno spomenuto govori u prilog neophodnosti učenja arapskog jezika kao jednog od stranih jezika tokom osnovne škole.

Cilj

Cilj učenja arapskog jezika je osposobljavanje učenika za usmenu i pismenu komunikaciju na arapskom jeziku o različitim temama iz svakodnevnog života. Proširivanje opće kulture učenika kroz upoznavanje s načinom života i tradicijom zemalja u kojima se govori arapski jezik. Kroz učenje stranog jezika kod učenika se razvija svijest: o značaju višejezičnosti, duhu tolerancije, kosmopolitizmu, toleranciji, humanizmu i internacionalizmu.

Zadaci

- razvoj sve četiri jezičke vještine,
- ovladavanje osnovnim leksičkim, fonetskim i gramatičkim minimumom,
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava i razumijevanje i poštivanje drugih kultura;
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju,
- razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja,
- razvijanje samostalnosti i kreativnosti,
- razvijanje sposobnosti slušanja i međusobnog uvažavanja,
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje različitih izvora znanja, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti).

Fond sati predviđen za učenje francuskog jezika kao prvog stranog jezika u osnovnoj školi:

Predmeti	Fond sati po razredima																	
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX	
	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S
Arapski -prvi strani jezik	-	-	-	-	70	2	105	3	105	3	70	2	70	2	70	2	64	2
Trijade	70				280				204									
Ukupno	554																	
Arapski-drugi strani jezik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	70	2	70	2	70	2	64	2
Trijade					70				204									
Ukupno	274																	

PRVA TRIJADA

TREĆI RAZRED

Prva godina učenja - Prvi stepen elementarnog znanja

Ciljevi	Očekivani rezultati / ishodi učenja
<ul style="list-style-type: none"> ▪ učenje jezika, a ne o jeziku ▪ razvijanje pozitivnog stava prema učenju jezika ▪ razvijanje radoznalosti i kreativnosti ▪ razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja ▪ razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika ▪ razvijanje samostalnosti u govoru ▪ putem igara, pjesme i plesa učiniti da učenje arapskog jezika bude zabavno ▪ postupan prelaz ka čitanju i pisanju jednostavnih riječi i rečenica 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ljubav i spremnost za učenje arapskog jezika ▪ razumijevanje jednostavnih sadržaja na arapskom jeziku ▪ sloboda i samostalnost u govoru ▪ čitanje riječi, vezanih za konkretan pojam (samostalno upotrebljenih) ▪ čitanje jednostavnih rečenica ▪ prepisivanje riječi i kratkih sadržaja ▪ kratki usmeni i pismeni odgovori ▪ popunjavanje slova i riječi

Programski sadržaji

- Teme (opća tematska područja kao osnov za daljnji rad)
- Funkcije i vještine (usmena i pismena kompetencija)
- Aktivnosti (pomoću kojih se realiziraju vještine)
- Gramatika (osnove gramatike za dati nivo)
- Vokabular (u okviru datih tema)

Specifičnosti arapskog pisma će usloviti i početnu fazu učenja arapskog jezika. Neophodno je, uz učenje osnovnih fraza, usvojiti: osnovne oblike slova; varijante pisanja slova; kratke i duge vokale; sukun; tašdid; tanwin; vezivanje slova u riječi i kraće rečenice.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
- Pozdravljanje i upoznavanje - Porodica i prijatelji - Kuća - Svakodnevni život - Škola - Bliža okolina - Odjevni predmeti	Učenici će znati: - Pozdravljanje na formalan i neformalan način - Predstaviti sebe i druge - Imenovati članove svoje uže porodice - Opisati jednostavnim rečenicama (imenskim) i ograničenim brojem riječi ljude i predmete u kući - Imenovati predmete u školskoj torbi i učionici - Brojati od 1 do 10 - Reći koliko je sati (puni sat)	Lične zamjenice ('ana, 'anta, 'anti, huwa, hiya, nahnu) Upitne zamjenice (man, ma) Pokazne zamjenice (hara, harihi) Vokativna partikula “ya” Potvrdne i odrične riječi (na`am, la) Upitne partikule (hal, 'a) Prijedlozi (fi, min, 'ila, `ala) Upitna riječ “ayna”	Učenici će: učiti samo osnovni vokabular, koji će biti osnova za tvorbu kratkih (imenskih) rečenica. Kroz dijalog (igre, pjesmice, ponavljanje, prepoznavanje, crtanje I druge vježbe) uvježbavati osnovni vokabular.

	- Nabrojati dane u sedmici - Nabrojati ograničen broj odjevnih predmeta	Prepoznavanje gramatičkog ženskog roda (okruglo “ta”) Brojevi (1 do 10)	
--	--	---	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE:

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati

1) neverbalno, npr.:

- gestikulacijom predstaviti ono što su čuli,
 - bojenjem navedenih predmeta / osoba
 - lijepljenjem odn. slaganjem slika redoslijedom koji proistekne iz teksta koji su čuli,
 - pokazivanjem na određene ilustracije koje se odnose na riječi koje su učenici čuli odn. povezivanjem slike sa tekstom koji čuju,
 - podvlačenjem i bojenjem ilustracija koje se odnose na riječi koje su učenici čuli
 - izvođenjem uputstava koje nastavnik izgovara ili koja čuju sa kasetofona,

2) verbalno, npr.:

- ponavljanjem određenih riječi koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona
- davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa kasetofona

ČITANJE I RAZUMIJEVANJE:

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih riječi ili rečenica i reagirati:

1) neverbalno, npr:

- gestikuliranjem, imitiranjem - povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija,
- bojenjem, crtanjem, oblikovanje plastelinom, izrezivanjem
- podvlačenjem pojedinih riječi,

2) verbalno, npr:

- kraćim pismenim ili usmenim odgovorima na pitanja,
- dopunjavanjem izostavljenih slova ili riječi u tekstu
- povezivanjem ponuđenih riječi u tekstu...itd.

GOVOR:

Učenici će:

- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa kasetofona;
- voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom;
- pjevati;
- recitirati kraće pjesmice;
- glumiti...itd.

PISANJE

Učenici najprije preslikavaju slova koja su prije toga usmeno usvojili, a potom postepeno usvajaju i pravilan način njihovog pisanja kroz vježbe poput:

- popunjavanja slova (npr: Gdje su nestala slova? - nastavnik ispisuje riječi na tablu, izostavljajući određena slova koje učenici treba da popune)
- rekonstruiranje riječi od ponuđenih slova,
- takmičenje u pisanju brojeva itd.

Didaktičko – metodičke napomene

U prvim godinama učenja arapskog jezika pažnju treba usmjeriti na aktivnosti koje imaju za cilj da razviju zainteresiranost učenika za učenje jezika. Arapski jezik se na ovom nivou uči kroz različite jezičke igre, ponavljanje, pjesmu, ples, sa postepenim uvođenjem čitanja i pisanja. Rad u parovima ili grupama doprinosi dinamičnosti časa i većoj angažovanosti učenika.

Nastavnik treba da:

- pažljivo planira svaki čas, postavljaajući ciljeve, detaljno razrađujući načine kako da ih postigne, pripremajući materijale/opremu koja je potrebna u učionici, kao i dodatne materijale u slučaju neočekivanih situacija, pripremajući zadatke za pojedine učenike, grupe i cijeli razred, te planirajući trajanje svakog segmenta aktivnosti u učionici;
- piše pismene pripreme za svaki čas;
- da kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okviru zacrtanih ciljeva a u skladu sa uvjetima u kojima radi,
- procjeni kojim fondom riječi učenici treba da ovladaju u datoj grupi i datim uslovima;
- da kontrolira i razvija kod učenika pravilno usvajanje izgovora;
- poštuje osnovne didaktičke principe primjerenosti i postupnosti;
- razvija pozitivnu atmosferu u učionici;
- razvija kod učenika radne navike, marljivost, odgovornost i motivaciju za učenje;
- razvija vlastiti sistem praćenja i provjeravanja napredovanja svakog učenika;
- razvija komunikacijske sposobnosti kod učenika, podstičući ih da maksimalno koriste vlastite talente i sposobnosti.

Praćenje i vrednovanje

Na početnom nivou učenja arapskog jezika nastavnik samo aktivno prati i razvija motivaciju i interes učenika za učenje arapskog jezika i procjenjuje realizaciju zacrtanog programa, njegovih ciljeva i zadataka.

Interdisciplinarni sadržaj

U svim oblastima sadržaj je povezan sa drugim školskim predmetima

- crtanjem, oblikovanjem (Likovna kultura)
- plesom, igrom (Tjelesni i zdravstveni odgoj)
- pjevanjem (Muzička kultura)
- zajedničkom šetnjom kroz park, prirodu i sl. (Moja okolina - ekološki odgoj)

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznati kulturu i običaje različitih zemalja u kojima se govori arapski jezik, upoređivati je sa vlastitom kulturom i razvijati pozitivan stav prema različitosti.

Preporuke

Kod organizacije nastave arapskog jezika u prvoj godini učenja preporuke se odnose prvenstveno na fleksibilnost u organizaciji nastave i ukupnom rasporedu nastavnih aktivnosti, kao i na trajanje časa. Ovo podrazumijeva i moguće paralelno izvođenje nastave arapskog jezika sa nastavom drugih predmeta, kao što su npr. muzička kultura, likovna kultura, tjelesni odgoj, moja okolina itd. Čas može trajati i kraće (20-25 minuta) radi postizanja maksimalnog intenziteta pažnje kod djece. Nastava je razredna pa se mogu lahko formirati grupe koje će se smjenjivati na uporednoj nastavi dva predmeta. Učenici rado prihvataju i provode proces imitiranja i ponavljanja, rado insceniraju naučene dijaloge. Ukoliko se u nastavni proces integriraju igre, njihove prednosti su velike. Igre doprinose povećanju učeničke aktivnosti, poboljšanju njihovih jezičkih znanja, uspostavljanju prijatnije atmosfere u učionici, kao i njegovanju prisnijih odnosa između učenika i nastavnika, te između samih učenika. Razvija se takmičarski duh, stvara živa atmosfera u učionici. Postojanje i njegovanje takmičarskog duha tijesno je povezano sa učeničkom motivacijom za učenje jezika. Izlasci djece u prirodu su također prilika za igre i pjesmice na arapskom jeziku.

DRUGA TRIJADA

ČETVRTI RAZRED

Druga godina učenja - Prvi stepen elementarnog znanja

Ciljevi	Očekivani rezultati / ishodi učenja
<ul style="list-style-type: none"> ▪ nastaviti s naglašavanjem c iljeva koji su dati u prvoj godini učenja ▪ učenje jezika, a ne o jeziku ▪ razvijanje pozitivnog stava prema učenju jezika ▪ razvijanje radoznalosti i kreativnosti ▪ razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja ▪ razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika ▪ razvijanje samostalnosti u govoru kroz igre, pjesme i ples učiniti da učenje arapskog jezika bude zabavno ▪ postupan prijelaz ka čitanju i pisanju jednostavnih riječi i rečenica 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ljubav i spremnost za učenje arapskog jezika ▪ razumijevanje jednostavnih sadržaja na arapskom jeziku ▪ sloboda i samostalnost u govoru ▪ čitanje riječi vezanih za konkretan pojam (samostalno upotrijebljenih) ▪ čitanje jednostavnih rečenica ▪ prepisivanje riječi i kratkih sadržaja ▪ kratki usmeni i pismeni odgovori ▪ popunjavanje slova i riječi ▪ razvijanje samopouzdanja u izražavanju ▪ prepoznavanje zadovoljstva i koristi pri proširivanju znanja arapskog jezika

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
Proširivanje tema: - pozdravljanje i upoznavanje - porodica i prijatelji - kuća - svakodnevni život -škola -bliža okolina -odjevni predmeti -hrana i piće	Dje ca će znati: -pozdravljati na formalan i neformalan način -predstaviti sebe i druge -imenovati članove svoje uže porodice -opisati jednostavnim rečenicama (imenskim) i ograničenim brojem riječi ljude i predmete u kući -imenovati predmete u školskoj torbi i učionici - brojati od 1 do 10 -reći koliko je sati (puni sat) -nabrojati dane u sedmici -nabrojati ograničen broj odjevnih predmeta - nabrojati nekoliko osnovnih prehrambenih proizvoda i vrsta pića	Lične zamjenice ('ana, 'anta, 'anti, huwa, hiya, nahnu) Upitne zamjenice (man, ma, kam) Pokazne zamjenice (hara, harihi, ralika, tilka) Potvrdne i odrične riječi (na`am, la) Upitne partikule (hal, 'a) Prijedlozi (fi, min, 'ila, `ala) Sekundarni prijedlozi (tahta, fawqa, 'amama, wara'a) Upitna riječ „'ayna” Prepoznavanje gramatičkog ženskog roda (okruglo „ta”) Brojevi (1 do 10) Pridjevi (kibir, sagir, qasir, tawil\amil) Boje (osnovne) Razlomlje ni plural (nekoliko usvojenih imenica)	Djeca će: Učiti samo osnovni vokabular, koji će biti osnova za tvorbu kratkih (imenskih) rečenica. Kroz dijalog (igre, pjesmice, ponavljanje, prepoznavanje, crtanje i druge vježbe) uvježbavati osnovni vokabular.

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE:

Djeca će slušati izgovoreni tekst i reagirati:

1) Neverbalno

- crtanjem
- razvrstavanjem slika
- povezivanjem slike i teksta
- označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji
- navikavanjem na izgovor i intonaciju izvornih govornika (zvučni zapisi)

2) Verbalno

- davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli s kasetofona
- dopunjavanjem teksta

ČITANJE I RAZUMIJEVANJE

Djeca će

- čitati kraće tekstove naglas i u sebi,
- tražiti odredene informacije u tekstu i reagirati:

1) Neverbalno

- crtanjem, razvrstavanjem slika, pridruživanjem slike tekstu
- označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji

2) Verbalno

- davanjem kraćih odgovora,
- dopunjavanjem teksta,
- rješavanjem jednostavnijih zadataka s višestrukim izborom

GOVOR

Djeca će:

- recitirati, pjevati
- postavljati jednostavna pitanja
- odgovarati na pitanja
- igrati uloge
- učestvovati u dramatizacijama
- pripremati i provoditi jednostavne dijaloge

PISANJE

Djeca će:

- prepisivati pojedinačne riječi i kraće tekstove
- rekonstruirati riječi
- dopunjavati izostavljene riječi
- od ponuđenih riječi rekonstruirati kraće rečenice
- prepoznavati i koristiti slova koja ne postoje u bosanskom jeziku (qaf, sad, _yn itd.)

Didaktičko – metodičke napomene

Specifičnosti arapskog pisma uvjetovat će i rad u drugoj godini učenja arapskog jezika (četvrti razred). Usvajanje grafičke strukture slova (po grupama slova), kratki i dugi vokali, pisanje tanwina, pisanje odredenog člana, „sunčevih” i „mjesečevih” slova. Arapski jezik se na ovom nivou uči kroz različite jezičke igre, ponavljanje, pjesmu, ples, s postepenim uvonenjem čitanja i pisanja. Rad u parovima ili grupama doprinosi dinamici časa i većoj angažiranosti učenika.

Nastavnik treba da:

- pažljivo planira svaki čas, postavljajući ciljeve, detaljno razranjući načine kako da ih postigne, pripremajući materijale/opremu koja je potrebna u učionici, kao i dodatne materijale u slučaju neočekivanih situacija, pripremajući zadatke za pojedinu djecu, grupe i cijeli razred, te planirajući trajanje svakog segmenta aktivnosti u učionici;
- piše pismene pripreme za svaki čas;
- kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okviru zacrtanih ciljeva a u skladu s uvjetima u kojima radi,
- procijeni kojim fondom riječi djeca trebaju ovladati u datoj grupi i uvjetima;
- kontrolira i razvija kod djece pravilno usvajanje izgovora;
- poštuje osnovne didaktičke principe primjerenosti i postupnosti;
- razvija pozitivnu atmosferu u učionici;

- razvija kod djece radne navike, marljivost, odgovornost i motivaciju za učenje;
- razvija vlastiti sistem praćenja i provjeravanja napredovanja svakog djeteta;
- razvija komunikativne sposobnosti kod djece, potičući ih da maksimalno koriste vlastite talente i sposobnosti;
- ne prihvata kruto uputstva data u programu, udžbenicima i priručnicima, već kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okvirima zacrtanog, ali primjereno uvjetima u kojima radi.

Praćenje i vrednovanje

Treba da je stalno, veoma pažljivo i nenametljivo. Treba da je u funkciji motivacije djece na daljnji rad i razvijanje ambicije za učenje arapskog jezika. Nastavnik istovremeno procjenjuje realizaciju zadatih ciljeva i vlastiti učinak. U četvrtom razredu ocjenjivanje je brojčano.

Interdisciplinarni sadržaji

U svim oblastima sadržaj je povezan s drugim školskim predmetima:

- crtanjem, oblikovanjem (Likovna kultura),
- plesom, igrom (Tjelesni i zdravstveni odgoj),
- pjevanjem (Muzička kultura),
- brojanjem (Matematika),
- praznicima (Vjeronauka),
- opisivanjem (Maternji jezik i književnost),
- zajedničkom šetnjom kroz park, prirodu i sl. (Moja okolina - ekološki odgoj).

Interkulturalne vještine

Djeca će upoznati kulturu i običaje različitih zemalja u kojima se govori arapski jezik, uporenivati je s vlastitom kulturom i razvijati pozitivan stav prema različitosti.

PETI RAZRED

Treća godina učenja - Prvi stepen elementarnog znanja

Uloga i značaj nastave arapskog jezika

Tokom procesa obrazovanja, a u okviru nastave stranih jezika, neophodno je razvijanje svijesti o poznavanju dva ili više stranih jezika. Evropska Unija je multietnička zajednica čiji su opstanak i prosperitet uvjetovani višejezičnošću. Rezultat takvih razmišljanja je i stav Vijeća Evrope da svaki građanin Evrope mora poznavati najmanje dva strana jezika. Stoljećima Bosna i Hercegovina ima civilizacijske i privredne veze sa Bliskim i Srednjim istokom, kao i sjevernom Afrikom, gdje se u više od 20 zemalja sa više od 250 miliona govornika kao zvanični jezik koristi arapski. Pored toga, više od 35 miliona ljudi kao drugi strani jezik koristi arapski jezik. Sve prethodno spomenuto govori u prilog neophodnosti učenja arapskog jezika kao jednog od stranih jezika tokom osnovne škole.

Cilj učenja arapskog jezika je osposobljavanje učenika za usmenu i pismenu komunikaciju na arapskom jeziku o različitim temama iz svakodnevnog života. Proširivanje opće kulture učenika kroz upoznavanje s načinom života i tradicijom zemalja u kojima se govori arapski jezik. Kroz učenje stranog jezika kod učenika se razvija svijest: o značaju višejezičnosti, duhu tolerancije, kosmopolitizmu, toleranciji, humanizmu i internacionalizmu.

Zadaci nastave arapskog jezika su:

- razvoj sve četiri jezičke vještine,
- ovladavanje osnovnim leksičkim, fonetskim i gramatičkim minimumom,
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava i razumijevanje i poštivanje drugih kultura;
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju,
- razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja,

- razvijanje samostalnosti i kreativnosti,
- razvijanje sposobnosti slušanja i međusobnog uvažavanja,
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje različitih izvora znanja, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti).

Ciljevi	Očekivani rezultati / ishodi učenja
<ul style="list-style-type: none"> ▪ učenje jezika, a ne o jeziku ▪ razvijanje pozitivnog stava prema učenju jezika ▪ razvijanje radoznalosti i kreativnosti ▪ razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja ▪ razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika ▪ razvijanje samostalnosti u govoru putem igara, pjesme i plesa ▪ učiniti da učenje arapskog jezika bude zabavno čitanje i pisanje jednostavnih sintagmi i rečenica 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ljubav i spremnost za učenje arapskog jezika ▪ razumijevanje jednostavnih sadržaja na arapskom jeziku ▪ sloboda i samostalnost u govoru ▪ čitanje riječi, vezanih za konkretan pojam (samostalno upotrebljenih) ▪ čitanje i pisanje jednostavnih sintagmi i rečenica prepisivanje riječi i kratkih sadržaja ▪ kratki usmeni i pismeni odgovori ▪ dopunjavanje riječi i rečenica

Neophodno je, ponoviti osnovne fraze, i provjeriti da li su usvojeni: osnovni oblici slova; varijante pisanja slova; kratki i dugi vokali; sukun; tašdid; tanwin; pisanje određenog člana; vezivanje slova u riječi, sintagme i kraće rečenice.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
-Pozdravljanje i upoznavanje - Opisati porodicu, sebe i druge - Kuća - Svakodnevni život - Škola (sportske i kulturne aktivnosti) - Nabrojati aktivnosti u slobodno vrijeme - Koristiti brojeve do 20 (bez objašnjavanja inkongruencije) - Iskazivanje starosti - Proslava rođendana, praznika	Učenici će znati: - Pozdravljanje na formalan i neformalan način - Predstaviti sebe i druge - Imenovati članove svoje uže porodice - Opisati jednostavnim rečenicama (imenskim) i ograničenim brojem riječi ljude i predmete u kući - Imenovati predmete u školskoj torbi i učionici - Brojati od 1 do 10 - Reći koliko je sati (puni sat) - Nabrojati dane u sedmici - Nabrojati ograničen broj odjevnih predmeta	- Određeni i neodređeni član - Elementarna imenska rečenica - Upitna rečenica - Gramatički ženski rod (nastavci za ž.r.) - Osnovne boje (muški i ženski rod) - Pokazne zamjenice (za bliže i dalje objekte) - Lične zamjenice (jednina i 1. lice množine) - Pridjevi (najčešće upotrebljavani) - Prijedlozi (fi, min, 'ila, `ala) - Particip aktivni - Upitni izraz (min ayna) - Brojevi (do 20)	Učenici će: učiti samo osnovni vokabular, koji će biti osnova za tvorbu kratkih sintagmi i (imenskih) rečenica. Kroz dijalog (igre, pjesmice, ponavljanje, prepoznavanje, crtanje i druge vježbe) uvježbavati osnovni vokabular. Vokabular treba proširivati u skladu sa temama koje se obrađuju.

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE:

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati

1) neverbalno, npr.:

- gestikulacijom predstaviti ono što su čuli,
- bojenjem navedenih predmeta / osoba
- lijepljenjem odn. slaganjem slika redoslijedom koji proistekne iz teksta koji su čuli,
- pokazivanjem na određene ilustracije koje se odnose na riječi koje su učenici čuli odn. povezivanjem slike sa tekstom koji čuju,
- podvlačenjem i bojenjem ilustracija koje se odnose na riječi koje su učenici čuli,
- izvođenjem uputstava koje nastavnik izgovara ili koja čuju sa kasetofona,

2) verbalno, npr.:

- ponavljanjem određenih riječi koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona,
- davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa kasetofona,

ČITANJE I RAZUMIJEVANJE:

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih riječi, sintagmi ili rečenica i reagirati:

1) neverbalno, npr:

- gestikuliranjem, imitiranjem -povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija,

2) verbalno, npr:

- kraćim pismenim ili usmenim odgovorima na pitanja,
- dopunjavanjem izostavljenih riječi ili sintagmi u tekstu
- povezivanjem ponuđenih riječi u tekstu...itd.

GOVOR:

Učenici će:

- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa kasetofona;
- voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom;
- pjevati;
- recitirati kraće pjesmice; - glumiti...itd.

PISANJE

Učenici najprije prepisuju riječi koje su prije toga usmeno usvojili, a potom postepeno usvajaju i pravilan način njihovog pisanja kroz vježbe poput:

- popunjavanja sintagmi i rečenica (npr: Gdje su nestale riječi?)
- nastavnik ispisuje sintagme/rečenice na tablu, izostavljajući određene riječi koje učenici treba da popune)
- rekonstruiranje riječi od ponuđenih slova,
- takmičenje u pisanju brojeva itd.

Didaktičko – metodičke napomene

U prvim godinama učenja arapskog jezika pažnju treba usmjeriti na aktivnosti koje imaju za cilj da razviju zainteresiranost učenika za učenje jezika. Arapski jezik se na ovom nivou uči kroz različite jezičke igre, ponavljanje, pjesmu, ples, sa postepenim uvođenjem čitanja i pisanja. Rad u parovima ili grupama doprinosi dinamici časa i većoj angažovanosti učenika.

Nastavnik treba da:

- pažljivo planira svaki čas, postavljajući ciljeve, detaljno razrađujući načine kako da ih postigne, pripremajući materijale/opremu koja je potrebna u učionici, kao i dodatne materijale u slučaju neočekivanih situacija, pripremajući zadatke za pojedine učenike, grupe i cijeli razred, te planirajući trajanje svakog segmenta aktivnosti u učionici;
- piše pismene pripreme za svaki čas;
- da kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okviru zacrtanih ciljeva, a u skladu sa uvjetima u kojima radi,
- procjeni kojim fondom riječi učenici treba da ovladaju u datoj grupi i datim uslovima;
- da kontrolira i razvija kod učenika pravilno usvajanje izgovora;
- poštuje osnovne didaktičke principe primjerenosti i postupnosti;
- razvija pozitivnu atmosferu u učionici;
- razvija kod učenika radne navike, marljivost, odgovornost i motivaciju za učenje;
- razvija vlastiti sistem praćenja i provjeravanja napredovanja svakog učenika;
- razvija komunikacijske sposobnosti kod učenika, podstičući ih da maksimalno koriste vlastite talente i sposobnosti.

Praćenje i vrednovanje

U petom razredu osnovne škole iskazuju se broježane ocjene za postignute rezultate. Ocjena treba da bude odraz cjelokupnog odnosa učenika prema školskim obavezama. Nastavnik treba kontinuirano da prati i ocjenjuje rad svakog učenika.

Interdisciplinarni sadržaj

U svim oblastima sadržaj je povezan sa drugim školskim predmetima - crtanjem, oblikovanjem (Likovna kultura)

- plesom, igrom (Tjelesni i zdravstveni odgoj)
- pjevanjem (Muzička/Glazbena kultura)
- zajedničkom šetnjom kroz park, prirodu i sl. (Moja okolina)

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznati kulturu i običaje različitih zemalja u kojima se govori arapski jezik, upoređivati je sa vlastitom kulturom i razvijati pozitivan stav prema različitosti.

Preporuke

Kod organizacije nastave arapskog jezika u trećoj godini učenja preporuke se odnose prvenstveno na to da učenici rado prihvataju i provode proces imitiranja i ponavljanja, rado insceniraju naučene dijaloge. Ukoliko se u nastavni proces integriraju igre, njihove prednosti su velike. Igre doprinose povećanju učeničke aktivnosti, poboljšanju njihovih jezičkih znanja, uspostavljanju prijatnije atmosfere u učionici, kao i njegovanju prisnijih odnosa između učenika i nastavnika, te između samih učenika. Razvija se takmičarski duh, stvara živa atmosfera u učionici. Postojanje i njegovanje takmičarskog duha tijesno je povezano sa učeničkom motivacijom za učenje jezika. Izlasci djece u prirodu su također prilika za igre i pjesmice na arapskom jeziku.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama:

Rad sa djecom sa posebnim potrebama treba da se odvija prema prilagođenom programu.

ŠESTI RAZRED

Četvrta godina učenja – Prvi stepen elementarnog znanja

Uloga i značaj nastave arapskog jezika

Tokom procesa obrazovanja, a u okviru nastave stranih jezika, neophodno je razvijanje svijesti o poznavanju dva ili više stranih jezika. Evropska Unija je multietnička zajednica čiji su opstanak i prosperitet uslovljen višejezičnošću. Rezultat takvih razmišljanja je i stav Vijeća Evrope da svaki građanin Evrope mora poznavati najmanje dva strana jezika.

Stoljećima Bosna i Hercegovina ima civilizacijske i privredne veze sa Bliskim i Srednjim istokom, kao i sjevernom Afrikom, gdje se u više od 20 zemalja sa više od 250 miliona govornika kao zvanični jezik koristi arapski. Pored toga, više od 35 miliona ljudi kao drugi strani jezik koristi arapski jezik. Značajno je napomenuti da je u jednom periodu naše historije nemali broj književnika pisao djela na arapskom jeziku. Sve prethodno spomenuto govori u prilog neophodnosti učenja arapskog jezika kao jednog od stranih jezika tokom osnovne škole.

Cilj učenja arapskog jezika je osposobljavanje učenika za usmenu i pismenu komunikaciju na arapskom jeziku o različitim temama iz svakodnevnog života. Proširivanje opće kulture učenika kroz upoznavanje s načinom života i tradicijom zemalja u kojima se govori arapski jezik. Kroz učenje stranog jezika kod učenika se razvija svijest: o značaju višejezičnosti, duhu tolerancije, kosmopolitizmu, toleranciji, humanizmu i internacionalizmu.

Zadaci

- razvoj sve četiri jezičke vještine,
- ovladavanje osnovnim leksičkim, fonetskim i gramatičkim minimumom,
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava i razumijevanje i poštivanje drugih kultura;
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju,
- razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja,
- razvijanje samostalnosti i kreativnosti,
- razvijanje sposobnosti slušanja i međusobnog uvažavanja,
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje različitih izvora znanja, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti).

Ciljevi	Očekivani rezultati / ishodi učenja
<ul style="list-style-type: none"> ▪ učenje jezika, a ne o jeziku ▪ razvijanje pozitivnog stava prema učenju jezika ▪ razvijanje radoznalosti i kreativnosti ▪ razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja ▪ razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika ▪ razvijanje samostalnosti u govoru putem igara, pjesme i plesa učiniti da učenje arapskog jezika bude zabavno ▪ čitanje i pisanje jednostavnih sintagmi i rečenica 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ljubav i spremnost za učenje arapskog jezika ▪ razumijevanje jednostavnih sadržaja na arapskom jeziku ▪ sloboda i samostalnost u govoru čitanje riječi, vezanih za konkretan pojam (samostalno upotrebljenih) ▪ čitanje i pisanje jednostavnih sintagmi i rečenica ▪ prepisivanje riječi i kratkih sadržaja ▪ kratki usmeni i pismeni odgovori ▪ dopunjavanje riječi i rečenica

Neophodno je, ponoviti osnovne fraze, i provjeriti da li su usvojeni: sukun; tašdid; tanwin; pisanje određenog člana; pisanje tanwina u akuzativu; nastavci gramatičkog ženskog roda; lične i pokazne zamjenice.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<ul style="list-style-type: none"> - Opisati školu - Aktivnosti u nastavi - Kupovina (voće, povrće; brojevi) - Izražavanje vremena (puni sati) - Opisati slobodne aktivnosti (sportske, kulturne i dr.) - Porodica i članovi porodice (zanimanja) 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Predstaviti sebe i druge - Imenovati članove svoje uže porodice, njihova zanimanja i interesovanja - Opisati jednostavnim rečenicama (imenskim i glagolskim) i ograničenim brojem riječi ljude i predmete u kući - Imenovati predmete u školskoj torbi i učionici - Nabrojati ograničen broj voća i povrća i neke osnovne prehrambene artikle - Brojati od 1 do 100 - Koristiti redne brojeve do 12 za izražavanje punih sati - Nabrojati dane u sedmici - 	<ul style="list-style-type: none"> - Lične zamjenice (množina) - Pridjevi - Komparacija pridjeva - Pravi prijedlozi - Genitiv poslije prijedloga - Iskazivanje posjedovanja pomoću pronominalnih sufiksa (jednina 1. lice množine) - Genitivna veza - Izražavanje glagola "imati" - Dvojina - Pravilna množina - Pokazne zamjenice (oblici koji nisu urađeni) - Perfekat - Direktni 	<p>Učenici proširuju -vokabular u okviru zadanih tema i koriste ga za konstruisanje jednostavnih atributivnih sintagmi, genitivne veze; imenske i glagolske rečenice</p> <p>-Kroz dijalog (igre, pjesmice, ponavljanje, prepoznavanje, crtanje i druge vježbe) uvježbavati osnovni vokabular.</p> <p>-Vokabular treba proširivati u skladu sa temama koje se obrađuju.</p> <p>-Postepeno uvoditi sinonime za leksiku koju je usvojila većina učenika</p>

- Opisati (grad, kuću, sobu)	Iskazivati posjedovanje putem pronominalnih sufiksa i genitivne veze	objekat (akuzativ) - Brojevi do 100 - Redni brojevi do 12	
------------------------------------	--	--	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE:

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati

1) neverbalno, npr.:

- gestikulacijom predstaviti ono što su čuli,
- bojenjem navedenih predmeta / osoba
- pokazivanjem na određene ilustracije koje se odnose na riječi koje su učenici čuli odn. povezivanjem slike sa tekstom koji čuju,
- izvođenjem uputstava koje nastavnik izgovara ili koja čuju sa kasetofona,

2) verbalno, npr.:

- ponavljanjem određenih sintagmi i rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona,
- davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa kasetofona,

ČITANJE I RAZUMIJEVANJE:

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih sintagmi ili rečenica i reagovati

1) neverbalno, npr:

- gestikuliranjem, imitiranjem - povezivanjem pisanih sintagmi i odgovarajućih ilustracija,

2) verbalno, npr:

- kraćimpismenim ili usmenim odgovorima na pitanja,
- dopunjavanjem izostavljenih sintagmi utekstu
- povezivanjem ponuđenih riječi u tekstu...itd.

GOVOR:

Učenici će:

- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa kasetofona; - voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom;
- pjevati;
- recitovati kraće pjesmice;
- glumiti.itd.

PISANJE

Učenici najprije prepisuju riječi koje su prije toga usmeno usvojili, a potom postepeno usvajaju i pravilan način njihovog pisanja kroz vježbe poput:

- popunjavanja sintagmi i rečenica (npr: Gdje su nestale riječi? -nastavnik ispisuje sintagme/rečenice na tablu, izostavljajući određene riječi koje učenici treba da popune),
- rekonstruiranje riječi od ponuđenih slova, - takmičenje u pisanju brojeva itd.
- samostalno konstruisanje sintagmi, imenskih i glagolskih rečenica na osnovu materijala koji je usvojen.

Didaktičko – metodičke napomene

Šesti razred je početak nove etape u učenju stranog jezika. Učenici ovog uzrasta ne uče jezik samo imitiranjem i stvaranjem jezičkih navika nego svjesnim uvidom u njegove zakonitosti. Oni počinju dakle stjecati i znanje o jeziku koristeći se već naučenim jezičkim kategorijama iz maternjeg jezika. Pritom će ih nastavnik induktivnim putem voditi ka otkrivanju osnovnih jezičkih zakonitosti koje će težiti primjenjivati samostalno i funkcionalno. I na ovom uzrastu izuzetno je bitna vizualizacija koja se mora pratiti kako rad na leksici tako i gramatici.

U radu na tekstu podjednako će se pažnja posvetiti razvijanju receptivnih jezičkih vještina (slušanje i razumijevanje te čitanje i razumijevanje) uz razvijanje različitih strategija slušanja i čitanja ali i produktivnih vještina, govora i pisanja. Učenici će rado inscenirati naučene dijaloge ali i voditi slične na osnovu datih modela ili skica dijaloga. Postepeno će se osposobljavati i za jednostavnu reprodukciju teksta odgovaranjem na postavljena pitanja ili najjednostavnijim prepričavanjem uz pomoć slika. U vježbama pismenog

izražavanja učenici će dopunjavati izostavljene dijelove teksta, na osnovu predočenog modela jednostavnog teksta pisati sličan ili samostalno pisati jednostavan kratki tekst (čestitku, razglednicu, SMS).

Posebno je važno istaći neophodnost kontinuiranog uvježbavanja i ponavljanja. Sistematiziranje naučenog i vođenje neke vrste jezičkog portfolija razvit će kod učenika svijest o ličnom napredovanju u procesu učenja stranog jezika.

Nastavnik je dužan da podstiče motivaciju za učenje stranog jezika. Dinamičnosti časa doprinijet će smjena više aktivnosti, oblika nastavnog rada ali i igara i pjesmica koje će na svojevrsan način unijeti potrebnu vedrinu i opuštenost u nastavu.

Nastava stranog jezika, osim kognitivnog ima i duboko humanistički aspekt. Ona omogućava i favorizira autonomnost učenika, podstiče na samostalnost i kreativnost u procesu učenja, ukazuje na neophodnost permanentnog razvijanja jezičkih kompetencija, značaj međusobnog razumijevanja, saradnje, uvažavanja, tolerancije, poštovanja različitosti, kulture dijaloga, interkulturalnog prožimanja i uvažavanja, kao i svestrano i široko usvajanje sposobnosti primjenjivih i u drugim disciplinama. Ona doprinosi razvijanju smisla za opservaciju, postavljanje pretpostavki, kritičkog mišljenja i tako značajno utječe na formiranje ličnosti u cjelini.

Veoma je važno da nastavnik uputstva ponuđena u programu, udžbenicima i priručnicima ne prihvata kruto, nego da kreativno i fleksibilno kreira aktivnosti, primjereno uvjetima u kojima radi i uzimajući u obzir specifičnosti stranog jezika koji predaje.

Praćenje i vrijednovanje

U šestom razredu osnovne škole iskazuju se brojčane ocjene za postignute rezultate u nastavi. Ocjena iz stranog jezika odraz je cjelokupnog učenikovog odnosa prema školskim obavezama, njegovog aktivnog učešća u nastavnom procesu i pokazanih rezultata koje će nastavnik kontinuirano pratiti i ocijeniti. U tu svrhu preporučuju se češće i kraće provjere u formi kratkih desetominutnih testova kao i izrada dvije školske pismene zadaće (po jedna u svakom polugodištu). Konačnu ocjenu ne treba izvoditi na osnovu proste aritmetičke sredine ocjena. Svaka konačna ocjena treba da istovremeno odražava stvarni i mjerljivi napredak koji su učenici postigli tokom školovanja i utisak predmetnog nastavnika o napredovanju.

Interdisciplinarni sadržaj

Programski sadržaj je međusobno povezan sa drugim predmetima. Učenici će tako učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta ali i kombinujući učenje stranog jezika sa aktivnostima «preuzetim» iz nekih drugih predmeta, kao npr. Maternji jezik, Likovna kultura, Muzička kultura, Moja okolina (život u gradu, život na selu, kupovina, saobraćaj, prijevozna sredstva), Matematika (brojevi), Geografija (zemlje, narodi, jezici).

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije,
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevним situacijama na način, koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama:

Ukoliko se ukaže takva potreba, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Peta godina učenja –

Cilj učenja arapskog jezika je osposobljavanje učenika za usmenu i pismenu komunikaciju na arapskom jeziku o različitim temama iz svakodnevnog života. Proširivanje opće kulture učenika kroz upoznavanje s načinom života i tradicijom zemalja u kojima se govori arapski jezik. Kroz učenje stranog jezika kod učenika se razvija svijest: o značaju višejezičnosti, duhu tolerancije, kosmopolitizmu, humanizmu i internacionalizmu.

Zadaci

- razvoj sve četiri jezičke vještine;
- ovladavanje leksikom i gramatikom predviđenom za ovaj nivo;
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava;
- razumijevanje i poštivanje drugih kultura ;
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju ;
- razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja;
- razvijanje samostalnosti i kreativnosti;
- razvijanje sposobnosti slušanja i međusobnog uvažavanja;
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje različitih izvora, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti).

Ciljevi	Očekivani rezultati / ishodi učenja
<ul style="list-style-type: none"> ▪ učenje jezika, a ne o jeziku ; ▪ razvijanje pozitivnog stava prema učenju jezika ; ▪ razvijanje radoznalosti i kreativnosti; ▪ razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja; ▪ razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika; ▪ razvijanje samostalnosti u govoru; ▪ putem igara, pjesme i plesa učiniti da učenje arapskog jezika bude zabavno; ▪ čitanje i pisanje jednostavnih rečenica i tekstova. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ljubav i spremnost za učenje arapskog jezika; ▪ razumijevanje jednostavnih sadržaja na arapskom jeziku; ▪ sloboda i samostalnost u govoru; ▪ čitanje i pisanje jednostavnih sintagmi, rečenica i tekstova; - kratki usmeni i pismeni odgovori; ▪ dopunjavanje rečenica i kraćih tekstova.

Neophodno je : ponoviti osnovne fraze; lične i pokazne zamjenice; komparaciju pridjeva; prijedloge; izražavanje posjedovanja; dual i plural imena; brojeve.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<ul style="list-style-type: none"> - Aktivnosti u nastavi - Kupovina (voće, povrće; brojevi) - Izražavanje vremena (15 min., 20 min., pola sata) - Opisati 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati jednostavnim rečenicama (imenskim i glagolskim) i ograničenim brojem riječi ljude i predmete u kući; - imenovati predmete u školskoj torbi i učionici; - nabrojati ograničen broj voća i povrća i neke osnovne prehrambene artikle; 	<p>-Ženski rod (aktivni parni dijelovi tijela) - Potpuna i nepotpuna deklinacija</p> <p>-Prijedlozi (pravi i osnovni sekundarni)</p> <p>-Izražavanje posjedovanja (putem pronominalnih sufiksa i genitivne</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učeniciproširuju vokabular u okviru zadanih tema i koriste ga zakonstruisanje atributivnih sintagmi, genitivne veze; imenske i glagolske rečenice - Kroz dijalog (igre, pjesmice, ponavljanje, prepoznavanje, i druge vježbe) uvježbavati

<p>slobodne aktivnosti (sportske, kulturne, posjeta prijatelju, odlazak na izlet i dr.)</p> <p>- Moja domovina, glavni grad</p> <p>- Arapske zemlje i glavni gradovi</p> <p>- Kod doktora</p> <p>- Dani, mjeseci, godišnja doba</p>	<p>- upotrebljavati brojeve do 1000;</p> <p>- koristiti redne brojeve za izražavanje sati;</p> <p>- nabrojati dane u sedmici, mjesece i godišnja doba i koristiti u govoru i pisanju;</p> <p>- iskazivati posjedovanje putem pronominalnih sufiksa i genitivne veze;</p> <p>- jednostavnim izrazima izraziti šta žele, vole, mogu;</p> <p>- razumjeti ukoliko se od njih nešto zahtijeva;</p> <p>- razumjeti jednostavne pisane upute, posebno ako su ilustrovane.</p>	<p>veze)</p> <p>-Upitni izraz "liman"</p> <p>-Ime relacije (-iyyun)</p> <p>-Izražavanje glagola "imati" -korijen i osnova riječi</p> <p>-Prezent</p> <p>-Imperativ -Futur</p> <p>-Modalni glagoli (želim da; volim da; mogu da)</p> <p>-Brojevi (100 do 1000)</p> <p>-Redni brojevi (veći od 12)</p>	<p>osnovni vokabular</p> <p>- Vokabular treba proširivati u skladu sa temama koje se obrađuju</p> <p>- Postepeno uvoditi sinonime za leksiku koju je usvojila većina učenika</p>
---	--	--	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE:

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati :

1) neverbalno, npr.:

- gestikulacijom predstaviti ono što su čuli;
- pokazivanjem na određene ilustracije koje se odnose na riječi i konstrukcije koje su učenici čuli, odnosno povezivanjem slike sa tekstom koji čuju;
- izvođenjem uputstava koje nastavnik izgovara ili koja čuju sa kasetofona.

2)verbalno, npr.:

- ponavljanjem određenih sintagmi i rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona;
- davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa kasetofona;
- popunjavanjem praznina u tekstu i tabelama.

ČITANJE I RAZUMIJEVANJE:

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih sintagmi ili rečenica i reagovati:

1) neverbalno, npr:

- gestikuliranjem, imitiranjem;
- povezivanjem pisanih sintagmi i odgovarajućih ilustracija.

2) verbalno, npr.:

- kraćim pismenim ili usmenim odgovorima na pitanja;
- dopunjavanjem izostavljenih sintagmi u tekstu;
- povezivanjem ponuđenih riječi u ...itd.

GOVOR:

Učenici će:

- ponavljati kratke iskaze nastavnika ili iskaze koje čuju sa CD-a;
- voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom;
- pjevati;
- recitovati kraće pjesmice;
- glumiti..itd. ;
- postavljati jednostavna pitanja;
- povezivati riječi i sintagme osnovnim veznicima.

PISANJE :

- učenici prepisuju riječi, rečenice i kraće tekstove koje su prije toga usmeno usvojili ;
- rekonstruišu sintagme i rečenice;
- dopunjavaju izostavljene riječi, dijelove rečenice i cijele rečenice ;
- pišu kratke tekstove prema datom tekstualnom modelu.

Didaktičko-metodičke napomene i preporuke

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja, i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (VII razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče kreativnost te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega, neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou (peta godina učenja), treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki. Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada;
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatisacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio), kao i dostignuća drugih itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti ravnotežu.

U razvijanju vještine slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga. Prije slušanja nastavnik će odgovarajućim aktivnostima pripremiti učenike za uspješno razumijevanje sadržaja. Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nudi potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji sa ostalim nastavnim predmetima, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodički pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti vođeno (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, jednostavan opis) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog i drugih stranih

jezika. Već usvojena teoretska znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz geografije, historije, umjetnosti, matematike, biologije, što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike među kulturama. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa vršnjacima iz zemalja čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija. Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i po mogućnosti zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova, interdisciplinarnih projekata.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom individualnog i rada u parovima i grupama. Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba po mogućnosti da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja je da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, diktata (10 do 15 minuta) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo i prilagođava metod rada. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje. Provjeravanje znanja se provodi prema unaprijed utvrđenim kriterijima. Tokom školske godine rade se dvije školske pismene zadaće, u svakom polugodištu po jedna.

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnom situacijama na način koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže takva potreba, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

OSMI RAZRED

Šesta godina učenja

Cilj učenja arapskog jezika je:

- osposobljavanje učenika za usmenu i pismenu komunikaciju na arapskom jeziku o različitim temama iz svakodnevnog života - proširivanje opće kulture učenika kroz upoznavanje s načinom života i tradicijom zemalja u kojima se govori arapski jezik
- kroz učenje stranog jezika kod učenika se razvija svijest: o značaju višejezičnosti, duhu tolerancije, kosmopolitizmu, toleranciji, humanizmu i internacionalizmu

Zadaci

- razvoj sve četiri jezičke vještine
- ovladavanje leksikom i gramatikom predviđenom za ovaj nivo
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava; razumijevanje i poštivanje drugih kultura
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju
- razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja
- razvijanje samostalnosti i kreativnosti
- razvijanje sposobnosti slušanja i međusobnog uvažavanja
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje različitih izvora, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti)

Ciljevi	Očekivani rezultati / ishodi učenja
<ul style="list-style-type: none"> ▪ učenje jezika, a ne o jeziku ▪ razvijanje pozitivnog stava prema učenju jezika ▪ razvijanje radoznalosti i kreativnosti ▪ razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja ▪ razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika ▪ razvijanje samostalnosti u govoru putem igara, pjesme i plesa učiniti da učenje arapskog jezika bude zabavno ▪ čitanje i pisanje jednostavnih rečenica i tekstova 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ljubav i spremnost za učenje arapskog jezika ▪ vođenje kratkih razgovora prilikom upoznavanja ▪ razumijevanje jednostavnih sadržaja na arapskom jeziku ▪ sloboda i samostalnost u govoru ▪ čitanje i pisanje jednostavnih sintagmi, rečenica i tekstova ▪ kratki usmeni i pismeni odgovori ▪ dopunjavanje rečenica i kraćih tekstova

Neophodno je: ponoviti osnovne fraze; lične i pokazne zamjenice; komparaciju pridjeva; prijedloge; izražavanje posjedovanja; dual i plural imena; brojeve; ženski rod; potpunu i nepotpunu deklinaciju; ime relacije; modalne glagole (želim, volim, mogu); izražavanje vremena putem rednih brojeva.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<ul style="list-style-type: none"> - Aktivnosti u školi - Kupovina (voće, povrće; brojevi) - Kratki dijalozi vezani za putovanje (autobuska stanica, aerodrom, restoran) - Sportske i druge aktivnosti - Moja domovina, glavni grad - Arapske zemlje i glavni gradovi i druge karakteristike - Hidžreški mjeseci - Izražavanje datuma - Arapski jezik na www. 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati jednostavnim rečenicama (imenskim i glagolskim) i ograničenim brojem riječi školske aktivnosti - imenovati predmete u školskoj torbi i učionici - prilikom kupovine tražiti određenu količinu voća, povrća i drugih prehrambenih artikala - upotrebljavati brojeve preko 1000 - koristiti redne brojeve za izražavanje sati - nabrojati dane u sedmici, hidžreške mjesece i godišnja doba i koristiti ih u govoru i pisanju - koristiti jusiv u funkciji negacije perfekta (lam yaktub) - upotrebljavati futur - jednostavnim izrazima izraziti šta žele, vole, mogu - razumjeti ukoliko se od njih nešto zahtijeva - razumjeti jednostavne pisane upute, posebno ako su ilustrovane 	<ul style="list-style-type: none"> - Kongruencija subjekta i predikata u glagolskoj rečenici - Atributivna sintagma - Glagoli «kana» i «laysa» i izražavanje njihovog predikata - Pronominalni sufiksi iza prijedloga i imenica - Negativni oblici prezenta i futura - Masđari I - Glagolske vrste - Izražavanje priloga za vrijeme - Razlomljeni plural - Brojevi preko 1000 - Kongruencija broja i imenice 	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici proširuju vokabular u okviru zadanih tema i koriste ga za konstruisanje atributivnih sintagmi -genitivne veze -imenske i glagolske rečenice -Kroz dijalog (igre, pjesmice, ponavljanje, prepoznavanje i druge vježbe) uvježbavati osnovni vokabular -Vokabular treba proširivati u skladu sa temama koje se obrađuju -Postepeno uvoditi sinonime za leksiku koju je usvojila većina učenika

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

1) neverbalno, npr.:

- gestikulacijom predstaviti ono što su čuli

- pokazivanjem na određene ilustracije koje se odnose na riječi i konstrukcije koje su učenici čuli, odnosno povezivanjem slike sa tekstom koji čuju
 - izvođenjem uputstava koje nastavnik izgovara ili koja čuju sa kasetofona
- 2) verbalno, npr.:
- ponavljanjem određenih sintagmi i rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona
 - davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa kasetofona
 - popunjavanjem praznina u tekstu i tabelama

ČITANJE I RAZUMIJEVANJE

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih sintagmi ili rečenica i reagovati:

- 1) neverbalno, npr:
- gestikuliranjem, imitiranjem
 - povezivanjem pisanih sintagmi i odgovarajućih ilustracija
- 2) verbalno, npr:
- kraćim pismenim ili usmenim odgovorima na pitanja
 - dopunjavanjem izostavljenih sintagmi u tekstu
 - povezivanjem ponuđenih riječi u tekstu...itd.

GOVOR

Učenici će:

- ponavljati kratke iskaze nastavnika ili iskaze koje čuju sa CD-a
- voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom
- pjevati
- recitovati kraće pjesmice
- glumiti itd.
- postavljati jednostavna pitanja
- povezivati riječi i sintagme osnovnim veznicima

PISANJE

Učenici prepisuju riječi, rečenice i kraće tekstove koje su prije toga usmeno usvojili.:

- rekonstruišu sintagme i rečenice
- dopunjavaju izostavljene riječi, dijelove rečenice i cijele rečenice
- pišu kratke tekstove prema datom tekstualnom modelu

DEVETI RAZRED

Sedma godina učenja

Cilj učenja arapskog jezika je osposobljavanje učenika za usmenu i pismenu komunikaciju na arapskom jeziku o različitim temama iz svakodnevnog života. Proširivanje opće kulture učenika kroz upoznavanje s načinom života i tradicijom zemalja u kojima se govori arapski jezik. Kroz učenje stranog jezika kod učenika se razvija svijest o značaju višejezičnosti, duhu tolerancije, kosmopolitizmu, toleranciji, humanizmu i internacionalizmu.

Zadaci

- razvoj sve četiri jezičke vještine,
- ovladavanje leksikom i gramatikom predviđenom za ovaj nivo,
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava; razumijevanje i poštivanje drugih kultura,
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju,
- razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja,
- razvijanje samostalnosti i kreativnosti,
- razvijanje sposobnosti slušanja i međusobnog uvažavanja,
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje različitih izvora, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti).

Ciljevi	Očekivani rezultati / ishodi učenja
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenje jezika, a ne o jeziku ▪ Razvijanje pozitivnog stava prema učenju jezika ▪ Razvijanje radoznalosti i kreativnosti ▪ Razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja ▪ Razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika ▪ Razvijanje samostalnosti u govoru ▪ Putem igara, pjesme i plesa učiniti da učenje arapskog jezika bude zabavno ▪ Čitanje i pisanje jednostavnih rečenica i tekstova 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ljubav i spremnost za učenje arapskog jezika ▪ Vođenje kratkih razgovora prilikom upoznavanja <ul style="list-style-type: none"> ○ Razumijevanje jednostavnih sadržaja na arapskom jeziku ▪ Sloboda i samostalnost u govoru ▪ Čitanje i pisanje jednostavnih sintagmi, rečenica i tekstova ▪ Kratki usmeni i pismeni odgovori ▪ Dopunjavanje rečenica i kraćih tekstova

Neophodno je: ponoviti osnovne fraze; lične i pokazne zamjenice; komparaciju pridjeva; prijedloge; izražavanje posjedovanja; dual i plural imena; brojeve; ženski rod; potpunu i nepotpunu deklinaciju; ime relacije; modalne glagole (želim, volim, mogu); kongruenciju subjekta i predikata u glagolskoj rečenici; upotrebu glagola "kāna" i njemu sličnih relevantnih glagola.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
-Učenje i školovanje -Putovanja -Prijateljstvo, druženje, konflikti, rješavanje problema -Prva ljubav -Dokolica -Tradicija, legende, praznovjerja -Okoliš i zaštita okoliša -Izbor zanimanja -Moja domovina	Učenici će znati: -govoriti o svojim navikama, -pronaći potrebne informacije u prospektu, -opisati mjesto u kojem žive ili provode odmor, -odabrati cilj putovanja i prijevozno sredstvo, -reći s kime se najviše druže i zašto dolazi do nesporazuma i konflikata s prijateljima ili roditeljima, -voditi razgovor u hotelu, restoranu, na željezničkoj stanici, -pričati o događajima sa putovanja, -imenovati probleme, -dati savjete, -govoriti o prednostima i nedostacima nekog zanimanja, -govoriti o vremenu, -govoriti o ekološkim problemima, -govoriti o tome kako sami doprinose zaštiti okoliša, -reći koliko svako može učiniti za zaštitu okoliša.	-Kongruencija subjekta i predikata u glagolskoj rečenici -Proširene glagolske vrste -Nepravilni glagoli -Imperativ -Futur I i II -Jusiv -Konjunktiv -Pogodbena rečenica -Pasiv glagola -Particip pasivni -Odnosne zamjenice -Uvodne rečenične partikule	-učenici proširuju vokabular u okviru zadanih tema i koriste ga za konstruisanje atributivnih sintagmi, genitivne veze; imenske i glagolske rečenice, -kroz dijalog (igre, pjesmice, ponavljanje, prepoznavanje i druge vježbe), -uvježbavati osnovni vokabular, -vokabular treba proširivati u skladu sa temama koje se obrađuju, -postepeno uvoditi sinonime za leksiku koju je usvojila većina učenika.

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

1) neverbalno, npr.:

- gestikulacijom predstaviti ono što su čuli,
- pokazivanjem na određene ilustracije koje se odnose na riječi i konstrukcije koje su učenici čuli, odnosno povezivanjem slike sa tekstom koji čuju,
- izvođenjem uputstava koje nastavnik izgovara ili koja čuju sa kasetofona,

2) verbalno, npr.:

- ponavljanjem određenih sintagmi i rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona,
- davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa kasetofona,
- popunjavanjem praznina u tekstu i tabelama.

ČITANJE I RAZUMIJEVANJE

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih sintagmi ili rečenica i reagovati:

1) neverbalno, npr:

- gestikuliranjem, imitiranjem
- povezivanjem pisanih sintagmi i odgovarajućih ilustracija,

2) verbalno, npr:

- kraćim pismenim ili usmenim odgovorima na pitanja,
- dopunjavanjem izostavljenih sintagmi u tekstu,
- povezivanjem ponuđenih riječi u tekstu...itd.

GOVOR

Učenici će:

- ponavljati kratke iskaze nastavnika ili iskaze koje čuju sa CD-a,
- voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom,
- pjevati,
- recitirati kraće pjesmice,
- glumiti itd.,
- postavljati jednostavna pitanja,
- povezivati riječi i sintagme osnovnim veznicima.

PISANJE

- učenici prepisuju riječi, rečenice i kraće tekstove koje su prije toga usmeno usvojili,
- rekonstruišu sintagme i rečenice,
- dopunjavaju izostavljene riječi, dijelove rečenice i cijele rečenice, -pišu kratke tekstove prema datom tekstualnom modelu.

Didaktičko-metodičke napomene i preporuke (1. Strani jezik) za VII, VIII I IX razred

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja, i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovoj trijadi (VII, VIII i IX razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče slobodu i kreativnost ideja, te razvija njegove kulturne, estetske i intelektualne vrijednosti i sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega, neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja predušlov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou (šesta godina učenja) treba istaći poseban značaj motivacije, kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki. Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada
- podsticanje inicijative učenika
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata
- upotreba savremenih tehničkih sredstava
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje

- analiziranje teškoća u procesu učenja
- upoznavanje učenika sa kriterijima učenja itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici svjesno stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti finu ravnotežu.

Po pitanju slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga, a prije njihovih slušanja nastavnik odgovarajućim aktivnostima priprema učenike za uspješno prihvatanje sadržaja.

Mada komunikativan pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji nastavnih sadržaja, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodčki pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila, kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti kontrolisano (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, diktati) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Po pitanju slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga, a prije njihovih slušanja nastavnik odgovarajućim aktivnostima priprema učenike za uspješno prihvatanje sadržaja.

Mada komunikativan pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji nastavnih sadržaja, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodčki pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila, kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti kontrolisano (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, diktati) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog jezika i drugih

stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz geografije, historije i umjetnosti, što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike međuljudskih odnosa. Određeni nastavni sadržaji, koji se obrađuju u ovom razredu, povezani su sa biologijom (okolina, životna sredina), fizikom i hemijom. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa korespondentima iz zemlje čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija. Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i, po mogućnosti, zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom rada u parovima, individualnog izlaganja, tumačenja i razumijevanja. Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba, po mogućnosti, da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja je da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, upitnika, diktata (10-15 min.) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo, produbljuje, proširuje ili mijenja pedagoški pristup. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje. Provjeravanje znanja provedeno prema unaprijed utvrđenim kriterijima, sa insistiranjem na pozitivnim stranama učenja, predstavlja pomoć i učeniku i nastavniku.

Tokom školske godine rade se dva pismena zadatka, u svakom polugodištu po jedan. Ocjena na pismenom zadatku treba da bude jedan od ključnih faktora za formulisanje konačne ocjene.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže prilika, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu

9. ARAPSKI JEZIK – DRUGI STRANI JEZIK

DRUGA TRIJADA

ŠESTI RAZRED

Prva godina učenja - Prvi stepen elementarnog znanja

Uloga i značaj

Tokom procesa obrazovanja, a u okviru nastave stranih jezika, neophodno je razvijanje svijesti o poznavanju dva ili više stranih jezika. Evropska Unija je multietnička zajednica čiji su opstanak i prosperitet uvjetovani višejezičnošću. Rezultat takvih razmišljanja je i stav Vijeća Evrope da svaki građanin Evrope mora poznavati najmanje dva strana jezika.

Stoljećima Bosna i Hercegovina ima civilizacijske i privredne veze sa Bliskim i Srednjim istokom, kao i sjevernom Afrikom, gdje se u više od 20 zemalja sa više od 250 miliona govornika kao zvanični jezik koristi arapski. Pored toga, više od 35 miliona ljudi kao drugi strani jezik koristi arapski jezik. Značajno je napomenuti da je u jednom periodu naše historije nemali broj književnika pisao djela na arapskom jeziku. Sve prethodno spomenuto govori u prilog neophodnosti učenja arapskog jezika kao jednog od stranih jezika tokom osnovne škole.

Cilj učenja arapskog jezika je osposobljavanje učenika za usmenu i pismenu komunikaciju na arapskom jeziku o različitim temama iz svakodnevnog života. Proširivanje opće kulture učenika kroz upoznavanje s načinom života i tradicijom zemalja u kojima se govori arapski jezik. Kroz učenje stranog jezika kod učenika se razvija svijest: o značaju višejezičnosti, duhu tolerancije, kosmopolitizmu, toleranciji, humanizmu i internacionalizmu.

Zadaci

- razvoj sve četiri jezičke vještine,
- ovladavanje osnovnim leksičkim, fonetskim i gramatičkim minimumom,
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava i razumijevanje i poštivanje drugih kultura;
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju,
- razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja,
- razvijanje samostalnosti i kreativnosti,
- razvijanje sposobnosti slušanja i međusobnog uvažavanja,
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje različitih izvora znanja, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti).

Ciljevi	Očekivani rezultati / ishodi učenja
<ul style="list-style-type: none">▪ učenje jezika, a ne o jeziku▪ razvijanje pozitivnog stava prema učenju jezika▪ razvijanje radoznalosti i kreativnosti▪ razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja▪ razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika▪ razvijanje samostalnosti u govoru - putem igara, pjesme i plesa učiniti▪ da učenje arapskog jezika bude zabavno	<ul style="list-style-type: none">▪ ljubav i spremnost za učenje arapskog jezika▪ razumijevanje jednostanih sadržaja na arapskom jeziku▪ sloboda i samostalnost u govoru▪ čitanje riječi, vezanih za konkretan pojam (samostalno upotrebljenih)▪ čitanje jednostavnih rečenica▪ prepisivanje riječi i kratkih sadržaja▪ kratki usmeni i pismeni odgovori

- postupan prelaz ka čitanju i pisanju jednostavnih riječi i rečenica

Specifičnosti arapskog pisma će usloviti i početnu fazu učenja arapskog jezika. Neophodno je, uz učenje osnovnih fraza, usvojiti: osnovne oblike slova; varijante pisanja slova; kratke i duge vokale; sukun; tašdid; tanwin; vezivanje slova u riječi i kraće rečenice. Koristiti jezička znanja koje su učenici stekli tokom učenja BHS-jezika i prvog stranog jezika i komparativnom metodom voditi učenike da sami dolaze do određenih zaključaka.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
- Pozdravljanje i upoznavanje - Porodica i prijatelji - Kuća - Svakodnevni život - Škola - Bliža okolina - Odjevni predmeti	Učenici će znati: - Pozdravljanje na formalan i neformalan način - Predstaviti sebe i druge - Imenovati članove svoje uže porodice - Opisati jednostavnim rečenicama (imenskim) i ograničenim brojem riječi ljude i predmete u kući - Imenovati predmete u školskoj torbi i učionici - Brojati od 1 do 10 - Reći koliko je sati (puni sat) - Nabrojati dane u sedmici - Nabrojati ograničen broj odjevnih predmeta	Lične zamjenice ('ana, 'anta, 'anti, huwa, hiya, nahnu) Upitne zamjenice (man, ma) Pokazne zamjenice (hara, harihi) Vokativna partikula “ya” Potvrдне i odrične riječi (na`am, la) Upitne partikule (hal, 'a) Prijedlozi (fi, min, 'ila, `ala) Upitna riječ “ayna” Kategorija roda Prepoznavanje gramatičkog ženskog roda (okruglo “ta”) Brojevi (1 do 10)	Učenici će: Učiti samo osnovni vokabular, koji će biti osnova za tvorbu kratkih (imenskih) rečenica. Kroz dijalog (igre, pjesmice, ponavljanje, prepoznavanje, i druge vježbe) uvijek bavati osnovni vokabular.

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE:

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati

1) neverbalno, npr.:

- gestikulacijom predstaviti ono što su čuli,
- slaganjem slika redosljedom koji proistekne iz teksta kojisu čuli,
- pokazivanjem na određene ilustracije koje se odnose na riječi koje su učenici čuli odnosno povezivanjem slike sa tekstom koji čuju,
- podvlačenjem riječi koje su učenici čuli

2) verbalno, npr.:

- ponavljanjem određenih riječikoje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona
- davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa kasetofona

ČITANJE I RAZUMIJEVANJE:

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih riječi ili rečenica i reagirati:

1) neverbalno, npr.:

- gestikuliranjem, imitiranjem- povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija,
- podvlačenjem pojedinih riječi,

2) verbalno, npr.:

- kraćim pismenim ili usmenim odgovorima na pitanja,
- dopunjavanjem izostavljenih slova ili riječi u tekstu
- povezivanjem ponuđenih riječi u tekstu...itd.

GOVOR:

Učenici će:

- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa kasetofona;
- voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom; - pjevati;
- recitovati kraće pjesmice; - glumiti...itd.

PISANJE

Učenici najprije preslikavaju slova koja suprije toga usmeno usvojili, a potom postepeno usvajaju i pravilan način njihovog pisanja kroz vježbe poput:

- popunjavanja slova (npr: Gdje su nestala slova? - nastavnik ispisuje riječi na tablu, izostavljajući određena slova koje učenici treba da popune)
- rekonstruiranje riječi od ponuđenih slova, - takmičenje u pisanju brojeva itd.

Didaktičko – metodičke napomene

Šesti razred je početak nove etape u učenju prvog stranog jezika ali i vrijeme započinjanja učenja drugog stranog jezika. S obzirom da učenici imaju iskustvo u učenju prvog stranog jezika, njega svakako treba iskoristiti i u usvajanju novog – drugog stranog jezika.

U savladavanju novog stranog jezika obradit će se veliki broj istih onih tema koje su predviđene u prvim godinama učenja prvog stranog jezika, no pristup istima je različit zbog različitih uzrasta u kojima se počinje sa učenjem prvog odnosno drugog stranog jezika. Na ovom uzrastu učenici dobivaju svjestan uvid u zakonitosti jezika koji uče. Uz razvijanje sve četiri jezičke vještine, mnogo vremena će se morati utrošiti na usvajanje leksike, pravopisa, te gramatike predviđene za ovaj razred. Na svim nivoima učenja stranog jezika neophodna je vizualizacija, u početnoj fazi učenja pogotovo. Dobro osmišljenom vizualizacijom olakšava se proces razumijevanja i pamćenje i doprinosi redukciji upotrebe maternjeg jezika na času stranog jezika. Kontinuirano uvježbavanje i sistematiziranje usvojenih znanja također će olakšati njihovo usvajanje. Zbog toga veliki broj časova treba posvetiti upravo uvježbavanju gradiva.

Učenici su na početku učenja novog stranog jezika po pravilu zainteresovani za isti. Nastavnik mora znati iskoristiti tu dobru motivaciju i u njima probuditi želju za daljim učenjem novog jezika. Tome će sigurno doprinijeti i jezičke igre te učenje pjesmica koje će učenici rado zapjevati kako na početku časa tako i pred kraj časa.

Praćenje i vrijednovanje

U šestom razredu osnovne škole iskazuju se brojčane ocjene za postignute rezultate u nastavi. Ocjena iz stranog jezika odraz je cjelokupnog učenikovog odnosa prema školskim obavezama, njegovog aktivnog učešća u nastavnom procesu i pokazanih rezultata koje će nastavnik kontinuirano pratiti i ocijeniti. U tu svrhu preporučuju se češće i kraće provjere u formi kratkih petominutnih i desetominutnih testova kao i izrada dvije školske pismene zadaće (po jedna u svakom polugodištu).

Interdisciplinarni sadržaj

Programski sadržaj je međusobno povezan sa drugim predmetima. Učenici će tako učiti jezik oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta ali i kombinujući učenje stranog jezika sa aktivnostima «preuzetim» iz nekih drugih predmeta, kao npr. Maternji jezik, Likovna kultura, Muzička kultura, Moja okolina, Matematika, Geografija.

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije,
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama:

Ukoliko se ukaže takva potreba, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Druga godina učenja - Prvi stepen elementarnog znanja

Cilj učenja arapskog jezika je osposobljavanje učenika za usmenu i pismenu komunikaciju na arapskom jeziku o različitim temama iz svakodnevnog života. Proširivanje opće kulture učenika kroz upoznavanje s načinom života i tradicijom zemalja u kojima se govori arapski jezik. Kroz učenje stranog jezika kod učenika se razvija svijest: o značaju višejezičnosti, duhu tolerancije, kosmopolitizmu, humanizmu i internacionalizmu.

Zadaci

- razvoj sve četiri jezičke vještine ;
- ovladavanje osnovnim leksičkim, fonetskim i gramatičkim minimumom;
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava i razumijevanje i poštivanje drugih kultura;
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju; razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja;
- razvijanje samostalnosti i kreativnosti;
- razvijanje sposobnosti slušanja i međusobnog uvažavanja;
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje različitih izvora znanja, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti).

Ciljevi	Očekivani rezultati / ishodi učenja
<ul style="list-style-type: none"> ▪ nastaviti sa naglašavanjem ciljeva koji su dati u prvoj godini učenja; ▪ učenje jezika, a ne o jeziku ; ▪ razvijanje pozitivnog stava prema učenju jezika ; ▪ razvijanje radoznalosti i kreativnosti; ▪ razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja; ▪ razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika; ▪ razvijanje samostalnosti u govoru; ▪ putem igara, pjesme i plesa učiniti da učenje arapskog jezika bude zabavno; ▪ postupan prelaz ka čitanju i pisanju riječi i rečenica. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ljubav i spremnost za učenje arapskog jezika; ▪ razumijevanje jednostavnih sadržaja na arapskom jeziku; ▪ sloboda i samostalnost u govoru; ▪ čitanje riječi, vezanih za konkretan pojam (samostalno upotrebljenih); ▪ čitanje jednostavnih rečenica; ▪ prepisivanje riječi i kratkih sadržaja; ▪ kratki usmeni i pismeni odgovori; ▪ popunjavanje slova i riječi; ▪ razvijanje samopouzdanja u izražavanju; ▪ prepoznavanje zadovoljstva i koristi pri proširivanju znanja arapskog jezika.

Specifičnosti arapskog pisma će usloviti i rad u drugoj godini učenja arapskog jezika (VII razred). Usvajanje grafičke strukture slova (po grupama slova), kratki i dugi vokali, pisanje tanwina, pisanje određenog člana, “sunčevih” i “mjesječevih” slova. S obzirom da je drugi strani jezik zastupljen sa dva časa sedmično, treba uzeti u obzir da će pojedini učenici imati problema sa arapskom grafijom.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
Proširivanje tema -Pozdravljanje i upoznavanje - Porodica i prijatelji	Učenici će znati: - pozdravljanje na formalan i neformalan način; - predstaviti sebe i druge; - imenovati članove svoje uže porodice;	-Lične zamjenice: -('ana, 'anta, 'anti, huwa, hiya, nahnu) -Upitne zamjenice: - (man, ma, kam) -Pokazne zamjenice: -(hara, harihi, ralika, tilka)	Učenici će: -učiti samo osnovni vokabular, koji će biti osnova za tvorbu kratkih (imenskih) rečenica; -kroz dijalog (igre,

<ul style="list-style-type: none"> - Kuća - Svakodnevni život - Škola - Bliža okolina - Odjevni predmeti - Hrana i piće 	<ul style="list-style-type: none"> - opisati jednostavnim rečenicama (imenskim) i ograničenim brojem riječi ljude i predmete u kući; - imenovati predmete u školskoj torbi i učionici; - brojati od 1 do 10 ; - reći koliko je sati (puni sat) ; - nabrojati dane u sedmici ; - nabrojati ograničen broj odjevnih predmeta ; - nabrojati nekoliko osnovnih prehrambenih proizvoda i vrsta pića. 	<ul style="list-style-type: none"> -Potvrđne i odrične riječi: -(na`am, la) -Upitne partikule: - (hal, 'a) -Prijedlozi: - (fi, min, 'ila, `ala) -Sekundarni prijedlozi: -(tahta, fawqa, 'amama, wara'a) -Upitna riječ: -“ayna”; Prepoznavanje gramatičkog ženskog roda: -(okruglo “ta”) -Brojevi: - (1 do 10) -Pridjevi: - (kabir, sagir, qasir, tawil, \amil i drugi frekventni pridjevi) -Boje: - (osnovne) -Razlomljeni plural: -(nekoliko usvojenih imenica) 	<p>pjesmice, ponavljanje, prepoznavanje crtanje i druge vježbe) uvježbavati osnovni vokabular.</p>
---	--	--	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE:

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati :

1) neverbalno, npr.:

- crtanjem;
- razvrstavanjem slika;
- povezivanjem slike i teksta;
- označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji;
- navikavanje na izgovor i intonaciju izvornih govornika (zvučni zapisi).

2) verbalno, npr.:

- davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa kasetofona;
- dopunjavanjem teksta.

ČITANJE I RAZUMIJEVANJE :

Učenici će:

- čitati kraće tekstove naglas i u sebi;
- tražiti određene informacije u tekstu i reagovati:

1) neverbalno, npr.:

- crtanjem, razvrstavanjem slika, pridruživanjem slike tekstu, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji.

2) verbalno, npr.:

- davanjem kraćih odgovora; - dopunjavanjem teksta;
- rješavanjem jednostavnijih zadataka sa višestrukim izborom.

GOVOR:

Učenici će:

- recitovati, pjevati;
- postavljati jednostavna pitanja;
- odgovarati na pitanja; - igrati ulogu;
- učestvovati u dramatizacijama;
- pripremati i sprovoditi jednostavne dijaloge.

PISANJE:

Učenici će:

- prepisivati pojedinačne riječi i kraće tekstove;
- rekonstruisati riječi;
- dopunjavati izostavljene riječi;
- od ponuđenih riječi rekonstruisati kraće rečenice;
- prepoznavanje i korištenja slova koja ne postoje u bosanskom jeziku (qaf, sad, ʾn itd.).

Didaktičko-metodičke napomene i preporuke

S obzirom da učenici sedmog razreda već petu godinu uče prvi strani jezik i poznaju gramatičke kategorije u bosanskom, srpskom, hrvatskom jeziku, tu činjenicu treba iskoristiti i u nastavi drugog stranog jezika. Shodno tome, didaktičko-metodičke napomene date za prvi strani jezik odnose se i na nastavu drugog stranog jezika.

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja, i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (VII razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče kreativnost te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega, neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki. Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada;
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja ;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio), kao i dostignuća drugih itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti ravnotežu.

U razvijanju vještine slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga. Prije slušanja nastavnik će odgovarajućim aktivnostima pripremiti učenike za uspješno razumijevanje sadržaja.

Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji sa ostalim nastavnim predmetima, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje

misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodički pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz geografije, historije, umjetnosti, matematike, biologije, što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike među kulturama. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa vršnjacima iz zemalja čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija.

Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i po mogućnosti zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova, odnosno interdisciplinarnih projekata.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom individualnog i rada u parovima i grupama. Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba po mogućnosti da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja je da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, diktata (10 do 15 minuta) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo i prilagođava metod rada. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje. Provjeravanje znanja se provodi prema unaprijed utvrđenim kriterijima.

Tokom školske godine rade se dvije školske pismene zadaće, u svakom polugodištu po jedna.

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže takva potreba, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

OSMI RAZRED

Treća godina učenja - Prvi stepen elementarnog znanja

Cilj

- osposobljavanje učenika za usmenu i pismenu komunikaciju na arapskom jeziku o različitim temama iz svakodnevnog života - proširivanje opće kulture učenika kroz upoznavanje s načinom života i tradicijom zemalja u kojima se govori arapski jezik
- kroz učenje stranog jezika kod učenika se razvija svijest: o značaju višejezičnosti, duhu tolerancije, kosmopolitizmu, toleranciji, humanizmu i internacionalizmu

Zadaci

- razvoj sve četiri jezičke vještine
- ovladavanje osnovnim leksičkim, fonetskim i gramatičkim minimumom
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava i razumijevanje i poštivanje drugih kultura
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju
- razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja
- razvijanje samostalnosti i kreativnosti

- razvijanje sposobnosti slušanja i međusobnog uvažavanja
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje različitih izvora znanja, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti)

Ciljevi	Očekivani rezultati / ishodi učenja
<ul style="list-style-type: none"> ▪ učenje jezika, a ne o jeziku ▪ razvijanje pozitivnog stava prema učenju jezika ▪ razvijanje radoznalosti i kreativnosti ▪ razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja ▪ razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika ▪ razvijanje samostalnosti u govoru ▪ putem igara, pjesme i plesa učiniti da učenje arapskog jezika bude zabavno ▪ čitanje i pisanje jednostavnih sintagmi i rečenica 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ljubav i spremnost za učenje arapskog jezika ▪ razumijevanje jednostavnih sadržaja na arapskom jeziku ▪ sloboda i samostalnost u govoru ▪ čitanje riječi vezanih za konkretan pojam (samostalno upotrebljenih) ▪ čitanje i pisanje jednostavnih sintagmi i rečenica ▪ prepisivanje riječi i kratkih sadržaja ▪ kratki usmeni i pismeni odgovori ▪ dopunjavanje riječi i rečenica

Neophodno je ponoviti osnovne fraze i provjeriti da li su usvojeni: osnovni oblici slova; varijante pisanja slova; kratki i dugi vokali; sukun; tašdid; tanwin; pisanje određenog člana; vezivanje slova u riječi, sintagme i kraće rečenice.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
-Pozdravljanje i upoznavanje - Opisati porodicu, sebe i druge - Kuća - Svakodnevni život - Škola (sportske i kulturne aktivnosti) - Nabrojati aktivnosti u slobodno vrijeme - Koristiti brojeve do 20 (bez objašnjavanja inkongruencije) - Iskazivanje starosti - Proslava rođendana, praznika	Učenici će znati: - Pozdravljanje na formalan i neformalan način - Predstaviti sebe i druge - Imenovati članove svoje uže porodice - Opisati jednostavnim rečenicama (imenskim) i ograničenim brojem riječi ljude i predmete u kući - Imenovati predmete u školskoj torbi i učionici - Brojati od 1 do 10 - Reći koliko je sati (puni sat) - Nabrojati dane u sedmici - Nabrojati ograničen broj odjevnih predmeta	- Određeni i neodređeni član - Elementarna imenska rečenica - Upitna rečenica - Gramatički ženski rod (nastavci za ž.r.) - Osnovne boje (muški i ženski rod) - Pokazne zamjenice (za bliže i dalje objekte) - Lične zamjenice (jednina i 1. lice množine) - Pridjevi (najčešće upotrebljavani) - Prijedlozi (fi, min, 'ila, `ala) - Particip aktivni - Upitni izraz (min ayna) - Brojevi (do 20)	Učenici će: -Učitismo osnovni vokabular, koji će biti osnova za tvorbu kratkih sintagmi i (imenskih) rečenica -Kroz dijalog (igre, pjesmice, ponavljanje, prepoznavanje, crtanje i druge vježbe) uvježbavati osnovni vokabular -Vokabular treba proširivati u skladu sa temama koje se obrađuju

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

1) neverbalno, npr.:

- gestikulacijom predstaviti ono što su čuli,

- bojenjem navedenih predmeta / osoba
 - lijepljenjem, odnosno slaganjem slika redoslijedom koji proistekne iz teksta koji su čuli,
 - pokazivanjem na određene ilustracije koje se odnose na riječi koje su učenici čuli, odnosno povezivanjem slike sa tekstom koji čuju,
 - podvlačenjem i bojenjem ilustracija koje se odnose na riječi koje su učenici čuli,
 - izvođenjem uputstava koje nastavnik izgovara ili koja čuju sa kasetofona,
- 2) verbalno, npr.:
- ponavljanjem određenih riječi koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona,
 - davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa kasetofona.

ČITANJE I RAZUMIJEVANJE

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih riječi, sintagmi ili rečenica i reagovati:

- 1) neverbalno, npr.:
 - gestikuliranjem, imitiranjem
 - povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija
- 2) verbalno, npr.:
 - kraćim pismenim ili usmenim odgovorima na pitanja,
 - dopunjavanjem izostavljenih riječi ili sintagmi u tekstu,
 - povezivanjem ponuđenih riječi u tekstu...itd.

GOVOR

Učenici će:

- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa kasetofona,
- voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom,
- pjevati,
- recitovati kraće pjesmice, - glumiti..itd.

PISANJE

Učenici najprije prepisuju riječi koje su prije toga usmeno usvojili, a potom postepeno usvajaju i pravilan način njihovog pisanja kroz vježbe poput:

- popunjavanja sintagmi i rečenica (npr: Gdje su nestale riječi?),
- nastavnik ispisuje sintagme/rečenice na tabli, izostavljajući određene riječi koje učenici treba da popune),
- rekonstruisanje riječi od ponuđenih slova, - takmičenje u pisanju brojeva itd.

DEVETI RAZRED

Četvrta godina učenja - Prvi stepen elementarnog znanja

Cilj učenja arapskog jezika je osposobljavanje učenika za usmenu i pismenu komunikaciju na arapskom jeziku o različitim temama iz svakodnevnog života. Proširivanje opće kulture učenika kroz upoznavanje s načinom života i tradicijom zemalja u kojima se govori arapski jezik. Kroz učenje stranog jezika kod učenika se razvija svijest o značaju višejezičnosti, duhu tolerancije, kosmopolitizmu, toleranciji, humanizmu i internacionalizmu.

Zadaci

- razvoj sve četiri jezičke vještine,
- ovladavanje osnovnim leksičkim, fonetskim i gramatičkim minimumom,
- upoznavanje sa kulturom naroda čiji se jezik izučava i razumijevanje i poštivanje drugih kultura,
- razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju,
- razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja,
- razvijanje samostalnosti i kreativnosti,

- razvijanje sposobnosti slušanja i međusobnog uvažavanja,
- osposobljavanje učenika za samostalno korištenje različitih izvora znanja, odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti).

Ciljevi	Očekivani rezultati / ishodi učenja
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenje jezika, a ne o jeziku ▪ Razvijanje pozitivnog stava prema učenju jezika ▪ Razvijanje radoznalosti i kreativnosti ▪ Razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja ▪ Razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika ▪ Razvijanje samostalnosti u govoru ▪ Putem igara, pjesme i plesa učiniti da učenje arapskog jezika bude zabavno ▪ Čitanje i pisanje jednostavnih sintagmi i rečenica 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ljubav i spremnost za učenje arapskog jezika ▪ Razumijevanje jednostavnih sadržaja na arapskom jeziku ▪ Sloboda i samostalnost u govoru ▪ Čitanje riječi vezanih za konkretan pojam (samostalno upotrijebljenih) ▪ Čitanje i pisanje jednostavnih sintagmi i rečenica ▪ Prepisivanje riječi i kratkih sadržaja ▪ Kratki usmeni i pismeni odgovori ▪ Dopunjavanje riječi i rečenica

Neophodno je: ponoviti osnovne fraze i provjeriti da li su usvojeni: sukun; tašdid; tanwin; pisanje određenog člana; pisanje tanwina u akuzativu; nastavci gramatičkog ženskog roda; lične i pokazne zamjenice.

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
<ul style="list-style-type: none"> - Opisati školu - Aktivnosti u nastavi - Kupovina (voće, povrće, brojevi) - Izražavanje vremena (puni sati) -Opisati slobodne aktivnosti (sportske, kulturne i dr.) -Porodica i članovi porodice (zanimanja) -Opisati (grad, kuću, sobu) 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> -predstaviti sebe i druge, -imenovati članove svoje uže porodice, njihova zanimanja i interesovanja, -opisati jednostavnim rečenicama (imenskim i glagolskim) i ograničenim brojem riječi ljude i predmete u kući, -imenovati predmete u školskoj torbi i učionici, -nabrojati ograničen broj voća i povrća i neke osnovne prehrambene artikle, -brojati od 1 do 100, -koristiti redne brojeve do 12 za izražavanje punih sati, -nabrojati dane u sedmici, -iskazivati posjedovanje putem pronominalnih sufiksa i genitivne veze. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lične zamjenice (množina) - Pridjevi - Komparacija pridjeva - Pravi prijedlozi - Genitiv poslije prijedloga - Iskazivanje posjedovanja pomoću pronominalnih sufiksa (jednina 1. lice množine) - Genitivna veza - Izražavanje glagola "imati" - Dvojina - Pravilna množina - Pokazne zamjenice (oblici koji nisu urađeni) - Perfekat - Direktni objekat (akuzativ) - Brojevi do 100 - Redni brojevi do 12 	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici proširuju vokabular u okviru zadanih tema i koriste ga za konstruisanje jednostavnih atributivnih sintagmi, genitivne veze; imenske i glagolske rečenice -Kroz dijalog (igre, pjesmice, ponavljanje, prepoznavanje, crtanje i druge vježbe) uvježbavati osnovni vokabular -Vokabular treba proširivati u skladu sa temama koje se obrađuju -Postepeno uvoditi sinonime za leksiku koju je usvojila većina učenika

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

- 1) neverbalno, npr.:

- gestikulacijom predstaviti ono što su čuli,
 - bojenjem navedenih predmeta/osoba,
 - pokazivanjem na određene ilustracije koje se odnose na riječi koje su učenici čuli odn. povezivanjem slike sa tekstom koji čuju,
 - izvođenjem uputstava koje nastavnik izgovara ili koja čuju sa kasetofona,
- 2) verbalno, npr.:
- ponavljanjem određenih sintagmi i rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona,
 - davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa kasetofona.

ČITANJE I RAZUMIJEVANJE

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih sintagmi ili rečenica i reagovati:

1) neverbalno, npr.:

- gestikuliranjem, imitiranjem
- povezivanjem pisanih sintagmi i odgovarajućih ilustracija,

2) verbalno, npr.:

- kraćim pismenim ili usmenim odgovorima na pitanja,
- dopunjavanjem izostavljenih sintagmi u tekstu,
- povezivanjem ponuđenih riječi u tekstu...itd.

GOVOR

Učenici će:

- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa kasetofona,
- voditi kraće dijaloge u parovima sa drugim učenicima ili sa nastavnikom,-pjevati,
- recitovati kraće pjesmice, -glumiti itd.

PISANJE

Učenici najprije prepisuju riječi koje su prije toga usmeno usvojili, a potom postepeno usvajaju i pravilan način njihovog pisanja kroz vježbe poput:

- popunjavanja sintagmi i rečenica (npr.: Gdje su nestale riječi?
- nastavnik ispisuje sintagme/rečenice na tabli, izostavljajući određene riječi koje učenici treba da popune),
- rekonstruisanje riječi od ponuđenih slova,
- takmičenje u pisanju brojeva itd.,
- samostalno konstruisanje sintagmi, imenskih i glagolskih rečenica na osnovu materijala koji je usvojen.

Didaktičko-metodičke napomene i preporuke za VII, VIII i IX razred (2. Strani jezik)

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovoj trijadi (VII, VIII i IX razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče slobodu i kreativnost ideja te razvija njegove kulturne, estetske i intelektualne vrijednosti i sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou (treća godina učenja) treba istaći poseban značaj motivacije, kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki. Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada
- podsticanje inicijative učenika
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata
- upotreba savremenih tehničkih sredstava
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje
- analiziranje teškoća u procesu učenja

- upoznavanje učenika sa kriterijima učenja itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici svjesno stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti finu ravnotežu.

Po pitanju slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga, a prije njihovih slušanja nastavnik odgovarajućim aktivnostima priprema učenike za uspješno prihvatanje sadržaja.

Mada komunikativan pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika, da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji nastavnih sadržaja, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodčki pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila, kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti kontrolisano (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, diktati) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz bosanskog, srpskog, hrvatskog jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz geografije, historije i umjetnosti, što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike međuljudskih odnosa. Određeni nastavni sadržaji, koji se obrađuju u ovom razredu, povezani su sa biologijom (okolina, životna sredina), fizikom i hemijom. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa korespondentima iz zemlje čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija. Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i, po mogućnosti, zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom rada u parovima, individualnog izlaganja, tumačenja i razumijevanja. Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba, po mogućnosti, da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja je da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, upitnika, diktata (10-15 min.) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo, produbljuje, proširuje ili mijenja pedagoški pristup. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje. Provjeravanje znanja provedeno prema unaprijed utvrđenim kriterijima, sa insistiranjem na pozitivnim stranama učenja, predstavlja pomoć i učeniku i nastavniku. Tokom školske godine rade se dva pismena zadatka, u svakom polugodištu po jedan. Ocjena na pismenom zadatku treba da bude jedan od ključnih faktora za formulisanje konačne ocjene.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže prilika, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

10. TURSKI JEZIK

TURSKI JEZIK – DRUGI STRANI JEZIK

DRUGA TRIJADA

UVOD

Nastavni plan i program za podučavanje nekog jezika je, ustvari, dobro razrađen plan sa precizno definiranim detaljima, sadržajima i objašnjenjima u okviru postavljenih ciljeva. Jezik je osnovno sredstvo komunikacije. Zato se ovaj Nastavni plan i program bazira na upotrebi jezika u svakodnevnom životnom okruženju i zasniva se na pragmatičkom pristupu, koji, također, možemo nazvati i „praktičnim pristupom“.

Preporuka za učenje, podučavanje i analizu nekog jezika treba da ima širok spektar upotrebe i izučavanja jezika. S obzirom da ovaj usvojeni pristup smatra članovima društva one koji koriste neki jezik i ono što nauče, prevashodno kao „društveni akteri“, odnosno oni koji se nalaze u poziciji da u različitim situacijama, u određenom području i posebnim zadacima ovaj pristup koriste (nije ograničen samo na jezik), možemo reći da je ovakav pristup orijentiran na rad u pravom smislu riječi. Radnje koje su ovdje navedene, osim što su dio jezičkih nastavnih sadržaja, one su i dio jedne šire društvene veze. Upravo je riječ ta šira društvena veza koja omogućava upotpunjavanje nekog značenja. Znači govorimo o „zadacima“ kada su jedan ili više pojedinaca u stanju da ostvare neku radnju upotrebljavajući svoje sopstvene vještine. Zbog toga pristup orijentiran na rad, kao jedan društveni faktor zajedno sa spoznajom, emotivnim izvorom i izborima koje koristi i posjeduje neki pojedinac ističe sve njegove sposobnosti. Prema tome, svako korištenje i učenje jezika možemo okarakterisati na sljedeći način: Upotreba jezika, koja podrazumijeva njegovo učenje, obuhvata radnje koje se ostvaruju od strane pojedinca i društvenih aktera kojim se usavršavaju komunikacijske sposobnosti u pravom smislu riječi. Kako bi ispunili svoje zadatke, ljudi će primijeniti strategije koje im se čine najpogodnijim. Da bi sudjelovali u jezičkim aktivnostima i jezičkim procesima, koji podrazumijevaju proizvodnju i dobivanje tekstova sa specifičnim tematskim područjem, primijenit će sposobnosti koje posjeduju, u raznim uvjetima, ograničenjima i kontekstima. Kao rezultat ovih aktivnosti učesnik će naići na promjene koje idu ka poboljšanju ili pogoršanju njegovih kompetencija. (Zajednički referentni okvir za jezike, 6–7, maj, 2006)

ŠESTI RAZRED

Prva godina učenja - Prvi stepen početnog znanja

Cilj nastave turskog jezika u šestom razredu osnovne škole, kao drugog stranog jezika, je razvijanje svijesti o postojanju drugih jezika i mogućnosti komuniciranja na nekom drugom jeziku koji nije naš maternji. Učenje stranog jezika učeniku treba da olakša razumijevanje drugih i različitih kultura i tradicija i jača motivaciju za učenje stranih jezika. Učenik treba da se osposobi da na turskom jeziku komunicira na osnovnom nivou o temama iz svog neposrednog okruženja. Učenje stranog jezika treba da podstakne njegovu maštu, radoznalost i kreativnost.

U nastavi turskog jezika u šestom razredu osnovne škole treba težiti dostizanju nivoa **A 1.2** Evropskog okvira za strane jezike u slušanju i razumijevanju i čitanju i razumijevanju, odnosno **A1.1** u govoru i pisanju.

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	Učenik će: <ul style="list-style-type: none">▪ prepoznavati glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči▪ razumjeti ograničen broj riječi i izraza, kratke dijaloge o poznatim temama, pjesmice

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ razumjeti i reagovati na odgovarajući način na kratke usmene poruke
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prepoznavati slova i napisane riječi, te kratke rečenice ▪ prepoznavati poznate riječi i kratke rečenice i znati ih povezati sa ilustracijama ▪ čitati kraće tekstove
Govor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovati ritam i intonaciju rečenice ▪ davati osnovne informacije o sebi i svom okruženju ▪ opisivati u nekoliko rečenica poznatu situaciju služeći se pritom ograničenim brojem osnovnih riječi i zapamćenih rečeničnih shema ▪ razmjenjivati sa sagovornicima nekoliko osnovnih iskaza u vezi sa konkretnom situacijom
Pisanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prepisivati, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kraće rečenice
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none"> ▪ učenik će na ovom nivou učenja jezika svjesno stjecati znanje o jeziku, prepoznavati i pravilno upotrebljavati osnovne jezičke elemente

TEMATSKI NASTAVNI SADRŽAJI

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
-A – BE – CE Kelimeler -Tanışalım mı? -Canım ailem -Manavda -Arkadaşım Mirela -Yaşasın -Okulumuz -Dünyamız -Canım Annem	Učenici će znati: - Alfabet kroz turcuizme, - predstaviti sebe ili druge, pozdraviti se, odgovoriti na pozdrave, - pričati o sebi i svojoj porodici, predstaviti svoju porodicu, - nabrojati te pokazati dijelove tijela, - predstaviti razna zanimanja, - brojati predmete, - locirati ljude i Predmete, - izraziti - dopadanje -ideju posjedovanja (, benim evim..).	Učenici će učiti o tome i koristiti: -ZAMIJENICE: Bu ne? Bu Kim? İşaret ve kişi zamirleri, temel sıfatlar -SUFIKS ZA MNOŽINU: Sayılar ve Çokluk Eki -PRISVOJNOST: İyelik eki, ünlü düşmesi ve ünsüz yumuşaması Meslekler öğretilcek ve mesleklerin üzerinden sıfatlar tekrar edilecek -PIDJEVI: Ucuz / Pahalı Ne kadar? Kaç Lira? gibi kalıplar -Brojevi: Sıra sayı sıfatları -Predikativi: Var / yok -Padeži: Bulunma hâl eki Hâl Ekleri -Glagolska vremena : Şimdiki zaman	Učenici će učiti samo osnovni vokabular koji se odnosi na date teme, npr.: - Abeceda: <i>KroçTurcuizme te Za početni oblik po pet riječi za svako slovo</i> - Pozdravljanje te upoznavanje <i>İyi günler, Merhaba,, görüşmek üzere, itd.</i> - Predstavljanje: <i>Benim adım ...Adım...Bu ..., itd. Bu nedir? Bu kim?Kaç yaşındasın?</i> - Çlanovi uže porodice: <i>anne, baba, kardeş, kız ,kardeş.büyükanne, dede</i> <i>Moje tijelo, znati pokazati te obogatit vokabular.</i> - Kupovina: <i>meyve</i> <i>Sebze, mevsimler – Manavda satılan ürünlerin hangi mevsim meyvesi olduğundan hareketle aylar/ mevsimler öğretecek.</i> - Dragı prijelju.... Ülkeler, milliyet, dil. - Naşa škola: -defter, masa, kalem, kitap... - Naş svijet: <i>İklim, coğrafî güzellikleri, hayvanalar, hava durumu,...</i> - Draga mama: Anneler günü, anne ve ben...

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE:

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

1) *neverbalno, npr.:* imitiranjem nastavnika ili neke popularne ličnosti (npr. iz crtića), gestikuliranjem, glumljenjem, izvršavanjem uputstava, pokazivanjem određenih ilustracija koje se odnose na riječi koje im se usmeno upućuju, crtanjem, bojenjem navedenih predmeta/osoba navedenim bojama, podvlačenjem ili bojenjem riječi koje im se usmeno upućuju, lijepljenjem slika, redanjem slika itd.

2) *verbalno, npr.:* ponavljanjem riječi koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona, davanjem kratkih odgovora na pitanja nastavnika ili pitanja koja su čuli sa kasetofona, popunjavanjem praznina riječima odabranim sa zidnih karata na kojima se te riječi nalaze itd.

b) ČITANJE I REAGOVANJE:

Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih riječi ili uputa i reagovati:

1) *neverbalno, npr.:* gestikuliranjem, glumljenjem (npr. *tužan, sretan*), pokazivanjem, biranjem ili povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija, crtanjem, pravljenjem/oblikovanjem stvari, bojenjem ili podvlačenjem samo određenih riječi (npr. onih koje označavaju neku aktivnost, raspoloženje, brojeve itd.), raspoređivanjem ilustracija po određenom redu prema pisanim uputstvima itd.

2) *verbalno, npr.:* davanjem kratkih pismenih ili usmenih odgovora na pitanja, zamjenjivanjem ilustracija u tekstu ponuđenim riječima, povezivanjem riječi u stupcu A sa odgovarajućim ilustracijama u stupcu B, zamjenjivanjem inicijala punim riječima ili popunjavanjem praznina odgovarajućim riječima itd.

PRODUKCIJA

a) GOVOR:

Učenici će:

- ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa kasetofona,
- učestvovati u razgovoru (pitanja/odgovori) sa drugim učenicom/učenicima ili nastavnikom,
- igrati uloge, recitovati, pjevati i igrati jezične igre,
- davati uputstva i naredbe

b) PISANJE:

Učenici će:

prepisivati izolovane riječi, učiti pisati pomoću igara na CD-u, pomoću društvene igre u kojoj se sastavljaju riječi od slova, društvene igre u kojoj se slažu pločice sa slovima jedna na drugu, zamjenjivati inicijale punim riječima, ubacivati, podvlačiti, redati riječi po određenom redoslijedu, od ponuđenih riječi sastavljati kraće rečenice, pisati kratki, jednostavan tekst prema tekstu modelu, samostalno napisati kratki tekst (čestitku, razglednicu SMS poruku).

Didaktičko – metodičke napomene

Šesti razred je početak nove etape u učenju prvog stranog jezika ali i vrijeme započinjanja učenja drugog stranog jezika. S obzirom da učenici imaju iskustvo u učenju prvog stranog jezika, njega svakako treba iskoristiti i u usvajanju novog – drugog stranog jezika.

U savladavanju novog stranog jezika obradit će se veliki broj istih onih tema koje su predviđene u prvim godinama učenja prvog stranog jezika, no pristup istim je različit zbog različitih uzrasta u kojima se počinje sa učenjem prvog odnosno drugog stranog jezika. Na ovom uzrastu učenici dobivaju svjestan uvid u zakonitosti jezika koji uče. Uz razvijanje sve četiri jezičke vještine, mnogo vremena će se morati utrošiti na usvajanje leksike, pravopisa, te gramatike predviđene za ovaj razred. Na svim nivoima učenja stranog jezika neophodna je vizualizacija, u početnoj fazi učenja pogotovo. Dobro osmišljenom vizualizacijom olakšava se proces razumijevanja i zapamćivanja i doprinosi redukciji upotrebe maternjeg jezika na času stranog jezika. Kontinuirano uvježbavanje i sistematiziranje usvojenih znanja također će olakšati njihovo usvajanje. Zbog toga veliki broj časova trebaposvetiti upravo uvježbavanju gradiva.

Učenici su na početku učenja novog stranog jezika po pravilu zainteresovani za isti. Nastavnik mora znati iskoristiti tu dobru motivaciju i u njima probuditi želju za daljim učenjem novog jezika. Tome će sigurno doprinijeti i jezičke igre te učenje pjesmica koje će učenici rado zapjevati kako na početku časa tako i pred kraj časa.

Interdisciplinarni sadržaji

Učenici će također učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, npr:

- kroz crtanje, slikanje, ples, oblikovanje itd (Likovna kultura, *ples*)
- kroz sportove i igre (Tjelesni i zdravstveni odgoj)
- slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (Muzička kultura)
- matematika, priroda i društvo, geografija

Interkulturalne vještine

Učenici će se:

- upoznavati sa kulturom svoje zemlje i učiti da je bolje poštuju i cijene,
- upoznavati se sa nekim osnovnim razlikama između njihove kulture i kulture naroda sa turskog govornog područja (npr. razlike u upotrebinikih pozdrava u turskom jeziku i u maternjem jeziku učenika, npr. *dobro jutro i dobar dan / Günaydin, iyi günler*),
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je prirodan za kulturu zemlje čiji jezik uče. Ovo može podrazumijevati npr. uzvike (lijepo!) *güzel! dikkat et!* (pazi!) *bak!* (gle!) *yaş!* (živio!) *hej!* (hey!) itd.

Učenje kako učiti

Učenici će da:

- razvijaju pozitivan stav prema učenju jezika,
- budu odgovorni i aktivni u situacijama kada se uči jezik,
- koriste ključne metode iz prakse pri radu u parovima ili malim grupama,
- ocjenjuju svoje aktivnosti i aktivnosti svojih drugova iz razreda, kao i nivo svog i njihovog znanja u odnosu na postavljene ciljeve

Praćenje i vrijednovanje

U šestom razredu osnovne škole ocjene se iskazuju bročano, a ocjena treba da bude odraz cjelokupnog učenikovog odnosa prema školskimobavezama, njegovog aktivnog učešća u nastavnom procesu i pokazanih rezultata. Ocjenjuju se usmeni i pismeni odgovori. Pored dvije školske pismene zadaće preporučuju se i kraće provjere znanja (petominutni i desetominutni testovi).

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže takva potreba, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Druga godina učenja – funkcionalno osnovno znanje

Cilj nastave turskog jezika u sedmom razredu osnovne škole, kao drugog stranog jezika, je razvijanje komunikacijskih sposobnosti, omogućiti učenicima uživanje u učenju te ih motivirati na učenje. Izučavanje još jednog stranog jezika treba da pomogne učenicima da pozitivno odgovore na izazove svijeta koji se brzo mijenja. Učenje jezika pruža šanse učenicima da otvorenije prihvataju različitosti, da imaju više poštovanja prema drugima. Nastava i učenje treba da pomogne učenicima da steknu neophodna znanja koja će doprinijeti njihovom ukupnom intelektualnom razvoju. U nastavi turskog jezika kao drugog stranog jezika, u sedmom razredu osnovne škole, treba težiti dostizanju nivoa **A 1.3** Evropskog okvira za strane jezike (funkcionalno početno znanje).

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici razumiju, uz znatan napor, jednostavan formalan i neformalan razgovor; često zahtijevaju da im se nešto ponovi. ▪ Razumiju glavnu poentu u kratkim jednostavnim porukama koje sadrže neke nepoznate informacije. ▪ Razumiju kraće tekstove sastavljene od poznatih informacija.
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ U stanju je da razumije kratke, jednostavne tekstove (pisma, kratke vijesti, jednostavna uputstva). ▪ Može razumjeti glavne ideje i neke detalje u tekstu koji se sastoji od nekoliko pasusa. ▪ Sporije čita i teže razumije čak i relativno kratke odlomke teksta.
Govor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici učestvuju u razgovoru s nastavnikom i drugim učenicima. ▪ Jednostavnim rečenicama izražavaju svakodnevne aktivnosti ali prave mnogo primjetnih pauza i grešaka. ▪ U stanju su da postavljaju jednostavna pitanja i daju odgovor na njih. ▪ Vladaju najosnovnijim gramatičkim strukturama u proširenijem usmenom izlaganju, ali još uvijek prave mnogo osnovnih grešaka.
Pisanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici znaju da napišu kratke, jednostavne poruke (lična pisma, bilješke) u vezi s svakodnevnim potrebama. ▪ Uz nastavnikovu pomoć pišu kratke tekstove koristeći osnovne riječi i osnovna glagolska vremena. ▪ Izrađuju jednostavne projekte.
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Na ovom nivou učenja učenici prepoznaju, upotrebljavaju i stječu znanja o jeziku.

TEMATSKI NASTAVNI SADRŽAJI

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
- TATİL - ÇOCUK BAYRAMI - DAMAK TADI - ESKİ ZAMANLAR - OYUN - HAYDİ ALIŞVERİŞE - GELECEK - GİZEMLİ DÜNYAMIZ	Učenici će znati: - predstaviti sebe i članove svoje porodice, opisati mjesto gdje su proveli raspust - vršiti upoznavanje; - obraćati se ljudima; - opisivati : - ljude i predmete; - neka raspoloženja i stanja; - trenutnu aktivnost; - postavljati i odgovarati na pitanja koja se odnose na obradene teme; - locirati ljude i predmete; - tražiti i nuditi pomoć; - tražiti i davati informacije; - izraziti :	Učenici će učiti o tome, ponavljati i koristiti: padeži: Belirtisiz İsim Tamlaması Belirtili İsim Tamlaması Saat Kaç, Kaçta? Ne Zaman? Pospozicije: -DEn sonra -DEn önce -E kadar - sufiksi: -li, -siz, -lik yapım ekleri Glagolski načini: • Emir Kipi • İstek kipi Pridjevi: Üstünlük ve karşılaştırma “-den daha” ve “en” (Alt konulara uygun şekilde dağıtılması gerek.) Glagolska vremena;	Učenici će učiti samo osnovni vokabular koji se odnosi na date teme, npr.: - Raspust -mjesto i vrijeme provedeno na raspustu . - Dječiji praznik 23 NİSAN SAAT KAÇ? Saat kaçta kalkıyorsun? Saat kaçta okula gidiyorsun? - Ukus Ne yemek istiyorsun? Malzemeler Bayram Alışverişi... Eski zamanlar Neydi, kimdi, nasıldı. Dün, bugün Sevgili g - İgre Körebe, saklambaç, seksik, köşe kapmaca, yakan top, mendil kapmaca, ip atlama...

	<ul style="list-style-type: none"> - slaganje i neslaganje; - dopadanje i nedopadanje; - izvinjenje; - čestitanje; - govoriti na jednostavan način o: <ul style="list-style-type: none"> -porodici -slobodnom vremenu -svom okruženju -slobodnim aktivnostima 	<p>Belirli geçmiş zaman Gelecek zaman</p> <p>Veznici: Bağlaçlar ile ve (y)le ki ve –DEki ekleri Bağlaçlar (Çünkü, Bu Nedenle, Bu Sebep, Bu Yüzden) İlgeçler (gibi, kadar...)</p>	<p>- Hajdemo u kupovinu: Gömlek, pantolon, çorap, etek... Bugün Bayram, Bosna Hersek'in başkenti, Şehir ve köy hayatı, osnovni vokabular: -</p> <p>Budućnost: Toprak , Ahmet Usta ne zapacak, Geleceğin Meslekleri, moja budućnost.</p> <p>-Naš tajanstveni svijet Zološki vrt Bosanske piramide, egipatske piramide – bogaćenje voklabulara.</p>
--	--	--	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE:

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

1) neverbalno, npr.:

- pokazivanjem / doticanjem predmeta koji se spominje;
- izvršavanjem uputa i naredjenja,
- zaokruživanjem tačnog odgovora;
- povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom itd.

2) verbalno, npr.:

- davanjem kratkih odgovora na postavljena pitanja;
- popunjavanjem rečenica sa ključnim riječima.

b) ČITANJE I REAGOVANJE:

Učenici će čitati kratke tekstove, u sebi ili naglas i reagovati: neverbalno, npr.

- traženjem određenih informacija,
- povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija,
- označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji,
- podvlačenjem određenih informacija, itd.

2) verbalno, npr.:

- odgovaranjem na postavljena pitanja, biranjem tačnog odgovora, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem praznina zadatim riječima, sklapanjem ispreuranog teksta u smislonu cjelinu itd.

PRODUKCIJA

a) GOVOR

Učenici će:

- učestvovati u kratkom razgovoru s drugima
- davati upute i informacije
- prepričavati kratke priče, pjevati, recitovati

b) PISANJE:

Učenici će:

- praviti rečenice od datih elemenata
- pisati kreće diktate
- popunjavati tabele i jednostavne križaljke
- prepričavati kraće tekstove
- pisati kratke tekstove na poznatu temu (kutlama, mektub)

Didaktičko – metodičke napomene

S obzirom da učenici sedmog razreda poznaju gramatičke kategorije u maternjem jeziku, tu činjenicu treba iskoristiti i u nastavi drugog stranog jezika.

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (VII razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče kreativnost te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki.

Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada;
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio) kao i dostignuća drugih itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici stižu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti ravnotežu.

U razvijanju vještine slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga. Prije slušanja nastavnik će odgovarajućim aktivnostima pripremiti učenike za uspješno razumijevanje sadržaja.

Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji sa ostalim nastavnim predmetima, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodički pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti vođeno (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, jednostavan opis) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz maternjeg jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz maternjeg jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u

stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz geografije, historije, umjetnosti, matematike, biologije itd., što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike među kulturama. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa vršnjacima iz zemalja čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija.

Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i po mogućnosti zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova, odnosno interdisciplinarnih projekata.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom individualnog i rada u parovima i grupama. Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba po mogućnosti da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja je da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, diktata (10-15 min.) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo i prilagođava metod rada. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje.

Provjeravanje znanja se provodi prema unaprijed utvrđenim kriterijima.

Tokom školske godine rade se dvije školske pismene zadaće, u svakom polugodištu po jedna.

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže takva potreba, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

OSMI RAZRED

Treća godina učenja – funkcionalno znanje

Cilj nastave turskog jezika kao drugog stranog jezika u osmom razredu osnovne škole je omogućiti razvoj jezične kompetencije učenika, što predstavlja središnji, nezamjenjiv vid učenja jezika, a naročito je potrebno razviti komunikacijske sposobnosti. Učenike treba bolje upoznati sa elementima civilizacije i kulture zemlje čiji jezik uče, kao i sa njihovom vlastitom kulturom te, kad god je to moguće, i u okviru njihovih sposobnosti, vršiti poređenja između kulture zemlje čiji jezik uče i kulture njihove zemlje.

Na taj način bi bilo, između ostalog, moguće kod učenika razviti pozitivnu radoznalost, samostalnost i kreativnost. Također, učenjem turskog jezika u ovom uzrastu trebalo bi usaditi učenicima ljubav prema prirodi i svijest o potrebi ekološke zaštite. Izučavanje još jednog stranog jezika treba da pospeši kontinuitet i povezanost učenja kao cjeloživotnog procesa. U nastavi turskog jezika kao drugog stranog jezika, u osmom razredu osnovne škole, treba težiti potpunom dostizanju nivoa **A 1.3** i djelimično **A 2.1** Evropskog okvira za strane jezike.

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici razumiju, uz znatan napor, jednostavan formalan i neformalan razgovor o temama koje su za njih od neposredne važnosti ▪ Mogu da razumiju glavnu poentu u kratkim jednostavnim porukama (uputstva, objave) i mogu da prate promjenu teme na TV vijestima ▪ Mogu da razumiju iskaz ukoliko je jasno artikulisan standardnim jezikom i brzinom sporijom od normalne. Često zahtijevaju da im se nešto ponovi

Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ U stanju su da razumiju kratke, jednostavne tekstove koji sadrže najfrekventniji vokabular ▪ Mogu da razumiju glavne ideje i neke detalje u kraćem tekstu ▪ Mogu locirati i komparirati jednu ili više određenih informacija u nešto širem tekstu. Ponekad su u stanju da pogode iz konteksta značenje nepoznatih jezičkih jedinica ▪ Sporije čita i teže razumije duže odlomke teksta
Govor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici mogu dati kratak, jednostavan opis u okviru poznate teme ▪ Mogu razmjenjivati kratke informacije društvenog tipa (npr. pri kupovini ili obavljanju nekih usluga). ▪ Mogu nakratko povesti razgovor, ali su rijetko u situaciji da ga nastave jer ne razumiju dovoljno ▪ Izgovaraju bez poteškoća neke poznate nizove, ali prave dosta primjetnih pauza ▪ Izgovor im je općenito dovoljno jasan ▪ Vladaju osnovnim gramatičkim strukturama u proširenijem usmenom izlaganju, ali još uvijek prave mnogo osnovnih grešaka
Pisanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici su u stanju da pismeno opišu nekolicinu svakodnevnih situacija ▪ Znaju napisati jednostavne, linearne opise i sastave na poznate teme (stvarne i izmišljene ličnosti, događaji, vlastiti planovi, planovi članova porodice) ▪ Učenici pišu kratke tekstove, koristeći osnovne riječi i osnovna glagolska vremena ▪ Izrađuju projekte
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Na ovom nivou učenja učenici prepoznaju, upotrebljavaju i stječu nova znanja o jeziku

TEMATSKI NASTAVNI SADRŽAJI

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
Moja porodica i ja Kuća (stanovanje i bliža okolina) U kupovini Škola Turska/BiH Slobodno vrijeme Zdravlje i ishrana Priroda	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - predstaviti sebe i članove svoje porodice - opisati sebe i članove porodice, svoju okolinu, trenutnu aktivnost - obraćati se ljudima - postavljati i odgovarati na pitanja koja se odnose na obrađene teme - tražiti i davati informacije (postavljati pitanja i odgovarati na pitanja, davati i potvrđivati informacije) - izraziti: <ul style="list-style-type: none"> - slaganje i neslaganje - zahvalnost - interesovanje - bol 	<p>Učenici će učiti o tome, ponavljati i koristiti:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Rečenicu Red riječi u potvrdnoj, odričnoj i upitnoj rečenici -Fonetiku Intonacija rečenice i vezivanje riječi u izgovorne cjeline -Imenice opće, konkretne, gradivne, zbirne -Član <ul style="list-style-type: none"> - ponavljanje određenog i neodređenog člana - partitivni član -Zamjenice <ul style="list-style-type: none"> - lične - pokazne, - upitne, - neodredene 	<p>Učenici će ponavljati i proširivati vokabular koji se odnosi na date teme, npr.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Porodica -događaji unutar porodice (ailece kutlamaları: yıl bası kutlamaları, kurban ve ramazan bayramları, kutlamalar, hediyeler - Kuća proširivanje vokabulara: - tasınmalar: ev, daire, studyo, yazılıklar; Mobilya - U kupovini proširivanje vokabulara: - alıs verıs; almak, odemek, para (Fiyat ne kadar?, Ne kadar...?Kac lira?) Odeme:(kagıt para ile, bozuk para ile Kredi kart ile, nakit ile, taksit ile), -Škola

	<p>- govoriti o:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sebi i porodici - slobodnom vremenu - Turskoj/BiH - zdravlju - prirodi, <p>koristeći sadašnje i prošlo vrijeme, kao i blisku budućnost.</p> <p>Sve ove funkcije će biti u okviru učenikove jezične sposobnosti.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kategorija padeza - Znacenje i funkcija padeza -Priloge za: mjesto, vrijeme, kolicinu, nacin -Brojeve glavne do 1000 <p>-Pridjeve</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisne - prisvojne - pokazne - komparacija pridjeva <p>-Glagole (potvrđni i odrični oblik)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Present (ponavljanje) - Present gl. na – r - Present i (yor) - Imperativ (ponavljanje) - Futur (ponavljanje) - Perfekt na – di - Perfekt na - mis 	<p>proširivanje vokabulara:</p> <ul style="list-style-type: none"> - egitim sistemi (osnovne odlike), okul faaliyetleri, okula gitmek.../okuldan cıkmak ...; ders almak...,meslek..., okumak, sınav kazanmak, <p>- Turska / BiH</p> <p>osnovni vokabular:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ulke, vatan, memleket,baskent ilceler, peysaj, klim, insan aliskanları, geleneksel, tarih, kultur baglantıları... <p>- Slobodno vrijeme</p> <p>prošireniji vokabular npr.:</p> <ul style="list-style-type: none"> -bos zamanlarda faaliyetler, en ilgi çeken hobiler, (sinema, tiyatro, muzik, dans) sporlar: (futbol,basketbol, kayak yapmak, yuzmek), evde hobiler (televizyon, radyo), Muzeyi ziyaret etmek, kitap okumak, Yolculuk yapmak v.s. <p>- Zdravlje i ishrana</p> <ul style="list-style-type: none"> - sağlıklı olmak/hasta olmak; doktora gitmek, ilacları kullanmak, acımak ... -beslenme ve yemekler, lokantada Yemekler, içmek, acımak.. Masa: tabak, bardak, çatal, bıçak, kaşık, Yemek lezzetleri... <p>- Priroda</p> <ul style="list-style-type: none"> -<i>peyzajlar</i>:göl, nehir, deniz, dağ - vahşi ve evcil hayvanlar.
--	---	--	---

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE

Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:

1) **neverbalno, npr.:** obilježavanjem određenih riječi i fraza, zaokruživanjem tačnog odgovora, popunjavanjem praznina novim usvojenim riječima i izrazima itd.

2) **verbalno, npr.:** davanjem kratkih odgovora na pitanja koje je postavio nastavnik ili osoba sa zvučnog snimka, prepričavanjem kraćih tekstova, biranjem tačnog odgovora, postavljanjem pitanja nastavniku ili drugim učenicima

b) ČITANJE I REAGOVANJE

Učenici će čitati kratke tekstove, u sebi ili naglas, i reagovati:

1) **neverbalno, npr.:** traženjem određenih informacija, rješavanjem zadataka višestrukog izbora i tačnih i netačnih tvrdnji, dopunjavanjem i dovršavanjem rečenica

2) **verbalno, npr.:** odgovaranjem na postavljena pitanja, prepričavanjem dijelova teksta, recitovanjem recitacija

PRODUKCIJA

a) GOVOR

Učenici će u skladu sa dostignutim jezičkim kompetencijama:

- učestvovati u razgovoru s drugima
- govoriti na zadanu temu
- davati upute i informacije
- tražiti obavijesti
- uz nastavnikovu pomoć izvoditi dramatizirani tekst

b) PISANJE

Učenici će:

- pisati kraće diktate
- popunjavati tabele i jednostavne križaljke
- preporučavati tekstove
- pisati kratke tekstove na poznatu temu
- slati SMS ili e-mail

Didaktičko – metodičke napomene

S obzirom da učenici poznaju gramatičke kategorije u maternjem jeziku, tu činjenicu treba iskoristiti i u nastavi drugog stranog jezika.

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (VIII razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče kreativnost te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki.

Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada;
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio) kao i dostignuća drugih itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti ravnotežu.

U razvijanju vještine slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga. Prije slušanja nastavnik će odgovarajućim aktivnostima pripremiti učenike za uspješno razumijevanje sadržaja.

Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja

učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji sa ostalim nastavnim predmetima, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodički pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti vođeno (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, jednostavan opis) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz maternjeg jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz maternjeg jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz geografije, historije, umjetnosti, matematike, biologije itd., što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike među kulturama. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa vršnjacima iz zemalja čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija.

Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i po mogućnosti zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova, odnosno interdisciplinarnih projekata.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom individualnog i rada u parovima i grupama. Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba po mogućnosti da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja je da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, diktata (10-15 min.) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo i prilagođava metod rada. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje.

Provjeravanje znanja se provodi prema unaprijed utvrđenim kriterijima.

Tokom školske godine rade se dvije školske pismene zadaće, u svakom polugodištu po jedna.

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže takva potreba, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

DEVETI RAZRED

Četvrta godina učenja – razvijanje osnovnog znanja

U nastavi turskog jezika u devetom razredu osnovne škole treba težiti potpunom dostizanju nivoa **A2.1** Evropskog okvira za strane jezike.

Jezičke vještine	Očekivani rezultati / ishodi učenja
Slušanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici razumiju dovoljno kako bi zadovoljili osnovne, konkretne potrebe. Mogu s izvjesnim naporom razumjeti samo suštinu direktnog, stvarnog, usmenog diskursa u kontekstu osrednje težine. ▪ Mogu uglavnom razaznati temu rasprave kojoj prisustvuju. Mogu razumjeti niz običnih riječi i veoma ograničen broj idioma u logički povezanom govornom iskazu, u kojem se raspravlja o poznatim temama ili općepoznatim stvarima. ▪ Mogu razumjeti iskaz ukoliko se govori sporije i koristi standardan, jasan jezik. Mogu često zahtijevati da im se nešto ponovi
Čitanje i razumijevanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogu razumjeti glavne misli i neke detalje u osrednje teškim tekstovima koji se sastoje od dva-tri pasusa (reklame, jelovnici, raspored) i u tekstovima baziranim na činjenicama (uputstva, kratke vijesti). ▪ Mogu povremeno pogoditi značenje nepoznatih riječi prema njihovom obliku i kontekstu. ▪ Često moraju ponovo pročitati tekst i koristiti rječnik
Govor	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mogu razmjenjivati rutinske informacije i voditi kratke razgovore o, za njih, važnim temama. Mogu tražiti pomoć. ▪ Govore relativno tečno, ali su još uvijek veoma primjetni različiti tipovi zastajkivanja. ▪ Izgovor je razumljiv, uprkos primjetnom stranom akcentu i greškama fonološke prirode. ▪ Relativno dobro vladaju svakodnevnim vokabularom. ▪ U proširenoj usmenoj produkciji još uvijek prave mnogo osnovnih grešaka (npr. glagolska vremena).
Pisanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici su u stanju da pismeno opišu najuobičajenije svakodnevne situacije. ▪ Znaju u veoma kratkim crtama opisati neki običan događaj, ranije aktivnosti i lična iskustva (kratka pisma, bilješke, molbe, telefonske poruke). ▪ Znaju napisati najčešće riječi i konstrukcije, ali i dalje prave mnogo grešaka kod pisanja i daju nespretne formulacije.
Znanje o jeziku	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Na ovom nivou učenja učenici prepoznaju, ponavljaju, uče i upotrebljavaju stečena znanja o jeziku.

TEMATSKI NASTAVNI SADRŽAJI

Teme	Funkcije i sposobnosti	Gramatika	Vokabular
-Druženje i prijateljstva -Škola -Čovjek/dijelovi ljudskog tijela -Zdravlje i sport	Učenici će znati: -predstaviti svoje prijatelje, - opisati: - osnovne karakterne osobine čovjeka, - tijelo čovjeka, - sportske aktivnosti. - predstaviti (usmeno i	Učenici će ponavljati i utvrđivati stečena znanja, učiti i primjenjivati novo gradivo. Fonetika: - intonacija rečenice, - vezivanje riječi, - specifični fonemi - vokali, nazali.	Učenici će ponavljati i proširivati vokabular u vezi sa sljedećim temama: - Druženje i prijateljstva - en iyi arkadaş, guvenmek, beraber Cıkmak, eglenmek, eglence organize

<p>-Mediji</p> <p>-Nove tehnologije</p>	<p>pismeno) svoju školu, aktivnosti u školi, sport</p> <p>kojim se bave, nove tehnologije koje ih interesuju,</p> <p>- pričati, postavljati i odgovarati na pitanja u vezi sa zdravljem, sportskim aktivnostima, medijima, novim tehnologijama</p> <p>-davati, tražiti i slijediti usmena i pismena uputstva u vezi sa funkcijom i načinom upotrebe telefona, mobitela, kompjutera,</p> <p>- govoriti o svom ličnom stavu u vezi sa datim temama,</p> <p>- davati savjete, naredbe, pozivati i odgovarati na pozive,</p> <p>- opisati situaciju u prošlosti,</p> <p>- opisati situaciju u budućnosti,</p> <p>- upoređivati ljude i predmete,</p> <p>- pisati kratke članke i intervju za školske novine, molbe, telefonske poruke.</p> <p>Napomena: sve ove funkcije i vještine će biti svedene na učenikove jezičke kompetencije.</p>	<p>Imenice:</p> <p>- rod: prirodni i gramatički,</p> <p>- množina: pravilna i nepravilna,</p> <p>- slaganje pridjeva sa imenicom.</p> <p>Član:</p> <p>- ponavljanje određenog i neodređenog člana,</p> <p>- partitivni član.</p> <p>Zamjenice:</p> <p>-lične zamjenice u funkciji subjekta i direktnog i indirektnog objekta i njihovo mjesto u potvrđnoj, odričnoj i upitnoj rečenici,</p> <p>- pokazne zamjenice,</p> <p>- proste upitne zamjenice:</p> <p>- neodređene zamjenice</p> <p>- posvojno povratna zamjenica</p> <p>Pridjevi:</p> <p>-prisvojni,</p> <p>-pokazni,</p> <p>-upitni,</p> <p>-opisni (pravilna i nepravilna komparacija).</p> <p>Glagoli:</p> <p>Potvrđni, odrični i upitni oblik:</p> <p>-prezent – ponavljanje pravilnih glagola i učenje osobenosti glagola sa infinitivom,</p> <p>-fudur</p> <p>-perfekt glagola na – di,</p> <p>-perfekt glagola na - mis</p> <p>-perfekt pomoćnih glagola i nekih nepravilnih glagola</p> <p>Slozena glagolska vremena;</p> <p>- imperfekt na- (i) yordu</p> <p>- imperfekt na - misti</p> <p>- imperfekt na –rdi</p> <p>- imperfekt na (y) acakti</p> <p>Prilozi:</p> <p>- tvorba priloga</p> <p>- ponavljanje priloga:</p> <p>- za <i>mjesto</i></p> <p>- za <i>vrijeme</i></p> <p>- za <i>količinu</i></p>	<p>Etmek, Karakter tarifi; iyi, mutlu, utangac, Sempatik...</p> <p>- Škola-proširivanje vokabulara</p> <p>- okul gazetesi</p> <p>- okul faaliyetlerin bildirme</p> <p>- okul hayatından haberler</p> <p>- 'Turkiye' deki ve bizdeki eğitim sistemi</p> <p>- okul tanıtımı (okul, öğretmenler ve Arkadaslar)</p> <p>- Çovjek/dijelovi ljudskog tijela</p> <p>- vucud parcaları (ayak, kol, parmak)</p> <p>- acımak, zorluk cekmek, elleri Yıkamak, yurumek, durdurmak, vucud hijiyeni; tus almak, banyo yapmak, disleri fırçalamak. sampuan, sabun, havlu,</p> <p>Zdravlje i sport</p> <p>- Vucud ve sağlık bakımı,</p> <p>- kondisyon tutmak, Spor ile ugrasmak,</p> <p>- Toplu spor, spor oynamak ...</p> <p>- Bireysel spor, yuzmek, Kayak yapmak, bisiklet kullanmak,</p> <p>- spor ruhu: Kazanmayı bilmek/kaybetmek</p> <p>- Bir ekipe destek vermek.</p> <p>Mediji</p> <p>- Gazete, dergi, gunluk gazetesi</p> <p>- radio, televizyon: canlı programlar, haberler, filmler, raportajlar...</p> <p>- programlar, reklamlar</p> <p>- oyuncular,</p> <p>- spikerler v.s.</p> <p>-Nove tehnologije</p> <p>- cep telefonu, bilgisayar: nasıl çalışıyor?</p> <p>- acmak/kapatmak, dugmeye basmak, mesaj göndermek/mesaj almak, mesaj, bilgisayarı kullanmak</p>
---	---	---	--

		Prijedlozi (ponavljanje): Brojevi: - glavni do 1000 ponavljanje - redni do 10. Rečenica: - red riječi u potvrdnoj, rec	
--	--	--	--

Moguće aktivnosti nastavnika za izvođenje nastave

RECEPCIJA

a) SLUŠANJE I REAGOVANJE

Učenici će slušati tekst koji je izgovorio nastavnik ili izvorni govornik i reagovati:

1) neverbalno, npr.:

- izvršavanjem uputa i naređenja,
- popunjavanjem tabela ili vježbi sa prazninama,
- podvlačenjem ili zaokruživanjem tačnog odgovora, bilježenjem ključnih riječi ili traženih informacija

2) verbalno, npr.:

- davanjem odgovora na pitanja, postavljanjem pitanja u vezi sa tekstom, potvrđivanjem ili negiranjem tvrdnji.

b) ČITANJE I REAGOVANJE

Učenici će znati čitati kratke tekstove u sebi ili naglas, i reagovati:

1) neverbalno, npr:

- rješavanjem zadataka višestrukog izbora i tačnih i netačnih tvrdnji,
- podvlačenjem traženih informacija, ispravljanjem pogrešaka, dopunjavanjem rečenica itd.,

2) verbalno, npr:

- odgovaranjem i postavljanjem pitanja,
- dovršavanjem rečenica,
- prepričavanjem teksta itd.

PRODUKCIJA

a) GOVOR

Učenici će u skladu sa dostignutim jezičkim kompetencijama:

- voditi kratke razgovore, koristeći jednostavne konstrukcije,
- govoriti na zadanu temu,
- prepričavati događaj,
- predstavljati predmet ili osobu,
- davati i tražiti obavijesti,
- glumiti/recitovati,
- pjevati

b) PISANJE

Učenici će znati pisati:

- kratke poruke, SMS, mail, pozivnice, pisma, kratku priču, dijalog, kratki opis, diktate, popunjavati tabele i jednostavne križaljke.

Didaktičko – metodičke napomene

S obzirom da učenici poznaju gramatičke kategorije u maternjem jeziku, tu činjenicu treba iskoristiti i u nastavi drugog stranog jezika.

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (IX razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče kreativnost te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduslov za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika su raznoliki.

Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada;
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio) kao i dostignuća drugih itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti ravnotežu.

U razvijanju vještine slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga. Prije slušanja nastavnik će odgovarajućim aktivnostima pripremiti učenike za uspješno razumijevanje sadržaja.

Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nudi potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja je da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji sa ostalim nastavnim predmetima, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja je osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodčki pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti vođeno (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, jednostavan opis) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz maternjeg jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz maternjeg jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz geografije, historije, umjetnosti, matematike, biologije itd., što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike među kulturama. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa vršnjacima iz zemalja čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija.

Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i po mogućnosti zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova, odnosno interdisciplinarnih projekata.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom individualnog i rada u parovima i grupama. Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba po mogućnosti da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja je da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, diktata (10-15 min.) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo i prilagođava metod rada. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje.

Provjeravanje znanja se provodi prema unaprijed utvrđenim kriterijima.

Tokom školske godine rade se dvije školske pismene zadaće, u svakom polugodištu po jedna.

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže takva potreba, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

Profil i stručna sprema nastavnika stranih jezika

Na osnovu: "Službenih novina TK" br.8/2012. i "Službenih novina TK" br.11/2012

Nastavu predmeta stranog jezika mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za strani jezik, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor stranog jezika ili drugim stručnim zvanjem gdje je strani jezik, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za strani jezik, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor stranog jezika ili drugim stručnim zvanjem gdje je strani jezik glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za strani jezik, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor stranog jezika ili drugim stručnim zvanjem gdje je strani jezik, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za strani jezik, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik stranog jezika ili drugim stručnim zvanjem gdje je strani jezik glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi.

11. Članovi Komisije za izradu NPP za jezičko područje

Na osnovu Rješenja Ministarstva obrazovanja, nauke/znanosti, kulture i sporta/športa TK broj: ministar obrazovanja je imenovao Komisiju za izradu NPP za jezičko područje od I-IX razreda osnovne škole, a na osnovu rješenja PZTK Tuzla broj 21/1-38001006/13 od. 17.01. 2013. godine Pedagoškog zavoda TK – Tuzla.

Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost

1. Azra Mujkanović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. Jagoda Iličić, prof. razredne nastave	OŠ "Sv. Franjo" Tuzla
3. Vildana Mujakić, prof. razredne nastave	OŠ "Sjenjak" Tuzla
4. Žarmen Hamidović, prof. razredne nastave	OŠ "Sjenjak" Tuzla
5. Jasmina Mehmedović, prof. razredne nastave	OŠ "Centar", Tuzla
6. Selma Kopic, prof. bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika i književnosti	OŠ "Sjenjak" Tuzla
7. Sabina Jogunčić, prof. bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika i književnosti	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
8. Suada Bajrović, prof. bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika i književnosti	OŠ "Centar", Tuzla
9. Meliha Bijedić, prof. bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika i književnosti	OŠ "Pazar", Tuzla

U 2018. godini Pedagoški zavod TK-Tuzla odredio je Komisiju za pregled izrađenog NPP na osnovu ZJNPP, a nakon implementacije projekta o ZJNPP uza Bosanski, srpski i hrvatski jezik koji se provodio na nivou cijelog TK u saradnji sa Save The Childrenom:

1. Azra Mujkanović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. Azra Ušanović, prof. bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti	OŠ "Kreka" Tuzla
3. Sadeta Cena, prof. razredne nastave	OŠ "Kreka" Tuzla

Na osnovu Rješenja Ministarstva obrazovanja, nauke/znanosti, kulture i sporta/športa TK broj: ministar obrazovanja je imenovao Komisiju za izradu NPP za jezičko područje od I-IX razreda osnovne škole, a na osnovu rješenja PZTK Tuzla broj 21/1-38001006/13 od. 17.01. 2013. godine Pedagoškog zavoda TK – Tuzla.

Engleski jezik

1. Huso Hadžić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. Jahić Emir, prof. engleskog jezika	OŠ "Tušanj", Tuzla
3. Davor Tarade, prof. engleskog jezika	OŠ "Kreka" Tuzla
4. Kifić Slađana, prof. engleskog jezika	OŠ "Banovići" Banovići
5. Mešić Asmir, prof. engleskog jezika	
6. Dijana Kovačević, prof. razredne nastave	OŠ "Slavinovići", Tuzla
7. Smajić Azra, prof. razredne nastave	

U 2018. godini Pedagoški zavod TK-Tuzla odredio je Komisiju za pregled izrađenog NPP na osnovu ZJNPP za strane jezike:

1. Tarade Davor, prof. engleskog jezika	OŠ "Kreka" Tuzla

Na osnovu Rješenja Ministarstva obrazovanja, nauke/znanosti, kulture i sporta/športa TK broj: ministar obrazovanja je imenovao Komisiju za izradu NPP za jezičko područje od I-IX razreda osnovne škole, a na osnovu rješenja PZTK Tuzla broj 21/1-38001006/13 od. 17.01. 2013. godine Pedagoškog zavoda TK – Tuzla.

Njemački jezik

1. Nermina Musić, prof. njemačkog jezika,
koordinator područja OŠ "Tušanj" Tuzla
2. Natalija Divković, prof. razredne nastave OŠ "Pazar", Tuzla
3. Sanja Divković, prof. razredne nastave OŠ "Kreka" Tuzla
4. Emina Hodžić, prof. njemačkog jezika OŠ "Bukinje" Tuzla
5. Aldina Šerifović, prof. njemačkog jezika Srednja Turističko Ugostiteljska škola, Tuzla

U 2018. godini Pedagoški zavod TK-Tuzla odredio je Komisiju za pregled izrađenog NPP na osnovu ZJNPP za strane jezike:

1. Emina Hodžić, prof. njemačkog jezika OŠ "Brčanska Malta", Tuzla

Nastavni predmet **Francuski jezik** (prvi i drugi) i **Arapski jezik** (prvi i drugi) preuzet NPP od Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke i kulture, BiH, 2004.

Pregled NPP uradile:

1. Senada Žilić, prof. francuskog jezika
koordinator područja Gimnazija "Meša Selimović" Tuzla
2. Jasmina Šišić, prof. francuskog jezika Gimnazija "Ismet Mujezinović" i Saobraćajna Tuzla

Nastavni predmet **Turski jezik** (drugi strani jezik) preuzeto preuzeto od Pedagoškog zavoda Zeničko-dobojskog kantona a na osnovu preporuka **turskog centra za kulturu Yunuz Emre u Sarajevu**. Stručno vijeće Pedagoškog zavoda Tuzlanskog kantona- Tuzla dalo pozitivno stručno mišljenje (30.05.2014.). Stručno mišljenje su priredili Huso Hodžić, prof. engleskog jezika i savjetnik Pedagoškog zavoda TK-Tuzla i stručni saradnik Pedagoškog zavoda TK-Tuzla, prof. za arapski i turski jezik iz Behrambegove medrese Tuzla mr. Admir Muratović.

2. MATEMATIČKO PODRUČJE

1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za matematičko područje definisana na ishodima učenja / *ZJNPP definisanih na ishodima učenja*

Voditeljica projekta:

mr. sc. Žaneta Džumhur

Vanjska saradnica:

dr. sc. Ivana Zubac

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Marija Naletilić, šefica Odjeljenja za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa Žaneta Džumhur, šefica Odsjeka za analizu, statistiku i IT podršku
Branka Popić, zamjenica voditeljice, stručna savjetnica za društvene nauke
Jasminka Nalo, stručna savjetnica za materinji jezik

Radna grupa:

mr. sc. Žaneta Džumhur
mr.sc. Branka Popić
dr.sc. Karmelita Lipovača-Pjanić
dr.sc. Tamara Pribiševo Beleslin
dr.sc. Hariz Agić
Anto Bunoza
Benjamin Zerem
Romela Šunjić
Milisav Knežević
Mijo Babić Mićanović
Mara Šapina
Marina Marinković
Sanja Miljuš
Zvezdana Šlehta
Sead Softić
Amela Mešić
Enesa Silić
Staka Nikolić

Projekt podržao Save the Children u BiH

Napomena

Izrazi koji su napisani u samo jednom gramatičkom rodu odnose se podjednako na ženski i muški rod.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSOS) izradila je *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za matematičko područje definisanu na ishodima učenja.*

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za matematičko područje definisana na ishodima učenja urađena je po već utvrđenoj metodologiji razvoja Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa. Uvažavajući specifičnosti matematičkog područja, najprije su definisane oblasti i komponente za svaku oblast, potom su za svaku komponentu definisani ishodi učenja¹ i na kraju su za svaki ishod učenja definisani pokazatelji. Pokazatelji su definisani u skladu s razvojnim uzrastom djeteta na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 5-6 godina), na kraju trećeg razreda (uzrast od 8-9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11-12 godina), na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14-15 godina) i na kraju srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 18-19 godina). Proces izrade Dokumenta trajao je od jula 2014. do juna 2015. godine. Krajem aprila 2015. godine završene su javne rasprave u Bosni i Hercegovini, na kojima su odgajatelji, učitelji, nastavnici i profesori, koji su direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces, predlagali izmjene, dopune i sugestije za poboljšanje ishoda učenja i pripadajućih pokazatelja, na osnovu čega je provedena revizija i pripremljena konačna verzija ZJNPP za matematičko područje.

Polazišta za izradu *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za matematičko područje definisane na ishodima učenja* bila su *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011)*, *Nastavni planovi i programi iz matematike u BiH*, važeći NPP u Sloveniji, Hrvatskoj, Velikoj Britaniji, Australiji, Singapuru, Japanu, Holandiji, te rezultati međunarodnog istraživanja TIMSS, kao i odabrani stručni i naučni tekstovi.

Tokom definisanja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za matematičko područje definisane na ishodima učenja* učestvovali su predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, Pedagoške institucije Brčko distrikta BiH, odgajatelji, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Radna grupa je pristup definisanju ishoda učenja i pokazatelja² zasnivala na razvoju ključnih kompetencija, kako bi se opisala postignuća na kraju naprijed navedenih procesa učenja identifikacijom znanja, vještina i stavova. Radna grupa se na početku odlučila za *Bloomovu* taksonomiju³ obrazovnih ciljeva, kao osnovu za daljnju nadogradnju. Ovo je jedan od najzastupljenijih teoretskih okvira za planiranje, pripremu i vrednovanje osnovnoškolskog, srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja.

Temelji učenja za matematičko područje koji su utkani u *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za matematičko područje definisanu na ishodima učenja* su sljedeći:

- matematičke kompetencije u EU smatraju se jednim od ključnih kompetencija za lični razvoj, aktivno građanstvo, socijalnu uključivost i zapošljivost u 21. vijeku⁴,
- naglasak usmjerenosti na kompetencije, kroskurikularne veze i primjenu matematike u svakodnevnom životu - ovakav pristup temeljen na ishodima učenja je potpuniji i fleksibilniji u načinu na koji odgovara potrebama učenika,
- promjena uloge nastavnika i načina podučavanja matematike – podučavanje učenika različitih potreba i interesa, primjena poželjnih metoda, kao što su problemsko učenje, istraživanje i

¹ Vidjeti prilog 1. *Oblasti, komponente i ishodi učenja* i prilog 1.1. *Shema oblasti i komponente.*

² Brojevi definiranih ishoda u Dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različiti uzrast.

³ Bloom, B.S. (Ed.), *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, Cognitive domain*, Longmans, Green, New York, 1956.

⁴ Matematičko obrazovanje u Evropi: Zajednički izazovi i nacionalne politike, Izvršna agencija za obrazovanje, audiovizuelnu politiku i kulturu, 2011.; dostupno na <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>

kontekstualizacija, a koje su veoma efikasne u podizanju postignuća i poboljšavanju učeničkih stavova prema matematici,

- mogućnost fleksibilnijeg planiranja podučavanja, različitih stilova učenja i oblika promišljanja,
- naglasak na aktivnom učenju i kritičkom mišljenju,
- naglasak na primjeni informacijsko-komunikacijskih tehnologija na časovima matematike,
- unapređenje ocjenjivanja učenika u matematici – naglasak na pružanje relevantne povratne informacije učenicima, uvođenje inovativnih oblika ocjenjivanja kao što je ocjenjivanje temeljeno na projektu ili međusobno ocjenjivanje učenika i
- rješavanje problema loših rezultata u matematici.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za matematičko područje definisana na ishodima učenja je priređena imajući na umu višestruke izazove koji stoje pred nastavnicima i učenicima Bosne i Hercegovine. Učenje je cjeloživotni proces pa su, u skladu s tim, u Dokumentu integrisane ključne kompetencije za cjeloživotno učenje: matematička pismenost i kompetencija u nauci i tehnologiji, jezičko-komunikacijska, informatička pismenost, učiti kako se uči, te kreativna i produktivna kompetencija. One u Dokumentu predstavljaju prožimajuće teme matematičkog područja u definisanim pokazateljima.⁵

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za matematičko područje definisana na ishodima učenja predstavlja pedagoško-didaktičko-metodički referentni okvir za individualni i kreativni rad škola, nastavnika i drugih uposlenika u odgoju i obrazovanju, kako bi se zajednički doprinijelo postepenom novom konceptu vođenja i upravljanja kvalitetom obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Cilj *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za matematičko područje definisane na ishodima učenja* je uvođenje konzistentnosti među obrazovnim nivoima, ostvarivanje primjene matematike u okruženju stvarnog života, sticanje znanja i vještina analiziranjem i rješavanjem postavljenih problema, a da pri sticanju novog znanja bude zastupljeno samousmjerenom učenju. Za učenike je to jasan okvir i jasna su očekivanja, a roditeljima daje konkretniju sliku o radu svoje djece i osnova je za praćenje njihovog napretka u učenju. Princip, struktura i primijenjena metodologija ove *Zajedničke jezgre* je podsticaj za nastavnike da podučavanje matematike zasnivaju na velikom opusu nastavnih materijala za učenje matematike, a koji se temelje na samostalnim aktivnostima učenika sa posebno konstruisanim materijalima, tako da svaki učenik u svakom momentu može shvatiti koliko ispravo radi, odnosno uči. To je i konačni cilj definisanja ishoda učenja zasnovanih na kompetencijskom pristupu – osigurati proces sticanja matematičke pismenosti i drugih povezanih kompetencija planiranim aktivnostima, u kojim su učenici aktivniji od nastavnika, u kojim se vježba, rješavaju problemi i uči u različitim iskustvenim situacijama.

⁵ Vidjeti *Ključne kompetencije i prožimajuće pokazatelje za matematičko područje*

ZJNPP za matematičko područje definisana na ishodima učenja

Oblast 1: SKUPOVI, BROJEVI I OPERACIJE				
Komponenta 1 Skupovi, brojevi i brojevni sistemi				
1. Analizira svojstva i odnose skupova u različitim formama prikazivanja i primjenjuje ih prilikom rješavanja problemskih zadataka				
2. Analizira svojstva i odnose brojeva i brojevni sistema, te koristi simbole i različite prikaze				
Pokazatelji područja vještina u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5, 6 god.)	kraj 3. razreda (8, 9 god.)	kraj 6. razreda (11, 12 god.)	kraj 9. razreda (14, 15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18,19 god.)
<p>1a. Prepoznaje i imenuje elemente skupa, predstavlja skup modelom i crtežom.</p> <p>1b. Raspoređuje elemente skupa i izdvaja podskupove unutar skupa.</p> <p>1c. Formira skup sa zadatim brojem elemenata, broji i iskazuje broj elemenata skupa.</p>	<p>1a. Udružuje elemente skupova, prikazuje skupove grafički.</p> <p>1b. Upoređuje skupove prema brojnosti, prepoznaje zajedničke karakteristike, te udružuje, izmješta i dopunjava elemente skupa.</p>	<p>1a. Zapisuje skupove u ekvivalentnim zapisima i predstavlja ih grafički (Euler-Vennov dijagram) koristeći simbole.</p> <p>1b. Formira podskup, uniju, presjek i razliku skupova, predstavlja ih grafički i simbolički.</p> <p>1c. Formira uređeni par i direktni proizvod dva skupa, predstavlja ga grafički i simbolički</p>	<p>1a. Predstavlja rješenja jednačina, nejednačina, domena, kodomena, grafike funkcija pomoću skupova.</p> <p>1b. Upoređuje skupove prema sličnostima i razlikama na konkretno zadatim skupovima (uz grafičku ilustraciju).</p> <p>1c. Prepoznaje injektivno i surjektivno preslikavanje.</p> <p>1d. Formira uređeni par čije komponente zadovoljavaju određene relacije (sistemi jednačina).</p>	<p>1a. Diskutuje o mogućim rješenjima jednačina, nejednačina, domena, kodomena, grafike funkcija koristeći skupove i skupovne operacije.</p> <p>1b. Tumači i analizira pojam univerzalnog skupa i komplement.</p> <p>1c. Analizira injektivno i surjektivno preslikavanje, kardinalni broj skupa.</p> <p>1d. Koristi osnovne elemente Bulove algebre i zapisuje proizvodne rečenice pomoću simbola.</p> <p>1e. Koristi skup uređenih parova, n-torki i povezuje ih sa analitičkom geometrijom u ravni i prostoru i rješenjima sistema jednačina i nejednačina.</p>
	<p>1c. Stavlja u vezu prirodne i društvene pojave koristeći skupove i skupovne relacije.</p>	<p>1c. Koristi skupove i skupovne operacije u primjerima iz svakodnevnog života uz grafičku ilustraciju.</p>	<p>1e. Koristi skup i skupovne relacije u rješavanju informatičkih i tehničkih problema.</p>	<p>1f. Povezuje skupovne relacije sa društvenim i prirodnim pojavama, tumači ih, izvodi zaključke na osnovu matematičkog izraza.</p>
<p>2a. Prepoznaje oznake za brojeve.</p> <p>2b. Prepoznaje brojevni niz i iskazuje redne brojeve (zna ko/šta je prvi, a ko/šta zadnji).</p>	<p>2a. Čita i zapisuje prirodne brojeve do 100.</p> <p>2b. Predstavlja i upoređuje brojeve do 100 na brojevnoj polupravoj.</p>	<p>2a. Čita i zapisuje prirodne brojeve, pozitivne razlomke i decimalne brojeve.</p> <p>2b. Upoređuje prirodne brojeve do 1 000 000, pozitivne</p>	<p>2a. Razlikuje prikaze realnih brojeva (racionalne i iracionalne brojeve prema njihovom decimalnom zapisu).</p>	<p>2a. Analizira povezanost i međusobni odnos realnih i kompleksnih brojeva koristeći različite prikaze.</p>

<p>2c. Navodi imena za brojeve u svakodnevnim situacijama.</p> <p>2d. Upoređuje brojnost konkretnih objekata u skupovima („manje“, „više“, „jednako“, „za jedan više“, „za jedan manje“).</p>	<p>2c. Koristi redne brojeve do 100 i oznake za rimske brojeve do 20.</p> <p>2d. Razlikuje parne i neparne brojeve i uočava brojne obrasce, npr. prethodnika i sljedbenika.</p> <p>2e. Razlikuje broj od cifre i brojevne riječi, te ih koristi u komunikaciji.</p> <p>2f. Koristi slovo kao znak za broj.</p>	<p>razlomke i decimalne brojeve različitih prikaza pomoću matematičkih oznaka i brojne linije.</p> <p>2c. Pozna je svojstva skupova brojeva N, Q^+ i njihov međusobni odnos.</p> <p>2d. Objašnjava mjesne vrijednosti decimalnih brojeva.</p> <p>2e. Koristi rimske brojeve do 1000.</p> <p>2f. Razlikuje prave, neprave razlomke i mješovite brojeve.</p> <p>2g. Koristi opće brojeve i varijable (promjenljiva, nepoznata), razlomke predstavlja sa primjenom u praksi.</p>	<p>2b. Upoređuje realne brojeve i predstavlja ih na brojevnoj osi.</p> <p>2c. Analizira svojstva skupova brojeva N, Z, Q, I i R i njihove međusobne odnose. 2d. Povezuje procenete s razlomcima i primjenjuje ih u problemskim situacijama.</p>	<p>2b. Predstavlja kompleksne brojeve analitički i geometrijski u kompleksnoj ravni i u trigonometrijskom obliku.</p> <p>2c. Primjenjuje veze između skupova brojeva N, Z, Q, I, R, C. 2d. Analizira binarni i dekadni zapis brojeva.</p>
---	--	---	--	---

Komponenta 2 Računske operacije

1. Odabire i kombinuje strategije, metode i operacije za rješavanje problema i daje rješenja u kontekstu problema
2. Procjenjuje opravdanost i preciznost izabranih strategija, metoda, operacija i dobijenih rješenja, te diskutuje o krajnjem rješenju u kontekstu problema

Pokazatelji područja vještina u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5, 6 god.)	kraj 3. razreda (8, 9 god.)	kraj 6. razreda (11, 12 god.)	kraj 9. razreda (14, 15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18,19 god.)
<p>1a. Prepoznaje da se data količina predmeta uvećava dodavanjem i smanjuje oduzimanjem predmeta.</p> <p>1b. Koristi svojstva računskih operacija prvog i drugog reda (npr. povezanost i redosljed operacija).</p>	<p>1a. Izvodi računске operacije s brojevima do 100.</p> <p>1b. Primjenjuje svojstva i povezanost računskih operacija (sva tri reda).</p>	<p>1a. Izvodi računске operacije s prirodnim brojevima, pozitivnim razlomcima i decimalnim brojevima.</p> <p>1b. Utvrđuje zatvorenost računskih operacija u skupu kompleksnih brojeva.</p>	<p>1a. Kombinuje računске operacije s realnim brojevima, uključujući stepenovanje i korjenovanje.</p> <p>1b. Primjenjuje svojstva i povezanost računskih operacija (sva tri reda).</p>	<p>1a. Kombinuje računске operacije s realnim i kompleksnim brojevima.</p> <p>1b. Utvrđuje zatvorenost računskih operacija u skupu kompleksnih brojeva.</p>
<p>1c. Dijeli ukupnu količinu predmeta na dijelove, koristi riječi: cijelo, polovina u svakodnevnim aktivnostima i igri.</p>	<p>1c. Koristi računске operacije za rješavanje zadataka iz svakodnevnog života</p>	<p>1c. Raščlanjuje složene problemske situacije ili izračunavanja u jednostavnije korake kako bi došao do rješenja.</p> <p>1d. Primjenjuje kriterije djeljivosti prirodnih brojeva sa</p>	<p>1c. Pronalazi različite načine rješavanja problema i identifikuje potrebne informacije.</p>	<p>1c. Kombinuje operacije, metode i strategije za rješavanje numeričkih problema, uključujući i efikasnije metode koje nisu očigledne.</p>

		2, 3, 4, 5, 9 i 10. (npr. NZS, NZD).		
			1d. Određuje i koristi apsolutnu vrijednosti realnog broja.	1e. Pretvara brojeve napisane u dekadnom u brojeve binarnog sistema i obrnuto.
NP	NP	NP	1f. Odabire i koristi odgovarajuća matematička sredstva (uključujući IT tehnologiju).	1f. Odabire i koristi odgovarajuća matematička sredstva (uključujući IT tehnologiju).
2a. Koristi se strategijama (prebrojavanje, korespondencija jedan-na-jedan), da uporedi kvantitet dva skupa predmeta.	2a. Organizuje i provjerava dobijene rezultate.	2a. Provjerava tačnost dobijenih rješenja, te ih povezuje s kontekstom problema.	2a. Provjerava tačnost dobijenih rješenja i diskutuje o njima u kontekstu problema.	2a. Diskutuje o mogućnosti postojanja rješenja i broju mogućih rješenja zadatog problema.
2b. Upoređuje brojnost koristeći se riječima „manje“, „više“, „jednako“, „za jedan više“, „za jedan manje“.		2b. Zaokružuje decimalne brojeve na najbliži cijeli broj ili na decimalni broj s manjim brojem decimalnih mjesta.	2b. Zaokružuje i predviđa rezultate računskih operacija.	
Oblast 2: ALGEBRA				
Komponenta 1 Algebarski izrazi, funkcije, proporcije i primjena				
<ol style="list-style-type: none"> 1. Analizira zakonitosti, odnose, zavisnosti, veze i funkcije u matematici i realnom svijetu 2. Analizira i prikazuje matematičke situacije i strukture upotrebom algebarskih simbola i različitih notacija (zapisa), grafika i dijagrama, te generalizuje na osnovu njih 3. Primjenjuje matematičke modele za predstavljanje i tumačenje kvantitativnih odnosa 4. Analizira i formuliše pretpostavke promjena u različitim kontekstima. 				
Pokazatelji područja vještina u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5, 6 god.)	kraj 3. razreda (8, 9 god.)	kraj 6. razreda (11, 12 god.)	kraj 9. razreda (14, 15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18,19 god.)
1a. Prepoznaje obrazac prema broju ili uzorku na nekom objektu.	1a. Identifikuje zakonitosti i odnose povezane sa svojstvima operacija.	1a. Formira nizove prirodnih brojeva (npr. parnih, neparnih, sadržilaca ...)	1a. Formira nizove u skupovima N , Z , Q i R uvažavajući date kriterije ili otkrivajući zakonitosti i odnose.	1a. Tumači odnose između članova aritmetičkog i geometrijskog niza.
1b. Navodi obrazac koji se ponavlja (opisuje obrazac pri grupisanju) i nastavlja započeti uzorak te predviđa slijed.		1b. Razlikuje značenje jednačina, jednakost, nejednačina i nejednakost.	1b. Razlikuje značenje jednačina, jednakost, izraz i identitet.	1b. Primjenjuje i formuliše operacije sa potencijama i korijenima.

<p>1c. Pravi jednostavnije uzorke.</p>			<p>1c. Primjenjuje operacije s potencijama čiji je izložilac cijeli broj. 1d. Razlikuje proporcionalne i obrnuto proporcionalne veličine u različitim kontekstima. 1e. Primjenjuje funkciju direktne i obrnute proporcionalnosti. 1f. Izražava linearnu funkciju riječima i simbolima i ispituje njena svojstva. 1g. Primjenjuje aritmetičke zakonitosti pri transformaciji algebarskih izraza.</p>	<p>1c. Analizira svojstva funkcija (linearne, kvadratne i višeg reda, racionalne, eksponencijalne, logaritamske, trigonometrijske) i procjenjuje njihove povezanosti. 1d. Primjenjuje obrasce iz oblasti trigonometrije i analitičke geometrije. 1e. Primjenjuje račun s vektorima (skalarni, vektorski i mješoviti proizvod).</p>
<p>N.P.</p>	<p>2a. Komunicira u govornoj, slikovnoj i pisanoj formi koristeći matematički jezik i simbole.</p>	<p>2a. Koristi zapis razlomka i decimalnog broja i pretvara jedan zapis u drugi.</p>	<p>2a. Prikazuje grafički direktnu i obrnutu proporcionalnost, kao i linearnu funkciju. 2b. Primjenjuje potencije s cijelim eksponentom. 2c. Primjenjuje operacije s polinomima.</p>	<p>2a. Tumači, povezuje i matematičkim simbolima formira različite zapise. 2b. Ispituje, primjenjuje funkcije (linearne, kvadratne i višeg reda, racionalne, eksponencijalne, logaritamske, trigonometrijske) i grafički ih prikazuje. 2c. Zaključuje, povezuje i pretvara matematičke modele u nove (npr. Vietove formule, adicione formule, formule pretvaranja, binomni obrazac, logaritmi...).</p>
<p>3a. Opisuje i primjenjuje pojmove kao što su: (veće- manje, duži- kraći, iznad-ispod, mnogo-puno-malo, lijevo-desno, viši-niži, brzo-sporo, tanje - deblje, teže-lakše)</p>	<p>3a. Uvrštava broj u algebarski izraz i izračunava njegovu vrijednost (npr. $a + 3$).</p>	<p>3a. Uvrštava brojeve umjesto promjenljivih i izračunava vrijednosti.</p>	<p>3a. Analizira grafike, dijagrame i na osnovu njih utvrđuje zakonitosti i obrasce. 3b. Primjenjuje proporcionalnost i procentni račun u konkretnim situacijama.</p>	<p>3a. Procjenjuje kvantitativne odnose među funkcijama. 3b. Prikazuje i tumači povezanost matematičkih modela i dijagrama.</p>

3b. Raspoređuje predmete prema izdvojenom svojstvu, određenim pravilima i kriterijima.	3b. Prikazuje prirodne brojeve do 100 (koristeći prikladnu jediničnu dužinu) i opisuje kvantitativne odnose	3b. Prikazuje prirodne i pozitivne racionalne brojeve (koristeći prikladnu jediničnu dužinu) i opisuje kvantitativne odnose. 3c. Utvrđuje odnose između razlomaka.	3c. Primjenjuje aritmetičke zakonitosti i operacije pri transformaciji algebarskih izraza. 3d. Utvrđuje kvantitativne odnose među realnim brojevima.	3c. Primjenjuje operacije na razlomljene algebarske izraze. 3d. Povezuje i primjenjuje diferencijalni i integralni račun. 3e. Pretvara algebarski oblik kompleksnog broja u ekvivalentan trigonometrijski i obrnuto; primjenjuje grafičku interpretaciju zbira i razlike kompleksnih brojeva.
4a. Prepoznaje promjene na zadatom uzorku. 4b. Postavlja jednostavnija pravila u svakodnevnim situacijama i igri.	4a. Objašnjava promjene na zadatom uzorku.	4a. Objašnjava pretpostavke o promjeni rezultata računskih operacija pri promjeni komponenti (npr. ako sabirak uvećamo za neki broj i zbir će se uvećati za isti).	4a. Primjenjuje matematičke zakonitosti u svakodnevnom životu. 4b. Koristi ekvivalentne jednačine kako bi objasnio promjene u različitim kontekstima.	4a. Formuliše i primjenjuje funkcije u stvarnim situacijama.

Komponenta 2 Jednačine, nejednačine i njihovo predstavljanje

1. Sastavlja i zapisuje simbolima jednačine i nejednačine pri rješavanju problema, te obrazlaže grafički i usmeno njihovu smislenost
2. Argumentuje postupke za rješavanje jednačina, nejednačina i sistema
3. Diskutuje o rješenjima u kontekstu problema, grafički prikazuje rješenja

Pokazatelji područja vještina u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5, 6 god.)	kraj 3. razreda (8, 9 god.)	kraj 6. razreda (11, 12 god.)	kraj 9. razreda (14, 15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18,19 god.)
1a. Utvrđuje nepoznatu vrijednosti do pet koristeći predmete i slike.	1a. Sastavlja jednačinu s jednom računskom operacijom. 1b. Opisuje elementarne brojevne nejednakosti.	1a. Sastavlja jednačinu i nejednačinu koristeći računске operacije i zagrade u skupu Q^+ .	1a. Sastavlja linearne jednačine i nejednačine koristeći zagrade u skupu R . 1b. Sastavlja sisteme linearnih jednačina s dvije nepoznate. 1c. Povezuje linearnu jednačinu s pravom u koordinatnom sistemu.	1a. Sastavlja jednačine i nejednačine (kvadratne, iracionalne, eksponencijalne, logaritamske i trigonometrijske) u skupovima R i C . 1b. Sastavlja sisteme jednačina i nejednačina (kvadratne, eksponencijalne, logaritamske i trigonometrijske) u skupovima R i C .

				1c. Predstavlja grafički i analizira međusobni odnos krivih (tumači informacije prezentirane u linearnim i nelineranim graficima).
2a. Svojim riječima opisuje postupke prilikom rješavanja problema.	2a. Opisuje postupak rješavanja jednačine.	2a. Tumači i raščlanjuje postupak rješavanja jednačine i nejednačine.	2a. Određuje domenu jednačine i nejednačine.	2a. Određuje domenu jednačine i nejednačine.
			2b. Prosuđuje o postupku rješavanja jednačine primjenjujući svojstva jednakosti. 2c. Prosuđuje o postupku rješavanja nejednačine primjenjujući svojstva jednakosti. 2d. Prosuđuje o postupku rješavanja sistema jednačina (nejednačina) primjenjujući svojstva jednakosti.	2b. Odabire, kombinuje efikasne metode i tehnike rješavanja jednačina (kvadratne, iracionalne, eksponencijalne, logaritamske i trigonometrijske) u skupovima R i C. 2c. Rješava nejednačine oblika: $a \cdot b \geq 0, a \cdot b \leq 0, \frac{a}{b} \geq 0$ i $\frac{a}{b} \leq 0$
				2d. Odabire, kombinuje efikasne metode rješavanja nejednačina (stepene, iracionalne, eksponencijalne, logaritamske i trigonometrijske) u skupovima R i C. 2f. Odabire i kombinuje efikasne metode rješavanja sistema jednačina (stepene, iracionalne, eksponencijalne, logaritamske i trigonometrijske) u skupovima R i C.

3a. Predviđa vrijednosti rješenja postavljenih problema s konkretnim predmetima i slikama. 3b. Provjerava tačnost pretpostavke rješenja koristeći brojanje.	3a. Opisuje rješenja zadatog problema. 3b. Predviđa rješenja postavljenih elementarnih jednačina. 3c. Provjerava tačnost pretpostavke i dobijenog rješenja problema.	3a.Obrazlaže smislenost rješenja zadatog problema. 3b. Obrazlaže rješenja nejednačina na brojevnoj polupravoj.	3a.Analizira rješenja jednačina, nejednačina i sistema. 3b. Ilustruje svoja rješenja u grafičkom prikazu (brojevna osa, koordinatni sistem i dijagrami). 3c. Procjenjuje prirodu problema na osnovu ilustracije (npr.,„čita grafik“) 3d. Prezantira i interpretira rješenja u kontekstu datog problema.	3a. Diskutuje o rješenjima jednačina, nejednačina i sistema. 3b. Konstruiše rješenja u grafičkom prikazu (brojevna osa, koordinatni sistem, dijagrami, kompleksna ravan, brojevna kružnica). 3c. Analizira suštinu problema i rješenja iz ilustracija (crtež, grafik, dijagram i sl.). 3d. Prezantira i tumači rješenja u kontekstu datog problema.
--	---	--	---	---

Komponenta 3 Elementi logike

1. Formuliše pitanja svojstvena matematici i razvija matematičke pretpostavke i argumente
2. Logički zaključuje i primjenjuje matematički dokaz kao ključne matematičke aspekte

Pokazatelji područja vještina u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5, 6 god.)	kraj 3. razreda (8, 9 god.)	kraj 6. razreda (11, 12 god.)	kraj 9. razreda (14, 15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18,19 god.)
1a. Navodi jednostavne hipoteze. 1b. Sastavlja rečenice oblika „ako ... onda“	1a. Navodi i provjerava jednostavnije hipoteze. 1b. Objasnjava rečenice oblika „ako ... onda“ (npr. za koliko više, koliko puta više...)	1a. Sastavlja i tumači rečenice oblika „ako ... onda“ 1b. Analizira i provjerava različite hipoteze.	1a. Formuliše tvrdnje. 1b. Razlikuje pretpostavku i tvrdnju.	1a. Primjenjuju logičke operacije. 1b. Povezuje pretpostavke i argumente.
2a. Upotrebljava prethodna znanja kako bi se izgradilo novo znanje. 2b. Identifikuje povezanost među predmetima na osnovu njihovih karakteristika.	2a. Zaključuje po analogiji (npr. sabiranje desetica je analogno sabiranju jedinica). 2b. Iznosi generalizacije induktivnim putem (zaključuje od pojedinačnog ka općem). 2c. Provjerava istinitost tvrdnje na konkretnim primjerima.	2a. Upoređuje osobine računskih operacija u skupu \mathbf{N}_0 po analogiji. 2b. Primjenjuje induktivni i deduktivni način zaključivanja. 2c. Pokazuju istinitost tvrdnje na konkretnim primjerima.	2a. Povezuje osobine računskih operacija u skupu \mathbf{R} po analogiji. 2b. Provodi induktivni i deduktivni način zaključivanja. 2c. Povezuje korake pri dokazivanju jednostavnih tvrdnji. 2d. Razlikuje pojmove: praktična demonstracija, činjenica, definicija i izvedeno pravilo.	2a. Povezuje po analogiji matematičke činjenice i prosuđuje dobijene zaključke. 2b. Koristi elemente analize i sinteze pri rješavanju matematičkih struktura. 2c. Primjenjuje induktivni i deduktivni način zaključivanja. 2d. Izvodi dokaze teorema koje koriste za rješavanje konkretnih problema.

				2e. Primjenjuje pojmove: praktična demonstracija, dokaz, konvencija, činjenica, definicija i izvedeno pravilo u svrhu aksiomatske izgradnje matematičkih oblasti.
--	--	--	--	---

Oblast 3: GEOMETRIJA I MJERENJA

Komponenta 1 Figure u ravni i prostoru (likovi i tijela), transformacije

1. Analizira svojstva i odnose geometrijskih elemenata, te koristi simbole i različite prikaze
2. Sintetizira matematičke argumente o geometrijskim odnosima, analizira svojstva dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih geometrijskih oblika i figura (likova i tijela)
3. Utvrđuje geometrijska svojstva u objektima iz realnog svijeta, te modelira prostorne odnose pri rješavanju problema.
4. Koristi geometrijske transformacije u podudarnosti i sličnosti geometrijskih figura.

Pokazatelji područja vještina u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5, 6 god.)	kraj 3. razreda (8, 9 god.)	kraj 6. razreda (11, 12 god.)	kraj 9. razreda (14, 15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18,19 god.)
1a. Prepoznaje različite linije, prave, krive, zatvorene- otvorene, izlomljene, upoređuje osobine objekata i prostora oko sebe koristeći riječi „kraći-duži“, „skoro isti“, „zatvoren-otvoren“. 1b. Imenuje i pokazuje dijelove koji nedostaju na crtežu	1a. Crta različite linije, prave, krive, zatvorene-otvorene, izlomljene i označava presjek linija. 1b. Crta i označava tačku, duž, pravu, koristi geometrijske alate za crtanje linija i oblika. 1c. Prikazuje položaj prirodnog broja na brojevnoj polupravoj.	1a. Razlikuje odnose između tačaka, duži, pravih, polupravih u ravni koristeći matematičke simbole i obrnuto. 1b. Razlikuje paralelne i okomite prave, konstruiše simetralu duži. 1c. Prikazuje pozitivni racionalni broj na brojevnoj polupravoj. 1d. Crta i označava ugao (vrh, kraci), razlikuje vrste uglova i grafički računa s njima.	1a. Određuje odnose između tačaka, pravih i ravni. 1b. Određuje položaj tačke i prave u koordinatnom sistemu. 1c. Povezuje realni broj s tačkama brojevnice prave. 1d. Objasňuje svojstva uglova sa okomitim i paralelnim kracima, kao i uglova uz transverzalu, konstruiše simetralu ugla.	1a. Analizira odnose između tačaka, pravih i ravni. 1b. Analizira odnos tačke, prave i krivih drugog reda u koordinatnoj ravni. 1c. Povezuje kompleksan broj s tačkom Gaussove (kompleksne) ravni 1d. Tumači ugao između prave i krive i ugao između dvije krive.
		1e. Razlikuje kružnicu i krug, dijelove kruga, opisuje odnos kružnice i prave.	1e. Utvrđuje međusobni odnos dvije kružnice, poznaje odnos centralnog i perifernog ugla, konstruiše tangentu kružnice.	1e. Primjenjuje osobine tangentskog i tetivnog četverougla.
			1f. Računa s vektorima grafički, množi vektor realnim brojem. 1g. Koristi Talesovu teoremu.	1f. Prikazuje vektore u koordinatnom sistemu u ravni i prostoru, vektorski i mješoviti proizvod. 1g. Primjenjuje Talesovu teoremu u rješavanju problemskih zadataka.

<p>2a. Identifikuje geometrijske oblike i izrađuje ih koristeći različite materijale.</p> <p>2b. Identifikuje i opisuje vidljivi dio tijela.</p> <p>2b. Grupiše geometrijske oblike prema različitim obilježjima.</p> <p>2c. Izrađuje geometrijska tijela koristeći različite materijale.</p> <p>2c. Identifikuje slične figure u ravni i tijela.</p>	<p>2a. Razlikuje i crta likove.</p> <p>2b. Razlikuje tijela, prepoznaje ravne i zakrivljene plohe.</p> <p>2c. Objašnjava sličnost likova i tijela u svojoj okolini.</p>	<p>2a. Crta figure u ravni pomoću geometrijskog pribora, razlikuje vrste trouglova prema stranicama i uglovima.</p> <p>2b. Koristi geometrijski pribor za crtanje geometrijskih figura. 2c. Istražuje i primjenjuje geometrijska svojstva likova i tijela na modelima.</p> <p>2c. Razlikuje slične figure.</p>	<p>2a. Konstruiše trougao, četverougao i pravilne mnogouglove, karakteristične tačke trougla, te upisanu i opisanu kružnicu.</p> <p>2b. Izrađuje uspravna geometrijska tijela prema njihovoj mreži.</p> <p>2c. Razlikuje njihova svojstva i prepoznaje geometrijske likove nastale presjekom ravni i tijela.</p> <p>2c. Primjenjuje teoreme o podudarnosti i sličnosti trougla.</p>	<p>2a. Kombinuje svojstva figura u ravni za rješavanje problemskih zadataka.</p> <p>2b. Kombinuje svojstva uspravnih i kosih geometrijskih tijela za rješavanje problemskih zadataka.</p> <p>2c. Primjenjuje teoreme o podudarnosti i sličnosti trougla na problemske zadatke.</p>
<p>3a. Objašnjava položaj predmeta u odnosu na sebe ili na druge objekte koristeći pojmove „iznad-ispod“, „gore-dolje“, „desno-lijevo“, „ispred-iza“, „između“, „unutar-izvan“.</p>	<p>3a. Razvrstava predmete u svijetu oko sebe prema obliku i veličini.</p>	<p>3a. Ispituje rezultate rastavljanja dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih oblika, te izrađuje modele u pogodnoj modelskoj situaciji.</p>	<p>3a. Istražuje i predviđa rezultate sastavljanja i rastavljanja dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih oblika u pogodnoj modelskoj situaciji.</p>	<p>3a. Upotrebljava geometrijska svojstva dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih oblika, podudarnost, sličnost i simetriju za analizu svijeta oko sebe.</p>
<p>4a. Prepoznaje oblike koji imaju simetriju, crta jednostavne mape igrajući se strelicama, različitim linijama, tačkama i površinama.</p>	<p>4a. Prepoznaje i crta oblike koji imaju simetriju, predviđa gdje treba da povuče realnu ili zamišljenu liniju da bi se dobila simetrija na igračkama i slikama.</p>	<p>4a. Primjenjuje osnu, centralnu simetriju, translaciju na preslikavanje jednostavnih figura u ravni.</p> <p>4b. Prepoznaje osnosimetrične i centralnosimetrične figure u ravni.</p>	<p>4a. Primjenjuje izometrijske transformacije, povezuje izometrijske transformacije sa podudarnošću trougla.</p>	<p>4a. Rješava geometrijske probleme i donosi zaključke koristeći izometrijske transformacije i homotetiju.</p>

Komponenta 2 Mjere i mjerenja

1. Analizira mjerljiva obilježja objekata i pojava, kombinuje mjerne instrumente, mjerne jedinice, mjerne sisteme u procesima mjerenja.
2. Procjenjuje i predviđa rezultate mjerenja.

Pokazatelji područja vještina u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5, 6 god.)	kraj 3. razreda (8, 9 god.)	kraj 6. razreda (11, 12 god.)	kraj 9. razreda (14, 15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18,19 god.)
<p>1a. Prepoznaje mjerljiva obilježja objekata i pojava i imenuje ih (debelo-tanko,veliko-malo, dugačko-kratko, duboko-plitko, dane, mjesece, godišnja doba i sl.)</p> <p>1b. Koristi nekonvencionalne mjere korištene u različitom vremenu i prostoru.</p> <p>1c. Prepoznaje nepouzdanost nekonvencionalnih mjera.</p>	<p>1a. Određuje vremenski tok i vremenske intervale u svakodnevnim situacijama, koristi mjerne jedinice za dužinu, temperaturu, vrijeme i novac.</p>	<p>1a. Upoređuje mjerne jedinice (za dužinu, vrijeme, veličinu ugla, ...)</p> <p>1b. Računa obim i površinu kvadrata i pravougaonika i obim trougla.</p> <p>1c. Računa zapreminu kocke i kvadra koristeći odgovarajuće mjerne jedinice.</p>	<p>1a. Pretvara mjerne jedinice iz manjih u veće i obrnuto.</p> <p>1b.Određuje mjere neregularnih ili složenih figura (npr. pomoću koordinatne mreže ili disekcijom ili reorganiziranjem dijelova).</p> <p>1c. Primjenjuje Pitagorinu teoremu i druga svojstva vezana uz mjerljiva obilježja likova i tijela u problemskim situacijama.</p>	<p>1a. Kombinuje različite mjerne sisteme, instrumente u procesima mjerenja. 1b. Formuliše problemske situacije povezane sa izračunavanjem obima, površine i zapremine standardnih i nestandardnih figura u ravni i tijela.</p> <p>1c. Osmišljava i kombinuje trigonometriju četverougla i trokuta kao i sinusnu i kosinusnu teoremu.</p>
<p>2a. Poredi objekte i prepoznaje odnose među njima.</p> <p>2b. Koristi orijentire u vremenu i prostoru (u danu), određuje mjesto i vrijeme događaja u odnosu na neki drugi događaj, izdvaja događaje koji slijede na osnovu prethodnih događaja.</p>	<p>2a. Upoređuje dužine, visine i vrijeme.</p>	<p>2a. Upoređuje i procjenjuje veličine uglova, duži, površine, zapremine.</p>	<p>1d. Odabire metode rješavanja problemskih situacija povezanih sa izračunavanjem obima, površine i zapremine standardnih i nestandardnih figura.</p> <p>2a. Utvrđuje mjerljiva obilježja objekata i pojava i predviđa rezultate mjerenja.</p>	<p>2a. Rješava problemske situacije procjenjujući i predviđajući rezultate mjerenja.</p>

Oblast 4: PODACI I VJEROVATNOĆA				
Komponenta 1 Prikupljanje, organizacija, predstavljanje i tumačenje podataka				
1. Formuliše problem, prikuplja i obrađuje podatke iz različitih izvora, te ih predstavlja u različitim formama 2. Interpretira, diskutuje dobijene podatke i rezultate istraživanja				
Pokazatelji područja vještina u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5, 6 god.)	kraj 3. razreda (8, 9 god.)	kraj 6. razreda (11, 12 god.)	kraj 9. razreda (14, 15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18,19 god.)
1a.Postavlja pitanja koja daju odgovor „mnogo,malo, jedan i nijedan“, „da – ne“, „ima – nema“. 1b. Pravi jednostavnije ankete predstavljene slikom i oznakama „ima-nema“.	1a. Opisuje problem u kontekstu potrebnih podataka. 1b.Prikuplja i razvrstava podatke koji proizlaze iz svakodnevnog života. 1c. Prikazuje podatke jednostavnim tabelama, slikovnim i stupčastim dijagramima.	1a.Prepoznaje podatke potrebne za rješavanje zadatog problema. 1b. Prikuplja i razvrstava podatke prema zadatim kriterijima. 1c. Prikazuje podatke na prikladan način tabelom, tabelom frekvencija, piktogramom, stupčastim i kružnim dijagramima.	1a. Povezuje podatke sa zadatim problemom. 1b. Podatke prikazuje na prikladan način: pomoću kompjutera i bez njega, listom, tabelom, tabelom frekvencija, grafikonom, linijskim, stupčastim i kružnim dijagramima. 1c. Izabire i opravdava pogodne metode skupljanja podataka uključujući upitnike, eksperimente, baze podataka i elektronske medije.	1a.Identifikuje podatke koji se mogu obraditi statističkim metodama. 1b. Predstavlja podatke u pogodnim formama prema tipu i sadržaju problema (listom, tabelom, tabelom frekvencija, grafom, grafikonom, linijskim, stupčastim i kružnim dijagramima), pomoću kompjutera i bez njega. 1c. Prikuplja, klasifikuje i povezuje podatke.
			1d. Određuje i primjenjuje aritmetičku sredinu.	1d. Određuje i primjenjuje frekvenciju za podatke, mod, medijan, aritmetičku sredinu i standardnu devijaciju.
2a. Saopćava slikom, verbalno, pokretom, prezentacijom i sl.	2a. Objašnjava („očitava“) podatke prikazane jednostavnim tabelama, slikovnim i stupčastim dijagramima.	2a.Tumači (očitava) podatke prikazane tabelama, slikovnim i stupčastim dijagramima.	2a. Tumači i analizira podatke prikazane na različite načine.	2a. Upoređuje i procjenjuje podatke prikazane na različite načine. 2b. Odabire i brani korištenje populacije ili uzorka populacije za odgovor na pitanje.

Komponenta 2 Elementi vjerovatnoće

1. Koristi statističke analize s ciljem prognoze u kontekstu problemskog pitanja
2. Koristi elemente kombinatorike s ciljem procjenjivanja i predviđanja događaja

Pokazatelji područja vještina u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5, 6 god.)	kraj 3. razreda (8, 9 god.)	kraj 6. razreda (11, 12 god.)	kraj 9. razreda (14, 15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18,19 god.)
1a. Prebrojava različite ishode u jednostavnim situacijama koristeći konkretne materijale.	1a. Prebrojava različite ishode u jednostavnim situacijama koristeći konkretne materijale i dijagrame.	1a. Određuje različite ishode u jednostavnim situacijama koristeći prikladne materijale i dijagrame.	1a. Prosuđuje broj mogućih i povoljnih ishoda u jednostavnim situacijama i izračunava vjerovatnoću.	1a. Identifikuje različite međusobno isključive izbore i zaključuje da je suma njihovih vjerovatnoća jednaka 1.
1b. Opisuje ishod događaja koji je blizak ličnom iskustvu koristeći se crtežima i obrascima.	1b. Upoređuje vjerovatnoću ishoda (manje vjerovatan, jednako vjerovatan i vjerovatniji).	1b. Povezuje vjerovatnoću ishoda (manje vjerovatan, jednako vjerovatan i vjerovatniji).	1b. Upotrebljava smisleno rječnik vjerovatnoće u kontekstu problema. 1c. Upoređuje eksperimentalne podatke i teorijske vjerovatnoće. 1d. Pokazuje da ponavljanjem eksperimenta ne mora dobiti isti ishod. 1e. Zaključuje da se ishod slučajnih događaja ne može predvidjeti.	1b. Procjenjuje zavisne i nezavisne događaje i primjenjuje rječnik vjerovatnoće prema kontekstu problema. 1c. Povezuje eksperimentalne podatke i teorijske vjerovatnoće 1d. Procjenjuje da ponavljanjem eksperimenta ne mora dobiti isti ishod. 1e. Prosuđuje da povećanje broja ponavljanja eksperimenta općenito vodi ka boljoj procjeni vjerovatnoće.
2a. Određuje rasporede različitih elemenata nekog skupa u kojim je poredak bitan.	2a. Određuje i zapisuje rasporede različitih elemenata nekog skupa u kojim je poredak bitan. 2b. Primjenjuje termine moguć, nemoguć, siguran slučajan sl.	2a. Određuje, zapisuje i tumači kombinacije elemenata nekog skupa. 2b. Primjenjuje termine događaj, moguć, nemoguć, siguran, slučajan, nasumičan, vjerovatan, šansa sl. kako bi procijenio i/ili predvidio događaj. 2c. Određuje mogućnosti pojavljivanja nekog događaja u igri (bacanje novčića, kockice i sl.).	2a. Prikazuje i tumači kombinacije i rasporede elemenata nekog skupa. 2b. Primjenjuje termine događaj, moguć, nemoguć, siguran, slučajan, nasumičan, vjerovatan, šansa sl. kako bi procijenio i/ili predvidio događaj prema datoj situaciji. 2c. Procjenjuje mogućnosti pojavljivanja nekog događaja (bacanje novčića, kockice i sl.)	2a. Razmatra i izračunava broj permutacija, varijacija i kombinacija elemenata skupa. 2b. Povezuje termine vjerovatnoće i kombinatorike. 2c. Argumentuje moguće ishode u okviru datog problema.
2b. Koristi riječi moguće, možda, sigurno, nikako, prema datoj situaciji.				

Oblasti, komponente i ishodi učenja za matematičko područje

Oblast 1: SKUPOVI, BROJEVI I OPERACIJE
Komponenta 1 Skupovi, brojevi i brojevni sistemi
Ishodi učenja:
1. Analizira svojstva i odnose skupova u različitim formama prikazivanja i primjenjuje ih prilikom rješavanja problemskih zadataka 2. Analizira svojstva i odnose brojeva i brojevnih sistema, te koristi simbole i različite prikaze
Komponenta 2 Računske
Ishodi učenja:
3. Odabire i kombinuje strategije, metode i operacije za rješavanje problema i daje rješenja u kontekstu problema 4. Procjenjuje opravdanost i preciznost izabranih strategija, metoda, operacija i dobijenih rješenja, te diskutuje o krajnjem rješenju u kontekstu problema.
Oblast 2: ALGEBRA
Komponenta 1 Algebarski izrazi, funkcije, proporcije i primjena
Ishodi učenja:
1. Analizira zakonitosti, odnose, zavisnosti, veze i funkcije u matematici i realnom svijetu 2. Analizira i prikazuje matematičke situacije i strukture upotrebom algebarskih simbola i različitih notacija (zapisa), grafika i dijagrama, te generalizuje na osnovu njih 3. Primjenjuje matematičke modele za predstavljanje i tumačenje kvantitativnih odnosa 4. Analizira i formuliše pretpostavke promjena u različitim kontekstima
Komponenta 2 Jednačine, nejednačine i njihovo predstavljanje
Ishodi učenja:
5. Sastavlja i zapisuje simbolima jednačine i nejednačine pri rješavanju problema, te obrazlaže grafički i usmeno njihovu smislenost 6. Argumentuje postupke za rješavanje jednačina, nejednačina i sistema 7. Diskutuje o rješenjima u kontekstu problema, grafički prikazuje rješenja
Komponenta 3 Elementi logike
Ishodi učenja:
8. Formuliše pitanja svojstvena matematici i razvija matematičke pretpostavke i argumente 9. Logički zaključuje i primjenjuje matematički dokaz kao ključne matematičke aspekte
Oblast 3: GEOMETRIJA I MJERENJA
Komponenta 1 Likovi, tijela i transformacije
Ishodi učenja:
1. Analizira svojstva i odnose geometrijskih elemenata, te koristi simbole i različite prikaze 2. Sintetizira matematičke argumente o geometrijskim odnosima, analizira svojstva dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih geometrijskih oblika i figura (likova i tijela) 3. Utvrđuje geometrijska svojstva u objektima iz realnog svijeta te modelira prostorne odnose pri rješavanju problema. 4. Koristi geometrijske transformacije u skladnosti i sličnosti geometrijskih figura

Komponenta 2 Mjere i mjerenja
Ishodi učenja:
5. Analizira mjerljiva obilježja objekata i pojava, kombinuje mjerne instrumente, mjerne jedinice, mjerne sisteme u procesima mjerenja 6. Procjenjuje i predviđa rezultate mjerenja
Oblast 4: PODACI I VJEROVATNOĆA
Komponenta 1 Prikupljanje, organizacija, predstavljanje i tumačenje podataka
Ishodi učenja:
1. Formuliše problem, prikuplja i obrađuje podatke iz različitih izvora, te ih predstavlja u različitim formama 2. Interpretira, diskutuje dobijene podatke i rezultate istraživanja
Komponenta 2 Elementi
Ishodi učenja:
3. Koristi statističke analize s ciljem prognoze u kontekstu problemskog pitanja 4. Koristi elemente kombinatorike s ciljem procjenjivanja i predviđanja događaja

Shematski prikaz oblasti i komponenti za matematičko područje

Ključne kompetencije i prožimajući pokazatelji

Ključna kompetencija	Prožimajući pokazatelji (indikatori)
<p style="text-align: center;">Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku</p>	<ul style="list-style-type: none"> • čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, • piše tekstove za različitu namjenu i publiku, • priča i sluša radi razumijevanja i prenosa informacija u različitim situacijama za različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu, • piše složene tekstove, • kritički ocjenjuje komunikaciju u različitim oblicima, • upotreba logičkog strukturisanja i nizanja argumenata kod primanja i tvorbe jezika i saznavanja jezičkih zakonitosti, • izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efektivnu međukulturalnu komunikaciju.
<p style="text-align: center;">a. Matematička pismenost</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti, • poznavanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najvažnije geometrijske i algebarske teoreme, • poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja, • sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) različitih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija, odabir i zamjena načina prikazivanja kada je to potrebno.
<p style="text-align: center;">b. Kompetencija u nauci i tehnologiji</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda;kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu s ljudskim potrebama, • razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji) ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj), • spremnost sticanja znanja iz prirodnih nauka i interes za nauku, te naučnu i tehnološku karijeru.
<p style="text-align: center;">Informatička pismenost (informaciona, medijska, tehnološka)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobijanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učestvovanje u virtualnim društvenim mrežama, • svijest o razlikama između realnog i virtualnog svijeta, • upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo, korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja, • poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža, poštovanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti prikupljenih informacija, upotreba mreža za širenje horizonta.

<p style="text-align: center;">Učiti kako se uči</p>	<ul style="list-style-type: none"> • razvijanje suodgovornosti za vlastito učenje, samoprocjena i definisanje vlastitih ciljeva učenja: <ul style="list-style-type: none"> ☞ razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i o vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, inteligenciji kao i sposobnosti identifikovanja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja, • razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): <ul style="list-style-type: none"> ☞ pretplaniranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (receptije, interakcije, produkcije, medijacije), • upotreba različitih metoda i strategija učenja⁶: <ul style="list-style-type: none"> ☞ poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, ☞ omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da najbolje primijeni u praksi, ☞ razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik uči u školi do vlastitog procesa učenja, ☞ sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja, razvijanje upornosti, ☞ razvijanje samomotivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.
<p style="text-align: center;">Kreativno produktivna kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> ☞ sažimanje, generaliziranje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza), • razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: <ul style="list-style-type: none"> ☞ proizvodnja i povezivanje različitih ideja, kreiranje pretpostavki i različitih proizvoda, • razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> ☞ sposobnost tolerisanja suprotnih ideja, ☞ donošenje zaključaka nezavisno, ☞ razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje vlastitog stanovišta i sistema vrijednosti, razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama. • podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> ☞ omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, ☞ razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.

⁶ Pod strategijama podrazumijevamo najekonomičniji i najpotpuniji način, na koji korisnik uspijeva staviti u pogon vlastite resurse i sposobnosti, kako bi odgovorio na potrebe određene situacije i ostvario željeni cilj. Upotreba strategija pretpostavlja primjenu metakognitivnih vještina učenja.

Literatura

- Bloom, B.S. (Ed.), *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, Cognitive domain*, Longmans, Green, New York, 1956.
- Framework for 21st Century Competencies and Student Outcomes*, Ministry of Education, Singapore (2014)
- Kraljević, H., Čizmešij, A., *Matematika u nacionalnom okvirnom kurikulumu – ishodi učenja*, Zagreb (2009) *Ključne kompetencije i životne vještine u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo (2011)
- Matematičko obrazovanje u Evropi: Zajednički izazovi i nacionalne politike*, Izvršna agencija za obrazovanje, audiovizuelnu politiku i kulturu (2011)
- Model NPP za maternji jezik i matematiku*, grupa autora, *Reforma općeg obrazovanja u Bosni i Hercegovini* (novembar 2005)
- Model okvirnog nastavnog plana i programa Curriculum* (2005)
- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obavezno i srednjoškolsko obrazovanje Hrvatske* (2010)
- NPP gimnazije Slovenije* (1998, 2006),
- NPP osnovne škole Slovenije* (1999, 2006)
- O-čN(A)-Level Mathematics Teaching and Learning Syllabus*, Ministry of Education, Singapore (2012) *Okvir kurikuluma za preduniverzitetsko obrazovanje u Republici Kosovo* (2011)
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH* (2003) *Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH* (2007) *Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH* (2008)
- PISA 2012 Results in Focus: What 15-year-olds know and what they can do with what they know*, OECD 2014 *The Australian Curriculum Mathematics* (2013)
- The National Curriculum for England* (1999)
- Zajedničko jezgro cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama* (2009) *Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje* (2007)

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Roman Ivanković

DTP:

APOSO

MATEMATIKA

Uloga i značaj

Nastavni predmet Matematika, posebno danas, u eri dinamičnog naučnog i tehničko tehnološkog razvoja, te opće kompjuterizacije, ima bitan značaj i ulogu u odgoju i obrazovanju mlade generacije i njihovom pripremanju za budući život i rad. Nastava matematike predstavlja glavni segment cjelokupnog općeg obrazovanja i temelj razvoja cjelovite ličnosti učenika jer daje značajan doprinos u sveukupnim učeničkim postignućima (obrazovnim, odgojnim i funkcionalnim).

Obrazovna uloga sastoji se u usvajanju programom propisanih matematičkih sadržaja; funkcionalna se ogleda u njenom velikom utjecaju na razvoj općih intelektualnih sposobnosti (pamćenja, pažnje, rasuđivanja, logičko, stvaralačko i kreativno mišljenje...), a odgojna uloga se ogleda u njenom utjecaju na razvoj pozitivnih crta učeničke ličnosti (tačnost, preciznost, urednost, upornost).

Matematički nastavni sadržaji zbog svoje egzaktnosti i logičke strukture upravo pogoduju razvoju intelektualnih i stvaralačkih sposobnosti učenika, kao i razvoju gore navedenih pozitivnih crta ličnosti, te pomažu pri izučavanju drugih nastavnih predmeta – moje okoline, likovne kulture, fizike, hemije, itd.

Razredi	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX	
	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S
	68	2	105	3	105	3	140	4	140	4	140	4	140	4	140	4	128	4
Trijade	278						520						408					
Ukupno	1206																	

Ciljevi i zadaci

I trijada - Cilj nastave matematike u prvoj trijadi devetogodišnje osnovne škole je odgajanje i obrazovanje učenika na temelju formiranja osnovnih matematičkih pojmova i usvajanje sadržaja kao što su upoznavanje, upoređivanje predmeta (geometrijskih tijela), likova i linija po osobinama i uzajamnom položaju (odnosu), skupovi, mjerenje veličina, mjerne jedinice, prirodni brojevi do 100, relacije među njima, te operacije sabiranja, oduzimanja, množenja i dijeljenja i rimskih brojeva do XX.

II trijada – Cilj nastave matematike u drugoj trijadi devetogodišnje osnovne škole je odgajanje i obrazovanje učenika na temelju formiranja elementarnih matematičkih znanja i usvajanja sadržaja kao što su geometrijski likovi i tijela (krug, kružnica, trougao, kocka i kvadar), prava u ravni i ugao, površina i volumen (zapremina) kocke i kvadra, prirodni brojevi u skupu N i N_0 , te relacije među njima, računске operacije sabiranja, oduzimanja, množenja i dijeljenja, mjerenje veličina, mjerne jedinice i razlomci.

III trijada – Cilj nastave matematike u trećoj trijadi devetogodišnje osnovne škole uključuje sticanje znanja, vještina i sposobnosti računanja, procjenjivanja te logičkog i prostornoga mišljenja na temelju usvajanja elementarnih matematičkih sadržaja kao što su razlomci u decimalnom obliku, cijeli, racionalni i relani brojevi, ugao, trougao i četverougao, kružnica i krug, tačka, prava i ravan i geometrijska tijela, mnogougao (poligon), Pitagorina teorema i njena primjena, funkcije direktne i obrnute proporcionalnosti, vektori, linearne jednačine i nejednačine.

Ishodi po trijadama

I trijada	II Trijada	III Trijada
<p>Učenci će:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ovladati osnovnim matematičkim simbolima, steći sposobnost izražavanja matematičkim jezikom, jasno i precizno se izražavati u pismenom i usmenom obliku, ▪ Sabirati, oduzimati, množiti i dijeliti napamet (znajući tablicu sabiranja do $10 + 10$ i tablicu množenja do $10 \cdot 10$) i metodama pisanog računanja, te primjenjujući međusobne veze računskih operacija, ▪ Prepoznati, imenovati i razlikovati geometrijske likove i tijela, ▪ Nacrtati jednostavne geometrijske likove i oblike služeći se geometrijskim priborom, ▪ Prepoznati, imenovati i procjenjivati jedinice za mjerenje, ▪ Steći sposobnost čitanja matematičkih tekstova s razumijevanjem i obrazlaganje postupaka rješavanja matematičkih zadataka različitih nivoa, složenosti i strukture, ▪ Prikupiti, razvrstati i organizovati podatke koji proizlaze iz svakodnevnog života te ih prikazati jednostavnim 	<p>Učenci će:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sigurno i učinkovito upoređivati, sabirati, oduzimati, množiti i dijeliti prirodne brojeve primjenjujući osnovna svojstva i međusobne veze računskih operacija, ▪ Čitati, zapisati i uporediti cijele brojeve i razlomke, te ih prikazati ekvivalentnim zapisima, ▪ Prepoznati, imenovati, izgraditi, uporediti i klasificirati geometrijske likove i tijela, te istražiti, uočiti, opisati i primijeniti njihova geometrijska svojstva, ▪ Prepoznati, imenovati, izgraditi, uporediti, nacrtati i konstruisati geometrijske likove i tijela, ▪ Znati preračunati standardne mjerne jedinice te ih primijeniti u svakodnevnom životu, ▪ Prikupiti, razvrstati, organizovati podatke te ih na prikladan način prikazati tabelom slikovnim i kružnim dijagramom, sistemskom listom, ▪ Pročitati i protumačiti podatke prikazane tabelama, slikama, grafikonima i dijagramima, ▪ Saslušati i razmjenjivati matematičke ideje i objašnjenja te saradnički rješavati zadatke. ▪ Postaviti i analizirati jednostavniji problem, isplanirati njegovo rješavanje odabirom odgovarajućih matematičkih pojmova i postupaka, riješiti ga te protumačiti i vrednovati rješenje i postupak, ▪ Izgrađivati novo matematičko znanje rješavanjem problema. 	<p>Učenci će:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sigurno i učinkovito upoređivati, zaokruživati, sabirati, oduzimati, množiti, dijeliti, kvadrirati i korjenovati realne brojeve zapisane u decimalnom zapisu i u obliku razlomka, ▪ Pretvoriti razlomak u decimalni zapis danom preciznošću, ▪ Riješiti linearne jednačine i jednostavne sisteme dviju linearnih jednačina s dvije nepoznate, te uvrštavanjem provjeriti tačnost dobijenoga rješenja, ▪ Definisati Pitagorinu teoremu i znati je primijeniti na konkretnim matematičkim zadacima, ▪ Primijeniti cijele, racionalne i realne brojeve, njihove zapise i računске operacije u rješavanju jednostavnih matematičkih problema i problemau svakodnevnom životu, ▪ Postavljati matematički svojstvena pitanja (Postoji li? Ako postoji, koliko? Kako ćemo ih pronaći? Zbog čega? i slična pitanja) te stvarati i istraživati na njima zasnovane matematičke pretpostavke, ▪ Pratiti i stvarati kraće lance matematičkih argumenata, zaključivati nepotpunom indukcijom i neformalnom dedukcijom te primjenjivati analogiju, generalizaciju i specijalizaciju u jednostavnim situacijama. ▪ Postaviti i analizirati jednostavniji problem, isplanirati njegovo rješavanje odabirom odgovarajućih matematičkih pojmova i postupaka, riješiti ga te protumačiti i vrednovati rješenje i postupak,

<p>tabelama, slikovnim dijagramima,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Postavljati matematički svojevrsna pitanja (koliko, kako, zbog čega, ima li rješenje smisla, postoji li više rješenja, šta je poznato, nepoznato), te stvarati i istraživati pretpostavke o matematičkim objektima, pravilnostima i odnosima, ▪ Povezati matematiku sa svakodnevnim životom i drugim odgojno-obrazovnim područjima. 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Primijeniti matematičke pojmove i postupke u različitim kontekstima, ▪ Izgrađivati novo matematičko znanje rješavanjem problema i modeliranjem situacija, ▪ Istraživati i analizirati matematičke i druge, eksperimentirati s njima, te provjeravati pretpostavke pomoću džepnih računala i raznovrsnih računarskih programa, posebno programa dinamične geometrije i programa za izradu proračunskih tablica, ▪ Steći čvrste temelje za cjeloživotno učenje i nastavak obrazovanja, te povezati matematiku s vlastitim iskustvom, svakodnevnim životom u kući i zajednici, kao i drugim odgojno-obrazovnim područjima.
--	--	--

Struktura nastavnog predmeta po područjima

Nastavna područja	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Upoređivanje, procjenjivanje i mjerenje veličine predmeta									
7. Mjerenje i mjere									
11. Mjerenje, upoređivanje i procjenjivanje									
18. Mjerenje veličina									
42. Proporcionalnost. Funkcija direktne i obrnute proporcionalnosti								24	
48. Grafici funkcije direktne i obrnute proporcionalnosti. Linearna funkcija									15
6. Geometrija									
2. Predmeti oblika lopte (kugle), kocke, valjka i piramide									
15. Krug i kružnica									
3. Ravne i zakrivljene plohe (površni), likovi i linije (crte)									
9. Ravne i zakrivljene plohe (površine) likovi, linije									
13. Prava u ravni									
47. Tačka, prava i ravan									10
24. Ugao									
25. Trougao									
26. Površina pravougaonika									
27. Zapremina kvadra (specijalno kocke)									
29. Kružnica, krug, ugao (kut)						15			
45. Kružnica i krug								17	
37. Ugao i trougao							30		
38. Četverougao, obim i površina trougla i četverougla							20		
39. Vektori							17		
44. Mnogougao								20	
41. Pitagorina teorema i njena primjena								24	
51. Geometrijska tijela									45
4. Skupovi, brojevi, relacije i operacije									

28. Skupovi, relacije i preslikavanja						18			
5. Brojevi									
12. Brojevi prve hiljade									
17. Brojevi do deset hiljada									
19. Brojevi prvog miliona									
22. Brojni izrazi									
43. Cijeli racionalni izrazi								41	
46. Razlomljeni racionalni izrazi									15
23. Brojevi veći od miliona. Skup prirodnih brojeva \mathbb{N} i \mathbb{N}_0									
30. Prirodni brojevi						13			
34. Decimalni brojevi i računске radnje sa njima							20		
35. Cijeli brojevi							31		
36. Racionalni brojevi							22		
40. Realni brojevi								14	
8. Sabiranje i oduzimanje brojeva do 100									
14. Sabiranje i oduzimanje do hiljadu									
20. Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu									
10. Množenje i dijeljenje do 100									
16. Množenje i dijeljenje do hiljadu									
21. Množenje i dijeljenje brojeva u prvom milionu									
31. Djeljivost prirodnih brojeva						25			
32. Razlomci						51			
33. Razlomci u decimalnom obliku						18			
49. Linearne jednačine i nejednačine sa jednom nepoznatom									25
50. Sistem linearnih jednačina sa dvije nepoznate									18

PRVA TRIJADA

PRVI RAZRED

Glavni ishodi učenja

Znanje i razumijevanje

Učenici će znati koristiti matematički jezik, rješavati opće primjerene matematičke i logičke zadatke, prepoznati podatke (koji su poznati, a koji nepoznati), aritmetičke probleme rješavati numeričkim operacijama, verbalizirati proces i tačno izražavati odgovor. Učenik treba postati svjestan da može koristiti matematiku za bolje upoznavanje stvarnosti i njenu primjenu u svakodnevnom životu.

Sposobnosti

Razvijati će logičke sposobnosti kroz igru, ulaganjem misaonih napora pri rješavanju određenih matematičkih situacija i njihovim povezivanjem sa iskustvima iz vlastitog života .
Sve je slovo – sve je broj!

Vrijednosti i stavovi:

Dijete bi trebalo biti osposobljeno za samostalni rad, rad u parovima, manjim i većim grupama i da pri tome pokazuje odvažnost u otkrivanju i istraživanju novog i nepoznatog, da poštuje pravila, vrednuje lične i stavove drugih, da razvija sposobnost komunikacije i timskog rada.

Indikatori uspješnosti

- Znaju rješavati problemske zadatke koji se odnose na sabiranje i oduzimanje u okviru prve desetice;
- Da znaju prepoznati i imenovati oblike u neposrednoj okolini;
- Da s radošću rješavaju zadatke.
- Do indikatora uspješnosti dolazimo primjenom praktičnih radova, zadataka objektivnog tipa i drugih oblika vrednovanja, portfolija kao pokazatelja aktivnosti u učenju i usvojenosti matematičkih sadržaja.

Očekivani rezultati (ishodi) učenja

1. Uspoređivanje, procjenjivanje i mjerenje veličine predmeta

- Uspoređivanjem otkriti sličnosti i razlike prema osobinama i uzajamnom položaju predmeta;
- Procjenjivanje veličine predmeta na temelju vizualne percepcije i odnosa među predmetima;
- Upoznati čime mjerimo (pedalj, stopa, metar, linijar, štap, termometar, vaga, sat)
- Mjeriti to znači uspoređivati;
- Upoznati i imenovati jedinice za pojedine veličine;
- Procjenjivanje rezultata mjerenja, poređenje dobivenih rezultata sa predviđenim rezultatima.

2. Predmeti oblika lopte, kocke, valjka i piramide

- Promatranjem predmeta iz svoje okoline upoznati i imenovati oblike lopte, kocke, valjka i piramide;
- Uočiti sličnosti i različitosti među njima;
- Prepoznati da predmeti iz životnog okruženja imaju sličnosti i različitosti sa geometrijskim oblicima.

3. Ravne i zakrivljene plohe (površni), likovi i linije (crte)

- Promatranjem prepoznati ravne i zakrivljene plohe (površni), likove, otvorene i zatvorene linije (njihovu unutrašnjost i spoljašnjost);
- Upoznati tačku kao presjek linija;
- Grafičko predstavljanje tačke.

4. Skupovi, brojevi, relacije i operacije

- Osposobiti učenike za promatranje skupova u neposrednoj okolini;
- Upoznati učenike sa postupkom pridruživanja;
- Usvojiti izraz «pripada» i «ne pripada» skupu, «element skupa» i «nije element skupa»;
- Zapažati i identificirati skupove iste i različite brojnosti;
- Upoznati brojeve od 1 do 9;
- Uspoređivati brojeve (već od broja 3), upoznati i primijeniti izraze «manje», «veće», «jednako» i «nejednako» i oznake $<$, $>$, $=$, \neq ;
- Upoznati učenike sa pojmovima «prethodnik» i «sljedbenik» (već od broja 5);
- Identifikovati sabiranje kroz aktivnosti dodavanja, spajanja i grupiranja;
- Usvajanje izraza «plus» i oznake «+»;
- Identifikovati oduzimanje kroz aktivnosti smanjenja, uzimanja i odvajanja;
- Usvajanje izraza «manje» i oznake «-»;
- Preko konkretnih primjera navesti učenike da zaključe da se zbir neće promijeniti ako sabirci zamijene mjesta i da su sabiranje i oduzimanje suprotne računске operacije (radnje);
- Nula, veza sabirajanja i oduzimanja, brojnost praznog skupa;
- Prepoznati da je desetica skup od 10 jedinica i upoznati učenika s načinom bilježenja broja 10;
- Osposobiti učenike da sabiraju i oduzimaju na različite načine (korištenjem tabela i brojevnog pravca, pravilna interpretacija jednostavnijih grafikona) u okviru prve desetice;
- Kroz primjere iz svakodnevnog života upoznati redne brojeve.

Programski sadržaji

1. Uspoređivanje, procjenjivanje i mjerenje veličine predmeta

- Uspoređivanje predmeta po boji, duljini, visini, širini, debljini;
- Blizu, daleko, lijevo, desno, ispred-između-iza, ispod-na-iznad, uspravno-koso-vodoravno;
- Odnos među predmetima i veličina predmeta;
- Mjerenje veličina - jedinice i mjere (kilogram, metar, litar, sat i KM).

2. Predmeti oblika lopte (kugle), kocke, valjka i piramide

- Upoznavanje predmeta oblika lopte, kocke, valjka i piramide, imenovanje oblika i uočavanje njihovih sličnosti i razlika.

3. Ravne i zakrivljene plohe (površni), likovi i linije (crte)

- Likovi oblika kruga, trokuta, pravokutnika i kvadrata;
- Otvorene i zatvorene ravne i krive linije (crte); unutrašnjost i spoljašnjost (vanjština), unutra – na – izvan;
- Tačke kao presjeci linija (sjecišta).

4. Skupovi, brojevi, relacije i operacije

- Primjeri skupova, označavanje;
- Članovi skupa, pridruživanje elemenata dvaju skupova, brojnost;
- Brojevi od 1 do 3;
- Upoređivanje brojeva ($<$, $>$, $=$, \neq);
- Brojevi 4 i 5;
- Prethodnik i sljedbenik, opadajući i rastući brojni niz (predstavljanje na brojnoj liniji);
- Redni brojevi od 1 do 5;
- Zbrajanje i oduzimanje;
- Broj 0;
- Brojevi od 6 do 9;
- Broj 10;
- Redni brojevi od 1 do 10.

Napomena:

Nastavnik može sa djecom koja pokazuju interes i visoke sposobnosti za matematiku raditi i računске operacije u skupu brojeva do 20.

Ishodi učenja po programskim sadržajima

Odgojno-obrazovni ciljevi			
Programski sadržaji	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. Upoređivanje, procjenjivanje i mjerenje veličine predmeta	Uočavati sličnosti i razlike prema osobinama i uzajamnom položaju predmeta Procijeniti veličine predmeta na temelju vizuelne percepcije i odnosa među predmetima Prepoznati i imenovati čime mjerimo (pedalj, stopa, metar, linijar, štap, termometar, vaga, sat) Prepoznati i imenovati jedinice za mjerenje	Demonstrirati saznanja o prostornim dimenzijama i relacijama Izvršiti komparaciju predmeta i serijaciju elemenata Mjeriti nestandardnim mjerama predmete iz neposredne koline i upoređivati ih Izvoditi različite načine mjerenja u svakodnevnom životu	Prihvatati ili odbijati tuđe mišljenje na osnovu valjanog razloga ili dokaza Postavljati logična pitanja u cilju rješavanja matematičkih problema (kako, koliko, zašto, šta je poznato ili nepoznato...) Bilježiti informacije putem individualnog i timskog rada Bilježiti i upoređivati rezultate mjerenja, manipulirati podacima
2. Predmeti oblika lopte (kugle), kocke, valjka i piramide	Imenovati oblike: lopta, kocka, valjak, piramida Uočiti sličnosti i razlike među pomenutim oblicima	Povezati sličnosti i razlike predmeta iz okoline sa geometrijskim oblicima	Izvještavati o rezultatima matematičkih zadataka Izraziti ideje matematičkim jezikom usmeno, pismeno, vizuelno

3. Ravne i zakrivljene plohe (površni), likovi i linije (crte)	Prepoznati ravne i zakrivljeneplohe (površni), likove, otvorene i zatvorene linije (njihovu unutrašnjost i spoljašnjost) Prepoznati tačku kao presjek linija	U okolini pronalaziti ravne i zakrivljene plohe (površni), likove Crtati otvorene, zatvorene, ravne i krive linije Grafički predstaviti tačku	Bilježiti i upoređivati rezultate istraživanja Rješavati jednostavne problemske zadatke
4. Skupovi, brojevi, relacije i operacije	Identifikovati skupove u neposrednoj okolini Imenovati brojeve do 10 Koristiti matematičke simbole ($<$, $>$, $=$, \neq , $+$, $-$) Identifikovati sabiranje i oduzimanje kroz aktivnosti dodavanja, oduzimanja, spajanja, uzimanja, grupisanja, odvajanja,...) Uočiti vezu sabiranja i oduzimanja Imenovati redne brojeve od 1 do 10	Izvoditi različite operacije sa skupovima Grafički prikazivati odnose u skupovima, brojnost praznog skupa - nula Brojati, pravilno pisati i čitati brojeve do 10 Identifikovati broj u brojnom nizu Sabirati i oduzimati u skupu brojeva do 10 Pisati i čitati redne brojeve od 1 do 10	Matematička rješenja, kao i jednostavnije problemske zadatke predstaviti crtežima, slikama, dijagramima

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Programski sadržaji	Odgojno-obrazovni ciljevi		
	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. Upoređivanje, procjenjivanje i mjerenje veličine predmeta Upoređivanje predmeta po boji, duljini, visini, širini, debljini Blizu, daleko, lijevo, desno, ispred-između-iza, ispod-na-iznad, Uspravno-koso-vodoravno Odnos među predmetima i veličina predmeta	Razlikovati predmete po boji, dužini, širini,... Koristiti pojmove: duže kraće, jednako po dužini; deblje-tanje, jednako po debljini; niže-više, jednako po visini,... Identifikovati prostorne relacije: lijevo-desno, ispod-iznad,... Procjenjivati međusobne odnose predmeta i njihove veličine Odrediti osnovne i relativne položaje predmeta	Izvršiti komparaciju tri predmeta po: veličini, dužini, širini, visini i debljini (npr. po veličini – veliki, veći, najveći; mali, manji, najmanji) Izvršiti serijaciju elemenata po: veličini, dužini, širini, visini, debljini Orijeentisati se u prostoru (otvorenom i zatvorenom) u odnosu na sebe i druge Demonstrirati položaje predmeta	Sintetizirati saznanja o prostornim dimenzijama i relacijama Argumentovano braniti svoj stav, uz valjani dokaz prihvatiti tuđi stav ili mišljenje Formulirati pitanja služeći se matematičkim jezikom Upoređivati,

Mjerenje veličina – jedinice i mjere (kilogram, metar, litar, sat i KM)	Stavljati predmete u zadani položaj i otkrivati odgovarajuće relacije i njihova svojstva Imenovati jedinice za mjerenje veličina (kilogram, metar, litar, sat i KM)	Manipulisati jedinicama za mjerenje	demonstrirati rezultate mjerenja (jednostavni crteži, tabele, dijagrami)
2. Predmeti oblika lopte (kugle), kocke, valjka i piramide Upoznavanje predmeta oblika lopte, kocke, valjka i piramide Imenovanje oblika	Imenovati i razlikovati predmeta po obliku	Zapažati i prepoznavati sličnosti i različitosti predmeta iz neposrednog okruženja sa geometrijskim oblicima (kao i na modelima geometrijskih tijela i ilustracijama)	Samostalno i timski formulirati zaključke Vrednovati vlastito postignuće i upoređivati sa postignućima drugih
3. Ravne i zakrivljene plohe (površni), likovi i linije (crte) Likovi oblika kruga, trokuta i pravokutnika, Otvorene i zatvorene ravne i krive linije (crte) Unutrašnjost i spoljašnjost (vanjština), Unutra – na – izvan, Tačke kao presjeci linija (sjecište)	Prepoznati, imenovati i razlikovati geometrijske likove: krug, trokut, pravougaonik Prepoznati, imenovati i razlikovati linije (otvorene, zatvorene, ravne i krive) Identifikovati i označiti tačku gdje se linije presjecaju	Uočiti ravne i zakrivljene površi (manipulativni, okolina, ilustracije) Crtati linije Objasniti relacije unutra-na-izvan Uočavati sjecište linija	Iskazivati lojalnost u radu para, manje ili veće grupe Prezentovati rezultat na organizovan način Razviti fleksibilne pristupe rješavanju problema i pronalaziti načine da se prevaziđu poteškoće
4. Skupovi, brojevi, relacije i operacije Primjeri skupova, označavanje, Članovi skupa, Pridruživanje elemenata dvaju skupova, brojnost Brojevi od 1 do 3, Upoređivanje brojeva (>, <, =, ≠), Brojevi 4 i 5, Prethodnik i sljedbenik, Opadajući i rastući brojevi	Imenovati skupove prema različitim osobinama (bliža i dalja okolina) Pridruživati, klasificirati, rastavljati, sastavljati skupove Povezati brojnost skupa i broj Upoređivati brojeve Koristiti simbole (<, >, =, ≠, +, -)	Formirati skupove kroz igru s manipulativima Grafički prikazati odnose u skupovima – korištenje simbola (strelica, linija i sl.) Uočiti brojnost skupa Pravilno čitati i pisati brojeve od 0 do 10 Napraviti brojevni niz	Bilježiti informacije putem rada u tandemu ili grupi Kroz svakodnevne životne primjere rješavati jednostavnije tekstualne zadatke Objasniti rezultate

niz (predstavljanje na brojevnoj liniji), Redni brojevi od 1 do 5, Sabiranje i oduzimanje Broj 0, Brojevi od 6 do 9, Cifre (znamenke) od 0 do 9, Broj 10, Redni brojevi od 1 do 10, Upoređivanje brojeva od 0 do 10	Identifikovati mjesto broja u brojevnom nizu, prethodnik i sljedbenik Imenovati redne brojeve od 0 do 10	Sabirati i oduzimati do 10 Rješavati tekstualne zadatke sabiranja i oduzimanja do 10	rada matematičkih zadataka
--	---	---	----------------------------

Međupredmetna povezanost

Matematika	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Upoređivanje, procjenjivanje i mjerenje veličine predmeta	Moja okolina Likovna kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj	Sredina u kojoj živim Rad po sjećanju Posmatranje kao poticaj (Moja učionica- crtanje predmeta i njihov položaj) Slušanje, govor (od govora-preko razgovora-do dogovora), uočavanje prostornih odnosa opisivanjem Pjevanje i sviranje Muzičke igre Formiranje vrste, kolone po visini; traženje sakrivenog predmeta Igra: orijentacija u prostoru	Samopouzdanje, samokontrola, fleksibilnost u prihvatanju promjena, komunikacija „oči u oči“, stvaranje veza, savjesnost, izdvajanje bitnog od nebitnog, istrajavanje
Predmeti oblika lopte (kugle), kocke, valjka i piramide	Tjelesni i zdravstveni odgoj Likovna kultura	Igre loptom, simulacijske igre Sadržaji po direktnom posmatranju Sadržaji iz mašte (modelovanje, rad sa kolaž papirom, crtanje, bojenje)	Slušati otvoreno, podrška drugima, težnja za poboljšanjem
Ravne i zakrivljene plohe (površi), likovi i linije (crte)	Likovna kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Moja okolina	Crtež- prelazak sa apstraktnog na konkretno, usvojiti pojam prave i krive linije Hodanje i trčanje Slušanje, govor - heuristička upotreba govora (pitanje-odgovor) Škola	Adaptabilnost, uvažavanje različitosti, drugog i drugačijeg, postavljanje pitanja
Skupovi, brojevi, relacije i operacije	Likovna kultura Moja okolina Tjelesni i zdravstveni odgoj Muzička kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Crtanje ili slikanje, modelovanje Škola (odjeljska zajednica), Domaće životinje, Moja porodica, Kolona (mjesto u koloni, ko je ispred, ko iza,...) Muzičke igre, Pjevanje i sviranje Slušanje, govor	Razumijevanje materije, pamćenje, emocionalna svijest (prepoznavanje svojih i tuđih emocija), timske sposobnosti

Didaktičko – metodičke napomene

U nastavi matematike smatramo kao najidealniju kombinaciju tradicionalnih i savremenih metoda i oblika rada. Zagovaramo tzv. kognitivistički pristup koji podrazumijeva razvijanje konceptualnih znanja i smisleno usvajanje kognitivnih shema (konceptata), umjesto dosadašnjeg asocijativnog pristupa koji insistira na vježbanju (usvajanju) postupaka. Sadržaje iz matematike treba tematski povezivati sa nastavom drugih predmeta. Uvažavajući

individualne sposobnosti učenika, u nastavi matematike primjenjivati diferencirani pristup izboru sadržaja i načina rada.

DRUGI RAZRED

Programski sadržaji

1. Brojevi

- Prepoznati simbole $<$, $>$, $=$, $+$, $-$ i koristiti ih u skupu brojeva do 10,
- Imenovati dijelove zbira brojeva do 10,
- Usvojiti osobine sabiranja i primjenjivati ih pri rješavanju jednostavnijih zadataka,
- Imenovati dijelove razlike brojeva do 10,
- Usvojiti osobine oduzimanja i primjenjivati ih pri rješavanju jednostavnijih zadataka,
- Usvojiti znanja računanja zbirova od tri sabirka,
- Upotreba zagrada u sabiranju i oduzimanju,
- Koristiti računanje sa zgradama,
- Upoznati brojeve do 20, prepoznavati, imenovati i razlikovati jednocifrene i dvocifrene brojeve,
- Pravilno pisati i čitati brojeve do 20,
- Upoređivati brojeve do 20 po veličini,
- Usmeno i pismeno sabirati i oduzimati brojeve oblika $10+4$, $14-4$, $13+4$, $17-4$, $10+10$,
- Koristeći računске operacije sabiranje i oduzimanje znati dopuniti do desetice i oduzeti brojeve od desetice,
- Koristiti svojstva operacije sabiranja (zamjena mjesta i udruživanje sabiraka) i svodenje sabiranja 8 i 7 na oblik $10+5$,
- Uočavati svojstva rastavljanja brojeva na odgovarajuće sabirke, udruživati članove razlike svodeći oduzimanje brojeva do 20 na oduzimanje jedinica od broja 10,
- Uočavati vezu između sabiranja i oduzimanja,
- Prepoznavati i određivati nepoznatu komponentu u jednostavnim tekstualnim zadacima,
- Primjenjivati stečena znanja o nepoznatoj komponenti i rješavati jednostavne problemske zadatke koji se svode na rješavanje brojnog izraza,
- Razumjeti ulogu nule u sabiranju brojeva do 20, znati koristiti osobinu zamjena sabiraka u zbiru,
- Uočiti ulogu nule u oduzimanju i spoznati da je nula razlika dva ista broja,
- Znati rimske brojeve od I do X,
- Razlikovati glavne brojeve od rednih, koristiti i obilježavati redne brojeve (jednostavni grafički prikazi),
- Razumjeti pojam višekratnika broja 10,
- Čitati i pisati višekratnike broja 10 do 100,
- Predstavljati desetice do 100 na brojevnoj pravoj,
- Upoređivati višekratnike broja 10 i primijeniti znanja u jednostavnijim tekstualnim zadacima,
- Sabirati i oduzimati višekratnike broja 10 i primijeniti znanja u jednostavnijim tekstualnim zadacima,
- Prepoznavati, imenovati i razlikovati brojeve do 100,
- Pravilno pisati i čitati brojeve do 100,
- Uočavati i imenovati prethodnike i sljedbenike brojeva do 100,
- Predstavljati brojeve do 100 na brojevnoj pravoj,
- Upoređivati brojeve do 100 po veličini,

2. Geometrija

- Prepoznati, imenovati i razlikovati osnovna geometrijska tijela,
- Uočavati i imenovati ravne i zakrivljene površi,
- Uočavati liniju kao granicu površi,
- Razlikovati vrste linija,
- Uočavati i obilježavati tačke kao presjek linija (sjecišta),
- Usvojiti pojam izlomljene linije,
- Nacrtati, uočiti i razlikovati izlomljenu od pravei zakrivljene linije,
- Usvojiti pojam duži, crtati i obilježavati duži, upoređivati ih po veličini,
- U okruženju prepoznati i imenovati pravougaonik, kvadrat, trougao, krug, precrtavati ih,

- Usvojiti znanja o osnovnim osobinama navedenih geometrijskih likova,
- Uočavati ove geometrijske likove kao površ geometrijskih tijela,

3. Mjerenje i mjere

- Prepoznati i menovati jedinice za mjerenje dužine, mase, tečnosti, vremena, novca,
- Prepoznati, imenovati i razlikovati sprave za mjerenje dužine, mase, vremena
- Uvoditi učenike u samostalan rad u udžbeniku, čitanje matematičkog teksta i osposobiti ih da razumiju značenje pročitanog,
- Integrisati stečena matematička znanja sa drugim odgojno-obrazovnim sadržajima,
- Komunicirati matematičkim jezikom i izraziti ideje u usmenom, pisanom i vizuelnom obliku,
- Opisati riječima matematičke objekte, ideje, postupke i rješenja te ih prikazati jednostavnim slikama, crtežima, didaktičkim materijalima, dijagramima i brojevima
- Procjenjivati i upoređivati i u jednostavnim situacijama donositi zaključke,
- Koristiti kreativnost i maštu u rješavanju primjerenih problema,
- Poštovati različite stavove i argumentovano braniti svoje stavove,
- Primjenjivati stečena matematička znanja u stvarnom životu.

Ishodi učenja po programskim sadržajima

Odgojno-obrazovni ciljevi			
Programski sadržaji	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. Brojevi	<p>Imenovati i upoređivati brojeve do 20 Predstavljati prirodne brojeve na brojevnoj pravoj</p> <p>Zapamtiti postupak sabiranja i oduzimanja u skupu brojeva do 20 Upoređivati brojeve do 100; objasniti postupak sabiranja i oduzimanja desetica u skupu brojeva do 100 Uočavati vezu između sabiranja i oduzimanja Odrediti nepoznati broj u jednostavnim jednakostima i provjeriti tačnost rješenja Imenovati redne i rimske brojeve Razlikovati redne od glavnih brojeva</p>	<p>Pravilno pisati i čitati brojeve do 20 Odrediti mjesto broja na brojevnoj pravoj; sabirati i oduzimati na brojevnoj pravoj; izraditi brojevnu pravu Sabirati i oduzimati u skupu brojeva do 20</p> <p>Sabirati i oduzimati desetice u skupu brojeva do 100 Ovladati matematičkim jezikom i simbolima pri sabiranju i oduzimanju u skupu brojeva do 20 Izražavati se matematičkim jezikom za saopštavanje ideja Rješavati jednostavne problemske zadatke Čitati i pisati redne i rimske brojeve</p>	<p>Bilježiti brojeve veće od 20 (rješenja predstaviti crtežima, slikama, dijagramima) Rangirati brojeve na brojevnoj pravoj; iskoristiti različite materijale za izradu brojevne prave Koristiti sabiranje i oduzimanje u cilju rješavanja problema iz svakodnevnog života Prihvatati ili odbijati tuđe mišljenje na osnovu valjanog razloga ili dokaza Postavljati logična pitanja u cilju rješavanja matematičkih problema (kako, koliko, zašto, šta je poznato ili nepoznato...) Bilježiti informacije putem individualnog i timskog rada</p>
2. Geometrija	<p>Imenovati i razlikovati osnovna geometrijska tijela i likove Imenovati i razlikovati vrste linija Prepoznati tačku i duž</p>	<p>Ovladati jednostavnijim matematičkim priborom Precrtavati trougao, kvadrat, pravougaonik Crtati linije, duži</p>	<p>Izvjestavati o rezultatima matematičkih zadataka Izraziti ideje matematičkim jezikom usmeno, pismeno,</p>

3. Mjerenje i mjere	Prepoznati, imenovati i procjenjivati jedinice za mjerenje Imenovati sprave za mjerenja	Demonstrirati različite načine mjerenja u svakodnevnom životu Mjeriti standardnim i nestandardnim jedinicama	vizuelno Bilježiti i upoređivati rezultate mjerenja Rješavati jednostavne problemske zadatke
----------------------------	--	---	--

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Programski sadržaji	Odgojno-obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
<p>1. Brojevi 1.1. Sabiranje i oduzimanje u skupu brojeva do 20</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvoj desetici. (ponavljanje i produblјivanje znanja); - Izračunavanje zbirova od tri sabiraka; - Upotreba zagrada u sabiranju i oduzimanju; - Sabiranje brojeva i oduzimanje brojeva u drugoj desetici (oblici kao: 10+4, 14-4; 13+4, 17-4, 10+10); - Sabiranja i oduzimanja oblika: 6+4 = 10, 10-4 (ponavljanje i produblјivanje); - Sabiranja kada su sabirci iz prve desetice, a zbir iz druge desetice i odgovarajuće oduzimanja; - Veza između sabiranja i oduzimanja; - I slovo nekada 	<p>Imenovati simbole <, >, =, +, - u skupu brojeva do 10 Imenovati i koristiti dijelove zbira i razlike brojeva do 10 Primijeniti znanja računanja zbirova od tri sabirka Pratiti redoslijed izračunavanja u zadacima sabiranja i oduzimanja sa zagradom Definisati upotrebu zagrada u sabiranju i oduzimanju Imenovati brojeve do 20, jednocifrene i dvocifrene brojeve Predstavljati prirodne brojeve na brojevnoj pravoj;</p> <p>Primjenjivati usmeno i pismeno sabiranje i oduzimanje brojeva u drugoj desetici sa i bez prelaza</p> <p>Provjeriti sabiranje pomoću oduzimanja i obratno</p> <p>Objašnjavati vezu između sabiranja i oduzimanja</p>	<p>Prepoznati simbole <, >, =, +, - u skupu brojeva do 10 Prepoznati dijelove zbira i razlike Računati zbirove od tri sabirka Izračunavati vrijednost izraza sa zagradama u sabiranju i oduzimanju;</p> <p>Prepoznati razliku između jednocifrenih i dvocifrenih brojeva</p> <p>Napraviti brojevnu pravu Rangirati brojeve na brojevnoj pravoj</p> <p>Demonstrirati usmeno i pismeno sabiranje i oduzimanje brojeva u drugoj desetici sa i bez prelaza</p> <p>Demonstrirati vezu između sabiranja i oduzimanja</p>	<p>Tolerisati različite stavove i argumentovati svoj stav</p> <p>Koristiti resurse znanja u rješavanju jednostavnijih tekstualnih zadataka</p> <p>Kroz svakodnevne životne primjere rješavati jednostavnije problemske zadatke (pijaca, trgovina,...)</p> <p>Sastavljati jednostavne brojne izraze koji odgovaraju tekstualnom zadatku</p> <p>Iskazivati lojalnost u radu tandema ili grupe</p> <p>Kritički vrednovati vlastita postignuća</p>

<p>uzimamo da je broj. Nepoznati broj; - Svojstva zbira: Nula kao sabirak. Pravilo zamjene mjesta sabiraka; - Svojstva razlike: nula kao umanitelj, umanitelj jednak umanjeniku;</p> <p>- Rimske cifre od I do X; - Redni brojevi ;</p>	<p>Zapamtiti postupak izračunavanja nepoznatih komponenti</p> <p>Imenovati rimske brojeve od I do X Imenovati redne brojeve; Razlikovati redne od glavnih brojeva</p>	<p>Ovladati svojstvima operacije sabiranja (komutativnost i asocijativnost) Uočavati kako se mijenja zbir i razlika u zavisnosti od promjene komponenti Rješavati zadatke u kojima je 0 rezultat ili jedan od članova u računskoj radnji Usmjerenom didaktičkom igrom određivati nepoznati broj Napraviti rimske brojeve od jednostavnog materijala Prikupiti i urediti podatke o rednim brojevima Prepoznati redne brojeve u tekstu</p>	<p>Prepoznati nepoznatu komponentu u jednostavnim tekstualnim zadacima</p> <p>Upoređivati rezultate sa rezultatima drugih (par, grupa, razred)</p> <p>Sudjelovati u radu para, grupe</p> <p>Prikazati podatke korištenjem tabela, jednostavnih dijagrama</p>
<p>1.2. Skup brojeva do 100</p> <p>- Formiranje pojmova višekratnika broja 10. - Brojeva linija (crta): 0,10,20, 30, ..., 100; - Upoređivanje višekratnika broja 10 u prvoj stotini; - Sabiranje i oduzimanje višekratnika broja 10 u prvoj stotini; - Formiranje pojmova ostalih brojeva prve stotine; - Niz brojeva: 0, 1, 2, 3, ... 99, 100. Brojanje (u oba smjera). Prethodnici i sljedbenici brojeva iz prve stotice; - Brojeva linija (crta): 0-100; -Upoređivanje brojeva iz prve stotice Znaci: <, > i =</p>	<p>Objasniti pojam višekratnika broja 10</p> <p>Upoređivati višekratnike broja 10</p> <p>Primjenjivati sabiranje oduzimanje višekratnika broja 10</p> <p>Uočavati i imenovati prethodnike i sljedbenike brojeva do 100</p> <p>Matematičkim zapisom iskazati odnos među brojevima do 100 (znaci: <, >, =)</p>	<p>Čitati i pisati višekratnike broja 10 do 100</p> <p>Odrediti mjestosvakoga broja na brojevnoj pravoj</p> <p>Sabirati i oduzimati višekratnike broja 100</p> <p>Pravilno pisati i čitati brojeve do 100</p> <p>Redati po veličini prirodne brojeve do 100</p>	<p>Primijeniti stečena znanja u jednostavnijim tekstualnim zadacima</p> <p>Objasni postupke rješavanja matematičkih zadataka različitih nivoa, složenosti,strukture</p> <p>Bilježiti informacije putem individualnog i timskog rada</p>
<p>2. Geometrija 2.1. Predmeti oblika lopte, kocke, kvadra, valjka, piramide i kupe</p>			

<p>- Predmeti oblika valjka, lopte i kupe; - Predmet oblika kocke, kvadra piramide (strane, bridovi, vrhovi); - Površni-granice predmeta. Ravne i zakrivljene površi. 2.2. Površni (površine) i linije (crte) - Linija (crta) kao granica površi (površine); - Ravne i zakrivljene linije (crte). Tačke kao granice linije (crte); - Izlomljena linija (crta) - Duž kao dio izlomljene linije (crte); - Upoređivanje duži; - Pravougaonik, kvadrat i trougao kao zatvorene (proste) izlomljene linije; - Granica kruga kao zatvorena zakrivljena linija (crta).</p>	<p>Imenovati i razlikovati predmete po veličini, boji, obliku Prepoznati i imenovati ravne i zakrivljene površi Identificirati i pokazati liniju kao granicu površi Razlikovati vrste linija Definisati duž kao najkraće rastojanje između dvije tačke Imenovati duž te označiti krajnje tačke Uporediti duži Prepoznati i imenovati mnogouglove (pravougaonik, kvadrat, trougao) Upoređivati i procjenjivati veličinu površi</p>	<p>Prepoznati predmete iz životnog okruženja koji imaju sličnosti i različitosti sa geometrijskim oblicima U okruženju pronaći i pokazati ravne i zakrivljene površi (koristiti čula) Prikazati, mjeriti, zapisivati izmjereno, vježbati tačnost i preciznost Uočavati liniju kao granicu površi; Crtati ravne i zakrivljene linije Obilježavati tačke kao presjek linija (sjecišta) Crtati, napraviti duži, upoređivati ih U okruženju pronalaziti i imenovati pravougaonik, kvadrat, trougao, krug, precrtavati ih, Pravit geometrijske likove od različitog materijala Uočavati geometrijske likove kao površ geometrijskih tijela</p>	<p>Sakupljati i uređivati podatke, što preglednije ih prikazati i pročitati Integrirati nastavne sadržaje sa drugim odgojno-obrazovnim područjima Razmjenjivati matematičke ideje i saradnički rješavati zadatke Vrednovati svoje i tuđe stavove Koristiti resurse znanja u rješavanju jednostavnijih i složenijih zadataka</p>
<p>3. Mjerenje i mjere -Mjerenje dužine; Jedinice za dužinu (m) - Mjerenje mase; Jedinice za masu (kg); -Jedinice za tečnost (l); -Jedinice za vrijeme (h, min); -Jedinice za novac (KM, KF).</p>	<p>Imenovati jedinice za mjerenje Grupisati metalni i papirni novac, uporediti njihovu vrijednost i odnose Imenovati sprave kojima se vrše mjerenja Koristiti različite načine mjerenja, sprave za mjerenja uključujući i kalendar</p>	<p>Mjeriti nestandardnim i standardnim jedinicama za mjerenje, procjenjivati Zapisati mjerenje mjernim brojem i jedinicom Sabirati i oduzimati mjerne jedinice Mjeriti vrijeme</p>	<p>Bilježiti i upoređivati rezultate mjerenja Primijeniti mjerenje pri rješavanju problemskih zadataka Rješavati jednostavne problemske zadatke i primijeniti matematički jezik (ishod vjerovatan, moguć, nemoguć, slučaj, siguran,...) Računati s novcem u svakodnevnom životu i polaziti od konkretnih primjera</p>

Međupredmetna povezanost

Matematika	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Brojevi	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Prirodni oblici kretanja	Vještina odabira informacija, empatija, nenasilna komunikacija, težnja za poboljšanjem
	Moja okolina	Sve teme	
Geometrija	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Razumijevanje pročitanoj sadržaja (Matematičke priče)	Samopouzdanje, perzistencija, spremnost da se iskoriste ukazane mogućnosti
	Muzička kultura	Pjevanje, Muzičke igre	
	Likovna kultura	Teme po sjećanju, Rad po mašti	
	Moja okolina	Orijentacija u prostoru,	
Mjere i mjerenje	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Saobraćaj	Preuzeti odgovornost za lična ostvarenja, samokontrola, fabrikovanje novih ideja
	Likovna kultura	Hodanje i trčanje	
	Likovna kultura	Igre	
	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Crtanje ili slikanje, Prostorno-plastično oblikovanje	
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Crtanje ili slikanje	
Moja okolina	Trčanje	Razumijevanje pisanog materijala (povezuje znanja sa drugim situacijama iz svoje pozicije)	
		Orijentacija u vremenu	

Didaktičko-metodičke napomene

Za uspješno savladavanje programskih sadržaja u nastavi matematike drugog razreda devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja neophodno je napraviti uspješan spoj tradicionalnih i savremenih oblika i metoda rada. Pri tome je značajno da se vodi računa o spoznajnim mogućnostima učenika, o sposobnosti shvatanja i razumijevanja matematičkih zakonitosti, te o interesima i optimalnim igrovim metodama kojima će se apstraktni pojmovi i činjenice približiti učeničkim spoznajnim mogućnostima.

- Ravnopravno zastupiti tri pristupa: skupovni, brojevni i perceptivno-predodžbeni (korištenje brojevnih slika) kod predstavljanja brojeva;
- Približiti racionalizirani postupak tumačenja i objašnjavanja broja ($10+7 = 17$ nije produkt sabiranja već poimanje broja 17);
- Primjena korelativnih odnosa među predmetima;
- Kroz poučavanje i učenje brojeva, a naročito kod sabiranja i oduzimanja insistirati na razumijevanju, a tek kasnije na pamćenju;
- Primjena didaktičkog materijala s ciljem boljeg razumijevanja određenih matematičkih radnji;
- Unutarpredmetna korelacija (povezivanje sadržaja unutar predmeta);
- Podsticanje kreativnosti istraživačkog rada i insistiranje na ravnopravnom učešću dječaka i djevojčica u fizičkom i slikovnom materijalu;
- Podsticanje samostalnog (individualnog) i timskog rada;
- Prikupljanje didaktičkog materijala iz okoline i njegova primjena u adekvatnim situacijama;
- Prikupljanje i ukazivanje na oblike i slike predmeta u bližoj okolini bez obaveze crtanja pomenutih predmeta;
- Taktivnim (dodirnim) efektima razumijevanje pojma površi i njihovo perceptivno (vizualno) prepoznavanje predmeta i slika, da na taj način razlikuju ravne i zakrivljene površi i linije;
- Produblivanje i proširivanje pojma brojeva do 20, te brojeva od 21 do 100.

Pomenute programske zahtjeve realizirati kroz sva tri postupka: skupovni, brojevni i perceptivno-predodžbeni.

- Korištenjem brojevnih linija omogućiti očiglednost nizanja i niza brojeva prve stotine;
- Sabiranje i oduzimanje u skupu višekratnika broja 10 tumačiti analogno sabiranju u prvoj desetici; Mjerenju i mjeri pristupiti isključivo praktičnim aktivnostima učenika (vaganjem, pretakanjem, korištenjem sata i novca);
- Geometrijska tijela u prostoru nisu cilj, već sredstvo da učenici pouzdanije modeliraju skupove, kao i osnov za formiranje pojmova brojeva.

TREĆI RAZRED

Programski sadržaji

1. Brojevi

- Ponoviti i utvrditi primjenu simbola $<$, $>$, $=$ u skupu brojeva do 20,
- Ponoviti i utvrditi sabiranje i oduzimanje brojeva do 20 i rješavati jednostavnije tekstualne zadatke,
- Ponoviti i utvrditi pravilno čitanje, pisanje i upoređivanje brojeva do 100,
- Ponoviti i utvrditi operacije sa deseticama do broja 100 i znati primijeniti stecena znanja pri rješavanju odgovarajućih tekstualnih zadataka,
- Ovladati postupcima usmenog i pismenog sabiranja brojeva sa i bez prelaza u drugu deseticu oblika $50+4$, $54+4$, $50+34$, $54+32$, $54+6$, $54+36$, $54+9$ i $54+38$ i rješavati jednostavnije tekstualne zadatke,
- Ovladati postupcima usmenog i pismenog oduzimanja brojeva sa i bez prelaza u drugu deseticu oblika $54-4$, $58-4$, $54-30$, $54-32$, $60-6$, $54-9$ i $54-38$ i rješavati jednostavnije tekstualne zadatke,
- Koristiti date relacije u rješavanju odgovarajućih nejednakosti,
- Pravilno koristiti zgrade za lakše oduzimanje više brojeva,
- Uočiti vezu sabiranja i oduzimanja (sabiranje provjeravamo oduzimanjem),
- Pronalaziti vrijednost brojnih izraza pomoću sabiranja i oduzimanja sa i bez upotrebe zgrade,
- Rješavati jednačine sa nepoznatim sabirkom, umanjnikom i umanjiocem, kao i jednostavnije tekstualne zadatke,
- Rješavati jednostavnije nejednačine i pravilno zapisati rješenja,
- Rješavati jednostavnije problemske zadatke, svođenjem na rješavanje odgovarajućih jednačina,
- Pisati i čitati rimske brojeve do 20,
- Pisati i čitati redne brojeve do 100,
- Razlikovati parne i neparne brojeve i rješavati odgovarajuće tekstualne zadatke,
- Pisati, čitati i upoređivati stotice prve hiljade,

2. Geometrija

- Opažati, razlikovati i klasificirati odgovarajuće ravne i zakrivljene površi,
- Prepoznati, imenovati, crtati i obilježavati pravu (pravac), polupravu (polupravac), duž, ugao
- Usvojiti pojam okomitih (normalnih) i paralelnih pravih i crtanje,
- Upoređivati duži po veličini njihovih dužina,

3. Množenje i dijeljenje brojeva do 100

- Prepoznati množenje kao sabiranje jednakih sabiraka,
- Prepoznati znak „•“ kao znak za množenje, znati dijelove proizvoda,
- Razumjeti osobinu komutativnosti kod množenja brojeva do 100,
- Znati množenje brojem 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 i množenje broja 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, te primjenjivati u jednostavnijim tekstualnim zadacima,
- Razumjeti rezultate množenja sa 1 i 0, kao i množenje 1 i 0 sa brojevima,
- Usvojiti tablicu množenja do nivoa automatizma,
- Razumjeti da se rezulta množenja tri broja ne mijenja promjenom redoslijeda množenja i načina udruživanja faktora,
- Pisati dvocifrene brojeve u obliku $a \cdot 10 + b$,
- Prepoznati znak „:“ za dijeljenje, dijelove količnika,
- Znati dijeljenje brojem 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, te primjenjivati u jednostavnijim tekstualnim zadacima,
- Razumjeti dijeljenje 0 sa brojevima i dijeljenje brojeva sa brojem 1,
- Usvojiti tablicu dijeljenja do nivoa automatizma,
- Uočiti vezu između množenja i dijeljenja, množenje se provjerava dijeljenjem i obratno,
- Prepoznati osobinu distributivnosti množenja zbira ili razlike brojeva, te primijeniti u jednostavnijim tekstualnim zadacima,
- Usvojiti izvantablično množenje korištenjem prethodnog gradiva,
- Rješavati jednostavnije jednačine sa nepoznatim faktorima u proizvodu, nepoznatim dijelovima količnika (dijeljenik, djelilac) i jednostavnije tekstualne zadatke,
- Računati sa više računskih operacija sa i bez upotrebe zgrada u jednostavnijim tekstualnim zadacima,

4. Mjerenje, upoređivanje i procjenjivanje

- Prepoznati, imenovati i razlikovati jedinice za mjerenje dužine, mase, tečnosti, vremena i novca, odnose među njima i rješavati jednostavnije tekstualne zadatke.

Ishodi učenja po programskim sadržajima

Odgojno-obrazovni ciljevi			
Programski sadržaji	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. Sabiranje i oduzimanje do 100	<p>Koristiti matematički jezik i simbole za osnovne matematičke operacije u skupu brojeva do 100</p> <p>Formiranje brojnog niza do 100</p> <p>Primijeniti usmeno i pismeno sabiranje i oduzimanje brojeva sa i bez prelaza do 100 i rješavati jednostavnije i složenije tekstualne zadatke</p> <p>Uočiti vezu i redoslijed između osnovnih računskih operacija</p> <p>Imenovati, upoređivati redne brojeve do 100</p> <p>Imenovati, razlikovati, upoređivati rimske brojeve do XX</p> <p>Nabrajati, uočavati, razlikovati i klasifikovati parne i neparne brojeve do 100</p> <p>Upoređivati stotice prve hiljade</p>	<p>Izvoditi računske operacije kroz različite tipove zadataka</p> <p>Napraviti brojevni niz prirodnih brojeva do 100</p> <p>Ovladati usmenim i pismenim sabiranjem i oduzimanjem brojeva do 100 sa i bez prelaza</p> <p>Rješavati jednačine i nejednačine i tekstualne zadatke do 100</p> <p>Rješavati jednostavne i složenije tekstualne zadatke</p> <p>Izvoditi operacije jednostavnijih problemskih zadataka</p> <p>Ovladati zadacima čitanja i pisanja rednih, parnih, neparnih, rimskih brojeva, stotica prve hiljade</p>	<p>Rješavati probleme kroz igru i zabavu poštujući matematička pravila</p> <p>Vrednovati lične i stavove drugih</p> <p>Koristiti resurse znanja u rješavanju jednostavnijih i složenijih tekstualnih zadataka</p> <p>Upoređivati rezultate sa rezultatima drugih (par, grupa, razred)</p> <p>Kritički vrednovati vlastita postignuća i postignuća drugih</p> <p>Prikazati podatke korištenjem tabele, lista dijagrama i grafikona</p> <p>Integrirati matematička znanja sa drugim nastavnim sadržajima</p> <p>Sintetizirati i generalizirati saznanja o množenju i dijeljenju do 100</p>
2. Ravne i zakrivljene plohe (površine), likovi i linije	<p>Opažati, razlikovati i klasificirati odgovarajuće ravne i zakrivljene površi,</p> <p>Prepoznati, imenovati i obilježavati pravu (pravac), polupravu (polupravac), duž, ugao, krug i kružnicu</p> <p>Usvojiti pojam okomitih (normalnih) i paralelnih pravih</p> <p>Upoređivati duži po veličini njihovih dužina</p> <p>Prepoznati, imenovati i razlikovati geometrijske likove (krug, trougao, pravougaonik i kvadrat)</p>	<p>U okruženju uočavati tijela i likove</p> <p>Povezati geometrijske likove i tijela u okruženju</p> <p>Crtati pravu, polupravu, duž, ugao, krug, kružnicu</p> <p>Crtati okomite i paralelne prave</p> <p>Napraviti duži od različitog materijala, upoređivati</p> <p>Crtati geometrijske likove (krug, trougao, pravougaonik i kvadrat)</p>	<p>Razvijati i nadograđivati pozitivne stavove</p> <p>Poštovati zajednički donešena pravila za rad i igru</p> <p>Argumentovano braniti svoje stavove</p> <p>Identifikovati podatke potrebne da se riješi problem</p> <p>Koristiti jasan matematički rječnik</p> <p>Objasniti postupke</p>
3. Množenje i	<p>Usvojiti postupak množenja i</p>	<p>Množiti i dijeliti u</p>	

dijeljenje do 100	dijeljenja do 100 Usvojiti tablicu množenja i dijeljenja do nivoa automatizma	jednostavnim i složenijim zadacima	rješavanja matematičkih zadataka različitih nivoa, složenosti, strukture
4. Mjerenje, upoređivanje i procjenjivanje	Prepoznati, imenovati procjenjivati jedinice za mjerenje Objasniti odnos između jedinica upoznatih mjera	Mjeriti uz korištenje dogovorenih jedinica i sprava Tačno izračunavati rezultate mjerenja	Bilježiti i predviđati ishode mjerenja i upoređivati ih

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Programski sadržaji	Odgojno-obrazovni ciljevi		
	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. Sabiranje i oduzimanje do 100 Sabiranje i oduzimanje brojeva unutar desetica (oblici kao: 50+4, 54-4, 73+4, 77-4) Upoznavanje relacija i određivanje nepoznatih brojeva ($x < 15$, $40 < x < 50$) Sabiranje brojeva prve stotice kada je zbir naznačenih jedinica sabiraka manji od 10 ($a+b < 10$, $b+d < 10$) i odgovarajuća oduzimanja Sabiranje brojeva prve stotice kada je zbir naznačenih jedinica pribrojaka jednak 10 i odgovarajuća oduzimanja; Sabiranje brojeva prve stotice kada je zbir naznačenih jedinica pribrojaka veći od 10 i odgovarajuća oduzimanja; Sabiranje više pribrojaka; Zagrade Oduzimanje više brojeva; Zagrade; Veza sabiranja i oduzimanja; Zadaci sa dvije	Prepoznati i upoređivati brojeve do 100 Identificirati prethodnika i sljedbenika zadanog broja Prepoznati podatke koji su poznati i koji su nepoznati u nejednačinama Koristiti date relacije u rješavanju odgovarajućih nejednakosti Primjenjivati sabiranje i oduzimanje brojeva sa i bez prelaza do 100 Koristiti zakone komutacije i asocijacije Pravilno koristiti zagrade za lakše oduzimanje više brojeva Predstaviti problemsku situaciju brojnim izrazom i	Prikazati prirodne brojeve do sto na različite načine (uključujući sliku, brojevni pravac) Čitati i pisati brojeve do 100 Predstavljati odnose među brojevima Odrediti mjesnu vrijednost broja Rješavati jednostavnije nejednačine i pravilno zapisati rješenja Sabirati i oduzimati brojeve sa i bez prelaza do 100 Demonstrirati svojstva sabiranja i oduzimanja služeći se didaktičkim materijalom Izračunavati vrijednost brojnih izraza sa i bez upotrebe zagrade Računati na različite načine (okomito i	Pokazivati zanimanje za samostalan rad, rad u parovima, malim i velikim grupama Poduzimati različite načine rješavanja problema i tražiti logična rješenja Pravilno interpretirati grafički prikaz (tabela, grafikon,...) Pokazivati interesovanje prilikom upoznavanja novih pojmova i proširivanja matematičkog znanja Pokazivati želju za razumijevanjem postavljajući jasna pitanja Samostalno vršiti potragu za različitim izvorima znanja u cilju učenja nečeg novog

<p>operacije; Brojni izrazi; Rješavanje jednostavnijih jednačina; Izračunavanje nepoznatog sabiraka; Izračunavanje nepoznatog umanjenika; Izračunavanje nepoznatog umanjitelja; Jednostavniji tekstualni (problemski) zadaci; Redni brojevi do 100 Rimski brojevi od XI do XX; Parni i neparni brojevi do 100; Stotice prve hiljade</p>	<p>riješiti tekstualni zadatak koji se svodi na rješavanje brojnog izraza</p> <p>Prepoznati podatke koji su poznati i koji su nepoznati u jednačinama</p> <p>Predviđati približan ishod računskih operacija Koristiti simbole $<$, $>$, $=$</p> <p>Imenovati i zapisivati redne brojeve do 100 Imenovati simbole I, V i X kao simbole pomoću kojih pišemo sve rimske brojeve do XX Prepoznati, razlikovati parne i neparne brojeve do 100 Upoređivati stotice prve hiljade</p>	<p>vodoravno, pomoću brojevne ose)</p> <p>Rješavati jednačine sa nepoznatim sabirkom, umanjenikom i manjiocem, kao i jednostavnije tekstualne zadatke</p> <p>Čitati i pisati redne brojeve, parne i neparne, rimske brojeve stotice prve hiljade</p>	<p>Razvijati fleksibilne postupke u rješavanju problemskih zadataka sabiranja, oduzimanja, množenja i dijeljenja do 100</p> <p>Usmeno objašnjavati metode rješavanja problema</p> <p>Učestvovati u rješavanju matematičkih zadataka iz svakodnevnog života</p>
<p>2. Ravne i zakrivljene plohe (površine), likovi i linije Pravac, polupravac, duž, ugao—crtanje i obilježavanje - Crtanje paralelnih i okomitih pravaca; - Upoređivanje duži;</p>	<p>Prepoznati, imenovati i klasificirati ravne i zakrivljene površi</p> <p>Prepoznati i razlikovati vrste linija (ravna, izlomljena, zakrivljena, otvorena i zatvorena) Prepoznati, imenovati pravu, polpravu, duž, ugao, kružnicu i krug Razlikovati krug i kružnicu Prepoznati i obilježavati ugao</p> <p>Prepoznati tačku kao presjek linija i duž kao dio ravne linije</p>	<p>Primijetiti (putem čula) odnose granice/ruba i regije/područja, linije, površine i prostora Crtati sve vrste linija, paralelne i okomite prave uz korištenje odgovarajućeg pribora Crtati i obilježavati tačku i duž</p> <p>Crtati uglove u proizvoljnom položaju, linijarom i trougaonikom (vježbati rukovanje trougaonikom), obilježavati tjemena, krake Uočavati likove: trougao, kvadrat, pravougaonik, krug u okruženju Crtati geometrijske likove Vježbati preciznost, urednost i spretnost rukovanja priborom za crtanje</p>	<p>Rješavati probleme kroz igru i zabavu poštujući pravila</p> <p>Pronaći najbolji način kako organizovati i predstaviti rješenja</p> <p>Koristiti jasan matematički jezik u radu sa geometrijom</p> <p>Objasniti i opravdati metode korištene u rješavanju zadataka</p>
<p>3. Množenje i dijeljenje do 100</p>			

<p>Množenje kao sabiranje jednakih sabiraka; Znak «» (puta); Množilac, množenik (množenje broja i množenjem brojem) i umnožak; Činitelj ili faktori; Množenje brojeva (i množenje brojem) prve desetice; Tablica množenja; Broj 1 i broj 0 kao činitelji množenja; Osobine umnoška: zamjena mjesta činitelja (komutativnost i asocijativnost) Pisanje dvocifrenog broja u obliku $a10+b$ Djeljenik (broj koji se dijeli), djelitelj (broj kojim se dijeli), količnik (ishod dijeljenja); Dijeljenje brojevima prve desetice; Količnik čiji je djeljenik broj 0; Količnik čiji je djelitelj broj 1; (dijeljenje nulom nema smisla); Tablica dijeljenja; Veza množenja i dijeljenja; Množenje zbira i dijeljenje zbira; Osobine dijeljenja: distributivnost; Izvantablična množenja i izvantablična dijeljenja ($30:2$, $20:10$); Rješavanje jednačina oblika $3X=18$, $X4=24$, $45:X=5$, $X:9=8$) Računske operacije prvog i računске operacije drugog reda; Red računanja u izrazima sa više računskih operacija; Upotreba zagrada.</p>	<p>Prepoznati i imenovati znak „•“ kao oznaku za množenje i znak „:“ kao oznaku za dijeljenje</p> <p>Objašnjavati vezu zbira istih sabiraka i proizvoda: ($4+4+4= 3 \cdot 4$)</p> <p>Imenovati dijelove proizvoda i količnika</p> <p>Zapamtiti tablicu množenja i dijeljenja u skupu brojeva do 100</p> <p>Primjenjivati zakon komutacije, asocijacije i distribucije radi lakšeg računanja</p> <p>Prepoznati značenje termina „dvostruko više“ i „polovina“ broja</p> <p>Primijeniti postupak rješavanja jednačina i nejednačina</p> <p>Prepoznati osobinu distributivnosti množenja zbira ili razlike brojeva</p> <p>Odrediti broj ‘toliko puta veći/manji’ od datog broja</p>	<p>Prikazati množenje broja i brojem žetonima i drugim didaktičkim materijalom</p> <p>Usvojiti tablicu množenja i dijeljenja do automatizma</p> <p>Odrediti dijelove cjeline sjećanjem i rezanjem</p> <p>Uvježbati ulogu 0 i 1 kod množenja i dijeljenja</p> <p>Ovladati zadacima u kojima se rezultat množenja tri broja ne mijenja promjenom redoslijeda množenja i načina udruživanja faktora</p> <p>Pisati dvocifreni broj u obliku $a10+b$</p> <p>Uočavati vezu množenja i dijeljenja provjerom</p> <p>Izračunati vrijednost brojevnog izraza sa i bez upotrebe zagrada poštujući redoslijed računskih operacija</p>	<p>Istražiti različite načine množenja i dijeljenja</p> <p>Samostalno sastavljati i rješavati jednostavne matematičke probleme putem jednačina i nejednačina</p> <p>Kritički se ophoditi prema radu i rezultatima rada</p> <p>Razvijati matematičku radoznalost i motivaciju u sticanju znanja</p> <p>Kritički i samokritički prihvatiti grešku</p> <p>Pružiti pomoć učenicima/učenicama koji/koje se ne snalaze u radu</p> <p>Identifikovati množenje i dijeljenje kao model pomoću kojeg se mogu predstavljati različite situacije i procesi</p>
--	---	--	--

4. Mjerenje, upoređivanje i procjenjivanje	Koristiti standardne jedinice za mjerenje dužine, mase, obujma tekućine, vremena i novca Upoređivati odnos manje i veće mjere	Mjeriti uz korištenje standardnih jedinica za mjerenje, kao i sprava za mjerenje Računati pomoću istih jedinica mjere Tačno izražavati rezultate mjerenja	Prikupljati podatke iz svakodnevnih situacija, predviđati ishode mjerenja i bilježiti rješenja Prepoznati potrebu za standardnim jedinicama za mjerenje i koristiti ih svakodnevno
---	--	---	---

Međupredmetna povezanost

Matematika	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Sabiranje i oduzimanje do 100	Moja okolina Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Muzička kultura	Sve teme (tekstualni zadaci, brojanje, upotreba slikovnih simbola,...) Prikaz pročitanih tekstova Teme po sjećanju Pjevanje i sviranje	Istinoljubivost, slušati otvoreno i slati uvjerljive poruke, savjesnost, težnja za poboljšanjem
Ravne i zakrivljene plohe (površine), likovi i linije	Tjelesni i zdravstveni odgoj Likovna kultura Muzička kultura Moja okolina	Trčanje do 20m, cik-cak Crtanje terena za igru (koristiti termine „vrh ugla“ i „krak ugla“, crtanje na kvadratnoj mreži Sadržaji po direktnom posmatranju Sadržaji iz mašte (Igra linija i boja, igra trouglova, origami tehnika) Muzičke igre Saobraćaj (saobraćajni znakovi)	Inovativnost, podržavanje sposobnosti drugih, inicijativnost
Množenje i dijeljenje do 100	Likovna kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Izrada aplikacija kroz sve sadržaje i različitim tehnikama Igra: Podjela u igri na dvije, tri, četiri,... jednake grupe Rad na tekstu, jezik, kultura izražavanja: rad u paru, jednakim grupama	Izdvajanje bitnog od nebitnog, samopouzdanje, razumijevanje drugih individua i grupa, savjesnost
Mjerenje, upoređivanje i procjenjivanje	Moja okolina Tjelesni i zdravstveni odgoj Likovna kultura	Orijentacija u vremenu Trčanje: Mjerenje brzine trčanja Slikanje, crtanje	Pamćenje, adaptabilnost, sposobnost uvjeravanja, perzistencija

Didaktičko metodičke napomene

Za uspješno savladavanje programskih sadržaja u nastavi Matematike za III razred devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja neophodno je načiniti uspješan spoj tradicionalnih i savremenih oblika i metoda rada. Pri tome, značajno je voditi računa o spoznajnim mogućnostima učenika, o sposobnosti shvatanja i razumijevanja matematičkih zakonitosti, te o interesima i optimalnim igrovnim metodama kojima će se apstraktni pojmovi i činjenice približiti učeničkim spoznajnim mogućnostima.

- Ravnopravno zastupiti tri pristupa: skupovni, brojevni i perceptivno-predodžbeni (korištenje brojevnih slika) kod predstavljanja brojeva;

- Približiti sabiranje brojeva prve stotice kada je zbir naznačenih jedinica pribrojaka manji od 10 ($ab+cd$, $b+d<10$); Na primjer $23+34$, $3+4<10$;
- Objasniti sabiranje i oduzimanje s prelazom različitim metodama;
- Kroz poučavanje i učenje brojeva, a naročito množenja i dijeljenja, insistirati na razumijevanju, a tek kasnije na pamćenju;
- Produbljanje i proširivanje pojma brojeva do 100, te stotica do 1000;
- U geometrijskim sadržajima učenika dovesti na nivo prepoznavanja, poimanja, imenovanja i označavanja (prava, duž, ugao, kružnica...);
- U domeni mjera i mjerenja učenik treba da zna mjeriti, upoređivati, procjenjivati jedinice;
- Primjenjivati didaktički materijal s ciljem boljeg razumijevanja određenih matematičkih radnji;
- Kroz različite oblike rada poticati i razvijati samostalnost, kooperativnost, kreativnost i istraživački duh;
- Sakupljanje didaktičkog materijala iz okolice i njegova primjena u odgovarajućim situacijama;
- Ukazivati na oblike, slike i primjere predmeta u bližoj okolini;
- Nastojati uspostaviti što užu korelaciju unutar samog predmeta a i sa drugim predmetima;

Spomenute programske zahtjeve realizirati kroz sva tri postupka: skupovni, brojevni i perceptivno-predodžbeni.

- Uz pomoć brojevne linije omogućiti očiglednost nizanja i niza brojeva prve stotine i stotica prve hiljade;
- U domeni mjera i mjerenja, osim praktičnih aktivnosti, učenik treba znati zapisati i pretvarati mjere.

DRUGA TRIJADA

ČETVRTI RAZRED

Programski sadržaji tematskih cjelina

1. Brojevi prve hiljade

- Modeliranje brojeva prve hiljadice izvan prve stotice (prebrojavanje skupova realnih objekata /zrnjevija, šibica, papirića/ modeliranjem stotica i desetica)
- Zapisivanje brojeva hiljadice
- Čitanje brojeva hiljadice
- Struktura brojeva hiljadice: $S \times 100 + D \times 10 + J \times 1$
- Stotice hiljadice
- Brojeva crta 0-1000
- Modeliranje brojevne crte 0-1000 iz (10) brojevnih crta stotica
- Položaji brojeva na brojevnoj crti 0-1000
- Redni brojevi prve hiljadice (zapisivanje rimskim ciframa)
- Upoređivanje brojeva prve hiljadice

2. Prava u ravni

- Crte/linije, ravne linije, duži (sistematizacija)
- Prava/pravac i poluprava /polupravac (misaono modeliranje)
- Tačka i prave
- Prava koja prolazi dvjema tačkama
- Prava koja prolazi jednom tačkom

3. Sabiranje i oduzimanje do hiljadu

- Pravila o nepromjenljivosti zbira i nepromjenljivosti razlike
- Nealgoritamsko (usmeno) sabiranje i oduzimanje.

- Proširivanje naučenih svojstava sabiranja i oduzimanja na brojeve hiljadice
- Algoritamsko (pismeno) sabiranje i algoritamsko (pismeno) oduzimanje u hiljadici
- Zadaci zadani riječima i složeniji brojevni izrazi u prvoj hiljadici (u rješavanju koriste se jednačine i nejednačine odgovarajućih oblika)

4. Krug i kružnica

- Uočavanje kruga i kružnice na valjku i kupi
- Precrtavanje kružnice sa kupe i valjka
- Modeliranje krugova od papira
- Određivanje elemenata kružnice na modelima origami-tehnikama, ispitivanje položaja središta i crtanje kružnice šestarom
- Elementi kruga i kružnice

5. Množenje i dijeljenje do hiljadu

- Osobine produkta (komutativnost i asocijativnost)
- Množenje brojem zbira i razlike (zakon distributivnosti)
- Nealgoritamsko množenje u prvoj hiljadici (množenje višekratnika broja 10, broja 100 i ma kojeg broja)
- Algoritamsko množenje u prvoj hiljadici
- Dijeljenje u prvoj hiljadici
- Zadaci zadani riječima i složeniji brojevni izrazi u prvoj hiljadici (u rješavanju koriste se jednačine i nejednačine odgovarajućih oblika)

6. Brojevi do 10 000

- Hiljadice i stotice desethiljadice
- Struktura brojeva hiljadice (višecifreni brojevi)
- Brojevna linija 0-10000, sa naznačenim višekratnicima broja 100 (10)
- Sabiranje i oduzimanje višekratnika broja 10 u desethiljadici

7. Mjerenje veličina

- Mjerenje dužine. Jedinične mjere za dužinu: 1 m, 1 dm, 1 cm, 1 mm (-, deci, centi, mili)
1 m, 1 dam, 1 hm, 1 km (-, deka, hekto, kilo)
- Mjerenje mase. Jedinične mjere za masu: 1 g, 1 dg, 1 cg, 1 mg
1 g, 1 dag, 1 hg, 1 kg
- Mjerenje zapremine tekućine. Jedinične mjere za zapremine tekućine:
1 l, 1 dl, 1 cl, 1 ml
1 l, 1 dal, 1 hl, 1 kl
- Zadaci o mjerama i mjerenjima
- Problemski zadaci

Ishodi učenja po programskim sadržajima

Odgojno-obrazovni ciljevi			
Programski sadržaji	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. Brojevi prve hiljade	Koristiti matematičke simbole u skupu brojeva do 1 000 Imenovati, nabrojati brojeve prve hiljade Uočiti brojeve prve hiljade na brojevnoj liniji Upoređivati brojeve prve hiljade, matematičkim zapisom izraziti odnos među brojevima	Rješavati zadatke uz pravilno korištenje matematičkih simbola Predstavljanje brojeva od 0 do 1 000 na brojevnoj liniji	Prepoznati važnost i značaj primjene matematike u svakodnevnom životu i radu Saslušati argumentaciju i kritički preispitati lične stavove i stavove drugih

2. Prava u ravni	Prepoznati i imenovati pravu, polupravu, duž, tačku	Manipulisati priborom za crtanje Crtati i obilježavati pravu, polupravu, duž	Poboljšati vlastitu „listu“ motiva, emocija i doživljaja Imati pozitivan stav prema novim saznanjima
3. Sabiranje i oduzimanje do 1 000	Primijeniti računске operacije sabiranja i oduzimanja do 1 000 Objasniti vezu između suprotnih računskih operacija u skupu brojeva do 1 000	Sabirati i oduzimati brojeve do 1 000 Izvršiti provjeru jedne računске operacije pomoću suprotne Rješavati brojevnе izraze uz korištenje jednačina i nejednačina različitog oblika	Prepoznavati vrijednost unutrašnjeg života i unutrašnje nagrade, pokazati više samopouzdanja i vlastite odgovornosti i inicijative
4. Krug i kružnica	Pokazati krug i kružnicu kao ravne površi valjka i kupe Razlikovati krug i kružnicu Pokazati krug i kružnicu kao ravne površi valjka i kupe Razlikovati krug i kružnicu	Crtati i označavati elemente kružnice i kruga (crtati kružnicu zadanog središta)	Koristiti kreativnost i maštu za rješavanje djeci i poluprečnika primjerenih problema, te primijeniti matematička znanja u svakodnevnom životu
5. Množenje i dijeljenje do 1 000	Primijeniti zakon komutacije, asocijacije i distribucije radi lakšeg računanja u skupu brojeva od 1 000 Prepoznati zadatke date riječima (problemske zadatke)	Nealgoritamski i algoritamski množiti u prvoj hiljadici Dijeliti u prvoj hiljadici Rješavati brojevnе izraze uz korištenje jednačina i nejednačina različitog oblika Izvoditi jednostavnije zaključke induktivnim mišljenjem i analogijom ($a+b=b+a$; $a \cdot b = b \cdot a$; $a \cdot (b+c) = a \cdot b + a \cdot c$) Modelirati brojevnе izraze prema datim (tekstualnim) uvjetima	Prezentirati podatke i prenositi informacije kroz različite oblike rada m „m, ...“-Pokazati više samopouzdanja i odgovornosti Obradivati i prerađivati podatke u korisne informacije koje su rješenje na postavljeni zadatak Pronalaziti podatke u jednostavnijoj tabeli – bez interpretacije
6. Brojevi do 10 000	Uočavati strukturu i zakonitosti predstavljanja četverocifrenih brojeva	Razvrstavati brojeve po različitim kriterijima	Služiti se matematičkim jezikom pri iskazivanju i predstavljanju ideja i rješenja
7. Mjerenje veličina	Uočiti važnost procjene i provjere rezultata pomoću jedinica za dužinu, masu i zapreminu Pravilno i na proizvodima čitati mjere odgovarajućih veličina	Napraviti modele 1 mm, 1ml, 1 dg, 1 cg, 1 mg Izvoditi jednostavnija praktična mjerenja Mjeriti dužine uz prethodno procjenjivanje i pravilan izbor mjere	Procjenjivati, kritički vrednovati vlastite rezultate i upoređivati ih sa rezultatima drugih

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Programski sadržaji	Odgojno-obrazovni ciljevi		
	Znanje	Načini učenja Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
<p>Brojevi prve hiljade Zapisivanje i čitanje brojeva prve hiljade Stotice prve hiljade (1100, 101200, ...) Položaji (redoslijed) brojeva na brojevnoj liniji 0-1000 Redni brojevi prve hiljade (zapisivanje rimskim ciframa) Upoređivanje brojeva prve hiljadice</p>	<p>Prepoznati i upoređivati brojeve do 1 000 na brojevnoj liniji</p> <p>Matematičkim simbolima iskazati odnos među brojevima</p> <p>Objasniti strukturu brojeva prve hiljade</p>	<p>Čitati i zapisivati brojeve do 1 000</p> <p>Redne brojeve prve hiljade zapisivati rimskim ciframa</p>	<p>Spremnost da se nadvlada „strah od brojeva“</p> <p>Pokazivati interes za učenje o brojevima i kvantitativnim odnosima</p>
<p>Prava u ravni Prava, poluprava i duž Tačke i prave, duž kao dio prave Prava koja prolazi jednom tačkom Prava koja prolazi dvjema tačkama Uzajamni položaj pravih: ukrštene, okomite i paralelne</p>	<p>Prepoznati modele pravih u okruženju</p> <p>Objasniti pojam prave, poluprave i duži</p> <p>Objasniti da prava nema granicu</p> <p>Uočiti da je duž dio prave i poluprave, da je prava skup tačaka</p>	<p>Crtati i označiti pravu i polupravu</p> <p>Crtati duž kao dio prave I istaknuti njene krajnje tačke</p> <p>Crtati pravu koja prolazi jednom tačkom i dvjema tačkama</p>	<p>Integrirati nastavne sadržaje sa drugim odgojno-obrazovnim područjima</p> <p>Uvažavati zahtjeve govorne komunikacije i stavove drugih učenika</p> <p>Kritički prihvatiti greške</p>
<p>Sabiranje i oduzimanje u prvoj hiljadi Pravila o nepromjenljivosti zbira i nepromjenljivosti razlike Usmeno sabiranje i oduzimanje u prvoj hiljadi Pismeno sabiranje i oduzimanje u prvoj hiljadi Zadaci zadani riječima i složeniji</p>	<p>Definisati pravila i zakonitosti sabiranja i oduzimanja u prvoj hiljadi</p> <p>Uočavati strukturu i zakonitosti predstavljanja trocifrenih brojeva Primijeniti usmeno i pismeno sabiranje i oduzimanje u prvoj hiljadi Odrediti približne vrijednosti brojeva i</p>	<p>Rješavati zadatke sabiranja i oduzimanja u prvoj hiljadi poštujući pravila i zakonitosti Predstavljati brojeve iz prve hiljade na različite načine Pismeno i usmeno sabirati dva ili više brojeva prve hiljade Sastavljati i izračunavati jednostavnije tekstualne zadatke uz primjenu jednačina i nejednačina</p>	<p>Stvarati i koristiti različite modele računanja Pronaći najbolji način kako organizovati i predstaviti rješenja</p> <p>Objašnjavati prikaze rješenja (tabela, lista, grafikom) Crtati zaključke na osnovu podataka iz tabela, grafikona Diskutovati</p>

<p>brojevni izrazi u prvoj hiljadi</p> <p>Krug i kružnica Uočavanje kruga i kružnice na valjku i kupi Crtanje kružnice uz pomoć kupe i valjka Određivanje elemenata kružnice na modelima origami tehnikom Crtanje kružnice šestarom Elementi kruga i kružnice i njihovo označavanje</p>	<p>uspješno vršiti procjenu rezultata računskih operacija Analizirati i sintetizirati različite zapise brojeva prve hiljade</p> <p>Prepoznati i imenovati krug i kružnicu na valjku i kupi</p> <p>Odrediti elemente kruga i kružnice koristeći se origami tehnikom</p> <p>Isticati na kružnici središte, prečnik i poluprečnik</p>	<p>Precizno i sigurno izvršiti „vodoravno“ i „uspravno“ sabiranje i oduzimanje Računati sigurno uz korištenje olakšica</p> <p>Uočavati oblike kruga i kružnice u okruženju</p> <p>Steći preciznost u crtanju kružnice</p> <p>Crtati i obilježavati elemente kružnice i kruga</p> <p>Vježbati preciznost, urednost i spretnost rukovanja priborom za crtanje (šestar)</p>	<p>koristeći rječnik koji sadrži riječi poput (jednako dobro, sigurno, dokazati,...) Pokazivati zanimanje za Složenije matematičke igre</p> <p>Identifikovati podatke potrebne da se riješi problem Koristiti jasan matematički jezik</p> <p>Samostalno i timski formulirati zaključke</p> <p>Kritički vrednovati vlastite rezultate i rezultate drugih</p>
<p>Množenje i dijeljenje u okviru prve hiljade Osobine produkta (komutativnost, asocijativnost i distributivnost). Usmeno i pismeno množenje u prvoj hiljadi Dijeljenje u prvoj hiljadi. Zadaci zadani riječima i složeniji brojevni izrazi u prvoj hiljadi</p>	<p>Povezivati i primjenjivati zakonitosti i pravila množenja i dijeljenja u računanju</p> <p>Primijeniti množenje i dijeljenje u prvoj hiljadi</p> <p>Koristiti množenje i dijeljenje pri rješavanju svakodnevnih životnih izazova</p>	<p>Pismeno množiti i dijeliti u prvoj hiljadi</p> <p>Rješavati matematičke zadatke koristeći se jednačinama i nejednačinama odgovarajućeg oblika</p> <p>Strpljivo i pažljivo rješavati složenije zadatke množenja i dijeljenja</p>	<p>Selektirati i upotrijebiti odgovarajuću računsku operaciju u cilju rješavanja problema</p> <p>Provjeriti rezultate i uvjeriti se da su odabrani načini dobri za rješavanje problema Pristupiti problemu fleksibilno, uključujući i alternativne načine koji će pomoći rješavanju zadatka</p>
<p>Brojevi do 10 000 Struktura brojeva do 10 000 Brojevna linija 0 -10000, sa naznačenim sadržiocima broja 100 (10) Sabiranje i oduzimanje sadržilaca broja 10 u skupu brojeva</p>	<p>Uočavati da je prva hiljada 1-1 000, a deseta 9 001-10 000 Sastavljati brojevne izraze po zadanim uvjetima</p> <p>Primijeniti sabiranje i oduzimanje sadržilaca broja 10 u skupu brojeva do 10 000 Interpretirati znanja o</p>	<p>Predstavljati odnose među brojevima</p> <p>Odrediti mjesnu vrijednost broja</p> <p>Rješavati jednostavne problemske zadatke sabiranja i oduzimanja sadržilaca broja 10 u skupu brojeva do 10 000</p>	<p>Pokazivati interesovanje za rješavanje problema i zadataka samostalno, u paru i timu</p> <p>Pokazivati svijest o značaju igre u učenju</p> <p>Razmjenjivati informacije, ishode,</p>

do 10 000	brojevima prve desetiljadice u svakodnevnom životu		rješenja i iskustva sa drugarima
Mjerenje veličina Jedinične mjere za dužinu: 1 m, 1 dm, 1 cm, 1 mm; (-, deci, centi, mili) 1 m, 1 dam, 1 hm, 1 km. (-, deka, hekto, kilo) Mjerenje mase Jedinične mjere za masu: 1 g, 1 dg, 1 cg, 1 mg; 1 g, 1 dag, 1 hg, 1 kg Mjerenje zapremine tekućine Jedinične mjere za zapreminu tekućine: 1 l, 1 dl, 1 cl, 1 ml; 1 l, 1 dal, 1 hl, 1 kl. Zadaci s mjerenjima i jedinicama mjerenja Problemski zadaci	Imenovati i nabrojati manje i veće jedine za mjerenje dužine, mase, zapremine tečnosti Preračunati jedinice mjerenja istovrsnih veličina Spoznati da jedan mililitar vode ima masu od jednog grama Procjenjivati veličine od 1 m, 1l, 1 kg Demonstrirati znanja o manjim jedinicama mjerenja, uočavati odnose među njima	Precizno mjeriti i tačno izražavati rezultate mjerenja koristeći jedinične mjere Intuicijom i analogijom povezati decimetar-decigram- decilitar, milimetar-miligram-mililitar, ... S preciznošću mjeriti veličine od 1mm, odnosno 5 g, 5 ml Rješavati jednostavnije i složenije zadatke s mjerenjima i jedinicama za mjerenje	Pokazivati interes za istraživački rad Pronalaziti i koristiti različite resurse i materijale Koristiti matematiku u korelaciji sa drugim predmetima Primijeniti znanja o mjerama, odnosima među njima i njihovim vrijednostima u svakodnevnom životu

Međupredmetna povezanost

Matematika	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Brojevi prve hiljade	Moja okolina Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Vrijeme i prostor (prošlost, sadašnjost i budućnost kraja-vremenska traka) Jezik (čitanje i pisanje brojeva)	Izdvajanje bitnog od nebitnog, fleksibilnost, volja za rad
Prava u ravni Krug i kružnica	Tjelesni i zdravstveni odgoj Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura Likovna kultura Moja okolina	Hodanje i trčanje; Ritmika i ples Jezičko izražavanje Dječije igre Linija (vrste, ritam, omjer), krug (formacija kruga) Priroda i prirodni procesi – Atmosferske padavine Vrijeme i prostor - Orijentacija na geografskoj karti Društvo – Saobraćajna povezanost u širem zavičaju-kantonu	Podrška drugima i servilna orijentacija, preuzimanje odgovornosti, odabir informacija koje je nužno zapamtiti

Sabiranje i oduzimanje u prvoj hiljadi Množenje i dijeljenje u okviru prve hiljade Brojevi do 10 000	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj Moja okolina	Jezičko izražavanje Izrada aplikacija kroz sve sadržaje i različitim tehnikama Igra Društvo – vremenska karta (decenija, vijek (stoljeće) Razvijenost šireg zavičaja- Privreda, turizam	Evaluacija, samokontrola, saglasnost – kolaboracija sa drugim članovima grupe, težnja za poboljšanjem
Mjerenje veličina	Moja okolina Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Tjelesni i zdravstveni odgoj Likovna kultura	Orijentacija u prostoru i vremenu Pisanje skraćenica Trčanje Slikanje, crtanje	Postavljanje pitanja o gradivu, inovacija, organizacione sposobnosti, optimizam

Didaktičko-metodičke napomene

1. Brojevi prve hiljade

U odnosu na dosadašnje programske sadržaje koji se situiraju pod tematskom cjelinom **brojevi prve hiljade**, pojavljuju se dva nova momenta.

Prvo, umjesto formulacije **brojevi do 1000** uvodi se formulacija kao u nazivu.

2. Prava u ravni

Geometrijske sadržaje početne nastave matematike treba prezentirati djeci imajući u potpunosti na umu da smo ovdje u **neformalnoj (intuitivnoj)** geometriji (tijelo – površ – linija – tačaka), a ne u **formalnoj geometriji** (tačka – linija – površ – tijelo). Dakle, do pojma prave (i poluprave) dijete dolazi misaonim produživanjem duži preko njenih granica. Treba biti oprezan u upotrebi pojma **beskonačno** (dobra je zamjena: preko svakog broja). Djeci su od naročitog značaja zadaci da prepoznaju i imenuju sve geometrijske oblike na pravoj i na njoj dviju naznačenih tačaka (prava, dvije tačke, duž, **četiri poluprave**).

3. Sabiranje i oduzimanje u prvoj hiljadi

Ovdje je predviđeno postepeno uvođenje pojmova **usmeno**, odnosno **pismeno** računanje.

Abakus–računanje je izuzetno lijep i očigledan primjer sabiranja i oduzimanja među brojevima prve hiljade.

Rad na abakusu snažno podstiče razvoj različitih učenikovih sposobnosti (pamćenje, naročito vizuelno, prostornu organizaciju i orijentaciju, prepoznavanje ideje zamjene itd.).

4. Krug i kružnica

Već i sama struktura teksta koji je naveden, daje niz jasnih metodičkih uputa i učitelju i autoru udžbenika.

Međutim, podcrtavamo da smo u **intuitivnoj geometriji**. Redoslijed: djeca na predmetima **prvo** uočavaju krug, **pa onda** kružnicu. Precrtavaju kružnicu i isijecaju model kruga. Presavijanjem modela kruga uočavaju središte i intuicijom naslućuju uzajamni položaj tačaka kružnice i središta kružnice. **Kružnica ne sadrži (svoj) centar ali ga ima.**

Elemente kružnice, nakon ovakvog pristupa, lako je objasniti.

5. Množenje i dijeljenje u okviru prve hiljade

Gledano s aspekta pojmova množenja i dijeljenja, u prvoj hiljadi proširuju se i produbljuju sadržaji iz prve stotine. Ovdje predviđamo izvjesno proširivanje dosadašnjeg zahtjeva „množenje i dijeljenje jednocifrenim brojem“, time što će se govoriti o množenju i dijeljenju u okviru prve hiljade, bez limitiranja veličine množitelja („jednocifrenim brojem“). Težište će se dati na uočavanje, razumijevanje i primjenu zakona distributivnosti množenja prema sabiranju i na pravilo „svaki sa svakim“.

6. Brojevi do 10 000

Proširivanje skupa brojeva hiljadica na skup brojeva desetihiljadice treba realizirati postupno: upoznavanjem svih višekratnika broja hiljade, pa višekratnika broja 100 i konačno broja 10 u prvoj hiljadici. Ovo treba uraditi uz korištenje brojevnih linija.

7. Mjerenje veličina

Usvajanjem brojeva prve hiljadice stvorene su osnove za zaokruživanje svih standardnih (za osnovno

obrazovanje) jediničnih veličina i njihovih odnosa. U suštini ova tematska cjelina ima za cilj da se prošire i prodube znanja o mjerenju i mjerama ranije upoznatih veličina. U programu smo, kada su u pitanju mjere za masu, odstupili od uobičajenog, iz fizike izvučenog sistema (metar, kilogram, sekunda). Naime, iz više razloga smatramo da je uputno (ali, predloženim metodičkim rješenjima, i moguće) u četvrtom razredu operirati pojmovima: decigram, centigram i miligram.

Naime, petina jednog standardnog (80 gramskog) copy-papira, ima masu približno 1 g. Dijeljenjem ovog modela na 10 jednakih dijelova u dječijim je rukama model mase od 1 dg, a nakon toga, radeći na sličan način i modeli mase 1 cg i 1 mg. Slično se može dijeliti sadržaj vrećica šećera od 1 g na 10 dg, zatim 1 dg na 10 cg, i konačno 1 cg na 10 mg.

Model miligrama od copy-papira djeca mogu sama isjeći. Dimenzije su mu približno: 4 mm x 3 mm, (a oznaka miligrama su pune fioke za lijekove u djetetovom domu).

Nadamo se da će djeca koja prođu ovu školu mjera moći utjecati da na bocama Koka-kole nađu i oznake 33 cl umjesto, za njih nerazgovjetne oznake 0,33 L (Šta je ovdje zarez, Zašto je L umjesto l?).

Puno značenje mase od jednog grama dijete stvara nakon spoznaje da je masa jednog mililitra vode jedan gram. Koristeći se različitim pomagalima dijete može postići takva znanja i sposobnosti da procjenjuje masu jedne kapi vode ili masu suze

PETI RAZRED

Programski sadržaji tematskih cjelina

1. Brojevi prvog miliona

- Čitanje, pisanje i upoređivanje brojeva do 1.000 – ponavljanje
- Zapisivanje brojeva u obliku zbira višekratnika dekadskih jedinica
- Čitanje, pisanje i upoređivanje brojeva prvog miliona
- Klase i razredi. Mjesne vrijednosti cifara
- Brojeva crta 1.000.000

2. Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu

- Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvoj hiljadici □ - ponavljanje
- Povezanost sabiranja i oduzimanja – ponavljanje
- Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu (usmeni postupak)
- Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu
- Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu (pismeni postupak)
- Osnovna svojstva sabiranja (komutativnost, asocijativnost, nula kao sabirak)
- Primjena osnovnih svojstava sabiranja u računanju
- Brojevni izrazi sa sabiranjem i oduzimanjem
- Zavisnost zbira od sabiraka. Nepromjenljivost zbira i primjena
- Zavisnost razlike od umanjenika i umanjioaca. Nepromjenljivost razlike i primjena
- Oduzimanje zbira od broja
- Brojevni izrazi sa sabiranjem i oduzimanjem koji sadrže slovo (promjenljivu)
- Određivanje nepoznatog sabirka, umanjenika i umanjitelja
- Rješavanje jednačina oblika: $x \pm a = b$, $a \pm x = b$, $(x \pm a) \pm b = c$
- Nejednačine oblika: $x \pm a < b$, $a \pm x < b$, $x \pm a \leq b$, $x \pm a > b$, $a \pm x > b$, $x \pm a \geq b$

3. Množenje i dijeljenje u prvom milionu

- Množenje u prvom milionu kao sabiranje jednakih sabiraka. Množenje jednocifrenim brojem
- Nula i jedinica kao činioци/faktori
- Dijeljenje kao obrnuta operacija množenju. Jedinica i nula u dijeljenju

- Množenje broja dekadskom jedinicom i višekratnikom broja deset. Množenje dekadskom jedinicom
- Dijeljenje broja dekadskom jedinicom
- Množenje zbira i razlike brojem (Distributivnost množenja prema sabiranju i oduzimanju)
- Dijeljenje zbira i razlike brojem
- Pismeno množenje i dijeljenje jednocifrenim brojem
- Pismeno množenje i dijeljenje dvocifrenim brojem
- Pismeno množenje trocifrenim brojem
- Osnovna svojstva množenja i primjena (komutativnost i asocijativnost množenja)
- Zavisnost proizvoda od činilaca (faktora)
- Nepromjenljivost proizvoda i primjena
- Zavisnost količnika od djeljenika i djelitelja
- Nepromjenljivost količnika i primjena
- Množenje i dijeljenje proizvoda brojem
- Množenje i dijeljenje korištenjem olakšica
- Brojevni izrazi u prvom milionu s množenjem i dijeljenjem koji sadrže promjenljivu (slovo)
- Jednačine oblika: $a \cdot x = b$, $x \cdot a = b$, $x : a = b$, $a : x = b$
- Nejednačine oblika: $a \cdot x > b$, $a \cdot x \geq b$, $a \cdot x < b$, $a \cdot x \leq b$, $x : a < b$

4. Brojni izrazi

- Brojni izrazi sa operacijama različitog reda (stepena), sa zagradama i bez zagrada.
- Sastavljanje jednostavnijih brojnih izraza koji odgovaraju tekstualnim zadacima

5. Brojevi veći od miliona. Skup prirodnih brojeva (\mathbf{N}) I Skup \mathbf{N}_0

- Primjeri brojeva koji su veći od miliona. Tablica sa razredima/klasama cifara. Upisivanje brojeva u tablice.
- Skup prirodnih brojeva (\mathbf{N}) i skup \mathbf{N}_0 . Brojna poluprava brojeva skupa \mathbf{N}_0 .

6. Ugao

- Par polupravih sa zajedničkom početnom tačkom – ugao
- Kraci i vrh ugla. Obilježavanje uglova
- Upoređivanje uglova
- Pravi, oštri i tupi ugao
- Uglovi tangram figura
- Mjerenje uglova tangram figura polovinom pravog ugla

7. Trougao

- Stranice, vrhovi i uglovi trougla.
- Raznostraničan, jednakokraki i jednakostraničan trougao - crtanje. Pravougli trougao – crtanje
- Crtanje tangram-figura
- Izračunavanje obima trougla

8. Površina pravougaonika

- Modeliranje pravougaonika od kvadrata, rastavljanje pravougaonika na kvadrate
- Upoređivanje i mjerenje površine pravougaonika
- Jedinичne mjere za površinu (1 m^2 , 1 dm^2 , 1 cm^2 , 1 mm^2 ; 1 a , 1 ha , 1 km^2)
- Izračunavanje površine pravougaonika (spec. kvadrata)
- Mreža kvadra (spec. kocke). Izračunavanje površine kvadra (spec. kocke)
- Kvadratni oblici i kvadratni brojevi

9. Zapremina kvadra (specijalno kocke)

- Modeliranje kvadra od kocki, rastavljanje kvadra na kocke. Upoređivanje i mjerenje zapremine kvadara
- Jedinичne mjere za zapreminu (1 m^3 , 1 dm^3 , 1 cm^3 , 1 mm^3 , 1 km^3)
- Izračunavanje zapremine kvadra (specijalno kocke)

- Površina kvadra i kocke, zapremina kvadra (specijalno kocke) – zadacima iz prakse

Ishodi učenja po programskim sadržajima

Odgojno-obrazovni ciljevi			
Programski sadržaji	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
<p>Brojevi prvog miliona</p> <p>Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu</p>	<p>Razlikovati i pravilno koristiti matematičke simbole</p> <p>Prepoznati brojeve prvog miliona i skupa brojeva N_0</p> <p>Prepoznati i upoređivati brojeve prvog miliona i skupa brojeva N_0 na brojevnoj polupravoj i njihovu strukturu</p> <p>Primijeniti usmeno i pismeno sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu i skupu brojeva N_0</p> <p>Zapamtiti svojstva sabiranja (komutativnost i asocijativnost)</p> <p>Identificirati nepoznatu komponentu kod sabiranja i oduzimanja</p>	<p>Čitati i zapisivati brojeve prvog miliona i skupa brojeva N_0</p> <p>Uočiti prethodnik i sljedbenik datog broja</p> <p>Prepoznati primjere iz okruženja u kojima se koriste prirodni brojevi</p> <p>Demonstrirati prikaz prirodnih brojeva tačkama na brojevnoj polupravoj</p> <p>Usmeno i pismeno sabirati i oduzimati brojeve u prvom milionu i skupu brojeva N_0</p> <p>Izvoditi svojstva sabiranja (komutativnost i asocijativnost)</p> <p>Rješavati jednostavnije jednačine i nejednačine sa sabiranjem i oduzimanjem</p> <p>Modelirati brojeve izraze sa slovnom oznakom za datu vrijednost oznake</p>	<p>Saslušati argumentaciju i kritički preispitati lične stavove i stavove drugih</p> <p>Ocjenjivati i samoocjenjivati na osnovu objektivnog i konstruktivnog vrednovanja</p> <p>Koristiti adekvatan rječnik u rješavanju matematičkih problema iz svakodnevnog života</p> <p>Razvijati pozitivan odnos prema radu i rezultatima svog rada i rada svojih drugara</p> <p>Težiti estetskoj kvaliteti izražavanja prilikom izlaganja svog rada</p> <p>Poznavati korake dobrog govorništva u cilju što zanimljivije prezentacije rada u paru, grupi ili samostalno</p>
<p>Množenje i dijeljenje u prvom milionu</p>	<p>Primijeniti množenje i dijeljenje u prvom milionu</p> <p>Povezivati i primjenjivati zakonitosti i pravila množenja u računanju (komutativnost, asocijativnost, distributivnost)</p> <p>Identificirati nepoznatu komponentu kod množenja i dijeljenja</p>	<p>Množiti i dijeliti u prvom milionu poštujući zakonitosti i pravila, koristeći olakšice</p> <p>Izvoditi zaključke $a \cdot b = b \cdot a$; $a \cdot (b+c) = a \cdot b + a \cdot c$</p> <p>Rješavati jednostavnije jednačine i nejednačine sa množenjem i dijeljenjem</p> <p>Modelirati brojeve izraze sa slovnom oznakom za datu vrijednost oznake</p>	<p>Prepoznavati vrijednost unutrašnjeg života i unutrašnje nagrade, pokazati više samopouzdanja i vlastite odgovornosti i inicijative</p> <p>Izabrati i koristiti odgovarajući način objašnjavanja metoda rada tokom množenja i dijeljenja</p>
<p>Brojni izrazi</p>	<p>Primijeniti postupak rješavanja brojevni izraza sa i bez zagrada poštujući redoslijed računskih operacija</p>	<p>Prema datom tekstu postavljati odgovarajući brojevni izraz i izračunavati njegovu vrijednost</p>	<p>Pronalaziti razloge da bi se potkrijepile tvrdnje</p>
<p>Brojevi veći od miliona. Skup prirodnih</p>	<p>Imenovati višecifrene brojeve i objasniti njihovu strukturu</p>	<p>Odrediti mjesnu vrijednost broja</p>	<p>Koristiti numeričko izražavanje u cilju rješavanja problema za</p>

brojeva (N) i skup N_0	Prepoznati brojeve skupa N_0 na brojevnoj polupravoj	Čitati i pisati višecifrene brojeve	vrijeme svakodnevnog rada i porodičnog života Pokazati više samopouzdanja i odgovornosti
Ugao	Prepoznati, imenovati, nabrojati elemente ugla Upoređivati uglove Klasificirati uglove	Manipulisati priborom za crtanje Crtati i obilježavati uglove	Služiti se matematičkim jezikom pri iskazivanju i predstavljanju ideja i rješenja Pokazati samopouzdanje i preciznost kod predstavljanja vlastitih ideja
Trougao	Prepoznati, imenovati, nabrojati elemente trougla Klasificirati trouglove Objasniti obim trougla	Manipulisati priborom za crtanje Crtati i obilježavati trouglove Izračunati obim trougla	Procjenjivati, kritički vrednovati vlastite rezultate i upoređivati ih sa rezultatima drugih
Površina pravougaonika	Prepoznati, imenovati pravougaonik i kvadrat Imenovati i nabrojati jedinice za mjerenje površine Primijeniti računanje površine pravougaonika i kvadrata Procjenjivati i pravilno izabrati jedinične mjere	Crtati pravougaonik (kvadrat) Mjeriti jediničnim površinama površinu pravougaonika, kvadrata Izračunati površinu pravougaonika i kvadrata Izraditi modele 1 mm ² , 1cm ² , 1dm ² i 1 m ² Izraditi modele kvadra (spec. kocke) iz modela njihovih mreža i na druge načine	Prepoznati, predstaviti i interpretirati mjerne jedinice riječima, ne samo oznakama (skraćenicama), te uočiti vezu korištenja istih u stvarnom životu Pokazivati interes za istraživački rad Koristiti matematiku u korelaciji sa drugim predmetima
Zapremina kvadra (specijalno kocke)	Imenovati i nabrojati jedinice za mjerenje zapremine kvadra Primijeniti računanje zapremine kvadra i kocke Procjenjivati i pravilno izabrati jedinične mjere	Izračunati zapreminu kvadra i kocke Izraditi modele 1 cm ³ i 1 dm ³	Identifikovati podatke potrebne da se riješi problem Koristiti jasan matematički rječnik

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno-obrazovni ciljevi			
Programski sadržaji	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
Brojevi prvog miliona Čitanje, pisanje i upoređivanje brojeva do 1.000 - ponavljanje Zapisivanje brojeva u obliku zbira višekratnika dekadskih jedinica Čitanje, pisanje i upoređivanje brojeva prvog miliona	Prepoznati i imenovati brojeve prvog miliona Identificirati mjesnu vrijednost cifre Upoređivati brojeve do milion Povezati tačku i broj na brojevnoj polupravoj Interpretirati, razmatrati i davati odgovore na bitna	Brojati, čitati i pisati dekadске jedinice i višekratnike dekadskih jedinica do milion Pisati brojeve do milion u obliku zbira višekratnika dekadskih jedinica Uočavati mjesnu vrijednost cifre u	Spremnost da se nadvlada „strah od brojeva“ Pokazivati interes za učenje o brojevima i kvantitativnim odnosima

Klase i razredi. Mjesne vrijednosti cifara Brojevnica crta 1.000.000	pitanja.	tabelarnom ili drugom prikazu Grafički predstavljati brojeve do milion na brojevnoj polupravoj	Biti fleksibilan u prihvatanju drugog i drugačijeg mišljenja
Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvoj hiljadici - ponavljanje Povezanost sabiranja i oduzimanja - ponavljanje Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu (usmeni postupak) Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu (pismeni postupak) Osnovna svojstva sabiranja (komutativnost, asocijativnost, nula kao sabirak) Primjena osnovnih svojstava sabiranja u računanju Brojevnici izrazi sa sabiranjem i oduzimanjem Zavisnost zbira od sabiraka. Nepromjenljivost zbira i primjena Zavisnost razlike od umanjenika i umanjioaca. Nepromjenljivost razlike i primjena Oduzimanje zbira od broja Brojevnici izrazi sa sabiranjem i oduzimanjem koji sadrže slovo (promjenljivu) Određivanje nepoznatog sabirka, umanjenika i umanjioaca Rješavanje jednačina oblika: $x \pm a = b$, $a \pm x = b$, $(x \pm a) \pm b = c$ Nejednačine oblika: $x \pm a < b$, $a \pm x < b$, $x \pm a \leq b$, $x \pm a > b$, $a \pm x > b$, $x \pm a \geq b$	Primijeniti nealgoritamsko (usmeno) i algoritamsko (pismeno) sabiranje i oduzimanje u prvom milionu Objasniti i primijeniti zakone računskih operacija u skupu N_0 (komutativnost, asocijativnost i distributivnost) Utvrđiti redoslijed računskih operacija i prioriteta zagrada Zapamtiti postupak izrade zadataka sa nepoznatom komponentom (nepoznat sabirak, umanjenik, umanjilac) Objasniti i primijeniti postupak zavisnosti zbira od sabiraka, stalnost zbira Objasniti i primijeniti postupak zavisnosti razlike od umanjenika i umanjioaca, stalnost razlike	Grafički, na brojevnoj polupravoj, prikazivati računске operacije sabiranja i oduzimanje Rješavati usmeno i pismeno jednostavne i složenije zadatke sabiranja i oduzimanja u prvom milionu Uvježbati računске operacije u prvom milionu uz poštovanje redoslijeda računskih operacija i prioriteta zagrada Izvoditi računске operacije i rješavati jednačine i nejednačine u prvom milionu, koristeći ranije stečena znanja Izračunavati vrijednosti jednostavnog i složenog izraza sa slovnim oznakom	Integrirati nastavne sadržaje sa drugim odgojno-obrazovnim područjima Uvažavati zahtjeve govorne komunikacije i stavove drugih učenika Kritički prihvatiti greške Izabrati i koristiti odgovarajući način objašnjavanja metoda rada tokom množenja i dijeljenja Pokazivati interesovanje za rješavanje problema i zadataka samostalno, u paru i timu Uvažavati zahtjeve govorne komunikacije i stavove drugih učenika
Množenje i dijeljenje u prvom milionu Množenje u prvom milionu kao sabiranje jednakih sabiraka.	Uporediti računске operacije množenje i dijeljenje i zaključiti da su	Uočiti vezu između množenja i dijeljenja	Stvarati i koristiti različite modele računanja

<p>Množenje jednocifrenim brojem Nula i jedinica kao činioci/faktori Dijeljenje kao obrnuta operacija množenju. Jedinica i nula u dijeljenju Množenje broja dekadskom jedinicom i višekratnikom broja deset. Množenje dekadskom jedinicom Dijeljenje broja dekadskom jedinicom Množenje zbira i razlike brojem (Distributivnost množenja prema sabiranju i oduzimanju) Dijeljenje zbira i razlike brojem Pismeno množenje i dijeljenje jednocifrenim brojem</p>	<p>suprotne</p> <p>Objasniti zakonitosti izračunavanja zadataka sa jedinicom i nulom u množenju i dijeljenju</p> <p>Primjenjivati distributivnost množenja prema sabiranju i oduzimanju; asocijativnost i komutativnost množenja</p>	<p>Množiti broj dekadskom jedinicom i višekratnikom broja deset</p> <p>Dijeliti broj dekadskom jedinicom</p> <p>Uočiti da je primjenom zakonitosti kod množenja i dijeljenja postupak računanja kraći, lakši i jednostavniji</p>	<p>Pronaći najbolji način kako organizovati i predstaviti rješenja</p> <p>Objašnjavati prikaze rješenja (tabela, lista, grafikom)</p> <p>Crtati zaključke na osnovu podataka iz tabela, grafikona</p>
--	--	--	---

<p>Pismeno množenje i dijeljenje dvocifrenim brojem Pismeno množenje trocifrenim brojem Osnovna svojstva množenja i primjena (komutativnost i asocijativnost množenja) Zavisnost proizvoda od činilaca (faktora) Nepromjenljivost proizvoda i primjena Zavisnost količnika od djeljnika i djelitelja Nepromjenljivost količnika i primjena Množenje i dijeljenje proizvoda brojem Množenje i dijeljenje korištenjem olakšica Brojevi izrazi u prvom milionu s množenjem i dijeljenjem koji sadrže promjenljivu (slovo) Jednačine oblika: $a \cdot x = b$, $x \cdot a = b$, $x : a = b$, $a : x = b$ Nejednačine oblika: $a \cdot x > b$, $a \cdot x \geq b$, $a \cdot x < b$, $a \cdot x \leq b$, $x : a < b$</p>	<p>Objašnjavati i koristiti olakšice pri množenju</p> <p>Primjenjivati pravila množenja i dijeljenja proizvoda brojem; stalnost količnika</p> <p>Upotrijebiti pravila izračunavanja jednačina i nejednačina sa množenjem i dijeljenjem</p>	<p>Ovladati postupkom pismenog množenja i dijeljenja jednocifrenim, dvocifrenim i trocifrenim (množenje) brojem</p> <p>Uvježbavati računске radnje uz poštovanje redoslijeda računskih radnji i prioriteta zagrada</p> <p>Izračunavati brojeve izraze u prvom milionu koji sadrže slovnu oznaku</p>	<p>Diskutovati koristeći rječnik koji sadrži riječi poput (jednako dobro, sigurno, dokazati, objasniti, pokazati, raščlaniti, podijeliti, grupisati, zamijeniti, udružiti...)</p> <p>Pokazivati zanimanje za složenije matematičke igre</p> <p>Procjenjivati i vrednovati vlastite stavove i stavove drugih</p> <p>Posjedovati samopouzdanje, jasan osjećaj vlastitih moći i limita</p>
<p>Brojni izrazi Brojni izrazi sa operacijama različitog reda (stepena), sa zagradama i bez zagrada Sastavljanje jednostavnijih brojnih izraza koji odgovaraju tekstualnim zadacima</p>	<p>Objasniti postupak računanja brojnih izraza (redoslijed računskih operacija; izrazi sa i bez zagrada)</p>	<p>Rješavati jednostavnije i složenije brojeve izraze</p> <p>Sastaviti jednostavniji brojevi izraz na osnovu teksta</p>	<p>Identifikovati podatke potrebne da se riješi problem Koristiti jasan matematički jezik Razumjeti i analizirati tekstualne matematičke zadatke, kao i oblikovati otvorena pitanja iz teksta</p>
<p>Brojevi veći od miliona. Skup prirodnih brojeva (N) i skup N₀ Primjeri brojeva koji su veći od miliona. Tablica sa razredima/klasama cifara. Upisivanje brojeva u tablice. Skup prirodnih brojeva (N) i skup N₀. Brojna poluprava brojeva skupa N₀.</p>	<p>Imenovati i nabrojati brojeve veće od miliona</p> <p>Povezati broj i mjesnu vrijednost cifre u tabeli mjesnih vrijednosti</p>	<p>Čitati i pisati brojeve veće od miliona Odrediti mjesnu vrijednost cifre u brojevima većim od miliona, upisivati ih u tablice mjesnih vrijednosti Grafički, na brojevnoj polupravoj, prikazati</p>	<p>Selektirati i upotrijebiti odgovarajuću računsku operaciju u cilju rješavanja problema Provjeriti rezultate i uvjeriti se da su odabrani načini dobri za rješavanje problema Optimistično i</p>

<p>Ugao Par polupravih sa zajedničkom početnom tačkom - ugao Kraci i vrh ugla. Obilježavanje uglova Upoređivanje uglova Pravi, oštri i tupi ugao Uglovi tangram figura Mjerenje uglova tangram figura polovinom pravog ugla</p> <p>Trougao Stranice, vrhovi i uglovi trougla. Raznostraničan, jednakokraki i jednakostraničan trougao - crtanje. Pravougli trougao - crtanje Crtanje tangram-figura Izračunavanje obima trougla</p>	<p>Definisati ugao</p> <p>Prepoznati, imenovati, nabrojati elemente ugla</p> <p>Upoređivati i klasificirati uglove (origami tehnika, tangram) Razlikovati vrste uglova (pravi, oštri, tupi)</p> <p>Prepoznati, nabrojati i imenovati elemente trougla Prepoznati i imenovati raznostranični, jednakokraki i jednakostranični trougao Prepoznati pravougli trougao Definisati obim trougla kao zbir dužina njegovih stranica</p>	<p>brojeve skupa N_0</p> <p>Precizno manipulirati geometrijskim priborom Crtati ugao sa njegovim elementima (kraci, vrh), obilježiti ga i matematički zapisati Prepoznati i uočavati vrste uglova u okruženju Crtati uglove (pravi, oštri, tupi)</p> <p>Manipulirati priborom za crtanje Crtati trougao sa njegovim elementima, obilježiti ga</p> <p>Crtati raznostranični, jednakokraki, jednakostranični i pravougli trokut, obilježiti ga Razvrstati trouglove prema stranicama i uglovima Izračunati obim trougla (raznostranični, jednakokraki, jednakostranični)</p>	<p>motivirano iskazati volju za radom</p> <p>Pokazivati interesovanje za rješavanje problema i zadataka samostalno, u paru i timu Poštovati pravila obrazovne igre i aktivnosti uopšte Razmjenjivati informacije, ishode, rješenja i iskustva sa drugarima</p> <p>Pokazivati interes za istraživački rad, prikupljati materijale iz različitih resursa</p> <p>Koristiti matematiku u korelaciji sa drugim predmetima</p> <p>Primijeniti znanja o izračunavanju obima trougla u svakodnevnom životu</p>
<p>Površina pravougaonika Modeliranje pravougaonika od kvadrata, rastavljanje pravougaonika na kvadrate Upoređivanje i mjerenje površine pravougaonika Jedinične mjere za površinu (1 m^2, 1 dm^2, 1 cm^2, 1 mm^2; 1 a, 1 ha, 1 km^2) Izračunavanje površine pravougaonika (spec. kvadrata) Mreža kvadra (spec. kocke). Izračunavanje površine kvadra (kocke) Kvadratni oblici i kvadratni brojevi</p>	<p>Prepoznati, razlikovati pravougaonik, kvadrat, Koristiti kvadratnu mrežu u određivanju površine Imenovati i nabrojati mjere za površinu (1 m^2, 1 dm^2, 1 cm^2, 1 mm^2, 1 a, 1 ha, 1 km^2) Navoditi primjere u svakodnevnom životu kada se određena jedinica za mjerenje površine koristi Procijeniti površinu pravougaonika i kvadrata Definisati formulu za izračunavanje površine pravougaonika i kvadrata Opisati kocku i kvadar</p>	<p>Crtati i označavati stranice, vrhove i uglove pravougaonika i kvadrata Mjeriti površinu prekrivanjem jediničnih kvadrata Uočiti zavisnost površine pravougaonika i kvadrata od dužine njihovih stranica Izračunati površinu pravougaonika kojem su zadate dužine stranica, koristeći jedinične mjere Izračunati površinu kvadrata kojem je</p>	<p>Obrađivati i prerađivati podatke u korisne informacije koje su rješenje na postavljeni zadatak</p> <p>Pronalaziti podatke u jednostavnijoj tabeli i interpretirati ih</p> <p>Čitati podatke iz dijagrama, mreže</p> <p>Tumačiti i razmatrati podatke – odgovarati na bitna pitanja</p>

<p>Zapremina kvadra (specijalno kocke) Modeliranje kvadra od kocki, rastavljanje kvadra na kocke. Upoređivanje i mjerenje zapremine kvadara Jedinične mjere za zapreminu (1 m^3, 1 dm^3, 1 cm^3, 1 mm^3, 1 km^3) Izračunavanje zapremine kvadra (specijalno kocke) Površina kvadra i kocke, zapremina kvadra (kocke) – zadacima iz prakse</p>	<p>Interpretirati prethodno stečena znanja tako što će površinu kvadra (kocke) izračunati kao površinu sastavljenu od pravougaonika, (kvadrata) Definisati formulu za izračunavanje površine kvadra i kocke</p> <p>Opisati pojam zapremine i uporediti zapreminu dva tijela</p> <p>Razlikovati zapreminu od površi</p> <p>Imenovati i nabrojati jedinice za mjerenje zapremine</p> <p>Definisati formulu za izračunavanje zapremine kvadra i kocke</p>	<p>zadata dužina stranice, koristeći jedinične mjere Uočavati predmete i njihove površi u okruženju, na modelima Crtati i isijecati mrežu kvadra i kocke Sastaviti model kvadra (kocke) Mjeriti ivice kvadra (kocke) i izračunati njihove površine</p> <p>Mjeriti zapreminu kvadra i kocke brojanjem kockica – jedinica mjere za mjerenje zapremine Uočiti zavisnost zapremine od dužine stranice Izračunavati zapreminu kvadra i kocke Rješavati zadatke koji su temataski vezani za primjere iz okruženja</p>	<p>Formulisati zadatke, birati primjere veličina i podatke o obliku</p> <p>Sistematično zapisivati mjerenja u tabelu</p> <p>Obrađivati i prerađivati podatke u korisne informacije koje su rješenje na postavljeni zadatak Pronalaziti podatke u jednostavnijoj tabeli i interpretirati ih Čitati podatke iz dijagrama, mreže Tumačiti i razmatrati podatke – odgovarati na bitna pitanja Formulisati zadatke, birati primjere veličina i podatke o obliku Sistematično zapisivati mjerenja u tabelu</p>
--	---	--	---

Međupredmetna povezanost

Matematika	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
<p>1. Brojevi prvog miliona 2. Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu 3. Množenje i dijeljenje u prvom milionu 4. Brojni izrazi 5. Brojevi veći od miliona. Skup prirodnih brojeva (N) I Skup No</p>	<p>Likovna kultura Društvo Priroda Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Tjelesni i zdravstveni odgoj Muzička kultura Kultura življenja</p>	<p>Boja, Tačka i linija Moja domovina, Iz prošlosti domovine, Geografska obilježja BiH Biljke, Životinje Čitanje, Pisanje, Jezik, Kultura izražavanja, Medijska kultura ITM, Hodanje, Trčanje, Igre Dječije stvaralaštvo, Muzičke igre Opća kultura ponašanja (bonton), Savremena porodica</p>	<p>Vještina odabira informacija, slušati otvoreno i komunicirati „oči u oči“, samopouzdanje, istrajavanje na ciljevima, podjela rada, brzo pronalazjenje i korištenje informacija, konvergentna (izvođenje logičkih zaključaka iz datih podataka) i divergentna produkcija (iznalazjenje što većeg broja logičkih alternativa), opšta informatička i</p>

1. Ugao 2. Trougao 3. Površina Pravougaonika 4. Zapremina kvadra (specijalno kocke)	Osnove tehnike i informatike	Kreativna radionica, Kreativne vježbe Saobraćaj	komunikacijska pismenost Rukovanje
	Društvo	Tvari, Tijela	informacijama, empatija,
	Priroda	Čitanje, Pisanje, Jezik, Kultura	saglasnost, perzistencija, konvergentna i
	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	izražavanja ITM, Skakanje, Trčanje, Bacanje,	divergentna produkcija, inicijativa, opšta
	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Ritmika i ples	informatička i
	Likovna kultura	Tačka i linja, Masa i prostor, Ploha	pismenost, evaluacija, tolerancija, motiv
	Muzička kultura	Dječije stvaralaštvo, Muzičke igre	postignuća
	Osnove tehnike i informatike	Kreativna radionica i vježbe,	
	Kultura življenja	Opća kultura ponašanja (bonton), Savremena porodica	

Didaktičko-metodičke napomene

Brojevi prvog miliona

Sadržajima ove tematske cjeline prirodno se proširuju i produbljuju znanja koja su djeca stekla u okviru tematske cjeline hiljada.

Sva pravila i zakonitosti o brojevima i računskim radnjama iz prve hiljade uvode se i provjeravaju i u skupu brojeva prvog miliona, odnosno u skupu brojeva N_0 .

I ovdje će se koristiti sva tri pristupa: skupovni, brojni i perceptivno predodžbeni, ali sa dominacijom brojnog pristupa.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti poimanju skupa prirodnih brojeva i važnom svojstvu beskonačnosti. Pojam beskonačnosti treba kod djece razvijati samo intuitivno i uz izbjegavanje riječi beskonačno. Moguće je koristiti izraz preko svakog broja.

Računske operacije u prvom milionu

Svi metodički postupci koji su se koristili prilikom usvajanja računskih operacija u prvoj hiljadi koriste se i kod usvajanja računskih operacija u prvom milionu, kada su u pitanju usmena računanja.

Pismenom računanju dati adekvatan (ne prevelik) značaj, s obzirom na njegovu malu upotrebu u savremenom životu.

Zadnjom konstatacijom ne misli se na umanjivanje značaja pismenog računanja na razvoj široke lepeze sposobnosti djeteta.

Kao i u matematičkim sadržajima prethodnih razreda, jednačine i nejednačine rješavati, isključivo, na osnovu definicija računskih operacija i komponenti koje ih čine.

Rješavanje jednačina i nejednačina, u kojima je nepoznata „na jednom mjestu“, ne smije biti samo sebi svrha, nego te postupke treba vezivati za rješavanje različitih logičkih, problemskih, a posebno praktičnih zadataka.

Ugao i trougao

Imajući u vidu da djeca geometrijske sadržaje u početnoj nastavi matematike usvajaju polazeći od konkretnog, doživljajnog, poučavanje u znanjima o uglu i trouglu treba započeti od konkretnih rogljastih oblika (tijela) iz okruženja. Posebnu pažnju treba obratiti kod formiranja pojma pravog ugla.

Korištenje origami tehnika (tehnike presavijanja papira) pokazalo se kao izvanredna mogućnost u formiranju pojma pravog ugla i u upoređivanju uglova.

Jednakokrakom i pravouglom trouglu treba pristupiti s posebnom pažnjom. Izvanredno nastavno sredstvo za to je tangram - set figura.

Površina pravougaonih oblika

Dosadašnja iskustva i pokušaji (u četvrtom razredu osmogodišnje osnovne škole) u pomalo deduktivnom zasnivanju učenja površine pokazali su da je taj pristup bio neshvatljiv za veći broj djece.

Ovdje preporučujemo da se učenje o mjerenju površine isključivo veže za mjerenje površine pravougaonika. Bitno je da djeca praktičnim modeliranjem (isijecanjem u papiru) jediničnih površina (kvadrata) formiraju pravilne predodžbe o površini kvadrata, a poslije toga i pravougaonika.

Izračunavanje površine pravougaonika ne smije se pretvoriti u formalizam koji „ogoljava“ postupak izračunavanja površine do tabličnog množenja brojeva. Slično, površinu kvadra treba postaviti u kontekst učenja i vježbanja površine pravougaonika.

Mjerenje i računanje zapremine kvadra

I ovdje treba početi od modeliranja jediničnih zapremina (kocki). Koristeći prirodnu sklonost djeteta ka igri i istraživanju, može se dosta uspješno razviti pojam zapremine (kvadra). Nastavnik treba biti duboko svjestan važnog zakona konzervacije zapremine koju dijete može doživjeti slaganjem različitih kvadara od jednakih kocki i oblikujući kvadre od plastelina.

ŠESTI RAZRED

Program nastave matematike za šesti razred sadrži šest tema. U okviru prve četiri teme proširuju se do sada stečena i stječu nova znanja o skupovima, pisanju, načinima zadavanja i osnovnim računskim radnjama sa skupovima, zatim se učenici upoznaju sa pojmom i osnovnim elementima kružnice, kruga, ugla kao skupova tačaka te skupom prirodnih brojeva, računskim radnjama i njihovim osobinama u skupu prirodnih brojeva te djeljivošću i načinima određivanja najvećeg zajedničkog djelitelja i najmanjeg zajedničkog sadržatelja. U petoj i šestoj temi uvodi se skup pozitivnih racionalnih brojeva, osnovne računске radnje sa njima i pretvaranje iz jednog oblika u drugi. Naime, uvodi se i decimalni zapis za pozitivne racionalne brojeve. Ovim učenici obogaćuju svoja saznanja o brojevima i koriste ih u rješavanju konkretnih problema (kroz rješavanje zadataka problemskog tipa, rješavanje linearnih jednačina i nejednačina i sl.).

Programski sadržaji tematskih cjelina

1. Skupovi, relacije i preslikavanja

- Skupovi
- Presjek, unija i razlika skupova
- Direktni produkt skupova
- Relacije. Funkcije (preslikavanja)
- Koordinatni polupravac i koordinatni sistem u ravni

2. Kružnica, krug, ugao (kut)

- Izlomljena linija, mnogougao (mnogokut), kružnica i krug.
- Prava i kružnica; Dvije kružnice
- Ugao (elementi, obilježavanje)
- Konveksni i nekonveksni uglovi
- Središnji ugao, kružni luk i tetiva
- Prenošenje uglova; Upoređivanje uglova
- Grafičko sabiranje i oduzimanje uglova
- Vrste uglova: puni, opruženi, tupi, pravi, oštri, nula – ugao, susjedni i usporedni

- Mjerenje uglova (jedinice: stepen, minuta, sekunda), uglomjer
- Računske operacije s mjernim brojevima za uglove
- Komplementni i suplementni uglovi

3. Prirodni brojevi

- Skup \mathbb{N} i \mathbb{N}_0
- Sabiranje, oduzimanje, množenje i dijeljenje (s ostatkom) u skupu \mathbb{N}_0
- Svojstva računskih operacija: komutativnost, asocijativnost, distributivnost
- Izrazi s promjenljivim
- Pridruživanje brojeva po datom pravilu (brojna vrijednost izraza)

4. Djeljivost u \mathbb{N}_0

- Djeljenje u skupu \mathbb{N}_0 (Jednakost $a = b \cdot c + r$)
- Djeljivost u skupu \mathbb{N}_0 , faktori i sadržaoci prirodnog broja
- Djeljivost zbira, razlike i proizvoda prirodnih brojeva
- Djeljivost dekadnim jedinicama i brojevima: 2, 3, 4, 9, 25
- Prosti i složeni brojevi
- Rastavljanje složenih brojeva na proste faktore
- Zajednički djelitelji brojeva, najveća zajednička mjera
- Zajednički sadržalac i najmanji zajednički sadržalac danih brojeva

5. Razlomci

- Pojam razlomka b/a ($a, b \in \mathbb{N}$): brojnik i nazivnik
- Razlomci veći i manji od 1
- Proširivanje i skraćivanje razlomaka
- Upoređivanje razlomaka
- Razmjera (omjer)
- Decimalni i postotni zapis razlomka, postotak
- Pridruživanje tačaka brojnog polupravca razlomcima
- Osnovne računске operacije sa razlomcima i njihova svojstva
- Aritmetička sredina danih brojeva
- Brojevni izrazi sa zagrada, Tekstualni zadaci
- Izrazi s promjenljivim; Brojna vrijednost izraza
- Jednačine i nejednačine u \mathbb{Q}^+ (najjednostavniji oblici)

6. Razlomci u decimalnom obliku.

- Decimalni zapis razlomka. Decimalni brojevi. Pretvaranje decimalnog broja u razlomak oblika $\frac{a}{b}$ ($a, b \in \mathbb{N}$).
- Pridruživanje tačaka brojne poluprave decimalnim brojevima. Uspoređivanje decimalnih brojeva.
- Zaokruživanje decimalnih brojeva. Osnovne računске operacije sa decimalnim brojevima.

Ishodi učenja po programskim sadržajima

Odgojno-obrazovni ciljevi			
Programski sadržaji	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. Skupovi, relacije i preslikavanja	Koristiti matematički jezik i simbole kod osnovnih pojmova o skupovima i geometrijskim likovima (izlomljena linija,	Primjenjuje skupovne operacije i njihove osnovne zakonitosti na geometrijske likove (prava, poluprava, duž,	Razvijanje smisla za oblik, uzajamne odnose među skupovima i likovima, preciznost, jasnoću.

	<p>mnogougao (mnogokut), prava, kružnica, krug, ugao) i osnovne matematičke operacije u skupu</p> <p>Primijeniti Dekartove ideje pridruživanja uređenih parova realnih brojeva tačkama ravni.</p>	<p>ugao, trougao, četverougao, kružnica, krug...) koje doživljava kao skupove tačaka. povezuje i primjenjuje pojam funkcije i relacije u praktičnom životu. određuje zadane tačke na koordinatnom pravcu i pravouglom koordinatnom sistemu u ravni.</p>	<p>Prikazati podatke korištenjem tabela, lista dijagrama i grafikona</p> <p>Integrisati matematička znanja sa drugim nastavnim sadržajima</p>
2. Kružnica, krug, ugao (kut)	<p>Prepozna, imenuje i razlikuje pojmove: tačka, duž, prava, poluprava, ravan uoči i crta paralelne i normalne prave prepozna, imenuje geometrijske figure (kružnica, krug, kvadrat, pravougaonik, trougao) razlikuje osnovne pojmove (tačka, prava, ravan, prostor, skup) od izvedenih (dužina, izlomljena linija, kružnica, krug, centralni ugao...) prepozna i obilježi razlikuje vrste uglova; pojam komplementnih i suplementnih uglova; poznaje i koristi mjerne jedinice</p>	<p>Nacrta i obilježi geometrijske likove, različite vrste uglova</p> <p>Poznaje i koristi pojam komplementnih i suplementnih uglova u računskim i konstruktivnim zadacima;</p> <p>Rješava zadatke sa mjernim jedinicama za uglove</p>	<p>Funkcionalno posmatranje i rasuđivanje. Razvijanje istraživačkog duha i osjećaja zadovoljstva poslije riješenih zadataka. Primjenjivanje matematičkog znanja na razne probleme iz svog okruženja. Sticanje osnovne matematičke kulture potrebne za nastavljanje obrazovanja nadograđivati pozitivne stavove izvoditi i formulisati zaključke precizno i spretno koristiti geometrijski pribor.</p>
3. Prirodni brojevi	<p>Čitati i zapisivati, razlikovati i predstavljati/prikazati na različite načine (uključujući sliku, brojevenu pravu) prirodne brojeve i međusobno ih upoređuje</p>	<p>Računa sa brojevima u skupu \mathbb{N}_0, riješi brojne izraze s više računskih operacija (sa ili bez zagrada); izračuna vrijednost izraza sa promjenjivim (općim brojevima) predstavi/prikaže problemsku situaciju brojnim izrazom i riješi tekstualni zadatak koji se svodi na rješavanje brojnog izraza riješi jednačine i nejednačine koristeći svojstva računskih operacija</p>	<p>Iskoristiti podatke potrebne da se riješi problem</p> <p>Opravdati postupke rješavanja matematičkih zadataka različitih nivoa, složenosti, strukture</p>
4. Djeljivost u \mathbb{N}_0	<p>Razlikovati pojmove sadržilac, djelilac, biti djeljiv; primijeniti pravila djeljivosti u skupu \mathbb{N}_0 (s dekadskim</p>	<p>Primjenjuje svojstva računskih operacija određuje najmanji zajednički sadržilac;</p>	<p>Zastupa razvijanje istrajnosti, strpljenja, discipliniranosti, preciznosti u</p>

5. Razlomci	jedinicama i brojevima 2,3,4,5,6,9,25) primjeniti pravila djeljivosti zbira, razlike, proizvoda razlikovati proste i složene brojeve i rastaviti složene brojeve na proste faktore;	određuje zajedničke djelioce i najveći zajednički djelilac Računa s razlomcima, poznaje i primjenjuje svojstva računskih operacija pretvara razlomke u decimalne brojeve i obrnuto Grafičkom metodom ilustriraju jednačine u skupu N i Q^+ koje imaju jedinstveno rješenje, koje nemaju rješenje i one jednačine koje imaju beskonačno mnogo rješenja.	pismenom i usmenom izražavanju. Usvajanje pozitivnih navika, volje i moralnih vrlina Pretpostavlja jednačine odnosno nejednačine u skupu N i Q^+ kao uslove izražene algebarskim jezikom koji postoji između poznatih i nepoznatih veličina.
6. Razlomci u decimalnom obliku.	Uočiti vezu između razlomaka i decimalnih brojeva i znati ih predstavljati na brojevnoj pravoj obavljati sve četiri računске operacije sa decimalnim brojevima	Računa s decimalnim brojevima, poznaje i primjenjuje svojstva računskih operacija	Utječe na razvijanje sposobnosti uočavanja zavisnosti u različitim matematičkim sadržajima. Usvaja jasan matematički rječnik

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno-obrazovni ciljevi			
Programski sadržaji	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. Skupovi, relacije i preslikavanje Skupovi Presjek, unija i razlika skupova Direktni produkt skupova Relacija; Funkcija Koordinatni polupravac i koordinatni sistem u ravni	Odvojiti skupove po načinu zadavanja (Venov dijagram, isticanje zajedničke osobine, nabranjem elemenata...) predstavljati skicom skupove tačaka (prava, poluprava, duž, kružnica, krug...) Upotrijebiti pravila o računskim radnjama sa skupovima na konkretnim primjerima	Nabraja elemente skupa iz svog okruženja (skup učenika, knjiga, sportaša, ptica... crta Venov dijagram kroz načine zadavanja skupova odradi računске operacije sa skupovima i ilustrira rezultate grafički	Izražava spremnost da koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada Servira podatke korištenjem tabela, lista dijagrama i grafikona
2. Kružnica, krug, ugao (kut) Izlomljena linija, mnogougao, kružnica (kružna crta) i krug	Razdvojiti osnovne pojmove (tačka, prava, ravan, prostor, skup) od izvedenih (dužina, izlomljena linija,	Koristeći geometrijski pribor predstavlja skupove tačaka (prava, poluprava, duž,	Pokazuje potrebu za kolektivnim radom Zastupa primjenu

<p>Prava i kružnica Ugao; Vrste uglova; Središnji ugao Jedinice za mjerenje uglova Mjerenje uglova Računske operacije sa mjernim brojevima za uglove Suplementarni, komplementarni uglovi Prenošenje uglova Upoređivanje uglova Grafičko sabiranje i oduzimanje uglova</p>	<p>kružnica, krug, centralni ugao...) Primjenjivati skupovne operacije i njihove osnovne zakonitosti na geometrijske linije i likove (prava, poluprava, duž, ugao, trougao, četverougao, kružnica i krug) koje doživljava kao skupove tačaka Primjenjivati pojam relacije i funkcije uz upotrebu (graf, Venov dijagram ,koordinatna mreža) Predstavlja uglove (crtežom, mjernom jedinicom) te rješava njihovo grafičko upoređivanje, sabiranje i oduzimanje. Primjenjuje četiri računске operacije sa mjernim brojevima za uglove</p>	<p>kružnica, krug...) Određuje zadanu tačku na koordinatnom pravcu i pravouglom koordinatnom sistemu u ravni Pokazuje ugao pomoću dvije šipke Upotrebljava uglomijer, uočava sličnost između algebarskih i geometrijskih zadataka, kroz računске operacije provjeravajući uglomjerom tačnost</p>	<p>matematičkog mišljenja u životu savremenog čovjeka Usvaja stavove drugih učenika</p>
<p>3. Prirodni brojevi Skup N i N_0 Sabiranje (sabiranje) , oduzimanje, množenje i dijeljenje (s ostatkom) u skupu N_0 Svojstva računskih operacija: komutativnost, asocijativnost, distributivnost Izrazi s promjenljivim Pridruživanje brojeva po danom pravilu (brojna vrijednost izraza)</p> <p>4. Djeljivost u N_0 Djelitelj i sadržalac broja Djeljivost zbira, razlike i proizvoda Djeljivost sa 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 15 ... Prosti, složeni i relativno prosti brojevi Rastavljanje broja na proste faktore Najveći zajednički djelitelj</p>	<p>Upotrebiti osnovne računске operacije sa prirodnim brojevima u svakodnevnom situacijama . Rješavati zadatke s više računskih operacija i zagrada, kako bi identificirali redoslijed računskih operacija i oslobađanja od zagrada. Prodiskutirati rješavanje zadataka s općim brojevima, sa i bez zadanih vrijednosti općeg broja i primijeniti svojstva računskih operacija. Primjenjivati osnovna pravila djeljivosti, u rješavanju zadataka i rastavljanju složenog broja na proste faktore. Upotrijebiti pravila djeljivosti kod selektiranja brojeva djeljivih sa: 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 15 ... Objasniti razliku</p>	<p>Sprovodi stečena znanja iz računskih operacija sa prirodnim brojevima rješavajući zadatke iz svakodnevnog života (uspoređivanje cijena, vođenje kućnog proračuna) Odrađuje zadatke iz drugih matematičkih oblasti i predmeta (geometrija, tehnički odgoj...), gdje su potrebne računске operacije prirodnih brojeva Izračunavati najmanji zajednički sadržilac i najveći zajednički djelilac (podijeliti knjige učenicima, klikere, olovke, raspolaganje sa vremenskim periodima, novcem...)</p>	<p>Pokazuje potrebu da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života Usvaja stavove drugih učenika Podržava i brani lične stavove i stavove drugih Pokazuje više samopouzdanja i odgovornosti Pokazuje potrebu za kolektivni rad Formulira primjenu matematičkog mišljenja u životu savremenog čovjeka Daje primjer znanja o brojevima i količinskim odnosima. Podržava interes za</p>

<p>Najmanji zajednički sadržalac</p> <p>5. Razlomci</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pojam razlomka - Upoređivanje razlomaka - Sabiranje i oduzimanje razlomaka istih i različitih nazivnika - Proširivanje i skraćivanje razlomaka - Svođenje razlomaka na jednake nazivnike - Upoređivanje razlomaka - Sabiranje i oduzimanje razlomaka - Jednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem razlomaka: $(x+a=b; x-a=b; a-x=b; (x-a)+b=c; (x+a)-b=c)$ - Nejednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem razlomaka: $(a+x<b; x+a>b; x-a<b; x-a>b; a-x<b; a-x>b)$ - Množenje i dijeljenje razlomka razlomkom - Jednačine (jednačine) u vezi sa množenjem i dijeljenjem razlomaka $(ax=b; x:a=b; a:x=b; ax+b=c; ax-b=c)$ - Nejednačine (nejednačine) u vezi sa množenjem i dijeljenjem razlomaka - Postotak - Razmjera i njena primjena 	<p>između prostih i složenih brojeva, kao i relativno proste brojeve.</p> <p>Ilustruje, zapisuje i čita pojam cijelog, polovine, trećine,...</p> <p>Pravilno primijeniti svojstva računskih operacija pri</p> <p>rješavanju različitih jednačina i nejednačina</p> <p>analizirati tekstualne zadatke uz primjenu jednačina i nejednačina (kombinuje)</p> <p>primjenjuje matematički jezik na tekstualni zadatak</p>	<p>Pokazuje vezu razlomaka i njihove upotrebe u poređenju veličina u prirodi, njihove raspodjele.</p> <p>Adaptira matematički jezik na probleme iz života koristeći stečena znanja iz jednačina i nejednačina (izračunava nepoznate dužine, godine starosti, izjednačava prihode i rashode...)</p>	<p>rješavanje problema i zadataka timskim radom.</p> <p>Preferira poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja</p> <p>Usvaja pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičkog postupka donošenja zaključaka-praktično primjenjuje cijelo i razlomljeno.</p> <p>Usvaja pojmove cjeline i jedinke i opće odnose između dijela nečega i kolektiviteta (cjeline)</p>
<p>6. Razlomci u decimalnom obliku.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Decimalni zapis razlomka. Decimalni brojevi. - Pretvaranje decimalnog broja u razlomak. - Pridruživanje tačaka brojevnih poluprave decimalnim brojevima. - Upoređivanje decimalnih brojeva. - Zaokruživanje decimalnih brojeva - Upoznavanje sa odnosom pozitivnog razlomka i decimalnog broja i pretvaranje iz jednog oblika u drugi 	<p>Definiraju pojam decimalnog razlomka i decimalnog broja, način zapisivanja i čitanja te prevođenja iz jednog oblika u drugi. Lociraju decimalne brojeve sa jednom decimalom na brojevnoj polupravoju. Istražuju koji je od dva decimalna broja veći, redaju tri ili više decimalnih brojeva po veličini. Zaokružuju decimalne brojeve do zadanog broja decimala.</p>	<p>Na konkretnim primjerima dijeljenja uviđaju potrebu izračunavanja i zadržavanja određenog broja decimala.</p>	<p>Daje primjer značaja znanja o vezi razlomaka i decimalnih brojeva.</p> <p>Podržava interes za rješavanje zadataka u životnim situacijama.</p>

- Usvajanje pravila za izvođenje računskih operacija sa decimalnim brojevima - Sabiranje i oduzimanje decimalnih brojeva	Izvođe osnovne računске operacije sa decimalnim brojevima		
---	---	--	--

Međupredmetna povezanost

Matematika	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Skupovi, relacije i preslikavanje Prirodni brojevi	Likovna kultura Geografija Tjelesni i zdravstveni odgoj Muzička kultura Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	Crtanje ili slikanje, modelovanje Vrijeme i prostor (prošlost, sadašnjost i budućnost kraja-vremenska traka) Kolona (mjesto u kolini, ko je ispred, ko iza,...) Muzičke igre, Pjevanje i sviranje Notna ljestvica/skala Slušanje, govor Jezik (čitanje i pisanje brojeva)	Izdvajanje bitnog od nebitnog, fleksibilnost, volja za rad
Kružnica, krug, ugao (kut) Razlomci	Tjelesni i zdravstveni odgoj Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Muzička kultura Likovna kultura Biologija Geografija Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Likovna kultura Tjelesni i zdravstveni odgoj Historija Geografija Muzička kultura	Hodanje i trčanje; Ritmika i ples Jezičko izražavanje Dječje igre Linija (vrste, ritam, omjer), krug (formacija kruga) Priroda i prirodni procesi – Atmosferske padavine Vrijeme i prostor - Orijentacija na geografskoj karti Društvo – Saobraćajna povezanost u širem zadanom geografskom području Jezičko izražavanje Izrada likovnih radova kroz sve sadržaje i različitim tehnikama Igra, raspored igrača u različitim formacijama za napad, odbranu, zadržavanje rezultata... Društvo – vremenska karta (decenija, vijek (stoljeće) Razvijenost zadanog geografskog područja- Privreda, turizam Zapisivanje, sviranje pjevanje određenih notnih dijelova	Podrška drugima i servilna orijentacija, preuzimanje odgovornosti, odabir informacija koje je nužno zapamtiti Evaluacija, samokontrola, saglasnost – kolaboracija sa drugim članovima grupe, težnja za poboljšanjem

Razlomci u decimalnom obliku.	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost	(polovina, četvrtina...) Jezičko izražavanje	Razumijevanje materije, pamćenje, emocionalna svijest (prepoznavanje svojih i tuđih emocija), timske sposobnosti
	Likovna kultura	Izrada likovnih radova kroz crtanje (slikanje) zadanih dijelova slike	
	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Formulacija i zapisivanje odnosa željenih i postignutih sportskih rezultata	
	Historija	Evidencija rezultata osvajačkih pohoda u odnosu na postavljene ciljeve	
	Geografija	Evidencija rezultata, proizvodnje, potrošnje, trgovine	
	Muzička kultura	Notni zapisi pojedinih dijelova	

Didaktičko-metodičke napomene

1. Skupovi, relacije i preslikavanja

Skup, koji su djeca ranije poimala više intuitivno, u ovoj se temi, do određenog stepena formalizira. Međutim, formaliziranju ovih sadržaja mora se pristupiti oprezno i postupno od konkretnih životnih situacija.

Potrebno je uvesti pojam skupa i elementa, kao osnovnih pojmova, pomoću različitih primjera iz djetetovog svakodnevnog okruženja.

Navesti djecu da sama prepoznaju skupove i da odrede njihove elemente po prepoznatoj osobini.

Navesti djecu da naučene geometrijske likove (pravac, polupravac, dužina, izlomljena linija...) dožive kao skupove tačaka.

S (Venovim) dijagramima uvesti slikoviti zapis skupova, presjeka, razlike kao i produkte skupova.

Odnose između geometrijskih likova zapisati pomoću simbola za uniju, presjek i razliku skupova.

Dijagramom uvesti produkt skupova. Kasnije na dijagramu uvesti relacije i funkcije, kao i za koordinatni sistem u ravnini.

Uvesti pojam relacije i funkcije na jednostavnijim primjerima.

2. Kružnica, krug, ugao

Već ranije dijete je upoznalo oblike kruga i kružnice. Ova su znanja bila na intuitivno konkretnom nivou (kružnica je bila granica kruga). U ovom programu dijete ispituje udaljenost tačaka kružnice i središta kružnice, zaključujući da su te udaljenosti jednake. Djeca sada kružnicu i krug poimaju kao skup tačaka. Znanja o uglu ovdje se proširuju i produbljuju. Uvođenje pojma centralni ugao povezuju se ugao i kružnica čime se ostvaruju pretpostavke za konstruiranje podudarnih uglova odnosno za (grafičko) sabiranje i oduzimanje uglova.

Uvesti ugao i vrste uglova kao kretanje polupravca oko krajnje tačke, uglomjer, jedinice za mjerenje uglova (po mogućnosti koristiti namjenske računarske softvere (npr. Geometer's Skachpad i Geogebra – kompjuterski program za nastavu matematike) ili grafo-folije

Uvježbati računске operacije s višeimenovanim brojevima (stepen, minuta, sekunda): +, -, •, :.

Uvježbati grafičko sabiranje i oduzimanje uglova.

3. Prirodni brojevi

Realizaciju ove tematske cjeline treba, u najvećem dijelu, postaviti kao ponavljanje, proširivanje i produbljivanje znanja koja je dijete usvojilo ranije. Međutim, u toku ponavljanja treba podići nivo znanja od konkretnog poimanja pojmova koji se ponavljaju ka njihovom apstraktnom značenju. Ovdje prvenstveno mislimo na važne generalizacije kao što su svojstva skupa N i operacija u njemu.

Ponoviti sve računске operacije s brojevima.

Djeci pokazati neke interesantne jednostavnije operacije množenja (tablica malih brojeva, do 10, pomoću prstiju lijeve i desne ruke, množenje prirodnih brojeva kojima je zbir posljednjih cifri 10, množenje dvocifrenih brojeva

napisanih jedan ispod drugoga, ili pronaći neke druge zanimljivosti vezane za brojeve.
Uvježbati svojstva računskih operacija, osobito distribuciju množenja prema sabiranju i oduzimanju.
Uvježbati grupiranje jednakih faktora u zagradu.
Uvježbati zadatke sa zagradama, izračunavanje i oslobađanje zagrada.

4. Djeljivost brojeva

Kroz niz primjera dijete treba da količnik „a podijeljeno sa b” povezuje sa relacijom $a = b \cdot q + r$, odnosno sa jednašću $a = b \cdot q$. Pojam djeljivosti može se sada korektno tumačiti, pa i definirati. Prije nego što se krene sa djeljivosti konkretnim brojevima (2, 5 ...) potrebno je na dosta primjera pokazati djeljivost zbira odnosno produkta brojem. Nakon toga rezultate zaključivanja uopćiti u stavove odnosno teoreme.
Potrebno je proširiti znanja o djeljivosti prirodnih brojeva i naučiti pravila (teoreme) djeljivosti.
Tvrđnje o djeljivosti djeca trebaju naučiti kroz različite „plastične“ primjere.
Uvesti pojam najmanjeg zajedničkog sadržaoca i najvećeg zajedničkog djelitelja za dva ili više prirodnih brojeva.

5. Razlomci

U ovom sadržaju obraditi samo pozitivne razlomke.
S djecom raditi figurice od papira, i pri tome radu naglašavati da se papir počinje savijati od cijelog, prema polovinama, četvrtinama, itd.
Pripremiti (na crtežu ili napraviti model sata) i pokazati učenicima dijelove sata kao razlomke a koristan je i iskoristiv primjer i kod proširivanja i skraćivanja razlomaka.
Djeca mogu donijeti i kolaž papir, makaze i ljepilo, pa zadane likove lijepiti cijele, isijecati polovine, trećine..., lijepiti i razgovarati o razlomcima.
Na internetu pronaći web stranice s urađenim materijalima, vezanim za uvođenje razlomaka.
Za korištenje u neposrednom radu na času, dobar je također i računarski program Geogebra.
Uvesti decimalne razlomke.
Uvesti pojam postotka, kao razlomka s nazivnikom 100.
Kod množenja, razlomak prvo množiti prirodnim brojem, zatim razlomak i prividni razlomak, a tek onda razlomak s razlomkom.
Uvježbati sve četiri računске operacije.
Aritmetičku sredinu uvesti na brojnoj polupravo, kako bi djeci bio jasniji navedeni pojam.
Jednačine i nejednačine uvesti pomoću vage za mjerenje: lijeva strana jednaka desnoj, ako dodamo ili oduzmemo istovremeno na jednoj i drugoj strani jedan broj nećemo narušiti ravnotežu, isto razmišljamo i kad množimo i dijelimo lijevu i desnu stranu brojem različitim od nule. Postepenim prebacivanjem poznatih na jednu stranu riješimo jednačinu, odnosno nejednačinu.

6. Razlomci u decimalnom obliku.

Nakon uvedenih decimalnih razlomaka uvesti i decimalni zapis razlomka i decimalni broj.

Kod pretvaranja decimalnog broja u razlomak oblika $\frac{a}{b}$ (a, b e \mathbf{N}) objasniti ponavljanjem mjesnih vrijednosti.

Uvesti pridruživanje tačaka brojne poluprave decimalnim brojevima, kako bi učenicima bile jasnije decimalne mjesne vrijednosti.

Uvesti uspoređivanje i zaokruživanje decimalnih brojeva.

Uvesti osnovne računске operacije sa decimalnim brojevima.

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Program nastave matematike za sedmi razred sadrži šest tema. U prve tri teme proširuju se do sada stečena znanja o brojevima i osnovnim računskim operacijama sa brojevima. Proširuju se spoznaje o mogućnostima primjene znanja o decimalnom zapisu za pozitivne racionalne brojeve, zatim se učenici upoznaju sa pojmom negativnog cijelog broja i sa operacijama i poretkom u skupu cijelih brojeva. U trećoj temi uvodi se skup racionalnih brojeva, osnovne računске operacije i uređenje skupa racionalnih brojeva. Ovim učenici obogaćuju svoja saznanja o brojevima i koriste ih u rješavanju konkretnih problema (rješavanje linearnih jednačina i nejednačina i sl.).

Naredne dvije teme obnavljaju i produbljuju znanja iz oblasti geometrije i daju nove spoznaje o uglovima, trouglu, kružnici i četverouglu. Proširuju se osnovna znanja o međusobnim odnosima tih pojmova u ravni i stiču nova znanja o osnovnim konstruktivnim problemima i zadacima. Također, definišu se pojmovi obima i površine i daju se formule za njihovo izračunavanje. Šesta tema: Vektori nudi osnovne pojmove i operacije sa vektorima.

Programski sadržaji tematskih cjelina

1. Tema – Razlomci u decimalnom obliku

Brojevni izrazi. Jednačine (jednadžbe) i nejednačine (nejednadžbe) u skupu Q^+ (decimalni zapis).

2. Tema – Cijeli brojevi

Pojam negativnog cijelog broja. Skup cijelih brojeva. Pridruživanje cijelih brojeva tačkama brojevine prave. Suprotni brojevi. Apsolutna vrijednost cijelog broja. Uređenje u skupu cijelih brojeva. Osnovne računске operacije u skupu cijelih brojeva i njihova svojstva. Jednačine i nejednačine u skupu cijelih brojeva.

3. Tema – Racionalni brojevi

Uvodjenje u skup racionalnih brojeva. Pozitivni i negativni racionalni brojevi. Predstavljanje racionalnih brojeva na brojevnoj pravoj. Upoređivanje racionalnih brojeva. Apsolutna vrijednost racionalnog broja. Uređenje u skupu racionalnih brojeva.

Decimalni zapis racionalnog broja. Osnovne računске operacije u skupu racionalnih brojeva (u obliku $\frac{a}{b}$ i u decimalnom zapisu) i njihova svojstva. Brojevni izrazi. Linearne jednačine i nejednačine u skupu racionalnih brojeva – rješavanje i primjena.

4. Tema – Ugao i trougao

Ponavljanje pojma ugla. Jednakost uglova. Uglovi sa paralelnim kracima. Uglovi sa normalnim kracima. Trougao. Vrste trouglova prema stranicama i uglovima. Uglovi trougla. Zbir uglova trougla. Odnos stranica i uglova u trouglu. Odnos stranica u trouglu. Konstrukcije nekih uglova (60° , 120° , 45° , 75° , 135°). Podudarnost trouglova. Primjena pravila o podudarnosti trouglova. Osnovne konstrukcije trougla. Pravougli trougao. Značajne tačke trougla i njihove konstrukcije. Centralni i periferni ugao. Uzajamni položaj prave i kružnice. Konstrukcija tangente kružnice. Uzajamni položaj dvije kružnice. Opisana i upisana kružnica trougla.

5. Tema – Četverougao. Obim i površina trougla i četverougla

Četverougao. Vrste četverouglova. Uglovi četverougla. Paralelogram. Svojstva paralelograma. Vrste paralelograma. Pravougaonik. Romb. Kvadrat. Konstrukcije paralelograma. Trapez. Svojstva trapeza. Srednja linija trapeza. Konstrukcije trapeza. Deltoid. Pojam i svojstva. Konstrukcije deltoida. Obim trougla i četverougla. Mjerenje površina. Površina paralelograma. Površina trougla. Površina trapeza. Površina četverougla sa normalnim dijagonalama.

6. Tema - Vektori

Pojam vektora. Jednakost vektora. Osnovne računске operacije sa vektorima. Neke primjene vektora.

Ishodi učenja po programskim sadržajima

Odgojno-obrazovni ciljevi			
Programski sadržaji	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. Razlomci u decimalnom obliku	Prepoznati cijele i racionalne brojeve i odrediti njihov položaj na brojnoj pravoj Primjeniti pravila za izvođenje računskih operacija sa decimalnim brojevima Primjeniti pravila o rješavanju izraza sa racionalnim brojevima Kombiniranje i planiranje postupaka u radu	Određuje zadane tačke na koordinatnom pravcu računa s decimalnim brojevima, poznaje i primjenjuje svojstva računskih operacija Razvijanje mišljenja identifikacijom i diferencijacijom, Samostalno sa pouzdanjem sprovede sastavljanje novih zadataka	Daje primjer integracije matematičkih znanja sa drugim nastavnim sadržajima Podržava funkcionalno posmatranje i rasuđivanje. Traži da se radi sistematično, ustrajno, precizno i postupno, Pokazuje brigu za logičkim povezivanjem podataka i izvođenjem zaključaka, Traži način kako prevesti tekstualne zadatke na matematički jezik
2. Cijeli brojevi	Analizira matematičke i praktične potrebe uvođenja negativnih brojeva, upoznavanje strukture skupa Z i skupa Q Navede primjer određivanja apsolutne vrijednosti cijelog i racionalnog broja Upotrijebi postupak za izvođenje osnovnih računskih operacija u skupu Z i u skupu Q uz korištenje njihovih svojstava	Izvoditi osnovne računске operacije u skupu Z i primjenjivati racionalne postupke u računanju Rješavati i primjenjivati jednačine i nejednačine u praktičnim problemima Za brzo i tačno računanje (usmeno i pismeno), Odraditi brojne izraze s više računskih operacija (sa ili bez zagrada); izračuna vrijednost izraza sa promjenjivim (općim brojevima)	Zastupa razvijanje istraživačkog duha i osjećaja zadovoljstva poslije riješenih zadataka. Utječe na primjenu matematičkog znanja na razne probleme iz svog okruženja. Daje primjer osnovne matematičke kulture potrebne za nastavljanje obrazovanja Doprinosi nadograđivanju pozitivnih stavova
3. Racionalni brojevi	Čitati i zapisivati, razlikovati i predstavljati/prikazati na različite načine (uključujući sliku, brojevnu pravu) racionalne brojeve i međusobno ih upoređivati O jednačinama i nejednačinama u skupu Z i u skupu Q	Odraditi računске operacije sa brojevima u skupu Q^+ , riješiti brojne izraze s više računskih operacija (sa ili bez zagrada); izračuna vrijednost izraza sa promjenjivim (općim brojevima) predstavi/prikaže problemsku situaciju brojnim izrazom i riješi tekstualni zadatak koji se svodi na rješavanje brojnog izraza riješi jednačine i nejednačine koristeći svojstva računskih operacija	Klasificira podatke potrebne da se riješi problem Odabire postupke rješavanja matematičkih zadataka različitih nivoa, složenosti, strukture Pretpostavlja jednačine odnosno nejednačine u skupu i Q^+ kao uslove izražene algebarskim jezikom koji postoji između poznatih i nepoznatih veličina.

<p>4. Ugao i trougao</p>	<p>Objasniti podjelu trouglova i nabrojiti njihova osnovna svojstva Analizirati relacije podudarnosti trouglova i njene primjene u izvođenju osnovnih konstrukcija trougla i četverougla Upotrijebiti značajne tačka trougla i konstruirati ih Upotrijebi obrasce za računanje obima i površine trougla</p>	<p>Izvršiti dokaz jednostavnije tvrdnje i rješavati praktične zadatke primjenom tvrdnji o uglu i trouglu Izvoditi osnovne konstrukcije trougla i značajne tačke trougla Računati obim i površinu trougla Precizno se izražavati i simbolički zapisivati</p>	<p>Podržava razvijanje istrajnosti, strpljenja, discipliniranosti, preciznosti u pismenom i usmenom izražavanju. Inicira izgrađivanje pozitivnih navika, volje i moralnih vrlina Precizno i spretno koristiti geometrijski pribor. Odgovorno i planski pristupa problemima i rješava ih</p>
<p>5. Četverougao. Obim i površina trougla i četverougla</p>	<p>Objasniti podjelu četverouglova i nabrojiti njihova osnovna svojstva Analizirati osnovne osobine i elemente četverouglova i njihove primjene u izvođenju osnovnih konstrukcija četverougla Upotrijebi obrasce za računanje obima i površine četverougla</p>	<p>Dokazivati jednostavnije tvrdnje i rješavati praktične zadatke primjenom tvrdnji o četverouglu Izvoditi osnovne konstrukcije četverougla Računati obim i površinu nekih četverouglova</p>	<p>Podržava zahtjeve govorne komunikacije i stavove drugih učenika, Adaptira primjenu matematičkog mišljenja u životu savremenog čovjeka. Precizno i spretno koristiti geometrijski pribor. Zastupa samostalno sticanje znanje primjenom didaktičkog materijala</p>
<p>6. Vektori</p>	<p>Definiranje pojma vektora i osnovnih operacija sa vektorima. Upotrijebi pravila za računске operacije sa vektorima</p>	<p>Odradi zadatke sa primjenom vektora i osnovnih operacija sa vektorima. Obavi računске operacije sa vektorima Kako računskim tako i konstruktivnim putem.</p>	<p>Želi razviti sposobnosti uočavanja zavisnosti u različitim matematičkim sadržajima. Usvaja jasan matematički rječnik Inicirati vlastito iskustvo i potrebu za kolektivni rad, Podržati razlike u sposobnostima i predznanju drugih.</p>

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Programski sadržaji	Odgojno-obrazovni ciljevi		
	Znanje	Sposobnosti	Načini učenja Vrijednosti, stavovi, ponašanje
<p>1. Razlomci u decimalnom obliku -Svojstva sabiranja decimalnih brojeva -Jednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem decimalnih brojeva : $x+a=b$. $x-a=b$. $a-x=b$.</p>	<p>Primijenjuju osnovne računске operacije sa decimalnim brojevima u svakodnevnom situacijama Procjenjuju rješenja prije računanja, primjenjuju stečeno</p>	<p>Sprovodi stečena znanja iz računskih operacija sa decimalnim brojevima rješavajući zadatke iz svakodnevnog života (uspoređivanje cijena, vođenje kućnog proračuna)</p>	<p>Inicira interes za rješavanje zadataka u životnim situacijama. Utječe na razvijanje osjećaja odgovornosti kritičnosti prema svome i tuđem radu.</p>

<p>$(x-a)+b=c$. $(x+a)-b=c$ -Nejednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem decimalnih brojeva: $x+a<b$. $x+a>b$. $x-a<b$. $x-a>b$. $a-x<b$. $a-x>b$. -Množenje decimalnih brojeva -Osobine množenja decimalnih brojeva -Dijeljenje decimalnih brojeva -Jednačine u vezi sa množenjem i dijeljenjem decimalnih brojeva: $ax=b$. $x:a=b$. $a:x=b$. $ax+b=c$. $ax-b=c$. -Nejednačine u vezi sa množenjem i dijeljenjem decimalnih brojeva</p>	<p>znanje na preračunavanje mjernih jedinica. Pravilno primijeniti svojstva računskih operacija pri rješavanju različitih jednačina i nejednačina Analiziraju tekstualne zadatke uz primjenu jednačina i nejednačina Prevode tekstualne zadatke na matematički jezik</p>	<p>Odrađuje zadatke iz drugih matematičkih oblasti i predmeta (geometrija, fizika, tehnički odgoj...), gdje su potrebne računске operacije decimalnih brojeva Adaptira probleme iz života na matematički jezik koristeći stečena znanja iz jednačina i nejednačina</p>	<p>Izražava spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada Zastupa primjenu matematičkog mišljenja u životu savremenog čovjeka Podržava stavove drugih učenika</p>
<p>2. Cijeli brojevi -Pojam negativnog cijelog broja. Skup cijelih brojeva. Pridruživanje cijelih brojeva tačkama brojevine prave. -Suprotni brojevi. Apsolutna vrijednost cijelog broj. -Uređenje u skupu cijelih brojeva. -Sabiranje cijelih brojeva. -Oduzimanje cijelih brojeva. -Svojstva sabiranja cijelih brojeva. -Jednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem cijelih brojeva. -Nejednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem cijelih brojeva. -Množenje cijelih brojeva i svojstva množenja. -Dijeljenje cijelih brojeva. -Jednačine i nejednačine u vezi sa množenjem i dijeljenjem cijelih brojeva.</p>	<p>Na brojnoj pravoj s prikladnom jediničnom dužinom prikazuju cijele brojeve Pravilno primjenjuju svojstva računskih operacija pri rješavanju različitih jednačina i nejednačina Analiziraju tekstualne zadatke uz primjenu jednačina i nejednačina Kombinuje matematički jezik sa tekstualnim zadatkom</p>	<p>Sprovodi stečeno znanje na temperaturnoj skali, računanjem sa novcem (uspoređivanje cijena, dugovanja i potraživanja) vođenju kućnog proračuna, ravnomjernim pravolinijskim kretanjima i drugim primjerima iz svakodnevnog života (putovanje, udaljenost i trajanje putovanja) Adaptira matematički jezik na probleme iz života koristeći stečena znanja iz jednačina i nejednačina</p>	<p>Opravdava upornost, dosljednost i ostale pozitivne crte ličnosti. Obavezuje se razumijeti razlike u sposobnostima i stavovima drugih Izražava spremnost za usvajanje novih znanja i proširivanja postojećih Zastupa spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i porodičnog života.</p>
<p>3. Racionalni brojevi -Pozitivni i negativni racionalni brojevi. Skup racionalnih brojeva -Predstavljanje racionalnih brojeva na brojnoj pravoj -Apsolutna vrijednost racionalnog broja. Uređenje u skupu racionalnih brojeva. -Decimalni zapis racionalnog broja. -Sabiranje i oduzimanje racionalnih brojeva.</p>	<p>Konbinovanjem stečenih znanja o prirodnim brojevima, cijelim brojevima, razlomcima i decimalnim brojevima, izvode zaljučke po analogiji (vrše transformaciju racionalnog broja u decimalni broj i obratno, prikazuju na brojnoj pravoj)</p>	<p>Povezuju racinalne brojeve i njihovu upotrebu u poređenju veličina u prirodi, njihovu raspodijelu. Adaptira matematički jezik na probleme iz života koristeći stečena znanja iz jednačina i nejednačina (izračunava nepoznate dužine,</p>	<p>Utječe na poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja svaja pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičkog postupka donošenja zaključaka</p>

<p>-Svojstva sabiranja racionalnih brojeva. -Jednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem racionalnih brojeva. -Nejednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem racionalnih brojeva -Množenje racionalnih brojeva (u obliku $\frac{a}{b}$ i u decimalnom zapisu). -Svojstva množenja racionalnih brojeva. -Dijeljenje racionalnih brojeva (u obliku $\frac{a}{b}$ i u decimalnom obliku). -Brojevni izrazi sa racionalnim brojevima sa osnovnim računskim operacijama (sa zagradama i bez zagrada). -Jednačine u vezi sa množenjem i dijeljenjem racionalnih brojeva. -Nejednačine u vezi sa množenjem i dijeljenjem racionalnih brojeva. -Primjena linearnih jednačina sa jednom nepoznatom.</p>	<p>Pravilno primjenjuju svojstva računskih operacija pri rješavanju različitih jednačina i nejednačina</p> <p>Analiziraju tekstualne zadatke uz primjenu jednačina i nejednačina Kombinuje matematički jezik sa tekstualnim zadatkom</p>	<p>godine starosti, izjednačava prihode i rashode...)</p> <p>Upućuju se da samostalno izaberu pogodniji oblik racionalnog broja u smislu racionalnog pristupa u rješavanju zadatka.</p>	<p>Održava motiviranost za individualni i rad u parovima.</p> <p>Daje primjer za jasan osjećaj vlastitog dostignuća.</p> <p>Zastupa i daje primjer za ulogu i značaj matematike u svakodnevnom životu</p>
<p>4. Ugao i trougao -Jednakost uglova. Uglovi sa paralelnim i normalnim kracima. -Trougao. Elementi trougla. -Uglovi uz presječnicu paralelnih pravih (transferzalni uglovi). -Vrste trouglova prema prema stranicama i prema uglovima. -Zbir unutrašnjih uglova trougla. -Vanjski uglovi trougla. -Odnos stranica i uglova u trouglu. -Odnos stranica u trouglu. -Konstrukcije uglova (60°, 120°, 30°, 45°, 75°, 135°) -Podudarnost trouglova. Pravila podudarnosti. -Primjena pravila podudarnosti kod pravouglog i jednakokrakog trougla -Osnovne konstrukcije trougla -Pravougli trougao</p>	<p>Nabraja, prepoznaje, razdvaja i konstruiše uglove prema njegovim osobinama</p> <p>Primjenjuje pojam transferzale prepoznavajući uglove uz presječnicu</p> <p>Nabraja, prepoznaje, razdvaja, konstruiše, trouglove prema njihovim osobinama</p>	<p>Razvija preciznost u mjerenju i crtanju, sposobnost za posmatranje zapažanje i zaključivanje, kroz konstrukciju uglova i trouglova primjenom sve četiri etape (skiciranje, analiza, konstrukcija i diskusija)</p> <p>Usavršavaju precizno izražavanje i simboličko zapisivanje.</p>	<p>Preferira razvijanje zapažanja posebnog i općeg.</p> <p>Pokazuje spremnost stjecanja naučnog znanja i interes za nauku i tehnološku karijeru</p> <p>Iskazuje spremnost prihvatanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza</p>

<p>-Značajne tačke trougla. -Centralni i periferijski ugao. -Uzajamni položaj prave i kružnice. Konstrukcija tangente kružnice. -Uzajamni položaj dvije kružnice. -Opisana i upisana kružnica trougla. 5. Četverougao, obim i površina trougla i četverougla -Četverougao. Elementi četverougla. -Vrste četverouglova. -Uglovi četverougla. -Paralelogram. Svojstva paralelograma. -Vrste paralelograma. Pravougaonik, romb, kvadrat. -Konstrukcije paralelograma. -Trapez. Svojstva trapeza. Srednja linija i konstrukcije trapeza. -Deltoid. Svojstva i konstrukcija deltoida. -Obim trougla i četverougla. -Mjerenje površina. -Površina paralelograma, trougla, trapeze. -Površina četverougla sa normalnim dijagonalama.</p>	<p>Prepoznaje, nabraja, konstruiše i vrši podjelu četverouglova prema njihovim osobinama prikazuje skup četverouglova</p> <p>Venovim dijagramom primjenjuju postojeća znanja iz jednačina u računanju obima i površine kroz razne zadatke</p>	<p>Usavršava vještinu korištenja geometrijskog pribora, vršeći razne konstrukcije četverouglova</p> <p>Napreduje sa sigurnošću u matematičkom mišljenju primjenom dedukcije u dokazima svojstava paralelograma izračunava obim i površinu kroz razne primjere iz svakodnevnog života (izračunavanje površine bazena, koji se treba popločati, fudbalskog terena, dvorišta, sobe, ...).</p> <p>Crta školski teren, kroji odijevne predmete Izrađuje modele trougla i četverougla</p>	<p>Zastupa razvijanje sposobnosti za posmatranje, opažanje i logičko stvaralačko mišljenje.</p> <p>Inicira razvijanje osjećaja odgovornosti za izvršavanje postavljenih zadataka.</p> <p>Želi pokazati više samopouzdanja i odgovornosti</p>
<p>6. Vektori -Usmjerene duž – vektor. Jednakost vektora. -Sabiranje vektora. -Množenje vektora prirodnim brojem. -Neke primjene vektora.</p>	<p>Upoznaju pojam vektora i osnovne operacije sa vektorima. izvodite potrebne konstrukcije. Analiziraju konkretne primjene vektora.</p>	<p>Pokazuju spremnost za posmatranje, zapažanje i zaključivanje. Stečeno znanje o vektorima pokazuju pri rješavanju zadataka iz fizike.</p>	<p>Pokazuju interes prilikom upoznavanja novih pojmova i proširivanja matematičkih znanja.</p>

Međupredmetna povezanost

Matematika	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
<p>Cijeli brojevi</p> <p>Vektori</p>	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Muzička kultura</p> <p>Likovna kultura</p> <p>Biologija</p> <p>Fizika</p> <p>Geografija</p>	<p>Jezik (čitanje i pisanje i izgovor brojeva)</p> <p>Tonovi na skali, viši, niži</p> <p>Kontrasti</p> <p>Pozitivni i negativni prirodni utjecaji na razvoj i rast (i nestajanje) biljnog i životinjskog svijeta</p> <p>Pojave u prirodi i utjecaji.</p> <p>Sila i slaganje sila</p> <p>Temperatura i temperaturne razlike na dijelovima Zemljine hugle</p>	<p>Izdvajanje bitnog od nebitnog, fleksibilnost, volja za rad</p> <p>Postavljanje pitanja o gradivu, inovacija, organizacione</p>

<p>Ugao i trougao</p> <p>Četverougao, obim i površina trougla i četverougla</p>	<p>Historija</p>	<p>(klima i klimatske promjene) Vrijeme i prostor (prošlost, sadašnjost i budućnost kraja-prije nove ere-poslije nove ere)</p>	<p>sposobnosti, optimizam</p>
	<p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p>	<p>Hodanje , trčanje i dodavanje lopte naprijed nazad</p>	
	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p>	<p>Jezičko izražavanje</p>	<p>Podrška drugima i servilna orijentacija,</p>
	<p>Biologija</p> <p>Likovna kultura</p> <p>Muzička kultura</p>	<p>Poljored i plodored Osnovne konture i forma Raspoređivanje i prostiranje zvuka</p>	<p>preuzimanje odgovornosti, odabir informacija koje je nužno zapamtiti</p>
	<p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p>	<p>Hodanje i trčanje; Ritmika, ples, zaokret, dodavanje lopte pod uglom, formacijski raspored timskih igrača</p>	
	<p>Geografija</p>	<p>Vrijeme i prostor - Orijentacija na geografskoj karti. Saobraćajna povezanost</p>	

Didaktičko-metodičke napomene

1. Tema – Razlomci u decimalnom obliku

U ovoj temi obraditi decimalne brojeve, računске operacije sa decimalnim brojevima i racionalnu tehniku računanja.

- Uvesti pojam decimalnog broja kao rezultat mjerenja veličine koja se ne može tačno izmjeriti jedinicom za mjerenje nego i mjerenim dijelovima. Potrebno je da učenici sami mjere veličine i predstavljaju ih decimalnim brojevima.
- Vježbati čitanje i pisanje decimalnih brojeva, pomjerati zarez u datim decimalnim brojevima udesno ili ulijevo.
- Uspoređivati decimalne brojeve po analogiji sa uspoređivanjem prirodnih brojeva (najjednostavnije je poredati ih tako da im se dopisivanjem nula izjednači broj decimala, a onda izvršiti poređenje kao da su prirodni brojevi).
- Sabiranje i oduzimanje decimalnih brojeva obraditi na konkretnim problemima (prvo kao sabiranje i oduzimanje imenovanih brojeva) uz naglašavanje kako treba vršiti potpisivanje.
- Kod množenja ići ovim redom: množenje decimalnog broja prirodnim (jednocifrenim, dekadnom jedinicom, višecifrenim brojem) a zatim množenje decimalnog broja decimalnim brojem.
- Provjeravati zakone komutacije, asocijacije i distribucije u računskim zadacima.
- Dijeljenje decimalnih brojeva vršiti koristeći imenovane brojeve pa tek onda preći na dijeljenje neimenovanih brojeva.
- Vježbati i dijeljenja u kojima je rezultat beskonačan periodičan decimalan broj i objasniti periodičnost decimalnog broja.
- Pokazati pravila u vezi sa odbacivanjem zadnjih decimala (zaokruživanje decimalnih brojeva na približne vrijednosti koje mogu biti manje ili veće od datih decimalnih brojeva).

2. Tema – Cijeli brojevi

Pri uvođenju cijelih brojeva treba iskoristiti znanja o prirodnim brojevima, ali je potrebno koristiti i druga znanja i iskustva učenika.

- Formirati pojam pozitivnog i negativnog broja korištenjem nekih matematičkih i praktičnih razloga: rješavanja jednačina, izvodljivosti računskih operacija, računanja sa veličinama koje se mogu mijenjati u dva suprotna smjera (vrijeme, kretanje udesno – ulijevo, gore – dole, geografska dužina i širina itd.)
- Definirati pojam suprotnog broja na brojevnoj pravoj povezujući to sa centralnom simetrijom.

- Istaknuti značenje predznaka + i – brojeva za razliku od znakova za računске operacije sabiranja i oduzimanja.
- Prvo definirati skup cijelih negativnih brojeva i uvesti drugi naziv za skup prirodnih brojeva (kao skup pozitivnih cijelih brojeva), a zatim definirati skup cijelih brojeva.
- Ilustrirati apsolutnu vrijednost i upoređivanje cijelih brojeva na brojevnoj pravoj i upotrijebiti termin „koordinata tačke“.
- Sabiranje cijelih brojeva izvesti koristeći primjere stanja temperature, promjene vodostaja rijeke, nadmorske visine – dubine mora, dobitka – gubitka i dr. Zatim sabiranje ilustrirati na brojevnoj pravoj i poslije više primjera usmenog računanja uvesti definiciju sabiranja cijelih brojeva.
- Operaciju oduzimanja uvesti kao obrnutu operaciju sabiranju čime je postignut jedan od ciljeva proširivanja skupa prirodnih brojeva do skupa cijelih brojeva.
- Koristiti odgovarajuće primjere iz stvarnosti za uvođenje definicije množenja u skupu cijelih brojeva. Poslije toga dati zadatke u kojima se izračunavaju proizvodi od dva faktora, a zatim preći na proizvode od više faktora.
- Dijeljenje definisati kao obrnutu operaciju operaciji množenja.
- Pokazati svojstva operacija sabiranja i množenja na primjerima.
- Jednačine u skupu Z rješavati na osnovu svojstava računskih operacija, a za rješavanje nejednačina koristiti svojstva nejednakosti i svojstva računskih operacija.

3. Tema – Racionalni brojevi

Realizacija ove tematske cjeline vrši se proširivanjem skupa Z cijelih brojeva na osnovu čega se određenim matematičkim postupcima gradi i razvija skup Q racionalnih brojeva i skup R realnih brojeva (8. razred).

- Uvesti prvo skup negativnih razlomaka a zatim skup racionalnih brojeva.
- Ponoviti sa učenicima decimalni zapis pozitivnog razlomka da bi mogli usvojiti decimalni zapis racionalnog broja.
- Operacije sabiranja i oduzimanja koje su već definisane u skupu cijelih brojeva proširiti sa skupa cijelih u skup svih racionalnih brojeva.
- Potvrditi na primjerima svojstva sabiranja u skupu Q , ne treba ih dokazivati.
- Uvesti definiciju oduzimanja u skupu Q polazeći od definicije oduzimanja u skupu Q^+ (6. razred) i ilustraciju oduzimanja na brojevnoj pravoj.
- Obraditi rješavanje jednačina i nejednačina u skupu Q određujući nepoznate komponente zbira ili razlike na osnovu ovisnosti rezultata od komponenata.
- Koristiti znanja o množenju pozitivnih razlomaka i o množenju cijelih brojeva za usvajanje pravila za množenje racionalnih brojeva.
- Dijeljenje, kao obratnu operaciju uvesti pomoću već poznatih pravila množenja.
- Rješavanje jednačina i nejednačina zasnovati na definicijama operacija množenja i dijeljenja. Obratiti pažnju slučaju kada se nejednačina množi, odnosno dijeli negativnim brojem.

4. Tema – Ugao i trougao

Proučavanje trougla treba nadovezati na usvojena znanja o trouglu u nižim razredima. Zato je potrebno ponoviti sve što se zna o trouglu a nova znanja usvajati posmatranjem, neposrednim mjerenjem i ogledom.

- Formirati pojam trougla kao skup tačaka.
- Crtati uglove sa paralelnim i normalnim kracima korištenjem pribora.
- Predočiti sve elemente trougla i insistirati da nasuprot svakog vrha odnosno ugla trougla je odgovarajuća stranica i obrnuto.
- Odrediti zbir uglova trougla eksperimentalno na modelu trougla od papira, a zatim izvesti dokaz da je $\alpha + \beta + \gamma = 180^\circ$.
- Odnos stranica i uglova u raznostraničnom trouglu uočiti posmatrajući ilustracije ili projekciju sa grafofolije više trouglova. Dokazati tvrdnju.
- Odnos stranica u trouglu najprije pokazati na odgovarajućem modelu a zatim izvesti dokaz tvrdnje. Obrnutu tvrdnju ne treba dokazivati.
- Ponoviti podudarnost duži, uglova i geometrijskih figura uopće prije obrade sadržaja o podudarnosti trouglova.

- Dokazati podudarnost trouglova koristeći ogled (mehaničko kretanje modela trougla). Upotrijebiti i grafoskop.
- Koristiti osobine simetrala duži i ugla u obradi centra opisane i centra upisane kružnice.
- Eksperimentalno provjeriti težište trougla i objasniti odnos dijelova težišne duži jer se to koristi kod određivanja poluprečnika upisane i opisane kružnice jednakostraničnog trougla.
- Izvesti zaključak o centru opisane kružnice pravouglog trougla.
- Osnovne konstrukcije trougla bazirati na primjeni pravila podudarnosti i elementarnih konstrukcija (određivanje presjeka dvije prave, prave i kružnice i dvije kružnice).
- Rješavati konstruktivne zadatke po etapama, a naročito insistirati na analizi jer je ona bitna za uviđanje ovisnosti među datim elementima, kao i za utvrđivanje svih koraka u samoj konstrukciji.

5. Tema – Četverougao. Obim i površina trougla i četverougla

Znanja o nekim četverouglovima učenici su dobili u mlađim razredima što sada treba ponoviti i nastaviti sa detaljnom obradom ovog sadržaja.

- Objasniti pojam četverougla pomoću pojma mnogougla. Početi sa posmatranjem objekata u učionici i na pripremljenim modelima.
- Precizirati pojmove: suprotne stranice i suprotni uglovi, susjedne stranice i uzastopni uglovi.
- Dokazati tvrdnje o zbiru unutrašnjih i vanjskih uglova četverougla koristeći tvrdnje o zbiru unutrašnjih uglova trougla i suplemenatnost uporednih uglova. Ove dokaze učenici mogu samostalno izvoditi uz pomoć nastavnika.
- Ukazati na određenost četverougla sa pet elemenata.
- Ukazivati na uvjete sadržane u definicijama jer to smanjuje broj potrebnih elemenata za konstrukciju paralelograma, trapeza, deltoida. Učenicima mora biti jasno zašto je za konstrukciju ma kog četverougla neophodno pet elemenata, a za kvadrat samo jedan.
- Dokazati osnovna svojstva paralelograma: jednakost suprotnih stranica, jednakost suprotnih uglova, da se dijagonale polove i izvesti zaključak da ova svojstva imaju i posebni paralelogrami: pravougaonik, kvadrat i romb. Insistirati na tome da svaki učenik zna ove dokaze.
- Crtati i konstruisati različite deltoide i u različitim položajima radi pravilnog shvatanja ovog četverougla, jer sama definicija asocira na romb i kvadrat.
- Izvršiti sistematizaciju znanja o četverouglovima prikazivanjem skupa četverouglova Venovim dijagramom (koristiti grafofolije ili crteže četverouglova).
- Pomoću svakodnevnih primjera uvesti pojam obima i površine trougla i četverougla.
- Naučiti ih da sistemom slaganja slika znaju izračunati površinu komplikovanijih slika pomoću površina jednostavnijih već poznatih slika (kombinacije trouglova, pravougaonika i sl.).

6. Tema - Vektori

Uvesti pojam vektora na «prirodan» način, sa puno primjera (koristite i pojmove iz fizike i sl.). Posebnu pažnju obratiti na odnos dva vektora (kolinearnost, jednakost, upoređivanje po intenzitetu) i povezivati to sa fizikalnim procesima.

- Na primjeru usmjerene duži objasniti pojam vektora i njegove karakteristike (pravac, smjer i intenzitet). Za prirodnije shvatanje pojma vektora koristiti primjere iz fizike.
- Obratiti posebnu pažnju na odnose dva vektora (kolinearni - leže na paralelnim pravima, upoređivati ih po intenzitetu, obratiti pažnju na promjenu smjera vektora i sl.). Posebno definisati i objasniti jednakost dva vektora.
- Grafički uvesti operaciju sabiranja dva vektora i pokazati osobine te operacije.
- Grafički uvesti operaciju množenja vektora i skalara (skalare uzimati iz skupa prirodnih brojeva) i pokazati osobine.
- Navesti neke konkretne primjere i zadatke iz fizike koji se rješavaju pomoću vektora, uz korištenje uvedenih relacija i operacija.

Ocjenjivanje

Napredovanje učenika treba kontinuirano provjeravati i ocjenjivati, vodeći računa o individualnim mogućnostima, sposobnostima i sklonostima.

U skladu s tim, ocjenjivanje treba da bude zasnovano na različitim metodama, procedurama i instrumentima.

Najbolji način za procjenjivanje da li učenik može izvršiti neku aktivnost je posmatrati ga i ocijenjivati dok on izvodi zadanu aktivnost. Pored tradicionalnog pristupa ocjenjivanju potrebno je pratiti i ocjenjivati: kreativnu razradu nekog zadatka, rad na projektu, učenički doprinos za vrijeme grupnog rada, specifične komunikativne i radne vještine, uključujući i kolegijalno (međusobno) ocjenjivanje i samoocjenjivanje i dr. U svakom polugodištu radi se po jedna školska pisana zadaća.

Prilagođavanje programa

Za učenike s posebnim potrebama razvijaju se prilagođeni programi. Prilagođavanje se može provoditi modifikacijom programa redovne nastave u pogledu sadržaja, procesa, proizvoda i sredine učenja, ovisno od osobnosti potreba učenika određene populacije, odnosno do nivoa individualno prilagođenih programa. Individualno prilagođeni program, kao i plan rada razvijaju zajedno nastavnik **Matematike** i stručni tim za podršku učenika sa posebnim potrebama na nivou škole/ pedagoškog zavoda, uz korištenje potrebne ekspertize i učešće roditelja.

OSMI RAZRED

Programski sadržaj matematike za osmi razred koncipiran je kao logičan nastavak nastave matematike iz ranijih razreda, utvrđuje i proširuje do sada stečena znanja i vještine. U prvoj temi proširuju se do sada stečeno znanje o brojevima i osnovnim računskim operacijama sa njima. Naime, uvodi se izračunavanje procenta broja, pojam kvadratnog broja, pojam iracionalnog i realnog broja. U drugoj temi stiču se znanje o Pitagorinoj teoremi i njenim primjenama. U trećoj temi formiraju se pojmovi vezani za koordinatni sistem i funkcije direktne i obrnute proporcionalnosti. U četvrtoj temi učenici se upoznaju sa pojmom stepena i operacijama sa njima, a ova znanja proširuju do pojma polinoma i računanja sa polinomima.

Naredne dvije teme obnavljaju i produbljuju znanja iz oblasti geometrije i daju nove spoznaje o uglovima, trouglu, četverouglu, kružnici i krugu. Proširuju se osnovna znanja o međusobnim odnosima tih pojmova u ravni i stiču nova znanja o osnovnim konstruktivnim problemima i zadacima. Također, uvodi se pojam broja π i na osnovu njega definišu se pojmovi obima i površine kruga i upoznaju se formule za njihovo izračunavanje.

Programski sadržaji tematskih cjelina

1. Realni brojevi

- Kvadrat cijelih i racionalnih brojeva.
- Rješenje jednačine $x^2 = a$ ($a \geq 0$).
- Kvadratni korijen racionalnog broja.
- Iracionalni brojevi. Realni brojevi i brojevnna prava.
- Uređenost u skupu realnih brojeva.
- Jednakost $\sqrt{a^2} = |a|$.
- Približne vrijednosti realnog broja.
- Osnovne računске operacije sa realnim brojevima i njihova svojstva.

2. Pitagorina teorema i njena primjena

- Pitagorina teorema. Obrat Pitagorine teoreme.
- Primjena Pitagorine teoreme na kvadrat, pravougaonik, jednakokraki / jednakostranični trougao, romb, trapez i krug.
- Konstrukcija tačaka na brojevnoj pravoj koje odgovaraju iracionalnim brojevima.
- Primjena Pitagorine teoreme u konstruktivnim zadacima.

3. Proporcionalnost.

Funkcija direktne i obrnute proporcionalnosti

- Mjerenje duži. Samjerljive i nesamjerljive duži.
- Razmjera duži. Proporcionalne duži.
- Dijeljenje duži na dijelove jednakih dužina.
- Talesova teorema i njena primjena.
- Pravougli koordinatni sistem u ravni.
- Proporcionalne veličine. Proporcija i njena svojstva.
- Funkcija direktne i obrnute proporcionalnosti.
- Primjena direktne i obrnute proporcionalnosti.
- Procentni račun. Interesni (kamatni) račun.

4. Cijeli racionalni izrazi

- Stepen čiji je izložilac prirodan broj.
- Operacije sa stepenima – množenje i dijeljenje stepena jednakih osnova.
- Stepenn proizvod, količnika i stepena.
- Konstante i promjenljive.
- Cijeli racionalni izrazi. Brojna vrijednost racionalnog algebarskog izraza.
- Cijele racionalne funkcije – polinomi.
- Osnovne računске operacije sa monomima.
- Sabiranje, oduzimanje i množenje polinoma.
- Kvadrat binoma.
- Razlika kvadrata.
- Rastavljanje polinoma na faktore.
- Rješavanje jednačine oblika $ax^2 + bx = 0$, $x^2 - a = 0$
- Rješavanje nejednačine oblika $a \geq 0$ i $x^2 \pm 2xy + y^2 = 0$.

5. Mnogougao (Poligon)

- Mnogougao. Podjela mnogouglova.
- Zbir unutrašnjih i zbir vanjskih uglova mnogougla.
- Broj dijagonala mnogougla.
- Pravilni mnogougao i njemu karakteristični trougao.
- Konstrukcije pravilnih mnogouglova.
- Površina mnogougla.

6. Kružnica i krug

- Dijelovi kružnice i dijelovi kruga.
- Omjer obima kruga i prečnika kruga – broj π .
- Dužina kružnog luka. Površina kruga.
- Površina kružnog prstena i kružnog isječka.

Ishodi učenja po programskim sadržajima

Odgojno-obrazovni ciljevi			
Programski sadržaji	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
<p>1. Realni brojevi</p>	<p>Prepoznati cijele i racionalne brojeve i odrediti njihov položaj na brojnoj pravoj</p> <p>Definiranje pojma iracionalnog broja i potrebe proširivanja skupa racionalnih brojeva u skup realnih brojeva.</p> <p>Identificiranje da je tek sada moguće obostrano – jednoznačno pridruživanje između realnih brojeva i tačaka brojevnice prave.</p> <p>Primijeniti pravila za izvođenje računskih operacija i rješavanju izraza sa realnim brojevima</p> <p>Primijeniti osnovna svojstva računskih operacija na izračunavanje vrijednosti algebarskih izraza</p>	<p>Pokazati spremnost ocijeniti mogućnosti primjene Pitagorine teoreme uočavanjem ovisnosti između elemenata geometrijske figure.</p> <p>Održati efikasnost u korištenju indukcije, dedukcije i analogije prilikom zaključivanja i dolaska do uopštavanja intuitivnim putem</p>	<p>Pokazuje brigu za čitanje i razumijevanje matematičkih tekstova i simbolike.</p> <p>Zastupa precizno formulisanje pojmova.</p> <p>Inicira razvijanje sposobnosti za posmatranje i zapažanje</p> <p>Odabire funkcionalno posmatranje i rasuđivanje.</p>
<p>2. Pitagorina teorema i njena primjena</p>	<p>Analizirati značenje Pitagorine teoreme i obrnute teoreme.</p> <p>Primjenjivati Pitagorinu teorem u zadacima o trouglu, četverouglu, šestouglu i krugu</p>	<p>Odraditi zadatke konkretnom primjenom Pitagorine teoreme u zadacima o trouglu, četverouglu, šestouglu i krugu.</p> <p>Stečena znanja sprovesti u konkretnim praktičnim primjerima na nastavi Tjelesnog odgoja, Tehničke kulture... (izračunavanjem nepoznatih rastojanja...)</p>	<p>Želi izvoditi i formulirati zaključke</p> <p>Zastupa razvijanje istraživačkog duha i osjećaja zadovoljstva poslije riješenih zadataka.</p> <p>Inicira primjenu matematičkog znanja na razne probleme iz svog okruženja.</p> <p>Želi precizno i spretno koristiti geometrijski pribor.</p>
<p>3. Proporcionalnost. Funkcija direktne i obrnute proporcionalnosti</p>	<p>Navesti primjere i predstavljati/prikazati na različite načine (uključujući i sliku, skicu, zapisivanje simbolima) značenje i primjenu Talesove teoreme.</p> <p>Ilustrirati primjerima primjenu i značaj primjene Talesove teoreme u jednačinama i nejednačinama u određivanju proporcionalnih veličina</p> <p>Objasniti potrebu primjene Dekartove ideje pridruživanja</p>	<p>Primjenjivat će Talesovu teorem u rješavanju računskih i konstruktivnih zadataka.</p> <p>Grafički interpretirati funkcije kada su domena i kodomena skupovi realnih brojeva.</p> <p>Pokazati kroz praktične primjere primjenu pravila i</p>	<p>Obavezuje se identifikovati podatke potrebne da se riješi problem</p> <p>Inicira postupke rješavanja matematičkih zadataka različitih nivoa, složenosti, strukture</p> <p>Traži i koristi uslove izražene algebarskim jezikom koji postoje</p>

<p>4. Cijeli racionalni izrazi</p>	<p>uređenih parova realnih brojeva tačkama ravni</p> <p>Objasniti pojam stepena i pravila o računskim radnjama sa stepenima i polinomima Primijeniti pravila o računskim radnjama sa stepenima i polinomima kod izvođenja identičnih transformacija polinoma. Kombinirati znanja o djeljivosti sa identičnim transformacijama polinoma pri rješavanju lakših zadataka iz teorije brojeva.</p>	<p>postupaka. Izvoditi i formulisati zaključke. Mijenjati tekstualne zadatke u jednačine Izvršavati operacije sa stepenima i polinomima na nivou automatizma</p>	<p>između poznatih i nepoznatih veličina. Želi razvijati smisao za saradnju u procesu učenja Inicira razvijanje istrajnosti, strpljenja, discipliniranosti, preciznosti u pismenom i usmenom izražavanju. Daje primjer kako se izražavati matematičkim jezikom pismeno i usmeno Odabire planski pristup problemima i njihovom rješavanju</p>
<p>5. Mnogougao (Poligon)</p>	<p>Prodiskutirati o trouglu i četverouglu do mnogougla Objasniti i ilustrirati pojedine mnogouglove, pravilne mnogouglove i njihove karakteristične trouglove. Riješiti zadatke u kojima je zadano izračunati zbir unutrašnjih uglova i broj dijagonala n-tougla. Primijeniti obrasce o izračunavanju površine trougla i četverougla na izračunavanje površine mnogougla uopće</p>	<p>Pokazati spremnost u dokazivanju jednostavnijih tvrdnji i rješavanju praktičnih zadataka primjenom tvrdnji o četverouglu Automatski odraditi konstrukcije četverouglove primjenom osnovnih konstrukcija četverougla Rješavati zadatke primjenom obrazaca za obim i površinu nekih četverouglova i pravilnog šestougla</p>	<p>Uvažavati zahtjeve govorne komunikacije i stavove drugih učenika, Prepoznati primjenu matematičkog mišljenja u životu savremenog čovjeka. precizno i spretno koristiti geometrijski pribor. Samostalno sticati znanje primjenom didaktičkog materijala</p>
<p>6. Kružnica i krug</p>	<p>Primijeniti znanja o krugu i kružnici i njihovim dijelovima. Objasniti stalnost omjera obima i prečnika kruga i prevesti pojam iracionalnog broja π. Dati primjer i primijeniti obazac za računanje obima i površine kruga.</p>	<p>Interpretirati definiciju kružnice i kruga i pouzdano selektirati njihove dijelove. Automatski odraditi izračunavanje obima kruga iz njegovog prečnika i obrnuto. Pokazati spremnost izraziti površinu kruga brojem π (uz poluprečnik) ili računanjem doći do približne decimalnim brojem iskazane vrijednosti.</p>	<p>Daje primjer sposobnosti uočavanja zavisnosti u različitim matematičkim sadržajima. Inicira sastavljanje matematičkih zadataka različite složenosti i strukture. Želi razumjeti razlike u sposobnostima i predznanju drugih,</p>

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Programski sadržaji	Odgojno-obrazovni ciljevi		
	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
<p>1. Realni brojevi</p> <ul style="list-style-type: none"> -Kvadriranje cijelih brojeva. Kvadrat racionalnog broja. -Rješenje jednačine $x^2=a$, ($a \geq 0$). Kvadratni korijen racionalnog broja. -Iracionalni brojevi. -Realni brojevi. -Brojevna prava. -Uređenost u skupu realnih brojeva. -Jednakost $\sqrt{a^2} = a$. -Približne vrijednosti realnog broja. -Osnovne računске operacije u skupu realnih brojeva i njihova svojstva. 	<p>Definiraju pojam kvadrata i kvadratnog korijena, racionalnog broja i aritmetičkog kvadratnog korijena. Diskutiraju potrebu proširivanja skupa racionalnih brojeva. Daju primjer za skup iracionalnih i skup realnih brojeva. Ilustriraju pridruživanje realnih brojeva tačkama brojevnih prave. Upoređuju dva realna broja. Identificiraju da za računanje sa realnim brojevima vrijede svi osnovni zakoni računanja sa racionalnim brojevima. Primjenjuju osnovna svojstva operacija u izračunavanju vrijednosti algebarskih izraza.</p>	<p>Sprovode približna procjenjivanja kod izračunavanja kvadrata i kvadratnih korijena. Rješavaju praktične zadatke primjenom kvadratnog korijena. Pokazuju spremnost, rješavanjem geometrijskih zadataka, da prihvate iracionalne brojeve kao realne (kao mjerni broj stranice kvadrata i slično...) U praktičnom računanju mijenjaju iracionalne brojeve približnim racionalnim vrijednostima u decimalnom zapisu (sa konačnim brojem decimala, odnosno sa određenom tačnošću) i sprovode operacije sa iracionalnim brojevima isto kao sa racionalnim brojevima.</p>	<p>Usvajaju navike korištenja pomoćnih sredstava za računanje (tablice kvadrata i kvadratnog korijena i džepni računar)</p> <p>Iniciraju razvoj intuitivnog mišljenja.</p> <p>Zastupaju primjenu misaone operacije identifikacije i apstrakcije.</p>
<p>2. Pitagorina teorema i njena primjena</p> <p>Pitagorina teorema (formulacija i dokaz).</p> <ul style="list-style-type: none"> -Obrat Pitagorine teoreme. -Primjena Pitagorine teoreme na kvadrat i pravougaonik, jednakokraki i jednakostranični trougao, romb, jednakokraki i pravougli trapez. i krug. -Konstrukcija tačaka na brojevnoj pravoj koje odgovaraju iracionalnim brojevima. 	<p>Definiraju Pitagorinu teoremu (izreku i smisao) i iznesu dokaz te obrat Pitagorine teoreme. Primjenjuju Pitagorinu teoremu kod izračunavanja geometrijskih figura u kojima se pojavljuje pravougli trougao. Rješavaju praktične probleme primjenom Pitagorine teoreme. Ilustriraju konstruktivno određivanje tačaka brojevnih prave koje odgovaraju iracionalnim brojevima.</p>	<p>Interpretiraju funkcionalne ovisnosti među elementima geometrijskih figura. Poboljšavaju efikasnost primjene usvojenih pojmova i teoreme u rješavanju zadataka. U raznovrsnim praktičnim zadacima demonstriraju prevođenje datog teksta na matematički jezik.</p>	<p>Zastupaju važnost Pitagorine teoreme i njenu primjenu u mnogim granama matematike i svakodnevnom životu (Postavljanju merdevina, kosinama krova...)</p> <p>Zastupaju preciznosti i tačnosti u radu.</p> <p>Primjenom analize, i apstrakcije daju primjer za deduktivan način zaključivanja.</p> <p>Preferiraju ideje i istraživački duh u samostalnom radu.</p>

<p>-Primjena Pitagorine teoreme u konstruktivnim zadacima.</p> <p>3. Proporcionalnost, funkcija direktne i obrnute proporcionalnosti</p> <p>-Mjerenje duži. Samjerljive i nesamjerljive duži -Razmjera duži. Proporcionalne duži -Dijeljenje duži na jednake dijelove i u datoj razmjeri. -Talesova teorema i njena primjena. -Pravougli koordinatni sistem u ravni. Rastojanje dvije tačne. -Proporcionalne veličine. Proporcija i njena svojstva. -Funkcija direktne proporcionalnosti $y = kx$. -Funkcija obrnute proporcionalnosti $y = k / x$. -Primjena direktne i obrnute proporcionalnosti (srazmjerni račun, procentni račun, interesni račun, proporcionalna podjela).</p>	<p>Primjenjuju Pitagorinu teoremu u jednostavnijim konstruktivnim zadacima.</p> <p>Objašnjavaju pojmove razmjere i proporcionalnosti duži i pojam samjerljivih i nesamjerljivih duži. Ilustriraju podijelu duži grafički (konstruktivno) na jednake dijelove i u datoj razmjeri. Upotrebljavaju Talesovu teoremu, primjenjuju, na slici kombinuju date uslove i tvrdnje. Detaljno analiziraju pravougli koordinatni sistem u ravni. Konstruiraju tačke, koje odgovaraju datim uređenim parovima i obrnuto. Primjenjuju pojam i osobine proporcije. Ilustriraju pojam funkcije, način zapisivanja funkcije i njen grafik. Primjenjuju funkciju direktne i obrnute proporcionalnosti na razne načine Rješavaju zadatke iz života i prirodnih nauka primjenom direktne i obrnute proporcionalnosti.</p>	<p>Brzo i racionalno odrađuju računске operacije sa brojevima i pokazuju vezu između duži i brojeva. Pokazuju spremnost za funkcionalno posmatranje i rasuđivanje učeći o funkcijama kroz nastavu aritmetike i algebre. Demonstriraju razliku direktne i obrnute proporcionalnosti veličina. Usavršavaju dokazivanje geometrijskih tvrdnji sa slikama, iskazima i zapisivanjem uslova.</p>	<p>Podržavaju navike preciznog i urednog crtanja i spretnog korištenja pribora.</p> <p>Odabiru matematičko i funkcionalno mišljenje uočavanjem zavisnosti među veličinama (odnos među dimenzijama sportskih terena, grografskim kartama, crtežima iz tehničke kulture...)</p>
<p>4. Cijeli racionalni izrazi</p> <p>-Stepen čiji je izložilac prirodan broj. -Operacije sa stepenima – množenje i dijeljenje stepena jednakih osnova. -Stepen proizvoda i količnika . -Proizvod i količnik stepena jednakih izložilaca. -Stepen stepena. -Konstante i promjenljive.</p>	<p>Objašnjavaju pojam stepena kada je izložilac prirodan broj a osnova realan broj.</p> <p>Primjenjuju osnovne računске operacije sa stepenima i interpretiraju usvojena pravila obrnutim putem.</p> <p>Analiziraju algebarske izraze (monom, binom, trinom).</p>	<p>Poboljšavaju efikasnost u davanju objašnjenja za svaki korak u rješavanju zadataka.</p> <p>Dovode do perfekcije postupnosti u radu</p> <p>Automatski odrađuju primjenu formula za rastavljanje polinoma na faktore.</p>	<p>Zastupaju preglednost u pisanju i rješavanju zadataka</p> <p>Žele razviti naviku za izostavljanjem znaka za operaciju množenja između faktora monoma kao i broja 1, kad je on faktor.</p> <p>Konceptualiziraju računanje sa stepenima induktivnim putem i uopštavanjem</p>

<p>-Cijeli racionalni izrazi. Brojeva vrijednost racionalnog algebarskog izraza -Monom, binom, trinom. -Sabiranje sličnih monoma. -Sređeni oblik polinoma. Stepen polinoma. -Sabiranje polinoma. -Suprotni polinomi Razlika polinoma -Množenje monoma. Množenje polinoma monomom. -Množenje polinoma polinomom. -Kvadrat binoma. -Rastavljanje polinoma na faktore primjenom zakona distributivnosti. -Rješavanje jednačine oblika $ax^2 + bx = 0$. -Razlika kvadrata. Rastavljanje polinoma oblika razlike kvadrata na faktore. -Rješavanje jednačine oblika $x^2 - a = 0, a \geq 0$. -Faktorizacija polinoma oblika $x^2 \pm 2xy + y^2$. -Rješavanje jednačine oblika $x^2 \pm 2xy + y^2 = 0$.</p>	<p>Daju primjer sličnih monoma i predlažu polinome od datih monoma.</p> <p>Primjenjuju osnovne računске operacije sa polinomima i izračunavaju brojnu vrijednost izraza.</p> <p>Upoređuju kvadrat binoma i razliku kvadrata.</p> <p>Rješavaju rastavljanje polinoma na faktore primjenom zakona distributivnosti, (oblike kvadrata binoma, razlike kvadrata, kvadratnog trinoma koji nije kvadrat binoma).</p> <p>Rješavaju jednačine na novi način koji se zasniva na rastavljanju polinoma na faktore.</p>	<p>Održavaju efikasnost u racionalnom računanju.</p> <p>Pokazuju spremnost da pri izvođenju zaključaka koriste indukciju, dedukciju i analogiju.</p>	<p>Iniciraju razvoj vještine snalaženja u izboru pravilne metode kod faktorizacije polinoma.</p> <p>Preferiraju samostalan rad i samokontrolu.</p> <p>Organiziraju samostalno sticanje znanja primjenom didaktičkog materijala.</p>
<p>5. Mnogougao (Poligon) Mnogougao. Podjela mnogouglova. - Zbir unutrašnjih i zbir vanjskih uglova mnogougla. - Broj dijagonala mnogougla. - Pravilni mnogougao i njemu karakteristični trougao. - Konstrukcije pravilnih mnogouglova. - Površina mnogougla.</p>	<p>Diskutiraju poligone i njihove podjele Upotrebljavaju tvrdnju da je zbir vanjskih uglova svakog poligona pun ugao Ilustriraju i konstruiraju pravilne poligone Primjenjuju obrasce za izračunavanje Površina, zbira unutarnjih uglova i broja dijagonala pravilnih i nepravilnih mnogouglova.</p>	<p>Automatski odradi praktičnu primjenu znanja o uglovima i dijagonalama mnogougla (na sportskim terenima, nastavi Tehničke kulture...) Demonstriraju ovisnosti među datim elementima mnogougla. Evaluiraju redoslijed konstruktivnih koraka. Doveđe do perfekcije uočavanje i raspoznavanje mnogouglova u okolini Interpretira vještinu</p>	<p>Zastupaju stavove o važnosti i značaju estetskih vrijednosti, harmoničnosti i pravilnosti u matematici i svakodnevnom životu. Zastupaju stavove o značaju posmatranja, zapažanja, analize i logičkog mišljenja. Održavaju pozitivne stavove prema učenju geometrije i ulozi geometrije u svakodnevnom životu.</p>

<p>6. Kružnica i krug</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dijelovi kružnice i dijelovi kruga. - Omjer obima kruga i prečnika kruga – broj π. - Dužina kružnog luka. - Površina kruga. - Površina kružnog prstena i kružnog isječka. 	<p>Objasni razliku između kruga (površ) i kružnice (linije).</p> <p>Broj π imenuje kao stalni omjer obima kruga i prečnika kruga i na osnovu toga računa približnu vrijednost broja π</p> <p>Površinu kruga objasni kao površinu π puta veću od površine kvadrata stranice r.</p>	<p>korištenja pribora.</p> <p>Interpretiraju sposobnost vizuelne organizacije i orijentacije, vizuelnog pamćenja (uspoređivanje veličina krugova i kružnica u praksi: presjeci stabala, stubova...)</p> <p>Usavrše načine primjene algoritamskog rješavanja zadataka</p> <p>Poboljšaju efikasnost mjerenja i procjenjivanja, induktivnog i deduktivnog zaključivanja, identifikacije i generalizacije</p>	<p>Opravdavaju stavove o značaju estetskih vrijednosti, harmoničnosti i pravilnosti u matematici i svakodnevnom životu i značaju posmatranja, zapažanja, analize i logičkog mišljenja.</p> <p>Preferiraju pozitivne stavove prema učenju geometrije i ulozi geometrije u svakodnevnom životu.</p>
---	---	---	---

Međupredmetna povezanost za osmi razred

Matematika	Predmet	Nastavno područje	Kompetencije
Realni brojevi	Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Biologija	Jezik (čitanje i pisanje brojeva, pravila, zakonitosti, iznošenje zaključaka)	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:
Pitagorina teorema i njena primjena	Fizika	Priroda i prirodni procesi – Atmosferske padavine Primjena slaganja sila pod uglom, Rješavanje numeričkih zadataka sa primjenom realnih brojeva	Vođenje kućnog proračuna (budžeta), kupovanje, putovanje i slobodno vrijeme, dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja.
	Geografija	Izrada geografskih karata, slijepih i sa oznakama	
	Historija	Vrijeme i prostor (prošlost, sadašnjost i budućnost kraja-vremenska traka)	
	Likovna kultura	Linija (vrste, ritam, omjer), ugao (formacija forma, i crtanje pod uglom)	
	Tehnička kultura	Crtanje skica, projekcija, grafikona, pomoću zakonitosti Pitagorine teoreme.	
	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Prikaz koeficijenta čvrstine materijala	
		Igra, timski sportovi, značaj dodavanja i	

<p>Proporcionalnost, funkcija direktne i obrnute proporcionalnosti</p>	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Biologija</p> <p>Fizika</p> <p>Hemija</p> <p>Geografija</p> <p>Likovna kultura</p> <p>Muzička kultura</p> <p>Tehnička kultura</p> <p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p>	<p>šutiranja lopte pod odgovarajućim uglom Jezičko izražavanje</p> <p>Odnosi između životnih sredina, reciprocitet u biljnom i životinjskom svijetu</p> <p>Njutnovi zakoni i ostale fizičke oblasti na koje se pri izračunavanju primjenjuju realni brojevi i proporcije</p> <p>Hemijske jednačine i ostale hemijske oblasti na koje se pri izračunavanju primjenjuju realni brojevi, procenti i proporcije</p> <p>Orijentacija na geografskoj karti, odnosi među formatima geografskih karata. Geografska dužina i širina kao koordinate</p> <p>Proporcionalnost u likovima, odnos originala i reprodukcija</p> <p>Proporcionalnost u duljini i visini tonova</p> <p>Skica i projekcije objekata</p> <p>Tjelesne proporcije. Omjer igre i odmora.</p>	<p>Podrška drugima i servilna orijentacija, preuzimanje odgovornosti, odabir informacija koje je nužno zapamtiti</p>
<p>Mnogougao (Poligon)</p>	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost Biologija</p> <p>Fizika Historija</p> <p>Likovna kultura</p> <p>Tehnička kultura</p> <p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p>	<p>Jezičko izražavanje</p> <p>Oblik i forma mini životnih sredina</p> <p>Slaganje sila</p> <p>Formacije pri vojnim strategijama, vojni kamp</p> <p>Izrada aplikacija kroz sve sadržaje i različitim tehnikama</p> <p>Skica, crtež, konstrukcija, oblici...</p> <p>Oblici sportskih terena, poligona za tjelovježbe</p>	<p>Evaluacija, samokontrola, saglasnost – kolaboracija sa drugim članovima grupe, težnja za poboljšanjem</p>
<p>Kružnica i krug</p>	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Biologija Fizika</p> <p>Hemija</p> <p>Geografija Historija</p>	<p>Opis enterijera i eksterijera</p> <p>Kruženja u prirodi</p> <p>Kružno i periodično kretanje</p> <p>Destilacija i kruženja tvari pri hemijskim procesima</p> <p>Orijentacija u prostoru i vremenu</p> <p>Formacije pri vojnim strategijama, vojni kamp</p>	<p>Postavljanje pitanja o gradivu, inovacija, organizacione sposobnosti, optimizam</p>

	Likovna kultura	Slikanje, crtanje	
	Muzička kultura	Harmonija i periodični tonovi	
	Tehnička kultura	Skica, crtež, konstrukcija, oblici...	
	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Trčanje po zadatim linijama, štafeta...	

Didaktičko-metodičke napomene

1. Tema – Realni brojevi

Za razumijevanje skupa realnih brojeva potrebno je najprije ponoviti sve o skupovima prirodnih, cijelih i racionalnih brojeva i operacije sa tim brojevima. Postupno i pravilno formiranje pojmova: kvadratni korijen, aritmetički kvadratni korijen i iracionalan broj je uvjet za pravilno shvatanje realnog broja.

- Objasniti dobro pojam kvadrata racionalnog broja i pojam rješavanja kvadratne jednačine $x^2 = a, a \geq 0$.
- Izračunavati vrijednost kvadrata racionalnog broja (u obliku razlomka i u obliku decimalnog broja) što će pripremiti učenike za kasnije shvatanje i izračunavanje vrijednosti stepena.
- Uvesti kvadratni korijen kao način zapisivanja rješenja kvadratne jednačine, a vrijednost kvadratnog korijena kao broj koji treba kvadrirati da se dobije potkorjena veličina.
- Posebno naglašavati uzimanje pozitivne vrijednosti kvadratnog korijena kod aritmetičkog kvadratnog korijena.
- Detaljno obrazložiti jednakost $\sqrt{a^2} = |a|$ uz ponavljanje pojma apsolutne vrijednosti broja.
- Objasniti i pokazati na primjerima identitet $(\sqrt{a})^2 = a, a \geq 0$, tj. da se broj ne mijenja ako ga korijenujemo a zatim kvadriramo.
- Primijeniti definiciju kvadratnog korijena i relacije $\leq i \geq$ za objašnjavanje približne vrijednosti kvadratnog korijena racionalnog broja (koristiti tablice kvadrata u udžbeniku).
- Izračunavanje približnih vrijednosti kvadratnog korijena brojeva vršiti na unaprijed određen broj decimala (pomoću tablice ili džepnog računara).
- Prije uvođenja iracionalnih brojeva navesti razloge njihovog postojanja. Svaki racionalan broj može se napisati kao decimalan broj (čisto periodičan ili mješovito periodičan). I obrnuto, svaki racionalan broj $\frac{a}{b}$ u decimalnom obliku sa konačnim ili beskonačnim brojem decimala može se napisati u obliku razlomka $\frac{a}{b}$. Sada saopćiti učenicima da ima i takvih brojeva u decimalnom obliku sa beskonačno decimala (neperiodični), koji se ne mogu napisati u obliku razlomka $\frac{a}{b}$, što znači da nisu racionalni.
- Kao primjer uzeti $\sqrt{2}$ ili u decimalnom zapisu 1,4142135... i dokazati poznatim postupkom da $\sqrt{2}$ nije racionalan broj.
- Zaključak uopćiti npr. $\sqrt{3}, \sqrt{5}, \sqrt{7}, -\sqrt{8}$ itd. nisu racionalni brojevi i da se takvi brojevi koji nisu racionalni zovu iracionalni.
- Definirati iracionalan broj kao decimalan neperiodičan zapis sa beskonačno decimala.
- Definirati skup realnih brojeva kao uniju skupova Q i I kada učenici usvoje da je $Q \cup I = \mathbb{R}$.
- Primjenjivati sadržaje iz nastavne teme. Realni brojevi u kombiniranim zadacima u cilju sistematiziranja znanja.

2. Tema – Pitagorina teorema i njena primjena

Potrebno je učenike upoznati sa: formulacijom Pitagorine teoreme – iskazom i zapisom, shvatanjem i razumijevanjem suštine Pitagorine teoreme i njenom širokom primjenom u računskim, konstruktivnim i praktičnim zadacima.

- Upoznati učenike sa Pitagorinom teoremom služeći se tzv. „egipatskim trouglom“
- Historijski se osvrnuti na „egipatski trougao“ čije su stranice 3, 4 i 5 jedinica.
- Utvrditi da će trouglovi sa stranicama 5, 12 i 13, 6, 8 i 10 isto tako biti pravougli (konstrukcijom trougla datih stranica i provjerom mjerenjem).

- Navoditi učenike na pronalaženje ovisnosti $3^2 + 4^2 = 5^2$, $5^2 + 12^2 = 13^2$ i $6^2 + 8^2 = 10^2$ (aritmetička interpretacija), a zatim dati informaciju o „Pitagorinim brojevima“.
- Konstruisati kvadrate nad katetama i hipotenuzom konstruisanog „egipatskog trougla“ i dati geometrijsko tumačenje Pitagorine teoreme koje se zasniva na jednakosti površina.
- Na modelu Pitagorine teoreme potvrditi da je zbir kvadrata konstruisanih nad katetama jednak kvadratu konstruisanom nad hipotenuzom.
- Geometrijski dokaz Pitagorine teoreme izvodi svaki učenik na svom modelu koji je donio (od kartona u boji kvadrata i pravougljih trouglova i njihovim sklapanjem), a nastavnik na svom modelu ili koristi višeslojnu grafofoliju. Može izvesti i strožiji dokaz uz simboličko zapisivanje.
- Iskazati bez dokaza obrnutu teoremu Pitagorinoj teoremi i utvrditi je na primjerima.
- Primjenom Pitagorine teoreme konstrukcijski određivati tačke brojevnih pravih kojima se pridružuju iracionalni brojevi $\sqrt{2}, -\sqrt{2}, \sqrt{3}, -\sqrt{3}, \sqrt{5}, -\sqrt{5}, \dots$
- Uvježbavati primjenu Pitagorine teoreme.

3. Tema– Proporcionalnost, funkcija direktne i obrnute proporcionalnosti

Pri uvođenju pojmova razmjere i proporcionalnosti duži treba koristiti prethodna znanja učenika o razmjeri, mjerenju i upoređivanju duži. Samjerljivost i nesamjerljivost duži vezati za vrijednost razmjere njihovih dužina koja je racionalan ili iracionalan broj. Kada učenici upoznaju opći pojam razmjere, uvodi se pojam proporcije a zatim proporcionalnost duži. Talesovu teoremu o proporcionalnosti odsječaka koje paralelne prave grade na kracima ugla treba dokazati i dobro uvježbati njenu primjenu. Pojam pravilnog koordinatnog sistema treba dograditi i upoznati važnije pojmove u vezi sa funkcijom. Posebnu pažnju posvetiti funkcijama direktne i obrnute proporcionalnosti.

- Razgraničiti jasno pojmove upoređivanja duži, mjere, jedinične mjere, mjernog broja i dužine duži
- Grafički upoređivati duži i obuhvatiti dva slučaja: za koliko je jedna duž veća (manja) od druge duži i koliko puta je jedna duž veća (manja) od druge duži.
- Pojam mjere duži (duž koja se sadrži cio broj puta u datoj duži) također formirati na primjerima.
- Uvesti mjerni broj i jediničnu duž, a zatim izvesti zaključak da se svakoj duži može pridružiti pozitivan broj.
- Pojam dužine duži izgraditi na primjerima. Na primjer, ako je $MN = 12$ cm, učenik treba znati odgovoriti na pitanje: koja je jedinična duž? Koji broj je mjerni broj? Koliko puta je duž MN veća od jedinične duži? Kolika je dužina duži MN ?
- Ponoviti razmjeru dva broja (definiciju i osnovne osobine) bez obzira što su taj pojam učenici u 6 razredu upoznali i koristili u zadacima.
- Pojam samjerljivosti i nesamjerljivosti duži definirati pomoću vrijednosti razmjere duži.
- Na primjeru razmjere dijagonale i stranice kvadrata koja je $\sqrt{2}$ tj. iracionalan broj primijeniti definiciju i izvesti tačan zaključak.
- Definirati proporcionalne duži i ukazati da osnovne osobine proporcije za brojeve vrijede iz duži
- Uvesti pojam pravouglog koordinatnog sistema prikazivanjem podataka sa dvije veličine (npr. promjena vremena i temperature). Objasniti pojmove: koordinatni početak, jedinična duž, apscisna osa, ordinatna osa a zatim definirati pravougli koordinatni sistem.
- Ponoviti prikazivanje funkcija grafom, tablicom i formulom a zatim definirati funkciju.
- Obratiti pažnju na grafičko predstavljanje funkcija. Učenici treba da shvate da grafik funkcije čini skup svih tačaka dobivenih tako da se za svaki broj $X \in \mathbb{R}$ može po formuli izračunati vrijednost funkcije $Y \in \mathbb{R}$, i da svakom uređenom paru (X, Y) odgovara samo jedna tačka koordinatne ravni.
- Navesti više primjera direktno proporcionalnih veličina pa na osnovu jednakosti omjera (razmjera) definirati proporciju i njene osobine.
- Pojam procenta kao specijalni slučaj razlomka koji su učenici upoznali u 6 razredu proširiti i rješavati zadatke procentnog računa proporcijom.
- Uvesti pojmove iz kamatnog računa i rješavati probleme koristeći svojstva direktno proporcionalnih veličina.

4. Tema – Cijeli racionalni izrazi

Ova tematska cjelina realizira se prvo daljom izgradnjom pojma stepena koji su učenici već upoznali u temi realni brojevi. Poslije toga se prelazi na upoznavanje pojma racionalnog izraza i izračunavanje brojne vrijednosti. Među racionalnim izrazima posebno su značajni polinomi. Identične transformacije polinoma mogu se uspješno vršiti uz dobro poznavanje sadržaja o stepenima, kao i svojstava računskih operacija.

- Pojam stepena obraditi postupno. Navoditi primjere tako da se za bazu uzimaju prirodni, cijeli, racionalni i iracionalni brojevi, nakon čega izvršiti uopštavanje.
- Za određivanje vrijednosti stepena koristiti obrnut proces – predstavljanje stepena u obliku proizvoda jednakih faktora.
- Kod operacija sa stepenima svako pojedinačno pravilo uvježbavati na dovoljnom broju raznovrsnih zadataka.
- Proširiti pojam izraza koji je uveden u skupu racionalnih brojeva na skup realnih brojeva i uvesti naziv algebarski izraz.
- Računske operacije sa monomima i polinomima (u sređenom obliku) vršiti na osnovu poznatih zakona računanja sa brojevima.
- Poslije uvježbavanja pojedinih formula dati njihovo geometrijsko tumačenje pomoću odgovarajućih slika, čime se učenici očigledno uvjeravaju u istinitost tvrdjenja.
- Postupno raditi rastavljanje polinoma na faktore jer je dosta teško za učenike. Na primjer, polinom prilagoditi obliku usvojene formule pa ga onda rastaviti na faktore.
($4x^2 - 25y^2 = (2x)^2 - (5y)^2$. $8x^3 + 27y^3 = (2x)^3 + (3y)^3$ itd.).
- Racionalno računati primjenjujući formulu za razliku kvadrata na čisto brojevne izraze ($7,29^2 - 2,71^2$).
- Rastavljanje polinoma na faktore primjenjivati pri rješavanju jednačina datih oblika.

5. Tema – Mnogougao poligon

Ovom tematskom cjelinom proširiti, produbiti i sistematizovati će se ranije stečena znanja o trouglu i četverouglu.

- Mnogougao uvesti, induktivnom metodom uopćavanjem i sistematizacijom ranije naučenih pojmova o trouglu i četverouglu. Svaki učenik nekim od metoda treba se uvjeriti da je zbir vanjskih uglova svakog mnogougla pun ugao.
- Formula, pravilo računanja broja dijagonala mnogougla treba koristiti i kod rješavanja nekih logičko kombinatornih zadataka. Na primjer: Koliko se različitih pravih može povući kroz deset tačaka od kojih tri nisu kolinearne ...
- Na osnovu naučenih znanja računanja površine trougla, posebno jednakokrakog, uvoditi učenike u strategije izračunavanja površina mnogougla uopće. Naročito je korisno povezivanje konstruisanja pravilnih poligona i računanje obima i površina istih.

6. Tema – Kružnica i krug

- Nakon što se ponove prošire i kompletiraju znanja o krugu i kružnici i dijelovima istih, pristupa se izuzetno važnom problemu izgradnji pojma broja π . U procesu formiranja broja π obavezno na početku koristiti eksperiment, mjerenje i dijeljenje brojeva (obima i prečnika). Nakon toga proučavaju se omjeri obima i prečnika pravilnih poligona upisanih i opisanih krugu. Broj π svojim nastankom upućuje učenika na način izračunavanja obima kruga.
- Do formule za računanje površine kruga treba doći eksperimentalnim putem. Aproksimativnom transformacijom površi kruga u površ pravougaonika. Polazište za izvođenje formule za površinu kruga može biti i formula za površinu kružnog isječka posmatranog kao trougao sa osnovicom l i visinom r . Formuli za površinu kruga treba dati geometrijsko značenje (površina π puta veća od površine kvadrata stranice r , ili površina jednaka površini pravougaonika čije su stranice πr i r).

Ocjenjivanje

Ocjenjivanjem treba utvrditi u kojoj mjeri su učenici usvojili pređeno gradivo i stekli matematičke vještine i radne navike i kako stečena znanja umiju primjenjivati u rješavanju praktičnih zadataka. Napredovanje učenika treba kontinuirano provjeravati i vrednovati njihova znanja, vodeći računa o individualnim mogućnostima, sposobnostima i sklonostima.

U skladu s tim, vrednovanje treba da bude zasnovano na različitim metodama, procedurama i instrumentima. Najbolji način za procjenjivanje da li učenik može izvršiti neku aktivnost je posmatrati ga dok on izvodi zadanu aktivnost. Pored tradicionalnog pristupa vrednovanju, potrebno je pratiti i procjenjivati: kreativnost učenika prilikom rješavanja zadataka, rad učenika na projektima, uenički doprinos za vrijeme grupnog rada, specifične komunikativne i radne vještine, uključujući i kolegijalno (međusobno) ocjenjivanje i samoocjenjivanje i dr. Osim navedenog, prilikom utvrđivanja ocjene iz matematike treba vrednovati i neke druge komponente: trud i zalaganje učenika, motive i interese, sklonosti i sposobnosti, objektivne uvjete za rad.

U svakom polugodištu radi se najmanje jedna školska pisana zadaća sa analizom i ispravkom.

Prilagođavanje programa

Za učenike s posebnim potrebama razvijaju se prilagođeni programi. Prilagođavanje se može provoditi modifikacijom programa redovne nastave u pogledu sadržaja, procesa, proizvoda i sredine učenja, zavisno od osobnosti potreba učenika određene populacije, odnosno do nivoa individualno prilagođenih programa. Individualno prilagođeni program, kao i plan rada razvijaju zajedno nastavnik MATEMATIKE i stručni tim za podršku učenika sa posebnim potrebama na nivou škole/ pedagoškog zavoda, uz korištenje potrebne ekspertize (zdravstvenih i socijalnih radnika) i učešće roditelja.

DEVETI RAZRED

Programski sadržaj Matematike za deveti razred koncipiran je kao logičan nastavak nastave Matematike iz osmog razreda i ranijih razreda, tako da utvrđuje i proširuje do sada stečena znanja i vještine. U prvom dijelu učenici se upoznaju sa pojmom razlomljenog racionalnog izraza kroz utvrđivanje računskih radnji sa polinomima i njihovu primjenu. Druga tema utvrđuje i proširuje ranije stečena znanja o odnosima tačke, prave i ravni i spoznaju o konkretnim primjerima u svakodnevnom okruženju u kojima se ovi odnosi pojavljuju i primjenjuju. U trećoj temi proširuju se znanja o direktnoj i obrnutoj proporcionalnosti kroz grafički prikaz i uvodi se pojam linearne funkcije. U četvrtoj i petoj temi rješavaju se linearne jednačine i sistemi linearnih jednačina i osposobljavaju učenici za njihove primjene. Šesta tema daje učenicima spoznaju o tijelima u prostoru i osnovnim proračunima vezanim za geometrijska tijela.

Programski sadržaji tematskih cjelina

1. Tema -Razlomljeni racionalni izrazi

- Definiranost razlomljenog racionalnog izraza, računске radnje sa razlomljenim racionalnim izrazima.

2. Tema – Tačka, prava i ravan

- Međusobni odnos tačke i prave. Međusobni odnos tačke i ravni.
- Određenost prave. Određenost ravni. Međusobni odnos dvije prave.
- Međusobni odnos prave i ravni. Međusobni odnos dvije ravni. Diedar.

3. Tema – Grafici funkcije direktne i obrnute proporcionalnosti. Linearna funkcija

- Pravougli koordinatni sistem u ravni. Rastojanje između dvije tačke.
- Grafik funkcije direktne i obrnute proporcionalnosti.
- Linearna funkcija, eksplicitni i implicitni oblik.
- Grafik linearne funkcije. Nula i tok linearne funkcije.

4. Tema – Linearne jednačine i nejednačine sa jednom nepoznatom .

- Pojam linearne jednačine. Jednakosti i jednačina. Ekvivalentne jednačine.
- Grafičko i algebarsko rješavanje linearnih jednačina sa jednom nepoznatom. Primjena linearnih jednačina sa jednom nepoznatom.
- Linearne nejednačine- osnovni pojmovi. Ekvivalentne nejednačine. Algebarsko rješavanje linearnih nejednačina sa konstantnim koeficijentom.

5. Tema – Sistem linearnih jednačina sa dvije nepoznate

- Pojam linearne jednačina sa dvije nepoznate i njena rješenja. Grafički prikaz rješenja sistema od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate. Ekvivalentni sistem linearnih jednačina. Rješavanje sistema od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate grafičkom i algebarskom metodom (metodom supstitucije i metodom suprotnih koeficijenata).

- Primjena sistema od dvije linearne sa dvije nepoznate.

6. Tema – Geometrijska tijela

- Rogalj. Poliedar. Prizma, piramida, valjak (cilindar), kupa (stožac, konus), lopta (kugla). Vrste, elementi, presjeci, mreže, površine i zapremine nekih geometrijskih tijela.

- Primjena Pitagorine teoreme na geometrijska tijela.

Ishodi učenja po programskim sadržajima

Programski sadržaji	Odgojno-obrazovni ciljevi		
	Znanje	Načini učenja	Sposobnosti
			Vrijednosti, stavovi, ponašanje
1. Razlomljeni racionalni izrazi	<p>Objasniti osnovne pojmove o razlomljenim racionalnim izrazima, definiranošću, obliku, računskim radnjama</p> <p>Primijeniti osnovna svojstva računskih operacija na rješavanje razlomljenih racionalnih izraza</p>	<p>Izvršiti provjeru je li racionalni izraz definiran i je li moguće pojednostaviti jedan ili više izraza pomoću računskih radnji</p> <p>Kompletirati sa pouzdanjem razlomljeni racionalni izraz i izvršiti njegovo svodenje na najjednostavniji oblik</p>	<p>Pokazati spremnost za čitanje i razumijevanje matematičkih tekstova i simbolike, precizno formuliranje pojmova.</p> <p>Inicirati posmatranje i zapažanje</p> <p>Dati primjer funkcionalne ovisnosti u raznim oblastima i prikazivati ih na različite načine</p> <p>Braniti i formulirati zaključke</p>
2. Tačka, prava i ravan	<p>Analizirati osnovne geometrijske pojmove (tačka, prava, ravan), određenost prave i ravni, kao i pojmove: paralelne prave, mimoilazne prave, prava paralelna sa ravni, prava normalna na ravan.</p> <p>Opisati pojmove: definicija, stav, aksioma i teorema.</p> <p>Prodiskutirati o međusobnim odnosima tačke i prave, tačke i ravni, dvije prave i dvije ravni.</p>	<p>Odraditi konkretne zadatke s ciljem da ocijeni je li prava određena sa dvije različite tačke, a ravan sa tri nekolinearne tačke.</p> <p>Na modelu kvadra pokazat će međusobni položaj prave i ravni, odraditi će sistematski prebrojavanje sviju pravih određenih datim tačkama koje su paralelne, odnosno koje nisu paralelne sa datom ravni.</p> <p>Ocijenit će na modelu kvadra je li zadana prava normalna na ravan ili nije, jesu li zadane ravni normalne ili nisu, automatski će prebrojavati prave određene datim tačkama, koje su normalne na datu ravan.</p>	<p>Održati istraživački duh i osjećaj zadovoljstva poslije riješenih zadataka.</p> <p>Dati primjer primjene matematičkog znanja na razne probleme iz svog okruženja.</p> <p>Preferirati precizno i spretno korištenje geometrijskoga pribora.</p> <p>Održati kritički pristup rezultatima svoga rada</p>
3. Grafici funkcije	<p>Navesti primjere i ilustrirati na različite načine (uključujući i sliku,</p>	<p>Napraviti grafički prikaz funkcije kada su domena</p>	<p>Klasificirati podatke potrebne da</p>

<p>direktne i obrnute proporcionalnosti. Linearna funkcija</p> <p>4. Linearne jednačine i nejednačine sa jednom nepoznatom. Cijeli racionalni izrazi</p>	<p>skicu, zapisivanje simbolima) značenje i primjenu značenja nagiba prave i odsjeka na y osi i njihovu geometrijsku interpretaciju. Kategoriziraju jednačine odnosno nejednačine kao uslove izražene algebarskim jezikom koji postoji između poznatih i nepoznatih veličina</p> <p>Prevesti će datu jednačinu (nejednačinu) u njoj ekvivalentnu jednačinu (nejednačinu) najprostijeg oblika. Primjenjivat će linearne jednačine i sisteme linearnih jednačina sa dvije nepoznate u rješavanju raznih problema iz života i raznih oblasti nauke (geometrije, fizike, hemije).</p>	<p>i kodomena skupovi realnih brojeva. Ocijenit će rast ili pad linearne funkcije prema nagibu prave. Pokazati kroz praktične primjere primjenu pravila i postupaka u računanju i grafičkom predstavljanju funkcija. Mijenjati tekstualne zadatke u numerički oblik</p> <p>Grafičkom metodom odradit će jednačine koje imaju jedinstveno rješenje, koje nemaju rješenje i one jednačine koje imaju beskonačno mnogo rješenja.</p>	<p>se riješi problem Opravdati postupke rješavanja matematičkih zadataka različitih nivoa, složenosti, strukture</p> <p>Pretpostaviti uslove izražene algebarskim jezikom koji postoje između poznatih i nepoznatih veličina. Podržati potrebu za saradnjom u procesu učenja</p> <p>Dati primjer za primjenu usvojenog matematičkog znanja u prirodnim naukama i tehnici. Organizirati uspješno korištenje raznih izvora znanja. Opravdati planski pristup problemima i njihovom rješavanju</p>
<p>5. Sistem linearnih jednačina sa dvije nepoznate</p> <p>6. Geometrijska tijela</p>	<p>Prodiskutirati o mogućim oblicima sistema i načinima njihovog rješavanja</p> <p>Objasniti i ilustrirati pojedine slučajeve postojanja ili ne postojanja sistema</p> <p>Riješiti zadatke u kojima je zadan sistem koji ima rješenja.</p> <p>Primijeniti će stečeno matematičko znanje na razne probleme iz svog okruženja i zadatke problemskog tipa.</p> <p>Primijeniti raspoložive (i dobijene) informacije o rogljastim i oblim geometrijskim tijelima</p> <p>Prodiskutirati će opće i pojedinačne formule za površinu i zapreminu geometrijskih tijela i primjenjivati ih u praktičnim zadacima</p>	<p>Održati efikasnost u rješavanju sistema zadanog u eksplicitnom i implicitnom obliku, kao i rješavanju praktičnih tekstualnih zadataka iz svakodnevnog života. Napredovati sa sigurnošću u rješavanju zadataka primjenom obrazaca za obim i površinu nekih četverouglova (obimu i površini sportskih terena, radnih prostorija, gradilišta...)</p> <p>Selektirati geometrijska tijela na objektima u svom okruženju. Automatski odraditi izračunavanje površina i zapremina tijela u svom okruženju (zgrade, kuće, krovovi...) primjenom općih i pojedinačnih formula za površinu i zapreminu geometrijskih tijela primijene u rješavanju</p>	<p>Podržati zahtjeve govorne komunikacije i stavove drugih učenika, Pokazati spremnost prepoznati primjenu matematičkog mišljenja u životu savremenog čovjeka. Preferirati precizno i spretno korištenje geometrijskoga pribora. Samostalno sticati znanje primjenom didaktičkog materijala</p> <p>Inicirati uočavanje zavisnosti u različitim matematičkim sadržajima.</p> <p>Pokazati spremnost za razvijanje istraživačkog duha i osjećaja zadovoljstva poslije riješenih zadataka, te razvijanje smisla za simetriju, harmoniju, preciznost, jasnoću.</p>

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno-obrazovni ciljevi			
Programski sadržaji	Znanje	Načini učenja	
		Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
<p>1. Razlomljeni racionalni izrazi</p> <p>- Pojam razlomljenog racionalnog izraza. definiranost</p> <p>- Računske radnje sa razlomljenim racionalnim izrazima: sabiranje i oduzimanje, množenje i dijeljenje</p> <p>- Svojstva računskih radnji sa racionalnim izrazima</p> <p>2. Tačka, prava, ravan</p> <p>-Međusobni odnos tačke i prave. Određenost prave.</p> <p>-Međusobni odnos tačke i ravni. Određenost ravni.</p> <p>-Prava u ravni</p> <p>Međusobni odnos dvije prave.</p> <p>-Međusobni odnos prave i ravni. Normala na ravan. Rastojanje tačke i ravni.</p> <p>-Međusobni odnos dvije ravni. Rastojanje između dvije paralelne ravni.</p> <p>-Diedar.</p>	<p>Identificiraju razlomljeni racionalni izraz</p> <p>Objašnjavaju definiranost izraza</p> <p>Primjenjuju pravila za izvođenje računskih radnji sa razlomljenim racionalnim izrazima</p> <p>Definiraju osnovne geometrijske pojmove . Parafraziraju osnovne stavove (aksiome) i teoreme o određenosti prave i ravni . Prodiskutiraju i primijene međusobne odnose tačaka, pravih i ravni u prostoru .</p> <p>Objašnjavaju pojam diedra, ugla diedra i okomitost ravni.</p>	<p>Demonstriraju postupke provjere definiranosti, te sabiranja i oduzimanja, množenja i dijeljenja razlomljenih racionalnih izraza</p> <p>Izvrše usporedbu istih računskih radnji sa razlomcima</p> <p>Demonstriraju sposobnost prostornog posmatranja i pravilnog uočavanja uzajamnih odnosa geometrijskih elemenata.</p> <p>Pokažu spremnost deduktivnog zaključivanja pri primjeni teorema u zadacima.</p>	<p>Zastupaju značaj pažljivog, analitičkog promatranja, primjene stečenog znanja o računskim radnjama, svojstvima računskih radnji na brojne skupove, razlomcima</p> <p>Izraze sposobnost uočavanja i umijeće logičkog zaključivanja</p> <p>Crtanjem iniciraju poboljšanje prostorne predstave. Preferiraju samostalno posmatranje i proučavanje geometrijskih činjenica.</p> <p>Podržavaju razvoj logičkog rasuđivanja upotrebom nekih aksioma i teorema.</p>
<p>3. Grafici funkcije direktne i obrnute proporcionalnosti linearna funkcija</p> <p>-Pravougli koordinatni sistem u ravni. Rastojanje dvije tačke.</p> <p>-Grafik funkcije direktne proporcionalnosti</p> <p>$y = kx$.</p> <p>-Linearna funkcija oblika $y = kx + n$. Eksplicitni i implicitni oblik.</p> <p>-Grafik linearne funkcije.</p> <p>-Parametri k i n i njihovo</p>	<p>Diskutiraju pravougli koordinatni sistem u ravni.</p> <p>Daju primjer određivanja tačaka koje odgovaraju datim uređenim parovima i obrnuto.</p> <p>Ilustriraju formulu za udaljenost tačaka u ravni.</p> <p>Upoređuju načine zapisivanja funkcija, daju primjer izračunavanja vrijednosti funkcije.</p> <p>Ilustriraju da je funkcija direktne</p>	<p>Kompletiraju sa pouzdanjem vještinu snalaženja razumijevajući ideju višestruke primjene koordinatnog sistema u ravni (koordinate položaja broda na otvorenom moru, aviona u zraku, geografske koordinate gradova...)</p> <p>Napreduju sa sigurnošću u</p>	<p>Primjenom grafičkih ilustracija dati primjer funkcionalnog mišljenja, tj. pretpostaviti pojam funkcionalne ovisnosti veličina.</p> <p>Usvajaju linearnu funkciju kao model pomoću kojeg se mogu predstavljati različite situacije i procesi.</p>

<p>geometrijsko značenje. -Nula funkcije. -Tok funkcije. -Grafik funkcije obrnute proporcionalnosti</p>	<p>proporcionalnosti linearna funkcija. Analiziraju crteže grafika poznatih funkcija i u njima lociraju potrebne/zadane podatke. Upotrebljavaju nul tačku zadane linearne funkcije grafički i računski.</p>	<p>razlikovanju eksplicitnog i implicitnog oblika linearne funkcije. Demonstriraju linearnu funkciju formulom, tabelom i njenim grafikom – pravom.</p>	<p>Preferiraju vještinu brzog i spretnog crtanja.</p>
<p>4. Linearne jednačine i nejednačine sa jednom nepoznatom -Linearne jednačine, osnovni pojmovi. -Grafičko rješavanje linearnih jednačina. -Ekvivalentne jednačine. -Algebarsko rješavanje linearnih jednačina sa jednom nepoznatom. -Primjena linearnih jednačina sa jednom nepoznatom. -Linearne nejednačine, osnovni pojmovi. -Ekvivalentne nejednačine. -Algebarsko rješavanje linearnih nejednačina sa jednom nepoznatom.</p>	<p>Iznose osnovna svojstva jednakosti i nejednakosti. Rješavaju linearne jednačine i nejednačine sa jednom nepoznatom svodeći ih na ekvivalentne jednačine, odnosno jednačine prostijeg oblika. Ilustriraju i primjenjuju postupak rješavanja jednačine i nejednačine i provjere rješenja. Analiziraju ekvivalentnosti jednačina i nejednačina. Primjenjuju jednačine i nejednačine u rješavanju problemskih zadataka.</p>	<p>Ocjenjuju sposobnost razumijevanja i analiziranja problemskih zadataka. Interpretiraju rješavanje zadataka iz života, geometrije, fizike, hemije. Odlučuju se za samokontrolu pri rješavanju zadataka u cilju izgrađivanja samostalnog načina mišljenja.</p>	<p>Žele tekstualne zadatke koji se rješavaju pomoću jednačina prevesti u odgovarajuće jednačine. Održavaju naviku za preciznost u radu, preglednost i urednost u rješavanju zadataka. Preferiraju matematičko mišljenje analogijom, induktivnim i deduktivnim zaključivanjem. Usvajaju značaj primjene stečenog znanja o jednačinama.</p>
<p>5. Sistem linearnih jednačina sa dvije nepoznate -Linearna jednačina sa dvije nepoznate- pojam i njena rješenja. Grafički prikaz rješenja. -Sistem od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate. Postojanje rješenja i geometrijski prikaz mogućih slučajeva. Ekvivalentni sistemi linearnih jednačina. -Grafička metoda rješavanja sistema od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate. -Ovisnost rješenja sistema linearnih jednačina od odnosa koeficijenata sistema. -Rješenje sistema od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate</p>	<p>Diskutiraju pojam sistema od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate i pojam rješenje sistema. Primjenjuju osnovna pravila zamjenjivanja jednog sistema u njemu ekvivalentan, jednostavniji sistem. Analiziraju suštinu grafičke metode da se obje jednačine sistema prikažu kao prave u koordinatnom sistemu, kao i nedostatak ove metode jer daje samo približno rješenje sistema. Rješavaju sisteme linearnih jednačina navedenim algebraskim metodama. Ilustriraju probleme u kojima treba odrediti dvije nepoznate veličine i</p>	<p>Održavaju efikasnost pri logičkom povezivanju podataka u konkretnim zadacima. Održavaju efikasnost pri izvođenju ispravnih zaključaka. Dovode do perfekcije sposobnost da tekstualne zadatke izraze matematičkim jezikom.</p>	<p>Traže način da sistemski i pregledno ispisuju pronađene veze koje postoje među veličinama u datom zadatku. Preferiraju naviku pravilnog potpisivanja jednačine jednu ispod druge, kao i odgovarajućih članova. Obavezuju se na samostalno učenje korištenjem udžbenika i poluprogramiranog materijala.</p>

<p>metodom suprotnih koeficijentata.</p> <p>-Primjena sistema od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate.</p> <p>6. Geometrijska tijela</p> <p>-Rogalj. Poliedar.</p> <p>-Prizma: pojam, vrste, elementi i presjeci prizme. Mreža prizme. Površina prizme, kvadra i kocke.</p> <p>-Zapremina prizme. Zapremina kvadra i kocke.</p> <p>-Površina i zapremina pravilne četverostrane, trostrane, šestostrane prizme.</p> <p>-Piramida: pojam, vrste, elementi i presjeci piramide.</p> <p>-Mreža i površina piramide. Površina pravilne četverostrane piramide.</p> <p>-Zapremina piramide. Zapremina pravilne četverostrane piramide.</p> <p>-Površina i zapremina pravilne trostrane i šestostrane piramide.</p> <p>-Valjak: nastanak, elementi, vrste i presjeci.</p> <p>-Mreža i površina valjka.</p> <p>-Zapremina valjka.</p> <p>-Kupa, konusna površina, elementi, vrste, presjeci</p> <p>-Mreža i površina kupe</p> <p>-Zapremina kupe.</p> <p>-Sfera i lopta. Presjeci i dijelovi lopte.</p> <p>-Površina lopte</p> <p>-Zapremina lopte.</p> <p>-Primjena Pitagorine teoreme na razne problema koji se mogu postaviti za navedena geometrijska tijela.</p>	<p>da postavljeni sistem od dvije linearne jednačine ima jedinstveno rješenje</p> <p>Iznose da je korisno provjeriti dobiveno rješenje u tekstu zadatka.</p> <p>Objašnjavaju pojam roglja, pojam geometrijskog tijela i pojam poliedra.</p> <p>Iznose definiciju prizme i piramide.</p> <p>Diskutiraju i opisuju prizme i piramide (pravilne, nepravilne, prave, kose).</p> <p>Lociraju pojmove: baza (osnova), bočne strane, osnovna i bočna ivica, visina, visina bočne strane (apotema), presjek prizme i piramide i skiciraju ih</p> <p>Daju primjer nastanka cilindrične i konusne površi, zatim pravog valjka i prave kupe</p> <p>Definiraju valjak, kupu, sferu i loptu.</p> <p>Opisuju prav i kosi valjak, pravu i kosu kupu</p> <p>Lociraju osni presjek valjka, osni presjek kupe, zatim veliki loptin krug</p> <p>Primjenjuju opće formule pri izračunavanju površina i zapremina navedenih tijela.</p> <p>Primjenom Pitagorine teoreme i datih elemenata za konkretno geometrijsko tijelo, skicira i rješava računskim putem ostale bitne elemente toga tijela.</p>	<p>Interpretiraju sposobnost uočavanja prostornih odnosa.</p> <p>Evaluiraju načine kako od očiglednog opažanja doći do apstrakcije.</p> <p>Ocjenjuju ispravnost načina donošenja zaključaka (naročito deduktivnog).</p> <p>Interpretiraju praktičnu primjenu stečenog znanja.</p> <p>Uočavaju geometrijska tijela u objektima i predmetima iz svog okruženja (zgrade, krovovi...)</p>	<p>Odabiru pregledno i pravilno zapisivanje zadataka i rješenja zadataka.</p> <p>Daju primjere za spretnost, preciznost i tačnost u radu i crtanju.</p> <p>Zastupaju da je korištenje općih formula za površinu i zapreminu pogodnije i da dovodi brže do rezultata.</p> <p>Održavaju matematičko mišljenje primjenom misaonih operacija, generalizacije i analogije.</p> <p>Pokazuju brigu za samoučenje.</p>
--	---	---	--

Međupredmetna povezanost, deveti razred

<p>Matematika Razlomljeni racionalni izrazi</p> <p>Tačka, prava, ravan</p>	<p>Predmet Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Fizika</p> <p>Hemija</p> <p>Likovna kultura</p> <p>Muzička kultura</p> <p>Tehnička kultura</p> <p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p>	<p>Nastavno područje</p> <p>Slušanje, govor (govor, razgovor, dogovor), objašnjenja uočavanje prostornih odnosa opisivanjem Klatno kao fizička tačka, linijsko predstavljanje prelamanja svjetlosti Molekularni prikaz supstanci Pozicioniranje početnih tačaka kod crtanja i skiciranja Muzičke igre. Pjevanje i sviranje sekvenci, snalaženje u notnom zapisu na linijama Proračuni u skicama i odnos među elementima skica Formiranje i povezivanje ekipa, po različitim načinima ovisnosti. Skiciranje sportskih terena i pozicija</p>	<p>Kompetencije</p> <p>Samopouzdanje, samokontrola, fleksibilnost u prihvatanju promjena, komunikacija „oči u oči“, stvaranje veza, savjesnost, izdvajanje bitnog od nebitnog, istrajavanje</p>
<p>Grafici funkcije direktne i obrnute proporcionalnosti linearna funkcija Linearne jednačine i nejednačine sa jednom nepoznatom</p> <p>Geometrijska tijela</p>	<p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Biologija</p> <p>Fizika</p> <p>Hemija</p> <p>Geografija</p> <p>Historija</p> <p>Likovna kultura</p> <p>Tehnička kultura</p> <p>Tjelesni i zdravstveni odgoj</p> <p>Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost</p> <p>Biologija</p> <p>Fizika</p>	<p>Sadržaji po direktnom posmatranju. Sadržaji iz mašte i proživljene realnosti. Funkcionalna ovisnost živih bića o životnoj sredini Grafičko predstavljanje ovisnosti i promjena među fizičkim veličinama. Grafičko predstavljanje ovisnosti i promjena među hemijskim veličinama. Geografske karte i pozicioniranje zadanih geografskih destinacija Međuovisnost uzroka i posljedica Funkcionalnost boja (modeliranje, rad sa kolaž papirom, tušem, crtanje, bojenje...) Crtanje skica na milimetarskom papiru i pravljenje maketa Ovisnost uspjeha o kondicionoj spremnosti Opis i usporedba predmeta i oblika Oblici organa, transportnih posuda, akvarija i drugih vještačkih životnih sredina Putanje molekula, oblici</p>	<p>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije: Vođenje kućnog proračuna (budžeta), kupovanje, putovanje i slobodno vrijeme, dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja.</p> <p>Adaptabilnost, uvažavanje različitosti, drugog i drugačijeg, postavljanje pitanja</p> <p>Slušati otvoreno, podrška</p>

		fizičkih tijela i pomagala, posude, menzure, kotlovi, prese, prizma... Oblikovanje supstance u hemijskim procesima, grijanju, hlađenju, topljenju...	drugima, težnja za poboljšanjem
	Hemija		
	Geografija	Nebeska tijela, planetariji...	
	Historija	Oblici oružja i oruđa kroz historiju	
	Likovna kultura	Crtež- prelazak sa apstraktnog na konkretno, usvojiti pojam prave i krive linije. Modeliranje od plastičnih masa, žice, vune, papira	
	Muzička kultura		
	Tehnička kultura		
	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Igre loptom u zatvorenim i otvorenim terenima	

Didaktičko-metodičke napomene

1. Tema Razlomljeni racionalni izrazi

Postojeće spoznaje o polinomima, računskim radnjama sa njima, rastavljanju na faktore doraditi, sistematizirati, koristeći ranije stečeno znanje o razlomcima, povezati i uvesti učenike u pojam razlomljenog racionalnog izraza, te na istim osnovama objasniti mogućnosti i način primjene računskih radnji sa razlomljenim racionalnim izrazima

2. Tema Tačka, prava, ravan

U ovoj temi treba uvažavati didaktičke principe: očiglednost i postupnost i početi izlaganje od konkretnog ka apstraktnom. Koristiti ogledne koji nisu ilustracija gotovih zaključaka, nego sredstvo za njihovo donošenje.

3. Tema Grafici funkcije direktne i obrnute proporcionalnosti. Linearna funkcija

Pojam pravouglog koordinatnog sistema treba dograditi i sve znanje o funkcijama koje su učenici ranije stekli sada treba sistematizirati i uvesti definiciju funkcije.

- Uvesti pojam pravouglog koordinatnog sistema prikazivanjem podataka sa dvije veličine (npr. promjena vremena i temperature). Objasniti pojmove: koordinatni početak, jedinična duž, apscisna osa, ordinatna osa a zatim definirati pravougli koordinatni sistem.
- Ponoviti prikazivanje funkcija grafom, tablicom, i formulom a zatim definirati funkciju.
- Posebnu pažnju obratiti na sastavljanje tablica a naročito na sastavljanje jednačina funkcionalnih zavisnosti dviju veličina.
- Linearnu funkciju $y = kx + n$ obraditi na primjerima iz života, geometrije i prirodnih nauka. Za parametre k i n uzimati i racionalne brojeve. Kada je potrebno za crtanje grafika koristiti milimetarski papir.
- Obratiti pažnju na grafičko predstavljanje funkcije. Učenici treba da shvate da grafik funkcije čini skup svih tačaka dobivenih tako da se za svaki broj $x \in \mathbf{R}$ može po formuli izračunati vrijednost funkcije $y \in \mathbf{R}$ i da svakom uređenom paru (x,y) odgovara samo jedna točka koordinatne ravni.
- U prvim primjerima nastavnik sam daje odgovarajuće jedinice na koordinatnim osama a zatim učenici sami biraju jedinice prema potrebama zadatka.
- Kada se učenici na primjerima uvjere da je grafik linearne funkcije prava – konstrukcijom grafika sa više tačaka, preći na konstrukciju grafika pomoću dvije proizvoljne tačke a zatim skrenuti pažnju da je najbolje izabrati presječne tačke prave sa koordinatnim osama.
- Pokazati da se grafik linearne funkcije $y = kx + n$ može dobiti i na taj način da se nacrtaju grafik funkcije direktne proporcionalnosti $y = kx$ a zatim kroz tačku $T(0, n)$ povuče se prava paralelna tom grafiku.
- Preko više primjera pokazati da linearna funkcija $y = kx + n$ raste kad x raste ako je $k > 0$, a opada kad x raste ako je $k < 0$.
- Dajući proizvoljne vrijednosti argumentu x uzeti i vrijednost $x = -n/k$ koja predstavlja nulu (nulište) funkcije. Određivati nulu funkcije računski (rješavati jednačinu $kx + n = 0$) i grafički (pomoću dva uređena para u koordinatnom sistemu nacrtati grafik funkcije $y = kx + n$).
- Tok linearne funkcije predstavljati simbolički tablicama: (a) za $k > 0$; (b) za $k < 0$.

4. Tema Linearne jednačine i nejednačine sa jednom nepoznom

Sistematsko izučavanje jednačina obrađuje se poslije linearne funkcije i njenog grafičkog predstavljanja kako bi se uz rješavanje linearne jednačine uporedo vršila geometrijska interpretacija rješenja. Algebarsko rješavanje linearnih jednačina treba vršiti na osnovu osobina jednakosti realnih brojeva. Za rješavanje linearnih nejednačina koristiti osobine relacije nejednakosti u skupu \mathbf{R} .

- Opisati jednakost kao najširi pojam a zatim definirati identitet i na kraju jednačinu.
- Ponoviti osnovne osobine jednačina a zatim uvesti pojam ekvivalentnih jednačina.
- Znanje o jednačinama produbiti i utvrditi primjenom "matematičke vage".
- Tek tada preći na rješavanje jednačina novom metodom.
- Za koeficijente uz nepoznatu uzimati realne brojeve, a za nepoznate uzimati oznake: y, m, n, t, u , itd . jer to učenike navodi na opšte matematičko promišljanje.
- Obraditi primjere za rješavanje jednačina sa zagradama, razlomcima, algebarskim razlomcima, dvojnim razlomcima, promjenljivim koeficijentom koji ne treba da budu komplicirani niti sa prevelikim brojem članova.
- Navesti i jednačine u kojima se rješavanje svodi na objašnjenje izraza $a/0$, $a \neq 0$ i $0/0$ i objasniti diskusiju jednačine.
- Postavljati probleme koji odgovaraju uzrastu učenika sa raznovrsnom tematikom (iz odnosa među brojevima, problemi o radu, problemi procentnog računa, problemi iz geometrije i na kraju problemi iz fizike).
- Objasniti šta znači riješiti nejednačinu (riješiti nejednačinu znači odrediti granice u kojima leže vrijednosti nepoznate koje zadovoljavaju zadanu nejednačinu) i da rješenje nejednačine ne daje konačnu određenu vrijednost nepoznate (rješenje nejednačine određuje interval u kome "leže" tražene vrijednosti nepoznate).
- Zapisivati rješenja nejednačina na više načina (računski, na brojevnoj pravoj, u intervalu).

5. Tema Sistem linearnih jednačina sa dvije nepoznate

Uvesti prvo pojam algebarske jednačina sa dvije nepoznate i dati njenu geometrijsku prezentaciju. Postepeno uvesti pojam sistema linearnih jednačina sa dvije nepoznate, posmatrajući dvije prave u ravni koje se sijeku. Od očiglednog geometrijskog presjeka dvije prave napraviti algebarski sistem.

- Posebno obratiti pažnju na postojanje rješenja sistema (jedno rješenje, beskonačno mnogo rješenja, nema rješenja) i dati geometrijsku prezentaciju svih slučajeva.
- Postepeno izložiti metode za rješavanje sistema, od jednostavnijih ka težim, uz stalno poticanje razmišljanja o egzistenciji rješenja. Što je češće moguće davati geometrijske prezentacije i sistema i rješenja.
- U završnoj prezentaciji teme navoditi problemske zadatke koji se u načelu svode na sistem od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate. Poticati učenike da posebno izoštre razmišljanje, kako dati problem preformulisati u matematički model. Rješavanjem matematičkog modela (u ovom slučaju sistema), tražiti analizu i tumačenje rješenja izvornog problema.

6. Tema Geometrijska tijela

Postanak i osobine pojedinih geometrijskih tijela i njihovo skiciranje treba obraditi uporedo. Izvesti prvo opće formule za izračunavanje površine i zapremine rogljastih geometrijskih tijela a zatim ih primjenjivati na pojedine prizme i piramide (trostranu, četverostranu, šestostranu) čime dobivaju svoj odgovarajući poseban oblik. Uporedo sa izvedenim formulama vrši se rješavanje računskih zadataka i njihova primjena.

- Objasniti pojam roglja i njegove elemente – ilustrirati slikom i pokazati na modelu trostrane piramide.
- Pojam geometrijskog tijela, pojam poliedra, elementi poliedra, broj strana poliedra, nazivi i mreža poliedra (objasniti i pokazati modele kocke i trostrane piramide).
- Podsjetiti učenike na oblike prizmi i piramida. Postanak rogljastih tijela demonstrirati pokretnim modelima.
- Pokazati učenicima kako se dolazi do modela prizme i piramide za čiju izradu od papira je potrebna mreža (pomoću gotovog modela praviti sliku mreže na papiru).
- Crtati mreže svih prizmi i piramida. Obraditi svaku prizmu i piramidu pojedinačno i detaljno.
- Pokazati kako nastaje zarubljena piramida.
- Učenici prave modele tijela, a bolje modele nastavnik ostavlja jer mu mogu poslužiti kao nastavno sredstvo.
- Podsjetiti učenike na predmete oblika valjka, kupe i lopte iz svoje okoline. Objasniti i demonstrirati nastanak obliha tijela rotacijom ravnih figura (valjak nastaje rotacijom za 360° pravougaonika oko jedne njegove stranice, kupa nastaje obrtanjem za 360° pravouglog trougla oko jedne njegove katete kao ose ili jednakokrakog trougla oko njegove ose simetrije, a lopta nastaje obrtanjem kruga oko jednog njegovog prečnika ili polukruga od žice (kartona) također oko prečnika).

- Pokazati kako nastaje zarubljena kupa.
- Naglasiti da je svaki presjek lopte sa ravni krug, a presjek sfere sa ravni kružnica. Takve kružnice na globusu su ekvator i meridijani.
- Kod konstrukcije mreže valjka objasniti konstrukciju duži $r\Pi$, a kod mreže kupe objasniti konstrukciju kružnog isječka.
- Za izvođenje formula za površinu tijela koristiti mreže tijela.
- Objasniti kako se određuje (mjeri) zapremina tijela i ponoviti jedinice za zapreminu.
- Prvo podsjetiti učenike na izračunavanje zapremine kvadra (slaganjem i prebrojavanjem jedinica zapremine u datom kvadru), a zatim odrediti zapreminu proizvoljne prizme (za prvi slučaj uzeti da je baza prizme pravougli trougao, pa je dopuniti do kvadra – dopuna je prizma podudarna datoj prizmi).
- Potrebno je odmah objasniti vezu između mase i zapremine kako bi se mogli rješavati praktični zadaci.
- Zapreminu piramide, valjka i kupe utvrditi ogledom. Koristiti šuplje modele tijela: prizme i piramide jednakih baza i jednakih visina. valjka poluprečnika baze r , visine H i kvadra sa ivicama r , $r\Pi$, H . valjka i kupe jednakih baza i jednakih visina. Puniti ove modele vodom ili sitnim pijeskom i utvrditi odnos zapremine ovih tijela.
- Za konkretna geometrijska tijela, davati samo određene podatke, koji nisu dovoljni za sračunavanje površine ili zapremine, a da učenici korištenjem Pitagorine teoreme, izračunaju ostale potrebne elemente (npr. Za kupu dati izvodnicu i visinu, a da učenici izračunaju poluprečnik baze, pa potom izračunaju zapreminu ili površinu).

Metodološke napomene uz 3. trijadu

Didaktičko-metodološko strukturiranje Nastavnog plana i programa u 3. trijadi

Nastavni plan i program (NPP) za 3. trijadu devetogodišnje osnovne škole sačinjen je prema temeljnim principima oblikovanja NPP-a i elementima kurikularne teorije, što su prvenstveno njegova fleksibilnost i otvorenost prema svim dometima i postignućima odgojno-obrazovnog i nastavnog rada, te inkluzivnost, integriranost i naučna kompatibilnost sa evropskim odgojno-obrazovnim i prosvjetnim paradigmatima.

Kao i za prethodne dvije trijade, programski sadržaji nastavnih predmeta u 3. trijadi određeni su prema opće usvojenim kriterijima:

- a) svrha, ciljevi i zadaci nastavnoga predmeta (obrazovni, odgojni, psihofunkcionalni, jezičkocomunikacijski),
- b) sadržaj, predmet i specifični ishodi učenja unutar konkretnih nastavnih predmeta.

Prilikom didaktičko-metodološkog strukturiranja NPP-a u 3. trijadi vodilo se računa o svim elementima kvalitetnog i funkcionalnog programiranja, a to su, prije svega, poznavanje učenika i njihovih kognitivnih, emocionalnih i psiholoških sposobnosti.

Osnovni cilj svih nastavnih programa u 3. trijadi jeste njihova usmjerenost ka učenicima i uvođenje didaktičko-metodološke strategije koja podrazumijeva svu potrebnu stručnu pomoć nastavnicima u realizaciji nastavnih programa (izbor adekvatnih oblika, metoda, sredstava, pomagala i medija nastavnog rada).

Dakle, osnovna intencija u didaktičko-metodološkom strukturiranju NPP-a u 3. trijadi bila je usmjerena ka akcentiranju kognitivnih, emocionalnih i intelektualnih predispozicija učenika (7, 8. i 9. razreda) i svih aktivnosti koje će kod učenika poticati stvaralačko, kritičko, partnersko i integrirano učenje, čime se stvaraju neophodni uslovi za stvaranje cjelovitog odgojno-obrazovnog rada i principa savremene škole.

Provođenje NPP-a u 3. trijadi

Predviđeni NPP u 3. trijadi trebao bi se provoditi prema specifičnim kriterijima didaktičko-metodološke organizacije nastave u sistemu devetogodišnje osnovne škole i prema didaktičkoj strategiji koja maksimalno respektira principe školskog rada kao što su:

- individualno i diferencirano učenje,
- učenje usmjereno ka učeniku kao osnovnom subjektu nastavnog procesa,
- orijentacija na polifunkcionalnu strategiju učenja i sticanja znanja,
- podrška kvalitetnom procesu učenja zasnovanog na didaktički funkcionalnim oblicima, metodama, sredstvima i medijima nastavnog rada,
- insistiranje na partnerskim odnosima u relaciji nastavnik-učenik-škola-porodica.

Profil i stručna sprema nastavnika matematike

Na osnovu: "Službenih novina TK" br.8/2012. i "Službenih novina TK" br.11/2012

Nastavu predmeta matematika od I do V razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim studijem u dvogodišnjem trajanju (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik razredne nastave.

Nastavu predmeta matematika od I do V razreda mogu izvoditi lica sa završenom srednjom učiteljskom školom koja su stekla uslove po članu 118. stav 1. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 6/04, 7/05 i 17/11).

Nastavu predmeta matematika od VI do IX razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za matematiku, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor matematike ili drugim stručnim zvanjem gdje je matematika, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za matematiku, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor matematike ili drugim stručnim zvanjem gdje je matematika glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za matematiku, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor matematike ili drugim stručnim zvanjem gdje je matematika, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za matematiku, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik matematike ili drugim stručnim zvanjem gdje je matematika glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi.

3. Članovi Komisije za izradu NPP za matematičko područje

Na osnovu Rješenja Ministarstva obrazovanja, nauke/znanosti, kulture i sporta/športa TK broj: ministar obrazovanja je imenovao Komisiju za izradu NPP za jezičko područje od I-IX razreda osnovne škole, a na osnovu rješenja PZTK Tuzla broj 21/1-38001006/13 od. 17.01. 2013. godine Pedagoškog zavoda TK – Tuzla.

1.	dr.sc. Hariz Agić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2.	Senada Burgić, prof. matematike	Gimnazija, Lukavac
3.	Mara Ostojić, nastavnik matematike	OŠ "Solina", Tuzla
4.	Begajeta Hamzić, nastavnik matematike	OŠ "Pazar" Tuzla
5.	Džana Gojačić –Pezerović, prof. razredne nastave	OŠ "Novi Grad", Tuzla
6.	Alma Škrobić, prof. razredne nastave	OŠ "Solina", Tuzla
7.	Amir Mehmedović, prof. razredne nastave	OŠ "Humci", Čelić

3. PODRUČJE PRIRODNIH NAUKA/ ZNANOSTI

PRIRODNE NAUKE

1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za prirodne nauke / ZJNPP-a definisana na ishodima učenja¹

Voditelj Projekta:

dr.sc. Mate Živković

Konsultant:

dr.sc. Andrej Šorgo

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Marija Naletilić, šefica Odjeljenja za ZJNPP

Mate Živković, voditelj projekta, stručni savjetnik za predmetnu nastavu

Radmila Jakovljević, zamjenica voditelja, stručna savjetnica za ZJNPP u srednjem strukovnom odgoju i obrazovanju

Danica Vasilj, stručna savjetnica za razrednu nastavu

Branko Slivar, Zavod Republike Slovenije za školstvo

Radna grupa:

dr.sc. Mate Živković, Radmila Jakovljević, Nusreta Jamaković, Azra Nizić, Sabina Muminović, Samir Burzić, dr.sc. Senada Nezirović, Ruža Vojnić, Dijana Cvijanović, Josip Čubela, Alija Ljevo, Tatjana Serdarević, Katica Miličević, Miroslava Vasić, Snježana Koljančić, Sanja Gegić, Mitar Gavrilović, Vinka Marjanović, Dragan Uljarević, Živka Kukrić, Ljubinka Zoranović, Ivana Đurić, Arijana Grgić, Fakreta Mekanić, Aida Salkić, Amela Durović, Jelena Bobetić, Ante Bunoza, Rade Rašeta, Staka Nikolić, Miodrag Samardžić, Ismeta Brajlović, mr.sc. Vahid Mulić, Anka Krajina, Ilija Rozić, Anesa Salihagić, Idriz Mušeljić, Ermin Dragolj, Denis Suljendić.

Napomena: Projekt podržao GIZ

Napomena

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu, odnose se podjednako na ženski i muški rod.

¹ Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, BiH, Mostar 2014.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) je izradila *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za prirodne nauke definirane na ishodima učenja*. Prirodne nauke se sastoje od sljedećih nastavnih predmeta: priroda, biologija, hemija, fizika i geografija. Kada su u pitanju nastavni predmeti priroda i društvo, a zatim geografija, koji dijelom pripadaju prirodnim naukama a dijelom i društvenim naukama, planirano je da se NPP za pobrojane nastavne predmete može uraditi na osnovu ZJNPP za prirodne nauke i ZJNPP za društveno- humanističko područje, odakle se mogu preuzeti ishodi učenja. Na osnovu ZJNPP za prirodne nauke također se može izraditi ZJNPP za biologiju, fiziku, hemiju i geografiju, na osnovu čega će se raditi NPP za navedene nastavne predmete.

ZJNPP za prirodne nauke definirane na ishodima učenja je urađena po već utvrđenoj metodologiji razvoja ZJNPP-a, odnosno definirane su oblasti koje se sastoje od komponenti, a za svaku komponentu su definirani ishodi učenja² te za svaki ishod učenja su definirani indikatori uvažavajući specifičnosti prirodnih nauka. Indikatori su definirani u skladu sa razvojnim uzrastom djece na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 5/6 godina), na kraju trećeg razreda (uzrast od 8/9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11/12 godina), na kraju devetog razreda (uzrast od 14/15 godina), te na kraju srednjoškolskog obrazovanja (uzrast od 18/19 godina). U periodu od septembra 2013. do juna 2014. god. je realiziran proces izrade Dokumenta, a krajem septembra 2014. su završene javne rasprave na cijelom području BiH, gdje su odgajatelji, učitelji, nastavnici i profesori direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces imali uvid u Dokument i priliku da daju komentare, nakon čega je urađena revizija Dokumenta kako bi izradili konačnu verziju.

Polazni osnov za izradu *ZJNPP za prirodne nauke definirane na ishodima učenja* je *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011)*, te rezultati analize važećih NPP-a u BiH, kurikuluma Velike Britanije, Norveške, Švedske, Finske, Njemačke, Austrije, Mađarske, Slovenije i Hrvatske.

Pri izradi *ZJNPP za prirodne nauke definirane na rezultatima učenja* su učestvovali predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, Pedagoške institucije Brčko distrikta BiH, Zavoda za školstvo Slovenije, odgajatelji, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Pri definiranju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i indikatora³ Radna grupa je koristila aktivne glagole u prezentu, na osnovu revidirane Bloomove taksonomije, koji odražavaju znanje, vještine i stavove, odnosno kompetencije važne za život u 21. vijeku.

Područje prirodnih nauka se zasniva na kontinuitetu izučavanja objekata, pojava, procesa i događaja vezanih za učenikovu prirodnu okolinu. Nastaje na spoznajama osnovnih prirodnih nauka: prirode, fizike, hemije, biologije, geografije, a razvijaju se zahvaljujući čovjekovoj radoznalosti i potrebi za odgovorima na pitanja o svome postanku, razvoju, ulozi i mjestu u prirodi i svemiru. Na taj način prirodne nauke participiraju kulturnu baštinu ljudske zajednice. Prirodne nauke istražuju i opisuju svijet žive i nežive materije, u rasponu od subatomske čestice preko ekosistema do svemira. Spoznaje osnovnih prirodnih nauka direktno doprinose tehnološkom napretku te omogućuju održiv razvoj na Zemlji. U području prirodnih nauka su sakupljena stoljećima usvajana znanja koja čine temelj svih tehnologija kojima se čovjek danas koristi. Primjena tih znanja se ogleda u medicini, prevozu, komunikacijama, proizvodnji hrane i drugih dobrama, proizvodnji i prenosu energije, istraživanju i korištenju prirodnih bogatstava, usklađivanju čovjekovih potreba sa očuvanjem prirode, kulturi stanovanja, informiranju, umjetnosti, istraživanju postanka svemira.

Kako bi se prilagodili brzom razvoju nauke, tehnike i tehnologije i odnosili se odgovorno prema prirodi, okolišu i zdravlju te doprinosili održivom razvoju, učenici treba da stiču osnovne prirodnonaučne kompetencije. Učenjem prirodnih nauka učenici razvijaju logičko, stvaralačko i kritičko mišljenje, što doprinosi aktivnom ovladavanju okolnostima koje zahtijevaju znanje i stručnost. Učenici stiču osnovna znanja o prirodnim pojavama i sistemima: kretanjima i silama u dijelu prirode u kojem čovjek živi, elektromagnetskim i termodinamičkim pojavama, relativističkim kretanjima i silama, odnosu materije i energije, međudjelovanju osnovnih čestica, razvoju svemira na kosmičkom nivou te kvantiziranoj slici mikrosvijeta. Uočavaju važnost naučnih otkrića kao temelj za osmišljavanje i izvedbu savremenih

² Vidjeti u prilogu 1. Oblasti, komponente i ishodi učenja i prilogu 1.1 Shema oblasti i komponente

³ Brojevi definiranih ishoda u Dokumentu prate indikatore pod istim brojem ali za različiti uzrast

uređaja. Pripremaju se za aktivno i savjesno djelovanje u društvu te odgovoran odnos prema okolišu i prirodnim bogatstvima.

Nastava prirodnih nauka je problemski i istraživački usmjerena na prikladan (praktični) rad u *laboratoriji i u prirodnoj okolini*. Služi se različitim metodama i postupcima pružajući tako temelj za studij i cjeloživotno učenje. *Eksperimentalni* pristup omogućuje osmatranje, mjerenje i višekratno ponavljanje i istraživanje pojava u prirodi, stoga je pokus neizostavan dio odgoja i obrazovanja prirodnih nauka. Prirodne nauke imaju dva lica: empirijsko/iskustveno, koje se služi opažanjem i mjerenjem, i racionalno, koje se služi logičkim razmišljanjem i matematičkim zaključivanjem.

Pored specifičnih kompetencija uključene su ključne kompetencije, i to: učiti kako se uči, socijalna i građanska kompetencija, matematička pismenost, kompetencija u nauči i tehnologiji, informatička pismenost, samoinicijativa i poduzetnička kompetencija, kulturna svijest i kulturno izražavanje, kreativno-produktivna kompetencija i tjelesno-zdravstvena kompetencija. Navedene ključne kompetencije su uključene u Dokumentu kao prožimajuće teme za prirodne nauke u definiranim indikatorima.⁴

Cilj ZJNPP za prirodne nauke definirane na ishodima učenja je uspostaviti prirodno naučno opismenjeno društvo. Pojedinaac je prirodno naučno opismenjen ako razumije i usvoji potrebu cjeloživotnog obrazovanja, ako usvoji naučne metode, postupke i načela u donošenju odluka te usmjeri znanje i vještine stečene obrazovanjem za stvaralačko rješavanje problema. Taj cilj se ostvaruje postepeno, na pojedinim nivoima odgoja i obrazovanja, primjereno dobi učenika.

Ciljevi prirodnih nauka su:

- usvojiti znanja o važnim pojavama i procesima u prirodi,
- sticati osnovnu pismenost i usvajati jezik prirodnih nauka te razumjeti bitne koncepte općeg znanja o prirodi i ulogu tog znanja u razvoju tehnike i tehnologije, te doprinos boljem življenju,
- uočiti važnosti postignuća prirodnih nauka u historijskom kontekstu razvoja civilizacije,
- pronaći pouzdane podatke iz različitih izvora te uočiti njihovu važnost u usvajanju znanja,
- razumjeti važnost pokusa u laboratoriji i prirodnoj okolini te neophodnosti terenske nastave uz razvoj sposobnosti snalaženja (orijentacije) u prirodi, naučiti upotrebljavati mjerne instrumente te opisati i pažljivo izvesti jednostavne pokuse,
- uočiti varijable pri proučavanju date prirodne pojave te istražiti njihovu međuzavisnost,
- raspravljati o pokusima, analizirati, vrednovati i tumačiti prikupljene podatke, prikazivati rezultate opažanja i mjerenja grafikonom, tabelom, matematičkim izrazom, tematskom kartom,
- razvijati kartografsku pismenost, koristiti se informacionom tehnologijom u prikupljanju, obradi i prikazivanju podataka,
- opisivati prirodne pojave pomoću osnovnih koncepata prirodnih nauka, koristiti se modelima u objašnjenju prirodnih pojava,
- uočiti pouzdanost primijenjenih metoda, vještina, modela i teorija,
- postavljati pitanja i tražiti odgovore, samostalno rješavati probleme i saradivati u timskom radu,
- usvajati znanja potrebna za očuvanje prirode, odgovorno se odnositi prema korištenju prirodnih bogatstava uz održivi razvoj, čuvajući prirodnu ravnotežu i biološku raznolikost,
- usvajati međunarodni sistem fizičkih veličina i pripadajućih mjernih jedinica,
- staviti naučna postignuća u historijski okvir,
- uočiti osnovne sile i kretanja u prirodi, izvore, promjene oblika i prenos energije, valne pojave, upoznati građu atoma,
- upoznavati svojstva i strukturu materije i njihove promjene u hemijskim procesima,
- upoznavati životne cikluse živih bića i njihov evolucionni razvoj, građu tijela, ulogu organa, građu žive ćelije, važnost gena i njihovu ulogu u nasljeđivanju,
- razvijati sposobnost tumačenja prirodno-geografskih pojava i procesa na Zemlji, na lokalnom i globalnom nivou.

⁴ Vidjeti u prilogu 2. Ključne kompetencije – prožimajuće teme za prirodne nauke

ZJNPP ZA PRIRODNE NAUKE DEFINIRANA NA ISHODIMA UČENJA – BOSNA I HERCEGOVINA

Oblast I: Zemlja, prostor življenja				
Komponenta 1. POVEZANOST ZEMLJINE STRUKTURE I PROSTORA ŽIVLJENJA				
Ishodi učenja				
1. Analizira prirodno-geografska obilježja planete Zemlje i snalaženje u prostoru i vremenu.				
2. Objašnjava povezanost i međuzavisnost prirodno-geografskih i društveno-geografskih obilježja Zemlje.				
3. Prikazuje i objašnjava važnost saobraćaja i saobraćajnih pravila s ličnog gledišta učesnika u prometu.				
Indikatori komponente 1 u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a Prepoznaje prostor u neposrednoj okolini mjesta stanovanja: park, livada, rijeka i sl. 1.b Razlikuje dan od noći i prepoznaje dijelove dana.	1.a Objašnjava i koristi osnovne pojmove o mjestu i okolini, vodotoku, te pojmove snalaženja u okolini. 1.b. Razlikuje i utvrđuje oblike reljefa u užem zavičaju.	1.a Razlikuje osnovne pojmove o Sunčevom sistemu. 1.b Povezuje Zemljina kretanja s fenomenima poput dužine dana, promjene godišnjih doba i sl. 1.c Pokazuje i određuje međusoban položaj objekata u prostoru užeg zavičaja pomoću glavnih strana svijeta, i to: sa stalnim stajalištem, s promjenljivim stajalištem i u predodžbi – orijentira se pomoću Sunca.	1.a Opisuje položaj Zemlje u Sunčevom sistemu. 1.b Povezuje tok sunčeve energije s klimom i klimatskim promjenama (npr. otapanje leda, globalno zagrijavanje, erupcije vulkana, promjene u okeanima i sl.) 1.c Tumači kretanje Zemlje oko Sunca utvrđujući njenu pripadnost Sunčevom sistemu. 1.d Razlikuje pojmove mase i težine i analizira promjenu težine zavisno od geografske širine, te od sredine (medija) u kojoj se tijelo kreće. 1.e Koristi fizikalne veličine koje opisuju gravitaciono polje. 1.f Opisuje i upoređuje elemente prirodne osnove u životnom okruženju.	1.a Analizira primarne i sekundarne izvore podataka o Sunčevom sistemu i njegovom položaju u svemiru. 1.b Analizira i upoređuje prirodne pojave s procesima na planeti Zemlji i u svemiru.
2.a Razlikuje selo od grada.	2.a Imenuje i opisuje zanimanja ljudi u mjestu življenja. 2.b Objašnjava važnost ustanova i djelatnosti za život i rad ljudi. 2.c Objašnjava obilježja sela i grada uočavajući razlike i njihovu međusobnu	2.a Objašnjava povezanost i međuzavisnost reljefnih obilježja, klime, biljnog i životinjskog svijeta. 2.b Objašnjava međusobnu povezanost privrede i prirodno-	2.a Objašnjava postanak planete Zemlje i života na njoj. 2.b Opisuje evolucionarni razvoj živog svijeta na Zemlji. 2.c Utvrđuje važnost biološke ravnoteže i varijabilnosti vrsta za opstanak života na	2.a Analizira procese evolucije, te na osnovu njih tumači geološke promjene na kopnu i u atmosferi. 2.b Potkrepljuje dokazima međuzavisnost prirodnih nauka

	povezanost.	geografskih obilježja na prostoru BiH, na konkretnim primjerima.	Zemlji. 2.d Potkrepljuje dokazima međusobnu povezanost privrede i prirodno-geografskih obilježja na prostoru BiH.	razvojem poljoprivrede, industrije, kulture i civilizacije.
3.a Imenuje prostore za sigurno kretanje pješaka u saobraćaju.	3.a Objašnjava ulogu pješaka u saobraćaju (propisno kretanje pješaka saobraćajnicom, propisno kretanje pješaka i izvan naselja, propisno prelaženje raskrsnice i željezničke pruge, propisno ponašanje u sredstvima javnog prevoza, poštivanje saobraćajnih propisa –znakovi, saobraćajni policajac, semafor 3.b Opisuje autobusu/željezničku stanicu i sredstva javnog prevoza zavisno od mjesta življenja, kao i njihov sistem rada.	3.a Objašnjava saobraćajnu povezanost BiH, kao i njen doprinos razvijenosti sveukupnog društva.	3.a Analizira povezanost postojeće mreže saobraćaja s mogućnostima privrednog razvoja države	3.a Potkrepljuje dokazima kako stepen razvijenosti društva zavisi od međuzavisnosti ekonomske razvijenosti i saobraćajne mreže.

Komponenta 2.

Prirodni zakoni na Zemlji, prostoru življenja

Ishodi učenja

- 4.Koristi se različitim načinima snalaženja i orijentacije na Zemlji, prostoru življenja.
- 5.Koristi se različitim mjernim instrumentima za vremensko i prostorno snalaženje u prostoru življenja.
- 6.Planira i provodi aktivnosti kojima istražuje važnost geobiosfere za prostor življenja.

Indikatori komponente 2 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
4.a Pokazuje odnose u prostoru (gore-dolje, ispred-iza).	4.a Pokazuje orijentaciju pomoću Sunca kako bi odredio glavne strane svijeta, kao i za međusobno određivanje prostornog položaja objekata. 4.b Upoređuje prošlost i sadašnjost prostora življenja u odnosu na važne	4.a Pokazuje orijentaciju pomoću svemirskih tijela, objekata, predmeta i instrumenata. 4.b Razlikuje svemirska tijela pomoću kojih se orijentiramo.	4.a Pokazuje orijentaciju u prostoru služeći se različitim orijentirima (karta, kompas, GPS).	4.a Izrađuje karte i planove korištenjem kartografskih znakova nakon provedenog istraživanja.

	objekte, oruđa za rad, spomenike, način života i rada ljudi, odijevanje, ishranu, običaje.			
				4.b Orijentira se u prostoru življenja korištenjem IT tehnologije.
5.a Razlikuje mjerne instrumente (sat, termometar, kalendar).	5.a Određuje vrijeme pomoću sata s minutnom preciznošću, ispravno piše kalendarsko vrijeme, snalazi se na vremenskoj odrednici (lenti vremena), npr. decenija.	5.a Objašnjava vrste kalendara, vremenske jedinice i njihov nastanak. 5.b Analizira podatke u kalendaru prirode (o dužini dana, vremenu i promjenama u prirodi).	5.a Koristi se mjernim instrumentima, npr. barometar, termometar i sl., u prostoru življenja.	5.a Koristi se složenim mjernim instrumentima i njihovim kombinacijama u prostoru življenja.
6.a Prepoznaje promjene na biljkama, životinjama i ljudskim aktivnostima u određenom godišnjem dobu.	6.a Objašnjava promjene u životnom okruženju kroz godišnja doba naznačujući ih u kalendar prirode.	6.a Analizira prirodna i društvena obilježja, te ih smješta u prostor življenja.	6.a Analizira fizička svojstva vode u životnom okruženju (pitke, otpadne i industrijske).	6.a Analizira tehnike monitoringa i kontrole zagađenja prostora življenja, te predlaže metode za otklanjanje posljedica. 6.b Povezuje klimatske razrede s vegetacijskim zajednicama. 6.c Analizira uticaj mase na gravitaciono polje primjenjujući fizikalne zakone.

Komponenta 3. Održivi razvoj na Zemlji, prostoru življenja

Ishodi učenja

- 7.Potkrepljuje valjanim dokazima (argumentima) važnost očuvanja prirodnih bogatstava i spomenika kulture.
8.Analizira ekonomski razvoj društva stavljajući ga u vezu sa aktivnostima zaštite životne sredine.
9.Koristi saobraćajne znakove i ponaša se u skladu sa saobraćajnim pravilima.

Indikatori komponente 3 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
7.a Prepoznaje spomenike kulture u neposrednom okruženju.	7.a Navodi važnost očuvanja prirodnih bogatstava u prostoru življenja, kao i njegove historijske i kulturne vrijednosti.	7.a Potkrepljuje dokazima važnost očuvanja prirodnih bogatstava u prostoru življenja.	7.a Analizira posljedice zagađenja vode, zraka i tla.	7.a Potkrepljuje dokazima posljedice globalnih klimatskih promjena u prostoru življenja.

		7.b Potkrepljuje dokazima važnost kulturno-historijskih spomenika u prostoru življenja.	7.b Daje kritički osvrt na važnost biljnih i životinjskih vrsta za čovjeka u prostoru življenja.	7.b Utvrđuje važnost postojanja raznolikosti gena, vrsta i ekosistema za održivost života u prostoru življenja.
			7.c Utvrđuje načine očuvanja prirodnih bogatstava i spomenika kulture.	7.c Analizira i stavlja u vezu ekonomski razvoj s prirodnim bogatstvima u prostoru življenja.
				7.d. Objasnjava važnost spomenika kulture za razvoj civilizacije.
8.a Povezuje odgovorno ponašanje prema okolini sa svakodnevnim aktivnostima u smislu zaštite životne sredine.	8.a Objasnjava ponašanja čovjeka u cilju očuvanja prostora življenja.	8.a Potkrepljuje dokazima važnost reciklaže u svrhu očuvanja prostora življenja.	8.a Koristi metode ispravnog odlaganja otpadnog materijala, od kojih se neki koriste za recikliranje.	8.a Stavlja u vezu društveni prirast stanovnika i urbanizaciju sa ograničenim resursima na Zemlji i daje kritički osvrt o mogućim posljedicama.
				8.b Utvrđuje važnost korištenja biotehnoloških metoda za dobijanje energije iz alternativnih izvora.
9.a Prikazuje ponašanje pješaka u saobraćaju.	9.a Objasnjava ponašanja učesnika u saobraćaju.	9.a Objasnjava ponašanja pješaka u saobraćaju povezujući ih sa saobraćajnim pravilima, koristeći primjere dobre prakse.		
Komponenta 4.				
Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora				
Ishodi učenja				
10. Analizira različite izvore informacija po pitanju rješavanja problema u prostoru življenja.				
11. Objasnjava prirodne pojave i njihova međudjelovanja koristeći se naučnom terminologijom.				
12. Analizira rezultate istraživanja o održivom razvoju na Zemlji, prostoru življenja, koristeći se savremenom tehnologijom.				
Indikatori komponente 4 u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)

10.a Prepoznaje prostore u životnom okruženju koji ne utiču štetno na zdravlje čovjeka.	10.a Opisuje onečišćenja u životnom okruženju koristeći se primjerenim izvorima.	10.a Navodi posljedice nastale zagađivanjem životne sredine koristeći se različitim izvorima.	10.a Analizira informacije iz različitih izvora u svrhu rješavanja problema zagađenja životne sredine.	10.a Pronalazi naučne informacije kojima objašnjava mogućnosti života na Zemlji. 10.b Analizira informacije, dobijene iz različitih izvora o ograničenjima rasprostranjenosti živih bića na Zemlji.
11.a Imenuje prirodne pojave u životnom okruženju.	11.a Opisuje prirodne pojave u životnom okruženju.	11.a Objašnjava međudjelovanje prirodnih pojava u životnom okruženju.	11.a Utvrđuje funkcioniranje živih sistema u biosferi koristeći se naučnom terminologijom.	11.a Provodi aktivnosti istraživanja kojima potvrđuje postojanje gravitacije na Zemlji. 11.b Provodi aktivnosti istraživanja koristeći se programima za crtanje (elektroliza, destilacija, filtracija, ekstrakcija).
12.a Prepoznaje mjesta u životnom okruženju u kojima se odlaze otpad.	12.a Navodi aktivnosti koje doprinose razvoju u životnom okruženju koristeći se primjerenim izvorima informacija.	12.a Utvrđuje važnost održivog razvoja na Zemlji, prostoru življenja koristeći se informacijama iz različitih izvora.	12.a Analizira rezultate istraživanja o održivom razvoju na Zemlji, prostoru življenja, koristeći se informacionom i komunikacionom tehnologijom.	12.a Uspoređuje rezultate istraživanja (eksperimentima, simulacijama ili video i multimedijalnim izvorima) s podacima iz različitih izvora kako bi dokazima potkrijepio mogućnosti održivog razvoja na Zemlji.

Oblast II: Struktura i funkcionalna povezanost žive i nežive prirode

Komponenta 1.

Poznavanje i razumijevanje strukture i funkcionalne povezanosti žive i nežive prirode

Ishodi učenja

1. Analizira obilježja živog i neživog i razvrstava po kategorijama predstavnike žive i nežive prirode.
2. Upoređuje razlike i sličnosti žive i nežive prirode i objašnjava strukturnu povezanost organizama i organizma i sredine.
3. Objašnjava funkcionalne promjene u životnoj zajednici povezujući ih s promjenama godišnjih doba.
4. Analizira povezanost prirodno-geografskih procesa utvrđujući postojanje varijabilnosti živih bića na Zemlji.
5. Objašnjava povezanost fizičkih, hemijskih i bioloških promjena u živoj i neživoj prirodi.
6. Procjenjuje fizičke pojave u živoj i neživoj prirodi.
7. Objašnjava i razlikuje hemijske promjene povezujući ih sa strukturom žive i nežive prirode.

Indikatori komponente 1 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
---	----------------------------	------------------------------	--	--

<p>1.a Imenuje predstavnike biljaka i životinja iz neposrednog okruženja.</p> <p>1.b Prepoznaje prirodne materije (voda, snijeg, led, pijesak, glina, kamenje).</p> <p>1.c Imenuje materije - stiropor, staklo, plastika, skaj, guma.</p>	<p>1.a Identificira šta čini živu, a šta neživu prirodu.</p> <p>1.b Opisuje obilježja biljaka i životinja, vanjski izgled, ishranu, mladunčad, dobrobit za čovjeka, životni ciklus.</p> <p>1.c Razlikuje biljne od životinjskih vrsta i svrstava ih u grupe.</p>	<p>1.a Razlikuje biljnu od životinjske ćelije.</p> <p>1.b Opisuje dijelove biljaka povezujući ih s njihovom ulogom i važnošću za živi svijet.</p>	<p>1.a Utvrđuje jedinice građe živih bića (od ćelije do organizma).</p> <p>1.b Kategorizira živa bića u grupe na osnovu sličnosti i razlika.</p> <p>1.c Analizira strukturu nežive prirode.</p>	<p>1.a Analizira strukturno-funkcionalnu organizaciju žive materije (bioelemente i važnost biomolekula).</p> <p>1.b Razvrstava predstavnike živih bića u srodne grupe, utvrđujući njihove osnovne osobine.</p>
<p>2.a Prepoznaje razlike žive i nežive prirode.</p>	<p>2.a Opisuje osobine živih bića.</p> <p>2.b Opisuje uslove za život živih bića.</p> <p>2.c Opisuje odnos biljaka i životinja u životnoj zajednici - lanac ishrane.</p> <p>2.d Stavlja u vezu živa bića i neživu prirodu na jednostavnim primjerima.</p> <p>2.e Prepoznaje sličnosti i razlike životnih zajednica pokazujući njihovu raznolikost.</p>	<p>2.a Razlikuje osobine žive i nežive prirode.</p> <p>2.b Tumači geografska obilježja žive i nežive prirode.</p>	<p>2.a Analizira odnose živog i neživog.</p> <p>2.b Razlikuje jedinice građe prirode (ćelija, tkivo, organ, organski sistem, organizam, ekološki sistem, biosfera).</p> <p>2.c Analizira vezu građe živog bića i njegovog staništa.</p> <p>2.d Analizira tipove ekoloških sistema, utvrđujući njihove razlike.</p>	<p>2.a Analizira biogeohemijske cikluse u biosferi.</p>
<p>3.a Prepoznaje povezanost biljaka i životinja na jednostavnim primjerima.</p>	<p>3.a Povezuje vremenske promjene s biljnim i životinjskim svijetom tokom godišnjeg doba.</p>	<p>3.a Objašnjava hranidbene odnose među živim bićima kroz različita godišnja doba.</p> <p>3.b Objašnjava ulogu čovjeka u očuvanju životne zajednice (na</p>	<p>3.a Utvrđuje važnost osnovnih ekoloških faktora u životnoj zajednici.</p>	<p>3.a Analizira utjecaje biotičkih i abiotičkih faktora na ekosistem.</p> <p>3.b Stavlja u vezu životne forme sa životnom sredinom.</p>
	<p>3.b Razlikuje životne zajednice iz okruženja i opisuje njihove promjene tokom godišnjih doba.</p>	<p>jednostavnom primjeru).</p> <p>3.c Objašnjava važnost životnih uslova (tlo, zrak, voda i Sunce).</p>		<p>3.c Utvrđuje važnost produktivnosti u ekosistemima.</p>
		<p>4.a Objašnjava osobine nežive prirode povezujući ih s raznolikošću organizama.</p>	<p>4.a Stavlja u vezu međuodnosa prirodnu i geografsku sredinu s raznolikošću vrsta živih bića.</p> <p>4.b Razlikuje procese kruženja materije od protoka energije i povezuje ih s naseljavanjem živih bića.</p> <p>4.c Utvrđuje važnost biološke ravnoteže za opstanak života na Zemlji.</p>	<p>4.a Analizira geografske i prirodne procese i utvrđuje njihov uticaj na životnu sredinu.</p> <p>4.b Objašnjava postojanje raznolikosti živih bića na Zemlji stavljajući ih u vezu s promjenama životne sredine.</p>

			5.a Razlikuje floru i faunu utvrđujući sposobnosti stepena prilagođavanja životnoj sredini.	5.a Analizira uzroke klimatskih promjena na Zemlji. 5.b Analizira uzroke razlika u flori i fauni na Zemlji.
			6.a Opisuje mjerne veličine kojima se mjere fizičke pojave na Zemlji. 6.b Opisuje fizikalne pojave u živoj i neživoj prirodi.	6.a Izračunava i objašnjava dobijene vrijednosti fizičkih pojava (energije kretanja i sila) u živoj i neživoj prirodi.
			7.a Stavlja u vezu osobine materije s njihovim promjenama. 7.b Potkrepljuje dokazima promjenljivost materije u strukturi živoga i neživoga. 7.c Razlikuje hemijske veze i utvrđuje njihovu povezanost s položajem u PSE.	7.a Identificira vrstu veza na osnovu položaja elemenata u PSE prilikom sjedinjavanja elemenata. 7.b Analizira fizičke i hemijske osobine elemenata na osnovu položaja u PSE. 7.c Objašnjava nastajanje hemijskih veza koje dovode u vezu sa živim sistemima.

**Komponenta 2.
Strukturna i funkcionalna svojstva žive i nežive prirode**

Ishodi učenja

- 8. Utvrđuje strukturna i funkcionalna svojstva žive i nežive prirode.
- 9. Potkrepljuje dokazima svojstva žive i nežive prirode.
- 10. Objašnjava prirodne pojave pomoću eksperimenata.

Indikatori komponente 2.

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
8.a Prepoznaje elemente strukture žive i nežive prirode iz životnog okruženja u zbirka prirodnog materijala.	8.a Izrađuje jednostavnija didaktička sredstva za objašnjenja strukturnih i funkcionalnih svojstava žive i nežive prirode (zbirka prirodnog materijala – herbar). 8.b Donosi zaključke o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode iz neposrednog okruženja koristeći kalendar prirode.	8.a Koristi različite materijale iz neposrednog okruženja i razvrstava ih po unaprijed dogovorenim kriterijima. 8.b Donosi zaključke o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode.	8.a Izrađuje i koristi didaktička sredstva za utvrđivanje strukturne i funkcionalne zavisnosti žive i nežive prirode.	8.a Potkrepljuje dokazima strukturu i funkciju žive i nežive prirode na odabranim uzorcima.

9.a Prepoznaje osnovne dijelove i faze rasta biljaka iz neposrednog okruženja.	9.a Opisuje međuzavisnost žive i nežive prirode na ciljanim aktivnostima po utvrđenom postupku (jednostavni pokusi). 9.b Prepoznaje uslove u kojima se odvija rast biljke (tama-svjetlost; vlaga-suša; plodno tlo-pijesak) uz poticaj i podršku.	9.a Objašnjava uticaj različitih ekoloških uslova na strukturna i funkcionalna svojstva žive i nežive prirode.	9.a Uočava razlike u strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode na osnovu planiranih i osmišljenih aktivnosti.	9.a Analizira strukturne i funkcionalne promjene žive i nežive prirode u različitim životnim uslovima. 9.b Potkrepljuje dokazima svojstva žive i nežive prirode kroz ciljane aktivnosti.
10.a Prepoznaje prirodne pojave u svom okruženju.	10.a Istražuje prirodne pojave u neposrednom okruženju metodom posmatranja.	10.a Istražuje prirodne pojave metodom posmatranja. 10.b Istražuje prirodne pojave jednostavnijim eksperimentom. 10.c Uočava razlike između prirodnih pojava metodom posmatranja.	10.a Identificira problem koji treba istražiti. 10.b Provodi eksperiment kroz sve njegove faze. 10.c Objašnjava rezultate eksperimenta i njihov značaj.	10.a Provodi istraživanja prirodnih pojava metodama posmatranja, praktičnih radova i sl. 10.b Provodi istraživanje prirodnih pojava pomoću eksperimenta. 10.c Učestvuje u radnim grupama kako bi generisao informacije dobijene istraživanjem. 10.d Izrađuje proračun rezultata mjerenja i objašnjava ih.

Komponenta 3.

Strukturna i funkcionalna povezanost žive i nežive prirode za održivi razvoj

Ishodi učenja

11. Utvrđuje važnost očuvanja sklada žive i nežive prirode i uzroke njihovih poremećaja.

12. Potkrepljuje dokazima (argumentima) važnost očuvanja prirode radi održivosti života na Zemlji.

13. Potkrepljuje dokazima narušenost sklada žive i nežive prirode i predlaže mjere unapređenja zaštite životne sredine.

Indikatori komponente 3

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
11.a Prepoznaje sklad žive i nežive prirode na primjerima ishrane biljaka i životinja. 11.b Uočava ulogu čovjeka u očuvanju žive i nežive prirode u okruženju na jednostavnim primjerima.	11.a Kazuje svojim riječima važnost sklada žive i nežive prirode služeći se konkretnim jednostavnim primjerima.	11.a Objašnjava povezanost žive i nežive prirode po pitanju očuvanja njenog sklada, kao i uzroke njenog poremećaja.	11.a Analizira i potkrepljuje dokazima uticaj čovjeka na sklad žive i nežive prirode. 11.b Utvrđuje položaj i važnost čovjeka u održavanju sklada žive i nežive prirode. 11.c Raspravlja o posljedicama koje su nastale prevelikim eksploatiranjem prirodnih bogatstava.	11.a Raspravlja o zaštićenim područjima Bosne i Hercegovine, donosi zaključak o stepenu njihovog ugrožavanja. 11.b Potkrepljuje dokazima uticaj čovjeka na globalne učinke zagađenja i raspravlja o mogućnostima održivog razvoja.

12.a Imenuje mjesta iz neposrednog okruženja kao primjere nesklada žive i nežive prirode koja trebaju zaštitu čovjeka.	12.a Opisuje ulogu čovjeka po pitanju sklada žive i nežive prirode.	12.a Utvrđuje glavne uzročnike poremećaja sklada žive i nežive prirode. 12.b Pronalazi nesklad žive i nežive prirode u svom neposrednom okruženju pojašnjavajući njegov uticaj na živi svijet.	12.a Potkrepljuje dokazima važnost očuvanja sklada žive i nežive prirode u svrhu održanja života na Zemlji.	12.a Raspravlja o globalnim posljedicama prouzrokovanim neskladom žive i nežive prirode pogubnim za život na Zemlji.
			13.a Analizira posljedice klimatskih promjena i dovodi ih u vezu sa narušenim skladom žive i nežive prirode.	13.a Potkrepljuje dokazima postojanje trajnijih poremećaja kao posljedica narušenog sklada žive i nežive prirode.

Komponeta 4

Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora

Ishodi učenja

14. Analizira strukturnu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode koristeći se različitim izvorima podataka.
15. Objašnjava uticaj prirodnih pojava na strukturnu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode.

Indikatori komponente 4 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
14.a Imenuje i slikovito (simbolično) prikazuje vremenske promjene u životnoj sredini.	14.a Opisuje strukturnu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode neposrednog okruženja koristeći primjerene izvore podataka.	14.a Utvrđuje, na konkretnim primjerima, strukturnu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode.	14.a Razlikuje i razvrstava po kategorijama strukturnu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode.	14.a Ispituje strukturnu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode izvedbom ciljnih aktivnosti, koristeći se različitim izvorima podataka.
		15.a Objašnjava uticaj prirodnih pojava na strukturnu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode.	15.a Potkrepljuje dokazima uticaj prirodnih pojava na strukturnu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode.	15.a Raspravlja o uticaju prirodnih pojava na strukturnu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode.

Obast III: Struktura materije i promjena oblika energije

Komponenta 1.

Fizičko-hemijska svojstva materije i izvori energije u živoj i neživoj prirodi

Ishodi učenja

1. Objašnjava strukturu i fizičko-hemijska svojstva materije u živoj i neživoj prirodi.
2. Razlikuje fizičke i hemijske promjene materije u živoj i neživoj prirodi.
3. Analizira obnovljive i neobnovljive izvore energije na Zemlji.

Indikatori komponente 1 u skladu sa uzrastom za

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a Imenuje razne vrste prirodnih i umjetnih materija u neposrednom okruženju. 1.b Prepoznaje svojstva materije žive i nežive prirode po boji, veličini, obliku, okusu i mirisu.	1.a Prepoznaje materije žive i nežive prirode iz neposrednog okruženja.	1.a Nabraja svojstva materije žive i nežive prirode u neposrednom okruženju. 1.b Utvrđuje sličnosti i razlike među svojstvima materije žive i nežive prirode u životnom okruženju.	1.a Razlikuje hemijska od fizičkih svojstava materije u živoj i neživoj prirodi. 1.b Objašnjava strukturu materije žive i nežive prirode.	1.a Povezuje strukturu materije s njenim fizičkim i hemijskim svojstvima u živoj i neživoj prirodi.
2.a Prepoznaje fizičke i hemijske promjene materije žive i nežive prirode (agregatna stanja vode).	2.a Opisuje fizičke i hemijske promjene materije žive i nežive prirode (agregatna stanja vode).	2.a Objašnjava uzroke fizičkih i hemijskih promjena materije u živoj i neživoj prirodi.	2.a Utvrđuje uzroke nastanka fizičkih i hemijskih promjena, kao i promjena svojstava materije u živoj i neživoj prirodi.	2.a Objašnjava prirodne zakonitosti fizičkih i hemijskih promjena materije u živoj i neživoj prirodi. 2.b Razlikuje fizičke od hemijskih promjena u živoj i neživoj prirodi.
3.a Imenuje neobnovljive i obnovljive izvore energije.	3.a Prepoznaje obnovljive i neobnovljive izvore energije u neposrednom okruženju. 3.b Razlikuje obnovljive izvore energije od neobnovljivih izvora energije.	3.a Utvrđuje ekološki najprihvatljivije obnovljive i neobnovljive izvore energije na Zemlji. 3.b Objašnjava prednosti i nedostatke obnovljivih i neobnovljivih izvora energije na Zemlji. 3.c Objašnjava potrebu za obnovljivim i neobnovljivim izvorima energije na Zemlji.	3.a Utvrđuje prednosti i mane unutar obnovljivih izvora energije kao i unutar neobnovljivih izvora energije. 3.b Objašnjava korisne i štetne učinke obnovljivih i neobnovljivih izvora energije na okoliš i čovjeka.	3.a Objašnjava eksploataciju obnovljivih i neobnovljivih izvora energije vezujući ih za razvoj ekonomije i privrede. 3.b Procjenjuje ekološku prihvatljivost pojedinih obnovljivih i neobnovljivih izvora energije. 3.c Navodi zakonsku regulativu za eksploataciju i racionalno korištenje obnovljivih i neobnovljivih izvora energije.

Komponenta 2.

Promjena materije i promjena oblika energije u živoj i neživoj prirodi

Ishodi učenja

- Analizira promjenu materije i promjenu oblika energije u živoj i neživoj prirodi.
- Organizira i izvodi eksperimente koristeći se zbirkama, modelima i drugim odgovarajućim sredstvima kako bi objasnio promjene materije i promjene oblika energije u živoj i neživoj prirodi.

Indikatori komponente 2 u skladu sa uzrastom za

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
---	----------------------------	------------------------------	--	--

4.a Navodi predmete iz neposrednog okruženja sačinjene od prirodnih ili vještačkih materijala.	4.a Prepoznaje promjene u svojstvima materije u živoj i neživoj prirodi.	4.a Objašnjava promjene svojstava materije i promjenu oblika energije na primjeru (fotosinteza i disanje).	4.a Analizira promjenu materije i promjenu oblika energije u različitim ekološkim uslovima žive i nežive prirode. 4.b Potkrepljuje dokazima važnost obnovljivih i neobnovljivih izvora energije na Zemlji.	4.a Objašnjava dinamiku života na Zemlji kao posljedicu promjene materije i oblika energije u živoj i neživoj prirodi. 4.b Utvrđuje značaj u rasprostranjenosti obnovljivih i neobnovljivih izvora energija na Zemlji.
	5.a Izvodi jednostavan eksperiment kojim dokazuje promjene osobina materije.	5.a Opisuje promjene na biljci izazvane različitim uticajima svjetlosti. 5.b Izvodi eksperiment procesa disanja kod biljaka (npr. klijanje sjemena). 5.c Izvodi eksperimente kojima se dokazuje nastanak organske materije od anorganske (fotosinteza).	5.a Objašnjava obnovljivi izvor energije na primjeru kompostiranja biootpada. 5.b Objašnjava energetske promjene oblika (transformaciju) i njen stepen iskoristivosti.	5.a Izvodi Sakssov pokus kojim objašnjava različite oblike promjene oblika energije. 5.b Izvodi eksperimente kojima se dokazuju hemijski zakoni. 5.c Mjeri intenzitet klimatskih faktora u određenim vremenskim periodima. 5.d Izvodi zaključak u poređenju podataka dobijenih mjerenjem intenziteta klimatskih faktora za više vremenskih perioda.

Komponenta 3.

Prirodni energetske resursi i održivi razvoj

Ishodi učenja

6. Objašnjava i analizira racionalno korištenje prirodnih energetske resursa u skladu sa očuvanjem prirode.

7. Analizira oblike u promjeni oblika energije s gledišta zaštite životne sredine.

8. Objašnjava značaj energije za održivi razvoj na Zemlji.

Indikatori komponente 3 u skladu sa uzrastom za

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
6.a Prepoznaje zagađivače u životnom okruženju.	6.a Opisuje onečišćenost životnog okruženja.	6.a Objašnjava važnost racionalnog korištenja prirodnih energetske resursa u očuvanju prirode. 6.b Navodi načine racionalnog korištenja energenata.	6.a Navodi primjere racionalnog korištenja energenata u domaćinstvu. 6.b Povezuje racionalno korištenje prirodnih energetske izvora sa očuvanjem vrsta u životnom okruženju.	6.a Predlaže modele za racionalno korištenje i uštedu iz obnovljivih i neobnovljivih izvora energije. 6.b Analizira posljedice korištenja fosilnih energenata i izvodi zaključak o njihovoj štetnosti na prirodu.

7.a Prepoznaje osnovne izvore energije u životnom okruženju.	7.a Navodi izvore energije u svom okruženju.	7.a Prepoznaje ekološki najugroženija područja prekomjernim korištenjem fosilnih goriva i predlaže mjere zaštite.	7.a Predlaže načine racionalnog korištenja svih oblika energije u svrhu zaštite životne sredine.	7.a Objašnjava transformacije primarnih oblika energije u koristan rad. 7.b Analizira primjene zakonske regulative u procesu transformacije energenata u koristan rad sa ekološkog gledišta.
	8.a Imenuje izvore energije koji se koriste u svakodnevnom životu.	8.a Objašnjava važnost energije za funkcioniranje organizma.	8.a Potkrepljuje dokazima zavisnost organizma od energije. 8.b Objašnjava kako je unapređenje energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije važno za održivi razvoj.	8.a Objašnjava kako eksploatacija izvora energije i proizvodnja energije imaju uticaj na životno okruženje. 8.b Procjenjuje prednosti i nedostatke različitih izvora za održivi razvoj. 8.c Ocjenjuje kako energetski izvori treba da se koriste racionalno za održivi razvoj.

Komponenta 4.

Istraživanje i prezentiranje rezultata o strukturi materije i promjeni oblika energije

Ishodi učenja

- 9.Odabire informacije iz različitih izvora i objašnjava strukturu materije i promjenu oblika energije na Zemlji.
10.Pronalazi informacije iz različitih izvora i utvrđuje važnost prirodnih resursa i održivog razvoja na Zemlji.
11.Izvještava/prezentira o racionalnom korištenju prirodnih resursa i energije na Zemlji.

Indikatori komponente 6 u skladu sa uzrastom za

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
9.a Prepoznaje važnost sunčeve energije za život.	9.a Koristi ograničene izvore informacija o strukturi materije i promjeni oblika energije.	9.a Koristi informacije o pronalasku izvora o strukturi materije i promjeni oblika energije na Zemlji.	9.a Identificira niz različitih potencijalnih izvora informacija o strukturi materije i promjeni oblika energije na Zemlji. 9.b Kreira prezentaciju o strukturi materije i promjeni oblika energije na Zemlji. 9.c Prikazuje tabelarno i grafički rezultate dobijene dokazivanjem fizičko-hemijskih procesa u vezi sa strukturom materije i promjenom oblika energije na Zemlji.	9.a Odabire informacije u skladu s postavljenim problemom. 9.b Koristi tabele, grafikone, simulacije za prikazivanje rezultata dobijenih eksperimentom o strukturi materije i promjeni oblika energije. 9.c Koristi uspješne strategije za lociranje informacija o strukturi materije i promjeni oblika energije na Zemlji.

10.a Imenuje prirodne resurse koji se koriste u životnom okruženju.	10.a Objašnjava učene sadržaje u usmenom i pisanom obliku o prirodnim resursima i održivom razvoju na Zemlji.	10.a Objašnjava učene sadržaje i ideje u usmenom i pisanom obliku o prirodnim resursima i održivom razvoju na Zemlji.	10.a Utvrđuje tačnost, relevantnost te obimnost informacije o važnosti prirodnih resursa i održivog razvoja na Zemlji. 10.b Razvija kritičko razmišljanje o dostupnim izvorima informacija prirodnih resursa i održivog razvoja na Zemlji.	10.a. Razlikuje činjenice, gledišta i mišljenja o važnosti prirodnih resursa i održivog razvoja na Zemlji. 10.b Koristi se informacionom tehnologijom u sakupljanju, obradi i prikazivanju podataka o prirodnim resursima i održivom razvoju na Zemlji.
	11.a Predstavlja svoje radove o racionalnom korištenju prirodnih resursa i energije na Zemlji.	11.a Predstavlja racionalno korištenje prirodnih resursa i energije na Zemlji koristeći se dostupnim izvorima.	11.a Kreira prezentacije i druge načine izvještavanja o racionalnom korištenju prirodnih resursa i energije na Zemlji. 11.b Procjenjuje saznanje iz različitih oblika kreativno prezentiranih informacija o racionalnom korištenju prirodnih resursa i energije na Zemlji.	11.a Predstavlja izvještaje istraživanja na kreativan način o racionalnom korištenju prirodnih resursa i energije na Zemlji. 11.b Koristi se informacionom tehnologijom u prezentiranju rezultata istraživanja o racionalnom korištenju prirodnih resursa i energije na Zemlji.

Oblast IV: Čovjek, biološko i društveno biće

Komponenta 1. Čovjek i životno okruženje

Ishodi učenja

1. Stavlja u vezu funkcionisanje čovjeka kao biološkog i društvenog bića.
2. Objašnjava načine života ljudi u životnom okruženju.
3. Analizira prirodno kretanje stanovništva i uticaj različitih faktora na migracije.

Indikatori komponente 1 u skladu sa uzrastom za

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a Identificira sličnosti i razlike s drugima u kontekstu čovjeka kao biološkog i društvenog bića. 1.b Imenuje osnovne dijelove ljudskog tijela i njihove uloge u organizmu.	1.a Opisuje sličnosti i razlike među ljudima, donosi jednostavne zaključke o zajedničkim osobinama ljudi.	1.a Objašnjava mogućnosti prilagođavanja čovjeka životnom okruženju. 1.b Razlikuje osnovne pojmove razmještaja stanovništva na Zemlji.	1.a Analizira faktore evolucije koji su omogućili razvoj bioloških osobina i društvenih sposobnosti čovjeka. 1.b Razlikuje stečene i naslijeđene osobine na osnovu kojih čovjek funkcionira kao biološko i društveno biće.	1.a Potkrepljuje dokazima kako biološke osobine i društvene sposobnosti čovjeka doprinose razvoju životnog okruženja.

2.a Nabraja rođendane i praznike kao i uloge roditelja i djece u životnom okruženju.	2.a Opisuje običaje u svom životnom okruženju.	2.a Objašnjava interakcijske odnose ljudi u društvu. 2.b Utvrđuje sličnosti i razlike u značenju praznika i načina njihovog obilježavanja.	2.a Razlikuje običaje i vezuje ih za životno okruženje. 2.b Objašnjava različitosti u neposrednom okruženju, te ih uvažava.	2.a Potkrepljuje dokazima važnost očuvanja tradicionalnih običaja u životnom okruženju.
		3.a Razumije osnovne pojmove prirodnog i prostornog kretanja stanovništva. 3.b Imenuje prirodne i društvene faktore naseljenosti, te izdvaja one koji utiču na naseljenost ljudi.	3.a Analizira uzroke promjena prirodnog i prostornog kretanja stanovništva. 3.b Procjenjuje zavisnost privrednog razvoja od prirodnih faktora i društvenih uticaja. 3.c Poznaje aktivnosti i načine života ljudi u različitim dijelovima svijeta.	3.a Analizira demografske faktore i njihov uticaj na životno okruženje i odnose u društvu. 3.b Razlikuje prirodno od društvenog kretanja stanovništva i izvodi zaključak.

Komponenta 2.

Funkcionisanje čovjeka u prirodnim i društvenim zakonitostima

Ishodi učenja

4. Utvrđuje važnost društveno prihvatljivih normi ponašanja za razvoj civilizacije.
5. Analizira građu i funkciju čovjeka i prosuđuje uticaje mehanizma naslijeđa.
6. Povezuje zakonitosti fizike s biomehaničkim procesima u ljudskom organizmu.
7. Istražuje zakonitosti prirodne i društvene sredine čovjeka.

Indikatori komponente 2 u skladu sa uzrastom za

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
4.a Imenuje pravila ponašanja grupe.	4.a Opisuje pravila ponašanja za različite situacije i predviđa posljedice nepoštivanja pravila. 4.b Opisuje različite običaje prilikom proslavljanja praznika.	4.a Objašnjava načine prihvatljivog ponašanja i dovodi ih u vezu sa razvojem civilizacije.	4.a Analizira važnost društveno prihvatljivih normi ponašanja za razvoj civilizacije.	4.a Istražuje važnost društveno prihvatljivih normi ponašanja (ankete, intervjua) za razvoj civilizacije.
5.a Imenuje dijelove tijela i njihove uloge.	5.a Imenuje osnovne dijelove ljudskog organizma, te ih povezuje sa osnovnim funkcijama. 5.b Nabraja osjetila i objašnjava njihovu funkciju (miris, okus, vid, sluh, dodir).	5.a Objašnjava važnost funkcionalnih organa za organizam.	5.a Analizira građu organizma i dovodi je u vezu sa mehanizmima naslijeđa.	5.a Procjenjuje uticaje životnih uslova i mehanizama nasljeđivanja na građu čovjeka.

			6.a Izvodi aktivnosti odgovarajućim instrumentima, biomehaničke procese, pomoću odgovarajućih uređaja.	6.a Analizira povezanost biomehaničkih procesa sa zakonima fizike.
			6.b Objašnjava nastale posljedice nepropisnog korištenja električne energije na ljudski organizam.	6.b Procjenjuje nastale posljedice djelovanja električne energije na ljudski organizam.
	7.a Razlikuje prirodnu i društvenu sredinu.	7.a Razlikuje geografske karte i njihovu funkciju kako bi pojasnio elemente prirodne i društvene sredine.	7.a Koristi se geografskim kartama, dijagramima i grafikonima kako bi pojasnio djelovanje čovjeka u prirodnoj i društvenoj sredini.	7.a Upoređuje različite podatke demografskih procesa i dovodi ih u vezu sa zakonima prirode.

Komponenta 3.
Zdrave životne navike i održivi razvoj

Ishodi učenja

8. Obrazlaže stavove koji doprinose zdravlju, spolnosti i održivom razvoju.

9. Objašnjava uticaje čovjeka na životno okruženje i održivi razvoj.

Indikatori komponente 3 u skladu sa uzrastom za

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
8.a Prepoznaje načine pravilne ishrane, aktivnosti i odmor u slobodno vrijeme.	8.a Opisuje svakodnevne aktivnosti koje doprinose održavanju zdravog života.	8.a Prosuđuje o važnosti zdrave ishrane za očuvanje zdravog života i održivog razvoja.	8.a Objašnjava važnost bavljenja tjelesnim aktivnostima za zdravlje čovjeka. 8.b Iznosi stavove o odgovornom spolnom ponašanju i zaštiti koja smanjuje rizik od prenošenja spolnih bolesti. 8.c Objašnjava važnost uravnotežene ishrane za zdrav život i održivi razvoj.	8.a Utvrđuje važnost higijene i zdrave ishrane za očuvanje zdravlja čovjeka i doprinosa održivom razvoju. 8.b Obrazlaže različite stavove o spolnosti, kontracepciji i spolno prenosivim bolestima kao preventivi zdravom načinu života.
				8.c Prosuđuje o uticaju: pesticida, teških metala, radioaktivnih supstanci, antibiotika, genetski modificiranih jedinjenja, aditiva, na život čovjeka i održivi razvoj.

	9.a Nabraja osnovne zagađivače okoline. 9.b Opisuje aktivnosti čovjeka koje uzrokuju promjene u životnom okruženju.	9.a Imenuje ekološke faktore koji utiču na životno okruženje i održivi razvoj. 9.b Poznaje različite pristupe očuvanja okoliša.	9.a Identificira spojeve štetne po život čovjeka. 9.b Imenuje štetne posljedice nastale djelovanjem fizikalnih pojava.	9.a Povezuje zakone fizike s procesima u organizmu. 9.b Predlaže mjere zaštite životnog okruženja od štetnih posljedica nastalih djelovanjem fizikalnih pojava.
--	--	--	---	--

Komponenta 4.

Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora

Ishodi učenja

10. Pronalazi i odabire informacije iz različitih izvora o biološkim i društvenim osobinama čovjeka.
11. Objašnjava važnost pravila ponašanja za čovjeka.
12. Upoređuje rezultate dobijene iz različitih izvora o razvoju čovjeka kao biološkog i društvenog bića.

Indikatori komponente 4 u skladu sa uzrastom za

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
10.a Prikuplja informacije kojima opisuje raspoloženje ljudi u životnom okruženju.	10.a Prikuplja informacije iz dostupnih izvora o biološkim i društvenim osobinama čovjeka.	10.a Stavlja u vezu biološke i društvene osobine čovjeka koristeći se različitim izvorima.	10.a Objašnjava važnost razvoja bioloških i društvenih sposobnosti čovjeka.	10.a Analizira razvoj bioloških i društvenih osobina čovjeka.
11.a Prihvata pravila ponašanja u životnom okruženju.	11.a Prepoznaje načine ponašanja u različitim prilikama, informacije iz dostupnih izvora.	11.a Opisuje značaj primjerenog ponašanja čovjeka, koristeći različite izvore.	11.a Objašnjava važnost poštivanja pravila ponašanja u životnom okruženju.	11.a Potkrepljuje dokazima važnost poštivanja pravila ponašanja u svim prilikama.
12.a Imenuje različite oblike druženja.	12.a Opisuje društvene aktivnosti u neposrednom životnom okruženju, koristeći ograničene izvore.	12.a Objašnjava načine života ljudi povezujući ih sa životnim okruženjem, koristeći se dostupnim izvorima.	2.a Prikuplja informacije u svrhu objektivnijeg sagledavanja prirodnih i društvenih kretanja.	12.a Povezuje evolucionu razvoj s razvojem čovjeka kao društvenog bića.
				12.b Analizira i upoređuje podatke dobijene iz različitih izvora s rezultatima eksperimenata o biološkim i društvenim aktivnostima čovjeka.

Oblasti, komponente i ishodi učenja za prirodne nauke

ZEMLJA, PROSTOR ŽIVLJENJA (predškolski odgoj i obrazovanje - kraj srednjoškolskog obrazovanja)
Ishodi učenja za Zemlju, prostor življenja
Povezanost Zemljine strukture i prostora življenja 1. Analizira prirodno-geografska obilježja planete Zemlje i snalazi se u prostoru i vremenu. 2. Objašnjava povezanost i međuzavisnost prirodno-geografskih i društveno-geografskih obilježja Zemlje. 3. Prikazuje i objašnjava važnost saobraćaja i saobraćajnih pravila s ličnog gledišta učesnika u saobraćaju.
Prirodni zakoni na Zemlji, prostoru življenja 4. Koristi se različitim načinima snalaženja i orijentacije na Zemlji, prostoru življenja. 5. Koristi se različitim mjernim instrumentima za vremensko i prostorno snalaženje u prostoru življenja. 6. Planira i provodi aktivnosti kojima istražuje važnost geobiosfere za prostor življenja.
Održivi razvoj na Zemlji, prostoru življenja 7. Potkrepljuje valjanim dokazima (argumentima) važnost očuvanja prirodnih bogatstava i spomenika kulture. 8. Analizira ekonomski razvoj društva stavljajući ga u vezu sa aktivnostima zaštite životne sredine. 9. Koristi saobraćajne znakove i ponaša se u skladu sa saobraćajnim pravilima.
Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora 10. Analizira različite izvore informacija po pitanju rješavanja problema u prostoru življenja. 11. Objašnjava prirodne pojave i njihova međudjelovanja koristeći se naučnom terminologijom. 12. Analizira rezultate istraživanja o održivom razvoju na Zemlji, prostoru življenja, koristeći se savremenom tehnologijom.
STRUKTURNA I FUNKCIONALNA POVEZANOST ŽIVE I NEŽIVE PRIRODE (predškolski odgoj i obrazovanje - kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja)
Ishodi učenja za strukturnu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode
Poznavanje i razumijevanje strukture i funkcionalne povezanosti žive i nežive prirode 1. Analizira obilježja živog i neživog i razvrstava po kategorijama predstavnike žive i nežive prirode. 2. Upoređuje razlike i sličnosti žive i nežive prirode i objašnjava strukturnu povezanost organizama i organizma i sredine. 3. Objašnjava funkcionalne promjene u životnoj zajednici povezujući ih s promjenama godišnjih doba. 4. Analizira povezanost prirodno-geografskih procesa utvrđujući postojanje varijabilnosti živih bića na Zemlji. 5. Objašnjava povezanost fizičkih, hemijskih i bioloških promjena u živoj i neživoj prirodi. 6. Procjenjuje fizičke pojave u živoj i neživoj prirodi. 7. Objašnjava i razlikuje hemijske promjene povezujući ih sa strukturom žive i nežive prirode.
Strukturna i funkcionalna svojstva žive i nežive prirode 8. Utvrđuje strukturna i funkcionalna svojstva žive i nežive prirode. 9. Potkrepljuje dokazima svojstva žive i nežive prirode. 10. Objašnjava prirodne pojave pomoću eksperimenata.

<p>Strukturalna i funkcionalna povezanost žive i nežive prirode za održivi razvoj</p> <p>11. Utvrđuje važnost očuvanja sklada žive i nežive prirode i uzroke njihovih poremećaja.</p> <p>12. Potkrepljuje dokazima (argumentima) važnost očuvanja prirode radi održivosti života na Zemlji.</p> <p>13. Potkrepljuje dokazima narušenost sklada žive i nežive prirode i predlaže mjere unapređenja zaštite životne sredine.</p>
<p>Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora</p> <p>14. Analizira strukturu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode koristeći se različitim izvorima podataka.</p> <p>15. Objašnjava uticaj prirodnih pojava na strukturalnu i funkcionalnu povezanost žive i nežive prirode.</p>
<p>STRUKTURA MATERIJE I PROMJENA OBLIKA ENERGIJE (predškolski odgoj i obrazovanje - kraj srednjoškolskog obrazovanja)</p>
<p>Ishodi učenja za strukturalnu materiju i promjenu oblika energije</p>
<p>Fizičko-hemijska svojstva materije i izvori energije u živoj i neživoj prirodi</p> <p>1. Objašnjava strukturalnu i fizičko-hemijska svojstva materije u živoj i neživoj prirodi.</p> <p>2. Razlikuje fizičke i hemijske promjene materije u živoj i neživoj prirodi.</p> <p>3. Analizira obnovljive i neobnovljive izvore energije na Zemlji.</p>
<p>Promjena materije i promjena oblika energije u živoj i neživoj prirodi</p> <p>4. Analizira promjenu materije i promjenu oblika energije u živoj i neživoj prirodi.</p> <p>5. Organizira i izvodi eksperimente koristeći se zbirkama, modelima i drugim odgovarajućim sredstvima kako bi objasnio promjenu materije i promjenu oblika energije u živoj i neživoj prirodi.</p>
<p>Prirodni energetske resursi i održivi razvoj</p> <p>6. Objašnjava i analizira racionalno korištenje prirodnih energetskih resursa u skladu sa očuvanjem prirode.</p> <p>7. Analizira oblike u promjeni oblika energije s gledišta zaštite životne sredine.</p> <p>8. Objašnjava značaj energije za održivi razvoj na Zemlji.</p>
<p>Istraživanje i prezentiranje rezultata o strukturalni materije i promjeni oblika energije</p> <p>9. Odabire informacije iz različitih izvora i objašnjava strukturalnu materije i promjenu oblika energije na Zemlji.</p> <p>10. Pronalazi informacije iz različitih izvora i utvrđuje važnost prirodnih resursa i održivog razvoja na Zemlji.</p> <p>11. Izvještava/prezentira o racionalnom korištenju prirodnih resursa i energije na Zemlji.</p>
<p>ČOVJEK, BIOLOŠKO I DRUŠTVENO BIĆE (predškolski odgoj i obrazovanje - kraj srednjoškolskog obrazovanja)</p>
<p>Ishodi učenja za čovjek - biološko i društveno biće</p>
<p>Čovjek i životno okruženje</p> <p>1. Stavlja u vezu funkcionisanje čovjeka kao biološkog i društvenog bića.</p> <p>2. Objašnjava načine života ljudi u životnom okruženju.</p> <p>3. Analizira prirodno kretanje stanovništva i uticaj različitih faktora na migracije.</p>
<p>Funkcionisanje čovjeka u prirodnim i društvenim zakonitostima</p> <p>4. Utvrđuje važnost društveno prihvatljivih normi ponašanja za razvoj civilizacije.</p> <p>5. Analizira građu i funkciju čovjeka i prosuđuje uticaje mehanizma naslijeđa.</p> <p>6. Povezuje zakonitosti fizike s biomehaničkim procesima u ljudskom organizmu.</p> <p>7. Istražuje zakonitosti prirodne i društvene sredine čovjeka.</p>

Zdrave životne navike i održivi razvoj

8. Obrazlaže stavove koji doprinose zdravlju, spolnosti i održivom razvoju.

9. Objašnjava uticaje čovjeka na životno okruženje i održivi razvoj.

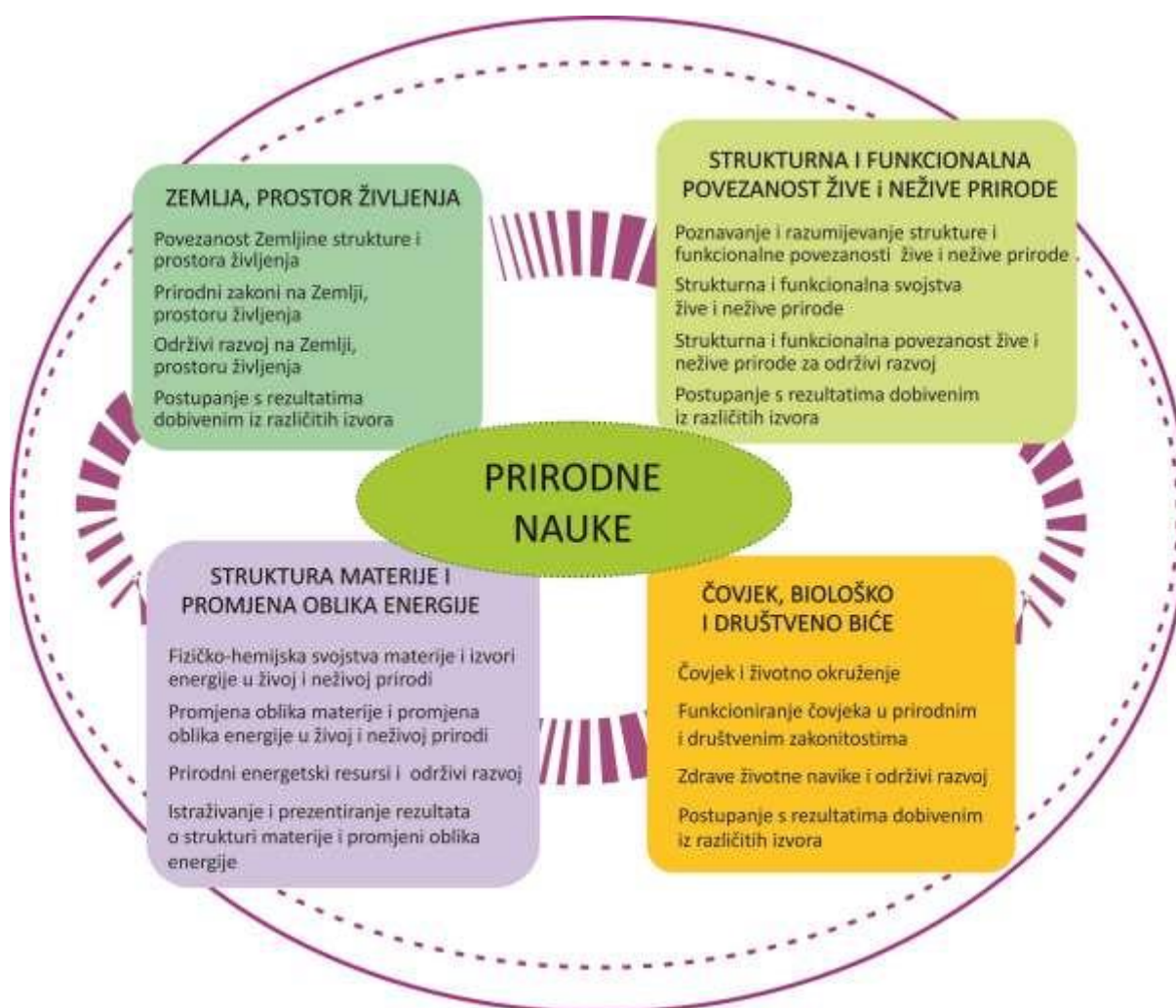
Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora

10. Pronalazi i odabire informacije iz različitih izvora o biološkim i društvenim osobinama čovjeka.

11. Objašnjava važnost pravila ponašanja za čovjeka.

12. Upoređuje rezultate dobijene iz različitih izvora o razvoju čovjeka kao biološkog i društvenog bića.

Shematski prikaz oblasti i komponenti za područje prirodnih nauka

KLJUČNE KOMPETENCIJE – PROŽIMAJUĆE TEME ZA PRIRODNE NAUKE

Ključna kompetencija	Prožimajući indikatori
a. Matematička pismenost	<ul style="list-style-type: none"> • Sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti. • Poznavanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najvažnije geometrijske i algebarske teoreme. • Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja. • Sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanjamatematičkih elemenata, fenomena i situacija, odabir i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno.
b. Kompetencija u nauci i tehnologiji	<ul style="list-style-type: none"> • Sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija kako bi se objasnila priroda. Kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja kako bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama. • Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj). • Spremnost sticanja znanja iz prirodnih nauka i interes za nauku, te naučnu i tehnološku karijeru.
Informatička pismenost (informaciona, medijska, tehnološka)	<ul style="list-style-type: none"> • Kritičko korištenje informaciono-komunikacione tehnologije za pridobijanje, vrednovanje i hranjenje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učestvovanje u virtualnim društvenim mrežama. • Svijest o razlikama između realnog i virtualnog svijeta. • Upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključavanja u društvo, korištenje tehnologije za podršku kritičkom načinu razmišljanja. • Poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža, poštovanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti pridobijenih informacija, upotreba mreža za širenje horizonta.

<p>Učiti kako se uči</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje suodgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i o vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, inteligencijama kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja. • Razvijanje sposobnosti popravljivanja, poboljšavanja (samoregulacija): <ul style="list-style-type: none"> ✚ preplaniranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (receptije, interakcije, produkcije, medijacije). • Upotreba različitih metoda i strategija učenja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja; ✚ omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenja, da odabere različite mogućnosti i da najbolje primijeni u praksi; ✚ razvijanje kritičkog stava do toga šta učenik u školi uči i do vlastitog procesa učenja; ✚ sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja, razvijanje upornosti; ✚ razvijanje samomotivacije, samopouzdanja, potrebe po kontinuiranom učenju
<p>Socijalna i građanska kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za i poštovanje drugih kultura. • Razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika skupine u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta. • Svijest o evropskom i svjetovnom kulturnom nasljedstvu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta. • Razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu sa ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija): <ul style="list-style-type: none"> ✚ uvažavanje karakterističkih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja); ✚ uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost itd.); ✚ uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma); ✚ konstruktivno komuniciranje i poštovanje u društvenim situacijama, međuosobna komunikacija.
<p>Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Upravljanje projektima. • Prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana. • Rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način. • Konstruktivno saradivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada. • Upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti.
<p>Kulturna svijest i kulturno izražavanje</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Izbjegavanje stereotipa, primanje kompromisa, razvijanje ličnog integriteta i poštovanje integriteta drugih, primjerno samopouzdanje. • Konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije. • Poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, uključujući i popkulturu, cijenjenje umjetničkog rada i kulturnih događaja. • Uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvedbama i razvijanje osjećaja za lijepo.

<p>Kreativno-produktivna kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ sažimanje, generaliziranje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentiranje teza). • Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanje te osjećaja za estetske vrijednosti: <ul style="list-style-type: none"> ✚ stvaranje i povezivanje različitih ideja, stvaranje pretpostavki i različitih proizvoda kreativnih misli. • Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja I pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ sposobnost tolerisanja suprotnih ideja; ✚ donošenje zaključaka nezavisno; ✚ razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje vlastitog stanovišta i sistema vrijednosti, razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama. • Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> ✚ omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija; ✚ razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.
<p>Tjelesno-zdravstvena kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tjelesno-zdravstvene kompetencije podrazumijevaju prihvatanje i promoviranje zdravih stilova ponašanja, adekvatnih prehrambenih navika i tjelesnih aktivnosti koje omogućuju pojedincu kvalitetan i zdrav život. U krajnjem cilju se odnose na formiranje pozitivne slike o sebi, sposobnost da se sebi omogući zdrav život i da se u vlastitom okruženju promovira zdrav život.

Literatura:

Colin Marsh, J., *Kurikulum, Zagreb (1994)*,

Izješčaj o pregledu postojećih ZJNPP-a i nastavnih planova i programa za devetogodišnje osnovne škole u BiH, Osiguranje kvalitete u obrazovanju u BiH (2009.),

Ključne kompetencije i životne vještine u Bosni i Hercegovini, Sarajevo (2011),

Model okvirnoga nastavnog plana i programa Curriculum (2005),

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje Hrvatske (2010),

NPP gimnazije Slovenije (1998, 2006),

NPP osnovne škole Slovenije (1999, 2006),

Okvir kurikuluma za preduniverzitetско obrazovanje u Republici Kosovo (2011), Petrinšak, S., *Obrazovna politika i kurikularni pristup, Pedagoški fakultet, Osijek (2008)*, *Predmetni NPP-i Crne Gore (2011)*,

Savić, M. *Praktikum za definisanje ishoda učenja, Arhitektonski fakultet, Beograd (2008)*, Sternberg, RJ,

Kognitivna psihologija, Jastrebarsko, Slap (2004),

Strateški pravci obrazovanja u BiH s planom implementacije 2008–2015. (2008),

Vizjak Vidović, V., *Kompetencije kao ishodi učenja, trajno obrazovanje, Zagreb (2008)*,

Anderson, L., Krathwohl, D. R. *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. Abridged Edition, 2000*

Mayer, E (chair), 1992, *Key Competencies. Report of the committee to advise the AEC and MOVEET on employment-related key competencies for post-compulsory education and training*, Australian Government Publishing Service, Canberra

Recommendation [2006/962/EC](#) of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning [Official Journal L 394 of 30.12.2006].

Šorgo, A.. *Opređelitev in prvi pogoji razvoja osnovnih kompetenc v naravoslovju, znanosti in tehnologiji za vseživljenjsko učenje. V: GRUBELNIK, Vladimir (ur.), AMBROŽIČ, Milan.*

Opređelitev naravoslovnih kompetenc : znanstvena monografija. Maribor: Fakulteta za naravoslovje in matematiko, 2010, str. 18-27.

Šorgo, A.. *Pouk naravoslovja, usmerjen v razvoj kompetenc. V: GRUBELNIK, Vladimir (ur.), AMBROŽIČ, Milan. Razvoj naravoslovnih kompetenc : izbrana gradiva projekta : strokovna monografija. Maribor: Fakulteta za naravoslovje in matematiko, 2011, str. 2-7.*

Wagner, T. *The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don't Teach the New Survival Skills Our Children Need--and What We Can Do About It, New York, 2010*

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Indira Osmić, prof.

DTP:

APOSO

ZJNPP za moju okolinu/prirodu i društvo, prirodu i biologiju definisana na ishodima učenja

Mostar, 2017.

Koordinatorica projekta:

mr. sc. Marija Naletilić

Konsultant:

dr. sc. Andrej Šorgo

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Marija Naletilić, koordinatorica projekta, šefica Odjeljenja za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa

Mate Živković, stručni savjetnik za predmetnu nastavu

Prevod sa engleskog jezika:

Svjetlana Bjelić, prevoditeljica/izvršna asistentica

Radna grupa:

mr. sc. Azra Nizić, Meliha Spahić, Anesa Salihagić, Nevenka Antunović, Gordana Bambulović, mr.sc. Mehdi Selimović, Đenana Šegetalo, Mirsada Avdagić, Aida Halilović – Šušnjar, Sandra Medić, Marina Zeleničić, Amna Husović, Smajo Sulejmanović, Nijaz Zorlak, Ljiljana Kovač, Irena Bračić, Jadranka Rozić, Ivana Knezović, Danijela Jurić, Jadranka Rozić, Mira Đajo – Begić, Livija Baljak, Brankica Lešić, Katarina Čamber

Projekt podržao Save the Children u BiH

Napomena

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu se odnose podjednako na ženski i muški rod.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) je izradila *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za prirodne nauke i Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za društveno-humanističko područje definisane na ishodima učenja*, a nakon izrade okvirnih dokumenata za ova dva područja Agencija je izradila *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, prirodu i biologiju definisanu na ishodima učenja*.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, prirodu i biologiju definisana na ishodima učenja je urađena po već utvrđenoj metodologiji razvoja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa*: definisane su oblasti koje se sastoje od komponenti, a za svaku komponentu su definisani ishodi učenja⁵ te su za svaki ishod učenja definisani pokazatelji uvažavajući pritom specifičnosti ovog područja. Pokazatelji su definisani u skladu sa razvojnim uzrastom učenika na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast 5 do 6 godina), trećeg razreda (uzrast od 8 do 9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11 do 12 godina), na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14 do 15 godina) i na kraju srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 18 do 19 godina). U periodu od septembra do novembra 2016. godine je realizovan proces izrade ovog dokumenta, a u decembru 2016. godine su završeni okrugli stolovi na kojim su odgajatelji, učitelji, nastavnici i profesori, direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces, imali uvid u *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, prirodu i biologiju* i priliku dati komentare, nakon čega je urađena revizija dokumenta kako bi se izradila konačna verzija.

Polazište pri izradi *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, prirodu i biologiju definisane na ishodima učenja* je *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011.)* te rezultati analize važećih NPP u BiH, NPP u Crnoj Gori, NPP u Srbiji, kurikuluma Finske, Velike Britanije i Republike Hrvatske.

Tokom definisanja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, prirodu i biologiju definisane na ishodima učenja* su učestvovali predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Pri definisanju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i pokazatelja⁶ radna grupa je koristila aktivne glagole u prezentu na temelju revidirane Blumove taksonomije kojim se izražavaju znanje, vještine i stavovi, odnosno kompetencije važne za život u 21. vijeku.

Temelj učenja iz područja moje okoline, prirode i društva, prirode i biologije je:

- ponuditi polazni okvir za koncipiranje savremene i efikasne nastave biologije koja podrazumijeva dinamičku interakciju sadržaja, učenika i učitelja, koji vodi proces raznolikim metodama i oblicima rada uz stalni angažman učenika;
- zasnivanje saznanja na činjenicama prikupljenim promatranjem, mjerenjem i opitima u prirodi i laboratoriju;
- razvijanje znanja, vještina i stavova prirodnjačke i naučne pismenosti.

Takođe, uključene su ključne kompetencije kao što su kompetencija u nauci i tehnologiji, matematička pismenost, informatička pismenost (informaciona, medijska, tehnološka), socijalna i građanska kompetencija, tjelesno-zdravstvena i jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku. Navedene ključne kompetencije su uključene u ovaj dokument kao teme koje se u području moje okoline, prirode i društva, prirode i biologije prožimaju s definisanim pokazateljima.⁷

Cilj učenja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, prirodu i biologiju* definisane na ishodima učenja je:

- povezivanje znanja o strukturama i funkcijama, njihovom razvoju i međuzavisnosti živih organizama i sistema na različitim organizacionim nivoima od molekula do biogeosfere;
- povezivanje stečenih bioloških znanja sa znanjima drugih prirodnih i društvenih disciplina u mrežu

⁵ Vidjeti u prilogu 1. *Oblasti, komponente i ishodi učenja i prilog 1.1 Shema oblasti i komponente.*

⁶ Brojevi definisanih ishoda u ovom dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različit uzrast.

⁷ Vidjeti u prilogu 2. *Ključne kompetencije – prožimajuće teme za moju okolinu, prirodu i društvo, prirodu i biologiju.*

znanja;

- sticanje praktičnih vještina za proučavanje različitih nivoa biodiverziteta i upotrebu instrumenata i protokola kroz laboratorijski i terenski rad;
- osposobljavanje za razvoj kreativnog mišljenja i sposobnost rješavanja problema iz područja biologije, zaštite prirode i zdravlja na osnovu sistematičnog, analitičnog i racionalnog razmišljanja;
- osposobljavanje za kritičku upotrebu različitih izvora informacija sa svrhom rješavanja problema iz područja biologije, zaštite prirode i zdravlja u kontekstu školskih znanja, osobnih i društvenih problema, kao i budućih problema koji nisu postojali u vrijeme školovanja, te njihovu prezentaciju;
- razvoj prirodnjačke i naučne pismenosti kroz rješavanja zadataka i problema iz područja biologije, zaštite prirode i zdravlja na osnovu sistematičnog, analitičnog i racionalnog razmišljanja;
- osposobljavanje za zauzimanje stavova iz područja biologije, zaštite prirode i zdravlja na osnovu sistematičnog, analitičnog i racionalnog razmišljanja;
- pridobijanje svijesti o važnosti biologije, kao prirodne nauke, za razvoj naučnih saznanja o čovjeku i njegovom okruženju, razvoju tehnologija (biotehnologija), ekonomskog razvoja društva i dobiti civilizacije.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, prirodu i biologiju definisana na ishodima učenja

OBLAST 1: ZEMLJA PROSTOR ŽIVOTA: STRUKTURNA I FUNKCIONALNA POVEZANOST ŽIVE I NEŽIVE PRIRODE (EKOLOGIJA, ODRŽIVI RAZVOJ)				
Komponenta 1: Povezanost zemljine strukture i prostora življenja (biotop) sa biodiverzitetom (biocenoza)				
Ishodi učenja				
1. objašnjava obilježja živog i neživog 2. uspoređuje razlike i sličnosti žive i nežive prirode 3. razvrstava po kategorijama predstavnike žive prirode 4. argumentuje uslove za postanak i razvoj života na Zemlji				
Pokazatelji komponente 1 u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a Prepoznaje neke osobine živih bića. 1. b Prepoznaje neke osobine neživog. 1.c Prepoznaje prirodne tvari (voda, snijeg, led, pijesak, glina, kamenje). 1.d Prepoznaje umjetne tvari (staklo, plastika, guma,...).	1.a Opisuje osobine živih bića na nivou organizma. 1.b. Imenuje što čini živu, a što neživu prirodu. 1.c. Opisuje uslove za život živih bića.	1.a Opisuje osobine živih bića na nivou organizma i procesa. 1.b Tumači obilježja žive i nežive prirode. 1.c Tumači uticaj geografskih obilježja na organizme.	1.a Objašnjava osobine živih bića na nivou ćelija i organizma. 1.b Interpretira obilježja žive i nežive prirode. 1.c. Utvrđuje jedinice građe živih bića (od ćelije do organizma).	1.a Objašnjava međuzavisnost osobina živih bića na različitim nivoima građe prirode (ćelija, tkivo, organ,organski sistem, organizam, ekološki sistem, biosfera). 1.b Analizira tipove ekoloških sistema, utvrđujući njihove razlike. 1.c Analizira uticaj živih bića na biogeohemijske cikluse u biosferi.
2.a Prepoznaje razlike i sličnosti žive i nežive prirode na osnovu vanjskih obilježja.	2.a Uspoređuje razlike i sličnosti žive i nežive prirode na osnovu vanjskih obilježja.	2.a Uspoređuje razlike i sličnosti žive i nežive prirode na nivou tvari, procesa i energije.	2.a Objašnjava razlike i sličnosti žive i nežive prirode na nivou tvari i energije.	2.a Argumentuje razlike i sličnosti žive i nežive prirode na nivou tvari i energije.

3.a Prepoznaje i imenuje predstavnike biljaka i životinja iz neposrednog okruženja. 3.b Na osnovu vanjske sličnosti i razlika svrstava organizme u biljke i životinje.	3.a Prepoznaje i imenuje tipične predstavnike biljaka i životinja iz neposrednog okruženja. 3.b Na osnovu vanjske sličnosti i razlika svrstava organizme u morfološke grupe (ptice, ribe, drveće, ...).	3.a Prepoznaje i imenuje predstavnike organizma iz mjesta u kojem živi. 3.b Na osnovu vanjske sličnosti i razlika svrstava organizme u grupe. 3.c Razlikuje biljke od životinja na nivou ćelije.	3.a Prepoznaje i imenuje predstavnike organizma iz regije. 3.b Na osnovu morfoloških i anatomskih sličnosti i razlika svrstava organizme u grupe. 3.c Objašnjava razliku između teoretskih i iskustvenih klasifikacijskih sistema.	3.a Prepoznaje i imenuje predstavnike organizama iz svih biogeografskih regija. 3.b Na osnovu morfoloških i anatomskih sličnosti i razlika svrstava organizme u taksonomske grupe. 3.c Utemeljuje razlike između teoretskih i empirijskih klasifikacijskih sistema saznanjima iz molekularne biologije, genetike i evolucije.
		4.a Opisuje prelazak iz neživog u živo na pojednostavljenom nivou.	4.a Objašnjava povezanost uslova za postanak života na Zemlji na molekularnom nivou. 4.b Opisuje prelazak iz neživog u živo. 4.c Postavlja prelazak iz neživog u živo na vremensku skalu.	4.a Argumentuje uslove za postanak i razvoj života na Zemlji. 4.b Argumentuje važnost pojedinih molekula za prelazak iz neživog u živo. 4.c Argumentuje važnost Milerovog pokusa.

Komponenta 2: Strukturna i funkcionalna svojstva žive i nežive prirode

1. objašnjava uticaj prostora i faktora prostora na organizam (npr. svjetlost, toplina, klima, ...)
2. objašnjava strukturnu i funkcionalnu povezanost organizama i organizma i sredine
3. povezuje recentni biodiverzitet na Zemlji sa geomorfologijom, klimom, historijskim promjenama i evolucijom
4. analizira tok evolucionih procesa u promjenjivim životnim uslovima Zemlje
5. objašnjava funkcionalne promjene u životnoj zajednici

Pokazatelji komponente 2 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
--	----------------------------	------------------------------	--	--

<p>1.a Prepoznaje prostor u neposrednoj okolini mjesta stanovanja (park, livada, rijeka i sl.).</p>	<p>1.a Razlikuje osobine prostora u neposrednoj okolini mjesta stanovanja (park, livada, rijeka i sl.). 1.b Povezuje životnu formu sa životnom sredinom.</p>	<p>1.a Objašnjava prostor i faktore prostora u okolini (park, livada, rijeka i sl.). 1.b Opisuje tipične životne forme organizma i povezuje ih sa prostorom življenja. 1.c Objašnjava uticaj prostora i faktora prostora na organizam.</p>	<p>1.a Interpretira osobine prostora i uticaj ekoloških faktora na organizme. 1.b Stavlja u vezu životne forme sa uticajem prostih i kompleksnih faktora sredine.</p>	<p>1.a Analizira i uspoređuje uticaj pojedinih ekoloških faktora na organizme (temperatura, pH slanost, i sl.). 1.b Analizira uticaj kompleksnih faktora sredine na organizme, interakcija (klima, tlo). 1.c Interpretira postanak životnih formi sa faktorima sredine i evolucijom.</p>
	<p>2.a Opisuje međuzavisan odnos živih bića i nežive prirode na jednostavnim primjerima. 2.b Prepoznaje sličnosti i razlike životnih zajednica pokazujući njihovu raznolikost.</p>	<p>2.a Objašnjava osobine nežive prirode povezujući ih s raznolikošću organizama. 2.b Stavlja u vezu živa bića u ekosistemu (duži lanci ishrane).</p>	<p>2.a Stavlja u vezu međudnosa prirodnu i geografsku sredinu s raznolikošću vrsta živih bića. 2.b Stavlja u vezu živa bića u ekosistemu (složeni lanci ishrane). 2.c Razlikuje procese kruženja tvari od protoka energije i povezuje ih s naseljavanjem živih bića. 2.d Utvrđuje važnost biološke ravnoteže za opstanak života na Zemlji.</p>	<p>2.a Analizira geografske i prirodne procese i utvrđuje njihov uticaj na životnu sredinu. 2.b Stavlja u vezu živa bića u vodenim i kopnenim ekosistemima (složeni lanci ishrane). 2.c Objašnjava postojanje raznolikosti živih bića na Zemlji stavljajući ih u vezu s promjenama životne sredine.</p>
		<p>3.a Objašnjava povezanost i međuovisnost reljefnih obilježja, klime, biljnog i životinjskog svijeta u svom kraju.</p>	<p>3.a Objašnjava povezanost i međuovisnost reljefnih obilježja, klime, biljnog i životinjskog svijeta na Zemlji. 3.b Objašnjava postanak planete Zemlje i života na njoj. 3.c Opisuje evolucijski razvoj živog svijeta na Zemlji (paleontologija).</p>	<p>3.a Objašnjava geomorfološke i klimatske faktore koji objašnjavaju recentni biodiverzitet. 3.b Objašnjava procese evolucije, te na temelju njih tumači promjene biodiverziteta.</p>

			<p>4.a Povezuje na primjeru moguće uzroke za nastanak novih osobina.</p> <p>4.b Objašnjava varijabilnost prostora i jedinki kao osnov evolutivnih promjena</p> <p>4.c Na osnovu promjenjivih životnih uslova objašnjava evolucionni tok.</p> <p>4.d Objašnjava uzroke izvora analognih i homolognih organa.</p>	<p>4.a Povezuje na primjerima moguće uzroke za nastanak novih osobina.</p> <p>4.b Objašnjava varijabilnost prostora i jedinki kao osnov evolutivnih promjena.</p> <p>4.c Analizira evolucionni tok na osnovu promjenjivih životnih uslova.</p> <p>4.d Uspoređuje uzroke nastanka analognih i homolognih organa i procesa (embriologija).</p>
<p>5.a Prepoznaje razlike u aktivnosti biljaka i životinja prouzrokovane godišnjim dobima.</p> <p>5.b Prepoznaje razlike u aktivnosti životinja prouzrokovane izmjenom dana i noći.</p>	<p>5.a Opisuje promjene na biljkama i životinjama kroz godišnja doba</p> <p>5.b Opisuje aktivnost biljaka i životinja uslovljene izmjenom dana i noći.</p>	<p>5.a Objašnjava razlike u aktivnosti biljaka i životinja prouzrokovane godišnjim dobima.</p> <p>5.b Objašnjava razlike u aktivnosti biljaka i životinja prouzrokovane izmjenom dana i noći.</p> <p>5.c Opisuje neke primjere sukcesija u prirodi kao promjene životnih zajednica.</p>	<p>5.a Objašnjava razlike u aktivnosti biljaka i životinja prouzrokovane godišnjim dobima na etološkom i fiziološkom nivou.</p> <p>5.b Objašnjava prilagođenost biljaka i životinja na promjene prouzrokovane izmjenom dana i noći.</p> <p>5.c Objašnjava sukcesije u prirodi kao promjene životnih zajednica.</p> <p>5.d Opisuje historijske</p>	<p>5.a Objašnjava razlike u metaboličkoj aktivnosti biljaka i životinja prouzrokovane godišnjim dobima (hibernacija).</p> <p>5.b Objašnjava razlike u metaboličkoj aktivnosti biljaka i životinja prouzrokovane izmjenom dana i noći (fotosinteza).</p> <p>5.c Objašnjava historijske sukcesije u prirodi (paleontologija).</p>
			<p>sukcesije u prirodi (paleontologija).</p>	<p>5.d Analizira uticaj klimatskih promjena na Zemlji na biodiverzitet.</p> <p>5.e Analizira uzroke različitosti u flori i fauni na Zemlji.</p>

Komponenta 3: Strukturna i funkcionalna povezanost žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja

- Ishodi učenja**
1. utvrđuje uzroke poremećaja žive i nežive prirode i važnost očuvanja njihovih odnosa u geobiosferi
 2. argumentuje važnost očuvanja prirode radi održivosti biodiverziteta
 3. analizira antropogeni uticaj na geobiosferu
 4. predlaže mjere zaštite i unapređenja životne sredine
 5. utvrđuje važnost obnovljivih izvora energije za održivi razvoj

Pokazatelji komponente 3 u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a Prepoznaje sklad žive i nežive prirode na primjerima ishrane biljaka i životinja. 1.b Uočava ulogu čovjeka u očuvanju žive i nežive prirode u okruženju na jednostavnim primjerima.	1.a Kazuje svojim riječima o važnosti sklada žive i nežive prirode služeći se konkretnim jednostavnim primjerima.	1.a Objašnjava povezanost žive i nežive prirode u vezi sa očuvanjem njenog sklada, kao i uzroke njenog poremećaja.	1.a Potkrepljuje dokazima uticaj čovjeka na sklad žive i nežive prirode.	1.a Raspravlja o zaštićenim područjima Bosne i Hercegovine, donosi zaključak o stepenu njihovog ugrožavanja.
1.c Povezuje odgovorno ponašanje prema okolini sa svakodnevnim aktivnostima u smislu zaštite životne sredine.	1.b Povezuje odgovorno ponašanje pojedinaca i društva prema okolini sa svakodnevnim aktivnostima u smislu zaštite životne sredine.	1.b Povezuje odgovorno ponašanje pojedinaca i društva prema okolini sa aktivnostima u smislu zaštite životne sredine.	1.b Utvrđuje položaj i važnost čovjeka u održavanju sklada žive i nežive prirode. 1.c Raspravlja o posljedicama koje su nastale prevelikom eksploatacijom prirodnih bogatstava.	1.b Potkrepljuje dokazima uticaj čovjeka na globalne efekte zagađenja i raspravlja o mogućnostima održivog razvoja.
2.a Imenuje mjesta iz neposrednog okruženja kao primjere nesklada žive i nežive prirode koja trebaju zaštitu čovjeka. 2.b Prepoznaje prirodnu baštinu u neposrednom okruženju.	2.a Imenuje mjesta iz okruženja kao primjere nesklada žive i nežive prirode koja trebaju zaštitu čovjeka. 2.b Navodi važnost očuvanja prirodnih bogatstava u prostoru življenja, kao i njegove historijske i kulturne vrijednosti.	2.a Utvrđuje glavne uzročnike poremećaja sklada žive i nežive prirode. 2.b Pronalazi nesklad žive i nežive prirode u svom neposrednom okruženju pojašnjavajući njegov uticaj na živi svijet.	2.a Potkrepljuje dokazima važnost očuvanja sklada žive i nežive prirode u svrhu održanja života na Zemlji.	2.a Raspravlja o globalnim posljedicama prouzrokovanim neskladom žive i nežive prirode pogubnim za život na Zemlji. 2.b Potkrepljuje dokazima posljedice globalnih klimatskih promjena u prostoru življenja i predlaže modele za unapređenje. 2.c Utvrđuje važnost postojanja raznolikosti gena, vrsta i ekosistema za održivost života u prostoru življenja.

		<p>2.c Potkrepljuje dokazima važnost očuvanja prirodnih bogatstava u prostoru življenja.</p> <p>2.d Potkrepljuje dokazima važnost prirodnih spomenika u prostoru življenja.</p>	<p>2.b Analizira posljedice zagađenja vode, vazduha i tla na biodiverzitet.</p> <p>2.c Daje kritički osvrt na važnost biljnih i životinjskih vrsta za čovjeka u prostoru življenja.</p>	
	<p>3.a Vrednuje ulogu čovjeka po pitanju sklada žive i nežive prirode na jednostavnim primjerima služeći se svojim riječima.</p>	<p>3.a Opisuje ulogu čovjeka po pitanju sklada žive i nežive prirode.</p>	<p>3.a Analizira posljedice klimatskih promjena i dovodi ih u vezu s narušenim skladom žive i nežive prirode.</p> <p>3.b Utvrđuje načine očuvanja prirodnih bogatstava i prirode.</p>	<p>3.a Potkrepljuje dokazima postojanje trajnijih poremećaja kao posljedice narušenog sklada žive i nežive prirode.</p> <p>3.b Analizira i stavlja u vezu ekonomski razvitak s prirodnim bogatstvima u prostoru življenja.</p>
			<p>4.a Zauzima stav i predlaže mjere za održivi razvoj na osnovu procjene stanja ekosistema</p> <p>4.b Potkrepljuje valjanim dokazima (argumentima) i predlaže mjere za očuvanja prirodnih bogatstava i spomenika prirode.</p>	<p>4.a Zauzima stav i predlaže mjere za održivi razvoj na osnovu procjene stanja ekosistema</p> <p>4.b Potkrepljuje valjanim dokazima (argumentima) i predlaže mjere za očuvanja prirodnih bogatstava i spomenika prirode.</p>
<p>5.a Prepoznaje mjesta u životnom okruženju u kojim se odlaže otpad.</p>	<p>5.a Navodi važnost aktivnosti koje doprinose razvoju u životnom okruženju koristeći se primjerenim izvorima informacija.</p>	<p>5.a Utvrđuje važnost održivog razvoja na Zemlji, prostoru življenja koristeći se informacijama iz različitih izvora.</p>	<p>5.a Analizira rezultate istraživanja o održivom razvoju na Zemlji, prostoru življenja, koristeći se informacionom i komunikacionom tehnologijom.</p>	<p>5.a Uspoređuje rezultate istraživanja (eksperimentima, simulacijama ili video i multimedijalnim izvorima) s podacima iz različitih izvora kako bi dokazima potkrijepio mogućnosti održivog razvoja na Zemlji.</p> <p>5.b Predlaže mjere zaštite i unapređenja životne sredine.</p>

Komponenta 4: Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja (biotop) s biodiverzitetom (biocenoza).

Ishodi učenja

1. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom služeći se stručnom terminologijom
2. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode služeći se stručnom terminologijom
3. Interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja služeći se stručnom terminologijom
4. izvodi praktične radove služeći se mjernim i optičkim instrumentima (mikroskop, lupa) i laboratorijskom opremom za sticanje informacija i predstava o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode

Pokazatelji komponente 4 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a Prikuplja informacije u porodici i vrtiću o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom.	1.a Pronalazi i organizuje informacije o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom. 1.b Izvodi zaključak o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom na konkretnim primjerima	1.a Pronalazi, izabire i organizuje informacije o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom. 1.b Stavlja u vezu povezanost zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom koristeći se jednim izvorom.	1.a Interpretira zaključke o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora. 1.b Stavlja u vezu povezanost zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom koristeći se različitim izvorima.	1.a Interpretira i vrednuje zaključke o anatomiji, morfologiji i fiziologiji čovjeka na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora 1.b Stavlja u vezu povezanost zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom koristeći se različitim izvorima.
	1.c Komunicira verbalno i pisano o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom služeći se svakodnevnim jezikom.	1.c Komunicira verbalno i pisano o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	1.c Komunicira verbalno i pisano o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom služeći se stručnom terminologijom.	1.c Komunicira verbalno i pisano o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom služeći se stručnom terminologijom i IKT.

<p>2.a Prikuplja informacije u porodici i vrtiću o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode.</p>	<p>2.a Pronalazi i organizuje informacije o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode. 2.b Izvodi zaključak na konkretnim primjerima o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode.</p>	<p>2.a Pronalazi, izabire, organizuje informacije o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode. 2.b Stavlja u vezu povezanost strukturnih i funkcionalnih svojstva žive i nežive prirode koristeći se jednim izvorom.</p>	<p>2.a Interpretira zaključke o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora. 2.b Stavlja u vezu povezanost strukturnih i funkcionalnih svojstva žive i nežive prirode koristeći se različitim izvorima.</p>	<p>2.a Interpretira i vrednuje zaključke o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora. 2.b Stavlja u vezu povezanost strukturnih i funkcionalnih svojstva žive i nežive prirode koristeći se različitim izvorima.</p>
	<p>2.c Komunicira verbalno i pisano o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.</p>	<p>2.c Komunicira verbalno i pisano o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.</p>	<p>2.c Komunicira verbalno i pisano o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.</p>	<p>2.c Komunicira verbalno i pisano o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode služeći se stručnom terminologijom i IKT.</p>
	<p>3.a Pronalazi i organizuje informacije o o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja. 2.b Na konkretnim primjerima izvodi zaključak o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja.</p>	<p>3.a Pronalazi, izabire, organizuje informacije o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja. 2.b Stavlja u vezu povezanost strukturnih i funkcionalnih svojstva žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja koristeći se jednim izvorom.</p>	<p>3.a Interpretira zaključke o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora. 2.b Stavlja u vezu povezanost strukturnih i funkcionalnih svojstva žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja koristeći se različitim izvorima.</p>	<p>3.a Interpretira i vrednuje zaključke o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora. 2.b Stavlja u vezu povezanost strukturnih i funkcionalnih svojstva žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja koristeći se različitim izvorima.</p>

	3.c Komunicira verbalno i pisano o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	3.c Komunicira verbalno i pisano o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	3.c Komunicira verbalno i pisano o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	3.c Komunicira verbalno i pisano o strukturnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja služeći se stručnom terminologijom i IKT.
	4.a Izvodi jednostavna posmatranja, mjerenja i praktične vježbe u prirodi i školi.	4.a Izvodi jednostavna posmatranja, mjerenja i praktične vježbe u prirodi i laboratoriji služeći se mjernim i optičkim instrumentima i laboratorijskom opremom. 4.b Identifikuje organizme s pojednostavljenim slikovnim ključevima.	4.a Izvodi posmatranja, mjerenja i praktične vježbe u prirodi i laboratoriji služeći se mjernim i optičkim instrumentima i laboratorijskom opremom. 4.b Identifikuje organizme sa slikovnim ključevima.	4.a Izvodi kompleksne praktične radove u prirodi i laboratoriji služeći se mjernim i optičkim instrumentima, laboratorijskom opremom i IKT. 4.b Identifikuje organizme sa slikovnim i dihotomnim ključevima.

OBLAST 2: POVEZANOST STRUKTURA I FUNKCIJA ŽIVIH BIĆA

Komponenta 1: Morfologija, anatomija i citologija živih bića

Ishodi učenja

1. opisuje organizaciju i nivoe organizacije građe živih bića (mikroorganizmi, gljive, biljke i životinje)
2. povezuje građu i funkciju ćelije
3. uspoređuje različite tipove ćelijskih dioba, specijalizaciju i diferencijaciju ćelije
4. objašnjava homeostazu

Pokazatelji komponente 1 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a Imenuje dijelove biljaka i životinja. 1.b Opisuje ulogu vidljivih organa biljaka i životinja.	1.a Imenuje morfološka obilježja biljaka i životinja. 1.b Opisuje ulogu organa biljaka i životinja.	1.a Opisuje morfološka i anatomska obilježja biljaka i životinja.	1.a Opisuje morfološka, anatomska, histološka i citološka, obilježja mikroorganizma, gljiva, biljaka i životinja.	1.a Opisuje morfološka, anatomska, histološka i citološka obilježja mikroorganizma, gljiva, biljaka i životinja.

	<p>1.c Nabraja osjetila i objašnjava njihovu ulogu (miris, okus, vid, sluh, dodir).</p>	<p>1.b Opisuje spolni dimorfizam na osnovu morfologije. 1.c Objašnjava važnost funkcionalnih organa za organizam. 1.d Objašnjava funkciju organa i organskih sistema živih bića.</p>	<p>1.b Opisuje spolni dimorfizam na osnovu morfologije i anatomije. 1.c Objašnjava funkciju organa i organskih sistema. 1.d Povezuje funkciju organa sa strukturom organizma. 1.e Objašnjava i povezuje funkciju organa i organskih sistema živih bića.</p>	<p>1.b Opisuje spolni dimorfizam na osnovu morfologije, anatomije, histologije i citologije. 1.c Objašnjava funkciju organa i organskih sistema na nivou ćelija, tkiva i molekula. 1.d Povezuje funkciju organa sa strukturom organizma na nivou ćelija, tkiva i molekula. 1.e Objašnjava i povezuje funkciju organa i organskih sistema živih bića na svim hijerarhijskim nivoima.</p>
		<p>2.a Opisuje osnovne dijelove ćelija vidljive optičkim mikroskopom. 2.b Razlikuje između biljne i životinjske ćelije. 2.c Opisuje osnovne funkcije ćelija na nivou procesa.</p>	<p>2.a Opisuje osnovne dijelove ćelija vidljive optičkim mikroskopom i neke ultrastrukture. 2.b Razlikuje između prokariotske i eukariotske biljne i životinjske ćelije. 2.c Razlikuje između funkcija ćelije u jednoćelijskim i višećelijskim organizmima. 2.d Opisuje osnovne tipove tkiva i njihove funkcije.</p>	<p>2.a Opisuje dijelove ćelija i njihove ultrastrukture. 2.b Razlikuje između prokariotske i eukariotske biljne i životinjske ćelije na nivou ultrastrukture (centriol). 2.c Objašnjava razlike između funkcija ćelije u jednoćelijskim i višećelijskim organizmima. 2.d Razlikuje osnovne tipove tkiva i njihove funkcije na nivou anatomije i citologije.</p>

		<p>3.a Opisuje funkciju mitotske ćelijske diobe.</p> <p>3.b Opisuje tok i funkciju mitoze.</p> <p>3.c Razlikuje tipove ćelija na osnovu broja hromozoma.</p> <p>3.d Razlikuje tipove ćelija u životinjskom organizmu na osnovu funkcije.</p>	<p>3.a Opisuje osnovne tipove ćelijskih dioba na osnovu broja hromozoma (mitotska i meiotska dioba).</p> <p>3.b Razlikuje između mitotske diobe biljne i životinjske ćelije.</p> <p>3.c Razlikuje između funkcija mitotske i meiotske diobe u jednoćelijskim i višećelijskim organizmima.</p> <p>3.d Objašnjava neke primjere diferencijacije ćelija sa specijalizacijom (ćelije u krvi).</p>	<p>3.a Opisuje dijelove ćelija i njihove ultrastrukture.</p> <p>3.b Razlikuje između diobe prokariotske i eukariotske biljne i životinjske ćelije.</p> <p>3.c Razlikuje između funkcija mitotske i meiotske diobe u jednoćelijskim i višećelijskim organizmima.</p> <p>3.d Objašnjava metagenezu.</p> <p>3.e Objašnjava diferencijaciju ćelija sa specijalizacijom.</p>
		<p>4.a Objašnjava neke od oblika homeostaze(refleks).</p>	<p>4.b Objašnjava ulogu organa i organskih sistema u održavanju homeostaze (nervni i hormonalni sistem).</p>	<p>4.a Analizira ulogu organa i organskih sistema u održavanju homeostaze (nervni i hormonalni sistem).</p> <p>4.b Objašnjava homeostazu na nivou komunikacije između ćelija (sinapse, hormoni).</p>

Komponenta 2: Genetika i evolucija živih bića

Ishodi učenja

1. razlikuje genotip i fenotip živih bića (što je urođeno i št se stiče tokom života)
2. objašnjava zakone nasljeđa i mehanizme izražavanja genotipa (mitotska i meiotska dioba)
3. interpretira izvore genske varijabilnosti (mutacije, genske rekombinacije)
4. interpretira genetske anomalije – mutacije
5. interpretira filogeniju živih bića
6. interpretira uticaj prirodne sredine na tok evolucije

Pokazatelji komponente 2 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
--	----------------------------	------------------------------	--	--

		1.a Definiše kvalitativne i kvantitativne osobine organizma.	1.a Definiše genotip i fenotip na nivou osobina. 1.b Objašnjava uticaj okoline na manifestaciju genotipa na nivou osobina (modifikacije).	1.a Analizira genotip i fenotip na nivou gena, hromozoma i genoma. 1.b Objašnjava uticaj okoline na manifestaciju genotipa na nivou osobina i procesa.
			2.a Objašnjava zakone nasljeđa na nivou osobina. 2.b Objašnjava razlike između dominantnih, recesivnih i kodominantnih alela. 2.c Opisuje transkripciju i translaciju.	2.a Objašnjava zakone nasljeđivanja na nivou gena, hromozoma i genoma. 2.b Analizira i interpretira rezultate ukrštanja. 2.c Objašnjava transkripciju i translaciju na molekularnom nivou. 2.d Interpretira genski kod..
		3.a Razlikuje između spolnog i nespolnog razmnožavanja na nivou fenotipa. 3.b Definiše mutacije.	3.a Objašnjava mehanizme stvaranja mutacija. 3.b Razlikuje između različitih tipova mutacija. 3.c Razlikuje između spolnog i nespolnog razmnožavanja na nivou organizma.	3.a Objašnjava mutacije i mutagenezu. 3.b Razlikuje između različitih tipova mutacija na molekularnom nivou. 3.c Razlikuje između spolnog i nespolnog razmnožavanja na nivou genoma.
			4.a Definiše genetske anomalije. 4.b Identifikuje mutagene štetne za organizme. 4.c Imenuje štetne posljedice nastale djelovanjem mutagenih faktora.	4.a Objašnjava genetske anomalije. 4.b Analizira uzroke i mehanizme nastanka anomalija na nivou gena, hromozoma, genoma.
			5.a Prepoznaje ključne faze razvoja živih bića kroz epohe. 5.b Obrazlaže razlike između analognih i homolognih organa.	5.a Prepoznaje faze razvoja živih bića kroz epohe. 5.b Objašnjava specijaciju selekcijom različitih genoma. 5.c Objašnjava mehanizme adaptacija organizma.

			6.a Objašnjava uticaj prirodne sredine na evoluciju živih bića.	6.a Vrednuje i interpretira uticaj prirodne sredine na evoluciju. 6.b Procjenjuje uticaje životnih uslova i mehanizama nasljeđivanja na građu i adaptaciju živih bića.
--	--	--	---	---

Komponenta 3: Stavovi u skladu s prirodnim i društvenim zakonitostima

Ishodi učenja

1. prihvata pravo živih bića na život
2. uvažava drugog i drugačijeg
3. interpretira i vrednuje biodiverzitet

Pokazatelji komponente 3 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
			1.a Objašnjava pravo živih bića na život.	1.a Argumentuje pravo živih bića na život.
	2.a Uvažava individualne razlike između organizama iste vrste.	2.a Nabraja individualne morfološke razlike između organizma iste vrste.	2.a Objašnjava individualne morfološke i anatomske razlike između organizma iste vrste.	2.a Objašnjava individualne morfološke, anatomske i genske razlike između organizma iste vrste.
		3.a Definiše biodiverzitet kao raznolikost živog. 3.b Prepoznaje vrijednost biodiverziteta.	3.a Identifikuje i vrednuje različite nivoe biodiverziteta (vrstni, ekosistemski). 3.b Objašnjava ekosistemske usluge na nivou habitata i ekosistema.	3.a Identifikuje i vrednuje različite nivoe biodiverziteta (genski, vrstni, ekosistemski). 3.b Vrednuje biodiverzitet sa stajališta ekosistemskih usluga.

Komponenta 4: Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora o povezanosti struktura i funkcija živih bića

Ishodi učenja

1. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o morfologiji i anatomiji živih bića služeći se stručnom terminologijom
2. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o građi i funkciji ćelije, ćelijskim diobama i diferencijacijama ćelija
3. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o genetici i evoluciji služeći se stručnom terminologijom
4. izvodi praktične radove služeći se mjernim i optičkim instrumentima (mikroskop, lupa) i laboratorijskom opremom za sticanje informacija i predstava o strukturama, funkcijama i citologiji živih bića

Pokazatelji komponente 4 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a Prikuplja informacije u porodici i vrtiću o osobinama živih bića.	1.a Pronalazi i organizuje informacije o morfologiji živih bića. 1.b Izvodi zaključak o morfologiji živih bića na konkretnim primjerima	1.a Pronalazi, izabire, organizuje informacije o morfologiji i anatomiji živih bića. 1.b Stavlja u vezu anatomiju i morfologiju koristeći se jednim izvorom.	1.a Interpretira zaključke o anatomiji i morfologiji na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora. 1.b Stavlja u vezu povezanost anatomije i morfologije koristeći se različitim izvorima.	1.a Interpretira i vrednuje zaključke o anatomiji i morfologiji na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora. 1.b Stavlja u vezu povezanost anatomije i morfologije koristeći se različitim izvorima.
	1.c Verbalno i pisano komunicira o morfologiji živih bića služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	1.c Verbalno i pisano komunicira o morfologiji i anatomiji živih bića služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	1.c Verbalno i pisano komunicira o povezanosti anatomije i morfologije služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	1.c Verbalno i pisano komunicira o anatomiji služeći se stručnom terminologijom
			2.a Interpretira zaključke o građi i funkciji ćelija, ćelijskim diobama i diferencijacijama ćelija na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora.	2.a Interpretira i vrednuje zaključke o građi i funkciji ćelija, ćelijskim diobama i diferencijacijama ćelija na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora.

			2.b Komunicira verbalno i pisano o građi i funkciji ćelija, ćelijskim diobama i diferencijacijama ćelija služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	2.b komunicira verbalno i pisano o građi i funkciji ćelija, ćelijskim diobama i diferencijacijama ćelija služeći se stručnom terminologijom i IKT.
			3.a Interpretira zaključke o genetici i evoluciji na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora.	3.a Interpretira i vrednuje zaključke o genetici i evoluciji na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora.
			3.b Komunicira verbalno i pisano o genetici i evoluciji služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	3.b Komunicira verbalno i pisano o genetici i evoluciji služeći se stručnom terminologijom i IKT.
	4.a Izvodi jednostavna posmatranja, mjerenja i praktične vježbe u prirodi i školi.	4.a Izvodi jednostavna posmatranja, mjerenja i praktične vježbe u prirodi i laboratoriju služeći se mjernim i optičkim instrumentima i laboratorijskom opremom za proučavanje anatomije, morfologije i citologije.	4.a Izvodi posmatranja, mjerenja i praktične vježbe u prirodi i laboratoriju služeći se mjernim i optičkim instrumentima i laboratorijskom opremom za proučavanje anatomije, morfologije i citologije.	4.a Izvodi kompleksne praktične radove u prirodi i laboratoriju služeći se mjernim i optičkim instrumentima i laboratorijskom opremom i IKT za proučavanje anatomije, morfologije, citologije i genetike.

OBLAST 3: STRUKTURA I FIZIOLOGIJA ORGANIZAMA, PRETVARANJE MATERIJE I ENERGIJE**Komponenta 1: Struktura i transformacija energije u organizmima****Ishodi učenja**

1. objašnjava strukturu i fizičko-hemijska svojstva u organizmu
2. objašnjava fizičke i hemijske promjene tvari i energije u organizmu
3. objašnjava i povezuje funkciju organa i organskih sistema u funkciji energijskih transformacija

Pokazatelji komponente 1 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
--	----------------------------	------------------------------	--	--

Objašnjava strukturu i fizičko-kemijska svojstva u organizmu.

1.a Imenuje razne vrste prirodnih i umjetnih tvari u neposrednom okruženju. 1.b Prepoznaje svojstva tvari žive i nežive prirode po boji, veličini, obliku, okusu i mirisu.	1.a Prepoznaje tvari žive i nežive prirode iz neposrednog okruženja.	1.a Nabraja svojstva tvari žive i nežive prirode u organizmu. 1.b Utvrđuje sličnosti i razlike među svojstvima tvari žive i nežive prirode u organizmu.	1.a Objašnjava strukturu tvari žive i nežive prirode. 1.b Navodi funkcije nekih mikro i makroelemenata u živom. 1.c Objašnjava važnost organskih i anorganskih molekula u živom. 1.d Navodi osobine i uloge biopolimera. 1.e Objašnjava građu i funkciju nukleinskih kiselina.	1.a Povezuje strukturu tvari s njenim fizičkim i hemijskim svojstvima u živoj i neživoj prirodi. 1.b Navodi funkcije mikro i makroelemenata u živom. 1.c Objašnjava važnost organskih i anorganskih molekula u građi ćelije i međučelijskih prostora. 1.d Navodi osobine i uloge biopolimera i njihove promjene. 1.e Objašnjava građu i funkciju nukleinskih kiselina na nivou nukleotida.
2.a Opisuje neke fizičke promjene tvari (para-voda-led).	2.a Opisuje i objašnjava fizičke promjene tvari žive i nežive prirode na jednostavnim primjerima.	2.a Objašnjava uzroke fizičkih i hemijskih promjena tvari u organizmu.	2.a Utvrđuje uzroke nastanka fizičkih i hemijskih promjena, kao i promjena svojstava tvari u organizmu. 2.b Razlikuje fizičke od hemijskih promjena u organizmu.	2.a Objašnjava fizičke i hemijske promjene tvari i energije u organizmu. 2.b Razlikuje fizičke od hemijskih promjena u organizmu (difuzija, osmoza, enzimske reakcije).

			2.c Na principijelnom nivou objašnjava enzimске reakcije.	2.c Analizira odaziv enzirnskog sistema na vanjske faktore. 2.d Interpretira hemijsku ravnotežu u organizmu i povezuje je sa homeostazom.
		3.a Objašnjava metabolizam na nivou organizma (kao crna kutija). 3.b Povezuje funkciju organa i organskih sistema u funkciji energijskih transformacija. 3.c Povezuje metaboličke organske sisteme u cjelinu.	3.a Objašnjava metabolizam na nivou organskih sistema i organa. 3.b Povezuje funkciju organa i organskih sistema u funkciji energijskih transformacija. 3.c Povezuje kloroplast s fotosintezom i mitohondrion s disanjem. 3.d Povezuje metaboličke organske sisteme u cjelinu na nivou promjene tvari i energije.	3.a Navodi razlike između aerobnih i anaerobnih metaboličkih procesa. 3.b Na konkretnom primjeru objašnjava metabolički put na molekularnom nivou. 3.c Povezuje metaboličke organske sisteme u cjelinu na nivou promjene tvari i energije na molekularnom nivou.

Komponenta 2: Promjena tvari i pretvaranje energije u živoj prirodi

Ishodi učenja

- definiše fotosintezu, kao najvažniji energetski sistem za održavanje živog
- razlikuje i uspoređuje promjenu tvari i pretvaranje energije u organizmima između fotosinteze, fermentacije i aerobnog disanja

Pokazatelji komponente 2 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
--	----------------------------	------------------------------	--	--

<p>1.a Opisuje biljke.</p>	<p>1.a Opisuje prijem hranljivih tvari kod biljaka i životinja. 1.b Prepoznaje organizme – prirodne resurse za održivi razvoj.</p>	<p>1.a Razlikuje biljke i životinje na osnovu prijema hranljivih tvari i energije. 1.b Objašnjava funkcije fotosinteze na nivou organizma. 1.c Objašnjava fotosintezu kao proces u kojem iz ugljendioksida i vode u zelenim biljkama nastaje šećer i kiseonik.</p>	<p>1.a Objašnjava i razlikuje između biljaka i drugih organizama na osnovu izmjena tvari i energije. 1.b Objašnjava funkcije fotosinteze na nivou ćelija. 1.c Objašnjava fotosintezu kao proces u kojem iz ugljendioksida i vode u hloroplastu nastaje šećer i kiseonik.</p>	<p>1.a Interpretira razlike između biljaka, fotosintetskih bakterija i drugih organizama na osnovu izmjenene tvari i energije. 1.b Objašnjava funkcije fotosinteze na nivou ultrastruktura ćelija. 1.c Objašnjava fotosintezu kao sastavljen proces u kojem iz ugljendioksida i vode u hloroplastu nastaje šećer i kiseonik. 1.d Povezuje produkte fotosinteze s drugim metaboličkim putevima.</p>
		<p>2.a Obrazlaže ulogu kvasca u pečenju hljeba. 2.b Razlikuje između disanja kao procesa izmjene plinova i ćelijskog disanja. 2.c Objašnjava važnost fotosinteze za sve organizme.</p>	<p>2.a Definiše aerobno disanje i fermentaciju kao procese. 2.b Objašnjava razlike između aerobnih i anaerobnih organizama. 2.c Locira ćelijsko disanje na mitohondrij. 2.d Locira fotosintezu u hloroplast.</p>	<p>2.a Definiše aerobno disanje i fermentaciju na molekularnom nivou. 2.b Objašnjava razlike između aerobnih i anaerobnih procesa na nivou energetske promjene.</p>

		2.d Objašnjava promjene svojstava tvari i pretvaranje energije na primjeru (fotosinteza i disanje).	2.e Povezuje procese respiracije, varenja i izlučivanja.	2.c Objašnjava centralnu ulogu Krebsovog ciklusa u metabolizmu. 2.d Razlikuje između glikolize i aerobnog disanja. 2.e Tumači osnovni koncept enzimskih reakcija. 2.f Analizira transformaciju energije kroz procese anabolizma i katabolizma na molekularnom nivou. 2.g Objašnjava homeostazu s promjenama na molekularnom i energetskom nivou.
--	--	---	--	--

Komponenta 3: Živa bića kao prirodni resursi za održivi razvoj

Ishodi učenja

1. analizira racionalno korištenje prirodnih energetske resursa u skladu sa očuvanjem prirodne i životne sredine
2. objašnjava pretvaranje energije sa aspekta biotehnologije
3. analizira obnovljive i izvore energije na Zemlji

Pokazatelji komponente 3 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a Prepoznaje zagađivače u životnom okruženju. 1.b Prepoznaje osnovne izvore energije u životnom okruženju uz poticaj i podršku.	1.a Opisuje i objašnjava važnost očuvanja životnog okruženja.	1.a Objašnjava važnost racionalnog korištenja prirodnih energetske resursa u očuvanju prirode. 1.b Navodi načine racionalnog korištenja energenata. 1.c Prepoznaje ekološki najugroženija područja prekomjernim korištenjem fosilnih goriva i predlaže mjere zaštite.	1.a Navodi primjere racionalnog korištenja energenata u kućanstvu. 1.b Povezuje racionalno korištenje prirodnih energetske izvora sa očuvanjem vrsta i habitata u životnom okruženju.	1.a Predlaže modele za racionalno korištenje i uštedu iz obnovljivih i neobnovljivih izvora energije. 1.b Analizira posljedice korištenja fosilnih energenata i izvodi zaključak o njihovoj štetnosti na prirodu. 1.c Objašnjava transformacije primarnih oblika energije u koristan rad.

			1.c Predlaže načine racionalnog korištenja svih oblika energije u svrhu zaštite životne sredine.	1.d Analizira primjene zakonske regulative u procesu transformacije energenata u koristan rad sa ekološkog gledišta.
		1.a Definiše biotehnologiju. 1.b Opisuje neke primjere biotehnologije.	1.a Definiše biotehnologiju sa aspekta pridobijanja tvari i energije. 1.b Opisuje neke primjere savremene biotehnologije.	1.a Objašnjava postupke klasične i moderne biotehnologije (genetski inženjering). 1.b Povezuje biotehnološke postupke i kružni tok energije u privredi. 1.c Vrednuje perspektive biotehnologije.
		3.a Objašnjava važnost obnovljive energije za funkcionisanje društva.	3.a Objašnjava kako je unapređenje energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije važno za održivi razvoj.	3.a Objašnjava kako eksploatacija izvora energije i proizvodnja energije imaju uticaj na životno okruženje. 3.b Procjenjuje prednosti i nedostatke različitih izvora obnovljive energije za održivi razvoj. 3.c Ocjenjuje kako se obnovljivi energetske izvori trebaju koristiti racionalno za održivi razvoj.

Komponenta 4: Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora o povezanosti struktura i funkcija živih bića

Ishodi učenja

1. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o strukturi i transformaciji energije u organizmima služeći se stručnom terminologijom
2. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o promjenama tvari i pretvaranju energije u živoj prirodi služeći se stručnom terminologijom.
3. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o živim bićima kao prirodnim resursima za održivi razvoj služeći se stručnom terminologijom.
4. izvodi praktične radove služeći se mjernim i optičkim instrumentima (mikroskop, lupa) i laboratorijskom opremom za sticanje informacija i predstava o strukturi i promjeni tvari i energije u živoj prirodi.

Pokazatelji komponente 4 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
--	----------------------------	------------------------------	--	--

			1.a Stavlja u vezu povezanost struktura i transformacije energije u organizmima koristeći se različitim izvorima.	1.a Interpretira i vrednuje zaključke o strukturama i transformaciji energije u organizmima na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora. 1.b Stavlja u vezu povezanost struktura i transformacije energije u organizmima koristeći se različitim izvorima.
			1.b Komunicira verbalno i pisano o strukturama i transformaciji energije u organizmima služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	1.c Komunicira verbalno i pisano o strukturama i transformaciji energije u organizmima sa biodiverzitetom služeći se stručnom terminologijom i IKT.
			2.a Interpretira zaključke o građi i funkciji ćelija, ćelijskim diobama i diferencijacijama ćelija na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora.	2.a Interpretira i vrednuje zaključke o građi i funkciji ćelija, ćelijskim diobama i diferencijacijama ćelija na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora.
			2.b Komunicira verbalno i pisano o o građi i funkciji ćelija, ćelijskim diobama i diferencijacijama ćelija služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	2.b Komunicira verbalno i pisano o građi i funkciji ćelija, ćelijskim diobama i diferencijacijama ćelija služeći se stručnom terminologijom i IKT.
3.a Prikuplja informacije u porodici i vrtiću o osobinama živih bića.	3.a Pronalazi i organizuje informacije o živim bićima kao prirodnim resursima za održivi razvoj.	3.a Pronalazi, izabire, organizuje informacije o živim bićima kao prirodnim resursima za održivi razvoj.	3.a Interpretira zaključke o živim bićima kao prirodnim resursima za održivi razvoj iz različitih izvora.	3.a Interpretira i vrednuje zaključke o živim bićima kao prirodnim resursima za održivi razvoj na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora.

			3.b Verbalno i pisano komunicira o živim bićima kao prirodnim resursima za održivi razvoj služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	3.b Verbalno i pisano komunicira o živim bićima kao prirodnim resursima za održivi razvoj služeći se stručnom terminologijom.
	3.b Izvodi zaključak o živim bićima kao prirodnim resursima za održivi razvoj na konkretnim primjerima.			
	1.c Komunicira verbalno i pisano o živim bićima kao prirodnim resursima za održivi razvoj služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	3.b Komunicira verbalno i pisano o živim bićima kao prirodnim resursima za održivi razvoj služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom		
		4.a Izvodi jednostavna posmatranja, mjerenja i praktične vježbe u prirodi i laboratoriju o strukturi i promjeni tvari i energije u živoj prirodi služeći se mjernim i optičkim instrumentima i laboratorijskom opremom.	4.a Izvodi posmatranja, mjerenja i praktične vježbe u prirodi i laboratoriju o strukturi i promjeni tvari i energije u živoj prirodi služeći se mjernim i optičkim instrumentima i laboratorijskom opremom.	4.a Izvodi kompleksne praktične radove u prirodi i laboratoriju o strukturi i promjeni tvari i energije u živoj prirodi služeći se mjernim i optičkim instrumentima i laboratorijskom opremom i IKT.
OBLAST 4: ČOVJEK, BIOLOŠKO I DRUŠTVENO BIĆE				
Komponenta 1: Anatomija i fiziologija čovjeka				
Ishodi učenja				
1. opisuje organizaciju građe ljudskog organizma				
2. objašnjava i povezuje funkciju organa i organskih sistema				
3. objašnjava homeostazu				
Pokazatelji komponente 1 u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)

1.a Imenuje dijelove tijela čovjeka. 1.b Razlikuje obilježja između spolova po izgledu.	1.a Imenuje i opisuje morfološka obilježja tijela i neke unutrašnje organe (srce, mozak, ...). 1.b Opisuje sličnosti i razlike između ljudi na osnovu morfoloških karakteristika.	1.a Opisuje morfološka obilježja tijela i unutrašnje organe. 1.b Opisuje sličnosti i razlike između spolova na osnovu morfoloških karakteristika.	1.a Nabraja i opisuje organe i organske sisteme. 1.b Opisuje sličnosti i razliku između spolova na osnovu morfoloških i anatomskih karakteristika.	1.a Opisuje građu i organizaciju ljudskog organizma na nivou ćelija, tkiva i molekula. 1.b Opisuje sličnosti i razliku između spolova na osnovu morfoloških, anatomskih i citoloških karakteristika.
			1.c Definiše spol na anatomskom i hromozomskom nivou.	1.c Povezuje spolne ćelije sa meiotskom diobom. 1.d Definiše spol na hromozomskom i genomskom nivou.
2.a Opisuje ulogu organa čovjeka.	2.a Opisuje ulogu organa čovjeka. 2.b Nabraja osjetila i objašnjava njihovu ulogu (miris, okus, vid, sluh, dodir).	2.a Opisuje funkcije organa za organizam.	2.a Objašnjava funkciju organa i organskih sistema. 2.b Povezuje funkciju organa sa strukturom organizma.	2.a Objašnjava funkciju organa i organskih sistema na nivou ćelija, tkiva i molekula. 2.b Povezuje funkciju organa sa strukturom organizma na nivou ćelija, tkiva i molekula.
		3.a Objašnjava neke od oblika homeostaze.	3.a Objašnjava ulogu organa i organskih sistema u održavanju homeostaze. 3.b Objašnjava ulogu hormonalnog i živčanog sistema u homeostazi. 3.c Opisuje uticaj alkohola i narkotika na organizam.	3.a Analizira ulogu organa i organskih sistema u održavanju homeostaze. 3.b Objašnjava ulogu hormonalnog i živčanog sistema u homeostazi na nivou hormona i neurotransmitera. 3.c Objašnjava uticaj alkohola i narkotika na poremećaj homeostaze.

Komponenta 2: Genetika i evolucija čovjeka**Ishodi učenja**

1. razlikuje između genotipa i fenotipa čovjeka (što je urođeno i što se stiče tokom života)
2. objašnjava zakone nasljeđa i mehanizme izražavanja genotipa
3. razlikuje izvore genetske varijabilnosti čovjeka (mutacije, genske rekombinacije)
4. definiše genetske anomalije kao promjene genotipa
5. objašnjava filogeniju čovjeka u kontekstu evolucije
6. analizira uticaj prirodne i društvene sredine na evoluciju čovjeka (biotska i kulturna evolucija)

Pokazatelji komponente 2 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
		1.a Definiše i prepoznaje osobine čovjeka.	1.a Definiše genotip i fenotip čovjeka na nivou osobina. 1.b Interpretira uticaj okoliša na izražavanje fenotipa čovjeka.	1.a Analizira genotip i fenotip čovjeka na nivou gena, hromozoma, genoma.
			2.a Objašnjava zakone nasljeđivanja čovjeka na nivou osobina.	2.a Objašnjava zakone nasljeđivanja na nivou gena, hromozoma, genoma.
			3.a Objašnjava mehanizme stvaranja mutacija u čovjeka.	3.a Objašnjava mutacije i mutagenezu čovjeka.
			4.a Prepoznaje i definiše genetske anomalije čovjeka.	4.a Objašnjava genetske anomalije sa promjenama genoma. 4.b Analizira uzroke i mehanizme nastanka anomalija na nivou gena, hromozoma, genoma.

			<p>5.a Prepoznaje faze hominizacije (razvoja čovjeka) kroz geološke epohe.</p> <p>5.b Opisuje najvažnije predstavnike evolucijske linije čovjeka.</p> <p>5.c Interpretira čovjeka kao biološko i društveno biće.</p>	<p>5.a Objašnjava hominizaciju i postanak roda Homo.</p> <p>5.b Opisuje predstavnike evolucijske linije čovjeka.</p> <p>5.c Interpretira evoluciju čovjeka kao koevoluciju bioloških i kulturnih osobina.</p>
			<p>6.a Identifikuje uticaj prirodne i društvene sredine na evoluciju čovjeka.</p>	<p>6.a Objašnjava uticaj prirodne i društvene sredine na evoluciju čovjeka.</p> <p>6.b Interpretira recentni diverzitet vrste <i>Homo sapiens</i> sa evolucijom.</p> <p>6.c Procjenjuje uticaje životnih uslova i mehanizama nasljeđivanja na građu čovjeka.</p>

Komponenta 3: Zdrave životne navike i funkcionisanje čovjeka u skladu s prirodnim i društvenim zakonitostima

Ishodi učenja

1. prihvata stavove koji doprinose vlastitom zdravlju
2. prihvata stavove koji doprinose spolnosti i humanizaciji odnosa između spolova

Pokazatelji komponente 3 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
--	----------------------------	------------------------------	--	--

<p>1.a Iskazuje zdravstveno-higijenske navike i navike zdrave ishrane za očuvanje zdravlja čovjeka.</p> <p>1.b Prepoznaje načine pravilne ishrane, aktivnosti i odmor u slobodno vrijeme.</p>	<p>1.a Objašnjava važnost održavanja lične higijene i zdravlja pojedinih organa.</p> <p>1.b Prihvata načine pravilne ishrane, aktivnosti i odmor u slobodno vrijeme.</p>	<p>1.a Prosuđuje o važnosti zdrave ishrane za očuvanje zdravog života.</p>	<p>1.a Objašnjava važnost bavljenja tjelesnim aktivnostima za zdravlje čovjeka.</p> <p>1.b Objašnjava važnost uravnotežene ishrane za zdrav život.</p> <p>1.c Identifikuje mutagene štetne po čovjeka.</p> <p>1.d Imenuje štetne posljedice nastale djelovanjem mutagenih faktora.</p>	<p>1.a Utvrđuje važnost higijene i zdrave ishrane za očuvanje zdravlja čovjeka.</p> <p>1.b Prosuđuje o uticaju: pesticida, teških metala, radioaktivnih supstanci, antibiotika, genetski modificovanih jedinjenja, aditiva, na život čovjeka.</p> <p>1.c Predlaže mjere zaštite životnog okruženja od štetnih posljedica nastalih djelovanjem mutagenih faktora.</p>
			<p>2.a Iznosi stavove o odgovornom spolnom ponašanju i zaštiti koja smanjuje rizik od prenošenja spolnih bolesti.</p>	<p>2.a Obrazlaže različite stavove o spolnosti, kontracepciji i spolno prenosivim bolestima kao preventivi zdravom načinu života.</p>

Komponenta 4: Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora o morfologiji, anatomiji i fiziologiji; genetici i evoluciji; zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka

Ishodi učenja

1. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o anatomiji i fiziologiji čovjeka služeći se stručnom terminologijom
2. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o a genetici i evoluciji čovjeka služeći se stručnom terminologijom
3. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka služeći se stručnom terminologijom
4. izvodi praktične radove služeći se mjernim i optičkim instrumentima (mikroskop, lupa) i laboratorijskom opremom (pribor za disekciju, IKT) za sticanje informacija o morfologiji, anatomiji i fiziologiji; genetici i evoluciji, zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka, uvažavajući etiku laboratorijskog rada sa živim bićima

Pokazatelji komponente 4 u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
--	----------------------------	------------------------------	--	--

1.a Prikuplja informacije u porodici i vrtiću o morfologiji čovjeka.	1.a Pronalazi i organizuje informacije o morfologiji čovjeka.	1.a Pronalazi, izabire, organizuje informacije o morfologiji, anatomiji i fiziologiji čovjeka. 1.b Stavlja u vezu biološke i društvene osobine čovjeka koristeći se jednim izvorom.	1.a Interpretira zaključke o anatomiji, morfologiji i fiziologiji čovjeka na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora. 1.b Stavlja u vezu biološke i društvene osobine čovjeka koristeći se različitim izvorima.	1.a Interpretira i vrednuje zaključke o anatomiji, morfologiji i fiziologiji čovjeka na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora. 1.b Stavlja u vezu biološke i društvene osobine čovjeka koristeći se različitim klasičnim i internetskim izvorima.
				1.c Komunicira verbalno i pisano o morfologiji, anatomiji i fiziologiji čovjeka služeći se stručnom terminologijom i IKT.
	1.b Na konkretnim primjerima izvodi zaključak o morfologiji čovjeka.	1.c Komunicira verbalno i pisano o morfologiji, anatomiji i fiziologiji čovjeka služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	1.c Komunicira verbalno i pisano o morfologiji, anatomiji i fiziologiji čovjeka služeći se stručnom terminologijom.	
	1.c Komunicira pisano o morfologiji čovjeka služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.			
			2.a Interpretira zaključke o genetici i evoluciji čovjeka na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora.	2.a Interpretira zaključke o genetici i evoluciji čovjeka na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora i IKT.
			2.b Komunicira verbalno i pisano o genetici i evoluciji čovjeka služeći se stručnom terminologijom.	2.b Komunicira verbalno i pisano o genetici i evoluciji čovjeka služeći se stručnom terminologijom i IKT.

	3. a Pronalazi i organizuje informacije o zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka.	3.a Pronalazi, izabire, organizuje informacije o zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka.	3.a Interpretira zaključke o zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora.	3.a Interpretira i vrednuje zaključke o anatomiji, morfologiji i fiziologiji čovjeka na osnovu prikupljenih informacija iz različitih izvora.
	3.b Na konkretnim primjerima izvodi zaključak o zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka.	3.b Stavlja u vezu biološke i društvene osobine čovjeka u funkciji očuvanja zdravlja čovjeka koristeći se jednim izvorom (knjigom).	3.b Stavlja u vezu biološke i društvene osobine čovjeka u funkciji očuvanja zdravlja čovjeka koristeći se različitim izvorima.	3.b Stavlja u vezu biološke i društvene osobine čovjeka koristeći se različitim klasičnim i internetskim izvorima.
	3.c Komunicira verbalno i pisano o zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	3.c Komunicira verbalno i pisano o zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	3.c Komunicira verbalno i pisano o zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka služeći se pojednostavljenom stručnom terminologijom.	3.c Komunicira verbalno i pisano o zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka služeći se stručnom terminologijom i IKT.
4.a Uspoređuje morfološke osobine čovjeka (visina, težina, dužina prstiju, stopala...).	4.a Izvodi jednostavna mjerenja na čovjeku služeći se svakodnevnim mjernim instrumentima (metar, vaga).	4.a Izvodi jednostavna posmatranja, mjerenja i praktične vježbe na čovjeku služeći se mjernim i optičkim instrumentima i laboratorijskom opremom.	4.a Izvodi posmatranja, mjerenja i praktične vježbe na čovjeku služeći se mjernim i optičkim instrumentima i laboratorijskom opremom. 4.b Izvodi disekciju homolognih životinjskih organa i mikroskopira tipična životinjska tkiva.	4.a Izvodi kompleksne praktične radove služeći se mjernim i optičkim instrumentima i laboratorijskom opremom i IKT. uvažavajući etiku rada. 4.b Mikroskopira i izvodi disekciju pojedinih životinjskih tkiva i organa u realnom i virtualnom svijetu.
			4.c Analizira frekvencije genotipa i fenotipa u ukrštanjima jedinki čovjeka.	4.c Analizira frekvencije genotipa i fenotipa u složenim ukrštanjima jedinki čovjeka.
				4.d Izvodi izolaciju DNA.

Oblasti, komponente i ishodi učenja za moju okolinu, prirodu i društvo, prirodu i biologiju

ZEMLJA PROSTOR ŽIVOTA: STRUKTURNA I FUNKCIONALNA POVEZANOST ŽIVE I NEŽIVE PRIRODE (EKOLOGIJA, ODRŽIVI RAZVOJ)

Ishodi učenja za:

Povezanost zemljine strukture i prostora življenja (biotop) sa biodiverzitetom (biocenoza)

1. objašnjava obilježja živog i neživog
2. uspoređuje razlike i sličnosti žive i nežive prirode
3. razvrstava po kategorijama predstavnike žive prirode
4. argumentuje uslove za postanak i razvoj života na Zemlji

Strukturalna i funkcionalna svojstva žive i nežive prirode

1. objašnjava uticaj prostora i faktora prostora na organizam (npr. svjetlost, toplina, klima, ...)
2. objašnjava strukturalnu i funkcionalnu povezanost organizama i organizma i sredine
3. povezuje recentni biodiverzitet na Zemlji sa geomorfologijom, klimom, historijskim promjenama i evolucijom
4. analizira tok evolucionih procesa u promjenjivim životnim uslovima Zemlje
5. objašnjava funkcionalne promjene u životnoj zajednici

Strukturalna i funkcionalna povezanost žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja

1. utvrđuje uzroke poremećaja žive i nežive prirode i važnost očuvanja njihovih odnosa u geobiosferi
2. argumentuje važnost očuvanja prirode radi održivosti biodiverziteta
3. analizira antropogeni uticaj na geobiosferu
4. predlaže mjere zaštite i unapređenja životne sredine
5. utvrđuje važnost obnovljivih izvora energije za održivi razvoj

Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja (biotop) s biodiverzitetom (biocenoza)

1. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja s biodiverzitetom služeći se stručnom terminologijom
2. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o strukturalnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode služeći se stručnom terminologijom
3. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o strukturalnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode u funkciji održivog razvoja služeći se stručnom terminologijom
4. izvodi praktične radove služeći se mjernim i optičkim instrumentima (mikroskop, lupa) i laboratorijskom opremom za sticanje informacija i predstava o strukturalnim i funkcionalnim svojstvima žive i nežive prirode

POVEZANOST STRUKTURA I FUNKCIJA ŽIVIH BIĆA

Ishodi učenja za:

Morfologija, anatomija i citologija živih bića

1. opisuje organizaciju i nivoe organizacije građe živih bića (mikroorganizmi, gljive, biljke i životinje)
2. povezuje građu i funkciju ćelije
3. uspoređuje različite tipove ćelijskih dioba, specializaciju i diferencijaciju ćelije
4. objašnjava homeostazu

Genetika i evolucija živih bića

1. razlikuje genotip i fenotip živih bića (što je urođeno i što se stiče tokom života)
2. objašnjava zakone nasljeđa i mehanizme izražavanja genotipa (mitotska i mejoza)
3. interpretira izvore genske varijabilnosti (mutacije, genske rekombinacije)
3. interpretira genetske anomalije – mutacije
4. interpretira filogeniju živih bića
5. interpretira uticaj prirodne sredine na tok evolucije

Stavovi u skladu s prirodnim i društvenim zakonitostima

1. prihvata pravo živih bića na život
2. uvažava drugog i drugačijeg
3. interpretira i vrednuje biodiverzitet

Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora o povezanosti struktura i funkcija živih bića

1. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o morfoloiji i anatomiji živih bića služeći se stručnom terminologijom
2. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o građi i funkciji ćelija, ćelijskim diobama i diferencijacijama ćelija
3. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o genetici i evoluciji služeći se stručnom terminologijom
4. izvodi praktične radove služeći se mjernim i optičkim instrumentima (mikroskop, lupa) i laboratorijskom opremom za sticanje informacija i predstava o **strukturama, funkcijama i citologiji živih bića**

STRUKTURA I FIZIOLOGIJA ORGANIZAMA, PRETVARANJE MATERIJE I ENERGIJE

Ishodi učenja za:

Struktura i transformacija energije u organizmima

1. objašnjava strukturu i fizičko-hemijska svojstva u organizmu
2. objašnjava fizičke i hemijske promjene tvari i energije u organizmu
3. objašnjava i povezuje funkciju organa i organskih sistema u funkciji energetske transformacije

Promjena tvari i pretvaranje energije u živoj prirodi

1. definiše fotosintezu, kao najvažniji energetski sistem za održavanje živog
2. razlikuje i uspoređuje promjene tvari i **pretvaranje** energije u organizmima između fotosinteze, fermentacije i aerobnog disanja

Živa bića kao prirodni resursi za održivi razvoj

1. analizira racionalno korištenje prirodnih energetskih resursa u skladu sa očuvanjem prirode i životne sredine
2. objašnjava **pretvaranje** energije sa aspekta biotehnologije
3. analizira obnovljive i izvore energije na Zemlji

Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora o povezanosti struktura i funkcija živih bića

1. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o **strukturi i transformaciji energije u organizmima** služeći se stručnom terminologijom
2. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o **promjenama tvari i pretvaranje energije u živoj prirodi** služeći se stručnom terminologijom
3. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o **živim bićima kao prirodnim resursima za održivi razvoj** služeći se stručnom terminologijom
4. izvodi praktične radove služeći se mjernim i optičkim instrumentima (mikroskop, lupa) i laboratorijskom opremom za sticanje informacija i predstava o **strukturi i promjeni tvari i energije u živoj prirodi**

ČOVJEK, BIOLOŠKO I DRUŠTVENO BIĆE

Ishodi učenja za:

Anatomija i fiziologija čovjeka

1. opisuje organizaciju građe ljudskog organizma
2. objašnjava i povezuje funkciju organa i organskih sistema
3. objašnjava homeostazu

Genetika i evolucija čovjeka

1. razlikuje između genotipa i fenotipa čovjeka (što je urođeno i što se stiče tokom života)
2. objašnjava zakone nasljeđa i mehanizme izražavanja genotipa
3. razlikuje izvore genetske varijabilnosti čovjeka (mutacije, genske rekombinacije)
4. definiše genetske anomalije kao promjene genotipa
5. objašnjava filogeniju čovjeka u kontekstu evolucije
6. analizira uticaj prirodne i društvene sredine na evoluciju čovjeka (biotska i kulturna evolucija)

Zdrave životne navike i funkcionisanje čovjeka u skladu s prirodnim i društvenim zakonitostima

1. prihvata stavove koji doprinose vlastitom zdravlju
2. prihvata stavove koji doprinose spolnosti i humanizaciji odnosa između spolova **Postupanje s rezultatima dobijenim iz različitih izvora o morfoloiji, anatomiji i fiziologiji; genetici i evoluciji; zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka**
1. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o anatomiji i fiziologiji čovjeka služeći se stručnom terminologijom
2. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o genetici i evoluciji čovjeka služeći se stručnom terminologijom
3. interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka služeći se stručnom terminologijom

terminologijom

4. izvodi praktične radove služeći se mjernim i optičkim instrumentima (mikroskop, lupa) i laboratorijskom opremom (pribor za disekciju, IKT) za sticanje informacija o morfologiji, anatomiji i fiziologiji; genetici i evoluciji, zdravlju i očuvanju zdravlja čovjeka, uvažavajući etiku laboratorijskog rada sa živim bićima.

Shematski prikaz oblasti i komponenti za

MOJU OKOLINU, PRIRODU I DRUŠTVO, PRIRODU I BIOLOGIJU

KLJUČNE KOMPETENCIJE I PROŽIMAJUĆE TEME ZA PRIRODU I DRUŠTVO, PRIRODU I BIOLOGIJU

Ključna kompetencija	Prožimajući pokazatelji (indikatori)
Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku	<ul style="list-style-type: none"> • čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, • piše razne vrste teksta za različite namjene i publiku, • priča i sluša radi prenosa i razumijevanja informacija sa uvažavanjem efikasno u različitim situacijama i u različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu, • piše složene tekstove, • kritički ocjenjuje komunikacije u različitim oblicima, • izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efikasnu međukulturalnu komunikaciju.
a. Matematička pismenost	<ul style="list-style-type: none"> • Sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti, • Poznavanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najvažnije geometrijske i algebarske teoreme, • Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja.
b. Kompetencija u nauci i tehnologiji	<ul style="list-style-type: none"> • Sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija, odabir i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno; • Sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda. Kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu s ljudskim potrebama; • Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj); • Spremnost sticanja znanja iz prirodnih nauka i interes za nauku, te naučnu i tehnološku karijeru.
Informatička pismenost (informaciona, medijska, tehnološka)	<ul style="list-style-type: none"> • Kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobijanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učestvovanje u virtualnim društvenim mrežama; • Savjest o razlikama između realnog i virtualnog svijeta; • Upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključavanja u društvo, korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja; • Poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža, poštivanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti pridobijenih informacija, upotreba mreža za širenje horizonta.
Socijalna i građanska kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za i poštovanje drugih kultura; • Razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika određene zajednice i u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; • Svijest o evropskom i svjetovnom kulturnom nasljedstvu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta; • Poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica, u kojim se govori određeni strani jezik; • Razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi upotrebe stranog jezika, i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu sa ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija);

	<ul style="list-style-type: none"> • Uvažavanje karakterističnih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja); • Uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.); • Uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma); • Sposobnost prepoznavanja dijalekta i akcenta (naglasa) kroz leksičke, gramatičke, fonološke, glasovne, paralingvističke (npr. govor tijelom) elemente; • Konstruktivno komuniciranje i poštovanje u društvenim situacijama, kvalitetna međuosobna komunikacija.
Tjelesno-zdravstvena kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Tjelesno-zdravstvene kompetencije podrazumijevaju prihvatanje i promovisanje zdravih stilova ponašanja, adekvatnih prehrambenih navika i tjelesnih aktivnosti koje omogućavaju pojedincu kvalitetan i zdrav život. U krajnjem cilju se odnose na formiranje pozitivne slike o sebi, sposobnost da se sebi omogući zdrav život i da se u vlastitom okruženju promoviše zdrav život.

Literatura

- MZPKŠ (2009). *Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Bosni i Hercegovini za Hercegbosansku Županiju*, Livno, List i MZPKŠ.
- MOZKŠ (2013). *Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za gimnazije u Bosni i Hercegovini za Županiju Zapadnohercegovačku, Široki Brijeg*, MOZKŠ.
- FMON (2008). *Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine*, Mostar, FMON.
- RPZ (2016). *Nastavni planovi i programi za osnovnu školu i gimnaziju u Republici Srpskoj*, [Online] Dostupno putem: <http://www.rpz-rs.org/7/NPP#.WDg4tlyTrJ> [Preuzeto 25.11.2016.].
- American Association for the Advancement of Science. (1994). *Benchmarks for science literacy*. Oxford University Press.
- Anderson, L.W., & Krathwohl, D.R. (2001). *Revised Bloom's Taxonomy: A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing*. New York: Longman.
- APOSO (2011). *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina*. Sarajevo: Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.
- APOSO (2014). *Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za prirodne nauke definisana na ishodima učenja*. Mostar: Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.
- Biggs, J. (1996). Enhancing teaching through constructive alignment. *Higher education*, 32(3), 347-364.
- Bloom, B.S., Engelhart, M.D., Furst, E.J., Hill, W.H., & Krathwohl, D.R. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives – Handbook 1: Cognitive Domain*. London: Longmans.
- Bybee et al. (2006). *Assessing Scientific, Reading and Mathematical Literacy: A Framework for PISA 2006*. OECD Publishing.
- Bybee, R. W. (1997). *Achieving scientific literacy: From purposes to practices*. Heinemann, 88 Post Road West, PO Box 5007, Westport, CT 06881.
- Commission of the European Communities (2007). *Key Competences for Lifelong Learning, European Reference Framework*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- Dobzhansky, T. (2013). Nothing in biology makes sense except in the light of evolution. *The american biology teacher*, 75(2), 87-91.
- Ferris, T. L., & Aziz, S. (2005). *A psychomotor skills extension to Bloom's taxonomy of education objectives for engineering education* (Doctoral dissertation, National Cheng Kung University Tainan).
- Kennedy, D. (2006). *Writing and using learning outcomes: a practical guide*. Cork: Quality Promotion Unit, UCC.
- Mayer, E (chair), 1992, Key Competencies. Report of the committee to advise the AEC and MOVEET on employment-related key competencies for post-compulsory education and training, Australian Government Publishing Service, Canberra
- Millar, R. (2006). Twenty first century science: Insights from the design and implementation of a scientific literacy approach in school science. *International Journal of Science Education*, 28(13), 1499-1521.
- Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers college record*, 108(6), 1017.

Opredelitev naravoslovnih kompetenc : znanstvena monografija. Maribor: Fakulteta za naravoslovje in matematiko, 2010, str. 18-27.

Sadler, Troy D. "Socio-scientific issues-based education: What we know about science education in the context of SSI." *Socio-scientific Issues in the Classroom*. Springer Netherlands, 2011. 355-369.

Šorgo, A. (2010). Connecting biology and mathematics: first prepare the teachers. *CBE-Life Sciences Education*, 9(3), 196-200.

Šorgo, A.. Opredelitev in prvi pogoji razvoja osnovnih kompetenc v naravoslovju, znanosti in tehnologiji za vseživljenjsko učenje. V: GRUBELNIK, Vladimir (ur.), AMBROŽIČ, Milan.

Šorgo, A.. Pouk naravoslovja, usmerjen v razvoj kompetenc. V: GRUBELNIK, Vladimir (ur.), AMBROŽIČ, Milan.

Razvoj naravoslovnih kompetenc : izbrana gradiva projekta : strokovna monografija. Maribor: Fakulteta za naravoslovje in matematiko, 2011, str. 2-7.

Treagust, D. F. (1988). Development and use of diagnostic tests to evaluate students' misconceptions in science. *International Journal of Science Education*, 10(2), 159-169.

Visscher, P. M., Hill, W. G., & Wray, N. R. (2008). Heritability in the genomics era—concepts and misconceptions. *Nature Reviews Genetics*, 9(4), 255-266.

Wagner, T. *The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don't Teach the New Survival Skills Our Children Need--and What We Can Do About It*, New York, 2010

Izdavač:

Agencija za predšolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predšolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Jasminka Nalo

DTP:

APOSO

PRIRODA I DRUŠTVO

PRIRODA **I, II, III razred osnovne škole**

Uloga i značaj predmeta Priroda i društvo

Nastavni program PRIRODA I DRUŠTVO integriše sadržaje proučavanja raznih naučnih područja, kako prirodnih (hemija, fizika, biologija, geografija), društvenih (historije, kulture življenja, građanskog obrazovanja...) tako i tehničkih (informatika, tehnika i tehnologija).

Sadržaji predmeta su zasnovani na osnovnim pojmovima, koji omogućavaju nadgradnju u predmet priroda i društvo u drugom ciklusu (4. i 5. razred), a kasnije u prirodne i društvene predmete.

Sadržaji predmeta uvode učenika u razumijevanje svijeta koji ga okružuje. U fokusu pažnje su znanje o prirodi i čovjeku, načinima rada u nauci i razvoju sposobnosti korištenja tih znanja, s ciljem utvrđivanja stavova o pitanjima koja se tiču okoline, zdravlja i međuljudskih odnosa, na način primjeren uzrastu i interesima djeteta.

Korištenje naučnog jezika pruža jasan pogled i način razmišljanja o svijetu. Proučavanje nauke pomaže učenicima da ispituju utjecaj naučnog znanja na vlastiti život i primjenu tog znanja u vlastitom okruženju i zajednici. Ono također pruža učenicima priliku da postanu osobe koje samostalno uče i promovira razvoj njihovih stavova prema nauci i okruženju.

U okviru predmeta PRIRODA i DRUŠTVO, učenici opažaju, istražuju i postavljaju pitanja o školi, porodici i okolini kao važnim mjestima njihovog života i razvoja, živim bićima, materijalima, prirodnim i društvenim pojavama i procesima. Oni rade zajedno u prikupljanju dokaza i materijala pomoću kojih traže odgovore na ta pitanja, povezujući i upoređujući sa naučnim idejama i postupcima. Pri tome oni izvode oglede/eksperimente/pokuse i koriste naučni jezik za saopštavanje ideja i prepoznaju uslove za sopstvenu sigurnost, sigurnost drugih i zdrav način života.

Proučavanje predmeta PRIRODA I DRUŠTVO olakšava kasniji proces sticanja akademskih znanja iz oblasti prirodnih i društvenih nauka, kao i odgovarajućih tehničkih i tehnoloških znanja.

Uputstvo za životnu sredinu i učenje prirode oslanja se na istraživački pristup, fokusirano na probleme kojima su polazišta postojeća znanja učenika, vještine/sposobnosti, iskustva, pojave i događaje u vezi sa životnom sredinom. Uz pomoć iskustvenih saznanja, učenik razvija pozitivan odnos prema prirodi i životnoj sredini.

Sadržaj i pristup koji se koristi u zaštiti životne sredine i učenju prirode su izabrani na osnovu uslova i razvojnih nivoa učenika, na takav način, da se učenje može ostvariti kroz terenski rad. Pojmovi vezani za prirodu i učenje prirode mogu biti organizovani kao cjeline u kojima su okolni svijet, učenici i njihove aktivnosti, dijelovi zajednice koju ispituju. Proučavanje ovih cjelina pomaže učenicima da shvate svoje okruženje i interakciju između pojedinca i okoline.

Predmetni program prirode i društva u prvoj trijadi je zastupljen sa ukupno 278 časova nastave, koja se izvodi sa 2 do 3 časa nedjeljno. Od toga oblast prirodne nauke je zastupljena sa 153 časa u prvoj trijadi.

Predmet	Broj sati					
	I		II		III	
	G	S	G	S	G	S
Priroda i društvo	68	2	105	3	105	3
Priroda	26	0,8	48	1,43	79	2,14
Društvo	42	1,2	57	1,57	26	0,86
Prva trijada	278					

U nastavnom predmetu Priroda i društvo, prilagoditi nastavne sadržaje i fond sati terenskom izvođenju nastave (posmatranju, evidentiranju, zaključivanju, provjeravanju) u prirodi i okruženju, s akcentom da se poslije svake obrađene nastavne oblasti provjeri mogućnost primjene stečenog znanja u svakodnevnom životu. Učiti kako i kada posmatrati koristeći različita čula i jednostavne instrumente za istraživanje, te opisati, uporediti i klasifikovati svoja posmatranja.

Cilj

Razvoj dječijih potencijala i radoznalosti kroz aktivan odnos i komunikaciju sa sredinom koja ga okružuje, uz uvažavanje individualnosti učenika.

Omogućiti učenicima razvijanje spretnosti, sposobnosti i postupaka: posmatranja, upoređivanja, razvrstavanja posmatranog, eksperimentisanja, mjerenja, zapisivanja podataka, najavljivanja i zaključivanja, izvještavanja i prezentiranja. Navesti učenika da razumije različite ljude i kulture, uvažava tuđe ideje, kao i smisao za razumijevanje događaja u prirodi i društvenom okruženju i izgrađuje teren za ekološki odnos prema sredini.

Posebno treba da se razvija osjećaj za događaje u prirodnom i društvenom okruženju, kao i svijest o važnosti čovjekovog razumnog djelovanja – kako u međusobnim, tako i društvenim odnosima. Treba razvijati toleranciju prema drugima i drugačijem, kao i uvažavanje principa jednakosti među polovima.

Jedan od važnih opštih ciljeva predmeta je očuvanje prirodne okoline i suživota sa prirodom. Takođe, u prvom ciklusu/trijadi nastave prirode i društva ostvaruju se sljedeći opšti ciljevi:

- a) *socijalni* (komunikacija, odnos učenik/ca – nastavnik/ca),
- b) *motivacijski* (radoznalost, istraživanje),
- c) *razvijanje radnih navika* (kako učiti),
- d) *moralno etički* (norme u ponašanju, rješavanje etičkih suprotnosti),
- e) *kreativnost* (eksperimentisanje),
- f) *fizičko-motorični ciljevi*,
- g) *emotivni ciljevi* (pozitivan odnos prema sebi i prirodi).

Zadaci

- Poznavanje sebe i drugoga, odnosi među ljudima, razvijanje tolerancije među rodovima.
- Kompleksnost odnosa među ljudima (ljubav, poštovanje, saradnja, konflikti).
- Razvijanje tolerancije prema drugačijima i uvažavanje principa rodne ravnopravnosti.
- Osposobljavanje za kulturu komunikacije sa odraslima i vršnjacima u društvenom okruženju i podsticanje razvoja socio-emotivne inteligencije.
- Razvijanje kulture ponašanja u saobraćaju.
- Razvijanje sposobnosti orijentacije u prostoru i vremenu.
- Razvijanje radnih navika kroz organizovanje rada i upoznavanje zaštite pri radu.
- Podsticanje i razvijanje stvaralačke mašte i stvaralačkog mišljenja.
- Upoznavanje sa značajem zdravlja i načinima njegovog očuvanja kroz higijenske navike i promoviranje zdravlja kroz lični izbor.
- Osposobljavanje za primjenu ekoloških znanja u neposrednoj okolini i svakodnevnom životu.
- Sticanje saznanja o životu ljudi kroz vremenske periode i upoznavanje lokalne prošlosti.
- Otkrivanje i upoznavanje žive i nežive prirode, razvijanje odgovornog odnosa prema prirodi.
- Poznavanje i razumijevanje prirode i prirodnih pojava.
- Razvijanje interesa i sposobnosti za istraživački rad (posmatranje, razvrstavanje, mjerenje, eksperimentisanje, istraživanje, izvještavanje i prezentiranje).
- Upoznavanje različitih načina predstavljanja informacija o okruženju i fenomenima (pojavama).
- Razvijanje odnosa uvažavanja i poštovanja prema prirodnom, kulturnom i društvenom okruženju.

PRIRODA

PRVA TRIJADA

I, II, III razred osnovne škole

PRVI RAZRED

Ishodi:

PLANETA ZEMLJA

ORIJENTACIJA U VREMENU I PROSTORU

Učenici će znati:

- imenovati i nabrojati dijelove dana, dane u sedmici, mjesece u godini i godišnja doba,
- bilježiti podatke promjena u prirodi u kalendar prirode (tabela, grafikon),
- posmatrati i bilježiti sjene na osnovu kretanja Sunca tokom dana.

PRIRODA I ČOVJEK

PRIRODA

Učenici će znati:

- imenovati četiri godišnja doba i prepoznati njihove karakteristike,
- prilagoditi odjeću i obuću godišnjem dobu, mjestu boravka i prilikama,
- opisati promjene u prirodi tokom četiri godišnja doba i kako se organizmi adaptiraju u različita godišnja doba,
- objasniti promjene na biljkama i životinjama kroz godišnja doba i navesti ljudske djelatnosti,
- objasniti da biljke i životinje čine živu prirodu na osnovu njihovih bitnih karakteristika,
- posmatrati, opisati, uporediti i klasifikovati posmatrano, koristeći različita čula i jednostavne instrumente za istraživanje,
- predstaviti informacije o okruženju i fenomenima (pojavama) na različite načine,
- da štite prirodu i čuvaju prirodne resurse/bogatstva.

MATERIJE/TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA

Učenici će znati:

- prepoznati prirodne materije/tvari iz žive i nežive prirode,
- imenovati predmete (materijale) prema vrstama,
- objasniti bitne karakteristike nežive prirode,
- prepoznati promjene na materijalima na osnovu uticaja prirodnih pojava.

ŽIVOT

BIORAZNOLIKOST I ŽIVOTNI PROCESI

Učenici će znati:

- imenuje osnovne dijelove biljke,
- imenovati pojedine biljke i životinje iz bližeg okruženja,
- poznaje podjelu životinja na domaće i divlje životinje, te ptice i kućne ljubimce,
- prepoznati koristi od biljaka i životinja,
- da navedu sličnosti i razlike žive i nežive prirode,
- dovesti u vezu biljke, životinje i čovjekov odnos prema prirodi,
- da selektuju namirnice za zdravu ishranu.

ZDRAVLJE

Učenici će znati:

- imenovati glavne dijelove ljudskog tijela te uočavati razlike i sličnosti između dječaka i djevojčica,
- opisati rast, razvoj i različite faze životnog raspona i imenovati najvažnije dijelove i vitalne funkcije ljudskog tijela,
- objasniti jutarnju, dnevnu, noćnu i sedmičnu higijenu,
- objasniti način održavanja lične higijene i higijene prostorija,

- prepoznati i nabrojati sredstva za održavanje higijene,
- održavati svakodnevne zdravstvene navike i brinuti se za vlastito zdravlje,
- svakodnevno prakticirati i sticati navike koje promoviraju zdravlje (dnevni ritam, adekvatno spavanje i odmor, ishrana, redovni obroci, dnevne vježbe, vlastiti radni prostor u školi i kod kuće, pozicija tijela, oralno zdravlje, higijena i oblačenje.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

PLANETA ZEMLJA			
<p>ORIJENTACIJA U VREMENU</p> <p>Zemlja u Sunčevom sistemu</p> <p>VRIJEME</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dan i dijelovi dana: dan-noć; - Sedmica: dani u sedmici; - Mjesec, godina; - Godišnja doba : vremenske promjene. <p>Metrika: (4 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati dijelove dana; -imenovati dane koji prethode/slijede navedenom danu u sedmici; -imenovati i nabrojati pravilnim redoslijedom mjeseca u godini; -objasniti trajanje mjeseca; -imenovati i nabrojati četiri godišnja doba; -definisati trajanje godišnjih doba; - objasniti osnovne karakteristike promjena tokom godišnjih doba. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati i odrediti dijelove dana (jutro, prijepodne, podne, poslijepodne, večer, ponoć) koristeći odgovarajuću nestandardnu prezentaciju, te uči gdje ih treba upisati; -razlikovati dane u sedmici; -posmatrati i opisati (riječima i crtežom) promjene u prirodi prema godišnjim dobima; -prepoznati godišnja doba uz pomoć teksta ili slikovne prezentacije ; -bilježiti podatke promjena u prirodi u kalendar prirode (tabela, grafikon); - posmatrati i bilježiti sjene na osnovu kretanja Sunca tokom dana. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati interes za istraživanje promjena u prirodi kroz ekološke karakteristike godišnjih doba; - prihvatiti pozitivne stavove i mišljenja o prirodnom okruženju; - prihvatiti pozitivne radne navike; -pravilno rasporediti dnevne aktivnosti kroz plan rada; -kroz posmatranje i bilježenje razvijati dosljednost/upornost u radu.
PRIRODA I ČOVJEK			
<p>ODRŽIVI RAZVOJ</p> <p>Sadržaji koji se izučavaju kada nastupi godišnje doba:</p> <p>JESEN</p> <ul style="list-style-type: none"> - Plodovi jeseni (voće i povrće); - Pijaca / tržnica; - Zimnica (priprema zimnice); - Šuma u jesen; <p>ZIMA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zima; - Zimske radosti i opasnosti; <p>PROLJEĆE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vijesnici proljeća; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati četiri godišnja doba i opisati njihove karakteristike; - opisati promjene u prirodi tokom četiri godišnja doba i kako se organizmi adaptiraju u različita godišnja doba; - objasniti promjene na biljkama i životinjama kroz godišnja doba i navesti ljudske djelatnosti; - objasniti da biljke i životinje čine živu prirodu na osnovu njihovih bitnih karakteristika; - nabrojati voće i povrće; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - posmatrati, opisati, uporediti i klasifikovati posmatrano, koristeći različita čula i jednostavne instrumente za istraživanje; -prepoznati godišnja doba prema vremenskim prilikama; -prepoznati mijenjanje vremena tokom dana; - prilagoditi odjeću i obuću godišnjem dobu, mjestu boravka i prilikama; - prepoznati plodove jeseni; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prihvatiti ekološke stavove i mišljenja o prirodnom okruženju: organizirano skupljanje lišća i kompostiranje, čišćenje snijega, skupljanje ljekovitog bilja i sušenje /primjena; - paziti se od zimskih/ ljetnih opasnosti; - primjetiti koje poslove obavljaju ljudi u različita godišnja doba; - prihvatiti da svakodnevno jedu voće i povrće kroz školske užine;

<p>- Vrt u proljeće; - Plodovi;</p> <p>LJETO: - Ljeto</p> <p>Metrika: (6 +1)</p>	<p>- imenovati voće i povrće koje sazrijeva u jesen; - opisati šumu u jesen; - nabrojati šta pripremamo za zimnicu; - nabrojati zimske radosti i opasnosti; - imenovati i nabrojati vijesnike proljeća; - opisati šta se radi u vrtu u proljeće; - nabrojati ljetne radosti i opasnosti.</p>	<p>- prepoznati koje radosti i opasnosti donose određena godišnja doba; - napraviti mali herbarij sa vijesnicima proljeća; - posmatrati i opisati radove ljudi u dvorištu/ vrtu/voćnjaku/šumi/ vinogradu; - uporediti poslove koji se rade zavisno od godišnjeg doba; - predstaviti informacije o okruženju i fenomenima (pojavama) na različite načine.</p>	<p>- da štite prirodu i čuvaju prirodne resurse/ bogatstva.</p>
--	--	--	---

MATERIJE/TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA

<p>VRSTE I IZVORI</p> <p>-Fizičke promjene, živa i neživa priroda: istraživačke aktivnosti u prirodi.</p> <p>Metrika: (2)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- prepoznati prirodne materije/tvari iz žive i nežive prirode; -objasniti da biljke, životinje i ljudi zajedno čine živu prirodu; - nabrojati šta čini neživu prirodu (zrak, voda, tlo/stijene); - imenovati predmete (materijale) prema vrstama; - prepoznati promjene na materijalima na osnovu uticaja prirodnih pojava.</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- upoređivati materije/tvari iz žive i nežive prirode; -prati, bilježiti, porediti, ocijeniti i izvjestiti o promjenama na materijalima; -rukovati različitim predmetima tokom ogleđa/pokusa (pluta, tone, upija, otapa); - prema slici tabelarno razvrstati vrste materijala.</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- da prate povezanost između živog i neživog svijeta i promjene u prirodi; -koristi čula u zapažanjima; -pokazati interes za istraživanje materijala u okruženju.</p>
---	---	--	---

ŽIVOT

<p>BIORAZNOLIKOST I ŽIVOTNI PROCESI</p> <p>BILJKE I ŽIVOTINJE</p> <p>- Dijelovi biljke; - Domaće životinje i njihova mladunčad; - Promjene na biljkama i životinjama u različita godišnja doba; - Koristi od biljaka i životinja; - Divlje (šumske) životinje; - Kućni ljubimci; - Ptice; -Uloga i značaj vode i svjetlosti za živi svijet; (ogledi sa biljkama, vodom i svjetlosti).</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-selektovati i imenovati osnovne dijelove biljke: list, cvijet, stablo i korijen kod cvjetnih biljaka; -opisati promjene na biljkama u različita godišnja doba uslovljena toplotom i različitim količinama i vrstama padavina; - imenovati pojedine biljke i životinje iz bližeg okruženja; -opisati koristi biljaka i životinja i zašto ih uzgajamo; - selektovati namirnice za zdravu ishranu; - klasificirati životinje na: domaće i divlje, te ptice i kućne ljubimce; - imenovati i nabrojati domaće i divlje životinje;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-posmatrati promjene na biljkama i životinjama u različita godišnja doba zbog različite temperature i količine padavina; -ocijeniti ulogu i značaj vode i svjetlosti za živi svijet; -prepoznati biljke i životinje iz okruženja; -razvrstati i tabelarno predstaviti živa bića prema vidljivim sličnostima i razlikama; - prepoznati neke ptice iz okruženja; - razlikovati neke ptice selice, stanarice i grabljivice;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-prihvatiti pozitivan odnos prema biljnom i životinjskom svijetu; -prepoznati koristi postojanja biljnog i životinjskog svijeta; -obratiti pažnju na zaštitu biljnog i životinjskog svijeta (ne gaziti...,ne otkidati...biljke, hraniti životinje, postaviti kućice za ptice...); -prepoznati neprikladno ponašanje prema biljkama i životinjama; -prihvatiti ekološki odnos prema okolini.</p>
---	---	--	---

<p>Metrika: (7 +1)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opisati osobine domaćih i divljih životinja; - imenovati ptice iz bližeg okruženja; - nabrojati ptice selice, stanarice i grabljivice; - imenovati i opisati kućne ljubimce; - navesti sličnosti i razlike žive i nežive prirode. 	<ul style="list-style-type: none"> - otkriti kroz eksperiment ili posjetu farmi da se ptice rađaju iz jajeta; - prepoznati koristi od biljaka i životinja; - dovesti u vezu biljke, životinje i čovjekov odnos prema prirodi; -interpretirati saznanja do kojih su došli nakon oglada/pokusa. 	
<p>ČOVJEK I ZDRAVLJE</p> <p>NAŠE TIJELO</p> <ul style="list-style-type: none"> -Svijest o mom tijelu; -Higijena; Sredstva za higijenu; Kako održavamo ličnu higijenu; -Odijevanje i obuvanje; -Ishrana; Pravimo zdrav obrok. <p>Metrika: (4)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati glavne dijelove ljudskog tijela pomoću slikovne prezentacije; - opisati rast, razvoj i različite faze životnog raspona i imenovati najvažnije dijelove i fiziološke potrebe (disanje, izlučivanje, defekacija); -uočiti razlike i sličnosti između dječaka i djevojčica; -objasniti da je čistoća pola zdravlja; -objasniti jutarnju, dnevnu, noćnu i sedmičnu higijenu; -objasniti način održavanja lične higijene i higijene prostorija; -prepoznati i nabrojati sredstva i pribor za održavanje lične higijene prema datom zahtjevu; -opisati higijenu odjeće i obuće; -identifikovati hranu koja je važna za rast i razvoj; -opisati zdravu i nezdravu ishranu; -imenovati dnevne obroke. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati udove čovjeka na slici; -prepoznati sličnosti i razlike između dječaka i djevojčica; - selektovati dnevne obroke uz slikovnu prezentaciju; -selektovati namirnice koje su zdrave i koje nisu; -svakodnevno prakticirati i sticati navike koje promoviraju zdravlje: dnevni ritam, adekvatno spavanje i odmor, dnevne vježbe, vlastiti radni prostor u školi i kod kuće, pozicija tijela; -koristiti sredstava za ličnu higijenu zuba,lica i ruku; -demonstrirati sredstva za ličnu higijenu razvrstavajući ih prema sredstvima za tijelo, kosu, nokte i zube. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prihvatiti gender stav u okruženju; -pomagati drugaricama i drugovima, starijim i slabijim osobama; -redovno održavati ličnu higijenu: zuba, kose, ušne školjke, nosa, ruku i nogu; -voditi računa o higijeni prostora u kojem borave i rade i higijeni okoline; -obraćati pažnju na zaštitu čovjekove okoline; -prihvatiti ekološki odnos prema okruženju; -pomagati u kućanskim i drugim poslovima; - paziti na pravilnu ishranu i mijenati nezdrave navike u konzumaciji namirnica koje nisu korisne za zdravlje (čips, slatkiši, brza hrana); - održavati svakodnevne zdravstvene navike i brinuti se za vlastito zdravlje.

Međupredmetna povezanost i kompetencije

PREDMET PRIRODA I DRUŠTVO	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
Priroda: - Godišnje doba (jesen)	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost Matematika	Književnost - Interpretacija književnog teksta „Jesen“ Bosiljka Latić Fahri Redni brojevi	<u>Komuniciranje na maternjem jeziku:</u> Samopouzdanje kod javnog obraćanja.
Priroda: - Biljke i životinje (šumske životinje)	Bosanski, hrvatski jezik i književnost	Književnost - Interpretacija književnog teksta „Uspavanka za ježa“	<u>Komuniciranje na maternjem jeziku:</u> Samopouzdanje kod javnog obraćanja.
Priroda: - Godišnje doba (zima)	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Književnost - Interpretacija književnog teksta „Zimska pjesma“ Grigor Vitez	<u>Komuniciranje na maternjem jeziku:</u> Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja.
Priroda: - Domaće i divlje životinje	Matematika	Sabiranje i oduzimanje brojeva: - Sabiranje i oduzimanje do 5	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u>

			Spremnost da se nadvlada „strah od brojki“
Čovjek i zdravlje Naše tijelo Pribor i sredstva za ličnu higijenu	Matematika	Skupovi Upoređivanje	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost da se nadvlada „strah od brojki“
Priroda: - Biljke i životinje (ptice)	Muzička kultura	Slušanje muzike - „Labud“ Kamij Sen Sans	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život
Priroda: - Godišnje doba (jesen)	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Jesen“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju
Priroda: - Godišnje doba (zima)	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Padaj, padaj snježicu“ Brojalica - „Padaj, padaj snježe“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju
Priroda: - Biljke i životinje (šumske životinje)	Muzička kultura Matematika	Pjevanje i sviranje - „U šumici zeko“ -Sabiranje i oduzimanje (sa brojem nogu razl životinja)	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju
Priroda: - Biljke i životinje (sitne životinje – insekti)	Muzička kultura	Slušanje muzike - „Bumbarov let“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju
Sredina u kojoj živim: - Moje mjesto i okolina	Muzička kultura	Muzička igra - „Kulina bana vojska je“ Slušanje muzike - „Zemljo moja“	<u>Međuljudska i građanska kompetencija:</u> Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici.
Priroda: - Domaće životinje (sitne domaće životinje – perad)	Muzička kultura	Muzička igra - „Pilići“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju
Priroda: - Godišnja doba (proljeće)	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Proljeće“ Brojalica - „Lastavice gdje si bila“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život
Priroda: - Moje tijelo (lična higijena)	Muzička kultura	Muzička igra - „Ovako se...“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju
Priroda: - Biljke i životinje (ptice)	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Elementarna igra „Ptice u gnijezda“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.
Priroda - Moje tijelo	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Zdravstveni ogoj - Izlet: pješačenje u prirodi	<u>Kulturno izražavanje:</u> Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.
Priroda - Godišnje doba (jesen)	Likovna kultura	Boja - Otiskivanje lišća	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život
Priroda: - Bilje i životinje	Likovna kultura	Modeliranje i oblikovanje - Voće, povrće 8plastelin)	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život

DRUGI RAZRED

Ishodi:

PLANETA ZEMLJA

PRIRODNA OSNOVA ZEMLJE (reljef, klima, voda, tlo, biljni i životinjski svijet)

Učenici će znati:

- opisati reljef mjesta i okoline,
- pokazivati brigu prema životinjama i njihovoj zaštiti,
- doprinositi zaštiti i čuvanju voda,
- opisati i navesti primjere značaja vode za čovjeka,
- uočiti prirodne ljepote,
- navesti primjere izvora energije,
- pokazati spremnost za očuvanje prirode,
- zastupati pravilan odnos prema prirodi (prirodu moramo čuvati),
- razvrstati i pravilno odlagati otpad,
- čuvati prirodu štednjom vode, električne energije i toplote,
- opisati razlike između prirodnog i izgrađenog okruženja (sredine), pokazati interesovanje za isto, i odgovornost za svoje okruženje (sredinu), vrednovati ljepotu, različitost i prijatnost okruženja (sredine).

MATERIJA/TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA

VRSTE IZVORA

Učenici će znati:

- zaključiti da je materija sve što nas okružuje/priroda je sačinjena od materije/tvari,
- razlikovati prirodne materije/tvari iz žive i nežive prirode te umjetne materijale,
- navesti materijale koji se koriste za izradu predmeta koji nas okružuju,
- uporediti predmete po sastavu/prema materijama od koje su sačinjeni,
- imenovati neke materijale,

STRUKTURA I SVOJSTVA

Učenici će znati:

- nabrojati različita agregatna stanja,
- objasniti agregatna stanja vode (čvrsto, tečno, gasovito),
- analizirati uticaj temperature na promjenu agregatnog stanja.

ŽIVOT

ČOVJEK I ZDRAVLJE

Učenici će znati:

- prepoznati glavne dijelove tijela pomoću slikovne prezentacije i na sebi,
- prepoznati sličnosti i razlike između dječaka i djevojčica,
- nabrojati čula (vid, sluh, miris, okus, dodir),
- prepoznati načine zaštite sluha i vida,
- nabrojati vrste zdravstvenih ustanova i poznavati pozivni broj hitne pomoći,
- prihvatiti pravilnu ishranu koja je garant dobrog zdravlja,
- odabrati zdravu hranu za rast i razvoj,
- održavati ličnu higijenu i higijenu prostora u kome borave,
- raditi na čišćenju i pospremanju učionice,
- prepoznati značaj boravka u prirodi za zdravlje ljudi,
- boraviti što više u prirodi na čistom zraku,
- objasniti porijeklo namirnica i gdje se proizvode,
- prepoznati nezdrave navike ljudi (duhan, droga i alkohol),
- svakodnevno praktičirati i sticati navike koje promoviraju zdravlje (dnevni ritam, adekvatno spavanje i odmor, ishrana, redovni obroci, dnevne vježbe, vlastiti radni prostor u školi i kod kuće, pozicija tijela, oralno zdravlje, higijena i oblačenje).

BIORAZNOLIKOST I ŽIVOTNI PROCESI

Učenici će znati:

- definisati da su biljke, ljudi i životinje živa priroda,
- razumjeti razlike između žive i nežive prirode,

- opisati međusobnu povezanost žive i nežive prirode,
- prepoznati da su za život biljaka i životinja potrebni voda, svjetlost i toplota,
- opisati karakteristike različitih staništa: dvorište, park, livada i polja, bare, šume, i identifikovanje njihovih najčešćih vrsta,
- selektovati životinje po načinu ishrane,
- prepoznati korist postojanja biljnog i životinjskog svijeta,
- bilježiti promjene do kojih dođu tokom ogleda/pokusa.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

PLANETA ZEMLJA			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>PRIRODNA OSNOVA ZEMLJE (reljef, klima, voda, tlo, vazduh biljni i životinjski svijet)</p> <p>Metrika: (5 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati reljef mjesta i okoline; - opisati i navesti primjere značaja vode za čovjeka; - opisati značaj zaštite voda; - identifikovati prirodne ljepote; - analizirati i izvesti zaključke o zaštiti vode, zemljišta, šume i zraka u mjestu življenja; - opisati razlike između prirodnog i izgrađenog okruženja (sredine). 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - posmatrati reljef mjesta; - prepoznati reljef mjesta i okoline; - napraviti reljef okoline; - pokazati brigu prema životinjama i njihovoj zaštiti (kroz primjere); - zastupati pravilan odnos prema prirodi (prirodu moramo čuvati); - navesti primjere izvora energije; - razvrstati i pravilno odlagati otpad; - pokazuju kako štednjom vode i električne energije doprinose kućnom budžetu. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - doprinositi zaštiti biljnog i životinjskog svijeta; - podržati zaštitu okoliša; - doprinositi zaštiti i čuvanju voda; - doprinositi čuvanju i zaštiti zemljišta od zagađenja; - doprinositi zaštiti i čuvanju zraka od zagađenja; - uočiti prirodne ljepote; - čuvati prirodu štednjom prirodnih resursa/dobara; - pokazati interes i odgovornost za izgrađeno okruženje (sredinu); - vrednovati ljepotu, različitost i prijatnost okruženja (sredine).
MATERIJA/TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>VRSTE IZVORA - Sva tijela se sastoje od materije/tvari; - Materijali.</p> <p>STRUKTURA I SVOJSTVA - Agregatna stanja materija/tvari; - Promjena materije/tvari.</p> <p>Metrika: (6 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zaključiti da je materija sve što nas okružuje/priroda je sačinjena od materije/tvari; - razlikovati prirodne i umjetne/vještačke materijale; - navesti materijale koji se koriste za izradu predmeta koji nas okružuju; - uporediti predmete po sastavu/prema 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati da se tijela sastoje od materije/tvari; - posmatrati i opipati različite vrste materijala; - klasifikovati karakteristike nekih materijala: dodirom, mirisom, okusom, sluhom, vidom; - pravilno rukovati priborom tokom ogleda / pokusa; - eksperimentisati sa vodom (promjene agregatnih stanja); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati materijale u okruženju; - primjetiti agregatno stanje materije; - doprinositi radu grupe tokom ogleda/pokusa sa vodom i drugim materijama; - primjetiti promjene tokom ogleda/pokusa; - sarađivati tokom zajedničkog rada; - pratiti i bilježiti dešavanja tokom ogleda/pokusa;

	<p>materijama od koje su sačinjeni;</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati neke materijale; - nabrojati različita agregatna stanja; - objasniti agregatna stanja vode (čvrsto, tečno, gasovito); - objasniti da materija mijenja agregatna stanja; - analizirati uticaj temperature na promjenu agregatnog stanja. 	<ul style="list-style-type: none"> - bilježiti promjene do kojih dođu tokom eksperimenta; - prepoznaju i selektuju tri agregatna stanja materija; - interpretirati saznanja do kojih su došli nakon eksperimenta. 	<ul style="list-style-type: none"> - prihvatiti mišljenja drugih i postavljati pitanja.
--	---	--	--

ŽIVOT

Odgojno – obrazovni ciljevi

Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>ČOVJEK I ZDRAVLJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dijelovi tijela; - Čuvanje zdravlja; - Lična higijena; - Sredstva i pribor za ličnu higijenu; - Ishrana; - Odijevanje i obuvanje; <p>Čula:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Čulo vida; - Čulo sluha i ravnoteže - Čulo mirisa; - Čulo okusa; - Čulo dodira; <p>Metrika: (10 +2)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati glavne dijelove tijela; - nabrojati osnovne fiziološke potrebe; - opisati specifične karakteristike dječaka i djevojčica; - nabrojati sredstva i pribor za higijenu; - opisati kako održavaju ličnu higijenu; - nabrojati čula: vid, sluh i ravnoteža, miris, okus, dodir; - prepoznati načine zaštite sluha i vida; - nabrojati vrste zdravstvenih ustanova i poznavati pozivni broj hitne pomoći, - objasniti da zdravlje čuvamo zdravom ishranom i svakodnevnim tjelesnim vježbanjem; - objasniti da redovni odlasci ljekaru pomažu u otkrivanju i liječenju bolesti; - imenovati raznovrsnu hranu; - objasniti porijeklo namirnica i gdje se proizvode; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i označiti glavne dijelove tijela pomoću slikovne prezentacije i na sebi; - prepoznati sličnosti i razlike između dječaka i djevojčica; - demonstrirati neke tjelesne vježbe; - pravilno sjediti, zauzeti pravilan položaj tijela tokom pisanja, čitanja; - pravilno održavati ličnu higijenu; - koristiti sredstva i pribor za održavanje lične higijene; - odijevati se u skladu sa godišnjim dobima, vremenskim prilikama i mjestom boravka; - dovodi u vezu pripremu hrane i higijenu; - odabrati zdravu hranu za rast i razvoj; - usvojiti da se hrana treba dobro sažvakati; - mijenjati svoje prehranbene navike; - prepoznati nezdrave navike ljudi (duhan, droga i alkohol); - otkrivati čulima u procesu saznanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prihvatiti međusobno uvažavanje suprotnog spola; - međusobno pomagati jedni drugima; - prihvatiti ljude sa različitim nedostacima; - pomagati osobama kojima je potrebna pomoć (stariji, mlađi, i sl.); - prihvatiti pravilnu ishranu koja doprinosi dobrom zdravlju; - održavati ličnu higijenu i higijenu prostora u kome borave; - prikladno se oblačiti spram vremenskih prilika, godišnjih doba i mjestu boravka; - pokazati brigu prema svom zdravlju; - prepoznati šta je štetno za njihovo zdravlje; - svakodnevno prakticirati i sticati navike koje promoviraju zdravlje: dnevni ritam, adekvatno spavanje i odmor, ishrana, redovni obroci, dnevne vježbe, vlastiti radni prostor u školi i kod kuće, položaj tijela, oralno zdravlje, higijena i oblačenje; - slušati savjete ljekara; - čuvati svoja čula.

	<ul style="list-style-type: none"> - razdvojiti zdravu i nezdravu hranu; - nabrojati odjeću i obuću koju nose u različita godišnja doba; - objasniti kako se treba prikladno oblačiti spram mjesta, godišnjeg doba i prilika; - objasniti da je čista priroda neophodna za zdrav život ljudi. 	<ul style="list-style-type: none"> - koristiti čula u svakodnevnom životu; - napraviti salatu od povrća koristeći sva čula; - osjetiti mirisom i okusom različite vrste hrane. 	
<p>BIORAZNOLIKOST I ŽIVOTNI PROCESI</p> <p>ŽIVA BIĆA: BILJKE I ŽIVOTINJE</p> <p>Živa i neživa priroda</p> <p>- Živa bića i njihova staništa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Život na njivi; - Život na livadi; - Život u šumi; - Život u bari; <p>- Živa bića su povezana među sobom i sa neživom prirodom; bez svjetlosti, vode i toplote ne bi bilo života;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Velika i mala živa bića; - Promjene žive i nežive prirode; <p>- Nastanak i rast životinja i biljaka, vrste i održavanje;</p> <p>- Uočavanje promjena na biljkama i životinjama u različita godišnja doba;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Domaće životinje - Divlje životinje; - Kućni ljubimci; - Mladunčad; <p>- Koristi od biljaka i životinja;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ishrana ljudi; - Ishrana životinja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti da prirodu čine živa i neživa priroda; - definisati da su biljke, ljudi i životinje živa priroda; - definisati da se živa bića rađaju, rastu, stare i umiru; - imenovati neživu prirodu; - objasniti međusobnu povezanost žive i nežive prirode; - objasniti da bez svjetlosti, toplote i vode ne bi bilo života; - identifikovati i opisati karakteristike različitih okruženja: dvorište, park, livada, njiva, bara, šuma; - imenovati biljke i životinje iz okruženja; - nabrojati mala živa bića: bubice, gmizavce... - nabrojati velika živa bića: domaće i divlje životinje, čovjek; - selektovati životinje po načinu rađanja: kote, legu iz jajeta; - razvrstati i objasniti životinje po načinu ishrane: biljojedi, mesojedi, svaštojedi; - objasniti promjene i prilagođavanja biljaka i životinja različitim godišnjim dobima i ljudska djelovanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati razlike i otkriti vezu između žive i nežive prirode; - otkriti da su živa bića međusobno povezana; - posmatrati život biljaka i životinja; - prepoznati uticaj Sunca (svjetlost, toplota) i značaj vode na živu i neživu prirodu; - posmatrati kako rastu biljke (eksperiment); - bilježiti promjene na biljkama i životinjama u različita godišnja doba; - demonstrirati jednostavne ogleda sa biljkama (biljke ne mogu živjeti bez vode, svjetlosti i toplote); - prepoznati različit nastanak potomstva kod različitih životinjskih vrsta; - razlikuje i klasifikuje životinje prema načinu ishrane (skica, tabela); - prepoznati različite dijelove biljaka (podzemni i nadzemni dio biljke); - prepoznati domaće i divlje životinje; - prepoznati mladunčad nekih životinja; - pridružiti mladunčad životinjskoj vrsti kojoj pripadaju; - prepoznati kućne ljubimce; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prihvatiti pozitivan odnos prema biljnom i životinjskom svijetu; - prepoznati korist postojanja biljnog i životinjskog svijeta; - odgovorno se ponašati prema živoj i neživoj prirodi; - pokazivati brigu prema životinjama i njihovoj zaštiti; - brinuti se o kućnim ljubimcima; - odabrati zdravu hranu za svoju ishranu; - prihvatiti saradnju u timskom radu tokom grupnih ogleda; - poštovati naznačena pravila ponašanja prilikom posjete zoološkom vrtu ili azilu za zaštitu životinja; - pokazati brigu i ljubav prema životinjama.

<p>- Voće; - Povrće;</p> <p>Metrika: (15 +2)</p>	<p>- nabrojati i razvrstati životinje na domaće i divlje; - imenovati mladunčad domaćih i divljih životinja; - objasniti korist od biljaka i životinja; - nabrojati kućne ljubimce i objasniti brigu o njima; - zaključiti da je za zdrav život potrebna zdrava hrana (voće i povrće); - objasniti da je zdrava hrana ona koja se proizvodi bez hemijskih dodataka.</p>	<p>- prepoznati korist od biljaka i životinja; - prepoznati da je zdrava hrana ona koja se proizvodi bez hemijskih dodataka; - izrađivati zidne panoje, zbirke materijala iz prirode; - uzgajati cvijeće i povrće.</p>	
<p>EKOSISTEMI</p> <p>ZDRAVA OKOLINA</p> <p>- Uredimo školsku učionicu; - Čist vazduh/zrak; - Čista voda; - Čista zemlja/tlo, uredimo školsko dvorište; - Značaj boravka u prirodi za zdravlje.</p> <p>Metrika: (5 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- opisati kako treba urediti školsku učionicu; - objasniti zašto je za zdravlje važan čist zrak; - nabrojati zagađivače: zraka, vode, tla; - objasniti značaj boravka u prirodi; - nabrojati neke aktivnosti značajne za zdravlje; - uporediti čistu i zagađenu prirodu; - ocijeniti načine na koje ljudi čuvaju prirodu čistom i zdravom.</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- raditi na čišćenju i pospremanju učionice; - koristeći osjete/čula odrediti kada je zrak čist, a kada zagađen; - prepoznati značaj čistog zraka za zdravlje čovjeka; - grupisati zagađivače: vode, vazduha, tla ; - prepoznati značaj boravka u prirodi za zdravlje ljudi; -prepoznati loše ponašanje ljudi u okolišu (bacanje smeća, nekontrolisano paljenje...); - izrađivati zidne panoje o zagađivačima sa prijedlozima rješenja problema (u okruženju).</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- doprinositi uređenju i higijeni prostora u kojem borave (primarno sortirati otpatke u kantu...); - učestvovati u akcijama uređenja školske učionice, dvorišta, mjesne zajednice (korita rijeke, parkovi, pošumljavanje...); - prihvatiti da je zdrava okolina uslov za zdrav život ljudi; - pokazati spremnost da čuva prirodu; - boraviti što više u prirodi na čistom zraku; - učestvovati u akcijama za očuvanje prirode i zdravog načina života(tla/zemljišta, vode, vazduha/zraka); - pokazati brigu za živi svijet u vodi.</p>

Međupredmetna povezanost i kompetencije

PREDMET PRIRODA I DRUŠTVO	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
<p>Priroda: - Godišnje doba</p>	<p>Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost</p>	<p>Književnost: - Interpretacija književnog teksta „Za sretan put po dukat žut“ Enisa Osmančević Čurić</p>	<p><u>Komuniciranje na maternjem jeziku:</u> Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.</p>
<p>Priroda - Biljke i životinje</p>	<p>Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost</p>	<p>Književnost: - Interpretacija književnog teksta „Lisica i roda“ narodna basna</p>	<p><u>Komuniciranje na maternjem jeziku:</u> Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u konstruktivan i kritički dijalog.</p>

Priroda: - Biljke i životinje (voće)	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Književnost: - Interpretacija književnog teksta „Naušnice od trešanja“ Mirsad Bećirbašić	<u>Komuniciranje na maternjem jeziku:</u> Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.
Priroda Orijentacija u vremenu i prostoru	Matematika	Mjere i mjerenje	<u>Poduzetništvo:</u> Sklonost inicijativi Preuzeti odgovornost za lična ostvarenja, samokontrola, fabrikovanje novih ideja
Priroda Biljke i životinje	Matematika	Sabiranje i oduzimanje desetica	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost da se nadvlada „strah od brojki“.
Priroda Biljke i životinje	Matematika	Računske priče	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost da se nadvlada „strah od brojki“.
Priroda: - Godišnje doba (jesen)	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Jesenska“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje.
Priroda: - Godišnje doba (zima)	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Saonice male Sanje“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje.
Priroda: - Biljke i životinje (domaće životinje)	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Pjesma o konjicu“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju.
Priroda: - Biljke i životinje (šumske životinje)	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Rođendan u šumi“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju. <u>Poduzetništvo:</u> Sklonost inicijativi
Priroda: - Godišnje doba (proljeće)	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Razgranala grana jorgovana“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje.
Priroda: Godišnja doba (jesen, zima, proljeće)	Likovna kultura	Rad po direktnom posmatranju - Slikanje	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju.
Priroda: - Biljke i životinje (domaće životinje)	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Vučenje i guranje - „Borba pijetlova“	<u>Međuljudska građanska kompetencija:</u> Sklonost postizanja kompromisa
Priroda: Moje tijelo (lična higijena)	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Zdravstveni preventivni sadržaji Zdravstvene radionice - Održavanje lične higijene	Učiti kako se uči: Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja.

TREĆI RAZRED

Ishodi:

PLANETA ZEMLJA

VRIJEME I PROSTOR

Učenici će znati:

- razlikovati i imenovati glavne i sporedne strane svijeta,
- orijentirati se u prirodi pomoću orijentira: zvijezda, kompasa, mahovine,...
- pomoću kretanja Zemlje oko Sunca odrediti glavne i sporedne strane svijeta (prema njegovoj poziciji u određenom dijelu dana),
- definisati i pokazati stajalište, vidik i vidikovu liniju,
- odrediti prošlost, sadašnjost i budućnost,
- orijentisati se u vremenu (sat, dijelovi sata, dan, sedmica, mjeseci i godina),
- odrediti vrijeme na različitim časovnicima/satu,
- imenovati i opisati vremenske promjene,
- pratiti vremenske promjene u kalendaru prirode uz korištenje simbola,
- odrediti sva četiri godišnja doba prema njihovim karakteristikama,
- opisati kako se organizmi prilagođavaju različitim godišnjim dobima,

- upoređivati promjene na biljkama i životinjama u skladu sa određenim godišnjim dobima,
- definisati prirodnu pojavu i proces
- postavljati pitanja i tražiti odgovore iz različitih izvora o prirodnim pojavama i procesima

GEOGRAFSKA KARTA

Učenici će znati:

- posmatrati reljefna obilježja užeg zavičaja,
- izraditi skicu školske okoline,
- izraditi jednostavan reljef,
- služiti različitim materijalima i tehnikama za izradu jednostavnih geografskih karti,
- snalaziti se na geografskoj karti,
- razumjeti načine izražavanja mapama (kartama),
- koristiti legendu (kartografski znakovi),
- pravce kompasa i skale u čitanju karte (mape),
- pokazati granice Bosne i Hercegovine,
- opisati prirodne uslove i ljudske aktivnosti u užoj i široj okolini,
- razlikovati uža i šira područje Bosne i Hercegovine kao dijela Jugoistočne Evrope (susjedne zemlje)
- posmatrati globus i uočiti odnos između kopna i mora.

MATERIJA/TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA

STRUKTURA I SVOJSTVA

Učenici će znati:

- istražiti karakteristike (svojstva) vazduha i vode,
- koristiti jednostavne instrumente za mjerenje: sat, linearna mjerenja/metar, termometar, epruvete, špiritna lampa/rešo...,
- opisati karakteristike vode,
- objasniti kruženje vode u prirodi kroz promjene agregatnih stanja,
- opisati svojstva vazduha,

HEMIJSKE PROMJENE

Učenici će znati:

- na osnovu analize skicirati i interpretirati promjene truljenja i gorenja,
- samostalno i u grupi izvoditi istraživačke aktivnosti,izvoditi jednostavnije ogleda,
- izvesti jednostavan ogled (npr. gorenje papira, truljenje voća/povrća),
- promatrati i opisati (riječima i crtežom) ključne značajke tvari/materija, pojava i procesa,
- raspravljati o mogućim rezultatima izvedenog ogleda i izvesti zaključak i uočiti opasnost od upotrebe plamena,
- crtežom prikazati rezultate jednostavnog pokusa/ogleda,
- prepoznati obnovljive i neobnovljive energije (ugalj, nafta, sunčeva energija),

ŽIVOT

BIORAZNOLIKOST - ŽIVOTNI PROCESI - EKOSISTEMI

Učenici će znati:

- razlikovati životna staništa – vrt, njiva, voćnjak, vinograd, livada, dvorište,
- opisati karakteristike različitih životnih staništa: vrt, njiva, voćnjak, vinograd, livada, dvorište i identifikovati najčešće biljke i životinje,
- prepoznati različite životne zajednice na slici i u tekstu,
- imati pozitivan stav prema radovima u vrtu, njivi, voćnjaku, vinogradu, livadi, dvorištu,
- razlikovati aktivnosti ljudi i i promjene na biljkama i životinjama u različita godišnja doba,
- opisati ljude, biljke i životinje u različitim godišnjim dobima i uticaj prirodnih procesa na promjene u prirodi,
- navesti biljke – voće, povrće, žitarice, ljekovito bilje,
- objasniti način sakupljanja i gajenja ljekovitih biljaka,
- klasifikovati životinje na kičmenjake i beskičmenjake,
- razvrstavati životinje prema načinu kretanja: hod, let, gmizanje, skakanje i plivanje,
- opisati domaće životinje i njihove koristi: podjeliti na krupne i sitne domaće životinje,
- imenovati i prepoznati osnovne karakteristike vodozemaca i gmizavaca,

- imenovati ptice i opisati njihove karakteristike: perje, kretanje, kljun, način ishrane, veličina, razmnožavanje,
- selektovati ptice prema staništu, hranjenju i uočiti važnost u životnoj sredini,
- razlikovati ptice stanarice, selice i grabljivice,
- imenovati i prepoznati osnovne karakteristike insekata/kukaca,
- iznositi osnovna znanja o kućnim ljubimcima,
- razlikovati domaće životinje i ptice (kokoške, patke, guske, ćurke),
- objasniti lanac ishrane,
- objasniti uzajamnu ovisnost ljudi, biljaka i životinja kroz lance ishrane,
- napraviti i demonstrirati jednostavne modele lanca ishrane,
- prepoznati na ilustracijama i fotografijama plodno- neplodno, obradivo-neobradivo tlo/zemljište,
- posmatrati geografska obilježja zemljišta u zavičaju na geografskoj karti prema boji,
- imenovati i opisati ravnice i polja u zavičaju,
- nabrojati karakteristike uzvišenja: brežuljci, brda, planine,
- unijeti uzvišenja na slijepu kartu i obojiti;
- razlikovati vrste drveća: bjelogorično (listopadno), crnogorično (zimzeleno),
- razlikovati vrste šuma,
- imenovati spratovnost šume,
- opisati šumu kao životnu zajednicu,
- prepoznati opasnosti od požara u šumama,
- razlikovati stajaće (bare, močvare, jezera, mora) od tekućih voda (potoci, rijeke),
- imenovati elemente tekućice: izvor, tok (korito) i ušće rijeke,
- odrediti lijevu i desnu obalu,
- objasniti da život ovisi o vodi,
- opisati vode kao životne zajednice i uticaj čovjeka na očuvanje kvaliteta/e vode,
- uspostaviti logičku vezu između biljnog i životinjskog svijeta u životnim zajednicama voda,
- locirati prema boji vode na geografskoj karti u zavičaju,
- posmatrati uzorke vode, bilježiti i izvoditi zaključke na osnovu jednostavnih ogleda (čista-zagađena voda, tekuća-stajaća),
- pokazati kroz primjere kako štediti vodu kod kuće i u školi.

HIGIJENA

Učenici će znati:

- razlikovati jutarnju, dnevnu i noćnu higijenu,
- imenovati i pravilno koristiti sredstva za ličnu higijenu,
- razlikovati zarazne bolesti koje nastaju zbog prljavih ruku i neodržavanja higijene,
- definisati stambeni prostor: objekti namijenjeni za stanovanje, kuća, zgrada, stan,
- razlikovati vrste održavanja čistoće stambenog prostora i okoline (dnevno, sedmično i sezonsko),
- objasniti pojam "kulturalan stanar u kući ili zgradi",
- klasificirati ponašanje koje - je i nije - u skladu sa poštovanjem kućnog reda.

ZDRAVLJE

Učenici će znati:

- objasniti vrste zdravstvenih ustanova: bolnica, ambulanta, hitna pomoć, dom zdravlja, poliklinika, stomatološka ordinacija, banjsko liječenje...,
- analizirati i procijeniti zašto je neophodna redovna posjeta zdravstvenim ustanovama,
- opisati najčešće bolesti školske djece, njihove uzročnike, simptome i prevenciju,
- nabrojati ostale bolesti koje ne ovise o higijeni (ospice, dijabetes, epilepsija, alergije, astma...)
- objasniti važnost poštovanja uputa o korištenju lijekova (dijabetes, bronhitis, alergija, epilepsija...),
- izraditi jelovnik sa zdravom hranom,
- pokazati kako se priprema i konzumira zdrava hrana,
- davati primjere posljedica nezdrave ishrane,
- samostalno postaviti sto, servirati hranu za različite prilike i pospremiti sto poslije objeda,
- objasni štetnost: alkohola, duhana, droge za zdravlje,
- razvrstati i pravilno odlagati otpad,
- aktivno učestvovati u ekološkim aktivnostima odjeljenja, škole i zajednice.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

PLANETA ZEMLJA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
<p>VRIJEME I PROSTOR</p> <p>Orijentacija u prostoru: glavne i sporedne strane svijeta; stajalište, vidik, vidikova linija; Različiti načini orijentacije - orijentiri</p> <p>Metrika: (3)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati i imenovati glavne i sporedne strane svijeta; - definisati i pokazati stajalište, vidik i vidikovu liniju; - objasniti orijentire u prirodi: zvijezde, kompas, mahovine, panj.... 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pomoću prividnog dnevnog kretanja Sunca odrediti glavne i sporedne strane svijeta (prema njegovoj poziciji u određenom dijelu dana); - se orijentirati u prostoru pomoću orijentira: zvijezda, kompasa, mahovine, panja; - koristiti pravilno pojmove: stajalište, vidik i vidikova linija; - posmatrati, bilježeti, prikupljati i izvoditi zaključke o orijentaciji u prirodi . 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočiti značaj orijentacije; - pokazati snalažljivost u zatvorenom i otvorenom prostoru; -uočiti važnost naučnih i tehničkih pomagala za snalaženje u prostoru; -dovoditi u vezu i dati primjere o važnosti nauke i naučnih otkrića za svakodnevni život; - organizovati izlet u bližu okolinu škole i dalje; - se snalaziti u prostoru pomoću kompasa i elemenata u prirodi.
<p>Orijentacija u vremenu</p> <p>Metrika: (3)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti prošlost, sadašnjost i budućnost; - orijentisati se u vremenu (sat, dan, dijelovi dana, sedmica, dani u sedmici, mjeseci i godina); - odrediti vrijeme na različitim časovnicima/ satu. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -odrediti bližu i dalju prošlost; -prepoznati i dopuniti rečenicu koja opisuje budućnost; - bez većih poteškoća se snalaziti na kalendaru; - biti svjesni trajanja kalendarske godine, mjeseca, sedmice, dana, sata. -'pročitati' koliko je sati na satu sa kazaljka; - razlikovati i odrediti vremenski slijed koristeći slikovne prezentacije; - poredati dijelove dana na odgovarajuće mjesto u nizu prema datom crtežu ili tekstu. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sastaviti dnevni raspored rada i pridržavati se; - koristiti dan za rad, a noć za odmor; -praviti kalendar i model sata.
<p>Praćenje vramenskih promjena; kalendar prirode</p> <p>Metrika: (2)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati i opisati vremenske promjene i atmosferske padavine; - pratiti vremenske promjene na kalendaru prirode uz korištenje simbola; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pratiti vremenske promjene i bilježeti ih u kalendar prirode; -izvoditi zaključke na osnovu praćenja; - opisati vremenske promjene; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - biti svjesni vremenskih promjena i različitosti klime; - ispravno koristiti simbole za vođenje kalendara prirode.

	- raspoznavati i pravilno koristiti simbole.	- samostalno voditi zidni kalendar prirode.	
Godišnja doba Metrika: (2)	Učenici će: - odrediti sva četiri godišnja doba prema njihovim karakteristikama; -odrediti trajanje pojedinog godišnjeg doba; - opisati kako se organizmi prilagođavaju različitim godišnjim dobima; - upoređivati promjene na biljkama i životinjama u skladu sa određenim godišnjim dobima; - definisati prirodnu pojavu i proces.	Učenici će: -prepoznati godišnja doba na osnovu vremenskih prilika; - na osnovu posmatranja izvoditi zaključke o uticaju godišnjih doba na živa bića; - grafički prikazati i objasniti promjene u prirodi tokom određenog godišnjeg doba (kalendar prirode); -postavljati pitanja i tražiti odgovore iz različitih izvora o prirodnim pojavama i procesima; -kroz ilustracije dati primjere promjena u prirodi.	Učenici će: - odijevati se u skladu sa vremenskim prilikama; -voditi računa o zaštiti zdravlja tokom godišnjih doba; -prilagoditi svoje aktivnosti godišnjim dobima.
GEOGRAFSKA KARTA Izgled užeg i šireg zavičaja; Reljefna obilježja; Umanjeno predstavljanje predmeta i udaljenosti Vrste karti Metrika: (6 +1)	Učenici će: - locirati reljefna obilježja užeg zavičaja; - objasniti pojam umanjenog predstavljanja određenih predmeta; - razlikovati i objasniti vrste karti: slijepa, tematska, geografska...; - izraditi skicu učionice i snalaziti se na skici. - opisati prirodne uslove i ljudske aktivnosti u užoj i široj okolini; - razlikovati uža i šira područje Bosne i Hercegovine kao dijela Jugoistočne Evrope.	Učenici će: - posmatrati reljefna obilježja užeg zavičaja; -percipirati i skicirati prostor po slobodnoj procjeni; - raspoznavati reljef prema konfiguraciji tla; - umanjeno predstaviti predmete i udaljenosti; - izraditi jednostavan reljef; - razumjeti načine izražavanja mapama (kartama); - predstaviti geografske elemente na geografskoj karti; - pokazati granice Bosne i Hercegovine; - prepoznati kartu užeg zavičaja; - služiti se različitim materijalima i tehnikama za izradu jednostavnih geografskih karti;	Učenici će: - uočiti praktičan značaj geografske karte u svakodnevnom životu; - predstaviti predmete iz okruženja u umanjenom obliku na skici.

		- posmatrati globus i uočiti odnos između kopna i mora.	
Snalaženje na geografskoj karti Metrika: (2)	Učenici/ce će: - se orijentisati na geografskoj karti, (određivati strane svijeta); - prepoznati osnovne kartografske znake.	Učenici/ce će: - bez većih poteškoća odrediti strane svijeta na geografskoj karti; -odrediti pravce kompasa i skale u čitanju karte (mape); - koristiti legendu (kartografske znake); -koristiti slijepu kartu užeg zavičaja.	Učenici/ce će: - odrediti strane svijeta, prepoznaju kartografske znake; -prema bojama na geografskoj karti određuju i druge pojmove: uzvisine, ravnice, rijeke, rudnike...; -lako se orijentišu u prostoru; -prepoznati geografsku lokaciju elemenata iz užeg zavičaja na običnoj i slijepoj karti.

MATERIJA/TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA

Odgojno – obrazovni ciljevi

Sadržaj	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
STRUKTURA I SVOJSTVA Kruženje vode u prirodi; Svojstva vode i vazduha HEMIJSKE PROMJENE Truljenje; Gorenje; Obnovljiva i neobnovljiva energija. Metrika: (5 +1)	Učenici će: - opisati karakteristike vode; - objasniti kruženje vode u prirodi kroz promjene agregatnih stanja; - opisati svojstva vazduha; - istražiti karakteristike (svojstva) vazduha i vode; -na osnovu analize skicirati i interpretirati promjene truljenja i gorenja; - prepoznati obnovljive i neobnovljive energije (ugalj, nafta, sunčeva energija);	Učenici će: - odrediti agregatna stanja vode kroz različite primjere; - pokazati kruženje vode u prirodi na osnovu crteža; -posmatrati i izvoditi zaključke o promjenama pri gorenju (npr. svijeće); - demonstrirati hemijske promjene (kiseljenje mlijeka i kupusa); - koristiti jednostavne instrumente za mjerenje: sat, metar, termometar, epruvete, špiritna lampa/rešo...; -izvesti jednostavan ogled (npr. gorenje papira, truljenje voća/povrća); -promatrati i opisati (riječima i crtežom) ključne značajke tvari/materija, pojava i procesa; -crtežom prikazati rezultate jednostavnog pokusa/ogleda.	Učenici će: -navoditi primjere onečišćenja koja utiču na promjene sastava vazduha, vode i zemlje; -određivati odakle dolazi zvuk iz prirode; - samostalo i u grupi izvoditi istraživačke aktivnosti kroz jednostavnije ogleda; -raspravljati o mogućim rezultatima izvedenog ogleda i izvesti zaključak; - uočiti opasnost od upotrebe plamena.

ŽIVOT			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
<p>BIORAZNOLIKOST - ŽIVOTNI PROCESI - EKOSISTEMI</p> <p>Biljke i životinje;</p> <p>Životne zajednice, njihov značaj i međusobna zavisnost biljnog i životinjskog svijeta u njima</p> <p>Metrika: (11 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje životna staništa – vrt, njiva, voćnjak, vinograd, livada, dvorište; - opisati karakteristike različitih životnih staništa: vrt, njiva, voćnjak, vinograd, livada, dvorište i identifikuje najčešće biljke i životinje; - razlikovati aktivnosti ljudi i i promjene na biljkama i životinjama u različita godišnja doba; - opisati ljude, biljke i životinje u različitim godišnjim dobima i uticaj prirodnih procesa na promjene u prirodi; - opisati vrt (povrtlarske biljke... jagodaste...), životinje i radove u vrtu u različita godišnja doba; - objasniti da ljudi uzgajaju različite biljne vrste: žitarice, voće, povrće i njihov značaj za ishranu ljudi; - opisati njivu (žitarice, industrijske, krmne biljke), životinje i radove na njivi u različita godišnja doba; - opisati voćnjak i vinograd (jabučasto, bobičasto, koštuničasto, južno voće), životinje i radove u različita godišnja doba; - imenovati voće i povrće koje dozrijeva u u različita godišnja doba; - razlikovati žitarice i industrijske i krmne biljke, njihovo uzgajanje i upotrebu; - opisati livadu (livadske / ljekovite biljke i životinje) 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati karakteristike godišnjih doba, uočavati promjene na biljnom i životinjskom svijetu; -povezati promjene na biljkama i životinjama sa promjenama u prirodi; - uočiti razliku između vrt, njiva, voćnjak, vinograd, livada, dvorište; - razlikovati voće od povrća prema datom tekstu; - prepoznati žitarice prema zrnavlju; - razlikovati drvenaste od zeljastih biljaka (po izgledu); - posmatrati, prepoznavati i izvoditi zaključke o razlikama među životnim zajednicama tokom četiri godišnja doba; -prepoznati različite životne zajednice na slici i u tekstu; - biti sposobni da urade jednostavnije radove u vrtu, voćnjaku, njivi, dvorištu; - samostalano ili u saradnji sa drugima uzgajati cvijeće; -napraviti i demonstrirati jednostavne modele lanca ishrane; - posmatrati i uočavati promjene i životne procese kod biljaka i životinja kroz istraživački ili projektni rad; - procjeniti i uspostaviti 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imati pozitivan stav prema radovima u vrtu, njivi, voćnjaku, vinogradu, livadi, dvorištu; -pokazati interes za učešće u radovima u različitim životnim zajednicama; -kroz rad stiče iskustvo o uzgoju biljaka i životinja; - zauzeti argumentiran stav o uticaju prirodnih pojava i procesa na rast i razvoj biljaka i životinja; - brinuti da životna sredina bude uvijek čista i zdrava; - voditi brigu o uzgoju i njegovanju jestivog i ljekovitog bilja; -izvoditi procjene i zaključke tokom organiziranih posjeta prirodi. -kontinuirano bilježiti, prikupljati i sistematizovati prema zajedničkim osobinama biljni i životinjski svijet; -ponašati se primjereno kroz organizovanu posjetu životnim zajednicama po izboru; - biti oprezní prilikom boravka u prirodi vodeći računa o opasnostima (zmije, insekti/kukci, otrovno bilje...).

	<p>i radove ljudi u različita godišnja doba;</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti način sakupljanja i gajenja ljekovitih biljaka, -opisati dvorište (ukrasne biljke, njihov uzgoj i životinje) i radove ljudi u različita godišnja doba; - opisati razlike između zeljastih i drvenastih biljaka; - objasniti uzajamnu ovisnost ljudi, biljaka i životinja kroz lance ishrane. 	<p>logičke zaključke o uzajamnosti biljnog i životinjskog svijeta i uticaju prirodnih procesa na njih;</p> <ul style="list-style-type: none"> - izvoditi različite oglede i pri tome se koristiti tabelama i grafikonima za praćenje razvoja ogleđa. 	
<p>Životinje:</p> <ul style="list-style-type: none"> -domaće i divlje -gmizavci i vodozemci -ptice -insekti/kukci - kućni ljubimci <p>Metrika: (8 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -klasifikovati životinje na kičmenjake i beskičmenjake; -razvrstavati životinje prema načinu kretanja (hod, let, gmizanje, skakanje i plivanje); - opisati domaće životinje i njihove koristi: podjeliti na krupne i sitne domaće životinje; - razlikovati mladunčad domaćih životinja i opisati njihove karakteristike; - razlikovati uzgoj domaćih životinja kao: nomadski, stajski i industrijski; - prepoznati i imenovati divlje životinje i njihovu mladunčad, kao i njihove karakteristike; -opisati brigu veterinara o zdravlju domaćih životinja; -imenovati i prepoznati osnovne karakteristike vodozemaca i gmizavaca; - imenovati ptice i opisati njihove karakteristike (perje, kretanje, kljun, način ishrane, veličina, razmnožavanje); - selektovati ptice prema staništu, hranjenju i uočiti važnost u životnoj sredini; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tabelarno razvrstavati životinje po načinu: razmnožavanja, kretanja, ishrane...; -voditi računa o sigurnosti u blizini životinja; - sakupljati podatke, posmatrati, zaključivati, koristiti dodatne izvore znanja, prezentovati (grafički i verbalno); - predstaviti crtežom kroz mapu uma: kičmenjake i beskičmenjake. -na ilustracijama i fotografijama prepoznati tipične predstavnike vodozemaca i gmizavaca; - razlikovati ptice staničnice, selice i grabljivice (mapa uma, tabele, grozd...); - razlikovati domaće životinje i ptice (kokoške, patke, guske, ćurke); - razlikovati pojedine vrste ptica u zavičaju; - posmatra kretanje i organizovanje života ptica; -izvesti logičke zaključke o pticama, njihovom, životu, 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - biti svjesni koristi, štete i opasnosti koje pružaju životinje; - svojim stavovima ukazivati drugima o potrebi zaštite životinja u svojoj okolini ; - biti svjesni da životinje mogu biti prenosioci bolesti; - formirati stavove nakon posjete: farmi, seoskom domaćinstvu...

	<ul style="list-style-type: none"> - klasifikovati ptice: stanarice, selice i grabljivice ; -imenovati i prepoznati osnovne karakteristike insekata/kukaca; -iznositi osnovna znanja o kućnim ljubimcima; - opisati ulogu veterinara u očuvanju zdravlja životinja. 	<ul style="list-style-type: none"> ishrani, brizi za potomstvo; -na ilustracijama i fotografijama prepoznati tipične predstavnike insekata/kukaca; - vode brigu o kućnim ljubimcima i sigurnost kod susreta sa njima. 	
<p>Obradivo i neobradivo tla/zemljište</p> <p>Metrika: (2)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati: plodno-neploidno i obradivo-neobradivo tlo/zemljište; - objasniti uticaj čovjeka na promjenu zemljišta: neobradivo-obradivo i obrnuto te neploidno-plodno i obrnuto. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati vrste tla neposrednim posmatranjem; - prepoznati na ilustracijama i fotografijama plodno-neploidno, obradivo-neobradivo tlo/zemljište; - posmatrati, prikupljati, bilježiti, sistematizirati, zaključiti o razlikama između plodnog i neploidnog tla. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izbjegavati zagađivanje tla/zemljišta otpadom; - ukazati drugima na značaj obradivog zemljišta; - učestvovati u akcijama pošumljavanja goleti.
<p>Ravnice i polja u užem zavičaju</p> <p>Metrika: (2 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati osnovne kartografske pojmove; - posmatrati geografska obilježja zemljišta u zavičaju na geografskoj karti prema boji; - imenovati ravnice i polja u zavičaju. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati geografska obilježja zemljišta u zavičaju; - prema boji na geografskoj karti pronalaze ravnice i polja; - odrediti položaj ravnica i polja i unijeti u slijepu kartu zavičaja. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nakon posjete ravnici ili polju u zavičaju donijeti zaključke na osnovu posmatranja i argumentirano iznositi svoj stav; - imati pozitivan stav i odnos prema prirodnim ljepotama zavičaja.
<p>Uzvišenja: brežuljci, brda, planine u užem zavičaju</p> <p>Metrika: (2 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati osnovne kartografske pojmove; - locirati prema boji brda i planine u zavičaju na geografskoj karti; - nabrojati karakteristike uzvišenja; - definisati planinski turizam. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -neposrednim posmatranjem i bilježenjem uočiti i opisati karakteristike uzvišenja te izvesti zaključke; -pronaći uzvišenja zavičaja na geografskoj karti; -unijeti uzvišenja na slijepu kartu; -otkriti prirodne ljepote i turističke ponude obližnjih uzvišenja. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - biti svjesni prirodnih ljepota uzvišenja u zavičaju; - organizovati izlet na obližnja uzvišenja; - se odgovorno ponašati boraveći u prirodi.
Šume u zavičaju	Učenici će:	Učenici će:	Učenici će:

<p>Zaštita šuma</p> <p>Metrika: (4 +1)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - razlikovati vrste drveća: bjelogorično (listopadno), crnogorično (zimzeleno); -razlikovati vrste šuma; -imenovati spratovnost šume; - opisati šumu kao životnu zajednicu; -opisati važnost očuvanja šuma, pošumljavanja, opasnosti od požara, udara groma i iskorištavanje šuma; - objasniti da su šume proizvođači kisika koji je neophodan za život ljudi i životinja. 	<ul style="list-style-type: none"> - razlikovati crnogorično drveće od bjelogoričnog; - prikupiti biljni materijal, opisati, navesti karakteristike, sistematizirati i izvesti zaključke; - uspostaviti logičku vezu u životnoj zajednici šume prema spratovnosti; - prepoznati opasnosti od požara u šumama; -postupati prema uputama o zaštiti od udara groma; - nabrojati koristi od šuma, i navesti štete od prekomjerne sječe šuma i nekontroliranog lova; - saditi drveće. 	<ul style="list-style-type: none"> - imati ispravan stav o šumskom bogatstvu zavičaja; - biti svjesni važnosti šuma za razvoj drvne industrije; - biti svjesni značaja šuma za opstanak životinja i čovjeka; - učestvovati u akcijama pošumljavanja; -voditi računa o zaštiti šume od šumskog požara; - nakon posjete šumi u blizini škole donijeti zaključke na osnovu posmatranja i braniti svoj stav uz dokaze.
<p>Voda</p> <p>Metrika: (6 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati stajaće (bare, močvare, jezera, mora), od tekućih voda (potoci, rijeke); - imenovati elemente tekućice: izvor, tok (korito) i ušće rijeke; - odrediti lijevu i desnu obalu; - objasniti da život ovisi o vodi; - opisati vode kao životne zajednice i uticaj čovjeka na očuvanje kvaliteta/e vode; - locirati prema boji vode na geografskoj karti u zavičaju; - analizirati i izvoditi zaključke o nedostatku pitke vode i postojanju fabrika za vodu. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - posmatrati uzorke vode, bilježiti i izvoditi zaključke na osnovu jednostavnih ogleda; -razlikovati čistu od zagađene vode, tekuću od stajaće; - bez problema odrediti lijevu i desnu obalu rijeke; - uspostaviti logičku vezu između biljnog i životinjskog svijeta u životnim zajednicama voda; - prepoznati vode na geografskoj karti na osnovu boje; -ucrtavati u slijepu kartu rijeke i jezera zavičaja. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ilustrativno demonstrirati kako ne zagađivati vodu; - učestvovati u akcijama uređenja izvora u prirodi; - pokazati kroz primjere kako štediti vodu kod kuće i u školi; - organizovati čišćenje korita potoka ili rijeke.
<p>ČOVJEK I ZDRAVLJE</p> <p>-Lična higijena</p> <p>-Zarazne i druge bolesti školske djece</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati jutarnju, dnevnu i noćnu higijenu; - imenovati i pravilno koristiti sredstva za ličnu higijenu; - nabrojati najčešće zarazne i prenosive bolesti (ospice, prehlada, 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dati primjere za jutarnju, dnevnu, noćnu i sedmičnu higijenu; -sprovodi i demonstrira održavanje lične higijene. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ima pozitivan stav o ličnoj higijeni; -pokazati poštovanje prema sebi kroz čistoću svog tijela; - održava ličnu higijenu samostalno ili uz manju pomoć odraslih.

<p>Metrika: (2)</p>	<p>gripa, zaušnjaci, žutica, šuga, proliv); - razlikovati zarazne bolesti koje nastaju zbog prljavih ruku i neodržavanja higijene; - objasniti prevenciju za čuvanje zdravlja.</p>		
<p>-Higijena i kultura stanovanja -Pisana i nepisana pravila kućnog reda</p> <p>Metrika: (2)</p>	<p>Učenici će: - definisati stambeni prostor: objekti namjenjeni za stanovanje, kuća, zgrada, stan; - razlikovati vrste održavanja čistoće stambenog prostora i okoline (dnevno, sedmično i sezonsko); -objasniti pojam "kulturan stanar u kući ili zgradi"; - klasificirati ponašanje koje - je i nije - u skladu sa poštovanjem kućnog reda.</p>	<p>Učenici će: - navoditi postupke kako održavaju higijenu stambenog prostora; - navesti primjere funkcionalnog korištenja zajedničkih prostorija u stanu i stambenoj zgradi; -razlikovati kulturne postupke stanara kuće ili zgrade od onih koji to nisu.</p>	<p>Učenici će: - imati pozitivan stav o higijeni i kulturi stanovanja; - se ponašati u skladu sa kućnim redom; - učestvovati u uređenju prostora ispred kuće/zgrade.</p>
<p>ZDRAVLJE Zdravstvene ustanove</p> <p>Metrika: (4)</p>	<p>Učenici će: - objasniti vrste zdravstvenih ustanova (bolnica, ambulanta, hitna pomoć, dom zdravlja, poliklinika, stomatološka ordinacija, banjsko liječenje...); - analizirati i procijeniti zašto je neophodna redovna posjeta zdravstvenim ustanovama; - opisati najčešće bolesti školske djece, njihove uzročnike, simptome i prevenciju; -nabrojati ostale bolesti koje ne ovise o higijeni (ospice, dijabetes, epilepsija, alergije, astma...); - objasniti važnost poštovanja uputa o korištenju lijekova (dijabetes, bronhitis, alergija, epilepsija...), -objasniti značaj vakcina; -prepoznati i imenovati uređaje koji se koriste pri</p>	<p>Učenici će: - prepoznati zdravstvene ustanove i oznake na zdravstvenim ustanovama; - voditi razgovor sa zdravstvenim radnicima na osnovu pitanja koje je pripremio kod kuće ili u učionici; -prepoznati na ilustraciji, fotografiji ili modelu jednostavne medicinske uređaje; - pokazati na nizu slika redosljed pružanja prve pomoći i zaokružiti broj hitne službe.</p>	<p>Učenici će: - redovno ići u posjetu zdravstvenim ustanovama radi kontrole i očuvanja zdravlja; - prilikom posjete zdravstvenim ustanovama voditi računa o lijepom ponašanju; - kroz primjere pokazivati znatiželju o očuvanju zdravlja; - prihvatiti vakcinisanje kao oblik zaštite zdravlja.</p>

	zdravstvenom pregledu: špahtla, stetoskop; - imenovati pojedine bolesti koje prenose životinje (bjesnilo, gliste...).		
Zdrava ishrana - Pravimo zdrav obrok Metrika: (2)	Učenici će: - razlikovati hranu biljnog i životinjskog porijekla; -uočiti važnost zdrave prehrane: prema vrstama namirnica, njihovoj upotrebi i hranjivoj vrijednosti, održavanju higijene i pravilnom čuvanju namirnica; - nabrojati oboljenja koja nastaju nezdravom ishranom (pretilost i neuhranjenost).	Učenici će: - izraditi jelovnik sa zdravom hranom; - samostalno postaviti sto, servirati hranu za različite prilike i pospremiti sto poslije objeda; - otkriti do kojih bolesti dovodi korištenje nezdrave hrane: prekomjerno korištenje soli, šećera , bijelog brašna, grickalice, brze hrane, masnoća...; - razlikovati voće od povrća po ukusu kroz pravljenje voćne salate i zimmnice.	Učenici će: - pokazati kako se priprema i konzumira zdrava hrana; -davati primjere posljedica nezdrave ishrane; - praktično primjeniti znanje o zdravoj ishrani putem dnevne užine.
Duhan, alkohol i droga Metrika: (1)	Učenici će: - objasniti štetnost: alkohola, duhana, droge za zdravlje; - selektovati informacije prikupljene iz novina i sa interneta uz pomoć odraslih.	Učenici će: - prepoznati osobe koje koriste alkohol, duhan, drogu; -prepoznaje situacije pasivnog pušenja; - izraditi grupni pano na osnovu prikupljenog materijala.	Učenici će: -imati kritički stav prema porocima; -izbjegavati situacije u kojima su pasivni pušači.
Zdrav okoliš - Reciklaža Metrika: (2)	Učenici će: - prepoznati znak za reciklažu EU na ambalaži; - razlikovati vrste otpada.	Učenici će: - kreirati znak za reciklažu na ambalaži; -vršiti primarno selektovanje otpada u za to namijenjeno mjesto.	Učenici će: - učestvovati u čuvanju okoliša; -imati pozitivan stav o zdravom okolišu; - aktivno učestvovati u ekološkim aktivnostima odjeljenja, škole i zajednice.

Međupredmetna povezanost i kompetencije

PREDMET MOJA OKOLINA	PREDMET S KOJIM SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
Biljke i životinje; Životne zajednice	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Književnost:</u> „Cvjetovi“,	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Biljke i životinje; Životne zajednice	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Književnost:</u> „Vrba i trn“	<u>Komuniciranje na maternji jeziku:</u> Svijest o različitim vrstama književnog teksta (bajke, mitovi, legende, pjesme... Samopouzdanje kod javnog obraćanja
Značenje biljaka za ljudsku ishranu	Likovna kultura	<u>Motivi teme po sjećanju:</u>	<u>Kulturno izražavanje:</u>

		Jesenji plodovi	Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Domaće i divlje životinje	Muzička kultura	<u>Muzičke igre</u> „Razbolje se lisica“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Domaće i divlje životinje	Muzička kultura	<u>Slušanje muzike</u> Zeko i potočić	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Domaće i divlje životinje	Muzička kultura	<u>Brojalice</u> „ Patka patku pojela“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Priroda Biljke i životinje	Matematika	Sabiranje i oduzimanje do 100	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost da se nadvlada „strah od brojki
Planine u zavičaju	Matematika	Množenje i dijeljenje do 100	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost da se nadvlada „strah od brojki
Planine u zavičaju	Matematika	Mjerenje, upoređivanje i procjenjivanje	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje.
Ravnice i polja u zavičaju	Matematika	Sabiranje i oduzimanje do 100	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost da se nadvlada „strah od brojki
Orijentacija u prostoru Stajalište, vidik i vidikova linija	Matematika	Mjere i mjerenja	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje.
Orijentacija u vremenu	Matematika	Jedinice za mjerenje vremena i računanje tim jedinicama	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje.
Godišnja doba Praćenje vremenskih promjena u kalendaru prirode	Matematika	Sabiranje i oduzimanje do 100	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost da se nadvlada „strah od brojki
Domaće i divlje životinje	Likovna kultura	<u>Prostorno oblikovanje</u> Oblici životinja od plastelina	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje <u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Ptice	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Književnost:</u> „Plamena“	<u>Komuniciranje na maternji jeziku:</u> Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. Svijest o različitim vrstama književnog teksta (bajke, mitovi, legende) .
Ptice	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Medijska kultura</u> Crtani film „Plamena“	<u>Učiti kako se uči:</u> Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijских poruka
Ptice	Muzička kultura	<u>Pjevanje i sviranje</u> Golubovi	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život
Ptice	Muzička kultura	<u>Slušanje muzike</u> Vrapci i strašilo	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život
Obrađivo i neobrađivo zemljište	Likovna kultura	<u>Motivi teme po sjećanju:</u> Radovi u vrtu i na njivi	<u>Kulturno izražavanje:</u> Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti

Ravnice i polja u zavičaju	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Gramatika</u> Imenice (vlastite i zajedničke)	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode Znatiželja i kritičko pimanje nauke
Planine u zavičaju	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Pravopis</u> Pisanje velikog slova	<u>Komuniciranje na maternji jeziku:</u> Stvaranje pozitivnog stava prema maternjem jeziku, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja.
Planine u zavičaju	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Književnost:</u> „Ledena gora“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničkospoizražavanje
Šume u zavičaju	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Lektira</u> „Zelena šuma“ Ahmet Hromadžić	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode Znatiželja i kritičko pimanje nauke <u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Šume u zavičaju	Likovna kultura	<u>Motivi teme po sjećanju</u> Izlet u prirodu (šuma)	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode Znatiželja i kritičko pimanje nauke
Vode u zavičaju	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Književnost:</u> „Ribar iz Cefalua“	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode Znatiželja i kritičko pimanje nauke <u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Vode u zavičaju	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost Matematika	<u>Književnost:</u> „Rijeka“ Dužina,relacije..	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničkospoizražavanje
Orijentacije u prostoru (stajalište, vidik i vidikova linija)	Likovna kultura	<u>Motivi teme po sjećanju</u> Izlet u prirodu	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode Znatiželja i kritičko pimanje nauke
Orijentacije u prostoru (stajalište, vidik i vidikova linija)	Tjelesni i zdravstveni odgoj	<u>U prirodi</u> penjanje uz i spuštanje niz blagu padinu, padanje i ustajanje iz pada i slično.	<u>Poduzetništvo:</u> Sklonost inicijativi Saznanje o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima. <u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Orijentacija u vremenu	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Književnost:</u> „Čuvar“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Godišnja doba Jesen	Likovna kultura	<u>Ilustracija prema tekstu</u> List na putu	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje <u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Godišnja doba Jesen	Likovna kultura	<u>Motivi teme po sjećanju:</u> Jesnji plodovi, Jesenje lišće,	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Godišnja doba Jesen	Muzička kultura Matematika	<u>Pjevanje i sviranje</u> Vrste kiše, Kiša pada, trava raste Rač.operacije sa masom	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje

Godišnja doba Zima	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Književnost:</u> „Zima se razboljela“	<u>Komuniciranje na maternji jeziku:</u> Samopouzdanje kod javnog obraćanja.
Godišnja doba Zima	Likovna kultura	<u>Motivi teme po sjećanju:</u> Zimske radosti	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Godišnja doba Zima	Muzička kultura	<u>Slušanje muzike</u> Zeko i potočić	<u>Učiti kako se uči:</u> Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijских poruka
Godišnja doba Zima	Tjelesni i zdravstveni odgoj	<u>Igre na snijegu</u>	<u>Poduzetništvo:</u> Sklonost inicijativi Saznanje o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima.
Godišnja doba Proljeće	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Književnost:</u> „Kako je procvjetala prva visiba“	<u>Komuniciranje na maternji jeziku:</u> Samopouzdanje kod javnog obraćanja.
Godišnja doba Proljeće	Likovna kultura	<u>Motivi teme po sjećanju:</u> Vjesnici proljeća, Ptice selice se vraćaju,	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Godišnja doba Proljeće	Muzička kultura	<u>Pjevanje i sviranje</u> Prolječna pjesma Višnjičica rod rodila Tri ciklame	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje <u>Komuniciranje na maternji jeziku:</u> Samopouzdanje kod javnog obraćanja.
Godišnja doba Proljeće	Muzička kultura	<u>Slušanje muzike</u> Proljeće Čežnja za proljećem	<u>Učiti kako se uči:</u> Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijских poruka
Godišnja doba Ljeto	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Književnost:</u> „Trčimo za suncem“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Godišnja doba Ljeto	Muzička kultura	<u>Muzičke igre</u> Ljetnja pjesma	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Godišnja doba Ljeto	Likovna kultura	<u>Ilustracija prema tekstu</u> „Trčimo za suncem“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje <u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Godišnja doba Praćenje vremenskih promjena u kalendaru prirode	Likovna kultura	<u>Motivi teme po sjećanju:</u> Crtanje vremenskih promjena	<u>Digitalna kompetencija</u> Sposobnost korištenja primjerenih pomoćnih sredstava (prezentacija, grafikona, dijagrama, karata) da bi se pribavile, predstavile i razumjele složenije informacije;
GEOGRAFSKA KARTA: Izgled užeg i šireg zavičaja; reljefna obilježja	Likovna kultura	<u>Sadržaji iz mašte:</u> Igre krugova u boji	<u>Digitalna kompetencija</u> Sposobnost korištenja primjerenih pomoćnih sredstava (prezentacija, grafikona, dijagrama, karata) da bi se pribavile, predstavile i razumjele složenije informacije;
Izgled užeg i šireg zavičaja; reljefna obilježja	Likovna kultura	<u>Prostorno oblikovanje</u> Reljef od različitih materijala	<u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Umanjeno predstavljenje predmeta i udaljenost	Matematika	<u>Mjerenje, usporeivanje i procjenjivanje:</u>	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u>

		Mjerenje dužine. Jedinice za dužinu. (1 m, 1 dm, 1 cm)	Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života. <u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Ishrana	Likovna kultura	<u>Motivi, teme po sje ćanju:</u> Voće, povrće i žitarice (crtanje, slikanje i oblikovanje)	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje

Didaktičke preporuke

Sadržaj i proces učenja, a pogotovo ishodi (rezultati) učenja bitno su uslovljeni načinom učenja odnosno kako učenici treba da uče, a nastavnici da poučavaju i pomažu da bi učenici sticali odgovarajuća znanja, razvijali sposobnosti, vrijednosti, stavove i ponašanje.

Učeničke predstave i iskustva koje se oblikuju u školi i van nje, moraju biti osnova za planiranje nastave koja će te predstave razviti u pravcu naučnih pojmova.

Nastavu treba organizovati tako da učenici razvijaju svoje predstave i otkriju nova saznanja **uz konkretne aktivnosti** u njima bliskom kontekstu.

Nastavnik/ca prevashodno treba da nauči učenika da samostalno uči, istražuje, zaključuje, izvještava, a ne da samo prima gotove informacije.

U prvom razredu aktivnosti su vođene. Nastavnik/ca može da izvodi nastavu postavljanjem pitanja, čime će se učenici osposobljavati za samostalno postavljanje pitanja i traženje odgovarajućih informacija ogledom, istraživanjem ili u literaturi.

Organizaciju oblika nastavnog rada treba prilagoditi uzrastu učenika, od frontalne nastave do individualnog rada, rada u paru, i grupnog rada gdje dolazi do izražaja njihova socijalizacija. Kod obrađivanih sadržaja akcentat je na **istraživanju**.

Na kraju trećeg razreda učenici/e bi trebalo da budu osposobljeni/e da organizuju i izvode istraživanja. Rezultat može biti zbirka fotografija ili histogram urađenih mjerenja, spisak novih pitanja koja su nastala iz neke aktivnosti, crtež na osnovu posmatranja itd.

Nastavnik/ca treba da uvažava individualne razlike i aktivnosti u radu mora prilagoditi mogućnostima pojedinog učenika. Nastavne sadržaje iz prirode, gdje god je to moguće, treba upoznati neposredno: šumu učenici treba da upoznaju u šumi, živa bića neposredno u prirodi, kako radi pošta da upoznaju u pošti. Za realizaciju programskih sadržaja preporučuje se što češća izvanučionička nastava.

Nastavnik/ca treba da iskoristi aktuelne događaje i situacije u razredu i uključi ih u nastavu. Nastavnik/ca mora znati osnovni, vodeći sadržaj i cilj nastave. Učionica treba da podsjeća na prirodno okruženje, da postane prijatan i zanimljiv prostor, opremljen zbirka, priborom, priručnom bibliotekom, istraživačkim centrom, kao i produktima izvještaja.

Sve specifične sadržaje nastavnog programa koristiti kao uvodnu integrirajuću aktivnost jutarnjeg/ dnevnog sastanka.

Ciljevi nastave su nabrojani u nizu i razvrstani po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti učenika. Aktivnosti mogu istovremeno ostvarivati više ciljeva, a isto tako možemo jedan cilj ostvarivati preko više različitih aktivnosti. Veze su naznačene kroz međupredmetnu povezanost. Korelacija omogućava multidisciplinarn pristup nastavnoj temi pa se za kratko vrijeme ostvari više zadataka.

Znanja iz povezanosti sa djelatnostima

Poseban značaj je u mjerenju istraživačkih sposobnosti učenika. Nastavnici tokom rada sa učenicima treba da razvijaju slijedeće sposobnosti i vrijednosti kod učenika kako bi ih pripremili za cjeloživotno učenje:

Planiranje

Učenik:

- umije da predloži izvore za sakupljanje podataka (knjige, fotografije, ljudi).

Sakupljanje podataka

Učenik:

- uz neposredno posmatranje svjesno upotrebljava različita čula,
- uz vođenje prepoznaje glavne karakteristike posmatranog predmeta ili pojave,
- obraća pažnju na detalje i cjelinu,
- uz pisane (i elektronske izvore ukoliko postoje u školi) umije da koristi različita uputstva, da se snađe u leksikonima, rječnicima, enciklopedijama, atlasima, umije da potraži u biblioteci odgovarajuću knjigu, leksikon,
- da u datom tekstu (do jedne strane) nađe traženi podatak,
- da upotrijebi jednostavne istraživačke metode i pomagala za sakupljanje podataka (upitnik, radni list, tabelu).

Zapisivanje, sređivanje i prikazivanje podataka

Učenik:

- sređuje sakupljene podatke na različite načine (plakat, dijagram, grafički zapis),
- umije da napiše kratak izvještaj o radu,
- umije da prikaže svoj rad samostalno u grupi, timu (usmeno, pismeno, slikovno, grafički, npr. s plakatom, izložbom, dramtizacijom, da igranjem uloga predstavi neku situaciju, svoj pogled, stav),
- učenik umije da sakuplja podatke o zavičaju (opštini), Bosni i Hercegovini, prošlosti i društvenim događajima iz različitih izvora (neposrednim i posrednim opažanjem), uz upotrebu pisanih, materijalnih i grafičkih izvora. Podatke umije da sačuva, sredi, predstavi i da na osnovu njih predviđa i zaključuje. Tom prilikom umije da upotrebljava navedene audio i video uređaje, kompjuter.

Znanja iz oblasti aktivnosti

Objašnjavanje i vrednovanje

Učenik:

- utvrđuje sličnosti i razlike između svojih iskustava i iskustva drugih ljudi na različitim prostorima i u različitim vremenima,
- pravi zaključke o podacima i argumentuje svoje podatke,
- umije da razlikuje činjenice, stavove i fantaziju.

Razvijanje stavova

Učenik treba da:

- svojim riječima kaže svoje stavove,
- obrazloži svoje stavove,
- izdvoji relevantne podatke za rješavanje obrađenog problema.

Načini provjeravanja znanja i ocjenjivanja učenika

Praćenje i ocjenjivanje postignuća djece za predmetni program Prirode i društva u prvom i drugom razredu je opisno, a u trećem je opisno u prvom polugodištu i brojčano (na kraju godine). Nastava treba da bude organizovana tako da učenici planirane aktivnosti izvode sami. Smisao takvog učenja nije samo u pamćenju činjenica, već u razvijanju sposobnosti i spretnosti.

Pri praćenju i ocjenjivanju nastavnik/ca treba da vodi računa kako učenici:

- razumiju i koriste uputstva (individualni rad i rad u grupama);
- saraduju pri raznim oblicima rada (rad prati kao posmatrač, samostalno radi, snalazi se u raznim situacijama, zadatak uradi površno ili detaljno, brani svoj način rada);
- uvažavaju mišljenja drugih pojedinaca i grupa (ne uskače u riječ, izražava svoje nedoumice, dozvoljava drugima drugačiji način mišljenja, razmišljanja, mijenja svoje mišljenje na osnovu argumenata i kritički razmišlja o materiji koja se obrađuje);
- razgovaraju i pišu (kratko, jasno, zanimljivo, suštinski, komplikovano, bez prave ideje...);
- upotrebljavaju različite izvore, literaturu, pomoćna sredstva, tabele (traži sam, uz nastavnikov ili roditeljev podsticaj).

Pri praćenju i ocjenjivanju nikako ne smijemo zanemariti djetetovu radoznalost, originalnost i snalažljivost. Nastavnik/ca treba da bira metode koji će učenicima najviše odgovarati za učenje i najviše ih podsticati na učenje.

Nastavnik/ca zajedno sa učnikom dokumentuje njegove radove kroz portfolij kojim pokazuju i dokazuju do kojeg nivoa su postignuća u ishodima znanja, sposobnosti i vrijednosti. U portfoliju se nalaze povratne informacije nastavnika i refleksija učenika. Portfoliji mogu biti razvojni i prezentativni za svakog učenika, a mogu se organizovati i projektni portfoliji odjeljenja.

Resursi za realizaciju

OPREMA UČIONICE:

- učionica treba da ima mogućnost zatamnjenja i posebnog osvjetljavanja;
- učionica treba da ima toplu i hladnu vodu;
- površina stolova treba da bude otporna na udare, da ne blješti;
- stolovi treba da budu prenosivi;
- radna površina stolova treba da bude 65x65 cm po učeniku;
- u učionici treba da bude projekcijska tabla ili platno, grafoskop;
- uz zidove treba da budu ormari za čuvanje nastavnih sredstava za učenike i nastavnike;
- za eksperimentalni rad učenika i nastavnika treba obezbjediti potrošni materijal;
- priručna apoteka;
- knjige za proučavanje prirodnih nauka.

NASTAVNA SREDSTVA

Sredstva za nastavnike:

- primjer kućica za hranjenje ptica i za gnijezda;
- oruđa za obradu materijala;
- utičnica, osigurač, prekidač;
- zbirke različitih vrsta drveta, metala, sjemena, zrnastih materija, pijeska i zemlje;
- globus (hrapava lopta);
- globus za prikazivanje godišnjih doba;
- akvarij;
- mikroskop;
- stereolupa;
- termometar;
- toplomjer;
- barometar;
- kišomjer;
- literatura;
- radni mantil za nastavnika.

Sredstva za učenike:

- komplet oruđa za obradu materijala;
- plastične posude za skupljanje organizama;
- lupe;
- cjedila, lijevci;
- baterijske svjetiljke;
- krojački metri;
- plastelin u posudama;
- špricevi (od 50cm³);
- magneti;

- baterije i mala sijalica;
- posude u obliku kvadra i kocke;
- plastične vage;
- limenke;
- posude od plastike;
- sredstva za čuvanje i transport nastavnih sredstava, materijala i oruđa;
- konstruktorske zbirke;
- materijale za oblikovanje i rezanje;
- radni mantili za učenike;
-

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Za podučavanje Prirode i društva u osnovnim školama osposobljeni su nastavnici koji su završili:

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim studijem u dvogodišnjem trajanju (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik razredne nastave.

Nastavu predmeta priroda mogu izvoditi lica sa završenom srednjom učiteljskom školom koja su stekla uslove po članu 118. stav 1. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 6/04, 7/05 i 17/11).

Potrebno je da, pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, nastavnik radi na kontinuiranom usavršavanju u cilju sticanja dodatnih didaktičkih, metodičkih i drugih znanja (seminari, simpozijumi, itd.)

DRUGA TRIJADA

Oblast prirodne nauke je zastupljena sa 290 časova u drugoj trijadi. Od toga integrativni predmetni program Prirode i društva je zastupljen u 4. razredu sa 105 časova nastave godišnje (80 časova iz Prirode). Od 5. razreda se izučavaju odvojeno predmeti Priroda i Društvo. Predmetni program Priroda zastupljen je sa 70 časova godišnje. Od 6. razreda se izučavaju predmeti iz Biologije, Geografije, Hemije i Fizike sa po 35 časova godišnje čime se postiže vertikalna i horizontalna povezanost nastavnih sadržaja.

Struktura nastavnog područja po nastavnim predmetima

Predmet	Broj sati					
	IV		V		VI	
	G	S	G	S	G	S
Priroda i društvo	105	3				
Priroda	80	2,12	70	2		
Društvo	27	0,88	70	2		
Biologija					35	1
Geografija					35	1
Hemija					35	1
Fizika					35	1
Druga trijada	385					

Programski sadržaji predmeta Priroda i društvo se nastavljaju iz prve trijade u drugu trijadu u četvrtom razredu, a u petom razredu se dijeli na dva predmeta, PRIRODU I DRUŠTVO.

PRIRODA

ČETVRTI RAZRED

CILJ

Nastavni sadržaji iz *prirode i društva* su definisani kroz znanje, razumijevanje, stavove i vrijednosti o pojedincu, identitetu, kulturi; prirodnim i društvenim zajednicama; ljudima i okolini; kretanju ljudi u prostoru i vremenu; prirodnoj i kulturnoj baštini, umjetnosti; promjeni materije, prirodnim procesima, životu, čovjeku i zdravlju...

U navedenom kontekstu opštih ciljeva za nastavne sadržaje iz *prirode i društva* potrebno je:

- ostvariti uslove i mogućnosti za sticanje znanja o sopstvenoj kulturnoj, društvenoj i prirodnoj okolini u vremenu i prostoru,
- osmišljenim nastavnim procesom omogućiti doživljavanje i usvajanje znanja i vještina, upoznavanje i vrednovanje odnosa između pojedinaca, društva, kulturne i prirodne okoline,
- omogućiti formiranje stavova i vrijednosti, učenje optimalnih strategija rješavanja problema, kritičko usvajanje informacija,
- podsticati učenike na aktivan rad, istraživanje i objašnjavanje prirodnih pojava, veza i odnosa društvene, kulturne i prirodne sredine,
- doprinosti razvijanju duha tolerancije i ekološke svijesti,
- doprinosti ovladavanju različitim vještinama – *komunikacijskim* (čitanje, pisanje, izražavanje mišljenja, interpretiranje informacija), *istraživačkim* (planiranje, opažanje, razvrstavanje, anketiranje, izrada izvještaja,

8 Obojeno polje prema godinama učenja nastavnih predmeta.

izrada jednostavnijih tematskih projekata), *društvenim* (preuzimanje odgovornosti za rad u grupama, razumijevanje, prihvatanje i poštovanje različitosti, poštovanje kulturnog nasljeđa, aktivan odnos prema tradiciji, briga za druge, tolerancija i humanost).

Ciljevi predmeta međusobno se prepliću i obuhvataju kognitivno, socijalno, emotivno, motivacijsko, estetsko i moralno-etičko područje.

ZADACI

- Upoznati prirodnu stvarnost i shvatiti prirodu kao jedinstvenu cjelinu.
- Upoznati položaj Zemlje u Sunčevom sistemu.
- Steći znanje o raznolikosti pojava i procesa u prirodi (padavine, vjetrovi, oblaci, magle, klijanje...).
- Uvesti u različite načine istraživanja prirodnih i društvenih pojava i procesa.
- Korišćenje geografskih karata u svrhu istraživanja.
- Spoznati značaj sunčeve svjetlosti, vode i vazduhu kao uslova za život.
- Steći znanje o živim bićima, njihovim osobinama, uzajamnim vezama I odnosima.
- Steći znanje o biljci i njenim dijelovima.
- Upoznati prirodno geografske odlike Bosne i Hercegovine.
- Upoznati osnovna prirodna i geografska obilježja okruženja i međusobne veze i odnose čovjeka i okruženja.
- Razumjeti čovjeka kao prirodno i društveno biće.
- Upoznati da je čovjek najveći zagađivač tla, vode i vazduha i zaštititi od zagađivanja.
- Steći znanje o promjenama dječaka i djevojčica tokom rasta: karakteristike puberteta.
- Upoznati odmor i rekreaciju kao higijensku naviku.
- Steći znanja o uzročnicima bolesti: virusi, bakterije i nehigijena.
- Upoznati kulturu življenja i pravila lijepog ponašanja.
- Razvije ekološku svijest, kao i svijest o važnosti čovjekovog pozitivnog djelovanja na prirodu.
- Upoznati vrste i svojstva materije.
- Znati izabrati materiju, redosljed operacija i alata pri oblikovanju materije i razvijati smisao i sposobnost za tehničko stvaralaštvo.
- Istraživati prirodu koristeći se tehničkim dostignućima i shvatiti ulogu i značaj tehnike za razvitak i napredak čovječanstva.
- Aktivnim uključivanjem u nastavu, kroz praktičan rad, otkrije i razvije svoje sposobnosti, vježba spretnost i tačnost u radu.
- Uči da procjenjuje potrebu i efikasnost tehničkih i tehnoloških postupaka za postizanje željenih ciljeva.
- Upoznati prošlost i sadašnjosti društva.
- Upoznati druge izvore informacija kroz istraživački rad (muzejske predmete, stare fotografije, bibliotečki materijal, arhivsku građu).
- Posjećivati kulturne, javne i odgojno obrazovne ustanove.
- Upoznati saobraćajnu infrastrukturu mjesta.
- Prepoznati i vrednovati uticaj savremenog, tehničkog i privrednog razvoja na kvalitet života i okoline (pozitivne i negativne strane).
- Upoznati i razumjeti kulturne i druge razlike među ljudima.
- Upoznati i razumjeti značaj saradnje među ljudima.

Ishodi:

PLANETA ZEMLJA

ZEMLJA PROSTOR ŽIVLJENJA

Učenici će znati:

- objasniti saobraćajnu povezanost u regiji, te njen doprinos razvijenosti regije,
- pronaći i odabrati informacije za rješavanje problema,
- predstaviti /prezentirati učene sadržaje i ideje u usmenom i pismnom obliku,

-objasniti načine ponašanja pješaka u saobraćaju povezuju ih sa bezbjednošću, koristeći primjere dobre prakse.

VRIJEME I PROSTOR - pojave i procesi

Učenici će znati:

- povezati Zemljino kretanja sa posljedicima za dužinu dana te godišnja doba,
- snaći se u prostoru i neposrednom okruženju prema orjentirima,
- imenovati sekundu kao osnovnu mjernu jedinicu za vrijeme,
- pretvarati veće mjerne jedinice za vrijeme u manje (sat-minute-sekunde),
- upotrebljavati štopericu, termometar, vjetrokaz,
- očitati vrijeme na satu,
- organizovati svoje aktivnosti prema protoku vremena,
- pridržavati se određenog vremena pri izvršavanju datih aktivnosti.

ZEMLJA U SUNČEVOM SISTEMU

Učenici će znati:

- objasniti razliku između planeta i zvijezda,
- opisati značaj Sunca za život na Zemlji,
- imenovati planete i ostala nebeska tijela Sunčevog sistema,
- definisati zračni omotač Zemlje kao atmosferu,
- imenovati veće mjerne jedinice (dan, mjesec, godina),
- demonstrirati položaj Zemlje i Sunca (dan i noć),
- nacrtati prividno kretanje Sunca tokom vremena (godina),
- nacrtati vidljive objekte na nebu (Sunčev sistem).

PRIRODNA OSNOVA ZEMLJE (reljef, klima, voda, tlo, biljni i životinjski svijet)

Učenici će znati:

- nabrojati sastav geobiosfere,
- objasniti povezanost i međuzavisnost reljefnih obilježja, klime, biljnog i životinjskog svijeta i rada ljudi,
- posmatrati geografska obilježja regije,
- uočiti konfiguraciju terena regije na geografskoj karti (položaj i razvijenost, klimu, komunikaciju: saobraćajnu povezanost).
- grafički prikazati sastav geobiosfere,
- koristiti određene kriterije za prikupljanje i zapisivanje podataka,
- posmatrati geografska obilježja (terenska nastava, izleti, ekskurzije),
- izraditi skicu regije,
- locirati značajna geografska obilježja na osnovu boje, linije, kartografskih znakova,
- prepoznati i locirati Evropu na globusu,
- locirati strane svijeta na geografskoj karti,
- prepoznavati značajna geografska obilježja,
- izrađivati jednostavne geografske karte regije sa pravilnom upotrebom simbola i boja,
- pokazati interes za geografska otkrića,
- imenovati prirodna bogatstva,
- prepoznati i opisati prirodno geografske odlike regije: reljef - planine, ravnice, polja, rijeke i kotline, jezera, visoravni...),
- locirati na geografskoj karti prirodno geografske odlike i najveća prirodna bogatstva regije,
- dizajnirati tematski pano o prirodnim bogatstvima regije,

MATERIJA/TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA - PROMJENE MATERIJE I ENERGIJSKE PRETVORBE

STRUKTURA I SVOJSTVA

Učenici će znati:

- uočiti da materijali imaju različita fizička svojstva (krutost, elastičnost, čvrstoća...),
- uočiti da materijal zagrijavanjem i hlađenjem mijenja svojstvo,
- objasniti promjene materijala pri zagrijavanju i hlađenju,
- uočiti kroz eksperiment i opisati svojim riječima neka svojstva materijala (topljivost, gustoća),
- povezati uticaje zagrijavanja i hlađenja pri promjenama svojstava materije,
- samostalno posmatrati, bilježiti, prikupljati , sistematizovati i izvesti zaključke,

- pratiti redosljed uputstava pri istraživanju,
- pokazati interesovanje prilikom upoznavanja novih pojmova i proširiti znanja o materijama,
- predviđati ishode mjerenja i upoređivati ih.

HEMIJSKE PROMJENE

Učenici će znati:

- posmatrati i očitati, uz pomoć nastavnika, promjenu temperature pri hemijskim promjenama: tačka ključanja- tačka topljenja – tačka očvršćavanja,
- praviti jednostavna poređenja, raspravljati o tome šta se dešava i u kojim uslovima, te donositi odgovarajuće zaključke,
- rukovati aparaturom pod nadzorom nastavnika,
- grafički predstaviti ogled u fazama promjena,
- procjenjivati relevantnost podataka i informacija uz pomoć nastavnika,
- vrednovati vlastito postignuće i upoređivati sa postignućima drugih.

GIBANJE I ENERGIJA

SILE I POLJA

Učenici će znati:

- upoređivati različite izvore zvuka,
- uočiti kroz eksperiment različita svojstva zraka (boja, miris, pritisak, temperatura, gustoća, vlažnost),
- opisati titranja i gibanja u prirodi (vjetar, valovi, živa bića, planete...),
- uporediti kretanja / gibanja tijela u različitim sredinama,
- opisati nastanak vjetra i njegove karakteristike,
- imenovati vjetrove prema vrsti, brzini i smjeru,
- objasniti jedan od izvora energije (vjetar, voda, Sunce, toplota...)
- prepoznati potrebu zaštite od buke,
- povezati oblik tijela i način kretanja u sredini,
- posmatrati kretanje vazduha, bilježiti promjene, uporediti i ocjeniti, kroz ogled,
- iz klasifikacije vjetrova izabrati lokalne vjetrove,
- prepoznati vjetar kao vrstu energije i promjene atmosferskog pritiska/tlaka,
- prepoznati vjetrenjaču kao izvor energije (mlin, električna struja),
- crtežom prikazati vrste kretanja,
- dati primjere o tome kako se ponašati u slučaju vremenskih nepogoda – vjetrova i poplava,
- izraziti ideje usmeno, pismeno i vizuelno o tome kako treba štedjeti energiju,
- rukovati podacima istraživanja kombinujući: bilježenje, poređenje i predstavljanje dobijenih rezultata,
- procjenjivati uz pomoć nastavnika relevantnost podataka i informacija.
- uočiti i povezati različite prirodne pojave sa čulima (svjetlosne, električne, magnetne, zvučne...),
- identifikovati koristi i opasnosti od električne struje,
- prepoznati potrebu zaštite od Sunca i struje,
- spojiti jednostavan strujni krug upotrebom električne baterije, vodiča i sijalice,
- posmatrati međudjelovanje dva magneta,
- prikupljati baterije kao opasan otpad i odvoz otpada u KEMIS, Lukavac.

PRIRODA I PRIRODNI PROCESI - STRUKTURNA I FUNKCIONALNA POVEZANOST NEŽIVE I ŽIVE PRIRODE

Učenici će znati:

- objasniti ovisnost živih bića (biljni i životinjski svijet) o sunčevoj svjetlosti, toploti, vodi, vazduhu i tlu- uslovi za život na Zemlji, kroz primjere,
- objasniti funkciju plastenika,
- demonstrirati procese međuovisnosti kroz ogled: sunčeva svjetlost, voda, vazduh i tlo (biljke),
- mjeriti temperaturu pomoću termometra,
- nabrojati atmosferske padavine,
- opisati uzroke nastajanja atmosferskih padavina, te ponašanje ljudi i životinja,
- navesti koristi i opasnosti od atmosferskih padavina,
- nabrojati načine zaštite od vremenskih nepogoda (nasip, gromobran...),
- imenovati zanimanje: meteorolog,

- prepoznati i koristiti instrumente: termometar, kišomjer,
- posmatrati i uočiti karakteristike atmosferskih padavina,
- uočiti temperaturne promjene sa nastankom atmosferskih padavina,
- posjetiti meteorološku stanicu (barometar...),
- pratiti prognoze i praviti mjesečne kalendare.
- dovesti u vezu raznovrsne pojave u prirodi i opisati procese klijanja, rastezanja, opadanja lišća, gorenja, disanja, truljenja, vrenja,
- koristiti jednostavan naučni jezik pri saopštavanju ideja, imenovanju i opisivanju živih bića, materija, pojava i procesa u prirodi,
- pratiti redosljed uputstava pri istraživanju,
- procjenjivati relevantnost podataka i informacija uz pomoć nastavnika,

ŽIVOT

BIORAZNOLIKOST-ŽIVOTNI PROCESI-EKOSISTEMI

Učenici će znati:

- opisati odlike čovjeka (uspravan hod, mišljenje, govor, društvenost),
- uočiti da je čovjek prirodno i društveno biće i da ima neizmjeran uticaj na okruženje,
- uočiti sličnosti i razlike između biljaka, životinja i čovjeka,
- objasniti međusobnu ovisnost čovjeka o sredini i drugim živim bićima u toj sredini (logične veze između živih bića, pojava i procesa u prirodi, ishrana biljaka i životinja i uticaj čovjeka na njihov razvoj),
- imenovati zaštićena područja na kopnu i vodi,
- razlikovati povoljne od nepovoljnih uslova za razvoj živih organizama, na osnovu posmatranja,
- raspravljati o problemima zaštite prirode kroz primjere iz vlastitog okruženja,
- objasniti uticaj vremenskih prilika na život živih bića kroz četiri godišnja doba,
- objasniti pojam 'mirovanja biljaka i životinja' (zimi i ljeti - kod niskih i visokih temperatura - hibernacija i estivacija),
- izvesti praktične radove u vrtu, voćnjaku i na njivi u cilju zaštite biljaka od smrzavanja,
- pomagati jedni drugima u izvođenju oglada,
- prikupljati uzorke i podatke, procjenjivati, bilježiti, upoređivati sa rezultatima drugih učenika te donositi konačne zaključke,
- praviti i postavljati hranilice za ptice i druge životinje u okruženju,
- opisati ulogu čovjeka u iskorištavanju, mijenjanju i zaštiti prirode,
- razumjeti da čovjek stvara svjesno i planski,
- opisati radove u vrtu, voćnjaku, na njivi,
- imenovati pribor i alat potreban za navedene radnje,
- opisati pripremu stočne hrane za zimu.
- pomagati odraslima u sezonskim aktivnostima,
- učestvovati u organiziranom jesenjem i proljetnom danu uređenja školskog dvorišta.

Biljke kao dio žive prirode

Učenici će znati:

- planirati i pripremiti kultiviranje zemljišta i uzgoj kućnog cvijeća,
- pokazati dijelove biljke i objasniti njihovu ulogu za njen život i rast,
- odrediti i imenovati osnovne dijelove biljke na primjeru jedne stablašice,
- uočiti raznovrsnosti biljaka: jednogodišnje, dvogodišnje, višegodišnje, samonikle, gajene,
- koristiti određene kriterije za prikupljanje i zapisivanje podataka,
- uz pomoć nastavnika procjenjivati relevantnost podataka i informacija.

Životinje kao dio žive prirode

Učenici će znati:

- indentifikovati životinje prema sredini u kojoj žive (voda, vazduh, zemlja),
- imenovati i prepoznati osnovne karakteristike vodozemaca i gmizavaca,
- imenovati i prepoznati osnovne karakteristike insekata/kukaca,
- objasniti uzajamnu ovisnost ljudi, biljaka i životinja kroz lance ishrane,
- klasifikovati prema načinu ishrane: biljojedi, mesojedi svaštojedi, i objasniti njihovo učešće u lancima ishrane,

- koristiti određene kriterije za prikupljanje i zapisivanje podataka,
- na ilustracijama i fotografijama prepoznati tipične predstavnike vodozemaca i gmizavaca,
- na ilustracijama i fotografijama prepoznati tipične predstavnike insekata/kukaca,
- izvoditi različite ogleda i pri tome se koristiti tabelama i grafikonima za praćenje razvoja ogleda,
- grafički predstaviti lance ishrane u prirodi,
- prepoznati koristi i opasnosti od životinja,
- paziti se od ujeda životinja (alergije, otrovi...).

ČOVJEK I ZDRAVLJE

HIGIJENA

Učenici će znati:

- uočiti razlike između muškarca i žene,
- uočiti i opisati promjene u pubertetu kod dječaka i djevojčica (vanjske manifestacije),
- objasniti higijenske potrebe kod dječaka i djevojčica u pubertetu,
- klasifikovati odjeću i obuću koja je /nije zdrava za nošenje (tjesna odjeća i obuća, vještački materijali ...),
- razlikovati odjeću i obuću za različite prilike (svečana, sportska, radna ...),
- ilustrirati kroz lentu vremena odjeću i obuću kao životnu potrebu svakog čovjeka kroz historiju i obilježja pojedinih epoha,
- ocjeniti značaj odjeće i obuće u cilju zaštite zdravlja,
- poštovati individualne razlike u brzini razvoja (ne izruguju se razlikama...),
- pokazati toleranciju i humanost prema različitim kulturama (odjeća i obuća, ishrana..),
- koristiti pribor i ekološka sredstva za održavanje higijene odjeće i obuće.

ZDRAVLJE

Učenici će znati:

- nabrojati vrste odmora i rekreacije,
- da sprovođenje odmora i rekreacije je osnovna ljudska potreba koja utiče na zdravlje i radne aktivnosti, te mentalne aktivnosti ljudi,
- izraditi plan rada, odmora i rekreacije za jednu sedmicu,
- ocjeniti značaj dovoljnog unosa vode tokom dana,
- dati primjere pravilnog i pozitivnog odnosa prema zdravlju, ličnoj higijeni i higijeni prostora,
- navesti uzročnike bolesti: viruse, bakterije, gljivice i neke insekte,
- prepoznati važnost preventivne u sprečavanju epidemija (putovanja),
- prepoznati kako kroz pravilnu ishranu podići imunitet,
- prepoznati važnost zdrave prehrane i higijene prilikom pripremanja hrane,
- uočiti važnost pravilne upotrebe lijekova,
- izraditi plan pitanja za razgovor sa ljekarom o uzročnicima bolesti,
- povezati određene situacije sa potrebom vakcinisanja,
- služiti se lupom pri posmatranju nekih materija (prljava i čista tkanina) i nacrtati posmatrano,
- prodiskutovati i ocijeniti značaj pridržavanja pravila kućnog reda, kulture stanovanja i življenja, za zdravlje (buka, glasna muzika, bacanje smeća iz stana..),
- procjeniti da je kultura življenja odraz vremena u kojem živimo i da je treba njegovati i razvijati,
- istražiti, prikupiti materijale i prezentirati naučeno o kulturi življenja sada i u prošlosti (vrijednosti),
- uočiti i navesti najčešće zagađivače vode, vazduha i tla i posljedice zagađivanja,
- zaključiti da je čovjek i njegovo djelovanje najveći uzročnik zagađivanja tla, vode i zraka,
- uporediti čistoću vode iz različitih izvora kroz eksperiment,
- uočiti kroz lentu vremena promjene na vodama (zagađenost rijeka, potoka, jezera...),
- učestvovati u aktivnostima podizanja svijesti o očuvanju zemljišta, vode i zraka od zagađivanja (škola, mjesna zajednica, općina...),
- učestvovati u građanskim aktivnostima primjene i promjene zakona u okviru Vijeća učenika i Đačkih klubova,
- izvoditi akcije čišćenja okoline (papir, plastika, baterije...),
- koristiti sopstvenu kreativnost i maštu za rješavanje problema.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

PLANETA ZEMLJA			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
ZEMLJA PROSTOR ŽIVLJENJA Metrika: (1)	Učenici će: -objasniti saobraćajnu povezanost u regiji, te njen doprinos razvijenosti regije.	Učenici će: -pronalaziti i odabrati informacije za rješavanje problema; -predstaviti /prezentirati učene sadržaje i ideje u usmenom i pismnom obliku.	Učenici će: -objasniti načine ponašanja pješaka u saobraćaju povezuju ih sa bezbjednošću, koristeći primjere dobre prakse.
VRIJEME I PROSTOR – pojave i procesi Jedinice za vrijeme ; Očitavanje vremena (trenutnog i vremena trajanja neke aktivnosti); Mjerenje vremena satom (sunčani, pješčani, štoperica, mehanički...) Metrika: (4)	Učenici će: -povezati Zemljino kretanja sa posljedicima za dužinu dana te godišnja doba; -snaći se u prostoru i neposrednom okruženju prema orijentirima; - imenovati sekundu kao osnovnu mjernu jedinicu za vrijeme. - odrediti tačno vrijeme satom. - pretvarati veće mjerne jedinice za vrijeme u manje (sat-minute-sekunde).	Učenici će: -orijentisati se pomoću svemirskih tijela, objekata, predmeta i instrumenata; -prikupljati podatke u kalendar prirode (o dužini dana, vremenu i promjenama u prirodi) donositi zaključke; -upotrebljavati štopericu, termometar, vjetrokaz; -objasniti vremenske jedinice; - očitati vrijeme na satu; - napraviti lentu vremena na osnovu slika i fotografija različitih vrsta satova; -izraditi model nekog sata.	Učenici će: -organizovati svoje aktivnosti prema protoku vremena; -pridržavati se određenog vremena pri izvršavanju datih aktivnosti; -uzajamno pomagati jedni drugima tokom rada.
ZEMLJA U SUNČEVOM SISTEMU Metrika: (4+1)	Učenici će: - objasniti razliku između planeta i zvijezda; -opisati značaj Sunca za život na Zemlji; -imenovati planete i ostala nebeska tijela Sunčevog sistema; - definisati zračni omotač Zemlje kao atmosferu; - imenovati veće mjerne jedinice (dan, mjesec, godina).	Učenici će: - demonstrirati položaj Zemlje i Sunca (dan i noć); - nacrtati prividno kretanje Sunca tokom vremena (godina); -nacrtati vidljive objekte na nebu (Sunčev sistem).	Učenici će: -pratiti, postavljati pitanja i izvoditi zaključke o kretanju Zemlje u Sunčevom sistemu; - zaštititi se od zagađenog vazduha.
PRIRODNA OSNOVA ZEMLJE (reljef, klima, voda, tlo, biljni i životinjski svijet)	Učenici će: -nabrojati sastav geobiosfere, -objasniti povezanost i međuzavisnost reljefnih	Učenici će: -grafički prikazati sastav geobiosfere;	Učenici će: - pokazuje interes za istraživanje; -inicirati aktivnosti bitne za očuvanje

<p>Obilježja regije</p> <p>Metrika: (6 +1)</p>	<p>obilježja, klime, biljnog i životinjskog svijeta i rada ljudi;</p> <p>- posmatrati geografska obilježja regije;</p> <p>- uočiti konfiguraciju terena regije na geografskoj karti; (položaj i razvijenost, klimu, komunikaciju: saobraćajnu povezanost).</p>	<p>- koristiti određene kriterije za prikupljanje i zapisivanje podataka;</p> <p>-posmatrati geografska obilježja (terenska nastava, izleti, ekskurzije);</p> <p>- bilježiti, izvještavati, prikupljati građu, izraditi tematski pano;</p> <p>-izraditi skicu regije.</p>	<p>zemljišta, vode i vazduha u svom kraju.</p>
<p>Orijentacija na geografskoj karti- pronalaženje značajnih geografskih obilježja</p> <p>Metrika: (2)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- locirati značajna geografska obilježja na osnovu boje, linije, kartografskih znakova;</p> <p>- prepoznati i locirati Evropu na globusu.</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- locirati strane svijeta na geografskoj karti,</p> <p>- prepoznavati značajna geografska obilježja;</p> <p>- izrađivati jednostavne geografske karte regije sa pravilnom upotrebom simbola i boja.</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-odgovorno se ponašati pri korištenju geografske karte, atlasa i globusa;</p> <p>-pokazati interes za geografska otkrića.</p>
<p>Prirodno geografske odlike regije</p> <p>Metrika: (3+1)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-imenovati prirodna bogatstva;</p> <p>- prepoznati i opisati prirodno geografske odlike regije: reljef - planine, ravnice, polja, rijeke i kotline, jezera, visoravni...).</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- locirati na geografskoj karti prirodno geografske odlike i najveća prirodna bogatstva regije;</p> <p>-dizajnirati tematski pano o prirodnim bogatstvima regije.</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- zauzeti pozitivan stav prema prirodnim bogatstvima regije i argumentirati ga;</p> <p>-odgovorno ispunjavati obaveze u radu grupe u sakupljanju, sortiranju i obradi materijala;</p> <p>- grupisati prirodna bogatstva i prezentirati drugima u učionici, kroz primjere.</p>

MATERIJE/TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA - PROMJENE MATERIJE I ENERGIJSKE PRETVORBE

Odgojno – obrazovni ciljevi

Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>STRUKTURA I SVOJSTVA</p> <p>Metrika: (5)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- uočiti da materijali imaju različita fizička svojstva (krutost, elastičnost, čvrstoća...)</p> <p>- uočiti da materijal zagrijavanjem i hlađenjem mijenja svojstvo;</p> <p>- objasniti promjene materijala pri zagrijavanju i hlađenju;</p> <p>- uočiti kroz eksperiment i opisati svojim riječima neka</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-povezati uticaje zagrijavanja i hlađenja pri promjenama svojstava materije;</p> <p>-samostalno posmatrati, bilježiti, prikupljati , sistematizovati i izvesti zaključke.</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- pratiti redosljed uputstava pri istraživanju;</p> <p>-pokazati interesovanje prilikom upoznavanja novih pojmova i proširiti znanja o materijama;</p> <p>- predviđati ishode mjerenja i upoređivati ih.</p>

	svojstva materijala (topljivost, gustoća).		
HEMIJSKE I FIZIKALNE PROMJENE Metrika: (2)	Učenici će: - posmatrati i očitati, uz pomoć nastavnika, promjenu temperature pri hemijskim promjenama: tačka ključanja- tačka topljenja – tačka očvršćavanja; - praviti jednostavna poređenja, raspravljati o tome šta se dešava i u kojim uslovima, te donositi odgovarajuće zaključke .	Učenici će: - rukovati aparaturom pod nadzorom nastavnika; -grafički predstaviti ogled u fazama promjena.	Učenici će: - procjenjivati relevantnost podataka i informacija uz pomoć nastavnika; - vrednovati vlastito postignuće i upoređivati sa postignućima drugih.

GIBANJE I ENERGIJA

Odgojno – obrazovni ciljevi

Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
SILE I POLJA Metrika: (6)	Učenici će: -upoređivati različite izvore zvuka; - uočiti kroz eksperiment različita svojstva zraka (boja, miris, pritisak, temperatura, gustoća, vlažnost); -opisati titranja i gibanja u prirodi (vjetar, valovi, živa bića, planete...); -uporediti kretanja /gibanja tijela u različitim sredinama; - opisati nastanak vjetra i njegove karakteristike; - imenovati vjetrove prema vrsti , brzini i smjeru; - objasniti jedan od izvora energije (vjetar, voda, Sunce, toplota...).	Učenici će: - slušati i odrediti različite izvore zvuka; - prepoznati potrebu zaštite od buke; -prepoznati zvuk kao sredstvo komunikacije između živih bića; - povezati oblik tijela i način kretanja u sredini; - posmatrati kretanje vazduha, bilježiti promjene, uporediti i ocjeniti, kroz ogled; -iz klasifikacije vjetrova izabrati lokalne vjetrove; - prepoznati vjetar kao vrstu energije i promjene atmosferskog pritiska/tlaka; -prepoznati vjetrenjaču kao izvor energije (mlin, električna struja); -skicirati vjetrenjaču za proizvodnju energije; -crtežom prikazati vrste kretanja.	Učenici će: - dati primjere o tome kako se ponašati u slučaju vremenskih nepogoda – vjetrova i poplava; - izraziti ideje usmeno, pismeno i vizuelno o tome kako treba štedjeti energiju; - rukovati podacima istraživanja kombinujući: bilježenje, poređenje i predstavljanje dobijenih rezultata; - procjenjivati uz pomoć nastavnika relevantnost podataka i informacija.
Magnetne i električne pojave	Učenici će: - uočiti i povezati različite prirodne pojave sa čulima (svjetlosne, električne, magnetne, zvučne...);	Učenici će: - prepoznati potrebu zaštite od Sunca i struje; -spojiti jednostavan strujni krug upotrebom	Učenici će: - pratiti redosljed uputstava pri istraživanju; -razgovarati o jednostavnom modelu

Metrika: (3+1)	- identifikovati koristi i opasnosti od električne struje.	električne baterije, vodiča i sijalice; - posmatrati međudjelovanje dva magneta.	električnog strujnog kruga; -razgovor o međudjelovanju dva magneta; -prikupljati baterije kao opasan otpad i odvoz otpada u KEMIS, Lukavac.
-----------------------	--	---	---

PRIRODA I PRIRODNI PROCESI - STRUKTURNA I FUNKCIONALNA POVEZANOST NEŽIVE I ŽIVE PRIRODE

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Sunčeva svjetlost, voda, vazduh, tlo kao uslovi za život Metrika: (2+1)	Učenici će: - objasniti ovisnost živih bića (biljni i životinjski svijet) o sunčevoj svjetlosti, toploti, vodi, vazduhu i tlu – uslovi za život na Zemlji, kroz primjere; -objasniti funkciju plastenika.	Učenici će: -demonstrirati procese međuovisnosti kroz ogled: sunčeva svjetlost, voda, vazduh i tlo (biljke); - mjeriti temperaturu pomoću termometra; -posmatrati, bilježiti podatke, upoređivati procese u dobivanju rezultata među učenicima i interpretirati ih.	Učenici će: - učestvovati u aktivnostima čuvanja okoline od zagađenja; -učestvovati u planiranju i realizaciji aktivnosti posjete plasteniku; - procjenjivati relevantnost podataka i informacija uz pomoć nastavnika.
Atmosferske padavine Metrika: (4+1)	Učenici će: - nabrojati atmosferske padavine; -opisati uzroke nastajanja atmosferskih padavina, te ponašanje ljudi i životinja; -navesti koristi i opasnosti od atmosferskih padavina; - nabrojati načine zaštite od vremenskih nepogoda (nasip, gromobran...); -imenovati zanimanje: metereolog.	Učenici će: - prepoznati i koristiti instrumente: termometar, kišomjer; -posmatrati i uočiti karakteristike atmosferskih padavina; - uočiti temperaturne promjene sa nastankom atmosferskih padavina; -posjetiti metereološku stanicu (barometar...); -pratiti prognoze i praviti mjesečne kalendare.	Učenici će: -pravilno postupiti prilikom različitih atmosferskih padavina u cilju zaštite od istih; - učestvovati u zajedničkom radu.
Raznovrsnost pojava i procesa u prirodi Metrika: (2)	Učenici će: - dovesti u vezu raznovrsne pojave u prirodi i opisati procese klijanja, rastejanja, opadanja lišća, gorenja, disanja, truljenja, vrenja; - koristiti jednostavan naučni jezik pri saopštavanju ideja, imenovanju i opisivanju	Učenici će: -kroz grupni rad uraditi ogled za jedan od procesa i donijeti zaključke prvo pojedinačno a nakon toga kao grupa; -predstaviti rezultate i nakon dodatnog istraživanja u školi i izvan škole izraditi pano.	Učenici će: - pratiti redosljed uputstava pri istraživanju; - procjenjivati relevantnost podataka i informacija uz pomoć nastavnika; -argumentovano iznositi stav prema prirodnim procesima;

	živih bića, materija, pojava i procesa u prirodi.		-planirati svoj rad i odgovorno izvršavati zadato kod kuće.
ŽIVOT			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
BIORAZNOLIKOST – ŽIVOTNI PROCESI – EKOSISTEMI Čovjek kao prirodno i društveno biće Metrika: (2)	Učenici će: - opisati odlike čovjeka (uspravan hod, mišljenje, govor, društvenost); - uočiti da je čovjek prirodno i društveno biće i da ima neizmjeran uticaj na okruženje; -razumjeti potrebu njegovanja tolerancije i humanosti; - uočiti sličnosti i razlike između biljaka, životinja i čovjeka.	Učenici će: -pokazati vrste komunikacija kod čovjeka; - koristiti određene kriterije za prikupljanje i zapisivanje podataka; - analizirati prikupljene podatke i izvesti zaključke o sličnostima i različitostima između biljaka, životinja i ljudi; -učestvovati u radu odjeljenja i grupe pri izradi tematskih panoa.	Učenici će: -postavljati pitanja o čovjeku kao prirodnom i društvenom biću; - procjenjivati relevantnost podataka i informacija uz pomoć nastavnika; - iskazati pozitivan stav o ljudima bez obzira na boju, naciju, vjeroispovijest i socijalni status, kroz razgovor.
BIORAZNOLIKOST – ŽIVOTNI PROCESI – EKOSISTEMI Uslovi u kojima se razvijaju živi organizmi Metrika: (2)	Učenici će: - objasniti međusobnu ovisnost čovjeka o sredini i drugim živim bićima u toj sredini (logične veze između živih bića , pojava i procesa u prirodi, ishrana biljaka i životinja i uticaj čovjeka na njihov razvoj); -imenovati zaštićena područja na kopnu i vodi.	Učenici će: - razlikovati povoljne od nepovoljnih uslova za razvoj živih organizama, na osnovu posmatranja; -bilježiti informacije putem individualnog i timskog rada; - obezbjediti povoljne ekološke uslove za razvoj živih organizama; -raspravljati o problemima zaštite prirode kroz primjere iz vlastitog okruženja.	Učenici će: -učestvovati u učionici i izvan učionice u stvaranju povoljnih ekoloških uslova za razvoj živih organizama; -prihvatati ili odbijati tuđe mišljenje na osnovu valjanog razloga ili dokaza; -postavljati logična pitanja u cilju rješavanja problema (kako, koliko, zašto, šta ...); - uporediti rezultate mjerenja, rukovati podacima.
Živa bića u godišnjim i vremenskim promjenama Metrika: (2)	Učenici će: - objasniti uticaj vremenskih prilika na život živih bića kroz četiri godišnja doba; - objasniti pojam 'mirovanja biljaka i životinja' (zimi i ljeti - kod niskih i visokih temperatura - hibernacija i estivacija).	Učenici će: -izvesti praktične radove u vrtu, voćnjaku i na njivi u cilju zaštite biljaka od smrzavanja; - pomagati jedni drugima u izvođenju ogleda; - prikupljati uzorke i podatke, procjenjivati, bilježiti, upoređivati sa rezultatima drugih učenika te donositi	Učenici će: - voditi brigu o životinjama i biljkama tokom zime (zaštita i hranjenje); - upoređivati svoje procjene sa dobivenim podacima, ocjeniti uspješnost procjene i argumentirati stav; -čuvati životnu sredinu od zagađivanja (dvorište, park, zelene površine...).

		konačne zaključke; -praviti i postavljati hranilice za ptice i druge životinje u okruženju.	
Čovjekove aktivnosti vezane za godišnja doba Metrika: (2)	Učenici će: -opisati ulogu čovjeka u iskorištavanju, mijenjanju i zaštititi prirode; -razumjeti da čovjek stvara svjesno i planski; - opisati radove u vrtu, voćnjaku, na njivi; -imenuju pribor i alat potreban za navedene radnje; - opisati pripremu stočne hrane za zimu.	Učenici će: - određivati potrebe vezane za godišnja doba na osnovu posmatranja; - koristiti određene kriterije za prikupljanje i zapisivanje podataka.	Učenici će: -pomagati odraslima u sezonskim aktivnostima; -učestvovati u organiziranom jesenjem i proljetnom danu uređenja školskog dvorišta; - procjenjivati relevantnost podataka i informacija, uz pomoć nastavnika.
Biljke kao dio žive prirode Metrika: (4+1)	Učenici će: - planirati i pripremiti kultiviranje zemljišta i uzgoj kućnog cvijeća; - pokazati dijelove biljke i objasniti njihovu ulogu za njen život i rast; - odrediti i imenovati osnove dijelove biljke na primjeru jedne stablašice; - uočiti raznovrsnosti biljaka: jednogodišnje, dvogodišnje, višegodišnje, samonikle, gajene.	Učenici će: -samostalno ili u saradnji sa drugima uzgajati cvijeće u učionici; -posmatrati, upoređivati i demonstrirati različite biljke verbalno i grafički; - izraditi herbarijum; - koristiti određene kriterije za prikupljanje i zapisivanje podataka.	Učenici će: - iznositi argumente o važnosti očuvanja biljnog svijeta; -inicirati aktivnosti očuvanja biljnog svijeta; - procjenjivati relevantnost podataka i informacija uz pomoć nastavnika.
Životinje kao dio žive prirode Metrika: (6)	Učenici će: -identifikovati životinje prema sredini u kojoj žive(voda,vazduh, zemlja); - imenovati i prepoznati osnovne karakteristike vodozemaca i gmizavaca; - imenovati i prepoznati osnovne karakteristike insekata/kukaca; -objasniti uzajamnu ovisnost ljudi, biljaka i životinja kroz lance ishrane;	Učenici će: - koristiti određene kriterije za prikupljanje i zapisivanje podataka; -na ilustracijama i fotografijama prepoznati tipične predstavnike vodozemaca i gmizavaca; -na ilustracijama i fotografijama prepoznati tipične predstavnike insekata/kukaca; -napraviti i demonstrirati	Učenici će: - procjenjivati relevantnost podataka i informacija uz pomoć nastavnika; -zauzeti pozitivan stav prema životinjama; -razgovarati o crtanim i dokumentarnim filmovima o životinjama; -prepoznati koristi i opasnosti od životinja; -paziti se od ujeda životinja (alergije, otrovi...).

	-klasifikovati prema načinu ishrane: biljojedi, mesojedi svaštojedi, i objasniti njihovo učešće u lancima ishrane.	jednostavne modele lanca ishrane; - izvoditi različite ogleda i pri tome se koristiti tabelama i grafikonima za praćenje razvoja ogleda; - grafički predstaviti lance ishrane u prirodi.	
ČOVJEK I ZDRAVLJE HIGIJENA Metrika: (3)	Učenici će: - uočiti razlike između muškarca i žene; - uočiti i opisati promjene u pubertetu kod dječaka i djevojčica (vanjske manifestacije); -objasniti higijenske potrebe kod dječaka i djevojčica u pubertetu; - klasifikovati odjeću i obuću koja je /nije zdrava za nošenje (tijesna odjeća i obuća, vještački materijali ...); - razlikovati odjeću i obuću za različite prilike (svečana, sportska, radna ...).	Učenici će: -prepoznati razlike između muškarca i žene; -prepoznati promjene kod dječaka i djevojčica; -ilustrirati kroz lentu vremena odjeću i obuću kao životnu potrebu svakog čovjeka kroz historiju i obilježja pojedinih epoha; - ocjeniti značaj odjeće i obuće u cilju zaštite zdravlja; -kompletirati samostalno odjeću i obuću za različite prilike.	Učenici će: -prihvatati različitosti polova; -poštovati individualne razlike u brzini razvoja; - pokazivati toleranciju i humanost prema različitim kulturama (odjeća i obuća, ishrana.. .); -koristiti pribor i ekološka sredstva za održavanje higijene odjeće i obuće; -argumentirano iznose stav o važnosti slaganja odjeće i obuće prilikom svakodnevnog presvlačenja.
ZDRAVLJE Odmor i rekreacija kao higijenska navika Metrika: (1)	Učenici će: -nabrojati vrste odmora i rekreacije; - sprovoditi odmor i rekreaciju kao osnovnu ljudsku potrebu koja utiče na zdravlje i radne aktivnosti, te mentalne aktivnosti ljudi.	Učenici će: -izraditi plan rada, odmora i rekreacije za jednu sedmicu; -prihvatiti rekreaciju kao način zdravog života; -ocjeniti značaj dovoljnog unosa vode tokom dana.	Učenici će: -dati primjere pravilnog i pozitivnog odnosa prema zdravlju, ličnoj higijeni i higijeni prostora; -uporediti svoje aktivnosti sa aktivnostima vršnjaka; - imati pozitivan stav prema odmoru i rekreaciji; -inicirati aktivnosti rekreacije za očuvanje zdravlja.
Uzročnici bolesti-neprijatelji zdravlja Metrika: (3)	Učenici će: - navesti uzročnike bolesti: viruse, bakterije, gljivice i neke insekte; -prepoznati važnost preventivne u sprečavanju epidemija (putovanja); -prepoznati kako kroz pravilnu ishranu podići imunitet;	Učenici će: -izraditi plan pitanja za razgovor sa ljekarom o uzročnicima bolesti; -povezati određene situacije sa potrebom vakcinisanja; -služiti se lupom pri posmatranju nekih materija (prljava i čista tkanina) i nacrtati posmatrano.	Učenici će: -obraćati pažnju na preventivno djelovanje u sprečavanju zaraznih bolesti; - se lijepo ponašati u svim prilikama; -pripremati zdravu užinu kod kuće za školsku pauzu.

	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti važnost čistoće tijela i prostora za zdravlje čovjeka; - prepoznati važnost zdrave prehrane i higijene prilikom pripremanja hrane; - uočiti važnost pravilne upotrebe lijekova. 		
<p>Kultura življenja</p> <p>Metrika: (1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prodiskutovati i ocijeniti značaj pridržavanja pravila kućnog reda, kulture stanovanja i življenja, za zdravlje (buka, glasna muzika, bacanje smeća iz stana.); - procijeniti da je kultura življenja odraz vremena u kojem živimo i da je treba njegovati i razvijati; - objasniti pravilo 'biti dobar susjed'. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - istražiti, prikupiti materijale i prezentirati naučeno o kulturi življenja sada i u prošlosti (vrijednosti); - izraditi pano od prikupljenih materijala. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odgovorno se ponašati u skladu s kućnim redom i civilizacijskim dostignućima (bontonom).
<p>Zagađenost tla, vode i vazduha</p> <p>Metrika: (3)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočiti i navesti najčešće zagađivače vode, vazduha i tla i posljedice zagađenja; - zaključiti da je čovjek i njegovo djelovanje najveći uzročnik zagađenja tla, vode i zraka. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izraditi mapu najvećih zagađivača u regiji; - uporediti čistoću vode iz različitih izvora kroz eksperiment; - uočiti kroz lentu vremena promjene na vodama (zagađenost rijeka, potoka, jezera...); - ocjenjivati značaj čistog okoliša za zdravlje ljudi. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati glavne zagađivače, te predlagati mjere očuvanja živog svijeta; - učestvovati u aktivnostima podizanja svijesti o očuvanju zemljišta, vode i zraka od zagađivanja (škola, mjesna zajednica, općina...); - učestvovati u građanskim aktivnostima primjene i promjene zakona u okviru Vijeća učenika i Đačkih klubova; - izvoditi akcije čišćenja okoline (papir, plastika, baterije...); - koristiti sopstvenu kreativnost i maštu za rješavanje problema.

Međupredmetna povezanost i kompetencije

PREDMET MOJA OKOLINA	PREDMET S KOJIM SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
PRIRODA I PRIRODNI PROCESI: Raznovrsnost pojava i procesa u prirodi	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Književnost Grigor Vitez: Svirala od vrbe	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Raznovrsnost pojava i procesa u prirodi	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Gramatika Pridjevi -opisni	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Raznovrsnost pojava i procesa u prirodi	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje Sova, kanon (M. Anceva)	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Raznovrsnost pojava i procesa u prirodi	Likovna kultura	Tačka i linija Iz okoline, ljudi, životinje, biljke, pojave u prirodi	<u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Raznovrsnost pojava i procesa u prirodi	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Izlet u prirodi	<u>Poduzetništvo:</u> Sklonost inicijativi Saznanje o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima.
Raznovrsnost pojava i procesa u prirodi	Muzička kultura	Slušanje muzike Bumbari i pčele	<u>Učiti kako se uči:</u> Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijških poruka
Osobine živih bića u vezi sa životnim okruženjem	Muzička kultura	Muzičke igre Skače vrabac u kolu	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Osobine živih bića u vezi sa životnim okruženjem	Likovna kultura	Masa i prostor Životinje Glina, glinamol, plastelin, papir, karton, mekani lim, žica, papirna ambalaža, drveni otpadni materijal	<u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Živa bića u godišnjim i vremenskim promjenama	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Književnost Kasim Deraković: Ljetna noć	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Živa bića u godišnjim i vremenskim promjenama	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Književnost Jadranka Čunčić-Bandov: Jesenska šumska šala	<u>Komuniciranje na maternji jeziku:</u> Svijest o različitim vrstama književnog teksta (bajke, mitovi, legende, pjesme... Samopouzdanje kod javnog obraćanja
Živa bića u godišnjim i vremenskim promjenama	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje Medo kočijaš (Franjo Povia)	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Živa bića u godišnjim i vremenskim promjenama	Likovna kultura	Boja Scena i scenografija i scenska maska - oblikovanje i razumijevanje Jesenska šumska šala	<u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Čovjekove aktivnosti vezane za godišnja doba	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Književnost Nasiha Kapidžić-Hadžić: Divna zemlja i tetka Devla	<u>Komuniciranje na maternji jeziku:</u> Svijest o različitim vrstama književnog teksta (bajke, mitovi, legende, pjesme..
Čovjekove aktivnosti vezane za godišnja doba	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje	<u>Kulturno izražavanje:</u>

		U proljeće - Evo nas opet	Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Čovjekove aktivnosti vezane za godišnja doba	Muzička kultura	Slušanje muzike Ljeto - II stav, iz Četiri godišnja doba A. Vivaldi)	<u>Učiti kako se uči:</u> Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijjskih poruka
Čovjekove aktivnosti vezane za godišnja doba	Likovna kultura	Boja Usmjereno istraživanje i opažanje u okruženju i na likovnim djelima kontrast kvaliteta razlika Radovi ljudi u vrtu i na njivi	<u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Kretanje zraka, vjetar, brzina i smjer vjetra, lokalni vjetrovi	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Književnost Enes Kahvić: Čamac	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Kretanje zraka, vjetar, brzina i smjer vjetra, lokalni vjetrovi	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Rječnik Riječi opisivači	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Kretanje zraka, vjetar, brzina i smjer vjetra, lokalni vjetrovi	Likovna kultura	Smijer Drveće na vjetru Izrada modela - vjetrenjača	<u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Atmosferske padavine	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje Na kiši	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Obilježja zavičaja	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Književnost Ismet Bekrić: Domovina nije riječ iz spomenara	<u>Međuljudska i građanska kompetencija</u> Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji
Obilježja zavičaja	Muzička kultura	Slušanje muzike Ne dam kame n zemlje moje	<u>Međuljudska i građanska kompetencija</u> Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji
Obilježja zavičaja	Likovna kultura	Tačka i linija Iz narodnih običaja: praznici, značajni datumi, etnografsko naslijeđe	<u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Orijentacija na geografskoj karti – pronalaženje značajnih geografskih obilježja	Matematika	Mjerenje veličina 1 m, 1 dm, 1 cm, 1 mm	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života.
Orijentacija na geografskoj karti – pronalaženje značajnih geografskih obilježja	Likovna kultura	Ploha Papir grafika (izrada šablona od papira kartona), matrica, grafička boja, tempera	<u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina

PETI RAZRED

Priroda je opšteobrazovni predmet, koji počinje sa sadržajima u I, II, III, IV razredu osnovne škole u okviru predmeta *Priroda i društvo*, a nastavlja se izučavati kroz odvojene predmete *Priroda i Društvo* u V razredu.

Nastavni program za prirodu u V razredu je usklađen sa područjem prirodnih nauka koji se proučavaju kroz predmete biologija, hemija, geografija i fizika u VI, VII, VIII i IX razredu osnovne škole.

U nastavi prirode, teorijska znanja se prepliću sa metodama neposrednog posmatranja, eksperimentalnog i terenskog rada. To učenicima daje mogućnost da aktivno stiču znanje, uspostavljaju neposredan dodir sa životom i prirodom i dođu do određenih otkrića sopstvenim traženjem i otkrivanjem.

Učenici dobijanjem informacija iz više izvora, otkrivaju suštinu obrađenih sadržaja, upoređuju i kritički prihvataju, prosuđuju podatke i informacije, stiču sposobnost da analiziraju i povezuju. To im omogućava dublje razumijevanje sadržaja i razumijevanje međusobnih povezanosti prirodnih znanja.

Kroz nastavu prirode učenici stiču znanja koja im omogućavaju bolje razumijevanje prirode i života. Istovremeno, oni oblikuju i pozitivan odnos prema okolini.

Nastava prirode treba da učeniku da primjenjiva znanja, koja su neophodna za život pojedinca, (npr. znanja o vazduhu, svjetlosti, vodi, biljkama i njihovom značaju za čovjeka), znanje koje je od šireg značaja za društvo u kojem pojedinac živi i radi (npr. razumijevanje značaja očuvanja okoline i svjesno čuvanje okoline) i znanje koje je potrebno za njegov intelektualni razvoj.

Cilj

Opšti ciljevi iz predmeta priroda su isti kao u I, II, III i IV razredu osnovne škole.

Zadaci

- usvajanje opštih pojmova iz područja žive i nežive prirode;
- razumijevanje aktivnosti i elementarnih zakonitosti koje vladaju u prirodi;
- dostizanje sposobnosti za proučavanje prirodnih procesa i pojmova;
- shvatanje prirode kao jedinstvene cjeline;
- razvijanje sposobnosti opažanja;
- da sopstvenim traženjem i proučavanjem dođu do određenih saznanja i oblikuju pozitivan odnos prema prirodi;
- razvijanje prirodnih potencijala djeteta ovog uzrasta i zdravo ponašanje ličnosti;
- razvijanje sposobnosti za uočavanje i razumijevanje ekoloških problema;
- razvijanje ekološke svijesti;
- prihvatanje neophodnosti zaštite životne sredine i dobijanja informacija kako da to učine, kao i kako da se ista unaprijedi;
- razumijevanje strukture ekosistema i odnosa koji vladaju u prirodi;
- razvijanje sposobnosti za istraživački rad i usvajanje postupaka, posmatranje i razvrstavanje, mjerenje, eksperimentisanje, istraživanje, izvještavanje;
- razvijanje sposobnosti za upotrebu stečenih znanja.

Ishodi:

PLANET ZEMLJA / ZEMLJA PROSTOR ŽIVLJENJA

VRIJEME I PROSTOR - pojave i procesi

Učenici će znati:

- opisati i analizirati prirodno-geografska obilježja planete Zemlje i snalaziti se u prostoru i vremenu,
- pretvarati veće mjerne jedinice za vrijeme u manje (milenij-vijek-godina-mjesec-dan),
- koristiti se mjernim instrumentima uz demonstraciju vještina (satom, kalendarom vremena, vremenskom lentom, termometrom, vjetrokazom, štopericom),
- planirati i ponašati se u skladu sa planiranim dnevnim i sedmičnim aktivnostima,

-koristi sat da bi iskazao manju mjernu jedinicu (sekunde i minute).

ZEMLJA U SUNČEVOM SISTEMU

Učenici će znati:

- nabrojati planete i ostala nebeska tijela Sunčevog sistema,
- povezati Zemljina kretanja sa posljedicima za dužinu dana te godišnja doba,
- nacrtati kretanje sjene u zavisnosti od izvora svjetlosti,
- pronaći i odabrati informacije iz različitih izvora u kontekstu rješavanja problema,
- predstaviti /prezentirati učene sadržaje i ideje u usmenom i pismnom obliku.

PRIRODNA OSNOVA ZEMLJE (reljef, klima, voda, tlo, biljni i životinjski svijet)

Učenici će znati:

- objasniti važnost geobiosfere za život na Zemlji,
- objasniti svojim riječima pojam klime,
- objasniti povezanost i međuzavisnost reljefnih obilježja, klime, biljnog i životinjskog svijeta BiH,
- razlikovati planove i karte,
- uočiti međusobnu povezanost dijelova geobiosfere (tla, zraka i vode) i izvodi zaključke,
- planirati, organizirati i provoditi aktivnosti i eksperimente kojima istražuju geobiosferu,
- objasniti različite tematske karte (rasprostranjenost životinjskog i biljnog svijeta, klima),
- pronaći i odabrati informacije iz različitih izvora u kontekstu rješavanja problema,
- koristiti planove svog neposrednog okruženja.

PRIRODNA BOGATSTVA (održiv razvoj na Zemlji, prostoru življenja)

Učenici će znati

- nabrojati prirodna bogatstva,
- uočiti povezanost i međuzavisnost prirodno-geografskih i društveno-geografskih odlika,
- objasniti međusobnu povezanost privrede i prirodno-geografskih obilježja na prostoru BiH, koristeći konkretne primjere,
- povezati ekonomski razvoj s aktivnostima zaštite životne sredine (termoelektrana, rudarski kopovi...),
- prepoznati uticaj čovjeka na promjene prirodno-geografske sredine,
- argumentirati značaj očuvanja prirodnih bogatstava i mogućnosti reciklaže,
- argumentirati značaj života na selu,
- argumentira važnost spomenika prirode – nacionalni park i rezervati u BiH,
- pokazati na geografskoj karti zaštićena područja BiH,
- prikupljati i primarno selektovati sekundarne sirovine,
- zauzimati pravilne stavove prema prirodi i ljudskim dostignućima.

PRIRODA I ČOVJEK - STRUKTURALNA I FUNKCIONALNA POVEZANOST NEŽIVE I ŽIVE PRIRODE

PRIRODA I MI

Učenici će znati:

- definisati šta je priroda,
- analizirati živu i neživu prirodu(njihove osnovne osobine),
- klasifikovati tipične primjerke za živu i neživu prirodu,
- uporediti uzajamne odnose biljaka, životinja i gljiva u životnoj zajednici (povrtnjak, voćnjak, vinograd),
- objasniti (na primjeru) promjene kroz godišnja doba u životnoj zajednici, te njihovu povezanost,
- objasniti važnost žitarica, industrijskih i krmnih biljaka u ishrani stoke i čovjeka,
- opisati sebe kao dio žive prirode,
- analizirati osnove zdravog življenja: zdrava ishrana, higijena i zdravstvena kultura,
- navesti osnovne uloge mikroorganizama u kruženju materije u prirodi,
- analizirati odnos čovjeka prema prirodi na određenim primjerima,
- imenovati neka najpoznatija zaštićena područja u Bosni i Hercegovini,
- prikupljati i koristiti podatke iz različitih izvora o zavisnosti žive i nežive prirode, kako bi došli do zaključaka,
- provoditi eksperimente kojima dokazuju osobine i povezanost žive i nežive prirode,
- prepoznati razliku između biljaka: krmne – korovske, divlje-gajene,
- selektovati jestive i otrovne gljive,

- sastavljati i koristiti pribor za izvodjenje eksperimenata, te obrađivati dobivene podatke,
- dovesti u vezu uticaj ishrane, higijene i zdravstvene kulture sa zdravim načinom življenja,
- planirati svoj rad i odgovorno izvršavati zadatke,
- postavljati istraživačka pitanja (kako, koliko, zašto, šta ...),
- analizirati, predlagati i sudjelovati u realizaciji mjera za unaprijedjenje zaštite životne sredine,
- prepoznati na artiklima znak organske proizvodnje,
- obraća pažnju na rok trajanja na deklaraciji proizvoda .

PROMJENE MATERIJE I ENERGIJSKE PRETVORBE

MATERIJA/TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA

Učenici će znati:

- definisati materiju i navesti osobine prema datom uzorku,
- objasniti svojim riječima pojam 'smjesa',
- navesti materije u živom organizmu (voda, sol...),
- objasniti uzroke promjena agregatnih stanja (temperature, pritisak),
- objasniti procese promjene nekih materija i navesti njihova svojstva,
- identifikovati pojmove u vezi sa prelazom materije iz jednog u drugo agregatno stanje (topljenje, ključanje, isparavanje, očvršćavanje i kondenzacija, te njihove temperaturne tačke), kroz ogled sa vodom,
- primjenom ogleda pokazati da su i plinovi materije koje zauzimaju prostor i poprimaju oblik tijela u kome se nalaze (npr. obrnutim uranjanjem čaše u vodu),
- izraditi grafikone promjene temperature određene materije u odnosu na vrijeme zagrijavanja,
- odvajati sastojke smjese (isparavanje, kondenzacija, odlijevanje, cijedenje, magnetom...),
- izvesti jednostavan ogled, svojim riječima objasniti ili crtežom prikazati rastvaranje materija/tvari u vodi i mješanje materija/tvari,
- donositi konačne zajedničke zaključke izvedenog ogleda,
- pratiti redosljed uputstava pri istraživanju,
- rukovati pravilno priborom i materijalom za izvođenje ogleda,
- postavljati pitanja o prirodnim pojavama i procesima, te prikupljati podatke iz različitih izvora,
- davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima predviđenog ogleda.

GIBANJE I ENERGIJA

Učenici će znati:

- objasniti nastanak i neke karakteristike zvuka (jačina i trajanje),
- navesti nekoliko primjera izvora zvuka,
- imenovati neke izvore svjetlosti,
- razlikovati prirodne od vještačkih izvora svjetlosti,
- objasniti da je Sunce izvor energije,
- navesti jednostavne primjere povezanosti rada i energije (vodenica, vjetrenjača...),
- uočiti oblike pretvaranja energije sa stanovišta zaštite životne sredine (pomenuti solarnu energiju, energiju vjetra, vode...),
- prikupljati i klasificirati materijale za izradu zbirki, modela i panoa na temelju njihovih razlika,
- postavljati pitanja o prirodnim pojavama i procesima, te prikupljati podatke iz različitih izvora,
- dati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima predviđenog ogleda ,
- posmatrati i opisati (riječima i crtežom) ključne elemente posmatranog objekta, pojave ili procesa,
- zaključivati i na različite načine predstavljati rezultate ogleda,
- posmatrati i nacrtati šemu pretvaranja jednog oblika energije u drugi oblik (električna u toplotnu, svjetlosnu ; toplotna u električnu - Termoelektrana),
- prepoznati racionalno korištenje prirodnih resursa u skladu s očuvanjem prirode,
- uočiti i objasniti značaj energije za život na Zemlji,
- pronalaziti i odabirati informacije iz različitih naučnih izvora tražeći rješenja racionalnog korištenja prirodnih resursa i energije,
- izvještavati/ prezentirati svoje radove u usmenom i pisanom obliku o stanju okoliša vezanog za racionalno korištenje prirodnih resursa i energije.

ŽIVOT

ČOVJEK – BIOLOŠKO I DRUŠTVENO BIĆE

Poznavanje sličnosti i različitosti čovjeka u svim životnim okruženjima

Učenici će znati:

- objasniti da su ljudi biološka, svjesna i društvena bića, prilagodljiva prirodnom i društvenom ambijentu,
- imenovati životno okruženje čovjeka,
- nabrojati sisteme organa (reproduktivni, koža i osjetila/čula, za kretanje, za varenje, nervni ...),
- nabrojati dijelove i funkciju pojedinih sistema i organa,
- navesti primjere interakcijskih odnosa društva, prirode i utjecaje čovjeka,
- pokazati na modelu sisteme organa,
- izraditi i predstaviti razredni projekt o sistemima i funkcijama organa,
- povezati načine ishrane sa poremećajima funkcija organa,
 - prepoznati spolne različitosti i karakteristike puberteta,
- prodiskutovati o polnim razlikama i karakteristikama puberteta,
- prihvatati pozitivno mišljenje o sebi i svom polu,
- odnositi se sa poštovanjem prema drugom polu,
- koristiti ekološku kozmetiku za održavanje higijene tijela,
- povezati stanja mirovanja i aktivnosti sa procesima u ljudskom organizmu (tokom spavanja, sjedenja, ležanja, kretanja),
- imati dnevni i sedmični plan za rad, odmor i rekreaciju,
- imati pozitivan stav prema ishrani,
- procijeniti , pružiti pomoć i podršku osobama u skladu sa potrebama , situacijama i mogućnostima.

Građa i funkcija biljaka

Učenici će znati:

- opisati građu i funkciju vegetativnih dijelova biljaka (korijen, stablo i list),
- definisati generativne dijelove biljke,
- definisati ulogu cvijeta u životu biljaka (prirodno i vještačko oprašivanje i oplodnju biljaka),
- razlikovati cvjetove i cvati,
- navesti vrste plodova,
- izvesti zaključke o ulozi plodova i sjemena u životu i razmnožavanju biljaka,
- opisati načine uzgoja i zaštite biljaka,
- objasniti značaj jestivih biljaka u ishrani čovjeka,
- pojam "eko proizvodnja",
- razlikovati neke vrste jestivih, ljekovitih, otrovnih i ukrasnih biljaka,
- razlikovati samonikle i gajene biljke,
- objasniti važnosti biljnog svijeta za život na Zemlji kroz uzročno posljedične veze (proizvodnja hrane i kisika, uništavanje šuma i globalno zatopljanje),
- skicira dijelove biljaka na osnovu prirodnog materijala,
- selektovati biljke na korisne i štetne te prema tipu staništa,
- istražiti iskorištenost obradivih površina u zemljoradnji (žitarice, industrijsko i krmno bilje),
- istražiti važnost proizvodnje domaće hrane u odnosu na uvoz,
 - nacrtati oznake "eko proizvoda",
- povezati rezultate ogleda rasta u različitim uslovima,
- opisati promjene na biljkama izazvane utjecajem svjetlosti,
- selektovati pravilnu i nepravilnu upotrebu zaštitnih sredstava kod uzgoja biljaka i zaštite prilikom upotrebe tih sredstava,
- dati dobar primjer razvijenih radnih navika na terenskoj nastavi (posmatranjem, bilježenjem, prikupljanjem podataka, obradom rezultata, donošenjem zaključaka),
- otkriti, ocijeniti i interpretirati značaj uzgoja biljaka za ishranu ljudi i ishranu životinja,
 - koristiti razne izvore znanja,
- pravilno koristiti alat za istraživanje,
- koristiti istraživačke metode za rad za osnovu uputa nastavnika,
- pokazati interes za aktivno učešće u akcijama uzgajanja biljaka u školi i školskom dvorištu,
- izvodi praktične ogleda u učionici prema uputstvu nastavnika,
- pokazati upornost pri izvršavanju zadataka,
- voditi brigu o potrebi zaštite biljaka prije zime,
- poštovati pravila lijepog ponašanja prilikom posjete 'Biološkoj zbirci'.

- pokazati sigurnost u prezentaciji rezultata istraživanja.

Životinje kao dio žive prirode

Učenici će znati:

- identifikovati životinje prema skeletu i načinu kretanja (glavonožci i spužve, ribe, ptice- pingvini /plivanje, gmizanje, puzanje, letenje i sl.),
- objasniti pojam 'poljoprivreda',
- definisati stočarstvo kao značajnu granu privrede,
- nabrojati grane stočarstva,
- definisati peradarstvo,
- objasniti značaj peradarstva,
- definisati pčelarstvo, važnost pčelinjeg društva i proizvoda koje proizvode,
- definisati ribogojstvo i ekološki uzgoj riba,
- prepoznati živi svijet mora,
- koristiti konceptualnu mapu (mapa uma) za selektovanje životinja (npr.životna sredina, način ishrane, kretanje, skeleta...),
- posmatrati, upoređivati i demonstrirati verbalno i grafički različite životinje na osnovu kretanja i ostavljanja tragova na zemlji,
- prepoznati karakteristike i razlike između: biljojeda – mesojeda – svaštojeda, te divljih - pitomih životinja (posmatrajući film, shematski prikaz i sl.),
- prepoznati razliku između životinja u vodi i zraku (disanje, kretanje, razmnožavanje i sl.),
- selektovati vrste životinja na farmi (krupna-sitna; perad, ribe i sl.),
- objasniti život u košnici,
- identifikovati značaj uzgoja pčela i svrhu oprašivanja biljka,
- posmatrati i prepoznati pčelinje društvo, podjelu rada u tom društvu kao i značaj pčela za živi svijet,
- prepoznati najvažnije ribe koje se gaje kod nas i značaj zdravog uzgoja riba,
- klasifikovati riječne i morske ribe,
- analizirati lanac ishrane u moru,
- kritički iznositi stav o zaštiti životinjskog svijeta u njihovom kraju s posebnim osvrtom na posljedice poremećaja lanaca ishrane,
- prepoznati zagađivače okoline u poljoprivrednoj proizvodnji (herbicidi, pesticidi, plinovi sa farmi...),
- pokazati više samopouzdanja i odgovornosti u radu i učenju,
- obraćati pažnju tokom rada na kriterije koje je postavio nastavnik,
- argumentirano prezentirati vrijednosti životnih zajednica i imati svoj stav o istom u odnosu na svoje okruženje,
- inicirati postavljanje oznaka o zaštiti životnih zajednica,
- prepoznati zagađivače okoline pri uzgoju životinja i odgovornost farmera za zaštitu okoline,
- prepoznati ulogu nauke za razumijevanje svijeta u kojem žive i za poboljšanje kvaliteta života.

Povezivanje bioloških funkcija s prirodnim i društvenim procesima

Učenici će znati:

- nabrojati osnovne pojmove mobilnosti stanovništva, uslovljene prirodnim, društvenim i kulturološkim procesima i potrebama,
- imenovati prirodne i društvene faktore naseljenosti,
- indentifikovati značaj biljaka za čovjeka,
- objasniti značaj zemljoradnje,
- prepoznati razlike između biljnog i životinjskog svijeta,
- modelovati načine prihvatljivog ponašanja,
- osmišljavati dnevni unos hrane u organizam,
- istražiti prirodnu i društvenu sredinu te sistematizovati podatke,
- uočavati značaj uzgoja životinja za zdrav život,
- iznositi argumente o važnosti njege i zaštite sistema organa od štetnih uticaja okoline,
- postavljati pitanja o razlozima ugroženosti prirodnog oprašivanja i oplodnje (ugroženost pčela, globalno zatopljanje...),
- u organiziranom školskom izletu poštovati uputstva koje je dao nastavnik,
- sarađivati u prikupljanju materijala,

-kritički iznositi stav o zaštiti biljnog svijeta u njihovom kraju s posebnim osvrtom na sječu šuma.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

PLANET ZEMLJA - ZEMLJA PROSTOR ŽIVLJENJA			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Spособnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
VRIJEME I PROSTOR - pojave i procesi Metrika: (3+1)	Učenici će znati: -opisati i analizirati prirodno-geografska obilježja planete Zemlje i snalaziti se u prostoru i vremenu; - pretvarati veće mjerne jedinice za vrijeme u manje (milenij-vijek-godina-mjesec-dan); -prepoznati vremenske zone i pomjeranje sata.	Učenici će znati: -objasniti vrste kalendara i različite vremenske periode; -prikupljati podatke u kalendar prirode (prema vrsti vjetrova, temperaturi) donositi zaključke; -koristiti se mjernim instrumentima uz demonstraciju vještina (satom, vremenskom lentom, termometrom, vjetrokazom, štopericom).	Učenici će znati: - planirati dnevne i sedmične aktivnosti; - ponašati se u skladu sa planiranim dnevnim i sedmičnim aktivnostima; - ponašati se u skladu sa vremenom; -koristi sat da bi iskazao manju mjernu jedinicu (sekunde i minute).
ZEMLJA U SUNČEVOM SISTEMU Metrika: (2)	Učenici će znati: -nabrojati planete i ostala nebeska tijela Sunčevog sistema; -povezati Zemljina kretanja sa posljedicima za dužinu dana te godišnja doba.	Učenici će znati: -orijentisati se pomoću nebeskih tijela, biljaka i instrumenata; -nacrtati kretanje sjene u zavisnosti od izvora svjetlosti; -skicirati sjene predmeta.	Učenici će znati: -pronaći i odabrati informacije iz različitih izvora u kontekstu rješavanja problema; -predstaviti /prezentirati učene sadržaje i ideje u usmenom i pismnom obliku.
PRIRODNA OSNOVA ZEMLJE (reljef, klima, voda, tlo, biljni i životinjski svijet) Metrika: (3+1)	Učenici će znati: -objasniti važnost geobiosfere za život na Zemlji; - objasniti svojim riječima pojam klime; -nabrojati različite tipove klime u BiH; - objasniti povezanost i međuzavisnost reljefnih obilježja, klime, biljnog i životinjskog svijeta BiH; -razlikovati planove i karte.	Učenici će znati: -uočiti međusobnu povezanost dijelova geobiosfere (tla, zraka i vode) i izvodi zaključke; -planirati, organizirati i provoditi aktivnosti i eksperimente kojima istražuju geobiosferu; -objasniti različite tematske karte (rasprostranjenost životinjskog i biljnog svijeta, klima); -pronalaziti i odabirati informacije za rješavanje problema.	Učenici će znati: -Pronalazi i odabire informacije iz različitih izvora u kontekstu rješavanja problema -Predstavlja /prezentuje učene sadržaje i ideje u usmenom i pismnom obliku; -koristiti planove svog neposrednog okruženja.
PRIRODNA BOGATSTVA	Učenici će znati: -nabrojati prirodna bogatstva; -uočiti povezanost i međuzavisnost	Učenici će znati: -prepoznati uticaj čovjeka na promjene prirodno-geografske sredine;	Učenici će znati: -pronalaziti i odabirati informacije iz različitih izvora u kontekstu rješavanja problema;

<p>Održiv razvoj na Zemlji, prostoru življenja</p> <p>Metrika: (3+1)</p>	<p>prirodno-geografskih i društveno-geografskih odlika;</p> <p>- objasniti međusobnu povezanost privrede i prirodno-geografskih obilježja na prostoru BiH, koristeći konkretne primjere;</p> <p>-povezati ekonomski razvoj s aktivnostima zaštite životne sredine (termoelektrana, rudarski kopovi ...).</p>	<p>-argumentirati značaj očuvanja prirodnih bogatstava i mogućnosti reciklaže;</p> <p>-argumentirati značaj života na selu;</p> <p>-argumentira važnost spomenika prirode – nacionalni park i rezervati u BiH;</p> <p>-pokazati na geografskoj karti zaštićena područja BiH.</p>	<p>-izvještavati/ prezentirati svoje radove u usmenom i pisanom obliku o mogućnostima življenja na Zemlji, koristeći savremenu tehnologiju;</p> <p>-prikupljati i primarno selektovati sekundarne sirovine;</p> <p>-izraditi predmete od recikliranog materijala;</p> <p>-prikupljati fotografije, slike zaštićenih područja BiH i slaže u razredni album;</p> <p>-zauzimati pravilne stavove prema prirodi i ljudskim dostignućima.</p>
--	--	--	--

PRIRODA I ČOVJEK - STRUKTURALNA I FUNKCIONALNA POVEZANOST NEŽIVE I ŽIVE PRIRODE

Odgojno – obrazovni ciljevi

Sadržaj	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
<p>PRIRODA I MI</p> <p>Metrika: (5+1)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-definisati šta je priroda ;</p> <p>-analizirati živu i neživu prirodu(njihove osnovne osobine);</p> <p>- klasifikovati tipične primjerke za živu i neživu prirodu,</p> <p>-uporediti uzajamne odnose biljaka, životinja i gljiva u životnoj zajednici (povrtnjak, voćnjak, vinograd);</p> <p>- objasniti (na primjeru) promjene kroz godišnja doba u životnoj zajednici, te njihovu povezanost;</p> <p>-objasniti važnost žitarica, industrijskih i krmnih biljaka u ishrani stoke i čovjeka;</p> <p>-opisati sebe kao dio žive prirode;</p> <p>- analizirati osnove zdravog življenja: zdrava ishrana, higijena i zdravstvena kultura;</p> <p>-navesti osnovne uloge mikroorganizama u</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-prikupljati i koristiti podatke iz različitih izvora o zavisnosti žive i nežive prirode, kako bi došli do zaključaka;</p> <p>-provoditi eksperimente kojima dokazuju osobine i povezanost žive i nežive prirode;</p> <p>-prepoznati životne zajednice, opisati ih, nabrajati biljke i životinje, napraviti lance uzajamnih odnosa;</p> <p>-selektovati žitarice i industrijske biljke prema upotrebi za ishranu čovjeka i životinja;</p> <p>-prepoznati razliku između biljaka: krmne - korovske, divlje-gajene;</p> <p>-selektovati jestive i otrovne gljive;</p> <p>-sastavljati i koristiti pribor za izvodjenje eksperimenata, te obrađivati dobivene podatke;</p> <p>-dovesti u vezu uticaj ishrane, higijene i</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-planirati svoj rad i odgovorno izvršavati zadatke;</p> <p>-postavljati istraživačka pitanja (kako, koliko, zašto, šta ...);</p> <p>-analizirati, predlagati i sudjelovati u realizaciji mjera za unaprijedjenje zaštite životne sredine,</p> <p>-pronalaziti i odabirati informacije iz različitih izvora u kontekstu rješavanja problema;</p> <p>-izvještavati/ prezentirati u usmenom i pisanom obliku međuzavisnost nežive i žive prirode;</p> <p>-se ponašati odgovorno na zaštiti gljiva, uočavajući njihovu važnost u prirodi;</p> <p>- prepoznati na artiklima znak organske proizvodnje;</p> <p>-obraća pažnju na rok trajanja na deklaraciji proizvoda .</p>

	kruženju materije u prirodi; -analizirati odnos čovjeka prema prirodi na određenim primjerima; -imenovati neka najpoznatija zaštićena područja u Bosni i Hercegovini.	zdrastvene kulture sa zdravim načinom življenja; -prepoznati važnost ishrane ribom za čovjeka; - izraditi panoje pozitivnih i negativnih uticaja čovjeka na kvalitet života; - koristiti mikroskop (za posmatranje kvasca, plijesni, rđe...).	
--	---	--	--

PROMJENE MATERIJE I ENERGIJSKE PRETVORBE

Odgojno – obrazovni ciljevi

Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
MATERIJA/TVARI I NJIHOVA SVOJSTVA Metrika: (5)	Učenici će: -definisati materiju i navesti osobine prema datom uzorku; - objasniti svojim riječima pojam 'smjesa'; - navesti materije u živom organizmu (voda, sol...); - objasniti uzroke promjena agregatnih stanja (temperature, pritisak); - objasniti procese promjene nekih materija i navesti njihova svojstva; - identifikovati pojmove u vezi sa prelazom materije iz jednog u drugo agregatno stanje (topljenje, ključanje, isparavanje, očvršćavanje i kondenzacija, te njihove temperaturne tačke), kroz ogled sa vodom; - primjenom ogleda pokazati da su i plinovi materije koje zauzimaju prostor i poprimaju oblik tijela u kome se nalaze (npr. obrnutim uranjanjem čaše u vodu).	Učenici će: -pokazati ogledom da temperatura utiče na agregatna stanja; -izraditi grafikone promjene temperature određene materije u odnosu na vrijeme zagrijavanja; - predstaviti crtežom ogled sa gasovima i tečnostima; - odvajati sastojke smjese (isparavanje, kondenzacija, odlijevanje, cijedenje, magnetom...); - izvesti jednostavan ogled, svojim riječima objasniti ili crtežom prikazati rastvaranje materija/tvari u vodi i mješanje materija/tvari; -donositi konačne zajedničke zaključke izvedenog ogleda.	Učenici će: - ponašati se odgovorno prema preuzetim ili dobivenim obavezama i zadacima; - pratiti redosljed uputstava pri istraživanju; - rukovati pravilno priborom i materijalom za izvođenje ogleda; - pokazati interes za učenje putem istraživanja; - postavljati pitanja o prirodnim pojavama i procesima, te prikupljati podatke iz različitih izvora; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima predviđenog ogleda.

<p>GIBANJE I ENERGIJA</p> <p>Metrika: (4+1)</p>	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti nastanak i neke karakteristike zvuka (jačina i trajanje); -navesti nekoliko primjera izvora zvuka; -imenovati neke izvore svjetlosti; -razlikovati prirodne od vještačkih izvora svjetlosti; -objasniti da je Sunce izvor energije; - navesti jednostavne primjere povezanosti rada i energije (vodenica, vjetrenjača...); - uočiti oblike pretvaranja energije sa stanovišta zaštite životne sredine (pomenuti solarnu energiju, energiju vjetra, vode...). 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prikupljati i klasificirati materijale za izradu zbirke, modela i panoa na temelju njihovih razlika; - postavljati pitanja o prirodnim pojavama i procesima, te prikupljati podatke iz različitih izvora; - daju pretpostavke i vode raspravu o mogućim rezultatima predviđenog oglada; - promatrati i opisati (riječima i crtežom) ključne elemente promatranog objekta, pojave ili procesa; - zaključivati i na različite načine predstavljati rezultate oglada; - posmatrati i nacrtati šemu pretvaranja jednog oblika energije u drugi oblik (električna u toplotnu, svjetlosnu ; toplotna u električnu - Termoelektrana). 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati racionalno korištenje prirodnih resursa u skladu s očuvanjem prirode; -uočiti i objasniti značaj energije za život na Zemlji; - pronalaziti i odabirati informacije iz različitih naučnih izvora tražeći rješenja racionalnog korištenja prirodnih resursa i energije; -izvještavati/ prezentirati svoje radove u usmenom i pisanom obliku o stanju okoliša vezanog za racionalno korištenje prirodnih resursa i energije.
---	--	--	---

ŽIVOT

ČOVJEK – BIOLOŠKO I DRUŠTVENO BIĆE

Odgojno – obrazovni ciljevi

Sadržaj	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
<p>Poznavanje sličnosti i različitosti čovjeka u svim životnim okruženjima.</p> <p>Metrika: (12+1)</p>	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti da su ljudi biološka, svjesna i društvena bića, prilagodljiva prirodnom i društvenom ambijentu; -imenovati životno okruženje čovjeka; -nabrojati sisteme organa(reproduktivni, koža i osjetila, za kretanje, za varenje, nervni ...); -nabrojati dijelove i funkciju pojedinih sistema i organa. 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navesti primjere interakcijskih odnosa društva, prirode i utjecaje čovjeka; -pokazati na modelu sisteme organa; - izraditi i predstaviti razredni projekt o sistemima i funkcijama organa; - povezati načine ishrane sa poremećajima funkcija organa; - prepoznati spolne različitosti i karakteristike puberteta; - prodiskutovati o polnim razlikama i 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prihvatati pozitivno mišljenje o sebi i svom polu; - odnositi se sa poštovanjem prema drugom polu; -koristiti ekološku kozmetiku za održavanje higijene tijela; -povezati stanja mirovanja i aktivnosti sa procesima u ljudskom organizmu (tokom spavanja, sjedenja, ležanja, kretanja);

		<p>karakteristikama puberteta.</p>	<p>-imati dnevni i sedmični plan za rad, odmor i rekreaciju; - imati pozitivan stav prema ishrani; -procijeniti , pružiti pomoć i podršku osobama u skladu sa potrebama , situacijama i mogućnostima.</p>
<p>Građa i funkcija biljaka</p> <p>Zalaganje za zdrav život i održivost okoliša</p> <p>Metrika: (11+1)</p>	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati građu i funkciju vegetativnih dijelova biljaka (korijen, stablo i list); -definirati generativne dijelove biljke; -definirati ulogu cvijeta u životu biljaka (prirodno i vještačko oprašivanje i oplodnju biljaka); -razlikovati cvjetove i cvati; - navesti vrste plodova; - izvesti zaključke o ulozi plodova i sjemena u životu i razmnožavanju biljaka; -opisati načine uzgoja i zaštite biljaka; - objasniti značaj jestivih biljaka u ishrani čovjeka; -pojam "eko proizvodnja"; -razlikovati neke vrste jestivih, ljekovitih, otrovnih i ukrasnih biljaka; -razlikovati samonikle i gajene biljke; -objasniti važnosti biljnog svijeta za život na Zemlji kroz uzročno posljedične veze (proizvodnja hrane i kisika, uništavanje šuma i globalno zatopljanje). 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> -skicirati dijelove biljaka na osnovu prirodnog materijala; -selektovati biljke na korisne i štetne te prema tipu staništa; - istražiti iskorištenost obradivih površina u zemljoradnji (žitarice, industrijsko i krmno bilje); - istražiti važnost proizvodnje domaće hrane u odnosu na uvoz; - nacrtati oznake "eko proizvoda"; -povezati rezultate ogleđa rasta u različitim uslovima; -opisati promjene na biljkama izazvane utjecajem svjetlosti; -selektovati pravilnu i nepravilnu upotrebu zaštitnih sredstava kod uzgoja biljaka i zaštite prilikom upotrebe tih sredstava; -koristiti istraživanje na terenskoj nastavi (posmatraju, bilježe, obrađuju rezultate, donose zaključke); -otkriti, ocijeniti i interpretirati značaj uzgoja biljaka za ishranu ljudi i ishranu životinja; - koristiti razne izvore znanja. 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> -dati dobar primjer razvijenih radnih navika na terenskoj nastavi; - samostalno prikupljati i obrađivati podatke iz različitih izvora i donositi zaključke; -pravilno koristiti alat za istraživanje; -pokazati interes za uzimanje egzemplara (uzoraka) za istraživanje; -koristiti istraživačke metode za rad za osnovu uputa nastavnika; -opisati načine života ljudi i povezati sa životnim okruženjima; - prosuditi važnost zdrave ishrane; - imenovati pozitivne i negativne faktore na okolinu; - pokazati brigu za očuvanje biljnog svijeta u okruženju; -pokazati interes za aktivno učešće u akcijama uzgajanja biljaka u školi i školskom dvorištu; -izvoditi praktične ogleđe u učionici prema uputstvu nastavnika; -prihvatati značaj ljekovitih i jestivih biljaka u ishrani i zaštititi zdravlja; -pokazati upornost pri izvršavanju zadataka; -voditi brigu o potrebi zaštite biljaka prije zime;

			<p>-poštovati pravila lijepog ponašanja prilikom posjete 'Biološkoj zbirci'.</p> <p>-koristiti usmeni i pisani oblik izražavanja tokom učenja sadržaja i iznošenja ideja;</p> <p>- pokazati sigurnost u prezentaciji rezultata istraživanja.</p>
<p>Životinje kao dio žive prirode</p> <p>Metrika: (12+1)</p>	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> -identifikovati životinje prema skeletu i načinu kretanja (glavonožci i spužve, ribe, ptice-pingvini /plivanje, gmizanje, puzanje, letenje i sl.); -objasniti pojam 'poljoprivrede'; -definisati stočarstvo kao značajnu granu privrede; -nabrojati grane stočarstva; -definisati peradarstvo; -objasniti značaj peradarstva; -definisati pčelarstvo, važnost pčelinjeg društva i proizvoda koje proizvode; -definisati ribogojstvo i ekološki uzgoj riba; - prepoznati živi svijet mora. 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti konceptualnu mapu (mapa uma) za selektovanje životinja (npr. životna sredina, način ishrane, kretanje, skeleta...); -posmatrati, upoređivati i demonstrirati verbalno i grafički različite životinje na osnovu kretanja i ostavljanja tragova na zemlji; - prepoznati karakteristike i razlike između: biljojeda - mesojeda - svaštojeda, te divljih - pitomih životinja (posmatrajući film, shematski prikaz i sl.); -prepoznati razliku između životinja u vodi i zraku (disanje, kretanje, razmnožavanje i sl.); -prepoznati karakteristike stočarstva; - selektovati vrste životinja na farmi (krupna-sitna; perad, ribe i sl.); -objasniti život u košnjici; -identifikovati značaj uzgoja pčela i svrhu oprašivanja biljka; -posmatrati i prepoznati pčelinje društvo, podjelu rada u tom društvu kao i značaj pčela za živi svijet; -prepoznati najvažnije ribe koje se gaje kod nas 	<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati značaj uzgoja pčela i njihovu važnost u prirodi; - prepoznati značaj uzgoja ribe i njen značaj u ishrani; -kritički iznositi stav o zaštiti životinjskog svijeta u njihovom kraju s posebnim osvrtom na posljedice poremećaja lanaca ishrane; -prepoznati zagađivače okoline u poljoprivrednoj proizvodnji (herbicidi, pesticidi, plinovi sa farmi...); -pokazati više samopouzdanja i odgovornosti u radu i učenju; - obraćati pažnju tokom rada na kriterije koje je postavio nastavnik; -argumentirano prezentirati vrijednosti životnih zajednica i imati svoj stav o istom u odnosu na svoje okruženje; -inicirati postavljanje oznaka o zaštiti životnih zajednica; -prepoznati zagađivače okoline pri uzgoju životinja i odgovornost farmera za zaštitu okoline; -prepoznati ulogu nauke za razumijevanje svijeta u kojem žive i za

		i značaj zdravog uzgoja riba; - klasifikovati riječne i morske ribe; - analizirati lanac ishrane u moru.	poboljšanje kvaliteta života.
Povezivanje bioloških funkcija s prirodnim i društvenim procesima Metrika: (2)	Učenici će znati: - nabrojati osnovne pojmove mobilnosti stanovništva, uslovljene prirodnim, društvenim i kulturološkim procesima i potrebama; - imenovati prirodne i društvene faktore naseljenosti; - indentifikovati značaj biljaka za čovjeka; - objasniti značaj zemljoradnje.	Učenici će znati: -prepoznati razlike između biljnog i životinjskog svijeta ; - modelovati načine prihvatljivog ponašanja; -osmišljavati dnevni unos hrane u organizam; - istražiti prirodnu i društvenu sredinu te sistematizovati podatke.	Učenici će znati: - uočavati značaj uzgoja životinja za zdrav život; -iznositi argumente o važnosti njege i zaštite sistema organa od štetnih uticaja okoline; -postavljati pitanja o razlozima ugroženosti prirodnog oprašivanja i oplodnje(ugroženost pčela, globalno zatopljanje...); -u organiziranom školskom izletu poštovati uputstva koje je dao nastavnik; -sarađivati u prikupljanju materijala; -kritički iznositi stav o zaštiti biljnog svijeta u njihovom kraju s posebnim osvrtom na sječu šuma.

Didaktičke preporuke

Kako bi ostvarili postavljene ciljeve predmeta Prirode i društva/Priroda koji su veoma kompleksni, nastavu iz područja društva najoptimalnije ćemo postići ako:

- u njihovom ostvarenju polazimo od iskustva i predznanja učenika/učenica,
- probleme posmatramo cjelovito, interdisciplinarno, interaktivno,
- usmjeravamo učenike na planiranje akcija u neposrednoj okolini,
- podstičemo planiranje i analizu izvođenja aktivnosti,
- usmjeravamo učenike na sučeljavanje različitih stavova,
- razvijamo sposobnost za formiranje vrijednosnog sistema,
- učenike usmjeravamo ka jednostavnijim istraživačkim zadacima,
- podržimo sticanje i razvijanje različitih vještina učenika,
- doprinosimo razvoju duha tolerancije i humanosti.

Zbog prirode predmeta nastavnik se oslanja na materijal koji učenici kontinuirano prikupljaju, pa se preporučuje da ga nastavnik čuva i izlaže na sistematski način, na vidnom mjestu u učionici. To je dodatno motivaciono sredstvo za učenika a naročito je korisno pri sistematizaciji gradiva.

U nastavi prirode nastavnik treba da usmjerava učenike tako da dođu do saznanja kroz ove aktivnosti:

- posmatranje,
- crtanje,
- izrađivanje,
- sakupljanje,

- oblikovanje,
- mjerenje,
- upoređivanje,
- planiranje,
- analiziranje,
- procjenjivanje,
- utvrđivanje,
- predviđanje.

Kod ostvarivanja ciljeva treba što više slijediti didaktička načela: od poznatog ka nepoznatom, od bližeg ka daljem, od prostog ka složenom, od konkretnog ka apstraktnom, od posebnog ka opštem.

Nastavni program Prirode je oblikovan tako da učenik ima što više neposrednog dodira sa prirodom tj. okolinom u kojoj živi.

Organizaciju oblika nastavnog rada treba prilagoditi uzrastu učenika od frontalne nastave do individualne nastave, rada u paru i grupnog rada gdje dolazi do izražaja njihova socijalizacija i snalažljivost. Kod obrađivanih sadržaja akcenat je na *istraživanju*.

Zato je neophodno podsticati učenički istraživački pristup svijetu koji ga okružuje. Učenike treba naučiti da posmatraju šta se dešava u prirodi i šta se dešava prilikom izvođenja ogleada, te kako objasniti i koristiti dobivene rezultate. Kako učenici o nekoj aktivnosti najbolje uče na neposrednom iskustvu, dominantno mjesto treba da imaju ogledi koje izvode učenici individualno ili u timovima. Pri tome je neophodno objasniti učenicima procedure i tehnike izvođenja ogleada, naučiti ih kako da koriste svoja čula/osjetila u tom procesu, predviđaju šta će se desiti, bilježe i uređuju dobivene podatke, pomoći im da uoče sličnosti i razlike, kritički razmatraju uočeno i donose odgovarajuće zaključke i upozoriti ih na eventualne opasnosti. Poslije provedenog ogleada treba zajedno sa učenicima pažljivo razmotriti šta se događalo i zbog čega, da li su predviđanja bila ispravna, ohrabriti ih za drugačije i nove ogleda. Prilikom planiranja i izvođenja ogleada bitno je kod učenika podsticati radoznalost, maštu i divergentno mišljenje.

Priroda i društvo u 4. razredu zasnovana je na senzitivnom iskustvu prirode i u društvenoj sredini. Predstavlja nastavak i usmjeravanje spontanog dječjeg istraživanja i otkrivanja međuzavisnosti pojava i procesa u prirodnom i društvenom okruženju. Ta saznanja se u nastavi produbljuju i proširuju. Predmet je istovremeno i izvor informacija za upoznavanje načina kako što više saznati, a znanja povezati i upotrijebiti. Značaj predmeta Moja okolina/ Priroda i društvo leži u tome što je to jedan od glavnih nosilaca spoznajnog razvoja na ovom uzrastu. Moja okolina/ Priroda i društvo ujedinjuje sadržaje različitih znanstvenih područja. Osnovni cilj mu je doživjeti i osvijestiti složenost, raznolikost i međusobnu povezanost svih činilaca koji djeluju u dječjem prirodnom i društvenom okruženju, razvoj pravilnog odnos prema društvenom i prirodnom okruženju, razvijanje pravilnog odnosa prema ljudima i događajima, snošljivo i otvoreno prihvatanje različitih stavova i mišljenja te poticanje znatiželje za otkrivanjem pojava u prirodnom i društvenom okruženju.

U 4. razredu šire se znanja o sadržajima obrađenim u 3. razredu i uče novi sadržaji kao štoje gibanje, titranje i sl..

Za realizaciju programskih sadržaja preporučuje se što češća izvanučionička nastava. Primjena principa integracije sadržaja sa drugim predmetima doprinosi racionalizaciji nastavnog procesa što šteti dragocjeno vrijeme i povećava kvalitet odgojno obrazovnog procesa. Integracija sadržaja omogućava multidisciplinarni pristup nastavnoj temi pa se za kratko vrijeme ostvari više zadataka.

Znanja iz povezanosti sa djelatnostima

Planiranje

Učenik:

- umije da predloži izvore za sakupljanje podataka (knjige, fotografije, ljudi).

Sakupljanje podataka

Učenik:

- uz neposredno posmatranje svjesno upotrebljava različita čula,

- uz vođenje prepoznaje glavne karakteristike posmatranog predmeta ili pojave,
- obraća pažnju na detalje i cjelinu,
- uz pisane (i elektronske izvore ukoliko postoje u školi) umije da koristi različita uputstva, da se snađe u leksikonima, rječnicima, enciklopedijama, atlasima, umije da potraži u biblioteci odgovarajuću knjigu, leksikon,
- da u datom tekstu (do pet strana) nađe traženi podatak,
- da upotrijebi jednostavne istraživačke metode i pomagala za sakupljanje podataka (upitnik, radni list, tabelu).

Zapisivanje, sređivanje i prikazivanje podataka

Učenik:

- sređuje sakupljene podatke na različite načine (plakat, dijagram, grafički zapis),
- umije da napiše izvještaj o radu,
- umije da prikaže svoj rad samostalno u grupi, timu (usmeno, pismeno, slikovno, grafički, npr. s plakatom, izložbom, dramatizacijom, da igranjem uloga predstavi neku situaciju, svoj pogled, stav),
- učenik umije da sakuplja podatke o zavičaju (opštini), Bosni i Hercegovini, prošlosti i društvenim događajima iz različitih izvora (neposrednim i posrednim opažanjem), uz upotrebu pisanih, materijalnih i grafičkih izvora. Podatke umije da sačuva, sredi, predstavi i da na osnovu njih predviđa i zaključuje. Tom prilikom umije da upotrebljava navedene audio i video naprave, kompjuter, grafoskop.

Znanja iz oblasti aktivnosti

Objašnjavanje i vrednovanje

Učenik:

- utvrđuje sličnosti i razlike između svojih iskustava i iskustva drugih ljudi na različitim prostorima i u različitim vremenima,
- pravi zaključke o podacima i argumentuje svoje podatke,
- umije da razlikuje činjenice, stavove i fantaziju.

Razvijanje stavova

Učenik treba da:

- svojim riječima kaže svoje stavove,
- obrazloži svoje stavove,
- izdvoji relevantne podatke za rješavanje obrađenog problema.

Način provjeravanja znanja i ocjenjivanja

U strukturi posebnog dijela obrazovnog programa nalaze se obavezni načini provjeravanja i ocjenjivanja učenika. Provjeravanjem se stiče uvid u stepen ovladanosti znanjima, vještinama i navikama. Provjeravanjem se utvrđuje kvantitet i kvalitet znanja, ali i stepen razvijenosti sposobnosti i vještina, stepen primjenjivosti stečenih znanja, stepen osposobljenosti za transfer znanja, odnos prema učenju, školskim i drugim normama, stepen socijalizacije.

Znanje iz **prirode** se provjerava na tri načina: usmeno, pismeno i ocjenjivanjem rada ili proizvoda rada. Praćenje i provjeravanje znanja učenika treba da bude kontinuirano, tako da učenici shvate da se svako učešće u radu vrednuje i ocjenjuje. Ocjenom treba vrednovati znanje, misaonost, radno-tahničku djelatnost, uvažavajući interesovanja, zalaganja, sposobnosti i uslove za rad učenika/ca.

Znanja se vrednuju prema obimu, dubini, mogućnosti upotrebe znanja u novim situacijama kao i sposobnosti zauzimanja ličnog stava prema usvojenim činjenicama.

Misaonost se vrednuje prema izraženim sposobnostima opisivanja, upoređivanja, selekcije, zaključivanja, sistematizacije i uopštavanja podataka o prirodi, tehnici i radu.

Radno-tehnička djelatnost se vrednuje prema ispoljenim elementima tačnog opažanja, spretnog rukovanja, izboru materijala i redosljeda operacija i alata pri oblikovanju materijala, kao i prema sposobnostima izrade različitih predmeta.

Pri praćenju i ocjenjivanju nikako ne smijemo zanemariti djetetovu radoznalost, originalnost i snalažljivost. Nastavnik/ca treba da bira metode koji će učenicima najviše odgovarati za učenje i najviše ih podsticati na učenje.

Postignuća učenika izražavati brožčanom ocjenom.

Nastavnik/ca zajedno sa učenikom dokumentuje njegove radove (portfolij učenika) koji pokazuju i dokazuju do kojeg nivoa su postignuća u ishodima znanja, sposobnosti i vrijednosti. U portfoliju se nalaze povratne

informacije nastavnika i refleksija učenika. Portfoliji mogu biti razvojni i prezentativni za svakog učenika, a mogu se organizovati i projektni portfoliji odjeljenja.

Resursi za realizaciju programa

Prijedlog izvršnih standarda i normativa za izvođenje predmeta *PRIRODA I DRUŠTVO/ PRIRODA*

- priručnik za nastavnika/cu,
- priručna biblioteka koju će koristiti nastavnici i učenici,
- karte: plan rodnog kraja, turistička karta opštine (pojednostavljena zidna karta), opštinske karte, zidna karta Bosne i Hercegovine, regijske karte,
- turistički prospekti (kraja, opštine, države),
- fotografski aparat, video kamera, kasetofon, video projektor, grafoskop, kompjuter,
- slikovni materijal (stare fotografije, stare razglednice, crteži, skice, itd),
- makete (kuća, stan, škola),
- primjeri različitih šema (porodično stablo, itd),
- enciklopedije (opšte i specijalne), rječnici (rječnik stranih riječi, terminološki rječnik), literatura iz oblasti društvenih nauka,
- hronike (škole, zavičaja, itd),
- potrošni materijal – razne vrste hartije, pribor za crtanje, boje, plastelin ...

Napomena: Potrebno je ostvariti intenzivnu saradnju na nivou lokalne zajednice u cilju pružanja podrške nastavniku/ci (stručne i materijalne) u okviru rada na terenu, rada na projektima, organizaciji izleta, itd.

U sklopu izvođenja nastave *prirode i društva* poželjno je da se organizuje: ekskurzija, izleti, terenski rad, škola u prirodi...

Prijedlog za izvođenje predmeta *Priroda*

OPREMA UČIONICE:

- učionica treba da ima mogućnost zatamnjenja i posebnog osvjtljivanja;
- učionici treba da ima toplu i hladnu vodu;
- površina stolova treba da bude otporna na udare, da ne blješti;
- stolovi treba da budu prenosivi;
- radna površina stolova treba da bude 65x65 cm po učeniku;
- u učionici treba da bude projekcijska tabla ili platno, grafoskop;
- uz zidove treba da budu ormari za čuvanje nastavnih sredstava za učenike i nastavnike;
- za eksperimentalni rad učenika i nastavnika treba obezbjediti potrošni materijal...

NASTAVNA SREDSTVA

Sredstva za nastavnike:

- primjer kućica za hranjenje ptica i za gnijezda;
- oruđa za obradu materijala;
- utičnica, osigurač, prekidač;
- zbirke različitih vrsta drveta, metala, sjemena, zrnastih materija, pijeska i zemlje;
- globus (hrapava lopta);
- globus za prikazivanje godišnjih doba;
- akvarij;
- mikroskop;
- stereolupa;
- termometar;
- barometar;
- kišomjer;
- literatura...

Sredstva za učenike:

- komplet oruđa za obradu materijala;
- plastične posude za skupljanje organizama;
- lupe;
- cjedila, lijevci;

- baterijske svjetiljke;
- krojački metri;
- plastelin u posudama;
- špricevi (od 50cm³);
- magneti;
- baterije i mala sijalica;
- posude u obliku kvadra i kocke;
- plastične vage;
- limenke;
- posude od plastike;
- sredstva za čuvanje i transport nastavnih sredstava, materijala i oruđa.

Profil i stručna sprema nastavnika i stručnih saradnika

Za podučavanje Prirode i društva/Prirode u osnovnim školama osposobljeni su nastavnici koji su završili:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim studijem u dvogodišnjem trajanju (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik razredne nastave. Nastavu predmeta priroda mogu izvoditi lica sa završenom srednjom učiteljskom školom koja su stekla uslove po članu 118. stav 1. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 6/04, 7/05 i 17/11).

Potrebno je da, pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, nastavnik radi na kontinuiranom usavršavanju u cilju sticanja dodatnih didaktičkih, metodičkih i drugih znanja (seminari, simpozijumi, itd.)

Nov način rada podrazumijeva niz kompetencija nastavnika. Potrebno je da nastavnik/ca bude;

- dobar organizator (planiranje i izvođenje terenskog rada, vođenje istraživačkih radionica, planiranje tematskih i projekatskih radova, itd),
- dobar motivator (podršku za rad u grupama, stvaralačko učenje, itd.)

Preporučujemo korišćenje različitih oblika rada i obogaćivanje rada novim nastavnim metodama (smisleno receptivno učenje, konvergentno učenje, divergentno učenje, učenje po modelu, istraživačko učenje, učenje putem igre i simulacije).

4. BIOLOGIJA

Uloga, značaj i cilj

Definicija nastavnog predmeta. Biologija (od grčkog *bios*=život i *logos*=nauka, učenje) je nauka o životu, o organizaciji i funkcionisanju žive materije od nivoa molekule do cjelovite biosfere. Ona proučava život od prapočetaka života na zemlji preko savremenih živih bića do predviđanja daleke biološke budućnosti. Biologija proučava svojstva i ponašanje organizama, njihov rast, razvoj i razmnožavanje, kao i interakcije između različitih organizama, te organizama i njihovog okoliša. Biologija obuhvaća širok spektar akademskih područja koja se često smatraju različitim disciplinama, koje omogućavaju razumijevanje fenomena života sa različitih aspekata. Ove discipline zajedno proučavaju život na različitim nivoima.

U nastavi biologije, život, njegove pojave i pretpostavke dolaze kroz istraživačku aktivnost. Nastava razvija učenikova znanja o prirodi i vodi ga u razumjevanje osnovnih prirodnih fenomena. Cilj nastave je da učenika osposobi da posmatra i istražuje prirodu, da iskoristi potencijal informacione tehnologije i pretražuje informacije o biologiji te očuvanju životne sredine. Nastava se izvodi izvan učionice, u učionici i specijaliziranim kabinetima biologije

Sadržaji zdravstvenog obrazovanja i odgoja su ugrađeni u nastavu biologije, s ciljem da učenik razumije svoj rast i razvoj kao fizički, psihički, i društveni proces, kao i interakciju pojedinca sa njegovom okolinom. Ona mora da podržava odgoj učenika kao aktivnog građanina koji se kroz svoj razvoj zalaže za održiv način života.

Biologija upućuje učenika da stečena znanja integrira sa sadržajima drugih predmeta.

Cilj

- upoznati se sa historijskim razvojem biologije kao nauke,
- naučiti da koriste koncepte i metode sticanja i istraživanja informacija koje su karakteristične za biologiju,
- objasniti osnovne životne procese koji su zajednički svim živim bićima,
- nauče osnovne razlike između biljnih i životinjskih ćelija,
- nauče građu i funkciju biljnih i životinjskih tkiva,
- razumiju značaj osnovnih životnih procesa kod biljaka,
- upoznati principe rasta i njegovanja biljaka i pokazati interes za gajenje biljaka,
- naučiti da identifikuju vrste, cijene bioraznolikosti, i zauzmu pozitivan stav prema njihovom očuvanju,
- razumjeti osnovne karakteristike procesa razmnožavanja i smjene generacija biljaka,
- naučiti da grafički i verbalno predstave osnovne pojave (fenomene) života,
- upoznati se sa vrstama organizama, njihovom strukturom i životom, i njihovim prilagođavanjem životnom okruženju,
- postavljati smisljena pitanja o procesima rasta i razvoja živih bića, njihove raznolikosti i interakcije,
- naučiti da se kreću u prirodnom okruženju, posmatraju i ispituju prirodu izvan učionice na terenu,
- znaju osnove ljudske anatomije,
- poštuju rast i razvoj, kao pojedinačni proces svake individue, prepoznaju karakteristike puberteta, i razumiju ljudsku seksualnost,
- postavljati smisljena pitanja o uticaju na rast, razvoj, ljudske raznolikosti i socijalne interakcije,
- upoznati osnovnu strukturu i vitalne funkcije ljudskog bića, i razumjeti biološke osnove seksualnosti,
- se upoznati sa osnovnim konceptima vezanim za naslijeđe,
- razumjeti zavisnost ljudi od ostalog dijela prirode,
- naučiti da vide populaciju i staništa u cjelini i klasifikovati organizme,
- naučiti da raspoznaju strukturu i funkcionisanje ekosistema,
- da shvate osnovne ciljeve zaštite životne sredine i principe održive potrošnje prirodnih resursa,
- naučiti da prepoznaju promjene u okolini u kojoj žive, razmotraju razloge za promjene, i predstave moguća rešenja za probleme,
- razviju svoju ekološku pismenosti, djeluju na ekološki prihvatljiv način, brinu se za svoju lokalnu sredinu, i rade na zaštiti prirode
- preuzeti odgovornost za svoje postupke uzimajući u obzir druge ljude.

DRUGA TRIJADA

ŠESTI RAZRED

Ishodi:

Učenici će:

- koristeći lentu vremena pokazati razvoj biologije kroz historiju,
- prepoznati osnovne metode i korake u istraživanju,
- koristiti instrumente i pribor za istraživanje (lupu, mikroskop, predmetno i pokrovno stakalce, skalpel...),
- definirati ćeliju kao osnovnu organizacijsku jedinicu živih bića,
- razlikovati biljne od životinjske stanice,
- nabrojati biljna i životinjska tkiva,
- nabrojati biljne i životinjske organe,
- opisati funkcije organa biljaka i životinja,
- identifikuje faze u razvoju biljaka u odnosu na uslove u staništu,
- razlikovati životinje prema načinu razvoja i razvića (ribe, ptice, sisavci),
- nabrojati razlike između životinja i čovjeka (način kretanja, mišljenje, produžena briga za potomstvo),
- znaju kako se kretati u prirodi i kako posmatrati i istraživati prirodu,
- znaju primjeniti metode i korake u istraživačkom radu;
- znaju identifikovati najčešće biljne vrste i znaju kako prikupiti biljke iz neposrednog okruženja u skladu sa uputstvima.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Kratak pregled razvoja biologije -Šta rade biolozi? -Načini istraživanja u biologiji Metrika: (3+1)	Učenici će: -pratiti biologiju kroz historiju; -izvesti zaključke o značaju učenja biologije kao prirodne nauke; -prepoznati osnovne metode i korake u istraživanju; -definirati oblast istraživanja biologije i pripadajuće biološke discipline.	Učenici će: -koristiti lentu vremena za razvoj prirodnih nauka kroz historiju; -pravilno pratiti korake u izvođenju eksperimenta.	Učenici će: -ispoljiti interes za proučavanje biologije kao prirodne nauke; -znati ispoljiti stav unutar grupe ili plenarno o prijašnjem i današnjem načinu istraživanja.
Praćenja i mjerenja Bioraznolikost Metrika: (3+1)	Učenici će: -razlikovati instrumente i pribor za istraživanje (lupa, mikroskop, predmetno i pokrovno stakalce, skalpel...); -razlikovati optičke i mehaničke dijelove mikroskopa; -razlikovati privremene i trajne preparate.	Učenici će: -koristiti instrumente i pribor za istraživanje (lupa, mikroskop, predmetno i pokrovno stakalce, skalpel...); -napraviti preparat biljne stanice (pokožica luka).	Učenici će: - postavljati pitanja i pokazati interes za učenje putem istraživanja; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima.
Struktura i aktivnost ćelija	Učenici će: -definirati ćeliju kao osnovnu organizacijsku jedinicu živih bića;	Učenici će: -klasifikovati biljne organele;	Učenici će: -koristeći čula napraviti modele stanica;

<p>Metrika: (5+2)</p>	<p>-razlikovati biljne od životinjske stanice; -razlikovati protocite od eucita: -opisati stanični ciklus; -opisati načine nastanka stanica (smo definirati pojam mitoza i mejoza).</p>	<p>- klasifikovati životinjske organele; - predstaviti Venovim dijagramom organele biljnih i životinjskih stanica; -grafički prikazati razlike stanica protocit od eucita.</p>	<p>-nacrtati protocit, biljnu i životinjsku stanicu; -mikroskopirati biljnu stanicu; -učiti na greškama (bojenje i debljina preparata).</p>
<p>Morfologija, anatomija i fiziologija biljaka</p> <p>Metrika: (8+2)</p>	<p>Učenici će: - definirati i nabrojati biljna tkiva; -nabrojati biljne organe; -razlikovati jednogodišnje, dvogodišnje i višegodišnje biljke te zeljaste od drvenastih; -razlikovati vegetativne od generativnih organa; -razlikovati i opisati funkcije biljnih organa (disanje, fotosinteza, transpiracija); - identifikuje faze u razvoju biljaka u odnosu na uslove u staništu; -razlikovati jednosupnice od dvosupnica.</p>	<p>Učenici će: - posmatrati, bilježiti, crtati i objašnjavati tokom rada; - povezivati faze u razvoju sa uslovima staništa; -izraditi pano o jednogodišnjim, dvogodišnjim i višegodišnjim biljkama te zeljastim i drvenastim.</p>	<p>Učenici će: -znati kako se kretati u prirodi i kako posmatrati i istraživati prirodu -provoditi eksperiment (građa sjemenki jednosupnica i dvosupnica, klijanje, uvjeti od kojih ovisi); -argumentirati značaj šuma u očuvanju tla (klizišta, izvorišta vode) i produkciji kisika i prečišćavanju zraka (primjeri biljnih prečišćivača na autoputevima i urbanim dijelovima grada...).</p>
<p>Morfologija, anatomija i fiziologija životinja i čovjeka</p> <p>Metrika: (7+3)</p>	<p>Učenici će: -nabrojati životinjska tkiva; -nabrojati životinjske organe; -nabrojati i opisati funkcije sistema životinjskih organa; - razlikovati životinje prema načinu razvoja i razvića (ribe, ptice, sisavci); -nabrojati razlike između životinja i čovjeka (način kretanja, mišljenje, produžena briga za potomstvo).</p>	<p>Učenici će: - prepoznati na trajnim preparatima osnovna životinjska tkiva (koštano, mišićno, nervno); -povezati ovisnost sistema životinjskih organa u organizmu životinja i čovjeka; -klasifikovati životinje prema načinu razvoja i razvića (navesti primjere).</p>	<p>Učenici će: - voditi brigu o zaštiti tkiva i sistema organa kroz pravilnu ishranu i stil življenja; - izvesti zaključke o razlikama između životinja i čovjeka (instikti – svijest; periodično razmnožavanje u odnosu na uvjete životne sredine); - biti u stanju da daju primjere kako se mogu regulirati emocionalni izrazi i kako se mogu posmatrati iz perspektive drugih ljudi i opisati svojim riječima kako se razlikuju ljudi od životinja u njihovom emocionalnom izrazu.</p>

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Ishodi:

Učenici će:

- navesti kriterij za klasifikaciju živih bića,
- definirati vrstu,
- na primjeru razvrstati organizme u taksonomske kategorije,
- nacrtati i opisati virusne čestice,
- navesti koristi i štete od bakterija,
- opisati građu gljive i lišaja,
- opisati odnos simbioze u prirodi,
- opisati životni ciklus mahovina,
- prepoznati staništa papratnjača,
- kroz terensku nastavu istražuje i prikuplja primjere češera preko izgleda listova različitih golosjemenjača,
- klasifikovati staništa golosjemenjača (prema nadmorskoj visini),
- opisati evolutivne prilagodbe skrivenosjemenjača;
- opisati građu skrivenosjemenjača;
- iznositi argumente o važnosti očuvanja biljnog svijeta;
- istražiti značaj spužvi u evoluciji živog svijeta (Metazoa),
- klasifikovati dupljare prema životnom ciklusu,
- grupirati gliste prema morfološkim karakteristikama,
- objasniti razlike u vanjskoj građi kod pojedinih skupina člankonožaca/zglavkara;
- posmatrati lupom različite vrste i uočavati razliku u vanjskoj građi kukaca;
- opisati građu tijela bodljikaša,
- pomoću T-tabela napraviti pregled vanjske i unutrašnje građe beskičmenjaka/bezkralježnjaka,
- klasifikovati kičmenjake/kralježnjake,
- pratiti i uočiti razlike u pokretljivosti organizama u ovisnosti od tipa skeleta,
- klasifikovati ribe prema skeletu i životnoj sredini;
- anlizirati različite izvore i izvesti opće zaključke o važnosti riba u ishrani;
- opisati vanjsku i unutarnju građu vodozemaca,
- crtati i objasniti crtež unutrašnje građe gmizavaca i ptica,
- istražiti važnost ptica u ishrani i održavanju biološke ravnoteže,
- klasifikovati sisavce,
- opisati vanjsku i unutarnju građu sisavaca,
- razlikuju sistem razmnožavanja sisavaca od ostalih kičmenjaka/ kralježnjaka,
- znati kako da koriste mikroskop kada proučavaju uzorke,
- znati kako da rade u laboratoriji i na otvorenom prostoru u skladu sa datim uputstvima, i direktnom prikupljanju biljaka,
- prilikom posmatranja bilježiti podatke, postavljati pitanja i pokazati interes za učenje putem istraživanja;
- davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima
- znati kako da samostalno sprovedu malo istraživanje.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Kratak pregled razvoja biosistematike	Učenici će:	Učenici će:	Učenici će: -izvesti zaključke o značaju razvrstavanja

<p>Metrika: (3+1)</p>	<p>-pratiti razvoj biosistematike kroz historiju; -objasniti pojam binarne nomenklature (dvojno ime); -objasniti značaj razvrstavanja živih bića u biološke (taksonomske) kategorije; -navesti kriterij za klasifikaciju živih bića; -definirati vrstu.</p>	<p>-koristiti lentu vremena za razvoj biosistematike kroz historiju; -nabrojati primjere različitih vrsta organizama; -klasifikovati prema srodnosti organizme u različite taksonomske kategorije (mačke, papkari...).</p>	<p>živih bića u biološke (taksonomske) kategorije; - na primjeru razvrstati organizme u taksonomske kategorije.</p>
<p>Bioraznolikost</p> <p>Metrika: (5+4)</p> <p>Metrika: (3+1)</p>	<p>Učenici će: - opisati položaj virusa u biosistematici; - objasniti građu virusne čestice; -objasniti klasifikaciju bakterija; - opisati građu bakterijske stanice; - imenovati bakterije prema načinu ishrane i disanja; -prepoznati ulogu bakterija u kruženju materija u prirodi; - objasniti građu i klasifikaciju autotrofnih i heterotrofnih protoktista/protisti (alge i praživotinje).</p> <p>-objasniti pojam i i ulogu sporofita i gametofita; -objasniti klasifikaciju gljiva i lišajeva; - opisati građu gljive i lišaja; - imenovati vrste gljiva i lišajeva; -klasifikovati gljive na jestive i nejestive; -prepoznati ulogu gljiva u kruženju materija u prirodi; -opisti odnos simbioze u prirodi;</p>	<p>Učenici će: -nacrtati i opisati virusne čestice; -nabrojati neke viroze; -nacrtati i opisati bakterijsku stanicu/ćeliju; -analizirati video zapis o načinu razgradnje uginulih organizama.</p> <p>-klasifikovati alge i praživotinje(protoktiste) koristeći T-tabelu prema različitim kriterijima (način ishrane, disanja, životnoj sredini...); -razlikuje mikroskopskim posmatranjem alge od protozoa;</p> <p>-nacrtati micelij i objasniti građu gljive; - nacrtati i objasniti građu tijela lišaja.</p>	<p>Učenici će: - odgovorno se ponašati prema vakcinacijama; -navesti koristi i štete od bakterija; - zauzeti stav o provođenju svakodnevne higijene ruku.</p> <p>- imati i braniti stav o zaštiti od negativnog uticaja zaraznih protozoa; -prepoznati kontaktne načine prenosa zaraznih protozoa (Trichomonas); -dati primjere situacija iz svakodnevnog života koji pogoduju razmnožavanju protozoa (poplave). -objasniti značaj lišajeva kao indikatora čiste životne sredine; - dati primjere uloge lišajeva kao pionira života na kopnu; -dati primjere jestivih gljiva i navode koristi i opasnosti od gljiva.</p>

<p>Metrika: (1)</p>	<p>-sistematizirati biljne stanice, biljna tkiva i organe;</p>	<p>-analizirati građu biljne stanice organela;</p>	<p>- navesti ulogu organela u životu biljaka;</p>
<p>Metrika: (1+1)</p>	<p>- opisati životni ciklus mahovina;</p> <p>- opisati građu i klasifikaciju mahovina.</p>	<p>-prepoznati staništa mahovina;</p> <p>- na prirodnom materijalu prepoznati sporofit i gametofit.</p>	<p>- istražiti ulogu biljaka kao bioproducenta;</p> <p>- dati primjere uloge mahovina kao pionirskih vegetacija;</p> <p>- donijeti mahovine i prepoznati sporofit i gametofit.</p>
<p>Metrika: (1+1)</p>	<p>- opisati životni ciklus papratnjače;</p> <p>- opisati građu i klasifikaciju papratnjača.</p>	<p>-prepoznati staništa papratnjača;</p> <p>- na prirodnom materijalu identificirati biljne organe.</p>	<p>- opisati uloge papratnjača kao evolucijskih karika;</p> <p>- istražiti korištenje paprati u okruženju čovjeka.</p>
<p>Metrika: (3+1)</p>	<p>-opisati životni ciklus golosjemenjača (pojava i uloga sjemena);</p> <p>- opisati građu i klasifikaciju golosjemenjača.</p>	<p>- klasifikovati staništa golosjemenjača (prema nadmorskoj visini);</p> <p>-kroz terensku nastavu istražiti i prikupljati primjere češera preko izgleda listova različitih golosjemenjača;</p>	<p>- istražiti značaj različitih ekstrakata golosjemenjača u farmaceutskoj industriji (smole-eterična ulja);</p>
<p>Metrika: (6+2)</p>	<p>-opisati evolutivne prilagodbe skrivenosjemenjača;</p> <p>- opisati građu skrivenosjemenjača (građa cvijeta, cvati, oprašivanje, oplodnja, sjeme , plod)</p> <p>- klasifikovati skrivenosjemenjača;</p> <p>-razlikovati neke skrivenosjemenjače (dvosupnice - magnolije, bukve, breze, lipe, vrbe, ruže, mahunarke, šitarke, glavočike, jednosupnice – ljljani i trave).</p>	<p>-koristiti različite izvore u prikupljanju informacija o sjemenjačama;</p> <p>-izraditi herbarij;</p> <p>-koristiti kriterij građe sjemena za prikupljanje materijala za herbarij.</p>	<p>-izvesti zaključke o ulozi biljaka u ishrani čovjeka, domaćih i divljih životinja i brane svoj stav;</p> <p>- iznositi argumente o važnosti očuvanja biljnog svijeta;</p> <p>- inicirati aktivnosti očuvanja biljnog svijeta (pošumljavanje);</p> <p>-procjenjivati relevantnost podataka i informacija uz pomoć nastavnika;</p>
<p>Biosistematika životinja</p> <p>Beskičmenjaci/bezkr alježnjaci</p> <p>Metrika: (2)</p> <p>Metrika: (1)</p> <p>Metrika: (1)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-sistematizirati životinjske stanice, životinjskih tkiva i sistema organa;</p> <p>-opisati građu tijela spužvi i njihov životni ciklus;</p> <p>-klasifikovati spužve prema građi skeletnih elemenata;</p> <p>-opisati građu tijela dupljara /žarnjaka;</p> <p>- opisati životni ciklus dupljara;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-analizirati građu životinjske stanice i ulogu staničnih organela;</p> <p>- klasifikovati staništa spužvi;</p> <p>-klasifikovati dupljare prema životnom ciklusu;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- voditi brigu o zaštiti tkiva i sistema organa kroz pravilnu ishranu i stil življenja;</p> <p>- istražiti značaj spužvi u evoluciji živog svijeta (Metazoa);</p> <p>-voditi brigu o zaštiti od kontakta sa dupljarima;</p>

Metrika: (3+2)

-grupirati gliste prema morfološkim karakteristikama;
 -objasniti razlike u unutrašnjoj građi kod plošnjaka i oblića;
 -opisati oblik i unutrašnju građu tijela člankovitih glista;
 -klasifikovati člankovite gliste;

-nacrtati i objasniti razlike između plošnjaka i oblića;
 -klasifikovati i imenovati neke vrste plošnjaka i oblića;
 -posmatrati demonstrativni ogled disekcije kišne glista;
 -crtati i objasniti crtež unutrašnje građe.

- posljedice koje sa sobom nosi kontakt sa prenositeljima zaraze;
 -navesti koristi i štete od plošnjaka i oblića;

- prilikom posmatranja bilježiti podatke, postavljati pitanja i pokazati interes za učenje putem istraživanja;
 - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima.
 -pažljivo pratiti uputstva nastavnika;
 - prilikom posmatranja bilježiti podatke, postavljati pitanja i pokazati interes za učenje putem istraživanja;
 - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima.

Metrika: (2+1)

-opisati oblik i unutrašnju građu tijela mekušaca;
 -klasifikovati mekušce.

-prikupljati i klasifikovati ostatke kućica školjaka;
 -nacrtati i objasniti plan građe tijela mekušaca;
 -posmatrati demonstrativni ogled disekcije puža.

- davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima.
 -izvesti zaključke o ulozu rakova u ishrani čovjeka;
 -prepoznati opasnosti od uboda kukaca/insekata, pauka i prijenosa zaraznih bolesti (krpelj...);
 -prikupljati iz različitih izvora priloge o ulozu i raširenosti grinja (alergije);
 -diskutovati o razlikama u načinu organizacije združnog života (mravi, pčele, termiti...).
 - istražiti i uočiti specifičnosti evolucije bodljikaša.

Metrika: (4+1)

-grupirati člankonošce/zglavkare prema morfološkim karakteristikama;
 -objasniti razlike u vanjskoj građi kod pojedinih skupina člankonožaca/zglavkara;
 -nabrojati sisteme organa člankonožaca/zglavkara;
 -usporediti načine razmnožavanja člankonožaca/zglavkara.

-posmatrati lupom različite vrste i uočavati razliku u vanjskoj građi kukaca;
 -uočavati razlike u tjelesnoj segmentiranosti u odnosu na člankovite gliste;
 -prisjetiti i objasniti ulogu kukaca/insekata u oprašivanju;
 -prikupljati i izraditi insektarij razreda.

-uočiti razlike u građi tijela različitih beskičmenjaka/bezkralježnjaka

Metrika: (2+1)

-opisati građu tijela bodljikaša;
 -klasifikovati bodljikaše.

- prikuplja priloge iz različitih izvora (radijalna tjelesna simetrija);
 -analizirati prikupljene priloge.
 -pomoću T-tabla napraviti pregled vanjske i unutrašnje građe beskičmenjaka/bezkralježnjaka.

-sistematizirati beskičmenjake/bezkralježnjake.

Kičmenjaci/ Kralježnjaci	<ul style="list-style-type: none"> -klasifikovati kičmenjake/ kralježnjake; -opisati unutarnji skelet; -opisati vanjsku i unutrašnju građu kopljače. -klasifikovati ribe prema skeletu i životnoj sredini; -opisati vanjsku i unutarnju građu ribe. 	<ul style="list-style-type: none"> -uporediti plan građe skeleta različitih klasa kičmenjaka/kralježnjaka; -izvesti ogled disekcije ribe; -crtati i objasniti crtež unutrašnje građe; -analizirati različite izvore i izvesti opće zaključke o važnosti riba u ishrani; 	<ul style="list-style-type: none"> -pratiti i uočiti razlike u pokretljivosti organizama u ovisnosti od tipa skeleta.
Metrika: (2+1)	<ul style="list-style-type: none"> -klasifikovati vodozemce; -opisati vanjsku i unutarnju građu vodozemaca. 	<ul style="list-style-type: none"> -izvesti ogled disekcije žabe; -crtati i objasniti crtež unutrašnje građe; -uočavati razlike u tjelesnoj obojenosti. 	<ul style="list-style-type: none"> - prilikom posmatranja bilježiti podatke, postavljati pitanja i pokazati interes za učenje putem istraživanja; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima. - prilikom posmatranja bilježiti podatke, postavljati pitanja i pokazati interes za učenje putem istraživanja; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima. -prepoznati opasnosti od ujeda otrova zmija i guštera; -prepoznati ulogu zmija u reguliranju brojnosti glodavaca kao prenositelja bolesti i ulogu u farmaceutskoj industriji,
Metrika: (2+1)	<ul style="list-style-type: none"> -klasifikovati gmizavce; -opisati vanjsku i unutarnju građu gmizavaca. 	<ul style="list-style-type: none"> -crtati i objasniti crtež unutrašnje građe. 	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati opasnosti od ujeda otrova zmija i guštera; -prepoznati ulogu zmija u reguliranju brojnosti glodavaca kao prenositelja bolesti i ulogu u farmaceutskoj industriji,
Metrika: (2+1)	<ul style="list-style-type: none"> -klasifikovati ptice; -opisati vanjsku i unutarnju građu ptica. 	<ul style="list-style-type: none"> -nacrtati i objasniti crtež unutrašnje građe. 	<ul style="list-style-type: none"> -istražiti važnost ptica u ishrani i održavanju biološke ravnoteže,
Metrika: (2+1)	<ul style="list-style-type: none"> -klasifikovati sisavce; -opisati vanjsku i unutarnju građu sisavaca; -razlikovati sistem razmnožavanja sisavaca od ostalih kičmenjaka/ kralježnjaka. 	<ul style="list-style-type: none"> - nacrtati i objasniti crtež sistema za razmnožavanje. 	<ul style="list-style-type: none"> -uočiti pripadnost čovjeka sisavcima; - izvesti zaključke o razlikama između životinja i čovjeka (svijest; periodično razmnožavanje, produžena briga o potomstvu);
Metrika: (4+1)	<ul style="list-style-type: none"> -sistematizirati kičmenjake/kralježnjake. 	<ul style="list-style-type: none"> -pomoću T-tabela napraviti pregled vanjske i unutrašnje građe kičmenjaka/kralježnjaka. 	<ul style="list-style-type: none"> - opisati svojim riječima primjere reagiranja emocionalnih i socijalnih izraza različitih sisavaca . -uočiti razlike u građi tijela različitih kičmenjaka/kralježnjaka
Metrika: (1)			

OSMI RAZRED

Ishodi:

Učenici će:

- definirati fiziologiju kao biološku disciplinu,
- opisati povezanost funkcionalnih sistema organa,
- pokazuje na modelu vrste kostiju, načine njihovog povezivanja i dijelove skeleta,
- opisati građu, funkciju i najčešća oboljenja lokomotornog sistema,
- uraditi ogled dokazivanja sastava kostiju (kuhanjem, paljenjem, potapanjem u kiselinu),
- izvesti zaključke o tvrdoći i lomljivosti kostiju, ulozi vitamina D i pravilan položaj tijela,
- nabrojati vrste mišića,
- Venovim dijagramom predstaviti razlike između skeletnog, glatkog i srčanog mišića,
- mikroskopom posmatrati različite tipove mišića i kostiju i predstaviti crtežom,
- razlikovati putem čula aktivne i pasivne dijelove sistema organa za kretanje i potporu,
- opisati građu i funkciju nervne stanice,
- mikroskopom posmatrati nervne stanice/ćelije i predstaviti crtežom,
- opisati način funkcioniranja nervnog/ živčnog tkiva (sinapsa, impuls, osjetilna i pokretačka nervna vlakna, živac),
- objasniti ulogu, građu, funkciju i najčešća oboljenja nervnog sistema,
- pratiti sastav hrane koju unosi u organizam zbog očuvanja zdravlja (problem gojaznosti, hrana za mozak...).
- navesti sastav krvi,
- opisati građu i funkciju uobličjenih elemenata (eritrociti, leukociti, trombociti) i krvna plazma,
- navesti krvne grupe i Rh faktor,
- opisati pomoću modela građu srca,
- tabelarno prikazati i objasniti građu velikog i malog krvotoka,
- mjeriti puls koristeći čula i aparatom odrediti vrijednost krvnog pritiska,
- eksperimentalno odrediti krvne grupe,
- objasniti sastav i ulogu limfe i građu limfotoka,
- definirati pojam imuniteta i navesti oblike imunosti (antigen, antitijelo),
- navesti bolesti krvožilnog sistema (anemija, tromboza, embolija, alergija),
- izvesti zaključke o značaju prakticanja redovnih i umjerenih tjelesnih vježbi zbog očuvanja zdravlja rad mišića, krvožilnog sistema (sportsko srce).
- razumijeti važnost umjerenog dodavanja soli hrani kod održavanja krvnog pritiska/tlaka,
- istražiti mogućnosti transplantacije organa,
- opisati građu, funkciju i najčešća oboljenja organa za disanje,
- opisati plućno disanje i objasniti izmjenu plinova između stanica i krvi,
- opisati bolesti (prehlada, gripa, upala grla, laringitis, upala krajnika, bronhitis, upala pluća, TBC, rak pluća).
- evaluirati štetnost pušenja kao i važnosti boravka u prirodi,
- opisati građu, funkciju i najčešća oboljenja organa za varenje,
- izvesti argumentirane zaključke o načinu čuvanja hrane i sprečavanje kontaminacije hrane (crijevni paraziti...);
- razumiju važnost unošenja ravnomjernih i ujednačenih obroka tokom dana.
- opisati građu, funkciju i najčešća oboljenja organa za izlučivanje,
- koristeći T-tabelu predstaviti razliku između primarnog i definitivnog urina.
- imati pozitivan stav o redovitoj ličnoj/osobnoj higijeni;
- nabrojati i opisati žlijezde sa unutrašnjim lučenjem i najčešća oboljenja;
- razumiju važnost endokrinog sistema u održavanju cjelovitosti organizma;
- nabrojati i opisati dijelove muških i ženskih reproduktivnih organa;
- opisati uzročnike i manifestacije spolno prenosivih bolesti,
- koristeći lentu vremena opisivati promjene tokom menstrualnog ciklusa;
- razumiju važnost redovitih pregleda reproduktivnih sistema,
- objasniti i opisati faze prenatalnog i postnatalnog perioda ontogeneze,
- istražiti upotrebu matičnih ćelija u savremenoj medicini za liječenje različitih oboljenja,
- opisati građu, funkciju i najčešća oboljenja kože,

- razumiju rizike izlaganja raznim vrstama zračenja,
- planirati zdrave aktivnosti za vrijeme boravka u prirodi,
- imati realnu sliku o sebi – i biti siguran u sebe.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>Fiziologija čovjeka</p> <p>Metrika: (3+1)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ponoviti podjelu biologije prema predmetu i problemu izučavanja; - definirati fiziologiju kao biološku disciplinu; - opisuje povezanost funkcionalnih sistema organa; - identifikuje dijelove sistema organa; - ponoviti građu životinjske stanice i građu i funkciju životinjskih tkiva. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti T-tabelu za razvrstavanje bioloških disciplina prema predmetu i problemu izučavanja; - koristeći crtež razlikovati dijelove životinjskih stanica/ćelija i tkiva; - analizirati i izvesti zaključke o rastućoj složenosti živog sistema od stanice do organizma; - povezati međusobno funkcioniranje sistema životinjskih organa kroz njihove uloge (uvod). - Venovim dijagramom predstaviti razlike između skeletnog, glatkog i srčanog mišića; - uraditi ogled dokazivanja sastava kostiju (kuhanjem, paljenjem, potapanjem u kiselinu); - pratiti i bilježiti promjenu sastava različitih kostiju (elastičnost, tvrdoća); - pokazati na modelu/slici vrste kostiju, načine njihovog povezivanja i dijelove skeleta; - mikroskopom posmatrati različite tipove mišićnih i koštanih tkiva te predstaviti crtežom; - razlikovati putem čula aktivne i pasivne dijelove sistema organa za kretanje i potporu. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - davati primjere o međusobnoj ovisnosti sistema organa; - voditi brigu o zaštiti tkiva i sistema organa kroz pravilnu ishranu i stil življenja; - izraditi sedmični plan aktivnosti koristeći T-tabelu.
<p>Sistem organa za kretanje i potporu</p> <p>Metrika: (7+3)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati vrste kostiju i načine njihova povezivanja (hrskavica, vlaknasto); - objasniti građu i sastav kostiju; - pokazati dijelove skeleta na modelu/skici; - nabrojati vrste mišića; - opisati građu i funkcioniranje skeletnog, glatkog i srčanog mišića; - navesti bolesti kostiju i mišića (ukočenost ramenog pojasa od nepravilnog i dugotrajnog sjedenja; artritis, atrofija mišića, skolioza/iskrivljenost kičme, dus tabani...) 	<ul style="list-style-type: none"> - Venovim dijagramom predstaviti razlike između skeletnog, glatkog i srčanog mišića; - uraditi ogled dokazivanja sastava kostiju (kuhanjem, paljenjem, potapanjem u kiselinu); - pratiti i bilježiti promjenu sastava različitih kostiju (elastičnost, tvrdoća); - pokazati na modelu/slici vrste kostiju, načine njihovog povezivanja i dijelove skeleta; - mikroskopom posmatrati različite tipove mišićnih i koštanih tkiva te predstaviti crtežom; - razlikovati putem čula aktivne i pasivne dijelove sistema organa za kretanje i potporu. 	<ul style="list-style-type: none"> - izvesti zaključke o tvrdoći i lomljivosti kostiju, ulozi vitamina D i pravilan položaj tijela; - pratiti sastav hrane koju unosi u organizam zbog očuvanja zdravlja (problem gojaznosti...); - prakticirati redovne i umjerene tjelesne aktivnosti za normalan rast i razvoj skeletnog i mišićnog sistema.
<p>Nervni sistem</p> <p>Metrika: (5+4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opisati građu i funkciju nervne stanice; - opisati način funkcioniranja nervnog/ živčanog tkiva 	<ul style="list-style-type: none"> - tabelarno predstaviti dijelove nervnog sistema; - mikroskopom posmatrati nervne 	<ul style="list-style-type: none"> - izvesti zaključke o ulozi i zaštiti nervnog sistema i važnosti očuvanja mentalnog zdravlja

	<p>(sinapsa, impuls, osjetilna i pokretačka nervna vlakna, živac);</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti uloge različitih dijelova nervnog sistema (autonomni, somatski, periferni, središnji); - opisati građu i ulogu kičmene moždine i mozga; - razlikovati simpatikusni od parasimpatikusnog kao dijelove autonomnog nervnog sistema; - navesti bolesti nervnog sistema (moždani udar, oštećenja živca, neurodegenerativne, neuropsihički poremećaji...). 	<p>stanice/ćelije i predstaviti crtežom;</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati na modelu dijelove nervnog sistema i navesti primjere promjena zbog oštećenja nervnog sistema; - pratiti putem čula refleksne reakcije (pupilarni, koljeno, širenje nožnih prstiju, naginanje natrag). 	<p>(fizička i mentalna aktivnost/meditacija);</p> <ul style="list-style-type: none"> - pratiti sastav hrane koju unosi u organizam zbog očuvanja zdravlja (hrana za mozak...).
<p>Krvotok</p> <p>Metrika: (4+4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - navesti sastav krvi; - opisati građu i funkciju uobičajenih elemenata (eritrociti, leukociti, trombociti) i krvna plazma; - navesti krvne grupe i Rh faktor; - opisati građu srca i vrste krvnih sudova; - objasniti mali i veliki krvotok; - objasniti sastav i ulogu limfe i građu limfotoka; - definirati pojam imuniteta; - navesti oblike imunosti (antigen, antitijelo); - identifikovati uzroke odbacivanja transplantata; - navesti bolesti krvožilnog sistema (anemija, tromboza, embolija, alergija, infarkt, hipertenzija, leukemija, limfom); . 	<ul style="list-style-type: none"> - tabelom predstaviti krvne grupe; - tabelarno prikazati građu velikog i malog krvotoka; - opisati pomoću modela građu srca; - mjeriti puls koristeći čula i aparatom odrediti vrijednost krvnog pritiska; - eksperimentalno odrediti krvne grupe. - istražiti mogućnosti transplantacije organa; 	<ul style="list-style-type: none"> - izvesti zaključke o značaju prakticanja redovnih i umjerenih tjelesnih vježbi zbog očuvanja zdravlja krvožilnog sistema (sportsko srce); - razumijeti važnost umjerenog dodavanja soli hrani kod održavanja krvnog pritiska/tlaka; - imati pozitivan stav prema vakcinama; - imati pozitivan stav o darivanju organa;
<p>Organi za disanje i nastajanje glasa</p> <p>Metrika: (1+2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati dijelove sistema organa za disanje; - opisati građu i funkciju organa za disanje i način nastajanja glasa, - opisati plućno disanje i objasniti izmjenu plinova između stanica i krvi, - definirati vitalni kapacitet pluća; - opisati bolesti (prehlada, gripa, upala grla, laringitis, upala krajnika, bronhitis, upala pluća, TBC, rak pluća); 	<ul style="list-style-type: none"> - interpretirati plućnu ventilaciju; - analizirati opravdane potrebe zaštite dišnog sistema od prašine plinova i drugih štetnih utjecaja; - demonstrirati pravilno disanje; 	<ul style="list-style-type: none"> - opisati kroz primjere gušenje i utapanje, kao i bolesti organa za disanje i nastajanje glasa; - evaluirati štetnost pušenja kao i važnosti boravka u prirodi; - izvesti zaključke o štetnom utjecaju zagađenog zraka i duhanskog dima kao i mjerama suzbijanja pušenja.

<p>Organi za varenje</p> <p>Metrika: (5+3)</p>	<p>-definirati pojam hrane i ishrane; -objasniti sastav hrane; - objasniti mehaničke i hemijske promjene hrane; -nabrojati i opisati dijelove sistema organa za varenje ; -opisati građu i funkciju organa za varenje (usta, jednjak, ždrijelo, želudac, pljuvačne i želudčane žlijezde) i apsorbciju razgrađenih sastojaka hrane; - opisati građu i funkciju organa za varenje (tanko i debelo crijevo, pankreas, žuč i crijevne žlijezde) i apsorbciju razgrađenih sastojaka hrane, - analizirati značaj održavanja čistoće usta, ruku i hrane; - opisati bolesti (karijes, paradentoza, gastritis, čir, rak želuca, hemoroidi, rak debelog crijeva, upala slijepog crijeva,); - opisati bolesti uzrokovane crijevnim parazitima (salmonela, pantljičara, metilj, trichinela, dječija glista, bijela glistica); - interpretirati simptome različitih poremećaja i bolesti organa za varenje i prehrane (pretilost, anoreksija, bulimija);</p>	<p>-pokazati na modelu / slici organe za varenje; -nacrtati i prezentovati piramidu zdrave ishrane; - istražiti putem interneta najčešće poremećaje : pretilost, anoreksija, bulimija;; -demonstrirati ispravno pranje ruku, i usne šupljine; -ocijeniti važnost dovoljnog žvakanja hrane i redovitog pražnjenja crijeva; - prepoznati i opisati simptome trovanja hranom; - pronaći na internetu najčešći uzročnik bolesti gastritisa i čira (Chelicobacter pilori);</p>	<p>-izvesti argumentirane zaključke o načinu čuvanja hrane i sprečavanje kontaminacije hrane (crijevni paraziti...); -razumiju važnost unošenja ravnomjernih i ujednačenih obroka tokom dana; -imati pozitivan stav o redovitoj ličnoj/osobnoj higijeni, čistoći i ispravnosti hrane (rokovi upotrebe...); -izvesti zaključke o kvaliteti hrane na zdrav razvoj;</p>
<p>Organi za izlučivanje</p> <p>Metrika: (2+3)</p>	<p>-nabrojati i opisati dijelove sistema organa za izlučivanje; -opisati građu i funkciju organa za izlučivanje, - objasniti faktore rizika za razvoj bolesti organa za izlučivanje; - opisati bolesti (upale mokraćnih puteva i bubrega, zatajanje rada bubrega, kamenac);</p>	<p>-pokazati na modelu / slici organe za izlučivanje; -koristeći T-tabelu predstaviti razliku između primarnog i definitivnog urina; -istražiti putem interneta najčešće uzročnike urinarnih infekcija;</p>	<p>-razumiju važnost unošenja ravnomjernih i dovoljnih količina tečnosti tokom dana; -imati pozitivan stav o redovitoj ličnoj/osobnoj higijeni; -izvesti zaključke o kvalitetu vode na razvoj urinarnih bolesti (ravničarski, brdski krajevi...);</p>
<p>Sistem žlijezda sa unutrašnjim lučenjem</p> <p>Metrika: (3+3)</p>	<p>-razlikovati vanjsko od unutarnjeg lučenja; -nabrojati i opisati žlijezde sa unutrašnjim lučenjem; -objasniti mehanizam povratne sprege u</p>	<p>-pokazati na modelu / slici žlijezde sa unutrašnjim lučenjem; -istražiti najčešće poremećaje u radu žlijezda sa unutrašnjim</p>	<p>-razumiju važnost endokrinog sistema u održavanju cjelovitosti organizma; - pokazati empatiju prema osobama oboljelim od</p>

	<p>održavanju cjelovitosti organizma;</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti hormone prema žlijezdama koje ih luče; -objasniti ulogu pojedinačnih hormona; - nabrojati poremećaje u radu žlijezda sa unutrašnjim lučenjem (džinovski i patuljasti rast; akromegalija; gušavost; dijabetes; hiper i hipotiroza); 	<p>lučenjem i navodi primjere;</p>	<p>dijabetesa i drugih poremećaja endokrinog sistema;</p>
<p>Spolni organi</p> <p>Metrika: (3+2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -nabrojati i opisati dijelove muških i ženskih reproduktivnih organa; -objasniti funkciju organa za razmnožavanje, -razlikovati primarne od sekundarnih spolnih obilježja i opisati ih; -objasniti menstrualni ciklus; -objasniti začće; -razlikuje vrste kontraceptivnih sredstava; - objasniti faktore rizika za razvoj bolesti organa za razmnožavanje; -nabrojati i opisati uzročnike i manifestacije spolno prenosivih bolesti (HPV; Clamidija; Kandidijaza; HIV; Trihomonijaza; Sifilis, Gonoreja...) 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati reproduktivne organe muškarca ili žene na slici / modelu; -koristeći Venov dijagram predstaviti sekundarna spolna obilježja muškaraca i žena; -izraditi grafik menstrualnog ciklusa; -koristeći lentu vremena opisivati promjene tokom menstrualnog ciklusa; - poredi i pokazuju vrste mehaničkih kontraceptiva; -koristeći fotografije uočavaju manifestacije spolnih bolesti; 	<ul style="list-style-type: none"> -razumiju važnost održavanja redovite higijene spolnih organa; -razumiju važnost redovitih pregleda/ testiranja (Papa test...) u cilju sprečavanja razvoja spolnih bolesti; - iznositi stavove o odnosu prema spolnosti (odgovorno ponašanje);
<p>Ontogeneza</p> <p>Metrika: (2+3)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -objasniti i opisati faze prenatalnog perioda ontogeneze; - razlikovati pluripotentne od totipotentnih ćelija; -objasniti funkciju matičnih ćelija; -objasniti i opisati faze postnatalnog perioda ontogeneze; 	<ul style="list-style-type: none"> -koristeći film /videozapis uočiti karakteristične faze prenatalnog i postnatalnog perioda; -istražiti upotrebu matičnih ćelija u savremenoj medicini za liječenje različitih oboljenja; -istražiti razloge potreba za prenatalno testiranje ; 	<ul style="list-style-type: none"> - posjetiti Savjetovalište za mlade ; -pokazuju interes za ontogenetski razvoj čovjeka i argumentira stavove o razlozima prenatalnog testiranja; - razumiju važnost i način čuvanja matičnih ćelija.
<p>Koža</p> <p>Metrika: (2+2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -opisati građu i funkciju kože, -objasniti promjene i uzroke promjena na koži tokom adolescencije; - objasniti faktore rizika za razvoj kožnih bolesti.; -opisati kožne bolesti. (akne, gljivične; psorijaza; alergijski dermatitis; rak kože); 	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati na modelu ili slici građu kože; -eksperimentalno utvrditi tip kože; -prepoznati uzročnike promjena na koži (masna hrana, hormoni, stres...). 	<ul style="list-style-type: none"> --razumiju važnost održavanja redovite higijene kože; - razumiju rizike izlaganja raznim vrstama zračenja (UV zraci/ solarij..., X zraci, rentgenski zraci...)

<p>Način očuvanja zdravlja</p> <p>Metrika: (3)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -objasniti važnost redovnih fizičkih aktivnosti; -ocijeniti važnost pravilne ishrane; -analizira važnost mentalnog zdravlja za normalno funkcioniranje organizma; -davati primjere održavanja pravilne higijene prostora i tijela; -planirati zdrave aktivnosti za vrijeme boravka u prirodi.. 	<ul style="list-style-type: none"> -demonstrirati osnovne vježbe disanja, razgibavanja, zagrijavanja, i istezanja; - priprema jelovnike izbalansiranih sastava i omjera; -kanalisati mentalno zdravlje kroz balans dnevnih aktivnosti; - dati primjere dobrog planiranja i organizacije higijene prostora i tijela. 	<ul style="list-style-type: none"> -practicirati svakodnevno jednu vrstu sportskih aktivnosti; -koristeći percentilne tablice odrediti svoju odgovarajuću težinu; - imati realnu sliku o sebi – i biti siguran u sebe (samopoštovanje); - održavati čistoću prostora i tijela u skladu sa godišnjim dobima i aktivnostima.
--	--	---	--

DEVETI RAZRED

Ishodi:

Učenici će:

- objasniti razvoj genetike kroz historiju koristeći lentu vremena,
- izvesti zaključke o značaju genetike za poboljšanje života čovjeka,
- definirati tipove nastanka stanica (mitoza, mejoza),
- objasniti proces mitoze i mejoze,
- šematski predstaviti stanični ciklus, mitozu i mejozu,
- definirati pojam hromozomske garniture i pojam hromozoma,
- opisati građu i morfologiju hromozoma (hromatida, centromera, telomere),
- nabrojati hemijski sastav hromozoma (DNK, RNK),
- nacrtati hromozom sa svim njegovim dijelovima,
- opisati autoreplikaciju,
- opisati biosintezu proteina (genetička šifra/kod),
- definirati pojam gena,
- navesti svojim riječima Mendelove zakone,
- dovesti u vezu oblike genskih interakcija (dominantnost-recesivnost, kodominantnost i intermedijarnost, homozigotnost i heterozigotnost),
- izraditi komplementarni lanac DNK na osnovu poznatog polulanca,
- definirati pojam i tipove mutacija i modifikacija,
- uraditi primjere monohibridnog križanja (krvne grupe, boja cvijeta zijevalice...),
- navesti razlike između Lamarkove i Darwinove teorije;
- navesti različite dokaze evolucije,
- identifikovati faktore evolucije (promjenljivost, izolacija, selekcija i genetički drift),
- navesti primjere vještačke i prirodne selekcije,
- uočiti rastuću složenost organizama kao rezultat evolucije,
- definirati pojmove: ekologija, populacija, vrsta, ekološki faktori, ekološka valenca, životne sredine, biotop, biocenoza, ekosistem,
- razlikovati određene ekološke kategorije (npr. ekosistem od biocenoze),
- razlikovati uticaj biotičkih i abiotičkih ekoloških faktora,
- izvesti zaključke o povezanosti žive i nežive prirode,
- izvesti zaključke o važnosti procesa kruženja materije i proticanja energije kroz ekosistem,
- nabrojati ekološke faktore vodene i vazdušne životne sredine,

- objasniti transformaciju energije u ekosistemu,
- opisati ekosisteme zračne životne sredine (listopadne i četinarske šume, krš, livade),
- identificirati ljekovite i začinske biljke,
- odgovorno se ponašati prilikom uređivanja školskog terarija,
- opisati vodene ekosisteme (more i okeani i kopnene vode),
- kroz terenski rad prikupljati materijale iz kopnenih i vodenih ekosistema,
- posmatrati mikroskopski i nacrtati zastupljene organizme tekućica i stajaćica;
- objasniti negativni uticaj čovjeka na životne sredine (zračnu i vodenu),
- predstaviti mrežom lance ishrane u različitim tipovima vodenim i zračnim životnih sredina,
- identificirati oblike zagađenja životnih sredina,
- definirati pojam Crvena knjiga BiH,
- navesti Nacionalne parkove i parkove prirode i spomenike prirode,
- istražiti rad organizacija koje provode aktivnosti na zaštiti prirode i unapređenju stanja životne sredine.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Kratak pregled razvoja genetike Metrika: (1+1)	Učenici će: -pratiti razvoj genetike kroz historiju; -objasniti pojam i predmet izučavanja genetike; -nabrojati naučnike koji su utemeljili genetiku.	Učenici će: -koristiti lentu vremena za razvoj genetike kroz historiju.	Učenici će: -istražiti područja primjene genetičkih dostignuća; - izvesti zaključke o značaju genetike za poboljšanje života čovjeka.
Genetički materijal Metrika: (8+7)	-definirati tipove nastanka stanica (mitoza, mejoza); -objasniti proces mitoze i mejoze; -definirati pojam hromozomske garniture i pojam hromozoma; -opisati građu i morfologiju hromozoma (hromatida, centromera, telomere); - nabrojati hemijski sastav hromozoma (DNK, RNK); -opisati autoreplikaciju; -opisati biosintezu proteina (genetička šifra/kod); -definirati pojam gena; -navesti svojim riječima Mendelove zakone; -dovesti u vezu oblike genskih interakcija (dominantnost-recesivnost, kodominantnost i intermedijarnost, homozigotnost i heterozigotnost); -definirati pojam i tipove mutacija i modifikacija.	-šematski predstaviti stanični ciklus; -šematski predstaviti mitozu i mejozu; -posmatrati preparate mitoze i mejoze; -na osnovu uputstva slagati ljudski kariotip(složiti parove po sličnosti); -nacrtati hromozom sa svim njegovim dijelovima; -izradi model DNK; -izradi komplementarni lanac DNK na osnovu poznatog polulanca; -uraditi primjere monohibridnog križanja (krvne grupe, boja cvijeta zijevalice..); -prepoznati karakterističnu sliku nositelja Down-ovog sindroma.	- kroz rad razvijati pozitivan stav prema primjeni genetičkih postupaka u različitim oblicima ljudskih djelatnosti (poljoprivreda, GMO, farmacija, prehrambena industrija); -diskutovati na teme nasljedna svojstva i nasljedne bolesti; -prihvatiti različitosti kao prednosti zajednica.
Evolucija	Učenici će:	Učenici će: -prepoznati među	Učenici će:

<p>Metrika: (6+3)</p>	<p>-pratiti razvoj nauke o evoluciji kroz historiju; -navesti razlike između Lamarkove i Darwinove teorije; - navesti različite dokaze evolucije (razvojni nizovi, prijelazni oblici, morfološko anatomski, atavizmi i rudimenti); - identifikovati faktore evolucije (promjenljivost, izolacija, selekcija i genetički drift); -definisati specijaciju, mikro/makro evolucija.</p>	<p>faktorima evolucije usmjeravajuće (prirodna selekcija/ borba za opstanak); -navesti primjere vještačke i prirodne selekcije; - objasniti spolnu izolaciju kao faktor evolucije.</p>	<p>-izvesti zaključke o značaju sagledavanja evolucije živog svijeta; - uočiti rastuću složenost organizama kao rezultat evolucije.</p>
<p>Ekologija</p> <p>Metrika: (3+2)</p>	<p>-pratiti razvoj ekologije kroz historiju; - definirati pojmove: ekologija, populacija, vrsta, ekološki faktori, ekološka valenca, životne sredine, biotop, biocenoza, ekosistem.</p>	<p>-razlikovati određene ekološke kategorije (npr. ekosistem od biocenoze); -razlikovati uticaj biotičkih i abiotičkih ekoloških faktora.</p>	<p>-izvesti zaključke o povezanosti žive i nežive prirode; -izvesti zaključke o važnosti procesa kruženja materije i proticanja energije kroz ekosistem.</p>
<p>Ekosistem vazdušne životne sredine</p> <p>Metrika: (7+8)</p>	<p>- nabrojati ekološke faktore vodene i vazdušne životne sredine; -objasniti transformaciju energije u ekosistemu; - opisati listopadne šume kao životne zajednice (sastav, spratovnost, fenološke promjene, distribucija prema geografskoj širini i nadmorskoj visini, lanci ishrane, kruženje tvari, bioprodukcija, biološka ravnoteža, mikroklima); - opisati četinarske šume kao životne zajednice (sastav, spratovnost, fenološke promjene, distribucija prema geografskoj širini i nadmorskoj visini, lanci ishrane, kruženje tvari, bioprodukcija, biološka ravnoteža, mikroklima); - opisati životne zajednice krša (postanak, sastav, prilagodbe, lanci ishrane, bioprodukcija, biološka ravnoteža, sukcesije); - opisati životne zajednice livade (vrste, postanak, sastav, lanci ishrane, bioprodukcija, biološka ravnoteža, sukcesije);</p>	<p>-koristeći T-tabelu procijeniti uticaj ekoloških faktora u odnosu na tip životne sredine; - kroz terenski rad prikupljati materijale iz različitih biocenoza te analizirati i bilježiti sastav; -predstaviti panoom sastav različitih biocenoza pomoću prikupljenog materijala; -predstaviti mrežom lance ishrane u različitim biocenzama; -predstaviti trofičkom piramidom odnose između različitih biocenoza. -terenskom nastavom skupiti i herbarijom predstaviti začinske i ljekovite biljke iz okruženja; -uređivati model školskog terarija;</p>	<p>- izvesti zaključke o uticaju padavina na različite biocenoze i njihove posljedice (kisele kiše, klizišta, poplave); -procijeniti uticaj čovjek na promjenu sastava atmosfere (efekat staklenika, ozonske rupe); - prilikom posmatranja bilježiti podatke, postavljati pitanja i pokazati interes za učenje putem istraživanja; -pokazati i imenovati dominantne vrste biljaka i životinja u svakom spratu; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima; -odgovorno se ponašati u svom okruženju u cilju očuvanja planete Zemlje; -odgovorno se ponašati prilikom</p>

	-identificirati ljekovite i začinske biljke).		uređivanja školskog terarija.
Ekosistem vodene životne sredine Metrika: (8+5)	- opisati svojstva vode kao životne sredine; -objasniti transformaciju energije u ekosistemu; -imenovati tipove vodenih životnih zajednica (tekuće-stajće...); - opisati životne zajednice mora i okeana (sastav, prilagodbe, lanci ishrane, bioprodukcija, biološka ravnoteža, distribucija organizama u obalnoj zoni - plima i oseka i na horizontalnom profilu); - opisati životne zajednice tekućica i stajaćica (sastav, prilagodbe, lanci ishrane, bioprodukcija, biološka ravnoteža, distribucija organizama na vertikalnom i horizontalnom profilu).	-koristeći T-tabelu procjeniti uticaj ekoloških faktora u odnosu na tip vodene životne sredine; - kroz terenski rad prikupljati materijale iz vodenih biocenoza te analizirati i bilježiti sastav; -posmatrati mikroskopski i nacrtati zastupljene organizme tekućica i stajaćica; -predstaviti mrežom lance ishrane u različitim tipovima vodenih životnih sredina; -uređivati školski akvarij.	-procjeniti uticaj čovjek na promjenu sastava vodenih biocenoza (sukcesije); - prilikom posmatranja bilježiti podatke, postavljati pitanja i pokazati interes za učenje putem istraživanja; -pokazati i imenovati dominantne vrste biljaka i životinja u različitim tipovima vodenih biocenoza; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima; -odgovorno se ponašati u svom okruženju u cilju očuvanja vodenih biocenoza; - voditi brigu o školskom akvarijumu.
Zaštita i unapređenje životne sredine Metrika: (2+3)	-objasniti uticaj čovjeka na životne sredine (zračnu i vodu); -identificirati oblike zagađenja životnih sredina; -navesti endemične i rijetke vrste biljaka i životinja i njihovu zaštitu; -definirati pojam Crvena knjiga; -navesti Nacionalne parkove i parkove prirode i spomenike prirode BiH.	-prepoznati pozitivne i negativne učinke čovjeka na životne sredine; -terenskom nastavom fotografirati i panoom predstaviti endemične i rijetke vrste biljaka i životinja u okruženju; -prikupiti informacije o Crvenoj knjizi BiH; -istražiti rad organizacija koje provode aktivnosti na zaštiti prirode i unapređenju stanja životne sredine;	-predstaviti prikupljene informacije i primjere; -argumentirano iznositi svoj stav o uticaju čovjeka na prirodu i njenom očuvanju; -navode primjere neracionalnog iskorištavanja životinja i imenuju neka najpoznatija zaštićena područja.

Didaktičke preporuke

Implementacija ciljeva predmeta

Nastava biologije treba da se zasniva na naučnim saznanjima, odnosno na opovrgavanju teorija i hipoteza. Naučni rad je razumjevanje pojava, koje se zasnivaju na verifikovanim zapažanjima, i koje se podvrgavaju provjeri i osporavanju. Nastavnik ne treba da biološke ili prirodne nauke uči dogmatski. Dogma je sistem vjerovanja, koji ne podliježe naučnoj analizi i pobijanju. Dogmatsko vjerovanje je u suprotnosti sa osnovnim ciljem obrazovanja - promocija razumjevanja. Učenici treba da razumiju razliku između razumjevanja i nekritičkog prihvatanja ideja.

Nauka je organizovano prikupljanje znanja i metod za nadogradnju tog znanja na osnovu istraživačkih pitanja i eksperimentalnog posmatranja. Nastava biologije treba da sadrži u nastavnom planu i programu pristup zbira bioloških naučnih saznanja, koji objašnjavaju naučni metod na osnovu kojeg su naučnici došli do tih spoznaja. Tako će učenici razvijati razumjevanje osnovnih bioloških koncepata i analitički način razmišljanja, koja će u daljem životu omogućiti nadogradnju znanja o novim naučnim otkrićima, koje danas ne možemo predvidjeti.

Nastavnik u skladu sa zakonom i autonomijom profesije pri izvođenju, pojedinačne ciljeve izvodi iz naučnih pitanja. Pojedinačni koncepte i ciljeve treba predstaviti ne samo kao naučne činjenice, već i objasniti, kako su naučnici došli do specifičnih znanja o funkcionisanju živih sistema. Nastavnik treba jasno da pokaže, za svaku rečenicu u biološkom udžbeniku, što predstavlja naučnu činjenicu, da stoji rad mnogih naučnika i nekoliko vijekova naučnih istraživanja (postepena nadogradnja naučnog znanja).

Nastavnik podučava biologiju tako, da se o naučnim pitanjima ispravno razgovara, da je većini atraktivno. Pri tome mora održavati ravnotežu između zabave i ozbiljne strane biologije kao nauke. Koristeći u nastavi zanimljive prikaze, priče i slične pristupe uvijek treba da dovede do produbljivanja razumjevanje suštinskih ciljeva. Zabavna strana nauke učenicima pomaže, da zapamte neke od ideja, ali ne može zamjeniti učenikov lični i kontinuirani napor, koji treba da ulože u razumjevanju biologije.

Nastavnik treba za prirodne pojave uvijek dati razumno naučno objašnjenje, ne okultno ili magično. Oni moraju biti iskreni o stvarima koje ne poznaju, i pokazati entuzijazam za učenje novih spoznaja i zakonitosti, zajedno sa učenicima. Ako ne poznaje odgovor na pitanje, zajedno sa učenicima utvrdi kako da pronade odgovor na pitanje. Učenicima treba objasniti da u živom svijetu ima puno pojava koje još uvek nisu u potpunosti razumljive, a koje će se vjerovatno bolje razumjeti u budućnosti - nauka napreduje postepeno, iz generacije u generaciju.

Glavni cilj nastave biologije je holističko razumjevanje biologije, odnosno razumjevanje pojedinačnih koncepta i veza između njih. Učenici pri učenju produbljuju razumjevanje bioloških koncepata uz što više eksperimentalnog i terenskog istraživanja, da bi se ostvarili ciljevi smislenih aktivnosti koje se koriste (npr. rad sa izvorima informacija, upotrebe ICT, rad na projektima, istraživački zadaci, samostalni i grupni rad). U poučavanju treba da se pokaže istraživačka orijentacija, holistički pristup i aktuelnost biologije kao dinamične moderne nauke, koja ima značajan uticaj na naš svakodnevni lični i društveni život.

U prvom i drugom obrazovnom ciklusu (trijadi), neki biološki ciljevi i sadržaji se postepeno manifestuju u različitim predmetima (vidi nastavni plan i program za učenje o društvu i sredini u kojoj živimo, priroda i čovjek, život, bioraznolikost i životni procesi, planeta Zemlja, materija/tvari i njihova svojstva, tehnika i tehnologija,).

U okviru prirodnih nauka za 6., 7., 8. i 9. razreda, ciljevi biologije počinju da se nadograđuju i povezuju u biologiji kao prirodnoj nauci. U 6. razredu se obrađuju biljke kao model koji pokazuje strukturu i funkcionisanje organizma i organizacionih nivoa u živom svijetu. Učenici na primjerima biljnih ćelija počinju se upoznavati sa konceptom ćelije, kao osnovne građe i funkcionalne jedinice organizama. Oni uče o vezi između biljne strukture i djelovanja i njihova interakcija sa neživim i živim faktorima životne sredine, a također morfologiju, anatomiju i fiziologiju životinje i čovjeka.

U 7. razredu učenici koncept ćelije nadograđuju sa osnovama strukture i funkcionisanja ćelija u drugim organizmima i spoznaju, da su struktura i djelovanje ćelija temelj za klasifikaciju organizama. Oni uče detaljnije osnove strukture sveukupnog živog svijeta.

U 8. razredu učenici uče koncept fiziologije čovjeka po funkcionalnim sistemima, prevencije i zadržavanja. koriste znanje o ćeliji i nasljedstvu.

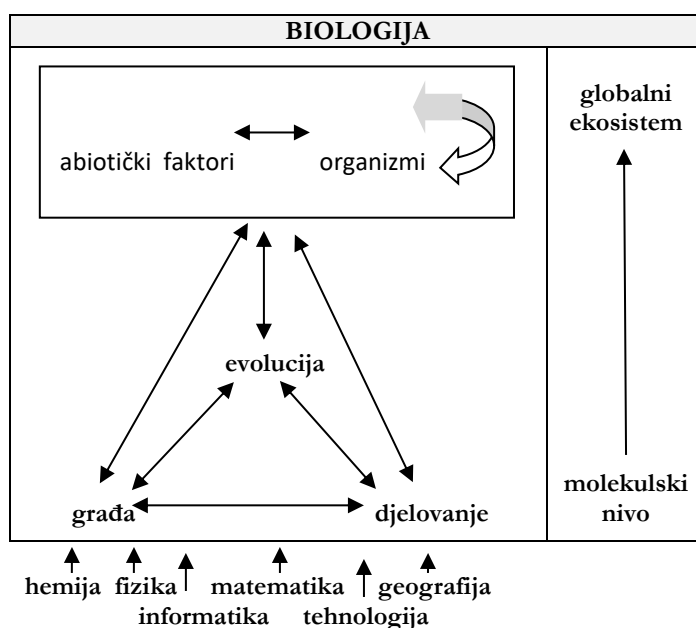
Na početku 9. razreda učenici spoznaju, da je genetski materijal u ćeliji i osnov nasljeđivanja. 9. razred je namjenjen za integraciju bioloških koncepata. Učenici izgrađuju znanje o nasljeđivanju, koje povezuju sa osnovnim pojmovima evolucije. Oni uče da je osnova za klasifikaciju organizama u sistemu i njihove evolutivne srodnosti. Poznavanje ekosistema nadograđuju s konceptima biodiverziteta, bioma i biosfere.

Uče posljedice čovjekove intervencije u ekosistemima i uticaj biologije na moderna društva. Nova saznanja koriste za izgradnju razumjevanja funkcionisanja ekosistema. Uče i o antropogenim ekosistemima kao posebnim primjerima ekosistema, iz kojih čovjek uzima biomasu.

Sveobuhvatno razumjevanje bioloških koncepata

Izuzetno brz napredak moderne biološke nauke i sve veći rast društvenog značaja biologije ogleda se u novim pristupima u biološkom obrazovanju. Tako, u nastavi biologije neophodna je izmjena od deskriptivnosti ili faktografskog učenja ići ka razumjevanju bioloških koncepata i veza između njih. Moderna nastava biologije omogućava učenicima stvaranje mreža znanja (vidi dijagram). Pri tome, važno je da učenik poslije trećeg obrazovnog ciklusa (trijade) kroz biologiju stekne cjelovit pregled svih nivoa organizacije živih sistema - tako da nijedan pojedinačan sklop ne smije biti ispušten.

Prikaz holističkog pristupa u nastavi biologije

Nastavniku bi trebalo da bude primarna briga mrežno povezivanje bioloških koncepata. Treba napomenuti, da je učenike mnogo lakše osvješćavati o međusobnoj povezanosti i međuzavisnosti živih sistema te složenosti procesa u prirodi. Ovo mora biti pregledno i sistematično dato, pri čemu često upućivanje na povezanost s drugim sadržajima povećava preglednost i jasnoću osnovnih poruka teksta. S druge strane, nastavnik može sa adekvatnim obrazloženjem u poučavanju pomoći učenicima da shvate cjelovitost funkcionisanja žive prirode i poprečnih veza između bioloških koncepata. Sveobuhvatno sagledavanje žive prirode također značajno doprinosi mogućnost korištenja biološkog znanja u procjeni i rješavanju složenih problema.

Pored korištenja osnovnih veza između koncepata nastavnik u pružanju konkretnog sadržaja smisleno povezuje različite aspekte date biološke teme. U biološkim sistemima je bliska veza između njihove građe (strukture) i djelovanja (funkcije). Bez obzira na to da li se bavi biomolekulom ili organizmom ili ekosistemom, u svakom slučaju, živi sistemi su u interakcijama i prilagođavanju okolini. Centralni koncept, koji objašnjava vezu između strukture, funkcije i životne sredine je evolucija s prirodnom selekcijom. Evolucija je koncept koji biologiju razlikuje od drugih prirodnih nauka.

Dovodeći u vezu građu, djelovanje, životnu sredinu i evoluciju nastavnik mnoge biološke teme objašnjava logičnije, preglednije i razumljivije, a samim tim i zanimljivije. Ovakav holistički pristup u poučavanju bioloških tema je prikazan u šemi Prikaz holističkog pristupa u nastavi biologije, bi trebao da bude zajednička nit poučavanja u predmetu biologija. Istovremeno nastavnik sa konkretnim primjerima objašnjava učenicima da moderna biologija postaje sve više interdisciplinarna nauka - za tumačenje bioloških pojava koristeći alate i znanja drugih nauka. Na brz napredak moderne biologije značajno utiče i razvoj tehnologije. Korištenje

interdisciplinarnog pristupa funkcionisanju živih sistema omogućava učenicima da strukturiraju znanja, koja su usvojena kroz predmete prirodnih nauka.

Za dobro razumjevanje pojedinih bioloških koncepata i ciljeva, najbolje je da uz frontalni oblik rada, učenici stiču znanja sopstvenim istraživačkim radom. Efektivna nastava biologije temelji se na odgovarajućem balansu između različitih pristupa pri obradi i samostalnom istraživačkom učenju.

Primjere iz žive prirode, koje nastavnik koristi za ilustraciju pojedinih koncepta i ciljeva, moraju biti pažljivo odabrani. Nastavnik u nastavi biologije uključuje aktuelne teme iz neposrednog šireg okruženja, nova saznanja u biološkim naukama i primjere upotrebe biološkog znanja u svakodnevnom životu. Ovakvo podučavanje obogaćuje i približava biologiju učenicima.

Cjelovito razumjevanje biologije, koje učenici usvoje do kraja trećeg odgojno-obrazovnog ciklusa, je osnov za dublje razmatranje bioloških koncepata u srednjoj školi. Takvo shvatanje biologije je dio opšteg obrazovanja da učenike osposobe za samostalno donošenje odluka i aktivno učešće u društvenim debatama koje uključuju biološki znanja i stručne argumente. Stvaranje mreža znanja je osnov za cjeloživotno učenje.

Zablude (pogrešne predstave)

Nastavnik bi trebao u raduposebnu pažnju da obrati na pogrešne predstave, koje učenici steknu u kućnom okruženju na nižim nivoima obrazovanja. Da bi se postiglo holističko razumjevanje biologije neophodno je da nastavnik pogrešne predstave identifikuje i pomogne učenicima da ih prevaziđu. Samo na taj način učenici mogu nova znanja internalizovati/pounutriti i usvojiti kao svoje.

Upotreba modela

Modeli i sastavljanje modela su veoma korisni u kognitivnim procesima, kako bi učenici razumjeli složene sisteme prirodnih nauka. Modeli se mogu koristiti kao idealizirano ili generalizirano predstavljanje nekih postojećih ili imaginarnih objekata. Učenici pri radu sa modelima uzimaju u obzir karakteristike pravih objekata, koji će biti ključni za odgovor na postavljena istraživačka pitanja. Važan dio dobijanja spoznaja je također kritički osvrt ili refleksija tog modela.

Upotreba i razvoj drugih sposobnosti

Nastava biologije razvija kod učenika korištenje stručnog jezika u obradi i prezentaciji bioloških koncepata, stručnih tekstova u čitanju stručne literature i komunikaciju. Mogućnosti komunikacije u biologiji su razvijene korištenjem različitih tekstova i drugih izvora informacija, kao što su slike, fotografije, grafikoni, tabele, ekspertize, simboli, formule, grafici, animacije i simulacije. Pri tome bi trebao da bude naglasak na ubjedljiv, logično strukturirani samostalno pisan rad ili usmeno izlaganje.

Učenici treba da procjene i reflektuju ili kritički se osvrnu na osnovu prethodnog znanja, stečenog u procesu učenja. Pravilnim ciljano korištenim pojedinim resursima učenici razvijaju komunikacijske sposobnosti i vještine ICT. Vještine komuniciranja u različitim društvenim situacijama, kritička procjena (refleksija) procesa i upotrebe ICT pružaju osnove za komunikaciju izvan škole i cjeloživotnog učenja.

Na osnovu temeljnog umreženog znanja učenici stiču spoznaje o organizaciji i strukturi bioloških procesa u živim sistemima, uključujući i vlastito tijelo. Kroz ovo razumjevanje razvijaju poštovanje prema prirodi i sopstvenom zdravom načinu života. S razvijanjem sposobnosti procjenjivanja oni otvaraju nova pitanja o korištenju moderne biologije te mogu aktivno učestvovati u društvenim raspravama i samostalnom donošenju odluka.

Poticanje interesa za učenje biologije

Moderni nalazi bioloških nauka i njihove aplikacije zahtjevaju kontinuirano praćenje razvoja tih događaja. Nastavnici mogu sopstvenim praćenjem razvoja biologije povećati interesovanje i ohrabriti učenike da uče biologiju na višem nivou. Uticaj moderne biologije na život i društvo treba da bude usklađen na različite načine.

Prednosti i brige o upotrebi bioloških nauka su često povezani sa životom učenika i njihovim vjerovanjima. Nastavnik bi trebao biti neutralno i uravnoteženo usmjeravati građenje različitih stavova učenika.

Bosna i Hercegovina, kao izvor biodiverziteta

Nastavnik u poučavanju stručno procjenjuje koliko često će uključiti učenje o društvenoj važnosti prirodnih karakteristika i ekosistema. Da učenici razvijaju svijest o tome da je Bosna i Hercegovina (u nizu Dinaridi, Alpe i Peripanonije) dio Evrope i svijeta sa naglašenom biološkom raznovrsnosti (biodiverzitet). Posebnu pažnju posvetiti endemičnim i ugroženim zaštićenim vrstama i podvrstama te bosanskohercegovačkim pasminama životinja i sorti kultivisanih biljaka. Učenici razvijaju svijest o tome da su prirodna bogatstva dio našeg nacionalnog identiteta i da ga treba zaštititi. Razumjevanje Bosne i Hercegovine kao izvora biodiverziteta na raskrsnici biogeografskih oblasti je usko povezano sa znanjem učenika stečenog u geografiji.

Biologija i društvo

Biološko znanje je sve značajnije u razumjevanju i rješavanju različitih problema, koji su u vezi sa našim ličnim i društvenim životom. Učenici u kritičnom vrednovanju i rješavanju ovih problema koriste složen pristup, koji se zasniva na holističkom razumjevanju biologije (mreže znanja) i sposobnosti da koristite raspravu o tom pitanju iz različitih perspektiva.

Očuvanje prirode i životne sredine, koje donedavno gotovo nismo radili, postaje glavni problem (npr. fragmentacija staništa, gubitak biodiverziteta, invazivne vrste). Ovi problemi su uglavnom veoma složeni i zahtjevaju interdisciplinarni pristup, koji se u nastavi može međupredmetno povezati. Ovi problemi upućuju na više ciljeve, važne teme za razmatranje u nastavi kroz zaštitu prirode i životne sredine (npr. u vezi sa poljoprivredom, šumarstvom, industrijskim aktivnostima, urbanizacijom), upravljanje otpadom, uštedi energije, zagađenja vazduha, vode i zemljišta, otrovne materije. Učenici također razvijaju svijest o ličnoj odgovornosti i mogućnosti za djelovanje u korist očuvanja ekosistema i biodiverziteta, kao i obezbjeđivanje kvaliteta životne sredine. Učenici treba da nauče o prirodi i ekološkim problemima na lokalnom, državnom i globalnom nivou, da se upoznaju sa primjerima sektorskog zakonodavstva.

Biološki problemi su također povezani sa vrijednostima. U diskusijama o različitim gledištima i vrijednostima nastavnik ne nameće svoje lično uvjerenja o tom pitanju kao stručni autoritet (npr. problem testiranja lijekova na životinjama ne treba zloupotrijebiti namećući lični pogled). Tokom rasprave, sa argumentima učenik objektivno ispravlja neke stručne greške ili netačno razumjevanje bioloških koncepata i podataka. U slučaju oprečnih mišljenja, na primjer o nekim tehnološkim postupcima, najbolje je neutralno usmjerenje u diskusiji sa objektivnim objašnjenjem manjkavosti stručnih dokaza, da izbalansira raspravu.

Razmatranje biomedicinskih tema (npr. AIDS-a) zahtjeva od nastavnika mnogo osnovnog stručnog znanja. Dakle, kada se razmatraju etički i moralni aspekti međupredmetno se povezuje sa društvenim naukama i uključuju primjeri odnosa nauke i društva. U rješavanju ovih pitanja treba dozvoliti učenicima da istražuju različite aspekte problema. To također zahtjeva određen vremenski period, da učenici razgovaraju međusobno, sa nastavnikom i cijelim razredom ili izvan učionice sa javnošću (frontalno, diskusije u grupama, simulacija, debata, istraživanja i prezentacije, itd). Prije korištenja weba i drugih izvora za diskusiju korisno je proveriti njihovu stručnu relevantnost, primenjeni jezik i prezentacije. Budući da mnogi sajtovi donose brojne informacije, korisno je da se učenicima prethodno daju zaduženja (npr. da se pripreme za jedan aspekt debate), koja usmjeravaju njihova istraživanja i izbor relevantnih informacija. Promovisanje upotrebe drugih izvora, a ne samo udžbenika (koji ne može da pokrije trenutne aktuelne teme) također može da doprinese povećanju razumjevanja značaja moderne biološke nauke i ohrabri da nastave tražiti informacije iz drugih izvora.

Etičke dileme su date u biološkim temama, i dotiču čovjekovo ponašanje prema sebi, drugima i životnoj sredini. Takvi slučajevi su, na primjer, istraživanje embriona, genetski modifikovani organizmi, uzgoj organizama na farmama, u prirodnom okruženju i intervencije. Kriteriji za ocjenjivanje i oblikovanje odnosa prema životu i prirodi treba da podržavaju principe održivog razvoja. Vrijednosti i stavovi također utiču na kulturnu, etičku i spoznajnu tradiciju, od kojih je jedan postavio čovjeka u centar i vidi ga kao nedodirljivog, a drugi usmjeren na primjer na sistemsku zaštitu prirode za dobrobit čovjeka.

S etičkim vrijednostima se perspektiva prirode u užem smislu dopunjuje i doprinosi složenom razmišljanju i cjelovitom pristupu, koji čini sastavni dio moderne nastave biologije.

Predstavljanje bioloških tema, koje su aktuelne sa stanovišta društvenog značaja, omogućava učenicima dodatni uvid u radne oblasti biologije i zanimanja, na temelju biologije (stručno usmjeravanje). U vezi sa društveno relevantnim temama otvoriti potpuno nove oblasti (interdisciplinarne) ili područja, koje uključuju biološko znanje, i na taj način omogućavaju izbor zanimanja (npr. očuvanje biologije, sistemske nauke o Zemlji, nova polja biotehnologije i biomedicine).

Organizacija i vremenski opseg

Nastava biologije u 6. razredu je 35 sati, 7. razred je 70 sati, 8. razredu je 70 sata, a u 9. razredu je 64 sata. Jedna trećina vremena je posvećen praktičnom radu (aktivnosti učenika). Nastavnik stručnom autonomijom u svom godišnjem pripremanju i pripremanju za časove raspoređuje niz procesnih ciljeva biologije, koji će se implementirati u cijelom biološkom obrazovanju te raspoređuje uključivanje razvoja sposobnosti i ciljeva međupredmetnih područja (npr. razvoj stručnog jezika, komunikacije, korištenje ICT, odgovornog odnosa prema životu, zdravlju i prirodi, te razvoj vrijednosti, i dr).

U obimu, oko 20% nastave biologije nastavnik, u vezi sa aktuelnim pitanjima i problemima u neposrednoj i široj životnoj sredini stručnom samostalnošću određuje, koji će cilj bolje općenito razmatrati i uključiti odabrana znanja (npr aktuelna pitanja zaštite prirode, genetika, biotehnologije i dr). Na kraju razreda, nastavnik biologije mora razviti kod učenika da postignu standarde znanja na što višem nivou Bloomove taksonomije u skladu sa njihovim mogućnostima.

Eksperimentalni i terenski rad

Jednostavni eksperimentalni radovi su polazište za postizanje ciljeva i razvijanje prirodnomatematičnih sposobnosti u biologiji i time je obavezni dio programa. Učenje biologije je najmanje 20 posto od ukupnog izdvojeno za eksperimentalni rad na , pri kojem su učenici podijeljeni u grupe.

Jednostavan *eksperimentalni rad* je zasnovan tako, da uključuje sve faze istraživanja i eksperimentiranja koji vodi ka razumjevanju bioloških koncepata i razvoj procesnih ciljeva. Svaki eksperimentalni rad se planira u dijelovima, koji čine najmanje dva školska časa ili više u zavisnosti od organizacije rada škole. Učenici usmeno i pismeno predstavljaju rezultate i ocjenjuju napredak rada.

Nastavnik samostalno i stručno posmatra svoj koncept poučavanja u okviru kog uključuje eksperimentalni rad, kako bi došli do ostvarenja bioloških ciljeva i koncepata. Iako učenici u školskim istraživanjima ne dolaze do spoznaja, koja su nova naučna otkrića, oni mogu biti uzbuđeni zbog otkrivanja činjenica, koja su nova znanja, ili praktični prikazi koncepata iz udžbenika. Za dobro planiranje, samostalno izveden eksperiment i predstavljanje rezultata dobija priznanje i podsticaj za razvoj radosti u istraživanju i učenju. Potpuno odvojeno izvođenje poučavanja je besmisleno, jer se time gubi veza sa postizanjem razumjevanja bioloških koncepata i ciljeva. Važno je, da se na kraju razreda realizuju posebni i procesni biološki koncepti, iz nastavnog plana i programa.

Nastavnik usmjerava učenike u razvoju principa naučnog pristupa pri istraživanju. Vjerodostojni eksperimenti uključuju odgovarajuću kontrolu i moraju biti zasnovani tako, da su izvori grešaka svedeni na minimum, ponovljenih rezultata. Nastavnik treba da izabere dobro provjerene eksperimente, koji su u skladu sa ciljevima i konceptima nastavnog programa. Za neke principe prirodnih nauka je relevantno unaprijed teorijski obraditi, s kojima učenici utvrđuju usvojena znanja. U drugim slučajevima, učenicima treba omogućiti da sami otkrivaju principe. Istraživačke aktivnosti ne bi trebale biti samoj sebi svrha, ali bi trebali da dovedu do utvrđivanja razumijevanja bioloških koncepata i naučnog načina razmišljanja kod učenika.

Pri radu, polazimo od hipoteze, da će učenici obrađivati tri osnovne faze:

- postavka problema, formulisanje istraživačkih pitanja i postavka hipoteze,
- planiranje opažanja, uporednog mjerenja ili eksperimenta i izvedba koristeći odgovarajuće istraživačke metode (za biologiju odgovarajuće tehnike rada npr. mikroskopiranje, određivanje ili brojanje živih bića, mjerenje eksperimentalnih faktora, itd),
- vrednovanje dobijenih podataka i tumačenja u vezi sa hipotezom i podataka iz različitih izvora.

Individualno planirati rad tako, da se učenici bez obzira na njihove sposobnosti dovedu do spoznaja, da:

- naučno istraživanje zasnovano na posmatranju i opisivanju, izvođenju eksperimenta, zahtjeva povezivanje informacija ili postavljanje modela,
- je matematika važno sredstvo za sva naučna istraživanja,
- uporaba tehnologije u naučno-istraživačkom radu pomaže naučniku u prikupljanju podataka i omogućava veću preciznost mjerenja,
- naučna zajednica ne prihvata neka tumačenja, dok se ne provjeri na osnovu dokaza i ne ponudi odgovarajuće objašnjenje,
- nauka napreduje na osnovu razumne sumnje. Postavljanje pitanja o tumačenju drugih naučnika i provjeravanje rezultate njihovih istraživanja je dio nauke,
- naučnici procjenjuju predložena nova tumačenja na osnovu podataka, identifikuju pogrešne zaključke i tvrdnje, koje nisu potkrijepljene dokazima,
- na osnovu valjanih podataka može da stvori nekoliko alternativnih objašnjenja, između kojih se izabere najpogodnije na osnovu verifikacije.

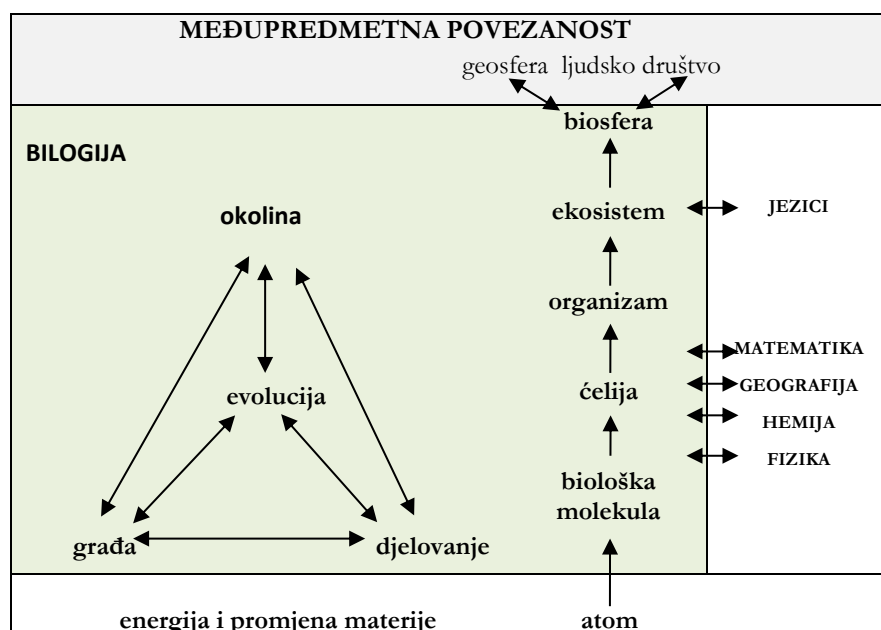
Kako eksperimentalno i terensko istraživanje zahtjeva više vremena nego frontalna objašnjenja, za njihovo sprovođenje škola planira u rasporedu časova blok sate ili druge odgovarajuće oblike organizovanja nastave, što će omogućiti pravilno i bezbjedno izvršenje eksperimentalnih i terenskih aktivnosti. U eksperimentalnom i terenskom istraživanju i drugim aktivnostima, koje uključuju rad sa živim bićima ili rad u ekosistemima, treba planirati, izvođenje, nadgledanje i vrednovanje uključujući odgovoran odnos za život, ekosisteme, vlastitu bezbjednost i zdravlje.

Individualizacija i diferencijacija

Učenicima prema sposobnostima i drugim karakteristikama prilagođavamo poučavanje biologije kako u fazama planiranja, organizacije i izvođenja, tako i u ispitivanju i ocjenjivanju znanja. Pri tome, obraćamo posebnu pažnju na određene grupe i pojedince; odgojno-obrazovni rad se zasniva na konceptima, smjernicama i direktivama koje donosi Pedagoški zavod:

- Otkrivanje i rad sa nadarenim učenicima,
- Teškoće u učenju u osnovnoj školi: koncept rada,
- Djeca sa obrazovnim poteškoćama u učenju: uputstvo za prilagođeno izvođenje programa osnovne škole uz dodatnu stručnu pomoć,
- Smjernice za obrazovanje djece iz inostranstva u BiH školama.

Međupredmetna povezanost

Moderna biologija kao integrativna nauka za cjelovito tumačenje struktura i funkcija živih sistema također koristi znanja drugih prirodnih nauka, društvenih i humanističkih, te je zato na nivou izvođenja neophodna međupredmetna povezanost sa prirodnim naukama i drugim predmetima (vertikalno i horizontalno). Nastavnik samostalnom profesionalnošću planira međupredmetnu povezanost u postizanju individualnih ciljeva.

Moguće glavne međupredmetne povezanosti:

Predmet	Sadržaji biologije, koji se povezuju sa pojedinim predmetima
matematika	uređivanje eksperimentalnih rezultata
hemija i fizika	Biohemija i biofizika
geografija	evolucija, biodiverzitet, biomi i biosfera, uticaj čovjeka na prirodu i životnu sredinu
tjelesni odgoj/sport	građa i funkcionisanje čovjeka, uticaja čovjeka na prirodu i životnu sredinu
historija	evolucija, biologija i društvo, uticaj čovjeka na prirodu i životnu sredinu
jezici	sva područja (razvoj izražavanja u tehničkom jeziku, upotreba izvora informacija u stranim jezicima)

Projektni dani prirodnih nauka su jedan od najpogodnijih oblika rada u povezivanju koncepta jednog ili više predmeta, njihova međupredmetna izvedba te razvoj i korištenje različitih mogućnosti kao i razvoj poduzetničkog učenja.

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja

Nastavnik biologije prati napredak učenika u ostvarivanju ishoda Zajedničke jezgre prirodnih nauka BiH, te ciljeva, vještina i vrijednosti NPP/Kurikuluma TK. Ocjena iskazanog znanja treba da bude što više cjelovita, jer se vrednovanje znanja odvija na različite načine: usmeno, pisanoj formi, istraživačkim rezultatima i drugim načinima.

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja učenika treba usmjeriti na razumjevanje i povezivanje ključnih bioloških koncepta na različitim nivoima i upotrebu biološkog znanja u različitim situacijama. Naglasak treba da bude na razumjevanju živih sistema na različitim organizacionim nivoima, njihova međuzavisnost i uzročni odnosi te funkcionisanje biosfere.

Nadgledanje procesnih ciljeva treba da se fokusira na razvoj sposobnosti za naučno-istraživački rad, bezbjedno korištenje savremenih tehnologija, komuniciranje, upotreba različitih izvora za pronalaženje bioloških informacija i kritička ocjena njihove stručne ispravnosti, podstiču timski rad i demokratske odnose.

Informacione tehnologije

U nastavi biologije učenici prvo razvijaju i koriste maternji jezik za čitanje i predstavljanje bioloških koncepta, čitaju stručnu literaturu i izvještavaju. Mogućnost komuniciranja pri poučavanju biologije razvija se korištenjem različitih tekstova i drugih izvora informacija, kao što su slike, fotografije, grafikoni, tabele, stručni simboli, formule, jednačine, grafičke animacije i simulacije. Ovo bi trebalo da bude na ubjedljiv, logično strukturiran samostalan pismeni rad ili usmeno izlaganje.

Učenici treba da procjene svoja nova biološka znanja i razmišljaju o njima na osnovu cjelokupne mreže znanja stečenog u obrazovnom procesu. Da bi se postigao ovaj cilj treba iskustvo za dobijanje informacija iz različitih izvora, kao što su zvanični udžbenik za biologiju i druge predmete, kao i novine, film, web i drugi izvori stručnih i aktuelnih informacija, programe za obradu podataka, animacije, simulacije, igre, anketiranje, itd. Uz odgovarajuće ciljano usmjerenje koristeći različite izvore informacija, učenici razvijaju komunikacijske sposobnosti i vještine ICT. Vještine komuniciranja u različitim društvenim situacijama, kritička procjena izvora informacija i upotrebe ICT pružaju osnov za komunikaciju izvan škole i cjeloživotnog učenja.

Na osnovu temeljnog umreženog znanja o biološkim konceptima učenici stiču znanja o organizaciji i strukturi procesa života u živim sistemima, uključujući procese u vlastitom tijelu. Kroz ovo razumjevanje razvijaju odgovorne stavove i poštovanje prema prirodi i sopstvenom zdravom načinu života. Sa razvojem sposobnosti

vrednovanja otvaraju im se nova pitanja o upotrebi moderne biologije, na osnovu kojih može samostalno odlučivati i aktivno učestvovati u društvenim raspravama.

Resursi za realizaciju programa

a) Materijalni uslovi

Za izvođenje nastave ovog predmeta potrebna je specijalizovana učionica sa opremom (voda i plin) i kabinet za nastavnika. Učionica bi trebalo da ima zastore. Nastavna pomagala treba da budu dovoljna za rad učenika u manjim grupama. Za nastavnika su potrebna demonstrativna pomagala.

b) Spisak, tehnički opis učila i nastavnih pomagala, standardi i normativi za nastavu prirode u osnovnim školama

OPTIMALNA POMAGALA:

- komplet za terenski rad,
- ručne lupe,
- mikroskop,
- gotovi mikroskopski preparati,
- pribor za izradu privremenih mikroskopskih preparata,
- TV prijemnik u boji,
- grafoskop,
- kompjuter sa web kamerom, dijaprojektor i printer

MJERNA POMAGALA:

- vaga: precizna analitička digitalna vaga,
- termometar: medicinski termometar, laboratorijski alkoholni termometar,
- pH-metar.

LABORATORIJSKA POMAGALA:

- sito: sito sa sitnom mrežicom, maksimalno 5x5 mm,
- komplet alkoholnih flomastera,
- lovna mreža za insekte,
- pribor za disekciju,
- kadice za disekciju
- termos boca,
- bušać čepova,
- stativ,
- stalak za epruvete,
- držači časa i epruveta.

STAKLARIJA:

- set čaša: set staklenih čaša različite veličine (50ml, 100ml, 250 ml, 500 ml),
- kapaljke,
- stakleni štapići,
- petrijeve zdjelice,
- avan s tučkom,
- satna stakla,
- Erlen-Mayerove tikvice,
- epruvete,
- pipete,
- stakleni lijevci,
- akvarijumska posuda: staklena akvarijumska posuda za gajenje.

DRUGA POMAGALA I UČILA:

- ključ u slikama za određivanje biljaka, gljiva i životinja,
- zidni plakati (građa korijena, stabala di- i monokotila, mitoze i mejoze...)
- sjeme različitih biljaka,
- akvarijum,

- hamer papir,
- flomasteri u boji,
- spisak ugroženih biljnih vrsta u Bosni i Hercegovini,
- stiropor i iglice,
- magneti.

c) Literatura

Potrebnu literaturu nastavnici mogu naći u katalogu udžbenika za osnovne škole.

Profil i stručna sprema nastavnika

Nastavu predmeta biologija mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi.

Potrebno je da, pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, nastavnik radi na kontinuiranom usavršavanju u cilju sticanja dodatnih didaktičkih, metodičkih i drugih znanja.

**5. ZAJEDNIČKA JEZGRA NASTAVNIH
PLANOVA I PROGRAMA ZA HEMIJU
DEFINISANA NA ISHODIMA UČENJA**

ZJNPP za hemiju definisana na ishodiima učenja

Mostar, 2017

Koordinatorica projekta:

mr. sc. Marija Naletilić

Konsultant:

dr. sc. Zora Pilić

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Marija Naletilić, voditeljica projekta, šefica Odjeljenja za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa

Mate Živković, stručni savjetnik za predmetnu nastavu

Prevod sa engleskog jezika:

Svjetlana Bjelić, prevoditeljica/izvršna asistentica

Radna grupa:

Amela Medar, Jasmina Pezo, Tima Žugor, mr.sci. Dika Makota, Edina Galić, Daliborka Bojbaša, Amela Begović, Ivana Ivančić, Jelena Puce, Dubravka Prskalo, Marija Barišić, Adisa Rahimić

Projekt podržao Save the Children u BiH

Napomena

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu se odnose podjednako na ženski i muški rod.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) je izradila *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za hemiju definisanu na ishodima učenja* po već utvrđenoj metodologiji razvoja Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa: definisane su oblasti, a za svaku oblast definisane su komponente koje odražavaju logičku strukturu oblasti, a za svaku komponentu su definisani ishodi učenja te za svaki ishod učenja su definisani pokazatelji koji odražavaju stepen dostizanja ishoda učenja. Pokazatelji su definisani u skladu s razvojnim uzrastom djece na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14, 15 godina) i na kraju srednjoškolskog obrazovanja (uzrast od 18, 19 godina). U periodu od septembra do kraja novembra 2016. godine je realizovan proces izrade Dokumenta, a u decembru 2016. godine su završeni okrugli stolovi, na kojim su nastavnici i profesori, direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces, imali uvid u Dokument i priliku dati komentare, nakon čega je urađena revizija Dokumenta, kako bi se izradila konačna verzija.

Polazna osnova za izradu *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za hemiju definisana na ishodima učenja* je *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011.)*, te rezultati analize važećih NPP u BiH, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Velikoj Britaniji.

Tokom definisanja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za hemiju definisane na ishodima učenja* su učestvovali predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Pri definisanju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i pokazatelja¹⁰ Radna grupa je koristila aktivne glagole u prezentu, na osnovu revidirane Blumove taksonomije, koji odražavaju znanje, vještine i stavove, odnosno kompetencije važne za život u 21. vijeku.

Temelji učenja *hemije* su:

- proučavanje sastava, svojstava i promjene tvari, te izmjene energije do koje dolazi pri fizikalnim i hemijskim promjenama;
- razumijevanje prirodnih pojava, kao i pojava iz svakodnevnog života, pri čemu se polazi od opažanja i ogleda kako bi se potaklo razvijanje logičkog i kreativnog mišljenja;
- razvoj sposobnosti uočavanja i analiziranja pojava i promjena, ali i vrednovanje rezultata i donošenje zaključaka (na temelju vlastitih rezultata);
- razvoj pravilnog odnosa prema prirodi i okolini u;
- osposobljavanje učenika za primjenu hemijskih znanja u svakodnevnom životu pri čemu je naglasak na naučno-istraživačkom pristupu u čijoj je osnovi pokus. Izvođenje pokusa omogućava učeniku da do spoznaja dolazi aktivnim putem i pritom svoje sposobnosti razvija praktičnim radom, percepcijom i misaonim djelovanjem;
- poticanje na izabiranje i izvođenje pokusa koji će istovremeno potaknuti samostalnost i stvaralaštvo i na taj način izučavaju mnoge hemijske promjene (bilo da se odvijaju spontano u prirodi ili koje se iniciraju u hemijskom laboratoriju).

Takođe, uključene su ključne kompetencije učiti kako se uči, matematička pismenost, kompetencija u nauci i tehnologiji, informatička pismenost, jezičko-komunikacijska kompetencija, kreativno- produktivna kompetencija i tjelesno-zdravstvena kompetencija. Pobjrojane ključne kompetencije su uključene u Dokumentu kao prožimajuće teme za hemiju u definisanim pokazateljima.¹¹

Cilj *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za hemiju definisane na ishodima učenja* je:

pobuđivanje interesa za hemiju i prirodnačke nauke, usvajanje i primjena hemijske simbolike i terminologije, razvijanje samostalnosti, kreativnosti i originalnosti, razvijanje stvaralačkog i kritičkog mišljenja, realizacija vlastitih ideja i razumijevanje principa naučnog i etičkog pristupa istraživanju, razvijanje i primjena analitičkih vještina (vještina za rješavanje problema), primjena nauke u tehnici i tehnologiji, spoznaja uticaja hemije na

⁹ Vidjeti u prilogu 1. Oblasti, komponente i ishodi učenja i prilogu 1.1 Shema oblasti i komponente

¹⁰ Brojevi definisanih ishoda u Dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različit uzrast

¹¹ Vidjeti u prilogu 2. Ključne kompetencije – prožimajuće teme za oblasti hemije

razvoj materijala s kojim se svakodnevno susreću, kvalitet života, korištenje prirodnih resursa i energije, te razvijaju kritički odnos prema uticaju hemijskih tvari i hemijske tehnologije na okolinu. Stiču se znanja i vještine kako kvalitetno predstaviti dostignute nastavno-istraživačke rezultate i povezivati ih u nova znanja i vještine.

Sve što nas okružuje je sastavljeno od tvari (jednostavnih ili složenih), pa je i hemija kao nauka široko zastupljena u mnogim područjima ljudskog djelovanja od prirodnjačkog, biomedicinskog, biotehničkog do tehničkog i interdisciplinarnih područja.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za hemiju definisana na ishodima učenja

OBLAST 1: TVARI	
Komponenta 1: Struktura i svojstva tvari	
Ishodi učenja: 1. razlikuje sastav i vrstu tvari 2. analizira građu tvari 3. povezuje strukturu i svojstva tvari 4. primjenjuje hemijsku simboliku za opisivanje sastava tvari	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Razlikuje čiste tvari (atomi, molekule) i smjese (homogene i heterogene). 1.b. Navodi temeljna fizikalna svojstva tvari (gustoća, agregatno stanje, vrelište, talište). 1.c. Navodi hemijska svojstva tvari (reaktivnost, kiselost, bazičnost). 1.d. Razlikuje temeljne postupke odvajanja smjesa tvari (taloženje, dekantiranje, filtriranje, destiliranje).	1.a. Razlikuje slijedeće pojmove: atomski i maseni broj, nuklid, izotop, izoelektronska čestica. 1.b. Istražuje povezanost strukture atoma i položaja u PSE (elektronska konfiguracija, energija jonizacije, elektronski afinitet) 1.c. Određuje empirijsku i molekulsku formulu na temelju eksperimentalnih podataka. 1.d. Izabire prikladne fizikalne i hemijske postupke odjeljivanja sastojaka (smjese na temelju poznavanja sastava iste).
2.a. Iskazuje čestičnu građu tvari (atomi i molekule). 2.b. Povezuje tipove hemijskih veza (jonsku, kovalentnu i metalnu) s položajem u PSE. 2.c. Opisuje razliku između fizičkih i hemijskih pojava (otapanje, gorenje).	2.a. Argumentuje razlike između pravih otopina, koloidnih otopina i grubih disperzija.
2.d. Identifikuje tvari na osnovu rezultata ogleđa (bojenje plamena).	2.b. Analizira svojstva kiselina i baza po Arrheniusu, Brønstedu i Lewisu. 2.c. Istražuje svojstva pufera.
3.a. Razlikuje električki neutralne čestice (atomi, molekule) od električki nabijenih čestica (joni).	3.a. Uspoređuje polumjere atoma (atomski, jonski, kovalentni, van der Waalsov)
3.b. Povezuje osobine hemijskih elemenata s njihovim položajem u periodnom sistemu elemenata (valencija).	3.b. Povezuje svojstva tvari s vrstom hemijske veze, te na temelju građe molekule predviđa fizikalna i hemijska svojstva spojeva. 3.c. Povezuje fizikalna i hemijska svojstva organskih spojeva sa strukturom molekula i vrstom funkcijske grupe. 3.d. Povezuje strukturu tvari s međumolekulskim silama i objašnjava karakteristike agregatnih stanja tvari (čvrsto, tekuće, plinovito).
4.a. Razumije da hemijska simbolika ima kvantitativno i kvalitativno značenja (simboli, formule). 4.b. Razlikuje pojmove A_r , M_r , M i n . 4.c. Prepoznaje hemijske promjene i piše jednačine hemijskih reakcija. 4.d. Razlikuje stehiometrijske koeficijente i indekse.	4.a. Prikazuje čestičnu građu anorganskih i organskih tvari. 4.b. Prikazuje hemijske promjene jednačinama. 4.c. Analizira reakcije: (oksidacije, neutralizacije, taložne i redoks reakcije).

Komponenta 2: Stehiometrijski zakoni

Ishodi učenja:

1. primjenjuje stehiometrijske zakone
2. provodi postupke za dokazivanje stehiometrijskih zakona
3. procjenjuje aktivnosti na dokazivanju stehiometrijskih zakona

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Definiše osnovne hemijske zakone (zakon o održanju mase, zakon o stalnim odnosima masa).	1.a. Objašnjava stehiometrijske zakone na konkretnim primjerima.
1.b. Povezuje hemijske reakcije sa stehiometrijskim zakonima.	1.b. Samostalno vrši proračun i analizu dobijenih podataka stehiometrijskim izračunavanjima.
2.a. Pravilno koristi mjerne jedinice SI sustava.	2.a. Pravilno povezuje fizikalno-hemijske veličine i mjerne jedinice SI sistema.
2.b. Navodi matematičke izraze pri izračunavanju stehiometrijskih ovisnosti.	2.b. Povezuje rezultate eksperimenata sa stehiometrijskim zakonima.
2.c. Izračunava kvantitativne (mjerljive) odnose između reaktanata i produkata, te množine tvari na temelju jednačina hemijskih reakcija.	2.c. Samostalno kombinuje matematičke izraze pri rješavanju složenih stehiometrijskih zadataka.
	2.d. Izračunava količine reaktanata i produkata na temelju stehiometrijske jednačine hemijske reakcije.
3.a. Utvrđuje vezu između mase, količine i brojnosti jedinki.	3.a. Uspoređuje različite parametre (masa, volumen, količina tvari, tlak, temperatura) i izvodi zaključke na temelju stehiometrijskih ovisnosti.
3.b. Uspoređuje različite parametre (masa, količina) koristeći stehiometrijske zakone.	3.b. Iskazuje računom koncentracije otopina (količinska, masena, procentna, molni udio).
3.c. Iskazuje računom procentni sastav tvari (maseni udio).	

Komponenta 3: Hemija životne okoline

Ishodi učenja:

1. prepoznaje uticaj hemijskih tvari na životnu okolinu
2. analizira uticaj tvari na okolinu
3. kritički razmatra upotrebu tvari i njihov uticaj na okolinu

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Navodi primjere promjena u životnoj okolini kao posljedicu hemijskih djelovanja.	1.a. Prepoznaje neusklađenost razvoja savremenog društva i očuvanja životne okoline.
1.b. Istražuje promjene u okolini metodom promatranja.	1.b. Objašnjava hemijske promjene tvari i uspoređuje uticaj različitih faktora na okolinu (industrijski zagađivači, saobraćaj, deponije).
2.a. Uočava uticaj tvari na okolinu (kisele kiše, efekt staklenika).	2.a. Analizira fizikalno-hemijske parametre na primjerima u atmosferi, hidrosferi i geosferi.

2.b. Navodi primjere zagađenja podzemnih voda (otpadne vode iz industrije, deponije otpada).	2.b. Analizira kružne cikluse nemetala, te argumentuje kakve štetne posljedice nastaju u atmosferi ako se ciklusi naruše. 2.c. Provodi istraživanje prirodnih pojava uz pomoć hemijskih eksperimenata (nastajanje špiljskih ukrasa, taloženje i otapanje "kamenca"...).
3.a. Analizira sortiranje otpada kao prvu fazu gospodarenja otpadom.	3.a. Kritički procjenjuje uticaj hemijskih promjena na okolinu (gorenje, kisele kiše, staklenički plinovi, korozija, učinak umjetnih gnojiva). 3.b. Razmatra metode gospodarenja otpadom (recikliranje, kompostiranje, deponovanje, spaljivanje).

Komponenta 4: Prikazivanje eksperimentalnih rezultata

Ishodi učenja:

1. prikuplja podatke iz različitih izvora
2. primjenjuje matematičke vještine
3. uočava zakonitosti podataka prikazanih modelima, tabelama i grafikovima

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Izvodi mjerenja (masa, volumen, temperatura, pH) i postupke odjeljivanja sastojaka iz smjese (taloženje, dekantacija, filtracija, destilacija, sublimacija, kristalizacija).	1.a. Dovodi u vezu promjenu koncentracije reaktanata i produkata u ovisnosti o vremenu.
1.b. Dokazuje ogledima osnovne stehiometrijske zakone (zakon o očuvanju mase, zakon o stalnim omjerima masa ...).	1.b. Izračunava potencijal elektrohemijskih članaka. 1.c. Izračunava pH vrijednost otopina.
	1.d. Uspoređuje eksperimentom dobijene podatke uz pomoć crteža, tabele ili grafikona pravilno označavajući koordinacijske ose.
2.a. Izračunava: maseni i volumni udio, broj jedinki, masu tvari, količinu tvari.	2.a. Kombinuje matematičke izraze pri rješavanju složenih zadataka. 2.b. Uspoređuje dobijene veličine (n , m , V , ρ , ϵ , γ , ω) pišući odgovarajuće matematičke izraze.
3.a. Koristi tabelarne i grafičke prikaze te objašnjava dobijene rezultate.	3.a. Sistematizuje podatke dobijene analizom različitih uzoraka i pravilno ih obrađuje.
3.b. Koristi se informacionim tehnologijama u prezentovanju građe tvari.	3.b. Koristi se informacionim tehnologijama u prikazivanju fizikalno-hemijskih promjena tvari.

OBLAST 2: STRUKTURA I FUNKCIONALNA POVEZANOST PROCESA U PRIRODI**Komponenta 1: Metali i nemetali**

Ishodi učenja:

1. utvrđuje osobine, sastav i vrstu tvari
2. povezuje građu i svojstva elementarnih tvari s njihovim položajem u PSE
3. analizira hemijske promjene metala i nemetala

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Navodi zastupljenost metala i nemetala u zemljinoj kori (reaktivnost metala i nemetala, plemeniti metali, biološki značaj metala). 1.b. Definiše osnovne vrste anorganskih spojeva (kisljine, baze, soli, oksidi). 1.c. Zaključuje na temelju pokusa da iz elementarnih tvari nastaju nove tvari (hemijski spoj).	1.a. Navodi izvore elementa i spojeva u prirodi. 1.b. Navodi značaj, svojstva i dobijanje alkalnih metala, zemnoalkalnih metala, elemenata 13. 14. 15. 16. i 17. grupe PSE. 1.c. Primjenjuje simbolične prikaze potrebne za opisivanje kvalitativnog i kvantitativnog sastava vazduha, vode i zemljine kore.
2.a. Povezuje periodičnost svojstava elemenata s njihovim položajem u PSE (grupe i periode, položaj metala i nemetala).	2.a. Utvrđuje položaj metala i nemetala u PSE i njihov značaj.
2.b. Uspoređuje osobine metala i nemetala ukazujući na građu njihovih atoma.	2.b. Predviđa promjenu fizikalnih svojstava atoma hemijskih elemenata (prečnik atoma, energija jonizacije, elektronski afinitet, elektronegativnost) na temelju zakona periodičnosti.
2.c. Objašnjava tipične reakcije metala i nemetala na temelju položaja u PSE.	2.c. Primjerima argumentuje hemijsku sličnost elemenata po grupama PSE (oksid, baze, kisljine).
	2.d. Uspoređuje građu i svojstva metala i nemetala. 2.e. Povezuje kristalnu strukturu metala i metalnu vezu sa svojstvima metala.
3.a. Objašnjava osobine, postupke dobijanja i upotrebu tehnički važnih metala (Fe, Al, Cu). 3.b. Objašnjava osobine, postupke dobijanja i upotrebu važnijih nemetala (H ₂ , O ₂ , N ₂ , Cl ₂ , S).	3.a. Analizira reakcije dobijanja, karakteristične reakcije i važnije spojeve: alkalnih metala, zemnoalkalnih metala, elemenata 13. 14. 15. 16. i 17. grupe PSE. 3.b. Prikazuje karakteristične reakcije i reakcije dobijanja metala i nemetala uz pomoć odgovarajućih hemijskih jednačina.
3.c. Koristi hemijske jednačine za opisivanje postupaka dobijanja odabranih metala i nemetala.	

Komponenta 2: Anorganske i organske tvari

Ishodi učenja:

1. analizira fizikalne i hemijske promjene
2. utvrđuje uslove ravnoteže
3. analizira fizikalno-hemijske promjene anorganskih i organskih tvari

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Navodi primjere fizikalnih i hemijskih promjena različitih brzina (otapanje, promjena agregatnog stanja, gorenje, hrđanje). 1.b. Objašnjava hemijske promjene na primjerima reakcija organskih tvari (gorenje ugljikovodika, alkoholno vrenje, ocatno-kiselo vrenje). 1.c. Objašnjava hemijske promjene na primjerima reakcija organskih tvari (gorenje ugljikovodika, alkoholno vrenje, octeno-kiselo vrenje)	1.a. Objašnjava fizikalno-hemijske promjene na primjerima anorganskih i organskih tvari (oksidacija, neutralizacija, adicija, supstitucija, polimerizacija, esterifikacija). 1.b. Navodi faktore koji utiču na brzinu fizikalnih i hemijskih promjena (p , T , n , E_a , katalizatori i inhibitori). 1.c. Prikazuje tok i mehanizam anorganskih i organskih hemijskih reakcija. 1.d. Utvrđuje mjerodavni reaktant i raktant u višku.
2.a. Opisuje parametre koji utiču na ravnotežu. 2.b. Razlikuje pojmove katalizator i inhibitor.	2.a. Opisuje pojam ravnotežnog stanja hemijskog sistema (konstanta ravnoteže, K_{sp} pH, puferi). 2.b. Opisuje pojam ravnotežnog stanja elektrohemijskog sistema (EMS, ΔG). 2.c. Dovodi u vezu veličine koje karakterišu fizikalnu i hemijsku ravnotežu.
3.a. Navodi hemijske reakcije adicije, supstitucije i polimerizacije, te piše molekulske strukturne i racionalne formule. 3.b. Opisuje pretvaranje organskih tvari u anorganske tvari (fotosinteza, spaljivanje fosilnih goriva).	3.a. Analizira pretvaranje organskih u anorganske tvari (fotosinteza, ćelijsko disanje, spaljivanje fosilnih goriva, požari, razgradnja organskih tvari, otapanje krečnjačkih stijena, vulkanske erupcije). 3.b. Istražuje uticaj pesticida (npr. lindan, DDT, organofosforni spojevi), umjetnih gnojiva, teških metala (npr. Hg, Cd, Cr, Pb) i spojeva arsena te halogeniranih organskih spojeva na čovjeka i okolinu.
3.c. Objašnjava uticaj povišenja tvari (npr. CO ₂) u okolini.	

Komponenta 3: Hemijska tehnologija i održivi razvoj

Ishodi učenja:

1. utvrđuje važnost tehnoloških procesa i njihov uticaj na održivi razvoj
2. argumentuje važnost prirodnih resursa i njihovo korištenje u tehnološkim procesima
3. potkrepljuje dokazima pretjeranu eksploataciju prirodnih resursa i predlaže mjere unapređenja zaštite životne sredine

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Uočava primjere racionalnog korištenja tehnologije u cilju očuvanja okoline i nužnosti pronalazača "zelenih tehnologija". 1.b. Povezuje racionalno korištenje prirodnih	1.a. Objašnjava prirodne i antropogeno izazvane promjene i procese u prirodi. 1.b. Procjenjuje ekološku prihvatljivost pojedinih tehnoloških procesa kod iskorištavanja

resursa sa očuvanjem životne sredine.	prirodnih resursa. 1.c. Opisuje specifičnosti koncepta integrisanog pristupa u planiranju korištenja prirodnih resursa u hemijskoj tehnologiji, uključujući i održivi razvoj.
2.a. Povezuje važnost prirodnih resursa (zemni plin, nafta, uglj, fosilna goriva) i njihovo korištenje u tehnološkim procesima (petrohemija, dobijanje sintetičkih materijala, plastičnih masa).	2.a. Analizira i stavlja u vezu ekonomski razvoj s prirodnim resursima.
2.b. Analizira štetno djelovanje kiselih oksida u atmosferi i fosilnih goriva.	2.b. Samostalno objašnjava kružne cikluse ugljika, azota i fosfora sa štetnim posljedicama koje nastaju u atmosferi ako se oni naruše.
3.a. Navodi posljedice u okolini i dovodi ih u vezu s prevelikom eksploatacijom prirodnih resursa. 3.b. Objasnjava načine pretjerane eksploatacije prirodnih resursa i dovodi u vezu s potrebom zaštite okoline.	3.a. Raspravlja o posljedicama klimatskih promjena i dovodi ih u vezu s pretjeranom eksploatacijom prirodnih resursa. 3.b. Potkrepljuje dokazima postojanje trajnih poremećaja u okolini kao posljedicu pretjerane eksploatacije prirodnih resursa.
Komponenta 4: Eksperimentalna primjena znanja	
Ishodi učenja: 1. prikuplja podatke iz različitih izvora 2. povezuje rezultate pokusa s konceptualnim spoznajama 3. uočava zakonitosti podataka prikazanih modelima, tabelama i grafikonima	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Izvodi mjerenja (m , V , T) koja su dio istraživanja. 1.b. Izvodi postupke razdvajanja smjesa.	1.a. Oblikuje istraživačko pitanje i izvodi mjerenja (m , V , T , n) koja su sastavni dio pokusa. 1.b. Potkrepljuje argumentima (na temelju pokusa) reaktivnost anorganskih i organskih tvari.
1.c. Određuje fizikalne konstante organskih i anorganskih tvari (talište, vrelište, gustoću).	1.c. Uspoređuje prikupljene podatke kroz crteže, tabele ili grafikone.
2.a. Navodi upotrebu laboratorijskog pribora i posuda. 2.b. Dokazuje pokusima svojstva metala i njihovih spojeva (djelovanje kiselina i baza na metale, gorenje...).	2.a. Samostalno rješava zadatke, izvodi oglede i zaključuje o osobinama i strukturi anorganskih i organskih tvari. 2.b. Ispituje promjenu koncentracije reaktanata u ovisnosti o vremenu i temperaturi.
2.c. Rješava stehiometrijske zadatke s konkretnim mjernim jedinicama, povezujući s teorijskim spoznajama o anorganskim i organskim tvarima.	
3.a. Koristi se različitim crtežima i modelima za prikazivanje građe i promjena anorganskih i organskih tvari.	3.a. Uočava zakonitosti fizikalno-hemijskih promjena tvari i izvodi zaključke o prikazanim rezultatima.
3.b. Povezuje rezultate i zaključke istraživanja, te prikupljene podatke prikazuje u obliku izvještaja.	3.b. Koristi se informacionim tehnologijama u prezentiranju rezultata istraživanja.

OBLAST 3: STRUKTURA TVARI I ENERGIJA**Komponenta 1: Fizičko-hemijska svojstva tvari i izvori energije**

Ishodi učenja:

1. objašnjava strukturu i fizikalno-hemijska svojstva tvari
2. analizira promjenu energije pri fizikalno-hemijskim promjenama tvari
3. analizira obnovljive i neobnovljive izvore energije

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Razlikuje tri osnovna tipa hemijskih veza (jonska, kovalentna, metalna). 1.b. Objasnjava promjenu energije sistema prilikom nastajanja i cijepanja hemijskih veza i drugih međučestičnih interakcija. 1.c. Navodi primjere molekula kod kojih postoji vodikova veza.	1.a. Povezuje strukturu tvari, fizikalna i hemijska svojstva tvari s tipom hemijske veze, polarnošću i energijom jonizacije. 1.b. Povezuje strukturu tvari sa apsorpcijom i emisijom elektromagnetnog zračenja. 1.c. Povezuje fizikalna i hemijska svojstva tvari s vrstom hemijske veze i međučestičnim interakcijama. 1.d. Predviđa dominantan tip međumolekulskih interakcija na temelju građe molekula.
2.a. Razlikuje endotermne i egzotermne procese na osnovu promjene temperature sistema. 2.b. Objasnjava hemijske promjene na primjeru reakcija anorganskih i organskih tvari. 2.c. Objasnjava brzinu promjena i uticaj faktora na brzinu promjena (katalizatori i inhibitori).	2.a. Povezuje promjenu entalpije s fizikalnim i hemijskim promjenama. 2.b. Uspoređuje energiju hemijske i elektrohemijske redoks reakcije. 2.c. Primjenjuje elektrohemijsku stehiometriju (Faradayevi zakoni).
3.a. Navodi najčešće korištene izvore energije i uticaj izgaranja fosilnih goriva na okolinu. 3.b. Navodi korisne i štetne učinke obnovljivih i neobnovljivih izvora energije.	3.a. Kritički razmatra eksploataciju obnovljivih i neobnovljivih izvora energije. 3.b. Uspoređuje različite izvore energije prema energijskoj efikasnosti. 3.c. Procjenjuje ekološku prihvatljivost pojedinih obnovljivih i neobnovljivih izvora energije.

Komponenta 2: Promjene tvari i pretvaranje energije

Ishodi učenja:

1. povezuje promjene tvari s pretvaranjem energije unutar sistema
2. analizira promjenu energije unutar sistema
3. objašnjava promjene tvari i razmjenu energije između sistema i okoline

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Prepoznaje agregatno stanje tvari i promjene agregatnog stanja.	1.a. Opisuje agregatna stanja tvari i promjenu stanja tvari ovisno o temperaturi i pritisku.
1.b. Navodi fizikalne i hemijske promjene koje dovode do promjene energije (otapanje, isparavanje, gorenje, ...).	1.b. Povezuje električni naboj s promjenom količine tvari.
1.c. Analizira različite oblike pretvaranja energije iz svakodnevnog života (toplinska, foto energija).	1.c. Povezuje prosječnu kinetičku energiju čestica s temperaturom.
	1.d. Povezuje veličine koje karakterišu ravnotežno stanje sistema, K i ΔG .

2.a. Objašnjava promjenu toplinske energije sistema pri odvijanju fizikalnih i hemijskih promjena (otapanje, gorenje) uz pomoć pokusa. 2.b. Povezuje primjere pretvaranja energije u živim i neživim sistemima.	2.a. Izračunava promjenu entalpije tokom fizikalnih (promjena agregatnog stanja, hidratacija) ili hemijskih promjena (neutralizacija) na osnovu kalorimetrijskih pokusa. 2.b. Primjenjuje Hessov zakon na izračunavanje entalpije odabranih reakcija na osnovu tabelarnih podataka.
2.c. Prikazuje entalpijskim dijagramom odnose entalpija reaktanata i produkata te smjer reakcijske promjene.	2.c. Analizira termodinamičku ravnotežu pri fizikalnim i hemijskim promjenama.
3.a. Raspravlja o oblicima i pojavi energije u prirodi i načinima upotrebe.	3.a. Razlikuje sistem od okoline te načine izmjene tvari i energije.
3.b. Potkrepljuje argumentima izmjene energije u ekosistemima. 3.c. Objašnjava transformaciju energije i njen stepen iskoristivosti.	3.b. Analizira izmjenu energije između sistema i okoline povezujući ih s promjenama u sistemu tokom fizikalnih i hemijskih procesa (ΔH , ΔS , ΔG). 3.c. Diskutuje promjene energije tokom fotohemijskih reakcija u atmosferi te procesa koji vode do globalnog zatopljenja.
Komponenta 3: Tvari bogate energijom	
Ishodi učenja: 1. uspoređuje svojstva, sastav i vrstu tvari bogatih energijom 2. analizira pretvaranje energije u hemijskim i biohemijskim sistemima 3. procjenjuje uticaj različitih izvora energije na okolinu	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Opisuje vrstu veza kod organskih molekula.	1.a. Opisuje svojstva, sastav i vrstu organskih i bioloških molekula bogatih energijom (ugljiko- vodići, karboksilne kiseline, površinski aktivni spojevi, ugljikohidrati, proteini).
1.b. Navodi svojstva, sastav i vrstu organskih spojeva (masti i ulja, ugljikohidrati, bjelančevine).	1.b. Povezuje sadržaj energije organskih molekula s njihovom strukturom (energija veze).
1.c. Povezuje sadržaj energije organskih molekula s njihovom strukturom.	1.c. Povezuje strukturu odabranih biomolekula i njihovu ulogu u organizmu (ugljikohidrati, masti, proteini, vitamini, alkaloidi).
2.a. Objašnjava funkcionalne grupe karakteristične za odabrane organske i biološke sojeve.	2.a. Prikazuje termohemijskim jednačinama reakcije gorenja i pirolize organskih spojeva.
2.b. Navodi hemijske promjene organskih molekula (redukciju glukoze, esterifikaciju, hidrolizu, nastajanje peptidne veze).	2.b. Analizira na temelju pokusa sadržaj energije anorganskih i organskih tvari. 2.c. Određuje energiju odabranih biomolekula, ΔG .
3.a. Argumentuje ovisnost organizama o energiji, te objašnjava kružne cikluse tvari u prirodi. 3.b. Razumije odgovoran odnos prema izvorima energije	3.a. Analizira posljedice korištenja fosilnih energenata. 3.b. Predlaže modele za racionalno korištenje i uštedu, obnovljivih i neobnovljivih izvora energije.
3.c. Navodi uticaj hemijskih promjena na okolinu (gorenje, korozija).	3.c. Analizira važnost tehnoloških procesa za dobijanje energije iz alternativnih izvora. 3.d. Procjenjuje uticaj fosilnih goriva na održivi razvoj.

Komponenta 4: Istraživanje i prezentiranje rezultata

Ishodi učenja:

1. prikuplja podatke iz različitih izvora
2. povezuje rezultate s konceptualnim spoznajama
3. uočava zakonitosti podataka prikazanih modelima, tabelama i grafikonima

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Navodi istraživački zadatak i izvodi mjerenja i postupke koji su dio istraživanja.	1.a. Izabire izvore informacija u skladu s postavljenim problemom istraživanja.
1.b. Prepoznaje niz različitih potencijalnih izvora informacija o strukturi tvari i transformaciji energije.	1.b. Izračunava entalpiju hemijske reakcije.
2.a. Utvrđuje tačnost, relevantnost, te opsežnost informacija o važnosti prirodnih resursa i održivog razvoja.	2.a. Razlikuje činjenice, stavove i mišljenja o važnosti prirodnih resursa i održivog razvoja.
2.b. Razvija kritičko mišljenje o dostupnim izvorima informacija prirodnih resursa i održivom razvoju.	2.b. Razlikuje konstante i varijable u algebarskim izrazima.
2.c. Utvrđuje važnost prikupljenih podataka.	2.c. Izračunava intenzivna i ekstenzivna svojstva tvari.
	2.d. Analizira na temelju pokusa reaktivnost anorganskih i organskih tvari.
3.a. Prikazuje tabelarno i grafički rezultate dobijene dokazivanjem fizičko-hemijskih procesa u vezi sa strukturom tvari i pretvaranjem energije.	3.a. Koristi se informacionom tehnologijom u prezentiranju rezultata istraživanja o racionalnom korištenju prirodnih resursa i energije.
3.b. Uspoređuje crteže, tabelarne i grafičke prikaze.	3.b. Formulise zaključke dobijene analizom energijskih promjena sistema.

OBLAST 4: PROCESI I MEĐUDJELOVANJE ŽIVIH I NEŽIVIH SISTEMA**Komponenta 1: Organske tvari**

Ishodi učenja:

1. opisuje svojstva, sastav i vrste organskih spojeva
2. objašnjava hemijsku reaktivnost prema funkcijskim grupama
3. analizira hemijske reakcije organskih tvari

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Navodi organske spojeve u svakodnevnom životu.	1.a. Određuje položaj ugljika u PSE (sp^3 , sp^2 , sp hibridizacija).
1.b. Objašnjava građu C atoma i ugljik u prirodi.	1.b. Razlikuje elektrofilne i nukleofilne reagense.
1.c. Uspoređuje zasićene i nezasićene ugljikovodike.	1.c. Predviđa homolitički i heterolitičko cijepanje kovalentne veze.
	1.d. Procjenjuje tipove izomerije organskih spojeva (strukturna, stereoizomerija).

2.a. Razlikuje vrste reakcija organskih tvari (supstitucija, adicija, eliminacija). 2.b. Prikazuje jednačinama hemijske reakcije organskih spojeva.	2.a. Predviđa tipove reakcija organskih spojeva na temelju poznavanja strukture (supstitucija, adicija, eliminacija). 2.b. Predviđa produkte hemijskih reakcija organskih spojeva na temelju reaktivnosti funkcijskih grupa.
2.c. Predviđa produkte gorenja ugljikovodika.	2.c. Razlikuje karakteristične reakcije za dokazivanje organskih spojeva (reakcije na nezasićene veze, specifične reakcije: aldehidna, ugljikohidrata, aminokiselina, proteina).
3.a. Predviđa osnovne reakcije organskih spojeva na temelju poznavanja strukture.	3.a. Predviđa kiselobazna svojstva aminokiselina i peptida ovisno o pH otopine.
3.b. Navodi primjere reakcija zasićenih i nezasićenih spojeva.	3.b. Analizira elektrofilnu adiciju (na dvostruku vezu) i nukleofilnu adiciju (na karbonilnu grupu). 3.c. Analizira elektrofilnu supstituciju (na aromatsku jezgru) i nukleofilnu supstituciju (na karbonskoj grupi). 3.d. Analizira nukleofilnu eliminaciju na zasićenom ugljiku.
Komponenta 2: Biološki važne organske tvari – biomolekule	
Ishodi učenja: 1. objašnjava osobine, sastav i vrstu odabranih biomolekula primjenjujući hemijsku simboliku i terminologiju 2. analizira hemijske promjene odabranih biomolekula 3. ispituje pretvaranje energije tokom biohemijskih reakcija	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Opisuje svojstva, sastav i vrstu bioloških organskih spojeva (masti i ulja, ugljikohidrati, bjelančevine).	1.a. Navodi svojstva, sastav i vrstu odabranih biomolekula (masti i ulja, ugljikohidrati, amidi, aminokiseline, proteini, nukleinske kiseline).
1.b. Objašnjava hemijske veze u biomolekulama navodeći simbolične prikaze. 1.c. Primjenjuje hemijsku simboliku i terminologiju za odabrane biomolekule.	1.b. Uspoređuje osobine biomolekula prema sastavu i vrsti objašnjavajući značenje simboličnih prikaza. 1.c. Povezuje strukturu odabranih biomolekula (ugljikohidrati, masti, proteini, vitamini, hormoni) s njihovom funkcijom u metaboličkim procesima. 1.d. Povezuje djelovanje odabranih lijekova (aspirin, penicilin) s njihovom strukturom.
2.a. Navodi hemijske promjene na biomolekulama, prepoznajući njihove funkcionalne grupe uz obrazloženje značaja i uloge svake od obrađenih vrsta u svakodnevnom životu.	2.a. Istražuje hemijske promjene (esterifikacija, hidroliza masti i ulja, ciklizacije glukoze i fruktoze, nastajanje peptidnih veza, te dokazivanje ugljikohidrata, aminokiselina i proteina).
2.b. Objašnjava biohemijske procese u živim sistemima i ulogu enzima.	2.b. Analizira biohemijske procese i funkcionalno ih razlučuje.
3.a. Navodi primjere pretvaranja energije unutar organizma.	3.a. Objašnjava hemizam djelovanja enzima u organizmu (energija aktivacije).

3.b. Hemijskim jednačinama predstavlja osnovne reakcije biomolekula i uspoređuje ih.	3.b. Analizira ravnotežu biohemijskih reakcija (ΔG). 3.c. Predviđa energetske promjene tokom biohemijskih reakcija na odabranom primjeru (ATP).
Komponenta 3: Funkcionisanje prirodnih sistema i hemijski zakoni	
Ishodi učenja: 1. Izražava promjenu energije u biohemijskim sistemima 2. analizira prirodne sisteme kao funkcionalnu i strukturnu cjelinu, kao i njihovu povezanost i ovisnost 3. objašnjava uslove ravnoteže u prirodnim sistemima, te ukazuje na uzroke i posljedice poremećaja ravnoteže	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Izražava izmjenu energije između žive i nežive prirode (sunčeva energija, hemijska, toplina). 1.b. Opisuje sličnosti i razlike među prirodnim sistemima.	1.a. Objašnjava načela bioenergetike, termodinamike i kinetike reakcija koje se odvijaju u živom organizmu. 1.b. Razmatra funkcije i osobine prirodnih sistema te njihovu povezanost i ovisnost.
2.a. Analizira ulogu i uticaj izvora energije stavljajući ih u kontekst prirodnih sistema.	2.a. Povezuje osobine pojedinih funkcionalnih grupa, kao i osobine cjelokupnih bioloških molekula/makromolekula i bioloških membrana s njihovom funkcijom.
2.b. Objašnjava homeostazu na nivou prirodnog sistema i faktore koji na nju utiču.	2.b. Analizira osnovne homeostatske mehanizme (O_2 , CO_2 , pH, glikemija) koji omogućavaju funkcionisanje organizma.
2.c. Koristi se informacionom tehnologijom u sakupljanju dokaza/podataka o funkcionisanju prirodnih sistema.	2.b. Uočava zakonitosti međudjelovanja čestica i složenih sistema (atoma, molekula, dijelova stanica, tkiva, organa i organizama).
3.a. Opisuje tok, brzinu i faktore koji utiču na enzimsku reakciju. 3.b. Analizira i potkrepljuje dokazima ravnotežu u prirodnim sistemima.	3.a. Objašnjava važnost stalnog protoka energije i nadziranja brzina bioprocasa za održavanje ustaljenog stanja u živim organizmima. 3.b. Prepoznaje temeljne fizikalno-hemijske zakone i principe u biološkim procesima.
3.c. Prikazuje uzroke i posljedice poremećaja ravnoteže u prirodnim sistemima.	3.c. Identifikuje ključne reakcije koje određuju brzinu metaboličkih puteva. 3.d. Povezuje mehanizam enzimске kinetike i regulacijska svojstva enzima.
Komponenta 4: Povezivanje eksperimentalnih rezultata s konceptualnim spoznajama	
Ishodi učenja: 1. prikuplja podatke iz različitih izvora 2. povezuje rezultate s konceptualnim spoznajama 3. uočava zakonitosti podataka prikazanih modelima, tabelama i grafikovima	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Definiše osnovne pojmove u zaštiti okoline (održivi razvoj), te globalne ekološke probleme (otpad, globalno zatopljanje).	1.a. Objašnjava prikupljene podatke na osnovu istraživanja u okviru preporučenih tema, koristeći se stručnom i naučnom literaturom.

1.b. Izabire informacije iz različitih izvora o međudjelovanju prirodnih sistema.	1.b. Ispituje zdravstvene rizike vezane uz kvalitet zraka i kvalitet opskrbe vodom i opisuje važnost monitoringa istih.
2.a. Navodi potencijalno štetne tvari u okolini.	2.a. Opisuje specifičnosti koncepta integrisanog pristupa u planiranju korištenja prirodnih resursa.
2.b. Predlaže mjere unapređenja zaštite životne sredine (pravilno skladištenje otpadnog materijala, recikliranje i racionalno korištenje energenata).	2.b. Objašnjava mehanizme djelovanja potencijalno štetnih hemijskih faktora okoline (teški metali, mikotoksini, pesticidi, dioksini, produkti nastali termičkom obradom hrane, prehrambeni aditivi...).
	2.c. Objašnjava zdravstvene rizike izloženosti različitim vrstama zračenja (UV zračenje, radioaktivno zračenje).
3.a. Uspoređuje crteže, tabele, grafičke prikaze, uočavajući specifičnosti prikazanih podataka.	3.a. Povezuje rezultate i zaključke istraživanja o međudjelovanjima živih i neživih sistema.
	3.b. Koristi tabele, grafikone i simulacije za prikazivanje rezultata, te prikupljene podatke prikazuje u obliku izvještaja.

Oblasti, komponente i ishodi učenja za hemiju

TVARI
Ishodi učenja za:
struktura i svojstva tvari <ol style="list-style-type: none">1. razlikuje sastav i vrstu tvari2. analizira građu tvari3. povezuje strukturu i svojstva tvari4. primjenjuje hemijsku simboliku za opisivanje sastava tvari
stehiometrijski zakoni <ol style="list-style-type: none">1. primjenjuje stehiometrijske zakone2. provodi postupke za dokazivanje stehiometrijskih zakona3. procjenjuje aktivnosti na dokazivanju stehiometrijskih zakona
hemija životne okoline <ol style="list-style-type: none">1. prepoznaje uticaj hemijskih tvari na okolinu2. analizira uticaj tvari na okolinu3. kritički razmatra upotrebu tvari i njihov uticaj na okolinu
prikazivanje eksperimentalnih rezultata <ol style="list-style-type: none">1. prikuplja podatke iz različitih izvora2. primjenjuje matematičke vještine3. uočava zakonitosti podataka prikazanih modelima, tabelama i grafikonima
STRUKTURA I FUNKCIONALNA POVEZANOST PROCESA U PRIRODI
Ishodi učenja za:
metali i nemetali <ol style="list-style-type: none">1. utvrđuje osobine, sastav i vrstu tvari2. povezuje građu i svojstva elementarnih tvari s njihovim položajem u PSE3. analizira hemijske promjene metala i nemetala
anorganske i organske tvari <ol style="list-style-type: none">1. analizira fizikalne i hemijske promjene2. utvrđuje uslove ravnoteže3. analizira fizikalno-hemijske promjene anorganskih i organskih tvari
hemijska tehnologija i održivi razvoj <ol style="list-style-type: none">1. utvrđuje važnost tehnoloških procesa i njihov utjecaj na održivi razvoj2. argumentuje važnost prirodnih resursa i njihovo korištenje u tehnološkim procesima3. potrepljuje dokazima pretjeranu eksploataciju prirodnih resursa i predlaže mjere unapređenja zaštite životne sredine
Eksperimentalna primjena znanja <ol style="list-style-type: none">1. prikuplja podatke iz različitih izvora2. povezuje rezultate pokusa s konceptualnim spoznajama3. uočava zakonitosti podataka prikazanih modelima, tablicama i grafikonima
STRUKTURA TVARI I ENERGIJA
Ishodi učenja za:
fizičko-hemijska svojstva tvari i izvori energije <ol style="list-style-type: none">1. objašnjava strukturu i fizikalno-hemijska svojstva tvari2. analizira promjenu energije pri fizikalno-hemijskim promjenama tvari3. analizira obnovljive i neobnovljive izvore energije
promjene tvari i pretvaranje energije <ol style="list-style-type: none">1. povezuje promjene tvari s pretvaranjem energije unutar sistema2. analizira promjenu energije unutar sistema3. objašnjava promjene tvari i razmjenu energije između sistema i okoline
tvari bogate energijom <ol style="list-style-type: none">1. uspoređuje svojstva, sastav i vrstu tvari bogatih energijom2. analizira pretvaranje energije u hemijskim i biohemijskim sistemima

3. procjenjuje uticaj različitih izvora energije na okolinu

istraživanje i prezentiranje rezultata

1. prikuplja podatke iz različitih izvora
2. povezuje rezultate s konceptualnim spoznajama
3. uočava zakonitosti podataka prikazanih modelima, tabelama i grafikonima.

PROCESI I MEĐUDJELOVANJE ŽIVIH I NEŽIVIH SISTEMA

Ishodi učenja za:

organske tvari

1. opisuje svojstva, sastav i vrste organskih spojeva
2. objašnjava hemijsku reaktivnost prema funkcijskim grupama
3. analizira hemijske reakcije organskih tvari

biološki važne organske tvari – biomolekule

1. objašnjava osobine, sastav i vrstu odabranih biomolekula primjenjujući hemijsku simboliku i terminologiju
2. analizira hemijske promjene odabranih biomolekula
3. ispituje pretvaranje energije tokom biohemijskih reakcija

funkcioniranje prirodnih sistema i hemijski zakoni

1. interpretira promjenu energije u biohemijskim sistemima
2. analizira prirodne sisteme kao funkcionalnu i strukturnu cjelinu, kao i njihovu povezanost i ovisnost
3. objašnjava uslove ravnoteže u prirodnim sistemima, te ukazuje na uzroke i posljedice poremećaja ravnoteže

povezivanje eksperimentalnih rezultata s konceptualnim spoznajama

1. prikuplja podatke iz različitih izvora
2. povezuje rezultate s konceptualnim spoznajama
3. uočava zakonitosti podataka prikazanih modelima, tabelama i grafikonima

Shematski prikaz oblasti i komponenti za
HEMIJU

KLJUČNE KOMPETENCIJE – PROŽIMAJUĆE TEME ZA HEMIJU

<p>a. Matematička pismenost</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti; • poznavanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najvažnije geometrijske i algebarske teoreme; • poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja.
<p>b. Kompetencija u nauci i tehnologiji</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija, izbor i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno; • sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda; kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama; • razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj); • spremnost sticanja znanja iz prirodnih nauka i interes za nauku, te naučnu i tehnološku karijeru.
<p>Informatička pismenost (informaciona, medijska, tehnološka)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobijanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjenu informacija i za učestvovanje u virtualnim društvenim mrežama; • savjest o razlikama između realnog i virtualnog svijeta; • upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo, korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja; • poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža; poštivanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti pridobijenih informacija, upotreba mreža za širenje horizonta.
<p>Učiti kako se uči</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje saodgovornosti za vlastito učenje, samoprocjena i definisanje vlastitih ciljeva učenja: <ul style="list-style-type: none"> • razvijanje savjesti o vlastitim mogućnostima i o vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, inteligencijama kao i sposobnosti identifikovanja sopstvenih potreba radi primjene sopstvenih strategija i procedura u procesu učenja; • Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): <ul style="list-style-type: none"> • pretplaniranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (receptije, interakcije, produkcije, medijacije); • Upotreba različitih metoda i strategija učenja: <ul style="list-style-type: none"> • poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja; • omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da izabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi; • razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja; • sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja, razvijanje upornosti; • razvijanje samomotivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.

<p>Kreativno-produktivna kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> • sažimanje, generalizovanje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); • upotreba logičnog strukturiranja i nizanja argumenata. • Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanje te osjećaj za estetske vrijednosti: <ul style="list-style-type: none"> • proizvodnja i povezivanje različitih ideja, proizvodnja pretpostavki i različitih proizvoda; • Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> • sposobnost tolerisanja suprotnih ideja; • donošenje zaključaka nezavisno; • razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje sopstvenog stanovišta i sistema vrijednosti; razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama. • Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> • omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija; • razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.
<p>Tjelesno-zdravstvena kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tjelesno-zdravstvene kompetencije podrazumijevaju prihvatanje i promovisanje zdravih stilova ponašanja, adekvatnih prehrambenih navika i tjelesnih aktivnosti koje omogućavaju pojedincu kvalitetan i zdrav život. U krajnjem cilju se odnose na formiranje pozitivne slike o sebi, sposobnost da se sebi omogući zdrav život i da se u vlastitom okruženju promoviše zdrav život.

Literatura

Nacionalni dokument Prirodoslovnoga područja kurikuluma, Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/02/PRIRODOSLOVNO-POD-18.2-3.pdf>.

Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta kemija, Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Kemija.pdf>.

Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Bosni i Hercegovini, Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa Kantona Središnja Bosna, Travnik, 2009., <http://www.mozks-ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20na%20hrvatskome%20jeziku%20za%20devetogodisnje%20osnovne%20skole%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf>.

Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za gimnazije u Bosni i Hercegovini, Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Kantona Središnja Bosna, Travnik, 2013., <http://www.mozks-ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20na%20hrvatskome%20jeziku%20za%20gimnazije%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf>.

Nastavni plan i program za gimnaziju, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, 2014., http://www.rpz-rs.org/224/rpz-rs/Za/gimnaziju#.WE8LP_krLIV.

Nastavni plan i program (od VI do IX razreda devetogodišnje osnovne škole) za škole koje realiziraju nastavu na bosanskom jeziku, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta SBK, Travnik, 2014., [http://www.mozks-ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20\(od%20VI%20do%20IX%20razreda%20devetogodisnje%20osnovne%20skole\)%20za%20skole%20koje%20realiziraju%20nastavu%20na%20bosanskom%20jeziku.pdf](http://www.mozks-ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20(od%20VI%20do%20IX%20razreda%20devetogodisnje%20osnovne%20skole)%20za%20skole%20koje%20realiziraju%20nastavu%20na%20bosanskom%20jeziku.pdf).

Nastavni plan i program za osnovno obrazovanje i vaspitanje, Ministarstvo prosvjete i kulture, Republički pedagoški zavod Republike Srpske, 2014., <http://www.rpz-rs.org/21/rpz-rs/NPP/za/osnovno/obrazovanje/i/vaspitanje>.

National core curriculum for basic education 2004., Finnish national board of education, http://www.oph.fi/download/47671_core_curricula_basic_education_1.pdf

National core curriculum for upper secondary schools 2003., Finnish national board of education, http://www.oph.fi/download/47678_core_curricula_upper_secondary_education.pdf.

National curriculum in England: science programmes of study, Department for Education, England, 2013., <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-science-programmes-of-study>.

Predmetni program HEMIJA VIII i IX razred osnovne škole, Zavod za školstvo, CRNA GORA, Podgorica 2013., <http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/osnovno>.

Predmetni program HEMIJA, Gimnazija, Zavod za školstvo, CRNA GORA, Podgorica, 2014., <http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/gimnazija/>.

Primary School Curriculum, National Council for Curriculum and Assessment (NCCA), Dublin, Ireland, 1999., http://www.curriculumonline.ie/getmedia/c4a88a62-7818-4bb2-bb18-4c4ad37bc255/PSEC_Introduction-to-Primary-Curriculum_Eng.pdf.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za gimnaziju, Zavod za školstvo Mostar, 2003., http://cms.pztz.ba/userfiles/pztz/files/SrednjeObrazovanje/Dokumenti/NPP/Gimnazija/ZajednickaJezgraGimnazija_bos.pdf.

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Jasminka Nalo

DTP:

APOSO

6. HEMIJA

Definicija nastavnog predmeta. Hemija. Uloga, značaj, cilj

Hemija je eksperimentalna prirodna nauka koja proučava materiju i njene promjene. Proučavanja u hemiji odnose se u prvom redu na:

- sastav materije
- promjene kroz koje materija prolazi
- odnose između promjena u materiji i promena energije.

Hemija zauzima središnje mjesto među prirodnim naukama. Ona se bavi *građom tvari/materije*, njihovom strukturom, osobinama i transformacijama, i principima na kojima se ove osobine zasnivaju. Pošto se atomi i molekule nalaze u osnovi materije, u najširem smislu, a materija je jedan od vidova postojanja cijelog svemira, hemija je jedna od "kosmičkih nauka".

Zbog ove svoje sveobuhvatnosti, hemija se dodiruje i značajno preklapa sa drugim prirodnim naukama kao što su *fizika, geologija i astronomija*, s jedne strane, i *biologija, fiziologija i medicina*, s druge strane. Na jednom kraju spektra hemijskih nauka, koji je orijentiran ka istraživanju *atoma* iz kojih su izgrađeni molekuli, i subatomske čestice iz kojih su izgrađeni atomi, te transformacija *energije* iz jednog u drugi oblik. Na drugoj strani su otkrića vezana za molekulske osnove života gde je hemija uspjela da prođe duboko u izuzetno složene molekulske mehanizme biohemijskih procesa i transfera genetskih informacija u živim sistemima.

Polazna tačka za nastavu hemije su prethodno znanje učenika, vještine i iskustva, kao i njihova zapažanja i ispitivanja prirodnih pojava, predmeta i tvari.

Daljnji napredak učenika se gradi na osnovnim pojmovima/konceptima i principima hemije.

Nastava mora da podstakne učenike da proučavaju hemiju kao prirodnu nauku, da im pomogne u razmatranju važnosti dobrog i bezbjednog okruženja, nauči ih da se brinu o svojoj sredini odgovorno se ponašajući prema/njoj. Zdravstveno vaspitanje i obrazovanje je integrirano kroz nastavu.

Cilj

Učenici će naučiti da:

- odgovorno se odnose prema radu i kreću se sigurno u prostoru u kojem rade, štiteći sebe i svoju sredinu i prate data uputstva,
- provode zapažanja i mjerenja, traže informacije na temu koju proučavaju, i procjenjuju pouzdanost informacija,
- donose zaključke o svojim zapažanjima i mjerenjima i prepoznaju uzročno-posljedične odnose u vezi sa karakteristikama prirodnih pojava i predmeta,
- izvrše jednostavan naučni eksperiment pojašnjavanjem karakteristika pojava, procesa, supstanci, i predmeta, kao i odnose između njih,
- koriste naučna saznanja u opisivanju, poređenju i klasifikaciji koncepta iz oblasti hemije i fizike,
- razumiju potencijalnu opasnost od nekog incidenta u hemijskoj industriji ili transportu supstanci i koje mjere treba preduzeti u zaštiti, radi očuvanja sopstvenog zdravlja i zaštite životne sredine,
- argumentirano iznose prednosti i mane obnovljivih i neobnovljivih izvora energije.

Savremene tendencije obrazovanja težište stavlja na razvijanje sposobnosti:

- funkcionalne hemijske pismenosti,
- razumijevanje promjena i pojava u prirodi na temelju stečenih znanja o hemijskim pojmovima, teorijama, modelima i zakonima,
- komuniciranja uz korištenje hemijskih termina, hemijskih simbola, formula i jednačina,
- izvođenja jednostavnih hemijskih istraživanja,
- za rješavanje teorijskih i eksperimentalnih problema,
- razvijanje logičkog, apstraktnog i kritičkog mišljenja,
- osamostaljivanje učenika za traženje i korištenje relevantnih informacija u različitim izvorima (udžbenik, naučnopopularne članci, internet),
- razvijanje svijesti o važnosti odgovornog odnosa prema okolišu, odgovarajućeg i racionalnog korištenja i odlaganja različitih supstanci u svakodnevnom životu,

- poticanje učeničke radoznalosti, potrebe za saznavanjem o svojstvima tvari u okruženju i pozitivnog odnosa prema učenju hemije,
- razvijanje svijesti o vlastitim znanjima i sposobnostima i daljoj profesionalnoj orijentaciji.

DRUGA TRIJADA

ŠESTI RAZRED

Ishodi:

PRIRODA I ČOVJEK

Kratak pregled razvoja hemije

Učenici će:

- izvesti zaključke o značaju učenja hemije kao prirodne nauke,
- prepoznati osnovni laboratorijski pribor i posuđe,
- znati korake u istraživačkom radu,
- znati ispoljiti stav unutar grupe ili plenarno o prijašnjem i današnjem načinu istraživanja.

MATERIJE/TVARI/SUBSTANCE OKO NAS I NJIHOVA SVOJSTVA

Struktura i svojstva

Učenici će:

- definirati atom kao česticu,
- navesti građu atoma (jezgro i omotač),
- definirati molekulu kao česticu građenu od atoma,
- razumjeti pojam jona,
- razlikovati smjesu i spoj,
- razlikovati fizikalna od hemijskih svojstva,
- koristiti različite metode razdvajanja sastojaka smjesa: filtriranje, kristalizacija, prosijavanje...,
- objasniti fizikalne i hemijske promjene kroz primjere,
- postavljati pitanja te prikupljati podatke iz različitih izvora,
- davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima predviđenog oglada.

Vrste

Učenici će:

- nabrojati nebeska tijela različitih agregatnih stanja (plinovita , čvrsta),
- objasniti grafičkim prikazom.

Supstance oko nas

Učenici će:

- definirati sastav i svojstva vazduha/ atmosfere,
- imenovati neke osnovne hemijske elemente i njihove simbole koji čine vazduh,
- prepoznati značaj hemijskog sastava atmosfere za opstanak živog svijeta,
- objasniti karakteristike vode i njen značaj kao rastvarača,
- opisati promjene pri otapanju,
- klasificirati prirodne vode prema hemijskom sastavu,
- nabrojati i objasniti postupke prečišćavanja voda i njihov značaj,
- klasifikovati vrste tla,
- nabrojati osnovne hemijske elemente koji ulaze u sastav tla/zemljište,

HEMIJSKE PROMJENE I ENERGETSKE PRETVORBE

Učenici će:

- uočiti da se pri nekim reakcijama oslobađa a nekim troši energija,
- davati procjene o promjenama, pratiti promjene hemijskih svojstava i reaktivnosti materijala i donositi zaključke,
- razlikovati reaktante i produkte jednadžbi,
- prikazati osnovne hemijske reakcije nastajanja vode, ugljikovog monoksida i dioksida, amonijaka koji se nalaze u vazduhu,
- voditi raspravu o mogućim rezultatima predviđenog ogleda,
- objasniti i kroz primjere navesti utvrditi najzanimljivije obnovljive i neobnovljive energije.

ISTRAŽIVAČKE AKTIVNOSTI¹²

Učenici će:

- raditi i djelovati bezbjedno (sigurno), štiteći sebe i svoju sredinu, i pratiti data uputstva nastavnika ili u grupi,
- koristeći različita čula i mjerne instrumente zapažati promjene,
- uraditi jednostavne eksperimente,
- ciljano upravljati zapažanjima osnovnih karakteristika hemijskih promjena i procesa,
- izvoditi zaključke iz posmatranja i mjerenja,
- predstavljati rezultate mjerenja na različite načine,
- kombinirati informacije iz različitih izvora, procijenjivati i korigovati ispravnost rezultata na osnovu prethodnih znanja, istraživanja i kroz razgovor sa drugima.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

PRIRODA I ČOVJEK			
Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Kratak pregled razvoja hemije -Šta rade hemičari -Načini istraživanja u hemiji (laboratorij i mjere zaštite) Metrika: (2+1)	Učenici će: -pratiti hemiju kroz historiju; -izvesti zaključke o značaju učenja hemije kao prirodne nauke; -prepoznati osnovni laboratorijski pribor i posuđe.	Učenici će: -koristiti lentu vremena za razvoj prirodnih nauka kroz historiju; -pravilno koristiti osnovni laboratorijski pribor i posuđe pri izvođenju eksperimenata; -razlikovati znakove opasnosti i mjere zaštite.	Učenici će: -ispoljiti interes za proučavanje hemije kao prirodne nauke; -znati korake u istraživačkom radu; -znati ispoljiti stav unutar grupe ili plenarno o prijašnjem i današnjem načinu istraživanja.
MATERIJE /TVARI/SUBSTANCE OKO NAS I NJIHOVA SVOJSTVA			
Struktura i svojstva Metrika: (7+5)	Učenici će: -definisati atom kao česticu; -navesti građu atoma (jezgro i omotač); -razumjeti pojam jona; -definisati molekulu kao česticu građenu od atoma; – razlikovati smjesu i spoj; -razlikovati fizikalna od hemijskih svojstva;	Učenici će: - predstaviti modelom (plastelin, čačkalice, loptice...); -pokazati sa drugarima/icama koristeći svoja tijela pojam jona; - predstaviti modelom i crtežom molekulu;	Učenici će: - slijediti upute nastavnika prilikom korištenja laboratorijskog pribora i posuđa; -ponašati se odgovorno prema preuzetim ili dobivenim obavezama i zadacima;

¹² Protežu se kroz sve sadržaje istraživačke aktivnosti

	<p>- objasniti fizikalne i hemijske promjene kroz primjere;</p>	<p>- demonstrirati kroz ogled procese i promjene nekih spojeva (šećer, so, voda...); - demonstrirati kroz ogled procese i promjene nekih smjesa (šećer + voda, pjesak + voda...); -koristiti različite metode razdvajanja sastojaka smjesa: filtriranje, kristalizacija, prosijavanje...; - kroz eksperiment pokazati fizikalne i hemijske promjene kroz primjere (voda, papir, voće, šećer, so...); -donositi konačne zajedničke zaključke izvedenih demonstracionih ogleda.</p>	<p>- pratiti redosljed uputstava pri istraživanju; - pokazati interes za učenje putem istraživanja; - postavljati pitanja te prikupljati podatke iz različitih izvora; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima predviđenog ogleda.</p>
<p>Vrste</p> <p>Metrika: (1+1)</p>	<p>Učenici će: - nabrojati nebeska tijela različitih agregatnih stanja (plinovita, čvrsta)</p>	<p>Učenici će: -klasifikovati nebeska tijela prema agregatnim stanjima.</p>	<p>Učenici će: -objasniti grafičkim prikazom koristeći crtež.</p>
<p>Supstance oko nas</p> <p>Metrika: (7+5)</p>	<p>Učenici će: -definisati sastav i svojstva vazduha/ atmosfere; -imenovati neke osnovne hemijske elemente i njihove simbole (O- oksigen/kiseonik, C- karbon/ugljik, N- nitrogen/dušik/azot, H- hidrogen/vodik/vodonik) koji čine vazduh; -objasniti karakteristike vode (H₂O) i njen značaj kao rastvarača; -opisati promjene pri otapanju (difuzija i osmoza); -klasificirati prirodne vode prema hemijskom sastavu; -objasniti značaj različitih postupaka prečišćavanja voda: mehaničko, hemijsko i biološko; -klasifikovati vrste tla; - nabrojati osnovne hemijske elemente koji ulaze u sastav tla/zemljište (O-oksigen/kiseonik, C-</p>	<p>Učenici će: - prepoznati značaj hemijskog sastava atmosfere za opstanak živog svijeta; -prepoznati i interpretirati simbole (O, C, N, H, Ca, Mg); -interpretirati formulu vode (H₂O); - kroz ogled demonstrirati vodu kao rastvarač (voda+šećer, voda+so, razlaganje stijena...); - izvesti ogled promjena pri otapanju (filter vrećica čaja, tinta u vodi, posmatranje ploda šljive i trešnje nakon kišepucanje opne šljive i trešnje...); -klasificirati prirodne vode (meke i tvrde vode); -demonstrirati mehaničko</p>	<p>Učenici će: - navesti kroz primjere fotosinteze i disanja značaj kisika i ugljikovog dioksida; -kroz kontinuirano vježbanje koristiti nazive i simbole hemijskih elemenata koje su radili; -pratiti uputstva nastavnik u demonstracionim ogledima; - postavljati pitanja i izvoditi zaključke; - se odgovorno ponašati u prikupljanju materijala; -koristiti stečena znanja i vještine iz drugih predmeta i u svakodnevnom životu.</p>

	karbon/ugljik, N-nitrogen/dušik/azot, H-hidrogen/vodik/vodonik, Mg-magnezij, Ca- kalcij...);	prečišćavanja voda (filtriranje); -prikupiti i klasifikovati različite vrste tla (glina, crnica, pjeskovito tlo....); -procijeniti koje tlo je najplodnije;	
HEMIJSKE PROMJENE I ENERGIJA			
Metrika: (3+3)	Učenici će: - utvrditi najzanimljivije obnovljive i neobnovljive energije (ugalj, nafta, zemlji plin, sunčeva energija, energija vjetra, plima i oseka kao izvor energije i enerija valova); -uočiti da se pri nekim reakcijama oslobađa a nekim troši energija (živi kreč u vodi, gorenje papira, gorenje svijeće); -prikazati osnovne hemijske reakcije nastajanja H ₂ O, CO, CO ₂ , NH ₃ koji se nalaze u vazduhu.	Učenici će: - vizuelno predstaviti obnovljive i neobnovljive izvore energije; - pokazati demonstracionim ogledom hemijske promjene; -razlikovati reaktante i produkte u jednačini.	Učenici će: - istražiti i predstaviti obnovljive i neobnovljive izvore energije; -davati procjene o promjenama, pratiti promjene kemijskih svojstava i reaktivnosti materijala i donositi zaključke; -voditi raspravu o mogućim rezultatima predviđenog ogleda; -kroz modele pokazuje molekule nastale hemijskim reakcijama H ₂ O, CO, CO ₂ , NH ₃ .

Međupredmetna povezanost i kompetencije

PREDMET HEMIJA	PREDMET S KOJIM SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
-Vrste tvari -Tijelo -Kruženje vode	Priroda i društvo od 1. do 5. razreda	U okviru poučavanja predmeta Priroda i društvo protežu se i oblasti hemije, o materiji, vrstama tvari, agregatnim stanjima tvari, o vodi i kruženju vode u prirodi...	Digitalan kompetencija: -Sklonost korištenju TID-a u svrhu <i>samostalnog</i> rada i rada u <i>timovima</i> , <i>kritički</i> i <i>misaoni</i> stav pri ocjenjivanju raploloživih informacija <u>Učiti kako se uči.</u> -Vlastiti koncept koji podržava <i>spremnost mijenjanja i daljnjeg razvitka kompetencija</i> i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. - Pozitivno <i>prihvatanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život.</i> <i>-Prilagodljivost i fleksibilnost</i>
-Sastav tvari, plinova, -Građa atoma, molekula - Međunarodni SI sistem mjernih jedinca, -Elketricitet i elektroliti	Fizika	Integrirati što više sadržaje fizike sa hemijom, npr.: Sastav tvari , plinova , građa atoma, molekula, Međnarodni SI sistem mjernih jedinca, elketricitet i elektroliti ...	<u>-Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> <u>-Znatiželja i kritičko</u> pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja. -Spremnost stjecanja naučnog znanja i <u>interes za nauku</u> i znanstvenu i tehnološku karijeru
Bioloski važni spojevi	Biologija	Integrirati što više sadržaje biologije sa hemijom, npr.: izučavanje procesa fotosinteze, disanja, kod nastanka biološki važnih spojeva, kroz	Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije <u>Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja.</u>

		osnove biohemije koja se obrađuje u biološki važnim spojevima	<i>Positivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja</i>
--	--	---	--

TREĆA TRIJADA

Zadaci nastave hemije od sedmog do devetog razreda su da proširi znanje učenika iz hemije i upućuje učenika u razmišljanja koja su karakteristična za prirodne nauke, u sticanju i primjeni tog znanja u različitim životnim situacijama. Nastava treba omogućiti razvoj ličnosti i formiranje savremenog pogleda na svijet i pomoći učeniku u razumjevanju značaja hemije i tehnologije u svakodnevnom životu, životnoj sredini i društvu.

Nastava se oslanja na eksperimentalni pristup u kojem je polazna tačka posmatranje i istraživanje supstanci i pojava u vezi živog okruženja i preuzimanje odgovornosti za životnu sredinu. Eksperimentalno usmjerenje treba pomoći učeniku shvatiti prirodu nauke i usvoji nove naučne koncepte, principe, i modele, razviti vještine rukovanja i sposobnosti za eksperimentalni rad i saradnju i stimulisati učenike u proučavanju hemije.

Cilj

Učenik će:

- učiti da radi bezbjedno, slijedeći uputstva,
- učiti da koriste metode istraživanja tipične sa stanovišta sticanja naučnih znanja, ove metode uključuju informacione i komunikacione tehnologije; i da ocijeni pouzdanost i značaj znanja,
- učiti da sprovede naučno istraživanje i da interpretira i predstavi rezultate,
- učiti o procesima u vezi sa ciklusom supstanci i životnim ciklusom proizvoda, kao i značaj tih procesa u prirodi i životnoj sredini,
- učiti o fizičkim i hemijskim konceptima koji opisuju svojstva (karakteristike) supstanci i učiti da primjenjuje te koncepte,
- učiti koncepte i modele koji opisuju hemijske veze i strukture materije,
- učiti da prikažu hemijske reakcije uz pomoć hemijske jednačine,
- učiti da primjene svoje znanje u praktičnim situacijama i izborima,
- učiti da znaju o značaju hemijskih fenomena i primjene za pojedinca i društvo.

SEDMI RAZRED

Ishodi:

MATERIJE/TVARI/SUBSTANCE OKO NAS I NJIHOVA SVOJSTVA

Supstance oko nas

Učenici će:

- definirati tvar,
- razlikovati čiste tvari od smjesa,
- razlikovati homogene od heterogenih smjesa,
- razlikovati jednostavne od složenih čistih tvari,
- primijeniti adekvatne postupke razdvajanje sastojaka iz smjese na osnovu njihovog sastava,
- objasniti razlike između različitih vrsta otopina,

- nabrojati sastojke atmosfere,
- izvoditi zaključke o uticaju čovjeka na aerozagađenje (kisele kiše, ozonske rupe, efekat staklene bašte),
- opisati svojstva O, H, N, S i osnovne spojeve ovih elemenata.

HEMIJSKE PROMJENE I ENERGETSKE PRETVORBE

Učenici će:

- definirati pojam oksida i oksidacije,
- nabrojati najznačajnije primjere oksida,
- prepoznati i napisati hemijskim formulama spojeve oksida,
- napisati jednostavne hemijske reakcije oksidacije,
- razlikovati kvalitativno od kvantitativnog značenja simbola i formula,
- razumije na šta se odnosi indeks i koeficijent,
- kroz primjere pravilno predstavlja hemijske elemente i spojeve,
- pravilno čitati hemijske simbole i formule,
- odrediti broj atoma pojedinih elementata u molekuli,
- povezati tvari iz svakodnevnog života sa njihovim hemijskim oznakama,
- usporediti i kroz primjere utvrditi osnovne obnovljive i neobnovljive izvore energije.

ISTRAŽIVAČKE AKTIVNOSTI

Učenici će:

- raditi i djelovati bezbjedno (sigurno), štiteći sebe i svoju sredinu, i pratiti data uputstva nastavnika ili u grupi,
- razlikovati hemijski pribor i posuđe u laboratoriji;
- pravilno postaviti istraživačko pitanje;
- postavljati pretpostavke;
- osmisлити postupke za provjeru pretpostavki;
- izvesti zaključke na osnovu poređenja rezultata i pretpostavki;
- prezentirati rezultate istraživanja,
- kombinirati informacije iz različitih izvora, procijenjivati i korigovati ispravnost rezultata na osnovu prethodnih znanja, istraživanja i kroz razgovor sa drugima.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

MATERIJE/TVARI/SUBSTANCE OKO NAS I NJIHOVA SVOJSTVA			
Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Supstance oko nas Metrika: (4+8)	Učenici će: - definirati tvar; - razlikovati čiste tvari od smjesa (jednostavne od složenih čistih tvari); - navoditi primjere elemenata, spojeva, smjesa (homogenih i heterogenih); - razlikovati homogene od heterogenih smjesa; - opisati postupke razdvajanja sastojaka iz smjese; - iskazivanje sastava smjese udjelom mase i volumena;	Učenici će: - razlikovati organoleptički homogene od heterogenih smjesa; -primjeniti adekvatne postupke razdvajanje sastojaka iz smjese na osnovu njihovog sastava;	Učenici će: - prepoznati među tvarima koje koristi u svakodnevnom životu primjenu homogenih i heterogenih smjesa elemenata i spojeva; -navesti primjere u kojima "je i nije" zemlja prirodni filter (otpadne vode iz industrijskih postrojenja, ocjedne vode sa poljoprivrednih

<p>Zrak/atmosfera</p> <p>Metrika: (5+7)</p>	<p>- objasniti razlike između različitih vrsta otopina; - razlikovati hemijski pribor i posude u laboratoriji;</p> <p>- nabrojati sastojke atmosfere; - izvodi zaključak o značaju hemijske povezanosti ozona i UV zraka za živa bića; - izvodi zaključak o značaju hemijske povezanosti oksida, sumpora i azota sa nastankom kiselih kiša; - opisivati uticaj CO₂ na efekat staklenika; - opisati svojstva O, H, N, S i osnovne spojeve ovih elemenata; - najzastupljeniji elementi i jedinjenja koja ulaze u sastav zraka/vazduha (O, H, N, CO₂, CO, SO₂, NO_x);</p>	<p>- izračunati maseni i volumni udio sastojaka u smjesi; - pravilno sastaviti aparaturu za svaki od postupaka; - pripremiti različite vrste otopina (nezasićene, zasićene, prezasićene);</p> <p>- posmatrati filmove o učinku kiselih kiša, ozona, UV zraka... zabilježiti informacije, i dati prijedloge mjera za prevenciju; - pronaći iz različitih izvora primjere uticaja čovjeka na aerozagađenje;</p> <p>- izvesti ogled dobivanja kisika i vodika iz vode, - dokazati kroz ogled prisustvo kisika u sastavu zraka; - dokazati kroz ogled prisustvo CO₂ u izdahnutom zraku;</p>	<p>površina, otpadne vode iz domaćinstva); - odgovorno se ponašati prema materijalu, priboru i instrumentima u laboratoriju; - kroz T tabelu razvrstati homogene i heterogene smjese iz svakodnevnog života (šampon, juha/supa, smog, zemlja, zrak, tijesto, vegeta, gazirana i pjenušava pića...); - posjetiti meteorološku stanicu i voditi zabilješke o aerozagađenju; - pravilno se ponašati u slučaju aerozagađenja; - imati pozitivan stav i razvijen aktivizam za zaštitu pojedinca i ravnotežu prirode;</p> <p>- pravilno koristi aparaturu za razdvajanje sastojaka vode, zraka...; - razlikovati miris sumpora u sumpornoj vodi (izvorska voda); - objasniti značaj simporne vode za liječenje;</p>
HEMIJSKE PROMJENE I ENERGETSKE PRETVORBE			
<p>Oksidi i oksidacija</p> <p>Metrika: (2+3)</p>	<p>Učenici će: - definirati pojam oksida i oksidacije; - nabrojati najznačajnije primjere oksida; - prepoznati i napisati hemijskim formulama spojeve oksida; - napisati jednostavne hemijske reakcije oksidacije; - usporediti i kroz primjere utvrditi osnovne obnovljive i neobnovljive izvore energije.</p>	<p>Učenici će: - ogledom odrediti vrstu oksidacije (tiha i burna oksidacija); - ispitati kroz ogled zapaljivost supstanci (Mg traka...); - zabilježiti uočene promjene u tihoj i burnoj oksidaciji; - izvesti zaključke nakon ogleda i uporediti sa svojim pretpostavkama; - tabelarno usporediti osnovne obnovljive i neobnovljive izvore energije.</p>	<p>Učenici će: - pravilno rukovati posuđem i priborom u laboratoriju i svakodnevnom životu; - pažljivo pratiti, uočavati i znati mjere zaštite; - povezuju naučeno sa primjerima iz života; - prezentirati kroz primjere osnovne obnovljive i neobnovljive izvore energije.</p>

Kvalitativno i kvantitativno značenje simbola i formula Metrika: (2+4)	Učenici će: -razlikovati kvalitativno od kvantitativnog značenja simbola; - razlikovati kvalitativno od kvantitativnog značenja formula; -razumije na šta se odnosi indeks i koeficijent;	Učenici će: -kroz primjere pravilno predstavlja hemijske elemente i spojeve; -pravilno čitati hemijske simbole i formule; -odrediti broj atoma pojedinih elementata u molekuli;	Učenici će: -pokazuje interes za predstavljanje tvari hemijskim simbolima i formulama; -povezati tvari iz svakodnevnog života sa njihovim hemijskim oznakama;
--	--	--	---

OSMI RAZRED

Ishodi:

PROMJENE MATERIJE I ENERGETSKE PRETVORBE

Supstance oko nas

Učenici će:

- opisati građu atoma,
- objasniti elektronsku konfiguraciju pojedinih elemenata,
- imenovati elemente periodnog sistema;
- prepoznati i sastaviti različite vrste formula (molekulska, strukturna, empirijska),
- napisati elektronsku konfiguraciju pojedinih elemenata;
- razlikovati grupe i periode;
- predstaviti simbolima elemente periodnog sistema;
- razlikovati molekulska od strukturne formule;
- odrediti valenciju i oksidacijski broj elementa u hemijskoj formuli;
- izračunati relativnu molekulska masu spojeva;
- povezati građu atoma sa PSE i pri tome se koriste periodnim sistemom elemenata;

Hemijske reakcije

Učenici će:

- predstaviti reakciju hemijskom jednačinom;
- izjednačavati hemijske jednačine;
- poznavajući svojstva nekih tvari izbjeći opasnosti od opekline, prskanja u oči, izazivanja požara...;

Vrste spojeva

Učenici će:

- razlikovati okside od ostalih vrsta spojeva sa kisikom;
- razlikovati okside metala od oksida nemetala;
- objasniti sastav kiselina na osnovu hemijskih formula i način nastanka (HCl, HNO₃, H₂SO₄, H₂SO₃, H₂S, H₂CO₃ i H₃PO₄);
- opisati pojam disocijacije;
- objasniti sastav baza na osnovu hemijskih formula i način nastanka (NaOH, Ca(OH)₂, Al(OH)₃, Mg(OH)₂, idr. ;
- objasniti sastav soli na osnovu hemijskih formula i način nastanka (NaCl, CaCO₃, Al₂(SO₄)₃, MgCl₂, idr.);
- objasniti pojam neutralizacije;
- objasniti reakciju disocijacije soli;
- predstaviti hemijskim reakcijama nastanak kiselina, baza i soli,
- istražiti gdje se različite vrste spojeva koristi u različitim industrijskim sektorima;

Vrste tvari

Učenici će:

- dati primjere metala i nemetala i predstaviti simbolima;
- analizirati svojstva vode;
- odrediti metale i nemetale prema položaju u periodnom sistemu elemenata (PSE);
- napisati primjere jednačina oksidacija (Mg, Ca, C, N...);
- razlikovati čistu od onečišćene vode kroz primjere;
- interpretirati jednostavne jednačine reakcija oksidacije;
- povezati značaj i ulogu metala kao biogenih elemenata (Na, K, Ca, Mg, Fe, Zn, I...);

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

PROMJENE MATERIJE I ENERGETSKE PRETVORBE			
Sadržaj	Odgodno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Supstance oko nas Građa tvari Metrika: (9+15)	Učenici će: -opisati građu atoma; -nabrojati subatomske čestice i njihov naboj; -opisati građu elektronskog omotača; -objasniti elektronsku konfiguraciju pojedinih elemenata; -objasniti na primjerima izotope nekih elemenata; -opisati organizaciju periodnog sistema; -imenovati elemente periodnog sistema; -objasniti svojim riječima nastanak molekula između istovrsnih i raznovrsnih atoma; -prepoznati različite vrste formula (molekulska, strukturna, empirijska); -objasniti svojim riječima nastanak iona - anion, kation; -objasniti svojim riječima jonsku vezu; -objasniti svojim riječima nastanak kovalentne veze; -objasniti svojim riječima valenciju i njenu povezanost sa periodnim sistemom elemenata; -objasniti svojim riječima oksidacijski broj; -povezati stvarnu masu atoma i molekule sa	Učenici će: -predstaviti grafički građu atoma na osnovu rednog broja; -napisati elektronsku konfiguraciju pojedinih elemenata; -odrediti broj pojedinih subatomske čestice na osnovu masenog broja; -razlikovati grupe i periode; -predstaviti simbolima elemente periodnog sistema; -koristiti pravilno čitanje periodnog sistema; -modelima i hemijskim formulama predstavljati molekule od istovrsnih i raznovrsnih atoma; -razlikovati molekulske od strukturne formule; -predstaviti grafički i simbolom jone i jonsku vezu; -predstaviti grafički i hemijskim formulama kovalentnu vezu; -sastaviti hemijske formule na osnovu poznavanja valencije i oksidacijskog broja; -odrediti valenciju i oksidacijski broj elementa u hemijskoj formuli;	Učenici će: -primjeniti stečeno znanje u čitanju sastava različitih artikala (hemijske simbole i formule); -znati kako da izvuče zaključke o reaktivnosti neke tvari na osnovu elektronskih struktura atoma -povezati građu atoma sa PSE i pri tome se koriste periodnim sistemom elemenata; -koristeći periodni sistem elemenata odrediti vrstu hemijske veze kojom se povezuju hemijski elementi određenih grupa; -poznavajući svojstva nekih tvari izbjeći svakodnevne opasnosti (zapaljivost para, laka za kosu, acetona, otežano kuhanje namirnica sa soli ...); -poznavajući svojstva nekih tvari pravilno ih primjeniti u svakodnevnom životu (hemijska provodljivost struje, ...) -imaju pozitivan stav prema separiranom odlaganju alkalnih baterija (kiselina i baza;

	relativnom atomskom i molekulskom masom;	-imenovati i napisati spojeve na osnovu valencija; -povezati oksidacijski broj i valencije; -izračunati relativnu molekulsku masu spojeva;	
Hemijske reakcije Metrika: (6+5)	Učenici će: -predstaviti reakciju hemijskom jednačinom; -objasniti svojim riječima zakon o očuvanju mase; -objasniti svojim riječima zakon o stalnim omjerima (odnosima) masa; -navesti faktore koji utiču na brzinu hemijske reakcije (vrste reaktanata, temperatura, veličina i broj čestica, katalizatori); -objasniti svojim riječima razliku između egzotermnih (gašenje kreča) i endotermnih reakcija (gorenje papira);	Učenici će: -eksperimentalno provjeriti zakon o očuvanju mase (gašenje živog kreča, zagrijavanje šećera); -izračunati omjere masa elemenata u pojedinim spojevima; -izjednačavati hemijske jednačine;	Učenici će: -pratiti uputstva nastavnika u demonstracionim ogledima; -kroz kontinuirano vježbanje koristiti nazive i simbole hemijskih elemenata i nazive i formule hemijskih spojeva pri pisanju hemijskih jednačina koje su radili; - se odgovorno ponašati u rukovanju materijalima u laboratoriju i domaćinstvu; -poznavajući svojstva nekih tvari izbjeći opasnosti od opekline, prskanja u oči, izazivanja požara...); - postavljati pitanja i izvoditi zaključke; -koristiti stečena znanja i vještine iz drugih predmeta i u svakodnevnom životu.
Vrste spojeva Metrika: (8+10)	Učenici će: -razlikovati okside od ostalih vrsta spojeva sa kisikom; -razlikovati okside metala od oksida nemetala; -imenovati okside; -objasniti sastav kiselina na osnovu hemijskih formula i način nastanka (HCl, HNO ₃ , H ₂ SO ₄ , H ₂ SO ₃ , H ₂ S, H ₂ CO ₃ i H ₃ PO ₄); -određivanje valentnosti kiseline na osnovu broja atoma hidrogena predstavljene formulama; -opisati pojam disocijacije; -objasniti reakciju disocijacije kiselina;	Učenici će: -predstaviti formulom okside; -tačno napisati hemijske reakcije nastanka oksida; -predstaviti hemijskim reakcijama nastanak kiselina; -razlikovati valentnost kiselina i baza prema broju atoma hidrogena i broju hidroksilnih grupa; -predstaviti hemijskim jednačinama disocijaciju kiselina; -predstaviti hemijskim jednačinama disocijaciju baza;	Učenici će: -znati kako da istraže svojstva spojeva i koristiti rezultate u klasifikaciji spojeva; -istražiti gdje se različite vrste spojeva koristi u različitim industrijskim sektorima (kao što su industrija metala i drveta itd., o njihovim proizvodima i značaju za svakodnevni život); -znati gdje i kako se koriste odgovarajući hemijski spojevi; -se odgovorno ponašati u rukovanju materijalima u laboratoriju i domaćinstvu;

	<p>-objasniti sastav baza na osnovu hemijskih formula i način nastanka (NaOH, Ca(OH)₂, Al(OH)₃, Mg(OH)₂, idr. ;</p> <p>-određivanje valentnosti baza na osnovu broja hidroksilnih grupa predstavljene formulama;</p> <p>-objasniti reakciju disocijacije baza;</p> <p>-objasniti sastav soli na osnovu hemijskih formula i način nastanka (NaCl, CaCO₃, Al₂(SO₄)₃, MgCl₂, idr.);</p> <p>-imenovati soli;</p> <p>-objasniti pojam neutralizacije;</p> <p>-objasniti reakciju disocijacije soli;</p> <p>-objasniti pojam pH vrijednosti;</p>	<p>-predstaviti hemijskim jednačinama disocijaciju soli;</p> <p>-predstaviti hemijskim jednačinom neutralizaciju;</p> <p>-koristeći indikatore određivati pH vrijednosti različitih rastvora;</p>	
<p>Vrste tvari</p> <p>- Svojstva metala i nemetala</p> <p>Metrika: (7+10)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-objasniti svojstva metala i nemetala;</p> <p>-dati primjere metala i nemetala i predstaviti simbolima;</p> <p>-izvesti zaključke o broju elektrona u valentnoj ljusci metala i nemetala (povezivanje sa jonskom i kovalentnom vezom);</p> <p>-interpretirati osobenosti H (rasprostranjenost, dobivanje, reaktivnost, najvažniji spojevi – voda);</p> <p>-interpretirati osobenosti O (rasprostranjenost, dobivanje, reaktivnost, najvažniji spojevi – voda, oksidi);</p> <p>-analizirati svojstva vode (tri agregatna stanja, anomalija o širenju vode, dobar rastvarač, tvrdoća vode-destilirana voda, salinitet vode, površinska napetost, kruženje vode u prirodi) i uporediti sa svojstavima H i O;</p> <p>-interpretirati osobenosti N (rasprostranjenost, dobivanje, reaktivnost,</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-uporediti svojstva metala i nemetala kroz T – tabelu;</p> <p>-odrediti metale i nemetale prema položaju u periodnom sistemu elemenata (PSE);</p> <p>-ilustrirati Lewis-ovim simbolima atome metala i nemetala (Na, Al, Mg, Cu, K, ... H, O, C, Cl, N,...);</p> <p>-eksperimentalno dokazati sastav vode i osobenosti H i O (elektroliza vode u Hoffmanovom aparatu, zagrijavanje KMnO₄, razlaganje H₂O₂, gorenje Mg trake, gorenje Fe vune,);</p> <p>-ispitati tvrdoću vode na različitim uzorcima isparavanjem;</p> <p>-ispitati površinsku napetost vode (ubacivanjem novčića u čašu);</p> <p>-ispitati površinsku napetost vode pri</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-povezati svojstva vode sa ulogom vode u živim organizmima i prirodi;</p> <p>-razlikovati čistu od onečišćene vode kroz primjere;</p> <p>-se odgovorno ponašati u rukovanju materijalima u laboratoriju i domaćinstvu;</p> <p>-pratiti uputstva nastavnika u demonstracionim ogledima;</p> <p>-povezati važnost tvrdoće vode za dugovječnost i učinkovitost kućanskih aparata i industrijskih postrojenja;</p> <p>-dosljedno pratiti i pridržavati se koraka prilikom istraživanja;</p> <p>-objasniti opasnosti od nastanka požara i adekvatne postupke prilikom gašenja požara;</p> <p>-interpretirati jednostavne jednačine reakcija oksidacije;</p> <p>-kroz ulogu konzumenta opisati različite proizvode iz prodavnica na osnovu</p>

	<p>najvažniji spojevi – oksidi, NH_3, HNO_3 i soli);</p> <p>-interpretirati osobenosti C (rasprostranjenost, dobivanje, reaktivnost, najvažniji spojevi – CO, CO_2, H_2CO_3 i soli);</p> <p>-interpretirati osobenosti Cl (rasprostranjenost, dobivanje, reaktivnost, najvažniji spojevi – NaCl);</p> <p>-objasniti karakteristike elemenata prve (Na, K) i druge (Ca, Mg) grupe PSE i ostalih biogenih metala (Cu, Zn, Fe, ...);</p> <p>-objasniti karakteristike i primjenu industrijski značajnih metala (Al...);</p>	<p>različitim temperaturama;</p> <p>-napisati primjere jednačina oksidacija (Mg, Ca, C, N...);</p> <p>-uočiti kroz laboratorijske vježbe reaktivnost Na;</p>	<p>procesa kružanja vode , ugljika, azota,... (ciklus proizvoda);</p> <p>-povezati značaj i ulogu metala kao biogenih elemenata (Na, K, Ca, Mg, Fe, Zn, I...);</p> <p>-argumentirano iznositi stavove o zaštiti od korozije u konstrukcijama i metalnoj industriji;</p> <p>-povezati značaj hemijskih fenomena/pojava na pojedinca i društvo (fotosinteze, disanje);</p>
--	---	--	--

DEVETI RAZRED

Ishodi:

Stehiometrija

Učenici će:

- sastaviti formule na osnovu imena spoja;
- sastaviti hemijske jednačine (neutralizacija, supstitucija, oksidacija);
- izračunati relativnu molekulsku masu (Mr) preispitujući različite primjere;
- sa sigurnošću sastavljati hemijske jednačine (neutralizacija, supstitucija, oksidacija);
- izračunati količinu tvari i molarnu masu, masu uzorka, broj jedinki (molekuli, joni, atomi);

Vrste tvari

Učenici će:

- opisati procese kroz koje kruži ugljik u prirodi (fotosinteza i sagorjevanje/disanje...);
- nabrojati elemente koji ulaze u sastav organskih spojeva;
- klasifikovati vrste ugljikovodika (alkani, alkeni, alkini i areni);
- razlikovati zasićene od nezasićenih ugljikovodika;
- izračunati valencije i oksidacioni broj ugljika u oksidima, ugljičnoj kiselini, krečnjaku/vapnencu;
- koristeći čula/osjetila razlikovati miris, boju, agregatna stanja i dr. svojstva fosilnih goriva;
- napisati molekulsku, strukturnu i racionalnu formulu;
- napisati hemijske jednačine gorenja ugljikovodika ;
- imati stav o cikličnim procesima i posljedicama i tih procesa u prirodi (kruženje ugljenika/karbona, i efekte staklene bašte, i kisele kiše);
- istražiti opasnosti od korištenja i nepravilnog rukovanja fosilnim gorivima (prerada nafte...);
- pokazati odgovornost prilikom rukovanja plinom, naftom, benzinom, upaljačima, različitim sprejevima u domaćinstvu i svakodnevnom životu;
- pravilno rukovati posuđem i priborom u laboratoriju i svakodnevnom životu;

Organski spojevi s kisikom

Učenici će:

- objasniti dobijanje, svojstva i upotrebu alkohola (metanol, etanol);

- razlikovati reakcije oksidacije i proizvode reakcija organskih jedinjenja;
- formulama predstaviti funkcionalne grupe alkohola, karboksilnih kiselina i estera;
- istražiti, izvesti zaključke i zauzeti stav o proizvodnji alkohola i uticaju alkohola na ljudsko zdravlje;

Biološki važni spojevi

Učenici će:

- objasniti pojam lipida (masti i ulja);
- objasniti pojam ugljiko hidrata;
- objasniti pojam i građu proteina;
- ekperimentalno dokazivati svojstva masti i ulja (gustoća, emulzija, zapaljivost, oksidacija...);
- ekperimentalno dokazivati prisustvo skroba u namirnicama Lugolovim reagensom;
- istražiti i izvesti zaključke o ulozi, značaju i proizvodnji masti i ulja kao hranljivih supstanci i industrijskih sirovina (uporaba glicerola, pretilost, sapuni i kozmetički materijali);

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

PRIRODA I ČOVJEK			
Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Stehiometrija Metrika: (6+10)	Učenici će: -sastaviti formule na osnovu imena spoja; -zaključiti ime spoja na osnovu formule; - ponoviti relativnu molekulsku masu (Mr); - ponoviti omjere masa elemenata u pojedinim spojevima; -sastaviti hemijske jednačine (neutralizacija, supstitucija, oksidacija); -objasniti kroz primjere maseni udio elementa u spoju; -objasniti količinu tvari, molarnu masu, Avogadrov broj, broj jedinki (molekuli, joni, atomi);	Učenici će: - izračunati relativnu molekulsku masu (Mr) preispitujući različite primjere; -sa sigurnošću sastavljati hemijske jednačine (neutralizacija, supstitucija, oksidacija); -izračunavati maseni udio elementa u spoju; -povezati i izračunati Mr i molarnu masu; -demonstrirati omjere masa elemenata u pojedinim spojevima; -izračunati količinu tvari i molarnu masu, masu uzorka, broj jedinki (molekuli, joni, atomi);	Učenici će: -pomagati jedni drugima tokom rada pojedinačnog i grupnog; -znati kako da predstave i interpretiraju rezultate; - odgovorno se ponašati u izradi zadatog; -koristiti misaone procese višeg reda;
Vrste tvari -Ugljik i ugljikovodici Metrika: (10+12)	Učenici će: -nabrojati alotropske modifikacije ugljika; -objasniti razliku u građi strukture grafita i dijamanta; -analizirati anorganske spojeve ugljika (oksidi, ugljična kiselina, krečnjak/vapnenac); - opisati procese kroz koje kruži ugljik u prirodi (fotosinteza i sagorjevanje/disanje...);	Učenici će: -izraditi model grafita i dijamanta (ping-pong loptice, plastelin, kalote...); -izračunati valencije i oksidacioni broj ugljika u oksidima, ugljičnoj kiselini, krečnjaku/vapnencu; -klasifikovati T-tabelom svojstva organskih i anorganskih spojeva;	Učenici će: -imati stav o cikličnim procesima i posljedicama i tih procesa u prirodi (kruženje ugljenika/karbona, i efekte staklene bašte, i kisele kiše); -istražiti opasnosti od korištenja i nepravilnog rukovanja fosilnim gorivima (prerada nafte...); -istražiti mogućnosti drugih izvora energije osim fosilnih goriva;

	<ul style="list-style-type: none"> -nabrojati svojstva organskih i anorganskih spojeva; -nabrojati elemente koji ulaze u sastav organskih spojeva; -klasifikovati formule prema načinu pisanja; -klasifikovati vrste ugljikovodika (alkani, alkeni, alkini i areni); -razlikovati zasićene od nezasićenih ugljikovodika; -imenovati homologni niz: alkana, alkena i alkina; -opisati svojstva i načine dobijanja metana, etena, etina i benzena; - opisati značenje i procese supstitucije, adicije i polimerizacije, pojam monomera i polimera; -objasniti svojim riječima sastav i postanak fosilnih goriva (ugljen, nafta i njeni derivati, zemni plin); - povezati obnovljive i neobnovljive energije (ugalj, nafta, zemlji plin, sunčeva energija, energija vjetra, plima i oseka kao izvor energije i energija valova); 	<ul style="list-style-type: none"> -koristeći čula/osjetila razlikovati miris, boju, agregatna stanja i dr. svojstva fosilnih goriva; -istražiti koristi od produkata fosilnih goriva (prerada nafte); -dokazati produkte gorenja organskih spojeva (sagorjevanjem plina, svijeće, alkohola); -napisati molekulsku, strukturnu i racionalnu formulu; -grafički predstaviti jednostruku, dvostruku i trostruku kovalentnu vezu (Lewisov-im formulama); -grafički predstaviti ugljikovodike sa ravnim lancima i razgranatim lancima i prstenaste/ciklične; - predstaviti molekulske strukturne i racionalne formule alkana, alkena, alkina i arena služeći se općim formulama i pravilima prema IUPAK-u; - napisati hemijske jednačine gorenja ugljikovodika ; - napisati hemijske jednačine supstitucije, adicije i polimerizacije; - kroz eksperiment zaključiti o hemijskoj reaktivnosti zasićenih i nezasićenih ugljikovodika; -izrađivati modele različitih ugljikovodika (ping-pong loptice, plastelin, kalote...); 	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti argumentirano prednosti i nedostatke obnovljivih i neobnovljivih izvora energije; -izvesti zaključke i stav šta bi se desilo kada ne bi bilo fosilnih goriva i šta će biti kada nestanu resursi; - pokazati odgovornost prilikom rukovanja plinom, naftom, benzinom, upaljačima, različitim sprejevima u domaćinstvu i svakodnevnom životu; -pravilno rukovati posuđem i priborom u laboratoriju i svakodnevnom životu; -pažljivo pratiti, uočavati i znati mjere zaštite; -povezuju naučeno sa primjerima iz života i predlaže načine racionalnog korištenja svih oblika energije u domaćinstvu;
<p>Organski spojevi s kisikom</p> <p>Metrika: (6+6)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti dobijanje, svojstva i upotrebu alkohola (metanol, etanol); -objasniti dobijanje, svojstva i upotrebu karboksilne kiseline (sirćetna, mravlja); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - formulama predstaviti funkcionalne grupe alkohola, karboksilnih kiselina i estera; - formulama predstaviti alkohola, karboksilnih kiselina i estera; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati odgovornost prilikom rukovanja plinom i alkoholima u laboratoriji; -pravilno rukovati posuđem i priborom u laboratoriju; -pažljivo pratiti, uočavati i znati mjere zaštite;

	<p>-objasniti dobijanje, svojstva i upotrebu estera; -imenovati homologni niz: alkohol i karboksilne kiseline; - razlikovati reakcije oksidacije i proizvode reakcija organskih jedinjenja;</p>	<p>-postavljati hemijske jednačbe reakcija neutralizacije, oksidacije, supstitucije, disocijacije, esterifikacije; -istražiti koristeći eksperimentalnu provjeru svojstva alkohola, karboksilnih kiselina, estera i predstaviti rezultate (hlapljivost, zapaljivost, rastvorljivost); -razlikovati reakcije oksidacije i proizvode reakcija organskih jedinjenja pisanjem jednačbi reakcija (gorenje, dobivanje kiselina oksidacijom pripadajućih alkohola);</p>	<p>-povezuju naučeno sa primjerima iz života; -istražiti, izvesti zaključke i zauzeti stav o proizvodnji alkohola i uticaju alkohola na ljudsko zdravlje; -izvesti zaključke i zauzeti stav šta bi se desilo kada ne bi bilo mirisa;</p>
<p>Biološki važni spojevi</p> <p>Metrika: (8+9)</p>	<p>Učenici će: - objasniti pojam lipida (masti i ulja); - identifikovati i objasniti svojstva, građu (polarnost) i razliku između masti i ulja i navesti prirodne izvore; - nabrojati više masne kiseline koje ulaze u prirodne masti; - objasniti kroz primjer kemijske reakcije nastajanja masti i ulja (esterifikacija); - objasniti pojam emulzije i emulgatora; -klasifikovati kroz primjere tipove vještačkih i prirodnih emulgatora; - objasniti pojam ugljiko hidrata; -klasifikovati tipove ugljiko hidrata i navesti primjere (mono – oligo - polisaharidi); -povezati prethodno znanje o ugljiko hidratima sa njihovom ulogom u prirodi (fotosinteza i stanično disanje); - identifikovati i objasniti svojstva i građu fruktoze i glukoze i navesti prirodne izvore (različite funkcionalne skupine);</p>	<p>Učenici će: -ekperimentalno dokazivati svojstva masti i ulja (gustoća, emulzija, zapaljivost, oksidacija...); - tabelarno prikazati razlike između fruktoze i glukoze; -ekperimentalno dokazivati prisustvo glukoze u različitim namirnicama Trommerovim i Fehlingovim reagensom; -ekperimentalno dokazivati sastav saharoze i izvoditi zaključke između mono- i disaharida; - ekperimentalno dokazivati prisustvo škroba u namirnicama Lugolovim reagensom; -T tabelom predstaviti svojstva škroba, glikogena i celuloze; - ekperimentalno dokazivati svojstva proteina (koagulacija, uticaj kiselina i baza);</p>	<p>Učenici će: - istražiti i izvesti zaključke o ulozi, značaju i proizvodnji masti i ulja kao hranljivih supstanci i industrijskih sirovina (uporaba glicerola, pretilost, sapuni i kozmetički materijali); - istražiti i izvesti zaključke o ulozi i uticaju prirodnih i vještačkih emulgatora na zdravlje čovjeka; - istražiti i izvesti zaključke o ulozi i značaju pojedinih polisaharida; - istražiti i izvesti zaključke o mogućnostima i značaju reciklaže; - istražiti i izvesti zaključke o značaju proteina u živoj prirodi;</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - identifikovati i objasniti svojstva i građu saharoze, načine dobijanja i navesti prirodne izvore; - identifikovati i objasniti svojstva i građu škroba, glikogena i celuloze; - objasniti pojam i građu proteina; - identifikovati i objasniti svojstva aminokiselina; -povezati prethodno znanje o polimerima i biosintezi proteina; - objasniti kroz primjer kemijske reakcije nastajanje peptidne veze; -klasifikovati kroz primjere tipove proteina (kuglasti, vlaknasti, topivost u vodi...); 		
Sintetski organski spojevi Metrika: (1+2)	Učenici će: - objasniti kroz primjer kemijske reakcije nastajanja i svojstva sapuna i deterdženata;	Učenici će: - izraditi sapun po receptu;	Učenici će: - prezentirati proces izrade sapuna; - argumentovano diskutirati o uticaju sapuna i deterdženata na zagađenje okoliša

Didaktičke preporuke

Posredstvom hemijskih pojmova u osnovnoj školi je potrebno izraziti na osnovu eksperimentalnih opažanja i suštinu eksperimenta. Eksperiment ima u školi dvostruku ulogu.

Na osnovu eksperimenta upoznajemo osobine materije, zapisujemo podatke, uređujemo ih, konstatujemo povezanost među konstantama i promjenljivima, te postavljamo istraživačke hipoteze. Na drugoj strani eksperiment nam služi za potvrđivanje istraživačkih hipoteza i teorija. U školi pokazujemo obje uloge eksperimenta. Značajno je da nastavnik zajedno sa učenicima planira eksperimente, tako da učenik bude u središtu procesa obrazovanja i za svoj uspjeh neposredno odgovoran. Saradnja učenika pri izvođenju eksperimenta je značajna i kod demonstracionih eksperimenata koje, po pravilu, izvodi nastavnik ili ih pokazuje samo kao video snimak.

Prilikom izvođenja eksperimenata nastavnik navodi učenike na zapažanja promjena supstanci (promjena boje, mirisa, izdvajanje gasova, taloženje teško topljivih soli, itd.), kao i energetske promjene. Pri tome upoređujemo izgled i po mogućnosti i druge osobine reaktanata i produkata. Promjene najprije zapišemo imenima jedinjenja koja učestvuju u hemijskim reakcijama, a potom slijedi pisanje simbola i formula jedinjenja, pa sređivanje hemijskih jednačina. Pisanje hemijskih jednačina vježbamo na jednostavnim primjerima reakcija između elemenata, između elemenata i jedinjenja i na kraju između jedinjenja. Promjene organskih reakcija zapisujemo u

obliku šema reakcija, koje stehiometrijski ne sređujemo. Prilikom uvođenja opštih hemijskih pojmova ne treba razlikovati neorgansku i organsku hemiju. Tako, prilikom obrađivanja kovalentne (atomske) veze taj pojam objašnjavamo na primjerima jednostavnih neorganskih i organskih jedinjenja. Osnovni princip je da počinjemo jednostavnim primjerima (nastajanje molekula vodonika), I postupno ih dopunjujemo zahtjevnijim (molekuli kiseonika, ugljenika, vode, metana, etena, itd). Sličan princip povezivanja primjera upotrebljavamo prilikom obrade kiselina, hidroksida i soli. Kod kiselina predstavljamo na primjer pored neorganskih i sirćetnu (etansku), mravlju (metansku) i benzoevu kiselinu. Takođe, prilikom obrade soli navodimo kao primjere soli i organskih kiselina (npr. Natrijum benzoat, kao poznati konzervans).

Nastavno gradivo predstavljamo učenicima problemski, ali problemi treba da budu vezani u najvećem broju za učenikovu okolinu i razvojni period. Na početku časa nastavnik za obrađivanu nastavnu cjelinu, nabroji nekoliko pitanja, na koja će pokušati zajedno sa učenicima na školskom času potražiti odgovarajuće odgovore. Pri izvođenju eksperimenata ne smijemo zaboraviti da pojmove razvijamo na osnovu primjera, što znači da uvijek treba izvoditi odgovarajuće eksperimente. Takvo planiranje eksperimenta takođe podupire više sazajne procese: posmatranje i zapisivanje zapažanja, traženje povezanosti između pojava, definisanje zaključaka, njihovo uopštavanje i povezivanje sa teorijskim objašnjavanjem. Sve informacije o pojavama nikako ne možemo dobiti

samo eksperimentima, zato moramo koristiti i druge izvore informacija. Zadatak nastavnika je da učenike usmjerava ka informacijskim izvorima što ih navodi na traženje podataka i njihovo kritičko vrednovanje. Prilikom odabira primjera za pojmove, postepeno prelazimo od jednostavnih koji su možda samo poznati, ka zahtjevnijim. Prilikom opisivanja pojava na početku uvježbavamo učenike na upotrebu opisivanja procesa pomoću riječi, samo postupno uvodimo hemijski jezik, tj. izražavanje upotrebom simbola i formula, te kvantitativnih veličina. Prilikom povezivanja eksperimentalnih zapažanja, tj. podataka iz literature sa teorijskim obrazloženjem, moramo se često služiti tehnikom vizuelizacije, da učenicima osmislimo makroskopska zapažanja mikroskopskim obrazloženjem.

Načini provjere znanja

Savremeno učenje hemije je definisano kao razvijanje znanja, spretnosti i odnosa, kao i podsticaj za mijenjanje učenikovih koncepcija i podsticanje razvoja njegovih potencijala. Zato provjeravanje i ocjenjivanje ne može biti samo povratna informacija o količini usvojenog sadržaja, nego treba da bude oblikovano tako da rasvjetljava različite vidike znanja i omogućava nastavniku da donese ocjenu o radu i mogućnostima svakog učenika ponaosob. Nastavnik provjerava i ocjenjuje sadržinska i procesna znanja. Ciljevi hemijskog obrazovanja vrednuju se Bloom-ovom taksonomijom vaspitno-obrazovnih ciljeva i zadataka u oblasti sazajnog područja.

U nastavi hemije nastavnik ocjenjuje:

- kontinuirani rad učenika;
- aktivnost na času.

Ocjenjivanje je :

- usmeno;
- pismeno (test poslije svake cjeline; 10 minutna kontrolna vježba);
- eksperimentalni rad, projektni rad, seminarski rad i drugi radovi učenika npr. portfolij, pri čemu nam pomažu standardi znanja.

Resursi za realizaciju

Materijalni uslovi, standardi i normativi za nastavu hemije u osnovnim školama

1. Prostorije za nastavu hemije

- kabinet opremljen za izvođenje demonstracijskih eksperimenata i laboratorijskih vježbi sa multimedijским kompjuterom i priključkom za Internet;
- mjesto za skladištenje hemikalija, koje odgovara važećim standardima za njihovo skladištenje;
- priključak na Internet i odgovarajuća zbirka primarne literature sa područja hemije i srodnih nauka na odgovarajućem stepenu zahtjevnosti.

2. Zaštitna i protivpožarna oprema

2.a. Zaštitna oprema:

- posebni nezapaljivi ormari za čuvanje hemikalija sa mogućnošću provjetravanja (za kiseline i baze, za lakozapaljive materije, za hemikalije),
- digestor.

2.2. Protivpožarna oprema:

- aparat za gašenje (prah, ugljen-dioksid),
- odjeća za gašenje i pokrivanje.

2.3. Oprema za prvu pomoć:

- ormarić sa kompletom za prvu pomoć,
- ispiralica za oči.

2.4. Zaštitna sredstva:

- zaštitne naočari sa zaštitom sa strane za nastavnika/cu i đake,
- zaštitne rukavice za nastavnika/cu, laboranta i đake,
- mantil za nastavnika/cu i đake.

3. Pribor i nastavna sredstva

R.B.	Audio vizuelna sredstva	Broj komada*
1.	Multimedijska oprema, priključak za internet i LCD projektor	1
2.	TV aparat sa priključcima za internet i laptop	1

R.B.	Instrumenti za mjerenje	Broj komada*
1.	Digitalna precizna vaga; Opseg mjerenja do 1200 g, očitavanje 0,01 g	1
2.	Školska digitalna vaga za učenike	2
3.	Digitalni pH-metar	1
4.	Školski niskonaponski izvor	1

R.B.	Laboratorijsko staklo	Broj komada*
1.	Laboratorijska čaša, različite veličine (100 ml, 400 ml)	16 x određena veličina
2.	Erlenmeyer-ova tikvica, različite veličine (250 ml, 500 ml)	16 x određena veličina
3.	Balon (500 ml.)	16
4.	Reagensna bočica, različite veličine (100 ml, 250 ml, 500 ml)	16 x određena veličina
5.	Špric-boca, različite veličine	16 x određena veličina
6.	Tikvica sa kapaljkom (50 ml.)	16
7.	Zdjelica za ispiranje	8
8.	Kristalizator	8
9.	Petri-ploča	28

R.B.	Posuda za mjerenje (veličine po preporuci)	Broj komada*
1.	Menzura, različitih veličina (10 ml, 100 ml, 250 ml.)	16 x određena veličina
2.	Mjerni baloni, različite veličine (100 ml, 250 ml, 1000 ml.)	6 x određena veličina
3.	Pipeta, (10 ml.)	6
4.	Graduisana pipeta (10 ml.)	12
5.	Bireta (50 ml.)	6

R.B.	LABORATORIJSKI PRIBOR	Broj komada*
1.	Hoffmanov aparat za elektrolizu	1
2.	Lijevak	16
3.	Lijevak za biretu	6
4.	Lijevak za razdvajanje	8
5.	Vazdušni hladnjak	4
6.	Vodeni (Liebigov) hladnjak	4
7.	Balon za destilaciju	4
8.	Gasna ispiraljka (po Dreshselu)	4
9.	Erlenmayer-ova tikvica	4
10.	Staklena kada	8
11.	Kleme, različite	30
12.	Sahatno staklo	30
13.	Epruveta 16 x 160	200

R.B.	LABORATORIJSKA POSUĐA OD DRUGIH MATERIJALA	Broj komada*
1.	Zdjele od porcelana	10
2.	Lončić za žarenje, porcelan	10
3.	Avan od porcelana	10
4.	Tučak od porcelana	10
5.	Buchnerov lijevak	2
6.	Boca za ispiranje	30
7.	Tanjir	30

8.	Petri-ploča	30
----	-------------	----

R.B.	LABORATORIJSKI PRIBOR OD DRUGIH MATERIJALA	Broj komada*
1.	Plinski plamenik (Bunsen-ov) sa sigurnosnim ventilom	10
2.	Električni rešo	10
3.	Gumena sisaljka	4
4.	Vodena pumpa	2
5.	Metalni stalak	20
6.	Držač za balon	8
7.	Držač za hladnjak	2
8.	Držač za birete	4
9.	Držač za epruvete (metalni)	20
10.	Prsten za filtriranje	16
11.	Mufovi	20
12.	Tronožac	16
13.	Keramička mrežica	16
14.	Trougao za žarenje	16
15.	Stalak za epruvete	20
16.	Stalak za pipete	2
17.	Pinceta	16
18.	Metalna kliješta	16
19.	Držač za epruvete (drveni)	20
20.	Metalna kašičica za sagorijevanje tvrdih supstanci	8
21.	Stezač (po Hoffmanu)	8
22.	Pt žica za plamene reakcije	2
23.	Lopatica (spatula)	10
24.	Termometar, različiti	16

R.B.	SITAN INVENTAR	Broj komada*
1.	Gumeni čepovi (različiti)	100
2.	Metalni čepovi	16
3.	Kapaljka	30
4.	Kašičica (metalna)	10
5.	Stakleni štapići	30
6.	Staklena cijev	
7.	Gumena cijev	
8.	Filtar-papir (obični i plava traka)	
9.	Indikatorski papir (pH 0-14)	

Legenda vrijednosti:

* 1 - 3 komada = demonstracioni eksperimenti;

8 komada = rad u paru (za grupu od 16 učenika);

16 komada = rad u paru, individualni rad (za grupu 16 učenika)

Vježbe se izvode kao blok-časovi, na vježbama može biti najviše 16 učenika. Vježbe vodi nastavnik.

Okvirni spisak literature i drugih izvora

Sva obavezna i prateća gradiva za nastavu hemije određuje Minsistarstvo obrazovanja I nauke TK.

Profil i stručna sprema nastavnika

Na osnovu: "Službenih novina TK" br.8/2012.

Nastavu predmeta hemija/kemija mogu izvoditi lica koja su završila:

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/ kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi.

**7. ZAJEDNIČKA JEZGRA NASTAVNIH
PLANOVA I PROGRAMA ZA FIZIKU
DEFINISANA NA ISHODIMA UČENJA**

ZJNPP za fiziku definisana na ishodima učenja

Mostar, 2017.

Voditeljica projekta:

mr. sc. Marija Naletilić

Konsultant:

dr. sc. Vanes Mešić

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Marija Naletilić, voditeljica projekta, šefica Odjeljenja za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa
Mate Živković, stručni savjetnik za predmetnu nastavu

Prevod sa engleskog jezika:

Svjatlana Bjelić, prevoditeljica/izvršna asistentica

Radna grupa:

Denis Suljendić, Emir Ramić, Željko Stapić, Vildana Halilović, Emira Kisjelica, Jelica Bilić-Đukić, Robert Bošnjaković, Ruža Čujić, Alma Dedić, Stipe Šarić, Muamer Sefo

Projekt podržao Save the Children u BiH

Napomena

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu se odnose podjednako na ženski i muški rod.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) je izradila *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za fiziku definisanu na ishodima učenja* po već utvrđenoj metodologiji razvoja Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa, odnosno definisane su oblasti koje na optimalan način predstavljaju okvirnu konceptualnu strukturu fizike i omogućavaju vjerodostojno prikazivanje prirode fizike i puno ostvarivanje njenih odgojno-obrazovnih potencijala. Pošlo se od pretpostavke da se logički slijed razvoja ideja u fizici može najefikasnije ostvariti kroz podjelu područja fizike na četiri oblasti: Mehanika, Molekularna fizika i termodinamika, Elektromagnetizam, te Oscilacije, talasi i moderna fizika. Osim navedenih oblasti fizike kroz koje se može efikasno implementirati razvoj konceptualnog razumijevanja fizike, uvedena je i peta oblast: „*Fizika, društvo i tehnologija*“. Svrha ove oblasti je u opisivanju kumulativnih efekata nastave fizike, a koji se odnose na razvijanje svijesti o historiji i prirodi fizike, jeziku i metodama fizike, te poveznicama između fizike, društva i tehnologije. Planirano je da oblast „*Fizika, društvo i tehnologija*“ opisuje zbirne efekte obrade preostalih oblasti fizike, ali nije planirano da se ta oblast izučava zasebno. Za svaku oblast su definisane komponente koje odražavaju logičku strukturu oblasti, a za svaku komponentu su definisani ishodi učenja¹³ te su za svaki ishod učenja definisani pokazatelji koji odražavaju stepen dostizanja ishoda učenja. Pokazatelji su definisani u skladu sa razvojnim uzrastom djece na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14, 15 godina) i na kraju srednjoškolskog obrazovanja (uzrast od 18, 19 godina). U periodu od septembra do kraja novembra 2016. godine je realizovan proces izrade Dokumenta, a u decembru 2016. godine su završeni okrugli stolovi na kojim su odgajatelji, učitelji, nastavnici i profesori, direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces, imali uvid u Dokument i priliku dati komentare, nakon čega je urađena revizija Dokumenta, kako bi se izradila konačna verzija.

Polazna osnova za izradu *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za fiziku definisanu na ishodima učenja* je *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011.)*, te rezultati analize važećih NPP u BiH, Sloveniji, Hrvatskoj, Engleskoj, Finskoj, Njemačkoj, PISA i TIMSS okviru za vrednovanje, rezultati TIMSS 2007. godine.

Tokom definisanja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za fiziku definisanu na ishodima učenja* su učestvovali predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Pri definisanju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i pokazatelja¹⁴ Radna grupa je koristila aktivne glagole u prezentu, na osnovu revidirane Blumove taksonomije, koji odražavaju znanje, vještine i stavove, odnosno kompetencije važne za život u 21. vijeku.

Temelji učenja fizike su:

- razvijanje prirodnonaučne pismenosti kod učenika, tj. razvijanje znanja, vještina i stavova ključnih za izvođenje utemeljenih zaključaka o temama koje se dotiču prirodnih nauka, a radi omogućavanja kompetentnog korištenja modernih tehnologija, te mjerodavnog učestvovanja u demokratskim i ekonomskim tokovima;
- razvijanje znanja, vještina i stavova koji se odnose na historiju i prirodu fizike, metode i jezik fizike, te kreiranje poveznica između fizike, društva i tehnologije;
- identifikovanje učeničkih predkonceptija i kreiranje prilika za aktivno učenje;
- razumijevanje da je proces sticanja znanja kontekstno-specifičan, te situiranje sadržaja fizike u autentične kontekste (npr. svakodnevnica, tehnika, sport, medicina, biologija), što pozitivno djeluje na učeničku motivaciju i na funkcionalnost znanja;
- prikazivanje fizikalnih ideja u raznovrsnim formama, tj. reprezentacijama (npr. verbalno, grafički, tabelarno, analitički);
- razvijanje navika korištenja metoda fizike, te na taj način doprinositi razvijanju opće sposobnosti rješavanja problema, ističući značaj eksperimentalnog metoda za spoznavanje u fizici;
- osposobljavanje za crtanje i korištenje dijagrama sila u nastavi dinamike, te sastavljanja virtualnih strujnih krugova u nastavi elektromagnetizma.

Takođe su uključene ključne kompetencije: učiti kako se uči, socijalna i građanska kompetencija, matematička pismenost, kompetencija u nauci i tehnologiji, informatička pismenost, samoinicijativa i poduzetnička

¹³ Vidjeti u prilogu 1. Oblasti, komponente i ishodi učenja i prilogu 1.1 Shema oblasti i komponente

¹⁴ Brojevi definisanih ishoda u Dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različit uzrast

kompetencija, jezičko-komunikacijska kompetencija, kulturna svijest i kulturno izražavanje, kreativno-produktivna kompetencija i tjelesno-zdravstvena kompetencija. Pobrojane ključne kompetencije su uključene u Dokumentu kao prožimajuće teme za fiziku u definisanim pokazateljima.¹⁵

Cilj *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za fiziku definisanu na ishodima učenja* je ponuditi polazni okvir za koncipiranje savremene i efikasne nastave fizike u Bosni i Hercegovini. U savremeno koncipiranoj nastavi fizike nije dovoljno težiti razvijanju isključivo uže-stručnih kompetencija povezanih sa sticanjem znanja o sadržajima fizike nego i razvijanju komunikacijskih kompetencija, kao i kompetencija za primjenu i evaluaciju znanja fizike u raznovrsnim kontekstima. *Zajedničko jezgro nastavnih planova i programa za predmet fizika* kroz definisane oblasti i komponente, te mjerljive ishode učenja i pokazatelje, nudi nastavnicima konkretan orijentir za planiranje razvijanja gore navedenih kompetencija kod učenika. Takođe, učenicima i njihovim roditeljima nudi orijentir za bolje razumijevanje očekivanja koja se postavljaju pred učenike. Odgojno-obrazovnim institucijama i ustanovama ovaj Dokument, između ostalog, može biti korisno polazište za dizajniranje validnih eksternih vrednovanja učeničkih postignuća, koja su u većoj mjeri kompatibilna sa odgovarajućim međunarodnim testiranjima (npr. TIMSS i PISA).

¹⁵ Vidjeti u prilogu 2. Ključne kompetencije – prožimajuće teme za oblasti fizike

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za fiziku definisana na ishodima učenja

OBLAST 1: MEHANIKA	
Komponenta 1: Osnovna mjerenja u mehanici	
Ishodi učenja: 1. mjeri i određuje dimenzije tijela, površine ploha i volumena tijela 2. mjeri i određuje masu i gustoću tijela i tvari, te vrijeme trajanja različitih procesa	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Mjeri dimenzije tijela uz izbor odgovarajućeg mjernog instrumenta.	1a) Razlikuje direktna i indirektna mjerenja fizikalnih veličina.
1b) Mjeri volumen tijela nepravilnog geometrijskog oblika, kao i površinu nepravilnih ploha.	1b) Tumači i računa apsolutnu i relativnu grešku mjerenja
1c) Određuje volumen tijela pravilnog geometrijskog oblika (npr. kocka, kvadar).	1c) Objašnjava potrebu vršenja većeg broja mjerenja u svrhu postizanja veće tačnosti mjerenja.
1d) Izražava rezultate mjerenja SI jedinicama, koristi prefikse, te preračunava jedinice površine i zapremine.	1d) Dizajnira pravilna geometrijska tijela zadatog volumena, kao i plohe zadatih površina.
1e) Računa srednju vrijednost za niz ponovljenih mjerenja vrijednosti jedne fizikalne veličine, te predstavlja rezultate mjerenja.	
2a) Mjeri vrijeme hronometrom, razlikuje trenutak od perioda, te preračunava jedinice za vrijeme.	2a) Mjeri masu malih tijela i u konkretnim kontekstima primjenjuje zakon očuvanja mase.
2b) Mjeri masu tijela vagom, te preračunava jedinice za masu.	2b) Evaluira razlike između lokalne i srednje gustine tijela.
2c) Objašnjava da je masa izolovanog sistema nepromjenjiva.	2c) Opisuje primjene mjerenja gustoće tijela u praksi.
2d) Objašnjava značenje gustoće tvari.	2d) Rješava teorijske i eksperimentalne probleme koji uključuju korištenje pojma gustoće radi određivanja tvari od koje je neko homogeno
2e) Određuje gustoću tijela pravilnog i nepravilnog oblika.	
Komponenta 2: Kinematika	
Ishodi učenja: 1. interpretira značenje temeljnih kinematičkih veličina 2. analizira odabrana mehanička kretanja služeći se kinematičkim veličinama	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Razlikuje položaj, pređeni put i pomak u konkretnim primjerima.	1a) Razlikuje vektor položaja i pomaka, putanju i put, te translatorno i rotaciono kretanje.
1b) Mjeri i određuje srednju putnu brzinu tijela.	1b) Evaluira veze i odnose između pojmova trenutne brzine, srednje brzine i srednje putne brzine, te objašnjava da trenutna brzina uvijek ima pravac tangente u datoj tački putanje.
1c) Razlikuje brzinu i ubrzanje tijela u konkretnim primjerima iz svakodnevice.	1c) Uspostavlja vezu između kinematičkih veličina kojim opisujemo translatorno i rotaciono kretanje (pomak – ugaoni pomak, linijska brzina – ugaona brzina, ubrzanje – ugaono ubrzanje), te objašnjava potrebu uvođenja veličina koje opisuju rotaciono kretanje.

1d) Interpretira slobodan pad kao primjer jednakoubrzanog kretanja, te tumači značenje iskaza da ubrzanje Zemljine teže iznosi 9.81 m/s^2 .	1d) Izvodi i tumači pojam centripetalnog ubrzanja, povezujući ga s promjenom pravca brzine, dok tangencijalno ubrzanje povezuje s promjenom intenziteta brzine.
2a) Objašnjava značaj uvođenja referentnog sistema za opisivanje mehaničkih kretanja.	2a) Opisuje pojam relativnosti kretanja kroz raznovrsne primjere.
2b) Opisuje i tumači mehanička kretanja tijela služeći se verbalnim predstavljajima, tabelama, grafikovima, stroboskopskim snimcima i formulama.	2b) Diskutuje o pravolinijskim i složenim kretanjima (horizontalni i kosi hitac), pri čemu ističe princip nezavisnosti kretanja, te izvodi domet hica.
2c) Identifikuje iz digitalnog video snimka, stroboskopskog snimka, grafikona ili tabelarnih podataka o kakvoj vrsti mehaničkog kretanja se radi.	2c) Analizira ravnomjerno i ravnomjerno ubrzano kružno kretanje u kontekstu svakodnevice i tehnike.
2d) kombinira pojmove položaja, pređenog puta i brzine prilikom kvantitativnog razmatranja ravnomjernog pravolinijskog kretanja.	2d) Kvalitativno i kvantitativno analizira s-t, v-t i a-t grafikone (npr. nagib, površina ispod krive, uspostavljanje veza među kinematičkim veličinama).
2e) kombinira pojmove položaja, pređenog puta, trenutne brzine i ubrzanja prilikom kvantitativnog razmatranja ravnomjernog ubrzanog kretanja, te u kontekstu sigurnosti u saobraćaju računa put zaustavljanja.	2e) Rješava složene teorijske i praktične probleme u kontekstu pravolinijskih kretanja i krivolinijskih kretanja (npr. kretanja u gravitacionom polju i kružno kretanje).
Komponenta 3: Dinamika i statika	
Ishodi učenja:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. analizira pojam sile i efekte djelovanja sile, te vrši slaganje i razlaganje sila 2. koristi Njutnove(Newton) zakone mehanike radi objašnjavanja kretanja tijela 3. tumači pojam gravitacionog polja i primjenjuje Njutnov zakon gravitacije 4. analizira pojmove energije, rada i snage, te tumači konkretne primjere pretvaranja energije 5. koristi zakone očuvanja energije, impulsa i momenta impulsa radi rješavanja fizikalnih problema 6. istražuje uslove ravnoteže tijela i analizira proste mehanizme 	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Razlikuje značenje pojma sile u jeziku fizike i jeziku svakodnevice, te opisuje silu kao mjeru međudjelovanja između tijela.	1a) Analizira historijski razvoj ideja o pojmu sile.
1b) Prepoznaje da je sila vektorska veličina koja ima svoj intenzitet, pravac, smjer i napadnu tačku.	1b) Identifikuje sile posredstvom kojih data fizička tijela međudjeluju, te razlikuje kontaktne i nekontaktne sile.
1c) Navodi različite efekte koji mogu nastupiti usljed djelovanja sile (promjena stanja kretanja, deformacija tijela, promjena unutrašnje energije), te kreira model dinamometra.	1c) Koristi grafički metod radi slaganja i razlaganja većeg broja sila.
1d) Identifikuje i mjeri sile, te koristi grafički metod radi slaganja većeg broja sila istog pravca.	1d) Navodi različite vrste deformacija (istezanje, smicanje, sabijanje, savijanje, uvrtnje), te primjenjuje Hukov(Hook) zakon u općem obliku.
1e) Mjeri silu trenja i određuje koeficijent trenja, te u kontekstu svakodnevice i tehnologije tumači ulogu sile trenja.	1e) Mjeri i određuje silu trenja, elastičnu silu i silu reakcije podloge.
1f) Tumači i u raznovrsnim kontekstima (npr. biomehanika) primjenjuje pojam momenta sile.	1f) Identifikuje i određuje centripetalnu silu, te tumači efekte centrifugalne sile u konkretnim kontekstima.
2a) Interpretira masu tijela kao mjeru njegove inercnosti, te opisuje impuls tijela.	2a) Crta i koristi dijagrame sila za pravolinijska i krivolinijska kretanja.

2b) Istražuje i objašnjava međuovisnost ukupne sile koja djeluje na tijelo o njegovoj masi i ukupnom ubrzanju.	2b) Koristi I, II i III Njutnov zakon radi rješavanja teorijskih i praktičnih problema u kontekstu pravolinijskih i krivolinijskih kretanja.
2c) Predviđa vrstu kretanja tijela polazeći od informacije o silama koje djeluju na tijelo.	2c) Interpretira moment inercije kao mjeru inertnosti prilikom rotacionog kretanja.
2d) Crta i koristi dijagrame sila za pravolinijska kretanja.	2d) Uspostavlja veze i odnose između impulsa i momenta impulsa.
2e) Procjenjuje kako relativni odnos smjerova brzine tijela i ukupne sile koja djeluje na tijelo utiče na prirodu kretanja tijela.	2e) Analizira međuovisnost ukupnog momenta sile, momenta inercije i ugaonog ubrzanja tijela.
2f) Koristi I i III Njutnov zakon radi rješavanja kvalitativnih problema u kontekstu svakodnevice i tehnike, te koristi II Njutnov zakon u kvantitativnom obliku.	2f) Analizira mehaničke pojave koristeći se neinercijalnim sistemom referencije.
3a) Objašnjava da je masa izvor gravitacionog polja.	3a) Opisuje razlike između gravitacionog polja Zemlje i polja Zemljine teže.
3b) Tumači Njutnov zakon gravitacije i prepoznaje međudjelovanje nekog tijela na Zemlji s planetom Zemljom kao specijalni slučaj koji slijedi iz tog zakona.	3b) Koristi Njutnov zakon gravitacije radi rješavanja kvantitativnih problema.
3c) Objašnjava razlike između pojmova mase, sile teže (kojom Zemlja djeluje na tijelo) i težine (kojom tijelo djeluje na podlogu ili objesište), te primjenjuje znanje o sili teže i težini u jednostavnim računskim zadacima.	3c) Prepoznaje gravitacione interakcije unutar Sunčevog sistema kao jedan od primjera međudjelovanja posredstvom polja, te tumači i primjenjuje Keplerove zakone.
3d) Analizira karakteristike gravitacionog polja Zemlje (polje je približno homogeno za relativno male nadmorske visine, a gravitaciono ubrzanje iznosi približno 9.81 m/s^2) i poredi ga s gravitacionim poljem Mjeseca.	3d) Tumači kosmičke brzine, te izvodi izraze za prvu i drugu kosmičku brzinu.
3e) Tumači težište tijela kao napadnu tačku rezultujuće sile Zemljine teže i ističe značaj položaja težišta za ravnotežu tijela.	3e) Koristi informacione tehnologije radi prikupljanja podataka i opisivanja primjena vještačkih satelita u praksi.
4a) Opisuje veze između energije, rada i snage (npr. rad kao način mijenjanja energije tijela, te snaga kao brzina vršenja rada), pri čemu razlikuje između značenja ovih pojmova u jeziku fizike i jeziku svakodnevice.	4a) Kombinuje koncepte rada, snage i energije radi rješavanja teorijskih i praktičnih problema, te procjenjuje energetske vrijednosti prehrambenih proizvoda.
4b) Objašnjava ovisnost rada o sili i putu na kojem ta sila djeluje (za situacije u kojim je sila konstantna), te računa mehaničku snagu.	4b) Određuje vrijednost rada iz odabranih grafikona ovisnosti sile o pomaku.
4c) Tumači fizikalno značenje pojma rada i snage u raznovrsnim kontekstima (npr. mehanika i električna struja, poređenje snage različitih uređaja).	4c) Tumači i matematički opisuje translatornu i rotacijsku kinetičku energiju, te elastičnu (pomoću grafikona) i gravitacionu potencijalnu energiju.
4d) Navodi i opisuje različite primarne oblike energije (Sunčeva energija, energija fosilnih goriva, nuklearna energija, energija vode, energija vjetera i geotermalna energija).	4d) Dizajnira i opisuje jednostavne uređaje/ sisteme u kojima se vrši transformacija energije (npr. pretvaranje elastične potencijalne energije u kinetičku kod automobila igračke), te tumači i računa stepen korisnog djelovanja.
4e) Objašnjava pojmove potencijalne i kinetičke energije, te identifikuje konkretne primjere ovih oblika energije (npr. elastična potencijalna energija opruge ili gravitaciona potencijalna energija tijela).	4e) Identifikuje i poredi obnovljive i neobnovljive izvore energije, te vrši samostalna istraživanja o alternativnim izvorima energije.
4f) Analizira pretvaranje energije u raznovrsnim kontekstima, uključujući razmatranje energetske vrijednosti hrane i poveznice sa zdravim prehrambenim navikama.	4f) Objašnjava zašto je Sunčevo zračenje ključan izvor energije za planetu Zemlju.

4g) Identifikuje različite energetske resurse koji se mogu koristiti za opskrbljivanje privrede i domaćinstava energijom, te diskutuje o obnovljivim i neobnovljivim izvorima energije.	4g) Izvodi opći izraz za rad u gravitacionom polju.
5a) Navodi i opisuje zakon očuvanja ukupne energije, kao i zakon očuvanja mehaničke energije.	5a) Primjenjuje zakon očuvanja energije u kombinaciji sa zakonom očuvanja impulsa radi kvantitativnog razmatranja sudara.
5b) Koristi zakon očuvanja energije u različitim kontekstima (npr. određivanja brzine tijela koje slobodno pada, tumačenje zlatnog pravila mehanike).	5b) Koristi zakon očuvanja momenta impulsa u konkretnim kvalitativnim i kvantitativnim primjerima (npr. vrtnja klizačice).
	5c) Razlikuje konzervativne i nekonzervativne sile.
6a) Opisuje faktore o kojima ovisi stabilnost tijela, te tumači primjere primjene ovog znanja u praksi (npr. stabilnost automobila).	6a) Opisuje razlike između statičke i dinamičke ravnoteže.
6b) Identifikuje proste mehanizme u kontekstu svakodnevice i tumači zlatno pravilo mehanike.	
6c) Analizira mirovanje tijela na horizontalnoj podlozi.	6b) Primjenjuje znanje o uslovima za statičku/dinamičku ravnotežu tijela, u konkretnim kvantitativnim i kvalitativnim primjerima.
6d) Istražuje uslove ravnoteže na poluzi i strmoj ravni, te primjenjuje odgovarajuće znanje radi rješavanja teorijskih i praktičnih problema.	
Komponenta 4: Pritisak i mehanika fluida	
Ishodi učenja:	
1. analizira pojam pritiska i primjenjuje ga radi objašnjavanja pojava u prirodi i tehnici	
2. istražuje osnovne zakonitosti statike fluida	
3. istražuje osnovne zakonitosti dinamike fluida i analizira kretanje tijela kroz fluid	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Razlikuje značenje pojma pritisak u jeziku fizike i jeziku svakodnevice, te opisuje pritisak preko sile koja normalno djeluje na određenu površinu i veličine te površine.	1a) Primjenjuje pojam pritiska radi objašnjavanja pojava u prirodi i tehnici.
1b) Mjeri pritisak pomoću barometra sa živom, te određuje njegovu brojnu vrijednost u raznovrsnim kontekstima.	1b) Analizira princip rada tečnih manometara.
1c) Razlikuje prenošenje spoljašnjeg pritiska kroz čvrsta tijela i fluide, te analizira princip rada hidraulične prese.	1c) Konstruiše jednostavan model hidraulične prese i analizira njene primjene u svakodnevicu i tehnici.
1d) Objašnjava da je sila kojom tečnost djeluje na neku površinu normalna na tu površinu, bez obzira na položaj koji površina zauzima.	
2a) Opisuje efekte pritiska ili promjene pritiska u konkretnim kontekstima (npr. snižavanje atmosferskog pritiska s nadmorskom visinom, povećavanje hidrostatičkog pritiska s dubinom fluida ili pritisak gasa na stijenke balona).	2a) Izvodi izraze za hidrostatički pritisak i silu potiska, kao i uslove plivanja/tonjenja tijela.

2b) Kvalitativno objašnjava porijeklo hidrostatičkog i aerostatičkog pritiska.	2b) Planira, implementira i predstavlja projekte iz oblasti mehanike fluida (npr. dizajniranje modela podmornice).
2c) Istražuje i određuje silu potiska, te tumači zašto neka tijela u određenoj tečnosti plivaju, dok druga tonu.	
3a) Prepoznaje da kretanje tijela općenito ovisi kako o svojstvima tijela tako i o svojstvima sredine kroz koju se tijelo kreće.	3a) Interpretira i koristi kvantitativni izraz za silu otpora sredine.
	3b) Tumači jednačinu kontinuiteta i Bernulijevu (Bernoulli) jednačinu, te ih primjenjuje radi rješavanja kvalitativnih i kvantitativnih problema u raznovrsnim kontekstima (npr. podizanje aviona, Magnusov efekt i sl).
OBLAST 2: MOLEKULARNA FIZIKA I TERMODINAMIKA	
Komponenta 1: Model čestične građe tvari	
Ishodi učenja:	
1. analizira osnovne postavke modela čestične građe tvari	
2. koristi znanje o molekularnim silama i čestičnoj građi tvari radi analiziranja fizikalnih svojstava, stanja i pojava	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Opisuje čestičnu strukturu tvari, te ističe odgovarajuće razlike (međučestično rastojanje, način kretanja čestica) za tijela u različitim agregatnim stanjima.	1a) Istražuje i opisuje red veličine molekula, poredi ga s redom veličine atoma, te objašnjava pojam mola u različitim kontekstima.
1b) Povezuje srednju kinetičku energiju čestica s temperaturom.	1b) Koristi simulacije radi opisivanja modela idealnog gasa i vrši njegovo poređenje s realnim gasom.
1c) Razlikuje molekulu od atoma i ukazuje na činjenicu da je sva priroda izgrađena od nešto više od 100 vrsta atoma.	1c) Interpretira statističku raspodjelu brzina čestica od kojih su građene tvari.
1d) Razlikuje sile adhezije i kohezije.	1d) Objasnjava elektromagnetnu prirodu molekularnih sila.
	1e) Analizira najbitnije razlike između kristalnih i amorfnih tijela.
2a) Koristi model čestične građe tvari radi objašnjavanja jednostavnih pojava, npr. difuzija i Braunovo (Brown) kretanje.	2a) Objasnjava pojam unutrašnje energije tvari na temelju kretanja čestica koje je čine (kinetička teorija unutrašnje energije) i potencijalne energije međudjelovanja tih čestica.
2b) Povezuje makrosvojstva fizičkih tijela (stišljivost, mogućnost mijenjanja oblika, gustoća) sa svojstvima na čestičnom nivou, te koristi model čestične građe tvari radi objašnjavanja agregatnih prelaza.	2b) Analizira povezanost temperature i srednje kinetičke energije čestica.
2c) Povezuje toplotno širenje tečnih i čvrstih tijela s promjenom srednjeg međučestičnog rastojanja, te kvalitativno opisuje kako promjena temperature utiče na pritisak gasa.	2c) Objasnjava i izvodi pritisak gasa na zidove posude preko elastičnih sudara čestica gasa sa zidom posude i zakona očuvanja impulsa.
2d) Analizira značaj anomalije vode za živu prirodu.	2d) Koristi Boyle-Marrioteov, Gay-Lussacov i Charlesov zakon radi tumačenja pojava iz svakodnevice, tehnike i medicine (npr. disanje).
	2e) Analizira pojave vezane za molekularne sile u fluidima (npr. površinski napon i kapilarne pojave) i opisuje njihov značaj za živu prirodu.

Komponenta 2: Toplota i termodinamički sistemi**Ishodi učenja:**

1. kombinuje znanje o temperaturi, toploti i mehanizmima prenosa toplote, radi analiziranja toplotnih pojava
2. koristi temeljne zakone termodinamike radi objašnjavanja procesa u prirodi i tehnici

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Opisuje i razlikuje unutrašnju energiju, toplotu i temperaturu, te poredi značenja ovih pojmova u jeziku fizike i jeziku svakodnevice.	1a) Analizira historijski razvoj pojma toplote.
1b) Mjeri temperaturu i vrši pretvaranje između različitih jedinica za temperaturu.	1b) Tumači mehanički ekvivalent toplote, te kombinuje pojmove toplote, temperature, rada i unutrašnje energije radi objašnjavanja pojava u prirodi i tehnici.
1c) Dovodi u vezu subjektivni osjećaj zagrijanosti sa brzinom odavanja/primanja toplote, te kroz primjere opisuje pojam toplotne izolacije (npr. oblačenje u kontekstu brige o sopstvenom zdravlju).	1c) Analizira faktore o kojim ovisi brzina hlađenja tijela i primjenjuje to znanje radi analiziranja pojava iz svakodnevice, tehnike i biologije (npr. mehanizmi regulisanja temperature kod čovjeka i određenih životinjskih vrsta).
1d) Istražuje i opisuje primjere prenošenja toplote vođenjem, strujanjem (npr. funkcionisanje sistema centralnog grijanja) i zračenjem, pri čemu se koristi raznovrsnim izvorima znanja uključujući informacione tehnologije.	1d) Procjenjuje kako efektivnom toplotnom izolacijom možemo ostvariti uštede energije u domaćinstvu.
1e) Određuje promjenu temperature tijela povezanu s dovođenjem/odvođenjem određene količine toplote.	1e) Eksperimentalno utvrđuje toplotni kapacitet datih tijela.
1f) Opisuje uslove pod kojim dolazi do promjene agregatnog stanja tijela (npr. ovisnost o temperaturi i pritisku), prepoznaje da prilikom promjene agregatnog stanja temperatura tijela ostaje konstantna, te objašnjava pojmove toplote mržnjenja, topljenja, isparavanja i kondenzovanja.	1f) Analizira agregatne prelaze, uključujući i razmatranje ovisnosti isparavanja o vjetrenju.
2a) Tumači pojam termodinamičke ravnoteže i značaj uspostavljanja ravnotežnog stanja za mjerenje temperature.	2a) Razlikuje veličine koje predstavljaju funkcije stanja termodinamičkog sistema, od veličina koje ne predstavljaju funkcije stanja sistema.
2b) Navodi da se unutrašnja energija tijela može promijeniti toplotom i radom.	2b) Planira, implementira i predstavlja projekte iz oblasti termodinamike (npr. dizajniranje balona na topli vazduh).
2c) Objašnjava da se toplota spontano uvijek prenosi sa tijela (dijelova tijela) više temperature na tijela (dijelove tijela) niže temperature.	2c) Kombinuje temeljne zakone termodinamike radi analiziranja Carnotove toplotne mašine i izvođenja izraza za efikasnost te mašine.
	2d) Koristi izraze za rad pri gasnim procesima, objašnjava princip rada automobilskih motora, frižidera i klima uređaja, te diskutuje o efektu staklene bašte i odgovarajućim posljedicama za čovječanstvo.
	2e) Tumači pojam entropije i ukazuje na činjenicu da se u svim realnim pretvaranjima energije udio „korisne“ energije umanjuje.

OBLAST 3: ELEKTROMAGNETIZAM**Komponenta 1: Elektrostatika****Ishodi učenja:**

1. tumači pojave naelektrisanja i razelektrisanja tijela, te primjenjuje znanje o međudjelovanju električnih naboja
2. interpretira pojam elektrostatičkog polja i analizira istaknute pojave u elektrostatičkom polju

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Navodi da je električni naboj fundamentalno svojstvo tvari, te da postoje dvije vrste električnog naboja (pozitivni i negativni).	1a) Analizira historijski razvoj ideja o elektricitetu.
1b) Navodi da je električni naboj elektrona elementarni naboj u prirodi, te objašnjava da se sva naelektrisanja u prirodi dobijaju kao cjelobrojni umnošci elementarnog naboja (diskretnost količine naelektrisanja).	1b) Raspravlja o mehanizmima naelektrisanja i razelektrisanja tijela u raznovrsnim kontekstima, te primjenjuje zakon očuvanja električnog naboja.
1c) Objašnjava naelektrisanje i razelektrisanje makroskopskih tijela, polazeći od znanja o građi tvari i elementarnim naelektrisanjima.	1c) Poređi Coulombov zakon s Njutnovim zakonom gravitacije i koristi ga radi rješavanja računskih problema.
1d) Tumači kvalitativno značenje Coulombovog zakona.	1d) Konstruiše model elektroskopa.
2a) Navodi da se oko svakog električnog naboja stvara električno polje.	2a) Analizira i poređi pojave električne influencije i polarizacije dielektrika.
	2b) Opisuje električno polje i crta linije polja tačkastog naboja, naelektrisane kugle i paralelnih ploča.
	2c) Razlikuje homogeno i radijalno električno polje, te tumači fizikalno značenje smjera i gustine linija električnog polja.
	2d) Određuje vektor električne sile na zadani tačkasti naboj u proizvoljnoj tački električnog polja, te analizira kretanje naelektrisane čestice u homogenom polju.
	2e) Uspostavlja vezu između električne potencijalne energije i električnog napona.
	2f) Analizira princip rada kondenzatora, te objašnjava pojam električnog kapaciteta.

Komponenta 2: Električna struja**Ishodi učenja:**

1. analizira pojavu proticanja električne struje u čvrstim tijelima, tečnostima i gasovima
2. sastavlja i evaluira strujna kola

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Opisuje električnu struju kao usmjereno kretanje nosioca električnog naboja.	1a) Analizira električnu provodnost čvrstih tijela, tečnosti i gasova.
1b) Objašnjava razlike između provodnika, poluprovodnika i izolatora, te ih identifikuje kroz provođenje jednostavnih eksperimenata.	1b) Objašnjava pojavu munje i princip rada gromobrana, te nudi odgovarajuće preporuke koje se tiču zaštite ličnog zdravlja.
1c) Identifikuje nosioce električne struje u konkretnim primjerima (čvrsta tijela, tečnosti, gasovi).	1c) Analizira konceptualne razlike između istosmjerne i naizmjenične struje.

1d) Povezuje pojavu električne struje sa uspostavljanjem električnog polja između krajeva provodnika, te tumači karakteristike električne struje pomoću jačine struje, električnog napona, snage i električnog otpora.	1d) Interpretira značenje frekvencije i efektivne vrijednosti jačine naizmjenične struje.
1e) Analizira efekte proticanja električne struje kroz tvari, te opisuje načine zaštite od električnog udara i načine pomoći unesrećenom.	1e) Analizira konceptualne razlike između termogenog, induktivnog i kapacitivnog otpora, te tumači pojam električne impedanse.
2a) Opisuje nužnost zatvaranja strujnog kola za proticanje električne struje kroz kolo.	2a) Sastavlja realna i virtualna (simulacije) kola istosmjerne i naizmjenične struje, te analizira princip rada instrumenata za mjerenje jačine i napona istosmjerne i naizmjenične struje.
2b) Crta i tumači shemu strujnog kola sa serijski i/ili paralelno spojenim potrošačima, te sastavlja odgovarajuće realna i virtualna (simulacije) strujna kola.	2b) Kombinuje Ohmov i Joulov-Lenzov zakon (rad i snaga električne struje), te Kirchoffova pravila radi evaluiranja strujnih kola i rješavanja teorijskih i praktičnih problema.
2c) Evaluira veze i odnose između napona, jačine struje i električnog otpora, polazeći od Ohmovog zakona za dio kola i za cijelo kolo.	2c) Tumači i primjenjuju Faradayeve zakone elektrolize, te opisuje tehničke primjene elektrolize.
2d) Objasniava zašto se ampermetar u strujno kolo spaja serijski, a voltmetar paralelno.	2d) Tumači i računa aktivnu, reaktivnu i prividnu snagu, kao i električnu impedansu.
2e) Analizira grananje struje u paralelnom spoju i pad napona na potrošačima, te određuje ekvivalentni otpor i opisuje primjenu serijske i paralelne veze u praksi (npr. paralelna veza sijalica u domaćinstvima).	2e) Opisuje najbitnije karakteristike električne mreže u domaćinstvu i ukazuju na potencijalne opasnosti po zdravlje pojedinca.
2f) Razmatra pretvaranja energije u električnom kolu, te primjenjuje Joulov-Lenzov zakon radi računanja količine toplote koja se oslobodi u provodniku kroz koji protiče električna struja.	2f) Raspravlja o važnosti električne energije za društvo i privredu, argumentuje prednosti štednih sijalica i procjenjuje mjesečne troškove vezane za korištenje električne energije u sopstvenom domaćinstvu.

Komponenta 3: Elektricitet i magnetizam

Ishodi učenja:

1. razmatra svojstva stalnih magneta i interpretira pojam magnetnog polja
2. primjenjuje znanje o magnetnim efektima električne struje i djelovanju magnetnog polja na naboj u kretanju
3. razmatra pojavu elektromagnetne indukcije i njene primjene u praksi

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Razlikuje stalne i privremene magnete.	1a) Istražuje i opisuje Zemljino magnetno polje.
1b) Istražuje i opisuje međudjelovanje magnetnih polova.	1b) Tumači vektorsku prirodu magnetnog polja.
1c) Tumači princip rada kompasa i koristi ga radi orijentacije u prostoru.	1c) Evaluira razlike između izgleda linija magnetnog i elektrostatickog polja, te identifikuje načine za dobijanje homogenog magnetnog polja.
1d) Istražuje i skicira linije polja štapnog i potkovičastog magneta, te analizira pojavu magnetne influencije.	1d) Evaluira razlike u ponašanju tvari koje se nađu u magnetnom polju (dijamagneti, feromagneti, paramagneti), te analizira odgovarajuće primjene u praksi.
2a) Opisuje Oerstedov ogled i povezuje nastanak magnetnog polja sa električnim nabojima u kretanju.	2a) Tumači pojam elementarnog magneta.
2b) Skicira magnetno polje pravolinijskog i kružnog provodnika, te magnetno polje zavojnice, a na osnovu zadane informacije o smjeru proticanja električne struje.	2b) Koristi izraze za magnetnu indukciju pravolinijskog provodnika, kružnog provodnika i solenoida, a radi rješavanja kvalitativnih i kvantitativnih problema.
c) Razlikuje jačinu magnetnog polja od magnetne indukcije, te povezuje izgled linija magnetnog polja s magnetnom indukcijom u različitim tačkama prostora.	2c) Uspostavlja veze i odnose između Amperove i Lorentzove sile, te analizira primjenu magnetnih sila u svakodnevici i tehnici.

2d) Kreira jednostavan model elektromagneta i objašnjava različite oblasti praktične primjene elektromagneta (npr. električno zvonce).	2d) Analizira princip rada ciklotrona.
2e) Analizira na kvalitativnom nivou međudjelovanje provodnika sa strujom i princip rada elektromotora.	2e) Rješava fizikalne probleme koji uključuju razmatranje Amperove i Lorentzove sile, kao i izraza za međudjelovanje paralelnih struja.
	2f) Planira, implementira i predstavlja projekt iz oblasti
3a) Opisuje pojavu elektromagnetne indukcije.	3a) Tumači pojavu elektromagnetne indukcije na mikroskopskom nivou (razdvajanje naboja u provodniku).
3b) Eksperimentalno istražuje (virtualni i/ili realni eksperimenti) i na kvalitativnom nivou opisuje ovisnost inducirane elektromotorne sile o različitim faktorima.	3b) Opisuje različite načine na koje je moguće ostvariti promjenu magnetnog fluksa, te koristi Faradayev i Lenzov zakon radi rješavanja kvalitativnih i kvantitativnih problema.
3c) Utvrđuje smjer inducirane struje.	3c) Razlikuje međusobnu indukciju i samoindukciju, te ih kvalitativno tumači u konkretnim primjerima.
3d) Objašnjava princip rada električnog generatora, transformatora i elektromotora, te diskutuje o društveno-ekonomskim prednostima i nedostacima različitih vrsta elektrana (hidroelektrane, vjetroelektrane, termoelektrane, nuklearne elektrane).	3d) Analizira princip rada generatora, transformatora, i elektromotora, te objašnjava zašto se prilikom prenosa električne energije koristi visoki napon.
3e) Tumači značaj transformatora za prenos električne energije, te opisuje sistem prenosa električne energije.	3 e) Diskutuje iz perspektive fizike o složenom sistemu proizvodnje, prijenosa i potrošnje električne energije, ukazujući pri tome na društveni i privredni značaj optimiziranja procesa proizvodnje, prijenosa i potrošnje energije (u smislu ostvarivanja ušteda i očuvanja životne okoline).

OBLAST 4: OSCILACIJE, TALASI I MODERNA FIZIKA

Komponenta 1: Mehaničke oscilacije i talasi

Ishodi učenja:

1. analizira pojam oscilacije i talasa
2. primjenjuje znanje o mehaničkim talasima u konkretnim kontekstima

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Interpretira oscilacije kao periodične procese i ispravno koristi pojam perioda, elongacije i amplitude.	1a) U kontekstu simulacija povezuje harmonijsko oscilovanje i jednoliko kružno kretanje, te nudi matematički opis harmonijskog oscilovanja i rješava odgovarajuće probleme.
1b) Razlikuje pojam oscilacije od pojma talasa.	1b) Istražuje i opisuje faktore o kojima ovisi period oscilovanja matematičkog, fizičkog i elastičnog klatna (opruga).
1c) Povezuje nastanak talasa sa oscilatornim kretanjem, te razlikuje longitudinalne i transverzne talase.	1c) Objašnjava pojam prinudnog i prigušenog oscilovanja.
1d) U kontekstu simulacija talasnog kretanja, opisuju brzinu, frekvenciju, talasnu dužinu i amplitudu talasa, te uspostavlja veze između navedenih veličina.	1d) Tumači funkciju harmonijskog talasa u kontekstu simulacije talasnog kretanja i nju koristi radi rješavanja fizikalnih problema.
	1e) Analizira pojavu rezonancije, kao i njene primjene u svakodnevici i tehnici.
2a) Opisuje nastanak, prostiranje, apsorpciju, odbijanje i lom zvučnih talasa, te ističe da je za prostiranje zvučnih talasa nužno postojanje elastične sredine.	2a) Analizira nastanak mehaničkih talasa i ovisnost brzine mehaničkih talasa o svojstvima elastične sredine, te rješava odgovarajuće probleme.

2b) Skicira kako dolazi do odbijanja i prelamanja mehaničkih talasa.	2b) Primjenjuje Snellov zakon i zakon odbijanja mehaničkih talasa.
2c) Uspostavlja vezu između glasnoće i visine zvuka sa amplitudom i frekvencijom zvuka.	2c) Razmatra uslove za konstruktivnu i destruktivnu interferenciju mehaničkih talasa, te u konkretnim kontekstima tumači pojavu difrakcije talasa.
2d) Poredi brzinu zvuka u gasovima, tečnostima i čvrstim tijelima.	2d) U kontekstu simulacije objašnjava nastanak stojećeg talasa i skicira stojeći talas u muzičkim instrumentima.
2e) Objašnjava primjene znanja o zvučnim i ultrazvučnim talasima u biologiji, medicini i svakodnevici (npr. čulo sluha, zaštita od buke, ultrazvučna dijagnostika, čišćenje).	2e) Analizira različite vrste rezonatora u akustici, te objašnjava pojam harmonika.
2f) Primjenjuje znanje o odbijanju i prelamanju talasa radi rješavanja praktičnih problema (npr. određivanje dubine mora).	2f) Računa jačinu zvuka (subjektivnu i objektivnu) i primjenjuje znanje o Dopplerovom efektu u konkretnim primjerima.
Komponenta 2: Optika i relativistička mehanika	
Ishodi učenja:	
1. analizira elektromagnetne oscilacije i talase	
2. istražuje temeljne zakonitosti i pojave iz oblasti optike	
3. diskutuje o istaknutim pojavama iz oblasti relativističke mehanike	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Objašnjava da kod elektromagnetnog talasa imamo prenošenje oscilacija električnog i magnetnog polja kroz prostor, te ukazuje na razlike u odnosu na zvučne talase.	1a) Opisuje i tumači pretvaranja energije u električnom oscilatornom kolu.
1b) Opisuje spektar elektromagnetnih talasa i spektar bijele svjetlosti.	1b) Povezuje generisanje elektromagnetnih talasa sa ubrzavanjem naboja ili s promjenama na nivou atoma/jezgre, te tumači matematička predstavljanja ravnog elektromagnetnog talasa.
1c) Identifikuje elektromagnetna zračenja koja mogu biti opasna po zdravlje.	1c) Analizira spektar elektromagnetnih talasa.
	1d) Analizira mogućnosti prenosa energije putem elektromagnetnog talasa i različite vidove njihove primjene u praksi (npr. mikrovalna pećnica, rendgenski snimak, prenos informacija na daljinu).
	1e) Istražuje i diskutuje o problemu elektromagnetnog zagađenja i uticaju istog na čovjekovo zdravlje.
2a) Opisuje pojam svjetlosti, razlikuje izvore svjetlosti, te razmatra pretvaranja energije u kojima nastaje svjetlost.	2a) Analizira historijski razvoj ideja o prirodi svjetlosti.
2b) Primjenjuje znanje o pravolinijskom prostiranju svjetlosti prilikom objašnjavanja pojava (npr. nastanak sjenke i polusjenke, te pomračenje Sunca i Mjeseca) ili konstruisanja uređaja/sistema (npr. tamna komora).	2b) Istražuje i opisuje preslikavanje predmeta na optičkim elementima, opisuje od čega ovisi optička moć sočiva, te tumači optičke nedostatke oka i načine korigovanja tih nedostataka.
2c) Primjenjuje znanje o (totalnoj) refleksiji i refrakciji svjetlosti radi tumačenja pojava iz svakodnevice i tehnike (npr. objašnjavanje prividne dubine predmeta uronjenog u vodu, pojava duge, fatamorgana, optički kabl) i konstrukcije jednostavnih optičkih uređaja (npr. model periskopa).	2c) Koristi Huygensov princip, povezuje izgled difrakcijske slike (interferencija na dvostrukoj pukotini, difrakcija na jednoj pukotini, interferencija na optičkoj rešetki) s karakteristikama eksperimentalne postavke, te objašnjava ovisnost rezolucije optičkih instrumenata o talasnoj dužini korištene svjetlosti.
2d) Objašnjava kako vidimo predmete oko sebe, pri čemu posebno ističe značaj difuznog odbijanja svjetlosti, te povezuje boju predmeta sa frekvencijom svjetlosti koja od predmeta dolazi do našeg oka.	2d) Planira, implementira i predstavlja projekt iz oblasti optike/moderne fizike (npr. model spektroskopa).

2e) Konstruiše slike predmeta koje dobijamo pomoću ravnog i sfernog ogledala ili pomoću sočiva, te rješava odgovarajuće računске i eksperimentalne probleme.	2e) Interpretira pojmove linearno polarizovane i nepolarizovane svjetlosti, te povezuje određene pojave iz svakodnevice s rasijanjem svjetlosti (npr. plavetnilo neba).
2f) Analizira primjene optičkih elemenata u svakodnevici i tehnici (npr. saobraćaj).	2f) Koristi Lambertov kosinusni zakon radi određivanja osvjetljenosti.
3a) Navodi da je brzina svjetlosti u vakuumu najveća brzina u prirodi.	3a) Opisuje osnovne postulate specijalne teorije relativnosti.
	3b) Opisuje i primjenjuje osnovne ideje specijalne teorije relativnosti: relativnost istovremenosti, dilataciju vremena i kontrakciju dužine.
Komponenta 3: Osnove kvantne, atomske i nuklearne fizike	
Ishodi učenja:	
1. analizira kvantnu prirodu elektromagnetnog zračenja, te koristi temeljne pojmove i relacije kvantne mehanike	
2. evaluira različite modele atoma i analizira linijske spektre	
3. primjenjuje znanje o građi atomskog jezgra i klasifikuje elementarne čestice	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Opisuje dualnu prirodu svjetlosti.	1a) Opisuje svojstva toplotnog zračenja u funkciji temperature i talasne dužine emitovanog elektromagnetnog zračenja, te primjenjuje Wienov i Stefan-Boltzmannov zakon.
1b) Tumači pojam elektronskog oblaka.	1b) Tumači i koristi Planckovu hipotezu o diskontinuiranosti elektromagnetnog zračenja.
	1c) U kontekstu realnog ili virtualnog eksperimenta istražuje fotoelektrični efekat, te koristi odgovarajuće znanje radi predviđanja posljedica promjene fluksa ili talasne dužine upadajuće svjetlosti.
	1d) Tumači Comptonov efekat, te korištenjem de Broglieove hipoteze poredi elektrone i fotone s obzirom na njihova talasna i čestična svojstva.
	1e) Poredi svojstva elektronskog i svjetlosnog mikroskopa.
	1f) Povezuje talasnu funkciju s vjerovatnoćom nalaženja elektrona u određenom položaju, te opisuje Heisenbergov princip neodređenosti.
2a) U kontekstu odgovarajućih simulacija, opisuje strukturu atoma koju čine jezgro (neutroni, protoni) i elektronska ljuska.	2a) Analizira historijski razvoj ideja o atomu (Thomsonov, Rutherfordov, Bohrov i kvantno-mehanički model atoma), te povezuje strukturu atoma s položajem elementa u periodnom sistemu elemenata.
2b) Uspoređuje svojstva jezgra i elektronske ljuske.	2b) Objašnjava značenje atomskog broja, analizira red veličine karakterističnih dimenzija i energija unutar atoma, te objašnjava principe nastanka linijskih (emisijskih i apsorpcijskih) spektara kod atoma.
	2c) Opisuje Heisenbergovu relaciju neodređenosti u kontekstu fizike atoma.

	2d) Opisuje stanja elektrona u atomu pomoću četiri kvantna broja, te u kontekstu jednostavnih primjera primjenjuje Paulijev princip.
	2e) Istražuje i opisuje princip rada lasera.
3a) Opisuje građu jezgre atoma i razlikuje stabilna i nestabilna jezgra.	3a) Opisuje osobine atomskog jezgra (npr. atomski broj, maseni broj, relacija između prečnika i broja nukleona i sl).
3b) Razlikuje alpha, beta i gama zračenje, te poredi ove vrste zračenja sa x-zračenjem.	3b) Poredi nuklearne, gravitacione i električne sile.
3c) Opisuje mjere zaštite od nuklearnog zračenja.	3c) Rješava probleme koji uključuju proces radioaktivnog raspada (npr. datiranje ugljikom-14), istražuje primjere korištenja radioaktivnih izotopa u praksi (npr. medicinska dijagnostika, dozimetrija) i opisuje pravila sigurnog zbrinjavanja radioaktivnog otpada.
	3d) Opisuje odabrane nuklearne reakcije.
	3e) Tumači ekvivalentnost energije i mase, poredi energiju oslobođenu po jednom nukleonu u fisiji i fuziji, te objašnjava kako Sunce posredstvom fuzije hidrogena u helij generiše energiju koja je potrebna za život na Zemlji.
	3f) Razlikuje fermione (kvarkove, leptone) i bozone (baždarne bozone, Higgsov bozon), te opisuje građu protona i neutrona.
Komponenta 4: Astronomija i astrofizika	
Ishodi učenja:	
1. opisuje sastav i strukturu svemira	
2. opisuje model nastanka i evolucije svemira, te tumači procese formiranja i razvoja zvijezda	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Koristi informacione tehnologije radi prikupljanja podataka o historijskom razvoju ideja o svemiru, opisuje položaj Sunca u galaksiji Mliječni put, te opisuje planete i veličinu Sunčevog sistema.	1a) Opisuje na temelju promatranja i/ili simulacija, glavne objekte u svemiru (npr. zvijezde, sazviježđa, galaksije i nakupine galaksija).
1b) Kvalitativno tumači pojave uzrokovane kretanjem Zemlje i Mjeseca (npr. smjene dana i noći, smjena godišnjih doba, te plima i oseka).	1b) Tumači značenje astronomske jedinice.
2a) Navodi da svemir ima konačnu starost i da ona prema posljednjim procjenama iznosi 13.8 milijardi godina.	2a) Opisuje teoriju Velikog praska kao početak "prostor- vremena", te tumači Hubbleov zakon i hlađenje svemira.
	2b) Istražuje i opisuje životni put zvijezda i pojam tamne materije, koristeći se različitim izvorima znanja uključujući i informacione tehnologije.

OBLAST 5: FIZIKA, DRUŠTVO I TEHNOLOGIJA**Komponenta 1:Historija i filozofija fizike****Ishodi učenja:**

1. kritički razmatra historiju razvoja fizikalnih ideja
2. interpretira prirodu fizike

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Opisuje odabrane primjere historijskog razvoja fizikalnih ideja (predstava o građi materije, predstava o kretanju Zemlje i drugih nebeskih tijela).	1a) Raspravlja o razvoju fizikalnih ideja u različitim oblastima opće i moderne fizike (ideje o: kretanju, toploti, elektricitetu, svjetlosti, atomu, svemiru), te analizira uticaj društveno-ekonomskih faktora na razvoj fizikalnih ideja.
1b) Uspoređuje historijski razvoj sadržaja fizike s razvojem njene metode.	1b) Raspravlja o uticaju mehanicističkog pogleda na svijet na razvoj ideja u ostalim oblastima opće fizike.
1c) Opisuje uticaj društveno-ekonomskih faktora na razvoj fizikalnih ideja.	1c) Tumači pojmove normalne nauke, krize nauke i naučne revolucije, te opisuje ključne historijske eksperimente/opservacije (npr. Gallileov misaoni eksperiment, Jouleov eksperiment, Michelson-Morleyev eksperiment, fotoelektrični efekat, toplotno zračenje) i njihov uticaj na razvoj fizike.
1d) Crta vremensku liniju, te na nju smješta istaknute fizičare i odgovarajući razvoj fizikalnih teorija i tehnologije.	1d) Istražuje i evaluira životna djela istaknutih fizičara (npr. Tesla, Einstein) koristeći se različitim izvorima znanja uključujući i informacione tehnologije.
2a) Identifikuje pitanja koja mogu predstavljati predmet fizikalnog istraživanja.	2a) Interpretira fiziku kao jednu vrstu društvene aktivnosti za koju su jednako bitni i empirija i kreativnost naučnika.
2b) Opisuje ključne postupke koji su u osnovi fizikalnog spoznavanja stvarnosti: identifikovanje problema, prikupljanje činjenica o problemu, postavljanje hipoteza i eksperimentalna provjera hipoteza.	2b) Objašnjava redukcionizam i holizam, te opisuje induktivno-deduktivni pristup koji je u osnovi fizike.
2c) Razlikuje zakone prirode od zakona fizike.	2c) Objašnjava pojam modela i razvoj fizike, te ističe da je za fiziku jednako bitno identifikovati anomalije i pravilnosti.
2d) Raspravlja o značaju logičkog rezonovanja i kreativnosti, te naučne otvorenosti i skepticizma za razvoj fizike.	2d) Tumači mjesto fizike u hijerarhiji nauka, te ukazuje na veze i odnose pojedinih oblasti fizike.

Komponenta 2: Metod i jezik fizike**Ishodi učenja:**

1. planira i provodi fizikalne eksperimente, te predstavlja dobijene rezultate
2. primjenjuje raznovrsne matematičke metode u opisu i rješavanju fizikalnih problema
3. diskutuje o fizikalnim sadržajima i istraživanjima koristeći se raznovrsnim prikazima i izvorima znanja dovde

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Objašnjava svrhu izvođenja eksperimenta, specificira potreban pribor i eksperimentalne procedure, te pravilno rukuje mjernim instrumentima i priborom.	1a) Provodi samostalno eksperimentalna istraživanja otvorenog tipa: identifikuje predmet istraživanja, prikuplja relevantne podatke, kreira modele, bira metode istraživanja, te analizira i prezentira rezultate istraživanja.
1b) Identifikuje varijable koje tokom izvođenja eksperimenta treba održavati stalnim.	1b) Računa i analizira mjerne pogreške.
1c) Tumači postavljene hipoteze, provodi eksperimentalne procedure i obrađuje mjerne podatke.	1c) Evaluira izbor eksperimentalnih metoda polazeći od procjene nedostataka eksperimentalne postavke i poteškoća u mjerenju.
1d) Prikazuje mjerne podatke pomoću tabela i grafikona, kvalitativno i kvantitativno ih interpretira, te identifikuje grube greške u mjerenju.	1d) Predlaže poboljšanja u dizajnu eksperimenta.
1e) Diskutuje o potencijalnim sigurnosnim rizicima (zdravlje učenika, oprema) koji se vežu uz provođenje eksperimenta, te identifikuje odgovarajuće mjere predostrožnosti/zaštite.	1e) Prikuplja i obrađuje podatke koristeći se modernim tehnologijama (npr. softvere za obradu podataka, digitalna videoanaliza, senzori).
2a) Tumači direktnu i obrnutu proporcionalnost u kontekstu sadržaja fizike.	2a) Izvršava operacije nad vektorima (slaganje, razlaganje, skalarni i vektorski proizvod) u kontekstu opisivanja i rješavanja fizikalnih problema.
2b) Kreira i interpretira tabelarne i grafičke prikaze zavisnosti fizikalnih veličina.	2b) Koristi eksponencijalnu, logaritamsku i trigonometrijsku funkciju u kontekstu rješavanja fizikalnih problema.
2c) Tumači, kombinuje i transformiše jednostavne matematičke izraze u kontekstu fizike.	2c) Rješava aproksimacijske i kontekstualno bogate probleme, te općenito probleme koji zahtijevaju kombinovanje većeg broja relacija.
2d) Skicira i opisuje problemsku situaciju, identifikujući pri tome relevantna tijela, veličine i međuovisnosti veličina.	2d) Kritički se odnosi prema postavci i rješenju problema, te razlikuje relevantne od irelevantnih informacija.
2e) Modelira fizikalni problem jezikom matematike, pretvara mjerne jedinice i računa traženu veličinu.	2e) Izvodi opći (simbolički) izraz za nepoznatu fizičku veličinu.
2f) Evaluira smislenost rezultata dobijenog rješavanjem problema.	2f) Predlaže vlastite primjere fizikalnih problema.
3a) Razlikuje značenje određenih pojmova (npr. rad, pritisak) u jeziku fizike i jeziku svakodnevice.	3a) Objašnjava prirodne pojave, međudjelovanja i procese pozivajući se na osnovne principe fizike i koristeći vokabular fizike.
3b) Prikuplja podatke relevantne za fiziku služeći se raznovrsnim izvorima znanja uključujući i informacione tehnologije.	3b) Koristi raznovrsne tehnologije u sakupljanju, obradi i predstavljanju informacija.
3c) Izražava rezultate mjerenja pomoću SI jedinica, te tumači i koristi odgovarajuće prefikse.	3c) Tumači i koristi raznovrsne opće (riječ, crteži, grafikoni, tabele, matematički izrazi, makete, simulacije, video- snimci) i oblasno-specifične reprezentacije (dijagrami sila, p-V dijagrami, sheme električnih krugova, fazorski dijagrami) fizikalnih sadržaja i procesa.

3d) Objašnjava fizikalne pojave i procese, te opisuje rezultate oglada (ili promatranja) koristeći se fizikalnim pojmovima i modelima.	3d) Izvještava o rezultatima svog rada na način koji je prikladan karakteristikama ciljne publike, pri čemu je komuniciranje ideja potkrijepljeno čvrstim naučnim argumentima.
3e) Diskutuje o temama relevantnim za fiziku (uključujući i rezultate eksperimenata) koristeći se različitim reprezentacijama (riječ, crteži, grafikoni, tabele, matematički izrazi, makete, simulacije, video-snimci, multimedijalne prezentacije) i tehnologijama, uvažavajući pri tome svoje sagovornike.	
Komponenta 3: Primjene fizike u svakodnevici i tehnologiji	
Ishodi učenja:	
1. evaluira veze i odnose između fizike, društva i tehnologije	
2. koristi znanje fizike u kontekstima relevantnim za modernu svakodnevicu	
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:	
kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a) Opisuje povratnu vezu između razvoja fizike i razvoja tehnologije.	1a) Evaluira prednosti, ali i potencijalne opasnosti koje za društvo ima razvoj tehnologija.
1b) Tumači konkretne primjere uticaja razvoja fizike na čovjekovu svakodnevicu (npr. električna struja u domaćinstvima).	1b) Tumači činjenicu da period između određenog fizikalnog otkrića i njegove primjene u tehnici vremenom postaje sve kraći.
	1c) Analizira uticaj koji fizika ima na razvijanje slike svijeta i civilizacijske vrijednosti općenito.
2a) Tumači (na kvalitativnom nivou) odabrane pojave iz svakodnevice.	2a) Koristi znanja iz fizike radi rješavanja kvalitativnih i kvantitativnih problema smještenih u kontekste svakodnevice, sporta, medicine i tehnologije.
2b) Tumači (na kvalitativnom nivou) princip funkcionisanja nekih odabranih, široko rasprostranjenih tehnologija.	2b) Evaluira opravdanost određenih tehničkih rješenja i društvenih odluka, koristeći se znanjem fizike.
2c) Koristi znanja fizike radi procjenjivanja sigurnosnih rizika relevantnih za modernu svakodnevicu (npr. opasnosti od električne struje, opasnosti od buke, opasnosti od zračenja).	2c) Evaluira neke od najvećih izazova s kojim se suočava moderno čovječanstvo (npr. efekat staklene bašte i globalno zagrijavanje, potreba za alternativnim izvorima energije).

Oblasti, komponente i ishodi učenja za fiziku

MEHANIKA
Ishodi učenja za:
Osnovna mjerenja u mehanici 1. mjeri i određuje dimenzije tijela, površine ploha i volumena tijela 2. mjeri i određuje masu i gustoću tijela i tvari, te vrijeme trajanja različitih procesa
Kinematika 3. interpretira značenje temeljnih kinematičkih veličina 4. analizira odabrana mehanička kretanja služeći se kinematičkim veličinama
Dinamika i statika 5. analizira pojam sile i efekte djelovanja sile, te vrši slaganje i razlaganje sila 6. koristi Njutnove zakone mehanike radi objašnjavanja kretanja tijela 7. tumači pojam gravitacionog polja i primjenjuje Njutnov zakon gravitacije 8. analizira pojmove energije, rada i snage, te tumači konkretne primjere pretvaranja energije 9. koristi zakone očuvanja energije, impulsa i momenta impulsa radi rješavanja fizikalnih problema 10. istražuje uslove ravnoteže tijela i analizira proste mehanizme
Pritisak i mehanika fluida 11. analizira pojam pritiska i primjenjuje ga radi objašnjavanja pojava u prirodi i tehnici 12. istražuje osnovne zakonitosti statike fluida 13. istražuje osnovne zakonitosti dinamike fluida i analizira kretanje tijela kroz fluid
MOLEKULARNA FIZIKA I TERMODINAMIKA
Ishodi učenja za:
Model čestične građe tvari 1. analizira osnovne postavke modela čestične građe tvari 2. koristi znanje o molekularnim silama i čestičnoj građi tvari radi analiziranja fizikalnih svojstava, stanja i pojava
Toplota i termodinamički sistemi 3. kombinuje znanje o temperaturi, toploti i mehanizmima prenosa toplote, radi analiziranja toplotnih pojava 4. koristi temeljne zakone termodinamike radi objašnjavanja procesa u prirodi i tehnici
ELEKTROMAGNETIZAM
Ishodi učenja za:
Elektrostatika 1. tumači pojave naelektrisavanja i razelektrisavanja tijela, te primjenjuje znanje o međudjelovanju električnih naboja 2. interpretira pojam elektrostatickog polja i analizira istaknute pojave u elektrostatickom polju
Električna struja 3. analizira pojavu proticanja električne struje u čvrstim tijelima, tečnostima i gasovima 4. sastavlja i evaluira strujna kola
Elektricitet i magnetizam 5. razmatra svojstva stalnih magneta i interpretira pojam magnetnog polja 6. primjenjuje znanje o magnetnim efektima električne struje i djelovanju magnetnog polja na naboj u kretanju 7. razmatra pojavu elektromagnetne indukcije i njene primjene u praksi

OSCILACIJE, TALASI I MODERNA FIZIKA

Ishodi učenja za:

Mehaničke oscilacije i talasi

1. analizira pojam oscilacije i talasa
2. primjenjuje znanje o mehaničkim talasima u konkretnim kontekstima

Optika i relativistička mehanika

3. analizira elektromagnetne oscilacije i talase
4. istražuje temeljne zakonitosti i pojave iz oblasti optike
5. diskutuje o istaknutim pojavama iz oblasti relativističke mehanike

Osnove kvantne, atomske i nuklearne fizike

6. analizira kvantnu prirodu elektromagnetnog zračenja, te koristi temeljne pojmove i relacije kvantne mehanike
7. evaluira različite modele atoma i analizira linijske spektre
8. primjenjuje znanje o građi atomskog jezgra i klasificira elementarne čestice

Astronomija i astrofizika

9. opisuje sastav i strukturu svemira
10. opisuje model nastanka i evolucije svemira, te tumači procese formiranja i razvoja zvijezda

FIZIKA, DRUŠTVO I TEHNOLOGIJA

Ishodi učenja za:

Historija i filozofija fizike

1. kritički razmatra historiju razvoja fizikalnih ideja
2. interpretira prirodu fizike

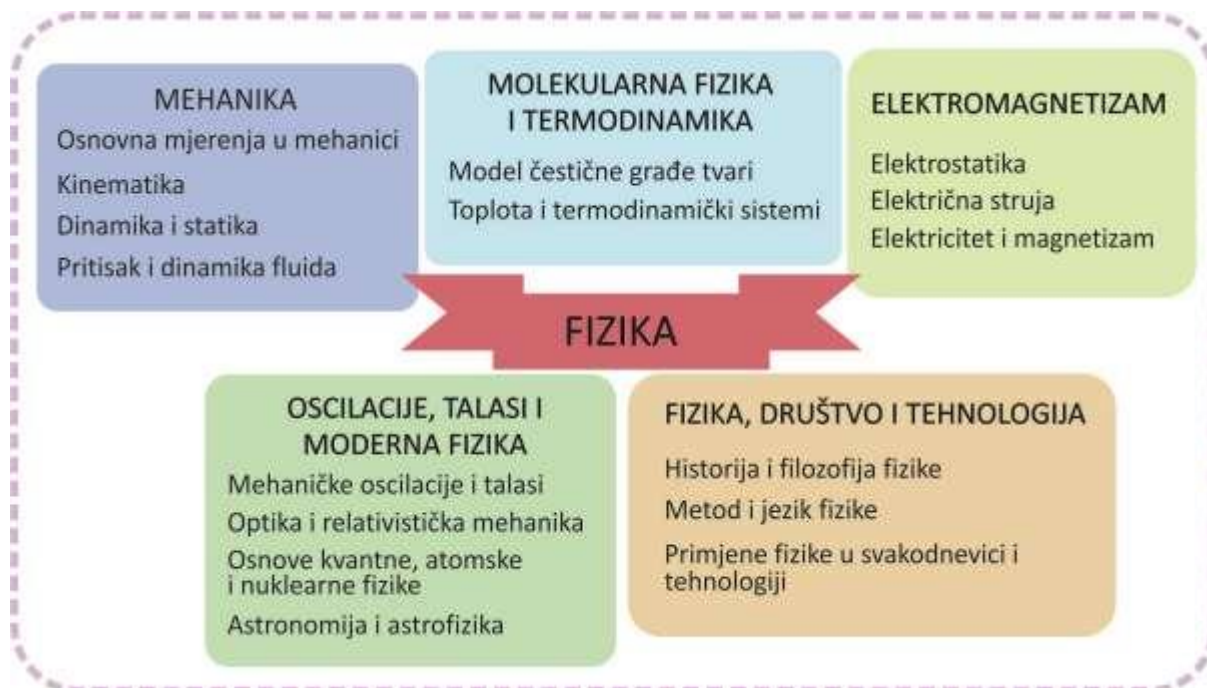
Metod i jezik fizike

3. planira i provodi fizikalne eksperimente, te predstavlja dobijene rezultate
4. primjenjuje raznovrsne matematičke metode u opisu i rješavanju fizikalnih problema
5. diskutuje o fizikalnim sadržajima i istraživanjima koristeći se raznovrsnim prikazima i izvorima znanja

Primjene fizike u svakodnevici i tehnologiji

6. evaluira veze i odnose između fizike, društva i tehnologije
7. koristi znanje fizike u kontekstima relevantnim za modernu svakodnevicu

Shematski prikaz oblasti i komponenti za
FIZIKU

KLJUČNE KOMPETENCIJE – PROŽIMAJUĆE TEME ZA FIZIKU

Ključna kompetencija	Prožimajući pokazatelji (indikatori)
<p>Jezičko-komunikacijska kompetencijana maternjem jeziku</p>	<ul style="list-style-type: none"> • čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove; • piše razne vrste teksta za različite namjene i publiku; • priča i sluša radi prenosa i razumijevanja informacija sa uvažavanjem efikasno u različitim situacijama i u različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu; • piše složene tekstove; • kritički ocjenjuje komunikacije u različitim oblicima; • izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efikasnu međukulturalnu komunikaciju.
<p>a. Matematička pismenost</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti; • poznavanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najvažnije geometrijske i algebarske teoreme; • poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja.
<p>b. Kompetencija u nauci i tehnologiji</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija, biranje i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno; • sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda; kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama; • razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj); • spremnost sticanja znanja iz prirodnih nauka i interes za nauku, te naučnu i tehnološku karijeru.
<p>Informatička pismenost (informaciona, medijska, tehnološka)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobijanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učestvovanje u virtualnim društvenim mrežama; • savjest o razlikama između realnog i virtualnog svijeta; • upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo, korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja; • poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža, poštivanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti pridobijenih informacija, upotreba mreža za širenje horizonta.

Ključna kompetencija	Prožimajući pokazatelji (indikatori)
<p style="text-align: center;">Učiti kako se uči</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje suodgovornosti za vlastito učenje, samoprocjena i definisanje vlastitih ciljeva učenja: • razvijanje savjesti o vlastitim mogućnostima i o vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, inteligencijama kao i sposobnosti identifikovanja sopstvenih potreba radi primjene sopstvenih strategija i procedura u procesu učenja; • Razvijanje sposobnosti popravljanja, poboljšavanja (samoregulacija): • pretplaniranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (recepcije, interakcije, produkcije, medijacije); • Upotreba različitih metoda i strategija učenja: <ul style="list-style-type: none"> • poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja; • omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi; • razvijanje kritičkog stava od toga što učenik u školi uči i do vlastitog procesa učenja; • sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja, razvijanje upornosti; • razvijanje samomotivacije, samopouzdanja, potrebe po kontinuiranom učenju.
<p style="text-align: center;">Socijalna i građanska kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za i poštovanje drugih kultura; • razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika određene zajednice i u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; • svijest o evropskom i svjetovnom kulturnom nasljedstvu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta; • poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica, u kojim se govori određeni strani jezik; • razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi upotrebe stranog jezika, i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu sa ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija); • uvažavanje karakterističnih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja); • uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.); • uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma); • sposobnost prepoznavanja dijalekta i akcenta (naglasa) kroz leksičke, gramatičke, fonološke, glasovne, paralingvističke (npr. govor tijelom) elemente; • konstruktivno komuniciranje i poštovanje u društvenim situacijama, kvalitetna međusobna komunikacija.
<p style="text-align: center;">Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • upravlja projektima; • prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana; • rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način;

	<ul style="list-style-type: none"> • konstruktivno saradivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada; • upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti.
Ključna kompetencija	Prožimajući pokazatelji (indikatori)
Kulturna svijest i kulturno izražavanje	<ul style="list-style-type: none"> • Izbjegavanje stereotipa, primanje kompromisa, razvijanje ličnog integriteta i poštovanje integriteta drugih, primjereno samopouzdanje; • konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije; • poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, uključujući i popkulturu, cjenjenje umjetničkog rada i kulturnih događaja; • uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvođenjima i razvijanje osjećaja za lijepo.
Kreativno-produktivna kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> • sažimanje, generalizovanje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); • upotreba logičnog strukturiranja i nizanja argumenata. • Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanje te osjećaja za estetske vrijednosti: <ul style="list-style-type: none"> • proizvodnja i povezivanje različitih ideja, proizvodnja pretpostavki i različitih proizvoda. • Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> • sposobnost tolerisanja suprotnih ideja; • donošenje zaključaka nezavisno; • razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje sopstvenog stanovišta i sistema vrijednosti, razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama. • Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> • omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija; • razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.
Tjelesno-zdravstvena kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Tjelesno-zdravstvene kompetencije podrazumijevaju prihvatanje i promovisanje zdravih stilova ponašanja, adekvatnih prehrambenih navika i tjelesnih aktivnosti koje omogućavaju pojedincu kvalitetan i zdrav život. U krajnjem cilju se odnose na formiranje pozitivne slike o sebi, sposobnost da se sebi omogući zdrav život i da se u vlastitom okruženju promoviše zdrav život.

Literatura

- Ornstein, A. C., & Hunkins, F. P. (2013). *Curriculum—foundations, principles, and issues*. Upper Saddle River: Pearson.
- Kennedy, D. (2006). *Writing and using learning outcomes: a practical guide*. Cork: Quality Promotion Unit, UCC.
- Biggs, J., Tang, C. (2011). *Teaching for quality learning at university: What the student does*. Maidenhead: McGraw-Hill Education.
- Bloom, B.S., Engelhart, M.D., Furst, E.J., Hill, W.H., & Krathwohl, D.R. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives – Handbook 1: Cognitive Domain*. London: Longmans.
- Anderson, L.W., & Krathwohl, D.R. (2001). *Revised Bloom's Taxonomy: A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing*. New York: Longman.
- Kircher, E., Girwidz, R., Haeussler, P. (2009). *Physikdidaktik: Theorie und Praxis*. Berlin: Springer-Verlag.
- Arons, A.B. (1996). *Teaching Introductory Physics*. New York: John Wiley & Sons & Sons.
- Duit, R., Niedderer, H., Schecker, H. (2007). *Teaching Physics*. In: Abell, S.K. & Lederman, N.G. (eds.). *Handbook of Research on Science Education* (p. 599-629). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Commission of the European Communities (2007). *Key Competences for Lifelong Learning, European Reference Framework*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- APOSO (2011). *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina*. Sarajevo: Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.
- Mullis, I. V., & Martin, M. O. (2014). *TIMSS Advanced 2015 Assessment Frameworks*. Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
- Bybee et al. (2006). *Assessing Scientific, Reading and Mathematical Literacy: A Framework for PISA 2006*. OECD Publishing.
- Martin, M.O., Mullis, I.V.S., & Foy, P. (2008). *TIMSS 2007 International Science Report*. Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
- Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Ruddock, G.J., O'Sullivan, C.Y., Arora, A., & Erberber, E. (2005). *TIMSS 2007 Assessment Frameworks*. Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
- Department for Education (2015) *The National Curriculum in England: science programmes of study*. [Online] Dostupno putem: <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-science-programmes-of-study/national-curriculum-in-england-science-programmes-of-study> [Preuzeto 25.11.2016.].
- ZRSŠ (2011). *Program osnovna šola – FIZIKA: učni načrt*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- MZOŠ (2010). *Nacionalni okvirni kurikulum*. [Online] Dostupno putem: http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf [Preuzeto 25.11.2016.].
- MZOŠ (2016). *Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta – FIZIKA, prijedlog*. [Online] Dostupno putem: http://mzos.hr/datoteke/10-Predmetni_kurikulum-Fizika.pdf [Preuzeto 25.11.2016.].
- Finnish National Board for Education (2004). *National Core Curriculum for Basic Education*. Helsinki: FNBE.
- Finnish National Board for Education (2004). *National Core Curriculum for Upper Secondary Schools*. Helsinki: FNBE.
- DPG (2016). *Physik in der Schule: Anlage Basiskonzepte*. Bad Honnef: DPG.
- RPZ (2016). *Nastavni planovi i programi za osnovnu školu i gimnaziju u Republici Srpskoj*, [Online] Dostupno putem: <http://www.rpz-rs.org/7/NPP#.WDg4tIyaTrJ> [Preuzeto 25.11.2016.].
- FMON (2008). *Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine*, Mostar, FMON.
- MZPKŠ (2009). *Nastavni plan i programna hrvatskome jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Bosni i Hercegovini za Hercegbosansku Županiju*, Livno, List i MZPKŠ.
- MOZKŠ (2013). *Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za gimnazije u Bosni i Hercegovini za Županiju Zapadnohercegovačku*, Široki Brijeg, MOZKŠ.
- APOSO (2014). *Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za prirodoslovlje definirana na ishodima učenja*, Mostar, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Jasminka Nalo

DTP:

APOSO

8. FIZIKA

Uloga, značaj, cilj fizike

Fizika je prirodna nauka koja je osnova razvoju tehnologije. Kako naučna i tehnološka dostignuća predstavljaju neodvojiv dio kulturnog naslijeđa čovječanstva, nastava fizike značajno doprinosi općem obrazovanju, nastavku školovanja i profesionalnom usmjeravanju.

Program fizike je takav da omogućava učenicima da se upoznaju sa bitnim elementima procesa fizikalnog saznanja i spoznaje do koje je fizika došla tokom razvoja. U kontekstu toga, nastava fizike doprinosi razvoju mišljenja svojstvenog nauci i usvajanju jezika i metoda fizike kao i koncepata, zakona i teorija koje uokviruju savremena saznanja o materijalnom svijetu i korištenju tog znanja u različitim situacijama. Značaj fizike je da podržava učenika u razvoju njegove osobnosti i formira moderan pogled na svijet u pravljenju svakodnevnih izbora, posebno onih koji su vezani za demokratsku i kulturnu participaciju u društvu (očuvanje prirodne sredine, racionalna upotreba energetske resursa...). S druge strane, ona olakšava učeniku ovladavanje gradivom *hemije, biologije, geografije, matematike, tehničke kulture, informatike*, a i u izvjesnoj mjeri i drugih nastavnih predmeta u osnovnoj školi

Polazna tačka za nastavu fizike su prethodno znanje učenika, vještine i iskustva, kao i njihova zapažanja i ispitivanja prirodnih pojava, predmeta i materijala. Od ovog, napredak se pravi prema osnovnim konceptima i principima fizike. Nastava mora da podstakne učenike da proučavaju nauku, pomogne im u razmatranju važnosti dobrog i bezbjednog okruženja, i naučiti ih da se brinu o svojoj sredini i da djeluju odgovorno u njoj. Zdravstveno vaspitanje i obrazovanje, u kome su učeničke aktivnosti u vezi sa ispitivanjem prihvatanja sigurnosti i zdravlja, integrisano je kroz nastavu.

Cilj nastave fizike je da učenicima pruži određeni stepen znanja o fizičkim pojavama i zakonima u prirodi, kao i njihovim uzrocima i posljedicama. Usmjeravaće ih na pravilno shvatanje tih pojava i zakona u tehnici, što će doprinijeti da usvoje naučni pogled na svijet.

Učenici će naučiti da:

- rade i da se kreću sigurno, štiteći sebe i svoju sredinu i prateći data uputstva,
- prave zapažanja i mjerenja, traže informacije na temu koju proučavaju, i koji treba da procjene pouzdanost informacija,
- donose zaključke o svojim zapažanjima i mjerenjima i prepoznaju uzročno-posljedične odnose u vezi sa svojstvima (karakteristikama) prirodnih pojava i predmeta,
- izvrše jednostavan naučni eksperiment pojašnjavanjem karakteristika pojava, organizama, supstanci, i predmeta, kao i odnose između njih,
- koriste naučna saznanja u opisivanju, poređenju, i klasifikaciji koncepta iz oblasti fizike i hemije
- razumiju opasnost od zloupotrebe naučne tehnologije.

Zadaci:

- da usvoje osnove fizike: pojmove, zakone, modele pojava i eksperimente,
- koriste moć posmatranja u objašnjavaju pojava,
- ovladavaju metodama fizičkih nauka,
- primjenjuju eksperimentalna znanja i navike u mjerenju i kritičkom prosuđivanju rezultata mjerenja,
- primjenjuju stečena znanja u drugim oblastima nauke i prakse,
- uoče važnost fizike, uvjere se u njene mogućnosti,
- upotrijebe stečeno znanje i navike, primjene ih u svakodnevnom životu,
- uoče ulogu čovjeka u mijenjanju prirode i njenoj zaštiti i ovladavanju njenim bogatstvima.

DRUGA TRIJADA

ŠESTI RAZRED

Ishodi:

PRIRODA I ČOVJEK

Učenici će znati:

- izvesti zaključke o značaju učenja fizike kao prirodne nauke,
- koristiti odgovarajuće formule za izračunavanje grešaka pri mjerenju,
- definisati prirodu, materiju, kretanje, fizikalni sistem i fizikalne pojave,
- koristiti lentu vremena za razvoj prirodnih nauka kroz historiju,
- identifikovati i nabrojati fizikalne veličine,
- uočiti važnost međunarodnog sistema mjernih jedinica (SI),
- razlikovati osnovne fizičke jedinice od izvedenih,
- definisati metar kao jedinicu za dužinu (m),
- prepoznati površinu plohe kao izvedenu fizičku veličinu (pomoću dužine) i njenu mjernu jedinicu (m^2),
- prepoznati zapreminu tijela kao izvedenu fizičku veličinu (pomoću dužine) i njenu mjernu jedinicu (m^3 , litar),
- definisati masu tijela kao osnovnu fizičku veličinu i njenu mjernu jedinicu (kg),
- razlikovati masu od težine tijela,
- uočiti gustinu tvari kao odnos mase i zapremine, njenu mjernu jedinicu (kg/m^3),
- razlikovati vremenski period od trenutka,
- definisati vrijeme kao osnovnu fizičku veličinu i njenu mjernu jedinicu (s),
- definisati temperaturu kao osnovnu fizičku veličinu i njenu mjernu jedinicu (stepen Celzijusov $^{\circ}C$ i Kelvin K),
- objasniti temperaturu kao stepen zagrijanosti tijela,
- pravilno pratiti korake u izvođenju eksperimenta,
- znati korake u istraživačkom radu,
- pravilno upotrijebiti mjerne instrumente (metar, vaga, termometar, sat...),
- posmatrati, upoređivati, grafički predstavljati i demonstrirati rezultate mjerenja,
- pokazati interes za učenje putem istraživanja,
- postavljati pitanja te prikupljati podatke iz različitih izvora,
- davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima.

PROMJENE MATERIJE I ENERGIJSKE PRETVORBE

Učenici će znati:

- identifikovati tvar, fizička tijela i čestica,
- objasniti građu molekula i atoma,
- prepoznati agregatna stanja tvari,
- objasniti prelazak iz jednog u drugo agregatno stanje pomoću kretanja molekula (npr. promjena temperature...),
- predstaviti crtežom građu molekula i atoma,
- predstaviti crtežom kretanje molekula kod promjene agregatnih stanja,
- konstruisati različite modele molekula,
- pravilno odabrati materijale u različite svrhe prema njihovim svojstvima (kruto, elastično, plastično...),
- uočiti da promjena temperature može uticati na fizička svojstva (topljenje, isparavanje, kondenzacija, očvršćavanje),
- pokazati demonstracionim ogledom fizičke promjene,
- izvesti ogled promjena led-voda,-davati procjene o promjenama, pratiti promjene fizičkih svojstava i donositi zaključke,
- voditi raspravu o mogućim rezultatima predviđenog ogleda.

NAUČNE AKTIVNOSTI

Učenici će znati:

- kako da ciljano uprave svoje zapažanje (posmatranje) prema osnovnim karakteristikama, kao što je kretanje ili temperatura, i promjene ovih karakteristika,
- kako da izvuku zaključke iz svojih posmatranja i mjerenja; da predstave rezultate svog mjerenja uz pomoć tabela, na primjer; da objasne uzročno-posljedične odnose (veze) u vezi osnovnih prirodnih pojava i karakteristike predmeta - na primjer, kod veće mase tijela, teže ga je staviti u pokret ili zaustaviti,
- kako da sastave informacije koje se nalaze u različitim izvorima, i da odmjeri i koriguje svoju ispravnost na osnovu njihovog prethodnog znanja, njihovog istraživanja, i razgovora sa drugima.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

PRIRODA I ČOVJEK			
Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Kratak pregled razvoja fizike -Šta rade fizičari? -Načini istraživanja u fizici (laboratorij i mjere zaštite) -Podjela fizike Metrika: ()	Učenici će: -pratiti fiziku kroz historiju; -izvesti zaključke o značaju učenja fizike kao prirodne nauke; -prepoznati osnovne metode i korake u istraživanju; -koristiti odgovarajuće formule za izračunavanje grešaka pri mjerenju; -definisati prirodu, materiju, kretanje, fizikalni sistem i fizikalne pojave; -nabrojati grane fizike i oblasti koje one istražuju.	Učenici će: -koristiti lentu vremena za razvoj prirodnih nauka kroz historiju; -pravilno pratiti korake u izvođenju eksperimenta; -razlikovati znakove opasnosti i mjere zaštite; - primjeniti matematičke operacije pri izračunavanju; -mapom uma predstaviti grane fizike i njene oblasti; -prepoznati oblasti fizike koje izučavaju određene grane.	Učenici će: -ispoljiti interes za proučavanje fizike kao prirodne nauke; -znati korake u istraživačkom radu; -znati ispoljiti stav unutar grupe ili plenarno o prijašnjem i današnjem načinu istraživanja; -učiti na greškama; -povezati i grafički predstaviti informacije.
Mjerenja -Osnovne i izvedene fizičke veličine Metrika: ()	Učenici će: -Identifikovati i nabrojati fizikalne veličine; -uočiti važnost međunarodnog sistema mjernih jedinica (SI); -razlikovati osnovne fizičke jedinice od izvedenih; -definisati metar kao jedinicu za dužinu (m); -prepoznati površinu plohe kao izvedenu fizičku veličinu (pomoću dužine) i njenu mjernu jedinicu (m ²); -prepoznati zapreminu tijela kao izvedenu fizičku veličinu (pomoću dužine) i njenu mjernu jedinicu (m ³ , litar);	Učenici će: -selektovati fizikalne veličine na osnovne i izvedene (pano, T-tabela...); -lentom vremena predstaviti mjerenje veličina do prihvatanja SI – sistema; -pravilno koristiti mjerne jedinice za odgovarajuće mjerne veličine; -pretvara manje u veće (i obrnuto) fizičke jedinice; -primjenjuje odgovarajuće mjerne instrumente pri mjerenjima osnovnih fizičkih veličina;	Učenici će: - posmatrati, upoređivati, grafički predstavljati i demonstrirati rezultate mjerenja; -ponašati se odgovorno prema preuzetim ili dobivenim obavezama i zadacima; -pokazati odgovornost u korištenju mjernih instrumenata; - pratiti redosljed uputstava pri istraživanju; -kako postupiti u slučaju oštećenja živinog termometra; -prezentirati grafički prikaz temperaturnih

	<ul style="list-style-type: none"> - definisati masu tijela kao osnovnu fizičku veličinu i njenu mjernu jedinicu (kg); -razlikovati masu od težine tijela; -uočiti gustinu tvari kao odnos mase i zapremine, njenu mjernu jedinicu (kg/m^3); -razlikovati vremenski period od trenutka; -definirati vrijeme kao osnovnu fizičku veličinu i njenu mjernu jedinicu (s); -definirati temperaturu kao osnovnu fizičku veličinu i njenu mjernu jedinicu (stepen Celzijusov $^{\circ}\text{C}$ i Kelvin K); -objasniti temperaturu kao stepen zagrijanosti tijela. 	<ul style="list-style-type: none"> -izvoditi laboratorijske vježbe uz pravilno praćenje koraka; -analizirati video zapise koji pokazuju primjere razlike mase i težine tijela (lift, kretanje na Mjesecu, Kuntova cijev...); -pravilno upotrijebiti mjerne instrumente (metar, vaga, termometar, sat...); -razlikovati tvari po gustoći; -koristiti formulu za izračunavanje nepoznate veličine ($\rho = \frac{m}{V}$); -dati primjere razlike vremenskog perioda i trenutka; -razlikovati kroz primjere primjenu Celzijusa $^{\circ}\text{C}$ i Kelvina K; -koristiti pretvaranje Celzijusa $^{\circ}\text{C}$ i Kelvina K; -objasniti princip rada termometra. 	<ul style="list-style-type: none"> skala (Celzijus $^{\circ}\text{C}$, Kelvin K, Farenhajt F...); - pokazati interes za učenje putem istraživanja; - postavljati pitanja te prikupljati podatke iz različitih izvora; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima.
--	---	--	---

PROMJENE MATERIJE I ENERGIJSKE PRETVORBE

<p>Građa supstance/tvari</p> <p>Metrika: ()</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -identifikovati tvar, fizička tijela i česticu, -objasniti građu molekula i atoma; -prepoznati agregatna stanja tvari; -objasniti prelazak iz jednog u drugo agregatno stanje pomoću kretanja molekula (npr. promjena temperature...). 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -predstaviti crtežom građu molekula i atoma; - predstaviti crtežom kretanje molekula kod promjene agregatnih stanja; - konstruirati različite modele molekula; -koristiti čula u izvođenju oglada. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ima stav prilikom pokazivanja i objašnjava grafičkih prikaza ili modela; -pravilno odabrati materijale u različite svrhe prema njihovim svojstvima (kruto, elastično, plastično...); - pokazati interes za učenje putem istraživanja; - postavljati pitanja te prikupljati podatke iz različitih izvora; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima.
<p>Fizikalne promjene</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -uočiti da promjena temperature može uticati na fizička svojstva 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati demonstracionim 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -davati procjene o promjenama, pratiti promjene fizičkih

Metrika: ()	(topljenje, isparavanje, kondenzacija, očvršćavanje).	ogledom fizičke promjene; - izvesti ogled promjena led-voda.	svojstava i donositi zaključke; -voditi raspravu o mogućim rezultatima predviđenog ogleda.
---------------------	---	---	---

TREĆA TRIJADA

Osnovni zadatak nastave fizike od sedmog do devetog razreda je da proširi znanja učenika o fizici i njenim konceptima (poimanju) prirode fizike, i da osnaže sposobnosti (vještine) eksperimentalnog sticanje informacija.

Polazne tačke za nastavu fizike su prethodno znanje učenika, vještine, iskustva, i njihova posmatranja i istraživanje objekata, supstanci, i pojava u prirodi. Na osnovu ovog je napredak u nastavi kroz zakone i osnovne principe fizike. Svrha eksperimentalne orijentacije je dvostruke, da pomogne učenicima ne samo da prihvate prirodne nauke već i da uče nove naučne koncepte, principe i modele, da razviju vještine eksperimentalnog rada i saradnje, kao i da podstakne učenike da proučavaju fiziku.

Vođenom nastavom učenik se usmjerava na razmišljanje koje je karakteristično za naučni način razmišljanja, u sticanju i korištenju znanja, i u ocjeni pouzdanosti i važnosti saznanja u različitim životnim situacijama. Nastava učeniku pruža mogućnost da razgovara i bilježi pitanja i pojave u oblasti fizike i tehnologije, koristeći odgovarajuće koncepte. Nastava također pomaže učeniku da razumije važnost fizike i tehnologije u svakodnevnom životu, životnoj sredini, i društvu.

Proučavanje fizike pomaže učeniku da razvije svoju ličnost, i da formira savremeni pogled na svijet. Ona također pruža mogućnosti za pravljenje svakodnevnih izbora, posebno za pitanja koja su u vezi zaštite životne sredine i korištenja energetske resursa.

Cilj

Učenici će:

- učiti da rade i istražuju prirodne pojave bezbjedno, zajedno sa drugima,
- učiti naučne vještine, kao što su formulisanje pitanja i posmatranje problema,
- učiti da urade, poređenja i klasifikacije posmatranog, mjerenja i zaključke, da predstavljaju i testiraju hipoteze i proces, predstavljaju i objasne rezultate, da istovremeno postavljaju informacije i komuniciraju koristeći dobro tehnologiju,
- učiti da planiraju i sprovedu naučno istraživanje u kojim varijablama je uticaj na prirodne pojave ostao nepromjenjen (konstantan) i varirao (promijenio se) te korelaciju (povezanost) između promjenljivih koje su pronašli,
- učiti da formulišu svoje modele, da ih koriste u objašnjenju pojava, da bi uradili generalizaciju, te da bi ocijenili pouzdanost istraživačkog procesa i rezultata,
- učiti da koriste odgovarajuće koncepte, količine, i jedinice za mjerenje u opisivanju fizičkih pojava i tehnoloških pitanja,
- učiti da ocijeni pouzdanost informacija koje su dobili iz različitih izvora,
- učiti da koriste različite grafikone i algebarske modele u objašnjavanju prirodnih pojava, postavljajući predviđanja, i rješavanje problema,

- učiti o prirodnim pojavama i procesima i transformacijama energije koji se odvijaju u njima, znati o različitim prirodnim strukturama i interakciji njihovih komponenti, i razumjeti uzročno-posljedične veze između pojava.

SEDMI RAZRED

Ishodi:

MEHANIKA

Učenici će znati:

- objasniti pojam kretanja pomoću referentnog tijela,
- imenovati i predstaviti crtežom putanja, put, pomak,
- dati primjere različitih kretanja u prirodi (rijeka, vjetar, Zemlja, živ bića...),
- definisati i grafički predstavljati tijelo pomoću materijalne tačke,
- objasniti zavisnost brzine od puta i vremena (srednja i trenutna brzina) i izvoditi mjernu jedinicu pomoću formule,
- definisati ravnomjerno pravolinijsko kretanje i prepoznati formulu za njeno izračunavanje,
- izračunavati brzinu pomoću obrasca za RPK,
- pretvarati veće u manje jedinice i obrnuto kroz praktično zadate vrijednosti,
- izvesti mjernu jedinicu za ubrzanje,
- crtežom predstaviti promjenljivo kretanje i objasniti ga,
- primjeniti jednačine u rješavanju zadataka promjenljivog kretanja,
- definisati ubrzanje (akceleracija),
- opisati promjenljivo kretanje pomoću jednačina kinematike (sa i bez početne brzine),
- izvoditi oglede kretanja,
- različitim prikazima opisati kretanja,
- primjenjivati u svakodnevnom životu naučeno o kretanjima,
- ispoljiti interes za historijski razvoj dinamike i značaj u životu (Galileo, Njutn...),
- definisati osnovne pojmove dinamike (inercija, masa i sila),
- primjerima iz života pokazati inerciju tijela,
- prepoznati silu kao vektorsku veličinu,
- izračunati silu po datom obrascu,
- predstaviti crtežom silu kao vektorsku veličinu,
- izvesti mjernu jedinicu za silu,
- objasniti princip rada dinamomter, koristiti ga i predstaviti crtežom,
- pokazati odgovornost u korištenju mjernih instrumenata (dinamometar),
- definisati Njutnove zakone (prvi, drugi, treći),
- navodi primjere sile akcije i reakcije,
- rješavati zadatke kroz praktičnu primjenu Njutnovih zakona,
- izvoditi oglede djelovanja sile (drugi Njutnov zakon, akcija – reakcija...),
- primjenjivati u svakodnevnom životu zakone dinamike,
- objasniti pojam gravitacije i sile Zemljine teže te dati primjere djelovanja gravitacije (lift, padobranstvo,...),
- definisati gravitacionu silu Zemlje,
- izvoditi oglede djelovanja Zemljine gravitacije,
- prepoznati težinu kao silu i povezuju zavisnost težine tijela od mase,
- objasniti razliku mase tijela od težine tijela,
- izračunati težinu tijela poznate mase,
- objasniti Njutnov zakon gravitacije.

NAUČNE AKTIVNOSTI

Učenici će

- znati kako da bezbjedno (sigurno) rade, slijedeći upute, sam i sa drugima,
- znati kako da izvrše naučno istraživanje u skladu sa datim instrukcijama (uputama), da planiraju jednostavne eksperimente, da odrede zadatke i dogovore se o zadacima, i odrede set ciljeva zajedno sa drugim učenicima,
- znati kako da pripreme izvještaje za manja istraživanja, predstavite rezultate uz pomoć tabela i grafikona, daju primjer, i tumače dobijene rezultate,
- znati kako da izvrše kontrolisani eksperiment i da ocijene funkcionalnost eksperimentalnog aranžmana i pouzdanost, preciznost, i smislenost rezultata,
- znati da je fizika osnova nauke, i da znanje fizike i eksperimentalnih metoda sticanja informacija se koristi u drugim naukama, i u tehnologiji.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

MEHANIKA			
Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Mehanička kretanja Kinematika Metrika: ()	Učenici će: - objasniti pojam kretanja pomoću referentnog tijela; -nabrojati elemente kretanja (putanja, put, pomak); -definisati materijalnu tačku; -objasniti zavisnost brzine od puta i vremena (srednja i trenutna brzina); - definisati ravnomjerno pravolinijsko kretanje (RPK); - prepoznaje formulu za izračunavanje brzine RPK; -poznaje mjerne jedinice; - objasniti promjenljivo kretanje; -definisati ubrzanje (akceleracija); - opisati promjenljivo kretanje pomoću jednačina kinematike (sa i bez početne brzine).	Učenici će: -dati primjere rzičnih kretanja u prirodi (rijeka, vjetar, Zemlja, živ bića...); - predstaviti crtežom putanja, put, pomak; -grafički predstavljati tijelo pomoću materijalne tačke; -izračunavati brzinu pomoću obrasca za RPK; -izvodi mjernu jedinicu za brzinu pomoću formule ($v = \frac{s}{t}$); -nacrtati v-t grafik za RPK; -pretvarati veće u manje jedinice i obrnuto kroz praktično zadate vrijednosti; -izvesti mjernu jednicu za ubrzanje; - crtežom predstaviti promjenljivo kretanje; - nacrtati i objasniti v-t grafike za pojedina promjenljiva kretanja; - primjeniti jednačine u rješavanju zadataka promjenljivog kretanja; -izvoditi ogleda kretanja.	Učenici će: -ispoljiti interes za proučavanje mehaničkih kretanja; -znati korake u istraživačkom radu; -učiti na greškama; -povezati i grafički predstaviti informacije različitim prikazima opisati kretanja; -primjenjivati u svakodnevnom životu naučeno o kreatnijima; -pridržiava se uputstava pri izvođenju ogleda; -argumentirano iznosi stav o kretanjima.
Mehanička kretanja	Učenici će: -objasniti pojam dinamike;	Učenici će: - primjerima iz života pokazati inerciju tijela;	Učenici će: -ispoljiti interes za historijski razvoj

<p>Dinamika</p> <p>Metrika: ()</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definisati osnovne pojmove dinamike (inercija, masa i sila); - prepoznati silu kao vektorsku veličinu; -objasniti princip rada dinamomtra; -definisati Njutnove zakone (prvi, drugi, treći). 	<ul style="list-style-type: none"> -izračunati silu po datom obrascu; -predstaviti crtežom silu kao vektorsku veličinu; -izvesti mjernu jedinicu za silu; -koristiti dinamometar i predstaviti crtežom; -navodi primjere sile akcije i reakcije; -rješavati zadatke kroz praktičnu primjenu Njutnovih zakona; -izvoditi oglede djelovanja sile (drugi Njutnov zakon, akcija – reakcija...). 	<p>dinamike i značaj u životu (Galileo, Njutn...);</p> <ul style="list-style-type: none"> -znati korake u istraživačkom radu; -pokazati odgovornost u korištenju mjernih instrumenata (dinamometar); -povezati i grafički predstaviti informacije -primjenjivati u svakodnevnom životu zakone dinamike; -pridržava se uputstava pri izvođenju ogleda; -pokazati sugurnost prilikom rješavanja zadataka.
<p>Njutnov zakon gravitacije</p> <p>Metrika: ()</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti pojam gravitacije i sile Zemljine teže; - objasniti svojim riječima Zemlju kao veliki magnet; -definisati gravitacionu silu Zemlje; -prepoznati težinu (G) kao silu; -povezati zavisnost težine tijela od mase ($G = m \cdot g$); -objasniti Njutnov zakon gravitacije. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izvoditi oglede djelovanja Zemljine gravitacije; -objasniti razliku mase tijela od težine tijela; -izračunati težinu tijela poznate mase; -posmatrati i analizirati filmove sa sadržajem o gravitaciji. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -dati primjere djelovanja gravitacije (lift, padobranstvo,...); - postavljati pitanja te prikupljati podatke iz različitih izvora; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima; - pokazati interes za učenje putem istraživanja.

OSMI RAZRED

Ishodi:

SILE I POLJA

Učenici će:

- izvesti ogled i objasniti slobodan pad,
- objasniti pojam bestežinskog stanja,
- povezati bestežinsko stanje sa slobodnim padom,
- definisati i objasniti vrste vertikalnog hica,
- izvesti jednačine za slobodan pad i vertikalni hitac (pomoću analogije sa promjenljivim kretanjem),
- rješavati zadatke kroz praktične primjere,
- shematski prikazati promjenljivo kretanje, slobodni pad i vertikalni hitac,
- dati primjere djelovanja gravitacije, slobodnog pada i hica,
- definisati težište tijela i oslonac,
- razlikovati težište kod pravilnog i nepravilnog tijela i grfički predstaviti,
- samostalno odrediti težišta pravilnog tijela,
- pokazati i objasniti na praktičnim primjerima stabilnost tijela,
- razlikovati stabilnu, labilnu i indiferentnu ravnotežu,
- razlikovati silu trenja klizanja i silu trenja kotrljanja,
- kroz primjere uočiti zavisnost sile trenja od vrste materijala (uglačanosti) i težine (ogled),
- pokazati primjerima važnost sile trenja za život na Zemlji (klizavost, kretanje tijela...),
- izračunavati silu trenja,
- definisati mehanički rad,
- objasniti pojam energije,
- prepoznati jedinicu za rad i energiju i izračunavati rad kroz zadatke,
- navesti različite oblike energije i njihovo pretvaranje,
- povezati i kroz primjere objasniti razlike između kinetičke i potencijalne energije iz svakodnevnog života,
- objasniti zakon održanja energije,
- definisati snagu i poznavati jedinicu za snagu,
- rješavati zadatke za izračunavanje energije, snage i koeficijent korisnog dejstva,
- davati primjere pretvaranja energije iz jednog oblika u drugi,
- izvesti zaključak o značaju energije, njenoj neuništivosti,
- davati primjere očuvanja energije (vidovi štednje),
- uvidjeti značaj ekološki prihvatljivih oblika energije,
- objasniti i nabrojati vrste prostih mehanizama,
- objasniti princip rada poluge,
- definisati moment sile kao proizvod sile i njenog kraka,
- prepoznati moment sile kao vektorsku veličinu,
- slagati i razlagati sile po pravcu i smjeru i grafički predstavljaju rezultujuće sile,
- pomoću primjera objašnjavaju značaj momenta sile (vaga, klackalica...);
- izračunati moment sile pomoću poznatih veličina,
- izvesti jedinicu momenta sile na osnovu formule,
- objasniti kretanje tijela po strmoj ravni,
- konstruisati model poluge i strme ravni,
- opisati princip rada kotura,
- izračunati rad prostih mašina i pomoću primjera objasniti značaj rada prostih mašina,
- uočavati zavisnost pritiska od sile i površine na koju ona djeluje (i izvoditi ogled),
- primjenjuje zavisnost pritiska od sile i površine u svakodnevnom životu (hodaње po snijegu, skijaње, ubodi, stojaње na jednoj ili dvije noge...),
- definisati Pascal kao jedinicu za pritisak,
- objasniti prenošenje pritiska kod čvrstih tijela samo u pravcu djelovanja sile,
- definisati Pascalov zakon,
- izračunavati pritisak čvrstih tijela pomoću formule,

- izvoditi jedinicu za pritisak (1Pa) pomoću jedinica za silu i površinu,
- pokazati prenošenje pritiska kroz čvrsta tijela pomoću ogled (ukucavanje eksera u ...) i navesti primjere prenošenja spoljašnjeg pritiska,
- definisati hidrostatički i atmosferski pritisak,
- objasniti formulu za izračunavanje hidrostatičkog pritiska,
- dovesti u vezu jedinicu pritiska kod tečnosti sa jedinicom pritiska kroz čvrsta tijela (Pa) i objasniti pojavu sile potiska,
- primjeniti i analizirati silu u praksi (pomjeranja tijela, pritisak na podlogu, tok i brzina rijeke, vjetra...),
- uočiti kroz primjere zavisnost hidrostatičkog pritiska od dubine i vrste tečnosti (ronjenje u vodi, potapanje nekog tijela u različite tečnosti),
- izvesti ogled Arhimedovog zakona;
- razlikovati u kakvim okolnostima tijelo pliva, lebdi ili tone;
- primjeniti znanja o hidrostatičkom pritisku u svakodnevnom životu (presa za cijedenje, ronjenje, vodovodna mreža; pumpe...),
- pokazati da atmosferski pritisak opada sa nadmorskom visinom,
- pravilno koristiti barometar,
- istražuje, koristeći internet - Arhimedov zakon, hidraulične prese, Pascalov zakon...,
- objasniti oscilatorno kretanje,
- nabraja i definiše veličine periodičnog kretanja (period, frekvencija, puna oscilacija, elongacija i amplituda),
- objasniti talasno kretanje i vrste talasa te prepoznaju talasna kretanja u prirodi,
- definiše brzinu talasa,
- prepoznati jedinice za oscilatorno i talasno kretanje,
- predstaviti grafički transverzalni i longitudinalni talas,
- izračunavati veličine periodičnog i talasnog kretanja,
- opisati nastajanje i prirodu zvuka te dati primjere zvučnih izvora,
- izračunavati brzinu zvuka kroz različite sredine i objasniti zavisnost brzine zvuka od sredine kroz koju se prostire,
- objasniti pojam rezonancije zvuka i dati primjere rezonance,
- identifikovati vrste zvuka po frekvenciji,
- razlikovati ton, šum i buku,
- istražiti uticaj fizioloških efekata buke na zdravlje i zaštite od buke,
- primjenjuju naučeno u praksi (medicina, pištaljka, muzički instrumenti, glas čovjeka...),
- definisati unutrašnju energiju, povezati unutrašnju energiju sa brzinom kretanja molekula,
- razlikovati temperaturu od toplote i njihove jedinice,
- definisati količinu toplote i specifični toplotni kapacitet,
- izvođenjem ogleada uočava zavisnost količine toplote od specifičnog toplotnog kapaciteta, mase i promjene temperature,
- koristiti tabele sa izračunatim specifičnim toplotnim kapacitetima različitih materijala,
- navesti načine prenošenja toplote,
- objasniti zakon toplotne ravnoteže,
- grafički predstaviti trojnu tačku,
- pokazati promjene agregatnih stanja ogledima,
- pravilno koristiti i održavati laboratorijski pribor (termometar, kalorimetar, grijač, kuhalo...).

NAUČNE AKTIVNOSTI

Učenici će

- znati kako da bezbjedno (sigurno) rade, slijedeći upute, sam i sa drugima,
- znati kako da izvrše naučno istraživanje u skladu sa datim instrukcijama (uputama), da planiraju jednostavne eksperimente, da odrede zadatke i dogovore se o zadacima, i odrede set ciljeva zajedno sa drugim učenicima,
- znati kako da pripreme izveštaje za manja istraživanja, predstave rezultate uz pomoć tabela i grafikona, daju primjer, i tumače dobijene rezultate,
- znati kako da izvrše kontrolisani eksperiment i da ocijene funkcionalnost eksperimentalnog aranžmana i pouzdanost, preciznost, i smislenost rezultata,
- znati da je fizika osnova nauke, i da znanje fizike i eksperimentalnih metoda sticanja informacija se koristi u drugim naukama, i u tehnologiji.

SADRŽAJ I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

SILE I POLJA			
Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Slobodan pad i hitac Metrika: (8)	Učenici će: -prisjetiti se vrsta mehaničkih kretanja i Njutnovih zakona kroz primjere; -objasniti slobodan pad; -izvesti jednačine za slobodan pad (pomoću analogije sa promjenljivim kretanjem); -objasniti pojam bestežinskog stanja; - definisati i objasniti vrste vertikalnog hica; -izvesti jednačine za vertikalni hitac (pomoću analogije sa promjenljivim kretanjem).	Učenici će: - izvesti oglede slobodnog pada; -povezati bestežinsko stanje sa slobodnim padom; - rješavati zadatke kroz praktične primjere; -shematski prikazati promjenljivo kretanje, slobodni pad i vertikalni hitac.	Učenici će: -dati primjere djelovanja gravitacije, slobodnog pada i hica; - postavljati pitanja te prikupljati podatke iz različitih izvora; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima; - prikazati panooima promjenljivo kretanje, slobodni pad i vertikalni hitac; - pokazati interes za učenje putem istraživanja.
Stabilnost tijela i sila trenja Metrika: (8)	Učenici će: - definisati težište tijela i oslonac; -objasniti stabilnost tijela; - razlikovati stabilnu, labilnu i indiferentnu ravnotežu; -razlikovati silu trenja klizanja i silu trenja kotrljanja ($F_{tr} = \mu \cdot G$).	Učenici će: -razlikovati težište kod pravilnog i nepravilnog tijela i grfički predstaviti; -grfički predstaviti vrste ravnoteža (dijagram...); -pokazati na praktičnim primjerima stabilnost; -kroz primjere uočiti zavisnost sile trenja od vrste materijala (uglačanosti) i težine (ogled); -izračunavati silu trenja.	Učenici će: -samostalno odrediti težišta pravilnog tijela; -primjenjivati znanje o stabilnosti tijela u svakodnevnom životu; -pridržavati uputa nastavnika prilikom izrade grafičkog prikaza; -pokazati primjerima važnost sile trenja za život na Zemlji (klizavost, kretanje tijela...).
Rad, snaga, energija Metrika: (16)	Učenici će: -definisati mehanički rad, - objasniti pojam energije; -prepoznati jedinicu za rad i energiju (J); - navesti različite oblike energije i njihovo pretvaranje; - definisati kinetičku i potencijalnu energiju; -objasniti zakon održanja energije; -definisati snagu; -poznavati jedinicu za snagu; -definisati koeficijent korisnog dejstva.	Učenici će: -izvesti jedinicu za rad; -izračunavati rad kroz zadatke; -povezati i kroz primjere objasniti razlike između kinetičke i potencijalne energije iz svakodnevnog života; -rješavati zadatke za izračunavanje energije, snage i koeficijent korisnog dejstva; -davati primjere pretvaranja energije iz jednog oblika u drugi.	Učenici će: -izvesti zaključak o značaju energije, njenoj neuništivosti; -davati primjere očuvanja energije (vidovi štednje); -uvidjeti značaj ekološki prihvatljivih oblika energije; -pokazati interes za učenje putem istraživanja (različiti izvori); -odabrati i koristiti informacije i viši nivo mišljenja;

			-primjenjivati naučeno u svakodnevnom životu.
Prosti mehanizmi i moment sile Poluga i moment sile Metrika: (8)	Učenici će: -objasniti i nabrojati vrste prostih mehanizama; -objasniti princip rada poluge; -definisati moment sile kao proizvod sile i njenog kraka ($M = F \cdot s$); -prepoznati moment sile kao vektorsku veličinu; -slagati i razlagati sile po pravcu i smjeru; - objasniti kretanje tijela po strmoj ravni; -opisati princip rada kotura.	Učenici će: -konstruisati model poluge i strme ravni; -grafički predstaviti rezultujuće sile; -izračunati moment sile pomoću poznatih veličina; -izvesti jedinicu momenta sile na osnovu formule (1Nm); -grafički prikazati ravnotežu poluge i strme ravni; -izračunati rad prostih mašina.	Učenici će: -primjenjivati u svakodnevnom životu ravnotežu poluge; - pomoću primjera objašnjavati značaj momenta sile (vaga, klackalica...); - pomoću primjera objašnjavati značaj rada prostih mašina; -ponašati se odgovorno prema preuzetim ili dobivenim obavezama i zadacima.
Pritisak Pritisak čvrstih tijela, tečnosti i gasova Metrika: (12)	Učenici će: -definisati pritisak kao količnik sile i površine na koju sila djeluje okomito $P = \frac{F}{S}$; -definisati Pascal kao jedinicu za pritisak; -objasniti prenošenje pritiska kod čvrstih tijela samo u pravcu djelovanja sile; -definisati Pascalov zakon; -objasniti princip rada hidraulične prese; -definisati hidrostatički i atmosferski pritisak; -objasniti formulu za izračunavanje hidrostatičkog pritiska ($p = \rho gh$); -dovesti u vezu jedinicu pritiska kod tečnosti sa jedinicom pritiska kroz čvrsta tijela (Pa). - objasniti pojavu sile potiska; -definisati Arhimedov zakon; - prepoznati uslove plivanja tijela (G i F_p).	Učenici će: -uočavati zavisnost pritiska od sile i površine na koju ona djeluje (i izvoditi oglede); - izračunavati pritisak čvrstih tijela pomoću formule; -izvoditi jedinicu za pritisak (1Pa) pomoću jedinica za silu i površinu; -pokazati prenošenje pritiska kroz čvrsta tijela pomoću ogled (ukucavanje eksera u ...), -navoditi primjere prenošenja spoljašnjeg pritiska; -uočava kroz primjere zavisnost hidrostatičkog pritiska od dubine i vrste tečnosti (ronjenje u vodi, potapanje nekog tijela u različite tečnosti); -izvesti ogled Arhimedovog zakona; -razlikovati u kakvim okolnostima tijelo pliva, lebdi ili tone; -primjeniti i analizirati silu u praksi (pomjeranja tijela, pritisak na podlogu, tok i brzina rijeke, vjetra...).	Učenici će: -primjeniti zavisnost pritiska od sile i površine u svakodnevnom životu (hodanje po snijegu, skijanje, ubodi, stajanje na jednoj ili dvije noge...); -prezentirati oglede; -koristi različite izvore informacija, -primjeniti znanja o hidrostatičkom pritisku u svakodnevnom životu (presa za cijedenje, ronjenje, vodovodna mreža; pumpe...); - postavljati pitanja i pokazati interes za učenje putem istraživanja; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima. -pokazati da atmosferski pritisak opada sa nadmorskom visinom; -pravilno koristi barometar;

			<ul style="list-style-type: none"> -istražiti, koristeći internet - Arhimedov zakon, hidraulične prese, Pascalov zakon...; -primjeniti Arhimedov zakon i uslove plivanja tijela u svakodnevnom životu.
<p>Oscilcije, talasi i zvuk</p> <p>Metrika: ()</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti oscilatorno kretanje; - nabrajati i definisati veličine periodičnog kretanja (period, frekvencija, puna oscilacija, elongacija i amplituda); - objasniti talasno kretanje i vrste talasa; - definisati brzinu talasa; -prepoznati jedinice za oscilatorno i talasno kretanje; - opisati nastajanje i prirodu zvuka; -objasniti zavisnost brzine zvuka od sredine kroz koju se prostire; -objasniti pojam rezonancije zvuka; -identifikovati vrste zvuka po frekvenciji. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati talasna kretanja u prirodi; - predstaviti grafički transverzalni i longitudinalni talas; -izračunati veličine periodičnog i talasnog kretanja; -dati primjere zvučnih izvora; - izračunati brzinu zvuka kroz različite sredine; -dati primjere rezonance; - razlikovati ton, šum i buku. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - primjenjivati naučeno u praksi (medicina, pištaljka, muzički instrumenti, glas čovjeka...); - istražiti uticaj fizioloških efekata buke na zdravlje i zaštite od buke.
<p>Toplota</p> <p>Metrika: ()</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definisati unutrašnju energiju; -razlikovati temperaturu od toplote i njihove jedinice; -definisati količinu toplote i specifični toplotni kapacitet; -navesti načine prenošenja toplote; -objasniti zakon toplotne ravnoteže; -objasniti promjene agregatnih stanja. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -povezati unutrašnju energiju sa brzinom kretanja molekula; -izvođenjem ogleada uočiti zavisnost količine toplote od specifičnog toplotnog kapaciteta, mase i promjene temperature; -koristiti tabele sa izračunatim specifičnim toplotnim kapacitetima različitih materijala; -pokazati promjene agregatnih stanja ogledima; - grafički predstaviti trojnu tačku. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pratiti redosljed uputstava pri istraživanju; -pravilno koristiti i održavati laboratorijski pribor (termometar, kalorimetar, grijač, kuhalo...); - postavljati pitanja te prikupljati podatke iz različitih izvora; - davati pretpostavke i voditi raspravu o mogućim rezultatima.

DEVETI RAZRED

Ishodi:

ELEKTRICITET I MAGNETIZAM

Učenici će:

- objasniti pojavu i vrste naelektrisanja,
- analizirati i upoređivati vrste naboja i njihovo međudjelovanje,
- definisati količinu naboja i mjernu jedinicu,
- objasniti Kulonov zakon,
- objasniti princip rada elektroskopa i elektrometra,
- objasniti zakon održanja elektriciteta i neke električne pojave,
- definisati električno polje i mjernu jedinicu električnog polja,
- razlikovati električni potencijal i električni napon,
- analizirati električnu influenciju,
- definisati električni kapacitet i njegovu mjernu jedinicu,
- objasniti princip rada kondenzatora i njihovo vezivanje,
- razlikovati pojmove "elektricitet" i "električna struja",
- nabrojati izvore struje,
- razlikovati primarne i sekundarne izvore struje,
- definisati jačinu struje i njenu mjernu jedinicu,
- definisati električni otpor i njegovu mjernu jedinicu,
- uočiti vezu (I,U,R), izvesti zaključke i definisati Omov zakon,
- uočiti zavisnost električnog otpora provodnika od vrste materijala, dužine i poprečnog presjeka,
- objasniti Kirchoffova pravila i razlikovati I i II pravilo,
- objasniti princip rada različitih otpornika,
- pravila povezivanja otpornika korištenjem Kirchoffovih pravila,
- razlikovati veze kondenzatora i otpornika,
- demonstrirati princip rada elektroskopa,
- zaključivati i interpretirati zavisnost parametara,
- klasifikovati vrste kondenzatora, povezati ih i izračunati ukupan kapacitet,
- praktično primjeniti znanja o kondenzatorima,
- izraditi prosto strujno kolo,
- priključiti električne mjerne instrumente na odgovarajući način,
- praktično primjenjuje Omov zakon kroz zadatke,
- primjenjivati naučeno u svakodnevnom životu,
- izgraditi stav o štedljivosti električne struje poznavanjem Omovog zakona,
- na praktičnim primjerima uočiti primjene naučenih zakona,
- asistirati pri praktičnom vezivanju izvora i pratiti promjene uvjetovane različitim vezama,
- obratiti pažnju na odnos mjernih veličina uz primjenu mjernih jedinica,
- braniti pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i podržavati ekološku svijest o primjeni i štednji električne energije,
- definisati pojmove: rad, snaga, energija električne struje i njihove mjerne jedinice,
- definisati Joule-ov zakon,
- objasniti toplotno djelovanje struje,
- upoređivati rad i snagu u zavisnosti od struje i napona,
- dovesti u vezu Joule-ov zakon sa količinom toplote i davati primjere primjene Joule-ovog zakona,
- objasniti svojstva prirodnih magneta i pojavu magnetnih polja,
- identifikovati Zemlju kao magnet i pokazati njene magnetne polove,
- objasniti princip rada kompasa i koristiti ga u različitim situacijama,
- povezati uzročno-posljedične veze električne struje i magnetnog polja,
- odrediti jačinu magnetnog polja: pravolinijskog provodnika, kružnog provodnika i solenoida,
- definisati jednicu za jačinu magnetnog polja električne struje,

- definisati magnetnu indukciju i magnetni fluks i njihove mjerne jedinice,
- objasniti princip rada elektromagneta,
- objasniti pravila za određivanje smjera elektromagnetnog polja i smjera struje,
- definisati pojam elektromagnetne indukcije i objasniti Faradejev zakon Lencovo pravilo,
- analizirati princip rada generatora i transformatora,
- povezati odnos U (napona), I (jačina struje), n (broj namotaja) kod transformatora i izvoditi zaključke,
- prepoznati osnovne karakteristike naizmjenične struje,
- demonstrirati dejstva magneta,
- praktično pokazati primjenu Oersted-ovog pravila,
- praktično pokazati primjenu Biot-Savar-ovog zakona,
- izraditi model elektromagneta i transformatora,
- praktično primijeniti znanja o magnetima i elektromagnetima;
- primijeniti stečeno znanje o transformatoru i generatoru;
- objasniti prirodu svjetlosti;
- nabrojati i klasifikovati izvore svjetlosti;
- objasniti kroz primjer prostiranje svjetlosti;
- objasniti izračunavanje brzine svjetlosti Remerovom metodom,
- definisati zakon odbijanja svjetlosti,
- objasniti formiranje lika ravnog ogledala i njegovu primjenu,
- objasniti elemente sfernog ogledala (centar zakrivljenosti, fokus-žiža, tjeme, poluprečnik zakrivljenosti i žižnu daljinu),
- razlikovati karakteristične zrake sfernih ogledala,
- objasniti princip rada i formiranje lika kod sfernih ogledala,
- definisati jednačinu sfernog ogledala,
- definisati uvećanje kod sfernog ogledala,
- povezati uzroke prelamanja svjetlosti u različitim sredinama,
- objasniti prelamanje svjetlosti pomoću planparalelne ploče i optičke prizme,
- objasniti razlaganje svjetlosti i totalnu refleksiju kroz primjere,
- definisati optičko sočivo,
- nabrojati elemente sočiva,
- razlikovati karakteristične zrake kod formiranja slike sočiva,
- definisati jednačinu i uvećanje sočiva,
- objasniti primjene sočiva i ogledala,
- izvesti ogled za dokazivanje pravolinijskog prostiranja svjetlosti,
- grafički predstaviti pomraćenje Sunca i pomraćenje Mjeseca,
- izvesti ogled i grfički predstaviti odbijanje svjetlosti,
- izvesti ogled i grfički predstaviti prelamanje svjetlosti,
- konstruisati lik kod ravnog ogledala,
- izraditi periskop,
- konstruisati sliku kod sfernog ogledala,
- uočiti razlike udubljenog i ispupčenog ogledala i znati ih pravilno primijeniti,
- izvoditi oglede za pokazivanje prelamanja svjetlosti,
- prikupljati i izraditi modele za demonstraciju prelamanja svjetlosti,
- prikupiti i klasifikovati različite modele sočiva,
- povezati kratkovidnost i dalekovidnost oka sa konstrukcijom lika kod sočiva,
- primjenjivati u svakodnevnom životu optičke instrumente,
- opravdava teorijsku tvrdnju o brzini svjetlosti kao najvećoj brzini univerzuma,
- obraća pažnju na dobiveni lik kod različitih vrsta ogledala,
- voditi računa o primjeni ogledala u svakodnevnom životu (saobraćaju, medicini, astronomiji, foto aparat...),
- odgovorno ponašati u prikupljanju zadatih materijala,
- prati redoslijed uputstava u istraživanju,
- pravilno koristiti i održavati laboratorijski pribor,
- postavljati pitanja, prikupljati podatke iz različitih izvora i davati pretpostavke o mogućim rezultatima,
- učiti na greškama prilikom izrade zadataka,
- primjenjivati naučeno u praksi (deformacije oka),

- istražiti uticaj fizioloških efekata svjetlosti na zdravlje (zaštita oka pri pomraćenju Sunca),
- razlikovati prirodnu i vještačku radioaktivnost,
- navoditi primjere fizije i fuzije,
- znati kako postupiti u slučajevima radioaktivnosti,
- navesti negativne i pozitivne efekte radioaktivnosti,
- iznositi stav o zloupotrebi radioaktivnosti,
- samostalno osmišljavati i izvoditi laboratorijske vježbe,
- iskorištavati resurse matematičkog znanja za krajnji ishod,
- biti svjesni opasnosti od djelovanja struje i zaštititi se od električne struje,
- argumentirano iznositi značaj štednje energije,
- timskim radom pokazuje odgovornost za svoj rad i doprinos rada u timu,
- voditi evidenciju o utrošku energije i raspravu o racionalnom korištenju energije,
- brani pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija,
- učiti na greškama prilikom izrade zadataka,
- prikupljati podatke iz različitih izvora.

NAUČNE AKTIVNOSTI

Učenici će

- znati kako da bezbjedno (sigurno) rade, slijedeći upute, sam i sa drugima,
- znati kako da izvrše naučno istraživanje u skladu sa datim instrukcijama (uputama), da planiraju jednostavne eksperimente, da odrede zadatke i dogovore se o zadacima, i odrede set ciljeva zajedno sa drugim učenicima,
- znati kako da pripreme izveštaje za manja istraživanja, predstave rezultate uz pomoć tabela i grafikona, daju primjer, i tumače dobijene rezultate,
- operisati jezikom fizičkih pojmova pri rješavanju različitih zadataka računskim putem,
- znati kako da izvrše kontrolisani eksperiment i da ocijene funkcionalnost eksperimentalnog aranžmana i pouzdanost, preciznost, i smislenost rezultata,
- opravdavati tvrdnje eksperimentalno i računski,
- znati da je fizika osnova nauke, i da znanje fizike i eksperimentalnih metoda sticanja informacija se koristi u drugim naukama, i u tehnologiji.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

ELEKTRICITET I MAGNETIZAM

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Električni naboj i električne pojave Metrika: (12)	Učenici će: -objasniti pojavu i vrste naelektrisanja; - analizirati i upoređivati vrste naboja i njihovo međudjelovanje; - definisati količinu naboja i mjernu jedinicu; -objasniti Kulonov zakon; -objasniti princip rada elektroskopa i elektrometra; -objasniti zakon održanja elektriciteta i neke električne pojave; -definisati električno polje i mjernu jedinicu električnog polja;	Učenici će: -crtežom predstaviti različita naelektrisanja; -izračunati količinu naboja na osnovu datih podataka po obrascu; -predstaviti Kulonov zakon crtežom; -izračunati Kulonovu silu pomoću obrasca; -demonstrirati princip rada elektroskopa; -grafički predstavljati električno polje pomoću silnica; -izračunavati jačinu električnog polja,	Učenici će: -operisati jezikom fizičkih pojmova pri rješavanju različitih zadataka računskim putem -samostalno osmišljavati i izvoditi laboratorijske vježbe; -iskorištavati resurse matematičkog znanja za krajnji ishod: -opravdavati teorijske tvrdnje eksperimentalno i računski; -slijediti uputstva nastavnika i odgovorno

	<ul style="list-style-type: none"> -razlikovati električni potencijal i električni napon; -analizirati električnu influenciju; - definisati električni kapacitet i njegovu mjernu jedinicu; -objasniti princip rada kondenzatora i njihovo vezivanje; 	<ul style="list-style-type: none"> električni potencijal i napon; -zaključivati i interpretirati zavisnost parametara vezanih za kapacitet kondenzatora; -klasifikovati vrste kondenzatora, povezivati ih i izračunavati ukupan kapacitet; -praktično primjeniti znanja o kondenzatorima; 	<ul style="list-style-type: none"> se ponašati pri izvršavanju oglada;
<p>Električna struja</p> <p>Metrika: (10)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati pojmove "elektricitet" i "električna struja"; -nabrojati izvore struje; -razlikovati primarne i sekundarne izvore struje; -definisati jačinu struje i njenu mjernu jedinicu; -definisati električni otpor i njegovu mjernu jedinicu; -uočiti vezu (I,U,R), izvesti zaključke i definisati Omov zakon; -uočiti zavisnost električnog otpora provodnika od vrste materijala, dužine i poprečnog presjeka; -objasniti Kirchoffova pravila i razlikovati I i II pravilo; - objasniti princip rada različitih otpornika; -pravila povezivanja otpornika korištenjem Kirchoffovih pravila; -razlikovati veze kondenzatora i orpornika; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -crtežom objasniti izvore električne struje; -izraditi prosto strujno kolo; - priključiti električne mjerne instrumente na odgovarajući način; -predstaviti grafički zavisnost I,U,R; -praktično primjeniti Omov zakon kroz zadatke; -izračunati električni otpor provodnika; -shematski pomoću strujnog kola primjeniti Kirchoffova pravila; -izračunati ukupan otpor različito vezanih otpornika; -koristeći Kirchoffova pravila sa različitih shema izračunati nepoznate veličine u zadacima; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -navoditi različite izvore struje u životu i praksi; -izgraditi stav o štedljivosti električne struje poznavanjem Omovog zakona; -primjenjivati naučeno u svakodnevnom životu; - na praktičnim primjerima uočiti primjene naučenih zakona; -asistirati pri praktičnom vezivanju izvora i pratiti promjene uvjetovane različitim vezama; -obratiti pažnju na odnos mjernih veličina uz primjenu mjernih jedinica -braniti pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i podržavati ekološku svijest o primjeni i štednji električne energije;
<p>Rad, snaga i energija električne struje</p> <p>Metrika: (8)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definisati pojmove: rad, snaga, energija električne struje i njihove mjerne jedinice; -definisati Joule-ov zakon; - objasniti toplotno djelovanje struje; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izvoditi mjerne jedinice na osnovu formula; -upoređivati rad i snagu u zavisnosti od struje i napona; - dovesti u vezu Joule-ov zakon sa količinom toplote; -davati primjere primjene Joule-ovog zakona; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - biti svjesni opasnosti od djelovanja struje; - zaštititi se od električne struje; - argumentirano iznositi značaj štednje energije; -timskim radom pokazuje odgovornost za svoj rad i doprinos rada u timu;

		-rješavati zadatke iz rada, snage i energije;	-voditi evidenciju o utrošku energije i raspravu o racionalnom korištenju energije;
Magnetizam Metrika: (4+10)	Učenici će: -objasniti svojstva prirodnih magneta i pojavu magnetnih polja; -identifikovati Zemlju kao magnet i pokazati njene magnetne polove; -objasniti princip rada kompasa; -povezati uzročno-posljedične veze električne struje i magnetnog polja; -odrediti jačinu magnetnog polja: pravolinijskog provodnika, kružnog provodnika i solenoida; -definisati jednicu za jačinu magnetnog polja električne struje; - definisati magnetnu indukciju i magnetni fluks i njihove mjerne jedinice; - objasniti princip rada elektromagneta; -objasniti pravila za određivanje smjera elektromagnetnog polja i smjera struje; -definisati pojam elektromagnetne indukcije i objasniti Faradejev zakon Lencovo pravilo; -analizirati princip rada generatora i transformatora; -povezati odnos U (napona), I (jačina struje), n (broj namotaja) kod transformatora i izvoditi zaključke; -prepoznati osnovne karakteristike naizmjenične struje;	Učenici će: -demonstrirati dejstva magneta; -grafički predstaviti magnetno polje pomoću silnica; -izračunati jačinu magnetnog polja; -praktično pokazati primjenu Oersted-ovog pravila; -praktično pokazati primjenu Biot-Savard-ovog zakona; -izraditi model elektromagneta i transformatora; - praktično primijeniti znanja o magnetima i elektromagnetima; -izračunati promjenu napona i jačine struje na transformatoru;	Učenici će: -primjenjivati magnete u svakodnevnom životu; -koristi kompas u različitim situacijama; -na praktičnim primjerima uočiti primjene naučenih zakona; -obratiti pažnju na odnos mjernih veličina uz primjenu mjernih jedinica; -braniti pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija; - opravdavati tvrdnje eksperimentalno i računski; -učiti na greškama prilikom izrade zadataka; -prikupljati podatke iz različitih izvora; -primijeniti stečeno znanje o transformatoru i generatoru;
Optika Metrika: (18)	Učenici će: -objasniti prirodu svjetlosti; -nabrojati i klasifikovati izvore svjetlosti; - objasniti kroz primjer prostiranje svjetlosti;	Učenici će: -izvesti ogled za dokazivanje pravolinijskog prostiranja svjetlosti; -grafički predstaviti pomraćenje Sunca i pomraćenje Mjeseca;	Učenici će: -primjenjivati u svakodnevnom životu optičke instrumente; -pomoću primjera iz svakodnevnog života objasniti značaj

	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti izračunavanje brzine svjetlosti Remerovom metodom; -definisati zakon odbijanja svjetlosti; -objasniti formiranje lika ravnog ogledala i njegovu primjenu; -objasniti elemente sfernog ogledala (centar zakrivljenosti, fokus-žiža, tjeme, poluprečnik zakrivljenosti i žižnu daljinu); -razlikovati karakteristične zrake sfernih ogledala; -objasniti princip rada i formiranje lika kod sfernih ogledala; -definisati jednačinu sfernog ogledala; -definisati uvećanje kod sfernog ogledala; -povezuje uzroke prelamanja svjetlosti u različitim sredinama; -objasniti prelamanje svjetlosti pomoću planparalelne ploče i optičke prizme; -objasniti razlaganje svjetlosti i totalnu refleksiju kroz primjere; -definisati optičko sočivo; -nabrojati elemente sočiva; -razlikovati karakteristične zrake kod formiranja slike sočiva; -definisati jednačinu i uvećanje sočiva; -objasniti primjene sočiva i ogledala; 	<ul style="list-style-type: none"> - izvesti ogled i grfički predstaviti odbijanje svjetlosti; - izvesti ogled i grfički predstaviti prelamanje svjetlosti; -konstruisati lik kod ravnog ogledala; -izraditi periskop; -konstruisati sliku kod sfernog ogledala; -uočiti razlike udubljenog i ispupčenog ogledala i znati ih pravilno primjeniti; -izračunati uvećanje, poluprečnik zakrivljenosti i druge karakteristične veličine pomoću jednačine sfernog ogledala; -izvoditi oglede za pokazivanje prelamanja svjetlosti; -crtežom predstaviti prelamanje svjetlosti; -prikupiti i izraditi modele za demonstraciju prelamanja svjetlosti; -prikupiti i klasifikovati različite modele sočiva; -grafički predstaviti konstrukciju slike kod sočiva; -izračunati uvećanje, poluprečnik zakrivljenosti i druge karakteristične veličine pomoću jednačine sočiva; -šematski prikazati princip rada lupe i mikroskopa; -izvesti zaključak da je oko optičko sočivo; -povezati kratkovidnost i dalekovidnost oka sa konstrukcijom lika kod sočiva; 	<ul style="list-style-type: none"> pravolinijskog prostiranja svjetlosti; -opravdava teorijsku tvrdnju o brzini svjetlosti kao najvećoj brzini univerzuma; -obraća pažnju na dobiveni lik kod različitih vrsta ogledala; -voditi računa o primjeni ogledala u svakodnevnom životu (saobraćaju, medicini, astronomiji, foto aparat...); -odgovorno ponašati u prikupljanju zadatih materijala; -prati redoslijed uputstava u istraživanju; -pravilno koristiti i održavati laboratorijski pribor; -postavljati pitanja, prikupljati podatke iz različitih izvora i davati pretpostavke o mogućim rezultatima; -učiti na greškama prilikom izrade zadataka; -primjenjivati naučeno u praksi (deformacije oka); -istražiti uticaj fizioloških efekata svjetlosti na zdravlje (zaštita oka pri pomraćenju Sunca);
Radiaktivnost	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati prirodnu i vještačku radiaktivnost -navoditi primjere fizije i fuzije. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prikupljati materijale iz različitih izvora o radioaktivnosti, njenoj 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -znati kako postupiti u slučajevima radioaktivnosti;
Metrika: (2)			

		primjeni i štetnim posljedicama.	-navesti negativne i pozitivne efekte radioaktivnosti; -iznositi stav o zloupotrebi radioaktivnosti.
--	--	-------------------------------------	---

Didaktičke preporuke

Jednostavni eksperimenti

Zahtjev za primjenom jednostavnih eksperimenata za demonstriranje fizičkih pojava je u cilju ostvarivanja povećane zastupljenosti eksperimenata u nastavi fizike, razvijanje radoznalosti i interesa za fiziku, kao i istraživački pristup prirodnim naukama.

Jednostavne eksperimente mogu da izvode sami učenici:

- u učionici,
- da ih ponove kod kuće ili
- da urade sličan eksperiment kod kuće, koristeći raspoložive predmete i materijale.

Učenički školski eksperimenti, prvenstveno demonstracioni ogledi, treba da budu suštinski dio nastave u koji učenici moraju biti uključeni. Samo tako će poslužiti učenju i neće biti samo ilustracija i posebni efekti. Važno je pitati učenike šta predviđaju da bi se moglo dogoditi, a nakon izvođenja ogleda pitati ih šta su zapazili i tada početi sa interaktivnim tumačenjem ogleda. Dobro je zahtijevati od učenika da zapišu svoja predviđanja i da samostalno opišu ogled. Ako ogled služi rješavanju problema dobro je usmjeriti učenike da ga sami osmisle.

Rješavanje zadataka

Rješavanje zadataka iz fizike tretira se kao metoda usvajanja i primjene stečenih znanja. Njime se postiže konkretizacija i osmišljavanje teorijskih znanja; ponavljanje, produbljanje i utvrđivanje znanja; korigovanje učeničkih znanja i umijeća; povećano interesovanje za izučavanje fizike; razvijanje logičkoga mišljenja; podsticanje učenika na inicijativu; sticanje samostalnosti u radu učenika i upornost u savladavanju teškoća.

Optimalni efekti rješavanja zadataka u učenju fizike ostvaruju se osmišljenim kombinovanjem primjene:

- kvalitativnih zadataka (zadataka-pitanja)
- kvantitativnih zadataka (računskih zadataka) i
- eksperimentalnih zadataka.

Kako vježbanje rješavanja računskih zadataka iz fizike za učenika često predstavlja vid učenja sa složenim zahtjevima, nastavnik im treba dati odgovarajuće instrukcije, napomene i savjete u vezi sa rješavanjem zadataka. Napomene treba da obuhvate: najčešće tipove zadataka; najčešće greške i slabosti u znanjima učenika pri rješavanju zadataka; osnovne zakone i formule koje se koriste za rješavanje zadataka; posebne napomene i sugestije i primjere za demonstraciju metodike rješavanja, tj. algoritam za rješavanje datog tipa zadatka. Ove napomene treba osmisliti za svaku temu posebno.

Računski zadatak treba rješavati tako da se *koriste oznake fizičkih veličina* (a ne njihove vrijednosti) sve dok se ne dobije izraz za *traženu/nepoznatu fizičku veličinu*, kojim je ona eksplicitno izražena pomoću *poznatih veličina*, odnosno – veličina čije su vrijednosti zadate u zadatku. Tek onda treba uvrstiti vrijednosti i izračunati vrijednost nepoznate veličine i *analizirati dobijeni rezultat*.

Za rješavanje *eksperimentalnih zadataka* potrebno je uraditi i odgovarajuća mjerenja. Učenici rade *školske* i *domaće* eksperimentalne zadatke. Naročito su značajni :

- prezentacija;
- diskusija i
- zaključci o dobijenim rezultatima eksperimentalnih zadataka.

Zadavanje, rješavanje i prezentacije rješenja eksperimentalnih zadataka iz jedne teme treba kontinuirano zastupiti na svim časovima date teme. Nastavnik treba da formira zbirku prezentacija najuspješnijih rješenja eksperimentalnih zadataka. Učenicima treba preporučiti da mjerenja ilustruju fotografijama.

Preporučuje se da zadaci budu različitih (2-3) nivoa složenosti.

Problemski usmjerena nastava

Da bi uspješno ostvario ciljeve učenja fizike, nastavnik fizike treba da primjenjuje različita sredstva, metode i oblike rada. Nastava fizike, po prirodi svojih sadržaja, za realizaciju predviđenih ciljeva i zadataka omogućava i zahtijeva problemski usmjerenu nastavu.

Svaki novi sadržaj predstavlja se učenicima kao svojevrsan problem. Učenici dogovaraju rezultate i njihovo značenje prvo u grupama (često povezano sa učeničkim eksperimentom), a potom se u raspravi cijelog odjeljenja dolazi do konsenzusa i do predviđenih generalizacija i misaonih konstrukcija. Nastavnik ima važnu ulogu koordinatora rasprave. Usljed nedostatka pribora učenički eksperimenti se izvode samo za određene sadržaje, za koje postoji dovoljno pribora, a za preostale sadržaje se učenički eksperiment nadomješta frontalnim eksperimentom. U tom slučaju cijelo odjeljenje funkcionira kao jedna grupa.

U problemski usmjerenoj nastavi naglasak je na interakciji i raspravi cijelog odjeljenja. Učenik uči na nastavi. Uloga nastavnika je da organizuje i vodi učeničke aktivnosti i da uputi učenika da otkriva i uči sam.

Primjena informaciono-komunikativne tehnologije

Nastavnik fizike po svom izboru koristi sredstva informaciono-komunikativne tehnologije u pripremi i izvođenju časova.

Vrednovanje obrazobno-vaspitnih ishoda

Praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje je integralni dio procesa nastave/učenja i usmjereno je na poboljšanje postignuća učenika. Školski stručni aktiv (ili nastavnik) treba da uradi kriterijume za sve oblike ocjenjivanja. Za kvalitet procesa učenja važno je da kriterijumi budu taksonomski izdiferencirani i usklađeni sa ciljevima učenja, obrazovno-vaspitnim ishodima i ishodima učenja.

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja odvija se u skladu s pravilnikom koji uređuje provjeravanje i ocjenjivanje znanja u osnovnoj školi.

Znanja i vještine iz fizike kontinuirano se provjeravaju, vrednuju i ocjenjuju na različite načine:

- usmenim provjeravanjem i ocjenjivanjem,
- pismenim (testovi, pismeni zadaci) provjeravanjem i ocjenjivanjem,
- provjeravanjem i ocjenjivanjem laboratorijskih vježbi, školskih i domaćih eksperimentalnih radova i
- provjeravanjem i ocjenjivanjem rada u projektnim zadacima.

Ocjenjivanje se ne može realizovati samo posredstvom testova i pismenih zadataka. Neophodno je vrednovati sve aktivnosti učenika u interaktivnoj raspravi u učionici u svrhu razrješavanja nove problemske situacije. Posredstvom usmenih odgovora učenika vrednuje se i ocjenjuje njihovo razumijevanje i sposobnost da svoje znanje primijene u izmijenjenim i novim situacijama, a ne samo deklarativno znanje (poznavanje definicija i formula).

U svakom polugodištu osmog i devetog razreda radi se po jedan pismeni zadatak.

Kao jedan od vidova eksperimentalnih zadataka predviđeno je da učenik u svakom razredu uradi najmanje po tri laboratorijske vježbe. Kad u školi ne postoje uslovi za realizaciju navedenih laboratorijskih vježbi, onda se mogu uraditi slične laboratorijske vježbe.

Nastavniku se preporučuju setovi zahtjeva za praćenje i vrednovanje osnovnih elemenata znanja i vještina (pojava, veličina, zakona...) iz fizike. (*Zahtjevi, prikazani kursivom, smatraju se obaveznim rezultatom nastave/učenja.*)

Uslovi za realizaciju programa

Za zadovoljavajuće i kontrolisano izvođenje eksperimenta jedno odjeljenje treba biti podijeljeno u grupe od po najviše 5 učenika, što samim tim znači da je za svako odjeljenje neophodno nabaviti od pet do šest mjernih aparatura.

Za izvođenje nastave fizike škola treba da ima specijalizovani kabinet s odgovarajućom opremom i odgovarajuću kompjutersku učionicu za određeni fond časova.

Potrebno je u školi oformiti stručnu biblioteku za svaki razred u okviru koje bi se nalazila literatura za obaveznu nastavu, dodatnu i dopunsku nastavu, za nastavu izbornog predmeta i zbirke zadataka za takmičenja.

Profil i stručna sprema nastavnika

Nastavu predmeta fizika mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za fiziku, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor fizike ili drugim stručnim zvanjem gdje je fizika, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za fiziku, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor fizike ili drugim stručnim zvanjem gdje je fizika glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za fiziku, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor fizike ili drugim stručnim zvanjem gdje je fizika, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za fiziku, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik fizike ili drugim stručnim zvanjem gdje je fizika glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi.

Članovi Komisije za izradu NPP za prirodno područje

PRIRODA I DRUŠTVO

PRIRODA OD I DO V RAZREDA

1. dr.sc. Midhat Spahić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. Denis Suljendić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3. mr.sc. Mehdi Selimović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4. mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
5. Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
6. Avdić Hadija, prof. historije i geografije	OŠ "Mramor" Tuzla
7. Almira Bećirović, prof. historije i geografije	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
8. Saida Sokoljak, prof. matematike i nast. fizike	OŠ "Simin Han" Tuzla
9. Alma Džafić, nast. fizike	OŠ "Pazar", Tuzla
10. Amira Korić, prof. matematike i nast. fizike	OŠ "Mramor" Tuzla
11. dr.sc. Maja Pođanin, prof. hemije	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
12. Fares Mirjana, nast. biologije	OŠ "Breške" Tuzla
13. Ruža Vojnić, prof. biologije	OŠ "Pasci", Tuzla i OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
14. Pera Josipović, prof. biologije i kemije	Opća Gimnazija "Sv. Franjo" Tuzla
15. Hot Alma, OŠ „Mramor“, nast. hemije	
16. Elzina Hajdarević, prof.raz. nast.	"I OŠ" Živinice
17. Marina Dostica, prof.raz. nast.	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
18. Halida Begović, prof.raz.nast.	OŠ "Solina" Tuzla
19. Slobodanka Ibrahimović, prof.raz. nast.	OŠ "Solina" Tuzla
20. Zerina Bahić, prof.raz. nast.	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla

BIOLOGIJA, HEMIJA, FIZIKA, GEOGRAFIJA OD VI DO IX RAZREDA

1. dr.sc. Midhat Spahić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. Denis Suljendić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3. mr.sc. Mehdi Selimović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4. mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
5. Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
6. mr.sc. Mersed Šljivić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
7. Avdić Hadija, prof. historije i geografije	OŠ "Mramor" Tuzla
8. Almira Bećirović, prof. historije i geografije	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
9. Saida Sokoljak, prof. matematike i nast. fizike	OŠ "Simin Han" Tuzla
10. Alma Džafić, nast. fizike	OŠ "Pazar", Tuzla
11. Amira Korić, prof. matematike i nast. fizike	OŠ "Mramor" Tuzla
12. dr.sc. Maja Pođanin, prof. hemije	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
13. Fares Mirjana, nast. biologije	OŠ "Breške" Tuzla
14. Ruža Vojnić, prof. biologije	OŠ "Pasci", Tuzla i OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
15. Pera Josipović, prof. biologije i kemije	Opća Gimnazija "Sv. Franjo" Tuzla
16. Hot Alma, nast. hemije	OŠ „Mramor“ Tuzla
17. Alma Selesković, prof.raz. nast.	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
18. Elzina Hajdarević, prof.raz. nast.	"I OŠ" Živinice
19. Marina Dostica, prof.raz. nast.	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
20. Halida Begović, prof.raz.nast.	OŠ "Solina" Tuzla
21. Slobodanka Ibrahimović, prof.raz. nast.	OŠ "Solina" Tuzla
22. Zerina Bahić, prof.raz. nast.	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
23. mr.sc. Džafić Damir, prof. geografije	OŠ "Sjenjak", Tuzla
24.	

4. PODRUČJE DRUŠTVENO – HUMANISTIČKIH NAUKA /ZNANOSTI

1. Zajednička jezgra Nastavnih planova i programa za društveno-humanističko područje definisana na ishodima učenja

Zajednička jezgra Nastavnih planova i programa za društveno-humanističko područje definisana na ishodima učenja¹

Voditeljica projekta:

mr. sc. Marija Naletilić

Vanjski suradnici:

dr. sc. Branko Slivar

Vladimir Milekšić

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Marija Naletilić, voditeljica projekta, šefica Odjela za ZJNPP
Danica Vasilj, zamjenica voditeljice, stručna savjetnica za razrednu nastavu Žaneta Džumhur, šefica Odsjeka za analizu, statistiku i IT podršku Jasminka Nalo, stručna savjetnica za maternji jezik
Dženana Husremović, Filozofski fakultet Sarajevo, Odsjek psihologije

Radna grupa:

mr. sc. Marija Naletilić

Danica Vasilj, prof.

dr. sc. Dženana Husremović

mr. sc. Žaneta Džumhur

Jasminka Nalo, prof.

Paulina Hrsto, prof.

Azemina Bogdanović, prof.

Emir Salihović, pedagog

Adnan Nuhić, prof.

Mithad Parić, prof.

Delfa Križanac, prof.

Haris Duraković, prof.

Miro Pavličević, prof.

Slavojka Ribar, prof.

Ivica Jozić, prof.

Enes Džemidžić, prof.

Safet Salčinović, učitelj

Mirza Čehajić, prof.

Milija Marjanović, prof.

Miladin Ilić, prof.

Zoran Limić, prof.

Maja Antić, prof.

Dušan Jotić, prof.

Simo Tešić, prof.

Stipe Vrljić, prof.

Jasmina Ribić, prof.

Izet Numanović, prof.

Ejub Alagić, prof.

Ermin Dragolj, prof.

Slobodan Ristić, prof.

Ivana Šimović, odgajateljica

Projekt podržala Misija OSCE-a u BiH

Napomena:

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu odnose se podjednako na ženski i muški rod.

¹ Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, BiH, Mostar 2015.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) izradila je *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za društveno-humanističko područje definirano na ishodima učenja*. Društveno-humanističko područje sastoji se od sljedećih nastavnih predmeta: priroda i društvo, historija, geografija, psihologija, pedagogija, logika, sociologija, filozofija i građansko obrazovanje/politika i privreda. Kada su u pitanju nastavni predmeti priroda i društvo, a zatim geografija, koji dijelom pripadaju društvenim naukama, a dijelom prirodnim naukama planirano je da se NPP-i za pobrojane nastavne predmete mogu uraditi na osnovu ZJNPP-a za društveno-humanističko područje i ZJNPP-a za prirodne nauke, odakle se mogu preuzeti ishodi učenja. Na osnovi ZJNPP-a za društveno-humanističko područje također se mogu izraditi NPP-i za psihologiju, pedagogiju, logiku, sociologiju i filozofiju. U toku je izrada ZJNPP-a za historiju i ZJNPP-a za građansko obrazovanje definirane na ishodima učenja.

ZJNPP-a za društveno-humanističko područje definirana na ishodima učenja urađena je po već utvrđenoj metodologiji razvoja ZJNPP-a, odnosno definisane su oblasti koje se sastoje od komponenti, a za svaku komponentu definisani su ishodi učenja,² te za svaki ishod učenja definisani su pokazatelji, uvažavajući specifičnosti društveno-humanističkog područja. Indikatori su definisani u skladu sa razvojnim uzrastom djeteta na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 5/6 godina), na kraju trećeg razreda (uzrast od 8/9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11/12 godina), na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14/15 godina) i na kraju srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 18/19 godina). U periodu od marta do juna 2013. godine realiziran je proces izrade Dokumenta, a krajem septembra 2014. godine završene su javne rasprave na cijelom području BiH gdje su odgajatelji, učitelji, nastavnici i profesori direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces, imali uvid u Dokument i priliku dati komentare, nakon čega je urađena revizija Dokumenta kako bi bila izrađena konačna verzija.

Polazna osnova za izradu *ZJNPP-a za društveno-humanističko područje definirane na ishodima učenja* jeste *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011.)*, te rezultati analize važećih NPP-a u BiH, Sloveniji, Hrvatskoj i SAD-u.

Tokom definiranja *ZJNPP-a za društveno-humanističko područje definirane na ishodima učenja* učestvovali su predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, Pedagoške institucije Brčko distrikta BiH, Zavoda za školstvo Slovenije, odgajatelji, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, sveučilišni profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Pri definisanju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i pokazatelja³ Radna grupa koristila je aktivne glagole u prezentu, na osnovu revidirane Bloomove taksonomije, koji odražavaju znanje, vještine i stavove, odnosno kompetencije važne za život u 21. stoljeću.

Temelj učenja društveno-humanističkog područja jeste:

- razumijevanje uvjeta života i rada u prošlosti i sadašnjosti kako bi učenici bili osposobljeni za život i rad u budućnosti,
- učenje o ljudima, odnosima među njima, odnosu ljudi prema svijetu koji ih okružuje, o kulturnom razvoju čovjeka i društva, kao i proučavanju i vrednovanju prošlih i aktuelnih događaja, analiziranju pitanja vezanih za postizanje pravednih i mirotvornih međuljudskih odnosa i društvenih odnosa,
- vrednovanje i čuvanje kulturne baštine svojeg zavičaja, države, evropske i svjetske kulturne baštine,
- analiziranje društvenih sistema, prostorne strukture, kulturnog naslijeđa, vjerske i kulturne tradicije i vrijednosnih sistema koji su dio ljudskoga života i koji ga oblikuju,
- osposobljavanje za čuvanje i unapređenje okoliša,
- bavljenje pitanjima identiteta, očuvanja i kvalitetnijeg vlastitog zdravlja i zajedničkog života u školi, porodici i društvu,
- usvajanje rječnika koji omogućava samostalno traženje, razvijanje i korištenje znanja o društveno-humanističkim pitanjima i

² Vidjeti u prilogu 1. Oblasti, komponente i ishodi učenja i prilog 1.1 Shema oblasti i komponente

³ Brojevi definiranih ishoda u Dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različiti uzrast

- razmatranje pitanja različitosti i jednakopravnosti pojedinaca, spolova, kultura, rasa, vjera i socijalne nejednakosti.

Znanje, sposobnosti i vrijednosti stečene unutar društveno-humanističkog područja predstavljaju temelj za odgovoran odnos učenika prema samome sebi, prema drugima i prema svemu što ga okružuje. Ta znanja, sposobnosti i vrijednosti pomažu u oblikovanju vlastitog identiteta, u razumijevanju i prihvatanju kulturnih, religijskih, nacionalnih, rasnih, socijalnih, spolnih, rodnih i drugih različitosti, te za efikasno i odgovorno učešće u društvenom životu.

Također, uvrštene su ključne kompetencije, kao što su socijalna i građanska kompetencija, samoinicijativa i poduzetnička kompetencija, kulturna svijest i kulturno izražavanje, te kreativno-produktivna kompetencija. Pobrojane ključne kompetencije uključene su u Dokumentu kao prožimajuće teme za društveno-humanističko područje u definiranim pokazateljima.⁴

Cilj ZJNPP-a za društveno-humanističko područje definirane na ishodima učenja jeste istraživati i razumijevati društvene odnose i procese u prošlosti i sadašnjosti, te promišljati o njihovoj važnosti za budućnost, razvijati sposobnost kritičkog korištenja različitih izvora informacija, upoznati se sa svojim građanskim pravima i obavezama u demokratskom društvu, razvijati sposobnost tumačenja društveno-geografskih pojava i procesa na lokalnom, regionalnom, državnom i svjetskom nivou, usvajati znanja, sposobnosti, vještine i vrijednosti koje omogućuju efikasno i odgovorno učestvovanje u društvenom životu i preuzimanje uloga i odgovornosti u ličnom, porodičnom i javnom djelovanju, razumjeti temeljne egzistencijalne i etičke poglede i izgrađivati svoje vlastite poglede, razvijati sposobnost uviđanja posljedica svojih i tuđih stavova i postupaka, sticati pozitivan stav i osposobljenost za cjeloživotno učenje i trajnu izgradnju samih sebe i ličnog identiteta u vremenu velikih promjena i pluralizma.

⁴ Vidjeti u prilogu 2. Ključne kompetencije – prožimajuće teme za društveno-humanističko područje

ZJNPP za društveno-humanističko područje definisana na ishodima učenja

Oblast 1: POJEDINAC, DRUŠTVO, KULTURA I GLOBALIZACIJA				
Komponenta 1: IDENTITET, POJEDINAC, DRUŠTVO I LJUDSKA PRAVA				
<p>1. Analizira etnički i kulturni identitet u odnosu prema kulturnim identitetima u državi, Evropi i svijetu.</p> <p>2. Procjenjuje kako porodica, religija, spol, etnička pripadnost, nacionalna pripadnost, društveno-ekonomski status i ostali grupni identiteti i kulturni uticaji doprinose razvoju pojedinca.</p> <p>3. Tumači prava na ljudsko dostojanstvo, slobodu i jednakost, te prepoznaje univerzalnost ljudskih prava.</p>				
Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Opisuje karakteristike članova uže i šire porodice.	1. Opisuje kulturne navike u porodici.	1. Razlikuje identitete koji se stiču rođenjem i one koji se mogu birati.	1. Razlikuje vlastiti identitet od ostalih identiteta, te prepoznaje višestrukost identiteta pojedinca.	1.a. Analizira društva i kulture u različitim dijelovima svijeta. 1.b. Razlikuje vlastiti identitet od ostalih identiteta, te obrazlaže višestrukost identiteta pojedinca.
2. Prepoznaje načine života i uloge u porodici, vrtiću, javnom mjestu.	2. Opisuje praznike koji se obilježavaju u porodici, školi i državi.	2. Opisuje religijske obrede i običaje u životu ljudi.	2. Objašnjava iskustva osoba iz drugačijih kulturnih, religijskih, etničkih, nacionalnih, društveno-ekonomskih i ostalih grupnih perspektiva i okvira.	2.a. Analizira životna pitanja koja utječu na pojedince i grupe. 2.b. Daje kritički osvrt o uticaju društva i kulture na razvoj identiteta pojedinca.
3. Prepoznaje da svaki pojedinac živi u grupi, te da svi članovi imaju određena prava i obaveze.	3. Prepoznaje svoja prava i dužnosti, te prava i dužnosti osoba u okruženju.	3. Prepoznaje osnovna ljudska prava, te opisuje svoja prava i dužnosti, te prava i dužnosti osoba u neposrednom okruženju.	3.a. Objašnjava osnovna ljudska prava i njihovu univerzalnost. 3.b. Analizira pozitivne i negativne strane interneta i drugih medija.	3.a. Argumentira o vrijednostima, dostojanstvu i slobodi ljudi i neophodnosti institucionalne zaštite ljudskih prava. 3.b. Daje kritički osvrt na pojmove predrasuda, diskriminacije i druge oblike neljudskog i nepravednog. 3.c. Daje kritički osvrt na zloupotrebu interneta i drugih medija kojima se ugrožava dostojanstvo i sigurnost ljudi.

Komponenta 2: NASTAJANJE, ŠIRENJE I PRIHVATANJE KULTURA

4. Objašnjava kako su jezik, historija, vjerovanja, usmena predanja, umjetnost, odraz kulture i kako utječu na ponašanje ljudi koji žive u određenoj kulturi.
5. Razumije/analizira načine i posljedice širenja kultura, te složenost njihovog širenja i uticaj na vrijednosti i vjerovanja.
6. Objašnjava važnost uvažavanja kultura unutar i između grupa.
7. Objašnjava kulturno naslijeđe, kao što su narodni običaji, norme, društvene institucije, umjetnost i tabui i analizira njihovo poimanje u sadašnjosti i/ili prošlosti.
8. Analizira ulogu pojedinca u očuvanju prirodne i kulturne baštine u zavičaju, domovini i svijetu.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
4. Prepoznaje elemente svakodnevnog života ljudi važne u životu zajednice u kojoj živi.	4. Prepoznaje segmente svakodnevnog života i karakteristike kulture u kojoj živi.	4. Poredi činjenice o životu u kulturama iz prošlosti sa svojim životnim/kulturnim okruženjem.	4. Koristi informacije o vlastitoj kulturi i drugim kulturama i povezuje ih sa poznatim situacijama.	4. Daje kritički osvrt na vlastitu kulturu i druge kulture stavljajući ih u društveni kontekst.
5. Prepoznaje vlastitu nošnju iz okruženja.	5. Prepoznaje bogatstvo kultura u narodnim nošnjama, plesovima, igrama, hrani, jeziku i sl.	5. Razlikuje načine i posljedice širenja kultura (naprimjer, grčke, rimske...).	5. Objašnjava ulogu i doprinos pojedinaca i grupa u procesu širenja kulturnih uticaja na vrijednosti i vjerovanja.	5.a. Daje kritički osvrt o ulozi i doprinosu pojedinaca i grupa u procesu širenja kulturnih uticaja na vrijednosti i vjerovanja. 5.b. Procjenjuje posljedice uticaja kultura na vrijednosti i vjerovanja.
6. Prepoznaje dobra djela koja su sama učinili.	6. Prepoznaje šta su dobra djela koja su sama učinili i opisuje značaj činjenja dobrih djela.	6.a. Prepoznaje osobe ili organizacije koje čine dobra djela. 6.b. Prepoznaje društveno prihvatljivo i neprihvatljivo ponašanje unutar i izvan okruženja.	6.a. Opisuje na koji način kulturološki različite grupe mogu surađivati u svrhu unapređenja opće dobrobiti. 6.b. Upoređuje obilježja svoje kulturološke grupe s obilježjima drugih grupa unutar multikulturalnog društva.	6.a. Prosuđuje o određenim kulturnim reagiranjima u odnosu na pitanja iz života ljudi. 6.b. Analizira kako grupe, društva i kulture tumače ljudske potrebe i odnose.
7. Prepričava svojim riječima važnost blagdana, običaja i nekih drugih događaja iz neposrednog okruženja.	7. Opisuje kako se proslavljaju blagdani i praznici u životnoj zajednici.	7.a. Objašnjava običaje i tradiciju u kulturama u vremenu i prostoru. 7.b. Diskutuje o svom zavičaju i njegovoj prošlosti – kulturnoj i historijskoj.	7.a. Analizira kulturna naslijeđa (norme, običaji, kulturne tvorevine, praznici, društvene institucije, zabrane) nekad i sad. 7.b. Osmišljava ideje za promovisanje kulturno-historijskog naslijeđa.	7.a. Analizira historijski razvoj kulturnog uticaja na čovječanstvo. 7.b. Istražuje obilježja kulturnog naslijeđa s aspekta konteksta, vremena, lokaliteta.

8.a. Navodi ispravno ponašanje očuvanja kulturne baštine. 8.b. Imenuje ustanove koje se bave očuvanjem kulturne baštine.	8. Prepoznaje ponašanja kojima pojedinci doprinose očuvanju kulturne baštine.	8. Objašnjava načine zaštite i očuvanja kulturne baštine.	8. Opisuje ustanove i organizacije koje se bave očuvanjem kulturne baštine i njihov značaj.	8.a. Procjenjuje mogući razvoj odnosa društva i kulture i njihov uzajamni doprinos. 8.b. Analizira načine prilagođavanja kultura društvenim i prirodnim promjenama.
---	---	---	---	--

Komponenta 3: GLOBALIZACIJA NA LOKALNOM I MEĐUNARODNOM NIVOU

9. Objašnjava kako jezik, umjetnost, vjerovanja i drugi elementi kulture i društvenih pojava utječu na globalizaciju i obrnuto.
10. Utvrđuje povezanost lokalnog i globalnog, tradicionalnog i modernog-postmodernog, većinskog i manjinskog, duhovnog od materijalnog, etničkog i multikulturalnog.
11. Utvrđuje kako pojedinci, grupe, narodi i nacije utječu na globalne odnose, događaje i promjene.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
9.a. Prepoznaje da postoje različiti jezici. 9.b. Navodi gdje se sve susreću s drugim jezicima, koristeći lična iskustva i iskustva drugih. 9.c. Prepoznaje elemente vlastite kulture.	9.a. Prepoznaje primjere gdje jezik, umjetnost, muzika, vjerovanja i drugi elementi kulture pomažu globalnom razumijevanju. 9.b. Prepoznaje elemente vlastite kulture koje dijeli sa elementima kulture iz okruženja.	9.a. Opisuje primjere gdje jezik, umjetnost, mediji ili vjerovanja pomažu globalizaciji. 9.b. Objašnjava elemente vlastite kulture koje dijeli sa elementima kulture iz okruženja.	9.a. Objašnjava kako jezik, umjetnost, mediji ili vjerovanja utječu na razumijevanje društvenih pojava. 9.b. Objašnjava uticaj globalizacije na zbližavanje naroda i kultura.	9.a. Analizira društvene promjene s uticajem različitih kultura na globalnom nivou. 9.b. Daje kritički osvrt na kulturološki aspekt stavova prema društvenim pojavama.
10. NP	10. Razlikuje tradicionalno od modernog, duhovno od materijalnog u svakodnevnom životu.	10. Objašnjava povezanost tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u vremenu i prostoru.	10. Objašnjava uticaj globalizacije na kulturu, korištenje prirodnih resursa, kvalitet životnog okruženja na lokalnom nivou.	10.a. Kritički prosuđuje globalizaciju i njene uticaje. 10.b. Kritički prosuđuje odnose među grupama i narodima.
11. NP	11. NP	11.a. Prepoznaje uticaj međunarodnih organizacija na proces globalizacije. 11.b. Objašnjava uticaj tehnološkog razvoja na proces globalizacije.	11.a. Objašnjava ulogu međunarodnih organizacija i multinacionalnih kompanija u procesu globalizacije. 1.b. Objašnjava ulogu i uticaj tehnološkog razvoja na proces globalizacije.	11.a. Procjenjuje ulogu i uticaj međunarodnih organizacija i multinacionalnih kompanija na proces globalizacije. 11.b. Daje kritički osvrt o uticaju tehnologije na globalizaciju.

Oblast 2: VRIJEME, KONTINUITET I PROMJENE**Komponenta 1: HISTORIJSKI PERIODI, NJIHOVA POVEZANOST I UTICAJ NA SLIJED DOGAĐAJA**

1. Objašnjava povezanost ključnih događaja i procjenjuje trajanje ideja u vremenu.
2. Razlikuje uzroke i posljedice, te međuovisnost pojava i procesa, kontinuiteta i promjena u razvoju društva.
3. Istražuje historijske periode kako bi razumio njihov uticaj na slijed događaja.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepričava svojim riječima događaj iz prošlosti iz neposrednog okruženja.	1. Prepoznaje ključne događaje iz prošlosti u neposrednom okruženju.	1.a. Opisuje ključne događaje ili elemente unutar historijskih konteksta. 1.b. Naznačava slijed događaja i vremenski okvir. 1.c. Pravi jednostavna poređenja o tome kako je izgledao neki aspekt društva (kulturni, privredni, religijski) u prošlosti i u sadašnjosti.	1.a. Objašnjava ključne događaje i njihovu povezanost na regionalnom i evropskom nivou. 1.b. Objašnjava interakciju među kulturama u svijetu. 1.c. Upoređuje aspekte društva u prošlosti, koristeći različite vrste izvora.	1. Analizira povezanost ključnih događaja i procesa na globalnom nivou. 1.b. Istražuje odnos i ljudsku djelatnost u prošlosti i sadašnjosti s uticajem na budućnost. 1.c. Upoređuje aspekte društva u prošlosti, koristeći različite vrste izvora.
2. Prepoznaje događaje koji pripadaju prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.	2. Navodi važne osobe iz prošlosti koje su utjecale na promjene u društvu.	2.a. Identificira primjere uticaja prošlosti na sadašnjost. 2.b. Navodi razloge za nastanak ključnih događaja i objašnjava posljedice i promjene koje su nastale u određenom kontekstu. 2.c. Prepoznaje šta je iz prošlosti ostalo sačuvano do danas.	2.a. Razlikuje uzroke i posljedice po važnosti, kategorizira ih u odnosu na lokalni-globalni, kratkoročni - dugoročni, direktni - indirektni. 2.b. Ilustrira saznanje da promjena i razvoj ne znače uvijek i napredak. 2.c. Objašnjava šta je iz prošlosti ostalo sačuvano do danas.	2.a. Analizira odnos uzroka i posljedica određenog događaja sa akcentom na višestruke uzroke. 2.b. Raspravlja o društvenim i ekonomskim učincima promjena i kriza koje su prouzrokovali određeni fenomeni (kreativna).
3. NP	3. Opisuje mjesta, ljude i događaje iz prošlosti u svom okruženju.	3.a. Prepoznaje različita mišljenja od činjenica o nekom događaju. 3.b. Koristi odgovarajuće podatke iz različitih izvora, organizira ih logički i hronološki.	3.a. Određuje historijske događaje koji su relevantni za današnja zbivanja (historijska su im preteča) od onih koji to nisu. 3.b. Tumači događaje i pitanja iz prošlosti u okviru odgovarajućeg konteksta, kako bi	3.a. Primjenjuje ideje, teorije i načine historijskih ispitivanja pri analizi historijskih i savremenih događaja, te informira i procjenjuje djelovanje u odnosu na određena pitanja. 3.b. Koristi različita sredstva za

			demonstrirao da ljudi u različitim vremenima i na različitim mjestima gledaju svijet drugačije. 3c. Koristi različita sredstva za rekonstrukciju prošlosti.	rekonstrukciju prošlosti.
--	--	--	--	---------------------------

Komponenta 2: DRUŠTVO U VREMENU

4. Upoređuje aspekte društva (privredne, kulturne, religijske, političke, kao i svakodnevni život) kroz različite kontekste u vremenu i historijskom periodu.
5. Objašnjava uticaj pojedinaca, ideja i događaja na razvoj društva u prošlosti i sadašnjosti.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
		4. Povezuje uslove života sa karakteristikama društva i društvenih odnosa.	4. Identificira obilježja društva i prostora oko nas u prošlosti i sadašnjosti (na primjer, oblačenje, namještaj, uređaji, predmeti iz okruženja, zanimanja ljudi, izgled otvorenog i zatvorenog prostora, život na selu i u gradu i sl.).	4. Opisuje obilježja društva i prostora oko nas u prošlosti i sadašnjosti (na primjer, oblačenje, namještaj, uređaji, predmeti iz okruženja, zanimanja ljudi, izgled otvorenog i zatvorenog prostora, život na selu i u gradu i sl.).
5. Prepoznaje historijske ličnosti iz neposrednog okruženja.	5. Navodi historijske ličnosti iz neposrednog okruženja.	5. Prepoznaje pojedince, ideje i odluke koje su utjecale na razvoj društva.	5. Objašnjava vrijednosti pojedinca, ideja i događaja u oblikovanju društva.	5. Procjenjuje uticaj određenih osoba u historiji, uticaj ideja, ljudskih interesiranja i vjerovanja

Oblast 3: NAUKA I TEHNOLOGIJA, PRIVREDA I OKOLIŠ

Komponenta 1: VAŽNOST RAZVOJA NAUKE I TEHNOLOGIJE ZA PRIVREDU

1. Analizira međuovisnost naučno-tehničkih dostignuća i razvoja privrede.
2. Procjenjuje ekonomske resurse i potrebe, ponudu i potražnju roba i usluga i potrošnju.
3. Objašnjava ulogu nauke i tehnologije u razvoju privrede.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Imenuje zanimanja ljudi u okruženju.	1. Opisuje zanimanja ljudi na selu i u gradu.	1.a. Opisuje privredne djelatnosti zavičaja i države. 1.b. Prepoznaje etičke vrijednosti poduzetne osobe.	1. Prepoznaje oblike ponašanja poduzetnika i oblike društvenih poduzeća.	1. Izrađuje projekte iz privrede koji uključuju primjenu naučno-tehničkih dostignuća.
2. Prepoznaje upotrebnu vrijednost novca kao sredstva plaćanja.	2. Objašnjava upotrebu novca u neposrednom okruženju.	2. Izrađuje proračune za upravljanje ličnim novčanim	2. Utvrđuje prioritete potrošnje s obzirom na raspoložive	2.a. Osmišljava i izrađuje biznis plan. 2.b. Procjenjuje važnost potrošačke

		sredstvima.	resurse.	etike i borbe protiv manipulacije.
3. Imenuje primjere tehničkih postignuća.	3. Objašnjava upotrebu tehnoloških postignuća u neposrednom okruženju.	3. Prepoznaje primjere uticaja nauke i tehnologije na razvoj privrede u zavičaju i državi.	3. Analizira primjere uticaja nauke i tehnologije na razvoj privrede.	3. Daje kritički osvrt uticaja nauke i tehnologije na razvoj privrede, navodeći primjere.

Komponenta 2: VAŽNOST NAUKE I TEHNOLOGIJE ZA ŽIVOT ČOVJEKA

- Objašnjava kako nauka i tehnologija mijenjaju život čovjeka (naprimjer, gradnja doma, čuvanje djece, posao, prijevoz, komunikacija, higijena, ishrana).
- Analizira i procjenjuje međuovisnost razvoja nauke i tehnologije i formiranja društvenih vrijednosti, uvjerenja i stavova.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
4. Imenuje naučna i Tehnološka dostignuća u svakodnevnom životu.	4. Objašnjava upotrebu naučnih i tehnoloških dostignuća u svakodnevnom životu.	4. Tumači kako je tehnološki napredak mijenjao prirodnu i društvenu sredinu.	4. Istražuje kako su nauka i tehnologija mijenjale život i opažanje ljudi o prirodi i društvu.	4. Utvrđuje odnos između nauke i tehnologije i kvaliteta življenja.
5. NP	5. NP	5. Izdvaja naučna i tehnološka dostignuća koja su dovela do promjene društvene svijesti.	5. Analizira uticaj naučnih i tehnoloških dostignuća i na promjene sistema društvenih vrijednosti, stavova i uvjerenja.	5. Procjenjuje međuovisnot naučnog i tehnološkog postignuća i razvoj komunikacije s promjenama u vrijednostima, uvjerenjima i stavovima pojedinaca i društva u budućnosti.

Komponenta 3: VAŽNOST NAUKE I TEHNOLOGIJE ZA OKOLIŠ

- Procjenjuje uticaj razvoja nauke i tehnologije na promjene i zaštitu okoliša.
- Analizira međuovisnost zakona i politike, naučno-tehničkih dostignuća i zaštite okoliša.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
6. Prepoznaje primjenu nauke i tehnologije u promjeni i zaštiti neposrednog životnog okruženja.	6. Opisuje primjere primjene nauke i tehnologije u promjeni i zaštiti neposrednog životnog okruženja.	6. Objašnjava primjenu nauke i tehnologije na primjerima u promjeni i zaštiti životnog okruženja.	6. Analizira primjenu nauke i tehnologije na primjerima u promjeni i zaštiti životnog okruženja.	6. Daje kritički osvrt na primjenu nauke i tehnologije u promjeni i zaštiti životnog okruženja.
7. Prepoznaje prihvatljiva ponašanja za zaštitu neposrednog okoliša.	7. Razlikuje okoliš koji je stvorio čovjek od prirodnog okoliša.	7. Razlikuje mjere javne politike za zaštitu okoliša.	7. Predlaže mjere javne politike za zaštitu okoliša.	7. Učestvuje u provedbi mjera javne politike za zaštitu okoliša.

Oblast 4: POLITIČKI SISTEM, MOĆ I VLAST**Komponenta 1: PRAVA I ODGOVORNOSTI POJEDINCA I DRUŠTVENIH GRUPA**

1. Analizira prava, odgovornosti, ulogu i status pojedinca i društvenih grupa u odnosu na opće dobro.⁵
2. Analizira prava i odgovornosti pojedinca i društvenih grupa u vremenu i prostoru.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepoznaje osnovna dječija prava I odgovornosti u svom okruženju.	1. Objašnjava osnovna dječija prava i odgovornosti u svom okruženju.	1. Objašnjava povezanost prava i odgovornosti pojedinca s potrebama grupa.	1. Ispituje povezanost prava, uloge i statusa pojedinca u društvu.	1. Procjenjuje ulogu i važnost vlasti I zakona za osiguravanje potreba pojedinca i društvenih grupa.
2. Prepoznaje osnovna dječija prava i odgovornosti u vremenu i prostoru.	2. Imenuje osnovna dječija prava i odgovornosti u vremenu i prostoru.	2. Objašnjava povezanost prava i odgovornosti pojedinca s potrebama grupa u vremenu i prostoru.	2. Ispituje povezanost prava, uloge i statusa pojedinca u društvu u vremenu I prostoru.	2. Procjenjuje ulogu i važnost vlasti i zakona za osiguravanje potreba pojedinca i društvenih grupa u vremenu i prostoru.

Komponenta 2: MOĆ, AUTORITET I VLAST

3. Objašnjava pojmove moći, autoriteta i vlasti i na koji način se moć, autoritet i vlast stiču, koriste i opravdavaju.
4. Objašnjava demokratske vrijednosti i značaj istraživanja o aktualnim društvenim pitanjima.
5. Razlikuje načine sticanja moći u vremenu i prostoru.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
3. Prepoznaje autoritet u neposrednom okruženju.	3. Objašnjava uticaj autoriteta u neposrednom okruženju.	3. Objašnjava razliku između moći i autoriteta.	3. Razlikuje koncepte moći, autoriteta i vlasti.	3. Raspravlja o mogućnosti zloupotreba moći i autoriteta.
4. Prepoznaje demokratsko ponašanje u svome okruženju.	4. Navodi primjere demokratskog ponašanja u neposrednom okruženju.	4. Opisuje demokratske vrijednosti.	4. Objašnjava demokratske vrijednosti i utvrđuje važnost istraživanja o aktualnim društvenim pitanjima.	4.a. Istražuje aktualna društvena pitanja I njihov uticaj na demokratske vrijednosti. 4.b. Zauzima stav prema predmetu istraživanja.
5. NP	5. NP	5. Opisuje različite načine sticanja moći i vlasti kroz historiju na različitim područjima.	5. Objašnjava i upoređuje načine dolaska do moći i vlasti kroz historiju i na različitim područjima.	5. Daje kritički osvrt na načine sticanja moći I vlasti kroz historiju i na različitim područjima.

⁵ Opće dobro je definirano kao ... skup svih ujeta društvenog života, koji pogoduju punom razvoju ljudskog bića i društva (Wikipedia)

Komponenta 3 : JAVNE POLITIKE I PONAŠANJA GRAĐANA

6. Analizira prava i odgovornosti građana u političkom životu.
 7. Objašnjava djelovanja građana koja utječu na javne političke odluke.
 8. Objašnjava mehanizme vlasti za kreiranje i provedbu javnih politika.
 9. Procjenjuje učešće građana u javnim politikama u razvoju ljudskog društva.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
6. Prepoznaje odgovornost u neposrednom okruženju.	6.a. Učestvuje u procesu donošenja zajedničkih odluka i pravila važnih za život u grupi (pravila ponašanja). 6.b. Opisuje svoja prava i dužnosti, te prava i dužnosti ljudi u neposrednom okruženju, te navodi njihovu važnost za svakodnevni život.	6.a. Utvrđuje područja u kojima kao učenik ima pravo aktivno učestvovati i objašnjava svoje učešće i djelovanje u svom okruženju (razred, škola, klubovi...). 6.b. Objašnjava važnost određivanja pravila izbora i potrebnih osobina kandidata za uspješno obavljanje određenih dužnosti.	6. Analizira prava i odgovornosti koje ima administracija na lokalnom nivou u provedbi javnih politika.	6.a. Analizira kako se formira vlast, ko čini vlast i koje su nadležnosti lokalnih, kantonalnih, entitetskih, državnih vlasti. 6.b. Upoređuje kategorije navedene u gornjem dijelu teksta sa drugim državama.
7. NP	7. NP	7. Objašnjava da je učešće u svom okruženju (razred, škola, klub...) važan dio cjeloživotnog učenja za aktivno i odgovorno demokratsko građanstvo.	7.a. Objašnjava značaj učešća građana u izradi, provedbi, praćenju i vrednovanju javnih politika u pojedinim područjima. 7.b. Objašnjava šta je civilno društvo i koja je njegova uloga u zaštiti prava I sloboda građana. 7.c. Navodi organizacije civilnog društva i opisuje područja njihovog djelovanja.	7. Kritički objašnjava ustavna i zakonska prava i odgovornosti građana na temelju kojih oni mogu podnositi prijedloge i prigovore nadležnim organima vlasti.
8. NP	8. NP	8. Prepoznaje da vlast koristi mehanizme (mjere, odluke, zakoni), kako bi građani ostvarili određene potrebe koje se odnose na svakodnevni život.	8. Objašnjava koje mehanizme koristi vlast kako bi bile realizirane potrebe građana.	8.a. Raspravlja o uticaju zakona, odluka i mjera vlasti na kreiranje i provedbu javnih politika. 8.b. Koristi mehanizme slobodnog I otvorenog izražavanja stavova i mišljenja u okviru postojećih struktura (mjesna zajednica, tribina, forum...).

9. NP	9. NP	9. Objašnjava provedbu individualnih i grupnih projekata usmjerenih na rješavanje zajedničkih problema u školi.	9. Analizira provedbu individualnih i grupnih projekata usmjerenih na rješavanje pojedinačnih i zajedničkih problema na nivou lokalne zajednice I BiH u prošlosti i sadašnjosti.	9. Procjenjuje učešće građana u preispitivanju rješavanja društvenih, političkih, kulturnih i privrednih problema od lokalnog do globalnog nivoa u prošlosti i sadašnjosti.
-------	-------	---	--	---

Komponenta 4 : POLITIČKI SISTEMI I NJIHOVA STRUKTURA

10. Objašnjava karakteristike političkog sistema svoje države, oblike i nivoe vlasti.
 11. Razlikuje političke sisteme i analizira njihovu složenost i uticaj na razvoj društva i privrede.
 12. Istražuje promjene političkih sistema i njihovih struktura kroz razvoj ljudskog društva.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
10. NP	10. NP	10. Prepoznaje lokalnu i državnu vlast, razlikuje predstavnike na nivou gradonačelnika, premijera, predsjednika.	10. Opisuje organizaciju političkih sistema na lokalnom i državnom nivou.	10. Analizira političke nivoe svoje države, kao i njihove karakteristike i upoređuje sa državama regije, EU i svijeta.
11. NP	11. NP	11. Prepoznaje uticaj lokalne i državne vlasti na razvoj privrede i društva u zajednici.	11. Opisuje osnovne odlike političkih sistema, kao i načine njihovih uticaja na razvoj društva i privrede.	11. Analizira i upoređuje političke sisteme, kao i načine njihovog uticaja na razvoj društva i privrede.
12. NP	12. NP	12. Prepoznaje promjene političkih sistema i njihovih struktura u prošlosti.	12. Opisuje način promjene političkih sistema i upoređuje njihove strukture kroz razvoj ljudskog društva.	12. Analizira i istražuje promjene u političkim sistemima i njihovih struktura kroz razvoj ljudskog društva.

Oblast 5: NAUKA I NJENI PRINCIPI, FILOZOFSKI KONCEPTI

Komponenta 1: PRINCIPI NAUČNIH SPOZNAJA

1. Primjenjuje filozofske spoznaje u kritičkom promišljanju vlastitog iskustva i djelovanja.
 2. Razlikuje spoznajne pristupe, metode i principe naučnog istraživanja.
 3. Povezuje naučne spoznaje sa vlastitim iskustvom i djelovanjem.

Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Upoznaje svijet pojedinačnih materijalnih stvari, uviđajući sličnosti i razlike (induktivna metoda).	1. Opisuje svijet pojedinačnih materijalnih stvari, uviđajući sličnosti i razlike (induktivna metoda).	1. Predočava da ono što važi uopće važi i za pojedinačne slučajeve iste vrste (deduktivna metoda).	1. Procjenjuje pitanja smisla i značenja, povezanosti mišljenja i jezika.	1. Analizira ontološka, gnoseološka i aksiološka pitanja.
2. NP	2. NP	2. Opisuje promjene posmatranjem u istraživačkom postupku i izvodi	2. Prepoznaje i definira problem, načine rješavanja i izvođenje	2. Koristi principe smisaonosti, koherentnosti i verifikacije u

		zaključke.	zaključaka.	naučnom istraživanju.
3. NP		3. NP	3. Povezuje naučne spoznaje s vlastitim iskustvom i djelovanjem.	3. Primjenjuje naučne principe u istraživanju.
Komponenta 2: FILOZOFSKI KONCEPTI				
4. Analizira filozofska učenja i njihov uticaj na društvo. 5. Istražuje osnovne saznejne koncepte (logički, etički, estetički i religijski).				
Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
4. NP		4. Razlikuje ono što potiče iz iskustva od teorijskog mišljenja.	4. Objašnjava iskustveni (empiristički) i teorijski (racionalistički) pogled na svijet.	4. Analizira ishodišta filozofskih učenja i njihovu povezanost sa društvenim životom.
5. NP		5. Opisuje pojmove vezane za logički, etički, estetički i religijski koncept (istina, dobro, lijepo i Bog).	5. Tumači logičke, etičke, estetičke i religijske saznejne koncepte sa stanovišta društvene prihvatljivosti.	5. Kritički se osvrće na savremeno poimanje istinitog, dobrog, lijepog i Boga.

Oblasti, komponente i ishodi učenja za društveno-humanističko područje u BiH

POJEDINAC, DRUŠTVO, KULTURA I GLOBALIZACIJA
Ishodi učenja za:
Identitet, pojedinac, društvo i ljudska prava 12. Analizira etnički i kulturološki identitet u odnosu prema kulturološkim identitetima u državi, Evropi i svijetu. 13. Procjenjuje kako porodica, religija, spol, etnička pripadnost, nacionalna pripadnost, društveno-ekonomski status i ostali grupni identiteti i kulturni uticaji doprinose razvoju pojedinca. 14. Tumači prava na ljudsko dostojanstvo, slobodu i jednakost, te prepoznaje univerzalnost ljudskih prava. Nastajanje, širenje i prihvatanje kultura 4. Objasnjava kako su jezik, historija, vjerovanja, usmena predanja, umjetnost, odraz kulture i kako utječu na ponašanje ljudi koji žive u određenoj kulturi. 5. Razumije/analizira načine i posljedice širenja kultura, te složenost njihovog širenja i uticaj na vrijednosti i vjerovanja. 6. Objasnjava važnost uvažavanja kultura unutar i između grupa. 7. Objasnjava kulturno naslijeđe, kao što su narodni običaji, norme, društvene institucije, umjetnost i tabui i analizira njihovo poimanje u sadašnjosti i/ili prošlosti. 8. Analizira ulogu pojedinca u očuvanju prirodne i kulturne baštine u zavičaju, domovini i svijetu.
Globalizacija na lokalnom i međunarodnom nivou 9. Objasnjava kako jezik, umjetnost, vjerovanja i drugi elementi kulture i društvenih pojava utječu na globalizaciju i obrnuto. 10. Utvrđuje povezanost lokalnog i globalnog, tradicionalnog i modernog-postmodernog, većinskog i manjinskog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog. 11. Utvrđuje kako pojedinci, grupe, narodi i nacije utječu na globalne odnose, događaje i promjene.
VRIJEME, KONTINUITET I PROMJENE
Ishodi učenja za:
Historijske periode, njihovu povezanost i uticaj na slijed događaja 1. Objasnjava povezanost ključnih događaja i procjenjuje trajanje ideja u vremenu. 2. Razlikuje uzroke i posljedice, te međuovisnost pojava i procesa, kontinuiteta i promjena u razvoju društva. 3. Istražuje historijske periode, kako bi razumio njihov uticaj na slijed događaja. Društvo u vremenu 4. Upoređuje aspekte društva (privredne, kulturne, religijske, političke, kao i svakodnevni život) kroz različite kontekste u vremenu i historijskom periodu. 5. Objasnjava uticaj pojedinaca, ideja i događaja na razvoj društva u prošlosti i sadašnjosti.
NAUKA I TEHNOLOGIJA, PRIVREDA I OKOLIŠ
Ishodi učenja za:
Važnost razvoja nauke i tehnologije za privredu 1. Analizira međuovisnost naučno-tehničkih dostignuća i razvoja privrede. 2. Procjenjuje ekonomske resurse i potrebe, ponudu i potražnju roba i usluga i potrošnju. 3. Objasnjava ulogu nauke i tehnologije u razvoju privrede. Važnost nauke i tehnologije za život čovjeka 4. Objasnjava kako nauka i tehnologija mijenjaju život čovjeka (naprimjer, gradnja doma, čuvanje djece, posao, prijevoz, komunikacija, higijena, ishrana). 5. Analizira i procjenjuje međuovisnost razvoja nauke i tehnologije i formiranja društvenih vrijednosti, uvjerenja i stavova. Važnost nauke i tehnologije za okoliš 6. Procjenjuje uticaj razvoja nauke i tehnologije na promjene i zaštitu okoliša. 7. Analizira međuovisnost zakona i politike, naučno-tehničkih dostignuća i zaštite okoliša.

POLITIČKI SISTEM, MOĆ I VLAST

Ishodi učenja za:

Prava i odgovornosti pojedinca i društvenih grupa

1. Analizira prava, odgovornosti, ulogu i status pojedinca i društvenih grupa u odnosu na opće dobro.⁶
2. Analizira prava i odgovornosti pojedinca i društvenih grupa u vremenu i prostoru.

Moć, autoritet i vlast

3. Objašnjava pojmove moći, autoriteta i vlasti i na koji način se moć, autoritet i vlast stiču, koriste i opravdavaju.
4. Objašnjava demokratske vrijednosti i značaj istraživanja o aktuelnim društvenim pitanjima.
5. Razlikuje načine sticanja moći u vremenu i prostoru.

Javne politike i ponašanja građana

6. Analizira prava i odgovornosti građana u političkom životu.
7. Objašnjava djelovanja građana koja utječu na javne političke odluke.
8. Objašnjava mehanizme vlasti za kreiranje i provedbu javnih politika.
9. Procjenjuje učešće građana u javnim politikama u razvoju ljudskog društva.

Politički sistemi i njihova struktura

10. Objašnjava karakteristike političkog sistema svoje države, oblike i nivoe vlasti.
11. Razlikuje političke sisteme i analizira njihovu složenost i uticaj na razvoj društva i privrede.
12. Istražuje promjene političkih sistema i njihovih struktura kroz razvoj ljudskog društva.

NAUKA I NJENI PRINCIPI, FILOZOFSKI KONCEPTI

Ishodi učenja za:

Principi naučnih spoznaja

1. Primjenjuje filozofske spoznaje u kritičkom promišljanju vlastitog iskustva i djelovanja.
2. Razlikuje spoznajne pristupe, metode i principe naučnog istraživanja.
3. Povezuje naučne spoznaje sa vlastitim iskustvom i djelovanjem.

Filozofski koncepti

4. Analizira filozofska učenja i njihov uticaj na društvo.
5. Istražuje osnovne saznajne koncepte (logički, etički, estetički i religijski).

⁶ Opće dobro je definirano kao ... skup svih uvjeta društvenog života, koji pogoduju punom razvoju ljudskog bića i društva (Wikipedia)

Shematski prikaz oblasti i komponenti za društveno-humanističko područje

KLJUČNE KOMPETENCIJE – PROŽIMAJUĆE TEME ZA DRUŠTVENO-HUMANISTIČKO PODRUČJE

Ključna kompetencija	Prožimajući pokazatelji (indikatori)
Socijalna i građanska kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za i poštivanje drugih kultura; • Razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika neke grupe u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; • Svijest o evropskom i svjetovnom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta; • Poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica, u kojima se govori određeni strani jezik; • Razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi <ul style="list-style-type: none"> - Uvažavanje karakterističnih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja); - Uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.); - Uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma); - Konstruktivno komuniciranje i poštivanje u društvenim situacijama, i međusobnoj komunikaciji.
Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Upravljanje projektima; • Prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana; • Rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način; • Konstruktivno surađivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada; • Upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti.
Kulturna svijest i kulturno izražavanje	<ul style="list-style-type: none"> • Izbjegavanje stereotipa, prihvatanje kompromisa, razvijanje ličnog integriteta i poštivanje integriteta drugih, primjerno samopouzdanje; • Konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije; • Poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, uključujući i popkulturu, cijenjenje umjetničkog rada i kulturnih događaja; • Uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvedbama i razvijanje osjećaja za lijepo.
Kreativno-produktivna kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> - sažimanje, generaliziranje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentiranje teza); • Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanje, te osjećaj za estetske vrijednosti: <ul style="list-style-type: none"> - proizvodnja i povezivanje različitih ideja, proizvodnja pretpostavki i različitih proizvoda. • Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> - sposobnost toleriranja suprotnih ideja; - donošenje zaključaka neovisno; - razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje vlastitog stanovišta i sistema vrijednosti, razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama. • Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> - omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija; - razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.

Literatura:

- *NPP gimnazije Slovenije* (1998., 2006.)
- *NPP osnovne škole Slovenije* (1999., 2006.)
- *Nacionalni okvirni Kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje, te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje Hrvatske* (2010.)
- *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH* (2011.)
- National Standards for Social Studies Teachers • Volume I, National Council for the Social Studies, 8555 Sixteenth Street, Suite 500, Silver Spring, Maryland 20910, USA. 320. 2. 2014.
- National Council for the Studies (NCSS), Curriculum Standards for Social Studies, <http://www.socialstudies.org/standards/strands> 15.1. 2014.
- Izvješće o pregledu postojećih Zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa i NPP-a za devetogodišnje osnovne škole u BiH, Osiguranje kvalitete u obrazovanju u BiH (2009)
- Petrinšak, S., *Obrazovna politika i kurikularni pristup*, Pedagoški fakultet, Osijek (2008),
- Predmetni NPP-i Crne Gore (2011),
- Savić, M. *Praktikum za definisanje ishoda učenja*, Arhitektonski fakultet, Beograd (2008),
- Sternberg, RJ, *Kognitivna psihologija*, Jastrebarsko, Slap (2004),
- Strateški pravci obrazovanja u BiH s planom implementacije 2008–2015. (2008),
- Vizek Vidović, V., *Kompetencije kao ishodi učenja, trajno obrazovanje*, Zagreb (2008).

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Azra Šljiva

DTP:

APOSO

**2. ZAJEDNIČKA JEZGRA
NASTAVNIH PLANOVA I
PROGRAMA ZA**

**MOJU OKOLINU, PRIRODU
I DRUŠTVO, DRUŠTVO I
GEOGRAFIJU**

**DEFINISANA NA ISHODIMA
UČENJA**

ZJNPP za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju definisana na ishodima učenja

Mostar, 2017.

Voditeljica projekta:
mr. sc. Marija Naletilić

Konsultant:
dr. sc. Čedomir Crnogorac

Projektni tim:
Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Marija Naletilić, voditeljica projekta, šefica Odjeljenja za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa
Mate Živković, stručni savjetnik za predmetnu nastavu

Prevod sa engleskog jezika:
Svjetlana Bjelić, prevoditeljica/izvršna asistentica

Radna grupa:
mr. sc. Marija Naletilić, mr. sc. Nerminka Hadžić, Ismeta Brajlović, Mirza Čehajić, Mihael Karanović, mr. sc. Andreja Pehar, Danijela Tomičić, dr. sc. Mithat Spahić, Mirsada Memić, Amela Bajrić, Dragan Ćosić, Emir Šaldić, Janja Radić, Mario Grbavac, Valerija Dodig, Mirna Leko, Slavko Vukoja, Tatjana Serdarević, Jozo Radoš, Ladislav Kutleša, Ajla Jašarević i Sanela Talović

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) je izradila *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za prirodne nauke i Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za društveno-humanističko područje definisanu na ishodima učenja*, a nakon izrade okvirnih dokumenata za ova dva područja Agencija je izradila *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju definisanu na ishodima učenja*. Ovo područje se sastoji od sljedećih nastavnih predmeta: *moja okolina, priroda i društvo, društvo i geografija*.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju definisana na ishodima učenja je urađena po već utvrđenoj metodologiji razvoja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa*: definisane su oblasti koje se sastoje od komponenti, a za svaku komponentu su definisani ishodi učenja⁷ te su za svaki ishod učenja definisani pokazatelji uvažavajući pritom specifičnosti ovog područja. Pokazatelji su definisani u skladu sa razvojnim uzrastom učenika na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast 5 do 6 godina), trećeg razreda (uzrast od 8 do 9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11 do 12 godina), na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14 do 15 godina) i na kraju srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 18 do 19 godina). U periodu od septembra do novembra 2016. godine je realizovan proces izrade ovog dokumenta, a u decembru 2016. godine su završeni okrugli stolovi na kojim su učitelji, nastavnici i profesori, direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces, imali uvid u *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju* i priliku dati komentare, nakon čega je urađena revizija dokumenta kako bi se izradila konačna verzija.

Polazište pri izradi *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju definisane na ishodima učenja* je *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011.)* te rezultati analize važećih NPP u BiH, NPP u Crnoj Gori, NPP u Srbiji, kurikulumu Finske, Velike Britanije i Republike Hrvatske.

Tokom definisanja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju definisane na ishodima učenja* su učestvovali predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Pri definisanju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i pokazatelja⁸ radna grupa je koristila aktivne glagole u prezentu na temelju revidirane Blumove taksonomije kojim se izražavaju znanje, vještine i stavovi, odnosno kompetencije važne za život u 21. vijeku.

Temelj učenja iz područja moje okoline, prirode i društva, društva i geografije je:

- razumijevanje oblika korištenja i načina gospodarenja na Zemlji, u regiji, državi, Evropi i vanevropskim kontinentima;
- razumijevanje egzemplarnih prirodnih, privrednih i socijalnih procesa i problema na Zemlji te o njihovim uzrocima i posljedicama u međunarodnim i globalnim odnosima i o ovisnostima s prirodno-geografskog, socijalno-geografskog i privredno-geografskog gledišta;
- razmatranje pitanja najvažnijih prirodnih i društvenih faktora i njihove uzajamne povezanosti i uslovljenosti u geografskoj sredini;
- razumijevanje pojava, procesa i promjena u prirodi i društvu;
- analiza geografskih pojmova, procesa, objekata i njihove međusobne povezanosti i uslovljenosti.

Znanje, sposobnosti i vještine stečene u nastavi geografije se usmjeravaju prema diferenciranoj analizi vrijednosti geografskih pojava i procesa. Nagli porast svjetskog stanovništva, povećanje poljoprivredne proizvodnje, brza industrijalizacija i širenje gradova, ugrožavaju prostorne mogućnosti Zemlje, a Zemlja je osnova za život, koja se ne umnožava i prema kojoj se treba odgovorno ponašati. Interakcija između čovjeka i prostora se očitava u odnosu čovjeka i prirodnih faktora u različitim krajolicima Zemlje. Mnogobrojne lične primijenjene situacije, npr. ocjena mjesta stanovanja, organizacija provođenja slobodnog vremena, izbor zanimanja itd., kao i učestvovanje u javnom životu i sposobnost svrstavanja informacija u geografsku sliku svijeta, zahtijevaju kako topografska tako i geografska znanja i vještine.

⁷ Vidjeti u prilogu 1. *Oblasti, komponente i ishodi učenja i prilog 1.1 Shema oblasti i komponente*.

⁸ Brojevi definisanih ishoda u ovom dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različit uzrast.

Takođe, uključene su ključne kompetencije kao što su kompetencija u nauci i tehnologiji, kreativno- produktivna kompetencija, matematička pismenost, informatička pismenost (informaciona, medijska, tehnološka), socijalna i građanska kompetencija i kulturna svijest i kulturno izražavanje. Navedene ključne kompetencije su uključene u ovaj dokument kao teme koje se u području moje okoline, prirode i društva, društva i geografije prožimaju s definisanim pokazateljima.⁹

Cilj *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društva, društvo i geografiju* definisane na ishodima učenja je osposobiti učenike za primjenu geografskih znanja i vještina u svakodnevnom životu kroz:

- razumijevanje oblika korištenja i načina gospodarenja na Zemlji, u regiji, državi, Evropi i vanevropskim kontinentima;
- razumijevanje egzemplarnih prirodnih, privrednih i socijalnih procesa i problema na Zemlji te o njihovim uzrocima i posljedicama u međunarodnim i globalnim odnosima i o ovisnostima s prirodno- geografskog, socijalno-geografskog i privredno-geografskog gledišta;
- razumijevanje pojava, procesa i promjena u prirodi i društvu;
- analiza geografskih pojmova, procesa, objekata i njihove međusobne povezanosti i uslovljenosti;
- razumijevanje osnovnih elemenata geografske i topografske karte;
- sticanje i usvajanje neophodnog pojmovno-terminološkog sistema u geografiji (geologija, petrografija, geomorfologija, klimatologija s meteorologijom, hidrologija, pedologija, biogeografija, ekonomska geografija, urbana i ruralna geografija, demografija, regionalna geografija...);
- analiziranje saobraćajne infrastrukture određenog geografskog prostora sa aspekta povezivanja industrijskih, energetske, rudnih, turističkih i drugih područja;
- shvatanje savremenih uslova života svijeta u kome živimo, uloge koju učenici imaju u tim uslovima, zadataka koji ih očekuju, njihove mogućnosti i perspektive u budućnosti;
- razvijanje smisla učenika za razumijevanje svojih i tuđih teškoća, međunarodnih i međunarodnih odnosa, ekonomskih i kulturnih veza među narodima i državama svijeta.

⁹ Vidjeti u prilogu 2. *Ključne kompetencije – prožimajuće teme za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju*

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju definisana na ishodima učenja

OBLAST 1: ZEMLJA U SVEMIRU KAO PROSTOR ŽIVLJENJA				
Komponenta 1: Prirodni procesi i pojave				
Ishodi učenja:				
<ol style="list-style-type: none"> 1. analizira prirodne procese i pojave i njihovo međudjelovanje koristeći se geografskom terminologijom 2. objašnjava prirodne pojave pomoću eksperimenata 3. snalazi se u prostoru i vremenu koristeći kartografska pomagala i savremena sredstva za orijentaciju 4. objašnjava povezanost fizičkih, hemijskih i bioloških promjena u geografskoj sredini 				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Razlikuje prirodne pojave i procese.	1.a Prepoznaje osnovne uslove života na zemlji. 1.b Uočava i prepoznaje oblike reljefa bliže okoline.	1.a Objašnjava pojam svemira i razlikuje nebeska tijela. 1.b Razlikuje geosfere od geokomponentata. 1.c Uspoređuje ekumenu i anekumenu.	1. Samostalno uspoređuje prirodne i antropogene procese i pojave.	1. Koristi geografske pojmove i terminologiju i samostalno prikuplja i analizira geografske informacije i podatke.
2. Uočava jednostavne eksperimente koji se odnose na kruženje vode u prirodi, agregatna stanja vode, rastvorljivost i druga svojstva materije, magnetizam, statički elektricitet,...	2.a Povezuje prirodne promjene i njihov uticaj na biljni i životinjski svijet. 2.b Objašnjava uticaj čovjeka na biljni i životinjski svijet.	2. Pravi jednostavnije eksperimente te uočava razliku između prirodnih pojava metodom promatranja.	2. Objašnjava prirodne procese i pojave na osnovu eksperimenata.	2. Analizira i izvodi zaključke na osnovu eksperimenata (evaporacija, transpiracija, produkcija nanosa, vodni kapacitet, hemijski eksperiment).

3. Orijentiše se u poznatom prostoru.	3. Orijentiše se u prostoru (strane svijeta).	3. Objašnjava različite načine orijentacije pomoću prirodnih pojava i procesa u prostoru i vremenu.	3. Primjenjuje različite načine orijentacije pomoću prirodnih pojava i procesa u prostoru i vremenu.	3. Izrađuje kartografske profile, koristi se azimutom i topografskim znakovima.
	4. Opisuje značaj biljaka za život čovjeka i razlikuje grupe biljaka i životinja (flora i fauna).	4. Objašnjava fizičke, hemijske i biološke promjene u geografskoj sredini.	4. Utvrđuje uzroke i posljedice fizičkih, hemijskih i bioloških promjena u geografskoj sredini.	4. Tumači geološke promjene; analizira geomorfološke procese i oblike.

Komponenta 2: Struktura i funkcionalna povezanost prirodne i geografske sredine

Ishodi učenja:

1. tumači povezanost i međuovisnost geogenih i antropogenih obilježja Zemlje
2. planira i provodi aktivnosti kojim istražuje važnost geografskog prostora
3. objašnjava funkcionalne promjene u životnoj sredini povezujući ih s promjenama godišnjih perioda
4. analizira povezanost prirodno-geografskih procesa utvrđujući postojanje varijabilnosti živih bića na zemlji

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3.razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a Razlikuje živo od neživog u neposrednoj okolini. 1.b Prepoznaje pojedine karakteristike životnih zajednica (u polju, bari, rijeci, šumi, parku...).	1. Objašnjava značaj prirodnih bogatstava i njihovu korist.	1. Objašnjava povezanost prirodno-geografskih i društveno-geografskih obilježja Zemlje.	1. Razlikuje i utvrđuje specifičnost prirodno-geografskih i društveno-geografskih odlika određenog geografskog prostora.	1. Raščlanjuje prirodne procese i utvrđuje njihov uticaj na geografsku sredinu.

		2. Izrađuje slijepe(nijeme) geografske karte i grafičke prikaze (dijagrami, piramide) određenog geografskog sadržaja.	2. Izvodi zaključke na osnovu izrađenih geografskih karata i grafičkih prikaza određenih geografskih sadržaja.	2. Uočava i definiše faktore koji utiču na transformaciju prirodne sredine u geografsku sredinu, služeći se adekvatnim metodama istraživanja.
3. Prepoznaje promjene u prirodi povezane s godišnjim dobima.	3. Opisuje promjene u prirodi povezane s godišnjim dobima.	3. Uočava i razlikuje funkcionalne promjene u prirodno-geografskoj sredini nastale usljed promjena godišnjih perioda.	3. Utvrđuje važnost funkcionalnih promjena u prirodno-geografskoj sredini nastale usljed promjena godišnjih perioda.	3. Dovodi u vezu klimatske promjene s transformacijom geografskog prostora (širenje pustinja, kašnjenje monsuna, sve češći i snažniji tropski cikloni i sl.).
4. Uočava pojedine prirodne pojave i njihove posljedice na živi svijet uz poticaj i podršku.	4. Uočava pojedine prirodno geografske pojave i njihove posljedice na živi svijet.	4. Raščlanjuje i povezuje prirodno-geografske procese utvrđujući postojanje varijabilnosti živih bića na Zemlji.	4. Analizira međuodnos prirodne i geografske sredine s raznolikošću vrsta živih bića.	5. Definiše elemente geografske sredine: prirodne, društvene i antropogene i procjenjuje njihove efekte.

Komponenta 3: Prikazivanje Zemljine površine

Ishodi učenja:

1. koristi se različitim načinima snalaženja i orijentacije na Zemlji, prostoru življenja
2. koristi se različitim instrumentima za vremensko snalaženje i snalaženje u prostoru
3. tumači geografske elemente i sadržaj na karti i globusu

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3.razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Orijeutiše se u poznatom prostoru.	1. Određuje glavne i sporedne strane svijeta i orijentiše se uz pomoć znakova u prirodi.	1. Razlikuje i objašnjava orijentaciju pomoću nebeskih tijela, objekata, predmeta i instrumenata.	1. Primjenjuje različite metode orijentacije na Zemljinoj površini (karta, kompas, GPS).	1. Kombinuje primjenu različitih instrumenata za orijentaciju na Zemljinoj površini.
2. Prepoznaje određene dijelove dana i sedmice za pojedine aktivnosti.	2. Imenuje i objašnjava jedinice za vrijeme (minut,sat, dan,sedmica, mjesec, godina).	2. Koristi se instrumentima i geografskom kartom za orijentaciju u prostoru.	2. Izrađuje i analizira grafičke prikaze dobijene korištenjem mjernih instrumenata.	2.a Koristi se geografskim informacionim sistemom (GIS), 3D modeliranjem reljefa i globalnim pozicijskim sistemom (GPS). 2.b Analizira i uspoređuje kartografske projekcije.
3. Uočava da je zemlja okrugla promatrajući globus.	3.a Prepoznaje oblik Zemlje gledajući globus. 3.b Prepoznaje osnovne boje (plava, smeđa i bijela) i što označavaju na globusu i geografskim kartama.	3. Određuje strane svijeta, usvaja geografske termine, koristi geografske karte, globus i školski atlas.	3. Analizira prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja pomoću geografske karte.	3. Samostalno izrađuje tematske karte na nijemim kartama.

OBLAST 2: DRUŠTVENO-GEOGRAFSKI PROCESI I POJAVE**Komponenta 1: Demogeografski razvoj i globalizacija**

Ishodi učenja

1. razlikuje strukture stanovništva (biološku, rasnu, jezičku, religijsku, nacionalnu, obrazovnu i ekonomsku)
2. analizira kako različite strukture stanovništva utiču na razvoj zavičaja, domovine i svijeta
3. utvrđuje kako pojedinci, grupe, narodi i nacije utiču na globalne odnose, događaje i promjene

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3.razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a.Razlikuje spolnu različitost stanovništva.	1.a Prepoznaje rasne, jezičke i kulturne razlike bližeg okruženja. 2.b Opisuje kako se proslavljaju blagdani i praznici u životnoj	1.a Prepoznaje i razlikuje strukture stanovništva.	1. Izrađuje i analizira grafičke prikaze struktura stanovništva.	1.a Analizira društva i kulture u različitim dijelovima svijeta. 1.b Razlikuje vlastiti identitet od ostalih identiteta te obrazlaže višestrukost identiteta pojedinca.
2. Prepoznaje osnovne karakteristike svoje i drugih kultura.	2.a Uspoređuje elemente vlastite kulture sa elementima kulture iz okruženja. 2.b Razlikuje tradicionalno od savremenog.	2. Prepoznaje međuovisnost strukture stanovništva i ekonomskog razvoja.	2. Objašnjava razmještaj različitih struktura stanovništva na Zemlji i uticaj na društveno-ekonomski razvoj zavičaja, domovine i svijeta.	2. a Analizira egzistencijalna pitanja koja utiču na pojedinca i grupe. 2.b Daje kritički osvrt o uticaju društva, ekonomije i kulture na razvoj identiteta pojedinca.
		3.a Prepoznaje uticaj međunarodnih organizacija na proces globalizacije. 3.b Objašnjava uticaj tehnološkog razvoja na proces globalizacije.	3. Objašnjava ulogu međunarodnih organizacija u procesu globalizacije.	3.a Analizira kako grupe, društva i kulture tumače ljudske potrebe i odnose. 3.b Kritički prosuđuje globalizaciju i njene uticaje i uticaj tehnologije na globalizaciju.

				3.c Procjenjuje ulogu i uticaj međunarodnih organizacija i multinacionalnih kompanija na proces globalizacije.
Komponenta 2: Stanovništvo i životno okruženje				
Ishodi učenja:				
1. objašnjava načine života stanovništva u životnom okruženju				
2. objašnjava prostorni razmještaj stanovništva na zemlji i uticaj različitih faktora na prirodno i mehaničko kretanje stanovništva				
3. analizira tipove i mjere sprovođenja različitih populacionih politika				
4. prikazuje i objašnjava važnost saobraćaja, saobraćajne povezanosti, ponaša se u skladu sa saobraćajnim pravilima				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3.razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Razlikuje zanimanja ljudi u svom okruženju.	1.a Opisuje zanimanja ljudi u životnom okruženju.	1. Povezuje uslove života s karakteristikama društva i društvenih odnosa.	1. Objašnjava međusobne odnose stanovništva u životnom okruženju.	1.a Procjenjuje mogućnosti funkcionalnog razvoja naselja u skladu s prirodnim i društvenim potencijalima. 1.b Raspravlja o društvenim i ekonomskim faktorima promjena koje se događaju u životnom okruženju.
2.a Razlikuje mjesto stanovanja (selo-grad). 2.b Uočava razlike u načinu življenja na selu i u gradu.	2. Objašnjava razliku življenja na selu i u gradu i povezuje zanimanje ljudi na selu i u gradu.	2a. Razlikuje osnovne pojmove prirodnog i prostornog kretanja stanovništva. 2.b Imenuje prirodne i društvene faktore koji utiču na naseljenost ljudi.	2.a Analizira uzroke promjena prirodnog i prostornog kretanja stanovništva. 2.b Procjenjuje ovisnost privrednog razvoja o prirodnim faktorima i društvenim sistemima. 2.c Prepoznaje aktivnosti i način života ljudi u različitim dijelovima svijeta.	2.a Procjenjuje i prognozira odrednice geografskog determinizma i geografskog posibilitizma. 2.b Analizira uzroke i posljedice prostornog razmještanja i povezuje ih s prirodnim i mehaničkim kretanjima.

		3. Prepoznaje različita populacijska obilježja u svijetu (na primjerima pojedinih država).	3. Objasnjava kako različite države primjenjuju različite populacijske mjere.	3. Potkrepljuje argumentima važnost sprovođenja različitih populacijskih politika na primjerima.
4. Prepoznaje osnovne saobraćajne znakove i ponaša se u skladu s tim.	4. Objasnjava značaj saobraćaja i saobraćajnih veza.	4. Objasnjava saobraćajnu povezanost kao i njegov doprinos razvijenosti sveukupnog društva.	4. Analizira povezanosti postojeće veze saobraćaja s mogućnostima privrednog razvoja države.	1.1 Analizira funkcionalnost saobraćajnih sistema i saobraćajnih mreža. 1.2 Procjenjuje i utvrđuje značaj saobraćaja kao preduslov globalizacije.
Komponenta 3: Političko-geografske odlike savremenog svijeta				
Ishodi učenja:				
1. objašnjava uticaj pojedinca, ideja i događaja na razvoj društva u prošlosti i sadašnjosti				
2. objašnjava kako različiti politički sistemi utiču na ekonomski razvoj				
3. objašnjava karakteristike različitih političkih sistema u domovini i svijetu				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3.razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a Pozna je i primjenjuje pravila ponašanja u grupi. 1.b Prepoznaje da je svaki pojedinac član zajednice te da svi članovi imaju određena prava i obaveze. 1.c Prepoznaje uloge pojedinca u porodici, vrtiću, javnom mjestu.	1. Prepoznaje ponašanja kojim pojedinci doprinose očuvanju kulturne baštine.	1. Navodi istaknute pojedince, ideje i odluke koje su uticale na razvoj društva.	1. Objasnjava ulogu pojedinaca, ideja i događaja u oblikovanju društva.	1.a Analizira povezanost ključnih događaja i procesa na globalnom nivou. 1.b Uspoređuje društvene promjene u prošlosti koristeći različite izvore.

		2. Prepoznaje uticaj lokalne i državne vlasti na razvoj privrede i društva.	2. Tumači osnovne odlike političkih sistema kao i njihov uticaj na razvoj privrede.	2. Daje kritički osvrt na različite političke sisteme i s njima povezani ekonomski razvoj.
		3. Prepoznaje nivoe vlasti i razlikuje njihove predstavnike.	3. Opisuje uređenje političkih sistema na primjeru različitih država.	3. Analizira nivoe vlasti svoje države kao i njihove karakteristike i uspoređuje ih s drugim državama.
OBLAST 3: GEOGRAFIJA, PRIVREDA I OKOLIŠ				
Komponenta 1: Prirodni resursi i energetska efikasnost				
Ishodi učenja:				
1. razlikuje fizičke i hemijske promjene tvari u prirodnoj sredini				
2. analizira obnovljive i neobnovljive izvore energije na Zemlji				
3. objašnjava značaj energije i analizira racionalno korištenje energetske resursa u skladu sa očuvanjem prirode				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3.razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.Poznaje predmete i njihove osobine, poznaje pojedine sirovine i vrste energije.	1. Opisuje fizičke i hemijske promjene tvari (agregatna stanja vode).	1. Objašnjava uzroke fizičkih i hemijskih promjena tvari u prirodnoj i geografskoj sredini.	1. Utvrđuje uzroke nastanka fizičkih i hemijskih promjena kao i promjena u svojstvu tvari u prirodnoj i geografskoj sredini.	1. Povezuje i objašnjava strukturu tvari s njenim fizičkim i hemijskim svojstvima u geoprostoru.
	2. Razlikuje obnovljive od neobnovljivih izvora energije.	2.a Utvrđuje ekološki najprihvatljivije obnovljive i neobnovljive izvore energije na Zemlji.	2.a Utvrđuje prednosti i nedostatke obnovljivih i neobnovljivih izvora energije.	2.a Objašnjava eksploataciju obnovljivih i neobnovljivih izvora povezujući ih s razvojem ekonomije.

		2.b Objašnjava prednosti i nedostatke obnovljivih i neobnovljivih izvora energije na Zemlji.	2.b Objašnjava korisne i štetne efekte obnovljivih i neobnovljivih izvora energije na okoliš.	2.b Daje kritički osvrt na ekološku prihvatljivost obnovljivih i neobnovljivih izvora energije.
3. Prepoznaje pojedine oblike energije (voda, Sunce, vjetar i struja).	3.a Imenuje izvore energije koji se koriste u svakodnevnom životu. 3.b Opisuje onečišćenost životnog okruženja.	3.a Objašnjava važnost racionalnog korištenja energetske resursa u očuvanju prirode. 3.b Navodi način racionalnog korištenja energenata.	2.a Navodi primjere racionalnog korištenja energenata u kućanstvu. 2.b Povezuje racionalno korištenje prirodnih energetske izvora za očuvanje biocenoze.	3. Ocjenjuje kako se energetske izvori racionalno koriste za održivi razvoj.

Komponenta 2: Geografsko-informacione tehnologije

Ishodi učenja:

1. analizira različite izvore informacija pri rješavanju problema
2. koristi informaciono-komunikacione tehnologije u različitim oblicima terenske nastave

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3.razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Pokazuje interes za informaciono-komunikacione tehnologije.	1. Uočava važnost korištenja informaciono-komunikacione tehnologije pri rješavanju problema.	1. Koristi informaciono-komunikacione tehnologije pri rješavanju problema.	1. Izabire različite izvore informacija pri rješavanju problema.	1. Kritički koristi informaciono-komunikacione tehnologije za vrednovanje informacija.
		2. Objašnjava važnost korištenja IKT-a u izvođenju terenske nastave.	2. Primjenjuje IKT pri izvođenju terenske nastave.	2. Izrađuje model geografskog prostora koristeći IKT.

Komponenta 3: Održivi razvoj

Ishodi učenja:

1. uočava važnost očuvanja prirodnih bogatstava i kulturne baštine
2. analizira ekonomski razvoj društva povezujući ga sa aktivnostima zaštite životne sredine
3. dovodi u vezu tehnološki napredak i brojnost populacije s transformacijom prirodne sredine
4. predlaže mjere unapređenja zaštite životne sredine

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3.razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepoznaje uslove za život čovjeka.	1. Navodi i identifikuje različite zagađivače vode, zraka i tla.	1. Objašnjava važnost očuvanja prirodnih resursa, prirodne i kulturne baštine.	1. Uspoređuju sličnosti i razlike načina očuvanja kulturne baštine i prirodnih resursa KSKI.	1. Potkrepljuje dokazima važnost očuvanja prirodnih resursa, prirodne i kulturne baštine KSKI.
2. Prepoznaje prihvatljiva ponašanja za zaštitu neposrednog okoliša.	2. Navodi primjere prihvatljivog ponašanja za zaštitu neposrednog okoliša.	2. Prepoznaje uticaje ekonomskog razvoja na zaštitu životne sredine.	2. Uspoređuje različite uticaje ekonomskog razvoja na životnu sredinu.	2.a Utvrđuje važnost postojanja različitih eko sistema za održivost života. 2.b Analizira i stavlja u vezu ekonomski razvoj s prirodnim bogatstvima.
3. Prepoznaje značaj čiste vode, zraka i zemljišta za živa bića.	3. Objašnjava značaj čiste vode, zraka i zemljišta za živa bića.	3. Razlikuje geografsku i prirodnu sredinu.	3. Utvrđuje važnost prekomjernog rasta stanovništva s transformacijom prirodne sredine.	3.a Stavlja u vezu ekspanzivni rast stanovništva i urbano-ekološke posljedice. 3.b Utvrđuje važnost očuvanja sklada ljudskog djelovanja na prirodnu ravnotežu (uzroke i posljedice njihovog poremećaja) KZT.

4. Prepoznaje osnovne mjere zaštite okoliša u svom okruženju.	4. Navodi osnovne mjere zaštite okoliša u svome okruženju.	4. Objasnjava različite mjere za unapređenje zaštite životne sredine.	4. Analizira različite mjere unapređenja zaštite životne sredine.	4.a Provodi različite mjere zaštite i unapređenja životne sredine. 4.b Utvrđuje važnost korištenja obnovljivih izvora energije. 4.c Učestvuje aktivno u projektima zaštite i unapređenja životne sredine.
---	--	---	---	---

OBLAST 4: REGIONALNA GEOGRAFIJA

Komponenta 1: Evropski kontinent

Ishodi učenja:

1. analizira geografski položaj i granice Evrope i uspoređuje veličinu Evrope s drugim kontinentima
2. objašnjava prirodno-geografske i društveno-geografske odlike Evrope
3. analizira povezanost geografskih regija Evrope
4. objašnjava ulogu Evropske unije u procesu ujedinjenja Evrope

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3.razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
			1.a Objasnjava i pokazuje položaj i granice Evrope na geografskoj karti. 1.b Objasnjava velike geografske cjeline evropskog kontinenta. 1.c Analizira fizičko-geografske sličnosti evropskog kontinenta i Rusije.	1.a Usvaja pojmovno-terminološki sistem regionalne geografije kao naučne discipline. 1.a Analizira različite aspekte geografskog položaja Evrope (izdvaja i uspoređuje različite geološke, reljefne i bioklimatske cjeline).

			<p>2.a Analizira prirodno geografske i karakteristike Evrope.</p> <p>2.b Analizira društveno - geografske karakteristike Evrope.</p> <p>2.c Objašnjava ulogu evropskih država u kolonizaciji vanevropskih kontinenata (teritorijalni i ekonomski razlozi).</p>	<p>2. Objašnjava međuzavisnost Evrope i vanevropskih kontinenata i dovodi u vezu društvene, političke i ekonomske veze.</p>
			<p>3.a. Definiše termin geografska regija.</p> <p>3.b Analizira razloge naziva geografskih regija Evrope.</p> <p>3.c Uočava razlike među geografskim regijama.</p>	<p>3. Izdvaja i objašnjava regije u Evropi na bazi specifičnih historijskih, geopolitičkih, ekonomskih i kulturnih odlika i objašnjava njihove pozicije u Evropi.</p>
			<p>4.a Tumači ulogu EU u ekonomskom potencijalu Evrope, očuvanju mira i poštovanju ljudskih prava.</p>	<p>4.a Analizira i objašnjava organizaciju i ciljeve Evropske unije</p> <p>4.b Objašnjava uticaj i veze EU sa vanevropskim državama i integracijama (Australija, Kina, Japan, NAFTA i dr.).</p>

Komponenta 2: Vanevropski kontinenti

Ishodi učenja:

1. objašnjava geografski položaj, veličinu i granice vanevropskih kontinenata
2. analizira fizičko-geografske karakteristike vanevropskih kontinenata
3. uočava sličnosti i razlike u društveno-ekonomskom razvoju vanevropskih kontinenata
4. objašnjava posljedice kolonijalne zavisnosti pojedinih vanevropskih kontinenata

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3.razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
			1.a Objašnjava geografski položaj vanevropskih kontinenata. 1.b Uspoređuje veličinu/površinu pojedinih kontinenata.	1.a Analizira pozitivne i negativne aspekte geografskog položaja pojedinih kontinenata. 1.b Analizira prostornost pojedinih kontinenata.
			2.a Koristi pojmovno-terminološki sistem o fizičko-geografskim karakteristikama vanevropskih kontinenata. 2.b Tumači međuzavisnost određenih fizičkogeografskih procesa i pojava na geografskom prostoru vanevropskih kontinenata (padavine-proticaji velikih kontinentalnih rijeka; nadmorska visina – pojava snježnika i lednika; vulkanska aktivnost – plodnost zemljišta i dr.).	2.a Uspoređuje prirodno-geografsku raznolikost pojedinih kontinenata. 2.b Procjenjuje prirodno-geografska obilježja na osnovu kojih je moguć ekonomski razvoj pojedinih kontinentalnih regija.

			3. Analizira uzroke i posljedice različitog stepena društveno-ekonomskog razvoja razvijenih zemalja i zemalja u razvoju.	3. Daje kritički osvrt o značaju pojedinih država vanevropskih kontinenata u kreiranju političke, ekonomske i kulturne karte svijeta i stvaranju novih nacija (SAD, Australija...).
			4. Analizira savremenu povezanost nekadašnjih kolonija i kolonizatora putem političke, ekonomske, kulturne i drugih vidova saradnje.	4.a Objašnjava uzroke, rasprostranjenost i posljedice kolonizacije vanevropskih kontinenata. 4.b Analizira uzroke i posljedice dekolonizacije na savremenu geopolitičku kartu svijeta.

Komponenta 3: Geografija BiH

Ishodi učenja:

1. analizira historijski i teritorijalni razvoj države BiH
2. razlikuje prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja BiH
3. analizira veze između BiH i međunarodnih integracija
4. objašnjava prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja susjednih zemalja

Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3.razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepoznaje osnovne simbole BiH. 1.b Prepoznaje osnovne vizualne i druge simbole države BiH.	1. Nabraja i razlikuje simbole BiH.	1. Imenuje najznačajnije kulturno-historijske spomenike u BiH.	1. Objašnjava historijski i teritorijalni razvoj od najstarijih vremena do danas.	1. Daje kritički osvrt na teritorijalni razvoj od najstarijih vremena do danas.

2. Upoznaje i razlikuje prirodne objekte i osnovne reljefne oblike užeg zavičaja.	2.a Nabraja osnovna prirodna obilježja u svom neposrednom okruženju. 2.b Opisuje pojedina društveno-geografska obilježja (ceste, gradove...).	2. Prepoznaje osnovne prirodne i društvene procese i pojave u BiH.	2. Stavlja u korelaciju prirodno-geografske i društveno-geografske procese i pojave.	2. Procjenjuju uticaj prirodne osnove na društveni i privredni razvoj BiH.
			3. Objašnjava mogućnost pristupanja BiH u EU i veze BiH s drugim integracijama.	3. Analizira prednosti i nedostatke pristupanja BiH u EU i različitim međunarodnim integracijama.
		4. Imenuje susjedne države BiH i pokazuje njihove granice na geografskoj karti.	4. Objašnjava međuzavisnost prirodno- geografskih i društveno- geografskih pojava i procesa u susjednim zemljama.	4. a Analizira povezanost prirodno-geografskih i društveno-geografskih procesa i pojava u susjednim zemljama.
				4.b Analizira mogućnost polifunkcionalne saradnje BiH i susjednih zemalja.

Oblasti, komponente i ishodi učenja za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju

ZEMLJA U SVEMIRU KAO PROSTOR ŽIVLJENJA

Ishodi učenja:

Prirodni procesi i pojave

1. analizira prirodne procese i pojave i njihovo međudjelovanje koristeći se geografskom terminologijom
2. objašnjava prirodne pojave pomoću eksperimenata
3. snalazi se u prostoru i vremenu koristeći kartografska pomagala i savremena sredstva za orijentaciju
4. objašnjava povezanost fizičkih, hemijskih i bioloških promjena u geografskoj sredini

Struktura i funkcionalna povezanost prirodne i geografske sredine

1. tumači povezanost i međuovisnost geogenih i antropogenih obilježja Zemlje
2. planira i provodi aktivnosti kojim istražuje važnost geografskog prostora
3. objašnjava funkcionalne promjene u životnoj sredini povezujući ih s promjenama godišnjih perioda
5. analizira povezanost prirodno-geografskih procesa utvrđujući postojanje varijabilnosti živih bića na zemlji

Prikazivanje zemljine površine

1. koristi se različitim načinima snalaženja i orijentacije na Zemlji, prostoru življenja
2. koristi se različitim instrumentima za vremensko snalaženje i snalaženje u prostoru
3. tumači geografske elemente i sadržaj na karti i globusu

DRUŠTVENO-GEOGRAFSKI PROCESI I POJAVE

Ishodi učenja:

Demografski razvoj i globalizacija

1. razlikuje strukture stanovništva (biološku, rasnu, jezičku, religijsku, nacionalnu, obrazovnu i ekonomsku)
2. analizira kako različite strukture stanovništva utiču na razvoj zavičaja, domovine i svijeta
3. utvrđuje kako pojedinci, grupe, narodi i nacije utiču na globalne odnose, događaje i promjene

Stanovništvo i životno okruženje

1. objašnjava načine života stanovništva u životnom okruženju
2. objašnjava prostorni razmještaj stanovništva na zemlji i uticaj različitih faktora na prirodno i mehaničko kretanje stanovništva
3. analizira tipove i mjere sprovođenja različitih populacionih politika
4. prikazuje i objašnjava važnost saobraćaja, saobraćajne povezanosti, ponaša se u skladu sa saobraćajnim pravilima

Političko-geografske odlike savremenog svijeta

1. objašnjava uticaj pojedinca, ideja i događaja na razvoj društva u prošlosti i sadašnjosti
2. objašnjava kako različiti politički sistemi utiču na ekonomski razvoj
3. objašnjava karakteristike različitih političkih sistema u domovini i svijetu

GEOGRAFIJA, PRIVREDA I OKOLINA

Ishodi učenja:

Prirodni resursi i energetska efikasnost

1. razlikuje fizičke i hemijske promjene tvari u prirodnoj sredini
2. analizira obnovljive i neobnovljive izvore energije na Zemlji
3. objašnjava značaj energije i analizira racionalno korištenje energetske resursa u skladu sa očuvanjem prirode

Geografsko-informacione tehnologije

1. analizira različite izvore informacija pri rješavanju problema
2. koristi informaciono-komunikacione tehnologije u različitim oblicima terenske nastave

Održivi razvoj

1. uočava važnost očuvanja prirodnih bogatstava i kulturne baštine
2. analizira ekonomski razvoj društva povezujući ga sa aktivnostima zaštite životne sredine
3. dovodi u vezu tehnološki napredak i brojnost populacije s transformacijom prirodne sredine
4. predlaže mjere unapređenja zaštite životne sredine

REGIONALNA GEOGRAFIJA

Ishodi učenja:

Evropski kontinent

1. analizira geografski položaj i granice Evrope i uspoređuje veličinu Evrope s drugim kontinentima
2. objašnjava prirodno-geografske i društveno-geografske odlike Evrope
3. analizira povezanost geografskih regija Evrope
4. objašnjava ulogu Evropske unije u procesu ujedinjenja Evrope

Vanevropski kontinenti

1. objašnjava geografski položaj, veličinu i granice vanevropskih kontinenata
2. analizira fizičko-geografske karakteristike vanevropskih kontinenata
3. uočava sličnosti i razlike u društveno-ekonomskom razvoju vanevropskih kontinenata
4. objašnjava posljedice kolonijalne zavisnosti pojedinih vanevropskih kontinenata

Geografija BiH

1. analizira historijski i teritorijalni razvoj države BiH
2. razlikuje prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja BiH
3. analizira veze između BiH i međunarodnih integracija
4. objašnjava prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja susjednih zemalja

Shematski prikaz oblasti i komponenti za
MOJU OKOLINU, PRIRODU I DRUŠTVO, DRUŠTVO I GEOGRAFIJU

**KLJUČNE KOMPETENCIJE –
PROŽIMAJUĆE TEME ZA MOJU OKOLINU, PRIRODU I DRUŠTVO, DRUŠTVO I
GEOGRAFIJU**

Ključna kompetencija	Prožimajući pokazatelji (indikatori)
<p>a. Matematička pismenost</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti; • poznavanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najvažnije geometrijske i algebarske teoreme; • poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja.
<p>b. Kompetencija u nauci i tehnologiji</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija, izbor i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno; • sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda; kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama; • razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj); • spremnost sticanja znanja iz prirodnih nauka i interes za nauku, te naučnu i tehnološku karijeru.
<p>Informatička pismenost (informaciona, medijska, tehnološka)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobijanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učestvovanje u virtualnim društvenim mrežama; • savjest o razlikama između realnog i virtualnog svijeta; • upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključavanja u društvo, korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja; • poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža, poštivanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti pridobijenih informacija, upotreba mreža za širenje horizonta.
<p>socijalna i građanska kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za i poštovanje drugih kultura; • razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika određene zajednice i u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; • svijest o evropskom i svjetovnom kulturnom nasljedstvu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta; • poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica, u kojim se govori određeni strani jezik. • razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi upotrebe stranog jezika, i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu sa ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija); <ul style="list-style-type: none"> • uvažavanje karakterističkih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja); • uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.);

	<ul style="list-style-type: none"> • uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma); • sposobnost prepoznavanja dijalekta i akcenta (naglasa) kroz leksičke, gramatičke, fonološke, glasovne, paralingvističke (npr. govor tijelom) elemente; • konstruktivno komuniciranje i poštovanje u društvenim situacijama, kvalitetna međusobna komunikacija.
<p style="text-align: center;">Kulturna svijest i kulturno izražavanje</p>	<ul style="list-style-type: none"> • izbjegavanje stereotipa, primanje kompromisa, razvijanje vlastitog integriteta i poštovanje integriteta drugih, primjerno samopouzdanje; • konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije; • poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, uključujući i popkulturu, cjenjenje umjetničkog rada i kulturnih događaja; • uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvođenjima i razvijanje osjećaja za lijepo.
<p style="text-align: center;">Kreativno-produktivna kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> • sažimanje, generalizovanje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); • upotreba logičnog strukturisanja i nizanja argumenata. • Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem te osjećaj za estetske vrijednosti: <ul style="list-style-type: none"> • proizvodnja i povezivanje različitih ideja, proizvodnja pretpostavki i različitih proizvoda. • Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> • sposobnost tolerisanja suprotnih ideja; • donošenje zaključaka nezavisno; • razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje sopstvenog stanovišta i sistema vrijednosti, razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama. • Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> • omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija; • razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.

Literatura:

- Matas, M. (1998): Metodika nastave geografije, II izdanje, Hrvatsko geografsko društvo, Posebno izdanje, svezak 13, Zagreb
- Sekulović, V. (1981): Metodika nastave geografije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
- Romelić, J. (2004): Metodika nastave geografije, Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno – matematički fakultet, Departman za geografiju, Novi Sad
- Đere, K. (1982): Metodika nastave geografije, Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno – matematički fakultet, Novi Sad
- Rudić, B.V. (1998): Metodika nastave geografije, Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet, Beograd
- Crnogorac, Č. (1990): Ekonomskogeografski pojmovi u sistemu geografskog osnovnog i srednjeg obrazovanja u Bosni i Hercegovini, Metodsko – metodološka studija, Magistarski rad, Univerzitet u Sarajevu, Prirodno- matematički fakultet, Sarajevo
- Zajednička jezgra Nastavnih planova i programa za prirodne nauke definirana na ishodima učenja (2014): Bosna i Hercegovina, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Mostar
- Nastavni plan i program na hrvatskom jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Bosni i Hercegovini za Kanton središnja Bosna, predmet geografija (2009): Federacija Bosne i Hercegovine, Kanton Središnja Bosna, Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa, Travnik
- Nastavni plan i program na hrvatskom jeziku za gimnazije u Bosni i Hercegovini za Kanton središnja Bosna, predmet geografija (2013): Federacija Bosne i Hercegovine, Kanton Središnja Bosna, Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa, Travnik
- Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta geografija, prijedlog (2016): Cjelovita kurikularna reforma, rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje, Zagreb
- Nastavni plan i program osnovne škole, predmet: geografija/zemljopis (2016): Kanton Sarajevo, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade, Sarajevo
- Nastavni plan i program, gimnazija, predmet: geografija/zemljopis (2016): Kanton Sarajevo, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade, Sarajevo
- Nastavni plan i program za osnovno obrazovanje, predmet geografija (2014): Republički pedagoški zavod Republike Srpske, Banja Luka
- Nastavni plan i program za srednje obrazovanje, predmet geografija (2011): Republički pedagoški zavod Republike Srpske, Banja Luka
- Nastavni planovi i programi za osnovne i srednje škole, predmet geografija (2016): Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Beograd
- Predmetni program Geografija, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole (2013): Zavod za školstvo Crne Gore, Podgorica
- Predmetni program Geografija, I i II razred gimnazije (2014): Vlada Crne Gore, Podgorica
- Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH* (2011), APOSO
- Vizek Vidović, V., *Kompetencije kao ishod učenja, trajno obrazovanje*, Zagreb (2008)

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Jasminka Nalo

DTP:

APOSO

3. PRIRODA I DRUŠTVO

DRUŠTVO

DRUŠTVO

Uloga i značaj predmeta

Nastavni program PRIRODA I DRUŠTVO integriše sadržaje proučavanja raznih naučnih područja, kako prirodnih (hemija, fizika, biologija, geografija), društvenih (historije, kulture življenja, građanskog obrazovanja...) tako i tehničkih (informatika, tehnika i tehnologija).

Sadržaji predmeta su zasnovani na osnovnim pojmovima, koji omogućavaju nadgradnju u predmete Priroda i Društvo u prvom i drugom ciklusu u 5. razredu je samo Društvo, a kasnije u trećem ciklusu u prirodne i društvene predmete.

Sadržaji predmeta uvode učenika u razumijevanje svijeta koji ga okružuje. U fokusu pažnje su znanje o prirodi i čovjeku, načinima rada u nauci i razvoju sposobnosti korištenja tih znanja, s ciljem utvrđivanja stavova o pitanjima koja se tiču okoline, zdravlja i međuljudskih odnosa, na način primjeren uzrastu i interesima djeteta.

Korištenje naučnog jezika, prilagođen uzrastu djeteta, pruža jasan pogled i način razmišljanja o svijetu. Proučavanje nauke pomaže učenicima da ispituju utjecaj naučnog znanja na vlastiti život i primjenu tog znanja u vlastitom okruženju i zajednici. Ono također pruža učenicima priliku da postanu osobe koje samostalno uče i promovira razvoj njihovih stavova prema nauci i okruženju.

U okviru predmeta PRIRODA i DRUŠTVO, učenici opažaju, istražuju i postavljaju pitanja o školi, porodici i okolini kao važnim mjestima njihovog života i razvoja, živim bićima, materijalima, prirodnim i društvenim pojavama i procesima. Oni rade zajedno u prikupljanju dokaza i materijala pomoću kojih traže odgovore na ta pitanja, povezujući i upoređujući sa naučnim idejama i postupcima.

Proučavanje predmeta PRIRODA I DRUŠTVO olakšava kasniji proces sticanja akademskih znanja iz oblasti prirodnih i društvenih nauka, kao i odgovarajućih tehničkih i tehnoloških znanja.

Uputstvo za izučavanje Društva oslanja se na istraživački pristup, fokusirano na probleme kojima su polazišta postojeća znanja učenika, vještine/sposobnosti, iskustva, pojave i događaje u vezi sa životnom sredinom. Uz pomoć iskustvenih saznanja, učenik razvija odgovoran odnos prema životnoj sredini.

Sadržaj i pristup koji se koristi u učenju razumijevanja odnosa u društvu su izabrani na osnovu uslova i razvojnih nivoa učenika, na takav način, da se učenje može ostvariti kroz terenski rad. Pojmovi vezani za društvo i učenje društvenih odnosa mogu biti organizovani kao cjeline u kojima su okolni svijet, učenici i njihove aktivnosti, dijelovi zajednice koju ispituju. Proučavanje ovih cjelina pomaže učenicima da shvate svoje okruženje i interakciju između pojedinca i okoline.

U nastavnom predmetu Priroda i društvo, prilagoditi nastavne sadržaje i fond sati terenskom izvođenju nastave (posmatranju, evidentiranju, zaključivanju, provjeravanju) u prirodi i okruženju, s akcentom da se poslije svake obrađene nastavne oblasti provjeri mogućnost primjene stečenog znanja u svakodnevnom životu. Učiti kako i kada posmatrati koristeći različita čula i jednostavne instrumente za istraživanje, te opisati, uporediti i klasifikovati svoja posmatranja.

Cilj

Razvoj dječijih potencijala i radoznalosti kroz aktivan odnos i komunikaciju sa sredinom koja ga okružuje, uz uvažavanje individualnosti učenika.

Omogućiti učenicima istraživački pristup. Navesti učenika da razumije različite ljude i kulture, uvažava tuđe ideje, kao i smisao za razumijevanje događaja u prirodi i društvenom okruženju i izgrađuje teren za ekološki odnos prema sredini.

Posebno treba da se razvija osjećaj za događaje u prirodnom i društvenom okruženju, kao i svijest o važnosti čovjekovog razumnog djelovanja – u međusobnim odnosima i njihov uticaj na društvo. Treba razvijati toleranciju prema drugom i drugačijem, kao i uvažavanje principa jednakosti među polovima.

U prvoj trijadi nastave Priroda i društva ostvaruju se sljedeći opšti ciljevi:

- a) *socijalni* (komunikacija, odnos učenik/ca – nastavnik/ca),
- b) *motivacijski* (radoznalost, istraživanje),
- c) *razvijanje radnih navika* (kako učiti),
- d) *moralno etički* (norme u ponašanju, rješavanje etičkih suprotnosti),
- e) *kreativnost* (eksperimentisanje),

- f) *fizičko-motorični ciljevi*,
 g) *emotivni ciljevi* (pozitivan odnos prema sebi i prirodi).

Zadaci

- Poznavanje sebe i drugoga, kompleksnost odnosa među ljudima (ljubav, poštovanje, saradnja, konflikti).
- Razvijanje tolerancije prema drugačijima i uvažavanje principa rodne ravnopravnosti.
- Osposobljavanje za kulturu komunikacije sa odraslima i vršnjacima u društvenom okruženju i podsticanje razvoja socio-emotivne inteligencije.
- Razvijanje radnih navika kroz organizovanje rada i upoznavanje zaštite pri radu.
- Upoznavanje sa značajem zdravlja i načinima njegovog očuvanja kroz samostalno praktikovanje higijenskih navika.
- Razvijanje sposobnosti orijentacije u prostoru i vremenu.
- Razvijanje kulture ponašanja u saobraćaju.
- Podsticanje i razvijanje kreativnog izražavanja.
- Osposobljavanje za primjenu ekoloških znanja u neposrednoj okolini i svakodnevnom životu.
- Sticanje saznanja o životu ljudi kroz vremenske periode i upoznavanje lokalne prošlosti.
- Razvijanje odgovornog odnosa prema prirodi.
- Razvijanje interesa i sposobnosti za istraživanje (posmatranje, razvrstavanje, mjerenje, istraživanje, izvještavanje i prezentiranje).
- Upoznavanje različitih načina predstavljanja informacija o okruženju i fenomenima (pojavama).
- Razvijanje odnosa uvažavanja i poštovanja prema prirodnom, kulturnom i društvenom okruženju.

Predmetni program prirode i društva u prvoj trijadi je zastupljen sa ukupno 278 časova nastave, koja se izvodi sa 2 do 3 časa nedjeljno. Od toga oblast društvene nauke je zastupljena sa 125 časa u prvoj trijadi.

Predmet	Broj sati					
	I		II		III	
	G	S	G	S	G	S
Priroda i društvo	68	2	105	3	105	3
Priroda	26	0,8	48	1,43	79	2,14
Društvo	42	1,2	57	1,57	26	0,86
Prva trijada	278					

PRVA TRIJADA

PRVI RAZRED

Ishodi:

DRUŠTVO I SREDINA U KOJOJ ŽIVIM

IDENTITET, POJEDINAC, DRUŠTVO I LJUDSKA PRAVA

Učenici će znati:

- imenovati školu, učitelja/icu, drugove/ice u razredu i šire,
- objasniti pravila ponašanja u odjeljenju, školi i zajednici,
- primjenjivati lijepo ponašanje u školi i zajednici,
- demonstrirati pravilno lično predstavljanje i pravila pozdravljanja,
- razlikovati različite emocije kod sebe i drugih i učiti se kontroli emocija,
- objasniti svoje potrebe i želje,
- komunicirati sa drugom djecom, nastavnikom/ima, ostalim uposlenicama u školi i zajednici,
- samostalno pronaći svoju učionicu,
- samostalno i sigurno doći u školu i obrnuto koristeći najsigurniji put,
- imenovati članove uže i šire porodice,
- da nabroje vrste porodica,

- pokazati poštovanje prema svim članovima porodice,
- navesti primjere pravila kućnog reda u porodici

NASTAJANJE, ŠIRENJE I PRIHVATANJE KULTURA

Učenici će znati:

- imenovati mjesto u kojem žive,
- nabrojati najznačajnije objekte u svom mjestu,
- razlikovati grad i selo prepoznavajući njihove karakteristike,

TEHNIKA I TEHNOLOGIJA

Učenici će znati:

- nabrajati prostorije u domu, te imenovati i razlikovati namještaj od kućanskih aparata,
- prepoznati opasnosti od samostalnog korištenja kućanskih aparata,
- razlikovati grane saobraćaja (vazdušni, vodeni, kopneni) i saobraćajna sredstva,
- procijeniti faktore bezbjednosti saobraćaja u neposrednom okruženju,
- djelovati sigurno u svom okruženju i saobraćaju štiteći sebe i druge, primjenjujući naučena znanja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

DRUŠTVO I SREDINA U KOJOJ ŽIVIM			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
POJEDINAC, IDENTITET, KULTURA, DRUŠTVO			
ŠKOLA I KULTURA ŽIVLJENJA <ul style="list-style-type: none"> - Ja u školi; - Školska zgrada; - Ime (naziv škole); - Prostorije u školi; - Uposlenici u školi; - Škola kao organizirana zajednica; - Pravila ponašanja; - Prava djeteta; - Iznošenje mišljenja, stavova, argumenata i njihova odbrana; - Higijena u školi <p>Metrika: (10 +1)</p>	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> - imenovati školu, učitelja/icu, drugove/ice u razredu i šire; - objasniti pravila ponašanja i rada u odjeljenju, školi i zajednici; - ocijeniti da je škola organizirana zajednica u kojoj se zna ko šta radi; - opisati svoju učionicu; - locirati svoju učionicu u školi; - imenovati prostorije škole; - objasniti njihovu namjenu, (gdje se ko nalazi, šta radi i zašto); - objasniti da je u čistom radnom prostoru prijatnije raditi i boraviti; - nabrojati školski pribor; - osnovna pravila funkcioniranja i lijepog ponašanja u grupi; - objasniti svoje potrebe i želje; - prepoznati i imenovati različite emocije i učiti se kontroli emocija. 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati uposlenike u školi, učenike/ice u odjeljenju i šire; - komunicirati sa drugom djecom, nastavnicima i ostalim uposlenicama u školi i zajednici; -posmatrati dešavanja u školi : šta, kako, zašto; -samostalno pronaći svoju učionicu i ostale prostorije u školi; -uporediti svoju učionicu sa drugim učionicama u školi; -adaptirati pravila ponašanja prema novonastalom situacionom problemu u odjeljenju; -demonstrirati pravilno lično predstavljanje i pravila pozdravljanja; -uzajamno potpomagati jedni druge; -koristiti odgovarajuće pozdrave pri susretu sa starijim osobama, nastavnicima i drugim uposlenicima škole; -održavati higijenu radnog prostora; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -obratiti pažnju na stvaranje pozitivne slike o školi i školskoj zajednici kroz svoje ponašanje; -prihvatiti da se život i rad u školi odvija po striktno definiranim pravilima; -razvijati pozitivnu sliku i pozitivni stav o sebi; -razvijati svijesti da su članovi organiziranog društva i da se ponašaju po određenim pravilima; - primjenjivati lijepo ponašanje u školi i zajednici; -razvijati svijesti o obavezama i njihovom ispunjavanju; -razvijati svijest o ekologiji; - djelovati sigurno, štiteći sami sebe u svom okruženju.

		- pokušati da kontrolišu svoje emocije.	
<p>PORODICA/ OBITELJ I KULTURA ŽIVLJENJA</p> <p>Uža porodica; -Moja porodica i njeni članovi: majka, otac, brat, sestra, nana (nena, nona,baka), djed; -Ja u porodici; sin, kći, brat, sestra, unuk, unuka; - Šira porodica; - Život i rad u porodici, zaduženja i obaveze; -Porodica kao organizirana zajednica se ponaša po jasno utvrđenim pravilima; -Porodica živi u kući (stanu); -Higijena u stanu.</p> <p>Metrika: (7 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati članove uže i šire porodice/ familije/ obitelji; - da nabroje vrste porodica; -razlikovati krvne odnose u porodici/ obitelji; -definisati ko su roditelji, djeca, unuci, braća, sestre; -definisati važnost porodice; -razlikovati različite emocije kod sebe i drugih (radost, strah, ljutnja, žalost); -objasniti svoje potrebe i želje; -imenovati zanimanja članova uže porodice; - objasniti da porodica živi u kući i/ili stanu; - nabrojati prostorije u domu; - navoditi primjere pravila kućnog reda. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati različite porodice i uočiti sličnosti i razlike; - pokazati poštovanje prema svim članovima porodice; -identifikovati odnose u porodici; - pokazati spremnost da izvršavaju svoje obaveze samostalno ili uz pomoć nekoga od članova porodice; -prepoznati kroz slike ili tekst različite emocije; -prepoznaju razliku između potreba i želja. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prihvatiti pozitivno mišljenje o porodici; -pokazati brigu prema članovima uže i šire porodice; - poštovati članove porodice i uvažavati one koji dolaze iz drugačijih porodica; -osjetiti pripadnost porodici; -razviti odgovornost prema svojim obavezama u porodici; - razviti povjerenje i samopouzdanje; -prepoznati porodicu kao uređenu zajednicu u kojoj se svako ponaša prema pravilima; -spremni da razgovaraju o svojim emocijama; -prilikom kupovine u prodavnici vode računa o tome da li je to potreba ili želja; - obratiti pažnju na poštivanje kućnog reda; - izbjegavati opasne situacije, nesreće kod kuće i tokom slobodnog vremena; - u slučaju opasnosti pozvati telefonski broj odgovarajuće službe.

LJUDI, PROSTOR, OKOLIŠ

<p>MOJE MJESTO I OKOLINA</p> <p>-Moje mjesto je grad/selo; -Razlika između grada i sela;</p> <p>-Život i rad ljudi u Mjestu; - Gdje se šta kupuje? (prodavnice-trgovine); - Značajni objekti u gradu (selu); -Prirodne ljepote u mjestu – obilazak ili posjeta tvornici, ambulanti, trgovini,</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati mjesto u kojem žive; - opisati grad i selo i njihove karakteristike; - imenovati i opisati najznačajnije objekte u svom mjestu; - prepoznati različita zanimanja ljudi u svojoj okolini; - nabrojati prodavnice (trgovine) u svom mjestu; -imenovati vrste prodavnica (trgovina/ tržnih/shopping centara); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati grad i selo prepoznavajući njihove karakteristike, - prepoznati značajne objekte u gradu (selu); - prepoznati prodavnice (trgovine) različite namjene; -prepoznati pijace/ tržnice različite namjene (zelena, stočna, auto...); - posmatrati život i rad ljudi u mjestu; -prilagođavati kulturu ponašanja javnom mjestu; -prepoznati kulturno ponašanje u zgradi/kući. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razvijati svijest o položaju u društvu grada/ sela; -prihvatiti pozitivne stavove prema mjestu stanovanja; -obratiti pažnju na pozitivna ponašanja; -ponašati se prikladno u kulturnim i javnim ustanovama; -pokazati brigu prema životnoj sredini, -opravdati svojim ponašanjem pravilan odnos prema mjestu, znamenitostima mjesta i prirodnim
--	--	---	--

radionici, ambulanti- u gradu, ili, poljoprivrednom dobru ili gazdinstvu na selu, njivi, oranici livadi, značajnom objektu. Metrika: (7 +1)	-opisati šta se kupuje u određenim prodavnicama (trgovinama); -opisati tržnicu/pijacu i njenu namjenu ; -imenovati prirodna bogatstva mjesta; -uporediti svoje mjesto sa drugim mjestima koja su posjetili.		ljepotama; -podržati očuvanje prirodnih ljepota.
---	--	--	---

TEHNIKA I TEHNOLOGIJA

U STANU/KUĆI -Namještaj u stanu; - Rukovanje kućanskim aparatima. Metrika: (2 +1)	Učenici će: - imenovati i razlikovati namještaj od kućanskih aparata; -zaključiti da nepravilno rukovanje i nepravilni kućanski aparati mogu biti opasni po život.	Učenici će: -prepoznati opasnosti od neispravnih kućanskih aparata; - prepoznati opasnosti od samostalnog korištenja kućanskih aparata.	Učenici će: - paziti da ne izazovu požar, poplavu.
UČENIK U SAOBRAĆAJU I KULTURA ŽIVLJENJA - Ja u saobraćaju; - Put od kuće do škole; - Ulica, pješačka staza, pješački prijelaz (zebra); - Pravila kretanja putem (ulicom) bez i sa trotoarom; - Semafor; - Saobraćajni znaci na putu od kuće do škole; - Grane saobraćaja i saobraćajna sredstva (vazdušni, vodeni i kopneni); - Vozila javnog prevoza i ponašanja u tim vozilima; - Stajališta sredstava javnog prevoza; - Raskrsnica, prelaz preko raskrsnice. *Dodati sadržaji za učenike koji žive na većoj udaljenosti od škole i koriste prevozna sredstva Metrika: (11 +1)	Učenici će: -imenovati svoje naselje i ulicu; - opisati kuda se kreću pješaci i vozila u saobraćaju; -prepoznati pješački prelaz (zebru) kao mjesto na kojem se jedino može preći ulica; -objasniti kako se kreću ulicom bez i sa trotoarom; -prepoznati semafor i značenje boja svjetlosti na semaforu kao sredstvu za regulisanje saobraćaja na raskrsnicama; -prepoznati vozila javnog prijevoza; - razlikovati grane saobraćaja (vazdušni, vodeni, kopneni) i saobraćajna sredstva; -demonstrirati kako samostalno i sigurno prelaziti ulicu; -raspoznavati i imenovati saobraćajne znakove koji se nalaze na putu od kuće do škole.	Učenici će: - opisati put od kuće do škole; -razlikovati sredstava za prevoz roba i ljudi; - snalazit se u saobraćaju neposrednog okruženja: dom-kuća-naselje; - pravilno koristiti pješački prelaz (zebru), za prelazak ulice; -koristiti trotoar za kretanje ulicom sa trotoarom; -kretati se lijevom stranom ulice bez trotoara; - samostalno i sigurno doći u školu i obrnuto koristeći najsigurniji put; -prepoznati boju na semaforu koja označava zabranjen prolaz, te znati šta za vozila znači žuta boja na semaforu; -pravilno koristiti pojedine saobraćajne znakove koji se nalaze na putu od kuće do škole; - prepoznati opasnosti u saobraćaju; - razlikuje vodena prevozna sredstva; -razlikuje drumska prevozna sredstva; -prepoznaje vazdušna prevozna sredstva;	Učenici će: -obratiti pažnju na opasnosti u saobraćaju; - paziti na svoju sigurnost kao učesnici u saobraćaju; -razvijati svijest o saobraćaju kao grani privrede koji se odvija po striktno utvrđenim pravilima; -poštovati saobraćajne znakove i propise; -ustupati mjesto starijima i invalidima u sredstvima javnog prevoza; - voditi računa da ne ulaze u vozila nepoznatih osoba; -ponašati se kulturno u vozilima javnog prijevoza; - procijeniti faktore bezbjednosti saobraćaja u neposrednom okruženju; - djelovati sigurno u svom okruženju i saobraćaju štiteći sebe i druge, primjenjujući naučena znanja.

		<ul style="list-style-type: none"> - povezati prevozna sredstva sa granama saobraćaja; - prepoznati stajališta javnog prevoza; - prepoznati raskrscnicu kao mjesto gdje se ukrštavaju dva ili više puteva; -kretati se u zadanom smjeru. 	
--	--	--	--

Međupredmetna povezanost i kompetencije

PREDMET PRIRODA I DRUŠTVO	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
Sredina u kojoj živim: - Škola (školski pribor)	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Jezičko – jezično izražavanje - Značenje riječi	<u>Komuniciranje na maternjem jeziku:</u> Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu, iznijetih u pisanom ili usmenom obliku.
Sredina u kojoj živim: - Porodica	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Interpretacija književnog teksta „Baka čisti put“	<u>Komuniciranje na maternjem jeziku:</u> Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu, iznijetih u pisanom ili usmenom obliku.
Sredina u kojoj živim: - Saobraćajni znakovi	Matematika	Geometrijska tijela i oblici: - Krug, trougao i pravougaonik	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje.
Sredina u kojoj živim Saobraćajna sredstva	Matematika	Relacije Unutar - na - izvan	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Znatiželja i kritičko primanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite.
Sredina u kojoj živim: - Prostorije, namještaj i kućanski aparati u mom domu	Matematika	Skupovi - Pridruživanje elemenata	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Znatiželja i kritičko primanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite.
Sredina u kojoj živim: - Moje mjesto (prodavnice – trgovine)	Matematika	Mjere - Mjerenje mase, dužine, zapremine	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života.
Sredina u kojoj živim	Matematika	Upoređivanje, procjenjivanje i mjerenje veličine predmeta	<u>Učiti kako se uči</u>
Sredina u kojoj živim Škola	Matematika	Ravne i zakrivljene plohe (površ), likovi i linije (crte)	<u>Međuljudska i građanska kompetencija</u>
Sredina u kojoj živim: - Škola	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Đak veseljak“ - „Šaputanje“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju
Sredina u kojoj živim: - Saobraćaj (semafor)	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Semafor“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju
Sredina u kojoj živim: - Porodica	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Avanture maloga Juju“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život
Sredina u kojoj živim: - Moje mjesto i okolina	Muzička kultura	Muzička igra - „Kulina bana vojska je“ Slušanje muzike - „Zemljo moja“	<u>Međuljudska i građanska kompetencija:</u> Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici.
Sredina u kojoj živim: - Škola	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Elementarna igra „Školica“	<u>Kulturno izražavanje:</u> Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.
Sredina u kojoj živim	Likovna kultura	Modeliranje i oblikovanje	<u>Kulturno izražavanje:</u>

- Saobraćaj (saobraćajni znaci, semafor)		- Izrada saobraćajnih znakova i semafora od kartona	Otvoren stav prema različitim kulturnom izražavanju
Sredina u kojoj živim: - Porodica	Likovna kultura	Crtaње - Moja porodica	<u>Kulturno izražavanje:</u> Otvoren stav prema različitim kulturnom izražavanju

DRUGI RAZRED

Ishodi:

DRUŠTVO I SREDINA U KOJOJ ŽIVIM

POJEDINAC, IDENTITET, KULTURA, DRUŠTVO

Učenici će znati:

- ocijeniti da je škola organizirana zajednica u kojoj se zna ko šta radi,
- objasniti značaj znanja za život,
- zaključiti da se znanje usvaja učeći i radeći,
- objasniti da svaka škola ima svoja pravila ponašanja (kućni red) kojeg se svi u školi moraju pridržavati,
- ponašati se u skladu sa kućnim redom i odjeljenjskim pravilima,
- komunicirati sa drugovima, nastavnikom/icom i ostalim uposlenicima u školi,
- prihvatiti da svakom pravu prethode obaveze ili odgovornosti,
- osnovna pravila funkcioniranja i lijepog ponašanja u grupi,
- prepoznati i imenovati različite emocije i učiti se kontroli emocija,
- u skladu sa svojim godinama prepoznati šta jeste a šta nije dozvoljena aktivnost,
- održavati higijenu radnog prostora (učionice, hodnika i školskog dvorišta),
- samostalno spremati školsku torbu i udžbenike po rasporedu časova,
- razlikovati rodbinske odnose u porodici/obitelji,
- prepoznati porodice kao krvno srodne grupe,
- prepoznati različite porodice,
- razumjeti važnost porodice, prijatelja, interakcije,
- pokazati spremnost da izvršavaju svoje obaveze samostalno ili uz pomoć nekoga od članova porodice,
- razviti odgovornost prema svojim obavezama u porodici,
- objasniti zašto ljudi rade da bi zaradili novac.

LJUDI, PROSTOR I OKOLIŠ

- nabrojati važnije podatke o svom mjestu,
- razlikovati kulturne, obrazovne i zdravstvene ustanove prema njihovim karakteristikama,
- ponašati se prikladno u kulturnim, obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, bankama, pošti...
- razlikovati svoje regionalno područje kao dio Bosne i Hercegovine,
- imenovati domovinu u kojoj žive,
- prepoznati državne simbole Bosne i Hercegovine,
- uvažavati i njegovati tradiciju različitosti i vrijednosti Bosne i Hercegovine.

PROŠLI DOGAĐAJI, LJUDI I DRUŠTVA

- razlikovati međunarodne, državne, vjerske, lokalne i školske praznike (blagdane),
- poštovati praznike drugih naroda i narodnosti,
- nabrojati važne događaje iz svog života,
- doprinostiti čuvanju kulturno – historijskih spomenika,
- odrediti vremenski slijed- prošlost, sadašnjost i budućnost.

TEHNIKA I TEHNOLOGIJA

- zaključiti da neispravni uređaji/kućanski aparati i nepravilno rukovanje mogu biti opasni po život,
- razlikovati grane saobraćaja i saobraćajna sredstva,

- razlikovati sredstva za prevoz roba i ljudi,
- poznavati osnovna pravila ponašanja u saobraćaju,
- prepoznati elemente saobraćajnice – pločnik, kolovoz, raskrsnica, zebra, semafor,
- razlikovati i poštovati saobraćajne znakove opasnosti, obavještenja i zabrane,
- procijeniti faktore bezbjednosti saobraćaja u neposrednom okruženju,
- da djeluju sigurno u svom okruženju i saobraćaju štiteći sebe i druge, primjenjujući naučena znanja,
- prepoznati situaciju u kojoj treba da pozovu policiju ili vatrogasce,
- navesti telefonski broj vatrogasaca, policije i hitne pomoći,
- samostalno i sigurno doći u školu koristeći najsigurniji put,
- obratiti pažnju na opasnosti u saobraćaju,
- kulturno se ponašati u vozilima javnog prijevoza,
- razlikovati policijsko i vatrogasno vozilo od drugih vozila,
- paziti da ne izazovu požar, poplavu,

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

DRUŠTVO I SREDINA U KOJOJ ŽIVIM			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
POJEDINAC, IDENTITET, KULTURA, DRUŠTVO			
<p>ŠKOLA I KULTURA ŽIVLJENJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Drugi smo razred; značaj znanja za život, kako učiti; - Udžbenici i pribor (upotreba i čuvanje); - Život u školi; školska pravila; uprava škole. - Higijena u školi. <p>Metrika: (5 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upotijebiti dosadašnja znanja o školi: uposlenici škole, drugovi u razredu i šire (da je škola organizirana zajednica u kojoj se zna ko šta radi i zašto); - objasniti svojim riječima prema čemu se odvija nastava u školi; - objasniti značaj znanja za život; - zaključiti da se znanje usvaja redovnim učenjem i radom; - znati da svaka škola ima svoja pravila ponašanja (kućni red) kojeg se svi u školi moraju pridržavati; - znati osnovna pravila lijepog ponašanja u odjeljenju i grupi; - nabrojati školski pribor i udžbenike koje koriste u drugom razredu; - ocijeniti važnost čistog radnog prostora za prijatniji rad i boravak; - uporediti svoju učionicu sa drugim učionicama u školi - prepoznati i imenovati različite emocije i učiti se kontroli emocija. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - samostalno pronaći učionicu u kojoj se odvija nastava; - prepoznati uposlenike škole, učenike/ice u odjeljenju i šire; - komunicirati sa drugovima, nastavnikom/icom i ostalim uposlenicima u školi; - međusobno komunicirati i pomagati drugim učenicima; - prilagoditi pravila ponašanja problemskoj situaciji u odjeljenju; - se pridržavati kućnog reda škole; - samostalno učiti; - pronalaziti i upotrebljavati dodatne izvore znanja; - održavati higijenu radnog prostora (učionice, hodnika i školskog dvorišta); - samostalno spremati školsku torbu i udžbenike po rasporedu časova; - dati primjer kako se mogu sačuvati udžbenici i školski pribor; - posmatrati dešavanja u školi: šta, kako, zašto; - voditi računa o kontroli emocija. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvijati svijest o pripadnosti školskoj zajednici; - ponašati se u skladu sa kućnim redom i odjeljenjskim pravilima; - prihvatiti da svakom pravu prethode obaveze ili odgovornosti; - svakodnevno ispunjavati školske obaveze; - prepoznati da higijena nije obaveza samo pojedinaca, već briga svih članova škole; - razvijati pozitivnu sliku i pozitivne stavove o sebi; - u skladu sa svojim godinama prepoznati šta jeste a šta nije dozvoljena aktivnost; - razvijati svijest da su članovi organiziranog društva i da se ponašaju po određenim pravilima; - razvijati svijest o obavezama i njihovom ispunjavanju; - razvijati svijest o ekologiji.

<p>MOJA PORODICA/OBITELJ I KULTURA ŽIVLJENJA</p> <p>- Uža i šira porodica; uzajamni odnosi u porodici; - Podjela poslova u porodici;</p> <p>Metrika: (3 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati članove uže i šire porodice; - razlikovati rodbinske odnose; - objasniti svojim riječima ko su roditelji, djeca, unuci, braća, sestre... - razlikovati uloge članova porodice/obitelji, kako se međusobno pomažu i doprinose njenoj sreći i uspjehu (djeca pomažu roditeljima, roditelji se pomažu uzajamno, roditelji pomažu djeci); - objasniti zašto ljudi rade da bi zaradili novac; - objasniti pojam 'štednja'. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - napraviti porodično stablo; - prepoznati porodice kao krvno srodne grupe; - prepoznati različite porodice i uočiti sličnosti i razlike kroz poređenja; - pokazati poštovanje prema svim članovima porodice; - njegovati odnose u porodici; - pokazati spremnost da izvršavaju svoje obaveze samostalno ili uz pomoć nekoga od članova porodice; - razumjeti važnost porodice, prijatelja, interakcije. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poštovati članove porodice; - poštovati druge koji su različiti u odnosu na njih i njihovu porodicu; - prihvatiti pozitivno mišljenje o porodici; - pokazati brigu prema članovima uže i šire porodice; - osjetiti pripadnost porodici; - razviti odgovornost prema svojim obavezama u porodici; - prihvatiti neke poslove u svom domu kako bi pomogli roditeljima; - razviti povjerenje i samopouzdanje; - prepoznati porodicu kao uređenu zajednicu u kojoj se svako ponaša prema pravilima; - obratiti pažnju na poštivanje kućnog reda; - prepoznaje podjelu poslova u porodici; - dati primjere dobre i loše štednje novca i iznijeti argumentirani stav.
---	---	---	--

LJUDI, PROSTOR I OKOLIŠ

<p>RAD I ZANIMANJA LJUDI I KULTURA ŽIVLJENJA</p> <p>- Život i rad ljudi u mjestu (u gradu/na selu); - Zanimanja ljudi;</p> <p>Npr. u gradu Kulturne i javne ustanove: - Pozorište/Teatar; - Kino/Bioskop; - Muzej; - Biblioteka; - Zdravstvene ustanove; - Preduzeća i drugi privredni objekti; - Pošta; - Banka; - Policijska stanica/postaja; - Vatrogasna brigada; - Izletišta.</p> <p>Metrika: (7 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati mjesto u kojem žive; - opisati svoje mjesto (selo/grad); - sjetiti se nekih ustanova u kojima su bili; - nabrojati kulturne ustanove; - nabrojati javne ustanove: obrazovne i zdravstvene; - imenovati preduzeća i druge privredne objekte; - objasniti ulogu i značaj policije; - navesti broj telefona policijske stanice, hitne pomoći, vatrogasne brigade; - objasniti ulogu i značaj vatrogasne brigade; - imenovati zanimanja ljudi (ove tematske cjeline); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočiti i prepoznati rad i život ljudi na selu; - opisati ono što su vidjeli nakon posjete seoskom domaćinstvu; - prepoznati javne ustanove: kulturne, obrazovne i zdravstvene prema njihovim karakteristikama (apoteka, biblioteka, banka, pošta...); - posmatrati šta se radi u različitim proizvodnim i uslužnim djelatnostima; - razlikovati određene zanate (stolar, frizer, obuçar, zidar, limar...); - posjetiti zanatsku radnju, posmatrati rad i postavljati pitanja; - opisati ono što su vidjeli nakon posjete (pošti, policijskoj stanici, banki, 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prihvatiti pozitivan stav prema životu i radu ljudi u gradu i na selu; - usvojiti norme prikladnog ponašanja u kulturnim, obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, bankama, pošti...; - primjetiti ponašanje koje je /nije pristojno; - doprinijeti očuvanju prirode; - pristojno komunicirati sa zaposlenima u kulturnim i javnim ustanovama; - prepoznati situaciju u kojoj treba da pozove, hitnu pomoć, policiju ili vatrogasce; - paziti da ne izazovu požar, poplavu;
--	---	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> - opisati neka izletišta na kojima su bili; - zaključiti da je boravak u prirodi koristan za zdravlje; - objasniti zašto se priroda mora čuvati; - znati tražiti dodatne izvore znanja; 	<ul style="list-style-type: none"> vatrogasnoj brigadi i zanatskoj radnji,); - razlikovati policijsko, vatrogasno vozilo i vozilo hitne pomoći od drugih vozila; - demonstrirati kroz igru neke poslove određenog zanimanja; - prepoznati po uniformi policajca, vatrogasca, zdravstvenog radnika; - prepoznati simbol pošte; - pokazati kako se šalje pismo; - prepoznati izletišta; - uočiti prirodne ljepote. 	<ul style="list-style-type: none"> - koristiti dodatne izvore znanja.
<p>MOJE MJESTO I OKOLINA I KULTURA ŽIVLJENJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Važniji podaci o mjestu; - Moja zemlja se zove Bosna i Hercegovina; državni simboli Bosne i Hercegovine: zastava, grb, himna; - Ponosni smo na... <p>Metrika: (4 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati mjesto u kojem žive; - nabrojati važnije podatke o svom mjestu; - imenovati domovinu u kojoj žive; - opisati državne simbole; - uporediti zastavu i grb domovine sa državnim simbolima drugih zemalja; - objasniti uzajamno pomaganje ljudi u mjestu; - opisati uzajamnu povezanost ljudi u mjestu i okolini, ali i ljudi iz različitih država; - objasniti svojim riječima pojam "tradicija". 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati svoje mjesto (fotografije, razglednice, nastavni plakat, ...); - otkriti važnije podatke o svom mjestu (ime mjesta, zanimanja ljudi, grb grada); - razlikovati svoje regionalno područje kao dio Bosne i Hercegovine; - prepoznati državne simbole Bosne i Hercegovine; - nacrtati ili napraviti zastavu i grb Bosne i Hercegovine; - prepoznati himnu Bosne i Hercegovine; - pravilno pisati nazive država; - otkriti uzajamnu povezanost ljudi u mjestu i okolini; - prepoznati povezanost ljudi u državi. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati ljubav prema domovini (ponašanja); - saradivati pri praktičnom radu u grupi; - doprinosti zajednici u kojoj žive (biti koristan član društva); - poštovati državne simbole; - uvažavati i njegovati tradiciju različitosti i vrijednosti mjesta; - uvažavati i njegovati tradiciju različitosti i vrijednosti Bosne i Hercegovine; - obratiti pažnju na potrebe pojedinca; - prihvatati različitosti među ljudima različitih država.

PROŠLI DOGAĐAJI, LJUDI I DRUŠTVA

<p>PRAZNICI/ BLAGDANI I KULTURA ŽIVLJENJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Šta slavimo, kako slavimo, zašto slavimo; - Državni praznici (blagdani); - Mjesni, školski i porodični praznici (blagdani); - Vjerski praznici (blagdani): pravilno čestitanje određenih praznika. - Međunarodni praznici; <p>Metrika: (5 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabrojati praznike (blagdane) koje slave; - opisati kada i kako se proslavljaju porodični i ostali praznici (blagdani); - opisati kako proslavljaju svoje rođendane; - razlikovati međunarodne, državne, vjerske, lokalne i školske praznike (blagdane); - zaključiti da su neki praznici povezani sa borbom za određena prava. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati praznike (blagdane) koje slave na osnovu niza slika; - demonstrirati kako se čestitaju praznici (blagdani); - izraditi čestitku povodom proslave nekog od praznika (blagdani); - demonstrirati kako se proslavljaju neki od vjerskih praznika; - prepoznati kako se slave praznici (blagdani) drugih naroda i narodnosti; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poštovati državne, lokalne i vjerske praznike (blagdane); - primjetiti da se neki praznici razlikuju po načinu proslave; - dati doprinos u organizaciji priredbi povodom nekih praznika (blagdani); - poštovati praznike drugih naroda i narodnosti; - obratiti pažnju na pravilno čestitanje praznika.
---	--	---	--

		- učestvovati u obilježavanju školskih, lokalnih, državnih praznika (blagdana).	
<p>PROŠLOST, SADAŠNJOST, BUDUĆNOST I KULTURA ŽIVLJENJA</p> <p>- Važni događaji iz mog života;</p> <p>- Vremenski termini (prošlost, sadašnjost i budućnost);</p> <p>- Prepoznavanje i opisivanje života ljudi u prošlosti i sadašnjosti (nekad i sada).</p> <p>Metrika: (8 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati i nabrojati važne događaje iz svog života (rođendan, polazak u školu...); - sjetiti se događaja koji su vezani za polazak u školu; - opisati neke od važnijih događaja iz svog života; - pokazati svoje fotografije od rođenja do danas; - objasniti da su događaji koji su bili – prošlost; - objasniti da su sada drugi razred i da je to – sadašnjost; - objasniti da će iduće godine biti teći razred i to je – budućnost; - odrediti vremenski slijed- prošlost, sadašnjost i budućnost; - opisati kako su ljudi u prošlosti živjeli drugačije (gdje su boravili, kako su se hranili, šta su radili, kako su se djeca u prošlosti igrala, čime su se ljudi prevozili); - uporediti život ljudi u prošlosti i sadašnjosti; - objasniti da su danas stariji za jednu godinu u odnosu na polazak u školu; - opisati kako njihovo mjesto izgleda danas; - locirati događaje u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati značajne događaje iz svog života; - prepričati svojim riječima neke događaje iz prošlosti i sadašnjosti; - razlikovati termine: prošlost, sadašnjost i budućnost; - napraviti slikovnu lentu vremena o svom životu (beba, dječak/djevojčica, vrtić, učenik) ili slikovnu lentu o životu ljudi; -prepoznati najveća postignuća čovjeka od nastanka do danas koristeći lentu vremena; - prepoznati neke kulturno historijske spomenike; - posmatrati događaje koji su u vezi za sadašnjost; - bilježiti neke događaje iz prošlosti (slikovnica o meni); - planirati neke događaje koji će se desiti kasnije, u bližoj budućnosti; - opisati razlike u životu ljudi u prošlosti i sadašnjosti, 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prihvatiti pozitivne vrijednosti iz prošlosti i sadašnjosti; - pratiti događaje iz prošlosti; - obratiti pažnju na današnje događaje; - težiti ka poboljšanju svog ponašanja; - izdvojiti važne događaje iz svog života; - doprinositi čuvanju kulturno – historijskih spomenika; - ispoljavati pozitivan odnos prema mjestu i okolini; - pokazati pozitivan stav i volju u rješavanju problema; - donositi pretpostavke za neke događaje koji se mogu desiti u budućnosti; - odgovorno se odnositi prema sebi i drugima; - primjetiti da su događaji iz prošlosti povezani sa sadašnjost. - izraditi plan aktivnosti za naredni period.

TEHNIKA I TEHNOLOGIJA

<p>U STANU/KUĆI I KULTURA ŽIVLJENJA</p> <p>- Kućanski aparati i uređaji;</p> <p>- Namještaj u kući (stanu);</p> <p>- Opasnosti u kući (stanu);</p> <p>- Rukovanje kućanskim aparatima i uređajima.</p> <p>Metrika: (4 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati namještaj od kućanskih aparata i uređaja; - nabrojati namještaj u kući (stanu); - imenovati i nabrojati kućanske aparate i uređaja; - zaključiti šta je pravilno i nepravilno rukovanje uređajima i kućanskim aparatima; - zaključiti da neispravni uređaji/kućanski aparati i nepravilno rukovanje mogu biti opasni po život. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -navoditi primjere korištenja kućanskih aparata u svakodnevnom životu; -demonstrirati pravilno rukovanje jednostavnijim uređajima i kućanskim aparatima (fen, usisivač, stone lampe, TV, kompjuter, telefon...); - prepoznati opasnosti od kućanskih aparata. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - procijeniti korist i značaj uređaja i kućanskih aparata za život porodice; - procijeniti opasnosti po život od nepravilne upotrebe uređaja i kućanskih aparata.
---	---	--	---

<p>PUT OD KUĆE DO ŠKOLE I KULTURA ŽIVLJENJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elementi saobraćajnice (terenska nastava); - Pravila ponašanja u saobraćaju; - Siguran put od kuće do škole; - Osnovni saobraćajni znaci u blizini škole; - Vidljivost u saobraćaju; - Grane saobraćaja i saobraćajna sredstva; - Razna prevozna sredstva i njihova upotreba; - Ponašanje u sredstvima javnog prevoza. <p>Metrika: (13 +1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti svojim riječima šta je saobraćaj; -klasifikovati grane saobraćaja i saobraćajna sredstva; - prepoznati elemente saobraćajnice – pločnik, kolovoz, raskrsnica, zebra, semafor ; - opisati semafor za pješake i vozila; - objasniti opasnosti od smanjene vidljivosti i dati primjere sigurnog kretanja kod smanjene vidljivosti; - imenovati pravila ponašanja u raznim prijevoznim sredstvima; - objasniti kako se kreću ulicom bez i sa trotoarom; - opisati siguran put od kuće do škole i obratno; - objasniti kako samostalno i sigurno prelaziti ulicu; - razlikovati i poštovati saobraćajne znakove: opasnosti, obavještenja i zabrane; - razlikovati policijsko i vatrogasno vozilo od drugih vozila; - znati znak hitne pomoći; - navesti telefonski broj vatrogasaca, policije i hitne pomoći. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati prevozna sredstva; - razlikovati dijelove saobraćajnice, te uočiti i zapisati dijelove saobraćajnice sa date slike na predviđeno mjesto; - razlikovati sredstava za prevoz roba i ljudi; - samostalno i sigurno doći u školu koristeći najsigurniji put; - koristiti pješački prelaz (zebru) kao mjesto na kojem se treba preći ulica; -pokazati način i mogućnost prelaska preko saobraćajnice; - koristiti trotoar za kretanje ulicom sa trotoarom; - koristiti saobraćajne znakove za kretanje ulicom; - kretati se lijevom stranom ulice bez trotoara; - prepoznati vozila javnog prevoza; - koristiti sredstva javnog prevoza; - demonstrirati neka pravila ponašanja u saobraćaju; - prepoznati situaciju u kojoj treba da pozovu policiju ili vatrogasce; - simulirati kroz igru poziv za hitnu pomoć, policiju ili vatrogasce; - procijeniti na terenu faktore bezbjednosti saobraćaja u neposrednom okruženju (kao pješak i biciklista). 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznavati osnovna pravila ponašanja u saobraćaju; - paziti na bezbjedno i sigurno kretanje od kuće do škole i obratno, uočavajući opasnosti u saobraćaju; - poštovati saobraćajne znakove i propise; - razvijati poštovanje prema starijim i invalidnim osobama; - kulturno se ponašati u vozilima javnog prijevoza; - razumiju važnost sigurnosti svih učesnika saobraćaja; - da djeluju sigurno u svom okruženju i saobraćaju štiteći sebe i druge, primjenjujući naučena znanja; - paziti da ne izazovu požar, poplavu, saobraćajnu nesreću ...
---	---	---	--

Međupredmetna povezanost i kompetencije

PREDMET PRIRODA I DRUŠTVO	PREDMETI SA KOJIMA SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
Sredina u kojoj živim: - Porodica	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Književnost: - Interpretacija književnog teksta „Zašto volim svoju baku“ Šimo Ešić	<u>Komuniciranje na maternjem jeziku:</u> Spremnost da težimo estetskoj kvaliteti izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/ izraza.
Sredina u kojoj živim: - Praznici (blagdani)	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Kultura izražavanja: - Mješoviti oblici – Pisanje čestitki	<u>Međuljudska i građanska kompetencija:</u> Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje.
Sredina u kojoj živim: - Moje mjesto (pošta)	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	Kultura izražavanja: - Mješoviti oblici – Pisanje pisma	<u>Komuniciranje na maternjem jeziku:</u> Razvijanje pozitivnog stava prema međukulturnoj komunikaciji.
Sredina u kojoj živim: - Saobraćaj (saobraćajni znaci)	Matematika	Geometrija: - Pravougaonik, kvadrat, trougao, krug	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Znatželja i kritičko primanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja. <u>Poduzetništvo:</u> Sklonost inicijativi

Sredina u kojoj živim: Saobraćaj (prevozna sredstva željezničkog saobraćaja)	Matematika	Brojevi do 20 - Redni brojevi	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</u> : Spremnost da se nadvlada „strah od brojkı“.
Sredina u kojoj živim: - Prošlost, sadašnjost i budućnost	Matematika	Brojevi do 20 - Rimske cifre	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</u> : Spremnost da se nadvlada „strah od brojkı“.
Sredina u kojoj živim Porodica Moj dom	Matematika	Brojevi	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</u> : Znatiželja i kritičko primanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja.
Sredina u kojoj živim Saobraćajna sredstva	Matematika	Sabiranje i oduzimanje brojeva do 20	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</u> : Spremnost da se nadvlada „strah od brojkı“.
Sredina u kojoj živim Škola	Matematika	Sabiranje i oduzimanje do 20	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</u> : Spremnost da se nadvlada „strah od brojkı“.
Sredina u kojoj živim Život i rad ljudi u mom mjestu	Matematika	Slovo kao zamjena za broj	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije</u> : Spremnost da se nadvlada „strah od brojkı“.
Sredina u kojoj živim: - Škola	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Au što je škola zgodna“	<u>Kulturno izražavanje</u> : Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju.
Sredina u kojoj živim: - Praznici (blagdani)	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Najljepša mama na svijetu“	<u>Kulturno izražavanje</u> : Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje.
Sredina u kojoj živim: - Moja domovina (Ponosni smo na...)	Muzička kultura	Pjevanje i sviranje - „Bosno moja...“ sevdalinka	<u>Međuljudska građanska kompetencija</u> : Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji. <u>Kulturno izražavanje</u> : Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.
Sredina u kojoj živim - Saobraćaj (vrste saobraćaja i prevozna sredstva)	Muzička kultura	Muzička igra - „Ivin voz“	<u>Kulturno izražavanje</u> : Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju. <u>Poduzetništvo</u> : Sklonost inicijativi
Sredina u kojoj živim: - Moja škola	Likovna kultura	Rad po sjećanju - Moja škola (crtanje)	<u>Kulturno izražavanje</u> : Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.
Sredina u kojoj živim: - Moje mjesto i okolina (zanimanja ljudi)	Likovna kultura	Rad po mašti - „Šta ću biti kada porastem“ (crtanje)	<u>Poduzetništvo</u> : Sklonost inicijativi
Sredina u kojoj živim: - Praznici (blagdani)	Likovna kultura	Oblikovanje - Izrada čestitki	<u>Kulturno izražavanje</u> : Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za povezivanje različitosti. <u>međuljudska građanska kompetencija</u> : Uvažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina.
Sredina u kojoj živim: - Moje mjesto i okolina (izletišta)	Tjelesni i zdravstveni odgoj	Izleti - Izleti i pješčenje u prirodi	<u>Kulturno izražavanje</u> : Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.

TREĆI RAZRED

Ishodi:

DRUŠTVO

POJEDINAC, IDENTITET, KULTURA, DRUŠTVO

Učenici će znati:

- razlikovati kulturne, estetske i proizvodne potrebe porodice,
- izraditi plan štednje i voditi evidenciju o troškovima,
- prepoznati osnovne potrebe članova porodice,
- koristiti matematičke vještine za korištenje novca.

PROŠLI DOGAĐAJI, LJUDI I DRUŠTVA

Učenici će znati:

- objasniti načine obilježavanja praznika (međudržavni, državni, vjerski, lokalni, školski),
- pripremiti i slaviti praznike u lokalnoj zajednici,

LJUDI, PROSTOR I OKOLIŠ

Učenici će znati:

- razlikovati prošlost, sadašnjost i budućnost,
- uočiti vrste naselja u užem i širem zavičaju i pokazati ih na geografskoj karti,
- opisati selo i grad,
- objasniti razliku između obrazovnih, kulturnih, zdravstvenih i drugih institucija,
- nabrojati tri mjesta/ ustanove u kojima ljudi rade u gradu;
- objasniti kulturu življenja i očuvanje životne sredine,

LJUDI, DRUŠTVO I PRIVREDA

Učenici će znati:

- opisati grane poljoprivrede,
- nabrojati tvornice (fabrike) u užem zavičaju,
- objasniti uzajamnu povezanost grana saobraćaja i saobraćajnih sredstava,
- pokazati saobraćajnu povezanost u užem i širem zavičaju na geografskoj karti,
- objasniti pravilno kretanje u naselju i van naselja,
- kretati se poštujući saobraćajne znakove,
- orijentisati se u neposrednom okruženju (dom, škola, naselje),
- kretati se bezbjedno kao učesnik u saobraćaju (pješač, biciklista...).

TEHNIKA I TEHNOLOGIJA

Učenici će znati:

Tehnika

- razlikovati poljoprivredne mašine i alatke,
- razlikovati mašine i alate za različita zanimanja,

Tehnologija

- razlikovati procese rada u zanatskoj radnji i fabrici.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

DRUŠTVO			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanje	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
POJEDINAC, IDENTITET, KULTURA, DRUŠTVO			
Kultura življenja Ekonomika domaćinstva Metrika: (2+1)	Učenici će: -razlikovati kulturne, estetske i proizvodne potrebe porodice; - izraditi plan štednje i voditi evidenciju o troškovima.	Učenici će: -prepoznati osnovne potrebe članova porodice; -koristiti matematičke vještine za korištenje novca.	Učenici će: -pokazati inicijativu za bolju organizaciju porodičnog života.

LJUDI, PROSTOR I OKOLIŠ			
<p>Moja domovina Bosna i Hercegovina;</p> <p>Prošlost, sadašnjost i budućnost;</p> <p>Naselja u širem zavičaju</p> <p>Metrika: (5 +3)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati državne simbole: grb, zastavu, himnu; - razlikovati prošlost, sadašnjost i budućnost; -uočiti osnovne elemente za izradu lente vremena kroz pojam vremena; - uočiti vrste naselja u užem i širem zavičaju i pokazati ih na geografskoj karti; - opisati tipove sela i gradova prema njihovim karakteristikama; -uporediti život u gradu i selu; - objasniti razliku između obrazovnih, kulturnih, zdravstvenih i drugih institucija; - opisati zanimanja ljudi koji rade u tim institucijama; - nabrojati tri ustanove u kojima ljudi rade u gradu; -uočiti sličnosti i razlike između današnjeg i nekadašnjeg života na selu i u gradu; - objasniti kulturu življenja i očuvanje životne sredine. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izraditi državne simbole: grb, zastavu; - izdvojiti događaje iz prošlosti i povezati ih sa događajima iz sadašnjosti; - predstaviti događaje koristeći lentu vremena i povezati logički; -prepoznati vrste naselja prema datim slikama; -navesti kroz primjere bitne razlike života na selu i u gradu; - razlikovati privredne, kulturne, obrazovne i zdravstvene institucije; - razlikovati grane privrede; -sakupiti slike i tekstove koji govore o našoj domovini i prezentirati; - izraditi grupni pano o našoj domovini. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izraziti pozitivan stav o Bosni i Hercegovini kao domovini; - ispoljiti kritički stav o životu u prošlosti i njihovo uticaj na savremeni život; -ispoljiti poštovanje prema kulturno-historijskoj baštini zemlje; - se ponašati u skladu sa važećim društvenim normama; -raditi na prepoznavanju predrasuda o različitim sredinama (ruralna – urbana) i vršiti korekciju stava navodeći vrijednosti različitih sredina za svakodnevni život; -pokazati osjećaj solidarnosti kroz aktivnosti: pomoć starijim osobama, bolesnima, djeci...
LJUDI, DRUŠTVO I PRIVREDA			
<p>Privreda u užem zavičaju</p> <p>Metrika: (3 +3)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati grane poljoprivrede: ratarstvo, voćarstvo, vinogradarstvo, uzgoj ljekovitog bilja (načine prikupljanja), uzgoj industrijskih i krmnih biljaka; - objasniti stočarstvo u užem zavičaju, lov i ribolov; -nabrojati tvornice (fabrike) i rudnike u užem zavičaju. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati grane privrede; - razlikovati privredne objekte i imenovati ih (zanatske radione, fabrike, farma, zadruga...); -kroz projektnu nastavu organizovati mini-preduzeća/kroz igru uloga u učionici, pratiti ideje, davati sugestije, procjenjivati i samoprocjenjivati; - kroz projektnu nastavu organizovati vanškolske mini-privredne projekte, 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imati izgrađen stav o značaju privrede za život i razvoj društva u cjelosti.

		praćenje realizacije, analiza uspješnosti.	
Saobraćaj u užem zavičaju Metrika: (3 +1)	Učenici će: - objasniti uzajamnu povezanost grana saobraćaja i saobraćajnih sredstava; - objasniti pravilno kretanje u naselju i van naselja.	Učenici će: - na geografskoj karti pokazati saobraćajnu povezanost u užem zavičaju (putevi i pruge); - se kretati poštujući saobraćajne znakove (trotoar /bez trotoara); - se kretati bezbjedno kao učesnik u saobraćaju (pješač, biciklista...);	Učenici će: - se u saobraćaju ponašati u skladu sa pravilima; - se pravilno orijentisati u neposrednomu okruženju (dom, škola, naselje); - uočiti značaj željezničkog saobraćaja za privredu užeg zavičaja; - sudjelovati u saobraćaju u različitim situacijama koristeći javni prijevoz.
PROŠLI DOGAĐAJI, LJUDI I DRUŠTVA			
Praznici /blagdani Metrika: (2)	Učenici će: - objasniti načine obilježavanja praznika (međudržavni, državni, vjerski, lokalni, školski); - pripremiti i slaviti praznike u lokalnoj zajednici.	Učenici će: - razlikovati vrste praznika; -izraditi čestitke za praznike; - organizovati proslave rođendana.	Učenici će: - slaviti državne i druge praznike i imati pozitivan stav o praznicima; - učestvovati u aktivnostima tokom obilježavanja praznika.
TEHNIKA I TEHNOLOGIJA			
Tehnika Metrika: (2)	Učenici će: - razlikovati poljoprivredne mašine i alatke; -razlikovati mašine i alate za različita zanimanja;	Učenici će: -tabelarno razvrstati mašine od alata; - tabelarno razvrstati mašine od alata prema zanimanjima.	Učenici će: - uočiti značaj alata i mašina za svakodnevni život i proizvodnju; - uočiti opasnosti pri korištenju alata i mašina;
Tehnologija Metrika: (1)	-razlikovati procese rada u zanatskoj radnji i fabrici.	-crtežom prikazati procese rada.	-uočiti značaj ekološke zaštite okoline.

Međupredmetna povezanost i kompetencije

PREDMET MOJA OKOLINA	PREDMET S KOJIM SE POVEZUJE	NASTAVNO PODRUČJE	KOMPETENCIJE
Saobraćaj – saobraćajni znakovi	Matematika	Ravne i zakrivljene plohe (površine), likovi i linije	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje.
Naselja u širem zavičaju	Matematika	Množenje i dijeljenje do 100	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Spremnost da se nadvlada „strah od brojki <u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
DRUŠTVO: Moja domovina Bosna i Hercegovina	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Književnost:</u> „Bosna“ Branko Ćopić	<u>Međuljudska i građanska kompetencija</u> Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji
Moja domovina Bosna i Hercegovina	Muzička kultura	<u>Pjevanje i sviranje:</u> „Reci Bosno ljubavi“	<u>Međuljudska i građanska kompetencija</u> Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji

Moja domovina Bosna i Hercegovina	Likovna kultura	<u>Inspiracija iz umjetnosti:</u> Umjetnost iz mog zavičaja	<u>Međuljudska i građanska kompetencija</u> Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji
Prošlost, sadašnjost i budućnost	Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost	<u>Književnost:</u> Carevo treće uho	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Prošlost, sadašnjost i budućnost	Likovna kultura	<u>Inspiracija iz umjetnosti</u> - Umjetnost mog zavičaja: Sarajevo, Mostar, Tuzla, Banja Luka; - učenici ne memorišu već gledaju likovna djela kao estetski čin i to: - Kritsko-mikenska kultura; - Arhajska i klasična grčka umjetnost; - Helenistička umjetnost; - Etrurska umjetnost; - Rimska umjetnost; - Ranokršćanska umjetnost; - Islamska umjetnost; - Savremena umjetnost.	<u>Kulturno izražavanje:</u> Osnovno znanje o najvažnijim kulturnim radovima, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje ljudske povijesti,
Prošlost, sadašnjost i budućnost	Muzička kultura	<u>Pjevanje i sviranje:</u> Kad ja podoh na Benbašu, narodna	<u>Međuljudska i građanska kompetencija</u> Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji
Naselja u širem zavičaju	Likovna kultura	<u>Motivi, teme po sjećanju:</u> Gradnja u mom gradu, selu ili naselju;	<u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Saobraćaj u širem zavičaju	Likovna kultura Matematika	<u>Motivi, teme po sjećanju:</u> Saobraćajna nesreća na ulici. Geom.oblici	<u>Međuljudska i građanska kompetencija</u> Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja
PRAZNICI: Dan državnosti BiH Nova godina; Božić; Bajram; Dan nezavisnosti; 8. Mart; Uskrs/Vaskrs	Likovna kultura	<u>Prostorno oblikovanje</u> Čestitke	<u>Poduzetništvo:</u> Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina
Praznici Dan državnosti BiH Nova godina; Božić; Bajram; Dan nezavisnosti; 8. Mart; Uskrs/Vaskrs	Muzička kultura	<u>Pjevanje i sviranje:</u> Čestitka majčici Bosno moja (narodna)	<u>Kulturno izražavanje:</u> Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje
Praznici: 25. Novembar 1. Mart 8. Mart	Matematika	<u>Sabiranje i oduzimanje do 100</u> Redni brojevi	<u>Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije:</u> Temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija je

Didaktičke preporuke

Sadržaj i proces učenja, a pogotovo ishodi (rezultati) učenja bitno su uvjetovani načinom učenja odnosno kako učenici treba da uče, a nastavnici da poučavaju i pomažu da bi učenici sticali odgovarajuća znanja, razvijali sposobnosti, vrijednosti, stavove i ponašanje.

Učeničke predstave i iskustva koje se oblikuju u školi i van nje, moraju biti osnova za planiranje nastave koja će te predstave razviti u pravcu razumjevanja naučnih pojmova.

Nastavu treba organizovati tako da učenici razvijaju svoje predstave i otkriju nova saznanja **uz konkretne aktivnosti** u njima bliskom kontekstu.

Nastavnik prevashodno treba da nauči učenika da samostalno uči, istražuje, zaključuje, izvještava, a ne da samo prima gotove informacije.

U prvom razredu aktivnosti su vođene. Nastavnik može da izvodi nastavu postavljanjem pitanja, čime će se učenici osposobljavati za samostalno postavljanje pitanja i traženje odgovarajućih informacija uz podršku nastavnika istraživanjem ili u literaturi.

Organizaciju oblika nastavnog rada treba prilagoditi uzrastu učenika, od frontalne do individualne nastave, rada u paru, i grupnog rada gdje dolazi do izražaja njihova socijalizacija. Kod obrađivanih sadržaja akcenat je na **istraživanju**.

Na kraju trećeg razreda učenici bi trebalo da budu osposobljeni da organizuju i izvode istraživanja. Rezultat može biti zbirka fotografija ili histogram urađenih mjerenja, spisak novih pitanja koja su nastala iz neke aktivnosti, crtež na osnovu posmatranja itd.

Nastavnik treba da uvažava individualne razlike i aktivnosti u radu mora prilagoditi mogućnostima pojedinog učenika. Nastavne sadržaje iz društva, gdje god je to moguće, treba upoznati neposredno. Za realizaciju programskih sadržaja preporučuje se što češća izvanučionička nastava.

Nastavnik treba da iskoristi aktuelne događaje i situacije u razredu i uključi ih u nastavu. Nastavnik mora znati osnovni, vodeći sadržaj i cilj nastave. Učionica treba da podsjeća na prirodno okruženje, da postane prijatan i zanimljiv prostor, opremljen panioma, priručnom bibliotekom, kao i produktima izvještaja projektne nastave.

Sve specifične (aktuelne) sadržaje nastavnog programa koristiti kao uvodnu integrirajuću aktivnost jutarnjeg/ dnevnog sastanka.

Ciljevi nastave su nabrojani u nizu i razvrstani po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti učenika. Aktivnosti mogu istovremeno ostvarivati više ciljeva, a isto tako možemo jedan cilj ostvarivati preko više različitih aktivnosti. Veze su naznačene kroz međupredmetnu povezanost. Integracija sadržaja omogućava multidisciplinarni pristup nastavnoj temi pa se za kratko vrijeme ostvari više zadataka.

Sticanje znanja i vještina

Poseban značaj je u mjerenju istraživačkih sposobnosti učenika. Nastavnici tokom rada sa učenicima treba da razviju slijedeće sposobnosti i vrijednosti kod učenika kako bi ih pripremili za cjeloživotno učenje:

Planiranje

Učenik:

- umije da predloži izvore za sakupljanje podataka (knjige, fotografije, ljudi).

Sakupljanje podataka

Učenik:

- uz neposredno posmatranje svjesno upotrebljava različita čula,
- uz vođenje prepoznaje glavne karakteristike posmatranog predmeta ili pojave,
- obraća pažnju na detalje i cjelinu,
- uz pisane (i elektronske izvore ukoliko postoje u školi) umije da koristi različita uputstva, da se snađe u leksikonima, rječnicima, enciklopedijama, atlasima, umije da potraži u biblioteci odgovarajuću knjigu, leksikon,
- da u datom tekstu (do jedne strane) nađe traženi podatak,
- da upotrijebi jednostavne istraživačke metode i pomagala za sakupljanje podataka (upitnik, radni list, tabelu).

Zapisivanje, sređivanje i prikazivanje podataka

Učenik:

- sređuje sakupljene podatke na različite načine (plakat, dijagram, grafički zapis),
- umije da napiše kratak izvještaj o radu,
- umije da prikaže svoj rad samostalno u grupi, timu (usmeno, pismeno, slikovno, grafički, npr. s plakatom, izložbom, dramatizacijom, da igranjem uloga predstavi neku situaciju, svoj pogled, stav),
- učenik umije da sakuplja podatke o zavičaju (opštini), Bosni i Hercegovini, prošlosti i društvenim događajima iz različitih izvora (neposrednim i posrednim opažanjem), uz upotrebu pisanih, materijalnih i grafičkih izvora. Podatke umije da sačuva, sredi, predstavi i da na osnovu njih predviđa i zaključuje. Tom prilikom umije da upotrebljava navedene audio i video uređaje, kompjuter.

Sticanje vještina i stavova kroz aktivnosti

Objašnjavanje i vrednovanje

Učenik:

- utvrđuje sličnosti i razlike između svojih iskustava i iskustva drugih ljudi na različitim prostorima i u različitim vremenima,
- pravi zaključke o podacima i argumentuje svoje podatke,
- umije da razlikuje činjenice, stavove i fantaziju.

Razvijanje stavova

Učenik treba da:

- svojim riječima kaže svoje stavove,
- obrazloži svoje stavove,
- izdvoji relevantne podatke za rješavanje određenog problema.

Načini provjeravanja znanja i ocjenjivanja učenika

Praćenje i ocjenjivanje postignuća djece za predmetni program Prirode i društva u prvom razredu je opisno, a od drugog je brojčano. Nastava treba da bude organizovana tako da učenici planirane aktivnosti izvode sami. Smisao takvog učenja nije samo u pamćenju činjenica, već u razvijanju sposobnosti i spretnosti.

Pri praćenju i ocjenjivanju nastavnik treba da vodi računa kako učenici:

- razumiju i koriste uputstva (individualni rad i rad u grupama);
- saraduju pri raznim oblicima rada (prati kao posmatrač, samostalno radi, snalazi se u raznim situacijama, zadatak uradi površno ili detaljno, brani svoj način rada);
- uvažavaju mišljenja drugih pojedinaca i grupa (ne uskače u riječ, izražava svoje nedoumice, dozvoljava drugima drugačiji način mišljenja, razmišljanja, mijenja svoje mišljenje na osnovu argumenata i kritički razmišlja o materiji koja se obrađuje);
- razgovaraju i pišu (kratko, jasno, zanimljivo, suštinski, komplikovano, bez prave ideje...);
- upotrebljavaju različite izvore, literaturu, pomoćna sredstva, tabele (traži sam, uz nastavnikov ili roditeljev podsticaj).

Pri praćenju i ocjenjivanju nikako ne smijemo zanemariti djetetovu radoznalost, originalnost i snalžljivost. Nastavnik treba da bira metode koji će učenicima najviše odgovarati za učenje i najviše ih podsticati na učenje.

Nastavnik zajedno sa učenikom dokumentuje njegove radove kroz portfolij kojim pokazuju i dokazuju do kojeg nivoa su postignuća u ishodima znanja, sposobnosti i vrijednosti. U portfoliju se nalaze povratne informacije nastavnika i refleksija učenika. Portfoliji mogu biti razvojni i prezentativni za svakog učenika, a mogu se organizovati i projektni portfoliji odjeljenja.

Resursi za realizaciju

Prijedlog izvršnih standarda i normativa za izvođenje predmeta Društva

- priručna biblioteka koju će koristiti nastavnici i učenici,
- karte: plan rodnog kraja, turistička karta opštine (pojednostavljena zidna karta), opštinske karte, zidna karta Bosne i Hercegovine,
- turistički prospekti (kraja, opštine, države),
- fotografski aparat, video kamera, kasetofon, video projektor, grafoskop, kompjuter, tablet
- slikovni materijal (stare fotografije, stare razglednice, crteži, skice, itd),
- makete (kuća, stan, škola),
- primjeri različitih šema (porodično stablo, itd),
- enciklopedije (opšte i specijalne), rječnici (rječnik stranih riječi, terminološki rječnik), literatura iz oblasti društvenih nauka,
- hronike (škole, zavičaja, itd),
- potrošni materijal – razne vrste hartije, pribor za crtanje, boje, plastelin.

Napomena: Potrebno je ostvariti intenzivnu saradnju na nivou lokalne zajednice u cilju pružanja podrške nastavniku/ci (stručne i materijalne) u okviru rada na terenu, rada na projektima, organizaciji izleta, itd.

U sklopu izvođenja nastave **poznavanja društva** poželjno je da se:

- organizuje izlet/ekskurzija u opštinski centar (razgledanje odabranih dijelova, posjeta institucijama kulture,
- organizuje terenski rad sa ciljem vježbanja različitih načina orijentacije, posmatranje kraja, sakupljanje relevantnih podataka,
- organizuje škola u prirodi u cilju upoznavanja i upoređivanja načina života ljudi u prošlosti i u sadašnjem vremenu (na odabranom primjeru).

Profil i stručna sprema nastavnika

Za podučavanje Prirode i društva u osnovnim školama osposobljeni su nastavnici koji su završili:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim studijem u dvogodišnjem trajanju (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik razredne nastave. Nastavu predmeta priroda mogu izvoditi lica sa završenom srednjom učiteljskom školom koja su stekla uslove po članu 118. stav 1. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 6/04, 7/05 i 17/11).

DRUGA TRIJADA

Oblast društvene nauke je zastupljena u drugoj trijadi sa 158 časova.

Predmet	Broj sati					
	IV		V		VI	
	G	S	G	S	G	S
Priroda i društvo	105	3				
Društvo	18	0,88	70	2		
Geografija					35	1
Historija					35	1
Druga trijada	275					

ČETVRTI RAZRED

Cilj

Nastavni sadržaji iz *prirode i društva* su definisani kroz znanje, razumijevanje, stavove i vrijednosti o pojedincu, identitetu, kulturi; prirodnim i društvenim zajednicama; ljudima i okolini; kretanju ljudi u prostoru i vremenu; prirodnoj i kulturnoj baštini, umjetnosti ; promjeni materije, prirodnim procesima, životu, čovjeku i zdravlju...

U navedenom kontekstu opštih ciljeva za nastavne sadržaje iz *prirode i društva* potrebno je:

- ostvariti uslove i mogućnosti za sticanje znanja o sopstvenoj kulturnoj, društvenoj i prirodnoj okolini u vremenu i prostoru,
- osmišljenim nastavnim procesom omogućiti doživljavanje i usvajanje znanja i vještina, upoznavanje i vrednovanje odnosa između pojedinaca, društva, kulturne i prirodne okoline,
- omogućiti formiranje stavova i vrijednosti, učenje optimalnih strategija rješavanja problema, kritičko usvajanje informacija,
- podsticati učenike na aktivan rad, istraživanje i objašnjavanje prirodnih pojava, veza i odnosa društvene, kulturne i prirodne sredine,
- doprinositi razvijanju duha tolerancije i ekološke svijesti,
- doprinositi ovladavanju različitim vještinama – *komunikacijskim* (čitanje, pisanje, izražavanje mišljenja, interpretiranje informacija), *istraživačkim* (planiranje, opažanje, razvrstavanje, anketiranje, izrada izvještaja, izrada jednostavnijih tematskih projekata), *društvenim* (preuzimanje odgovornosti za rad u grupama, razumijevanje, prihvatanje i poštovanje različitosti, poštovanje kulturnog nasljeđa, aktivan odnos prema tradiciji, briga za druge, tolerancija i humanost).

Ciljevi predmeta međusobno se prepliću i obuhvataju kognitivno, socijalno, emotivno, motivacijsko, estetsko i moralno-etičko područje.

ZADACI

- Uvesti u različite načine istraživanja društvenih pojava i procesa.
- Upoznati osnovna prirodna i geografska obilježja okruženja i međusobne veze i odnose čovjeka i okruženja.
- Razumjeti čovjeka kao prirodno i društveno biće.
- Upoznati da je čovjek najveći zagađivač tla, vode i vazduha i razvijati ekološku svijest o zaštiti prirode.
- Steći znanje o promjenama dječaka i djevojčica tokom rasta: karakteristike puberteta.
- Upoznati odmor i rekreaciju kao zdravstvenu naviku.
- Steći znanja o prevenciji zaraznih bolesti.
- Upoznati kulturu življenja i pravila lijepog ponašanja.
- Razvijati smisao i sposobnost za tehničko stvaralaštvo.
- Istraživati tehnička dostignuća i shvatiti ulogu i značaj tehnike za razvitak i napredak čovječanstva.
- Aktivnim uključivanjem u nastavu, kroz praktičan rad, otkrije i razvije svoje sposobnosti, vježba spretnost i tačnost u radu.
- Upoznati prošlost i sadašnjost društva.
- Upoznati druge izvore informacija kroz istraživački rad (muzejske predmete, stare fotografije, bibliotečki materijal, arhivsku građu).
- Posjećivati kulturne, javne i odgojno obrazovne ustanove.
- Upoznati saobraćajnu infrastrukturu mjesta.
- Prepoznati i vrednovati uticaj savremenog, tehničkog i privrednog razvoja na kvalitet života i okoline (pozitivne i negativne strane).
- Upoznati i razumjeti kulturne i druge razlike te značaj saradnje među ljudima.

Ishodi:

DRUŠTVO

POJEDINAC, IDENTITET, KULTURA, DRUŠTVO

Učenici će znati:

- objasniti smisao zasnivanja porodice,
- razlikovati identitet koji se stiče rođenjem i koji se mogu birati,
- pravi razliku između potreba, prava i dužnosti,
- objasniti značaj odgovornosti prema sebi i drugima,
- objasniti značaj saradnje u svakodnevnim zadacima između porodice i institucija (škola, dom zdravlja, itd).
- analizirati i izvesti zaključke o značaju kulturnih, prosvjetnih i javnih ustanova u mjestu i regiji za život i rad čovjeka,
- prepoznati i skicirati najvažnije spomenike, građevine iz prošlosti i pokazati na geografskoj karti,
- objasniti važnost očuvanja spomenika kulture u mjestu i regiji,
- posmatrati spomenike kulture kroz posjete

PROŠLI DOGAĐAJI, LJUDI I DRUŠTVA

Učenici će znati:

- uporediti i procijeniti vlastite životne uslove s nekim oblicima životnih uslova u prošlosti te raspraviti o sličnostima i razlikama,
- izraditi lentu vremena čovjekovog prebivališta u prošlosti i sadašnjosti (od pećine, sojenice, zemunice do danas),
- vrednovati pozitivne i negativne činioce u očuvanju graditeljskog naslijeđa,
- pratiti redosljed uputstava pri istraživanju.

LJUDI, PROSTOR I OKOLIŠ

Učenici će znati:

- objasniti svojim riječima pojam 'privreda',
- opisati i povezati obilježja regije sa razvijenošću njene privrede,
- identifikovati turizam kao značajnu privrednu granu regije,
- identifikovati važnije saobraćajnice regije i njihovu ulogu za razvoj privrede,
- objasniti zašto je saobraćaj (komunikacija) važan za razvoj privrede regije,
- objasniti potrebu ponašanja u skladu sa saobraćajnim propisima
- koristiti određene kriterije za prikupljanje i zapisivanje podataka,
- razvijati plan istraživanja uz pomoć nastavnika,
- pratiti redosljed uputstava pri istraživanju i mjerenju .

TEHNIKA I TEHNOLOGIJA

Učenici će znati:

- razlikovati vrste komunikacija i saobraćajnih sredstava nekada i sada,
- uraditi lentu vremena za tehnička dostignuća i razvoj tehnologije,
- prepoznati tehnološki napredak otkrićem električne energije (Nikola Tesla) kroz ilustracije, fotografije...,
- prezentirati prikupljene podatke projektne nastave.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

DRUŠTVO

POJEDINAC, IDENTITET, KULTURA, DRUŠTVO

Odgorno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
JA i porodica Identitet Metrika: (2)	Učenici će: - razlikovati identitete koji se stiču rođenjem i koji se mogu birati, - objasniti smisao zasnivanja porodice; - objasniti značaj saradnje u	Učenici će: -klasifikovati identitete nastale rođenjem i koje mogu birati; - uz konkretne primjere identifikovati neke činioce načina života u porodici (kultura	Učenici će: -uvažavati različite identitete; - objasniti značaj odgovornosti prema sebi i drugima; - poznaje određena pravila bontona.

	svakodnevnim zadacima između porodice i institucija (škola, dom zdravlja, itd).	ishrane, provođenje slobodnog vremena, običaji, navike); - pravi razliku između potreba, prava i dužnosti.	
Kulturne, javne i prosvjetne ustanove Metrika: (2+1)	Učenici će: - analizirati i izvesti zaključke o značaju kulturnih, prosvjetnih i javnih ustanova u mjestu i regiji za život i rad čovjeka; - posmatrati spomenike kulture kroz posjete.	Učenici će: - napraviti plan posjete kulturnim, javnim ili prosvjetnim ustanovama; - napraviti prijedlog liste pitanja za posjetu kulturnim, javnim ili prosvjetnim ustanovama o značaju te ustanove za razvoj privrede mjesta i regije; - skicirati najvažnije spomenike, građevine iz prošlosti i pokazati na geografskoj karti, - na osnovu zaključaka dati prijedloge za razvoj kulture, - nakon obilaska značajnih spomenika kulture, izdvojiti jedan primjer i dati ocjenu njegovog značaja.	Učenici će: - dati pozitivne primjere o uticaju kulturnih, sportskih i prosvjetnih ustanova na porodicu i privredu; - argumentirati važnost kulturno-historijskih spomenika; - poštovati pravila lijepog ponašanja u kulturnim, javnim i prosvjetnim ustanovama; - razvijati svijest kod drugih o značaju kulturnih, javnih i prosvjetnih ustanova na privredu i društvo.
PROŠLI DOGAĐAJI, LJUDI I DRUŠTVA			
Prošlost, sadašnjost i budućnost kraja Metrika: (4+1)	Učenici će: - interpretirati osnovne podatke o prošlosti i sadašnjosti regije; - uporediti i procijeniti vlastite životne uslove s nekim oblicima životnih uslova u prošlosti te raspraviti o sličnostima i razlikama.	Učenici će: - prepoznati na slikama, fotografijama, ilustracijama događaje ljudi iz prošlosti; - prikupljati građu o karakteristikama kraja u prošlosti i sadašnjosti; - izraditi lentu vremena čovjekovog prebivališta u prošlosti i sadašnjosti (od pećine, sojenice, zemunice do danas); - otkriti događaje iz prošlosti i raspraviti zašto su ljudi i događaji određenog razdoblja bili važni; - izraditi skicu kraja u budućnosti.	Učenici će: - vrednovati pozitivne i negativne činioce u očuvanju graditeljskog naslijeđa; - pratiti redosljed uputstava pri istraživanju i mjerenju; - dati doprinos u prikupljanju materijala historijskih izvora; - izražavati slobodno svoje stavove prema historiji kraja, tradiciji i običajima i dokazati opravdanost svojih stavova (dijelovi narodne nošnje, kućanska pomagala, novac, alati i oruđa...).
LJUDI, PROSTOR I OKOLIŠ			
Regija Prirodna i geografska obilježja	Učenici će: - prepoznati i opisati prirodna i geografska obilježja regije (izgled	Učenici će: - istražiti prirodna obilježja regije;	Učenici će: - navoditi pozitivne primjere prirodnih i geografskih potencijala regije;

<p>Metrika: (3+1)</p>	<p>terena, geografski položaj, klima); - nabrojati mjesta u regiji; -imenovati službe koje se bave unapređenjem i zaštitom životne sredine (komunalne djelatnosti) i ulogu pojedinaca u staranju za uređenost naselja.</p>	<p>- koristiti određene kriterije za prikupljanje i zapisivanje podataka; - konstruisati lentu vremena sa korištenjem prirodnih bogatstava u regiji; -dizajnirati maketu sa važnijim privrednim objektima regije; -dovesti u vezu klimu regije sa prirodnim i privrednim obilježjima (zagađenje okoliša).</p>	<p>-argumentirati značaj očuvanja prirodnih bogatstava; -predložiti načine kako se na odgovoran način odnositi prema okolišu i smanjiti rizike od katastrofe; - imati pozitivan stav prilikom izučavanja regije; - izvršavati planirane zadatke; -vrednovati i svojim ponašanjem doprinosti uređenosti svog mjesta i okoline.</p>
<p>Regija: Uzajamni odnos privrede i obilježja regije</p> <p>Razvijenost regije: privreda i turizam</p> <p>Metrika: (5+2)</p>	<p>Učenici će: - objasniti svojim riječima pojam 'privreda'; - opisati i povezati obilježja regije sa razvijenošću njene privrede; - opisati privredu i njenu razvijenost u regiji; - identifikovati turizam kao značajnu privrednu granu regije; - opisati lanac proizvodnje zdrave hrane- od farme do stola (ili lanac proizvodnje vode).</p>	<p>Učenici će: - ocijeniti značaj prirodnih obilježja za razvoj regije koristeći dodatne izvore; -razlikovati razvijenu i nerazvijenu privredu; - navesti primjere turizma u regiji (ekosela, jezera, kajak, planinarenje ...); - posmatrati, bilježeti i interpretirati informacije kroz organizovanu posjetu značajnih privrednih objekata; -izraditi promotivni plakat za promociju turizma u regiji; -koristiti internet kao izvor informacija; - koristiti određene kriterije za prikupljanje i zapisivanje podataka za uočavanje različitosti.</p>	<p>Učenici će: - pratiti redosljed uputstava pri istraživanju ; -razumjeti važnost razvijenosti privrede regije za svakodnevni život čovjeka; -prihvatiti zdravu hranu zbog očuvanja zdravlja.</p>
<p>Regija: Saobraćajna povezanost</p> <p>Metrika: (2+1)</p>	<p>Učenici će: -identifikovati važnije saobraćajnice regije i njihovu ulogu za razvoj privrede; -objasniti zašto je saobraćaj (komunikacija) važan za razvoj privrede regije.</p>	<p>Učenici će: -pokazati najvažnije saobraćajnice u regiji na geografskoj karti; - razvijati plan istraživanja uz pomoć nastavnika; -istražiti i zabilježiti pružanje PTT usluga u regiji; -ocijeniti značaj saobraćaja i komunikacija za razvoj regije.</p>	<p>Učenici će: - pratiti redosljed uputstava pri istraživanju i mjerenju; -razumjeti povezanost saobraćaja i komunikacija sa razvojem privrede regije; -voditi brigu o čuvanju saobraćajnih znakova kao opštih društvenih dobara. - objasniti potrebu ponašanja u skladu sa saobraćajnim propisima</p>

TEHNIKA I TEHNOLOGIJA			
TEHNIKA TEHNOLOGIJA Metrika: (2+1)	Učenici će: -razlikovati vrste komunikacija i saobraćajnih sredstava nekada i sada; - prepoznati tehnološki napredak otkrićem električne energije (Nikola Tesla); - uočiti važnost kompjutera i interneta za razvoj čovječanstva.	Učenici će: - uraditi lentu vremena za tehnička dostignuća i razvoj tehnologije; -koristiti internet za prikupljanje podataka; -izraditi plakate o tehnici i tehnologiji nekada i sada; -prezentirati prikupljene podatke projektne nastave.	Učenici će: - pokazati želju i interes za istraživanjem; - pokazati upornost u izvršavanju zadataka; -uvažavati doprinos rada drugova/ica u grupama; -koristiti savremena tehnička sredstva u svakodnevnom životu.

Didaktičke preporuke

Kako bi ostvarili postavljene ciljeve predmeta Prirode i društva koji su veoma kompleksni, nastavu iz područja društva najoptimalnije ćemo postići ako:

- u njihovom ostvarenju polazimo od iskustva i predznanja učenika,
- probleme posmatramo cjelovito, interdisciplinarno, interaktivno,
- usmjeravamo učenike na planiranje aktivnosti u neposrednoj okolini,
- podstičemo planiranje i analizu izvođenja aktivnosti,
- usmjeravamo učenike na sučeljavanje različitih stavova,
- razvijamo sposobnost za formiranje vrijednosnog sistema,
- učenike usmjeravamo ka jednostavnijim istraživačkim zadacima,
- podržimo sticanje i razvijanje različitih vještina učenika,
- doprinosimo razvoju duha tolerancije i humanosti.

Zbog prirode predmeta nastavnik se oslanja na materijal koji učenici kontinuirano prikupljaju, pa se preporučuje da ga nastavnik čuva i izlaže na sistematski način, na vidnom mjestu u učionici. To je dodatno motivaciono sredstvo za učenika a naročito je korisno pri sistematizaciji gradiva.

U nastavi Prirode i društva nastavnik treba da usmjerava učenike tako da dođu do saznanja kroz ove aktivnosti:

- posmatranje,
- crtanje,
- izrađivanje,
- sakupljanje,
- oblikovanje,
- mjerenje,
- upoređivanje,
- planiranje,
- analiziranje,
- procjenjivanje,
- utvrđivanje,
- predviđanje.

Kod ostvarivanja ciljeva treba što više slijediti didaktička načela: od poznatog ka nepoznatom, od bližeg ka daljem, od prostog ka složenom, od konkretnog ka apstraktnom, od posebnog ka opštem.

Organizaciju oblika nastavnog rada treba prilagoditi uzrastu učenika fokusirajući se na *istraživačko* učenje.

Priroda i društvo u 4. razredu predstavlja nastavak i usmjeravanje spontanog dječjeg istraživanja i otkrivanja međuzavisnosti pojava i procesa u prirodnom i društvenom okruženju. Ta saznanja se u nastavi produbljuju i proširuju. Predmet je istovremeno i izvor informacija za upoznavanje načina kako doći do informacija i kako ih upotrijebiti. Značaj predmeta Priroda i društvo leži u tome što je to jedan od glavnih nosilaca spoznajnog razvoja na ovom uzrastu. Priroda i društvo ujedinjuje sadržaje različitih znanstvenih područja. Osnovni cilj mu je doživjeti i osvijestiti složenost, raznolikost i međusobnu povezanost svih činilaca koji

djeluju u dječjem prirodnom i društvenom okruženju, razvoj pravilnog odnosa prema društvenom i prirodnom okruženju, razvijanje pravilnog odnosa prema ljudima i događajima, snošljivo i otvoreno prihvatanje različitih stavova i mišljenja te poticanje znatiželje za otkrivanjem pojava u prirodnom i društvenom okruženju.

Za realizaciju programskih sadržaja preporučuje se što češća izvanučionička nastava (terenska nastava, posjete, izleti...). Primjena principa integracije sadržaja (korelacije) sa drugim predmetima doprinosi racionalizaciji nastavnog procesa što štedi dragocjeno vrijeme i povećava kvalitet odgojno obrazovnog procesa. Integracija sadržaja (korelacija) omogućava multidisciplinarnan pristup nastavnoj temi pa se za kratko vrijeme ostvari više zadataka.

Krajem 4. razreda učenici bi trebali imati razvijene vještine

Planiranja

- predlaže izvore za sakupljanje podataka (knjige, fotografije, ljudi).

Sakupljanja podataka

- uz neposredno posmatranje svjesno upotrebljava različita čula,
- uz vođenje prepoznaje glavne karakteristike posmatranog predmeta ili pojave,
- obraća pažnju na detalje i cjelinu,
- koristi pisane i elektronske izvore informacija, snalazi se u leksikonima, rječnicima, enciklopedijama, atlasima, da potraži u biblioteci odgovarajuću knjigu, leksikon,
- da u datom tekstu (do pet strana) nađe traženi podatak,
- da upotrijebi jednostavne istraživačke metode i pomagala za sakupljanje podataka (upitnik, radni list, tabelu).

Zapisivanja, sređivanja i prikazivanja podataka

- sređuje sakupljene podatke na različite načine (lenta, plakat, dijagram, grafički zapis),
- piše izvještaj o radu,
- prezentuje svoj rad samostalno u grupi (usmeno, pismeno, slikovno, grafički, npr. s plakatom, izložbom, dramatisacijom, igranjem uloga predstavi neku situaciju, svoj pogled, stav),
- sakuplja podatke o zavičaju (opštini), Bosni i Hercegovini, prošlosti i društvenim događajima iz različitih izvora (neposrednim i posrednim opažanjem), uz upotrebu pisanih, materijalnih i grafičkih izvora.

Znanja iz oblasti aktivnosti

Objašnjavanje i vrednovanje

- utvrđuje sličnosti i razlike između svojih iskustava i iskustva drugih ljudi na različitim prostorima i u različitim vremenima,
- izvodi zaključke o podacima i argumentuje svoje podatke,
- razlikuje činjenice, stavove i fantaziju.

Razvijanje stavova

- svojim riječima kaže svoje stavove,
- obrazloži svoje stavove,
- izdvoji relevantne podatke za rješavanje obrađenog problema.

Način provjeravanja znanja i ocjenjivanja

U strukturi posebnog dijela obrazovnog programa nalaze se obavezni načini provjeravanja i ocjenjivanja učenika. Provjeravanjem se stiče uvid u stepen ovladanosti znanjima, vještinama i navikama. Provjeravanjem se utvrđuje kvantitet i kvalitet znanja, ali i stepen razvijenosti sposobnosti i vještina, stepen primjenjivosti stečenih znanja, stepen osposobljenosti za transfer znanja, odnos prema učenju, školskim i drugim normama, stepen socijalizacije.

Iz **Društva** znanje provjeravamo usmeno i pismeno, a za pismenu provjeru potrebno je koristiti i test (višestruki izbor i kratki odgovori: esej – testovi i testovi izvođenja).

Nastavnik ne procjenjuje samo formalna znanja nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učešća, spremnosti za saradnju, snalaženje u grupnom rješavanju zadataka, rezultate grupnog rada, itd.

Znanja se vrednuju prema obimu, dubini, mogućnosti upotrebe znanja u novim situacijama kao i sposobnosti zauzimanja ličnog stava prema usvojenim činjenicama.

Misaonost se vrednuje prema izraženim sposobnostima opisivanja, upoređivanja, selekcije, zaključivanja, sistematizacije i uopštavanja podataka.

Radno-tehnička djelatnost se vrednuje prema ispoljenim elementima tačnog opažanja, spretnog rukovanja, izboru materijala i redosljeda operacija i alata pri oblikovanju materijala, kao i prema sposobnostima izrade različitih predmeta.

Pri praćenju i ocjenjivanju nikako ne smijemo zanemariti djetetovu radoznalost, originalnost i snalažljivost. Nastavnik treba da bira metode koji će učenicima najviše odgovarati za učenje i najviše ih podsticati na učenje.

Postignuća učenika izražavati brožčanom ocjenom.

Nastavnik zajedno sa učenicom dokumentuje njegove radove (portfolij učenika) koji pokazuju i dokazuju do kojeg nivoa su postignuća u ishodima znanja, sposobnosti i vrijednosti. U portfoliju se nalaze povratne informacije nastavnika i refleksija učenika. Portfoliji mogu biti razvojni i prezentativni za svakog učenika, a mogu se organizovati i projektni portfoliji odjeljenja.

Resursi za realizaciju programa

Oprema učionice:

- učionica treba da ima mogućnost zatamnjenja i posebnog osvjetljivanja;
- učionici treba da ima toplu i hladnu vodu;
- površina stolova treba da bude otporna na udare, da ne blješti;
- stolovi treba da budu prenosivi;
- radna površina stolova treba da bude 65x65 cm po učeniku;
- u učionici treba da bude projekcijska tabla ili platno, pametna tabla;
- uz zidove treba da budu ormari za čuvanje nastavnih sredstava za učenike i nastavnike;

Nastavna sredstva

Sredstva za nastavnike:

- priručnik za nastavnika/cu,
- priručna biblioteka koju će koristiti nastavnici i učenici,
- karte: plan rodnog kraja, turistička karta opštine (pojednostavljena zidna karta), opštinske karte, zidna karta Bosne i Hercegovine, regijske karte,
- turistički prospekti (kraja, opštine, države),
- fotografski aparat, video kamera, video projektor, kompjuter,
- slikovni materijal (stare fotografije, stare razglednice, crteži, skice, itd.),
- makete (kuća, stan, škola),
- primjeri različitih šema (porodično stablo, itd.),
- enciklopedije (opšte i specijalizovane), rječnici (rječnik stranih riječi, terminološki rječnik), literatura iz oblasti društvenih nauka,
- hronike (škole, zavičaja, itd.),
- potrošni materijal – razne vrste papira, pribor za crtanje, boje, mase za oblikovanje ...
- oruđa za obradu materijala;
- utičnica, osigurač, prekidač;
- globus (hrapava lopta);
- historijski atlas
- literatura...

Profil i stručna sprema nastavnika

Za podučavanje Prirode i društva u osnovnim školama osposobljeni su nastavnici koji su završili:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim studijem u dvogodišnjem trajanju (VI stepen stručne sprema) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik razredne nastave. Nastavu predmeta priroda mogu izvoditi lica sa završenom srednjom učiteljskom školom koja su stekla uslove po članu 118. stav 1. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 6/04, 7/05 i 17/11).

PETI RAZRED

Kroz predmet Priroda i društvo, područje **Društva** izučavalo se u I, II,III i IV razredu integrativno sa sadržajima iz prirode. U V razredu područje Društva se izučava kao poseban nastavni predmet, a nastaviće se izučavati od VI do IX razreda kroz predmete Geografija, Historija i Građansko obrazovanje.

Nastavni predmet društvo u svome razvoju iznjedrio se na osnovi spoznaje o djetetovoj potrebi za cjelovitim doživljajem neposredne stvarnosti i participiranjem škole u potpomaganju djeteta u njegovoj spremnosti za sve složenije zahtjeve životnog okruženja kao i potrebe stjecanja bazičnih znanja koja garantiraju uspješno snalaženje u društvenim predmetima u višim razredima osnovne škole.

Cilj

Opšti cilj predmeta je upoznavanje odnosa pojedinaca u porodici, društvu i okolini, podrška sposobnosti vrednovanja okoline (sa fizičkog, socijalnog, emotivnog, kulturnog, ekonomskog aspekta).

Opšti ciljevi iz predmeta Društvo se nastavljaju iz prethodnih razreda i produbljuju u V razredu.

Predmet **Društvo** može se posmatrati kao znanje i razumijevanje o društvenim zajednicama; ljudima i sredini; kretanju ljudi u prostoru i vremenu; kulturnoj baštini, umjetnosti ...

U navedenom kontekstu opštih ciljeva predmeta potrebno je:

- ostvariti uslove i mogućnosti za sticanje znanja o sopstvenoj kulturnoj, društvenoj i prirodnoj okolini u vremenu i prostoru,
- osmišljenim nastavnim procesom omogućiti doživljavanje i usvajanje vještina i znanja, upoznavanje i vrednovanje odnosa između pojedinaca, društva i kulturne i prirodne okoline,
- omogućiti formiranje stavova i vrijednosti, učenje optimalnih strategija rješavanja problema, kritičko usvajanje informacija,
- podsticati učenike na aktivan rad, istraživanje i objašnjavanje pojava, veza i problema društvene, kulturne i prirodne okoline,
- doprinostiti razvijanju duha tolerancije,
- doprinostiti ovladavanju različitim vještinama – *komunikacijskim* (čitanje, pisanje, izražavanje mišljenja, interpretiranje informacija), *istraživačkim* (planiranje, opažanje, razvrstavanje, anketiranje, izrada izvještaja, izrada jednostavnijih tematskih projekata), *društvenim* (preuzimanje odgovornosti za rad u grupama, razumijevanje, prihvatanje i poštovanje različitosti, poštovanje kulturnog nasljeđa, aktivan odnos prema tradiciji, briga za druge, tolerancija i humanost).

Specifični ciljevi su:

- Upoznati geografske teme s aspekta međusobnog uticaja kraja na život ljudi i ljudi na promjene kraja,
- Uvođenje u različite načine upoznavanja i istraživanja geografskih pojava i procesa, kao i u korišćenje geografske karte,
- Otkrivati život ljudi u prošlosti i upoređivati sa životom ljudi u sadašnjem vremenu,
- Upoznati primjere iz kulture i tradicije Bosne i Hercegovine,
- Istraživati uz pomoć informacijskih izvora i rada na terenu kao i drugih izvora (muzejski predmeti, stare fotografije, bibliotečki materijal, arhivska građa),
- Poznavati značaj života u porodici, školi, lokalnim zajednicama, kao i globalnom društvu,
- Podsticati razumjevanje i vrednovanje uticaja savremenog, tehničkog i ekonomskog razvoja na kvalitet života i okoline (pozitivne i negativne strane),
- Razumije društvene i kulturološke razlike među ljudima,
- Razumije značaj osnovnih ljudskih i dječijih prava i odgovornosti, kao i značaj saradnje među ljudima.

Ciljevi predmeta međusobno se prepliću i obuhvataju kognitivno, socijalno, emotivno, motivacijsko, estetsko i moralno-etičko područje.

Zadaci

- Upoznati domovinu, njen položaj, historijske etape razvoja, događaje iz prošlosti, stanovništvo, okruženje i važnosti očuvanja domovine kao integralnog dijela evropske i svjetske zajednice.
- Istražiti kulturno-historijske znamenitosti domovine.
- Prepoznati bogata raznolika obilježja stanovnika Bosne i Hercegovine: narodi i kulture.
- Steći znanja o geografskim i ekonomskim obilježjima Bosne i Hercegovine.
- Upoznati opštinu i njene karakteristike.
- Razvijati samostalno ili u grupama posmatranje, uče i dolaze do individualnih ili zajedničkih zaključaka koje mogu prezentirati.
- Kroz učenje razvijati kritičko razmišljanje, spoznaje o okruženju u kojem žive i na osnovu ponuđenih teza doći do vlastitih zaključaka bez nametanja stavova od strane nastavnika, što je doprinos razvitku tolerancije i prava na različita mišljenja.
- Samostalno planirati i po važnosti odrediti posjete, o njima razgovarati, voditi rasprave iznositi zapažanja ili napisati referat kako bi se došlo do zajedničke ocjene.
- Razviti pozitivne vrijednosti i stavove prema sebi samima, porodici, drugima i drugačijima.
- Naučiti aktivno slušati druge, poštovati i uvažavati drugačije stavove.
- Oblikovati univerzalne moralne vrijednosti.
- Utjecati na usvajanje i bogaćenje vlastitog rječnika.

Ishodi:

POJEDINAC, IDENTITET, KULTURA, DRUŠTVO

Učenici će znati:

- opisati sebe i svoje uloge u okruženju,
- opisati uloge drugih ljudi u okruženju,
- opisati svoj identitet i prepoznati višestruke identitete drugih pojedinaca,
- razlikovati i opisati kulture u BiH i bližem okruženju,
- razlikuje pojam "historija" i "prahistorija",
- razlikuje pojam: decenija, stoljeće, milenijum,
- razlikuje pojam "stara era" i "nova era",
- klasifikovati kulturno – povijesne i religijske spomenike naroda u BiH kao dio multikulturalnog okruženja i baštine,
- graditi jedinstven sistem vrijednosti multikulturalnosti uspoređujući i proučavajući stanovništvo u BiH,
- koristiti različite izvore za istraživanje (vizuelne, mape, objekte, zgrade, spomenike, muzeje...),
- uočiti različita mišljenja u odnosu sa i bez činjenica i podataka,
- vizuelno predstaviti znamenitosti iz prošlosti BiH po razdobljima da bi ih mogli uočiti u svom okruženju

PROŠLI DOGAĐAJI, LJUDI I DRUŠTVA

Učenici će znati:

- prepoznati i pokazati na primjerima šta je iz prošlosti sačuvano do danas (građevine iz prošlosti, značajne ličnosti, naučno tehnološka dostignuća,
- opisati simbol – ljiljan i vrijeme postanka;
- objasniti prava i odgovornosti pojedinca i grupe u vremenu i prostoru;
- objasniti značaj državnih praznika BiH
- učestvovati sa drugim učenicima u pripremi i obilježavanju državnih praznika BiH

LJUDI, PROSTOR I OKOLIŠ

Učenici će znati:

- snalaziti se u prostoru i geografskoj karti zbog pravilne orijentacije (određivanje jedne strane svijeta – sjever u odnosu na...);
- na karti analizirati i uporediti granice BiH sa susjednim državama kako bi odredili položaj BiH u odnosu na susjede;
- uočiti značaj izlaska na more za BiH;
- dizajnirati i objasniti obilježja BiH;
- nabrojati entitete, kantone i njihova sjedišta;
- opisati osnovne karakteristike glavnog grada BiH,
- definisati pojam opštine kao zajednice većeg broja naselja;
- imenovati svoju opštinu i naselja u njoj;
- imenovati susjedne gradove;
- razumjeti potrebu saradnje svih naselja sa opštinskim centrom i međusobno;
- izraditi plan za akciju volontiranja u školskom naselju (mjesnoj zajednici);
- nabrojati strukture stanovništva BiH biološka (spolna i dobna) i etnička;
- obrazložiti uzroke mobilnosti (kretanje) stanovništva - dnevna, privremena, stalna itd...
- razlikuje tipove naselja (seosko, gradsko)
- razlikuje funkcije gradova (industrijski, turistički...)

LJUDI, DRUŠTVO I PRIVREDA

Učenici će znati:

- uporediti prirodna bogatstva pojedinih geografskih regija;
- definisati pojam privrede;
- nabrojati grane privrede (poljoprivreda, energetika, rudarstvo, industrija, saobraćaj, turizam),
- objasniti karakteristike određenih privrednih grana;
- razumjeti uticaj povezanosti privrednih grana na razvoj cjelokupne privrede i društva;
- prepoznati ljude u svom okruženju koji su uticali na razvoj privrede i društva;
- uočiti najvažnije saobraćajnice u BiH po vrstama saobraćaja;
- objasniti povezanost putnih komunikacija (kopnom, vodom, vazduhom) i njihov značaj za razvoj privrede;
- objasniti povezanost naselja navodeći prednosti i nedostatke istih;
- izraditi idejna rješenja poboljšanja povezanosti naselja na osnovu istraženih prednosti i nedostatke istih;
- prezentovati idejno rješenje poboljšanja povezanosti naselja;
- dati primjere dobre i loše povezanosti naselja u zavičaju i argumentirati svoje stavove;
- dovesti u vezu geografska obilježja i komunikaciju ljudi.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

POJEDINAC, IDENTITET, KULTURA, DRUŠTVO			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Ja-pojedinač Pojedinač, grupa Metrika: (2+2)	Učenici će: -opisati sebe i svoje uloge u okruženju, -opisati uloge drugih ljudi u okruženju;	Učenici će: -dovesti u vezu svoje uloge i djelovanje u okruženju; -dovesti u vezu uloge drugih pojedinaca;	Učenici će: -iskazivati svoje uloge i identitet sa samopouzdanjem; -poštovati uloge i identitet drugih pojedinaca; -uvažavati različitosti

	-opisati svoj identitet i prepoznati višestruke identitete drugih pojedinaca, -razlikovati i opisati kulture u BiH i bližem okruženju.	-istražiti kulture bližeg okruženja	drugачijih kultura od svoje.
Periodizacija Metrika: (3+3)	Učenici će: -razlikuje pojam "historija" i "prahistorija" - razlikuje pojam: decenija, stoljeće, milenijum - razlikuje pojam "stara era" i "nova era"	Učenici će: -koristeći lentu vremena odrediti vremenski period "historija" i "prahistorija" -mjeriti i računati kalendarsko vrijeme: godina,decenija/ desetljeće, vijek/ stoljeće i milenij, -koristeći lentu vremena odrediti vremenski period "stara era" i "nova era"	Učenici će: -konceptualizirati vrijeme razlikujući prošlost i sadašnjost;
Kulturno – historijsko nasljeđe BiH Metrika: (2+2)	Učenici će: - klasifikovati kulturno – povijesne i religijske spomenike naroda u BiH kao dio multikulturalnog okruženja i baštine,	Učenici će: -bilježiti relevantne podatke o kulturno – povijesnim i religijskim spomenicima iz različitih izvora; -vizuelno predstaviti najvažnije znamenitosti iz prošlosti BiH po razdobljima da bi ih mogli uočiti u svom okruženju, -demonstrirati vizuelni prikaz znamenitosti iz prošlosti BiH prema razdobljima; -uočiti različita mišljenja u odnosu sa i bez činjenica i podataka	Učenici će: -graditi jedinstven sistem vrijednosti multikulturalnosti uspoređujući i proučavajući stanovništvo u BiH, - koristiti različite izvore (vizuelne, mape, objekte, zgrade, spomenike, muzeje...).
PROŠLI DOGAĐAJI, LJUDI I DRUSTVA			
Iz prošlosti domovine Bosne i Hercegovine Metrika: (5+5)	Učenici će: -nabrojati građevine iz prošlosti: kaldrma-put stećci, utvrde-kule, mostovi, ostaci starih gradova; -opisati simbol – ljljan i vrijeme postanka; - nabrojati značajne ličnosti:vladari, naučnici, književnici, umjetnici, nobelovci; - nabrojati naučno tehnološka dostignuća koja su uticala na razvoj privrede BiH (štamparstvo, željeznice,	Učenici će: -izraditi pano, foto album, mapu i dr. vizuelni prikaz građevina iz prošlosti; -grafički prikazati simbol - ljljan; -prikupiti različite izvore o značajnim ličnostima; -uporediti periode ekonomskog i kulturnog prosperiteta; - dizajnirati mapu perioda (lenta vremena) ostvarenja prava i odgovornosti u BiH: život, rad, glasa žena,	Učenici će: -prepoznaje i pokazuje na primjerima šta je iz prošlosti sačuvano do danas -koristiti raznovrsne vizuelne prikaze o značajnim ličnostima vladara, naučnika, umjetnika i sl.(npr. ban Kulin, kralj Tvrtko I, kraljica Katarina, Husein Kapetan Gradašćević, Nikola Tesla, Tito, Alija Izetbegović) -učestvuje sa drugim učenicima u pripremi

	<p>prvi tramvaj u Evropi, fabrike...);</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti prava i odgovornosti pojedinca i grupe u vremenu i prostoru; - objasniti značaj Dana državnosti BiH; -objasniti značaj Dana nezavisnosti BiH. 	<p>besplatno obrazovanje , besplatnu zdravstvenu zaštitu;</p> <ul style="list-style-type: none"> -istražiti i prezentirati podatke o nastanku i značaju Dana državnosti BiH; -istražiti i prezentirati podatke o nastanku i značaju Dana nezavisnosti BiH. 	<p>proslave u školi Dana državnosti BiH i Dana nezavisnosti BiH.</p>
LJUDI, PROSTOR I OKOLIŠ			
<p>MOJA DOMOVINA BIH</p> <p>Geografska obilježja BiH</p> <p>Metrika: (2+2)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati granice Bosne i Hercegovine; - na karti analizirati i uporediti granice BiH sa susjednim državama kako bi odredili položaj BiH u odnosu na susjede; -uočiti značaj izlaska na more za BiH; - dizajnirati i objasniti obilježja BiH; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -snalaziti se u prostoru i geografskoj karti zbog pravilne orijentacije (određivanje jedne strane svijeta – sjever u odnosu na...); - napraviti državne simbole BiH da bi doživjeli pripadnost domovini i državnim obilježjima. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -na osnovu prirodnih i administrativnih granica izraziti argumentovan stav; -poštovati simbole BiH, -pokazati interes za pripadnost domovini kroz različite inicijative
<p>Bosna i Hercegovina i unutrašnje uređenje</p> <p>Metrika: (4+7)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabrojati entitete, kantone i njihova sjedišta; -opisati osnovne karakteristike glavnog grada BiH, <p>-definisati pojam opštine kao zajednice većeg broja naselja;</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati svoju opštinu i naselja u njoj; -imenovati susjedne gradove; -razumjeti potrebu saradnje svih naselja sa opštinskim centrom i međusobno; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati na karti entitete, kantone i njihova sjedišta; -uporediti značaj glavnog grada BiH u odnosu na druge gradove, -izraditi plan posjete glavnom gradu BiH. -izraditi listu pitanja za razgovor sa gradonačelnikom/načelnikom ili predstavnikom opštine; -snalaziti se na gradskoj mapi uz dobru orijentaciju pronalaženja ulica, institucija...; - izraditi plan za akciju volontiranja u školskom naselju (mjesnoj zajednici); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ponaša se prikladno prema školskom materijalu za rad; -pokazati pozitivan stav prema baštini glavnog grada BiH. <p>-dati primjere uticaja opštine na život građana i njih samih;</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati da znaju orijentisati se na gradskoj mapi; - učestvovati u volonterskim aktivnostima i izraziti osjećanja nakon provedenih aktivnosti.
<p>Stanovništvo i naselja BiH</p> <p>Metrika: (3+4)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -nabrojati strukture stanovništva BiH biološka (spolna i dobna) i etnička; -obrazložiti uzroke mobilnosti (kretanje) stanovništva - dnevna, privremena, stalna itd... 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izraditi panoe prema strukturi stanovništva; -izraditi panoe prema tipovima naselja; -posjetiti muzej kraja; - istražiti i izraditi od različitih materijala (tekstualne i slikovne) 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pronalaži i odabire informacije iz različitih izvora u kontekstu rješavanja problema; -razumjeti uticaj različitosti kultura kroz kretanje stanovništva.

	-razlikuje tipove naselja (seosko, gradsko); -razlikuje funkcije gradova (industrijski, turistički...)	referat, pano, foto album	
LJUDI, DRUŠTVO I PRIVREDA			
PRIRODNI RESURSI I PRIVREDA BIH	Učenici će: -uporediti prirodna bogatstva pojedinih geografskih regija; -definisati pojam privrede; -nabrojati grane privrede (poljoprivreda, energetika, rudarstvo, industrija, saobraćaj, turizam), -objasniti karakteristike određenih privrednih grana; -razumjeti uticaj povezanosti privrednih grana na razvoj cjelokupne privrede i društva; -prepoznati ljude u svom okruženju koji su uticali na razvoj privrede i društva.	Učenici će: -klasifikovati prirodna bogatstva pojedinih geografskih regija; - locirati najveća prirodna bogatstva regije na geografskoj karti; - povezati uticaj prirodnih bogatstva na razvoj pojedinih privrednih grana; -izraditi tematske karte prema prirodnim bogatstvima i granama privrede Bosne i Hercegovine; -izraditi plan posjete nekoj od privrednih grana; -vizuelno, grafički, tekstom i verbalno prikazati posjetu nekoj od privrednih grana;	Učenici će: -kroz primjere grupisati prirodna bogatstva i prezentirati drugima u učionici; -argumentirati značaj očuvanja prirodnih bogatstava; -argumentirati značaj proizvodnje i kupovine domaćih proizvoda; -predstaviti svoje proizvode na sajmu škole;
Metrika: (7+10)			
Saobraćaj	Učenici će: -uočiti najvažnije saobraćajnice u BiH po vrstama saobraćaja; - objasniti povezanost putnih komunikacija (kopnom, vodom, vazduhom) i njihov značaj za razvoj privrede; -objasniti povezanost naselja navodeći prednosti i nedostatke istih	Učenici će: -pokazati na geografskoj karti najvažnije saobraćajnice u BiH po vrstama saobraćaja; -izraditi tematske karte najvažnijih saobraćajnica; -istražiti, analizirati zabilješke i uporediti podatke o saobraćajnoj povezanosti -izraditi idejna rješenja poboljšanja povezanosti naselja na osnovu istraženih prednosti i nedostatke istih.	Učenici će: -prezentovati idejno rješenje poboljšanja povezanosti naselja; -dati primjere dobre i loše povezanosti naselja u zavičaju i argumentirati svoje stavove. -dovesti u vezu geografska obilježja i komunikaciju ljudi;
Metrika: (3+4)			

Didaktičke preporuke

Ciljevi predmeta **Društva** su veoma kompleksni i najoptimalnije se ostvaruju ako:

- u njihovom ostvarenju polazimo od iskustva i predznanja učenika,
- probleme posmatramo cjelovito, interdisciplinarno, interaktivno,
- usmjeravamo učenike na planiranje akcija u neposrednoj okolini,
- podstičemo planiranje i analizu izvođenja aktivnosti,

- usmjeravamo učenike na sučeljavanje različitih stavova,
- razvijamo sposobnost za formiranje vrijednosnog sistema,
- učenike usmjeravamo ka jednostavnijim istraživačkim zadacima,
- podržimo sticanje i razvijanje različitih vještina učenika,
- doprinosimo razvoju duha tolerancije i humanosti.

Zbog prirode predmeta nastavnik se oslanja na materijal koji učenici kontinuirano prikupljaju, pa se preporučuje da ga nastavnik čuva i izlaže na sistematski način, na vidnom mjestu u učionici. To je dodatno motivaciono sredstvo za učenika a naročito je korisno pri sistematizaciji gradiva.

Po svojim programskim sadržajima i oblicima rada nastavni predmet društvo pruža neiscrpe mogućnosti odgojno obrazovnih strategija koje potiču aktivno učenje i umijeće kritičkog mišljenja kako bi obrazovanje na elementarnom stupnju odražavalo potrebe demokratizacije obrazovanja u kojem učenik može opisati svijet i suditi o njemu.

U tom procesu važna je uloga nastavnika. U ostvarivanju složenih pitanja razumijevanja uzročno – posljedičnih veza i odnosa u društvenim pojavama i procesima koje predviđa nastavni program kod učenika je prije svega potrebno poticati i razvijati znatiželju i propitivanje te umijeće kritičkog mišljenja a koje stavlja u funkciju više mentalne procese.

Ako polazimo od uvažavanja demokratskih procesa putem kvalitetne nastave predmeta društvo, za učenika je važno kako u predviđenim nastavnim sadržajima i postavkama razmišljati samostalno i postupati u skladu sa svojim razmišljanjima te kako iskoristiti određene informacije sa različitih stajališta, prosuđivati o njihovim vrijednostima na osnovu ličnih potreba i ciljeva. Da bi učenici djelotvorno razmišljali, kritičko mišljenje mora postati konstanta njihovog neposrednog iskustva pa se s pravom problematizira uloga nastavnika kao odgovorne osobe u kreiranju kvalitetne nastave društva.

Nastavnik u ovom predmetu treba voditi učenike kroz procese učenja i njegove prednosti s aktiviranjem mišljenja učenika, određivanjem svrhe učenja (motivacijom), aktivnim uključivanjem učenika u proces učenja različitim metodama učenja, poticanjem refleksije (različitost mišljenja, poticanje samoistraživanja) olakšava obradu informacija u procesu učenja i olakšava kritičko mišljenje.

U ovom razredu učenici će proširiti svoja stečena znanja o svojoj domovini, domoljublju, kulturološkim razlikama koje postoje u našoj domovini te o narodima koji žive na prostorima naše domovine i susjednim državama.

Učenici će u ovom razredu učiti o prošlosti svoje domovine kako bi bolje razumjeli njenu prošlost, sadašnjost i budućnost. Također, učenici će posebno učiti o uređenju svoje domovine, te kulturno - historijskim znamenitostima koje karakteriziraju njeno područje. Učenici će produbiti svoja znanja o vrsti naselja i saobraćajnoj povezanosti svoje domovine. Izučavanjem predviđenih sadržaja učenici će steći potrebna znanja o svojoj domovini i tako se postupno uključiti u društvene predmete koji su predviđeni u višim razredima osnovne škole. Primjenom metoda racionalnog učenja i motiviranjem učenika u obradi nastavnih sadržaja uz njihovo aktivno učešće steći će neophodna znanja iz predmeta društvo.

Krajem 5. razreda učenici bi trebali imati razvijene vještine

Planiranje

- predlaže izvore za sakupljanje podataka (knjige, fotografije, ljudi).

Sakupljanje podataka

- uz neposredno posmatranje svjesno upotrebljava različita čula,
- uz vođenje prepoznaje glavne karakteristike posmatranog predmeta ili pojave,
- obraća pažnju na detalje i cjelinu,
- koristi pisane i elektronske izvore informacija, snalazi se u leksikonima, rječnicima, enciklopedijama, atlasima, da potraži u biblioteci odgovarajuću knjigu, leksikon,
- da u datom tekstu (do pet strana) nađe traženi podatak,
- da upotrijebi jednostavne istraživačke metode i pomagala za sakupljanje podataka (upitnik, radni list, tabelu).

Zapisivanje, sređivanje i prikazivanje podataka

- sređuje sakupljene podatke na različite načine (lenta, plakat, dijagram, grafički zapis),

- piše izvještaj o radu,
- prezentuje svoj rad samostalno u grupi (usmeno, pismeno, slikovno, grafički, npr. s plakatom, izložbom, dramatisacijom, igranjem uloga predstavi neku situaciju, svoj pogled, stav),
- sakuplja podatke o zavičaju (opštini), Bosni i Hercegovini, prošlosti i društvenim događajima iz različitih izvora (neposrednim i posrednim opažanjem), uz upotrebu pisanih, materijalnih i grafičkih izvora.

Znanja iz oblasti aktivnosti

Objašnjavanje i vrednovanje

- utvrđuje sličnosti i razlike između svojih iskustava i iskustva drugih ljudi na različitim prostorima i u različitim vremenima,
- izvodi zaključke o podacima i argumentuje svoje podatke,
- razlikuje činjenice, stavove i fantaziju.

Razvijanje stavova

- svojim riječima kaže svoje stavove,
- obrazloži svoje stavove,
- izdvoji relevantne podatke za rješavanje obrađenog problema.

Način provjeravanja znanja i ocjenjivanja

U strukturi posebnog dijela obrazovnog programa nalaze se obavezni načini provjeravanja i ocjenjivanja učenika. Provjeravanjem se stiče uvid u stepen ovladanosti znanjima, vještinama i navikama. Provjeravanjem se utvrđuje kvantitet i kvalitet znanja, ali i stepen razvijenosti sposobnosti i vještina, stepen primjenjivosti stečenih znanja, stepen osposobljenosti za transfer znanja, odnos prema učenju, školskim i drugim normama, stepen socijalizacije.

Iz **Društva** znanje provjeravamo usmeno i pismeno, a za pismenu provjeru potrebno je koristiti i test (višestruki izbor i kratki odgovori: esej – testovi i testovi izvođenja).

Nastavnik ne procjenjuje samo formalna znanja nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učešća, spremnosti za saradnju, snalaženje u grupnom rješavanju zadataka, rezultate grupnog rada, itd.

Znanja se vrednuju prema obimu, dubini, mogućnosti upotrebe znanja u novim situacijama kao i sposobnosti zauzimanja ličnog stava prema usvojenim činjenicama.

Misaonost se vrednuje prema izraženim sposobnostima opisivanja, upoređivanja, selekcije, zaključivanja, sistematizacije i uopštavanja podataka.

Radno-tehnička djelatnost se vrednuje prema ispoljenim elementima tačnog opažanja, spretnog rukovanja, izboru materijala i redosljeda operacija i alata pri oblikovanju materijala, kao i prema sposobnostima izrade različitih predmeta.

Pri praćenju i ocjenjivanju nikako ne smijemo zanemariti djetetovu radoznalost, originalnost i snalažljivost. Nastavnik treba da bira metode koji će učenicima najviše odgovarati za učenje i najviše ih podsticati na učenje.

Postignuća učenika izražavati brožčanom ocjenom.

Nastavnik zajedno sa učenicom dokumentuje njegove radove (portfolij učenika) koji pokazuju i dokazuju do kojeg nivoa su postignuća u ishodima znanja, sposobnosti i vrijednosti. U portfoliju se nalaze povratne informacije nastavnika i refleksija učenika. Portfoliji mogu biti razvojni i prezentativni za svakog učenika, a mogu se organizovati i projektni portfoliji odjeljenja.

Resursi za realizaciju programa

Da bi se nastava *društva* izvodila što uspješnije, nastavniku se mora pružiti snažna podrška (stručna i materijalna), na nivou škole i lokalne zajednice, s ciljem uspješnije organizacije rada na terenu, rada na projektima i organizaciji ekskurzije.

Minimalni resursi za realizaciju su:

- pojednostavljene zidne karte Bosne i Hercegovine, privredna karta Bosne i Hercegovine,
- komplet za izradu tematskih zidnih karata,
- kompasi (što veći broj primjeraka),
- fotografski aparat, kompjuter, video kamera, video projektor.

Ostali izvori...:

1. Lokalni resursi
2. Slikovni materijal
3. Arhivska građa
4. Monografije
5. Spomenici kulture
6. Video materijal
7. Internet

Nastavnici koriste metodičku literaturu i koriste i druge primarne i sekundarne izvore u cilju aktuelizacije nastave, zbog novih dostignuća i znanja, za potrebe zadovoljenja interesa lokalne zajednice, interesa učenika i interesa socijalnih partnera.

Potrebno je da, pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, nastavnik radi na kontinuiranom usavršavanju u cilju sticanja didaktičkih, metodičkih i drugih znanja (seminari, simpozijumi, itd.)

Nov način rada podrazumijeva niz kompetencija: potrebno je da nastavnik bude dobar organizator (planiranje i izvođenje terenskog rada, vođenje istraživačkih radionica, planiranje tematskih i projekatskih radova, itd).

Potrebno je da nastavnik pruži snažnu motivaciju kao i podršku za rad u grupama, stvaralačko učenje, itd.

Preporučujemo korišćenje različitih oblika rada i obogaćivanje rada novim nastavnim metodama (smisleno receptivno učenje, konvergentno učenje, divergentno učenje, učenje po modelu, istraživačko učenje, učenje putem igre i simulacije).

Profil i stručna sprema nastavnika

Nastavu predmeta društvo mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
 - Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
 - Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim studijem u dvogodišnjem trajanju (VI stepen stručne sprema) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik razredne nastave.
- Nastavu predmeta društvo mogu izvoditi lica sa završenom srednjom učiteljskom školom koja su stekla uslove po članu 118. stav 1. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 6/04, 7/05 i 17/11).

4. GEOGRAFIJA

Uloga, značaj, cilj

Geografija je prirodna, ali i društvena nauka. Ime joj potiče od riječi *gea* koja u prijevodu znači zemlja i *grafien* pisati ili opisivati. U nastavi geografije, svijet i njegovi regioni se istražuju. Nastava mora pomoći učeniku da razumije pojave vezane za aktivnost ljudskih bića i prirodnog svijeta, kao i interakciju ovih pojava u različitim regionima. Regionalna geografija, kao kompleksna nauka, polazi od objašnjenja međusobno uzročno-posljedičnih odnosa i veza fizičko-geografskih i društveno-geografskih procesa i pojava, pri čemu je neophodno upoznati učenike sa uzrocima podjele svijeta na razvijene i slabije razvijene regije kao i odnose među njima. Važno je stvoriti jasnu predstavu o oblicima ekonomskog povezivanja naroda i država u svijetu, kao i položaj Bosne i Hercegovine u novom političkom okruženju.

Cilj nastave geografije je da proširi učenicima koncepciju svijeta od Bosne i Hercegovine, cijele Evrope i ostalog dijela svijeta. Nastava se izvodi pod uslovom da učenik dobije osjećaj prirodnog i kulturološkog bogatstva sredina širom svijeta te uči da ih cijeni. Nastava geografije treba da stvori osnovu za interkulturalnu toleranciju i internacionalizam. Nastava geografije naglašava odgovornost u zaštiti prirode, te očuvanju životne sredine. Ona mora da podržava odgoj učenika kao aktivnog građanina koji se kroz svoj razvoj zalaže za održiv način života.

Cilj

- crtati i tumačiti mape, koristiti statistiku, dijagrame, slike, i elektronske poruke kao izvore geografskih informacija,
- koristiti kartu svijeta i njenu glavnu nomenklaturu,
- razumijeti zavisnost između ljudskih aktivnosti i mogućnosti koje okruženje nudi na Zemlji,
- prihvatiti geografiju Evrope i ostalih regiona svijeta kao sopstveni dio, učiti da cijeni i ima pozitivan stav prema drugim zemljama, njihovim narodima i kulturama,
- učiti savremena znanja iz geografije, o Zemlji kao nebeskom tijelu, njenom položaju u kosmosu i Sunčevom sistemu,
- razumjeti Zemljinu površinu i njene osnovne geosfere,
- učiti o rastu i razmještaju stanovništva na Zemlji i demografskim problemima svijeta,
- učiti o racionalnom odnosu prema svojoj sredini s ciljem njenog očuvanja.

DRUGA TRIJADA

ŠESTI RAZRED

Ishodi:

Učenici će

- uočiti zavisnost prirodnih i društvenih karakteristika u životu čovjeka,
- definisati nebeska tijela (zvijezde, planete, meteori, komete...) kao dio kosmosa,
- koristeći Venov dijagram pronaći sličnosti i razlike između nebeskih tijela,
- različitim prikazima opisati kretanja nebeskih tijela,
- nabrojati planete Sunčevog sistema,
- uporediti Zemlju sa ostalim planetama Sunčevog sistema,
- predstaviti modelom ili crtežom Sunčev sistem,
- povezati kretanja Sunce-Zemlja-Mjesec sa promjenama na planeti Zemlji (pomraćenje, plima, oseka, smjena dana i noći, godišnjih doba, tipovi klima na zemlji...),
- znati korake u istraživačkom radu,
- znati opisati jednostavne istraživanje koje su izveli o povezanosti prirode sa ostalim sredinama, i kako objasniti rezultate dobivene istraživanjem,
- opisati orijentaciju na horizontu i geografsku orijentaciju,
- znati kako se kretati u prirodi i kako posmatrati i istraživati prirodu,
- pokazati sigurnost prilikom snalaženja u prostoru,

- odrediti i pokazati na geografskoj karti – geografsku širinu, geografsku dužinu,
- razlikovati osnovne pojmove paralele, meridijani, geografske koordinate koristeći globus ili geografsku kartu,
- odrediti polazni orijentir na osnovu zadatih vrijednosti kroz terensku nastavu,
- grafički predstaviti viđeno na terenskoj nastavi, samostalno crtaju jednostavne mape i dijagrame,
- definisati rotaciju Zemlje i objasniti njene posljedice,
- odrediti vremenske zone koristeći računске radnje,
- predstaviti grafički i prezentovati toplotne pojaseve na Zemlji,
- pronalači sličnosti i razlike među toplotnim pojasevima (klima, flora i fauna, kulinarnstvo...),
- objasniti položaj Zemlje na ekliptici,
- koristeći stečena znanje i vještine simulirati putovanje na zamišljenu destinaciju,
- snaalaziti se pomoću karte i globusa na terenu,
- gledajući u atlasu mjesta koje oni proučavaju, dobro iskorištavaju simbole i skale prilikom čitanja karte i znaju tumačiti razne mape,
- izračunati udaljenost dva mjesta i grafički prikazati,
- tumačiti statistiku, dijagrame i slike, kao i informacije koje prenose elektronske poruke, i kritički procjeniti različite izvore podataka.
- objasniti unutrašnju građu Zemlje kroz praktične primjere,
- razlikovati stjene po postanku,
- povezati geološki razvoj Zemlje i život na Zemlji i predstaviti lentom vremena,
- opisati izgled Zemljine površine,
- nabrojati i pokazati sa sigurnošću na karti kontinente i okeane,
- objasniti uticaj unutrašnjih i vanjskih sila na oblikovanje reljefa,
- prikazati presjek vulkana šematski,
- odrediti na karti vatrene pojase/labilne zone (vulkni i zemljotresi),
- definisati sastav i podjelu atmosfere te atmosferske pojave,
- definisati pojmove vrijeme i klima,
- razlikovati klimatske faktore (reljef, morske struje, geografska širina...),
- odrediti način života u odnosu na određene klimatske tipove,
- objasniti da svijet ima različite klimatske uslove i zone vegetacije,
- prikupljati podatke o atmosferskim pojavama, bilježiti i prezentirati,
- definisati pojam hidrosfera,
- objasniti karakteristike svjetskog okeana (prirodne osobine i kretanja),
- objasniti karakteristike kopnenih voda prema načinu nastanka,
- Venovim digramom prikazati sličnosti i razlike voda,
- definisati pojmove biosfera i biogeografske oblasti,
- izvoditi zaključke o karakteristikama voda i njihovom značaju za čovjeka,
- prezentira sa sigurnošću grafičke podatke o biogeografskim oblastima prema toplotnim pojasevima (flora i fauna),
- razlikovati osnovne pojmove razmještaja stanovništva na Zemlji,
- objasniti mogućnosti prilagođavanja čovjek životnoj sredini,
- objasniti osnovne pojmove prirodnog i prostornog kretanja stanovništva,
- identifikuju karakteristike svoje i stranih kultura,
- tabelarno prikazati strukturu stanovništva,
- argumentirano iznosi stav o značaju povezanosti urbanog i ruralnog načina života,
- definisati pojam 'privreda',
- na osnovu istraživanja izvode zaključke o značaju privrede za razvoj BiH,
- imenovati geokološke faktore koji utiču na geografsku sredinu i održivi razvoj,
- objasniti značaj vode na Zemlji (svjetski okean, vode na kopnu),
- dati primjere iz različitih regiona, o tome kako ljudske aktivnosti, kao što su izgradnja gradova, industrijskih građevina, prekomjernih ispaša, i prikupljanje drvnog ogreva izaziva promjene u okruženju,
- imenovati ključne nazive na mapi sveta - kontinenti, okeani, najveći planinski nizovi, prašume i pustinjske oblasti ...,
- dati primjere o tome kako različiti klimatski uslovi, kao što su temperatura i količina padavina, utiču na ljudske aktivnosti različitih zona, naročito poljoprivredu i stambeni život, znat će opisati ljudski život u različitim tipovima okruženja.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Kratak pregled razvoja geografije Metrika: (2)	Učenici će: -pratiti geografiju kroz historiju; -izvesti zaključke o značaju učenja geografije kao prirodne i društvene nauke; -prepoznati osnovne metode i korake u istraživanju; -definirati oblast istraživanja geografije i pripadajuće geografske discipline.	Učenici će: -koristiti lentu vremena za razvoj prirodnih nauka kroz historiju; -uočiti zavisnost prirodnih i društvenih karakteristika u životu čovjeka.	Učenici će: -ispoljiti interes za proučavanje geografije kao prirodne nauke.
Kosmos/Svemir Metrika: (3)	Učenici će: -definirati nebeska tijela (zvijezde, planete, meteori, komete...) kao dio kosmosa; -opisati putanje kretanja nebeskih tijela; -nabrojati planete Sunčevog sistema; -opisati položaj Zemlje kao planeta u Sunčevom sistemu.	Učenici će: -uporediti Zemlju sa ostalim planetama Sunčevog sistema (oblik, dimenzije); -predstaviti modelom ili crtežom Sunčev sistem; -Koristeći Venov dijagram pronaći sličnosti i razlike između nebeskih tijela; -povezati kretanja Sunce-Zemlja-Mjesec sa promjenama planeti Zemlji (pomračenje, plima, oseka, smjena dana i noći, godišnjih doba, tipovi klima na zemlji...).	Učenici će: -znati korake u istraživačkom radu; -istražiti iz različitih resursa Veliki prasak; -učiti na greškama; -povezati i grafički predstaviti informacije; -različitim prikazima opisati kretanja nebeskih tijela; -primjenjivati u svakodnevnom životu naučeno o kretanjima; -pridržava se uputstava pri izvođenju oglada; -argumentirano iznosi stav o kretanjima; -povezati i dati svoj stav o uticju Sunčevog sistema na čovjeka.
Orijentacija na Zemlji Metrika: (4)	Učenici će: -ponavljanjem sistematizirati orijentaciju na horizontu (horizont, vidik, vidikova linija, zenit, osnovne i sporedne strane svijeta, načine orijentiranja...); -opisati geografsku orijentaciju; -definirati osnovne pojmove: paralele, meridijani, geografske koordinate).	Učenici će: -znati kako se kretati u prirodi i kako posmatrati i istraživati prirodu -primjeniti GPS uređaj za orijentaciju; - odrediti i pokazati na geografskoj karti – geografsku širinu, geografsku dužinu; -razlikovati osnovne pojmove paralele, meridijani, geografske koordinate koristeći globus ili geografsku kartu; -odrediti polazni orijentir na osnovu	Učenici će: -istražiti pozitivne i negativne strane tehnologije u geografiji; -primjeniti u svakodnevnom životu znanje i vještine orijentacije; -slušati pažljivo uputstva nastavnika, pokazuje znatiželju i postavlja pitanja; -pokazati sigurnost prilikom snalaženja u prostoru; -pokazuje sigurnost prilikom prezentiranja podataka.

		zadatih vrijednosti kroz terensku nastavu; -grafički predstaviti viđeno na terenskoj nastavi.	
Zemljina kretanja Metrika: (4)	Učenici će: -definisati rotaciju Zemlje i objasniti njene posljedice; -definisati revoluciju Zemlje i objasniti njene posljedice; -objasniti karakteristike toplotnih pojaseva na Zemlji; -definisati pojam ekliptike; -objasniti položaj Zemlje na ekliptici.	Učenici će: -izraditi modele i simulirati rotaciju Zemlje; -odrediti vremenske zone koristeći računske radnje; -povezati Zemljina kretanja sa fenomenima dužine dana i noći, smjene godišnjih doba; - predstaviti grafički i prezentovati toplotne pojaseve na Zemlji; -pronalaziti sličnosti i razlike među toplotnim pojasevima (klima, flora i fauna, kulinarnstvo...).	Učenici će: - koristeći stečena znanje i vještine simulirati putovanje na zamišljenu destinaciju.
Geografski mjerni instrumenti -Prikazivanje površine Zemlje na ravni Metrika: (2)	Učenici će: -definisati pojmove globus, plan, geografska karta; -ponavljati o razmjeri i razmjerniku i povezati sa geografskom kartom.	Učenici će: -klasifikovati geografske karte prema njihovoj funkciji; -izračunati udaljenost dva mjesta i grafički prikazati; -porediti razmjeru na različitim kartama; - gledajući u atlasu mjesta koje oni proučavaju, dobro iskorištavaju simbole i skale prilikom čitanja karte i znaju tumačiti razne mape.	Učenici će: -snalaziti se pomoću karte i globusa na terenu. - tumačiti statistiku, dijagrame i slike, kao i informacije koje prenose elektronske poruke, i kritički procijeniti različite izvore podataka.
Sfere - litosfera, - atmosfera - hidrosfera - biosfera Metrika: (10)	Učenici će: -objasniti unutrašnju građu Zemlje; -razlikovati stijene po postanku; -objasniti razvoj Zemlje kroz geološke ere; -opisati izgled Zemljine površine; -nabrojati kontinente i okeane; -objasniti uticaj unutrašnjih i vanjskih sila na oblikovanje reljefa; -definisati sastav i podjelu atmosfere; -definisati atmosferske pojave;	Učenici će: -grafički predstaviti unutrašnju građu Zemlje; -povezati geološki razvoj Zemlje i život na Zemlji i predstaviti lentom vremena; -analizirati odnos kopnene i vodene površine na Zemlji i izvesti zaključak o njihovom značaju; -demonstrirati ogledom erupciju vulkana; -prikazati presjek vulkana šematski; -posmatrati video zapise o nastanku reljefa;	Učenici će: -dati praktične primjere unutrašnje građe Zemlje (modeli od plastelina, rasječena breskva...); -prikupljati različite stijene i predstaviti kao geološku zbirku u razredu; - pokazati sa sigurnošću na karti kontinente i okeane; -odrediti na karti vatrene pojase/labilne zone (vulkni i zemljotresi); -posjetiti meteorološku stanicu; -prikupljati podatke o atmosferskim pojavama, bilježiti i prezentirati;

	<ul style="list-style-type: none"> -definisati pojmove vrijeme i klima; -razlikovati klimatske faktore (reljef, morske struje, geografska širina...); - definisati pojam hidrosfera; - razlikovati prirodne osobine vode; -objasniti karakterisitke svjetskog okeana (prirodne osobine i kretanja); -objasniti karakterisitke kopnenih voda prema načinu nastanka; - definisati pojmove biosfera i biogeografske oblasti. 	<ul style="list-style-type: none"> -objasniti kroz primjere značaj atmosfere; -izraditi razredni kišomjer , u zadatom periodu pratiti padavine, izračunati prosječnu količinu padavina i grafički predstaviti; -odrediti način života u odnosu na određene klimatske tipove; -objasniti da svijet ima različite klimatske uslove i zone vegetacije; -Venovim digramom prikazati sličnosti i razlike voda; -predstaviti grafički biogeografske oblasti prema toplotnim pojasevima (flora i fauna). 	<ul style="list-style-type: none"> -panoima predstaviti načine života pojedinih klimatskih tipovova; -izvoditi zaključke o karakteristikama voda i njihovom značaju za čovjeka; -prezentirati sa sigurnošću grafičke podatke o biogeografskim oblastima prema toplotnim pojasevima (flora i fauna).
Demografija Metrika: (4)	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati osnovne pojmove razmještaja stanovništva na Zemlji; -objasniti mogućnosti prilagođavanja čovjek životnoj sredini; -identifikovati karakteristike svoje i stranih kultura; -objasniti osnovne pojmove prirodnog i prostornog kretanja stanovništva; -objasniti karakteristike urbanog i ruralnog načina života; -definisati pojam 'privreda'; -imenuje privredne sektore. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -klasifikovati stanovništvo prema određenim raznolikostima (rase, jezici, spol, dob, religija...); -pronaći na internetu web stranicu Statističkog zavoda FBiH; -tabelarno prikazati strukturu stanovništva; -predstaviti Venovim dijagramom sličnosti i razlike urbanog i ruralnog načina života; -predstaviti grafički privredne grane po sektorima. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -primjeniti demografske podatke u svakodnevnom životu; -argumentirano iznosi stav o značaju povezanosti urbanog i ruralnog načina života; -na osnovu istraživanja izvoditi zaključke o značaju privrede za razvoj BiH.
Geoekologija Metrika: (2)	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati geoekološke faktore koji utiču na geografsku sredinu i održivi razvoj; -objasniti značaj vode na Zemlji (svjetski okean, vode na kopnu); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -posmatrati videozapis i voditi raspravu o istom; -dati primjere iz različitih regiona, o tome kako ljudske aktivnosti, kao što su izgradnja gradova, industrijskih građevina, prekomjernih ispaša, i prikupljanje drvnog ogreva izaziva promjene u okruženju. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -poznavati različite pristupe očuvanja geografske sredine.
Sistematizacija	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -sistematizirati odlike fizičke i društvene geografije; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -crtati i tumačiti mape, koristiti statistiku, dijagrame, slike, i 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -dati primjere o tome kako različiti klimatski uslovi, kao što su temperatura i količina

Metrika: (4)	-imenovati ključne nazive na mapi sveta - kontinenti, okeani, najveći planinski nizovi, prašume i pustinjske oblasti ... itd.	elektronske poruke kao izvore geografskih informacija.	padavina, utiču na ljudske aktivnosti različitih zona, naročito poljoprivredu i stambeni život, znat će opisati ljudski život u različitim tipovima okruženja; -uporediti, izvesti zaključke i vrednovati o fizičkoj i društvenoj geografiji.
---------------------	---	--	---

TREĆA TRIJADA

U nastavi geografije svijet i njegovi regioni i regionalni fenomeni se istražuju. Nastava kod učenika razvija geografski koncept svijeta, i osnovne regionalne koncepte. Cilj nastave geografije je da razvije sposobnost učenika da ispita prirodno, građeno, i socijalno okruženje, i interakciju između ljudi i okruženja (životne sredine), od lokalnog do globalnog nivoa. Nastava vodi učenika da slijedi aktualna događanja u svijetu, i da procjeni njihov uticaj na prirodu i ljudsku aktivnost.

Nastava geografije obezbjeđuje učenicima kako porast kulturoloških znanja i sposobnosti da razumije raznolikosti ljudskog života i životnih sredina u poboljšanju okoline svijeta. Nastava geografije treba da posluži kao most između - prirodnog i društvenog – naučnog mišljenja. Cilj nastave je da vodi učenike u razmatranju uzročno-posledičnih odnosa prirodnih-nauka, kulture, društvenih, i ekonomskih pojava koje se dešavaju u svijetu. Nastava geografije mora da podržava razvoj učenika kao aktivnog građanina počevši kroz održiv način života.

Cilj

- naučiti da koriste i interpretiraju fizičke i tematske karte (mape) i da koriste druge izvore geografskih informacija, kao što su dijagrami, statistika, literatura, izvori vijesti, elektronske poruke i fotografije, uključujući fotografije iz vazduha i satelitske,
- naučiti da odrede lokaciju regiona i rastojanja između mjesta,
- da shvate efekte planetarnih događaja na Zemlji,
- da shvate uticaj na pejzaž faktora koji preoblikuju površinu Zemlje,
- da shvate interakciju između prirodnih i ljudskih aktivnosti u Bosni i Hercegovini, negdje u Evropi i negdje u svijetu; doći će do saznanja o razlozima koju vode ljudske funkcije za lokaciju,
- učiti da prepoznaju karakteristike različitih kultura i zauzimanje pozitivnog stava prema stranim zemljama, njihovim narodima, kao i predstavnicima različitih kultura,
- doći da znanja i vrijednosti prirodnih i izgrađenih sredina (okruženja) Bosne i Hercegovine, naučit će da doživljavaju svoj regionalni identitet
- znati kako svaki građanin u Bosni i Hercegovini može imati uticaj na planiranje i razvoj sopstvenog životnog okruženja (sredine)
- razumjeti i kritički ocjeniti informativne vijesti o pitanjima kao što su globalno okruženje (životne sredine) i pitanja razvoja, i naučiti da djeluju (ponašaju se) u skladu sa održivim razvojem bitnim za samog sebe.

SEDMI RAZRED

Ishodi

Učenici će:

- opisati geografski položaj i prirodnogeografske odlike Evrope,
- navesti tipove klime i vegetacije u Evropi,
- pokazati na karti granice Evrope, najvažnije planine, nizije, rijeke, jezera, otoke, poluotoke, regije, države i njihove glavne gradove, ljudske djelatnosti (aktivnosti), i kulturne karakteristike,
- posmatrati i pokazati mjesta koja proučavaju na kartama (mapama), atlasima;
- navesti skupine naroda koje naseljavaju Evropu,
- izračunati prosječnu gustinu naseljenosti na osnovu podataka o broju stanovnika i površini,
- razlikovati razvijene od nerazvijenih država Evrope,
- zaključiti da postoji uzročno-posljedična povezanost prirodnogeografskih i društvenogeografskih pojava i procesa,
- znati kako da opišu prirodne uslove i ljudske aktivnosti u različitim regionima Evrope, i da prepoznaju Evropska naučna i kulturološka dobra (bogatstva),
- poredati države Evrope po veličini i privrednoj razvijenosti,
- izdvojiti iz grupe zemalja one koje se nalaze u određenoj regiji,
- izdvojiti iz grupe zemalja one koje nisu članice Evropske unije,
- napisati kraći geografski rad o određenim državama i regijama,
- istražiti geografske karakteristike pojedinih država Evrope,
- opisati svoje šanse u davanju doprinosa unapređenju statusa okoline, znati načine na koje mogu riješiti glavne ekološke i razvojne probleme na Evropskom kontinentu;
- znati koristiti simbole i skale na karti (mapi);
- znati koristiti podatke sa: fizičke karte, tematske karte, fotografija, iz statistike;
- znati koriste različite izvore informacije iz mreže podataka,
- ukratko objasniti šta su glavni globalni ekološki i razvojni problemi; uključujući rastuće snage efekta staklene bašti, oštećenje ozonskog omotača, dezertifikacije, zagađenje životne sredine, rast stanovništva, siromaštvo, i glad,
- povezati državu sa regijom u kojoj se nalazi,
- opisati životne sredine Evropskog Mediterana, probleme i njihove uzroke i iznijeti načine za poboljšanje stanja životne sredine u regionu,
- pokazati na karti najvažnije prirodnogeografske karakteristike, države i regije Evrope,
- uporediti prirodne i društvene uslove dvije ili više država Evrope prema određenim kriterijima
- uporediti klimatske dijagrame i piramidu stanovništva za različite države, i samostalno crtaju klimatski dijagram na osnovu statističkih podataka,

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Evropa -Opće geografske karakteristike Metrika: (15)	Učenici će: - odrediti na geografskim kartama položaj Evrope i njene granice prema ostalim kontinentima; -posmatrajući kartu (mapu) Evrope opisati njene osnovne karakteristike: prirodni uslovi, pejzaž, i ljudske aktivnosti; interakcija tih funkcija u različitim regionima Evrope;	Učenici će: -analizirati na geografskoj karti prirodnogeografska obilježja Evrope; -povezati značaj geografskog proučavanja Evrope kao dijela svijeta, da bi shvatili interakciju Evrope sa drugim dijelovima svijeta; -istražiti geografske	Učenici će: -zaključiti da postoji uzročno-posljedična povezanost prirodnogeografskih i društvenogeografskih pojava i procesa, - posmatrati i pokazati mjesta koja proučavaju na kartama (mapama), atlasima; -koristiti simbole i skale na karti (mapi); -opisati svoje šanse u davanju doprinosa unapređenju

	<p>-povezati uticaj prirodnih faktora na prostorni razmještaj stanovništva;</p> <p>- navesti skupine naroda koje naseljavaju Evropu;</p> <p>-razlikovati razvijene od nerazvijenih država Evrope;</p> <p>-prepoznati Evropska naučna i kulturološka dobra (bogatstva),</p> <p>-opisti prirodne uslove i ljudske aktivnosti u različitim regionima Evrope,</p> <p>-objasniti uzroke postanka i značaja EU;</p>	<p>karakteristike pojedinih država Evrope (npr. G7,...);</p> <p>-koristiti tabelarne podatke iz različitih izvora;</p> <p>-izračunati prosječnu gustinu naseljenosti na osnovu podataka o broju stanovnika i površini;</p> <p>- razvrstati države Evrope po stepenu privredne razvijenosti;</p> <p>-izdvojiti iz grupe zemalja one koje se nalaze na određenoj regiji;</p> <p>-izdvojiti iz grupe zemalja one koje nisu članice Evropske unije;</p> <p>-napisati kraći geografski rad o određenim državama i regijama;</p> <p>-interpretirati fizičke karte, tematske karte, fotografije, statistiku, te kako da koriste izvore vijesti i informacije iz mreže podataka;</p> <p>-istražiti glavne ekološke i razvojne probleme u Evropi (uključujući rastuće snage efekta staklene bašti, oštećenje ozonskog omotača, dezertifikacije, zagađenje životne sredine, rast stanovništva, siromaštvo, i glad);</p>	<p>statusa okoline, znati načine na koje mogu riješiti glavne ekološke i razvojne probleme na Evropskom kontinentu;</p>
<p>Mediteran / Sredozemlje</p> <p>Metrika: (3)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-pokazati na karti najvažnije prirodnogeografske karakteristike, države, granice regije;</p> <p>-objasniti značaj geografskog položaja, saobraćaja, privrede i turističkog potencijala Mediterana;</p> <p>- opisati životne sredine Evropskog Mediterana, probleme i njihove uzroke;</p> <p>-povezati državu Bosnu i Hercegovinu i Mediteransku regiju u kojoj se nalazi;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-vizualizirati geografske informacije uz pomoć karte (mapa) i crteža;</p> <p>-koristiti tekstualne podatke, fotografije, karte, grafikone, tabele, dijagrame za istraživački rad o Mediteranu;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-pokazati poštovanje za različite kulture, doprinose civilizacija, običaj i tradicija;</p> <p>-iznijeti načine za poboljšanje stanja životne sredine na Mediteranu;</p>
Južna Evropa	Učenici će:	Učenici će:	Učenici će:

<p>-Pirinejski poluotok -Apeninski poluotok -Balkanski poluotok</p> <p>Metrika: (15)</p>	<p>- odrediti geografski položaj i smještaj Južne Evrope i njene prirodne odlike, -nabrojiti uzročno-posljedične veze nastanka geološke građe i reljefa Južne Evrope (mlade vjenačne planine, vulkani, nizije,...); -identifikovati kulture i civilizacije koje su ponikle u Južnoj Evropi; -prepoznati države Južne Evrope sa izuzetno važnim saobraćajnim i turističkim značajem; -poredati države Južne Evrope po veličini i privrednoj razvijenosti;</p>	<p>-analizirati uticaj klime na život stanovništva; -pokazati na geografskoj karti osnovne oblike reljefa Južne Evrope; -koristeći Venov dijagram pronaći slične, različite i zjedničke elemente klime i vegetacije; -nacrtati klimatski dijagram na osnovu statističkih podataka; -istražiti kulture i civilizacije koje su ponikle u Južnoj Evropi; -uporediti prirodne i društvene uslove dvije ili više država Južne Evrope; -uporediti klimatske dijagrame i piramidu stanovništva za različite države; -predstaviti kartografskim simbolima strukturu stanovništva Južne Evrope prema zadatim karakteristikama;</p>	<p>-opisati geografski položaj regije i iznijeti argumentirani stav o istom; -vizualizirati geografske informacije uz pomoć karte (mapa) i crteža; -pokazuju odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; -sarađivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora; -koristi naučeno znanje za svakodnevni život; - iznositi vlastite stavove i pretpostavke posljedica na osnovu istraživanja; - kroz projektnu nastavu povezati sadržaje Južne Evrope sa sadržajima iz biologije, hemije, fizike, historija ... o istoj temi;</p>
<p>Zapadna Evropa</p> <p>Metrika: (10)</p>	<p>Učenici će: - odrediti geografski položaj i smještaj Zapadne Evrope i njene prirodne odlike; -opisati važnost saobraćajnog povezivanja kopna i otoka (kanal i tunel); -objasniti geomorfološke, hidrografske i klimatske karakteristike Zapadne Evrope; -identifikovati naučna dostignuća i razvoj Zapadne Evrope; -poredati države Zapadne Evrope po veličini i privrednoj razvijenosti; -prepoznati države Zapadne Evrope sa izuzetno važnim industrijskim i naučnim značajem; -opisati osnovne prirodnogeografske i društvenogeografske karakteristike svake od zemalja Zapadne Evrope;</p>	<p>Učenici će: -pokazati na geografskoj karti osnovne oblike reljefa Zapadne Evrope; -istražiti kulturne raznolikosti metropola Zapadne Evrope; -uporediti prirodne i društvene uslove dvije ili više država Zapadne Evrope; -analizirati dobnu i spolnu piramidu stanovništva Zapadne Evrope; -predstaviti kartografskim simbolima prirodnogeografske i društvenogeografske karakteristike Zapadne Evrope;</p>	<p>Učenici će: -obrazložiti prednost položaja i prosuditi njegov uticaj na privredni razvoj; -opisati geografski položaj regije i iznijeti argumentirani stav o istom; -vizualizirati geografske informacije uz pomoć karte (mapa) i crteža; -pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; -sarađivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora; -koristi naučeno znanje za svakodnevni život; - iznositi vlastite stavove i pretpostavke posljedica na osnovu istraživanja;</p>

<p>Sjeverna Evropa</p> <p>Metrika: (8)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti geografski položaj i smještaj Sjeverne Evrope i njene prirodne odlike; - opisati važnost saobraćajnog povezivanja kopna i otoka; - objasniti geomorfološke, hidrografske i klimatske karakteristike Sjeverne Evrope; - identifikovati naučna dostignuća i razvoj Sjeverne Evrope; - poredati države Sjeverne Evrope po veličini i privrednoj razvijenosti; - prepoznati države Sjeverne Evrope sa izuzetno visokim standardom života (povezati socijalne programe sa privrednim i društvenim razvojem zemlje); - objasniti uticaj prirodnih faktora na gustinu naseljenosti Sjeverne Evrope; - opisati osnovne prirodnogeografske i društvenogeografske karakteristike svake od zemalja Sjeverne Evrope; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati na geografskoj karti osnovne oblike reljefa Sjeverne Evrope; - istražiti uticaj zadnjeg ledenog doba na oblikovanje reljefa Sjeverne Evrope; - predstaviti kartografskim simbolima prirodno geografske i društveno geografske karakteristike Sjeverne Evrope; - tabelarno prikazati strukturu stanovništva; - grafički prikazati jezičke raznolikosti zemalja Sjeverne Evrope; - istražiti specifičnost življenja uz sjevernu polarnicu; - istražiti važnost i uticaj mora na život i privredu Sjeverne Evrope; - uporediti prirodne i društvene uslove dvije ili više država Sjeverne Evrope; - prikupiti materijal i izraditi pano brendiranih kompanija Sjeverne Evrope; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati geografski položaj regije i iznijeti argumentirani stav o istom; - argumentirano iznositi stavove o uticaju socijalnih programa na zaštitu i život čovjeka u zemljama Sjeverne Evrope; - vizualizirati geografske informacije uz pomoć karte (mapa) i crteža; - pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; - saradivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora; - koristi naučeno znanje za svakodnevni život; - iznositi vlastite stavove i pretpostavke posljedica na osnovu istraživanja;
<p>Srednja Evropa</p> <p>Metrika: (10)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti geografski položaj i smještaj Srednje Evrope i njene prirodne odlike; - opisati važnost saobraćajnog povezivanja sa ostalim regijama Evrope; - objasniti značaj Dunava za zemlje kroz koje protiče; - razlikovati narode Srednje Evrope i tipove naselja; - upoznati privredne karakteristike; - identifikovati naučna dostignuća i razvoj Srednje Evrope; - poredati države Srednje Evrope po veličini i privrednoj razvijenosti; - objasniti uticaj prirodnih faktora na gustinu 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati na geografskoj karti osnovne oblike reljefa Srednje Evrope; - čitaju tekst ili gledaju film o Dunavu, pokazuje na karti kuda rijeka protiče i zaključuje o značaju Dunava; - predstaviti kartografskim simbolima prirodno geografske i društveno geografske karakteristike Srednje Evrope; - tabelarno prikazati strukturu stanovništva; - grafički prikazati jezičke raznolikosti zemalja Srednje Evrope; - uporediti prirodne i društvene uslove dvije ili više država Srednje 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati geografski položaj regije i iznijeti argumentirani stav o istom; - argumentovano diskutovati o ekološkim posljedicama industrijalizacije; - pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; - saradivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora; - koristi naučeno znanje za svakodnevni život; - iznositi vlastite stavove i pretpostavke posljedica na osnovu istraživanja;

	<p>naseljenosti Srednje Evrope;</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati osnovne prirodnogeografske i društvenogeografske karakteristike svake od zemalja Srednje Evrope; 	<p>Evrope prema određenim kriterijima;</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira privrednu kartu i zaključuje o razvoju privrede; - prikupiti, selektirati materijal i izraditi pano brendiranih kompanija Srednje Evrope; 	
<p>Istočna Evropa</p> <p>Metrika: (5)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti geografski položaj i smještaj Istočne Evrope i njene prirodne odlike; - uočiti kontinentalnost Istočne Evrope; - upoznati karakteristike većih proronodno geografskih cjelina; - objasniti pojmove tundra, tajga, stepa, černozema; - opisati važnost saobraćajnog povezivanja sa ostalim regijama Evrope; - razlikovati narode Istočne Evrope i tipove naselja; - objasniti uticaj prirodnih faktora na gustinu naseljenosti Istočne Evrope; - upoznati privredne karakteristike; - opisati osnovne prirodnogeografske i društvenogeografske karakteristike svake od zemalja Istočne Evrope; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati na geografskoj karti osnovne oblike reljefa Istočne Evrope; - čitaju tekst ili gledaju film o Volgi, pokazuje na karti kuda rijeka protiče i zaključuje o značaju Volge; - predstaviti kartografskim simbolima prirodno geografske i društveno geografske karakteristike Istočne Evrope; - tabelarno prikazati strukturu stanovništva; - analizira privrednu kartu i zaključuje o razvoju privrede; - prikupiti, selektirati materijal i izraditi pano horizontalne zonalnosti biljnog i životinjskog svijeta Istočne Evrope; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati geografski položaj regije i iznijeti argumentirani stav o istom; - pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; - saradivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora; - koristi naučeno znanje za svakodnevni život; - iznositi vlastite stavove i pretpostavke posljedica na osnovu istraživanja;
<p>Sistematizacija</p> <p>Metrika: (4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - koristiti testove objektivnog tipa 	<ul style="list-style-type: none"> - analizirati rezultata testa 	<ul style="list-style-type: none"> - pokazati interes za nivoe znanja i vještina

OSMI RAZRED

Ishodi

Učenici će:

- nabrojati kontinente na Zemlji,
- poredati kontinente po veličini,
- opisati položaj i prirodnogeografske odlike Azije, Afrike, Sjeverne i Južne Amerike, Australije, Okeanije i polarnih oblasti,
- navesti najveće rijeke, planine, nizije, jezera Azije, Afrike, Sjeverne i Južne Amerike i Australije: izdvojiti iz grupe zemalja one koje se nalaze na određenom kontinentu,
- pokazati na karti najvažnije prirodnogeografske karakteristike, države i regije svakog od kontinenata,
- pokazati na karti veće otoke, mora, poluotoke, polarne oblasti Zemlje,
- izračunati prosječnu gustinu naseljenosti na osnovu podataka o broju stanovnika i površini,
- razlikovati razvijene od nerazvijenih država,
- povezati državu i kontinent na kome se nalazi,
- napisati kraći geografski rad o određenim državama, regijama i kontinentima,
- uporediti prirodne uslove dva ili više kontinenata, ljudske djelatnosti (aktivnosti), i kulturne karakteristike (Azija, Afrika, Sjeverna i Južna Amerika, Australija, Okeanija i Evropa;
- zaključiti da postoji uzročno-posljedična povezanost prirodnogeografskih i društvenogeografskih pojava i procesa,
- istražiti geografske karakteristike pojedinih prostora na Zemlji,
- posmatrati i pokazati mjesta koja proučavaju na kartama (mapama), atlasima;
- znati koristiti podatke sa: fizičke karte, tematske karte, fotografija, iz statistike;
- znati koriste različite izvore informacije iz mreže podataka,

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Azija -Opće geografske karakteristike Metrika: (5)	Učenici će: - objasniti geografski položaj Azije; - uočiti na karti horizontalnu i vertikalnu razuđenost Azijskog kontineta; -razlikovati klimatske tipove i karakterističan biljni i životinjski svijet; - analizirati bogatstvo voda; -povezati uticaj prirodnih faktora na prostorni razmještaj stanovništva; - navesti skupine naroda koje naseljavaju Aziju; - analizirati uticaj prirodnih bogatstava na privredni razvoj, -objasniti regionalnu podjelu Azije;	Učenici će: -koristeći geografsku kartu svijeta odrediti geografski položaj Azije i uporediti u odnosu na Evropu i ostale kontinente; - pokazati na karti razuđenost obala; -posmatrajući film izvesti zaključke o uslovima života u pojedinim dijelovima Azije; -povezivati prethodna znanja i opisati klimatske tipove; - pokazati na karti oblasti sa rijetkom i gustom riječnom mrežom i otkriti uzroke; -na karti pokazati biljne i životinjske vrste; -pokazati na karti područja različite	Učenici će: -zaključiti da postoji uzročno-posljedična povezanost prirodnogeografskih i društvenogeografskih pojava i procesa, - posmatrati mjesta koja proučavaju na kartama (mapama), atlasima; -koristiti simbole i skale na karti (mapi); - voditi argumentiranu raspravu o ptovanju Marka Pola, Ibn Batute;

		<p>gustine naseljenosti; -izdvojiti iz grupe zemalja one koje se nalaze na određenoj regiji; -izdvojiti iz grupe zemlje koje se svrstavaju u zemlje "Azijskih tigrova"; -napisati kraći geografski rad o određenim državama i regijama; -interpretirati fizičke karte, tematske karte, fotografije, statistiku, te kako da koriste izvore vijesti i informacije iz mreže podataka;</p>	
<p>Jugozapadna Azija</p> <p>Metrika: (6)</p>	<p>Učenici će: -definisati Jugozapadnu Aziju kao regiju; - odrediti njene prirodne odlike; -upoznati karakteristike većih proronodno geografskih cjelina (Mezopotamija, "Plodni polumjesec", pustinje...); -razlikovati narode, jezike i religije Jugozapadne Azije; - objasniti uticaj prirodnih faktora na gustinu naseljenosti Jugozapadne Azije; -nabrojati i pokazati na karti stare gradove-centre kulturnog i historijskog značaja; -upoznati privredne karakteristike Jugozapadne Azije; - nabrojati i pokazati na karti države Jugozapadne Azije: -uporediti i izdvojiti države sa najvećim ekonomskim i političkim uticajem,</p>	<p>Učenici će: - istražiti prirodne resurse (nafta, plin); -napisati kraći geograski rad o određenim državama, -istražiti geografske karakteristike pojedinih prostora na Zemlji, -pokazati na geografskoj karti tri reljefne cjeline i njihove karakteristike; -čitaju tekst ili gledaju film o Bosforu, Dardanelima, Suezkom kanalu, pokazuje na karti gdje se nalazi i izvesti zaključak o geostrateškom značaju istih; -uporediti i izvesti zaključke o privrednim resursima i političkim sukobima na globalnom nivou; -uraditi projekat o starim gradovima - centrima kulturnog i historijskog značaja;</p>	<p>Učenici će: -opisati geografski položaj regije i iznijeti argumentirani stav o istom; -samostalno istražiti značaj starih civilizacija za razvoj nauke i čovječanstva;; -ukratko objasniti i iznijeti svoj stav o uzrocima političke i ekonomske nestabilnosti; -pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; -sarađivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora; -koristi naučeno znanje za svakodnevni život; - iznositi vlastite stavove i pretpostavke posljedica na osnovu istraživanja;</p>
<p>Centralna Azija -Zakavkazje, Srednji Istok</p> <p>Metrika: (4)</p>	<p>Učenici će: -definisati Centralnu Aziju, Zakavkazje, Srednji Istok kao regiju sa sličnim ili istim prirodnogeografskim i društvenim karakterisitikama; - odrediti njihove prirodne odlike; -upoznati karakteristike većih proronodno geografskih</p>	<p>Učenici će: - istražiti prirodne resurse (nafta, plin); -napisati kraći geograski rad o određenim državama; -istražiti geografske karakteristike pojedinih prostora na Zemlji,</p>	<p>Učenici će: -opisati geografski položaj regije i iznijeti argumentirani stav o istom; -samostalno istražiti značaj "puta svile" za čovječanstvo;; -ukratko objasne šta su glavni globalni ekološki i razvojni problemi, rast stanovništva, siromaštvo, i glad, -opisati svoje šanse u davanju</p>

	<p>cjelina (Ferganska dolina, Gobi pustinja...);</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati narode, jezike i religije Centralne Azije ; - objasniti uticaj prirodnih faktora na gustinu naseljenosti Centralne Azije; -upoznati privredne karakteristike Centralne Azije; - nabrojati i pokazati na karti države Centralne Azije; -uporediti i izdvojiti države sa najvećim ekonomskim i političkim uticajem, 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati na geografskoj karti osnovne oblike reljefa Centralne Azije; -čitaju tekst ili gledaju film o Kaspijskom jezeru, pokazuje na karti gdje se nalazi i izvesti zaključak o nastanku i privrednom značaju Kaspijskog jezera; -analizira privrednu kartu i zaključiti o razvoju privrede; -uraditi projekat o kulturno-historijskom nasljeđu Centralne Azije (Samarkand, Perzija...); 	<p>doprinos unapređenju statusa okoline, znati načine na koje mogu riješiti glavne globalne ekološke i razvojne probleme;</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; -sarađivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora; -koristi naučeno znanje za svakodnevni život; - iznositi vlastite stavove i pretpostavke posljedica na osnovu istraživanja;
<p>Monsunska Azija</p> <ul style="list-style-type: none"> -Južna, -Jugoistočna Azija <p>Metrika: (7)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -definisati Monsunsku Aziju, Južnu i Jugoistočnu Aziju, kao regiju sa sličnim ili istim prirodnogeografskim i društvenim karakteristikama; - odrediti njihove prirodne odlike; -upoznati karakteristike većih proronodno geografskih cjelina (Indogangeška nizija, Himalaji...); -razlikovati narode, jezike i religije Monsunske Azije ; - objasniti uticaj društvenih faktora na demografski rast Monsunske Azije; -upoznati faktore privrednog razvoja Monsunske Azije; - nabrojati i pokazati na karti države Monsunske Azije; -uporediti i izdvojiti države sa najvećim ekonomskim i političkim uticajem, -onbjasniti nastanak, uticaj i značaj monsuna za život stanovnika regije; -objasniti međuzavisnost poljoprivrede i tehnologije (ekstenzivna poljoprivreda); -opisati na odabranom primjeru posljedice različitih vjerskih i socijalnih struktura stanovništva (kaste, hindusi, muslimani); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -napisati kraći geograski rad o određenim državama; -pokazati na geografskoj karti osnovne oblike reljefa Monsunske Azije; -čitaju tekst ili gledaju film o Himalajima, Sveta rijeka i kroz razgovor izvesti zaključak o načinima življenja ljudi na tom podneblju; -analizira privrednu kartu i zaključiti o razvoju privrede; -uraditi projekat o kulturno-historijskom nasljeđu Indijskog i Indokineskog poluostrva za svjetsku kulturu i civilizaciju; - analizirati na određenim primjerima uzroke i posljedice prirodnih katastrofa u Monsunskoj Aziji (vulkani, zemljotres, cunami, poplava); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati geografski položaj regije i iznijeti argumentirani stav o istom; -samostalno istražiti uticaj klimatskih faktora na cjelokupan život, -pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; -sarađivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora; -koristi naučeno znanje za svakodnevni život; - iznositi vlastite stavove i pretpostavke posljedica na osnovu istraživanja;

<p>Istočna Azija</p> <p>Metrika: (6)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti geografski položaj Istočne Azije i njenih reljefnih cjelina (pustinja Gobi, Mongolska visoravan, Tarimska zavala/kotlina, Džungarija, Tibet...); - prepoznati karakterističan biljni i životinjski svijet Istočne Azije; - objasniti uzroke i posljedice nejednake gustine naseljenosti stanovništva u Kini i Japanu (Hoangho, Jangcenkjang); - objasniti uzroke i posljedice tipičnog prirodnog priraštaja u Kini (planiranje porodice); - objasniti probleme poljoprivrede i prehrane stanovništva u Istočnoj Aziji (nomadsko stočarstvo); -uočiti i razumjeti razvoj ove regije kroz različite historijske epohe (nastanak, razvoj i uticaj kineske i japanske kulture na svjetsku kulturu i civilizaciju); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uporediti međusobno velike geografske cjeline u Istočnoj Aziji; -na karti pronaći države Istočne Azija (Kina, Japan, Mongolija, Sjeverna i Južna Koreja, Tajvan); -napisati kraći geografski rad o određenim državama; -čitaju tekst ili gledaju film o Kineskom zidu ili Tibetu ili... i kroz razgovor izvesti zaključak o civilizacijskim vrijednostima; -analizira privrednu kartu i zaključiti o razvoju privrede; -uraditi projekat o kulturno-historijskom nasljeđu regije; - analizirati na određenim primjerima uzroke i posljedice prirodnih katastrofa u Istočnoj Aziji(zemljotres, poplava, vulkani); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati geografski položaj regije i iznijeti argumentirani stav o istom; -samostalno istražiti uticaj klimatskih faktora na cjelokupan život, -pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; -sarađivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora; -kroz primjere iznositi svoje stvaove o značaju dalekog istoka za svejsku kulturu i civilizaciju; - iznositi vlastite stavove i pretpostavke posljedica na osnovu istraživanja;
<p>Afrika</p> <p>Metrika: (4)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti geografski položaj Afrike; - znati osnovne reljefne karakteristike kontinenta; - znati osnovne karakteristike biljnog i životinjskog svijeta, - znati najznačajnije vodene površine (rijeke, jezera, vadi); - uporediti količinu i raspored padavina sa vegetacijskim pojasevima (sahel, prašuma, savana, oaza); - opisati uzroke i posljedice različite gustine naseljenosti i neke rasne grupe (Bantu crnci, Sudanski crnci, Bušmani, Hotentoti, Pigmejci, Tuarezi...), - prepoznati karakteristična naselja i stanovništvo; - znati izdvojiti regionalne 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - porediti geografsku lokaciju Afrike s pozicijom ostalih kontinenata; - na karti pokazati i imenovati velike prirodnogeografske cjeline Afrike i uporediti ih sa drugima u pogledu geografskog položaja, (Čadska, Kongova zavala/kotlina, Etiopsko-Somalijska visoravan, Jezerska visoravan, Kilimandžaro, Sahara, Kalahari), - istražiti i uporediti biljni i životinjski svijet prema vertikalnoj i horizontalnoj zonalnosti; -čitaju tekst ili gledaju film o Nilu i kroz 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kroz primjere opisati specifične reljefne, klimatske i biljne specifičnosti Afrike, međusobn ih uporediti i procjeniti mogućnosti za ljudski život u njima (kondenzacija, zenitne padavine, vjetrovi, tropske kišne šume, savana, stepa, pustinja); - pokazati interes za proizvode po kojima su afričke zemlje prepoznatljive u svijetu; - iznosi stavove o značajuv vakcinisanja i ljekarskog pregleda prije putovanja ; -pokazati na primjerima prva arheološka istraživanja u Africi;

	<p>cjeline na osnovu njihovih prirodnih i društvenih karakteristika,</p> <ul style="list-style-type: none"> - moći na političkoj karti pokazati države pojedinih regija; 	<p>razgovor izvesti zaključak o njegovom značaju za život ljudi nekada i danas;</p> <ul style="list-style-type: none"> - označiti bojama stepen turističkog razvoja afričkih zemalja; 	
<p>Sjeverna Afrika</p> <p>Metrika: (4)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti geografski položaj Afričkog sredozemlja i njegov značaj na Mediteranu; - opisati reljefne, klimatske, hidrografske karakteristike Sjeverne Afrike; - prepoznati karakterističan biljni i životinjski svijet; - opisati karakteristike stanovništva u Severnoj Afraci (Berberi, Arapi, bijela rasa); - izdvojiti zemlje Sjeverne Afrike koje posjeduju prirodne resurse (nafta, prirodni gas); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti imenovati države, koje pripadaju Sjevernoj Africi (afričko Sredozemlje/ Mediteran, atlaske i saharске države, Alžir, Maroko, Tunis, Egipat, Libija, Sudan); - objasniti efekte poplave Nila tokom historije, procijeniti značaj doline Nil za ekonomski i turistički razvoj Egipta (umjetno navodnjavanje); - čitaju tekst ili gledaju film o Sueckom kanalu i izvesti zaključak o njegovom saobraćajnom i geostrateškom značaju; - uz pomoć ekonomske karte i slikovne građe donositi zaključke o uslovima života u Sjevernoj Africi (oaza, pustinja); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati i procijeniti turističku atraktivnost Sjeverne Afrike (Sahare, egipatske piramide...); - samostalno istražiti promjene klimatskih faktora i njihov uticaj na cjelokupan život; - istražiti načine i uslove života nomadskog stanovništva i prezentovati rezultate istraživanja; - objasniti grafičke prikaze i/ili dijagrame koristeći se izvorima sa interneta; (za reljef, vodu, klimatske promjene, stanovništvo...); - iznositi svoj stav i pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; - saradivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora; - iznositi vlastite stavove i pretpostavke posljedica na osnovu istraživanja;
<p>Tropska Afrika (Zapadna, Centralna i Istočna)</p> <p>Metrika: (6)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti geografski položaj Tropske Afrike i njenih subregija; - opisati prirodne karakteristike tropske Afrike; - analizirati na osnovu privredne karte stepen privredne razvijenosti; (domaća proizvodnje i plantaška proizvodnja); - imenovati narode tropske Afrike (strosjedoci i kolonizatori); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti i izvesti zaključke o prostornom razmještanju stanovništva na osnovu prirodnih karakteristika tropske Afrike; - uz pomoć tematskih karata nabrajati prirodne resurse ekonomski rast (sisal, palmino ulje, kafa, šećerna trska, banane, Nigerija, Kongo i Etiopija); - istražiti koristeći različite izvore karakteristike Kilimandžara i povezati sa životom naroda; - napraviti i prezentirati pano kroz grupni rad o safari turizmu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - argumentirati odnos kolonizatora prema domociolnom stanovništvu kroz privredni razvoj; - samostalno koristiti tabele, grafikone, dijagrame, tematske karte i na osnovu istih izvoditi zaključke; - kroz izlaganje svojih stavova pokazati viši nivo razvijenih navika štednje i čuvanja prirodnih resursa; - samostalno kroz istraživanje vršiti odabir, poređenje i izvođenje zaključka o prirodnim i društvenim odlikama, - pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno;

			-sarađivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora;
Južna Afrika Metrika: (3)	Učenici će: - odrediti geografski položaj Južne Afrike i njenu saobraćajnu povezanost sa ostatkom svijeta; - opisati prirodne karakteristike Južne Afrike; - analizirati faktore, koji su uticali na doseljavanje bijelog stanovništva i stvaranje političkih zajednica (rasne diskriminacije, Buri, aparthejd); -analizirati na osnovu privredne karte prirodne resurse ekonomskog razvoja;	Učenici će: - uz pomoć geografske karte definisati položaj Južne Afrike i uporediti sa regijama slične geografske širine sjeverno od ekvatora; - uz pomoć ekonomskih karti pronaći prirodna bogatstva Južne Afrike i izvesti zaključke o razvoju privrede (država Južna Afrika, Južnoafrička republika);	Učenici će: -istražiti i povezati historijske i geografske faktore razvoja Južne Afrike (Rt Dobre nade; Bartolomeo Dijaz-Vasco de Gama...); - samostalno koristiti tabele, grafikone, dijagrame, tematske karte i na osnovu istih izvoditi zaključke; - pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno;
Amerika Metrika: (4)	Učenici će: - objasniti geografski položaj; - opisati značaj otkrića Amerike i razlikovati pojmove prema prirodnoj i društvenoj podjeli: Angloamerika/ Sjeverna, Latinska/Srednja i Južna Amerika; - opisati prirodno geografske karakteristike Amerike; - opisati društvene karakteristike Amerike (najstarije civilizacije, naseljavanje, prostorni razmještaj, migracije do danas)	Učenici će: -istražiti značaj otkrića Amerike kroz projektanu nastavu (Novi svijet, Kristofer Kolumbo, Amerigo Vespuči, razmjena kultura); - koristeći slijepu kartu označiti određene karakteristike Američkog kontinenta (reljef, klima, tornada, vegetacija, vode, države...); -koristeći geografsku kartu pokazati pravce velikih geografskih otkrića (Kolumbo, Magelan...); -posmatrati filmove i voditi raspravu o "indijancima" i odnosu doseljenika prema njima;	Učenici će: - razumjeti pojam kolonizacija.(konkviskadori – Pizaro...); -analizirati i klasifikovati uzroke i posljedice pojave tornada, uragana); - iznositi kritički stav prema neracionalnom iskorištavanju prirodnih bogatstava (Amazonija...); - dati primjere i iznositi kritički stav prema negativnom uticaju čovjeka na okolinu (hidrocentrale , neplanska gradnje, navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta...);
Angloamerika / Sjeverna Amerika Metrika: (5)	Učenici će: - odrediti i objasniti položaj Sjeverne Amerike, njene prirodne cjeline (Kordiljere, Centralne nizije, Apalači, Priatlantske nizije, Kanadski štit) i države (SAD i Kanada); - opisati strukturu stanovništva Sjeverne Amerike, prednosti i mane	Učenici će: - uporediti reljefne karakteristike prirodnih cjelina Sjeverne Amerike (Veliki kanjon), - uporediti pojas klime i floru Sjeverne Amerike (prerija, prerijska crnica, tornado, sekvoja); -koristeći slijepu kartu obojiti i unijeti simbole:	Učenici će: - analizirati uzroke i posljedice različite gustine naseljenosti Sjeverne Amerike, - ocijeniti značaj klimatskog pojasa i vegetacije za razvoj privrede,; -prodiskutovati o hidrografskom značaju Amerike;

	<p>višenacionalnih zajednica (Indijanci, crnci, doseljenici);</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati uzroke i posljedice gustine stanovništva; - prepoznati karakteristična naselja; - analizirati kako prirodni i društveni faktori utiču na razvoj privrede i razmještaj privrednih djelatnosti; 	<p>gustina nasekljenosti, beltovi, najznačajniji prirodni resursi;</p> <ul style="list-style-type: none"> - napisati izvješta o Nijagarinom vodopadu, Dolini smrti, kanjon Kolorado, Velika jezera...; - koristeći slijepu kartu Angloamerike ucrtati konture Saveznih država SAD-a i pokrajina Kanade, metropolitanska područja, industrijska, rudarska i poljoprivredna središta; - čitaju tekst ili gledaju film o nacionalnom parku Jelouston i procjenju njegov značaj; 	<ul style="list-style-type: none"> - uporediti privrednu razvijenost SAD-a i Kanade; - ocijeniti negativne posljedice intenzivne poljoprivrede i industrije za prirodno okruženje (tehnologija, pesticidi, nafta...); - voditi debatu o ulozi SAD-a u svijetu danas;
<p>Latinska Amerika</p> <p>Metrika: (6)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti geografski položaj (Srednje i Južne Amerike); - identifikovati osnovna obilježja prirode (Srednje i Južne Amerike); - analizirati uzroke i posljedice bezobzirne sječe šuma u Amazonskoj niziji; - prepoznati karakteristično stanovništvo i naselja (Srednje i Južne Amerike); - nabrojati važnije poljoprivredne proizvode po kojima su zemlje Srednje Amerike prepoznatljive u svijetu (kafa, banane, krompir, kukuruz...); - ocijeniti značaj šuma i voda Amazonije; - opisati značaj Panamskog kanala za svjetski pomorski saobraćaj; - opisati uzroke i posljedice kolonizacije Latinske Amerike; - povezati kako prirodni i društveni faktori utiču na razvoj privrede i razmještaj privrednih djelatnosti; - znati osnovne karakteristike biljnog i životinjskog svijeta; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati na političkoj karti države Srednje i Južne Amerike; - na karti i vizuelnom materijalu nabrajati i opisivati veće prirodne cjeline, upoređivati ih u odnosu na razlike (Veliki i Mali Antili, Bahamska ostrva; Andi, Akonkagva, Gvajansko i Brazilsko visočje, nizije u slivu Amazona, Orinoka, La Plate, Patagonija...); - na izabranom primjeru vizuelnog materijala razlikuju karakteristične klimatske i biljne pojaseve Latinske Amerike; - analizirati i ocijeniti uticaj kolonizacije na jezik i govorna područja stanovništva; - koristeći slijepu kartu Latinskamerike upisati nazive država i glavnih gradova kao i reljefne cjeline, rijeke, biljne zajednice, industrijska, rudarska i poljoprivredna središta; - kroz projekt nu nastavu istražiti značajne arheološke lokalitete 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dati primjere značaja Amazonije; - prepoznati i opisati Ande; - izraditi geografske zidne novine na temu savremenih problema stanovništva i privrede Latinske Amerike (mestici, mulati); - poznavati stare civilizacije u Srednjoj Americi; - prepoznati veliki centar – Meksiko Siti; - samostalno koristiti tabele, grafikone, dijagrame, tematske karte i na osnovu istih izvoditi zaključke (primjer: razvrstavanja zemalja prema privrednom razvoju, ili prema faktorima razvoja ili neke druge karakteristike...); - istražiti iz različitih izvora grad La Paz, jezero Titikaka;

		(Machu Pikchu, Čičen-Itsa...);	
Australija i Okeanija Metrika: (4)	Učenici će: - objasniti geografski položaj Australije i Okeanije; - identifikovati osnovna obilježja prirode Australije i Okeanije; - opisati morfološke karakteristike reljefa u Australiji (Koralni otok, atol, laguna, pustinje, Uluru...), - prepoznati karakteristična ostrva Okeanije. - objasniti uzroke za svojevrsan biljni i životinjski svijet Australije (tobolčari, otrovne zmije, "Tasmanijski đavo", krokodili, dingo, ptica emu, eukaliptus); - opisati probleme snabdjevanja vodom u Australiji (arteški bunar); - opisati karakteristike naseljavanje kontinenta (australijski domoroci, prvi evropski doseljenici); - znati karakteristike stanovništva; - prepoznati karakteristična naselja; - navesti privredne odlike;	Učenici će: - na karti odrediti geografski položaj Australije i Okeanije; - uz pomoć karte i slikovnog materijala poređi i povezuje vegetaciju i klimatske tipove; - opisati morfološke karakteristike kontinenta uz pomoć karte i slikovne građe (Srednjoaustrijske nizije, Velike razvodno gorje, Veliki koralni greben,); - uporediti i povezati uticaj Velikih razvodnih planina na klimu i vodu; - na karti odrediti položaj ostrvskih skupina Okeanije, navesti veće grupe i donijeti zaključke o strateškom saobraćajnom značaju Okeanije (Novi Zeland, Mikronezija, Melanezija, Polinezija,); - na privrednoj karti pronaći prirodne resurse na kojima Australija zasniva svoju privredu;	Učenici će: - kroz projektanu nastavu istražiti razvoj stočarstva (ovčarstvo...) i njihovih proizvoda; - istražiti turističke atrakcije Australije i Okeanije (nacionalni parkovi, Veliko koraljni greben, Sidnejska opera, sportska takmičenja u surfanju, Havaji,...); - izraditi geografske zidne novine na temu starosjedilačko stanovništvo Australije i Okeanije (Abiridžini, Maori);
Polarne oblasti Metrika: (2)	Učenici će: - odrediti i objasniti geografski položaj Arktika i Antarktika (kopneni led, ledena gora, Arktik, Antarktik); - objasniti polarnu klimu; - opisati način života i rada ljudi u polarnim uslovima; - prepoznati karakterističan životinjski svijet;	Učenici će: - uraditi referat o klimatskim i biljnim polarnim oblastima te uslovima života u njima (Eskimi, Laponci, sibirski narod, iglu); - istražiti specifičnost biljnog i životinjskog svijeta;	Učenici će: - istražiti i prezentovati rezultate ekspedicija na Sjeverni i Južni pol, Grenland, Vikinška putovanja i otkrića,; -prikupiti informacije o globalnom zagrijavanju , njegovim posljedicama i iste prezentirati;
Sistematizacija Metrika: (4)	- koristiti testove objektivnog tipa	-analizirati rezultata testa	-pokazati interes za nivoe znanja i vještina

DEVETI RAZRED

Ishodi

Učenici će:

- objasniti položaj Bosne i Hercegovine u novom političkom okruženju,
- objasniti prirodne karakteristike Bosne i Hercegovine,
- pomoću karata i stečenih znanja iz topografije praktično se služe na terenu,
- dovesti u vezu interakciju prirode i ljudskih aktivnosti u različitim regionima Bosne i Hercegovine,
- znati istražiti i opisati uticaj ljudi na izmjenu prirode i da neke od tih promjena mogu imati štetne posljedice;
- analizirati stanovništvo Bosne i Hercegovine i njene manjinske kulture,
- prepoznati karakteristike kultura u Bosni i Hercegovini i okolnim regionima,
- upoznati se sa demografskim problemima BiH,
- opisati i objasniti funkcije naselja Sarajevo, Mostar, Tuzla, Banja Luka, Zenica);
- definisati savremene probleme seoskih i gradskih naselja;
- identifikovati privredne potencijale Bosne i Hercegovine;
- koristeći različite izvore informacija istražiti prirodne i društvene uslove razvoja Bosanskohercegovačke privrede i osnovne probleme njenog razvoja;
- navesti nazive i osnovne karakteristike poljoprivrednih regija;
- navesti energetske potencijale, položaj energetskih objekata, položaj i ležišta rudnika;
- uporediti vrste industrije u Bosni i Hercegovini prije i sada
- klasifikovati prema vrstama sabračaj i odrediti prednosti i nedostatke pojedinih vrsta saobraćaja u odnosu na rentabilnost, brzinu i zagađivanje okoliša;
- istražiti turističke destinacije prema vrstama turizma u Bosni i Hercegovini;
- znati planirati i izvesti manje studijsko istraživanje prirodne i geografske sredine zavičaja,
- postaviti pitanja i predložiti moguća rješenja za određene probleme,
- uporediti i objasniti osnovne prirodne i društvene karakteristike svake regije;
- na primjeru užeg zavičaja istražiti uzročnike zagađenja i prezentirati rezultate slikovno i tekstualno;

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE			
Položaj, granice, površina i prirodna baština Metrika: (6)	Učenici će: - objasniti geografski položaj Bosne i Hercegovine, granice i površinu; - odrediti položaj Bosne i Hercegovine u okviru Jugosuiostočne Evrope i pokazati na karti susjedne države; -ocjenjuju značaj kulturne i prirodne baštine za Bosnu i Hercegovinu; - analizirati i objasniti pojam nacionalnog parka; - opisati nacionalne parkove Bosne i Hercegovine; - objasniti važnost ekološke ravnoteže;	Učenici će: - uporediti i izvesti zaključke o važnosti geografskog položaja Bosne i Hercegovine za opći razvoj i razvoj privrede (rudarstvo, turizam, energija vode i vjetra, biomasa...); - pokazati na karti prirodne granice (rijeka, planine i more) Bosne i Hercegovine; -koristeći odabrane primjere (Belgija, Holandija, Danska...) izvršiti poređenje sa Bosnom i Hercegovinom na osnovu istraživanja,	Učenici će: -na osnovu prirodnih i administrativnih granica izraziti argumentovan stav; - koristeći historijske karte analizirati podatke o teritorijalnom razvoju Bosne i Hercegovine i iste prezentirati; -koristeći različite izvore pronaći najznačajnije arheološke lokalitete na području Bosne i Hercegovine i izvesti zaključke o kontinuitetu naseljenosti prostora Bosne i Hercegovine te porijeklu imena; -kroz projektnu nastavu istražiti kulturnu i prirodnu

		procjene i izvođenja zaključaka vezano za : površinu teritorije, broj stanovnika, privrednu razvijenost i životni standard;	baštinu Bosne i Hercegovine i njen značaj za razvoj turizma; -organizovati posjetu Zemaljskom muzeju...; -procijeniti odnos čovjeka prema zaštićenim prirodnim objektima;
Prirodne karakteristike: reljef Metrika: (5)	Učenici će: - objasniti uticaj ledenog doba na oblikovanje reljefa; -objasniti nastanak i geološku građu reljefa Bosne i Hercegovine; -nabrojati vrste stijena na području Bosne i Hercegovine; -klasifikovati reljef prema tipovima; - imenovati reljefne cjeline (Peripanonska Bosna, Planinsko - kotlinska Bosna, Jadranska zavala); - uporediti reljefne cjeline i izvesti zaključak o značaju za geografsko saobraćajni položaj; - objasniti posebnost reljefnih cjelina i njihov značaj za život ;	Učenici će: - istražiti faktore koji su formirali i mijenjali izgled zemljine površine; -označiti simbolima na slijepoj karti geološke ere razvoja zemljine kore na prostoru Bosne i Hercegovine; -čitati i analizirati geografske karte (Krška polja, planine, kotline, visoravni, klisure...); - čitati tekst ili gledati film o nacionalnim parkovima i vodenom bogatstvu Bosne i Hercegovine i procjenju njihov ekonomski značaj;	Učenici će: - kroz posjetu Rudarskom Institutu ili Rudarsko geološkom fakultetu posmatrati stijene i voditi intervju sa stručnim osobljem o historiji i ekonomskom značaju istih; -pokazati interes za istraživanje reljefnih oblika koji su od značaja za poljoprivredu, industriju i turizam Bosne i Hercegovine; -argumentovano iznositi stavove o značaju ekološkog očuvanja prirodne sredine (erozija tla, klizišta...);
Prirodne karakteristike: klima Metrika: (4)	Učenici će: - nabrojati faktore koji utiču na klimu Bosne i Hercegovine; - imenovati klimatske elemente; - opisati klimatske tipove i ocijeniti njihov uticaj na život i mogućnost privređivanja; - uočiti izvore zagađenja vazduha i ponuditi mjere zaštite;	Učenici će: -koristeći internet istražiti klimatske dijagrame i uporediti klimu Bosne i Hercegovine sa drugim mediteranskim zemljama; -prikupiti informacije o klimatskim elementima zavičaja i prezentirati iste; -istražiti o klimatskim promjenama Bosne i Hercegovine u zadnjih 50 godina;	Učenici će: - samostalno koristiti tabele, grafikone, dijagrame, i na osnovu istih izvoditi zaključke o klimatskim faktorima (reljef, vjetrovi, padavine, temperatura, insolacija);
Vode Metrika: (7)	Učenici će: - klasifikovati vrste i raspored voda u Bosni i Hercegovini; - odrediti razmještaj kopnenih voda (prirodna i vještačka jezera, rijeke, podzemne vode, močvare) i objasniti njihov značaj za privredu (poljoprivreda,	Učenici će: - pokazati na karti veće vodene tokove; -istražiti na kojim rijekama su izgrađene hidrocentrale; -kroz terensku nastavu istražiti uticaj industrijalizacije na živi svijet okoline (npr.	Učenici će: - organizirati zajedničku školsku akciju čišćenja vodenih tokova u svojoj sredini; -posjetiti vodovod i voditi intervju sa osobljem vezano za probleme lokalne zajednice; - argumentirano izlagati

	<p>turizam, industrija ...);</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti kojim slivovima pripadaju rijeke Bosne i Hercegovine; - objasniti nastanak voda u kršu i probleme stanovništva u uslovima bezvodnosti; - analizirati probleme u vezi sa zagađenjem voda i učestvuju u akcijama njihove zaštite, - opisati fizička i hemijska svojstva Jadranskog mora; -imenovati vode koje treba zakonom zaštititi, 	<p>vještačke brane, ispusti iz fabrika nus proizvoda, divlja gradnja ...);</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći dijagrame, tablice i druge grafičke priloge prezentirati analizu hidrografske mreže; -istražiti i prezentirati verbalno i grafički rute raftinga, splavarenja, takmičenje kajacima..., -istražiti na interesu poziciju Bosne i Hercegovine prema kvalitetu pitke vode u Evropi; -istražiti uzročnike zagađenja voda i predložiti mjere zaštite; 	<p>stavove o potrebi zaštite voda za život;</p> <ul style="list-style-type: none"> -argumentirano iznositi važnost kupovine domaćih proizvoda u odnosu na uvozne (voda i svi drugi proizvodi od vode); -izraditi reklamne plakate za pitku vodu Bosne i Hercegovine i postaviti na ulice svog mjesta,
<p>Tlo, biljni i životinjski svijet</p> <p>Metrika: (8)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati vrste tla; - objasniti na osnovu nadmorske visine i klime floru i faunu Bosne i Hercegovine; - navesti kroz primjere zaštićene biljne i životinjske vrste; - kategorisati šumska područja Bosne i Hercegovine; - istražiti i opisati uticaj ljudi na izmjenu prirode i da neke od tih promjena mogu imati štetne posljedice; - ocijeniti koji su prirodni resursi ograničeni, a koji neobnovljivi; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -kroz terensku nastavu uzeti uzorke tla i istražiti njihove osnovne karakteristike; -kroz terenski rad posmatrati i istražiti šume u svom kraju, porikupiti određene uzorke, izraditi odjeljenske zbirke, albume, panoe; - istražiti floru i faunu Bosne i Hercegovine i uraditi vegetacijsku kartu; -kroz projektnu nastavu dati kritički osvrt prema tehnološkom razvoju , nekontrolisanoj sječi šuma, šumskim požarima; -na fotografijama i filmu prepoznati tipične predstavnike biljnih i životinjskih zajednica na prostoru Bosne i Hercegovine; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vrednovati značaj zemljišta za poljoprivredu; - učestvovati u akcijama zaštite životne sredine, - zastupa važnost ekološke ravnoteže; - koristeći različite resurse odrediti turistički značaj biljnog i životinjskog svijeta (divlji konji, Perućica, tornjak, alpski triton, čovječija ribica, tetrijeb gluhan, bosanski ljiljan...);
<p>Stanovništvo</p> <p>Metrika: (6)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti elemente i različite strukture stanovništva; - objasniti razloge migracija, nekad i sad; - objasniti glavne demografske probleme. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - istražiti uticaj prirodnih i društvenih faktora na razvoj i razmještaj stanovništva; - koristeći demografske podatke Zavoda za statistiku izračunati stopu prirodnog priraštaja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zastupa važnost praćenja analize demografskih podataka za ekonomski razvoj države; -argumentirano iznositi stav o potrebi obnove stanovništva; -organizirati i sprovesti anketu među mladima o

		<ul style="list-style-type: none"> - koristeći dijagrame kretanja broja stanovnika od prvog do posljednjeg popisa izvodi zaključak o promjenama broja stanovnika; 	<ul style="list-style-type: none"> razlozima kasnijeg stupanja u brak; - prezentirati rezultate ankete i na osnovu razgovora donijeti zaključke o istom; - napisati mjere o pronatalitetnoj politici kroz projekt građanin;
<p>Naselja</p> <p>Metrika: (4)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti razlike naselja u odnosu na tipove i funkcije; - opisati i objasniti funkcije naselja Sarajevo, Mostar, Tuzla, Banja Luka, Zenica); - definisati savremene probleme seoskih i gradskih naselja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - istražiti uticaj prirodnih i društvenih faktora na razvoj i razmještaj naselja; -koristeći svoje fotografije i filmove kategorisati naselja u Bosni i Hercegovini i objasniti tipove seoskih i gradski naselja; -sakupiti različite materijale (tekstualne i slikovne) i izraditi zidne novine, pano, ili fotoalbum na temu "Naselja Bosne i Hercegovine"; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći internet preuzeti plan grada i koristiti na stručnoj ekskurziji za orijentaciju u prostoru; - istražiti i izraditi od različitih materijala (tekstualne i slikovne) referat, pano, fotoalbum, power-point prezentacija na temu "Moje mjesto";
<p>Privreda</p> <p>Metrika: (12)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - identifikovati privredne potencijale Bosne i Hercegovine; - navesti nazive i osnovne karakteristike poljoprivrednih regija; - navesti energetske potencijale, položaj energetske objekata, položaj i ležišta rudnika; - uporediti vrste industrije u Bosni i Hercegovini prije i sada; - odrediti položaj važnijih industrijskih objekata; - ocijeniti važnost turizma u privredi Bosne i Hercegovine; - objasniti važnost trgovine za privredni razvoj; - odrediti važne saobraćajne pravce i veze sa susjednim državama; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -istražiti privredne potencijale Bosne i Hercegovine u odnosu na druge države susjedne ili EU;; - locirati na karti poljoprivredne regije; -koristeći različite izvore informacija istražiti prirodne i društvene uslove razvoja Bosanskohercegovačke poljoprivrede i osnovne probleme njenog razvoja; -koristeći privrednu kartu Bosne i Hercegovine iz atlasa na slijepoj karti locirati: glavna rudno mineralna bogatsva, poljoprivredne kulture, turističke lokalitete...; -kroz terenski rad istražiti i izraditi privrednu kartu užeg zavičaja; -klasifikovati prema vrstama saobraćaj i odrediti prednosti i nedostatke pojedinih 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - voditi razgovor o poljoprivrednim i turističkim potencijalima Bosne i Hercegovine poredeći sa drugim susjednim zemljama; -izvršiti istraživanje školske kuhinje i zastupljenost domaćih proizvoda u kuhinji; -zastupa ju stav o korištenju domaćih poljoprivrednih proizvoda u i izvan škole (plakati, brošure, ankete...); -istražiti i prezentirati historijski razvoj rudarstva u Bosni i Hercegovini; -izraditi nacionalni jelovnik; -istražiti i prezentirati historijski razvoj saobraćaja u odnosu na razvoj privrede Bosne i Hercegovine; -samostalno odabrati turističku destinaciju i izračunati koliko je potrebno sredstva za realizaciju putovanja;

		vrsta saobraćaja u odnosu na rentabilnost, brzinu i zagađivanje okoliša;; - istražiti turističke destinacije prema vrstama turizma u Bosni i Hercegovini; -istražiti koji se artikli najviše uvoze i izvoze iz Bosne i Hercegovine i izvesti zaključke o istom;	
Regionalna podjela Bosne i Hercegovine Metrika: (5)	Učenici će: -nabrojati geografske regije Bosne i Hercegovine; -uporediti i objasniti osnovne prirodne i društvene karakteristike svake regije;	Učenici će: -pokazati na karti geografske regije Bosne i Hercegovine; -analizirati tematske karte i grafikone, voditi diskusiju o mogućnostima razvoja regija i plenarno izvesti rang stepena razjenosti;	Učenici će: -gledati dokumentarne filmove i voditi razgovor o uslovima života u različitim regijama Bosne i Hercegovine (Posavina-visoki krš, Planinsko kotlinski, Niska hercegovina...); -kroz organizovanu ekskurziju prikupljati brošure, fotografije i dr. slikovne i tekstualne materijale iz Bosne i Hercegovine i panoima prezentirati različite regije;
Geografski aspekt zaštite životne sredine Metrika: (3)	Učenici će: - nabrojati ugrožene elemente životne sredine (voda, tlo, vazduh); -nabrojati najveće zagađivače životne sredine; -navesti metode i zaštitu životne sredine; .objasniti fenomen 'staklene bašte';	Učenici će: -kroz projektnu nastavu kroz interdisciplinarnan pristup sa sadržajima iz biologije, hemije i fizike izučavati elemente ugroženosti geografske sredine; -na primjeru užeg zavičaja istražiti uzročnike zagađenja i prezentirati rezultate slikovno i tekstualno;	Učenici će: -pratiti upute zadate od strane nastavnike; -ispuniti date obaveze; -iznositi kritički stav argumentirano; -pomagati kolegama prilikom istraživanja; - organizirati akciju prikupljanja sekundarnih sirovina ;
Sistematizacija Metrika: (4)	- koristiti testove objektivnog tipa	-analizirati rezultata testa	-pokazati interes za nivoe znanja i vještina

Didaktičko-metodičke napomene

Operativni ciljevi nastave su dati tabelarno i razvrstani su po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti učenika. Aktivnosti mogu istovremeno ostvariti više ciljeva, a isto tako jedan cilj se može ostvariti preko više različitih aktivnosti.

Sloboda i kreativnost nastavnika ispoljavaće se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbor nastavnih metoda i oblika rada, raspored nastavnih sadržaja, izbor nastavnih sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu. Primjeri aktivnosti su samo predloženi i nastavnik može upotrijebiti i druge načine za ostvarivanje ciljeva. Prilikom planiranja nastavnog sadržaja, nastavnik treba da vodi računa o sposobnostima i uzrastu učenika, njegovim potrebama i interesovanjima, uslovima i nastavnim sredstvima kojima škola

raspolože.

Nastavnicima se preporučuje da u okviru svake tematske cjeline obrade i odgovarajuće sadržaje iz neposredne okoline, vodeći računa o usklađenosti sadržaja, a kako bi učenici mogli praviti poređenja određenih nastavnih sadržaja sa njima poznatim i bliskim sadržajima iz neposrednog okruženja.

Nastava geografije omogućava aktueliziranje i upotrebu raznovrsnih metoda i oblika učenja. Nastavnici treba najviše da koriste **oblike i metode rada koje aktiviraju učenike**. Frontalni oblik rada se može izbjeći na nekoliko načina: radeći u parovima ili u grupama, poučavanje u obliku igranja uloga ili simulacija, i uz pomoć projektnog rada. Učenici treba da pripreme kraće referate odnosno izvještaje, zidne novine, plakate, brošure o aktuelnoj temi. Prate politička i ekonomska kretanja u medijima i redovno izvještavaju o istom u primjerenim pogodnostima. Tako praćenje i komentarisanje vremena i drugih prirodnih događaja može se vršiti na isti način. Posebna pažnja je na praćenje **izuzetnih prirodnih događaja**, koji su često karakter prirodni katastrofa. U takvim slučajevima, korisno je razgovarati sa učenicima o tome.

U nastavi geografije se upoznajemo sa mnoštvom geografskih informacija, pojmova, naziva, statističkih podataka. Geografski inventar, koji je bez sumnje važan element geografske nastave, je za memorisanje uvijek obimno. Umjesto pamćenja faktografije potrebnije je **razvijati sposobnosti da lakše i brže dobiju geografske informacije kroz njihovo korištenje i obradu**. Posebno je korisno, dakle, razvijati **geografske vještine** za primjenu, analizu i zaključivanje na osnovu vizuelnog i statističkog materijala (karte, grafikoni, tabele, slike i fotografije). Učenici bi stoga trebali da imaju na redovnim časovima mogućnosti **česte upotrebe i utvrđivanja** putem navedenog materijala. Učenike podsticati da samostalno, kreiraju pomoću upotrebe najrazličitije dostupne literature (referati, zidne novine, plakati ...). Nastavnici treba da koriste metode i aktivnosti koje podstiču i razvijaju sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, izdvajanje bitnog od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica.

Kako bi se ostvario kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti korelaciju među različitim nastavnim predmetima. Sama priroda geografije, kao nauke koja predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka, pa samim tim i nauke koja podrazumijeva i korištenje dostignuća drugih nauka, predstavlja idealan model za usvajanje sistema pojmova, što je jedan od osnovnih ciljeva učenja uopšte.

Ne postoji samo jedan 'model' dobrog časa, ali postoje zahtjevi koje treba uvažavati da bi čas bio dobar. Prilikom planiranja časa, nastavnik treba da ima na umu cilj tj. šta treba postići časom, koji je najbolji način da se on postigne i kojim sredstvima se raspolože. Učenici treba da u najvećoj mogućoj mjeri učestvuju u svakoj fazi nastave, treba im dati mogućnost da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima, da rade u grupama i istražuju.

Zbog prirode predmeta, nastavnik treba da se oslanja i na materijal koji učenici kontinuirano prikupljaju, pa se preporučuje da taj materijal nastavnik čuva i izlaže na sistematski način, na vidnom mjestu u učionici, što je dodatno motivaciono sredstvo za učenike, a naročito je korisno pri sistematizaciji gradiva. Takođe, odabrani materijal se može koristiti i za dizajniranje kabineta.

Metod rada s kartama treba da zauzima značajno mjesto u nastavi, jer se karta ne usvaja odjednom. Rad s kartama učenici treba da savladaju postepeno, pomoću planskog i strpljivog rada nastavnika. Najprihvatljiviji i najadekvatniji način rada s kartama je početi od predstava i pojmova u prostoru, njegovom predstavljanju, orijentaciji, pa tek onda preći na složenije zadatke.

Jednako je važan razvoj kako geografskog tako i kritičkog mišljenja, i to pomoću **problemskog pristupa**. Učenike suočavati, ukoliko je moguće, s vlastitim aktuelnim ekološkim i drugim problemima kroz **studije primjera**. Na primjerima iz Bosne i Hercegovine pokušati sadržaje uvijek **konkretizirati**. Za to je najbolji indirektan način da se nauči i utvrdi pojam. Za uspješno problemsko poučavanje nisu dovoljni primjeri iz udžbenika, već se moraju uzeti iz svakodnevnog života, iz odgovarajuće i relevantne literature ili iz savremenih medija.

Za učenike je moguće organizovati različite oblike kooperativnog učenja, projektnog rada. Time razvijamo prije svega saradnju među učenicima.

Jedna od mogućnosti, prije svega pri utvrđivanju gradiva, je argumentovana diskusija. Diskusija i njen sadržaj se unaprijed najavi, za koju se učenici pripremaju i u njoj ravnopravno sudjeluju. Nije neophodno, da diskusiju vodi nastavnik, može je voditi i učenik. Gradivo, koje se daje za pripremu diskusije, mora biti lako dostupno, posebno ako to zahtjeva njegovo predznanje od svih učenika. Argumentovana diskusija može se

vezati za ekološke probleme.

Izbor nastavnih metoda i oblika se prepušta nastavniku; može ih kombinovati. Iako propisane oblike i metode treba koristiti promišljeno. Radi zanimljivosti i efikasnosti geografske nastave, preporučuju se **različiti načini motivacije** u toku cjelokupne nastave. Za učenike je motivacija kada mogu da učestvuju u planiranju nastave.

Veoma je važna upotreba savremenog **audio-vizuelnog materijala**: video snimaka, filmova, pisanih dokumenata, statistike, priča, muzike itd. koje pomažu učeniku da formira slike o životu ljudi na planeti Zemlji. Zato je važno da učenik nauči da samostalno traži, procjenjuje, prilagođava i koristi informaciju. Sve audio-vizuelne materijale je moguće koristiti u uvodnom dijelu, u razradi ili nekom drugom koraku učenja. Video također može biti uvod u diskusiju.

Poseban značaj za nastavu geografije ima **primjena kompjuterske tehnologije**. Preporučuje se upotreba kompjutera sa LCD projektorom i dostupnost kompjuterskih programa za prikazivanje i obradu statističkih materijala, tematskih karata. Veoma su pogodni **za korištenje** raznovrsni geografski sadržaji na DVD-u i **internetu**.

U nastavi geografije posebnu pažnju treba posvetiti terenskom radu i ekskurzijama, posjetama različitim specijalizovanim institucijama, izletima, što omogućava učenicima sticanje znanja, vještina i vrijednosti o osnovnim lokacijama u bližoj ili daljoj okolini škole. To su prilike koje omogućavaju učenicima da najlakše povežu teoriju sa praksom, spoznaju i prepoznaju uzročno-posljedične veze između procesa i pojava u prirodnom i društvenom okruženju. Terenski rad je oblik nastave u kome se učenici uvježbaju primjeni jednostavnih istraživačkih metoda, kao što su posmatranje, orijentacija, mapiranje, mjerenje, razvrstavanje, poređenje, analiziranje, sintetiziranje i izvještavanje. Nastavnik organizira tokom redovnih časova pogodne lokacije u blizini škola, koji tako stiču status "geografske laboratorije". Ostale mogućnosti za terenski rad su prirodnjački dani, ekološki dani, akcije gorana, rad na projektima, geografski i interdisciplinarni izleti i ekskurzije u bosanskohercegovačkim krajevima.

Geografske ekskurzije mogu biti kraće i usmjerene na domaći region. Učenici će dobiti određene geografske pojmove i učiti o pojavama i procesima. Cjelodnevni izlet treba da bude interdisciplinaran, usmjereni na spoznavanje prirodno-geografskih elemenata Bosne i Hercegovine. Svake godine treba planirati ekskurziju u barem jedan geografski region, tako da za četiri godine, učenici nauče tipične elemente sva četiri regiona.

Pravce ekskurzije planiraju i realizuju nastavnici geografije zajedno sa nastavnicima drugih predmeta (historije, biologije, hemije, fizike, tehničkog odgoja itd.). Nastavnici zajednički usklađuju ciljeve, sadržaje i putanje ekskurzije. Svaki nastavnik treba da pripremi prigodan tekst koji će prezentovati na određenim lokalitetima.

Program ekskurzije sastavni je dio godišnjeg plana rada škole, za njegov kvalitet sprovođenja odgovorni su svi nastavnici.

Na ekskurziji u bosanskohercegovačkom krajoliku učenici razvijaju prostornu vizuelizaciju, utvrđuju geografske pojmove tako, da iz blizine posmatraju i proučavaju krajolik. Nakon upoznavanja i doživljanja ljepota našeg prirodnog i kulturnog naslijeđa i u susretu sa ljudima razvijaju ljubav prema domovini i svijest o pripadnosti našem narodu.

Nastavnik geografije prije odlaska na ekskurziju dobro pripremi učenike. Upoznaje ih sa ciljevima i pravcima ekskurzije. Učenicima podijeli zaduženja, koja uključuju pripremni rad kroz literaturu, izvještavanja u autobusu, anketiranje mještana u nekim odabranim lokacijama, prikupljanje uzoraka stijena, fotografisanje lokaliteta itd.

Spoznajne ciljeve nastave na terenu nastavnik najbolje realizuje metodom rada sa kartom (orijentacija, nadzor i označavanje puta na karti), vođenim posmatranjem na odabranim lokacijama, gdje učenici ispunjavaju zadatke s radnog lista. Radne listove sa ekskurzije učenici zatim skupljaju u posebnu mapu. Nakon povratka nastavnik provjerava, u kojoj mjeri su ostvareni ciljevi ekskurzije, i na osnovu postavljenih kriterija daje ocjenu.

Sakupljeni radovi iz mapa se selktuju i izrade se školske zidne novine i video prezentacije za upoznavanje ostalih učenika škole o naučenom na ekskurziji. Isti rezultati se trebaju prezentirati i na roditeljskim sastancima.

Ciljevi koji se planiraju realizovati na terenu ili posjeti odgovarajućoj instituciji ne mogu se realizovati u vremenu trajanja jednog školskog časa. Njihovu realizaciju treba planirati prilikom organizovanja jednodnevnih školskih izleta, škole u prirodi, organizovanih posjeta i sl. i u saradnji sa srodnim predmetima i stručnim aktivima.

Rad na terenu u trajanju od jednog školskog časa treba realizovati u neposrednom okruženju ili u dvorištu škole.

Nastavnicima se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama, kao i sadržajima koje treba obraditi (na osnovu ličnog iskustva i slobode u određivanju broja časova).

Prilikom izvođenja nastavnog plana, obavezno je izvesti **najmanje jednu cjelodnevnu ekskurziju u toku školske godine**, dok terenske vježbe treba izvoditi što je moguće češće u toku školske godine.

Ekskurzije mogu imati geografski sadržaj ili interdisciplinarni, pokrivajući sve prirodne jedinice o Bosni i Hercegovini. U program ekskurzije treba da budu na prikladan način uključen i rad na terenu koristeći različite metode i neposredno posmatranje. Kraći **terenski rad s upotrebom pojedinačnog metoda i direktnog posmatranja** treba da se izvede u lakše dostupnom prirodnom okruženju, ali i u naselju. Ekskurzije i terenski rad su veoma pogodan oblik za uvođenje najrazličitijih vještina koje su nužne za spoznavanje vrijednosti i problema našeg okruženja.

U nastavi geografije ekološka nota treba da bude što češće prisutna. Preporučujemo da se ukaže na međuzavisnost čovjeka i prirode, kao i neophodnost odgovornog korišćenja prirodnih bogatstava. Imajući u vidu narušavanje ravnoteže u prirodnoj sredini, potrebno je insistirati na prevenciji i zaštiti.

U udžbenicima postoje sadržaji koji nisu obuhvaćeni ciljevima predmetnog programa. Prioritet nastavnika je realizacija ciljeva koji su dati u predmetnom programu, a ne realizacija cjelokupnog sadržaja udžbenika.

S obzirom na to da se kontinenti izučavaju kao cjelina, prilikom obrade njihovih regija nije potrebno ponavljati sadržaje, akcenat staviti samo na njihove specifičnosti po kojima su prepoznatljive u svijetu.

U školama u kojima nedostaju savremena nastavna sredstva nastavnik treba da planira aktivnosti u skladu sa mogućnostima škole.

Način provjeravanja znanja

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja je najvažnija i najosjetljivija faza odgojno-obrazovnog rada. To zahtjeva veliko znanje; ne samo iz struke, već prije svega iz didaktike i psihologije. Sadržaj i način provjeravanja i ocjenjivanja uticat će na ono što će učenici učiti, kako i sa kojim entuzijazmom će učiti. Od nastavnikove vrednovanja znanja učenika zavisi hoće li znanje ostati na nivou reprodukcije ili će učenici učiti sa razumijevanjem i znanje upotrebljavati u školi i u svakodnevnom životu. Pri provjeravanju i ocjenjivanju nastavnik dobija povratnu informaciju o vrijednostima i stavovima učenika (odnos prema životnoj sredini, toleranciji i poštovanju različitosti) i utiče na njih. Provjeravanje znanja učenika je za nastavnika barometar njegove uspješnosti u nastavi.

Zato nastavnik mora obratiti veliku pažnju na provjeravanje i ocjenjivanje znanja i dobro poznavati propise iz ove oblasti. Napominjemo veliki značaj provjeravanja znanja, premda nastavnikovo znanje učenici također ocjenjuju. Kvalitet provjere i ocjenjivanja znanja biće na najvišem kvalitativnom nivou uz poštovanje stručnih didaktičkih principa **pri provjeravanju i ocjenjivanju znanja**, kao što su upotreba različitih načina i oblika, uzimajući u obzir specifičnosti individualnosti učenika, dosljednost, objektivnost, strpljenje, planiranje i javnost ocjenjivanja.

Uloga nastavnika kao procjenjivača, evaluatora u nastavnom procesu je veoma važna, a ona između ostalog obuhvata:

- ocjenjivanje i sve vrste intervencija koje daju povratnu informaciju o uspješnosti procesa učenja;
- primjenu različitih oblika ocjenjivanja i provjeravanja znanja;
- sve vrste verbalnih i neverbalnih odobravanja ili neodobravanja učeničkog rada od strane nastavnika;
- analiziranje individualnog postignuća učenika u odnosu na njegove sposobnosti, radne navike, motivaciju...

Prilikom provjeravanja i ocjenjivanja znanja (usmenog i pismenog) nastavnici treba da uzmu u obzir ciljeve: znanje, razumijevanje, analizu, sintezu, upotrebu, vredovanje/evaluaciju.

Za razvijanje ličnog odnosa prema problemu je također važno uzeti u obzir **afektivne ciljeve**. Geografska nastava treba da bude usmjerena na razmišljanje o načinu rješavanja problema, osposobljavanje **za vlastito određivanje i odlučivanje o problemima**. Cilj je razvijanje **interesa i sposobnosti učenika**.

Ukoliko nastavnik dobro postavi tri osnovne pedagoške funkcije ocjenjivanja: informativnu, evaluativnu i instruktivnu, razviće se još dvije veoma važne psihološke funkcije: motivaciona i razvojna. Dakle, ocjenjivanje ne smije da se vezuje samo za utvrđivanje konačnih ocjena, nego se više koristi kao **sredstvo praćenja toka nastavnog procesa**. Ocjenjivanje treba bazirati na definisanim standardima znanja.

Pisani ispiti se obavljaju najčešće sa objektivnim testovima koji pokrivaju sve nivoe složenosti. Učenici treba da budu unaprijed upoznati sa kriterijumima usmenog ili pismenog ocjenjivanja. Prilikom praćenja i ocjenjivanja učenikovog rada obavezno uzeti u obzir i rad na terenu, vježbe, izradu izvještaja, dokumenata, izlaganje seminarskih radova, zbirki itd. koji čine sastavni dio portfolija učenika. Nastavnik ne procjenjuje samo formalna znanja nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učešća, saradnju, snalaženje u grupnom rješavanju zadataka, rezultate grupnog oblika rada itd.

Nastavnici geografije treba da odlučuju o različitim načinima provjeravanja i ocjenjivanja znanja, pri čemu treba uzeti u obzir specifične sposobnosti pojedinih učenika. Prilikom provjere znanja učenicima treba omogućiti korištenje odgovarajućih pomagala (različite vrste karata, slikovni materijal, grafičke prikaze ...) kako bi najlakše pokazali svoje znanje. Samo smisleno, u pogledu funkcionalne vrijednosti i krajnje promišljenosti, možemo pri ocjenjivanju znanja koristiti i slijepe karte.

Profil i stručna sprema nastavnika

Nastavu predmeta geografija/zemljopis mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za geografiju/zemljopis, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor geografije/zemljopisa ili drugim stručnim zvanjem gdje je geografija/zemljopis, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za geografiju/zemljopis, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor geografije/zemljopisa ili drugim stručnim zvanjem gdje je geografija/zemljopis glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za geografiju/zemljopis, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor geografije/zemljopisa ili drugim stručnim zvanjem gdje je geografija/zemljopis, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za geografiju/zemljopis, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik geografije/zemljopisa ili drugim stručnim zvanjem gdje je geografija/zemljopis glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi.

**5. Zajednička jezgra Nastavnih
planova i programa
za historiju
definirana na ishodima učenja**

ZJNPP za historiju definirana na ishodima učenja¹⁰

Voditeljica projekta:

mr. sci. Marija Naletilić

Vanjski saradnici:

Slobodanka Antić, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu
George Stephen Bethell, konsultant u firmi „Anglia Assessment“, Velika Britanija
John Hamer, konsultant u firmi „AlphaPlus“, Velika Britanija

prof. emeritus Ivan Ivić, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
mr. sci. Snježana Koren, Filozofski fakultet u Zagrebu
Vojko Kunaver, Zavod za školstvo Republike Slovenije

vanr. prof. dr. sci. Ana Pešikan, Filozofski fakultet u Beogradu
Felisa Tibbitts, „Human Rights education associates“, Boston, SAD

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Marija Naletilić, voditeljica projekta, šefica Odjela za zajedničku jezgru nastavnih planova i programa
Danica Vasilj, zamjenica voditeljice projekta, stručna savjetnica za razrednu nastavu

Odbor za reformu nastave historije:

mr. sci. Nenad Bošković, mr. sci. Bojana Dujković-Blagojević, Nada Đerek, Dobrila Đukanović, Mirza Fazlović, Lejla Hamzagić-Kovačević, Mula Imamović, dr. sc. Ivo Miro Jović, Mihael Karanović, Aida Kovačević, Slavica Kuprešanin, Milija Marjanović, dr. sci. Draga Mastilović, Damir Mikulić, mr. sci. Marija Naletilić, dr. sci. Edin Radušić, dr. sci. Midhat Spahić, Ismet Strujo, Stela Struhl-Pejić, Danica Vasilj, Mirla Vukoja, dr. sc. Tihomir Zovko

Radna grupa:

mr. sc. Marija Naletilić, Danica Vasilj, Damir Mikulić, Slavica Kuprešanin, Midhat Spahić, Snježana Melunović, Mirza Čehajić, Sanda Krivdić, Haris Duraković, Milija Marjanović, Viktorija Bošnjak, Mira Sobot, Ejub Alagić, Mula Imamović, Danijela Tomičić, Mirela Vukoja

Projekt podržala Misija OEES-a u BiH i Ambasada SAD-a u BiH

Napomena

Izrazi napisani u jednom gramatičkom rodu odnose se podjednako na ženski i muški rod.

”Ovaj projekat je omogućila velikodušna podrška američkog naroda putem Američke ambasade u Sarajevu i svi stavovi, mišljenja i zaključci izneseni u projektu ne odražavaju nužno stav Američke ambasade ili Vlade SAD, već isključivo autora.“

¹⁰ Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, BiH, Mostar 2015.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) izradila je *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za historiju definiranu na ishodima učenja* logičnim slijedom po završetku izrade ZJNPP za društveno-humanističko područje definirane na ishodima učenja.

U okviru projekta *Historija za budućnost: kroz obrazovanje ka pomirenju*, koji je proveo OSCE u BiH osnovan je Odbor za reformu nastave historije u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: Odbor), koji je počeo s radom 2011. godine, a Agencija s izradom ishoda učenja 2012. godine. Budući je Odbor 2014. godine definirao oblasti, komponente, ishode učenja i indikatore za kraj šestog, sedmog, osmog i kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja. Misija OSCE-a rezultate rada Odbora službeno je uručila Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. APOSO je dalje nastavila proces definiranja indikatora za kraj srednjoškolskog obrazovanja i time je završen sveukupan Dokument *ZJNPP za historiju definirana na ishodima učenja*. O rezultatima rada Odbora informirano je 600 nastavnika na području Bosne i Hercegovine, kao i svi ministri obrazovanja u BiH i direktori pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo i Pedagoške institucije Distrikta Brčko BiH.

U *Zajedničkoj jezgri nastavnih planova i programa za historiju definiranoj na ishodima učenja* određene su oblasti koje sadržavaju komponente, a za svaku komponentu definirani su ishodi učenja,¹¹ kao i indikatori za svaki ishod učenja uvažavajući specifičnosti nastavnoga predmeta historije. Indikatori su definirani u skladu s razvojnim uzrastom učenika na kraju šestoga razreda (uzrast od 11, 12 godina), na kraju sedmoga razreda (uzrast 12, 13 godina), na kraju osmoga razreda (uzrast 13, 14 godina) na kraju devetogodišnjega odgoja i obrazovanja (uzrast od 14, 15 godina) te na kraju srednjoškolskoga odgoja i obrazovanja (uzrast od 18, 19 godina). U periodu od maja do oktobra 2015. godine Agencija je završila proces izrade Dokumenta.

Polazna tačka za izradu *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za historiju definirane na ishodima učenja* jest *Identificiranje ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011)*, te rezultati analize važećih NPP-a u BiH, Sloveniji, Finskoj, Australiji i SAD-u.

Tokom definiranja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za historiju definirane na ishodima učenja* učestvovali su u prvoj fazi rada u organizaciji OSCE-a članovi Odbora za reformu nastave historije, a potom članovi Radne grupe u organizaciji Agencije sastavljene od predstavnika zavoda, predstavnika ministarstava obrazovanja, nastavnika, srednjoškolskih profesora i stručnih savjetnika Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Tokom procesa definiranja mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i indikatora¹² Radna je grupa koristila aktivne glagole u prezentu, na osnovu revidirane Bloomove taksonomije, koji odražavaju znanje, vještine i stavove, odnosno kompetencije važne za život u 21. vijeku.

Osnova učenja historije jeste:

- razumijevanje uslova života i rada u prošlosti i sadašnjosti kako bi se učenici osposobili za život i rad u budućnosti;
- razvoj čovjeka i društva, kao i proučavanje i vrednovanje prošlih događaja;
- vrednovanje i čuvanje kulturne baštine svojeg zavičaja, države, evropske i svjetske kulturne baštine;
- analiza društvenih sistema, kulturnoga naslijeđa, vjerske i kulturne tradicije i vrijednosnih sistema koji su dio ljudskoga života i koji ga oblikuju.

Usvojena znanja, sposobnosti i vrijednosti predstavljaju osnovu za učenikov odgovoran odnos prema samome sebi, prema drugima i prema svemu što ga okružuje. Učenikova usvojena znanja, sposobnosti i vrijednosti pomažu mu u razumijevanju i prihvatanju kulturnih, religijskih, nacionalnih, rasnih, socijalnih, spolnih, rodni i drugih različitosti, te za aktivno i odgovorno učestvovanje u društvenomu životu.

Također, tokom izrade Dokumenta uključene su ključne kompetencije, kao što su matematička pismenost, kulturna svijest i kulturno izražavanje, kreativno-produktivna kompetencija, učiti kako se uči te socijalna i

¹¹ Vidjeti prilog 1. *Oblasti, komponente i ishodi učenja i prilog 1.1 Shema oblasti i komponente.*

¹² *Brojevi definiranih ishoda u Dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različiti uzrast.*

građanska kompetencija. Navedene ključne kompetencije uključene su u Dokumentu kao prožimajuće teme za historiju u definiranim indikatorima.¹³

Cilj *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za historiju definirane na ishodima učenja* je razvoj historijskog mišljenja do kojeg dolazimo usvajanjem temeljnih historijskih znanja koja se odnose na poznavanje najvažnijih činjenica, datuma i historijskih osoba, te razumijevanje temeljnih historijskih pojmova, kao i stjecanjem pet vještina, a to su:

- hronološko mišljenje;
- razumijevanje historijske naracije;
- analiza historijskih događaja i njihove interpretacije;
- historijsko istraživanje i
- analiza vrijednosnih historijskih tema i zauzimanje stavova.

Dakle, cilj nastave historije nije samo usvajanje temeljnih činjeničnih podataka i razumijevanje temeljnih historijskih pojmova nego i razvoj pet temeljnih vještina koje će kod učenika razviti kompetencije historijskog mišljenja.

Stoga, nastava historije treba biti usmjerena ne samo na učenje historijskih podataka nego i na razvoj historijskih pojmova drugog reda – metapojmova.¹⁴

Nauci zastupljenoj određenim nastavnim predmetom cilj je naučiti djecu ne samo određenim znanjima i vještinama nego i doprinijeti njihovom razvoju mišljenja i razvoju ličnosti. Razvoj metapojmova predstavlja veliki doprinos obrazovanju podjednako kao i odgoju razvijajući toleranciju na različitost, multiperspektivnost, otvorenost, kritičko mišljenje i razumijevanje konteksta.

¹³ Vidjeti prilogu 2. Ključne kompetencije – prožimajuće teme za društveno-humanističko područje.

¹⁴ Odbor za reformu nastave historije: preporuke nadležnim ministarstvima obrazovanja i pedagoškim zavodima u BiH

OBLAST 1: HISTORIJSKI IZVORI I PROUČAVANJE HISTORIJE**Ishodi učenja**

1. Provodi školska istraživanja kako bi ispitao prošlost i sadašnjost.
2. Pokazuje drugima historijsko znanje i razumijevanje.
3. Tumači prošlost temeljem didaktički oblikovanih historijskih izvora i razumije šta sve može utjecati na pisanje historijeotkriva različita historijska stajališta na historijske događaje i određuje kontekst u kojem su ta gledišta nastala (kritičko mišljenje).

Indikatori u skladu s uzrastom za:

Komponente:	Kraj 6. razreda (11, 12 god.)	Kraj 7. razreda (12, 13 god.)	Kraj 8. razreda (13, 14 god.)	Kraj devetogodišnjeg obrazovanja i odgoja (14, 15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18, 19 god.)
Poznavanje i pronalaženje izvora	1.1 Razlikuje vrste historijskih izvora, njihovu podjelu i vrijednost.	1.1 Razlikuje vrste historijskih izvora, njihovu podjelu i tumači kriterij podjele.	1.1 Bira i određuje različite historijske ili arheološke izvore važne za proučavanje određene teme.	1.1 Proučava određenu temu, postavlja ključna pitanja i određuje različite odgovarajuće izvore u svrhu istraživanja teme.	1.1. Proučava određenu temu, postavlja ključna pitanja, procjenjuje različite izvore i daje kritički osvrt.
Rad s izvorima: postavljanje pitanja o izvorima, pronalaženje podataka na temelju izvora, organiziranje, analiziranje i sinteza podataka	1.2 Bilježi odgovarajuće podatke sa svrhom iz ponuđenih izvora.	1.2 Pronalazi podatke iz jednostavnih grafičkih i statističkih izvora (npr. tablica, grafikona, grafičkih prikaza).	1.2 Razlikuje prednosti i nedostatke raznih historijskih izvora, npr. Ko je napravio historijski izvor i koje mu je porijeklo?	1.2 Prikuplja podatke iz određenih didaktički oblikovanih izvora kako bi ispitao prošlost. 1.3 Utvrđuje značaj izvora (obrazlaže prednosti i nedostatke) i zaključuje o prošlosti.	1.2. Prikuplja podatke iz određenih historijskih izvora, analizira ih i na osnovu toga donosi zaključke o prošlosti

<p>Priopćenje o historijskom znanju i razumijevanju historije (pisanje historije, odgovaranje na pitanja)</p>	<p>2.1 Organizira historijske podatke hronološki odgovarajući na pitanja o ljudima, događajima, objektima i mjestima u prošlosti.</p>	<p>2.1 Odgovara na pitanja koristeći historijske podatke iz didaktički oblikovanih izvora.</p>	<p>2.1 Interpretira historijsko znanje potkrepljujući ga dokazima u raspravi pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim ili dramskim prikazom; i uz korištenje informacijskih tehnologija tamo gdje je to moguće i primjereno.</p>	<p>2.1 Interpretira historijsko znanje iznošenjem dokaza u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim ili dramskim prikazom i uz korištenje informacijskih tehnologija tamo gdje je to moguće i primjereno.</p>	<p>2.1. Daje kritički osvrt o historijskom događaju uz korištenje informacijske tehnologije (esej, grafički prikaz itd).</p>
<p>Tumačenje temeljeno na historijskim izvorima (kritički stav spram prihvaćenih izvora)</p>	<p>3.1 Prepoznaje kako se nastalo mišljenje o nekom događaju može razlikovati od činjenica i podataka o njemu.</p>	<p>3.1 Objašnjava neke događaje iz prošlosti koji se različito tumače.</p> <p>3.2 Uspoređuje dvije verzije određenog historijskog događaja koristeći vizuelne i pisane izvore.</p> <p>3.3 Razlikuje izvore nastale neposredno nakon događaja i izvore nakon vremenske distance.</p>	<p>3.1 Provjerava određeno historijsko tumačenje postavljajući pitanja o porijeklu određenog historijskog izvora.</p> <p>3.2 Pronalazi i pobraja razloge zbog kojih se prošlost predstavlja i tumači na različite načine.</p> <p>3.3 Objašnjava kako različiti vrijednosni sistemi i tradicije mogu utjecati na način kako će se tumačiti određeni događaji iz prošlosti.</p>	<p>3.1 Procjenjuje određene sadržaje, odnosno kako historičar konstruira historiju pišući o događajima iz prošlosti i prosuđuje zašto historija nije u cijelosti objektivna ili neutralna.</p> <p>3.2 Analizira uzroke koji su utjecali na pisanje historije.</p> <p>3.3 Razlikuje značajne podatke od nevažnih, ključne od sporednih i provjerljive od neprovjerljivih podataka u historijskim kazivanjima i pričama.</p>	<p>3.1 Procjenjuje okolnosti koje su utjecale na stav historičara prilikom pisanja historije.</p> <p>3.2 Daje kritički osvrt o podacima u primarnim i sekundarnim historijskim izvorima.</p> <p>3.3. Procjenjuje određene historijske događaje na temelju historijskih izvora.</p>

				3.4 Tumači određene historijske događaje na temelju didaktički oblikovanih izvora.	
Slika o prošlosti na osnovu arheoloških nalaza i sjećanja	3.4 Bira i određuje elemente koji predstavljaju neke aspekte iz prošlosti koja se proučava, kao doprinos školskoj izložbi, školskom muzeju ili lokalnom arhivu.	3.5 Opisuje kako i historičari izvode zaključke na temelju arheoloških ostataka iz prošlosti i usmene predaje.	3.4 Opisuje ključna obilježja i načine korištenja materijalnih ostataka iz prošlosti u datom kontekstu. 3.5 Objašnjava važnost konzerviranja i čuvanja naše prirodne i kulturne baštine, npr. objekata, lokaliteta.	3.5 Bira kulturno-historijske spomenike, simbole kako bi objasnio (kulturu sjećanja) njihova različita tumačenja. 3.6 Objašnjava kako i zašto se mogu razlikovati sjećanja ljudi o prošlosti.	3.4 Procjenjuje sjećanja svjedoka o istom događaju iz prošlosti. 3.5 Ispituje tumačenja kulturno-historijskih spomenika u različitim historijskim kontekstima.

OBLAST 2: HISTORIJSKO ZNANJE I RAZUMIJEVANJE: HISTORIJSKO VRIJEME I HRONOLOGIJA

Ishodi učenja

1. Zna i razumije kategorije historijskog vremena.
2. Koristi se različitim načinima prikazivanja historijskog vremena i hronologije.
3. Razumije historijska razdoblja, kako su povezani događaji u njima, objašnjava glavne pravce, procese i probleme iz prošlosti smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.
4. Razumije kako se mijenja stajalište u ovisnosti od vremena i prostora.

Indikatori u skladu s uzrastom za:

Komponente	Kraj 6. razreda (11, 12 god.)	Kraj 7. razreda (12, 13 god.)	Kraj 8. razreda (13, 14 god.)	Kraj devetogodišnjeg obrazovanja i odgoja (14, 15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18, 19 god.)
Kategorije historijskog vremena (razlikovanje historijskog i kalendarskog vremena)	<p>1.1 Razlikuje prošlost, sadašnjost i budućnost.</p> <p>1.2 Objašnjava kategorije kalendarskog vremena: godina, decenija, vijek i milenij; razlikuje značenja termina prije naše ere i poslije naše ere i kako postoje i drugi načini računanja vremena.</p> <p>1.3 Mjeri i računa vrijeme prevodi jednu kategoriju historijskog vremena u drugu.</p>	<p>1.1 Razumije značenje i razvrstava po kategorijama historijsko vrijeme: godina, decenija, vijek i milenij koristeći termine prije naše ere i poslije naše ere kao referentnu tačku.</p> <p>1.2 Mjeri i računa vrijeme i prevodi jednu kategoriju vremena u drugu.</p> <p>1.3 Objašnjava potrebu računanja vremena, uvjetovanost vremenskih odrednica</p>			

		načinom života (kako potreba, odnosno nužda tjera na uređenje prirodnih ritmova i tehnološki razvoj).			
Upotreba različitih načina prikazivanja historijskog vremena i historijskih događaja	<p>2.1 Koristi vremensku (lentu vremena) kako bi označio kategorije kalendarskog vremena povezane s događajima, ljudima i društvenim promjenama upotrebom termina prije naše ere i poslije naše ere.</p> <p>2.2 Kreira vremensku (lentu vremena) i dijagrame poradi prikaza historijskog razdoblja i događaja u datom historijskom razdoblju.</p>	<p>2.1 Označava događaje o kojima uči na vremensku liniju (lentu vremena) upisujući ključne odrednice.</p> <p>2.2 Pravi vremensku liniju (lentu vremena) i objašnjava podatke date na vremenskoj liniji (lenti vremena).</p> <p>2.3 Predstavlja grafički ili maketom trajanje pojedinih historijskih razdoblja (prahistorija, stari vijek, srednji vijek, savremeno doba), kako bi se međusobno uporedilo njihovo trajanje.</p>	<p>2.1. Pravi vremensku liniju (lentu vremena) i smješta važne događaje i razvoj iz svjetske historije u njihov hronološki slijed.</p> <p>2.2 Postavlja različite vremenske crte s glavnim događajima, osobama i historijskim razdobljima koje proučava.</p> <p>2.3 Služi se podacima iz hronoloških tabela ili sinhroniziranih tabela¹⁵ kako bi odgovorio na postavljene zadatke.</p>	<p>2.1 Koristi sinhroniziranu tabelu pri opisu određenoga historijskog razdoblja, te odgovara na postavljena pitanja i zadatke.</p> <p>2.2 Samostalno izrađuje sinhroniziranu tabelu za određeno historijsko razdoblje.</p> <p>2.3 Koristi različite načine predstavljanja trajanja historijskih događaja, kao i njihov redoslijed.</p>	<p>2.1. Kreira vremensku lentu, u nju unosi zadate podatke (godine, periode, pojmove, procese i sl.)</p> <p>2.2. Samostalno izrađuje sinhroniziranu tabelu za određeno historijsko razdoblje i o određenim historijskim događajima.</p> <p>2.3. Osmišljava načine predstavljanja historijskih događaja.</p>

¹⁵ Sinhronizirana tabela– tabela u kojoj su prikazani događaji koji su se istodobno događali bilo na različitim prostorima, bilo po različitim oblicima društva.

<p>Historijska razdoblja i povezanost događaja u njima</p>	<p>3.1 Razlikuje kriterij određivanja prahistorije i historije (pojava pisma), obilježja prahistorije i staroga vijeka.</p> <p>3.2 Imenuje historijske periode.</p> <p>3.3 Hronološki reda ponuđene datume i periode.</p>	<p>3.1 Objašnjava obilježja srednjega vijeka (društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke prilike).</p> <p>3.2 Stavlja u vezu vrijeme i historijska razdoblja.</p>	<p>3.1 Objašnjava obilježja novog vijeka (društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke prilike).</p> <p>3.2 Stavlja u vezu vrijeme i historijska razdoblja.</p> <p>3.3 Povezuje historijske događaje i procese različitih konteksta istog historijskog perioda.</p> <p>3.4 Određuje kojem historijskom razdoblju i prostoru pripadaju različiti ponuđeni historijski događaji.</p>	<p>3.1 Ukazuje na ključna obilježja određenih historijskih razdoblja analizirajući društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke prilike uz događaje koji su obilježili njihov početak i kraj.</p> <p>3.2 Povezuje historijske događaje i procese različitih konteksta istog historijskog razdoblja.</p> <p>3.3 Reda hronološki i sinhronizirano slike s odabranim historijskim osobama ili historijskim i poredi važne događaje i postignuća iz različitih vremenskih razdoblja svjetske historije.</p> <p>3.4 Popunjava sinhroniziranu tabelu iz svjetske historije podacima iz regionalne</p>	<p>3.1 Daje kritički osvrt na obilježja određenih historijskih razdoblja analizirajući društvene, privredne, kulturne, religijske i političke prilike.</p> <p>3.2 Utvrđuje povezanosti historijskih događaja i procese različitih konteksta istog historijskog razdoblja.</p> <p>3.3 Analizira historijske događaje i ličnosti, upoređujući ih u istom ili različitim historijskim periodima.</p>
---	---	--	---	--	---

				i evropske historije.	
--	--	--	--	-----------------------	--

Načini mijenjanja perspektiva ovisno o vremenu i prostoru	4.1. Pobraja primjere utjecaja antičkog razdoblja na sadašnjost.	4.1 Poredi pojedine oblike (društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke, te svakodnevni život) ¹⁶ društva u starom i srednjem vijeku.	4.1 Poredi pojedine oblike (društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke, te svakodnevni život) društva u starom, srednjem i novom vijeku.	4.1. Poredi sadašnjost s prošlošću procjenjujući posljedice. 4.2 Analizira određene historijske događaje iz vremena u kojem su nastali, a ne s gledišta današnjice. 4.3 Naznačuje ključne prekretnice u svjetskoj historijipotkrepljujući ih dokazima o tome do kojih je promjena došlo i koje su posljedice tih promjena. SGK	4.1. Analizira određene historijske događaje iz vremena u kojem su nastali i iz današnje perspektive. 4.2. Daje kritički osvrt o prekretnicama, promjenama i posljedicama u historiji.

¹⁶ Samo jedan oblik u usporedbi dva doba.

OBLAST 3: HISTORIJSKO ZNANJE I RAZUMIJEVANJE: KONTINUITET I PROMJENA

Ishodi učenja

1. Objašnjava kako su glavni događaji u vremenu povezani jedan s drugim, i rekonstruira, prati i tumači određene oblike (društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke, te svakodnevni život) društva u različitim kontekstima kroz vrijeme i kroz različita historijska razdoblja.
2. Razumije trajanje nekih ideja u vremenu i kako preplitanjem određenih ideja i historijskih događaja može doći do novih historijskih obrazaca.
3. Utvrđuje na koji način dolazi do promjena u različitim historijskim razdobljima, objašnjava kako se neki oblici mogu promijeniti, dok drugi ostaju isti; razumije složenost promjena i njihov utjecaj ne samo na politiku i tehnologiju već i na vrijednosti i vjerovanja; utvrđuje ključne prekretnice u svjetskoj historiji i određuje uzroke koji su doveli do promjena i dugoročnih posljedica tih promjena.

Indikatori u skladu s uzrastom za:

Komponente	Kraj 6. razreda (11, 12 god.)	Kraj 7. razreda (12, 13 god.)	Kraj 8. razreda (13, 14 god.)	Kraj devetogodišnjeg obrazovanja i odgoja (14, 15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18,19 god.)
Obilježja historijskih razdoblja i njihova međupovezanost	1.1 Opisuje obilježja prahistorije i staroga vijeka i ključne događaje u njima.	1.1 Opisuje obilježja srednjega vijeka i ključne historijske događaje u njemu. 1.2 Određuje neke oblike društva koji su se promijenili i one neke koji su ostali isti kroz vrijeme. 1.3 Razlikuje ulogu i doprinos pojedinaca i grupa u društvenim, kulturnim i religijskim događanjima i aktivnostima.	1.1 Određuje neke oblike društva koji su se promijenili i neke koji su ostali isti kroz vrijeme u različitom kontekstu (na nekoliko primjera jednog društva). 1.2 Povezuje određeni historijski događaj s društvenim, političkim i ekonomskim kontekstom u kojem je nastao. 1.3 Ispituje ulogu i doprinos pojedinaca i grupa društvenim, kulturnim i religijskim dešavanjima i	1.1 Poređi određene oblike društva kroz historijska razdoblja i regije, kako bi utvrdio probleme koji traju. 1.2 Tumači kretanja stanovništva npr. glavne nacionalne i međunarodne migracije, mijenjanje različitih oblika životnih sredina i naselja i sukobe među grupama stanovništva, kao i širenje ideja, tehnoloških inovacija i robe koristeći različite mape i dokumente.	1.1 Analizira obilježja društva kroz različita historijska razdoblja. međusobno ih upoređuje. 1.2 Raspravlja o kontinuitetu razvoja društva i utjecajima na promjene u društvu kroz različita historijska razdoblja.

<p>Oblici društva u historijskom vremenu kroz različita razdoblja</p>	<p>2.1 Prepoznaje određene oblike društva u prahistoriji i starom vijeku.</p>	<p>2.1 Poređi različite oblike društva (društveni, ekonomski, kulturni, religijski, politički, te svakodnevni život) u prošlosti i sadašnjosti.</p>	<p>aktivnostima.</p> <p>2.1 Poređi različite oblike društva (društveni, ekonomski, kulturni, religijski, politički, te svakodnevni život) u prošlosti i sadašnjosti, kao i između dva historijska doba.</p> <p>2.2 Objašnjava dinamiku kulturoloških promjena i utjecaj interakcije različitih kultura na kulture širom svijeta.</p>	<p>2.1 Raspravlja o određenim oblicima društva (društvenom, ekonomskom, kulturnom, religijskom, političkom, te svakodnevnom životu) od staroga vijeka do savremenog doba.</p> <p>2.2 Procjenjuje uzroke promjena određenih oblika društva analizirajući utjecaje različitih konteksta na historijske događaje kroz historijsko vrijeme.</p> <p>2.3 Daje kritički osvrt na promjene u širem historijskom kontekstu i kontekstu životne sredine.</p> <p>2.4 Ispituje (istražuje) i poređi društvene, kulturne, političke, ekonomske i religijske norme i vrijednosti zapadne civilizacije s drugim kulturama u svijetu.</p>	<p>2.1 Procjenjuje oblike društava (društveni, ekonomski, kulturni, religijski, politički, te svakodnevni život) od starog vijeka do savremenog doba.</p> <p>2.2 Poređi ideje koje su utjecale na pojavu promjena u društvu.</p> <p>2.3 Daje kritički osvrt o različitim idejama kroz historijska razdoblja.</p>
--	---	---	--	---	--

<p>Razumijevanje historijskih promjena utjecaja prošlosti na kasnija zbivanja</p>	<p>3.1 Prepoznaje šta je iz antičkog razdoblja ostalo sačuvano do danas (savremeno doba).</p>	<p>3.1 Objašnjava šta je iz srednjeg vijeka ostalo sačuvano do danas (savremenog doba).</p>	<p>3.1 Poređi sličnosti i razlike antike, srednjeg vijeka i novog vijeka i utvrđuje međusobne utjecaje ovih razdoblja.</p> <p>3.2 Analizira i utvrđuje uzrok i posljedice promjena veličine i sastava porodica, obrazaca migracija, raspodjela bogatstava i promjena u privredi.</p>	<p>3.1 Poređi i sučeljava različite vrste ideja, vrijednosti, ličnosti, institucija i obrazaca ponašanja u svakodnevnom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima.</p> <p>3.2 Prosuduje i potkrepljuje dokazima kako promjena i razvoj ne dovode uvijek i do napretka društva.</p> <p>3.3 Bira ključna pitanja i probleme kroz raspravu te kvalificira interese, vrijednosti, gledišta i stajališta onih koji su dio tih pitanja i problema.</p> <p>3.4 Tumači događaje iz prošlosti u okviru konteksta u kojem se događaj odvijao, a ne u odnosu na savremene norme i vrijednosti.</p>	<p>3.1 Potkrepljuje argumentima historijske promjene i utjecaj na sveukupan razvoj društva.</p> <p>3.2 Analizira prekretnice svjetske historije, promjene i utjecaj na razvoj društva.</p> <p>3.3 Osmišljava prikaz o prekretnicama svjetske historije.</p> <p>3.4 Procjenjuje događaje iz prošlosti u kontekstu vremena u kojem su se dogodili poredeći ih s vrijednostima savremenog društva.</p>
--	---	---	--	---	---

OBLAST 4: HISTORIJSKO ZNANJE I RAZUMIJEVANJE: UZROČNO-POS LJEDIČNI ODNOSI**Ishodi učenja**

1. Razumije i međusobno razlikuje uzrok i posljedicu određenih historijskih pojava.
2. Ukazuje na povezanost između određenih historijskih događaja i širih društvenih, ekonomskih i političkih pravaca i razvoja.
3. Razumije složenost historijskih uzroka i posljedica, kao i ograničenja da se utvrdi uzrok i posljedica.

Indikatori u skladu s uzrastom za:

Komponente	Kraj 6. razreda (11, 12 god.)	Kraj 7. razreda (12, 13 god.)	Kraj 8. razreda (13, 14 god.)	Kraj devetogodišnjeg obrazovanja i odgoja (14, 15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18,19 god.)
Uzroci, posljedice i povezanost određenih historijskih događaja	1.1 Povezuje uslove života i obilježja društva, kao i nastalih društvenih odnosa. 1.2 Razlikuje uzrok od povoda određenih historijskih događaja.	1.1 Objašnjava kako svaki historijski događaj ima svoj uzrok, povod i posljedice (promjene). 1.2 Razlikuje uzrok od povoda određenih historijskih događaja.	1.1 Objašnjava kako se uzroci i posljedice događaja razlikuju po važnosti i po utjecajima na promjene, npr. lokalni- globalni; trenutačni- dugoročni.	1.1 Procjenjuje razlike uzroka i posljedica događaja po važnosti i kategorijama, npr. trenutni-dugoročni- direktni-indirektni; lokalni-globalni. 1.2 Objašnjava uzroke i potkrepljuje ih dokazima zašto je nešto nastalo, kao i koje su posljedice, koje prati kroz historiju.	1.1 Potkrepljuje argumentima vlastite stavove o uzročno- posljedičnim odnosima. 1.2 istražuje i utvrđuje uzroke i posljedice određenog događaja.

<p>Povezanost određenih historijskih događaja i šireg društvenog, ekonomskog i političkog konteksta</p>	<p>2.1 Navodi razloge nastanka ključnih događaja i prepoznaje posljedice i promjene tih događaja.</p>	<p>2.1 Opisuje uzroke nastanka određenog historijskog događaja i njegove posljedice te ih povezuje s promjenama u širem društvenom, ekonomskom i političkom kontekstu.</p>	<p>2.1 Opisuje i povezuje uzroke i posljedice određenog historijskog događaja i promjene koje je izazvao u društvenom, ekonomskom i političkom kontekstu.</p>	<p>2.1 Bira historijske događaje koji su bili značajni za današnja događanja (historijski su im prethodili) od onih koji nisu relevantni.</p>	<p>2.1 Daje kritički osvrt o posljedicama historijskih događaja na razvoj društva i privrede.</p> <p>2.2 Utvrđuje efekt historijskih događaja na promjenu političkih odnosa</p>
<p>Složenosti uzroka posljedica događanja</p>			<p>3.1 Poredi uzroke i povode određenih historijskih događaja otkrivajući višestrukost njihovih utjecaja na posljedice historijskih događanja.</p>	<p>3.1. Razlikuje uzroke i posljedice, imajući na umu: višestruke uzroke određenog događaja; važnost utjecaja određenih osoba u historiji; utjecaj ideja, ljudskih interesiranja i vjerovanja; i utjecaj sreće, slučajnosti i iracionalnoga.</p>	<p>3.1 Procjenjuje efekt određenih ličnosti, ideja, ljudskih interesiranja i vjerovanja na složenost uzroka i posljedica.</p>

**OBLAST 1:
HISTORIJSKI IZVORI I PROUČAVANJE HISTORIJE**

Komponenta 1.

Poznavanje i pronalaženje izvora

Komponenta 2.

Rad s izvorima: postavljanje pitanja o izvorima, pronalaženje podataka na temelju izvora, organiziranje, analiziranje i sinteza podataka

Komponenta 3.

Priopćenje o historijskom znanju i razumijevanju historije (pisanje historije, odgovaranje na pitanja)

Komponenta 4.

Tumačenje temeljeno na historijskim izvorima (kritički stav naspram prihvaćenih izvora)

Komponenta 5.

Efekt o prošlosti na osnovu arheoloških nalaza i sjećanja

ISHODI UČENJA:

1. Provodi školska istraživanja kako bi ispitao prošlost i sadašnjost
2. Pokazuje drugima historijsko znanje i razumijevanje.
3. Tumači prošlost na osnovu didaktički oblikovanih historijskih izvora i razumije šta sve može utjecati na pisanje historije; otkriva različita historijska stajališta na historijske događaje i određuje kontekst u kojem su ta stajališta nastala (kritičko mišljenje).

**OBLAST 2:
HISTORIJSKO ZNANJE I RAZUMIJEVANJE: HISTORIJSKO VRIJEME I
HRONOLOGIJA**

Komponenta 1.

Kategorije historijskog vremena (razlikovanje historijskog i kalendarskog vremena)

Komponenta 2.

Upotreba različitih načina prikazivanja historijskog vremena i historijskih događaja

Komponenta 3.

Historijska razdoblja i povezanost događaja u njima

Komponenta 4.

Načini mijenjanja perspektiva ovisno o vremenu i prostoru

ISHODI UČENJA:

1. Zna i razumije kategorije historijskog vremena.
2. Koristi se različitim načinima prikazivanja historijskog vremena i hronologije.
3. Razumije historijska razdoblja, kako su povezani događaji u njima, objašnjava glavne pravce, procese i probleme iz prošlosti smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.
4. Razumijmijenja stajališta zavisno o vremenu i prostoru.

OBLAST 3:**HISTORIJSKO ZNANJE I RAZUMIJEVANJE: KONTINUITET I PROMJENA****Komponenta 1.**

Obilježja historijskih razdoblja i njihova međupovezanost

Komponenta 2.

Oblici društva u historijskom vremenu i kroz različita historijska razdoblja

Komponenta 3.

Razumijevanje prirode historijskih promjena i utjecaja prošlosti na kasnija zbivanja

ISHODI UČENJA:

1. Objašnjava kako su glavni događaji u vremenu povezani jedan s drugim, i rekonstruira, prati i tumači određene oblike (društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke, te svakodnevni život) društva u različitim kontekstima kroz vrijeme i kroz različita historijska razdoblja.
2. Razumije trajanje nekih ideja u vremenu i kako preplitanjem određenih ideja i historijskih događaja može doći do novih historijskih obrazaca.
3. Utvrđuje na koji način dolazi do promjena u različitim historijskim razdobljima, objašnjava kako se neki oblici mogu promijeniti, dok drugi ostaju isti; razumije složenost promjena i njihov utjecaj ne samo na politiku i tehnologiju već i na vrijednosti i vjerovanja; utvrđuje ključne prekretnice u svjetskoj historiji i određuje uzroke koji su doveli do promjena i dugoročnih posljedica tih promjena.

OBLAST 4:**HISTORIJSKO ZNANJE I RAZUMIJEVANJE: UZROČNO-POSRLJEDIČNI ODNOSI****Komponenta 1.**

Uzroci, posljedice i povezanost određenih historijskih događaja

Komponenta 2.

Povezanost određenih historijskih događaja i šireg društvenog, ekonomskog i političkog konteksta

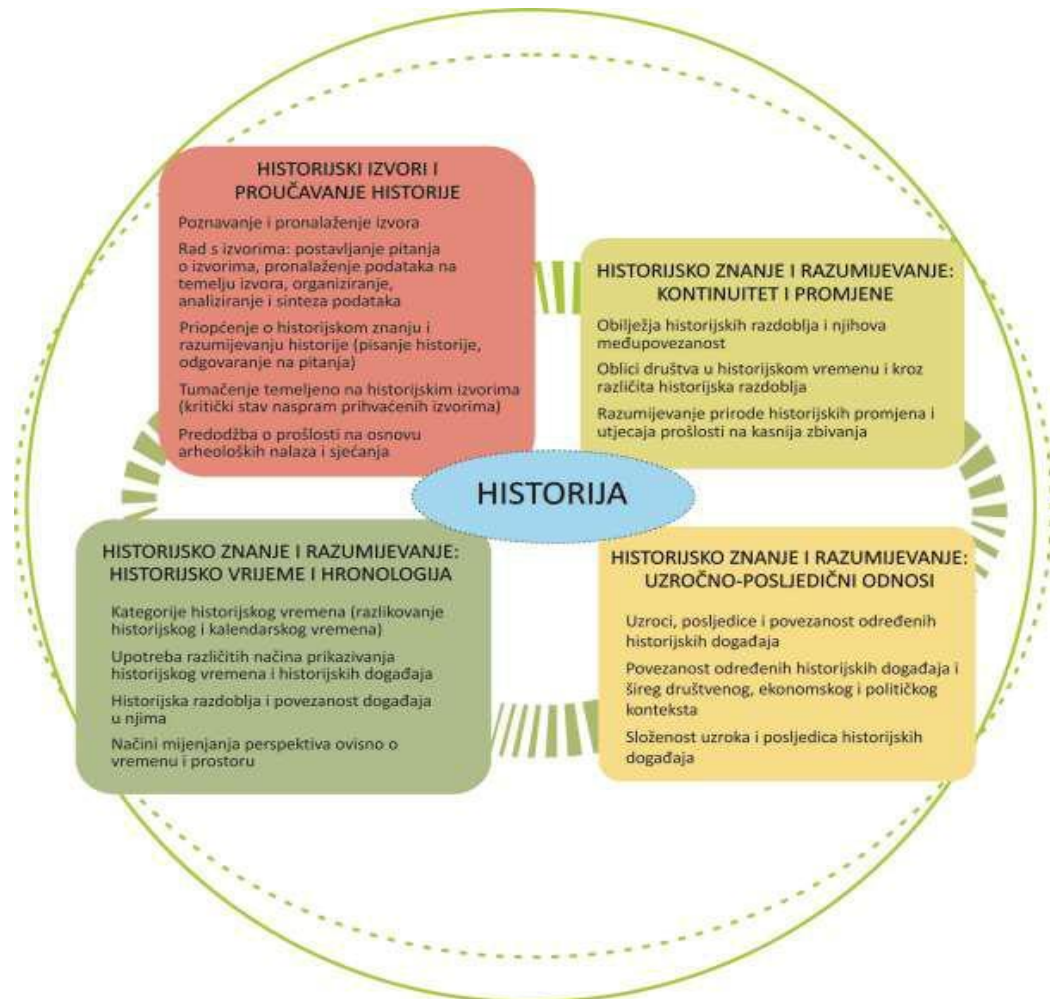
Komponenta 3.

Složenosti uzroka i posljedica historijskih događanja

ISHODI UČENJA:

1. Razumije i međusobno razlikuje uzrok i posrljedicu određenih historijskih pojava.
2. Ukazuje na povezanost između određenih historijskih događaja i širih društvenih, ekonomskih i političkih pravaca i razvoja.
3. Razumije složenost historijskih uzroka i posljedica, kao i ograničenja da se utvrdi uzrok i posljedica.

Oblasti i komponente

KLJUČNE KOMPETENCIJE – PROŽIMAJUĆE TEME ZA HISTORIJU

<p>a. Matematička pismenost</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koja imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti • Poznavanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najvažnije geometrijske i algebarske teoreme • Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja
<p>Učiti kako se uči</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje odgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i o vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, inteligencijama kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja • Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja <ul style="list-style-type: none"> ✚ (samoregulacija): pretplaniranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (receptije, interakcije, produkcije, medijacije) • Upotreba različitih metoda i strategija učenja¹⁷: <ul style="list-style-type: none"> ✚ poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja ✚ omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi ✚ razvijanje kritičkog stava o tome što učenik u školi uči i o vlastitom procesu učenja ✚ sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja, razvijanje upornosti ✚ razvijanje samomotivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem
<p>Socijalna i građanska kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za druge kulture i njihovo poštovanje • Razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika određene zajednice i u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta • Svijest o evropskom i svjetskom kulturnom nasljedstvu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta • Poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica u kojim se govori određeni strani jezik • Razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i norma upotrebe stranog jezika, i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu s ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija) <ul style="list-style-type: none"> ✚ Uvažavanje karakterističkih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja) ✚ Uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.) ✚ Uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma)

¹⁷ Upotreba strategija pretpostavlja primjenu metakognitivnih vještina učenja.

	<ul style="list-style-type: none"> ✚ Sposobnost prepoznavanja dijalekta i akcenta (naglasaka) kroz leksičke, gramatičke, fonološke, glasovne, paralingvističke elemente (npr. govor tijelom) ✚ Konstruktivno komuniciranje i poštovanje u društvenim situacijama, međusobna komunikacija
<p>Kulturna svijest i kulturno izražavanje</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Izbjegavanje stereotipa, primanje kompromisa, razvijanje ličnog integriteta i poštovanje integriteta drugih, primjerno samopouzdanje • Konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije • Poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, uključujući i pop-kulturu, cijenjenje umjetničkog rada i kulturnih događaja • Uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvedbama i razvijanje osjećaja za lijepo
<p>Kreativno-produktivna kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ sažimanje, generaliziranje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentiranje teza) ✚ upotreba logičnog strukturiranja i nizanja argumenata • Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem te osjećaj za estetske vrijednosti: <ul style="list-style-type: none"> ✚ proizvodnja i povezivanje različitih ideja, proizvodnja pretpostavki i različitih proizvoda • Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ sposobnost toleriranja suprotnih ideja ✚ donošenje zaključaka nezavisno ✚ razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje vlastitog stanovišta i sistema vrijednosti, razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama • Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> ✚ omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija; ✚ razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.

Literatura

- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini (2003)
- Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2007)
- Sporazum o zajedničkoj jezgri NPP-a (2003)
- Smjernice za pisanje i ocjenu udžbenika povijesti za osnovne i srednje škole u Bosni i Hercegovini (SG BiH 05/07)
- Nastavni plan i program za osnovnu školu u Republici Srpskoj
- Nastavni plan i program za devetogodišnje osnovne škole na hrvatskomu jeziku u Bosni i Hercegovini
- Okvirni nastavni plan i program za obavezno devetogodišnje osnovno obrazovanje u Federaciji BiH
- Nastavni plan i program za osnovnu školu Brčko distrikta BiH
- Preporuke Vijeća Europe (Preporuka Rec (2001)15 o podučavanju povijesti u Europi dvadeset i prvog stoljeća)
- Bloom, B. S. (Ed.), *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, Cognitive domain*, Longmans, Green, New York, 1956.
- Revidirana Bloomova taksonomija
- Ključne kompetencije i životne vještine u Bosni i Hercegovini, Sarajevo (2011)
- vić I. (1992): *Teorije mentalnog razvoja i problemi ishoda obrazovanja*, Psihologija, 3-4, str. 7-35.
- Ivić I., Pešikan A., & Antić S. (2003). *Aktivno učenje 2. Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd*
- *Izveštaj o pregledu postojećih ZJNPP-a i nastavnih planova i programa za devetogodišnje osnovne škole u BiH, Osiguranje kvalitete u obrazovanju u BiH (2009)*
- Karge Heike & Katarina Batarilo: *Reform in the Field of History in Education - Bosnia and Herzegovina. Modernization of History Textbooks in Bosnia and Herzegovina: From the Withdrawal of Offensive Material from Textbooks in 1999 to the New Generation of Textbooks in 2007/2008, July 2008*
- Karge Heike: *20th Century History in Textbooks of Bosnia and Herzegovina: An Analysis of Books used for the Final Grades of Primary School. April 2008*
- Marzano, R. J., Pickering, D.J., & Pollock, J. E. (2001), *Classroom instruction that works: Research-based strategies for increasing student achievement*. Alexandria: ASCD-
- Pešikan A. (2000): *Psihološki pristup aktivnom učenju istorije na osnovnoškolskom nivou, doktorska teza, Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd*
- Slavin R. E. (2000), *Educational psychology: Theory and practice (Sixth edition)*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon
- Stradling R. (2002), *Teaching 20th-century European history*. Strasbourg: Council of Europe Publishing
- *Strateški pravci obrazovanja u BiH s planom implementacije 2008–2015 (2008)*
- Vigotski L (1996). *Problemi opšte psihologije. Sabrana dela, tom drugi*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Vizek-Vidović, V., Rijavec M. Vlahović-Štetić, V. i Miljković, D. (2003). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP-VERN
- Yeomans, J. & Arnold, C. (2006). *Teaching, learning, and psychology*. London: David Fulton Publishers

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Senka Ahmetović-Palić

DTP:

APOSO

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

6. HISTORIJA/ POVIJEST

Uloga, značaj, cilj

Historija je društvena nauka. Prvi put pojavljuje se u V stoljeću p.n.e. kod grčkog pisca Herodota. Ime joj je od grčke riječi *historija* koja u prijevodu znači učenje ili pripovijedanje. Cilj joj je upoznavanje razvoja ljudskog društva na općem, regionalnom i lokalnom nivou u okvirima spoznaje tokova i razvoja kroz koje je prolazilo čovječanstvo u različitim epohama. Da bi bila što objektivnija, sva dešavanja posmatra u vremenu i prostoru. Zato se može i kazati da cijeli svijet ima svoju historiju.

Izučavanjem historije učenici treba da se upoznaju sa razvojem ljudskog društva u općim, evropskim i bosanskohercegovačkim okvirima kroz sve epohe kojima je prolazilo. Posebno treba voditi računa da učenici steknu pravilnu predstavu o historiji kao nauci i nastavnom predmetu. Također treba da sagledaju politički, društveni, ekonomski i obrazovno-kulturni razvoj čovječanstva u svim historijskim periodima i da shvate njihova glavna obilježja. Da bi u tome uspjeli, potrebno je da steknu predstavu i o Bosni i Hercegovini kao integralnom dijelu evropske i svjetske zajednice. Proučavanjem historije učenici treba da razviju spoznaju i o okruženju u kome žive te da shvate razvijanje savremenog društva i njegove historijske uslovljenosti. Historija kod učenika treba razviti duh tolerancije i demokratskog prava na različitost mišljenja, kao i težnje da se na osnovu dostupnih činjenica dođe do objektivne prestave o prošlosti. Da bi to postigao, potrebno je učenika osposobiti za samostalno korištenje historijskih izvora, zasnovanih na naučno-historijskim činjenicama.

Historija kao predmet olakšava učeniku da stekne više znanja u ovladavanju gradiva i iz jezika, književnosti, geografije, likovne i muzičke kulture i drugih nastavnih predmeta koji su zastupljeni u osnovnoj školi. Ta multidisciplinarnost još više obogaćuje učenikovo znanje u prihvatanju historije kao predmeta koji je ustoljeće cijenjen kao ozbiljna naučna oblast i zahvaljujući kome imamo realnu predstavu o svojoj i prošlosti naših naroda, susjednih zemalja i cijelog čovječanstva. Što se historija više uči to se i više zna, a time ima i manje predrasuda jer je cijeli univerzum povezan brojnim vidljivim i nevidljivim historijskim nitima. Zato je historija kao predmet u svim vremenima i sredinama nezaobilazna i kao nauka i kao predmet u školi.

Historija nastavlja da proučava sadržaje društva iz V razreda u VI razredu i zastupljena je sa 1 časom sedmično, a u VII, VIII i IX razredu sa 2 časa sedmično.

DRUGA TRIJADA

Historija, VI razred – 1 čas sedmično, 35 časova godišnje

ŠESTI RAZRED

Ishodi učenja

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti:

- razlikovati vrste historijskih izvora i njihovu podjelu,
- imenovati i razlikovati osnovne vremenske odrednice: decenija, stoljeće i milenij,
- imenovati prahistorijske i historijske periode i znati njihov redoslijed,
- znati i razumjeti uzroke i posljedice važnih prekretnica u prahistoriji i historiji
- razumiju kako se razvilo vjerovanje ljudi kamenog doba.
- znaju u šta su vjerovali ljudi kamenog doba, šta je animizam, totemizam.

- razumiju kako je upotreba metala uticala na način života i promjenu odnosa među ljudima,
- analizirati život ljudi prahistorijskog doba na tlu današnje Bosne i Hercegovine,
- analizirati historijske informacije date u formi slike i historijske karte,
- znati koje su najstarije države nastale na tlu Azije i Afrike,
- analizirati držano uređenje, društvene odnose i kulturne prilike u državama „starog istoka“,
- razumjeti i objasniti način na koji geografski faktori i faktori životne sredine utiču na život i rad ljudi,
- objasniti međusobne odnose između Istoka i Zapada: trgovinska razmjena, kolonizacija, pismo...
- razumjeti kako su se razvili polisi i zašto je došlo do grčke kolonizacije,
- objasniti državno i društveno uređenje država starog stoljeća: Grčka i Rim,
- analizirati antičku kulturu i njen doprinos razvoju evropske civilizacije,
- analiziraju uzroke i posljedice najvažnijih ratova antičkog perioda,
- istražiti lik i djelo Aleksandra Velikog i značenje pojma Helenizam,
- analizirati nastanak i širenje kršćanstva,
- znati ilirska plemena koja su naseljavala područje današnje Bosne i Hercegovine,
- objasniti uticaj i vrijednosti antičkih civilizacija na tlu Bosne i Hercegovine,

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Uvod u historiju Metrika: 2+1	Učenici će: - definisati pojam i zadatke historije; - razlikovati vrste historijskih izvora i njihovu podjelu; - razumjeti ulogu i značaj pomoćnih historijskih nauka na proučavanje historije; - imenovati prahistorijske i historijske periode i znati njihov redoslijed; - objasniti nastanak prvih kalendara; - imenovati i razlikovati osnovne vremenske odrednice: decenija, stoljeće i milenij; - razumjeti pojmove „prije naše ere“ i „naša era“;	Učenici će: -orijentisati se na lenti vremena; - razlikovati podjelu prošlosti; - demonstrirati i rješavati zadatke na lenti vremena (računanje vremena, podjela prošlosti, stara – nova era); - analizirati historijske informacije date u formi slike i historijske karte; -istražiti podatke o računanju vremena pojedinih naroda kroz historiju;	Učenici će: -ispoljiti interesovanje i pozitivan odnos prema historiji kao društvenoj nauci - koristi u svakodnevnom životu stečena znanja u hronološkom tumačenju i na osnovu istog analizira, razlikuje bitno od nebitnog; -koristiti znanja iz drugih naučnih oblasti i primjenivati ih pri izučavanju historijskog procesa;
Prahistorija Metrika: 4+2	Učenici će: -istražiti način života ljudi u kamenom dobu, - pokazati lokalitete na kojima su pronađeni materijalni dokazi iz različitih razdoblja prahistorije; - razumiju kako se razvilo vjerovanje ljudi kamenog doba;	Učenici će: -da uoče razlike u načinu života ljudi starijeg i mlađeg kamenog doba; - na karti pokazuju područja koja su naseljena u prahistoriji;	Učenici će: -mapom uma ili tabelarno predstaviti život ljudi u prahistoriji; -slušati pažljivo uputstva nastavnika, pokazuje znatiželju i postavlja pitanja; - pokazuje razumjevanje kontinuiteta

	<ul style="list-style-type: none"> - opisati vjerovanja ljudi kamenog doba: animizam, totemizam, magija... ; - razumiju kako je upotreba metala uticala na način života i promjenu odnosa među ljudima; - analizirati život ljudi prahistorijskog doba na tlu današnje Bosne i Hercegovine; 	<ul style="list-style-type: none"> -provoditi istraživanje o život ljudi prahistorijskog doba na tlu današnje Bosne i Hercegovine; -koristiti različite izvore informacija (internet, muzej, arhiv...); 	<ul style="list-style-type: none"> naseljenosti prostora BiH od prahistorije do danas; -pokazuje sigurnost prilikom prezentiranja podataka;
Historijsko doba. Stari Istok Metrika: 5+2	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znati koje su najstarije države nastale na tlu Azije i Afrike; - razumjeti i objasniti način na koji geografski faktori i faktori životne sredine utiču na život i rad ljudi; - analizirati nastanak i razvoj, državno uređenje, društvene odnose i kulturne prilike u državama „starog istoka“; - objasniti međusobne odnose između Istoka i Zapada: trgovinska razmjena, kolonizacija, pismo...; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lentom vremena predstaviti periodizaciju egipatske države; - uočiti sličnosti i razlike između Egipatske i civilizacija Mezopotamije; - uporediti i na osnovu analize iznijeti mišljenje o razvoju vjerovanje naroda Starog Istoka; - analizirati historijske informacije date u formi slike i historijske karte; -predstaviti Venovim dijagramom sličnosti i razlike država Starog istoka (vjera i kultura); -čitaju tekst ili gledaju film o Nilu, pokazuje na karti kuda rijeka protiče i zaključuje o značaju Nila na razvoj egipatske civilizacije; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći stečena znanje i vještine simulirati putovanje na zamišljenu destinaciju; - na osnovu prikupljenih informacija izraditi pano o državama Starog Istoka i prezentovati podatke; - analizirati i demonstrirati historijske izvore istraživačkog rada; -pokazati stav o značaju razmjene kulturnih dostignuća za napredak čovječanstva;
Stara Grčka. Metrika: 4+3	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati plemena koja naseljavaju prostore Stare Grčke; - objasniti pojmove Helada i Heleni; - razumjeti kako su se razvili polisi i zašto je došlo do grčke kolonizacije; - objasniti državno i društveno uređenje Stare Grčke; - objasniti pojmove demos i aristokracija; - analizirati grčku kulturu i njen doprinos razvoju evropske civilizacije; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumiju kako su novi uslovi života uticali na život ljudi; - mogu da objasne kako je nastala mikenska kultura; -istražiti uzroke koji nisu omogućili formiranje jedinstvene države na tlu Stare Grčke; - uporediti historijske izvore sa epovima Ilijada i Odiseja o Staroj Grčkoj; -predstaviti Venovim dijagramom sličnosti i razlike grčkih polisa (Atina i Sparta); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati historijski izvor od mitologije; -argumentovano iznose svoj stav o značaju prvih olimpijskih igara i povezuju ih sa sadašnjim vremenom; -na osnovu prikupljenih podataka izraditi pano o grčkoj kulturi i mitologiji; - argumentovano iznose stavove o značaju helenističke kulture; -mapom uma predstaviti

	<ul style="list-style-type: none"> - analiziraju uzroke i posljedice grčko-perzijskih i peloponeskog rata; - istražiti lik i djelo Aleksandra Velikog; - objasniti značenje pojma helenizam i helenistička kultura; 	<ul style="list-style-type: none"> - prikupiti podatke o grčkoj kulturi i religiji; - istražiti historijske izvore koji govore o uzrocima i posljedicama Grčko-persijskih ratova; -koristiti historijsku kartu i analizirati pravac širenja Makedonskog carstva; 	<p>najznačajnije ratove u historiji Stare Grčke;</p> <ul style="list-style-type: none"> -odgledati film o Aleksandru Makedonskom i dati kritički osvrt na lik i djelo Aleksandra Makedonskog;
<p>Stari Rim.</p> <p>Metrika: 5+3</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti naseljavanje Apeninskog poluotoka i nastanak Rimske države; -objasniti državno uređenje i periodizaciju razvoja starog Rima; - objasniti društveno uređenje starog Rima po periodima; - analizirati rimsku kulturu i njen doprinos za razvoj evropske civilizacije; - analizirati nastanak i širenje kršćanstva; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočiti razlike i sličnosti između najstarijih kultura na Apeninskom poluotoku; - na karti analizirati pravce širenja Rimske države; -pogledati film o gladijatorima i uporediti sa historijskim činjenicama; - prikazati na lenti vremena ključne historijske podatke o Starom Rimu; - prikupljati podatke iz različitih historijskih izvora o kulturi Starog Rima; -istražiti uzroke prihvatanja kršćanstva kao državne religije; -analizirati uzroke propasti Zapadnog Rimskog Carstva; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -predstaviti mapom uma periodizaciju rimske historije; -izraditi plakat – hronološki predstaviti najznačajnije rimske careve; -izgraditi stav o značaju mitova; -analizirati na osnovu filma položaj robova u rimskoj državi; -prezentirati vlastiti stav uz argumentaciju o značaju reformi u rimskoj državi; -pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; -sarađivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih historijskih izvora; - predstaviti na osnovu prikupljenih podataka hronološkom tablicom vjerovanja Starih Rimljana;
<p>Antička kultura na prostoru današnje BiH</p> <p>Metrika: 2+2</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabrojati ilirska plemena koja su naseljavala područje današnje Bosne i Hercegovine; - objasniti uticaj i vrijednosti antičkih civilizacija na tlu Bosne i Hercegovine; -nabrojati kulturno-historijske spomenike iz antičkog perioda na tlu Bosne i Hercegovine. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati na karti ilirska plemena koja su naseljavala područje današnje Bosne i Hercegovine; -analizirati uzroke i posljedice rimskog osvajanja na tlu današnje Bosne i Hercegovine; -napraviti pano o kulturno-historijskim spomenicima antičkog perioda na tlu Bosne i Hercegovine. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razvijati svijest o nacionalnoj pripadnosti i razvijati pozitivan odnos prema sopstvenoj historiji, tradiciji i kulturi; -poštovati tradiciju i kulturu drugih naroda; -razvijati svijest o potrebi očuvanja kulturno-historijske baštine na prostoru BiH;

			-koristiti različite izvore informacija: muzej, arhiv, historijski lokalitet...
--	--	--	---

Didaktička uputstva za nastavnike

U šestom razredu devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja učenici se prvi put susreću sa historijom. Kakav će odnos izgraditi prema predmetu najviše zavisi od nastavnika. Nastavnik treba da motiviše učenike, da uključi njihova interesovanja, pokaže im značaj onoga što uče, potiče ih na kritičko i kreativno razmišljanje i razvija empatiju, da kreira atmosferu učenja na času. Savremeni pristupi u poučavanju historije, fokus u radu pomjeraju sa nastave na ishode učenja, a nastavnikova uloga je da usmjerava rad i nudi resurse. Učenjem historije, učenici treba da grade posebno razumijevanje, kompetencije i vještine, zato je poželjno da nastavnici koriste različite izvore (pisane i vizuelne), postavljaju pitanja i daju zadaće, aktivnosti i zadatke. Mlađim učenicima može biti teško da apstraktno razmišljaju o iskustvima ljudi ranijih historijskih razdoblja, pa je poželjno uključiti i druge izvore (muzika i film) ili pristupe uključivanja u atmosferu nekog perioda (učenici se ponašaju ili rade kao da žive u tom periodu, kao robovi, robovlasnici, faraoni...). Učenici će razviti interesovanje za historiju ukoliko posjete muzej, arhiv ili neki lokalitet gdje su sačuvani materijalni ostaci iz prošlosti.

Detaljnije upute za pripremu analize izvora, načine postavljanja pitanja, korištenje različitih tehnika interaktivne nastave i procjene znanja učenika nalaze se u «Priručniku za nastavnike historije». Izradu ovog Priručnika potakla je Misija OSCE-a u BiH zajedno sa Vijećem Evrope i Institutom za Istraživanje udžbenika «Georg Eckert». Ovaj priručnik može biti koristan saradnik nastavniku, postavljen je i na Internet stranici www.coe.ba.

TREĆA TRIJADA

Historija, VII razred – 2 časa sedmično, 70 časova godišnje

SEDMI RAZRED

Ishodi učenja

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti:

- razlikovati periodizaciju srednjeg vijeka i tumači podatke predstavljene u vremenskim okvirima;
- analizirati različite historijske izvore koji su važni za proučavanje određene teme iz srednjeg vijeka, te izdvojiti bitno od nebitnog;
- prikupljati podatke iz različitih historijskih izvora radi davanja odgovora na pitanja o određenoj temi iz

- srednjeg vijeka;
- razumijeti kako se mijenja perspektiva u zavisnosti od prostora i vremena;
 - analizirati kako se događaju promjene u različitim historijskim vremenima;
 - znati najvažnije historijske činjenice i pojmove iz srednjeg vijeka, stavljati ih u odgovarajući redoslijed,
 - razumijeti njihovo značenje, identificirati uzroke historijskih događaja,
 - prepoznati povezanost nacionalne, regionalne i svjetske historije,
 - pokazivati na karti srednjovjekovna nalazišta u BiH i važnija nalazišta u susjednim zemljama;
 - usvajati naučni pogled na svijet, spoznaju o okruženju u kome živi, shvata razvijanje savremenog društva i njegove historijske uslovljenosti;
 - razvijati kritičko mišljenje pri rješavanju problema;
 - objasniti strukturu društva i uočiti razlike i sličnosti između robovlasničkog i feudalnog društva;
 - znati pojam “velika seoba naroda” i njene posljedice;
 - objasniti tokove historijskog razvitka Franačke, Bizantije i arapske države;
 - uočiti značaj velikih srednjovjekovnih civilizacija.
 - opisati glavne ličnosti koje su obilježile pojavu kršćanstva i islama;
 - razlikovati pojam monoteizam i politeizam;
 - objasniti glavna obilježja srednjovjekovne kulture i centre srednjovjekovne umjetnosti.
 - analizirati uloge i doprinose pojedinaca i grupa društvenim, kulturnim i vjerskim dešavanjima.
 - razumijeti i objasniti društvene, privredne i političke tokove u srednjovjekovnoj Bosni,
 - uočiti značaj kulturnog razvoja Bosne u srednjem vijeku.
 - opisati nastanak i razvoj Osmanske države;
 - razumjeti upravno- teritorijalnu organizaciju Osmanske države,
 - objasniti osnovne odlike historijskog razvoja Bosne od XVI do kraja XVIII stoljeća;

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgovno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Osnovna obilježja srednjeg vijeka Metrika: 3+2	Učenici će: - znati vremenske okvire srednjeg vijeka; -razumijeti periodizaciju srednjeg vijeka; -znati odrediti kojom vremenskom periodu pripadaju ključni datumi iz prošlosti; - razlikovati ključne historijske pojmove (feud, feudalizam, feudalizacija, feudalac, kmet, vazal, feudalna hijerarhija, baština, pronija);	Učenici će: -pokazati na historijskoj karti Evrope države i narode koji su obilježili srednjovjekovnu epohu; - koristiti različite historijske izvore i objasniti strukturu feudalnog društva; - uočiti razlike i sličnosti između robovlasničkog i feudalnog društva;	Učenici će: -predstaviti lentom vremena periodizaciju srednjeg vijeka; -predstaviti na panou piramidu feudalnog društva; -razvijati sposobnosti hronološkog razumijevanja; - razvijati kritičko mišljenje kroz analizu različitih historijskih izvora;
Evropa, Bizantija i arapski svijet u ranom srednjem vijeku Metrika: 8+7	Učenici će: - znati pojam “velika seoba naroda” i njene posljedice; -objasniti tokove historijskog razvitka Franačke, Bizantije i arapske države; -uočiti značaj velikih srednjovjekovnih civilizacija; - opisati glavne ličnosti koje	Učenici će: -pokazati na karti germanske države koje su nastale tokom velike seobe naroda; -označiti na karti pravce širenja Franačke i Arapske države i uočiti	Učenici će: - prezentovati pomoću karte prostore koje su naselila germanska plemena; -izraditi hronološku tablicu najvažnijih događaja iz historije Franačke države, Bizantije i Arapske države;

	<p>su obilježile pojavu kršćanstva i islama;</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati pojam monoteizam i politeizam; - objasniti glavna obilježja srednjovjekovne kulture i centre srednjovjekovne umjetnosti; - analizirati uloge i doprinose pojedinaca i grupa društvenim, kulturnim i vjerskim dešavanjima; - znati osnovne odlike islama i njegovog širenja; - znati osnovne odlike srednjovjekovne privrede; 	<p>međusobni uticaj država iste epohe;</p> <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu primjera iz svakodnevnog života, može da objasni način života i društvene odnose u srednjem vijeku; - prikupljati podatke iz različitih historijskih izvora radi davanja odgovora na pitanja o najznačajnijim ličnostima ranog srednjeg vijeka; - analizirati različite historijske izvore i istražiti uticaj privrede na politički, društveni i kulturni razvoj; 	<ul style="list-style-type: none"> - izraditi pano na osnovu prikupljenih historijskih izvora o kulturi ranog srednjeg vijeka; - razvijati pozitivan stav prema različitim civilizacijama i njihovim dostignućima;
<p>Evropsko društvo u razvijenom i kasnom srednjem vijeku</p> <p>Metrika: 8+6</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znati osnovne odlike svakodnevnog života ljudi u srednjem vijeku; - znati osnovne tokove društvenog, privrednog i političkog razvoja Evrope u razvijenom i kasnom srednjem vijeku; - znati osnovne odlike kršćanstva, razumije posljedice velikog crkvenog raskola; - objasniti suprotnosti feudalnog društva; - razumjeti uzroke i posljedice krstaških ratova; - razumiju uzroke i posljedice pojave hereze; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizirati uslovljenost svakodnevnog života političkim, kulturnim, privrednim i vjerskim uticajima; - analizirati na osnovu historijskih izvora promjene u strukturi feudalnog društva i njihov uticaj na političke prilike; - istražiti i prikupiti različite historijske izvore koji govore o istom historijskom događaju; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvijati empatiju i njegovanje duha vjerske tolerancije, uvažavanje drugih i drugačijih; - razvijati vještine korištenja dokaza iz historijskih izvora; - razvijati svijest o tome da o historijskim događajima postoje različita gledišta; - razvijati „širu sliku“, hronološki kontekst (vremenska crta) i geografski kontekst (mapa);
<p>Bosna u srednjem vijeku</p> <p>Metrika: 12+8</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati život Slavena u pradomovini; - znati uzroke i pravce seobe slavenskih plemena; - objasniti nastanak Avarske države i njen uticaj na prilike na Balkanskom poluotoku; - znati osnovne podatke o balkanskim državama u ranom srednjem vijeku; - objasniti porijeklo imena Bosna; - opisati nastanak srednjovjekovne bosanske države; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati na karti pravce naseljavanja Slavena; - pokazati na karti teritorijalno širenje Bosne; - istražiti i zaključiti zašto je došlo do određenih historijskih događaja i koje su posljedice važnih historijskih dešavanja; - analizirati različite historijske izvore koji govore o vjerskim prilikama u 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti historijske karte za analizu podataka o teritorijalnom razvoju srednjovjekovne Bosne i iste prezentirati; - procijeniti odnos čovjeka prema kulturno-historijskim objektima i potrebi njihove zaštite; - razvijati svijest o nacionalnoj pripadnosti i razvijati pozitivan odnos prema sopstvenoj historiji, tradiciji i kulturi; - poštovati tradiciju i kulturu drugih naroda;

	<ul style="list-style-type: none"> - znati osnovne historijske podatke o bosanskim vladarima (banovima i kraljevima); - objasniti državni, društveni i privredni razvoj Bosne u srednjem vijeku; - razumjeti osobenost vjerskih prilika u srednjovjekovnoj Bosni; - razumjeti osobenost kulturnih prilika u srednjovjekovnoj Bosni; -objasniti uzroke slabljenja i pada srednjovjekovne bosanske države; 	<p>srednjovjekovnoj Bosni;</p> <ul style="list-style-type: none"> -analizirati historijske izvore koji govore o društvenim, privrednim i kulturnim prilikama u srednjovjekovnoj Bosni; -kroz projektnu nastavu istražiti kulturnu i prirodnu baštinu srednjovjekovne Bosne i njen značaj za razvoj turizma (stećci, gradove...); -organizovati posjetu Zemaljskom muzeju, Arhivu...; 	
<p>Osmansko carstvo</p> <p>Metrika: 4+2</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati nastanak i razvoj Osmanske države; - objasniti državno i društveno uređenje u osmanskoj državi, te ključne pojmove: bejluk, emir, sultan, veliki vezir, timarsko- spahijski sistem, asker, raja; - razumjeti upravno-teritorijalnu organizaciju Osmanske države: ejalet, sandžak, kadiluk, nahija; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati i na karti pokazati širenje Osmanskog carstva; - analizirati različite historijske izvore (slikovni, tekstualni...) o društvenom i političkom razvoju osmanske države; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -predstaviti (na panou ili hronološkom tablicom) najvažnije sultane i ključne događaje;
<p>Bosna u osmanskom periodu do kraja XVIII stoljeća</p> <p>Metrika: 6+4</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znati upravno-teritorijalnu organizaciju Bosne pod osmanskom vlašću; - objasniti razvoj bosanskog društva i privredne tokove u Bosni od XVI do kraja XVIII stoljeća; - znati kako je tekao proces prihvatanja islama u Bosni; - objasniti politički razvoj Bosanskog ejaleta od XVI do XVIII stoljeća; - opisati osnovna obilježja kulture i umjetnosti. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - istražiti promjene koje su nastale u strukturi društva i privrednom razvoju u Bosni pod osmanskom vlašću; - pokazati na karti promjene bosanskih granica od XVI do XVIII stoljeća; - analizirati historijske izvore o ratovima u kojima su učestvovali Bošnjaci, te da uoče posljedice istih; - istražiti historijske izvore o dolasku i položaju Jevreja u BiH. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izgrađivati svijest o kontinuitetu državnosti, te pozitivan stav o civilizacijskim vrijednostima BiH; -razvijati pozitivan stav prema drugim kulturama; - uvažavati različite civilizacijske uticaje na razvijanje kulturnog identiteta BiH.

OSMI RAZRED

Ishodi učenja

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti:

- znati važnost multiperspektivnosti u historiji,
- opisati događaje i pojave koji su obilježili početak novog vijeka (međaši novog vijeka),
- nabrojati glavne predstavnike humanizma i renesanse,
- znati pojmove reformacija i protureformacija,
- izvoditi školska istraživanja radi ispitivanja perioda novog vijeka,
- istražiti, analizirati, tumačiti i ocjenjivati različite vrste historijskih izvora;
- razlikovati činjenice i mišljenja, objektivnost i subjektivnost;
- razumjeti uzročno-posljedične odnose,
- identifikovati i objasniti promjene i kontinuitet unutar i kroz historijske periode;
- razumijeti šta sve utiče na pisanje i različito tumačenje historije;
- uporediti više verzija određenog historijskog događaja koristeći različite historijske izvore;
- znati oblike vladavine i vjersku sliku Evrope,
- opisati i objasniti glavne karakteristike privrednog razvoja Zapadne Evrope, Osmanskog carstva i Rusije;
- razumjeti nastanak društvenog poredka u novom vijeku i njegova osnovna obilježja;
- definisati pojam industrijska revolucija i njene posljedice;
- objasniti značaj i razvoj gradova;
- analizirati značaj naučnog, tehničkog i kulturnog razvitka;
- znati kako su se razvijali nacionalni pokreti u susjednim zemljama, programe nacionalnih pokreta, istaknute ličnosti;
- znati kako su nacionalni pokreti u susjednim zemljama uticali na prilike u BiH;
- definisati pojmove: deklaracija, ustav, federacija, kolonija,
- opisati nastanak i razvoj SAD-a,
- uporediti promjene u društvu prije i poslije donošenja Deklaracije o nezavisnosti,
- objasniti uzroke, tok i posljedice francuske građanske revolucije,
- opisati Napoleonova osvajanja,
- objasniti uzroke, tok i posljedice velikih revolucija koje su obilježile početak stvaranja građanskog društva u Evropi i svijetu,
- objasniti položaj žene u novom vijeku;
- definisati pojmove monopolistički kapitalizam i imperijalizam;
- analizirati uzroke i posljedice provođenja reformi u Osmanskom carstvu,
- opisati tok i objasniti uzroke i posljedice borbe za autonomiju Bosne;
- opisati društvene, privredne i kulturne prilike u Bosni pod osmanskom vlašću u XIX stoljeću,
- opisati društveno uređenje Bosanskog ejaleta (vilajeta) u XIX stoljeću,
- objasniti najvažnije tokove, pojave i historijske procese razvoja Bosanskog ejaleta (vilajeta) u XIX stoljeću;
- objasniti pojam Istočno pitanje,
- znati posljedice Istočne krize i položaj BiH u međunarodnoj politici u drugoj polovini XIX stoljeća;
- objasniti glavne političke, privredne i kulturne tokove razvoja BiH u doba austro-ugarske uprave;
- nabrojati nacionalne manjine koje žive u BiH;
- objasniti međunarodnu politiku u BiH u XIX stoljeću;
- opisati uzroke i posljedice međunarodnih kriza.
- znati koja su naučna, tehnička i kulturna dostignuća obilježila kraj XIX stoljeća i početka XX stoljeća,
- dati kritički osvrt na kolonijalnu podjelu svijeta,
- objasniti zašto je borba za novu podjelu svijeta dovela do izbijanja Prvog svjetskog rata.
- znati uzroke i povod izbijanja Prvog svjetskog rata.
- nabrojati i opisati stanje na glavnim frontovima (ratištima).
- opisati revolucije u Rusiji.
- objasniti kako su se ratni sukobi odrazili na svakodnevni život ljudi i položaj žena,

- analizirati rezultate i posljedice Prvog svjetskog rata.
- objasniti ulogu Bosne i Hercegovine u Prvom svjetskom ratu,
- istražiti kako je došlo do formiranja Kraljevine SHS.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>Evropa- Novi vijek</p> <p>Metrika: 9+6</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati događaje i pojave koji su obilježili početak novog vijeka (međaši novog vijeka); - nabrojati glavne predstavnike humanizma i renesanse; - nabrojati tehničke pronalaskes koji su omogućili velika geografska otkrića; - znati pojmove reformacija i protureformacija; - znati oblike vladavine u Evropi; - opisati i objasniti glavne karakteristike privrednog razvoja Zapadne Evrope, Osmanskog carstva i Rusije; - znati pojmove kapitalizam, manufaktura, idustrijska revolucija; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumjeti važnost pojave humanizma i renesanse; - istražiti i prikupiti različite historijske izvore koji govore o humanizmu i renesansi; - pokazati na karti pravce velikih geografskih otkrića; - razumjeti posljedice velikih geografskih otkrića; - istražiti i prikupiti različite historijske izvore koji govore o humanizmu i renesansi; - analizirati uzroke i posljedice refoformacije i protureformacije na osnovu historijskih izvora; - porediti različite oblike vladavine predstavljene Venovim dijagramom; - porediti privredni razvoj u Zapadnoj Evropi, Osmanskom carstvu i Rusiji; - istražiti značaj idustijske revolucije; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvijati interes za proučavanje historije novog vijeka; - izgraditi stav o važnosti pojave humanizma i renesanse; - predstaviti na panou najistaknutije predstavnike humanizma i renesanse i prezentirati; - izaditi hronološku tablicu geografskih otkrića; - dati kritički osvrt na posljedice velikih geografskih otkrića; - istražiti život i djelo Martina Lutera koristeći različite izvore i predstaviti na panou; - izvoditi zaključke i zauzima vlastiti stav uz korištenje dokaza; - predstaviti prezentovati mapom uma privredni razvoj u Zapadnoj Evropi, Osmanskom carstvu i Rusiji; - predstaviti hronološki i tabelarno pronalaskes idustijske

			revolucije, njihove pronalazače i posljedice;
Zemlje Jugoistočne Evrope-nacionalni pokreti Metrika: 3+2	Učenici će: - znati kako su se razvijali nacionalni pokreti u susjednim zemljama, programe nacionalnih pokreta i istaknute ličnosti;	Učenici će: -istražiti kako su nacionalni pokreti u susjednim zemljama uticali na prilike u BiH;	Učenici će: -na osnovu historijskih izvora izvoditi zaključke i zauzeti vlastiti stav; -razlikovati činjenice i mišljenja, objektivnost i subjektivnost;
Građansko društvo-nacionalne države Metrika: 10+6	Učenici će: - opisati nastanak i razvoj SAD-a; -definisati pojmove: deklaracija, ustav, federacija, kolonija; -objasniti uzroke, tok i posljedice francuske građanske revolucije; - opisati Napoleonova osvajanja; - objasniti uzroke, tok i posljedice velikih revolucija koje su obilježile početak stvaranja građanskog društva u Evropi; - definisati pojmove monopolistički kapitalizam i imperijalizam; - objasniti položaj žene u novom vijeku;	Učenici će: -pokazati na karti britanske kolonije u Sjevernoj Americi; -istražiti značaj Deklaracije o pravima čovjeka i građanina; -istražiti na osnovu različitih izvora dolazak Napoleona na vlast; - istražiti uzroke i posljedice revolucija u Evropi; -pokazati na karti teritorijalne promjene koje su nastale u SAD-u, evropskim revolucijama i Napoleonovim ratovima; - analizirati na karti novu kolonijalnu podjelu Azije i Afrike; - istražiti značaj Deklaracije o pravima i osjećajima;	Učenici će: -analizirati i dati kritički osvrt na privredni razvoj britanskih kolonija; -predstaviti šematski strukturu vlasti u SAD-u; -uporediti promjene u društvu prije i poslije donošenja Deklaracije o nezavisnosti; -uporediti promjene u francuskom društvu prije i poslije građanske revolucije; - predstaviti na panou najznačajnije bitke Napoleonovih osvajanja; -uporediti Venovim dijagramom evropske revolucije; - uporediti odnos kolonija i imperijalističkih sila; - predstaviti hronološkom tablicom razvoj pokreta sufražetkinja;

<p>Bosna u XIX stoljeću</p> <p>Metrika: 10+6</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati reforme u Osmanskom Carstvu i Bosanskom ejaletu; - opisati tok, uzroke i posljedice borbe za autonomiju Bosne; - opisati društvene, privredne i kulturne prilike u Bosni pod osmanskom vlašću u XIX stoljeću; - objasniti pojam Istočno pitanje; - opisati Austrougarsku okupaciju Bosne i Hercegovine; - objasniti glavne političke, privredne i kulturne tokove razvoja BiH u doba austro-ugarske uprave; - nabrojati nacionalne manjine koje žive u BiH; - objasniti međunarodnu politiku u BiH u XIX stoljeću; - objasniti društveni, privredni i kulturni razvoj BiH u vrijeme Austrougarske uprave; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizirati uzroke i posljedice provođenja reformi u Osmanskom carstvu; - analizirati odluke savjetovanja u Tuzli; - analizirati uzroke sloma pokreta za autonomiju Bosne; - istražiti na osnovu izvora koje su ličnosti uticale na slom pokreta za autonomiju Bosne; - analizirati društveni, privredni i kulturni razvoja Bosanskoj ejaleta na osnovu izvora; - analizirati posljedice Istočne krize i položaj BiH u međunarodnoj politici u drugoj polovini XIX stoljeća; - analizirati odluke Berlinskog kongresa na osnovu izvora; - pokazati na karti novu sliku Evrope; - odabrati izvore o društvenom, privrednom i kulturnom razvoju BiH u vrijeme Austrougarske uprave; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uporediti promjene u društvu prije i nakon reformi; - istražiti život i djelo Husein-kapetana Gradaševića; - posjetiti Gradačac i kulturno-historijske znamenitosti (kula, muzej, džamija Husejnija); - izgrađivati svijest o kontinuitetu državnosti, te pozitivan stav o civilizacijskim vrijednostima BiH; - izraditi plakat sa istaknutim ličnostima kulture i prosvjete u Bosanskom ejaletu; - izgrađivati svijest o kontinuitetu bosanskohercegovačke državnosti; - predstaviti mapom uma društveni, privredni i kulturni razvoj BiH u vrijeme Austrougarske uprave;
<p>Evropske i vanevropske zemlje do Prvog svjetskog rata</p> <p>Metrika: 4+2</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti najveće kolonijalne sile i njihove kolonijalne posjede; - objasniti vojno-političke saveze i njihove članice; - opisati uzroke i posljedice međunarodnih kriza; - znati koja su naučna, tehnička i kulturna dostignuća obilježila kraj XIX stoljeća i početka XX stoljeća; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati na karti kolonijalne posjede velikih sila; - pokazati na karti države koje su činile vojno-političke saveze; - dati kritički osvrt na kolonijalnu podjelu svijeta; - istražiti uzroke koji su doveli do međunarodnih kriza; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvijati svijest o odnosu velikih sila prema kolonijama; - uporediti interese kolonijalnih sila i njihov uticaj na novu podjelu svijeta; - predstaviti hronološki na panou međunarodne krize; - predstaviti na panou istaknute naučnike i njihova otkrića;
<p>Prvi svjetski rat (1914-1918)</p> <p>Metrika: 4+3</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znati uzroke i povod izbijanja Prvog svjetskog rata; - opisati stanje na glavnim frontovima (ratištima); - opisati revolucije u 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizirati rezultate i posljedice Prvog svjetskog rata; - diskutovati o značaju naučnog, tehničkog i kulturnog napretka; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - predstaviti hronološki stanje na glavnim frontovima prvog svjetskog rata; - razvijati svijest o tome kako su ljudi živjeli u vrijeme ratnih sukoba i

	Rusiji; - objasniti kako su se ratni sukobi odrazili na svakodnevni život ljudi i položaj žena;		kako se mijenjala uloga žena u ratu;
BiH početkom XX stoljeća Metrika: 3+2	Učenici će: - objasniti ulogu Bosne i Hercegovine u Prvom svjetskom ratu; - istražiti kako je došlo do formiranja Države SHS/Kraljevine SHS.	Učenici će: -analizirati društvene prilike u BiH za vrijeme I svjetskog rata; -istražiti i analizirati izvore o nastanku Države SHS/Kraljevine SHS.	Učenici će: - razvijati svijest o nacionalnoj pripadnosti i razvijati pozitivan odnos prema sopstvenoj historiji.

DEVETI RAZRED

Ishodi učenja

Navedeni očekivani ishodi predstavljaju globalnu viziju postignuća i ne sprječavaju druge pozitivne ishode koje nastavnici svojim kreativnim radom mogu ostvariti:

- Analizira podatke iz određenih didaktički oblikovanih izvora;
- Evaluira pouzdanost korištenih historijskih izvora i upotrebljivost podataka koje sadrži;
- Odabire relevantne izvore za istraživanje određene teme;
- Postavlja bitna pitanja radi procjene historijskog izvora;
- Saopštava historijsko znanje kroz pisanje kraćih historijskih sastava;
- Razumije zašto historičar ne može biti sasvim objektivan;
- Razlikuje bitne od nebitnih podataka, ključne od sporednih, te provjerljive od neprovjerljivih podataka u historijskim tekstovima;
- Na osnovu didaktički oblikovanih izvora daje tumačenje određenog događaja;
- Upoređuje sadašnjost sa prošlošću, procjenjujući posljedice prošlih događaja;
- Može navesti koje su ključne tačke prekretnice u svjetskoj historiji;
- Usvaja naučni pogled na svijet, spoznaju o okruženju u kome živi, shvata razvijanje savremenog društva i njegove historijske uslovljenosti;
- Vršiti osnovne analize kvantitativnih podataka radi istraživanja određene teme;
- Opisuje tok i objašnjava uzroke međunarodne krize. Zna koja su naučna, tehnička i kulturna dostignuća na prijelazu dva vijeka. Razumije i može objasniti kolonijalnu podjelu svijeta.
- Razumije i može objasniti zašto je borba za novu podjelu svijeta dovela do izbijanja Prvog svjetskog rata. Razumije i može objasniti kako su se ratni sukobi odrazili na svakodnevni život ljudi i položaj žena.
- Može objasniti i razumije posljedice Prvog svjetskog rata. Razumije uzroke svjetske ekonomske krize, politička i društvena zbivanja u vanevropskim zemljama (Indija, Kina, Japan, Osmansko carstvo (Turska), arapske zemlje, zemlje Latinske Amerike i SAD).
- Razumije i može da objasni razvoj evropskih država. Razumije značaj liberalne demokratije. Razumije i može da objasni posljedice pojave totalitarnih režima.
- Razumije uzroke izbijanja rata. Razumije i može objasniti tok i posljedice rata. Razumije značaj antifašističke koalicije.

- Može objasniti i razumije zašto je došlo do velikih političkih kriza i lokalnih ratova. Može objasniti i razumije politiku zemalja „trećeg svijeta“. Može objasniti i razumije značaj formiranja Evropske zajednice. Razumije značaj naučnog i tehnološkog razvoja. Može objasniti i razumije kulturne tokove.

- Razumije i može da objasni razvoj BiH između dva svjetska rata. Politički i ekonomski položaj BiH od 1945-2000.godine. Disoluciju Jugoslavije. Razvoj nauke i kulture u BiH u drugoj polovini XX vijeka.

Razumije i može da objasni položaj BiH u jugoslavenskoj Federaciji. Razumije i može da objasni različite interese jugoslavenskih republika. Razumije značaj naučnog i kulturnog razvoja BiH u drugoj polovini XX stoljeća.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>Svijet između dva svjetska rata</p> <p>Metrika: 8+5</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navesti odluke i posljedice Versajskog mira; -objasniti ulogu i značaj Društva (Lige) naroda; -objasniti uzroke i posljedice Velike ekonomske krize; -navesti najznačajnije reformatore u svijetu između dva svjetska rata; -objasniti pojmove: „liberalna demokracija“, totalitarna država, diktatura, fašizam, nacizam, militarizam; - opisati događaje koji su predhodili izbijanju Drugog svjetskog rata; -objasniti razvoj nauke, tehnike i kulture u periodu od 1918.-1939. godine; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati na karti nove države koje su nastale raspadom Austrougarske, Rusije, Osmanskog carstva i Njemačke; -istražiti izvore koji govore o razlozima nastanka Društva naroda; - pogledati film o Velikoj ekonomskoj krizi i na osnovu toga izvesti zaključke o uslovima života u pojedinim državama koju je zahvatila kriza (SAD, Njemačka...); - koristiti različite izvore radi prikupljanja informacija o najznačajnijim reformatorima u svijetu između dva svjetska rata; -istražiti i prikupiti podatke o Staljinovoj diktaturi, fašizmu i nacizmu; - diskutovati o značaju naučnog, tehničkog i kulturnog napretka; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati stav o značaju Versajskog mirovnog ugovora i uočiti promjene na političkoj karti Evrope; -razvijati svijest o potrebi mirnog rješavanja sukoba među narodima (državama); -voditi argumentiranu diskusiju o „Nju Dilu“; - na praviti pano na osnovu prikupljenih podataka o najznačajnijim reformatorima u svijetu između dva svjetska rata i isti prezentovati; -uporediti život ljudi u zemljama liberalne demokracije sa diktaturom i dati kritički osvrt; -uporediti totalitarne režime u Evropi i uočiti sličnosti i razlike; -razvijati svijest o tome kako se razvoj nauke, tehnike i kulture odrazio na život ljudi;

<p>Drugi svjetski rat (1939-1945)</p> <p>Metrika: 6+4</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti uzroke i povod izbijanja Drugog svjetskog rata; -objasniti nastanak Trojnog saveza; -analizirati ulogu i značaj formiranja Antifašističke koalicije; -opisati položaj žena i djece u ratu; -nabrojati najvažnije bitke u Drugom svjetskom ratu; - objasniti posljedice rata; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati na karti tok najvažnijih ratnih operacija u Drugom svjetskom ratu; - pogledati film o Drugom svjetskom ratu i uporediti ga sa historijskim izvorima; -prikupiti historijske podatke koji govore o životu žena i djece u ratnim okolnostima; - analizirati rezultate i posljedice Drugog svjetskog rata; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -mapom uma predstaviti najznačajnije događaje iz Drugog svjetskog rata i iste prezentovati; -razvijati svijest o tome kako su ljudi živjeli u vrijeme ratnih sukoba i kako se mijenjala uloga žena u ratu; -prikazati hronološkom tablicom najvažnije događaje u Drugom svjetskom ratu i prezentovati ih; -kazati svojim riječima koje je promjene donio završetak rata;
<p>Savremeno doba (1945- do kraja XX stoljeća)</p> <p>Metrika: 7+5</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - utvrditi kada i zašto je održan Nirnberški proces; -opisati ulogu i značaj osnivanja OUN-a; - objasniti zašto su formirani vojno politički blokovi nakon II svjetskog rata; -razumjeti zašto su vođeni lokalni ratovi najviše u zemljama „trećeg svijeta“ i koje su posljedice tih ratova; -objasniti ulogu i značaj pokreta nesvrstanih; -istražiti uzroke ...; -uporediti sličnosti i razllike u socijalističkim zemljama; - komunističke zemlje i pad komunističkih režima; -definisati pojmove: integracija, Evropska unija; -nabrojati najvažnija dostignuća iz oblasti nauke i tehnike, kulturne tokove; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizirati značaj Nirnberškog procesa; -istražiti organizacije koje djeluju u okviru OUN-a i utvrditi njihovu ulogu; - pokazati na karti blokovsku podjelu svijeta; -prikupiti i analizirati izvore o lokalnim ratovima; -ispitati na osnovu različitih izvora kako je tekao proces dekolonizacije u svijetu Evropske zajednice; -istražiti uzroke pada socijalističkih režima u Evropi; -pokazari na karti nove države nastale padom socijalističkog režima; -pokazati na karti kako je tekao proces teritorijalnog širenja EU; -pogledati film o naučnim i tehničkim dostignućima i utvrditi njihov značaj za čovječanstvo; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -svojim riječima iskazati osudu zločina i zločinaca; -razvijati svijest o potrebi mirnog rješavanja sukoba među narodima (državama); - razvijati sposobnost sagledavanja različitih pogleda na formiranje vojno- političkih saveza; - razvijati pozitivan stav o dekolonizaciji i integrativnim procesima u Evropi i svijetu; - su svijesni da je naučni i kulturni razvoj u XX stoljeću iz temelja izmijenio život čovječanstva; -predstaviti na panou najznačajnija naučna i tehnička dostignuća; -potkrijepiti argumentima prednosti i nedostatke članstva u EU;

<p>BiH od 1918. do 1992. godine</p> <p>Metrika: 11+6</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -nabrojati događaje koji su predhodili formiranju države SHS, Kraljevine SHS; -opisati promjene koje su nastupile u BiH u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije; -objasniti politička, društvena i kulturna dešavanja u BiH između dva svjetska rata; - nabrojati najvažnije bitke koje su se dogodile u BiH tokom Drugog svjetskog rata; -znati o ratnim zločinima u BiH; -utvrditi ulogu i značaj NOP-a, ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a; - ispitati kako je tekao politički, društveni i ekonomski razvoj BiH od 1945-1992. god.; -navesti uzroke koji su doveli do raspada SFRJ; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati na karti teritorijalne promjene u BiH u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije; -istražiti izvore koji govore o formiranju Kraljevine SHS i poziciju BiH u njenim okvirima; -prikupiti podatke i napisati kraću biografiju o značajnijim ličnostima na polju kulture; -odgledati film o nekoj bici iz Drugog svjetskog rata u BiH i uporediti ga sa historijskim činjenicama; -organizovati posjetu muzeju, arhivu; -istražiti rješavanje nacionalnog pitanja Bošnjaka u BiH u okviru SFRJ; - pokazati najznačajnije privredne centre u BiH; -analizirati uzroke krize koji su doveli do raspada SFRJ na osnovu izvora; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -uporediti stanje u BiH u vrijeme Vidovdanskog ustava, šestojanuarske diktature i Oktroiranog ustava i dati kritički osvrt; -utvrditi značaj sporazuma Cvetković-Maček i agumentima potkrijepiti njegove posljedice po BiH; -predstaviti na panou privredni i kulturni razvoj BiH između dva svjetska rata i prezentovati; -prikazati hronološkom tablicom najvažnije događaje u Drugom svjetskom ratu u BiH i prezentovati ih; -svojim riječima opisati prilike u BiH u vrijeme II svjetskog rata i život pod okupacijom; -raspraviti u debati nacionalno pitanje Bošnjaka u BiH u okviru SFRJ; -diskutovati u grupi o životu u BiH u okviru SFRJ; - razviti sposobnost da na osnovu primjera iz svakodnevnog života razumiju ekonomski razvoj BiH od 1945-1990;
<p>BiH od 1992. do kraja XX stoljeća</p> <p>Metrika: 7+5</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti značaj referendum za nezavisnost RBiH; - opisati kako je došlo do međunarodnog priznanja Republike BiH; -znati uzroke agresije na BiH; -analizirati značaj Armije RBiH u odbrani države; -nabrojati najvažnije događaje tokom agresije na RBiH; - ispitati odnos međunarodne zajednice prema ratnim dešavanjima u BiH; -opisati ratne zločine u BiH (1992.-1995); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -istražiti na osnovu historijskih izvora način života u opsjednutim gradovima RBiH; -istražiti značajne ličnosti u borbi za suverenitet i nezavisnost BiH; -istražiti i prikupiti podatke o ratnim zločinima u RBiH i o genocidu nad Bošnjacima u Srebrenici; -organizovati posjetu Memorijalnom centru „Potočari“-Srebrenica; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razvijati svijest o značaju medija na formiranje javnog mijenja i njihovoj ulozi u ratu tokom agresije na RBiH; -dati kritički osvrt o radu Haškog tribunala na procesuiranju svih ratnih zločina; -izgraditi svijest o značaju očuvanja kulturne baštine u RBiH; - razvijati svijest o nacionalnoj pripadnosti i razvijati pozitivan odnos prema sopstvenoj historiji.

	-utvrditi značaj Dejtonskog mirovnog sporazuma na okončanje rata u RBiH; -opisati društveno-političke i privredne prilike u RBiH od 1996. godine do kraja XX stoljeća.	- raspraviti u debati o prednostima i nedostacima Dejtonskog mirovnog sporazuma.	
--	---	--	--

Didaktičko - metodičke napomene

Kad učenici uče historiju, grade posebno razumijevanje, kompetencije i vještine - uče kako da misle i stiču konkretne historijske vještine. U realizaciji sadržaja, uloga nastavnika je da pomogne učenicima da upoznaju i razumiju prošlost i svijet u kome žive. Uz pomoć različitih izvora, kod učenika treba da razvijaju konkretne vještine historičara. Savremenim pristupom u poučavanju, nastavnici treba da organizuju interaktivno učenje, nastavu u kojoj će se učenici aktivno i odgovorno uključiti u proces učenja. To će se postići tako što će u toku nastave, pored osnovnog teksta iz udžbenika, koristiti različite izvore znanja (objavljene izvore, slike, crteže slajdove, dokumentarne filmove sa historijskim sadržajima...).

Za uspješno korištenje bilo kojeg od navedenih ili nekih drugih vrsta historijskih izvora rješenje opet treba potražiti u postavljanju dobrih pitanja, a to, prije svega, znači konstruktivnih i razumljivih pitanja. Ustoljeće treba ići od onih osnovnih, globalnih pitanja ka onim složenijim koji će i dati odgovore. Nastavnikov zadatak je da uz korištenje različitih izvora oslobodi kreativnost učenika, da traži od učenika da daju sudove i obrazloženja (tumačenja) o historijskim događajima, da razvija kulturu dijaloga, što znači da poštuju različita mišljenja te da razlikuju činjenice od mišljenja. U odabiru izvora također treba obratiti pažnju na ciljeve i definisane ishode koji se žele postići. Izvori pružaju široke mogućnosti proučavanja i sticanja novih znanja. Nastavnik treba da usmjerava aktivnosti u učionici, nudi resurse i fokus nastave pomiče sa predavanja na ishod učenja.

Također, u sklopu nastave sa učenicima trebaju da posjete muzeje, arhive i historijske lokalitete u sredinama u kojima borave, a po mogućnosti i šire. Ovakav pristup u obradi sadržaja omogućava sticanje znanja za cijeli život koje se može koristiti i prenositi na mnoga druga područja.

Ocjenjivanje

Provjera znanja i ocjenjivanje ne treba da budu odvojene od nastave i učenja historije. Ono treba da prirodno izrasta iz prolaska kroz gradivo, testiranja znanja, razumijevanja i vještina koje učenici stiču. Nastavnim planom i programom definisani su standardi znanja. Standardi opisuju šta se od učenika očekuje, razgraničavaju znanje i vještine koje učenici grade kao rezultat nastave u razredu, oni definišu šta svaki učenik treba da zna i da je u stanju raditi. Kriteriji za ocjenjivanje određuju se u skladu sa propisanim standardima. Kriteriji za ocjenjivanje su poredani od najnižeg (nivo reprodukcije) do najvišeg (znanje na nivou sinteze i procjene).

Prilagođavanje programa

Za učenike sa posebnim potrebama razvijaju se prilagođeni programi. Prilagođavanje se može provoditi modifikacijom programa redovne nastave u pogledu sadržaja, procesa, proizvoda i sredine učenja, zavisno od osobnosti potreba učenika određene populacije, odnosno do nivoa individualno prilagođenih programa. Individualno prilagođeni program, kao i plan rada, razvijaju zajedno nastavnici historije i stručni tim za podršku učenika sa posebnim potrebama na nivou škole / pedagoškog zavoda, uz korištenje potrebne ekspertize i učešće roditelja.

Resursi za realizaciju

Udžbenici za historiju, radne sveske za učenike, priručnici za nastavnike, dokumenti na DVD-u, historijski atlas, dokumentarni filmovi, historijska literatura i časopisi, internet.

Profil i stručna sprema nastavnika

Nastavu predmeta historija/povijest mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za historiju/povijest, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor historije/povijesti ili drugim stručnim zvanjem gdje je historija/povijest, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za historiju/povijest, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor historije/povijesti ili drugim stručnim zvanjem gdje je historija/povijest glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za historiju/povijest, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor historije/povijesti ili drugim stručnim zvanjem gdje je historija/povijest, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za historiju/povijest, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik historije/povijesti ili drugim stručnim zvanjem gdje je historija/povijest glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi.

**7. ZAJEDNIČKA JEZGRA NASTAVNIH
PLANOVA I PROGRAMA ZA
GRAĐANSKO OBRAZOVANJE
DEFINIRANA NA ISHODIMA
UČENJA**

**(GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE,
DEMOKRACIJA I LJUDSKA PRAVA, POLITIKA I
GRAĐANSKO DRUŠTVO, PRIVREDA, POLITIKA I
PRIVREDA, DEMOKRACIJA I LJUDSKA KULTURA)**

ZJNPP ZA GRAĐANSKO OBRAZOVANJE DEFINIRANA NA ISHODIMA UČENJA

Mostar, 2015.

Voditeljica projekta:

mr. sc. Marija Naletilić

Vanjska saradnica:

dr. sc. Vedrana Spajić-Vrkaš

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Marija Naletilić, voditeljica projekta, šefica Odjela za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa
Danica Vasilj, zamjenica voditeljice, stručna savjetnica za razrednu nastavu
Mate Živković, stručni savjetnik za predmetnu nastavu

Radna grupa:

mr. sc. Marija Naletilić
Danica Vasilj
dr. sc. Mate Živković
Miladin Ilić
Marijana Brešić
Ana Karaula
Milan Ljubojević
Amela Midžić
Mirjana Knežević
Almira Uzunović
Alma Prijović
Ankica Đuran
Sanela Talović
Danijela Tomičić
Sadik Selimović
Indira Arpadžić
mr. sc. Mirza Čehajić
Teufik Sarajlić
Azer Ćosić
Nada Dimkov
Slađana Popović

”Ovaj projekat je omogućila velikodušna podrška američkog naroda putem Američke ambasade u Sarajevu i svi stavovi, mišljenja i zaključci izneseni u projektu ne odražavaju nužno stav Američke ambasade ili Vlade SAD, već isključivo autora.“

Napomena

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu odnose se podjednako na ženski i muški rod.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) izradila je *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za građansko obrazovanje definiranu na ishodima učenja* kao logičan korak nakon izrade ZJNPP za društveno-humanističko područje definirano na ishodima učenja.

Građansko obrazovanje je nastavni predmet u sastavu društveno-humanističkog područja koji u NPP u BiH ima različite nazive kao što su Građanski odgoj i obrazovanje, Demokracija i ljudska prava, Politika i građansko društvo, privreda, Politika i privreda te Demokracija i ljudska kultura. (U daljnjem tekstu Građansko obrazovanje).

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definirana na ishodima učenja urađena je po već utvrđenoj metodologiji razvoja Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa. Uvažavajući specifičnosti građanskog obrazovanja, najprije su definirane oblasti i komponente za svaku oblast, potom su za svaku komponentu definirani ishodi učenja¹⁸ i na kraju su za svaki ishod učenja definirani pokazatelji. Pokazatelji su definirani u skladu s razvojnim uzrastom djeteta na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 5-6 godina), na kraju trećeg razreda (uzrast od 8-9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11-12 godina), na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14-15 godina) i na kraju srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 18-19 godina). Proces izrade Dokumenta trajao je od oktobra 2014. do aprila 2015. godine. Krajem marta 2015. godine završene su javne rasprave na cijelom području BiH, na kojima su odgajatelji, učitelji, nastavnici i profesori, koji su izravno uključeni u odgojno-obrazovni proces, predlagali izmjene i dopune Dokumenta, na temelju čega je provedena revizija i pripremljena konačnu verzija Dokumenta.

Polazišta za izradu *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definirane na ishodima učenja* bila su *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011)*, *Plan i program predmetne nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava (2012)* i srodni programi u BiH, uključujući CIVITAS-ov program *Osnove demokratije*, te važeći NPP u Crnoj Gori, Velikoj Britaniji i Australiji, rezultati međunarodnog istraživanja građanskog obrazovanja IEA te odabrani stručni i naučni tekstovi.

Tokom definiranja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definirane na ishodima učenja* učestvovali su predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, Pedagoške institucije Brčko distrikta BiH, odgajatelji, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Pri definiranju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i pokazatelja¹⁹ Radna grupa je koristila aktivne glagole u prezentu prema revidiranoj Bloomovoj taksonomiji, koja obuhvata znanja, vještine i stavove, odnosno kompetencije koje su važne za život u 21. stoljeću.

Temelji učenja za građanstvo koji su utkani u *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definiranu na ishodima učenja* su sljedeći:

- *Promjene uloge građanina* – Sve donedavno građanstvo se prvenstveno određivalo kao formalno-pravni status, u sklopu kojega je naglasak bio na bazičnoj informiranosti i dužnosti pojedinca prema državi, naprimjer izlasku na izbore i plaćanju poreza, pa se i priprema građana uglavnom svodila na učenje o ustrojstvu države i na razvoj osjećaja lojalnosti prema vlasti koja ekskluzivno odlučuje o svim važnijim društvenim pitanjima. Savremene generacije mladih mijenjaju te obrasce. Oni su sve manje spremni prihvatiti svoju građansku ulogu kao pasivnu i podaničku. Učešće u političkim zbivanjima vide kao mogućnost ostvarivanja svoje ustavom zajamčene moći, a nositelje državne vlasti kao opunomoćenike građana kojima je jedina dužnost raditi za javno dobro. Djeluju individualno ili u sklopu civilnog društva, koriste nove informacijske tehnologije za širenje svojih ideja i umrežavanje,

¹⁸ Vidjeti prilog 1. Oblasti, komponente i ishodi učenja i prilog 1.1. Shema oblasti i komponente.

¹⁹ Brojevi definiranih ishoda u Dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različiti uzrast.

traže uspostavu društva jednakosti i pravde i ne zanose se političkom retorikom, nego traže učinkovitost i polaganje računa za neuspjeh političkog projekta. Svjesni su da se emancipirano i angažirano građanstvo ne rađa nego uči i da o obrazovanju za takav tip građanstva u velikoj mjeri ovisi budućnost demokratskih društava, pogotovo onih koji nemaju dugu tradiciju demokratskog ustrojstva.

- *Promjene u shvatanju demokracije i njenog razvoja* – Istovremeno s promjenama u određenju i praksi građanstva mijenja se shvatanje demokracije, kao i pretpostavki razvoja demokratskih društava. Na demokraciju se sve više gleda kao na izrazito složen, često protivrječan i nadasve osjetljiv proces usmjeren na smanjenje jaza između općeprihvaćenih demokratskih vrijednosti, prakse demokratskih političkih institucija i političke kulture građana. Nedemokratsko djelovanje demokratski izabranih vlasti i neuspjeh države da riješi probleme društvene nejednakosti i isključenosti vodi slabljenju osjećaja političke učinkovitosti i povjerenja građana u političke institucije. Posljedica toga jest kriza demokratskih sistema, što dovodi u pitanje i samu ideju demokracije, pa se traže novi, manje elitistički i otvoreniji modeli upravljanja demokratskim sistemima. Iako predstavnička demokracija s naglaskom na izbornu proceduru ostaje dominantan model, sve su prisutniji participativni oblici odlučivanja, u kojima prednost ima sadržajna strana demokracije, naprimjer, kvalitet društvenog života. No učinkovitost participativne demokracije ne ovisi samo o ustavnom jamstvu jednakosti građana i njihova prava na učešće, nego, prvenstveno, o njihovom razumijevanju svojih prava i sposobnosti da odrede i zagovaraju svoje interese u zajednici ravnopravnih političkih subjekata, što pretpostavlja određen nivo političke i građanske kompetentnosti.
- *Promjene u uređenju savremenih društava* – Društvo funkcionira kao složena mreža odnosa među pojedincima i grupama prema određenim pravilima. Modernizacijom se ti odnosi sve racionalnije uređuju, institucionaliziraju, depersonaliziraju i birokratiziraju, pa postaje prihvatljivim društvo razlikovati od zajednice u kojoj se zadržavaju bliske veze među ljudima. Vjeruje se da je društvo formalno uređeno na demokratskim načelima istovremeno i kohezivno društvo. No s porastom životne nesigurnosti, kao posljedice, između ostaloga, jačanja globalnog tržišta, marketizacije javnih dobara, prirodnih katastrofa, nasilja, oružanih sukoba, terorizma i masovnih migracija, kohezivna snaga društva slabi, a umjesto društvenog aktera na scenu stupa privatni pojedinac koji brine o svojim interesima bez jasne odgovornosti prema društvu kao cjelini. To dovodi do preispitivanja ne samo demokratskih temelja nego i modernističkog koncepta društva. Izlaz se traži u preobrazbi društvenih odnosa, a od odgoja i obrazovanja očekuje se da privatnog pojedinca vrata u društvo kao društveno kompetentnog – građanina. U temeljima tih promjena nalazi se ideja društva-zajednice pa se poseban naglasak stavlja na razvoj komunikativnih vještina, nenasilno upravljanje sukobima i timski rad.
- *Promjene u pristupu kulturnim razlikama* – Kulturne razlike istovremeno su izvor ljudskog napretka i ljudske patnje. Sve donedavno se odstupanje od dominantne kulture smatralo anomalijom i prijetnjom društvenoj stabilnosti. Društva su bila uređena prema monokulturnom načelu, što je podrazumijevalo prihvatanje etnocentrizma i asimilacionizma. Takav je pristup dodatno učvršćen socijalnim darvinizmom, koji je biološku teoriju evolucije primijenio na tumačenje kulturnih razlika i ponudio znanstvene “dokaze” za hijerarhijski poredak kultura, a time i za društvenu diferencijaciju, segregaciju i diskriminaciju kulturno drugačijih. Usvajanjem Opće deklaracije o ljudskim pravima, kojom se proklamira načelo jednake vrijednosti i dostojanstva svih ljudi bez obzira na njihovu rodnu, rasnu, etničku, nacionalnu, religijsku, jezičku ili neku drugu pripadnost, monokulturna perspektiva zamjenjuje se kulturnim pluralizmom. Slijedom toga, demokratska društva koja svim svojim građanima, a time i onima koji su kulturno drugačiji, jamče jednaka prava bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, počinju kulturno drugačijim građanima priznavati i pravo na različitost, što uključuje pravo na izražavanje i njegovanje svog kulturnog identiteta bez obzira na to koliko je on različit od identiteta dominantne društvene grupe. Te promjene ponovno vode redefiniranju demokracije, ali mijenjaju i pogled na samo društvo. Demokracija se sve više shvaća kao okvir za predstavljanje različitih interesa i za zaštitu prava manjina od većine. S druge strane, umjesto da se opažaju kao prijetnja društvenoj stabilnosti, kulturne se razlike sve više shvataju kao društvena vrijednost i bogatstvo, a odgoj i obrazovanje postaje važna alatka preobrazbe društva prema načelu

kulturnog pluralizma. Uvode se sadržaji kojima se kod učenika potječe razvoj interkulture osjetljivosti, komunikacije i dijaloga kao sastavni dio učenja za aktivno i odgovorno građanstvo.

- *Promjene u odnosima među narodima i državama svijeta* – Razvoj međunarodnog prava, pogotovo međunarodnog i regionalnih sistema ljudskih prava, doveo je do fundamentalnih promjena u shvatanju državnog suvereniteta, odnosima države prema građanima, kao i odnosa među samim državama. Članstvom u međunarodnoj ili regionalnoj organizaciji država se obavezuje poštivati zajednička načela djelovanja i prihvata međunarodni, odnosno regionalni nadzor nad provođenjem tih načela, o čemu u velikoj mjeri ovise njezini odnosi s drugim državama i ugled koji uživa u svijetu. Sistemi ljudskih prava, pogotovo evropski, ograničili su samovolju vlasti nad građanima osiguravajući im zaštitu njihovih ljudskih prava i izvan granica njihove države. Nadalje, međunarodna načela uređenja odnosa među državama dovela su do prihvatanja ideje pozitivnog mira s osloncem na zaštitu ljudskih prava, nediskriminaciji i jačanju demokracije, kao i na pregovaranju, posredovanju i dijalogu. Pozitivan mir ne znači samo odsustvo straha od nasilja i rata već, prije svega, prihvatanje individualne i kolektivne odgovornosti za mir. Ona pretpostavlja poznavanje međunarodnih i regionalnih standarda i razvoj vještina kojima se osigurava provođenje tih standarda, što je još jedna zadaća odgoja i obrazovanja djece i mladih u demokratskom društvu.
- *Promjene u određivanju svrhe i ciljeva odgoja i obrazovanja* – Odgoj i obrazovanje oduvijek imaju višestruku funkciju. Njima se nastoji osigurati društveni i ekonomski razvoj, politička stabilnost i poštivanje zajedničkih kulturnih vrijednosti te samoispunjenje pojedinca. Sve donedavno to se ostvarivalo posredovanjem didaktički prilagođenog akademskog znanja mlađim generacijama temeljem naučnih i stručnih spoznaja o učinkovitom poticanju razvoja učenika. Danas su odgoj i obrazovanje područje sukoba različitih interesnih grupa koje dolaze iz različitih oblasti društvenog života i zastupaju različite ideje o odgoju i obrazovanju. Kao rezultat njihovog interesnog nadmetanja dolazi do pluralizacije svrhe i ciljeva obrazovanja, pa je sve nejasnije kome ili čemu služi i kome ili čemu treba služiti odgojno-obrazovna djelatnost i institucije u kojima se ona ostvaruje. Pluralizacija je dovela do politizacije odgoja i obrazovanja, čime je ugrožena autonomija struke i reducirana regulatorna moć izvršne vlasti zadužene za to područje. U takvim je okolnostima nužno osnažiti školu i nastavnike, kako bi oni bili u stanju učinkovito pripremiti svoje učenike kao kritički osviještene, aktivne i odgovorne političke subjekte.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definirana na ishodima učenja priređena je imajući na umu te višestruke izazove koji stoje pred učenicima Bosne i Hercegovine u izgradnji njihovog društva i države prema načelima demokratske zajednice. Učenje za demokratsko građanstvo cjeloživotni je proces pa su, u skladu s tim, u Dokument uvrštene i ključne kompetencije za cjeloživotno učenje, od socijalne i građanske kompetencije, samoinicijative i poduzetničke kompetencije, preko kulturne svijesti i kulturnog izražavanja, do učenja kako se uči i kreativno-produktivne kompetencije. One u Dokumentu predstavljaju prožimajuće teme građanskog obrazovanja u definiranim pokazateljima.²⁰

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definirana na ishodima učenja predstavlja pedagoško-didaktičko-metodički referentni okvir za individualni i kreativni rad škola, nastavnika i drugih djelatnika u odgoju i obrazovanju, kako bi se zajednički doprinijelo postepenom i cjelovitom osposobljavanju djece i mladih za informirano, aktivno i odgovorno građanstvo Bosne i Hercegovine.

Cilj *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definirane na ishodima učenja* jeste stjecanje onih kompetencija koje su građanima Bosne i Hercegovine prijeko potrebne za kvalitetan i produktivan privatni, društveni i profesionalni život, za unapređenje višekulturnog bosanskohercegovačkog društva kao zajednice ravnopravnih naroda i građana i za razvoj Bosne i Hercegovine kao stabilne i pravedne demokratske države, u skladu s pravima, obavezama i odgovornostima koje za njih proizlaze iz Ustava Bosne i Hercegovine, iz evropskih i međunarodnih standarda zaštite ljudskih prava i sloboda, kao i iz humanističke tradicije svijeta. To podrazumijeva razumijevanje društvenih, političkih, pravnih, kulturnih, ekonomskih i tehnoloških pretpostavki funkcioniranja demokracije, s posebnim naglaskom na središnju ulogu građana u demokraciji, i razvoj demokratsko-građanskih vještina i sposobnosti, pogotovo kritičkog

²⁰ Vidjeti prilog 2. Ključne kompetencije – prožimajuće teme za građansko obrazovanje

propitivanja političkih institucija, mehanizama i aktera te vođenja dijaloga, zajedničkog planiranja i djelovanja u skladu s temeljnim demokratskim vrijednostima, kao što su sloboda i lično dostojanstvo pojedinca, ravnopravnost i nediskriminacija, vladavina prava, kulturni pluralizam, društvena kohezija, solidarnost te mir i nenasilje. Nadalje, cilj učenja za građanstvo jeste prihvatanje demokratskih načela kao ličnih životnih vrijednosti i razvoj demokratsko-građanskih obrazaca ponašanja kojima se vlastita dobrobit osigurava imajući na umu prava, dostojanstvo i dobrobit drugih, ali i društvene zajednice kao cjeline. Krajnji cilj odgojno-obrazovnog djelovanja prema *Zajedničkoj jezgri nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definiranoj na ishodima učenja* jeste razvoj participativne demokratske političke i građanske kulture u kojoj pojedinac, kao emancipiran, osnažen i angažiran građanin, upravlja promjenama u sebi i oko sebe – od odnosa u porodici, preko odnosa u svojoj kulturnoj, odnosno etničkoj, nacionalnoj, religijskoj ili jezičkoj grupi, lokalnoj zajednici i državi, do odnosa u Evropi i svijetu.

Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definiranom na ishodima učenja promiče se holistički i integrativni pristup građanskom obrazovanju. Građanstvo se ovdje ne određuje kao puki formalno-pravni status koji pojedinac ima prema državi nego kao inkluzivna kategorija identifikacije koja mu omogućuje da, razumijevanjem i prihvatanjem sklopa temeljnih demokratskih vrijednosti, istovremeno njeguje i druge svoje identitete. U skladu s tim, *Zajedničkom jezgrom* građansko obrazovanje integrira nizom posebnih inicijativa, uključujući političko obrazovanje, obrazovanje za ljudska prava, interkulturno obrazovanje, obrazovanje za rodnu jednakost, obrazovanje za društvenu pravdu te evropsko i međunarodno obrazovanje.

ZJNPP za građansko obrazovanje definirana na ishodima učenja

OBLAST 1: Pojedinaac, društvo, građanin				
Komponenta 1: Slobode, prava i odgovornosti pojedinca i građanina u društvu				
<p>Ishodi učenja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Opisuje slobode, prava, odgovornosti i dužnosti pojedinca u društvu. 2. Objasnjava važnost općevažećih pravila za osiguranje društvene jednakosti i utvrđuje njihovu povezanost sa statusom građanina. 3. Pokazuje društvenu odgovornost i posvećenost zajedničkom dobru. 				
Indikatori u skladu s uzrastom za:				
Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Navodi i upoređuje s drugom djecom šta može, a šta ne smije u vrtiću, porodici i među prijateljima.	1. Opisuje prava i odgovornosti koje svaki učenik ima u razredu i školi.	1. Objasnjava sličnosti i razlike u pravima i odgovornostima koje učenici imaju u školi i lokalnoj zajednici.	1. Stavlja u vezu odnose između sloboda, prava, odgovornosti i dužnosti pojedinca od lokalnog do državnog nivoa.	1. Kritički analizira na konkretnim primjerima različita shvatanja slobode, prava, odgovornosti i dužnosti u BiH.
2. Prepoznaje važnost zajedničkih pravila za očuvanje dobrih odnosa u vrtiću i porodici te među prijateljima i učestvuje u njihovom donošenju.	2. Opisuje važnost donošenja i poštivanja pravila koja jednako važe za sve za kvalitet odnosa u razredu i školi.	2. Objasnjava razlike između pravila kojima se osigurava jednakost od pravila kojima se privilegiraju pojedine skupine u školi i neposrednom okruženju.	2. Povezuje pravila kojima se osigurava društvena jednakost s građanskim statusom.	2. Opisuje karakteristike općevažećih društvenih pravila, navodi posljedice loših i predlaže promjene.
3. Ponaša se su skladu s pravilima i pokazuje odgovornost za svoje najbliže, prijatelje i svoju vrtićku grupu.	3. Prepoznaje svoj doprinos pobolšanju odnosa u razredu i školi te predlaže ili se uključuje u akcije pomoći potrebitim učenicima u razredu i školi.	3. Objasnjava povezanost između društvene odgovornosti i društvene dobrobiti te pokreće i uključuje se u humanitarne akcije škole.	3. Prepoznaje posljedice društvene nejednakosti za pojedinca i zajednicu te predlaže rješenja i učestvuje u humanitarnim akcijama izvan škole.	3. Zagovara važnost društvene odgovornosti i posvećenosti zajedničkom dobru za unapređenje odnosa u bosanskohercegovačkom društvu.

Komponenta 2: Kulturni²¹ i građanski identitet²²**Ishodi učenja:**

1. Analizira vezu između kulturnog i građanskog identiteta.
2. Objašnjava važnost poštivanja različitih kulturnih identiteta za dobrobit pojedinca i društva.
3. Uočava situacije u kojima se ne poštuju kulturni identiteti drugih te analizira uzroke i posljedice takvih odnosa.
4. Zagovara kulturnu različitost kao društveno bogatstvo.

Indikatori (pokazatelji) u skladu s uzrastom za:

Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepoznaje svoje osobine (sličnosti i razlike) u odnosu na članove porodice, prijatelje i drugu djecu	1. Uočava da se ljudi razlikuju po svojim individualnim obilježjima i po pripadnosti različitim	1. Povezuje pripadništvo određenoj grupi (po spolu, jeziku, običajima i sl.) s identitetom, tumači	1. Opisuje sebe i druge i kao pripadnike određene nacionalne, etničke, religijske, jezičke i druge	1. Na primjerima analizira odnose između različitih kulturnih (nacionalnog,

²¹ Izraz „kulturni identitet“ koristi se u Dokumentu u značenju pripadništva pojedinca spolnoj/rodnoj, rasnoj, etničkoj, nacionalnoj, religijskoj, jezičkoj ili drugoj srodnoj grupi. Uključuje svijest o imenu, znanja o distinktivnim obilježjima svoje grupe u odnosu na druge grupe, identifikaciju s grupom, poštovanje zajedničkih vrijednosti, interesa i ciljeva grupe te ponašanje u skladu s tim vrijednostima, interesima i ciljevima. S obzirom da se kulturna grupa određuje po posebnosti, kulturni je identitet, za razliku od građanskoga, ekskluzivan.

²² Izraz „građanski identitet“ koristi se u značenju pripadništva pojedinca državnoj ili političkoj zajednici ustavno uređenoj na načelu jednakosti, pa ga neki autori nazivaju i „državljski identitet“. Budući da se u njegovim temeljima nalazi načelo formalno-pravne jednakosti svih pripadnika države, građanski je identitet, za razliku od kulturnoga, bitno inkluzivan. U civilnom modelu države-nacije građanski je identitet istoznačan državljanskom i nacionalnom identitetu, a razlikuje se od etničkog (manjinskog) identiteta, koji ostaje ekskluzivan. U etničkom modelu države-nacije, građanski je identitet istoznačan državljanskom, ali se razlikuje od nacionalnog identiteta, koji ostaje ekskluzivan. U višekulturnoj (višenacionalnoj, višereligijskoj) „mladoj“ demokraciji s duboko prožimajućim i izrazito ekskluzivnim identitetima (nacionalnim, etničkim, religijskim itd.), kakav je slučaj s BiH, građanski je identitet nužno graditi ne samo na načelu jednakosti/ravnopravnosti nego i na načelu kulturnog pluralizma i zajedništva temeljenog na poštivanju prava na različitost. Ukoliko se u građanskom obrazovanju zanemare ekskluzivni identiteti kao podloga inkluzivnoga, takvo se obrazovanje svodi na učenje o formalno-pravnim pretpostavkama državnog ustrojstva, što vodi razumijevanju građanskog statusa, ali ne mora nužno voditi i usvajanju građanskog identiteta. Upravo se upoznavanjem i propitivanjem ekskluzivnih identiteta u kontekstu inkluzivnih ustavnih vrijednosti, kojima se podjednako štiti svaki građanin (državljanin), može očekivati da će se etnocentrični (ekskluzivni) pogled na svijet zamijeniti otvorenim i inkluzivnim.

Izvor: Callan, E. (1997). *Creating Citizens: Political Education and Liberal Democracy*. Oxford: Clarendon Press.
Lewicka-Grisdale, K. i McLaughlin, T.H. „Education for European identity and European citizenship.“ U: Ibanez-Martin, J.A. i Jover, G. (Ed.) *Education in Europe: Policies and Politics*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2002, 53-81.

Smith, A. (1991). *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.

Spajić-Vrkaš, V.; Kukoč, M.; Bašić, S. (2001). *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO i Projekt "Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole".

u vrtiću.	grupama, ali da zajedno dijele životni prostor.	odnos između individualnog i kolektivnog identiteta te uočava kako različiti kolektivni identiteti učestvuju u izgradnji individualnog identiteta.	kulturne grupe i kao građane BiH te tumači posebnosti i međuzavisnosti te dvije kategorije identiteta, uz uključivanje kategorija manjine i većine.	etničkog, vjerskog, jezičkog) identiteta i građanskog identiteta u BiH u kontekstu razvojnih potreba BiH kao države
2. Opisuje običaje u svojoj porodici i upoređuje ih s običajima porodica druge djece u vrtiću bez vrednovanja uočenih razlika.	2. Navodi neke kulturne običaje i povezuje ih s određenim grupama iz neposredne okoline.	2. Upoređuje obilježja svoje kulture s obilježjima drugih kultura i raspravlja o važnosti očuvanja tih obilježja za identitet svoje i drugih kulturnih grupa.	2. Izdvaja i opisuje elemente koji su zajednički kulturama u BiH i istražuje njihovu povezanost s obilježjima građanskog identiteta.	2. Argumentira važnost koju poštovanje različitih kulturnih (nacionalnih, etničkih, religijskih, jezičkih i dr.) identiteta i prihvatanje odgovornosti za razvoj građanskog identiteta ima za dobrobit pojedinca, kulturnih grupa i države BiH.
3. Razlikuje prihvatljivo od neprihvatljivog ponašanja prema djeci koja govore drugim jezikom, drugačije se odijevaju ili imaju drugačije običaje i sl.	3. Prepoznaje ponašanja kojima se pokazuje nepoštovanje drugih kultura.	3. Određuje značenje stereotipa i predrasuda, navodi takve primjere iz okoline te tumači kako nastaju i koje posljedice imaju za dobrobit pojedinca, kulturnih grupa i društva u cjelini.	3. Navodi i analizira primjere govora mržnje i diskriminacije po različitim osnovama te raspravlja o zakonskim sankcijama takvog ponašanja u BiH.	3. Kritički analizira odnose među različitim kulturama u BiH, upoređuje ih s takvim odnosima u drugim državama i izvodi pravila kojima se osigurava stabilnost višekulturnog društva.
4. Ima pozitivan stav prema svojoj kulturi i kulturama kojima pripadaju druga djeca.	4. Opisuje kulturne razlike u svojoj zajednici u pozitivnim terminima, zagovara zajedništvo i aktivno učestvuje u obilježavanju dana različitih kultura u školi.	4. Objašnjava kako različite kulture u BiH doprinose razvoju bosanskohercegovačkog društva.	4. Navodi i opisuje osobe, događaje i sl. iz različitih kultura u BiH koji su doprinijeli ili doprinose razvoju građanske kulture BiH.	4. Opisuje prednosti višekulturnog društva i zagovara interkulturni dijalog temeljen na ravnopravnosti i uzajamnom poštovanju različitih identiteta kao pretpostavke razvoja građanske kulture i građanskog identiteta BiH.

Komponenta 3: Aktivno i angažirano građanstvo**Ishodi učenja:**

1. Razlikuje pasivno i aktivno građanstvo.
2. Objašnjava važnost društvene solidarnosti te ulogu i oblike građanskog aktivizma u osiguranju dobrobiti građana.
3. Planira, organizira i učestvuje u građanskim inicijativama.

Indikatori (pokazatelji) u skladu s uzrastom za:

Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepoznaje situacije u kojima drugo dijete ili odrasli treba pomoć.	1. Razlikuje pasivne od aktivnih reakcija učenika na rješavanje problema u razredu i školi.	1. Navodi primjere građanske angažiranosti učenika i odraslih u školi i lokalnoj zajednici.	1. Određuje značenje, područja djelovanja različitih organizacija civilnog društva.	1. Analizira i raspravlja u grupi o mogućnostima i preprekama djelovanju civilnih organizacija na svim nivoima s naglaskom na potrebu razvoja angažiranog građanstva.
2. Prepoznaje korist od zajedničkog djelovanja kad se drugima pruža pomoć.	2. Objašnjava važnost zajedničkog djelovanja u pružanju pomoći potrebitima u razredu i školi.	2. Raspravlja o važnosti djelovanja mladih volontera u lokalnoj i široj zajednici.	2. Upoređuje posljedice građanske pasivnosti u odnosu na angažiranost na individualnom i kolektivnom nivou.	2. Procjenjuje svoju spremnost i pripremljenost za građanski aktivizam.
3. Pokreće i učestvuje na različite načine u pomoći drugoj djeci individualno ili u grupi.	3. Raspravlja u grupi i predlaže mogućnosti učeničkog angažiranja na uređivanju škole i lokalne zajednice kako bi se olakšao život učenicima s posebnim potrebama.	3. Analizira potrebe i organizira akcije pomoći učenicima slabijeg imovinskog stanja i učenicima sa slabijim školskim uspjehom.	3. Izrađuje plan akcije koji uključuje druge učenike i zajednicu, učestvujući u građanskim inicijativama.	3. Potiče saradnju škole s odgovarajućim civilnim organizacijama i s njima planira i provodi akcije za dobrobit građana na svim nivoima vlasti.

OBLAST 2: Uređenje demokratskog društva**Komponenta 1: Vrijednosti i načela demokracije****Ishodi učenja:**

1. Određuje slobodu i prava pojedinca, jednakost, vladavinu prava i solidarnost kao najviše demokratske vrijednosti i tumači njihov historijski razvoj.
2. Objašnjava razlike u vrijednostima i načelima između nedemokratskog i demokratskog društva te argumentira prednosti života u demokraciji.
3. Uočava i analizira prepreke punom ostvarenju demokratskih vrijednosti u savremenom društvu.

Indikatori (pokazatelji) u skladu s uzrastom za:

Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepoznaje vrijednosti zajedničkih pravila u porodici, među prijateljima i u vrtićkoj grupi.	1. Navodi prava i odgovornosti učenika te objašnjava kako ponašanje u skladu s vrijednostima i pravilima škole pridonosi jednakosti učenika.	1. Opisuje historijski razvoj zaštite sloboda, prava i jednakosti građana te vladavine prava i solidarnosti kao sastavnog dijela razvoja demokracije.	1. Objašnjava šta je vladavina prava i tumači važnost provođenja tog načela za osiguranje jednakosti učenika i građana.	1. Zagovara poštovanje demokratskih vrijednosti, ponaša se u skladu s njima i koristi ih kao polazište za analizu odnosa u BiH i u svijetu.
2. Opisuje šta se događa s odnosima u grupama kojima pripadaju kad se ne poštuju zajedničke vrijednosti i pravila.	2. Opisuje razlike između pravednih i nepravednih postupaka u razredu i školi na primjerima.	2. Objašnjava kako dobro pravilo zbog nepoštivanja njegovog provođenja dovodi do nedemokratskih postupaka.	2. Upoređuje vrijednosti demokratskog i nedemokratskog društva, s naglaskom na razlike u provođenju načela jednakosti na primjerima odabranih zemalja.	2. Analizira ulogu vrijednosti i načela demokracije u prijelazu BiH iz nedemokratskog u demokratsko društvo i poredi s drugim zemljama.
3. Raspravlja u grupi o tome što utječe na pogoršanje odnosa u vrtiću.	3. Uočava uzroke i posljedice nedemokratskog ponašanja u razredu i školi.	3. Prepoznaje prepreke demokratskom funkcioniranju škole i lokalne zajednice.	3. Istražuje ostvarenost demokratskih vrijednosti u BiH.	3. Analizira i predlaže aktivnosti kojima se nadilaze prepreke i učvršćuju demokratske vrijednosti u BiH i svijetu.

Komponenta 2: Demokratske institucije

Ishodi učenja:

1. Određuje demokraciju kao politički sistem, navodi njegova glavna obilježja i objašnjava funkcioniranje demokratskih institucija.
2. Opisuje ulogu ustava u zaštiti prava građana i funkcioniranju demokratskog društva.
3. Dovodi u vezu zaštitu prava, pravdu i pravednost u društvu s funkcioniranjem demokratskih institucija i razvijenošću demokratske građanske kulture.

Indikatori (pokazatelji) u skladu s uzrastom za:

Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19)
1. Opisuje porodicu, vrtić i sl. kao zajednicu koja nastaje s određenom svrhom i čiji članovi imaju određene uloge.	1. Prepoznaje da je škola uređena kao zajednica učenika i nastavnika te da je njena osnovna funkcija osigurati učenje i razvoj djece i mladih.	1. Opisuje značaj i ulogu demokratskih institucija lokalne zajednice.	1. Upoređuje ulogu i funkcioniranje demokratskih institucija na svim nivoima vlasti u BiH.	1. Daje kritički osvrt na funkcioniranje demokratskih institucija na svim nivoima vlasti u odnosu na najviše demokratske vrijednosti.
2. Prepoznaje da su uloge povezane s određenim pravima i odgovornostima i da njihovo krivo korištenje, odnosno neispunjavanje ugrožava dobrobit članova i zajednice kao cjeline.	2. Objašnjava da je rad u školi uređen prema zakonskim propisima i dogovorenim nepisanim pravilima kojima se određuju prava i odgovornosti svih članova škole.	2. Prepoznaje zakonske okvire uređenja i funkcioniranja demokratskih institucija lokalne zajednice.	2. Opisuje osnovna obilježja i ulogu ustava u funkcioniranju države, entiteta, kantona, Brčko distrikta BiH, lokalne zajednice i odnosima među građanima.	2. Daje kritički osvrt na uređenje i razvijenost zemalja s demokratskim i nedemokratskim ustavom.
3. Povezuje pravdu i pravednost u svojoj neposrednoj okolini s odgovornim ponašanjem svih i učestvuje u određivanju sankcija kad se pravila krše.	3. Prepoznaje poštivanje propisa i pravila u razredu i školi kao pretpostavku pravednih odnosa među učenicima i između učenika i nastavnika te se ponaša u skladu s tim.	3. Opisuje demokratske institucije i mehanizme kojima se u lokalnoj zajednici štite prava pojedinca i osigurava društvena pravednost.	3. Objašnjava odnos između prava, pravde i pravednosti u zavisnosti od demokratskih vrijednosti i načina na koji su one zaštićene ustavom i zakonima.	4. Kritički analizira odnos između prava, pravde i pravednosti u odnosu na funkcioniranje demokratskih institucija i razvijenost građanske kulture.

Komponenta 3: Vlast, autoritet i moć

Ishodi učenja:

1. Objašnjava oblike društvene moći, autoriteta i vlasti kroz historiju.
2. Određuje pojam demokratske vlasti, objašnjava važnost podjele vlasti, razlikuje nivoe i grane vlasti u BiH, opisuje njihove nadležnosti i tumači povezanost i međuzavisnost grana i nivoa vlasti.
3. Razlikuje modele demokratske vlasti, objašnjava ulogu građana u njima i navodi važnost participacije građana u demokratskom odlučivanju.
4. Određuje odnos između vlasti, političkog autoriteta i političke moći, razlikuje ograničenu od neograničene vlasti te daje primjere korištenja političke moći bez autoriteta u prošlosti i danas.
5. Objašnjava važnost i navodi načine na koje građani mogu kontrolirati djelovanje vlasti.

Indikatori (pokazatelji) u skladu s uzrastom za:

Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Uočava ko i kada ima „glavnu“ riječ u vrtiću, porodici, među prijateljima i u neposrednom okruženju.	1. Opisuje nositelje autoriteta u porodici, razredu i školi i njihovu ulogu.	1. Identificira nositelje autoriteta u lokalnoj zajednici, povezuje ih s lokalnom vlašću i opisuje kako se ta vlast uspostavlja.	1. Objašnjava odnos između društvene moći, autoriteta i vlasti u lokalnoj zajednici i državi.	1. Raspravlja o utjecaju teorija prirodnih prava i društvenog ugovora na promjene odnosa između moći, autoriteta i vlasti kroz prošlost te tumači na koji se način moć stječe, koristi i opravdava u različitim sistemima.
2. Prepoznaje ulogu nositelja autoriteta u neposrednom okruženju.	2. Prepoznaje prava i odgovornosti pojedinih nositelja vlasti u školi.	2. Opisuje osnovne karakteristike demokratskog upravljanja lokalnom zajednicom te strukturu i nadležnost pojedinih dijelova lokalne vlasti.	2. Objašnjava pojam demokratske vlasti, određuje obilježja političkog uređenja BiH.	2. Kritički analizira i argumentirano raspravlja u grupi o demokraciji u BiH, s naglaskom na propitivanje usklađenog djelovanja pojedinih grana, nivoa i tijela vlasti.
3. Prepoznaje na koji način može pomoći autoritetu u donošenju pravednijih odluka u neposrednom okruženju.	3. Opisuje različite oblike demokratskog upravljanja školom, uključujući i one u kojima učenici i roditelji izravno učestvuju u odlučivanju.	3. Prepoznaje kako se djelovanje lokalne demokratske vlasti mijenja s većim učešćem građana u odlučivanju o lokalnim pitanjima.	3. Razlikuje posebnosti državne demokratske vlasti, s naglaskom na predstavničku i direktnu demokraciju.	3. Upoređuje demokraciju u BiH s drugim demokratskim državama i utjecaj građana na vlast.
4. Prepoznaje slučajeve kad se neko nameće u grupi kao „glavni“ bez pristanka ostalih.	4. Identificira nedemokratsko ponašanje u vođenju i upravljanju razredom i školom među svim akterima te takvo ponašanje poistovjećuje s prekoračenjem ovlasti, odnosno prava.	4. Prepoznaje nedemokratsko djelovanje lokalnih vlasti i objašnjava važnost ograničavanja vlasti.	4. Objašnjava razliku između ograničene i neograničene vlasti te pojmove legaliteta i legitimiteta vlasti u demokraciji.	5. Prateći napise u medijima i drugim izvorima informiranja opisuje slučajeve korištenja moći bez autoriteta i zloupotrebe vlasti na svim nivoima u BiH te raspravlja o posljedicama.

5. Aktivno učestvuje u izboru vršnjaka za određena zaduženja u svojoj vrtičkoj grupi, argumentira svoj izbor i prihvata odluku većine.	5. Prepoznaje važnost i mogućnosti vlastitog utjecaja na demokratsko upravljanje razredom i školom, uključujući izbore za predsjednika razreda i vijeće učenika.	5. Prepoznaje nužnost kontrole vlasti od građana u demokraciji i raspravlja o posljedicama (ne)zainteresiranosti za rad vijeća učenika.	5. Objašnjava kontrolu vlasti kao pravo i odgovornost građana u demokraciji, kao i načine na koje građani mogu kontrolirati vlast i raspravlja o učinkovitosti pojedinih oblika kontrole.	5. Predlaže modele aktivnog učešća građana u kontroli na svim nivoima vlasti u BiH s osloncem na odredbe Ustava BiH.
--	--	---	---	--

Komponenta 4: Javne politike

Ishodi učenja:

1. Tumači pojam „javne politike“ kao zbir mjera koje vlast donosi u cilju unapređenja društvenog života.
2. Prepoznaje odgovornosti koje središnje i lokalne vlasti i javne institucije imaju u provođenju javne politike.
3. Objašnjava načine i argumentira važnost učešća građana u izradi, provođenju i vrednovanju mjera javne politike.

Indikatori (pokazatelji) u skladu s uzrastom za:

Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Na primjerima uočava da se pojedina pravila u vrtiću i porodici moraju uskladiti kako bi svima bila od koristi.	1. Prepoznaje da se život i rad u školi unapređuje planski, da je usmjeren na određene ciljeve i da ispunjavanje tih ciljeva znači promjenu ponašanja svih.	1. Određuje pojam javne politike i tumači kako se mjerama javne politike unapređuje život građana na lokalnom nivou.	1. Identificira subjekte koji učestvuju u donošenju mjera javnih politika u BiH.	1. Objašnjava proces donošenja i provođenja mjera javne politike na svim nivoima vlasti u BiH.
2. Prepoznaje odgovornosti roditelja i odgajatelja prema djeci i uočava važnost saradnje među njima za dobrobit djece u vrtiću.	2. Prepoznaje uloge uprave škole, nastavnika, učenika i roditelja u izradi i provođenju planova i programa unapređenja života i rada škole.	2. Opisuje tijela koja su odgovorna za donošenje i provođenje javnih politika na lokalnom nivou.	2. Objašnjava odnos između državnih i lokalnih vlasti u izradi i provođenju javnih politika.	2. Analizira saradnju na svim nivoima vlasti u procesu izrade i provođenja javnih politika te upoređuje rad javnih službi s ciljevima i mjerama javnih politika prateći napise u medijima i koristeći druge izvore informacija.
4. Prepoznaje na koji način može pomoći roditeljima i odgajateljima da oni svoje odgovornosti prema djeci ispunjavaju što uspješnije.	2. Navodi na koji način učenici mogu aktivno učestvovati u planskom rješavanju određenih problema u školi.	3. Opisuje oblike učešća građana u donošenju javnih politika.	4. Analizira kako državne i lokalne vlasti BiH u praksi osiguravaju učešće građana u izradi i provođenju javnih politika.	3. Prati i analizira u kojoj mjeri i na koji način građani učestvuju u izradi i provođenju javnih politika u BiH, te daje prijedloge za njihovo aktivno uključivanje.

OBLAST 3: Globalizacija i međuzavisnost				
Komponenta 1: Međunarodni odnosi i organizacije				
Ishodi učenja: 1. Tumači pojmove „globalizacija“, „međunarodni odnosi“ i „međunarodni akteri“. 2. Upoređuje globalizacijske procese potaknute djelovanjem međunarodnih vladinih i civilnih organizacija s globalizacijskim procesima koji vode stvaranju globalnog tržišta te objašnjava obaveze njihovih država članica. 3. Upoređuje pozitivne i negativne učinke demokratske i ekonomske globalizacije na pojedinca, lokalnu zajednicu i državu, s posebnim osvrtom na BiH.				
Indikatori (pokazatelji) u skladu s uzrastom za:				
1. Prepoznaje porijeklo predmeta oko sebe (igračaka, odjeće i sl). U grupi razgovara o povezanosti s djecom i odraslima iz udaljenih krajeva svijeta.	1. Opisuje višestruku povezanost između pojedinaca, naroda i država u današnjem svijetu, uključujući sport, muziku i modu.	1. Objašnjava na koji je način svijet povezan novim tehnologijama i identifikira pojam globalizacije.	1. Identificira najvažnije međunarodne aktere i objašnjava njihov utjecaj na međunarodne procese.	1. Povezuje globalizaciju s uspostavljanjem globalne moći i pojavom novih podjela u svijetu s prednostima i nedostacima.
2. Prepoznaje da ljude ne povezuju samo materijalne stvari nego i međusobna pomoć.	2. Navodi domaće i međunarodne organizacije koje se bave zaštitom prava, nediskriminacije i mira te opisuje njihovo djelovanje.	2. Navodi međunarodne organizacije kojih je BiH članica, objašnjava važnost tog članstva i uzajamne obaveze koje iz tog članstva proizlaze.	2. Razlikuje međunarodne političke od ekonomskih i finansijskih organizacija, opisuje njihovo djelovanje i objašnjava odnose između njih i država članica.	2. Kritički analizira razlike u ciljevima i djelovanju međunarodnih političkih i civilnih organizacija u odnosu na međunarodne finansijske organizacije i aktere globalnog tržišta.
3. Prepoznaje povezanost ljudi u svijetu na primjerima iz porodice i neposredne okoline.	3. Navodi prednosti i nedostatke povezivanja ljudi u svijetu na primjerima iz porodice i neposredne okoline.	3. Razlikuje dobre i loše strane stvaranja globalnog tržišta.	3. Objašnjava odnos građana BiH prema međunarodnim organizacijama.	3. Analizira pozitivne i negativne utjecaje demokratske i ekonomske globalizacije na svim nivoima vlasti u BiH na primjerima.

Komponenta 2: Evropske integracije**Ishodi učenja:**

1. Tumači pojam i opisuje historiju evropskih integracija.
2. Objašnjava ustrojstvo EU, njene glavne vrijednosti i ciljeve, obaveze država članica i ulogu građana u evropskim integracijama
3. Analizira političke, kulturne i ekonomske učinke evropskog ujedinjenja i procjenjuje prednosti i nedostatke ulaska BiH u EU.

Indikatori (pokazatelji) u skladu s uzrastom za:

Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepoznaje da živi u zajednici koja je dio drugih širih zajednica.	1. Prepoznaje pojam „Evropa“ i navodi ga kao širi prostor kojem pripada.	1. Navodi političke, kulturne i ekonomske razlike i sličnosti među narodima i državama Evrope.	1. Objašnjava polazišta ideje o ujedinjenju Evrope, opisuje historiju evropskih integracija te navodi najvažnije organizacije i instrumente ujedinjenja.	1. Analizira polazišta ideje o ujedinjenju Evrope, opisuje historiju evropskih integracija te navodi najvažnije organizacije i instrumente ujedinjenja.
2. Prepoznaje zajednicu kojoj pripada.	2. Navodi prednosti i nedostatke zajednice kojoj pripada i prepoznaje šire zajednice kojima pripada (Evropa).	2. Prepoznaje razliku između Evrope i EU.	2. Opisuje ustrojstvo EU, njezine glavne vrijednosti, ciljeve i tijela vlasti te kriterije pridruživanja i obaveze država članica.	2. Objašnjava odnos između građanstva EU i nacionalnog građanstva (državljanstva) te analizira ulogu građana u jačanju EU.
3. Navodi jednu ili više osoba iz porodice ili neposredne okoline koje su se odselile u neku evropsku zemlju i prepričava njihova iskustva.	3. Opisuje sličnosti i razlike između sebe i vršnjaka u Evropi.	3. Opisuje veze i međusobne utjecaje između Evrope i svoje uže i šire zajednice.	3. Objašnjava pripremljenost te prednosti i nedostatke ulaska BiH u EU.	3. Kritički analizira političke, kulturne i ekonomske učinke evropskih integracija te položaj i utjecaj pojedinih zemalja članica.

Komponenta 3: Globalno građanstvo i održivi razvoj**Ishodi učenja:**

1. Prepoznaje globalne probleme i argumentira važnost razvoja globalne građanske svijesti za njihovo rješavanje.
2. Tumači potrebu odgovornog i povezanog djelovanja na lokalnoj, nacionalnoj, evropskoj i globalnoj razini kao preduvjeta održivog razvoja.
3. Prepoznaje važnost odgovorne ekonomije za održivi razvoj.
4. Zagovara odgovornost sadašnjih generacija za dobrobit budućih generacija.

Indikatori (pokazatelji) u skladu s uzrastom za:

Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepričava probleme s kojima se susreću djeca u svijetu na temelju slikovnica i drugih izvora.	1. Identificira neke od najvažnijih problema u svijetu (siromaštvo, zagađenost, pitka voda itd.).	1. Opisuje utjecaj pojedinih faktora i događaja na svjetske procese i prepoznaje kako ti procesi mijenjaju život ljudi u lokalnoj zajednici.	1. Tumači pojam globalne građanske svijesti i uočava njenu povezanost s akcijama građana na svim nivoima vlasti.	1. Kritički analizira međuzavisnost uzroka i posljedica svjetskih problema.
2. Prepoznaje neke prirodne i kulturne resurse koje treba odgovorno koristiti i navodi načine na koje se oni „pametno“ koriste u porodici i vrtiću.	2. Prepoznaje oblike neodgovornog ponašanja u razredu, školi i neposrednom okruženju kojima se ugrožavaju prirodna i kulturna dobra.	2. Objašnjava razlike između zaštite okoliša i osiguranja održivog razvoja oslanjajući se na „Povelju o Zemlji“.	2. Analizira načine na koje se građani mogu povezivati od lokalnog do globalnog nivoa u osiguranju održivog razvoja.	2. Identificira neke od najutjecajnijih globalnih civilnih organizacija koje su posvećene održivom razvoju, analizira njihovo djelovanje i prepreke na koje nailaze.
3. Navodi različite poslove i razgovara o tome kako utječu na prirodu.	3. Prepoznaje ekonomske djelatnosti u lokalnoj zajednici i njihov utjecaj na kvalitet života ljudi.	3. Istražuje u timu štite li i na koji način ekonomski subjekti kulturna i prirodna dobra u bližoj i daljnjoj okolini.	3. Analizira prednosti i nedostatke globalnog tržišta i na primjerima objašnjava utjecaj multinacionalnih kompanija na održivi razvoj.	3. Zagovara ideju odgovorne ekonomije i odgovorne potrošnje na svim nivoima kao preduvjeta održivog razvoja.
4. Uočava kako se neodgovornim ponašanjem prema okolišu ugrožava budućni život na Zemlji na primjerima iz priča ili neposredne okoline.	4. Upoređuje prirodne i druge resurse koje će moći uživati u budućnosti u odnosu na sadašnje stanje.	4. Istražuje načine na koje se odgovorno koriste resursi i izrađuje plan uvođenja sistema reciklaže u školu.	4. Objašnjava propise kojima se štiti pravo na zdrav okoliš u BiH i upoređuje ih sa svakodnevnim ponašanjem građana.	4. Analizira odgovornost sadašnjih generacija prema budućim i primjerima dokazuje kako sadašnje generacije svojim neodgovornim ponašanjem ugrožavaju pravo budućih generacija na zdrav okoliš.

Oblasti, komponente i ishodi učenja za građansko obrazovanje u BiH

OBLAST 1: POJEDINAC, DRUŠTVO, GRAĐANIN
Ishodi učenja
Komponenta 1: Slobode, prava i odgovornosti pojedinca i građanina u društvu <ol style="list-style-type: none">1. Opisuje slobode, prava, odgovornosti i dužnosti pojedinca u društvu.2. Objašnjava važnost općevažećih pravila za osiguranje društvene jednakosti i utvrđuje njihovu povezanost sa statusom građanina.3. Pokazuje društvenu odgovornost i posvećenost zajedničkom dobru.
Komponenta 2: Kulturni i građanski identitet <ol style="list-style-type: none">1. Analizira vezu između kulturnog i građanskog identiteta.2. Objašnjava važnost poštivanja različitih kulturnih identiteta za dobrobit pojedinca i društva.3. Uočava situacije u kojima se ne poštuje kulturni identitet drugih te analizira uzroke i posljedice takvih odnosa.4. Zgovara kulturnu različitost kao društveno bogatstvo.
Komponenta 3: Aktivno i angažirano građanstvo <ol style="list-style-type: none">1. Razlikuje pasivno i aktivno građanstvo.2. Objašnjava važnost društvene solidarnosti te ulogu i oblike građanskog aktivizma u osiguranju dobrobiti građana.3. Planira, organizira i učestvuje u građanskim inicijativama.
OBLAST 2: UREĐENJE DEMOKRATSKOG DRUŠTVA
Ishodi učenja
Komponenta 1. Vrijednosti i načela demokracije <ol style="list-style-type: none">1. Određuje slobodu i prava pojedinca, jednakost, vladavinu prava i solidarnost kao najviše demokratske vrijednosti i tumači njihov historijski razvoj.2. Objašnjava razlike u vrijednostima i načelima između nedemokratskog i demokratskog društva te argumentira prednosti života u demokraciji.3. Uočava i analizira prepreke punom ostvarenju demokratskih vrijednosti u savremenom društvu.
Komponenta 2. Demokratske institucije <ol style="list-style-type: none">1. Određuje demokraciju kao politički sistem, navodi njegova glavna obilježja i objašnjava funkcioniranje demokratskih institucija.2. Opisuje ulogu ustava u zaštiti prava građana i funkcioniranju demokratskog društva.3. Dovodi u vezu zaštitu prava, pravdu i pravednost u društvu s funkcioniranjem demokratskih institucija i razvijenošću demokratske građanske kulture.
Komponenta 3. Vlast, autoritet i moć <ol style="list-style-type: none">1. Objašnjava oblike društvene moći, autoriteta i vlasti kroz historiju.2. Određuje pojam demokratske vlasti, objašnjava važnost podjele vlasti, razlikuje nivoe i grane vlasti u BiH, opisuje njihove nadležnosti i tumači povezanost i međuzavisnost grana i nivoa vlasti.3. Razlikuje modele demokratske vlasti, objašnjava ulogu građana u njima i navodi važnost participacije građana u demokratskom odlučivanju.4. Određuje odnos između vlasti, političkog autoriteta i političke moći, razlikuje ograničenu od neograničene vlasti te daje primjere korištenja političke moći bez autoriteta u prošlosti i danas.5. Objašnjava važnost i navodi načine na koje građani mogu kontrolirati djelovanje vlasti.
Komponenta 4. Javne politike <ol style="list-style-type: none">1. Tumači pojam „javne politike“ kao zbir mjera koje vlast donosi u cilju unapređenja društvenog života.2. Prepoznaje odgovornosti koje središnje i lokalne vlasti i javne institucije imaju u provođenju javne politike.3. Objašnjava načine i argumentira važnost učešća građana u izradi, provođenju i vrednovanju mjera javne politike.

OBLAST 3: GLOBALIZACIJA I MEĐUZAVISNOST

Ishodi učenja

Komponenta 1: Međunarodni odnosi i organizacije

1. Tumači pojmove „globalizacija“, „međunarodni odnosi“ i „međunarodni akteri“.
2. Upoređuje globalizacijske procese potaknute djelovanjem međunarodnih vladinih i civilnih organizacija s globalizacijskim procesima koji vode stvaranju globalnog tržišta te objašnjava obaveze njihovih država članica.
3. Upoređuje pozitivne i negativne učinke demokratske i ekonomske globalizacije na pojedinca, lokalnu zajednicu i državu, s posebnim osvrtom na BiH.

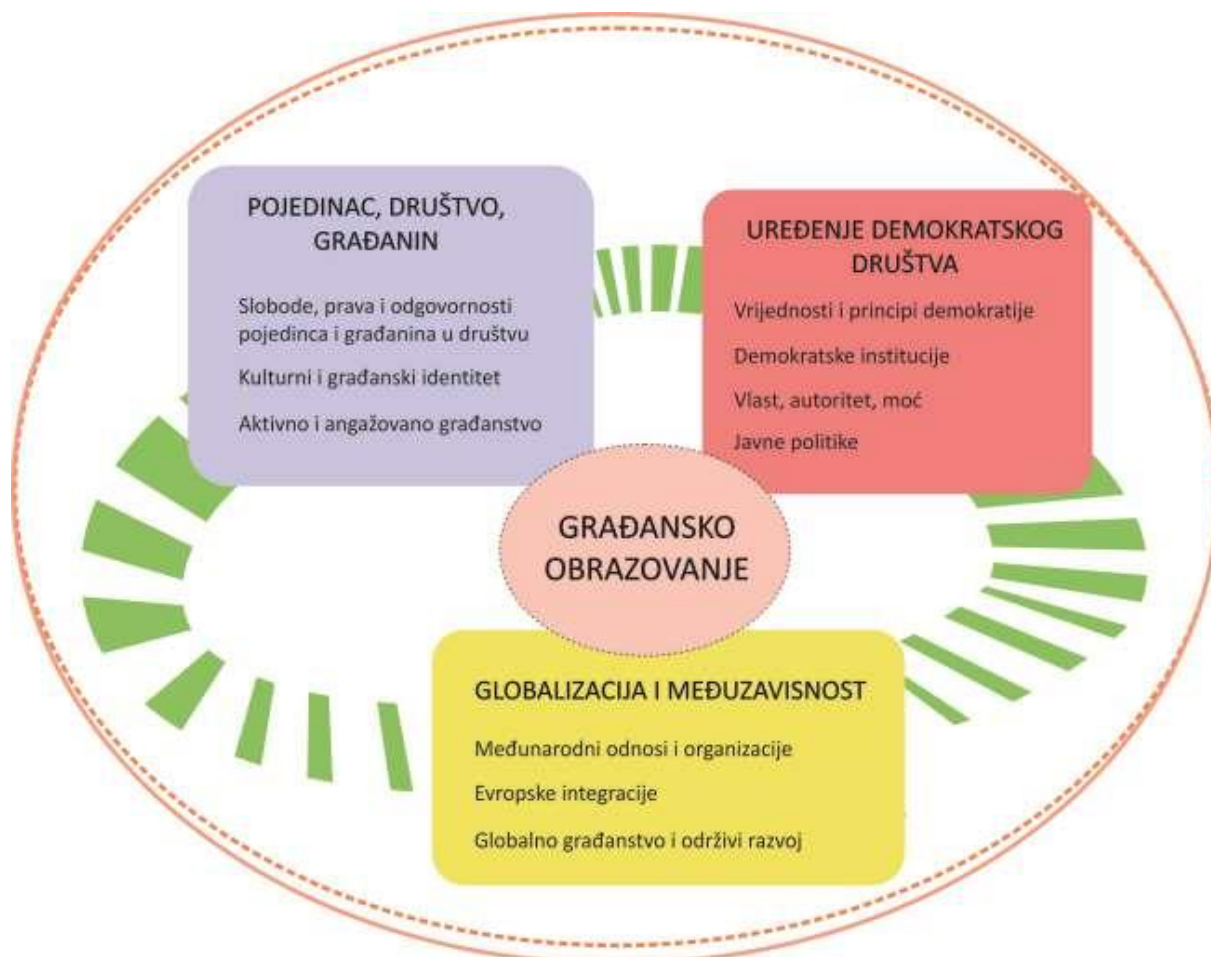
Komponenta 2: Evropske integracije

1. Tumači pojam i opisuje historiju evropskih integracija.
2. Objašnjava ustrojstvo EU, njene glavne vrijednosti i ciljeve, obaveze država članica i ulogu građana u evropskim integracijama.
3. Analizira političke, kulturne i ekonomske učinke evropskog ujedinjenja i procjenjuje prednosti i nedostatke ulaska BiH u EU.

Komponenta 3: Globalno građanstvo i održivi razvoj

1. Prepoznaje globalne probleme i argumentira važnost razvoja globalne građanske svijesti za njihovo rješavanje.
2. Tumači potrebu odgovornog i povezanog djelovanja na lokalnom, nacionalnom, evropskom i globalnom nivou kao preduvjeta održivog razvoja.
3. Prepoznaje važnost odgovorne ekonomije za održivi razvoj.
4. Zagovara odgovornost sadašnjih generacija za dobrobit budućih generacija.

Shematski prikaz oblasti i komponenti za građansko obrazovanje

KLJUČNE KOMPETENCIJE – PROŽIMAJUĆE TEME ZA GRAĐANSKO OBRAZOVANJE

Ključna kompetencija	Prožimajući pokazatelji (indikatori)
<p>Učiti kako se uči</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje suodgovornosti za vlastito učenje, samoprocjena i definiranje vlastitih ciljeva učenja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i o vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja • Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): <ul style="list-style-type: none"> ✚ pretplaniranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (receptije, interakcije, produkcije, medijacije) • Upotreba različitih metoda i strategija učenja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja ✚ omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi ✚ razvijanje kritičkog stava o tome što učenik u školi uči i o vlastitom procesu učenja ✚ sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja, razvijanje upornosti ✚ razvijanje samomotivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem
<p>Socijalna i građanska kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za druge kulture i poštovanje drugih kultura • Razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika skupine u interakciji s kulturnom identitetom Evrope i ostatka svijeta • Svijest o evropskom i svjetskom kulturnom nasljedstvu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta • Razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi upotrebe jezika, i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu s ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija) <ul style="list-style-type: none"> ✚ Uvažavanje karakterističnih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja) ✚ Uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnosti, naklonosti, podijeliti brigu, radost itd.) ✚ Uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma) ✚ Sposobnost prepoznavanja dijalekta i akcenta (naglasak) kroz leksičke, gramatičke, fonološke, glasovne, paralingvističke elemente (npr. govor tijelom) ✚ Konstruktivno komuniciranje i poštovanje u društvenim situacijama, kao što je međusobna komunikacija
<p>Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Upravljanje projektima • Prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana • Rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način • Konstruktivno saradivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada • Upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti

<p>Kulturna svijest i kulturno izražavanje</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Izbjegavanje stereotipa, pristajanje na kompromis, razvijanje ličnog integriteta i poštovanje integriteta drugih, primjerno samopouzdanje • Konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije • Poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, uključujući i pop-kulturu, cijenjenje umjetničkog rada i kulturnih događaja • Uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvedbama i razvijanje osjećaja za lijepo
<p>Kreativno-produktivna kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ sažimanje, generaliziranje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentiranje teza) • Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem te osjećaj za estetske vrijednosti <ul style="list-style-type: none"> ✚ stvaranje i povezivanje različitih ideja, stvaranje pretpostavki i različitih proizvoda kreativnih misli • Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ sposobnost toleriranja suprotnih ideja ✚ nezavisno donošenje zaključaka ✚ razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje vlastitog stanovišta i sistema vrijednosti, razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama • Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> ✚ omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija ✚ razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih

OSNOVNA LITERATURA

Agencija za odgoj i obrazovanje (2012). *Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje (Kurikulum koji je eksperimentalno proveden u 12 osnovnih i srednjih škola, ali nije službeno uveden) (dostupno na: http://www.azoo.hr/images/Kurikulum_građanskog_odgoja_i_obrazovanja.pdf).

Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority (2012). *The Shape of the Australian Curriculum: Civics and Citizenship* (dostupno na: http://www.acara.edu.au/verve/_resources/Shape_of_the_Australian_Curriculum_Civics_and_Citizenship_251012.pdf).

Birzea, C.; Cecchini, M.; Harrison, C.; Krek, J.; Spajić-Vrkaš, V. (2005). *Tool for Quality Assurance of Education for Democratic Citizenship in Schools*. Pariz: UNESCO (dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001408/140827e.pdf>).

Campaign for the Civic Mission of Schools (s.a.). *Civic Competencies* (dostupno na: <http://www.civicmissionofschools.org/educators/civic-competencies>).

CIVITAS BiH (2012). *Osnove demokratije: Udžbenik za učenike osnovne škole*. Sarajevo: CIVITAS BiH.

Council of Europe (2009). *How All Teachers Can Support Citizenship and Human Rights Education*, Strasbourg: Council of Europe (ISBN 978-92-871-6555-8) (dostupno na: <http://tandis.odih.pl/documents/hre-compendium/en/CD%20SEC%204%20PD/PARTNERS%27%20RESOURCES/CoE%20Framework%20for%20Development%20of%20Competences%20ENG.pdf>).

Council of Europe (2008). *White Paper on Intercultural Dialogue "Living Together As Equals in Dignity"*, Strasbourg: Council of Europe, doc. CM(2008)30 final (dostupno na: http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf).

Evropska komisija (2004). *Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje: Europski referentni okvir* (prijevod na hrvatski), Agencija za odgoj i obrazovanje RH (dostupno na: web.math.pmf.unizg.hr/nastava/metodika/.../Europa).

Human Rights Education Associates (2009). *Human rights education core competencies: draft* (dostupno na: http://www.hrea.org/HRE-Competencies_draft-December2009.pdf).

APOS0 (2011). *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH*.

Ministarstvo obrazovanja Crne Gore (2009). *Nastavni plan i program građanskog obrazovanja za gimnazije*. Podgorica: Ministarstvo obrazovanja Crne Gore.

Obrazovni centar za demokratiju i ljudska prava „Civitas“ (2012). *Plan i program predmetne nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava za Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Obrazovni centar za demokratiju i ljudska prava „Civitas“.

DOPUNSKA LITERATURA

American Forum for Global Education (2003). *Guidelines for Global and International Studies Education: Challenges, Culture, Connections* (dostupno na: <http://www.globaled.org/guidelines/index.php>).

Banks, J. A. et al. (2001). „Diversity within unity: Essential principles for teaching and learning in a multicultural society.“ *Phi Delta Kappan*: 83 (3), 196-203.

Barber, B. R. (1984). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press.

Dewey, J. *On Democracy* (dostupno na:

<http://wolfweb.unr.edu/homepage/lafer/dewey%20dewey.htm>). Citizenship Foundation. *What is citizenship education?* (dostupno na:

<http://www.citizenshipfoundation.org.uk/main/page.php?28>).

Commission on the European Communities (1993). *Green paper on the European Dimension in Education*. Brussels: Commission on the European Communities, COM(93) 457 final (dostupno na: http://ec.europa.eu/green-papers/pdf/education_gp_com_93_457.pdf).

Council of Europe (2010). *Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education: Recommendation CM/Rec(2010)7 and explanatory memorandum*. Strasbourg: Council of Europe (dostupno na: http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Charter/Charter_brochure_EN.pdf).

European Commission/EACEA/Eurydice (2012). *Developing Key Competences at School in Europe: Challenges and Opportunities for Policy. Eurydice Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union (dostupno na: http://eacea.ec.europa.eu/Education/eurydice/documents/thematic_reports/145EN.pdf).

European Institute for Comparative Cultural Research (2008). *Sharing Diversity: National Approaches to Intercultural Dialogue in Europe (Study for the European Commission)*, Bonn i Helsinki: European Institute for Comparative Cultural Research (ERICarts) (dostupno na: http://www.interculturaldialogue.eu/web/files/14/en/Sharing_Diversity_Final_Report.pdf).

Eurydice (2012). *Citizenship Education in Europe*. Brussels: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (P9 Eurydice Policy Support) (dostupno na: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/139EN.pdf).

European Wargeland Centre (2014). *EWC Statement Series: Fourth Issue: Highlighting current trends, research and scholarly debates* (dostupno na: http://www.theewc.org/uploads/files/Statement%20Series%202014%20_final.pdf).

Grant, C.A.; Sleeter, C.E. (2011). *Doing Multicultural Education for Achievement and Equity*. 2nd. ed., Rotledge. Gutmann, A. (1987). *Democratic Education*. Princeton: Princeton University Press.

Kerr, D. (2005). Citizenship education in England – listening to young people: New insights from the Citizenship Education Longitudinal Study. *International Journal of Citizenship and Teacher Education*: 1(1), 74-96 (dostupno na: <http://www.citized.info/pdf/ejournal/Vol%201%20Number%201/005.pdf>).

Merryfield, M. (2002). Rethinking our framework for understanding the world. *Theory & Research in Social Education*: Winter 2002, 148-151.

Ministry of Education (2009). *Being Part of Global Communities: Building Conceptual Understandings in the Social Sciences*. Wellington: Ministry of Education of New Zealand.

Osler, A.; Starkey, H. (2005). *Changing Citizenship: Democracy and Inclusion in Education*. New York: Open University Press.

Osler, A.; Starkey, H. (2010). *Teachers and Human Rights Education*. London: Trentham Books.

Oxfam (2006). *Global Citizenship Guides: Teaching Controversial Issues*. Oxford: Oxfam (dostupno na: http://www.oxfam.org.uk/~media/Files/Education/Teacher%20Support/Free%20Guides/teaching_controversial_issues.ashx).

Sassateli, M. (2002). Imagined Europe: The shaping of a European cultural identity through EU cultural policy. *European Journal of Social Theory*: 5(4): 435–451.

Schulz, W.; Ainley, J.; Fraillon, J.; Kerr, D.; Losito, B. (2010). *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower secondary school students in 38 countries*. Amsterdam: International (dostupno na: http://www.ica.nl/fileadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/ICCS_2009_International_Report.pdf).

Sinclair, M. (2004). *Learning to Live Together: Building Skills, Values and Attitudes for the Twenty-first Century*. Pariz: UNESCO (dostupno na: http://www.inesite.org/uploads/files/resources/doc_1_48_Learning_to_Live_Together.pdf).

Soule, S. *Will They Engage? Political Knowledge, Participation and Attitudes of Generations X and Y*. Calabasas: Center for Civic Education dostupno na: http://www.civiced.org/papers/research_engage.pdf.

Spajić-Vrkaš, V. (1999). Globalizacija i izobrazba: Apokalipsa raja ili rajska apokalipsa. *Društvena istraživanja*: 8(4), 579-600 (dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/20333>).

Spajić-Vrkaš, V. (2014). (saradnici: Rajković, M.; Rukavina, I.) *Eksperimentalna provedba kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja: Istraživački izvještaj*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske (dostupno na: http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/Izvjestaj%20MMH_screen.pdf).

Spajić-Vrkaš, V.; Džidić, Rahela. (2013). *Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava u Bosni i Hercegovini: Rezultati istraživanja*. Sarajevo: CIVITAS BiH.

Spajić-Vrkaš, V.; Kukoč, M.; Bašić, S. (2001). *Obrazovanje za ljudska prava i demokratiju: Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO i Projekt "Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole".

UNESCO (2006). *UNESCO Guidelines on Intercultural Education*. Pariz: UNESCO (dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878e.pdf>).

United Nations General Assembly (2012). *United Nations Declaration on Human Rights Education and Training* (dostupno na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/467/04/PDF/N1146704.pdf?OpenElement>).

Westheimer, J; Khane, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*: 41(2), 237-269 (dostupno na: <http://democraticdialogue.com/DDpdfs/WhatKindOfCitizenAERJ.pdf>).

Woodward, K. (2002). *Understanding Identity*. London: Arnold Publishers

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Senka Ahmetović-Palić

DTP:

APOSO

8. GRAĐANSKO OBRAZOVANJE

Uloga i značaj građanskog obrazovanja

Naslanja se na *Evropski referentni okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje* kojim su određene opšte ili transferalne kompetencije kao intelektualni i praktični alati koji bi evropskim građanima trebali, osim cjeloživotnog učenja osigurati lično ispunjenje, društvenu uključenost, građansko sudjelovanje i angažiranost, zapošljivost i poduzetnost te kulturnu osviještenost i kreativnost. Građanske kompetencije predstavljaju jedan od važnijih ishoda učenja, dodatno, u Bosni i Hercegovini predstavljaju nužnu odgojno-obrazovnu dimenziju koja će u pojedinačnom i društvenom kontekstu osigurati ulogu i slobodu demokratskog odlučivanja u demokratskom društvu kakvog priželjkujemo. Znanje, vještine, stavovi, vrijednosti i ponašanja predstavljaju u cjelini Građanske kompetencije koje učenici po završetku školovanja treba da steknu. Kompetetnog građanina odlikuje nekoliko ključnih osobina, posebno važnih u određivanju njegovog mjesta i uloge u društvu:

- informisanost o aktuelnim društvenim zbivanjima i potrebama društva da se izgradi kao cjelina uređena prema standardima neovisnog i slobodnog građanstva koje može u potpunosti odlučivati sukladno principima pravde, odgovornosti i vladavine prava;
- upotpunjavanje principa odgovornosti svakog građanina, da, razumijevajući svoju ulogu, razumije i potrebu učestvovanja u demokratskim procesima zarad općeg dobra zajednice i države u cjelini;
- izgradnja svijesti građanina da je neizbježno učestvovati u rješavanju aktuelnih problema u zajednici, što čini osnovu za uspostavu i razvitak uloge aktivnog građanstva i pojedinca u društvu.

Građanske kompetencije su nužnost suvremenog življenja, ispoljavaju se u svim segmentima društva i kao takve, sastavni su dio sveukupnih kompetencija učenika, koji, kao budući aktivni građanin prati i razumije promjene u društvu, i ima građansku obavezu da na njih utiče.

Aktivni građanin kroz građansko obrazovanje treba da razumije nužnost svoje uloge u izgradnji društva, i kao takav, treba da bude pripremljen za život u društvu koje je isprepletено širokom lepezom pojedinačnih i društvenih interesa. Kroz Građansko obrazovanje, učenik osvještava svoju ulogu u zajednici, prepoznaje samog sebe kao budućeg aktivnog građanina, promišlja situacije u zajednici, informiše se o prirodi njihovog nastanka i na tragu posjedovanja građanskih kompetencija, zauzima ispravne stavove, utječe na mjere javne politike, gradi alternativne mjere za funkcionalniju izgradnju zajednice, neposredno učestvuje, predlaže i mijenja obrasce ponašanje, a sve zarad uspostave društva koje je prihvatljivo zasve njegove građane i uvijek je u procesu uključivanja.

Podučavanje i osnaživanje učenika za preuzimanje građanske odgovornosti, predstavlja jednu od deset usvojenih i definiranih kompetencija u oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Građanske kompetencije – znanja, vještine i vrijednosti su osnova za građansko djelovanje; društvenu interakciju, socijalizaciju, kao i razumijevanje svih promjena u građanskoj praksi življenja i nezaobilazan su faktor u odgoju i obrazovanju mladih generacija. Po uzoru na demokratske zemlje Evrope i svijeta, aktivno građanstvo se uključuje u društvene procese, iznalazi najbolje modele funkcioniranja demokratije i društva, i shodno svom generacijskom iskustvu spremno je na promjene u državi u kojoj živi zarad općeg dobra ljudi. Aktivno građanstvo uspostavlja putem demokratskih izbora, vlasti, koje izborom, može kontrolirati a, istodobno, sve nepoželjne autoritete političkih vlasti u društvu, putem slobodnih demokratskih izbora, može svojom voljom eliminisati.

TREĆA TRIJADA

DEVETI RAZRED

Ishodi:

- objasniti važnost građanskog obrazovanja za demokratiju i ljudska prava;
- opisati karakteristike građanina u demokratiji;
- razumije proces izrade javne politike odnosno proces donošenja odluka s ciljem rješavanja problema u zajednici;
- objasniti kategorije pravde: distributivna, korektivna i proceduralna;
- prepoznati zašto je važno pažljivo birati ljude na poziciju autoriteta;
- objasniti pojmove prirodna prava, prirodno stanje, društveni ugovor i saglasnost onih nad kojima se vlada;
- objasniti svojim riječima šta je ustav, pitanja koja se definišu ustavom, te razdvajanje vlasti (zakonodavna, izvršna, sudska vlast);
- razlikovati ustavnu, autokratsku i diktatorsku vlast;
- objasniti pojam demokratske vlasti;
- opisati razloge zbog čega ljudi žele da sačuvaju privatnost u određenim situacijama;
- objasniti faktore koji mogu uticati na obim i granice i posljedice privatnosti;
- objasniti da se ljudi iz različitih kultura različito odnose prema pitanju privatnosti.
- objasniti svojim riječima pojmove: globalno i globalizacija;
- nabrojati vrijednosti EU;

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Pojedinac, društvo, građanin			
Uvod	Učenici će: -objasniti pojam „građansko obrazovanje za demokratiju i ljudska prava“; -objasniti važnost građanskog obrazovanja za demokratiju i ljudska prava;	Učenici će: -koristeći debatu dovesti u vezu odnose između sloboda, prava, odgovornosti i dužnosti pojedinca od lokalnog do državnog nivoa;	Učenici će: -koristiti u svakodnevnom životu povezana pravila kojima se osigurava društvena jednakost s građanskim statusom; - prepoznati posljedice društvene nejednakosti za pojedinca i zajednicu te predlagati rješenja i učestvovati u humanitarnim akcijama izvan škole;
Kulturni i građanski identitet			
Odgovornost	Učenici će: -opisati karakteristike građanina u demokratiji; - nabrojati različite načine učešća građana u rješavanju problema zajednice;	Učenici će: -smisleno čitati i analizirati tekstove o načinima učešća građana u javnom životu (glasanje, obavljanje javnih funkcija, zalaganje za donošenje zakona,	Učenici će: -opisati sebe i druge kao pripadnike određene nacionalne, etničke, religijske, jezičke i druge kulturne grupe i kao građanu BiH u javnom životu te tumačiti posebnosti i međuzavisnosti te dvije

	<ul style="list-style-type: none"> - nabrojati odgovornosti odnosno obaveze građana; - objasniti zbog čega je učestvovanje građana važno za ustavnu vladavinu; -razumjeti da svako pravo za sobom povlači i odgovornost i da nedostatak odgovornosti dovodi do ugrožavanja prava kao i do štete po opće dobro zajednice; 	<ul style="list-style-type: none"> propisa, odluka, iskazivanje protesta itd), poštivanje zakona, ostale obaveze građana u demokratiji, kako se mijenjaju zakoni; - kritički promišljati i izdvojiti te opisati primjere koji su zajednički i povezuju kulture u BiH kroz obilježja građanskog identiteta; - debatiraju o opasnosti za demokratiju ako građani ne učestvuju u rješavanju problema zajednice; 	<ul style="list-style-type: none"> kategorije identiteta, uz uključivanje kategorija manjine i većine. -analizirati primjere govora mržnje i diskriminacije po različitim osnovama te raspravljati o zakonskim sankcijama takvog ponašanja u BiH; -navode i opisuje primjere dobre prakse u kojoj osobe, događaji i sl. iz različitih kultura u BiH doprinose razvoju građanske kulture BiH.;
Aktivno i angažirano građanstvo i javne politike			
Učestvovanje u političkom procesu - "Projekt građanin"	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti pojam javne politike, -identifikovati subjekte koji učestvuju u donošenju mjera javnih politika u BiH; -objasniti karakteristike koje treba imati građanin za djelotvorno učešće u političkom procesu, -objasniti pojam "Projekat građanin"; -opisati sadržaj i korake u izradi portfolija; -razumije proces izrade javne politike odnosno proces donošenja odluka s ciljem rješavanja problema u zajednici; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -diskutovati o nadležnostima i odgovornostima različitih grana i nivoa vlasti; - uporediti posljedice građanske pasivnosti u odnosu na angažiranost na individualnom i kolektivnom nivou; -praktično izraditi portfolij: identifikacija problema javne politike, izbor problema koji će razred rješavati, načini prikupljanja informacija, analiziranje informacija, selekcija informacija, objašnjenje problema, analiza alternativnih rješenja; - izraditi plan akcije koji uključuje druge učenike i zajednicu, učestvujući u građanskim inicijativama; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -kroz primjere javnih politika procijeniti koji nivo i ogranci vlasti su odgovorni za rješavanje određenih problema u zajednici; -odrediti značenje, područja djelovanja različitih organizacija civilnog društva; -izraziti svoje mišljene o nekom problemu i braniti vlastite stavove; -demonstrirati vještine komuniciranja kroz kritičko razmišljanje, lobiranje i odbranu vlastitih stavova; - demonstrirati uvažavanje različitih mišljenja i građenja kompromisa; -practicirati vrijednosti timskog rada;
Uređenje demokratskog društva i demokratske institucije			
Pravda	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -definisati pojam 'pravda' -objasniti različitost i složenost problema vezanih za pitanja pravde; - objasniti kategorije pravde: distributivna, 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -kritički objasniti vladavinu prava i tumačiti važnost provođenja tog načela za osiguranje jednakosti učenika i građana; - prepoznati situacije koje pokreću pitanja distributivne, korektivne i 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - procjeniti da li su procedure u skladu s poštivanjem ljudskih prava i sloboda; -imati stav da uprkos našim željama nije uvijek lako odlučiti da li je nešto pravedno u određenoj situaciji i da

	<p>korektivna i proceduralna;</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti odnos između prava, pravde i pravednosti u zavisnosti od demokratskih vrijednosti i načina na koji su one zaštićene ustavom i zakonima; 	<p>proceduralne pravde kao i ciljeve u njihovoj primjeni;</p> <ul style="list-style-type: none"> - uporediti vrijednosti demokratskog i nedemokratskog društva, s naglaskom na razlike u provođenju načela jednakosti na primjerima odabranih zemalja; - istražiti ostvarenost demokratskih vrijednosti u BiH; -uporediti ulogu i funkcioniranje demokratskih institucija na svim nivoima vlasti u BiH; 	<p>zbog toga treba pitanjima pravde prilaziti s najvećom pažnjom i odgovornošću;</p> <ul style="list-style-type: none"> -razumjeti važnost proceduralne pravde za razvoj demokratije;
Vlast, autoritet i moć			
Autoritet i moć	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definisati pojmove autoritet i moć; - razlikovati autoritet i moć bez autoriteta; - identifikovati izvore autoriteta; -procijeniti posljedice koje mogu nastati zbog nedostatka autoriteta; - objasniti kako se autoritet može koristiti za rješavanje problema; - prepoznati zašto je važno pažljivo birati ljude na poziciju autoriteta; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navesti primjere upotrebe autoriteta i upotrebe moći bez autoriteta; -koristeći različite izvore kritički istražiti primjere upotrebe autoriteta i posljedice postojanja / ne postojanja i zloupotrebe autoriteta; -koristeći SWOT procjenjivati pravila kod izbora građana na poziciju autoriteta; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati izvore autoriteta i njihovu opravdanost (rješavanja sukoba i održavanja reda); - procjeniti upotrebu autoriteta (određen obim i ograničenja) pri rješavanju različitih problema i iznijeti svoj stav; - kroz svakodnevne situacije prepoznati i vrednovati koristi (prednosti) i nedostatke (cijene) upotrebe autoriteta; -razumjeti zašto nam treba autoritet, kako utiče na njihov svakodnevni život kao i na živote svih ostalih članova zajednice;
Vlast	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti pojmove prirodna prava, prirodno stanje, društveni ugovor i saglasnost onih nad kojima se vlada; -objasniti pojam "građanska vrlina"; -objasniti svojim riječima šta je ustav, pitanja koja se 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -uporediti obilježja političkog uređenja BiH i povezati sa pojmom demokratske vlasti; -upoređivati značaj ograničenja moći vlasti odnosno značaj ustava i ustavne vladavine; -kroz primjere analizirati i objasniti razdvajanje vlasti kroz primjenu moći 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -iznositi stav koji pokazuje razumjevanje da je vlast (vlada) neophodna radi očuvanja i zaštite naših života, slobode i imovine kao i za unapređenja općeg dobra; -razumjeti da od samih građana zavisi unapređenje općeg

	definišu ustavom, te razdvajanje vlasti (zakonodavna, izvršna, sudska vlast); - razlikovati ustavnu, autokratsku i diktatorsku vlast; - objasniti pojam demokratske vlasti; - razlikovati posebnosti državne demokratske vlasti, s naglaskom na predstavničku i direktnu demokraciju;	i spriječavanje zloupotrebe moći; -uočava i povezuje odnose između društvene moći, autoriteta i vlasti u lokalnoj zajednici i državi; - uporediti kroz primjere i objasniti kontrolu vlasti kao pravo i odgovornost građana u demokraciji, kao i načine na koje građani mogu kontrolirati vlast;	dobra;
Svijet kao globalna cjelina			
Privatnost	Učenici će: -objasniti pojam privatnosti; - razlikovati situacije kada postoji i ne postoji privatnost; -nabrojati šta može biti predmet privatnosti; - opisati razloge zbog čega ljudi žele da sačuvaju privatnost u određenim situacijama; - objasniti faktore koji mogu uticati na obim i granice i posljedice privatnosti -objasniti da se ljudi iz različitih kultura različito odnose prema pitanju privatnosti.	Učenici će: -uporediti različite situacije u pogledu privatnosti; -koristiti različite izvore za istraživanje privatnosti i slobode pojedinca.	Učenici će: -razumijeti važnost privatnosti i sposobnost da se s više pažnje i odgovornosti odnose prema pitanjima privatnosti u vlastom životu i životu svakog pojedinca u slobodnom društvu; -razumiju da privatnost nije apsolutno pravo jer postoje situacije kada je neophodno postaviti granice privatnosti.
Globalne vrijednosti	Učenici će: -objasniti svojim riječima pojmove: globalno i globalizacija; -nabrojati vrijednosti EU;	Učenici će: -istražiti koristeći elektronske društvene mreže vrijednosti koje spajaju BiH građane sa drugim građanima EU i svijeta;	Učenici će: -pokazati interes za analizu vrijednosti građanskih prava, odgovornosti i drugih vrijednosti koje spajaju ljude kao građane svijeta.

Didaktičke napomene²³

„Učitelj/nastavnik građanskog odgoja i obrazovanja treba nastojati izbjeći dvije zamke. Jedna je politička korektnost. Zadatak učitelja/nastavnika nije da učenike poučava nekoj poželjnoj političkoj doktrini, niti ih ona/on smije prisiljavati da prihvate njegove/njezine osobne vrijednosti. Druga zamka je tiho negiranje, što

²³ Tekst preuzet dijelom iz dokumenta: Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja (GOO)-Nacrt, Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Agencija za odgoj i obrazovanje, Travanj 2014.

predstavlja suptilni oblik opresije. Učitelj treba poticati učenike da objašnjavaju svoje izbore kako bi ih drugi mogli razumjeti, ali ih ne smije prisiljavati da svoje izbore i opravdavaju²⁴.

Kako bi se učeniku pomoglo da kao građanin bude učinkovit u sve tri zajednice (lokalnoj, državnoj i globalnoj), u kurikulumu se razvoj složene građanske kompetencije osigurava istovremenim promoviranjem dvije sponu:

- funkcionalne i
- strukturalne.

Funkcionalnu sponu čine tri međusobno povezane i ovisne komponente:

- građansko znanje i razumijevanje,
- građanske vještine i sposobnosti,
- građanske vrijednosti i stavovi.

Komponentne **strukturalne sponu** izvedene su iz prava i odgovornosti koje građanin ima u sklopu pojedine zajednice, a koje mu/joj omogućuju da se u njima potvrđuje kao ljudsko biće, politički akter, pripadnik određene društvene zajednice, pripadnik određene kulturne grupe, gospodarski akter i činilac održivog razvoja. U skladu s tim, strukturalnu sponu čini šest sljedećih dimenzija:

- (ljudsko)pravna,
- politička,
- društvena,
- (inter)kulturna,
- ekonomska,
- ekološka.

Pojedine dimenzije te dvije sponu ne ostvaruju se samo u nastavi. Kurikulumom se djeluje na sve aspekte života i rada škole, što uključuje još najmanje tri komponente:

- *demokratsko upravljanje školom* (tzv. inkluzivna participacija u odlučivanju: zaposlenici škole, učenici, roditelji, predstavnici lokalne zajednice i drugi važni akteri odgoja i obrazovanja),
- *saradnja škole, roditelja i lokalnih nevladinih organizacija i tijela uprave* u ostvarivanju nastavnih zadataka,
- *izgradnja demokratske školske kulture* (razvoj školskih normi, dominantnih vrijednosti i mreže odnosa zasnovanih na demokratskim standardima).

U *prvoj trijadi* se postavljaju temelji za cjeloživotno učenje aktivnog i odgovornog građanstva, zbog čega je važno taj proces započeti upoznavanjem i analizom prava i odgovornosti učenika kao pripadnika razredne, školske i lokalne zajednice uređene na demokratskim principima. Time se jača učenička samosvijest i nezavisnost, ali i odgovornost za dobrobit drugih, te školske i lokalne zajednice u cjelini. Pri tome je važno sve teme i aktivnosti povezati sa svakidašnjim iskustvom učenika u razredu, školi i lokalnoj zajednici te otvoriti prostor za rasprave o dobrim i lošim stranama tih iskustava, kao i za mijenjanje okolnosti kojima se loša iskustva nastavljaju, s naglaskom na odnose među učenicima, između učenika i učitelja te između škole, porodice i lokalne zajednice.

Građanska znanja, vještine i stavovi razvijaju se na način da se učenici dovode u situacije u kojima opisuju, analiziraju, tumače, prosuđuju i rješavaju moralne i druge dileme oslanjajući se na demokratske principe te se osvjedočuju o ispravnosti i učinkovitosti svojih odluka kroz vlastito činjenje, kako bi postupno učvrstili svoj građanski identitet. Uloga razrednog učitelja je majeutička – koristeći mogućnosti interaktivnog, participativnog, suradničkog i istraživačkog učenja, on/ona vodi učenike kroz proces opažanja, ispitivanja i donošenja zaključaka o određenoj temi ili problemu u području građanskog odgoja i obrazovanja. Učitelj određuje i obrađuje teme građanskog odgoja i obrazovanja u saradnji s učenicima, ali i u saradnji s odgovarajućim zaposlenicima škole i lokalne zajednice. Pri tome je važno u nastavnim i izvannastavnim

²⁴ Rolf Gollob i Peter Krapf *Povikivajući demokraciju: Zbirka modela odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava*. Agencija za odgoj i obrazovanje, 2014, str. 55. (izvornik: *Teaching Democracy*. Strasbourg: Council of Europe, 2008.) www.azoo.hr

aktivnostima, uključujući školske projekte, oslanjati se što više na ideje učenika i koristiti što više aktivnih metoda učenja i poučavanja, koje potiču njihov interes, istraživanje i društveni angažman.

Prikladne aktivnosti za razvijanje građanske kompetencije mogu biti: izbori za predsjednika razreda i vijeće učenika, pri čemu je važno osigurati učenicima punu samostalnost izbora; donošenje razrednih i školskih pravila ponašanja te određene sankcije za prekršitelje; rasprave na temu „Šta mogu a šta ne smijem činiti u školi“ ili „Moja škola kao demokratska zajednica učenja“ ili o problemima u razredu i školi te načinima njihova rješavanja; volontiranje i humanitarni rad u školi i lokalnoj zajednici; kreativne radionice za podršku bolesnim vršnjacima i vršnjacima slabijeg imovinskog stanja te nemoćnim i starijim građanima; organizacija i provođenje odgovarajućih aktivnosti kojima se obilježavaju posebni dani ili učešće u odgovarajućim akcijama (npr. akcija „Dijete s posebnim potrebama je moj prijatelj“, Dan volontera, Dan grada, itd.); istraživački projekti kojima se, na primjer, uči o kulturama u školi i lokalnoj zajednici (simboli, običaji, jezik, muzika, predmeti, jela i dr. različitih kulturnih grupa); odgovarajuća terenska nastava u muzejima ili historijsko značajnim lokalitetima; posjete tijelima lokalne uprave i samouprave te praćenje rada gradske skupštine; razgovori s gradonačelnikom i sl.; slanje informacije lokalnim novinama o nekom problemu koji su učenici uočili; učešće u radu i akcijama lokalnih organizacija civilnog društva i sl.

Tokom *druge i treće trijade* znanja, vještine i vrijednosti iz građanskog odgoja i obrazovanja, koji su do sada bili ograničeni na razred, školu i lokalnu zajednicu, proširuju se na nacionalnu zajednicu. Učenje se usmjerava na razvoj kompetencija učenika kao građana *Bosne i Hercegovine*. I u ove je dvije trijade sticanje novih znanja i razumijevanje odgovarajućih pitanja ili tema potrebno povezati s razvojem vještina, vrijednosti i stavova te s individualnim i grupnim kapacitetima i odgovornostima za aktivno učešće u rješavanju društvenih problema i izazova.

Nastavljajući na prvu trijadu, u drugoj i trećoj trojadi građanska se znanja, vještine i stavovi razvijaju na način da se učenici dovode u situacije u kojima opisuju, analiziraju, tumače, prosuđuju i rješavaju pitanja i probleme koji su važni za njih lično u kontekstu osiguranja političkog, društvenog, kulturnog, ekonomskog i ekološkog razvoja bosanskohercegovačkog društva. Pri tome je i ovdje važno da svoje pristupe i rješenja zasnivaju na demokratskim principima i da učinkovitost svojih rješenja isprobavaju u praksi, čime stiču povjerenje u svoju ulogu građanina Bosne i Hercegovine. Nastavnik prvenstveno djeluje kao organizator okoline za učenje građanstva, što znači da na osnovu raznovrsnih izvora i aktivnih metoda učenja „nevidljivom rukom“ vodi učenike do razumijevanja njihove građanske uloge, prihvatanja demokratskih vrijednosti i stavova te demokratskog ponašanja.

To se na ovom nivou, ostvaruje i međupredmetno i kroz poseban predmet – građansko obrazovanje. Predmetni učitelj ugrađuje teme građanskog obrazovanja u svoj nastavni plan i program tako da ih povezuje s postojećim predmetnim temama. To čini u saradnji s učenicima, zaposlenicima škole, roditeljima, stručnjacima, predstavnicima vlasti, organizacijama civilnog društva i privrednim subjektima, ovisno o području koje obrađuje. Koristi participativne, interaktivne, saradničke i istraživačke metode učenja i poučavanja, ali i različite izvore informiranja iz školskog i izvanškolskog okruženja, kako bi učenike osposobio za kritički pristup društvenoj, političkoj, kulturnoj i ekonomskoj stvarnosti. To znači kritičko uočavanje i analiziranje problema, zajedničko traženje rješenja i provjeravanje učinkovitosti prijedloga za rješenje uočenog problema. Važno je učenicima ostaviti što više prostora za promatranje i analizu događaja u društvu, kritičku analizu tekstova, slika i dokumenata, simulaciju događaja i igranje uloga, poticati ih na organizaciju i učešće u humanitarnim i volonterskim aktivnostima na različitim nivoima, prepustiti im organizaciju i vođenje diskusija, debata i radionica, osigurati im učešće u javnim raspravama, ali i posmatranje rada zakonodavne i izvršne vlasti te sudova i policije, kao i posjete odgovarajućim javnim ustanovama, organizacijama civilnog društva, ustanovama koje brinu za bolesne i nemoćne i sl. Pri tome je potrebno stalno provjeravati doprinose li i u kojoj mjeri pojedini sadržaji i metode učenja razvoju građanske kompetencije, odnosno pripremaju li oni učenika za ulogu aktivnog i odgovornog građanina Bosne i Hercegovine.

Prikladne aktivnosti za razvoj građanske kompetencije i dalje su izbori za predsjednika razreda i vijeće učenika, donošenje razrednih i školskih pravila ponašanja te određivanje sankcija za prekršitelje, kao i pokretanje rasprava i donošenje zaključaka o drugim dimenzijama rada i života škole; uređivanje razrednih i školskih novina, izrada plakata, postavljanje izložbe fotografija; istraživačke aktivnosti kao što su, primjerice, „Moja ustavna prava i odgovornosti“, „Moje pravo na obrazovanje i moje odgovornosti u školi“,

„Kako radi moja vlada?“, „Kako s drugima pridonijeti demokratskom razvoju Bosne i Hercegovine“; rasprave o aktuelnim pitanjima o kojima postoje suprotstavljena mišljenja u društvu; analitički i strateški pristup rješavanju problema; dobrovoljni i humanitarni rad u zajednici, posjete dječjim domovima i dječjim bolničkim odjelima, pomoć starijim domovima; povezivanje učenja za građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava s obilježavanjem posebnih dana (npr. Dan neovisnosti, Dan državnosti, Dan ljudskih prava, Dan volontera, Dan borbe protiv nasilja nad ženama; Mjesec borbe protiv alkoholizma i drugih ovisnosti, Sedmica mira itd.); istraživački projekti o kulturnim različitostima i zajedničkoj bosanskohercegovačkoj kulturi (simboli, običaji, jezik, muzika, predmeti, jela i dr.); obilježavanje najvažnijih praznika; posjete muzejima i historijsko značajnim spomenicima ili lokalitetima; posjete državnim institucijama i tijelima, praćenje rada Skupštine preko medija, razgovori s predstavnicima parlamentarnih i lokalnih političkih stranaka, obraćanje nositeljima vlasti i lokalnim političarima; obraćanje novinama i ukazivanje na neki zajednički problem; sudjelovanje u odgovarajućim akcijama organizacija civilnog društva; kreativne radionice za očuvanje okoliša; uzgoj ekoloških proizvoda u školskim vrtovima i zadrugama; posjeti tvrtkama, razgovori s privrednicima i malim poduzetnicima, sajmovi poslova itd.

Nastavnici građanskog obrazovanja su:

- osposobljeni su za primjenu metodologije Projekt građanin u predlaganju, selekcioniranju i oblikovanju rješenja manjeg problema u lokalnoj zajednici i drugih metoda aktivne i učesničke uključenosti učenika
- osposobljeni su za provođenje simuliranih suđenja s učenicima osnovnih škola
- razvili su kompetencije u području metodologije grupnog rada, saradničkog učenja, istraživačkog učenja
- razvili su kompetencije u području komunikacijskih vještina
- razvili su kompetencije u području rješavanja konfliktnih situacija i transformiranja sukoba
- razvili su kompetencije u području školske i vršnjačke medijacije
- osposobljeni su da mogu voditi učenike usvajaju vještine argumentiranja, dokazivanja, logičkog zaključivanja, uočavanja bitnih činjenica, nepristranog pristupa i javnog nastupa

Profil nastavnika

1. Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju ili fakultet koji obrazuje nastavnički kadar iz oblasti društvenih nauka (sociologija, filozofija, istorija, pravo, politologija), sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesora iz oblasti društvenih nauka (sociologija, filozofija, istorija) na jednopredmetnim, dvopredmetnim ili višepredmetnim studijskim odsjecima;

2. Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju ili fakultet koji obrazuje nastavnički kadar iz oblasti društvenih nauka (sociologija, filozofija, istorija, pravo, politologija), sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelora iz oblasti društvenih nauka (sociologija, filozofija, istorija, pravo, politologija) na jednopredmetnim, dvopredmetnim ili višepredmetnim studijskim odsjecima ili ekvivalent.

Članovi Komisije za izradu NPP za društveno – humanističko područje

PRIRODA I DRUŠTVO

DRUŠTVO OD I DO V RAZREDA

1.	dr.sc. Midhat Spahić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2.	mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3.	Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4.	Izet Numanović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
5.	Ankica Grgić Mišković, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
6.	Avdić Hađija, prof. historije i geografije	OŠ "Mramor" Tuzla
7.	Almira Bećirović, prof. historije i geografije	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
8.	Slobodanka Ibrahimović, prof.raz. nast.	OŠ "Solina" Tuzla
9.	Halida Begović, prof.raz.nast.	OŠ "Solina" Tuzla
10.	Zerina Bahić, prof.raz. nast.	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
11.	Marina Dostica, prof.raz. nast.	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
12.	Elzina Hajdarević, prof.raz. nast.	"I OŠ" Živinice
13.	Lidija Mitrović, prof.razredne nastave	OŠ "Mramor" Tuzla
14.	mr.sc.Meliha Halilović, prof.razredne nastave	OŠ "Hasan Kikić" Gračanica
15.	dr.sc.Daria Dizdarević, prof.razredne nastave	OŠ "Tušanj" Tuzla
16.	Škrobić Alma, prof.razredne nastave	OŠ "Solina" Tuzla
17.	Sanela Jaganjac, prof. razredne nastave	OŠ "Simin Han" Tuzla
18.	Esmā Kapetanović, prof. razredne nastave	OŠ "Sjenjak" Tuzla
19.	Dedić Habib, nastavnik.razredne nastave	OŠ "Mejdan" Tuzla
20.	Pezerović Gojačić Džana, prof.razredne nastave	OŠ "Novi Grad" Tuzla

HISTORIJA OD VI DO IX RAZREDA

1.	dr.sc. Midhat Spahić, savjetnik za historiju	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2.	mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3.	Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4.	Avdić Hađija, prof. historije i geografije	OŠ "Mramor" Tuzla
5.	Almira Bećirović, prof. historije i geografije	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
6.	Onodi Ljiljana, prof. historije	MSS, Tuzla

GRAĐANSKO OBRAZOVANJE IX RAZRED

1.	Izet Numanović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2.	mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3.	Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4.	Almira Bećirović, prof. historije i geografije	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla

5. PODRUČJE UMJETNOST

**1. ZAJEDNIČKA JEZGRA NASTAVNIH
PLANOVA I PROGRAMA ZA**

**UMJETNIČKO
PODRUČJE**

**DEFINISANA NA
ISHODIMA UČENJA**

ZJNPP za umjetničko područje definisana na ishodima učenja
Mostar, 2017.

Koordinatorica projekta

mr. sc. Marija Naletilić

Voditeljica projekta:

Danica Vasilj

Konsultantice:

dr. sc. Josipa Alviž

mag. art. Lidija Vladić-Mandarić

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Marija Naletilić, šefica Odjeljenja za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa Danica Vasilj, stručna savjetnica za razrednu nastavu

Branka Popić, zamjenica voditeljice, stručna savjetnica za društvene nauke

Prevod sa engleskog jezika: Svjetlana Bjelić, prevoditeljica/izvršna asistentica

Radna grupa:

mr.sc. Marija Naletilić, Danica Vasilj, mr.sc. Branka Popić; mr. slikarstva Tajma Guzin, dr.sc. Maja Hrvanović, Aida Velić, Jadranka Bešo, Iva Sušac, Marjana Brkan, Toni Zlojo, Alma Polić, Tihana Miškić, Mirjana Šarić, Nedim Talić, Kristina Soldo, Anela Bračić i Mubera Muminagić

Projekt podržao Save the Children u BiH

Napomena

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu se odnose podjednako na ženski i muški rod.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) je izradila *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za umjetničko područje definisanu na ishodima učenja* po već utvrđenoj metodologiji razvoja Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa: definisane su oblasti koje se sastoje od komponenti, a za svaku komponentu su definisani ishodi učenja te su za svaki ishod učenja definisani pokazatelji koji odražavaju stepen dostizanja ishoda učenja. Pokazatelji su definisani u skladu sa razvojnim uzrastom djeteta na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 5, 6 godina), na kraju trećeg razreda (uzrast od 8, 9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11, 12 godina), na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14, 15 godina) i na kraju srednjoškolskog obrazovanja (uzrast od 18, 19 godina). U periodu od septembra do kraja novembra 2016. godine je realizovan proces izrade Dokumenta, a u decembru 2016. godine su završeni okrugli stolovi gdje su odgajatelji, učitelji, nastavnici i profesori, direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces, imali uvid u Dokument i priliku dati komentare, nakon čega je urađena revizija Dokumenta, kako bismo izradili konačnu verziju.

Polazna osnova za izradu *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za umjetničko područje definisane na ishodima učenja* je *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011.)*, te rezultati analize važećih NPP-a u BiH, Kanadi, Australiji, Velikoj Britaniji, Finskoj, Sloveniji, Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj.

Tokom definisanja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za umjetničko područje definisane na ishodima učenja* su učestvovali predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, odgajatelji, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Pri definisanju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i pokazatelja Radna grupa je koristila aktivne glagole u prezentu, na osnovu revidirane Blumove taksonomije, koji odražavaju znanje, vještine i stavove, odnosno kompetencije važne za život u 21. vijeku.

Temelji učenja umjetničkog područja su:

- razvijanje kreativnosti i kritičkog mišljenja kod učenika kao metakompetencija neophodnih za njihovu kvalitetnu integraciju u savremeno društvo i nošenje sa složenim zahtjevima savremenog života;
- razvijanje opažaja, usvajanje vizualnog/likovnog jezika, kao preduslova vizualne pismenosti;
- praktično i teorijsko upoznavanje likovnih tehnika i alata;
- osposobljavanje za razumijevanje vizualne okoline, njeno kritičko prosuđivanje i vrednovanje te poticanje na aktivni doprinos njenom oblikovanju;
- poticanje na učestvovanje u kulturnim i umjetničkim događajima, upoznavanje s različitim kulturnim institucijama i razvijanje pozitivnog stava prema kulturnoj baštini, ističe se uloga likovne umjetnosti i stvaralaštva u oblikovanju osobnog identiteta učenika, identiteta njegove uže i šire zajednice te u širem društvenom kontekstu;
- razvijanje kreativnosti, poticanje maštovitosti i sposobnosti iznalaženja višestrukih rješenja, učenje produkcije, razvoja i realizacije ideja, razvoja kritičnosti i sposobnosti argumentacije, njegovanje individualnih osobnosti učenika i njegove potrebe za stvaranjem i istraživanjem;
- razumijevanje multikulturalnosti kao vrijednosti u savremenim globalizacijskim procesima;
- razvoj *psihološkog načela* koje uzima u obzir činjenicu da učenici vole muziku i da se njom žele aktivno baviti (pjevati, svirati), naravno koliko je isto moguće, jer njihova dob, potom i škola, nisu samo vrijeme i mjesto pripreme za život, nego su i život sam;
- razvoj *kulturno-estetskog načela* koje polazi od toga da nastava muzike učenika treba pripremati za život, tj. osposobljavati ga da već za vrijeme, ali i nakon škole, bude kompletan korisnik muzičke kulture;

¹ Vidjeti u prilogu 1. Oblasti, komponente i ishodi učenja i prilogu 1.1. Shema oblasti i komponente

² Brojevi definisanih ishoda u Dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različiti uzrast

- upoznavanjem muzike vlastite kulture i muzike svijeta učenici razvijaju svijest o različitim, ali jednako važnim pojedincima, narodima, kulturama, religijama i običajima, a smislenim povezivanjem sadržaja i integrativnim pristupom muzičkim pojavama učenici usvajaju muzičko-izražajne komponente, ideje, koncepte i principe organizacije muzičkog djela.

Takođe, uključene su ključne kompetencije učiti kako se uči, socijalna i građanska kompetencija, matematička pismenost, kompetencija u nauci i tehnologiji, informatička pismenost, samoinicijativa i poduzetnička kompetencija, jezičko-komunikacijska kompetencija, kulturna svijest i kulturno izražavanje i kreativno-produktivna kompetencija. Pobrojane ključne kompetencije su uključene u Dokumentu kao prožimajuće teme za umjetničko područje u definisanim pokazateljima.³

Cilj *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za umjetničko područje definisane na ishodima učenja* je odgoj pažnje i opažanja; razvijanje vizualne/likovne pismenosti kroz usvajanje, razumijevanje i primjenjivanje osnovnih pojmova likovnog jezika; razvijanje likovnog/vizualnog mišljenja učenika; upoznavanje različitih oblika i vrsta umjetničkog izražavanja kroz praktičan i istraživački rad; razvijanje likovnog stvaralaštva i kreativnog mišljenja učenika kroz produkciju ideja i rješavanje problema; korištenje različitih oblika analitičke i kritičke refleksije na vlastito i tuđe likovno stvaralaštvo te umjetničko stvaralaštvo likovnih umjetnika; istraživanje i analiziranje uticaja društveno-historijskog konteksta na različite pojave i mijene u likovnoj umjetnosti; istraživanje i analiziranje uticaja likovne umjetnosti na društvene mijene u prošlosti i sadašnjosti i njene uloge u popularnoj kulturi i svakodnevnom životu; upoznavanje učenika s vrijednostima umjetničke i kulturne baštine Bosne i Hercegovine, s važnošću njenog očuvanja i njenim mjestom u globalnom umjetničkom i kulturnom kontekstu; upoznavanje s različitim muzejsko-galerijskim, umjetničkim, naučnim i kulturnim institucijama kao alternativnim mjestima poučavanja koja omogućuju neposredni dodir sa umjetničkim djelima, susret sa umjetnicima i različitim stručnjacima iz umjetničkog i kulturnog područja te provođenje različitih stvaralačkih i odgojno-obrazovnih aktivnosti.

Stvoriti temeljna znanja i pozitivan odnos prema muzičkoj kulturi svoga i drugih naroda, razlikovati i vrednovati muzička umjetnička djela različitih stilskih perioda, primjenjivati osnove pismenosti u području muzičke kulture i umjetnosti, razvijati komunikacijske vještine putem muzičkog umjetničkog izraza, razvijati razumijevanje i osobnu odgovornost za stvaralački proces te moći kritički procijeniti vlastiti muzički izraz i izraz drugih, razvijati saradničke odnose i empatiju u zajedničkim aktivnostima i stvaralačkom radu sa vršnjacima, razvijati kreativnost kao metakompetencije, razvijati zanimanje, estetsko iskustvo i osjetljivost te kritičnost za vizualnu, filmsku, medijsku, govornu, dramsku, plesnu te posebno muzičku umjetnost i izražavanje, razvijati pozitivan stav i skrb za muzičku estetiku i kulturu životne okoline, te aktivno učestvovanje u kulturnom muzičkom životu zajednice i razvijati razumijevanje odnosa između muzičke umjetnosti i stvarnosti.

³ Vidjeti u prilogu 2. *Ključne kompetencije – prožimajuće teme za umjetničko područje*

ZJNPP za umjetničko područje definirana na ishodima učenja

OBLAST:		1. STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA		
Komponenta:		1. Osnovna izražajna sredstva i pricipi likovne umjetnosti		
Ishodi učenja:				
1. analizira osnovna izražajna sredstva i principe u vlastitom i tuđem stvaralaštvu te umjetničkim djelima				
2. procjenjuje i uspoređuje likovne principe u svom okruženju				
3. likovno oblikuje cjeline polazeći od likovnih principa				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Uočava likovne elemente na odabranim umjetničkim djelima. 1b. Razlikuje likovne elemente uz pomoć odgajatelja.	1a. Opisuje osnovna izražajna sredstva i načela u vlastitom i tuđem stvaralaštvu te u zadanim/odabranim umjetničkim djelima.	1a. Objašnjava izražajna sredstva i principe likovne forme u vlastitom i tuđem stvaralaštvu te zadanim/odabranim umjetničkim djelima.	1a. Analizira izražajna sredstva i principe likovne forme u vlastitom i tuđem stvaralaštvu te njemu poznatim umjetničkim djelima.	1a. Daje kritički osvrt na izražajna sredstva i principe likovne forme u njemu poznatim i novim umjetničkim djelima.
2a. Doživljava svim osjetilima likovne principe u neposrednom okruženju, uz poticaj i podršku. 2b. Opisuje jednostavnim riječima likovne principe u neposrednom okruženju na zadanim primjerima, uz poticaj i podršku.	2a. Doživljava svim osjetilima likovne principe u neposrednom okruženju i opisuje ih na zadanim primjerima.	2a. Uspoređuje likovne principe na primjerima u neposrednom okruženju.	2a. Analizira likovne principe na primjerima u neposrednom okruženju.	2a. Funkcionalno i estetski primjenjuje usvojeno znanje o likovnim principima na primjerima u neposrednom okruženju.

3a. Oblikuje jednostavnije cjeline, uz poticaj i podršku.	3a. Oblikuje jednostavnije cjeline polazeći od postavljenog likovnog problema.	3a. Oblikuje cjeline u skladu s postavljenim likovnim problemom.	3a. Stiče vještine likovnog oblikovanja polazeći od razumijevanja jedinstva likovnih principa.	3a. Inovira, varira i eksperimentiše u oblikovanju cjelina polazeći od razumijevanja jedinstva likovnih
Komponenta:		2. Likovni mediji i tehnike		
Ishodi učenja:				
1. istražuje različite likovne medije, tehnike i alate u vlastitom vizualnom izražavanju				
2. istražuje likovne medije, tehnike i alate u umjetničkim djelima				
3. povezuje stečeno iskustvo i vještine sa znanjem iz drugih oblasti i u vlastitom životu				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Isprobava likovne medije, tehnike i alate, uz poticaje i podršku.	1a. Isprobava samostalno likovne medije, tehnike i alate. 1b. Opisuje i izražava obilježja likovnih medija, tehnika i alata.	1a. Inventivno upotrebljava likovne medije, tehnike i alate u vlastitom stvaralaštvu.	1a. Eksperimentiše s likovnim medijima, tehnikama i alatima isprobavajući njihove mogućnosti. 1b. Istražuje vlastiti izraz.	1a. Kritički prosuđuje međuodnos likovnih medija, tehnika i alata te formalnih obilježja na primjerima njemu poznatih i novih umjetničkih djela te u vlastitom stvaralaštvu.
2a. Prepoznaje i imenuje neke različite likovne medije, tehnike i alate, uz poticaj i podršku.	2a. Imenuje i opisuje različite likovne medije, tehnike i alate.	2a. Objašnjava međuodnos između likovnih medija, tehnika i alata te formalnih obilježja na primjerima njemu poznatih umjetničkih djela.	2a. Analizira međuodnos između likovnih medija, tehnika i alata te formalnih obilježja na primjerima njemu poznatih umjetničkih djela.	2a. Kritički prosuđuje međuodnos likovnih medija, tehnika i alata te formalnih obilježja na primjerima njemu poznatih i novih umjetničkih djela.

3a. Prepoznaje povezanost vlastitog iskustva i znanja o likovnim medijima i tehnikama kroz igru, uz poticaj i podršku.	3a. Povezuje usvojeno znanje o likovnim medijima i tehnikama s vlastitim iskustvom, uz poticaj i podršku kroz igru.	3a. Povezuje usvojeno znanje o likovnim medijima i tehnikama s vlastitim iskustvom, uz poticaj i podršku.	3a. Povezuje usvojeno znanje o likovnim materijalima, tehnikama i alatima sa znanjima iz drugih nastavnih predmeta te vlastitim iskustvom u svakodnevnom životu.	3a. Stavlja u vezu usvojeno znanje o likovnim medijima, tehnikama i alatima s vlastitim iskustvom.
Komponenta:		3. Stvaralački/istraživački proces		
Ishodi učenja:				
1. predlaže idejna rješenja i inovacije				
2. procjenjuje i primjenjuje faze radnog (stvaralačkog i istraživačkog) procesa				
3. stvara kreacije i rekonponuje				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Odgovara na predložena idejna rješenja.	1a. Nadograđuje predložena idejna rješenja vlastitim inovacijama, uz podršku.	1a. Nadograđuje predložena idejna rješenja vlastitim inovacijama.	1a. Izražava vlastiti doživljaj kroz umjetničku praksu koristeći različita likovna rješenja i inovacije, uz podršku nastavnika.	1a. Izražava vlastita uvjerenja kroz umjetničku praksu koristeći različita likovna rješenja i inovacije.
2a. Prepoznaje faze stvaralačkog procesa na temelju vlastitog stvaralačkog rada, uz poticaj i podršku.	2a. Opisuje faze stvaralačkog procesa na temelju vlastitog stvaralačkog rada.	2a. Prepoznaje redosljed faza stvaralačkog procesa i svjesno ih koristi u organizaciji vlastitog rada.	2a. Analizira i primjenjuje faze stvaralačkog procesa.	2a. Daje kritički osvrt na faze stvaralačkog i istraživačkog procesa.
3a. Kombinuje vlastite kreacije, uz poticaj i podršku.	3a. Rekonponuje vlastitu kreaciju.	3a. Rekonponuje predloženo rješenje.	3a. Reinterpretira ideju umjetničkih djela kroz vlastite kreacije i rekonpozicije samostalno po zadanom mediju.	3a. Reinterpretira ideju umjetničkih djela kroz vlastite kreacije i rekonpozicije samostalno u odabranom mediju po vlastitom izboru.

OBLAST:		2. PROMIŠLJANJE I REFLEKSIJA		
Komponenta:		1. Vizualno mišljenje i pismenost		
Ishodi učenja:				
1. posmatra i percipira, istraživački, različite vizualne i likovne sadržaje				
2. koristi vizualni jezik u vlastitom likovnom i verbalnom izražavanju				
3. primjenjuje vlastitu vizualnu pismenost u svakodnevnom životu				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Odgovara na različite vizualne i likovne sadržaje.	1a. Uočava redoslijed faza istraživačkog posmatranja i uz veću podršku koristi ih pri opažanju odabranih vizualnih i likovnih sadržaja.	1a. Prepoznaje redoslijed faza istraživačkog posmatranja i koristi ih pri opažanju odabranih vizualnih i likovnih sadržaja.	1a. Koristi faze istraživačkog posmatranja pri opažanju različitih vizualnih i likovnih sadržaja.	1a. Samoinicijativno i svjesno istraživački posmatra i opaža različite vizualne i likovne sadržaje.
2a. Primjenjuje elementarnu likovnu terminologiju/ likovni jezik, uz poticaj i podršku.	2a. Primjenjuje odgovarajuću likovnu terminologiju/ likovni jezik u opisu vlastitog i tuđeg stvaralaštva te na primjeru njemu poznatih umjetničkih djela, uz podršku.	2a. Primjenjuje odgovarajuću likovnu terminologiju/ likovni jezik u opisu vlastitog i tuđeg stvaralaštva te na primjeru njemu poznatih umjetničkih djela.	2a. Primjenjuje odgovarajuću likovnu terminologiju/ likovni jezik u analizi vlastitog i tuđeg stvaralaštva te na primjeru njemu poznatih umjetničkih djela.	2a. Primjenjuje odgovarajuću likovnu terminologiju/ likovni jezik u analizi i interpretaciji vlastitog i tuđeg stvaralaštva te na primjeru njemu poznatih i novih umjetničkih djela.
3a. Prepoznaje osnove vizualne pismenosti, uz poticaj i podršku.	3a. Primjenjuje osnove vizualne pismenosti na zadanim primjerima iz svakodnevnog života, uz podršku.	3a. Primjenjuje osnove vizualne pismenosti na zadanim primjerima iz svakodnevnog života.	3a. Uočava važnost vlastite vizualne pismenosti u svakodnevnim situacijama te vlastitom razvoju (samopouzdanje, kritičnost, samosvijest).	3a. Aktivno i kritički primjenjuje vlastitu vizualnu pismenost u svakodnevnim situacijama te kao sredstvo što kvalitetnije integracije u savremeno društvo.

Komponenta:		2. Znanje o umjetnosti		
Ishodi učenja:				
1. istražuje djela i različite vrste likovnih i vizualnih umjetnosti				
2. utvrđuje važnost i ulogu kulturno-umjetničkih institucija				
3. analizira kako različiti konteksti utiču na likovnu umjetnost (stilske karakteristike)				
4. primjenjuje znanje o teoriji umjetnosti u istraživanju umjetničkih djela				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Uočava i istražuje različite oblike likovnih i vizualnih umjetnosti, uz poticaj i podršku.	1a. Imenuje različite oblike likovnih i vizualnih umjetnosti. 1b. Razlikuje različite oblike likovnih i vizualnih umjetnosti.	1a. Opisuje različite oblike likovnih i vizualnih umjetnosti. 1b. Uspoređuje različite oblike likovnih i vizualnih umjetnosti.	1a. Analizira različite oblike likovnih i vizualnih umjetnosti.	1a. Interpretira različite oblike likovnih i vizualnih umjetnosti. 1b. Kritički vrednuje različite oblike likovnih i vizualnih umjetnosti.
2a. Prepoznaje osnovne kulturno-umjetničke institucije iz neposrednog okruženja, uz poticaj i podršku.	2a. Imenuje osnovne kulturno-umjetničke institucije na osnovu neposrednog iskustva.	2a. Razlikuje kulturno-umjetničke institucije u društvu na osnovu neposrednog iskustva.	2a. Objašnjava ulogu različitih kulturno-umjetničkih institucija u društvu na osnovu neposrednog iskustva.	2a. Kritički vrednuje ulogu različitih kulturno-umjetničkih institucija u društvu.
3a. Nije primjenjivo.	3a. Nije primjenjivo.	3a. Nije primjenjivo.	3a. Opisuje glavne stilske karakteristike na njemu poznatim umjetničkim djelima, uz podršku.	3a. Analizira glavne stilske karakteristike na njemu poznatim i novim umjetničkim djelima. 3b. Daje kritički osvrt na međuodnos između različitih konteksta i stilova umjetničkih djela.

4a. Nije primjenjivo.	4a. Nije primjenjivo.	4a. Nije primjenjivo.	4a. Primjenjuje osnovno znanje o teoriji umjetnosti u istraživanju umjetničkih djela, uz podršku.	4a. Primjenjuje znanje o teoriji umjetnosti u istraživanju umjetničkih djela.
Komponenta:		3. Doživljaj, analiza djela i kritički osvrt		
Ishodi učenja:				
<p>1. analizira umjetnička djela donoseći vlastiti kritički stav</p> <p>2. daje kritički osvrt i vrednuje vlastiti i tuđi stvaralački i istraživački rad</p> <p>3. uspoređuje likovna djela i vizualne pojave iz neposrednog okruženja uspostavljajući kvalitativne odnose</p> <p>4. analizira primjere kulturne baštine u BiH te kritički procjenjuje važnost njenog očuvanja</p> <p>5. donosi kritički sud o kulturno-umjetničkim događajima</p>				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Izražava doživljajnu emociju posmatrajući određena likovna djela, uz poticaj i podršku.	1a. Opisuje svojim riječima vlastiti doživljaj djela osnovan na idejnim, tematskim, sadržajnim i formalnim elementima djela, uz podršku.	1a. Opisuje osobni doživljaj djela osnovan na idejnim, tematskim, sadržajnim i formalnim elementima djela.	1a. Obrazlaže stavove o njemu poznatom likovnom djelu, osnovane na njegovoj cjelovitoj analizi likovnog djela.	1a. Odabire tipove analiza u svrhu izražavanja kritičkog stava o djelu te argumentuje odabir odgovarajuće vrste analize u interpretaciji likovnog djela.
2a. Opisuje emocije koje u njemu izaziva vlastiti i tuđi rad jednostavnim riječima.	2a. Opisuje i uspoređuje doživljaj vlastitog i tuđeg rada jednostavnim riječima.	2a. Procjenjuje ishod ili rezultat vlastitog i tuđeg rada po zadanim kriterijima.	2a. Daje kritički osvrt na vlastiti i tuđi rad po zadanim kriterijima.	2a. Daje kritički osvrt na vlastiti i tuđi rad te ga argumentovano vrednuje po zadanim kriterijima.
3a. Prepoznaje kvalitativne odnose između likovnih djela i vizualnih pojava iz neposrednog okruženja po zadanim kriterijima.	3a. Uočava kvalitativne odnose između likovnih djela i vizualnih pojava iz neposrednog okruženja po zadanim kriterijima.	3a. Uspoređuje kvalitativne odnose između likovnih djela i vizualnih pojava iz neposrednog okruženja po zadanim kriterijima.	3a. Daje kritički osvrt upoređujući likovna djela i vizualne pojave iz neposrednog okruženja po zadanim kriterijima uspostavljajući	3a. Daje kritički osvrt upoređujući likovna djela i vizualne pojave iz neposrednog okruženja primjenom znanja o historijsko-umjetničkoj

			kvalitativne odnose.	analizi uspostavljajući kvalitativne odnose.
4a. Prepoznaje ključne primjere kulturne baštine u BiH iz neposrednog okruženja, uz poticaj i podršku.	4a. Opisuje svojim riječima ključne primjere kulturne baštine u BiH iz neposrednog okruženja.	4a. Objašnjava važnost kulturne baštine u BiH iz neposrednog okruženja.	4a. Potkrepljuje argumentima važnost kulturne baštine osnovane na cjelovitoj analizi zadanih primjera kulturne i umjetničke baštine u BiH.	4a. Kritički procjenjuje važnost kulturne baštine u BiH na temelju analize pojedinih primjera iz neposrednog iskustva.
				4b. Predlaže vlastita rješenja zaštite kulturne baštine u BiH.
5a. Interpretira na različite načine svoj doživljaj određenog kulturno- umjetničkog događaja, uz poticaj i podršku.	5a. Opisuje svojim riječima doživljaj kulturnog događanja.	5a. Objašnjava svojim riječima vlastito mišljenje o kulturnom događaju usmenim ili pisanim putem.	5a. Demonstrira kulturu posjećivanja izložbi i kulturnih događaja kontinuiranim bilježenjem svojih promišljanja o viđenom.	5a. Daje kritički osvrt na odabrani kulturni događaj potkrepljujući argumentima važnost toga događaja za njega samog kao i za širu zajednicu. 4b. Učestvuje aktivno u kulturno-umjetničkom životu na nivou lokalne zajednice.

OBLAST:		3. ESTETIKA, KONSTRUKCIJA, FUNKCIJA		
Komponenta:		1. Aktivan odnos prema vizualnoj okolini		
Ishodi učenja:				
1. istražuje prostor primjenjujući znanje o arhitektonskim djelima i urbanističkim cjelinama (u neposrednoj okolini)				
2. utvrđuje važnost kvalitetnog oblikovanja i estetike upotrebnih predmeta primjenjujući znanje o primijenjenim umjetnostima i dizajnu				
3. analizira vizualne znakove primjenjujući znanje o vizualnoj komunikaciji				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Istražuje neposredno prostor i uočava odnose elemenata kroz funkciju i estetiku na osnovu viđenog te primjenjuje iskustva u vlastitom stvaralaštvu, uz poticaj i podršku.	1a. Istražuje neposredno prostor i uočava odnose elemenata kroz funkciju i estetiku na osnovu viđenog te primjenjuje iskustva u vlastitom stvaralaštvu, uz podršku.	1a. Istražuje neposredno prostor i na temelju vlastitog iskustva opisuje odnos između funkcionalnosti i estetike u arhitekturi i urbanizmu te primjenjuje iskustva u vlastitom stvaralaštvu, uz podršku.	1a. Istražuje neposredno prostor i na temelju vlastitog iskustva analizira međuodnos funkcionalnosti i estetike u arhitekturi i urbanizmu te primjenjuje iskustva u vlastitom stvaralaštvu, uz podršku.	1a. Istražuje neposredno prostor i na temelju vlastitog iskustva utvrđuje važnost međuodnosa funkcionalnosti i estetike u arhitekturi i urbanizmu te primjenjuje iskustva u vlastitom stvaralaštvu i istraživačkom radu.
2a. Istražuje neposredno upotrebne predmete i uočava odnose elemenata kroz funkciju i estetiku na osnovu viđenog te primjenjuje iskustva u vlastitom stvaralaštvu, uz poticaj i podršku.	2a. Istražuje neposredno upotrebne predmete i uočava odnose elemenata kroz funkciju i estetiku te primjenjuje iskustva u vlastitom stvaralaštvu, uz podršku.	2a. Opisuje međuodnos funkcionalnosti i estetike na njemu poznatim i odabranim primjerima upotrebni predmeta, primjenjujući usvojeno znanje o primijenjenim umjetnostima u vlastitom stvaralaštvu, uz podršku.	2a. Analizira međuodnos funkcionalnosti i estetike na njemu poznatim i odabranim primjerima upotrebni predmeta, primjenjujući usvojeno znanje o primijenjenim umjetnostima i dizajnu u vlastitom stvaralaštvu.	2a. Daje kritički osvrt na međuodnos funkcionalnosti i estetike na njemu poznatim i odabranim primjerima upotrebni predmeta, primjenjujući usvojeno znanje o primijenjenim umjetnostima i dizajnu u vlastitom stvaralaštvu.

3a. Istražuje vizualne znakove u neposrednom okruženju kroz vlastito stvaralaštvo, uz poticaj i podršku.	3a. Istražuje i opisuje različite vizualne znakove u neposrednom okruženju primjenjujući usvojeno znanje u vlastitom stvaralaštvu, uz poticaj i podršku.	3a. Opisuje uticaj oblikovanja vizualnih znakova u komuniciranju odgovarajuće poruke primjenjujući usvojeno znanje u vlastitom stvaralaštvu.	3a. Analizira uticaj likovnog oblikovanja vizualnih znakova u komuniciranju odgovarajuće poruke primjenjujući usvojeno znanje u vlastitom stvaralaštvu.	3a. Procjenjuje ulogu vizualne komunikacije u medijima 3b. Demonstrira vlastito poznavanje medija primjenjujući usvojeno znanje o vizualnim znakovima i vizualnoj komunikaciji u vlastitom stvaralaštvu i istraživanjima.
Komponenta:		2. Interakcija i komunikacija u umjetnosti		
Ishodi učenja:				
1. utvrđuje važnost likovne umjetnosti kao oblika komunikacije u vlastitom i tuđem stvaralaštvu				
2. analizira kako kreativni procesi, elementi umjetničkog djela, principi dizajna pridonose komuniciranju poruke umjetničkog djela				
3. istražuje različite kriterije za interpretaciju i vrednovanje umjetničkih djela				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Izražava svoje misli i osjećanja likovnim jezikom (crta, slika, modeluje,..) 1.b. Opisuje svojim riječima poruku vlastitog likovnog izraza, uz poticaj i podršku	1a. Opisuje svojim riječima željenu poruku vlastitog rada.	1a. Objašnjava načine komuniciranja željene poruke u vlastitom i tuđem stvaralaštvu.	1a. Analizira uspješnost komuniciranja željene poruke u vlastitom i tuđem stvaralaštvu.	1a. Daje kritički osvrt o učinkovitosti likovnog komuniciranja poruka u ličnom stvaralaštvu.
2a. Nije primjenjivo.	2a. Opisuje svojim riječima na koji način likovni elementi umjetničkog djela te njegove sadržajne karakteristike pridonose prenoše-	2a. Objašnjava na koji način likovni elementi umjetničkog djela te njegove sadržajne karakteristike pridonose prenošenju/komunicira-	2a. Analizira na koji način likovni elementi umjetničkog djela te njegove stilske i sadržajne karakteristike doprinose prenošenju/komuniciranju	2a. Daje kritički osvrt na koji način likovni elementi umjetničkog djela te njegove stilske i sadržajne karakteristike doprinose prenošenju/komuniciranju

	nju/komuniciranju i razumijevanju umjetnikove intencije i/ili poruke djela, uz podršku.	nju i razumijevanju umjetnikove intencije i/ili poruke djela.	i razumijevanju umjetnikove intencije i/ili poruke djela.	i razumijevanju umjetnikove intencije i/ili poruke djela.
3a. Nije primjenjivo.	3a. Nije primjenjivo.	3a. Nije primjenjivo.	3a. Istražuje na koji način različite likovne pojave i oblici likovnog stvaralaštva zahtijevaju različite kriterije za interpretaciju i vrednovanje, uz poticaj i podršku.	3a. Istražuje na koji način različite likovne pojave i oblici likovnog stvaralaštva zahtijevaju različite kriterije za interpretaciju i vrednovanje.
Komponenta:		3. Društvena uloga umjetnosti		
Ishodi učenja:				
1. utvrđuje važnost i ulogu likovne umjetnosti i umjetnika u pojedinim društvima, kulturama, civilizacijama i vremenskim periodima				
2. daje kritički osvrt na međuuticaj likovne umjetnosti i društva				
3. utvrđuje važnost kulturno-umjetničke baštine u oblikovanju vlastitog identiteta				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Nije primjenjivo.	1a. Nije primjenjivo.	1a. Opisuje ulogu likovne umjetnosti, spomeničke baštine i umjetnika u zajednici.	1a. Objašnjava značenje likovne umjetnosti i umjetnika u pojedinim društvima i kulturama.	1a. Istražuje ulogu i značenje likovne umjetnosti i umjetnika u pojedinim društvima i kulturama.
2a. Nije primjenjivo.	2a. Nije primjenjivo.	2a. Nije primjenjivo.	2a. Objašnjava uticaj historijskih i društvenih okolnosti na likovno stvaralaštvo na njemu poznatim likovnim djelima.	2a. Daje kritički osvrt o uticaju historijskih i društvenih okolnosti na likovno stvaralaštvo na njemu poznatim i novim likovnim djelima.

3a. Prepoznaje uticaj kulturne baštine na vlastiti identitet.	3a. Uočava uticaj kulturne baštine na vlastiti identitet.	3a. Opisuje uticaj kulturne baštine na vlastiti identitet.	3a. Objašnjava svojim riječima uticaj kulturne baštine na vlastiti identitet.	3a. Kritički vrednuje ulogu i važnost odabranog primjera kulturno-umjetničke baštine za razumijevanje sebe samih, drugih pojedinaca i društva u kojim su nastali.
OBLAST:		4. SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE		
Komponenta:		Muzički stilski periodi		
Ishodi učenja:				
1. objašnjava karakteristike pojedinih muzičkih stilova i oblika				
2. prepoznaje muzička djela kompozitora kroz stilove				
3. utvrđuje estetsku važnost muzike				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Razvija muzički ukus. 1b. Upoznaje bogatstvo i šarolikost muzičkih stilova. 1c. Razvija muzičku memoriju. 1d. Prepoznaje i imenuje neke od jednostavnih oblika muzičkog djela (brojalica, uspavanka, tematska prikladna pjesmica).	1a. Prepoznaje slušno umjetničku, tradicionalnu i popularnu muziku. 1b. Sluša aktivno muziku. 1c. Opisuje doživljaj i stav nakon susreta s muzičkim djelima uživo ili sa snimke.	1a. Opisuje melodije koje se izvode u pojedinim stilskim periodima. 1b. Prepoznaje dijelove složenih muzičkih oblika (motiv, fraza, teme, dvodijelne i trodijelne oblike). 1c. Razlikuje muzičke vrste kao jednostavačne i višestavačne.	1a. Analizira više stilskih pravaca. 1b. Analizira pjesme različitih vrsta i žanrova. 1c. Uočava strukturu slušanog muzičkog djela (kantate, opere, operete itd.).	1a. Daje kritički osvrt na muzičko-stilske periode, vrste muzike, muzičke pravce i žanrove u društveno-historijskom i kulturnom kontekstu. 1b. Detaljno analizira i uspoređuje muzičko-izražajne komponente kao što je oblik muzičkog djela istaknutih kompozicija umjetničke, tradicionalne i popularne muzike.

2a. Prepoznaje ranije naučene pjesmice na osnovu melodije. 2b. Slušno razlikuje karakter muzičkog djela kroz uticaj na vlastite emocije (tužno, radosno).	2a. Prepoznaje kompozitora i njegovo djelo.	2a. Uočava razliku među vrstama muzike.	2a. Analizira slušajući izražajna sredstva muzike (tempo, dinamiku, karakter).	2a. Daje kritički osvrt o djelima kompozitora različitih stilskih perioda uz sposobnost estetskog doživljaja.
3a. Uočava estetski ugođaj muzike.	3a. Stvara muzički ukus.	3a. Definiše vlastite stavove o muzici.	3a. Stvara kriterije za vrednovanje muzike.	3a. Primjenjuje muzičku umjetnost kao sredstvo svog izraza.
Komponenta:		2. Vokalna i instrumentalna muzika		
Ishodi učenja:				
1. razlikuje vokalnu, instrumentalnu i vokalno-instrumentalnu muziku 2. razlikuje vrste pjevačkih glasova te reproducira solo i grupno pjevanje 3. prepoznaje muzičke instrumente i sastave				
Pokazatelj u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Prepoznaje lijepo, tačno i izražajno pjevanje i sviranje.	1a. Razlikuje vokalnu, instrumentalnu i vokalno-instrumentalnu muziku.	1a. Uočava muzička djela namijenjena isključivo pjevanju uz pratnju muzičkih instrumenata.	1a. Opisuje vokalnu i instrumentalnu muziku.	1a. Kritički analizira i povezuje značaj vokalnog, instrumentalnog i vokalno-instrumentalnog djela.
2a. Prepoznaje muške i ženske pjevačke glasove. 2b. Razlikuje govor, ritmizirani govor i pjevanje. 2c. Vježba pravilno disanje i jasan izgovor riječi.	2a. Uspoređuje vrste glasova po opsegu. 2b. Zapaža razlike u visini, jačini i trajanju tona. 2c. Primjenjuje pravila tačnog pjevanja (intonaciju, artikulaciju, dikciju) koja dovode do	2a. Prepoznaje i imenuje duboke, srednje i visoke muške i ženske pjevačke glasove u solističkim i grupnim izvođenjima. 2b. Utvrđuje znanja o vokalnoj muzici (solo pjevanje i grupno	2a. Razlikuje vrste pjevačkih grupa. 2b. Aktivno učestvuje u zajedničkom izvođenju pjesme / kompozicije i upoređuje vlastito izvođenje sa izvođenjima drugih učenika.	2a. Analizira slog višeglasnog pjevanja u različitim muzičkim žanrovima. 2b. Reproducira muziku u okviru slobodnih aktivnosti (horsko pjevanje, bend, folklorna grupa).

2d. Razvija samopouzdanje i pozitivnu sliku o sebi u socijalnoj interakciji.	kvalitetnijeg grupnog muziciranja. 2d. Reproducira pjesme uz dinamičko nijansiranje.	pjevanje) i razlikuje vrste pjevačkih horova. 2c. Reproducira dvoglasno pjevanje. 2d. Reproducira tačno odsvirani početni ton, dikciju i pravovremeno uzimanje daha (fraziranje).	2c. Pjeva individualno i u različitim grupama na internim i javnim priredbama.	2c. Uspoređuje i analitički sluša sve izvođačke uloge. 2a. Analizira i uspoređuje tehnike vokalnog izvođenja.
3a. Prepoznaje i zapaža razlike u visini, jačini i trajanju tona. 3b. Prepoznaje i razlikuje grupne i solističke sadržaje muzičkog djela.	3a. Prepoznaje zvuk i izgled instrumenata po grupama.	3a. Razlikuje grupe instrumenata koji čine simfonijski orkestar i tradicionalne instrumente. 3b. Planira posjetu muzičkim institucijama.	3a. Opisuje ulogu i značaj instrumenata i instrumentalnih izvođačkih sastava u muzici 3b. Povezuje izvođačke sastave sa određenim muzičkim stilovima.	3a. Uspoređuje i kritički analizira organizaciju sličnih i različitih muzičkih vrsta (instrumentalni muzički sastavi).
OBLAST:		5. STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA		
Komponenta:		1. Pjevanje po sluhu i notnom tekstu		
Ishodi učenja:				
1. razvija muzikalnost i muzičko pamćenje 2. razvija intonativno tačno pjevanje i muzičku pismenost				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Razvija i kultivira dječiji glas. 1b. Prepoznaje veliki broj pjesmica, brojalica i muzičkih igara. 1c. Razvija muzičku memoriju.	1b. Koristi svoj glas. Ekspresivno. 1c. Analizira utiske o karakteru pjesme, te ritam i dinamiku.	1a. Razlikuje i opisuje kanon i solo pjesmu. 1b. Razlikuje dur i mol te kadencu kompozicije.	1a. Analizira vlastito izvođenje sa izvođenjima drugih. 1b. Kombinuje solističko i grupno izvođenje.	1a. Kritizira i utvrđuje važnost aktivnog slušanja muzike i izvođenja po sluhu. 1b. Daje kritički osvrt na zapamćene melodije.

1d. Razlikuje lijepo i izražajno pjevanje.				
2a. Razvija osjećaj za visinu tona, trajanje i kvalitet zvuka. 2b. Prepoznaje melodiju u različitim varijantama, prateći ritam rukama, glavom ili ostalim pokretima tijela	2a. Utvrđuje osnovnu melodiju (temu pjesme) i intonaciju kroz prikladne muzičke primjere. 2b. Razlikuje muzičke znakove u notnom tekstu (dinamika, tempo) note i pauze po trajanju, te repeticiju. 2c. Reproducira melodiju, ritam i tekst pjesama po sluhu i notnom tekstu.	2a. Utvrđuje osnovne karakteristike dur i mol ljestvica. 2b. Primjenjuje složenije ritamske figure (triola, sinkopa). 2c. Opisuje muziku s jednostavnom formom, melodijom i ritmom. 2d. Analizira čisto, tačno pjevanje i pravilno izgovaranje slogova u tekstu. 2e. Razlikuje jedinicu brojanja (mjeru) u taktu, te proste i složene taktove.	2a. Analizira smjer kretanja melodije (s naznakom na melodijske skokove). 2b. Analizira i vježba ritam s ritamskom tabelom, ritamskim slogovima uz kucanje. 2c. Uspoređuje i pokazuje pravilno izmjenjivanje teških i lakih jedinica unutar jednog takta.	2a. Daje kritički osvrt na zadane melodije (s posebnim osvrtom na solističko i grupno pjevanje). 2b. Uspoređuje i daje kritički osvrt na tonsku građu. 2c. Analizira muzički aranžman.
Komponenta:		2. Sviranje po notnom tekstu i improvizacija		
Ishodi učenja:				
1. primjenjuje notni zapis na instrumentariju 2. razvija muzičku pismenost 3. reproducira grupno muziciranje (hor i instrumentalni sastavi)				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Razlikuje sviranje ritma i sviranje melodije. 1b. Prepoznaje i imitira zvukove koji ga okružuju.	1a. Razlikuje instrumente školskog instrumentarija. 1b. Reproducira ritam i metar brojalica na udaraljka.	1a. Reproducira kraće instrumentalne kompozicije na melodijskim udaraljka (ili nekom drugom	1a. Uspoređuje i improvizuje notne zapise prema mogućnostima izvođenja na zadanom instrumentu.	1b. Daje kritički osvrt na instrumentalnu pratnju, aranžman.

		melodijskom instrumentu). 1b. Reproducira muziku u okviru slobodnih aktivnosti kroz grupno muziciranje.		
2a. Prepoznaje muzički rječnik: pjevanje, sviranje, muzika, muzička priredba. 2b. Prepoznaje glasne i tihe, visoke i duboke tonove. 2c. Razlikuje melodijske igre od improvizacije.	2a. Stvara melodiju na zadani tekst i razvija osjećaj za muzičku agogiku.	2a. Primjenjuje osnove muzičkog pisma i stvara muziku uz primjenu notnog teksta, tempa i dinamike izvođenja.	2a. Analizira zadani tekst i stvara melodiju (određuje mjeru / takt) i promjenu tempa tokom izvođenja. 2b. Koristi muzičku terminologiju u analizi.	2a. Daje kritički osvrt na različite notne zapise. 2b. Stvara notni zapis uz primjenu muzičkih znakova na instrumentariju bez pomoći nastavnika.
3a. Reproducira jednoglasno pjevanje. 3b. Razvija muzikalnost sa specifičnim sposobnostima (prepoznaje i oponaša zvukove).	3a. Razvija osjećaj za grupno muziciranje (kultura ponašanja u sklopu muzičke grupe).	3a. Stvara pozitivnu sliku i razvija svijest o značaju svakog pojedinca u vokalnom i instrumentalnom ansamblu.	3a. Pjeva samostalno, te u ansamblu uz ritmičku pratnju instrumenata koje ima na raspolaganju.	3a. Eksperimentiše s novim zvukovima kao pojedinac ili u grupama. 3b. Daje kritički osvrt na vokalne / instrumentalne sastave i tehnike pjevanja i sviranja.

OBLAST:		6. ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI		
Komponenta:		1. Stvaranje i vizualizacija muzike		
Ishodi učenja:				
1.opisuje muziku kroz likovno i tekstualno izražavanje				
2.primjenjuje stečena znanja u muzičkoj teoriji i praksi (kombinuje riječi, instrumente i zvuk)				
3.objašnjava ulogu muzike u društvu i važnost njene primjene u medijima				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Izražava crtanjem muzičke impresije nastale slušanjem muzike. 2b. Izražava vlastitim tijelom i / ili modeliranjem muzički doživljaj.	1a. Ilustruje primjere muzičkih instrumenata, uključujući i tradicionalne, te ugođaj kompozicije.	1a. Ilustruje kreativno doživljaje (likovno, tekstualno) slušanih muzičkih primjera.	1a. Ilustruje i tekstualno opisuje odlomke iz pojedinih muzičkih djela (predstave, mjuzikle, opere i slično).	1a. Ilustruje doživljaj muzičkih stilskih perioda (grafiti, plakati, školski časopisi i slično).
2a. Osmišljava tekst na već poznatoj melodiji. 2b. Osmišljava nove brojalice ili rime uz pokret 2c. Izrađuje (uz pomoć odgajatelja) muzičke instrumente (zvečke, udaraljke i puhačke instrumente od predmeta i materijala koji su dostupni i primjereni njihovom uzrastu).	2a. Pronalazi rješenje samostalno ili kao dio grupe u zadanim muzičkim vježbama koristeći zvuk, pokret, ritam ili melodiju. 2b. Razlikuje zvučne efekte i zanimljivosti u kreativnoj igri.	2a. Stvara kratke melodijske /ritmičke fraze sa usvojenom primjenom agogike. 2b. Osmišljava kratke melodije na dostupnim instrumentima. 2c. Spaja tekst i melodiju u smisaone cjeline.	2a. Stvara aranžmane za sviranje na Orffovim ritmičkim instrumentima.	2a. Analizira osnovna sadržajna sredstva u vlastitom i tuđem stvaralaštvu. 2b. Daje kritički osvrt na oblike muzičkog stvaranja.

3a. Povezuje razvoj muzike s razvojem drugih umjetnosti (ples, recitacija, pjevanje, crtanje).	3a. Posjećuje kulturne događaje (primjerene uzrastu) i iskazuje svoje mišljenje o njima.	3a. Objašnjava društveno-kulturni kontekst u kojem se izvodi određena tradicionalna evropska muzika i šire.	3a. Razvija svijest o različitim muzičkim kulturama, umjetnicima, narodima, religijama i običajima posjećujući koncerte ili putem medija (TV, PC, CD itd.).	3a. Razvija osobni muzički identitet (kulturni, nacionalni, globalni).
3b. Posjećuje kulturne događaje primjerene dobi, uz pomoć i podršku.	3b. Uočava pravilno ponašanje u publici kroz pažljivo slušanje tokom izvođenja.	3b. Razlikuje kulturne događaje koje posjećuje.		3b. Daje kritički osvrt o odnosu stvarnosti prema muzičkoj umjetnosti.
				3c. Izrađuje muzičke programske knjižice i plakate.
				3d. Istražuje ulogu muzike u oblastima kao što su kino, kazalište, mediji ili internet.
Komponenta:		2. Aspekti izvođenja		
Ishodi učenja:				
1.kombinuje elemente plesa, drame i muzike				
2.improvizuje zvuk rukama, nogama, instrumentima kojim raspolaže				
3.izvodi javne nastupe – produkcija i reprodukcija muzike				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Razvija psiho-motoričke vještine i sposobnosti (kroz muzičke igre).	1a. Stvara kombinacijom riječi, instrumenta i pokreta.	1a. Kombinuje i osmišljava pokrete uz primjere različitih muzičkih vrsta.	1a. Analizira razlike i sličnosti u djelima u kojim su povezane muzika, ples i drama (opere, baleti, muzički igrokazi, mjuzikli, filmska muzika itd.).	1a. Stvara različite muzičke aktivnosti u skladu s vlastitim interesima i sklonostima (pjevanje, sviranje, ples i pokret, drama).
1b. Upotpunjuje muziku dramtizacijom (kod slušanja ili prilikom pjevanja).				1b. Reproduciraju plesnu koreografiju različitih djela klasične, tradicionalne i popularne muzike u grupi ili u paru.
1c. Prepoznaje dva osnovna pokreta: pokret u metru (po dobama) i pokret u ritmu (na svaki slog teksta).				

<p>2a. Razvija osjećaj za ritam i koordinaciju pokreta zvukovima koji ga okružuju i koje proizvodi.</p>	<p>2a. Osmišljava muzički igrokaz. 2d. Razvija osjećaj za ritam pokretima tijela uz Orffov instrumentarij.</p>	<p>2a. Razvija muzičku kreativnost i vještine koristeći instrumente i koreografiju plesa.</p>	<p>2a. Improvizuje na muzičke teme. 2c. Osmišljava i izvodi pratnje (instrumentalne i plesne) za slušane melodije.</p>	<p>2a. Pronalazi nova rješenja u interpretaciji muzike. 2b. Eksperimentiše sa zvukovima (tonovima i šumovima). 2c. Stvara različite ritamske primjere.</p>
<p>3a. Daje inicijativu i učestvuje u organizovanju muzičkih igara (samostalno ili u grupi). 3b. Prepoznaje važnost javnog nastupa i stiče samopouzdanje.</p>	<p>3a. Nastupa na internim i javnim priredbama izvedeći pjesme i plesne dramatizacije (priče, bajke, basne, narodne plesove).</p>	<p>3a. Učestvuje u organizovanju različitih igrokaza. 3c. Nastupa samostalno i u grupi te izvodi pojedine pjesme/kompozicije.</p>	<p>3a. Reproducira samostalno i u ansamblu, koristeći svoj glas ili instrument precizno jasno, uz kontrolu i izražajno.</p>	<p>3a. Nastupa u školi i izvan nje (pjevanje, sviranje, ples, stvaralaštvo). 3b. Daje kritički osvrt na izvedeni muzički program.</p>

Oblasti, komponente i ishodi učenja za umjetničko područje

STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA
Ishodi učenja za:
Osnovna izražajna sredstva i principi likovne umjetnosti <ol style="list-style-type: none">1. analizira osnovna izražajna sredstva i principe u vlastitom i tuđem stvaralaštvu te umjetničkim djelima2. procjenjuje i uspoređuje likovne principe u svom okruženju3. likovno oblikuje cjeline polazeći od likovnih principa.
Likovni mediji i tehnike <ol style="list-style-type: none">1. istražuje različite likovne medije, tehnike i alate u vlastitom vizualnom izražavanju2. istražuje likovne medije, tehnike i alate u umjetničkim djelima3. povezuje stečeno iskustvo i vještine sa znanjem iz drugih oblasti i u vlastitom životu.
Stvaralački/istraživački proces <ol style="list-style-type: none">1. predlaže idejna rješenja i inovacije2. procjenjuje i primjenjuje faze radnog (stvaralačkog i istraživačkog) procesa3. stvara kreacije i rekonponira
PROMIŠLJANJE I REFLEKSIJA
Ishodi učenja za:
Promišljanje i refleksija <ol style="list-style-type: none">1. promatra i percipira, istraživački, različite vizualne i likovne sadržaje2. koristi vizualni jezik u vlastitom likovnom i verbalnom izražavanju3. primjenjuje vlastitu vizualnu pismenost u svakodnevnom životu
Znanje o umjetnosti <ol style="list-style-type: none">1. istražuje djela i različite vrste likovnih i vizualnih umjetnosti2. utvrđuje važnost i ulogu kulturno-umjetničkih institucija3. analizira kako različiti konteksti utiču na likovnu umjetnost (stilske karakteristike)4. primjenjuje znanje o teoriji umjetnosti u istraživanju umjetničkih djela
Doživljaj, analiza djela i kritički osvrt <ol style="list-style-type: none">1. analizira umjetnička djela donoseći vlastiti kritički stav2. daje kritički osvrt i vrednuje vlastiti i tuđi stvaralački i istraživački rad3. uspoređuje likovna djela i vizualne pojave iz neposrednog okruženja uspostavljajući kvalitativne odnose4. analizira primjere kulturne baštine u BiH te kritički procjenjuje važnost njenog očuvanja5. donosi kritički sud o kulturno-umjetničkim događajima
ESTETIKA, KONSTRUKCIJA, FUNKCIJA
Ishodi učenja za:
Aktivan odnos prema vizualnoj okolini <ol style="list-style-type: none">1. istražuje prostor primjenjujući znanje o arhitektonskim djelima i urbanističkim cjelinama (u neposrednoj okolini)2. utvrđuje važnost kvalitetnog oblikovanja i estetike upotrebnih predmeta primjenjujući znanje o primijenjenim umjetnostima i dizajnu3. analizira vizualne znakove primjenjujući znanje o vizualnoj komunikaciji

Interakcija i komunikacija u umjetnosti

1. utvrđuje važnost likovne umjetnosti kao oblika komunikacije u vlastitom i tuđem stvaralaštvu
2. analizira kako kreativni procesi, elementi umjetničkoga djela, principi dizajna pridonose komuniciranju poruke umjetničkog djela
3. istražuje različite kriterije za interpretaciju i vrednovanje umjetničkih djela

Društvena uloga umjetnosti

1. utvrđuje važnost i ulogu likovne umjetnosti i umjetnika u pojedinim društvima, kulturama, civilizacijama i vremenskim periodima
2. daje kritički osvrt na međuiticaj likovne umjetnosti i društva
3. utvrđuje važnost kulturno-umjetničke baštine u oblikovanju osobnog identiteta

SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE**Ishodi učenja za:****Muzički stilski periodi**

1. objašnjava komponente pojedinih muzičkih stilova i oblika
2. prepoznaje muzička djela kompozitora kroz stilove
3. utvrđuje estetsku važnost muzike

Vokalna i instrumentalna muzika

1. razlikuje vokalnu, instrumentalnu i vokalno-instrumentalnu muziku
2. razlikuje vrste pjevačkih glasova te reproducira solo i grupno pjevanje
3. prepoznaje muzičke instrumente i sastave

STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA**Ishodi učenja za:****Pjevanje po sluhu i notnom tekstu**

1. razvija muzikalnost i muzičko pamćenje
2. razvija intonativno tačno pjevanje i muzičku pismenost

Sviranje po notnom tekstu i improvizacija

1. primjenjuje notni zapis na instrumentariju
2. razvija muzičku pismenost
3. reproducira grupno muziciranje (hor i instrumentalni sastavi)

ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI**Ishodi učenja za:****Stvaranje i vizualizacija muzike**

1. opisuje muziku kroz likovno i tekstualno izražavanje
2. primjenjuje stečena znanja u muzičkoj teoriji i praksi (kombinuje riječi, instrumente i zvuk)
3. objašnjava ulogu muzike u društvu i važnost njene primjene u medijima

Aspekti izvođenja

1. kombinuje elemente plesa, drame i muzike
2. improvizuje zvuk rukama, nogama, instrumentima kojim raspolaže
3. izvodi javne nastupe – produkcija i reprodukcija muzike

Shematski prikaz oblasti i komponenti za
UMJETNIČKO PODRUČJE

KLJUČNE KOMPETENCIJE – PROŽIMAJUĆE TEME ZA umjetničko područje

Ključna kompetencija	Prožimajući pokazatelji (indikatori)
<p>Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku</p>	<ul style="list-style-type: none"> • čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, • piše razne vrste teksta za različite namjene i publiku, • priča i sluša radi prenosa i razumijevanja informacija sa uvažavanjem efikasno u različitim situacijama i u različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu, • piše složene tekstove, • kritički ocjenjuje komunikacije u različitim oblicima, • izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efikasnu međukulturalnu komunikaciju,
<p>a. Matematička pismenost</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti; • poznavanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najvažnije geometrijske i algebarske teoreme; • poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja.
<p>b. Kompetencija u nauci i tehnologiji</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija, odabir i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno; • sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda. Kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama; • razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj); • spremnost sticanja znanja iz prirodnih nauka i interes za nauku, te naučnu i tehnološku karijeru.
<p>Informatička pismenost (informaciona, medijska, tehnološka)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobijanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učestvovanje u virtualnim društvenim mrežama; • svjest o razlikama između realnog i virtualnog svijeta; • upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključavanja u društvo, korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja; • poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža poštivanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti pridobijenih informacija, upotreba mreža za širenje horizonta.
<p>Učiti kako se uči</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje suodgovornosti za vlastito učenje, samoprocjena i definisanje vlastitih ciljeva učenja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ razvijanje svjesti o vlastitim mogućnostima i o vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, inteligencijama kao i sposobnosti identifikovanja sopstvenih potreba radi primjene

	<p>sopstvenih strategija i procedura u procesu učenja;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje sposobnosti popravljanja, poboljšavanja (samoregulacija): predplaniranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (recepcije, interakcije, produkcije, medijacije); • Upotreba različitih metoda i strategija učenja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja; ✚ omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da najbolje primijeni u praksi; ✚ razvijanje kritičkog stava do toga, što učenik u školi uči i do vlastitog procesa učenja; ✚ sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja, razvijanje upornosti; ✚ razvijanje samomotivacije, samopouzdanja, potrebe po kontinuiranom učenju
<p>Socijalna i građanska kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za i poštovanje drugih kultura; • razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika određene zajednice i u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; • svijest o evropskom i svjetskom kulturnom nasljedstvu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta; • poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica, u kojim se govori određeni strani jezik; • razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi upotrebe stranog jezika, i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu sa ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija); <ul style="list-style-type: none"> ✚ uvažavanje karakterističnih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja); ✚ uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.); ✚ uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma); ✚ sposobnost prepoznavanja dijalekta i akcenta (naglasa) kroz leksičke, gramatičke, fonološke, glasovne, paralingvističke elemente (npr. govor tijelom); ✚ konstruktivno komuniciranje i poštovanje u društvenim situacijama, kvalitetna međuosobna komunikacija.
<p>Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • upravlja projektima • prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana • rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način • konstruktivno saradivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada • upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti
<p>Kulturna svijest i kulturno izražavanje</p>	<ul style="list-style-type: none"> • izbjegavanje stereotipa, primanje kompromisa, razvijanje osobnog integriteta i poštovanje integriteta drugih, primjerno samopouzdanje; • konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije;

	<ul style="list-style-type: none"> • poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, uključujući i popkulturu, vrednovanje umjetničkog rada i kulturnih događaja; • uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvođenjima i razvijanje osjećaja za lijepo.
<p style="text-align: center;">Kreativno-produktivna kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ sažimanje, generaliziranje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); ✚ upotreba logičnog strukturiranja i nizanja argumenata ✚ Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanje te osjećaj za estetske vrijednosti: ✚ proizvodnja i povezivanje različitih ideja, proizvodnja pretpostavki i različitih proizvoda; • Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> ✚ sposobnost tolerisanja suprotnih ideja; ✚ donošenje zaključaka nezavisno; ✚ razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje sopstvenog stanovišta i sistema vrijednosti, razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama; • Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: omogućavanje <ul style="list-style-type: none"> ✚ izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija; ✚ razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih

Literatura za umjetničko područje

- Blacking, John (1976.) *How Musical is Man?* London: University of Washington Press.
- Buble, Nikola (2004.) *Kulturološki pristup glazbi*. Split: Umjetnička akademija Sveučilišta u Splitu, Ogranak Matice hrvatske Split.
- Rihtman-Auguštin, Dunja (1984.) *Struktura tradicijskog mišljenja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Smjernice za umjetnički odgoj*, Prva svjetska konferencija o umjetničkom odgoju, Lisabon: UNESCO, 2006. http://www.hcdo.hr/wp-content/uploads/2009/09/Smjernice_UNESCO_o_umjetnickom_odgoju_06.pdf
- Arts and Cultural Education at School in Europe*, Brussels: Eurydice, Education, Audiovisual & Culture Executive Agency, 2009. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/113en.pdf
- Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education*, The Second World Conference on Arts Education, Seoul: UNESCO, 2010. http://portal.unesco.org/culture/en/files/41117/12798106085Seoul_Agenda_Goals_for_the_Development_of_Arts_Education.pdf/Seoul+Agenda_Goals+for+the+Development+of+Arts+Education.pdf
- National Core Curriculum For Basic Education 2004: National Core Curriculum For Basic Education Intended For Pupils Subject To Compulsory Education*, Helsinki: Finnish National Board of Education, 2004., str. 233-238.
- National Core Curriculum for Upper Secondary Schools 2003: National Core Curriculum for General Upper Secondary Education Intended for Young People*, Helsinki: Finnish National Board of Education, 2003., str. 204-207.
- Curriculum for the compulsory school, preschool class and the recreation centre*, Stockholm, 2011., str. 22-32.
- Upper Secondary School 2011*, Stockholm, 2011., str. 207-214.
- National curriculum for basic schools*, Tallinn: Government of the Republic, 2011., str. 20-26.
- Subject field: Art subjects, u: National curriculum for upper secondary schools*, Tallinn: Government of the Republic, 2011., str. 1-4, 10-16. http://www.ibe.unesco.org/curricula/estonia/er_usfw_2011_eng.pdf
- Framework Education Programme for Basic Education*, Prag, 2007., str. 70-72.
- Framework Education Programme for Secondary General Education (Grammar Schools)*, Prag, 2007., str. 54-55.
- Art and design programmes of study: key stages 1 and 2*, National curriculum in England, 2013. <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-art-and-design-programmes-of-study>
- Art and design programmes of study: key stage 3*, National curriculum in England, 2013. <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-art-and-design-programmes-of-study>
- Arts education (Elementary school) – Saskatchewan – Curricula. 2. Competency-based education – Saskatchewan*. Ministry of Education, 2011., str. 1-17, 21, 22-24, 34. https://www.curriculum.gov.sk.ca/webapps/moe-curriculum-BBLEARN/index.jsp?lang=en&subj=arts_education&level=1
- Visual Art 10, 20, 30 Curriculum Requirements, Saskatchewan Education*, 1996. https://www.curriculum.gov.sk.ca/webapps/moe-curriculum-BBLEARN/index.jsp?lang=en&subj=arts_education&level=102030 <http://www.australiancurriculum.edu.au/the-arts/visual-arts/curriculum/f-10?layout=1>
- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2011., str. 152-188. http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf

Prijedlog Nacionalnog kurikuluma nastavnoga predmeta Likovna kultura i Likovna umjetnost, Zagreb: Cjelovita kurikularna reforma, 2016.

<http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Likovna-kultura-i-Likovna-umjetnost.pdf>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Nastavni plan i program za osnovnu školu. Zagreb, kolovoza 2016.

godine: <file:///C:/Users/HOME/Downloads/Nastavni%20plan%20i%20program%20za%20OS.pdf>; (23. 9. 2016.).

Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Glazbena kultura i Glazbena umjetnost. Zagreb, veljače 2016. godine: <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Glazbena-kultura-i-glazbena-umjetnost.pdf>; (8. 9. 2016.).

Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta (osnovno i srednje obrazovanje) Glazbena kultura i Glazbena umjetnost: <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Glazbena-kultura-i-glazbena-umjetnost.pdf>; (8. 9. 2016.). - printano

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednje obrazovanje – Republika Hrvatska – Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa:

http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf; (8. 9. 2016.). – (str. 208 – umjetničko područje) – (str. 212-213 – glazbena kultura i umjetnost)

<https://www.ncvvo.hr>; (22.9.2016.).

<http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Okvir-za-vrednovanje.pdf>; (22.9.2016.).

Department for Education. The national curriculum in England. Key stages 1 and 2 framework document.

September 2013.

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/425601/PRIMARY_national_curriculum.pdf; (4. 9. 2016.).

Statutory curriculum in England: music programmes of study. Published 11 September 2013. Contents: Key stage 1; Key stage 2; Key stage 3. <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-music-programmes-of-study/national-curriculum-in-england-music-programmes-of-study>; (3. 9. 2016.).

Government of western Australia. School Curriculum and Standards Authority. Music.

Rationale. <http://k10outline.scsa.wa.edu.au/data/print-to-pdf/api.php?url=http%3A%2F%2Fk10outline.scsa.wa.edu.au%2Fhome%2Fprint-to-pdf%2Fprint-to-pdf%3FcourseID%3D51004%2C>; (4.9.2016.).

Okvir nacionalnog kurikuluma – osnovi učenja i nastave (za obuke i oglednu primenu):

<http://www.osdositej.edu.rs/222.pdf>; (8. 9. 2016.).

Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine (*Službeni glasnik* RS, br. 107/2012):

<http://www.vtsnis.edu.rs/StrategijaObrazovanja.pdf>; (8. 9. 2016.).

<http://www.rpz-rs.org/277/rpz-rs/NPP/za/predskolsko/obrazovanje/i/vaspitanje#.V9EvniH97IW>; (8.

9. 2016.). [\[ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20na%20hrvatskome%20jeziku%20za\]\(http://www.mozks-ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20na%20hrvatskome%20jeziku%20za\)](http://www.mozks-</p></div><div data-bbox=)

[%20gimnazije%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf](http://www.mozks-ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20na%20hrvatskome%20jeziku%20za%20gimnazije%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf);

(22.9.2016.). <http://www.rpz-rs.org/jezik/lat#.V9Ew7ih97IW>; (8. 9.

2016.).

Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja: [\[rs.org/sajt/doc/file/web_portal/05/5.1/Program%20predskolskog%20vaspitanja%20i%20obrazovanja.pdf\]\(http://www.rpz-rs.org/sajt/doc/file/web_portal/05/5.1/Program%20predskolskog%20vaspitanja%20i%20obrazovanja.pdf\); \(8. 9. 2016.\).](http://www.rpz-</p></div><div data-bbox=)

NPP za osnovno obrazovanje i vaspitanje:

<http://www.rpz-rs.org/21/rpz-rs/NPP/za/osnovno/obrazovanje/i/vaspitanje#.V9Ev5yh97IW>; (8. 9. 2016.).

NPP za srednje obrazovanje i vaspitanje:

<http://www.rpz-rs.org/22/rpz-rs/NPP/za/srednje/obrazovanje/i/vaspitanje#.V9Ewryh97IU>; (8. 9. 2016.).

Federalni Okvirni NPP za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji BiH:

http://www.sobih.ba/siteoo/images/stories/galerije/Zakonska_akta/okvini%20npp.pdf; (8. 9. 2016.).

Pedagoški zavod tuzlanskog kantona:

<http://pztz.ba/Page.aspx?id1=62>; (21.9.2016.) – predškolsko, 1.- 9. razreda OŠ i srednje obrazovanje

NPP za gimnazije na hrvatskom jeziku u BiH:

[http://www.mozks-](http://www.mozks-ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20na%20hrvatskome%20jeziku%20za)

[ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20na%20hrvatskome%20jeziku%20za](http://www.mozks-ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20na%20hrvatskome%20jeziku%20za)

[%20gimnazije%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf](http://www.mozks-ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20na%20hrvatskome%20jeziku%20za%20gimnazije%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf); (21. 9. 2016.)

Federalni Okvirni NPP za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji BiH:

http://www.sobih.ba/siteoo/images/stories/galerije/Zakonska_akta/okvini%20npp.pdf; (8. 9. 2016.).

Pedagoški zavod tuzlanskog kantona:

<http://pztz.ba/Page.aspx?id1=62>; (21.9.2016.) – predškolsko, 1.- 9. razreda OŠ i srednje obrazovanje

Zavod za školstvo:

<http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi>; (8. 9. 2016.).

<http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/predskolsko>; (8. 9.

2016.). <http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/osnovno>; (8. 9.

2016.). <http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/gimnazija>; (8. 9.

2016.). <http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/sss>; (8. 9.

2016.).

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_kur.pdf; (8. 9.

2016.). –

(str. 23 – umetnost-glasba).

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Jasminka Nalo

DTP:

APOSO

2. LIKOVNA KULTURA

Uloga i značaj, cilj i zadaci likovne kulture

Predmet Likovna kultura pripada umjetničkom, društveno-humanističkom području odgoja i obrazovanja kao i području tehnike i informacione tehnologije. Svrha likovne kulture je da osposobi učenike za razumijevanje umjetnosti kroz aktivan (kreativan i kritički) odgovor na umjetnost svojim učestvovanjem, da razumije sebe i svijet istraživanjem i učenjem različitih umjetničkih djela i medija

Uloga koju likovna kultura ima u svakodnevnom životu učenika i u oblikovanju njegovog identiteta polazište je organizacije te pristupa učenja i poučavanja predmeta. Upoznavanjem likovnog/vizuelnog jezika, razvijanjem likovne/vizuelne pismenosti, praktičnim upoznavanjem alata i medija, sveobuhvatnim uvidom u likovno stvaralaštvo te razumijevanjem umjetničkih strategija i koncepta učenici stiču kompetencije koje će im pomoći u razumijevanju složene vizuelne okoline i osposobi ih za aktivno sudjelovanje u njenom oblikovanju, kritičkom proučavanju i vrednovanju.

Likovnom kulturom se podstiče propitivanje, istraživanje, pročišćavanje, povezivanje i izražavanje ideja, osjećaja i iskustava u likovnom djelu. Izražavanje putem kreativnog procesa pridonosi učenikovom kompletnom razvoju: višestrukoj inteligenciji, kreativnomu i simboličkom mišljenju, izražajnim i praktično oblikovnim sposobnostima te osobnosti. Takođe potiče samopouzdanje, istrajnost, samodisciplinu, spontanost i želju za slobodnim istraživanjem, razvija pažnju, koncentraciju, osjetljivost za mjeru i cikličnost te pospješuje sposobnost samoizražavanja i kritičkog mišljenja.

Umjetnička djela i stvaralačke aktivnosti pridonose oblikovanju identiteta učenika, jačanju njihovog integriteta i samopoštovanja te stvaranju kulturne i ekološke svijesti. Odgoj i obrazovanje za umjetnost pomoću umjetnosti stvara kreativne pojedince koji aktivno učestvuju u oblikovanju kulture svoje neposredne i šire okoline.

Likovna kultura (plastična umjetnost, prostorna umjetnost) - umjetnost koja kao oblik komuniciranja koristi likovni jezik. Izražava se oblicima (crtom, bojom i volumenom). Oblik – *lik*, otuda toj umjetnosti i ime. Imaju i drugi naziv - *plastične umjetnosti* (naglašava opipljivost ovih umjetnosti), a još ih zovu i *prostorne umjetnosti* (čime se naglašava da se likovne umjetnosti izražavaju u prostoru, za razliku npr. od muzike koja se izražava u vremenu). Prema tome, gledati u likovnom smislu znači isto što u književnom smislu znači – čitati. A svrha likovne kulture je u tome da upućuje u likovno čitanje slike, kipa ili građevine. Čovjek dovodi do savršenstva svoje ideje. On svojom slikom prenosi poruku drugom čovjeku o određenim društvenim događanjima. Svojim čulima i razmišljanjima dolazi do saznanja o svijetu u kome živi. Da bi sačuvao on bilježi riječima i slikama.

Različita područja likovnih i vizuelnih umjetnosti (crtič, slikarstvo, skulptura, grafika, dizajn, arhitektura i urbanizam, fotografija, film, strip, primijenjena umjetnost, savremene umjetničke prakse) i raznovrsni načini vizuelne komunikacije se povezuju nizom tematskih cjelina, kroz projekte, interdisciplinarni pristup i međupredmetno povezivanje što doprinosi da učenici upoznaju likovnu kulturu kroz njenu cjelovitu i složenu ulogu koju ima u različitim aspektima života. Povezivanjem s umjetničkim zajednicama i raznovrsnim kulturno-naučnim ustanovama, kao alternativnim prostorima učenja, učenicima se likovno stvaralaštvo, umjetnička događanja i kulturna baština predstavljaju kao dio ličnog identiteta i šireg društvenog konteksta.

Cilj i zadaci

Umjetnosti u odgoju i obrazovanju pridonose intelektualnom, čulnom, osjećajnom, društvenom, duhovnom i kreativnom razvoju učenika, omogućuje povezivanje učeničkih individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim odgojno-obrazovnim područjima te njihovo integrisanje u šire društvene i kulturne vrijednosne sisteme i poglede na svijet.

Učenjem pomoću umjetnosti, upoznavanjem i korištenjem različitih izvora podataka, umjetničkih jezika, tehnoloških postupaka, načina izražavanja i komunikacijskih tehnologija, stvaranjem vlastitih umjetničkih ostvarenja, učestvovanjem u umjetničkim aktivnostima, odgovorom na umjetnička djela i stvaralaštvo te

na umjetnička ostvarenja drugih učenika. Učenici se osposobljavaju za istraživanje različitih komunikacijskih puteva prema drugim sadržajima, ljudima i kulturama.

Odgoy pomoću umjetnosti i za umjetnost bitno pridonosi oblikovanju ličnih te društvenih i kulturnih uvjerenja i pogleda na svijet, stvaranju ličnog i društvenog, nacionalnog i evropskog kulturnog identiteta te sticanju univerzalnih humanističkih vrijednosti, poštovanju razlika među ljudima i kulturama, razvijanju empatije, saradnje, solidarnosti te lične, društvene i kulturne odgovornosti.

Likovna kultura stvara senzibilitet kod učenika za kulturu i kulturna događanja u široj društvenoj zajednici, za razumijevanje i očuvanje kulturne baštine, kako one koju čine autorska umjetnička djela tako i one koju čine oblici tradicionalne kulture i umjetnosti, za odgovoran odnos prema prirodi i njenim bogatstvima te za kreativnost u svakodnevnom životu. Ono je u međupovezanosti s ostalim odgojno-obrazovnim područjima, a stečena znanja i vještine te ovladavanje jezicima umjetnosti osposobljavaju učenike za djelotvornu svakodnevnu javnu, poslovnu i privatnu komunikaciju, cjeloživotno učenje i za uspješno učestvovanje na tržištu rada.

Razredi	Fond sati																	
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX	
	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S
	70	2	70	2	70	2	70	2	35	1	35	1	35	1	35	1	32	1
Trijade	210						140						102					
Ukupno	452 časa																	

U prvoj trijadi se prožima igra, nastava i stvaralaštvo. Smanjit će se razlike među učenicima koji su prije upisa u 1. razred bili u predškolskim ustanovama i onih koji nisu bili u predškolskim ustanovama. Korelacijom "crteža" sa književnošću za djecu ostvarit će se kontakt "crteža" sa umjetnostima, koje su se inspirisale mitom i legendom, bajkom i basnom, zagonetkom i pričom, koje su i učenicima svojstvene, te će se i ta razlika, između maternjeg jezika, simboličke umjetnosti i simboličkog "crteža" učenika, približiti.

Učenici će postepeno osloboditi svoj ekspresivni i impresivni doživljaj i izraz. To će se realizirati kreativnim "crtežom", demonstracijom i analizom "crteža" i umjetnošću. Učenici će iz slika upoznavati i proširivati svoj:

- pogled na opažanje i doživljavanje umjetničkog stvaralaštva i aktivnosti te estetskih vrijednosti (proporcija i recepcija);
- sudjelovanje u umjetničkom stvaralaštvu i aktivnostima (stvaranju ili produkciji te izvođenju ili reprodukciji);
- komunikaciju, socijalizaciju i saradnju umjetnosti, dizajna i medija;
- razumijevanje i vrednovanje umjetničkog stvaralaštva i aktivnosti.

U drugoj trijadi tematske cjeline bi se realizirale kroz likovno kreativni rad u svakom polugodištu, što znači da bi svaka tematska cjelina bila dva puta obrađena u toku školske godine. Ovakav pristup zaokruživanja jedne cjeline kroz likovne zadatke (likovne probleme) osigurao bi veću preglednost i sistematiziranje gradiva koje djeca trebaju usvojiti i njegovo logičko ponovno proširivanje u drugom polugodištu.

Ponavljanje tematskih cjelina u formi koncentričnih krugova pruža mogućnost preispitivanja usvojenih i prezentiranja novih sadržaja i znanja. Ovako postavljene tematske cjeline ne isključuju ni jednu oblast, niti bilo koju tehniku. Kvalitet učenja u likovnoj kulturi je proces kada djeca vizualiziraju problem koji ranije nisu znala, prepoznaju ga i razriješe putem likovno-tehničkih sredstava. Taj proces kod djece razvija kreativno mišljenje, sposobnosti i saznanja, što utiče na formiranje likovno oblikovnih temelja koji će im pomoći u analizi složenih vizualno likovnih ideja i problema u komponiranju osmišljenih likovnih kompozicija.

Likovna pismenost podstiče se kroz nastavu koja djecu uključuje u aktivan proces vizualnog istraživanja, doživljaj zadovoljstva u razrješavanju problema i sposobnosti vrednovanja. Razvoj likovne pismenosti obuhvata razradu zadatah nastavnih tema putem kojih djeca spoznaju (stvaraju predstavu) o značaju likovne umjetnosti u vlastitom životu, i interakciju umjetnosti, nauke i društva,

U trećoj trijadi kroz ovakvu formu osigurava se kontinuitet u usvajanju i proširivanju znanja, sposobnosti i likovne kreativnosti djece, permanentno kroz cjelokupni devetogodišnji odgoj i obrazovanje. Kvalitet učenja u likovnoj kulturi je proces kada djeca vizueliziraju problem koji ranije nisu znala, prepoznaju i razriješe ga putem likovno - tehničkih sredstava. Taj proces kod djece razvija kreativno mišljenje, sposobnosti i saznanja što utiče na formiranje likovno oblikovnih temelja koji će im pomoći u analizi složenih vizuelno likovnih ideja i problema u komponiranju osmišljenih likovnih kompozicija.

Likovna pismenost potiče se kroz nastavu koja djecu uključuje u aktivan proces vizuelnog istraživanja, doživljaj zadovoljstva u razrješavanju problema i sposobnosti vrednovanja. Razvoj likovne pismenosti obuhvata razradu zadatih nastavnih tema putem kojih djeca spoznaju /stvaraju predstavu/ o značaju likovne umjetnosti u vlastitom životu, i interakciju umjetnosti, nauke i društva, novih medija i okruženja.

Opći cilj je da učenici:

- usvoje i razumiju likovni jezik i razviju likovnu pismenost odgajanjem vizuelnog opažanja te njegova primjena kroz stvaralački (kreativni) i analitički proces, izraze stvaralačko (kreativno) mišljenje produkcijom ideja i rješavanjem problema;
- razviju psihomotoričke i kognitivne vještine upoznavanjem i upotrebom različitih materijala, postupaka i medija;
- razviju kritičko mišljenje, stavove i vrijednosti uspostavljanjem aktivnog i istražujućeg odnosa prema okolini i likovnomu stvaralaštvu;
- razumiju kontekst likovnog djela i ulogu likovnog stvaralaštva u društvu istraživanjem umjetničkog izraza i uspostavljanjem odnosa s društvenim, historijskim, kulturnim i tehnološkim faktorima;
- učestvuju u umjetničkim događanjima i aktivnostima kulturno-naučnih ustanova; razvijaju odgovoran odnos prema savremenoj kulturnoj okolini i umjetničkoj baštini.

PRVA TRIJADA

PRVI RAZRED

Ishodi učenja :

1. Učenik će bez opterećenja stvarati svoj rad, crtež i sliku.
2. Znati objasniti i opisati šta je zamislio i opisao.
3. Moći će imenovati osnovne boje.
4. Postepeno će oslobađati svoj ekspresivni i impresivni doživljaj i izraz,
5. Moći će iz slika upoznavati i proširivati pogled na svijet, te bogatiti jezik uopšte.
6. Stvaraće i gradiće sigurnost da i sami mogu stvarati i kreirati creže .
7. Razvijaće saradnički odnos u okruženju u kojem se nalaze.
8. Moći će verbalnim izražajem objasniti sviđa li im se umjetničko djelo ili ne.
9. Jednostavnim izrazima i riječima objasniti sadržaj djela i kako su ga oni doživjeli.
10. Razvijat će i jačati motoričke vještine i samostalno izvoditi kompleksnije pokrete i radnje prilikom stvaranje slike ili drugog djela.
11. Usvojiti pravila održavanja higijene radnog prostora i čuvanja postojećih materijala.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
<p>1. Osnovna izražajna sredstva i načela/principi</p> <p>Linija i tačka Metrika:1 + 14 časova</p> <p>Boja Metrika:1 + 10 čas</p> <p>Ploha Metrika:1 + 6 časova</p> <p>Površina Metrika:1 + 1 čas</p> <p>Masa i prostor Metrika:1 +14 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati tačku i liniju; -prepoznati različite vrste linija (duge-kratke, debele-tanke, zakrivljene-ravne, isprekidane, otvorene-zatvorene); -prepoznati i imenovati osnovne boje u vidnom polju i na umjetničkim djelima; -prepoznati i imenovati izvedene (sekundarne) boje; -prepoznati kontrast (svijetlo-tamno); -razlikovati pravilne i nepravilne oblike; -razlikovati glatku i hrapavu površinu; -prepoznati karakteristike geometrijskih tijela; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti tačku i liniju u crtanju; -istražiti prostor na kome crta (koristeći relacije za orijentaciju: lijevo-desno, gore-dole, uspravno, koso, vodoravno); -koristiti osnovne boje u vlastitiom radu (crvena-žuta-plava); -miješati osnovne boje kako bi dobio izvedene (sekundarne) boje; -isprobati kontrast svijetlo-tamno; - nacrtati pravilne geometrijske oblike (kružnica, trokut, kvadrat, praougaonik); - nacrtati nepravilne oblike (mrlja/fleka, slobodni oblici ...); -koristiti taktilnu osjetljivost za glatke i hrapave površine; - koristiti gotova obla i rogljasta tijela; -oblikovati obla i rogljasta tijela od prirodnih i drugih materijala (veliko-malo, visoko-nisko, široko-usko, ispod-iznad, meko-tvrdo, hrapavo-glatko); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati upornost tokom rada; -pokazati početnu osjetljivost za boju; - se spontano izražavati; -pokazati oblike u okruženju; -pokazati interes za istraživanje različitih materijala; -pokazati slobodu u likovnom izražavanju; - preuzimanje inicijative i samostalnost u radu;
<p>2. Likovni materijali i tehnike</p> <p>Metrika: 1 + 4 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati osnovne karakteristike likovnih materijala; -prepoznati pribor kojima se likovno izražava; -opisati način rukovanja likovnim alatima; -opisati svojim riječima načine vlastitog likovnog izražavanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -isprobati likovne materijale (papir, tekstil, vuna, suhi plodovi, tijesto, plastelin...); -isprobati likovne crtače tehnike (olovka, flomaster, olovka u boji, kreda, kolaž); -isprobati likovne slikarske tehnike (akvarel, gvaš, kolaž, pastel masni / 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -isprobavati samostalno likovne materijale, tehnike i alate; -poštovati upute nastavnika u likovnom izražavanju; -demonstrirati fine motoričke vještine (preciznost, koordinacija prstiju i očiju, sitni pokreti, koncentriranost

		voštane boje ili suhi/kreda); - isprobati prostorno-plastičke tehnike (papir, karton, ambalaža, plastelin, glinamol); -isprobati likovne alate (makaze, ljepilo, kist, spužva,); -isprobati različite postupke likovnog izražavanja (građenje, modelovanje, crtanje, slikanje, ...);	na rad);
3. Stvaralački/istraživački proces Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: - prepoznati nivo ličnog zadovoljstva u stvaralačkom procesu;	Učenici će: -koristiti komunikacijske vještine za izražavanje ličnog zadovoljstva; -koristiti sve raspoložive resurse; -predlagati kreativne ideje i rješenja u likovnom izrazu;	Učenici će: -tokom rada ispoljavati emocije; -pravilno držati glavu-tijelo i udove tokom rada;
II PROMIŠLJANJE I REFLEKSIJA			
1. Vizualno mišljenje, pismenost, doživljaj, analiza djela i kritički osvrt Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: -imenovati likovne i druge pojmove i termine;	Učenici će: - koristiti pravilno odgovarajuću likovnu terminologiju tokom rada; - uporediti vlastiti i tuđi stvaralački rad;	Učenici će: - porediti radove prema upotrebi likovnih materijala i pojmova; -porediti radove prema izraženoj ideji;
2. Znanje o umjetnosti Metrika: 1 + 4 časa	Učenici će: - prepoznati produkte likovnog/vizuelnog izražavanja (crtež, slika, animirani film, fotografija, lutke, igračke slikovnica); -opisati jednostavne vizualne znakove u svojoj okolini (zaštitni znak, saobraćajni znak)	Učenici će: - oblikovati igračku (lutku, zvečku...), slikovnicu; - oblikovati zaštitni i saobraćajni znak; -oblikovati jednostavnu vizualnu poruku kao pomoć u komunikaciji ili orijentaciji u prostoru;	Učenici će: -povezati vizuelne poruke sa namjenama; -povezati oblik sa namjenom;
III ESTETIKA, KONSTRUKCIJA, FUNKCIJA			
1. Aktivan odnos prema vizualnoj okolini Metrika: 1 + 2 časa	Učenici će: -razlikovati uređen i haotičan prostor (učionica, prostorija u domu);	Učenici će: -rasporediti predmete u prostoru prema higijenskim kriterijima i kriterijima urednosti;	Učenici će: -pokazati radne, estetske i higijenske navike; -organizovati izložbu učeničkih radova uz pomoć nastavnika;
2. Interakcija i komunikacija u umjetnosti Metrika: 1 čas	Učenici će: -analizirati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju;	Učenici će: -posmatrati i uočavati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju;	Učenici će: -procijeniti uočene likovne pojmove i vrijednosti u okruženju;

DRUGI RAZRED

Ishodi učenja :

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
<p>1. Osnovna izražajna sredstva i načela/principi</p> <p>Linija i tačka</p> <p>Metrika:1 + 14 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati tačku i liniju; -opisati različite vrste linija (duge-kratke, debele-tanke, zakrivljene-ravne, isprekidane, otvorene-zatvorene); -imenovati linije po toku i karakteru (smjer i vrste); -prepoznati raspored tačaka raspršene-skupljene, niz tačaka), -prepoznati vrste linija (izlomljena); -prepoznati ritam linija i tačaka; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti tačku i liniju po toku i karakteru u crtanju; -primjenjivati različit raspored tačaka na svom radu; -komponovati ritmički linije i tačke; -koristiti izlomljenu liniju na crtežu; -dovesti u skladnu vezu linije i tačke u prostoru (koristeći relacije za orijentaciju: lijevo-desno, gore-dole, uspravno, koso, vodoravno); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -obratiti pažnju na primjenu likovnih problema na svom radu; -dati primjere različitih linija po toku i karakteru; -pokazati upornost prilikom usklađivanja linije i tačke u prostoru;
<p>Boja</p> <p>Metrika:1 + 12 časova</p>	<ul style="list-style-type: none"> -opisati proces nastanka izvedenih (sekundarnih) boja; -razlikovati osnovne i izvedene boje u vidnom polju i na umjetničkim djelima; -prepoznati hromatske i ahromatske boje; -opisati nastanak promjene vrijednosti boje dodavanjem crne ili bijele; -prepoznati kontrast (toplo-hladno); 	<ul style="list-style-type: none"> - koristiti hromatske i ahromatske boje u vlastitom radu; -miješanjem boje s crnom i bijelom dobiti svjetliju i tamniju boju; -isprobati kontrast toplo-hladno; 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati početnu osjetljivost za obojene i neobojene površine, različite svjetline boje; -izražavati doživljaj uz pomoć toplih i hladnih boja; - se spontano izražavati;
<p>Ploha</p>	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati ritam pravilnih i 	<ul style="list-style-type: none"> - izraziti ritam kao 	<ul style="list-style-type: none"> -pratiti ritam muzike i

<p>Metrika: 1 + 4 časova</p> <p>Površina</p> <p>Metrika: 1 + 3 čas</p> <p>Masa i prostor</p> <p>Metrika: 1 + 12 časova</p>	<p>nepravilnih oblika;</p> <p>-opisati glatku i hrapavu površinu;</p> <p>-razlikovati meku i tvrdu površinu;</p> <p>-opisati karakteristike geometrijskih tijela;</p> <p>-razlikovati tijela u vidnom polju (pravilna/geometrijska i nepravilna/slobodna tijela);</p>	<p>ponavljanje pravilnih i nepravilnih oblika;</p> <p>-izraditi vlastiti dizajn zastave;</p> <p>-koristiti taktilnu osjetljivost za glatke - hrapave, meke - tvrde površine;</p> <p>-povezati izgled tijela kojim se svakodnevno služe s njihovom namjenom;</p> <p>-oblikovati tijela od prirodnih i drugih materijala s posebnim naglaskom na relacije unutar-izvan-na;</p> <p>-koristiti postupak građenja, presavijanja, dodavanja i oduzimanja materijala;</p>	<p>povezati sa vizuelnim ritmom;</p> <p>-pokazati interes za istraživanje različitih materijala;</p> <p>-pokazati vizuelno motoričku koordinaciju (postavljanje, slaganje, raspoređivanje gotovih materijala);</p> <p>-održati raspon mogućnosti kontrole materijala (pritisak, nagib, spajanje, oblikovanje isl.);</p> <p>-istražiti plastičke forme materijala, predmeta i prostora raznih veličina i oblika;</p> <p>-pokazati dosljednost u radu;</p>
<p>2. Likovni materijali i tehnike</p> <p>Metrika: 1 + 4 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-opisati osnovne karakteristike likovnih materijala;</p> <p>-imenovati pribor kojima se likovno izražava;</p> <p>-opisati način rukovanja likovnim alatima;</p> <p>-opisati svojim riječima načine vlastitog likovnog izražavanja;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-koristiti likovne materijale (papir, karton, tekstil, vuna, suhi plodovi, tijesto, plastelin...);</p> <p>-koristiti likovne crtače tehnike (olovka, flomaster, olovka u boji, kreda);</p> <p>- koristiti likovne slikarske tehnike (akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel masni / voštane boje ili suhi/kreda);</p> <p>- koristiti prostorno-plastičke tehnike (papir, karton, ambalaža, plastelin, glinamol);</p> <p>- koristiti likovne alate (makaze, ljepilo, kist, spužva, paleta);</p> <p>- koristiti različite postupke likovnog izražavanja (građenje, modelovanje, crtanje, slikanje ...);</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-pokazati samostalnost prilikom korištenja likovnih materijala i alata;</p> <p>-poštovati upute nastavnika u likovnom izražavanju;</p> <p>-demonstrirati fine motoričke vještine (preciznost, koordinacija prstiju i očiju, sitni pokreti, koncentriranost na rad);</p> <p>-pokazati brigu u održavanju radnog prostora i alata;</p>
<p>3. Stvaralački/ istraživački proces</p> <p>Metrika: 1 + 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- opisati nivo ličnog zadovoljstva u stvaralačkom procesu;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-koristiti komunikacijske vještine (verbalne i neverbalne) za izražavanje ličnog zadovoljstva;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- ispoljavati doživljaje temeljene na međuodnosu osjećaja, iskustava, misli</p>

		<ul style="list-style-type: none"> -koristiti sve raspoložive resurse; -predlagati kreativne ideje i rješenja u likovnom izrazu; - koristiti se principom kreativne igre u okviru koje postoje pravila; - prožimati različite umjetničke forme (muzika, ples/pokret, priča, predstava, igra) u cjeloviti likovni izraz; 	<ul style="list-style-type: none"> i informacija; -pravilno držati glavu-tijelo i udove tokom rada; - održavati usmjereno opažanje;
II PROMIŠLJANJE I REFLEKSIJA			
1. Vizualno mišljenje, pismenost, doživljaj, analiza djela i kritički osvrt Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -opisati likovne i druge pojmove i termine; -razlikovati redoslijed faza posmatranja; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> - koristiti pravilno odgovarajuću likovnu terminologiju tokom rada; -povezati redoslijed faza posmatranja sa likovnim sadržajem; - analizirati vlastiti i tuđi stvaralački rad (u odnosu na likovne probleme); 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -procijeniti rad prema upotrebi likovnih materijala i pojmova; - procijeniti rad prema izraženoj ideji;
2. Znanje o umjetnosti Metrika: 1 + 6 časa	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati produkte likovnog/vizuelnog izražavanja (crtež, slika, kip, spomenik, animirani i igrani film, fotografija, lutke, slikovnica); -prepoznati piktogram; -imenovati osnovne kulturno-umjetničke institucije na osnovu neposrednog iskustva; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> - oblikovati igračku (lutku, masku, bubanj, kastanjete...), slikovnicu; -osmisliti piktogram; -oblikovati jednostavnu likovnu/vizualnu poruku kao pomoć u komunikaciji ili orijentaciji u prostoru; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -povezati vizuelne poruke sa namjenama; -povezati oblik sa namjenom; -povezati likovne/vizuelne sadržaje sa iskustvom iz svakodnevnog života; -posjetiti kulturno-umjetničke institucije u okruženju;
III ESTETIKA, KONSTRUKCIJA, FUNKCIJA			
1. Aktivan odnos prema vizualnoj okolini Metrika: 1 + 2 časa	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -opisati uređen i haotičan prostor (škola, dom, moje mjesto); -uočiti neposredno prostor i odnose elemenata kroz funkciju i estetiku u posjećenim kulturno-umjetničkim institucijama; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -rasporediti predmete u prostoru prema higijenskim kriterijima i kriterijima urednosti; -istražiti neposredno prostor i uočiti odnose elemenata kroz funkciju i estetiku u posjećenim kulturno-umjetničkim institucijama; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -pokazati radne, estetske i higijenske navike; -organizovati izložbu učeničkih radova uz pomoć nastavnika; -primijeniti iskustva u vlastitom stvaralaštvu uz podršku;
2. Interakcija i komunikacija u umjetnosti Metrika: 1 čas	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -analizirati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -kratko opisati (svojim riječima) umjetničku reprodukciju; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -posmatrati i uočavati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -procijeniti uočene likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -opisati (svojim riječima) umjetničku reprodukciju uz podršku.

TREĆI RAZRED

Ishodi učenja :

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
<p>1. Osnovna izražajna sredstva i načela/principi</p> <p>Linija i tačka</p> <p>Metrika:1 + 14 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati suprotnost različitih vrsta linija po karakteru (duge-kratke, debele-tanke); -opisati ritam linija i tačaka; -uočiti linije/crte kao granice odnosno ivice trodimenzionalnog oblika; -imenovati konturnu /obrisnu liniju na crtežu; -identificirati odnose veličina oblika na crtežu (proporcije); -prepoznati linije/crte kao trag kretanja u prostoru i na likovnim djelima; -opisati paralelne linije; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izraziti suprotnost linija različitim likovnim tehnikama; -komponovati ritmički linije i tačke; -stvarati oblike konturnim linijama; -upoređivati odnose veličina oblika na crtežu (proporcije); -dovesti u skladnu vezu linije i tačke u prostoru; -koristiti igre šaranja i spontano uobličavanje linijom (gipkost i pokretljivost linije, određenost i čistota linije) -koristiti paralelne linije; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -obratiti pažnju na primjenu suprotnih vrijednosti likovnih elemenata na svom radu; -dati primjere sličnih i različitih linija po karakteru; - vježbati predstavljanje oblika linijom; -practicirati/vježbati crtačku pokretljivost ruke, šake i prsta; -kroz sadržaje drugih predmeta objasniti razlike u korištenju paralelnih linija;
<p>Boja</p> <p>Metrika:1 + 16 časova</p>	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati hromatske i ahromatske boje; -opisati nastanak promjene vrijednosti boje dodavanjem crne ili bijele; -prepoznati nijanse boje (najsvjetlija – najtamnija nijansa jedne boje); - opisati kontrast (svijetlo-tamno); - opisati kontrast (toplo-hladno); 	<ul style="list-style-type: none"> - koristiti hromatske i ahromatske boje u vlastitom radu; -miješanjem boje s crnom i bijelom dobiti svjetliju i tamniju boju; -koristiti različite nijanse jedne boje; -izražavati kontrast svijetlih i tamnih nijansi boje; -izražavati kontrast toplih i hladnih boja; 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati osjetljivost za obojene i neobojene površine, različite svjetline boje; -izažavati doživljaj uz pomoć toplih i hladnih, svijetlih i tamnih boja; -koristiti spontani ritam, bojenih mrlja, linija i svjetlina; - samostalno razvijati osjetljivost za boje i

<p>Ploha</p> <p>Metrika: 1 + 6 časova</p>	<p>-imenovati pojmove slika, slikar, slikati;</p> <p>-uočavati raspored elemenata i sklad cjelina;</p> <p>-prepoznati različite tipove slova (geometrijski i slobodni oblik);</p> <p>-imenovati pojmove fotografija, fotograf, fotografisanje;</p>	<p>- slagati elemente i skupove istih i različitih boja, korištenjem gotovih elemenata (logičkih blokova isl.);</p> <p>-oblikovati različite tipove slova;</p> <p>-uporediti obilježja slova prema: veličini, debljini i obliku;</p> <p>-izraditi dizajn čestitke;</p> <p>-uporediti pojmove slika-fotografija, slikar-fotograf, slikati-fotografisati;</p>	<p>tonove;</p> <p>-vježbati oblikovanje različitih tipova slova kroz jednostavne vizuelne poruke;</p> <p>-interpretirati obilježja slova prema veličini, debljini i obliku;</p> <p>-pokazati na primjerima iz okruženja različitou upotrebu pojmova slika i fotografija;</p>
<p>Površina</p> <p>Metrika: 1 + 3 časa</p>	<p>-uočiti suprotnost između glatke i hrapave površine;</p>	<p>-izraziti suprotnost glatkih i hrapavih površina različitim likovnim tehnikama i postupcima;</p>	<p>-pokazati interes za istraživanje različitih materijala i tehnika;</p>
<p>Masa i prostor</p> <p>Metrika: 1 + 10 časova</p>	<p>-imenovati pojmove kip, kipar, kiparstvo;</p> <p>-odrediti odnose različitih veličina masa;</p> <p>-prepoznati reljef;</p> <p>-odrediti suprotnosti različitih površina masa;</p> <p>-prepoznati prostor unutrašnji i vanjski;</p>	<p>-razlikovati pojmove kip, kipar, kiparstvo;</p> <p>-praviti oblike različitih veličina;</p> <p>-kombinovati različite površine u oblikovanju mase (izrada reljefa);</p> <p>-koristiti postupak građenja, presavijanja, kombinovanja različitih materijala, utiskivanja, perforiranja, dodavanja i oduzimanja materijala;</p>	<p>-pokazati vizuelno motoričku koordinaciju pri kombinovanju materijala;</p> <p>-održati raspon mogućnosti kontrole materijala (pritisak, nagib, spajanje, oblikovanje isl.);</p> <p>-istražiti plastičke forme materijala, predmeta i prostora raznih veličina i oblika;</p> <p>-pokazati dosljednost u radu;</p>
<p>2. Likovni materijali i tehnike</p> <p>Metrika: 1 + 2 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-opisati osnovne karakteristike likovnih materijala;</p> <p>-imenovati pribor kojim se likovno izražava;</p> <p>-opisati način rukovanja likovnim alatima;</p> <p>-objasniti načine vlastitog likovnog izražavanja;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-koristiti likovne materijale (papir, karton, ambalaža, tekstil, vuna, suhi plodovi, tijesto, plastelin, pijesak, kamenčići...);</p> <p>-koristiti likovne crtače tehnike (olovka, flomaster, olovka u boji, kreda, ugljen);</p> <p>- koristiti likovne slikarske tehnike (akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel masni ili suhi);</p> <p>- vježbati prostorno-plastičke tehnike (koristeći: papir, karton, plastelin, glinamol, žica ...);</p> <p>- koristiti likovne alate</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-pokazati samostalnost prilikom korištenja likovnih materijala i alata;</p> <p>-poštovati upute nastavnika u likovnom izražavanju;</p> <p>-demonstrirati fine motoričke vještine (preciznost, koordinacija prstiju i očiju, sitni pokreti, koncentriranost na rad);</p> <p>-pokazati brigu u održavanju radnog prostora i odlaganju alata;</p>

		(makaze, ljepljivo, kist, spužva, paleta, kiparski alat ...); - koristiti različite postupke likovnog izražavanja (građenje, modelovanje, crtanje, slikanje ...);	
3. Stvaralački/istraživački proces Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: - opisati nivo ličnog zadovoljstva u stvaralačkom procesu; - opisati proces pronalaska kreativne ideje i rješenja; - objasniti drugi način rješavanja vlastite kreacije;	Učenici će: - koristiti komunikacijske vještine (verbalne i neverbalne) za izražavanje ličnog zadovoljstva; - koristiti sve raspoložive resurse; - predlagati kreativne ideje i rješenja u likovnom izrazu; - koristiti se principom kreativne i eksperimentalne igre;	Učenici će: - ispoljavati doživljaje temeljene na međuosobnoj osjećaja, iskustava, misli i informacija; - pravilno držati glavu-tijelo i udove tokom rada; - održavati usmjereno opažanje; - navoditi primjer drugog načina rješavanja kreacija;
II PROMIŠLJANJE I REFLEKSIJA			
1. Vizualno mišljenje, pismenost, doživljaj, analiza djela i kritički osvrt Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: - razlikovati redoslijed faza posmatranja; - opisati likovne i druge pojmove i termine na vlastitom i tuđem radu, te na primjeru umjetničkih djela;	Učenici će: - povezati redoslijed faza posmatranja sa likovnim sadržajem; - koristiti pravilno odgovarajuću likovnu terminologiju tokom rada; - analizirati vlastiti, tuđi stvaralački rad, reprodukciju umjetničkih djela;	Učenici će: - procijeniti rad prema upotrebi likovnih materijala i pojmova na vlastitom, tuđem stvaralačkom radu i reprodukciji umjetničkog djela uz podršku; - procijeniti rad prema izraženoj ideji;
2. Znanje o umjetnosti Metrika: 1 + 4 časa	Učenici će: - imenovati zanimanja prema likovnom području: slikar, kipar, fotograf; - opisati produkte likovnog/vizuelnog izražavanja (crtež, slika, kip, spomenik, animirani i igrani film, fotografija, reljef); - imenovati osnovne kulturno-umjetničke institucije na osnovu neposrednog iskustva;	Učenici će: - oblikovati jednostavnu likovnu/vizualnu poruku; - izraditi plan radionice u prostoru galerije, muzeja, umjetničkog ateljea; - izraditi projekt zajedno sa umjetnicima;	Učenici će: - povezati vizuelne poruke sa namjenama; - povezati likovne/vizuelne sadržaje sa iskustvom iz svakodnevnog života; - posjetiti kulturno-umjetničke institucije u okruženju;
III ESTETIKA, KONSTRUKCIJA, FUNKCIJA			
1. Aktivan odnos prema vizualnoj okolini Metrika: 1 + 2 časa	Učenici će: - opisati ureden i haotičan prostor; - uočiti neposredno prostor i odnose elemenata kroz funkciju i estetiku u	Učenici će: - rasporediti predmete u prostoru prema higijenskim kriterijima i kriterijima urednosti; - istražiti neposredno	Učenici će: - pokazati radne, estetske i higijenske navike; - organizovati izložbu učeničkih radova uz pomoć nastavnika;

	posjećenim kulturno-umjetničkim institucijama;	prostor i uočiti odnose elemenata kroz funkciju i estetiku u posjećenim kulturno-umjetničkim institucijama; - dekorirati i estetski urediti školski prostor;	-primijeniti iskustva u vlastitom stvaralaštvu uz podršku;
2. Interakcija i komunikacija u umjetnosti Metrika: 1 čas	Učenici će: -analizirati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -kratko opisati (svojim riječima) umjetničku reprodukciju;	Učenici će: -posmatrati i uočavati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju;	Učenici će: -procijeniti uočene likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -opisati (svojim riječima) umjetničku reprodukciju uz podršku.

Didaktičke napomene:

Likovno stvaralačko izražavanje i predstavljanje vezani su za određene teme i motive iz života (tematski rad) ili književnost za djecu (ilustracije), prikaz likova, scena i zbivanja iz bajki, basni, pjesmica, prikaz određenog događaja, radnji, emocija (igre i predstave i sl.), početno uvođenje u slobodnu likovnu deskripciju, naraciju i interpretaciju i u elementarno doživljavanje i ostvarivanje deskriptivne, narativne i ekspresivne funkcije linije i crteža. Razvijati kod učenika likovni senzibilitet, mišljenje, pamćenje, stvaralačku maštu i sposobnost likovnog izražavanja.

Tokom rada, nastavnici vode računa o razvojnim karakteristikama, mogućnostima i interesima učenika ovog uzrasta. Predmet se izvodi praktično, a komponente ZJNPP se integriraju, tako da tokom jednog časa se osim crtanja ili oblikovanja izvodi i refleksija i estetika.

Napominjemo da se pojmovi i novi termini praktično isprobavaju i usvajaju. Isto tako potrebno je njegovati prirodnu radoznalost i kreativnost djeteta, a izbjegavati rutine i šablonizacije. Od prvog razreda započeti sa razlikovanjem pojmova crteža, slike, modela i razvijati samoprocjenu rada (vizuelno-estetsku kulturu).

U drugom razredu nastaviti sa razlikovanjem pojmova crteža, slike, modela, kipa i spomenika. Uvesti likovnu reprodukciju kao didaktičko sredstvo. Planirati posjete institucijama (razraditi aktivnosti usmjerene na refleksiju viđenog).

U trećem razredu uvodi se novi likovni pojam "frotaž" kao naziv za tehniku prenošenja hrapave površine predmeta (kovanica, kora drveta, list, zid...) na papir postupkom protrljavanja grafita, ugljena, drvene olovke. U sadržajima nije korišten pojam "tipografija" i "dizajn" nego "oblikovanjem različitih tipova slova i izradom čestitke" uvoditi učenike u likovnu oblast dizajna.

DRUGA TRIJADA

ČETVRTI RAZRED

Ishodi učenja:

Sadržaj podučavanja

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
1. Osnovna izražajna sredstva i načela/principi Linija i tačka Metrika: 1 + 9 časova Boja Metrika:1 + 15 časova	Učenici će: -objasniti ulogu konturne/obrisne linije na crtežu; -imenovati strukturnu/gradbenu liniju; -prepoznati odnose linija prema značenju (konturna/obrisna, strukturna/gradbena); -prepoznati ulogu teksturne linije; -uočiti i prepoznati crtačke teksture; -identificirati svjetlinu i tamninu (valer) površine na osnovu gustine i rasporeda linija i tačaka; -objasniti nastanak promjene vrijednosti boje dodavanjem crne ili bijele; -imenovati tonsku gradaciju (stepenovanje tonova); -prepoznati nijanse boje (pet različitih nijansi jedne boje); -razlikovati tonsko i kolorističko slikanje;	Učenici će: -koristiti gradbene linije; -dovesti u skladnu vezu obrisne i gradbene linije; -popunjavati površine tačkama, paralelnim i ukrštenim potezima različite gustine i jačine; -istražiti jedinstvo ostvareno kroz dominaciju jednog likovnog elementa-teksture; -popunjavati površine osnovnih geometrijskih oblika i različitih slobodnih oblika tonovima u tri različite jačine (valer); -miješanjem boje s crnom i bijelom dobiti pet različitih nijansi jedne boje; -koristiti tonsku skalnu jedne boje u svom izrazu; -vježbati tonsko i kolorističko slikanje; -izražavati se komplementarnim parovima	Učenici će: -dati primjere strukture /građe predmeta ili biljnih i životinjskih oblika iz okruženja; -vježbati predstavljanje oblika, građe i površine, obrisnom, gradbenom i teksturnom linijom; -vježbati različitu likovnu perceptivnost / opažaj i osjetljivost u prepoznavanju svijetlih i tamnih površina; -practicirati crtačku pokretljivost ruke, šake i prsta; -pokazati osjetljivost za različite svjetline boje; -izražavati doživljaj uz pomoć toplih i hladnih boja; -samostalno razvijati osjetljivost za sklad boja i tonova; -ispoljiti doživljaj sklada

	<ul style="list-style-type: none"> - uočiti komplementarni kontrast u okolini i na likovnim djelima; - prepoznati simboliku toplih i hladnih boja (kadar animiranog ili igranog filma, likovnog djela ...); 	<ul style="list-style-type: none"> boja; -izražavati misli i osjećanja bojom, -ispoljiti doživljaj funkcije boje asocijativno i simbolički; 	<ul style="list-style-type: none"> komplementarnih parova u okolini i likovnim djelima; -izraziti vlastiti doživljaj funkcije boje asocijativno, simbolički i ekspresivno; -spontano izraziti sadržaja iz mašte, književnih djela, filma ...; -tražiti simetriju i
<p>Ploha</p> <p>Metrika:1 + 12 časova</p>	<ul style="list-style-type: none"> - uočavati simetrični i asimetrični raspored elemenata; - prepoznati pozitivni i negativni prostor; -prepoznati matricu /kliše; -prepoznati otisak; -objasniti postupak otiskivanja; -imenovati pojam plakat; -uočiti oblik i veličinu slike u odnosu na oblik i veličinu teksta na plakatu; -imenovati pojmove grafičar - grafika; -imenovati pojmove grafički dizajn- dizajner - dizajniranje; -uočiti slikarske teksture; 	<ul style="list-style-type: none"> -upoređivati simetrične i asimetrične rasporede elemenata; -koristiti postupak otiskivanja u tehnikama visokog tiska (krompir tisak, plutani čep, spužva tisak ...); -izraditi plakat sa likom u pokretu (sport, ples); -koristiti različite tipove slova; -uporediti pojmove grafičar - grafika; - uporediti pojmove grafički dizajn- dizajner - dizajniranje; 	<ul style="list-style-type: none"> -tražiti simetriju i asimetriju u okruženju; -vježbati oblikovanje različitih tipova slova kroz jednostavne vizuelne poruke; -interpretirati obilježja slova prema veličini, debljini i obliku; -pokazati na primjerima iz okruženja različitu upotrebu plakata; - posjetiti štampariju /tiskaru;
<p>Površina</p> <p>Metrika:1 + 3 časa</p>		<ul style="list-style-type: none"> -izraziti slikarske teksture bojom, potezom i mrljom kao sastavnim dijelovima površine; 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati interes za istraživanje različitih postupaka u obradi površine (prskanje bojom, grebanje po površini, tačkanje, tapkanje...);
<p>Masa i prostor</p> <p>Metrika:1 +10 časova</p>	<ul style="list-style-type: none"> -uočiti suprotnost između punog i praznog prostora; -prepoznavati ravnotežu u prostoru; -razlikovati reljef (visoki, niski i udubljeni); -prepoznati skulpturu (figura, torzo, poprsje/bista, portret) kao kiparsko djelo; -imenovati pojmove scena-scenografija-scenograf; 	<ul style="list-style-type: none"> -razlikovati i izražavati suprotnosti punog i praznog prostora; -izražavati ravnotežu u prostoru; -izražavati doživljaj mase prostora visokog, niskog i udubljenog reljefa; -izraziti masom ljudsko tijelo; -raspoređivati elemente u prostoru tražeći najskladniji odnos među njima upotrebom različitih materijala u oblikovanju scene; 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati vizuelno motoričku koordinaciju pri kombinovanju materijala; -održati raspon mogućnosti kontrole materijala (pritisak, nagib, spajanje, oblikovanje i sl.); -istražiti plastičke forme materijala, predmeta i prostora raznih veličina i oblika; -pokazati dosljednost u radu;
<p>2. Likovni materijali i tehnike</p> <p>Metrika: 1 + 3 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -povezati osnovne karakteristike likovnih materijala; -opisati tehnike kojima se likovno izražava; -opisati način rukovanja likovnim alatima; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti likovne materijale (papir, karton, ambalaža, časopisi, aluminijska folija, spužva, tekstil, vuna, suhi plodovi, tijesto, plastelin, pijesak, kamenčići, krompir, plutani čep, ...); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati samostalnost prilikom korištenja likovnih materijala i alata; -poštovati upute nastavnika u likovnom izražavanju;

	-objasniti načine vlastitog likovnog izražavanja;	-koristiti likovne crtaće tehnike (olovka, flomaster, olovka u boji, kreda, ugljen, tuš-pero); - koristiti likovne slikarske tehnike (akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel masni ili suhi); - vježbati prostorno-plastičke tehnike (koristeći: papir, karton, plastelin, glinamol, žica ...); - koristiti likovne alate (makaze, lje pilo, kist, spužva, paleta, kiparski alat, valjak ...); - koristiti različite postupke likovnog izražavanja (građenje, modelovanje, crtanje, slikanje, oblikovanje matrice, otiskivanje ...);	-demonstrirati fine motoričke vještine (preciznost, koordinacija prstiju i očiju, sitni pokreti, koncentriranost na rad); -pokazati brigu u održavanju radnog prostora i odlaganju alata; -se kreativno izraziti tokom rada;
3. Stvaralački/istraživački proces Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: - opisati nivo ličnog zadovoljstva u stvaralačkom procesu; -opisati proces pronalaska kreativne ideje i rješenja; -objasniti drugi način rješavanja vlastite kreacije;	Učenici će: -koristiti komunikacijske vještine (verbalne i neverbalne) za izražavanje ličnog zadovoljstva; -koristiti vježbe za prostornu i vizuelnu komunikaciju; -koristiti sve raspoložive resurse; -predlagati kreativne ideje i rješenja u likovnom izrazu; - koristiti se principom kreativne i eksperimentalne igre;	Učenici će: - ispoljavati doživljaje temeljene na međuodnosu osjećaja, iskustava, misli i informacija; -pravilno držati glavu-tijelo i udove tokom rada; - održavati usmjereno opažanje; -navoditi primjer drugog načina rješavanja kreacija;
II PROMIŠLJANJE I REFLEKSIJA			
1. Vizualno mišljenje, pismenost, doživljaj, analiza djela i kritički osvrt Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: -razlikovati redoslijed faza posmatranja; -opisati likovne i druge pojmove i termine na vlastitom i tuđem radu, te na primjeru umjetničkih djela; -prepoznati poruke vizuelnih medija (plakat, reklama/spot, film ...);	Učenici će: -povezati redoslijed faza posmatranja sa likovnim sadržajem; - koristiti pravilno odgovarajuću likovnu terminologiju tokom rada; - analizirati vlastiti, tuđi stvaralački rad, reprodukciju umjetničkih djela; -povezati tekstualnu i slikovnu poruku;	Učenici će: -procijeniti rad prema upotrebi likovnih materijala i pojmova na vlastitom, tuđem stvaralačkom radu i reprodukciji umjetničkog djela uz podršku; - procijeniti rad prema izraženoj ideji; -svojim riječima izraziti poruku vizuelnih medija;
2. Znanje o umjetnosti Metrika: 1 + 4 časa	Učenici će: - imenovati zanimanja prema likovnom području: kipar,grafičar, grafički	Učenici će: -oblikovati jednostavnu likovnu/vizualnu poruku; -izraditi plan radionice u	Učenici će: -povezati vizuelne poruke sa namjenama; -povezati

	dizajner; -opisati produkte likovnog/vizuelnog izražavanja (skulptura, otisak, plakat, reljef);	prostoru štamparije; -izraditi projekt zajedno sa umjetnicima;	likovne/vizuelne sadržaje sa iskustvom iz svakodnevnog života; -posjetiti štampariju;
III ESTETIKA, KONSTRUKCIJA, FUNKCIJA			
1. Aktivan odnos prema vizualnoj okolini Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: -opisati uticaj čovjeka na oblikovanje životnog prostora; -opisati uticaj uređenog prostora po principu simetrije i asimetrije na čovjeka; -opisati svojim riječima uticaj haotičnog prostora na čovjeka ;	Učenici će: -uporediti prostorne cjeline i istražiti kako čovjek prostornom organizacijom prilagođava svoj životni prostor prirodnom okolišu i vlastitim potrebama; - dekorirati i estetski urediti školski prostor;	Učenici će: -iskazati stav o uticaju čovjeka na oblikovanje životnog prostora; -pokazati radne, estetske i higijenske navike; -organizovati izložbu učeničkih radova uz pomoć nastavnika: -primijeniti iskustva u vlastitom stvaralaštvu uz podršku; -tokom posjeta posmatrati prostor i uočiti odnose elemenata kroz funkciju i estetiku u arhitekturi (dio-cjelina);
2. Interakcija i komunikacija u umjetnosti Metrika: 1 čas	Učenici će: -analizirati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -kratko opisati (svojim riječima) umjetničku reprodukciju;	Učenici će: -posmatrati i uočavati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju;	Učenici će: -procijeniti uočene likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -opisati (svojim riječima) umjetničku reprodukciju uz podršku.

PETI RAZRED

Ishodi učenja:

Sadržaj podučavanja

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
<p>1. Osnovna izražajna sredstva i načela/principi</p> <p>Linija i tačka</p> <p>Metrika:1 + 5 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati položaj tačke i crta u formatu papira; -opisati položaj tačke i crta u formatu papira; -prepoznati elemente kompozicije; -objasniti odnose linija prema značenju (konturna/obrisna, strukturna/gradbena); -prepoznati razliku između stanja mirovanja i pokrenutosti crta (statičan i dinamičan ritam); -prepoznati vizuelni kompozicijski naglasak (dominaciju); - objasniti svjetlinu i tamninu (valer) površine na osnovu gustine i rasporeda linija i tačaka; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -uspostaviti skladan odnos tačke i crta (vodoravna, uspravna, centralna kompozicija); -dovesti u skladnu vezu obrisne i gradbene linije; -kombinirati statičan i dinamičan ritam linija i tačaka; -istražiti jedinstvo ostvareno kroz dominaciju kompozicijskog ritma; -popunjavati površine tačkama, paralelnim i ukrštenim potezima različite gustine i jačine; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -dati primjere elemenata kompozicije iz okruženja; -dati primjere statičnog i dinamičnog ritma u okruženju i umjetničkih djela; -vježbati predstavljanje oblika i građe, obrisom i gradbenom linijom; -vježbati različitu likovnu perceptivnost / opažaj i osjetljivost u prepoznavanju svijetlih i tamnih površina; -practicirati crtačku pokretljivost ruke, šake i prsta;
<p>Boja</p> <p>Metrika:1 + 5 časova</p>	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati ritam obojenih mrlja/potez/ploha, svjetlina; -uočiti optičko miješanje boja tačkama osnovnih boja; - prepoznati kontrast kvaliteta boje (zasićene i nezasićene boje); 	<ul style="list-style-type: none"> -izražavati ritam obojenih mrlja/potez/ploha, svjetlina; -izraziti optičko miješanje boja tačkama osnovnih boja; -koristiti zasićene i nezasićene boje; 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati osjetljivost za optičko miješanje boja; -samostalno razvijati osjetljivost za sklad boja i tonova; -izraziti vlastiti doživljaj zasićene i nezasićene boje; -spontano izraziti sadržaja iz mašte, književnih djela, filma ...;
<p>Ploha</p> <p>Metrika:1 + 4 časova</p>	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati ornament kao narodni ukras i njegove elemente; - imenovati pojam strip; -imenovati elemente stripa (tema, kadar, odnos slike i teksta; linija –ploha – boja); -imenovati pojam strip crtač – strip autor; -uočiti ritam likova i lik u pokretu; 	<ul style="list-style-type: none"> - koristiti preplete u izvedbi ornamenta; -istražiti kadar u stripu (planovi: krupni-bliski-srednji-total-detalj); -izraziti kadrove u nizu u stripu; -izraziti ritam likova i lik u pokretu; 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati na primjerima iz okruženja široku upotrebu ornamenta (stećak, narodne nošnje, nakit, upotrebnih predmeta...); -vježbati oblikovanje različitih tipova slova za strip; -pokazati na primjerima iz okruženja različitu upotrebu stripa; - učestvovati u radionici sa strip crtačem;

3. Stvaralački/ istraživački proces Metrika: 1 čas	Učenici će: - objasniti nivo ličnog zadovoljstva u stvaralačkom procesu; - objasniti proces pronalaska kreativne ideje i rješenja; -objasniti drugi način rješavanja vlastite kreacije;	Učenici će: -koristiti komunikacijske vještine (verbalne i neverbalne) za izražavanje ličnog zadovoljstva; -koristiti vježbe za prostornu i vizuelnu komunikaciju; -koristiti sve raspoložive resurse; -predlagati kreativne ideje i rješenja u likovnom izrazu; - koristiti se principom inventivne i eksperimentalne igre;	Učenici će: - ispoljavati doživljaje temeljene na međuodnosu osjećaja, iskustava, misli i informacija; -pravilno držati glavu-tijelo i udove tokom rada; - održavati usmjereno opažanje; -navoditi primjer drugog načina rješavanja kreacija;
--	--	---	---

II PROMIŠLJANJE I REFLEKSIJA

1. Vizualno mišljenje, pismenost, doživljaj, analiza djela i kritički osvrt Metrika: 1 +1 čas	Učenici će: -razlikovati redoslijed faza posmatranja; -opisati likovne i druge pojmove i termine na vlastitom i tuđem radu, te na primjeru umjetničkih djela; -prepoznati poruke vizuelnih medija (strip); -prepoznati prostorno djelovanje na čovjeka (kroz arhitekturu i urbanizam);	Učenici će: -povezati redoslijed faza posmatranja sa likovnim sadržajem; - koristiti pravilno odgovarajuću likovnu terminologiju tokom rada; - analizirati vlastiti, tuđi stvaralački rad, reprodukciju umjetničkih djela; -povezati tekstualnu i slikovnu poruku;	Učenici će: -procijeniti rad prema upotrebi likovnih materijala i pojmova na vlastitom, tuđem stvaralačkom radu i reprodukciji umjetničkog djela uz podršku; - procijeniti rad prema izraženoj ideji; -svojim riječima izraziti poruku vizuelnih medija;
2. Znanje o umjetnosti Metrika: 1+1 čas	Učenici će: - imenovati zanimanja prema likovnom području: strip crtač/strip autor, produkt dizajner, arhitekta; -opisati ulogu produkt dizajna i arhitekture u svakodnevnom životu čovjeka; -razlikovati strip od ilustracije;	Učenici će: -oblikovati jednostavnu likovnu/vizualnu poruku; -izraditi plan radionice u prostoru škole (strip crtač/strip autor); -raspravljati argumentirano o primjerima antiumjetničkog pristupa procesu stvaranja;	Učenici će: -povezati vizuelne poruke sa namjenama; -povezati likovne/vizuelne sadržaje sa iskustvom iz svakodnevnog života; -razumjeti građenje identiteta kroz njegovanje kulturne baštine;

III ESTETIKA, KONSTRUKCIJA, FUNKCIJA

1. Aktivan odnos prema vizualnoj okolini Metrika: 1 čas	Učenici će: -opisati uticaj čovjeka na oblikovanje životnog prostora; -opisati uticaj uređenog prostora po principu skladnog urbanističkog planiranja; -opisati svojim riječima uticaj neplanskog uređenja prostora u zajednici;	Učenici će: -uporediti prostorne cjeline i istražiti kako čovjek prostornom organizacijom prilagođava svoj životni prostor prirodnom okolišu i vlastitim potrebama; - dekorirati i estetski urediti školski prostor;	Učenici će: -iskazati stav o uticaju umjetnosti i umjetnika na oblikovanje životnog prostora i njihov položaj u društvu; -pokazati radne, estetske i higijenske navike; -organizovati izložbu učeničkih radova uz pomoć nastavnika; -primijeniti iskustva u vlastitom stvaralaštvu uz
---	---	--	---

			podršku; -tokom posjeta posmatrati prostor i uočiti odnose elemenata kroz funkciju i estetiku u arhitekturi (dio- cjelina);
2. Interakcija i komunikacija u umjetnosti Metrika: 1 čas	Učenici će: -analizirati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -kratko opisati (svojim riječima) umjetnička djela;	Učenici će: -kroz kviz znanje pokazuju znanje termina i pojmova iz područja likovne umjetnosti;	Učenici će: -procijeniti uočene likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -opisati (svojim riječima) umjetnička djela uz podršku.

Didaktičke napomene

U 4. razredu nastavnici će 'imenovati tonsku gradaciju' bez uvođenja termina 'valer'. U sadržaju se koristio i pojam 'matrica/klišé' koji se odnosi na obrađenu ploču (karton, spužva, pluto, kropmir...) s koje se vrši otiskivanje grafičkih listova, odnosno grafika. Kada se koristi 'reljef - visoki-niski-udubljeni' misli se na kiparski a ne geografski reljef. Prilikom posjete štampariji, galeriji, muzeju ... potrebno je izraditi 'plan radionice' koji se odnosi na razrađene aktivnosti za posjetu.

U 5. razredu nastavnici koriste pojam 'centralna kompozicija' koja može biti kružna, kvadratna. Pod pojmovima 'zasićene i nezasićene boje' se misli na boje jakog i slabog intenziteta (čistoća boje). Kada se koristi pojam 'preplet ornamenta' preporučuje se povezivanje sa tradicionalnim motivima iz kulturne baštine. Kadar je okvir u kojem se vizuelizira neka radnja u stripu.

ŠESTI RAZRED

Ishodi učenja:

Sadržaj podučavanja

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
<p>1. Osnovna izražajna sredstva i načela/principi</p> <p>Linija i tačka</p> <p>Metrika:1 + 3 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti linije prema toku i karakteru (duge-kratke, debele-tanke, svijetle-tamne, zakrivljene-ravne, isprekidane...); -definisati linije prema značenju (konturna, strukturna, teksturna); -prepoznati ulogu ekspresivne linije u crtežu; -imenovati kroki crtež -definisati valer kao svjetlosnu vrijednost u crtežu na osnovu gustine rasporeda linija i tačaka; -razlikovati linearni i tonski crtež; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -dovesti u skladan odnos linije različite po toku i karakteru; -koristiti različite gustine strukturnih linija i tačaka u složenijim strukturama; -koristiti različite vrste teksturnih linija u prikazivanju karaktera površine; -izraziti ekspresivne vrijednosti toka i karaktera konturnih linija u kroki crtežu; -popunjavati površine tačkama, paralelnim i ukrštenim linijama različite gustine i jačine u svrhu stvaranja više valerskih vrijednosti; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -dati primjere linija po toku i karakteru u skladu s postavljenim likovnim problemom; -povezati crtačke likovne probleme sa sadržajima iz drugih nastavnih predmeta; -vježbati predstavljanje oblika i građe, konturnom i strukturnom i teksturnom linijom; -vježbati različitu likovnu perceptivnost / opažaj i osjetljivost u prepoznavanju svijetlih i tamnih tonskih vrijednosti; -practicirati crtačku pokretljivost ruke i šake; -pokazati osjetljivost za mehaničko miješanje boja; -samostalno razvijati osjetljivost za tonske vrijednosti hromatskih i ahromatskih boja; -dati primjere monohromnih cjelina iz okruženja (likovna djela, svakodnevnica...); -izraziti vlastiti doživljaj kontrasta toplo-hladno; -izraziti vlastiti doživljaj komplementarnog kontrasta;
<p>Boja</p> <p>Metrika:1 + 7 časova</p>	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati pojam boje (boja kao pigment, boja kao svjetlost); -imenovati u krugu boja primarne, sekundarne i tercijarne boje -imenovati tonsku skalu hromatskih i ahromatskih boja; -definisati valer; -prepoznati monohromno slikanje; -imenovati kontrast toplo-hladno; -prepoznati komplementarni kontrast; 	<ul style="list-style-type: none"> -istražiti mehaničko miješanje boja kroz nastanak sekundarnih i tercijarnih boja; -izvoditi tonsku skalu hromatskih i ahromatskih boja; -koristiti monohromno slikanje; -primijentiti kontrast toplo-hladno u likovnom izrazu; -koristiti komplementarni kontrast; 	<ul style="list-style-type: none"> -samostalno razvijati osjetljivost za tonske vrijednosti hromatskih i ahromatskih boja; -dati primjere monohromnih cjelina iz okruženja (likovna djela, svakodnevnica...); -izraziti vlastiti doživljaj kontrasta toplo-hladno; -izraziti vlastiti doživljaj komplementarnog kontrasta;
<p>Ploha</p> <p>Metrika:1 + 5 časova</p>	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati simetriju-asimetriju -imenovati pravilne (geometrijske) i nepravilne (slobodne) oblike -razlikovati pozitivni i negativni prostor -imenovati matricu/kliše 	<ul style="list-style-type: none"> -koristiti simetrične i asimetrične rasporede elemenata; -kombinovati pravilne i nepravilne oblike u kompoziciji -odrediti pozitivni i negativni prostor; 	<ul style="list-style-type: none"> -tražiti simetriju i asimetriju u okruženju i na likovnim djelima; -dati primjere pravilnih i nepravilnih oblika u okruženju; -obraćati pažnju na kompleksnost prostornih

<p>Površina</p> <p>Metrika: 1 + 2 časa</p> <p>Masa i prostor</p> <p>Metrika: 1 + 5 časova</p>	<p>-definisati pojam grafičkog otiska -prepoznati visoki tisak (kartonski tisak) -imenovati teksturu kao karakter površine; -imenovati slikarsku teksturu (glatka-hrapava, sjajna-mat);</p> <p>-uočiti plastičke teksture; -imenovati geometrijska tijela; -prepoznati negeometrijska (slobodna) tijela; -uočiti složene prostorne strukture i konstrukcije</p>	<p>-koristiti postupak otiskivanja u tehnici kartonskog tiska;</p> <p>-koristiti teksturu u vlastitom radu; -izraziti različite vrijednosti slikarske teksture (glatka-hrapava, sjajna-mat);</p> <p>-izraziti kontrast tekstura u prostornom oblikovanju; -praviti složene cjeline od pravilnih i slobodnih tijela; -istražiti odnos mase/volumena i prostora; - izraziti prostorne strukture i funkcionalnost prostora na temelju tlocrta;</p>	<p> cjelina u smislu povezanosti pozitivnog i negativnog prostora;</p> <p>-pokazati slobodu u likovnom izražavanju slikarskim teksturama; -vježbati vizuelnu i taktilnu osjetljivost kroz različite karaktere površina; -pokazati vizuelnu i motoričku koordinaciju pri kombinovanju materijala; -vježbati predstavljanje odnosa mase/volumena i prostora; -obraćati pažnju na povezanost oblika i funkcije u arhitekturi;</p>
<p>2. Likovni materijali i tehnike</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će: -definisati osnovne karakteristike likovnih materijala; -opisati tehnike kojima se likovno izražava; -opisati način rukovanja likovnim alatima; -objasniti načine vlastitog likovnog izražavanja;</p>	<p>Učenici će: -koristiti likovne materijale (papir, karton, ambalaža, stiropor, časopisi, aluminijska folija, spužva, tekstil, vuna, plastelin, pijesak, ...); -koristiti likovne crtače tehnike (olovka, flomaster, olovka u boji, kreda, ugljen, tuš-pero, tuš-kist); -koristiti likovne slikarske tehnike (akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel masni ili suhi); -vježbati prostorno-plastičke tehnike (koristeći: papir, karton, stiropor, plastelin, glinamol, žica ...); -koristiti likovne alate (makaze, ljepilo, kist, spužva, paleta, kiparski alat, valjak, skalpel ...); - koristiti različite postupke likovnog izražavanja (građenje, modelovanje, crtanje, slikanje ...);</p>	<p>Učenici će: -pokazati samostalnost prilikom korištenja likovnih materijala i alata; -poštovati upute nastavnika u likovnom izražavanju; -demonstrirati fine motoričke vještine (preciznost, koordinacija prstiju i očiju, sitni pokreti, koncentriranost na rad); -pokazati brigu u održavanju radnog prostora i odlaganju alata; -kreativno se izraziti tokom rada;</p>
<p>3. Stvaralački/ istraživački proces</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će: -objasniti nivo ličnog zadovoljstva u stvaralačkom procesu; -objasniti proces</p>	<p>Učenici će: -koristiti komunikacijske vještine (verbalne i neverbalne) za izražavanje ličnog zadovoljstva;</p>	<p>Učenici će: -ispoljavati doživljaje temeljene na međudodnosu osjećaja, iskustava, misli</p>

	<p>pronalaska kreativne ideje i rješenja; -objasniti drugi način rješavanja vlastite kreacije; -analizirati likovne radove ukazujući na moguće nedostatke ili zanimljiva rješenja</p>	<p>-koristiti vježbe za prostornu i vizuelnu komunikaciju; -koristiti sve raspoložive resurse; -predlagati kreativne ideje i rješenja u likovnom izrazu; -koristiti se principom inventivne i eksperimentalne igre; -preoblikovati vlastita i tuđa likovna rješenja</p>	<p>i informacija; -pravilno držati glavu-tijelo i udove tokom rada; -održavati usmjereno opažanje; -navoditi primjer drugog načina rješavanja kreacija;</p>
II PROMIŠLJANJE I REFLEKSIJA			
<p>1. Vizualno mišljenje, pismenost, doživljaj, analiza djela i kritički osvrt</p> <p>Metrika: 1 +1 čas</p>	<p>Učenici će: -razlikovati redoslijed faza posmatranja (analiza i sinteza); -opisati likovne i druge pojmove i termine na vlastitom i tuđem radu, te na primjeru umjetničkih djela; -opisati međudjelovanje mase/volumena i prostora;</p>	<p>Učenici će: -povezati redoslijed faza posmatranja sa likovnim sadržajem; -koristiti pravilno odgovarajuću likovnu terminologiju tokom rada; -analizirati vlastiti, tuđi stvaralački rad, reprodukciju umjetničkih djela;</p>	<p>Učenici će: -procijeniti rad na osnovu pravilne i nepravilne upotrebe likovnih materijala; -procijeniti vlastiti i tuđi stvaralački rad na osnovu upotrebe likovnih elemenata i principa; -procijeniti rad prema izraženoj ideji;</p>
<p>2. Znanje o umjetnosti</p> <p>Metrika: 1+1 čas</p>	<p>Učenici će: -razlikovati oblike umjetničkog izražavanja i vrste zanimanja (crtač, grafičar, slikar, kipar, arhitekta); -prepoznati autore likovnih djela čije se reprodukcije koriste u nastavi; -razlikovati crtež, sliku i grafiku; -razlikovati reljef i punu plastiku; -razlikovati kulturno-umjetničke institucije na osnovu iskustva;</p>	<p>Učenici će: -oblikovati likovne/vizualne izraze u različitim medijima (crtež, grafika, slika, reljef, skulptura, arhitektura); -posmatrati reprodukcije likovnih djela iz historije umjetnosti; -selektirati primjere likovnih djela u kulturno-umjetničkim institucijama na osnovu likovnih tehnika; -ocijeniti značaj kulturno-umjetničkih institucija u okruženju;</p>	<p>Učenici će: -povezati likovne/vizuelne sadržaje sa iskustvom iz svakodnevnog života; -primijetiti značaj likovnih djela iz domaće i svjetske kulturne baštine; -voditi brigu o kulturnoj baštini; -posjećivati kulturno-umjetničke institucije;</p>
III ESTETIKA, KONSTRUKCIJA, FUNKCIJA			
<p>1. Aktivan odnos prema vizualnoj okolini</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će: -opisati uticaj čovjeka na oblikovanje životnog prostora; -razlikovati uticaj uređenog i neuređenog prostora na čovjeka; -prepoznati kič u okruženju;</p>	<p>Učenici će: -istražiti kako čovjek upotrebom različitih materijala, struktura i konstrukcija prilagođava svoj životni prostor vlastitim potrebama; -dekorirati i estetski urediti školski prostor; -raspravljati o primjerima antiumjetničkog pristupa procesu stvaranja (kič) u okruženju;</p>	<p>Učenici će: -iskazati stav o uticaju umjetnosti i umjetnika na oblikovanje životnog prostora i njihov položaj u društvu; -pokazati radne, estetske i higijenske navike; -organizovati izložbu učeničkih radova uz pomoć nastavnika; -primijeniti iskustva u vlastitom stvaralaštvu uz</p>

			podršku; -tokom posjeta posmatrati prostor i uočiti odnose elemenata kroz funkciju i estetiku u arhitekturi (dio- cjelina);
2. Interakcija i komunikacija u umjetnosti Metrika: 1 čas	Učenici će: -analizirati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -opisati umjetnička djela;	Učenici će: -pokazati poznavanje termina i pojmova iz područja likovne umjetnosti;	Učenici će: -procijeniti uočene likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -opisati umjetnička djela uz podršku; -tražiti vezu između forme i sadržaja pri interpretaciji djela;

Didaktičke napomene

U 6. razredu nastavnici ...

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Ishodi učenja:

Sadržaj podučavanja

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
<p>1. Osnovna izražajna sredstva i načela/principi</p> <p>Linija i tačka</p> <p>Metrika: 1 + 3 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati vrste teksturnih vrijednosti površine (glatka-hrapava, sjajna-mat) -istraživati sličnosti i razlike između teksturne i strukturne linije -prepoznati raster tačaka i raster linija; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti linije i tačke u cilju stvaranja različitih tekstura; -upotrebljavati strukturne i teksturne linije u crtežu sa ciljem predstavljanja građe i površine neke materije; -koristiti različite gustine tačaka i linija sa ciljem predstavljanja rastera; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -dati primjere različitih tekstura na likovnim djelima i u okruženju; -vježbati predstavljanje građe i površine neke materije; -povezati crtačke likovne probleme sa sadržajima iz drugih nastavnih predmeta; -prakticirati crtačku pokretljivost ruke i šake;
<p>Boja</p> <p>Metrika:1 + 5 časova</p>	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati lokalnu boju u plošnom slikanju; -imenovati tonsku modelaciju; -opisati postupak optičkog miješanja boja; -razlikovati mehaničko i optičko miješanje boja; -prepoznati simboličku i asocijativnu ulogu boje 	<ul style="list-style-type: none"> -izraziti različite lokalne boje; -primijeniti tonsku modelaciju; -uporediti plošno slikanje i tonsku modelaciju; -istražiti optičko miješanje boja (tačka, mrlja, potez); -koristiti mehaničko i optičko miješanje boja; -izraziti simboličko i asocijativno značenje boje kroz dizajn naslovne strane (knjiga, časopis itd); 	<ul style="list-style-type: none"> -samostalno razvijati osjetljivost za tonske vrijednosti boja; -pokazati osjetljivost za mehaničko i optičko miješanje boja; -dati primjere plošnog slikarstva i tonske modelacije na likovnim djelima; -izraziti vlastiti doživljaj simboličkog i asocijativnog značenja boje;
<p>Ploha</p> <p>Metrika:1 + 6 časova</p>	<ul style="list-style-type: none"> -imenovati vrste kompozicije (horizontalna, vertikalna, dijagonalna, kružna, ovalna, piramidalna i slobodna); -imenovati pozitivni i negativni prostor plohe -objasniti pojam matrice u visokom tisku; -prepoznati vrste grafičkih tehnika (visoki, duboki, plošni i propusni tisak); -kratko opisati linorez kao tehniku visokog tiska; 	<ul style="list-style-type: none"> -organizirati elemente na plohi prema vrsti kompozicije (horizontalna, vertikalna, dijagonalna, kružna, ovalna, piramidalna i slobodna); -dovesti u skladnu vezu pozitivni i negativni prostor plohe; -obraditi matricu za visoki tisak; -koristiti postupak otiskivanja grafičke tehnike linorez; -uporediti pozitivni i negativni prostor plohe; -istražiti različite teksture i njihov međusobni odnos; -koristiti različite načine nanošenja boje na slikarsku 	<ul style="list-style-type: none"> -tražiti vrste kompozicije u okruženju i na likovnim djelima; -dati primjere vrsta kompozicije (horizontalna, vertikalna, dijagonalna, kružna, ovalna, piramidalna i slobodna); -obraćati pažnju na kompleksnost prostornih cjelina u smislu povezanosti pozitivnog i negativnog prostora; -posjetiti izložbu grafika -pokazati slobodu u likovnom izražavanju slikarskim teksturama i fakturama;
<p>Površina</p> <p>Metrika:1 + 3 časa</p>	<ul style="list-style-type: none"> -opisati teksturu kao karakter površine; -razlikovati slikarsku teksturu (glatka-hrapava, sjajna-mat); 		

<p>Masa i prostor</p> <p>Metrika: 1 + 4 časa</p>	<p>-Imenovati fakturu kao umjetnikov rukopis (lazurno-pastozno)</p> <p>-imenovati odnos mase/volumena i prostora (puna, prošupljena, ispupčeno-udubljena, linijski istanjena i plošno istanjena masa);</p> <p>-prepoznati dinamiku linijske istanjene mase u kompozicijskim odnosima s prostorom;</p> <p>-imenovati karakteristike produkt dizajna;</p>	<p>podlogu (lazurno-pastozno);</p> <p>-oblikovati žicu ili nit u funkciji realizacije kompozicije linijski istanjene mase;</p> <p>-oblikovati upotrebnii predmet u skladu sa funkcijom i estetikom (sklad oblika i funkcionalnosti);</p>	<p>-pokazati konstruktivnost u rješavanju likovnih problema koji se odnose na obradu površine u slikarstvu;</p> <p>-vježbati vizuelnu i taktilnu osjetljivost kroz različite karaktere površina;</p> <p>-pokazati vizuelnu i motoričku koordinaciju pri kombinovanju materijala;</p> <p>-vježbati predstavljanje odnosa mase/volumena i prostora;</p> <p>-obraćati pažnju na povezanost oblika i funkcije u dizajnu;</p>
<p>2. Likovni materijali i tehnike</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-definisati osnovne karakteristike likovnih materijala;</p> <p>-opisati tehnike kojima se likovno izražava;</p> <p>-opisati način rukovanja likovnim alatima;</p> <p>-objasniti načine vlastitog likovnog izražavanja;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-koristiti likovne materijale (papir, karton, linoleum, ambalaža, stiropor, časopisi, aluminijska folija, spužva, tekstil, vuna, pijesak, ...);</p> <p>-koristiti likovne crtaće tehnike (olovka, flomaster, olovka u boji, kreda, ugljen, tuš-pero, tuš-kist);</p> <p>-koristiti likovne slikarske tehnike (akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel masni ili suhi);</p> <p>-vježbati prostorno-plastičke tehnike (koristeći: papir, karton, stiropor, glinamol, žica ...);</p> <p>-koristiti likovne alate (makaze, ljepilo, kist, spužva, paleta, kiparski alat, valjak, skalpel, grafički nožići ...);</p> <p>- koristiti različite postupke likovnog izražavanja (građenje, modelovanje, crtanje, slikanje, otiskivanje ...);</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-pokazati samostalnost prilikom korištenja likovnih materijala i alata;</p> <p>-poštovati upute nastavnika u likovnom izražavanju;</p> <p>-demonstrirati fine motoričke vještine (preciznost, koordinacija prstiju i očiju, sitni pokreti, koncentriranost na rad);</p> <p>-pokazati brigu u održavanju radnog prostora i odlaganju alata;</p> <p>-kreativno se izraziti tokom rada;</p>
<p>3. Stvaralački/ istraživački proces</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-objasniti nivo ličnog zadovoljstva u stvaralačkom procesu;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-koristiti komunikacijske vještine (verbalne i neverbalne) za izražavanje</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-ispoljavati doživljaje temeljene na međudnosu osjećaja,</p>

Metrika: 1 čas	-objasniti proces pronalaska kreativne ideje i rješenja; -objasniti drugi način rješavanja vlastite kreacije; -analizirati likovne radove ukazujući na moguće nedostatke ili zanimljiva rješenja;	ličnog zadovoljstva; -koristiti vježbe za prostornu i vizuelnu komunikaciju; -koristiti sve raspoložive resurse za vizuelno izražavanje; -predlagati kreativne ideje i rješenja u likovnom izrazu; -koristiti se principom inventivne i eksperimentalne igre; -preoblikovati vlastita i tuđa likovna rješenja;	iskustava, misli i informacija; -pravilno držati glavu-tijelo i udove tokom rada; -održavati usmjereno opažanje; -navoditi primjer drugog načina rješavanja kreacija;
----------------	---	---	--

II PROMIŠLJANJE I REFLEKSIJA

1. Vizualno mišljenje, pismenost, doživljaj, analiza djela i kritički osvrt Metrika: 1 +1 čas	Učenici će: -razlikovati redoslijed faza posmatranja (analiza i sinteza); -opisati likovne i druge pojmove i termine na vlastitom i tuđem radu, te na primjeru umjetničkih djela; -analizirati utjecaj vizuelnih komunikacija i prostornog oblikovanja okoline na vlastiti život te predlagati drugačija likovna rješenja vuzuelnim istraživanjem;	Učenici će: -povezati redoslijed faza posmatranja sa likovnim sadržajem; - koristiti pravilno odgovarajuću likovnu terminologiju tokom rada; - analizirati vlastiti, tuđi stvaralački rad, reprodukcije umjetničkih djela;	Učenici će: -procijeniti rad na osnovu poveznosti forme i sadržaja i upotrebe likovnih materijala; -procijeniti vlastiti i tuđi stvaralački rad na osnovu upotrebe likovnih elemenata i principa; -procijeniti rad prema izraženoj ideji;
2. Znanje o umjetnosti Metrika: 1+2 čas	Učenici će: -razlikovati oblike umjetničkog izražavanja i vrste zanimanja (crtač, grafičar, slikar, kipar, dizajner, arhitekta); -razlikovati crtež, sliku, grafiku, kiparsko djelo, proizvod grafičkog i produkt dizajna; -prepoznati autore likovnih djela čije se reprodukcije koriste u nastavi; -razlikovati odnose mase/volumena i prostora; -razlikovati kulturno-umjetničke institucije na osnovu iskustva; -razlikovati pojmove likovnog jezika	Učenici će: -oblikovati likovne/vizualne izraze u različitim medijima (crtež, grafika, slika, skulptura, produkt dizajn); -analizirati reprodukcije likovnih djela iz historije umjetnosti; -ocijeniti značaj kulturno-umjetničkih institucija u okruženju; -klasificirati likovna djela na osnovu rukopisa i stila autora;	Učenici će: -povezati likovne/vizuelne sadržaje sa iskustvom iz svakodnevnog života; -primijetiti značaj likovnih djela iz domaće i svjetske kulturne baštine; -voditi brigu o kulturnoj baštini; -posjećivati kulturno-umjetničke institucije;

III ESTETIKA, KONSTRUKCIJA, FUNKCIJA

1. Aktivan odnos prema vizualnoj okolini Metrika: 1 čas	Učenici će: -opisati uticaj čovjeka na oblikovanje životnog prostora; -razlikovati utjecaj uređenog i	Učenici će: -istražiti kako čovjek upotrebom različitih materijala, struktura i konstrukcija prilagođava	Učenici će: -iskazati stav o uticaju umjetnosti i umjetnika na oblikovanje životnog prostora i njihov položaj u
---	---	---	--

	<p>neuređenog prostora na čovjeka; -razlikovati kič od umjetnosti; -opisati utjecaj uređenih kompozicijskih cjelina na čovjeka (psihodinamičko djelovnje smjerova; horizontala-monotonija, dijagonala-dinamika, vertikalna-rast);</p>	<p>svoj životni prostor vlastitim potrebama; -dekorirati i estetski urediti školski prostor; -raspravljati o primjerima antiumjetničkog pristupa procesu stvaranja (kič) u okruženju; -uporediti različite kompozicijske cjeline i njihovo djelovanje na čovjeka;</p>	<p>društvu; -pokazati radne, estetske i higijenske navike; -organizovati izložbu učeničkih radova uz pomoć nastavnika; -primijeniti iskustva u vlastitom stvaralaštvu uz podršku; -posmatrati prostorne kompozicije i uočavati principe organizacije elemenata u cjelini;</p>
<p>2. Interakcija i komunikacija u umjetnosti Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će: -analizirati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -analizirati umjetnička djela uz podršku;</p>	<p>Učenici će: -pokazati poznavanje termina i pojmova iz područja likovne umjetnosti;</p>	<p>Učenici će: -procijeniti uočene likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -tražiti vezu između forme i sadržaja pri interpretaciji djela;</p>

OSMI RAZRED

Ishodi učenja:

Sadržaj podučavanja

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
<p>1. Osnovna izražajna sredstva i načela/principi</p> <p>Linija i tačka</p> <p>Metrika:1 + 5 časova</p> <p>Boja</p> <p>Metrika:1 + 5 časova</p> <p>Ploha</p> <p>Metrika:1 + 3 časa</p> <p>Površina</p> <p>Metrika:1 + 3 časa</p> <p>Masa i prostor</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati pojam perspektiva; -prepoznati linearnu perspektivu; -prepoznati različite veličine i odnose na ljudskom licu/tijelu (proporcije); -definisati kanon kao skup pravila; -prepoznati različite vrste kanona; -definisati kolorističku modulaciju; -razlikovati tonsku modelaciju i kolorističku modulaciju kao privid volumena na plohi; -definisati kolorističku perspektivu; -definisati grafički dizajn i plakat; -imenovati vrste plakata i namjenu; -prepoznati ritam u kompoziciji plakata (repeticija, varijacija, alternacija, gradacija, radijacija); -prepoznati ravnotežu u kompoziciji plakata (simetrija-asimetrija); -definisati asamblaž kao likovnu tehniku; -razlikovati tehnike kolaža i asamblaža od ostalih likovnih tehnika; -definisati stvarnu teksturu u likovnim tehnikama kolaža i asamblaža; -definisati plošno istanjenu masu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -konstruisati predmete i prostor u linearnoj perspektivi s jednom tačkom očišta; -koristiti viziranje pri određivanju veličina i odnosa na ljudskom licu/tijelu (proporcije); -primijeniti jedan od kanona u likovnom izrazu; -primijeniti kolorističku modulaciju u vlastitom likovnom izrazu; -istražiti razliku između tonske modelacije i kolorističke modulacije; -primijeniti kontrast toplih i hladnih boja pri prikzivanju dubine prostora na plohi; -oblikovati jednu vrstu plakata uz upotrebu ritma (primjenom ilustracije, fotografije, reprodukcije i sl.); -rasporediti elemente plakata u simetričnoj ili asimetričnoj kompoziciji; -odabrati odgovarjuće elemente kompozicije u svrhu jasne poruke; -istražiti materijale i tehnike kojim se izvodi kolaž i asamblaž; -aranžirati likovnu kompoziciju od raznovrsnih materijala; -pokazati vještinu izrade kolaža i asamblaža; -oblikovati stabil ili mobil kombiniranjem plošno 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -vježbati predstavljanje predmeta i prostora u linearnoj perspektivi; -primjećivati proporcije na cjelinama u likovnim djelima, vlastitom radu i u okruženju; -primjećivati skladne proporcije kao estetsku vrijednost; -pokazati osjetljivost za prostorno djelovanje boje; -dati primjere tonskog i kolorističkog slikarstva na likovnim djelima; -obraćati pažnju na estetsku vrijednost kolorističkog slikarstva (koloristička modulacija i perspektiva); - primijetiti važnost grafičkog dizajna u svakodnevnom životu -vrednovati plakat na osnovu čitljivosti vizuelne poruke kroz izražajnost, značenje i jasnoću poruke; -tražiti vrste plakata u okruženju; -posjetiti izložbu plakata -pokazati slobodu i kreativnost pri kombiniranju tekstura u likovnom izražavanju i svakodnevnom životu; -pokazati konstruktivnost u rješavanju likovnih problema koji se odnose na obradu površine u slikarstvu i kiparstvu; -vježbati vizuelnu i taktilnu osjetljivost kroz različite karaktere površina; -pokazati vizuelnu i motoričku koordinaciju

Metrika: 1 + 3 časova	-razlikovati plošno istanjenu masu od ostalih odnosa mase/volumena i prostora (puna, prošupljena, ispupčeno-udubljena i linijski istanjena masa);	istanjenih masa; -koristiti metode: usijecanje, rotacija, preklapanje, prožimanje, i sl.;	pri kombinovanju plošno istanjenih masa; -vježbati predstavljanje odnosa mase/volumena i prostora;
2. Likovni materijali i tehnike Metrika: 1 čas	Učenici će: -definisati osnovne karakteristike likovnih materijala; -definisati tehnike kojima se likovno izražava; -opisati način rukovanja likovnim materijalima i alatima; -objasniti načine vlastitog likovnog izražavanja;	Učenici će: -koristiti likovne materijale (papir, karton, ambalaža, stiropor, časopisi, aluminijska folija, spužva, tekstil, vuna, pijesak, ...); -koristiti likovne crtače tehnike (olovka, flomaster, olovka u boji, kreda, ugljen, tuš-pero, tuš-kist); -koristiti likovne slikarske tehnike (akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel masni ili suhi); -vježbati prostorno-plastičke tehnike (koristeći: papir, karton, stiropor, glinamol, žica ...); -koristiti likovne alate (makaze, ljepilo, kist, spužva, paleta, kiparski alat, valjak, skalpel, ...); -koristiti različite postupke likovnog izražavanja (građenje, modelovanje, crtanje, slikanje, ...);	Učenici će: -pokazati samostalnost prilikom korištenja likovnih materijala i alata; -poštovati upute nastavnika u likovnom izražavanju; -demonstrirati fine motoričke vještine (preciznost, koordinacija prstiju i očiju, sitni pokreti, koncentriranost na rad); -pokazati brigu u održavanju radnog prostora i odlaganju alata; -kreativno se izraziti tokom rada;
3. Stvaralački/ istraživački proces Metrika: 1 čas	Učenici će: -objasniti nivo ličnog zadovoljstva u stvaralačkom procesu; -objasniti proces pronalaska kreativne ideje i rješenja; -objasniti drugi način rješavanja vlastite kreacije; -analizirati likovne radove ukazujući na moguće nedostatke ili zanimljiva rješenja; -prepoznati povezanost ideje i forme u vizuelnoj poruci koja nosi određeno značenje;	Učenici će: -odabrati materijale i medije radi izražavanja određene poruke; -koristiti komunikacijske vještine (verbalne i neverbalne) za izražavanje ličnog zadovoljstva; -koristiti vježbe za prostornu i vizuelnu komunikaciju; -koristiti sve raspoložive resurse za vizuelno izražavanje; -predlagati kreativne ideje i rješenja u likovnom izrazu; -koristiti se principom inventivne i eksperimentalne igre; -preoblikovati vlastita i tuđa likovna rješenja;	Učenici će: -pravilno držati glavu-tijelo i udove tokom rada; -ispoljavati doživljaje temeljene na međuodnosu osjećaja, iskustava, misli i informacija; -održavati usmjereno opažanje; -navoditi primjer drugog načina rješavanja kreacija; -pokazati interes za povezivanje problema iz svakodnevnice sa nastavnim sadržajima i ponuditi rješenja u likovnom obliku;

II PROMIŠLJANJE I REFLEKSIJA

<p>1. Vizualno mišljenje, pismenost, doživljaj, analiza djela i kritički osvrt</p> <p>Metrika: 1 +3 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati redosljed faza posmatranja (analiza i sinteza); -opisati likovne i druge pojmove i termine na vlastitom i tuđem radu, te na primjeru umjetničkih djela; -analizirati utjecaj vizuelnih komunikacija i prostornog oblikovanja okoline na vlastiti život te predlagati drugačija likovna rješenja vizuelnim istraživanjem; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -povezati redosljed faza posmatranja sa likovnim sadržajem; -koristiti pravilno odgovarajuću likovnu terminologiju tokom rada; - analizirati vlastiti, tuđi stvaralački rad, reprodukcije umjetničkih djela; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -procijeniti rad na osnovu poveznosti forme i sadržaja i upotrebe likovnih materijala; -procijeniti vlastiti i tuđi stvaralački rad na osnovu upotrebe likovnih elemenata i principa; -procijeniti rad prema izraženoj ideji i jasnoći poruke; -izražavati se odgovarajućom likovnom terminologijom;
<p>2. Znanje o umjetnosti</p> <p>Metrika: 1+2 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati pojmove likovnog jezika -razlikovati oblike umjetničkog izražavanja i vrste zanimanja (crtač, slikar, kipar, grafički dizajner); -razlikovati crtež, sliku, kiparsko djelo, proizvod grafičkog dizajna; -prepoznati primjenu kanona na umjetničkom djelu; -razlikovati linearnu i kolorističku perspektivu na reprodukcijama umjetničkih djela; -prepoznati kolorističku modulaciju na reprodukcijama umjetničkih djela; -kratko opisati primjenu ritma i ravnoteže na plakatu; -prepoznati odnose mase/volumena i prostora u plošno istanjenoj masi; -imenovati autore likovnih djela čije se reprodukcije koriste u nastavi; -razlikovati kulturno-umjetničke institucije na osnovu iskustva; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -oblikovati likovne/vizualne izraze u različitim medijima (crtež, slika, skulptura, grafički dizajn); -analizirati reprodukcije likovnih djela iz historije umjetnosti (likovni jezik i kompozicijska načela); -klasificirati likovna djela na osnovu likovnog jezika i kompozicijskih načela; -ocijeniti značaj kulturno-umjetničkih institucija u okruženju; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -povezati likovne/vizuelne sadržaje sa iskustvom iz svakodnevnog života; -primijetiti značaj likovnih djela iz domaće i svjetske kulturne baštine; -voditi brigu o kulturnoj baštini; -posjećivati kulturno-umjetničke institucije;

III ESTETIKA, KONSTRUKCIJA, FUNKCIJA			
<p>1. Aktivan odnos prema vizualnoj okolini</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati uticaj čovjeka na oblikovanje životnog prostora; -opisati utjecaj vizuelnih znakova na svakodnevni život; -razlikovati kič od umjetnosti; -opisati utjecaj kompozicijskih cjelina na čovjeka (psihodinamičko djelovnje simetrije i asimetrije); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -istražiti uticaj različitih vizuelnih znakova, simbola, poruka i prostornog oblikovnja okoline na aspekte vlastitog života i života u zajednici; -preoblikovati svoj životni prostor prema vlastitim potrebama; -dekorirati i estetski urediti školski prostor; -raspravljati o primjerima antiumjetničkog pristupa procesu stvaranja (kič) u okruženju; -uporediti različite kompozicijske cjeline i njihovo djelovanje na čovjeka; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -iskazati stav o uticaju umjetnosti i umjetnika na oblikovanje životnog prostora i njihov položaj u društvu; -pokazati radne, estetske i higijenske navike; -organizovati izložbu učeničkih radova uz pomoć nastavnika; -primijeniti iskustva u vlastitom stvaralaštvu uz podršku; -posmatrati prostorne kompozicije i uočavati principe orgnizacije elemenata u cjelini;
<p>2. Interakcija i komunikacija u umjetnosti</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -analizirati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -analizirati umjetnička djela uz podršku; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati poznavanje termina i pojmova iz područja likovne umjetnosti; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -procijeniti uočene likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -tražiti vezu između forme i sadržaja pri interpretaciji djela;

DEVETI RAZRED

Ishodi učenja:

Sadržaj podučavanja

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
<p>1. Osnovna izražajna sredstva i načela/principi</p> <p>Linija i tačka</p> <p>Metrika:1 + 5 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati liniju kao dominantan element kompozicije; -imenovati vrste linija (tok, karakter, značenje); -razlikovati konturne, strukturne i teksturne linije; -objasniti odnos slike i teksta u stripu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -konstruisati kompoziciju upotrebom linije kao dominantnog elementa; -simulirati karakter površine pomoću teksturnih linija; -povezati sliku i tekst u jasnu poruku koristeći liniju kao osnovno izražajno sredstvo (dominacija teksta, dominacija slike); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -vježbati upotrebu linije kao dominantnog elementa kompozicije; -primjećivati različite teksture u likovnoj umjetnosti i okruženju; -obraćati pažnju na odnos slike i teksta u stripu i ostalim sredstvima vizuelne komunikacije; -pokazati osjetljivost za kontraste boja; -dati primjere kontrsta boje na likovnim djelima; -samostalno praktcirati kontrste boje u svakodnevnom životu (odijevanje, enterijer i dr.);
<p>Boja</p> <p>Metrika:1 + 3 časa</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definisati 7 kontrasta boja (kontrast boje prema boji, kontrast toplo-hladno, kontrast svijetlo-tamno, komplementarni kontrast, kontrast kvaliteta, kontrast kvantiteta i simultani kontrast); 	<ul style="list-style-type: none"> -istražiti 7 kontrasta boja; -primijeniti kontrast boje u likovnom izrazu; 	<ul style="list-style-type: none"> -dati primjere kontrsta boje na likovnim djelima; -samostalno praktcirati kontrste boje u svakodnevnom životu (odijevanje, enterijer i dr.); - primijetiti važnost harmonije u svakodnevnom životu;
<p>Ploha</p> <p>Metrika:1 + 3 časa</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definisati pojam harmonija; -razlikovati vrste harmonije (harmonija prema obliku, boji, položaju, funkciji, proporciji); -objasniti pojam harmonije proporcija u smislu zlatnog reza; 	<ul style="list-style-type: none"> -istražiti vrste harmonije u plošnom izrazu; -primijeniti harmoniju u plošnom izrazu; -komponovati fotografiju po principu zlatnog reza; 	<ul style="list-style-type: none"> -tražiti zlatni rez na likovnim djelima i u okruženju; -posjetiti izložbu fotografija;
<p>Površina</p> <p>Metrika:1 + 3 časa</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definisati ritam i ravnotežu kao likovne principe; -razlikovati vrste ritma i ravnoteže u kontekstu odnosa površina; -prepoznati ritam površina na fasadama arhitektonskih objekata; 	<ul style="list-style-type: none"> -istražiti ritam i ravnotežu kroz odnose različitih površina materijala koji se koriste u arhitekturi (kamen, drvo, metal, staklo, beton, lim, pleksiglas, siporeks i dr.); -kreirati ritam površina na motivu fasada arhitektonskih objekata u crtežu, fotokolažu, asamblažu itd.; 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati slobodu i kreativnost pri kombiniranju površina u likovnom izražavanju i svakodnevnom životu; -pokazati konstruktivnost u rješavanju likovnih problema koji se odnose na obradu površine u arhitekturi; -vježbati vizuelnu i taktilnu osjetljivost kroz različite karaktere površina;
<p>Masa i prostor</p> <p>Metrika: 1 + 3 časova</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definisati pojam jedinstva kao sinteze svih principa komponovanja; 	<ul style="list-style-type: none"> -oblikovati komad namještaja na osnovu primjera iz historije dizajna, a 	<ul style="list-style-type: none"> -tražiti princip prema kojem je ostvareno jedinstvo u djelima

	-prepoznati jedinstvo forme i sadržaja, funkcije i estetike u produkt dizajnu;	prema principu jedinstva forme, sadržaja, funkcije i estetike (dizajn, redizajn);	likovne i primjenjene umjetnosti; -dati primjere jedinstva forme, sadržaja, funkcije i estetike u okruženju;
2. Likovni materijali i tehnike Metrika: 1 čas	Učenici će: -definisati osnovne karakteristike likovnih materijala; -definisati tehnike kojima se likovno izražava; -opisati način rukovanja likovnim materijalima i alatima; -objasniti načine vlastitog likovnog izražavanja;	Učenici će: -koristiti likovne materijale (papir, karton, ambalaža, stiropor, časopisi, aluminijska folija, spužva, tekstil, vuna, pijesak, ...); -koristiti likovne crtače tehnike (olovka, flomaster, olovka u boji, kreda, ugljen, tuš-pero, tuš-kist); -koristiti likovne slikarske tehnike (akvarel, gvaš, tempera, kolaž, fotokolaž, pastel masni ili suhi); -vježbati prostorno-plastičke tehnike (koristeći: papir, karton, stiropor, glinamol, žica ...); -koristiti likovne alate (makaze, ljepilo, kist, spužva, paleta, kiparski alat, valjak, skalpel, ...); -koristiti različite postupke likovnog izražavanja (građenje, modelovanje, crtanje, slikanje, ...);	Učenici će: -pokazati samostalnost prilikom korištenja likovnih materijala i alata; -poštovati upute nastavnika u likovnom izražavanju; -demonstrirati fine motoričke vještine (preciznost, koordinacija prstiju i očiju, sitni pokreti, koncentriranost na rad); -pokazati brigu u održavanju radnog prostora i odlaganju alata; -kreativno se izraziti tokom rada;
3. Stvaralački/ istraživački proces Metrika: 2 čas	Učenici će: -objasniti nivo ličnog zadovoljstva u stvaralačkom procesu; -objasniti proces pronalaska kreativne ideje i rješenja; -objasniti drugi način rješavanja vlastite kreacije; -analizirati likovne radove ukazujući na moguće nedostatke ili zanimljiva rješenja; -uočiti povezanost materijala, postupaka, likovnih elemenata, kompozicijskih principa te odnosa forme i sadržaja (motiv, tema, poruka, asocijacija, društveni kontekst) u izražavanju ideje;	Učenici će: -odabrati materijale i medije radi izražavanja određene ideje; -koristiti komunikacijske vještine (verbalne i neverbalne) za izražavanje ličnog zadovoljstva; -koristiti sve raspoložive resurse za vizuelno izražavanje; -predlagati kreativne ideje i rješenja u likovnom izrazu; -koristiti se principom inventivne i eksperimentalne igre; -preoblikovati vlastita i tuđa likovna rješenja; -istražiti umjetničko djelo kao cjelinu;	Učenici će: -ispoljavati doživljaje temeljene na međuodnosu osjećaja, iskustava, misli i informacija; -održavati usmjereno opažanje; -održavati koncentraciju i istrajnost u istraživanju i stvaranju; -navoditi primjer drugog načina rješavanja kreacija; -pokazati interes za povezivanje problema iz svakodnevnice sa nastavnim sadržajima i ponuditi rješenja u likovnom obliku;

II PROMIŠLJANJE I REFLEKSIJA			
<p>1. Vizualno mišljenje, pismenost, doživljaj, analiza djela i kritički osvrt</p> <p>Metrika: 1 +1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati redosljed faza posmatranja (analiza i sinteza); -imenovati likovne i druge pojmove i termine na vlastitom i tuđem radu, te na primjeru umjetničkih djela svjetske i kulturne baštine BiH ; -opisati utjecaj vizuelnih komunikacija i prostornog oblikovanja okoline na vlastiti život te predlagati drugačija likovna rješenja vizuelnim istraživanjem; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -povezati redosljed faza posmatranja sa likovnim sadržajem; -koristiti pravilno odgovarajuću likovnu terminologiju tokom rada; - analizirati vlastiti i tuđi stvaralački rad prema kriterijima: likovni elementi, kompozicijski principi, likovni materijali, tehnike i mediji, motiv, originalnost, uloženi trud, izražena ideja dovršenost rada; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -procijeniti rad na osnovu poveznosti forme i sadržaja i upotrebe likovnih materijala; -procijeniti vlastiti i tuđi stvaralački rad na osnovu upotrebe likovnih elemenata i principa; -procijeniti rad prema izraženoj ideji i jasnoći poruke; -izražavati se odgovarajućom likovnom terminologijom;
<p>2. Znanje o umjetnosti</p> <p>Metrika: 1+2 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati pojmove likovnog jezika; -razlikovati oblike umjetničkog izražavanja i vrste zanimanja (crtač, slikar, kipar, grafičar, grafički dizajner, industrijski dizajner, fotograf, arhitekta); -razlikovati crtež, sliku, grafiku, kiparsko djelo, proizvod grafičkog i produkt dizajna, fotografiju, arhitekturu; -imenovati autore likovnih djela svjetske i kulturne baštine BiH čije se reprodukcije koriste u nastavi; -razlikovati kulturno-umjetničke institucije na osnovu iskustva; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -oblikovati likovne/vizualne izraze u različitim medijima (crtež, slika, fotografija, produkt dizajn); -analizirati reprodukcije likovnih djela iz svjetske i BiH historije umjetnosti (likovni jezik i kompozicijska načela); -klasificirati likovna djela na osnovu likovnog jezika i kompozicijskih načela; -ocijeniti značaj kulturno-umjetničkih institucija u okruženju na osnovu iskustva; -analizirati aktivnosti koje se odvijaju u kulturno-umjetničkim institucijama; -samostalno prikupljati informacije i umjetniku i djelu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -povezati likovne/vizuelne sadržaje sa iskustvom iz svakodnevnog života; -primijetiti značaj likovnih djela iz domaće i svjetske kulturne baštine; -voditi brigu o kulturnoj baštini; -posjećivati kulturno-umjetničke institucije;
III ESTETIKA, KONSTRUKCIJA, FUNKCIJA			
<p>1. Aktivan odnos prema vizualnoj okolini</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati uticaj čovjeka na oblikovanje životnog prostora; -objasniti utjecaj oblikovanog prostora na kvalitet života; -razlikovati kič od umjetnosti; -opisati utjecaj kompozicijskih cjelina na 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -istražiti uticaj vizuelnog i prostornog oblikovanja okoline na aspekte vlastitog života i života u zajednici; -preoblikovati svoj životni prostor prema vlastitim potrebama; -dekorirati i estetski urediti 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -iskazati stav o uticaju umjetnosti i umjetnika na oblikovanje životnog prostora i njihov položaj u društvu; -pokazati radne, estetske i higijenske navike; -organizovati izložbu učeničkih radova uz

	čovjeka (dizajn i arhitektura); -objasniti način upotrebe kompozicijskih principa u svrhu transformacije neuređenog prostora u uređen;	školski prostor; -raspravljati o primjerima antiumjetničkog pristupa procesu stvaranja (kič) u okruženju; -uporediti različite kompozicijske cjeline i njihovo djelovanje na čovjeka;	pomoć nastavnika; -primijeniti iskustva u vlastitom stvaralaštvu uz podršku; -posmatrati prostorne kompozicije i uočavati principe organizacije elemenata u cjelini;
2. Interakcija i komunikacija u umjetnosti Metrika: 1 čas	Učenici će: -analizirati likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -analizirati umjetnička djela uz podršku;	Učenici će: -vladati svim fazama proučavanja djela (prikupljanje, selekcija, sinteza);	Učenici će: -procijeniti uočene likovne pojmove i vrijednosti u okruženju; -tražiti vezu između forme i sadržaja pri interpretaciji djela;

Didaktičke napomene

Za treću trijadu dati

Izvori podučavanja

1. Svi odobreni udžbenici likovne kulture od I do IX razreda
2. Odgovarajuće reprodukcije
3. Pripremljene grafolije, slajdovi video i DVD materijali...
4. Prirodni materijali...

Ocjenjivanje

Ocjenjivanje u predmetu Likovna kultura je izuzetno složen segment rada nastavnika, s obzirom na činjenicu da crtež predstavlja cjelinu koja u sebi sadrži komplekse sposobnosti i osobine djeteta, upornosti i iskustva, stečenog znanja i usvojenih navika, pozitivnog i negativnog uticaja sredine, kao i sklad emocionalnih i izražajnih sposobnosti. Iz tog razloga i dječiji crtež moguće je analizirati sa različitih aspekata:

1. estetskog
2. psihološkog
3. pedagoškog.

Ako prihvatimo da se djeca likovno izražavaju jer imaju potrebu da iskažu svoj svijet, svoje viđenje svijeta, predmeta i pojava, svoje strahove i oduševljenja, onda su svi ti radovi “stenografski zapis duše” i kao takvi moraju biti dobri.

Činjenica je da se nastavnik u razredu susreće sa učenicima koji su nadareni i onima koji nisu. Učenici koji nisu talentovani trebaju imati priliku u skladu sa svojim mogućnostima da usvajaju likovni jezik i njime se izražavaju. Prilikom ocjenjivanja manje nadarenih učenika treba pratiti i imati u vidu individualne mogućnosti, stepen zalaganja i želje da se realizuje postavljeni zadatak, napor koji djeteta ulaže u realizaciju zadatka da bi postiglo rezultat, aktivnost na časovima likovne kulture. [Nema loših dječijih radova.](#)

Vizuelno estetska kultura razvija kod učenika sposobnost uživanja i razumijevanja umjetnosti, odnos prema estetskom, pravilno doživljavanje vizuelnih informacija, odnos prema svjetskoj i našoj kulturnoj baštini. Pravilan odnos nastavnika prema učeničkim radovima je od izuzetnog značaja za likovno kreativni rad djece. Ako nastavnik traži od djece da tačno “prepisuju” percipirano, da doživljavaju i

gledaju očima odraslih svijet oko sebe, onda takva nastava likovne kulture ne odgovara osnovnim principima savremen nastave, ciljevima i zadacima koji se pred nju postavljaju.

Profil nastavnika

Likovna kultura od I do V razreda

Nastavu predmeta likovna kultura od I do V razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim studijem u dvogodišnjem trajanju (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik razredne nastave.

Nastavu predmeta likovna kultura od I do V razreda mogu izvoditi lica sa završenom srednjom učiteljskom školom koja su stekla uslove po članu 118. stav 1. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 6/04, 7/05 i 17/11).

Likovna kultura od VI do IX razreda

Nastavu predmeta likovna kultura od VI do IX razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/akademiju likovnih umjetnosti sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor likovne kulture ili drugim stručnim zvanjem gdje je likovna kultura, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/akademiju likovnih umjetnosti sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor likovne kulture ili drugim stručnim zvanjem gdje je likovna kultura glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/akademiju likovnih umjetnosti sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor likovne kulture ili drugim stručnim zvanjem gdje je likovna kultura glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/akademiju likovnih umjetnosti sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik likovne kulture ili drugim stručnim zvanjem gdje je likovna kultura glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagoška akademija odsjek razredna nastava i prethodno završenu srednju školu za primjenjene umjetnosti.

Nastavu predmeta likovna kultura od VI do IX razreda mogu izvoditi lica sa završenom školom za primjenjenu umjetnost, a koja su stekla uslove po članu 118. stav 2. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", broj: 6/04, 7/05 i 17/11).

Napomena: Lica koja imaju završenu akademiju primjenjenih likovnih umjetnosti moraju imati položenu pedagoško-psihološku i metodičkodidaktičku grupu predmeta, ukoliko u toku studija nisu imala navedenu grupu predmeta.

3. MUZIČKA / GLAZBENA KULTURA

Uloga i značaj, cilj i zadaci muzičke kulture

Muzika je jedan od ključnih elemenata u razvoju govora i verbalne komunikacije i eventualnom blagovremenom otklanjanju teškoća u ovom području. Istovremeno je jedan od značajnih elemenata razvoja motoričkih sposobnosti i skladnih pokreta. Značajan je faktor u funkciji podsticanja pažnje, pamćenja, mišljenja i savremene multimedijске komunikacije. Aktivno muziciranje (pjevanje, sviranje, improvizacija na Orfovima instrumentima, kreativno muziciranje koristeći različite materijale iz okruženja, te izražavanje pokretom) snažno podstiče dječiju kreativnost i stvaralaštvo uopšte. Ključni je faktor u emocionalnom razvoju djeteta jer omogućava izražavanje i doživljavanje emocija i snažno doprinosi razvoju kritičkog i estetskog senzibiliteta ličnosti. Pored individualnog izražavanja najprirodnije uspostavlja odnose i relacije u grupi i društvu. Kroz muziku dijete iskazuje i jača svoje samopouzdanje te osjećaj kompetentnosti i vlastite vrijednosti. Muzika kao univerzalna komunikacija među ljudima cijelog svijeta u čovjekovom životu ima značajno mjesto.

"Muzička kultura" kao predmet učenicima pruža mogućnost da razviju muzikalnost te steknu osnovna iskustva za selektivno i aktivno slušanje muzike. Omogućava sticanje znanja iz oblasti: slušanje i upoznavanje muzike, stvaralaštvo i reprodukcija i elementi muzičke kreativnosti.

Oblasti se sastoje iz slijedećih komponenti:

1. Slušanje i upoznavanje muzike:
 - a) Muzički stilski periodi
 - b) Vokalna i instrumentalna muzika
2. Stvaralaštvo i reprodukcija:
 - a) Pjevanje po sluhu i notnom tekstu
 - b) Sviranje po notnom tekstu i improvizacija
3. Elementi muzičke kreativnosti
 - a) Stvaranje i vizualizacija muzike
 - b) Aspekti izvođenja

U ZJNPP koju je objavila APOSO za područje Umjetnost navedene su i kompetencije koje se razvijaju kroz ishode date po trijadama.

Kroz elemente skupnog muziciranja (horovi, orkestri, vokalne grupe, vokalno instrumentalni sastavi) postižu se značajni efekti u muzičkom razvoju djeteta koji su kao takvi neophodan element redovnog nastavnog procesa. I, kroz navedeno razvija se osjećaj za timski rad, komunikaciju, toleranciju i odgovornost.

Nastava se izvodi u kontinuitetu, kroz tri trijade u devetogodišnjoj osnovnoj školi što je navedeno u tabeli koja slijedi:

Razredi	Fond sati																	
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX	
	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S
	70	2	70	2	70	2	70	2	35	1	35	1	35	1	35	1	32	1
Trijade	210						140						102					
Ukupno	452																	

Opšti ciljevi

- Razvoj interesa i potreba za konzumaciju muzike u smislu odgovornosti očuvanja sopstvenog zdravlja;
- Razvoj kreativnog učešća u različitim oblicima muziciranja;
- Otkrivanje i razvoj senzibiliteta i muzikalnosti te dječijih kreativnih i estetskih sposobnosti;

- Pjevanjem, igranjem i stvaranjem umjetničkih sadržaja shodno mogućnostima učenika, razvijati kreativnost, motivisanost, marljivost, samopouzdanje i samopoštovanje te svijest o vlastitim sposobnostima;
- Aktivno slušanje muzike te doživljavanje i prepoznavanje njenih karakteristika;
- Izražavanje muzičkih doživljaja kroz ples, likovni izraz te verbalno i tekstualno;
- Kroz selekciju muzičkih sadržaja razvijati osjećaj za estetiku, postavljajući kriterije za vrednovanje;
- Razgraničavanje važnih pojmova o muzičkim izražajnim sredstvima, vrstama i formama, koje omogućavaju bolje razumijevanje muzike;
- Otkrivanje bogatstva muzičke literature, njenih stvaralaca i interpretatora;
- Upoznavanje dostignuća ljudskog duha koja određuju kulturni identitet pojedinih naroda i zajednica kroz tradicionalnu muzičku baštinu;
- Formiranje pozitivnog stava prema nacionalnoj i svjetskoj muzičkoj kulturi;
- Sticanje razumijevanja i lične odgovornosti za stvaralački proces te kritičke procjene vlastitog izraza i iskaza drugih;
- Upoznavanje sa primjenom i mogućnostima savremenih tehnologija (multimedija, internet, digitalna tehnologija);
- Razvijanje saradničkih odnosa i empatije u zajedničkim aktivnostima i stvaralačkom radu sa vršnjacima, naročito onim sa posebnim potrebama;
- Razvijanje pozitivnog stava prema kulturi životne sredine i aktivno učestvovanje u kulturnom životu zajednice.

PRVA TRIJADA

PRVI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE			
1. Muzički stilski periodi Metrika: 2 + 10 časova	Učenici će: -prepoznati slušno umjetničku, tradicionalnu i popularnu muziku;	Učenici će: - slušati već poznata djela: -L.V.Beethoven " Za Elizu", -R. Schumann " Sanjarenje ", - C.S.Saens "Labud", -P.I.Čajkovski "Valcer cvijeća", - K.Monteno "Zemljo moja", - Djeca pjevaju sevdalinke, - M.Subota "Djeca su ukras svijeta", -...	Učenici će: -izraziti vlastiti doživljaj o slušanom djelu;
2. Vokalna i instrumentalna muzika Metrika: 2 + 12 časova	Učenici će: -razlikovati pjevanje/vokalno, sviranje/instrumentalno, pjevanje sa sviranjem/vokalno-instrumentalno); -prepoznati tempo (brz, umjeren i spor); -prepoznati dinamiku (glasno i tiho);	Učenici će: -izvršiti klasifikaciju nakon slušanog djela na: pjevanje/vokalno (prema glasovima: jedan ili više), sviranje/instrumentalno: jedan ili više instrumenata), pjevanje sa sviranjem/vokalno-instrumentalno. Npr. - J.S.Bach "Ah što volim", - N.R.Korsakov "Bumbarov let", - F.Schubert "Uspavanka"; -pljeskati ili koračati uz slušanje djela (metrika);	Učenici će: -uočavati karakter djela i izvoditi zaključke u vezi sa tim; -kroz slušanje muzičkih djela stvarati muzički ukus; -pratiti ritam muzike i izraziti se vizuelno; -pratiti ritam muzike i izraziti se pokretom tijela i muzičkom dramom;
II STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA			
1. Pjevanje po sluhu i notnom zapisu Metrika: 5 + 21 časova	Učenici će: -prepoznati tempo (brz, umjeren i spor); -prepoznati dinamiku (glasno i tiho); -prepoznati melodiju, ritam i tekst pjesama po sluhu i notno -ilustrativnom zapisu u okviru brojlica;	Učenici će: -pjevati i izvoditi najmanje 10 pjesama i brojlica bez obaveznog zapamćivanja cijelog teksta. Npr. - "Razgranala grana jorgovana" (narodna), - "Višnjičica rod rodila" (narodna), - S.Korunović "Proljeće /Visibaba mala", -Iz zbirke "Zapjevajmo, zaigrajmo" Rođendanska pjesma, -Čisto dijete,	Učenici će: -uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom pjevanja i izvođenja pjesama i brojlica; -nakon analize izraziti utiske o karakteru pjesme, tempu i dinamici; -pratiti ritam muzike i izraziti se vizuelno; -reproducirati naučenu melodiju solo i grupno i pri tome se aktivno

		<ul style="list-style-type: none"> - J.Gotovac "Dom", - N.Hercigonja "Šaputanje", - D.Basrak "Padaj padaj snježicu", - V.Makjanić "Majčica", - "Kad si sretan" (Švedska), - Brojalice bez značenja: "En ten tini" ..., - Brojalice sa značenjem...: "Eci peci pec", "Pliva patka preko Save", "Pusti pužu rogove" ...; - reproducirati melodiju, ritam i tekst pjesama po sluhu i notno - ilustrativnom zapisu; 	<ul style="list-style-type: none"> uključuju; - pratiti ritam muzike i izraziti se pokretom tijela: pljeskne, lupkne, koračenjem njihovim i udaraljka (Orffov instrumentarij);
<p>2. Sviranje po notnom zapisu i improvizacija</p> <p>Metrika: 1 + 10 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati melodiju, ritam i tekst pjesama po sluhu i notnom zapisu u okviru brojalica; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -stvarati melodiju na zadani tekst; -koristeći Orffov instrumentarij stvarati sopstveni aranžman/ improvizirati; -pljeskati ili koračati uz izvođenje djela (metrika); -reproducirati melodiju, ritam i tekst pjesama po sluhu i notno - ilustrativnom zapisu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - svirati samostalno i u grupi; -pokazati odgovornost za stvaranje novih oblika izražavanja;
III ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI			
<p>1. Stvaranje i vizualizacija muzike</p> <p>Metrika: 1 + 4 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati muziku kroz likovno izražavanje; -objasniti ulogu muzike u njegovom životu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ilustrovati primjere muzičkih instrumenata (zvečke, bubanj, gitara, klavir); -spontano i kao dio grupe učestvuje u zadanom izvođenju muzičkih vježbi koristeći zvuk, pokret, ritam ili melodiju (Muzičke igre: <ul style="list-style-type: none"> - "Berem, berem grožđe"; - "Klackalica" (Grčka), - "Ovako se ruke miju"; - "Lete, lete laste", - "Djeca i zečici", - "Pilići"; - "Kulina Bana Vojska" (narodna)....; -Brojalice: <ul style="list-style-type: none"> - "Padaj padaj sniježe", - "Tužibaba Reza", - "Jedan, dva, tri", 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kombinovati riječi, instrumente i melodiju; -reagovati na muziku pokretom, komentarom, likovno; -posjetiti kulturne događaje i iskazati svoje mišljenje o njima (školska priredba, pozorišna predstava, filmska predstava, koncert za djecu...); -uočiti pravilno ponašanje u publici kroz pažljivo slušanje tokom izvođenja; -praktikovati pravilno ponašanje u publici; -tokom rada ispoljavati emocije;

		- "Od koga si ti" ... ; - razlikovati zvučne efekte iz prirode (kiša, vjetar, škripnje, pojava ptica ...);	
2. Aspekti izvođenja Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: - povezati riječi, instrument i pokret kroz vlastite ideje i doživljaj; - osmisliti muzičke pokrete na zadatu muzičku temu; - imenovati interne i javne nastupe;	Učenici će: - stvarati kombinacijom riječi, instrumenta i pokreta (muzičke igre, ples); - izvoditi pokrete u grupi i samostalno koristeći Orffov instrumentarij; - uvježbavati za različite oblike izvođenja;	Učenici će: - izraziti emocije o učešću i izvođenju; - zaključiti važnost sinhronizacije pokreta u igri, te pratiti i korigovati pokrete u skladu sa koreografijom; - saradivati sa drugima razumjevajući važnost pripadnosti kolektivu; - uviđati i prihvatati potrebu za vježbanjem; - provjeravati sebe u odnosu na druge kroz interne i javne nastupe; - pokazati potrebu za dokazivanjem (afirmaciju);

DRUGI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE			
1. Muzički stilski periodi Metrika: 2 + 10 časova	Učenici će: -prepoznati slušno umjetničku, tradicionalnu i popularnu muziku; -prepoznati instrumente po načinu dobijanja tona: žičani, duvački i udaraljke ⁴ ;	Učenici će: - slušati već poznata instrumentalna djela: -D.Šestić "Himna Bosne i Hercegovine", -A.Vivaldi " Zima" (II stav), -W.A.Mozart "Alla Turca", -R.Schumann "Vojnička koračnica", - C.S.Saens "Koka i pilići", "Akvarij", -V.Komadina "Mačkin dom", -S.Prokofjev "Peča i vuk", -B.Skač "Instrument čarobnjak"; -"Deset ljutih gusara"; -"Šubi, dubi"; - "Bosno moja lijepa divna" (narodna); -"Gdje si d si moj golube";	Učenici će: -izraziti vlastiti doživljaj o slušanom djelu;
2. Vokalna i instrumentalna muzika Metrika: 2 + 10 časova	Učenici će: -razlikovati pjevanje/vokalno, sviranje/instrumentalno, pjevanje sa sviranjem/vokalno-instrumentalno); -analizirati karakter slušanog djela; -uočiti tempo (brz, umjeren i spor); -uočiti dinamiku (glasno i tiho); -razlikovati tempo i dinamiku; -uspoređivati vrste glasova po opsegu (dječiji, ženski, muški);	Učenici će: -izvršiti klasifikaciju nakon slušanog djela na: pjevanje/vokalno (prema glasovima: jedan ili više), sviranje/instrumentalno: jedan ili više instrumenata), pjevanje sa sviranjem/vokalno-instrumentalno. Npr. -R.Schumann "Veseli seljak"; - J. Offenbach "Divna noći" Odlomak iz Barkarole; - "Najljepša mama na svijetu" (Hor Kolibri), -G.B. Pergolesi "Gdje je onaj cvjetak žuti" (dječiji hor);	Učenici će: -prepoznavati i pjevušiti slušane melodije i djela; -uočavati karakter djela i izvoditi zaključke u vezi sa tim; -kroz slušanje muzičkih djela oblikuje muzički ukus; -pratiti ritam muzike i izraziti se vizuelno; -pratiti ritam muzike i izraziti se pokretom tijela i muzičkom dramom;

⁴ Dovoljno je da učenici prepoznaju dva do tri instrumenta po načinu dobijanja tona.

⁵ Objasniti za tempo da je brzina, a za dinamiku da je jačina.

		-D.Laković "Miš je dobio grip" (muški glas); -M.Milić "Zavičaju moj" (ženski glas); -A.Horozić "Sloboda"; -N.Salković "Voljeni grade moj"	
II STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA			
1. Pjevanje po sluhu i notnom zapisu	Učenici će: - prepoznati osnovnu melodiju (temu pjesme); -uočiti tempo (brz, umjeren i spor); -uočiti dinamiku (glasno i tiho); -prepoznati melodiju, ritam i tekst pjesama i brojalica po sluhu i notno - ilustrativnom zapisu; -prepoznati osobine tona (duže, kraće, jače i tiše, niže i više, kroz pjesmice i brojalice);	Učenici će: -pjevati u skladu sa mogućnostima; -usklađivati svoje pjevanje i sviranje sa ostalima u skupnom muziciranju; -pjevati i izvoditi najmanje 10 pjesama i brojalica. Npr. : - V. Stojanov "Jesenska", - J. Batist Lily "Dok mjesec sja", - A. Vučer "Mrav". - J. Kaplan "Saonice male Sanje", - Refik Hodžić -stihovi V. Begić "Dječiji snovi" , - W. A. Mozart "Blistaj, blistaj zvijezdo mala", - S. Korunović "B'jela roda", - R. Hodžić-stihovi Nasiha Kapidžić-Hadžić "Rođendan u šumi", - Melisa Ibrahimbegović - Salihović "Rodila se nota", - "Bosno moja" (narodna), - "Najljepša mama na svijetu" (Hor Kolibri), - M.Milić "Zavičaju moj", - Aleksandar Korać "Ivin voz"; -Brojalice sa i bez značenja: - "Golub s krova guče"; - "En, ten, tini"; - "Jen, dva, tri"; - "Jedna vrana gakala": - "Trči zeko kroz šumicu"; - "Ljulja, ljulja, ljuške"; - "Cica maca plakala"; - "Tri su mace skakale"; - "Pišem, pišem petnaest"; - "U maloga svica"; - "Enci, menci, na kamenci" (Jezero, Jajce);	Učenici će: -uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom pjevanja i izvođenja pjesama i brojalica; -nakon analize izraziti utiske o karakteru pjesme, tempu i dinamici; -pratiti ritam muzike i izraziti se vizuelno; -reproducirati naučenu melodiju solo i grupno i pri tome se aktivno uključuju; - pratiti ritam muzike i izraziti se pokretom tijela: pljeskne, lupkne, koračenjem njihovom i udaraljka (Orffov instrumentarij); -tražiti, prihvatiti i pružiti pomoć, saradivati u grupi; -razvijati svijesti o obavezama i njihovom ispunjavanju, kao pojedinac ili dio grupe, kroz muzičke zadatke; -razvijati stav o brojalici kao maštovitoj igri koja budi osjećaj pripadnosti grupi; - pamtiti i donositi u razred nove brojalice za zajedničku igru; -razvijati kreativnosti i maštu u ritmičkom izražavanju;
Metrika: 4 + 18 časova			

<p>2. Sviranje po notnom zapisu i improvizacija</p> <p>Metrika: 2 + 12 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati melodiju, ritam i tekst pjesama po sluhu i notno -ilustrativnom zapisu; -razlikovati osobine tona; -prepoznati instrumente Orffovog instrumentarija; -razlikovati instrumente Orffovog instrumentarija i samostalno izrađene instrumente; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -stvarati melodiju na zadani tekst; -koristiti Orffov instrumentarij uz izvođenje pjesama i brojalica; -koristeći Orffov instrumentarij stvarati sopstveni aranžman/ improvizirati; -pljeskati ili koračati uz izvođenje djela (metrika); -reproducirati melodiju, ritam i tekst pjesama po sluhu i notno - ilustrativnom zapisu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - svirati samostalno i u grupi; -pokazati odgovornost za stvaranje novih oblika izražavanja; - pokazati interes za učešće u muzičkom izvođenju;
III ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI			
<p>1. Stvaranje i vizualizacija muzike</p> <p>Metrika: 1 + 7 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati muziku kroz likovno izražavanje; -objasniti ulogu muzike u njegovom životu; -imenovati pojedine igre; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ilustrovati primjere muzičkih instrumenata (gitara, violina, flauta, truba, bubanj, def, zvečke, činele, klavir, harmonika); -spontano i kao dio grupe učestvuje u zadanom izvođenju muzičkih vježbi koristeći zvuk, pokret, ritam ili melodiju (Muzičke igre: <ul style="list-style-type: none"> - "Ruku meni bato daj" (Njemačka) - Božidar Stančić "Pjesma o konjiću", - "Pačiji ples", - "Strina rodo" , - "Berem, berem grožđe", - " Iš, iš, iš", - "Mak", - "Ja kupih jednu koku malu" (Jajce), <i>narodna</i>, - "Tašun, tašun tanana " (Sarajevo), <i>narodna</i>, - "Ide maca oko tebe", -povezivati ritam sa pokretom i pratiti datu koreografiju; -oponašati pokretima određene događaje u prirodi (život u prirodi, radovi, narodni običaji); -predlagati nove pokrete; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -primjenjivati pravila muzičkih igara; - izražavati kretnjama šta muzika sugerise; -igrati i pjevati samostalno i u grupi; - kombinovati riječi, instrumente i melodiju; -posjetiti kulturne događaje i iskazati svoje mišljenje o njima (školska priredba, pozorišna predstava, filmska predstava, koncert za djecu...); -uočiti pravilno ponašanje u publici kroz pažljivo slušanje tokom izvođenja; -praktikovati pravilno ponašanje u publici; -tokom rada ispoljavati emocije;
<p>2. Aspekti izvođenja</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati izvođački sastav: solista, hor, 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -stvarati kombinacijom riječi, instrumenta i 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izraziti emocije o učešću i izvođenju;

Metrika: 1 + 1 čas	<p>orkestar;</p> <p>-povezati riječi, instrument i pokret kroz vlastite ideje i doživljaj;</p> <p>-imenovati interne i javne nastupe;</p>	<p>pokreta (muzičke igre, ples);</p> <p>- izvoditi pokrete u grupi i samostalno koristeći Orffov instrumentarij;</p> <p>-uvježbavati za različite oblike izvođenja;</p> <p>-osmisliti pokrete na zadatu muzičku temu;</p>	<p>-zaključiti važnost sinhronizacije pokreta u igri, te pratiti i korigovati pokrete u skladu sa koreografijom;</p> <p>-sarađivati sa drugima razumjevajući važnost pripadnosti kolektivu;</p> <p>-uvidati i prihvatati potrebu za vježbanjem;</p> <p>-provjeravati sebe u odnosu na druge kroz interne i javne nastupe;</p> <p>-pokazati potrebu za dokazivanjem (afirmaciju);</p>
--------------------	---	---	--

TREĆI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE			
1. Muzički stilski periodi Metrika: 2 + 8 časova	Učenici će: -prepoznati slušno umjetničku, tradicionalnu i popularnu muziku; -prepoznati pojam: kompozitor, muzičko djelo; -imenovati instrumente po načinu dobijanja tona: žičani (tržajući i gudački), duvački, udaraljke;	Učenici će: - slušati već poznata instrumentalna djela: - L. Bocherini "Menuet", - F. Chopin "Želja" - Milan Prebanda "Vrteška", - Zeko i potočić (Zdenka Vučković) - Djevojka viče iz tanka grla, (narodna, ili Rešad Arnautović -obrada za dvoglasni ženski hor); - Ječam žele tuzlanke djevojke (narodna, ili Rešad Arnautović -obrada za dvoglasni ženski hor);	Učenici će: -izraziti vlastiti doživljaj o slušanom djelu; -poštovati pravila prilikom slušanja djela (aktivno slušati i analizirati na osnovu datih zadataka);
2. Vokalna i instrumentalna muzika Metrika: 2 + 10 časova	Učenici će: -razlikovati pojmove vokalno, instrumentalno, i vokalno-instrumentalno; -analizirati karakter slušanog djela; - uspoređivati vrste glasova po opsegu (dječiji, ženski, muški); - zapažati razlike u visini, jačini i trajanju tona; -objasniti pojam tempo; - razlikovati tempo: brzi /allegro, umjereni/ moderato i spori/ andante; -objasniti pojam dinamika; - razlikovati dinamiku: piano/tiho, mezzoforte /umjereno glasno i forte/glasno; -imenovati tempo i dinamiku;	Učenici će: -izvršiti klasifikaciju nakon slušanog djela na: vokalno (prema glasovima: jedan ili više), instrumentalno: jedan ili više instrumenata), vokalno-instrumentalno. Npr. - W.A.Mozart – „Gle igre li krasne“, iz opere «Čarobna frula», - R. Schumann "Divlji jahač", - W.A.Mozart "Čežnja za proljećem", - L.V. Beethoven "Ptičja tuga", - A. Vivaldi "Proljeće" (I stav) iz Četiri godišnja doba, - Vlado Milošević "Vrapci i strašila", - Josip Stamac "Maestral", - Damir Pjanić "Vrste kiše", - Staniša Korunović "Prolječna pjesma", - Ajka Kolaković "Šala, šalica", - Refik Hodžić "Svemirac",	Učenici će: - uočiti pravila tačnog pjevanja (intonaciju, artikulaciju, dikciju); -prepoznavati i pjevušiti slušane melodije i djela; -uočavati karakter djela i izvoditi zaključke u vezi sa tim; -kroz slušanje muzičkih djela oblikuje muzički ukus; -pratiti ritam muzike i izraziti se vizuelno; -pratiti ritam muzike i izraziti se pokretom tijela i muzičkom dramom; -razgovarati o djelu i osjećajima koje djelo izaziva; -pokazati interes za ponovnim slušanjem;

6 Dovoljno je da učenici prepoznaju dva do tri instrumenta po načinu dobijanja tona.

7 Objasniti za tempo da je brzina, a za dinamiku da je jačina.

		<ul style="list-style-type: none"> - Zlatko Grgošević "Zaplovi barka" (kanon), - Alfi Kabiljo "Zekini jadi", - Refik Hodžić-stihovi Nasiha Kapidžić-Hadžić "Trčimo za suncem", - Asim Horozić "Reci Bosno ljubavi". - Josip Kaplan "Čestitka majčici", - Arsen Dedić "Kad se male ruke slože", - Đelo Jusić "Kišobran za dvoje", - "Kad ja pođoh na Bentbašu" (narodna), 	
II STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA			
1. Pjevanje po sluhu i notnom zapisu Metrika: 5 + 22 časova	Učenici će: - prepoznati pjesme i brojalice na osnovu sluha, teksta, ritma, melodije i notno -ilustrativnog zapisa; - pjevati pjesme prema sluhu, zadanom tekstu, ritmu, melodiji i notno -ilustrativnog zapisa; - izvoditi brojalice prema zadatku precizno i tačno; - upoznati pojmove osminke, četvrtinke i njihove pauze; - uočiti tempo (brz, umjeren i spor); - identifikovati dinamiku (glasno – forte, tiho – piano, srednje glasno – mezzoforte); - upoznati pojam ponavljanja u muzici – repeticije;	Učenici će: - pjevati prema pravilima - intonacija, artikulacija, dikcija; - upoređivati notne vrijednosti (osminke, četvrtinke i njihove pauze); - koristiti dinamičko nijansiranje tokom pjevanja; - usklađivati svoje pjevanje i sviranje sa ostalima u skupnom muziciranju; - pjevati i izvoditi najmanje 10 pjesama i brojalice: Npr. - W.A.Mozart – „Gle igre li krasne“, iz opere «Čarobna frula», - W.A.Mozart "Čežnja za proljećem", - L.V. Beethoven "Ptičja tuga", - Josip Stamac "Maestral", - Damir Pjanić "Vrste kiše", - Staniša Korunović "Proljećna pjesma", - Ajka Kolaković "Šala, šalica", - Refik Hodžić "Svemirac", - Zlatko Grgošević "Zaplovi barka" (kanon), - Alfi Kabiljo "Zekini jadi", - Refik Hodžić-stihovi Nasiha Kapidžić-Hadžić "Trčimo za suncem",	Učenici će: - poštujte pravila i prihvata korekcije u pjevanju (intonacija, artikulacija, dikcija); - truditi se da svoje muziciranje usaglase sa grupom i kolektivom; - razvijati kreativnosti i maštu u ritmičkom i melodijskom izražavanju; - nakon analize izraziti utiske o karakteru pjesme, tempu i dinamici; - uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom pjevanja i izvođenja pjesama i brojalice; - pratiti ritam muzike i izraziti se vizuelno; - reproducirati naučenu melodiju solo i grupno i pri tome se aktivno uključuju; - pratiti ritam muzike i izraziti se pokretom tijela; - pamtiti i donositi u razred nove brojalice i pjesme za zajedničku igru; - posjećuje dešavanja sa prigodnim muzičkim sadržajima (priredbе, igrokazi, koncerti,

		<ul style="list-style-type: none"> - Asim Horozić "Reci Bosno ljubavi". - Josip Kaplan "Čestitka majčici", - Arsen Dedić "Kad se male ruke slože", - Đelo Jusić "Kišobran za dvoje", - "Kad ja pođoh na Bentbašu" (narodna), Brojalice: - "Jabučice crvena", - "En, den, dore", - "Hajd izadi medvjede", - "Patka patku pojela", - "Tike, tike tačke", - "Jedna kola žuta", - "Boc, boc iglicama", - "Mijau, mijau, mačka" 	<p>predstave, manifestacije ...);</p> <p>-na osnovu afiniteta pokazuje interes za aktivnosti vezane za muziku u školi i lokalnoj zajednici.</p>
<p>2. Sviranje po notnom zapisu i improvizacija</p> <p>Metrika: 1 + 10 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati melodiju, ritam i tekst pjesama po sluhu i notno -ilustrativnom zapisu; -razlikovati osobine tona (trajanje, visina, jačina i boja); -razlikovati instrumente Orffovog instrumentarija i samostalno izrađene instrumente; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -stvarati melodiju na zadani tekst i razvija osjećaj za muzičku agogiku; -koristiti Orffov instrumentarij uz izvođenje pjesama i brojalica; -koristeći Orffov instrumentarij stvarati sopstveni aranžman/ improvizirati; -pratiti izvođenje djela uz pokrete tijela; -reproducirati melodiju, ritam i tekst pjesama po sluhu i notnom zapisu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kao pojedinac ili dio grupe prihvata obaveze i savjesno ih obavlja; - svirati samostalno i u grupi; -pokazati odgovornost za stvaranje novih oblika izražavanja; - pokazati interes za učešće u muzičkom izvođenju; - razvijati kreativnost i maštu u ritmičkom izražavanju; -spontano improvizirati i povezivati ritam sa pokretom.
III ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI			
<p>1. Stvaranje i vizualizacija muzike</p> <p>Metrika: 1 + 7 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati muziku kroz likovno izražavanje; -objasniti ulogu muzike u njegovom životu; -imenovati pojedine igre; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ilustrovati primjere muzičkih instrumenata (gudački, duvački – limeni, drveni, i udaraljke); -pratiti datu koreografiju i primjenjivati pravila muzičke igre, pamtiće i imenovati pojedine 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti zvučne efekte i zanimljivosti u kreativnoj igri; -razvijati svijest o tradicionalnom muzičkom stvaralaštvu u BiH; - izražavati kretnjama šta

⁸ Kod brojalica potrebno je poštovati princip postupnosti pri obradi ritmičkih elementa (muzička mjera/ takt - dvodjelna, trodjelna, četverodjelna, teza – arza, promjena vrste takta)

⁹ Muzička agogika je primjena svih elemenata muzičkog izražavanja prilikom stvaranja i interpretaciji pjesme, brojalice i sl.

		<p>pjesme, igre i kola; -spontano i kao dio grupe učestvuje u zadanom izvođenju muzičkih vježbi koristeći zvuk, pokret, ritam ili melodiju; Muzičke igre: - "Kiša, kiša", - "Ide kolo naokolo", -Vladimir Tomerlin: "Brzjav/telegram", - "Golubovi" (Narodna), - Vladimir Tomerlin: "Izgubljeno pile", - "I mi znamo svirati", (G. Odžak, Kupres), - "Poskakuša" (Centralna Bosna), - Minja i Lidija: "Razbolje se lisica", - "Djeda Mraze"(Padaju, padaju s neba bijele zvijezde (hor Kolibri) -povezivati ritam sa pokretom i pratiti datu koreografiju; -predlagati nove pokrete</p>	<p>muzika sugeriše; -igrati i pjevati samostalno i u grupi; - kombinovati riječi, instrumente i melodiju; -posjetiti kulturne događaje i iskazati svoje mišljenje o njima (školska priredba, pozorišna predstva, filmska predstava, koncert za djecu...); -uočiti pravilno ponašanje u publici kroz pažljivo slušanje tokom izvođenja; -praktikovati pravilno ponašanje u publici; -tokom rada ispoljavati emocije;</p>
<p>2. Aspekti izvođenja</p> <p>Metrika: 1 + 1 čas</p>	<p>Učenici će: - imenovati izvođački sastav: solista, hor, orkestar; -povezati riječi, instrument i pokret kroz vlastite ideje i doživljaj; -imenovati interne i javne nastupe;</p>	<p>Učenici će: -stvarati kombinacijom riječi, instrumenta i pokreta (muzičke igre, ples); -osmisliti pokrete na zadatu muzičku temu; - izvoditi pokrete u grupi i samostalno koristeći Orffov instrumentarij; -uvježbavati za različite oblike izvođenja;</p>	<p>Učenici će: -izraziti emocije o učešću u izvođenju; -zaključiti važnost sinhronizacije pokreta u igri, te pratiti i korigovati pokrete u skladu sa koreografijom; -sarađivati sa drugima razumjevajući važnost pripadnosti kolektivu; -uvidati i prihvatati potrebu za vježbanjem; -provjeravati sebe u odnosu na druge kroz interne i javne nastupe; -nastupati na internim i javnim priredbama izvođeći pjesme i plesne dramatisacije (priče, bajke, basne, narodne plesove); -pokazati potrebu za dokazivanjem (afirmaciju);</p>

Didaktičke napomene:

Nastavnik bira predložene nastavne sadržaje kako bi dostigli ishode po trijadama poštujući didaktičke principe: od poznatog ka nepoznatom, od jednostavnog ka složenom, aktualnosti...

Ponuđene sadržaje iz komponenti muzički stilski periodi (slušanje), vokalna i instrumentalna muzika, pjevanje po sluhu i notnom zapisu, sviranje po notnom zapisu i improvizacija koristiti kroz teme za realizaciju stvaranja i vizuelizacije muzike (dječijeg stvaralaštva i igara).

U komponenti "Sviranje po notnom tekstu i improvizacija" obratiti pažnju na muzičku agogiku (primjenu svih elemenata muzičkog izražavanja prilikom stvaranja i interpretaciji pjesme, brojalice i sl.).

Također napominjemo nastavnicima da se ishodi iz jedne oblasti preklapaju sa ishodima ostalih oblasti.

Hor i orkestar (skupno muziciranje)

Hor i orkestar su sastavni dio redovnog nastavnog predmeta muzička kultura. U školama je obavezno organizirati skupno muziciranje jer se kroz aktivnosti hora i orkestra škola prezentuje na svim školskim i drugim javnim nastupima. Škola formira horove mlađeg i starijeg uzrasta i razne vrste orkestara. Skupno muziciranje ima zadatak da osposobljava učenike za kulturno umjetničku djelatnost, razvijajući ujedno smisao i ljubav za kolektivno sudjelovanje u ostvarivanju umjetničkog djela.

Hor - mlađu uzrasnu grupu čine učenici od (III-V) razreda (jednoglasno ili dvoglasno pjevanje).

Orkestar – (tamburaški, harmonikaški i dr.) grupa učenika raspoređenih u grupe instrumenata – dionice.

Za hor je obavezno dva časa sedmično po glasovima – dionicama.

Za orkestar je obavezno dva časa sedmično za svaku grupu instrumenata – dionicu.

Pored redovne nastave važnu ulogu imaju i vannastavne aktivnosti koje uključuju posjete koncertima, rad sa nadarenim učenicima, formiranje kluba ljubitelja muzike itd. Posebno zainteresovane i talentovane učenike treba uključivati u rad hora i orkestra te predlagati da se upisuju u muzičku školu.

Oblast: SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE

Komponenta: Muzički stilski periodi

Nastavnik će obratiti pažnju da učenici prepoznaju slušno umjetničku, tradicionalnu i popularnu muziku.

Komponenta: Vokalna i instrumentalna muzika

Prvi razred:

Prilikom izbora djela za slušanje muzike, među kojima treba da budu zastupljena, vokalna, instrumentalna i vokalno – instrumentalna, treba voditi računa da njihovo trajanje i složenost budu u skladu sa uzrastom. Djecu učiti da zapažaju i prepoznaju karakter kompozicije, osnovne vrste tempa i dinamike izvođenja, eventualno pojedine muzičke instrumente. Podsticati djecu da svoje zapažanje i doživljaje izraze opisno ili likovno jer se time podstiče njihova kreativnost.

Drugi razred:

Težište treba biti na umjetničko-doživljajnoj komponenti, i u funkciji razvoja pozitivnih interesa i stavova prema muzičkim vrijednostima. Muzičke pojmove treba usvajati nenametljivo i bez opterećenja muzičkom terminologijom koja je za djecu ove dobi apstraktnog karaktera.

Raditi dalje na poboljšanju kvaliteta pjevanja, tačnosti intonacije, razvoju muzičke memorije i tačnog izvođenja ritma i metrike. Podsticati djecu da svoje zapažanje i doživljaje izraze opisno ili likovno, kao i pokretom jer se time podstiče njihova kreativnost.

Treći razred:

Slušanjem kompozicija učenici se upoznaju sa muzičkom literaturom. Težištem na umjetničko-doživljajnoj komponenti treba razvijati pozitivne interese i stavove prema muzičkim vrijednostima. Usvajanje muzičkih pojmova koji su apstraktni djeci ovog uzrasta, treba da se odvija postupno i nenametljivo, bez pretjeranog opterećenja muzičkom terminologijom. Djecu poticati da svoje zapažanje i doživljaje izraze opisno, likovno i pokretom jer se time podstiče njihova kreativnost.

Oblast: STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA

Komponenta: Pjevanje po sluhu i notnom tekstu

Prvi razred:

U izboru pjesama nastavnik treba voditi računa o tome da one odgovaraju opsegu dječijeg glasa i da su im po sadržaju i karakteru interesantne i bliske. U prigodnoj atmosferi, dijete treba najprije emotivno da doživi pjesmu i osjeti njen umjetnički kvalitet, slušajući nastavnika koji pjeva uz pratnju melodijskog instrumenta (klavir ili sintisajzer) ili tonskog zapisa. Uz pjevanje nastavnika djeca će naučiti pjevati pjesmicu, kolektivno, grupno i individualno. Prilikom pjevanja voditi računa o pravilnom držanju tijela i disanju (preduslov za pjevanje), sa odgovarajućom intonacijom i dikcijom, precizno i ujednačeno, uz odgovarajući tempo i dinamiku u skladu sa njenim karakterom najprije kolektivno, zatim u grupi, u paru i individualno.

Brojalica kao ritmičko-metričko stvaralaštvo u ovoj oblasti zauzima posebno mjesto u razvoju osjećaja za ritam. Brojalicu treba izvoditi najprije skandiranjem teksta uz odbrojavanje kao u igri, zatim instrumentima vlastitog tijela (pljeskanje rukama, topot nogama), priručnim instrumentima, Orffovim instrumentima, kretanjem u koloni (u "voziću").

Drugi razred:

Predložene pjesme za drugi razred odgovaraju opsegu dječijeg glasa, po sadržaju i karakteru interesantne su i bliske djeci ovog uzrasta. Nakon doživljaja pjesme djeca je uče pjevati slušajući nastavnika, koji pjeva uz pratnju melodijskog instrumenta (klavir ili sintisajzer) ili tonskog zapisa.

Predložene brojalice imaju različit sadržaj složeniji ritam i metriku u odnosu na prvi razred. Igrajući se brojalicama djeca razvijaju muzikalnost i osjećaj za ritam. Izvođeci brojalicu po partiturama sa simbolima učenici se pripremaju za upoznavanje notnog pisma.

Treći razred:

Predložene pjesme opsegom, sadržajem i značenjem su prilagođene i bliske djeci ovog uzrasta. Nakon doživljaja pjesme u izvođenju nastavnika ili sa tonskog zapisa, djeca je uče pjevajući po frazama, uz pratnju melodijskog instrumenta.

U trećem razredu brojalica su nešto složenijeg ritma i metrike. Kod brojalica potrebno je poštovati princip postupnosti pri obradi ritmičkih elementa (muzička mjera/takt - dvodjelna, trodjelna, četvetodjelna, teza – arza, promjena vrste takta). Nastavnik treba posvetiti posebnu pažnju organiziranju maštovitih načina njihove interpretacije sa i bez sviranja na instrumentima, uz uvažavanje dječijih ideja i prijedloga.

Komponenta: Sviranje po notnom tekstu i improvizacija

Kreativnost učenika podsticati učešćem u izradi pratnje i aranžmana i sviranjem na ritmičkim i melodijskim instrumentima.

Oblast: ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI

Komponenta: Stvaranje i vizualizacija muzike

Prvi razred:

Igre sa pjevanjem i različitim sadržajem treba birati u tom smislu da djeca pokretom izražavaju šta muzika sugerše (razne radove, život u prirodi, narodne običaje i drugo). One imaju osnovni zadatak da djeca prateći melodiju usavršavaju skladno, izražajno, slobodno i ritmički povezano kretanje uz muziku. Tako se istovremeno kretnjama izražava karakter, ritam, tempo i dinamika pjesme, a razvijaju i usavršavaju preciznost, lakoća, skladnost i izražajnost pokreta uz muziku. Igre i narodna kola sastoje se iz osnovnih pokreta: hodanje, poskakivanje s plesnim elementima, razne kretnje ruku, pljeskanje, tapkanje, okreti itd. Treba poticati ritmičke igre u kojima dolazi do izražaja dječija improvizacija i kretnje i to na muziku koju su predhodno dobro upoznala.

U području stvaranja i vizualizacije muzike treba koristiti Orffov instrumentarij i priručne instrumente, oponašati zvukove iz prirode i sa njima svirati uz pjevanje. Takvim aktivnostima povećava se osjećaj kompetencije, socijalizacija i djeluje terapijski. U skladu sa mogućnostima organizirati *muzičko-scenske* igre koje povezuju muziku, ritam, pokret i govor.

Drugi razred:

Predložene igre u drugom razredu imaju različit sadržaj. Učenici bi kroz igre trebali izražavati ono šta muzika sugerše (razne radove, život u prirodi, narodne običaje i drugo). Kroz igre i narodna kola

ostvaruje se korelacija sa tjelesnim i zdravstvenim odgojem i upoznaje narodna muzička tradicija. Pokreti u igrama i narodnim kolima mogu imati utvrđene figure i kretnje, ali se sa učenicima može raditi i na osmišljavanju novih.

Treći razred:

Učenici bi kroz igre trebali izražavati ono šta muzika sugerše (razne radove, život u prirodi, narodne običaje i drugo). Kroz igre i narodna kola ostvaruje se korelacija sa tjelesnim i zdravstvenim odgojem i upoznaje narodna muzička tradicija. Pokreti u igrama i narodnim kolima mogu imati utvrđene figure i kretnje, ali se sa učenicima može raditi i na osmišljavanju novih.

Komponenta: Aspekti izvođenja

Prvi razred:

Sadržaj muzičke kulture koji su u funkciji estetskog odgoja mladih ima u sebi elemente koji prirodno pomažu i podržavaju savlađivanje i ostalih sadržaja na ovom uzrastu. Korelacija sa drugim predmetima je sasvim prirodna: likovno izražavanje doživljaja muzike ili ilustracija pjesme, s maternjim jezikom (rješavanje problema dikcije, pismenosti i sl.) s prirodom i društvom (godišnja doba, svijet oko nas, životinje, narodna muzička tradicija BiH), tjelesnom kulturom (ritmika, ples uz muziku, dječije narodne igre, koordinacija pokreta i sl.) i matematikom (brojanje, pojam veličine i sl.).

Drugi razred:

Kod učenika treba razvijati interes za improvizaciju, komunikaciju putem dijaloga i učešće u muzičkim dramatizacijama.

Neophodno je napomenuti da gradivo iz muzičke kulture u sebi ima elemente koji prirodno pomažu i podržavaju savlađivanje svih ostalih sadržaja kroz tematsko planiranje, tako da je korelacija sa drugim predmetima prirodna.

Treći razred:

U oblasti dječijeg stvaralaštva učenike treba uputiti na samostalnije praćenje pjevanja, sigurniju i slobodniju individualnu improvizaciju, komunikaciju putem dijaloga: u paru, te grupnu i kolektivnu. Potsticati i pratiti nivo učešća u muziciranju: po zadatku, samoinicijativno, sve češće i sa zadovoljstvom i sve većim interesom. Poticati djecu da izmišljaju priče ili naslikaju seriju slika koje će sami samoinicijativno i mnogo samostalnije uz pomoć instrumenata "oživjeti". U III. razredu moguće je uraditi nekoliko muzičkih dramatizacija, uz korištenje Orffovog dječijeg instrumentarija, priručnih i improvizovanih instrumenata, sa naglaskom na originalnost, i raznovrsnost dječijih rješenja

U središtu nastavnikovog interesa treba da bude korigiranje i otklanjanje problema koje dijete ima, razvoj opsega dječijeg glasa, poboljšanje kvaliteta pjevanja, tačnosti intonacije i opsega muzičke memorije. Treba nadalje raditi na razvoju osjećaja za ritam i metrike kroz brojalice i muzičke igre, na upoznavanju notnih znakova kroz svjesno pronalaženje razlika u trajanjima prikazanim u notnom zapisu. Muzički sadržaji u sebi imaju sve elemente koji prirodno pomažu i podržavaju savlađivanje i ostalih sadržaja ovog razreda, pa je i korelacija sa drugim predmetima sasvim prirodna.

DRUGA TRIJADA

ČETVRTI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE			
1. Muzički stilski periodi Metrika: 2 + 8 časova	Učenici će: -razlikovati melodije koje su se izvodile u bližoj i daljoj prošlosti; -prepoznati dijelove muzičkih oblika prema motivu i temi; - razlikovati vrste muzike: umjetničku, tradicionalnu i popularnu muziku;	Učenici će: - slušati već poznata instrumentalna djela: - A. Vivaldi "Ljeto" (II stav, iz Četiri godišnja doba), - C.S.Sans "Kornjače" (iz svite Karneval životinja), - P. I. Čajkovski "Ples šećerne vile" i „Ruski ples“ iz baleta Krcko Oraščić“, - "Pjesma sedam patuljaka" (iz filma „Snjeguljica“, Walt Desney), - S. Olujić "Ne dam kamen zemlje moje", - "Čudna jada od Mostara grada", narodna,	Učenici će: -izraziti vlastiti doživljaj o slušanom djelu i izraziti stav o istom; - razlikovati muzička djela kroz igru muzičkog kviza; -poštovati pravila prilikom slušanja djela (aktivno slušati i analizirati na osnovu datih zadataka) ; -definisati karakter slušanog djela;

		<ul style="list-style-type: none"> - The beatles "Žuta podmornica". - „Durmi,durmi „sefardska tradicionalna pjesma - „Amen sama goj roma“ romska trad. pjesma 	
<p>2. Vokalna i instrumentalna muzika</p> <p>Metrika: 2 + 10 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - imenovati vokalno instrumentalna djela (pjesme, horske i narodne pjesme uz muzičku pratnju); - imenuje vrste glasova po opsegu (ženski-visoki, srednji i duboki, muški-visoki, srednji i duboki); -razlikovati solo pjevanje i horsko pjevanje; -imenovati grupe instrumenata po načinu dobijanja tona: žičani (trzajući i gudački), duvački (drveni i limeni), udaraljke¹⁰; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -vježbati dikciju i pravovremeno uzimanje daha (fraziranje); -izvršiti klasifikaciju nakon slušanog djela na: <i>vokalno</i> (prema glasovima: solo ili horsko izvođenje), <i>instrumentalno</i>: solo ili orkestar, <i>i vokalno-instrumentalno</i>: pjesme, horske i narodne pjesme uz muzičku pratnju. Npr. - A. Mušanović "Amsej Paka Poan", - "Došlo pismo iz Bosne", narodna, obrada R. Arnautović, dvoglasni hor - J.Haydn ili L. Mozart: "Dječija simfonija I stav, - C. Debussy: "Mali crnac pleše, - A. Dedić: "Sretna Nova godina", - St. Korunović: "Na kiši", Npr. za glasove po opsegu: - D. Hot: "Bosna, Bosnia", - G.Gerhwin: "Neko me voli", - V. Makjanić: "Majčica", - "Pokraj grada Sarajeva", narodna pjesma, -S. Rajčić „Bumbari i pčele“, C.S.Sans „Slon“ iz svite Karneval životinja, 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -posjetiti muzičke institucije; -uočiti pravila tačnog pjevanja (intonaciju, artikulaciju, dikciju, fraziranja); -uočavati karakter djela i izvoditi zaključke u vezi sa tim; -kroz slušanje muzičkih djela oblikuje muzički ukus; -pokazati interes za ponovnim slušanjem;
II STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA			
<p>1. Pjevanje po sluhu i notnom zapisu</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati karakteristike muzičkog djela koje izvode po sluhu (forma, melodija,ritam,tempo i dinamika) 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pjevati pjesme na osnovu teksta,ritma i melodije -reproducirati jednostavnije ritmičke primjere i brojalice 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom pjevanja i izvođenja pjesama i brojalice;

¹⁰ Dovoljno je da učenici opišu izgled tri do četiri instrumenta po načinu dobijanja tona.

<p>Metrika: 4 + 18 časova</p>	<p>- razlikovati jedinicu brojanja (mjeru) u taktu, - razlikovati note po trajanju: osminka, četvrtinka, polovinka, cijela nota i pauze; -imenovati osnovne vrste tempa muzičkim izrazima (Andante, Moderato, Allegro)</p>	<p>ritamskim slogovima(takt 2/4, 3/4, 4/4 ,polovinka , cijela nota i njihove pauze) -pjevati prema pravilima - intonacija, artikulacija, dikcija; -Pjevati kanone shodno mogućnostima, Npr -V.Đorđević „U Proljeće“ -P.Bergamo „Avanture maloga Juju“ -F. Povia „Medo kočijaš „ -A. Horozić „Štamparska greška“ -J. Marinković „Nestašni dječaci“ -M. Milić „Jesen u šumi“ -A. Horozić „Mačak i miš“ - M. Meršnik „Hej, potočće“ - „Dva i dva su četiri“ -D.Basrak „Školski odmor“ -M.Matanović„Notni stan“ -N.Merdžanović „Nebo i planete „ -M.Anceva „Sova“(kanon) Brojalice: -„Eglen, beglen „ - „Igralica“ -„Elem, belem“ -„Leti, leti, ptičica“ -„Mišu, mišu, mišiću“</p>	<p>-vrednavati emocionalnu i estetsku osjetljivost na kvalitet muzike; -poštuje pravila i prihvata korekcije u pjevanju (intonacija, artikulacija,dikcija); -obavljati muzičke zadatke u svrhu kvalitetnog skupnog muziciranja -učestvovati na školskim nastupima -na osnovu afiniteta pokazuje interes za aktivnosti vezane za muziku u školi i lokalnoj zajednici.</p>
<p>2.Sviranje po notnom zapisu i improvizacija</p> <p>Metrika: 6 + 12 časova</p>	<p>Učenici će: - razlikovati jedinicu brojanja (mjeru) u taktu, - razlikovati note po trajanju: osminka, četvrtinka, polovinka, cijela nota i pauze; -razlikovati ritmičke primjere i brojalice prema složenosti zadatka</p>	<p>Učenici će: -reproducirati kraće ritmičke primjere i brojalice na instrumentima Orfovog instrumentarija -osmišljavati ritmičku pratnju na udaraljka u okviru grupnog muziciranja - tačno izvodi mjeru i ritam izgovaranjem ritamskih slogova pljeskanjem, odbrojavanjem rukom, stupanjem, -reproducirati, ritam i tekst pjesama po sluhu i notnom zapisu Npr: -„Alaj ovaj Miki lep“ -„Eti peti, u raketu“ -„Tip, tip, tip“ -ritmički primjeri po izboru</p>	<p>Učenici će: - obavljati zadatke pojedinačno i u grupi - pokazati interes za učešće u muzičkom izvođenju; - ispoljavati kreativnost i maštu u ritmičkom izražavanju; -spontano improvizirati i povezivati ritam sa pokretom.</p>

III ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI

<p>1. Stvaranje i vizualizacija muzike</p> <p>Metrika: 1 + 5 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati sadržaj muzičkih igara; -imenovati pojedine igre iz svakodnevnog života i okruženja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ilustrirati primjere muzičkih instrumenata žičani (trzajući i gudački), duvački (drveni i limeni), udaraljke; Muzičke igre: <ul style="list-style-type: none"> - "Muzikaš", iz zbirke J. Tomasa, - "Skače vrbac u kolu", zapisao Cvjetko Rihtman, - "Treskavica sitna", narodnokolo (Sarajevo i okolica) - A.Mušanović, "Hula hop", - "Skaka", narodno kolo (Sela iz okolice Bosanskog Šamca) - R.Hodžić, "Djeca se igraju hvatača"; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ilustrirati kreativno doživljaje (likovno, tekstualno) slušanih muzičkih primjera; -objasniti društveno-kulturni kontekst u kojem se izvodi određena tradicionalna evropska muzika i šire; -objasniti ulogu muzike u njegovom životu; -koristiti zvučne efekte i zanimljivosti u kreativnoj igri; -razvijati svijest o tradicionalnom muzičkom stvaralaštvu u BiH; -izražavati kretnjama šta muzika sugerise; -igrati i pjevati samostalno i u grupi; -kombinovati riječi, instrumente i melodiju; -posjetiti kulturne događaje i iskazati svoje mišljenje o njima (školska priredba, pozorišna predstava, filmska predstava, koncert za djecu...); -uočiti pravilno ponašanje u publici kroz pažljivo slušanje tokom izvođenja; -praktikovati pravilno ponašanje u publici; -tokom rada ispoljavati emocije;
<p>2. Aspekti izvođenja</p> <p>Metrika: 1 + 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objediniti pretodna znanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -kombinovati i osmišljavati pokrete uz različite muzičke primjere. Npr.: <ul style="list-style-type: none"> - "Sretan rođendan", Happy birthday, pjesma iz Engleske, -M. P. Musorgski "Ples pilića u ljuskama", iz djela Slike sa izložbe, - D. Kabalevski "Klovnovi", -osmisлити koreografiju i 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izraziti emocije o učešću i izvođenju; -zaključiti važnost sinhronizacije pokreta u igri, te pratiti i korigovati pokrete u skladu sa koreografijom; -sarađivati sa drugima razumjevajući važnost pripadnosti kolektivu; -uvidati i prihvatati potrebu za vježbanjem; -provjeravati sebe u

		primjenjivati pravila muzičke igre; -osmisliti pokrete na zadatu muzičku temu; - izvoditi pokrete u grupi i samostalno koristeći Orffov instrumentarij; -uvježbavati za različite oblike izvođenja;	odnosu na druge kroz interne i javne nastupe; -nastupati na internim i javnim priredbama izvodeći pjesme i plesne dramatizacije (priče, bajke, basne, narodne plesove); -pokazati potrebu za dokazivanjem (afirmaciju);
--	--	---	---

PETI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE			
1. Muzički stilski periodi	Učenici će: -upoređivati muzička djela koja su se izvodila u bližoj i daljoj prošlosti;	Učenici će: - slušati već poznata instrumentalna djela: - N. R. Korsakov:	Učenici će: -izraziti vlastiti stav o slušanom djelu; - razlikovati

<p>Metrika: 1 + 2 časova</p>	<p>-prepoznati dijelove muzičkih oblika prema motivu, temi i frazi; - upoređivati vrste muzike: umjetničku, tradicionalnu i popularnu muziku;</p>	<p>"Šeherezada I stavak" - W. A. Mozart: "Nekoliko varijacija iz djela „12 varijacija u C- duru“, - "Tu hanina, jo hanino", narodna sefardska romansa, -A. Dedić : "Kad bi svi ljudi na svijetu",</p>	<p>kompozitore i muzička djela kroz igru muzičkog kviza; - poštovati pravila prilikom slušanja djela (aktivno slušati i analizirati na osnovu datih zadataka) ; -definisati karakter slušanog djela; -prepoznati karakteristike slušanog djela;</p>
<p>2. Vokalna i instrumentalna muzika</p> <p>Metrika: 2 + 4 časa</p>	<p>Učenici će: - razlikovati vokalno instrumentalna djela (pjesme, opere, horske i narodne pjesme uz muzičku pratnju); - razlikovati solo pjevanje i horsko pjevanje; -razlikovati vrste horova (dječiji, ženski, muški, mješoviti); -imenovati grupe instrumenata simfonijskog orkestra (gudački, drveni duvački, limeni duvački, udaraljke); -imenovati tradicionalne instrumente koji se koriste u narodnoj muzici BiH;</p>	<p>Učenici će: -otpjevati tačno odsvirani početni ton (intonacija); -izvršiti klasifikaciju slušanih djela na <i>solo i horske pjesme</i>: Npr. -G. Bizet: Dječiji hor iz opere „Karmen“, - V. Milošević: „Vidjeh čudo“(mješoviti hor) - "Evo san ti doša" (narodna pjesma iz Dalmacije), - R. Rogers "Vesela pjesma (Do, re, mi)", pjesma iz mjuzikla „Moje pjesme moji snovi“ (- A. Korać: "Molimo za finu tišinu, - J. Offenbach: "Barcarolla" iz opere „Hoffmannove priče“ (orkestarska izvedba) - A. Horozić: "Aska i vuk", dječija opera - A.Smailović: "Uz jutarnju šetnju", - P.I.Čajkovski: "Scene", odlomak iz baleta „Labudovo jezero“ (violončelo i violina), -E. Grig: " Posvećenje proljeću"</p>	<p>Učenici će: -posjetiti muzičke institucije; - uočiti pravila tačnog pjevanja (intonaciju, artikulaciju, dikciju, fraziranja); -kroz slušanje muzičkih djela oblikuje muzički ukus; -pokazati interes za ponovnim slušanjem;</p>
II STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA			
<p>1. Pjevanje po sluhu i notnom zapisu</p>	<p>Učenici će: -upoznati pojmove solmizacije i abecede -imenovati tonove po visini od C1 do C2 solmizacijom i abecedom</p>	<p>Učenici će: -reproducirati lakše notne zapise meloritmičkih primjera upotrebom solmizacije i abecede -zapisivati note po visini u</p>	<p>Učenici će: -uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom pjevanja i izvođenja pjesama i brojalica;</p>

<p>Metrika: 4 + 6 časova</p>	<p>-razlikovati note po visini u linijskom sistemu -analizirati čisto, tačno pjevanje i pravilno izgovaranje slogova u tekstu. -upoznati pojam muzičke ljestvice, -analizirati muzičko djelo koje izvode prema karakteristikama</p>	<p>linijski sistem -pjevati pjesme na osnovu teksta i notnog zapisa -reproducirati brojalice ritamskim slogovima prema notnom zapisu -pjevati prema pravilima - intonacija, artikulacija, dikcija Npr¹¹ : -W.A. Mozart: "Blistaj, blistaj zvijezdo mala", - "Na slovo, na slovo", pjesma iz Engleske, -"Pčela", narodni tekst, - "Marko Skače po zelenoj trati", narodna iz Slovenije, -"Ide maca oko tebe", muzička igra, -R.Milić: "Solmizacija", - J. Kaplan: "Mjesečev pjesnik", -V. Makjanić: "Lovac Ranko", - "Osvanu dan", kanon -"S one strane Jajca", narodna (pjevanje), - H. i D.Šimić: "Dajte nam ljubavi", - A. Kabiljo: "Zdravo maleni", -"Pjesma rastanka", Škotska, - S.Mihaljinac: "Osmjeh majke",</p>	<p>-vrednavati emocionalnu i estetsku osjetljivost na kvalitet muzike; -poštuje pravila i prihvata korekcije u pjevanju (intonacija, artikulacija, dikcija); -izraziti kritički stav prema ličnom uspjehu -učestvovati na školskim nastupima -na osnovu afiniteta pokazuje interes za aktivnosti vezane za muziku u školi i lokalnoj zajednici.</p>
<p>2. Sviranje po notnom zapisu i improvizacija Metrika: 1 + 9 časova</p>	<p>Učenici će: -analizirati muzičko djelo koje izvode prema karakteristikama; -prepoznati melodiju i ritam na osnovu notnog zapisa; -stvara nove notne aranžamane;</p>	<p>Učenici će: -reproducirati kraće instrumentalne kompozicije na melodijskim udaraljka (ili nekom drugom melodijskom instrumentu); - primjenjivati osnove muzičkog pisma; - stvarati muziku uz primjenu notnog teksta, tempa i dinamike izvođenja; -stvara i improvizuje nove notne aranžamane; Npr¹² :</p>	<p>Učenici će: -reproducirati muziku u okviru slobodnih aktivnosti kroz grupno muziciranje; -stvarati pozitivnu sliku i razvijati svijest o značaju svakog pojedinca u vokalnom i instrumentalnom ansamblu; -uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom sviranja pjesama i brojalica; -poštuje pravila i prihvata</p>

¹¹ Nastavnik/ica bira muzičke primjere za obradu određenih tonova, vodeći računa o didaktičkom principu postupnosti.

		<p>-J.Marić-: "Čičak", -J.Magdić: "Djeca i skakavci", -"Aro, baro, piko, paro", brojalica, -"An, ban, zeka, pan", brojalica, -"Ena, mena, nikoti", brojalica, -"Sjela baba u balon", brojalica,</p>	<p>korekcije u sviranju; -izraziti kritički stav prema ličnom uspjehu; -učestvovati na školskim nastupima; -na osnovu afiniteta pokazuje interes za aktivnosti vezane za muziku u školi i lokalnoj zajednici.</p>
III ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI			
<p>1. Stvaranje i vizualizacija muzike</p> <p>Metrika: 1 + 4 časa</p>	<p>Učenici će: -ponavljati prethodna znanja; -opisati sadržaj muzičkih igara; -imenovati pojedine igre iz svakodnevnog života i okruženja; -opisati smjernice za korištenje tijela kao instrumenta (body percussion instrument); -opisati smjernice za korištenje drugih predmeta različitih materijala kao instrumenata (čaše, flaše, kamenčići, koža, žice i sl. ...) (npr. Cups game ...);</p>	<p>Učenici će: -spajati tekst i melodiju u smisaone cjeline. -primjenjivati elemente muzičke agogike tokom improvizacije; -ilustrovati primjere muzičkih instrumenata simfonijskog orkestra (gudački, drveni duvački, limeni duvački, udaraljke); -osmisliti koreografiju i primjenjivati pravila muzičke igre; -praviti varijacije na zadanu temu; -koristiti zvučne efekte i zanimljivosti u kreativnoj igri; - kombinovati riječi, instrumente i melodiju; Muzičke igre: -V. Makjanić: "Lovac Ranko", -"Na slovo", pjesma iz Engleske, -"Pleši, pleši", Slovačka, tradicionalni ples -"Ječam žele Tuzlanke djevojke, tradicionalna narodna igra, - J. Magdić "Djeca i skakavci",</p>	<p>Učenici će: -ilustrirati kreativno doživljaje (likovno, tekstualno) slušanih muzičkih primjera; -pokretom pratiti ritam pjesmice odnosno izvodi zadatu koreografiju; -improvizacijom kreirati nove aranžmane za pjesmice i brojalice; -osmišljavati muzičke igrokaze -prezentirati rezultate samostalnog i grupnog rada; -objasniti ulogu muzike u njegovom životu; -razvijati svijest o tradicionalnom muzičkom stvaralaštvu u BiH; -posjetiti kulturne događaje i iskazati svoje mišljenje o njima (školska priredba, pozorišna predstava, filmska predstava, koncert za djecu...); -uočiti pravilno ponašanje u publici kroz pažljivo slušanje tokom izvođenja; -praktikovati pravilno ponašanje u publici; -tokom rada ispoljavati emocije;</p>

12 Primjeri koji su dati za pjevanje po notnom zapisu mogu se iskoristiti i za sviranje po notnom zapisu

<p>2. Aspekti izvođenja</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objediniti pretodna znanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -kombinovati i osmišljavati pokrete uz različite muzičke primjere. Npr. jednu od: -R.Hodžić "Pijetao i sat", - A.Kabiljo:" Cvrčak i bubamara", - A. Horozić: "Ševin kljun", -osmisliti koreografiju i primjenjivati pravila muzičke igre; -osmisliti pokrete na zadatu muzičku temu; - izvoditi pokrete u grupi i samostalno koristeći Orffov instrumentarij; -uvježbavati za različite oblike izvođenja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izraziti emocije o učešću i izvođenju; -zaključiti važnost sinhronizacije pokreta u igri, te pratiti i korigovati pokrete u skladu sa koreografijom; -sarađivati sa drugima razumjevajući važnost pripadnosti kolektivu; -uvidati i prihvatati potrebu za vježbanjem; -provjeravati sebe u odnosu na druge kroz interne i javne nastupe; -nastupati na internim i javnim priredbama izvodeći pjesme i plesne dramtizacije (priče, bajke, basne, narodne plesove); -pokazati potrebu za dokazivanjem (afirmaciju);
--	--	---	---

ŠESTI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE			
<p>1. Muzički stilski periodi</p> <p>Metrika: 1 + 4 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati muzička djela koja su se izvodila u bližoj i daljoj prošlosti; -prepoznati dijelove muzičkih oblika prema motivu, temi, frazi, dijelovima i cjelini kompozicije; -definisati pojam "stava" kao dijela kompozicije; -razlikovati muzičke vrste kao jednostavačne i višestavačne; - upoređivati vrste muzike: umjetničku, tradicionalnu i popularnu muziku; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušati već poznata instrumentalna djela: - C. S. Sans "Karnevala životinja", - "Zvijezda tjera mjeseca", narodna, - S.Olujić, "Ja volim Sarajevo", - P. I. Čajkovski: "Ples pastira", "Marš olovnih vojnika" i "Kineska igra", odlomci iz baleta „Krcko Oraščić“; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izraziti vlastiti stav o slušanom djelu; - razlikovati kompozitore i nazive muzičkih djela; - poštovati pravila prilikom slušanja djela (aktivno slušati i analizirati na osnovu datih zadataka) ; -definisati karakter slušanog djela; -prepoznati karakteristike slušanog djela;
<p>2. Vokalna i instrumentalna muzika</p> <p>Metrika: 2 + 6 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati pjevačke glasove prema visini:ženske(sopran, mezzosopran, alt) i muške(tenor,bariton, bas). -razlikovati jednoglasno, dvoglasno i višeglasno pjevanje -prepoznati vrste horova prilikom slušanja muzičkog djela (dječiji, ženski, muški, mješoviti); -imenovati po četiri instrumenta iz svake grupe instrumenata simfonijskog orkestra; -razlikovati tradicionalne instrumente koji se koriste u narodnoj muzici BiH od umjetničkih instrumenata; -imenovati instrumente iz grupe idiofonih tradicionalnih instrumenata; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pjevati jednostavnije dvoglasne kompozicije (kanon i sl.) -otpjevati tačno odsvirani početni ton (intonacija); Npr. -J. G. Ferrari „Kukavica“, -„ Zvijezda tjera mjeseca“, dvoglasni ženski ili dječji hor/zbor; -„Bella bimba“, (pjesma iz Italije) dvoglasno izvođenje dječijeg hora, -Z.Grgošević „Tišina ljetne noći“, -J. Haydn „Koncert za trubu i orkestar u Es – duru“ (I stav) -W. A. Mozart „Mala noćna Muzika“, -A.Horozić „Fantazija za dvije flaute“, -J. Strauss „Picikato polka“, - S. S. Mokranjac: XIV Rukovet, pjesma "Što no mi se Travnik zamaglio" (ženski ili mješoviti hor) 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -posjetiti muzičke institucije; - poštovati pravila tačnog pjevanja -kroz slušanje muzičkih djela oblikuje muzički ukus; - aktivno sluša muziku,doživljava je i prepoznaje njene karakteristike; -istražiti muzičke instrumente starih civilizacija (koristeći znanja iz historije/povijesti npr. lira, harfa ...) i povezati sa dosadašnjim učenjem;
II STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA			
<p>1. Pjevanje po sluhu i notnom zapisu</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati tonove po visini od "a" do "e2"; solmizacijom i abecedom; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -reproducirati notne zapise meloritmičkih primjera upotrebom solmizacije i 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -analizirati muzičko djelo koje izvode prema karakteristikama;

<p>Metrika: 5 + 7 časova</p>	<p>-razlikovati note po visini u linijskom sistemu; -opisati elemente muzičke ljestvice; -opisati osnovne karakteristike dur i mol ljestvica; -razlikovati dur i mol prema elementima ljestvice i prema zvučnom ugođaju; -prepoznati i imenovati složenije ritamske figure (triola, sinkopa); -razlikovati jedinicu brojanja (mjeru) u taktu, te proste i složene taktove;</p>	<p>abecede; -zapisivati note po visini u linijski sistem; -pjevati pjesme na osnovu teksta i notnog zapisa; -reproducirati brojalice ritamskim slogovima prema notnom zapisu; -pjevati prema pravilima - intonacija, artikulacija, dikcija; Npr¹³ : -A. Ostrovski: "Uvijek neka bude sunce"; - M. Jelićanin: "Prvi maj"; -W.A. Mozart: "Čežnja za proljećem", "Uspavanka", i "Dan praznični", -L.v.Beethoven: "Ptičja tuga"; -V.Stojanov: "Jesenska"; - I.Alajbegović, tekst Nikola Škrba: "Tebi majko misli lete", -M. Milojević: "Na livadi", - H. i D. Čizmić: "Moja domovina", -B.Nikolić: "Noćas", -S.Olujić: "Ja volim Sarajevo", -"Adio kerida", sefardska romansa, - A. Horozić "Ja bih", - M. Đurović, "List na putu", - J. G. Ferrari: "Kukavica",</p>	<p>-opisati doživljaj muzičkog djela po formi, melodiji i ritmu; -pjevati čisto, tačno i pravilno izgovarati slogove u tekstu; -uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom pjevanja i izvođenja pjesama i brojalice; -vrednavati emocionalnu i estetsku osjetljivost na kvalitet muzike; -učestvovati na školskim nastupima; -na osnovu afiniteta pokazuje interes za aktivnosti vezane za muziku u školi i lokalnoj zajednici.</p>
<p>2. Sviranje po notnom zapisu i improvizacija</p> <p>Metrika: 1 + 4 časa</p>	<p>Učenici će: -razlikovati tonove po visini od "a" do "e2" solmizacijom i abecedom; -analizirati muzičko djelo koje izvode prema karakteristikama; -prepoznati melodiju i ritam na osnovu notnog zapisa; -stvara nove notne aranžamane;</p>	<p>Učenici će: -primjenjivati nove naučene tonove od "a" do "e2" u sviranju na melodijskim instrumentima; -odsvirati dursku i molsku ljestvicu; -primjeniti triolu i sinkopu u sviranju; - primjenjivati osnove muzičkog pisma; - stvarati muziku uz primjenu notnog teksta, tempa i dinamike</p>	<p>Učenici će: -sviranjem proširivati teoretska znanja; -reproducirati muziku u okviru slobodnih aktivnosti kroz grupno muziciranje; -stvarati pozitivnu sliku i razvijati svijest o značaju svakog pojedinca u vokalnom i instrumentalnom ansamblu; -uvažavati muzičko-izražajne elemente</p>

¹³ Nastavnik/ica bira muzičke primjere za obradu određenih tonova, vodeći računa o didaktičkom principu postupnosti.

		izvođenja; -stvara i improvizuje nove notne aranžmane; Npr ¹⁴ : - B.Nikolić: "Srebrni voz", -"Zvijezda tjera mjeseca", narodna, -"Štuka, štuku pojela", brojalica -"Mladi kovač", brojalica -"Engele, bengele", brojalica	prilikom sviranja pjesama i brojalica; -poštuje pravila i prihvata korekcije u sviranju; -izraziti kritički stav prema ličnom uspjehu; -učestvovati na školskim nastupima; -na osnovu afiniteta pokazuje interes za aktivnosti vezane za muziku u školi i lokalnoj zajednici.
III ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI			
1. Stvaranje i vizualizacija muzike Metrika: 1 + 3 časa	Učenici će: -ponavljati prethodna znanja; -opisati sadržaj muzičkih igara; -imenovati pojedine igre iz svakodnevnog života i okruženja; -opisati smjernice za korištenje tijela kao instrumenta (body percussion instrument); -opisati smjernice za korištenje drugih predmeta različitih materijala kao instrumenata (čaše, flaše, kamenčići, koža, žice i sl. ...) (npr. Cups game ...); -objasniti društveno- kulturni kontekst u kojem se izvodi određena tradicionalna evropska muzika i šire;	Učenici će: -spajati tekst i melodiju u smisaone cjeline; -primjenjivati elemente muzičke agogike tokom improvizacije; -ilustrovati primjere muzičkih instrumenata simfonijskog orkestra po grupama; - izraditi primjere tradicionalnih idiofonih muzičkih instrumenata od reciklažnog materijala; -osmisliti kratke melodije na dostupnim melodijskim instrumentima; -osmisliti kratke ritmičke primjere na dostupnim instrumentima; -osmisliti koreografiju i primjenjivati pravila muzičke igre; - praviti varijacije na zadanu temu; -koristiti zvučne efekte i zanimljivosti u kreativnoj igri; - kombinovati riječi, instrumente, melodiju i ritam; -ispravno izvoditi novu igru primjenjujući ranija znanja; Muzičke igre: - H. F. Diaz "La Guantanamera", Kuba (p1),	Učenici će: -pokretom pratiti ritam pjesmice odnosno izvodi zadatu koreografiju; -improvizacijom kreirati nove aranžmane za pjesmice i brojalice; -osmišljavati muzičke igrokaze -prezentirati rezultate samostalnog i grupnog rada; -objasniti ulogu muzike u njegovom životu koristeći internet; -razvijati svijest o tradicionalnom muzičkom stvaralaštvu u BiH; -posjetiti kulturne događaje i iskazati svoje mišljenje o njima (školska priredba, pozorišna predstava, filmska predstava, koncert za djecu...); -uočiti pravilno ponašanje u publici kroz pažljivo slušanje tokom izvođenja; -praktikovati pravilno ponašanje u publici; -tokom rada ispoljavati emocije;

¹⁴ Primjeri koji su dati za pjevanje po notnom zapisu mogu se iskoristiti i za sviranje po notnom zapisu

		- "Zan iz Abedina", arapska tradicionalna pjesma, - "Narodno kolo"	
2. Aspekti izvođenja Metrika: 1 čas	Učenici će: - objediniti pretodna znanja;	Učenici će: - kombinovati i osmišljavati pokrete uz različite muzičke primjere. Npr. jednu od: - "Bella bimba", Italija, tradicionalni ples - "Havanagila", Izrael, tradicionalni ples, - osmisliti koreografiju i primjenjivati pravila muzičke igre; - osmisliti pokrete na zadatu muzičku temu; - izvoditi pokrete u grupi i samostalno koristeći Orffov instrumentarij; - uvježbavati za različite oblike izvođenja;	Učenici će: - izraziti emocije o učešću i izvođenju; - zaključiti važnost sinhronizacije pokreta u igri, te pratiti i korigovati pokrete u skladu sa koreografijom; - saradivati sa drugima razumjevajući važnost pripadnosti kolektivu; - uvidati i prihvatati potrebu za vježbanjem; - provjeravati sebe u odnosu na druge kroz interne i javne nastupe; - nastupati na internim i javnim priredbama izvođeci pjesme i plesne dramatizacije (priče, bajke, basne, narodne plesove); - pokazati potrebu za dokazivanjem (afirmaciju);

Didaktičke napomene:

Polazeći od nivoa postignuća svakog pojedinog učenika, treba naročito raditi na korigiranju problema u razvoju muzičkih sposobnosti i muzičkom opismenjavanju koje je u ranijim razredima bilo spontano, nesvjesno i usputno (muzički termini). U središtu nastavnog djelovanja ostaje rad na razvoju opsega dječijeg glasa, tačnosti intonacije i opsegu muzičke memorije. Treba i nadalje raditi na razvoju osjećaja za ritam i metriku kroz brojalice i muzičke igre.

Pored rada na korekciji problema koje imaju pojedini učenici u oblasti melodike (tačna intonacija, širenje opsega glasa, memorisanje melodije), ili ritmike, treba posebno raditi na kultivisanju dječijeg glasa i podizanju kvaliteta pjevanja pojedinca i prilagođavanja glasa u skupnom muziciranju. Pored rada na razvoju muzikalnosti i trajnih interesa i ljubavi prema muzici, treba raditi i na osvještavanju i korištenju ranije usputno usvojenih italijanskih muzičkih termina u muzičkom opismenjavanju.

Program je sastavljen tako da se njegovom realizacijom sistematiziraju prethodna znanja ali, i stiču nova. Nastavna građa se izlaže linearno i sistemom koncentričnih krugova. Postavljeni zahtjevi se ostvaruju preko novih primjera: novih dječjih pjesmica, brojalica, muzičkih igara i kompozicija za slušanje muzike. Nastava muzičke kulture se ostvaruje: pjevanjem dječjih pjesama, pjevanjem pjesama narodne tradicije, učvršćivanjem precizne intonacije, sviranjem na ritmičkim i melodijskim instrumentima, izvođenjem muzičkih igara naroda Bosne i Hercegovine kao i drugih naroda, upoznavanjem i usvajanjem muzičkih pojmova, učenjem notnog pisma u okvirima potreba, slušanjem muzike/muzike, dječijim stvaralaštvom i kroz izvođenje ritma.

Hor i orkestar (skupno muziciranje)

Hor i orkestar su sastavni dio redovnog nastavnog predmeta muzička kultura. U školama je neophodno organizirati skupno muziciranje jer se kroz aktivnosti hora i orkestra škola prezentuje na svim školskim i drugim javnim nastupima. Škola formira horove mlađeg i starijeg uzrasta i razne vrste orkestara. Skupno muziciranje ima zadatak da osposobljava učenike za kulturno umjetničku djelatnost, razvijajući ujedno smisao i ljubav za kolektivno sudjelovanje u ostvarivanju umjetničkog djela.

Hor - mlađu uzrasnu grupu čine učenici do IV razreda (jednoglasno ili dvoglasno pjevanje).

Hor – stariju uzrasnu grupu čine učenici od (V - IX) razreda (dvoglasno ili troglasno pjevanje).

Orkestar – (tamburaški, harmonikaški i dr.) grupa učenika raspoređenih u grupe instrumenata – dionice.

Za hor je obavezno dva časa sedmično po glasovima – dionicama.

Za orkestar je obavezno dva časa sedmično za svaku grupu instrumenata – dionicu.

Pored redovne nastave važnu ulogu imaju i vannastavne aktivnosti koje uključuju posjete koncertima, rad sa nadarenim učenicima, formiranje kluba ljubitelja muzike itd. Posebno zainteresovane i talentovane učenike treba uključivati u rad hora i orkestra te predlagati da se upisuju u muzičku školu.

Oblast: SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE

Komponenta: Muzički stilski periodi

Nastavnik će obratiti pažnju da učenici prepoznaju slušno umjetničku, tradicionalnu i popularnu muziku.

Komponenta: Vokalna i instrumentalna muzika

Slušanje pruža mogućnosti za upoznavanje muzičke umjetnosti i muzičke literature domaće i svjetske. Usvajanje muzičkih pojmova i dalje treba da bude prirodno, bez pretjeranog opterećenja muzičkom terminologijom. Podsticati učenike da svoje zapažanje i doživljaje izraze opisno ili likovno, kao i pokretom.

Odabrane kompozicije treba slušati u cjelini sa tonskog zapisa (globalno slušanje, emocionalno, aktivno). Pored umjetničkog doživljaja slušane kompozicije, učenicima postavljati i zadatke sa ciljem uočavanja karaktera kompozicije, tempa, dinamike, artikulacije, izvođača, itd. Na kraju časa obavezno dati zaključak o slušanom djelu, pa potom ponoviti slušanje.

U četvrtom razredu kada se radi vokalna i instrumentalna muzika potrebno je obratiti pažnju da učenici opišu izgled tri do četiri instrumenta po načinu dobijanja tona.

U petom razredu izbor tradicionalnih instrumenata uraditi u skladu sa okruženjem.

Oblast: STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA

Pri muzičkom opismenjavanju izuzetno je važno da učenik slušno doživi svaki ton koji se obrađuje. Potrebno je učenicima odsvirati tonove na nekom melodijskom instrumentu.

Komponenta: Pjevanje po sluhu i notnom tekstu

U petom i šestom razredu u oblasti pjevanje po sluhu i notnom zapisu nastavnik bira muzičke primjere za obradu određenih tonova, vodeći računa o didaktičkom principu postupnosti.

Predložene pjesme odgovaraju opsegu dječijeg glasa, a po sadržaju i karakteru su interesantne i bliske djeci datih uzrasta u drugoj trijadi. Nakon doživljaja pjesme u izvođenju nastavnika ili tonskog zapisa, djeca uče pjevajući uz nastavnika, u cjelini odnosno po strofama, uz pratnju melodijskog instrumenta (klavir, sintisajzer, gitara). Kreativnost u ovoj oblasti ispoljavat će se kroz dječiju primjenu novih muzičkih znanja u izradi pratnje i aranžmana, te sviranju na Orffovim ritmičkim i melodijskim instrumentima. Cilj pjevanja je informativno upoznavanje učenika s osnovnim elementima muzičkog obrazovanja. Upoznati učenike na njima prihvatljiv i razumljiv način nastajanje povišenih i sniženih tonova.

Brojalice, koje su dječija igra, a istovremeno i dječije tradicionalno stvaralaštvo, imaju različit sadržaj (racionalne i iracionalne brojalice), složeniji ritam i metriku, pa su u razvoju muzikalnosti djeteta od izuzetnog značaja. Izvođenje lakših brojalica na osnovu notnog zapisa, predstavlja stvarni početak

muzičkog opismenjavanja, a koje se bazira na osvještavanje ranijih doživljaja muzičkih zakonitosti. Nastavnik treba posvetiti posebnu pažnju organizovanju maštovitih načina njene interpretacije sa i bez sviranja na instrumentima, sada i uz svjesnu primjenu novih znanja, ohrabrujući i poštujući dječije prijedloge za izvedbu brojalice. **S t r u k t u r a** pomaže razvoju muzikalnosti i muzičkom opismenjavanju djeteta. Kreativnost u ovoj oblasti podrazumijeva podsticanje učenika u osmišljavanju originalnih aranžmana i inventivnoj interpretaciji.

Komponenta: Sviranje po notnom tekstu i improvizacija

U petom razredu u oblasti sviranje po notnom zapisu i improvizacija dati primjeri za pjevanje po notnom zapisu mogu se iskoristiti i za sviranje po notnom zapisu. Upoznati učenike na njima prihvatljiv i razumljiv način nastajanje povišenih i sniženih tonova.

Oblast: ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI

Komponenta: Stvaranje i vizualizacija muzike

U oblasti stvaranje i vizualizacija muzike nastavnici sa učenicima pokazuju maksimalnu kreativnost korištenjem najnovijih trendova u muzičkom izražavanju (body percussion, cups music game, muzičke aplikacije za mobilne telefone...).

Muzičke igre imaju različit sadržaj koji, pored ostalog, oponaša život u prirodi i razne radove, tradicionalne narodne običaje i drugo. Igre i narodna kola, pomažu tjelesnom razvoju odgoju i upoznavanju narodne muzičke tradicije. Sastoje se iz osnovnih pokreta: hodanje, poskakivanje s plesnim elementima, te raznih kretnji ruku, pljeskanje, tapkanje, okreti. Koreografije okretnih igara i narodnih kola iz različitih krajeva mogu imati utvrđene figure i kretnje.

Učenjem muzičkih igara učenici upoznaju narodnu tradiciju naroda Bosne i Hercegovine i zemalja iz regije odnosno najbližeg okruženja i drugih zemalja, čime se ostvaruje multikulturalni muzički odgoj. Pri obradi muzičkih igara sa pjevanjem potrebno je naučiti prvo pjesmu, pa zatim učiti pravila igre, pokrete, spojiti elemente igre i tada izvoditi igru u cjelini. Kroz učenje muzičkih igara i dalje se ostvaruje visoka korelacija nastave muzičke kulture sa nastavom tjelesnog odgoja.

Komponenta: Aspekti izvođenja

U oblasti dječijeg stvaralaštva učenike treba uputiti na samostalnije praćenje pjevanja, sigurniju i slobodniju individualnu improvizaciju, komunikaciju putem dijaloga: u paru, te grupnu i kolektivnu. Pratiti nivo učešća u muziciranju: po zadatku, samoinicijativno, sa zadovoljstvom i interesom. Podsticati djecu da izmisle priče, slikaju seriju slika i muzičko-scenske igre koje će povezati razne umjetničke oblasti i dinamizirati rad u razredu, te da improviziraju na zadanu melodiju, ritam, te izmišljaju melodije na date stihove, kao i stihove na zadanu ili novu melodiju. Navedene oblike dječijeg stvaralaštva raditi uz korištenje instrumenata vlastitog tijela, predmeta u okolini, instrumentima koje su napravila djeca, kao i Orffovog dječijeg instrumentarija, sa naglaskom na originalnost i raznovrsnost dječijih rješenja. Ovakav rad snažno doprinosi razvoju dječije kompetentnosti i kreativnih sposobnosti u oblasti muzike kao neverbalne komunikacije, djelujući i na sva druga nastavna područja. Muzički sadržaji u sebi imaju elemente koji prirodno pomažu i podržavaju savlađivanje i ostalih sadržaja tako da je i korelacija sa svim drugim predmetima, sasvim prirodna.

TREĆA TRIJADA

SEDMI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE			
1. Muzički stilski periodi Metrika: 2+5 časova	Učenici će: -ifformativno upoznati razvoj muzike od prvobitne društvene zajednice do savremene muzike -imenovati vrste pjesama: dječija-šlager; sevdalinka – narodna; -uočava strukturu slušanog muzičkog djela: koncert, opera, tema s varijacijama, valcer, arabeska, svita, mjuzikl, filmska muzika -analizira slušajući izražajna sredstva muzike (tempo, dinamiku, karakter,artikulaciju...) -razlikovati muzičke vrste kao jednostavačne i višestavačne	Učenici će: - slušati već poznata instrumentalna djela: - J. Marić : "Varijacije za gudački kvartet" (I-IV), - G. Bizet : "Uvertira iz opere Carmen", - E. Grieg : "Jutarnje raspoloženje" ili "Anitrin ples" iz Peer Gynta, - J. Brahms : "Valcer u As-duru" - R. Schumann: "Arabeska" u C-duru op. 18., - J.S.Bach: "Brandenburški koncert" br.3, I stav Allegro moderato, - W.A. Mozart: "Čarobna frula" (arija	Učenici će: -stvarati kriterije za vrednovanje muzike, -izraziti vlastiti stav o slušanom djelu; - razlikovati nazive muzičkih djela po osnovu određenih kriterija; - poštovati pravila prilikom slušanja djela (aktivno slušati i analizirati na osnovu datih zadataka) ; -definisati karakter slušanog djela; -prepoznati karakteristike slušanog djela;

		<p>Papagena i Papagene i arija Kraljice noći),</p> <p>- A.Vivaldi: "Koncert za mandolinu i gudače" I stavak,</p> <p>-A. Ponchielli: "Igra satova", odlomak iz opere "La Gioconda" (Đokonda),</p> <p>- R. Rogers : "Runolist" iz mjuzikla „Moje pjesme moji snovi“,</p> <p>- R. Rihtman: "I opet mi duša sve o tebi sanja" iz filma "Moj brat Aleksa",</p> <p>-F. Chopin: "Valcer",</p> <p>-F. Chopin: "Mazurka" (po izboru),</p> <p>- W. A. Mozart: " Mala noćna muzika" (menuet),</p>	
<p>2. Vokalna i instrumentalna muzika</p> <p>Metrika: 2 + 5 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisivati vokalnu i instrumentalnu muziku. -razlikovati tradicionalne instrumente koji se koriste u narodnoj muzici BiH od umjetničkih instrumenata; -imenovati instrumente iz grupe membranofonih tradicionalnih instrumenata; -opisivati ulogu i značaj instrumenata i instrumentalnih izvođačkih sastava u muzici -razlikovati vrste pjevačkih grupa(muške, ženske, mješovite, dječije...) -prepoznati i opisati muzičku rečenicu i muzički period -prepoznavati dvodijelne i trodijelne oblike -generisati znanja o formi muzičkog djela ; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -aktivno učestvovati u zajedničkom izvođenju pjesme / kompozicije -upoređivati vlastito izvođenje sa izvođenjima drugih učenika. -pjevati individualno i u različitim grupama na internim i javnim priredbama - izvoditi pjesme sa preciznijom intonacijom, pravilnom dikcijom, disanjem i fraziranjem, poštujući pri tom artikulacione oznake, -pokušati pjevati jednostavnije troglasne kanone, -pjevati pjesme dvodjelnog ili trodjelnog oblika <p>Npr .</p> <ul style="list-style-type: none"> -Cherubini „Na času pjevanja“ kanon - S. Olujić „ Stoljeće ljubavi“, -N. R. Korsakov “Ispračaj zime“ -B. Vehabović „Prijatelj“, - „Nek' svud' ljubav sja“ (Belgija) -S. Sjedov, „Podmoskovske večeri“ (Rusija) -L.V. Beethoven „Čvrsta volja“, odlomak iz opere "Fidelio" -M. Subota „Džo banana“ 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -posjetiti muzičke institucije; - poštovati pravila tačnog pjevanja -kroz slušanje muzičkih djela oblikuje muzički ukus; - aktivno sluša muziku,doživljava je i prepoznaje njene karakteristike; -pokazivati veliko zalaganje i trud da kao dio kolektiva doprinesu kvalitetnijem muziciranju grupe; - svjesno obavljati muzičke zadatke i obaveze - izražavati lične utiske o slušanom ili pjevanom djelu, - izražavati želju za ponovnim slušanjem djela; -razvijati potrebu i naviku za slušanjem muzike;

		-„Hej ja zagrizoh šareniku“ sevdalinka -R Strauss „Tako je govorio Zaratustra „op. 30., simfonijska poema, uvod -A. Dvoržak „Humoreska“	
II STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA			
1. Pjevanje po sluhu i notnom zapisu Metrka: 3+5	Učenici će: -razlikovati note po visini u linijskom sistemu; -upoznati povisilice i snizilice pomoću klavijature -opisati elemente muzičke ljestvice; -opisati osnovne karakteristike sve tri vrste a-mol ljestvice -razlikovati dur i mol prema elementima ljestvice i prema zvučnom ugođaju; -prepoznati i imenovati složenije ritamske figure (triola); -prepoznati i imenovati šesneastinku notu i pauzu -opisati zančenje i primjenu ligature - analizira i vježba ritam s ritamskom tabelom, ritamskim slogovima uz kucanje -razlikovati jedinicu brojanja (mjeru) u taktu, osminka, četvrtinka i polovinka,	Učenici će: -izvoditi ritmičke primjere sa upotrebom ligature -kombinuje solističko i grupno izvođenje. -reproducirati notne zapise meloritmičkih primjera upotrebom solmizacije i abecede; -zapisivati note po visini u linijski sistem; -pjevati pjesme na osnovu teksta i notnog zapisa; -reproducirati brojalice ritamskim slogovima prema notnom zapisu; -pjevati prema pravilima - intonacija, artikulacija, dikcija; Npr ¹⁵ : -„Nek' svud' ljubav sja“, (Belgija) -A. Kolaković „Simpatija“, -S. Sjedov „Podmoskovske večeri „ -M. Subota „Džo banana“, -N. Vukomanović „Jesenja kiša“ J.S. Bach „Ah što volim“	Učenici će: -analizira vlastito izvođenje sa izvođenjima drugih. -analizira smjer kretanja melodije (s naznakom na melodijske skokove). -analizirati muzičko djelo koje izvode prema karakteristikama; -opisati doživljaj muzičkog djela po formi, melodiji i ritmu; -pjevati čisto, tačno i pravilno izgovarati slogove u tekstu; -uvažavati muzičko- izražajne elemente prilikom pjevanja i izvođenja pjesama i brojalica; -vrednovati emocionalnu i estetsku osjetljivost na kvalitet muzike; -učestvovati na školskim nastupima; -na osnovu afiniteta pokazuje interes za aktivnosti vezane za muziku u školi i lokalnoj zajednici.
2. Sviranje po notnom zapisu i improvizacija Metrika: 2 + 5 časa	Učenici će: -razlikovati note po visini u linijskom sistemu; analizirati muzičko djelo koje izvode prema karakteristikama; -prepoznati melodiju i ritam na osnovu notnog zapisa; -stvara nove notne aranžamane; -prepoznati i imenovati šesneastinku notu i pauzu -opisati zančenje i primjenu	Učenici će: -primjeniti povisilice i snizilice pomoću klavijature -izvoditi složenije ritamske figure (triola); -odsvirati dursku i molsku ljestvicu; - primjenjivati osnove muzičkog pisma; - stvarati muziku uz primjenu notnog teksta, tempa i dinamike izvođenja;	Učenici će: -sviranjem proširivati teoretska znanja; -reproducirati muziku u okviru slobodnih aktivnosti kroz samostalno i grupno muziciranje; -stvarati pozitivnu sliku i razvijati svijest o značaju svakog pojedinca u vokalnom i instrumentalnom

15 Nastavnik/ica bira muzičke primjere za obradu određenih tonova, vodeći računa o didaktičkom principu postupnosti.

	<p>ligature, - analizira i vježba ritam s ritamskom tabelom, ritamskim slogovima uz kucanje (taktiranje), -razlikovati jedinicu brojanja (mjeru) u taktu, osminka, četvrtinka i polovinka, -analizira zadani tekst i stvara melodiju (određuje mjeru / takt) i promjenu tempa tokom izvođenja, -koristiti muzičku terminologiju u analizi.</p>	<p>-stvara i improvizuje nove notne aranžamane; -svira samostalno, te u ansamblu, uz ritmičku pratnju instrumenata koje ima na raspolaganju -uspoređuje i improvizuje notne zapise prema mogućnostima izvođenja na zadanom instrumentu Npr¹⁶ : -J. Marić, "Kako je divna, sviranje" -N. R. Korsakov, "Ispraćaj zime", -, "Nek' svud' ljubav sja", Belgija, -S. Sjedor "Podmoskovske večeri" -M. Subota "Džo banana", -ili druge kompozicije po izboru</p>	<p>ansamblu; -uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom sviranja pjesama i brojalice; -poštuje pravila i prihvata korekcije u sviranju; -izraziti kritički stav prema ličnom uspjehu; -učestvovati na školskim nastupima; -na osnovu afiniteta pokazuje interes za aktivnosti vezane za muziku u školi i lokalnoj zajednici.</p>
--	--	--	--

III ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI

<p>1. Stvaranje i vizualizacija muzike</p> <p>Metrika: 1 + 4 časa</p>	<p>Učenici će: -ponavljati prethodna znanja; -opisati sadržaj muzičkih igara; -imenovati pojedine igre iz svakodnevnog života i okruženja; -opisati smjernice za korištenje tijela kao instrumenta (body percussion instrument); -opisati smjernice za korištenje drugih predmeta različitih materijala kao instrumenata (čase, flaše, kamenčići, koža, žice i sl. ...) (npr. Cups game ...); -objasniti društveno-kulturni kontekst u kojem se izvodi određena tradicionalna evropska muzika i šire;</p>	<p>Učenici će: -ilustrovati i tekstualno opisivati odlomke iz pojedinih muzičkih djela (predstave, mjuzikle, opere i sličn -spajati tekst i melodiju u smisaone cjeline; -primjenjivati elemente muzičke agogike tokom improvizacije; - izraditi primjere tradicionalnih memembranofonih muzičkih instrumenata od reciklažnog materijala; -osmisliti kratke melodije na dostupnim melodijskim instrumentima; -osmisliti kratke ritmičke primjere na dostupnim instrumentima; -osmisliti koreografiju i primjenjivati pravila muzičke igre; - praviti varijacije na zadanu temu; -koristiti zvučne efekte i zanimljivosti u kreativnoj igri;</p>	<p>Učenici će: -pokretom pratiti ritam pjesme odnosno izvodi zadatu koreografiju; -improvizacijom kreirati nove aranžmane za pjesme i brojalice; -osmišljavati muzičke igrokaze -prezentirati rezultate samostalnog i grupnog rada; -objasniti ulogu muzike u njegovom životu koristeći internet; -razvijati svijest o tradicionalnom muzičkom stvaralaštvu u BiH; -posjetiti kulturne događaje i iskazati svoje mišljenje o njima (školska priredba, pozorišna predstava, filmska predstava, koncert za djecu...); -uočiti pravilno ponašanje u publici kroz pažljivo slušanje tokom izvođenja;</p>
--	---	---	--

¹⁶ Primjeri koji su dati za pjevanje po notnom zapisu mogu se iskoristiti i za sviranje po notnom zapisu

		<ul style="list-style-type: none"> -stvarati aranžmane za sviranje na Orffovim ritmičkim instrumentima -ispravno izvoditi novu igru primjenjujući ranija znanja; - izmišljati nove melodije na zadani tekst; - slobodno improvizirati na Orffovim instrumentima; - literarno ili likovno izražavati doživljaj muzike - prezentirati rezultata samostalnog i grupnog rada <p>Npr:</p> <ul style="list-style-type: none"> -J. Strauss ml. „ Na lijepom plavom Dunavu“ -narodna kola iz BiH (po izboru) -„Sirtaki „ (Ggrčka) 	<ul style="list-style-type: none"> -praktikovati pravilno ponašanje u publici; -tokom rada ispoljavati emocije;
<p>2. Aspekti izvođenja</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objediniti pretodna znanja; -analizirati razlike i sličnosti u djelima u kojim su povezane muzika, ples i drama (opere, baleti, muzički igrokazi, mjuzikli, filmska muzika itd.). -Improvizirati na muzičke teme 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -osmišljavati i izvoditi pratnje (instrumentalne i plesne) za slušane melodije. -reproducirati samostalno i u ansamblu, koristeći svoj glas ili instrument precizno jasno, uz kontrolu i izražajno. <p>Npr:</p> <ul style="list-style-type: none"> -„ Čarobnjak iz Oza“ -mjuzikl -V.Milošević „Tri burleske“; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izraziti emocije o učešću i izvođenju; -zaključiti važnost sinhronizacije pokreta u igri, te pratiti i korigovati pokrete u skladu sa koreografijom; -sarađivati sa drugima razumjevajući važnost pripadnosti kolektivu; -uvidati i prihvatati potrebu za vježbanjem; -provjeravati sebe u odnosu na druge kroz interne i javne nastupe; -nastupati na internim i javnim priredbama izvedeći pjesme i plesne dramatizacije (priče, bajke, basne, narodne plesove); -pokazati potrebu za dokazivanjem (afirmaciju);

OSMI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE			
1. Muzički stilski periodi Metrika: 2 + 5 časova	Učenici će: -definisati muzičke stilске pravce barok, klasika, romantizam -upoređivati muzičke stilске pravce barok, klasika, romantizam sa primjerima iz savremene muzike -analizira osnovne odlike stilskih pravaca -Imenovati vrste pjesama: zabavna-šlager; starogradska, sevdalinka- narodna, duhovne pjesme, - uočava strukturu slušanog muzičkog djela - uočava strukturu slušanog muzičkog djela:menuet,	Učenici će: - slušati već poznata instrumentalna djela: - J. Osmić: "Refleks" (za flautu, klarinet, violinu, klavir, udaraljke) I, II, III stav, - "Kraj potoka bistre vode", sevdalinka -"Voljelo se dvoje mladih-Žute dunje, sevdalinka u interpretaciji poznatih izvođača zabavne muzike, - A.Hrozić : "Ah što ćemo ljubav kriti" III čin, opera: "Hasanaginica", , - E. Derbenko: "Tri	Učenici će: -stvarati kriterije za vrednovanje muzike, -izraziti vlastiti stav o slušanom djelu; - razlikovati kompozitore i nazive muzičkih djela; - poštovati pravila prilikom slušanja djela (aktivno slušati i analizirati na osnovu datih zadataka) ; -definisati karakter slušanog djela; -prepoznati karakteristike slušanog djela;

	<p>preludij, minijatura, nokturno, opereta, sonata, simfonija, simfonijska poema, opera, čardaš, balet, filmska muzika</p> <p>-analizira slušajući izražajna sredstva muzike (tempo, dinamiku, karakter, mjera, artikulacija...)</p> <p>-razlikovati muzičke vrste kao jednostavačne i višestavačne</p> <p>-upoznati informativno vrste muzičkih ključeva</p>	<p>minijature" (harmonika),</p> <p>- J. S. Bach: "Menuet", "Preludij" (po izboru),</p> <p>- F.Chopin: "Nocturno" (po izboru),</p> <p>- W. A. Mozart: Sonata (po izboru),</p> <p>- L. Van Beethoven: Simfonija br. 5 u c-molu, (sudbinska) I stav,</p> <p>- J.Offenbach: "Can-can" iz operete "Orfej u podzemlju",</p> <p>- J.Strauss ml.: Uvertira i Čardaš iz operete "Šišmiš",</p> <p>- G. Bizet: "Habanera" iz opere "Karmen",</p> <p>- G.Verdi: "Napitnica" iz opere "Traviata"</p> <p>- G.Verdi: "Hor Jevreja" iz opere "Nabuko",</p> <p>-B.Smetana: "Vltava" iz ciklusa "Moja domovina"</p> <p>- A.Dvorak: "Slavenski ples" br. 8,</p> <p>- Charles Chaplin „Moja mala balerina“, muzika iz filma "Svjetla pozornice";</p> <p>-I. Stravinski „Nagovještaj proljeća“ iz baleta „Posvećenje proljeća“ I dio,</p>	<p>- upoređivati elemente različitih muzičkih stilskih pravaca</p>
<p>2. Vokalna i instrumentalna muzika</p> <p>Metrika: 2 + 5 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- opisivati vokalnu i instrumentalnu muziku,</p> <p>-razlikovati tradicionalne instrumente koji se koriste u narodnoj muzici BiH od umjetničkih instrumenata;</p> <p>-imenovati instrumente iz grupe aerofonih tradicionalnih instrumenata;</p> <p>-opisivati ulogu i značaj instrumenata i instrumentalnih izvođačkih sastava u muzici;</p> <p>- uočavati i određivati karakter pjesme,</p> <p>-usvojiti znanja o formi muzičkog djela (motiv, rečenica, tema; mala dvodijelna, mala trodijelna pjesma);</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-aktivno učestvovati u zajedničkom izvođenju pjesme / kompozicije</p> <p>-upoređivati vlastito izvođenje sa izvođenjima drugih učenika.</p> <p>-pjevati individualno i u različitim grupama na internim i javnim priredbama</p> <p>-izvoditi pjesme sa preciznijom intonacijom, pravilnom dikcijom, disanjem i fraziranjem, poštujući pri tom artikulacione oznake</p> <p>-pjevati jednostavnije troglasne kanone</p> <p>-primjenjivati oznake za tempo i dinamiku</p> <p>-razvijati vokalnu reprodukciju, muzičku</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-posjetiti muzičke institucije;</p> <p>- poštovati pravila tačnog pjevanja</p> <p>-kroz slušanje muzičkih djela oblikuje muzički ukus;</p> <p>- aktivno sluša muziku,doživljava je i prepoznaje njene karakteristike;</p> <p>-pokazivati veliko zalaganje i trud da kao dio kolektiva doprinesu kvalitetnijem muziciranju grupe;</p> <p>- svjesno obavljati muzičke zadatke i obaveze</p> <p>- izražavati lične utiske o slušanom ili pjevanom</p>

	<p>-Prepoznati aerofone tradicionalne instrumente; -uočavati i određivati u toku izvođenja mjeru, tempo i dinamiku;</p>	<p>memorijui proširivati obim glasa, Npr . -„Rožica sem bila“, Međumurje -„Balon“, pjesma iz Italije -„La Guantanamera“, Kuba, H. F. Diaz -„Mjesec“, pjesma iz Japana; -K. Kovač „Stanica Podlugovi“, - „Idi kaži cijelom svijetu“, crnačka duhovna pjesma; - Starogradske pjesme iz susjednih zemalja po izboru (Slavonija, Vojvodina ...) -„Moj dilbere“ (narodna) -„Stade se cvijeće rosom kititi“ (narodna)</p>	<p>djelu, - izražavati želju za ponovnim slušanjem djela; -razvijati potrebu i naviku za slušanjem muzike; -donositi estetski sud o djelu; -razvijati svijest o tradicionalnom muzičkom stvaralaštvu BiH i drugih naroda,</p>
--	---	---	---

II STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA

<p>1. Pjevanje po sluhu i notnom zapisu</p> <p>Metrika: 3 + 5 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati elemente durskih i moltskih muzičkih ljestvica; -razlikovati dur i mol prema elementima ljestvice i prema zvučnom ugođaju; -razlikovati različite ritamske figure; -razumjeti značenje i primjenu ligature u sinkopi - analizira i vježba ritam s ritamskom tabelom (aranžmanom), ritamskim slogovima uz kucanje (taktiranje ili pulsiranje), -analizirati jedinicu brojanja (mjeru) u taktu, osminka, četvrtinka i polovinka, -analizirati vrste taktova (proste i složene) 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izvoditi ritmičke primjere sa sinkopom -kombinuje solističko i grupno izvođenje. -reproducirati notne zapise meloritmičkih primjera upotrebom solmizacije i abecede; -zapisivati note po visini u linijski sistem; -pjevati pjesme na osnovu teksta i notnog zapisa; -pjevati prema pravilima - intonacija, artikulacija, dikcija; <p>Npr :</p> <ul style="list-style-type: none"> -„Kiša pada“, (Međumurje); -„Žetva“, (Danska) -„Pred Senkinom kućom“, (starogradska) -J. Brahms, „Kanon u F-duru“, (kanon) -M. Praetorius „Viva, viva la musica“, (kanon) -K. Monteno „Zemljo moja“ -„Mama Huanita“ 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -analizira vlastito izvođenje sa izvođenjima drugih. -analizira smjer kretanja melodije (s naznakom na melodijske skokove). -analizirati muzičko djelo koje izvode prema karakteristikama; -opisati doživljaj muzičkog djela po formi, melodiji i ritmu; -pjevati čisto, tačno i pravilno izgovarati slogove u tekstu; -uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom pjevanja i izvođenja pjesama i brojalica; -vrednavati emocionalnu i estetsku osjetljivost na kvalitet muzike; -učestvovati na školskim nastupima; -na osnovu afiniteta pokazuje interes za aktivnosti vezane za
--	---	--	--

		(Meksiko)	muziku u školi i lokalnoj zajednici.
2. Sviranje po notnom zapisu i improvizacija Metrika: 2 + 5 časa	Učenici će: -razlikovati note po visini u linijskom sistemu; -analizirati muzičko djelo koje izvode prema karakteristikama; -prepoznati melodiju i ritam na osnovu notnog zapisa; -stvara nove notne aranžamane; -opisati zancenje i primjenu ligature u sinkopi - analizira i vježba ritam s ritamskom tabelom (aranžmanom) na ritmičkim instrumentima -prepoznati jedinicu brojanja (mjeru) u taktu, osminka, četvrtinka i polovinka, -analizira zadani tekst i stvara melodiju (određuje mjeru / takt) i promjenu tempa tokom izvođenja. -koristiti muzičku terminologiju u analizi.	Učenici će: -primjeniti povisilice i snizilice u zadanom primjeru -izvoditi složenije ritamske figure -odsvirati dursku i molsku ljestvicu; - primjenjivati osnove muzičkog pisma; - stvarati muziku uz primjenu notnog teksta, tempa i dinamike izvođenja; -stvara i improvizuje nove notne aranžamane; -svira samostalno, te u ansambli, uz ritmičku pratnju instrumenata koje ima na raspolaganju -uspoređuje i improvizuje notne zapise prema mogućnostima izvođenja na zadanom instrumentu Npr ¹⁷ : -„Kiša pada“, (Međumurje); -„Žetva“, (Danska), -„Pred Senkinom kućom“, (starogradska) -D.Šestić „Himna BiH“ -ili druge kompozicije po izboru	Učenici će: -sviraњem proširivati teoretska znanja; -reproducirati muziku u okviru slobodnih aktivnosti kroz samostalno i grupno muziciranje; -stvarati pozitivnu sliku i razvijati svijest o značaju svakog pojedinca u vokalnom i instrumentalnom ansambli; -uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom sviranja pjesama; -poštuje pravila i prihvata korekcije u sviraњu; -izraziti kritički stav prema ličnom uspjehu; -učestvovati na školskim nastupima; -na osnovu afiniteta pokazuje interes za aktivnosti vezane za muziku u školi i lokalnoj zajednici.

III ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI

2. Stvaranje i vizualizacija muzike Metrika: 1 + 4 časa	Učenici će: -ponavljati prethodna znanja; -opisati sadržaj i elemente muzičkih igara; -imenovati pojedine igre iz svakodnevnog života i okruženja; -objasniti društveno-kulturni kontekst u kojem se izvodi određena tradicionalna evropska muzika i šire; -znati da svaka sredina ima svoje tradicionalne igre i plesove (narod, region, zemlja...); -eksperimentisati, istraživati i kombinovati instrumente	Učenici će: - opisivati tekstualno odlomke iz pojedinih muzičkih djela (predstave, mjuzikle, opere i sličn -spajati tekst i melodiju u smisaone cjeline; -primjenjivati elemente muzičke agogike tokom improvizacije; - izraditi primjere tradicionalnih aerofonih muzičkih instrumenata od reciklažnog materijala; -osmisliti kratke melodije na dostupnim melodijskim instrumentima;	Učenici će: -pokretom pratiti ritam pjesme odnosno izvodi zadatu koreografiju; -prezentirati rezultate samostalnog i grupnog rada; -objasniti ulogu muzike u njegovom životu koristeći internet; -razvijati svijest o tradicionalnom muzičkom stvaralaštvu u BiH; -posjetiti kulturne događaje i iskazati svoje mišljenje o njima (školska priredba, pozorišna
--	--	---	---

17 Primjeri koji su dati za pjevanje po notnom zapisu mogu se iskoristiti i za sviranje po notnom zapisu

	<p>-praviti varijacije na zadanu temu (melodiju, ritam) i improvizacijom kreirati nove aranžmane;</p>	<p>-osmisлити kratke ritmičke primjere na dostupnim instrumentima; -osmisлити koreografiju i primjenjivati pravila muzičke igre; -koristiti zvučne efekte i zanimljivosti u kreativnoj igri; -ispravno izvoditi novu igru primjenjujući ranija znanja; -slobodno improvizirati na Orffovim instrumentima; - prezentirati rezultate samostalnog i grupnog rada -koristiti tijelo kao instrumenta (body percussion instrument); - koristiti predmete različitih materijala kao instrumente (čaše, flaše, kamenčići, koža, žice i sl. ...) (npr. Cups game ...); Npr: -I. Ivanovici „Dunavski valovi“ - L.Anderson „Blue tango“ - J. Gade „Tango jalousie“ -A.Barroso „Brazil“, (samba)</p>	<p>predstava, filmska predstava, koncert za djecu...); -uočiti pravilno ponašanje u publici kroz pažljivo slušanje tokom izvođenja; -praktikovati pravilno ponašanje u publici; -tokom rada ispoljavati emocije;</p>
<p>2. Aspekti izvođenja</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će: - objediniti pretodna znanja; -analizirati razlike i sličnosti u djelima u kojim su povezane muzika, ples i drama (opere, baleti, muzički igrokazi, mjuzikli, filmska muzika itd.). -improvizirati na muzičke teme</p>	<p>Učenici će: -osmišljavati i izvoditi pratnje (instrumentalne i plesne) za slušane melodije. -reproducirati samostalno i u ansamblu, koristeći svoj glas ili instrument precizno jasno, uz kontrolu i izražajno. Npr. jednu od: -J. Brams „Mađarski ples br.5 -G. Rossini Uvertira za operu „Seviljski berberin“ - „Singing in the rain“ mjuzikl</p>	<p>Učenici će: -izraziti emocije o učešću i izvođenju; -zaključiti važnost sinhronizacije pokreta u igri, te pratiti i korigovati pokrete u skladu sa koreografijom; -sarađivati sa drugima razumjevajući važnost pripadnosti kolektivu; -uvidati i prihvatati potrebu za vježbanjem; -provjeravati sebe u odnosu na druge kroz interne i javne nastupe; -nastupati na internim i javnim priredbama izvođeci pjesme i plesne dramtizacije (priče, bajke, basne, narodne plesove); -pokazati potrebu za dokazivanjem (afirmaciju);</p>

DEVETI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE			
1. Muzički stilski periodi Metrika: 5 + 7 časova	Učenici će: -definisati muzičke stilске pravce renesansa, barok, klasika, romantizam, impresionizam i muziku XX stoljeća -imenovati muzičke žanrove : zabavna-pop, rock, jazz... narodna-sevdalinka - uočava strukturu slušanog muzičkog djela :renesansno a capella izvođenje,ričerkar, svita, fuga, kantata, oratorij, simfonija, sonata, solo pjesma, opera, opereta, arija,balet, arabeska, -analizira slušajući izražajna sredstva muzike (tempo,	Učenici će: - slušati već poznata instrumentalna djela: -primjeri zabavne, pop, rock, jazz, narodne pjesme po izboru - M. Jeličanin: „Dvije tokate“ -A. Horozić: „Kapija“ - C. Orff:“O fortuna“ iz kantate „Carmina Burana“ - F. Mendelsohn: svita „San ljetne noći“ (Svadbeni marš) -J. S. Bach: Preludij i fuga (po izboru) -G. F. Handel:„Hallelujah“	Učenici će: -stvarati kriterije za vrednovanje muzike, -izraziti vlastiti stav o slušanom djelu; - razlikovati kompozitore i nazive muzičkih djela; - poštovati pravila prilikom slušanja djela (aktivno slušati i analizirati na osnovu datih zadataka) -definisati karakter slušanog djela; -prepoznati karakteristike slušanog djela; - upoređivati elemente različitih muzičkih stilskih pravaca

	<p>dinamiku, karakter, mjera, artikulacija...)</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati muzičke vrste kao jednostavačne i višestavačne -razlikovati i imenovati stilske periode i njihove predstavnike -upoređivati različite muzičke vrste i žanrove 	<p>iz oratorija „Mesija“</p> <ul style="list-style-type: none"> -A. Vivaldi: „ Četiri godišnja doba“ (po izboru) -C. Debussy: „Arabeska“ iz „Bergamske svite“ - M. Ravel: „Bolero“ -F.Schubert: „Pastrmka“ - V. Bellini: „Casta Diva“ arija iz opere „Norma“, -L.v. Beethoven:“Oda radosti“ iz IX simfonije,; -B. Donati:„Chi la gagliarda“, - I. Čajkovski: „Valcer“, -F. Bosanac: Ričerkar (po izboru) - G.Gershwin: „Amerikanac u Parizu“ „ I got rhythm“ -I.Tijardović: „Pjesma Splitu“ iz operete „Splitski akvarel“ - S. Hristić: „Grlica“, momačka igra iz I čina baleta "Ohridska legenda" 	
<p>2. Vokalna i instrumentalna muzika</p> <p>Metrika: 2 + 6 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisivati vokalnu i instrumentalnu muziku. -razlikovati tradicionalne instrumente koji se koriste u narodnoj muzici BiH od umjetničkih instrumenata; -imenovati instrumente iz grupe kordofonih tradicionalnih instrumenata; -opisivati ulogu i značaj instrumenata i instrumentalnih izvođačkih sastava u muzici; - uočavati i određivati karakter pjesme, -prepoznati kodofone tradicionalne instrumente; -uočavati i određivati u toku izvođenja mjeru, tempo i dinamiku; - obogatiti fond pjesama i proširiti teoretska znanja pjevajući pjesme i kanone; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -aktivno učestvovati u zajedničkom izvođenju pjesme / kompozicije -upoređivati vlastito izvođenje sa izvođenjima drugih učenika. -pjevati individualno i u različitim grupama na internim i javnim priredbama -izvoditi pjesme sa preciznijom intonacijom, pravilnom dikcijom, pravilnom disanjem i fraziranjem, poštujući pri tom artikulacione oznake -pjevati jednostavnije troglasne kanone -primjenjivati oznake za tempo i dinamiku -razvijati vokalnu reprodukciju, muzičku memoriju proširivati obim glasa, 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -posjetiti muzičke institucije; - poštovati pravila tačnog pjevanja -kroz slušanje muzičkih djela oblikuje muzički ukus; - aktivno sluša muziku,doživljava je i prepoznaje njene karakteristike; -pokazivati veliko zalaganje i trud da kao dio kolektiva doprinesu kvalitetnijem muziciranju grupe; - svjesno obavljati muzičke zadatke i obaveze - izražavati lične utiske o slušanom ili pjevanom djelu, - izražavati želju za ponovnim slušanjem

	<p>-prepoznavati i identifikovati muzičke forme</p> <p>- znati elemente muzičko-scenskih oblika;</p> <p>-poznavanje italijanskih oznaka za kombinaciju tempa i karaktera djela</p> <p>-uočava promjene u tempu(postepeno ubrzavanje – accelerando ili usporavan je - riterdando).</p> <p>-povezuje izvodačke sastave sa određenim muzičkim stilovima</p>	<p>Npr .</p> <p>-„Kraj tanana šadrvana“, (narodna)</p> <p>-I.A. Šerbo „Bulbul pjeva oko Mostara“</p> <p>-A. Šantić „Emina“</p> <p>-„Biljana platno beleše“ makedonska pjesma,</p> <p>- The Beatles „Yesterdey ili druga pop-rock pjesma po izboru</p> <p>-K. G. Hering „Hajd’mo sad veselo“,</p> <p>-L.Armstrong, „When the saints go marching in“,</p> <p>-J. Hristovski,„Makedonsko devojčće“</p> <p>-„Tamburalo momče uz tamburu“ (narodna)</p>	<p>djela;</p> <p>-razvijati potrebu i naviku za slušanjem muzike;</p> <p>-donositi estetski sud o djelu;</p> <p>-razvijati svijest o tradicionalnom muzičkom stvaralaštvu BiH i drugih naroda</p> <p>-shvata ulogu muzike u neverbalnoj komunikaciji</p>
--	---	---	--

II STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA

<p>1. Pjevanje po sluhu i notnom zapisu</p> <p>Metrika: 1 + 3 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-upoznati pojam tonalitet</p> <p>-razlikovati dur i mol prema zvučnom ugođaju;</p> <p>-razlikovati različite ritamske figure;</p> <p>- analizira i vježba ritam s ritamskom tabelom, ritamskim slogovima uz kucanje</p> <p>-analizirati jedinicu brojanja (mjeru) u taktu,</p> <p>-analizirati vrste taktova</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-izvoditi različite ritmičke primjere</p> <p>-kombinuje solističko i grupno izvođenje.</p> <p>-reproducirati notne zapise meloritmičkih primjera upotrebom solmizacije i abecede;</p> <p>-zapisivati note po visini u linijski sistem;</p> <p>-pjevati pjesme na osnovu teksta i notnog zapisa;</p> <p>-pjevati prema pravilima - intonacija, artikulacija, dikcija;</p> <p>Npr :</p> <p>-B. Smetana „Hor seljaka“ iz opere "Prodana nevjesta"</p> <p>-L. V. Beethoven „Sumrak“,</p> <p>-G.F. Handel „Ne, ja ne znam“,</p> <p>-sevdalinka po izboru</p> <p>-„Oj, jesenske duge noći“, (starogradska)</p> <p>-K. G. Hering,„Samo pjesma, samo smijeh“,</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-analizira vlastito izvođenje sa izvođenjima drugih.</p> <p>-analizira smjer kretanja melodije</p> <p>-analizirati muzičko djelo koje izvode prema karakteristikama;</p> <p>-opisati doživljaj muzičkog djela po formi, melodiji i ritmu;</p> <p>-pjevati čisto, tačno i pravilno izgovarati slogove u tekstu;</p> <p>-uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom pjevanja i izvođenja pjesama</p> <p>-vrednavati emocionalnu i estetsku osjetljivost na kvalitet muzike;</p> <p>-učestvovati na školskim nastupima;</p> <p>-na osnovu afiniteta pokazuje interes za muziku u školi i lokalnoj zajednici.</p>
<p>2. Sviranje po notnom zapisu i improvizacija</p> <p>Metrika: 1 + 3 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-razlikovati note po visini u linijskom sistemu;</p> <p>-analizirati muzičko djelo koje izvode prema</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-primjeniti povisilice i snizilice u zadanom primjeru</p> <p>-izvoditi složnije ritamske primjere</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-sviranjem proširivati teoretska znanja;</p> <p>-reproducirati muziku u okviru slobodnih</p>

	<p>karakteristikama;</p> <p>-prepoznati melodiju i ritam na osnovu notnog zapisa;</p> <p>-stvara nove notne aranžamane;</p> <p>- analizira i vježba ritam s ritamskom tabelom na ritmičkim instrumentima</p> <p>-prepoznati jedinicu brojanja (mjeru) u taktu,</p> <p>-analizira zadani tekst i stvara melodiju (određuje mjeru / takt) i promjenu tempa tokom izvođenja.</p> <p>-koristiti muzičku terminologiju u analizi.</p>	<p>-odsvirati dursku i molsku ljestvicu;</p> <p>- primjenjivati osnove muzičkog pisma;</p> <p>- stvarati muziku uz primjenu notnog teksta, tempa i dinamike izvođenja;</p> <p>-stvara i improvizuje nove notne aranžamane;</p> <p>-svira samostalno, te u ansamblu, uz ritmičku pratnju instrumenata koje ima na raspolaganju</p> <p>-uspoređuje i improvizuje notne zapise prema mogućnostima izvođenja na zadanom instrumentu</p> <p>Npr :</p> <p>-„Blijedi mjesec“, (Hrvatska),</p> <p>-L.v. Beethoven „Oda radosti“</p> <p>-teme poznatih kompozicija koje se obrađuju u oblasti slušanja muzike</p> <p>-D.Šestić „ Himna BiH“</p>	<p>aktivnosti kroz samostalno i grupno muziciranje;</p> <p>-stvarati pozitivnu sliku i razvijati svijest o značaju svakog pojedinca u vokalnom i instrumentalnom ansamblu;</p> <p>-uvažavati muzičko-izražajne elemente prilikom sviranja pjesama i brojlica;</p> <p>-poštuje pravila i prihvata korekcije u sviranju;</p> <p>-izraziti kritički stav prema ličnom uspjehu;</p> <p>-učestvovati na školskim nastupima;</p> <p>-na osnovu afiniteta pokazuje interes za aktivnosti vezane za muziku u školi i lokalnoj zajednici.</p>
--	--	--	--

III ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI

<p>1. Stvaranje i vizualizacija muzike</p> <p>Metrika: 1 + 2 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-ponavljati prethodna znanja;</p> <p>-opisati sadržaj i elemente muzičkih igara;</p> <p>-imenovati pojedine igre iz svakodnevnog života i okruženja;</p> <p>-objasniti društveno-kulturni kontekst u kojem se izvodi određena tradicionalna evropska muzika i šire;</p> <p>-znati da svaka sredina ima svoje tradicionalne igre i plesove (narod, region, zemlja...);</p> <p>-eksperimentisati, istraživati i kombinovati instrumente</p> <p>- temu (melodiju, ritam) i improvizacijom kreirati nove aranžmane;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- opisivati tekstualno odlomke iz pojedinih muzičkih djela (predstave, mjuzikle, opere i sličn</p> <p>-spajati tekst i melodiju u smisaone cjeline;</p> <p>-primjenjivati elemente muzičke agogike tokom improvizacije;</p> <p>- izraditi primjere tradicionalnih kordofonih muzičkih instrumenata od reciklažnog materijala;</p> <p>-osmisлити melodije na dostupnim melodijskim instrumentima;</p> <p>-osmisлити ritmičke primjere na dostupnim instrumentima;</p> <p>-osmisлити koreografiju i primjenjivati pravila muzičke igre;</p> <p>-koristiti zvučne efekte i zanimljivosti u kreativnoj igri;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-pokretom pratiti ritam pjesme odnosno izvodi zadatu koreografiju;</p> <p>-prezentirati rezultate samostalnog i grupnog rada;</p> <p>-objasniti ulogu muzike u njegovom životu koristeći internet;</p> <p>-razvijati svijest o tradicionalnom muzičkom stvaralaštvu u BiH;</p> <p>-posjetiti kulturne događaje i iskazati svoje mišljenje o njima (školska priredba, pozorišna predstava, filmska predstava, koncert za djecu...);</p> <p>-uočiti pravilno ponašanje u publici kroz pažljivo slušanje tokom izvođenja;</p> <p>-praktikovati pravilno</p>
--	---	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> -Ispravno izvoditi novu igru primjenjujući ranija znanja; - slobodno improvizirati na Orffovim instrumentima; - prezentirati rezultate samostalnog i grupnog rada -koristiti tijelo kao instrumenta (body percussion instrument); - koristiti predmete različitih materijala kao instrumente (čaše, flaše, kamenčići, koža, žice i sl. ...) (npr. Cups game ...); <p>Npr:</p> <ul style="list-style-type: none"> -I. P. Larionov „Kalinka -J.Hristovski „Makedonsko devojče“ 	<p>ponašanje u publici;</p> <ul style="list-style-type: none"> -tokom rada ispoljavati emocije; -razvijati svijest o različitim muzičkim kulturama, umjetnicima, narodima, religijama i običajima posjećujući koncerte ili putem medija (TV, PC, CD itd
<p>2. Aspekti izvođenja</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objediniti pretodna znanja; -analizirati razlike i sličnosti u djelima u kojim su povezane muzika, ples i drama (opere, baleti, muzički igrokazi, mjuzikli, filmska muzika itd.). -Improvizirati na muzičke teme 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -osmišljavati i izvoditi pratnje (instrumentalne i plesne) za slušane melodije. -reproducirati samostalno i u ansamblu, koristeći svoj glas ili instrument precizno jasno, uz kontrolu i izražajno. <p>Npr. jednu od:</p> <ul style="list-style-type: none"> -“Briljantin“ mjuzikl - A. Borodin: „Princ Igor“ (moderne izvedbe) 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izraziti emocije o učešću i izvođenju; -zaključiti važnost sinhronizacije pokreta u igri, te pratiti i korigovati pokrete u skladu sa koreografijom; -sarađivati sa drugima razumjevajući važnost pripadnosti kolektivu; -uvidati i prihvatati potrebu za vježbanjem; -provjeravati sebe u odnosu na druge kroz interne i javne nastupe; -nastupati na internim i javnim priredbama izvodeći pjesme i plesne dramatizacije (priče, bajke, basne, narodne plesove); -pokazati potrebu za dokazivanjem (afirmaciju);

Didaktičke napomene

Nastava muzičke kulture ostvaruje se pjevanjem novih dječijih pjesama, pjevanjem pjesama narodne tradicije naroda Bosne i Hercegovine i drugih naroda, sviranjem na ritmičkim i melodijskim instrumentima, izvođenjem muzičkih igara naroda Bosne i Hercegovine, upoznavanjem i usvajanjem muzičkih pojmova, učenjem notnog pisma u okvirima njihovih potreba, slušanjem muzike i dječijim stvaralaštvom. Program je sastavljen tako da se nastavna građa izlaže linearno i sistemom koncentričnih krugova te se njegovom realizacijom sistematiziraju prethodna znanja i stiču nova. U središtu nastavnog djelovanja i dalje ostaje rad na razvoju muzičkih sposobnosti: razvoj opsega dječijeg glasa, preciznost intonacije, pravilna dikcija i akcenti, fraziranje, disanje, kultivisanje glasa,

reprodukcija ritma i razvijanje muzičke memorije, osjećaja za harmoniju (višeglasno pjevanje-kanoni), te donošenju estetskog suda o djelu koje učenici izvode ili slušaju.

Hor i orkestar (skupno muziciranje)

Hor i orkestar su sastavni dio redovnog nastavnog predmeta muzička kultura. U školama je obavezno organizirati skupno muziciranje jer se kroz aktivnosti hora i orkestra škola prezentuje na svim školskim i drugim javnim nastupima. Škola formira horove mlađeg i starijeg uzrasta i razne vrste orkestara. Skupno muziciranje ima zadatak da osposobljava učenike za kulturno umjetničku djelatnost, razvijajući ujedno smisao i ljubav za kolektivno sudjelovanje u ostvarivanju umjetničkog djela. Posebno zainteresovane i talentovane učenike treba uključivati u rad hora i orkestra te predlagati da se upisuju u muzičku školu.

Hor – stariju uzrasnu grupu čine učenici od (VI - IX) razreda (dvoglasno ili troglasno pjevanje).

Orkestar – (tamburaški, harmonikaški i dr.) grupa učenika raspoređenih u grupe instrumenata – dionice. Za hor je obavezno dva časa sedmično po glasovima – dionicama.

Za orkestar je obavezno dva časa sedmično za svaku grupu instrumenata – dionicu.

Pored redovne nastave važnu ulogu imaju i vannastavne aktivnosti koje uključuju posjete koncertima, rad sa nadarenim učenicima, formiranje kluba ljubitelja muzike itd.

Pored redovne nastave, važnu ulogu ima **izborna nastava** koju učenik bira iz ponude nastavnog predmeta muzička kultura (udaraljke, pjevanje isl.).

Oblast: SLUŠANJE I UPOZNAVANJE MUZIKE

Slušanjem muzike učenici upoznaju kompozicije domaćih i stranih autora. Potrebno je tokom godine *obraditi kompozicije uvrštene u program* sa težištem na umjetničko-doživljajnoj komponenti i sa ciljem da pozitivni interesi i stavovi prema muzičkim vrijednostima budu jasno izraženi. U program su uvrštene vokalne, instrumentalne i vokalno-instrumentalne kompozicije. Odabrane kompozicije treba slušati u cjelini sa tonskog zapisa (globalno slušanje, emocionalno, aktivno) ali po potrebi i selektivno. Pored umjetničkog doživljaja slušane kompozicije, sa učenicima treba analizirati djela postavljanjem zadatka koji se odnose na uočavanje karaktera kompozicije, tempa, dinamike, artikulacije, izvođača, muzičkog oblika (informativno) itd. Nakon analize slijedi razgovor sa učenicima, zaključak o slušanom djelu te ponovno slušanje istog. U Program su uvrštene *sevdalinke i dubovne pjesme* koje treba da se prikažu učenicima u različitim interpretacijama.

Komponenta: Muzički stilski periodi

Potrebno je postepeno sređivati i dopunjavati informacije o stilskim periodima u muzičkoj umjetnosti, u skladu sa mogućnostima, kroz predložene kompozicije.

Komponenta: Vokalna i instrumentalna muzika

Slušanje pruža mogućnosti za upoznavanje muzičke umjetnosti i muzičke literature domaće i svjetske. Usvajanje muzičkih pojmova i dalje treba da bude prirodno. Podsticati učenike da svoje zapažanje i doživljaje izraze opisno ili vizuelno.

Odabrane kompozicije treba slušati u cjelini sa tonskog zapisa (globalno slušanje, emocionalno, aktivno). Pored umjetničkog doživljaja slušane kompozicije, učenicima postavljati i zadatke sa ciljem uočavanja karaktera kompozicije, tempa, dinamike, artikulacije, izvođača, itd. Na kraju časa obavezno dati zaključak o slušanom djelu, pa potom ponoviti slušanje.

Oblast: STVARALAŠTVO I REPRODUKCIJA

Komponenta: Pjevanje po sluhu i notnom tekstu

Predložene kompozicije odgovaraju opsegu dječijeg glasa, a po sadržaju i karakteru su primjerene djeci treće trijade. Djeca i dalje uče pjesme po sluhu, prvenstveno uz pjevanje profesora i slušanje tonskog zapisa. Pjevajući i učeći kompoziciju, učenici učvršćuju svoja znanja o formi kompozicije. Kompoziciju učiti uz pratnju melodijskog instrumenta (klavir, sintisajzer, gitara). U sedmom razredu

učenice pjevaju lakše pjesmice na osnovu notnog zapisa, i dalje u obimu oktave, C – dur ljestvice i a-mol ljestvice. Praćenjem i analizom notnog zapisa u udžbeniku, učenici će učvrstiti prethodna i sticati nova znanja. U osmom razredu učenici pjevaju na osnovu notnog zapisa lakše pjesmice u C–duru i a-molu. Ponoviti sa učenicima način nastajanja povišenih i sniženih tonova. Prirodni, harmonski i melodijski a-mol ponavljati tokom pjevanja i analize kompozicija. Teoretiziranje svesti na najmanju moguću mjeru. Kompoziciju izvoditi u cjelini sa svim elementima interpretacije. Tokom obrade brojalica i pjesama na osnovu slušanja, obraditi sadržavajuće ritmičke figure.

Komponenta: Sviranje po notnom tekstu i improvizacija

Tokom sviranja treba postavljati iste zahtjeve. Potrebno je ponoviti abecedu i solimizaciju te svirati predložene kompozicije na metalofonu, ksilofonu, blok-flauti, na instrumentu kojim nastavnik (škola) raspolaže.

Oblast: ELEMENTI MUZIČKE KREATIVNOSTI

Komponenta: Stvaranje i vizualizacija muzike

Učenjem muzičkih igara učenici upoznaju narodnu tradiciju naroda Bosne i Hercegovine i drugih zemalja. Koreografije narodnih kola i igara imaju utvrđene figure i kretnje te je potrebno djecu upoznati sa njihovim pravilima. Potrebno je naučiti prvo pjesmu, pa zatim učiti pravila igre, pokrete, spojiti elemente igre i tada izvoditi igru odnosno kolo u cjelini. Tokom obrade pjesama- igara/plesova, na osnovu slušnog primanja, izvršiti analizu notnog teksta te obraditi ritmičke figure koje sadrže.

Komponenta: Aspekti izvođenja

Dječije stvaralaštvo u oblasti pjevanja i sviranja ispoljavat će se kroz dječiju primjenu novih muzičkih znanja u izradi pratnje i aranžmana te sviranju na Orffovim ritmičkim i melodijskim instrumentima. Posebnu pažnju treba posvetiti organiziranju maštovitih načina improviziranja na instrumentima, ohrabrujući djecu i poštujući njihove prijedloge. Podsticati djecu da svoja zapažanja i doživljaje muzike izraze usmeno, opisno, likovno i pokretom, kao i na izmišljanje muzičko-scenskih igara, razvijajući na taj način njihovu kreativnost. Kroz učenje muzičkih igara/plesova ostvaruje se korelacija nastave muzičke kulture sa nastavom drugih predmeta. Prisutna je korelacija i sa ostalim oblastima obrazovanja.

RESURSI ZA REALIZACIJU PROGRAMA

a. Materijalni uslovi

Učionica mora biti opremljena:

- AV sredstvima (CD plejer, uređaj za snimanje, TV, video,),
- kompjuterom (laptop, projektor), miksetom za zvuk, platnom za ekranizovanje,
- klavijaturom (pijanino, električni klavir...),
- Orffovim instrumentarijumom (nekoliko kompleta),
- muzičkom literaturom (knjige i CD-i).

b. Okvirni spisak literature

1. Marko Tajčević: "Osnovi teorije muzike", **izdavač, mjesto, godina**
2. Truda Rajh "Muzička čitanka", **izdavač, mjesto, godina**
3. Selma Ferović "Metodika muzičke nastave", **izdavač, mjesto, godina**
4. Josip Andreis "Povijest glazbe", **izdavač, mjesto, godina**
5. Notni zapisi domaće i svjetske muzičke literature instrumentalne, voklane i vokalno-instrumentalne...

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CE

Muzička/glazbena kultura od I do V razreda (Prijedlog je – samo za prvu trijadu da mogu predavati)

Nastavu predmeta muzička/glazbena kultura od I do V razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim studijem u dvogodišnjem trajanju (VI stepen stručne sprema) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik razredne nastave.

Nastavu predmeta muzička kultura I do V razreda mogu izvoditi lica sa završenom srednjom učiteljskom školom koja su stekla uslove po članu 118. stav 1. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 6/04, 7/05 i 17/11).

Muzička/glazbena kultura od VI do IX razreda (Prijedlog je – za drugu i treću trijadu da mogu predavati)

Nastavu predmeta muzička/glazbena kultura od VI do IX razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/muzičku akademiju sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne sprema) i stečenim stručnim zvanjem profesor muzičke kulture/glazbene kulture ili drugim stručnim zvanjem gdje je muzička/glazbena kultura, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/muzičku akademiju sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor muzičke kulture/glazbene kulture ili drugim stručnim zvanjem gdje je muzička/glazbena kultura glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/muzičku akademiju sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor muzičke kulture/glazbene kulture ili drugim stručnim zvanjem gdje je muzička kultura/glazbena kultura glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/muzičku akademiju sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne sprema) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik muzičke kulture/glazbene kultura ili drugim stručnim zvanjem gdje je muzička/glazbena kultura glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi.

Nastavu predmeta muzička/glazbena kultura od VI do IX razreda mogu izvoditi lica sa završenom srednjom muzičkom školom koja su stekla uslove po članu 118. stav 2. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 6/04, 7/05 i 17/11).

Dodati još da mogu izvoditi nastavi i :

- akademski muzičar (VII stepen ili 240 ECT),
- profesor muzičkih teorijskih predmeta (VII stepen ili 240 ECT),

Članovi Komisije za izradu NPP za područje umjetnost

LIKOVNA UMJETNOST OD I DO IX RAZREDA

1.	dr.sc.Maja Hrvanović	Fakultet dramskih umjetnosti Tuzla
2.	mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3.	Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4.	Branka Brkljačić Arnaut, Likovna Akademija	Gimnazija "Meša Selimović"
5.	Boris Pejić, Likovna Akademija	KŠC "Sveti Franjo" Tuzla
6.	Indira Jaranović, Likovna Akademija	OŠ "Simin Han i "Slavinovići" Tuzla
7.	Merima Ibrišimović, Likovna Akademija	OŠ "Teočak" i OŠ "Memići" Kalesija
8.	Amela Mujkanović, Likovna Akademija	OŠ "Mramor" i Zavod za djecu sa lakim mentalnim poteškoćama i rehabilitaciju, Tuzla
9.	Sanja Tomić, prof. razredne nastave	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
10.	Dijana Kovačević, prof. razredne nastave	OŠ "Slavinovići", Tuzla
11.	Sabrina Silahić, prof. razredne nastave	OŠ "Sjenjak", Tuzla
12.	Hren Hatidža, prof. likovne kulture	OŠ "Tinja", Srebrenik i OŠ "Bukinje" Tuzla
13.	Sinanović Amela, prof. razredne nastave	
14.	Bahić Zerina, prof. razredne nastave	I OŠ Živinice i OŠ "Brčanska Malta" Tuzla
15.	Alen Mehmedović, prof. likovne kulture	OŠ "Mejdan" i OŠ "Kreka" Tuzla
16.	Aleksandar Marković, prof. likovne kulture	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla

MUZIČKA KULTURA OD I DO IX RAZREDA

1.	Divjak Dragan, prof. teoretskih muzičkih predmeta	Osnovna i srednja Muzička škola, Tuzla
2.	Sanela Kadrić, prof. teoretskih muzičkih predmeta	Gimnazija "Meša Selimović" Tuzla
3.	Amira Fafulić, prof. muzičke kulture	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
4.	Vanda Holdik, nast. muzičkog	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
5.	Selina Pirić, prof. teoretskih muzičkih predmeta	OŠ "Sjenjak", Tuzla
6.	Sonja Suljaković, prof. razredne nastave	OŠ "Pazar" Tuzla
7.	Sanela Jusufović, prof.raz.nast.	OŠ "Novi Grad", Tuzla
8.	Sanja Tomić, prof. razredne nastave	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
9.	Dijana Kovačević, prof. razredne nastave	OŠ "Slavinovići", Tuzla
10.	Sabrina Silahić, prof. razredne nastave	OŠ "Sjenjak", Tuzla

6. PODRUČJE TEHNIKE I INFORMACIONE TEHNOLOGIJE

1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za Tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja/ *ZJNPP za tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja*

Voditeljica projekta:

mr. sc. Marija Naletilić

Konsultantice:

dr. sc. Dražena Gašpar

dr. sc. Adisa Vučina

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Marija Naletilić, voditeljica projekta, šefica Odsjeka za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa Stojan Ljolje, zamjenik voditeljice, stručni saradnik za saradnju sa školama i partnerskim institucijama i koordinaciju rada radnih grupa i drugih tijela

Prijevod s engleskog jezika:

Svjetlana Bjelić, prevoditeljica/izvršna asistentica

Radna grupa:

mr. sc. Marija Naletilić, Stojan Ljolje, Marin Garić, Zorica Bruck, Adis Pirija, mr.sc. Ivanka Malić, Arnela Ljevo, Josip Vojnić, Mate Ćuk, mr.sc. Sivro Almir, mr. sc. Senad Haurdić, Sait Mujanović, Katica Dominković, Aleksandra Stanković, Silvija Ćorić Džidić, mr.sc. Nijad Salihović, Adin Begić, Radmila Lauš, Milica Peهار

Projekt podržala JICA u BiH

Napomena:

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu odnose se jednako na ženski i muški rod.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) izradila je *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za tehniku i informacione tehnologije definisanu na ishodima učenja*. Područje tehnike i informacionih tehnologija sastoji se od sljedećih nastavnih predmeta: Tehnika i Informatika.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja urađena je po već utvrđenoj metodologiji razvoja Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa, odnosno, definisane su oblasti koje se sastoje od komponenti. Za svaku komponentu definisani su ishodi učenja, te su za svaki ishod učenja definisani indikatori, uvažavajući specifičnosti područja tehnike i informacionih tehnologija. Indikatori su definisani u skladu sa razvojnim uzrastom učenika na kraju trećeg razreda (uzrast od 8, 9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11, 12 godina), na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14, 15 godina) i na kraju srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 18, 19 godina). U razdoblju od oktobra do decembra 2015. godine realizovan je proces izrade ovog dokumenta, a krajem februara 2016. godine završeni su okrugli stolovi gdje su učitelji, nastavnici i profesori koji su direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces, imali uvid u dokument i priliku da daju svoje komentare, nakon čega je urađena revizija dokumenta, kako bi izradili konačnu verziju.

Polazna osnova za izradu *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za tehniku i informacione tehnologije definisane na ishodima učenja* je *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011)*, te rezultati analize važećih NPP-a u BiH, NPP-a u Crnoj Gori, kurikuluma Australije, Irske i Republike Hrvatske.

U definisanju *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za tehniku i informacione tehnologije definisane na ishodima učenja* učestvovali su predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Pri definisanju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i indikatora Radna grupa koristila je aktivne glagole u prezentu, na osnovu revidirane Bloomove taksonomije, koji odražavaju znanje, vještine i stavove, odnosno kompetencije važne za život u 21. vijeku.

Temelj učenja područja tehnike i informacionih tehnologija je:

- kvalitetan odgoj i obrazovanje koje omogućava stjecanje tehničke i informatičke pismenosti neophodne za život u savremenom i složenom društvu
- stjecanje i razvijanje znanja, vještina i stavova koji omogućavaju učeniku da uspješno ostvari svoje interese, razvija vlastite potencijale uz aktivno i odgovorno učešće u savremenom životu
- učenje u tehničkom području temelji se na stjecanju tehničko-tehnoloških znanja i vještina primjene tih znanja
- razvijanje radnih vještina, radnih navika i radne odgovornosti
- saradnja i timski rad pri praktičnom stvaranju, te kreativnost i originalnost
- učenje u području informacionih tehnologija temelji se na razumijevanju i primjeni IT za kreiranje, organizovanje i pristup podacima, za komunikaciju i saradnju u digitalnom društvu, kao i za sigurno korištenje, održavanje, te etičku i odgovornu upotrebu IT-a
- naglasak na korištenju IT-a za rješavanje problema, za učenje i istraživanje.

Također, uključene su ključne kompetencije, kao što su kompetencija u nauci i tehnologiji, samoinicijativa i poduzetnička kompetencija, kreativno-produktivna kompetencija, matematička pismenost, informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka), socijalna i građanska kompetencija, jezičko-komunikaciona kompetencija na maternjem jeziku i tjelesno-zdravstvena kompetencija. Pobrojane ključne kompetencije uključene su u dokumentu kao prožimajuće teme za područje tehnike i informacionih tehnologija u definisanim pokazateljima.⁴

²Vidjeti u prilogu 1. Oblasti, komponente i ishodi učenja i prilog 1.1 Shema oblasti i komponente.

³Brojevi definisanih ishoda u Dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različit uzrast.

⁴Vidjeti u prilogu 2. Ključne kompetencije – prožimajuće teme za tehniku i informacione tehnologije.

Cilj *Zajedničke jezgrenastavnih planova i programa za tehniku i informacione tehnologije definisane naishodima učenja* jedu se učenici osposobe za primjenu tehničko-tehnoloških i informatičkih znanja usvakodnevnom životu kroz:

- izgradnju stvaralačkog i poduzetničkog tehničko-informatičkog načina razmišljanja i komuniciranja,
- razvijanje stvaralačkog i kritičkog mišljenja
- afirmaciju kreativnosti i originalnosti
- sistemsko razmišljanje i razvoj plana za rješavanje problema
- praktično stvaranje pri realizaciji vlastitih ideja prema utvrđenom planu rada
- primjenu nauke u tehnici i tehnologiji
- razvoj psihomotornih sposobnosti kroz savladavanje osnovnih principa rukovanja različitim objektima tehnike i upravljanja tehnološkim procesima
- učenici procjenjuju i cijene svoj rad i rad drugih
- izgradnju stava o tehnološkom razvoju i njegovom značenju za dobrobit pojedinaca, društva i prirode
- korištenje tehnologije za kreiranje, organizovanje, čuvanje, rukovanje i pronalaženje digitalnog sadržaja
- razvijanje kreativnosti i znanja o digitalnim medijima, digitalnom društvu i IT-u
- razvoj i primjena analitičkih vještina, vještina za rješavanje problema i algoritamsko razmišljanje
- sigurnu i etičku upotrebu tehnologije u učenju i svakodnevnom životu, što podrazumijeva i zaštitu vlastite privatnosti i identiteta na Internetu, odnosno u digitalnom društvu
- odabir, upotrebu i kombinovanje različitog softvera, hardvera i mrežnih komunikacija na različitim digitalnim uređajima, u svrhu kreiranja različitih digitalnih sadržaja potrebnih za ispunjenje definisanih ciljeva.

Potrebno je uvažavati predznanje učenika kao i utjecaj medija i drugih faktora u učenikovom okruženju. Osigurava se uravnoteženo i povezano odgojno i obrazovno djelovanje kroz cjelovit razvoj učenika, imajući u vidu, pored informaciono-tehničkih promjena, društvene, ekonomske i druge promjene u savremenom životu. ZJNPP za tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja omogućava planiranje i pripremu nastavnog rada u skladu sa postavljenim ishodima i indikatorima, takoda je svrha učenja za određeni odgojno-obrazovni ciklus jasna učitelju/nastavniku, učenicima, ali i roditeljima. ZJNPP za tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja usklađena je sa usvojenim ciljevima razvoja obrazovanja EU u 21. vijeku, koje se mogu izraziti kroz sintagme: obrazovanje za zaposlenje, samostalno djelovanje pojedinca i društvo koje dobro funkcioniše.

ZJNPP za tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja

Oblast:		1. Tehničko znanje i stvaralaštvo	
Komponenta:		1. Materijali	
Ishodi učenja:			
1. Analizira materijale po osobinama i namjeni.			
2. Procjenjuje mogućnost primjene materijala u proizvodnji i svakodnevnom životu.			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Prepoznaje vrste lako obradivih materijala (drvo, papir, koža, tekstil, plastični materijali).	1.a. Razlikuje materijale prema nastanku (prirodne i vještačke). 1.b. Opisuje vrste i karakteristične osobine lako obradivih materijala (drvo, papir, koža, tekstil). 1.c. Razlikuje vrste i namjenu građevinskih materijala.	1.a. Objašnjava postupak proizvodnje materijala. 1.b. Objašnjava fizička, hemijska, mehanička i tehnološka svojstva materijala. 1.c. Razlikuje električna svojstva materijala.	
2.a. Koristi lako obradive materijale u oblikovanju različitih rukotvorina (jednostavni suveniri, prigodni radovi, upotrebni predmeti).	2.a. Navodi pojedine materijale složenog proizvoda. 2.b. Odabire odgovarajući materijal za izradu makete ili modela. 2.c. Procjenjuje mogućnosti primjene materijala (npr. građevinski materijali).	2.a. Na osnovu fizičkih, hemijskih i tehnoloških svojstava bira odgovarajući materijal za model, maketu ili upotrebni proizvod. 2.b. Procjenjuje mogućnosti primjene materijala (npr. u mašinstvu i elektrotehnici). 2.c. Analizira mogućnosti zaštite materijala (korozija, ...).	

Oblast:		1. Tehničko znanje i stvaralaštvo	
Komponenta:		2. Pribor, alati i mašine	
Ishodi učenja:			
3. Razvrstava pribor, alate i mašine prema namjeni i radnim postupcima.			
4. Koristi se priborom, alatom i mašinama u proizvodnji i svakodnevnom životu.			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19 god.)
3.a. Navodi alate koje su ljudi u prošlosti izrađivali kako bi poboljšali i olakšali život	3.a. Prepoznaje vrste pribora, alata i mašina prema složenosti i namjeni. 3.b. Prepoznaje energetske, radne i informacione mašine. 3.c. Objašnjava namjenu i radne postupke jednostavnijih mašina.	3.a. Objašnjava princip rada alata i mašina. 3.b. Objašnjava namjenu i radne postupke mašina. 3.c. Razlikuje osnovne dijelove aparata i uređaja u domaćinstvu.	
4.a. Objašnjava tehničke simbole i znakove koje sreće u svakodnevnom životu. 4.b. Opisuje kako rade određene sprave.	4.a. Služi se priborom za mjerenje, crtanje i obilježavanje. 4.b. Rukuje jednostavnim alatima i mašinama koji se koriste u domaćinstvu. 4.c. Koristi analogne i digitalne mjerne instrumente.	4.a. Služi se složenom mjernom opremom. 4.b. Pravilno koristi uređaje i aparate u domaćinstvu. 4.c. Pravilno rukuje alatom, priborom i mašinama za obradu materijala.	

Oblast:	1. Tehničko znanje i stvaralaštvo		
Komponenta:	3.Od ideje do realizacije		
Ishodi učenja: 5.Poznaje i primjenjuje pravila tehničkog crtanja. 6.Samostalno ili timski razvija osmišljenu ideju u tehničku dokumentaciju za izradu proizvoda. 7.Ocjenjuje značaj i vrijednost proizvoda na tržištu.			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19 god.)
5.a. Imenuje dijelove pribora za crtanje koje koristi u svakodnevnom životu. 5.b. Koristi pribor za crtanje osnovnih geometrijskih likova.	5.a.Pravilno koristi pribor za tehničko crtanje (TC). 5.b. Primjenjuje osnovne standarde TC-a. 5.c. Prepoznaje normirane simbole. 5.d.Čita jednostavne tehničke crteže. 5.e. Crta jednostavne tehničke crteže.	5.a.Primjenjuje standarde TC-a. 5.b. Čita složenije tehničke crteže. 5.c.Koristi normirane simbole. 5.d.Crta tehničke crteže pomoću pribora za TC i/ilipomoću kompjutera.	
	6.a.Opisuje put od ideje do realizacije. 6.b. Osmišljava rješenje zadatog problema razmatrajući više ideja. 6.c. Bira prikladno rješenje s obzirom na raspoloživost materijala.	6.a. Izrađuje plan projekta. 6.b. Osmišljava kreativna i originalna rješenja zadatog problema razmatrajući više ideja. 6.c. Kritički ocjenjuje ponuđena rješenja s obzirom na izbor materijala i postupak izrade.	
	6.d. Izrađuje skicu ili jednostavan tehnički crtež modela ili proizvoda. 6.e. Prezentuje projekat od ideje do realizacije.	6.d. Komunicira na jeziku tehnike (tehničkoj terminologiji i standardima tehničke dokumentacije). 6.e.Izrađuje tehničku dokumentaciju za izradu određenog proizvoda.	
		6.f. Prezentuje projekat od ideje do realizacije.	
7.a. Procjenjuje estetsku i upotrebnu vrijednost jednostavnog proizvoda.	7.a. Procjenjuje estetsku i upotrebnu vrijednost izrađenog proizvoda s obzirom na postavljene zadatke.	7.a. Kritički vrednuje svoj rad i radove drugih.	
	7.b. Vrednuje svoj rad u odnosu na radove drugih. 7.c. Procjenjuje vrijednost proizvoda s obzirom na utrošeni materijal i rad.	7.b. Određuje cijenu za proizvod na tržište. 7.c. Izrađuje plan predstavljanja proizvoda na tržištu. 7.d. Objašnjava pojam intelektualnog vlasništva.	

Oblast:	1. Tehničko znanje i stvaralaštvo		
Komponenta:	4. Praktičan rad		
Ishodi učenja: 8. Planira i uređuje radno mjesto. 9. Izrađuje i sklapa različite modele samostalno ili prema tehničkoj dokumentaciji. 10. Pravilno i sigurno rukuje materijalima i sredstvima za rad.			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19 god.)
8.a. Opisuje redoslijed postupakajednostavnijegpraktičnog rada. 8.b. Održava radni prostor urednim. 8.c. Održava pribor ispravnim i čistim.	8.a. Opisuje redoslijed postupaka praktičnog rada. 8.b. Organizuje radno mjesto u skladu s postavljenim zadatkom. 8.c. Objašnjava zašto je potrebno održavati pribor, alat i uređaje ispravnima i čistima.	8.a. Planira redoslijedaktivnosti praktičnogradu. 8.b. Funkcionalnoorganizuje radno mjestos obzirom na potrebnematerijale i alate.	
9.a. Oblikuje rukotvorine iliupotrebne predmete od različitih materijala. 9.b. Opisuje postupak izraderukotvorine.	9.a. Koristi tehnički crtež kao osnovu za realizaciju praktičnog rada. 9.b. Samostalno izrađuje jednostavne predmete prema svojoj ideji i pomoću gotovih elemenata (npr. konstruktorske kutije). 9.c. Izrađuje model (maketu) prema tehničko-tehnološkoj dokumentaciji. 9.d. Bira alate i mašine za odgovarajuće materijale. 9.e. Bira alate i mašine prema vrsti obrade.	9.a Koristi tehnički crtežkao osnovu za realizacijupraktičnog rada. 9.b. Izrađuje složenemodele (makete) prematehničko-tehnološkojdokumentaciji. 9.c. Koristi pravilno pribor,alateimašine, objektetehnike. 9.d. Upravlja tehnološkimprocesima. 9.e. Poznaje električnesheme i postupkespajanja elemenata u funkcionalnu cjelinu.	
	9.f. Samostalno izrađuje jednostavne predmete prema svojoj ideji pomoću ručnog alata.	9.f. Sastavlja električnastrujna kola premazadanoj shemi. 9.g. Prepoznaje važnosttehničkih znanja urješavanju problema isveprisutnosti tehnike uživotu. 9.h. Obrazlaže važostracionalnog ulaganjasredstava, vremena,materijala, energije uizradu proizvoda.	

<p>10.a. Pravilno koristi jednostavne ručne alate.</p> <p>10.b. Pridržava se nastavnikovih uputstava o mogućim opasnostima od pojedinih alata.</p>	<p>10.a. Pravilno koristi alate za obradu različitih materijala.</p> <p>10.b. Razlikuje alate prema vrsti materijala.</p> <p>10.c. Razlikuje alate prema vrsti obrade.</p>	<p>10.a. Pravilno koristi električne uređaje pri obradi materijala.</p>	
--	--	---	--

Oblast:	1. Tehničko znanje i stvaralaštvo		
Komponenta:	5. Saobraćajna kultura		
Ishodi učenja: 11. Analizira vrste saobraćaja i saobraćajnih sredstava. 12. Pozna je saobraćajne propise, pravila i signalizaciju.			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19 god.)
11.a. Razlikuje kategorije (vrste) osnovnih vidova saobraćaja. 11.b. Razlikuje saobraćajna sredstva.	11.a. Pozna je vrste i sastavne dijelove puteva u saobraćaju.	11.a. Analizira historijarazvoja saobraćaja. 11.b. Objašnjava principerada i funkcionalnekomponentesaobraćajnih sredstava.	
12.a. Primjenjuje propise i pravila za pješake u javnom saobraćaju.	12.a. Objašnjava osnovna pravila i propise kretanja pješaka u javnom saobraćaju. 12.b. Objašnjava osnovna pravila i propise kretanja biciklista u javnom saobraćaju.	12.a. Kritički sagledava uzroke saobraćajnih nezgoda. 12.b. Analizira dobre i loše strane ubrzanog razvoja saobraćaja.	
	12.c. Pozna je horizontalnu, vertikalnu i svjetlosnu saobraćajnu signalizaciju.	12.c. Pozna je signalizaciju koju daju službena lica u saobraćaju.	

Oblast:	1. Tehničko znanje i stvaralaštvo		
Komponenta:	6. Sigurnost i zaštita na radu		
Ishodi učenja: 13. Uređuje radno mjesto s aspekta sigurnosti i zaštite na radu. 14. Primjenjuje mjere higijensko-tehničke zaštite pri radu sa alatima, mašinama i materijalima.			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19 god.)
13.a. Opisuje važnost sigurnosti radnog prostora. 13.b. Održava radni prostor čistim i urednim.	13.a. Objašnjava važnost sigurnosti radnog prostora. 13.b. Održava radno mjesto čistim i urednim.	13.a. Provjerava sigurnost radnog prostora s aspekta zaštite na radu. 13.b. Obrazlaže važnost urednog održavanja radnog mjesta, sredstava i materijala za rad.	
14.a. Usvaja pravila zaštite u radu tako da ne ugrožava vlastitu sigurnost i sigurnost drugih.	14.a. Pozna je mjere higijensko-tehničke zaštite. 14.b. Pridržava se pravila zaštite u radu tako da ne ugrožava vlastitu sigurnost i sigurnost drugih.	14.a. Primjenjuje odgovarajuća zaštitna sredstva pri korištenju alata, mašina i materijala. 14.b. Korišti uputstva i propise za održavanje pribora, alata i mašina s aspekta sigurnosti i zaštite na radu.	
	14.c. Prepoznaje važnost primjene uputstava i propisa za održavanje pribora, alata i mašina s aspekta sigurnosti i zaštite na radu.		

Oblast:	2. Tehnika i tehnologija		
Komponenta:	1. Osnove tehnike i tehnologije		
Ishodi učenja:			
<ol style="list-style-type: none"> Analizira ulogu tehnike kao bitnog faktora u naučnom, društvenom i privrednom razvoju. Obrazlaže funkcionalnu povezanost tehnike i tehnologije. 			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19god.)
1.a. Prepoznaje razlikusvijeta prirode odsvijeta tehnike, koji jestvorio čovjek.	1.a. Prepoznaje ulogutehnike u razvojudruštva.	1.a. Objašnjava važnosttehničkih dostignuća zakvalitet i način življenja.	
	1.b. Opisuje uticaj tehnikena razvoj poljoprivrede,građevinarstva,saobraćaja, itd. 1.c. Opisuje tipičnazanimanja, svojstvenapojedinim područjimaproizvodnje i usluga.	1.b. Kritički razmatratehnička dostignuća uz različitim društvenim ivremenskimkontekstima.	
2.a. Opisuje zanimanja iobrtes kojimasesusreće usvakodnevnom životu.	2.a. Razlikuje pojmovetehnika i tehnologija. 2.b. Prepoznajefunkcionalnupovezanost tehnike itehnologije. 2.c. Objašnjava razlikeobrtničke i industrijske,te pojedinačne, serijskei masovne proizvodnje.	2.a. Prepoznaje važnostnauke u razvojutehnologije i tehnike. 2.b. Razlikuje odgovarajućetehnološke procese iproizvode različitih tehnologija.	

Oblast:	2. Tehnika i tehnologija		
Komponenta:	2. Savremene tehnologije		
Ishodi učenja:			
<ol style="list-style-type: none"> Analizira ulogu savremene tehnologije u društvu. Analizira složene tehničke sisteme. Primjenjuje savremene tehnologije. 			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19god.)
3.a. Razlikuje tradicionalnei savremene tehnologije.	3.a. Razlikuje tradicionalne i savremene tehnologije.	3.a. Objašnjava princip radaodređenih uređajasavremene tehnologije	
3.b. Uočava primjenujednostavnihsavremenih tehnologijau svom okruženju.	3.b. Objašnjava primjenu savremenih tehnologija. 3.c. Prepoznaje pozitivne inegativne učinke savremenih tehnologija. 3.d. Opisuje kako savremeni tehnički alati i uređaji služe ljudima u svakodnevnom životu.	3.b. Prosuđuje da sunapretkom tehnologijastvoreni mnogi tehničkisistemi koji otkrivajubolesti, liječenje iodržavanje zdravlja ljudi. 3.c. Analizira kakonapredak u tehnologijineposredno utječe nasmanjenje ljudskog radau proizvodnji.	
	3.e. Prepoznaje važnost uključivanja IT-a u tehničko-tehnološki razvoj.		

<p>4.1 Imenuje savremeneproizvode usvakodnevnom životu.</p>	<p>4.a. Razlikuje jednostavne i složene tehničke sisteme. 4.b. Uočava ulogu čovjeka u stvaranju umjetnih ekosistema u kojima uzgaja biljke i životinje. 4.c. Utvrđuje da susaobraćajna vozilasloženi tehnički sistemikoji se sastoje od višepodsistema koji morajuskladno djelovati. 4.d. Prosuđuje da sugrađevinski objekti složeni tehnički objekti ukoje se ugrađuje više sistema i podsistema, te da se moraju održavati.</p>	<p>4.a. Opisuje princip radasloženog tehničkogsistema. 4.b. Opisuje historijskirazvoj robotike. 4.c. Objašnjava sistemeupravljanja,geometrijske principekretanja i mehaničkuosnovu robota. 4.d. Demonstriraradsloženog tehničkogsistema. 4.e. Kombinuje višejednostavnih sistema usistem višeg nivoa(složeniji sistem). 4.f. Prepoznaje da se usavremenim tehničkim sistemima koristiinformaciona ikomunikacionatehnologija.</p>	
<p>5.a. Opisuje korištenjesavremenih proizvoda usvakodnevnom životu.</p>	<p>5.a. Koristi se jednostavnimsoftverskim alatima zaskladištenje nacрта, skicai popisa materijala. 5.b. Služi se različitimizvorima informacijaurješavanju tehničkihzadataka (Internet i sl.)</p>	<p>5.a. Koristi se računarom utehničkom crtanju. 5.b. Služi se različitimizvorima informacijapri rješavanju zadataka(Internet, i sl.).</p>	

Oblast:		2. Tehnika i tehnologija		
Komponenta:		3. Energija		
<p>Ishodi učenja: 6. Poznaje različite izvore, prijenose i transformacije energije. 7. Analizira energetske potrebe u svim područjima ljudske djelatnosti. 8. Prosuđuje važnost racionalnog korištenja energije.</p>				
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:				
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19god.)	
<p>6.a. Navodi vrste energije koje se koriste u domaćinstvu.</p>	<p>6.a. Navodi temeljne oblike energije. 6.b. Razlikuje izvore temeljnih oblika energije. 6.c. Uočava prirodnezakoničnosti utransformaciji energije. 6.d. Navodi primjere korištenja energije vode.</p>	<p>6.a. Razlikuje obnovljive ineobnovljive izvoreenergije. 6.b. Objašnjava načinekorištenja energije vode. 6.c. Objašnjava pretvaranjeenergije iz jednog oblikau drugi. 6.d. Razlikuje načineprijenosa itransformacije energije. 6.e. Obrazlaže tri osnovnauslova izgaranja. 6.f. Objašnjava načinproizvodnje električneenergije u elektranama. 6.g. Objašnjava naprimjerima pretvaranjeizmjenične u istosmjernuelektričnu struju.</p>		

7.a. Utvrđuje da energija može poprimati različite oblike.	7.a. Povezuje obavljeni rad s potrošnjom energije. 7.b. Navodi oblike energije koje se koriste u domaćinstvu. 7.c. Obrazlaže ekonomsko i društveno značenje energije.	7.a. Opisuje razlikupogonskih i radnihmašina. 7.b. Obrazlaže porastpotrošnje električneenergije. 7.c. Objašnjava kako suenergetske potrebetokom historije uticalena ekonomske,društvene i političkeodnose u svijetu. 7.d. Prepoznaje potrebekorištenja alternativnihizvora energije.	
8.a. Objašnjava zašto trebačuvati i štedjetienergiju. 8.b. Stječe naviku čuvanja ištednje energije.	8.a. Analizira proizvodnju ipotrošnju energije sekološkog aspekta. 8.b Primjenjuje mjereštednje energije usvakodnevnom životu.	8.a. Obrazlaže potreburacionalne potrošnjeenergije u svimpodručjima ljudskedjelatnosti. 8.b.Objašnjava važnostkorištenja obnovljivihizvora energije.	

Oblast:	2. Tehnika i tehnologija		
Komponenta:	4. Tehnika u zaštiti okoliša		
Ishodi učenja:			
9. procjenjuje utjecaj tehničkog i tehnološkog razvoja na okoliš i zdravlje ljudi			
10. utvrđuje važnost gospodarenja otpadom			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19god.)
9.a. Prepoznaje uzročnike onečišćenja (vode, zraka, tla...).	9.a. Prepoznaje prirodne resurse i njihovu ograničenost . 9.b. Objašnjava utjecaj razvoja suvremenog društva na okoliš i zdravlje ljudi.	9.a. Uočava ilustriraprednosti novihtehničkih rješenja uzaštiti životne sredine. 9.b. Vrijednuje štetneučinke pojedinihtehničkih i tehnološkihdostignuća na okoliš izdavravlje ljudi.	
	9.c. Spoznaje da tehnologije, pored koristi za čovjeka, imaju i štetne učinke na ekosistem i zdravlje ljudi.	9.c. Izražava ekološkuosvijestnost usvakodnevnoj primjenitehnike i tehnologije.	
	9.d. Uočava da tehnologije znatno pomažu u sprječavanju ili uklanjanju šteta koje uzrokuju prirodne katastrofe.	9.d. Kritički razmatrakompromis izmeđukoristi za gospodarskirazvoj i štetnosti zaokoliš i ljudsko zdravlje.	
10.a. Razlikuje smeće od otpada. 10.b. Pravilno odlaže otpad iz škole i vlastitoga doma.	10.a. Objašnjava opasnostikoje prijeteonečišćenjem okolišai zazanog nebrigompojedince u društvu. 10.b. Razlikuje vrsteotpada prema svojstvu imjestu nastanka (opasnii neopasni, komunalni,industrijski,medicinski,...)		

10.c. Uočava važnost sudjelovanja u školskim ekološkim akcijama sakupljanja otpada i održavanja urednog okoliša. 10.d. Izražava ekološku osviještenost prikupovini i korištenju proizvoda usvakodnevnom životu.	10.c. Uočava da otpad, ako se njime dobro gospodari, može donijeti gospodarsku i ekološku korist. 10.d. Uočava potrebu sakupljanja, razvrstavanja i pravilnog odlaganja otpada iz vlastitog doma ili škole.	10.a. Analizira različite aktivnosti gospodarenja otpadom (smanjenje otpada na izvoru, reciklaža, transformacija otpada, konačno odlaganje). 10.b. Pravilno raspoređuje različite vrste otpada radi recikliranja. 10.c. Obrazlaže potrebu očuvanja prirode i planskoga gospodarenja prirodnim zalihama kao preduvjetom održivaražvoja.	
	10.e. Prosuđuje važnost sudjelovanja u školskim ekološkim akcijama sakupljanja otpada i održavanja čistog okoliša. 10.f. Izražava ekološku osviještenost prikupovini i korištenju proizvoda usvakodnevnom životu.		

Oblast:	3. Informacione i komunikacione tehnologije		
Komponenta:	1. IKT osnove		
Ishodi učenja:			
<ol style="list-style-type: none"> 1. Razlikuje i povezuje pojmove IKT-a. 2. Razlikuje vrste podataka koje se koriste u radu i komunikaciji. 3. Primjenjuje različite vrste IKT usluga, uređaja i medija. 4. Procjenjuje važnost korištenja IKT-a u svakodnevnom životu. 			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Prepoznaje razliku između podataka i informacije. 1.b. Navodi primjere zapodatak i informaciju.	1.a. Obrazlaže razliku između pojmova: znanje, informacija i podatak. 1.b. Koristi osnovnu IKT terminologiju ispravno (npr. monitor, miš, tastatura, ...)	1.a. Povezuje pojmove: znanje, informacija i podatak. 1.b. Primjenjuje IKT pojmove u komunikaciji.	1.a. Tumači IKT pojmove. 1.b. Povezuje pojmove saračunarskim sistemom (hardverom i softverom).
2.a. Prepoznaje oblike komunikacije (govorni, pisani i slikovni).	2.a. Opisuje načine prenošenja podataka.	2.a. Upotrebljava različite vrste podataka u radu saračunarom.	2.a. Primjereno koristi različite vrste podataka (za programiranje, baze podataka i sl.).
2.b. Opisuje način komunikacije računarom.	2.b. Nabraja i razlikuje brojne sisteme kao vrstu podataka.	2.b. Opisuje komunikacioni kanal između pošilaoaca i primaoca poruke.	2.b. Provodi računске operacije u brojčanim sistemima
2.c. Razlikuje vrste podataka (tekstualni, slikovni, numerički).	2.c. Prepoznaje osnovne formate tekstualnih i slikovnih podataka.	2.c. Pretvara brojeve iz jednog brojčanog sistema u drugi.	2.c. Procjenjuje utjecaj elemenata na komunikacioni proces (Shannonov model).
3.a. Prepoznaje i imenuje IKT uređaje i medije koje koriste usvakodnevnom životu (npr. mobitel, digitalni fotoaparatus, tablet, CD, DVD, itd.)	3.a. Pravilno upotrebljava IKT uređaje i medije u svakodnevnom životu (npr. mobitel, digitalni fotoaparatus, tablet, CD, DVD, itd.).	3.a. Bira IKT uređaje i medije u skladu sa njihovom namjenom. 3.b. Uspoređuje karakteristike IKT uređaja i medija.	3.a. Stvara sadržaje pomoću odgovarajućih IKT uređaja. 3.b. Upotrebljava različite uređaje za razne aplikacije (web usluge). 3.c. Procjenjuje koju IKT uslugu treba koristiti u zavisnosti od potreba.

4.a. Identifikuje i diskutuje upotrebu IKT u kući, školi i svakodnevnom životu. 4.b. Navodi potrebe za IKT-om.	4.a. Uočava prednosti korištenja IKT-a u savremenom komuniciranju (Wi-Fi, LAN, Internet, pametni telefon, telefon).	4.a. Analizira upotrebu IKT-a u različitim sferama života (kućanski uređaji, prijevozna sredstva, medicina, ...).	4.a. Vrednuje i odabire IKT za određene potrebe (referate, prezentacije).
---	---	---	---

Oblast:	3. Informacione i komunikacione tehnologije
Komponenta:	2. Komponente računarskih sistema

Ishodi učenja:

5. Analizira i povezuje HW dijelove i njihove karakteristike.

6. Analizira i povezuje elemente SW i njihove karakteristike.

7. Bira i koristi komponente računarskog sistema.

Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:

kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
5.a. Navodi i prepoznaje vanjske dijelove računara (<i>išto se sve može priključiti na računar: USB, kamera, pisač, joystick, ...</i>).	5.a. Nabraja i objašnjava osnovne funkcije i dijelove hardvera (<i>npr. radna memorija, procesor, U/I uređaji, ...</i>).	5.a. Objašnjava standardni interfejs (konektore) koji se koristi za povezivanje komponenti sistema.	5.a. Analizira utjecaj pojedinih HW komponenti na performanse sistema.
6.a. Prepoznaje programe za određene namjene (crtanje, pisanje, računanje – kalkulator, igrice, edukativne igrice, muzika, ...)	6.a. Razlikuje sistemski i aplikativni softver. 6.b. Samostalno instalira softver.	6.a. Razlikuje licencijni softver (licencirani, trial, open source, ...).	6.a. Analizira softver prema njegovim karakteristikama.
7.a. Pravilno uključuje/isključuje računar. 7.b. Pravilno pokreće i zatvara softver.	7.a. Samostalno koristi operacijski sistem (podešava radno okruženje, snima, premješta i kopira datoteku ili mapu na određenu lokaciju).	7.a. Samostalno povezuje hardverske komponente računarskog sistema (printer, skener, fotoaparatus, mobilni telefon, projektor, ...). 7.b. Samostalno koristi mrežni operacijski sistem (snima, premješta i kopira datoteku ili mapu na određenu mrežnu lokaciju).	7.a. Primjenjuje hardver i softver za konkretnu namjenu.

Oblast:	3. Informacione i komunikacione tehnologije		
Komponenta:	3. Računarske mreže		
Ishodi učenja:			
8. Analizira i povezuje elemente računarskih mreža i njihove karakteristike.			
9. Procjenjuje hardver i protokole za umrežavanje računarskih sistema.			
10. Bira, kombinuje i upotrebljava Internet servise (usluge).			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19god.)
8.a. Prepoznaje funkcijuračunarske mreže.	8.a. Objašnjava strukturuInterneta (klijent-sever). 8.b. Uspoređuje načinepovezivanja računarana Internet (žičani i bežični pristup).	8.a. Objašnjava pojam računarske mreže. 8.b. Pojašnjava pojmove: dijeljeni folder i dijeljeni štampač. 8.c.Uspoređuje različite mreže prema arhitekturi i principu rada.	8.a. Procjenjuje elementeumrežavanja i primjenjuje ih u različitim situacijama. 8.b.Klasifikuje mreže u odnosu na učinkovitost uz primjenu novih tehnologija.
9.a.Razlikuje uređaje koji mogu i koji ne mogu pristupiti Internetu.	9.a.Prepoznaje komponente mrežnog hardvera potrebne za povezivanje uređaja na Internet.	9. a.Analizira odnos komponenti mrežnog hardvera i softvera. 9. b.Objašnjava namjenu IP adrese.	9.a. Upoređuje načine prijenosa podataka u računarskoj mreži. 9.b.Objašnjava različite mrežne protokole i njihov odnos sa hardverom i softverom. 9.c.Analizira značaj mrežnog protokola uračunarskoj mreži.
10.a.Prepoznaje internetski preglednik.	10.a.Prepoznaje i koristi internetske servise (chat, e-mail, portale, mrežne igrice,...). 10.b. Razlikuje pojmove i strukturu URL, simboličke (web) i e-mail adrese. 10.c.Samostalno koristi web preglednik (web adresa, linkovi ključne riječi,...).	10.a. Pretvara web sadržaje u druge oblike (sprema web stranice na disk, izdvaja dijelove stranica, priprema dijelove za štampu). 10.b. Samostalno otvara e-mail nalog, koristeći web mail. 10.c. Koristi program za slanje i primanje elektronske pošte (šalje mailove na grupu adresa, prosljeđuje poštu, premješta poruke u drugi folder, izrađuje i ažurira adresar, šalje i prima priloge). 10.d. Komunicira u i izvan škole povezivanjem različitih srevisa (razmjena pomoću dijeljenog foldera, emaila, web-a, videokonferencije, bloga).	10.a.Kritički razmatrainternetske serviserazličite namjene. 10.b. Koristi internetske alate za komunikaciju i rad na zajedničkom zadatku. 10.c. Kreira postavke preglednika i napredno pretraživanje.

Oblast:	3. Informacione i komunikacione tehnologije		
Komponenta:	4. Obrada podataka		
Ishodi učenja:			
11. Upotrebljava softver za obradu teksta, tabelarni proračun i prezentacije.			
12. Modeluje, izrađuje i primjenjuje baze podataka.			
13. Upotrebljava softver za crtanje i obradu slika, zvuka i audio-vizuelnih zapisa.			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
11.a. Prepoznaje softver za obradu teksta, za crtanje i audio-vizuelne zapise.	11.a. Razlikuje softver pripadajuće datoteke za obradu teksta, tabelarni proračun i prezentacije. 11.b. Koristi osnovne naredbe softvera za obradu teksta, tabelarni proračun i prezentacije (npr. prilagođavanje radnog okruženja, oblikovanje teksta, tablica i slajdova). 11.c. Predočava rezultate rada u softveru za obradu teksta, tabelarni proračun i prezentacije. 11.d. Primjenjuje ispis dokumenta.	11.a. Koristi napredne mogućnosti softvera za obradu teksta (formatiranje teksta, rad s tabelama, grafikom,...). 11.b. Koristi grafike, funkcije i formule softvera za tabelarni proračun (SUM, MAX, MIN, AVERAGE, COUNT,...). 11.c. Predočava i tumači tabele i grafike korištene u softveru za tabelarni proračun. 11.d. Primjenjuje i povezuje animaciju, tranzicijske efekte i postavke prikaza prezentacije.	11.a. Izrađuje tekstualni dokument povezujući tekst, slike, tablice, formule, fusnote, reference i sl. 11.b. Izrađuje proračunske tabele povezujući više tabela, grafika, formula i funkcija (logičke, datumske,...). 11.c. Izrađuje prezentacije povezujući tekst, sliku, zvuk, hipertekst, video, animacije i sl. 11.d. Predočava rezultate svog rada iz softvera za obradu teksta, tabelarni proračun i prezentacije.
		12.a. Objasnjava pojam i svrhu baza podataka. 12.b. Kreira jednostavne objekte u bazi podataka. 12.c. Određuje tipove podataka koji se koriste u bazi. 12.d. Koristi sortiranje i filtriranje podataka u bazi.	12.a. Razlikuje modele podataka. 12.b. Kreira relacijsku bazu podataka. 12.c. Kreira obrasce, izvještaje i upite nad bazom podataka. 12.d. Primjenjuje ispis izvještaja prema definisanim zahtjevima.
13.a. Pregledava/reprodukuje slikovne, audio i video-zapise na računaru.	13.a. Primjenjuje alate programa za crtanje (kist, brisač, izreži, kopiraj, zalijepi, zakreni, visina, širina....)	13.a. Razlikuje kvalitet crteža, audio i video-zapisa. 13.b. Prepoznaje i uspoređuje različite audio i video-zapise.	13.a. Razlikuje rasterski vektorski sadržaj. 13.b. Primjenjuje sažimanje datoteka.
13.b. Koristi softver za crtanje (crtanje, brisanje, bojenje osnovnih oblika).	13.b. Kombinuje crteže iz dvije datoteke. 13.c. Prepoznaje i uspoređuje različite slikovne formate.	13.b. Samostalno primjenjuje programe za multimedijalnu obradu.	13.c. Kreira kratki film skritičkim osvrtom na određenu temu.

Oblast:	4. Rješavanje problema primjenom IT		
Komponenta:	1. Algoritmi i strukture podataka		
Ishodi učenja:			
<p>1. Procjenjuje značaj algoritama u rješavanju problema.</p> <p>2. Analizira strukture podataka u algoritamskom pristupu rješavanju problema.</p> <p>3. Odabire i upotrebljava algoritme i algoritamske strukture za rješenje problema.</p>			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19god.)
1.a. Opisuje šta je algoritam. 1.b. Prepoznaje algoritme koje koristi u svakodnevnom životu. 1.c. Navodi primjere algoritama.	1.a. Objasnjava kako se algoritmi implementiraju u računarske programe. 1.b. Razlikuje korake i pravila za kreiranje algoritama.	1.a. Raspravlja o upotrebi algoritama u rješavanju problema.	1.a. Procjenjuje prednosti i ograničenja algoritamskog pristupa u rješavanju problema.
2. a. Prepoznaje elementarne tipove podataka (znakovni i numerički).	2.a. Razlikuje osnovne algoritamske strukture (sekvenciju, selekciju, iteraciju). 2.b. Koristi dijagram (dijagram toka) za prikaz algoritma. 2.c. Povezuje elementarne tipove podataka i algoritme.	2.a. Koristi dekompoziciju, sekvenciju, selekciju i iteraciju pri izradi algoritma. 2.b. Koristi varijable. 2.c. Povezuje strukturu jednodimenzionalnog polja (lista) s algoritmima.	2.a. Odabire algoritam koji podržava odgovarajuću strukturu podataka. 2.b. Povezuje strukturu višedimenzionalnog polja (matrica) s algoritmima.
3.a. Opisuje postupak za rješavanje nekog problema metodom korak po korak.	3.a. Rješava probleme rastavljajući ih na komponente (module, procedure) od kojih svaka sadrži algoritam. 3.b. Izrađuje plan za razvoj i testiranje algoritma.	3.a. Analizira i razlikuje algoritme pogodne za rješavanje nekog problema. 3.b. Koristi logičko razmišljanje za otkrivanje i korigovanje grešaka u algoritmima.	3.a. Analizira performanse različitih algoritama za isti problem. 3.b. Odabire odgovarajuće algoritam za rješenje konkretnog problema.

Oblast:	4. Rješavanje problema primjenom IT		
Komponenta:	2. Programiranje		
Ishodi učenja:			
<p>4. Analizira i povezuje elemente programiranja.</p> <p>5. Rješava probleme upotrebom programskog jezika.</p>			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19god.)
4.a. Prepoznaje da se algoritmi implementiraju kao programi na digitalnim uređajima uključujući programibilne igračke, telefone, igrače konzole, PC, ...).	4.a. Razlikuje tipove podataka.	4.a. Stvara programe koji provode algoritme zapostizanje datih ciljeva.	4.a. Koristi jezike visoke razine, uključujući korištenje standardnih biblioteka kod programiranja.
4.b. Opisuje osnovne elemente programa (podaci, izrazi, operatori).	4.b. Upotrebljava operatore i izraze u programskom jeziku. 4.c. Prepoznaje i povezuje algoritamske i programske strukture. 4.d. Koristi osnovne naredbe programskog jezika.	4.b. Određuje i dodjeljuje varijable. 4.c. Razlikuje i primjereno koristi naredbe uvjeta, logičke operatore i petlje. 4.d. Upotrebljava uprogramima ključne algoritme koji odražavaju računarski način razmišljanja (na primjer, sortiranje i pretraživanje..	4.b. Povezuje odgovarajuće vrste podataka sa njihovom namjenom u programu. 4.c. Objasnjava kako program radi i kako se dokumentuje.

5.a. Upotrebljava osnovne naredbe jednostavnih programskih jezika (LOGO, Kodu, ...) za rješavanje jednostavnih zadataka (kretanje lika, crtanje, ...). 5.b. Izvršava, provjerava imijenja jednostavne programe i predviđa ponašanje programa.	5.a. Opisuje da se programi izvršavaju slijedeći precizne i nedvosmislene upute, te da korisnicima mogu razvijati vlastite programe. 5.b. Opisuje generacije programskih jezika. 5.c. Razlaže problem namanje dijelove i upotrebljava pseudojezik za rješavanje problema. 5.d. Upotrebljava vizuelni jezik za rješavanje problema i kreiranje programa.	5.a. Razlikuje i koristi sekvenciju, selekciju i iteraciju u programu. 5.b. Otkriva i ispravlja sintaktičke greške. 5.c. Koristi se i manipulira s jednodimenzionalnim strukturama podataka. 5.d. Objasnijava ulogu kompajlera i interpretera 5.e. Koristi skriptni jezik	5.a. Dizajnira, piše i otklanja greške (debugira u programima). 5.b. Pojašnjava principe OOP u rješavanju problema. 5.c. Koristi vodimenzionalnu strukturu podataka. 5.d. Koristi weborijentisani programski jezik. 5.e. Koristi proceduralni programski jezik.
		5.d. Objasnijava Booleovu logiku i primjenu uložičkim sklopovima, programiranju i robotici.	

Oblast:	5. Digitalno društvo		
Komponenta:	1. Virtuelni svijet		
Ishodi učenja:			
1. Istražuje i analiza informacije prikupljene putem web-a.			
2. Primjereno upotrebljava Internet u svrhu predstavljanja sebe ili drugih.			
3. Primjenjuje cloud tehnologije u svakodnevnom životu.			
4. Primjenjuje digitalne tehnologije pri učenju.			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a. Koristi i pretražuje web stranice pod roditeljskim nadzorom.	1.a. Prikuplja informacije putem web-a potrebne za svakodnevni život i učenje. 1.b. Pravilno odabire informacije koje su korisne i u skladu sa njima se ponaša.	1.a. Razlikuje pouzdane od nepouzdatih internetskih izvora. 1.b. Izrađuje seminarske i druge radove na zadatu temu uz pomoć informacija prikupljenih na web-u.	1.a. Koristi web pri izradi seminarskih, maturalnih i drugih radova na zadatu temu. 1.b. Prosuđuje kritički informacije koje pronalazi na web-u.
2.a. Prepoznaje i opisuje opasnost korištenja društvenih mreža.	2.a. Procjenjuje važnost predstavljanja pojedinaca, skupina ili preduzeća na Internetu.	2.a. Primjenjuje pravilno ponašanje na Internetu u skladu sa normama ponašanja na društvenim mrežama. 2.b. Odabire prikladnu načine predstavljanja sebe ili drugih putem Interneta.	2.a. Osmišljava web stranicu, stranicu društvene mreže, prezentaciju, video-zapis ili katalog kojim će putem Interneta promovirati vlastite hobi ili posao. 2.b. Kritički procjenjuje aktivnosti koje drugi prezentuju putem Interneta.
		3.a. Objasnijava osnovne pojmove cloud tehnologije. 3.b. Koristi usluge koje omogućavaju cloud okruženje. 3.c. Prepoznaje prednosti i opasnosti korištenja cloud okruženja	3.a. Koristi usluge cloud tehnologije za čuvanje, umrežavanje i virtuelne baze podataka. 3.b. Analizira prednosti i opasnosti korištenja cloud okruženja. 3.c. Procjenjuje situacije iz svakodnevnog života u kojima se može koristiti cloud tehnologija.

<p>4.a. Koristi video-zapise, web stranice, edukativne igre i aplikacije u svrhu učenja, uz nadzor učitelja i roditelja.</p>	<p>4.a. Koristi digitalnetehnologije za učenje koje su primjerene njegovoj dobi. 4.b. Navodi prednosti i nedostatke digitalnetehnologije pri učenju.</p>	<p>4. a. Objašnjava tehnologije učenja. 4.b. Primjenjuje free online alate za komunikaciju i saradnju pri izraditimskog zadatka.</p>	<p>4. a. Primjereno koristi tehnologiju e-učenja. 4.b. Utvrđuje važnost razvoja digitalnih tehnologija u svrhu cjeloživotnog učenja i usavršavanja.</p>
--	--	--	---

Oblast:	5. Digitalno društvo		
Komponenta:	2. Sigurnost i zaštita		
Ishodi učenja:			
5. Procjenjuje utjecaj IKT na pojedinca i društvo			
6. Upotrebljava mjere zaštite prilikom korištenja IKT-a			
7. Prepoznaje i primjenjuje regulativu o autorskim pravima i privatnosti			
8. Analizira pravila ponašanja u digitalnom društvu			
Indikatori, u skladu sa uzrastom učenika, za:			
kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj 9. razreda (14/15 god.)	kraj srednjoškolskogodgoja i obrazovanja (18/19god.)
5.a. Prepoznaje različite načine komuniciranja i prikupljanja informacija u suvremenom društvu (VOIP programi, messenger, e-pošta).	5.a. Razlikuje način života sa i bez IKT-a.	5.a. Analizira pozitivan i negativan utjecaj IKT-a na društvo.	5.a. Kritički prosuđuje promjene u društvu koje nastaju podutjecajem IKT-a. 5.b. Istražuje utjecaj IKT-ana vlastiti život (npr. provodi određeni broj dana bez Interneta i tehnoloških uređaja i iznosi zaključke).
6.a. Primjenjuje ergonomske smjernice u radu s računarom (pravilno sjedenje, udaljenost glave od monitora, ne sjediti dugo za računarom, itd.).	6.a. Pojašnjava posljedice nepravilnog položaja tijela prilikom rada za računarom.	6.a. Provodi vježbe i upute za prevenciju zdravstvenih problema koji se javljaju nakon dugog rada za računarom.	6.a. Odabire adekvatnu hardversku i softversku zaštitu.
	6.b. Objašnjava ergonomski hardver i softver.	6.b. Prepoznaje vrste štetnog softvera. 6.c. Primjenjuje antivirusni program na računaru. 6.d. Pravilno koristi i održava digitalne uređaje.	
7.a. Opisuje pojmove autorskopravo i privatnost. 7.b. Procjenjuje odnos premaličnim podacima (s kim(ne) treba dijeliti svoje lične podatke, neke tajne ili lozinke).	7.a. Razlikuje načine i posljedice kršenja autorskih prava.	7.a. Provodi mjere zaštite privatnosti prilikom korištenja internetskih servisa (postavljanje svojih i tuđih fotografija na Internet, ostavljanje ličnih podataka na Internetu, lozinke, izbjegavanje sumnjivih stranica). 7.b. Povezuje autorska prava, privatnost i lične podatke u stvarnom svijetu s istima u virtualnom svijetu.	7.a. Primjereno upotrebljava regulativu o autorskim pravima (navođenje izvora usvojim djelima, nepredstavljanje tuđih djela kao svojih, odobrenje autora za korištenje njegovog djela, ne korištenje piratskih softvera, ...). 7.b. Provodi mjere zaštite privatnosti prilikom korištenja internetskih servisa pri sigurnoj kupovini preko Interneta.
8.a. Prepoznaje važnost primjene pravila ponašanja u svakodnevnom životu	8.a. Povezuje pravila ponašanja iz stvarnog svijeta s pravilima ponašanja u virtualnom svijetu. 8.b. Prepoznaje neprimjerene oblike ponašanja u digitalnom društvu i načine zaštite od istih.	8.a. Analizira i primjenjuje pravila korištenja e-maila. 8.b. Analizira i primjenjuje pravila ponašanja na Internetu unutar grupa ljudi (chatovi, forumi...) 8.c. Upotrebljava bontondigitalnog društva (informatička etika-moral).	8.a. Prosuđuje kojim web stranicama (ne) pristupiti (virusi, lažne/sumnjive ponude za posao, lažne promocije, upoznavanje osoba, itd...).

Oblasti, komponente i ishodi učenja za područje tehnike i informacionih tehnologija u BiH

TEHNIČKO ZNANJE I STVARALAŠTVO
Ishodi učenja za:
Materijali <ol style="list-style-type: none">1. Analizira materijale po svojstvima i namjeni.2. Procjenjuje mogućnost primjene materijala u proizvodnji i svakodnevnom životu.
Pribor, alati i mašine <ol style="list-style-type: none">3. Razvrstava pribor, alate i mašine prema namjeni i radnim postupcima.4. Koristi se priborom, alatom i mašinama u proizvodnji i svakodnevnom životu. Od ideje do realizacije <ol style="list-style-type: none">5. Pozna je i primjenjuje pravila tehničkog crtanja.6. Samostalno ili timski razvija osmišljenu ideju u tehničku dokumentaciju za izradu proizvoda.7. Ocjenjuje značaj i vrijednost proizvoda na tržištu. Praktičan rad <ol style="list-style-type: none">8. Planira i uređuje radno mjesto.9. Izrađuje i sklapa različite modele samostalno ili prema tehničkoj dokumentaciji.10. Pravilno i sigurno rukuje materijalima i sredstvima za rad.
Prometna kultura <ol style="list-style-type: none">11. Analizira vrste saobraćaja i saobraćajnih sredstava.12. Pozna je saobraćajne propise, pravila i signalizaciju. Sigurnost i zaštita na radu <ol style="list-style-type: none">13. Uređuje radno mjesto s aspekta sigurnosti i zaštite na radu.14. Primjenjuje mjere higijensko-tehničke zaštite pri radu sa alatima, mašinama i materijalima.
TEHNIKA I TEHNOLOGIJA
Ishodi učenja za:
Osnove tehnike i tehnologije <ol style="list-style-type: none">1. Analizira ulogu tehnike kao bitnog faktora u naučnom, društvenom i ekonomskom razvoju.2. Obrazlaže funkcionalnu povezanost tehnike i tehnologije.
Savremene tehnologije <ol style="list-style-type: none">3. Analizira ulogu savremene tehnologije u društvu.4. Analizira složene tehničke sisteme.5. Primjenjuje savremene tehnologije. Energija <ol style="list-style-type: none">6. Pozna je različite izvore, prijenose i transformacije energije.7. Analizira energetske potrebe u svim područjima ljudske djelatnosti.8. Prosuduje važnost racionalnog korištenja energije. Tehnika u zaštiti okoliša <ol style="list-style-type: none">9. Procjenjuje utjecaj tehničkog i tehnološkog razvoja na okoliš i zdravlje ljudi.10. Utvrđuje važnost gospodarenja otpadom.
INFORMACIONE I KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE
Ishodi učenja za:
IKT osnov <ol style="list-style-type: none">1. Razlikuje i povezuje pojmove IKT-a.2. Razlikuje vrste podataka koje se koriste u radu i komunikaciji.3. Primjenjuje različite vrste IKT usluga, uređaja i medija.4. Procjenjuje važnost korištenja IKT-a u svakodnevnom životu. Komponente računarskih sistema <ol style="list-style-type: none">5. Analizira i povezuje HW dijelove i njihove karakteristike.6. Analizira i povezuje elemente SW i njihove karakteristike.7. Odabire i koristi komponente računarskog sistema. Računarske mreže <ol style="list-style-type: none">8. Analizira i povezuje elemente računarskih mreža i njihove karakteristike.9. Procjenjuje hardver i protokole za umrežavanje računarskih sistema.10. Odabire, kombinuje i upotrebljava internetske servise (usluge).
Obrada podataka <ol style="list-style-type: none">11. Upotrebljava softver za obradu teksta, tabelarni proračun i prezentacije.12. Modeluje, izrađuje i primjenjuje baze podataka.13. Upotrebljava softver za crtanje i obradu slika, zvuka i audio-vizuelnih zapisa.

RJEŠAVANJE PROBLEMA PRIMJENOM IT-a

Ishodi učenja za:

Algoritmi i strukture podataka

1. Procjenjuje značaj algoritama u rješavanju problema.
2. Analizira strukture podataka u algoritamskom pristupu rješavanju problema.
3. Odabire i upotrebljava algoritme i algoritamske strukture za rješenje problema.

Programiranje

4. Analizira i povezuje elemente programiranja.
5. Rješava probleme upotrebom programskog jezika.

DIGITALNO DRUŠTVO

Ishodi učenja za:

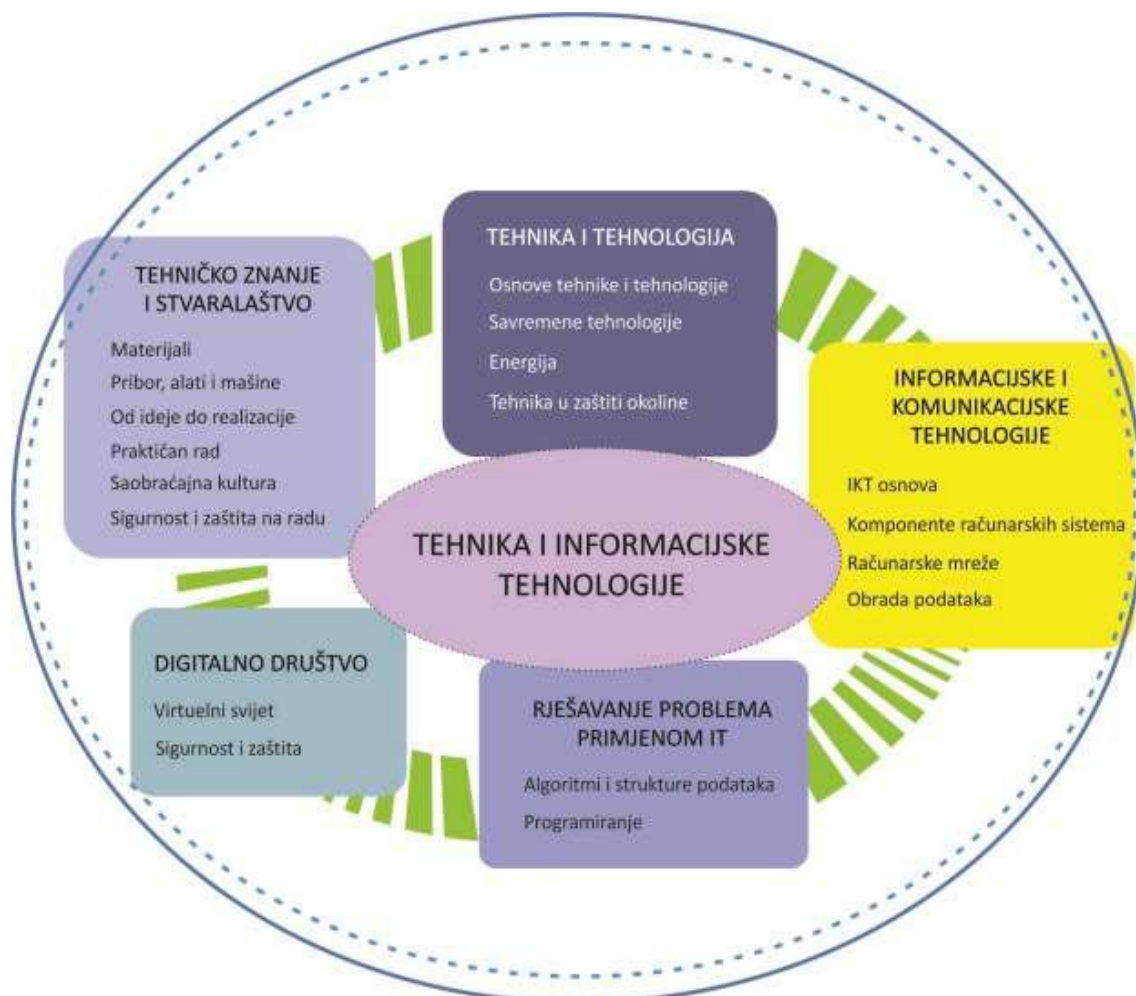
Virtuelni svijet

1. Istražuje i analiza informacije prikupljene putem web-a.
2. Primjereno upotrebljava Internet u svrhu predstavljanja sebe ili drugih.
3. Primjenjuje cloud tehnologije u svakodnevnom životu.
4. Primjenjuje digitalne tehnologije pri učenju.

Sigurnost i zaštita

5. Procjenjuje utjecaj IKT-a na pojedinca i društvo.
6. Upotrebljava mjere zaštite prilikom korištenja IKT-a.
7. Prepoznaje i primjenjuje regulativu o autorskim pravima i privatnosti.
8. Analizira pravila ponašanja u digitalnom društvu.

Oblasti i komponente

Ključne kompetencije – prožimajuće teme za tehniku i informacione tehnologije

Ključna kompetencija	Prožimajući pokazatelji (indikatori)
Jezičko-komunikaciona kompetencijana maternjem jeziku	<ul style="list-style-type: none"> • Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove. • Piše razne vrste teksta za različite namjene i publiku. • Priča i sluša radi prijenosa i razumijevanja informacija s uvažavanjem, djelotvorno, u različitim situacijama i u različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu. • Piše složene tekstove. • Kritički ocjenjuje komunikacije u različitim oblicima. • Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za djelotvornu međukulturalnu komunikaciju.
Matematička pismenost	<ul style="list-style-type: none"> • Sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti; • Poznavanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najvažnije geometrijske i algebarske teoreme; • Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja.
Kompetencija u nauci i tehnologiji	<ul style="list-style-type: none"> • Sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija; odabir i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno; • Sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda; kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama; • Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj); • Spremnost sticanja znanja iz prirodnih nauka i interes za nauku, te naučnu i tehnološku karijeru.
Informatička pismenost (informatijska, medijska, tehnološka)	<ul style="list-style-type: none"> • Kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za ušesće u virtuelnim društvenim mrežama; • Savjest o razlikama između realnog i virtuelnog svijeta; • Upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja; • Poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža, poštivanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti dobijenih informacija, upotreba mreža za širenje horizonta.
Tjelesno-zdravstvenakompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Tjelesno-zdravstvene kompetencije podrazumijevaju prihvatanje i promovisanje zdravih stilova ponašanja, adekvatnih prehrambenih navika i tjelesnih aktivnosti koje omogućavaju pojedincu kvalitetan zdrav život. U krajnjem cilju se odnose na formiranje pozitivne slike o sebi, sposobnost da se sebi omogući zdrav život i da se u vlastitom okruženju promoviše zdrav život.
Socijalna i građanskakompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za i poštovanje drugih kultura; • Razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; • Svijest o evropskom i svjetovnom kulturnom nasljedstvu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta; • Poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica u kojima se govori određeni strani jezik; • Razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi upotrebe stranog jezika i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu sa ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija); <ul style="list-style-type: none"> - uvažavanje karakterističkih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja); - uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.); - uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma); - sposobnost prepoznavanja dijalekta i akcenta (naglasaka) kroz leksičke, gramatičke,

	<p>fonološke, glasovne, paralingvističke (npr. govor tijelom) elemente;</p> <ul style="list-style-type: none"> - konstruktivno komuniciranje i poštovanje u društvenim situacijama; kvalitetna međusobna komunikacija.
<p>Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Upravljanje projektima; • Prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana; • Rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način; • Konstruktivno saradivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada • Upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti.
<p>Kreativno- produktivna kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> - sažimanje, generalizacija, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); - upotreba logičnog strukturiranja i nizanja argumenata. • Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: <ul style="list-style-type: none"> - proizvodnja i povezivanje različitih ideja, proizvodnja pretpostavki i različitih proizvoda; • Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> - sposobnost tolerisanja suprotnih ideja; - donošenje zaključaka nezavisno; - razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje sopstvenog stanovišta i sistema vrijednosti, razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama. • Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> - omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija; - razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.

Literatura:

Australian Curriculum - Digital Technologies, <http://www.australiancurriculum.edu.au/download/f10>

Australian Curriculum - Digital Technologies Foundation to Year 10 scope and sequence, https://cc.com.au/sites/cc.com.au/files/pg_0073.pdf

Department for Education, The national curriculum in England Key stages 1 and 2 framework document, England, 2013.

<https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-primary-curriculum>

Department for Education, The national curriculum in England Key stages 3 and 4 framework document, England, 2014.

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/381754/SECONDARY_national_curriculum.pdf

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine, 2008.

http://www.sobih.ba/siteoo/images/stories/galerije/Zakonska_akta/okvini%20npp.pdf

Finnish national board of education, National core curriculum for basic education 2004.

http://www.oph.fi/download/47671_core_curricula_basic_education_1.pdf

Finnish national board of education, National core curriculum for upper secondary schools 2003.

http://www.oph.fi/download/47678_core_curricula_upper_secondary_education.pdf

Single Structure Education (Integrated Primary and Lower Secondary Education) Finland,

[https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Single_Structure_Education_\(Integrated_Primary_and_Lower_Secondary_Education\)](https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Single_Structure_Education_(Integrated_Primary_and_Lower_Secondary_Education))

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, Zagreb, Hrvatska, 2011.

<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, Nastavni plan i program za osnovnu školu

<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2197>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, Nastavni plan i program izborne nastave iz nastavnog predmeta Informatika za Opću gimnaziju, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3489>

Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa Hercegbosanske Županije, Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Bosni i Hercegovini za Hercegbosansku Županiju, Livno, 2009.

http://skolegijum.ba/static/biblioteka/5460f7b03527f_02NPPnahrvatskomejezikuzadevetogodisnjeskol euBiH.pdf

Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa Kantona Središnja Bosna, Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Bosni i Hercegovini za Kanton Središnja Bosna, Travnik, 2009.

<http://www.mozks->

<ksb.ba/Dokumenti/OpciDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20na%20hrvatskome%20jeziku%20za%20devetogodisnje%20osnovne%20skole%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf>

National Council for Curriculum and Assessment (NCCA), ICT Framework – A structured approach to ICT in Curriculum and Assessment – Revised Framework, Dublin, 2007.

<http://www.ncca.ie/uploadedfiles/publications/ict%20revised%20framework.pdf>

National Council for Curriculum and Assessment (NCCA), Primary School Curriculum, Dublin, Ireland, 1999.

http://www.curriculumonline.ie/getmedia/c4a88a62-7818-4bb2-bb18-4c4ad37bc255/PSEC_Introduction-to-Primary-Curriculum_Eng.pdf

Republički pedagoški zavod, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Nastavni plan i program za gimnaziju

<http://www.rpz-rs.org/224/rpz-rs/Za/gimnaziju#.Vo7l9LbhDIU>

Republički pedagoški zavod, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Nastavni plan i program za osnovno obrazovanje i vaspitanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istočno Sarajevo, 2014.

http://www.rpz-rs.org/sajt/doc/file/web_portal/05/5.2/Nastavni%20plan%20i%20program%20za%20osnovnu%20skolu.pdf

Republički pedagoški zavod, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Nastavni plan i program za srednje obrazovanje i vaspitanje,

<http://www.rpz-rs.org/22/rpz-rs/Za/srednje/obrazovanje/i/vaspitanje#.Vo7lX7bhDIW>

The Department of Education and Skills, A Framework for Junior Cycle, Dublin, Ireland, 2012.

http://www.curriculumonline.ie/getmedia/09527a9c-d43c-4876-9e85-87bef2461490/JCSEC_Framework_for-Junior_Cycle_eng.pdf

Zavod za školstvo Crna Gora, Predmetni program INFORMATIKA VI razred osnovne škole, 2011.

<http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/osnovno>

Zavod za školstvo Crna Gora, Predmetni program INFORMATIKA I razred gimnazije

<http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/gimnazija/>

Zavod za školstvo Crna Gora, Predmetni program INFORMATIKA I razred srednje stručne škole, 2009. (četvorogodišnji i trogodišnji programi)

<http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/sss>

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Nastavni program za peti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja, 2013.

<http://www.zuov.gov.rs/dokumenta/CRPU/Osnovne%20skole%20PDF/Drugi%20ciklus%20osnovnog%20obrazovanja%20i%20vaspitanja/2%20Nastavni%20program%20za%20peti%20razred%20osnovnog%20obrazovanja%20i%20vaspitanja.pdf>

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Nastavni program za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja,

<http://www.zuov.gov.rs/dokumenta/CRPU/Osnovne%20skole%20PDF/Drugi%20ciklus%20osnovnog%20obrazovanja%20i%20vaspitanja/3%20Nastavni%20program%20za%20šesti%20razred%20osnovnog%20obrazovanja%20i%20vaspitanja.pdf>

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Nastavni program za sedmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja,

<http://www.zuov.gov.rs/dokumenta/CRPU/Osnovne%20skole%20PDF/Drugi%20ciklus%20osnovnog%20obrazovanja%20i%20vaspitanja/4%20Nastavni%20program%20za%20sedmi%20razred%20osnovnog%20obrazovanja%20i%20vaspitanja.pdf>

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Nastavni program za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja,
<http://www.zuov.gov.rs/dokumenta/CRPU/Osnovne%20skole%20PDF/Drugi%20ciklus%20osnovnog%20obrazovanja%20i%20vaspitanja/5%20Nastavni%20program%20za%20osmi%20razred%20osnovnog%20obrazovanja%20i%20vaspitanja.pdf>

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Računarstvo i informatika,
<http://www.zuov.gov.rs/dokumenta/CRPU/Programi%20za%20gimnaziju%20PDF/16%20racunarstvo%20i%20informatika.pdf>

England: Primary_Education <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/United-Kingdom->

Strategije razvoja obrazovanja u RS do 2020. godine <http://www.mpn.gov.rs/strategije-2020/>

Nastavni program za peti, šesti, sedmi i osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja u RS
<http://www.zuov.gov.rs/poslovi/nastavni-planovi/nastavni-planovi-os-i-ss/>

NAŠA ŠKOLA, Metodološki okvir za analizu i unapređivanje kvaliteta predmetnih programa(DB) u Crnoj Gori
<file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/NASA%20SKOLA%20Metodoloski%20okvir.pdf><http://www.bdce-ntal.net/index.php/hr/odjeljenja-vlade-brko-dsitrikta-bih/obrazovanje/predskolsko-i-osnovno-obrazovanje>

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Indira Buljubašić

DTP:

APOSO

2. PRIRODA I DRUŠTVO

Tehnika i tehnologija

Napomena:

Nastavni program PRIRODE I DRUŠTVA integriše sadržaje proučavanja područja Tehnike i informacione tehnologije kroz prvu i drugu trijadu.

Sadržaji predmeta su zasnovani na osnovnim pojmovima, koji omogućavaju nadgradnju u predmete Priroda, Društvo i Tehnika i informacione tehnologije u drugom ciklusu (5. i 6 razred). U trećem ciklusu u prirodne i društvene predmete te tehniku i informacione tehnologije.

Oblast tehnika i tehnologija je sadržajno obrađena u nastavnom predmetu Društvo:

Prvi razred od strane 1030

Drugi razred od strane 1035

Treći razred od strane 1042

Četvrti razred od strane 1049 do 1056.

PAPIR

GLINA-KERAMIKA

TEKSTIL

DRVO

PRUĆE

METAL

3. KREATIVNI RAD

"Ja kreativac"

MATEMATIKA

FIZIKA

GEOGRAFIJA

UMJETNOST I TEHNIKA KROZ SVE NASTAVNE PREDMETE

Uloga, značaj, cilj

Nastavni predmet Kreativni rad "Ja kreativac" ima zadatak da kod učenika razvije vještine za (kreativan) ručni rad tako da oni sami samoprocjenjuju svoj razvoj i na toj osnovi stiču zadovoljstvo sopstvenim radom. Osim toga, oni stiču odgovornost za rad i različite materijale, uče cijeniti kvalitet materijala i rada, te preuzimaju kritičan, procjenjivački stav prema vlastitim izborima i idejama, produktima i ponuđenim uslugama.

Provodi se kroz projekte, predmetna područja koja odgovaraju uzrastu učenika, koristeći eksperimentiranje, istraživanje, inventivnost (kreativne pronalaskе) i poduzetništvo. Zadatak podučavanja Ručnog rada je da se kroz rad učenik vodi sistematično, održivo, samostalno, u razvoju kreativnosti, vještini rješavanja problema i razumjevanje svakodnevnih tehnoloških pojava, estetskim, tehničkim i psihomotornim vještinama te poduzetništvu. Učenik dobija uvod u tradicionalnu kulturu ručnih radova bosanskohercegovačkih i drugih naroda.

Prvi, drugi, treći i četvrti razred

U prva četiri razreda, osnovni zadatak podučavanja Ručnog rada je da učenici uče vještine rada rukama i sticanje znanja o ručnom radu, da bi se pobudile njihove kritičke sposobnosti, odgovornost, i svijest o kvalitetu njihovog rada i izbora materijala. Učenicima će pomoći da usvoji osnovne vještine za dizajn i stekne osnovne sposobnosti da realizuju svoj dizajn. Vode se bezbjedno u korištenju različitih mašina i osnovnog pribora potrebnog za ručni rad. Postepeno stiču vještine istrajnosti u rješavanju problema koje razvijaju samostalno i kroz grupni rad. Različitost rada, razvoj vještina i iskustvena saznanja pobuđuju radost tokom rada, doprinosi kod učenika pozitivnom ponašanju prema radu i učenju. Instrukcije za rad sa materijalima i tehnikom se daju za sve učenike isto.

Ciljevi:

Učenici će:

- saznati nove koncepte vezane za ručni rad i učiti da koristi različite materijale, alate, i metode
- usvojiti pozitivan pristup radnim zadacima na bezbjedonosan način, učiti koristiti alat, pribor i mašine na bezbjedan način, učiti da prisustvuje u prijatnom okruženju za učenje
- učiti osnovne tehnike ručnog rada i planiranje ručne izrade produkta, i time steći tražene praktične vještine, kako bi se razvile njihove vještine mišljenja i kreativnosti
- učiti posmatrati prostor te kroz proces dizajnirati ga
- učiti da obrate pažnju estetskim karakteristikama, bojama i obliku produkta
- učiti da svakodnevno prave, vode brigu, i poprave produkt
- učiti da preuzmu odgovornost za predmete iz vlastitog okruženja, te razumiju da produkti imaju životni ciklus
- dobiti uvod za korištenje alata informativne tehnologije kroz različite faze dizajniranja i radni proces kroz različita okruženja za učenje
- postepeno će doći do ovladavanja cijelog procesa izrade ručnih radova
- dobiti osnov tehnologije za svakodnevni život
- učiti, kao pojedinci, da procjene i prosude svoj rad i rad drugih.
- učiti kako ekonomično i kvalitetno koristiti materijal za rad
- učiti koncept "štednja"

Okvir sadržaja

- Osnovni materijali, alati i tehnike vezani za rad sa tekstilom kroz tehnički rad
- Faktori sigurnosti vezani za rad i radno mjesto
- U datom kontekstu, praktimirati i eksperimentirati individualni dizajn ručnog rada, tehnikama potrebnim za kreiranje datog dizajna, ilustrirati različitim tehnikama više dizajn modela, produkcija i produkta
- Tradicionalni i moderni produkti, alati, materijali, tehnike ručnog rada, koje karakterišu učenikovu zajednicu doma, povezuju lične interese i profesionalne potencijale, kao i uticaj drugih kultura na tradicionalni ručni rad koji može igrati bitnu ulogu na lokalno okruženje
- Izgradnja okruženja bliskog učenicima kroz tehničku primjenu prirodnih pojava,
- Održavanje i popravka materijala i predmeta, recikliranje i ponovna upotreba.

Ishodi:**Učenicima:**

- znaju proizvesti kreativne ideje, eksperimentirati tehnička rješenja i uz vođenje dizajnirati značajan produkt
- samostalno rade pod vođstvom, procesuiraju svoj dizajn kroz odgovarajuću radnu bezbjednost
- znaju osnovne koncepte, identifikuju osnovne materijale i osnove tehničkog majstorstva ručnog rada,
- rade na održiv način samostalno ili u grupi, žele da napreduju u zanatstvu, pokazuju odgovornost u dijeljenju pribora i vode računa o prijatnom radnom okruženju
- razumiju tehnološke principe rada u bučnom okruženju
- kao pojedinci procjenjuju i cijene svoj vlastiti rad i rad drugih, uče na osnovu rezultata rada
- imaju pozitivan stav prema vlastitoj tradicionalnoj kulturi i kulturi drugih naroda.

Napomena: Predmet Ručni rad se tematski povezuje sa svim predmetima. U sadržaju operativnih ciljeva predmetnog programa samo su dodati elementi tehnike i tehnologije. Teme mogu biti iz pojedinih nastavnih područja i kao projekat. Osnova je za kreativni dizajn i projektni pristup rješavanja svakodnevnih situacija.

Dodatni sadržaji tehnike su:

- Tehničko stvaralaštvo.
- Svijet tehnike
- Informacijska i komunikacijska tehnologija.
- Rješavanje problema pomoću računara.

PRVA TRIJADA

PRVI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I. TEHNIČKO ZNANJE I STVARALAŠTVO			
1. Materijali Metrika: 1+2 časa	Učenici će: -procjeniti koji materijal treba za izradu: papirnog brodića... i sl., papirnih saobraćajnih znakova (origami tehnika); -opisati postupak izrade rukotvorine; - objasniti kako će upotrijebiti pojedine vrste materijala;	Učenici će: -analizirati svoju procjenu i iznijeti mišljenje o procjeni tačnosti; - izabrati i upotrebiti lako obradive materijale (tekstil, vuna, papir, suhi prirodni plodovi, tijesto...) -oblikovati različite rukotvorine, npr. suvenire i druge prigodne radove ili upotrebe predmete od različitih materijala: papirni brodić, kapa, čaša... i sl., saobraćajne znaci; -pratiti liniju šematskog prikaza; - sklapati modele od datih elemenata;	Učenici će: -sudjelovati u osmišljavanju rješenja zadatog problema razmatrajući više ideja; - komentirati postupak izrade rukotvorine i njenu estetsku vrijednost;
2. Pribor, alati i mašine Metrika: 1+2 časa	Učenici će: -nabrojati pribor, alate i mašine za oblikovanje materijala i proizvoda; -objasniti zašto je potrebno održavati pribor, alat i uređaje ispravnim i čistim;	Učenici će: - prakticirati rukovanje različitim priborima, alatima i predmetima; -izraditi različite muzičke instrumente (zvečke...); -napraviti lutke od različitih materijala za scenski prikaz (siluete od papira);	Učenici će: -pridržavati se uputstava za rukovanje priborom i alatima; -kroz pravilnu upotrebu i održavanje alata i materijala učiti koncept "štednja";
3. Sigurnost i zaštita na radu i u saobraćaju Metrika: 1+1 čas	Učenici će: - prepoznati opasnost i sigurnosne znakove i opasnosti aparata; talnog korištenja aparata; -razlikovati pravilno i nepravilno ponašanje u saobraćaju u slučajevima u kojima su učenici pješaci ili biciklisti;	Učenici će: -urediti radno mjesto kako bi tokom rada izbjegli slučajeve u kojima može doći do samoozljeđivanja i ozljeđivanja; -izraditi saobraćajne znakove i fluorescentne oznake od različitih materijala; -rješavati saobraćajne situacije, na zadanim šemama i na terenu; - primjeniti igračke (simulacije saobraćajnih i drugih životnih situacija);	Učenici će: -zaključiti da nepravilno rukovanje i neispravni aparati mogu biti opasni po život; -predvidjeti i izbjeći situacije u kojima može doći do samoozljeđivanja i ozljeđivanja zbog nepridržavanja saobraćajnih pravila i nekorisćenja propisane opreme;

II. SVIJET TEHNIKE I TEHNOLOGIJE			
1. Osnovi tehnike i tehnologije Metrika: 1 čas	Učenici će: -opisati osnovne tehničke funkcije uređaja koji su im poznati iz svakodnevnog života i kako njima pravilno rukovati; - prepoznati različita zanimanja ljudi u svojoj okolini;	Učenici će: -istražiti kada se počeo koristiti točak; -uraditi točak (vuna, papir, glinamol...) -rukuju uređajima uz nadzor nastavnika (makaze...);	Učenici će: - razumijevažnosttehnikeza čovjeka; - pripremiti igračke za upotrebu (postavljanje baterije, pokretanje, male popravke igračaka i sl.); -prezentirati istraživanja u razredu;
2. Energija u svakodnevnom životu i proizvodnji Metrika: 1 čas	Učenici će: -prepoznati kakvim opasnostima čovjek može biti izložen zbog neispravnog rukovanja uređajima; -prepoznati važnost energije u životu;	Učenici će: - pravilno primjenjuje korake pri korištenju uređaja (TV, fen, sokovnik, ...);	Učenici će: - slijediti upute pravilnog korištenja električnih uređaja; -pravilnom upotrebom aparata i uređaja stiče naviku štednje energije; -navesti primjere energije:
3. Tehnika u zaštiti okoliša Metrika: 1+1 čas	Učenici će: -prepoznati uticaj tehnike na promjenu okoliša;	Učenici će: - dizajnirati naljepnice (piktogram) za razvrstavanje otpada; - pravilno odložiti opasan otpad (baterije, štedljive sijalice, dezodoransi...)	Učenici će: -sudjelovati u školskim eko-akcijama: sakupljanju i razvrstavanju otpada te urednom održavanju okoliša;
III. INFORMACIONE I KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE			
1. Osnove informacijske i komunikacijske tehnologije Metrika: 1+2 časa	Učenici će: -objasniti svojim riječima kojim sve načinima komuniciraju s prijateljima i unutar porodice te kako pronalaze odgovore na svoja pitanja; -prepoznati vrste podataka (tekst, slika, zvuk); -identifikovati zlonamjerne poruke; -prepoznati korake kako prijaviti nasilje (www.sigurnodijete.ba ; plavi telefon...)	Učenici će: -razvrstati uređaje i medije koje koriste u svakodnevnom životu (npr. mobitel, digitalni fotoaparat, tablet...) -birati podatke prema vrsti (tekst, slika, zvuk); -primjeniti, uz podršku nastavnika, korake kako prijaviti nasilje;	Učenici će: -opisati načine svojih zabavnih aktivnosti u kojima koriste informacijsku i komunikacijsku tehnologiju (edukativni paketi); -koristiti bonton za korištenje pravilnog pisanja poruka; - uz podršku nastavnika prepoznati opasnosti i zloupotrebe korištenja određenih komunikacijskih tehnologija; -razumiju važnost prepoznavanja vrsta nasilja putem medija i komunikacijskih uređaja; - prijaviti nasilje roditeljima ili nastavnicima primljenih putem komunikacijskih uređaja kako bi zaštitio svoju privatnost;
2. Komponente računarskih sistema	Učenici će: -nabrojiti vidljive vanjske dijelove računara i njihovu	Učenici će: - savladati postupak pravilnoga uključivanja i	Učenici će: - pažljivo postupati prema uputama nastavnika;

Metrika: 2+3 časa	namjenu; -razlikovati dijelove radne površine; -prepoznati programe prema namjeni (za film, za crtanje...); -opisati pokretanje i zatvaranje programa;	isključivanja uređaja; -koristi dijelove radne površine; - upravljati programima (pokrenuti i zaustaviti program);	-pravilno koristiti uređaje; -čuvati informatičku opremu;
3. Računarske mreže Metrika: 1+3 časa	Učenici će: -povezati se sa učenicima drugih škola (praviti susrete uživo putem računarskih mreža); -prepoznati programe za zabavu i učenje;	Učenici će: - koristiti programe za zabavu i učenje uz podršku nastavnika;	Učenici će: - razlikovati programe koji olakšavaju njihovo učenje od programa za zabavu; - navesti koristi od samostalnog učenja;
4. Obrada podataka Igramo se i crtamo Metrika: 2+5 časova	Učenici će: - razlikovati eksterne memorijske uređaje/medije (CD; DVD i USB); -prepoznati jednostavan program za crtanje; -prepoznati alate za crtanje: olovka, linija, gumica, crtanje; - prepoznati program za pisanje;	Učenici će: -pravilno koristiti eksterne memorijske uređaje/medije(CD/DVD...); - koristiti jednostavan program za crtanje (odrediti područje crtanja, odabrati vrstu olovke, povlačiti simbol olovke po radnoj površini); - crtati po zadatku ili slobodnom izboru; -preslušavati audiozapise i pregledavati videozapise pohranjene na CD/DVD - koristiti naredbe za početak, zaustavljanje i privremeno zaustavljanje reprodukcije; -koristiti gotove programe (Sunčica; Zlatna djeca; Vesela učionica, Učilica, Slovo...); -snimiti zvukna digitalni uređaj; - upotrebljavati jednostavan program za pisanje teksta (pisati mala i velika slova) i savladati upotrebu tipkovnice i miša u pripremi teksta; - izvršiti unos teksta; - čuvati, snimati i štampati tekst;	Učenici će: - uočiti razliku između crtanja/slikanja na računalu i crtanja/slikanja na papiru; -pratiti aktivno upute nastavnika za korištenje uređaja i programa; - pokrenuti program za pisanje teksta; -sačuvati tekst; -otvoriti postojeći /sačuvani tekst;
-Piši - briši			
IV RJEŠAVANJE PROBLEMA PRIMJENOM IKT			
1.Algoritmi i strukture podataka Metrika: 1 čas	Učenici će: -opisati korake u rješavanju problema (rastaviti problem iz svakodnevnog života na manje podprobleme); -razlikovati slovo od broja kao numerički i znakovni	Učenici će: -koristiti korake u rješavanju nekog problema (npr. izrada salate, izrada brodića, rješavanje zadatka iz matematike...)	Učenici će: -koristiti zabavan način rješavanja problema;

	podatak;		
V DIGITALNO DRUŠTVO			
1. Sigurnost i zaštita Metrika: 1 čas	Učenici će: -opisati važnost pravilnog sjedenja za zdravlje; - nabrojati važnost pravilnog ritma između rada i odmora;	Učenici će: -pravilno sjediti tokom rada uz računalo; -prilagoditi položaj tijela i okruženja za rad uz računalo; -pravilno podesiti jačinu zvuka i prilagoditi svjetlo;	Učenici će: -efikasno koristiti vrijeme korištenja računala ; - izraditi plan rada i odmora;
2. Virtuelni svijet Metrika: 1 čas	Učenici će: -objasniti svojim riječima da sve objavljeno ostaje trajno zapisano (digitalni trag)	Učenici će: -pronalaziti primjere digitalnih tragova	Učenici će: -razumije koje podatke može dijeliti sa drugima.

DRUGI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I. TEHNIČKO ZNANJE I STVARALAŠTVO			
1. Materijali Metrika: 1+2 časa	Učenici će: -procjeniti koji materijal treba za izradu: stola, stolice, vjetrenjače, klackalice...; -osmisliti dizajn za rukotvorinu; -opisati postupak izrade rukotvorine; - objasniti kako će upotrijebiti pojedine vrste materijala (kombinacija dva ili tri različita materijala);	Učenici će: -analizirati svoju procjenu i iznijeti mišljenje o procjeni tačnosti; - izabrati i upotrebiti obradive materijale (tekstil, vuna, papir, drvo, glina, tijesto, tanji karton, drvca-štapici...); -oblikovati različite rukotvorine prema šemama i modelima; - izraditi upotrebne predmete od različitih materijala (prirodnih i vještačkih), uz korištenje pribora i jednostavnih alata;	Učenici će: -sudjelovati u osmišljavanju rješenja zadatog problema razmatrajući više ideja; - komentirati postupak izrade rukotvorine i njenu estetsku vrijednost; -iznositi refleksiju u grupi o procesu izrade predmeta (svaki učenik pojedinačno iznosi: zašto je izabrao materijal, kakav je imao plan, šta je bilo dobro, šta je bilo teško u izvedbi, šta je naučio/la);
2. Pribor, alati i mašine Metrika: 1+2 časa	Učenici će: -nabrojati pribor, alate i mašine za oblikovanje materijala i proizvoda (za drvo i druge materijale); -objasniti zašto je potrebno pravilno rukovati i održavati pribor, alat i uređaje ispravnim i čistim;	Učenici će: - prakticirati rukovanje različitim priborima, alatima i predmetima; -eksperimentiranjem otkriti kako rade određeni uređaji i njihovi sastavni dijelovi; -izraditi različite muzičke instrumente (bubanj, katanjete...); -napraviti lutke i maske od različitih materijala za scenski prikaz (tekstil i drvo);	Učenici će: -pridržavati se uputstava za rukovanje priborom i alatima; -procjeniti značaj alata koje ljudi izrađuju poboljšanja čina života;

<p>3. Sigurnost i zaštita na radu i u saobraćaju</p> <p>Metrika: 1+1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati opasnost i opasnost od samostalnog korištenja aparata; - prepoznati znakove upozorenja na deklaracijama električnog uređaja; - opisati pravilno ponašanje u saobraćaju (učenici pješaci, biciklisti, putnici); - prepoznati značaj korištenja zaštitne opreme (kacige, štitnici za ruke, koljena, sigurnosni pojas, obuća...), - prepoznati značaj tehničke ispravnosti prevoznih sredstava (romobil, bicikl, skateboard, koturaljke...); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - urediti radno mjesto kako bi tokom rada izbjegli slučajeve u kojima može doći do samoozljeđivanja i ozljeđivanja; - pridržavati se pravila potrebnih za siguran rad s materijalima, alatima i uređajima (uputstvo za upotrebu); - izrađivati piktograme (znaci upozorenja na deklaracijama); - rješavati saobraćajne situacije, na zadanim šemama i na terenu; - primijeniti konstruktivne igračke (simulacije životnih situacija); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zaključiti da nepravilno rukovanje i neispravni aparati mogu biti opasni po život; - predvidjeti situacije u kojima može doći do ozljeđivanja zbog nepridržavanja saobraćajnih pravila i nekorisćenja propisane opreme; - izvesti zaključke poredeći predviđanja određenih situacija i situacija u kojima su učestvovali u saobraćaju;
---	---	--	---

II. SVIJET TEHNIKE I TEHNOLOGIJE			
<p>1. Osnovi tehnike i savremene tehnologije</p> <p>Metrika: 1+1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati osnovne tehničke funkcije i upravljanje uređajima koji su im poznati iz svakodnevnog života (proširiti iz prvog razreda); - objasniti kako tehnika, tj. tehnički izumi utiču na način i kvalitet življenja; - opisati zanimanja i obrte osoba s kojima se susreću u svakodnevnom životu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - istražiti kada se počela koristiti poluga; - rukovati uređajima uz nadzor nastavnika (mlin za kafu, biber, orahe, meso., drobilica za orahe...); - uporediti tehniku i tehnologiju na osnovu vremena: prije i sada 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navesti primjere uticaja tehnika na život čovjeka (ishrana, rad...); - pripremiti jednostavne uređaje za upotrebu: daljinski upravljač za TV ili klima uređaj (postavljanje baterije, pokretanje, zaustavljanje i druge opcije); - prezentirati istraživanja u razredu;
<p>2. Energija u svakodnevnom životu i proizvodnji</p> <p>Metrika: 1+1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati važnost upotrebe alata u izradi proizvoda (proste mašine: poluga, strma ravan, kotur, klin, vijak...); - opisati svojim riječima opasnosti od rukovanja neispravnim uređajima; - prepoznati važnost energije za život i rad; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - klasifikovati izvore energije (Sunce, vjetar); - povezuj grupu alata sa zanimanjima; - izraditi modele alata za rad u vrtu i voćnjaku; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti zašto treba čuvati i štedjeti energiju; - demonstrirati pravilno rukovanje jednostavnijim uređajima, alatima u vrtu i voćnjaku i kućanskim aparatima (usisivač, stone lampe, TV, kompjuter, telefon...);
<p>3. Tehnika u zaštiti okoliša</p> <p>Metrika: 1+1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti svojim riječima važnost zaštite i očuvanja okoliša (zagađivači i briga pojedinca i društva); - navesti materijale koji se koriste za izradu predmeta koji nas okružuju; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - klasifikovati posude prema vrsti materijala (prirodni: glina, keramika, drvo, staklo i vještački: plastika, teflon...); - praktično ispitati prirodne i vještačke materijale koristeći čula; - izraditi kaširani papir; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sakupljati, razvrstavati i pravilno odlagati otpad iz škole i vlastitog doma; - sudjelovati u školskim eko-akcijama; - razumjeti važnost sakupljanja sekundarnih sirovina i štednje (primjer: od ušteđenog

			novca dobijenog od eko akcija kupiti školski materijal); -navesti uticaj različitih vrsta materija na zdravlje čovjeka;
--	--	--	--

III. INFORMACIONE I KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE			
1. Osnove informacijske i komunikacijske tehnologije Metrika: 1+1 čas	Učenici će: -objasniti svojim riječima pojam informacije; -prepoznati uređaje koji služe za komunikaciju i razmjenu informacija (mobitel, tablet, DVD...); -objasniti svojim riječima kako pronalaze odgovore na svoja pitanja;	Učenici će: - demonstrirati načine prikupljanja informacija; - primjeniti tehniku vođenja dnevnika i žurnal za istraživanje informacija (kalendar prirode...);	Učenici će: -opisati načine korištenja uređaja za zabavne aktivnosti ; - uz podršku nastavnika prepoznati opasnosti i zlorabitu korištenja komunikacijskih tehnologija; -prijaviti nasilje nastavnicima i roditeljima; -koristiti informacije sa razumjevanjem;
2. Komponente računarskih sistema Metrika: 1+3 časa	Učenici će: -prepoznati tipove digitalnih uređaja (stolni računar, prenosni računar, tablet, pametni telefon, digitalne kamere...); -identifikovati namjenu ulaznih i izlaznih jedinica (printer, mikrofona, zvučnici, kamera, monitor...); -opisati svojim riječima pojam datoteke i mape;	Učenici će: -pokrenuti i zaustaviti program; - koristiti ikone i prečice na radnoj površini za pokretanje programa; -napraviti mapu i rukovati s mapom i datotekama;	Učenici će: -razumjeti važnost pridržavanja uputa za rad sa računalom; -navesti razloge zašto se datoteke moraju sortirati;
3. Računarske mreže Metrika: 1+3 časa	Učenici će: -prepoznati funkciju računarske mreže (razmjena podataka i informacija); - odabire programe za učenje;	Učenici će: - koristiti programe za zabavu, računanje i učenje;	Učenici će: - objasniti koristi obrazovnih programa (primjena računala u pojedinim nastavnim predmetima).
4. Obrada podataka - Igramo se i crtamo	Učenici će: -opisati svojim riječima upotrebu eksternih memorijskih uređaja (USB, CD, DVD...); -prepoznati softvere za crtanje i audiovizuelne zapise; -prepoznati alate za crtanje: olovka, linija, gumica, crtanje pravougaonika...;	Učenici će: -pravilno upotrebljavati eksterne memorijske uređaje (USB, CD, DVD...); - koristiti softvere za crtanje (crtanje, brisanje, bojenje osnovnih oblika); -preslušavati audiozapise i pregledavati videozapise pohranjene na CD, DVD; - koristiti naredbe za početak, zaustavljanje i privremeno zaustavljanje reprodukcije;	Učenici će: - primjeniti računalo za potrebe učenja iz svih nastavnih predmeta; - sačuvati crtež, audio i video zapis u svojoj mapi.

<p>Piši - briši</p> <p>Metrika: 2+5 časa</p>	<p>- prepoznati program za pisanje i uređivanje teksta; -odabrati oblik slova (fonta), pisanje malih i velikih slova i interpunkcijskih znakova;</p>	<p>- snimati vlastite audiozapise; -koristiti gotove edukacijske programe (Sunčica; Zlatna djeca; Vesela učionica, Učilica, Slovo...); - upotrebljavati jednostavan program za pisanje i uređivanje teksta; - savladati upotrebu tipkovnice i miša za pisanje teksta; - izvršiti unos teksta; - uređivati, čuvati, snimati i štampati tekst;</p>	<p>- pokretnuti program za pisanje teksta; -sačuvati tekst u svoje mape; -otvarati datoteke s prethodno pohranjenim tekstovima;</p>
IV RJEŠAVANJE PROBLEMA PRIMJENOM IKT			
<p>1.Algoritmi i strukture podataka</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će: -opisati korake u rješavanju problema (rastaviti problem iz svakodnevnog života na manje podprobleme); -razlikovati znakovne i numeričke podatke (ime, godine, visina...); -prepoznati primjenu algoritma u različitim uređajima (veš mašina, igračke...);</p>	<p>Učenici će: -koristiti korake u rješavanju problema (npr. izrada vjetrenjače, lutke...); -koristiti operatore sabiranja i oduzimanja;</p>	<p>Učenici će: -koristiti zabavan način rješavanja problema; -koristi algoritamski pristup prilikom rješavanja matematičkih problema;</p>
V DIGITALNO DRUŠTVO			
<p>1. Sigurnost i zaštita</p> <p>Metrika: 1 +1 čas</p>	<p>Učenici će: -opisati važnost pravilnog sjedenja za zdravlje; - nabrojati važnost pravilnog ritma između rada i odmora;</p>	<p>Učenici će: -pravilno sjediti tokom rada uz računalo; -prilagoditi položaj tijela i okruženja za rad uz računalo; -koristiti postavke opreme u svrhu zaštite zdravlja (povećala na ekranu, osvjetljenost, položaj ekrana i tastature, visina stolice...);</p>	<p>Učenici će: -procjenjivati važnost zaštite autorskih prava pri korištenju softvera; -razlikovati privatne i javne podatke; -efikasno koristiti vrijeme korištenja računala ; - izraditi plan rada i odmora;</p>
<p>2. Virtuelni svijet</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će: -prepoznati digitalne tragove i njihovu trajnost.</p>	<p>Učenici će: -pronazati primjere digitalnih tragova (igra "Čuvanje tajni").</p>	<p>Učenici će: -izdvojiti podatke o sebi koje mogu objavljivati javno; -prepoznati važnost odgovornog ponašanja;</p>

TREĆI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I TEHNIČKO ZNANJE I STVARALAŠTVO			
<p>1. Materijali</p> <p>Metrika: 1 +3 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -odabirati lako obradive materijale za izradu: jedrenjak, most, kauč, dva zupčanika...; -osmisлити dizajn za rukotvorinu; -opisati postupak izrade rukotvorine kroz projekt; - objasniti kako će upotrijebiti pojedine vrste materijala (koristiti adekvatne materijale za inventivnu rukotvorinu uz određene zahtjevnije kriterije); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -procijeniti,kroz istraživanje, materijal potreban za izradu: jedrenjak, most, kauč, dva zupčanika...; -napraviti projekt potreban za izradu proizvoda /rukotvorine npr. maketa, kompas (papir, karton, drvo, tkanina, mekana žica, slamke, kamenčići, pijesak...); - upotrijebiti adekvatne materijale prema postavljenom zadatku; -oblikovati različite rukotvorine bez šema i modela koristeći kreativnost; -izračunaticijenu proizvoda s obzirom na utrošeni materijal, vrijeme i rad; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -sudjelovati u osmišljavanju rješenja zadatog problema razmatrajući više ideja; -analizirati svoju procjenu i iznijeti mišljenje o njejoj tačnosti; - procijeniti, uz nastavnikovu pomoć, estetsku i upotrebnu vrijednost napravljenog proizvoda s obzirom na postavljene zadatke; -iznositi refleksiju u grupi o procesu realizacije projekta (svaki učenik pojedinačno iznosi: kakav je bio izazov, zašto je izabrao taj materijal, šta je bilo dobro a šta je bilo teško u izvedbi kao pojedinac i u grupi, šta je naučio/la);
<p>2. Pribor, alati i mašine</p> <p>Metrika: 1 +2 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -nabrojati pribor, alate i mašine za oblikovanje materijala i proizvoda (u odnosu na korišteni materijal); -razlikovati način rada s poljoprivrednim alatima i mašinama; -razlikovati alate i mašine kod različitih zanata; -identifikovati alate koje će koristiti kao jednostavne instrumente u izvođenju eksperimenta; -objasniti zašto je potrebno održavati pribor, alat i mašine ispravnim i čistim; -prepoznati i objasniti čemu služe tehnički simboli i znakovi koje učenici susreću u 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prakticirati rukovanje različitim priborima, alatima i predmetima (izradamodela, alata i priborakojisekoristeurazličitimzanatima); -koristiti poljoprivredne alatke u uređenju školskog dvorišta (cvjetnjak, povrtnjak, voćnjak); -korisiti alate za eksperimente (sat, lupa, termometar, vaga, linearna mjerenja...); -eksperimentiranjem otkriti kako rade određeni uređaji i njihovi sastavni dijelovi; -napraviti lutke, maske i kulise od različitih materijala za scenski prikaz; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pridržavati se uputstava za rukovanje priborom, alatima i mašinama; -procijeniti značaj alata i mašina koje ljudi koriste u poboljšanju načina života; -pokazati interes za istraživanje historije razvoja zantatstva i proizvodnje;

	svakodnevnom životu; - opisati uređaje i mašine kojima se služe u domaćinstvu te njihov tehnički značaj i princip rada;	-izraditi različite muzičke instrumente (žičani instrumenti...); - izraditi upotrebne predmete od različitih materijala, uz korištenje pribora i složenijih alata; -uraditi modele saobraćajnih sredstava i makete raskrsnica;	
3. Sigurnost i zaštita na radu i u saobraćaju Metrika: 1 +2 čas	Učenici će: - prepoznati opasnosti koje proističu iz nepravilne upotrebe pojedinih aparata; -prepoznati znakove opasnosti i upozorenja u prirodi (mine, visoki napon, obrušavanje fasada, gradilišta, žuta traka...); -opisati moguće opasnosti u javnom saobraćaju koje nastaju zbog nepoštivanja prometnih pravila,	Učenici će: - urediti radno mjesto kako bi tokom rada izbjegli slučajeve u kojima može doći do samoozljeđivanja i ozljeđivanja; -pridržavati se pravila potrebnih za siguran rad s materijalima, alatima i uređajima; -izraditi znakove opasnosti upozorenja u prirodi; -voziti bicikl, koturaljke uz korištenje zaštitne opreme na školskom poligonu; - simulirati saobraćajne situacije na školskom poligonu (školska saobraćajna patrola);	Učenici će: -zaključiti da nepravilno rukovanje i neispravni aparati mogu biti opasni po život; -predvidjeti i izbjeći situacije u kojima može doći do samoozljeđivanja i ozljeđivanja zbog nepridržavanja pravila i nekorištenja propisane opreme; -sudjelovati u javnom prometu, kao pješak, poštujući prometne znakove, pravila i propise; -sudjelovati u saobraćaju u različitim situacijama;
II. SVIJET TEHNIKE I TEHNOLOGIJE			
1.Osnovi tehnike i savremene tehnologije Metrika: 1 +2 časa	Učenici će: -imenovati savremene uređaje u svakodnevnom životu; -opisati svojim riječima mašine koje koriste snagu vode i vodene pare (parna lokomotiva, parobrod, turbina, vodeni točak-mlin); -objasniti svojim riječima razliku svijeta prirode i svijeta tehnike; -opisati svojim riječima savremene uređaje i mašine u poljoprivredi;	Učenici će: -koristiti savremene uređaje u svakodnevnom životu; -izraditi model vodenog točka; -istražiti razvoj tehnologija i prikazati kroz lentu vremena; - sakupiti fotografije savremenih uređaja i mašina u poljoprivredi za izradu panoa;	Učenici će: -pažljivo prati upute za uređaje; -uočiti prednosti i nedostatke korištenja vode kao izvora energije za svijet prirode; - razumjeti važnost prirode i tehnike za čovjeka;
2. Energija u svakodnevnom životu i proizvodnji Metrika: 1 +1 čas	Učenici će: -objasniti svojim riječima vrste energija i njihovu važnost za čovjeka; -prepoznati da energija može poprimiti različite oblike;	Učenici će: -klasifikovati izvore energije (Sunčeva energija, vjetar, voda...); -pratiti proces pretvorbe energije (truljenje i gorenje); -izraditi model vjetrokaza sa vrteškom, zmaja, padobrana;	Učenici će: -objasniti zašto treba štedjeti energiju; -prezentovati proces pretvaranja energije; -pokazati kreativnost pri izradi modela; -opisati postupak izrade modela;
3. Tehnika u zaštiti	Učenici će:	Učenici će:	Učenici će:

5Na kraju trećeg razreda učenici mogu polagati biciklistički ispit i dobiti potvrdu o poznavanju saobraćajnih propisa vezanih za vožnju biciklom.

okoliša Metrika: 1 čas	-prepoznati uzročnike zagađenja (vode, zraka, tla); -razlikovati pojmove "smeće" i "otpad";	-izraditi prirodni filter za prečišćavanje vode;	-prezentovati pozitivan stav prema zdravom okolišu; -sudjelovati u školskim eko-akcijama; -razumjeti važnost sakupljanja sekundarnih sirovina i štednje (primjer: od uštedenog novca dobijenog od eko akcija kupiti školski materijal);
III. INFORMACIONE I KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE			
1. Osnove informacijske i komunikacijske tehnologije Metrika: 1 +2 časa	Učenici će: -navoditi primjere za podatak i informaciju; -opisati način komunikacije IK uređajima; -identifikuje potrebe za IKT-om u svakodnevnom životu;	Učenici će: - koristeći novinski članak izdvojiti odgovarajuće podatke; -koristeći zadate podatke napisati informativni tekst; -poslati informativni tekst IK uređajima;	Učenici će: -diskutuje o upotrebi IKT-a u kući, školi i svakodnevnom životu;
2. Komponente računarskih sistema Metrika: 1 +1 čas	Učenici će: -prepoznati vrste datoteka (tekstualne, slikovne...); -objasniti svojim riječima namjenu ulaznih jedinica (podaci koji se unose, tastatura, miš, mikrofon, kameru, joystick ...) i izlaznih jedinica (printer, zvučnik, monitor...);	Učenici će: -kopirati i premještati podatke iz drugih datoteka; - koristiti digitalne uređaje; -koristiti printer, mikrofon, zvučnik, kameru, monitor;	Učenici će: -pravilno koristiti digitalne uređaje; -razumjeti važnost pridržavanja uputa za rad sa računalom;
3. Računarske mreže Metrika: 1 +2 časa	Učenici će: -razlikovati uređaje prema pristupu mreži (internet); - odabire programe za učenje;	Učenici će: - koristiti programe za zabavu, računanje i učenje; - pretraživati Internet koristeći internet preglednik uz kontrolu nastavnika;	Učenici će: - objasniti koristi obrazovnih programa i Interneta (primjena računala u pojedinim nastavnim predmetima).
4. Obrada podataka - Igramo se i crtamo Piši - briši Metrika: 1 + 5 časova	Učenici će: -objasniti korake u pokretanju programa sa eksternih memorijskih uređaja (USB, CD, DVD...); -imenovati softvere za crtanje i audiovizuelne zapise; - prepoznati program za pisanje i uređivanje teksta; -odabrati oblik slova (fonta), pisanje malih i velikih slova i	Učenici će: -samostalno otvoriti programe sa eksternih memorijskih uređaja (USB, CD, DVD ...); - crtati po zadatku ili slobodnom izboru korištenjem više alata; - snimati vlastite audiozapise; -koristiti gotove edukacijske programe (Sunčica; Zlatna djeca; Vesela učionica, Učilica, Slovo...); - upotrebljavati jednostavan program za pisanje i uređivanje teksta; - savladati upotrebu tipkovnice i miša za	Učenici će: - primjeniti računalo za potrebe učenja iz svih nastavnih predmeta; -razmjenjivati podatke putem računarskih mreža; - pokrenuti program za pisanje teksta; -sačuvati tekst u svoje mape; -otvarati datoteke s

	interpunkcijskih znakova;	pisanje teksta; - izvršiti unos teksta; - uređivati, čuvati, snimati i štampati tekst;	prethodno pohranjenim tekstovima; -razmjenjivati podatke putem računarskih mreža;
IV RJEŠAVANJE PROBLEMA PRIMJENOM IKT			
1. Algoritmi i strukture podataka	Učenici će: -opisati korake u rješavanju problema (rastaviti problem iz svakodnevnog života na manje podprobleme);	Učenici će: -koristiti korake u rješavanju problema (npr. izrada vjetrokaza sa vrteškom, zmaja, padobrana); -koristiti operatore sabiranja i oduzimanja, množenja i dijeljenja;	Učenici će: -koristiti zabavan način rješavanja problema; -koristi algoritamski pristup prilikom rješavanja matematičkih problema;
2. Programiranje Metrika: 1 + 3 čas	-prepoznati osnovne elemente programa (podaci, izrazi, operatori);	-koristiti osnovne naredbe programskih jezika za rješavanje jednostavnih problema (LOGO, Kodu...); -izvršavati, provjeravati, predviđati, mijenjati naredbe jednostavnih programa;	-pokazati kreativnost u programiranju;
V DIGITALNO DRUŠTVO			
1. Sigurnost i zaštita; Digitalno okruženje Metrika: 1 čas	Učenici će: -prepoznati i opisati važnost korištenja društvenih mreža; -razlikovati dobre i loše strane Interneta;	Učenici će: -koristiti društvene mreže (u svrhu učenja) pod nadzorom nastavnika i roditelja;	Učenici će: -efikasno koristiti vrijeme za rad i odmor; -prepoznati potencijalne opasnosti i nasilje;

DRUGA TRIJADA

ČETVRTI RAZRED

Ishodi učenja:

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I. TEHNIČKO ZNANJE I STVARALAŠTVO			
1. Materijali Metrika: 1 + 3 čas	Učenici će: -opisati svojim riječima promjene karakteristika lako obradivog materijala pri zagrijavanju i hlađenju (karton); -nabrojati pribor za mjerenje crtanje i obilježavanje;	Učenici će: -izraditi eko maketu graditeljstva koristeći slaganje kartona u slojevima i druge materijale (okruženje kakvo želim); -koristiti pribor za mjerenje crtanje i obilježavanje; - umanjeno predstaviti predmete i udaljenosti; -uraditi skicu makete;	Učenici će: -prezentirati i porediti svoje produkte od kartona i drugih materijala; -pokazati odgovornost u pripremi i održavanju materijala i pribora za rad;
2. Pribor, alati i mašine Metrika: 1 čas	Učenici će: -objasniti svojim riječima funkciju vertikalne i horizontalne signalizacije u saobraćaju; -prepoznati važnost uputstava za rukovanje alatima i mašinama;	Učenici će: -izraditi model semafora koristeći materijal po izboru; -rukovati jednostavnim alatima i mašinama;	Učenici će: -učestvovati i uljudno se ponašati u svim vrstama javnog saobraćaja; -pokazuju odgovornost u primjeni rukovanja alatima i mašinama koristeći priložene upute;
3. Sigurnost i zaštita na radu i u saobraćaju Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: -objasniti svojim riječima funkciju vertikalne i horizontalne signalizacije u saobraćaju; -prepoznati važnost uputstava za rukovanje alatima i mašinama;	Učenici će: -izraditi model semafora koristeći materijal po izboru; -rukovati jednostavnim alatima i mašinama;	Učenici će: -učestvovati i uljudno se ponašati u svim vrstama javnog saobraćaja; -pokazuju odgovornost u primjeni rukovanja alatima i mašinama koristeći priložene upute;
II. SVIJET TEHNIKE I TEHNOLOGIJE			
1. Osnovi tehnike i savremene tehnologije Metrika: 1 + 2 časa	Učenici će: -razlikovati tradicionalne i savremene tehnologije; -objasniti svojim riječima pojmove pojedinačna-masovna proizvodnja; -objašnjava svojim riječima važnost tržišnog nadmetanja (prodajni sajam, najtraženiji ljekari, slastičari,...);	Učenici će: -posjetiti zanatsku radnju i bilježiti skicom ili videozapisom koja tehnologija se koristi; -posjetiti fabriku i bilježiti skicom ili videozapisom koja tehnologija se koristi; -uporediti tehnologiju zanatske radnje i fabrike koristeći Venov dijagram;	Učenici će: -objasniti važnost uključivanja IT u razvoj tehnologija; -pokazati uljudnost prilikom studijskih posjeta;
2. Energija u svakodnevnom životu i proizvodnji Metrika: 1 + 3 časa	Učenici će: -nabrojati vrste i oblike energija koje se koriste u domaćinstvu; -objasniti kroz primjer vjetrenjače pretvaranje jedne vrste energije iz jednog oblika u drugi; - nabrojati predmete jednostavnog strujnog kruga; -uočiti značaj otkrića Nikole Tesle;	Učenici će: -upoređivati različite oblike energije i njihove izvore: Sunčeva, vazдушna, vodena, bioenergija (hemijska)...; -konstruirati vjetrenjaču od različitih materijala; -sastaviti jednostavan strujni krug (baterija, vodič, sijalica); -istražiti informacije o otkrićima Nikole Tesle;	Učenici će: -objasniti važnost upotrebe štednih uređaja u kućanstvu; - objasniti opasnosti od nepravilnog odlaganja elektronskog otpada; -prezentuje izradu modela jednostavnog strujnog kruga; -prezentovati svoja istraživanja o otkrićima Nikole Tesle;
3. Tehnika u zaštiti	Učenici će:	Učenici će:	Učenici će:

okoliša Metrika: 1 + 2 časa	-nabrojati prirodne resurse i njihovu ograničenost; -objašnjava koristi i štete razvoja tehnologije na eko sistem i zdravlje ljudi; -prepoznati važnost lične zaštite od Sunčeve i električne energije;	-istražiti o ograničenosti prirodnih resursa; -pronaći primjere koristi i šteta razvoja tehnologije na eko sistem i zdravlje ljudi; -koristiti upute date od nastavnika o zaštiti od Sunčeve i električne energije;	-ispoljiti svoj stav o važnosti čuvanja prirodnih resursa; -prezentovati primjere koristi i šteta razvoja tehnologije na eko sistem i zdravlje ljudi; -ponašati se u skladu sa uputama nastavnika;
III. INFORMACIONE I KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE			
1. Osnove informacijske i komunikacijske tehnologije Metrika: 1 + 2 časa	Učenici će: -imenuje pravilno IKT terminologiju (miš, tastatura, monitor...); -objasniti razliku između pojmova: znanje, informacija i podatak; -prepoznati binarni brojni sistem;	Učenici će: -koristi IKT terminologiju pravilno; -koristeći podatke i informacije reći šta su nakon toga naučili (znanje koje su stekli); -kroz igru dešifrirati binarni sistem (www.csunplugged.org);	Učenici će: -odgovorno se ponaša prema IKT uređajima; -primjeniti stečeno znanje u drugim nastavnim predmetima; -pokazati interes za korištenje binarnog sistema;
2. Komponente računarskih sistema Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: -opisivati načine korištenja OS (operativnog sistema);	Učenici će: -koristiti OS (podešava radno okruženje, snima, premiješta i kopira datoteku i mapu na određenu lokaciju);	Učenici će: - samostalno koristiti OS;
3. Računarske mreže Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: -prepoznati način pristupa mreži (žično i bežično); -prepoznati različite Internet servise (web, chat, email...);	Učenici će: -uporediti uređaje prema načinu pristupa mreži (žično i bežično); -koristiti različite Internet servise (web, chat, email...) uz nadzor nastavnika;	Učenici će: -poštovati etičke principe pri korištenju elektronskih i društvenih mreža;
4. Obrada podataka Metrika: 1 + 3 časova	Učenici će: - kombinovati pojedine alate za crtanje i pisanje u rješavanju konkretnih problema;	Učenici će: -koristiti se programima za crtanje i obradu teksta;	Učenici će: -kombinovati dijelove ranije pohranjenih crteža i tekstova; -izvršiti ispis crteža i teksta;
IV. RJEŠAVANJE PROBLEMA PRIMJENOM IKT			
1. Algoritmi i strukture podataka 2. Programiranje Metrika: 1 + 5 časova	Učenici će: -prepoznati algoritamsku strukturu sekvenci (niz naredbi); -prepoznati jednostavne naredbe u programima (Scratch, Kodu);	Učenici će: -rješavati jednostavne probleme koristeći niz naredbi; -koristiti jednostavne naredbe za rješavanje problema;	Učenici će: -pokazati kreativnost u rješavanju problema; -pokazati kreativnost u programiranju jednostavnih programa;
V DIGITALNO DRUŠTVO			
1. Sigurnost i zaštita; Digitalno okruženje Metrika: 1 čas	Učenici će: -povezati pravila ponašanja iz stvarnog svijeta i digitalnog okruženja; -prepoznati neprimjerene oblike ponašanja u digitalnom okruženju i načine zaštite od istih.	Učenici će: -prikupiti informacije putem weba potrebne za svakodnevni život i učenje; -prakticirati načine zaštite ličnih podataka.	Učenici će: -pojasniti posljedice nepavilnog položaja tijela prilikom rada za računalom; -pojasniti posljedice neprimjerenog ponašanja u digitalnom okruženju.

Didaktičko-metodičke napomene za rad od 1. do 4. razreda

Nastavni predmet Kreativni rad - "Ja kreativac" pruža učenicima i nastavnicima slobodu u izboru tematskih sadržaja, materijala, alata, pribora i mašina. Sadržaj predmeta je integriran sa drugim nastavnim predmetima u cilju razvijanja kompetencija XXI vijeka vodeći računa da će se mnoga nova zanimanja tek pojaviti u budućnosti.

Osnovni zahtjev ovog predmeta je razvijati kod svakog učenika slobodu kreativnog izražavanja u dizajniranju predmeta pri čemu treba da koristi različite materijale, tehnološke postupke i uz to adekvatne alate, pribore i mašine. Učenik treba da stekne što više iskustva u korištenju različitih materijala i da kroz projektnu nastavu nauči vještine poduzetništva: od ideje, planiranja – koje obuhvata i finansijsko planiranje, realizacije i evaluacije projekta.

Kreativni rad - "Ja kreativac" posebno doprinosi razvoju poduzetničkog, radnog, tehničkog, estetskog i moralnog odgoja i obrazovanja.

Znanja iz povezanosti sa djelatnostima

Poseban značaj je u mjerenju istraživačkih sposobnosti učenika. Nastavnici tokom rada sa učenicima treba da razviju slijedeće sposobnosti i vrijednosti kod učenika kako bi ih pripremili za cjeloživotno učenje:

Planiranje

- zna da predloži izvore za sakupljanje podataka (knjige, fotografije, Internet, ljudi).

Sakupljanje podataka

- uz neposredno posmatranje svjesno upotrebljava različita čula,
- uz vođenje prepoznaje glavne karakteristike posmatranog predmeta ili pojave,
- obraća pažnju na detalje i cjelinu,
- uz pisane i elektronske izvore u školi zna da koristi različita uputstva i pronade potrebne informacije,
- da upotrijebi jednostavne istraživačke metode i pomagala za sakupljanje podataka.

Zapisivanje, sređivanje i prikazivanje podataka

- sređuje podatke i informacije u sticanje određenih znanja i prikazuje ih na različite načine (plakat, lenta vremena, dijagram, grafički-video-audio zapis...),
- zna da napiše kratak izvještaj o radu,
- zna da prikaže svoj rad samostalno, u grupi (usmeno, pismeno, slikovno, grafički...),

Znanja iz oblasti aktivnosti

Objašnjavanje i vrednovanje

- utvrđuje sličnosti i razlike između svojih iskustava i iskustva drugih ljudi na različitim prostorima i u različitim vremenima,
- izvodi zaključke o podacima, informacijama i znanjima te argumentuje svoje stavove,
- zna da razlikuje činjenice, stavove i maštu.

Razvijanje stavova

- iskazuje svoje stavove,
- obrazlaže svoje stavove,
- izdvaja potrebne podatke za rješavanje određenog problema.

Načini provjeravanja znanja i ocjenjivanja učenika

Praćenje i ocjenjivanje postignuća djece za predmetni program Kreativni rad - "Ja kreativac" u prvom razredu je opisno, a u drugom, trećem i četvrtom je brojčano. Nastava treba da bude organizovana tako da učenici planirane aktivnosti izvode što više samostalno. Smisao takvog učenja nije samo u pamćenju činjenica, već u razvijanju sposobnosti i spretnosti.

Pri praćenju i ocjenjivanju nastavnik/ca treba da vodi računa kako učenici:

- razumiju i koriste uputstva (individualni rad i rad u grupama);
- saraduju pri raznim oblicima rada (rad prati kao posmatrač, samostalno radi, snalazi se u raznim situacijama, zadatak uradi površno ili detaljno, brani svoj način rada);

- uvažavaju mišljenja drugih pojedinaca i grupa (izražava svoje nedoumice, dozvoljava drugima drugačiji način mišljenja, mijenja svoje mišljenje na osnovu argumenata i kritički razmišlja o materiji koja se obrađuje);
- razgovaraju i pišu (kratko, jasno, zanimljivo, suštinski, komplikovano, bez prave ideje...);
- upotrebljavaju različite izvore, literaturu, pomoćna sredstva, tabele (traži sam ili mu je potrebna pomoć odraslih).

Pri praćenju i ocjenjivanju nikako ne smijemo zanemariti djetetovu radoznalost, originalnost i snalažljivost. Nastavnik treba da bira metode koji će učenicima najviše odgovarati za učenje i najviše ih podsticati na učenje.

Nastavnik zajedno sa učenikom dokumentuje njegove radove kroz portfolij kojim pokazuju i dokazuju do kojeg nivoa su postignuća u ishodima znanja, sposobnosti i vrijednosti. U portfoliju se nalaze povratne informacije nastavnika i refleksija učenika. Portfoliji mogu biti razvojni i prezentativni za svakog učenika, a mogu se organizovati i projektni portfoliji odjeljenja.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje predmeta Kreativni rad - "Ja kreativac" potrebno je:

- priručna biblioteka koju će koristiti nastavnici i učenici,
- fotografski aparat, video kamera, video projektor, računalo sa odgovarajućim programima i opremom (printer, mikrofon, zvučnici, web kamera...),
- slikovni materijal (stare fotografije, stare razglednice, crteži, skice, itd),
- materijali i alati za izradu modela i maketa,
- primjeri različitih šema,
- literatura iz oblasti tehnike i tehnologije,
- potrošni materijal – razne vrste papira, kartona, platna, žica..., pribor za crtanje, boje....

Napomena: Potrebno je ostvariti intenzivnu saradnju na nivou lokalne zajednice u cilju pružanja podrške nastavniku/ci (stručne i materijalne) u okviru rada na terenu, rada na projektima, organizaciji studijskih posjeta, itd.

Prijedlog za izvođenje predmeta Kreativni rad - "Ja kreativac"

OPREMA UČIONICE:

- u učionici treba da bude projekcijska tabla ili platno, video projektor;
- potreban broj kompjutera sa odgovarajućom opremom (minimalno 1 računalo na 2 učenika) povezanih u računalnu mrežu sa pristupom Internetu;
- učionica treba da ima mogućnost zatamnjenja i posebnog osvjetljavanja;
- učionica treba da ima toplu i hladnu vodu;
- površina stolova treba da bude otporna na udare, da ne blješti;
- stolovi treba da budu prenosivi;
- radna površina stolova treba da bude prema uzrastu učenika;
- uz zidove treba da budu ormari za čuvanje nastavnih sredstava za učenike i nastavnike;
- za eksperimentalni rad učenika i nastavnika treba obezbjediti potrošni materijal;
- priručna apoteka;
- knjige za proučavanje tehnike i tehnologije.

NASTAVNA SREDSTVA

Sredstva za nastavnike:

- prenosno računalo (laptop);
- alati za obradu materijala;
- termometar;
- literatura;
- radni mantil za nastavnika.

Sredstva za učenike:

- komplet alata za obradu materijala;
- plastične posude za oglede;
- plastelin, glinamol;
- baterije i mala sijalica;
- limenke;
- sredstva za čuvanje i transport nastavnih sredstava, materijala i alata;
- konstruktorske zbirke;
- materijale za oblikovanje i rezanje;
- radni mantili za učenike;
-

Profil i stručna sprema nastavnika

Kreativni rad – “Ja kreativac” od Ido IV razreda

Za podučavanje Kreativni rad - "Ja kreativac" u osnovnim školama osposobljeni su nastavnici koji su završili:

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim studijem u dvogodišnjem trajanju (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik razredne nastave.

Nastavu predmeta priroda mogu izvoditi lica sa završenom srednjom učiteljskom školom koja su stekla uslove po članu 118. stav 1. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 6/04, 7/05 i 17/11).

Potrebno je da, pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, nastavnik radi na kontinuiranom usavršavanju u cilju sticanja dodatnih didaktičkih, metodičkih i drugih znanja (seminari, simpozijumi, itd.)

4. TEHNIČKI ODGOJ I KULTURA

Uloga, značaj, cilj i zadaci

Nastava tehničke kulture, kao neizostavna komponenta osnovnoškolskog kurikulumu, može uvelike, a katkad i presudno utjecati na uspješnost budućeg profesionalnog razvoja i obrazovanja pojedinca. Značaj ovog odgojno-obrazovnog područja, uvelike zapostavljenog i decenijama marginaliziranog, posebno je uočljiv u eri privredne i socijalne nestabilnosti zemlje pri čemu do izražaja dolazi kvalitet usvojenih vrijednosti radnog odgoja, razvijenost tehničke pismenosti i naročito razvijenost metakognitivnih vještina pojedinca. Dosadašnje procjene realiteta nastave tehničkog područja, koje su uslovile i razvoj istog, često su se vodile partikularnim interesima obrazovnih vlasti ili fikcijama stranih primjera dobre prakse.

Izostanak neuvažavanja specifičnog društvenog, kulturološkog, tradicijskog i odgojno-obrazovnog konteksta ove nastave, ali i savremenih naučnih spoznaja iz ovog područja, rezultirao je nizom neprimjerenih implementacija nastave tehničke kulture u kurikulumu općeg obaveznog odgoja i obrazovanja. Pri tom se, tokom posljednjih nekoliko decenija, razgradio cjelokupan dotadašnji sistem spoznaja, vrijednosti i dobre prakse, a nije se izgradio novi, čime je izostao kontinuitet razvoja ove nastave koji je iznimno bitan za kvalitativni napredak svake nastave.

“Nasuprot kretanjima na globalnom nivou, radikalni poremećaji tehnološko-proizvodnih odnosa u našoj zemlji i okruženju, izazvani tranzicijskim promjenama, 90-tih godina prošlog stoljeća su uzrokovali i poremećaj sistema društvenih vrijednosti, što se odrazilo i na sistem obrazovanja. Suprotno svjetskim kretanjima, promjene obrazovnog sistema na svim nivoima i u svakom smislu istakle su dualizam obrazovanja, koji je neprimjereno duboko ukorijenjen u društvu. Ovakav dualizam, jednostavno rečeno, ističe odvojenost obrazovanja za svijet rada od ostalog obrazovanja, što se u konačnici pretvorilo u obrazovanje dijela populacije koja bi trebala doprinositi privrednom rastu, ali za to nije osposobljena, te drugog, često i dominantnog, dijela populacije koja svoje obrazovanje shvaća isključivo statusno. Drugim riječima, svijet rada, pa stoga i tehnike i tehnologije, se na svim nivoima obrazovanja nastoji odvojiti od onog dijela populacije koja se široko obrazuje, bez jasnih osobnih i društvenih perspektiva u svijetu rada, što je u konačnici rezultiralo dubokom krizom društvenih vrijednosti te stoga i privrede. Kad je u pitanju tehnički odgoj i obrazovanje, poremećajem društvenih vrijednosti neselektivno je bagateliziran nekadašnji sistem obrazovanja, banalizirana su i naučno-tehnička postignuća, ali i tradicijske i pedagoške vrijednosti tehničkog odgoja i obrazovanja. To je za posljedicu, tokom proteklih 20-tak godina, imalo postupnu organizacijsku, kadrovsku i materijalno-tehničku razgradnju i degradaciju sistema obrazovanja, te svođenje odgojno-obrazovnog rada na formalizirani oblik dualnog sistema obrazovanja.

Na značaj Tehničke kulture za privredni (znanstveno-tehnološki), ali i duhovni razvoj zemlje mnogi već godinama ukazuju (Vukasović, 1972; Milat, 1996; Čatić, 2003; Malinar, 2008; Kovačević, 2012), no, njihovi naponi do sada nisu urodili plodom. Unatoč različitim pristupima te sadržajnim i teleološkim neusklađenostima i na međunarodnom nivou postoji stanovita opća usaglašenost oko potreba i važnosti općeg tehničkog odgoja i obrazovanja (Layton, 1994, Petrina, 1998, 2000; Black, 1998; Bungum, 2003; Ropohl, 2009, Benson, 2009; de Vries, 2009), kako za razvoj pojedinca tako i za razvoj društva u cjelini“.

S obzirom da se tehničke (tehnološke) i informatičke kompetencije danas ubrajaju u osnovnu „pismenost“ pojedinca, te da se ovakvim sistemom obrazovanja ne ostvaruju na primjerenom nivou, uočljivo je kako postojeći kurikulum i uslovi osnovnoškolske nastave tehničkog i informatičkog područja zahtijevaju sistemsko prilagođavanje, neophodno za daljnji razvoj ovog nastavnog područja. Ujedno je neophodno poticati sve sudionike u nastavnom procesu, od naučnih radnika do učitelja i profesora, kao praktičara, da daju svoj doprinos sistemskom razvoju nastave tehničkog odgojno-obrazovnog područja.

«Elementi kontekstualnog pristupa učenju i poučavanju kao čimbenici uspješnosti nastave tehničke kulture; Damir Purković - doktorski rad, Prirodoslovno-matematički Fakultet Split, 2016

Svjedoci smo ubrzanog razvoja tehnike i tehnologije, čije praćenje, razumijevanje i pravovremena primjena utječe na razvoj privrede. Razvoj tehnike uslovljava potrebu za stručnim usavršavanjem i cjeloživotnim učenjem u svim područjima ljudske djelatnosti. Zbog toga su svima potrebne osnovne tehničke kompetencije. Nastavni predmet Tehnička kultura učenike uvodi u svijet tehnike i omogućava razumijevanje tehničkog okruženja čovjeka. Razumijevanje tehnike uključuje poznavanje dobrobiti i mogućih opasnosti za čovjeka i okoliš, odgovornu i kritičku primjenu te aktivno sudjelovanje u kreativnom razvoju tehnike.

U nastavnom predmetu Tehnička kultura upoznaje se namjena tehnike, način rada, pravilna i sigurna upotreba, postupci održavanja i zbrinjavanja, učinci na okoliš i održivi razvoj. Tehnika se odnosi i na umijeće ili način djelovanja, postupke primjene znanja i vještina, upotrebu dokumentacije, pribora i alata u procesima obrade materijala te izrade i korištenja tehničkih proizvoda. Tehnologija je blizak pojam i uključuje razvoj i postupke upotrebe alata, uređaja, materijala, koncepata, sistema i procesa u određenim aktivnostima čovjeka.

Svako tehničko odgojno-obrazovno područje, pa tako i temeljno, može se zasnivati na procesima koji obilježavaju današnju tehniku i tehnologiju, kao što su: tehnički dizajn, rješavanje tehničkih problema, sistemski pristup, tehnički izum i inovacija te proizvodnja (prema: Williams, 2000). Najvažnije aktivnosti učenika kojima se realizira takva nastava danas se svode se na procjenu, komunikaciju, modeliranje, generiranje ideja, istraživanje i ispitivanje, proizvodnju i dokumentiranje (Williams, 2000). Ipak, problem pri tom predstavljaju nastavne strategije koje često nisu u skladu s konstruktivističkim smjernicama, pa stoga niti s temeljnim polazištima kontekstualnog učenja i poučavanja.

Upoznavanjem tehničkih proizvoda produbljuje se jezik i razumijevanje teorijskih sadržaja prirodnih i drugih znanosti te omogućuje primjena znanja. Upravo su prirodne zakonitosti, o kojima se učenike poučava različitim nastavnim predmetima, često u temeljima djelovanja tehnike. U postupcima ispitivanja, mjerenja, spajanja, sastavljanja, direktnog djelovanja alatima na materijal, izradi proizvoda u čijem je odabiru i dizajniranju sudjelovao i sam učenik, proces učenja poprima novu dimenziju u skladu s potrebama i mogućnostima učenika, uključuje primjenu i razvoj iskustva te povećava tehničku pismenost. Time se, za potrebe svakodnevnog života, budućeg obrazovanja i profesionalnog razvoja, usvajaju elementi inženjerstva kao procesa stvaranja proizvoda i usluga uz razumijevanje da se određeni problem može riješiti na više načina.

Nastavni predmet Tehnička kultura uključuje razmatranje i razumijevanje odnosa čovjeka i tehnike, utjecaja tehnike i tehnologije na društvo te ovisnost čovjeka o tehnici i tehnologiji. Posebnost je razvijanje kritičkog mišljenja, pokretačkog djelovanja na novom projektu, estetsko vrednovanje gotovih radova, razvoj poduzetničkog razmišljanja i poduzetništva. Omogućava slobodnu kreaciju, dizajniranje, izbor materijala i postupaka obrade, ali i promišljanja o zadovoljavanju ekonomskih, sigurnosnih, zdravstvenih, estetskih, ekoloških i etičkih uslova u proizvodnji i svakodnevnom radu. Time i sve vrijednosti koje promiče sistem odgoja i obrazovanja postaju sastavnice učenja i poučavanja Tehničke kulture. Osim znanja koje omogućava shvaćanje tehničkih zakonitosti, odgovornost, solidarnost i poštivanje razvija se svakom praktičnom vježbom, a poduzetnost i identitet učenici ostvaruju kreativnošću, inovacijom kao i pri realizaciji svojih projekata.

Tehnička kultura nastavni je predmet prve, druge i treće trijade za učenike od 1. do 9. razreda osnovne škole, s tim da se nastavni sadržaji u prva četiri razreda realizuju kroz druge predmete razredne nastave. Satnica nastavnog predmeta iznosi 35 sati godišnje uz preporuku za neophodim povećanjem. Dio sadržaja tehničkog područja uključen je i u drugim predmetima i međupredmetnim temama tokom obrazovanja. Produbljivanje i proširivanje sadržaja Tehničke kulture učenikima je omogućeno uključivanjem u izbornu nastavu i grupe izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti iz područja tehnike te uključivanjem u školske klubove mladih tehničara.

Temelj učenja područja tehnike i informacionih tehnologija je Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za Tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja/ ZJNPP za tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja (Službeni Glasnik BiH 24/2016).

Cilj

Cilj predmeta tehnička kultura je da učenici ovladaju savremenim tehničkim, ekonomskim i društvenim osnovama rada, da shvate i prihvate rad kao uslov čovjekova života

Kao rezultat poučavanja predmeta Tehnička kultura učenici će:

- povezivati činjenična i teorijska znanja o tehničkim tvorevinama, konceptima, sustavima i procesima te o prirodoznanstvenim i društvenim osnovama njihova djelovanja
- primjenjivati vještine upotrebe (čitanja) i izrade tehničke dokumentacije, kritički prezentirati i argumentirati svoj rad, razvijati kreativnost i inovativnost u osmišljavanju izgleda i djelovanja tvorevina
- razvijati znanja, vještine i stavove potrebne za sigurno i svrsishodno korištenje i održavanje tehničkih tvorevina i sredstava rada, za njihov kritički odabir s obzirom na svojstva i namjenu te s ciljem spoznavanja osobnih mogućnosti, sklonosti i interesa
- istraživati ulogu i utjecaje tehnike na razvoj društva i kvalitetu života, na prirodni okoliš i na održivost materijalnih i energetske resursa, usvojiti znanja za kritički pristup pri procjeni dobrobiti tehnike u radu i svakodnevnom životu
- analizirati i razmatrati stavove i vrijednosti prema osobnome i suradničkomu radu, kritički vrednovati svoj i tuđi rad, prepoznati interese i sklonosti u vezi s nastavkom obrazovanja te postaviti osnove za izbor budućega zanimanja i usvojiti potrebu stalnoga usavršavanja i cjeloživotnoga učenja, razvijati poduzetnost u stvarnom životu i tehničkomu okružju.

Navedeni ciljevi izvedeni su iz postavki predmeta i ciljeva područja, a direktno vode razvoju generičkih kompetencija određenih ZJNPP BiH.

Zadaci

Odgovno-obrazovni ciljevi i ishodi Tehničke kulture postavljeni su tako da sistematskim, cjelovitim pristupom učenju i poučavanju potiču i razvijaju generičke kompetencije kod učenika. One uključuju rješavanje problema i donošenje odluka, kritičko razmišljanje, kreativnost i inovativnost, komunikaciju, saradnju, rad alatima, uređajima, mašinama, informacijskom tehnologijom. Također omogućavaju lični i socijalni razvoj kao i razvijanje društvene odgovornosti potrebne za uspješno učenje, rad i život u 21. stoljeću.

Učenje i poučavanje usmjereno je na kreativnost učenika, samostalno istraživanje, prikupljanje podataka i povezivanje sadržaja. Iskustva učenja temelje se na kontekstualnom pristupu i praktičnom radu i treba omogućiti stjecanje radnih kompetencija pa se zato temelji i na otkrivanju, igri i iskustvenome učenju. Učenici crtaju, obrađuju materijal, sastavljaju, pišu izvještaje i izvode zaključke prema rezultatima ispitivanja ili samoga rada. Uslovi poučavanja predmeta usmjereni su na metodičku raznovrsnost svih raspoloživih metodičkih sistema i metoda koje će osigurati najefikasniju i najpotpuniju pouku.

Učenje i poučavanje Tehničke kulture ostvaruje se procesima:

- tehničkog dizajniranja – osmišljavanja i vizualnog/ fizičkog oblikovanja tehničkog proizvoda, aplikacije, tehnološkoga procesa ili tehnologije
- rješavanja tehničkih problema – rješavanja tehničkoga problema koji odražava problem iz „stvarnog svijeta“
- istraživanja i ispitivanja – ispitivanja tehničkih materijala, tvorevina ili tehnologije; istraživanja tehničkih proizvoda, sustava ili utjecaja tehnike i tehnologije na okruženje
- sistemskog pristupa – usvajanja tehničkih normi, procedura, postupaka i pravila za sigurnu, odgovornu i kvalitetnu realizaciju ciljeva
- tehničkog izuma i inovacije – razvoja osobnoga i jedinstvenoga razmišljanja i upotrebe tehnike i tehnologije sa svrhom kreativnog inoviranja tehničkog proizvoda ili stvaranja novog tehničkog proizvoda ili tehnologije
- proizvodnje tehničkih proizvoda upotrebom prilagođenih i dostupnih sredstava tehnike i tehnologije, primarno sa svrhom razvoja spoznajnih procesa, vještina te vrijednosnih odnosa prema radu.

Učenici su aktivni kreatori znanja koji uz pomoć učitelja pronalaze, razumiju i koriste znanje koje će im pomoći kako bi donosili bolje odluke u svom životu i bili vrijedni sudionici društva.

DRUGA TRIJADA

Peti razred

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I. TEHNIČKO ZNANJE I STVARALAŠTVO i II TEHNIKA I TEHNOLOGIJA			
1. Od ideje do realizacije Radni naslov projekta: - "Uređenje školskog prostora" Metrika: 1 +2 časa	Učenici će: - objasniti pojam, ulogu i značaj tehničke kulture na razvoj društva i životno okruženje; - mapirati okruženje(koristeći fotografije i geodetske podloge); - pronalaziti kritične tačke u saobraćaju na prilazu školi;	Učenici će: - klasificirati tehnička zanimanja; - koristiti digitalni uređaj za fotografisanje prilikom mapiranja;	Učenici će: - diskutovati o tehničkim zanimanjima; - diskutovati o kritičnim tačkama i donijeti prioritete;
2. Pribor Metrika: 1 čas	Učenici će: - objasniti idejnu skicu i tehničku dokumentaciju /tehnički crtež; - nabrojati pribor za tehničko crtanje: olovka, šestar, trokutovi, lenjir, uglomjer; - navesti različite "A formate" papira; - opisati načine kotiranja crteža; -navesti vrste linija u tehničkom crtanju;	Učenici će: -izraditi idejnu skicu i dokumentaciju; - primjeniti različite vrste linija na tehničkom crtežu; - koristiti različite formate papira prilikom crtanja; - prikazati predmete-objekte na različite načine i različitim razmjerama (umanjeno-uvećano); -koristiti elemente kotiranja; -koristiti tehničko pismo;	Učenici će: - pravilno odabrati pribor za tehničko crtanje: olovka, šestar, trokutovi, lenjir, uglomjer; - pridržavati se pravila kotiranja;
3.Praktični rad /tehnike i tehnologije -materijali -alati i mašine Metrika: 2 + 8 časova	Učenici će: - opisati tehnologiju prerade drveta, proizvodnje papira, tekstila i kože; - klasifikovati i uporediti materijal prema njihovim osobinama: papir, karton, stiropor/PVC, spužva, tekstil, drvo, šperploča, letvice, pluto, žica, koža/skaj, ljepilo, brusni papir ...); - razlikovati namjenu alata i postupke obrade materijala (rezanje i sječenje, bušenje, brušenje, turpijanje, rendanje, lijepljenje ; - navesti sredstva i načine za zaštitu materijala; - poredati radne operacije pri izradi makete /modela;	Učenici će: - ispitivati i odabrati pravilno materijal za praktičan rad; - odabrati potrebne alate za obradu različitih materijala (makaze, skalpel, pile, turpije, kliješta, čekić, ...); - izraditi mobilne objekte / didaktičku opremu(odabir postupaka ručne obrade, obrada dijelova, montaža i sastavljanje) ⁷ ; - koristiti 3D olovke za izradu modela;	Učenici će: - ekonomično koristiti raspoloživi materijal (pribor za mjerenje i obilježavanje); - planirati i dokumentovati aktivnosti; - koristiti reciklirane materijale;

⁷ Za izradu mobilnih objekata / didaktičke opreme nastavnik može postaviti zadatak izrade: klupe, saobraćajnih znakova, ležaljki, ljuljački, kanti za otpatke, opreme za igrališta ili didaktičku opremu za nastavu prirodnih nauka.

⁸ Planiranje i dokumentovanje aktivnosti obuhvata: izradu plana aktivnosti, okvirnu procjenu troškova, kreiranje dokumenta realizovanog rješenja i prezentaciju rada.

4. Energija/zaštita okoline Metrika: 1 čas	Učenici će: - razlikovati vrste obnovljivih izvora energije (Sunce, voda, vjetar); - objasniti položaj objekta i korištenje obnovljivih energija;	Učenici će: - sortirati otpad prema vrsti;	Učenici će: - voditi računa o sortiranju otpada tokom rada;
5. Sigurnost i zaštita na radu⁹ Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: - navesti pravila ponašanja u kabinetu tehničke kulture; - opisati način organizacije rada i radnog mjesta u školskoj radionici - navesti mjere zaštite na radu - razlikovati vrste saobraćajnih znakova (upozorenja, zabrane...);	Učenici će: - koristiti zaštitnu opremu tokom rada u ovisnosti od vrste aktivnosti; - složiti alat, pribor, materijal, radnu (zaštitnu) podlogu i tehničku dokumentaciju na radnom mjestu	Učenici će: - pridržavati se pravila zaštite na radu; - pravilno držati tijelo prilikom crtanja; - pridržavati se saobraćajnih propisa o kretanju pješaka i biciklista; - obrazložiti zašto je obavezno nošenje zaštitne biciklističke opreme;

Šesti razred

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I. TEHNIČKO ZNANJE I STVARALAŠTVO i II TEHNIKA I TEHNOLOGIJA			
1. Od ideje do realizacije Radni naslov projekata: - "Mašine u građevinarstvu" (kran, dizalica, bager...), - "Maketa mosta ili vijadukta", i - "Maketa saobraćajnice" (pruge, nadvožnjaci, tuneli...) - "Energetski i ekološki građevinski objekti" Metrika: 2 + 2 časa	Učenici će: - opisati put projekta od ideje do realizacije; - navesti sisteme gradnje u građevinarstvu u prošlosti i savremene (putevi i različiti građevinski objekti...); - prepoznati vidove gradnje: niskogradnja, hidrogradnja, visokogradnja; - poredati faze izgradnje građevinskog objekta; - razlikovati vrste instalacija u stanu/kući; - nabrojati različite građevinske mašine (zemljani radovi, dizanje, prenošenje ...);	Učenici će: - osmišljavati rješenja zadatog problema razmatrajući više ideja; - odabrati odgovarajuće rješenje; - izraziti rješenje odgovarajućim tehničkim crtežom; - predložiti uređenje eksterijera; - izraditi plan stana sa prijedlogom uređenja; - nacrtati grejne, vodovodne i kanalizacione instalacije u objektu ...;	Učenici će: - odabrati prikladno rješenje projekta s obzirom na raspoložive mogućnosti; - diskutovati o etici stanovanja (kultura stanovanja); - predstaviti i kritički vrednovati svoj projekt;
2. Pribor Metrika: 2 + 2 časa	Učenici će: - navesti pravila tehničkog crtanja u građevinarstvu; - prepoznati građevinske simbole na crtežu; - razlikovati projekcije i presjeke objekta;	Učenici će: - izraditi idejne skice i dokumentaciju za građevinske objekte; - izraditi skicu ili jednostavan tehnički crtež modela, makete ili objekta; - koristiti odgovarajuću razmjernu, služeći se građevinskim simbolima i oznakama za predstavljanje građevinskog objekta;	Učenici će: - prezentovati projekt od ideje do realizacije; - koristiti pribor za tehničko crtanje na adekvatan način;

⁹Sadržaji vezani za sigurnost i zaštitu na radu sprovode se u kontinuitetu cijele školske godine.

		- koristiti različite projekcije i presjeke za predstavljanje objekta na crtežu;	
3. Praktični rad /tehnike i tehnologije -materijali -alati i mašine Metrika: 2 + 18 časova	Učenici će: -razlikovati vrste i namjenu građevinskih materijala (prirodni i vještački); -razvrstati građevinske i izolacione materijale prema osobinama(keramički, vezivni i za oblaganje i izolaciju ...); -klasificirati alate za obradu materijalaprema vrsti inamjeni(kopanje, rezanje i sječenje, brušenje, mješanje, nanošenje, bušenje, ...); - opisati sredstva i načine zaštite materijala; - poredati radne operacije pri izradi makete /modela; - izvesti zaključke o važnosti mjerenja i kontrole tokom rada;	Učenici će: -odabrati odgovarajući materijal za izradu makete ili modela; -koristiti odgovarajući alat za mjerenje i izradu makete; -kontrolirati tačnost radnih operacija; -pravilno prenijeti mjere i obilježiti materijal za gradnju; -napraviti modele prostih mašinaod odabranih materijala (strma ravan, kotur, poluga, klin...); -konstruistai proste alate; -kreirati objekt/model iz odabranog projekta; -ispitati izdržljivost /konstrukciju i funkcionalnost gotovog objekta;	Učenici će: -voditi računa o pravilnom utrošku materijala; -preispitati mogućnosti poboljšanja u procesa rada; -analizirati izdržljivost /konstrukciju i funkcionalnost gotovog objekta; -pravilno koristiti alat u odnosu na radnu aktivnost;
4. Energija /zaštita okoline Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: -istaći značaj energetske efikasnosti (ugrađevinarstvu); -otkriti načine korištenja obnovljivih izvora;	Učenici će: -klasifikovati objekte prema njihovom utrošku energije (izolacije objekta, položaj, ...); -napraviti model energetski efikasnog objekta;	Učenici će: -voditi računa o pravilnom utrošku vode i energije u stambenom objektu; -koristiti u skladu sa propisima prevozna sredstva koja ne zagađuju okolinu (bicikl, roľšule, romobil., skateboard, hoverboard, ...); -diskutovati o mogućnostima reciklaže građevinskih materijala;
5. Sigurnost i zaštita na radu¹⁰ Metrika: 2 + 3 časa	Učenici će: -poznaje saobraćajne propise o kretanju pješaka i biciklista) -prepoznati značenje osnovnih saobraćajnih znakova; -nabrojatisaobraćajna svjetla i svjetlosne oznake; -opisati značenje položaja tijelasaobraćajnog policajca; -opisati zaštitnu opremu i mjere zaštite na radu u građevinarstvu;	Učenici će: -koristiti propisanu zaštitnu opremu prilikom sudjelovanja u saobraćaju; -označiti pravilno kretanje raskrsnicom; -označiti na crtežu vozila brojevima poštujući pravila prednosti prolaska; -koristiti propisane alate i uređaje prilikom rada; -ovladati tehnikom vožnje bicikla;	Učenici će: -učestvovati u regulisanju saobraćaja kroz različite edukativne akcije (školske patrole...); -poštovati saobraćajne propise kao biciklista;

¹⁰Sadržaji vezani za sigurnost i zaštitu na radu sprovode se u kontinuitetu cijele školske godine.

Didaktičke napomene za realizaciju nastavnih sadržaja 5. i 6. razreda:

Nastava Tehničke kulture u 5. i 6. razredu se provodi kroz predložene projekte, koji odgovaraju uzrastu učenika, koristeći eksperimentiranje, istraživanje, inventivnost (kreativne pronalaskе) i poduzetništvo. Zadaci podučavanja Tehničke kulture su da se kroz rad učenik vodi sistematično, održivo, samostalno, u razvoju kreativnosti, vještini rješavanja problema i razumjevanje svakodnevnih tehnoloških pojava, estetskim, tehničkim i psihomotornim vještinama te poduzetništvu.

U petom razredu, odnosno u periodu dok učenici još uvijek nisu u potpunosti ovladali vještinama, u cilju uspješne realizacije projekta, nastavnik treba osmisliti uvodne aktivnosti i pripremiti početni materijal za rad. Prilikom rada nastavnik treba prilikom mapiranja okruženja, zajedno sa učenicima pronaći prioritete za uspješnu realizaciju projekta te pripremiti odgovarajuće podloge za učenički rad. Utvrđeni prioriteti se mogu realizirati tokom nekoliko školskih godina u skladu sa školskim razvojnim planom.

Pri mapiranju okruženja nastavnik će pripremiti geodetske mape na kojima učenici mogu dodavati fotografije, ucrtavati objekte ili upisivati napomene i aktivnosti koje trebaju realizirati. U početnoj fazi, može se formirati mapa u koju će se prikupljaju sve ideje, a nakon određivanja prioriteta za rad, vrijeme realizacije se može odrediti i za kasniji period odnosno u nekom od starijih razreda. Pri obradi nastavnih sadržaja, nastavnik treba upoznati učenike sa postupcima i procedurama uspješnog savladavanja radnih aktivnosti.

Na početku svake školske godine obavezno se obrađuju sadržaji vezani za sigurnost i zaštitu na radu i pravila ponašanja u kabinetu tehničke kulture čiji stepen usvojenosti nastavnik može provjeriti na različite načine. Prilikom rada obavezna je upotreba zaštitnih sredstava, a učenici su obavezni koristiti radni mantil prilikom boravka u kabinetu tehničke kulture.

Komponente određene kroz ZJNPP su kroz predložene projekte objedinjene u jednu cjelinu u kojoj se odgovarajuće oblasti prožimaju čime se dolazi do navedenih ishoda.

S obzirom na specifičnosti učenja i poučavanja Tehničke kulture uslovi rada otežani su u razrednim odjeljenjima sa standardnim brojem učenika. Specifičnost nastave tehničke kulture je tehničko stvaralaštvo koje uključuje primjenu različitih alata i mašina od strane svakog učenika. Kako bi se omogućili sigurnosni uslovi za učenje i poučavanje Tehničke kulture upotrebom različitih pomagala, alata i mašina uz vođenje nedovoljno obučanih korisnika, tj. učenika, potrebno je nastavu organizirati u grupama **od 8 do 12 učenika**.

Materijal koji se koristi u nastavi Tehničke kulture u petom razredu treba biti lako dostupan, jeftin i jednostavan za obradu. U prvoj bi fazi izrade predmeta (papir/ karton) učenici uz nadziranu samostalnost izrađivali predmete od gotovih predložaka koje bi učitelj pripremio, dok u drugom dijelu slijedi planiranje rada i izrada tehničke tvorevine prema vlastitoj ideji (projektu). U petom razredu može se koristiti i drvo, obzirom da je materijal koji se lako može obrađivati te je pogodno za izradu najrazličitijih predmeta. Učenici bi trebali kroz izradu tehničkog proizvoda s upotrebom vrijednosti, koji će kasnije koristiti u radu (brusna daščica za olovku, kutnik, mala kutija, ...) naučiti o pripremi rada, gruboj i finoj obradi drveta, spajanju i zaštiti drveta te o upotrebi i održavanju alata i mašina za obradu drveta.

Materijali koji se mogu primijeniti pri maketarsko-modelarskom radu u 6. (5.) razredu: papir, papir - ljepenka (karton), stiropor, daščice, letvice, šperploča, mediapan, furnir, balza, plastične folije, plastično staklo, staklo, univerzalna ljepila, drvo spoj ljepila, boje, samoljepljive trake, konac različitih debljina, plastelin, glinamol, glina, kamen, brusni papir te materijali prema mogućnosti i izboru učenika i nastavnika.

Materijali i sredstva koja se spominju u kurikulumu navedena su informativno, a ne kao obavezujuća.

U dijelu koji se odnosi na saobraćajnu kulturu, predviđeno je polaganje testa iz poznavanja saobraćajnih pravila i vještina upravljanja biciklom. Pomenuto polaganje testa realizuje se u saradnji sa udruženjem TUZAMK/BiHAMK za dobivanje dozvole upravljanja biciklom na javnim putevima kada učenik navrší 12 godina. Cilj je da svi učenici do ovog uzrasta savladaju vještine upravljanja biciklom na javnim površinama kako bi mogli pristupiti polaganju ispita.

U svrhu osposobljavanja učenika za upravljanje dječijim prevoznim sredstvima, škola treba planirati izgradnju školskog saobraćajnog poligona. Izgradnja saobraćajnog poligona i elemenata poligona može se realizirati kroz nastavu tehničke kulture realizacijom izabranog projekta.

TREĆA TRIJADA

Sedmi razred

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I. TEHNIČKO ZNANJE I STVARALAŠTVO i II TEHNIKA I TEHNOLOGIJA			
<p>1. Od ideje do realizacije</p> <p>Radni naslov projekata: -"Urbanističko rješenje naselja", -"Mašine u građevinarstvu" (vozila za građevinarstvo: kamioni, dizalice ...), -"Turbine, vjetrenjače vjetropark", i -"Maketa saobraćajnice unutar naselja" (biciklističke i pješačke staze, parkinzi,...)</p> <p>Metrika: 2 + 4 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definisati pojam urbanizam; - objasniti elemente urbanističkog plana; - razlikovati vrste komunalnih sistema u naselju; - navoditi svojstva materijala (metali, legure, ...); - uporediti mašine za građevinske radove; - opisati princip rada različitih mašina i mehanizama; - prepoznati ulogu pojedinih elemenata u mehanizmima i mašinama (bicikl, moped, ...); - razlikovati proizvodne, transportne (spoljašnje, unutrašnje) i pogonske mašine; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - predstaviti projekt urbanističkog rješenja naselja (predložiti uređenje mobilijarije naselja ...); - nacrtati plan instalacija za grijanje i ventilaciju u objektu; - klasifikovati građevinske mašine i alate prema namjeni; - kroz rad koristiti osnovne pojmove u mašinstvu; - konstruisati različite sklopove, mehanizme i uređaje; - konstruisati mehanizam dizalice ili bagera na kreativan način (drvene letvice, plastične cijevi ...); - konstruisati model pumpe za vodu, parne mašine, turbine ...; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - predstaviti svoje urbanističko rješenje naselja; - raspraviti o kritičnim tačkama i odabrati prioritete prikladnog rješenja prema raspoloživim mogućnostima; - odrediti važnost etike stanovanju u naseljima; - istražiti historijat razvoja mašinske tehnike; - redovno održavati tehničku ispravnost sredstava i uređaja (bicikli, alati, mašine ...);
<p>2. Pribor</p> <p>Metrika: 2 +2 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati tehničku dokumentaciju u mašinstvu; - objasniti pravila tehničkog crtanja u mašinstvu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - raditi na dijelovima urbanističkog plana naselja; - izraditi tehnički crtež mašinskog elementa ili sklopa; - koristiti različite projekcije i presjeke za prikazivanje mašinskih elemenata i sklopova na crtežu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poštovati pravila crtanja u mašinstvu; - koristiti pribor za tehničko crtanje na adekvatan način;
<p>3. Praktični rad /tehnike i tehnologije -materijali -alati i mašine</p> <p>Metrika: 2 + 18 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati vrste i namjenu mašinskih materijala; - prepoznati osobine različitih mašinskih materijala (metali, legure, izolacioni); - navesti principe obrade metala sa i bez skidanja strugotine; - prepoznati namjenu alata za obradu različitih materijala (rezanje i sječenje, struganje, glodanje, bušenje, rendisanje, brušenje, ...); - prepoznati sredstva i načine za zaštitu materijala; - poredati radne operacije pri 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreirati objekt/model iz odabranog projekta; - odabrati odgovarajući materijal za izradu makete ili modela; - koristiti odgovarajući alat za mjerenje i obradu; - kontrolirati tačnost radnih operacija; - pravilno prenijeti mjere i obilježiti materijal za izradu; - izraditi potrebne dijelove i spajati ih na odgovarajući način; - ispitati funkcionalnost gotovog mehanizma ili sklopa; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - voditi računa o pravilnom utrošku materijala; - preispitati mogućnosti poboljšanja u procesa rada; - analizirati funkcionalnost gotovog mehanizma ili sklopa; - predstaviti estetske i funkcionalne vrijednosti realizovanog projekta;

	izradi makete /modela; - obrazložiti važnost mjerenja i kontrole tokom rada;		
4. Energija /zaštita okoline Metrika: 1 + 2 časa	Učenici će: - opisati različite izvore i načine korištenja energije; -razlikovati vrste motora (hidraulični, toplotni, raketni); - objasniti princip rada motora sa unutrašnjim sagorjevanjem (SUS motori);	Učenici će: - napraviti model vjetrenjače za dobijanje energije u urbanom naselju (vjetropark); - uraditi maketu urbanog naselja sa pametnim objektima; - klasifikovati naselja (prema njihovom utrošku energije, izolaciji objekta, položaj, recikliranje, svjetlosno i zvučno zagađenje, biciklističke i pješačke staze, dječija igrališta, sportski objekti, javni servisi, mjesta za društvene događaje i sigurnost stanovnika tog naselja...);	Učenici će: - navesti argumente predstavnicima lokalne zajednice o važnosti pravilnog utroška vode, energije, recikliranja otpada, svjetlosnog i zvučnog zagađenja; - koristiti u skladu sa namjenom biciklističke i pješačke staze, dječija igrališta, sportske objekte, javne servise, mjesta za društvene događaje;
5.Sigurnost i zaštita na radu¹¹ Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: - izložiti saobraćajne propise o kretanju motociklista; - opisati zaštitnu opremu i mjere zaštite tokom rada sa alatima i mašinama;	Učenici će: - koristiti propisanu zaštitnu opremu u saobraćaju; - koristiti propisane alate i uređaje prilikom rada;	Učenici će: - učestvovati u regulisanju saobraćaja kroz različite edukativne akcije (školske patrole...); - istražiti uzroke saobraćajnih nesreća u kojima su učestvovali biciklisti i motociklisti;

Osmi razred

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I. TEHNIČKO ZNANJE I STVARALAŠTVO i II TEHNIKA I TEHNOLOGIJA			
1. Od ideje do realizacije Radni naslov projekata: -"Od električnog izvora do potrošača", -"Urbani mobilijar" (solarne klupe, solarno drveće, fontane, pametno osvjetljenje ...), -"Pametne kuće" (pametni kućni uređaji, dizalo i pokretne stepenice), -"Maketa saobraćajnice"	Učenici će: - razlikovati vrste električnih izvora; -opisati proces pretvaranja hemijske u električnu energiju (npr. baterija , akumulator ...); - opisati različite načine dobijanja električne energije (hidroelektrane, termoelektrane ...); - razlikovati elemente strujnog kruga; - objasniti princip prenosa električne energije od izvora do potrošača;	Učenici će: - razvrstati izvore električne energije prema njihovoj obnovljivosti (ugalj, mazut, vjetar ...); - razvrstati aparate i uređaje u domaćinstvu prema njihovoj namjeni; - shematski prikazati dio električne instalacije motornih vozila; - koristiti informacione tehnologije kod odabranih projekata;	Učenici će: - istražiti izvore električne energije prema zagađenju okoline; - istražiti i prezentovati razvoj telekomunikacionih uređaja; - prezentovati jedan od zadatih ili izabranih projekata od ideje do realizacije; - istražiti i prezentovati profesije koje su povezane sa odabranim projektima;

¹¹Sadržaji vezani za sigurnost i zaštitu na radu sprovode se u kontinuitetu cijele školske godine.

(javni prevoz: lokomotiva, tramvaj, trolejbus, metro, uspinjača) (uređenje mirnog saobraćaja: parkinzi, naplatne rampe ...) Metrika: 3+ 3 časa	- opisati glavne dijelove električnih mašina (stator, rotor, namotaj); - objasniti princip rada električnih mašina i uređaja (domaćinstvima, industriji, prevoznim sredstvima);		
2. Pribor Metrika: 1+2 čas	Učenici će: - opisati tehničku dokumentaciju u elektrotehnici; - navesti pravila elektrotehničkog crtanja; - nabrojati vrste elektroinstalacionog materijala; - nabrojati alate za rad sa električnim instalacijama i uređajima;	Učenici će: - koristiti tehničke simbole i oznake prilikom crtanja shema; - koristiti analogne i digitalne mjerne instrumente za mjerenje električnog otpora, napona i struje (UNIMER ...); - odabrati potreban alat za rad sa električnim elementima;	Učenici će: - tumačiti električne sheme prilikom izrade projekta;
3. Praktični rad /tehnike i tehnologije -materijali -alati i mašine Metrika: 3+18 časova	Učenici će: - opisati svojstva električnih materijala (izolatori, provodnici, poluprovodnici); - razlikovati pasivne i aktivne elektroničke elemente; - nabrojati materijale od kojih se dobijaju različiti elektrotehnički elementi (grafit, silicij, aluminij, zlato, bakar, staklo, plastika, guma ...);	Učenici će: - ispitati ispravnost elemenata strujnog kola; - izmjeriti električni otpor; - izraditi model električnog generatora; - spojiti jednostavno strujno kolo (baterija, provodnik, motor, LED, kućno zvono ...); - konstruisati elektronski sklop za odabrani projekt; - izvršiti odabir alata i materijala za realizaciju projekta "Od ideje do realizacije";	Učenici će: - koristiti propisane (ispravne) elemente strujnog kola; - realizovati jedan od zadatah ili izabranih projekata ¹² ; - odabrati odgovarajući softver za izradu tehničke dokumentacije;
4. Energija /zaštita okoline Metrika: 1 + 2 časa	Učenici će: - opisati izvore zagađenja prilikom dobijanja /korištenja električne energije;	Učenici će: - istražiti različite izvore zagađenja prilikom dobijanja /korištenja električne energije; - analizirati uticaj "elektronskog zagađenja" u svojoj bližoj okolini;	Učenici će: - voditi računa o zaštiti okoline čovjeka (svjetlosno zagađenje, buka, EM zračenje ...); - procijeniti uticaj "elektronskog zagađenja" na sebi; - prezentovati dobijene rezultate analize i procjene;
5. Sigurnost zaštita na radu¹³ Metrika: 1 +1 čas	Učenici će: - prepoznati opasnosti od električnog udara - opisati način zaštite od električnog udara;	Učenici će: - koristiti propisane alate i uređaje prilikom rada sa električnom energijom; - demonstrirati pomoć unesrećenom od električnog udara	Učenici će: - pridržavati se pravila o korištenju električne energije; - voditi računa o sigurnosti mjesta svog boravka;

¹² Zadatak projekta "Od ideje do realizacije" učenici će prvo raditi na zadanu temu, a potom biraju jednu od ponuđenih tema. Tokom školske godine rade se minimalno dva projekta.

¹³ Sadržaji vezani za sigurnost i zaštitu na radu sprovode se u kontinuitetu cijele školske godine.

Deveti razred

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I. TEHNIČKO ZNANJE I STVARALAŠTVO i II TEHNIKA I TEHNOLOGIJA			
<p>1. Od ideje do realizacije</p> <p>Radni naslov projekata: - "Projektovanje pametnog grada"</p> <p>Prilikom izrade projekta realizovati i teme:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ "Pametna naselja" (senzori, mikrokontroleri, komunikacije, parking garaže ...), ▪ "Model saobraćajnice"(aerodrom i željeznička i autobuska stanica, autonomna vozila) ▪ "Zbrinjavanje otpada i dobijanje energije" <p>- "Pametne mašine" (robotska ruka; egzoskelet, građevinske mašine: bager, rovokopač, dizalice; RC modeli -...</p> <p>Metrika: 2+4 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti šta su "pametni gradovi"; - nabrojati standarde pametnih gradova (održivost, kvalitetno upravljanje, fokusiranost na građane, planiranje ...); - mapirati svoje okruženje u skladu sa standardima pametnih gradova; - opisati pojam i vrste robota; - objasniti svrhu robotike; - opisati postupke korištenih sredstava, materijala i mehanizama za izradu robota (konstrukcija robota); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - istražiti tehnologije koje se koriste u „pametnim naseljima“; - osmišljavati idejna rješenja zadatog problema razmatrajući više ideja; - odabrati odgovarajuće idejno rješenje; - samostalno i suradnički izraditi model robota od gotovih elemenata (konstruktorski kompleti); - samostalno osmišljavati algoritamski program robota; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - raspraviti o kritičnim tačkama i usaglasiti prioritete odabirom prikladnog idejnog rješenja prema raspoloživim mogućnostima; - predstaviti svoje idejno rješenje; - samostalno predstaviti gotovi robot i iznijeti vlastitu procjenu estetske i funkcionalne vrijednosti; - izvršiti analizu i uraditi poboljšanja algoritamskog programa robota;
<p>2. Pribor</p> <p>Metrika: 1 + 2 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pravilno odabrati odgovarajući softver za konstruisanje vlastitog robota ili projektovanje „pametnog grada“; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti odgovarajući softver i programirati robotske operacije na osnovu kreiranog algoritma; - uraditi idejni crtež vlastitog robota/ pametnog grada; - koristiti mjerne instrumente za mjerenje električnih veličina elemenata (napon, struja, otpor ...); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - predstaviti estetske i funkcionalne vrijednosti vlastitog robota/ pametnog grada; - pravilno koristiti potrebne alate, uređaje i instrumente;
<p>3. Praktični rad /tehnike i tehnologije -materijali -alati i mašine</p> <p>Metrika: 2 + 16 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - klasifikovati vrste senzora; - opisati namjenu mikrokontrolera; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti odgovarajući senzor za realizaciju željenih zadataka; - izabrati odgovarajuće elektronske elemente u ovisnosti od odabranog projekta; - reći zašto su se odlučili za izabrane elemente - programirati odabrani mikrokontroler za svoj robot; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odabrati odgovarajući senzor u ovisnosti od njegove namjene; - uočiti eventualne greške i provjeriti ispravnost korištenih elemenata; - predložiti poboljšanje programa;

4. Energija /zaštita okoline Metrika: 1 + 2 časa	Učenici će: - uočiti mogućnost primjene odgovarajućih senzora i mikrokontrolera u zaštiti okoline i zdravlja (utrošak vode, parkovi, upravljanje otpadom, obnovljiva energija, transport i javni prostori, pametne klupe, rasvjeta, zagađenost zraka, brojač prolaznika ili vozila ...); - objasniti značaj položaja objekata u cilju uštede energije i potrebu za izolacijom objekata; - analizirati primjere korištenja obnovljivih izvora energije/upravljanje otpadom;	Učenici će: -osmisliti upotrebu uređaja za zaštitu okoline/uštedu energije koristeći odgovarajuće senzore i mikrokontrolere; - uraditi proračun uštede energije na osnovu analize;	Učenici će: - uraditi plan uštede energije i materijala na nivou škole, grada/sela (lokalne zajednice); - predložiti poboljšanja upravljanja uštedama energije na nivou lokalne zajednice; - predočiti rezultate realizacije projekta upravljanja energijom (otpadom) na nivou škole i/ili lokalne zajednice;
5.Sigurnost i zaštita na radu¹⁴ Metrika: 1 +1 čas	Učenici će: - opisati načine zaštite pri izgradnji objekta (pri radu sa alatima i mašinama i rukovanju električnim uređajima); - opisuje zaštitnu opremu za rad;	Učenici će: - koristiti propisanu zaštitnu opremu, alate i uređaje prilikom rada;	Učenici će: - pridržavati se pravila o upotrebi alata i uređaja;

Didaktičke – metodičke napomene za realizaciju nastavnih sadržaja:

Tradicionalnim oblikom nastave svim učenicima se nameće isti, dominantno frontalni način rada, bez uvažavanja njihovih osobnosti, kompetencija, stavova i razmišljanja. Današnje vrijeme zahtijeva rapidnu promjenu ovakvog načina poučavanja i od škole se traži da učenike potakne na cjeloživotno učenje, koje se u većoj mjeri usmjerava prema razvoju sposobnosti kritičkog razmišljanja i logičkog zaključivanja.

Zato je potrebno u obzir uzeti individualne razlike učenika i njihovih načina učenja te stvoriti okruženje u kojem imaju priliku osjećati se važnima u nastavnom procesu putem rasprave, traganja za odgovorima i rješenjima, učenjem suradnje i ugrađivanjem vlastitih znanja i iskustava u nastavi. Na taj način učenici postaju aktivni sudionici nastave, a učenje se tada doživljava kao proces u kojem informacije kruže od nastavnika do učenika, od učenika do nastavnika te između samih učenika, ali i nastavnika.

Učenje i poučavanje predmeta Tehnička kultura organizira se prema zadanim odgojno-obrazovnim ciljevima i ishodima učenja, a učitelji imaju mogućnost odabira različitih pristupa u skladu s potrebama, interesima i nivoima znanja i vještina učenika kao i uslovima rada. Uvažavajući postavljena načela učenja i poučavanja, svaki nastavnik Tehničke kulture može osmisliti izvedbu kurikuluma u najboljem interesu svojih učenika.

Program nastavnog predmeta osmišljen je da obuhvati sve komponente i oblasti definirane ZJNPP. Uzimajući u obzir specifičnost nastavnog predmeta nije bilo moguće odvojiti komponente i oblasti kao zasebne cjeline, već je kao polazna osnova bila neodvojivost oblasti tehnike i tehnologije od izbora i upotrebe materijala ili alata za njihovu obradu. Tako da nastavnici i učenici prilikom obrade nekog nastavnog sadržaja odnosno osmišljavanja ideje za realizaciju projekta mogu krenuti od izbora materijala, načina njegova dobijanja, zatim ispitati njegove osobine a potom mu pronaći primjenu. Uz to oni će odabrati i potrebne alate, upoznati se sa njihovom upotrebom i načinom obrade materijala. Broj časova naveden kroz program dat je okvirno, tako da nastavnici kroz izradu godišnjeg kurikuluma mogu sami planirati broj potrebnih časova, ali će taj broj ovisiti o usvojenosti znanja i vještina i stepenu ostvarenosti ishoda učenja.

¹⁴Sadržaji vezani za sigurnost i zaštitu na radu sprovode se u kontinuitetu cijele školske godine.

Program tehničke kulture osmišljen je tako da se učenici kroz sadržaje ovog predmeta upoznaju s bitnim elementima u raznim granama tehnike: mašinske, građevinske, saobraćajne, elektrotehnike itd. U okviru praktičnih radova (projekata) iz ovog predmeta učenici razvijaju svoje radne navike, inventivnost, spretnost, a takođe se navikavaju na timski rad i usvajaju navike koje su vezane za racionalno trošenje materijala i energije, očuvanje životne sredine, elemente tehničke zaštite na radu i sl.

Uporedo s tim, kroz aktivnosti u okviru tehničke kulture učenici potpunije mogu da sagledaju i primjenjivost nekih drugih disciplina kao što su: matematika, fizika, hemija, kultura i umjetnost, te organizacija rada i poduzetnistvo pri čemu im znanja i praktične vještine sa kojima se susreću u tehničkom odgoju omogućavaju da sve te discipline posmatraju integralno. Naročitu ulogu tehnička kultura ima kada je u pitanju buduća profesionalna orijentacija učenika, kao i sticanje znanja primjenjivih u domaćinstvu i u svakodnevnom životu.

Nastavnik će u osmišljavanju postupaka ostvarivanja odgojno-obrazovnih ishoda uzeti u obzir interese učenika i njihove sposobnosti. Svim učenicima omogućit će usvajanja ishoda na nivou primjerenom njihovim sposobnostima, a takođe će se učenicima ponuditi sadržaji koji potiču njihovu maštu i kreativnost da samostalno nadgrade svoje znanje i vještine. Učitelj će kao moderator poticati učenike na istraživanje, nuditi im praktične vježbe u kojima će iskustvenim učenjem ostvarivati zadane odgojno-obrazovne ishode učenja. Učitelj izrađuje operativni kurikulum, savjetuje učenike i prati ih tokom odrastanja te im pomaže u socijalnom, emocionalnom i intelektualnom rastu.

Načini realizacije učenja i poučavanja:

- projektno učenje i poučavanje
- problemsko učenje i poučavanje
- stručne ekskurzije predviđene godišnjim program rada škole
- izolirane praktične aktivnosti (vježbe)
- uslužno i radno zasnovano učenje
- učenička produkcija dobara ili usluga (učenički bazar ...)
- učenička organizacija školskih ili međuškolskih izložbi, sajmova i drugih manifestacija.

Na početku svake školske godine obavezno se obrađuju sadržaji vezani za sigurnost i zaštitu na radu i pravila ponašanja u kabinetu tehničke kulture čiji stepen usvojenosti nastavnik može provjeriti na različite načine. Prilikom rada obaveznaje upotreba zaštitnih sredstava, aučenici su obavezni koristiti radni mantil prilikom boravka u kabinetu tehničke kulture.

U dijelu koji se odnosi na saobraćajnu kulturu, predviđeno je učestvovanje učenika u saradnji sa relevantnim organima i institucijama u regulisanju saobraćaja kroz različite edukativne akcije u svojoj lokalnoj zajednici (školske saobraćajne patrole, kvizovi ...).

Komponente određene kroz ZJNPP su kroz predložene projekte objedinjene u jednu cjelinu u kojoj se odgovarajuće oblasti prožimaju čime se dolazi do navedenih ishoda.

Materijali i izvori

Izbor sadržaja u ovom predmetu je sinteza osnovnih elemenata iz više područja rada pri čemu treba voditi računa da se ide od jednostavnijih radnih zadataka ka složenijim. Zato pri planiranju gradiva i izbora vježbi treba voditi računa, u prvom redu, o *fizičkim* i *psihičkim* mogućnostima učenika. U praktičnom radu potrebno je orijentisati se na one sadržaje i oblike aktivnosti koji dovode do angažovanja fizičkih i intelektualnih sposobnosti, čiji se razvoj planira u određenoj *dobi*. Posebnu pažnju treba pokloniti razvijanju sposobnosti posmatranja i uočavanja funkcionalnosti određenih elemenata i njihovoj povezanosti u cjelinu, te razvijanju mašte i stvaralačko - konstruktivnog mišljenja, što će doprinijeti stvaranju radnih navika i uštedi energije, materijala, i vremena. Posebna vrijednost nastave tehničkog odgoja je u tome što se učenici pripremaju i vaspitavaju za rad i stvaralaštvo. Učenike treba vaspitavati da se ne stide praktičnog rada, već, naprotiv, rad oplemenjuje čovjeka i neophodan je za njegov opstanak.

U pripremi za izvođenje radnih zadataka učenik i nastavnik moraju izvršiti cjelokupnu pripremu koja se sastoji od pripremanja tehničke dokumentacije sa razrađenim tehnološkim postupcima, pripremanja materijala, alata, alata za obradu, mjerenje i kontrolu, pripremanja mašina i pribora. Prema koncepciji predmeta tehnički odgoj, predviđeno je da se program realizuje u većini slučajeva kroz praktične vježbe. Zbog toga nastava se realizuje u specijaliziranom kabinetu - **radionici**. Radionica mora biti opremljena odgovarajućim brojem radnih mjesta tako da svaki učenik mora imati svoje radno mjesto koje je opremljeno potrebnom opremom i alatima. Svi programom predviđeni radni zadaci realizuju se u školskoj radionici ili na

određenom poligonu koji je u tu svrhu posebno pripremljen. Izrada predmeta ne smije se zadavati kao domaći rad.

Materijali koji se mogu primijeniti pri mašinsko - konstrukcijskim tehničkim proizvodima: metali, pocinčani lim, meko željezo, bakreni lim i žica, aluminijski lim i žica, izolirana žica, različite podloge (plastika, mediapan, metal, drvo i drugo), različiti vijci i druge rastavljive i nerastavljive veze te naravno drugi materijali prema mogućnosti i izboru učenika i učitelja.

Materijali koji se mogu primijeniti u elektrotehnici i elektronici: provodnici, prekidači, rasvjetna tijela, elektromotori, potenciometri, zvučnici, elektronski elementi (pasivni i aktivni), eksperimentalne pločice, gotovi kompleti elektronskih sklopova i uređaja, modelarski i konstrukcijski materijali te materijali prema mogućnosti i izboru učenika i učitelja.

Materijali koji se mogu primijeniti u automatici i robotici: elektronski elementi, elektronske pločice (gotove ili za pripremu) numeričko upravljanje (mikrokontroleri), gotovi robotski sistemi, sloboda kreiranja robota (idejna rješenja), upravljanje robotskim sistemom te materijali prema mogućnosti i izboru učenika i učitelja. Pri izradi tehničkih proizvoda upotrebnih vrijednosti, najvažnije je usmjeravati učenike od jednostavnijeg ka složenijem. Na taj ćemo način omogućiti kvalitetnije učenje pomoću praktičnog rada.

Za učenje i poučavanje nastavnog predmeta Tehnička kultura potrebni su materijalni resursi koji uključuju opremljenu tehničku radionicu. Poželjno je da radionica bude opremljena priborom, alatima i mašinama za obradu drveta i metala, laboratorijskom opremom za ispitivanje svojstava materijala i provođenje elektrotehničkih i elektronskih vježbi te informacijskom i komunikacijskom tehnologijom.

Svaka domena predmetnog kurikulumu Tehničke kulture i postavljeni odgojno-obrazovni ishodi izazov su učitelju i učeniku za čije su ostvarenje potrebni materijalni resursi. Predlaže se sljedeća oprema primjerena za siguran rad u školi:

- alat i pribor za obradu drveta, metala, polimera te za izvođenje vježbi i radova iz elektrotehnike i elektronike
- mašine za obradu drveta (mali napon)
- stubna električna bušilica
- akumulatorske bušilice
- stolne i ručne škare za lim
- aparat za savijanje i rezanje plastike
- električne lemilice (za elektroniku i metalurgiju)
- mjerne sprave, pribor i uređaji (elektrotehnika, elektronika, strojarstvo)
- eksperimentalne pločice i kompleti elektronskih elemenata
- energetska blok (izvori izmjenične i istosmjerne struje različitih napona)
- stolna ili prijenosna računala (različiti programi za crtanje, dokumentiranje i upravljanje)
- komplet za izvođenje vježbi iz automatike
- najmanje dva tehnički ispravna bicikla; promjer točka iznosi od 508 do 609,6 mm (20 – 24 inča), zaštitne kacige i reflektirajući prsluci
- komplet za održavanje bicikla
- oprema za vježbe sigurnoga sudjelovanja u saobraćaju i razvijanja vještina vožnje bicikla
- modeli različitih strojeva i makete
- kompleti zaštite na radu
- ormarić prve pomoći
- računalo, projektor i platno
- dokument kamera.

.... Federalni normativi za predmet TK i dopuniti po potrebi

Izvori su znanja udžbenici, radni materijali, proizvodni pogoni, istraživački centri, domaćinstva i sva neposredna sredstva koja se upotrebljavaju pri učenju i poučavanju Tehničke kulture.

<https://thehomeschoolscientist.com>

<https://www.instructables.com> - instructables for education

<https://craftulate.com/>

<https://www.electronicshub.org/arduino-project-ideas/>

http://www.raisingdv.com/category/homeschool_lesson_plan_free/science/

<https://www.cs2n.org/>

<https://www.vexrobotics.com/vexiq/education/iq-curriculum>

<https://www.steampoweredfamily.com/>

<https://www.youtube.com> i drugi izvori

Izradu tehničkih proizvoda može pratiti primjena računala u grafičkom komuniciranju i 3D modeliranju te za upravljanje tehničkim proizvodom:

- izrada radioničkih crteža (FreeCAD, babaCAD, variCAD, CiciCAD,...)
- izrada elektroničkih i montažnih shema (EAGLE, Fritzing, KiCAD, PCBArtist, ProfiCAD)
- obrada fotografija (Paint.net, Picasa,...)
- dizajniranje i prikaz 3D objekata primjenom računala i programa kao što su SketchUp, Blender, ...)
- izrada programa za upravljanje mikrokontrolerom, sučeljem,...
- izrada aplikacija za upravljanje tehničkom tvorevinom mobilnim uređajem (SnapCAD ...)

Podjela učenika u grupe

S obzirom na specifičnosti učenja i poučavanja Tehničke kulture uvjeti rada otežani su u razrednim odjeljenjima sa standardnim brojem učenika. Specifičnost nastave tehničke kulture je tehničko stvaralaštvo koje uključuje primjenu različitih alata i strojeva od strane svakog učenika. Kako bi se omogućili sigurnosni uslovi za učenje i poučavanje Tehničke kulture upotrebom različitih pomagala, alata i mašina uz vođenje nedovoljno obučениh korisnika, tj. učenika, potrebno je nastavu organizirati u grupama od **8 do 12 učenika**.

Okruženje

Učenje i poučavanje Tehničke kulture u pravilu se provodi u radionici, a ovisno o uvjetima dio sadržaja ostvaruje se izvanučionično: na saobraćajnom poligonu, školskom dvorištu, proizvodnom pogonu i drugim prostorima primjerenim učenju. Opremljenost učionice i radionice uslov je za stjecanje kompetencija učenika usvajanjem ključnih sadržaja zadanih odgojno-obrazovnim ishodima. Radno okruženje posebno će omogućiti učeniku da razvija svoje socijalne vještine i potakne ga na razvijanje suradničkoga odnosa kao uvjeta rada u paru, skupini, na projektnom zadatku. Za sigurnu i pravilnu uporabu različitoga pribora i alata potrebno je u potpunosti učenike upoznati s pravilima sigurnog rada.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CE

Tehnički odgoj i kultura za V razreda

Nastavu predmeta osnovi tenike i informatike mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tehnički odgoj i informatiku, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor tehničkog odgoja i informatike;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tehnički odgoj i informatiku, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u etverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor tehničkog odgoja i informatike ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tehnički odgoj i informatiku, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor tehničkog odgoja i informatike ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tehnički odgoj i informatiku, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik tehničkog odgoja i informatike.

Tehnički odgoj/tehnička kultura od V do IX razreda

Nastavu predmeta tehnički odgoj/tehnička kultura mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tehnički odgoj, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor tehničkog odgoja ili drugim stručnim zvanjem gdje je tehnički odgoj, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tehnički odgoj, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor tehničkog odgoja ili drugim stručnim zvanjem gdje je tehnički odgoj glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tehnički odgoj, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor tehničkog odgoja ili drugim stručnim zvanjem gdje je tehnički odgoj, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tehnički odgoj, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik tehničkog odgoja ili drugim stručnim zvanjem gdje je tehnički odgoj glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi.

- Nastavnički fakultet sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja (dodiplomski studij) u trajanju od najmanje tri, odnosno četiri studijske godine, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem Bakalaureat/Bachelor tehničkog odgoja/kulture, odnosno sa završenim drugim ciklusom visokog obrazovanja i stručnim zvanjem Magistar tehničkog odgoja i informatike_____.

5. INFORMATIKA

Uloga i značaj

Razvoj informacijsko komunikacijskih tehnologija i nauka u proteklom periodu omogućio je stvaranje tehnologije koja je skoro u potpunosti promijenila svijet oko nas. Računala i ostali digitalni uređaji se primjenjuju u svim područjima današnjeg života pa se mijenja i način shvaćanja svijeta u kojem živimo. Digitalna pismenost danas je neophodna svakome kako bi mogli obavljati svakodnevne obaveze i upotrebljavati računala i ostale savremene uređaje.

Uz tradicionalne naučne discipline kao što su matematika, fizika ili hemija, informatika se nameće kao dodatno područje koje je potrebno izučavati. Poznavanje temeljnih informatičkih koncepata kao što su programiranje, algoritmi ili strukture podataka postaje neophodno kako bismo bili stvaratelji, a ne samo korisnici informacijske i komunikacijske tehnologije (IKT).

Većina poslova ovog vijeka zahtijeva razumijevanje i primjenu računarskih nauka s ciljem što veće produktivnosti i konkurentnosti. Digitalne kompetencije su neophodne u rješavanju različitih izazova u svim područjima ljudskog djelovanja i u svim područjima nauke i tehnike.

Učenje Informatike priprema učenike za različita privatna i poslovna područja djelovanja. Poseban doprinos učenja predmeta Informatika ogleda se u razvoju računalnog načina razmišljanja (*computational thinking*) koje uključuje i tehnike rješavanja problema:

- prikazivanje informacija apstrakcijama
- logičko povezivanje i analizu podataka
- automatizaciju rješenja upotrebom algoritamskog razmišljanja
- prepoznavanje, analizu i primjenu mogućih rješenja s ciljem postizanja efikasnog rezultata vodeći računa o dostupnim resursima
- formulisanje problema načinom primjerenim upotrebi računala i računalnih alata
- generalizaciju procesa rješavanja problema primjenjivog na čitav niz sličnih problema.

Te su tehnike alat za rješavanje različitih problema i u ostalim disciplinama, pa su važne svima, a ne samo informatičkim stručnjacima.

Cilj

Sadržaji iz predmeta Informatika trebaju se usvajati tokom cijeloga školovanja, pri čemu bi se trebalo koristiti načelom spiralnog modela prema kojem se znanje stečeno na nižim nivoima obrazovanja proširuje i produbljuje na višima. Znanja, vještine i stavovi usvojeni u Informatici podrška su svim ostalim predmetima i međupredmetnim temama.

Zadaci

Učenjem predmeta Informatike učenici će:

- postati informatički pismeni kako bi se mogli samostalno, odgovorno, efikasno i primjereno koristiti digitalnom tehnologijom i pripremiti se za učenje, život i rad u društvu
- razvijati kritičko mišljenje, kreativnost i inovativnost upotrebom informacijske i komunikacijske tehnologije
- razvijati računalni način razmišljanja, sposobnost rješavanja problema i vještinu programiranja
- ovladati vještinama kreiranja i predstavljanja algoritama;
- osposobiti za korištenje Internet usluga;
- steći općenite predstave o informacionim tehnologijama i društvu.
- odgovorno komunicirati i surađivati u digitalnome okruženju
- razumjeti i odgovorno primjenjivati sigurnosne preporuke pri korištenju digitalnom tehnologijom u svakodnevnome životu.

DRUGA TRIJADA

Peti razred

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
III. INFORMACIONE I KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE			
<p>1. Osnove informacijske i komunikacijske tehnologije</p> <p>Metrika: 1 + 1 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definirati pojam informacijska i komunikacijska tehnologija (IKT); - objasniti potrebu za računarima u svakodnevnom životu i radu; - prepoznati različite vrste IKT usluga/primjena; - razlikovati vrste kompjutera (desktop, prijenosni, tablet ...) i ostalih digitalnih uređaja (pametni telefon, uređaj za reprodukciju medija, digitalne kamere ...); - opisati osnovna obilježja pojedinih dijelova s obzirom na njihovu ulogu u samome sistemu; - definirati pojmove procesor, memorija s direktnim pristupom (RAM), skladištenje podataka; - razlikovati medije za pohranu podataka; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pravilno koristiti digitalne uređaje; - razvrstati IKT usluge prema njihovoj namjeni (Internet usluge, mobilna tehnologija, aplikacije za uredsku produktivnost ...); - samostalno povezati uređaje sa njihovom namjenom; - istražiti generacije procesora i vrste memorija; - klasifikovati medije za pohranu podataka s obzirom na njihov kapacitet te način upotrebe; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazati interes za utvrđivanje sfera života i poslova pri korištenju računara; - uporediti funkcije uređaja sa poslovima za koje se koriste; - uporediti računare i uređaje prema performansama za koje se koriste; - odabrati uređaj prema namjeni za izvršenje zadatka; - komentirati utjecaj procesora i memorije na performanse prilikom korištenja računala i uređaja.
<p>2. Komponente računarskih sistema</p> <p>Metrika: 1 + 1 čas</p>	<ul style="list-style-type: none"> - identifikovati glavne tipove integrirane i vanjske opreme (pisači, zaslone, skeneri, tipkovnice, miš/dodirna pločica, web kamera, zvučnici, mikrofoni, ...); - objasniti postupak pravilnog uključivanja / isključivanja računara; - definirati pojam softver; - razlikovati glavne tipove programa (operativni sistemi - OS, aplikacije, driver ...); - identifikovati različite ikone na radnoj površini i dijelove prozora (naslovna traka, traka izbornika, traka alata, statusna traka, klizač); 	<ul style="list-style-type: none"> - sortirati dijelove računara prema njihovoj ulozi (ulazni - izlazni uređaji); - pokazati postupak pravilnog pokretanja računara; - pokrenuti programe i aplikacije pomoću ikona ili Start menija (vršiti označavanje, odabir i premještanje, pokretanje programa); - koristiti prozore u skladu sa svojim potrebama (otvarati, smanjivati, povećavati, maksimizirati 	<ul style="list-style-type: none"> - koristiti uređaje prema njihovoj namjeni; - diskutovati o funkcijama pojedinih dijelova računara (kućište, monitor, tastatura, miš...); - objasniti važnost pravilnog pokretanja i isključivanja računara; - organizovati radnu površinu prema svojim potrebama; - izabrati korištenje miša ili tipkovnice prema svojim potrebama; - upotrebljavati tipkovničke kratice radi bržeg rada;

	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti kako OS prikazuje uređaje i podatke (uređaji za pohranu, mape, datoteke / fajlove) i njihovu organizaciju; - opisati pojam foldera/ fajla i prepoznati ih na računaru; - opisati organizaciju datoteka u računalu; 	<p>prozor; pomjerati , zatvoriti prozor; kretati se među otvorenim prozorima);</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreirati foldere/ fajlove i manipulirati njima; - kreirati foldere/fajla i prečiće, i manipulirati njima; - primijeniti jednostavne postupke za rad s mapama i datotekama; - analizirati različite načine prikazivanja organizacije datoteka na nekomu mediju; 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati dobru praksu u imenovanju mapa i datoteka: korištenje imena koja označavaju namjenu ili vrstu mapa i datoteka zbog lakšeg pronalaženja i organizacije; - prepoznati različite foldere na računaru; - upravljati organizacijom datoteka na računalu raspoređujući datoteke prema zajedničkom ili zadanom obilježju; - uspješno primijeniti različite načine prikazivanja popisa sadržaja nekoga medija za pohranu podataka;
<p>3. Računarske mreže</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definirati pojam (računalna) mreža; - razlikovati samostalno i mrežno okruženje digitalnih uređaja; - opisati od čega se računalna mreža sastoji; - opisati načine komunikacije i suradnje s pomoću računalnih mreža; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - istražiti od kojih elemenata se sastoji računalna mreža; - razmjenjivati datoteke i programe na lokalnoj mreži; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabrojiti (računalne) mreže s kojima se do sada susretao; - objasniti ulogu i prednosti korištenja računalne mreže; - sudjelovati u zajedničkim aktivnostima na lokalnoj mreži (izrada dokumenta/ crteža ...);
<p>4. Obrada podataka</p> <p>Metrika: 1 + 2 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti načine pokretanja ugrađenih programa (aplikacije) na računaru (Calculator, Notepad/ Wordpad, Paint); - opisati funkcije alata za crtanje; - manipulirati objektima na crtežu pomoću opcija za selektovanje; - manipulirati tekстом unutar dokumenta/ između otvorenih dokumenata; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokrenuti aplikaciju na različite načine (Calculator, Notepad/Wordpad, Paint); - prilagoditi osnovne elemente iz radnog okruženja u programu; - koristi ponuđene oblike pri crtanju; - dodati tekst i dostupne unaprijed definirane grafičke oblike; - samostalno unositi tekst u dokument; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - samostalno kreirati crtež/ tekst u željenom programu; - kreirati crteže u programu za crtanje i snima ih kao fajlove; - urediti grafičku sliku koristeći sve dostupne alate aplikacije za crtanje; - primijeniti pravopis prilikom unosa teksta;
IV. RJEŠAVANJE PROBLEMA PRIMJENOM IKT			
<p>1. Algoritmi i strukture podataka</p> <p>Metrika: 1 + 3 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti pojam algoritma; - prepoznati problem i osmisliti mogućnosti rješavanja jednostavnog logičkog zadatka; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreirati jednostavan algoritam sa zadatim skupom instrukcija; - analizirati zadatak (različiti načini rješavanja) i opisati 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - riješiti jednostavne logičke zadatke uz pomoć učitelja; - osmisliti algoritam za rješavanje zadatog

	- osmisлити pseudokod za pisanje algoritma;	korake njegova rješavanja; - prikazati korake rješavanja zadatka (slikom, riječima); - pratiti niz uputa predočenih slikom ili riječima koje izvode jednostavan zadatak (računalom ili bez računala);	jednostavnijeg problema; - prepoznati jednostavni zadatak (problem) iz svakodnevnoga života; - provjeriti ispravnost algoritma, otkriti i popraviti greške; - opisati putove dolaska do rješenja jednostavnog logičkog zadatka;
2. Programiranje Metrika: 1 + 5 časova	Učenici će: - opisati način pokretanja programskoga alata i njegovo okruženje; - prepoznati alate i namjenu pojedinih dijelova programa; - koristi radno okruženje programa (Scratch, Kodu ...) za blokovsko programiranje;	Učenici će: - kreirati jednostavne linijske programe služeći se raspoloživim blokovima naredbi; - složiti jednostavan niz uputa koristeći se blokovima/ naredbama; - istražiti djelovanje nekoliko blokova ili naredbi povezanih u cjelinu;	Učenici će: - prepoznati osnovne segmente izrade programa: ulaz – obrada – izlaz; - analizirati zadani problem te predložiti niz blokova/ naredbi kao moguće rješenje problema; - samostalno izraditi jednostavne programe;
V DIGITALNO DRUŠTVO¹⁵			
1. Virtuelni svijet	Učenici će: - navesti pravila lijepog ponašanja (mrežni bonton) pri korištenju digitalnih uređaja; - razlikovati dobre i loše strane interneta (brzi pristup informacijama, netačne i neprikladne informacije);	Učenici će: - koristiti mogućnost razmjene datoteka i programa na lokalnoj mreži; - prepoznati oznake autorskog prava prilikom korištenja digitalnih uređaja;	Učenici će: - sudjelovati u zajedničkim aktivnostima na lokalnoj mreži (izrada dokumenta / crteža ...); - poštovati svoj i tuđi rad;
2. Sigurnost i zaštita;	Učenici će: - prepoznati moguće nedostatke i štetne posljedice nepravilnog rada na računaru; - opisati probleme prekomjernog korišćenja računara, naročito u domenu zabave; - objasniti potrebu vremenskog ograničenja u radu s digitalnom tehnologijom; - identificirati pojam privatnosti na mreži; - nabrojati pravila privatnosti na mreži /internetu; - razlikovati svoje i tuđe osobne podatke; - objasniti pojam električnog i elektronskog otpada;	Učenici će: - istaknuti važnost zdravih navika ponašanja za vrijeme rada na računalu; - demonstrirati tehnike razgibavanja tokom i nakon rada na računalu; - primijeniti upute za očuvanje zdravlja i sigurnosti pri radu s računalom; - procijeniti količinu vremena provedenog u virtualnom svijetu prema preporukama o količini vremena pred računalom; - provjeriti svoje postavke privatnosti na mreži /internetu; - istražiti oblike neprihvatljivog korištenja računalne tehnologije; - razlikovati elektronski od drugih vrsta otpada;	Učenici će: - navesti iskustva prekomjernog i nepravilnog korišćenja računara; - savjetuje članove obitelji i vršnjake o pravilnom korištenju tehnologije; - ukazati na važnost vremenskog ograničenja boravka za računalom; - raspraviti argumentirano o štetnosti dugotrajnog i nepravilnog korištenja tehnologijom; - razlikovati štetne i sigurne načine osobnog predstavljanja; - obratiti pažnju na (svoje) digitalne tragove; - analizirati ograničenja upotrebe računalne tehnologije; - procijeniti važnost sakupljanja EE otpada u

¹⁵Sadržaji iz virtuelnog svijeta i sigurnosti i zaštite se rade u kontinuitetu cijele školske godine.

	- prepoznati oznaku EE-otpada;	- istražiti pravilne načine zbrinjavanja elektronskog otpada radi očuvanja okoliša i zdravlja;	lokalnoj zajednici;
--	--------------------------------	--	---------------------

Šesti razred

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
III. INFORMACIONE I KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE			
1. Osnove informacijske i komunikacijske tehnologije Metrika: 1 + 1 časa	Učenici će: - opisati različite vrste IKT usluga/primjena (Internet usluge, mobilna tehnologija, aplikacije za uredsku produktivnost ...); - obrazložiti razliku između pojmova: znanje, informacija, podatak; - opisati načine čuvanja/pohranjivanja i prenošenje podataka u bližoj i daljoj prošlosti; - razlikovati osnovne tipove datoteka tekstualnih i slikovnih podataka (.txt, .doc, .jpg, .png, .gif ...);	Učenici će: - primijeniti IKT uređaje i medije u svakodnevnom životu (mobilni telefon, digitalni foto aparat, tablet ...); - istražiti načine komunikacije u prošlosti; - razvrstati medije za pohranu podataka s obzirom na njihov kapacitet te način upotrebe;	Učenici će: - uočiti prednosti korištenja IKT u savremenom komuniciranju (WiFi, LAN, Internet ...); -i spravno koristiti osnovnu IKT tehnologiju (monitor, tastatura, miš ...); - objasniti princip savremenih tehnologija za prijenos digitalnih podataka; - objasniti princip savremenih tehnologija za pohranjivanje podataka zasnovan na prikazivanju podataka u digitalnom obliku;
2. Komponente računarskih sistema Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: - nabrojiti osnovne dijelove hardvera (npr. radna memorija, procesor, U/I uređaji,...); - identifikovati uobičajene ulazno/ izlazne priključke (USB, HDMI ...); - razlikovati sistemski i aplikativni softver; - samostalno instalirati softver; - prepoznati i poštovati licence korištenja te autorsko pravo; - definirati pojam operativni sistem (OS);	Učenici će: - povezati osnovne funkcije sa dijelovima hardvera; - objasniti razliku između pojedinih vrsta softvera; - objasniti postupak instalacije software sa priloženih medija - identifikovati uobičajene aplikacije OS-a (za produktivnost, komunikacije, društvene mreže, medije, dizajn, mobilne aplikacije ...);	Učenici će: - Objasniti funkcije osnovnih dijelova hardvera. - identifikirati uobičajene operativne sisteme za računare i uređaje; - ukazati na potrebu instaliranja softvera za novi hardver; - poštovati autorsko pravo; - razlikovati uobičajene operativne sisteme za računala i uređaje; - samostalno otkriti i pokazati dodatne mogućnosti OS-a poput upotrebe pomoći i

	<ul style="list-style-type: none"> - pronalaziti željene foldere/ fajlove na uređaju pomoću opcija (tražiti datoteke po svojstvima, korištenjem zamjenskih znakova, nedavno korištene datoteke ...); - identificirati uobičajene vrste medija za pohranu podataka (unutrašnji, vanjski tvrdi disk, mrežni disk, CD, DVD, Blue-ray disk, memorijska kartica, uređaji za online pohranu podataka); 	<ul style="list-style-type: none"> - odabrati željene foldere/ fajlove (selektirati pojedinačno, susjedne i nesusjedne datoteke/ mape); - upravljati folderima/ fajlovima (kopirati, premještati datoteke i mape između mapa i uređaja za pohranu, pražnjenje kante za smeće ...); 	<p>podrške;</p> <ul style="list-style-type: none"> - sortirati datoteke u rastućem/ padajućem nizu (po imenu, veličini, tipu, datumu kreiranja ...); - objasniti postupak brisanja datoteka i mapa tako da idu u kantu za smeće i vraćanje obrisanih na originalnu lokaciju;
<p>3. Računarske mreže</p> <p>Metrika: 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definirati pojam i strukturu Interneta; - tumačiti osnovne pojmove vezane za Internet (klijent/ server, davatelj/ vrste usluga, brzina prijenosa ...); - definisati pojmove intranet, virtualna privatna mreža (VPN) i mogućnosti njihovog korištenja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - spojiti se na žičnu/ bežičnu mrežu pomoću digitalnog uređaja; - napraviti postavke za pristup mreži; - istražiti primjere koji pokazuju različite načine i razloge povezivanja digitalnih sistema mrežom; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uporediti različite mogućnosti spajanja na Internet (telefonska linija, mobilni telefon, kabel, bežična mreža, satelit ...); - odabirati davatelja Internet usluga (ISP) prema različitim kriterijima (brzina uploada/downloada, količina prometa, cijena ...);
	<ul style="list-style-type: none"> - opisati različite načine povezivanja računalnih uređaja mrežom; - prepoznati komponente mrežnog hardvera potrebne za povezivanje uređaja na Internet; - razlikovati pojmove i strukturu URL, simboličke (web) i e-mail adrese; - razvrstati uobičajene tipove domena (.org, .edu, .com ...); 	<ul style="list-style-type: none"> - pronalaziti i povezivati nove uređaje u mrežu, npr. mobilne uređaje; - odabrati i primjeniti postupke za zaštitu na mreži; - koristiti različite internetske servise (chat, e-mail, portale, mrežne igrice,...) za učenje i zabavu; 	<ul style="list-style-type: none"> - analizirati odnos komponenti mrežnog hardvera i softvera; - analizirati prednosti i nedostatke mrežnoga povezivanja; - analizirati i opisati način prijenosa podataka u digitalnom sistemu odnosno razmjenu podataka mrežom; - samostalno koristi web preglednik (web adresa, linkovi ključne riječi,...);
<p>4. Obrada podataka¹⁶</p> <p>Metrika: 4 + 10 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upotrebljavati aplikaciju za obradu teksta (pokretanje/ zatvaranje aplikacijeotvaranje /zatvaranje dokumenata); - prilagoditi radno okruženje svojim potrebama (postaviti potrebne alatne trake, odabrati odgovarajuću vrstu pogleda na dokument); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreirati novi dokument korištenjem zadanog predloška; - spremiti dokumente na određenu lokaciju diska ili pod drugim imenom; - upotrijebiti osnovne naredbe za unos i obradu teksta pomoću miša ili tipkovnice (označavanje dijela ili cijelog teksta); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izraditi dokument po zadatku/ slobodnom izboru; - kreirati i uređivati jednostavne tekstualne dokumente; - prepoznati način ubrzanja rada pomoću

<ul style="list-style-type: none"> - primijeniti različite vrste oblikovanja teksta u dokumentu; - razmotriti mogućnost primjene odlomaka; - pripremiti dokument za ispis; - umetnuti objekte (tablice, slike, crteže, text box ...) na lokaciju u dokumentu; - koristiti tablice za unos podataka u dokumentu; - oblikovati tablice; - koristiti aplikaciju za tablične proračune (pokretati/ zatvarati aplikacije, otvorati/ zatvarati radne knjige); - unositi podatke u ćelije (označavati, sortirati, kopirati, premješati i brisati podatke); - mijenjati oblikovanja sadržaja ćelije (veličina i vrsta fonta, podebljano, nakošeno, podcrtano, boja sadržaja i ćelije, pozadine ćelije ...); 	<ul style="list-style-type: none"> - oblikovati tekst prema potrebi (oblik, boja i veličina fonta; podebljano, kurziv, podcrtano); - primijeniti različita oblikovanja teksta (indeks/eksponent, mala/velika ...); - kreirati/ spajati odlomke; - oblikovati odlomke koristeći alate za poravnavanje teksta, tabulatore, prorede, margine ...; - izabrati orijentaciju dokumenta (portret, pejzaž) i veličinu papira; - promijeniti margine u cijelom dokumentu (gore, dolje, lijevo, desno); - manipulirati objektima unutar/ između otvorenih dokumenata (promijeniti veličinu i osobine, obrisati objekt ...); - unositi i uređivati podatke u tablici; - označiti dijelove (red, kolonu, ćeliju) tablice pomoću miša ili prečica na tastaturi; - umetati ili brisati redove/stupce; - promijeniti širinu kolone i visinu reda; - mijenjati postavke obruba ćelije (vrsta, boja, debljina crte); - dodavati sjenčanja ćelijama; - označiti objekt; - kreirati dokument u tabličnom kalkulatoru; - kreirati nove radne knjige na osnovi zadanog predloška ili prazne knjige; - spremati radnu knjigu na određenu lokaciju na disk ili pod drugim imenom; - upisivati sadržaj u ćeliju (brojeve, datume, tekst ...) koristeći različite alate (alata samoispuna/ kopiranje, inkrementalni unos ...); - označavati ćelije, niz susjednih/ nesusjednih ćelija, cijelog radnog lista ...); - upotrebiti opcije za 	<ul style="list-style-type: none"> tipkovničkih kratica; - prepoznati primjere dobre prakse u izboru odgovarajućih mogućnosti oblikovanja teksta; - prepoznati primjere dobre prakse u korištenju razmaka među odlomcima (primjena razmaka između odlomaka umjesto korištenja praznih odlomaka); - ispisuje dokument prema svojim potrebama; - kreirati tablicu za unos podataka; - prilagoditi radno okruženje svojim potrebama (postaviti potrebne alatne trake, odabrati odgovarajuću vrstu pogleda na dokument); - razumijeti da ćelija na radnom listu treba sadržavati samo jedan element podatka (npr. ime u jednoj ćeliji, prezime u drugoj); - koristiti primjere dobre prakse kopiranjaoblikovanja s
--	---	--

<p>- uočiti razliku u adresama ćelija;</p> <p>- uređivati/mijenjati sadržaj ćelije;</p> <p>- sortirati niz ćelija po jednom kriteriju (uzlazni/silazni, numeričko i alfabetskog sortiranje (A...Z)/(Z...A) ...);</p> <p>- uređivati retke i stupce na radnom listu;</p> <p>- kopirati, premješati, brisati i preimenovati radne listove;</p> <p>- kreirati matematičke i logičke formule koristeći standardne funkcije proračunskih tablica;</p> <p>- opisati osnovne matematičke i logičke funkcije;</p>	<p>dodatno oblikovanje (prelamanje teksta u ćeliji/nizu ćelija, poravnanja teksta u ćeliji, orijentacija sadržaja ćelije, spajanje ćelija i centriranje naslova preko niza spojenih ćelija, dodavanje rubova ćeliji/ nizu ćelija ...);</p> <p>- koristiti funkcije za poništavanje (undo), i vraćanje izmjena (redo);</p> <p>- kopirati/ premješati sadržaj ćelije/ niza ćelija unutar radnog lista, između radnih listova, između otvorenih radnih knjiga ...;</p> <p>- brisati sadržaj ćelija;</p> <p>- označavati redove/ stupce, niz susjednih redaka/ stupaca, niz nesusjednih redaka/ stupaca;</p> <p>- umetati/ brisati redove i stupce;</p> <p>- kretati se među radnim listovima;</p> <p>- kreirati formule korištenjem adresa ćelija i aritmetičkih operatora (zbrajanje, oduzimanje, množenje i dijeljenje);</p> <p>- koristiti relativne i apsolutne adrese ćelija u formulama;</p> <p>- koristiti funkcije sume, prosjeka, minimuma, maksimuma, brojača, zaokruživanja (sum, average,</p>	<p>ćelije ili niza ćelija na drugu ćeliju/ niz ćelija;</p> <p>- oblikovati ćelije prema vrsti podataka koji se unose (oblikovanje ćelija za prikaz decimalnih brojeva s određenim brojem decimalnih mjesta, prikaz datuma, prikaz valutnih simbola, prikaz postotaka ...);</p> <p>- prepoznati primjere dobre prakse u kreiranju popisa (izbjegavanje praznih redaka i stupaca u osnovici popisa, umetanje praznog retka prije retka za ukupan iznos, osiguranje da se ne pojavljuju obrubi ćelija ...);</p> <p>- podešavati širine/ visine stupaca i redova na potrebnu vrijednost;</p> <p>- manipulirati sadržajima radnih listova i radnih knjiga (umetanje novog radnog lista, brisanje radnog lista, kopiranje, premještanje ...);</p> <p>- koristiti primjere dobre prakse u kreiranju formula i prepoznavanju pogrešnih vrijednosti u formulama;</p> <p>- obrazložiti greške do kojih može doći prilikom korištenja formula (#NAME?, #DIV/0!, #REF!);</p> <p>- prepoznati primjere dobre prakse u kreiranju formula (voditi računa o preciznom korištenju adresa ćelija više nego o vrsti podataka);</p> <p>- diskutirati o upotrebi funkcija u dokumentu;</p>
---	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> - koristiti alate namjenjene za grafikone; 	<ul style="list-style-type: none"> minimum i maximum ...); - koristiti logičku funkciju IF (uzimanjem u obzir jedne ili dvije specifične vrijednosti) s operatorom: =, >, <; - kreirati različite vrste grafikona iz podataka u radnoj knjizi (stupčasti, trakasti, linijski, tortni grafikon ...); - označiti elemente grafikona; - promijeniti vrstu grafikona; 	<ul style="list-style-type: none"> - odabrati potreban grafikon za prikaz; - prilagoditi veličinu i osobine grafikona;
	<ul style="list-style-type: none"> - pripremiti dokument za ispis; 	<ul style="list-style-type: none"> - prilagoditi margine i orijentaciju radnog lista; - odabrati potrebu veličinu papira; 	<ul style="list-style-type: none"> - razmotriti napredne mogućnosti ispisa dokumenta;

IV. RJEŠAVANJE PROBLEMA PRIMJENOM IKT

<p>1. Algoritmi i strukture podataka</p> <p>Metrika: 2 + 2 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati elemente dijagrama toka; - prepoznati problem u jednostavnom zadatku s ponavljanjem; - prepoznati problem u jednostavnom zadatku s odlukom; - prepoznati tipične aktivnosti u stvaranju programa (analiza, dizajn, kodiranje, testiranje, poboljšanje); - razumjeti razliku između formalnog jezika i prirodnog jezika; - opisati situacije u svom programu u kojem bi se trebao koristiti odlukom i ulaznim vrijednostima; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upotrijebiti pseudokod i dijagram toka za prikaz algoritma; - predvidjeti korake za rješavanje analiziranog jednostavnog problema; - prikazati redoslijed koraka izvršavanja (grafički, usmeno ili tekстом) zadanog problema; - stvoriti niz uputa koji se sastoji od slijeda koraka i ponavljanja sa zadanim brojem ponavljanja (sa ili bez računala); - rješavati zadane probleme koristeći se dijagramom toka; - osmisлити niz koraka koji vode ka rješenju problema; - otkriti problem te prepoznati ulazne vrijednosti i algoritamske strukture koje se upotrebljavaju za rješavanje problema; - predložiti algoritamsko rješenje zadanog problema, (rješenje problema prikazati dijagramom, riječima govornog ili naredbama programskog jezika); - provjeriti ispravnost 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti na koje sve načine algoritam može biti predstavljen; - otkriti, prikazati i analizirati korake rješavanja jednostavnog zadatka koji sadrži slijed koraka i ponavljanje, uz pomoć nastavnika; - ispraviti pogrešan redoslijed u uputama za rješavanje jednostavnog zadatka; - preurediti i testirati svoje rješenje; - stvoriti algoritam za rješavanje postavljenog problema - samostalno odrediti kriterij za razvrstavanje ili redanje podataka koji omogućuje učinkovito korištenje podataka; - redati podatke prema kriteriju koji omogućuje njihovo učinkovito korištenje; - analizirati logički zadatak i uočiti strategiju ili korake za njegovo rješavanje; - argumentirati svoju strategiju rješavanja zadatka te ju uporediti sa drugim strategijama; - vrednovati uspješnost rješenja analizom odnosa ulaznih i izlaznih vrijednosti;
--	---	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> - samostalno planira i slaže niz uputa (naredbi) kao rješenje problema primjenom algoritamskih struktura slijeda, grananja i ponavljanja; - upotrebljavati termin logički test (logic test); 	<p>algoritma prateći njegovo ponašanje (olovkom) ili testiranjem programa (algoritma) nekim ulaznim vrijednostima;</p> <ul style="list-style-type: none"> - riješiti složenije logičke zadatke; 	
<p>2. Programiranje</p> <p>Metrika: 2 + 10 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati blokove naredbi u programu za blokovsko programiranje (Scratch, Kodu ...); - opisati složeniji problem i prepoznati neke korake/dijelove u rješavanju problema; - stvoriti program u kojem se koristi ulaznim vrijednostima, slijedom, ponavljanjem i odlukom; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti vizualno okruženje za stvaranje programa u kojem upotrebljava slijed koraka, ponavljanjem; - kreirati programe služeći se raspoloživim blokovima naredbi slijeda, ponavljanja i odluke; - opisati svrhu logičkog testa u programu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - samostalno izraditi složeni program; - prepoznati vrste Booleovih logičkih izraza (tačno, netačno, =, >, <, >=, <=, <>, ! =, ==, I, II, I, NE); - otkriti korake rješavanja jednostavnog zadatka koji sadrži odluku; - kritički provjeriti ispravnost rješenja i preurediti rješenje prema potrebi;
V DIGITALNO DRUŠTVO¹⁷			
<p>1. Virtuelni svijet</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati pojmove preglednik i pretraživač; - prepoznati opcije za kontrolisano korištenje Interneta (nadzor, ograničenja web pregledavanja, skidanja s web-a); - opisati postupak kreiranja korisničkog mail računa i elektronskog komuniciranja; - razlikovati prikladne informacije od neprikladnih nakon provedene analize; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti neki od popularnih pretraživača; - opisati način pretraživanja i pronalaženja podataka na internetu; - prikupljati informacije potrebne za svakodnevni život i za učenje putem web-a; - predstaviti pripremljeni digitalni sadržaj smješten na nekom offline/online resursu, npr. e-portfolio; - koristi elektronsku poštu za razmjenu poruka; - demonstrirati primjere dobre strane dijeljenja informacija na internetu i njihovog brzog širenja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti digitalne tehnologije za učenje koje su primjerene njegovoj dobi; - pravilno odabrati informacije koje su korisne i ponašati se u skladu s njima; - navesti prednosti i nedostatke digitalne tehnologije pri učenju; - procijeniti vjerodostojnost informacija i stranica s nastavnim sadržajima po različitim kriterijima (pouzdanost, tačnost, upotrebljivost, istinitost ...); - usvojiti način elektronske komunikacije kao jedan od oblika komunikacije u svakodnevnom životu (komunikacija putem e-maila, sms, IM ...); - usporediti različite načine predstavljanja osoba na mreži;

¹⁷Sadržaji iz virtuelnog svijeta i sigurnosti i zaštite se rade u kontinuitetu cijele školske godine.

			- ukazati na različite mogućnosti primanja lažne i neželjene e-pošte i mogućnosti zaraze računala
2. Sigurnost i zaštita;	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - identificirati prednosti i nedostatke mrežnoga povezivanja i primjenu postupaka zaštite na mreži; - razumjeti pojam "politike sigurnosti"; <p>- objasniti pojam digitalni trag na konkretnom vlastitom primjeru;</p> <p>- opisati vrste elektroničkog nasilja;</p> <p>- prepoznati i objasniti pojam krađe identiteta;</p> <p>- opisati različite vrste i djelovanje štetnih softvera (virus, crv, trojanac, špijunski ...);</p> <p>- interpretira načine na koje se računalo ili uređaj može zaraziti;</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upravljati postupcima za zaštitu računala, programa i podataka na mreži; <p>- otkriti vlastite digitalne tragove;</p> <p>- objasniti potencijalne probleme (posljedice) vezane uz online prevare i krađu identiteta;</p> <p>- upravljati postavkama anti-virusnog softvera za održavanje softverske ispravnosti računala;</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prilagoditi nivo postavki mrežne sigurnosti koja je definirana operativnim sistemom kao i nekim računalnim programima i aplikacijama (dozvole pristupa i uvjeti korištenja ...) uz pomoć odrasle osobe; - prepoznati dobre politike lozinki kao što su odgovarajuća dužina, kombiniranje slova i brojeva, tajnost, redovito mijenjanje ...; - analizirati primjere slučaja sa pozitivnim i negativnim primjerima utjecaja računalne tehnologije na privatni život i društvo; - diskutirati o posljedicama nepromišljenog objavljivanje neprikladnih informacija (slike, video...); - grupisati (vlastite) digitalne tragove prema kriteriju prihvatljivosti i mijenjati neprihvatljive digitalne tragove; - predlaže načine za izbjegavanje online prevara i krađe identiteta; - poznavati zajedničke karakteristike phishing-a (pecanja) kao mogućnost krađe podataka (korištenje imena legitimnih tvrtki, ljudi, lažnih web veza...); - prepoznati mogućnost zaraze računala štetnim softverom pri otvaranju dokumenata koji sadržavaju makronaredbu ili izvršnu datoteku;

TREĆA TRIJADA

Sedmi razred

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
III. INFORMACIONE I KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE			
2. Komponente računarskih sistema Metrika: 1 + 1 čas	Učenici će: - razvrstati ulazne/ izlazne jedinice prema njihovoj namjeni; - identificirati vrste priključaka; - navoditi vrste perifernih memorija; - identificirati CPU, memoriju (RAM i ROM), matičnu ploču; - pregledati glavne sistemske informacije kompjutera: vrsta OS i njegova verzija, količina instalirane radne memorije (RAM); - razlikovati pojmove samostalnog i mrežnog okruženja;	Učenici će: - opisati namjenu ulaznih/ izlaznih jedinica, uređaja i perifernih memorija; - povezati ulazne, izlazne i ulazno- izlaznih jedinica na računar; - demonstrirati primjenu perifernih memorija; - razlikovati licence softvera (licencirani, trial, open source,...); - zaustaviti aplikaciju koja ne reagira; - upravljati folderima/ fajlovima u mrežnom okruženju; - koristiti dostupne funkcije pomoći;	Učenici će: - diskutirati o pravilnom načinu upotrebe, čuvanja i skladištenja hardverske opreme; - interpretirati način primjene (upotrebe) hardverskih komponenti računara u skladu s upustvima; - pravilno koristiti ulazne, izlazne jedinice; - debatirati o autorskim pravima i intelektualnom vlasništvu; - odabirati odgovarajuće programe za pregledanje i/ili uređivanje digitalnog sadržaja u skladu s odabranom platformom te analizirati njihovu primjenu; - pravilno instalirati/ deinstalirati aplikaciju; - samostalno koristiti mrežni OS (snimati, premještati i kopirati datoteku ili mapu na određenu mrežnu lokaciju);
3. Računarske mreže Metrika: 2 čas	Učenici će: - prepoznati mrežu kao međusobno povezane uređaje koji razmjenjuju podatke; - opisati uloge različitih uređaja u mreži i neka njihova obilježja; - navesti ulogu IP/ MAC adrese uređaja;	Učenici će: - objasniti način i pravila prijenosa podataka na mreži; - pronaći mrežne uređaje prepoznavanjem njihovih ikona; - koristiti dijeljene resurse u lokalnoj mreži; - podijeliti folder i štampač u lokalnoj mreži vodeći računa o sigurnom pristupu podacima i uređajima;	Učenici će: - usporediti različite mreže prema arhitekturi i principu rada; - procijeniti kvalitetu mrežnih aktivnosti na osnovu utjecaja nekih karakteristika mrežnih uređaja; - komentirati pozitivne i negativne strane povezivanja u mrežu;
4. Obrada podataka ¹⁸ Metrika: 2 + 10	Učenici će: - ubrzati uređivanje dokumenta korištenjem	Učenici će: - upotrijebiti funkcije za traženje/zamjenu (određene	Učenici će: - izabrati mogućnosti za napredno oblikovanje

<p>časova</p>	<p>naprednih alata;</p> <p>- urediti tekst, odlomke i grafičke objekte u dokumentu upotrebom naprednih alata;</p> <p>- razvrstati grafičke oznake i numerisanja na listi;</p> <p>- odabarati odgovarajući stil tablice;</p> <p>- prilagoditi dokument za ispis;</p> <p>- koristiti funkcije kao što su one povezane s logičkim, statističkim i matematičkim operacijama;</p> <p>- upotrebljavati aplikacije za prezentaciju (otvarati/zatvarati, spremiti na određenu lokaciju na disku ili pod drugim imenom);</p> <p>- odabrati izgled slajda iz različitih ugrađenih izgleda;</p>	<p>riječi, fraze, oblikovanja fonta ili odlomka ...);</p> <p>- primijeniti postojeći stil na označeni tekst ili odlomak;</p> <p>- kreirati izgled sa više stupaca;</p> <p>- umetnuti i brisati prijelom stranice u dokumentu;</p> <p>- prikazati/ sakriti oznake koje se ne ispisuju (razmak, oznaka odlomka, oznaka prekida retka, tabulator ...);</p> <p>- dodavati obrub i sjenčenja na odlomak;</p> <p>- koristiti tabulatore za uređenje teksta (lijevi, centralni, desni, decimalni);</p> <p>- mijenjati stil grafičkih oznaka i numeriranja na listi;</p> <p>- primijeniti opcije omatanja teksta na grafičkim objektima (fotografija, slika, grafikon, dijagram, crtež);</p> <p>- pretvoriti tekst u tablicu i obrnuto;</p> <p>- provjeriti pravopis i gramatiku;</p> <p>- ispraviti krivo napisane riječi;</p> <p>- primijeniti opcije numerisanja stranica u dokumentu;</p> <p>- koristiti logičke funkcije (SUMIF, COUNTIF) uzimanjem u obzir jedne ili dvije specifične vrijednosti s operatorom =, >, <;</p> <p>- koristiti mješovite reference u formulama;</p> <p>- upotrebljavati prezentacije i spremati ih u različitim oblicima datoteka;</p> <p>- koristiti se različitim pogledima na prezentaciju (običan, pogled razvrstavača slajdova i pogled projekcije);</p> <p>- koristiti dostupne predloške dizajna na</p>	<p>teksta, odlomaka, stupaca i tablica;</p> <p>- prilagoditi izgled teksta i stupaca (promijeniti broj, širinu i razmak stupaca, umetnuti/ ukloniti crte između stupaca ili prijelom stupca);</p> <p>- prepoznati dobru praksu u dodavanju stranica (primjena prijeloma stranice umjesto korištenja praznih odlomaka);</p> <p>- uporediti različite izgled gotovog dokumenta;</p> <p>- modificirati sadržaj pomoću prenositelja oblikovanja;</p> <p>- primijeniti opcije podešavanja tablica i omatanja teksta na tablicama;</p> <p>- prilagoditi pretvaranje tablice u tekst i obrnuto prema svojim potrebama;</p> <p>- ispisati dokumente na instaliranom pisaču koristeći različite opcije (cijeli dokument, određene stranice, broj kopija ...);</p> <p>- provjeriti valjanost i napraviti reviziju podataka u proračunskoj tablici;</p> <p>- urediti prezentacije na osnovi zadanog predloška;</p> <p>- objasniti različite poglede na prezentaciju;</p> <p>- modificirati razne izgled i dizajn slajda;</p> <p>- prepoznati dobru praksu pri dodjeljivanju</p>
----------------------	--	--	--

<p>- sakupljati materijal za izradu prezentacije na zadanu temu;</p> <p>- pripremiti izlazne rezultate;</p> <p>- prepoznati različite vrste grafičkih i zvučnih/videopodataka pohranjenih u računalnim memorijama u obliku datoteka;</p> <p>- koristi se odgovarajućim programima za pregledavanje/ reprodukciju datoteka;</p> <p>- opisati glavne koncepte korištenja digitalnih slika;</p> <p>- definisati ključne osobine digitalne slike;</p> <p>- prepoznati formate aplikacije za uređivanje digitalnih slika (psd, psp, xcf, cpt ...);</p> <p>- odabrati prikladne programe za obradu slika;</p>	<p>prezentaciju;</p> <p>- manipulirati slajdovima (mijenjanje boje pozadine na jednom ili više slajdova, dodavanje novog slajda određenog, kopiranje/ premještanje slajdova unutar prezentacije ili između prezentacija, sakrivanje/ brisanje jednog ili više slajdova);</p> <p>- unositi i uređivati tekst u prezentaciju u običnom i pogledu strukture;</p> <p>- oblikovati postavljene objekte (tablica, grafikoni, slika, crteža, skica) na slajdu;</p> <p>- dodavati/ mijenjati prijelazne i animacijske efekte;</p> <p>- provjeriti i korigovati sadržaj prije završnog ispisa ili prezentiranja;</p> <p>- pokrenuti projekciju od prvog ili tekućeg slajda;</p> <p>- upravljati prezentacijom (pomicanje na sljedeći slajd, prethodni slajd, određeni slajd tokom projekcije);</p> <p>- ispisati prezentaciju korištenjem ponuđenih opcija za ispis;</p> <p>- objasniti načine prikazivanja slike na zaslonu i pisaču;</p> <p>- primijeniti postupak čuvanja grafičkih i zvučnih podataka te videopodataka u različitim formatima koristeći se odgovarajućim programima;</p> <p>- razlikovati vektorske i bitmapirane grafike;</p> <p>- objasniti mogućnosti grafičkih formata i koncepte boja;</p> <p>- obrazložiti pojmove vezane za boje (modeli, palete, tonovi, transparentnost ...);</p> <p>- otvoriti postojeću sliku, sliku sa digitalnog aparata, biblioteke, web stranice ili snimku aktivnog prozora;</p> <p>- spremati sliku u različitim formatima na željeno mjesto na disku;</p> <p>- postaviti opcije slikovnih</p>	<p>jedinstvenih naslova slajdovima (korištenje različitih naslova za svaki slajd zbog lakšeg razlikovanja u pogledu strukture, pri navigaciji u pogledu projekcije);</p> <p>- prepoznati dobru praksu pri kreiranju sadržaja slajda (korištenje kratkih fraza, grafičkih oznaka, numerisanih popisa ...);</p> <p>- primijeniti animacijske i prijelazne efekte na prezentaciju;</p> <p>- modificirati prezentaciju prema potrebama izlaganja (mijenjati postavke slajda (orijentacija slajda, veličina papira);</p> <p>- primijeniti mogućnosti ispisa prezentacije;</p> <p>- opisati kvalitetu grafičkoga zapisa navodeći neka obilježja;</p> <p>- analizirati obilježja, prednosti i nedostatke različitih formata datoteka;</p> <p>- objasniti pojmove piksel, rezolucija;</p> <p>- razlikovati uobičajene rasterske i vektorske (jpeg, gif, svg, eps ...) formate;</p> <p>- usporediti osnovne alate i programe za izradu i uređivanje slika;</p> <p>- pripremiti slike za printanje ili objavljivanje;</p>
---	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> - opisati funkciju pojedinih elemenata u radnom okruženju aplikacija za obradu grafike; - tumačiti pojam objekta u grafici i primjeniti ugrađene objekte i transformacije; - razlikovati formate zvučnog zapisa (wav, mp3,...); - prepoznati mogućnosti rada sa zvučnim datotekama; - upotrebiti osnovne alate i programe za izradu grafičkih prikaza, uređivanje teksta i vizualno prikazivanje ideja i rješenja, snimanje ili dodavanje zvuka i videa; 	<ul style="list-style-type: none"> datoteka; - prilagoditi sliku za korištenje u drugom programu pomoću programa za obradu slika; - koristiti različite alate za odabir i manipulaciju (odabir dijela slike, promjena veličine, kopiranje, obrezivanje, rotiranje ...); - odabirati alate za crtanje i slikanje, efekte i filtriranje; - kreirati zvučne zapise; - prilagoditi kvalitet snimanja i odabrati odgovarajući format datoteke za spremanje; - urediti zvučne isječke dodavanjem zvučnih efekata i korištenjem različitih alata za obradu zvuka (uvoz, otvaranje, kopiranje, isjecanje, lijepljenje na zvučnu traku, izvoz u željeni zvučni format...); 	<ul style="list-style-type: none"> - samostalno ili u suradnji sa drugima stvarati nove sadržaje i ideje ili preoblikovati postojeća digitalna rješenja; - predstaviti svoj rad poznatoj publici i provjeriti uspješnost svojih digitalnih radova prateći reakcije publike; - kombinovati elektronska sredstva za bilježenje događaja prema zadatku; - odabirati odgovarajuće resurse za snimanje i obradu zvuka prema svojim potrebama; - objasniti proces reprodukcije i snimanja zvuka/ videa računalom; - uporediti kvalitet datoteka različitih formata; - odabrati primjerene programe za uređivanje/prilagodbu grafičkih/ zvučnih/ video formata; - izrađivati radove koji pomažu pri učenju (digitalni, interaktivni, multimedijски sadržaji);
--	--	--	--

IV. RJEŠAVANJE PROBLEMA PRIMJENOM IKT

<p>1. Algoritmi i strukture podataka</p> <p>Metrika: 2 + 3 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati neke korake/ dijelove u rješenju opisanog složenijeg problema; - pretvoriti složeniji problem u niz potproblema; - sastavljati pravila, različite grafičke prikaze i sl. koji mogu opisati, ali i predvidjeti ponašanje tog modela; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nacrtati dijagram toka složenog problema rastavljenog na komponente (module, procedure) od kojih svaka sadrži algoritme u cilju rješavanja tih problema; - povezati poznata rješenja manjih problema kao potprograma u složenom problemu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - implementirati rješenja potproblema u rješenje složenoga problema primjenjujući moguće izmjene/prilagođavanja; - vrednovati rješenja testiranjem tačnosti krajnjeg rezultata; - demonstrirati postupak rješavanja problema iz svakodnevnog života rastavljajući ga na manje, poznate probleme;
<p>2. Programiranje</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - identificirati potprobleme u 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odabrati strategiju 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - osmisлити način

<p>Metrika: 2 + 12 časova</p>	<p>nekom opisanom problemu; - opisati potproblem nizom uputa u programskom jeziku;</p> <p>- definirati varijablu u programu i načine inicijalizacije varijabli;</p> <p>- prepoznati različite tipove podataka programskog jezika kojima se može koristiti za pohranjivanje različitih vrsta podataka pri rješavanju problema;</p> <p>- objasniti vrste pogrešaka u programu (sintaksna, logička);</p>	<p>rješavanja problema rastavljanjem na manje potprobleme; - realizirati algoritamsko rješenje problema u obliku programa koji može sadržavati više od jednoga modula;</p> <p>- koristiti odgovarajuće imenovane varijable u programu;</p> <p>- opisati način rješavanja problema naredbama nekoga programskog jezika koristeći se različitim osnovnim tipovima podataka;</p> <p>- identificirati grešku nastalu prilikom pravljenja programa;</p>	<p>povezivanja modula programa odgovarajućim parametrima nakon analize zadanog problema;</p> <p>- preispitati ispravnost realiziranog programskog rješenja problema;</p> <p>- voditi računa o pravilnoj upotrebi varijabli i logičkih izraza u programu;</p> <p>- razvrstati podatke u grupe prema njihovim zajedničkim karakteristikama;</p> <p>- prepoznati potrebu za upotrebom složenog tipa podataka;</p> <p>- koristiti funkcije za rad sa složenim tipom podataka;</p> <p>- procijeniti važnost testiranja i ispravljanja pogrešaka u programu;</p>
<p>Rješavanje problema u virtualnom okruženju</p>	<p>- opisati elemente virtualnog okruženja za izradu zadatka (Alice ...);</p> <p>- razlikovati ključne komponente scene (uzorci scene i pogledi na scenu, galerije objekata ...);</p> <p>- demonstrirati rad sa kamerom i kontralama;</p> <p>- razumjeti pojam događaja i procedure;</p> <p>- pokazati način deklaracije procedura (postupaka) u programskom okruženju;</p>	<p>- dodavati i pozicionirati objekte na sceni pomoću dostupnih alata (pomoću miša i koordinata, brzo pozicioniranje);</p> <p>- preoblikovati izgled objekata i njihove osobine (pozicija, veličina, ...);</p> <p>- koristiti rukovatelje događajima (klik miša, tipkovnica ulaz, klik na gumb, timer);</p> <p>- navesti svrhu i vrste događaja u programu;</p> <p>- koristiti procedure i argumente prilikom unosa koda;</p>	<p>- stvoriti jednostavnu animaciju u programu Alice koristeći dostupne resurse;</p> <p>-i stražiti ponašanje objekata na osnovu unešenog koda;</p> <p>- analizirati ponašanje modela;</p> <p>- predvidjeti rješenja problema i kritički ih vrednovati;</p>

V DIGITALNO DRUŠTVO¹⁹

<p>1. Virtuelni svijet</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- koristiti informacije prikupljene pomoću web-a za izradu seminarskih i drugih radova na zadatu temu;</p> <p>- objasniti primjer online zajednica (društvene mreže, internetski forumi, web konferencije, chat, online</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- tražiti informacije koristeći napredne mogućnosti traženja rezultata (koristeći filtriranje prema: frazi, datumu, jeziku, vrsti medija ...);</p> <p>- pretraživati web enciklopedije i rječnike;</p> <p>- pronaći mrežne zajednice učenja koje su od osobnog interesa i pridružiti im se (online kolegij, grupe i sl.);</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- prepoznati primjerenost online informacije za određenu publiku;</p> <p>- kritički ocijeniti važnost online informacije;</p> <p>- kvalificirati svrhu različitih web mjesta (informacija, zabava, mišljenje, prodaja);</p>
----------------------------	---	---	---

¹⁹Sadržaji iz virtuelnog svijeta i sigurnosti i zaštite se rade u kontinuitetu cijele školske godine.

	<p>računalne igre ...);</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati načine na koje korisnici mogu objaviti i dijeliti online sadržaj: blogovi, mikroblogovi, zapisi (podcast), slike, audio i video isječci; - definirati pojam autorsko pravo, intelektualno vlasništvo; 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati faktore koji određuju vjerodostojnost web mjesta (autor, preporuke, ažurnost sadržaja ...); - primjeniti osnovna prava i obaveze zaštite podataka; - izraditi, objaviti i predstaviti digitalne sadržaje pomoću nekog online i/ili offline programa pri čemu poštuje uslove korištenja programa i postavke privatnosti; 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati potrebe navođenja izvora i/ili traženja dozvola prema potrebi; - poznavati dobru praksu pri korištenju elektroničkih komunikacija (biti precizan i kratak, koristiti jasne naslove, ne otkrivati nepotrebno osobne podatke, ne stavljati u promet neprimjeren sadržaj, provjeriti pravopis);
2. Sigurnost i zaštita;	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizirati svoju ulogu u sprečavanju elektroničkog nasilja; - samostalno primjeniti postupke za zaštitu računala, programa i podataka na mreži; - definirati pojmove digitalni certifikat, enkripcija ...; <p>- objasniti ergonomski hardver i softver.</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - reagirati na različite vrste elektroničkog nasilja u skladu sa preporukama; - stvarati sigurnosnu kopiju podataka; - provoditi mjere zaštite privatnosti prilikom korištenja internetskih servisa (postavljanje svojih i tuđih fotografija na Internet, ostavljanje ličnih podataka na Internetu, lozinke, izbjegavanje sumnjivih stranica); <p>- koristiti odgovarajući hardver i softver koji omogućava zaštitu zdravlja korisnika pri radu sa kompjuterom.</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izraziti empatiju prema osobi koja trpi elektroničko nasilje; - raspraviti o opasnostima zaraze računala štetnim porukama koje imaju određenu oznaku (hitno, važno, povjerljivo ...); - urediti različite načine zaštite pri uključivanju u online zajednice (primjena odgovarajućih postavki privatnosti, ograničavanje dostupnosti osobnih podataka, korištenje privatnih poruka kada je to prikladno, sprečavanje informacija o lokaciji, blokiranje/ prijavljivanje nepoznatih korisnika); - objasniti važnost posjedovanja procedure za kreiranje sigurnosne kopije u slučaju gubitka: podataka, financijskih evidencija, web favorita / povijesti ...; - prilagoditi radno okruženje za potrebe rada za kompjuterom.

Osmi razred

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Spособnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
III. INFORMACIONE I KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE			
<p>4. Obrada podataka²⁰</p> <p>Metrika: 2 + 8 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - primjeniti rad sa bilješkama i referencama u tekstu radi lakšeg pregleda i suradnje (fusnote, endnote, komentari ...); - primjeniti napredne mogućnosti oblikovanja proračunskih tablica i grafikona; - koristiti funkcije povezane s logičkim, statističkim, financijskim i matematičkim operacijama; - koristiti napredne mogućnosti oblikovanja grafikona; - sortirati i filtrirati podatke; - izabrati aplikaciju za dvodimenzionalni (2D) dizajn prema svojim potrebama; - opisati radno okruženje aplikacije i alate za crtanje i uređivanje crteža; - podesiti parametre crteža (granice crteža, mjerne jedinice, slojeve, pomoćne linije ...); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dodati opis iznad/ ispod grafičkog objekta ili tablice; - umetati, mijenjati fusnote, krajnje bilješke; - primijeniti automatsko oblikovanje/stil tablice na raspon ćelija; - primijeniti uvjetno oblikovanje bazirano na temelju sadržaja ćelija, - kreirati i primijeniti prilagođeno oblikovanje brojeva; - kopirati, premještati radne listove između radnih knjiga; - podijeliti prozor; - premjestiti, ukloniti podjelu prozora; - sakriti, prikazati retke, stupce, radne listove ; - kreirati kombinirani linijsko stupčasti grafikon; - dodati sekundarnu osu na grafikon; - oblikovati elemente grafikona (stupce, trake, područje crtanja, područje grafikona za prikaz slike ...); - sortirati podatke po više stupaca u isto vrijeme; - stvoriti prilagođeni popis i izvršiti prilagođeno sortiranje; - primijeniti opcije naprednog filtra na popisu; - otvoriti jedan ili više postojećih crteža; - odabrati željenu lokaciju za čuvanje novog crteža; - postaviti odgovarajući koordinatni sistem u programu za 2D crtanje; - koristiti alate za odabir i manipuliranje objektima i 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - surađivati na izradi složenog dokumenta ili zajedničkog projekta; - upravljati listama podataka, stvarati i oblikovati grafikone, kao i ispravno pripremanje i upravljanje printanjem; - predložiti odgovarajući grafikon za definirani niz podataka; - prilagoditi osobine elemenata grafikona (položaj naslova, legende, naslova podataka, vrijednosti na osima ...); - komentirati dobijene rezultate; - kreirati novi crtež ili se služiti postojećim predloškom/ datotekom; - koristiti se funkcijama pomoći u radu; - modificirati radno okruženje i parametre prema svojim potrebama; - odabrati potrebne slojeve za rad;

<ul style="list-style-type: none"> - izabrati tipove linija ovisno o vrsti crteža koji crta (ravne, izlomljene, zakrivljene ...); - crtati jednostavne objekte upotrebom različitih alata (kružnica, luk, elipsa, pravokutnik ...); - primijeniti određenu vrstu kotiranja; - postaviti i izmijeniti svojstva; stvoriti i mijenjati tekst i dimenzije; - prilagoditi prezentaciju publici i mjestu prezentiranja; - tumačiti pojmove i procese vezane za rad sa web stranicama (URL, hiperveza, hosting, domen, tražilica ...); - prepoznati pripadajuće formate zvuka, videa, grafičkih formata radi optimizacije brzine skidanja podataka sa web stranice; - opisati postupak postavljanja web stranice online; - opisati temeljna načela kao i korištenje oznaka Hypertext Markup Language (HTML) za izmjenu izgleda web stranice; 	<ul style="list-style-type: none"> elementima crteža; - koristiti alate za izbor (pojedinačni ili višestruki) objekata/ elemenata i komande za transformaciju objekata na crtežu (premještanje, rotiranje i kopiranje elemenata unutar ili između crteža ...); - kreirati zaglavlje crteža; - koristiti naredbe za višestruko kopiranje objekata i modifikovanje objekata; - kreirati i izmijeniti predloške i oblik pozadine na slajdu (ubaciti slajdove iz različitih izvora ...); - primijeniti napredne mogućnosti oblikovanja grafikona, kreiranja i uređivanja dijagrama; - umetnuti film i zvuk i primijeniti ugrađene mogućnosti animacije; - koristiti povezivanje, ugradnju, mogućnosti uvoza i izvoza za integraciju podataka u prezentaciju; - opisati korištenje osnovnih protokola (TCP / IP, HTTP, FTP); - procijeniti koji faktori utječu na brzinu skidanja podataka sa web stranice (npr: zvuk, video, grafički formati, animacije, kompresije podataka ...); - koristiti web autorske programe za dizajn i oblikovanje web stranica, formatiranje teksta te rad s hipervezama i tablicama; 	<ul style="list-style-type: none"> - modificirati crtež pomoću odgovarajućih alata; - modificirati objekte i elemente crteža prema potrebama crteža i zahtjevima zadatka; - prilagoditi određenu vrstu kotiranja prema karakteristikama objekta crtanja; - razmotriti konačni izgled složenog crteža; - prilagoditi samostalno nacrtani crtež standardnom mjerilu, okviru s pogledom i postavkama pisaača za gotovi crtež te ga isprintati; - poboljšati prezentaciju koristeći ugrađene alate za crtanje i slike; - organizirati prezentaciju svog zadatka i upravljati projekcijom; - identificirati glavne prednosti web stranica (pristup velikom broju ljudi, jednostavnost ažuriranja, interaktivnost publike, uštede troškova ...); - objasniti pogodnosti preporuka W3C konzorcija pri izradi web stranica (interna operativnost web stranica preko pretraživača, pojačana dostupnost, dosljedne deklaracije tipova dokumenata);
--	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> - skicirati izgled web stranice; - koristiti HTML za kreiranje izgleda i sadržaja web stranice; - prepoznati dobar font za stranicu; - definirati hiperveze (same window, new window); - postaviti polazišnu tačku (anchor), umetnuti link do polazišne tačke; - koristiti opcije ispisa stranice; 	<ul style="list-style-type: none"> - koristi markirane oznake za strukturu rasporeda web stranice (<html>, <head>, <title>, <body>) i za razvijanje rasporeda web stranice (<h1>, <h2>, <p>,
, <a href>,); - unositi sadržaj stranice (tekst, slike, tablice ...) - primijeniti oblikovanje teksta i odlomaka (oblik, tip, boja ...); - umetnuti i promijeniti hipervezu: (tekst, slika, e-mail hiperveza ...); - postaviti i oblikovati pobrojane i nepobrojane liste na stranici (numbered, bulleted); 	<ul style="list-style-type: none"> - kreirati i pohraniti novu ili web stranicu baziranu na dostupnom predlošku na lokaciji na tvrdom disku; - kreirati predložak za raspored i izgled stranice; - prilagoditi stranicu ciljanoj publici; - uočiti razliku između izgleda stranice izvornog koda i dizajnerskog pogleda; - kreirati jednostavnu web stranicu pomoću teksta, grafike i slika;
--	---	---	---

IV. RJEŠAVANJE PROBLEMA PRIMJENOM IKT

<p>1. Algoritmi i strukture podataka</p> <p>Metrika: 1 + 2 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izdvojiti algoritam sortiranja u zadanom problemu; - predložiti osnovne korake za rješavanje odabranog problema (grafički/ riječima); - objasniti ideju nekog algoritma pretraživanja (sekvencijalnog) koju je potrebno primijeniti za rješavanje zadanog problema; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati postupak sortiranja riječima ili grafički; - identificirati različite algoritamske strukture kojima se provodi algoritam (sekvencijalnog) pretraživanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - preurediti ispravnost algoritamskoga rješenja prema potrebi; - razviti algoritamsko rješenje u programskom jeziku ili okruženju; - prilagoditi algoritam pretraživanja zadanom problemu; - primijeniti odabrani algoritam na slične probleme; - utvrditi karakteristike algoritma (sekvencijalnog) pretraživanja;
<p>2. Programiranje</p> <p>Metrika: 4 + 10 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - primijeniti algoritam sortiranja za rješavanje zadanog problema u programskom jeziku; - prepoznati da se problem efikasnije rješava sa podacima koji su sortirani; - prilagoditi algoritam pretraživanja zadanom problemu; - identificirati neki problem koji je potrebno riješiti; - kreirati program za rješavanje identificiranog problema; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočiti potprobleme sortiranja i pretraživanja u zadanom problemu; - stvoriti potrebnu dokumentaciju za rješavanje svog problema; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - samostalno primijeniti jedan algoritam za rješavanje zadanog problema u programskom jeziku; - argumentirano obrazložiti svoje programsko rješenje problema odnosno svoj način rješavanja problema; - raspraviti sa drugima o radu/funkcioniranju svog programa;

		različitih zadataka učenja;	
	<ul style="list-style-type: none"> - opisati postupak objavljivanja mrežnog sadržaja te kojim se servisom i/ili uslugom koristi u svrhu dijeljenja informacija na internetu; - istražiti mogućnosti i načine otvaranja virtualne zajednice uz poštivanje pravila o odgovornosti, sigurnosti i zaštiti ličnih podataka na mreži; - uočiti prednosti i ograničenja suradnje u virtualnim zajednicama; - prepoznati načine pronalaska i kontaktiranja vršnjaka; 	<ul style="list-style-type: none"> - procijeniti utjecaj autorskog prava na sadržaje (tekst, sliku, zvuk, video) dostupne na web stranici; - objaviti vlastite mrežne stranice u skladu s dobrom praksom u području intelektualnog vlasništva; - ovladati pravilima korištenja društvenih mreža (Facebook, Instagram, Twitter ...); - preurediti ili komentirati online sadržaj poštujući autorsko pravo i pravo privatnosti; - ravnopravno sudjelovati u donošenju odluka na nivou grupe; 	<ul style="list-style-type: none"> - uporediti različite servise za objavljivanje mrežnog sadržaja; - kritički prosuditi obilježja (dobra i loša) pojedinih mrežnih sadržaja; - debatirati o svojim radovima objavljenim pomoću sredstava IKT; - samostalno se koristiti virtualnim zajednicama za suradnički rad s obrazovnom svrhom; - analizirati proces suradnje među članovima virtualnih zajednica i utjecaj na sve članove grupe; - diskutirati o mogućoj zloupotrebi objavljenih materijala; - procijeniti zajedničke odluke koje poboljšavaju rad u digitalnom okruženju;
<p>2. Sigurnost i zaštita;</p> <p>Metrika: 1 +1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kategorizirati vrste štetnih djelovanja mrežom u različitim vrstama mrežnog povezivanja; - tumačiti pojmove vezane za opasne radnje na Internetu (kibernetički kriminal, hakiranje, kreiranje ...); - prepoznati potencijalne opasnosti pri korištenju socijalnih mreža kao što su kibernetičke prijetnje (cyber bullying), zavođenje (grooming), pogrešne/ opasne informacije, lažni 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - demonstrirati načine dijeljenja informacija na Internetu; - istaknuti prednosti dijeljenja informacija i uočiti rizike njihovog prekomjernog dijeljenja; - opisati različite mogućnosti prijetnji za podatke od strane više sile (požar, poplava, ...) ili različitih osoba (zaposlenika, vanjskih pojedinaca ili davatelja usluga); - navesti moguće probleme i posljedice vezane uz online prevare i krađu identiteta; - primijeniti pravila za povećanje sigurnosti korisničkih računa u cilju zaštite svog elektroničkog 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - argumentirano opisati primjere dobrih strana dijeljenja informacija i njihovog brzog širenja; - odgovorno komunicirati i dijeliti informacije na internetu; - prosuditi koji servis je prikladan za dijeljenje određenih informacija i koje su njegove mogućnosti zaštite privatnosti; - argumentirati primjenu sigurnosnih protokola za prijenos podataka na mreži; - raspraviti o važnosti neotkrivanja povjerljivih informacija na socijalnim mrežama; - obrazložiti zašto se na računu socijalne mreže trebaju primjenjivati odgovarajuće postavke privatnosti; - preispitati činjenice o sigurnosti svojih

	identiteti, lažne web veze ili poruke;	identiteta;	korisničkih računa;
	- prepoznati situacije u kojima su ugrožena ljudska prava.	- primjereno reagirati na govor mržnje; - prijaviti neprimjerene sadržaje na mrežnim stranicama.	- aktivno sudjelovati u sprečavanju govora mržnje; - pronaći i istražiti sadržaje koji se bave zaštitom elektroničkog identiteta na mreži i načine za izbjegavanje online opasnosti.

Deveti razred

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
III. INFORMACIONE I KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE			
1. Obrada podataka ²² Video Editing Metrika: 2 + 10 časova	Učenici će: - objasniti formate različitih video zapisa (wmv, avi, mp4, ...); - planirati potrebne resurse za izradu videa (publika, sadržaj koji odgovara zadatku, oprema); - objasniti načela tehnike snimanja videozapisa; - prepoznati tehniku snimanja i elemente dizajna prilikom pripreme videozapisa; - opisati radno okruženje programa za video uređivanje (Movie Maker, Premiere ...); - povezati multimedijalne datoteke u odabranom programu za video uređivanje;	Učenici će: - snimiti video sadržaj pomoću uređaja koji odgovara namjeni; - stvoriti nove filmove iz video isječaka (umetnuti prijelaze i video efekte, kao i zvučne isječke filmskom projektu); - uvesti multimedijски sadržaj (video, slika i audio datoteka) u aplikaciju za video uređivanje; - organizirati i upravljati video isječcima u nizu (isjeći dijelove, dodati efekte i prijelaze ...); - dodati zvuk i tekst u video;	Učenici će: - raspravljati o autorskim pravima (srodni pojmovi, dobivanje dopuštenja i citiranje materijala zaštićenog autorskim pravima ...); - komentirati sa drugima (poput vršnjaka i klijenata) o dizajnu i sadržajnim planovima; - poboljšati video sadržaj koristeći vizualne efekte i zvuk; - raditi na zadanom projektu surađujući sa kolegama; - pripremiti jednostavan DVD sa menijima (izbornicima) prema zadatku;
CSS Tablice Forme	Učenici će: - opisati pojam Cascading Style Sheets (CSS), njihovu upotrebu i korist; - uporediti glavne pristupe primjeni stilova (inline, internal, external); - urediti web stranicu upotrebom tablica za unos sadržaja;	Učenici će: - primijeniti strukturu CSS pravila: selector i deklarativan (property, value); - kreirati novu CSS datoteku; - osmisliti izgled tablice za predstavljanje sadržaja; - oblikovati osobine tablice prema namjeni sadržaja stranice (poravnati tablicu, mijenjati stupce i retke, spajati/ razdvojiti ćelije, mijenjati rubove, boju pozadine ćelije, razmak ...); - prilagoditi boju pozadine	Učenici će: - modificirati CSS pravila (boja, pozadina, font ...) i postaviti datoteku kao eksterni (vanjski) CSS na web stranici; - kreirati složenije web stranice primjenjujući napredne tehnike umjetanja dinamičkog ili statičnog objekta web stranice (koristeći obrasce, okvire i CSS);

²²Vimeo Video School:

Windows Movie Maker <https://vimeo.com/videoschool/lesson/574/ep-1-introducing-windows-movie-maker>

Microsoft's Windows Movie Maker Help <http://windows.microsoft.com/en-us/windows-live/windows-essentials-help#v1h=tab1>

	<ul style="list-style-type: none"> - uporediti uobičajene formate slika za postavljanje na web stranicu; - identificirati i popraviti neispravne linkove na web stranici; 	<ul style="list-style-type: none"> unutar ćelije ili cijele tablice; - manipulirati slikama na web stranici; - predložiti atribute slike (size, border, alignment, alternative text) za objavu na stranici ; - umetnuti formu na web stranicu; - dodati/ukloniti jednu liniju, više linija, tekstualno polje; - dodati/ukloniti polje forme (<i>drop-down, check box, radio button</i>); - postaviti, izmijeniti postavke polja forme (<i>text field, drop-down, check box, radio button</i>); - dodati/ukloniti tipke za predaju (submit), resetiranje (reset); - postaviti/ izmijeniti postavke za tipke predati, resetirati; - postaviti/izmijeniti akciju forme (<i>form action</i>) za slanje izlazne forme; - provjeriti pravopis web stranice i izvršiti potrebne ispravke; - osigurati kompatibilnost sadržaja sa drugim web pretraživačima; 	<ul style="list-style-type: none"> - pripremiti web stranice za objavljivanje na web serveru; - raspraviti o pravilnoj upotrebi sadržaja na web stranici (datum zadnjeg ažuriranja, detalji softvera potrebnog za otvaranje, gledanje podataka);
<p>Baze podataka (programi za tablične proračune/ Excel); Anкета, obrada ankete</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti pojam baze podataka, njenu organizaciju i način funkcioniranja; - opisati organizaciju baze podataka kroz pojmove tablice, slogova i polja; <p>- organizirati aktivnosti za provođenje ankete na zadanu temu;</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ilustrirati neke primjere upotrebe baza podataka (rezervacija avionskih karata, biblioteka, bankovni računi, podaci o pacijentima ...); - kreirati tablicu, definirati i mijenjati polja i njihova svojstva, unositi i uređivati podatke u tablici; - sortirati i filtrirati tablicu ili obrazac, mijenjati i izvršavati upite za dobivanje određenih informacija iz baze podataka; <p>- sastaviti anketni listić u programu za obradu teksta;</p> <p>- obraditi podatke istraživanja korištenjem</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dokazati da je sadržaj polja povezan s određenom vrstom podatka (tekst, broj, datum/ vrijeme, da/ ne ...) koja imaju odgovarajuća svojstva (veličina polja, oblik zapisa, uobičajene vrijednosti); - prihvatiti da svako polje u tablici treba sadržavati samo jedan element podatka i da svaka tablica treba sadržavati podatke koji se odnose na jednu vrstu subjekta; - kreirati jednostavnu bazu i vidjeti njen sadržaj u različitim načinima rada; - kreirati uobičajene izvještaje na osnovu izdvojenih podataka i pripremiti rezultate za

		funkcija za traženje određene riječi, broja, datuma u polju ... (primjeniti odgovarajuće filtre za izvlačenje podataka);	objavu; - prezentirati rezultate aktivnosti;
IV. RJEŠAVANJE PROBLEMA PRIMJENOM IKT			
2. Algoritmi i strukture podataka Metrika: 1 + 1 časova	Učenici će: - opisati mogućnost primjene rekursivnih postupaka pri rješavanju odabranih problema; - koristiti simulaciju prilikom rješavanja nekog problema;	Učenici će: - pronaći i opisati zajednička obilježja nekih rekursivnih fenomena; - prikazati korake rekursivnog postupka; - predložiti rješenje (grafički, riječima/ uputama) odabranog problema primjenom rekursivnog postupka; - izdvojiti važne osobine koje utječu na rješavanje odabranog problema;	Učenici će: - identificirati osnovni slučaj rekursije u odabranom problemu te način rekursivnog pozivanja; - predložiti primjere problema na kojima se može primijeniti rekursivni postupak pri rješavanju; - procijeniti koje rezultate treba dobiti na osnovu ulaznih podataka; - predložiti model za rješavanje problema;
3. Programiranje Rješavanje problema u virtualnom okruženju Metrika: 2 + 8 časova	Učenici će: - razvijati računalne simulacije /igre u razvojnom okruženju (Greenfoot ...); - objasniti namjenu pojedinih elemenata razvojnog okruženja;	Učenici će: - koristiti zvuk, slike, animacije, kontrole za razvoj aplikacije; - stvarati događaje nad objektima iz predviđenih klasa pozivajući se na njihove metode;	Učenici će: - samostalno kreirati jednostavni program koristeći se svojim scenarijem; - diskutirati o objektima i klasama; - istražiti programski kod prilikom testiranja i otklanjanja grešaka;
V DIGITALNO DRUŠTVO²³			
4. Virtuelni svijet Metrika: 1 + 1čas	Učenici će: - objasniti na koji način IKT tehnologija podržava i promovira online suradnju; - identificirati glavne karakteristike online alata za suradnju (više korisnika, rad u stvarnom vremenu, globalni doseg ...); - objasniti osnovne pojmove cloud tehnologije; - prosuditi na koji način cloud tehnologije olakšavaju online i mobilnu suradnju;	Učenici će: - otvoriti korisnički račun i pripremiti ga za online suradnju; - koristiti online pohranu podataka i web aplikacije za suradnju; - koristiti online i mobilne kalendare za upravljanje i planiranje aktivnosti; - surađivati i komunicirati pomoću društvenih mreža i blogova; - koristiti usluge koje omogućava cloud okruženje;	Učenici će: - uporediti autorska prava, privatnost i lične podatke u stvarnom i virtuelnom svijetu; - organizirati online sastanke i koristiti online okruženja za učenje; - identificirati prednosti (smanjenje troškova, poboljšana mobilnost, ...) i opasnosti (ovisnost o uslugama poslužitelja Interneta, zaštita i kontrola podataka, potencijalni gubitak privatnosti ...) korištenja cloud okruženja;

²³Sadržaji iz virtuelnog svijeta i sigurnosti i zaštite se rade u kontinuitetu cijele školske godine.

<p>Online sastanci</p> <p>Metrika: 1 + 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati opremu potrebnu za podršku alata za online suradnju (kamera, mikrofon, zvučnici ...); - odabrati potreban softver i pripremiti potrebne podatke za podešavanje aplikacije (aktivacija korisničkog računara, postavke firewalla ...); - objasniti ograničenja vatrozida (firewall) koja mogu uzrokovati probleme korisnicima kolaborativnih alata; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti free online alate za komunikaciju i suradnju pri izradi timskog zadatka; - voditi pripremu i online sastanak objavljivanjem događaja u kalendaru i otvaranjem prijave učesnika; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - predložiti online sastanak sa određenom temom i distribuirati potrebne sadržaje/ resurse učesnicima sastanka;
<p>Online okruženje za učenje</p> <p>Metrika: 1 + 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti tehnologiju e-učenja; - prepoznati online prostor za učenje kao što su: Virtualno okruženje za učenje (VLE - Virtual Learning Environments) i Sistem za upravljanje učenja (LMS - Learning Management Systems); - opisati elemente e - usluge koju koristi i pogodnosti koje pruža pri učenju; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumjetikarakteristike i funkcije dostupne u online okruženju za učenje; - provesti postupak prijave/odjave primjenjujući savjete o zaštiti osobnih podataka; - koristiti mogućnosti dijeljenja datoteka i sudjelovanja u forumima i kvizovima; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - osmisliti svoj proces učenja pronalazeći odgovarajući sadržaj na mrežnim zajednicama učenja; - kritički vrednovati tuđe ideje ili rješenja zadataka; - objaviti svoja rješenja za daljnje vrednovanje kroz mrežnu zajednicu učenja;
<p>5. Sigurnost i zaštita;</p> <p>Metrika: 1 + 1 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati načine i metode kako se odgovorno nositi s nasiljem na internetu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navesti rizike povezane sa korištenjem alata za online suradnju usljed neovlaštenog pristupa zajedničkim datotekama, lažnog identiteta / krađe podataka, štetnih programa ...; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati važnost intelektualnog vlasništva i odgovornosti za upotrebu sadržaja prilikom korištenja alata za online suradnju; - kritički prosuditi sve oblike elektronskog nasilja i govora mržnje; - aktivno sudjelovati u sprečavanju elektroničkog nasilja i govora mržnje;
<p>Pravilno koristi i održava digitalne uređaje</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - raspravljati o vrstama štetnog softvera (malware) i načinima zaštite uređaja; - dati primjer načina na koje se štetan softver može sakriti u uređaju (trojanci, rootkit-ovi i back doors ...); - objasniti važnost zbrinjavanja elektroničkog otpada radi očuvanja okoliša. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočiti načine zaraze i krađe podataka, različitim vrstama štetnog softvera; - kontrolirati zdravlje/ ispravnost uređaja korištenjem antivirusnog softvera i opcija za zaštitu koje nudi; - pripremiti letak za akciju prikupljanja elektroničkog otpada. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prosuditi o važnosti preuzimanja i instaliranja/ ažuriranja, datoteka s antivirusnim definicijama; - predložiti provođenje akcije zbrinjavanja elektroničkog otpada u školi.

Organizacijsko metodičke napomene

Kurikulum temeljen na ishodima učenja umjesto na propisanim sadržajima omogućuje realizaciju učenja i poučavanja usmjerenog na svakog učenika i razvijanje njegovih potencijala. On pruža fleksibilnost u poučavanju i daje slobodu učiteljima u osmišljavanju procesa učenja i poučavanja. Ishodi su definirani tako da omogućuju nastavniku odlučivanje o redoslijedu i vremenu potrebnom za njihovo ostvarivanje te odabir programa kojima će se koristiti. Izborom sadržaja i metoda rada moguće je ostvariti više ishoda istovremeno, pri tom je moguće aktivnosti i sadržaje ishoda prilagoditi potrebama i interesima različitih učenika, razreda, škola. Za kvalitetnu realizaciju učenja i poučavanja važna je pravilna organizacija nastavnog sata i izbor metoda poučavanja prilagođenih psihofizičkom razvoju djeteta.

Najsnažniji faktor koji utječe na učenje je motivacija i širok izbor mogućnosti. Iskustva učenja predmeta Informatika polaze od učenikove iskustvene i praktične upotrebe tehnologije na koju se nadograđuju teoretska znanja. U pristupu poučavanju važno je nove sadržaje uvijek nadograditi na učenikova prethodna iskustva i znanja. Interes djece i mladih za rad s informacijskom i komunikacijskom tehnologijom usmjerava se ka razvijanju kompetencija kao što su rješavanje problema, kritičko mišljenje, efikasna i funkcionalna upotreba tehnologije, komunikacija, saradnja, razvijanje organizacijskih i prezentacijskih vještina, timski rad, razvijanje samopouzdanja, samostalnosti, argumentiranja u raspravama te upravljanje ličnim razvojem.

Neophodno je stalno dijagnosticiranje, vrednovanje i davanje povratne informacije učenicima o njihovom uspjehu te pronalaženje mogućnosti za individualan rad s djecom s posebnim potrebama (daroviti i djeca s teškoćama u razvoju). Stalnim stručnim usavršavanjem učitelj upoznaje inovativne metode rada kako bi odgovorio na potrebe današnjih učenika i suvremenoga društva. Kvalitetu učenja i poučavanja doprinijet će samoevaluacija nastavnika o djelotvornosti njegove pripreme, izvođenja poučavanja, korištenih metoda i postupaka rada, njegovih komunikacijskih i socijalnih vještina važnih za daljnje uspješnije planiranje uz korištenje stručne literature i razmjene iskustava sa kolegama.

Za učenje i poučavanje predmeta Informatika neophodno je da se izvrši podjela u grupe do 16 učenika u učionici sa umreženim računalima spojenim na internet, tako da svaki učenik ima svoje radno mjesto s računalom. Računala u učionici trebaju biti takva da omogućavaju izvođenje svih potrebnih programa te pohranjivanje materijala potrebnih za izvršavanje svih ishoda učenja. Na računalima trebaju biti instalirani svi potrebni programi koji imaju odgovarajuće licence. Održavanje funkcionalnosti informatičke učionice osigurava se prema preporukama nastavnika.

Učenje i poučavanje Informatike treba organizirati tako da učenici kontinuirano razvijaju i prakticiraju računalno razmišljanje, razvijaju vještine upotrebe IKT-a te stječu nove kompetencije. Pojedini ishodi učenja neće zahtijevati jednako vrijeme učenja. Broj nastavnih sati za pojedine sadržaje dat je okvirno što ovisi o usvojenosti i postignutim ishodima učenja, a učitelj kreativno planira proces poučavanja i vremenski ga usklađuje s drugim predmetima.

Materijali i resursi za učenje

U učenju i poučavanju Informatike treba se koristiti raznovrsnim materijalima, sadržajima i izvorima učenja za svrhovito i efikasno učenje i poučavanje. Samostalno ih bira nastavnik sa ciljem usvajanja odgojno-obrazovnih ishoda, brinući se da budu podrška učeniku i omogućavaju razvoj vještina i znanja. Učitelj odabire one sadržaje i programske alate koji potiču motivaciju i kreativnost učenika.

Za realizaciju nastave informatike osim potrebnog broja računala i odgovarajućeg hardvera, potrebno je koristiti odgovarajući operativni sistem uz odgovarajuću licencu (Ubuntu, Windows, Linux ...) te softver potreban za realizaciju nastavnih sadržaja. Ovisno o mogućnostima škole mogu koristiti odgovarajuće *office pakete* koji sadrže potrebne programe navedene u kurikulumu (Open Office, Libre Office, MS Office, KingOffice ...). Isto tako za realizaciju drugih sadržaja vezanih za obradu zvuka, slike, grafike itd. mogu se koristiti programi pomenuti u kurikulumu ili odgovarajući za tu svrhu.

Prilikom obrade sadržaja vezanih za algoritamsko rješavanje problema i početak rada sa programskim jezicima, u petom i šestom razredu, preporučuje se korištenje programa Scratch²⁴ (Kodu²⁵) kroz koje se učenici mogu veoma lako upoznati sa načinom rješavanja problema.

²⁴ <https://scratch.mit.edu/>

²⁵ <https://www.kodugamelab.com/>

<https://www.cs.cmu.edu/~dst/Kodu/index.html>

Moderni programski jezici i njihovo radno okruženje omogućuju da poučavanje programiranja može početi s izučavanjem pojedinih naredbi i postupnom izgradnjom vlastiti misaonog modela računalnog sistema koji objašnjavanja djelovanje te naredbe. Takav misaoni model računalnog sistema (engl. notional machine) postepeno se izgrađuje u glavi svakog učenika i prilagođava nivou složenosti problema. Za poučavanje programiranja u višim razredima osnovne škole, zadnjih nekoliko godina prikladnim se pokazao programski jezik Python²⁶ . On je postao i najrašireniji jezik za početno učenje programiranja.

Kako bi nastava informatike pružila mogućnost učenicima da iskažu svoju kreativnost te da naučeno mogu upotrijebiti kroz druge nastavne predmete, a ujedno i da mogu kreirati različite druge sadržaje povezane sa sadržaji drugih predmeta, u trećoj trijadi se preporučuje korištenje programa Alice²⁷ pomoću kojeg učenici, osim nastavka programiranja i računalnog načina razmišljanja mogu kreativno iskazivati svoje ideje kroz stvaranje digitalnih obrazovnih sadržaja.

U ovisnosti o konfiguraciji računala koja se koriste u školi, mogu se koristiti različite verzije ovog programa kao i postojeći resursi dostupni na Internetu (<http://www.alice.org/resources/>).

S obzirom na to da pri realizaciji kurikula treba dati prostor projektnom radu i saradničkom učenju, za učenike treba odabrati sigurna komunikacijska i suradnička online okruženja. Nastavnik pri izradi svojih digitalnih obrazovnih sadržaja aktivno sudjeluje u stvaranju baza otvorenih sadržaja i scenarija učenja dijeleći i koristeći se dijeljenim sadržajima.

Podjela učenika u grupe

Učenje i poučavanje Informatike održava se u učionicama opremljenim za nastavu informatike, a učenici se dijele u grupe što je izuzetno pogodno za poučavanje koje potiče heurističke metode, metode istraživanja, metode samostalnog rada i saradničke metode. Takvim načinom rada omogućuje se kvalitetnije praćenje napretka pojedinca i pravovremeno uočavanje nerazumijevanja ili pogrešnih razumijevanja kod učenika. Formiranje grupa učenika definira se pedagoškim standardima i kurikulumom škole, ali grupe ne mogu biti veće od 16 učenika pri čemu svaki učenik mora imati svoje radno mjesto s računalom.

Važno je poticati suradnički rad među učenicima u razredu i izvan razreda s pomoću informacijske i komunikacijske tehnologije radi stvaranja poticajnoga okruženja za učenje u kojemu učenik ima na raspolaganju niz strategija učenja, ali i prepoznaje kada će saradnja poboljšati njegov rad.

Učenici mogu i individualizirano i samostalno raditi na rješavanju nekog problema te na određenim temama i projektima, što je posebno važno u radu s učenicima s posebnim potrebama.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CE

Informatika

Nastavu predmeta informatika od V do IX razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za informatiku, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor informatike ili drugim stručnim zvanjem gdje je informatika, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za informatiku, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor informatike ili drugim stručnim zvanjem gdje je informatiku glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za informatiku, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor informatike ili drugim stručnim zvanjem gdje je informatika, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za informatiku, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik informatike ili drugim stručnim zvanjem gdje je tehnički odgoj glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi.
- Nastavu predmeta informatika mogu izvoditi lica zatečena u radnom odnosu na neodređeno radno vrijeme koja su završila fakultet na kome se stiču zvanja diplomirani informatičar, diplomirani inženjer elektrotehnike

²⁶<https://www.python.org/>

²⁷ <http://www.alice.org/>

smjer elektronika, diplomirani ekonomist-smjer poslovna informatika, i imaju položenu pedagoško psihološku i metodičko-didaktičku grupu predmeta ("Službene novine Tuzlanskog kantona", 8/12).

- Nastavnički fakultet sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja (dodiplomski studij) u trajanju od najmanje tri, odnosno četiri studijske godine, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem Bakalaureat/Bachelor tehničkog odgoja/kulture, odnosno sa završenim drugim ciklusom visokog obrazovanja i stručnim zvanjem Magistar tehničkog odgoja i informatike_____.

X.

MEĐUPREDMETNA POVEZANOST I RAZVOJ KOMPETENCIJA

Planiranje i ostvarivanje međupredmetnih ili interdisciplinarnih tema pridonose međusobnom povezivanju odgojno-obrazovnih područja i nastavnih predmeta u skladnu cjelinu. Njima se razvijaju različite bazične kompetencije učenika.

Međupredmetne teme su obavezne u svim nastavnim predmetima i svi nositelji odgojno-obrazovne djelatnosti u školi obavezni su ih ostvarivati. Zato je važno voditi računa o njima tokom kurikulumske programiranja u zajedničkoj jezgri i diferenciranom (razlikovnom) dijelu.

Škole imaju mogućnost razrađivati predložene međupredmetne teme i osmisлити načine na koje će ih ostvariti. Međupredmetne teme škole mogu ostvariti na više načina. Učinkovitost razvoja međupredmetnih kompetencija učenika veća je kada se, osim ugrađivanja u pojedine predmete, ostvaruju zajedničkim projektima. U *Nastavnom planu i programu/Kurikulumu* navodi se opis njihove svrhe i važnosti za ostvarivanje ciljeva *nastavnog plana i programa/kurikuluma*.

Nastavni plan i program/Kurikulum predviđa da se u osnovnim školama ostvaruju ove međupredmetne teme ili interdisciplinarni sadržaji:

Lični i društveni/socijalni razvoj - građenje realne slike o sebi i životnoj zajednici
Zdravlje, sigurnost i zaštita okoline
Učiti kako učiti
Poduzetništvo
Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije
Građanski odgoj i obrazovanje.

1. Lični i društveni/socijalni razvoj – građenje realne slike o sebi i životnoj zajednici

Opis međupredmetne teme

Svrha je poučavanja ličnog i socijalnog razvoja osposobiti učenike da prepoznaju i kritički procjenjuju vlastite i društvene vrijednosti kao bitne činioce koji utiču na njihovo vlastito mišljenje i djelovanje, da razviju odgovornost za vlastito ponašanje i život, pozitivan odnos prema drugima i konstruktivno sudjeluju u društvenom životu. Odgoj i obrazovanje za lični i socijalni razvoj omogućava učenicima izgrađivanje komunikacijskih, organizacionih i socijalnih vještina i sposobnosti, jačanje samopoštovanja, sticanje vještina saradnje u međukulturalnim situacijama i izgrađivanje zrelih stavova o drugima i sebi. Također im omogućuje razvoj sposobnosti potrebnih za izražavanje i zadovoljavanje njihovih vlastitih potreba i sklonosti, procjenu vlastitih sposobnosti, donošenje odluka i saradnju s drugima.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

razviti samopouzdanje i sigurnost u lične sposobnosti i identitet

razviti organizacione sposobnosti za donošenje odluka, postavljanje ciljeva, rješavanje problema, planiranje i vođenje

steći vještine razvijanja dobrih odnosa s vršnjacima, razumijevanja položaja i mišljenja drugih učenika radi šire prihvaćenosti u društvu

razviti saradničko učenje prihvaćajući uzajamnu komunikaciju, rješavanje problema raspravom, razgovorom i dijalogom

razviti sposobnost uviđanja posljedica svojih i tuđih stavova i postupaka

prihvaćati pravila saradničkih odnosa u grupi, solidarnosti, uljudnog ponašanja, uzajamnog pomaganja i prihvaćanja različitosti

odgovorno izvršavati preuzete zadatke

razviti sposobnost javnog nastupanja i govora pred drugima (u grupi, razredu, skupovima i sl.).

2. Zdravlje, sigurnost i zaštita okoline

Opis međupredmetne teme

Međupredmetnom temom Zdravlje, sigurnost i zaštita okoline u svim se odgojno-obrazovnim područjima promoviše i osigurava razvoj pozitivnog i odgovornog odnosa učenika prema svom zdravlju i sigurnosti, zdravlju i sigurnosti drugih te zaštiti okoline i održivom razvoju. Podrazumijevaju se *svi vidovi zdravlja*: tjelesno, mentalno, emocionalno i socijalno zdravlje. Učenici se potiču na trajno usvajanje zdravog životnog stila – zdrave i

uravnotežene prehrane, pravilnih higijenskih navika, stalne i primjerene tjelesne aktivnosti te odgovoran odnos prema sebi, drugima, izgradnji partnerskih odnosa, spolnosti, prenosivim bolestima i dr.

Odgoj i obrazovanje za *sigurnost* učenicima pomaže osvijestiti i procijeniti rizike i moguće opasnosti te posljedice rizičnog ponašanja u različitim područjima njihovog života: u saobraćaju, elementarnim nepogodama i nesrećama, pri upravljanju novcem, pri rukovanju različitim alatima, opremom i materijalima, kako u svakodnevnomu radu, tako u odnosima s drugim ljudima i slično. Osposobljavaju se za donošenje odgovornih i osvijestjenih odluka i poduzimanje primjerenih sigurnosnih i zaštitnih radnji u raznolikim poznatim i nepoznatim situacijama.

Odgojem i obrazovanjem za *zaštitu okoline i održiv razvoj* učenici otkrivaju i uspostavljaju višestruke i raznolike odnose između prirodnih, društvenih, privrednih i kulturnih dimenzija okoline. Razvijaju razumijevanje za složenost problema što ih u odnosu na okolinu donose promijenjeni uslovi života te društveni, privredni i tehnološki razvoj. Učenici izgrađuju pozitivan sistem vrijednosti u odnosu na potrebu očuvanja kvaliteta okoline te racionalno korištenje prirodnih izvora. Posebno usvajaju vrijednosti kao što su obzirnost, umjerenost, štedljivost, solidarnost i poštovanje samih sebe i drugih ljudi, prirode, okoline i njenih izvora i zaliha za sadašnje i buduće naraštaje, biološke i kulturne raznolikosti te planete Zemlje u cjelini.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

usvojiti zdrav način života i razumjeti kako prehrana, tjelesna aktivnost i odluke o vlastitom ponašanju i odnosima s drugim ljudima utiču na tjelesno, mentalno, emocionalno i socijalno zdravlje
donositi osvijestene i odgovorne odluke i razumjeti posljedice svog izbora
razviti samopoštovanje i samopouzdanje te razviti i održati pozitivne, poštovanjem ispunjene odnose s različitim ljudima u različitim situacijama, uključujući posao, dom i širu zajednicu
steći znanje i razumijevanje sigurnosnih i zaštitnih mjera i radnji u različitim situacijama te razviti vještine sigurnog ponašanja i postupanja
biti osposobljen za prepoznavanje, procjenu i upravljanje rizicima i opasnostima u različitim situacijama
pravovremeno, pribrano i osvijesteno postupati u različitim kriznim situacijama, pružajući pomoć sebi i drugima te znajući kome se i kako obratiti za stručnu pomoć
razviti odgovoran odnos prema očuvanju kvaliteta okoline i njenih izvora i zaliha, zasnovano na razumijevanju uticaja različitih činioaca na promjene u okolini ili njeno uništavanje.

3.Učiti kako učiti

Opis međupredmetne teme

Svrha je razvoja kompetencije Učiti kako učiti osposobiti učenike za učinkovitu organizaciju i upravljanje vlastitim učenjem te razviti pozitivan stav prema učenju. Kompetencija učiti kako učiti osnova je za cjeloživotno učenje i značajna za daljnji obrazovni i profesionalni razvoj učenika. Ona uključuje ove elemente: osposobljenost za organiziranje i praćenje usvajanja, obrade i vrednovanja novoga znanja, vještina, sposobnosti i stavova te njihova primjena u različitim situacijama. Ona također uključuje znanje o strategijama i metodama učenja, osposobljavanje učenika za procjenjivanje i odabiranje strategija i metoda učenja koje mu najbolje odgovaraju, osposobljavanje učenika za preuzimanje odgovornosti za vlastito učenje te donošenje odluka o vlastitom obrazovnom putu.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

razlikovati činjenice od mišljenja
znati postavljati bitna i na problem usmjerena pitanja, tražiti, procijeniti pouzdanost i služiti se informacijama iz različitih izvora (rječnici, atlasi, enciklopedije, internet i ostali mediji)
steći vještine saradnje s drugima, znati raspravljati o temama i problemima s drugima i doći do zajedničkih rješenja
steći znanja i vještine te razviti sposobnosti planiranja, organiziranja i upravljanja vlastitim učenjem, posebno vremenom
znati odabrati određene tehnike i strategije učenja te procijeniti jesu li one dobre za učenike
razviti pozitivan stav prema sticanju novoga znanja i prema učenju uopšte
biti osposobljeni za primjenu stečenog znanja i vještina u različitim situacijama
preuzeti odgovornost za vlastito učenje i uspjeh postignut učenjem.

4. Poduzetništvo

Opis međupredmetne teme

Osnovni cilj razvoja poduzetničke kompetencije učenika jeste razvoj osobina ličnosti te znanja, vještina, sposobnosti i stavova potrebnih za rad pojedinca kao uspješne poduzetne osobe. Poduzetnička kompetencija uključuje razvoj učenika kao poduzetnih, kreativnih i samostalnih osoba spremnih na prihvaćanje promjena i preuzimanje rizika, kao pojedinaca s razvijenim socijalnim i komunikacijskim sposobnostima i temeljnim znanjima iz područja privrede i vođenja poslova, te područja obrta. U osnovi razvoja poduzetničke kompetencije, kao međupredmetne teme koja se razvija u svim predmetima, jeste razvoj poduzetne i inovativne osobe osposobljene za uočavanje prilika u kojima svoje ideje može pretvoriti u djelo u različitim situacijama: obrazovanju, radu i životu uopšteno.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

biti osposobljeni za postavljanje, vrednovanje i ostvarivanje ličnih ciljeva
biti poduzetni, inovativni i kreativni
učinkovito rješavati probleme
znati planirati svoj rad i ostvarivati planove
razviti inicijativnost, istrajnost u aktivnostima, posebno u učenju
biti osposobljeni za prilagođavanje novim situacijama, idejama i tehnologijama
razviti stvaralački pristup prema izazovima i promjenama, stresovima i sukobima te takmičenju
razviti vještine vrednovanja drugih i samovrednovanja te kritičkoga odnosa prema vlastitom uspjehu, odnosno neuspjehu
razviti samostalnost, samopouzdanje i lični integritet
upoznati radni život i zanimanja u neposrednoj okolini i društvu
steći temeljna znanja u području privrede i vođenja poslova
osvijestiti važnost i mogućnosti samozapošljavanja.

5. Građanski odgoj i obrazovanje

Opis međupredmetne teme

Savremene demokratije trebaju radne, obaviještene i odgovorne građane, odnosno državljane. Svrha je poučavanja međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje pridonijeti osposobljenosti učenika za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge. Među značajnije elemente ove međupredmetne teme ubrajaju se znanja, vještine, sposobnosti i stavovi koji razvijaju demokratsku svijest učenika i potiču ih na aktivno i učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, lokalnoj zajednici i društvu, pridonose razvoju vlastitog identiteta, boljem upoznavanju i poštovanju drugih te senzibiliziraju i osvješćuju učenike za rješavanje globalnih problema na principima demokratije, posebno pravednosti i mirotvorstva.

Boljim upoznavanjem sebe i svoje uloge u razvoju društva te prihvaćanjem različitosti drugih, učenici razvijaju samostalnost, lični integritet te pozitivan odnos s drugim učenicima i okolinom. Objedinjujućim temama građanskoga odgoja i obrazovanja unaprijedit će se saradnja škole, porodice/ obitelji, lokalne zajednice i društva.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

steći znanja i razviti svijest o važnosti demokratskih principa, institucija i procesa u vlastitom društvu, Evropi i na globalnom nivou
razviti pozitivan stav i zanimanje za stvaralačko i učinkovito sudjelovanje u životu škole i neposredne zajednice u kojoj žive
razviti pozitivan stav i zanimanje za stvaralačko i učinkovito sudjelovanje u društvenom životu kao odrasli građani
razviti svijest o pravima, dužnostima i odgovornostima pojedinca, jednakopravnosti u društvu, poštovanju zakona, toleranciji prema drugim narodima, kulturama i religijama te različitosti mišljenja
biti osposobljeni za kritičko prosuđivanje društvenih pojava
biti osposobljeni za upotrebu i procjenu različitih izvora informiranja pri donošenju odluka i prihvaćanju obaveza.

6. Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije

Opis međupredmetne teme

Informacijska i komunikacijska tehnologija ima mogućnost najsavremenijeg dostupnog nastavnog pomagala i sredstva u svim odgojno-obrazovnim područjima. Mogućnosti multimedijских prikaza i pristupa računarskim mrežama, posebno internetu, omogućuje trenutni pristup ogromnom i brzo rastućem broju informacija iz cijeloga svijeta omogućujući ujedno i njihovo pretraživanje. Uz to, pridonosi razvoju učeničkih sposobnosti samostalnog učenja i saradnje s drugima te njihovih komunikacijskih sposobnosti. Pridonosi razvoju pozitivnog odnosa prema učenju, unapređenju načina na koji učenici prikazuju svoj rad te njihovim pristupima rješavanju problema i istraživanju. Isto tako učinkovita i racionalna primjena informacijske i komunikacijske tehnologije u različitim situacijama daje bitan doprinos razumijevanju temeljnih koncepata u području tehnike i informatike.

Stoga je odgovarajući pristup informacijskoj i komunikacijskoj tehnologiji nužno omogućiti svim učenicima. Oni se tom tehnologijom trebaju služiti u svim predmetima i tako dobiti mogućnost za istraživanje i komunikaciju u lokalnoj sredini, ali i šire, kako bi stekli vještine razmjene ideja i podjele rada sa saradnicima te pristupa stručnim sadržajima različitim načinima.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

biti osposobljeni za prepoznavanje i izbor informacija potrebnih za određene situacije te vrednovati odgovarajuće izvore informacija

biti osposobljeni prikazati informacije na jasan, logičan, sažet i precizan način

razložno i učinkovito koristiti informacijsku i komunikacijsku tehnologiju za:

traženje i prikupljanje podataka te njihovu pohranu, pretraživanje, obradu i organizaciju

analizu i sintezu strukturiranih informacija

istraživanje, modeliranje i simuliranje različitih procesa i pojava u prirodi i društvu

rješavanje problema u različitim situacijama

stvaranje i prikazivanje vlastitih ideja i materijala

učinkovito samostalno učenje služeći se računalom kao medijem

komunikaciju i saradnju s drugima

razviti svijest o primjeni informacijske i komunikacijske tehnologije u društvu i njenim posljedicama

razviti kritičan i misaon stav o pitanjima vezanim za valjanost i pouzdanost dostupnih informacija te o pravnim i etičkim principima interaktivnoga korištenja tehnologijama informacijskog društva.

Bosna i Hercegovina je usvojila 10 ključnih kompetencija Evropske unije koje će se razvijati kroz nastavne predmete i kroz međupredmetne teme (tabela 1.)

ZAJEDNIČKA JEZGRA NASTAVNIH PLANOVA I PROGRAMA ZA KROSKURIKULARNO I MEĐUPREDMETNO PODRUČJE DEFINIRANA NA ISHODIMA UČENJA¹

ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja

Voditeljica projekta:

mr. sc. Žaneta Džumhur

Vanjski saradnici:

docent. dr. Dženana Husremović mr. sc. Alisa Begović

mr. sc. Emina Bečić

mr. sc. Ante Jurić Marijanović

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Marija Naletilić, šefica Odjela za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa Žaneta Džumhur, šefica Odsjeka za analizu, statistiku i IT podršku Jasminka Nalo, stručna savjetnica za maternji jezik

Radna grupa:

mr. sc. Žaneta Džumhur Jasminka Nalo

Smajo Sulejmanagić Munira Nurkić Ujdur Naira Jusufović Slađana Vilotić Ivana Bago

Radmila Bijelić Radojka Vraneš Ernest Šehić

Amela Omerbegović Miroslav Marić

Emir Kazić Sadik Selimović Milena Krišto Sanela Popović

KURIKULUM ZA TRANSPARENTNOST, KURIKULUM ZA ODGOVORNOST

Publikacija je urađena u okviru projekta koji finansira Evropska unija „Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost“. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autora i izdavača i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovišta Evropske unije.

Ovaj projekt finansira Evropska unija

Projekt podržali: Udruženje Centar za razvoj medija i analize, Omladinski komunikativni centar Banja Luka, Infohouse.

U dijelu Zajedničke jezgre, kroskurikularnog i međupredmetnog područja, koji se odnosi na poduzetničku kompetenciju, korišteni su materijali razvijeni kroz EU finansirani projekt „Poduzetničko učenje u BiH obrazovnim sistemima, faza II“, kao i iskustva direktnih učesnika u tom Projektu.

Napomena

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu, odnose se podjednako na ženski i muški rod.

¹ APOSO, Mostar 2015. Usvojilo Vijeće ministara BiH (Izvor: www.aposo.ba)

UVOD

Bosna i Hercegovina kao zemlja teži Evropskoj zajednici, a njeno približavanje sigurno da ovisi i od kvaliteta obrazovnog sistema. Kao maloj državi u tranziciji, obrazovanje ima još veći značaj jer upravo obrazovanje može biti glavna konkurentna prednost nad ostalim državama članicama Evropske zajednice. Stoga obrazovni sistem treba i mora biti prilagođen postojećim sistemima u njenim okvirima. To znači da glavni ciljevi obrazovanja u Bosni i Hercegovini treba da slijede preporuke svjetskih i evropskih institucija zaduženih za obrazovanje.

Trenutni sistemi odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama u Bosni i Hercegovini se zasnivaju na nastavnim planovima i programima koje propisuju administrativne jedinice za područja svojih ingerencija, a u skladu sa okvirnim planovima i programima za osnovne i srednje škole. Ovako koncipirani nastavni planovi i programi su u osnovi zbir sadržaja koji treba da se realiziraju u pojedinim predmetima, a primjereni razvojnoj dobi učenika. Sadržajna struktura definirana je po razredima, pa se i ciljevi odgojno- obrazovne djelatnosti odnose na razrede sastavljene od grupa učenika iste dobi. Obrazovni proces je u školama vođen nastavnim planovima i programima, odnosno sadržajima koje je nastavnik obavezan obraditi sa učenicima tokom jedne školske godine kao vremenske jedinice.

Novi pristupi strategiji odgoja i obrazovanja se odmiču od toga da se pitaju koje sadržaje treba učenik savladati tokom jedne školske godine i fokusiraju se na pitanje ishoda, odnosno šta je to što učenik određene dobi treba znati i koje vještine i stavove treba da razvije, pri tome se ne fokusirajući na jednu školsku godinu kao vremenski period nego na širi vremenski period koji ne mora biti striktno određen. Ovaj pristup, koji se naziva kurikulumski pristup, usmjeren je na razvoj kompetencija kao ključnih ishoda odgoja i obrazovanja.

1. KROSKURIKULARNOST I MEĐUPREDMETNO POVEZIVANJE

ŠTA SU KOMPETENCIJE

Definicije kompetencija ukazuju na kompleksan sadržaj koji prevazilazi misaone aspekte i vještine, i uključuje stavove i kapacitete. **Kompetencija uključuje znanje (deklarativno i proceduralno), vještine i sposobnost da se riješe kompleksni zadaci kroz mobiliziranje psiho-socijalnih resursa (uključujući vještine i stavove) u određenom kontekstu.**

Naprimjer, efikasna elektronska komunikacija koja je imperativ današnjeg vremena, zahtijeva jezičko znanje i vještine, posjedovanje praktičnih IT vještina i adekvatan stav prema osobi sa kojom se komunicira. Možemo reći da je efikasna komunikacija kombinacija tri ključne kompetencije: pismenost, informatička kompetencija i socijalna kompetencija.

Dakle, kompetencija je širi pojam od znanja. Ona uključuje znanje, vještinu da se to znanje iskoristi i pozitivan stav, spremnost da se znanje i vještina primijene. Jedan primjer razlike između kompetencija i znanja: osoba može učiti strani jezik, naučiti mnogo, na ispitivanjima dobiti dobre ocjene, ali da u situaciji kada se ukaže potreba, kaže: "Ja ne bih da govorim, neka neko prevodi za mene". Ova osoba posjeduje znanje i vještinu, ali nije kompetentna.

ŠTA SU KLJUČNE KOMPETENCIJE

Termin *ključne kompetencije* se odnosi na set kompetencija koje su potrebne svakoj osobi da bi postigla vlastito ispunjenje i razvoj, aktivno građansko ponašanje, socijalnu inkluziju i zapošljavanje (Evropski referentni okvir, 2007). Kompetencija je puno, ali od svih njih se izdvaja grupa kompetencija koje su univerzalne jer su potrebne svakom od nas da bismo mogli funkcionirati u današnjem društvu i svijetu rada, i koje su postavljene kao strateški obrazovni ishodi. Da bi uspješno odgovorila izazovima razvoja društva znanja i svjetskog tržišta, Evropska zajednica je definirala osam ključnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje, pri čemu je svakoj državi ostavljen prostor da definiira svoj set ključnih kompetencija, ali je bilo potrebno zadržati zajedničke elemente kako bi obrazovni sistemi u Evropi bili usklađeni prema onome čemu teže.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Bosne i Hercegovine je u istraživanju *Mapiranje ključnih kompetencija* donijela odluku da su ključne kompetencije za obrazovne sisteme u BiH sljedeće:

1. jezičko-komunikacijska pismenost u maternjem jeziku
2. jezičko-komunikacijska pismenost u stranim jezicima
3. matematička pismenost i kompetencije u prirodnim naukama
4. informatička/informacijska pismenost

5. socijalne i građanske kompetencije
6. samoinicijativnost i poduzetništvo
7. kulturna svijest i kulturno izražavanje
8. tjelesna i zdravstvena kompetencija
9. učiti kako učiti
10. kreativno-produktivne kompetencije

Sve ove kompetencije su **kroskurikularne ključne kompetencije**. Šta to znači? To znači da nisu u vezi samo sa sadržajem jednog predmeta, niti sa kurikulumom nekog područja, nego se razvijaju unutar većeg broja predmeta, među predmetima i kroz kurikulume. Stoga, postizanje razvoja ključnih kompetencija kao strateških obrazovnih ishoda ne može biti ostvareno kroz tradicionalni obrazovni pristup nego zahtijeva integrativni pristup među predmetima i među kurikulumima. Kako bi se i operativno ostvario ovaj integrativni pristup i omogućilo razvijanje ključnih kompetencija kroz sve predmete i kurikulume, u posljednje dvije godine Agencija je intenzivno radila na definiranju obrazovnih ishoda i indikatora za pet područja: jezičko-komunikacijsko područje, prirodne nauke, matematičko područje, društveno-humanističko područje, i kroskurikularno i međupredmetno područje, kao i za neke pripadajuće nastavne predmete.

SISTEM NASTAVNIH VEZA

Tabela 1: Sistemi nastavnih veza

JEDNOPREDMETNE				VIŠEPREDMETNE							
INTRADisciplinarne				MULTIDisciplinarne				INTERDisciplinarne			
vertikalne		horizontalne		Vertikalne		horizontalne		Vertikalne		horizontalne	
djelimične	cjelovite	djelimične	cjelovite	djelimične	cjelovite	djelimične	cjelovite	djelimične	cjelovite	djelimične	cjelovite

*Cjelovite - kurikularne

Nastavno povezivanje s ciljem integrativnog pristupa razvoju kompetencija može biti:

JEDNOPREDMETNO (UNUTARPREDMETNO ILI INTRADISCIPLINARNO) POVEZIVANJE

Nastavnici su u tradicionalnom obrazovnom pristupu uglavnom bili zaduženi za razvijanje sadržaja propisanih u predmetnom planu i programu, a nastavne veze su podrazumijevale integracije unutar predmeta (npr., integriranje tema tokom jednog razreda – horizontalna povezanost, i povezivanje tema kroz razrede – vertikalna povezanost). Ovi oblici povezanosti su oni koji su u tabeli obojeni plavom bojom. Ovaj oblik integracije i dalje predstavlja jako važnu komponentu nastavnog povezivanja i bez nje bi bilo nezamislivo razvijati kompetencije.

VIŠEPREDMETNO POVEZIVANJE

Višepredmetno povezivanje podrazumijeva povezivanje ciljeva, metoda i / ili sadržaja, pa i vrednovanja više predmeta, a što onda uključuje i povezani rad nastavnika više predmeta. Višepredmetno povezivanje omogućuje efikasnije dostizanje ciljeva ili ostvarenje nekog 'nadpredmetnog' kurikularnog cilja (npr., ključne ili druge kompetencije). Višepredmetno povezivanje može biti multidisciplinarno i interdisciplinarno.

Multidisciplinarno povezivanje čuva tradicionalne discipline, tj. školske predmete. Predmeti koji učestvuju nemaju ujedinenog cilja, ali dosežu neki zajednički cilj disciplinarno i predmetno razdvojenim putevima. Multidisciplinarno povezivanje (bilo djelimično bilo cjelovito / kroskurikularno) podrazumijeva, naprimjer, da se izabere zajednički vezivni element. To može biti tema, može biti aktivnost ili neka vještina, koju onda nastavnici obrađuju iz perspektive svog predmeta i u skladu sa svojim nastavnim ciljevima. Ali, da bi ovo multidisciplinarno povezivanje imalo smisla, nastavnici u svakom predmetu treba da učenicima naglase povezanost s drugim predmetima. Primjer ovakve nastavne veze bila bi, npr., **zajednička tema "Voda"** koju onda nastavnici različitih predmeta mogu obrađivati svako iz svoje perspektive, ili

npr., odabir nekog književnog djela koje se onda koristi u nizu predmeta (naprimjer, u maternjem jeziku to djelo se obrađuje kao lektira, u stranom jeziku učenici prevode dijelove tog djela ili se upoznaju s prevodom djela, u historiji uče o kontekstu u kojem je to djelo nastalo, u likovnoj umjetnosti slikaju njima posebno upečatljiv detalj...).

Interdisciplinarno povezivanje predstavlja dodatni pomak prema kurikulumskom pristupu u odgoju i obrazovanju. Ono podrazumijeva da se predmeti povezuju zajedničkim područjem i ciljevima, te se tako omogućuje holistički pristup učenikovom obrazovanju. The Oxford Handbook of Interdisciplinarity² objašnjava razliku između multidisciplinarnosti i interdisciplinarnosti na način da multidisciplinarnost suprotstavlja više disciplina i uključuje šire znanje, informacije i metode, pri čemu discipline ostaju razdvojene (u ovom slučaju u predmete), dok interdisciplinarnost prelazi tradicionalne granice predmeta i integrira pristupe i metode. Interdisciplinarnost se upravo nalazi u osnovi strukturiranja kurikuluma u šira odgojno-obrazovna područja kao integriranih cjelina srodnih predmeta, te u dizajniranju međupredmetnih i kroskurikularnih tema. Na ovaj način se postiže racionalizacija procesa poučavanja i bolja konceptualna povezanost sadržaja koje učenici izučavaju.

ŠTA JE KROSKURIKULARNOST I KROSKURIKULARNO POVEZIVANJE

Kao što smo vidjeli, sve ključne kompetencije u osnovi imaju karakter kroskurikularnih kompetencija. Kroskurikularnost je način ostvarivanja ciljeva onih kurikuluma koji su u vezi sa jednim predmetom, više predmeta, područja ili sa svim predmetima. Naprimjer, u predmetu se ostvaruju ciljevi matematičkog područja, ali i kurikuluma prirodnog područja, kao i kroskurikularnog područja. Te kroskurikularne veze se ostvaruju kroz primijenjeni kurikulum. Naprimjer, profesionalna orijentacija je segment kroskurikularnog područja i ona ima svoje ciljeve koji se onda uklapaju i u predmetno specifične ciljeve koji se povezuju sa predmetno specifičnim ciljevima drugih predmeta.

Ovo povezivanje predmeta može biti različito u smislu integracije. To može biti:

1. Integracija sa upotrebom zajedničkih sadržaja – nekoliko predmeta ima isti sadržaj, gdje se onda znanje ili vještina gradi tako da se taj sadržaj nadopunjuje u svim predmetima.
2. Integracija sa upotrebom zajedničkih aktivnosti, metoda i postupaka – odabere se neka aktivnost gdje će učenici u okviru te aktivnosti širiti znanja i vještine koje su potrebne za sve povezane predmete, ili se, naprimjer, koriste informacione komunikacijske tehnologije za sve uključene predmete.
3. Integracija sa upotrebom zajedničkog problemskog (ključnog, suštinskog) pitanja – odabere se neko bitno pitanje koje se onda izučava kroz predmete.
4. Integracija sa upotrebom istraživanja problemskog pitanja relevantnog za učenika. Prednosti ove integracije / povezivanja predmeta su brojne, od kojih su neke najvažnije:
 - Postizanje ishoda predstavlja kontinuiran i usklađen proces tima nastavnika, i taj se proces primjenjuje i reflektira kroz cjelokupne nastavne i vannastavne aktivnosti;
 - Od globalnog planiranja do nastavnih priprema, integriraju se ishodi i indikatori u one nastavne i međupredmetne teme koje omogućuju njihovo smisljeno i funkcionalno ostvarenje;
 - Razvijanje kompetencija se ne mora odvijati na svakom času, nego nastavnik bira sadržaje u okviru kojih je to moguće;
 - Nastavnik ima autonomiju u pristupu planiranju, pripremanju nastave (izbor nastavnih metoda, oblika, sredstava i pomagala) i vrednovanju ostvarenosti ishoda i indikatora;
 - Nastavnik prati u kontinuitetu ostvarenost ishoda koji se ne ocjenjuju.

1.4.1 KAKO SE OSTVARUJE INTEGRACIJA – PRIMJER TEMATSKE INTEGRACIJE

Razvoj kroskurikularnih i međupredmetnih komponenti nije konkurentan ostvarivanju osnovnih ciljeva u vezi sa predmetnim programom. Nastavnici, izborom metoda i oblika rada, poput oluje ideja, mape uma i slično, uključuju učenike u čas i povezuju njihova iskustva sa temom i sadržajem kojeg obrađuje. Primjena različitih metoda organizacije učenika, npr. u timove, zaduživanje prije časa da istraže neku temu ili zadatak, podstiče diskusiju među timovima ili učenicima. Tokom diskusije oni daju svoje sudove i donose odluke, prezentiraju ili zastupaju svoje ili stavove tima, te tako razvijaju kompetencije za daljnje školovanje i život. Ovaj pristup je ono što se zove integrirani pristup učenju i nastavi. Ovim pristupom se pojedinačni nastavni sadržaji organiziraju u šire teme i tematske cjeline,

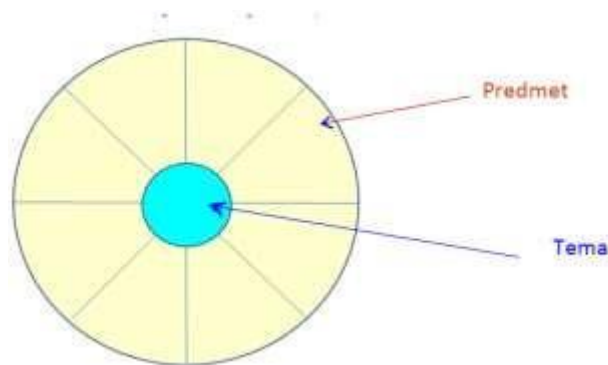
² Robert Frodeman, Julie Thompson Klein, Carl Mitcham (ur.), The Oxford Handbook of Interdisciplinarity.ppt , preuzeto s <http://csid.unt.edu/research/Oxford-Handbook-of-Interdisciplinarity/index.html>

demarkiraju se granice između pojedinačnih nastavnih predmeta i omogućuje da se znanja o jednoj pojavi stiču i razvijaju iz ugla različitih disciplina i nastavnih predmeta. To znači da integriran odnos na holistički (sveobuhvatan) način pristupa učenju i nastavi, i doprinosi povezivanju školskog učenja i stvarnog života i svijeta.

Osnov integriranog pristupa je obično neka tema.

TEMA je skup sadržaja koji potiču iz jednog ili više nastavnih predmeta (disciplina) čije je usvajanje osmišljeno i organizirano tako da pomaže učenicima da usvojene informacije integriraju u sistem pojmova i doprinosi razvoju njihovih umijeća, stavova i vrijednosti. Organiziranje i osmišljavanje učenja i nastave oko osnovnih pojmova doprinosi razvoju učenikove svijesti i razumijevanja, omogućuje da učenici uče kroz neposredne aktivnosti i osobno angažiranje, te tako stiču znanja o svijetu u kojem žive.

Tematska nastava bi se grafički mogla predstaviti ovako:

Teme se određuju vodeći računa o: općim ciljevima i ishodima obrazovanja (ciljevi i ishodi obrazovanja u cjelini), ciljevima, ishodima i standardima postignuća pojedinačnih nastavnih predmeta koji učestvuju u realizaciji teme, razvojnim i uzrasnim osobinama učenika, kao i njihovim potrebama i interesovanjima, ali i potrebama i interesima samih učenika i roditelja da se kroz obrazovanje i odgoj kod djece i učenika izgrađuju relevantna, kao i praktična znanja i umijeća, i postavi valjan temelj za daljnje obrazovanje.

Definiranje teme na osnovu integracije sadržaja podrazumijeva da tema ima i strukturu čiji elementi su: naziv teme, cilj / ciljevi teme koji predstavljaju integraciju općih ciljeva obrazovanja i ciljeva pojedinačnih nastavnih predmeta; ishodi koji se definiraju u odnosu na ciljeve i koji su rezultat integracije općih i predmetnih ishoda; standardi postignuća za kraj ciklusa i nivoa obrazovanja; sadržaji koji su integrirani oko problema, pojma ili pojave; metode rada i aktivnosti učenika i nastavnika; vrednovanje rezultata; planirano vrijeme za realizaciju.

1.5 KROSKURIKULARNO I MEĐUPREDMETNO PODRUČJE

Kroskurikularno i međupredmetno područje je usmjereno na razvijanje, prije svega, tipičnih kroskurikularnih kompetencija: socijalne i građanske kompetencije, te samoinicijativnosti i poduzetničke kompetencije. Obuhvata tri osnovne: **karijerna orijentacija, antikorupcija i poduzetništvo**. Vijeće ministara BiH potpisalo je Strategiju učenja o poduzetništvu u obrazovnim sistemima u BiH 2012.-2015., Strategiju za borbu protiv korupcije (2009.-2014.) i Strategiju za borbu protiv korupcije (2015.-2019.) gdje je APOSO navedena kao jedna od institucija koje su obavezne provoditi ove strategije u komponenti obrazovanja.

Ovo područje sa svojim cjelinama je okarakterizirano više od ostalih sljedećim elementima:

1. Ciljevi ovog područja ne mogu biti u vezi samo sa jednim predmetom, nego zahtijevaju uvezivanje kurikuluma i međupredmetnu povezanost;
2. Promoviraju timski rad i pristup međupredmetnim sadržajima i međupredmetnim nastavnicima;
3. Odnose se na ključne kompetencije koje same po sebi ne mogu biti u vezi sa samo jednim predmetom.

PODUZETNIŠTVO

Iako se poduzetništvo najviše dovodi u vezu sa svijetom poslovanja i prikladno tome opisuje kao djelatnost pojedinca ili grupe, u kojoj se određeni kapital ulaže kako bi se ostvario profit, poduzetništvo možemo shvatiti mnogo šire. Ono podrazumijeva prepoznavanje prilika, evaluacije tih prilika, pripremanje planova za realizaciju ideja te preuzimanje rizika na koje se može naići tokom ostvarivanja ideja. Poduzetništvo je danas vrlo važno jer je, prije svega, u funkciji zapošljavanja i rada, ali i aktivnog djelovanja u socijalnom okruženju. Danas, više nego ikada, važno je razvijati poduzetništvo kod mladih ljudi. Jasno je da je podsticaj za poduzetničko učenje potekao iz privrede i jačanja konkurentnosti društva. Evropska zajednica od 2000. godine razvija brojne politike potpore poduzetništvu kako bi pospješila ekonomski rast i osnažila zemlje članice i zemlje u predpristupnom procesu. Najrelevantniji

razvojni dokumenti Evropske zajednice³ prepoznaju poduzetništvo kao ključni faktor konkurentnosti, ekonomskog razvoja, zapošljavanja i dinamiziranja ekonomije zasnovane na znanju. Osnovni cilj savremenih obrazovnih sistema je razvoj kompetentnih učenika i budućih građana, zaposlenih, stručnjaka, poduzetnika, a vizija društva zasnovanog na znanju je vizija društva kompetentnih ljudi čije su ideje, inovacije i znanje osnovni pokretač razvoja. Napredno društvo se zasniva na poduzimljivim ljudima i poduzetničkoj aktivnosti. Poduzetništvo je prisutno na globalnom nivou i može se vidjeti svugdje, i u zemljama u razvoju i u industrijskim supersilama. Sve veća automatizacija proizvodnje, nepredvidljivost budućih zanimanja i svijeta rada, promjenljivost potreba za uslugama i proizvodima, ukazuju na to da će oblast ljudske kreativnosti i inovativnosti biti jedan od glavnih stubova kompetitivnih privreda, a samozapošljavanje sve učestaliji oblik zapošljavanja.⁴ Ovaj opći kontekst života i rada u 21. vijeku traži nove, drugačije odgovore od sistema obrazovanja, koji su zasnovani na principima prenošenja predmetno fragmentiranih znanja, što važi i za poduzetnička znanja koja se tradicionalno izučavaju u okviru ekonomskih disciplina. Razvijanje kompetencija, odnosno osposobljavanje učenika da znanja stečena u školi koriste u složenim uvjetima života i rada, postalo je osnovno polazište savremene nastave i učenja. Samoinicijativnost i poduzetnička kompetencija je identificirana kao jedna od ključnih, općih, transverzalnih kompetencija kako na nivou zemalja Evropske zajednice, tako i u regiji i u BiH. I kao takva, ona ne pripada ekskluzivno ekonomskom i stručnom području, sa čim se često brka, ne izučava se kao oblast znanja ili predmet na određenom uzrastu, ona je dio cjeloživotnog učenja i u formalnom obrazovanju se razvija tokom cijelog školovanja, bez obzira na to da li će učenici birati samozapošljavanje ili druge opcije u karijeri.

U našoj zemlji, u kojoj je stopa nezaposlenosti mladih daleko iznad bilo kakve tolerantne mjere, izgradnja poduzetničkog duha je imperativ obrazovnog sistema jer samo tako možemo dati u ruke mladim ljudima vještine potrebne za njihovo zapošljavanje i uspjeh na tržištu rada.

Da bi neko bio uspješan u poduzetništvu, on treba razviti povjerenje u sebe i svoje potencijale, biti sposoban kreativno razmišljati, biti uporan i istrajan na putu ostvarenja ciljeva ne posustajući na preprekama, stalno tragati za novim znanjima i spoznajama, biti spreman preuzeti rizik, te biti u stanju povezivati se sa ljudima i održavati dobre odnose.

Poduzetništvo je primjer tipične kroskurikularne domene koja ne može biti u vezi samo sa jednim predmetom jer zahtijeva izgradnju vještina iz svih domena u kojima se učenici obučavaju.

Analize nastavnih planova i programa te obrazovnih praksi pokazuju da i sada mi radimo na sadržajima iz kroskurikularnog područja, s tim da oni moraju postati vidljiviji, sistematičniji i razvijeniji kako bi se ostvarili što pozitivniji obrazovni efekti.

KARIJERNA ORIJENTACIJA

Karijerna orijentacija u 21. vijeku podrazumijeva pomoć učenicima da steknu znanja i vještine koje će im pomoći da donose zrele i informirane odluke o odabiru zanimanja i razvoju karijere tokom čitavog svog života. Karijera se danas shvata kao cjeloživotna sekvenca radnih iskustava. Karijera je ono što čovjek doživljava kao iskustva i aktivnosti u poslovnom, porodičnom i društvenom životu. Nekada se na karijeru gledalo isključivo kao na niz napredovanja (objektivna karijera), dok danas govorimo o tome da je karijera ono što pojedinac doživljava kao svoju karijeru (subjektivna karijera). Da bi svaka osoba mogla upravljati svojom karijerom, važno je da stekne znanja i vještine koje će joj omogućiti da 1) u svakom trenutku može procjenjivati svoje karakteristike i interese, 2) može procjenjivati mogućnosti i zahtjeve na tržištu obrazovanja i rada, i da 3) može donositi odluke koje će biti najpovoljnije za nju/njega.

Iz samog opisa vidimo koliko je važno da se ovim područjem bavimo u svakom predmetu i svakom elementu obrazovanja, jer stari način testiranja učenika i jednokratnih priča o odabiru zanimanja jednostavno nisu dovoljni

³ *Lisabonska strategija* (2000.), *Strategija Europa 2020 - Strategija pametnog, održivog i inkluzivnog rasta* (2009.), i *Evropska povelja o malim i srednjim poduzećima* (2000.), *Akt o malom biznisu* (2008.).

⁴ Prema podacima Svjetske banke, 30% svjetske populacije su samozaposlenici, i taj trend će se ubuduće povećavati <http://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.SELF.ZS>

⁵ Predmet o poduzetništvu, virtualnom preduzeću ili preduzeću za vježbu, reformom stručnog obrazovanja u BiH i regiji uveden je kao poseban ili izborni za učenike većine stručnih škola i predaju ih nastavnici ekonomskih predmeta. Ovaj predmetni pristup poduzetničkog učenja se odnosi samo na one učenike koji su obuhvaćeni užim stručnim obrazovanjem, i to na kraju školovanja u posljednjim razredima.

za moderno društvo. Stoga, profesionalno informiranje, obrazovanje i savjetovanje – trebaju biti kontinuirana kroskurikularna aktivnost i cilj odgoja i obrazovanja.

ANTIKORUPCIJA

Naša država je opterećena korupcijom u gotovo svakom segmentu života i djelovanja. U obrazovnom sistemu korupcija je, također, prisutna u različitim oblicima. Korupcija u obrazovanju se može definirati kao “sistematsko korištenje javnog djelovanja zarad privatnih interesa, što ima za posljedicu značajno narušavanje pristupa obrazovanju, kvaliteti i jednakosti svih uključenih u obrazovnom sistemu” (Hallack & Poisson, 2001). Korupcija u obrazovanju ima ozbiljne negativne ekonomske, političke i socijalne posljedice, jer obrazovanje predstavlja javnu sferu koja ima najveći uticaj na sudbinu i uspjeh mladih u jednom društvu. Glavne ekonomske posljedice se uglavnom dovode u vezu sa neoporezovanim zaradama (siva ekonomija) koje sistematski osiromašuju jedno društvo, te neadekvatno odabranim vođama i rukovodiocima (vođe i rukovodioci koji nisu dovoljno obrazovani).

Socijalne posljedice korupcije u obrazovanju su štetne kao i ekonomske posljedice.

1. Korupcija u obrazovanju narušava kvalitet obrazovanja. U visoko korumpiranim sistemima ne postoji mogućnost da znate što se nalazi iza postignuća učenika – stvarno znanje i kompetencija ili ništa.
2. Korupcija narušava dinamiku učenja i podučavanja – nastavnici mogu biti puno manje spremni da se ulažu u podučavanje, a učenici u učenje. Time znanje i učenje gube na važnosti, što dovodi do smanjenja stvarnog obrazovnog nivoa društva i njegove sposobnosti da prati razvoj i konkuriše drugim društvima.
3. Korupcija ozbiljno narušava jednakost u obrazovnom sistemu – svako društvo bi trebalo garantirati svojim članovima uspjeh baziran na njihovim sposobnostima i zalaganju, a ne baziran na socio- ekonomskom statusu, porodičnim vezama ili pripadnosti nekoj od društvenih kategorija. Korupcija posebno opterećuje članove društva nižeg socio-ekonomskog statusa i sprečava njihov napredak na društvenoj ljestvici, te ostvarivanje njihovih punih potencijala.

Negativne posljedice korupcije i u drugim segmentima društva narušavaju jednakost i čine da se društvo ne može razvijati.

Borba sa korupcijom ima dva smjera. Jedan je kažnjavanje počinitelja, a drugi je prevencija korupcije. Prevencija korupcije upravo se ostvaruje kroz odgoj i obrazovanje mladih o tome šta se sve podrazumijeva pod pojmom korupcije, koje su posljedice korupcije i kako se možemo boriti protiv korupcije kao individue i kao društvo.

U prevenciji korupcije sa mladim ljudima poseban naglasak se stavlja i na razvijanje otpornosti učenika na pritiske vršnjaka i prilagođavanje vlastitih odluka i ponašanja onome "što svi rade". U suštini, rad sa učenicima na prevenciji korupcije ima za cilj "stvaranje" glavnih nosilaca promjene društvene paradigme u kojoj je koruptivno ponašanje prihvaćeno zbog uvjerenja da "su svi drugi spremni za korupciju, pa zašto bih ja onda radio/la nešto drugačije".

Borba protiv korupcije spada u izgradnju socijalne i građanske kompetencije, a koja mladim ljudima omogućuje zrelo i konstruktivno socijalno i građansko djelovanje ne samo u Bosni i Hercegovini, nego na bilo kojem mjestu gdje odluče nastaviti svoj život i karijeru.

2. KOMPONENTA PODUZETNIŠTVO

2.1 AKTIVNOSTI KOJIMA RAZVIJAMO PODUZETNIČKU KOMPONENTU U ŠKOLI

Indikatore ishoda poduzetničke komponente možemo grupisati u dvije kategorije.

Prvi i treći ishod se odnose na poduzetno djelovanje. U indikatorima prvog ishoda fokus je na distinkciji pojma poduzetništva i poduzetnog djelovanja. Indikatori trećeg ishoda se odnose više na razvoj transverzalnih poduzetničkih vještina kao što su komunikacija, prezentacija, vještine planiranja, rješavanje problema, samoevaluacija, timski rad i stavovi kao što su samopouzdanje, poduzimanje inicijative, kritičko mišljenje i odnos prema javnim dobrima. Ovi ishodi većinom se mogu postizati u okviru nastavnih aktivnosti, izborom onih sadržaja nastave u kojima nastavnik prepoznaje mogućnost razvoja ishoda, te izborom metoda i oblika nastave.

Drugi ishod se odnosi na poznavanje poslova i procesa u kojima je poduzetništvo primijenjeno. Njegovi indikatori se odnose na osnovnu ekonomsku i finansijsku pismenost – pojmove poput “usluge”, “proizvod”, tržište, budžet, finansijske institucije i dokumenti, znanje o mogućnostima svijeta rada, volonterskom radu i vještinama projektnog ciklusa. Ovaj ishod i njegovi indikatori, bivajući specifično poduzetnički, najbolje se mogu razvijati u okviru projektnih, vannastavnih aktivnosti i razvojem partnerstva škola.

2.1.1. RAZVOJ PODUZETNIŠTVA U OKVIRU NASTAVNIH AKTIVNOSTI

Razvoj poduzetništva na nivou predmetnih programa (unutar predmeta)⁶

U okviru svih nastavnih predmeta je moguće nastavne aktivnosti koncipirati tako da se, pored ostvarivanja osnovnih ciljeva u vezi sa predmetnim programom, ostvaruju i ishodi koji se tiču poduzetništva. Sa izuzetkom rijetkih nastavnih tema u pojedinim predmetnim programima, nastavnik može aktivnosti osmisлити tako da učenici rade u grupama ili timovima, da se od učenika očekuje da donose odluke, da međusobno pregovaraju i komuniciraju, da biraju načine prezentiranja svog rada, da realiziraju učeničke projekte, tj. da stavljanjem učenika u specifične situacije i uloge kod njih razvija poduzetnički duh.

(uporediti ove indikatore sa indikatorima izbornih predmeta)

Matematika i prirodne nauke

Poduzetničko učenje u nastavi matematike se ogleda kroz povezivanje nastavnih sadržaja sa realnim životnim i radnim okruženjem – primjena matematike u sportu, građevinarstvu, finansijama, istraživanju tržišta, tehnici i dr.:

- istraživanje unutar škole, analiza rezultata i korištenje grafikona u prezentacijama;
- pravljenje ličnog budžeta;
- procjena troškova za organiziranje ekurzije, izleta, manifestacije;
- primjena prosječne vrijednosti za različite cijene istog proizvoda;
- izračunavanje neophodne količine / veličine materijala za pravljenje proizvoda / usluge;
- korištenje procentualnih obračunavanja u trgovini;
- provođenje istraživanja u školi, analiza rezultata i korištenje grafičkih prikaza pri prezentiranju;
- statističko, tabelarno i grafičko predstavljanje podataka.

Tjelesni odgoj

Nastava tjelesnog odgoja omogućuje primjenu čitavog niza poduzetničkih sadržaja koji dopunjuju i produbljuju sadržaje iz predmetnog programa:

- igre bazirane na saradnji i timskom radu;
- razvoj takmičarskog duha u štafetnim igrama;
- razvoj upornosti i proaktivnosti u problemskim igrama;
- razvoj odgovornosti, timskog rada i takmičarskog duha u timskim sportovima;
- prihvatanje na pravi način i uspjeha i neuspjeha u školskim krosevima;
- razvoj razumijevanja važnosti zdravih stilova života.

Geografija

Primjena poduzetničkog učenja u nastavi geografije moguća je u temama koje se odnose na turizam, transport, putovanja, industriju, demografiju, tržište rada, zaštitu životne okoline i sl.:

- razvoj poduzetničkog razmišljanja u diskusiji o lokalnim i globalnim pitanjima kao što su turizam, prehrambena industrija, problem nedostatka hrane;
- komparativne prednosti privrede jedne zemlje naspram druge;
- omogućivanje učenicima da razmišljaju globalno, a djeluju lokalno na planu zaštite životne okoline i održivog razvoja, uređenjem školskog dvorišta / učionice, na teme o reciklaži, zaštiti voda itd.;
- razvoj poduzetničkog načina razmišljanja diskusijama o lokalnim i globalnim problemima koji se tiču zagađenja, klimatskih promjena i sl.;
- analiza statističkih podataka, grafičkih prikaza, geografskih karata i priprema prezentacija;
- razumijevanje značaja očuvanja životne okoline i razvoj ekološke svijesti;
- razumijevanje odnosa i međuzavisnosti prirodnog okruženja, načina života i svijeta rada.

Historija

Poduzetničko učenje u nastavi historije pomaže učenicima da bolje shvate društvene procese u prošlosti, probleme s kojima se ljudi suočavaju, njihove stavove i uvjerenja, aktivnosti i događaje u kojima učestvuju. To omogućuje učenicima da razumiju i da se bolje upoznaju sa društveno-ekonomskom sredinom u prošlosti i tako bolje razumiju svoju ulogu u budućem razvoju društva:

- posjeta lokalnim historijskim spomenicima sa ciljem povezivanja predmeta s lokalnom historijom;

⁶ <http://www.seecel.hr/UserDocsImages/Uputstvo%20PREDUZETNICKO%20UCENJE%20final.pdf>

- provođenje istraživanja iz historije;
- pisanje radne biografije (CV) historijski poznatih osoba;
- kritička i samostalna analiza historijskih činjenica radi formiranja uravnoteženih i realnih stavova o historijskim događajima;
- organiziranje muzejske izložbe u školi;
- pravljenje prezentacija o historijskim temama;
- istraživanje poduzetničke kulture kroz historiju i analiziranje čuvenih poduzetnika i njihovog načina rada;
- analiza posebnih tema u vezi sa zapošljavanjem i tržištem rada i njihovim uticajem na društveno-ekonomsku situaciju u lokalnoj zajednici i državi;
- kvizovi iz historije i igre;
- promjene u oblasti rada i organizaciji posla.

Jezici (maternji i strani jezici)

U nastavi jezika, maternjeg i stranih, poduzetničko učenje pomaže razvoj pisane i usmene komunikacije, razvoj generičkih vještina i izgradnju poduzetničkih stavova. Nastava jezika je veoma pogodna za sve oblike poduzetničkog učenja, i veoma je važna za sticanje samopouzdanja kroz razvoj vještine prezentiranja i javnog nastupanja:

- učenički projekt – školski časopis koji obrađuje društveno- ekonomske teme koje su interesantne i bliske učenicima;
- osmišljavanje i realizacija reklamnih kampanja – promocija jednodnevnih izleta;
- pisanje različitih članaka, oglasa i sl.;
- rad na školskoj web prezentaciji;
- debatni i književni klubovi;
- „prevodilački biro“ – prevođenje;
- dramatisacija tekstova;
- izrada tematskih rječnika;
- istraživanje određene socio-ekonomske teme i izrada eseja u zadatim rokovima;
- pisana komunikacija, izrada prezentacija, novinskih tekstova, oglasa, reklama; školske novine, pozorište, sajam knjiga i dr.;
- intervju sa uspješnim poduzetnicima iz lokalne sredine;
- osmišljavanje brošura, letaka, jelovnika na maternjem i nekom drugom jeziku za lokalne firme i ugostitelje;
- reklamna poruka.

Prirodne nauke

U nastavi fizike, hemije i biologije, poduzetničko učenje se može integrirati sa aktivnostima koje su bazirane na eksperimentima, grupnom i timskom radu, praktičnim aktivnostima, ali i sadržajima koji se bave prirodnim resursima i energijom. Neki od primjera:

- zdrava ishrana, priprema jelovnika, potrošačko trošenje, troškovi (biologija);
- korištenje hemijskih supstanci u proizvodnji hrane i prerađivačkoj industriji;
- organska hrana naspram konvencionalne hrane, oportunitetni troškovi;
- potražnja i ponuda proizvoda (određene vrste hrane);
- mogućnosti korištenja obnovljivih izvora energije.

Informatika

Poduzetničko učenje u informatici se može primijeniti kroz praktična znanja u oblastima kao što su statistička analiza, razvoj jednostavnih aplikacija, pravljenje različitih jednostavnih baza podataka za školu ili lokalnu zajednicu, izrada školskih novina, publikacija i promotivnih materijala (web sajtovi, video zapisi, brošure itd). Na taj način učenici prepoznaju važnost informacionih tehnologija u savremenom društvu, bilo u oblasti poslovanja ili za osobne potrebe:

- upotreba IT za prikupljanje, analizu i prezentiranje rezultata različitih istraživanja;
- upotreba IT za izradu postera, magazina, brošura, školskih novina;
- upotreba programa za rad sa video materijalima radi izrade filmova o školi i lokalnoj zajednici;
- izrada internet prezentacija za poduzeća u lokalnoj zajednici;
- izrada pomoćnih materijala za učenje i njihovo publiciranje na web sajtu škole.

Likovna kultura

U nastavi likovne kulture, pored vještina koje učenici stiču, velika je mogućnost za izbor tema koje omogućuju da se likovni problemi koje učenici savladavaju integriraju s poduzetničkim učenjem:

- organiziranje izložbe o radu umjetnika;
- izrada postera koji promovira određenu komercijalnu aktivnost;
- grupni likovni radovi učenika;
- likovne intervencije u različitim prostorima škole;
- izrada radova za potrebe likovnih konkursa, priprema i slanje radova, analiza rezultata;
- dizajn proizvoda;
- vizualne komunikacije.

Razvoj poduzetničke kompetencije kroz međupredmetno povezivanje na osnovu zajedničke teme

PRIMJER: Prilikom globalnog i operativnog planiranja, nastavnici izabiru temu „Voda“. Ovom temom će se baviti jedno tromjesečje svi učenici škole kroz različite nastavne predmete. U nastavi maternjeg jezika će analizirati tekstove iz književnosti koji se odnose na vodu, kao i umjetničku predstavu ovog pojma u književnosti; likovna kultura – vizualne predstave vode; muzička kultura – voda kao inspiracija kompozitorima; u nastavi matematike će se baviti zapreminom i mjerenjem vodostaja; u nastavi hemije će učiti hemijski sastav vode; u biologiji o vodi kao jednom od izvora života, vodi kao staništu u kojem žive biljke i životinje, voda u organizmu čovjeka; u fizici fizičkim svojstvima vode; u nastavi historije o nastanku prvih država pored rijeka i mora, o nastanku gradova pored vode, vodenim kanalima kao odbranama od neprijatelja, vodi kao granici među državama; u geografiji o hidrosferi i vodenim površinama na Zemlji; tjelesni odgoj – vodeni sportovi.

Pored ovoga, na časovima će učenici imati i istraživačke zadatke koji će se odnositi na istraživanje i ispitivanje voda u lokalnoj sredini u prošlosti i danas.

Primjeri dobre prakse projekta ELES.BA:

Primjer 1.: Nastavnici i učenici OŠ „Musa Ćazim Ćatić“ u Zenici obradili su temu „Voda“ u svim predmetima viših razreda osnovne škole. Nastavnica engleskog jezika na sljedeći način je dala opis nastavnog časa na kojem je razvijala poduzetničku kompetenciju kroz pripremu:

Uvodni dio časa: Na tabli je napisana riječ „water“ (voda). Od učenika se traži da dopišu na tabli ono čega su se najprije sjetili kao asocijacije na vodu i da na tabli prezentiraju u formi „brain map“ ili mape uma. MAPA UMA se često koristi u obrazovanju kao metoda kojom se generiraju, vizualiziraju, strukturiraju i organiziraju informacije, odnosno riješe problemi ili donesu odluke. Učenici su naveli riječi: health/zdravlje, tea/čaj, drink/piće, glass/čaša, litre/litar, vital/vitalnost, important/važno, river/rijeka, ocean/ocean, cleaning/čišćenje, shower/tuš, rain/kiša, liquid/tečnost, mineral/mineralna, fresh/svježa. Svaki učenik je imao priliku napisati po jednu riječ ili više. Zatim je nastavnica skupa sa učenicima pročitala riječi i pitala učenike da ih sastave u smislene nizove i pokažu znanja iz gramatike i vokabulara. Ovako su učenici sortirali asocijacije:

glass / drink of water drinking water spring / mineral / bottled / tap water hot / cold / boiling salt / fresh water turn on / turn off the water by water (by boat) like water: used to show disapproval
--

čaša / pijenje vode pitka voda izvorska / mineralna / flaširana / voda iz slavine topla / hladna / ključala slana / svježa voda pustiti / zatvoriti vodu (iz slavine) vodenim putem (brodom) kao voda: neispravan oblik
--

Glavni dio časa: Učenici su upoznati sa temom časa. Zatim, nastavnica jednom učeniku daje pitanja (koji se za to dobrovoljno javi) da ih postavlja drugim učenicima, i oni sami vode diskusiju na engleskom jeziku, a nastavnica samo posmatra. Ovako su učenici postali opušteniji i aktivno su sudjelovali u odgovorima i izražavali svoje mišljenje.

- In average human body is made of how many percent of water?
- Did you know that 10 litres of water are used to make one sheet of paper?
- Water is made up of what two elements?
- The solid state of water is known as what?
- Water freezes at what temperature?
- Ice sinks in the water. Is it true?
- How long could we live without water?
- How much water do we need on a daily basis?
- What can we do to help protect water?
- Why can't people drink sea water?
- Is bottles water safer than tap water?
- Where can water be found?

- Koliko je procenata vode u prosječnom ljudskom tijelu?
- Da li ste znali da je 10 litara vode upotrijebljeno da bi se napravio jedan list papira?
- Voda se sastoji od koja dva elementa?
- Čvrsto stanje vode je poznato kao šta?
- Na kojoj temperaturi se voda zamrzava?
- Led tone u vodu. Da li je to istina?
- Koliko dugo možemo živjeti bez vode?
- Koliko vode je potrebno svakodnevno?
- Šta možemo uraditi da bismo zaštitili vode?
- Zašto ljudi ne mogu piti morsku vodu?
- Da li je flaširana voda sigurnija od vode iz slavine?
- Gdje se voda može naći?

Nakon završene diskusije, nastavnica dijeli učenike u 4 grupe i svakoj grupi daje jedan zadatak. U okviru grupa učenici biraju reportere (koji će predstaviti mišljenje i rad grupe). Učenicima se daje 15-20 minuta da završe zadatak.

Zadaci:

Grupa 1 i 2: Napraviti naljepnicu za flašu vode koju je nastavnica pripremila. Dati naziv vodi. Od učenika se očekuje kreativnost i razmišljanje o tome šta bi najbolje prodalo flašu vode.

Grupa 3: Učenicima se daje flaša vode sa običnom naljepnicom, objasni im se da je to kvalitetna voda, ali naljepnica je obična. Učenici treba da razmisle koja bi cijena vode bila i zašto. Ovako učenici razmišljaju šta prodaje dobru vodu, kvaliteta ili izgled?

Grupa 4: Osmisliti reklamu za flašu vode sa slikama i logom – od učenika se očekuje kreativnost i razmišljanje.

Završni dio časa: Učenici kratko izlažu ono što su osmislili, napisali i uradili. Svi učenici imaju priliku izraziti svoje mišljenje i učinak svog rada, kao i rada svog tima.

Utisak nastavnice: U razredu je vladala pozitivna atmosfera i motiviranost. Svaka grupa je aktivno radila na zadatku, svi učenici su bili uključeni i razmjenjivali ideje. Na kraju časa su izrazili vlastito mišljenje o tome koja je voda zdravija, šta misle o prodaji i kupovini vode. Svaka grupa je imala priliku sugerirati drugoj grupi šta su mogli bolje uraditi i šta im je bilo dobro. Učenici se nisu slagali o cijeni vode jer je svako imao svoje mišljenje, ali su ipak poštovali stavove drugih. Sami su osmislili marketing, izgled i odredili cijenu proizvoda, baziranu na istinitim činjenicama. Učenici su shvatili da kvalitet prodaje proizvod, ali i dobra reklama. A ono što je jednako važno, jeste da su uživali u nastavi jer su pretvarali svoje ideje, stavove, kreativnost i mišljenje u riječi i djela.

2.1.2. RAZVOJ PODUZENTIŠTVA U OKVIRU PROJEKTNIH AKTIVNOSTI

Važan element popularizacije projektnog rada kao efikasne metode rada je *potreba da se obrazovanje prilagodi društvu koje se mijenja*. Škole se moraju prilagoditi novom vremenu koje traži obrazovane ljude koji, pored stručnosti u specifičnoj oblasti, moraju biti osposobljeni za planiranje, komuniciranje i saradnju, rješavanje problema, ispitivanje uzroka i posljedica, argumentirano zastupanje sopstvenog mišljenja i uvažavanje tuđeg, informatički pismeni i da teže ka cjeloživotnom učenju.

Učenički projekti se odnose na problemski i istraživački usmjerene nastavne i vannastavne aktivnosti. Uvažavaju inicijativu učenika u procesu učenja i njegovu unutrašnju motivaciju, i time stavljaju učenika u poziciju subjekta, a ne objekta, tj. glavnog nosioca procesa obrazovanja, a nastavniku dodjeljuju ulogu „pratioca“

procesa samostalne konstrukcije znanja (uloga facilitatora i mentora). Mentorski odnos omogućuje visok nivo individualizacije procesa obrazovanja, gdje su sve intervencije nastavnika osmišljene prema stvarnim potrebama učenika. Učenje kroz projektni rad nije samo način učenja već i način rada. Kad učenici nauče da preuzmu odgovornost za sopstveno učenje, onda smo uspjeli postaviti temelje načina rada koji će oni primjenjivati kad postanu odrasli ljudi.

Projektni zadatak može biti individualni ili grupni, može obuhvatiti rad u školi i kod kuće, može biti zadat u sklopu jednog ili više predmeta.

2.1.3. RAZVOJ PODUZETNIŠTVA U OKVIRU VANNASTAVNIH AKTIVNOSTI

Vannastavne aktivnosti u školama mogu biti povezane sa konkretnim predmetima, ali mogu biti i one koje spadaju u specifične sfere interesovanja i potreba učenika. Već smo naveli da učenički projekti mogu biti realizirani kako u okviru nastavnih, tako i vannastavnih aktivnosti.

Poduzetnička kompetencija se razvija u okviru različitih projekata poduzetničke prirode i partnerstva škole, učestvovanjem na sajmovima i takmičenjima (npr., takmičenja za najbolji biznis-plan, takmičenje učeničkih i omladinskih poduzeća i sl.).

Poduzetničke škole uspostavljaju partnerstva: između obrazovnog sektora, poslovne zajednice i kreativne industrije, i imaju koristi od angažiranja partnera koji osiguravaju ekspertizu za projekte poduzetništva i usavršavanje nastavnika u školama. Škole uspostavljaju partnerstvo sa vanjskim organizacijama: umjetnici, dizajneri, arhitekta i naučnici pomažu školama i nastavnicima da podrže kreativnost i podignu aspiracije i dostignuća učenika i mladih. Primjeri pokazuju da dugoročni odnosi između kreativnih radnika i škola imaju pozitivan uticaj. Poduzetničke institucije i edukatori učestvuju u vršnjačkom učenju i razmjeni – na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.

ŠKOLSKO PARTNERSTVO je partnerstvo između škole i institucije iz lokalne zajednice: poduzeća, općine, kulturne organizacije, mjesne zajednice, privredne komore, zavodi za zapošljavanje, socijalne agencije, poljoprivredne zadruge, mediji, fakulteti ili univerziteti, organizacije koje se bave sportom ili rekreacijom, NVO, druge škole i sl. Tri su dominantna modela prepoznata:

- Partnerstvo sa lokalnom zajednicom – zajedničko za opće obrazovanje, koje treba da razvijaju ovu vrstu partnerstva. Moguće institucije: lokalni mediji, zdravstvene institucije, policija, NVO, druge škole, domovi za starije osobe i druge institucije.
- Partnerstvo sa biznis okruženjem – zajedničko za opće obrazovanje, koje treba da razvijaju ovu vrstu partnerstva i mogu se ticati učeničke profesionalne orijentacije - posjete učenika kompanijama – dobijanje uvida u procese rada, poduzetnici učestvuju u nastavi održavanjem predavanja.
- Projektni pristup – učenici uspostavljaju i vode projekte.

Primjer 2:

JUOŠ „Georgij Stojkov Rakovski“ je ostvarila partnerstvo sa Banjalučkim velesajmom, i prilikom održavanja međunarodnih sajmova će imati svoj stalni štand na kojem će moći predstaviti svoje radove o relevantnoj temi:

- učenici imaju *facebook* grupu putem koje će davati obavijesti o svim planiranim aktivnostima;
- povodom proslave 8. marta učenici će izložiti svoje radove u holu škole (oslikavanje predmeta dekupaž tehnikom, izrada osmomartovskih čestitki, oslikavanje šolja);
- na Banjalučkom velesajmu se održava sajam građevinarstva i učenici rade na izradi maketa koje će predstaviti na svom štandu;
- učenici će uraditi istraživanje u naselju o temi „Najpoželjniji gradovi za turističku posjetu“. Na osnovu rezultata istraživanja, učenici će na radionicama srpskog jezika, tehničkog odgoja, likovne kulture, informatike, biologije i stranih jezika razvijati turistički vodič i suvenire odabranih gradova, kao i Banje Luke. Na međunarodnom sajmu turizma i ugostiteljstva, učenici će izložiti svoje radove.

Zarađeni novac je namijenjen opremanju učionica i finansiranju školskih izleta učenika.

Globalna sedmica poduzetništva je svjetska promotivna kampanja podizanja poduzetničke svijesti kod mladih ljudi, i održava se širom svijeta od 14. do 20. novembra.

2.1.4. RAZVOJ PODUZETNIŠTVA KROZ ŠKOLSKE (VANNASTAVNE) AKTIVNOSTI

Primjer 1: Izrada PR plana za vanjskog partnera

Čitajući novine nastavnik je primijetio vijest da je na teritoriji BiH svoju regionalnu poslovnicu otvorila jedna velika međunarodna građevinska kompanija. U vijestima se nalazila i informacija da će u narednom periodu kompanija raspisivati oglase za veliki broj radnih mjesta i da im je prioritet u planu aktivnosti za naredni period da osmisle dobru promotivnu kampanju prilagođenu lokalnom kontekstu.

Vidjevši u tome šansu za školu u kojoj radi, a i mogućnost da kod učenika razvija poduzetničke kompetencije, izvršio je anketiranje učenika radi prikupljanja podataka o zainteresiranosti učenika da oni naprave prijedlog da datoj kompaniji izrade PR (Publik Relation- Odnosi sa javnostima) plan.

Nakon što je oformljen tim učenika, napravljena je „strategija“ pristupa kompaniji i učenici su dobili timske zadatke, od čega je bilo najvažnije izraditi sam PR plan. U ovaj proces su se uključili i ostali nastavnici koji su učenicima pružili opće smjernice koje se tiču načina preciznog i gramatički ispravnog prenošenja poruke, ali i specifične vještine poput vještina pravljenja dobre vizualne prezentacije i vještina javnog nastupa.

Nakon nekoliko sastanaka sa predstavnicima kompanije i dobre prezentacije PR plana, kompanija je prihvatila ideju, a kasnije ga i realizirala.

Zauzvrat je ta kompanija renovirala školsko dvorište. Saradnja je nastavljena, pa je škola dobila bazen i fontanu u školskom dvorištu.

Primjer 2: Učešće u akcijama recikliranja otpada

Menadžment škole je potpisao sporazum s firmom koja se bavi recikliranjem otpada, ali se grupi nastavnika učinilo da ta saradnja nije sasvim zaživjela u školi i da učenici nisu posebno zainteresirani za ovu važnu društvenu temu. Dogovorili su se da pokrenu kampanju na nivou škole tako što su nastavnici biologije zajedno sa učenicima napravili plakate o temama koje se tiču negativnog uticaja otpada na okoliš, dok su nastavnici informatike, također zajedno sa učenicima, postavili obavijest o školskom partnerstvu s firmom koja se bavi recikliranjem otpada na školsku internet stranicu da bi ta informacija bila dostupna velikom broju učenika i njihovih roditelja. Iste sedmice nastavnici stranih jezika su na časovima kao nastavne materijale koristili članke iz stranih novina koji govore o problemu zagađenosti i važnosti reciklaže.

Pozvani su i predstavnici firme za recikliranje otpada da vrše edukaciju učenika o vrstama otpada i načinu razvrstavanja.

Školski menadžment onda je objavio takmičenje među grupama učenika (razredima) za prikupljanje što veće količine otpada jer spomenuta firma otkupljuje otpad uz napomenu da će se sredstva koja se dobiju kroz otkup otpada trošiti za poboljšanje standarda škole ili za sufinansiranje ekskurzija učenika kojima je to potrebno. U grupu koja odlučuje kako će se trošiti novac uključeni su predstavnici učenika.

Primjer 3: Izrada turističkog vodiča

Kroz program razmjene učenika turističkih škola koje podržava austrijska organizacija za saradnju u oblasti kulture i obrazovanja KulturKontakt, grupa učenika škola iz BiH je imala priliku posjetiti škole u Beču, Gracu i Lincu, i upoznati te gradove.

Po povratku u svoje sredine, i znajući da će ih uskoro posjetiti njihovi vršnjaci iz Austrije, učenici odlučuju da izrade turistički vodič nekoliko gradova koji se nalaze u regijama u kojima se nalaze škole. Kako su svjesni da to nije nimalo jednostavan poduhvat, u izradu turističkog vodiča uključuju i svoje nastavnike. Tako nastavnici prvo uspostavljaju saradnju sa svojim kolegama iz škola koje su uključene u program razmjene učenika i dogovaraju se oko vremenskog plana aktivnosti u različitim školama. Također, učenicima pomažu da se povežu tako što zajednički rade na formiranju grupe na *facebooku* i grupe za zajedničko elektronsko dopisivanje. Da ne bi predmetni sadržaji bili zapostavljeni, kroz predmet geografija, kada god je to moguće, referiraju na posebnosti njihovih gradova i regija, što se čini i kroz predmet biologija. Uvode i posebnu međupredmetnu sekciju – *Šta znam o zavičaju?*, gdje se bave historijom i kulturom gradova i regija (u predavanja o kulturi su uključeni i nastavnici likovne, muzičke kulture, književnosti).

Na kraju, učenici samostalno izrađuju turistički vodič gdje im u pisanju tekstova posebno pomažu nastavnici književnosti, u prevodu tekstova nastavnici stranih jezika, a nastavnici informatike u grafičkom oblikovanju. Nakon što je vodič izrađen, u saradnji s turističkom zajednicom je objavljen na njihovim web stranicama, i zajednički iznalaze sredstva za njegovu štampu, spremno iščekujući vršnjake iz inozemstva.

Primjer 4: Izrada web stranice škole

Stručna služba škole je nakon konsultacija sa nastavnicima odlučila učenike i njihove roditelje aktivno uključiti u život škole i na ulazu u školu postaviti dvije kutije (jednu za učenike, drugu za roditelje) u koje će biti ubacivani prijedlozi o tome šta škola može učiniti po pitanju veće vidljivosti njenih aktivnosti i bolje dostupnosti informacija koje se odnose na aktivnosti škole. U dogovoru sa razrednim starješinama je dogovoreno da se posebne informacije daju učenicima jer kada budu dežurni, osim što svakako imaju pravo svakodnevno davati prijedloge, bit će odgovorni za davanje informacija roditeljima o mogućnostima davanja prijedloga.

Nakon što su prikupljene informacije, nastavnici su zajedno sa predstavnicima svakog odjeljenja, razvrstali odgovore u nekoliko kategorija, izdvojili prijedlog koji ima najviše glasova, a koji je u trenutnim okolnostima najostvarljiviji, i učenicima dali zadatak da argumentirano i ukratko navedu razloge zašto su neki prijedlozi odbijeni, odnosno da daju objašnjenje zašto neki od prijedloga ne mogu biti posmatrani kao prioriteta.

Kako je prijedlog koji je pobijedio bio izrada web stranice škole, stručna služba je javno istakla obavijest koja sadrži poziv za prijavu učenika koji žele učestvovati u ovoj aktivnosti. Po završetku prijava učenika, oformljen je učenički tim za izradu web stranice škole. Aktivnosti izrade su potpomogli i školski IT klub i učenici koji pohađaju informatičku sekciju. Nastavnici različitih predmeta učenike su pomagali u prikupljanju podataka i fotografija, a obradi tekstova i grafičkih prikaza se pristupilo nakon što su učenici naučili raditi na web softverima. U pisanju tekstova učenicima su se priključili i nastavnici jezika, a menadžment škole svoj doprinos je dao u vidu pružanja praktičnih informacija.

Kasnije, ova grupa je podržana tako što je postala grupa koja trajno uređuje školsku web stranicu, a stručni saradnici su u razgovorima sa učenicima uvidjeli još jednu dobit ovako organiziranih aktivnosti jer je značajan broj učenika ovu izradu posmatrao kao prvu referencu da svoje usluge ponude i drugim zainteresiranim stranama (udruženjima, firmama, organizacijama).

3. KOMPONENTA KARIJERNA ORIJENTACIJA

AKTIVNOSTI KOJIMA SE RAZVIJAJU VJEŠTINE UPRAVLJANJA KARIJEROM U OKVIRU PREDMETA

Karijerna orijentacija se može provoditi u okviru niza aktivnosti koje se uobičajeno rade tokom nastave.

Neke generalne smjernice za sve predmete su:

1. Spoznaja o samom sebi i vlastitim karakteristikama
 - Pitati učenike koja su im znanja i vještine potrebne za savladavanje predmeta, te šta misle koja znanja i vještine će razviti tokom školske godine. Nakon toga, diskutirati sa učenicima kako će ta znanja i vještine biti primjenljive u budućnosti, daljnjem školovanju ili zapošljavanju.
2. Istraživanje mogućnosti
 - Svaki put kada planirate dodatnu aktivnost, razmislite i o pitanjima na koja bi učenici mogli odgovoriti a u vezi su sa karijernom orijentacijom. Naprimjer, ukoliko odlaze u posjetu, podstaknite ih da zaposlenike pitaju o njihovom školovanju i karijernom putu. Iskoristite važne događaje za učenike, naprimjer održavanje nekog velikog sportskog prvenstva, da istraže koja su sve zanimanja uključena u organizaciju i provođenje jednog takvog događaja.
3. Donošenje odluka na karijernom putu
 - Podstaknite učenike da budu pomagači mlađim učenicima iz vašeg predmeta. Pomozite im da shvate koje vještine će razviti kroz pomaganje (npr., komunikacijske, vještine podučavanja...). Razvijajte sa njima vještine potrebne na intervjuu kroz organizaciju intervjua o temi iz vašeg predmeta.

KARIJERNA ORIJENTACIJA NA NIVOU PREDMETNIH PROGRAMA

Maternji jezik

Iskoristite posjete za pisanje izvještaja.

Dajte učenicima zadatak da intervjuišu člana porodice ili komšiju, te povežite intervju sa prezentacijama. Iskoristite biografije poznatih ljudi kao inspiraciju za učenička istraživanja budućih karijernih opcija.

Biologija i Tjelesni odgoj

Diskutirajte sa učenicima o tome kakvo okruženje najviše pogoduje radu i kako se može kreirati takvo okruženje.

Dajte im zadatak da istraže zdravstvene usluge i programe očuvanja zdravlja u lokalnoj zajednici, te koja su to zanimanja koja su uključena u očuvanje zdravlja ljudi, kao i koje su vještine i znanja potrebni da bi se radilo u takvim programima ili ustanovama.

Društvene discipline

Podstaknite ih da istražuju kako kontekst u kojem ljudi žive (urbano, ruralno, porodični milje...) utiču na odabir zanimanja u socijalnim grupama.

Diskutirajte kako diskriminacija i stereotipi mogu uticati na odabir zanimanja i razvoj karijere. Radite na razvoju individualnih planova za razvoj karijere.

Strani jezici

Podstaknite učenike da se raspitaju o zanimanjima u kulturi iz koje uče jezik i da uporede rad profesionalaca u našoj i drugoj kulturi.

Podstaknite ih da usvajaju termine na stranim jezicima iz područja odabira zanimanja i razvoja karijere.

Napišite sa njima njihove vještine ili pripremite CV na stranom jeziku.

Umjetnost

Diskutirajte sa učenicima o umjetničkim zanimanjima, šta sve mogu raditi umjetnici i koja su znanja i vještine potrebne za bavljenje raznim područjima umjetnosti.

Pripremite sa učenicima izložbu o temi "Zanimanja i karijera".

Matematika

Razgovarajte sa učenicima kako su matematički elementi u funkciji niza zanimanja na konkretnim primjerima.

Naučite ih kako da čitaju podatke i grafikone, i podatke u vezi sa tržištem rada i zapošljavanja.

Uradite sa njima malo istraživanje o temi iz karijerne orijentacije, pa statistički obradite podatke.

Predmeti iz prirodne grupe predmeta

Diskutirajte kako su tehnološke promjene doprinijele razvoju profesija, poslova i otvaranju novih zanimanja.

Pogledajte video sa nekim naučnikom ili organizirajte posjetu nekog naučnika od kojeg će naučiti više kako tehnološke promjene utiču na promjene u zanimanjima (npr., kako se hortikultura promijenila zbog ekologije, upotrebe ili zloupotrebe pesticida).

3.1.2. PRIJEDLOZI RADIONICA ZA RAD NA PREDMETNOJ NASTAVI ILI ČASOVIMA ODJELJENJSKE ZAJEDNICE

Svaka od predloženih radionica se može izvoditi na bilo kojem predmetu.

Radionica 1: koje vještine upotrebljavamo svakodnevno

Pričom o jednom uspjehu iz svoga života, učenici će uvidjeti koje vještine posjeduju i kako su one povezane sa odabirom budućeg zanimanja.

Ciljevi

Učenici će moći prepoznati vještine koje posjeduju. Uvidjet će da se vještine mogu razviti u školi, kući ili

slobodnim aktivnostima, te će početi povezivati svoje vještine sa izborom zanimanja.

Ciljna grupa: učenici završnih razreda osnovne škole

Opis vježbe

Svaki će učenik napisati kratak opis jednog svog uspješnog događaja koji je organizirao samostalno ili u saradnji sa drugima. To može biti neki doživljaj s porodicom, postignuće u školi ili nekoj drugoj aktivnosti i slično.

Podijelite učenike u parove. Neka prvi učenik iz para pročita svoju priču drugome. Drugi će u njoj pokušati prepoznati sve vještine prvoga učenika koje su bile potrebne za uspjeh. Nakon toga, neka drugi učenik izvijesti prvoga koje je vještine opazio. Neka prvi učenik razmisli o njima i pokuša pronaći još situacija u kojima su mu te vještine koristile. Na kraju, neka prvi učenik zapiše one svoje vještine u koje je siguran. Neka učenici promijene uloge. Neka drugi pročita priču prvome i neka nastave postupak.

Objasnite razredu da se iste vještine koje mogu biti korisne u različitim zanimanjima zovu prenosive vještine. To su, naprimjer, organizacijske vještine, komunikacijske vještine, vještine analize i sinteze itd. Pročitajte učenicima opis jednog neuspješnog događaja. Recite učenicima da pokušaju pronaći vještine koje bi mogle ovaj neuspjeli događaj učiniti uspješnim.

Diskusija

- Koje su vještine potrebne u većini zanimanja (komunikacija, organizacija, planiranje itd.)?
- Koliko su te vještine važne u zanimanjima o kojima ste vi razmišljali? A koje su druge vještine potrebne?

Radionica 2: spoznaj svoje snage

Učenici će naučiti Gardnerovih sedam tipova inteligencije. Ova će im vježba pomoći da spoznaju svoje snage i uvide kakav je odnos tipova inteligencije i odabira karijere.

Ciljevi

Učenici će spoznati svoje snage. Shvatit će kakva je veza između njihovih mogućnosti i postignuća, te mogućih zanimanja.

Ciljna grupa: učenici

Gardnerovih sedam tipova inteligencije

Verbalna inteligencija – sposobnost lakog korištenja riječi i jezika, npr. pisci.

Logičko-matematička inteligencija – sposobnost korištenja brojeva i logičkog povezivanja, npr. naučnici.

Spacijalna inteligencija – sposobnost prepoznavanja i stvaranja oblika, boja i dizajna, npr. crtači i fotografi.

Fizičko-kinestetička inteligencija – sposobnost korištenja cijelog tijela za izražavanje osjećaja i ideja, npr. profesionalni sportisti i plesači.

Muzička inteligencija – sposobnost uživanja u ritmu i muzici, te u sviranju nekog instrumenta, npr. kompozitori i muzičari.

Interpersonalna inteligencija – sposobnost dobre saradnje i razumijevanja drugih, npr. političari i prodavači.

Intrapersonalna inteligencija – sposobnost razumijevanja sebe, poznavanja svojih osobina i sposobnosti, npr. poduzetnici.

Priprema

Napišite Gardnerovih sedam tipova inteligencije na tablu.

Opis vježbe

Pročitajte definicije sedam tipova inteligencije. Objasnite učenicima da je svih sedam tipova inteligencije potrebno u svakodnevnom životu. Većina nas može odrediti u kojima smo od ovih sedam tipova jaki, a u kojima slabiji. Kada pročitate svaku definiciju, neka učenici navedu sva zanimanja za koja misle da su povezana s tim tipom inteligencije. Zapišite ih na tablu uz pojedini tip.

Podijelite učenike u male grupe prema njihovim procjenama vlastitih snaga u ovim tipovima inteligencije. Neka svaka mala grupa, s obzirom na svoj preferirani tip inteligencije, izvede neku aktivnost o temi onečišćenja okoliša. Evo mogućih primjera:

- Lingvistička inteligencija: neka napišu članak o onečišćenju u gradu u kojem žive.
- Logičko-matematička inteligencija: neka prouče uzroke i stepen onečišćenja.
- Spacijalna inteligencija: neka fotografiraju najveće zagađivače ili otpade.
- Fizičko-kinestetička inteligencija: neka organiziraju timove za čišćenje okoliša.
- Muzička inteligencija: neka napišu pjesmu o onečišćenju okoliša.
- Interpersonalna inteligencija: neka osnuju udruženje za borbu protiv zagađivača okoliša.

- Intrapersonalna inteligencija: neka razmisle o načinima kako bi oni kao pojedinci mogli smanjiti onečišćenje okoliša.

Diskusija

- Zašto je dobro poznavati ove tipove inteligencije i znati u kojima smo dobri?
- Kako to mijenja značenje pojma inteligencija?
- Kako vam ove spoznaje mogu pomoći u školi?
- Kako su vaši tipovi inteligencije povezani s vašim željenim zanimanjima?

Dodatna aktivnost

Neka učenici u malim grupama prepričaju neki svoj doživljaj kada su uspješno primijenili neki od tipova inteligencije. Učenici će dobiti povratnu informaciju o vlastitim sposobnostima i snagama.

Radionica 3: istraživanje svijeta zanimanja

Ciljevi:

Sudionici razumiju informacije koje im se prezentiraju ili koje sami pronalaze. Znaju izdvojiti ključne pojmove prezentiranih informacija, odnosno znaju selektirati važne informacije.

Metode: analiza teksta, izrada cedulja s ključnim riječima

Ciljna grupa: Učenici završnih razreda osnovne škole

Opis aktivnosti:

- Sudionike podijeliti u tri grupe i dati im sljedeće uputstvo:
“Svaki sudionik će dobiti tekst (obrazac za kopiranje 3/1 i 3/2) koji treba brzo pregledati i pročitati. Svako za sebe u tekstu prepoznaje i označava najvažnije tvrdnje o poslovanju, odnosno najvažnije zahtjeve za dati posao/zanimanje.”
- Zajednički zadatak za svaku grupu je da uporedi i po potrebi napravi korekcije izdvojenih tvrdnji o poslovanju. Nakon toga se izdvojene tvrdnje, prema kriterijima grupe, svrstavaju u nadređene pojmove iz teksta, odnosno izvodi se njihova ključna riječ (obrazac za kopiranje 4).
- Rezultati prvog dijela zadatka se provjeravaju pomoću kontrolnih listova (obraci za kopiranje 5/1 i 5/2), dok se rezultat drugog dijela zadatka provjerava korištenjem obrasca za kopiranje 6.

Pitanja za diskusiju:

- Šta bi bile važne informacije o nekom zanimanju?
- Da li je podjednako važno govoriti i o prednostima, ali i o nedostacima određenog zanimanja?
- Šta bi bili nedostaci određenog zanimanja?

Dodatna aktivnost: Vodič za izbor srednje škole

Voditelj plenarno radi pregled “Vodiča za izbor srednje škole“ (OKC Banjaluka izdaje Vodič svake godine, www.karijera.okcbl.org) za učenike završnih razreda osnovne škole, s posebnim osvrtom na:

- prijedlog klasifikacije zanimanja sa stručnim kompetencijama,
- pregled srednjeg obrazovanja u BiH, zanimanja, grupa zanimanja i stručnih kvalifikacija.

Osvrt na radionicu:

Neophodan preduvjet pravilne odluke o izboru zanimanja podrazumijeva da informacije o zanimanjima, bilo da su potpuno nove ili već raspoložive, treba prikupljati i obrađivati strukturirano, vodeći računa o različitim faktorima i uticajima.

Potreban materijal:

Kartice sa različitim simbolima, olovke

Obrazac za kopiranje 3/1 i 3/2

Obrazac za kopiranje 4

Obrazac za kopiranje 5/1 i 5/2

Obrazac za kopiranje 6

“Vodič za izbor srednje škole“ za učenike završnih razreda osnovne škole (OKC Banja Luka)

Obrazac za kopiranje 3/1

Primjer: Izvještaj menadžera hotela na brodu / “kvalifikacioni okvir“ hotelskog menadžera

Svoj posao počinjem od ranog jutra mnogim brojkama jer se moraju provjeriti statistike od prethodnog dana iz svih oblasti broda (barovi, restorani, prodavnice, kazino). Onda se bavim aktualnim dnevnim planom i odlazim na jutarnju konferenciju. Tamo se sastajem sa šefovima službi iz oblasti hotela i razgovaram sa njima o glavnim događajima za taj dan, kao i informacijama o VIP osobama koje su trenutno na brodu. Slijedi sastanak sa nautičarima i kapetanom. Tu je riječ o ruti broda – da li se može ući u sve luke kako je planirano. Daljnji tok radnog dana prolazi u obavljanju prepiske, kontrolnim obilascima palube, osobnim kontaktom sa gostima hotela i prikupljanju komentara gostiju (prijedlozi, pohvale, kritike itd.).

Prednosti mog zanimanja su: ogromne mogućnosti za napredovanje, kontakt sa mnogim ljudima i visoka zarada. Osim toga, industrija odmora i razonode i dalje je privredna grana u ekspanziji, koja je stoga relativno sigurna od kriza. Posjećujem i mnoge zanimljive zemlje. Saznajem dosta toga o drugim kulturama i, kada mi dnevni raspored dopusti, pratim goste u obilasku znamenitosti.

Postoji i tamna strana mog zanimanja. Morate biti svjesni da na brodu nemate uređeno radno vrijeme, da morate stalno biti dostupni i da često, više mjeseci, morate biti van kuće, što gotovo onemogućuje uredan porodični život.

Obrazac za kopiranje 3/2

Primjer: Izvještaj menadžera hotela na brodu / “opis posla“ hotelskog menadžera

Moje zanimanje pred mene postavlja mnoge zahtjeve: želju za uspostavljanjem kontakata, jezičku spretnost, organizacione sposobnosti, veliko opće znanje, poznavanje stranih jezika, vidove ophođenja, strpljenje, spretnost u pregovaranju i sposobnost razmišljanja u kontekstima. Sposobnost timskog rada i velika svijest o odgovornosti su neophodni za uspješno obavljanje ovog posla. Fizički moram biti u odličnoj kondiciji.

Odgovoran sam za oko 1.000 zaposlenih i do 4.000 gostiju.

Osim toga, u mojoj branši nikad nema života od stare slave. Usavršavanje u svim oblastima (motivacija zaposlenih, osobne obuke, menadžment kriznih situacija itd.) neizostavno je ako želite ostati u vrhu. Osobno sam počeo nakon trogodišnje ugostiteljske škole kao hotelski administrator. Na svom putu do menadžera hotela sam nailazio stalno na nastavnike, nadređene i kolege koji su prepoznali moje prednosti. Mladima bih u vezi sa izborom zanimanja preporučio da steknu što šire opće obrazovanje, te da svoju odluku o zanimanju donesu u skladu sa sopstvenim očekivanjima, interesovanjima i dobrim stranama.

Obrazac za kopiranje 4

Cedulja sa ključnim riječima: hotelski menadžer na brodu za krstarenja

Obrazac za kopiranje 5/1 kontrolni list

Primjer: Izvještaj hotelskog menadžera na brodu / “kvalifikacioni okvir“ hotelskog menadžera

Svoj posao počinjem od ranog jutra mnogim brojkama jer se moraju provjeriti statistike od prethodnog dana iz svih oblasti broda (barovi, restorani, prodavnice, kazino). Onda se bavim aktuelnim dnevnim planom i odlazim na jutarnju konferenciju. Tamo se sastajem sa šefovima službi iz oblasti hotela i razgovaram sa njima o glavnim događajima za taj dan, kao i informacijama o VIP osobama koje su trenutno na brodu. Slijedi sastanak sa nautičarima i kapetanom. Tu je riječ o ruti broda – da li se može ući u sve luke kako je planirano. Daljnji tok radnog dana prolazi u obavljanju prepiske, kontrolnim obilascima palube, osobnim kontaktom sa gostima hotela i prikupljanju komentara gostiju (prijedlozi, pohvale, kritike itd.).

Prednosti mog zanimanja su: ogromne mogućnosti za napredovanje, kontakt sa mnogim ljudima i visoka zarada. Osim toga, industrija odmora i razonode i dalje je privredna grana u ekspanziji, koja je stoga relativno sigurna od kriza. Posjećujem i mnoge zanimljive zemlje. Saznajem dosta toga o drugim kulturama i, kada mi dnevni raspored dopusti, pratim goste u obilasku znamenitosti.

Postoji i **tamna strana** mog zanimanja. Morate biti svjesni da na brodu nemate uređeno radno vrijeme, da morate stalno biti dostupni i da često, više mjeseci, morate biti van kuće, što gotovo onemogućuje uredan porodični život.

Obrazac za kopiranje 5/2 kontrolni list

Primjer: Izvještaj menadžera hotela na brodu / “opis posla“ hotelskog menadžera

Moje zanimanje pred mene postavlja mnoge zahtjeve : želju za uspostavljanjem kontakata, jezičku spretnost, organizacione sposobnosti, veliko opće znanje, poznavanje stranih jezika, vidove ophođenja, strpljenje, spretnost u pregovaranju i sposobnost razmišljanja u kontekstima. Sposobnost timskog rada i velika svijest o odgovornosti neophodni su za uspješno obavljanje ovog posla. Fizički moram biti u odličnoj kondiciji. Odgovoran sam za oko 1.000 zaposlenih i do 4.000 gostiju.

Osim toga, u mojoj branši nikad nema života od stare slave. Usavršavanje u svim oblastima (motivacija zaposlenih, osobne obuke, menadžment kriznih situacija itd.) neizostavno je ako želite ostati u vrhu. Osobno sam počeo nakon trogodišnje ugostiteljske škole kao hotelski administrator. Na svom putu do menadžera hotela sam nailazio stalno na nastavnike, nadređene i kolege koji su prepoznali moje prednosti.

Mladima bih u vezi sa izborom zanimanja preporučio da steknu što šire opće obrazovanje, te da svoju odluku o zanimanju donesu u skladu sa sopstvenim očekivanjima, interesovanjima i dobrim stranama.

Obrazac za kopiranje 6 / kontrolni list

Cedulja sa ključnim riječima: menadžer hotela na brodu za krstarenja

Posao: provjera statistika izrada dnevnog plana jutarnja konferencija: šefovi službi kapetan – ruta broda	prepiska kontrolni obilasci kontakt sa gostima hotela
Prednosti: dobri izgledi za napredovanje kontakt sa ljudima dobra zarada	posao siguran od kriza upoznavanje zanimljivih zemalja učenje
Tamne strane: nema urednog radnog vremena porodični život gotovo nemoguć mjesecima odsutan	
Zahtjevi : želja za uspostavljanjem kontakata strpljenje jezička spretnost spretnost u pregovaranju organizaciona sposobnost razmišljanje u kontekstima široko opće obrazovanje sposobnost timskog rada poznavanje stranih jezika svijest o odgovornosti dobro ophođenje odlična fizička kondicija	
Usavršavanje : motivacija zaposlenih osobna usavršavanja menadžment kriznih situacija	
Izbor zanimanja: široko opće obrazovanje odluka o zanimanju u saglasnosti sa očekivanjima, interesovanjima, prednostima	

Radionica 4: informiranje – moja samoprocjena informiranosti

Rezime: Za uspješno rješavanje problema i donošenje odluka Edvard de Bono je razvio ideju o šest tipova mišljenja koje je metaforički predstavio sa šest šešira. Prvi u nizu je bijeli šešir koji se odnosi na prikupljanje informacija i činjenica. Dakle, prije nego što krenete u akciju, stavite bijeli šešir na glavu i postavite sebi sljedeća pitanja: Koje informacije imam? Koje informacije mi nedostaju? Koje informacije bih htio imati? Kako da dobijem potrebne informacije?

Cilj radionice:

Ispitivanje sopstvene informiranosti i spremnosti učenika da aktivno učestvuje u prikupljanju informacija o svijetu rada i zanimanjima.

Zadaci:

- Procjenjivanje sopstvenog nivoa informiranosti o zanimanjima i svijetu rada na duhovit način.
- Istraživanje nivoa informiranosti kroz igru otkrivanja.
- Sticanje novih uvida i saznanja preko osobne refleksije i osobnog doživljaja.
- Podsticanje učenika da uče i istražuju, i samostalno prikupljaju informacije o zanimanjima, školovanju i zaposlenju.

Ishodi:

- Učenici su sagledali nivo svoje informiranosti.

- Učenici su razmijenili iskustva i informacije o pojedinim zanimanjima.
- Učenici su uvidjeli značaj informiranja o zanimanjima i zahtjevima posla za osobni i profesionalni razvoj.
- Učenici su podstaknuti na istraživanje i analitičko razmišljanje.

Ciljna grupa: Učenici srednje škole

OPIS AKTIVNOSTI:

UVODNI DIO – 10 minuta

1. Uvodna aktivnost – Vremenska prognoza

Oblici i tehnike rada: rad u plenumu, individualni rad, usmeno izlaganje nastavnika, skala procjene u formi meteorološkog izvještaja.

Opis aktivnosti: Nastavnik kratko upoznaje učenike s temom o kojoj će se diskutirati na času, a zatim kaže učenicima da imaju zadatak razmisliti i pokušati procijeniti stepen svoje informiranosti o svijetu rada i zanimanjima, obrazovnim mogućnostima, karijernim putevima, trendovima, stanju na tržištu rada... Svoju procjenu informiranosti treba da izraze putem meteorološkog izvještaja (npr., „promjenjivo oblačno sa kratkim sunčanim intervalima“ ukoliko smatraju da nisu dovoljno informirani, ali da ipak posjeduju određene informacije, ili „sunčano“ ukoliko smatraju da imaju dosta informacija...). Učenici izvještaj slikovito predstavljaju na papiru i daju verbalni opis svoje procjene informiranosti, a zatim lijepe izvještaje na pripremljen pano sa nazivom Moja samoprocjena informiranosti.

Nastavnik sumira i naglašava zaključak o nivou informiranosti učenika u vidu vremenske prognoze.

SREDNJI DIO – 25 minuta

1. Igra Na čelu mi piše... – 15 minuta

Oblici i tehnike rada: kolektivni rad, individualni rad, postavljanje pitanja – otkrivalica

Opis aktivnosti: Nastavnik podijeli učenicima stikere i daje instrukciju da svaki učenik treba na stikeru napisati jedno zanimanje, posao, profesiju – ljekar, mesar, novinar, učitelj... Učenici zapisuju zanimanja na stikerima, vodeći računa da drugi ne vide to što su napisali. Svaki učenik stiker s napisanim zanimanjem lijepi na čelo učeniku s desne strane. Učenici sjede u krugu i svaki učenik treba imati na čelu stiker sa određenim zanimanjem. Nastavnik konstatuje da u krugu ima ljekara, pravnika, majstora..., čitajući šta je napisano na stikerima, a zatim objašnjava način rada.

Učenici treba da otkriju koje je njihovo zanimanje tako što će postavljati pitanja (Da li je za moj posao potrebno visoko obrazovanje? Da li moj posao zahtijeva spretnost prstiju? Da li posao kojim se bavim uključuje rad s novcem?). Na postavljena pitanja odgovaraju ostali učenici iz kruga. Učenik koji pogađa zanimanje ima pravo postavljati pitanja sve dok ostali učenici odgovaraju sa „da“ na njegovo postavljeno pitanje. Kada učenik dobije odgovor „ne“, pravo na postavljanje pitanja dobija sljedeći učenik, i tako redom. Nastavnik prekida igru kada dva do tri učenika pogode „svoje zanimanje“ (voditi računa o vremenskom okviru).

2. Osobni doživljaj i refleksija – 10 minuta

Oblici i tehnike rada: rad u plenumu, grupna diskusija

Opis aktivnosti: Nastavnik pitanjima podstiče učenike na diskusiju. Prijedlozi pitanja: Kako ste se osjećali u ovoj vježbi? Da li je bilo teško smišljati pitanja o karakteristikama zanimanja koja su vam ispisana na stikeru? Da li ste na ovaj način otkrili nešto novo u vezi sa zanimanjem koje je spomenuto u krugu? Da li mislite da imate dovoljno informacija o zanimanjima koja vas interesiraju? Da li mislite da se trebate dodatno informirati o zanimanjima? Da li imate ideju o tome kako biste se mogli bolje informirati? Da li se trebate informirati samo o zanimanjima koja vas interesiraju ili i o drugim zanimanjima? Da li mislite da se vaš nivo informiranosti promijenio nakon ove aktivnosti? Da li se „vremenska prognoza“ popravila?

Nastavnik se oslanja na zapažanja učenika sumirajući ih i komentirajući da je cilj ove aktivnosti bio da se istraži nivo njihove informiranosti o različitim zanimanjima.

ZAVRŠNI DIO – 10 minuta

1. Pitam se, pitam te – 5 minuta

Oblici i tehnike rada: rad u plenumu, usmeno izlaganje nastavnika, istraživački domaći zadatak – intervju

Opis aktivnosti: Nastavnik upućuje učenike na mini istraživanje o informiranosti mladih, dajući im orijentaciona pitanja za istraživanje. Njihov zadatak je da do sljedećeg časa intervjuišu svoje vršnjake i da zabilježe i analiziraju:

- Kako se mladi najčešće informiraju o obrazovanju, usavršavanju i zapošljavanju?
- Koji izvori informiranja su najpopularniji, najdostupniji, najpouzdaniji, najkorisniji...?
- Koje informacije nedostaju mladima u vezi sa planiranjem karijere?
- Šta je funkcionalno, korisno za mlade kada su u pitanju institucije koje pružaju potrebne informacije? Šta nedostaje?
- Koje mjere treba poduzeti za poboljšanje informiranosti mladih?

2. Evaluacija / izlaznica – 5 minuta

Oblici i tehnike rada: individualni rad, evaluacija

Nastavnik podijeli učenicima kartice „izlaznice“. Učenici treba da napišu svoje utiske o održanoj radionici. Svoje „izlaznice“ daju nastavniku prilikom odlaska iz učionice.

Materijal za rad: papiri A4 formata, flomasteri, pak papir (1 komad), stikeri

Prilog 1 – izlaznica

Najjači utisak sa radionice
Najkorisnija informacija
Najdosadniji dio

Napomena:

Na sljedećem času učenici treba da donesu nalaze anketa koje su proveli. Nastavnik treba zajedno sa njima sumirati rezultate i podstaći diskusiju o mogućnostima informiranja u vezi sa svijetom rada i nastavkom školovanja u BiH.

Radionica 5: koji su moji interesi

Ishodi: U ovoj vježbi učenici će razmišljati o svojim interesima i pokušati ih povezati s budućim zanimanjem.

Ciljna grupa: Učenici završnih razreda osnovne škole i svih razreda srednje škole

Ciljevi: Učenici će shvatiti kakvu ulogu imaju njihovi interesi u donošenju profesionalnih odluka.

Priprema

Na tabli nacrtajte tabelu poput ove u priručniku. Za početak naslovite samo prvu kolonu (aktivnosti).

Opis vježbe

Neka učenici, svaki za sebe, u prvu kolonu tabele napišu najviše 20 aktivnosti koje vole (Prilog 1). To mogu biti odlasci u kino, čitanje knjiga, različiti sportovi, izlasci u grad, planinarenje, slikanje, sviranje itd.

Označite drugu kolonu sa D/S. Neka učenici označe za svaku od aktivnosti da li je obavljaju samostalno (S) ili u društvu (D). Treću kolonu označite sa KM. Neka učenici u toj koloni označe one aktivnosti za koje im treba više od 5 KM. Zadnja će kolona označavati učestalost bavljenja određenom aktivnošću. Ako učenici određenu aktivnost izvode barem jednom mjesečno, neka uz nju stave kvačicu.

Podijelite razred na male grupe. Neka svaki učenik kaže drugima šta je ovom vježbom naučio o sebi.

Nakon toga, podstaknite učenike da razmisle koje bi zanimanje moglo zadovoljiti njihove interese.

PRILOG 1 – tabela interesa

20 stvari koje volim raditi

Aktivnosti	D/S	KM	Ö
1. _____			
2. _____			
3. _____			
4. _____			
...			
20. _____			

Diskusija

Zatim podstaknite i vodite diskusiju sa učenicima o sljedećim pitanjima:

- Zašto je važno uzeti u obzir vlastite interese kada razmišljate o svom budućem zaposlenju?
- Ulaze li vaši interesi u grupu aktivnosti poput rada s ljudima, rada sa stvarima (mašinama) ili rada s podacima i idejama? Šta vam to govori o vašem izboru zanimanja?

Rad s podacima i idejama

Ako volite raditi s podacima i idejama, skupljati i usvajati informacije čitajući ili izvodeći eksperimente, možda biste voljeli obavljati neki istraživački posao.

Time biste možda otkrili nove načine proizvodnje ili usavršili postojeću tehnologiju. Mogli biste dizajnirati, pisati ili crtati kako biste izrazili svoje ideje.

Rad s ljudima

Ako volite raditi s ljudima, možda biste mogli naći zanimanje u kojem biste podučavali druge, objašnjavali im ili pokazivali kako šta uraditi, davali im savjete, pomagali ljudima s problemima ili brinuli se za druge. Možda biste mogli voditi druge i uticati na njihovo mišljenje ili organizirati aktivnosti drugih.

Rad sa stvarima

Ako volite raditi sa mašinama ili alatima, možda bi vam odgovaralo neko od zanimanja u kojima popravljate i održavate mašine, ili usklađujete njihov rad, izrađujete konkretan proizvod ili upravljate različitim vozilima.

Dodatne aktivnosti

1. Neka svaki učenik napravi listu mogućih zanimanja, uzimajući u obzir vlastite interese i navedene grupe zanimanja.
2. Učenicima predstaviti web sajt karijera.okcbl.org, i način korištenja sajta. Svaki učenik neka popuni upitnike interesa i sposobnosti, te uporedi dobijene rezultate sa onima na svojoj listi mogućih zanimanja koju je sastavio. Podstaknuti diskusiju sa učenicima o tome da li su podudarne liste zanimanja, zbog čega možda nisu, i gdje misle da su pogriješili u samoprocjeni.

Radionica 6: ko sam ja? – samoprocjena znanja i vještina Kompetencije za 21. vijek

Cilj aktivnosti:

Samoprocjena znanja i vještina potrebnih za učenje i rad

Zadaci:

- podstaknuti učenike da analitički razmišljaju o kvalitetu sopstvenih znanja i vještina, kao i o njihovoj usaglašenosti sa kompetencijama potrebnim za obavljanje određenog posla;
- razvijati svijest kod učenika o potrebi planiranja karijere.

Ishodi:

Na kraju ove aktivnosti, učenici će biti upoznati s kompetencijama koje se smatraju ključnim u 21. vijeku, i moći će jasno povezati interesovanja sa određenim znanjima i vještinama. Također, izvršit će samoprocjenu nivoa razvijenosti svojih znanja i vještina potrebnih za željeno zanimanje, te potrebu da ih dalje usavršavaju.

Materijal za rad:

- radni listovi (Prilog 1, Prilog 2, Prilog 3);
- poster, flomasteri;

- evaluacioni listići za učenike.

Oblik rada: individualni / grupni

Ciljna grupa: učenici završnih razreda osnovne škole

Opis aktivnosti: Prvi korak

U uvodnom dijelu ove radionice nastavnik organizira igru u kojoj zanimanje treba pronaći svoj opis. Odnosno, svaki učenik dobija cedulju na kojoj se nalazi naziv nekog zanimanja ili njegov opis. Igra je gotova kada svaki učenik pronađe opis svog zanimanja, tj. poveže opis nekog zanimanja sa odgovarajućim nazivom. Cilj aktivnosti je da se kroz igru učenici uvedu u temu, pa shodno tome nastavnik može birati neka neobična zanimanja i kreativne opise. U Prilogu 1 dat je prijedlog mogućih zanimanja za ovu igru.

Nastavnik: okuplja i organizira učenike, i daje uputstva za igru.

Učenici: komuniciraju i istražuju odnos zanimanja i opisa.

Drugi korak

Centralni dio ove radionice je posvećen kompetencijama potrebnim za učenje i rad. Nastavnik učenicima uručuje upitnik sa instrukcijom za rad (Prilog 2). Upitnik sadrži pet kolona. Prva kolona se odnosi na spisak znanja i vještina koje se smatraju važnim za učenje i rad. Kako bi se otklonile eventualne dileme oko sadržaja ovih kompetencija, u drugoj koloni je dat njihov opis. Kada učenici pročitaju ime i opis jedne kompetencije, onda prelaze na treću kolonu u kojoj se sa *da* ili *ne* izjašnjavaju o njenom značaju za buduće zanimanje. Zatim, u četvrtoj koloni procjenjuju da li posjeduju određene kompetencije, dok u petoj analiziraju da li ima prostora za unapređivanje sopstvenih znanja.

Učenici mogu imati dileme u vezi sa povezanošću nekog znanja i buduće profesije, a uloga nastavnika je da im u tome pomogne. Pružiti pomoć ne znači i dati odgovor. Često će biti potrebno dodatno informiranje i prikupljanje podataka o nekom poslu, što i jeste cilj aktivnosti. Ono što bi mogao biti problem je stav da neko posjeduje određenu kompetenciju, a da ne smatra da ima potrebe da je dalje razvija. Tu bi nastavnik trebao skrenuti pažnju učenicima na princip cjeloživotnog učenja.

Nastavnik: uručuje zadatak; daje uputstva; pruža podršku i podstiče karijerno informiranje.

Učenici: rade na zadatku; analiziraju svoje dobre i manje dobre strane; planiraju dodatno informiranje.

Treći korak

Oslanjajući se na prethodnu aktivnost i tabelu u kojoj su opisane kompetencije, učenici dobijaju zadatak da prouče tri zanimanja, a zatim i da odrede koja su znanja i vještine neophodni za njihovo obavljanje (Prilog 3). Učenici rade u grupama, a poslije grupne diskusije referiraju i upoređuju rezultate rada.

Nastavnik: uručuje zadatak; daje uputstva; koordinira aktivnosti grupa.

Učenici: rade na zadatku; referiraju; analiziraju.

Četvrti korak

Završna aktivnost u kojoj nastavnik sumira sve aktivnosti, posebno vodeći računa da još jednom naglasi da postoji stalna potreba unapređenja sopstvenih znanja i vještina, jer je to ono što poslodavci cijene, odnosno plaćaju.

Nastavnik: sumira aktivnosti; anketira učenike; upućuje na dodatne izvore.

Učenici: slušaju; vrše evaluaciju aktivnosti.

Dodatna uputstva:

Nastavnik usmjerava učenike da istražuju znanja i vještine potrebne za obavljanje nekog posla tako što će se dodatno informirati i vidjeti kako je to uređeno u svijetu rada, zemalja Evropske zajednice:

<https://ec.europa.eu/ploteus/sr>

Također, učenici mogu korisne podatke o svojim budućim zanimanjima naći i na stranicama sajta OKC karijera: karijera.okcbl.org

PRILOG 1

KARTICE ZA IGRU

ZANIMANJE	OPIS
Ronilac	Uvijek je maskiran i šuti dok radi.
Sladoledžija	Posao mu je dobar jer ga djeca vole – radi više ljeti, nešto manje zimi.
Balerina	Vrti se kao čigra – i rukama i nogama zna da priča.
Babica	Svi se sa njom na početku upoznaju, ali je se nikad ne sjećaju.
Taksista	Taj mnoge preveze, i žedne i gladne – a svi ga na kraju nagrade.
Guslar	Ima memorirane sve audio-zapise nacionalne historije.
Klovn	Ne pije, a nos mu je crven. Ne smije se, a ima osmijeh na licu.
Krojač	Svima mjeru uzima.
Ministrica	Ima izvršnu riječ i u kući i van kuće.
Kovač	Igra se s vatrom, a u ruci čekić ima.
Astronaut	Radi na velikim visinama – do kojih se brzo penje, a još brže spušta.
Dimnjačar	Izgleda kao rudar, a ne radi u rudniku.

PRILOG 2

Prvo razmisli koje bi moglo biti tvoje buduće zanimanje, a potom obrati pažnju na prvi red u tabeli ispod. Svaka kompetencija ima svoj opis, a tvoj zadatak je da razmisliš, a zatim i da zaokružiš da li je važna za tvoj budući posao ili ne, da li je posjeduješ i da li bi je mogao još unaprijediti.

Moje buduće zanimanje _____

KOMPETENCIJA	OPIS	VAŽNO JE ZA POSAO	JA JE POSJEDUJEM	TREBAM JE RAZVIJATI
Maternji jezik	Sistem znakova koji omogućuje komunikaciju među ljudima, odnosno izražavanje misli i osjećanja.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Strani jezik / jezici	Sistem znakova koji omogućuje razvijanje društvenog života sa ljudima izvan zajednice maternjeg jezika.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Centralni nastavni predmeti	Grupa školskih predmeta važnih za neko zanimanje, polaganje prijemnog ispita ili studiranje.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Kritičko mišljenje i rješavanje problema	Podrazumijeva: argumentiranje, razlikovanje bitnog od nebitnog, tačnog od netačnog, predviđanje posljedica, sagledavanje problema iz svih uglova, vrednovanje, analizu, sintezu, rješenje problema, postavljanje pitanja, zaključivanje, klasificiranje.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Finansijska, ekonomska i poslovna pismenost	Vođenje osobnih finansija, donošenje poslovnih odluka, razumijevanje uloge ekonomije u društvu.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Demokratija i građanska prava	Svijest o osnovama i principima funkcioniranja demokratski uređenog društva sa razumijevanjem položaja pojedinca u zajednici jednakopravnih.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Zdravstvena prosvijećenost	Održavanje osobne higijene, njega tijela, zdravi životni stilovi (ishrana, rekreacija, zaštita od spolno prenosivih bolesti, prevencija).	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Kreativnost i inovacija	Podrazumijeva primjenu sopstvenih ideja i originalnih rješenja za složene probleme.	Da Ne	Da Ne	Da Ne

Komunikacija	Podrazumijeva sposobnost kreiranja poruke nekim sistemom znakova, njeno prenošenje odgovarajućim kanalom komunikacije, kao i primanje iste s razumijevanjem i odgovor na nju.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Saradnja i timski rad	Odnosi se na vještine kao što su pregovaranje, rješavanje konflikata, dogovor u vezi sa onim što se mora uraditi, podjela zadataka, slušanje ideja drugih i integracija ideja u koherentnu cjelinu.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Digitalna pismenost	Uključuje samouvjerenu i kritičku upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija za učenje, rad, komunikaciju i u slobodno vrijeme.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Medijska pismenost	Poznavanje različitih medija, shvatanje njihove uloge, razumijevanje i vrednovanje medijskih poruka, kreiranje medijske poruke.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Fleksibilnost i prilagodljivost	Prihvatanje datih uvjeta, tuđih mišljenja, prevazilaženje sopstvenih predrasuda, prihvatanje postojećih uvjeta rada.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Kroskulturalne vještine	Svijest o kulturnim različitostima, poznavanje i uvažavanje drugih kulturnih obrazaca.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Znanje o tome kako se uči	Svijest o metodama i tehnikama koje omogućuju samostalno usvajanje znanja s razumijevanjem, cjeloživotno učenje.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Liderstvo i odgovornost	Oblici ponašanja pojedinaca koji usmjeravaju aktivnosti neke grupe u pravcu ostvarenja zajedničkog cilja.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Mobilnost	Pokretljivost, kako teritorijalna tako i profesionalna.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Poduzimljivost, poduzetnički duh, osobni menadžment	Planska realizacija nekog poduhvata sa ciljem da se ostvari neka vrsta dobiti; upravljanje sopstvenim potencijalima.	Da Ne	Da Ne	Da Ne

PRILOG 3

Šta rade i koje su im radne obaveze

Pažljivo pročitajte opise navedenih zanimanja, a zatim pokušajte odrediti koje su sve kompetencije potrebne za obavljanje ovih poslova.

Građevinski inženjer

Građevinski inženjeri planiraju, dizajniraju, razrađuju i upravljaju projektima za izgradnju ili popravak zgrada, zemljanih radova, trafostanica, puteva, aerodroma, željeznica, infrastrukture za brzi transport (brze pruge, metro), mostova, tunela, kanala, brana, luka i prateće infrastrukture, kao i sistema koji se tiču usluga prevoza, autoputeva, distribucije vode i sistema za odlaganja otpada i otpadnih voda. Građevinski inženjeri mogu, također, biti specijalizirani za analizu temelja, inspekciju zgrada i infrastrukture, procjenu, geomatiku, i općinsko planiranje.

Odgajatelj

Odgajatelji planiraju i organiziraju aktivnosti za djecu predškolskog uzrasta, predvode djecu u aktivnostima da bi stimulirali i podstakli njihov intelektualni, tjelesni i emocionalni razvoj. Predvode djecu u aktivnostima kroz pričanje priča, učenje pjesmica, demonstraciju upotrebe jednostavnih muzičkih instrumenata, pripremu materijala za ručni rad i demonstraciju njihove upotrebe, omogućivanje prilika za kreativno izražavanje kroz medije umjetnosti, scenski nastup, muziku i tjelesni pokret / fitness. Oni su zaposleni u centrima za njegu djece, obdaništima, predškolskim ustanovama, boravcima, školama, školama za rano obrazovanje, agencijama za izuzetnu djecu (djecu sa posebnim potrebama i nadarenu djecu).

Sistem administrator

Sistem administratori održavaju, rješavaju nastale probleme i administriraju upotrebu kompjuterskih mreža lokalnih (LAN) i mreža šireg dometa (WAN), servera i mreža, kompjuterske stanice, konekciju na internet i perifernu opremu. Procjenjuju i instaliraju kompjuterski hardver, softver za mrežu, softver za operativne sisteme i softverske aplikacije. Upravljaju glavnim konzolama da bi nadgledali funkcioniranje kompjuterskih sistema i mreža. Osiguravaju usluge rješavanja problema korisnicima mreže. Instaliraju, održavaju, rješavaju probleme i unapređuju hardver i softver mrežnog servera.

Provode testiranje i izvode kontrole sigurnosti i kvalitete.

(Opisi zanimanja navedeni prema: Human Resources and Skills Development Canada www.hrsdc.gc.ca)

4. KOMPONENTA ANTIKORUPCIJA

Svako društvo, u bilo kojoj fazi razvitka, stvara niz ustanova i običaja koji zajednički služe kao sistem društvenog integriteta (Pope, 2000:8). Malo njih su kao takvi svjesno razvijeni, a većini je potrebna dorada. Postoji potreba ujedinjenja pojedinaca, zajednica i nacija u borbi protiv korupcije – demokratija ima potrebu za tim. Prioritet treba biti smanjivanje mogućnosti da korupcija uopće i nastane, što treba biti ukorijenjeno u stavovima i očekivanjima svake osobe. Demokratiju mora odlikovati transparentnost i posvećenost transparentnosti. Savremena tehnološka kultura je dala prevelik značaj potrošnji i posjedovanju dobara (Sanches u Pope, 2000:10). Osobni uspjeh i ugled sve se više mjere materijalnim bogatstvom, a ne doprinosom pojedinca društvenoj zajednici. Zadatak obrazovanja je, između ostalog, i podučavati o građanskoj odgovornosti i njegovati opredjeljenje za ono što je društveno korisno. Materijalno bogatstvo mladima se mora predstaviti kao vrijednost niže kategorije u poređenju s blagostanjem građanskog života. Kako se navodi u Antikorupcijskom priručniku, društveni kapital mora nadvladati finansijski kapital jer kultura okrenuta isključivo gomilanju materijalnog bogatstva predstavlja plodno tlo za razvoj korupcije.

U Strategiji za borbu protiv korupcije stoji da "sve osnovne i srednje škole i univerziteti trebaju imati u svojim nastavnim planovima i programima jednoobrazne programe obuke u oblasti etike i borbe protiv korupcije". Postoji potreba da učenici dobijaju dovoljne sistemske informacije o borbi protiv korupcije u školi, zajednici i da znanje koje eventualno imaju o ovoj problematici ne crpe najviše kroz medije. Mladi mogu formirati stav da je korupcija neizbježna. Takav *fatalistički stav* (Getoš, Čupić, Mihaljević 2011:101) je vrlo opasan jer, ako mladi smatraju da se protiv korupcije ne može boriti, tada padaju u stanje apatije i potpune ravnodušnosti prema ovom problemu koji se može riješiti isključivo potpuno suprotnim načinom djelovanja, odnosno informiranjem i aktivnim zalaganjem svih građana.

„Korupcija je prepreka osnovnom ljudskom pravu na obrazovanje.“ (Gareth Sweeney)

Korupcija je endemska pojava i prisutna je svugdje. Pod korupcijom treba podrazumijevati ne samo zloupotrebe javnih i ekonomskih funkcija i ovlaštenja od službenika zaposlenih u javnom sektoru, već imajući u vidu da su u procesu tranzicije prenijeti na privatni sektor određeni poslovi koji su ranije bili u isključivoj nadležnosti države, pojam korupcije treba proširiti i na koruptivno ponašanje u privatnom sektoru, dakle i izvan javnih službi ili u vezi sa njima, misli više autora kao što su Đokić, Šćekić, Korać.

Znači, korupcija nije samo slučaj kad javni službenici zloupotrebljavaju svoj položaj, već su to svi slučajevi zloupotrebe svog položaja kad god je moguće steći laku zaradu (Pope, 2000:15):

- Privatno tutorstvo, odnosno privatni časovi koji utiču na kvalitet nastave u redovnom procesu.
- Plaćanje mita kako bi se studenti upisali na fakultet (Istočna Evropa).
- Plaćanje mita kako bi se osigurao smještaj u studentskom domu (Rumunija).
- Davanje poklona i nuđenje usluga nastavnicima kako bi njihovo dijete dobilo višu ocjenu ili kako bi odgodili ispit.
- Narušavanje jednakosti u obrazovnom sistemu – garantiranje uspjeha baziranog na socio- ekonomskom statusu, porodičnim vezama ili pripadnosti nekoj od društvenih kategorija, a ne na sposobnostima i zalaganju.

4.1 PRIJEDLOZI ZA RAD SA UČENICIMA NA REALIZACIJI ISHODA I INDIKATORA ZA KOMPONENTU ANTIKORUPCIJA

Antikorupcijsko obrazovanje u školama može biti formalno i neformalno, koje se ostvaruje metodama iskustvenog, praktičnog, društvenom životu orijentiranog učenja u školi i društvenoj sredini, te može voditi razvoju kvalitetnog civilnog društva s visoko razvijenom građanskom svijesti i građanskom kulturom. Cilj svake aktivnosti je povećanje netolerantnosti na korupciju.

Primjer 1:

U sklopu više časova na različitim nastavnim predmetima je moguće organizirati **debatu, radionice**, i podsticati diskusiju o temama koje su u vezi sa građanskim društvom, korupcijom, etičnošću, pravednošću, razvijanjem svijesti o pravima, dužnostima i odgovornostima pojedinaca, jednakosti u društvu, poštivanjem zakona, integriteta, društvenom odgovornosti, transparentnosti i sl. Učenici se dovode u situacije u kojima promišljaju, prosuđuju, procjenjuju, rješavaju moralne nedoumice, osvjedočuju se kroz vlastito činjenje i tako iznutra razvijaju svoje stavove i vrijednosti. Na osnovu pitanja, odgovora i iskustava, nastavnik vodi učenika do stvaranja vlastitih zaključaka. Mogu se povezati sa temama koje neposredno utiču na učenike, kao što su:

-za 6. razred: Da li treba šaptati svome drugu?

-za 6. i 9. razred: Koja je svrha školskih pravila i zašto postoje sankcije za kršenje istih?

-za 9. razred: Smatrate li prepisivanje neetičnim? Da li treba dati drugu da prepisuje na maturi?

Favoriziranje učenika koji su članovi neke sekcije u školi te zaključivanje više ocjene zbog toga je prihvatljivo? Upis željene škole je bitan, te zbog toga su roditelji dužni pronaći način i upisati me u tu školu?

- za srednju školu: Kako ti možeš sudjelovati u kreiranju i provedbi demokratskih načela u školi i široj zajednici? Radionice mogu uključivati i igre simulacija, simulirani sudski postupak. Učenicima treba pokazati i pozitivne primjere iz prakse uspješne borbe protiv korupcije, kako iz svoje zemlje tako i iz ostalih država. Ukoliko je moguće, neke od radionica organizirati sa sudjelovanjem roditelja.

Primjer 2:

Učenici mogu **istraživati o temama i problematici korupcije** na časovima jezika, historije, sociologije, sigurnosti demokratskog društva, civilnog i građanskog društva. Prikupljaju relevantne informacije o slučajevima korupcije iz više izvora. Analiziraju ih kroz historijski razvoj društva. Donose logičke zaključke i navode konkretne tekstualne ili druge činjenice koje mogu poslužiti kao dokazi. Argumentiraju zaključke donesene na osnovu zakona i činjenica. Procjenjuju primjenjivost postojećih antikoruptivnih zakona i najbolje prakse kod nas i u svijetu. Prezentiraju svoje zaključke razredu. Učenici mogu sudjelovati u: pisanju peticije, izradi upitnika za anketiranje ciljnih grupa o štetnim pojavama korupcije, analizirati predrasude i događaje u vlastitom okruženju itd.

Primjer 3:

U školskim prostorijama se može **organizirati "antikorupcijski čas"**, gdje će učenici imati priliku nadograditi svoja znanja i stavove o problemu korupcije.

Nakon održanog antikorupcijskog časa, razgovorom ili anketom se može ispitivati stav učenika o edukaciji kao mjeri prevencije korupcije, o najčešćim izvorima informiranja o istom, te o percepiranoj korisnosti takvih časova u smislu proširivanja njihovog dosadašnjeg znanja o toj temi.

Primjer 4:

Škola može **obilježiti Međunarodni dan borbe protiv korupcije** (deveti decembar). Jedan od načina je da se učenici **upoznaju s radom institucija** koje rade na sprečavanju korupcije **kroz posjetu** istim (Ministarstvu unutrašnjih poslova, Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Antikorupcijskoj mreži organizacija civilnog društva u BiH Transparency International BiH, Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije itd.).

Primjer 5:

Nastavnici i učenici za dane borbe protiv korupcije u obrazovanju na osnovu dobijenih informacija na antikorupcijskom času mogu **izrađivati i distribuirati informativne materijale "U znanju je razlika!" (brošure, flajere, prospekte, postere)** koji sadrže osnovne podatke o korupciji, krivičnim djelima sa elementima korupcije, kao i načinima na koje građani mogu nadležnim organima prijavljivati sumnje u postojanje koruptivnih radnji, brojeve telefona svih državnih organa koji imaju otvorenu telefonsku liniju za prijavljivanje korupcije.

Primjer 6:

Na času jezika **organizirati takmičenje "Ili uči ili idi kući"** o temi borbe protiv korupcije u obrazovanju, gdje će učenici sudjelovati sa svojim esejskim radovima. Proglašene **najbolje radove objaviti u školskim novinama**.

Primjer 7:

Nastavnici i učenici mogu uraditi edukativno-promotivnu **antikorupcijsku kampanju Dani antikorupcije "Moje NE korupciji" u svojoj školi, a i drugim školama**. Učenici zajedno sa nastavnim osobljem osmisle naziv za kampanju i konkretan njen sadržaj, vrijeme trajanja i druge detalje. Kampanja može uključiti i predstavnike relevantnih institucija⁶, organizacija i druge⁷ koji mogu pomoći da se kampanja realizira. U sklopu kampanje se može organizirati više različitih aktivnosti.

Primjer 8:

Organizirati **školsku izložbu učeničkih likovnih radova** o temi borbe protiv korupcije (ili **stripova** sa glavnim junacima koji se uspješno bore protiv korupcije). Najbolje **radove objaviti** na web stranici, u informativnom materijalu, brošuri koja će se dijeliti u kampanji.

⁶ Hrvatska Vlada je započela antikorupcijsku kampanju pod sloganom "Korupcija - to nisam ja" 2009. godine. Cilj kampanje je podizanje javne svijesti o štetnosti korupcije i uključivanje građana u različite oblike njezinog sprečavanja. Jedna od promotivnih aktivnosti jeste i obilazak škola i edukacija učenika i nastavnika o problemu korupcije.

⁷ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde, suci, predstavnici APIK-a, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade, te nevladine organizacije ACCOUNT-a, Transparency International BiH, fakulteti itd.

Primjer 9:

Izraditi **promotivni materijal** za potrebe kampanje. Mogu se **izraditi bedževi, notesi, cekeri** sa antikorupcijskom porukom, koji će se dijeliti na ulici prolaznicima ili na štandu kod škole.

Primjer 10:

Predmetni nastavnici u sklopu više nastavnih predmeta mogu sa učenicima raditi na projektu predstavljanja i približavanja problema korupcije i njene štetnosti za društvo, a jedna od ideja kako to izvesti jeste i **snimanje videa, kratkog filma na stranom jeziku ili pravljenje animiranog spota**. S obzirom da većina učenika posjeduje mobilne telefone s video kamerama, to nije teško izvesti. Time dobijaju praktične vještine i znanja iz stvaranja video materijala i usavršavaju načine pričanja priče koristeći slike, zvuk i pokret u vezi sa temama od važnosti za ciljeve promoviranja antikoruptivnog ponašanja. Nastavnici jezika učenicima mogu pomoći da osmisle i napišu scenario, na časovima muzičke kulture osmisle muzičku podlogu, na časovima informatike se upoznaju sa programima i alatima koji su dostupni za pravljenje video snimke itd.

Primjer 16:

Učenici zajedno sa svojim nastavnicima mogu **organizirati mnoge događaje koji imaju za cilj osudu neetičnog ponašanja, akcije**, sajmove na trgu, aktivnosti ispred škole, što će doprinijeti razvoju svijesti o ovom problemu, kako među drugim učenicima i nastavnicima tako i među članovima uže i šire lokalne zajednice, ali i podsticanju aktivizma i volonterizma među njima, npr., kroz: sudjelovanje u projektu 'Građanin'; izrada plakata o temi bitnosti transparentnog izbora Vijeća učenika i Vijeća roditelja; igre simulacija, akcije solidarnosti razrednog odjeljenja, škole; obilježavanje prigodnih događanja, bitnih datuma; uključivanje vršnjačkog učenja o problemu podmićivanja učenika drugih škola; posjete relevantnim vladinim i nevladinim institucijama koje imaju za cilj borbu protiv korupcije i učestvovanje u njihovim projektima, treninzima, naučnim skupovima; organiziranje debate sa učenicima drugih škola o temama da li je neetično plaćati za instrukcije nastavnicima koji su nam predavači; prirediti izložbu slika i crteža učenika iz više škola; pokrenuti školske novine i dr.

Primjer 11:

Primjer 17:

Učenici zajedno sa nastavnicima mogu učestvovati i / ili osmisлити manje (na nivou razreda) ili veće projekte (na nivou škole, lokalne zajednice i šire), koji imaju za cilj promociju socijalno prihvatljivih ponašanja i prevenciju korupcije. Osim nastave, kroz vannastavne i vanškolske aktivnosti, učenici zajedno sa nastavnicima mogu **osmisлити, pokrenuti i sudjelovati u inovativnim projektima razreda, škole i društvene zajednice i / ili izraditi projekat u saradnji s lokalnom zajednicom, predstavnicima privrede, istraživačkim razvojnim centrima, predstavnicima političke vlasti, civilnim sektorom i ostalima.**

aktivnosti učenika i nastavnika u kampanji.

Primjer 13:

Jedan od načina na koji mladi ljudi mogu predstaviti kako reaguju na aktualne društvene probleme, jeste učestvovanje ili osmišljavanje teme i načina prenošenja ovog problema kroz **predstavu u školi**. Na časovima jezika se može napisati scenario za predstavu, na časovima muzičke kulture osmisлити muzička podloga, a na časovima tjelesnog odgoja i dramske sekcije određena koreografija.

Primjer 14:

Učenici zajedno sa svojim nastavnicima mogu izraditi **web stranicu** ili raditi na školskoj web stranici, dodati novu rubriku, strateški prikazati bitne informacije i ojačati razumijevanje ove problematike kako bi promovirali antikoruptivno ponašanje. Nastavnici jezika mogu pomoći učenicima da izaberu koje će esejske radove o toj temi postaviti, nastavnici likovne kulture pomoći uraditi slike, fotografije koje će se nalaziti na web stranici, te ostali nastavnici mogu doprinijeti aktivnostima i projektima koji imaju za cilj borbu protiv korupcije i osiguranje građanskog društva.

Primjer 15:

Učenci se ohrabruju da se zalažu za podizanje svijesti o ovom problemu i **putem društvenih mreža i drugih medija**, koristeći kreativne proizvode iz samostalnog rada. Učenici **koriste savremenu tehnologiju** da objave svoje radove u svrhu borbe protiv korupcije, plagijarizma, te ostvarivanja interakcije i saradnje sa drugima.

5. KLJUČNE RIJEČI

PODUZETNIŠTVO – ima širok obim značenja. Kao kod svih termina koji su u širokoj upotrebi i naizgled jasni, u svijetu akademizma i teoriji nailazimo na brojne kontraverze u njihovom tumačenju. Poduzetništvo kolokvijalno se smatra procesom započinjanja poslovanja; u ekonomiji, neki autori poduzetništvo smatraju klasičnim menadžerstvom, dok drugi vide ovaj koncept kao “sistematsko inoviranje koje se sastoji u namjenskom i organiziranom traganju za promjenama”.⁷ Kada govorimo o poduzetništvu u izvornom smislu riječi (poduzeti nešto), tada mislimo na pojedinca, jer je poduzetnost, iako je mnogi smatraju za talent, individualna sposobnost ljudi koja se može razvijati obrazovanjem i iskustvom.

PODUZETNIK kao termin ima porijeklo u francuskoj riječi „*entreprenre*“, što znači **onaj koji poduzima**. Mnoge definicije kao glavne karakteristike poduzetnika ističu sklonost ka promjenama, inovativnost, kreativnost i spremnost na rizik: „Poduzetnik traži promjene, odgovara na njih i eksploatira mogućnosti. Inovacija je specifičan alat poduzetnika, stoga efikasan poduzetnik pretvara mogućnosti u resurse.“⁸ Na jednom ekstremu nalazimo mišljenje da je poduzetnik veoma sposobna osoba s posebnim talentom i karakteristikama koje krasi veoma mali broj ljudi. Na drugom ekstremu, svako ko želi raditi sam za sebe, smatra se poduzetnikom.

PODUZETNO DJELOVANJE u najširem smislu označava poduzimanje aktivnosti koje su ciljno orijentirane na stvaranje nove vrijednosti bilo u spoznajnom, socijalnom, ekonomskom ili svakodnevnom životnom kontekstu. Uključuje **inicijativnost** – sposobnost pokretanja sebe i drugih na aktivnost, prepoznavanje mogućnosti u okruženju i upotrebu tih mogućnosti; **inovativnost** – uvođenje ili upotrebljavanje novih ideja i metoda, transformiranje postojećih domena u nove; **proaktivnost** – kreiranje, izazivanje događanja, situacija, umjesto reagiranja na situaciju nakon što se ona dogodi; djelovanje u očekivanju, predviđanju budućih potreba, promjena ili problemskih situacija.

OBLICI PODUZETNIŠTVA – Različite su podjele oblika poduzetništva. Međutim, tri su osnovna oblika poduzetništva: tradicionalno, korporativno i socijalno. **Tradicionalno poduzetništvo** se prakticira u mikro, malim i srednjim biznisima koji su organizirani u različitim pravno-organizacionim formama, a čiji je osnovni cilj ostvarenje profita koji pripada vlasnicima kapitala i o čijoj upotrebi samostalno odlučuju. **Korporativno poduzetništvo** vezujemo za velika poduzeća / korporacije koje žele primijeniti savremene principe menadžmenta na nov način koji će stvoriti pretpostavke da kreativni pojedinci sa svojim idejama o novim proizvodima, postupcima i procesima, dođu do izražaja. **Socijalno poduzetništvo** predstavlja primjenu poduzetničkih principa u društvenom sektoru sa ciljem unapređenja kvaliteta življenja. Socijalno poduzetništvo, za razliku od prethodna dva, teži istovremeno ostvarenju društvenih i finansijskih ciljeva.

SOCIJALNO PODUZEĆE je način poslovanja gdje se zaradom koja se ostvaruje ispunjava određena socijalna misija. Sredstva ostvarena zaradom socijalnog poduzeća se ulažu u svrhe kao što su zapošljavanje ljudi koji teže dolaze do posla, socijalne i medicinske usluge, obrazovanje, zaštita životne sredine ili kulturne aktivnosti u zajednici i sl.

SOCIJALNI PODUZETNIK je osoba koja prepoznaje društveni problem i koristi poduzetničke principe da kreira i vodi poduhvat s društvenom svrhom.

CJELOŽIVOTNO UČENJE podrazumijeva integraciju formalnog, neformalnog i informalnog učenja kako bi se stekle mogućnosti za stalno unapređenje kvaliteta življenja. Svaka aktivnost učenja koja se poduzima tokom života radi unapređenja znanja, vještina i kompetencija u osobnoj, građanskoj, društvenoj i poslovnoj / radnoj sferi. Ono obuhvata formalno i neformalno obrazovanje, ali i informalno učenje. Stoga, cjeloživotno učenje može imati različite svrhe, kao što su osobno ispunjenje, aktivno građanstvo, socijalna inkluzija i mogućnost zaposlenja, odnosno prilagodljivost na različite zahtjeve tržišta rada.

FORMALNO OBRAZOVANJE je učenje usmjereno od nastavnika ili instruktora koje se stiče u obrazovnim ustanovama, a prema nastavnim planovima i programima odobrenim od mjerodavnih obrazovnih vlasti.

NEFORMALNO OBRAZOVANJE je organiziran proces učenja i obrazovanja usmjeren ka usavršavanju, specijalizaciji i dopunjavanju znanja, vještina i sposobnosti prema posebnim programima koje izvode organizatori obrazovanja (redovne škole, centri za obuku, kompanije, agencije i sl.).

⁷ Drucker, Peter (1993), *Innovation and Entrepreneurship*

⁸ Drucker, Peter (1964), *Managing for Results*

INFORMALNO UČENJE je neplanirano učenje i sticanje znanja kroz svakodnevne aktivnosti.

INKLUZIVNO OBRAZOVANJE podrazumijeva pravo na obrazovanje svake osobe tokom cijelog života, koje će omogućiti maksimalan razvoj individualnih potencijala.

CJELOŽIVOTNI RAZVOJ KARIJERE podrazumijeva da pojedinac čitav svoj život promišlja o svom karijernom putu i donosi odluke koje će mu omogućiti da radi poslove u kojima je zadovoljan i u kojima je produktivan.

KARIJERA (SAVREMENO SHVATANJE) – Ranije se smatralo da karijera počinje prvim poslom, a završava se odlaskom u penziju. Uspješnim poslovnim ljudima su smatrani samo oni koji su bili zaposleni u prestižnim organizacijama ili institucijama, na visokim pozicijama, sa „dobrim“ plaćama i percipirani kao dio elite. Karijera se dovodila u vezu sa napredovanjem na hijerarhijskoj ljestvici, pa je to bio znak uspjeha i uspješne karijere. Danas se shvatanje karijere u nekoj mjeri promijenilo. Karijera je danas dinamičnija i ne obuhvata samo posao i novac, već i učenje, porodicu, slobodno vrijeme. Karijera više nije pravolinijski proces (osoba se zaposli, radi, ode u penziju i završava karijeru), već cjeloživotni proces koji počinje školovanjem (kada pojedinac postaje svjestan svijeta koji ga okružuje, svojih želja i interesovanja) i traje do kraja aktivnog života. Obuhvata sve aktivnosti, školovanje, kurseve, obuke, volonterske aktivnosti, prakse, hobije, čak i ono što se uči kroz iskustvo – kod kuće, među porodicom, prijateljima... Uspjeh je ono što svakoj pojedinačnoj osobi pruža osobnu i profesionalnu satisfakciju. Prema tome, karijeru imaju svi koji su zadovoljni sobom, svojim poslom i životom, i ona nije vezana samo za vertikalno napredovanje.

KARIJERNO VOĐENJE I SAVJETOVANJE predstavlja niz aktivnosti koje osposobljavaju pojedince bilo kog uzrasta, u bilo kojem trenutku njihovih života, da identificiraju sopstvene sposobnosti, kompetencije i interese, donesu odluke koje se tiču njihovog obrazovanja, osposobljavanja i profesije, i da upravljaju tokovima svojih života u oblasti učenja, rada i drugih oblasti u kojima mogu steći i primijeniti sposobnosti i kompetencije.

KARIJERNO INFORMIRANJE – dio karijernog savjetovanja usmjereno na pružanje informacija potrebnih za planiranje, postizanje i održavanje zaposlenosti i volontiranja. To uključuje i informacije o zanimanjima, vještinama, karijernim putevima (putevima u realizaciji karijere), trendovima i stanju na tržištu rada, obrazovnim programima i mogućnostima, obrazovnim institucijama (svih vrsta – formalne, neformalne), vladinim i nevladinim programima i uslugama, i perspektivama poslova. Ove informacije se smatraju kamenom temeljcem karijernog vođenja.

KARIJERNO SAVJETOVANJE (kao uskostručna aktivnost) pomaže pojedincima da uz pomoć karijernih savjetnika razumiju vlastite ciljeve i aspiracije, sopstveni identitet, donose odluke zasnovane na informacijama, i posvete se aktivnostima i upravljanju promjenama u svojoj karijeri, bilo da su planirane ili neplanirane.

OBRAZOVANJE ZA KARIJERU – za razliku od karijernog savjetovanja koje podrazumijeva rad sa karijernim savjetnicima, obrazovanje za karijeru promoviše razumijevanje svijeta rada kroz školske nastavne programe. To se može realizirati u različitim formama u okviru nastavnog procesa, koje nastavnici direktno integriraju u predmetne oblasti, ili sticanje određenih vještina potrebnih za zapošljavanje kao posebnog segmenta obrazovnog rada koji je uključen u nastavne planove i programe. Posebne vještine za zapošljavanje mogu obuhvatiti sticanje vještina upravljanja karijerom, prelaz iz škole u oblast rada itd. Aktivnosti koje obuhvataju karijeru informiranje i karijeru savjetovanje mogu biti integrirane u predmetne i nastavne oblasti u školi, ili se mogu realizirati kao posebne grupne aktivnosti za učenike.

KORUPCIJA – prema Građanskopravnoj konvenciji o korupciji (Strazburg, 1999, čl. 2), korupcija podrazumijeva traženje, nudičenje, davanje ili primanje, direktno ili indirektno, mita ili bilo koje druge nezakonite koristi, ili stavljanje toga u izgled, koje izopačuje propisano izvođenje neke dužnosti ili ponašanja koje se zahtijeva od primaoca mita, nezakonite koristi, ili osobe kojoj se stavlja u izgled. Korupcija u obrazovanju se može definirati kao “sistematsko korištenje javnog djelovanja zarad privatnih interesa, što ima za posljedicu značajno narušavanje pristupa obrazovanju, kvaliteti i jednakosti svih uključenih u obrazovnom sistemu” (Hallack & Poisson, 2001).

SUKOB INTERESA postoji⁹ u situacijama u kojima izabrani dužnosnici, nosioci izvršnih funkcija i savjetnici, imaju privatni interes koji utiče ili može uticati na zakonitost, otvorenost, objektivnost i nepristrasnost u obavljanju javne funkcije (primjere vidjeti na str. 3, "*Kratko o korupciji, primjeri*").

POKLONOM¹⁰ se smatra poklon u vezi sa obavljanjem javne funkcije, a podrazumijeva: stvari, prava, usluge bez naknade, te neku drugu korist datu ili obećanu izabranom dužnosniku, nosiocu izvršne funkcije i savjetniku, naprimjer, ugostiteljsku uslugu, uslugu noćenja, oprost duga ili obaveze, putni trošak ili sličnu uslugu, ulaznicu, umjetnički predmet, suvenir, osiguranje ili sličnu uslugu, medicinsku ili sličnu uslugu, koju izabrani dužnosnik, nosilac izvršne funkcije i savjetnik nije osobno platio prema tržišnoj cijeni. Poklon u vrijednosti do 200 KM izabrani dužnosnici, nosioci izvršne funkcije i savjetnici mogu zadržati i ne treba da ga prijave. Poklone iznad vrijednosti 200 KM izabrani dužnosnici, nosioci izvršne funkcije i savjetnici ne smiju zadržati, već su ih obavezni prijaviti i predati institucijama vlasti koje su ih izabrale ili imenovala, i u čije ime obavljaju povjerenu javnu funkciju. Izabrani dužnosnik, nosilac izvršne funkcije i savjetnik, ne smije primiti novac, ček ili drugi vrijednosni papir, bez obzira na iznos.

⁹ Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj: 16/02, 14/03, 12/04 i 63/08, 8/12)

¹⁰ Priručnik iz oblasti zakona o sukobu interesa (2010) priredili: Mile Kudić, član Centralne izborne komisije BiH, Tihomir Vujičić, član Centralne izborne komisije BiH, Danka Polovina-Mandić, šefica Odsjeka za provedbu Zakona o sukobu interesa 2010. godine, u skladu sa sporazumom s OSCE-om zahvaljujući sredstvima USAID-a.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja urađena je po već utvrđenoj metodologiji razvoja Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa. Uvažavajući specifičnosti kroskurikularnog i međupredmetnog područja, najprije su definirane oblasti i komponente za njih, potom su za svaku komponentu definirani ishodi učenja¹¹ i na kraju su za svaki ishod učenja definirani pokazatelji. Oblast nosi naziv Pojedinač i društvena odgovornost, a definirane komponente su: Poduzetništvo, Karijerna orijentacija i Antikorupcija. Pokazatelji su definirani u skladu s razvojnim uzrastom djeteta na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 5 do 6 godina), na kraju trećeg razreda (uzrast od 8 do 9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11 do 12 godina), na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14 do 15 godina), i na kraju srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 18 do 19 godina). Proces izrade Dokumenta trajao je od maja 2014. do decembra 2015. godine.

Polazišta za izradu *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirane na ishodima učenja* bila su identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011), te različiti pristupi kroskurikularnosti i međupredmetnoj povezanosti u Sloveniji, Hrvatskoj i drugim zemljama EZ.

Tokom definiranja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirane na ishodima učenja* sudjelovali su predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, pedagoške institucije Brčko Distrikta BiH, odgajatelji, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Radna grupa je pristup definiranju ishoda učenja i pokazatelja¹² zasnivala na razvoju ključnih kompetencija, kako bi se opisala postignuća na kraju naprijed navedenih procesa učenja identifikacijom znanja, vještina i stavova. Radna grupa se na početku odlučila za *Bloomovu taksonomiju*¹³ obrazovnih ciljeva kao osnovu za daljnju nadogradnju. Ovo je jedan od najzastupljenijih teoretskih okvira za planiranje, pripremu i vrednovanje osnovnoškolskog, srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja.

Temelji učenja za *kroskurikularno i međupredmetno područje*, koji su utkani u *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definiranu na ishodima učenja*, su sljedeći:

- kroskurikularne kompetencije nisu vezane samo za sadržaj jednog predmeta niti za kurikulum nekog područja, nego se razvijaju unutar većeg broja predmeta, među predmetima i krozkurikulume naglasak na integrativnom pristupu među predmetima i među kurikulumima, koji uključuje jednopredmetno i višepredmetno povezivanje
- naglasak na autonomiji nastavnika u pristupu planiranju, pripremanju nastave pri izboru nastavnih metoda, oblika, sredstava i pomagala, kao i vrednovanju ostvarenosti ishoda i pokazatelja
- naglasak na usmjerenost na ključne kompetencije koje same po sebi ne mogu biti vezane samo za jedan predmet
- naglasak na aktivnom učenju i kritičkom mišljenju
- promocija timskog rada i pristupa međupredmetnim sadržajima i među predmetnim nastavnicima.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja priređena je imajući na umu višestruke izazove koji stoje pred nastavnicima i učenicima Bosne i Hercegovine. Učenje je cjeloživotni proces pa su, u skladu s tim, u Dokumentu integrirane ključne kompetencije za cjeloživotno učenje: samoinicijativa i poduzetnička kompetencija, kreativna i produktivna kompetencija, učiti kako se uči, te socijalna i građanska kompetencija. One u Dokumentu predstavljaju prožimajuće teme *kroskurikularnog i međupredmetnog područja* u definiranim pokazateljima.¹⁴

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja predstavlja pedagoško-didaktičko-metodički referentni okvir za individualni i kreativni rad škola, nastavnika i drugih djelatnika u odgoju i obrazovanju, kako bi se zajednički postepeno doprinijelo novom konceptu vođenja i upravljanja kvalitetom obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

¹¹ Vidjeti prilog 1. *Oblasti, komponente i ishodi učenja*

¹² Brojevi definiranih ishoda u Dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različiti uzrast.

¹³ Bloom, B.S. (Ed.), *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, Cognitive domain*, Longmans, Green, New York, 1956.

¹⁴ Vidjeti *Ključne kompetencije i prožimajuće pokazatelje kroskurikularnog i međupredmetnog područja*

Cilj *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirane na ishodima učenja* jeste prevazilaženje strategije odgoja i obrazovanja zasnovanog na sadržaju koje učenik treba savladati tokom jedne školske godine, nego je fokus na razvoju znanja, vještina i stavova da se riješe kompleksni zadaci mobiliziranjem svojih potencijala u određenom kontekstu. Povezivanje predmeta u okviru tematske integracije, koristeći aktivnosti u okviru redovne nastave na različitim predmetima, ostvaruju se ciljevi predmetnog programa, a i ishodi koji se tiču međupredmetnog i kroskurikularnog područja. Ovi ishodi se mogu ostvarivati različitim projektnim aktivnostima koje promoviraju timski rad, te povezivanje nastavnika i učenika. Razvijanjem znanja, vještina i stavova iz poduzetništva, učenici se osposobljavaju da se efikasno snalaze u složenim uvjetima života i rada, prepoznajući svoje potencijale izgradnjom upornosti i istrajnosti pri ostvarenju ciljeva. Da bi osoba mogla upravljati svojom karijerom, treba da stekene znanja i vještine koje će joj omogućiti da u svakom trenutku može procijeniti svoje osobine i interese, zahtjeve i mogućnosti tržišta rada, a i donijeti odluke najpovoljnije za sebe. Učenici trebaju biti osposobljeni da prepoznaju oblike koruptivnog ponašanja kao i socijalnih posljedica korupcije, ali i istovremeno razvijaju otpornost na različite pritiske koji se karakteriziraju kao korupcija, te razvijaju kompetencije koje omogućuju zrelo i konstruktivno socijalno i građansko djelovanje i ponašanje.

PRILOG

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirano na ishodima učenja.

Oblast 1: POJEDINAC I DRUŠTVENA ODGOVORNOST				
Komponenta 1: Poduzetništvo				
Ishodi učenja:				
1. Istražuje poduzetno djelovanje u različitim aspektima života.				
2. Analizira oblike i procese u poduzetništvu.				
3. Procjenjuje i predlaže svojstva poduzetnog djelovanja u različitim kontekstima učenja i života.				
Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:				
Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Imenuje svoja interesovanja. 1b. Prepoznaje situacije koje su realizirane na osnovu njegove ideje.	1a. Opisuje poduzetno djelovanje u neposrednom okruženju (npr., učionici i školi).	1a. Objašnjava poduzetno djelovanje osoba iz neposrednog okruženja.	1a. Objašnjava razliku između pojmova poduzetnik i djelovati poduzetnički.	1a. Analizira različite oblike poduzetnog djelovanja u odnosu na osobne i društvene ciljeve. 1b. Procjenjuje resurse za poduzetno djelovanje kako bi donio odluke u različitim situacijama. 1c. Povezuje poduzetno djelovanje sa razvojem pojedinca i društva.

				1d. Prepoznaje poduzetnički potencijal u sebi, te razvija vještine poduzetnog djelovanja.
2a. Opisuje zanimanja osoba iz neposrednog okruženja.	2a. Prepoznaje faze realizacije ideje. 2b. Imenuje oblike poduzetništva (zanati, udruženja, javne ustanove, poduzeća...) 2c. Razlikuje šta je račun i priznanica. 2d. Razlikuje proizvod i uslugu na jednostavnom primjeru.	2a. Predstavlja svoju poduzetničku ideju kroz faze realizacije ideje u djelo. 2b. Razlikuje oblike poduzetništva (zanati, udruženja, poduzeća, kompanije, vladin, nevladin sektor, profitni, neprofitni sektor, zadruge - tradicionalno, korporativno i socijalno poduzetništvo). 2c. Opisuje pojmove prihod i troškovi. 2d. Identificira koristi od volonterskog rada za pojedinca i za društvo. 2e. Daje primjere ljudi u ulogama proizvođača, pružaoca usluga i potrošača.	2a. Koristi komponente projekta za realizaciju ideje. 2b. Objašnjava načine za osiguranje resursa i upravlja resursima. 2c. Odabire volonterske aktivnosti prema svojim interesima i potrebama. 2d. Procjenjuje dobit u odnosu na uložene resurse i troškove.	2a. Razrađuje komponente projektnog ciklusa (osmišlja ideju, procjenjuje mogućnosti realizacije, izrađuje projekt). 2b. Odabire zainteresirane strane i prezentira projekt. 2c. Daje kritički osvrt za unapređenje projekata drugih osoba. 2d. Objašnjava korake u započinjanju poslovnih firmi i socijalnih poduzeća. 2e. Koristi načela volonterizma kao potencijal za razvoj poduzetničkog djelovanja i zapošljavanja. 2f. Razlikuje finansijske dokumente i finansijske institucije. 2g. Razlikuje proizvode i usluge koji su u ponudi i potražnji na lokalnom, državnom i regionalnom nivou. 2h. Povezuje pojmove prihoda i troškova s fazama realizacije ideje.

				1d. Objašnjava važnost sporednih efekata proizvodnje i važnost održivog razvoja (misli zeleno).
3a. Opisuje individualno djelovanje i djelovanje u grupi;	3a. Usklađuje svoje djelovanje s djelovanjem grupe; 3b. Opisuje načine podrške drugima u aktivnostima; 3c. Opisuje prihvatljivo ponašanje prema javnim dobrima; 3d. Završava zadatke u vremenskom okviru.	3a. Pojašnjava svoju ulogu i značaj u timu, i ulogu i značaj drugih članova. 3b. Odabire individualno ili timsko djelovanje u skladu sa situacijom. 3c. Procjenjuje posljedice svojih odluka i aktivnosti. 3d. Obrazlaže svoj stav i dovodi u vezu sa mišljenjem drugih. 3f. Planira aktivnosti samostalno i u grupi / timu. 3g. Uspoređuje rezultate svoga rada i rada drugih.	3a. Usklađuje svoje ciljeve sa ciljevima tima. 3b. Analizira učinak individualnog i timskog rada kako bi motivirao sebe i druge u ostvarivanju ciljeva. 3c. Kritički procjenjuje inovacije i promjene. 3d. Ilustrira rješenja ideja samostalno i u saradnji s drugima. 3e. Objašnjava javna dobra (daje primjere o značaju i ulozu javnih dobara i faktora koji utiču na javna dobra).	3a. Procjenjuje svoju ulogu u timu i djeluje u skladu s njom. 3b. Daje kritički osvrt na svoje potencijale i potencijale tima. 3c. Procjenjuje posvećenost svojim namjerama (učenje putem pokušaja i pogreške). 3e. Pokreće aktivnosti na nivou razreda, škole i na nivou zajednice. 3f. Koristi metode i tehnike kako bi rukovodio, organizirao i proveo specifičan projekt samostalno i u timu. 3g. Argumentira svoje potencijale (socijalne vještine, prethodna znanja) i mogućnosti primjene; 3h. Iznosi i obrazlaže mišljenja o etičkim pitanjima koja se odnose na različite vrste aktivnosti.

Komponenta 2: Karijerna orijentacija

1. Procjenjuje vlastite interese i vrijednosti, svoje snage i sposobnosti i formuliira životne uloge u kontekstu individualnog iskustva.
2. Kritički procjenjuje odnos između vlastitih karakteristika, svijeta obrazovanja i svijeta rada.
3. Analizira važnost donošenja odluka i posljedica izbora u svim aspektima života.
4. Koristi konstruktivne načine upravljanja promjenama i strategijama.

Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:

Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
<p>1a. Opisuje aktivnosti za koje iskazuje interes.</p> <p>1b. Nabraja nekoliko zanimanja iz neposrednog okruženja.</p> <p>1c. Prepoznaje karakteristike zanimanja.</p>	<p>1a. Objašnjava zanimanja iz okruženja.</p> <p>1b. Razlikuje karakteristike zanimanja.</p> <p>1c. Povezuje svoj interes s karakteristikama zanimanja.</p>	<p>1a. Opisuje svoje snage i sposobnosti, kao i svoje interese.</p> <p>1b. Objašnjava životne uloge.</p>	<p>1a. Opisuje vlastita znanja, vještine i stavove koji su važni za odabir nastavka školovanja, kao i za izlazak na tržište rada.</p>	<p>1a. Daje prioritet kompetencijama važnim za razvoj karijere.</p>
<p>2a. Pokazuje pozitivan stav o školovanju</p>	<p>2a. Objašnjava odnos vlastitih karakteristika (uloženog truda, znatiželje) i postignutih rezultata.</p>	<p>2a. Povezuje interese, kao i potrebna znanja i vještine s grupama zanimanja.</p>	<p>2a. Donosi odluku o nastavku školovanja zasnovanu na procjeni odnosa vlastitih karakteristika i karakteristika škole, kao i potreba tržišta rada.</p> <p>2b. Objašnjava važnost obrazovanja koje pojedinac stiče vlastitim radom, komunikacijom, čitanjem, razvijanjem vještina, iskustva i znanja.</p>	<p>2a. Donosi odluku o karijernom putu zasnovanu na procjeni odnosa svojih karakteristika i karakteristika svijeta obrazovanja i rada.</p> <p>2b. Procjenjuje važnost učenja tokom života i svojih aktivnosti sa ciljem unapređenja znanja, vještina i sposobnosti unutar osobne, građanske, društvene i poslovne perspektive.</p>
<p>3a. Prepoznaje kako se odluke, i za njih vezana ponašanja, odražavaju na donosiocce odluke i na okolinu.</p>	<p>3a. Daje primjer povezanosti odluke s njenim posljedicama.</p>	<p>3a. Daje primjer kompleksnosti odnosa odluka i posljedica.</p> <p>3b. Prepoznaje važnost donošenja odluka za nastavak školovanja i svijet rada.</p>	<p>3a. Analizira prednosti i nedostatke alternativa u izboru srednje škole i svijeta rada.</p> <p>3b. Procjenjuje kako različiti faktori utiču na donošenje odluka u odabiru zanimanja i izlaska na tržište rada.</p>	<p>3a. Procjenjuje prednosti i nedostatke alternativnih karijernih puteva.</p> <p>3b. Procjenjuje kako različiti faktori mogu uticati na donošenje karijernih odluka.</p>

NP	NP	4a. Uspoređuje različite strategije upravljanja promjenama u neposrednom okruženju.	4a. Planira korake u prilagođavanju na nastavak odgojno-obrazovnog procesa u srednjoj školi.	4a. Provodi strategije upravljanja promjenama u razvoju karijere.
Komponenta 3: Antikorupcija				
Ishodi učenja:				
<p>1. Kritički procjenjuje odnose između koruptivnih ponašanja i društvenog razvoja.</p> <p>2. Kritički procjenjuje odnose između individualnih karakteristika, konteksta i koruptivnih ponašanja.</p> <p>3. Osmišlja osobni angažman u borbi protiv korupcije.</p>				
Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom:				
Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepoznaje ispravna i pravedna ponašanja u neposrednom okruženju.	1. Objašnjava primjere ispravnih i pravednih ponašanja u neposrednom okruženju.	1. Opisuje elemente koruptivnih ponašanja u neposrednom okruženju.	1. Objašnjava pojam korupcije, njene pojave i posljedice u svim aspektima života.	1a. Analizira veze između sadržaja, konteksta i koruptivnih ponašanja. 1b. Opisuje ponašanja koja su kroz historiju bila neprihvatljiva, kažnjiva, a više nisu, i obratno. 1c. Određuje ponašanja koja jesu/bila kažnjiva na određenim prostorima, a na drugim nisu.
2. Prepoznaje primjere vlastitih ispravnih i pravednih ponašanja.	2. Pokazuje odgovorno i etično ponašanje u školskim i vanškolskim aktivnostima.	2. Objašnjava važnost poštivanja pisanih i nepisanih pravila i normi u zajednici.	2. Povezuje odgovorno ponašanje pojedinca i razvoj društva.	2. Procjenjuje kako različiti konteksti utiču na percepciju korupcije i koruptivno ponašanje.
3. Prepoznaje aktivnosti koje promovišu socijalno prihvatljiva ponašanja.	3. Povezuje svoje djelovanje sa školskim aktivnostima koje promovišu socijalno prihvatljiva ponašanja.	3. Provodi školske i vanškolske aktivnosti koje imaju za cilj prevenciju korupcije.	3. Konstruira manje projekte koji imaju za cilj prevenciju korupcije.	3. Izrađuje projekte koji imaju za cilj borbu protiv korupcije.

LITERATURA

- Đokić, Z., Šćekić, A. (2004): Korupcija kao teški oblik kriminala, *Teški oblici kriminala*, Zbornik radova, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Viša škola unutrašnjih poslova, XVI, 8-12.
- Getoš, A.M., Čupić, Z., Mihaljević, P. (2011): Analiza koncepta 'Edukacijom protiv korupcije' na primjeru praktičnih iskustava s 'antikorupcijskog sata', Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 2 (1), 99-119.
- Keen, E. (2000): *Fighting Corruption through Education*, Budapest: COLPI, HREA.
- Korać, H. (2014): *Organizovani kriminalitet*, Travnik: UNT.
- Građanskopravna konvencija o korupciji, Strazburg, 1999.
- Korać, H., Begović, A. (2009): Nedopušteno stanje korupcije, Korupcija i pranje novca (uzroci, otkrivanje i prevencija), Zbornik radova Internacionalne asocijacije kriminalista, Sarajevo, 181-189.
- Pope, Jeremy (2000): *TI Source Book 2000. Confronting Corruption: The Elements of a National Integrity System*, Berlin: Transparency International.
- Lilić J., Marković M., Svetozarević M., Kitanović M., Đorđević B., Kljajić T., Manić Radoičić J., Đurović A. ***Karijerno vođenje i savetovanje – priručnik za nastavnike srednjih škola***, Fondacija Tempus – Euroguidance centar i Beogradska otvorena škola, Beograd, 2014.
- ***Preporuke za razvoj programa karijernog vođenja i savetovanja u srednjim školama***, Centar za vođenje i savetovanje - Beogradska otvorena škola, Beograd, 2013.
- Institut otvoreno društvo Hrvatska, ***Usredotoči se na budućnost, priručnik za profesore***, Društvo za istraživanje i razvoj ljudskih potencijala, Razbor, Zagreb, 1999.
- Dr. sc. Husremović Dž., Lepić S., Chambers M., Zirojević-Bužo M. ***Program upravljanja karijerom, Priručnik za nastavno osoblje***, Projekat zapošljavanja mladih (YEP), uz podršku Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC), GOPA mbH Bad Homburg, predstavništvo za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2014.
- ***Profesionalna orijentacija – Pet koraka do odluke o školi i zanimanju, Priručnik za trenere***, Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit GmbH (GTZ), Ured za BiH i Hrvatsku
- Bloom, B.S. (Ed.), ***Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, Cognitive domain***, Longmans, Green, New York, 1956
- ***Ključne kompetencije i životne vještine u Bosni i Hercegovini***, Sarajevo (2011)
- ***Poduzetničko učenje-pristup ključnim kompetencijama ISCED nivo 2, SEECEL*** (2011)
- ***Priručnik za nastavnike osnovne škole-Integracija pristupa baziranog na ključnim kompetencijama i životnim vještinama, CIVITAS*** (2013)

1. Deset ključnih kompetencija Evropske unijets

Kompetencija	Definicija	Znanje	Vještine	Stavovi
Komuniciranje na maternji jeziku	Komunikacija je sposobnost izražavanja i tumačenja misli, osjećaja i činjenica u usmenom i pismenom obliku (slušanje, govorenje, čitanje i pisanje) i lingvističko uzajamno djelovanje na odgovarajući način u čitavom nizu društvenih i kulturnih sadržaja – obrazovanje i izobrazba, posao, dom i slobodno vrijeme.	<p><i>Solidno znanje osnovnog rječnika, funkcionalne gramatike i stila, funkcija jezika.</i></p> <p><i>Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (razgovori, intervjui, rasprave, itd.) i osnovnim karakteristikama različitih stilova i registara govornog jezika.</i></p> <p><i>Razumijevanje paralingvističkih karakteristika komunikacije (kvaliteta glasa, izraz lica, držanje tijela i izražavanje pokretima).</i></p> <p><i>Svijest o različitim vrstama književnog teksta (bajke, mitovi, legende, pjesme, lirski poezija, kazalište, kratke priče, romani) i njihove osnovne karakteristike i vrste neknjiževnih tekstova (životopisi, molbe, izvješća, uvodni članci, eseji, govori, itd.) i njihove osnovne karakteristike.</i></p> <p><i>Poznavanje osnovnih karakteristika pisanog jezika (formalni, neformalni, znanstveni, novinarski, kolokvijalni, itd.).</i></p> <p><i>Svijest o promjenjivosti jezika i oblicima komunikacije tokom vremena i u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</i></p>	<p><i>Sposobnost komuniciranja u pisanom i usmenom obliku, razumijevanje ili omogućavanje razumijevanja raznih poruka u raznim situacijama i u različite svrhe. Komunikacija uključuje sposobnost slušanja i razumijevanja raznih govornih poruka u mnoštvu komunikacijskih situacija te sposobnost konciznog i jasnog govorenja. Uključuje i sposobnost praćenja uspješnosti poruke, kao i sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora u raznim komunikacijskim situacijama.</i></p> <p><i>Sposobnost čitanja i razumijevanja različitih tekstova, prihvaćanje strategija primjerenih raznim svrhama čitanja (čitanje radi informiranja, učenja ili užitka) i raznim vrstama teksta.</i></p> <p><i>Sposobnost pisanja raznih vrsta tekstova u različite svrhe, praćenje procesa pisanja (od koncepta do korekture).</i></p> <p><i>Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja pisanih informacija, podataka i pojmova da bi ih se moglo koristiti u proučavanju i sustavnom organiziranju znanja. Sposobnost razlikovanja relevantnih od irrelevantnih informacija kod slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.</i></p> <p><i>Sposobnost formuliranja vlastitih argumenata u govoru i pismu na uvjerljiv način i potpunog uvažavanja drugih stajališta iznijetih u pisanom ili usmenom obliku.</i></p> <p><i>Vještine potrebne za korištenje pomoćnih</i></p>	<p>Stvaranje pozitivnog stava <u>prema maternjem jeziku</u>, njegovo prihvaćanje kao potencijalnog sredstva osobnog i kulturnog obogaćivanja.</p> <p>Sklonost otvorenom pristupanju tuđem mišljenju i argumentima i uključivanje u <u>konstruktivan i kritički dijalog</u>.</p> <p>Samopouzdanje kod javnog obraćanja.</p> <p>Spremnost da težimo <u>estetskoj kvaliteti</u> izražavanja koja nadilazi isključivo tehničku preciznost riječi/izraza.</p> <p>Razvijanje <u>ljubavi prema književnosti</u>.</p> <p>Razvijanje pozitivnog stava prema <u>međukulturnoj komunikaciji</u>.</p>

			<i>sredstava (poput bilješki, shema, karata) s ciljem proizvodnje, predstavljanja ili razumijevanja složenih tekstova u pisanom ili usmenom obliku (govori, razgovori, upute, intervjui, rasprave).</i>	
Kompetencija	Definicija	Znanje	Vještine	Stavovi
Komuniciranje na stranom jeziku	Komuniciranje na stranim jezicima u velikoj mjeri ima istu dimenziju vještina komuniciranja na materinjem jeziku: temelji se na sposobnostima razumijevanja, izražavanja i tumačenja misli, osjećaja i činjenica u usmenom i pismenom obliku (slušanje, govorenje, čitanje i pisanje) u odgovarajućem nizu društvenih sadržaja – posao, dom, slobodno vrijeme, obrazovanje i izobrazba – u skladu sa željama i potrebama pojedinca. Komuniciranje na stranom jeziku zahtijeva vještine poput posredovanja i međukulturnog razumijevanja. Stupanj uspješnosti je različit u ove četiri dimenzije, između pojedinih jezika i s obzirom na	<i>Poznavanje vokabulara i funkcionalne gramatike, intonacije i izgovora. Svijest o raznim vrstama verbalne interakcije (npr. razgovori licem u lice ili telefonski razgovori, intervjui, itd.). Poznavanje primjerenog raspona književnih i neknjiževnih tekstova (npr. kratke priče, pjesme, novinski članci i članci u časopisima, Internet stranice, upute, pisma, kratka izvješća, itd.). Poznavanje osnovnih karakteristika različitih stilova i registara govornog i pisanog jezika (formalni, neformalni, novinarski, kolokvijalni, itd.). Svijest o društvenim konvencijama i kulturnim aspektima i promjenjivosti jezika u različitim zemljopisnim, društvenim i komunikacijskim okruženjima.</i>	<i>Sposobnost slušanja i razumijevanja govornih poruka u primjerenom nizu komunikacijskih situacija (teme koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život). Sposobnost započinjanja, održavanja i okončanja razgovora o temama koje su bliske, od osobnog interesa ili relevantne za svakodnevni život. Sposobnost čitanja i razumijevanja nestručnih pisanih tekstova o nizu tema ili u nekim slučajevima, stručnih tekstova s bliskog područja i pisanje raznih vrsta tekstova u različite svrbe u primjerenom nizu situacija. Primjerena upotreba pomoćnih sredstava (npr. bilješki, dijagrama, karata) kako bi se razumjeli ili proizveli pisani ili govorni tekstovi (npr. razgovori, upute, intervjui, govori). Sposobnost započinjanja, održavanja odgovarajućeg niza autonomnih aktivnosti učenja jezika.</i>	Osjetljivost za <u>kulturne razlike</u> i otpor prema stereotipima. Zanimanje i znatiželja glede jezika općenito (uključujući susjedne, regionalne, manjinske ili srednjevjekovne jezike, znakovni jezik, itd.) i zanimanje za <u>međukulturnu komunikaciju</u> .

	lingvističko okruženje i nasljeđe pojedinca.			
Kompetencija	Definicija	Znanje	Vještine	Stavovi
Matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije	<p>Matematička pismenost je sposobnost zbrajanja, oduzimanja, množenja, dijeljenja i izračunavanja omjera pri mentalnom i pismenom izračunavanju u svrhu rješavanja niza problema u svakodnevnim situacijama. Naglasak je na procesu a ne rezultatu, na aktivnosti a ne znanju. Daljnjim razvitkom matematičke kompetencije, ona ovisno o kontekstu uključuje sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanje (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti.</p> <hr/> <p>Znanstvena kompetencija je</p>	<p><i>Temeljno znanje i razumijevanje brojki i mjera te sposobnost njihovog korištenja u nizu svakodnevnih situacija je temeljna vještina koja uključuje osnovne metode računanja i razumijevanje osnovnih oblika matematičkog prikazivanja poput grafikona, formula i statistike.</i></p> <hr/> <p><i>Temeljito poznavanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najrelevantnije geometrijske i algebarske teoreme.</i></p> <p><i>Poznavanje i razumijevanje vrsta pitanja na koja matematika može ponuditi odgovor.</i></p> <hr/> <p><i>Poznavanje osnovnih načela svijeta prirode, tehnologije i tehnoloških proizvoda i procesa.</i></p> <p><i>Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: znanstveni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja (kulturi npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj).</i></p>	<p><i>Sposobnost primjene osnovnih elemenata matematičke pismenosti poput zbrajanja i oduzimanja; množenja i dijeljenja; izračunavanja postotaka i omjera; mjernih jedinica i mjera da bi se pristupilo rješavanju problema iz svakodnevnog života, npr.:</i></p> <p><i>vođenje kućnog proračuna (izjednačavanje prihoda i rashoda, planiranje, štednja); kupovanje (uspoređivanje cijena, poznavanje mjernih jedinica i mjera, vrijednost novca); putovanje i slobodno vrijeme dovođenje u vezu udaljenosti i trajanja putovanja; uspoređivanje valuta i cijena).</i></p> <hr/> <p><i>Sposobnost da se slijedi i procjenjuje lanac tuđih argumenata i da se otkriju osnovne ideje u danom nizu argumenata (posebice dokazji), itd.</i></p> <p><i>Sposobnost baratanja matematičkim simbolima i formulama, dekodiranjem i tumačenjem matematičkog jezika i razumijevanje njegovog odnosa prema prirodnom jeziku. Sposobnost komuniciranja u i o matematici.</i></p> <p><i>Sposobnost matematičkog razmišljanja i rezoniranja (ovladavanje matematičkim načinima razmišljanja; apstrahiranje i generaliziranje gdje je to relevantno za pitanje i matematičko modeliranje (tj. analiziranje i stvaranje modela) upotrebom i primjenom postojećih modela na postavljena pitanja.</i></p> <p><i>Sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih stvari,</i></p>	<p><i>Spremnost da se nadvlada «strah od brojki».</i></p> <p><i>Spremnost da se koristi numeričko izračunavanje kako bi se rješavali problemi za vrijeme svakodnevnog rada i obiteljskog života.</i></p> <hr/> <p><i>Poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja.</i></p> <p><i>Spremnost pronalaženja razloga da bi se potkrijepile nečije tvrdnje.</i></p> <p><i>Spremnost približavanja ili odbijanja tuđeg mišljenja na temelju valjanih (ili nevaljanih) razloga ili dokaza.</i></p> <hr/> <p><i>Znatiželja i kritičko pimanje nauke i tehnologije uključujući pitanja sigurnosti i zaštite kao i etička pitanja.</i></p> <p><i>Pozitivan ali kritički stav prema upotrebi stvarnih informacija i svijest o potrebi logičnog postupka donošenja zaključaka.</i></p> <p><i>Spremnost stjecanja naučnog znanja i interesa za nauku i znanstvenu i tehnološku karijeru.</i></p>

	<p>sposobnost i spremnost da se upotrijebe sklop znanja i metodologija koji se koriste u znanosti da bi se objasnio svijet prirode.</p> <hr/> <p><i>Tehnološka kompetencija se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u odgovoru na uočene ljudske želje ili potrebe.</i></p>		<p><i>fenomena i situacija, odabir i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno.</i> <i>Sklonost kritičkom razmišljanju; sposobnost razlikovanja raznih vrsta matematičkih izjava (razlikovanje tvrdnje od pretpostavke, itd.); razumijevanje matematičkih dokaza i doseg ograničenja određenog koncepta.</i> <i>Sposobnost korištenja pomoćnih sredstava i oruđa (uključujući IT).</i></p> <hr/> <p><i>Sposobnost korištenja i baratanja tehnološkim alatima i strojevima te znanstvenim podacima i saznanjima da bi se postigao neki cilj ili donio zaključak.</i> <i>Sposobnost prepoznavanja osnovnih karakteristika znanstvenog istraživanja.</i> <i>Sposobnost prenošenja zaključaka i razloga koji su do njih doveli.</i></p>	
Kompetencija	Definicija	Znanje	Vještine	Stavovi
Digitalna kompetencija	<p>Digitalna kompetencija podrazumijeva sigurnu i kritičku upotrebu elektronskih medija na poslu, u slobodnom vremenu i komuniciranju. Ova kompetencija je povezana s logičkim i kritičkim razmišljanjem, visokom razinom vještine upravljanja informacijama i dobro razvijenom vještinom komuniciranja. Na najnižoj razini, IRT uključuje upotrebu multimedijske</p>	<p><i>Temeljno poznavanje prirode, uloge i mogućnosti IRT-a u svakodnevnom životu uključujući [19]:</i> <i>Razumijevanje glavnih računarskih aplikacija, uključujući obradu teksta, tablični kalkulator, baze podataka, pohranu i upravljanje podacima;</i> <i>Svijest o mogućnostima koje nudi Internet i komuniciranje putem elektronskih medija (elektronska pošta, video konferencije, ostala mrežna oruđa);</i> <i>i razlika između stvarnog i virtualnog svijeta;</i> <i>Razumijevanje potencijala IRT-a kao potpore za kreativnost i inovacije za osobnu realizaciju, uključivanje u društvo i zapošljavanje;</i> <i>Osnovno razumijevanje pouzdanosti i</i></p>	<p><i>Budući da IRT ima mnoštvo primjena u svakodnevnom životu kao što su aktivnosti učenja i slobodne aktivnosti, potrebne vještine uključuju:</i> <i>Sposobnost pretraživanja, prikupljanja i procesuiranja (stvaranje, organiziranje, razlikovanje važnog od nevažnog, subjektivno od objektivnog, stvarno od virtualnog) elektronskih informacija, podataka i koncepata i njihovo sustavno korištenje;</i> <i>Sposobnost korištenja primjerenih pomoćnih sredstava (prezentacija, grafikona, dijagrama, karata) da bi se pribavile, predstavile i razumjele složenije informacije;</i> <i>Mogućnost pristupa i pretraživanja internet stranica i korištenje internet usluga kao što su debatni forumi i elektronska pošta;</i> <i>Sposobnost korištenja IRT-a kao potpore</i></p>	<p><i>Sklonost korištenju TID-a u svrhu samostalnog rada i rada u timovima, kritički i misaoni stav pri ocjenjivanju raspoloživih informacija.</i> <i>Pozitivan stav i osjetljivost za sigurnu i odgovornu upotrebu interneta, uključujući pitanja privatnosti i kulturnih razlika.</i> <i>Interes za korištenje TID-a da bi se proširili horizonti sudjelovanjem u zajednici i mrežama u kulturne, društvene i profesionalne svrhe.</i></p>

	tehnologije za pronalaženje, primanje, pohranjivanje, proizvodnju, predstavljanje i razmjenu informacija i komuniciranje i sudjelovanje u Internet mreži.	<i>valjanosti dostupnih informacija (dostupnost/prihvatljivost) i svijest o potrebi poštivanja etičkih načela kod interaktivnog korištenja IRT-a.</i>	<i>kritičkom razmišljanju; kreativnost i inovativnost u raznim kontekstima kod kuće, u slobodno vrijeme i na poslu.</i>	
Kompetencija	Definicija	Znanje	Vještine	Stavovi
Učiti kako se uči	'Učiti kako se uči' predstavlja sposobnost i umijeće organiziranja i uređivanja vlastitog učenja bilo pojedinačno ili u grupama. To uključuje umijeće učinkovitog raspolaganja vlastitim vremenom, rješavanje problema, stjecanje, procesuiranje, ocjenjivanje i asimiliranje znanja te primjenu novog znanja i vještina u različitim kontekstima – kod kuće, na poslu, u obrazovanju i izobrazbi. Općenito, učiti kako se uči značajno doprinosi uspješnom upravljanju vlastitom karijerom.	<i>Znanje i razumijevanje vlastitih metoda učenja, prednosti i nedostataka vlastitih vještina i kvalifikacija. Saznanje o raspoloživim mogućnostima obrazovanja i izobrazbe te načinu kako različite odluke tokom obrazovanja i izobrazbe dovode do različitih karijera.</i>	<i>Učinkovito upravljanje vlastitim učenjem i karijerom općenito [20]: sposobnost posvećivanja vremena učenju, samostalnosti, disciplini, upornosti i upravljanju informacijama u procesu učenja. Sposobnost koncentriranja kroz dulje i kraće razdoblje. Sposobnost kritičkog razmišljanja o objektu i svrsi učenja. Sposobnost komuniciranja kao dijela procesa učenja korištenjem odgovarajućih sredstava (intonacija, geste, mimika, itd.) radi pružanja potpore usmenom komuniciranju te razumijevanju i proizvodnji raznih multimedijских poruka (pisanih ili usmenih jezika, zvuka, glazbe, itd.)</i>	<i>Vlastiti koncept koji podržava spremnost mijenjanja i daljnjeg razvitka kompetencija i vlastite motivacije i povjerenja u mogućnost uspjeha. Pozitivno prihvaćanje učenja kao cjeloživotnog učenja i aktivnosti koja obogaćuje život te smisao za inicijativu da treba učiti. Prilagodljivost i fleksibilnost.</i>

Kompetencija	Definicija	Znanje	Vještine	Stavovi
Međuljudska i građanska kompetencija	<p>Međuljudska kompetencije obuhvaća sve oblike ponašanja kojima treba ovladati da bi pojedinac učinkovito i konstruktivno mogao sudjelovati u društvenom životu i rješavati probleme kada je to potrebno. Međuljudske vještine su nužne za učinkovitu interakciju između dvoje ili više ljudi i primjenjuju se u javnoj i privatnoj domeni.</p> <p>Opseg građanskih kompetencija je širi od međuljudskih zbog njihovog postojanja na društvenoj razini. Mogu biti opisane kao skup kompetencija koje pojedincu omogućavaju sudjelovanje u građanskom životu društva.</p>	<p><i>Razumijevanje kodova ponašanja i općeprihvaćenog ponašanja koje se promiče u raznim društvima. Svijest o konceptima poput pojedinca, grupe, društva, kulture i povijesnog razvika tih koncepata. Znanje o tome kako sačuvati svoje te dobro zdravlje, higijenu i prehranu vlastite obitelji. Razumijevanje međukulturne dimenzije europskog i ostalih društava.</i></p> <hr/> <p><i>Poznavanje građanskih prava i ustava zemlje domaćina, dosege njezine vlade. Razumijevanje uloge i odgovornosti institucija zaduženih za stvaranje politike na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj, europskoj i međunarodnoj razini (uključujući političku i ekonomsku ulogu EU). Poznavanje ključnih osoba u lokalnoj i nacionalnoj vladi; političkih stranaka i njihovih politika. Razumijevanje koncepata kao što je demokracija, status građanina i međunarodnih deklaracija koje ih izražavaju (uključujući Povelju o temeljnim pravima EU i Ugovore). Poznavanje glavnih događaja, trendova i nositelja promjene u nacionalnoj, europskoj i svjetskoj povijesti; sadašnja situacija u Europi i kod njenih susjeda. Znanje o emigraciji, imigraciji i manjinama u Europi i svijetu.</i></p>	<p><i>Sposobnost konstruktivnog komuniciranja u raznim društvenim situacijama (toleriranje stajališta i ponašanja drugih, svijest o individualnoj i kolektivnoj odgovornosti). Sposobnost stvaranja povjerenja i empatije prema drugim pojedincima. Sposobnost otkrivanja frustracija na konstruktivan način (kontroliranje agresivnosti i nasilja ili obrazaca samoumštavanja). Sposobnost uspostavljanja stupnja odvajanja profesionalne i osobne sfere života i sprečavanje prenošenja profesionalnog sukoba u osobnu domenu. Svijest i razumijevanje nacionalnog kulturnog identiteta u interakciji s kulturnim identitetom Europe i ostatka svijeta; sposobnost da se uoče i shvate različita stajališta koja su posljedica različitosti i koja konstruktivno doprinose vlastitim stajalištima. Sposobnost pregovaranja.</i></p> <hr/> <p><i>Sudjelovanje u aktivnostima zajednice/okruženja i donošenju odluka na nacionalnoj i europskoj razini; glasovanje na izborima. Sposobnost pokazivanja solidarnosti iskazivanjem interesa za rješavanje problema koji pogodaju lokalnu i širu zajednicu. Sposobnost učinkovitog povezivanja s javnim institucijama. Sposobnost izvlačenja prednosti koje nudi EU. Neophodne vještine u jeziku koji se govori u dotičnoj zemlji.</i></p>	<p><i>Pokazivanje interesa za druge i njihovo poštivanje. Spremnost da se prevladaju stereotipi i predrasude. Sklonostpostizanju kompromisa. Integritet. Probojnost.</i></p> <hr/> <p><i>Svijest o pripadnosti nekoj lokalnoj zajednici, zemlji, EU i Europi općenito i (svom dijelu) svijeta. Spremnost sudjelovanja u demokratskom odlučivanju na svim razinama. Sklonost volontiranju i sudjelovanju u građanskim aktivnostima, pružanju potpore različitosti u društvu i društvenoj koheziji. Spremnost na poštivanje vrijednosti i privatnosti drugih sa spremnošću reagiranja na protidruštveno ponašanje. Prihvatanje koncepta ljudskih prava i jednakosti kao osnove za solidarnost i odgovornost u modernim demokratskim društvima Europe, prihvaćanje jednakosti muškaraca i žena. Unažavanje i razumijevanje različitosti vrijednosnih sustava raznih vjerskih ili etničkih skupina. Kriičko prihvaćanje informacija koje objavljuju masovni mediji.</i></p>

Kompetencija	Definicija	Znanje	Vještine	Stavovi
Poduzetništvo	Poduzetništvo ima aktivnu i pasivnu komponentu: ono uključuje sklonost da sami unosimo promjene te sposobnost da prihvaćamo, podržavamo i prilagođavamo inovacije vanjskih čimbenika. Poduzetništvo podrazumijeva prihvaćanje odgovornosti za vlastite postupke bilo pozitivne ili negativne, razvijanje strateške vizije, postavljanje ciljeva i njihovo postizanje te motiviranost za njihov uspjeh.	<i>Saznanje o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima.</i>	<i>Vještine planiranja, organiziranja, analiziranja, komuniciranja, obavljanja, izvještavanja, ocjenjivanja i bilježenja. Vještine stvaranja projekata i njihove provedbe. Sposobnost kooperativnog rada i fleksibilnosti u sklopu tima. Sposobnost prepoznavanja vlastitih prednosti i slabosti. Sposobnost proaktivnog djelovanja i pozitivno reagiranje na promjene. Sposobnost procjenjivanja i preuzimanja rizika kada je to opravdano.</i>	<i>Skлонost inicijativi. Pozitivan stav prema promjenama i inovacijama. Spremnost prepoznavanja područja na kojima se može pokazati čitava lepeza poduzetničkih vještina – npr. kod kuće, na poslu i u zajednici.</i>
Kompetencija	Definicija	Znanje	Vještine	Stavovi
Kulturno izražavanje	'Kulturno izražavanje' podrazumijeva prihvaćanje važnosti kreativnog izražavanja ideja, iskustava i osjećaja u čitavom nizu medija, uključujući glazbu, tjelesno izražavanje, književnost i plastične umjetnosti.	<i>Osnovno znanje o najvažnijim kulturnim radovima, uključujući kulturu naroda kao važno svjedočenje ljudske povijesti, Svijest o nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini i njihovom mjestu u svijetu; svijest o kulturnoj i jezičnoj različitosti Europe; Svijest o evoluciji narodnog ukusa i važnosti estetskih čimbenika u</i>	<i>Sposobnost umjetničkog samoizražavanja kroz čitav niz medija u skladu s urođenim sposobnostima pojedinca; Sposobnost uvažavanja i uživanja u umjetničkim djelima i izvedbama na osnovu široke definicije kulture; Sposobnost povezivanja vlastitih i tuđih kreativnih i izražajnih stajališta i manifestacija; Sposobnost prepoznavanja i ostvarivanja ekonomskih mogućnosti u kulturnoj aktivnosti.</i>	<i>Otvoren stav prema različitom kulturnom izražavanju; Spremnost njegovanja estetskih svojstava kroz umjetničko samoizražavanje i trajni interes za kulturni život; Snažan smisao za identitet povezan sa smislom za poštivanje različitosti.</i>

		<i>svakodnevnom životu.</i>		
--	--	-----------------------------	--	--

Sve nabrojane kompetencije smatraju se jednako važnima. Svaka od njih jednako pridonosi stvaranju uspješnog života pojedinca u društvu znanja. Osnove jezika, pismenost, računanje te informacijska i komunikacijska tehnologija osnovne su predispozicije za učenje i promicanje aktivnosti vezanih uz učenje. Ključne kompetencije, razvijanje kritičkog mišljenja, kreativnost, inicijativnost, vrednovanje, rješavanje problema te donošenje ključnih odluka predstavljaju određeni stupanj razvijenosti osobe. Sve su ovo znanja, vještine i stavovi koje bi osoba tijekom cijeloga života trebala razvijati kako bi što bolje uklopila u koncepciju društvene zajednice koja se razvija na načelima društva koje uči.

7. TJELESNO I ZDRAVSTVENO PODRUČJE

1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za Tjelesno i zdravstveno područje definisana na ishodima učenja/ *ZJNPP za tjelesno i zdravstveno područje definisana na ishodima učenja*

Voditeljica projekta:

dr. sc. Marija Naletilić

Konsultant:

dr. sc. Rijad Novaković

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Marija Naletilić, voditeljica projekta, šefica Odjeljenja za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa

Danica Vasilj, zamjenica voditeljice, stručni savjetnik za razrednu nastavu

Prevod sa engleskoga jezika:

Svjetlana Bjelić, prevoditeljica/izvršna asistentica

Radna grupa

dr. sc. Marija Naletilić, Stojan Ljolje, Danica Vasilj, mr.sc, Andreja Pehar, Enesa Bešić, Goran Prodanović, Dražen Mihajlović, Adnan Džumhur, Josip Trbara, Vikalo Reuf, Ramiz Nurkić, Ilijana Vidović, Miro Jurić, Samir Haljeta, Ivana Džidić, Emir Šaldić, Nusreta Parganlija, Medira Čulum i Jasminka Bebić.

Projekt ostvaren uz podršku Japanske agencije za međunarodnu saradnju (JICA)

Napomena:

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu odnose se podjednako na ženski i muški rod.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) izradila je *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za tjelesno i zdravstveno područje definisanu na ishodima učenja.*

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za tjelesno i zdravstveno područje definisana na ishodima učenja urađena je po već utvrđenoj metodologiji razvoja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa* - definisane su oblasti koje se sastoje od komponenti, a za svaku komponentu definisani su ishodi učenja². Uvažavajući specifičnosti tjelesnog i zdravstvenog područja, za svaki ishod učenja definisani su pokazatelji, u skladu sa razvojnim uzrastom djeteta i to: na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 5 do 6 godina), na kraju trećeg razreda (uzrast od 8 do 9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11 do 12 godina), na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14 do 15 godina) i na kraju srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 18 do 19 godina). U periodu od septembra do novembra 2017. godine realizovan je proces izrade ovog dokumenta, a u decembru 2017. godine završeni su okrugli stolovi na kojima su odgajatelji, učitelji, nastavnici i profesori, direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces, imali uvid u *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za tjelesno i zdravstveno područje* i priliku da daju komentare, nakon čega je urađena revizija dokumenta kako bi se izradila konačna verzija.

Polazište pri izradi *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za tjelesno i zdravstveno područje definisane na ishodima učenja* je *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011)*, te rezultati analize važećih NPP-a u BiH, NPP-a u Crnoj Gori, Hrvatskoj, Velikoj Britaniji, Novom Zelandu, Australiji, Kanadi, SAD, Irskoj i Japanu.

U definisanju *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za tjelesno i zdravstveno područje definisane na ishodima učenja* učestvovali su predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, odgajatelji, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Pri definisanju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i pokazatelja³ radna grupa je koristila aktivne glagole u prezentu, na temelju revidirane Bloomove taksonomije, kojim se izražavaju znanja, vještine i stavovi, odnosno kompetencije važne za život u 21. vijeku.

Temelji učenja tjelesnog i zdravstvenog područja su:

- tjelesno vježbanje i
- zdrav način života.

Konceptualnost tjelesnog i zdravstvenog odgojno-obrazovnog područja se temelji na čovjeku kao kineziološkom modelu koji podrazumijeva dobro zdravlje, harmoničan razvoj i održavanje svih osobina i sposobnosti, te sticanje teoretskih i motoričkih znanja neophodnih za efikasan život i rad u savremenom društvu. Skladan razvoj djece i omladine i njihovih antropoloških obilježja je jedan od temelja tjelesnog i zdravstvenog područja.

Zdravlje i normalan biopsihosocijalni rast i razvoj osnovni su preduslovi za životne, radne, stvaralačke i kulturne čovjekove aktivnosti.

Skladan razvoj motoričkih, funkcionalnih i morfoloških obilježja utiče na cjelokupno čovjekovo zdravlje, tj. na ekonomičan i funkcionalan rad svih organa i organskih sistema, što je prevencija mnogim bolestima čiji se uzrok može povezati sa hipokinezijskim načinom života (smanjenim kretanjem) i određenim profesionalnim radnim oboljenjima.

² Vidjeti u prilogu: 1. *Oblasti, komponente i ishodi učenja* i prilog 1.1. *Shema oblasti i komponente.*

³ Brojevi definisanih ishoda u ovom dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različit uzrast.

Vrijednosti tjelesnog i zdravstvenog područja:

Biološke vrijednosti tjelesnog i zdravstvenog područja vidljive su u odražavanju ravnoteže između pojedinih organa i organizama, te ravnoteže između organizma i okoline. Te vrijednosti imaju veću ulogu u tehnološkom radu i životu kojeg obilježavaju sve manje aktivnosti, pa motorička aktivnost kao nadražaj u tim uslovima služi za održavanje biološke osnove čovjeka. Naučno je dokazano da biološku ravnotežu organizma, osim niza ostalih faktora, zapravo uslovljava mišićna aktivnost. Tjelesna aktivnost aktivira lokomotorni sistem, presudan za transformaciju energije koja je prijeko potrebna za aktivnost svih ćelija u organizmu, te se tjelesna aktivnost može tretirati kao odrednica za skladan razvoj svih čovjekovih osobina.

Zdravstvena vrijednost tjelesnog i zdravstvenog područja ogleda se u mogućem i potrebnom uticaju tjelesnog vježbanja ne samo na očuvanje i unapređivanje čovjekovog zdravlja, nego i na skladan razvoj svih njegovih antropoloških osobina. Naime, savremeno shvatanje zdravlja odbacilo je konzervativnu definiciju zdravstvenog statusa koji se procjenjivao samo na temelju patoloških aberacija strukture ili funkcije pojedinih organskih sistema, pa je zdravlje definisano kao stanje potpunog tjelesnog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo kao odsutnost bolesti i iznemoglosti. Prema tome, sve dimenzije antropološkog statusa (u širem smislu dimenzije zdravstvenog statusa), te uticaj na njihov razvoj, zapravo znače verifikaciju svih vrijednosti odgojno- obrazovnih postupaka koji se primjenjuju u ovom odgojno-obrazovnom području.

Ekonomske vrijednosti tjelesnog i zdravstvenog područja ogledaju se u mogućnosti njegovog uticaja na povećavanje ljudskih sposobnosti. Budući da se s povećanjem opće sposobnosti čovjekovog organizma povećava i njegova sposobnost za rad, treba pretpostaviti da ljudi s povećanim radnim sposobnostima mogu i postizati bolje rezultate u svojoj djelatnosti. I obratno, smanjena opća sposobnost čovjekovog organizma, a na taj način i sposobnost njegovih organskih sistema, ne znači bolest u užem smislu, ali može biti ozbiljna pometnja zdravlja, a shodno tome i uzrok njegovih smanjenih radnih sposobnosti.

Kulturne vrijednosti tjelesnog i zdravstvenog područja ne proizilaze samo iz činjenice da učenicima omogućavaju sticanje informacija o čuvanju i unapređivanju zdravlja pojedinca i zdravlja okoline, nego i što ih osposobljavaju da prate i preduzimaju mjere za razvijanje i poboljšavanje osobina, sposobnosti, znanja i dostignuća. Ta kultura im pruža i mogućnost sticanja teorijskih informacija o upotrebi prirodnih faktora (sunce, zrak, voda), o potrebi čuvanja prirode, o korisnosti svakodnevnog tjelesnog vježbanja, koje su za savremenog čovjeka jedan od osnovnih uslova za kvalitetan život, za kvalitetniju kulturu življenja.

Pedagoške vrijednosti tjelesnog i zdravstvenog područja ogledaju se u mogućem i potrebnom uticaju tjelesnog vježbanja na razvoj niza osobina, odgojne efekte rada, te na socijalizaciju ličnosti uopće. Drugim riječima, pedagoška vrijednost tjelesnog i zdravstvenog odgoja proističe iz saznanja kojima je ne samo moguće, nego i potrebno, izabranim tjelesnim aktivnostima uticati na cjelokupnu ličnost učenika, a posebno na one dimenzije ličnosti za koje se pretpostavlja ili zna da se uz pomoć organizacionih oblika rada i sadržaja kojima raspolaže to odgojno-obrazovno područje na njih može djelovati uspješnije nego putem drugih odgojno-obrazovnih područja.

Također, uključene su ključne kompetencije kao što su: samoinicijativa i poduzetnička kompetencija, kreativno-produktivna kompetencija, informatička pismenost (informaciona, medijska, tehnološka), socijalna i građanska kompetencija, učiti kako se uči i tjelesna i zdravstvena kompetencija. Navedene ključne kompetencije uključene su u ovaj dokument kao teme koje se u tjelesnom i zdravstvenom području prožimaju s definisanim pokazateljima.⁴

Cilj *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za tjelesno i zdravstveno područje definisane na ishodima učenja* je osposobiti učenike za čuvanje i unapređivanje vlastitog zdravlja i zdravlja okoline, te da učenik zadovolji potrebu za kretanjem i stvara naviku svakodnevnog tjelesnog vježbanja i zdravog načina života koristeći se tjelesnim vježbanjem, prirodnim i drugim faktorima, kao i da kroz tjelesno i zdravstveno područje stekne teoretsko-motorička znanja i dostignuća koja su potrebna za racionalno provođenje slobodnog vremena kroz aktivan odmor.

Poseban cilj tjelesnog i zdravstvenog područja odnosi se na slobodni i stvaralački izražaj u svim oblicima tjelesnog i zdravstvenog odgoja, prvenstveno u onim koji doprinose humanizaciji i socijalizaciji ličnosti. Također, kroz ovo područje učenik se treba osposobiti za samokontrolu i samoocjenjivanje, u svrhu praćenja efekata svog rada i napretka.

⁴ Vidjeti u prilogu: 2. *Ključne kompetencije – prožimajuće teme za tjelesno i zdravstveno područje.*

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za tjelesno i zdravstveno područje definirana na ishodima učenja

OBLAST:		1. Tjelesno vježbanje		
Komponenta:		1. Antropološka obilježja		
Ishodi učenja: 1. Analizira vlastita antropološka obilježja. 2. Procjenjuje dobivene rezultate testiranja antropoloških obilježja.				
Pokazatelji, u skladu sa uzrastom učenika, za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. a. Primjenjuje prirodne oblike kretanja za razvoj funkcionalnih i motoričkih sposobnosti.	1. a. Upoređuje dobivene rezultate na inicijalnom i finalnom mjerenju.	1. a. Prati rezultate testiranja kroz lični karton učenika.	1. a. Analizira i prezentuje svoja antropološka obilježja u skladu s individualnim mogućnostima upotrebom IKT-a (informaciono-komunikacijske tehnologije).	1. a. Izrađuje plan provedbe tjelesnoga vježbanja u cilju razvoja funkcionalnih i motoričkih sposobnosti upotrebom IKT-a (informaciono-komunikacijske tehnologije). 1. b. Analizira samostalno svoj indeks tjelesne mase upotrebom IKT-a (informaciono-komunikacijske tehnologije).

2. a. Imenuje i upoređuje antropometrijska obilježja (veličina i oblik).	2. a. Prepoznaje značaj praćenja antropometrijskih karakteristika (visina i težina).	2. a. Prepoznaje značaj praćenja motoričkih sposobnosti.	2. a. Objasnjava značaj praćenja funkcionalnih sposobnosti.	2. a. Analizira rezultate praćenja antropoloških obilježja.
2. b. Primjenjuje zadate aktivnosti testiranjem antropoloških obilježja, u skladu sa vlastitim mogućnostima, uz poticaj i podršku.	2. b. Utvrđuje tjelesnu težinu i visinu u skladu sa općim pokazateljima rasta i razvoja.			2. b. Procjenjuje vlastita antropološka obilježja.

OBLAST:		1. Tjelesno vježbanje		
Komponenta:		2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća		
Ishodi učenja:				
1. Primjenjuje teoretsko-motorička znanja i dostignuća iz područja sporta u skladu sa vlastitim mogućnostima.				
2. Utvrđuje temeljne zakonitosti na području opterećenja u tjelesnom vježbanju (režim rada i odmora).				
3. Koristi nastavna sredstva, opremu i prostor za tjelesno vježbanje na primjeren način.				
Pokazatelji, u skladu sa uzrastom učenika, za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. a. Primjenjuje biotička motorička znanja na efikasan način u svakodnevnim aktivnostima.	1. a. Primjenjuje teoretsko-motorička znanja s dominiranjem koordinacije, brzine reakcije, reakcije na zvučne i vidne podražaje kroz igru.	1. a. Koristi osnovna teorijsko-motorička znanja iz pojedinih sportskih aktivnosti.	1. a. Učestvuje u sportskim aktivnostima primjenjujući i poštujući pravila.	1. a. Vježba samostalno u skladu sa vlastitim mogućnostima.
1. b. Prepoznaje osnovna pravila elementarnih igara uz poticaj i podršku.	1. b. Razlikuje osnovna teoretska znanja iz sporta.	1. b. Opisuje osnovna teorijska znanja iz historije sporta.	1. b. Analizira tok sportskog događaja.	1. b. Daje kritički osvrt na sportske događaje.
			1. c. Objasnjava osnovna teorijska znanja iz historije sporta.	

2. a. Pokazuje razvijenu naviku za pravilnu smjenu rada i odmora.	2. a. Prepoznaje opterećenje kod tjelesnog vježbanja na osnovu vanjskih pokazatelja i koristi aktivan odmor.	2. a. Uočava povezanost tjelesnog vježbanja i opterećenja na osnovu vanjskih pokazatelja i frekvencije srca.	2. a. Koristi režim opterećenja u tjelesnom vježbanju, u skladu sa vlastitim mogućnostima, na osnovu frekvencije srca.	2. a. Usklađuje zone opterećenja u tjelesnom vježbanju, u skladu sa vlastitim mogućnostima, na osnovu frekvencije srca.
3. a. Prepoznaje i koristi nastavna sredstva, opremu i prostor za igru uz poticaj i podršku.	3. a. Koristi nastavna sredstva, opremu i prostor za igru.	3. a. Razlikuje i koristi nastavna sredstva, opremu i prostor za sportske aktivnosti.	3. a. Koristi samostalno nastavna sredstva, opremu i prostor da bi razvio psihomotorne i funkcionalne sposobnosti.	3. a. Prilagođava samostalno nastavna sredstva i pomagala da bi razvio psihomotorne i funkcionalne sposobnosti.

OBLAST:		2. Zdrav način života		
Komponenta:		1. Aktivan život		
Ishodi učenja:				
1. Procjenjuje važnost redovnog tjelesnog vježbanja za očuvanje i unapređenje zdravlja.				
2. Primjenjuje tjelesno vježbanje u svakodnevnom životu u skladu biološkim potrebama čovjeka.				
Pokazatelji, u skladu sa uzrastom učenika, za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. a. Prepoznaje da je tjelesni pokret koristan za lično zdravlje, uz poticaj i podršku. 1. b. Prepoznaje pravilno držanje tijela.	1. a. Opisuje značaj tjelesnog vježbanja i boravka u prirodi za pravilan rast, razvoj i otpornost organizma. 1. b. Razlikuje pravilno od nepravilnog držanja tijela.	1. a. Provodi redovno tjelesno vježbanje i boravi u prirodi kako bi uticao na pravilan rast i razvoj organizma. 1. b. Kontroliše položaje tijela u svakodnevnom životu kao uslov za sprečavanje deformiteta (samokorekcija).	1. a. Koristi stečene navike za svakodnevnu tjelesnu aktivnost. 1. b. Primjenjuje i poboljšava pravilno držanje tijela kao uslov za sprečavanje deformiteta.	1. a. Koristi i usavršava motorička znanja i primjenjuje ih u sportskim i rekreativnim aktivnostima.

2. a. Koristi tjelesno vježbanje u cilju razvoja biotičkih motoričkih znanja.	2. a. Koristi tjelesno vježbanje u cilju razvoja funkcionalnih i motoričkih sposobnosti.	2. a. Objašnjava značaj tjelesnog vježbanja u cilju očuvanja zdravlja.	2. a. Vrednuje uticaj sportsko-rekreativnih aktivnosti na razvoj funkcionalnih i motoričkih sposobnosti.	2. a. Koristi teoretsko-motorička znanja za tjelesno vježbanje u svakodnevnome životu.
Komponenta:		2. Prehrambene i higijenske navike		
Ishodi učenja:				
<ol style="list-style-type: none"> 1. Primjenjuje znanja o značaju redovnog i pravilnog održavanja lične higijene i zaštite okoline. 2. Pridržava se principa pravilne i redovne ishrane. 3. Prepoznaje uticaj štetnih materija na razvoj bolesti i ovisnosti. 				
Pokazatelji u skladu sa uzrastom učenika za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
<ol style="list-style-type: none"> 1. a. Poznaje i pridržava se pravila lične urednosti i čistoće uz podršku i poticaj. 1. b. Održava higijenu radnog prostora u svrhu unapređenja zdravlja uz podršku i poticaj odgajatelja. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. a. Upotrebljava stečena znanja o redovnom i pravilnom održavanju lične higijene i zaštite okoliša. 1. b. Upotrebljava stečena znanja o redovnom i pravilnom održavanju higijene okoline (radni prostor). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. a. Raspravlja o važnosti redovnog i pravilnog održavanja lične higijene. 1. b. Raspravlja o važnosti redovnog i pravilnog očuvanja i zaštite okoline. 1. c. Provodi aktivnosti značajne za održavanje higijene u svakodnevnom životu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. a. Analizira uticaj radnog prostora na zdravlje i mogući razvoj bolesti. 1. b. Učestvuje u aktivnostima značajnim za očuvanje okoline. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. a. Planira i provodi aktivnosti značajne za održavanje lične higijene u svakodnevnom životu. 1. b. Planira i organizuje aktivnosti značajne za zaštitu i očuvanje okoline. 1. c. Sprovodi aktivnosti značajne za zaštitu i očuvanje okoline.
2. a. Imenuje osnove principe pravilne prehrane i prehrambenih navika.	2. a. Prepoznaje osnovne principe pravilne ishrane i njezin uticaj na zdravlje.	2. a. Objašnjava namjenu namirnica i njihov značaj u ishrani	2. a. Upotrebljava znanja o zdravom načinu prehrane s ciljem očuvanja i unapređenja zdravlja i razvoja.	2. a. Planira i provodi režim zdrave ishrane u skladu sa individualnim potrebama.
3. a. Imenuje materije koje štetno djeluju na organizam, uz poticaj i podršku.	3. a. Imenuje i razlikuje štetne materije i njihov uticaj na nastanak i razvoj bolesti.	3. a. Objašnjava uticaj štetnih materija na zdravlje čovjeka.	3. a. Raspravlja o djelovanju štetnih materija na zdravlje čovjeka.	3. a. Istražuje i prezentuje rezultate aktivnosti, u svrhu prevencije ovisnosti, upotrebom IKT-a.

Komponenta:		3. Međuljudski odnosi i tolerancija		
Ishodi učenja:				
1. Izgrađuje svijest o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima u radu i učenju. 2. Primjenjuje samokontrolu i samoprocjenu radi praćenja, vrednovanja i unapređivanja svog rada, te ličnog rasta i razvoja. 3. Koristi socijalne vještine rješavanje problema, suočavanje sa konkurencijom i promjenama u međuljudskim odnosima.				
Pokazatelji, u skladu sa uzrastom učenika, za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. a. Pokazuje pripadnost grupi i rado se uključuje u aktivnosti. 1. b. Prepoznaje međusobne razlike i pokazuje prijateljstvo prema drugima.	1. a. Stvara prijateljstva i osobine koje mogu uticati na prijateljstvo. 1. b. Saraduje sa vršnjacima tokom vježbanja i igre uz poticaj i podršku.	1. a. Uvažava međusobnu saradnju u radu i učenju. 1. b. Odgovorno se ponaša prema sebi i drugima.	1. a. Argumentuje važnost i potrebu privrženosti, povjerenja i poštovanja u međuljudskim odnosima. 1. b. Ispoljava odgovornost u odnosima prema drugim ljudima.	1. a. Razvija smisao za takmičenje uz poštivanje pravila igre i takmičenja. 1. b. Donosi odluke za postupke koji štite odnos prema sebi i drugima.
2. a. Primjenjuje pravila igre pri učestvovanju u različitim zajedničkim aktivnostima uz poticaj i podršku.	2. a. Razvija samokontrolu uvažavajući sličnosti i razlike među vršnjacima.	2. a. Objašnjava kako pozitivni sportski uzori utiču na lični razvoj samokontrole.	2. a. Prosuđuje značaj samokontrole i samoprocjene u međuljudskim odnosima u različitim situacijama.	2. a. Pokazuje samokontrolu prihvatajući krajnji rezultat u sportskim aktivnostima na dostojanstven način.
3. a. Pronalazi načine rješavanja problema koji se pojavljuju u zajedničkim tjelesnim aktivnostima, uz poticaj i podršku.	3. a. Raspravlja o načinima rješavanja problema u svakodnevnom životnim situacijama.	3. a. Prepoznaje pogreške i osuđuje neprimjerena ponašanja u svakodnevnom životnim situacijama.	3. a. Koristi prihvatljive obrasce ponašanja u prevazilaženju različitih situacija u međuljudskim odnosima.	3. a. Koristi socijalne vještine za saradnju u tjelesnom vježbanju i nenasilnom rješavanju konflikta u međuljudskim odnosima.

Komponenta:		4. Zaštita i sigurnost		
Ishodi učenja:				
1. Koristi mjere sigurnosti zaštite i sebe i drugih tokom tjelesnog vježbanja.				
2. Prilagođava načine pružanja prve pomoći u urgentnim situacijama sebi i drugima.				
Pokazatelji, u skladu sa uzrastom učenika, za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. a. Poštuje fizički prostor drugog djeteta prilikom tjelesnog vježbanja, uz poticaj i podršku.	1. a. Posjeduje osnovna znanja za zaštitu i sigurnost tokom tjelesnog vježbanja.	1. a. Posjeduje osnovna znanja o složenim metodičko-organizacionim oblicima rada. 1. b. Prepoznaje potrebu za vršnjačkom pomoći i podrškom u radu u procesu tjelesnog vježbanja.	1. a. Koristi teoretsko-motorička znanja za zaštitu i sigurnost u cilju samopomoći i vršnjačke pomoći i podrške.	1. a. Demonstrira određene vježbe u cilju vršnjačke pomoći i podrške. 1. b. Istražuje mjere različitih načina zaštite i sigurnosti u organizacionim oblicima rada.
2. a. Prepoznaje urgentnu situaciju i traži pomoć.	2. a. Opisuje različita sredstva za pružanje prve pomoći i za različite urgentne situacije.	2. a. Objasnjava različite načine pružanja prve pomoći.	2. a. Demonstrira prvu pomoć uz podršku nastavnika.	2. a. Demonstrira samostalno prvu pomoć.

1. Oblasti, komponente i ishodi učenja za tjelesno i zdravstveno područje u BiH

OBLAST 1: Tjelesno vježbanje
Ishodi učenja
Komponenta 1: Antropološka obilježja <ol style="list-style-type: none">1. Analizira vlastita antropološka obilježja.2. Procjenjuje dobivene rezultate testiranja antropoloških obilježja.
Komponenta 2: Teoretsko-motorička znanja i dostignuća <ol style="list-style-type: none">1. Primjenjuje teoretsko-motorička znanja i dostignuća iz područja sporta u skladu sa vlastitim mogućnostima.2. Utvrđuje temeljne zakonitosti na području opterećenja u tjelesnom vježbanju (režim rada i odmora).3. Koristi nastavna sredstva, opremu i prostor za tjelesno vježbanje na primjeren način.
OBLAST 2: Zdrav način života
Ishodi učenja
Komponenta 1: Aktivan život <ol style="list-style-type: none">1. Procjenjuje važnost redovnog tjelesnog vježbanja za očuvanje i unapređenje zdravlja.2. Primjenjuje tjelesno vježbanje u svakodnevnom životu u skladu sa biološkim potrebama čovjeka.
Komponenta 2: Prehrambene i higijenske navike <ol style="list-style-type: none">1. Primjenjuje znanja o značaju redovnog i pravilnog održavanja lične higijene i zaštite okoline.2. Pridržava se principa pravilne i redovne ishrane.3. Prepoznaje uticaj štetnih materija na razvoj bolesti i ovisnosti.
Komponenta 3: Međuljudski odnosi i tolerancija <ol style="list-style-type: none">1. Izgrađuje svijest o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima u radu i učenju.2. Primjenjuje samokontrolu i samoprocjenu radi praćenja, vrednovanja i unapređivanja svoga rada, te ličnog rasta i razvoja.3. Koristi socijalne vještine za rješavanje problema, suočavanje sa konkurencijom i promjenama u međuljudskim odnosima.
Komponenta 4: Zaštita i sigurnost <ol style="list-style-type: none">1. Koristi mjere zaštite i sigurnosti sebe i drugih tokom tjelesnog vježbanja.2. Prilagođava načine pružanja prve pomoći u urgentnim situacijama sebi i drugima.

1.1 Šematski prikaz oblasti i komponenti za tjelesno i zdravstveno područje

KLJUČNE KOMPETENCIJE – PROŽIMAJUĆE TEME ZA TJELESNO I ZDRAVSTVENO PODRUČJE

Ključna kompetencija	Prožimajući pokazatelji (indikatori)
Kompetencija u nauci i tehnologiji	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija; odabir i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno. ▫ Sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologije kako bi se objasnila priroda. Kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama. ▫ Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji) i okruženju (zagađenost, održivi razvoj). ▫ Spremnost sticanja znanja iz prirodnih nauka i interes za nauku, te naučnu i tehnološku karijeru.
Informatička pismenost (informaciona, medijska, tehnološka)	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobijanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za korištenje virtuelnih društvenih mreža. ▫ Svijest o razlikama između realnog i virtuelnog svijeta. ▫ Upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja. ▫ Poštivanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža; poštivanje etičkih načela; prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti dobivenih informacija; upotreba društvenih mreža za širenje vidika.
Učiti kako se uči	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Razvijanje suodgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definisanje vlastitih ciljeva učenja: <ul style="list-style-type: none"> razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i o vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, inteligencijama, kao i sposobnosti identifikovanja sopstvenih potreba radi primjene sopstvenih strategija i procedura u procesu učenja. ▫ Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): <ul style="list-style-type: none"> pretplaniranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (receptije, interakcije, produkcije, medijacije). ▫ Upotreba različitih metoda i strategija učenja: <ul style="list-style-type: none"> poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje; da odabere različite mogućnosti i da najbolje primjeni u praksi razvijanje kritičkog stava do toga šta učenik u školi uči i do vlastitog procesa učenja sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja; razvijanje upornosti razvijanje samomotivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.

<p>Socijalna i građanska kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Prepoznavanje vlastitih emocija; zanimanje za i poštovanje drugih kultura. ▫ Razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta. ▫ Svijest o evropskom i svjetovnom kulturnom nasljedstvu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta. ▫ Poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica u kojima se govori određeni strani jezik. ▫ Razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi upotrebe stranog jezika i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu sa ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija): <ul style="list-style-type: none"> uvažavanje karakterističkih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja) uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.) uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma) spособnost prepoznavanja dijalekta i akcenta (naglasaka) kroz leksičke, gramatičke, fonološke, glasovne, paralingvističke (npr. govor tijelom) elemente konstruktivno komuniciranje i poštovanje u društvenim situacijama, kvalitetna međuosobna komunikacija.
<p>Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Upravlja projektima. ▫ Prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana. ▫ Rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način. ▫ Konstruktivno saradivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada. ▫ Upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti.
<p>Kreativno-produktivna kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> sažimanje, generalizacija, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti kao što su: analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje činjenica i mišljenja, argumentovanje teza) upotreba logičnog strukturiranja i nizanja argumenata. ▫ Razvijanje kreativnosti i potrebe za istraživanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: <ul style="list-style-type: none"> proizvodnja i povezivanje različitih ideja; proizvodnja pretpostavki i različitih proizvoda. ▫ Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> spособnost tolerisanja suprotnih ideja nezavisno donošenje zaključaka razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje sopstvenog stanovišta i sistema vrijednosti; razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama.

	<p>▫ Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.</p>
<p>Tjelesno-zdravstvena kompetencija</p>	<p>▫ Tjelesno-zdravstvene kompetencije podrazumijevaju prihvatanje i promovisanje zdravih stilova ponašanja, adekvatnih prehrambenih navika i tjelesnih aktivnosti koje omogućavaju pojedincu kvalitetan i zdrav život. U krajnjem cilju se odnose na formiranje pozitivne slike o sebi, sposobnost da se sebi omogući zdrav život i da se u vlastitom okruženju promoviše zdrav život.</p>

Literatura

- *Enciklopedija fizičke kulture*, „Jugoslavenski leksikografski zavod“, 1975. i 1977.
- Findak V, *Metodika tjelesne i zdravstvene kulture*, „Školska knjiga“, Zagreb, 2001.
- Hadžikadunić M. i Mađarević M, *Metodika nastave tjelesnog odgoja*, Zenica, 2004.
- Mikić B, *Psihomotorika*, Univerzitet u Tuzli, Tuzla, 2000.
- Neljak B, *Kineziološka metodika u osnovnom i srednjem školstvu*, „Gopal“, Zagreb, 2013.
- Neljak B, *Opća kineziološka metodika*, „Gopal“, Zagreb, 2013.
- Najšteter Đ, *Kineziološka didaktika*, Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Sarajevo, 1997.
- Ayers S. F. i Sariscsany, J. M. - *Fizičko vaspitanje za celoživotnu formu*, „Data status“, Beograd, 2013.
- Spasojević, P., Pribiševo Beleslin, T. i Nikolić, S. - *Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Istočno Sarajevo, 2007.
- *Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za devetogodišnje osnovne škole u Bosni i Hercegovini za Kanton Središnja Bosna*, Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa Kantona Središnja Bosna, 2008.
<http://www.mozksksb.ba/Dokumenti/OpćiDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20na%20hrvatskome%20jeziku%20za%20devetogodisnje%20osnovne%20skole%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf>
- Nastavni plan i program za gimnaziju, Republički pedagoški zavod Republike Srpske, 2012.
<https://www.rpz-rs.org/224/Za/gimnaziju#.Wl8ytPzIdV>
- Nastavni plan i program (od VI do IX razreda devetogodišnje osnovne škole) za škole koje realizuju nastavu na bosanskom jeziku, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta SBK, 2014.
[http://www.mozksksb.ba/Dokumenti/OpćiDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20\(od%20VI%20do%20IX%20razreda%20devetogodisnje%20osnovne%20skole\)%20za%20skole%20koje%20realiziraju%20nastavu%20na%20bosanskom%20jeziku.pdf](http://www.mozksksb.ba/Dokumenti/OpćiDokumenti/Nastavni%20plan%20i%20program%20(od%20VI%20do%20IX%20razreda%20devetogodisnje%20osnovne%20skole)%20za%20skole%20koje%20realiziraju%20nastavu%20na%20bosanskom%20jeziku.pdf)
- Revidirani nastavni planovi i programi za devetogodišnju osnovnu školu, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, 2016.
<http://mon.ks.gov.ba/aktuelno/novosti/revidirani-nastavni-planovi-i-programi-za-devetogodisnju-osnovnu-skolu>
- Revidirani nastavni programi za Gimnazije, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, 2016.
<http://mon.ks.gov.ba/aktuelno/novosti/revidirani-nastavni-programi-za-gimnazije>
- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2011.
http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf
- Physical Education and Sport at School in Europe. Eurydice Report. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2013.
http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/150EN.pdf
- The New Zealand Curriculum <http://nzcurriculum.tki.org.nz>
- SHAPE America – Society of Health and Physical Educators
<https://www.shapeamerica.org>
- International Student <https://www.internationalstudent.com/study-health-and-physical-education/>
- The Canadian Physical Education Association <http://www.phecanada.ca>
- Standards and Practice for K-12 PHE in Japan. Takashi Nakai, Michael W. Metzler, *Standards and Practice in Asian PHE*. JOPERD. Vol. 76 No. 7. 2005.
<http://etc.usf.edu/flstandards/pe/pe%20in%20japan.pdf>
- Australian Curriculum, ACARA. <https://www.australiancurriculum.edu.au>
- National curriculum in England <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-physical-education-programmes-of-study>

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Indira Buljubašić

DTP:

APOSO

2. TJELESNO I ZDRAVSTVENO PODRUČJE

Uloga i značaj predmeta

Tjelesni i zdravstveni odgoj predstavlja naučno zasnovani i sistemski organiziran odgojno-obrazovni rad sa učenicima. Ovo područje odgoja ima poseban značaj za rast i razvoj učenika u prirodnim procesima njihovog sazrijevanja. Sistem nastave i sistem mjerno-metodičkih postupaka ostvaruje kontrolu procesa realizacije programa nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja.

Zdravlje i normalan biopsihosocijalni rast i razvoj osnovni su preduvjeti za životne, radne, stvaralačke i kulturne čovjekove djelatnosti. Svrha zdravstvenog odgoja je uspješan razvoj djece i mladih da bi stasali u zdrave, zadovoljne, uspješne, samosvjesne i odgovorne osobe.

U današnje vrijeme posebno je izražena tjelesna pasivnost i nedostatak interesa za tjelesnu aktivnost i rad, te se nastava tjelesnog odgoja fokusira i na motivaciji učenika za kontinuirano preferiranje tjelesnih aktivnosti u školi i izvan nje.

Ciljevi i zadaci

Cilj nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja u osnovnoj školi je zadovoljavanje biološke, psihološke i socijalne potrebe učenika za kretanjem kao izrazom zadovoljenja potreba kojima se pospješuju adaptivne i kreativne sposobnosti učenika.

S obzirom da se tjelesni i zdravstveni odgoj temelji na upravljanju procesima vježbanja postavljaju se sljedeći ciljevi:

- zadovoljavanje biopsihosocijalne potrebe učenika za kretanjem,
- povećanje stvaralačkih sposobnosti i prilagođavanje savremenim uvjetima života i rada,
- razvijanje zdravstvene kulture učenika s ciljem čuvanja vlastitoga zdravlja i zdravlja okoline,
- zadovoljavanje potrebe učenika za kretanjem, odnosno vježbanjem,
- stvaranje trajne navike zdravog načina življenja koristeći se sredstvima tjelesne i zdravstvene kulture,
- pružanje mogućnosti stjecanja osnovnih znanja, vještina i navika potrebnih za prilagođavanje novim motoričkim aktivnostima,
- osposobljavanje učenika za racionalno provođenje slobodnog vremena,
- osposobljavanje učenika za samokontrolu i samoocjenjivanje radi praćenja i vrijednovanja učinaka svoga rada i napretka.

Komplementarni⁵ ciljevi tjelesnog i zdravstvenog odgoja tiču se nastojanja, usmjerenog ka stvaranju uvjeta, koji će djeci pomoći da: usvoje osnovna znanja i steknu naviku za njegu i zaštitu zdravlja; usvoje osnovna kineziološka znanja i steknu kineziološka iskustva iz područja psihomotornih aktivnosti za cjeloživotno tjelesno vježbanje; usvoje znanja o kontroli osnovnih parametara kineziološkog statusa; aktivno koriste slobodno vrijeme i snalaze se u urgentnim situacijama; zadovolje potrebu za igrom i kretanjem i razviju interes za bavljenje sportskim i rekreativnim aktivnostima; razumiju, poštuju i promoviraju ekološke vrijednosti; uvažavaju svoje kompetencije i podižu ih na viši nivo.

U odnosu na ciljeve nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja postavljaju se sljedeći **zadaci**:

- upoznavanje učenika sa zakonitostima rasta i razvoja čovjekovih biopsihosocijalnih osobina,
- stjecanje znanja o faktorima koji uvjetuju nastanak bolesti i ozljeda,
- razvijanje pravilnih stavova prema zdravlju i bolestima, te poduzimanju mjera za čuvanje zdravlja,
- razvijanje određenih radnih sposobnosti,

⁵Komplementarni -odnosi se na dodatne ciljeve.

- razvijanje sposobnosti za vrhunsko stvaralaštvo motoričkim izrazom prema određenim osobinama nadarenih pojedinaca,
- njegovanje higijenskih navika učenika, kao i navika očuvanja i primjene zdrave prirodne sredine,
- teorijsko i praktično osposobljavanje učenika za trajnu primjenu odgovarajućeg tjelesnog vježbanja kao dijela kulture življenja.

PRVA TRIJADA

Prvi razred

SADRŽAJ I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

TJELESNO VJEŽBANJE			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>1. Antropološka obilježja</p> <p>-mjerenje morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti</p> <p>(Metrika: 1+1)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- Uporediti rezultate na početku i kraju školske godine (visine, težine i brzine);</p> <p>-prepoznati da se ljudi mogu kretati različitom brzinom;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-koristiti metar i vagu za mjerenje visine i težine;</p> <p>-zauzeti pravilan položaj tijela pri početnoj aktivnosti;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-uporediti visinu u razredu između kolega (više - niže, teže –lakše);</p> <p>- koristiti različite oblike kretanja (hodanje duže i kraće, skokove u dalj /zečiji, vrabac);</p>
<p>2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća</p> <p>Prirodni oblici kretanja</p> <p>Hodanje, trčanje, skakanje, puzanje, provlačenje, penjanje</p> <p>(Metrika: 12 časova)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-prepoznati različite oblike prirodnog kretanja;</p> <p>-objasniti pravilno izvođenje prirodnih oblika kretanja i održavanje ravnoteže prilikom izvođenja istih;</p> <p>-djelovati po uputama nastavnika prilikom izvođenja zadataka;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-mijenjati položaje tijela i održavati ravnotežu tokom kretanja;</p> <p>-imitirati pokrete različitih životinja;</p> <p>-kretati se u zadatom smjeru, zauzimati pravilne položaje tijela tokom izvođenja prirodnih oblika kretanja (smjer i brzina kretanja);</p> <p>- kombinovati različite oblike kretanja;</p> <p>-samostalno demonstrirati različite oblike kretanja;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-ispraviti pogrešno usvojene obrasce kretanja uočavanjem vlastitih pogreški;</p> <p>-primjeniti pravilno držanje tijela i položaje u različitim oblicima kretanja;</p> <p>-razumijeti važnost pravilnog držanja tijela u izvođenju različitih oblika kretanja u životnim situacijama;</p> <p>-asistirati drugima pri izvođenju različitih oblika kretanja;</p>

-Dizanje i nošenje (Metrika: 6 časa)	- objasniti svojim riječima pravilno držanje tijela prilikom dizanja i nošenja (školska torba i rekviziti ...)	-primjeniti pravilno dizanje i nošenje rekvizita; - zauzeti pravilan položaj pri dizanju i nošenju; -kombinovati dizanje i nošenje više rekvizita;	-odgovorno se ponašati prilikom izvođenja vježbi; -pokazati spremnost primjene naučenog u svakodnevnim aktivnostima; -izbjegavati situacije u kojima se može povrijediti; -tražiti pravovremeno pomoć;
-Bacanje i hvatanje (Metrika: 8 časova)	-prepoznati pravilne načine bacanja i hvatanja;	-primjeniti hvatanje i dodavanje rekvizita; -kombinovati različite vrste dodavanja i hvatanja rekvizita jednom i sa obje ruke;	-uskладiti svoje kretanje sa kretanjem rekvizita; -rješavati jednostavne zadatke bacanja i hvatanja rekvizita; -poštovati postavljena pravila;
-Igre loptom (Metrika: 12 časova)	-prepoznati različite vrste igara loptom; -imenovati dijelove tijela i povezati sa igrama loptom; -objasniti pravila jednostavnih igara;	-pokazati spremnost da aktivno učestvuju u igrama;	- učestvovati u igrama loptom uz primjenu pravila; -sarađivati sa drugom djecom u igri; -osjetiti i reagovati na zamor (zaduhanost, znoj, crvenilo...);
-Ples i pantomima (Metrika: 4 časa)	-imenovati situacije iz svakodnevnog života koje se mogu izraziti pantomimom; -prepoznati osnovne kretnje u ritmu;	-dati primjere pantomime na zadatu situaciju; -dovesti tijelo u različite plesne položaje; -pokazati spremnost da se kreće u ritmu muzike;	-upotrebljavati pantomimu u svakodnevnoj komunikaciji, -upotrebljavati korake plesa uz različitu muziku;
-Gimnastika (Metrika: 12 časova)	-prepoznati vježbe za oblikovanje određenih dijelova tijela; -prepoznati različite oblike kotrljanja, opremu i prostor za izvođenje vježbe (strunjača, švedska klupa); -prepoznati različite vrste skokova i okreta -prepoznati različite vrste položaja za održavanje ravnoteže;	-izvoditi različita kotrljanja na strunjači; -rješavati jednostavne poligone koristeći gimnastičke vježbe; -sastavljati kompoziciju od 2 do 3 elementa ritmičke gimnastike;	-pokazati opreznost pri izvođenju gimnastičkih vježbi; -pomagati drugoj djeci u radu; -odgovorno se ponašati prema sebi i drugima, kako ne bi došlo do povređivanja;
ZDRAV NAČIN ŽIVOTA			
1. Aktivan život	Učenici će: -prepoznati važnost svakodnevnih tjelesnih aktivnosti za zdravlje;	Učenici će: - učestvovati u organizaciji boravka u prirodi;	Učenici će: -primjenjivati tjelesne aktivnosti u i izvan škole;

(Metrika: 4+4 časa)	-imenovati opremu potrebnu za boravak u prirodi; -objasniti pravilno i nepravilno držanje tijela (sjedenje, stajanje....);	-pratiti realizaciju planiranih aktivnosti tokom boravka u prirodi;	-pokazati interes za boravak u prirodi; -poštovati pravila ponašanja u prirodi;
2. Prehrambene i higijenske navike (Metrika: 1+1 čas)	Učenici će: -podsjećati se uputa o zdravoj ishrani (porodica, škola); -nabrojati aktivnosti održavanja lične higijene;	Učenici će: -koristiti zdrave namirnice u ishrani; -održavati ličnu higijenu(pranje ruku, zuba, umivanje, tuširanje);	Učenici će: - primjenjivati osnove pravilne ishrane i održavanja lične higijene;
3. Međuljudski odnosi i tolerancija (Metrika: 1 čas)	Učenici će: -objasniti pojam prijateljstva i saradnje s vršnjacima kroz vježbe i igre;	Učenici će: -sarađivati sa vršnjacima primjenom pravila ponašanja;	Učenici će: -pokazivati poštovanje prema vršnjacima uvažavajući razlike;
4. Zaštita i sigurnost (Metrika: 1 čas)	Učenici će: -prepoznati potrebu zaštite isigurnosti tokom tjelesnog vježbanja.	Učenici će: - koristiti upute zaštite i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja.	Učenici će: -voditi računa o vlastitoj i tuđoj sigurnosti.

Organizacijsko-metodičke napomene

Antroploška obilježja – Tjelesni razvoj učenika u prvom razredu utvrđuje se mjerenjem tjelesne visine i težine na početku (inicijalno) i završetku (finalno) godine. Od motoričkih sposobnosti u prvom razredu mjeri se brzina do 30m.

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća- Prirodni oblici kretanja su hodanje, trčanje, skakanje, puzanje, provlačenje, penjanje, bacanje i hvatanje, dizanje i nošenje. Prilikom realizacije ovih sadržaja treba voditi računa o vrstama, oblicima i zakonitostima. Kretanjem se mogu oponašatirazličiti pokreti i kretanja drugih živih bića.

Hodanje se može izvoditi pravolinijski i s promjenom pravca, smjera, tempa i ritma. Također, hodati se može uz različite položaje ruku, koljena i stopala, kao i kombinacijomtrčanja, skakanja, preskakanja itd.

Trčanje, kao i hodanje, može se izvoditi pravolinijski, s promjenom pravca, smjera, tempa i ritma; na različitoj vrsti, dimenzijama i obliku podloge.U prvom razredu se mogu izvoditi kombinacije trčanja, hodanja, skakanja ipreskakanja. Istrajno trčanje se izvodi u trajanju do3minuta. Smjer i brzina kretanja podrazumjeva kretanje: naprijed, nazad, lijevo, desno i brže ili sporije.

Skakanje u ovom uzrastu podrazumjeva poskoke na jednoj i sa obje noge u dalj, kao i skokove iz čučućeg upora u vis i u dalj. Poskoci i skokovi se mogu izvoditi i sa određenim rekvizitima kao što su vijače i konopci. Skokovima se mogu savladavati i određene prepreke, naskok na povišenje, sunožni naskok iz mjesta na povišenje, doskok sa povišenja i preskakanje iz obilježenog prostora u prostor. Također se mogu izvoditi različite kombinacije skokova i poskoka sa hodanjem, trčanjem i dr.

Puzanje i provlačenje podrazumjeva provlačenje kroz obruč, okvir od švedskog sanduka ili sandučića, između nogu učenika, kroz upor klečeći itd, puzanje ispod grede, švedske klupe, razapete vijače itd., puzanje po švedskoj

klupi; puzanje uz/niz kosu švedsku klupu. Mogu se izvoditi i kombinacije puzanja, provlačenja, hodanja, trčanja, itd.

Penjanje podrazumjeva penjanje uz stepenice, penjanje na švedsku klupu, švedski sandučić, uz kosinu (švedska klupa, švedski sanduk, prirodni uspon itd.), uz ripstol. Također se mogu izvoditi kombinacije penjanja sa hodanjem, trčanjem, puzanjem, provlačenjem itd., primjenom u različitim kretnim zadacima.

Dizanje i nošenje se odnosi na podizanje i prenošenje jednog ili više različitih rekvizita odgovarajuće veličine i mase, samostalno, u paru, grupno u skladu sa tjelesnim razvojem djece. Dizanja i nošenja se mogu primjenjivati u različitim kretnim zadacima.

Bacanje i hvatanje podrazumjeva bacanje različitih lopti kotrljanjem, u daljinu i visinu, desnom i lijevom rukom i suručno, dodavanje u paru, prvo sa male udaljenosti, a zatim sa veće udaljenosti (suručno, jednom rukom), gađanje u metu (korpa, lopta, označeni prostor i sl.) na različite načine (pogađanje, ubacivanje, rušenje i sl.), i hvatanje određenih rekvizita jednom i sa obje ruke.

Igre loptom u prvom razredu podrazumjevaju primjenu jednostavnih, različitih elementarnih i štafetnih igara loptom poštujući pravila igre.

Ples i pantomim se odnosi na prikazivanje različitih pojava i situacija iz svakodnevnog iskustva pantomimom; usklađivanje pokreta pojedinih dijelova tijela i kretanja cijelog tijela sa karakterom muzike i ličnim doživljajem. Izabratij jednostavnu narodnu igru ili ples u skladu sa mogućnostima i interesovanjima učenika i naučiti osnovne korake.

Gimnastika u ovom uzrastu podrazumjeva koordinaciju, ravnotežu, prostornu orijentaciju, itd. Gimnastički sadržaji koji se koriste u ovom uzrastu su kotrljanje po strunjači, gimnastičko hodanje, ritmički skokovi, sunožni preskoci, sunožni kokovi, različite vrste hodanja po liniji, obrnuto švedsko klupilo i linisko jgredi, ritmički okreti, jednostavni poligon sastavljen tako da zahtjevaju primjenu naučenih gimnastičkih elemenata.

Vježbe oblikovanja se izvode oponašajući pokrete iz svakodnevnog života (bere jagode, kosi travu...).

Zdrav način života

Aktivan život se odnosi na organizaciju i realizaciju izlaska u prirodu sa edukacijom učenika za pripremanje opreme i rekvizita, vremenskog plana izvođenja, pravila ponašanja i opasnosti u prirodi, sa osposobljavanjem učenika za samostalan boravak u prirodi. Usmjeravanje djece na aktivan život potrebno je raditi u kontinuitetu tokom cijele školske godine.

Prehrambene i higijenske navike se realiziraju razgovorom, navođenjem primjera i praktičnim radionicama o izboru i konzumiranju zdrave hrane kao i održavanjem higijene životnog prostora i lične higijene.

Međuljudski odnosi i tolerancija podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na njegovanju pozitivnih osobina potrebnih za razvoj međuljudskih odnosa kao i održavanje radionica na temu tolerancije.

Zaštita i sigurnost podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na zaštiti i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja.

Drugi razred

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

TJELESNO VJEŽBANJE			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
1. Antropološka obilježja	Učenici će: - Uporediti rezultate na početku i kraju školske	Učenici će: - koristiti metar i vagu za mjerenje visine i težine;	Učenici će: - uporediti visinu i težinu učenika u razredu koristeći mjerne jedinice;

<p>-mjerenje morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti</p> <p>(Metrika: 1+1 čas)</p>	<p>godine(visine, težine i brzine);</p> <p>-pokazati primjere kretanja različitom brzinom;</p> <p>- prepoznati značaj praćenja antropometrijskih karakteristika (visina i težina) i motoričkih sposobnosti (brzina);</p>	<p>-dovodi tijelo u optimalan položaj za izvođenje kretne aktivnosti;</p> <p>-samostalno pratiti ritam ishrane, kretanja i odmora;</p>	<p>- koristiti različite položaje i oblike kretanja i trčanja;</p> <p>-primjeniti sunožne i jednonožne skokove kroz različite situacije iz svakodnevnog života;</p> <p>-redovno provjeravati visinu, težinu i brzinu;</p>
<p>2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća</p> <p>Prirodni oblici kretanja</p> <p>Hodanje, trčanje, skakanje</p> <p>(Metrika: 6 časova)</p> <p>-Dizanje i nošenje</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-identifikovati vlastite pogreške pri izvođenju prirodnih oblika kretanja;</p> <p>- objasniti razlike pravilnog od nepravilnog držanja tijela u različitim oblicima kretanja;</p> <p>-imenovati rekvizite (lopte, medicinska lopta, čun, обруч);</p> <p>-imenovati opremu i prostor u sportskoj sali (granične linije, zone, strunjača, ripstol, švedska klupa, švedski sanduk, niska greda);</p> <p>-identifikovati i opisati svoj položaj u prostoru;</p> <p>- razumjeti vanjske pokazatelje opterećenja kod tjelesnog vježbanja (crvenilo lica, ubrzan ritam srca, zadihanost);</p> <p>- objasniti tok izvođenja vježbi dizanja i nošenja (hvatanje, podizanje, nošenje i spuštanje);</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-pravilno izvoditi većinu naučenih prirodnih oblika kretanja (početni i završni položaji, brzina, smjer i pravac kretanja);</p> <p>-koristiti odgovarajuće rekvizite prilikom vježbanja;</p> <p>-koristiti opremu i prostor prilikom vježbanja;</p> <p>-postavljati se i kretati u prostoru (vrsta, kolona, granične linije, unutar graničnih linija, zone, polja);</p> <p>- kombinovati različite oblike kretanja, rekvizite i opremu (pojedinačno, u grupi);</p> <p>- izvoditi naučene prirodne oblike kretanja imitirajući pokrete različitih životinja;</p> <p>-samostalno demonstrirati različite oblike kretanja;</p> <p>-primjeniti pravilno dizanje i nošenje rekvizita i opreme;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-uočavati i ispravljati pogrešno usvojene obrasce kretanja;</p> <p>-voditi računa o pravilnom korištenju rekvizita, opreme i prostora;</p> <p>-primjeniti pravilno držanje tijela i položaje u različitim oblicima kretanja;</p> <p>-primjenjivati pravilno držanje tijela u izvođenju različitih oblika kretanja u životnim situacijama shvatajući važnost;</p> <p>-reagovati na zvučne i vidne podražaje pri izvođenju nastavnih zadataka;</p> <p>- reagirati na vanjske pokazatelje opterećenja kod tjelesnog vježbanja;</p> <p>-asistirati drugima pri izvođenju različitih oblika kretanja;</p> <p>-odgovorno se ponašati prilikom izvođenja vježbi;</p> <p>- pravovremeno reagovati na opterećenja prilikom dizanja i nošenja (različit</p>

(Metrika: 4 časa)	-imenovati i nabrojati rekvizite za nošenje (nastavni rekviziti i oprema);	- zauzeti pravilan položaj pri dizanju i nošenju; -kombinovati dizanje i nošenje više rekvizita i opreme;	osjećajnelagode i bola) i tražiti pomoć; -procjeniti težinu predmeta za nošenje u skladu sa svojim sposobnostima; -pokazati spremnost primjene naučenog u svakodnevnim aktivnostima; -izbjegavati situacije u kojima se može povrijediti;
- Penjanje, puzanje, provlačenje, (Metrika: 6 časova)	- opisati način penjanja, puzanja i provlačenja uz pomoć ruku i nogu; - imenovati prirodne prepreke za penjanje, puzanje i provlačenje;	-zauzimati pravilne položaje prilikom izvođenja vježbi penjanja, puzanja i provlačenja; -rješavati uspješno zadatke pri izvođenju penjanja, puzanja i provlačenja; -kombinovati različite oblike penjanja, puzanja i provlačenja koristeći rekvizite i opremu;	- primjenjivati pravilno izvođenja vježbi penjanja, puzanja i provlačenja shvatajući njegovu važnost; -usklađivati svoje kretanje prema zadacima koji su postavljeni; -poštovati i prihvatati pravila potrebna za izvođenje zadatih vježbi;
- Upiranje, vučenje i guranje (Metrika: 4 časa)	- opisati način, vrste i položaj upiranja, vučenja i guranja; -prepoznati ulogu pojedinih dijelova tijela pri upiranju, vučenju i guranju; - imenovati rekvizite i predmete koji se mogu vući, gurati i upirati o njih;	-zauzimati pravilne položaje prilikom izvođenja vježbi upiranja, vučenja i guranja; -rješavati uspješno zadatke pri izvođenju upiranja, vučenja i guranja; -otkrivati i koristiti nove načine upiranja, vučenja i guranja;	- primjenjivati pravilno izvođenje vježbi upiranja, vučenja i guranja shvatajući njegovu važnost; -usklađivati svoje kretanje prema zadacima koji su postavljeni; -poštovati i prihvatati pravila potrebna za izvođenje zadatih vježbi;
-Elementarne igre (Metrika: 6 časova)	-nabrajati već njima poznate igre; -opisati osnovna pravila igre; -prepoznati nesportsko ponašanje;	-učestvovati u igri aktivno; -primjenjivati prirodne oblike kretanja prilagođene zadatoj igri;	-ukazivati na nesportsko ponašanje; -tolerisati poraz; -ponašati se prikladno pravilima igre; -izbjegavati situacije u kojima može doći do povrede;
-Igre loptom (Metrika: 10časova)	-imenovati ranije naučene igre loptom; -objasniti pravila različitih igara loptom;	-practicira poznate i usvaja nove kretnje u igrama loptom;	- učestvovati u igrama loptom uz prepoznavanje i primjenu pravila;

<p>- Atletika (Metrika: 10 časova)</p>	<p>-prepoznati elemente različitih igara loptom i sportskih igara;</p> <p>-prepoznati različite vrste atletske sadržaja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ hodanje i trčanje ▪ štafetne igre sa elementima trčanja ▪ bacanje ▪ skokovi ▪ preskakanje niskih prepreka; <p>-prepoznati različite položaje na startnoj liniji, pri polasku u trčanje, tokom trčanja i liniji cilja;</p> <p>-objasniti tempo pri trčanju;</p> <p>-prepoznati razliku između sunožnog i jednožnog odraza;</p>	<p>-pokazati spremnost da aktivno učestvuju u igrama loptom;</p> <p>-primjeniti atletska pravila prilikom izvođenja atletske sadržaja:</p> <p>-koristiti odgovarajuću sportsku odjeću i obuću;</p>	<p>-poštovati pravila shvatajući njihovu važnost;</p> <p>-sarađivati sa drugom djecom u igri;</p> <p>-poštovati postavljena pravila u savladavanju atletske sadržaja;</p> <p>-pozitivno vrednovati svoj i tuđi uspjeh;</p> <p>-primjetiti fiziološke znake umjerenog opterećenja i zamora (npr. brži rad srca, znojenje i nesvjestica.) i tražiti pomoć ukoliko se loše osjećaju;</p>
<p>-Ritmika i ples (Metrika: 4 časa)</p>	<p>-prepoznati različite kretnje koje se mogu izvoditi u ritmu;</p> <p>-imenovati rekvizite koje koristi u izvođenju ritmičkih pokreta (obruč, lopta);</p> <p>-prepoznati osnovne plesne korake;</p>	<p>-izvoditi kretnje u skladu sa vlastitim ili zadatim ritmom;</p> <p>-koristiti rekvizite prilikom izvođenja ritmičkih kretnji uz muziku;</p> <p>-izvoditi jednostavnu koreografiju uz povezivanje najmanje 3 elementa;</p>	<p>-kroz pokrete i muziku izraziti emocije;</p> <p>-ritmikom i plesom razvijati humanizaciju i toleranciju među polovima;</p>
<p>-Gimnastika (Metrika: 6 časova)</p>	<p>-objasniti vježbe za oblikovanje određenih dijelova tijela;</p> <p>-prepoznati osnove akrobatike (valjanje povaljka, svijeća; skok uvito, mekani doskok.);</p> <p>-imenovati opremu na kojoj se izvode elementi akrobatike;</p> <p>-prepoznati različite vrste početnih, prelaznih i završnih položaja za izvođenje elemenata akrobatike;</p>	<p>-primjeniti primjerene vježbe za oblikovanje i jačanje određenih dijelova tijela;</p> <p>-izvoditi vježbe sa rekvizitima;</p> <p>-rješavati jednostavne poligone koristeći elemente akrobatike;</p>	<p>-pokazati zadovoljstvo savladavanjem prepreka i straha od sprava;</p> <p>-pokazati opreznost pri izvođenju akrobatskih vježbi i prelaženju sprava;</p> <p>-pomagati drugoj djeci u radu;</p> <p>-odgovorno se ponašati prema sebi i drugima, kako ne bi došlo do povređivanja;</p>
ZDRAV NAČIN ŽIVOTA			

1. Aktivan život (Metrika: 4+4 časa)	Učenici će: -prepoznati važnost svakodnevnih tjelesnih aktivnosti za pravilanrast i razvoj; -opisati opremu potrebnu za boravak u prirodi; -objasniti pravilno i nepravilno držanje tijela kretanjem na različitim vrstama terena;	Učenici će: -koristiti svakodnevne tjelesne aktivnosti u životu; -koristiti opremu potrebnu za boravak u prirodi; - učestvovati u planiranju i organizaciji boravka u prirodi; -pratiti realizaciju planiranih aktivnosti tokom boravka u prirodi;	Učenici će: -pokazivati stalnu potrebu izvođenja tjelesnih aktivnosti; -samostalno pripremati opremu za boravak u prirodi; -poštovati pravila ponašanja u prirodi;
2. Prehrambene i higijenske navike (Metrika: 1+1 čas)	Učenici će: -navesti primjere pravilnog kombiniranja namirnica u ishrani; -nabrojati sredstva i pribor za održavanje lične higijene i higijene prostora;	Učenici će: -koristiti zdrave namirnice u ishrani; -održavati ličnu higijenu(pranje ruku, zuba, umivanje, tuširanje);	Učenici će: - primjenjivati osnove pravilne ishrane i održavanja lične higijene;
3. Međuljudski odnosi i tolerancija (Metrika: 1 čas)	Učenici će: - navesti osobinekoje mogu uticati na prijateljstvo; -navesti načine poticaja i podrške drugovima/icama krozvježbe i igre; -prepoznati korake u rješavanju problema;	Učenici će: -sarađivati sa vršnjacima primjenom pravila ponašanja; -pokazivati konkretnim primjerima osobine lijepog ponašanja;	Učenici će: -uvvažavajući sličnosti i razlike među vršnjacima pokazati poštovanje istih; -poticati i davati podršku drugovima/icama u svim životnim situacijama;
4. Zaštita i sigurnost (Metrika: 1 čas)	Učenici će: -prepoznati potrebu zaštite i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja.	Učenici će: - koristiti upute zaštite i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja.	Učenici će: -voditi računa o vlastitoj sigurnosti.

Organizacijsko-metodičke napomene

Antroploška obilježja – Tjelesni razvoj učenika u drugom razredu utvrđuje se mjerenjem tjelesne visine i težine na početku (inicijalno) i završetku (finalno) godine. Od motoričkih sposobnosti u drugom razredu mjeri se brzina i agilnost⁶ (5 x 10m).

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća- Prirodni oblici kretanja su hodanje, trčanje, skakanje, puzanje, provlačenje, penjanje, bacanje i hvatanje, dizanje i nošenje. Prilikom realizacije ovih sadržaja treba voditi računa o vrstama, oblicima i zakonitostima. Kretanjem se mogu oponašatirazličiti pokreti i kretanja drugih živih bića.

⁶Agilnost se odnosi na brzinu sa promjenom pravca kretanja.

Hodanje se može izvoditi pravolinijski; s promjenom pravca, smjera, tempa i ritma. Također, hodati se može uz različite položaje ruku, koljena i stopala, kao i kombinacijom trčanja, skakanja, preskakanja itd. U drugom razredu osim poznatih kretanja učenici se trebaju upoznati i sa bočnim kretanjima prekorakom i zakorakom.

Trčanje kao i hodanje može se izvoditi pravolinijski, s promjenom pravca, smjera, tempa i ritma; na različitoj vrsti, dimenzijama i obliku podloge. U drugom razredu se mogu izvoditi kombinacije trčanja, hodanja, skakanja i preskakanja, kao i pretrčavanja niskih prepreka i protrčavanje ispod postavljenih prepreka (gol za mali fudbal, vijača...). Istrajno trčanje se izvodi u trajanju do 6 minuta. Smjer i brzina kretanja podrazumjeva kretanje: naprijed, nazad, lijevo, desno i brže ili sporije.

Skakanje u ovom uzrastu podrazumjeva poskoke na jednoj i sa obje noge u dalj, kao i skokove iz čučeca upora u vis i u dalj. Poskoci i skokovi se mogu izvoditi i sa određenim rekvizitima kao što su vijače i konopci. Skokovima se mogu savladavati i određene prepreke, naskok na povišenje, sunožni naskok iz mjesta na povišenje, doskok sa povišenja i preskakanje iz obilježenog prostora u prostor, i preskakanje raznih rekvizita poredanih u nizu, krugu ili polukrugu, sunožno ili jednonožno. Također se mogu izvoditi različite kombinacije skokova i poskoka sa hodanjem, trčanjem i dr. pojedinačno, u paru, i u manjim grupama.

Dizanje i nošenje se odnosi na podizanje i prenošenje jednog ili više različitih rekvizita odgovarajuće veličine i mase (npr. 3 do 4 lopte istovremeno do 8 m, nošenje dvije medicine do 1 kg), samostalno, u paru, grupno u skladu sa tjelesnim razvojem djece. Dizanja i nošenja se mogu primjenjivati u različitim kretnim zadacima.

Penjanje, puzanje i provlačenje podrazumjeva penjanje uz stepenice, penjanje na švedsku klupu, švedski sandučić, uz kosinu (švedska klupa, švedski sanduk, prirodni uspon itd.), uz ripstol, provlačenje kroz обруч, okvir od švedskog sanduka ili sandučića, između nogu učenika, kroz upor klečeći itd, puzanje ispod grede, švedske klupe, razapete vijače itd., puzanje po švedskoj klupi; puzanje uz/niz kosu švedsku klupu. Navedene prirodne oblike kretanja uglavnom treba izvoditi kombinovanjem kroz različite poligone i prilagođene takmičarske igre.

Upiranje podrazumijevaju kratkotrajne upore na tlu, o zid, o sprave; kretanje u uporu četveronoške.

Vučenje i guranje podrazumjeva povlačenje konopca, međusobno povlačenje i naguravanje između učenika (npr. upiranje leđima, povlačenje rukama sa ciljem izbacivanja iz ravnoteže...).

Elementarne igre su jednostavne igre za razvoj motoričkih sposobnosti i vještina koje podrazumijevaju poštivanje pravila. Elementarne igre koje su predviđene NPP se mogu koristiti i na drugim časovima kao dopunske aktivnosti u ovisnosti od njihove funkcije.

Igre loptom u drugom razredu podrazumijevaju primjenu jednostavnih, različitih elementarnih i štafetnih igara loptom poštujući pravila igre. U ovom uzrastu učenici bi trebali usvojiti i pravila kontrole prilikom manipulacije lopte rukama i nogom (način hvatanja, bacanja, dodavanja i vođenja lopte). Ovo se može realizovati kroz igranje različitim loptama rukom, nogom, glavom palicom ili reketom: vođenje lopte rukom ili nogom u jednom pravcu ili s promjenom pravca; kontrolirano odbijanje balona jednom ili objema rukama; dodavanje i hvatanje lopte jednom i objema rukama; dodavanje lopte nogom; štafetne i elementarne igre loptom; odbojka preko konopa balonom.

Atletika – atletski sadržaji u drugom razredu se mogu realizovati kroz hodanje i trčanje u prirodi; kombinovane štafetne igre sa i bez rekvizita; preskakanje niskih prepreka jednonožnim odrazom; preskakanje određene razdaljine kratkim zaletom jednonožnim odrazom i sunožnim doskokom; skok udalj iz mjesta sunožnim odrazom; trčanje 30 m; trčanje umjerenim tempom; bacanje loptice udalj i gađanje cilja; bacanje medicine jednom rukom sa ramena do 1 kg. Prilikom izvođenja ovih elemenata potrebno je voditi računa o početnim i završnim položajima i pokazateljima umora.

Ritmika i ples podrazumijeva izvođenje pokreta tijela u zadatom ili vlastitom ritmu. Ritmičko kretanje se može izvoditi sa i bez rekvizita: okretanje обруча oko ruke i struka, vođenje обруча kotrljanjem naprijed, kotrljanje обруча u parovima; dječji poskok, plesni dokoraci uz pratnju muzike; plesne koreografije po izboru učitelja; improvizirane koreografije na različite vrste muzike.

Gimnastika u ovom uzrastu podrazumjeva izvođenje osnovnih akrobatskih vježbi kao što su valjanje, kotrljanje, povaljka, most sa uporom na ramenima, naskoci i doskoci na i sa gimnastičkih sprava. Osim toga treba razvijati koordinaciju, ravnotežu i prostornu orijentaciju neophodnih za izvođenje gimnastičkih elemenata. Vježbe oblikovanja koristiti za razvoj svih većih mišićnih grupa, sa posebnim akcentom na mišiće trbuha, leđa i ramenog pojasa, bez i sa rekvizitima.

Zdrav način života

Aktivan život se odnosi na organizaciju i realizaciju izlaska u prirodu sa edukacijom učenika za pripremanje opreme i rekvizita, vremenskog plana izvođenja, pravila ponašanja i opasnosti u prirodi, sa osposobljavanjem učenika za samostalan boravak u prirodi. Usmjeravanje djece na aktivan život potrebno je raditi u kontinuitetu tokom cijele školske godine u cilju razvoja stavova o važnosti svakodnevnih tjelesnih aktivnosti.

Prehrane i higijenske navike se realiziraju razgovorom, navođenjem primjera i praktičnim radionicama o izboru i konzumiranju zdrave hrane kao i održavanjem higijene životnog prostora i lične higijene.

Međuljudski odnosi i tolerancija podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na njegovanju pozitivnih osobina potrebnih za razvoj međuljudskih odnosa, kao i održavanje radionica na temu tolerancije.

Zaštita i sigurnost podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na zaštiti i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja.

Treći razred

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

TJELESNO VJEŽBANJE			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
1. Antropološka obilježja	Učenici će:	Učenici će:	Učenici će:

<p>-mjerenje morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti</p> <p>(Metrika: 2+2 časa)</p>	<p>- uporediti rezultate na početku i kraju školske godine (visine, težine, brzine i koordinacij);</p> <p>-navesti primjere složenijih oblika kretanja (koordinacije);</p> <p>- prepoznati značaj praćenja antropometrijskih karakteristika;</p> <p>- utvrditi tjelesnu težinu i visinu u skladu sa općim pokazateljima rasta i razvoja;</p>	<p>-koristiti mjerne instrumente za mjerenje antropometrijskih karakteristika;</p> <p>-dovoditi tijelo u optimalan položaj za izvođenje koordinacije;</p> <p>-samostalno pratiti ritam ishrane, kretanja i odmora;</p> <p>-koristiti osnovne pokazatelje morfoloških karakteristika (mršav-gojazan,visok-nizak,...);</p>	<p>-uporediti individualne rezultate mjerenjana početku i kraju školske godine;</p> <p>- primjenjivati različite vježbe za razvoj koordinacije;</p> <p>-primjeniti koordinirane pokrete tijela;</p> <p>-bilježiti i procjenitivlastiti napredak;</p> <p>-samostalno planirati režim ishrane i tjelesne aktivnosti u svrhu pravilnog razvoja;</p>
<p>2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća</p> <p>Prirodni oblici kretanja</p> <p>Hodanje i trčanje</p> <p>(Metrika: 6 časova)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-razlikovati osnovna teoretska znanja iz sporta;</p> <p>-prepoznati opterećenje kod tjelesnog vježbanja na osnovu vanjskih pokazatelja i koristiti aktivan odmor;</p> <p>-prepoznati kretanja u različitim formacijama i različitim tempom;</p> <p>-prepoznati odgovarajuće startove za trčanja na kraće i duže dionice;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-koristiti teoretsko-motorička znanja sa akcentom na koordinaciju i brzinu reakcije;</p> <p>- reagovati primjereno nazvučne i vidne podražaje kroz igru;</p> <p>-koristiti nastavna sredstva, opremu i prostor za igru;</p> <p>-pokazati primjere kretanja sa usporavanjem i ubrzavanjem tempa;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-primjenjivati terminologiju prilikom izvođenja prirodnih oblika kretanja;</p> <p>-ispravljati pogrešno usvojene obrasce kretanja;</p> <p>-voditi računa o pravilnom korištenju rekvizita, opreme i prostora;</p> <p>-primjenjivati tehniku trčanja razumijevajući njenu važnost u prevenciji povreda;</p> <p>- reagirati na vanjske pokazatelje opterećenja pri tjelesnom vježbanju (crvenilo lica, ubrzanritam srca, zadihanost);</p>
<p>- Penjanje, puzanje, provlačenje,</p> <p>(Metrika: 5 časova)</p>	<p>- opisati način penjanja, puzanja i provlačenja sa i bezrekvizita;</p> <p>- imenovati rekvizite za penjanje, puzanje i provlačenje(švedska klupa, švedski sanduk, uz kosinu, prirodni uspon i sl);</p>	<p>-zauzimati i mijenjati pravilne položaje prilikom izvođenja vježbi penjanja, puzanja i provlačenja(pojedinačno , u parovima, grupno ...);</p> <p>-koristiti raspoloživa sredstva primjenjujući</p>	<p>-odgovorno se ponašati pri izvođenju vježbi penjanja, puzanja i provlačenja;</p> <p>-poštovati i prihvatati pravila potrebna za izvođenje zadatah vježbi;</p> <p>-primjenjivati naučeno u svakodnevnom životu;</p>

		<p>tehnike penjanja, puzanja, provlačenja;</p> <p>-kombinovati različite oblike penjanja, puzanja i provlačenja koristeći rekvizite i opremu (grede, švedske klupe, dijelovi švedskog sanduka, razapete vijaje, kozlič, ljestve za penjanje, mornarske ljestve, konopac, šipke, ripstol);</p>	
<p>-Vučenje, potiskivanje i nadvlačenje</p> <p>(Metrika: 4 časa)</p>	<p>- navesti primjere vježbi za razvijanje sposobnostivučenja, potiskivanja i nadvlačenja;</p> <p>-opisati ulogu i značaj pojedinih dijelova tijela pri vučenju, potiskivanju i nadvlačenju;</p> <p>- objasniti način korištenjarekvizita i predmeta u različitim vježbama;</p>	<p>- pronaći u prostoru rekvizite i predmete koji se koriste za vježbanje vučenja, potiskivanja i nadvlačenja;</p> <p>-zauzimati pravilne položaje prilikom izvođenja vježbi;</p> <p>-kombinovati različite oblikevučenja, potiskivanja i nadvlačenja pojedinačno, u paru ili grupno;</p> <p>- koristiti tradicionalne igre za razvijanje navedenih sposobnosti (nadvlačenje konopca, štapa, štafetne igrice...);</p>	<p>-odgovorno se ponašati prilikom izvođenja vježbi vučenja, potiskivanja i nadvlačenja;</p> <p>-voditi računa o opterećenju dozirajući broj ponavljanja vježbi;</p> <p>- njegovati i primjenjivati tradicionalne igre koje sadrže aktivnosti vučenja, potiskivanja i nadvlačenja;</p>
<p>Bacanje, hvatanje i gađanje</p> <p>(Metrika: 3 časa)</p>	<p>-navesti primjer bacanja, hvatanja i gađanja</p> <p>-prepoznati rekvizite za izvođenje različitih vrsta bacanja, hvatanja i gađanja;</p>	<p>-kombinovati bacanje, hvatanje i gađanje loptom i lopticom na različite načine;</p> <p>- zauzeti pravilan položaj tijela za različite oblike bacanja, hvatanja i gađanja;</p>	<p>-primjenjivati pravila izvođenja pokreta shvatajući njihovu važnost za postizanje preciznosti;</p>
<p>-Elementarne igre i igre loptom</p> <p>(Metrika: 14 časova)</p>	<p>-navesti primjere elementarnih igara;</p> <p>-opisati osnovna pravila elementarnih igara;</p> <p>-prepoznati primjere sportskih igara;</p> <p>-razlikovati ranije naučene igre loptom od sportskih igara;</p> <p>-objasniti osnovna pravila različitih igara loptom;</p>	<p>- pridržavati se pravila igre (dječije igre prilagođene uzrastu);</p> <p>-koristiti elemente igara kao uvod u sportske igre (nogomet, rukomet, košarka i odbojka);</p> <p>-kombinovati elemente dječijih sportskih igara: vođenja, dodavanja i odbijanja lopte u</p>	<p>-ponašati se prikladno pravilima igre;</p> <p>-reagovati pravilnona nespportsko ponašanje;</p> <p>-tolerisati poraz;</p> <p>-izbjegavati situacije u kojima može doći do povrede;</p> <p>-sarađivati sa drugom djecom u igri;</p>

	-prepoznati elemente različitih igara loptom i sportskih igara;	elementarnim, štafetnim i timskim igrama;	
- Atletika (Metrika: 10 časova)	-prepoznati vježbe koje pripadajuatletskim sadržajima: <ul style="list-style-type: none"> ▪ trčanja ▪ bacanja ▪ skakanja; -prepoznati različite početne položaje pri izvođenju atletskih vježbi; -opisati različite položaje tijela tokom izvođenja atletskih vježbi (početni, tranzitni i završni); - nabrojati i opisati različite vrste skokova;	-koristiti osnovna atletska pravila prilikom izvođenja vježbi trčanja, bacanja i skakanja; -koristiti odgovarajuću sportsku opremu za izvođenje vježbi iz atletike; -izvoditi različite vrste skokova: skok u vis i skok u dalj, primjenjujući tehniku izvođenja;	-poštovati osnovna pravila u savladavanju atletskih vježbi; -primjetiti reagovati na fiziološke znake opterećenja i zamora prestankom aktivnosti; -primjenjivati tehniku skakanja shvatajući njenu važnost u prevenciji povreda;
-Ritmika i ples (Metrika: 4 časa)	-razlikovati ritmičke elemente; -odabirati rekvizite koji se koriste u izvođenju ritmičkih pokreta (vijača, obruč, lopta); -imenuje osnovne pojmoveza ples (plesni stav, koraci, takt, ritam); -opisati osnovne plesne korake;	-izvoditi kretnje u skladu sa vlastitim ili zadatim ritmom; -povezati plesne korake i dinamiku muzike; -izvodi jednostavnu koreografiju uz povezivanje 3 do 5 elemenata;	-kroz pokrete i muziku izraziti emocije; -uvažavati suprotne spolove; -primjenjivati jednostavne plesne kretnje u i izvan škole;
-Gimnastika (Metrika: 8 časova)	-uočiti razlike između vježbi oblikovanja, jačanja i istežanja; - prepoznati osnovne rekvizite koji se koriste za vježbe oblikovanja; -imenovati opremu na kojoj se izvode elementi akrobatike; -navesti primjer jednog kompleksa jutarnjih vježbi;	-koristiti primjerene vježbe za oblikovanje, jačanje i istežanje određenih dijelova tijela; -izvoditi vježbe oblikovanja sa primjerenim rekvizitima; -izvoditi različite vježbe iz akrobatike (kolut naprijed, svijeca, most...); -rješavati jednostavne poligone koristeći elemente akrobatike;	-pokazati zadovoljstvo savladavanjem prepreka i straha od sprava; -pokazati opreznost pri izvođenju akrobatskih vježbi i prelaženju sprava ; -pružati podršku drugim učenicima u radu; -odgovorno se ponašati prema sebi i drugima, kako ne bi došlo do povređivanja;
ZDRAV NAČIN ŽIVOTA			
1. Aktivan život	Učenici će: -opisati značaj tjelesnog vježbanja i	Učenici će: -koristiti tjelesno vježbanje u cilju razvoja	Učenici će:

(Metrika: 4 + 4 časa)	<p>boravka u prirodi za pravilan rast, razvoj i otpornost organizma;</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati tjelesne aktivnosti koje može koristiti u slobodno vrijeme; -objasniti značaj svakodnevnih tjelesnih aktivnosti u slobodnom vremenu; -objasniti pravilno i nepravilno držanje tijela u različitim životnim aktivnostima; 	<p>funkcionalnih i motoričkih sposobnosti;</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti svakodnevne tjelesne aktivnosti u životu; - učestvovati u planiranju i organizaciji slobodnih tjelesnih aktivnosti i igara u slobodnom vremenu; 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazivati stalnu potrebu izvođenja tjelesnih aktivnosti; -samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena; -poštovati pravila lijepog ponašanja tokom aktivnog provođenja vremena;
<p>2. Prehrambene i higijenske navike</p> <p>(Metrika: 1+1 čas)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati osnovne principe pravilne ishrane i njezin uticaj na zdravlje; -imenovati i razlikovati štetne materije i njihov uticaj na nastanak i razvoj bolesti; -razvrstavati sredstva i pribor za održavanje lične higijene i higijene prostora; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti zdrave namirnice u ishrani; -održavati ličnu higijenu (pranje ruku, zuba, umivanje, tuširanje); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -upotrebljavati stečena znanja o redovnom i pravilnom održavanju lične higijene i zaštite okoliša; -upotrebljavati stečena znanja o redovnom i pravilnom održavanju higijene okoline (radni prostor); - primjenjivati osnove pravilne ishrane;
<p>3. Međuljudski odnosi i tolerancija</p> <p>(Metrika: 1 čas)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navesti osobine i ponašanja koje mogu uticati na prijateljstvo; -navesti načine poticaja i podrške drugovima/icama kroz vježbe i igre; -prepoznati korake u rješavanju problema; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -sarađivati sa vršnjacima primjenom pravila ponašanja; -pokazivati konkretnim primjerima osobine lijepog ponašanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -stvarati prijateljstva i osobine koje mogu uticati na prijateljstvo; -sarađivati sa vršnjacima tokom vježbanja i igre uz poticaj i podršku; -razvijati samokontrolu uvažavajući sličnosti i razlike među vršnjacima; -raspravljati o načinima rješavanja problema u svakodnevnim životnim situacijama;
<p>4. Zaštita i sigurnost</p> <p>(Metrika: 1 čas)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati potrebu zaštite i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja; -opisati različita sredstva za pružanje prve pomoći i za različite urgentne situacije; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti osnovna znanja i pravila za zaštitu i sigurnost tokom tjelesnog vježbanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - voditi računa o vlastitoj sigurnosti i sigurnosti drugih učenika tokom tjelesnog vježbanja;

Organizacijsko-metodičke napomene

Antroploška obilježja – Tjelesni razvoj učenika u trećem razredu utvrđuje se mjerenjem tjelesne visine i težine na početku (inicijalno) i završetku (finalno) godine. Od motoričkih sposobnosti u trećem razredu mjeri se brzina, agilnost (5 x 10m) i koordinacija. Koordinacija podrazumjeva usklađenost motoričkih sposobnosti i pokreta kojom učenik savladava određen motorički zadatak (npr. hodanje natraške, hodanje četveronoške oko stalka, osmica sa sagibanjem...). Rezultat se mjeri vremenom za koje učenik savlada zadatak.

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća– Prirodni oblici kretanja su hodanje, trčanje, skakanje, puzanje, provlačenje, penjanje, bacanje i hvatanje, dizanje i nošenje. Prilikom realizacije ovih sadržaja treba voditi računa o vrstama, oblicima i zakonitostima. Kretanjem se mogu oponašati različiti pokreti i kretanja drugih živih bića.

Hodanje se može izvoditi pravolinijski; s promjenom pravca, smjera, tempa i ritma; kretanjem u različitim formacijama; hodanje s ubrzavanjem i usporavanjem tempa; hodanje za datom brzinom; ciklično kretanje od dvije minute. Također, hodati se može uz različite položaje ruku, koljena i stopala, kao i kombinacijom trčanja, skakanja, preskakanja itd. U trećem razredu osim poznatih kretanja učenici trebaju primjenjivati bočna kretanja.

Trčanje u trećem razredu treba izvoditi kombinovano sa drugim prirodnim oblicima kretanja. Kontinuirano ponavljati poznate oblike i načine trčanja (promjena pravca, tempa i smjera). Istrajno trčanje izvoditi češće u manjim vremenskim intervalima u cilju razvoja motoričke izdržljivosti. Prilikom trčanja voditi računa o startu (položaj prije istrčavanja), pravilnom položaju tijela tokom trčanja i pravilnom zaustavljanju.

Skakanje realizirati kroz preskoke kratke uduge vijačesunožnim odrazima; skokovima preko prirodnih horizontalnih i vertikalnih prepreka; skokovima napovišenje; saskocima sa povišenja. Učenike također treba naučiti tehnici skoka udaljzgrčno; skok u vis makazicama, odrazom s lijeve ilid esne noge.

Penjanje, puzanje i provlačenje podrazumjeva penjanje na različite predmete (švedska klupa, švedski sanduk, uz kosinu, prirodni uspon i sl) i silaženje; puzanje i provlačenje u različitim kretanim manifestacijama (pojedinačno, u parovima, grupno.); kombinacija provlačenja, puzanja, hodanja, trčanja; provlačenje ispod raznih predmeta (grede, švedske klupe, razapete vijače). Navedene prirodne oblike kretanja uglavnom treba izvoditi kombinovanjem kroz različite poligone i prilagođene takmičarske igre.

Vučenje, potiskivanje i nadvlačenje podrazumjeva vučenje predmeta po tlu; međusobno povlačenje i potiskivanje (naguravanje) između učenika uz korišćenje pomagala (palice, medicinke, vijače); grupno vučenje, potiskivanje i nadvlačenje.

Bacanje, hvatanje i gađanje se realizira kroz bacanje i hvatanje loptice na različite načine; dodavanje i hvatanje lopte u kretanju; gađanje lopticom u nepokretne i pokretne ciljeve s udaljenosti do 5 m; bacanje loptice o zid i hvatanje.

Elementarne igre i igre loptom. Elementarne igre u trećem razredu su malo složenije igre koje pomažu učenicima razumjevanju sportskih igara loptom i predstavljaju uvod u strukturu sportskih igara. Sadržaji tih igara mogu biti osnovni elementni tehnike sportskih igara (dodavanje, hvatanje, vođenja, šutiranja, pogađanja).

Igre loptom podrazumjevaju igranje različitim loptama rukom, nogom, glavom, palicom ili reketom; vođenje lopte rukom ili nogom u jednom pravcu ili sa promjenom pravca; kontrolirano odbijanje balona jednom ili objema rukama; dodavanje i hvatanje lopte jednom i objema rukama; dodavanje lopte nogom; štafetne i elementarne igre sa loptom; odbojka preko konopa balonom, osnovni elementi dječijeg nogometa, rukometa i košarke.

Atletika – *atletski sadržaji* u trećem razredu (hodanje i trčanje, kombinovane štafetne igre sa i bez rekvizita, preskakanje niskih prepreka, preskakanje određene razdaljine kratkim zaletom, skok udalj iz mjesta, brzo trčanje, trčanje umjerenim tempom, bacanje loptice udalj i gađanje cilja) predstavlja uvod u osnovne atletske oblasti (trčanja, bacanja, skakanja). Prilikom izvođenja ovih elemenata potrebno je voditi računa o početnim i završnim položajima prilikom trčanja, bacanja rekvizita i izvođenja skokova u dalj i vis.

Ritmika i ples u trećem razredu podrazumijeva izvođenje pokreta tijela u zadatom ili vlastitom ritmu. Ritmičko kretanje se može izvoditi sa i bez rekvizita: okretanje obruča oko ruke i struka, vođenje obruča kotrljanjem

naprijed, kotrljanje obruča u parovima; dječji poskok, plesni dokoraci uz pratnju muzike; plesne koreografije po izboru učitelja; improvizirane koreografije na različite vrste muzike.

Gimnastika

U trećem razredu gimnastički sadržaji kroz vježbe oblikovanja treba da budu usmjereni na jačanje i istežanje mišića cijelog tijela vodeći računa o koordinaciji, ravnoteži i prostornoj orijentaciji, kao i pravilnom držanju tijela. Učenici treba da razlikuju navedene vježbe i sami kreiraju jedan kompleks jednostavnih vježbi. Učenici razlikuju opremu i gimnastičke sprave za vježbanje i koriste ih vodeći računa o sigurnosti tokom vježbanja. Predviđeni gimnastički sadržaji su kolut naprijed, svijeca, most, vaga, prelasci preko niske grede, okreti i jednostavni saskoci.

Zdrav način života

Aktivan život se odnosi na organizaciju i realizaciju izlaska u prirodu sa edukacijom učenika za pripremanje opreme i rekvizita, vremenskog plana izvođenja, pravila ponašanja i opasnosti u prirodi, sa osposobljavanjem učenika za samostalan boravak u prirodi. Usmjeravanje djece na aktivan život potrebno je raditi u kontinuitetu tokom cijele školske godine u cilju razvoja stavova o važnosti svakodnevnih tjelesnih aktivnosti.

Prehranbene i higijenske navike se realiziraju razgovorom, navođenjem primjera i praktičnim radionicama o izboru i konzumiranju zdrave hrane kao i održavanjem higijene životnog prostora i lične higijene.

Međuljudski odnosi i tolerancija podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na njegovanju pozitivnih osobina potrebnih za razvoj međuljudskih odnosa, kao i održavanje radionica na temu tolerancije.

Zaštita i sigurnost podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na zaštiti i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja.

Nastavni sadržaji predloženi metrikom oblika 1+1, 2+2, 3+3, 4+4 raspoređuju se prema operativnom planu prvog i drugog polugodišta u skladu sa didaktičkim principima.

U prvaj trijadi osnovne škole treba usvojiti što veći broj motoričkih znanja i to tzv. bazičnih struktura kretanja koje omogućuju uspješno savladavanje prostora, prepreka i otpora. Ova su znanja prirodna potreba djece ove dobi (da se negdje provlače, preskaču, guraju, vuku, nose, trče savladavajući prepreke, mijenjajući pravac itd.), što znači da postoji apriorni motiv da se ostvare ovi ciljevi. Znanja koja se stječu u savladavanju prostora, prepreka i otpora prijeko su potrebna djeci u svakodnevnom životu, posebno u urgentnim situacijama. Pod pojmom bazičnih motoričkih znanja za savladavanje prostora obično se smatraju različiti oblici i varijante: valjanje, puzanje, hodanje, trčanje, poskoci, skokovi i kolutanje, kao i njihove različite međusobne kombinacije. Pod bazičnim motoričkim znanjima koja se koriste za savladavanje aktivnog ili pasivnog otpora (žive sile ili mase objekata) obično se smatraju različite vrste dizanja, nošenja, bacanja, hvatanja, upiranja, visenja, guranja i vučenja. Ovih oblika ima veći broj različite složenosti i težine. Djeca ih trebaju savladavati u skladu sa svojim mogućnostima.

Prilikom realizacije sadržaja tjelesnog i zdravstvenog odgoja nastavnik treba voditi računa o: prilagođenosti sadržaja materijalnim uvjetima; primjerenosti sadržaja dobi i spolu djeteta; sigurnosti djeteta; korisnosti sadržaja za svakodnevni život, sportsku rekreaciju, urgentne situacije; razvoju antropoloških obilježja djeteta i interesu i potrebama djeteta.

Nastavnik će u cilju optimalizacije nastave ostvarenjem grupnih oblika rada, organizirati rad u homogeniziranim grupama. Grupni oblici nastavnoga rada, tj. podjela odjeljenja na manje homogenizirane grupe, omogućuju bolje iskorištavanje postojećih uslova rada, nastavnih pomagala, veću aktivnost učenika na nastavnom času i veću mogućnost zadovoljavanja individualnih potreba i zanimanja učenika.

Rad se u homogeniziranim grupama organizira s obzirom na interes, sposobnosti i vještine, te prethodno stečena znanja iz pojedinih kinezioloških aktivnosti, a programske sadržaje u nastavnom programu prema tome određuje i vrednuje sam nastavnik.

Nastavnik će povremeno realizirati i sadržaje po izboru učenika, koji su u skladu sa ishodima nastave. To su sadržaji koje učenici biraju na samom nastavnom času u dogovoru sa nastavnikom. Ovakav pristup realizacije nastave će razviti pozitivnu komunikaciju nastavnika sa učenicima i graditi povjerenje učenika, što će povećati nivo njihovog samopoštovanja. Sadržaji po vlastitom izboru omogućavaju da učenici razvijaju osjećaj o vlastitoj sposobnosti koji utiče na razvoj unutrašnje motivacije za rad. Osjećaj kompetentnosti koji učenik doživljava u takvim aktivnostima povećava njegov interes za rad i uživanje u tjelesnim aktivnostima. Samostalan izbor aktivnosti povećava osjećaj autonomije. Kada se dešava da se učenici ne mogu odlučiti za neke od programskih sadržaja nastavnik im u tome treba pomoći. Kada se dešava da učenici biraju iste sadržaje na više časova to im ne treba osporavati sve dok u tome primjetno uživaju. Sadržaji po izboru učenika se biraju iz okvira predviđenih programskih sadržaja u skladu sa nastavnim planom i ishodima nastave.

Nastavnik može integrirati sadržaje iz dva ili više predmeta ili oblasti, u zavisnosti od postavljenih ciljeva i očekivanih ishoda. Trajanje rada na odabranoj temi, sadržaj i struktura pojedinačnih časova, variraju u zavisnosti od reakcije učenika. Teme se realiziraju kroz: igru, poligone, stanice, korišćenje sportskih sprava i rekvizita, radionice. *Uvijek promovirati nadmetanje sa samim sobom.* Hodanje i trčanje, kad god je moguće, realizirati u prirodi. U kontekstu tjelesne aktivnosti, nastavnik mora uložiti maksimalan napor kako bi kroz individualizaciju nastave svim učenicima omogućio doživljaj uspješnosti u ovladavanju sve složenijim kretnim zadacima. Saznanje da postoje okretniji ili brži vršnjaci, za dijete treba da bude izvor prepoznavanja različitosti i spoznaje sopstvenih osobina (dobrih i manje dobrih) i prihvatanje sebe i drugih kao jednako vrijednih. Kod izbora igara, prednost imaju saradničke igre, mada djeci koja to žele treba omogućiti iskustvo takmičarske situacije, naravno pod određenim uvjetima (insistirati na prijateljskom, fer-plej odnosu i poštovanju pravila; ne precjenjivati značaj pobjede; kontrolirati i suzbijati agresivnost; omogućiti visok stepen učešća svih takmičara; insistirati na samoprevazilaženju i sl.), u takmičarskim igrama promovirati uvažavanje drugih – protivničkih igrača i saigrača. Obavezno omogućiti učenicima slobodu izbora kad je riječ o učešću u takmičarskim igrama.

Opće didaktičko – metodičke napomene

Kretanje ima funkciju biološkog nagona i zadovoljava potrebe stimuliranja tjelesnog rasta i razvoja ali kretanjem djeca zadovoljavaju i svoje društvene potrebe kroz psihosocijalno komuniciranje. Psihomotorička aktivnost, tokom prve trijade, se usmjerava prije svega na razvijanje: snage (položaji tijela - ležeći, čučeci, klečeći, stojeći, viseći, u trčanju, u skakanju, neobični položaji, sa osloncem na jednoj nozi, ruci, laktu, glavi...), brzine (reakcije, pojedinačnih pokreta i frekvencije pokreta - hodanje, trčanje, skakanje, penjanje, puzanje, provlačenje, valjanje, kotrljanje, održavanje na vodi, kretanje na vodi...), izdržljivosti (opće - posebnu pažnju usmjeriti na disanje), gibljivosti (aktivne kompleksne i lokalne - vježbe oblikovanja), koordinacije (brzinske, ritmičke, orijentacije) agilnosti (brzine promjene smjera kretanja - u hodanju, trčanju, penjanju, puzanju, provlačenju, valjanju, kotrljanju; sa rekvizitima; u elementarnim sportskim aktivnostima), ravnoteže (statističke i dinamičke - bez rekvizita i sa rekvizitima - na suženoj i nestabilnoj podlozi) i preciznosti (držanje, bacanje, šutiranje, postavljanje, dizanje, gađanje, hvatanje, nošenje, spuštanje).

U ovom periodu tjelesne aktivnosti bi trebalo da se sprovode uglavnom kroz igru jer su takve aktivnosti prikladne ovom uzrastu djece, te se djeca kroz ovakve aktivnosti najadekvatnije ukupno izražavaju.

Izbor modaliteta rada kojima će se provoditi proces vježbanja uvijek mora biti u funkciji ishoda za postojeće stanje učenika, bez ikakvih rizika, posebno kada su u pitanju vanjska opterećenja. Temeljna metoda vježbanja je iterativna (ponavljajuća).

U ovom uzrastu se preporučuje sintetička metoda učenja i obučavanja, na način da se uči motorički akt u cjelini, a analitički način rada samo u slučaju kada se cjelina ne može savladati i to izvan igre, najbolje kao dopunska aktivnost.

Individualne razlike među djecom navedene dobi veće su nego među odraslima i treba ih u radu respektirati. Osim uzrasnog kriterija, u radu s djecom treba uvažavati i mnoge druge specifične razlike među njima.

Prilikom realizacije nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja, nastavnik treba voditi računa o mjerama sigurnosti u smislu asistiranja tokom izvođenja zahtjevnijih vježbi, higijenskih uvjeta tokom rada i preventive obezbijeđenja prostora.

Tokom obučavanja novog motoričkog sadržaja *prirodni slijed etapa* kreće se od:

- Stvaranja jasne predstave o motoričkom sadržaju (najavljivanje, opisivanje, demonstracija i objašnjavanje)
- Izvođenje motoričke kretnje
- Ispravljanje grešaka
- Ponavljanje i uvježbavanje
- Praćenje i realizacija ishoda.

Najčešći *principi* na kojima se zasniva motoričko učenje su:

- princip očiglednosti (sticanje znanja uz pomoć analizatora - čula vida),
- princip sistematičnosti (ponavljanje i usavršavanje racionalnih pokreta i broj ponavljanja, izbor i redoslijed vježbi i opterećenje usklađuju se sa mogućnostima učenika),
- princip svjesnosti (aktivno i stvaralačko sudjelovanje učenika ostvaruje se kroz različite sadržaje koji potenciraju samostalnost i odlučnost i mogućnost izbora načina i sredstava za uspješan ishod),
- princip individualnosti (zasnovan je na prirodnoj psihomotoričkoj diferencijaciji i usklađivanju procesa obuke prema mogućnostima, potrebama i interesima učenika),
- princip ponavljanja (osigurava racionalizaciju i trajnost usvojenih sadržaja),
- princip odgojnosti (usmjerenost ka pozitivnim vrijednostima, stavovima i navikama),
- princip reverzibilnosti (podrazumijeva opadanje tjelesnih sposobnosti sa prestankom vježbanja i potencira potrebu za kontinuiranom vježbom u skladu sa tempom njihovog opadanja) i
- princip svestranosti (podizanjem opće tjelesne pripremljenosti, usvajanjem vještina i navika stvara se osnove za kasniju individualnu sportsku diferencijaciju, u skladu sa mogućnostima i interesima učenika).

Valorizacija procesa tjelesnog i zdravstvenog odgoja je procjena ostvarenja cilja i ishoda i odnosi se na uspješnost učenika u svakom od planiranih ishoda. Potrebno je sistematično pratiti i valorizirati rad svakog učenika. Što potpunije informacije su neophodne i učeniku i nastavniku za procjenu i ocjenu njihove uspješnosti. Nemoguće je upravljati transformacijskim procesom niti očekivati željene ishode bez stalnog registriranja stanja i promjena u odgojno-obrazovnom procesu.

DRUGA TRIJADA

Četvrti razred

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

TJELESNO VJEŽBANJE

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>1. Antropološka obilježja</p> <p>-mjerjenje morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti</p> <p>(Metrika: 2 + 2 časa)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uporediti rezultate morfoloških karakteristika (visina i težina) između dva mjerenja - utvrditi napredak u razvoju morfoloških karakteristika u toku jedne godine (visina, težina); - prepoznati pravilno i nepravilno držanje tijela; - prepoznati značaj praćenja antropometrijskih karakteristika; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti mjerne instrumente za mjerenje navedenih aktivnosti; - dovesti tijelo u optimalan položaj za izvođenje motoričkih radnji (testovi za mjerenje brzine, koordinacije, eksplozivne snage i frekvencije pokreta); - pratiti rezultate testiranja kroz lični karton učenika; - koristiti osnovne pokazatelje morfoloških karakteristika (mršav- gojazan, visok- nizak,...); - samostalno pratiti i kontinuirano voditi računa o pravilnom držanju tijela; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kontinuirano pratiti i upoređivati vlastite rezultate mjerenja i tražiti upute za poboljšanje sposobnosti; - koristiti različite vježbe za razvoj brzine, koordinacije, eksplozivne snage i frekvencije pokreta; - primijeniti koordinirane pokrete tijela;
<p>2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća</p> <p>Prirodni oblici kretanja</p> <p>Hodanje i trčanje</p> <p>(Metrika: 4 časa)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati kretanja korakom i trčaćim korakom različitim formacijama i različitim tempom; - imenovati odgovarajuće startove za trčanja na kraće i duže dionice; - prepoznati i adaptirati se na opterećenje prilikom tjelesnog vježbanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - primijeniti teoretsko-motorička znanja u hodanju i trčanju reagujući na zvučne i vidne signale; - koristiti nastavna sredstva, opremu i prostor za igru; - pokazati primjere kretanja sa usporavanjem, ubrzavanjem i promjenom tempa; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poštovati vanjske i unutrašnje pokazatelje opterećenja (crvenilo lica, ubrzan ritam srca, zadihanost) te u skladu s njima dozirati aktivnosti; - koristiti terminologiju prilikom izvođenja prirodnih oblika kretanja; - ispravljati pogrešno usvojene obrasce kretanja; - voditi računa o pravilnom korištenju

			rekvizita, opreme i prostora;
- Penjanja (Metrika: 3 časa)	- opisati način penjanja (uz konopac, šipku, mornarske ljestve); - imenovati rekvizite za penjanje (konopac, šipka, mornarske ljestve);	-zauzimati i mijenjati pravilne položaje prilikom izvođenja vježbi penjanja; -koristiti sredstva za zaštitu (strunjača) prilikom penjanja uz konopac, šipku ilimornarske ljestve; -izvoditi različite oblike penjanja na najsigurniji način;	-odgovorno se ponašati pri izvođenju vježbi penjanja; -poštovati i prihvatati pravila potrebna za izvođenje zadatah vježbi; -primjenjivati naučeno u svakodnevnom životu;
-Višenjaiupiranja (Metrika: 3 časova)	-prepoznati različite vrste višenja na spravama (vis na razboju, ripstolu i vis na vratilu); -prepoznati načine upiranja o različite predmete i sprave kao oblike vježbanja;	-dovoditi tijelo iz mirnog položaja u njih, kao i iz njih u miran položaj; -kretati se u visu ripstolom lijevo i desno; - prelaziti spravu (razboj i vratilo) kroz hvatove; -kretati se upiranjem o ripstol lijevo - desno, i gore – dole;	-primjenjivati višenje i upiranje u svakodnevnim situacijama; -pokazati odgovornost pri izvođenju visa i saskokakoristeći strunjaču kao zaštitu; -samostalno izvoditi razne vrste višenja i upiranja; -samostalno kreirati vježbe koristeći upiranje;
-Vučenje, potiskivanje i nadvlačenje (Metrika: 3 časa)	- navesti primjere vježbi za razvijanje sposobnostivučenja, potiskivanja i nadvlačenja; -prepoznati značaj pojedinih dijelova tijela po njihovoj važnosti pri vučenju, potiskivanju i nadvlačenju; -objasniti vlastite stilove vučenja, potiskivanja i nadvlačenja u cilju povećanja efikasnosti ;	-zauzimati pravilne položaje prilikom izvođenja vježbi; -kombinovati različite oblikevučenja, potiskivanja i nadvlačenja; -samostalno kreirati vježbe;	-odgovorno se ponašati prilikom izvođenja vježbi vučenja, potiskivanja i nadvlačenja; -voditi računa o mogućnosti povređivanja i kontrolisati primjenu snage prilikom izvođenja vježbi u paru;
-Sportske igre (Metrika: 17 časova)	-nabrojati sportske igre loptom (odbojka, košarka, rukomet, nogomet); - nabrojati osnovne elemente sportskih igara; -opisati osnovna pravila sportskih igara;	- pridržavati se osnovnih pravila sportskih igara; -koristiti osnovne elemente igara za igru (odbojka, košarka, rukomet, nogomet); -učestvovati u igri poštujući pravila igre;	-zalagati se, nadmetati i usavršavati osnovne elemente sportskih igara kroz igru; -tolerisati poraz; -pokazati razumjevanje u konfliktnim situacijama; -voditi računa o mogućnostima povređivanja u igri;

			-sarađivati sa drugom djecom u igri;
- Atletika Trčanje, bacanje, skakanje (Metrika: 10 časova)	-razlikuju vježbe koje pripadajuatletskim sadržajima: ▪ trčanja ▪ bacanja ▪ skakanja; -navesti vrste startova za istrčavanje (niski i visoki start); -nabrojati vrste predvježbi koje se primjenjuju kao priprema za izvođenje skokova (naskok, saskok); -nabrojati vrste skokova kao atletske discipline (skok u dalj, skok u vis); -imenovati rekvizite za izvođenje različitih vrsta bacanja; -imenovati jednu atletsku disciplinu bacanja (bacanje kugle); -objasniti osnovna atletska pravila izvođenja atletske vježbi;	-primjeniti osnovna atletska pravila prilikom izvođenja vježbi trčanja, bacanja i skakanja; -koristiti odgovarajuću sportsku opremu za izvođenje vježbi iz atletike; -samostalno izvoditi predvježbe za izvođenje skokova (naskok, saskok); -izvoditi različite vrste skokova: skok u vis i skok u dalj, primjenjujući tehniku izvođenja - zauzeti pravilan položaj tijela za različite oblike bacanja;	-poštovati osnovna pravila u savladavanju atletske vježbi; -primjetiti reagovati na fiziološke znake opterećenja i zamora, prestankom aktivnosti; -primjenjivati predvježbe shvatajući njihov značaj prevenciji povreda; -prezentirati važnost atletske sadržaja kao temeljnih sadržaja cjelokupnog antropološkog razvoja čovjeka;
-Ritmika i ples (Metrika: 4 časa)	-razlikovati ritmičke pokrete bez i sa rekvizitima (izdržaj, ritmičko trčanje, ritmički poskoci); -odabirati rekvizite koje koristi u izvođenju ritmičkih pokreta (vijaja, obruč, lopta, trake); -objasniti jednostavnu koreografiju od tri i više elemenata; -razlikovati elemente plesa (plesni stav, koraci, takt, ritam); -razlikovati osnovne plesne korake;	-izvoditi kretnje u skladu sa vlastitim ili zadatim ritmom; -povezati plesne korake i dinamiku muzike; -izvoditi jednostavnu koreografiju povezujući3 do 5 elemenata sa i bez rekvizita;	-kroz pokrete i muziku izraziti emocije; -uvažavati suprotne spolove; -primjenjivati jednostavne koreografijekroz različite nastupe u i izvan škole; -primjenjivati poznate ritmičke pokrete u drugim sportskim aktivnostima i svakodnevnom životu;
-Gimnastika (Metrika: 10 časova)	- prepoznati osnovne sprave (kozlič) koje se koriste za gimnastičke vježbe;	-primjeniti primjerene predvježbeza izvođenje koluta naprijed i nazad;	-pokazati zadovoljstvo savladavanjem straha od sprava i vježbi;

	-imenovati predvježbe(naskok na odskočnu dasku i skok pruženo) koje se koriste kao priprema za izvođenje raznoške; -imenovati predvježbe za izvođenje koluta naprijed i nazad (kolut naprijed i nazad niz strmu ravan);	-izvoditi različite vježbe iz akrobatike (kolut naprijed); -izvoditi raznošku preko kozlića uz pomoć nastavnika;	-pokazati opreznost pri izvođenju vježbi na spravama; -pružati podršku drugim učenicima u radu; -odgovorno se ponašati prema sebi i drugima, kako ne bi došlo do povređivanja;
ZDRAV NAČIN ŽIVOTA			
1. Aktivan život (Metrika: 4 + 4 časa)	Učenici će: -objasniti značaj tjelesnog vježbanja i boravka u prirodi za pravilan rast, razvoj i otpornost organizma; -objasniti tjelesne aktivnosti koje može koristiti u slobodno vrijeme; -objasniti značaj boravka u prirodi i tjelesnih aktivnosti u slobodnom vremenu u cilju očuvanja zdravlja; -objasniti značaj pravilnih položaja tijela u svakodnevnom životu u cilju sprečavanja deformiteta;	Učenici će: -provoditi slobodno vrijeme u prirodi u cilju pravilnog rasta i razvoja; - koristiti različite tjelesne aktivnosti u slobodno vrijeme u cilju jačanja organizma; - učestvovati u kreiranju, planiranju i organizaciji raznih aktivnosti i igara u slobodnom vremenu;	Učenici će: -pokazivati stalnu potrebu izvođenja tjelesnih aktivnosti; -samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena; -poštovati pravila lijepog ponašanja tokom aktivnog provođenja vremena;
2. Prehrambene i higijenske navike (Metrika: 1+1 čas)	Učenici će: -prepoznati značaj redovnog održavanja lične higijene i pravilne ishrane; -razlikovati više i manje štetne materije i njihov uticaj na nastanak i razvoj bolesti; -razvrstavati sredstva i pribor za održavanje lične higijene, higijene prostora i očuvanja i zaštite okoline;	Učenici će: -koristiti zdrave namirnice u ishrani; -održavati ličnu higijenu (pranje ruku, zuba, umivanje, tuširanje); -voditi dnevnik prehrane;	Učenici će: -upotrebljavati stečena znanja o redovnom i pravilnom održavanju lične higijene i zaštite okoliša; -upotrebljavati stečena znanja o redovnom i pravilnom održavanju higijene okoline (radni prostor); - primjenjivati pravilnu ishranu u svakodnevnom životu;
3. Međuljudski odnosi i tolerancija (Metrika: 1 čas)	Učenici će: - navesti osobine i odgovorno ponašanje prema sebi i drugima;	Učenici će: -koristiti vještine koje pomažu za rješavanje problema tokom vježbanja i igre;	Učenici će: -razvijati samokontrolu uvažavajući sličnosti i razlike među vršnjacima; -raspravljati o načinima rješavanja problema u

	-navesti načine poticaja i podrške drugovima/icama kroz vježbe i igre; -opisati korake u rješavanju problema;	-pokazivati konkretnim primjerima osobine lijepog ponašanja;	svakodnevnim životnim situacijama; -vrednovati uloge i zadatke u međuljudskim odnosima kroz saradnju i odgovorno ponašanje; -uvažavati međusobnu saradnju tokom rada
4. Zaštita i sigurnost (Metrika: 1 čas)	Učenici će: -objasniti potrebu zaštite i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja; -objasniti pružanje prve pomoći u različitim situacijama; -razumjeti značaj i potrebu pružanja vršnjačke pomoći;	Učenici će: - koristiti mjere sigurnosti i zaštite; -voditi računa o vlastitoj sigurnosti i sigurnosti drugih učenika tokom tjelesnog vježbanja;	Učenici će: -primjenjivati osnovna znanja i pravila za zaštitu i sigurnost tokom tjelesnog vježbanja; -primjenjivati različite načine pružanja prve pomoći;

Organizacijsko metodičke napomene

Antropološka obilježja – Tjelesni razvoj učenika u četvrtom razredu utvrđuje se mjerenjem tjelesne visine i težine na početku (inicijalno) i završetku (finalno) godine. Od motoričkih sposobnosti u četvrtom razredu mjeri se brzina, koordinacija, eksplozivna snaga i frekvencija pokreta. Koordinacija podrazumjeva usklađenost motoričkih sposobnosti i pokreta kojom učenik savladava određen motorički zadatak (npr. hodanje natraške, hodanje četveronoške oko stalka, osmica sa sagibanjem). Rezultat se mjeri vremenom za koje učenik savlada zadatak. Eksplozivnu snagu mjerimo skokom u dalj iz mjesta, na način da učenici sunožno sa startne linije skaču u dalj na postavljenu strunjaču. Rezultat se mjeri metrom. Frekvenciju pokreta mjerimo taping testom (taping rukom).

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća - Prirodni oblici kretanja su hodanje, trčanje, penjanje, višenjajupiranje, vučenje, potiskivanje i nadvlačenje. Prilikom realizacije ovih sadržaja treba voditi računa o vrstama, oblicima i zakonitostima. Kretanjem se mogu oponašati različiti pokreti i kretanja drugih živih bića.

Hodanje i trčanje u četvrtom razredu se može izvoditi kroz zadate brzine hodanja i trčanja, cikličnim kretanjem 4 minute i brzim trčanjem 50m. Za brza trčanja koristi se niski start, a trčanja dužih dionica počinju visokim startom.

Penjanje u četvrtom razredu podrazumjeva penjanje uz konopac, šipku i mornarske ljestve. Prilikom penjanja učenici će koristiti obje ruke i obje noge i penjati se do maksimalne visine 2m. Tokom penjanja obavezno postaviti strunjaču kao zaštitno sredstvo.

Višenjajupiranje podrazumjevaju vježbe na ripstolu, razboju i vratilu. Kroz vježbe višenja i upiranja učenici se mogu kretati lijevo i desno kao i prelaziti spravu kroz hvatove. Mogu se također njihati i održavati miran položaj u visu. Prilikom saskoka iz visa voditi računa o načinu saskoka i doskoka. Obavezno je voditi računa da se saskok izvodi iz mirnog položaja, a doskok sa amortizacijom (kroz čučanj) na strunjaču.

Vučenje, potiskivanje i nadvlačenje podrazumjeva vučenje predmeta po tlu; međusobno povlačenje i potiskivanje (naguravanje) između učenika uz korišćenje pomagala (palice, medicinke, vijače); grupno vučenje, potiskivanje i nadvlačenje.

Sportske igre realizuju kroz osnovne elemente i igru odbojke, košarke, rukometa i nogometa.

Osnovni elementi *odbojke* koji se realiziraju u četvrtom razredu su odbijanje prstima, odbijanje podlakticama i donji čeonni servis. Odbojkaška igra prilagođena za ovaj uzrast je na terenu manjih dimenzija i mrežom spuštenom na učenicima prilagođenoj visini.

Osnovni elementi *košarke* su hvatanje, dodavanje, vođenje i šutiranje lopte umjesto kretanju. Igra košarke se može realizirati kao igra na jedan koš sa obručem spuštenim na učenicima prilagođen način. Obruč za ubacivanje lopte može se improvizirati i od drugih rekvizita.

Osnovni elementi *rukometasu* hvatanje, dodavanje i šutiranje lopte. Igra rukometa se izvodi tako što se igra na jedan gol, odbrana – napad, primjenjujući hvatanje, dodavanje i šutiranje lopte (bez vođenja lopte).

Osnovni elementi *nogometasu* zaustavljanje, vođenje, dodavanje i šutiranje lopte. Igra nogometa se izvodi na terenu manjih dimenzija (fiskulturna sala - mali golovi) i na terenu za mali nogomet (školski poligon).

Atletika – atletske sadržaji u četvrtom razredu se odnose na trčanje, skakanje i bacanje.

Trčanje u ovom uzrastu podrazumjeva trčanje na kratkim stazama (sprint 60m) i kontinuirano trčanje do 6 minuta. Za trčanje na kratkim stazama koristi se niski start, a za trčanje na dugim stazama visoki start.

Prije izvođenja *skokova* obavezno je odraditi predvježbe (naskoci na povišenja i različiti saskoci). Skakanje podrazumjeva skok u dalj iz zaletai skok u vis tehnikom makazice.

Bacanje se realizira kroz bacanje medicinke do 1kg kao uvod u tehniku bacanja kugle jednostavnom tzv. školskom tehnikom bacanja, koja podrazumjeva pravilno držanje u ovom slučaju lopte medicinke na ramenu i izbačaj jednom rukom.

Ritmika i plesu četvrtom razredu podrazumjeva ritmičko kretanje u prostoru, kombinaciju izdržaja, trčanja i poskoka. Izdržaji se odnose na različite položaje tijela u prostoru (vaga na tlu i na niskoj gredi). Od poskoka primjenjuje se *galop korak* i *jelenji skok*. U ovom uzrastu također se koriste rekviziti za ritmički izražaj kao što su vijača, lopta, trake ...

Gimnastika

U četvrtom razredu od gimnastičkih sadržaja se realiziraju vježbe na parteru (strnjače), kolut naprijed i kolut nazad i vježbe na kozliču (raznoška). Prilikom izvođenja gimnastičkih vježbi obavezno je odraditi predvježbe u cilju pripremanja tijela, a u cilju prevencije povredama. Za gimnastičke vježbe na parteru izvode se vježbe kolut naprijed i nazad niz strmu ravan, kao predvježba za raznošku je naskok na odskočnu dasku i skok pruženo.

Zdrav način života

Aktivan život se odnosi na organizaciju i realizaciju izlaska u prirodu sa edukacijom učenika za pripremanje opreme i rekvizita, vremenskog plana izvođenja, pravila ponašanja i opasnosti u prirodi, sa osposobljavanjem učenika za samostalan boravak u prirodi. Usmjeravanje djece na aktivan život potrebno je raditi u kontinuitetu tokom cijele školske godine u cilju razvoja stavova o važnosti svakodnevnih tjelesnih aktivnosti.

Prehrambene i higijenske navike se realiziraju razgovorom, navođenjem primjera i praktičnim radionicama o izboru i konzumiranju zdrave hrane kao i održavanjem higijene životnog prostora i lične higijene.

Međuljudski odnosi i tolerancija podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na njegovanju pozitivnih osobina potrebnih za razvoj međuljudskih odnosa, kao i održavanje radionica na temu tolerancije.

Zaštita i sigurnost podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na zaštiti i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja.

Peti razred

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

TJELESNO VJEŽBANJE

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>1. Antropološka obilježja</p> <p>-mjerjenje morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti</p> <p>(Metrika: 4 + 4 časa)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti značaj praćenja ITM-e (indeks tjelesne mase); - uporediti rezultate morfoloških karakteristika (visina i težina) između dva mjerenja; - utvrditi napredak u razvoju morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti u toku jedne godine (visina, težina, brzina, koordinacija, eksplozivna snaga, frekvencija pokreta, statička izdržljivost i repetitivna snaga); - prepoznati pravilno i nepravilno držanje tijela i uočiti deformitete; - prepoznati značaj praćenja antropometrijskih karakteristika; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti formulu za izračunavanje vlastitog ITM-e (indeks tjelesne mase); - koristiti mjerne instrumente za mjerenje navedenih aktivnosti; - na pravilan način izvoditi testove brzine, koordinacije, eksplozivne snage, frekvencije pokreta, statičke izdržljivosti i repetitivne snage; - pratiti rezultate testiranja kroz lični karton učenika; - koristiti osnovne vježbe za ispravljanje uočenih deformiteta (kifoza, skolioza, lordoza, asimetrija lopatica); - samostalno pratiti i kontinuirano voditi računa o pravilnom držanju tijela; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pratiti vlastiti ITM-e (indeks tjelesne mase); - analizirati vlastite rezultate mjerenja i tražiti upute za poboljšanje sposobnosti; - primjenjivati različite vježbe za razvoj brzine, koordinacije, eksplozivne snage, frekvencije pokreta, statičke izdržljivosti i repetitivne snage;
<p>- Opće tjelesna priprema</p> <p>(Metrika: 2 + 2 časa)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati značaj kontinuiranog vježbanja u cilju razvijanja opće tjelesne pripreme; - prepoznati vježbe opće tjelesne pripreme; 	<ul style="list-style-type: none"> - izvoditi vježbe jačanja muskulature i lokomotornog aparata; 	<ul style="list-style-type: none"> - koristiti vježbe za opće tjelesnu pripremu u svakodnevnom životu;
<p>2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća</p> <p>-Atletika (trčanja, bacanja, skakanja)</p> <p>(Metrika: 10 časova)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati vrste startova u odnosu na dionice trčanja; - navesti komande za niski i visoki start; - klasifikovati različita kretanja kao oblasti atletike; - nabrojati rekvizite koji se koriste u različitim atletskim disciplinama; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti odgovarajuće startove pri trčanju na kraće i duže staze; - koristiti odgovarajuće rekvizite koji se koriste u različitim atletskim disciplinama; - koristiti mjerne jedinice za izražavanje rezultata u atletskim disciplinama; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - reagovati na komande za startove; - izraziti postignute rezultate u atletskim disciplinama putem mjernih jedinica; - uspješno izvodi tehniku izbačaja pri bacanju diska i kugle;

	<p>-razumjetinačin mjerenja rezultata u atletskim disciplinama;</p> <p>-razumjeti faze tehnike skoka u dalj;</p> <p>-nabrojati vrste predvježbi koje se primjenjuju kao priprema za izvođenje trčanja, skokova i bacanja;</p>	<p>-vježbati trčanje na kratke i duge staze, štafetna trčanja (4x30m), skok u dalj zgrčnom tehnikom, bacanje medicinke 1kg i izbačaj diska;</p> <p>-samostalno izvoditi predvježbe za izvođenje trčanja, skokova i bacanja;</p>	<p>-uspješno izvoditi skok u dalj zgrčnom tehnikom;</p> <p>-primjenjivati predvježbe shvatajući njihov značaj u prevenciji povreda;</p>
<p>-Gimnastika (Metrika: 10 časova)</p>	<p>- prepoznati gimnastičke sprave (kozlič, greda niska i visoka);</p> <p>-imenovati gimnastičke elemente koji se izvode na parteru (kolut naprijed, kolut nazad, svijeca i most);</p> <p>-nabrojati gimnastičke vježbe na kozliču (raznoška i zgrčka);</p> <p>-imenovati gimnastičke elemente koji se izvode na gredi (naskok, saskok, hodanje, poskoci, okreti);</p> <p>-imenovati predvježbe za izvođenje gimnastičkih vježbi na kozliču, parteru i gredi;</p> <p>-razumjeti faze tehnike izvođenja gimnastičkih vježbi na parteru i spravama;</p>	<p>-primjeniti primjerene predvježbe za izvođenje gimnastičkih vježbi na parteru, kozliču i gredi;</p> <p>- izvoditi vježbe na parteru (kolut naprijed, kolut nazad, svijeca i most) primjenjujući pravilnu tehniku;</p> <p>-izvoditi gimnastičke vježbe na kozliču (raznoška, zgrčka) uz asistenciju nastavnika;</p> <p>- izvoditi samostalno različite vježbe na gredi;</p>	<p>-uspješno izvoditi gimnastičke elemente na parteru i spravama;</p> <p>-pokazati zadovoljstvo savladavanjem straha od sprava i vježbi;</p> <p>-pokazati opreznost pri izvođenju vježbi na spravama;</p> <p>-pružati podršku drugim učenicima u radu;</p> <p>-odgovorno se ponašati prema sebi i drugima, kako ne bi došlo do povređivanja;</p>
<p>-Ritmika i ples (Metrika: 2 časa)</p>	<p>-objasniti osnovni korak <i>narodnog kola</i>"Poravno";</p> <p>- objasniti osnovni <i>valcer</i> korak;</p> <p>-prepoznati različite muzičke taktove za narodno kolo i valcer;</p> <p>-razlikovati nekoliko ritmičkih elemenata sa loptom;</p>	<p>-kretati se osnovnim korakom narodnog kola i valcera u skladu sa taktom;</p> <p>-izvoditi kretnje u ritmu sa loptom;</p> <p>-povezati ritmičke korake u sastav od tri elemenata sa loptom;</p>	<p>-kretati se u skladu sa zadanim taktom (narodno kolo, valcer);</p> <p>-povezati nekoliko ritmičkih elemenata u sastav racionalno koristeći prostor;</p> <p>-primjenjivati jednostavne koreografije na školskim i izvanškolskim manifestacijama;</p> <p>-kroz pokrete i muziku izraziti emocije;</p> <p>-primjenjivati poznate ritmičke pokrete u drugim sportskim</p>

			aktivnostima i svakodnevnom životu;
-Sportske igre (odbojka, košarka, rukomet, nogomet) (Metrika: 26 časova)	-razlikovati sportske igre po njihovoj strukturi (načinu i mjestu izvođenja, trajanju igre, osnovnim pravilima); - nabrojati osnovne elemente (odbojke, košarke, rukometa inogometa) sa i bez lopte; -opisati osnovna pravila odbojke, košarke, rukometa i nogometa; - opisati osnovne elemente tehnike igre bez lopte (stav, kretanje, skokovi); - razlikovati osnovna dodavanja, vođenja, odbijanja i šutiranja lopte; - opisati osnovne principe pravilnog izvođenja hvatanja, dodavanja, vođenja, odbijanja i šutiranja lopte;	- izvoditi osnovne elemente odbojke (odbijanja prstima i podlakticama), košarke (hvatanje, dodavanje i vođenje lopte), rukometa (hvatanja, dodavanje i šutiranje lopte) inogometa (zaustavljanje, dodavanje, vođenje i šutiranje lopte) individualno i u paru; -kombinovati elemente sportskih igara u skladu sa principima pravilnog izvođenja; -učestvovati u igri primjenjujući samo usvojene elemente; - pridržavati se osnovnih pravila sportskih igara;	-zalagati se, nadmetati i usavršavati osnovne elemente sportskih igara kroz igru; -pokazati spremnost na samomotivaciju i motivaciju drugih (podstrekom i podrškom); -tolerirati poraz i njegovati fer play igru; -pokazati razumjevanje u konfliktnim situacijama; -voditi računa o mogućnostima povređivanja u igri; -sarađivati sa drugom djecom u igri;

ZDRAV NAČIN ŽIVOTA

1. Aktivan život (Metrika: 3 + 3 časa)	Učenici će: -procjenjivati značaj tjelesnog vježbanja i boravka u prirodi za očuvanje i unapređennje zdravlja; -procjenjivati značaj svakodnevnog vježbanja za pravilan rast i razvoj; -procjenjivati značaj pravilnih položaja tijela u svakodnevnom životu u cilju sprečavanja deformiteta;	Učenici će: - kontrolirati položaje tijela u svakodnevnom životu kao uslov za sprečavanje deformiteta; -provoditi slobodno vrijeme u prirodi u cilju pravilnog rasta i razvoja; - koristiti različite tjelesne aktivnosti u slobodno vrijeme u cilju jačanja organizma; - kreirati i planirati razne aktivnosti i igre u slobodnom vremenu;	Učenici će: -pravilno držati tijelo pri sjedenju i kretanju; -pokazivati stalnu potrebu izvođenja tjelesnih aktivnosti; -samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena; -poštovati pravila lijepog ponašanja tokom aktivnog provođenja vremena;
2. Prehrambene i higijenske navike (Metrika: 1+1 čas)	Učenici će: -procjenjivati značaj redovnog održavanja lične higijene i pravilne ishrane; -razlikovati više i manje štetne materije i njihov uticaj na nastanak i razvoj bolesti;	Učenici će: -raspravljati o važnosti redovnog i pravilnog očuvanja i zaštite okoline; -koristiti zdrave namirnice u ishrani;	Učenici će: -pridržavati se principa pravilne i redovne ishrane, održavanja lične higijene i pravilnog očuvanja i zaštite okoline;

	-izvoditi zaključke o važnosti redovnog i pravilnog očuvanja i zaštite okoline;	-održavati ličnu higijenu (pranje ruku, zuba, umivanje, tuširanje); -voditi dnevnik prehrane;	
3. Međuljudski odnosi i tolerancija (Metrika: 1 čas)	Učenici će: - objasniti osobine i odgovorno ponašanje prema sebi i drugima; -identifikovati načine poticaja i podrške drugovima/icama kroz vježbe i igre; -prepoznavati neprimjerena ponašanja u svakodnevnom životu;	Učenici će: -koristiti vještine koje pomažu za rješavanje problema tokom vježbanja i igre; -pokazivati socijalne vještine (kontroliranje vlastitog ponašanja, razgovor o problemima, empatija) i promjene vlastitog ponašanja u konfliktnim situacijama;	Učenici će: -izgrađivati svijest o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima; -samoprocjenjivati lični rast i razvoj; -vrednovati značaj međusobne saradnje tokom rada; -razvijati samokontrolu;
4. Zaštita i sigurnost (Metrika: 1 čas)	Učenici će: -procjenjivati značaj zaštite i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja; -objasniti pružanje prve pomoći u različitim situacijama; -procjenjivati značaj i potrebu pružanja vršnjačke pomoći;	Učenici će: - prilagođavati načine pružanja prve pomoći različitim situacijama; -koristiti mjere sigurnosti i zaštite; -voditi računa o vlastitoj sigurnosti i sigurnosti drugih učenika tokom tjelesnog vježbanja;	Učenici će: -koristiti znanja i pravila za zaštitu i sigurnost tokomtjelesnog vježbanja; - koristiti različite načine pružanja vršnjačke i prve pomoći;

Organizacijsko metodičke napomene

Antropološka obilježja – Tjelesni razvoj učenika u petom razredu utvrđuje se mjerenjem tjelesne visine i težine na početku (inicijalno) i završetku (finalno) godine. Osim morfoloških karakteristika težine i visine obavezno je pratiti i njihov odnos kroz indeks tjelesne mase (ITM-e), te pravilno držanje tijela permanentno uočavajući deformitete kičme (kifoza, skolioza, lordoza, asimetrija lopatica), te u slučaju uočavanja istih, učenike uputiti na korektivne vježbe za ispravljanje. Od motoričkih sposobnosti u petom razredu mjeri se brzina, koordinacija, eksplozivna snaga, frekvencija pokreta, statička izdržljivost, repetitivna snaga. Koordinacija podrazumijeva usklađenost motoričkih sposobnosti i pokreta kojom učenik savladava određen motorički zadatak (npr. hodanje natraške, hodanje četveronoške oko stalka, osmica sa sagibanjem). Rezultat se mjeri vremenom za koje učenik savlada zadatak. Eksplozivnu snagu mjerimo skokom u dalj iz mjesta, na način da učenici sunožno sa startne linije skaču u dalj na postavljenu strunjaču. Rezultat se mjeri metrom. Frekvenciju pokreta mjerimo taping testom (taping rukom). Statičku izdržljivost mjeriti izdržajem u visu, a repetitivnu snagu brojem sklekova (muških i ženskih).

Opće tjelesna priprema– vježbe iz ovog područja primjenjivati na početku prvog i drugog polugodišta u cilju pripremanja organizma za predstojeće tjelesne aktivnosti. Vježbe izvoditi u zoni umjerenog intenziteta.

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća –od petog do devetog razreda obuhvataju oblasti *atletike, gimnastike (sportska gimnastika, ritmika i ples) i sportskih igara.*

Atletika u petom razredu podrazumijeva edukaciju i uvježbavanje niskog i visokog starta, upoznavanje sa rekvizitima koji se koriste u atletskim disciplinama, upoznavanje sa mjernim jedinicama za izražavanje rezultata, uvježbavanje štafetnog trčanja (4x30m), uvježbavanje skoka u dalj zgrčnom tehnikom, uvježbavanje bacanja

kugle (medicinka 1 kg – školska tehnika) i bacanje diska (izbačaj). Školska tehnika bacanja kugle podrazumjeva samo fazu izbačaja kugle. Bacanje diska u petom razredu podrazumijeva tehniku izbačaja koristeći frizbi umjesto diska.

Gimnastika podrazumjeva edukaciju i uvježbavanje gimnastičkih vježbi na parteru, kozliču i gredi. Od vježbi na parteru uvježbavati kolut naprijed, kolut nazad, svijeću i most. Na kozliču uvježbavati raznošku i zgrčku, a od vježbi na gredi naskok, stojanje u ravnotežnom položaju, hodanje, okreti i saskok. Prije izvođenja gimnastičkih elemenata obaveza je odraditi primjerene predvježbe. Prilikom izvođenja svih navedenih gimnastičkih vježbi obavezno asistirati učenicima u cilju zaštite i sigurnosti. Također je u ovom uzrastu važno educirati učenike da asistiraju i pomažu drugima, poštujući pravila pomaganja.

U okviru *ritmike i plesa* u petom razredu uvježbava se osnovni korak narodnog kola "Poravno" i osnovni valcer korak. Za uvježbavanje ritmičkih koraka sa rekvizitom koristi se lopta.

Sportske igre realizuju kroz osnovne elemente i igru odbojke, košarke, rukometa i nogometa. Osnovni elementi sportskih igara koji se realiziraju u petom razredu su hvatanja, dodavanja, vođenja, odbijanja i šutiranja loptom. U ovom uzrastu učenici usvajaju osnovna pravila igre i pridržavaju ih se u igri. Igra se sprovodi primjenjujući samo osnovne elemente. Igra rukometa se sprovodi po pravilima mini rukometa.

Zdrav način života

Aktivan život - u petom razredu učenici će samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena, pripremajući opremu, rekvizite i izradu vremenskog plana. Također će procjenjivati važnost svakodnevnog vježbanja i ponašati se u skladu sa tim. Usmjeravanje djece na aktivan život potrebno je raditi u kontinuitetu tokom cijele školske godine u cilju razvoja stavova o važnosti svakodnevnih tjelesnih aktivnosti.

Prehrambene i higijenske navike- se realiziraju razgovorom, navođenjem primjera i praktičnim radionicama kako bi se učenici educirali i pridržavali principa pravilne i redovne ishrane, održavanja lične higijene i pravilnog očuvanja i zaštite okoline.

Međuljudski odnosi i tolerancija - podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na njegovanju pozitivnih osobina potrebnih za razvoj međuljudskih odnosa, kao i održavanje radionica na temu tolerancije, u cilju izgrađivanja svijesti učenika o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima, samoprocjenjivanju ličnog rasta i razvoja, vrednovanja značaja međusobne saradnje i razvoja samokontrole.

Zaštita i sigurnost - podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine kako bi učenici stekli i koristili znanja pružanja vršnjačke i prve pomoći.

Šesti razred

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

TJELESNO VJEŽBANJE

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>1. Antropološka obilježja</p> <p>-mjerjenje morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti</p> <p>(Metrika: 4 + 4 časa)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti značaj praćenja ITM-e; - utvrditi napredak na finalnom stanju u odnosu na inicijalno u razvoju antropometrijskih karakteristika i sposobnosti (EURO FIT baterija testova); - procjenjivati značaj pravilnog i nepravilnog držanja tijela i praćenja antropometrijskih karakteristika; - prepoznati odgovarajuće vježbe za razvoj pojedinih motoričkih sposobnosti; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti formulu za izračunavanje vlastitog ITM-e; - koristiti mjerne instrumente za mjerenje navedenih aktivnosti; - pratiti rezultate testiranja kroz lični karton učenika; - koristiti osnovne vježbe za ispravljanje uočenih deformiteta (kifoza, skolioza, lordoza, asimetrija lopatica); - koristiti odgovarajuće vježbe za razvoj pojedinih motoričkih sposobnosti; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pratiti vlastiti ITM-e; - analizirati vlastite rezultate mjerenja i koristiti vježbe za poboljšanje sposobnosti; - primjenjivati odgovarajuće vježbe za razvoj pojedinih motoričkih sposobnosti; - primjenjivati korektivne vježbe za ispravljanje uočenih deformiteta (kifoza, skolioza, lordoza, asimetrija lopatica);
<p>- Opće tjelesna priprema</p> <p>(Metrika: 2 + 2 časa)</p>	<p>- objasniti značaj kontinuiranog vježbanja u cilju razvijanja opće tjelesne pripreme;</p> <p>- nabrojati vježbe opće tjelesne pripreme;</p>	<p>- izvoditi vježbe jačanja mišićne i lokomotornog aparata;</p>	<p>- primjeniti vježbe za opće tjelesnu pripremu u svakodnevnom životu;</p>
<p>2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća</p> <p>- Atletika (trčanja, bacanja, skakanja)</p> <p>(Metrika: 10 časova)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumjeti uticaj progresije ubrzanja na postignuti rezultat; - klasifikovati discipline trčanja u kojima se koristi niski start; - upoređivati rezultate i načine mjerenja u atletskim disciplinama; - razumjeti faze tehnike skoka u dalj, skoka u vis, bacanja kugle i bacanja diska; <p>- objasniti vrste predvježbi i vježbi koje se primjenjuju</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - primjenjivati odgovarajuće startove pri trčanju na 60m i duže staze; - učestvovati u mjerenju rezultata trčanja, bacanja, skakanja; - vježbati trčanje na kratke i duge staze, štafeta trčanja (4x50m), skok u dalj zgrčnom tehnikom, skoku vis opkoračnom tehnikom, tehniku bacanja diska i kugle; - samostalno izvoditi vježbe za izvođenje 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - reagovati pravovremeno na komande za startove; - izraziti postignute rezultate u atletskim disciplinama putem mjernih jedinica; - uspješno izvoditi tehniku skoka u dalj, skoka u vis, bacanja kugle i bacanje diska; <p>- primjenjivati predvježbe shvatajući njihov značaj za</p>

	<p>kao priprema za izvođenje trčanja, skokova i bacanja;</p> <p>-razumjeti praćenje opterećenja na osnovu vanjskih pokazatelja i frekvencije rada srca;</p>	<p>trčanja, skokova i bacanja;</p> <p>-mjeriti frekvenciju rada srca prilikom izvođenja tjelesnih aktivnosti;</p>	<p>poboljšanje tehnike izvođenja i prevencije povreda;</p> <p>-reagovati na vanjske pokazatelje opterećenja dozirajući intenzitet aktivnosti tokom vježbanja;</p>
<p>-Gimnastika, ritmika i ples (Metrika: 12 časova)</p>	<p>- imenovati gimnastičke sprave (konj bez hvataljki, greda niska i visoka, paralelni razboj);</p> <p>-imenovati gimnastičke elemente koji se izvode na parteru (kolut naprijed, kolut nazad, premet u stranu, stoj na glavi);</p> <p>-nabrojati gimnastičke vježbe na konju bez hvataljki (raznoška i zgrčka) i na paralelnom razboju (prednjih, njih, zanjih, saskok);</p> <p>-nabrojati gimnastičke elemente koji se izvode na gredi (naskok, saskok, hodanje, poskoci, okreti);</p> <p>-nabrojati predvježbe za izvođenje gimnastičkih vježbi na parteru, gredi, konju bez hvataljki i razboju;</p> <p>-razumjeti faze tehnike izvođenja gimnastičkih vježbi na parteru i spravama;</p> <p>-objasniti napredni korak <i>narodnog kola</i> "Poravno";</p> <p>- objasniti napredni <i>valcer</i> korak;</p> <p>-prepoznati različite muzičke taktove za narodno kolo i valcer;</p> <p>-razlikovati nekoliko ritmičkih elemenata sa loptom i obručem;</p>	<p>-primjeniti primjerene predvježbe za izvođenje gimnastičkih vježbi na parteru, gredi, konju bez hvataljki i razboju;</p> <p>- izvoditi vježbe na parteru (kolut naprijed, kolut nazad, premet u stranu, stoj na glavi) primjenjujući pravilnu tehniku;</p> <p>-izvoditi gimnastičke vježbe na konju bez hvataljki (raznoška, zgrčka) i na paralelnom razboju (prednjih, prednjim upor, njih, zanjih, zanjihom upor i saskok), uz asistenciju nastavnika;</p> <p>- izvoditi samostalno različite vježbe na parteru i gredi;</p> <p>-kretati se naprednim korakom narodnog kola i valcera u skladu sa taktom;</p> <p>-izvoditi kretnje u ritmu sa loptom i obručem;</p> <p>-povezati ritmičke korake u sastav od tri ili više elemenata sa loptom i obručem;</p>	<p>-uspješno izvoditi gimnastičke elemente na parteru i spravama;</p> <p>-pokazati zadovoljstvo savladavanjem straha od sprava i vježbi;</p> <p>-voditi računao sigurnosti pri izvođenju vježbi na spravama;</p> <p>-pružati podršku drugim učenicima u radu;</p> <p>-odgovorno se ponašati prema sebi i drugima, kako ne bi došlo do povređivanja;</p> <p>-kretati se u skladu sa zadanim taktom (narodno kolo, valcer);</p> <p>-povezati nekoliko ritmičkih elemenata sa rekvizitima (lopta i obruč) u sastav racionalno koristeći prostor;</p> <p>-primjenjivati jednostavne koreografije na školskim i izvanškolskim manifestacijama;</p>

			-kroz pokrete i muziku izraziti emocije; -primjenjivati poznate ritmičke pokrete u drugim sportskim aktivnostima i svakodnevnom životu;
-Sportske igre (odbojka, košarka, rukomet, nogomet) (Metrika: 26 časova)	-opisati sportske igre po njihovoj strukturi (načinu i mjestu izvođenja, trajanju igre, osnovnim pravilima); - nabrojati osnovne elemente (odbojke, košarke, rukometa i nogometa) sa i bez lopte; -opisati osnovna pravila odbojke, košarke, rukometa i nogometa; - opisati osnovne elemente tehnike igre bez lopte (stav, kretanje, skokovi); - razlikovati osnovna dodavanja, vođenja, odbijanja i šutiranja lopte; - opisati osnovne principe pravilnog izvođenja hvatanja, dodavanja, vođenja, odbijanja i šutiranja lopte;	- usavršavati osnovne elemente odbojke (odbijanja prstima i podlakticama), košarke (hvatanje, dodavanje i vođenje lopte), rukometa (hvatanja, dodavanje i šutiranje lopte) i nogometa (zaustavljanje, dodavanje, vođenje i šutiranje lopte) individualno, u paru i grupno; -kombinovati elemente sportskih igara u skladu sa principima pravilnog izvođenja; -učestvovati u igri primjenjujući usvojene elemente; - pridržavati se osnovnih pravila sportskih igara;	- nadmetati se i usavršavati osnovne elemente sportskih igara kroz igru; -pokazati spremnost na samomotivaciju i motivaciju drugih (podstrekom i podrškom); -tolerisati poraz i njegovati fer play igru; -pokazati razumijevanje u konfliktnim situacijama; -voditi računa o mogućnostima povređivanja u igri; -sarađivati sa suigračima u igri;

ZDRAV NAČIN ŽIVOTA

1. Aktivan život (Metrika: 3 + 3 časa)	Učenici će: -procjenjivati značaj tjelesnog vježbanja i boravka u prirodi za očuvanje i unapređenje zdravlja; -procjenjivati značaj svakodnevnog vježbanja za pravilan rast i razvoj; -procjenjivati značaj pravilnih položaja tijela u svakodnevnom životu u cilju sprečavanja deformiteta;	Učenici će: - kontrolirati položaje tijela u svakodnevnom životu kao uslov za sprečavanje deformiteta; -provoditi slobodno vrijeme u prirodi u cilju pravilnog rasta i razvoja; - koristiti različite tjelesne aktivnosti u slobodno vrijeme u cilju jačanja organizma; - kreirati i planirati razne aktivnosti i igre u slobodnom vremenu;	Učenici će: -pravilno držati tijelo pri sjedenju i kretanju; -pokazivati stalnu potrebu izvođenja tjelesnih aktivnosti; -samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena; -poštovati pravila lijepog ponašanja tokom aktivnog provođenja vremena;
2. Prehrambene i higijenske navike	Učenici će: -procjenjivati značaj redovnog održavanja lične higijene i pravilne ishrane;	Učenici će: -raspravljati o važnosti redovnog i pravilnog	Učenici će: -pridržavati se principa pravilne i redovne ishrane, održavanja lične

(Metrika: 1+1 čas)	-definisati štetne materije; -izvoditi zaključke o važnosti redovnog i pravilnog očuvanja i zaštite okoline;	očuvanja i zaštite okoline; -koristiti zdrave namirnice u ishrani; -održavati ličnu higijenu (pranje ruku, zuba, umivanje, tuširanje); -voditi dnevnik prehrane;	higijene i pravilnog očuvanja i zaštite okoline; - prenositi informacije drugima o uticaju štetnih materija na nastanak i razvoj bolesti;
3. Međuljudski odnosi i tolerancija (Metrika: 1 čas)	Učenici će: - objasniti osobine i odgovorno ponašanje prema sebi i drugima; - definirati načine poticaja i podrške drugovima/icama kroz vježbe i igre; -prepoznati neprimjerena ponašanja u svakodnevnom životu;	Učenici će: -koristiti vještine koje pomažu za rješavanje problema tokom vježbanja i igre; -pokazivati socijalne vještine (kontroliranje vlastitog ponašanja, razgovor o problemima, empatija) i promjene vlastitog ponašanja u konfliktnim situacijama;	Učenici će: -izgrađivati svijest o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima; -samoprocjenjivati lični rast i razvoj; -vrednovati značaj međusobne saradnje tokom rada; -razvijati samokontrolu;
4. Zaštita i sigurnost (Metrika: 1 čas)	Učenici će: -procjenjivati značaj zaštite i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja; -objasniti pružanje prve pomoći u različitim situacijama; -procjenjivati značaj i potrebu pružanja vršnjačke pomoći;	Učenici će: - prilagođavati načine pružanja prve pomoći u različitim situacijama; -koristiti mjere sigurnosti i zaštite; -voditi računa o vlastitoj sigurnosti i sigurnosti drugih učenika tokom tjelesnog vježbanja;	Učenici će: -koristiti znanja i pravila za zaštitu i sigurnost tokom tjelesnog vježbanja; - koristiti različite načine pružanja vršnjačke i prve pomoći;

Organizacijsko metodičke napomene

Antroploška obilježja – u ovom razredu nastavlja se praćenje rasta i razvoja, mjerenjem težine i visine tijela, te njihovog odnosa kroz indeks tjelesne mase (ITM-e), kao i praćenje pravilnog držanja tijela uočavajući deformitete kičme (kifoza, skolioza, lordoza, asimetrija lopatica), te u slučaju uočavanja istih, učenike uputiti na korektivne vježbe za ispravljanje. Praćenje antropometrijskih karakteristika i sposobnosti se vrši pomoću testova u okviru EURO FIT baterije testova, testiranjem učenika sa najmanje šest testova iz pomenute baterije, po izboru nastavnika. Osim ovih testova, nastavlja se praćenje visine i težine i obavezno je do kraja osnovne škole. Nastavnik bira testove prema sadržajima koje planira uraditi u toku godine. Učenike podsticati i permanentno educirati za samostalno izvođenje vježbi kod kuće kako bi poboljšao svoj rast i razvoj.

Opće tjelesna priprema – vježbe iz ovog područja primjenjivati na početku prvog i drugog polugodišta u cilju pripremanja organizma za predstojeće tjelesne aktivnosti. Vježbe izvoditi u zoni umjerenog intenziteta.

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća – od petog do devetog razreda obuhvataju oblasti *atletike, gimnastike (sportska gimnastika, ritmika i ples) i sportskih igara*.

Atletika u šestom razredu podrazumjeva uvježbavanje niskog (progresija ubrzanja i trčanja na 60m) i visokog starta, vježbanje sa rekvizitima koji se koriste u atletskim disciplinama, izražavanje rezultata mjernim jedinicama,

uvježbavanje štafetnog trčanja (4x50m), uvježbavanje skoka u dalj zgrčnom tehnikom, edukacija tehnike skoka u vis opkoračnom tehnikom, uvježbavanje školske tehnike bacanja kugle i diska. Školska tehnika bacanja kugle podrazumjeva izbačaj kugle sa klizećim korakom. Bacanje diska u šestom razredu podrazumijeva tehniku bacanja koristeći frizbi umjesto diska. Uključivati učenike u mjerenje rezultata.

Gimnastika podrazumjeva edukaciju i uvježbavanje gimnastičkih vježbi na parteru, gredi, konju bez hvataljki i paraelnom razboju. Od vježbi na parteru uvježbavati kolut naprijed, kolut nazad, premet u stranu i stoj na glavi. Na konju bez hvataljki uvježbavati raznošku i zgrčku, a od vježbi na gredi naskok, stanjanje u ravnotežnom položaju, hodanje, okreti i saskok. Gimnastički elementi koji su predviđeni za rad na konju bez hvataljki mogu se realizirati i na kozliću. Na paralelnom razboju uvježbavati prednjih, prednjihom upor, njih, zanjih, zanjihom upor i saskok. Tokom vježbanja na razboju voditi računa o mjerama sigurnosti i zaštite (postavljanje strunjača i obezbjeđivanje asistencije). Prije izvođenja gimnastičkih elemenata obaveza je odraditi primjerene predvježbe. Prilikom izvođenja svih navedenih gimnastičkih vježbi obavezno asistirati učenicima u cilju zaštite i sigurnosti. Također je u ovom uzrastu važno educirati učenike da asistiraju i pomažu drugima, poštujući pravila pomaganja. U okviru *ritmike i plesa* u šestom razredu uvježbava se napredni korak narodnog kola "Poravno" i napredni valcer korak. Za uvježbavanje ritmičkih koraka sa rekvizitom koristi se lopta i obruč.

Sportske igre se realizuju kroz osnovne elemente i igru odbojke, košarke, rukometa i nogometa. Osnovni elementi sportskih igara koji se realiziraju u šestom razredu su hvatanja, dodavanja, vođenja, odbijanja i šutiranja loptom. U ovom uzrastu učenici usvajaju osnovna pravila igre i pridržavaju ih se u igri. Igra se sprovodi primjenjujući osnovne elemente kroz saradnju sa suigračima. Igra rukometa se sprovodi po pravilima mini rukometa.

Zdrav način života

Aktivan život - u šestom razredu učenici će samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena, pripremajući opremu, rekvizite i izradu vremenskog plana. Također će procjenjivati važnost svakodnevnog vježbanja i ponašati se u skladu sa tim. Usmjeravanje djece na aktivan život potrebno je raditi u kontinuitetu tokom cijele školske godine u cilju razvoja stavova o važnosti svakodnevnih tjelesnih aktivnosti.

Prehrambene i higijenske navike - se realiziraju razgovorom, navođenjem primjera i praktičnim radionicama kako bi se učenici educirali i pridržavali principa pravilne i redovne ishrane, održavanja lične higijene i pravilnog očuvanja i zaštite okoline.

Međuljudski odnosi i tolerancija - podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na njegovanju pozitivnih osobina potrebnih za razvoj međuljudskih odnosa, kao i održavanje radionica na temu tolerancije, u cilju izgrađivanja svijesti učenika o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima, samoprocjenjivanju ličnog rasta i razvoja, vrednovanja značaja međusobne saradnje i razvoja samokontrole.

Zaštita i sigurnost - podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine kako bi učenici stekli i koristili znanja pružanja vršnjačke i prve pomoći.

Nastavni sadržaji predloženi metrikom oblika 1+1, 2+2, 3+3, 4+4 raspoređuju se prema operativnom planu prvog i drugog polugodišta u skladu sa didaktičkim principima.

Prilikom realizacije sadržaja tjelesnog i zdravstvenog odgoja nastavnik treba voditi računa o: prilagođenosti sadržaja materijalnim uvjetima; primjerenosti sadržaja dobi i spolu djeteta; sigurnosti djeteta; korisnosti sadržaja za svakodnevni život, sportsku rekreaciju, urgentne situacije; razvoju antropoloških obilježja djeteta i interesu i potrebama djeteta.

Nastavnik će u cilju optimalizacije nastave ostvarenjem grupnih oblika rada, organizirati rad u homogeniziranim grupama. Grupni oblici nastavnoga rada, tj. podjela odjeljenja na manje homogenizirane grupe, omogućuju bolje iskorištavanje postojećih uslova rada, nastavnih pomagala, veću aktivnost učenika na nastavnom času i veću mogućnost zadovoljavanja individualnih potreba i zanimanja učenika.

Rad se u homogeniziranim grupama organizira s obzirom na interes, sposobnosti i vještine, te prethodno stečena znanja iz pojedinih kinezioloških aktivnosti, a programske sadržaje u nastavnom programu prema tome određuje i vrednuje sam nastavnik. Izbor nastavnog sadržaja može biti iz osnovnog programa, ali i iz programa ostalih sportova i programa za vannastavne aktivnosti, što znači da nastavnik na svakom nastavnom času može prilagoditi sadržaje trenutnim interesima učenika u cilju povećanja aktivnosti učenika, a u skladu sa ZJNPP.

Nastavnik će provoditi aktivnosti i u Školskom sportskom društvu (sekcije u skladu sa afinitetima i potrebama učenika) kao vannastavne aktivnosti. Također će provoditi i vanškolske aktivnosti u skladu sa interesima učenika kao što su izleti, pješaćenja, skijanje i plivanje.

U slučaju kada materijalno-tehnički uvjeti ne omogućavaju realizaciju nastavnih sadržaja predviđenih NPP nastavnik će provoditi nastavne sadržaje iz drugih sportova (stoni tenis, tenis, badminton i dr.), ali i kao nastavne sadržaje po izboru učenika bez obzira na materijalno-tehničke uvjete.

Nastavnik će povremeno realizirati i sadržaje po izboru učenika, koji su u skladu sa ishodima nastave. To su sadržaji koje učenici biraju na samom nastavnom času u dogovoru sa nastavnikom. Ovakav pristup realizacije nastave će razviti pozitivnu komunikaciju nastavnika sa učenicima i graditi povjerenje učenika, što će povećati nivo njihovog samopoštovanja. Sadržaji po vlastitom izboru omogućavaju da učenici razvijaju osjećaj o vlastitoj sposobnosti koji utiče na razvoj unutrašnje motivacije za rad. Osjećaj kompetentnosti koji učenik doživljava u takvim aktivnostima povećava njegov interes za rad i uživanje u tjelesnim aktivnostima. Samostalan izbor aktivnosti povećava osjećaj autonomije. Kada se dešava da se učenici ne mogu odlučiti za neke od programskih sadržaja nastavnik im u tome treba pomoći. Kada se dešava da učenici biraju iste sadržaje na više časova to im ne treba osporavati sve dok u tome primjetno uživaju. Sadržaji po izboru učenika se biraju iz okvira predviđenih programskih sadržaja u skladu sa nastavnim planom i ishodima nastave.

Nastavnik može integrirati sadržaje iz dva ili više predmeta ili oblasti, u zavisnosti od postavljenih ciljeva i očekivanih ishoda. Trajanje rada na odabranoj temi, sadržaj i struktura pojedinačnih časova, variraju u zavisnosti od reakcije učenika. Teme se realiziraju kroz: igru, poligone, stanice, korišćenje sportskih sprava i rekvizita, radionice. *Uvijek promovirati nadmetanje sa samim sobom.* Hodanje i trčanje, kad god je moguće, realizirati u prirodi. U kontekstu tjelesne aktivnosti, nastavnik mora uložiti maksimalan napor kako bi kroz individualizaciju nastave svim učenicima omogućio doživljaj uspješnosti u ovladavanju sve složenijim kretnim zadacima. Saznanje da postoje okretniji ili brži vršnjaci, za dijete treba da bude izvor prepoznavanja različitosti i spoznaje sopstvenih osobina (dobrih i manje dobrih) i prihvatanje sebe i drugih kao jednako vrijednih. Kod izbora igara, prednost imaju saradničke igre, mada djeci koja to žele treba omogućiti iskustvo takmičarske situacije, naravno pod određenim uvjetima (insistirati na prijateljskom, fer-plej odnosu i poštovanju pravila; ne precjenjivati značaj pobjede; kontrolirati i suzbijati agresivnost; omogućiti visok stepen učešća svih takmičara; insistirati na samoprevazilaženju i sl.), u takmičarskim igrama promovirati uvažavanje drugih – protivničkih igrača i saigrača. Obavezno omogućiti učenicima slobodu izbora kad je riječ o učešću u takmičarskim igrama.

Opće didaktičko – metodičke napomene

Program tjelesnog i zdravstvenog odgoja zasnovan je na osnovnim postavkama tjelesnog i zdravstvenog odgojno-obrazovnog područja, a usmjeren je na obrazovnu, antropološku i odgojnu komponentu sistema odgoja i obrazovanja. S obzirom da je ovo razdoblje optimalno za usvajanja motoričkih znanja, obrazovna komponenta pretpostavlja usvajanje naprednih kinezioloških motoričkih znanja koja, upotpunjena temeljnim teorijskim znanjima iz kineziologije, podstiču razvoj osobnosti učenika. Cilj joj je sistemska i trajna promjena prvenstveno motoričkih, morfoloških i funkcionalnih obilježja učenika putem tjelesne aktivnosti ispoljene kroz savladavanje prostora (različiti oblici i vrste kotrljanja, kolutanja, puzanja, hodanja i trčanja, kojim se savlađuju distance na različitim vrstama podloge, nagiba i pravaca), savladavanje prepreka (različite vrste i oblici provlačenja, penjanja i silaženja, skokovi, naskoci, saskoci i preskoci, kojim se savlađuju različite vrste okomitih,

kosih i horizontalnih prepreka bez upotrebe tehničkih i drugih pomagala), savladavanje otpora (različite vrste i oblici potiskivanja, vučenja, dizanja i nošenja, kojim se savlađuju pasivni otpori objekata različitih masa i oblika, te različite vrste i oblici pojedinačnih skupina tzv. nadvlačenja, potiskivanja i njihove kombinacije, kojim se savlađuju nepredvidive aktivne dimaničke sile suvježbača), manipuliranje objektima (različite vrste i oblici bacanja i hvatanja, ciljanja i gađanja, kojim se savlađuju jednostavne i složene operacije baratanja objektima različitog broja, oblika i masa u određenom prostoru i vremenu), ali i specifičnih obilježja kao što su monostrukturna motorička znanja, koja su dominantno obilježje aktivnosti tipa atletike, plivanja, biciklizma i dr., kompleksna motorička znanja, (ciklična i aciklična), koja se susreću u sportskim igrama, kao što su nogomet, rukomet, košarka i dr., "estetska" motorička znanja koja su sadržana u aktivnostima tipa gimnastike, ritmičke gimnastike.

U ovom periodu potrebno je razvijati i opća motorička znanja podijeljena na znanja za razvoj funkcionalnih sposobnosti (aerobnih i anaerobnih), razvoj motoričkih sposobnosti (koordinacije, ravnoteže, brzine, preciznosti, fleksibilnosti, eksplozivne, repetitivne, statičke snage) te regulaciju morfoloških obilježja. Ovo je razdoblje također optimalno za razvoj brzine reakcije na zvučne i vidne podražaje, manipulaciju predmetima i saradnju u prostoru s drugim učenicima. Motoričke sposobnosti koordinacija, gibljivost, statička i dinamička ravnoteža nalaze se u razdoblju pojačane transformacijske osjetljivosti, što omogućuje veće promjene. Cilj odgojne komponente tjelesne i zdravstvene kulture jeste stvaranje takvog sistema vrijednosti učenika prema tjelesnom vježbanju koji će podstaknuti samostalno i cjeloživotno provođenje tjelovježbe.

U ovom uzrasnom periodu dešavaju se najmanje oscilacije rasta. Tada prirasti u visinu iznose oko 5-6 cm godišnje. Tjelesna masa u pubertetu, naglo se povećava kod djece i njen porast u toku jedne godine može biti i do 10 kg. Koštano-zglobni sistem još nije potpuno razvijen. Ovo je period kada je moguće sistematskim i dobro planiranim procesom neposredno uticati na snagu lokomotornog sistema a tako i na držanje tijela. Kod djece je za vrijeme sportske aktivnosti porast frekvencije srca brži nego kod odraslih ljudi, tj. djeca već kod aktivnosti srednjih opterećenja pokazuju vrlo visoku frekvenciju srca. To je zapravo kod djece odbrambeni mehanizam koji ne dozvoljava dugotrajno izlaganje velikim opterećenjima. Senzitivna faza za razvoj koordinacije je u ovom periodu najosjetljivija, amoguće je značajno razvijati i fleksibilnost.

Ovo je period puberteta, vrijeme polnog sazrijevanja, tj. burnih bioloških i sa njim povezanih psiholoških konativnih promjena. Nagovještaj tjelesnih promjena praćen je kod djece nestrpljivim iščekivanjem i osjećanjem anksioznosti. Kod djece sve su bolja opažanja prostora i vremena kao i socijalna opažanja. Jača logičko i namjerno pamćenje, razvija se pažnja, stvaralački karakter mašte i apstraktno mišljenje. Javlja se formiranje sopstvenog identiteta, povećava se emocionalna osjetljivost i labilnost (strah, ljubav, inat, briga, zavist...) Promjene se dešavaju i na nivou kognitivnog razvoja. U razvoju mišljenja učvršćuju se sposobnosti apstraktnog mišljenja (situacije, pojedinci i osobe suprotnog pola dobijaju drugačije značenje). Dolazi do stvaranja kvalitativno novih odnosa prema drugovima, grupama, društvu u cjelini i autoritetu. Mladi počinju da teže nezavisnosti, slobodi, svojoj afirmaciji. *Nastavnici treba da pronađu novi odnos prema mladima. Trebalo bi da uvažavaju želju za autonomijom, uz jasno stavljanje do znanja dokle dosežu granice slobode.*

TREĆA TRIJADA

Sedmi razred

TJELESNO VJEŽBANJE			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>1. Antropološka obilježja</p> <p>-mjerjenje morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti</p> <p>(Metrika: 4 + 4 časa)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti značaj praćenja ITM-e; -objasniti razvoj antropometrijskih karakteristika i sposobnosti (EURO FIT baterija testova) između dva mjerenja; -procjenjivati značaj pravilnog i nepravilnog držanja tijela kao preventiva pojavi deformiteta kičmenog stuba; -razlikovati vježbe za razvoj pojedinih motoričkih sposobnosti; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti formulu za izračunavanje vlastitog ITM-e; -koristiti mjerne instrumente za mjerenje antropometrijskih osobina; -pratiti rezultate testiranja kroz lični karton učenika; -koristiti specifične vježbe za ispravljanje uočenih deformiteta (kifoza, skolioza, lordoza, asimetrija lopatica); -koristiti odgovarajuće vježbe za razvoj motoričkih sposobnosti (funkcionalnih); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pratiti vlastiti ITM-e; -analizirati i prezentirati vlastite rezultate mjerenja kroz lični karton; - primjenjivati vježbe za poboljšanje funkcionalnih sposobnosti; - primjenjivati odgovarajuće vježbe za razvoj motoričkih sposobnosti; -primjenjivati korektivne vježbe za ispravljanje uočenih deformiteta (kifoza, skolioza, lordoza, asimetrija lopatica);
<p>- Opće tjelesna priprema</p> <p>(Metrika: 2 + 2 časa)</p>	<p>-procijeniti značaj kontinuiranog vježbanja u cilju razvijanja opće tjelesne pripreme;</p> <p>-razlikovati vježbe za razvoj pojedinih motoričkih sposobnosti u okviru opće tjelesne pripreme;</p>	<p>-izvoditi vježbe jačanja, istežanja i labavljenja muskulature;</p> <p>-koristiti specifične vježbe za razvoj pojedinih sposobnosti i lokomotornog aparata;</p>	<p>-primjeniti vježbe za opće tjelesnu pripremu u svakodnevnom životu;</p>
<p>2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća</p> <p>-Atletika (trčanja, bacanja, skakanja)</p> <p>(Metrika: 10 časova)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti uticaj progresije ubrzanja na postignuti rezultat; -klasifikuje dionice trčanja na kratke i srednje staze; -upoređivati rezultate i načine mjerenja u atletskim disciplinama; -razumjeti faze tehnike skoka u dalj, skoka u vis, 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti progresiju ubrzanja i tehniku faze prolaska kroz cilj za postizanje boljeg rezultata; -primjenjivati odgovarajuće startove pri trčanju na 60m i 100m i srednje staze 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -reagovati pravovremeno na zvučne i vizuelne komande za startove; -primjeniti mjerenje i evidentiranje rezultata trčanja, bacanja i skakanja; -uspješno izvodi tehniku skoka u dalj, skoka u vis, bacanja kugle, bacanje diska i koplja;

	<p>bacanja kugle, bacanje diska i koplja; -prepoznati fazu progresije ubrzanja i fazu prolaska kroz cilj na sprinterskim dionicama;</p> <p>-objasniti vrste predvježbi i vježbi koje se primjenjuju kao priprema za izvođenje trčanja, skokova i bacanja;</p>	<p>(600m - djevojčice i 800m – dječaci); -mjeriti i evidentirati rezultate trčanja, bacanja, skakanja; -vježbati trčanje na kratke i duge staze, štafetna trčanja (primopredaja štafetne palice), skok u dalj tehnikom <i>winnuće</i>, skok u vis naučenim tehnikama, tehniku bacanja diska, kugle i koplja; -samostalno izvoditi predvježbe za izvođenje trčanja, skokova i bacanja;</p> <p>-mjeriti frekvenciju rada srca prilikom izvođenja trkačkih disciplina;</p>	<p>-razumjeti značaj izvođenja predvježbi i vježbi u cilju poboljšanja tehnike izvođenja i prevencije povreda; -reagovati na vanjske pokazatelje opterećenja dozirajući intenzitet trčanja u skladu sa vlastitim mogućnostima;</p>
<p>-Gimnastika, ritmika i ples (Metrika: 12 časova)</p>	<p>- nabrojati muške i ženske gimnastičke sprave (konj bez hvataljki, greda niska i visoka, paralelni i dvovisinski razboj); -imenovati gimnastičke elemente koji se izvode na parteru (kolut naprijed, kolut nazad, premet u stranu, stoj na glavi, stoj na šakama); -nabrojati gimnastičke vježbe na konju bez hvataljki (raznoška, zgrčka i sklopka s čela) i na razboju (njih, upori, saskoci, stoj na ramenima i kolut naprijed); -nabrojati gimnastičke elemente koji se izvode na gredi (naskok, saskok, hodanje, poskoci, okreti, vaga); -nabrojati predvježbe za izvođenje gimnastičkih vježbi na parteru, gredi,</p>	<p>-primjeniti primjerene predvježbe za izvođenje gimnastičkih vježbi na parteru, gredi, konju bez hvataljki i razboju; - izvoditi vježbe na parteru (razne vrste koluta naprijed i nazad, premet u stranu, stoj na glavi, stoj na šakama) primjenjujući pravilnu tehniku; -izvoditi gimnastičke vježbe na konju bez hvataljki (raznoška, zgrčka i sklopka s čela) i na razboju (njih, upori, saskoci, stoj na ramenima i kolut naprijed), uz asistenciju nastavnika; - izvoditi samostalno različite vježbe na parteru i gredi uz nadzor nastavnika;</p>	<p>-uspješno izvoditi gimnastičke elemente na parteru i spravama; -pokazati zadovoljstvo savladavanjem straha od sprava i vježbi; -voditi računa o sigurnosti pri izvođenju vježbi na spravama; -pružati podršku drugim učenicima u radu; -odgovorno se ponašati prema sebi i drugima, kako ne bi došlo do povređivanja;</p>

	<p>konju bez hvataljki i razboju;</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati korake <i>narodnog kola</i> "Poravno"; - opisati korake <i>valcera</i>; -prepoznati različite muzičke taktove za narodno kolo i valcer; -razlikovati nekoliko ritmičkih elemenata sa obručem i vijačom; 	<ul style="list-style-type: none"> -igrati narodno kolo i plesati valcer u skladu sa taktom; -izvoditi kretnje u ritmu sa obručem i vijačom; -povezati ritmičke korake u sastav od tri ili više elemenata sa obručem i vijačom; 	<ul style="list-style-type: none"> -kretati se u skladu sa zadanim taktom (narodno kolo, valcer); -povezati nekoliko ritmičkih elemenata sa rekvizitima (obruč i vijača) u sastav racionalno koristeći prostor; -primjenjivati jednostavne koreografije na školskim i izvanškolskim manifestacijama; -kroz pokrete i muziku izraziti emocije; -primjenjivati poznate ritmičke pokrete u drugim sportskim aktivnostima i svakodnevnom životu;
<p>-Sportske igre (odbojka, košarka, rukomet, nogomet)</p> <p>(Metrika: 26 časova)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definisati sportske igre po njihovoj strukturi (načinu i mjestu izvođenja, trajanju igre, pravilima); - nabrojati elemente sportskih igara sa i bez lopte; -opisati pravila odbojke, košarke, rukometa i nogometa; - razlikovati osnovne elemente tehnike igre bez lopte (stav, kretanje, skokovi); - razlikovati dodavanja, vođenja, odbijanja i šutiranja lopte po sportskim igrama; 	<ul style="list-style-type: none"> - uvježbavati specifične elemente odbojke (servis, prijem servisa, dizanje, smečiranje, blokiranje), košarke (pivotiranje, dribling, dvokorak, skok-šut), rukometa (bočna dodavanja, šutiranje iz jednog, dva ili tri koraka, tehnika golmana) i nogometa (dribling, štopanje, šutiranje nogom i glavom) individualno, u paru i grupno; -kombinovati elemente sportskih igara u igri poštujući pravila; -učestvovati u igri primjenjujući usvojene elemente; - pridržavati se pravila sportskih igara; 	<ul style="list-style-type: none"> - nadmetati se primjenjujući osnovne i specifične elemente sportskih igara kroz igru; -pokazati spremnost na samomotivaciju i motivaciju drugih (podstrekom i podrškom); -tolerisati poraz i njegovati fer play igru; -pokazati razumjevanje u konfliktnim situacijama; -voditi računa o mogućnostima povređivanja u igri; -sarađivati sa suigračima u igri ;
ZDRAV NAČIN ŽIVOTA			
1. Aktivan život	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -analizirati uticaj tjelesnog vježbanja i boravka u 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -provoditi slobodno vrijeme u prirodi u cilju 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pravilno držati tijelo pri sjedenju i kretanju;

(Metrika: 3 + 3 časa)	<p>prirodi za očuvanje i unapređenje zdravlja;</p> <ul style="list-style-type: none"> -procjenjivati značaj svakodnevnog vježbanja za pravilan rast i razvoj i sprečavanja deformiteta; 	<p>pravilnog rasta i razvoja i očuvanja zdravlja;</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti različite tjelesne aktivnosti u slobodno vrijeme u cilju jačanja organizma i sprečavanja deformiteta; - kreirati, planirati i sprovesti razne aktivnosti i igre u slobodnom vremenu; 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazivati stalnu potrebu izvođenja tjelesnih aktivnosti; -samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena; -poštovati pravila lijepog ponašanja tokom aktivnog provođenja vremena;
<p>2. Prehrambene i higijenske navike</p> <p>(Metrika: 1+1 čas)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -procjenjivati značaj redovnog održavanja lične higijene, radnog prostora i pravilne ishrane u prevenciji zdravlja; -objasniti uticaj štetnih materija na zdravlje čovjeka; -analizirati značaj pravilnog očuvanja i zaštite okoline; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -raspravljati o značaju redovnog održavanja lične higijene, radnog prostora i pravilne ishrane u prevenciji zdravlja; -koristiti zdrave namirnice u ishrani, održavati ličnu higijenu i voditi dnevnik prehrane; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pridržavati se principa pravilne i redovne ishrane, održavanja lične higijene i učestvovati u aktivnostima značajnim za očuvanje okoline; - prenositi informacije drugima o uticaju štetnih materija na nastanak i razvoj bolesti; - prakticirati zdrave prehrambene navike u cilju preveniranja bolesti;
<p>3. Međuljudski odnosi i tolerancija</p> <p>(Metrika: 1 čas)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati osobine i odgovorno ponašanje prema sebi i drugima; -analizirati uticaj različitih načina poticaja i podrške drugovima/icama kroz vježbe i igre; - definisati neprimjerena ponašanja u svakodnevnom životu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti vještine koje pomažu za rješavanje problema tokom vježbanja i igre; - kontrolirati vlastito ponašanje, razgovarati o problemima i pokazivati empatiju; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izgrađivati kontinuirano svijest o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima i samoprocjenjivati lični rast i razvoj; -vrednovati međusobnu saradnju, samokontrolu i samoprocjenu u međuljudskim odnosima;
<p>4. Zaštita i sigurnost</p> <p>(Metrika: 1 čas)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -analizirati značaj zaštite i sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja i drugim situacijama; -objasniti načine pružanja prve pomoći u različitim situacijama; -procjenjivati značaj pravovremenog pružanja prve pomoći; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti primjerene načine pružanja prve pomoći u različitim situacijama; -koristiti mjere sigurnosti i zaštite tokom rada i u slobodnim aktivnostima; -voditi računa o sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja; 	<p>Učenici:</p> <ul style="list-style-type: none"> -primjenjivati znanja sigurnosti i zaštite tokom rada i u slobodnim aktivnostima; - primjenjivati različite načine pravilnog pružanja prve pomoći;

Organizacijsko metodičke napomene

Antropološka obilježja – u ovom razredu nastavlja se praćenje rasta i razvoja, mjerenjem težine i visine tijela, te njihovog odnosa kroz indeks tjelesne mase (ITM-e), kao i praćenje pravilnog držanja tijela uočavajući deformitete kičme (kifoza, skolioza, lordoza, asimetrija lopatica), te u slučaju uočavanja istih, učenike uputiti na korektivne vježbe za ispravljanje. Praćenje antropometrijskih karakteristika i sposobnosti se vrši pomoću testova u okviru EURO FIT baterije testova, testiranjem učenika sa najmanje šest testova iz pomenute baterije, po izboru nastavnika. Osim ovih testova, nastavlja se praćenje visine i težine i obavezno je do kraja osnovne škole. Nastavnik bira testove prema sadržajima koje planira uraditi u toku godine. Učenike podsticati i permanentno educirati za samostalno izvođenje vježbi kod kuće kako bi poboljšao svoj rast i razvoj.

Opće tjelesna priprema – vježbe iz ovog područja primjenjivati na početku prvog i drugog polugodišta u cilju pripremanja organizma za predstojeće tjelesne aktivnosti. Vježbe izvoditi u zoni umjerenog intenziteta, sa posebnim osvrtom na razvoj funkcionalnih sposobnosti.

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća – od petog do devetog razreda obuhvataju oblasti *atletike, gimnastike (sportska gimnastika, ritmika i ples) i sportskih igara*.

Atletika u sedmom razredu podrazumjeva uvježbavanje niskog (progresija ubrzanja i trčanja na 60m i 100m) i visokog starta, vježbanje sa rekvizitima koji se koriste u atletskim disciplinama, izražavanje i evidentiranje rezultata mjernim jedinicama, uvježbavanje štafetnog trčanja (4x100m), uvježbavanje skoka u dalj tehnikom uvinuće, edukacija tehnike skoka u vis opkoračnom ili makazice tehnikom, uvježbavanje školske tehnike bacanja kugle i diska, kao i školske tehnike bacanja koplja. Školska tehnika bacanja kugle podrazumjeva izbačaj kugle sa klizećim korakom. Bacanje diska u sedmom razredu podrazumijeva tehniku bacanja diska izbačajem bez rotacije. Bacanje koplja se izvodi tehnikom izbačaja bez zaleta. Uključivati učenike u mjerenje rezultata.

Gimnastika podrazumjeva edukaciju i uvježbavanje gimnastičkih vježbi na parteru, gredi, konju bez hvataljki, paralelnom i dvovisinkom razboju. Od vježbi na parteru uvježbavati različite kolute naprijed i nazad, premet u stranu, stoj na glavi i stoj na šakama. Na konju bez hvataljki uvježbavati raznošku, zgrčku i sklopku s čela, a od vježbi na gredi naskok, stajanje u ravnotežnom položaju, hodanje, vaga, okreti i saskok. Na razboju uvježbavati njihanje, upore, saskoke, stoj na ramenima i kolut naprijed. Tokom vježbanja na razboju voditi računa o mjerama sigurnosti i zaštite (postavljanje strunjača i obezbjeđivanje asistencije). Prije izvođenja gimnastičkih elemenata obaveza je odraditi primjerene predvježbe. Prilikom izvođenja svih navedenih gimnastičkih vježbi **obavezno** asistirati učenicima u cilju zaštite i sigurnosti, a u slučaju samostalnog izvođenja vježbi **obavezan je nadzor** nastavnika. Također je u ovom uzrastu važno educirati učenike da asistiraju i pomažu drugima, poštujući pravila pomaganja. U okviru *ritmike i plesa* u sedmom razredu uvježbava se igrački korak narodnog kola "Poravno" i plesni valcer korak. Za uvježbavanje ritmičkih koraka sa rekvizitom koristi se обруč i vijajača.

Sportske igre se realizuju kroz osnovne i specifične elemente i igru odbojke, košarke, rukometa i nogometa. Specifični elementi sportskih igara koji se realiziraju u sedmom razredu su tehničko-taktički elementi igre. U ovom uzrastu učenici usvajaju pravila igre i pridržavaju ih se u igri. Igra se sprovodi primjenjujući osnovne i specifične elemente kroz saradnju sa suigračima.

Zdrav način života

Aktivan život - u sedmom razredu učenici će samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena, pripremajući opremu, rekvizite i izradu vremenskog plana. Također su svjesni važnosti svakodnevnog vježbanja i ponašaju se u skladu sa tim. Usmjeravanje djece na aktivan život potrebno je raditi u kontinuitetu tokom cijele školske godine u cilju sticanja svakodnevnih navika za vježbanje.

Prehranbene i higijenske navike - se realiziraju razgovorom, navođenjem primjera i praktičnim radionicama kako bi se učenici educirali i pridržavali principa pravilne i redovne ishrane, održavanja lične higijene, prostora i pravilnog očuvanja i zaštite okoline.

Međuljudski odnosi i tolerancija - podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na njegovanju pozitivnih osobina potrebnih za razvoj međuljudskih odnosa, kao i održavanje radionica na teme o

međuljudskim odnosima i toleranciji, u cilju izgrađivanja svijesti učenika o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima, samoprocjenjivanju ličnog rasta i razvoja, vrednovanja značaja međusobne saradnje i razvoja samokontrole.

Zaštita i sigurnost - podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine kako bi učenici stekli i koristili znanja u cilju samopomoći i vršnjačke pomoći.

Osmi razred

TJELESNO VJEŽBANJE			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>1. Antropološka obilježja</p> <p>-mjerjenje morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti</p> <p>(Metrika: 4 + 4 časa)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti značaj praćenja ITM-e; -procijenjivati razvoj antropometrijskih karakteristika i sposobnosti (EURO FIT baterija testova) između dva mjerenja; -procjenjivati značaj pravilnog i nepravilnog držanja tijela; -razlikovati vježbe za razvoj funkcionalnih sposobnosti; -opisati mogućnosti evidentiranja podataka IKT-a (informaciono - komunikacijske tehnologije); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti formulu za izračunavanje vlastitog ITM-e; -koristiti mjerne instrumente za mjerenje antropometrijskih osobina; -pratiti rezultate testiranja kroz lični karton učenika koristeći jednostavne informatičke programe za unos podataka (word); -koristiti specifične vježbe za ispravljanje uočenih deformiteta (kifoza, skolioza, lordoza, asimetrija lopatica); -koristiti odgovarajuće vježbe za razvoj funkcionalnih sposobnosti; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pratiti kontinuirano vlastiti ITM-e; -analizirati i prezentirati vlastite rezultate mjerenja kroz lični karton; - primjenjivati vježbe za poboljšanje funkcionalnih sposobnosti; -primjenjivati korektivne vježbe za ispravljanje uočenih deformiteta (kifoza, skolioza, lordoza, asimetrija lopatica);
<p>- Opće tjelesna priprema</p> <p>(Metrika: 2 + 2 časa)</p>	<p>-analizirati uticaj kontinuiranog vježbanja za razvoj opće tjelesne pripreme;</p> <p>-definirati vježbe za razvoj funkcionalnih sposobnosti u okviru opće tjelesne pripreme;</p>	<p>-izvoditi vježbe jačanja, istezanja i labavljenja muskulature, u toku provođenja vježbi za podizanje nivoa opće tjelesne spremnosti;</p> <p>-koristiti specifične vježbe za razvoj pojedinih motoričkih i funkcionalnih sposobnosti;</p>	<p>- primjenjivati vježbe za opće tjelesnu pripremu u svakodnevnom životu;</p>

<p>2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća</p> <p>-Atletika (trčanja, bacanja, skakanja)</p> <p>(Metrika: 10 časova)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -klasifikovati dionice trčanja na kratke i srednje staze, štafeto trčanje i trčanje sa preponama za muškarce i žene; -analizirati rezultate mjerenja u atletskim disciplinama; -opisati faze tehnike skoka u dalj, skoka u vis, bacanja kugle, diska, koplja, štafetnog trčanja i trčanja sa preponama; -razumjeti faze cjelokupnih tehnika naučenih atletskih disciplina; <p>-razlikovati predvježbe za određene vrste atletskih disciplina;</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti odgovarajuće startove pri trčanju na kratke i srednje staze, štafeto trčanje i trčanje sa preponama za muškarce i žene; -evidentirati i procjenjivati rezultate trčanja, bacanja, skakanja; -vježbati trčanje na kratke i duge staze, štafeta trčanja, trčanje sa preponama, skok u dalj <i>korlačnom</i> tehnikom, skok u vis Fosbery Flop tehnikom, tehniku bacanja diska, kugle i koplja; -samostalno izvoditi predvježbe za određene vrste atletskih disciplina; -kontrolisati frekvenciju rada srca prilikom izvođenja trkačkih disciplina; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -reagovati pravovremeno na zvučne i vizuelne komande za startove; -mjeriti i evidentirati rezultate trčanja, bacanja i skakanja; -izvoditi cjelokupnu tehniku skoka u dalj, skoka u vis, bacanja kugle, diska, koplja, štafetnog trčanja i trčanja s preponama; <p>-izvoditi predvježbe i vježbe shvatajući njihov značaj za poboljšanje tehnike;</p> <p>-reagovati na vanjske pokazatelje opterećenja;</p> <p>-dozirati intenzitet trčanja u skladu sa vlastitim mogućnostima;</p>
<p>-Gimnastika, ritmika i ples</p> <p>(Metrika: 12 časova)</p> <p>konju bez hvataljki</p>	<p>-nabrojati muške i ženske gimnastičke sprave (konj sa hvataljkama, greda niska i visoka, paralelni i dvovisinski razboj, vratilo);</p> <p>-imenovati gimnastičke elemente koji se izvode na parteru (kolut naprijed, kolut nazad, premet u stranu, stoj na glavi, stoj na šakama, sklopka s čela);</p> <p>-nabrojati gimnastičke vježbe na konju sa hvataljkama (upor prednji, upor stražnji, sjed i njihanja) i na razboju (njih, kolut naprijed i nazad, prednoška-saskok, zanoška-saskok);</p> <p>-nabrojati gimnastičke elemente koji se izvode na gredi (naskok, saskok, na</p>	<p>-koristiti primjerene predvježbe za izvođenje gimnastičkih vježbi na parteru, gredi, konju sa hvataljkama, razboju i vratilu;</p> <p>- izvoditi vježbe na parteru (razne vrste koluta naprijed i nazad, premet u stranu, stoj na glavi, stoj na šakama i sklopku s čela) primjenjujući pravilnu tehniku;</p> <p>-izvoditi gimnastičke vježbe na konju sa hvataljkama (upor prednji, upor stražnji, sjed i njihanja), na razboju (njih, kolut naprijed i nazad, prednoška-saskok, zanoška-saskok), na</p>	<p>- izvoditi gimnastičke elemente na parteru i spravama primjenjujući ispravnu tehniku;</p> <p>-pokazati zadovoljstvo savladavanjem straha od sprava i vježbi;</p> <p>-pružati podršku drugim učenicima u radu;</p> <p>-odgovorno se ponašati prema sebi i drugima, kako ne bi došlo do povređivanja;</p>

	<p>hodanje, poskoci, okreti, vaga); -razlikovati predvježbe za izvođenje gimnastičkih vježbi na parteru, gredi, konju sa hvataljkama, razboju i vratilu;</p> <p>-opisati korake <i>narodnog kola</i> "Poravno"; - opisati korake <i>valcera</i> (<i>bečki i engleski</i>); -prepoznati korake modernog plesa -prepoznati različite muzičke taktove za narodno kolo, valcer i moderni ples; -razlikovati nekoliko ritmičkih elemenata sa vijačom i trakama;</p>	<p>vratilu (nihanje, upor prednji, upor jašući, uzmak, kovrtljaj naprijed i nazad iz upora i saskok zanjihom) uz asistenciju nastavnika; - izvoditi samostalno različite vježbe na parteru i gredi uz nadzor nastavnika; -igrati narodno kolo i plesati valcer u skladu sa taktom; -izvoditi ritmičke kretnje koristeći korake modernog plesa; -izvoditi kretnje u ritmu sa vijačom i trakama; -povezati ritmičke korake u sastav od pet ili više elemenata sa vijačom i trakama;</p>	<p>-kretati se u skladu sa zadanim taktom (narodno kolo, valcer, moderni ples); -povezati nekoliko ritmičkih elemenata sa rekvizitima (vijača i traka) u sastav od pet i više elemenata; -kroz pokrete i muziku izraziti emocije; -primjenjivati poznate ritmičke pokrete u drugim sportskim aktivnostima i svakodnevnom životu;</p>
<p>-Sportske igre (odbojka, košarka, rukomet, nogomet) (Metrika: 26 časova)</p>	<p>-definirati sportske igre po njihovoj strukturi (načinu i mjestu izvođenja, trajanju igre, pravilima); - nabrojati elemente sportskih igara sa i bez lopte; -razlikovati osnovna od takmičarskih pravila odbojke, košarke, rukometa i nogometa; - razlikovati osnovne elemente tehnike igre bez lopte za svaku sportsku igru; - razlikovati osnovna od specifičnih dodavanja, vođenja, odbijanja i šutiranja lopte; -razumjeti suđenje i način vođenja zapisnika utakmice; -razumjeti osnovne taktičke elemente sportskih igara (taktika igre u odbrani</p>	<p>- uvježbavati specifične elemente odbojke (servis, prijem servisa, dizanje, smećiranje, blokiranje, zaštita bloka, odbrana polja), košarke (pivotiranje, dribling, lijevi i desni dvokorak, skok-šut, horog šut, slobodna bacanja), rukometa (bočna dodavanja, fintiranja, šutiranje iz jednog, dva ili tri koraka, tehnika golmana) i nogometa (dribling, štopanje, šutiranje nogom i glavom, izvođenje slobodnih i kaznenih udaraca) individualno, u paru, grupno i kroz igru; -koristiti elemente sportskih igara u igri poštujući pravila;</p>	<p>- nadmetati se u igri primjenjujući elemente sportskih igara; - motivirati sebe i saigrače tokom igre; -tolerirati poraz i njegovati fer play igru; -pokazati razumjevanje u konfliktnim situacijama; -sarađivati sa suigračima u igri; -pomagati pri suđenju i voditi zapisnik na improviziranim obrascima; - primjenjivati predviđenu taktiku napada i odbrane u igri</p>

	i napadu i taktika golmana);	- pridržavati se pravila sportskih igara; -učestvovati u suđenju i vođenju zapisnika utakmice; - koristiti elemente igre u skladu sa taktikom igre;	
ZDRAV NAČIN ŽIVOTA			
1. Aktivan život (Metrika: 3 + 3 časa)	Učenici će: -razumjeti važnost stjecanja navika za svakodnevnu tjelesnu aktivnost i boravak u prirodi; -procjenjivati značaj svakodnevnog vježbanja za pravilan rast i razvoj i sprečavanja deformiteta;	Učenici će: -koristiti stečene navike za svakodnevnu tjelesnu aktivnost; -provoditi slobodno vrijeme u prirodi aktivno u cilju pravilnog rasta i razvoja; - koristiti različite tjelesne aktivnosti u slobodno vrijeme u cilju jačanja organizma; - kreirati, planirati i sprovesti razne aktivnosti i igre u slobodnom vremenu;	Učenici će: -pokazivati stalnu potrebu izvođenja tjelesnih aktivnosti; -samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena; -poštovati pravila lijepog ponašanja;
2. Prehrambene i higijenske navike (Metrika: 1+1 čas)	Učenici će: -analizirati i objasniti značaj redovnog održavanja lične higijene, radnog prostora i pravilne ishrane u prevenciji zdravlja; -objasniti uticaj štetnih materija na razvoj bolesti i ovisnosti; -analizirati značaj pravilnog očuvanja i zaštite okoline za zdravlje čovjeka;	Učenici će: -raspravljati o značaju redovnog održavanja lične higijene, radnog prostora i pravilne ishrane u prevenciji zdravlja; -koristiti zdrave namirnice u ishrani, održavati ličnu higijenu i voditi dnevnik prehrane; -prezentirati uticaj štetnih materija;	Učenici će: - primjenjivati principe pravilne i redovne ishrane, održavanja lične higijene i učestvovati u aktivnostima značajnim za očuvanje okoline; - upućivati druge na važnost pravilne ishrane i održavanja lične higijene kao i uticaju štetnih materija na nastanak i razvoj bolesti; - prakticirati zdrave prehrambene navike;
3. Međuljudski odnosi i tolerancija (Metrika: 1 čas)	Učenici će: - definisati odgovorno ponašanje prema sebi i drugima; -analizirati važnost i potrebu povjerenja i poštovanja u međuljudskim odnosima; - analizirati neprimjerena ponašanja u svakodnevnom životu i	Učenici će: -pokazivati samokontrolu i samoprocjenu tokom praćenja ličnog razvoja; -koristiti socijalne vještine za rješavanje problema, suočavanje sa konkurencijom i promjenama u	Učenici će: -izgrađivati kontinuirano svijest o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima; -vrednovati međusobnu saradnju, samokontrolu i samoprocjenu u međuljudskim odnosima;

	njihov uticaj na međuljudske odnose;	međuljudskim odnosima; - kontrolirati vlastito ponašanje, razgovarati o problemima i pokazivati empatiju;	- pokazuje samokontrolu prihvatajući krajnji rezultat u sportskim aktivnostima na dostojanstven način;
4. Zaštita i sigurnost (Metrika: 1 čas)	Učenici će: -objasniti načine pružanja prve pomoći u urgentnim situacijama sebi i drugima; -procjenjivati značaj pravovremenog pružanja prve pomoći; -razumjeti značaj mjera sigurnosti tokom vježbanja;	Učenici će: - koristiti primjerene načine pružanja prve pomoći u urgentnim situacijama; -koristiti mjere sigurnosti i zaštite tokom rada i u slobodnim aktivnostima; -voditi računa o sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja;	Učenici: -prezentirati znanja i sposobnosti pružanja pomoći sebi i drugima; - primjenjivati znanja sigurnosti i zaštite tokom rada i u slobodnim aktivnostima;

Organizacijsko metodičke napomene

Antropološka obilježja – u osmom razredu nastavlja se praćenje rasta i razvoja, mjerenjem težine i visine tijela, te njihovog odnosa kroz indeks tjelesne mase (ITM-e), kao i praćenje pravilnog držanja tijela uočavajući deformitete kičme (kifoza, skolioza, lordoza, asimetrija lopatica). Praćenje antropometrijskih karakteristika i sposobnosti se vrši pomoću testova u okviru EURO FIT baterije testova, testiranjem učenika sa najmanje šest testova iz pomenute baterije, po izboru nastavnika. Osim ovih testova, nastavlja se praćenje visine i težine i obavezno je do kraja osnovne škole. Nastavnik bira testove prema sadržajima koje planira uraditi u toku godine. Učenike podsticati i permanentno educirati za samostalno izvođenje vježbi kod kuće kako bi poboljšao svoj rast i razvoj.

Opće tjelesna priprema – vježbe iz ovog područja primjenjivati na početku prvog i drugog polugodišta u cilju pripremanja organizma za predstojeće tjelesne aktivnosti. Vježbe izvoditi u zoni umjerenog intenziteta, sa posebnim osvrtom na razvoj funkcionalnih sposobnosti.

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća – od petog do devetog razreda obuhvataju oblasti *atletike, gimnastike (sportska gimnastika, ritmika i ples) i sportskih igara*.

Atletika u osmom razredu podrazumjeva uvježbavanje niskog i visokog starta, vježbanje sa rekvizitima koji se koriste u atletskim disciplinama, izražavanje i evidentiranje rezultata mjernim jedinicama koristeći IKT, uvježbavanje štafetnog trčanja i trčanja sa preponama, uvježbavanje skoka u dalj koračnom tehnikom, uvježbavanje skoka u vis Fosbery Flop tehnikom, uvježbavanje bacanja kugle O' Brien tehnikom i bacanje diska rotacionom tehnikom, kao i tehnike bacanja koplja. U osmom razredu se skok u dalj, sok u vis, bacanja kugle, koplja i diska uvježbava primjenjujući cjelokupnu tehniku. Uključivati učenike u mjerenje rezultata.

Gimnastika podrazumjeva edukaciju i uvježbavanje gimnastičkih vježbi na parteru, gredi, konju sa hvataljkama, paralelnom i dvovisinkom razboju i vratilu. Od vježbi na parteru uvježbavati različite kolute naprijed i nazad, premet u stranu, stoj na glavi, stoj na šakama i sklopku s čela. Na konju sa hvataljkama vježbati upor prednji, upor stražnji, sjed i njihanja a od vježbi na gredi naskok, stajanje u ravnotežnom položaju, hodanje, vaga, okreti i saskok. Na razboju uvježbavati njihanje, kolut naprijed i nazad, prednoška-saskok i zanoška-saskok. Na vratilu uvježbavati njihanje, upor prednji, upor jašući, uzmak, kovrtljaj naprijed i nazad iz upora i saskok zanjihom. Tokom vježbanja na razboju i vratilu voditi računa o mjerama sigurnosti i zaštite (postavljanje strunjača i obezbjeđivanje asistencije). Prije izvođenja gimnastičkih elemenata obaveza je odraditi primjerene predvježbe.

Prilikom izvođenja svih navedenih gimnastičkih vježbi **obavezno** asistirati učenicima u cilju zaštite i sigurnosti, a u slučaju samostalnog izvođenja vježbi **obavezan je nadzor** nastavnika. Također je u ovom uzrastu važno educirati učenike da asistiraju i pomažu drugima, poštujući pravila pomaganja. U okviru *ritmike i plesa* u osmom razredu uvježbava se igrački korak narodnog kola "Poravno" i plesni valcer korak (bečki i engleski), kao i koraci modernog plesa. Za uvježbavanje ritmičkih koraka sa rekvizitom koristi se vijača i trake.

Sportske igre se realizuju kroz osnovne i specifične elemente i igru odbojke, košarke, rukometa i nogometa. Specifični elementi sportskih igara koji se realiziraju u osmom razredu su tehničko-taktički elementi igre. U osmom razredu učenici usvajaju takmičarska pravila igre i pridržavaju ih se u igri. Igra se sprovodi primjenjujući osnovne i specifične tehničke i taktičke elemente igre.

Zdrav način života

Aktivan život - u osmom razredu učenici će samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena, pripremajući opremu, rekvizite i izradu vremenskog plana. Također su svjesni važnosti svakodnevnog vježbanja i ponašaju se u skladu sa tim. Usmjeravanje djece na aktivan život potrebno je raditi u kontinuitetu tokom cijele školske godine u cilju sticanja svakodnevnih navika za vježbanje.

Prehrambene i higijenske navike - se realiziraju razgovorom, navođenjem primjera i praktičnim radionicama kako bi se učenici educirali i pridržavali principa pravilne i redovne ishrane, održavanja lične higijene, prostora i pravilnog očuvanja i zaštite okoline.

Međuljudski odnosi i tolerancija - podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na njegovanju pozitivnih osobina potrebnih za razvoj međuljudskih odnosa, kao i održavanje radionica na teme o međuljudskim odnosima i toleranciji, u cilju izgrađivanja svijesti učenika o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima, samoprocjenjivanju ličnog rasta i razvoja, vrednovanja značaja međusobne saradnje i razvoja samokontrole prihvatajući krajnji rezultat u sportskim aktivnostima na dostojanstven način.

Zaštita i sigurnost - podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine kako bi učenici stekli i koristili znanja u cilju samopomoći i vršnjačke pomoći.

Deveti razred

TJELESNO VJEŽBANJE			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
1. Antropološka obilježja -mjerjenje morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti (Metrika: 2 + 2 časa)	Učenici će: -procijenjavati razvoj antropometrijskih karakteristika i sposobnosti (EURO FIT baterija testova) između dva mjerenja; -razlikovati vježbe za razvoj motoričkih i funkcionalnih sposobnosti; -opisati mogućnosti evidentiranja podataka IKT-a (informaciono -	Učenici će: - izračunavati i analizirati vlastiti ITM-e; -koristiti mjerne instrumente za mjerenje antropometrijskih sposobnosti i karakteristika; -pratiti rezultate testiranja kroz lični karton učenika koristeći informatičke programe za unos podataka (word i excell);	Učenici će: -pratiti kontinuirano vlastiti ITM-e; -analizirati i prezentirati svoja antropološka obilježja u skladu s individualnim mogućnostima upotrebom IKT-a; - primjenjivati vježbe za poboljšanje motoričkih i funkcionalnih sposobnosti;

	komunikacijske tehnologije);	-koristiti odgovarajuće vježbe za razvoj motoričkih i funkcionalnih sposobnosti;	
- Opće tjelesna priprema (Metrika: 2 časa)	-analizirati uticaj kontinuiranog vježbanja za razvoj opće tjelesne pripreme; -definirati vježbe za razvoj motoričkih i funkcionalnih sposobnosti u okviru opće tjelesne pripreme;	-izvoditi vježbe jačanja, istežanja i labavljenja muskulature, u toku provođenja vježbi za podizanje nivoa opće tjelesne spremnosti; -koristiti specifične vježbe za razvoj pojedinih motoričkih i funkcionalnih sposobnosti;	- primjenjivati vježbe za opće tjelesnu pripremu u svakodnevnom životu;
2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća -Atletika (trčanja, bacanja, skakanja) (Metrika: 10 časova)	Učenici će: -klasifikovati dionice trčanja na kratke, srednje i duge staze, štafetno trčanje i trčanje sa preponama za muškarce i žene; -analizirati rezultate mjerenja u atletskim disciplinama; -razumjeti faze cjelokupnih tehnika skoka u dalj, skoka u vis, bacanja kugle, diska, koplja, štafetnog trčanja i trčanja sa preponama; -razlikovati predvježbe za određene vrste atletskih disciplina;	Učenici će: -koristiti odgovarajuće startove pri trčanju na kratke, srednje i duge staze, štafetno trčanje i trčanje sa preponama za muškarce i žene; -evidentirati i procjenjivati rezultate trčanja, bacanja, skakanja; -vježbati trčanje na kratke, srednje i duge staze, štafeta trčanja, trčanje sa preponama, skok u dalj, skok u vis, bacanje diska, kugle i koplja, primjenjujući tehnike u kojima postižu najbolje rezultate; -izvoditi i drugim učenicima demonstrirati predvježbe za određene vrste atletskih disciplina; -koristiti režim opterećenja u tjelesnom vježbanju, u skladu sa vlastitim mogućnostima, na osnovu frekvencije srca i drugih pokazatelja;	Učenici će: -mjeriti i evidentirati rezultate trčanja, bacanja i skakanja; -takmičiti se u naučenim atletskim disciplinama primjenjujući tehnike pomoću kojih postižu najbolje rezultate; -primjenjivati naučene tehnike i u svim životnim situacijama; -samostalno izvršiti pripreme za takmičenje u atletskim disciplinama; -reagovati na pokazatelje opterećenja tokom rada; -dozirati intenzitet tokom takmičenja u cilju postizanja maksimalnih rezultata;
-Gimnastika, ritmika i ples (Metrika: 12 časova)	-nabrojati muške i ženske gimnastičke sprave ((konj sa hvataljkama, greda niska i visoka, paralelni i dvovisinski razboj, vratilo, karike);	-koristiti primjerene predvježbe za izvođenje gimnastičkih vježbi na parteru, kozliću, razboju, vratilu i karikama;	- primjenjivati samostalno nastavna sredstva, opremu i prostor da bi razvili psihomotoričke i funkcionalne

	<p>-opisati gimnastičke elemente koji se izvode na parteru (kolut naprijed, kolut nazad, premet u stranu, stoj na glavi, stoj na šakama, sklopka s čela, premet naprijed i nazad);</p> <p>-nabrojati gimnastičke vježbe na konju sa hvataljkama (premah prednožno i premah zanožno), na razboju (njih, kolut naprijed i nazad, prednoška-saskok, zanoška-saskok), na vratilu (njihanje, upor prednji, upor jašuci, uzmak, kovrtljaj naprijed i nazad iz upora i saskok zanjihom) i na karikama (ljuljanje, njihanje, iskret naprijed i nazad);</p> <p>-razlikovati predvježbe za izvođenje gimnastičkih vježbi na parteru, konju sa hvataljkama, razboju, vratilu i karikama;</p> <p>-prepoznati korake društvenih i modernih plesova;</p> <p>-razlikovati ritmičke elemente sa loptom, obručem, vijačom i trakama;</p>	<p>- izvoditi vježbe na parteru (kolut naprijed, kolut nazad, premet u stranu, stoj na glavi, stoj na šakama, sklopka s čela, premet naprijed i nazad);</p> <p>-izvoditi gimnastičke vježbe na konju sa hvataljkama (premah prednožno i premah zanožno), na razboju (njih, kolut naprijed i nazad, prednoška-saskok, zanoška-saskok), na vratilu (njihanje, upor prednji, upor jašuci, uzmak, kovrtljaj naprijed i nazad iz upora i saskok zanjihom) uz asistenciju nastavnika;</p> <p>- izvoditi samostalno različite vježbe na parteru uz nadzor nastavnika;</p> <p>-igrati narodno kolo i plesati valcer u skladu sa taktom;</p> <p>-izvoditi ritmičke kretnje koristeći korake modernog plesa;</p> <p>-povezati ritmičke korake u sastav koristeći elemente sa loptom, obručem, vijačom i trakama;</p>	<p>sposobnosti;</p> <p>- izvoditi gimnastičke elemente na parteru i spravama primjenjujući ispravnu tehniku;</p> <p>-pokazati zadovoljstvo savladavanjem straha od sprava i vježbi;</p> <p>-pružati podršku drugim učenicima u radu;</p> <p>-odgovorno se ponašati prema sebi i drugima, kako ne bi došlo do povređivanja;</p> <p>-kretati se u skladu sa zadanim taktom;</p> <p>-povezati nekoliko ritmičkih elemenata sa rekvizitima u sastav;</p> <p>-kroz pokrete i muziku izraziti emocije;</p> <p>-primjenjivati poznate ritmičke pokrete i u svim životnim situacijama;</p>
<p>-Sportske igre (odbojka, košarka, rukomet, nogomet) (Metrika: 26 časova)</p>	<p>-objasniti osnovna teorijska znanja iz historije sporta;</p> <p>-definirati sportske igre po njihovoj strukturi i pravilima;</p> <p>- nabrojati elemente individualne i grupne taktike igre;</p> <p>-razumjeti pravila igre odbojke, košarke, rukometa i nogometa;</p>	<p>-učestvovati u sportskim aktivnostima primjenjujući i poštujući pravila;</p> <p>- usavršavati elemente tehnike odbojke, košarke, rukometa i nogometa kroz igru;</p> <p>-primjenjivati elemente tehnike i taktike igre u skladu sa pravilima;</p>	<p>-analizirati tok sportskog događaja;</p> <p>- nadmetati se u igri primjenjujući elemente tehnike i taktike igre;</p> <p>-samostalno suditi i voditi zapisnik na obrascima;</p> <p>- motivirati sebe i saigrače tokom igre;</p> <p>-tolerirati poraz i njegovati fer play igru;</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - razumjeti važnost primjene tehničkih elemenata u skladu sa taktikom igre; -razumjeti suđenje i način vođenja zapisnika utakmice; -razumjeti taktiku igre u odbrani i napadu, individualnu i grupnu taktiku i taktiku golmana; 	<ul style="list-style-type: none"> -učestvovati u suđenju i vođenju zapisnika utakmice; 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati razumjevanje u konfliktnim situacijama;
ZDRAV NAČIN ŽIVOTA			
1. Aktivan život (Metrika: 3 + 3 časa)	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -razumjeti važnost stjecanja navika za svakodnevnu tjelesnu aktivnost i boravak u prirodi; -procjenjivati značaj svakodnevnog vježbanja za pravilan rast i razvoj i sprečavanja deformiteta; -procjenjivati značaj sportsko-rekreativnih aktivnosti za razvoj funkcionalnih i motoričkih sposobnosti; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -provoditi slobodno vrijeme u prirodi aktivno u cilju pravilnog rasta i razvoja; - koristiti različite tjelesne aktivnosti u slobodno vrijeme u cilju jačanja organizma; - kreirati, planirati i sprovesti razne aktivnosti i igre u slobodnom vremenu; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -primjenjivati stečene navike u svakodnevnim tjelesnim aktivnostima; -samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena; -voditi računa o pravilnom držanju tijela kao uslovu za sprečavanje deformiteta; -vrednovati uticaj sportsko-rekreativnih aktivnosti na razvoj funkcionalnih i motoričkih sposobnosti;
2. Prehrambene i higijenske navike (Metrika: 1+1 čas)	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -analizirati i objasniti značaj redovnog održavanja lične higijene, radnog prostora i pravilne ishrane u prevenciji zdravlja; -objasniti uticaj štetnih materija na razvoj bolesti i ovisnosti; -analizirati značaj pravilnog očuvanja i zaštite okoline za zdravlje čovjeka; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -koristiti zdrave namirnice u ishrani, održavati ličnu higijenu i voditi dnevnik prehrane; -prezentirati uticaj štetnih materija; -upotrebljavati znanja o zdravom načinu prehrane s ciljem očuvanja i unapređenja zdravlja i razvoja; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -pridržavati se principa pravilne i redovne ishrane, održavanja lične higijene i učestvovati u aktivnostima značajnim za očuvanje okoline; - upućivati druge na važnost pravilne ishrane i održavanja lične higijene kao i uticaju štetnih materija na nastanak i razvoj bolesti; -raspravljati o djelovanju štetnih materija na zdravlje čovjeka;
3. Međuljudski odnosi i tolerancija (Metrika: 1 čas)	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> - definisati odgovorno ponašanje prema sebi i drugima; 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -koristiti samokontrolu i samoprocjenu tokom praćenja ličnog razvoja; -koristiti prihvatljive 	Učenici će: <ul style="list-style-type: none"> -izgrađivati kontinuirano svijest o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima;

	-analizirati važnost i potrebu povjerenja i poštovanja u međuljudskim odnosima; - analizirati neprimjerena ponašanja u svakodnevnom životu i njihov uticaj na međuljudske odnose;	obrasce ponašanja u prevazilaženju različitih situacija u međuljudskim odnosima; - kontrolirati vlastito ponašanje, razgovarati o problemima i pokazivati empatiju; - ispoljavati odgovornost u odnosima prema drugim ljudima;	-prosudivati značaj samokontrole i samoprocjene u međuljudskim odnosima u različitim situacijama; - primjenjivati samokontrolu prihvatajući krajnji rezultat u sportskim aktivnostima na dostojanstven način; -argumentovati važnost i potrebu privrženosti, povjerenja i poštovanja u međuljudskim odnosima;
4. Zaštita i sigurnost (Metrika: 1 čas)	Učenici će: -objasniti načine pružanja prve pomoći u urgentnim situacijama sebi i drugima; -procjenjivati značaj pravovremenog pružanja prve pomoći; -razumjeti značaj mjera sigurnosti tokom vježbanja.	Učenici će: - koristiti primjerene načine pružanja prve pomoći u urgentnim situacijama; -koristiti teoretsko-motorička znanja za zaštitu i sigurnost u cilju samopomoći i vršnjačke pomoći i podrške; -voditi računa o sigurnosti tokom tjelesnog vježbanja.	Učenici: -prezentirati znanja i sposobnosti pružanja pomoći sebi i drugima; - primjenjivati znanja sigurnosti i zaštite tokom rada i u slobodnim aktivnostima; -demonstrirati prvu pomoć uz podršku nastavnika.

Organizacijsko metodičke napomene

Antroploška obilježja – u devetom razredu nastavlja se praćenje rasta i razvoja, indeksa tjelesne mase (ITM-e), kao i praćenje pravilnog držanja tijela. Praćenje antropometrijskih karakteristika i sposobnosti se vrši pomoću testova u okviru EURO FIT baterije testova, testiranjem učenika sa najmanje četiri testa iz pomenute baterije, po izboru nastavnika u skladu sa procjenom razvoja učenika tokom cjelokupnog osnovnoškolskog obrazovanja i odgoja. Nastavnik bira testove prema sadržajima koje planira uraditi u toku godine. Učenike podsticati i permanentno educirati za samostalno izvođenje vježbi kod kuće kako bi poboljšao svoj rast i razvoj.

Opće tjelesna priprema – vježbe iz ovog područja primjenjivati na početku godine u cilju pripremanja organizma za predstojeće tjelesne aktivnosti. Vježbe izvoditi u zoni umjerenog i srednjeg intenziteta, sa posebnim osvrtom na razvoj funkcionalnih sposobnosti.

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća – od petog do devetog razreda obuhvataju oblasti *atletike, gimnastike (sportska gimnastika, ritmika i ples) i sportskih igara*.

Atletika u devetom razredu podrazumjeva primjenu naučenih tehnika pri takmičenju u trčanju, bacanju i skakanju. Osim toga učenici će kroz takmičenje primjenjivati rekvizite za određene atletske discipline. Također će kroz takmičenja usavršavati štafetno trčanje, trčanje sa preponama, skok u dalj, skoka u vis, bacanja kugle, diska i koplja, tehnikom kojom postižu najbolje rezultate. Takmičenja se provode na nivou jednog i više odjeljenja istog razreda, vodeći računa o rodnoj ravnopravnosti.

Gimnastika podrazumjeva edukaciju i uvježbavanje gimnastičkih vježbi na parteru, konju sa hvataljkama, razboju, vratilu i karikama. Tokom vježbanja na spravama voditi računa o mjerama sigurnosti i zaštite (postavljanje strunjača i obezbjeđivanje asistencije). Prije izvođenja gimnastičkih elemenata obaveza je odraditi primjerene predvježbe. Prilikom izvođenja gimnastičkih vježbi **obavezno** asistirati učenicima u cilju zaštite i sigurnosti, a u slučaju samostalnog izvođenja vježbi **obavezan je nadzor** nastavnika. Također je u ovom uzrastu važno educirati učenike da asistiraju i pomažu drugima, poštujući pravila pomaganja. Za uvježbavanje ritmičkih koraka sa rekvizitom koristi se lopta, obruč, vijača i trake. U okviru plesa učenici se pripremaju za završni maturalni ples.

Sportske igre se realizuju kroz uvježbavanje i usavršavanje tehničkih i taktičkih elemenata i igru odbojke, košarke, rukometa i nogometa. U devetom razredu učenici primjenjuju pravila u igri. Nastavni sadržaji se provode kroz takmičenja na nivou jednog i više odjeljenja istog razreda, vodeći računa o rodnoj ravnopravnosti.

Zdrav način života

Aktivan život - u devetom razredu učenici će samostalno organizirati aktivno provođenje slobodnog vremena, pripremajući opremu, rekvizite i izradu vremenskog plana. Također su svjesni važnosti svakodnevnog vježbanja i ponašaju se u skladu sa tim. Usmjeravanje djece na aktivan život potrebno je raditi u kontinuitetu tokom cijele školske godine u cilju sticanja svakodnevnih navika za vježbanje.

Prehrambene i higijenske navike - se realiziraju razgovorom, navođenjem primjera i praktičnim radionicama kako bi se učenici educirali i pridržavali principa pravilne i redovne ishrane, održavanja lične higijene, prostora i pravilnog očuvanja i zaštite okoline.

Međuljudski odnosi i tolerancija - podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine na njegovanju pozitivnih osobina potrebnih za razvoj međuljudskih odnosa, kao i održavanje radionica na teme o međuljudskim odnosima i toleranciji, u cilju izgrađivanja svijesti učenika o odgovornom ponašanju prema sebi i drugima, samoprocjenjivanju ličnog rasta i razvoja, vrednovanja značaja međusobne saradnje i razvoja samokontrole prihvatajući krajnji rezultat u sportskim aktivnostima na dostojanstven način.

Zaštita i sigurnost - podrazumjeva kontinuirani rad tokom cijele školske godine kako bi učenici stekli i koristili znanja u cilju samopomoći i vršnjačke pomoći.

Nastavnik će u cilju optimalizacije nastave ostvarenjem grupnih oblika rada, organizirati rad u homogeniziranim grupama. Grupni oblici nastavnoga rada, tj. podjela odjeljenja na manje homogenizirane grupe, omogućuju bolje iskorištavanje postojećih uslova rada, nastavnih pomagala, veću aktivnost učenika na nastavnom času i veću mogućnost zadovoljavanja individualnih potreba i zanimanja učenika.

Nastavnik će povremeno realizirati i sadržaje po izboru učenika, koji su u skladu sa ishodima nastave. To su sadržaji koje učenici biraju na samom nastavnom času u dogovoru sa nastavnikom. Ovakav pristup realizacije nastave će razviti pozitivnu komunikaciju nastavnika sa učenicima i graditi povjerenje učenika, što će povećati nivo njihovog samopoštovanja. Sadržaji po vlastitom izboru omogućavaju da učenici razvijaju osjećaj o vlastitoj sposobnosti koji utiče na razvoj unutrašnje motivacije za rad. Osjećaj kompetentnosti koji učenik doživljava u takvim aktivnostima povećava njegov interes za rad i uživanje u tjelesnim aktivnostima. Samostalan izbor aktivnosti povećava osjećaj autonomije. Kada se dešava da se učenici ne mogu odlučiti za neke od programskih sadržaja nastavnik im u tome treba pomoći. Kada se dešava da učenici biraju iste sadržaje na više časova to im ne treba osporavati sve dok u tome primjetno uživaju. Sadržaji po izboru učenika se biraju iz okvira predviđenih programskih sadržaja u skladu sa nastavnim planom i ishodima nastave.

Nastavnik može integrirati sadržaje iz dva ili više predmeta ili oblasti, u zavisnosti od postavljenih ciljeva i očekivanih ishoda. Trajanje rada na odabranoj temi, sadržaj i struktura pojedinačnih časova, variraju u zavisnosti od reakcije učenika. Teme se realiziraju kroz: igru, poligone, stanice, korišćenje sportskih sprava i rekvizita, radionice. *Uvijek promovirati nadmetanje sa samim sobom.* Hodanje i trčanje, kad god je moguće, realizirati u prirodi. U kontekstu tjelesne aktivnosti, nastavnik mora uložiti maksimalan napor kako bi kroz individualizaciju nastave

svim učenicima omogućio doživljaj uspješnosti u ovladavanju sve složenijim kretnim zadacima. Saznanje da postoje okretniji ili brži vršnjaci, za dijete treba da bude izvor prepoznavanja različitosti i spoznaje sopstvenih osobina (dobrih i manje dobrih) i prihvatanje sebe i drugih kao jednako vrijednih. Kod izbora igara, prednost imaju saradničke igre, mada djeci koja to žele treba omogućiti iskustvo takmičarske situacije, naravno pod određenim uvjetima (insistirati na prijateljskom, fer-plej odnosu i poštovanju pravila; ne precjenjivati značaj pobjede; kontrolirati i suzbijati agresivnost; omogućiti visok stepen učešća svih takmičara; insistirati na samoprevazilaženju i sl.), u takmičarskim igrama promovirati uvažavanje drugih – protivničkih igrača i saigrača. Obavezno omogućiti učenicima slobodu izbora kad je riječ o učešću u takmičarskim igrama.

Prilikom realizacije sadržaja tjelesnog i zdravstvenog odgoja nastavnik treba voditi računa o: prilagođenosti sadržaja materijalnim uvjetima; primjerenosti sadržaja dobi i spolu djeteta; sigurnosti djeteta; korisnosti sadržaja za svakodnevni život, sportsku rekreaciju, urgentne situacije; razvoju antropoloških obilježja djeteta i interesu i potrebama djeteta.

Rad se u homogeniziranim grupama organizira s obzirom na interes, sposobnosti i vještine, te prethodno stečena znanja iz pojedinih kinezioloških aktivnosti, a programske sadržaje u nastavnom programu prema tome određuje i vrednuje sam nastavnik. Izbor nastavnog sadržaja može biti iz osnovnog programa, ali i iz programa ostalih sportova i programa za vannastavne aktivnosti, što znači da nastavnik na svakom nastavnom času može prilagoditi sadržaje trenutnim interesima učenika u cilju povećanja aktivnosti učenika, a u skladu sa ishodima ZJNPP.

Nastavnik će provoditi aktivnosti i u Školskom sportskom društvu (sekcije u skladu sa afinitetima i potrebama učenika) kao vannastavne aktivnosti. Također će provoditi i vanškolske aktivnosti u skladu sa interesima učenika kao što su izleti, pješačenja, skijanje i plivanje.

U slučaju kada materijalno-tehnički uvjeti ne omogućavaju realizaciju nastavnih sadržaja predviđenih NPP nastavnik će provoditi nastavne sadržaje iz drugih sportova (stoni tenis, tenis, badminton i dr.), ali i kao nastavne sadržaje po izboru učenika bez obzira na materijalno-tehničke uvjete.

Opće didaktičko – metodičke napomene

Ciljevi tjelesnog i zdravstvenog odgoja tiču se napora usmjerenog ka stvaranju sistema uvjeta, koji će učeniku pomoći da:

- usvoji osnovna znanja i razvije interes i naviku za njegu i zaštitu zdravlja,
- usvoji osnovna kineziološka znanja i stekne kineziološka iskustva za cjeloživotno tjelesno vježbanje,
- usvoji znanja o kontroli osnovnih parametara psihomotoričkog statusa,
- aktivno koristi slobodno vrijeme i snalazi se u urgentnim situacijama,
- zadovolji potrebu za igrom i kretanjem i razvije interes za bavljenje sportskim, rekreativnim i kinezioterapijskim aktivnostima,
- razumije, poštuje i promovira ekološke vrijednosti,
- uvažava svoje kompetencije i racionalno ih afirmira.

Polazni kriteriji za što kvalitetniji obrazovni standard tjelesnog i zdravstvenog odgoja jesu:

- objektivnost – prilagođenost sadržaja materijalnim uvjetima,
- primjerenost sadržaja dobi i spolu učenika,
- sigurnost učenika,
- korisnost sadržaja za svakodnevni život, sportsku rekreaciju, urgentne situacije ili pogodnost za nadgradnju različitih kinezioloških aktivnosti,
- razvoj antropoloških obilježja učenika, i
- interes i potreba učenika.

Ovaj razvojni period karakterističan je po burnom tjelesnom rastu i razvoju, koji vodi do biološke i spolne zrelosti učenika. Ubrzani tjelesni rast i razvoj odvija se po fazama „ispružanja i popunjavanja“ pa se često stiče utisak tjelesne disharmonije. Učešće mase međusobno se mijenja i prema dijelovima cijelog tijela. Ove proporcionalne promjene utiču na kontinuirani razvoj motoričkih sposobnosti, odnosno, dovode do određene stagnacije ili usporenog razvoja, što učenici teško prihvaćaju. Dodatni problem ovog razvojnog perioda predstavlja razvoj psihičkih obilježja ličnosti. Društveni zahtjevi, kao i biološke promjene u ovom razvojnog periodu vode ka emocionalnoj neujednačenosti. Pravilno vođena tjelesna aktivnost može značajno da kompenzira ovaj veoma osjetljiv period i da veliki doprinos za stvaranje i oblikovanje zdrave ličnosti.

S obzirom na to da su učenici naročito zainteresirani za produblјivanje znanja i širenje sadržaja rada, ovaj period je veoma pogodan za početak sportske aktivnosti. Zbog efikasnosti vježbe i bolje motivacije, u zadnje tri godine program tjelesnog i zdravstvenog odgoja zahtijeva savremeniji didaktičko-metodički postupak nastavnika, što se, u prvom redu, odnosi na slobodniju kompoziciju časa tjelesnog i zdravstvenog odgoja i na usavršavanje i osavremenјivanje tehnologije nastave.

Ovo razdoblje karakteriziraju izražene razlike između učenica i učenika u morfološkim, motoričkim i funkcionalnim obilježјima.

Četverodijelnu strukturu časa treba shvatiti samo kao obavezno polazište, koje osigurava optimalne psihološke, fiziološke i pedagoške preduvjete za realizaciju neposrednog zadatka časa tjelesnog i zdravstvenog odgoja. Na toj osnovi, sa dosta slobode, treba i komponirati konačnu strukturu časa za svaki zadatak. Intezivnije se koriste metode rada kao što su: metod dopunskog vježbanja, kružno-intervalni metod, metod stanica, tangent-trening (ciljani, usmjereni trening) i sl. Da bi intenzitet vježbanja bio optimalan, treba voditi računa o racionalnom korištenju objekata, sprava, rekvizita i ostalog nastavnog pribora, te o racionalnijem korištenju raspoloživog vremena za čas i sl.

S obzirom na to da je ovo razdoblje optimalno za usvajanja motoričkih znanja, obrazovna komponenta pretpostavlja usvajanje naprednih kinezioloških motoričkih znanja koja, upotpunjena osnovnim teorijskim znanјima iz kineziologije, podstiču razvoj ličnosti učenika.

Osnovni zadaci sportske edukacije u osnovnoj školi usmjereni su na optimalno stimuliranje procesa rasta, razvoja i sazrijevanja učenika, kroz profesionalnu podršku učenicima u aktivnostima tokom kojih će oni usvojiti osnovna znanja i razviti interes i naviku za vježbanjem. Osim toga cilj je da učenici steknu znanja o zaštiti i promociji zdravlja tjelesnim aktivnostima, usvoje teorijska i motorička znanja i iskustava korisna za svakodnevne i urgentne situacije, optimalno razvijaju opće, posebne i specifične psihomotoričke osobine i sposobnosti, razvijaju interes i naviku za cjeloživotni kineziološki angažman, osposobe se za samostalnu kontrolu i održavanje kondicije, steknu samopouzdanje da dosljedno i kontinuirano uvažavaju, razvijaju i afirmiraju vlastite mogućnosti i kompetencije u prilog kvalitetu života i suživota.

U napomenama se vodilo računa o inkluzivnoj nastavi koja podrazumjeva prilagođavanje nastave učenicima koji imaju određene obrazovne potrebe. Nastavnik ima obavezu da za svakog takvog učenika izradi prilagođeni program.

Praćenje, vrednovanje i ocjenјivanje

Tjelesno i zdravstveno odgojno-obrazovno područje bitno se razlikuje od ostalih odgojno-obrazovnih područja po tome što uz pomoć sredstava kojima raspolaže može i mora uticati na cjelokupan antropološki status učenika. Da bi se te njegove komparativne prednosti iskoristile što je moguće više, odnosno da bi se potreban i moguć uticaj tjelesnog vježbanja držao stalno pod nadzorom, a nastava tjelesnog i zdravstvenog odgoja

održavala u granicama učinkovitog i korisnog djelovanja, potrebno je dobro poznavati sudionike nastavnog procesa – to je nemoguće bez sistemskog, realnog i objektivnog praćenja i provjeravanja njihovog rada i napretka. Da bi praćenje i provjeravanje bilo uistinu sistemsko, treba ga provoditi u toku čitave školske godine. Realnost praćenja i provjeravanja treba temeljiti na stvarnim potrebama učenika, materijalnim uvjetima rada i na planu i programu tjelesnog i zdravstvenog odgoja u skladu sa *ishodima* nastave. Na temelju tako provedenog praćenja i provjeravanja nastavniku se pruža mogućnost da se u toku nastavnog procesa što je moguće više ili potpuno približi autentičnim potrebama učenika. Da bi praćenje i provjeravanje bilo sistemsko, realno i objektivno, treba odrediti cilj provjeravanja. Izuzetno je važno da svim sudionicima nastavnog procesa bude jasan cilj praćenja i provjeravanja. Uspjeh ili učinci praćenja i provjeravanja sasvim sigurno ovise i o njihovu sadržaju, a o učinkovitosti praćenja i provjeravanja može se suditi isključivo na temelju povratnih informacija koje dobivaju svi sudionici u tom procesu. Sadržaj mora omogućavati nastavniku objektivnan uvid u stanje antropološkog statusa učenika. Sadržaj također treba omogućiti i učenicima informaciju o djelotvornosti procesa tjelesnog vježbanja i učincima njihovog angažiranja u tom procesu. Praćenjem i provjeravanjem u tjelesnom i zdravstvenom odgoju treba obuhvatiti stanje zdravlja, antropološka obilježja, motorička znanja, motorička postignuća i odgojne učinke rada. Provjeravanje je inicijalno, tranzitivno i finalno ili završno. Inicijalno se provodi radi utvrđivanja aktualnog stanja učenika i uobičajeno je u školskoj praksi te se redovno provodi na početku svake školske godine. Tranzitivno ili periodičko provjeravanje provodi se da bi se utvrdilo u kojem se obimu program ostvaruje u trenutku provođenja tog provjeravanja. Finalno ili završno provjeravanje provodi se na kraju određenog razdoblja koje se u školskoj praksi najčešće poklapa s krajem školske godine. Cilj mu je utvrditi u kojem je obimu realiziran program i kakvi su njegovi učinci.

Ocjenjivanja po uzoru na ECTS (European Credit Transfer System) Europski sistem prijenosa bodova

Sistem gdje učenik može skupiti 50 bodova u jednom polugodištu, plus bonus bodovi za nastavnu ili izvannastavnu aktivnost, sekcije i sl., ali i minus bodovi zbog neaktivnosti. Posebno veliki broj bodova učenik dobiva redovnim dolaskom i radom na nastavi, ukupno 30 u polugodištu, za svaki sat po jedan bod, odnosno za svaki nedolazak ili nerada tjelesnog mu odnosi jedan bod. Ostalih 20 bodova se mogu podijeliti na ocjenjivanje motoričkih znanja (npr. 5 bodova), motoričkih sposobnosti (npr. 10 bodova, izdržljivost 5 a jakost i fleksibilnost zajedno 5), motoričkih dostignuća (5 bodova, ali ne onih u kojima dominiraju brzinska svojstva). Za ocjenu *odličan* učeniku treba 45 bodova, s tim da ima mogućnost ako želi «ostvariti» bodove dodatnim dolaskom na nastavu s drugim razredom, čime se osigurava da oni učenici koji su bili bolesni, nedostatkom talenta ili na drugi način spriječeni, imaju mogućnost da ostvare svojom aktivnošću odličnu ocjenu.

Praktično iskustvo nam pokazuje kako ovakav bodovni sistem ocjenjivanja ima mnoge prednosti nad klasičnim (ocjena u imeniku ostaje samo što 5 više nije ocjena 5 nego 50 bodova). Prije svega osigurava pravednost jer svaki učenik može imati odličnu ocjenu ako se trudi, a onaj koji ne dolazi ili ne radi redovno na nastavi ne može. Ono što je najvažnije s aspekta kondicijskog treninga, omogućava ocjenjivanje «domaćih zadaća» kondicijskog karaktera, jer da bi učenik dobio bitno veliki broj bodova treba dodatno vježbati i razvijati za zdravije relevantne motoričke sposobnosti. Vlastito praktično iskustvo pokazuje da se na ovaj način mogu, kroz srednju školu, kod većina učenika razviti aerobna izdržljivost, jakost i fleksibilnost do razine za ocjenu odličan prema važećim normama u BIH. Vjerojatno što je na ovaj način tačno definiran krajnji cilj a istovremeno je uspjeh nagrađen i društvenim priznanjem u vidu ocjena.

Pedagoški normativi za izvođenje nastave Tjelesnog i zdravstvenog odgoja

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CE:

Tjelesni i zdravstveni odgoj od I do V razreda

Nastavu predmeta tjelesni i zdravstveni odgoj od I do V razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj ili dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor razredne nastave ili ekvivalent u jednopredmetnoj i dvopredmetnoj grupi predmeta;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za razrednu nastavu, sa završenim studijem u dvogodišnjem trajanju (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik razredne nastave.

Nastavu predmeta tjelesni i zdravstveni odgoj od I do V razreda mogu izvoditi lica sa završenom srednjom učiteljskom školom koja su stekla uslove po članu 118. stav 1. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 6/04, 7/05, 17/11 i 8/12).

Tjelesni i zdravstveni odgoj od VI do IX razreda

Nastavu predmeta tjelesni i zdravstveni odgoj od VI do IX razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tjelesni odgoj i sport/fizičku (tjelesnu) kulturu, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor tjelesnog odgoja i sporta ili drugim stručnim zvanjem gdje je tjelesni odgoj i sport/fizička (tjelesna) kultura, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tjelesni odgoj i sport/fizičku (tjelesnu) kulturu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor tjelesnog odgoja i sporta ili drugim stručnim zvanjem gdje je tjelesni odgoj i sport/fizička (tjelesna) kultura, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tjelesni odgoj i sport/fizičku (tjelesnu) kulturu, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor tjelesnog odgoja i sporta ili drugim stručnim zvanjem gdje je tjelesni odgoj i sport/fizička (tjelesna) kultura, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za tjelesni odgoj i sport/fizičku (tjelesnu) kulturu, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik tjelesnog odgoja ili drugim stručnim zvanjem gdje je tjelesni odgoj i sport/fizička (tjelesna) kultura glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi. ("Službene novine Tuzlanskog kantona", br. 8/12).

PRIJEDLOG KOMISIJE:

VI stepen stručne spreme (nastavnik fizičkog vaspitanja)

VII stepen stručne spreme (profesor fizičkog vaspitanja, profesor za fizičku kulturu, profesor sporta i tjelesnog odgoja);

Magistar nauka u oblasti sporta i tjelesnog odgoja;

Doktor nauka u oblasti sporta i tjelesnog odgoja;

Završen II ciklus po Bolonjskom sistemu studiranja;

Završen III ciklus po Bolonjskom sistemu studiranja.

Članovi Komisije za izradu NPP za područje Tjelesnog i zdravstvenog odgoja

TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ OD I DO IX RAZREDA

1.	mr.sc.Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje, dipl.pedagog-psiholog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2.	Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje, dipl. pedagog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3.	Ramiz Nurkić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4.	Kavazović Fuad, prof.raz.nast.	Prva osnovna škola Srebrenik
5.	Samira Dorić, prof.raz.nast.	OŠ "Centar", Tuzla
6.	Kreso Dalida, prof.raz.nast.	OŠ "Banovići" Banovići
7.	Osmanović Mirela, prof. tjelesnog	OŠ "Brčanska Malta" Tuzla
8.	dr.sc.Sead Hasanbegović , prof. tjelesnog	MSŠ Banovići
9.	Sanel Zaketović, prof.	JU OŠ „Džakule“ Džakule
10.	Edin Ganić, prof. tjelesnog	OŠ "Tušanj" Tuzla
11.	Adem Ferhatović, prof	OŠ "Tušanj" Tuzla
12.	Zijad Šabić, prof. tjelesnog	OŠ "Kiseljak" Tuzla
13.	Zuhdija Redžić, prof.	JU MS građevinsko-geodetska škola Tuzla

8. MEĐUPREDMETNA POVEZANOST I RAZVOJ KOMPETENCIJA

UVOD

Planiranje i ostvarivanje međupredmetnih ili interdisciplinarnih tema pridonose međusobnom povezivanju odgojno-obrazovnih područja i nastavnih predmeta u skladnu cjelinu. Njima se razvijaju različite bazične kompetencije učenika.

Međupredmetne teme su obavezne u svim nastavnim predmetima i svi nositelji odgojno-obrazovne djelatnosti u školi obavezni su ih ostvarivati. Zato je važno voditi računa o njima tokom kurikulumskog programiranja u zajedničkoj jezgri i diferenciranom (razlikovnom) dijelu.

Škole imaju mogućnost razrađivati predložene međupredmetne teme i osmisliti načine na koje će ih ostvariti. Međupredmetne teme škole mogu ostvariti na više načina. Učinkovitost razvoja međupredmetnih kompetencija učenika veća je kada se, osim ugrađivanja u pojedine predmete, ostvaruju zajedničkim projektima. U *Nastavnom planu i programu/Kurikulumu* navodi se opis njihove svrhe i važnosti za ostvarivanje ciljeva *nastavnog plana i programa/kurikuluma*.

Nastavni plan i program/Kurikulum predviđa da se u osnovnim školama ostvaruju ove međupredmetne teme ili interdisciplinarni sadržaji:

Lični i društveni/socijalni razvoj - građenje realne slike o sebi i životnoj zajednici
Zdravlje, sigurnost i zaštita okoline
Učiti kako učiti
Poduzetništvo
Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije
Građanski odgoj i obrazovanje.

1. Lični i društveni/socijalni razvoj – građenje realne slike o sebi i životnoj zajednici

Opis međupredmetne teme

Svrha je poučavanja ličnog i socijalnog razvoja osposobiti učenike da prepoznaju i kritički procjenjuju vlastite i društvene vrijednosti kao bitne činioce koji utiču na njihovo vlastito mišljenje i djelovanje, da razviju odgovornost za vlastito ponašanje i život, pozitivan odnos prema drugima i konstruktivno sudjeluju u društvenom životu. Odgoj i obrazovanje za lični i socijalni razvoj omogućava učenicima izgrađivanje komunikacijskih, organizacionih i socijalnih vještina i sposobnosti, jačanje samopoštovanja, sticanje vještina saradnje u međukulturalnim situacijama i izgrađivanje zrelih stavova o drugima i sebi. Također im omogućuje razvoj sposobnosti potrebnih za izražavanje i zadovoljavanje njihovih vlastitih potreba i sklonosti, procjenu vlastitih sposobnosti, donošenje odluka i saradnju s drugima.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

razviti samopouzdanje i sigurnost u lične sposobnosti i identitet
razviti organizacione sposobnosti za donošenje odluka, postavljanje ciljeva, rješavanje problema, planiranje i vođenje
steći vještine razvijanja dobrih odnosa s vršnjacima, razumijevanja položaja i mišljenja drugih učenika radi šire prihvaćenosti u društvu
razviti saradničko učenje prihvaćajući uzajamnu komunikaciju, rješavanje problema raspravom, razgovorom i dijalogom
razviti sposobnost uviđanja posljedica svojih i tuđih stavova i postupaka
prihvaćati pravila saradničkih odnosa u grupi, solidarnosti, uljudnog ponašanja, uzajamnog pomaganja i prihvaćanja različitosti
odgovorno izvršavati preuzete zadatke
razviti sposobnost javnog nastupanja i govora pred drugima (u grupi, razredu, skupovima i sl.).

2. Zdravlje, sigurnost i zaštita okoline

Opis međupredmetne teme

Međupredmetnom temom Zdravlje, sigurnost i zaštita okoline u svim se odgojno-obrazovnim područjima promovira i osigurava razvoj pozitivnog i odgovornog odnosa učenika prema svom zdravlju i sigurnosti, zdravlju i sigurnosti drugih te zaštiti okoline i održivom razvoju. Podrazumijevaju se *svi vidovi zdravlja*: tjelesno, mentalno, emocionalno i socijalno zdravlje. Učenici se potiču na trajno usvajanje zdravog životnog stila – zdrave i uravnotežene prehrane, pravilnih higijenskih navika, stalne i primjerene tjelesne aktivnosti te odgovoran odnos prema sebi, drugima, izgradnji partnerskih odnosa, spolnosti, prenosivim bolestima i dr.

Odgaj i obrazovanje za *sigurnost* učenicima pomaže osvijestiti i procijeniti rizike i moguće opasnosti te posljedice rizičnog ponašanja u različitim područjima njihovog života: u saobraćaju, elementarnim nepogodama i nesrećama, pri upravljanju novcem, pri rukovanju različitim alatima, opremom i materijalima, kako u svakodnevnomu radu, tako u odnosima s drugim ljudima i slično. Osposobljavaju se za donošenje odgovornih i osviještenih odluka i poduzimanje primjerenih sigurnosnih i zaštitnih radnji u raznolikim poznatim i nepoznatim situacijama.

Odgajem i obrazovanjem za *zaštitu okoline i održiv razvoj* učenici otkrivaju i uspostavljaju višestruke i raznolike odnose između prirodnih, društvenih, privrednih i kulturnih dimenzija okoline. Razvijaju razumijevanje za složenost problema što ih u odnosu na okolinu donose promijenjeni uslovi života te društveni, privredni i tehnološki razvoj. Učenici izgrađuju pozitivan sistem vrijednosti u odnosu na potrebu očuvanja kvaliteta okoline te racionalno korištenje prirodnih izvora. Posebno usvajaju vrijednosti kao što su obzirnost, umjerenost, štedljivost, solidarnost i poštovanje samih sebe i drugih ljudi, prirode, okoline i njenih izvora i zalih za sadašnje i buduće naraštaje, biološke i kulturne raznolikosti te planete Zemlje u cjelini.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

usvojiti zdrav način života i razumjeti kako prehrana, tjelesna aktivnost i odluke o vlastitom ponašanju i odnosima s drugim ljudima utiču na tjelesno, mentalno, emocionalno i socijalno zdravlje
donositi osviještene i odgovorne odluke i razumjeti posljedice svog izbora
razviti samopoštovanje i samopouzdanje te razviti i održati pozitivne, poštovanjem ispunjene odnose s različitim ljudima u različitim situacijama, uključujući posao, dom i širu zajednicu
steći znanje i razumijevanje sigurnosnih i zaštitnih mjera i radnji u različitim situacijama te razviti vještine sigurnog ponašanja i postupanja
biti osposobljen za prepoznavanje, procjenu i upravljanje rizicima i opasnostima u različitim situacijama
pravovremeno, pribrano i osviješteno postupati u različitim kriznim situacijama, pružajući pomoć sebi i drugima te znajući kome se i kako obratiti za stručnu pomoć
razviti odgovoran odnos prema očuvanju kvaliteta okoline i njenih izvora i zalih, zasnovano na razumijevanju uticaja različitih činioca na promjene u okolini ili njeno uništavanje.

3. Učiti kako učiti

Opis međupredmetne teme

Svrha je razvoja kompetencije Učiti kako učiti osposobiti učenike za učinkovitu organizaciju i upravljanje vlastitim učenjem te razviti pozitivan stav prema učenju. Kompetencija učiti kako učiti osnova je za cjeloživotno učenje i značajna za daljnji obrazovni i profesionalni razvoj učenika. Ona uključuje ove elemente: osposobljenost za organiziranje i praćenje usvajanja, obrade i vrednovanja novoga znanja, vještina, sposobnosti i stavova te njihova primjena u različitim situacijama. Ona također uključuje znanje o strategijama i metodama učenja, osposobljavanje učenika za procjenjivanje i odabiranje strategija i metoda učenja koje mu najbolje odgovaraju, osposobljavanje učenika za preuzimanje odgovornosti za vlastito učenje te donošenje odluka o vlastitom obrazovnom putu.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

razlikovati činjenice od mišljenja

znati postavljati bitna i na problem usmjerena pitanja, tražiti, procijeniti pouzdanost i služiti se informacijama iz različitih izvora (rječnici, atlasi, enciklopedije, internet i ostali mediji)

steći vještine saradnje s drugima, znati raspravljati o temama i problemima s drugima i doći do zajedničkih rješenja

steći znanja i vještine te razviti sposobnosti planiranja, organiziranja i upravljanja vlastitim učenjem, posebno vremenom

znati odabrati određene tehnike i strategije učenja te procijeniti jesu li one dobre za učenike

razviti pozitivan stav prema sticanju novoga znanja i prema učenju uopšte

biti osposobljeni za primjenu stečenog znanja i vještina u različitim situacijama

preuzeti odgovornost za vlastito učenje i uspjeh postignut učenjem.

4. Poduzetništvo

Opis međupredmetne teme

Osnovni cilj razvoja poduzetničke kompetencije učenika jeste razvoj osobina ličnosti te znanja, vještina, sposobnosti i stavova potrebnih za rad pojedinca kao uspješne poduzetne osobe. Poduzetnička kompetencija uključuje razvoj učenika kao poduzetnih, kreativnih i samostalnih osoba spremnih na prihvaćanje promjena i preuzimanje rizika, kao pojedinaca s razvijenim socijalnim i komunikacijskim sposobnostima i temeljnim znanjima iz područja privrede i vođenja poslova, te područja obrta. U osnovi razvoja poduzetničke kompetencije, kao međupredmetne teme koja se razvija u svim predmetima, jeste razvoj poduzetne i inovativne osobe osposobljene za uočavanje prilika u kojima svoje ideje može pretvoriti u djelo u različitim situacijama: obrazovanju, radu i životu uopšteno.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

biti osposobljeni za postavljanje, vrednovanje i ostvarivanje ličnih ciljeva

biti poduzetni, inovativni i kreativni

učinkovito rješavati probleme

znati planirati svoj rad i ostvarivati planove

razviti inicijativnost, istrajnost u aktivnostima, posebno u učenju

biti osposobljeni za prilagođavanje novim situacijama, idejama i tehnologijama

razviti stvaralački pristup prema izazovima i promjenama, stresovima i sukobima te takmičenju

razviti vještine vrednovanja drugih i samovrednovanja te kritičkoga odnosa prema vlastitom uspjehu, odnosno neuspjehu

razviti samostalnost, samopouzdanje i lični integritet

upoznati radni život i zanimanja u neposrednoj okolini i društvu

steći temeljna znanja u području privrede i vođenja poslova

osvijestiti važnost i mogućnosti samozapošljavanja.

5. Građanski odgoj i obrazovanje

Opis međupredmetne teme

Savremene demokratije trebaju radne, obaviještene i odgovorne građane, odnosno državljane. Svrha je poučavanja međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje pridonijeti osposobljenosti učenika za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge. Među značajnije elemente ove međupredmetne teme ubrajaju se znanja, vještine, sposobnosti i stavovi koji razvijaju demokratsku svijest učenika i potiču ih na aktivno i učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, lokalnoj zajednici i društvu, pridonose razvoju vlastitog identiteta, boljem upoznavanju i poštovanju drugih te senzibiliziraju i osvješćuju učenike za rješavanje globalnih problema na principima demokratije, posebno pravednosti i mirotvorstva.

Boljim upoznavanjem sebe i svoje uloge u razvoju društva te prihvaćanjem različitosti drugih, učenici razvijaju samostalnost, lični integritet te pozitivan odnos s drugim učenicima i okolinom. Objedinjujućim

temama građanskoga odgoja i obrazovanja unaprijedit će se saradnja škole, porodice/ obitelji, lokalne zajednice i društva.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

steći znanja i razviti svijest o važnosti demokratskih principa, institucija i procesa u vlastitom društvu, Evropi i na globalnom nivou

razviti pozitivan stav i zanimanje za stvaralačko i učinkovito sudjelovanje u životu škole i neposredne zajednice u kojoj žive

razviti pozitivan stav i zanimanje za stvaralačko i učinkovito sudjelovanje u društvenom životu kao odrasli građani

razviti svijest o pravima, dužnostima i odgovornostima pojedinca, jednakopravnosti u društvu, poštovanju zakona, toleranciji prema drugim narodima, kulturama i religijama te različitosti mišljenja

biti osposobljeni za kritičko prosuđivanje društvenih pojava

biti osposobljeni za upotrebu i procjenu različitih izvora informiranja pri donošenju odluka i prihvatanju obaveza.

6. Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije

Opis međupredmetne teme

Informacijska i komunikacijska tehnologija ima mogućnost najsavremenijeg dostupnog nastavnog pomagala i sredstva u svim odgojno-obrazovnim područjima. Mogućnosti multimedijjskih prikaza i pristupa računarskim mrežama, posebno internetu, omogućuje trenutni pristup ogromnom i brzo rastućem broju informacija iz cijeloga svijeta omogućujući ujedno i njihovo pretraživanje. Uz to, pridonosi razvoju učeničkih sposobnosti samostalnog učenja i saradnje s drugima te njihovih komunikacijskih sposobnosti. Pridonosi razvoju pozitivnog odnosa prema učenju, unapređenju načina na koji učenici prikazuju svoj rad te njihovim pristupima rješavanju problema i istraživanju. Isto tako učinkovita i racionalna primjena informacijske i komunikacijske tehnologije u različitim situacijama daje bitan doprinos razumijevanju temeljnih koncepata u području tehnike i informatike.

Stoga je odgovarajući pristup informacijskoj i komunikacijskoj tehnologiji nužno omogućiti svim učenicima. Oni se tom tehnologijom trebaju služiti u svim predmetima i tako dobiti mogućnost za istraživanje i komunikaciju u lokalnoj sredini, ali i šire, kako bi stekli vještine razmjene ideja i podjele rada sa saradnicima te pristupa stručnim sadržajima različitim načinima.

Ciljevi međupredmetne teme

Učenici će:

biti osposobljeni za prepoznavanje i izbor informacija potrebnih za određene situacije te vrednovati odgovarajuće izvore informacija

biti osposobljeni prikazati informacije na jasan, logičan, sažet i precizan način

razložno i učinkovito koristiti informacijsku i komunikacijsku tehnologiju za:

traženje i prikupljanje podataka te njihovu pohranu, pretraživanje, obradu i organizaciju

analizu i sintezu strukturiranih informacija

istraživanje, modeliranje i simuliranje različitih procesa i pojava u prirodi i društvu

rješavanje problema u različitim situacijama

stvaranje i prikazivanje vlastitih ideja i materijala

učinkovito samostalno učenje služeći se računalom kao medijem

komunikaciju i saradnju s drugima

razviti svijest o primjeni informacijske i komunikacijske tehnologije u društvu i njenim posljedicama

razviti kritičan i misaon stav o pitanjima vezanim za valjanost i pouzdanost dostupnih informacija te o pravnim i etičkim principima interaktivnoga korištenja tehnologijama informacijskog društva.

Bosna i Hercegovina je usvojila 10 ključnih kompetencija Evropske unije koje će se razvijati kroz nastavne predmete i kroz međupredmetne teme (tabela 1.)

1. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja¹

ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja

Voditeljica projekta:

mr. sc. Žaneta Džumhur

Vanjski saradnici:

docent. dr. Dženana Husremović mr. sc. Alisa Begović

mr. sc. Emina Bečić

mr. sc. Ante Jurić Marijanović

Projektni tim:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Marija Naletilić, šefica Odjela za Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa Žaneta Džumhur, šefica Odsjeka za analizu, statistiku i IT podršku

Jasminka Nalo, stručna savjetnica za maternji jezik

Radna grupa:

mr. sc. Žaneta Džumhur Jasminka Nalo

Smajo Sulejmanagić Munira Nurkić Ujdur Naira Jusufović Slađana Vilotić Ivana Bago

Radmila Bijelić Radojka Vraneš Ernest Šehić

Amela Omerbegović Miroslav Marić

Emir Kazić Sadik Selimović Milena Krišto Sanela Popović

KURIKULUM ZA TRANSPARENTNOST, KURIKULUM ZA ODGOVORNOST

Publikacija je urađena u okviru projekta koji finansira Evropska unija „Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost“. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autora i izdavača i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovišta Evropske unije.

Ovaj projekt finansira Evropska unija

Projekt podržali: Udruženje Centar za razvoj medija i analize, Omladinski komunikativni centar Banja Luka, Infohouse.

U dijelu Zajedničke jezgre, kroskurikularnog i međupredmetnog područja, koji se odnosi na poduzetničku kompetenciju, korišteni su materijali razvijeni kroz EU finansirani projekt „Poduzetničko učenje u BiH obrazovnim sistemima, faza II“, kao i iskustva direktnih učesnika u tom Projektu.

Napomena

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu, odnose se podjednako na ženski i muški rod.

¹ APOSO, Mostar 2015. Usvojilo Vijeće ministara BiH (Izvor: www.aposo.ba)

UVOD

Bosna i Hercegovina kao zemlja teži Evropskoj zajednici, a njeno približavanje sigurno da ovisi i od kvaliteta obrazovnog sistema. Kao maloj državi u tranziciji, obrazovanje ima još veći značaj jer upravo obrazovanje može biti glavna konkurentna prednost nad ostalim državama članicama Evropske zajednice. Stoga obrazovni sistem treba i mora biti prilagođen postojećim sistemima u njenim okvirima. To znači da glavni ciljevi obrazovanja u Bosni i Hercegovini treba da slijede preporuke svjetskih i evropskih institucija zaduženih za obrazovanje.

Trenutni sistemi odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama u Bosni i Hercegovini se zasnivaju na nastavnim planovima i programima koje propisuju administrativne jedinice za područja svojih ingerencija, a u skladu sa okvirnim planovima i programima za osnovne i srednje škole. Ovako koncipirani nastavni planovi i programi su u osnovi zbir sadržaja koji treba da se realiziraju u pojedinim predmetima, a primjereni razvojnoj dobi učenika. Sadržajna struktura definirana je po razredima, pa se i ciljevi odgojno- obrazovne djelatnosti odnose na razrede sastavljene od grupa učenika iste dobi. Obrazovni proces je u školama vođen nastavnim planovima i programima, odnosno sadržajima koje je nastavnik obavezan obraditi sa učenicima tokom jedne školske godine kao vremenske jedinice.

Novi pristupi strategiji odgoja i obrazovanja se odmiču od toga da se pitaju koje sadržaje treba učenik savladati tokom jedne školske godine i fokusiraju se na pitanje ishoda, odnosno šta je to što učenik određene dobi treba znati i koje vještine i stavove treba da razvije, pri tome se ne fokusirajući na jednu školsku godinu kao vremenski period nego na širi vremenski period koji ne mora biti striktno određen. Ovaj pristup, koji se naziva kurikulumski pristup, usmjeren je na razvoj kompetencija kao ključnih ishoda odgoja i obrazovanja.

1. KROSKURIKULARNOST I MEĐUPREDMETNO POVEZIVANJE

ŠTA SU KOMPETENCIJE

Definicije kompetencija ukazuju na kompleksan sadržaj koji prevazilazi misaone aspekte i vještine, i uključuje stavove i kapacitete. **Kompetencija uključuje znanje (deklarativno i proceduralno), vještine i sposobnost da se riješe kompleksni zadaci kroz mobiliziranje psiho-socijalnih resursa (uključujući vještine i stavove) u određenom kontekstu.**

Naprimjer, efikasna elektronska komunikacija koja je imperativ današnjeg vremena, zahtijeva jezičko znanje i vještine, posjedovanje praktičnih IT vještina i adekvatan stav prema osobi sa kojom se komunicira. Možemo reći da je efikasna komunikacija kombinacija tri ključne kompetencije: pismenost, informatička kompetencija i socijalna kompetencija.

Dakle, kompetencija je širi pojam od znanja. Ona uključuje znanje, vještinu da se to znanje iskoristi i pozitivan stav, spremnost da se znanje i vještina primijene. Jedan primjer razlike između kompetencija i znanja: osoba može učiti strani jezik, naučiti mnogo, na ispitivanjima dobiti dobre ocjene, ali da u situaciji kada se ukaže potreba, kaže: "Ja ne bih da govorim, neka neko prevodi za mene". Ova osoba posjeduje znanje i vještinu, ali nije kompetentna.

ŠTA SU KLJUČNE KOMPETENCIJE

Termin *ključne kompetencije* se odnosi na set kompetencija koje su potrebne svakoj osobi da bi postigla vlastito ispunjenje i razvoj, aktivno građansko ponašanje, socijalnu inkluziju i zapošljavanje (Evropski referentni okvir, 2007). Kompetencija je puno, ali od svih njih se izdvaja grupa kompetencija koje su univerzalne jer su potrebne svakom od nas da bismo mogli funkcionirati u današnjem društvu i svijetu rada, i koje su postavljene kao strateški obrazovni ishodi. Da bi uspješno odgovorila izazovima razvoja društva znanja i svjetskog tržišta, Evropska zajednica je definirala osam ključnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje, pri čemu je svakoj državi ostavljen prostor da definiira svoj set ključnih kompetencija, ali je bilo potrebno zadržati zajedničke elemente kako bi obrazovni sistemi u Evropi bili usklađeni prema onome čemu teže.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Bosne i Hercegovine je u istraživanju *Mapiranje ključnih kompetencija* donijela odluku da su ključne kompetencije za obrazovne sisteme u BiH sljedeće:

1. jezičko-komunikacijska pismenost u maternjem jeziku
2. jezičko-komunikacijska pismenost u stranim jezicima
3. matematička pismenost i kompetencije u prirodnim naukama
4. informatička/informacijska pismenost
5. socijalne i građanske kompetencije
6. samoinicijativnost i poduzetništvo
7. kulturna svijest i kulturno izražavanje
8. tjelesna i zdravstvena kompetencija
9. učiti kako učiti
10. kreativno-produktivne kompetencije

Sve ove kompetencije su **kroskurikularne ključne kompetencije**. Šta to znači? To znači da nisu u vezi samo sa sadržajem jednog predmeta, niti sa kurikulumom nekog područja, nego se razvijaju unutar većeg broja predmeta, među predmetima i kroz kurikulume. Stoga, postizanje razvoja ključnih kompetencija kao strateških obrazovnih ishoda ne može biti ostvareno kroz tradicionalni obrazovni pristup nego zahtijeva integrativni pristup među predmetima i među kurikulumima. Kako bi se i operativno ostvario ovaj integrativni pristup i omogućilo razvijanje ključnih kompetencija kroz sve predmete i kurikulume, u posljednje dvije godine Agencija je intenzivno radila na definiranju obrazovnih ishoda i indikatora za pet područja: jezičko-komunikacijsko područje, prirodne nauke, matematičko područje, društveno-humanističko područje, i kroskurikularno i međupredmetno područje, kao i za neke pripadajuće nastavne predmete.

SISTEM NASTAVNIH VEZA

Tabela 1: Sistemi nastavnih veza

JEDNOPREDMETNE				VIŠEPRED							
INTRAdisciplinarne				MULTIdisciplinarne				INTERdisciplinarne			
vertikalne		horizontalne		Vertikalne		horizontalne		Vertikalne		horizontalne	
djelimične	cjelovite	djelimične	cjelovite	djelimične	cjelovite	djelimične	cjelovite	djelimične	cjelovite	djelimične	cjelovite

*Cjelovite - kurikularne

Nastavno povezivanje s ciljem integrativnog pristupa razvoju kompetencija može biti:

JEDNOPREDMETNO (UNUTARPREDMETNO ILI INTRADISCIPLINARNO) POVEZIVANJE

Nastavnici su u tradicionalnom obrazovnom pristupu uglavnom bili zaduženi za razvijanje sadržaja propisanih u predmetnom planu i programu, a nastavne veze su podrazumijevale integracije unutar predmeta (npr., integriranje tema tokom jednog razreda – horizontalna povezanost, i povezivanje tema kroz razrede – vertikalna povezanost). Ovi oblici povezanosti su oni koji su u tabeli obojeni plavom bojom. Ovaj oblik integracije i dalje predstavlja jako važnu komponentu nastavnog povezivanja i bez nje bi bilo nezamislivo razvijati kompetencije.

VIŠEPREDMETNO POVEZIVANJE

Višepredmetno povezivanje podrazumijeva povezivanje ciljeva, metoda i / ili sadržaja, pa i vrednovanja više predmeta, a što onda uključuje i povezani rad nastavnika više predmeta. Višepredmetno povezivanje omogućuje efikasnije dostizanje ciljeva ili ostvarenje nekog 'nadpredmetnog' kurikularnog cilja (npr., ključne ili druge kompetencije). Višepredmetno povezivanje može biti multidisciplinarno i interdisciplinarno.

Multidisciplinarno povezivanje čuva tradicionalne discipline, tj. školske predmete. Predmeti koji učestvuju nemaju ujedinenog cilja, ali dosežu neki zajednički cilj disciplinarno i predmetno razdvojenim putevima. Multidisciplinarno povezivanje (bilo djelimično bilo cjelovito / kroskurikularno) podrazumijeva, naprimjer, da se izabere zajednički vezivni element. To može biti tema, može biti aktivnost ili neka vještina, koju onda nastavnici obrađuju iz perspektive svog predmeta i u skladu sa svojim nastavnim ciljevima. Ali, da bi ovo multidisciplinarno povezivanje imalo smisla, nastavnici u svakom predmetu treba da učenicima naglase povezanost s drugim predmetima. Primjer ovakve nastavne veze bila bi, npr., **zajednička tema "Voda"** koju onda nastavnici različitih predmeta mogu obrađivati svako iz svoje perspektive, ili npr., odabir nekog književnog djela koje se onda koristi u nizu predmeta (naprimjer, u maternjem jeziku to djelo se obrađuje kao lektira, u stranom jeziku učenici prevode dijelove tog djela ili se upoznaju s prevodom djela, u historiji uče o kontekstu u kojem je to djelo nastalo, u likovnoj umjetnosti slikaju njima posebno upečatljiv detalj...).

Interdisciplinarno povezivanje predstavlja dodatni pomak prema kurikulumskom pristupu u odgoju i obrazovanju. Ono podrazumijeva da se predmeti povezuju zajedničkim područjem i ciljevima, te se tako omogućuje holistički

pristup učenikovom obrazovanju. The Oxford Handbook of Interdisciplinarity² objašnjava razliku između multidisciplinarnosti i interdisciplinarnosti na način da multidisciplinarnost suprotstavlja više disciplina i uključuje šire znanje, informacije i metode, pri čemu discipline ostaju razdvojene (u ovom slučaju u predmete), dok interdisciplinarnost prelazi tradicionalne granice predmeta i integrira pristupe i metode. Interdisciplinarnost se upravo nalazi u osnovi strukturiranja kurikuluma u šira odgojno-obrazovna područja kao integriranih cjelina srodnih predmeta, te u dizajniranju međupredmetnih i kroskurikularnih tema. Na ovaj način se postiže racionalizacija procesa podučavanja i bolja konceptualna povezanost sadržaja koje učenici izučavaju.

ŠTA JE KROSKURIKULARNOST I KROSKURIKULARNO POVEZIVANJE

Kao što smo vidjeli, sve ključne kompetencije u osnovi imaju karakter kroskurikularnih kompetencija. Kroskurikularnost je način ostvarivanja ciljeva onih kurikuluma koji su u vezi sa jednim predmetom, više predmeta, područja ili sa svim predmetima. Naprimjer, u predmetu se ostvaruju ciljevi matematičkog područja, ali i kurikuluma prirodnog područja, kao i kroskurikularnog područja. Te kroskurikularne veze se ostvaruju kroz primijenjeni kurikulum. Naprimjer, profesionalna orijentacija je segment kroskurikularnog područja i ona ima svoje ciljeve koji se onda uklapaju i u predmetno specifične ciljeve koji se povezuju sa predmetno specifičnim ciljevima drugih predmeta.

Ovo povezivanje predmeta može biti različito u smislu integracije. To može biti:

1. Integracija sa upotrebom zajedničkih sadržaja – nekoliko predmeta ima isti sadržaj, gdje se onda znanje ili vještina gradi tako da se taj sadržaj nadopunjuje u svim predmetima.
2. Integracija sa upotrebom zajedničkih aktivnosti, metoda i postupaka – odabere se neka aktivnost gdje će učenici u okviru te aktivnosti širiti znanja i vještine koje su potrebne za sve povezane predmete, ili se, naprimjer, koriste informacione komunikacijske tehnologije za sve uključene predmete.
3. Integracija sa upotrebom zajedničkog problemskog (ključnog, suštinskog) pitanja – odabere se neko bitno pitanje koje se onda izučava kroz predmete.
4. Integracija sa upotrebom istraživanja problemskog pitanja relevantnog za učenika. Prednosti ove

² Robert Frodeman, Julie Thompson Klein, Carl Mitcham (ur.), The Oxford Handbook of Interdisciplinarity.ppt , preuzeto s <http://csid.unt.edu/research/Oxford-Handbook-of-Interdisciplinarity/index.html>

integracije / povezivanja predmeta su brojne, od kojih su neke najvažnije:

- Postizanje ishoda predstavlja kontinuiran i usklađen proces tima nastavnika, i taj se proces primjenjuje i reflektira kroz cjelokupne nastavne i vannastavne aktivnosti;
- Od globalnog planiranja do nastavnih priprema, integriraju se ishodi i indikatori u one nastavne i međupredmetne teme koje omogućuju njihovo smisljeno i funkcionalno ostvarenje;
- Razvijanje kompetencija se ne mora odvijati na svakom času, nego nastavnik bira sadržaje u okviru kojih je to moguće;
- Nastavnik ima autonomiju u pristupu planiranju, pripremanju nastave (izbor nastavnih metoda, oblika, sredstava i pomagala) i vrednovanju ostvarenosti ishoda i indikatora;
- Nastavnik prati u kontinuitetu ostvarenost ishoda koji se ne ocjenjuju.

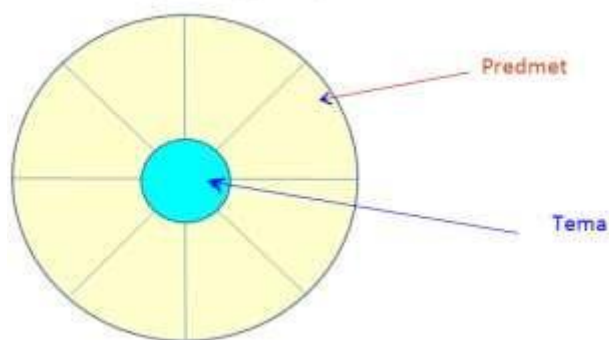
1.4.1 KAKO SE OSTVARUJE INTEGRACIJA – PRIMJER TEMATSKE INTEGRACIJE

Razvoj kroskurikularnih i međupredmetnih komponenti nije konkurentan ostvarivanju osnovnih ciljeva u vezi sa predmetnim programom. Nastavnici, izborom metoda i oblika rada, poput oluje ideja, mape uma i slično, uključuju učenike u čas i povezuju njihova iskustva sa temom i sadržajem kojeg obrađuje. Primjena različitih metoda organizacije učenika, npr. u timove, zaduživanje prije časa da istraže neku temu ili zadatak, podstiče diskusiju među timovima ili učenicima. Tokom diskusije oni daju svoje sudove i donose odluke, prezentiraju ili zastupaju svoje ili stavove tima, te tako razvijaju kompetencije za daljnje školovanje i život. Ovaj pristup je ono što se zove integrirani pristup učenju i nastavi. Ovim pristupom se pojedinačni nastavni sadržaji organiziraju u šire teme i tematske cjeline, demarkiraju se granice između pojedinačnih nastavnih predmeta i omogućuje da se znanja o jednoj pojavi stiču i razvijaju iz ugla različitih disciplina i nastavnih predmeta. To znači da integriran odnos na holistički (sveobuhvatan) način pristupa učenju i nastavi, i doprinosi povezivanju školskog učenja i stvarnog života i svijeta.

Osnov integriranog pristupa je obično neka tema.

TEMA je skup sadržaja koji potiču iz jednog ili više nastavnih predmeta (disciplina) čije je usvajanje osmišljeno i organizirano tako da pomaže učenicima da usvojene informacije integriraju u sistem pojmova i doprinosi razvoju njihovih umijeća, stavova i vrijednosti. Organiziranje i osmišljavanje učenja i nastave oko osnovnih pojmova doprinosi razvoju učenikove svijesti i razumijevanja, omogućuje da učenici uče kroz neposredne aktivnosti i osobno angažiranje, te tako stiču znanja o svijetu u kojem žive.

Tematska nastava bi se grafički mogla predstaviti ovako:

Teme se određuju vodeći računa o: općim ciljevima i ishodima obrazovanja (ciljevi i ishodi obrazovanja u cjelini), ciljevima, ishodima i standardima postignuća pojedinačnih nastavnih predmeta koji učestvuju u realizaciji teme, razvojnim i uzrasnim osobinama učenika, kao i njihovim potrebama i interesovanjima, ali i potrebama i interesima samih učenika i roditelja da se kroz obrazovanje i odgoj kod djece i učenika izgrađuju relevantna, kao i praktična znanja i umijeća, i postavi valjan temelj za daljnje obrazovanje.

Definiranje teme na osnovu integracije sadržaja podrazumijeva da tema ima i strukturu čiji elementi su: naziv teme, cilj / ciljevi teme koji predstavljaju integraciju općih ciljeva obrazovanja i ciljeva pojedinačnih nastavnih predmeta; ishodi koji se definiraju u odnosu na ciljeve i koji su rezultat integracije općih i predmetnih ishoda; standardi postignuća za kraj ciklusa i nivoa obrazovanja; sadržaji koji su integrirani oko problema, pojma ili pojave; metode rada i aktivnosti učenika i nastavnika; vrednovanje rezultata; planirano vrijeme za realizaciju.

1.5 KROSKURIKULARNO I MEĐUPREDMETNO PODRUČJE

Kroskurikularno i međupredmetno područje je usmjereno na razvijanje, prije svega, tipičnih kroskurikularnih kompetencija: socijalne i građanske kompetencije, te samoinicijativnosti i poduzetničke kompetencije. Obuhvata tri osnovne: **karijerna orijentacija, antikorupcija i poduzetništvo**. Vijeće ministara BiH potpisalo je Strategiju učenja o poduzetništvu u obrazovnim sistemima u BiH 2012.-2015., Strategiju za borbu protiv korupcije (2009.-2014.) i Strategiju za borbu protiv korupcije (2015.-2019.) gdje je APOSO navedena kao jedna od institucija koje su obavezne provoditi ove strategije u komponenti obrazovanja.

Ovo područje sa svojim cjelinama je okarakterizirano više od ostalih sljedećim elementima:

1. Ciljevi ovog područja ne mogu biti u vezi samo sa jednim predmetom, nego zahtijevaju uvezivanje kurikuluma i međupredmetnu povezanost;
2. Promoviraju timski rad i pristup međupredmetnim sadržajima i međupredmetnim nastavnicima;
3. Odnose se na ključne kompetencije koje same po sebi ne mogu biti u vezi sa samo jednim predmetom.

PODUZETNIŠTVO

Iako se poduzetništvo najviše dovodi u vezu sa svijetom poslovanja i prikladno tome opisuje kao djelatnost pojedinca ili grupe, u kojoj se određeni kapital ulaže kako bi se ostvario profit, poduzetništvo možemo shvatiti mnogo šire. Ono podrazumijeva prepoznavanje prilika, evaluacije tih prilika, pripremanje planova za realizaciju ideja te preuzimanje rizika na koje se može naići tokom ostvarivanja ideja. Poduzetništvo je danas vrlo važno jer je, prije svega, u funkciji zapošljavanja i rada, ali i aktivnog djelovanja u socijalnom okruženju. Danas, više nego ikada, važno je razvijati poduzetništvo kod mladih ljudi. Jasno je da je podsticaj za poduzetničko učenje potekao iz privrede i jačanja konkurentnosti društva. Evropska zajednica od 2000. godine razvija brojne politike potpore poduzetništvu kako bi pospješila ekonomski rast i osnažila zemlje članice i zemlje u predpristupnom procesu. Najrelevantniji razvojni dokumenti Evropske zajednice prepoznaju poduzetništvo kao ključni faktor konkurentnosti, ekonomskog razvoja, zapošljavanja i dinamiziranja ekonomije zasnovane na znanju. Osnovni cilj savremenih obrazovnih sistema je razvoj kompetentnih učenika i budućih građana, zaposlenih, stručnjaka, poduzetnika, a vizija društva zasnovanog na znanju je vizija društva kompetentnih ljudi čije su ideje, inovacije i znanje osnovni pokretač razvoja. Napredno društvo se zasniva na poduzimljivim ljudima i poduzetničkoj aktivnosti. Poduzetništvo je prisutno na globalnom nivou i može se vidjeti svugdje, i u zemljama u razvoju i u industrijskim supersilama. Sve veća automatizacija proizvodnje, nepredvidljivost budućih zanimanja i svijeta rada, promjenljivost potreba za uslugama i proizvodima, ukazuju na to da će oblast ljudske kreativnosti i inovativnosti biti jedan od glavnih stubova kompetitivnih privreda, a samozapošljavanje sve učestaliji oblik zapošljavanja.⁴ Ovaj opći kontekst života i rada u 21. vijeku traži nove, drugačije odgovore od sistema obrazovanja, koji su zasnovani na principima prenošenja predmetno fragmentiranih znanja, što važi i za poduzetnička znanja koja se tradicionalno izučavaju u okviru ekonomskih disciplina. Razvijanje kompetencija, odnosno osposobljavanje učenika da znanja stečena u školi koriste u složenim uvjetima života i rada, postalo je osnovno polazište savremene nastave i učenja. Samoinicijativnost i poduzetnička kompetencija je identificirana kao jedna od ključnih, općih, transverzalnih kompetencija kako na nivou zemalja Evropske zajednice, tako i u regiji i u BiH. I kao takva, ona ne pripada ekskluzivno ekonomskom i stručnom području, sa čim se često brka, ne izučava se kao oblast znanja ili predmet na određenom uzrastu,⁵ ona je dio cjeloživotnog učenja i u formalnom obrazovanju se razvija tokom cijelog školovanja, bez obzira na to da li će učenici birati samozapošljavanje ili druge opcije u karijeri.

³ *Lisabonska strategija* (2000.), *Strategija Europa 2020 - Strategija pametnog, održivog i inkluzivnog rasta* (2009.), i *Evropska povelja o malim i srednjim poduzećima* (2000.), *Akt o malom biznisu* (2008.).

⁴ Prema podacima Svjetske banke, 30% svjetske populacije su samozaposlenici, i taj trend će se ubuduće povećavati <http://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.SELF.ZS>

⁵ Predmet o poduzetništvu, virtualnom preduzeću ili preduzeću za vježbu, reformom stručnog obrazovanja u BiH i regiji uveden je kao poseban ili izborni za učenike većine stručnih škola i predaju ih nastavnici ekonomskih predmeta. Ovaj predmetni pristup poduzetničkog učenja se odnosi samo na one učenike koji su obuhvaćeni užim stručnim obrazovanjem, i to na kraju školovanja u posljednjim razredima.

U našoj zemlji, u kojoj je stopa nezaposlenosti mladih daleko iznad bilo kakve tolerantne mjere, izgradnja poduzetničkog duha je imperativ obrazovnog sistema jer samo tako možemo dati u ruke mladim ljudima vještine potrebne za njihovo zapošljavanje i uspjeh na tržištu rada.

Da bi neko bio uspješan u poduzetništvu, on treba razviti povjerenje u sebe i svoje potencijale, biti sposoban kreativno razmišljati, biti uporan i istrajan na putu ostvarenja ciljeva ne posustajući na preprekama, stalno tragati za novim znanjima i spoznajama, biti spreman preuzeti rizik, te biti u stanju povezivati se sa ljudima i održavati dobre odnose.

Poduzetništvo je primjer tipične kroskurikularne domene koja ne može biti u vezi samo sa jednim predmetom jer zahtijeva izgradnju vještina iz svih domena u kojima se učenici obučavaju.

Analize nastavnih planova i programa te obrazovnih praksi pokazuju da i sada mi radimo na sadržajima iz kroskurikularnog područja, s tim da oni moraju postati vidljiviji, sistematičniji i razvijeniji kako bi se ostvarili što pozitivniji obrazovni efekti.

KARIJERNA ORIJENTACIJA

Karijerna orijentacija u 21. vijeku podrazumijeva pomoć učenicima da steknu znanja i vještine koje će im pomoći da donose zrele i informirane odluke o odabiru zanimanja i razvoju karijere tokom čitavog svog života. Karijera se danas shvata kao cjeloživotna sekvenca radnih iskustava. Karijera je ono što čovjek doživljava kao iskustva i aktivnosti u poslovnom, porodičnom i društvenom životu. Nekada se na karijeru gledalo isključivo kao na niz napredovanja (objektivna karijera), dok danas govorimo o tome da je karijera ono što pojedinac doživljava kao svoju karijeru (subjektivna karijera). Da bi svaka osoba mogla upravljati svojom karijerom, važno je da stekne znanja i vještine koje će joj omogućiti da 1) u svakom trenutku može procjenjivati svoje karakteristike i interese, 2) može procjenjivati mogućnosti i zahtjeve na tržištu obrazovanja i rada, i da 3) može donositi odluke koje će biti najpovoljnije za nju/njega.

Iz samog opisa vidimo koliko je važno da se ovim područjem bavimo u svakom predmetu i svakom elementu obrazovanja, jer stari način testiranja učenika i jednokratnih priča o odabiru zanimanja jednostavno nisu dovoljni za moderno društvo. Stoga, profesionalno informiranje, obrazovanje i savjetovanje – trebaju biti kontinuirana kroskurikularna aktivnost i cilj odgoja i obrazovanja.

ANTIKORUPCIJA

Naša država je opterećena korupcijom u gotovo svakom segmentu života i djelovanja. U obrazovnom sistemu korupcija je, također, prisutna u različitim oblicima. Korupcija u obrazovanju se može definirati kao “sistematsko korištenje javnog djelovanja zarad privatnih interesa, što ima za posljedicu značajno narušavanje pristupa obrazovanju, kvaliteti i jednakosti svih uključenih u obrazovnom sistemu” (Hallack & Poisson, 2001). Korupcija u obrazovanju ima ozbiljne negativne ekonomske, političke i socijalne posljedice, jer obrazovanje predstavlja javnu sferu koja ima najveći uticaj na sudbinu i uspjeh mladih u jednom društvu. Glavne ekonomske posljedice se uglavnom dovode u vezu sa neoporezovanim zaradama (siva ekonomija) koje sistematski osiromašuju jedno društvo, te neadekvatno odabranim vođama i rukovodiocima (vođe i rukovodioci koji nisu dovoljno obrazovani).

Socijalne posljedice korupcije u obrazovanju su štetne kao i ekonomske posljedice.

1. Korupcija u obrazovanju narušava kvalitet obrazovanja. U visoko korumpiranim sistemima ne postoji mogućnost da znate što se nalazi iza postignuća učenika – stvarno znanje i kompetencija ili ništa.
2. Korupcija narušava dinamiku učenja i podučavanja – nastavnici mogu biti puno manje spremni da se ulažu u podučavanje, a učenici u učenje. Time znanje i učenje gube na važnosti, što dovodi do smanjenja stvarnog obrazovnog nivoa društva i njegove sposobnosti da prati razvoj i konkuriše drugim društvima.
3. Korupcija ozbiljno narušava jednakost u obrazovnom sistemu – svako društvo bi trebalo

garantirati svojim članovima uspjeh baziran na njihovim sposobnostima i zalaganju, a ne baziran na socio- ekonomskom statusu, porodičnim vezama ili pripadnosti nekoj od društvenih kategorija. Korupcija posebno opterećuje članove društva nižeg socio-ekonomskog statusa i sprečava njihov napredak na društvenoj ljestvici, te ostvarivanje njihovih punih potencijala.

Negativne posljedice korupcije i u drugim segmentima društva narušavaju jednakost i čine da se društvo ne može razvijati.

Borba sa korupcijom ima dva smjera. Jedan je kažnjavanje počilaca, a drugi je prevencija korupcije. Prevencija korupcije upravo se ostvaruje kroz odgoj i obrazovanje mladih o tome šta se sve podrazumijeva pod pojmom korupcije, koje su posljedice korupcije i kako se možemo boriti protiv korupcije kao individue i kao društvo.

U prevenciji korupcije sa mladim ljudima poseban naglasak se stavlja i na razvijanje otpornosti učenika na pritiske vršnjaka i prilagođavanje vlastitih odluka i ponašanja onome "što svi rade". U suštini, rad sa učenicima na prevenciji korupcije ima za cilj "stvaranje" glavnih nosilaca promjene društvene paradigme u kojoj je koruptivno ponašanje prihvaćeno zbog uvjerenja da "su svi drugi spremni za korupciju, pa zašto bih ja onda radio/la nešto drugačije".

Borba protiv korupcije spada u izgradnju socijalne i građanske kompetencije, a koja mladim ljudima omogućuje zrelo i konstruktivno socijalno i građansko djelovanje ne samo u Bosni i Hercegovini, nego na bilo kojem mjestu gdje odluče nastaviti svoj život i karijeru.

2. KOMPONENTA PODUZETNIŠTVO

2.1 AKTIVNOSTI KOJIMA RAZVIJAMO PODUZETNIČKU KOMPONENTU U ŠKOLI

Indikatore ishoda poduzetničke komponente možemo grupisati u dvije kategorije.

Prvi i treći ishod se odnose na poduzetno djelovanje. U indikatorima prvog ishoda fokus je na distinkciji pojma poduzetništva i poduzetnog djelovanja. Indikatori trećeg ishoda se odnose više na razvoj transverzalnih poduzetničkih vještina kao što su komunikacija, prezentacija, vještine planiranja, rješavanje problema, samoevaluacija, timski rad i stavovi kao što su samopouzdanje, poduzimanje inicijative, kritičko mišljenje i odnos prema javnim dobrima. Ovi ishodi većinom se mogu postizati u okviru nastavnih aktivnosti, izborom onih sadržaja nastave u kojima nastavnik prepoznaje mogućnost razvoja ishoda, te izborom metoda i oblika nastave.

Drugi ishod se odnosi na poznavanje poslova i procesa u kojima je poduzetništvo primijenjeno. Njegovi indikatori se odnose na osnovnu ekonomsku i finansijsku pismenost – pojmove poput "usluge", "proizvod", tržište, budžet, finansijske institucije i dokumenti, znanje o mogućnostima svijeta rada, volonterskom radu i vještinama projektnog ciklusa. Ovaj ishod i njegovi indikatori, bivajući specifično poduzetnički, najbolje se mogu razvijati u okviru projektnih, vannastavnih aktivnosti i razvojem partnerstva škola.

2.1.1. RAZVOJ PODUZETNIŠTVA U OKVIRU NASTAVNIH AKTIVNOSTI

Razvoj poduzetništva na nivou predmetnih programa (unutar predmeta)⁶

U okviru svih nastavnih predmeta je moguće nastavne aktivnosti koncipirati tako da se, pored ostvarivanja osnovnih ciljeva u vezi sa predmetnim programom, ostvaruju i ishodi koji se tiču poduzetništva. Sa izuzetkom rijetkih nastavnih tema u pojedinim predmetnim programima, nastavnik može aktivnosti osmisliti tako da učenici rade u grupama ili timovima, da se od učenika očekuje da donose odluke, da međusobno pregovaraju i komuniciraju, da biraju načine prezentiranja svog rada, da realiziraju učeničke projekte, tj. da stavljanjem učenika u specifične situacije i uloge kod njih razvija poduzetnički duh.

⁶ <http://www.seecel.hr/UserDocsImages/Uputstvo%20PREDUZETNICKO%20UCENJE%20final.pdf>

(uporediti ove indikatore sa indikatorima izbornih predmeta)

Matematika i prirodne nauke

Poduzetničko učenje u nastavi matematike se ogleda kroz povezivanje nastavnih sadržaja sa realnim životnim i radnim okruženjem – primjena matematike u sportu, građevinarstvu, finansijama, istraživanju tržišta, tehnici i dr.:

- istraživanje unutar škole, analiza rezultata i korištenje grafikona u prezentacijama;
- pravljenje ličnog budžeta;
- procjena troškova za organiziranje ekskurzije, izleta, manifestacije;
- primjena prosječne vrijednosti za različite cijene istog proizvoda;
- izračunavanje neophodne količine / veličine materijala za pravljenje proizvoda / usluge;
- korištenje procentualnih obračunavanja u trgovini;
- provođenje istraživanja u školi, analiza rezultata i korištenje grafičkih prikaza pri prezentiranju;
- statističko, tabelarno i grafičko predstavljanje podataka.

Tjelesni odgoj

Nastava tjelesnog odgoja omogućuje primjenu čitavog niza poduzetničkih sadržaja koji dopunjuju i produbljuju sadržaje iz predmetnog programa:

- igre bazirane na saradnji i timskom radu;
- razvoj takmičarskog duha u štafetnim igrama;
- razvoj upornosti i proaktivnosti u problemskim igrama;
- razvoj odgovornosti, timskog rada i takmičarskog duha u timskim sportovima;
- prihvatanje na pravi način i uspjeha i neuspjeha u školskim krosevima;
- razvoj razumijevanja važnosti zdravih stilova života.

Geografija

Primjena poduzetničkog učenja u nastavi geografije moguća je u temama koje se odnose na turizam, transport, putovanja, industriju, demografiju, tržište rada, zaštitu životne okoline i sl.:

- razvoj poduzetničkog razmišljanja u diskusiji o lokalnim i globalnim pitanjima kao što su turizam, prehrambena industrija, problem nedostatka hrane;
- komparativne prednosti privrede jedne zemlje naspram druge;
- omogućivanje učenicima da razmišljaju globalno, a djeluju lokalno na planu zaštite životne okoline i održivog razvoja, uređenjem školskog dvorišta / učionice, na teme o reciklaži, zaštiti voda itd.;
- razvoj poduzetničkog načina razmišljanja diskusijama o lokalnim i globalnim problemima koji se tiču zagađenja, klimatskih promjena i sl.;
- analiza statističkih podataka, grafičkih prikaza, geografskih karata i priprema prezentacija;
- razumijevanje značaja očuvanja životne okoline i razvoj ekološke svijesti;
- razumijevanje odnosa i međuzavisnosti prirodnog okruženja, načina života i svijeta rada.

Historija

Poduzetničko učenje u nastavi historije pomaže učenicima da bolje shvate društvene procese u prošlosti, probleme s kojima se ljudi suočavaju, njihove stavove i uvjerenja, aktivnosti i događaje u kojima učestvuju. To omogućuje učenicima da razumiju i da se bolje upoznaju sa društveno-ekonomskom sredinom u prošlosti i tako bolje razumiju svoju ulogu u budućem razvoju društva:

- posjeta lokalnim historijskim spomenicima sa ciljem povezivanja predmeta s lokalnom historijom;
- provođenje istraživanja iz historije;
- pisanje radne biografije (CV) historijski poznatih osoba;
- kritička i samostalna analiza historijskih činjenica radi formiranja uravnoteženih i realnih stavova o historijskim događajima;
- organiziranje muzejske izložbe u školi;
- pravljenje prezentacija o historijskim temama;
- istraživanje poduzetničke kulture kroz historiju i analiziranje čuvenih poduzetnika i njihovog

- načina rada;
- analiza posebnih tema u vezi sa zapošljavanjem i tržištem rada i njihovim uticajem na društveno-ekonomsku situaciju u lokalnoj zajednici i državi;
- kvizovi iz historije i igre;
- promjene u oblasti rada i organizaciji posla.

Jezici (maternji i strani jezici)

U nastavi jezika, maternjeg i stranih, poduzetničko učenje pomaže razvoj pisane i usmene komunikacije, razvoj generičkih vještina i izgradnju poduzetničkih stavova. Nastava jezika je veoma pogodna za sve oblike poduzetničkog učenja, i veoma je važna za sticanje samopouzdanja kroz razvoj vještine prezentiranja i javnog nastupanja:

- učenički projekt – školski časopis koji obrađuje društveno- ekonomske teme koje su interesantne i bliske učenicima;
- osmišljavanje i realizacija reklamnih kampanja – promocija jednodnevnih izleta;
- pisanje različitih članaka, oglasa i sl.;
- rad na školskoj web prezentaciji;
- debatni i književni klubovi;
- „prevodilački biro“ – prevođenje;
- dramatizacija tekstova;
- izrada tematskih rječnika;
- istraživanje određene socio-ekonomske teme i izrada eseja u zadatim rokovima;
- pisana komunikacija, izrada prezentacija, novinskih tekstova, oglasa, reklama; školske novine, pozorište, sajam knjiga i dr.;
- intervju sa uspješnim poduzetnicima iz lokalne sredine;
- osmišljavanje brošura, letaka, jelovnika na maternjem i nekom drugom jeziku za lokalne firme i ugostitelje;
- reklamna poruka.

Prirodne nauke

U nastavi fizike, hemije i biologije, poduzetničko učenje se može integrirati sa aktivnostima koje su bazirane na eksperimentima, grupnom i timskom radu, praktičnim aktivnostima, ali i sadržajima koji se bave prirodnim resursima i energijom. Neki od primjera:

- zdrava ishrana, priprema jelovnika, potrošačko trošenje, troškovi (biologija);
- korištenje hemijskih supstanci u proizvodnji hrane i prerađivačkoj industriji;
- organska hrana naspram konvencionalne hrane, oportunitetni troškovi;
- potražnja i ponuda proizvoda (određene vrste hrane);
- mogućnosti korištenja obnovljivih izvora energije.

Informatika

Poduzetničko učenje u informatici se može primijeniti kroz praktična znanja u oblastima kao što su statistička analiza, razvoj jednostavnih aplikacija, pravljenje različitih jednostavnih baza podataka za školu ili lokalnu zajednicu, izrada školskih novina, publikacija i promotivnih materijala (web sajtovi, video zapisi, brošure itd). Na taj način učenici prepoznaju važnost informacionih tehnologija u savremenom društvu, bilo u oblasti poslovanja ili za osobne potrebe:

- upotreba IT za prikupljanje, analizu i prezentiranje rezultata različitih istraživanja;
- upotreba IT za izradu postera, magazina, brošura, školskih novina;
- upotreba programa za rad sa video materijalima radi izrade filmova o školi i lokalnoj zajednici;
- izrada internet prezentacija za poduzeća u lokalnoj zajednici;
- izrada pomoćnih materijala za učenje i njihovo publiciranje na web sajtu škole.

Likovna kultura

U nastavi likovne kulture, pored vještina koje učenici stiču, velika je mogućnost za izbor tema koje omogućuju da se likovni problemi koje učenici savladavaju integriraju s poduzetničkim učenjem:

- organiziranje izložbe o radu umjetnika;
- izrada postera koji promovira određenu komercijalnu aktivnost;
- grupni likovni radovi učenika;
- likovne intervencije u različitim prostorima škole;
- izrada radova za potrebe likovnih konkursa, priprema i slanje radova, analiza rezultata;
- dizajn proizvoda;
- vizualne komunikacije.

Razvoj poduzetničke kompetencije kroz međupredmetno povezivanje na osnovu zajedničke teme

PRIMJER: Prilikom globalnog i operativnog planiranja, nastavnici izabiru temu „Voda“. Ovom temom će se baviti jedno tromjesečje svi učenici škole kroz različite nastavne predmete. U nastavi maternjeg jezika će analizirati tekstove iz književnosti koji se odnose na vodu, kao i umjetničku predstavu ovog pojma u književnosti; likovna kultura – vizualne predstave vode; muzička kultura – voda kao inspiracija kompozitorima; u nastavi matematike će se baviti zapreminom i mjerenjem vodostaja; u nastavi hemije će učiti hemijski sastav vode; u biologiji o vodi kao jednom od izvora života, vodi kao staništu u kojem žive biljke i životinje, voda u organizmu čovjeka; u fizici fizičkim svojstvima vode; u nastavi historije o nastanku prvih država pored rijeka i mora, o nastanku gradova pored vode, vodenim kanalima kao odbranama od neprijatelja, vodi kao granici među državama; u geografiji o hidrosferi i vodenim površinama na Zemlji; tjelesni odgoj – vodeni sportovi.

Pored ovoga, na časovima će učenici imati i istraživačke zadatke koji će se odnositi na istraživanje i ispitivanje voda u lokalnoj sredini u prošlosti i danas.

Primjeri dobre prakse projekta ELES.BA:

Primjer 1.: Nastavnici i učenici OŠ „Musa Ćazim Ćatić“ u Zenici obradili su temu „Voda“ u svim predmetima viših razreda osnovne škole. Nastavnica engleskog jezika na sljedeći način je dala opis nastavnog časa na kojem je razvijala poduzetničku kompetenciju kroz pripremu:

Uvodni dio časa: Na tabli je napisana riječ „water“ (voda). Od učenika se traži da dopišu na tabli ono čega su se najprije sjetili kao asocijacije na vodu i da na tabli prezentiraju u formi „brain map“ ili mape uma. MAPA UMA se često koristi u obrazovanju kao metoda kojom se generiraju, vizualiziraju, strukturiraju i organiziraju informacije, odnosno riješe problemi ili donesu odluke. Učenici su naveli riječi: health/zdravlje, tea/čaj, drink/piće, glass/čaša, litre/litar, vital/vitalnost, important/važno, river/rijeka, ocean/okean, cleaning/čišćenje, shower/tuš, rain/kiša, liquid/tečnost, mineral/mineralna, fresh/svježa. Svaki učenik je imao priliku napisati po jednu riječ ili više. Zatim je nastavnica skupa sa učenicima pročitala riječi i pitala učenike da ih sastave u smislene nizove i pokažu znanja iz gramatike i vokabulara. Ovako su učenici sortirali asocijacije:

glass / drink of water drinking water spring / mineral / bottled / tap water hot / cold / boiling salt / fresh water turn on / turn off the water by water (by boat) like water: used to show disapproval
--

čaša / pijenje vode pitka voda izvorska / mineralna / flaširana / voda iz slavine topla / hladna / ključala slana / svježa voda pustiti / zatvoriti vodu (iz slavine) vodenim putem (brodom) kao voda: neispravan oblik
--

Glavni dio časa: Učenici su upoznati sa temom časa. Zatim, nastavnica jednom učeniku daje pitanja (koji se za to dobrovoljno javi) da ih postavlja drugim učenicima, i oni sami vode diskusiju na engleskom jeziku, a nastavnica samo posmatra. Ovako su učenici postali opušteniji i aktivno su sudjelovali u odgovorima i izražavali svoje mišljenje.

- In average human body is made of how many percent of water?
- Did you know that 10 litres of water are used to make one sheet of paper?
- Water is made up of what two elements?
- The solid state of water is known as what?
- Water freezes at what temperature?
- Ice sinks in the water. Is it true?
- How long could we live without water?
- How much water do we need on a daily basis?
- What can we do to help protect water?
- Why can't people drink sea water?
- Is bottles water safer than tap water?
- Where can water be found?

- Koliko je procenata vode u prosječnom ljudskom tijelu?
- Da li ste znali da je 10 litara vode upotrijebljeno da bi se napravio jedan list papira?
- Voda se sastoji od koja dva elementa?
- Čvrsto stanje vode je poznato kao šta?
- Na kojoj temperaturi se voda zamrzava?
- Led tone u vodu. Da li je to istina?
- Koliko dugo možemo živjeti bez vode?
- Koliko vode je potrebno svakodnevno?
- Šta možemo uraditi da bismo zaštitili vode?
- Zašto ljudi ne mogu piti morsku vodu?
- Da li je flaširana voda sigurnija od vode iz slavine?
- Gdje se voda može naći?

Nakon završene diskusije, nastavnica dijeli učenike u 4 grupe i svakoj grupi daje jedan zadatak. U okviru grupa učenici biraju reportere (koji će predstaviti mišljenje i rad grupe). Učenicima se daje 15-20 minuta da završe zadatak.

Zadaci:

Grupa 1 i 2: Napraviti naljepnicu za flašu vode koju je nastavnica pripremila. Dati naziv vodi. Od učenika se očekuje kreativnost i razmišljanje o tome šta bi najbolje prodalo flašu vode.

Grupa 3: Učenicima se daje flaša vode sa običnom naljepnicom, objasni im se da je to kvalitetna voda, ali naljepnica je obična. Učenici treba da razmisle koja bi cijena vode bila i zašto. Ovako učenici razmišljaju šta prodaje dobru vodu, kvaliteta ili izgled?

Grupa 4: Osmisliti reklamu za flašu vode sa slikama i logom – od učenika se očekuje kreativnost i razmišljanje.

Završni dio časa: Učenici kratko izlažu ono što su osmislili, napisali i uradili. Svi učenici imaju priliku izraziti svoje mišljenje i učinak svog rada, kao i rada svog tima.

Utisak nastavnice: U razredu je vladala pozitivna atmosfera i motiviranost. Svaka grupa je aktivno radila na zadatku, svi učenici su bili uključeni i razmjenjivali ideje. Na kraju časa su izrazili vlastito mišljenje o tome koja je voda zdravija, šta misle o prodaji i kupovini vode. Svaka grupa je imala priliku sugerirati drugoj grupi šta su mogli bolje uraditi i šta im je bilo dobro. Učenici se nisu slagali o cijeni vode jer je svako imao svoje mišljenje, ali su ipak poštovali stavove drugih. Sami su osmislili marketing, izgled i odredili cijenu proizvoda, baziranu na istinitim činjenicama. Učenici su shvatili da kvalitet prodaje proizvod, ali i dobra reklama. A ono što je jednako važno, jeste da su uživali u nastavi jer su pretvarali svoje ideje, stavove, kreativnost i mišljenje u riječi i djela.

2.1.2. RAZVOJ PODUZENTŠTVA U OKVIRU PROJEKTNIH AKTIVNOSTI

Važan element popularizacije projektnog rada kao efikasne metode rada je *potreba da se obrazovanje prilagodi društvu koje se mijenja*. Škole se moraju prilagoditi novom vremenu koje traži obrazovane ljude koji, pored stručnosti u specifičnoj oblasti, moraju biti osposobljeni za planiranje, komuniciranje i saradnju, rješavanje problema, ispitivanje uzroka i posljedica, argumentirano zastupanje sopstvenog mišljenja i uvažavanje tuđeg, informatički pismeni i da teže ka cjeloživotnom učenju.

Učenički projekti se odnose na problemski i istraživački usmjerene nastavne i vannastavne aktivnosti. Uvažavaju inicijativu učenika u procesu učenja i njegovu unutrašnju motivaciju, i time stavljaju učenika u poziciju subjekta, a ne objekta, tj. glavnog nosioca procesa obrazovanja, a nastavniku dodjeljuju ulogu „pratioca“

procesa samostalne konstrukcije znanja (uloga facilitatora i mentora). Mentorski odnos omogućuje visok nivo individualizacije procesa obrazovanja, gdje su sve intervencije nastavnika osmišljene prema stvarnim potrebama učenika. Učenje kroz projektni rad nije samo način učenja već i način rada. Kad učenici nauče da preuzmu odgovornost za sopstveno učenje, onda smo uspjeli postaviti temelje načina rada koji će oni primjenjivati kad postanu odrasli ljudi.

Projektni zadatak može biti individualni ili grupni, može obuhvatiti rad u školi i kod kuće, može biti zadat u sklopu jednog ili više predmeta.

2.1.3. RAZVOJ PODUZETNIŠTVA U OKVIRU VANNASTAVNIH AKTIVNOSTI

Vannastavne aktivnosti u školama mogu biti povezane sa konkretnim predmetima, ali mogu biti i one koje spadaju u specifične sfere interesovanja i potreba učenika. Već smo naveli da učenički projekti mogu biti realizirani kako u okviru nastavnih, tako i vannastavnih aktivnosti.

Poduzetnička kompetencija se razvija u okviru različitih projekata poduzetničke prirode i partnerstva škole, učestvovanjem na sajmovima i takmičenjima (npr., takmičenja za najbolji biznis-plan, takmičenje učeničkih i omladinskih poduzeća i sl.).

Poduzetničke škole uspostavljaju partnerstva: između obrazovnog sektora, poslovne zajednice i kreativne industrije, i imaju koristi od angažiranja partnera koji osiguravaju ekspertizu za projekte poduzetništva i usavršavanje nastavnika u školama. Škole uspostavljaju partnerstvo sa vanjskim organizacijama: umjetnici, dizajneri, arhitekte i naučnici pomažu školama i nastavnicima da podrže kreativnost i podignu aspiracije i dostignuća učenika i mladih. Primjeri pokazuju da dugoročni odnosi između kreativnih radnika i škola imaju pozitivan uticaj. Poduzetničke institucije i edukatori učestvuju u vršnjačkom učenju i razmjeni – na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.

ŠKOLSKO PARTNERSTVO je partnerstvo između škole i institucije iz lokalne zajednice: poduzeća, općine, kulturne organizacije, mjesne zajednice, privredne komore, zavodi za zapošljavanje, socijalne agencije, poljoprivredne zadruge, mediji, fakulteti ili univerziteti, organizacije koje se bave sportom ili rekreacijom, NVO, druge škole i sl. Tri su dominantna modela prepoznata:

- Partnerstvo sa lokalnom zajednicom – zajedničko za opće obrazovanje, koje treba da razvijaju ovu vrstu partnerstva. Moguće institucije: lokalni mediji, zdravstvene institucije, policija, NVO, druge škole, domovi za starije osobe i druge institucije.
- Partnerstvo sa biznis okruženjem – zajedničko za opće obrazovanje, koje treba da razvijaju ovu vrstu partnerstva i mogu se ticati učeničke profesionalne orijentacije - posjete učenika kompanijama – dobijanje uvida u procese rada, poduzetnici učestvuju u nastavi održavanjem predavanja.
- Projektni pristup – učenici uspostavljaju i vode projekte.

Primjer 2:

JUOŠ „Georgij Stojkov Rakovski“ je ostvarila partnerstvo sa Banjalučkim velesajmom, i prilikom održavanja međunarodnih sajmova će imati svoj stalni štand na kojem će moći predstaviti svoje radove o relevantnoj temi:

- učenici imaju *facebook* grupu putem koje će davati obavijesti o svim planiranim aktivnostima;
- povodom proslave 8. marta učenici će izložiti svoje radove u holu škole (oslikavanje predmeta dekupaž tehnikom, izrada osmomartovskih čestitki, oslikavanje šolja);
- na Banjalučkom velesajmu se održava sajam građevinarstva i učenici rade na izradi maketa koje će predstaviti na svom štandu;
- učenici će uraditi istraživanje u naselju o temi „Najpoželjniji gradovi za turističku posjetu“. Na osnovu rezultata istraživanja, učenici će na radionicama srpskog jezika, tehničkog odgoja, likovne kulture, informatike, biologije i stranih jezika razvijati turistički vodič i suvenire odabranih gradova, kao i Banje Luke. Na međunarodnom sajmu turizma i ugostiteljstva, učenici će izložiti svoje radove.

Zarađeni novac je namijenjen opremanju učionica i finansiranju školskih izleta učenika.

Globalna sedmica poduzetništva je svjetska promotivna kampanja podizanja poduzetničke svijesti kod mladih ljudi, i održava se širom svijeta od 14. do 20. novembra.

2.1.4. RAZVOJ PODUZETNIŠTVA KROZ ŠKOLSKE (VANNASTAVNE) AKTIVNOSTI

Primjer 1: Izrada PR plana za vanjskog partnera

Čitajući novine nastavnik je primijetio vijest da je na teritoriji BiH svoju regionalnu poslovnicu otvorila jedna velika međunarodna građevinska kompanija. U vijestima se nalazila i informacija da će u narednom periodu kompanija raspisivati oglase za veliki broj radnih mjesta i da im je prioritet u planu aktivnosti za naredni period da osmisle dobru promotivnu kampanju prilagođenu lokalnom kontekstu.

Vidjevši u tome šansu za školu u kojoj radi, a i mogućnost da kod učenika razvija poduzetničke kompetencije, izvršio je anketiranje učenika radi prikupljanja podataka o zainteresiranosti učenika da oni naprave prijedlog da datoj kompaniji izrade PR (Publik Relation- Odnosi sa javnostima) plan.

Nakon što je oformljen tim učenika, napravljena je „strategija“ pristupa kompaniji i učenici su dobili timske zadatke, od čega je bilo najvažnije izraditi sam PR plan. U ovaj proces su se uključili i ostali nastavnici koji su učenicima pružili opće smjernice koje se tiču načina preciznog i gramatički ispravnog prenošenja poruke, ali i specifične vještine poput vještina pravljenja dobre vizualne prezentacije i vještina javnog nastupa.

Nakon nekoliko sastanaka sa predstavnicima kompanije i dobre prezentacije PR plana, kompanija je prihvatila ideju, a kasnije ga i realizirala.

Zauzvrat je ta kompanija renovirala školsko dvorište. Saradnja je nastavljena, pa je škola dobila bazen i fontanu u školskom dvorištu.

Primjer 2: Učešće u akcijama recikliranja otpada

Menadžment škole je potpisao sporazum s firmom koja se bavi recikliranjem otpada, ali se grupi nastavnika učinilo da ta saradnja nije sasvim zaživjela u školi i da učenici nisu posebno zainteresirani za ovu važnu društvenu temu. Dogovorili su se da pokrenu kampanju na nivou škole tako što su nastavnici biologije zajedno sa učenicima napravili plakate o temama koje se tiču negativnog uticaja otpada na okoliš, dok su nastavnici informatike, također zajedno sa učenicima, postavili obavijest o školskom partnerstvu s firmom koja se bavi recikliranjem otpada na školsku internet stranicu da bi ta informacija bila dostupna velikom broju učenika i njihovih roditelja. Iste sedmice nastavnici stranih jezika su na časovima kao nastavne materijale koristili članke iz stranih novina koji govore o problemu zagađenosti i važnosti reciklaže.

Pozvani su i predstavnici firme za recikliranje otpada da vrše edukaciju učenika o vrstama otpada i načinu razvrstavanja.

Školski menadžment onda je objavio takmičenje među grupama učenika (razredima) za prikupljanje što veće količine otpada jer spomenuta firma otkupljuje otpad uz napomenu da će se sredstva koja se dobiju kroz otkup otpada trošiti za poboljšanje standarda škole ili za sufinansiranje ekskurzija učenika kojima je to potrebno. U grupu koja odlučuje kako će se trošiti novac uključeni su predstavnici učenika.

Primjer 3: Izrada turističkog vodiča

Kroz program razmjene učenika turističkih škola koje podržava austrijska organizacija za saradnju u oblasti kulture i obrazovanja KulturKontakt, grupa učenika škola iz BiH je imala priliku posjetiti škole u Beču, Gracu i Lincu, i upoznati te gradove.

Po povratku u svoje sredine, i znajući da će ih uskoro posjetiti njihovi vršnjaci iz Austrije, učenici odlučuju da izrade turistički vodič nekoliko gradova koji se nalaze u regijama u kojima se nalaze škole. Kako su svjesni da to nije nimalo jednostavan poduhvat, u izradu turističkog vodiča uključuju i svoje nastavnike. Tako nastavnici prvo uspostavljaju saradnju sa svojim kolegama iz škola koje su uključene u program razmjene učenika i dogovaraju se oko vremenskog plana aktivnosti u različitim školama. Također, učenicima pomažu da se povežu tako što zajednički rade na formiranju grupe na *facebooku* i grupe za zajedničko elektronsko dopisivanje. Da ne bi predmetni sadržaji bili zapostavljeni, kroz predmet geografija, kada god je to moguće, referiraju na posebnosti njihovih gradova i regija, što se čini i kroz predmet biologija. Uvode i posebnu međupredmetnu sekciju – *Šta znam o zavičajju?*, gdje se bave historijom i kulturom gradova i regija (u predavanja o kulturi su uključeni i nastavnici likovne, muzičke kulture, književnosti).

Na kraju, učenici samostalno izrađuju turistički vodič gdje im u pisanju tekstova posebno pomažu nastavnici književnosti, u prevodu tekstova nastavnici stranih jezika, a nastavnici informatike u grafičkom oblikovanju. Nakon što je vodič izrađen, u saradnji s turističkom zajednicom je objavljen na njihovim web stranicama, i zajednički iznalaze sredstva za njegovu štampu, spremno iščekujući vršnjake iz inozemstva.

Primjer 4: Izrada web stranice škole

Stručna služba škole je nakon konsultacija sa nastavnicima odlučila učenike i njihove roditelje aktivno uključiti u život škole i na ulazu u školu postaviti dvije kutije (jednu za učenike, drugu za roditelje) u koje će biti ubacivani prijedlozi o tome šta škola može učiniti po pitanju veće vidljivosti njenih aktivnosti i bolje dostupnosti informacija koje se odnose na aktivnosti škole. U dogovoru sa razrednim starješinama je dogovoreno da se posebne informacije daju učenicima jer kada budu dežurni, osim što svakako imaju pravo svakodnevno davati prijedloge, bit će odgovorni za davanje informacija roditeljima o mogućnostima davanja prijedloga.

Nakon što su prikupljene informacije, nastavnici su zajedno sa predstavnicima svakog odjeljenja, razvrstali odgovore u nekoliko kategorija, izdvojili prijedlog koji ima najviše glasova, a koji je u trenutnim okolnostima najostvarljiviji, i učenicima dali zadatak da argumentirano i ukratko navedu razloge zašto su neki prijedlozi odbijeni, odnosno da daju objašnjenje zašto neki od prijedloga ne mogu biti posmatrani kao prioriteta.

Kako je prijedlog koji je pobijedio bio izrada web stranice škole, stručna služba je javno istakla obavijest koja sadrži poziv za prijavu učenika koji žele učestvovati u ovoj aktivnosti. Po završetku prijave učenika, oformljen je učenički tim za izradu web stranice škole. Aktivnosti izrade su potpomogli i školski IT klub i učenici koji pohađaju informatičku sekciju. Nastavnici različitih predmeta učenike su pomagali u prikupljanju podataka i fotografija, a obradi tekstova i grafičkih prikaza se pristupilo nakon što su učenici naučili raditi na web softverima. U pisanju tekstova učenicima su se priključili i nastavnici jezika, a menadžment škole svoj doprinos je dao u vidu pružanja praktičnih informacija.

Kasnije, ova grupa je podržana tako što je postala grupa koja trajno uređuje školsku web stranicu, a stručni saradnici su u razgovorima sa učenicima uvidjeli još jednu dobit ovako organiziranih aktivnosti jer je značajan broj učenika ovu izradu posmatrao kao prvu referencu da svoje usluge ponude i drugim zainteresiranim stranama (udruženjima, firmama, organizacijama).

3. KOMPONENTA KARIJERNA ORIJENTACIJA

AKTIVNOSTI KOJIMA SE RAZVIJAJU VJEŠTINE UPRAVLJANJA KARIJEROM U OKVIRU PREDMETA

Karijerna orijentacija se može provoditi u okviru niza aktivnosti koje se uobičajeno rade tokom nastave.

Neke generalne smjernice za sve predmete su:

1. Spoznaja o samom sebi i vlastitim karakteristikama
 - Pitati učenike koja su im znanja i vještine potrebne za savladavanje predmeta, te šta misle koja znanja i vještine će razviti tokom školske godine. Nakon toga, diskutirati sa učenicima kako će ta znanja i vještine biti primjenljive u budućnosti, daljnjem školovanju ili zapošljavanju.
2. Istraživanje mogućnosti
 - Svaki put kada planirate dodatnu aktivnost, razmislite i o pitanjima na koja bi učenici mogli odgovoriti a u vezi su sa karijernom orijentacijom. Naprimjer, ukoliko odlaze u posjetu, podstaknite ih da zaposlenike pitaju o njihovom školovanju i karijernom putu. Iskoristite važne događaje za učenike, naprimjer održavanje nekog velikog sportskog prvenstva, da istraže koja su sve zanimanja uključena u organizaciju i provođenje jednog takvog događaja.
3. Donošenje odluka na karijernom putu
 - Podstaknite učenike da budu pomagači mlađim učenicima iz vašeg predmeta. Pomozite im da shvate koje vještine će razviti kroz pomaganje (npr., komunikacijske, vještine podučavanja...). Razvijajte sa njima vještine potrebne na intervjuu kroz organizaciju intervjua o temi iz vašeg predmeta.

KARIJERNA ORIJENTACIJA NA NIVOU PREDMETNIH PROGRAMA

Maternji jezik

Iskoristite posjete za pisanje izvještaja.

Dajte učenicima zadatak da intervjuišu člana porodice ili komšiju, te povežite intervju sa prezentacijama.

Iskoristite biografije poznatih ljudi kao inspiraciju za učenička istraživanja budućih karijernih opcija.

Biologija i Tjelesni odgoj

Diskutirajte sa učenicima o tome kakvo okruženje najviše pogoduje radu i kako se može kreirati takvo okruženje.

Dajte im zadatak da istraže zdravstvene usluge i programe očuvanja zdravlja u lokalnoj zajednici, te koja su to zanimanja koja su uključena u očuvanje zdravlja ljudi, kao i koje su vještine i znanja potrebni da bi se radilo u takvim programima ili ustanovama.

Društvene discipline

Podstaknite ih da istražuju kako kontekst u kojem ljudi žive (urbano, ruralno, porodični milje...) utiču na odabir zanimanja u socijalnim grupama.

Diskutirajte kako diskriminacija i stereotipi mogu uticati na odabir zanimanja i razvoj karijere. Radite na razvoju individualnih planova za razvoj karijere.

Strani jezici

Podstaknite učenike da se raspitaju o zanimanjima u kulturi iz koje uče jezik i da uporede rad profesionalaca u našoj i drugoj kulturi.

Podstaknite ih da usvajaju termine na stranim jezicima iz područja odabira zanimanja i razvoja karijere.

Napišite sa njima njihove vještine ili pripremite CV na stranom jeziku.

Umjetnost

Diskutirajte sa učenicima o umjetničkim zanimanjima, šta sve mogu raditi umjetnici i koja su znanja i vještine potrebne za bavljenje raznim područjima umjetnosti.

Pripremite sa učenicima izložbu o temi "Zanimanja i karijera".

Matematika

Razgovarajte sa učenicima kako su matematički elementi u funkciji niza zanimanja na konkretnim primjerima.

Naučite ih kako da čitaju podatke i grafikone, i podatke u vezi sa tržištem rada i zapošljavanja.

Uradite sa njima malo istraživanje o temi iz karijerne orijentacije, pa statistički obradite podatke.

Predmeti iz prirodne grupe predmeta

Diskutirajte kako su tehnološke promjene doprinijele razvoju profesija, poslova i otvaranju novih zanimanja.

Pogledajte video sa nekim naučnikom ili organizirajte posjetu nekog naučnika od kojeg će naučiti više kako tehnološke promjene utiču na promjene u zanimanjima (npr., kako se hortikultura promijenila zbog ekologije, upotrebe ili zloupotrebe pesticida).

3.1.2. PRIJEDLOZI RADIONICA ZA RAD NA PREDMETNOJ NASTAVI ILI ČASOVIMA ODJELJENJSKE ZAJEDNICE

Svaka od predloženih radionica se može izvoditi na bilo kojem predmetu.

Radionica 1: koje vještine upotrebljavamo svakodnevno

Pričom o jednom uspjehu iz svoga života, učenici će uvidjeti koje vještine posjeduju i kako su one povezane sa odabirom budućeg zanimanja.

Ciljevi

Učenici će moći prepoznati vještine koje posjeduju. Uvidjet će da se vještine mogu razviti u školi, kući ili slobodnim aktivnostima, te će početi povezivati svoje vještine sa izborom zanimanja.

Ciljna grupa: učenici završnih razreda osnovne škole

Opis vježbe

Svaki će učenik napisati kratak opis jednog svog uspješnog događaja koji je organizirao samostalno ili u saradnji sa drugima. To može biti neki doživljaj s porodicom, postignuće u školi ili nekoj drugoj aktivnosti i slično.

Podijelite učenike u parove. Neka prvi učenik iz para pročita svoju priču drugome. Drugi će u njoj pokušati prepoznati sve vještine prvoga učenika koje su bile potrebne za uspjeh. Nakon toga, neka drugi učenik izvijesti prvoga koje je vještine opazio. Neka prvi učenik razmisli o njima i pokuša pronaći još situacija u kojima su mu te vještine koristile. Na kraju, neka prvi učenik zapiše one svoje vještine u koje je siguran. Neka učenici promijene uloge. Neka drugi pročita priču prvome i neka nastave postupak.

Objasnite razredu da se iste vještine koje mogu biti korisne u različitim zanimanjima zovu prenosive vještine. To su, naprimjer, organizacijske vještine, komunikacijske vještine, vještine analize i sinteze itd. Pročitajte učenicima opis jednog neuspješnog događaja. Recite učenicima da pokušaju pronaći vještine koje bi mogle ovaj neuspjeli događaj učiniti uspješnim.

Diskusija

- Koje su vještine potrebne u većini zanimanja (komunikacija, organizacija, planiranje itd.)?
- Koliko su te vještine važne u zanimanjima o kojima ste vi razmišljali? A koje su druge vještine potrebne?

Radionica 2: spoznaj svoje snage

Učenici će naučiti Gardnerovih sedam tipova inteligencije. Ova će im vježba pomoći da spoznaju svoje snage i uvide kakav je odnos tipova inteligencije i odabira karijere.

Ciljevi

Učenici će spoznati svoje snage. Shvatit će kakva je veza između njihovih mogućnosti i postignuća, te mogućih zanimanja.

Ciljna grupa: učenici

Gardnerovih sedam tipova inteligencije

Verbalna inteligencija – sposobnost lakog korištenja riječi i jezika, npr. pisci.

Logičko-matematička inteligencija – sposobnost korištenja brojeva i logičkog povezivanja, npr. naučnici.

Spacijalna inteligencija – sposobnost prepoznavanja i stvaranja oblika, boja i dizajna, npr. crtači i fotografi.

Fizičko-kinestetička inteligencija – sposobnost korištenja cijelog tijela za izražavanje osjećaja i ideja, npr. profesionalni sportisti i plesači.

Muzička inteligencija – sposobnost uživanja u ritmu i muzici, te u sviranju nekog instrumenta, npr. kompozitori i muzičari.

Interpersonalna inteligencija – sposobnost dobre saradnje i razumijevanja drugih, npr. političari i prodavači.

Intrapersonalna inteligencija – sposobnost razumijevanja sebe, poznavanja svojih osobina i sposobnosti, npr. poduzetnici.

Priprema

Napišite Gardnerovih sedam tipova inteligencije na tablu.

Opis vježbe

Pročitajte definicije sedam tipova inteligencije. Objasnite učenicima da je svih sedam tipova inteligencije potrebno u svakodnevnom životu. Većina nas može odrediti u kojima smo od ovih sedam tipova jaki, a u kojima slabiji. Kada pročitate svaku definiciju, neka učenici navedu sva zanimanja za koja misle da su povezana s tim tipom inteligencije. Zapišite ih na tablu uz pojedini tip.

Podijelite učenike u male grupe prema njihovim procjenama vlastitih snaga u ovim tipovima inteligencije. Neka svaka mala grupa, s obzirom na svoj preferirani tip inteligencije, izvede neku aktivnost o temi onečišćenja okoliša. Evo mogućih primjera:

- Lingvistička inteligencija: neka napišu članak o onečišćenju u gradu u kojem žive.
- Logičko-matematička inteligencija: neka prouče uzroke i stepen onečišćenja.

- Spacijalna inteligencija: neka fotografiraju najveće zagađivače ili otpade.
- Fizičko-kinestetička inteligencija: neka organiziraju timove za čišćenje okoliša.
- Muzička inteligencija: neka napišu pjesmu o onečišćenju okoliša.
- Interpersonalna inteligencija: neka osnuju udruženje za borbu protiv zagađivača okoliša.
- Intrapersonalna inteligencija: neka razmisle o načinima kako bi oni kao pojedinci mogli smanjiti onečišćenje okoliša.

Diskusija

- Zašto je dobro poznavati ove tipove inteligencije i znati u kojima smo dobri?
- Kako to mijenja značenje pojma inteligencija?
- Kako vam ove spoznaje mogu pomoći u školi?
- Kako su vaši tipovi inteligencije povezani s vašim željenim zanimanjima?

Dodatna aktivnost

Neka učenici u malim grupama prepričaju neki svoj doživljaj kada su uspješno primijenili neki od tipova inteligencije. Učenici će dobiti povratnu informaciju o vlastitim sposobnostima i snagama.

Radionica 3: istraživanje svijeta zanimanja

Ciljevi:

Sudionici razumiju informacije koje im se prezentiraju ili koje sami pronalaze. Znaju izdvojiti ključne pojmove prezentiranih informacija, odnosno znaju selektirati važne informacije.

Metode: analiza teksta, izrada cedulja s ključnim riječima

Ciljna grupa: Učenici završnih razreda osnovne škole

Opis aktivnosti:

- Sudionike podijeliti u tri grupe i dati im sljedeće uputstvo:
“Svaki sudionik će dobiti tekst (obrazac za kopiranje 3/1 i 3/2) koji treba brzo pregledati i pročitati. Svako za sebe u tekstu prepoznaje i označava najvažnije tvrdnje o poslovanju, odnosno najvažnije zahtjeve za dati posao/zanimanje.“
- Zajednički zadatak za svaku grupu je da uporedi i po potrebi napravi korekcije izdvojenih tvrdnji o poslovanju. Nakon toga se izdvojene tvrdnje, prema kriterijima grupe, svrstavaju u nadređene pojmove iz teksta, odnosno izvodi se njihova ključna riječ (obrazac za kopiranje 4).
- Rezultati prvog dijela zadatka se provjeravaju pomoću kontrolnih listova (obraci za kopiranje 5/1 i 5/2), dok se rezultat drugog dijela zadatka provjerava korištenjem obrasca za kopiranje 6.

Pitanja za diskusiju:

- Šta bi bile važne informacije o nekom zanimanju?
- Da li je podjednako važno govoriti i o prednostima, ali i o nedostacima određenog zanimanja?
- Šta bi bili nedostaci određenog zanimanja?

Dodatna aktivnost: Vodič za izbor srednje škole

Voditelj plenarno radi pregled “Vodiča za izbor srednje škole“ (OKC Banjaluka izdaje Vodič svake godine, www.karijera.okcbl.org) za učenike završnih razreda osnovne škole, s posebnim osvrtom na:

- prijedlog klasifikacije zanimanja sa stručnim kompetencijama,
- pregled srednjeg obrazovanja u BiH, zanimanja, grupa zanimanja i stručnih kvalifikacija.

Osvrt na radionicu:

Neophodan preduvjet pravilne odluke o izboru zanimanja podrazumijeva da informacije o zanimanjima, bilo da su potpuno nove ili već raspoložive, treba prikupljati i obrađivati strukturirano, vodeći računa o različitim faktorima i uticajima.

Potreban materijal:

Kartice sa različitim simbolima, olovke
 Obrazac za kopiranje 3/1 i 3/2
 Obrazac za kopiranje 4

Obrazac za kopiranje 5/1 i 5/2

Obrazac za kopiranje 6

“Vodič za izbor srednje škole“ za učenike završnih razreda osnovne škole (OKC Banja Luka)

Obrazac za kopiranje 3/1

Primjer: Izvještaj menadžera hotela na brodu / “kvalifikacioni okvir“ hotelskog menadžera

Svoj posao počinjem od ranog jutra mnogim brojkama jer se moraju provjeriti statistike od prethodnog dana iz svih oblasti broda (barovi, restorani, prodavnice, kazino). Onda se bavim aktualnim dnevnim planom i odlazim na jutarnju konferenciju. Tamo se sastajem sa šefovima službi iz oblasti hotela i razgovaram sa njima o glavnim događajima za taj dan, kao i informacijama o VIP osobama koje su trenutno na brodu. Slijedi sastanak sa nautičarima i kapetanom. Tu je riječ o ruti broda – da li se može ući u sve luke kako je planirano. Daljnji tok radnog dana prolazi u obavljanju prepiske, kontrolnim obilascima palube, osobnim kontaktom sa gostima hotela i prikupljanju komentara gostiju (prijedlozi, pohvale, kritike itd.).

Prednosti mog zanimanja su: ogromne mogućnosti za napredovanje, kontakt sa mnogim ljudima i visoka zarada. Osim toga, industrija odmora i razonode i dalje je privredna grana u ekspanziji, koja je stoga relativno sigurna od kriza. Posjećujem i mnoge zanimljive zemlje. Saznajem dosta toga o drugim kulturama i, kada mi dnevni raspored dopusti, pratim goste u obilasku znamenitosti.

Postoji i tamna strana mog zanimanja. Morate biti svjesni da na brodu nemate uređeno radno vrijeme, da morate stalno biti dostupni i da često, više mjeseci, morate biti van kuće, što gotovo onemogućuje uredan porodični život.

Obrazac za kopiranje 3/2

Primjer: Izvještaj menadžera hotela na brodu / “opis posla“ hotelskog menadžera

Moje zanimanje pred mene postavlja mnoge zahtjeve: želju za uspostavljanjem kontakata, jezičku spretnost, organizacione sposobnosti, veliko opće znanje, poznavanje stranih jezika, vidove ophođenja, strpljenje, spretnost u pregovaranju i sposobnost razmišljanja u kontekstima. Sposobnost timskog rada i velika svijest o odgovornosti su neophodni za uspješno obavljanje ovog posla. Fizički moram biti u odličnoj kondiciji.

Odgovoran sam za oko 1.000 zaposlenih i do 4.000 gostiju.

Osim toga, u mojoj branši nikad nema života od stare slave. Usavršavanje u svim oblastima (motivacija zaposlenih, osobne obuke, menadžment kriznih situacija itd.) neizostavno je ako želite ostati u vrhu. Osobno sam počeo nakon trogodišnje ugostiteljske škole kao hotelski administrator. Na svom putu do menadžera hotela sam nailazio stalno na nastavnike, nadređene i kolege koji su prepoznali moje prednosti. Mladima bih u vezi sa izborom zanimanja preporučio da steknu što šire opće obrazovanje, te da svoju odluku o zanimanju donesu u skladu sa sopstvenim očekivanjima, interesovanjima i dobrim stranama.

Obrazac za kopiranje 4

Cedulja sa ključnim riječima: hotelski menadžer na brodu za krstarenja

Obrazac za kopiranje 5/1 kontrolni list

Primjer: Izvještaj hotelskog menadžera na brodu / “kvalifikacioni okvir“ hotelskog menadžera

Svoj posao počinjem od ranog jutra mnogim brojkama jer se moraju provjeriti statistike od prethodnog dana iz svih oblasti broda (barovi, restorani, prodavnice, kazino). Onda se bavim aktuelnim dnevnim planom i odlazim na jutarnju konferenciju. Tamo se sastajem sa šefovima službi iz oblasti hotela i razgovaram sa njima o glavnim događajima za taj dan, kao i informacijama o VIP osobama koje su trenutno na brodu. Slijedi sastanak sa nautičarima i kapetanom. Tu je riječ o ruti broda – da li se može ući u sve luke kako je planirano. Daljnji tok radnog dana prolazi u obavljanju prepiske, kontrolnim obilascima palube, osobnim kontaktom sa gostima hotela i prikupljanju komentara gostiju (prijedlozi, pohvale, kritike itd.).

Prednosti mog zanimanja su: ogromne mogućnosti za napredovanje, kontakt sa mnogim ljudima i visoka zarada. Osim toga, industrija odmora i razonode i dalje je privredna grana u ekspanziji, koja je stoga relativno sigurna od kriza. Posjećujem i mnoge zanimljive zemlje. Saznajem dosta toga o drugim kulturama i, kada mi dnevni raspored dopusti, pratim goste u obilasku znamenitosti.

Postoji i **tamna strana** mog zanimanja. Morate biti svjesni da na brodu nemate uređeno radno vrijeme, da morate stalno biti dostupni i da često, više mjeseci, morate biti van kuće, što gotovo onemogućuje uredan porodični život.

Obrazac za kopiranje 5/2 kontrolni list

Primjer: Izvještaj menadžera hotela na brodu / “opis posla“ hotelskog menadžera

Moje zanimanje pred mene postavlja mnoge zahtjeve : želju za uspostavljanjem kontakata, jezičku spretnost, organizacione sposobnosti, veliko opće znanje, poznavanje stranih jezika, vidove ophođenja, strpljenje, spretnost u pregovaranju i sposobnost razmišljanja u kontekstima. Sposobnost timskog rada i velika svijest o odgovornosti neophodni su za uspješno obavljanje ovog posla. Fizički moram biti u odličnoj kondiciji. Odgovoran sam za oko 1.000 zaposlenih i do 4.000 gostiju.

Osim toga, u mojoj branši nikad nema života od stare slave. Usavršavanje u svim oblastima (motivacija zaposlenih, osobne obuke, menadžment kriznih situacija itd.) neizostavno je ako želite ostati u vrhu. Osobno sam počeo nakon trogodišnje ugostiteljske škole kao hotelski administrator. Na svom putu do menadžera hotela sam nailazio stalno na nastavnike, nadređene i kolege koji su prepoznali moje prednosti.

Mladima bih u vezi sa izborom zanimanja preporučio da steknu što šire opće obrazovanje, te da svoju odluku o zanimanju donesu u skladu sa sopstvenim očekivanjima, interesovanjima i dobrim stranama.

Obrazac za kopiranje 6 / kontrolni list

Cedulja sa ključnim riječima: menadžer hotela na brodu za krstarenja

Posao: provjera statistika izrada dnevnog plana jutarnja konferencija: šefovi službi broda	prepiska kontrolni obilasci kontakt sa gostima hotela kapetan – ruta
Prednosti: dobri izgledi za napredovanje kontakt sa ljudima dobra zarada	posao siguran od kriza upoznavanje zanimljivih zemalja učenje
Tamne strane: nema urednog radnog vremena porodični život gotovo nemoguć mjesecima odsutan	
Zahtjevi : želja za uspostavljanjem kontakata strpljenje jezička spretnost spretnost u pregovaranju organizaciona sposobnost razmišljanje u kontekstima široko opće obrazovanje sposobnost timskog rada poznavanje stranih jezika svijest o odgovornosti dobro ophođenje odlična fizička kondicija	
Usavršavanje : motivacija zaposlenih osobna usavršavanja menadžment kriznih situacija	
Izbor zanimanja: široko opće obrazovanje odluke o zanimanju u saglasnosti sa očekivanjima, interesovanjima, prednostima	

Radionica 4: informiranje – moja samoprocjena informiranosti

Rezime: Za uspješno rješavanje problema i donošenje odluka Edvard de Bono je razvio ideju o šest tipova mišljenja koje je metaforički predstavio sa šest šešira. Prvi u nizu je bijeli šešir koji se odnosi na prikupljanje informacija i činjenica. Dakle, prije nego što krenete u akciju, stavite bijeli šešir na glavu i postavite sebi sljedeća pitanja: Koje informacije imam? Koje informacije mi nedostaju? Koje informacije bih htio imati? Kako da dobijem potrebne informacije?

Cilj radionice:

Ispitivanje sopstvene informiranosti i spremnosti učenika da aktivno učestvuje u prikupljanju informacija o svijetu rada i zanimanjima.

Zadaci:

- Procjenjivanje sopstvenog nivoa informiranosti o zanimanjima i svijetu rada na duhovit način.
- Istraživanje nivoa informiranosti kroz igru otkrivanja.
- Sticanje novih uvida i saznanja preko osobne refleksije i osobnog doživljaja.
- Podsticanje učenika da uče i istražuju, i samostalno prikupljaju informacije o zanimanjima, školovanju i zaposlenju.

Ishodi:

- Učenici su sagledali nivo svoje informiranosti.

- Učenici su razmijenili iskustva i informacije o pojedinim zanimanjima.
- Učenici su uvidjeli značaj informiranja o zanimanjima i zahtjevima posla za osobni i profesionalni razvoj.
- Učenici su podstaknuti na istraživanje i analitičko razmišljanje.

Ciljna grupa: Učenici srednje škole

OPIS AKTIVNOSTI:

UVODNI DIO – 10 minuta

1. Uvodna aktivnost – Vremenska prognoza

Oblici i tehnike rada: rad u plenumu, individualni rad, usmeno izlaganje nastavnika, skala procjene u formi meteorološkog izvještaja.

Opis aktivnosti: Nastavnik kratko upoznaje učenike s temom o kojoj će se diskutirati na času, a zatim kaže učenicima da imaju zadatak razmisliti i pokušati procijeniti stepen svoje informiranosti o svijetu rada i zanimanjima, obrazovnim mogućnostima, karijernim putevima, trendovima, stanju na tržištu rada... Svoju procjenu informiranosti treba da izraze putem meteorološkog izvještaja (npr., „promjenjivo oblačno sa kratkim sunčanim intervalima“ ukoliko smatraju da nisu dovoljno informirani, ali da ipak posjeduju određene informacije, ili „sunčano“ ukoliko smatraju da imaju dosta informacija...). Učenici izvještaj slikovito predstavljaju na papiru i daju verbalni opis svoje procjene informiranosti, a zatim lijepe izvještaje na pripremljen pano sa nazivom Moja samoprocjena informiranosti.

Nastavnik sumira i naglašava zaključak o nivou informiranosti učenika u vidu vremenske prognoze.

SREDNJI DIO – 25 minuta

1. Igra Na čelu mi piše... – 15 minuta

Oblici i tehnike rada: kolektivni rad, individualni rad, postavljanje pitanja – otkrivalica

Opis aktivnosti: Nastavnik podijeli učenicima stikere i daje instrukciju da svaki učenik treba na stikeru napisati jedno zanimanje, posao, profesiju – ljekar, mesar, novinar, učitelj... Učenici zapisuju zanimanja na stikerima, vodeći računa da drugi ne vide to što su napisali. Svaki učenik stiker s napisanim zanimanjem lijepi na čelo učeniku s desne strane. Učenici sjede u krugu i svaki učenik treba imati na čelu stiker sa određenim zanimanjem. Nastavnik konstatuje da u krugu ima ljekara, pravnika, majstora..., čitajući šta je napisano na stikerima, a zatim objašnjava način rada.

Učenici treba da otkriju koje je njihovo zanimanje tako što će postavljati pitanja (Da li je za moj posao potrebno visoko obrazovanje? Da li moj posao zahtijeva spretnost prstiju? Da li posao kojim se bavim uključuje rad s novcem?). Na postavljena pitanja odgovaraju ostali učenici iz kruga. Učenik koji pogađa zanimanje ima pravo postavljati pitanja sve dok ostali učenici odgovaraju sa „da“ na njegovo postavljeno pitanje. Kada učenik dobije odgovor „ne“, pravo na postavljanje pitanja dobija sljedeći učenik, i tako redom. Nastavnik prekida igru kada dva do tri učenika pogode „svoje zanimanje“ (voditi računa o vremenskom okviru).

2. Osobni doživljaj i refleksija – 10 minuta

Oblici i tehnike rada: rad u plenumu, grupna diskusija

Opis aktivnosti: Nastavnik pitanjima podstiče učenike na diskusiju. Prijedlozi pitanja: Kako ste se osjećali u ovoj vježbi? Da li je bilo teško smišljati pitanja o karakteristikama zanimanja koja su vam ispisana na stikeru? Da li ste na ovaj način otkrili nešto novo u vezi sa zanimanjem koje je spomenuto u krugu? Da li mislite da imate dovoljno informacija o zanimanjima koja vas interesiraju? Da li mislite da se trebate dodatno informirati o zanimanjima? Da li imate ideju o tome kako biste se mogli bolje informirati? Da li se trebate informirati samo o zanimanjima koja vas interesiraju ili i o drugim zanimanjima? Da li mislite da se vaš nivo informiranosti promijenio nakon ove aktivnosti? Da li se „vremenska prognoza“ popravila?

Nastavnik se oslanja na zapažanja učenika sumirajući ih i komentirajući da je cilj ove aktivnosti bio da se istraži nivo njihove informiranosti o različitim zanimanjima.

ZAVRŠNI DIO – 10 minuta

1. Pitam se, pitam te – 5 minuta

Oblici i tehnike rada: rad u plenumu, usmeno izlaganje nastavnika, istraživački domaći zadatak – intervju

Opis aktivnosti: Nastavnik upućuje učenike na mini istraživanje o informiranosti mladih, dajući im orijentaciona pitanja za istraživanje. Njihov zadatak je da do sljedećeg časa intervjuišu svoje vršnjake i da zabilježe i analiziraju:

- Kako se mladi najčešće informiraju o obrazovanju, usavršavanju i zapošljavanju?
- Koji izvori informiranja su najpopularniji, najdostupniji, najpouzdaniji, najkorisniji...?
- Koje informacije nedostaju mladima u vezi sa planiranjem karijere?
- Šta je funkcionalno, korisno za mlade kada su u pitanju institucije koje pružaju potrebne informacije? Šta nedostaje?
- Koje mjere treba poduzeti za poboljšanje informiranosti mladih?

2. Evaluacija / izlaznica – 5 minuta

Oblici i tehnike rada: individualni rad, evaluacija

Nastavnik podijeli učenicima kartice „izlaznice“. Učenici treba da napišu svoje utiske o održanoj radionici. Svoje „izlaznice“ daju nastavniku prilikom odlaska iz učionice.

Materijal za rad: papiri A4 formata, flomasteri, pak papir (1 komad), stikeri

Prilog 1 – izlaznica

Najjači utisak sa radionice
Najkorisnija informacija
Najdosadniji dio

Napomena:

Na sljedećem času učenici treba da donesu nalaze anketa koje su proveli. Nastavnik treba zajedno sa njima sumirati rezultate i podstaći diskusiju o mogućnostima informiranja u vezi sa svijetom rada i nastavkom školovanja u BiH.

Radionica 5: koji su moji interesi

Ishodi: U ovoj vježbi učenici će razmišljati o svojim interesima i pokušati ih povezati s budućim zanimanjem.

Ciljna grupa: Učenici završnih razreda osnovne škole i svih razreda srednje škole

Ciljevi: Učenici će shvatiti kakvu ulogu imaju njihovi interesi u donošenju profesionalnih odluka.

Priprema

Na tabli nacrtajte tabelu poput ove u priručniku. Za početak naslovite samo prvu kolonu (aktivnosti).

Opis vježbe

Neka učenici, svaki za sebe, u prvu kolonu tabele napišu najviše 20 aktivnosti koje vole (Prilog 1). To mogu biti odlasci u kino, čitanje knjiga, različiti sportovi, izlasci u grad, planinarenje, slikanje, sviranje itd.

Označite drugu kolonu sa D/S. Neka učenici označe za svaku od aktivnosti da li je obavljaju samostalno (S) ili u društvu (D). Treću kolonu označite sa KM. Neka učenici u toj koloni označe one aktivnosti za koje im treba više od 5 KM. Zadnja će kolona označavati učestalost bavljenja određenom aktivnošću. Ako učenici određenu aktivnost izvode barem jednom mjesečno, neka uz nju stave kvačicu.

Podijelite razred na male grupe. Neka svaki učenik kaže drugima šta je ovom vježbom naučio o sebi.

Nakon toga, podstaknite učenike da razmisle koje bi zanimanje moglo zadovoljiti njihove interese.

PRILOG 1 – tabela interesa

20 stvari koje volim raditi

Aktivnosti	D/S	KM	Ö
1. _____			
2. _____			
3. _____			
4. _____			
...			
20. _____			

Diskusija

Zatim podstaknite i vodite diskusiju sa učenicima o sljedećim pitanjima:

- Zašto je važno uzeti u obzir vlastite interese kada razmišljate o svom budućem zaposlenju?
- Ulaze li vaši interesi u grupu aktivnosti poput rada s ljudima, rada sa stvarima (mašinama) ili rada s podacima i idejama? Šta vam to govori o vašem izboru zanimanja?

Rad s podacima i idejama

Ako volite raditi s podacima i idejama, skupljati i usvajati informacije čitajući ili izvodeći eksperimente, možda biste voljeli obavljati neki istraživački posao.

Time biste možda otkrili nove načine proizvodnje ili usavršili postojeću tehnologiju. Mogli biste dizajnirati, pisati ili crtati kako biste izrazili svoje ideje.

Rad s ljudima

Ako volite raditi s ljudima, možda biste mogli naći zanimanje u kojem biste podučavali druge, objašnjavali im ili pokazivali kako šta uraditi, davali im savjete, pomagali ljudima s problemima ili brinuli se za druge. Možda biste mogli voditi druge i uticati na njihovo mišljenje ili organizirati aktivnosti drugih.

Rad sa stvarima

Ako volite raditi sa mašinama ili alatima, možda bi vam odgovaralo neko od zanimanja u kojima popravljate i održavate mašine, ili usklađujete njihov rad, izrađujete konkretan proizvod ili upravljate različitim vozilima.

Dodatne aktivnosti

1. Neka svaki učenik napravi listu mogućih zanimanja, uzimajući u obzir vlastite interese i navedene grupe zanimanja.
2. Učenicima predstaviti web sajt karijera.okcbl.org, i način korištenja sajta. Svaki učenik neka popuni upitnike interesa i sposobnosti, te uporedi dobijene rezultate sa onima na svojoj listi mogućih zanimanja koju je sastavio. Podstaknuti diskusiju sa učenicima o tome da li su podudarne liste zanimanja, zbog čega možda nisu, i gdje misle da su pogriješili u samoprocjeni.

Radionica 6: ko sam ja? – samoprocjena znanja i vještina Kompetencije
za 21. vijek

Cilj aktivnosti:

Samoprocjena znanja i vještina potrebnih za učenje i rad

Zadaci:

- podstaknuti učenike da analitički razmišljaju o kvalitetu sopstvenih znanja i vještina, kao i o njihovoj usaglašenosti sa kompetencijama potrebnim za obavljanje određenog posla;
- razvijati svijest kod učenika o potrebi planiranja karijere.

Ishodi:

Na kraju ove aktivnosti, učenici će biti upoznati s kompetencijama koje se smatraju ključnim u 21. vijeku, i moći će jasno povezati interesovanja sa određenim znanjima i vještinama. Također, izvršit će samoprocjenu nivoa razvijenosti svojih znanja i vještina potrebnih za željeno zanimanje, te potrebu da ih dalje usavršavaju.

Materijal za rad:

- radni listovi (Prilog 1, Prilog 2, Prilog 3);
- poster, flomasteri;

- evaluacioni listići za učenike.

Oblik rada: individualni / grupni

Ciljna grupa: učenici završnih razreda osnovne škole

Opis aktivnosti: Prvi korak

U uvodnom dijelu ove radionice nastavnik organizira igru u kojoj zanimanje treba pronaći svoj opis. Odnosno, svaki učenik dobija cedulju na kojoj se nalazi naziv nekog zanimanja ili njegov opis. Igra je gotova kada svaki učenik pronađe opis svog zanimanja, tj. poveže opis nekog zanimanja sa odgovarajućim nazivom. Cilj aktivnosti je da se kroz igru učenici uvedu u temu, pa shodno tome nastavnik može birati neka neobična zanimanja i kreativne opise. U Prilogu 1 dat je prijedlog mogućih zanimanja za ovu igru.

Nastavnik: okuplja i organizira učenike, i daje uputstva za igru.

Učenici: komuniciraju i istražuju odnos zanimanja i opisa.

Drugi korak

Centralni dio ove radionice je posvećen kompetencijama potrebnim za učenje i rad. Nastavnik učenicima uručuje upitnik sa instrukcijom za rad (Prilog 2). Upitnik sadrži pet kolona. Prva kolona se odnosi na spisak znanja i vještina koje se smatraju važnim za učenje i rad. Kako bi se otklonile eventualne dileme oko sadržaja ovih kompetencija, u drugoj koloni je dat njihov opis. Kada učenici pročitaju ime i opis jedne kompetencije, onda prelaze na treću kolonu u kojoj se sa *da* ili *ne* izjašnjavaju o njenom značaju za buduće zanimanje. Zatim, u četvrtoj koloni procjenjuju da li posjeduju određene kompetencije, dok u petoj analiziraju da li ima prostora za unapređivanje sopstvenih znanja.

Učenici mogu imati dileme u vezi sa povezanošću nekog znanja i buduće profesije, a uloga nastavnika je da im u tome pomogne. Pružiti pomoć ne znači i dati odgovor. Često će biti potrebno dodatno informiranje i prikupljanje podataka o nekom poslu, što i jeste cilj aktivnosti. Ono što bi mogao biti problem je stav da neko posjeduje određenu kompetenciju, a da ne smatra da ima potrebe da je dalje razvija. Tu bi nastavnik trebao skrenuti pažnju učenicima na princip cjeloživotnog učenja.

Nastavnik: uručuje zadatak; daje uputstva; pruža podršku i podstiče karijerno informiranje.

Učenici: rade na zadatku; analiziraju svoje dobre i manje dobre strane; planiraju dodatno informiranje.

Treći korak

Oslanjajući se na prethodnu aktivnost i tabelu u kojoj su opisane kompetencije, učenici dobijaju zadatak da prouče tri zanimanja, a zatim i da odrede koja su znanja i vještine neophodni za njihovo obavljanje (Prilog 3). Učenici rade u grupama, a poslije grupne diskusije referiraju i upoređuju rezultate rada.

Nastavnik: uručuje zadatak; daje uputstva; koordinira aktivnosti grupa.

Učenici: rade na zadatku; referiraju; analiziraju.

Četvrti korak

Završna aktivnost u kojoj nastavnik sumira sve aktivnosti, posebno vodeći računa da još jednom naglasi da postoji stalna potreba unapređenja sopstvenih znanja i vještina, jer je to ono što poslodavci cijene, odnosno plaćaju.

Nastavnik: sumira aktivnosti; anketira učenike; upućuje na dodatne izvore.

Učenici: slušaju; vrše evaluaciju aktivnosti.

Dodatna uputstva:

Nastavnik usmjerava učenike da istražuju znanja i vještine potrebne za obavljanje nekog posla tako što će se dodatno informirati i vidjeti kako je to uređeno u svijetu rada, zemalja Evropske zajednice:

<https://ec.europa.eu/ploteus/sr>

Također, učenici mogu korisne podatke o svojim budućim zanimanjima naći i na stranicama sajta OKC karijera: karijera.okcbl.org

PRILOG 1

KARTICE ZA IGRU

ZANIMANJE	OPIS
Ronilac	Uvijek je maskiran i šuti dok radi.
Sladoledžija	Posao mu je dobar jer ga djeca vole – radi više ljeti, nešto manje zimi.
Balerina	Vrti se kao čigra – i rukama i nogama zna da priča.
Babica	Svi se sa njom na početku upoznaju, ali je se nikad ne sjećaju.
Taksista	Taj mnoge preveze, i žedne i gladne – a svi ga na kraju nagrade.
Guslar	Ima memorirane sve audio-zapise nacionalne historije.
Klovn	Ne pije, a nos mu je crven. Ne smije se, a ima osmijeh na licu.
Krojač	Svima mjeru uzima.
Ministrica	Ima izvršnu riječ i u kući i van kuće.
Kovač	Igra se s vatrom, a u ruci čekić ima.
Astronaut	Radi na velikim visinama – do kojih se brzo penje, a još brže spušta.
Dimnjačar	Izgleda kao rudar, a ne radi u rudniku.

PRILOG 2

Prvo razmisli koje bi moglo biti tvoje buduće zanimanje, a potom obrati pažnju na prvi red u tabeli ispod. Svaka kompetencija ima svoj opis, a tvoj zadatak je da razmisliš, a zatim i da zaokružiš da li je važna za tvoj budući posao ili ne, da li je posjeduješ i da li bi je mogao još unaprijediti.

Moje buduće zanimanje _____

KOMPETENCIJA	OPIS	VAŽNO JE ZA POSAO	JAJE POSJEDUJEM	TREBAM JE RAZVIJATI
Maternji jezik	Sistem znakova koji omogućuje komunikaciju među ljudima, odnosno izražavanje misli i osjećanja.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Strani jezik / jezici	Sistem znakova koji omogućuje razvijanje društvenog života sa ljudima izvan zajednice maternjeg jezika.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Centralni nastavni predmeti	Grupa školskih predmeta važnih za neko zanimanje, polaganje prijemnog ispita ili studiranje.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Kritičko mišljenje i rješavanje problema	Podrazumijeva: argumentiranje, razlikovanje bitnog od nebitnog, tačnog od netačnog, predviđanje posljedica, sagledavanje problema iz svih uglova, vrednovanje, analizu, sintezu, rješenje problema, postavljanje pitanja, zaključivanje, klasificiranje.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Finansijska, ekonomska i poslovna pismenost	Vođenje osobnih finansija, donošenje poslovnih odluka, razumijevanje uloge ekonomije u društvu.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Demokratija i građanska prava	Svijest o osnovama i principima funkcioniranja demokratski uređenog društva sa razumijevanjem položaja pojedinca u zajednici jednakopravnih.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Zdravstvena prosvijećenost	Održavanje osobne higijene, njega tijela, zdravi životni stilovi (ishrana, rekreacija, zaštita od spolno prenosivih bolesti, prevencija).	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Kreativnost i inovacija	Podrazumijeva primjenu sopstvenih ideja i originalnih rješenja za složene probleme.	Da Ne	Da Ne	Da Ne

Komunikacija	Podrazumijeva sposobnost kreiranja poruke nekim sistemom znakova, njeno prenošenje odgovarajućim kanalom komunikacije, kao i primanje iste s razumijevanjem i odgovor na nju.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Saradnja i timski rad	Odnosi se na vještine kao što su pregovaranje, rješavanje konflikata, dogovor u vezi sa onim što se mora uraditi, podjela zadataka, slušanje ideja drugih i integracija ideja u koherentnu cjelinu.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Digitalna pismenost	Uključuje samouvjerenu i kritičku upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija za učenje, rad, komunikaciju i u slobodno vrijeme.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Medijska pismenost	Poznavanje različitih medija, shvatanje njihove uloge, razumijevanje i vrednovanje medijskih poruka, kreiranje medijske poruke.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Fleksibilnost i prilagodljivost	Prihvatanje datih uvjeta, tuđih mišljenja, prevazilaženje sopstvenih predrasuda, prihvatanje postojećih uvjeta rada.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Kroskulturalne vještine	Svijest o kulturnim različitostima, poznavanje i uvažavanje drugih kulturnih obrazaca.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Znanje o tome kako se uči	Svijest o metodama i tehnikama koje omogućuju samostalno usvajanje znanja s razumijevanjem, cjeloživotno učenje.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Liderstvo i odgovornost	Oblici ponašanja pojedinaca koji usmjeravaju aktivnosti neke grupe u pravcu ostvarenja zajedničkog cilja.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Mobilnost	Pokretljivost, kako teritorijalna tako i profesionalna.	Da Ne	Da Ne	Da Ne
Poduzimljivost, poduzetnički duh, osobni menadžment	Planska realizacija nekog poduhvata sa ciljem da se ostvari neka vrsta dobiti; upravljanje sopstvenim potencijalima.	Da Ne	Da Ne	Da Ne

PRILOG 3

Šta rade i koje su im radne obaveze

Pažljivo pročitajte opise navedenih zanimanja, a zatim pokušajte odrediti koje su sve kompetencije potrebne za obavljanje ovih poslova.

Građevinski inženjer

Građevinski inženjeri planiraju, dizajniraju, razrađuju i upravljaju projektima za izgradnju ili popravak zgrada, zemljanih radova, trafostanica, puteva, aerodroma, željeznica, infrastrukture za brzi transport (brze pruge, metro), mostova, tunela, kanala, brana, luka i prateće infrastrukture, kao i sistema koji se tiču usluga prevoza, autoputeva, distribucije vode i sistema za odlaganja otpada i otpadnih voda. Građevinski inženjeri mogu, također, biti specijalizirani za analizu temelja, inspekciju zgrada i infrastrukture, procjenu, geomatiku, i općinsko planiranje.

Odgajatelj

Odgajatelji planiraju i organiziraju aktivnosti za djecu predškolskog uzrasta, predvode djecu u aktivnostima da bi stimulirali i podstakli njihov intelektualni, tjelesni i emocionalni razvoj. Predvode djecu u aktivnostima kroz pričanje priča, učenje pjesmica, demonstraciju upotrebe jednostavnih muzičkih instrumenata, pripremu materijala za ručni rad i demonstraciju njihove upotrebe, omogućivanje prilika za kreativno izražavanje kroz medije umjetnosti, scenski nastup, muziku i tjelesni pokret / fitnes. Oni su zaposleni u centrima za njegu djece, obdaništima, predškolskim ustanovama, boravcima, školama, školama za rano obrazovanje, agencijama za izuzetnu djecu (djecu sa posebnim potrebama i nadarenu djecu).

Sistem administrator

Sistem administratori održavaju, rješavaju nastale probleme i administriraju upotrebu kompjuterskih mreža lokalnih (LAN) i mreža šireg dometa (WAN), servera i mreža, kompjuterske stanice, konekciju na internet i perifernu opremu. Procjenjuju i instaliraju kompjuterski hardver, softver za mrežu, softver za operativne sisteme i softverske aplikacije. Upravljaju glavnim konzolama da bi nadgledali funkcioniranje kompjuterskih sistema i mreža. Osiguravaju usluge rješavanja problema korisnicima mreže. Instaliraju, održavaju, rješavaju probleme i unapređuju hardver i softver mrežnog servera.

Provode testiranje i izvode kontrole sigurnosti i kvalitete.

(Opisi zanimanja navedeni prema: Human Resources and Skills Development Canada www.hrsdc.gc.ca)

4. KOMPONENTA ANTIKORUPCIJA

Svako društvo, u bilo kojoj fazi razvitka, stvara niz ustanova i običaja koji zajednički služe kao sistem društvenog integriteta (Pope, 2000:8). Malo njih su kao takvi svjesno razvijeni, a većini je potrebna dorada. Postoji potreba ujedinjenja pojedinaca, zajednica i nacija u borbi protiv korupcije – demokratija ima potrebu za tim. Prioritet treba biti smanjivanje mogućnosti da korupcija uopće i nastane, što treba biti ukorijenjeno u stavovima i očekivanjima svake osobe. Demokratiju mora odlikovati transparentnost i posvećenost transparentnosti. Savremena tehnološka kultura je dala prevelik značaj potrošnji i posjedovanju dobara (Sanches u Pope, 2000:10). Osobni uspjeh i ugled sve se više mjere materijalnim bogatstvom, a ne doprinosom pojedinca društvenoj zajednici. Zadatak obrazovanja je, između ostalog, i podučavati o građanskoj odgovornosti i njegovati opredjeljenje za ono što je društveno korisno. Materijalno bogatstvo mladima se mora predstaviti kao vrijednost niže kategorije u poređenju s blagostanjem građanskog života. Kako se navodi u Antikorupcijskom priručniku, društveni kapital mora nadvladati finansijski kapital jer kultura okrenuta isključivo gomilanju materijalnog bogatstva predstavlja plodno tlo za razvoj korupcije.

U Strategiji za borbu protiv korupcije stoji da "sve osnovne i srednje škole i univerziteti trebaju imati u svojim nastavnim planovima i programima jednoobrazne programe obuke u oblasti etike i borbe protiv korupcije". Postoji potreba da učenici dobijaju dovoljne systemske informacije o borbi protiv korupcije u školi, zajednici i da znanje koje eventualno imaju o ovoj problematici ne crpe najviše kroz medije. Mladi mogu formirati stav da je korupcija neizbježna. Takav *fatalistički stav* (Getoš, Čupić, Mihaljević 2011:101) je vrlo opasan jer, ako mladi smatraju da se protiv korupcije ne može boriti, tada padaju u stanje apatije i potpune ravnodušnosti prema ovom problemu koji se može riješiti isključivo potpuno suprotnim načinom djelovanja, odnosno informiranjem i aktivnim zalaganjem svih građana.

„Korupcija je prepreka osnovnom ljudskom pravu na obrazovanje.“ (Gareth Sweeney)

Korupcija je endemska pojava i prisutna je svugdje. Pod korupcijom treba podrazumijevati ne samo zloupotrebe javnih i ekonomskih funkcija i ovlaštenja od službenika zaposlenih u javnom sektoru, već imajući u vidu da su u procesu tranzicije prenijeti na privatni sektor određeni poslovi koji su ranije bili u isključivoj nadležnosti države, pojam korupcije treba proširiti i na koruptivno ponašanje u privatnom sektoru, dakle i izvan javnih službi ili u vezi sa njima, misli više autora kao što su Đokić, Šćekić, Korać.

Znači, korupcija nije samo slučaj kad javni službenici zloupotrebljavaju svoj položaj, već su to svi slučajevi zloupotrebe svog položaja kad god je moguće steći laku zaradu (Pope, 2000:15):

- Privatno tutorstvo, odnosno privatni časovi koji utiču na kvalitet nastave u redovnom procesu.
- Plaćanje mita kako bi se studenti upisali na fakultet (Istočna Evropa).
- Plaćanje mita kako bi se osigurao smještaj u studentskom domu (Rumunija).
- Davanje poklona i nuđenje usluga nastavnicima kako bi njihovo dijete dobilo višu ocjenu ili kako bi odgodili ispit.
- Narušavanje jednakosti u obrazovnom sistemu – garantiranje uspjeha baziranog na socio- ekonomskom statusu, porodičnim vezama ili pripadnosti nekoj od društvenih kategorija, a ne na sposobnostima i zalaganju.

4.1 PRIJEDLOZI ZA RAD SA UČENICIMA NA REALIZACIJI ISHODA I INDIKATORA ZA KOMPONENTU ANTIKORUPCIJA

Antikorupcijsko obrazovanje u školama može biti formalno i neformalno, koje se ostvaruje metodama iskustvenog, praktičnog, društvenom životu orijentiranog učenja u školi i društvenoj sredini, te može voditi razvoju kvalitetnog civilnog društva s visoko razvijenom građanskom svijesti i građanskom kulturom. Cilj svake aktivnosti je povećanje netolerantnosti na korupciju.

Primjer 1:

U sklopu više časova na različitim nastavnim predmetima je moguće organizirati **debatu, radionice**, i podsticati diskusiju o temama koje su u vezi sa građanskim društvom, korupcijom, etičnošću, pravednošću, razvijanjem svijesti o pravima, dužnostima i odgovornostima pojedinaca, jednakosti u društvu, poštivanjem zakona, integriteta, društvenom odgovornosti, transparentnosti i sl. Učenici se dovode u situacije u kojima promišljaju, prosuđuju, procjenjuju, rješavaju moralne nedoumice, osvjedočuju se kroz vlastito činjenje i tako iznutra razvijaju svoje stavove i vrijednosti. Na osnovu pitanja, odgovora i iskustava, nastavnik vodi učenika do stvaranja vlastitih zaključaka. Mogu se povezati sa temama koje neposredno utiču na učenike, kao što su:

-za 6. razred: Da li treba šaptati svome drugu?

-za 6. i 9. razred: Koja je svrha školskih pravila i zašto postoje sankcije za kršenje istih?

-za 9. razred: Smatrate li prepisivanje neetičnim? Da li treba dati drugu da prepisuje na maturi?

Favoriziranje učenika koji su članovi neke sekcije u školi te zaključivanje više ocjene zbog toga je prihvatljivo? Upis željene škole je bitan, te zbog toga su roditelji dužni pronaći način i upisati me u tu školu?

- za srednju školu: Kako ti možeš sudjelovati u kreiranju i provedbi demokratskih načela u školi i široj zajednici? Radionice mogu uključivati i igre simulacija, simulirani sudski postupak. Učenicima treba pokazati i pozitivne primjere iz prakse uspješne borbe protiv korupcije, kako iz svoje zemlje tako i iz ostalih država. Ukoliko je moguće, neke od radionica organizirati sa sudjelovanjem roditelja.

Primjer 2:

Učenici mogu **istraživati o temama i problematici korupcije** na časovima jezika, historije, sociologije, sigurnosti demokratskog društva, civilnog i građanskog društva. Prikupljaju relevantne informacije o slučajevima korupcije iz više izvora. Analiziraju ih kroz historijski razvoj društva. Donose logičke zaključke i navode konkretne tekstualne ili druge činjenice koje mogu poslužiti kao dokazi. Argumentiraju zaključke donesene na osnovu zakona i činjenica. Procjenjuju primjenjivost postojećih antikoruptivnih zakona i najbolje prakse kod nas i u svijetu. Prezentiraju svoje zaključke razredu. Učenici mogu sudjelovati u: pisanju peticije, izradi upitnika za anketiranje ciljnih grupa o štetnim pojavama korupcije, analizirati predrasude i događaje u vlastitom okruženju itd.

Primjer 3:

U školskim prostorijama se može **organizirati "antikorupcijski čas"**, gdje će učenici imati priliku nadograditi svoja znanja i stavove o problemu korupcije.

Nakon održanog antikorupcijskog časa, razgovorom ili anketom se može ispitivati stav učenika o edukaciji kao mjeri prevencije korupcije, o najčešćim izvorima informiranja o istom, te o percepiranoj korisnosti takvih časova u smislu proširivanja njihovog dosadašnjeg znanja o toj temi.

Primjer 4:

Škola može **obilježiti Međunarodni dan borbe protiv korupcije** (deveti decembar). Jedan od načina je da se učenici **upoznaju s radom institucija** koje rade na sprečavanju korupcije **kroz posjetu** istim (Ministarstvu unutrašnjih poslova, Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Antikorupcijskoj mreži organizacija civilnog društva u BiH Transparency International BiH, Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije itd.).

Primjer 5:

Nastavnici i učenici za dane borbe protiv korupcije u obrazovanju na osnovu dobijenih informacija na antikorupcijskom času mogu **izrađivati i distribuirati informativne materijale "U znanju je razlika!" (brošure, flajere, prospekte, postere)** koji sadrže osnovne podatke o korupciji, krivičnim djelima sa elementima korupcije, kao i načinima na koje građani mogu nadležnim organima prijavljivati sumnje u postojanje koruptivnih radnji, brojeve telefona svih državnih organa koji imaju otvorenu telefonsku liniju za prijavljivanje korupcije.

Primjer 6:

Na času jezika **organizirati takmičenje "Ili uči ili idi kući"** o temi borbe protiv korupcije u obrazovanju, gdje će učenici sudjelovati sa svojim esejskim radovima. Proglašene **najbolje radove objaviti u školskim novinama**.

Primjer 7:

Nastavnici i učenici mogu uraditi edukativno-promotivnu **antikorupcijsku kampanju Dani antikorupcije "Moje NE korupciji" u svojoj školi, a i drugim školama**. Učenici zajedno sa nastavnim osobljem osmisle naziv za kampanju i konkretan njen sadržaj, vrijeme trajanja i druge detalje.

Kampanja može uključiti i predstavnike relevantnih institucija⁶, organizacija i druge⁷ koji mogu pomoći da se kampanja realizira. U sklopu kampanje se može organizirati više različitih aktivnosti.

Primjer 8:

Organizirati **školsku izložbu učeničkih likovnih radova** o temi borbe protiv korupcije (ili **stripova** sa glavnim junacima koji se uspješno bore protiv korupcije).

Najbolje **radove objaviti** na web stranici, u informativnom materijalu, brošuri koja će se dijeliti u kampanji.

⁶ Hrvatska Vlada je započela antikorupcijsku kampanju pod sloganom "Korupcija - to nisam ja" 2009. godine. Cilj kampanje je podizanje javne svijesti o štetnosti korupcije i uključivanje građana u različite oblike njezinog sprečavanja. Jedna od promotivnih aktivnosti jeste i obilazak škola i edukacija učenika i nastavnika o problemu korupcije.

⁷ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde, suci, predstavnici APIK-a, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade, te nevladine organizacije ACCOUNT-a, Transparency International BiH, fakulteti itd.

Primjer 9:

Izraditi **promotivni materijal** za potrebe kampanje. Mogu se **izraditi bedževi, notesi, cekeri** sa antikorupcijskom porukom, koji će se dijeliti na ulici prolaznicima ili na štandu kod škole.

Primjer 10:

Predmetni nastavnici u sklopu više nastavnih predmeta mogu sa učenicima raditi na projektu predstavljanja i približavanja problema korupcije i njene štetnosti za društvo, a jedna od ideja kako to izvesti jeste i **snimanje videa, kratkog filma na stranom jeziku ili pravljenje animiranog spota**. S obzirom da većina učenika posjeduje mobilne telefone s video kamerama, to nije teško izvesti. Time dobijaju praktične vještine i znanja iz stvaranja video materijala i usavršavaju načine pričanja priče koristeći slike, zvuk i pokret u vezi sa temama od važnosti za ciljeve promoviranja antikoruptivnog ponašanja. Nastavnici jezika učenicima mogu pomoći da osmisle i napišu scenario, na časovima muzičke kulture osmisle muzičku podlogu, na časovima informatike se upoznaju sa programima i alatima koji su dostupni za pravljenje video snimke itd.

Primjer 11:

Organizirati **gostovanja u radio i TV emisijama** u kojima će se govoriti o aktivnostima nastavnika i učenika tokom kampanje antikorupcijskih dana. U TV emisiji se može emitirati snimljeni spot.

Primjer 12:

Uraditi **antikoruptivni pano** koji će stalno stajati u hodniku škole na vidljivom mjestu. Isti može sadržati flajere sa osnovnim informacijama o korupciji, najbolje učeničke likovne i esejske radove, primjere promotivnog materijala, članke iz novina koji govore o toj kampanji u školi, slike koje su zabilježile aktivnosti učenika i nastavnika u kampanji.

Primjer 13:

Jedan od načina na koji mladi ljudi mogu predstaviti kako reagiraju na aktualne društvene probleme, jeste učestvovanje ili osmišljavanje teme i načina prenošenja ovog problema kroz **predstavu u školi**. Na časovima jezika se može napisati scenario za predstavu, na časovima muzičke kulture osmisliti muzička podloga, a na časovima tjelesnog odgoja i dramske sekcije određena koreografija.

Primjer 14:

Učenici zajedno sa svojim nastavnicima mogu izraditi **web stranicu** ili raditi na školskoj web stranici, dodati novu rubriku, strateški prikazati bitne informacije i ojačati razumijevanje ove problematike kako bi promovirali antikoruptivno ponašanje. Nastavnici jezika mogu pomoći učenicima da izaberu koje će esejske radove o toj temi postaviti, nastavnici likovne kulture pomoći uraditi slike, fotografije koje će se nalaziti na web stranici, te ostali nastavnici mogu doprinijeti aktivnostima i projektima koji imaju za cilj borbu protiv korupcije i osiguranje građanskog društva.

Primjer 15:

Učenci se ohrabruju da se zalažu za podizanje svijesti o ovom problemu i **putem društvenih mreža i drugih medija**, koristeći kreativne proizvode iz samostalnog rada. Učenici **koriste savremenu tehnologiju** da objave svoje radove u svrhu borbe protiv korupcije, plagijarizma, te ostvarivanja interakcije i saradnje sa drugima.

Primjer 16:

Učenci zajedno sa svojim nastavnicima mogu **organizirati mnoge događaje koji imaju za cilj osudu neetičnog ponašanja, akcije**, sajmove na trgu, aktivnosti ispred škole, što će doprinijeti razvoju svijesti o ovom problemu, kako među drugim učenicima i nastavnicima tako i među članovima uže i šire lokalne zajednice, ali i podsticanju aktivizma i volonterizma među njima, npr., kroz: sudjelovanje u projektu 'Građanin'; izrada plakata o temi bitnosti transparentnog izbora Vijeća učenika i Vijeća roditelja; igre simulacija, akcije solidarnosti razrednog odjeljenja, škole; obilježavanje prigodnih događanja, bitnih datuma; uključivanje vršnjačkog učenja o problemu podmićivanja učenika drugih škola; posjete relevantnim vladinim i nevladinim institucijama koje imaju za cilj borbu protiv korupcije i učestvovanje u njihovim projektima, treninzima, naučnim skupovima; organiziranje debate sa učenicima drugih škola o temama da li je neetično plaćati za instrukcije nastavnicima koji su nam predavači; prirediti izložbu slika i crteža učenika iz više škola; pokrenuti školske novine i dr.

Primjer 17:

Učenci zajedno sa nastavnicima mogu učestvovati i / ili osmisliti manje (na nivou razreda) ili veće projekte (na nivou škole, lokalne zajednice i šire), koji imaju za cilj promociju socijalno prihvatljivih ponašanja i prevenciju korupcije. Osim nastave, kroz vannastavne i vanškolske aktivnosti, učenici zajedno sa nastavnicima mogu **osmisliti, pokrenuti i sudjelovati u inovativnim projektima** razreda, škole i društvene zajednice i / ili izraditi projekat **u saradnji s lokalnom zajednicom, predstavnicima privrede, istraživačkim razvojnim centrima, predstavnicima političke vlasti, civilnim sektorom i ostalima.**

5.KLJUČNE RIJEČI

PODUZETNIŠTVO – ima širok obim značenja. Kao kod svih termina koji su u širokoj upotrebi i naizgled jasni, u svijetu akademizma i teoriji nailazimo na brojne kontraverze u njihovom tumačenju. Poduzetništvo kolokvijalno se smatra procesom započinjanja poslovanja; u ekonomiji, neki autori poduzetništvo smatraju klasičnim menadžerstvom, dok drugi vide ovaj koncept kao “sistematsko inoviranje koje se sastoji u namjenskom i organiziranom traganju za promjenama”.⁷ Kada govorimo o poduzetništvu u izvornom smislu riječi (poduzeti nešto), tada mislimo na pojedinca, jer je poduzetnost, iako je mnogi smatraju za talent, individualna sposobnost ljudi koja se može razvijati obrazovanjem i iskustvom.

PODUZETNIK kao termin ima porijeklo u francuskoj riječi „*entreprendre*“, što znači **onaj koji poduzima**. Mnoge definicije kao glavne karakteristike poduzetnika ističu sklonost ka promjenama, inovativnost, kreativnost i spremnost na rizik: „Poduzetnik traži promjene, odgovara na njih i eksploatira mogućnosti. Inovacija je specifičan alat poduzetnika, stoga efikasan poduzetnik pretvara mogućnosti u resurse.“⁸ Na jednom ekstremu nalazimo mišljenje da je poduzetnik veoma sposobna osoba s posebnim talentom i karakteristikama koje krasi veoma mali broj ljudi. Na drugom ekstremu, svako ko želi raditi sam za sebe, smatra se poduzetnikom.

PODUZETNO DJELOVANJE u najširem smislu označava poduzimanje aktivnosti koje su ciljno orijentirane na stvaranje nove vrijednosti bilo u spoznajnom, socijalnom, ekonomskom ili svakodnevnom životnom kontekstu. Uključuje **inicijativnost** – sposobnost pokretanja sebe i drugih na aktivnost, prepoznavanje mogućnosti u okruženju i upotrebu tih mogućnosti; **inovativnost** – uvođenje ili upotrebljavanje novih ideja i metoda, transformiranje postojećih domena u nove; **proaktivnost** – kreiranje, izazivanje događanja, situacija, umjesto reagiranja na situaciju nakon što se ona dogodi; djelovanje u očekivanju, predviđanju budućih potreba, promjena ili problemskih situacija.

⁷ Drucker, Peter (1993), *Innovation and Entrepreneurship*

⁸ Drucker, Peter (1964), *Managing for Results*

OBLICI PODUZETNIŠTVA – Različite su podjele oblika poduzetništva. Međutim, tri su osnovna oblika poduzetništva: tradicionalno, korporativno i socijalno. **Tradicionalno poduzetništvo** se prakticira u mikro, malim i srednjim biznisima koji su organizirani u različitim pravno-organizacionim formama, a čiji je osnovni cilj ostvarenje profita koji pripada vlasnicima kapitala i o čijoj upotrebi samostalno odlučuju. **Korporativno poduzetništvo** vezujemo za velika poduzeća / korporacije koje žele primijeniti savremene principe menadžmenta na nov način koji će stvoriti pretpostavke da kreativni pojedinci sa svojim idejama o novim proizvodima, postupcima i procesima, dođu do izražaja. **Socijalno poduzetništvo** predstavlja primjenu poduzetničkih principa u društvenom sektoru sa ciljem unapređenja kvaliteta življenja. Socijalno poduzetništvo, za razliku od prethodna dva, teži istovremeno ostvarenju društvenih i finansijskih ciljeva.

SOCIJALNO PODUZEĆE je način poslovanja gdje se zaradom koja se ostvaruje ispunjava određena socijalna misija. Sredstva ostvarena zaradom socijalnog poduzeća se ulažu u svrhe kao što su zapošljavanje ljudi koji teže dolaze do posla, socijalne i medicinske usluge, obrazovanje, zaštita životne sredine ili kulturne aktivnosti u zajednici i sl.

SOCIJALNI PODUZETNIK je osoba koja prepoznaje društveni problem i koristi poduzetničke principe da kreira i vodi poduhvat s društvenom svrhom.

CJELOŽIVOTNO UČENJE podrazumijeva integraciju formalnog, neformalnog i informalnog učenja kako bi se stekle mogućnosti za stalno unapređenje kvaliteta življenja. Svaka aktivnost učenja koja se poduzima tokom života radi unapređenja znanja, vještina i kompetencija u osobnoj, građanskoj, društvenoj i poslovnoj / radnoj sferi. Ono obuhvata formalno i neformalno obrazovanje, ali i informalno učenje. Stoga, cjeloživotno učenje može imati različite svrhe, kao što su osobno ispunjenje, aktivno građanstvo, socijalna inkluzija i mogućnost zaposlenja, odnosno prilagodljivost na različite zahtjeve tržišta rada.

FORMALNO OBRAZOVANJE je učenje usmjereno od nastavnika ili instruktora koje se stiče u obrazovnim ustanovama, a prema nastavnim planovima i programima odobrenim od mjerodavnih obrazovnih vlasti.

NEFORMALNO OBRAZOVANJE je organiziran proces učenja i obrazovanja usmjeren ka usavršavanju, specijalizaciji i dopunjavanju znanja, vještina i sposobnosti prema posebnim programima koje izvode organizatori obrazovanja (redovne škole, centri za obuku, kompanije, agencije i sl.).

INFORMALNO UČENJE je neplanirano učenje i sticanje znanja kroz svakodnevne aktivnosti.

INKLUZIVNO OBRAZOVANJE podrazumijeva pravo na obrazovanje svake osobe tokom cijelog života, koje će omogućiti maksimalan razvoj individualnih potencijala.

CJELOŽIVOTNI RAZVOJ KARIJERE podrazumijeva da pojedinac čitav svoj život promišlja o svom karijernom putu i donosi odluke koje će mu omogućiti da radi poslove u kojima je zadovoljan i u kojima je produktivan.

KARIJERA (SAVREMENO SHVATANJE) – Ranije se smatralo da karijera počinje prvim poslom, a završava se odlaskom u penziju. Uspješnim poslovnim ljudima su smatrani samo oni koji su bili zaposleni u prestižnim organizacijama ili institucijama, na visokim pozicijama, sa „dobrim“ plaćama i percipirani kao dio elite. Karijera se dovodila u vezu sa napredovanjem na hijerarhijskoj ljestvici, pa je to bio znak uspjeha i uspješne karijere. Danas se shvatanje karijere u nekoj mjeri promijenilo. Karijera je danas dinamičnija i ne obuhvata samo posao i novac, već i učenje, porodicu, slobodno vrijeme. Karijera više nije pravolinijski proces (osoba se zaposli, radi, ode u penziju i završava karijeru), već cjeloživotni proces koji počinje školovanjem (kada pojedinac postaje svjestan svijeta koji ga okružuje, svojih želja i interesovanja) i traje do kraja aktivnog života. Obuhvata sve aktivnosti, školovanje, kurseve, obuke, volonterske aktivnosti, prakse, hobije, čak i ono što se uči kroz iskustvo – kod kuće, među porodicom, prijateljima... Uspjeh je ono što svakoj pojedinačnoj osobi pruža osobnu i profesionalnu satisfakciju. Prema tome, karijeru imaju svi koji su zadovoljni sobom, svojim poslom i životom, i ona nije vezana samo za vertikalno napredovanje.

KARIJERNO VOĐENJE I SAVJETOVANJE predstavlja niz aktivnosti koje osposobljavaju pojedince bilo kog uzrasta, u bilo kojem trenutku njihovih života, da identificiraju sopstvene sposobnosti, kompetencije i interese, donesu odluke koje se tiču njihovog obrazovanja, osposobljavanja i profesije, i da upravljaju tokovima svojih života u oblasti učenja, rada i drugih oblasti u kojima mogu steći i primijeniti sposobnosti i kompetencije.

KARIJERNO INFORMIRANJE – dio karijernog savjetovanja usmjereno na pružanje informacija potrebnih za planiranje, postizanje i održavanje zaposlenosti i volontiranja. To uključuje i informacije o zanimanjima, vještinama, karijernim putevima (putevima u realizaciji karijere), trendovima i stanju na tržištu rada, obrazovnim programima i mogućnostima, obrazovnim institucijama (svih vrsta – formalne, neformalne), vladinim i nevladinim programima i uslugama, i perspektivama poslova. Ove informacije se smatraju kamenom temeljcem karijernog vođenja.

KARIJERNO SAVJETOVANJE (kao uskostručna aktivnost) pomaže pojedincima da uz pomoć karijernih savjetnika razumiju vlastite ciljeve i aspiracije, sopstveni identitet, donose odluke zasnovane na informacijama, i posvete se aktivnostima i upravljanju promjenama u svojoj karijeri, bilo da su planirane ili neplanirane.

OBRAZOVANJE ZA KARIJERU – za razliku od karijernog savjetovanja koje podrazumijeva rad sa karijernim savjetnicima, obrazovanje za karijeru promovira razumijevanje svijeta rada kroz školske nastavne programe. To se može realizirati u različitim formama u okviru nastavnog procesa, koje nastavnici direktno integriraju u predmetne oblasti, ili sticanje određenih vještina potrebnih za zapošljavanje kao posebnog segmenta obrazovnog rada koji je uključen u nastavne planove i programe. Posebne vještine za zapošljavanje mogu obuhvatiti sticanje vještina upravljanja karijerom, prelaz iz škole u oblast rada itd. Aktivnosti koje obuhvataju karijeru informiranje i karijeru savjetovanje mogu biti integrirane u predmetne i nastavne oblasti u školi, ili se mogu realizirati kao posebne grupne aktivnosti za učenike.

KORUPCIJA – prema Građanskopravnoj konvenciji o korupciji (Strazburg, 1999, čl. 2), korupcija podrazumijeva traženje, nudenje, davanje ili primanje, direktno ili indirektno, mita ili bilo koje druge nezakonite koristi, ili stavljanje toga u izgled, koje izopačuje propisano izvođenje neke dužnosti ili ponašanja koje se zahtijeva od primaoca mita, nezakonite koristi, ili osobe kojoj se stavlja u izgled. Korupcija u obrazovanju se može definirati kao “sistematsko korištenje javnog djelovanja zarad privatnih interesa, što ima za posljedicu značajno narušavanje pristupa obrazovanju, kvaliteti i jednakosti svih uključenih u obrazovnom sistemu” (Hallack & Poisson, 2001).

SUKOB INTERESA postoji u situacijama u kojima izabrani dužnosnici, nosioci izvršnih funkcija i savjetnici, imaju privatni interes koji utiče ili može uticati na zakonitost, otvorenost, objektivnost i nepristrasnost u obavljanju javne funkcije (primjere vidjeti na str. 3, "*Kratko o korupciji, primjeri*").

POKLON¹⁰ se smatra poklon u vezi sa obavljanjem javne funkcije, a podrazumijeva: stvari, prava, usluge bez naknade, te neku drugu korist datu ili obećanu izabranom dužnosniku, nosiocu izvršne funkcije i savjetniku, naprimjer, ugoditeljsku uslugu, uslugu noćenja, oprost duga ili obaveze, putni trošak ili sličnu uslugu, ulaznicu, umjetnički predmet, suvenir, osiguranje ili sličnu uslugu, medicinsku ili sličnu uslugu, koju izabrani dužnosnik, nosilac izvršne funkcije i savjetnik nije osobno platio prema tržišnoj cijeni. Poklon u vrijednosti do 200 KM izabrani dužnosnici, nosioci izvršne funkcije i savjetnici mogu zadržati i ne treba da ga prijave. Poklone iznad vrijednosti 200 KM izabrani dužnosnici, nosioci izvršne funkcije i savjetnici ne smiju zadržati, već su ih obavezni prijaviti i predati institucijama vlasti koje su ih izabrale ili imenovala, i u čije ime obavljaju povjerenu javnu funkciju. Izabrani dužnosnik, nosilac izvršne funkcije i savjetnik, ne smije primiti novac, ček ili drugi vrijednosni papir, bez obzira na iznos.

⁹ Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj: 16/02, 14/03, 12/04 i 63/08, 8/12)

¹⁰ Priručnik iz oblasti zakona o sukobu interesa (2010) priredili: Mile Kudić, član Centralne izborne komisije BiH, Tihomir Vujičić, član Centralne izborne komisije BiH, Danka Polovina-Mandić, šefica Odsjeka za provedbu Zakona o sukobu interesa 2010. godine, u skladu sa sporazumom s OSCE-om zahvaljujući sredstvima USAID-a.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja urađena je po već utvrđenoj metodologiji razvoja Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa. Uvažavajući specifičnosti kroskurikularnog i međupredmetnog područja, najprije su definirane oblasti i komponente za njih, potom su za svaku komponentu definirani ishodi učenja¹¹ i na kraju su za svaki ishod učenja definirani pokazatelji. Oblast nosi naziv Pojedinaac i društvena odgovornost, a definirane komponente su: Poduzetništvo, Karijerna orijentacija i Antikorupcija. Pokazatelji su definirani u skladu s razvojnim uzrastom djeteta na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 5 do 6 godina), na kraju trećeg razreda (uzrast od 8 do 9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11 do 12 godina), na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14 do 15 godina), i na kraju srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 18 do 19 godina). Proces izrade Dokumenta trajao je od maja 2014. do decembra 2015. godine.

Polazišta za izradu *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirane na ishodima učenja* bila su identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH (2011), te različiti pristupi kroskurikularnosti i međupredmetnoj povezanosti u Sloveniji, Hrvatskoj i drugim zemljama EZ.

Tokom definiranja *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirane na ishodima učenja* sudjelovali su predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, pedagoške institucije Brčko Distrikta BiH, odgajatelji, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, univerzitetski profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Radna grupa je pristup definiranju ishoda učenja i pokazatelja¹² zasnivala na razvoju ključnih kompetencija, kako bi se opisala postignuća na kraju naprijed navedenih procesa učenja identifikacijom znanja, vještina i stavova. Radna grupa se na početku odlučila za *Bloomovu taksonomiju*¹³ obrazovnih ciljeva kao osnovu za daljnju nadogradnju. Ovo je jedan od najzastupljenijih teoretskih okvira za planiranje, pripremu i vrednovanje osnovnoškolskog, srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja.

Temelji učenja za *kroskurikularno i međupredmetno područje*, koji su utkani u *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definiranu na ishodima učenja*, su sljedeći:

- kroskurikularne kompetencije nisu vezane samo za sadržaj jednog predmeta niti za kurikulum nekog područja, nego se razvijaju unutar većeg broja predmeta, među predmetima i krozkurikulume naglasak na integrativnom pristupu među predmetima i među kurikulumima, koji uključuje jednopredmetno i višepredmetno povezivanje
- naglasak na autonomiji nastavnika u pristupu planiranju, pripremanju nastave pri izboru nastavnih metoda, oblika, sredstava i pomagala, kao i vrednovanju ostvarenosti ishoda i pokazatelja
- naglasak na usmjerenost na ključne kompetencije koje same po sebi ne mogu biti vezane samo za jedan predmet
- naglasak na aktivnom učenju i kritičkom mišljenju
- promocija timskog rada i pristupa međupredmetnim sadržajima i među predmetnim nastavnicima.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja priređena je imajući na umu višestruke izazove koji stoje pred nastavnicima i učenicima Bosne i Hercegovine. Učenje je cjeloživotni proces pa su, u skladu s tim, u Dokumentu integrirane ključne kompetencije za cjeloživotno učenje: samoinicijativa i poduzetnička kompetencija, kreativna i produktivna kompetencija, učiti kako se uči, te socijalna i građanska kompetencija. One u Dokumentu predstavljaju prožimajuće teme *kroskurikularnog i međupredmetnog područja* u definiranim pokazateljima.¹⁴

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja predstavlja pedagoško-didaktičko-metodički referentni okvir za individualni i kreativni rad škola, nastavnika i

¹¹ Vidjeti prilog 1. *Oblasti, komponente i ishodi učenja*

¹² Brojevi definiranih ishoda u Dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različiti uzrast.

¹³ Bloom, B.S. (Ed.), *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, Cognitive domain*, Longmans, Green, New York, 1956.

¹⁴ Vidjeti *Ključne kompetencije i prožimajuće pokazatelje kroskurikularnog i međupredmetnog područja*

drugih djelatnika u odgoju i obrazovanju, kako bi se zajednički postepeno doprinijelo novom konceptu vođenja i upravljanja kvalitetom obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Cilj Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirane na ishodima učenja jeste prevazilaženje strategije odgoja i obrazovanja zasnovanog na sadržaju koje učenik treba savladati tokom jedne školske godine, nego je fokus na razvoju znanja, vještina i stavova da se riješe kompleksni zadaci mobiliziranjem svojih potencijala u određenom kontekstu. Povezivanje predmeta u okviru tematske integracije, koristeći aktivnosti u okviru redovne nastave na različitim predmetima, ostvaruju se ciljevi predmetnog programa, a i ishodi koji se tiču međupredmetnog i kroskurikularnog područja. Ovi ishodi se mogu ostvarivati različitim projektnim aktivnostima koje promoviraju timski rad, te povezivanje nastavnika i učenika. Razvijanjem znanja, vještina i stavova iz poduzetništva, učenici se osposobljavaju da se efikasno snalaze u složenim uvjetima života i rada, prepoznavajući svoje potencijale izgradnjom upornosti i istrajnosti pri ostvarenju ciljeva. Da bi osoba mogla upravljati svojom karijerom, treba da stekene znanja i vještine koje će joj omogućiti da u svakom trenutku može procijeniti svoje osobine i interese, zahtjeve i mogućnosti tržišta rada, a i donijeti odluke najpovoljnije za sebe. Učenici trebaju biti osposobljeni da prepoznaju oblike koruptivnog ponašanja kao i socijalnih posljedica korupcije, ali i istovremeno razvijaju otpornost na različite pritiske koji se karakteriziraju kao korupcija, te razvijaju kompetencije koje omogućuju zrelo i konstruktivno socijalno i građansko djelovanje i ponašanje.

PRILOG

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirano na ishodima učenja.

Oblast 1: POJEDINAC I DRUŠTVENA ODGOVORNOST				
Komponenta 1: Poduzetništvo				
Ishodi učenja:				
1. Istražuje poduzetno djelovanje u različitim aspektima života.				
2. Analizira oblike i procese u poduzetništvu.				
3. Procjenjuje i predlaže svojstva poduzetnog djelovanja u različitim kontekstima učenja i života.				
Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:				
Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1a. Imenuje svoja interesovanja . 1b. Prepoznaje situacije koje su realizirane na osnovu njegove ideje.	1a. Opisuje poduzetno djelovanje u neposrednom okruženju (npr., učionici i školi).	1a. Objašnjava poduzetno djelovanje osoba iz neposrednog okruženja.	1a. Objašnjava razliku između pojmova poduzetnik i djelovati poduzetnički.	1a. Analizira različite oblike poduzetnog djelovanja u odnosu na osobne i društvene ciljeve.
				1b. Procjenjuje resurse za poduzetno djelovanje kako bi donio odluke u različitim situacijama. 1c. Povezuje poduzetno djelovanje sa razvojem pojedinca i društva.
				1d. Prepoznaje poduzetnički potencijal u sebi, te razvija vještine poduzetnog djelovanja.

<p>2a. Opisuje zanimanja osoba iz neposrednog okruženja.</p>	<p>2a. Prepoznaje faze realizacije ideje. 2b. Imenuje oblike poduzetništva (zanati, udruženja, javne ustanove, poduzeća...).</p> <p>2c. Razlikuje šta je račun i priznanica. 2d. Razlikuje proizvod i uslugu na jednostavno m primjeru.</p>	<p>2a. Predstavlja svoju poduzetničku ideju kroz faze realizacije ideje u djelo. 2b. Razlikuje oblike poduzetništva (zanati, udruženja, poduzeća, kompanije, vladin, nevladin sektor, profitni, neprofitni sektor, zadruga - tradicionalno, korporativno i socijalno poduzetništvo).</p> <p>2c. Opisuje pojmove prihod i troškovi. 2d. Identificira koristi od volonterskog rada za pojedinca i za društvo. 2e. Daje primjere ljudi u ulogama proizvođača, pružaoca usluga i potrošača.</p>	<p>2a. Koristi komponente projekta za realizaciju ideje. 2b. Objašnjava načine za osiguranje resursa i upravlja resursima. 2c. Odabire volonterske aktivnosti prema svojim interesima i potrebama. 2d. Procjenjuje dobit u odnosu na uložene resurse i troškove.</p>	<p>2a. Razrađuje komponente projektnog ciklusa (osmišlja ideju, procjenjuje mogućnosti realizacije, izrađuje projekt). 2b. Odabire zainteresirane strane i prezentira projekt. 2c. Daje kritički osvrt za unapređenje projekata drugih osoba. 2d. Objašnjava korake u započinjanju poslovnih firmi i socijalnih poduzeća. 2e. Koristi načela volonterizma kao potencijal za razvoj poduzetničkog djelovanja i zapošljavanja. 2f. Razlikuje finansijske dokumente i finansijske institucije. 2g. Razlikuje proizvode i usluge koji su u ponudi i potražnji na lokalnom, državnom i regionalnom nivou. 2h. Povezuje pojmove prihoda i troškova s fazama realizacije ideje.</p> <p>1d. Objašnjava važnost sporednih efekata proizvodnje i važnost održivog razvoja (misli zeleno).</p>
--	---	--	---	--

<p>3a. Opisuje individualno djelovanje i djelovanje u grupi;</p>	<p>3a. Usklađuje svoje djelovanje s djelovanjem grupe;</p> <p>3b. Opisuje načine podrške drugima u aktivnostima;</p> <p>3c. Opisuje prihvatljivo ponašanje prema javnim dobrima;</p> <p>3d. Završava zadatke u vremensko m okviru.</p>	<p>3a. Pojašnjava svoju ulogu i značaj u timu, i ulogu i značaj drugih članova.</p> <p>3b. Odabire individualno ili timsko djelovanje u skladu sa situacijom.</p> <p>3c. Procjenjuje posljedice svojih odluka i aktivnosti.</p> <p>3d. Obrazlaže svoj stav i dovodi u vezu sa mišljenjem drugih.</p> <p>3f. Planira aktivnosti samostalno i u grupi / timu.</p> <p>3g. Uspoređuje rezultate svoga rada i rada drugih.</p>	<p>3a. Usklađuje svoje ciljeve sa ciljevima tima.</p> <p>3b. Analizira učinak individualnog i timskog rada kako bi motivirao sebe i druge u ostvarivanju ciljeva.</p> <p>3c. Kritički procjenjuje inovacije i promjene.</p> <p>3d. Ilustrira rješenja ideja samostalno i u saradnji s drugima.</p> <p>3e. Objasnjava javna dobra (daje primjere o značaju i ulozi javnih dobara i faktora koji utiču na javna dobra).</p>	<p>3a. Procjenjuje svoju ulogu u timu i djeluje u skladu s njom.</p> <p>3b. Daje kritički osvrt na svoje potencijale i potencijale tima.</p> <p>3c. Procjenjuje posvećenost svojim namjerama (učenje putem pokušaja i pogreške).</p> <p>3e. Pokreće aktivnosti na nivou razreda, škole i na nivou zajednice.</p> <p>3f. Koristi metode i tehnike kako bi rukovodio, organizirao i proveo specifičan projekt samostalno i u timu.</p> <p>3g. Argumentira svoje potencijale (socijalne vještine, prethodna znanja) i mogućnosti primjene;</p> <p>3h. Iznosi i obrazlaže mišljenja o etičkim pitanjima koja se odnose na različite vrste aktivnosti.</p>
<p>Komponenta 2: Karijerna orijentacija</p>				
<p>1. Procjenjuje vlastite interese i vrijednosti, svoje snage i sposobnosti i formuliira životne uloge u kontekstu individualnog iskustva.</p> <p>2. Kritički procjenjuje odnos između vlastitih karakteristika, svijeta obrazovanja i svijeta rada.</p> <p>3. Analizira važnost donošenja odluka i posljedica izbora u svim aspektima života.</p> <p>4. Koristi konstruktivne načine upravljanja promjenama i strategijama.</p>				
<p>Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:</p>				
<p>Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)</p>	<p>Kraj 3. razreda (8/9 god.)</p>	<p>Kraj 6. razreda (11/12 god.)</p>	<p>Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)</p>	<p>Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)</p>

<p>1a. Opisuje aktivnosti za koje iskazuje interes.</p> <p>1b. Nabraja nekoliko zanimanja iz neposrednog okruženja.</p> <p>1c. Prepoznaje karakteristike zanimanja.</p>	<p>1a. Objašnjava zanimanja iz okruženja.</p> <p>1b. Razlikuje karakteristike zanimanja.</p> <p>1c. Povezuje svoj interes s karakteristikama zanimanja.</p>	<p>1a. Opisuje svoje snage i sposobnosti, kao i svoje interese.</p> <p>1b. Objašnjava životne uloge.</p>	<p>1a. Opisuje vlastita znanja, vještine i stavove koji su važni za odabir nastavka školovanja, kao i za izlazak na tržište rada.</p>	<p>1a. Daje prioritet kompetencijama važnim za razvoj karijere.</p>
<p>2a. Pokazuje pozitivan stav o školovanju</p>	<p>2a. Objašnjava odnos vlastitih karakteristika (uloženog truda, znatiželje) i postignutih rezultata.</p>	<p>2a. Povezuje interese, kao i potrebna znanja i vještine s grupama zanimanja.</p>	<p>2a. Donosi odluku o nastavku školovanja zasnovanu na procjeni odnosa vlastitih karakteristika i karakteristika škole, kao i potreba tržišta rada.</p> <p>2b. Objašnjava važnost obrazovanja koje pojedinac stiče vlastitim radom, komunikacijom, čitanjem, razvijanjem vještina, iskustva i znanja.</p>	<p>2a. Donosi odluku o karijernom putu zasnovanu na procjeni odnosa svojih karakteristika i karakteristika svijeta obrazovanja i rada.</p> <p>2b. Procjenjuje važnost učenja tokom života i svojih aktivnosti sa ciljem unapređenja znanja, vještina i sposobnosti unutar osobne, građanske, društvene i poslovne perspektive.</p>
<p>3a. Prepoznaje kako se odluke, i za njih vezana ponašanja, odražavaju na donosiocice odluke i na okolinu.</p>	<p>3a. Daje primjer povezanosti odluke s njenim posljedicama.</p>	<p>3a. Daje primjer kompleksnosti odnosa odluka i posljedica.</p> <p>3b. Prepoznaje važnost donošenja odluka za nastavak školovanja i svijet rada.</p>	<p>3a. Analizira prednosti i nedostatke alternativa u izboru srednje škole i svijeta rada.</p> <p>3b. Procjenjuje kako različiti faktori utiču na donošenje odluka u odabiru zanimanja i izlaska na tržište rada.</p>	<p>3a. Procjenjuje prednosti i nedostatke alternativnih karijernih puteva.</p> <p>3b. Procjenjuje kako različiti faktori mogu uticati na donošenje karijernih odluka.</p>

NP	NP	4a. Uspoređuje različite strategije upravljanja promjenama u neposrednom okruženju.	4a. Planira korake u prilagođavanju na nastavak odgojno-obrazovnog procesa u srednjoj školi.	4a. Provodi strategije upravljanja promjenama u razvoju karijere.
Komponenta 3: Antikorupcija				
Ishodi učenja:				
1. Kritički procjenjuje odnose između koruptivnih ponašanja i društvenog razvoja. 2. Kritički procjenjuje odnose između individualnih karakteristika, konteksta i koruptivnih ponašanja. 3. Osmišlja osobni angažman u borbi protiv korupcije.				
Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom:				
Kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	Kraj 3. razreda (8/9 god.)	Kraj 6. razreda (11/12 god.)	Kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	Kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepoznaje ispravna i pravedna ponašanja u neposrednom okruženju.	1. Objašnjava primjere ispravnih i pravednih ponašanja u neposrednom okruženju.	1. Opisuje elemente koruptivnih ponašanja u neposrednom okruženju.	1. Objašnjava pojam korupcije, njene pojave i posljedice u svim aspektima života.	1a. Analizira veze između sadržaja, konteksta i koruptivnih ponašanja. 1b. Opisuje ponašanja koja su kroz historiju bila neprihvatljiva, kažnjiva, a više nisu, i obratno. 1c. Određuje ponašanja koja jesu/bila kažnjiva na određenim prostorima, a na drugim nisu.
2. Prepoznaje primjere vlastitih ispravnih i pravednih ponašanja.	2. Pokazuje odgovorno i etično ponašanje u školskim i vanškolskim aktivnostima.	2. Objašnjava važnost poštivanja pisanih i nepisanih pravila i normi u zajednici.	2. Povezuje odgovorno ponašanje pojedinca i razvoj društva.	2. Procjenjuje kako različiti konteksti utiču na percepciju korupcije i koruptivno ponašanje.
3. Prepoznaje aktivnosti koje promovišu socijalno prihvatljiva ponašanja.	3. Povezuje svoje djelovanje sa školskim aktivnostima koje promovišu socijalno prihvatljiva ponašanja.	3. Provodi školske i vanškolske aktivnosti koje imaju za cilj prevenciju korupcije.	3. Konstruira manje projekte koji imaju za cilj prevenciju korupcije.	3. Izrađuje projekte koji imaju za cilj borbu protiv korupcije.

LITERATURA

- Đokić, Z., Šćekić, A. (2004): Korupcija kao teški oblik kriminala, *Teški oblici kriminala*, Zbornik radova, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Viša škola unutrašnjih poslova, XVI, 8-12.
- Getoš, A.M., Čupić, Z., Mihaljević, P. (2011): Analiza koncepta 'Edukacijom protiv korupcije' na primjeru praktičnih iskustava s 'antikorupcijskog sata', Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 2 (1), 99-119.
- Keen, E. (2000): *Fighting Corruption through Education*, Budapest: COLPI, HREA.
- Korać, H. (2014): *Organizovani kriminalitet*, Travnik: UNT.
- Građanskopravna konvencija o korupciji, Strazburg, 1999.
- Korać, H., Begović, A. (2009): Nedopušteno stanje korupcije, Korupcija i pranje novca (uzroci, otkrivanje i prevencija), Zbornik radova Internacionalne asocijacije kriminalista, Sarajevo, 181-189.
- Pope, Jeremy (2000): *TI Source Book 2000. Confronting Corruption: The Elements of a National Integrity System*, Berlin: Transparency International.
- Lilić J., Marković M., Svetozarević M., Kitanović M., Đorđević B., Kljajić T., Manić Radoičić J., Đurović A. **Karijerno vođenje i savetovanje – priručnik za nastavnike srednjih škola**, Fondacija Tempus – Euroguidance centar i Beogradska otvorena škola, Beograd, 2014.
- **Preporuke za razvoj programa karijernog vođenja i savetovanja u srednjim školama**, Centar za vođenje i savetovanje - Beogradska otvorena škola, Beograd, 2013.
- Institut otvoreno društvo Hrvatska, **Usredotoči se na budućnost, priručnik za profesore**, Društvo za istraživanje i razvoj ljudskih potencijala, Razbor, Zagreb, 1999.
- Dr. sc. Husremović Dž., Lepić S., Chambers M., Zirojević-Bužo M. **Program upravljanja karijerom, Priručnik za nastavno osoblje**, Projekat zapošljavanja mladih (YEP), uz podršku Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC), GOPA mbH Bad Homburg, predstavništvo za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2014.
- **Profesionalna orijentacija – Pet koraka do odluke o školi i zanimanju, Priručnik za trenere**, Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit GmbH (GTZ), Ured za BiH i Hrvatsku
- Bloom, B.S. (Ed.), **Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, Cognitive domain**, Longmans, Green, New York, 1956
- **Ključne kompetencije i životne vještine u Bosni i Hercegovini**, Sarajevo (2011)
- **Poduzetničko učenje-pristup ključnim kompetencijama ISCED nivo 2, SEECEL (2011)**
- **Priručnik za nastavnike osnovne škole-Integracija pristupa baziranog na ključnim kompetencijama i životnim vještinama, CIVITAS (2013)**

10. IZBORNI PREDMETI

UVOD

Cilj izučavanja izbornih predmeta u osnovnom obrazovanju jeste da se produbi i proširi učenikovo znanje i vještine iz ključnih predmeta: ekonomika domaćinstva, umjetničkih i zanatskih predmeta, tehnike, zdravstvenog odgoja isl.

Poželjne su izrade programa sa dvopredmetnim/kroskurikularnim temama, u skladu sa učenikovim izborom. Izborni predmeti treba da podrže ciljeve osnovnog obrazovanja. Ministarstvo obrazovanja treba da definiše kombinovani minimum broja nedjeljnih časova kod izbornih predmeta i njihovu distribuciju između sljedećeg:

- specijalizovani primijenjeni program u školskim predmetima
- program izrađen modularno od nekoliko predmeta
- strani jezici
- predmeti povezani sa informatičkom tehnologijom.

ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje, ima definirane ishode učenja koji mogu pomoći u izradi izbornih predmeta bilo kao jednopredmetni (unutarpredmetno ili intradisciplinarno) povezivanje ili sa višepredmetnim povezivanjem.

Svrha organizovanja izborne nastave je omogućavanje slobode kreiranja odgojno-obrazovnog procesa, proširivanje i produblivanje znanja i sposobnosti u onom obrazovnom području za koje učenik pokazuje posebne sklonosti i pojačan interes.

Učenik je u ključnoj grupi izabranog predmeta svo vrijeme ali i dio ovog vremena se može iskoristiti i za specijalizovano izučavanje, po izboru svakog učenika ponaosob i iz drugih predmeta. Roditelji ili staratelji učenika odlučuju koji će izborni predmet iz ponude učenik odabrati.

Ponudom više izbornih predmeta učenicima je omogućeno da sami odaberu određeni broj predmeta kroz koje će na najbolji način moći da ispolje svoju kreativnost i zadovolje svoja interesovanja. Izborni predmeti se vrednuju na isti način kao i obavezni predmeti. Listu izbornih predmeta i njihov sadržaj donosi Ministarstvo obrazovanja, na prijedlog Pedagoškog zavoda Tuzlanskog kantona. Prijedlog za listu izbornih predmeta podnosi škola.

Izborni predmeti u odnosu na dužnu izučavanja po razredima su u nastavnom planu devetogodišnje osnovne škole podijeljeni na jednogodišnje ili višegodišnje predmete sa fondom od 1 časa sedmično ili 35 godišnje.

Škola je obavezna da ponudi učenicima izučavanje iz najmanje pet izbornih predmeta. Izrađena je lista za 16 izbornih predmeta. Oni se mogu razvrstati u sljedeće kategorije:

- Područje jezičke grupe predmeta: Francuski jezik, Turski jezik, Drama, Korespodencija
- Matematičko područje: Matematička radionica-kombinatorika i elementarna teorija brojeva, Matematička radionica-geometrija, Matematička radionica-skupovi, relacije, funkcije,
- Područje prirodnih znanosti: Astronomija, Oscilacije i talasi, Hemija kroz eksperimente, Ljekovito bilje, Zanimljiva geografija, Turistički odgoj, Ponašanje u kriznim situacijama, genetika
- Područje tehnike i informacione tehnologije: Robotika i "Smart graditeljstvo";
- Područje društvenih grupa predmeta: Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo, Religijska kultura, Vjeroispovjesti: islam, katoličanstvo, pravoslavnja;
- Područje tjelesni i zdravstveni odgoj: Fitnes;
- Područje umjetnost: Likovna radionica, Komponovanje uz softvere;

¹ ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja, Mostar, 2015, APOSO BiH

- Interdisciplinarna grupa predmeta: Poduzetništvo, Karijerna orijentacija, Antikorupcija.

Procedura izbora na nivou škole

Škola sastavlja listu izbornih predmeta u skladu sa materijalnim i kadrovskim uslovima. Stručni aktivni nastavnici predlažu moguće predmete za listu izbornih predmeta. Listu usvaja nastavničko vijeće škole, vodeći računa o potencijalima za realizovanje svakog od predloženih izbornih predmeta, uz prethodno razmatranje svih relevantnih organa, prvenstveno Savjeta roditelja.

Učenici se upoznaju sa karakteristikama ponuđenih predmeta (ciljevima programa, fondom časova koji je predviđen za izučavanje predmeta, da li se izučava jednu ili više godina i da li se može prestati sa izučavanjem poslije prve godine učenja). Procedura samog izbora odvija se kroz anketiranje učenika na način da se učenici opredjeljuju za željene ili alternativne izborne predmete uz **saglasnost roditelja**. Na osnovu sprovedene ankete škola odlučuje o formiranju grupa za izučavanje pojedinih predmeta. Ukoliko škola ne može određenom učeniku da izađe u susret za alternativno predložene predmete, razredni starješina razgovara sa učenikom i njegovim roditeljem kako bi se opredijelili za neki od predmeta koji imaju dovoljan broj učenika da bi se mogle formirati grupe. Ako ni tada ne može da se odrede izborni predmeti, škola učeniku određuje izborne predmete koje će izučavati. Postupak izbora i formiranja grupa škola treba da okonča do početka maja tekuće godine za sljedeću školsku godinu.

Formiranje grupa

Grupa za izbornu nastavu broji minimalno 15 učenika.

Istraživanja su pokazala da se učenici o izbornim predmetima uglavnom upoznaju preko nastavnika ili od učenika ranijih generacija, dok se vrlo slabo informišu putem publikacija škole. Ako se izborni predmeti nude kako bi se ispunile norme nastavnika, tada se ne ispunjava osnovna svrha i funkcija škole da odgoji i obrazuje učenika zadovoljavajući njihove individualne interese i razvoj kreativnosti kroz produbljivanje i širenje njihovog znanja i vještina, neophodnih za život u smislu egzistencije i zadovoljstva nudeći temelj psihičke stabilnosti.

JEZIČKO PODRUČJE

- 1. DRAMA**
- 2. KORESPODENCIJA**
- 3. STRANI JEZIK: FRANCUSKI, TURSKI**

MATEMATIČKO PODRUČJE

- 1. MATEMATIČKA RADIONICA-KOMBINATORIKA I
ELEMENTARNA TEORIJA BROJEVA**
- 2. MATEMATIČKA RADIONICA-GEOMETRIJA**
- 3. MATEMATIČKA RADIONICA-SKUPOVI, RELACIJE, FUNKCIJE**

PODRUČJE PRIRODNIH NAUKA/ZNANOSTI

ASTRONOMIJA

Predmet Astronomija treba da:

- zadovolji potrebe mladog čovjeka, da istražuje svoj položaj u svemiru u pogledu različitih odnosa: ja – neposredno okruženje, ja- Zemlja, Zemlja-Sunce, Sunce-i ostali prostor,
- predstavi način istraživanja, koji odgovara prirodnim naukama,
- pridaje značaj kritičnom izlaganju posmatranog.

TREĆA TRIJADA

Osmi razred

Cilj

Da učenici:

- planiraju i izvode jednostavna posmatranja,
- razvijaju mišljenje od pripreme, posmatranja i analize dobijenih podataka,
- razvijaju sposobnost apstraktnog razmišljanja,
- razvijaju kritičan i tolerantan odnos prema okruženju i razumjevanju svog znanja,
- razvijaju sposobnost i želju za samostalno učenje koristeći različite izvore saznanja: udžbenici, revije, elektronski izvori i enciklopedije

UVOD (Metrika: 3 časa)

Učenici će:

- definiirati predmet i zadatke astronomije;
- objasniti razvoj astronomijem kroz historiju;
- povezati astronomiju sa drugim naukama,
- nabrojati različite metode istraživanje;
- objasniti različite teorije nastanka i strukture svemira.

OSNOVNA ZNANJA IZ ASTRONOMIJE (Metrika: 4 časa)

Učenici će:

- objasniti pojave prividnog položaja i kretanja zvijezda, Sunca, planeta i Mjeseca,
- izraditi model Sunčevog sistema;
- definisati pojam sazvežđa (primjer: Mliječni put);
- objasniti zvjezdane karte;
- pokazati dijelove teleskopa i objasniti njegov rad;
- koristiti google-ovu kartu svemira;
- nabrojati mjerenje vremena kroz historiju;
- nabrojati poznate opservatorije u svijetu;

Napomena: prema mogućnostima škole organizovati posjetu opservatoriji

PRIVIDNA I STVARNA KRETANJA NEBESKIH TIJELA (Metrika: 10 časa)

Učenici će:

- objasniti Heliocentrični i Geocentrični sistem (Hiparh, Aristarh-*odnos udaljenosti Mjeseca i Sunca*, Ptolomej, Kopernik i Galileo),

- definisati Keplerove zakone,
- definisati Njutnov zakon gravitacije,
- objasniti kretanje vještačkih zemljinih satelita, kosmički letovi. – kosmičke brzine;
- rješavati zadatke primjenom Keplerovih i Njutnovog zakona gravitacije;

SUNCE (Metrika: 8 časova)

Učenici će:

- navesti opšte podatke o Suncu (*izvor svjetlosti i energije, mjerenje vremena sjenama, građa Sunca*);
- objasniti pojave na Suncu (korona, Sunčeve pjege, erupcije ...) i navesti primjere uticaja Sunca na geofizičke pojave;
- objasniti nastanak svjetlosti na najjednostavniji način;
- navesti primjere i značaj korištenja sunčeve energije;
- definisati Sunčev sistem;
- razumije razliku između planeta, zvijezda, satelita, kometa, meteora...;
- posmatrati film i voditi razgovor o posmatranom filmu, izvesti zaključke.

ZVJEZDE I ZVJEZDANI SISTEMI (Metrika: 10 časa)

Učenici će:

- objasniti sjaj i boju zvijezda;
- odrediti rastojanja do zvijezda;
- nabrojati fizičke osobine, građu zvijezda i njihovu podjelu;
- opisati raspored zvijezda u našoj Galaktici;
- opisati kretanje zvijezda i Sunčevog sistema,
- objasniti opštu strukturu Galaktike i njenu klasifikaciju,
- istražiti mitologije o građi i nastanku nebeskih tijela;
- objasniti nastanak Astrologije;
- objasniti savremene predstave o Vasioni.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
UVOD	Učenici će: -definirati predmet i zadatke astronomije; - objasniti razvoj astronomijem kroz historiju; - povezati astronomiju sa drugim naukama, -nabrojati različite metode istraživanje; -objasniti različite teorije nastanka i strukture svemira.	Učenici će: - istražiti astronomiju starih naroda (Egipat, Babilon, Kina, Indija...); - uporediti nove i stare metode istraživanja; - povezati astronomiju sa drugim naukama kroz primjere (matematika, geografija, fizika, historija...); - istražiti različite teorije nastanka i strukture svemira. Koristeći ICT ili neke druge relevantne izvore.	Učenici će: - pokazuje interes za istraživanje; -prikupljati, klasifikovati i prezentirati informacije, -odgovornost u izvršavanju zadataka; -argumentovano voditi raspravu;

<p>OSNOVNA ZNANJA IZ ASTRONOMIJE</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti pojave prividnog položaja i kretanja zvijezda, Sunca, planeta i Mjeseca; - definisati pojam sazvežđa (primjer: Mliječni put); - objasniti zvjezdane karte; - pokazati dijelove teleskopa i objasniti njegov rad; - prepoznaje pomoću googlove karte Sjevernu i južnu hemisferu; - nabrojati mjerenje vremena kroz historiju; -nabrojati poznate opservatorije u svijetu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izraditi model Sunčevog sistema; -prikupiti različite zvjezdane karte kroz historiju; -grafički prikazati nastanak slike kod teleskopa; -prikupljati podatke o najvećim teleskopima i opservatorijama u svijetu; --koristiti google-ovu kartu svemira; - uporediti kalendare prema historijskom razvoju (koristiti pretpostavke i dokaze): 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prikupljati podatke različitog prikazivanja Svemira; -odgovorno se ponašati prema datim zadacima; -daje primjere primjene kalendara u praktičnom životu ; -argumentovano vodi raspravu o prikupljenim podacima; -koriste ICT za istraživanje; <p><i>Napomena:</i> prema mogućnostima škole organizovati posjetu opservatoriji</p>
<p>PRIVIDNA STVARNA KRETANJA NEBESKIH TIJELA</p>	<p>I</p> <p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti Heliocentrični i Geocentrični sistem (Hiparh, Aristarh-<i>odnos udaljenosti Mjeseca i Sunca</i>, Ptolomej, Kopernik i Galileo); - definisati Keplerove zakone, - definisati Njutnov zakon gravitacije, - objasniti kretanje vještačkih zemljinih satelita; - definisati kosmičke brzine; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -grafički prikazati oba sistema i uporediti ih; -upoređivati sličnost građe atoma i Heliocentričnog sistema; - rješavati zadatke primjenom Keplerovih i Njutnovog zakona gravitacije; -izračunavati vrijednosti pojedinih kosmičkih brzina; -upoređivati i povezivati prvu kosmičku brzinu i kretanje satelita; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoređujući oba sistema donositi procjene o značaju Heliocentričnog sistema; -izgrađuje stav o povezanosti materije (građa atoma i Heliocentrični sistem); -imati izgrađen stav o značaju vještačkih satelita za život na Zemlji; -uočava problem svemirskog zagađenja (otpad); -pokazuje istrajnost u rješavanju zadataka; -učiti na greškama;
<p>SUNCE</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navesti opšte podatke o Suncu (<i>veličina Sunca, udaljenost od Zemlje, temperatura, izvor svjetlosti i energije, mjerenje vremena sjenama, građa Sunca</i>); - objasniti pojave na Suncu (korona, Sunčeve pjege, erupcije ...) i navesti primjere uticaja Sunca na geofizičke pojave; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -istražiti osnovne karakteristike Sunca (temperatura, površina, izračena energija...), - posmatrati film o pojavama na Suncu (pjege, erupcije...); -analizirati pomraćenje Sunca i izrađuju model istog; -predstaviti grafički nastanak svjetlosti u atomu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -posmatrati film i voditi razgovor o posmatranom filmu, izvesti zaključke. -povezuju pomraćenje Sunca sa stereotipima i predrasudama ljudskih vjerovanja; -prikuplja informacije iz različitih izvora,

	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti nastanak svjetlosti na najjednostavniji način; - navesti primjere i značaj korištenja sunčeve energije; - definisati Sunčev sistem; - razumije razliku između planeta, zvijezda, satelita, kometa, meteora...; -razumije značaj ozonskog omotača; 	<ul style="list-style-type: none"> -klasifikuju nebeska tijela po različitim osnovama; -istražuje korištenje sunčeve energije i njen značaj; - analizirati koristi i štetnosti sunčeve svjetlosti na život ljudi (ultraljubičasti zraci...; 	<ul style="list-style-type: none"> -ima stav o primjeni sunčeve energije (solarne ploče, ; - ima izgrađen stav o štetnosti ljudskog djelovanja na ozonski omotač; -primijenjuje stečeno znanje o efektima sunčeve svjetlosti
ZVIJEZDE I ZVIJEZDANI SISTEMI	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nabrojati fizičke osobine, građu zvijezda i njihovu podjelu; -objasniti sjaj i boju zvijezda; -objasniti svjetlosnu godinu; - opisati raspored zvijezda u našoj Galaktici; - opisati kretanje zvijezda i Sunčevog sistema, - objasniti opštu strukturu Galaktike i njenu klasifikaciju, - objasniti nastanak Astrologije; - objasniti savremene predstave o Vasioni. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati primarne od sekundarnih izvora svjetlosti ; -prikupiti podatke o međusobnom rastojanju zvijezda; -orijentisati se prema Sazvježdima u nebeskom prostoru -koristiti google-ove mape -izrađivati model Mliječnog puta - istražiti mitologije o građi i nastanku nebeskih tijela -koristeći lentu vremena hronološki poredati teorije o nastanku i širenju svemira. -predstaviti Zodijake 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -odgovorno se ponašati prema datim zadacima -pokazati interese za istraživanja koristeći različite izvore informacija (naučno-popularni film....) -imati izgrađen stav o razlici između astronomije i astrologije (naučnog i kvazinaučnog) -argumentovano vodi raspravu o prikupljenim podacima; -koriste ICT za istraživanje;

Nastavna sredstva i pomagala:

- teleskop
- fotografski aparat
- kabinet informatike sa Internet pristupom i zbirkom astronomskih snimaka na CD
- drugi pribor (svjetla, globusi, magnetne pločice, termometri, 3D naočale).

Metodičko-didaktičke napomene

Cilj izborne nastave astronomije je da učenici steknu znanja o razvoju i postignutim rezultatima najstarije prirodne nauke u svim njenim granama: sfernoj astronomiji, praktičnoj, teorijskoj, nebeskoj mehanici, astrofizici (radio-astronomiji), kozmogoniji i kozmologiji. Veoma dug razvitak astronomije kao egzaktne prirodne nauke, veliki broj njenih otkrića i uspjesi koje je postizala tokom posljednjih stoljeća u ispravnom tumačenju niza pojava u prirodi, omogućuju da se pravilno ocijeni njena uloga u upoznavanju karakteristika svijeta koji nas

okružuje i zakonitosti koje vladaju u Svemiru. Stoga u nastavnom procesu treba rezultate njenih istraživanja upotrijebiti kao oslonac, naučnog pogleda na svijeta, u borbi protiv nenaučnih shvatanja. Upotrebom savremenih metoda i oblika rada učenici treba da ovladaju navedenim sadržajima i na taj način steknu pravilan pogled na prirodu i njen razvoj. Predviđena posjeta astronomskoj opservatoriji omogućiće učenicima i nastavnicima uvid u naučne metode rada i rezultate rada naših opservatorija, posebno u praktičnoj astronomiji.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA

????????????????????

OSCILACIJE I TALASI

TREĆA TRIJADA

Deveti razred

U nastavi predmeta *Oscilacije i talasi* naglasak je na spoznavanju suštine procesa mjerenja, odnosno na računskom i grafičkom obrađivanju i prezentaciji rezultata mjerenja. Oscilacije i talase je najbolje izučavati kroz rad u projektima, što ovaj program i predviđa. Ti projekti su:

- jednočasovni ogledi, koje izvode učenici u saradnji sa nastavnikom;
- višednevni projekti s terenskim radom i sakupljanjem informacija preko interneta;
- sakupljanje sadržaja u bibliotekama, uz pomoć računara ili od ljudi koji se bave odgovarajućom problematikom, u muzejima, itd.

Ovakva vrsta nastave najlakše prihvata pedagoške novine i eksperimente koje je u redovnoj nastavi, obaveznoj za sve učenike, znatno teže realizovati.

Okvirni broj časova prema oblicima rada:

Teorijske nastave -1 5 časova (ili manje ovisi od vježbi),
Vježbe – 20 časova ili više (ovisi od procesa izvođenja vježbi).

Opšti ciljevi izbornog predmeta *Oscilacije i talasi* obuhvataju tri područja:

- a) znanje i razumijevanje;
- b) prikupljanje i obrada podataka i uspješnost u rješavanju problema;
- c) eksperimentalne sposobnosti i vještine.

a) Učenik treba da poznaje i razumije:

- pojave, djelovanja, veličine, zakone, definicije, pojmove i teorijske osnove iz predmeta Oscilacije i talasi;
- izražava se korišćenjem predviđenih simbola, veličina i jedinica;
- mjerne instrumente i načine njihovog korišćenja;
- tehnološke aplikacije i njihove posljedice na okolinu.

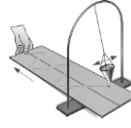
b) Učenik treba da se osposobi da u komunikaciji (usmenoj, simbolima, grafičkoj, brojčanoj):

- traži, bira, uređuje i predstavlja informaciju u različitim oblicima;
- prevodi informaciju iz jednog u drugi oblik;
- obrađuje brojčane i druge podatke;
- koristi informacije tako da u njima nalazi zakonitosti i smisleno ih grupiše;
- objašnjava pojave, zakonitosti i međusobne odnose;
- postavlja pretpostavke i hipoteze;
- rješava probleme;
- koristi znanje u novim situacijama.

c) Učenik treba da se osposobi da:

- koristi mjerne instrumente, aparate i materijale (pri tome koristi uputstvo, kada je to potrebno);
- izvodi i zapisuje opažanja i rezultate mjerenja;
- obrazlaže i vrednuje eksperimentalna opažanja i podatke.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

1. tema: Mehaničke oscilacije			
Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>- oscilacije - matematičko klatno</p> <p>- opružno klatno - amplituda - period - frekvencija - elongacija - restituciona sila - rezonancija</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -uočavati osnovne karakteristike oscilatornog kretanja; - objasniti šta su amplituda, period i frekvencija oscilovanja; - znati od čega zavisi period oscilovanja matematičkog klatna i tijela obješenog o oprugu; - analizirati djelovanje restitucione sile kod matematičkog klatna i tijela obješenog o oprugu; - razlikovati sopstvene oscilacije od prinudnih; - objasniti pojavu rezonancije; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizirati oscilovanje matematičkog klatna, mjeriti trajanje većeg broja oscilacija i izračunavati period oscilovanja; -izraditi modele matematičkog i opružnog klatna; - na osnovu eksperimenta utvrđivati da period oscilovanja klatna ne zavisi od mase²⁾ tijela već od njegove dužine; - objasniti kako i zašto će period oscilovanja klatna zidnog časovnika kad nastupe toplis³⁾ ljetnji dani biti različit u odnosu na period klaćenja u zimskim danima; - procjenjivati vrijednost ubrzanja zemljine teže na osnovu mjerenja perioda oscilovanja i dužine klatna; - koristeći formule za period oscilovanja opružnog klatna, mjerenjem koeficijenta krutosti opruge i perioda oscilovanja određuju masu tijela koje osciluje; - analizirati prinudne oscilacije klatna; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -uočiti različite vrste talasa oko sebe; -pokazuje interes za izradu inovativnih modela; -primjenjuje stečeno znanje u svakodnevnom životu; -prikupiti i analizirati informacije iz različitih medija (ICT...); -ponašati se odgovorno u slijeđenju datih uputa; -sarađuje u grupi; -argumentovano voditi rasprave; -iznositi kritičko mišljenje o datim informacijama; -učiti na greškama; -pomagati pri različitim mjerenjima.

2 Učenici objese o konac malu (praznu) bočicu. Izmjere vrijeme za koje klatno (bočica) izvrši određeni broj oscilacija. Naspu u bočicu izvjesnu količinu pijeska. Ponovo izmjere vrijeme za koje će klatno izvršiti isti broj oscilacija. Uvjeriće se da je ono jednako kao i kad je bočica bila prazna.

3 Prethodno nastavnik treba da dá formulu za zavisnost perioda oscilovanja od dužine klatna i provjeri da li učenici znaju da se dužina niti povećava sa porastom temperature.

		- istražiti pojavu rezonancije ⁴).	
	- sintetizirati i analizirati dobijena znanja u pažljivo odabranim zadacima ⁵).	- rješavati kvalitativne, kvantitativne, grafičke i eksperimentalne zadatke.	-iznositi kritičko mišljenje o datim informacijama; -učiti na greškama.

Međupredmetna povezanost i didaktička uputstva:

Matematika (pojam kvadratnog korijena; približna vrijednost broja π)

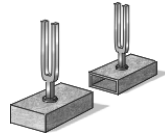
2. tema: Mehanički talasi

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
- talasna dužina - brzina talasa - poprečni i uzdužni talasi 	Učenici će: - uočavati osnovne karakteristike talasnog procesa; - razlikovati vrste talasa prema načinu oscilovanja čestica (poprečne i uzdužne); - uočavati da vremensko ponavljanje oscilovanja kod talasa karakterišu period i frekvencija, a da prostorno ponavljanje oscilovanja karakteriše talasna dužina; - znati da je brzina talasa brzina prenošenja oscilovanja a ne brzina čestica;	Učenici će: - registrovati prostiranje ⁶) zvuka pomoću dvije limenke i matematičkog klatna; - analizirati proces prenošenja oscilovanja sa čestice na česticu kod poprečnih i uzdužnih talasa; - uočavati na primjerima osnovne karakteristike talasa: talasnu dužinu, frekvenciju i brzinu prostiranja talasa;	Učenici će: -uočiti različite vrste talasa oko sebe; -izraditi grafički prikaz talasa; -primjenjuje stečeno znanje u svakodnevnom životu; -prikupiti i analizirati informacije iz različitih medija (ICT...); -ponašati se odgovorno u slijeđenju datih uputa; -sarađuje u grupi; -argumentovano voditi rasprave; -iznositi kritičko mišljenje o datim informacijama; -učiti na greškama; -pomagati pri različitim mjerenjima.

⁴ Šipku dužine 40-50 cm sa rupicom pri vrhu (plastični ili drveni lenjir) objese o komad čelične horizontalne učvršćene žice. Šipka predstavlja tzv. fizičko klatno. Na istu žicu privežu tanak konac o kojem visi kuglica, kao matematičko klatno. Namotavanjem, odnosno odmotavanjem konca treba postići da oba klatna imaju jednak period oscilovanja. Ako jedno klatno miruje, a drugo počne da osciluje, onda će poslije izvjesnog vremena i ono početi da osciluje.

⁵ Potrebno je pažljivo odabrati računске i druge zadatke tako da budu u što čvršćoj vezi sa realnim situacijama. Kroz njihovu izradu treba usmjeriti učenike ka pravilnom korišćenju do sada usvojenih znanja i vještina. Takođe je neophodno da učenici pravilno vrednuju dobijeni rezultat, kao i njegov pravilan zapis. Ova preporuka važi za izradu zadataka u okviru svake teme. Posebno obratiti pažnju da zadaci idu od najjednostavnijih ka onim koji zahtijevaju sintezu i analizu usvojenih znanja.

⁶ Za ovaj ogled potrebne su dvije jednake limenke, koje su s obje strane bez dna. Na obje limenke se s jedne strane stavi dno, koje se napravi od paus-papira (povezivanjem tankim kanapom) – membrane. Jedna limenka se postavi u horizontalni položaj i učvrsti za dasku, a sa spoljašnje strane membrane prisloni se kuglica matematičkog klatna. Kada otvor druge konzerve prinesemo otvoru prve na rastojanje od 30-50 cm, pa potom udarimo gumenim »čekićem« u zategnuti papir (membranu), klatno uz membranu druge konzerve počće da osciluje. Time se pokazuje da do membrane dolaze zvučni talasi i pobuđuju je na oscilovanje

<ul style="list-style-type: none"> - veza između talasne dužine, frekvencije i brzine talasa - brzina talasa u zavisnosti od temperature, gustine materijala, pritiska 	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti vezu između talasne dužine, frekvencije i brzine talasa; - rješavati složenije zadatke: brzine talasa u zavisnosti od temperature, gustine materijala, pritiska 	<ul style="list-style-type: none"> - izvoditi relaciju koja povezuje brzinu prostiranja talasa sa frekvencijom i talasnom dužinom; - primjenjuje znanja i matematičke vještine pri izračunavanju 	<ul style="list-style-type: none"> - učiti na greškama; - primjenjuje naučeno u svakodnevnom životu.
<ul style="list-style-type: none"> - odbijanje talasa - prelamanje talasa 	<ul style="list-style-type: none"> - navoditi zakonitosti odbijanja, odnosno prelamanja talasa na granici koja razdvaja sredine; - izračunati indeks prelamanja pomoću brzina; 	<ul style="list-style-type: none"> - razmatrati ponašanje talasa na granici između dvije sredine (odbijanje i prelamanje talasa) i utvrđuju odgovarajuće zakonitosti; - izvoditi eksperiment za "prividnu dubinu". 	<ul style="list-style-type: none"> - dvati primjere iz života za prelamanje i odbijanje talasa.
<ul style="list-style-type: none"> - stojeći talas 	<ul style="list-style-type: none"> - objašnjavati kako dolazi do formiranja stojećih talasa i znati koje su moguće frekvencije (talasne dužine) tih talasa. 	<ul style="list-style-type: none"> - utvrđivati uslove za nastanak stojećih talasa i izračunavati moguće frekvencije dobijenih talasa. 	<ul style="list-style-type: none"> - razumije apstraktno predstavljanje stojećeg talasa.
<ul style="list-style-type: none"> - objektivna jačina zvuka - subjektivna jačina zvuka - zvučna rezonancija <p>-Doppler-ov efekat</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znati osnovne osobine zvuka i analizirati brzinu zvuka u različitim sredinama - razlikovati ton od šuma, kao i objektivnu od subjektivne jačine zvuka; - objašnjavati pojavu zvučne rezonancije; - objasniti pojavu Doppler-ovog efekta. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izračunavati brzinu prostiranja talasa u različitim sredinama: transverzalnog talasa u zategnutoj žici, zvuka u vazduhu i sl.; - praviti »telefon« sa kanapom⁷⁾; - uočavati različite kriterijume za određivanje objektivne i subjektivne jačine zvuka; - analizirati osjetljivost ljudskog uha u zavisnosti od frekvencije i jačine zvuka (prag čujnosti, granica bola, visina tona, boja tona); - određivati frekvenciju oscilovanja zvučne viljuške pomoću monokorda; - određivati brzinu zvuka u vazduhu pomoću 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prikupiti i uporediti karakteristike različitih izvora zvuka; - razlikuju pragove čujnosti; - objašnjavaju štetnost buke na zdravlje čovjeka; - znati kako postupiti u slučaju jake buke; - pokazati na primjerima Doppler-ov efekat.

⁷ Za »telefon« su potrebne dvije prazne plastične čaše za jogurt i tanji kanap ili deblji konac bez čvorova, dužine 8-10 m (zavisno od prostorije). Kroz rupice u sredini dna čaša provuku se krajevi konca i zavežu čvorovi. Kad učenici (u daljem tekstu učenici) zategnu konac sa čašama, imaju jednostavan »telefonski aparat«.

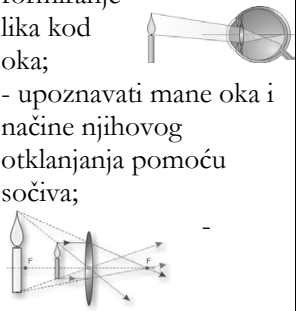
Jedan učenik/ca (u daljem tekstu učenik) govori u jednu čašu, a drugi prisloni uvo uz otvor druge čaše. Drugi učenik će čuti šta govori prvi – važno je da konac (kanap) bude dobro zategnut, bez čvorova, i da nigdje ne dodiruje neki predmet.]

		rezonancije vazdušnog stuba; -pomoću Doppler-ov efekta određivati promjenu frekvencije zvuka koju tijelo emituje.	
	-sintetizirati i analizirati dobijena znanja u pažljivo odabranim zadacima.8)	- rješavati kvalitativne, kvantitativne, grafičke i eksperimentalne zadatke.	-iznositi kritičko mišljenje o datim informacijama; -učiti na greškama.

3. Tema: Elektromagnetni talasi – svjetlost

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
- svjetlost	Učenici će: -objasniti pojam i karakteristike pojedinih dijelova spektra elektromagnetnog zračenja: radio talasi, ultraljubičasti, vidljiva svjetlost, infracrveni, radioaktivni talasi; - objasniti difrakciju svjetlosti; -objasniti različite metode računanja brzine svjetlosti; -objasniti prelamanje svjetlosti kroz prizmu (disperzija);	Učenici će: - slušati i bilježiti izvodeći iz nastavnikovog kratkog pregleda razvoja nauke o svjetlosti; - posmatrati spektar elektromagnetnog zračenja i pokazati koliki dio spektra «zauzima» vidljiva svjetlost; -izvoditi eksperimente disperzije vidljive svjetlosti; - crtati ponašanje svjetlosnog zraka pri prolasku kroz staklenu prizmu; - posmatrati prelamanje bijele svjetlosti kroz prizmu i analiziraju komponente spektra;	Učenici će: - zaključiti da je osjetljivost čovječjeg oka na sva postojeća elektromagnetna zračenja vrlo mala; -uočava važnost svjetlosti i njenih zakonitosti po život na Zemlji; -primjenjuje stečeno znanje u svakodnevnom životu (mobiteli, monitori, sateliti i dr.); -prikupiti i analizirati informacije iz različitih medija (ICT...); -ponašati se odgovorno u slijeđenju datih uputa; -sarađuje u grupi; -argumentovano voditi rasprave; -iznositi kritičko mišljenje o datim informacijama; -učiti na greškama; -pomagati pri različitim mjerenjima.

8 Potrebno je pažljivo odabrati računske i druge zadatke tako da budu u što čvršćoj vezi sa realnim situacijama. Kroz njihovu izradu učenike treba usmjeriti ka pravilnom korišćenju do sada usvojenih znanja i vještina. Takođe je neophodno da učenici pravilno vrednuju dobijeni rezultat, kao i njegov pravilan zapis. Ova preporuka važi za izradu zadataka u okviru svake teme. Posebno obratiti pažnju da zadaci idu od najjednostavnijih ka onim koji zahtijevaju sintezu i analizu usvojenih znanja.

	<ul style="list-style-type: none"> - znati da se svjetlost u različitim providnim sredinama prostire različitim brzinama; - navoditi uslove pod kojima dolazi do totalne refleksije i navoditi primjere u kojima se ona javlja. 	<ul style="list-style-type: none"> - analizirati prelamanje svjetlosti i izračunavati indekse prelamanja u konkretnim situacijama; - na primjerima) objašnjavati interesantne posljedice zakona prelamanja svjetlosti; - utvrđivati uslove pod kojima dolazi do pojave totalne refleksije. 	<ul style="list-style-type: none"> -precizno i uredno nacrtati upadni, prelomljeni i reflektovani zrak (kod prizme i totalne refleksije); -navesti primjere totalne refleksije (fatamorgana...);
<ul style="list-style-type: none"> - očno sočivo - lupa - mikroskop - durbin 	<ul style="list-style-type: none"> - objašnjavati princip funkcionisanja jednostavnih optičkih instrumenata (oko, lupa, mikroskop, durbin); -nacrtati nastanak lika kod optičkih instrumenata; 	<ul style="list-style-type: none"> - analizirati osobine oka i očnog sočiva i proučavati formiranje lika kod oka; - upoznavati mane oka i načine njihovog otklanjanja pomoću sočiva; <ul style="list-style-type: none"> - analizirati princip jednostavnih optičkih instrumenata (lupa, mikroskop, durbin); - procjenjivati uvećanja lupe, odnosno mikroskopa; 	<ul style="list-style-type: none"> -zaključiti da je ljudsko oko sočivo; -preventivno se ponašati u čuvanju zdravlja oka (kontrolni pregledi); -izvoditi preventivne vježbe za zdravlje oka; -koristiti optičke instrumente; -posjetiti neki od Centara koji posjeduje teleskop, mikroskop, i druge optičke instrumente).
	<ul style="list-style-type: none"> - sintetizovati i analizirati dobijena znanja u pažljivo odabranim zadacima.¹⁰⁾ 	<ul style="list-style-type: none"> - rješavati kvalitativne, kvantitativne, grafičke i eksperimentalne zadatke. 	<ul style="list-style-type: none"> -iznositi kritičko mišljenje o datim informacijama; -učiti na greškama.

9 1. primjer: Na horizontalnu podlogu postavite praznu čašu na čije dno stave novčić, tako da posmatrač ne može da ga vidi od neprovidne prepreke. Kada posmatrač nalije vode skoro do vrha čaše, onda će vidjeti novčić, na mijenjajući položaj glave.

2. primjer: Stave novčić na sto, a na njega čašu sa vodom. Pokrij čašu tanjirićem (tacnom). Posmatrajući sa bilo koje strane čaše, neće vidjeti novčić ispod čaše.

¹⁰ Potrebno je pažljivo odabrati računске i druge zadatke tako da budu u što čvršćoj vezi sa realnim situacijama. Kroz njihovu izradu treba usmjeriti učenike ka pravilnom korišćenju do sada usvojenih znanja i vještina. Takođe je neophodno da učenici pravilno vrednuju dobijeni rezultat, kao i njegov pravilan zapis. Ova preporuka važi za izradu zadataka u okviru svake teme. Posebno obratiti pažnju da zadaci idu od najjednostavnijih ka onim koji zahtijevaju sintezu i analizu usvojenih znanja.

-radioaktivnost	Učenici će: -objasniti karakteristike i značaj radioaktivnih zraka; -Fizija.- Fuzija, Primjena radioaktivnosti u savremenemo svijetu,	Učenici će: -istražiti značaj historijskih otkrića radioaktivnih zraka;	-objasniti štetnosti i koristi pojedinih vrsta radioaktivnog zračenja; -
-----------------	--	--	---

Didaktičko – metodičke napomene

Raspodjela časova po pojedinim djelovima sadržaja i temama zavisi od interesovanja učenika i oblika projektnog rada. Nastavnik/ca (u daljem tekstu nastavnik) u toku rada može izvršiti diferencijaciju tako da:

- za učenike koji se više interesuju za stručno obrazovanje planira više časova praktičnog rada sa mjernim uređajima i sastavljanjem njihovih modela;
 - za učenike koji žele da nastave školovanje u gimnaziji, u skladu sa njihovim interesovanjima, obezbijedi više eksperimentisanja, mjerenja i vrednovanja rezultata mjerenja – da bi što lakše dostigli zahtijevana znanja.
- Prilikom podjele časova potrebno je voditi računa da pojedini dijelovi ne budu zastupljeni sa previše časova, odnosno da se neki dio ne zanemari

Okvirni prijedlog za raspodjelu časova:

1. Mehaničke oscilacije 6 časova – 6 časova
2. Mehanički talasi 10 časova – 10 časova
3. Elektromagnetni talasi – svjetlost -18 časova

Znanja prirodnih nauka se integrišu na osnovu ideje uzajamne povezanosti fizičkih, hemijskih, bioloških i geografskih pojava. Fizička i hemijska znanja koriste se za objašnjavanje suštine pojava žive prirode.

U nastavi izbornog predmeta *Oscilacije i talasi* treba voditi računa o tome da je kod učenika potrebno formirati **predstave o cjelini prirode pri izučavanju raznovrsnih pojava.**

Prilikom izučavanja teme *Mehanički talasi* učenik treba da uočava da je zvuk izvor raznovrsnih informacija i sredstvo komuniciranja. Glas čovjeka predstavlja jedinstven zvuk, koji izražava misli čovjeka (u obliku odvojenih riječi), ali i njegove emocije (smijeh, plač i dr.). Slušajući pomoću specijalnog aparata, na primjer medicinskog fonendoskopa, zvuke u organizmu, možemo doći do zaključaka o radu unutrašnjih organa čovjeka.

Osim toga, učenik treba da:

- upozna različite zvuke u okolini, kao i njihove izvore;
- razumije da je zvuk izvor različitih informacija i sredstvo komuniciranja živih organizama;
- dokazuje eksperimentalno da djelovi tijela koje emituje zvuk osciluju;
- upoznaje interval zvučnih frekvencija koje čuje čovjek, i onih koje mogu da čuju samo pojedine životinje;
- objašnjava mehanizam prostiranja zvuka;
- upoznaje odbijanje zvuka i posljedice te pojave u prirodi (echo, zvučno lociranje životinja), kao i korišćenje u tehnici (shema hidrolokacije);
- pokazuje razlike pojmova «muzički zvuk» i «šum»; prepoznaje izvor šuma u okolini;
- upoznaje strukturu organa sluha čovjeka;
- obraća pažnju na izvore šuma (buke), na uticaj buke na živi organizam, na načine borbe protiv buke.

U okviru teme *Elektromagnetni talasi – svjetlost*, učenik stiče znanja da:

- razlikuje izvore svjetlosti (prirodne i vještačke);
- zakon pravolinijskog prostiranja svjetlosti i njegove posljedice (obrazovanje sjenke i polusjenke, pomračenje Sunca...);
- zakon odbijanja svjetlosti i njegove primjene (ravno ogledalo, periskop);
- poznaje posljedice i korišćene pojave prelamanja svjetlosti u prirodi i tehnici (sočivo, fotoaparat, oko kao optički sistem);
- objašnjava razlaganje bijele svjetlosti u spektar, duga – rezultat prelamanja i razlaganja bijele svjetlosti u kišnim kapima, boja providnih i neprovidnih tijela);

- stanje i funkcija oka kod čovjeka;
- uzroci nastajanja defekata vida (kratkovidost, dalekovidost);
- svjetlost je za žive organizme jedan od najvažnijih uslova života: pomaže im da se orijentišu u okolini, prilagođavaju promjenama faktora prirodne sredine (temperature, osvjetljenosti i dr.).

Upotreba računara (simulacija eksperimenta, obrada rezultata mjerenja, modeliranje...) u nastavi oscilacija i talasa je skoro obavezujuća kako bi se ostvario bolji kvalitet nastave – očigledne nastave, a time i temeljnijih, trajnijih i primjenljivijih znanja učenika.

Potrebno je pažljivo odabrati računске i druge zadatke tako da budu u što čvršćoj vezi sa realnim situacijama. Kroz njihovu izradu učenike treba usmjeriti ka pravilnom korišćenju do sada usvojenih znanja i vještina.

Takođe je neophodno da učenici pravilno vrednuju dobijeni rezultat, kao i njegov pravilan zapis. Ova preporuka važi za izradu zadataka u okviru svake teme. Posebno obratiti pažnju da zadaci idu od najjednostavnijih ka onim koji zahtijevaju sintezu i analizu usvojenih znanja.

Rješavanje zadataka iz oscilacija i talasa tretira se kao metoda usvajanja i primjene stečenih znanja, kojom se:

- konkretizuju i osmišljavaju teorijska znanja;
- ponavljaju, produbljuju i utvrđuju znanja;
- vrši korigovanje učeničkih znanja i umijeća;
- postiže povećano interesovanje za izučavanje fizike;
- razvija logičko mišljenje;
- učenik podstiče na inicijativu;
- učenik vježba da stiče samostalnost u radu;
- kod učenika razvija upornost u savladavanju teškoća.

Optimalni efekti rješavanja zadataka u učenju oscilacija i talasa ostvaruje se dobro osmišljenim kombinovanjem primjene:

- zadataka-pitanja,
- računskih zadataka,
- grafičkih i
- eksperimentalnih zadataka.

Vježbanje rješavanja računskih zadataka iz oscilacija i talasa izuzetno je važna komponenta učenja fizike. Kako ono za učenike često predstavlja vid učenja sa najsloženijim zahtjevima, potrebno je da im nastavnik da odgovarajuće instrukcije, napomene i savjete u vezi sa rješavanjem zadataka. Napomene treba da obuhvataju:

- najčešće tipove zadataka u okviru date teme;
- najčešće greške i slabosti u znanjima učenika pri rješavanju zadataka u okviru date teme;
- posebne napomene i sugestije;
- primjere za demonstraciju metodike rješavanja, tj. algoritam za rješavanje datog tipa zadatka.

Očigledno je da ove napomene treba pažljivo osmisлити za svaku temu ponaosob.

Da bi uspješno ostvario mnogobrojne ciljeve učenja oscilacija i talasa, nastavnik treba da primjenjuje različita sredstva, metode i oblike rada. Predmet oscilacije i talasi, po prirodi svojih sadržaja, za realizaciju predviđenih ciljeva i zadataka zahtijeva (i omogućava) problemsku nastavu. Optimizacija problemske nastave, kao i ukupnog nastavnog procesa, može se postići:

- *promjenljivošću problemskog usvajanja sadržaja* (zavisno od konkretnih uslova u odjeljenju) – diferencirana nastava;
- *uzimanjem u obzir individualnih karakteristika učenika.*

Ovo se odnosi na sve tipove časova i načine rada u okviru učenja oscilacija i talasa: usvajanje novih sadržaja, izvođenje eksperimentalnih radova, rješavanje zadataka na času ili zadataka za domaći rad itd. Na primjer, optimizacija problemske nastave pri demonstraciji oglada može se ostvariti kroz pet načina, različitih po nivou složenosti:

- nastavnik koristi demonstracioni ogled kao ilustraciju svojih objašnjenja;
- nastavnik izvodi ogled, a učenici ili izvode zaključke iz njega, ili objašnjavaju dobijene rezultate;
- učenici predviđaju rezultate ogleđa;
- nastavnik postavlja učenicima problem i predlaže im da oni samostalno odrede način eksperimentalnog rješavanja (ispitivanja) tog problema;
- učenici za domaći rad dobijaju zadatak da urade projektovani ogled.

Svaki od navedenih pet načina obezbjeđuje određeni nivo misaone aktivizacije, počevši od reprodukcije, kao niže misaone operacije, do primjene znanja u novom kontekstu, kao najsloženijeg vida misaonog angažovanja.

STANDARDI ZNANJA

Teme	Učenik treba da zna:
MEHANIČKE OSCILACIJE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pojmove: amplituda, period i frekvencija oscilacija; ▪ od čega zavisi period oscilovanja matematičkog klatna; ▪ od čega zavisi period oscilovanja opružnog klatna; ▪ uticaj restitucione sile na proces oscilovanja; ▪ da razlikuje sopstvene od prinudnih oscilacija; ▪ pojavu rezonancije.
MEHANIČKI TALAS	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vrste talasa prema pravcu oscilovanja čestica sredine; ▪ pojam talasne dužine, frekvencije i brzine talasa, kao i vezu među njima; ▪ zakonitosti odbijanja talasa; ▪ zakonitosti prelamanja talasa; ▪ proces nastanka stojećeg talasa; ▪ osnovne karakteristike zvuka; ▪ brzinu zvuka u različitim sredinama; ▪ pojavu zvučne rezonancije.
ELEKTROMAGNETNI TALASI – SVJETLOST	<ul style="list-style-type: none"> ▪ da na osnovu pravolinijskog prostiranja svjetlosti objašnjava pomračenje Sunca i pomračenje Mjeseca; ▪ zakonitosti odbijanja svjetlosti; ▪ da konstruiše lik predmeta kod ravnog ogledala; ▪ da koristeći karakteristične zrake konstruiše lik predmeta kod sfernih ogledala; ▪ da koristeći jednačinu ogledala konstruiše lik predmeta kod sfernih ogledala; ▪ da prepoznaje karakteristike lika; ▪ da definiše apsolutni indeks prelamanja sredine; ▪ da objašnjava totalnu refleksiju; ▪ da objašnjava disperziju svjetlosti; ▪ da koristeći karakteristične zrake konstruiše lik predmeta kod sočiva; ▪ da koristeći jednačinu sočiva konstruiše lik predmeta; ▪ da objašnjava princip funkcionisanja jednostavnih optičkih instrumenata (oko, lupa, mikroskop, durbin

Načini provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika

Ocjenom se opisuje znanje i spretnost učenika, odnosno:

- učestvovanje u radu grupe;
- usmeno, pismeno i grafičko sporazumijevanje i rad po uputstvima;
- upotreba mjernog instrumenta, koordinacija pokreta pri mjerenju i vrednovanje rezultata mjerenja;
- priprema odluke, planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i vrednovanje rezultata rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena.

Sadržaji predmeta, koje učenik treba da upozna i da njima ovlada, izražavaju se kroz opažanja pojedinih znanja i spretnosti. Recimo, pri usmenoj komunikaciji kada nastavnik utvrđuje rezultate mjerenja. Ocjene iz pojedinih tema, odnosno projekata, nijesu zasebne; ocjena iz predmeta uključuje ocjene iz pojedinih tema, odnosno projekata.

U nastavi predmeta *oscilacije i talasi* znanje se provjerava i ocjenjuje na četiri načina:

- ocjenjivanje eksperimentalnog rada;
- ocjenjivanje seminarskog rada;
- usmeno provjeravanje i ocjenjivanje;
- pismeno provjeravanje i ocjenjivanje (po jedna pismena vježba za ocjenjivanje u okviru svake teme).

Resursi za realizaciju

1. Kabinet za fiziku (oscilacije i talase)

Pored predviđenih nastavnih sredstava, za kvalitetnu nastavu fizike (oscilacija i talasa) poželjno je da škola ima odgovarajući radni prostor – kabinet za fiziku (oscilacije i talase).

Kabinet za fiziku (oscilacije i talase), kao školska cjelina, obuhvata nekoliko prostorija. Postoje dvije varijante (detaljnije prikazane u dodatku) ovog radnog prostora:

1.varijanta: kabinet od tri prostorije

- učionica-laboratorija (površine 75-80 m²),
- laboratorija (površine 45-50 m²),
- soba za pripremu (površine 25-30 m²).

Većim osnovnim školama neophodan je ovakav kabinet.

2.varijanta: kabinet od dvije prostorije

- učionica-laboratorija (površine 75-80 m²) i
- soba za pripremu (površine 30-35 m²).

Ovakav kabinet može da pruži uslove za normalan rad u nastavi samo u manjim školama, odnosno u školama u kojima se sedmično izvodi manje od 40 časova fizike, mjerenja u fizici i oscilacija i talasa.

Sve prostorije za fiziku treba da budu opremljene audio-vizuelnim sredstvima, računarskom opremom i da raspoložu neophodnim instalacijama za internet, struju, vodu i grijanje.

1.1. Učionica-laboratorija

Učionica-laboratorija se koristi za:

- održavanje časova teorijske nastave;
- izvođenje frontalnih i grupnih laboratorijskih vježbi;
- obavljanje vannastavnih aktivnosti;
- smještaj dijela laboratorijske opreme.

Učionica-laboratorija je povezana sa sobom za pripremu i ima vrata prema hodniku.

1.2. Soba za pripremu

Ova prostorija treba da se nalazi u neposrednoj blizini učionice-laboratorije ili, ako to mogućnosti dozvoljavaju, da sa njom bude povezana vratima. Soba za pripremu se koristi za:

- smještaj demonstracionih sredstava;
- čuvanje didaktičkog materijala i priručne literature za nastavnike i učenike;
- obavljanje sitnih popravki;
- pripremu demonstracionih oglada;
- individualni eksperimentalni rad obdarenih učenika, posebno zainteresovanih za fiziku.

1.3. Laboratorija

Soba za pripremu treba da bude između učionice i laboratorije. Postojanjem laboratorije, odnosno posebne prostorije za izvođenje laboratorijskih vježbi, znatno se poboljšavaju uslovi za savremeno izvođenje nastave.

Laboratorija je namijenjena isključivo održavanju grupnih i individualnih laboratorijskih vježbi učenika i skladištenju laboratorijske opreme. Laboratorija je povezana sa sobom za pripremu i ima vrata prema hodniku.

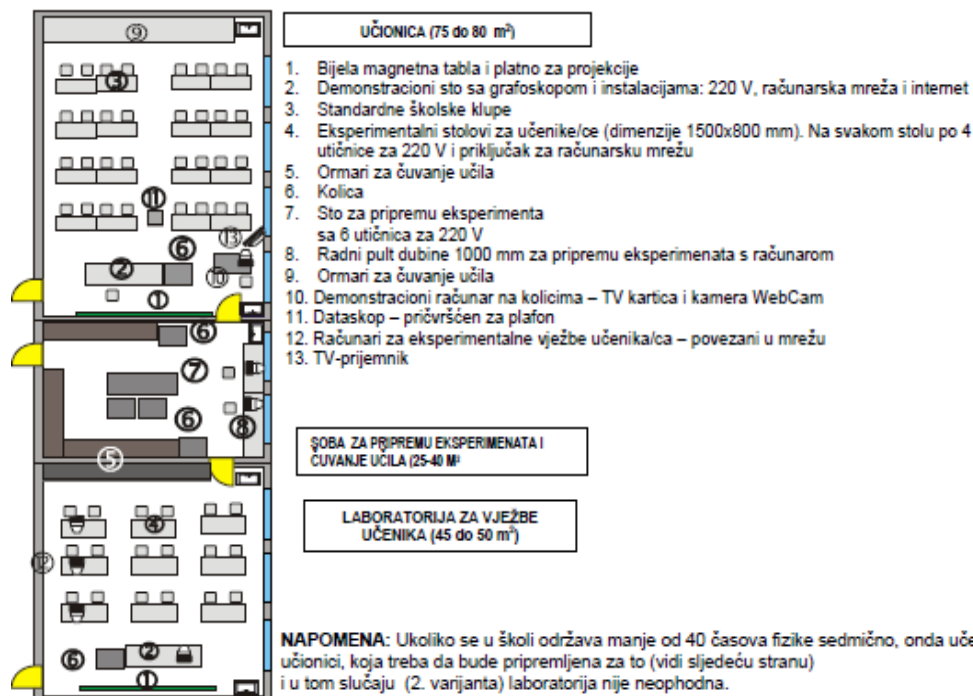
Nastavna sredstva

NAZIV	OPIS	BROJ
uređaj za demonstraciju oscilatornog kretanja i njegovih osnovnih karakteristika		1
matematičko klatno	promjenljive dužine	2

opružno klatno	opruge sa različitim koeficijentima elastičnosti	3
mala talasna mašina (Zvorkin), torziona (Julijusova) talasna mašina ili rotaciona talasna mašina		1
zvučna viljuška	440 Hz (dužina kraka 120 mm) 265 Hz (dužina kraka 145 mm) 1700 Hz (dužina kraka 105 mm)	2 2 1
rezonatorska kutija (za zvučnu viljušku)	otvor na jednoj strani	2
gumeni čekić (za zvučnu viljušku)		1
monokord	drvena kutija na kojoj je razapeta čelična žica (na jednom kraju usvršćena, a o drugi se vješaju tegovi)	1
uređaj za određivanje brzine (talasne dužine) zvuka u vazduhu	staklena cijev (prečnika 40-45 mm i dužine 0,9 m – 1,0 m), spojena sa gumenim crijevom kojim se mijenja dužina vazdušnog stuba u cijevi	1
spektar elektromagnetnih talasa – crtež	dimenzije 0,5 m x 1,5 m	1
univerzalni projektor na optičkoj klupi	- izvor svjetlosti: kinoprojekciona lampa (300 W, 220 V) ili mala automobilska sijalica (21 W, 6 V) - optička klupa dužine 300 mm – 1200 mm - kondenzor (dva posebna sočiva) - objektiv (žižne daljine 136 mm) i ram sa ravnim ogledalom (za usmjeravanje svjetlosti ka vertikalno postavljenom zaklonu)	2
Hartlova ploča	kružna ili pravougaona metalna ploča sa skalama za mjerenje upadnih i prelomnih uglova, izvor svjetlosti u posebnom kućištu i optička tijela – ogledala, prizme, sočiva, polucilindri, planparalelne ploče,...	1
Njutnov obrtni disk (za sintezu bijele svjetlosti)	kartonski, drveni ili metalni disk sa segmentima osnovnih boja spektra, postavljen na centrifugalnu mašinu čiji jedan obrtaj ne traje duže od 0,1 s	1
lupa		1
mikroskop	uvećanje od 50 do 250	1
durbin	- astronomski (Keplerov) durbin, - Galilejev durbin ili - binokularni durbin	1

DODATAK

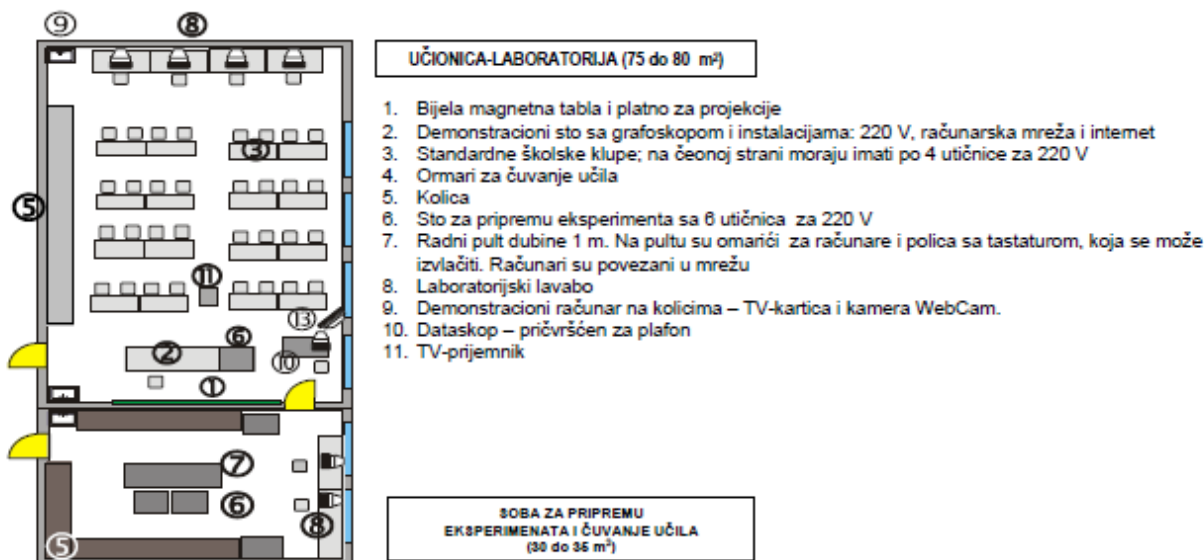
KABINET ZA FIZIKU - 1. varijanta

KABINET ZA FIZIKU – 2. varijanta

NAPOMENA: Ako se u školi održava manje od 40 časova fizike sedmično, onda učenici izvode vježbe u učionici, koja treba da bude pripremljena za to:

- učionici mora imati 4 radna mjesta sa računarima, koji su povezani u mrežu i priključeni na internet;
- svi stolovi moraju biti fiksirani za pod i na obojnoj strani moraju imati po 4 utičnice za 220 V.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CE:

-nastavnik ili profesor fizike sa stečenom diplomom bachelor-a (trogodišnji studij), četverogodišnji studij, master studij (petogodišnji studij).

LJEKOVITO BILJE

TREĆA TRIJADA

Osmi razred

Namjena predmeta

Izborni predmet Ljekovito bilje izučava se u 8. razredu s jednim časom sedmično.

U nastavi predmeta Ljekovito bilje naglasak je na značaju, upotrebi i zaštiti ljekovitog bilja. Ljekovito bilje najbolje je izučavati kroz rad na terenu, u grupama – što ovaj program i predviđa, na primjer:

- terenski rad: sakupljanje ljekovitog bilja;
- sakupljanje informacija preko interneta, časopisa, knjiga;
- sakupljanje informacija o ljekovitom bilju od ljudi koji se njime bave;
- uočavanje antropološkog uticaja na promjene u prirodi;
- razvijanje kod učenika ekološkog i biološkog mišljenja sa ciljem očuvanja i racionalnog korištenja ljekovitog bilja;
- razvijanje svijesti i odgovornosti za životnu sredinu;
- realizovanje uz naizmjenično smjenjivanje teorijskog usvajanja znanja sa raznovrsnim metodama učenja - samostalno, timski i eksperimentalno;
- umijeće pravilnog korišćenja ljekovitog bilja neophodnog čovjeku u svakodnevnom životu;
- podsticanje kod učenika radoznalosti, samostalnosti, želje za otkrivanjem novoga te dalje razvijanje interesovanja za biološke oblasti.

Broj časova po temama i oblicima nastave

Razred	Oblici nastave	
	Teorijski i dr. oblici nastave za sve učenike u obrazovnoj grupi	Vježbe i dr. oblici nastave kod kojih se obrazovna grupa dijeli na više manjih grupa
8.	10	25
Ukupno	10	25

Ciljevi

Učenici će:

- razviti sposobnost posmatranja i pravilnog sakupljanja ljekovitog bilja;
- osposobljavati se za samostalan i grupni rad;
- čuvati harmoniju i ravnotežu u prirodi;
- shvatiti odnos bića i sredine i odgovornost za zaštitu i očuvanje prirode;
- razviti stavove o zaštiti i značaju ljekovitog bilja;
- razviti sposobnost za uočavanje i razumijevanje ekoloških problema;
- shvatiti zdravstveni značaj ljekovitog bilja;
- razviti odgovoran odnos prema ljekovitom bilju i aktivno učestvovati u njegovoj zaštiti;
- razviti želje i sposobnosti za samostalno obrazovanje korištenjem različitih izvora znanja: enciklopedija, interneta, časopisa i dr.;
- razviti svijest o sopstvenim znanjima i sposobnostima i mogućnostima koje pruža ova oblast;
- zauzeti pozitivan stav prema ljekovitom bilju.

Ishodi:

Ljekovito bilje šume, krša, livade

Učenik će:

- znati osnovne fizičko-hemijske i biološke karakteristike šume;
- razumjeti uslove života u šumi (spratovnost, fenofaze, fenosmjene i degradacija);
- moći selektovati biljke u različite spratove (intenzitet svjetlosti);
- nabrojati i objasniti vrste ljekovitog bilja u šumi i njihovu primjenu;
- razumjeti značaj ljekovitog bilja.
- razumjeti osnovne fizičko-hemijske karakteristike krša;
- objasniti uslove života u kršu;
- opisati karakteristike ljekovitih biljaka krša.
- objasniti značaj edafskih faktora na ljekovito bilje livade;
- moći da razlikuje tipove livada;
- opiše uslove života na livadi;
- znati da razlikuje najznačajnije vrste ljekovitog bilja livade.

Primjena, značaj i zaštita ljekovitog bilja

Učenik će:

- razumjeti vrijeme, način branja i sušenje ljekovitog bilja;
- pokazati postupak pravljenja čajeva, melema, kupki...;
- objasniti blagotvorno dještvo ljekovitog bilja na organizam;
- objasniti značaj medonosnih biljaka za zdravlje,
- opisati načine zaštite ljekovitog bilja;
- razvijati odgovoran odnos prema ljekovitom bilju;
- prepoznaje ugrožene vrste ljekovitog bilja i posljedice njihovog nestajanja;

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Ljekovito bilje šume -Plodnost i pH vrijednost zemljišta; -klimatski faktori; -spratovnost; -sistematika;	Učenici će: -ponoviti stečeno znanje o plodnosti zemljišta i pH vrijednosti i klimatske faktore; -opisati osnovne fizičko-hemijske i biološke karakteristike šume; -objasniti orijentaciju u šumi na osnovu rasporeda biljaka; - diskutirati o uslovima života u šumi; -razumjeti uslove života u šumi (spratovnost, fenofaze, fenosmjene i degradacija); -moći selektovati biljke u različite spratove (intenzitet svjetlosti);	Učenici će: -povezati prethodna znanja s novim saznanjima; - analizirati uticaj klimatskih faktora (temperatura, svjetlost, strujanje vazduha) na ljekovito bilje; - posmatrati i analizirati uticaj svjetlosti na raspored ljekovitog bilja u šumi; - sakupljati, klasifikovati i analizirati ljekovito bilje ; - praviti herbarijum;	Učenici će: -razviti odgovoran odnos prema ljekovitom bilju -razumjeti značaj ljekovitog bilja šuma. -primjenjivati ljekovite biljke u svakodnevnom životu;

<p>-fenofaze i fenofazne smjene; -degradacija.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - razlikovati morfo-fiziološke karakteristike ljekovitih biljaka ; - upoznati vrste i način sakupljanja ljekovitog bilja šume; - napraviti fenološki kalendar; - procijeniti uticaj čovjeka prema ljekovitim biljkama; 	<ul style="list-style-type: none"> - na osnovu prikupljenog materijala analiziraju i upoređuju građu biljnih organa; - pratiti razvoj ljekovitog bilja; - posmatrati film na temu uticaja čovjeka na šumske ljekovite biljke; - izraditi panoje s porukama o zaštiti ljekovitog bilja šume. 	
<p>Ljekovito bilje krša</p> <p>-Plodnost i Ph vrijednost zemljišta; klimatski faktori;</p> <p>-sistematika</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati fizičko-hemijske karakteristike krša; - diskutirati o uslovima života krša; - razlikovati morfo-fiziološke karakteristike ljekovitih biljaka ; - upoznati vrste i način sakupljanja ljekovitog bilja krša; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -povezati prethodna znanja s novim saznanjima; - analizirati uticaj klimatskih faktora (temperatura, svjetlost, strujanje vazduha) na ljekovito bilje krša; - sakupljati, klasifikovati i analizirati ljekovito bilje krša i praviti herbarijum; - izvesti ogled ekstrakcije eteričnih ulja iz biljaka krša. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - realizirati jednodnevni izlet na krševit teren; -razumjeti značaj ljekovitog bilja krša. -primjenjivati ljekovite biljke u svakodnevnom životu;
<p>Ljekovito bilje livade</p> <p>-Edafski i orografski faktori;</p> <p>-podzemna spratovnost;</p> <p>-sistematika;</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati fizičko- hemijske karakteristike livade; -diskutirati o uslovima života livade; -objasniti podzemnu spratovnost; -opisati morfofiziološke karakteristike ljekovitih biljaka livade; -upoznati vrste i način sakupljanja ljekovitog bilja livade; -razlikovati tipove livada; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ispitivati sastav zemljišta; - analizirati uticaj orografskih faktora (nadmorska visina, ekspozicija i nagib terena) na ljekovito bilje livade; - posmatrati i analizirati uticaj svjetlosti na ljekovito bilje livade; - sakupljati, klasifikovati i analizirati ljekovito bilje 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -realizirati izlete na livade; -razumjeti značaj ljekovitog bilja livada. -primjenjivati ljekovite biljke u svakodnevnom životu;

-tipovi livada	- procijeniti odnos čovjeka prema ljekovitom bilju livada.	i praviti herbarijum; - pratiti razvoj ljekovitog bilja na livadama; - posmatrati i upoređivati biljke na različitim tipovima livada; - utvrditi značaj održavanja livada.	-voditi kalendar promjena na biljkama;
Primjena i značaj ljekovitog bilja -čajevi; -tinkture, melemi; -medonosne biljke;	Učenici će: - razlikovati koji dijelovi biljaka se koristi za pravljenje različitih čajeva, tinktura, melema ; - znati vrijeme i način branja, sušenja i čuvanja ljekovitog bilja; - opisati blagotvorno djejestvo ljekovitog bilja na organizam; - znati izdvojiti karakteristične ljekovite biljke svog kraja. - nabrojati i prepoznati medonosne biljke.	Učenici će: - na osnovu prikupljenog prirodnog materijala i materijala s interneta, iz enciklopedija, knjiga, analizirati postupke za pravljenje čaja, tinktura, melema; - koristeći raznovrsne izvore saznati način i vrijeme sakupljanja, sušenja i čuvanja ljekovitog bilja; - analizirati uputstva za izradu melema, kupki, maski i dr.; - analizirati dejstvo na liječenje određenih bolesti; -upoređivati, analizirati i izvoditi zaključke o značaju meda za zdravlje.	Učenici će: - sakupljati, sušiti i čuvati ljekovito bilje; - napraviti meleme, kupke, maske i dr. koristeći recepte; -napraviti knjižicu recepata; -organiziraju savjetovanje primjene ljekovitog biljaka (okrugli sto); -pravovremeno koristiti ljekovito bilje;
Zaštita ljekovitog bilja -Fizička, hemijska i biološka zaštita; -crvena knjiga (zaštićene i ugrožene vrste).	Učenici će: - opisati načine zaštite ljekovitog bilja; - procijeniti odnos čovjeka prema ljekovitom bilju; - prepoznati ugrožene vrste ljekovitog bilja i posljedice njihovog nestajanja;	Učenici će: - analizirati mjere zaštite; - gledati i analizirati film o degradaciji šuma, krša i livada; - prikupljati i analizirati informacije o ugroženim vrstama; - praviti pano ljekovitog bilja iz svog kraja.	Učenici će: - razvijati odgovoran odnos među vršnjacima prema ljekovitom bilju; -organizovati prezentaciju o zaštiti ljekovitog bilja.

Metodičko -didaktičke napomene za nastavnike/ce

Da:

- organizuje grupe za terenski rad radi posmatranja, razvrstavanja i prepoznavanja ljekovitog bilja u datoj sredini;

- organizuje odlazak na lokacije bogate ljekovitim biljkama;
- daje uputstva učenicima za detaljno posmatranje u prirodi;
- organizuje prikupljanje biljaka i izrade herbarijuma radi prepoznavanja ljekovitih biljaka;
- obogaćuje sadržaj nastavne teme prirodnim materijalom;
- prikazuje film (zaštita ljekovitog bilja);
- pokazuje fotografije ugroženih vrsta;
- podstiče učenike da pronalaze i koriste različite izvore informacija – internet, knjige, časopisi itd.;
- pomaže učenicima da povežu prethodna znanja i iskustva s novostečenim i upućuje na praktičnu primjenu u svakodnevnom životu;
- podstiče učenike na inicijativu, kreativnost u pokušajima da samostalno objasne uzrok i posljedice čovjekovog djelovanja na prirodu;
- naglašava međuzavisnost prirode i čovjeka;
- organizuje tribinu ili okrugli sto na zadatu temu (prezentovanje rezultata istraživanja);

Nastavniku se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama i sadržajima koje treba obraditi. Ciljevi nastave dati su tabelarno i razvrstani po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti učenika. Aktivnosti mogu istovremeno ostvariti više ciljeva, a isto tako jedan cilj može se ostvariti preko više različitih aktivnosti.

Nastavnik može sadržaje izbornog predmeta korelirati sa:

- Hemijom: oksidi, kiseline, baze i soli;
- Biologija s ekologijom: osnovni pojmovi ekologije.
- Geografijom: sastav i tip tla i orografski faktori.

Sloboda i kreativnost nastavnika ispoljavaće se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbora nastavnih metoda i oblika rada, izbora nastavnih sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu.

Primjeri aktivnosti su prijedlozi, a nastavnik može upotrijebiti i druge načine za ostvarivanje ciljeva.

Načini provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjeravanje znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje terenskog rada, odnosno vježbi.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje nastave predmeta Ljekovito bilje, škola treba da ima odgovarajuće opremljen kabinet biologije i kompjutersku učionicu s instaliranim internetom i predviđeno vrijeme godišnjeg plana i programa (GPP) za realizaciju terenskog rada..

Kabinet biologije trebalo bi da ima pomoćni kabinet, gdje bi se mogli ostavljati prikupljeni materijali učenika.

Literatura

Preporuka za korištenje:

1. Tašić, V.: Pčele i cvijeće Potarja, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica (1998)
2. Lakušić, R., Milojević, B.: Ljekovito bilje na planinama Prokletija, Komova i Bjelasice, Tokovi, Berane (1972)

3. Lakušić, R.: Planinske biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1982)
4. Živković, N.: Biljarica, Kreativna radionica, Kruševac (1999)
5. Matanović, V., Matović, M.: Škola u prirodi, Šuma i livade, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1997)
6. Treben, M.: Zdravlje iz Božije apoteke, Milan Šikoparija i Mirjan Furlan, Novi Sad (1997)
7. Starovlah, M., Starovlah, J.: Ekскурzija kroz Crnu Goru, Prosvjetni rad, Podgorica (2000)
8. Šilić, Č.: Endemične biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1984)
9. Šilić, Č.: Šumske zeljaste biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1983)

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA

Nastavnik je osposobljen da predaje Ljekovito bilje ako je završio studij biologije.

Za podučavanje Ljekovitog bilja u osnovnim školama osposobljeni su nastavnici koji su završili:

- četverogodišnji studij biologije- diplomirani profesor biologije,
- četverogodišnji studij biologije i kemije- diplomirani profesor biologije i kemije,
- četverogodišnji studij biologije i geografije- diplomirani profesor biologije i geografije,
- dvogodišnji studij biologije i kemije – nastavnik biologije i kemije.
- dvogodišnji studij biologije i geografije – nastavnik biologije i geografije

PROIZVODNJA ZDRAVE HRANE I LJEKOVITOG BILJA

5 - NIVO - 1

DRUGA TRIJADA

Peti razred

Izborni predmet Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja izučava se u 5. razredu s jednim časom sedmično.

O PREDMETU

U nastavi predmeta naglasak je na značaju, upotrebi i zaštiti ljekovitog bilja i zdrave hrane. Predmet je najbolje izučavati kroz rad na terenu, u grupama—što ovaj program i predviđa, na primjer:

- terenski rad: sakupljanje ljekovitog bilja;
- sakupljanje informacija preko interneta, časopisa, knjiga;
- sakupljanje informacija o zdravoj hrani i ljekovitom bilju i od ljudi koji se njime bave;
- uočavanje antropološkog uticaja na promjene u prirodi;
- razvijanje kod učenika ekološkog i biološkog mišljenja sa ciljem očuvanja i racionalnog korištenja zdrave hrane i ljekovitog bilja;
- razvijanje svijesti i odgovornosti za životnu sredinu;
- realizovanje uz naizmjenično smjenjivanje teorijskog usvajanja znanja sa raznovrsnim metodama učenja - samostalno, timski i eksperimentalno;
- umijeće pravilnog korišćenja zdrave hrane i ljekovitog bilja neophodnog čovjeku u svakodnevnom životu;
- podsticanje kod učenika radoznalosti, samostalnosti, želje za otkrivanjem novoga te dalje razvijanje interesovanja za biološke oblasti.

Broj časova po temama i oblicima nastave

Razred	Oblici nastave	
	Teorijski i dr. oblici nastave za sve učenike u obrazovnoj grupi	Vježbe i dr. oblici nastave kod kojih se obrazovna grupa dijeli na više manjih grupa
5.	15	20
Ukupno	15	20

Ciljevi

Učenici će:

- terenski rad: sakupljanje ljekovitog bilja;
- sakupljanje informacija preko interneta, časopisa, knjiga;
- razviti sposobnost posmatranja i pravilnog sakupljanja ljekovitog bilja;
- razviti sposobnost prepoznavanja zdrave hrane;
- osposobljavati se za samostalan i grupni rad;
- čuvati harmoniju i ravnotežu u prirodi;
- shvatiti odnos bića i sredine i odgovornost za zaštitu i očuvanje prirode;
- razviti stavove o zaštiti i značaju ljekovitog bilja;
- razviti stavove o proizvodnji i značaju zdrave hrane;
- razviti sposobnost za uočavanje i razumijevanje ekoloških problema;
- shvatiti zdravstveni značaj ljekovitog bilja;
- razumjeti značaj zdrave hrane za zdravlje;

- razviti odgovoran odnos prema ljekovitom bilju i aktivno učestvovati u njegovoj zaštiti;
- razviti želje i sposobnosti za samostalno obrazovanje korištenjem različitih izvora znanja: enciklopedija, interneta, časopisa i dr.;
- razviti svijest o sopstvenim znanjima i sposobnostima i mogućnostima koje pruža ova oblast;
- zauzeti pozitivan stav prema ljekovitom bilju;
- podsticanje razvoja pozitivnih stavova prema zdravim životnim stilovima, kao uslovima očuvanja i unapređenja sopstvenog zdravlja, zdravlja drugih osoba i okoline;
- omogućavanje učenicima/ama da u školskom okruženju primjenjuju stečena znanja i vještine kao podsticaj razvoju svijesti prema pravima i ličnoj odgovornosti za sopstveno zdravlje, zdravlje drugih osoba i konstruktivnom odnosu prema prirodnoj okolini u kojoj će se osjećati zdravo i bezbjedno;

Ishodi:

Učenik će:

- prepoznati različite tipove zemljišta;
- razviti odgovoran odnos prema predmetu, zdravlju i ljekovitom bilju;
- prepoznaje spratove šume;
- povezati različite životne stilove sa zdravljem;
- diskutovati o dobrim i lošim životnim stilovima;
- prepoznati faktore rizika koji utiču na zdravlje;
- prepoznati uzroke loše prehrane koji utiču na poremećaj zdravlja;
- prepoznati uzroke loše prehrane koji utiču na poremećaj zdravlja;
- pokazati konstantnu brigu za svoje zdravlje i pravilnu prehranu;
- opisati uslove života u šumi;
- indentifikovati ,ljekovito, aromatično i medonosno bilje.
- usvojiti pozitivan stav o važnosti korištenja i očuvanja ljekovitog, aromatičnog i medonosnog bilja;
- praviti herbarij;
- razlikovati koji se dijelovi biljaka koriste za pravljenje čajeva, melema...
- povezuje dijelove biljaka sa ljekovitim svojstvima
- analizirati postupke pravljenja čaja,melema...
- izraditi kalendar branja biljaka;
- razviti odgovoran odnos prema očuvanju šume.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA-NIVO 1

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja

<p>1.Proizvodnja zdrave hrane, ljekovitog bilja i faktori za razvoj biljaka (3+1)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -nabrojati osnovne tipove zemljišta -objasniti orijentaciju u šumi -diskutirati o uslovima života u šumi; -definisati spratovnost šume 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -posmatrati životne uvjete u šumi -prepoznati značaj uticaja svjetlosti na biljke -prepoznati različite tipove zemljišta -prepoznaje spratove šume 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razviti odgovoran odnos prema predmetu, zdravlju i ljekovitom bilju -razviti odgovoran odnos prema životnoj sredini.
<p>2.Pojam zdravlja i zdrav životni stil (2+2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definisati pojam zdravlja -povezati različite životne stilove sa zdravljem -povezati rekreaciju i sport sa zdravim životom 	<ul style="list-style-type: none"> -otkriti informacije o zdravlju -diskutovati o dobrim i lošim životnim stilovima -demonstrirati različite vježbe 	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati faktore rizika koji utiču na zdravlje -dati primjere svojih dobrih i loših životnih navika -praktikovati svakodnevnu tjelovježbu
<p>3.Proizvodnja zdrave hrane i pravilna ishrana (4+2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -nabrajati načine proizvodnje hrane -definisati pojam zdrave ishrane -objasniti vezu između ishrane i zdravlja -predlagati pravilan dnevni jelovnik (školski) 	<ul style="list-style-type: none"> -demonstrirati na primjeru način proizvodnje zdrave hrane (školski vrt, saksija..) -slušati izlaganje o zdravoj ishrani prepoznati uzroke loše prehrane koji utiču na poremećaj zdravlja 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati konstantnu brigu za svoje zdravlje i pravilnu prehranu (gojaznost, neuhranjenost)
<p>4.Ljekovito, aromatično i medonosno bilje -šume (7+4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -opisati uslove života u šumi -orjentisati se u šumi -prepoznati spratovnost šume -identifikovati ,ljekovito, aromatično i medonosno bilje. -opisati, pravilno sakupljati i herbarizirati bilje. 	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati klimatske faktore šume -sakupljati ljekovito, aromatično i medonosno bilje šume. -vršiti klasifikaciju biljaka -praviti herbarij 	<ul style="list-style-type: none"> -razviti pozitivan odnos prema šumi -razviti pozitivan odnos prema ljekovitom, aromatičnom i medonosnom bilju -usvojiti pozitivan stav o važnosti korištenja i očuvanja ljekovitog, aromatičnog i medonosnog bilja
<p>5.Primjena, značaj i zaštita ljekovitog bilja i zdravlje (6+4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -razlikovati koji se dijelovi biljaka koriste za pravljenje čajeva, melema... -znati vrijeme branja i način sušenja 	<ul style="list-style-type: none"> -analizirati postupke pravljenja čaja,melema.... -izraditi kalendar branja biljaka -praviti herbarijum 	<ul style="list-style-type: none"> -razviti odgovoran odnos prema ljekovitom bilju -prepoznati značaj ljekovitog bilja šume -podržavati primjenu

	-imenovati medonosne biljke -planirati vrijeme branja biljaka -povezivati dijelove biljaka sa ljekovitim svojstvima	-raditi panoe na temu šumskog ljekovitog bilja - prepoznati mjere zaštite; -prikupljati informacije o ugroženim vrstama;	ljekovitog bilja - razviti odgovoran odnos prema očuvanju šume
--	---	--	---

Didaktičko-metodičke napomene

Da:

- organizuje grupe za terenski rad radi posmatranja, razvrstavanja i prepoznavanja ljekovitog bilja u datoj sredini;
- organizuje odlazak na lokacije bogate ljekovitim biljkama;
- daje uputstva učenicima za detaljno posmatranje u prirodi;
- organizuje prikupljanje biljaka i izrade herbarijuma radi prepoznavanja ljekovitih biljaka;
- obogaćuje sadržaj nastavne teme prirodnim materijalom;
- prikazuje film (zaštita ljekovitog bilja, pravilna ishrana, zdravi stilovi života...);
- pokazuje fotografije ugroženih vrsta;
- podstiče učenike da pronalaze i koriste različite izvore informacija – internet, knjige, časopisi itd.;
- pomaže učenicima da povežu prethodna znanja i iskustva s novostečenim i upućuje na praktičnu primjenu u svakodnevnom životu;
- podstiče učenike na inicijativu, kreativnost u pokušajima da samostalno objasne uzrok i posljedice čovjekovog djelovanja na prirodu;
- naglašava međuzavisnost prirode i čovjeka;
- organizuje tribinu ili okrugli sto na zadatu temu (prezentovanje rezultata istraživanja);

Nastavniku se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama i sadržajima koje treba obraditi. Ciljevi nastave dati su tabelarno i razvrstani po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti učenika. Aktivnosti mogu istovremeno ostvariti više ciljeva, a isto tako jedan cilj može se ostvariti preko više različitih aktivnosti.

Nastavnik može sadržaje izbornog predmeta korelirati sa:

- Hemijom: oksidi, kiseline, baze i soli;
- Biologija s ekologijom: osnovni pojmovi ekologije.
- Geografijom: sastav i tip tla i orografski faktori.

Sloboda i kreativnost nastavnika ispoljavaće se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbora nastavnih metoda i oblika rada, izbora nastavnih sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu.

Primjeri aktivnosti su prijedlozi, a nastavnik može upotrijebiti i druge načine za ostvarivanje ciljeva.

Načini provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjeravanje znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje terenskog rada, odnosno vježbi.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje nastave predmeta Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja, škola treba da ima odgovarajuće opremljen kabinet biologije i kompjutersku učionicu s instaliranim internetom i predviđeno vrijeme godišnjeg plana i programa (GPP) za realizaciju terenskog rada..

Kabinet biologije trebalo bi da ima pomoćni kabinet, gdje bi se mogli ostavljati prikupljeni materijali učenika.

Literatura

Preporuka za korištenje:

1. Tašić, V.: Pčele i cvijeće Potarja, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica (1998);
2. Lakušić, R., Milojević, B.: Ljekovito bilje na planinama Prokletija, Komova i Bjelasice, Tokovi, Berane (1972);
3. Lakušić, R.: Planinske biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1982);
4. Živković, N.: Biljarica, Kreativna radionica, Kruševac (1999);
5. Matanović, V., Matović, M.: Škola u prirodi, Šuma i livade, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1997);
6. Treben, M.: Zdravlje iz Božije apoteke, Milan Šikoparija i Mirjan Furlan, Novi Sad (1997);
7. Starovlah, M., Starovlah, J.: Ekскурzija kroz Crnu Goru, Prosvjetni rad, Podgorica (2000);
8. Šilić, Č.: Endemične biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1984);
9. Šilić, Č.: Šumske zeljaste biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1983).

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA

Nastavnik je osposobljen da predaje predmet Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja ako je završio:

- četverogodišnji studij biologije i kemije- diplomirani profesor biologije i kemije;
- četverogodišnji studij biologije- diplomirani profesor biologije;
- dvogodišnji studij biologije i kemije – nastavnik biologije i kemije;
- četverogodišnji studij edukacija u biologiji- bachelor biologije(240 ECTS).

PROIZVODNJA ZDRAVE HRANE I LJEKOVITOG BILJA

6 - NIVO - 2

Šesti razred

O PREDMETU

Izborni predmet Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja izučava se u 6. razredu s jednim časom sedmično.

U nastavi predmeta naglasak je na značaju, upotrebi i zaštiti ljekovitog bilja i zdrave hrane. Predmet je najbolje izučavati kroz rad na terenu, u grupama—što ovaj program i predviđa, na primjer:

- terenski rad: sakupljanje ljekovitog bilja;
- sakupljanje informacija preko interneta, časopisa, knjiga;
- sakupljanje informacija o zdravoj hrani i ljekovitom bilju i od ljudi koji se njime bave;
- uočavanje antropološkog uticaja na promjene u prirodi;
- razvijanje kod učenika ekološkog i biološkog mišljenja sa ciljem očuvanja i racionalnog korištenja zdrave hrane i ljekovitog bilja;
- razvijanje svijesti i odgovornosti za životnu sredinu;
- realizovanje uz naizmjenično smjenjivanje teorijskog usvajanja znanja sa raznovrsnim metodama učenja - samostalno, timski i eksperimentalno;
- umijeće pravilnog korišćenja zdrave hrane i ljekovitog bilja neophodnog čovjeku u svakodnevnom životu;
- podsticanje kod učenika radoznalosti, samostalnosti, želje za otkrivanjem novoga te dalje razvijanje interesovanja za biološke oblasti.

Broj časova po temama i oblicima nastave

Razred	Oblici nastave	
	Teorijski i dr. oblici nastave za sve učenike u obrazovnoj grupi	Vježbe i dr. oblici nastave kod kojih se obrazovna grupa dijeli na više manjih grupa
6.	15	20
Ukupno	15	20

Ciljevi

Učenici će:

- terenski rad: sakupljanje ljekovitog bilja;
- sakupljanje informacija preko interneta, časopisa, knjiga;
- razviti sposobnost posmatranja i pravilnog sakupljanja ljekovitog bilja;
- razviti sposobnost prepoznavanja zdrave hrane;
- osposobljavati se za samostalan i grupni rad;
- čuvati harmoniju i ravnotežu u prirodi;
- shvatiti odnos bića i sredine i odgovornost za zaštitu i očuvanje prirode;
- razviti stavove o zaštiti i značaju ljekovitog bilja;
- razviti stavove o proizvodnji i značaju zdrave hrane;
- razviti sposobnost za uočavanje i razumijevanje ekoloških problema;
- shvatiti zdravstveni značaj ljekovitog bilja;
- razumjeti značaj zdrave hrane za zdravlje;
- razviti odgovoran odnos prema ljekovitom bilju i aktivno učestvovati u njegovoj zaštiti;
- razviti želje i sposobnosti za samostalno obrazovanje korištenjem različitih izvora znanja;

- enciklopedija, interneta, časopisa i dr.;
- svijest o sopstvenim znanjima i sposobnostima i mogućnostima koje pruža ova oblast;
- zauzeti pozitivan stav prema ljekovitom bilju;
- podsticanje razvoja pozitivnih stavova prema zdravim životnim stilovima, kao uslovima očuvanja i unapređenja sopstvenog zdravlja, zdravlja drugih osoba i okoline;
- omogućavanje učenicima/ama da u školskom okruženju primjenjuju stečena znanja i vještine kao podsticaj razvoju svijesti prema pravima i ličnoj odgovornosti za sopstveno zdravlje, zdravlje drugih osoba i konstruktivnom odnosu prema prirodnoj okolini u kojoj će se osjećati zdravo i bezbjedno;

Ishodi:

Učenik će:

- opisati osnovna obilježja krša;
- analizirati uticaj klimatskih faktora na ljekovito bilje;
- razviti odgovoran odnos prema predmetu, zdravlju i značaju ljekovitog bilja;
- upoređivati dobre i loše životne stilove;
- dati primjere dobrih životnih stilova;
- prihvatiti zdrave životne stilove kao način života;
- definisati zdravu ishranu;
- identifikovati uzroke poremećaja u zdravlju uzrokovane prehranom;
- pokazati osjećaj za problem gladi;
- nabrajati ljekovito, aromatično i medonosno bilje krša;
- objasniti primjenu pojedinih dijelova biljke;
- prepoznati vrijeme berbe i primjenu;
- razviti pozitivan odnos prema ljekovitom bilju krša;
- definisati načine primjene biljaka krša u prehrani, preradi i farmaciji;
- primjenjivati biljke krša u spravljanju čajeva, ulja, sokova, kupki, krema...
- povezati dejstvo biljaka sa liječenjem određenih bolesti;
- pokazati interes za samostalan rad;
- prepoznati značaj biljaka krša za zdravlje.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA-NIVO 2

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
1.Proizvodnja zdrave hrane, ljekovitog bilja i faktori za razvoj biljaka (3+1)	Učenici će: - definisati plodno zemljište i klimatske faktore; - opisati osnovna obilježja krša;	Učenici će: - nabrojati karakteristike klime krša - analizirati uticaj klimatskih faktora na ljekovito bilje;	Učenici će: - razviti odgovoran odnos prema predmetu, zdravlju i značaju ljekovitog bilja - prepoznati negativan uticaj čovjeka na nastanak krša - prepoznati uticaj klimatskih faktora na prilagođavanje ljekovitih biljaka

<p>2.Pojam zdravlja i zdrav životni stil (2+2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -upoređivati dobre i loše životne stilove -diskutirati o promjeni životnih stilova u cilju unapređenja zdravlja. 	<ul style="list-style-type: none"> - dati primjere dobrih životnih stilova - demonstrirati aktivnosti kojima mogu unaprijediti zdravlje 	<ul style="list-style-type: none"> -prihvatiti zdrave životne stilove kao način života - zastupati stavove o zdravim životnim stilovima
<p>3.Proizvodnja zdrave hrane i pravilna ishrana (4+2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - definisati zdravu ishranu -analizirati vezu između ishrane i zdravlja -diskutovati o problemu gladi u svijetu - imenovati bolesti kao posljedice gladi 	<ul style="list-style-type: none"> -slušati izlaganje o zdravoj ishrani -predlagati sastav zdravih obroka -identifikovati uzroke poremećaja u zdravlju uzrokovane prehranom -diskutovati o načinima i uzrocima prevazilaženja problema gladi 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati inicijativu za održavanje i unapređivanje znanja i vještina -pokazati brigu za zdravlje -pokazati osjećaj za problem gladi
<p>4.Ljekovito, aromatično i medonosno bilje (7+4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -opisati uslove života na kršu -nabrajati ljekovito, aromatično i medonosno bilje krša -definisati značaj ljekovitog bilja -procijeniti vrijeme berbe za pojedine vrste -objasniti način berbe za pojedine vrste -objasniti primjenu pojedinih dijelova biljke 	<ul style="list-style-type: none"> -razlikovati klimatske faktore krša -uzgajati neke vrste ljekovitog bilja krša -vršiti klasifikaciju krških biljaka -sakupljati ljekovito bilje krša -prepoznati vrijeme berbe i primjenu 	<ul style="list-style-type: none"> -razviti pozitivan stav prema korištenju ljekovitog bilja krša. -iskazati sposobnost za rad u timu
<p>5. Primjena, značaj i zaštita ljekovitog bilja i zdravlje (6+4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definisati načine primjene biljaka krša u prehrani, preradi i farmaciji -imenovati biljke krša -opisati načine zaštite ljekovitog bilja; -objasniti uticaj čovjeka prema ljekovitom bilju; -nabrajati ugrožene vrste ljekovitog bilja i 	<ul style="list-style-type: none"> -predlagati načine pripreme u prehrani i preradi biljaka -primjenjivati biljke krša u spravljanju čajeva, ulja, sokova, kupki, krema... - prepoznati mjere zaštite; -prikupljati informacije o ugroženim vrstama - povezati dejstvo biljaka sa liječenjem određenih bolesti 	<ul style="list-style-type: none"> - razviti odgovoran odnos prema ljekovitom bilju -primjenjivati ljekovite biljke u svakodnevnom životu - preuzeti odgovornost za sebe i druge - pokazati interes za samostalan rad

	posljedice njihovog nestajanja;		-prepoznati značaj biljaka krša za zdravlje - podržavati primjenu biljaka krša
--	---------------------------------	--	---

Didaktičko- metodičke napomene

Da:

- organizuje grupe za terenski rad radi posmatranja, razvrstavanja i prepoznavanja ljekovitog bilja u datoj sredini;
- organizuje odlazak na lokacije bogate ljekovitim biljkama;
- daje uputstva učenicima za detaljno posmatranje u prirodi;
- organizuje prikupljanje biljaka i izrade herbarijuma radi prepoznavanja ljekovitih biljaka;
- obogaćuje sadržaj nastavne teme prirodnim materijalom;
- prikazuje film (zaštita ljekovitog bilja);
- pokazuje fotografije ugroženih vrsta;
- podstiče učenike da pronalaze i koriste različite izvore informacija – internet, knjige, časopisi itd.;
- pomaže učenicima da povežu prethodna znanja i iskustva s novostečenim i upućuje na praktičnu primjenu u svakodnevnom životu;
- podstiče učenike na inicijativu, kreativnost u pokušajima da samostalno objasne uzrok i posljedice čovjekovog djelovanja na prirodu;
- naglašava međuzavisnost prirode i čovjeka;
- organizuje tribinu ili okrugli sto na zadatu temu (prezentovanje rezultata istraživanja);

Nastavniku se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama i sadržajima koje treba obraditi. Ciljevi nastave dati su tabelarno i razvrstani po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti učenika. Aktivnosti mogu istovremeno ostvariti više ciljeva, a isto tako jedan cilj može se ostvariti preko više različitih aktivnosti.

Nastavnik može sadržaje izbornog predmeta korelirati sa:

- Hemijom: oksidi, kiseline, baze i soli;
- Biologija s ekologijom: osnovni pojmovi ekologije.
- Geografijom: sastav i tip tla i orografski faktori.

Sloboda i kreativnost nastavnika ispoljavaće se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbora nastavnih metoda i oblika rada, izbora nastavnih sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu.

Primjeri aktivnosti su prijedlozi, a nastavnik može upotrijebiti i druge načine za ostvarivanje ciljeva.

Načini provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjeravanje znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje terenskog rada, odnosno vježbi.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje nastave predmeta Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja, škola treba da ima odgovarajuće

opremljen kabinet biologije i kompjutersku učionicu s instaliranim internetom i predviđeno vrijeme godišnjeg plana i programa (GPP) za realizaciju terenskog rada..

Kabinet biologije trebalo bi da ima pomoćni kabinet, gdje bi se mogli ostavljati prikupljeni materijali učenika.

Literatura

Preporuka za korištenje:

1. Tašić, V.: Pčele i cvijeće Potarja, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica (1998);
2. Lakušić, R., Milojević, B.: Ljekovito bilje na planinama Prokletija, Komova i Bjelasice, Tokovi, Berane (1972);
3. Lakušić, R.: Planinske biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1982);
4. Živković, N.: Biljarica, Kreativna radionica, Kruševac (1999);
5. Matanović, V., Matović, M.: Škola u prirodi, Šuma i livade, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1997);
6. Treben, M.: Zdravlje iz Božije apoteke, Milan Šikoparija i Mirjan Furlan, Novi Sad (1997);
7. Starovlah, M., Starovlah, J.: Ekскурzija kroz Crnu Goru, Prosvjetni rad, Podgorica (2000);
8. Šilić, Č.: Endemične biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1984);
9. Šilić, Č.: Šumske zeljaste biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1983).

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA

Nastavnik je osposobljen da predaje predmet Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja ako je završio:

- četverogodišnji studij biologije i kemije- diplomirani profesor biologije i kemije;
- četverogodišnji studij biologije- diplomirani profesor biologije;
- dvogodišnji studij biologije i kemije – nastavnik biologije i kemije;
- četverogodišnji studij edukacija u biologiji- bachelor biologije(240 ECTS).

PROIZVODNJA ZDRAVE HRANE I LJEKOVITOG BILJA

7 - NIVO - 3

TREĆA TRIJADA

Sedmi razred

O PREDMETU

Izborni predmet Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja izučava se u 7. razredu s jednim časom sedmično. U nastavi predmeta naglasak je na značaju, upotrebi i zaštiti ljekovitog bilja i zdrave hrane. Predmet je najbolje je izučavati kroz rad na terenu, u grupama—što ovaj program i predviđa, na primjer:

- terenski rad: sakupljanje ljekovitog bilja;
- sakupljanje informacija preko interneta, časopisa, knjiga;
- sakupljanje informacija o ljekovitom bilju od ljudi koji se njime bave;
- uočavanje antropološkog uticaja na promjene u prirodi;
- razvijanje kod učenika ekološkog i biološkog mišljenja sa ciljem očuvanja i racionalnog korištenja ljekovitog bilja;
- razvijanje svijesti i odgovornosti za životnu sredinu;
- realizovanje uz naizmjenično smjenjivanje teorijskog usvajanja znanja sa raznovrsnim metodama učenja - samostalno, timski i eksperimentalno;
- umijeće pravilnog korišćenja ljekovitog bilja neophodnog čovjeku u svakodnevnom životu;
- podsticanje kod učenika radoznalosti, samostalnosti, želje za otkrivanjem novoga te dalje razvijanje interesovanja za biološke oblasti.

Broj časova po temama i oblicima nastave

Razred	Oblici nastave	
	Teorijski i dr. oblici nastave za sve učenike u obrazovnoj grupi	Vježbe i dr. oblici nastave kod kojih se obrazovna grupa dijeli na više manjih grupa
7.	15	20
Ukupno	15	20

Ciljevi

Učenici će:

- razviti sposobnost posmatranja i pravilnog sakupljanja ljekovitog bilja;
- osposobljavati se za samostalan i grupni rad;
- čuvati harmoniju i ravnotežu u prirodi;
- shvatiti odnos bića i sredine i odgovornost za zaštitu i očuvanje prirode;
- razviti stavove o zaštiti i značaju ljekovitog bilja;
- razviti sposobnost za uočavanje i razumijevanje ekoloških problema;
- shvatiti zdravstveni značaj ljekovitog bilja;
- razviti odgovoran odnos prema ljekovitom bilju i aktivno učestvovati u njegovoj zaštiti;
- razviti želje i sposobnosti za samostalno obrazovanje korištenjem različitih izvora znanja: enciklopedija, interneta, časopisa i dr.;
- razviti svijest o sopstvenim znanjima i sposobnostima i mogućnostima koje pruža ova oblast;
- zauzeti pozitivan stav prema ljekovitom bilju.

Ishodi:

Učenik će:

- opisati osnovna obilježja/karakteristike/ različitih tipova livada;
- povezati tipove zemljišta sa tipovima livada;
- razviti odgovoran odnos prema predmetu, zdravlju i značaju ljekovitog bilja;
- ocjeniti dobre i loše životne stilove djece školskog uzrasta;
- predlagati promjene životnih stilova u cilju unapređenja zdravlja;
- podržavati zdrave životne stilove djece školskog uzrasta;
- definisati pojam organske hrane;
- definisati načela pravilne ishrane;
- prepoznati različite organske proizvode;
- podržavati proizvodnju zdrave hrane;
- definisati značaj ljekovitog bilja;
- objasniti primjenu pojedinih dijelova biljaka;
- prepoznati vrijeme berbe i primjenu;
- iskazati sposobnost za rad u timu;
- definisati načine primjene livadskih biljaka u prehrani, preradi i farmaciji;
- predlagati načine pripreme biljaka u prehrani i preradi;
- prepoznati značaj livadskih biljaka za zdravlje.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA-NIVO 3

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
1.Proizvodnja zdrave hrane, ljekovitog bilja i faktori za razvoj biljaka (3+1)	Učenici će: -definirati plodno zemljište i klimatske faktore -opisati osnovna obilježja/karakteristike/ različitih tipova livada -objasniti povezanost tipova zemljišta sa tipovima livada	Učenici će: -analizirati uticaj klimatskih faktora na nastanak različitih tipova livada -povezati tipove zemljišta sa tipovima livada	Učenici će: -razviti odgovoran odnos prema predmetu, zdravlju i značaju ljekovitog bilja -razviti odgovoran odnos prema životnoj sredini -prihvatati timski rad -pokazati konstantnu brigu za očuvanje zemljišta
2.Pojam zdravlja i zdrav životni stil (2+2)	-diskutovati o zdravlju i zdravim životnim stilovima -ocjeniti dobre i loše životne stilove djece školskog uzrasta -predlagati mjere održavanja dobrog stila života djece školskog uzrasta	-primjeniti dobre navike u cilju održavanja zdravlja -predlagati promjene životnih stilova u cilju unapređenja zdravlja -ispitati životne stilove djece školskog uzrasta	-promovirati dobre navike u cilju održavanja zdravlja - podržavati zdrave životne stilove djece školskog uzrasta

<p>3. Proizvodnja zdrave hrane i pravilna ishrana (4+2)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definisati pojam organske hrane - nabrojati karakteristike zemljišta za uzgoj organske hrane -nabrajati organske vrste đubriva -nabrajati postupke proizvodnje organske hrane -definisati načela pravilne ishrane 	<ul style="list-style-type: none"> -prepoznati različite organske proizvode -pripremati zemljište za organski uzgoj -prepoznati organska đubriva - primjenjivati postupke u proizvodnji zdrave hrane -demonstrirati pravilnu ishranu 	<ul style="list-style-type: none"> -pratiti novosti i primjenjivati u praksi -obraćati pažnju na primjenu zdrave hrane - podržavati proizvodnju zdrave hrane -imati stav o pravilnoj ishrani
<p>4. Ljekovito, aromatično i medonosno bilje livade (7+4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opisati uslove života na livadi - nabrajati ljekovito, aromatično i medonosno bilje livade - definisati značaj ljekovitog bilja - procijeniti vrijeme berbe za pojedine vrste - objasniti način berbe za pojedine vrste - objasniti primjenu pojedinih dijelova biljaka 	<ul style="list-style-type: none"> - razlikovati klimatske faktore livade -uzgajati neke vrste ljekovitog bilje livade - vršiti klasifikaciju livadskih biljaka -sakupljati ljekovito bilje livade -prepoznati vrijeme berbe i primjenu 	<ul style="list-style-type: none"> -razviti pozitivan odnos prema ljekovitom bilju livade -iskazati sposobnost za rad u timu
<p>5. Primjena, značaj i zaštita ljekovitog bilja i zdravlje (6+4)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definisati načine primjene livadskih - biljaka u prehrani -objasniti primjenu u preradi - definisati primjenu u farmaciji 	<ul style="list-style-type: none"> -predlagati načine pripreme biljaka u prehrani i preradi -primjeniti biljke u spravljanju čajeva, uvaraka, masti... 	<ul style="list-style-type: none"> -preuzeti odgovornost za sebe i druge -pokazati interes za samostalan rad - razviti pozitivan stav prema ekosistemu livade -prepoznati značaj livadskih biljaka za zdravlje -prihvatiti primjenu livadskih biljaka

Didaktičko-metodičke napomene

Da:

- organizuje grupe za terenski rad radi posmatranja, razvrstavanja i prepoznavanja ljekovitog bilja u datoj sredini;
- organizuje odlazak na lokacije bogate ljekovitim biljkama;
- daje uputstva učenicima za detaljno posmatranje u prirodi;
- organizuje prikupljanje biljaka i izrade herbarijuma radi prepoznavanja ljekovitih biljaka;
- obogaćuje sadržaj nastavne teme prirodnim materijalom;
- prikazuje film (zaštita ljekovitog bilja);
- pokazuje fotografije ugroženih vrsta;
- podstiče učenike da pronalaze i koriste različite izvore informacija – internet, knjige, časopisi itd.;
- pomaže učenicima da povežu prethodna znanja i iskustva s novostečenim i upućuje na praktičnu primjenu u svakodnevnom životu;
- podstiče učenike na inicijativu, kreativnost u pokušajima da samostalno objasne uzrok i posljedice čovjekovog djelovanja na prirodu;
- naglašava međuzavisnost prirode i čovjeka;
- organizuje tribinu ili okrugli sto na zadatu temu (prezentovanje rezultata istraživanja);

Nastavniku se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama i sadržajima koje treba obraditi. Ciljevi nastave dati su tabelarno i razvrstani po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti učenika. Aktivnosti mogu istovremeno ostvariti više ciljeva, a isto tako jedan cilj može se ostvariti preko više različitih aktivnosti.

Nastavnik može sadržaje izbornog predmeta korelirati sa:

- Hemijom: oksidi, kiseline, baze i soli;
- Biologija s ekologijom: osnovni pojmovi ekologije.
- Geografijom: sastav i tip tla i orografski faktori.

Sloboda i kreativnost nastavnika ispoljavaće se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbora nastavnih metoda i oblika rada, izbora nastavnih sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu.

Primjeri aktivnosti su prijedlozi, a nastavnik može upotrijebiti i druge načine za ostvarivanje ciljeva.

Načini provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjeravanje znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje terenskog rada, odnosno vježbi.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje nastave predmeta Proizvodnja zdrave hrane i ljekovito bilje, škola treba da ima odgovarajuće opremljen kabinet biologije i kompjutersku učionicu s instaliranim internetom i predviđeno vrijeme godišnjeg plana i programa (GPP) za realizaciju terenskog rada..

Kabinet biologije trebalo bi da ima pomoćni kabinet, gdje bi se mogli ostavljati prikupljeni materijali učenika.

Literatura

Preporuka za korištenje:

1. Tašić, V.: Pčele i cvijeće Potarja, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica (1998);
2. Lakušić, R., Milojević, B.: Ljekovito bilje na planinama Prokletija, Komova i Bjelasice, Tokovi, Berane (1972);
3. Lakušić, R.: Planinske biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1982);
4. Živković, N.: Biljarica, Kreativna radionica, Kruševac (1999);
5. Matanović, V., Matović, M.: Škola u prirodi, Šuma i livade, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1997);
6. Treben, M.: Zdravlje iz Božije apoteke, Milan Škoparija i Mirjan Furlan, Novi Sad (1997);
7. Starovlah, M., Starovlah, J.: Ekскурzija kroz Crnu Goru, Prosvjetni rad, Podgorica (2000);
8. Šilić, Č.: Endemične biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1984).
9. Šilić, Č.: Šumske zeljaste biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1983).

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA

Nastavnik je osposobljen da predaje predmet Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja ako je završio:

- četverogodišnji studij biologije i kemije- diplomirani profesor biologije i kemije;
- četverogodišnji studij biologije- diplomirani profesor biologije;
- dvogodišnji studij biologije i kemije–nastavnik biologije i hemije;
- četverogodišnji studij edukacija u biologiji-bachelor biologije(240 ECTS).

PROIZVODNJA ZDRAVE HRANE I LJEKOVITOG BILJA

8 - NIVO - 4

Osmi razred

O PREDMETU

Izborni predmet Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja izučava se u 8. razredu s jednim časom sedmično. U nastavi predmeta naglasak je na značaju, upotrebi i zaštiti ljekovitog bilja i zdrave ishrane. Predmet je najbolje je izučavati kroz rad na terenu, u grupama—što ovaj program i predviđa, na primjer:

- terenski rad: sakupljanje ljekovitog bilja;
- sakupljanje informacija preko interneta, časopisa, knjiga;
- sakupljanje informacija o ljekovitom bilju od ljudi koji se njime bave;
- uočavanje antropološkog uticaja na promjene u prirodi;
- razvijanje kod učenika ekološkog i biološkog mišljenja sa ciljem očuvanja i racionalnog korištenja ljekovitog bilja;
- razvijanje svijesti i odgovornosti za životnu sredinu;
- realizovanje uz naizmjenično smjenjivanje teorijskog usvajanja znanja sa raznovrsnim metodama učenja - samostalno, timski i eksperimentalno;
- umijeće pravilnog korišćenja ljekovitog bilja neophodnog čovjeku u svakodnevnom životu;
- podsticanje kod učenika radoznalosti, samostalnosti, želje za otkrivanjem novoga te dalje razvijanje interesovanja za biološke oblasti.

Broj časova po temama i oblicima nastave

Razred	Oblici nastave	
	Teorijski i dr. oblici nastave za sve učenike u obrazovnoj grupi	Vježbe i dr. oblici nastave kod kojih se obrazovna grupa dijeli na više manjih grupa
8.	15	20
Ukupno	15	20

Ciljevi

Učenici će:

- razviti sposobnost posmatranja i pravilnog sakupljanja ljekovitog bilja;
- osposobljavati se za samostalan i grupni rad;
- čuvati harmoniju i ravnotežu u prirodi;
- shvatiti odnos bića i sredine i odgovornost za zaštitu i očuvanje prirode;
- razviti stavove o zaštiti i značaju ljekovitog bilja;
- razviti sposobnost za uočavanje i razumijevanje ekoloških problema;
- shvatiti zdravstveni značaj ljekovitog bilja;
- razviti odgovoran odnos prema ljekovitom bilju i aktivno učestvovati u njegovoj zaštiti;
- razviti želje i sposobnosti za samostalno obrazovanje korištenjem različitih izvora znanja: enciklopedija, interneta, časopisa i dr.;
- razviti svijest o sopstvenim znanjima i sposobnostima i mogućnostima koje pruža ova oblast;
- zauzeti pozitivan stav prema ljekovitom bilju.

Ishodi:

Učenik će:

- opisati osnovna obilježja vrta;
- uporediti tipove zemljišta s vrstama;

- iskazati ekološku svijest;
- uporediti dobre i loše životne stilove u doba puberteta;
- primjeniti dobre navike u cilju održavanja zdravlja;
- podržavati zdrave životne stilove djece u pubertetu;
- opisati proizvodnju organskih đubriva i vrste đubriva;
- prepoznati komponente zdrave hrane;
- proizvoditi organska đubriva;
- podržavati proizvodnju zdrave hrane;
- imati stav o pravilnoj ishrani;
- nabrajati povrtlarske grupe biljaka(plodovito, vrježasto, korjenasto,lukovičasto, lisnato.kupusno...);
- procjeniti vrijeme berbe za pojedine vrste;
- objasniti primjenu pojedinih dijelova biljke;
- uzgajati neke vrste biljaka, sakupljati i skladištiti;
- podržavati značaj primjene vrtnih biljaka u ishrani;
- pokazati interes za samostalan rad;
- definisati načine primjene povrtlarskih kultura u ishrani, preradi i farmaciji;
- predlagati načine pripreme biljaka u prehrani i preradi;
- prepoznati značaj povrtnih biljaka za zdravlje;
- prihvatiti primjenu povrća u prehrani.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA-NIVO 4

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
1.Proizvodnja zdrave hrane, ljekovitog bilja i faktori za razvoj biljaka (3+1)	Učenici će: -definisati plodno zemljište i klimatske faktore vrta -opisati osnovna obilježja vrta -objasniti povezanost tipova zemljišta sa vrstama	Učenici će: - analizirati uticaj klimatskih faktora na nastanak vrta -prepoznati osnovna obilježja vrta -predlagati primjenu plodoreda u vrtu -uporediti tipove zemljišta s vrstama	Učenici će: -razviti odgovoran odnos prema novom predmetu, zdravlju i značaju ljekovitog bilja -iskazati ekološku svijest -prihvatati timski rad

<p>2.Pojam zdravlja i zdrav životni stil (2+2)</p>	<p>-diskutovati o zdravlju i zdravim životnim stilovima</p> <p>- uporediti dobre i loše životne stilove u doba puberteta</p> <p>-predlagati dobre stilove života u pubertetu</p>	<p>- podržavati promjenu životnih stilova u cilju unapređenja zdravlja</p> <p>-primjeniti dobre navike u cilju održavanja zdravlja</p> <p>-ispitati životne stilove djece u pubertetu</p>	<p>-promovisati dobre navike u cilju održavanja zdravlja</p> <p>- podržavati zdrave životne stilove djece u pubertetu</p> <p>-opravdati stav svakodnevnog fizičkom aktivnošću</p>
<p>3.Proizvodnja zdrave hrane i pravilna ishrana(4+2)</p>	<p>-analizirati pojam organske hrane</p> <p>-opisati osobine zemljišta za uzgoj organske hrane</p> <p>-prepoznati organske vrste đubriva</p> <p>-opisati proizvodnju organskih đubriva</p> <p>-prepoznati komponente zdrave hrane</p>	<p>-razvrstati različite organske proizvode</p> <p>-pripremati zemljište za organski uzgoj</p> <p>-proizvoditi organska đubriva</p> <p>- primjenjivati postupke u proizvodnji zdrave hrane</p> <p>-demonstrirati pravilnu ishranu</p>	<p>-pratiti novosti i primjenjivati u praksi</p> <p>-obratiti pažnju na primjenu zdrave hrane</p> <p>-podržavati proizvodnju zdrave hrane</p> <p>-imati stav o pravilnoj ishrani</p>
<p>4.Ljekovito, aromatično i medonosno bilje (7+4)</p>	<p>-opisati uslove života u vrtu</p> <p>-nabrajati ljekovito,aromatično i medonosno bilje vrta</p> <p>-definisati značaj ljekovitog bilja vrta</p> <p>-nabrajati povrtlarske grupe biljaka(plodovito, vrježasto, korjenasto,lukovičasto, lisnato.kupusno...)</p> <p>-procjeniti vrijeme berbe za pojedine vrste</p> <p>-objasniti način berbe za pojedine vrste</p> <p>- objasniti primjenu pojedinih dijelova biljke</p>	<p>-predlagati vrijeme sadnje pojedinih kultura</p> <p>- uzgajati neke vrste biljaka</p> <p>- vršiti klasifikaciju vrtnih biljaka</p> <p>-sakupljati biljke vrta</p> <p>-prepoznati vrijeme berbe</p> <p>-predlagati načine skladištenja i čuvanja</p> <p>-navoditi načine primjene biljaka</p>	<p>-razvijati pozitivan odnos prema bilju vrta</p> <p>-iskazati sposobnost za rad u timu</p> <p>-pokazati interes za samostalan rad</p> <p>-podržavati značaj primjene vrtnih biljaka u ishrani</p>
<p>5. Primjena, značaj i zaštita ljekovitog bilja i zdravlje (6+4)</p>	<p>-definisati načine primjene povrtlarskih kultura u ishrani</p> <p>-objasniti primjenu u preradi</p>	<p>-predlagati načine pripreme biljaka u prehrani i preradi</p>	<p>-preuzimati odgovornost za sebe i druge</p>

	- definisati primjenu u farmaciji	-primjeniti biljke u spravljanju čajeva, uvaraka,masti...	-pokazati interes za samostalan rad - razviti pozitivan stav prema povrtlarstvu -prepoznati značaj povrtnih biljaka za zdravlje -prihvatiti primjenu povrća u prehrani
--	-----------------------------------	---	---

Didaktičko – metodičke napomene

Da:

- organizuje grupe za terenski rad radi posmatranja, razvrstavanja i prepoznavanja ljekovitog bilja u datoj sredini;
- organizuje odlazak na lokacije bogate ljekovitim biljkama;
- daje uputstva učenicima za detaljno posmatranje u prirodi;
- organizuje prikupljanje biljaka i izrade herbarijuma radi prepoznavanja ljekovitih biljaka;
- obogaćuje sadržaj nastavne teme prirodnim materijalom;
- prikazuje film (zaštita ljekovitog bilja);
- pokazuje fotografije ugroženih vrsta;
- podstiče učenike da pronalaze i koriste različite izvore informacija – internet, knjige, časopisi itd.;
- pomaže učenicima da povežu prethodna znanja i iskustva s novostečenim i upućuje na praktičnu primjenu u svakodnevnom životu;
- podstiče učenike na inicijativu, kreativnost u pokušajima da samostalno objasne uzrok i posljedice čovjekovog djelovanja na prirodu;
- naglašava međuzavisnost prirode i čovjeka;
- organizuje tribinu ili okrugli sto na zadatu temu (prezentovanje rezultata istraživanja);

Nastavniku se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama i sadržajima koje treba obraditi. Ciljevi nastave dati su tabelarno i razvrstani po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti učenika. Aktivnosti mogu istovremeno ostvariti više ciljeva, a isto tako jedan cilj može se ostvariti preko više različitih aktivnosti.

Nastavnik može sadržaje izbornog predmeta korelirati sa:

- Hemijom: oksidi, kiseline, baze i soli;
- Biologija s ekologijom: osnovni pojmovi ekologije.
- Geografijom: sastav i tip tla i orografski faktori.

Sloboda i kreativnost nastavnika ispoljavaće se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbora nastavnih metoda i oblika rada, izbora nastavnih sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu.

Primjeri aktivnosti su prijedlozi, a nastavnik može upotrijebiti i druge načine za ostvarivanje ciljeva.

Načini provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjeravanje znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje terenskog rada, odnosno vježbi.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje nastave predmeta Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja, škola treba da ima odgovarajuće opremljen kabinet biologije i kompjutersku učionicu s instaliranim internetom i predviđeno vrijeme godišnjeg plana i programa (GPP) za realizaciju terenskog rada..

Kabinet biologije trebalo bi da ima pomoćni kabinet, gdje bi se mogli ostavljati prikupljeni materijali učenika.

Literatura

Preporuka za korištenje:

1. Tašić, V.: Pčele i cvijeće Potarja, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica (1998);
2. Lakušić, R., Milojević, B.: Ljekovito bilje na planinama Prokletija, Komova i Bjelasice, Tokovi, Berane (1972);
3. Lakušić, R.: Planinske biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1982);
4. Živković, N.: Biljarica, Kreativna radionica, Kruševac (1999);
5. Matanović, V., Matović, M.: Škola u prirodi, Šuma i livade, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1997);
6. Treben, M.: Zdravlje iz Božije apoteke, Milan Šikoparija i Mirjan Furlan, Novi Sad (1997);
7. Starovlah, M., Starovlah, J.: Ekскурzija kroz Crnu Goru, Prosvjetni rad, Podgorica (2000);
8. Šilić, Č.: Endemične biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1984);
9. Šilić, Č.: Šumske zeljaste biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1983).

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA

Nastavnik je osposobljen da predaje predmet Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja ako je završio:

- četverogodišnji studij biologije i kemije- diplomirani profesor biologije i kemije;
- četverogodišnji studij biologije- diplomirani profesor biologije;
- dvogodišnji studij biologije i kemije – nastavnik biologije i kemije;
- četverogodišnji studij edukacija u biologiji- bachelor biologije(240 ECTS).

PROIZVODNJA ZDRAVE HRANE I LJEKOVITOG BILJA

9 - NIVO - 5

Deveti razred

O PREDMETU

Izborni predmet Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja izučava se u 9. razredu s jednim časom sedmično. U nastavi predmeta naglasak je na značaju, upotrebi i zaštiti ljekovitog bilja i zdrave ishrane. Ljekovito bilje najbolje je izučavati kroz rad na terenu, u grupama – što ovaj program i predviđa, na primjer:

- terenski rad: sakupljanje ljekovitog bilja;
- sakupljanje informacija preko interneta, časopisa, knjiga;
- sakupljanje informacija o ljekovitom bilju od ljudi koji se njime bave;
- uočavanje antropološkog uticaja na promjene u prirodi;
- razvijanje kod učenika ekološkog i biološkog mišljenja sa ciljem očuvanja i racionalnog korištenja ljekovitog bilja;
- razvijanje svijesti i odgovornosti za životnu sredinu;
- realizovanje uz naizmjenično smjenjivanje teorijskog usvajanja znanja sa raznovrsnim metodama učenja - samostalno, timski i eksperimentalno;
- umijeće pravilnog korišćenja ljekovitog bilja neophodnog čovjeku u svakodnevnom životu;
- podsticanje kod učenika radoznalosti, samostalnosti, želje za otkrivanjem novoga te dalje razvijanje interesovanja za biološke oblasti.

Broj časova po temama i oblicima nastave

Razred	Oblici nastave	
	Teorijski i dr. oblici nastave za sve učenike u obrazovnoj grupi	Vježbe i dr. oblici nastave kod kojih se obrazovna grupa dijeli na više manjih grupa
9.	15	20
Ukupno	15	20

Ciljevi

Učenici će:

- razviti sposobnost posmatranja i pravilnog sakupljanja ljekovitog bilja;
- osposobljavati se za samostalan i grupni rad;
- čuvati harmoniju i ravnotežu u prirodi;
- shvatiti odnos bića i sredine i odgovornost za zaštitu i očuvanje prirode;
- razviti stavove o zaštiti i značaju ljekovitog bilja;
- razviti sposobnost za uočavanje i razumijevanje ekoloških problema;
- shvatiti zdravstveni značaj ljekovitog bilja;
- razviti odgovoran odnos prema ljekovitom bilju i aktivno učestvovati u njegovoj zaštiti;
- razviti želje i sposobnosti za samostalno obrazovanje korištenjem različitih izvora znanja: enciklopedija, interneta, časopisa i dr.;
- razviti svijest o sopstvenim znanjima i sposobnostima i mogućnostima koje pruža ova oblast;
- zauzeti pozitivan stav prema ljekovitom bilju.

Ishodi:

Učenik će:

- definisati plodno zemljište i klimatske faktore;
- opisati osnovna obilježja voćnjaka;
- analizirati uticaj klimatskih faktora na formiranje voćnjaka;
- usporediti samonikle vrste voća sa kultivisanim vrstama voća;
- razviti odgovoran odnos prema predmetu, zdravlju i značaju ljekovitog bilja;
- predlagati mjere održavanja dobrog stila života u različitim životnim dobima;
- usporediti vezu između zdravlja i fizičke aktivnosti;
- primjeniti dobre navike u cilju održavanja zdravlja;
- povezati rekreaciju i sport sa različitim životnim dobima;
- promovisati dobre navike u cilju održavanja zdravlja;
- opravdati stav svakodnevnom fizičkom aktivnošću;
- dati primjere zemljišta za uzgoj organske hrane;
- pripremati zemljište za organski uzgoj;
- pratiti novosti i primjenjivati u praksi;
- podržavati proizvodnju zdrave hrane;
- nabrajati ljekovito, aromatično i medonosno bilje voćnjaka;
- objasniti vrijeme i način branja, sušenja i čuvanja plodova sakupljati različite plodove;
- predlagati načine prerade, primjene, skladištenja i čuvanja;
- zastupa svakodnevnu primjenu voća i preradevina u svakodnevnoj ishrani;
- definisati načine primjene voća u ishrani, preradi i farmaciji;
- prepoznati ugrožene vrste ljekovitog bilja i posljedice njihovog nestajanja;
- primjeniti voće u spravljanju čajeva, kompota, marmelada, džemova.....
- prepoznati mjere zaštite;
- razviti pozitivan stav prema voćarstvu;
- obraćati pažnju na primjenu voća u prehrani.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA-NIVO 5

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja

<p>1.Proizvodnja zdrave hrane, ljekovitog bilja i faktori za razvoj biljaka (2+1)</p>	<p>Učenici će: -definisati plodno zemljište i klimatske faktore -opisati osnovne osobine zemljišta -opisati osnovna obilježja voćnjaka -objasniti uticaj antropogenih faktora na voćnjak</p>	<p>Učenici će: -analizirati uticaj klimatskih faktora na formiranje voćnjaka -povezati kvalitet zemljišta sa pH vrijednošću -povezati edafske faktore sa vrstama voća -usporediti samonikle vrste voća kultivisanim vrstama voća</p>	<p>Učenici će: -razviti odgovoran odnos prema predmetu, zdravlju i značaju ljekovitog bilja -razviti odgovoran odnos prema životnoj sredini -prihvatiti timski rad -izgraditi pravilan stav o očuvanju životne sredine</p>
<p>2.Pojam zdravlja i zdrav životni stil (2+2)</p>	<p>-diskutovati o zdravlju i zdravim životnim stilovima - isticati dobre i loše životne stilove u različitim životnim dobima -predlagati mjere održavanja dobrog stila života u različitim životnim dobima -usporediti vezu između zdravlja i fizičke aktivnosti</p>	<p>-predlagati promjenu životnih stilova u cilju unapređenja zdravlja -primjeniti dobre navike u cilju održavanja zdravlja -ispitati životne stilove u različitim životnim dobima -povezati rekreaciju i sport sa različitim životnim dobima -usvajati vste vježbi prema životnoj dobi</p>	<p>-promovisati dobre navike u cilju održavanja zdravlja - podržavati zdrave životne stilove -opravdati stav svakodnevnom fizičkom aktivnošću -uočiti štetne posljedice nedovoljne fizičke aktivnosti -promovirati vježbe prema životnoj dobi</p>
<p>3.Proizvodnja zdrave hrane i pravilna ishrana (3+2)</p>	<p>-identifikovati proizvode organskog porijekla -dati primjere zemljišta za uzgoj organske hrane -usporediti sastav različitih organskih đubriva -opisati proizvodnju organskih đubriva -prepoznati komponente zdrave hrane</p>	<p>-razvrstavati različite organske proizvode -pripremati zemljište za organski uzgoj -primjeniti proizvodnju organskih đubriva - primjeniti postupke u proizvodnji zdrave hrane -demonstrirati pravilnu ishranu</p>	<p>-pratiti novosti i primjenjivati u praksi -obraćati pažnju na primjenu zdrave hrane -podržavati proizvodnju zdrave hrane -imati pozitivan stav o pravilnoj ishrani</p>
<p>4.Ljekovito, aromatično i medonosno bilje (6+4)</p>	<p>-opisati uslove života u voćnjaku -nabrajati ljekovito, aromatično i medonosno bilje voćnjaka</p>	<p>-predlagati vrijeme berbe plodova -vršiti klasifikaciju voća</p>	<p>-razviti pozitivan odnos prema voću -iskazati sposobnost za rad u timu</p>

<p>5.Primjena, značaj i zaštita ljekovitog bilja i zdravlje (6+4)</p>	<p>-definisati značaj ljekovitog bilja voćnjaka -procijeniti vrijeme berbe za pojedine vrste -objasniti način berbe za pojedine vrste -objasniti primjenu plodova voća -objasniti vrijeme i način branja, sušenja i čuvanja plodova</p> <p>-definisati načine primjene voća u ishrani -objasniti primjenu u preradi -definisati primjenu u farmaciji - opisati načine zaštite ljekovitog bilja; -procijeniti odnos čovjeka prema ljekovitom bilju; -prepoznati ugrožene vrste ljekovitog bilja i posljedice njihovog nestajanja;</p>	<p>-sakupljati različite plodove -prepoznati vrijeme berbe</p> <p>-predlagati načine prerade, primjene, skladištenja i čuvanja -navoditi načine primjene plodova</p> <p>-predlagati načine pripreme voća u prehrani i preradi -primjeniti voće u spravljanju čajeva, kompota, marmelada, džemova..... - prepoznati mjere zaštite;</p> <p>- prikupljati informacije o ugroženim vrstama;</p>	<p>-zastupa svakodnevnu primjenu voća i prerađevina u svakodnevnoj ishrani</p> <p>-preuzeti odgovornost za sebe i druge -pokazati interes za samostalan rad -razviti pozitivan stav prema voćarstvu</p> <p>- prepoznati značaj voća za zdravlje -obraćati pažnju na primjenu voća u prehrani</p>
--	--	---	--

Didaktičko-metodičke napomene

Da:

- organizuje grupe za terenski rad radi posmatranja, razvrstavanja i prepoznavanja ljekovitog bilja u datoj sredini;
- organizuje odlazak na lokacije bogate ljekovitim biljkama;
- daje uputstva učenicima za detaljno posmatranje u prirodi;
- organizuje prikupljanje biljaka i izrade herbarijuma radi prepoznavanja ljekovitih biljaka;
- obogaćuje sadržaj nastavne teme prirodnim materijalom;
- prikazuje film (zaštita ljekovitog bilja);
- pokazuje fotografije ugroženih vrsta;
- podstiče učenike da pronalaze i koriste različite izvore informacija – internet, knjige, časopisi itd.;
- pomaže učenicima da povežu prethodna znanja i iskustva s novostečenim i upućuje na praktičnu primjenu u svakodnevnom životu;
- podstiče učenike na inicijativu, kreativnost u pokušajima da samostalno objasne uzrok i posljedice čovjekovog djelovanja na prirodu;
- naglašava međuzavisnost prirode i čovjeka;
- organizuje tribinu ili okrugli sto na zadatu temu (prezentovanje rezultata istraživanja);

Nastavniku se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama i sadržajima koje treba obraditi. Ciljevi nastave dati su tabelarno i razvrstani po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti

učenika. Aktivnosti mogu istovremeno ostvariti više ciljeva, a isto tako jedan cilj može se ostvariti preko više različitih aktivnosti.

Nastavnik može sadržaje izbornog predmeta korelirati sa:

- Hemijom: oksidi, kiseline, baze i soli;
- Biologija s ekologijom: osnovni pojmovi ekologije.
- Geografijom: sastav i tip tla i orografski faktori.

Sloboda i kreativnost nastavnika ispoljavaće se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbora nastavnih metoda i oblika rada, izbora nastavnih sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu.

Primjeri aktivnosti su prijedlozi, a nastavnik može upotrijebiti i druge načine za ostvarivanje ciljeva.

Načini provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjeravanje znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje terenskog rada, odnosno vježbi.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje nastave predmeta Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja, škola treba da ima odgovarajuće opremljen kabinet biologije i kompjutersku učionicu s instaliranim internetom i predviđeno vrijeme godišnjeg plana i programa (GPP) za realizaciju terenskog rada..

Kabinet biologije trebalo bi da ima pomoćni kabinet, gdje bi se mogli ostavljati prikupljeni materijali učenika.

Literatura

Preporuka za korištenje:

1. Tašić, V.: Pčele i cvijeće Potarja, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica (1998)
2. Lakušić, R., Milojević, B.: Ljekovito bilje na planinama Prokletija, Komova i Bjelasice, Tokovi, Berane (1972)
3. Lakušić, R.: Planinske biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1982)
4. Živković, N.: Biljarica, Kreativna radionica, Kruševac (1999)
5. Matanović, V., Matović, M.: Škola u prirodi, Šuma i livade, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1997)
6. Treben, M.: Zdravlje iz Božije apoteke, Milan Šikoparija i Mirjan Furlan, Novi Sad (1997)
7. Starovlah, M., Starovlah, J.: Ekскурzija kroz Crnu Goru, Prosvjetni rad, Podgorica (2000)
8. Šilić, Č.: Endemične biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo (1984)
9. Šilić, Č.: Šumske zeljaste biljke, Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1983)

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA I STRUČNIH SARADNIKA/CA

Nastavnik je osposobljen da predaje predmet Proizvodnja zdrave hrane i ljekovitog bilja ako je završio:

- četverogodišnji studij biologije i kemije- diplomirani profesor biologije i kemije;
- četverogodišnji studij biologije- diplomirani profesor biologije;
- dvogodišnji studij biologije i kemije – nastavnik biologije i kemije;
- četverogodišnji studij edukacija u biologiji- bachelor biologije(240 ECTS).

GENETIKA

TREĆA TRIJADA

Deveti razred

Namjena predmeta

Izborni predmet Genetika je povezan sa predmetom biologija u 9. razredu. Njegova je nadogradnja i pripada oblasti nauke. Namjenjen je za učenike devetog razreda.

U izbornom predmetu Genetika učenici produbljuju, nadograđuju i šire znanja i iskustva, koja su stekli u obaveznom predmetu. Fokus je na povezivanju teorije i prakse, sticanje upotrebljivog znanja i profesionalna orijentacija.

Teme su prilagođene metodama rada, na osnovu iskustvenog učenja i aktivnog rada učenika. Preovladavaju: laboratorijski i eksperimentalni rad učenika, samostalno i vođeno posmatranje, projektni rad, aktivni rast organizama, itd

Izborni predmet je zamišljen kao modul i potpuna jedinica. Učenik može izabrati izborni predmet u 9. razredu u opsegu od 32 sata.

Broj časova po temama i oblicima nastave

Razred	Oblici nastave	
	Teorijski i dr. oblici nastave za sve učenike u obrazovnoj grupi	Vježbe i dr. oblici nastave kod kojih se obrazovna grupa dijeli na više manjih grupa
9.	10	22
Ukupno	10	22

Ciljevi

Da učenici:

- Stiču i upotrebljavaju znanje za razumjevanje procesa i pojava koje se odnose na nasljeđe i sposobnost predviđanja i posljedica štete na nasljednom materijalu,
- uopštavaju, proširuju i nadograđuju već stečena znanja u obaveznom predmetu i obučavaju se za njegovu upotrebu u svakodnevnom životu,
- se navode na kritičku procjenu pozitivnih i negativnih posljedica čovjekovog uplitanja u genetski materijal i postanu svjesni mogućih zloupotreba i njihovih posljedica,
- spoznaju eksperimentalne metode rada i pri spoznavanju uzimaju u obzir moralno-etičke probleme njihove upotrebe.

Ishodi

Učenici će:

- definisati ćeliju kao osnovnu jedinicu života;
- objasniti osnovnu strukturu i osnovnu ulogu jedra;
- objasniti osnovnu strukturu i funkciju molekula DNK i RNK;
- objasniti pojam gena kao jedinice nasljeđa;
- objasniti najčešće tipove pogrešaka prilikom dupliciranja molekule DNK,

- opisati prelaz od hromatina ka hromozomu;
- upoznati hromozomske garniture *Escheryhia colli*, vinske mušice i čovjeka,
- navesti najčešće mutacije u ljudskom genomu i njihove uzroke (genopatije i hromozomopatije);
- objasniti značaj mutacija za razvoj živog svijeta (evolucija);
- opisati diobu ćelija i značaj ćelijske diobe u prenosu gena s generacije na generaciju;
- izvoditi dominantno-recesivno križanje i intermedijarno križanje na odabranim primjerima;
- definirati pojam genoma, genotipa i fenotipa te razlikovati homozigote i heterozigote;
- objasniti pojam populacije i objasniti razlike među pojedincima u populaciji;
- opisati sastav njihove proširene porodice rodoslova;
- opisati oogenezu i spermatogenezu;
- objasniti sličnosti i razlike u gametogenezi;
- opisati razliku između jednojajčanih i dvojajčanih blizanaca;
- pratiti neko svojstvo (boja očiju, krvna grupa, smijalice, rupica na bradi, savijanje jezika...) kroz rodoslov šire porodice;
- argumentirano iznositi pozitivne i negativne strane razvoja genetike, kao što su: izbor spola u novorođenčeta, uzgoj novih sorti i pasmina, kloniranje ...

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Genetika – nasljedstvo Metrika: 1 +1 čas	Učenici će: - definisati genetiku kao biološku disciplinu koja proučava nasljeđe;	Učenici će: -istražiti činjenice koje su dovele do utemeljenja genetike kao zasebne biološke discipline;	Učenici će: - pokazati interes za istraživanje;
Građa ćelija - ćelijsko jedro -molekularna genetika Metrika: 5 +5 čas	Učenici će: - ponoviti i produbiti znanja o ćeliji kao osnovnoj jedinici života; - objasniti osnovnu strukturu i ulogu jedra; - objasniti osnovnu strukturu i funkciju molekula DNK i RNK; -objasniti pojam gena kao jedinice nasljeđa; -objasniti najčešće tipove pogrešaka prilikom dupliciranja molekule DNK, -opisati prelaz od hromatina ka hromozomu; -upoznati hromozomske garniture <i>Escheryhia colli</i> , vinske mušice i čovjeka,	Učenici će: -nadograditi stečena znanja iz osnovnog predmeta koristeći različite tehnike učenja; - učenici samostalno mikroskopiraju i slikom predstavljaju biljne i životinjske ćelije; -modelirati stanično jedro u različitim fazama staničnog ciklusa (interfaza i metafaza mitoze); -napraviti modele i sheme DNA i RNA, prelaz hromatina ka hromozomu; -prezentirati plakatom replikaciju i biosintezu proteina;	Učenici će: -pokazati kreativnost u pronalasku priručnih sredstva za izradu modela; -voditi razgovor o videozapisima replikacije i biosinteze proteina; -razvijati različite načine učenja (posmatranjem videozapisa, izradom modela, plakata...);

<p>Dioba ćelija</p> <p>Metrika: 4 +3 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati značaj ćelijske diobe u prenošenju karakteristika iz generacije u generaciju; -razumjeti mitozu i njen biološki značaj; -razumjeti mejozu i njen biološki značaj; -opisati oogenezu i spermatogenezu; -objasniti sličnosti i razlike u gametogenezi; -objasniti mehanizam nasljeđivanja spola; -opisati razliku između jednojajčanih i dvojajčanih blizanaca; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -gledati video snimke mitoze i mejoze i samostalno razlikovati pojedine faze; -posmatrati ćelijske diobe (mikroskopiranjem posmatrati stanice vrha korijena luka); - učenici samostalno izvode mikroskopiranje i pišu izvještaj o radu; -crtežom predstaviti faze mitoze i mejoze; - crtežom predstaviti faze oogeneze i spermatogeneze; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -obrazlagati važnost mitoze i mejoze za očuvanje karakteristika vrste; -diskutovati na teme primjene različitih postupaka u istraživanju mitoze i mejoze; -razumjeti razloge različitosti individua i skupina organizama; -posjetiti neke od laboratorija u kojima se radi izolacija i identifikacija DNA;
<p>Ispoljavanje karakteristika roditelja na potomstvu</p> <p>Mendelova genetika</p> <p>Metrika: 4 +3 čas</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti pojam gena kao jedinice nasljeđa; -razumjeti pojam alelni geni; - definirati pojam genoma, genotipa i fenotipa te razlikovati homozigote i heterozigote; -razumiju Mendelove zakone križanja; - dati primjere kroz zadatke i izvoditi zaključke o dominantno-recesivnom, intermedijernom i kodominantnom križanju, spolno vezanom nasljeđivanju; - izvoditi test križanja i povratnog; - razlikovati dominantne karakteristike od recesivnih; - nabrojati karakteristike koje je Mendel pratio na grašku (vještačka selekcija); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -operira sa različitim oznakama alela; - demonstrirati na konkretnim primjerima dominantno-recesivno, intermedijerno, kodominantno, povratno i test križanje kao monogensko, spolno vezano nasljeđivanje; -izvoditi različite aktivnosti prema svojim sposobnostima; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -argumentirati stav o prirodnom i vještačkom križanju; - kroz rad razvijati pozitivan stav prema primjeni genetičkih postupaka u različitim oblicima ljudskih djelatnosti (poljoprivreda, GMO, farmacija, prehrambena industrija);
<p>Mutacije, modifikacije</p> <p>-mutacije, mutanti;</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti pojam mutacija; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -povezati značaj mutacija za razvoj živog svijeta (evolucija); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -kritički ocijeniti uticaj čovjeka na modifikacije;

-modifikacije; Metrika: 3 +3 čas	-nabrojati i opisati najčešće uzroke mutacija; -nabrojati najčešće tipove mutacija (numeričke, strukturne, genopatije, hromozomopatije); -opisati razliku između mutacije i modifikacije; - objasniti kroz primjer kako je izražavanje gena pod uticajem okoline;	-prepoznati i opisati mutanate (na konkretnim primjerima iz prirode i na video zapisu: Down-ov sindrom, rascjep nepca...); -opisati neke primjere modifikacija iz svakodnevnog života; - izvesti vježbu: "Uticaj nasljeđa i životne sredine na pigmentaciju biljaka" (noćurak);	-kroz terenski rad uočiti primjere modifikacija; - pratiti najnovije postupke u dijagnostici kojima se mogu otkrivati hromozomopatije; - povezuju neke mutacije sa nasljednim bolestima; -učenici samostalno izvode vježbe;
Populaciona genetika Metrika: 1 +1 čas	Učenici će: -objasniti pojam populacije i objasniti razlike među pojedincima u populaciji; -pratiti neko svojstvo (boja očiju, krvna grupa, smijalice, rupica na bradi, savijanje jezika...) kroz rodoslov šire porodice;	Učenici će: - sprovesti posmatranje različitih karakteristika kod istovrsnih organizama (i u razredu);	Učenici će: -posmatrati i bilježiti učestalost nekih karakteristika u široj porodici ili nekoj drugoj populaciji organizama; -posvetiti posebnu pažnju moralno-etičkim pitanjima humane genetike

Didaktičko-metodičke napomene

Nastavu u izbornom predmetu je potrebno individualizirati ili diferencirati, tako da sposobniji učenici prošire i prodube znanja, a manje sposobni i manje motivisani da ponove i utvrde minimalne standarde iz redovne nastave.

Učenje treba da sadrži što manje faktografije i da je usmjeren na aktivno učenje učenika, u zavisnosti od sposobnosti učenika, da samostalno rade.

U prvom planu treba da se uči iz iskustva, koja obuhvata što više različitih metoda i oblika rada.

Nastavnik treba pri odabiru nastavnog materijala za učenje da se fokusira na konkretnu sredinu i od konkretne situacije dođe do generalizacija. Nastavni materijal za učenje se aktualizira sa stanjem i problemima neposrednog okruženja (na primjer: na brdsko planinskom području uzgoj određenih kultura jestivih biljaka, povećanje proizvodnje hrane korištenjem genetički modifikovanih organizama, itd).

Posebna pažnja se posvećuje etičkom (odgovornom i pozitivnom stavu prema životnoj sredini i živim bićima u njoj) i odgojni aspekti (zdravlje i sigurnost, radne navike).

Načini provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- samostalnost u radu;
- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorištenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjeravanje znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje laboratorijskog rada, odnosno vježbi, samostalnost u izradi različitih radova (eksperimenti, izveštaji, crteži, plakati itd).

Resursi za realizaciju

Za učenje izbornog predmeta genetika u osnovnoj školi potrebna su znanja više školskih predmeta, (hemija, geografija) koji se povezuju sa biologijom.

Literatura

Preporuka za korištenje:

1. M. Grabnar, T. Novak: Biologija 7 i 8, Genetika i evolucija. DZS, Ljubljana 1997
2. N. Gogala: Iz biljnog svijeta. DZS, Ljubljana 1995
3. P. Stušek, A. Podobnik, N. Gogala: Biologija 1, ćelija. DZS, Ljubljana 1997
4. B. Van Loon: DNK-ta čudnovata molekula, DZS, Ljubljana 1996
5. Griffiths A. J.F. et al: An introduction to genetic analysis. VI edition. W. H. Freeman and Comany, New York, 1996
6. Watson, J. d., m. Gilman, J. Witkowski, M. Zoller: Recombinant DNA (2nd edn.). W.H. Freeman and Co. 1992
7. Watson J.D., Hopkins N.H., Roberts J.W., Steitz J.A., Weiner A.M.: Molecular biology of the gene. Četrta izdaja. The Benjamin/Cummings Publishing Co., Inc., 1988
8. Gardner E.J., M.J. Simmons, D.p. Snustad: Principles of genetics. Osmo izdaja. John Wiley and Sons, Inc., 1991
9. Lewin B.: Genes VI. Oxford university press, Oxford, 1997
10. Streips U.N., E. Yasbin: Modern microbial genetics. John Wiley and sons, 1990
11. Proteus
12. Biologie in der Schule
13. Biologie unterrichten
14. American Biology Teacher
15. Mitoza, videokaseta, Videofon
16. Biotehnologija, videokaseta, Videofon

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA

Za podučavanje Prirode u osnovnim školama osposobljeni su nastavnici koji su završili:

- četverogodišnji studij biologije- diplomirani profesor biologije,
- četverogodišnji studij biologije i kemije- diplomirani profesor biologije i kemije,
- četverogodišnji studij biologije i geografije- diplomirani profesor biologije i geografije,
- dvogodišnji studij biologije i kemije – nastavnik biologije i kemije.
- dvogodišnji studij biologije i geografije – nastavnik biologije i geografije-

Za 40% nastave je potreban stručni saradnik-laborant.

Laborant je saradnik, koji mora imati završen najmanje peti stepen obrazovanja i položen stručni ispit.

ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA

TREĆA TRIJADA

Osmi razred

Određenje predmetnog programa

Položaj, priroda i namjena predmetnog programa

Izborni predmet zanimljiva geografija izučava se u 8. razredu. Oslanja se na sadržaje programa geografije koji su izučavani u prethodnim razredima, kao i na sadržaje geografije 8. razreda. Program je usklađen i sa drugim prirodnim i društvenim predmetima koji se izučavaju u osnovnoj školi.

Program je koncipiran tako, da učenicima pruži mogućnost da prošire i prodube stečena osnovna znanja, umijeća i stavove o prirodnoj i društvenoj stvarnosti savremenog svijeta, koja su osnova za nastavak daljeg obrazovanja, intelektualnog i profesionalnog napredovanja mladog čovjeka. U tom smislu izborna geografija treba da odgovori individualnim potrebama, interesovanjima i sposobnostima svakog učenika.

Sadržaj programa podstiće kod učenika radoznalost, samostalnost, želju za otkrivanjem novog i do danas neotkrivenog i nepoznatog, dalje razvijanje sklonosti i interesovanja u geografskoj nauci, kao i uopšte logičkom i apstraktnom mišljenju.

Dakle, namjena izbornog programa zanimljive geografije je:

- proširivanje i produbljivanje stečenih osnovnih znanja i sposobnosti/vještina;
- formiranje novih znanja i umijeća koja nisu obuhvaćena redovnim sadržajem;
- sticanje primjenljivih znanja;
- podrška razvoju talentovanih učenika;
- pripremanje učenika za nastavak obrazovanja i izbor buduće profesije.

Zanimljiva geografija se izučava u 8. razredu sa jednim časom sedmično, odnosno sa godišnjim fondom časova 35.

Program je rađen za 35 sedmica.

Ciljevi

Cilj učenja izbornog predmeta zanimljive geografije je da učenici:

- razumiju pojave i procese u geografskom omotaču Zemlje (kroz njihove karakteristične primjere i uzročno-posljedične veze);
- razumiju zakonomjernost razvoja geografske sredine kao rezultata djelovanja prirodnih pojava, procesa i čovjeka;
- usvoje nova i prošire stečena znanja, sposobnosti/vještina, stavove o prirodno-geografskim i društveno-geografskim procesima i pojavama na lokalnom, regionalnom i planetarnom nivou i njihov međusobni uticaj;
- razumiju strukture, procese, posebnosti, različitih regiona u okviru globalnog sistema;
- prošire i prodube znanja o tome kako žive i rade ljudi u različitim okruženjima u svijetu, upoznaju bogatstvo razlika naroda na Zemlji i njihov doprinos razvitku savremene civilizacije i uče da razumiju i cijene druge zemlje, narode i njihovu kulturu;
- razvijaju toleranciju, poštovanje, pripadnost multietničkom, multijezičkom, multikulturalnom... svijetu;
- razvijaju sposobnost posmatranja, logičkog zaključivanja, uopštavanja, uočavanja uzročno-posljedičnih veza;

- razvijaju sposobnost za izvođenje jednostavnih istraživanja;
- razvijaju logičko i apstraktno mišljenje, kritički stav u mišljenju;
- stiču znanje o prirodnim resursima, njihovoj ograničenosti i održivom korištenju;
- razvijaju stavove o preventivi, zaštiti i unapređivanju životne sredine;
- razvijaju sposobnost za samostalno obrazovanje uz korišćenje različitih izvora znanja;
- razvijaju svijest o sopstvenim znanjima i sposobnostima i daljoj profesionalnoj orijentaciji.

SADRŽAJ PREDMETNOG PROGRAMA

1. Zemlja u vječitom kretanju
2. Kad Zemlja zadrhti, rađanje vulkana
3. Zanimljive erozivne sile i oblici
4. Na najvišim planinama svijeta
5. Vrijeme nikad isto
6. Od prašuma do pustinja
7. Okeani i mora, nepregledne plave njive
8. Obalama i vodama rijeka.
9. Zagađenost ne zna za granice
10. Neobičan biljni i životinjski svijet.
11. Susret sa rijetkim stanovnicima Zemlje
12. Neobična naselja
13. Građevinski gorostasi i otkrića koja su oplemenila svijet

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Zemlja u vječitom kretanju			
<p>24 časovne zone; datumaska granica; "bijele noći" ili polarna noć; polarna svjetlost; duga, halo; fatamorgana; toplotni pojasevi; kalendar</p> <p>Metrika: 2 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razumjeti značenje pojmova: 24 časovne zone; datumaska granica; "bijele noći" ili polarna noć; polarna svjetlost; duga, halo; fatamorgana; toplotni pojasevi; kalendar; - razumjeti nejednako trajanje dana, noći, -objasniti uzroke nastanka "bijelih noći" na sjevernom polu; - objasniti optičke pojave u atmosferi: polarna svjetlost, duga, halo, fatamorgana; - objasniti da je zbog rotacije riječno korito (obalu) "udesno"; - razlikovati toplotne pojaseve i vrednovati njihov uticaj na život i rad ljudi; - upoznati kalendar i njegove nedostatke; - analizirati razvoj kalendara kroz historiju i objasniti 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uporediti i obrazložiti različito vrijeme u odabranim mjestima koristeći kartu Svijeta (ili globus) i časovne zone; - na konkretnim primjerima objasniti nejednako trajanje dana i noći, polarni dan i polarna noć; - prepoznati na fotografiji, filmu, optičke pojave: polarnu svjetlost, dugu, halo; - čitati i analizirati odgovarajući tekst o fatamorgani; - prikupljati, vrše selekciju materijala za izradu seminarskog rada na temu toplotnih pojaseva i njihovog uticaja na život ljudi; - samostalno i u timu prezentirati rezultate svojih 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razviti stvaralačko mišljenje i kreativnost koristeći informacije; - na osnovu vlastitog znanja razgovarati o datumskoj granici; - koristeći vlastito znanje uz odgovarajući film ili tekst, razgovarati o "bijelim noćima" na sjevernom polu; - povezati naučene sadržaje sa ranijim znanjima i iskustvima;

	zašto nema savršenog kalendara;	istraživanja; - istražiti odgovarajuću literaturu, razgovarati o nastanku kalendara, njegovim nedostacima, izvode zaključke o nesavršenosti kalendara; - postavljati kviz pitanja.	
Kad zemlja zadrhti, rađanje vulkana			
Etna, Vezuv, vulkani Islanda; Perikutan; Sv. Jelena; Havaji, vulkanski arhipelag. Metrika: 3 časa	Učenici će: - objasniti pojavu zemljotresa i uočiti trusna područja na Zemlji i kod nas; - istražiti područja velikih zemljotresa XX vijeka i njihove posljedice; - objasniti pojavu vulkana; - nabrojati veće aktivne vulkane u Evropi i izvan nje; - objasniti pojavu gejzira, izvora vrele vode; - istražiti mogućnosti predviđanja zemljotresa i erupcija vulkana, kao i mjere koje se poduzimaju radi zaštite od isith; - objasniti da ove prirodne pojave mogu biti uzrok promjene kvaliteta životne sredine.	Učenici će: - posmatrati film o katastrofalnim zemljotresima i samostalno zaključiti o posljedicama i mjerama zaštite; - samostalno ili u grupi sakupljati i prezentovati odgovarajući materijal o katastrofalnim zemljotresima na Balkanu; - prepoznati karakteristične vulkane na fotografijama, filmu, - istražiti najpoznatije vulkane i ucrtati na karti Svijeta; - pronaći, pročitati i prokomentarisati tekst <i>Uspon na Vezuv</i> ili pogledati film o <i>Vezuvu</i> ;	Učenici će: - povezati prethodna znanja sa novim saznanjima i iskustvima; - putem modela i crteža objasniti pojavu vulkana; - na konkretnom primjeru analizirati načine prevencije od zemljotresa i vulkana i isnositi sopstvene ideje; - sakupljati odgovarajući materijal sa Interneta, iz literature, medija, na datu temu i o istom izvještavati.
Zanimljive erozivne sile i oblici			
Veliki kanjon Kolorada; kanjon rijeke Tare; Mamutova pećina; Postojnska jama; hercegovački "ljuti" krš; delte; Marijanski rov/brazda/jarak; Lavine, ledeni bregovi. Metrika: 3 časa	Učenici će: - objasniti uticaj spoljašnjih sila na oblikovanje reljefa i prepoznati koji su to oblici; - upoznati najveće kanjone svijeta (Kolorado, rijeka Tara); - locirati na karti karakteristične delte; - upoznati zanimljive oblike krške erozije (Mamutova pećina, jama Postojna, Vjetrenica, ...); - imenovati karakteristične oblike krške erozije u Bosni i Hercegovini; - objasniti pojavu lavina,	Učenici će: - prepoznati na fotografiji, filmu, video zapisu neobične erozivne oblike, izvesti zaključke o vanjskim silama koje su ih formirale; - koristeći fotografije, film, odgovarajući tekst o kanjonu Kolorada, rijeke Tare, uočiti neke specifičnosti bitne za njih i o tome razgovarati; - uraditi seminarski rad na temu velikih riječnih delti; - posmatrati, fotografisati,	Učenici će: - povezati prethodna znanja i iskustva sa novim saznanjima; - pokazati interes za gledanje filmova o reljefu morskog dna; - pokazati istraživačke sposobnosti; - pokazati odgovornost prema radu;

	<p>ledenih bregova; - posmatrati i uočavati karakteristične erozivne oblike svog kraja.</p>	<p>opisati, istražiti karakteristične oblike erozije u Bosni i Hercegovini ; - izraditi foto-albume i panoe sa karakterističnim oblicima erozije Bosne i Hercegovine; - pokazati na fizičkoj karti Svijeta najveće nadmorske visine i dubine na Zemlji; - na osnovu fotografija, filma, odgovarajućeg tekstualnog materijala, objašnjavati pojavu lavina, ledenih bregova, otkrivajući uzročno-posljedične veze.</p>	
Na najvišim planinama svijeta			
<p>Himalaji - Mont Everest; Pamir, Andi, Kordiljeri; Alpi - Mon Blan; Kilimandžaro - Kibo.</p> <p>Metrika: 3 časa</p>	<p>Učenici će: - opisati osvajanje Himalaja i Alpa; - opisati karakteristična naselja i stanovništvo u podnožju Himalaja; - prepoznati na vizuelnim materijalima Ande, Kordiljere, Pamir, Kilimandžaro; - kroz primjere objasniti pojavu kretanje lednika; i lavina (Aleč,...);</p>	<p>Učenici će: - voditi razgovor o osvajanju najvećih vrhova Himalaja, Alpa na osnovu tekstova, filma, video zapisa; - uz korišćenje fotografije, filma, video zapisa prepoznati i opisati karakteristična naselja i stanovništvo u podnožju Himalaja, Anda, Kordiljere, Kilamandžaro... i izvesti zaključke o uslovima života; - na karti pokazati prostiranje najviših planina na svijetu; - čitati i razgovarati o tekstu <i>Prvo penjanje na Mon Blan</i> (različiti izvori informacija)); - samostalno ili u grupi sakupljaju odgovarajući materijal i rade foto-albume, panoe na temu najviših planina na svijetu.</p>	<p>Učenici će: - pokazati istraživačke sposobnosti; - pokazati odgovornost prema radu; - povezati prethodna znanja sa novim iskustvima; - istražiti načine života u podnožju velikih planina i uporediti u odnosu na druge visinske razlike; - izvesti zaključke o značaju gorske službe za spašavanje ljudi i životinja;</p>

Vrijeme nikad isto			
<p>Polovi hladnoće i toplote; ciklon, tajfun, uragan, orkan, El Ninjo; monsun; neobične padavine.</p> <p>Metrika: 3 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati polove hladnoće i toplote; - objasniti strukturu atmosfere (od tla do bezvazdušnog prostora); - razlikovati karakteristične vjetrove, ciklone (tajfun, uragan, El Ninjo, monsun); - upoznati neobične padavine; - upoznati načine predviđanja vremena. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - čitati i analizirati tekst <i>Polovi hladnoće i toplote</i> (različiti izvori informacija), i izvesti zaključke o uzrocima; - koristeći odgovarajuće podatke na karti Svijeta pronaći i pokazati najtoplije i najhladnije predjele na Zemlji; - analizirati strukture atmosfere; - posmatrati i komentarisati film o rušilačkom vjetru El Ninjo, Izvesti zaključke o uzrocima, posljedicama, mjerama zaštite; - na konkretnom primjeru objasniti značaj monsuna; - čitati tekst o neobičnim kišama, Pronaći uzročno-posljedične veze; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - istražiti pojavu "pijavica" u Evropi; - na osnovu vlastitog iskustva razgovarati o načinima zaštite od elementarnih nepogoda;
Od prašuma do pustinja			
<p>Oaza; fatamorgana; "pijesak pjevač"; džungla, Amazonija; savana, stepa.</p> <p>Metrika: 4 časov</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - klasifikovati pustinje prema načinu postanka; - upoznati karakteristične pojave u pustinji; - opisati uslove života u oazi; - objasniti karakteristike džungle, savane, stepe i procijeniti njihovo značaj; - odrediti mjesta uzgajanja određenih tropskih kultura (kokos, datula, papaja, guajavo, ananas, atunos, banane...) uz pomoć atlasa. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći vlastito znanje, odgovarajući film, fotografije, video zapise opisati pustinje i oaze te donose, zaključke o uslovima za život; - čitati odgovarajući tekst o neobičnim pustinjskim pojavama, voditi razgovor o njima te pronalaci uzroke; - posmatrati film o Amazoniji, čitati tekst <i>"Zeleni pakao" Amazonije</i> (različiti izvori informacija), samostalno dati mišljenje o značaju, te procijeniti uslove za život; - samostalno ili u grupi sakupljati, klasifikovati, analizirati i prezentovati geografske informacije na datu temu; - samostalno raditi tabele određenog prostora i biljne 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - istražiti pozitivan i negativan uticaj čovjeka (širenje pustinje, kultivisanje pustinje); - raditi projektne radove na datu temu. - prezentirati rezultate projektnog rada u školskom holu, - pokazati odgovornost prema radu;

		kulture u njima;	
Okeani i mora, nepregledne plave njeve			
<p>- Svjetski okean; morske struje; plima, oseka; Lofotska ostrva.</p> <p>Metrika: 3 časov</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ocjeniti morska bogatstva; - razlikovati morske struje i procijeniti njihov značaj; - objasniti plimu i oseku (morske dobi ili morske mijene) i procijeniti njihov značaj; - vrednovati čovjekov odnos prema vodama. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizirati tekst - <i>Sa lovcima na kitove, Rzbarenje oko Lofotskih ostrva</i> (različiti izvori informacija); - na karti prate puteve morskih struja i analiziraju njihov značaj; - na osnovu odgovarajućeg materijala, vlastitog zapažanja, uporediti plimu i oseku na različitim obalama, dati mišljenje i navesti primjere o mogućnostima iskorištavanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navesti morska bogatstva i dati mišljenja o mogućnostima iskorištavanja; - povezati naučene sadržaje sa ranijim znanjima i iskustvima; - uraditi referat ili seminarski rad na temu odnos čovjeka prema vodama.
Obalama i vodama rijeka			
<p>Rajna, Dunav, Nil; Hoangho, Jangceckjang; Amazon; Nijagara; Zambezi; Volga; Misisipi sa Misurijem; sibirske rijeke.</p> <p>Metrika: 2 časov</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vrednovati plovidbeni značaj Rajne i Dunava; - analizirati i vrednovati značaj doline Nila, Hoanghoa i Jangceckjanga; - uočiti specifičnost Amazona; - prikupiti informacije o vodopodima (Nijagarini, Viktorijini, Andeoski...); - procijeniti značaj Volge, Misisipija sa Misurijem...; - vrednovati sibirske rijeke i procijeniti mogućnosti iskorištavanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rade projektni zadatak na temu značaj dolina velikih rijeka (Rajne, Dunava, Nila, Hoanghoa i Jangceckjanga ...); - na fotografiji, i karti prepoznati karakteristične tokove; - na osnovu odgovarajućeg materijala izvesti zaključke o načinu iskorištavanja navedenih rijeka i odnosa čovjeka prema njima; - samostalno ili u timu sakupljati, klasifikovati, analizirati odgovarajući materijal sa Interneta, iz literature na datu temu, napisati izvještaj i isti prezentovati; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povezati prethodna znanja sa novim saznanjima; - kreativno uraditi foto-albume, pano, male turističke prospekte; - postavljati kviz pitanja.
Zagađenost ne zna za granice			
<p>Ozonski omotač; kisele kiše; održivi razvoj; ekološka država.</p> <p>Metrika: 3 časov</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - procijeniti uticaj čovjeka na stanje životne sredine (vazduh, voda, šume, tlo...); - objasniti značaj ozonskog omotača za živi svijet na Zemlji, kao i uzroke i posljedice njegovog oštećenja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kroz istraživački rad sakupljati, klasifikovati, analizirati i prezentovati odgovarajući materijal na temu, prirodne sredine i čovjeka, održivog razvoja,; - čitati konkretne tekstove - 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - T-tabelom razvrstati uzroke i posljedice kiselih kiša; - povezati prethodna znanja i iskustva sa novim saznanjima; - samostalno ili u grupi, uz pomoć odgovarajućih

	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati štetne uticaje u biosferi i znaju načine zaštite i unapređenja; - analizirati i izvesti zaključak o značaju šuma te ograničenosti prirodnih resursa na Zemlji; - kritički argumentirati odnos tehnološkog razvoja prema prirodi; - opravdati smisao održivog razvoja; - opravdati prirodni i ekonomski smisao ekološkog razvoja Bosne i Hercegovine; 	<i>Šume, pluća Zemlje, Kisele kiše, Naša planeta mora ostati zelena</i> (različiti izvori informacija), diskutovati i izvesti zaključke o istim;	parametara, izraditi tabele štetnih uticaja u biosferi, dati mišljenje o mjerama zaštite; <ul style="list-style-type: none"> - izraditi albume, postere, zidne novine na temu <i>Ekološka država – Bosna i Hercegovina</i> - izraditi panoe sa porukama zaštite prirode.
Neobičan biljni i životinjski svijet			
<p>Egzotične životinje Afrike; Anakonda, kengur, kivi, irvas, sibirski tigar, pingvin; Jeloustonski nacionalni park; sekvoja, eukaliptus, baobab, pirinač, pamuk, kafa.</p> <p>Metrika: 3 časov</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pronaći informacije o egzotičnim životinjama Afrike; - prepoznati nama neobičan životinjski svijet (anakonda, kengur, sibirski tigar, irvas, pingvin, ptica kivi...); - upoznati rekordere u životinjskom svijetu (najbrži-najsporiji, najveći-najmanji...); - identifikovati i opisati biljni i životinjski svijet Jelouston parka; - nabrojati i analizirati nama neobične biljne vrste (sekvoja, eukaliptus, baobab...); - vrednovati značaj pamuka, riže, kafe...; - analizirati sličnosti i razlike nama neobičnog svijeta Arktika i Antarktika; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - posmatrati i razgovarati o filmu životinjski svijet Afrike ; - prikupljati odgovarajući materijal, (slikovni, tekstualni) o zanimljivom životinjskom svijetu, i isti prezentovati; - na osnovu određenog materijala opisati i izvesti zaključke o posebnosti Jeloustona; - na fotografiji, filmu prepoznati karakteristične biljne i životinjske vrste; - koristeći odgovarajuće podatke izraditi tabele rekordera biljnog i životinjskog carstva; - samostalno ili u grupi dati mišljenje o značaju riže, pamuka, kafe; - posmatrati i diskutovati o filmu na temu čudesnog svijeta Arktika i Antarktika,; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se odgovorno odnositi prema biljkama i životinjama – navodeći mjere zaštite; - povezati prethodna znanja sa novim saznanjima; - uraditi foto-albume, panoe nama neobičnog životinjskog svijeta; - prikupljati, selektirati, analizirati, koristiti odgovarajući materijal sa Interneta, i iz popularne literature,;
Susret sa rijetkim stanovnicima Zemlje			
<p>Eskimi; Maje, Inke, Asteci; Indijanci; Pigmeji, Bušmani, Tuarezi; Aboridžini</p> <p>Metrika: 2 časov</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati način života Eskima, kao rijetkih stanovnika sjevera; - uočiti razlike među drevnim narodima Amerike, Afrike, i Australije (Amerika: Maje, Inke, Asteke, Indijance; - 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu odgovarajućih filmova, tekstova, izvesti zaključke o životu i radu Eskima u uslovima hladne polarne klime; - kroz istraživački rad 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije da predrasude mogu negativno uticati na međuljudske odnose. - diskutovati na temu stereotipa o pojedinim narodima,

	Afrike: Pigmeje, Bušmane, Tuareze; - Australija: Aboridžini); - objasniti način života navedenih stanovništva;	sakupljati, klasifikovati, analizirati i prezentovati odgovarajući materijal na temu drevni narodi Amerike, Afrike i Australije;	etničkim, vjerskim zajednicama; - samostalno ili u grupi istražiti i prezentovati;
Neobična naselja			
Murmansk, Tula, Noriljsk; Potosi, La Paz; Katmandu; Venecija, Njujork, Jerusalem, Pariz, Rio de Žaneiro, Singapur. Metrika: 2 časov	Učenici će: - razlikovati smještaj stanovništva od prirodnih skloništa do megalopolisa; - locirati i imenovati najsjevnija naselja na Zemlji (Murmansk, Tula, Noriljsk); - dati primjere naselja na "orlovim visinama" (u Andima, Tibetu); - prepoznati karakteristična naselja (Venecija, Pariz, Jerusalem, Njujork, Rio de Ženeiro, Singapur...).	Učenici će: - čitati, komentarisati tekstove i dati svoje mišljenje o uslovima života u najsjevnijim naseljima na Zemlji; - na karti Svijeta pronaći najsjevnija i najviša naselja na Zemlji; - na fotografiji, filmu, video zapisu, prepoznati karakteristična naselja; - istražiti i napraviti izložbu karakteristična naselja, npr. Venecija, Jerusalem, Njujork, Pariz, Rio, Singapur;	Učenici će: - uporediti ljudska staništa od prirodnih skloništa do megalopolisa; i dati svoje mišljenje; - koristeći odgovarajući materijal izvesti zaključke o životu i radu stanovništva u najvišim i najsjevnijim naseljima na Zemlji; - izraditi male turističke prospekte
Građevinski gorostasi i otkrića koja su oplemenila svijet			
Tuneli u Alpima; Lamanš; Golden Gejt; mostovi Japana; Suecki kanal; Panamski kanal. Metrika: 2 časov	Učenici će: - vrednovati značaj tunela ispod Alpa, Lamanša; - pronaći i objasniti u čemu je značaj najdužih mostova na svijetu; - vrednovati značaj Sueckog i Panamskog kanala; - vrednovati najnovija tehničko-tehnološka otkrića.	Učenici će: - prikupiti fotografije, o najdužim, mostovima na svijetu; - na osnovu posmatranog filma izvesti zaključke o Panamskom i Sueckom kanalu; - istražiti tehnička čuda Japana;	Učenici će: - koristeći prethodna znanja uz odgovarajući film ili tekst samostalno procijeniti značaj tunela ispod Alpa, Lamanša; - sakupljati podatke sa Interneta, iz medija o najnovijim tehničko-tehnološkim otkrićima i o istom izvještavati; - samostalno prosuđivati;

Didaktičko-metodičke napomene

Nastavnicima se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama, kao i sadržajima koje treba obraditi.

Ciljevi nastave su dati tabelarno i razvrstani su po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti učenika. Aktivnosti mogu istovremeno ostvariti više ciljeva, a isto tako jedan cilj se može ostvariti preko više različitih aktivnosti. Veze su naznačene u didaktičkim uputstvima i korelaciji među predmetima.

Sloboda i kreativnost nastavnika ispoljava će se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbor nastavnih metoda i oblika rada, raspored nastavnih sadržaja, izbor nastavnih sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu. Primjeri aktivnosti su prijedlozi i nastavnik/ca može upotrijebiti i druge načine za

ostvarivanje ciljeva. Prilikom planiranja nastavnog sadržaja, nastavnik/ca treba da vodi računa o sposobnostima i uzrastu učenika, njegovim/njenim potrebama i interesovanjima, uslovima i nastavnim sredstvima kojima škola raspolaže.

Sadržaj programa nije zamišljen kao strogo definisan, već nastavnici/ce i učenici prema sopstvenim interesovanjima i mogućnostima mogu sami istraživati i birati karakteristične primjere. Učenje mora imati smisla za učenika/cu. Zato, umjesto insistiranja na pamćenju činjenica, kod učenika treba razvijati sposobnost za samostalno korišćenje različitih izvora znanja, za povezivanje sopstvenih iskustava i školskog znanja, treba ih podsticati da samostalno istražuju i uče. Da bi se ostvario visok nivo postignuća, umjesto faktografije, akcent treba da bude na učenju smislenih, međusobno povezanih sadržaja potrebnih za dalje obrazovanje i svakodnevni život.

U nastavi geografije se srećemo sa mnoštvom geografskih informacija, pojmova, naziva, statističkih podataka. U tom pogledu veoma je važno da se razvijaju sposobnosti za najlakše i najbrže usvajanje, obradu i primjenu geografskih informacija. Nastavnici treba da koriste metode i aktivnosti koje će podsticati i razvijati sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, izdvajanje bitnog od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica. Nastavnici treba da podstiču inicijativu i kreativnost učenika u pokušajima da samostalno objasne uzrok nastanka, karakteristike i neophodnost nastanka obrađenih primjera. U tom pogledu i pogrešno objašnjenje učenika/ca je bolje, ako je sam/a razmišljao/la, od napamet naučenog tačnog objašnjenja.

Da bi se ostvario kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti korelaciju među različitim nastavnim predmetima. Sama priroda geografije, kao nauke koja predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka, a samim tim podrazumijeva i korišćenje dostignuća drugih nauka, predstavlja idealan model za usvajanje sistema pojmova, što je jedan od osnovnih ciljeva učenja uopšte.

Ne postoji samo jedan model dobrog časa, ali postoje zahtjevi koje treba uvažavati da bi čas bio dobar. Prilikom planiranja časa, nastavnik treba da ima na umu cilj (šta treba postići časom), koji je najbolji način za to i kojim sredstvima raspolaže. Učenici treba u najvećoj mjeri da učestvuju u svakoj fazi nastave, treba im dati mogućnost da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima, da rade u grupama i istražuju.

Učenici će dostići više nivoe znanja, ukoliko im se pruži prilika da stečeno znanje primjenjuju u svakodnevnom životu ili da vrednuju značaj određenih pojava i procesa. Jedna od mogućih aktivnosti za podsticanje razvoja kreativnog mišljenja je argumentovana diskusija. U programu zanimljive geografije ima dosta pogodnih tema, o kojima učenici mogu diskutovati na času. Nastavnik organizuje rad u grupama ili parovima, pruža pomoć u prikupljanju materijala, daje instrukcije u vezi sa korišćenjem prikupljenog materijala i pripremi efektne prezentacije i izvještaja o rezultatima rada. Nastavnik/ca treba da insistira na kartografskoj pismenosti i upotrebi geografskih karata;

Sadržaji zanimljive geografije su pogodni i za realizovanje projektne nastave. Učenici mogu raditi projektne radove i po sopstvenom izboru. Pored usvajanja određenih znanja, kroz projekatsku nastavu će učenici vježbati metode i tehnike samostalnog istraživačkog rada.

Radi efikasnosti zanimljive geografske nastave, preporučuju se različiti načini motivacije u toku cjelokupne nastave. Veoma je važna upotreba savremenog audio-vizuelnog materijala, video snimaka, filmova, pisanih dokumenata, statistike, priča, muzike itd. koje pomažu učeniku da formira slike o životu ljudi na Zemlji. Zato je važno da učenik nauči da samostalno traži, procjenjuje, prilagođava i koristi informaciju.

Poseban značaj za nastavu zanimljive geografije ima primjena kompjuterske tehnologije. Preporučuje se upotreba kompjutera sa LCD projektorom i dostupnost kompjuterskih programa za prikazivanje i obradu statističkih materijala, tematskih karata. Veoma su pogodne raznovrsni DVD sa geografskim sadržajima, a mnogo je mogućnosti za korišćenje Interneta.

Standardi znanja (ispitni katalog)

Tema I: Zemlja u vječitom kretanju

Nakon ove teme učenici treba da:

- razumiju značenje pojmova: zonalno vrijeme i časovne zone;
- znaju da objasne pojam datumske granice;
- razumiju nejednako trajanje dana i noći;
- znaju da objasne pojavu "bijelih noći";
- znaju da objasne optičke pojave - polarna svjetlost, duga, halo, fatamorgana;
- znaju da objasne posljedice Zemljine rotacije, riječno korito "udesno";
- razlikuju toplotne pojaseve i uslove za život u njima;
- objasniti tok razvoja kalendara kroz historiju i zašto nema savršenog kalendara.

Tema II: Kad Zemlja zadrhti, rađanje vulkana

Nakon ove teme učenici treba da:

- znaju da objasne pojavu zemljotresa;
- uoče trusna područja na Zemlji i kod nas;
- znaju istražiti i prezentovati rezultate o velikim zemljotresima i njihovim posljedicama;
- objasniti pojavu vulkana i nabrojati veće aktivne vulkane u Evropi i izvan nje;
- uoče povezanost pojava i procesa;
- koriste geografsku kartu kao izvor geografskih znanja i informacija;
- znaju načine predviđanja zemljotresa i erupcije vulkana i mjere koje se preduzimaju radi zaštite od njih.

Tema III: Zanimljive erozivne sile i oblici

Nakon ove teme učenici treba da:

- znaju objasniti uticaj spoljašnjih sila na oblikovanje reljefa i prepoznati koji su to oblici;
- znaju da opišu najveće kanjone svijeta (Kolorado, Tara);
- znaju da lociraju i opišu karakteristične delte;
- imenuju i objasne kraške oblike erozije, prepoznaju zanimljive oblike;
- razlikuju karakteristične oblike kraške erozije u Bosni i Hercegovini;
- znaju da objasne pojavu lavina, ledenih bregova;

Tema IV: Na najvišim planinama svijeta

Nakon ove teme učenici treba da:

- prepoznaju i opisuju karakteristična naselja i stanovništvo u podnožju velikih planina (Himalaje, Alpe...);
- shvata smisao osvajanja najviših planina svijeta;
- prepoznaju i opisuju Ande, Kordiljere, Kilimandžaro, Pamir;
- znaju da objasne pojavu i kretanje lednika i lavina.

Tema V: Vrijeme nikad isto

Nakon ove teme učenici treba da:

- razlikuju polove hladnoće i toplote;
- znaju objasniti strukturu atmosfere;
- prepoznaju karakteristične vjetrove;
- znaju da objasne neobične padavine;
- izvedu zaključke o uzrocima i posljedicama razornih vjetrova;
- znaju načine predviđanja vremena.

Tema VI: Od prašuma do pustinja

Nakon ove teme učenici treba da:

- klasifikuju pustinje prema načinu postanka;
- prepoznaju i opisuju karakteristične pustinje;
- znaju da objasne karakteristične pojave u pustinji;
- razumiju značaj oaza;
- prepoznaju i opisuju karakteristike džungle, savane, stepe, razumiju njihov značaj;
- znaju gdje šta uspijeva (tropske kulture);
- kritički koriste informacije.

Tema VII: Okeani i mora, nepregledne plave njive

Nakon ove teme učenici treba da:

- znaju ocijeniti morska bogatstva;
- uporede morske struje i znaju njihov značaj;
- znaju da objasne plimu i oseku, procijene njihov značaj;
- uoče povezanost pojava i procesa;
- analiziraju čovjekov odnos prema vodama;
- shvate potrebu očuvanja i zaštite voda.

Tema VIII: Obalama i vodama rijeka

Nakon ove teme učenici treba da:

- analiziraju plovidbeni značaj Rajne i Dunava;
- znaju da objasne specifičnosti i značaj doline velikih rijeka (Nila, Hoanghoa, Jangcekjanga, Amazona...);
- prepoznaju i analiziraju velike vodopade (Nijagarini, Viktorijini...);
- prepoznaju i opisuju Volgu, sibirске rijeke, Misisipi sa Misurijem, procjenjuju njihov značaj;
- izvedu zaključke o odnosu čovjeka prema ovim vodama i razumiju potrebu njihove zaštite i unapređivanja.

Tema IX: Zagađenost ne zna za granice

Nakon ove teme učenici treba da:

- znaju da procjene uticaj čovjeka na životnu sredinu;
- analiziraju značaj šuma i ograničenost prirodnih resursa;
- objasne značaj ozonskog omotača, uzroke i posljedice njegovog oštećenja;
- razvrstaju uzroke i posljedice kiselih kiša T-tabelom;
- prepoznaju štetne uticaje u biosferi i znaju načine zaštite i unapređivanja;
- argumentirano opravdaju smisao održivog razvoja;
- znaju pojam ekološke države Bopsne i Hercegovine;
- kritički koriste informacije.

Tema X: Neobičan biljni i životinjski svijet

Nakon ove teme učenici treba da:

- znaju pronaći informacije o egzotičnim životinjama Afrike;
- prepoznaju nama neobičan životinjski svijet;
- znaju da identifikuju i opišu biljni i životinjski svijet Jeloustonskog nacionalnog parka;
- znaju da nabroje i analiziraju neobične biljne vrste - sekvoja, eukaliptus, baobab...;
- znaju vrednovati značaj pamuka, riže, kafe;
- analiziraju sličnosti i razlike neobičnog svijeta Arktika i Antarktika;
- razvijaju odgovoran odnos prema biljkama i životinjama kao jedinkama i vrstama.

Tema XI: Susret sa rijetkim stanovnicima Zemlje

Nakon ove teme učenici treba da:

- znaju opisati način života Eskima;
- prepoznaju drevne narode Amerike, Afrike, Australije;
- uoče i objasne način života navedenog stanovništva;
- argumentovao razgovaraju o uvažavanju razlika među stanovništvom, o razvoju tolerancije, poštovanju i pripadnosti multietničkom, multijezičkom, multikulturnom... svijetu;
- kritički koriste informacije.

Tema XII: Neobična naselja

Nakon ove teme učenici treba da:

- razlikuju smještaj stanovništva, od prirodnih skloništa do megalopolisa;
- lociraju i imenuju najsjevernija naselja na Zemlji;
- daju primjere naselja na "orlovim visinama";
- znaju da objasne uslove za život;
- prepoznaju i opisuju karakteristična naselja.

Tema XIII: Građevinski gorostasi i otkrića koja su oplemenila svijet

Nakon ove teme učenici treba da:

- znaju vrednovati značaj tunela ispod Alpa, Lamanša;
- pronađu i objasne u čemu je značaj najdužih mostova na svijetu;
- znaju vrednovati značaj Sueckog i Panamskog kanala;
- znaju istražiti i vrednovati u čemu je značaj najnovijih tehničko-tehnoloških otkrića;
- kritički koriste informacije.

Način provjeravanja znanja

Provjera i ocjenjivanje znanja je najvažnija i najosjetljivija faza vaspitno-obrazovnog rada. Od nastavnikovog vrednovanja znanja učenika zavisi hoće li znanje ostati na nivou reprodukcije ili će učenici učiti sa razumijevanjem i znanje primjenjivati u školi i u svakodnevnom životu.

Uloga nastavnika kao procjenjivača i evaluatora u nastavnom procesu je veoma važna, a ona između ostalog obuhvata:

- ocjenjivanje i sve vrste intervencija koje daju povratnu informaciju o uspješnosti procesa učenja;
- primjenu različitih oblika ocjenjivanja i provjeravanja znanja;
- procjenjivanje i evaluiranje svih vrsta verbalnog i neverbalnog oblika ponašanja učenika prilikom rada (koji je prihvatljivo i neprihvatljivo);
- analiziranje individualnog postignuća učenika u odnosu na njihove sposobnosti, radne navike, motivaciju ...

Kvalitet provjeravanja i ocjenjivanja znanja biće na najvišem kvalitativnom nivou uz poštovanje stručnih didaktičkih principa u provjeravanju i ocjenjivanju znanja, kao što su primjena različitih načina i formi, uvažavanje individualnih razlika učenika, objektivnost, strpljivost, svrsishodnost, planiranje i javnost ocjenjivanja.

Prilikom provjeravanja i ocjenjivanja znanja (usmenog i pismenog), nastavnici treba da uzmu u obzir ciljeve: znanje, razumijevanje, analizu, sintezu, upotrebu, vrednovanje. Geografska nastava treba da bude usmjerena na razmišljanje o načinu rješavanja problema, osposobljavanje za donošenje vlastitog izbora i odluke za date probleme. Cilj je razvijanje interesovanja i sposobnosti učenika.

Ukoliko nastavnik dobro postavi tri osnovne pedagoške funkcije ocjenjivanja: informativnu, evaluativnu i instruktivnu, razviće se još dvije veoma važne psihološke funkcije - motivaciona i razvojna. Dakle, ocjenjivanje ne smije da se vezuje samo za utvrđivanje konačnih ocjena, nego se više koristi kao sredstvo praćenja toka nastavnog procesa. Ocjenjivanje treba bazirati na definisanim ishodima znanja.

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja treba da bude usmeno i pismeno. Pismena provjera znanja treba da se obavlja na objektivnim testovima, koji pokrivaju sve nivoe zahtjevnosti. Učenike treba unaprijed upoznati sa kriterijumima ocjenjivanja. Prilikom praćenja i ocjenjivanja učenikovog rada treba uzeti u obzir i rad na terenu, vježbe, prezentacije, izradu zbirki, portfolija. Nastavnik ne procjenjuje samo formalna znanja, nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učešća, saradnju, odgovornost za rad, snalaženje u grupnom rješavanju zadataka, rezultate grupnog oblika rada itd.

Prilikom provjere znanja, učenicima treba omogućiti korišćenje odgovarajućih pomagala (različite vrste karata, slikovni materijal, grafičke prikaze...) kako bi najlakše pokazali svoje znanje.

Resursi za realizaciju

a) Materijalni uslovi

Za kvalitetno i efikasno izvođenje nastave zanimljive geografije neophodan je kabinet ili specijalizovana geografska učionica.

Učionica treba da bude opremljena najpotrebnijim nastavnim sredstvima, literaturom, didaktičkim pomagalima i audio-vizuelnim sredstvima.

Osnovno nastavno sredstvo u nastavi geografije su raznovrsne geografske karte i globusi. Neophodne geografske karte su:

- Svijet (fizičko-geografska i politička karta);
- karte kontinenata (fizičko-geografske i političke);
- karte pojedinih regija Evrope;
- karte Bosne i Hercegovine (fizičko-geografske i političke, tematske);
- određene tematske karte (npr. privredne, klimatske, biogeografske, saobraćajne, turističke...);
- određene reljefne karte.

Osim karata, važno nastavno sredstvo u učionici treba da budu različiti globusi: indukcioni, fizičko-geografski, politički, reljefni, a po mogućnosti i telurijum.

Kabineti, specijalizovane učionice treba da budu opremljene i sa odgovarajućim audio-vuzuelnim sredstvima:

- multimedijalna učionica;
- kompjuter sa TV karticom i mogućnošću upotrebe DVD pleyer-a sa priključkom na Internet.
- digitalni foto-aparat;
- TV aparat;
- grafoskop

Kabineti treba da budu opremljeni i sa: različitim modelima, fotografijama, DVD sa odgovarajućim filmovima, TV emisijama, čart-tablom, projekcionim platnom, folijama, makazama, skalpelom, hamer papirom, papirom u boji, stalcima za karte, olovkama u boji... Učionica-kabinet treba da ima ormare za čuvanje nastavnih sredstava.

U učionici-kabinetu nastavnik treba da na raspolaganju ima odgovarajuću literaturu kao i udžbenike, odgovarajuće priručnike, časopise, geografske atlase, radne sveske...

Literatura

Preporučena literatura za učenike/ce:

1. Geografski atlas Svijeta
2. Dječija enciklopedija znanja (I – IV), Ljubljana, Zagreb, 1990,
3. Enciklopedija znanja, Gdje, Mladinska knjia, Ljubljana, Zagreb, 1990,
4. Popularna literatura (časopisi “Gea”, “Zemlja, ljudi”, “National geographic”, “Magazin” – putopisi, “Dječije novine”, Galaksija”, “Globus”),

5. Zanimljiva geografija, "Nolit", Beograd, 1958,
6. N. Mastilo, O. Hajrić, Geografska čitanka 2, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1973,
7. Sitarica R., Tadić M. Geografska čitanka za V razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2003,
8. Sitarica R., Tadić M. Geografska čitanka za VI razred osnovne škole, Zavod za školstvo i nastavna sredstva, Beograd, 2003,
9. Sitarica R., Tadić M. Geografska čitanka za VII razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2003,
10. Veliki atlas životinja, TKPP Evro, Beograd, 1991,
11. J. Marković, Geografska čitanka za VII razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1995,
12. J. Granov, Geografska čitanka za VII razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad, 1992,
13. J. Mrković, Geografska čitanka za VII razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1995,
14. J. Ilić, M. Danilović, Geografska čitanka za VI razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad, 1992,
15. T. Rakićević, Geografska čitanka za V razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1993.

Preporučena literatura za nastavnike/ce:

1. Aimov Isak, Kako smo saznali da je Zemlje okrugla, G. Milanovac, 1990,
2. Lj. Nenadović, Pisma iz Italije, Mlado pokolenje, Beograd, 1961,
3. Sekelj Tibor, Kroz brazilske prašume, Zagreb, 1953,
4. Sekelj Tibor, U zemlji Indijanaca, Beograd, 1956,
5. Stražičić Nikola, Čovjek osvaja pustinju, "Školska knjiga", Zagreb, 1960,
6. Stražičić Nikola, Čovjek i vulkani, "Školska knjiga", Zagreb, 1962,
7. T. Harun, Kad se Zemlja trese, NIP, Zagreb, 1963,
8. Radenković Dordje, Džungle i ljubavi Azije, "Slovoljubve", Beograd, 1961,
9. Stefanović Momčilo, Afrika – sjaj i tama, BMG, Beograd, 1999,
10. Hant Džon, Pobjeda nad Everestom, "Minerva", Subotica, 1954,
11. Džumhur Zuko, Pisma iz Afrike i Evrope, "Svjetlost", Sarajevo, 1991,
12. Džumhur Zuko, Pisma iz Azije, "Svjetlost", Sarajevo, 1991.
13. Djordjević Sredoje, Pisma iz Amerike, Srpska štamparija Dušana Petrovića, Beograd, 1983,
14. Stevanović M. Živadin, Sto dana u Americi, "Dječije novine", Gornji Milanovac, 1976,
15. Pešić Stevan, Katmandu, "Prosveta", Beograd, 1982,
16. Vlahović P., Narodi i etničke zajednice Svijeta, Vuk Karadžić, Beograd, 1984,
17. Slavka Milošević, Zanimljiva geografija, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1958.

Napomena

Nastavnici mogu dopuniti literaturu i preporučiti korišćenje drugih izvora u cilju aktuelizacije nastave, zbog novih dostignuća i znanja, u cilju zadovoljenja potreba i interesa učenika/ca.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA

Za izborni predmet **zanimljiva geografija** u osnovnim školama osposobljeni su nastavnici koji su završili:

- četverogodišnji studij geografije- diplomirani profesor geografije,
- četverogodišnji studij historije i geografije- diplomirani profesor historije i geografije,
- četverogodišnji studij biologije i geografije- diplomirani profesor biologije i geografije,
- dvogodišnji studij historije i geografije – nastavnik historije i geografije.
- dvogodišnji studij biologije i geografije – nastavnik biologije i geografije,
- petogodišnji studij i stekli diplomu - magistar geografije,

TURISTIČKI ODGOJ

TREĆA TRIJADA

Od sedmog do devetog razreda

ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA

Položaj, priroda i namjena predmetnog programa

Turistički odgoj je izborni predmet, namijenjen učenicima od 7. do 9. razreda, u trajanju od dvije godine (35 +35 časova). Grupa učenika u razredu može biti heterogena.

Temeljna svrha predmeta je odgoj učenika za pozitivan odnos prema turizmu i turistima. Treba da pobudi interesovanje učenika za turizam kao njihovog mogućeg budućeg ili amaterskog područja rada, te ih motiviše da steknu znanja o turizmu kroz društvene i ekonomske promjene u svom okruženju, široj okolini i državi te za razumijevanje, ishrane i smisleno iskorištavanje naše prirodne i kulturne baštine, koji su oblikovali naš identitet i prepoznatljivost.

Turizam nije jedno stručno zanimanje, tako da je u osnovi predmet integriran geografski, etnološki, historijski, društveni i ekonomski aspekt turizma.

Predmet povezuje i nadograđuje znanje, koje su učenici stekli u drugim predmetima i aktivnostima, posebno u geografiji, historiji, maternjem i stranom jeziku, ručnom radu, likovnom i muzičkom obrazovanju, sportu, nauci i tehnologiji i vannastavnim aktivnostima, posebno ukoliko je zastupljena turistička sekcija.

Ciljevi

Cilj učenja izbornog predmeta turistički odgoj je da učenici:

- kroz primjere domaćeg okruženja uče o promjenama u turizmu kao razvojnoj pojavi, društvenih i ekonomskih kretanja, značajnih za razvoj Bosne i Hercegovine,
- se upoznaju sa osnovama razvoja turizma u domaćem okruženju (regiji) i Bosni i Hercegovini,
- razumiju i vrednuju prirodne, društvene, ekonomske i političke osnove za razvoj turizma, posebno prirodnog i kulturnog naslijeđa u domaćem okruženju, Bosni i Hercegovini i sa ovim stiču samopouzdanje i razvijaju patriotizam,
- otkriju i procjene osobnosti života u okruženju i regiji koji mogu obogatiti spoznaju turista i samih učenika,
- se uključe u turistički život kraja i pri tome uče o ljudima i institucijama, koje se bave turizmom i žive od njega,
- uče o turističkim zanimanjima i mogućnostima zapošljavanja u turističkoj djelatnosti, te razvijaju sposobnosti za obavljanje raznih poslova u turizmu,
- uče o načinima dobijanja i razmjene informacija u turizmu i o turizmu,
- uče o aktivnostima turističkih agencija i pripremaju se za učešće u turističkoj agenciji,
- razvijaju sposobnosti kulturnog komuniciranja i javnog nastupa.

Ishodi:

- definisati uslove za razvoj turizma i procijeniti, da li njihov kraj ispunjava ove uslove,
- dati primjere spomenika koji su važni za domaći turizam u regiji,
- dati primjere turističkih manifestacija u regiji na osnovu naslijeđa,
- objasniti važnost sabracajne povezanosti kraja za razvoj turizma,
- na kartipokazati saobracajnu povezanost kraja s najbližim turistickim središtem,

- argumentirati značajredjenja životnog okruženja za turizam,
- objasniti ulogu objekata za topli obrok i smještaj gostiju u razvoju turizma u kraju,
- objasniti pozitivne i negativne učinke turizma na život u kraju,
- pojasniti, zašto su za razvoj turizma potrebne ugodne socijalne mjere, mir, sigurnost i saradnja sa svijetom,
- vrednovati ulogu pojedinih načina oglašavanja i informisanja u turizmu,
- opisati rad turističkog društva u kraju,
- voditi po kraju ili regiji u skladu sa svojim znanjem i sposobnostima,
- prepoznati pravilno i nepravilno vođenje ljudi u odnosu na goste,
- objasniti pojam turist,
- na primjeru iz regije opisati reljef kao uslov za razvoj turizma,
- opisati, koje podnebnne karakteristike su važne s aspekta turističkog razvoja kraja,
- arugmentirati potrebu čistog zraka za razvoj turizma,
- opisati važnost vode za razvoj turizma i utemeljiti potrebu za zaštitu voda,
- opisati važnost rastinja i životinjskog svijeta u turizmu i utemeljiti potrebu njihove zaštite,
- navesti primjere spomenika koji su važni za domaći turizam kraja,
- navesti primjere turističkih manifestacija u regiji, koje su zasnovane na nasljedju,
- odgovoriti na osnovna pitanja turis o kraju,
- imenovati primjere domace kuhinje,
- se kulturno ponasati za stolom.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
TURIZAM I NJEGOV RAZVOJ			
UVOD U TURIZAM Metrika: 2 časa	Učenici će: - definisati osnovne pojmove o turizmu: turizam, turist, putnik, izletnik, ljetovalište, planinar, alpinista, gost-ugostitelj; - imenovati i opisati vrste i oblike turizma;	Učenici će: - analizirati i povezati osnovne pojmove o turizmu kroz primjere iz života; - povezati vrste i oblike turizma, iz kojih su se razvili: kulturni, vjerski, zdravstveni, primorski, kongresni, omladinski, sportski, turizam pećina /speleološki, planinarski, eko-turizam, seoski turizam;	Učenici će: -razgovorati o svojim turističkim putovanjima kroz igru uloga; -pretražiti i pregledati prospekte putovanja ili proučiti turističku kartu u odnosu na vrstu i oblik turizma;
LOKALNI /DOMAĆI TURIZAM – Moj kraj Metrika: 3 časa	Učenici će: -opisati razvoj domaćeg turizma u svom kraju; - ilustrirati historiju turizma u domaćem okruženju (regija Sjeveroistočne Bosne i Hercegovine); - identifikovati uslove koji moraju biti ispunjeni za domaći turizam u svom kraju;	Učenici će: -odrediti na karti turistička područja svog kraja; -nabrojati turističke agencije u bližoj okolini; -kroz projektni rad učiti o razvoju turizma svog kraja; - procjeniti da li domaći turizam u njihovom	Učenici će: - intervjuisati članove turističkih agencija o radu istih; -organizirati učešće na sajmu domaćeg turizma; -pripremite izložbu o najljepše uređenim kućama svog kraja;

		kraju ispunjava te uslove;	
OSNOVE ZA RAZVOJ DOMAĆEG TURIZMA (REGIJE)			
PRIRODNI OSNOVI MOJ KRAJ – Regija Sjeveroistočne Bosne i Hercegovine <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; width: fit-content;">Metrika: 10 časova</div>	Učenici će: -kroz primjere iz domaće regije definisati reljef kao uslov za razvoj turizma; -prodiskutovati o klimi kao osnovi turizma, turistička sezona, vremenski uslovi, banjska lječilišta, zimski turizam, kupališni; - ocjeniti značaj vode u regiji razvoj domaće turizma (jezera, rijeke, podzemne vode, mineralni izvori i topla voda, voda za piće - bazen – zagađena voda; - opisati načine korištenja biljnog i životinjskog svijeta u turizmu (prirodni i kultivisani park-šumarstvo, staze turističkog učenja, posmatračnice ptica, divljači, lov, ribolov, lov u polju, sakupljanje šumskog i ljekovitog bilja, zaštita rastinja, biljaka, životinja);	Učenici će: -razvrstati površine kao osnov razvoja turizma (planine, doline, obale); -analizirati i zabilježiti prirodne karakteristike bitne sa aspekta turiste; -istražiti podatke u dokumentima o broju sunčanih dana, snježnih padavina, vjetrovitih i poplava, ekstremnih događaja u kraju, i/ili regiji; -istražiti podatke u dokumentima o zagađenosti vazduha i njihovoj vrijednosti sa aspekta turizma; -analizirati ulogu vode za razvoj turizma; -potražite podatke o čistoći vode u domaćem okruženju; -pripremiti pitanja za intervju u okviru posjete turističkim objektima (banje, planinski domovi, bungalovi...) kod izvođenja školskih ekskurzija; -fotografisati najinteresantnije motive i razvrstati ih po određenim karakteristikama bitnim za turizam; -pratiti i bilježiti značaj biljnog i životinjskog svijeta, kao uslova za razvoj domaće turizma; -izraditi plakate o zaštićenim biljkama i životinjama te ih postaviti u školi;	Učenici će: - prikupiti podatke o prirodnim resursima domaće kraja kroz proučavanje literature, razgovore i intervjue, prikupljanje brošura, fotografija, razglednica i izrađuju mape - kroz izlet i rad na terenu; -argumentirano pravdati potrebu za čistim vazduhom i vodom; - kreirati tabele, grafikone i karte i na osnovu prikupljenih podataka daju prijedloge za razvoj domaće turizma (zainteresiranim stranama); - pronaći istražiti porijeklo nastanka Naziva određenih lokaliteta; - bilježiti usmenu predaju i narodne običaje, napraviti zbirku; i postaviti izložbu; -izvoditi argumentirane stavove o potrebi zaštite biljnog i životinjskog svijeta kroz primjere iz turizma; - upoznati druge učenike o zaštiti biljaka kroz obilježavanje Dana nauke (škola određuje koji je to dan); - predložiti, kako mogu urediti školsku okolinu, i pri uređenju aktivno sudjelovati;
DRUŠTVENI OSNOVI ZA RAZVOJ TURIZMA	Učenici će: -definisati koncept naslijeđa: kulturno i prirodno naslijeđa;	Učenici će: -izraditi mapu i listu spomenika kulture u	Učenici će: - klasifikovati spomenike značajne za

<p>Nasljeđe: spomenici,muzeji, događaji, suveniri</p> <p>Metrika: 5 časova</p>	<p>-objasniti pojmove: besplatni muzeji, muzejska zbirka, spomenik kulture, spomenik prirode, galerija, forma viva, turistički spomenik; -nabrojati turističke, kulturne, sportske, zabavne, muzičke manifestacije, koncerte, sajmove, susrete, takmičenja...; - imenovati primjere domaćih jela i tražiti informacije, gdje ih turisti mogu probati;</p>	<p>bližem i daljem okruženju; -prikupljati stare recepte, stare razglednice/ili fotografije, predmete – i urediti kao tematsku muzejsku zbirku; - obaviti intervju sa starijima o običajima i upotrebi starih predmeta; -istražiti najinteresantnije spomenike (prikupiti tekstove i fotografije) i izraditi turističku brošuru;</p>	<p>razvoj domaćeg turizma u regiji; -usmjereno razmišljaju i razgovaraju o tome, kako da iskoriste kulturnu baštinu za razvoj turizma; -obići muzej, grad, galeriju, vjerske zgrade, i pripremiti prezentacije za posjetioce; -navesti primjere turističkih atrakcija u regiji i Bosni i Hercegovini, koje su zasnovane na naslijeđu; -prema svojim sposobnostima učestvovati u organizaciji i izvođenju turističkih događaja svog kraja; - učestvovati u izradi turističkih suvenira;</p>
<p>Kulinarska kultura i kultura gostoljubivosti</p> <p>Metrika: 4 časa</p>	<p>Učenici će: - opisati i ilustrirati kulinarsku kulturu i kulturu gostoljubivosti: kultura ishrane, pića, nacionalna jela, gostoljubivost; - objasniti pravila serviranja jela;</p>	<p>Učenici će: - pripremati i podesiti ambijent za različite prigode; -istražiti načine serviranja povodom različitih prigoda; -učestvuju u kuhanju domaćih jela prema receptu i serviranju istih; -igraju uloge dobrodošlice gostiju;</p>	<p>Učenici će: - se pristojno ponašati za stolom tokom gustacije ; -istražiti tradicionalnu gostoljubivost ljudi svog područja;</p>
<p>Transport i komunikacija u turizmu. Značaj i vrsta saobraćajnih veza. Komunikacione veze.</p> <p>Metrika: 4 časa</p>	<p>Učenici će: -nabrojati i objasniti pojmove transporta i komunikacije u turizmu; - identifikovati i procjeniti podobnost saobraćajne povezanosti svog kraja sa drugim krajevima. -objasniti značaj saobraćajne povezanosti kraja i države za razvoj turizma;</p>	<p>Učenici će: -pokazati na karti saobraćajne veze svog kraja sa najbližim turističkim centrima; -izvršiti selekciju transporta i komunikacije u turizmu prema pojmovima: saobraćaj (cestovna, željeznička, vazдушna i vođena mrežna povezanost),</p>	<p>Učenici će: - posjetiti autobusku, željezničku stanicu, (aerodrom) i ocjeniti sa aspekta turiste (čekaonicu: vrijeme rada, opremu, čistoću, uslugu, vozni red, itd.) - primjeniti kao projektni rad i istraživačke aktivnosti;</p>

		stanice, aerodrom, luka (zanimanja u oblasti saobraćaja), turističko oglašavanje i informisanje, turističke informacije na internetu, telefon i faks;	
Komunalna opremljenost Metrika: 2 časa	Učenici će: - objasniti značaj urednog životnog okruženja za turizam; - nabrojati šta čini komunalnu opremljenost (vodovod, kanalizacija, odvoz smeća, zelenilo, parkinzi, hortikultura, divlje deponije smeća, odlagališta smeća);	Učenici će: - pregledati uređenost školske okoline i napraviti izveštaj ili plakat;	Učenici će: - posjetiti službenike, koji se brinu za uređenje životne sredine i pokazati interes za probleme svog kraja;
Turizam i ugostiteljski objekti i oprema Metrika: 5 časa	Učenici će: - nabrajati, opisati vrste i procijeniti po kvalitetu smještajne objekte i objekte za ishranu svog kraja; - objasniti ulogu ugostiteljskih objekata za razvoj turizma u svom kraju; - analizirati i klasifikovati: restorane (restoran sa prenočištem, bife, bar, snek bar, kafić, čajnica, picerija, hotel, pansion, motel, domovi, kamp, bungalov, turistično naselje; planinska kuća; seosko domaćinstvo, etno-selo, vinski podrum, vinarija, vinograd, vinski put ; sportska igrališta, bazeni, dvorane za predstave; kategorizacija objekata;	Učenici će: - odrediti turističke objekte u kraju ili najbliže turističke destinacije i ucrtati u kartu; - posmatrati hotel, pansion, motel, seoski turizam, te pronaći razlike i sačiniti tabelarni pregled i plakat; - organizirati i realizirati intervju sa ugostiteljskim osobljem i objaviti u školskim novinama;	Učenici će: - razvrstati objekte po kvalitetu; - istražiti cijene u turističkim objektima i izraditi rang najpovoljnijih ponuda; - izraditi katalog ili brošuru turističkih objekata;
Ugostiteljska i turistička zanimanja, škole Metrika: 2 časa	Učenici će: - procijeniti atraktivnost i zainteresovanost mladih za karijeru u turizmu i ugostiteljstvu; - nabrojati turističko ugostiteljska zanimanja i institucije u kojima se	Učenici će: - istražiti podatke o upisu u ugostiteljske i turističke škole u regionu i u Bosni i Hercegovini; - organizovati posjetu hotelu i razgovarati sa	Učenici će: - organizovati posjetu najbližoj ugostiteljskoj i turističkoj školi i voditi razgovor sa nastavnikom praktične obuke; -

	obrazju ti kadrovi (škole i fakulteti);	zaposlenima o prednostima i nedostacima karijere u ugostiteljstvu;	
TURIZAM KAO PRIVREDNA DJELATNOST Povezanost zanata (obrta), trgovine, saobraćaja, industrije i poljoprivrede sa turizmom Metrika: 7 časa	Učenici će: - klasifikovati i povezati zanate (obrte), trgovinu, poljoprivredu i industriju sa turizmom; -objasniti značaj turizma za privredu Bosne i Hercegovine; - opisati uticaj turizma na privredu kraja; -	Učenici će: -analizirati dohodak od turizma: proizvodnja suvenira, zanati (frizer, pčelar ...), domaći turizam, međunarodni turizam, šoping turizam, broj radnih mjesta, devizni priliv, izvoz; -anketom identifikovati šta turisti najčešće kupuju u prodavnicama; -koristiti podatke ankete i napraviti tabelu za organizaciju u kraju, koja je specijalizovana za proizvode namjenjene turistima; -napraviti tabelu nekog poljoprivrednog dobra (firma ili domaćinstvo) koje opskrbljuje kraj: razvrstati njihove poljoprivredne proizvode koje prodaju;	Učenici će: - grafički prikazati dohodak od turizma i koristiti podatke kroz razgovor; -pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno; -sarađivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora; -argumentovano diskutovati o uticaju turizma na razvoj privrede;
Uticaj turizma na privredu kraja Metrika: 4 časa	Učenici će: -procijeniti uticaj turizma na razvoj kraja (regije); -objasniti na konkretnim primjerima iz okruženja pozitivne i negativne efekte turizma na život kraja; -predložiti mjere za poboljšanje turizma u svom kraju;	Učenici će: -istražiti kako turizam utiče na blagostanje ljudi u Bosni i Hercegovini i zemljama u kojima je razvijen turizam; -istražiti razvoj turizam svog kraja zadnjih 50-tih godina;	Učenici će: -na osnovu istraživanja izvoditi zaključke o sličnostima i razlikama nekada i sada u razvoju turizma; -dati primjere pozitivnih i negativnih učinaka turizma (radna mjesta, životni standard i kulturni nivo, komunalna opremljenost, podizanje cijena, kanalizacija, zagađenost);
ŽIVOTNI STANDARD KAO OSNOV RAZVOJA TURIZMA Metrika: 2 časa	Učenici će: -objasniti kako životni standard i uslovi rada utiču na razvoj turizma u 20. vijeku i danas;	Učenici će: -anketirati drugove, kada i gdje će ići na odmor, praviti tabele, i analizirati ih;	Učenici će: -voditi razgovor o plaćenom godišnjem odmoru, 8 - satnom radnom danu, regresu, masovnom turizmu, luksuznom turizmu,

		- istražiti gdje su i s kim bili na ljetovanju i objaviti rezultate;	turizmu za mlade, ekoturizmu;
ODNOS PREMA GOSTIMA Osnovna pravila u radu sa turistima (turistički bonton) Metrika: 5 časa	Učenici će: -prepoznati pravilno i nepravilno ophođenje ugostiteljskih radnika prema gostima, u grupi, u školi; -objasniti kako razumiju geslo "Mušterija je uvijek u pravu"; -opisati lijepo ponašanje (bonton): dobrodošlica, gostoljubivost (pozdrav, prijem gosta, odjava gosta, informisanje), odnos gost – ugostitelj;	Učenici će: -igrati uloge pravila bontona simulirajući različite situacije između gosta i domaćina; -posmatrati kako konobari ili prodavci slijede pravila bontona; -anketirati turiste o gostoprimstvu i radu turističkih agencija, te predstaviti rezultate gostoprimstva u svom mjestu turističkim agencijama i institucijama vlasti;	Učenici će: - nabrojati i opravdati pravila gostoprimstva te koristiti ih u školi i van nje; -poštovati pravila lijepog ponašanja (bontona) u svakodnevnom životu; -pripremiti školski događaj i sprovesti srdačan prijem gostiju;
TURISTIČKO OGLAŠAVANJE I INFORMISANJE			
Vrste i oblici oglašavanja u turizmu Načini širenja turističkih informacija Metrika: 5 časa	Učenici će: -nabrojati vrste i oblike turističkog oglašavanja /reklamiranja i informisanja; - objasniti pojmove: turističko oglašavanje / reklama, promocija turizma; letak, brošura, plakat, razglednica, turistički vodič, turistička karta, turistička reklama ili program na radiju ili TV, turistički film, turistička tabla, smjernice;	Učenici će: - porediti prednosti pojedinih načina širenja turističkih informacija; - prikupiti, analizirati i prezentovati propagandni materijal svog kraja;	Učenici će: -uraditi prospekt, plakat, brošuru, radio oglas za svoj kraj...; -urediti oznake puta za turističke atrakcije i dati prijedloge za nove oznake i popravke dotrajalih;
BRIGA ZA RAZVOJ TURIZMA			
AMATERSKI OBLICI Turistička društva PROFESIONALNI OBLICI Turistička agencija, Turistički savez Bosne i Hercegovine, Nacionalno turističko udruženje	Učenici će: -opisati svrhu turističkog društva i njihove zadatke; - opisati rad i zadatke profesionalnih turističkih organizacija; -navesti razlike u pojmovima amaterizam, turističko društvo, turistički savez, servisna služba, turistički informacijski centar, turistički poslovi,	Učenici će: -posjetiti turističku organizaciju i voditi razgovor sa odgovornima o programu i metodama rada;	Učenici će: -istražiti načine informisanja amaterskih i profesionalnih turističkih organizacija putem interneta (web portali); -voditi razgovor o svrsi informativnog rada profesionalnih turističkih organizacija (privlačenje korisnika usluga);

Metrika: 5 časa	turistički kiosk, prodaja suvenirā; -se upoznati sa mogućim oblicima amaterskih i profesionalnih aktivnosti u turizmu svog kraja ;		
TURISTIČKI VODIČI			
- izbor sadržaja i tok puta; -izvedba i analiza turističkog vođenja; Metrika:5 časa	- objasniti osnove turističkog vođenja; - nabrojati pravila ponašanja u turističkom vodiču; -dati primjer turističkog vodiča za svoj kraj (regiju) u skladu sa svojim znanjem i sposobnostima; -odgovoriti na osnovna pitanja turista o njihovom kraju; -objasniti pojmove turistički vodič, služba za vodiče, turistički priručnik, turističke zanimljivosti, dom zdravlja, policija, pošta	- prikupiti informacije u vezi sa brojem turista koji će voditi; - prethodno odrediti lokaciju objekta i vrijeme posjete za vođenje jedne grupe turista (tura) te isprobati sa kolegama dato vrijeme i lokaciju; -izvesti vođenje turista i izvršiti analizu vođstva; -vođenje grupa iz drugih škola, izvode učenici koji su dobro pripremljeni;	-poštovati pravila iz turističkog vodiča ; -prepoznati šta trebaju poboljšati u svom radu;

Didaktičko metodičke napomene

Podučavanje izbornog predmeta turistički odgoj je u skladu sa općim didaktičkim principima.

Nastavnik u pripremi godišnjeg plana, sadržaje i metode rada usklađuje sa sposobnostima i interesima učenika, i stepenom razvoja turizma kraja (regije). Izbor oblika i metoda rada je slobodan.

Ciljeve predmeta moguće je ostvariti ukoliko učenici povežu teoriju sa praksom okruženja koje dobro poznaju i ukoliko žele aktivno učestvovati u svom ličnom razvoju. Najbolje je organizovati poučavanje na terenu. Učenici samostalno istražuju, izvode zaključke, te ih prezentuju u formi izveštaja, čime stiču sposobnosti komunikacije i javnog nastupanja.

Nastavnik za svoj rad treba: mape, audio - vizuelnu opremu, grafoskop, laptop, projektor, TV, DVD plejer, fotografsku opremu, dokumentacionu bazu podataka (prema mogućnosti da koristi zbirku turističkih suvenirā) i literatura za nastavnike.

U godišnjem programu rada odrediti lokacije, ustanove i vrijeme koje će posjetiti sa učenicima. Posjetiti ustanove: hoteli, pansioni, seoske turističke farme, turističke agencije, sjedišta turističkih organizacija, muzeji, galerije, autobuske i željezničke stanice, itd.

Tokom cijele školske godine prikupljati informacije o turističkim atrakcijama kraja (regije), koje učenici žele pokazati posjetiocima kao turistički vodiči obilaskom po kraju i pripremeti kao turneju, kraću ekskurziju, izlet, na kojem će učenici pokazati svoje sposobnosti turističkog vođenja na domaćem terenu i okolini.

TURISTIČKI ODGOJ I ZANIMLJIVA GEOGRAFIJA

TREĆA TRIJADA

Od sedmog do devetog razreda

ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA

Položaj, priroda i namjena predmetnog programa

Izborni predmet „Turistički odgoj i zanimljiva geografija“ izučava se od VII do IX razreda. Oslanja se na sadržaje programa geografije i historije koji se izučavaju u osnovnoj školi. Program je usklađen i sa drugim prirodnim i društvenim predmetima koji se izučavaju u osnovnoj školi. Grupa učenika u razredu može biti heterogena.

Program je koncipiran tako, da učenicima pruži mogućnost da prošire i prodube stečena osnovna znanja, umijeća i stavove o prirodnoj i društvenoj stvarnosti savremenog svijeta, koja su osnova za nastavak daljeg obrazovanja, intelektualnog i profesionalnog napredovanja mladog čovjeka. U tom smislu izborni predmet „Turistički odgoj i zanimljiva geografija“ treba da odgovori individualnim potrebama, interesovanjima i sposobnostima svakog učenika.

Temeljna svrha predmeta je odgoj učenika za pozitivan odnos prema turizmu i turistima. Treba da pobudi interesovanje učenika za turizam kao njihovog mogućeg budućeg ili amaterskog područja rada, te ih motiviše da steknu znanja o turizmu kroz društvene i ekonomske promjene u svom okruženju, široj okolini i državi, te za razumijevanje, ishrane i smisleno iskorištavanje naše prirodne i kulturne baštine, koji su oblikovali naš identitet i prepoznatljivost. Turizam nije jedno stručno zanimanje, tako da je u osnovi predmet integriran geografski, etnološki, historijski, društveni i ekonomski aspekt turizma.

Predmet povezuje i nadograđuje znanje, koje su učenici stekli u drugim predmetima i aktivnostima, posebno u geografiji, historiji, maternjem i stranom jeziku, ručnom radu, likovnom i muzičkom obrazovanju, sportu, nauci i tehnologiji i vannastavnim aktivnostima, posebno ukoliko je zastupljena turistička sekcija. Sadržaj programa podsticat će kod učenika radoznalost, samostalnost, želju za otkrivanjem novog i do danas neotkrivenog i nepoznatog, dalje razvijanje sklonosti i interesovanja u geografskoj nauci, kao i uopšte logičkom i apstraktnom mišljenju.

Dakle, namjena izbornog predmeta „Turistički odgoj i zanimljiva geografija“ je:

- proširivanje i produbljivanje stečenih osnovnih znanja i sposobnosti/vještina;
- formiranje novih znanja i umijeća koja nisu obuhvaćena redovnim sadržajem;
- sticanje primjenljivih znanja;
- podrška razvoju talentovanih učenika;
- pripremanje učenika za nastavak obrazovanja i izbor buduće profesije.

„Turistički odgoj i zanimljiva geografija“ se izučava od VII do IX razreda sa jednim časom sedmično (35+35+35). Program je rađen za 35 sedmica.

Ciljevi

Cilj učenja izbornog predmeta „Turistički odgoj i zanimljiva geografija“ je da učenici:

- razumiju pojave i procese u geografskom omotaču Zemlje (kroz njihove karakteristične primjere i uzročno-posljedične veze);
- razumiju zakonomjernost razvoja geografske sredine kao rezultata djelovanja prirodnih pojava, procesa i čovjeka;

- usvoje nova i prošire stečena znanja, sposobnosti/vještine, stavove o prirodno-geografskim i društveno-geografskim procesima i pojavama na lokalnom, regionalnom i planetarnom nivou i njihov međusobni uticaj;
- razumiju strukture, procese, posebnosti, različitih regiona u okviru globalnog sistema;
- prošire i prodube znanja o tome kako žive i rade ljudi u različitim okruženjima u svijetu, upoznaju bogatstvo razlika naroda na Zemlji i njihov doprinos razvitku savremene civilizacije i uče da razumiju i cijene druge zemlje, narode i njihovu kulturu;
- razvijaju toleranciju, poštovanje, pripadnost multietničkom, multijezičkom, multikulturalnom... svijetu;
- razvijaju sposobnost posmatranja, logičkog zaključivanja, uopštavanja, uočavanja uzročno-posljedičnih veza;
- razvijaju sposobnost za izvođenje jednostavnih istraživanja;
- razvijaju logičko i apstraktno mišljenje, kritički stav u mišljenju;
- stiču znanje o prirodnim resursima, njihovoj ograničenosti i održivom korištenju;
- razvijaju stavove o preventivi, zaštiti i unapređivanju životne sredine;
- razvijaju sposobnost za samostalno obrazovanje uz korišćenje različitih izvora znanja;
- razvijaju svijest o vlastitim znanjima i sposobnostima i daljoj profesionalnoj orijentaciji;
- kroz primjere domaćeg okruženja uče o promjenama u turizmu kao razvojnoj pojavi, društvenih i ekonomskih kretanja, značajnih za razvoj Bosne i Hercegovine,
- upoznaju sa osnovama razvoja turizma u domaćem okruženju (regiji) i Bosni i Hercegovini,
- razumiju i vrednuju prirodne, društvene, ekonomske i političke osnove za razvoj turizma, posebno prirodnog i kulturnog nasljeđa u domaćem okruženju, Bosni i Hercegovini i sa ovim stiču samopouzdanje i razvijaju patriotizam,
- otkriju i procjene osobenosti života u okruženju i regiji koji mogu obogatiti spoznaju turista i samih učenika,
- uključe u turistički život kraja i pri tome uče o ljudima i institucijama, koje se bave turizmom i žive od njega,
- uče o turističkim zanimanjima i mogućnostima zapošljavanja u turističkoj djelatnosti, te razvijaju sposobnosti za obavljanje raznih poslova u turizmu,
- uče o načinima dobijanja i razmjene informacija u turizmu i o turizmu,
- uče o aktivnostima turističkih agencija i pripremaju se za učešće u turističkoj agenciji,
- razvijaju sposobnosti kulturnog komuniciranja i javnog nastupa.

Ishodi:

Učenici treba da:

- razumiju značenje pojmova: zonalno vrijeme i časovne zone;
- znaju da objasne pojam datumske granice;
- znaju uzroke nejednakog trajanja dana i noći;
- znaju da objasne pojavu "bijelih noći";
- znaju da objasne optičke pojave - polarna svjetlost, duga, fatamorgana;
- znaju da objasne posljedice Zemljine rotacije,
- znaju da objasne pojavu zemljotresa;
- znaju istražiti i prezentovati rezultate o velikim zemljotresima i njihovim posljedicama;
- objasniti pojavu vulkana i nabrojati veće aktivne vulkane u Evropi i izvan nje;
- koriste geografsku kartu kao izvor geografskih znanja i informacija;
- znaju objasniti uticaj spoljašnjih sila na oblikovanje reljefa i prepoznati koji su to oblici;
- znaju da opišu najveće kanjone svijeta (Kolorado, Tara);
- razlikuju karakteristične oblike kraške erozije u Bosni i Hercegovini;
- prepoznaju i opisuju karakteristična naselja i stanovništvo u podnožju velikih planina;
- znaju da objasne neobične padavine;
- izvedu zaključke o uzrocima i posljedicama razornih vjetrova;
- znaju da objasne karakteristične pojave u pustinji;

- razumiju značaj oaza;
- prepoznaju i opisuju karakteristike džungle, savane, stepe, razumiju njihov značaj;
- analiziraju čovjekov odnos prema vodama;
- shvate potrebu očuvanja i zaštite voda,
- znaju da objasne specifičnosti i značaj doline velikih rijeka (Nila, Hoanghoa, Jangcekjanga, Amazona...);
- prepoznaju i analiziraju velike vodopade (Nijagarini, Viktorijini...);
- znaju da procjene uticaj čovjeka na životnu sredinu;
- analiziraju značaj šuma i ograničenost prirodnih resursa;
- objasne značaj ozonskog omotača, uzroke i posljedice njegovog oštećenja;
- prepoznaju nama neobičan životinjski svijet;
- znaju da nabroje i analiziraju neobične biljne vrste - sekvoja, eukaliptus, baobab...;
- prepoznaju drevne narode Amerike, Afrike, Australije;
- prepoznaju i opisuju karakteristična naselja,
- znaju vrednovati značaj Sueckog i Panamskog kanala;
- znaju istražiti i vrednovati u čemu je značaj najnovijih tehničko-tehnoloških otkrića;
- definisati uslove za razvoj turizma i procijeniti, da li njihov kraj ispunjava ove uslove,
- dati primjere spomenika koji su važni za domaći turizam u regiji,
- dati primjere turističkih manifestacija u regiji na osnovu naslijeđa,
- objasniti važnost sabracajne povezanosti kraja za razvoj turizma,
- na karti pokazati saobraćajnu povezanost kraja s najbližim turističkim središtem,
- argumentirati značaj uredjenja životnog okruženja za turizam,
- objasniti ulogu objekata za topli obrok i smještaj gostiju u razvoju turizma u kraju,
- objasniti pozitivne i negativne učinke turizma na život u kraju,
- pojasniti, zašto su za razvoj turizma potrebne ugodne socijalne mjere, mir, sigurnost i saradnja sa svijetom,
- vrednovati ulogu pojedinih načina oglašavanja i informisanja u turizmu,
- opisati rad turističkog društva u kraju,
- prepoznati pravilno i nepravilno vođenje ljudi u odnosu na goste,
- objasniti pojam turist,
- na primjeru iz regije opisati reljef kao uslov za razvoj turizma,
- opisati, koje podnebnne karakteristike su vazne s aspekta turistickog razvoja kraja,
- arugmentirati potrebu čistog zraka za razvoj turizma,
- opisati vaznost vode za razvoj turizma i utemeljiti potrebu za zastitu voda,
- opisati vaznost rastinja i zivotinjskog svijeta u turizmu i utemeljiti potrebu njihove zastite,
- navesti primjere spomenika koji su vazni za domaci turizam kraja,
- navesti primjere turistickih manifestacija u regiji, koje su zasnovane na naslijeđu,
- odgovoriti na osnovna pitanja turista o kraju,
- imenovati primjere domaće kuhinje,
- kulturno se ponašati za stolom.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI – I nivo (35 časova)

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Zemlja u vječitom kretanju			
24 časovne zone; datumska granica; "bijeke noći" ili polarna noć; polarna	Učenici će: -razumjeti značenje pojmova: 24 časovne zone; datumska granica; "bijeke noći" ili polarna noć; polarna svjetlost; duga,	Učenici će: - uporediti i obrazložiti različito vrijeme u odabranim mjestima koristeći kartu Svijeta (ili	Učenici će: - razviti stvaralačko mišljenje i kreativnost koristeći informacije; - na osnovu vlastitog znanja

<p>svjetlost; duga, fatamorgana; toplotni pojasevi; kalendar</p> <p>Metrika: 2 časa</p>	<p>fatamorgana; kalendar;</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumjeti nejednako trajanje dana, noći, - objasniti uzroke nastanka "bijelih noći" na sjevernom polu; - objasniti optičke pojave u atmosferi: polarna svjetlost, duga, halo, fatamorgana; - razlikovati toplotne pojaseve i vrednovati njihov uticaj na život i rad ljudi; - upoznati kalendar i njegove nedostatke; - analizirati razvoj kalendara kroz historiju i objasniti zašto nema savršenog kalendara; 	<p>globus) i časovne zone;</p> <ul style="list-style-type: none"> - na konkretnim primjerima objasniti nejednako trajanje dana i noći, polarni dan i polarna noć; - prepoznati na fotografiji, filmu, optičke pojave: polarnu svjetlost, dugu, - istražiti odgovarajuću literaturu, razgovarati o nastanku kalendara, njegovim nedostacima, izvode zaključke o nesavršenosti kalendara; - postavljati kviz pitanja. 	<p>razgovarati o datumskoj granici;</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći vlastito znanje odgovarajući film ili tekst, razgovarati o "bijelim noćima" na sjevernom polu; - povezati naučene sadržaje sa ranijim znanjima i iskustvima; - samostalno i u timu prezentirati rezultate svojih istraživanja;
---	--	---	--

Kad zemlja zadrhti, rađanje vulkana

<p>Etna, Vezuv, vulkani Islanda; Perikutan; Havaji, vulkanski arhipelag.</p> <p>Metrika: 3 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti pojavu zemljotresa i uočiti trusna područja na Zemlji i kod nas; - istražiti područja velikih zemljotresa XX vijeka i njihove posljedice; - objasniti pojavu vulkana; - nabrojati veće aktivne vulkane u Evropi i izvan nje; - objasniti pojavu gejzira, izvora vrele vode; - istražiti mogućnosti predviđanja zemljotresa i erupcija vulkana, kao i mjere koje se poduzimaju radi zaštite od isith; - objasniti da ove prirodne pojave mogu biti uzrok promjene kvaliteta životne sredine. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - posmatrati film o katastrofalnim zemljotresima i samostalno zaključiti o posljedicama i mjerama zaštite; - samostalno ili u grupi sakupljati i prezentovati odgovarajući materijal o katastrofalnim zemljotresima na Balkanu; - prepoznati karakteristične vulkane na fotografijama, filmu, - istražiti najpoznatije vulkane i ucrtati na karti Svijeta; - pronaći, pročitati i prokomentarisati tekst <i>Uspon na Vezuv</i> ili pogledati film o <i>Vezuvu</i>; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povezati prethodna znanja sa novim saznanjima i iskustvima; - putem modela i crteža objasniti pojavu vulkana; - na konkretnom primjeru analizirati načine prevencije od zemljotresa i vulkana i isnositi sopstvene ideje; - sakupljati odgovarajući materijal sa Interneta, iz literature, medija, na datu temu i o istom izvještavati.
---	--	---	---

Zanimljive erozivne sile i oblici

<p>Veliki kanjon Kolorada; kanjon rijeke Tare; Mamutova pećina; Postojnska jama; hercegovački "ljuti"</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti uticaj spoljašnjih sila na oblikovanje reljefa i prepoznati koji su to oblici; - upoznati najveće kanjone svijeta (Kolorado, rijeka 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepoznati na fotografiji, filmu, video zapisu neobične erozivne oblike, izvesti zaključke o vanjskim silama koje su ih formirale; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povezati prethodna znanja i iskustva sa novim saznanjima; - pokazati interes za gledanje filmova o reljefu morskog dna;
---	---	---	---

<p>krš; delte; Marijanski rov/brazda/jarak; Lavine, ledeni bregovi.</p> <p>Metrika: 3 časa</p>	<p>Tara);</p> <ul style="list-style-type: none"> - locirati na karti karakteristične delte; - upoznati zanimljive oblike krške erozije (Mamutova pećina, jama Postojna, Vjetrenica, ...); - imenovati karakteristične oblike krške erozije u Bosni i Hercegovini; - objasniti pojavu lavina, ledenih bregova; - posmatrati i uočavati karakteristične erozivne oblike svog kraja. 	<ul style="list-style-type: none"> - koristeći fotografije, film, odgovarajući tekst o kanjonu Kolorada, rijeke Tare, uočiti neke specifičnosti bitne za njih i o tome razgovarati; - posmatrati, fotografisati, opisati, istražiti karakteristične oblike erozije u Bosni i Hercegovini ; - pokazati na fizičkoj karti Svijeta najveće nadmorske visine i dubine na Zemlji; - na osnovu fotografija, filma, odgovarajućeg tekstualnog materijala, objašnjavati pojavu lavina, ledenih bregova, otkrivajući uzročno-posljedične veze. 	<ul style="list-style-type: none"> -pokazati istraživačke sposobnosti; -pokazati odgovornost prema radu;
Na najvišim planinama svijeta			
<p>Himalaji - Mont Everest; Pamir, Andi, Kordiljeri; Alpi - Mon Blan; Kilimandžaro - Kibo.</p> <p>Metrika: 3 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opisati osvajanje Himalaja i Alpa; - opisati karakteristična naselja i stanovništvo u podnožju Himalaja; - prepoznati na vizuelnim materijalima Ande, Kordiljere, Pamir, Kilimandžaro; - kroz primjere objasniti pojavu kretanje lednika; i lavina; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -voditi razgovor o osvajanju najvećih vrhova Himalaja, Alpa na osnovu tekstova, filma, video zapisa; - uz korišćenje fotografije, filma, video zapisa prepoznati i opisati karakteristična naselja i stanovništvo u podnožju Himalaja, Anda, Kordiljere, Kilamandžaro... i izvesti zaključke o uslovima života; - čitati i razgovarati o tekstu <i>Prvo penjanje na Mon Blan</i> (različiti izvori informacija)); - samostalno ili u grupi sakupljaju odgovarajući materijal i rade foto-albume, panoe na temu najviših planina na svijetu. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati istraživačke sposobnosti; -pokazati odgovornost prema radu; -povezati prethodna znanja sa novim iskustvima; -istražiti načine života u podnožju velikih planina i uporediti u odnosu na druge visinske razlike; - izvesti zaključke o značaju gorske službe za spašavanje ljudi i životinja;

Vrijeme nikad isto			
<p>Polovi hladnoće i toplote; ciklon, tajfun, uragan, orkan, El Ninjo; monsun; neobične padavine.</p> <p>Metrika: 3 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati polove hladnoće i toplote; - objasniti strukturu atmosfere (od tla do bezvazdušnog prostora); - razlikovati karakteristične vjetrove, ciklone (tajfun, uragan, El Ninjo, monsun); - upoznati neobične padavine; - upoznati načine predviđanja vremena. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - čitati i analizirati tekst <i>Polovi hladnoće i toplote</i> (različiti izvori informacija), i izvesti zaključke o uzrocima; - koristeći odgovarajuće podatke na karti Svijeta pronaći i pokazati najtoplije i najhladnije predjele na Zemlji; - posmatrati i komentarisati film o rušilačkom vjetru El Ninjo, Izvesti zaključke o uzrocima, posljedicama, mjerama zaštite; - na konkretnom primjeru objasniti značaj monsuna; - čitati tekst o neobičnim kišama, pronaći uzročno-posljedične veze; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - istražiti pojavu "pijavica" u Evropi; - na osnovu vlastitog iskustva razgovarati o načinima zaštite od elementarnih nepogoda;
Od prašuma do pustinja			
<p>Oaza; fatamorgana; "pijesak pjevač"; džungla, Amazonija; savana, stepa.</p> <p>Metrika: 4 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - klasifikovati pustinje prema načinu postanka; - upoznati karakteristične pojave u pustinji; - opisati uslove života u oazi; - objasniti karakteristike džungle, savane, stepe i procijeniti njihovo značaj; - odrediti mjesta uzgajanja određenih tropskih kultura (kokos, datula, papaja, guajavo, ananas, atunos, banane...) uz pomoć atlasa. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći vlastito znanje, odgovarajući film, fotografije, video zapise opisati pustinje i oaze te donose, zaključke o uslovima za život; - čitati odgovarajući tekst o neobičnim pustinjskim pojavama, voditi razgovor o njima, te pronaći uzroke; - posmatrati film o Amazoniji, čitati tekst <i>"Zeleni pakao" Amazonije</i> (različiti izvori informacija), samostalno dati mišljenje o značaju, te procijeniti uslove za život; - samostalno ili u grupi sakupljati, klasifikovati, analizirati i prezentovati geografske informacije na datu temu; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - istražiti pozitivan i negativan uticaj čovjeka (širenje pustinje, kultivisanje pustinje); - raditi projektne radove na datu temu. - prezentirati rezultate projektnog rada u školskom holu, - pokazati odgovornost prema radu;
Okeani i mora, nepregledne plave njive			
<p>- Svjetski okean; morske struje; plima, oseka;</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ocijeniti morska bogatstva; - razlikovati morske struje i 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizirati tekst - <i>Sa lovcima na kitove, Ribarenje oko</i> 	<p>Učenici će:</p>

<p>Lofotska ostrva.</p> <p>Metrika: 3 časa</p>	<p>procijeniti njihov značaj;</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti plimu i oseku (morske dobi ili morske mijene) i procijeniti njihov značaj; - vrednovati čovjekov odnos prema vodama. 	<p><i>Lofotskih ostrva</i> (različiti izvori informacija);</p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti prate puteve morskih struja i analiziraju njihov značaj; - na osnovu odgovarajućeg materijala, vlastitog zapažanja, uporediti plimu i oseku na različitim obalama, dati mišljenje i navesti primjere o mogućnostima iskorištavanja; 	<ul style="list-style-type: none"> -navesti morska bogatstva i dati mišljenja o mogućnostima iskorištavanja; - povezati naučene sadržaje sa ranijim znanjima i iskustvima; - uraditi referat ili seminarski rad na temu odnos čovjeka prema vodama.
Obalama i vodama rijeka			
<p>Rajna, Dunav, Nil; Hoangho, Jangcekjang; Amazon; Nijagara; Zambezi; Volga; Misisipi sa Misurijem; sibirske rijeke.</p> <p>Metrika: 2 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vrednovati plovidbeni značaj Rajne i Dunava; - analizirati i vrednovati značaj doline Nila, Hoanghoa i Jangcekjanga; - uočiti specifičnost Amazona; - prikupiti informacije o vodopodima (Nijagarini, Viktorijini, Andeoski...); - procijeniti značaj Volge, Misisipija sa Misurijem...; - vrednovati sibirske rijeke i procijeniti mogućnosti iskorištavanja; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rade projektni zadatak na temu značaj dolina velikih rijeka (Rajne, Dunava, Nila, Hoanghoa i Jangcekjanga ...); - na osnovu odgovarajućeg materijala izvesti zaključke o načinu iskorištavanja navedenih rijeka i odnosa čovjeka prema njima; - samostalno ili u timu sakupljati, klasifikovati, analizirati odgovarajući materijal sa Interneta, iz literature na datu temu, napisati izvještaj i isti prezentovati; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povezati prethodna znanja sa novim saznanjima; - kreativno uraditi foto-albume, pano, male turističke prospekte; - postavljati kviz pitanja.
Zagađenost ne zna za granice			
<p>Ozonski omotač; kisele kiše; održivi razvoj; ekološka država.</p> <p>Metrika: 3 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - procijeniti uticaj čovjeka na stanje životne sredine (vazduh, voda, šume, tlo...); - objasniti značaj ozonskog omotača za živi svijet na Zemlji, kao i uzroke i posljedice njegovog oštećenja; - prepoznati štetne uticaje u biosferi i znaju načine zaštite i unapređenja; - analizirati i izvesti zaključak o značaju šuma te ograničenosti prirodnih resursa na Zemlji; - kritički argumentirati odnos tehnološkog razvoja prema prirodi; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kroz istraživački rad sakupljati, klasifikovati, analizirati i prezentovati odgovarajući materijal na temu, prirodne sredine i čovjeka, održivog razvoja,; - čitati konkretne tekstove - <i>Šume, pluća Zemlje, Kisele kiše, Naša planeta mora ostati zelena</i> (različiti izvori informacija), diskutovati i izvesti zaključke o istim; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - T-tabelom razvrstati uzroke i posljedice kiselih kiša; - povezati prethodna znanja i iskustva sa novim saznanjima; - samostalno ili u grupi, uz pomoć odgovarajućih parametara, izraditi tabele štetnih uticaja u biosferi, dati mišljenje o mjerama zaštite; - izraditi albume, postere, zidne novine na temu <i>Ekološka država – Bosna i Hercegovina</i> - izraditi panoe sa porukama zaštite prirode.

	- opravdati prirodni i ekonomski smisao ekološkog razvoja Bosne i Hercegovine;		
Neobičan biljni i životinjski svijet			
Egzotične životinje Afrike; Anakonda, kengur, kivi, irvas, sibirski tigar, pingvin; Jeloustonski nacionalni park; sekvoja, eukaliptus, baobab, pirinač, pamuk, kafa. Metrika: 3 časa	Učenici će: - pronaći informacije o egzotičnim životinjama Afrike; - prepoznati nama neobičan životinjski svijet (anakonda, kengur, sibirski tigar, irvas, pingvin, ptica kivi...); - upoznati rekorde u životinjskom svijetu (najbrži-najsporiji, najveći-najmanji...); - identifikovati i opisati biljni i životinjski svijet Jelouston parka; - nabrojati i analizirati nama neobične biljne vrste (sekvoja, eukaliptus, baobab...); - vrednovati značaj pamuka, riže, kafe...; - analizirati sličnosti i razlike nama neobičnog svijeta Arktika i Antarktika;	Učenici će: - posmatrati i razgovarati o filmu životinjski svijet Afrike ; - prikupljati odgovarajući materijal, (slikovni, tekstualni) o zanimljivom životinjskom svijetu, i isti prezentovati; - na osnovu određenog materijala opisati i izvesti zaključke o posebnosti Jeloustona; - koristeći odgovarajuće podatke izraditi tabele rekordera biljnog i životinjskog carstva; - samostalno ili u grupi dati mišljenje o značaju riže, pamuka, kafe; - posmatrati i diskutovati o filmu na temu čudesnog svijeta Arktika i Antarktika,;	Učenici će: - se odgovorno odnositi prema biljkama i životinjama – navodeći mjere zaštite; - povezati prethodna znanja sa novim saznanjima; - uraditi foto-albume, panoe nama neobičnog životinjskog svijeta; prikupljati, selektirati, analizirati, koristiti odgovarajući materijal sa Interneta, i iz popularne literature,;
Susret sa rijetkim stanovnicima Zemlje			
Eskimi; Maje, Inke, Asteci; Indijanci; Pigmeji, Bušmani, Tuarezi; Aboridžini Metrika: 2 časa	Učenici će: - opisati način života Eskima, kao rijetkih stanovnika sjevera; - uočiti razlike među drevnim narodima Amerike, Afrike, i Australije (Amerika: Maje, Inke, Asteci, Indijance; - Afrike: Pigmeje, Bušmane, Tuarege; - Australija: Aboridžini); - objasniti način života navedenih stanovništva;	Učenici će: - na osnovu odgovarajućih filmova, tekstova, izvesti zaključke o životu i radu Eskima u uslovima hladne polarne klime; - kroz istraživački rad sakupljati, klasifikovati, analizirati i prezentovati odgovarajući materijal na temu drevni narodi Amerike, Afrike i Australije;	Učenici će: - razumije da predrasude mogu negativno uticati na međuljudske odnose. - diskutovati na temu stereotipa o pojedinim narodima, etničkim, vjerskim zajednicama; - samostalno ili u grupi istražiti i prezentovati;
Neobična naselja			
Murmansk, Tula, Noriljsk; Potosi, La Paz; Katmandu; Venecija, Njujork, Jerusalim, Pariz, Rio de Žaneiro, Singapur. Metrika: 2 časa	Učenici će: - razlikovati smještaj stanovništva od prirodnih skloništa do megalopolisa; - locirati i imenovati najsjevnija naselja na Zemlji (Murmansk, Tula, Noriljsk); - dati primjere naselja na "orlovim visinama" (u Andima,	Učenici će: - čitati, komentarisati tekstove i dati svoje mišljenje o uslovima života u najsjevnijim naseljima na Zemlji,; - na karti Svijeta pronaći najsjevnija i najviša naselja na Zemlji;	Učenici će: - uporediti ljudska staništa od prirodnih skloništa do megalopolisa; i dati svoje mišljenje; - koristeći odgovarajući materijal izvesti zaključke o životu i radu stanovništva u najvišim i najsjevnijim

	Tibetu); - prepoznati karakteristična naselja (Venecija, Pariz, Jerusalem, Njujork, Rio de Ženeiro, Singapur...).	- istražujiti i napraviti izložbu karakterističnih naselja, npr. Venecija, Jerusalem, Njujork, Pariz, Rio, Singapur;	naseljima na Zemlji; - izraditi male turističke prospekte
Građevinski gorostasi i otkrića koja su oplemenila svijet			
Tuneli u Alpima; Lamanš; Golden Gejt; mostovi Japana; Suecki kanal; Panamski kanal. Metrika: 2 časa	Učenici će: - vrednovati značaj tunela ispod Alpa, Lamanša; - pronaći i objasniti u čemu je značaj najdužih mostova na svijetu; - vrednovati značaj Sueckog i Panamskog kanala; - vrednovati najnovija tehničko-tehnološka otkrića.	Učenici će: - prikupiti fotografije, o najdužim, mostovima na svijetu; - na osnovu posmatranog filma izvesti zaključke o Panamskom i Sueckom kanalu; - istražiti tehnička čuda Japana;	Učenici će: - koristeći prethodna znanja uz odgovarajući film ili tekst samostalno procijeniti značaj tunela ispod Alpa, Lamanša; - sakupljati podatke sa Interneta, iz medija o najnovijim tehničko-tehnološkim otkrićima i o istom izvještavati; - samostalno prosuđivati;

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI – II nivo (35 časova)

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
TURIZAM I NJEGOV RAZVOJ			
UVOD U TURIZAM Metrika: 3 časa	Učenici će: - definisati osnovne pojmove o turizmu: turizam, turist, putnik, izletnik, ljetovalište, planinar, alpinista, gost-ugostitelj; -imenovati i opisati vrste i oblike turizma;	Učenici će: - analizirati i povezati osnovne pojmove o turizmu kroz primjere iz života; -povezati vrste i oblike turizma, iz kojih su se razvili: kulturni, vjerski, zdravstveni, primorski, kongresni, omladinski, sportski, planinarski, eko-turizam, seoski turizam;	Učenici će: -razgovorati o svojim turističkim putovanjima kroz igru uloga; -pretražiti i pregledati prospekte putovanja ili proučiti turističku kartu u odnosu na vrstu i oblik turizma;
Kulinarska kultura i kultura gostoljubivosti Metrika: 4 časa	Učenici će: - opisati i ilustrirati kulinarsku kulturu i kulturu gostoljubivosti: kultura ishrane, pića, nacionalna jela, gostoljubivost; - objasniti pravila serviranja jela;	Učenici će: - pripremati i podesiti ambijent za različite prigode; -istražiti načine serviranja povodom različitih prigoda; -učestvuju u kuhanju domaćih jela prema	Učenici će: - se pristojno ponašati za stolom tokom gustacije ; -istražiti tradicionalnu gostoljubivost ljudi svog područja;

		receptu i serviranju istih; -igraju uloge dobrodošlice gostiju;	
Transport i komunikacija u turizmu. Značaj i vrsta saobraćajnih veza. Komunikacione veze. Metrika: 5 časova	Učenici će: -nabrojati i objasniti pojmove transporta i komunikacije u turizmu; - identifikovati i procijeniti podobnost saobraćajne povezanosti svog kraja sa drugim krajevima. -objasniti značaj saobraćajne povezanosti kraja i države za razvoj turizma;	Učenici će: -pokazati na karti saobraćajne veze svog kraja sa najbližim turističkim centrima; -izvršiti selekciju transporta i komunikacije u turizmu prema pojmovima: saobraćaj (cestovna, željeznička, vazдушna i vodena mrežna povezanost), stanice, aerodrom, (zanimanja u oblasti saobraćaja), turističko oglašavanje i informisanje, turističke informacije na internetu;	Učenici će: - posjetiti autobusku, željezničku stanicu, (aerodrom) i ocjeniti sa aspekta turista (čekaonicu: vrijeme rada, opremu, čistoću, uslugu, vozni red, itd.) - primjeniti kao projektni rad i istraživačke aktivnosti;
Komunalna opremljenost Metrika: 2 časa	Učenici će: - objasniti značaj urednog životnog okruženja za turizam; -nabrojati šta čini komunalnu opremljenost (vodovod, kanalizacija, odvoz smeća, zelenilo, parkinzi, hortikultura, divlje deponije smeća, odlagališta smeća);	Učenici će: -pregledati uređenost školske okoline i napraviti izveštaj ili plakat;	Učenici će: -posjetiti službenike, koji se brinu za uređenje životne sredine i pokazati interes za probleme svog kraja;
Turizam i ugostiteljski objekti i oprema Metrika: 6 časova	Učenici će: - nabrajati, opisati vrste i procijeniti po kvalitetu smještajne objekte i objekte za ishranu svog kraja; - objasniti ulogu ugostiteljskih objekata za razvoj turizma u svom kraju; -analizirati i klasifikovati: restorane (restoran, bife, bar, kafić, picerija, hotel, pansion, motel, domovi, kamp, bungalov, turistično naselje; planinska kuća; seosko domaćinstvo, etno-selo, vinski podrum,	Učenici će: -odrediti turističke objekte u kraju ili najbliže turističke destinacije i ucrtati u kartu; -posmatrati hotel, pansion, motel, seoski turizam, te pronaći razlike i sačiniti tabelarni pregled i plakat; -organizirati i realizirati intervju sa ugostiteljskim osobljem i objaviti u školskim novinama;	Učenici će: -razvrstati objekte po kvalitetu; -istražiti cijene u turističkim objektima i izraditi rang najpovoljnijih ponuda; -izraditi katalog ili brošuru turističkih objekata;

	vinarija, vinograd, vinski put; sportska igrališta, bazeni;		
Ugostiteljska i turistička zanimanja, škole Metrika: 2 časa	Učenici će: - procijeniti atraktivnost i zainteresovanost mladih za karijeru u turizmu i ugostiteljstvu; - nabrojati turističko ugostiteljska zanimanja i institucije u kojima se obrazuju ti kadrovi (škole i fakulteti);	Učenici će: -istražiti podatke o upisu u ugostiteljske i turističke škole u regionu i u Bosni i Hercegovini; - organizovati posjetu hotelu i razgovarati sa zaposlenima o prednostima i nedostacima karijere u ugostiteljstvu;	Učenici će: -organizovati posjetu najbližoj ugostiteljskoj i turističkoj školi i voditi razgovor sa nastavnikom praktične obuke; -
ŽIVOTNI STANDARD KAO OSNOV RAZVOJA TURIZMA Metrika: 2 časa	Učenici će: -objasniti kako životni standard i uslovi rada utiču na razvoj turizma u 20. vijeku i danas;	Učenici će: -anketirati drugove, kada i gdje će ići na odmor, praviti tabele, i analizirati ih; - istražiti gdje su i s kim bili na ljetovanju i objaviti rezultate;	Učenici će: -voditi razgovor o plaćenom godišnjem odmoru, 8 - satnom radnom danu, regresu, masovnom turizmu, luksuznom turizmu, turizmu za mlade, ekoturizmu;
ODNOS PREMA GOSTIMA Osnovna pravila u radu sa turistima (turistički bonton) Metrika: 6 časova	Učenici će: -prepoznati pravilno i nepravilno ophođenje ugostiteljskih radnika prema gostima, u grupi, u školi; -objasniti kako razumiju geslo "Mušterija je uvijek u pravu"; -opisati lijepo ponašanje (bonton): dobrodošlica, gostoljubivost (pozdrav, prijem gosta, odjava gosta, informisanje), odnos gost – ugostitelj;	Učenici će: -igrati uloge pravila bontona simulirajući različite situacije između gosta i domaćina; -posmatrati kako konobari ili prodavci slijede pravila bontona; -anketirati turiste o gostoprimstvu i radu turističkih agencija, te predstaviti rezultate gostoprimstva u svom mjestu turističkim agencijama i institucijama vlasti;	Učenici će: - nabrojati i opravdati pravila gostoprimstva te koristiti ih u školi i van nje; -poštovati pravila lijepog ponašanja (bontona) u svakodnevnom životu; -pripremiti školski događaj i sprovesti srdačan prijem gostiju;
TURISTIČKO OGLAŠAVANJE I INFORMISANJE			
Vrste i oblici oglašavanja u turizmu Načini širenja turističkih informacija Metrika: 5 časova	Učenici će: -nabrojati vrste i oblike turističkog oglašavanja /reklamiranja i informisanja; - objasniti pojmove: turističko oglašavanje / reklama, promocija turizma; letak, brošura, plakat, razglednica,	Učenici će: - porediti prednosti pojedinih načina širenja turističkih informacija; - prikupiti, analizirati i prezentovati propagandni materijal svog kraja;	Učenici će: -uraditi prospekt, plakat, brošuru, radio oglas za svoj kraj...; -urediti oznake puta za turističke atrakcije i dati prijedloge za nove oznake i popravke dotrajalih;

	turistički vodič, turistička karta, turistička reklama ili program na radiju ili TV, turistički film, turistička tabla, smjernice;		
--	--	--	--

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI - III nivo (32 časa)

Odgajno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>LOKALNI /DOMAĆI TURIZAM</p> <p>– Moj kraj</p> <p>Metrika: 3 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -opisati razvoj domaćeg turizma u svom kraju; - ilustrirati historiju turizma u domaćem okruženju (regija Sjeveroistočne Bosne i Hercegovine); - identifikovati uslove koji moraju biti ispunjeni za domaći turizam u svom kraju; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -odrediti na karti turistička područja svog kraja; -nabrojati turističke agencije u bližoj okolini; -kroz projektni rad učiti o razvoju turizma svog kraja; - procjeniti da li domaći turizam u njihovom kraju ispunjava te uslove; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - intervjuisati članove turističkih agencija o radu istih; -organizirati učešće na sajmu domaćeg turizma; -pripremite izložbu o najljepše uređenim kućama svog kraja;
OSNOVE ZA RAZVOJ DOMAĆEG TURIZMA (REGIJE)			
<p>PRIRODNA OSNOVA ZA RAZVOJ TURIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI</p> <p>Metrika: 7 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -kroz primjere iz Bosne i Hercegovine definisati reljef kao uslov za razvoj turizma; -prodiskutovati o klimi kao osnovi turizma, turistička sezona, vremenski uslovi, banjska lječilišta, zimski turizam; - ocjeniti značaj voda u regiji za razvoj domaćeg turizma (jezera, rijeke, podzemne vode, mineralni izvori i topla voda, voda za piće, zagađena voda); - opisati načine korištenja biljnog i životinjskog svijeta u turizmu (prirodni i kultivisani park-šumarstvo, staze turističkog učenja, posmatračnice ptica, divljači, lov, ribolov, lov u 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razvrstati površine kao osnov razvoja turizma (planine, doline, obale); -analizirati i zabilježiti prirodne karakteristike bitne sa aspekta turiste; -istražiti podatke o broju sunčanih dana, snježnih padavina, vjetrovitih i poplava, ekstremnih događaja; -istražiti podatke u dokumentima o čistoći/zagađenosti vazduha i njihovoj vrijednosti sa aspekta turizma; -potražite podatke o čistoći vode u domaćem okruženju; -pripremiti pitanja za intervju u okviru posjete turističkim objektima 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prikupiti podatke o prirodnim resursima domaćeg kraja kroz proučavanje literature, razgovore i intervjue, prikupljanje brošura, fotografija, razglednica i izrađuju mape - kroz izlet i rad na terenu; -argumentirano pravdati potrebu za čistim vazduhom i vodom; - kreirati tabele, grafikone i karte i na osnovu prikupljenih podataka daju prijedloge za razvoj domaćeg turizma (zainteresiranim stranama); - pronaći istražiti porijeklo nastanka

	<p>polju, sakupljanje šumskog i ljekovitog bilja);</p> <p>- ocijeniti značaj pojedinih turističkih lokaliteta za razvoj turizma (Vjeternica, vrelo Bune, vodopad Kravice i Plive, slapovi Une, Hutovo Blato, termalni izvori Ilidža...)</p>	<p>(banje, planinski domovi, bungalovi...)</p> <p>kod izvođenje školskih ekskurzija;</p> <p>-fotografisati najinteresantnije motive i razvrstati ih po određenim karakteristikama bitnim za turizam;</p> <p>-pratiti i bilježiti značaj biljnog i životinjskog svijeta, kao uslova za razvoj domaćeg turizma;</p> <p>-izraditi plakate o zaštićenim biljkama i životinjama te ih postaviti u školi;</p>	<p>naziva određenih lokaliteta;</p> <p>- bilježiti usmenu predaju i narodne običaje, napraviti zbirku; i postaviti izložbu;</p> <p>-izvoditi argumentirane stavove o potrebi zaštite biljnog i životinjskog svijeta kroz primjere iz turizma;</p> <p>- upoznati druge učenike o zaštiti biljaka kroz obilježavanje Dana nauke (škola određuje koji je to dan);</p> <p>- predložiti, kako mogu urediti školsku okolinu, i pri uređenju aktivno sudjelovati;</p>
<p>DRUŠTVENA OSNOVA ZA RAZVOJ TURIZMA</p> <p>Naslijeđe: spomenici,muzeji, događaji, suveniri</p> <p>Metrika: 5 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-definisati koncept naslijeđa: kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe;</p> <p>-objasniti pojmove: besplatni muzeji, muzejska zbirka, spomenik kulture, spomenik prirode, galerija, forma viva, turistički spomenik;</p> <p>-nabrojati turističke, kulturne, sportske, zabavne, muzičke manifestacije, koncerte, sajmove...;</p> <p>- navesti primjere domaćih jela i tražiti informacije, gdje ih turisti mogu probati;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-izraditi mapu i listu spomenika kulture u bližem i daljem okruženju;</p> <p>-prikupljati stare recepte, stare razglednice/ili fotografije, predmete i urediti kao tematsku muzejsku zbirku;</p> <p>- obaviti intervju sa starijima o običajima i upotrebi starih predmeta;</p> <p>-istražiti najinteresantnije spomenike (prikupiti tekstove i fotografije) i izraditi turističku brošuru (npr. Butmir, Ošanići, Mogorjelo, Radimlja, srednjovjekovni gradovi, Stari most, Baščaršija, Katakombe u Jajcu, Vijećnica, Svrzina kuća...)</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- klasifikovati spomenike značajne za razvoj domaćeg turizma u regiji;</p> <p>-usmjereno razmišljaju i razgovaraju o tome, kako da iskoriste kulturnu baštinu za razvoj turizma;</p> <p>-obići muzej, grad, galeriju, vjerske građevine, te pripremiti prezentacije za posjetioce;</p> <p>-navesti primjere turističkih atrakcija u regiji i Bosni i Hercegovini, koje su zasnovane na naslijeđu;</p> <p>-prema svojim sposobnostima učestvovati u organizaciji i izvođenju turističkih događaja svog kraja;</p> <p>- učestvovati u izradi turističkih suvenira;</p>
	<p>Učenici će:</p> <p>- klasifikovati i povezati zanate, trgovinu,</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-analizirati dohodak od turizma: proizvodnja</p>	<p>Učenici će:</p> <p>- grafički prikazati dohodak od turizma i</p>

<p>TURIZAM KAO PRIVREDNA DJELATNOST</p> <p>Povezanost zanata, trgovine, saobraćaja, industrije i poljoprivrede sa turizmom</p> <p>Metrika: 6 časova</p>	<p>poljoprivredu i industriju sa turizmom;</p> <p>-objasniti značaj turizma za privredu Bosne i Hercegovine;</p> <p>- opisati uticaj turizma na privredu kraja;</p>	<p>suveniru, zanati (frizer, pčelar ...), domaći turizam, međunarodni turizam, šoping turizam, broj radnih mjesta, devizni priliv, izvoz;</p> <p>-anketom identifikovati šta turisti najčešće kupuju u prodavnicama;</p> <p>-koristiti podatke ankete i napraviti tabelu za organizaciju u kraju, koja je specijalizovana za proizvode namjenjene turistima;</p> <p>-napraviti tabelu nekog poljoprivrednog dobra (firma ili domaćinstvo) koje opskrbljuje kraj: razvrstati njihove poljoprivredne proizvode koje prodaju;</p>	<p>koristiti podatke kroz razgovor;</p> <p>-pokazati odgovornost za izvršavanje dobijenih zadataka u grupi ili samostalno;</p> <p>-sarađivati sa kolegama u prikupljanju i obradi informacija iz različitih izvora;</p> <p>-argumentovano diskutovati o uticaju turizma na razvoj privrede;</p>
<p>Uticaj turizma na privredu kraja</p> <p>Metrika: 3 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-procijeniti uticaj turizma na razvoj kraja (regije);</p> <p>-objasniti na konkretnim primjerima iz okruženja pozitivne i negativne efekte turizma na život kraja;</p> <p>-predložiti mjere za poboljšanje turizma u svom kraju;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-istražiti kako turizam utiče na blagostanje ljudi u Bosni i Hercegovini i zemljama u kojima je razvijen turizam;</p> <p>-istražiti razvoj turizma svog kraja zadnjih pedeset godina;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-na osnovu istraživanja izvoditi zaključke o sličnostima i razlikama nekada i sada u razvoju turizma;</p> <p>-dati primjere pozitivnih i negativnih učinaka turizma (radna mjesta, životni standard, komunalna opremljenost, podizanje cijena, zagađenost);</p>
BRIGA ZA RAZVOJ TURIZMA			
<p>AMATERSKI OBLICI Turistička društva</p> <p>PROFESIONALNI OBLICI Turistička agencija, Turistički savez Bosne i Hercegovine, Nacionalno turističko udruženje</p> <p>Metrika: 4 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-opisati svrhu turističkog društva i njihove zadatke;</p> <p>- opisati rad i zadatke profesionalnih turističkih organizacija;</p> <p>-navesti razlike u pojmovima amaterizam, turističko društvo, turistički savez, servisna služba, turistički informacijski centar, turistički poslovi, turistički kiosk, prodaja suveniru;</p> <p>-upoznati se sa mogućim</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-posjetiti turističku organizaciju i voditi razgovor sa odgovornima o programu i metodama rada;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-istražiti načine informisanja amaterskih i profesionalnih turističkih organizacija putem interneta (web portali);</p> <p>-voditi razgovor o svrsi informativnog rada profesionalnih turističkih organizacija (privlačenje korisnika usluga);</p>

	oblicima amaterskih i profesionalnih aktivnosti u turizmu svog kraja ;		
TURISTIČKI VODIČI			
- izbor sadržaja i tok puta; -izvedba i analiza turističkog vođenja; Metrika: 4 časa	- objasniti osnove turističkog vođenja; - nabrojati pravila ponašanja u turističkom vodiču; -dati primjer turističkog vodiča za svoj kraj (regiju) u skladu sa svojim znanjem i sposobnostima; -odgovoriti na osnovna pitanja turista o njihovom kraju; -objasniti pojmove turistički vodič, služba za vodiče, turistički priručnik, turističke zanimljivosti,	- prikupiti informacije o strukturi turista koje će voditi; - odrediti lokaciju objekta i vrijeme posjete za vođenje jedne grupe turista, te isprobati sa kolegama dato vrijeme i lokaciju; -izvesti vođenje turista i izvršiti analizu vođstva; -vođenje grupa iz drugih škola, izvode učenici koji su dobro pripremljeni;	-poštovati pravila iz turističkog vodiča ; -prepoznati šta trebaju poboljšati u svom radu;

Didaktičko metodičke napomene

Podučavanje izbornog predmeta „Turistički odgoj i zanimljiva geografija“ je u skladu sa općim didaktičkim principima. Nastavnik u pripremi godišnjeg plana, sadržaje i metode rada usklađuje sa sposobnostima i interesima učenika, te stepenom razvoja turizma kraja (regije). Nastavnicima se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama, kao i sadržajima koje treba obraditi. Izbor oblika i metoda rada je slobodan.

Ciljevi nastave su dati tabelarno i razvrstani su po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti učenika. Aktivnosti mogu istovremeno ostvariti više ciljeva, a isto tako jedan cilj se može ostvariti preko više različitih aktivnosti. Veze su naznačene u didaktičkim uputstvima i korelaciji među predmetima.

Sloboda i kreativnost nastavnika ispoljava će se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbor nastavnih metoda i oblika rada, raspored nastavnih sadržaja, izbor nastavnih sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu. Primjeri aktivnosti su prijedlozi i nastavnik/ca može upotrijebiti i druge načine za ostvarivanje ciljeva. Prilikom planiranja nastavnog sadržaja, nastavnik/ca treba da vodi računa o sposobnostima i uzrastu učenika, njegovim/njenim potrebama i interesovanjima, uslovima i nastavnim sredstvima kojima škola raspolaze.

Sadržaj programa nije zamišljen kao strogo definisan, već nastavnici i učenici prema sopstvenim interesovanjima i mogućnostima mogu sami istraživati i birati karakteristične primjere. Učenje mora imati smisla za učenike. Zato, umjesto insistiranja na pamćenju činjenica, kod učenika treba razvijati sposobnost za samostalno korišćenje različitih izvora znanja, za povezivanje sopstvenih iskustava i školskog znanja, treba ih podsticati da samostalno istražuju i uče. Da bi se ostvario visok nivo postignuća, umjesto faktografije, akcenat treba da bude na učenju smislenih, međusobno povezanih sadržaja potrebnih za dalje obrazovanje i svakodnevni život.

Nastavnici treba da koriste metode i aktivnosti koje će podsticati i razvijati sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, izdvajanje bitnog od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica. Nastavnici treba da podstiču inicijativu i kreativnost učenika u pokušajima da samostalno objasne uzrok nastanka, karakteristike i neophodnost nastanka obrađenih primjera. U tom pogledu i pogrešno objašnjenje učenika je

bolje, ako je sam razmišljao, od napamet naučenog tačnog objašnjenja.

Da bi se ostvario kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti korelaciju među različitim nastavnim predmetima. Sama priroda geografije, kao nauke koja predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka, a samim tim podrazumijeva i korišćenje dostignuća drugih nauka, predstavlja idealan model za usvajanje sistema pojmova, što je jedan od osnovnih ciljeva učenja uopšte.

Ne postoji samo jedan model dobrog časa, ali postoje zahtjevi koje treba uvažavati da bi čas bio dobar. Prilikom planiranja časa, nastavnik treba da ima na umu cilj (šta treba postići časom), koji je najbolji način za to i kojim sredstvima raspolaže. Učenici treba u najvećoj mjeri da učestvuju u svakoj fazi nastave, treba im dati mogućnost da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima, da rade u grupama i istražuju.

Učenici će dostići više nivoa znanja, ukoliko im se pruži prilika da stečeno znanje primjenjuju u svakodnevnom životu ili da vrednuju značaj određenih pojava i procesa. Jedna od mogućih aktivnosti za podsticanje razvoja kreativnog mišljenja je argumentovana diskusija. U programu ima dosta pogodnih tema, o kojima učenici mogu diskutovati na času. Nastavnik organizuje rad u grupama ili parovima, pruža pomoć u prikupljanju materijala, daje instrukcije u vezi sa korišćenjem prikupljenog materijala i pripremi efektne prezentacije i izvještaja o rezultatima rada. Nastavnik treba da insistira na kartografskoj pismenosti i upotrebi geografskih karata;

Sadržaji su pogodni i za realizovanje projektna nastave. Učenici mogu raditi projektne radove i po sopstvenom izboru. Pored usvajanja određenih znanja, kroz projekatsku nastavu će učenici vježbati metode i tehnike samostalnog istraživačkog rada.

Veoma je važna upotreba savremenog audio-vizuelnog materijala, video snimaka, filmova, pisanih dokumenata, statistike, priča, muzike i drugo, jer pomažu učeniku da formira slike o životu ljudi na Zemlji. Zato je važno da učenik nauči da samostalno traži, procjenjuje, prilagođava i koristi informaciju.

Poseban značaj za nastavu „Turistički odgoj i zanimljiva geografija“ ima primjena kompjuterske tehnologije. Preporučuje se upotreba kompjutera sa LCD projektorom i dostupnost kompjuterskih programa za prikazivanje i obradu statističkih materijala, tematskih karata. Veoma su pogodne raznovrsni DVD sa geografskim sadržajima, a mnogo je mogućnosti za korišćenje Interneta.

Ciljeve predmeta moguće je ostvariti ukoliko učenici povežu teoriju sa praksom okruženja koje dobro poznaju i ukoliko žele aktivno učestvovati u svom ličnom razvoju. Najbolje je organizovati poučavanje na terenu. Učenici samostalno istražuju, izvode zaključke, te ih prezentuju u formi izveštaja, čime stiču sposobnosti komunikacije i javnog nastupanja.

U godišnjem programu rada odrediti lokacije, ustanove i vrijeme koje će posjetiti sa učenicima. Posjetiti ustanove: hotele, pansionere, turističke agencije, sjedišta turističkih organizacija, muzeje, galerije, autobuske i željezničke stanice, i drugo.

Tokom cijele školske godine prikupljati informacije o turističkim atrakcijama kraja (regije), koje učenici žele pokazati posjetiocima kao turistički vodiči obilaskom po kraju i pripremiti kao turneju, kraću ekskurziju, izlet, na kojem će učenici pokazati svoje sposobnosti turističkog vođenja na domaćem terenu i okolini.

Način provjere znanja

Provjera i ocjenjivanje znanja je najvažnija i najosjetljivija faza odgojno-obrazovnog rada. Od nastavnikovog vrednovanja znanja učenika zavisi hoće li znanje ostati na nivou reprodukcije ili će učenici učiti sa razumijevanjem i znanje primjenjivati u školi i u svakodnevnom životu.

Uloga nastavnika kao procjenjivača i evaluatora u nastavnom procesu je veoma važna, a ona između ostalog obuhvata:

- ocjenjivanje i sve vrste intervencija koje daju povratnu informaciju o uspješnosti procesa učenja;
- primjenu različitih oblika ocjenjivanja i provjeravanja znanja;

- procjenjivanje i evaluiranje svih vrsta verbalnog i neverbalnog oblika ponašanja učenika prilikom rada (koji je prihvatljivo i neprihvatljivo);
- analiziranje individualnog postignuća učenika u odnosu na njihove sposobnosti, radne navike, motivaciju ...

Kvalitet provjeravanja i ocjenjivanja znanja biće na najvišem kvalitativnom nivou uz poštovanje stručnih didaktičkih principa u provjeravanju i ocjenjivanju znanja, kao što su primjena različitih načina i formi, uvažavanje individualnih razlika učenika, objektivnost, strpljivost, svrsishodnost, planiranje i javnost ocjenjivanja.

Prilikom provjeravanja i ocjenjivanja znanja (usmenog i pismenog), nastavnici treba da uzmu u obzir ciljeve: znanje, razumijevanje, analizu, sintezu, upotrebu, vrednovanje. Nastava treba da bude usmjerena na razmišljanje o načinu rješavanja problema, osposobljavanje za donošenje vlastitog izbora i odluke za date probleme. Cilj je razvijanje interesovanja i sposobnosti učenika.

Ocjenjivanje ne smije da se vezuje samo za utvrđivanje konačnih ocjena, nego se više koristi kao sredstvo praćenja toka nastavnog procesa. Ocjenjivanje treba bazirati na definisanim ishodima znanja.

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja treba da bude usmeno i pismeno. Pismena provjera znanja treba da se obavlja na objektivnim testovima, koji pokrivaju sve nivoe zahtjevnosti. Učenike treba unaprijed upoznati sa kriterijumima ocjenjivanja. Prilikom praćenja i ocjenjivanja učenikovog rada treba uzeti u obzir i rad na terenu, vježbe, prezentacije, izradu zbirki, portfolija. Nastavnik ne procjenjuje samo formalna znanja, nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učešća, saradnju, odgovornost za rad, snalaženje u grupnom rješavanju zadataka, rezultate grupnog oblika rada i drugo.

Prilikom provjere znanja, učenicima treba omogućiti korišćenje odgovarajućih pomagala (različite vrste karata, slikovni materijal, grafičke prikaze...) kako bi najlakše pokazali svoje znanje.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA

Za izborni predmet „Turistički odgoj i zanimljiva geografija“ u osnovnim školama osposobljeni su nastavnici koji su završili:

- četverogodišnji studij geografije - profesor geografije,
- četverogodišnji studij historije i geografije - profesor historije i geografije,
- dvogodišnji studij historije i geografije – nastavnik historije i geografije,
- dvogodišnji studij geografije – nastavnik geografije.

PONAŠANJE U KRIZNIM SITUACIJAMA

Uvod

Učenjem ovog predmeta učenici će:

- upoznati osnovne bezbjedonosne rizike, njihove manifestacije i posljedice po ljude,
- steći znanje i razumijevanje sigurnosnih i zaštitnih mjera i radnji u različitim situacijama,
- izgraditi svijest o potrebi zaštite sebe, drugih ljudi i životne sredine,
- stići vještine preventivnog i sigurnosnog djelovanja u vanrednim situacijama,
- osposobiti se za prepoznavanje, procjenu i upravljanje rizicima i opasnostima u različitim situacijama,
- pravovremeno, pribrano i osviješteno postupati u različitim kriznim situacijama, pružajući pomoć sebi i drugima i znajući kome se i kako obratiti za stručnu pomoć.

TREĆA TRIJADA

Sedmi razred

Cilj

Da učenici steknu osnovna znanja i vještine koje mogu primjeniti u svakodnevnom životu kada riječ o prvoj pomoći i zaštiti.

Zadaci:

- da učenike teoretski i praktično pripremi, obučí i osposobi za pružanje prve pomoći sebi i drugima prilikom povreda koja nastaju u eventualnim katastrofama, zatim pri radu u kući, na ulici, u školi i na drugim mjestima;
- da učenike praktično osposobi za pružanje osnovnih oblika prve pomoći;
- da razvije solidarnost prema drugima kojima je pomoć potrebna.

Sadržaji poučavanja:

1. Samopomoć i uzajamna pomoć

- Pojam i značaj pružanja prve pomoći;
- Vrste prve pomoći (samopomoć, laička i stručna);
- Sredstva za pružanje prve pomoći.

2. Postupak sa ranom

- Postupak sa ranom:
- rane -pojam, vrste, izgled i uzroci nastanka;
- prvi zavoj;
- postavljanje zavoja na razne dijelove tijela (prste, šaku, podlakticu, lakat, stoplao, koljeno, rame, glavu, grudni koš);
- postavljanje trougla marame (na glavu, rame, lakat, koljena zglobovi, šaku i stopalo).

3. Samopomoć i uzajamna pomoć

- Krvarenje: pojam, vrste, opasnosti i znaci iskrvarenosti,
- Zaustavljanje krvarenja pritiskom prstiju, kompresivnim zavojem, stavljanjem poviske,
- Prelom kosti: pojam, vrste, osnovni znaci i opasnosti,
- Imobilizacija priručnim i improvizovanim sredstvima pri prelomu nadlaktice, šake, grudnog koša,

- kičme, podlaktice, karlice, butne kosti, potkoljenice i stopala,
- Prva pomoć pri iščašenju i uganuću.

4. Otklanjanje opasnosti od ugušenja i vještačko disanje

- Opasnosti od ugušenja i njihovo otklanjanje;
- Vještačko disanje: pojam i tipovi;
- Izbor načina vještačkog disanja i uvježbavanje;
- Masaža srca;
- Transport onesvješćenog.

5. Samopomoć i uzajamna pomoć pri povredi zbog raznih uzroka

- Opekotine: nastanak, vrste, osnovni znaci i opasnosti.
- Samopomoć i uzajamna pomoć;
- Smrzotine i smrzavanje: pojam, osnovni znaci i prva pomoć;
- Sunčanica i toplotni udar: karakteristike i prva pomoć;
- Udar električne struje i groma: postupak pri ukazivanju prve pomoći;
- Ujed zmije i postupak pri ukazivanju prve pomoći;
- Ukazivanje prve pomoći zatrovanim i preventivne mjere;
- Prva pomoć utopljeniku.

Dodatni sadržaj

6. Infekcija kod povreda

- Opšti pojmovi o mikroorganizmima;
- Načini infekcije rana;
- Primarna i sekundarna infekcija;
- Osnovne vrste infekcija rane: gnojenje, tetanus, gangrena;
- Najizraženiji znaci po kojima se mogu prepoznati ova obaljenja;
- Posmatrati film i voditi razgovor o posmatranom, izvesti zaključke;
- Koristiti mikroskop za istraživanje mikroorganizama;
- Crtati vrste mikroorganizama koje izazivaju infekcije: gnojenja, tetanus, gangrenu.

7. Sterilizacija i dezinfekcija

- Pojam sterilizacije i dezinfekcije i njihov praktičan značaj za pružanje prve pomoći;
- Osnovni pojmovi o sterilizaciji materijala za pružanje prve pomoći i principi sterilizacije instrumenata (prikazati ogled sterilizacije instrumenata pomoću iskuhavanja i sterilaciju zavojnog materijala).

8. Organizacija pružanja prve pomoći prilikom masovnih povreda

- Trijaža na licu mjesta kod pojave većeg broja ranjenika,
- Organizacija pružanja prve pomoći u elementarnim nesrećama.

Metodsko-didaktičke napomene

Nastava prve pomoći i zaštite ima poseban značaj zato što omogućava masovno osposobljavanje mladih generacija da pružaju pomoć i sebi i drugima. Prilikom osposobljavanja učenika iz ove oblasti treba neprekidno imati u vidu i odgojnu stranu ovog podučavanja.

Pri obradi nastavnih sadržaja treba naročito obratiti pažnju na slijedeće:

- redosljed i pravilnost izvođenja pojedinih operacija pri postupku pružanja pomoći;
- uvježbavanje vještačkog disanja i masažu srca potrebno je raditi na manekenu (lutki) zbog lakše kontrole korektnosti izvođenja radnje;
- pri vježbi oživljavanja treba sinhronizovati rad oba učesnika;
- radnje zaustavljanja krvarenja treba uvježbavati pojedinačno;

- zaustavljanje krvarenja pritiskom prstiju izvodi se samo na onim mjestima koja dovode do obustave proticanja krvi u cijelom dijelu tijela od mjesta pritiska,
- pokrivanje ozlijeđa i učvršćavanje materijala na ozlijeđenom dijelu tijela izvodi se kao praktična mjera i sprovodi kod otvorenih povreda na isti način;
- pri obradi postupaka sa povrijeđenim licem, pored teoretskog osposobljavanja, učenike je potrebno dobro praktično uvježbati, jer oni treba da znaju da u masovnim nesrećama transport nesrećenog je dio stručnog postupka i predstavlja značajnu mjeru koja spada u dužnost onoga koji je ukazao prvu pomoć.
- istražiti primjere značaja i dobre prakse rada pružanja prve pomoći: hitne službe, gorske službe, kajak udruženja....

Profil nastavnika za izvođenje nastave:

-nastavnik ili profesor biologije sa stečenom diplomom bachelor-a (trogodišnji studij), četverogodišnji studij, master studij (petogodišnji studij).

Napomene.

Prva četiri sadržaja realizuje nastavnik geografije kroz 21 čas, a druga tri sadržaja nastavnik biologije kroz 12 časova. Nastavnici realizuju programske sadržaje zajedno prvo nastavnik geografije jedno polugodište, a nakon toga nastavnik biologije drugo polugodište.

Nastavu geografije što više provoditi praktično na terenu.

Profil nastavnika za izvođenje nastave:

-nastavnik ili profesor biologije sa stečenom diplomom bachelor-a (trogodišnji studij), četverogodišnji studij, master studij (petogodišnji studij), i

-nastavnik ili profesor geografije sa stečenom diplomom bachelor-a (trogodišnji studij), četverogodišnji studij, master studij (petogodišnji studij).

Osmi razred

Cilj:

Osposobni učenike da se u svakodnevnom životu mogu bilo gdje orijentirati na terenu.

Zadaci:

Da učenike;

- teoretski i praktično pripremi i osposobi za orijentaciju na terenu kako bi pomogao sebi i drugima u raznim životnim situacijama kao što su izleti, različite turističke destinacije (šume, klisure, doline...) i sl.;
- osposobi za osjećaj povezanosti i brige o terenu - gdje živi i bilo gdje na planeti Zemlji.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI

Odgajno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Osnovni pojmovi o terenu (zemljištu) Metrika: 2 časa	Učenici će: -definisati topografske elemente zemljišta – pojam i podjela; -nabrojati vrste reljefnih oblika prema nadmorskoj visini i topografskim osobinama terena;	Učenici će: - uraditi zbirku na osnovu prikupljenih uzoraka i/ili fotografija; -napraviti modele prema reljefnim oblicima;	Učenici će: -pokazati interes za proučavanje topografije; -pomagati kolegama u grupi; -izvršavati date zadatke u grupi;
Pojam i sadržaj topografskih karata Metrika: 3 časa	Učenici će: -definisati vrste karata (geografska, topografska i tematska karta) -objasniti pojam razmjera i razmjernik karte; -razlikovati topografske znake (za objekte i naselja, za saobraćajnice, reljef, vodene tokove i hidrografiju, raslinje i vrste tla i granice); -objasniti sadržaj topografske karte: koordinatna mreža, okvir lica karte, označavanje i vanokvirni sadržaji;	Učenici će: - nacrtati kartu prema zadanoj razmjeri i/ili zadanu skicu; -ucrtati topografske znake za određene geografske objekte; - se orijentisati na karti;	Učenici će: -pokazati preciznost i upornost prilikom rada; -uraditi plan grada; -snalaziti se u prostoru koristeći plan grada; -koristiti različite kartografske /topografske znake na terenu;
Prikazivanje reljefa zemljišta na topografskoj karti Metrika: 4 časova	Učenici će: - definisati reljefne oblike izohipsama i njihovo raspoznavanje; - čitanje reljefa pomoću izohipsi, sjenčenja i sl. na karti;	Učenici će: -prikazati kote na karti i odrediti visinske razlike pojedinih tačaka na karti; - koristiti (čitati) topografske znakove: hidrografiju, hidrografske objekte, komunikacije, naseljena mjesta, nazive, skraćenice i druge podatke na karti;	Učenici će: -analizirati reljef i uočiti karakteristične reljefne oblike pomoću izohipsi, sjenčenja i sl.; -dati primjer i ocjeniti nagib zemljišta;
Mjerenje i orijentacija na karti Metrika: 5 časova	Učenici će: -opisati jednostavni način mjerenja i određivanja uglova i dužina na karti; -objasniti upotrebu ručne busole; -definisati pojam azimuta i magnetnog azimuta; -definisati pojam hiljaditog;	Učenici će: -istražiti jednostavne načine mjerenja i određivanja uglova i dužina na karti; -izmjeriti uglove u hiljaditim pomoću priručnih sredstava na terenu;	Učenici će: -posjetiti geometra i zabilježiti interesantne informacije; -odrediti strane svijeta pomoću busole, sata i sunca, sunca i sjenke, znakova na terenu i sl.;

		<ul style="list-style-type: none"> -izmjeriti i odrediti dužinu na terenu: okom, po zvuku, pomoću hiljaditih i koracima; - koristiti ručnu busolu na terenu; - koristiti azimut na terenu; 	<ul style="list-style-type: none"> - izmjeriti horizontalne i vertikalne uglove u hiljaditim pomoću priručnih sredstava;
<p>Mjerenje na karti</p> <p>Metrika: 5 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definisati geografske koordinate i apsolutne visine tačaka; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti geografske koordinate – tačke, nanošenje na karti i posredno računanje iz pravougljih koordinata krajnjih tačaka; - odrediti dužinu, neposrednim mjerenjem na karti i posrednim računanjem iz pravougljih koordinata krajnjih tačaka; -izmjeriti i odrediti po karti azimuta, uglove (pravac i nagib); - izmjeriti dužine pomoću linijara, šestara, papirne trake i drugo; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti pomoću karte geografske koordinate i apsolutne nadmorske visine tačaka; - koristiti različite pribore prilikom mjerenja na terenu; -pokazati odgovornost prilikom korištenja mjernih instrumenata;
<p>Rad sa kartom na terenu</p> <p>Metrika: 7 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti orijentaciju karte (način orijentisanja karte; orijentacija karte prema istovjetnim linijama na terenu i karti, po pravcima sa stajne tačke na poznate okolne reljefne oblike i objekte, orijentacija prema karakterističnim linijama reljefa terena, pomoću busole i prema nebeskim tijelima); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odrediti na terenu stajne tačke (ocjenom od oka, mjerenjem određenog puta od poznatog i na karti identifikovanog objekta, presijecanjem pravca sa strane, presijecanjem pravca unazad i odmjeravanjem od poznatih tačaka); - uporediti sadržaje karte sa odgovarajućim terenom; - uočiti na terenu reljefne oblike i objekte prikazane na karti odgovarajućim topografskim znacima; -pripremiti podatke za kretanje: -obilježavanje maršute na karti; -određivanje dužine 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti na terenu orijentaciju pomoću karte; - kretati se na terenu pomoću karte i busole; -izraditi maršutu/šemu kretanja.

		<p>maršute i azimuta, određivanje pravca kretanja za pojedine dijelove maršute na kojima je orijentacija pomoću karte otežana;</p> <p>-određivanje specifičnosti orijentacije u toku kretanja;</p>	
<p>Izrada skica i šema</p> <p>Metrika: 5 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - definisati pojam i namjenu skice i šeme; -objasniti upotrebu pribora potrebnog za izradu skica i šema (busola, lenjir, pribor za pisanje i crtanje i drugo); - objasniti postupak pri izradi skice – šeme, (uočavati rejon skiciranja, orijentaciju papira – bloka, ubilježavati stajne tačke orijentira i dr.); 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - predstaviti teren i objekte topografskim znacima koristeći pribor; - izraditi skice – šeme terena; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -poštovati postupak pri izradi skica – šema uz primjenu svih topografskih znakova koji se nalaze na terenu;
<p>Korištenje Interneta</p> <p>Metrika: 2 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti svrhu google mape, GPS uređaja, radari ... ; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -istražiti način korištenja elektronskih uređaja za orijentaciju; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti mobitel kao navigaciono sredstvo za orijentaciju;
<p>Sistematizacija</p> <p>Metrika: 2 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći sva znanja stečena u okviru programa izborne nastave u ovom razredu izvršiti provjeru istog. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -rješavati problemske zadatke. 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - se kretati po zadanom azimutu; - se kretati uz korištenje karte i izrada skica i izvještaja; - koristeći računarske programe uraditi dati reljef;

Profil nastavnika za izvođenje nastave:

- profesor/nastavnik geografije;
- profesor/nastavnik geografije i historije.

Deveti razred

Ishodi:

Učenici će:

- razumjeti značaj preventivnog djelovanja kako bi se izbjegle katastrofe i vanredne situacije,
- pokazati odgovorno ponašanje vlastitim primjerom;
- tokom istraživanja i sprovođenja zajedničkih aktivnosti održavanja životne sredine zainteresirati svojim radom privredne aktere i medije;
- razumjeti uzroke i posljedice zemljotresa, požara, klizišta i odrona, poplava i ekstremnih toplota za čovjeka;
- kroz učešće u zajedničkim aktivnostima čišćenja korita rijeke i pošumljavanju pokazati preventivno djelovanje od poplava u svojoj sredini;
- demonstrirati postupke zaštite u slučajevima ekstremnih toplota i hladnoća.
- kroz terensku nastavu posjetiti Centar civilne zaštite;
- postavljati relevantna pitanja tokom posjete;
- objasniti ulogu Mjesne zajednice u svakodnevnom životu, preventivnom djelovanju i kriznim situacijama.

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
Uzročnici katastrofa Metrika:10 časova	Učenici će: -objasniti pojam katastrofa i vanredne situacije, te vrste katastrofa; -nabrojati razlike između ljudskog i prirodnog faktora;	Učenici će: -istražiti ljudske faktore: nebriga o nasipima, obalama, odlaganje otpada od smeća u vodotoke; sjeća šuma, bespravno izgrađeni građevinski objekti, neodržavanje postojećih infrastruktura, objekata ..., sporost administrativnog aparata..., nepostojanje kontinuiranog praćenja, kontrole i otklanjanje uzročnika katastrofe; - istražiti prirodne faktore: globalne klimatske promjene; -uporediti kroz projektno istraživanje - kako država preventivno djeluje da ne dođe do katastrofa - uporediti Bosnu i Hercegovinu sa razvijenim zemljama	Učenici će: -pokazati odgovorno ponašanje vlastitim primjerom; -učestvovati u zajedničkim aktivnostima održavanja životne sredine u lokalnoj zajednici; - demonstrirati panoom stanje prije i poslije aktivnosti očuvanja životne sredine; - tokom istraživanja i sprovođenja zajedničkih aktivnosti održavanja životne sredine zainteresirati svojim radom privredne aktere i medije;

		(npr. Holandija, Austrija, Njemačka i sl.)	
Zemljotres, požar, klizišta i odroni, poplave, ekstremne toplote Metrika: 10 časova	Učenici će: - objasniti pojam i uzroke nastanka zemljotresa; - definisati skale za mjerenje intenziteta zemljotresa; - odrediti trusna područja na Zemlji koristeći geografsku kartu svijeta; - definisati posljedice zemljotresa u svijetu; - opisati mjere preventivnog djelovanja; - objasniti pojam i vrste klizišta i odrona; - analizirati uzroke i posljedice klizišta na području BiH, - objasniti postupke ponašanja za vrijeme klizišta i odrona; - analizirati rizike od nepreventivnog djelovanja kod klizišta; - objasniti pojam i vrste poplava, uzroke i posljedice, učestalost i intenzitet; - analizirati rizike od nepreventivnog djelovanja poplava; - analizirati uzroke i posljedice ekstremnih toplota; - analizirati rizike od nepreventivnog djelovanja u slučaju ekstremnih toplota.	Učenici će: - istražiti skale mjerenja intenziteta zemljotresa, - analizirati rizična područja i odrediti položaj naše zemlje prema rizičnosti; - istražiti o požaru: uzroci, karakteristike požara, proces gorenja i gašenja, smanjenje rizika od nastanka požara, preventivne mjere, uputstva za postupanje u slučaju požara; - istražiti područja koja su podložna klizištima i odronima; - prezentirati rezultate istraživanja; - istražiti uzroke pojava poplava u našim prostorima; - koristeći internet istražiti klimatske promjene, pronaći zemlje koje najviše zagađuju i koje najviše preventivno djeluju;	Učenici će: - demonstrirati panoom rizična područja u svijetu; - učestvovati u zajedničkoj aktivnosti evakuacije u školi u slučaju požara; - obilježavanje međunarodnih dana u školi: 4. maj dan vatrogasaca, oktobar-mjesec zaštite od požara, 13. oktobar- međunarodni dan smanjenja rizika od prirodnih i drugih nesreća; - posjeta Geološkom fakultetu (terenska nastava); - posjeta hidroakumulaciji Modrac kroz terenski rad; - učestvovati u zajedničkoj aktivnosti čišćenja korita rijeke, pošumljavanju kao preventivnom djelovanju od poplava; - demonstrirati postupke zaštite u slučajevima ekstremnih toplota i hladnoća.
Civilna zaštita Metrika: 8 časova	Učenici će: - objasniti pojam, ulogu i zadatke civilne zaštite, - nabrojati mjere civilne zaštite: sklanjanje stanovništva i materijalnih dobara, evakuacija, zbrinjavanje ugroženih i nastradalih, radijacijsko-biološka zaštita, zaštita od rušenja, poplave, požara i eksplozija, prva medicinska	Učenici će: - Uraditi projekt građanin: istražiti rad civilne zaštite u BiH i dati preporuke poboljšanja; - prezentirati rezultate istraživanja kroz projekt građanin;	Učenici će: - posjetiti Centar civilne zaštite kroz terensku nastavu; - postavljati relevantna pitanja tokom posjete;

	pomoć, asanacija terena i mjere za održavanje reda;		
Mjesna zajednica Metrika: 2 časa	Učenici će: - objasniti ulogu Mjesne zajednice u svakodnevnom životu, preventivnom djelovanju i kriznim situacijama;	Učenici će: - grafički ili nekim drugim medijem prikazati aktivnosti Mjesne zajednice;	Učenici će: - posjetiti najbližu Mjesnu zajednicu kako bi se informisali o: pravima, dužnostima i aktivnostima građana MZ-e (koliko su građani osposobljeni za povezivanje i pružanje pomoći u kriznim situacijama: poplave, zemljotres, požar, ..., zbrinjavanje i prihvatanje evakuisanog stanovništva);
Sistematizacija Metrika: 2 časa	Učenici će: - koristeći sva znanja stečena u okviru programa izborne nastave u ovom razredu izvršiti provjeru istog.	Učenici će: - rješavati problemske zadatke.	Učenici će: - pokazati interes za nivo znanja i vještina.

Profil nastavnika za izvođenje nastave:

- profesor/nastavnik geografije;
- profesor/nastavnik geografije i historije.

HEMIJA KROZ EKSPERIMENTE

DRUGA TRIJADA

TREĆA TRIJADA

PODRUČJE TEHNIKE I INFORMACIONE TEHNOLOGIJE

1. ROBOTIKA

2. SAOBRAĆAJ

3. MAKETARSTVO I MODELARSTVO

PODRUČJE DRUŠTVENIH GRUPA PREDMETA

1. EKONOMIKA DOMAĆINSTVA I PODUZETNIŠTVO
2. RELIGIJSKA KULTURA
3. **VJEROISPOVJESTI: ISLAM, KATOLIČANSTVO, PRAVOSLAVNA;**

EKONOMIKA DOMAĆINSTVA I PODUZETNIŠTVO

Uloga, značaj

Ekonomika domaćinstva – je naučna i društvena primjena predmeta kombinuje teoriju sa praksom u cilju razvijanja razumjevanja i rješavanja problema. Odnosi se na načine kojima pojedinci i porodice se brinu tokom upravljanja svojim resursima kako bi zadovolji fizičke, emocionalne, intelektualne, društvene i ekonomske potrebe.

Ekonomika domaćinstva se fokusira na sticanje znanja i razvoj vještina i stavova koji će omogućiti učenicima da preuzmu kontrolu nad svojim životima u datom trenutku i u budućnosti, bilo da je to u kući ili, u budućem obrazovanju, u svijetu rada, ili drugim životnim situacijama. Širok spektar iskustvenog učenja kojima će učenici biti izloženi će im omogućiti da budu fleksibilni i prilagodljivi u promjenljivim situacijama modernog života. Ekonomika domaćinstva priprema učenike oba pola za život u potrošnji – orijentisanoj na društvo i obezbjeđuje bazično učenje za one koji će tražiti posao širokog spektra karijere, kao što su prehrambena industrija, turizam, dizajniranje odjeće i zdravstvene i socijalne usluge.

Ekonomika domaćinstva naglašava međuzavisni odnos koji postoji između pojedinaca ili porodica i njihovog neposrednog i šireg okruženja i promoviše osjećaj odgovornosti prema održavanju resursa u tim okruženjima.

Ciljevi

- obezbjediti kontinuitet i napredovanje do realizacije ciljeva i sadržaja programa Ekonomike domaćinstva
- omogućiti učenicima, oba pola, da steknu i razviju znanja, razumjevanja, vještine, stavove i kompetencije neophodne da doprinesu ličnom i porodičnom okruženju koje pogoduje ljudski razvoj, zdravlje, slobodno vrijeme, bezbjednost, i sreću
- obezbjediti odgovarajući osnov za modelovanje života nakon škole, sa naglaskom na buduće obrazovanje, stručno usavršavanje i potrebe za zapošljavanje; da uključi posebne potrebe prehrambene industrije, odjeće, tekstilne i zanatske industrije, turizma i socijalnih i zdravstvenih usluga; i da razvije poštovanje prema značaju njihovog učenja Bosnaskohercegovačke privrede i Evropske unije
- razviti razumjevanje za fizičke, emocionalne, intelektualne, ekonomske i socijalne potrebe pojedinaca ili porodica i osnažiti uvažavanje različitih društveno-ekonomskih i kulturnih uticaja na porodični život
- podsticati učenike da razvijaju i primjenjuju vještine upravljanja koje su potrebne za efikasnu organizaciju i upravljanje raspoloživim resursima da zadovolji lične i porodične potrebe u klimi stalnih promjena ekonomskih, društvenih i tehnoloških
- razviti svijest o međuzavisnosti pojedinca ili porodice i okruženja i da promoviše osjećaj odgovornosti za globalna pitanja
- biti osjetljivi na aspekte bosnaskohercegovačkih i Evropskih kultura
- njeguju i razvijaju duh poduzetništva (smjeli poduhvati), inventivnosti, estetske svijesti, i kreativnosti

- podsticati učenike da postanu pronicljivi potrošači, da mogu da traže i procenjuju informacije i odvagaju dokaze kao osnov razvoja svijesti o zdravstvenim i bezbjedonosno praktičnim aktivnostima u vezi ekonomike domaćinstva
- razvijaju lične kvalitete: istrajnost, samopouzdanje, ko-operativnost, timski duh, prilagodljivost, fleksibilnost, vlastite sudove i izbore

Ishodi:

Znanje	Vještine	Ponašanja, vrijednosti
<p>Učenici će znati:</p> <ul style="list-style-type: none"> -relevantne činjenice, principe, terminologiju, metode i koncepte -menadžerske procese koji se odnose na pojedinca, porodicu, dom i zajednicu -odnos nutritivnih potreba na zdravlje pojedinca i zajednice -aktuelna tehnološka dostignuća koja utiču na hranu, materijale, tekstil i opremu koja se koristi u kući, od referentnih, koji su relevantni, do industrijskih procesa - principi i elementi dizajna u odnosu na odjeću, hranu i dom -sociološki faktori koji utiču na pojedinca i porodice. 	<p>Učenici će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razviju vještine rukovanja, posmatranja i ocjenjivanja hrane, tekstila i opreme u širem rasponu pronađenih praktičnih aktivnosti -istražuju, proučavaju, analiziraju, vrše sintezu i tumače materijal kao osnov za izražavanje gledišta i komunikaciju u planiranju i procjeni alternativa i donošenju suda i odluke kroz rješavanje problema -razviju i prošire organizacione, ručne i kreativne sposobnosti u odnosu na pripremu, kuhanje i prezentaciju hrane -razviju poštovanje kvaliteta tkanine i ispravnosti odjeće -razvijaju kreativne sposobnosti i dizajniraju kroz istraživanje materijala i procesa -primjeniti principe sigurne higijenske prakse -steknu iskustvo komunikacije, interakcije i saraduju kroz rad u grupama -analiziraju i ocjene efektivnost toka aktivnosti i preusmjeri ga ako je potrebno - primjeniti principe upravljanja na svaku relevantnu aktivnost. 	<p>Učenici će razumjeti:</p> <ul style="list-style-type: none"> -relevantne činjenice, principe, terminologiju, metode i koncepte -fizičke, intelektualne, emocionalne i socijalne potrebe ljudi -efekte društvenih i tehnoloških promjena na porodice, društvo, industriju i privredu -odgovornost koju pojedinac ima prema porodici, zajednic, i svijetu u cjelini -socijalne i ekonomske dimenzije ekonomike domaćinstva -odnos koji postoji između pojedinca ili porodice i okoline

Kompetencije koje učenicu stiču

Učenici treba da budu u stanju da:

- prezentuju informacije u različitim oblicima na strukturiran i logičan način
- iniciraju i samostalno sprovedu plan rada
- dođu do zaključaka ili rješenja zadataka ili problema na planski, sistematičan način
- planiraju, pripreme i prezentiraju obroke prema specifičnim zahtjevima
- naprave odluke i procjene ih na osnovu razmatranja svih raspoloživih informacija
- proizvode odjeću koja pokazuje korišćenje niza propisanih procesa (tekstil, moda, i izbor dizajna)
- prenos stečenih znanja i vještina u novim situacijama kod kuće ili u industriji, tako da oni mogu da proizvedu različita rješenja za nove probleme, procjeniti mogućnost predloženih rješenja, i obrazlože formirane prijedloge za akciju.

Stavovi

Učenici treba da cijene:

- da upotreba efikasnih menadžerskih procesa utiče na kvalitet života
- ulogu potrošača u društvu
- da je važno biti pronicljiv potrošač, u stanju da traži i procenjuje informacije i da odmjerini dokazi su osnov za donošenje presude i izbora
- značaj bezbjedne i higijenske prakse u domu i na drugim mjestima te činjenicu da svijest o bezbednosti treba da bude sastavni dio života prilikom upotrebe hrane, materijala i opreme
- odgovornost koju imaju prema sebi i svojoj porodici, vršnjacima, i ostalim članovima društva
- razmatrane estetske vrijednosti u vezi svih aspekata života
- vrijednosti individualnosti, kreativnosti i poduzetništva
- namjenu i uticaj tehnologije, efekat koji ona ima na društvo, i njen uticaj na životnu sredinu
- efekat odluke pojedinaca koje imaju na šira nacionalna i globalna pitanja
- da postoji međuzavisni odnos između pojedinaca i njihovog okruženja
- važnost pitanja Ekonomike domaćinstva za ekonomski razvoj lokalne zajednice, zemlje i EU.

DRUGA TRIJADA

Peti razred

Domaćinstvo u šestom razredu obuhvata dvije teme: Ishrana - kultura ishrane čovjeka i Okruženje i domaćinstvo. Zajedničko za obje teme je razmatranje sadržaja sa higijensko-zdravstvenog aspekta, u funkciji razvijanja zdravih stilova života.

Sadržaji programa

- Ishrana - kultura ishrane čovjeka.
- Okruženje i domaćinstvo.

ISHRANA - KULTURA ISHRANE ČOVJEKA

Ishodi

Učenik treba da:

- zna da se ishranom unosi šest glavnih vrsta supstanci neophodnih ljudskom organizmu (proteini, ugljeni hidrati, masti i ulja, vitamini, minerali i voda);
- zna o zastupljenosti proteina, ugljenih hidrata, masti i ulja, vitamina i minerala u namirnicama životinjskog i biljnog porekla;
- zna o ekološkoj i genetski modifikovanoj hrani;
- umije da pravilno čuva i priprema namirnice tako da se održi njihova hranljiva vrijednost;
- zna o značaju i postupcima konzervisanja namirnica u domaćinstvu i industriji;
- razumije razlike u potrebama za elementarne sastojke hrane: gradivnim, energetske, zaštitno-regulatorskim i vodi u zavisnosti od uzrasta, vrste zanimanja, pola, spoljašnje sredine, zdravstvenog i fiziološkog stanja organizma;
- planira dnevne obroke i sastavlja jelovnike, u skladu sa opštim principima pravilne ishrane ;
- pravilnom ishranom doprinosi sopstvenom zdravom načinu života;
- zna o posljedicama poremećaja u ishrani;
- formira praktična znanja i vještine pripremanja hrane i rukovanja priborom, posuđem, spravama i mašinama za pripremanje hrane;

- razvije higijenske navike rukovanja namirnicama (čuvanje namirnica, pripremanje i služenje), kao i održavanja posuđa i pribora za pripremanje i služenje jela;
- formira praktična znanja i vještine za posluživanje hrane;
- formira kulturne navike prilikom uzimanja hrane;
- njeguje kulturu ishrane i života uopšte.

Sadržaji:

1. Preporuke za zdrav način ishrane

- Biološki važne supstance: masti i ulja, ugljeni hidrati, proteini, vitamini, minerali i voda i njihova uloga u čovekovom organizmu (gradivna, energetska, zaštitna, regulatorska).
- Namirnice biljnog porekla u ishrani. Zastupljenost biološki važnih supstanci u namirnicama biljnog porekla.
- Namirnice životinjskog porekla u ishrani. Zastupljenost biološki važnih supstanci u namirnicama životinjskog porekla.
- Voda – značaj u ishrani i pripremanju hrane.
- Potrebe u gradivnim, energetskim i zaštitno-regulatorskim sastojcima hrane, u zavisnosti od uzrasta, vrste zanimanja, pola, spoljašnje sredine, zdravstvenog i fiziološkog stanja organizma.

2. Kvalitet ishrane i bezbjednost

- Posledice nepravilne ishrane: gojaznost, bulimija, anoreksija, avitaminoze, hipovitaminoze, hipervitaminoze.
- Ekološka hrana i genetski modifikovana hrana.
- Zagađivanje hrane i zaštita od zagađivanja (aditivi, pesticidi...).
- Odlaganje, čuvanje i konzervisanje namirnica (fizičke, hemijske i biološke metode).
- Oznake na deklaracijama za zdravu hranu.
- Na šta obratiti pažnju na ambalažama prilikom kupovanja hrane.

3. Osnovne metode u pripremi hrane

- Pripremanje hrane. Načini obrade namirnica: tehnička i termička obrada i mikrotalasi. Priprema namirnica tako da se održi njihova hranljiva vrednost.
- Higijenski uslovi prilikom pripremanja hrane.
- Štetnosti zagrijavanja masnoća. Kuhanje pod povišenim pritiskom.
- Pribor i posuđe za -pripremanje hrane. Mašine za obradu namirnica. Aparati za pripremanje i čuvanje hrane.

4. Planiranje jelovnika i različite situacije jedenja hrane u bosanskohercegovačkoj kulturi kulinarstva

- Kultura ponašanja za trpezom i kultura ishrane. Posluživanje i uzimanje hrane. Stono posuđe i pribor.
- Tradicionalno kulinarstvo iz različitih područja Bosne i Hercegovine

5. Promjene u kulturi ishrane

- Promjene u kulinarstvu Bosne i Hercegovine
- Svetske kuhinje
- Začini i ukusi u kulinarstvu.

Vježbe:

1. Sastavljanje jelovnika (raspodela ukupnih energetskih potreba po pojedinim obrocima u toku dana).
2. Sprovođenje istraživanja o navikama u ishrani.
3. Pripremanje hrane u sirovom stanju: salate i sokovi od voća i povrća.
4. Pripremanje mliječnih napitaka.
5. Pripremanje napitaka od kiselo-mliječnih proizvoda (voćni jogurt).
6. Pripremanje premaza od mlečnih proizvoda.
7. Aranžiranje hrane, stola i posluživanje.

OKRUŽENJE I DOMAĆINSTVO

Ishodi

Učenik treba da:

- usvoji znanja o korišćenju vode u domaćinstvu, o hemijskoj i mikrobiološkoj ispravnosti vode;
- ovlada znanjima o potrebi i značaju hemijske i mikrobiološke ispravnosti vode;
- pravi razliku između tehničke i pijaće vode;
- zna da su resursi pijaće vode ograničeni i racionalno je troši;
- zna kriterijume za određivanje kvaliteta vode za higijenske potrebe domaćinstva («meka» i «tvrda» voda) i pravilno ih primenjuje u domaćinstvu;
- pravilno odabira i koristi sredstva za održavanje lične higijene (toaletni sapuni, šamponi, paste za zube) i kozmetičke preparate (dezodoransi, sredstva za njegu kože i kose, dekorativna kozmetička sredstva);
- razumije konvencionalne oznake na sredstvima za ličnu higijenu i kozmetičkim preparatima i u skladu sa njima ih koristi;
- zna načine čuvanja sredstava za ličnu higijenu i kozmetičkih preparata;
- saglasno konvencionalnim oznakama, čuva i primenjuje lijekove i sanitetski materijal u kućnim uslovima;
- umije da prema svojstvima pravilno izabere i racionalno koristi sredstva za čišćenje i dezinfekciju i razumije njihovo dejstvo (sredstva za čišćenje stakla, drvenih površina, keramičkih pločica, sanitarija, tekstilnih i metalnih materijala);
- razumije funkcionalnost kao kriterijum za izbor materijala u domaćinstvu i koristi različite vrste materijala za opremanje stana (drvo, metal, plastika, staklo, keramika, tekstil);
- umije da bojenjem, lakiranjem i poliranjem zaštititi metalne, drvene i zidne površine od spoljašnjih uticaja;
- umije, zavisno od vrste materijala, da izabere ljepak ili da izvede drugi odgovarajući način spajanja;
- razvrstava i pravilno odlaže čvrsti otpad u domaćinstvu primjenom konvencionalnih i oznaka;
- pridržava se i/ili preduzima mjere zaštite okoline od otpadnih materijala iz domaćinstva;
- umije da pravilno i racionalno koristi energiju koristeći kućanske aparate;
- uči da razmišlja o svakodnevnim kućnim poslovima i poveže ih sa svojim aktivnostima i vlastitim izborom.

Sadržaji:

1. Higijena stana, sredstva za ličnu higijenu i higijenu stana. Kućna apoteka.
 - Voda i njen značaj za održavanje higijene.
 - Sredstva za ličnu higijenu (sapuni, šamponi, paste za zube i dr). Kozmetička sredstva. Sredstva za njegu kože i kose. Dekorativna kozmetička sredstva.
 - Kućna apoteka – primjena, čuvanje i odlaganje lijekova i sanitetskog materijala.
 - Održavanje stana. Sredstva za čišćenje i dezinfekciju. Održavanje namještaja, zidova i podova u različitim prostorijama (soba, kuhinja, kupatilo).
2. Briga o materijalima za opremanje stana
 - Materijali za opremanje stana (drvo, metal, staklo, keramika, tekstil).
 - Zaštita drveta, metala i zidova od atmosferskih uticaja, bojenje, lakiranje, poliranje.
3. Upravljanje kućnim otpadom
 - Otpadni materijali u domaćinstvu - rukovanje, razvrstavanje i odlaganje.
 - Zagađivanje okoline otpadom iz domaćinstva.
4. Korištenje kućnih aparata i uređaja
 - Pravilna i nepravilna upotreba.
 - Potrošači i štednja energije.
5. Stan i uređivanje prostorija

- Lokacija stana, osvijetljenost , provjetravanje i zagrijavanje stana
- Estetski zahtjevi uređenja stana, vrtovi, balkoni, sobno cvijeće, ukrašavanje stana
- Stambena kultura u širem smislu, ulice, parkovi, javne prostorije, mobilijarija naselja, javni red i mir
- Servisi za održavanje stana.

Vježbe:

1. Tumačenje oznaka sa sredstva za ličnu higijenu i kozmetičkih preparata.
2. Tumačenje oznaka sa sredstava za higijenu stana.
3. Planiranje kućne apoteke.
4. Uklanjanje mrlja sa stakla, nameštaja, tekstila i metalnih predmeta u domaćinstvu.
5. Bojenje i lakiranje drvenih predmeta (ram za sliku, ukrasne kutije).
6. Kriteriji za odabir materijala i izrada skice estetski uređenog stana na osnovu odabranog materijala.

Didaktičko-metodske napomene

Sadržaji nastave domaćinstva omogućuju učenicima da formiraju praktična znanja, veštine i navike koje će primjenjivati u važnim aktivnostima u svakodnevnom životu, kao što su kultura stanovanja, ishrana. Teoriju treba svesti na minimum. Usvajanjem znanja iz oblasti nastavnog predmeta domaćinstvo, učenici će biti osposobljeni da samostalno vrše izbor i koriste različite materijale i sredstava, odnosno, praktično će pokazati naučeno.

U cilju formiranja vještina i navika, preciziranih ishodima uz teme, važno je učenike postavljati u situacije da praktično primjenjuju stečena znanja u vezi sa sadržajem tema i razvijaju vještine i stiču navike. Nastavne situacije, odnosno učenje u okviru obje teme, neophodno je tako planirati da se, u korelaciji sa drugim nastavnim sadržajima, funkcionalno povezuju i angažuju stečena znanja iz drugih predmeta, npr. biologija, hemija, fizika, tehnička kultura, likovna kultura i dr.

Razmatranja fizičkih i hemijskih promjena, primjenjena u svim aktivnostima oko pripremanja hrane, pojačavaju motivaciju za rad time što se razumije ono što se radi (na primjer, kako se ostvaruje vezivanje brašnom, zašto skuhan voćni sirup postaje čvrst i providan kada se ohladi, zašto je so sredstvo za konzervisanje, kako dolazi do podizanja tijesta i sl.).

Praktične aktivnosti sadržane u temi Ishrana - kultura ishrane čovjeka realizovati u školskoj kuhinji. Učenici mogu, u skladu sa svojim interesovanjima, razmatrati/istraživati pitanja u okviru malih projekata, praviti prezentacije, javna predstavljanja, takmičenja itd.

Šesti razred

U nastavnom programu predmeta domaćinstvo postoje četiri nastavne teme: Porodica i zajednički život, Kultura stanovanja, Kultura odjevanja i Potrošač i društvene promjene (kupovina, putovanje, komunikacija).

Sadržaji programa

- Porodica i zajednički život.
- Kultura stanovanja.
- Kultura odjevanja.
- Potrošač i društvene promjene.

PORODICA I ZAJEDNIČKI ŽIVOT

Ishodi

Učenik treba da:

- zna šta se podrazumeva pod pojmovima domaćinstvo, porodica, kultura;
- razumije ulogu porodice u formiranju kulturnih potreba kao i formiranju navika i interesovanja koje imaju suštinsku ulogu u razvoju kulturnih potreba, kreativnog ponašanja i samoaktualizacije;
- razumije odnose porodice i društva kroz odnose "mi" i "drugi";

- razume faze porodičnog života, odnose u porodici i potrebe savremene porodice;
- razumije važnost dobrog ponašanja i jednaskosti sa stanovišta dobrobiti za pojedinca i porodicu;

Sadržaji:

1. Porodica, domaćinstvo, kultura
 - Pojam domaćinstva. Pojmovi: kultura (ponašanja, stanovanja, ishrane, odjevanja itd), kulturne potrebe, navike i interesovanja (1. jezičko izražavanje i komunikacija; 2. saznavanje i širenje vidokruga; 3. estetske potrebe u svakodnevnom životu; 4. estetske umjetničke potrebe za doživljajem i za stvaralačkim izražavanjem), umjetnost (likovne, primjenjene, muzičke, dramske) i drugi srodni pojmovi.
2. Dobro ponašanje, kultura ponašanja i domaće proslave
 - Savremena porodica, odnosi u porodici i njihovo usklađivanje (radni zadaci i porodični zadaci).
 - Međugeneracijska povezanost i briga jednih za druge u porodici.
 - Proslave u različitim porodičnim kulturama (rođendani, nazivi godišnjica braka,...).
3. Društvena odgovornost i brižna atmosfera
 - Uslovi za formiranje zdrave porodice i faze razvoja.
 - Uticaj migracije stanovništva na porodicu (ruralne i urbane porodice, porodica prije 100 godina i danas,...).
 - Volonterski rad, društveno koristan rad (doprinos pojedinca razvoju zajednice i sticanje radnih iskustava).
4. Jednakost i korištenje porodičnog vremena
 - Savremeno domaćinstvo i njegova pravilna organizacija (ravnomjerna raspodjela poslova bez obzira na spol).
 - Načini korištenja vremena u porodici.

Vježbe:

1. Izraditi plan organizacije porodične proslave i njen finansijski plan.
2. Izraditi plan efikasnog i kreativnog korištenja vremena u porodici.

KULTURA STANOVANJA

Ishodi

Učenik treba da:

- razvije sposobnost razumjevanja odnosa između kulturnih potreba, navika i interesovanja i kulture stanovanja kojom se pored funkcionalnih ispoljavaju i estetske potrebe u svakodnevnom životu (kroz arhitekturu objekata za stanovanje, dizajn namještaja i pokućstva, umjetničke predmete u domaćinstvu: slike, fotografije, zanatske predmete itd.);
- razumije da postoje različite vrste stambenog prostora, mogućnosti za njegovo ekonomično i cjelishodno korišćenje, kao i mogućnosti prilagođavanja potrebama članova porodice;
- razumije sličnosti i razlike između tradicionalnog i savremenog načina stanovanja;
- razvija navike higijenskog održavanja stambenog prostora i okoline;
- formira stavove o estetskim vrijednostima u oblasti uređenja stana i okoline;
- razumije potrebu za korišćenjem različitog pribora i sredstava za održavanje stana i okoline;
- razumije potrebu za racionalnom organizacijom i raspodjelom poslova u domaćinstvu;
- razvija pozitivan stav prema radu na zaštiti životne okoline, uključujući i stan i školu;
- razumije konvencionalne oznake na tehničkim uređajima u domaćinstvu i planira njihovu bezbjednu primjenu.

Sadržaji:

1. Kultura stanovanja.
 - Pojmovi vezani za kulturu stanovanja:
 - arhitektura, pejzažna arhitektura, građevinarstvo, dizajn (enterijera, namještaja, industrijski dizajn),
 - industrija (namještaja, pokućstva: bijele tehnike, tepiha, rasvjete itd),

- zanati (stolarski, bravarski, kujundžijski, ćilimarski, korparski itd),
- primjenjene umjetnosti (primjenjeno slikarstvo i vajarstvo, konzervacija i restauracija itd).

2. Porodica i stan.

- Funkcionalne cjeline stana, njihove uloge i ekonomično korišćenje.
- Korišćenje solarne i bioenergije.
- Okolina stana i kultura stanovanja. Uređivanje stana/kuće, uređivanje okoline i škole.

3. Otpad

- Selektivno prikupljanje i odlaganje otpada u domaćinstvu (organsko, štedne sijalice, baterije, papir, staklo...).

Vježbe:

1. Izrada makete sa modelima za vježbanje na uređenju stana ili porodične kuće.
2. Kompjutersko skiciranje uređenja stambenog prostora.

KULTURA ODJEVANJA

Ishodi

Učenik treba da:

- razvije sposobnost razumevanja odnosa između kulturnih potreba, navika i interesovanja i kulture odevanja kojom se pored funkcionalnih ispoljavaju i estetske potrebe u svakodnevnom životu (kroz dizajn odevnih predmeta, modnu industriju itd)
- razume funkcionalnu i estetsku ulogu odeće i obuće
- razume sličnosti i razlike između tradicionalnog (nošnja) i savremenog odevanja
- zna razlike u svojstvima između prirodnih i veštačkih materijala
- osposobi se da prema svojstvima materijala bira odgovarajući materijal u skladu sa namenom odeće i obuće
- osposobi se za odgovarajući izbor sredstava za održavanje odeće i obuće i njihovo pravilno korišćenje.

Sadržaji:

1. Kultura odjevanja

- Pojmovi vezani za kulturu odevanja:
 - industrija i zanatstvo odjevnih predmeta,
 - primjenjena umjetnost
 (scenski kostim, savremeno odjevanje, dizajn tekstila, dizajn nakita, juvelirski zanat, narodna radinost itd.)

2. Uloga odjeće i obuće.

- Materijali od kojih se pravi odjeća (prirodni, vještački, mješoviti).
- Prirodni materijali: pamuk, lan, svila, vuna.
- Vještački materijali: najlon, viskoza, likra, guma.
- Izbor tkanine po kriterijumu svojstava tkanine i namjene odjeće.

3. Održavanje odjeće.

- Održavanje odjeće i sredstva za održavanje odeće od pamuka, vune, svile, sintetičkih materijala.
- Peglanje odjeće i sezonsko odlaganje odjeće i obuće.

Vježbe:

1. Ispitivanje svojstava tekstilnih vlakana i tkanina i tumačenje deklaracija na etiketama odjeće i obuće.
2. Upoređivanje ponašanja prirodnih i vještačkih materijala na povišenoj temperaturi i pod dejstvom izbjeljivača.
3. Uklanjanje mrlja sa odjeće (tehnički benzin, izbjeljivači, savremene hemikalije za uklanjanje fleka).

POTROŠAČ I DRUŠTVENE PROMJENE

Ishodi

Učenik treba da:

- razvije sposobnost razumjevanja odnosa između kulturnih potreba, navika i interesovanja i kulture ponašanja;
- da razumije značenje pojmova: sredstva/mediji izražavanja, informisanja i komunikacije;
- da razumije vezu između pojmova "medijsko" i "višemedijsko" u kontekstu sa "višemedijskim" izražavanjem i "multimedijama";
- integriše znanja dobijena u okviru ovog predmeta integrišu sa znanjima stečenim u okviru drugih predmeta kao npr: Tehničko i informatičko obrazovanje (naročito u dijelu koji se odnosi na Informaciono-komunikacione tehnologije), Jezik i književnost, Likovna kultura, Geografija, itd.;
- osposobi se za planiranje nabavke prema raspoloživim sredstvima;
- osposobi se da izbor artikala izvodi na osnovu odnosa kvaliteta proizvoda i cijene, koristeći pri tome različite izvore podataka o kvalitetu proizvoda;
- nauči da odgovorno djeluje kao potrošač, i da je svjestan problema vezanih za potrošnju;
- razumije značenje pojma "društvena odgovornost" kako za firme proizvođače tako i za potrošače;
- osposobi se za planiranje i realizaciju putovanja;
- osposobi se za efikasno korištenje savremenih sredstava komunikacije.
- bude svjestan sopstvene kulture domaćinstva, i mogućnosti kulturološkog dijeljenja sa drugim porodicama u BiH i svijetu (multikulturalizma, interkulturalizam).

Sadržaji:

1. Kultura ponašanja

- Pojmovi vezani za kulturu ponašanja:
 - izražavanje, informisanje i komunikacija;
 - sredstva/mediji izražavanja (jezik, književnost, pozorište, film, slikarstvo, vajarstvo itd), informisanja i komunikacije (1. štampani; knjige, periodika, dnevne novine, katalogi, prospekti itd, 2. elektronski: tv, radio, internet itd);
 - višemedijsko izražavanje (višemedijske umjetnosti: pozorište, opera, balet itd.) i "višemedijsko" informisanje (TV kao spoj više medija: slika, zvuk/ tišina, pokret itd).

2. Planiranje korištenja novca

- Planiranje i raspodjela budžeta.
- Planiranje dnevne, nedeljne, mesečne i sezonske nabavke.
- Obavezne zalihe hrane u kući

3. Nabavljanje i korištenje produkata i usluge

- Izbor artikala.
- Primjena komunikacionih i informatičkih tehnologija pri kupovini.
- Odgovornost potrošača i mogućnost na društveni i privredni uticaj

5. Uticaj okruženja na potrošnju

- Putovanje - odabir destinacije i planiranje putovanja, rezervacija i kupovina karata.
- Priprema za putovanje - kako spakovati kofer.
- Pravila ponašanja u gradskom prevozu, autobusu, vozu, avionu i njihovim stajalištima (aerodrom, stanice).
- Savremena sredstva komunikacije, plan telefonskog razgovora, SMS, e-mail, pretraživanje relevantnih i pouzdanih informacija.
- Marketinške reklame za potrošača, odoljevanje uticaju reklama (pravilno informiranje), u kupovini znati izvršiti odabir proizvoda društveno odgovornih firmi.

6. Definiranje imovine i administrativno čitanje i upravljanje ličnom imovinom (zemljište, stanovi, kući)

Vježbe:

1. Planiranje budžeta i nabavki (dnevni, nedeljni, mjesečni).
2. Pravljenje izbora artikala na osnovu podataka o kvalitetu i cijeni proizvoda.
3. Planiranje putovanja. Planiranje obilazaka kulturno-historijskih spomenika (kulturno-historijskih cjelina, arheoloških nalazišta, utvrđenih gradova itd), ustanova kulture (muzeji, galerije itd.) i događaja (kulturne i umjetničke manifestacije, festivali itd.), (prikupljanje potrebnih informacija iz različitih izvora informacija).
4. Simulacijom uloga demonstrirati ponašanje na aerodromu, željezničkoj i autobuskoj stanici, u avionu, autobusu, vozu, tramvaju (u BiH i nekoj zemlji EU).
5. Zvanična korespondencija, pisanje biografije, upućivanje zahtjeva, molbi, žalbi.

Didaktičko-metodske napomene

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrijednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske cjeline dosljedno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti zadatke koji zahtjevaju primjenu naučenog u razumjevanju i rješavanju svakodnevnih problemskih situacija, a prilikom ocjenjivanja obezbjediti da su učenici informisani o kriterijima na osnovu kojih su ocenjivani.

Radi sticanja uvida u predznanja učenika, preporučuje se da nastavnici koji realizuju nastavu ovog predmeta razmotre sadržaje nastavnih programa slijedećih predmeta: Priroda i društvo, Likovna kultura, Tehničko i informatičko obrazovanje, Biologija, Fizika, Hemija, Maternji jezik. Nastava ovog predmeta treba da pruži uslove za sticanje znanja, vještina i formiranje navika potrebnih za unapređivanje kvaliteta života, zaštite, kako sopstvenog zdravlja, tako i zdravlja drugih ljudi i očuvanja životne okoline. U cilju razvijanja saradničkih sposobnosti i formiranja vještina potrebnih u svakodnevnom životu, preporučuje se da se nastava realizuje primjenom metoda kooperativnog učenja u grupama.

Nastavnik ima slobodu da prilagodi nastavu specifičnostima društvene zajednice i prirodnog okruženja u kome se škola nalazi. Također, učenici mogu u skladu sa svojim interesovanjima, razmatrati neka pitanja, istraživati, praviti prezentacije, male projekte itd.

U okviru nastavne teme Porodica i zajednički život, učenici uče značenje pojma porodica, o fazama porodičnog života, odnosima u porodici i potrebama savremene porodice. U okviru sticanja znanja o porodici učenici uče o njoj ulozi u formiranju kulturnih potreba, navika i interesovanja i razvoju kulturnog identiteta i pripadnosti određenoj grupi. Ovakav pristup doprinosi uspostavljanju odnosa između pojedinca, porodice i društva, kao i u uspostavljanju relacije "mi" i "drugi" što znanja dobijena u okviru ovog predmeta dovodi u vezu sa znanjima koja se dobijaju u okviru drugih predmeta (maternji i strani jezik i književnost, geografija, svakodnevni život u prošlosti, građansko obrazovanje itd). Također se objašnjava pojam kulturno nasljeđe tako da učenici razumiju da se kultura kao način života (kultura stanovanja, odjevanja, ishrane, ponašanja, rada) u prošlosti ispoljava kroz nasljeđe (materijalno i nematerijalno), a savremena kultura - kroz savremeni način života.

Na kraju izučavanja ove nastavne teme uvodi se pojam domaćinstvo.

U nastavnoj temi Kultura stanovanja učenici treba da nauče da postoje različite vrste stambenog prostora, o mogućnostima za ekonomično i cjelishodno korištenje tog prostora, kao i o mogućnostima prilagođavanja stambenog prostora funkcionalnim i estetskim potrebama članova porodice. Treba ukazati na važnost i ulogu stambenog prostora u normalnom funkcionisanju i različitim fazama razvoja jedne porodice. Stan treba razmatrati kao složeni skup njegovih funkcionalnih cjelina. Učenik treba da zna koji su funkcionalni, higijenski i estetski zahtjevi koje stambeni prostor treba da ispuni.

U ovoj temi treba razmotriti načine uređenja i održavanja stana prema potrebama članova porodice/domaćinstva i prema odnosu stan okolina/okruženje. U okviru praktičnih vježbi različite grupe učenika treba da izrade prijedloge uređenje stana u kome žive, poštujući potrebe, sklonosti i aktivnosti osoba koje u njemu žive (sportisti, muzičari, pisci, lica sa specijalnim potrebama, djeca, stare osobe) i da međusobnim izvještavanjem kroz diskusiju odobre ili unaprijede prijedloge. Uticaj porodice i pojedinca na uređenje okoline treba razmotriti iz ugla gradska/seoska sredina, asfaltirana/neasfaltirana ulica i sl. Također, treba razmotriti uređenje stana sa različitih aspekata: funkcionalno/ moderno/ praktično/.

Kroz istraživanje djece treba ukazati na značaj korištenja solarne i bioenergije u domaćinstvu. Također, uče i o važnosti selektivnog prikupljanja otpada u domaćinstvu (klasifikacija, recikliranje, razgradivost otpada, fabrike za recikliranje u lokalnoj zajednici ili regiji).

U okviru nastavne teme Kultura odjevanja učenici treba da nauče: koje uloge imaju odjeća i obuća u životu savremenog čovjeka (fiziološka, psihološka, estetska, funkcionalna), da odjeća i obuća mogu biti napravljeni od prirodnih i vještačkih materijala, razlike u svojstvima prirodnih i vještačkih materijala, da vrše izbor tkanine prema svojstvima tkanine i namjeni odjeće, da na osnovu svojstava tkanine biraju načine za čišćenje i čuvanje odjeće i obuće, značenje oznaka na deklaraciji odjevnih predmeta.

Važno je da učenici nauče o izboru materijala iz ugla uloge/namjene odjeće.

Kroz praktični rad treba ovladati vještinama održavanja odjeće napravljene od različitih materijala (pranje, uklanjanje fleka, peglanje, odlaganje).

Četvrta tema Potrošač i društvene promjene, treba da omogući učenicima da steknu/unaprijede vještine u važnim i svakodnevnim aktivnostima u oblasti kulture ponašanja: kupovini, komunikaciji i putovanjima. U oblasti kupovine misli se na pravilan izbor potrebnih (ne suvišnih) artikala, planiranje i pravilnu raspodjelu kućnog budžeta. Informisanje o kvalitetu artikala putem informacionih i komunikacionih tehnologija, pored toga što omogućava pravilan/najbolji izbor, omogućava i uštedu novca i vremena. Razvija svijest kod učenika o društvenoj odgovornosti kako potrošača tako i proizvođača za okruženje lokalno i globalno. Također, primjena informacionih i komunikacionih tehnologija omogućava i uspješno planiranje i realizaciju putovanja. Odabir destinacije, rezervacija i kupovina karata se, na primjer, danas mnogo lakše obavljaju uz pomoć informacionih tehnologija.

Savremena sredstva komunikacije danas omogućavaju bolju informisanost i lakšu komunikaciju sa prijateljima, članovima društvenih grupa kojima pripadaju kao i sa članovima uže i šire porodice. Učenici treba da kroz praktične primjere i realizaciju nauče o upotrebi (tehničkoj primjeni) ovih sredstava, ali i o sastavljanju sažetka razgovora, pisma, poruke, tako da ne izostave suštinu (zašto nekoga zovu ili šta je predmet poruke ili pisma, e-mail-a).

U okviru ove teme učenici treba da ovladaju vještinom pisanja i upućivanja jednostavnih pisanih formi biografije, zahtjeva, molbi i žalbi. Ovo podrazumjeva podatke: kome je namjenjeno, isticanje predmeta, neophodnih/relevantnih informacija i potrebne podatke o podnosiocu (ime i prezime, adresa, kontakt telefon i drugi biografski podaci).

Profil i stručna sprema nastavnika

EKONOMIKA DOMAĆINSTVA I PODUZETNIŠTVO –NIVO 1.

DRUGA TRIJADA

Peti razred

O PREDMETU

Izborni predmet Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo izučava se u 5. razredu s jednim časom sedmično. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo je predmet koji kombinuje teoriju sa praksom u cilju razvijanja razumjevanja i rješavanja problema. Odnosi se na načine kojima se pojedinci i porodica brinu tokom upravljanja svojim resursima kako bi zadovoljile fizičke, emocionalne, intelektualne, društvene i ekonomske potrebe.

Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo se fokusira na sticanje znanja i razvoj vještina i stavova koji će omogućiti učenicima da preuzmu kontrolu nad svojim životima u datom trenutku i u budućnosti, bilo da je to u kući, u budućem obrazovanju, u svijetu rada, ili drugim životnim situacijama. Širok spektar iskustvenog učenja kojima će učenici biti izloženi će im omogućiti da budu fleksibilni i prilagodljivi u promjenljivim situacijama modernog života. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo priprema učenike oba pola za život u potrošnji-orijentisanoj na društvo i obezbjeđuje bazično učenje za one koji će tražiti posao širokog spektra karijere, kao što su prehrambena industrija, turizam, dizajniranje odjeće i zdravstvene i socijalne usluge, marketing, trgovina i dr..

Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo naglašava međuzavisni odnos koji postoji između pojedinaca ili porodica i njihovog neposrednog i šireg okruženja i promoviše osjećaj odgovornosti prema održavanju resursa u tim okruženjima.

Ciljevi

- razlikovanje temeljnih pojmova vezanih uz poduzetništvo;
- razlikovanje temeljnih pojmova vezanih za ekonomiku domaćinstva;
- upoznavanje mogućnosti poduzetništva kroz opće ciljeve i sisteme vrijednosti;
- upravljanje mogućnosti ekonomike domaćinstva kroz opšte ciljeve i sistem vrijednosti;
- podsticati učenike da razvijaju i primjenjuju vještine upravljanja koje su potrebne za efikasnu organizaciju i upravljanje raspoloživim resursima da zadovolji lične i porodične potrebe u klimi stalnih promjena ekonomskih, društvenih i tehnoloških;
- obezbjeđiti odgovarajući osnov za modelovanje života nakon škole, sa naglaskom na buduće obrazovanje, stručno usavršavanje i potrebe za zapošljavanje; da uključi posebne potrebe prehrambene industrije, odjeće, tekstilne i zanatske industrije, turizma i socijalnih i zdravstvenih usluga; i da razvije poštovanje prema značaju njihovog učenja Bosnaskohercegovačke privrede i Evropske unije;
- njeguju i razvijaju duh poduzetništva (smjeli poduhvati), inventivnosti, estetske svijesti, i kreativnosti;
- razvijati kod učenika komunikativnost i sposobnost vođenja intervjua;
- razvijati kod učenika istraživački duh;
- osposobiti učenike da dobivene rezultate samostalno analiziraju i interpretiraju;
- razviti sposobnost i spremnost za timski rad;
- osposobiti učenike da razlikuju poduzetničku šansu i ideju;
- razvijati kod učenika sposobnost prepoznavanja poduzetničke šanse;
- osposobiti učenike da samostalno analiziraju i interpretiraju poduzetničke šanse i ideje i rizike u realizaciji;
- razvijati kod učenika analitičke sposobnosti;
- razvijati kod učenika sposobnost procjene potrebnih resursa za realizaciju poslovne ideje;
- razvijanje vještine komuniciranja i prezentacije;
- osposobiti učenike za samostalno istraživanje

- osposobiti učenike za marketinške aktivnosti;
- osposobiti učenike za rješavanje praktičnih problema;
- razvijaju lične kvalitete: istrajnost, samopouzdanje, ko-operativnost, timski duh, prilagodljivost, fleksibilnost, vlastite sudove i izbore;
- razvijanje svijesti učenika o kreativnosti, inicijativi i preuzimanju rizika kao zahtjevima savremenog poduzetništva.

Ishodi:

Učenici će:

- nabrojati uslove za formiranje porodice, izgraditi vlastiti stav o porodičnom životu;
- stvoriti sliku o ravnopravnosti spolova i objasniti važnost higijene životnog prostora;
- prepoznati važnost zdrave ishrane i ovladati sastavljanjem jelovnika;
- razlikovati stilove odijevanja i procijeniti stil oblačenja prema prigodi;
- zaključiti kolika je važnost dobre međuljudske komunikacije;
- shvatiti važnost štednje (vode, energije ...) potrebe kućnog budžeta;
- objasniti važnost zaštite životne sredine;
- izražavati svoje potrebe saopštavajući svoje mišljenje i uvažavajući mišljenje drugih;
- uvažavati pravila bontona i u skladu s njom se ponašati u raznim situacijama;
- kulturno se izražavati poštujući pravila dobre komunikacije.

TEMA 1 - UVOD / OSNOVNE ŽIVOTNE POTREBE SAVREMENOG ČOVJEKA(4+1)

1. Uslovi za formiranje zdrave porodice i faze razvoja-
2. Porodica prije 100 godina i danas – vježba
3. Savremena porodica (odnosi u porodici i njihovo usklađivanje, radni i porodični zadaci, međugeneracijska povezanost i briga jednih za druge u porodici, proslave u različitim porodičnim kulturama)
4. Zdravlje i komunalna higijena (uslovi stanovanja)
5. vježba -plan organizacije proslave rođendana

TEMA 2 – ZDRAVI ŽIVOTNI STILOVI (4+1)

1. Pojam zdravlja i zdravog životnog stila
2. Mentalno i emocionalno zdravlje, unapređenje međuljudskih odnosa i vještine komunikacije
3. Zdrava ishrana-vježba izrada jelovnika
4. Lična higijena tijela i kultura odijevanja- sredstva za higijenu , odijevanje prema prigodi / proslave ,rođendani ,sport
5. Fizička aktivnost, rekreacija, sport – Prevencija fizičkog i psihičkog nasilja
vježba važnost sporta

TEMA 3 - EKONOMIKA I PODUZETNIŠTVO (2+3)

1. Kako uštedjeti vodu kod kuće
2. Sirovine i otpad- da li je svo smeće smeće, mogućnosti reciklaže, šta sve možemo reciklirati ,kako uštedjeti sredstva iz kućnog budžeta
3. Papir i ambalaža – izrada ukrasnih predmeta od reciklažnog materijala
4. Upravljanje kućnim budžetom- vježba izrada plana za budžet / đeparac , obezbjeđivanje sredstava
5. Značaj energije u svakodnevnom životu-Sijalice koje štede struju-Principi ekonomske upotrebe svjetla

TEMA 4 - ŽIVOTNO OKRUŽENJE

1. Voda ,vazduh ,zemljište
2. Naša zajednica — prošlost i sadašnjost
3. „Gdje se igrati”
4. Urbanizacija- na stazi čovjeka

5. Može li pojedinac mijenjati svijet? (Učenik/učenica treba da: • definiše prava koja ima prilikom učestvovanja u procesima donošenja odluka koje se tiču životne sredine; • analizira mogućnosti za učešće u donošenju odluka)

TEMA 5 - BONTON/ MEĐULJUDSKI ODNOSI/ VJEŠTINA KOMUNIKACIJE

1. Pravila bontona
2. Lijepe riječi
3. Budi mi drug
4. vježba – pravila ponašanja
5. vježba –izrada razrednih pravila

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA

Tema	Znanja	Sposobnosti	Vještine
Uvod /Osnovne životne potrebe savremenog čovjeka	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -nabrojati uslove potrebne za formiranje porodice (zrelost, ekonomska samostalnost) -uporediti razlike između porodice nekad i sad -stvoriti sliku o ravnopravnosti spolova -odrediti prioritete u brizi o starijim članovima porodice -prepoznati važnost porodičnog okupljanja -objasniti važnost uslova za stanovanje za zdravlje -planirati i organizovati proslavu 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izgraditi vlastiti stav o porodičnom životu -izvršiti poređenje o potrebama porodice nekad i sad -uskладiti porodične zadatke sa vremenom -izgraditi pravilne odnose u porodici -demonstrirati proslave u različitim kulturama -prilagoditi higijenu stanovanja zdravlju -ovladati organizacijom proslava 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objediniti uslove potrebne za formiranje zdrave porodice prateći faze razvoja porodice -proučiti i izvjestiti o razlikama u potrebama porodice nekad i sad -prihvatiti ravnopravan odnos spolova u porodici i važnost međugeneracijske povezanosti i brige -uporediti proslave raznih praznika u različitim kulturama -objasniti važnost higijene stanovanja za zdravlje -predložiti i organizovati proslavu rođendana
Zdravi životni stilovi	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -protumačiti pojam zdravog životnog stila -razlikovati mentalno zdravlje i opšti pojam zdravlja -zaključiti kolika je važnost komunikacije za dobre međuljudske odnose -planirati zdravu ishranu -izabrati sredstva za ličnu higijenu -razlikovati razne stilove odijevanja -zastupati mišljenje o važnosti bavljenjem sportom -identificirati nasilje 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati važnost pravilne ishrane i bavljenje sportom kao osnovama zdravlja -upotrijebiti uvježbane vještine komunikacije za stvaranje dobrih međuljudskih odnosa -ovladati sastavljanjem jelovnika zdrave ishrane -ovladati ličnom higijenom i moći pravilno izabrati sredstva za higijenu -demonstrirati način odijevanja prema prigodi -sastaviti i voditi dnevnik fizičkih aktivnosti 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -iznijeti stav o tome šta za njih znači zdrav životni stil -proučiti važnost emocionalnog zdravlja i započeti praktikovati vještine komunikacije koje su rađene na času -djelovati u skladu sa znanjem o zdravoj ishranu u izradi jelovnika za jedan dan ili sedmicu -provjeriti prema etiketi na proizvodu sastav i opasnosti nekih higijenskih proizvoda za zdravlje -procijeniti stil oblačenja prema prigodi

		-ovladati načinima prevencije fizičkog i psihičkog nasilja	-utjecati na smanjenje međuvršnjačkog nasilja
Ekonomika i poduzetništvo	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -zaključiti na koje načine se može uštedjeti voda u domaćinstvu i procijeniti kako to utiče na kućni budžet -prepoznati mogućnosti uštede sredstava reciklažom -pokazati kako se može iskoristiti papir ili ambalaža za izradu ukrasnih predmeta -planirati kućni budžet i odrediti prioritete potrošnje budžeta -predvidjeti uštede energije pomoću štednih sijalica 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -provesti napravljeni plan uštede vode pisanjem poruka u kuhinji ili kupatilu“ štedi vodu „ -izvršiti uz nadzor razvrstavanje otpada i objasniti važnost reciklaže - sastaviti uz pomoć starijih kućni budžet i vlastiti budžet koji se može prilagoditi vlastitim potrebama-đeparac -pokušati promjeniti shvatanje o štednim sijalicama vodeći računa i o opasnostima od istih 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -umjeti štedjeti vodu u domaćinstvu -razlikovati sirovine i otpadni materijal -pokazati interes za izradu ukrasa od reciklažnog materijala -izraditi vlastiti budžet i prikazati važnost potrošnje u okviru budžeta -predložiti zamjenu sijalica nakon predviđenih ušteda u domaćinstvu
Životno okruženje	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -prepoznati svoje životno okruženje i procijeniti njegovu važnost za život -povezati zdravo životno okruženje kao predispoziciju za dobar i zdrav život -objasniti važnost zaštite vode, vazduha i zemljišta -pokazati promjene koje se vide u građevinama, odjeći, načinu života, kulturi... -izložiti važnost postojanja dječijih igrališta -prepoznati i razlikovati urbane od ruralnih sredina 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -izgraditi prvilan stav ovažnosti vode, vazduha i zemljišta za život svih -sastaviti albume od prikupljenog materijala -nacrtati igrališta iz svojih snova prilagođeno različitim oblicima igre -pokušati shvatiti promjene koje su nastale urbanizacijom -pokušati sprovesti akciju izgradnje igrališta za djecu sa posebnim potrebama -voditi plan akcije za prikupljanje potpisa 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -objasniti važnost životnog okruženja -sakupiti materijal, objediniti ga i Izraditi albume o životnom okruženju prema zadanoj temi -djelovati u svojoj okolini na prikupljanju potpisa kao preduslova za dozvolu izgradnje igrališta -utjecati na stavove drugih uključujući ih u rad

	-izraziti potrebu da saopšti svoje mišljenje i da sasluša druge -pokaže načine kojima i pojedinac može mijenjati svijet		
Bonton/ Međuljudski odnosi/V ještina komunikacije	Učenici će: -nabroja osnovna pravila bontona -upotrebljavati lijepe riječi hvala, molim i izvoli u raznim prilikama -formulirati pravila drugarstva -izabrati pravila koja će koristiti za izradu razrednih pravila	Učenici će: -ponoviti pravila tavitinrazredna pravilabontona uz uvažavanje i poštivanje pravila ponašanja u raznim situacijama -demonstrirati kako se treba kulturno izražavati -izgraditi pravila ponašanja za drugove/arice uz prihvatanje različitosti -voditi kulturni razgovor uz postavljanje u razne situacije(škola, javni prijevoz, pozorište...) -sastaviti razredna pravila	Učenici će: -objasniti važnost poštivanja pravila -upotrijebiti kulturno izražavanje -prikazati šta za njega znači biti drug -predložiti pravila ponašanja -izraditi razredna pravila ponašanja

Didaktičko-metodske napomene

- podstiče učenike na istraživački rad
- podstiče učenike da samostalno istražuju različite izvore literature/enciklopedije,brošure,priručnike,novinske članke...
- kreira različite oblike rada/timski,grupni...
- organizira vježbe kulturnog razgovora u raznim situacijama
- animira učenike da sami odrede pravila ponašanja
- objašnjava značaj štednje, reciklaže
- inicira simulaciju jednog primjera akcije za izgradnju objekata koje će koristiti djeca za igru
- ukazuje na značaj istraživačkog rada
- s učenicima zajedno pravi predmete od reciklažnog materijala

Način provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjera znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje grupnog rada.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje nastave predmeta Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo, škola treba da ima odgovarajući kabinet sa instaliranim internetom i kompjuterima za realizaciju GPP.

Literatura

Preporuka za korištenje:

1. Literatura iz oblasti ekonomije, menadžmenta, strateškog planiranja;
2. Literatura iz oblasti proizvodništva, menadžmenta, strateškog planiranja;
3. Udžbenici , priručnici i radni materijali za nastavu Biologije, Hemije i Kulture življenja;
4. Stručna i metodička literatura neophodna za pripremu nastave i istraživanje;
5. Kapić S., Kultura življenja-ishrana, Bosanska riječ, Tuzla,2003 godine.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Nastavu predmeta Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem(VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem(VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor hemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim dvoogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem(VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik hemije i ekonomike domaćinstva.

EKONOMIKA DOMAĆINSTVA I PODUZETNIŠTVO –NIVO 2.

Šesti razred

Izborni predmet Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo izučava se u 6. razredu s jednim časom sedmično. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo je predmet koji kombinuje teoriju sa praksom u cilju razvijanja razumjevanja i rješavanja problema. Odnosi se na načine kojima se pojedinci i porodica brinu tokom upravljanja svojim resursima kako bi zadovoljile fizičke, emocionalne, intelektualne, društvene i ekonomske potrebe.

Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo se fokusira na sticanje znanja i razvoj vještina i stavova koji će omogućiti učenicima da preuzmu kontrolu nad svojim životima u datom trenutku i u budućnosti, bilo da je to u kući, u budućem obrazovanju, u svijetu rada, ili drugim životnim situacijama. Širok spektar iskustvenog učenja kojima će učenici biti izloženi će im omogućiti da budu fleksibilni i prilagodljivi u promjenljivim situacijama modernog života. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo priprema učenike oba pola za život u potrošnji-orijentisanoj na društvo i obezbjeđuje bazično učenje za one koji će tražiti posao širokog spektra karijere, kao što su prehrambena industrija, turizam, dizjaniranje odjeće i zdravstvene i socijalne usluge, marketing, trgovina i dr..

Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo naglašava međuzavisni odnos koji postoji između pojedinaca ili porodica i njihovog neposrednog i šireg okruženja i promovise osjećaj odgovornosti prema održavanju resursa u tim okruženjima.

Ciljevi

- razlikovanje temeljnih pojmova vezanih uz poduzetništvo;
- razlikovanje temeljnih pojmova vezanih za ekonomiku domaćinstva;
- upoznavanje mogućnosti poduzetništva kroz opće ciljeve i sisteme vrijednosti;
- upravljanje mogućnosti ekonomike domaćinstva kroz opšte ciljeve i sistem vrijednosti;
- podsticati učenike da razvijaju i primjenjuju vještine upravljanja koje su potrebne za efikasnu organizaciju i upravljanje raspoloživim resursima da zadovolji lične i porodične potrebe u klimi stalnih promjena ekonomskih, društvenih i tehnoloških;
- obezbjediti odgovarajući osnov za modelovanje života nakon škole, sa naglaskom na buduće obrazovanje, stručno usavršavanje i potrebe za zapošljavanje; da uključi posebne potrebe prehrambene industrije, odjeće, tekstilne i zanatske industrije, turizma i socijalnih i zdravstvenih usluga; i da razvije poštovanje prema značaju njihovog učenja Bosnaskohercegovačke privrede i Evropske unije;
- njeguju i razvijaju duh poduzetništva (smjeli poduhvati), inventivnosti, estetske svijesti, i kreativnosti;
- raazvijati kod učenika komunikativnost i sposobnost vođenja intervjua;
- razvijati kod učenika istraživački duh;
- osposobiti učenike da dobivene rezultate samostalno analiziraju i interpretiraju;
- razviti sposobnost i spremnost za timski rad;
- osposobiti učenike da razlikuju poduzetničku šansu i ideju;
- razvijati kod učenika sposobnost prepoznavanja poduzetničke šanse;
- osposobiti učenike da samostalno analiziraju i interpretiraju poduzetničke šanse i ideje i rizike u realizaciji;
- razvijati kod učenika analitičke sposobnosti;
- razvijati kod učenika sposobnost procjene potrebnih resursa za realizaciju poslovne ideje;
- razvijanje vještine komuniciranja i prezentacije;
- osposobiti učenike za samostalno istraživanje
- osposobiti učenike za marketinške aktivnosti;
- osposobiti učenike za rješavanje praktičnih problema;

- razvijaju lične kvalitete: istrajnost, samopouzdanje, ko-operativnost, timski duh, prilagodljivost, fleksibilnost, vlastite sudove i izbore;
- razvijanje svijesti učenika o kreativnosti, inicijativi i preuzimanju rizika kao zahtjevima savremenog poduzetništva.

Ishodi:

Učenici će:

- inovirati znanja stečena iz predmeta koje su ranije izučavali;
- argumentovano diskutirati o porodici, porodičnim –rodbinskim vezama, porodičnim snagama i slabostima;
- pripremaju zdrave školske obroke, pokazuju konstantnu brigu za svoje zdravlje i pravilnu prehranu;
- praktikuju svakodnevnu tjelovježbu;
- integriraju lične aktivnosti i osmičljavaju plan naspram ličnih obaveza;
- procjenjuju vrijednosti porodičnih i drugih oblika društvenog života;
- dizajnirati različite ukrasne predmete, mogu urediti svoj prostor/sobu naspram vlastitih potreba;
- Utejecati na kvalitet kulturnog ophođenja i ponašanja u porodici i široj društvenoj zajednici.

1.TEMA: UVOD, OSNOVNE ŽIVOTNE POTREBE SAVREMENOG ČOVJEKA (5+2)

1. Savremena porodica , ravnopravnost i uvažavanje članova porodice, poznavanje porodičnog porijekla, ustanove koje pružaju pomoć porodici;
2. Ravnopravnost u odnosima između članova porodice i plan dnevnih aktivnosti;
3. Zdrava ishrana i zdrav život, grupa namirnica i njihova podjela ,biološki važni spojevi;
4. Vježba: priprema školskog obroka uključujući sve grupe namirnica;
5. Higijenska ispravnost namirnica u ishrani;
6. STANOVANJE Estetski elementi u stanu, tekstil, namještaj, ukrasi, sitni elementi;
7. Vježba izrada ukrasnih predmeta u stanu /primjena različitih tehnika izrade predmeta.

2. TEMA ZDRAVI ŽIVOTNI STILOVI (4+2)

1. Humanizacija savremenog načina života i rada;
2. Uticaj vršnjačke grupe, škole na psihofizički razvoj djeteta;
3. Uticaj porodice na zdrave prehrambene navike;
4. Zdravim životnim stilovima protiv bolesti ovisnosti;
5. Vježba :Donošenje odluka;
6. Vježba: komunikacijske vještine, pismenost kod pisanih poruka/putem telefona, maila...

3.TEMA EKONOMIKA I PODUZETNIŠTVO (4)

1. Osnovni pojmovi poduzetništva i marketinga;
2. Kućni budžet i planiranje džeparca;
3. Ekonomično rukovanje kuhinjskim aparatima, uštede u stanu;
4. Štednja vode, struje, higijenskih sredstava.

4.TEMA: ŽIVOTNO OKRUŽENJE (5)

1. povratak prirodi ,fenomeni u prirodi, vremenske prilike i nepravilike;
2. Čuvari prirode;
3. Svijest o lijepom okruženju i estetici uopće;
4. Obilježavanje ekoloških dana;
5. Izrada plana ekološkog uređenja prostora.

5.TEMA :BONTON/MEĐULJUDSKI ODNOSI/VJEŠTINA KOMUNIKACIJE (3+2)

Lijepo ponašanje:

- primjereno oblačenje za kulturno-javna dešavanja
- ponašanje i ophođenje za vrijeme večere u restoranu, javnom mjestu...
- humano ponašanje, volonterizam

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>1.UVOD I OSNOVNE ŽIVOTNE POTREBE SAVREMENOG ČOVJEKA</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -upoznati se sa novim predmetom i temama koje će se obrađivati 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -inovirati znanja stečena iz predmeta koje su ranije izučavali 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razviti odgovoran odnos prema novom predmetu
<p>2. TEMA ZDRAVI ŽIVOTNI STILOVI</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definirati osnovne životne potrebe -analizirati porodično stablo -istražiti vrste i značaj pomoći koje pružaju institucije za podršku porodici -podržati ravnopravan odnos članova porodice -integrirati lične aktivnosti i osmisliti plan naspram ličnih obaveza -identifikovati porodične vrijednosti sa naglaskom na pozitivne -uočiti i argumentovano diskutirati o porodičnim snagama i slabostima -definirati pojam zdravlja -povezati različite životne stilove sa zdravljem -analizirati hranljive sastojke i povezati sa svakodnevnom ishranom -identificirati hranljive namirnice -analizira sastav omiljenog obroka -nabraja načine proizvodnje hrane -razumije pojam zdrave ishrane -objašnjava vezu između ishrane i zdravlja 	<ul style="list-style-type: none"> -uskладiti način ishrane sa novostečenim znanjima -dizajnirati porodično stablo naspram prikupljenih informacija o porodici -podići nivo svijesti o značaju institucija za pružanje pomoći porodici -uskladiti aktivnost tijela i duha,zdrava ishrana ,produktivan rad,osmišljen i ispunjen život sa više ljubavi i razumijevanja-kvalitet našeg postojanja -inovirati način ishrane spram dnevnih aktivnosti -izgraditi navike da jedu zdravo,vode računa o uticaju hrane na zdravlje,o higijeni namirnica -inovirati vlastiti stav o važnosti zdrave ishrane za otklanjanje loših navika u ishrani koje utiču na zdravlje 	<ul style="list-style-type: none"> -sastaviti listu osnovnih životnih potreba i poredati prioritete -osvijestiti stav o značaju porodičnih /rodbinskih veza kroz porodično stablo -modificirati aktivnosti naspram preuzetih obaveza -s voljom poštivati i izvršavati preuzete obaveze -posvetiti se zdravim stilovima života -pripremaju zdrave školske obroke - pokazuje konstantnu brigu za svoje zdravlje i pravilnu prehranu -praktikujeu svakodnevnu tjelovježbu

<p>3.TEMA EKONOMIKA I PODUZETNIŠTVO</p>	<ul style="list-style-type: none"> -predlaže pravilan dnevni jelovnik (školski) -umije da pravilno čuva i pripremi namirnice tako da se očuva njihova hranljiva vrijednost -prepoznaje različite vrste elemenata u stanu/kući i mogućnosti njihovog prilagođavanja vlastitim potrebama -posticanje kreativnosti,stvaralačke mašte za aktivno učešće u radu -poimanje humanizacije i mogućnost razvoja humanih odnosa u porodici -procijeniti vrijednosti porodičnih i drugih oblika društvenog života -argumentuje zdrave načine ishrane,povezuju zdravu hranu sa kulturnom baštinom -predložiti plan šdenje novca, -utvrditi vještine neophodne za suprotstavljanje mogućim negativnim uticajima i pritisku vršnjaka -povezati ishranu,rekreaciju,higijenu u ,ponašanje i zdravlje -prepoznati osnovne pojmove iz ekonomike i poduzetništva/ -osvijestiti načine planiranja i potrošnje kućnog budžeta -definisati osnovne potrošačke jedinice u budžetu -namicanje sredstava u kućni budžet 	<ul style="list-style-type: none"> -dizajnirati različite ukrasne predmete -urediti svoj prostor/sobu naspram vlastitih potreba -steknu iskustvo komunikacije, interakcije i saraduju kroz rad u grupama -uviđanje uticaja vršnjaka,prepoznavanje rizičnih oblika ponašanja, -izgraditi pozitivan stav samoafirmacije i afirmacije drugih -izgraditi tehnike otpora,kako reći ne , mudro odlučivanje 	<ul style="list-style-type: none"> - priprema zdrave namirnice i hranu -procjenjuje ulogu hrane za organizam - pripremati zdrave obroke -slijediti i prihvatiti principe pravilnog odabira -prilagoditi sopstveno odijevanje situaciji u kojoj se nalazimo -razviti kreativnost putem samostalnog stvaranja i oblikovanja predmeta koji imaju estetsku vrijednost u domaćinstvu -utjecati na kvalitet kulturnog ophođenja i ponašanja u porodici i široj društvenoj zajednici -prilagoditi svakodnevne aktivnosti naspram potreba,ukazati na organske i psihičke manifestacije zamora -procijeniti uticaj stresa na zdravlje
--	---	--	---

<p>4.TEMA:ŽIVOTNO OKRUŽENJE</p>	<p>-volontirati u kućanskim poslovima i poboljšati džeparac</p> <p>-umije da pravilno i racionalno koristi energiju i vodu koristeći električne aparate</p> <p>-predlaže odabir i koristi sredstva za ličnu higijenu</p> <p>-predlaže mjere uštede u stanu</p> <p>- formulira i grupiše najveće potrošače u stanu/kući</p> <p>-interaktivno predstaviti osnovne podatke o vremenskim neprilikama,grom,tornad o,cunami...</p> <p>-istražiti uzroke nastanka prirodnih nepogoda i ukazati na posljedice njihovog pojavljivanja</p> <p>-opišu uzročno-posljedične veze u životnoj sredini</p> <p>-prepoznaju negativan uticaj čovjeka na prirodu</p> <p>-ispituju uzročno-posljedične odnose izvođenjem jednostavnih ogleda</p> <p>-ispituju promjene i pojave u prirodi</p> <p>-rješavaju jednostavne problemske situacije samostalno ili u timu</p> <p>-analizirati poželjne modele ponašanja na kulturno javnim dešavanjima</p> <p>-formulisanje pravila ponašanja kroz isticanje poželjnog,nasuprot pravilima koja sadrže zabrane</p> <p>-pokazati primjere lijepog ponašanja</p>	<p>-reagirati na pojave koje su štetne po okolinu,svaki pojedinac je bitan</p> <p>-podići nivo svijesti o mogućnostima ličnog angažovanja u zaštiti životne sredine,usvajanje i primjena principa održivosti .etičnosti i prava budućih generacija naočuvanu životnu sredinu</p> <p>-podići samopouzdanje, osjećaj odgovornosti i vrijednosti</p> <p>-uskладiti i na koristan način koristiti slobodno vrijeme pomažući pojedincu ili zajednici</p> <p>-pronaći sebe u različitim društvenim djelatnostima</p> <p>-vježbati vrste komunikacijskih vještina</p>	<p>-kritički procjenjuju lične postupke prema životnoj sredini</p> <p>-argumentovano diskutirati o mjerama i postupcima koje društvo poduzima u oblasti zaštite životne sredine</p> <p>-pokreće akcije uređenja školskog dvorišta</p> <p>-sudjeluje u pripremi obilježavanja eko dana</p> <p>-Predlaže načine prevazilaženja eko problema na razini porodice,odjeljenja,škole ,Mjesne zajednice</p> <p>-pokazuju brigu o drugom i drugačijem</p> <p>-slijede principe humanosti i lijepog ponašanja</p> <p>-prilagoditi sopstveno odijevanje situaciji u kojoj se nalazimo</p> <p>-izraziti sopstvenu ličnost kroz kombinovanje modnih detalja i boja</p> <p>-samostalno primjenjivati komunikacijske vještine u organizaciji satanaka</p> <p>-osmisлити i isplnsirati poslovni sastanak</p>
<p>5.TEMA Bonton LIJEPO PONAŠANJE</p>			

	<p>-povezati adekvatnu odjeću sa primjerenom situacijom</p> <p>-uskладiti i kreativno koristiti slobodno vrijeme</p> <p>-povezuje svoje i tuđe osobine neophodne za kvalitetnu komunikaciju</p>	<p>-izabrati pozitivne karakterne osobine ličnosti i slijediti iste</p>	
--	---	---	--

Didaktičko-metodske napomene

- favorizovanje interaktivnog pristupa u radu
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalnost u radu
- upotreba savremenih didaktičkih pomagala
- podsticanje inicijative i samoinicijative učenika
- kreiranje različitih oblika rada/individualni,timski,grupni

Način provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjera znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje grupnog rada.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje nastave predmeta Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo, škola treba da ima odgovarajući kabinet sa instaliranim internetom i kompjuterima za realizaciju GPP.

Literatura

1. Literatura iz oblasti ekonomije, menadžmenta, strateškog planiranja;
2. Literatura iz oblasti proizvodništva, menadžmenta, strateškog planiranja;
3. Udžbenici, priručnici i radni materijali za nastavu Biologije, Hemije i Kulture življenja;
4. Stručna i metodička literatura neophodna za pripremu nastave i istraživanje;
5. Kapić S., Kultura življenja-ishrana, Bosanska riječ, Tuzla, 2003 godine.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CE

Nastavu predmeta Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem(VII stepen stručne sprema) i stečenim stručnim zvanjem profesor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor hemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim dvoogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (V stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik hemije i ekonomike domaćinstva.

EKONOMIKA DOMAĆINSTVA I PODUZETNIŠTVO –NIVO 3.

TREĆA TRIJADA

Sedmi razred

O PREDMETU

Izborni predmet Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo izučava se u 7. razredu s jednim časom sedmično. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo je predmet koji kombinuje teoriju sa praksom u cilju razvijanja razumjevanja i rješavanja problema. Odnosi se na načine kojima se pojedinci i porodica brinu tokom upravljanja svojim resursima kako bi zadovoljile fizičke, emocionalne, intelektualne, društvene i ekonomske potrebe.

Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo se fokusira na sticanje znanja i razvoj vještina i stavova koji će omogućiti učenicima da preuzmu kontrolu nad svojim životima u datom trenutku i u budućnosti, bilo da je to u kući, u budućem obrazovanju, u svijetu rada, ili drugim životnim situacijama. Širok spektar iskustvenog učenja kojima će učenici biti izloženi će im omogućiti da budu fleksibilni i prilagodljivi u promjenljivim situacijama modernog života. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo priprema učenike oba pola za život u potrošnji-orijentisanom društvu i obezbjeđuje bazično učenje za one koji će tražiti posao širokog spektra karijere, kao što su prehrambena industrija, turizam, dizajniranje odjeće i zdravstvene i socijalne usluge, marketing, trgovina i dr..

Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo naglašava međuzavisni odnos koji postoji između pojedinaca ili porodica i njihovog neposrednog i šireg okruženja i promoviše osjećaj odgovornosti prema održavanju resursa u tim okruženjima.

Ciljevi

- razlikovanje temeljnih pojmova vezanih uz poduzetništvo;
- razlikovanje temeljnih pojmova vezanih za ekonomiku domaćinstva;
- upoznavanje mogućnosti poduzetništva kroz opće ciljeve i sisteme vrijednosti;
- upravljanje mogućnosti ekonomike domaćinstva kroz opšte ciljeve i sistem vrijednosti;
- podsticati učenike da razvijaju i primjenjuju vještine upravljanja koje su potrebne za efikasnu organizaciju i upravljanje raspoloživim resursima da zadovolji lične i porodične potrebe u klimi stalnih promjena ekonomskih, društvenih i tehnoloških;
- obezbjediti odgovarajući osnov za modelovanje života nakon škole, sa naglaskom na buduće obrazovanje, stručno usavršavanje i potrebe za zapošljavanje; da uključi posebne potrebe prehrambene industrije, odjeće, tekstilne i zanatske industrije, turizma i socijalnih i zdravstvenih usluga; i da razvije poštovanje prema značaju njihovog učenja Bosnaskohercegovačke privrede i Evropske unije;
- njeguju i razvijaju duh poduzetništva (smjeli poduhvati), inventivnosti, estetske svijesti, i kreativnosti;
- razvijati kod učenika komunikativnost i sposobnost vođenja intervjua;
- razvijati kod učenika istraživački duh;
- osposobiti učenike da dobivene rezultate samostalno analiziraju i interpretiraju;
- razviti sposobnost i spremnost za timski rad;
- osposobiti učenike da razlikuju poduzetničku šansu i ideju;
- razvijati kod učenika sposobnost prepoznavanja poduzetničke šanse;
- osposobiti učenike da samostalno analiziraju i interpretiraju poduzetničke šanse i ideje i rizike u realizaciji;
- razvijati kod učenika analitičke sposobnosti;
- razvijati kod učenika sposobnost procjene potrebnih resursa za realizaciju poslovne ideje;
- razvijanje vještine komuniciranja i prezentacije;
- osposobiti učenike za samostalno istraživanje
- osposobiti učenike za marketinške aktivnosti;
- osposobiti učenike za rješavanje praktičnih problema;
- razvijaju lične kvalitete: istrajnost, samopouzdanje, ko-operativnost, timski duh, prilagodljivost, fleksibilnost, vlastite sudove i izbore;
- razvijanje svijesti učenika o kreativnosti, inicijativi i preuzimanju rizika kao zahtjevima savremenog poduzetništva.

Ishodi:

Učenici će:

- se upoznati sa sadržajem i značajem predmeta
- nabrojati korisne i štetne materije u hrani, određene vrste otrovnih riba, gljiva i bilja
- analizirati ispravnost njihovih prehrambenih navika
- prosudjivace stanje svoog organizma u odnosu na BMI
- mijenjati svoje prehrambene navike u skladu sa naucenim
- prepoznati vaznost sporta, zdrave ishrane i zdravih odnosa za zdrav zivot djeteta
- ovladati znanjem o uticaju psihoaktivnih supstanci na ljudski organizam
- demonstrirace nacine na koji clanovi porodice mogu da uticu na formiranje zdravih zivotnih navika djeteta
- objasnice pojam i znacaj poduzetnistva u modernom drustvu
- prilagodjavace prihode svoje porodice u skladu sa potrebama iste
- povezati vrste nasilje i rjesenja istih
- oponasati razlicite vrste emocija
- steknu iskustvo pozitivne komunikacije i interakcije i saradnju kroz rad u grupama
- analiziraju i ocijene efektivnost toka aktivnosti i preusmjere ga ako je potrebno

- primjene principe upravljanja na svaku relevantnu aktivnost
- prepoznace nacine lijepog ponasanja i koji to nisu u svom okruzenju
- vjezbace nacine lijepog ponasanja
- sasatavice svoje vlastite prirucnike za lijepo ponasanje u skoli

1.TEMA: UVOD, OSNOVNE ŽIVOTNE POTREBE SAVREMENOG ČOVJEKA(4+3)

1. Hrana, ishrana i zdravstvena bezbjednost: korisne (proteini, vitamini...začini) i štetne (boje, konzervansi, aditivi, brašno šećer, so) materije u hrani;
2. Trovanje hranom: otrovi otrovnih riba, gljiva i bilja;
3. Vježba: Izračunavanje BMI;
4. Kvalitet ishrane i uticaj na ljudski organizam - gojaznost, anoreksija, bulimija;
5. Vježba: Izrada plana jelovnika jednog tinejdžera;
6. Materijali od kojih se pravi odjeca - prirodni i vještački materijali;
7. Vježba: Upoznavanje sa različitim vrstama materijala.

TEMA 2. ZDRAVI ŽIVOTNI STILOVI (4+1)

1. Zdrav fizički i psihički razvoj djeteta tinejdžerske dobi - važnost sportske rekreacije, zdrave ishrane i zdravih odnosa: u porodici, školi, među vršnjacima...
2. Zloupotreba psihoaktivnih supstanci - uzroci i posljedice - tabakizam, alkoholizam, narkotici;
3. Ovisnosti modernog društva - kladionice i Internet;
4. Uticaj porodice na zdrave životne navike;
5. Vježba: Planiranje provođenja kvalitetnog vremena u porodici na dnevnom, sedmičnom i mjesečnom nivou.

TEMA 3. EKONOMIKA DOMAĆINSTVA I PODUZETNIŠTVO (3 + 2)

1. Poduzetništvo: pojam i značaj;
2. Budžet u domaćinstvu - pravilno planiranje korištenja novca;
3. Vježba: Izrada knjige prihoda i rashoda;
4. Uticaj okruženja na potrošnju - mediji, nove tehnologije i društvene mreže, teorija "kulture potrošnje";
5. Vježba: Ekonomičan plan organizacije rođendana, izleta, odmora i njihova finansijska konstrukcija.

TEMA 4. ŽIVOTNO OKRUŽENJE (3 + 2)

1. Definicija i vrste nasilja u našem okruženju - najčešći oblici nasilja među učenicima;
2. Vježba : Konstruktivni načini rješavanja konfliktnih situacija;
3. Emocije - pojam i vrste;
4. Vježba: Šta emocije jesu, a šta ne?
5. Prevazilaženje predrasuda i otkrivanje sličnosti.

TEMA 5. BONTON/ MEĐULJUDSKI ODNOSI/ VJEŠTINA KOMUNIKACIJE (1 + 2)

1. Kultura ponašanja u školi
2. Vježba: Bonton u komunikaciji sa osobama sa invaliditetom
3. Vježba: Savjeti za lijepo ponašanje u svakoj prilici
4. TERENSKA NASTAVA

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>1. UVOD, OSNOVNE ŽIVOTNE POTREBE SAVREMENOG ČOVJEKA-</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -se upoznati sa sadržajem I značajem predmeta - nabrojati korisne i štetne materije u hrani, određene vrste otrovnih riba, gljiva i bilja - izračunati index tjelesne mase BMI - analizirati ispravnost njihovih prehrambenih navika - prosudjivace stanje svojeg organizma u odnosu na BMI - imenovace materijale od kojih se pravi odjeca - prikazace različite vrste prirodnih i vjestačkih tkanina 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - identificirati korisne i štetne materije u hrani - objasniti uticaj korisnih i štetnih materija iz hrane na ljudski organizam - objasniti uticaj otrova otrovnih riba, gljiva i bilja na ljudski organizam - mijenjati svoje prehrambene navike u skladu sa naučenim - organizirati zdrave zajednicke skolske uzine 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izdvojiti korisne i štetne materije u hrani na osnovu deklaracije na proizvodu - izvršiti izračunavanje svog BMI i uporediti sa tabelom - sastaviti jelovnik jednog tinejdžera na sedmicnom nivou - prepoznati različite vrste prirodnih i vjestačkih materijala
<p>2. ZDRAVI ŽIVOTNI STILOVI</p>	<ul style="list-style-type: none"> - objasniti važnost sportske rekreacije, zdrave ishrane i zdravih međuljudskih odnosa za zdrav psihicki i fizicki razvoj djeteta - identificirati uzroke i posljedice zloupotrebe psihoaktivnih supstanci - prosudjivace o lošim životnim navikama modernog društva (kladionice i Internet) na život pojedinca - kreirace planove kvalitetnijeg provodjenja vremena u svojoj porodici 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznati važnost sporta, zdrave ishrane i zdravih odnosa za zdrav život djeteta - ovladati znanjem o uticaju psihoaktivnih supstanci na ljudski organizam - demonstrirace načine na koji članovi porodice mogu da uticu na formiranje zdravih životnih navika djeteta - sastavljaće planove provodjenja kvalitetnog vremena u porodici 	<ul style="list-style-type: none"> - imenovace psihoaktivne supstance - objasnice uzroke i posljedice upotrebe psihoaktivnih supstanci - opisace negativne uticaje kladionica i pogresne upotrebe Interneta - predlagace načine zdravog načina života djece osnovnoskolskog uzrasta
<p>3.EKONOMIKA DOMAĆINSTVA I PODUZETNIŠTVO</p>	<ul style="list-style-type: none"> - definirace pojam i značaj poduzetništva 	<ul style="list-style-type: none"> - objasnice pojam i značaj poduzetništva u modernom društvu 	<ul style="list-style-type: none"> - identificirace prihode i rashode u domaćinstvu

<p>4.ŽIVOTNO OKRUŽENJE</p>	<ul style="list-style-type: none"> - tumačice načine pravilnog korištenja novca - zastupace svoj stav o uticaju okruženja na potrošnju -sastavljače ekonomske planove organizacije različitih događaja sa finansijskom konstrukcijom - definirace pojam i vrste nasilja u svom okruženju - prikazace konstruktivne načine rješavanja konflikta - analizirace, procjenjivati i porediti različite vrste emocija - predlagace načine prevazilazenja predrasuda i prihvatanja različitosti 	<ul style="list-style-type: none"> - vježbati pravilno planiranje i korištenje novca u domaćinstvu - prilagodjavace prihode svoje porodice u skladu sa potrebama iste - povezati vrste nasilje i rješavanja istih - oponasati različite vrste emocija - steknu iskustvo pozitivne komunikacije i interakcije i saradnju kroz rad u grupama - analiziraju i ocijene efektivnost toka aktivnosti i preusmjere ga ako je potrebno - primjene principe upravljanja na svaku relevantnu aktivnost 	<ul style="list-style-type: none"> - imenovace i prosudjivati različite negativne uticaje okruženja na potrošnju - razlikovace i procjenjivati ekonomske od neekonomskih planova organizacije različitih događaja - identifikovati i prepoznati vrste nasilja u svom okruženju - predlagati i potaknuti različite načine prevazilazenja konfliktnih situacija - upotrijebiti naučeno u prevazilazenju različitih predrasuda
<p>5.BONTON/ MEDJULJUDSKI ODNOSI/VJEŠTINA KOMUNIKACIJE</p>	<ul style="list-style-type: none"> - imenovati,, nabrojati primjere pozitivnog i negativnog načina ponašanja u školi - objasniti zašto su neka ponašanja prihvatljiva a druga ne - raspravljati o načinima lipeg ponašanja prema drugovima i nastavnicima i ostalom školskom osoblju - predlagati savjete za lijepo ponašanje prema osobama sa invaliditetom i lijepo ponašanje u svakoj prilici 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznace načine lijepog ponašanja i koji to nisu u svom okruženju - vježbace načine lijepog ponašanja - sasatavice svoje vlastite prirucnike za lijepo ponašanje u školi 	<ul style="list-style-type: none"> - opisace različite načine ponašanja i ophodjena u školi - raspravljace o bontonu u komunikaciji sa osobama sa invaliditetom - mijenjace, dopunjavace svoje stavove i misljenja o ponašanju u različitim situacijama u pozitivnom smislu
	<ul style="list-style-type: none"> - definirati opća pravila pravila bontona u komunikaciji 	<ul style="list-style-type: none"> Povezati norme uljudnog ponašanja i uspješno rješavanje 	<ul style="list-style-type: none"> Razumjeti zašto je online bonton presudan u školovanju,

	-identificirati norme uljudnog ponašanja	problema mirnim putem - Razlikovati uljudno i neuljudno ponašanje pri verbalnoj komunikaciji - primjeniti pravila uljudnog ponašanja u praksi -demonstrirati dobar i loš bonton pri verbalnoj komunikaciji u predloženim društvenim situacijama -poredati po važnosti pravila bontona pri online komunikaciji	poslovanju i svakodnevnom životu
--	---	--	-------------------------------------

Didaktičko-metodske napomene

- podstiče učenike na istraživački rad;
- podstiče učenike da samostalno istražuju različite izvore; literature/enciklopedije, brošure, priručnike, novinske članke...
- kreira različite oblike rada/timski, grupni...
- organizuje odlazak u različita proizvodna i neproizvodna preduzeća i firme gdje se upoznaju sa nekim proizvodnim pogonima, izradom plana i programa rada, projekata;
- daje uputstva učenicima za detaljno praćenje rada u određenim firmama, za izradu projekata i slično;
- obogaćuje sadržaje nastavnih tema različitim informativnim materijalima;
- pomaze učenicima da povežu prethodna znanja i iskustva s novostečenim i upućuje ih na praktičnu primjenu u svakodnevnom životu;
- podstiče učenike na inicijativu, kreativnost u pokušajima da samostalno urade određene vježbe a koje su usko vezane za nastavne teme.

Način provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjera znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje grupnog rada.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje nastave predmeta Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo, škola treba da ima odgovarajući kabinet sa instaliranim internetom i kompjuterima za realizaciju GPP

Literatura

Preporučena literatura:

1. Literatura iz oblasti ekonomije, menadžmenta, strateškog planiranja;
2. Literatura iz oblasti poduzetništva, menadžmenta, strateškog planiranja;
3. Udžbenici, priručnici i radni materijali za nastavu Biologije, Hemije i Kulture življenja;
4. Stručna i metodička literatura neophodna za pripremu nastave i istraživanje;
5. Kapić S., Kultura življenja-ishrana, Bosanska riječ, Tuzla, 2003 godine.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Nastavu predmeta Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem(VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem(VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor hemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim dvoogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem(VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik hemije i ekonomike domaćinstva.

EKONOMIKA DOMAĆINSTVA I PODUZETNIŠTVO –NIVO 4.

Osmi razred

O PREDMETU

Izborni predmet Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo izučava se u 8. razredu s jednim časom sedmično. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo je predmet koji kombinuje teoriju sa praksom u cilju razvijanja razumjevanja i rješavanja problema. Odnosi se na načine kojima se pojedinci i porodica brinu tokom upravljanja svojim resursima kako bi zadovoljile fizičke, emocionalne, intelektualne, društvene i ekonomske potrebe.

Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo se fokusira na sticanje znanja i razvoj vještina i stavova koji će omogućiti učenicima da preuzmu kontrolu nad svojim životima u datom trenutku i u budućnosti, bilo da je to u kući, u budućem obrazovanju, u svijetu rada, ili drugim životnim situacijama. Širok spektar iskustvenog učenja kojima će učenici biti izloženi će im omogućiti da budu fleksibilni i prilagodljivi u promjenljivim situacijama modernog života. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo priprema učenike oba pola za život u potrošnji-orijentisanoj na društvo i obezbjeđuje bazično učenje za one koji će tražiti posao širokog spektra karijere, kao što su prehrambena industrija, turizam, dizjanimanje odjeće i zdravstvene i socijalne usluge, marketing, trgovina i dr..

Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo naglašava međuzavisni odnos koji postoji između pojedinaca ili porodica i njihovog neposrednog i šireg okruženja i promoviše osjećaj odgovornosti prema održavanju resursa u tim okruženjima.

Ciljevi

- razlikovanje temeljnih pojmova vezanih uz poduzetništvo;
- razlikovanje temeljnih pojmova vezanih za ekonomiku domaćinstva;
- upoznavanje mogućnosti poduzetništva kroz opće ciljeve i sisteme vrijednosti;
- upravljanje mogućnosti ekonomike domaćinstva kroz opšte ciljeve i sistem vrijednosti;
- podsticati učenike da razvijaju i primjenjuju vještine upravljanja koje su potrebne za efikasnu organizaciju i upravljanje raspoloživim resursima da zadovolji lične i porodične potrebe u klimi stalnih promjena ekonomskih, društvenih i tehnoloških;
- obezbjediti odgovarajući osnov za modelovanje života nakon škole, sa naglaskom na buduće obrazovanje, stručno usavršavanje i potrebe za zapošljavanje; da uključi posebne potrebe prehrambene industrije, odjeće, tekstilne i zanatske industrije, turizma i socijalnih i zdravstvenih usluga; i da razvije poštovanje prema značaju njihovog učenja Bosnaskohercegovačke privrede i Evropske unije;
- njeguju i razvijaju duh poduzetništva (smjeli poduhvati), inventivnosti, estetske svijesti, i kreativnosti;
- raazvijati kod učenika komunikativnost i sposobnost vođenja intervjua;
- razvijati kod učenika istraživački duh;
- osposobiti učenike da dobivene rezultate samostalno analiziraju i interpretiraju;
- razviti sposobnost i spremnost za timski rad;
- osposobiti učenike da razlikuju poduzetničku šansu i ideju;
- razvijati kod učenika sposobnost prepoznavanja poduzetničke šanse;
- osposobiti učenike da samostalno analiziraju i interpretiraju poduzetničke šanse i ideje i rizike u realizaciji;
- razvijati kod učenika analitičke sposobnosti;
- razvijati kod učenika sposobnost procjene potrebnih resursa za realizaciju poslovne ideje;
- razvijanje vještine komuniciranja i prezentacije;
- osposobiti učenike za samostalno istraživanje

- osposobiti učenike za marketinške aktivnosti;
- osposobiti učenike za rješavanje praktičnih problema;
- razvijaju lične kvalitete: istrajnost, samopouzdanje, ko-operativnost, timski duh, prilagodljivost, fleksibilnost, vlastite sudove i izbore;
- razvijanje svijesti učenika o kreativnosti, inicijativi i preuzimanju rizika kao zahtjevima savremenog poduzetništva.

Ishodi:

Učenik treba da:

- zna da su i u kojoj mjeri odmor, kao i koji oblici rekreacije neophodni za normalno funkcioniranje organizma;
- zna da se ishranom unosi šest glavnih vrsta tvari neophodnih ljudskom organizmu (proteini, ugljeni hidrati, masti, vitamini, minerali i voda);
- zna pojedinosti o proizvodnji ekološke - organske, industrijske i genetski modifikovane hrane;
- razumije važnost usklađenosti navika sa prirodnim bioritmom;
- zna posljedice neunošenja raznovrsnih namirnica kao i posljedice prekomjernog unošenja hrane i posljedice neizbalansirane prehrane (pretilost, anoreksija...);
- zna važnost očuvanja kulturne baštine kroz njegovanje tradicije i odijevanja u skladu sa tradicijom;
- zna osmisliti kulturni događaj i predstaviti tradicionalnu i modernu odjeću kroz reviju;
- zna razliku između empatije, suosjećanja i sažaljenja i prihvati razlike među ljudima kao biološku pojavu;
- koje i kakve aktivnosti može poduzeti kako bi ostvario uštede u domaćinstvu;
- uviđa mogućnosti i prednosti rada na različitim projektima, rad na terenu, istraživački rad;
- nove tehnike u izradi različitih predmeta i pronalazjenja načina kako ostvariti sitni prihod od takvog rada;
- uočiti koji su kao i opasnosti od „kradljivaca“ vremena;
- razvijati se u smislu komunikacije u različitim situacijama

TEMA 1. OSNOVNE ŽIVOTNE POTREBE SAVREMENOG ČOVJEKA

1. Odmor i rekreacija kao higijenske potrebe
2. Hranljivi sastojci hrane neophodni za rast i razvoj ,očuvanje zdravlja, pravilan raspored dnevnih obroka i njihova hranljiva vrijednost (kaloričnost i nutritivna vrijednost hrane), san kao preduvjet zdravog života (biološki ritmovi vezani za smjenu dana i noći)
3. Bolesti uzrokovane nedostatkom hranljivih sastojaka u hrani i nedostatkom hrane, nepravilnom, prekomjernom i nehigijenskom prehranom, nedovoljno sna
- 4.Tradicionalno i savremeno odijevanje
- 5.Vježba: Modna revija

TEMA 2. ZDRAVI ŽIVOTNI STILOVI

- 1.Empatija, poštivanje drugog i drugačijeg
2. Prevazilaženje predrasuda i otkrivanje sličnosti u skupini vršnjaka (izbjegavanje etiketiranja kao oblika komunikacije u društvu)
3. Vođenje dijaloga, kultura dijaloga
4. Uključenost mladih u masovne akcije/ mladi kao nositelji društvenih promjena/volonterizam
5. VJEŽBA: Kroz primjere uočiti razliku između inkluzije i intergracije u društvu

3.TEMA EKONOMIKA I PODUZETNIŠTVO

1. Što i na koji način se može kompostirati, primarna selekcija otpada u domaćinstvu i odlaganje u komposter
2. Kako produžiti “životni vijek“ predmetima iz domaćinstva, prenamjenjujući mu ulogu
3. Učenički projekat: na koji način distribuirati materijal dobiven kompostiranjem /školski cvijetnjak, u institucije značajne za rad škole ili od značaja za društvenu zajednicu

4. TERENSKA NASTAVA- organizirani posjet gradskoj deponiji (uvid u procesa kompostiranja)
5. VJEŽBA - priprema kartonskih podloga za izradu korpica, kutija, posuda za voće, za slatkiše, za olovke i ostali školski pribor, USB-stikove, kabele i sl. različitim tehnikama ukrašavanja, npr. decoupage, oslikavanje akrilnim bojama...
6. VJEŽBA – Izrada predmeta od papira (korpice, kutije, posude za voće, za slatkiše, za olovke i ostali školski pribor, USB-stikove, kabele)
7. UČENIČKI PROJEKAT - sudjelovanje na sajmovima i izložbama kako bi se razvilo učeničko
8. VJEŽBA -poticanje partnerstva škola i kompanija u cilju razvoja učenja o poduzetništvu
9. VJEŽBA -razvijanje inicijative i samoinicijative U poduzetništvu

4.TEMA: ŽIVOTNO OKRUŽENJE

1. Kofeinska ovisnost među mladima (energetska pića, kava, nikotinska ovisnosi, pušenju nargile, “trave” (zašto ne gubi na aktualnosti među mladima),
2. Alkoholizmu i raširenosti konzumiranja alkohola među mladima (u kojim prigodama, s kojim razlozima)
3. Konzumiranju “teških droga” I razlozi zašto bi netko posegao za njima,
4. Identificiranje kradljivaca vremena kao oblika suvremenih ovisnosti (igranje video igrica, ovisnosti o društvenim mrežama)
5. VJEŽBA: Anketiranje (anonimno) mladih na temu različitih ovisnosti / terenski rad
Učenički projekat: obrada rezultata ankete (naglasak na uticaj ovisnosti na kućni budžet i opterećenje društvene zajednice zbog liječanja ovisnika), prezentiranje rezultata na satovima razredne zajednice svih odjela.

5.TEMA : BONTON/MEĐULJUDSKI ODNOSI/VJEŠTINA KOMUNIKACIJE

1. Povezati norme uljudnog ponašanja i uspješno rješavanje problema mirnim putem - promišljati o vlastitom bontonu u komunikaciji te bontonu drugih
2. Definirati opća pravila komunikacije - identificirati dogovorene norme uljudnog ponašanja
3. Prepoznati najbolje načine komunikacije putem modernih medija i online, opisati primjenu pravila uljudnog ponašanja u praksi - poredati po važnosti pravila bontona pri online komunikaciji
4. Razlikovati uljudno i neuljudno ponašanje pri verbalnoj komunikaciji
5. Razumjeti zašto je online bonton presudan u školovanju, poslovanju i svakodnevnom životu
6. Vježba: demonstrirati dobar i loš bonton pri verbalnoj komunikaciji u predloženim društvenim situacijama

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA

Tema	Znanja	Sposobnosti /vještine	Ponašanja/vrijednosti
OSNOVNE ŽIVOTNE POTREBE SAVREMENOG ČOVJEKA	Učenici će znati: - relevantne činjenice o važnosti zdravog sna, odmora i rekreacija, - nutritivne potrebe pojedinca kako bi održali zdravlje -činjenice o kaloričnosti i nutritivnoj ulozi hrane	Učenici će moći: - organoleptički prepoznati kvalitetu/svježinu hrane -prepoznati uticaj tehnoloških dostignuća na sastav i kvalitetu hrane/kako se poboljšava ili pogoršava sastav hrane -prepoznati zdravstvena stanja u vezi sa nedostatkom hranjivih sastojaka u hrani	Učenici će razumjeti: - važnost pravilnog rasporeda hrane po dnevnim obrocima - razumjeti vrijednost tradicionalne odjeće

	<p>bitnoj za rast i razvoj, očuvanje zdravlja,</p> <ul style="list-style-type: none"> - bolesti uzrokovane nedostatkom hranljivih sastojaka u hrani i nedostatkom hrane, nepravilnom, prekomjernom i nehigijenskom prehranom, nedovoljno sna - specifičnosti tradicionalne i savremene odjeće 	<ul style="list-style-type: none"> - napraviti pravilan raspored hrane po dnevnim obrocima - prepoznati i moći kombinirati dijelove tradicionalne odjeće -prirediti modnu reviju 	
ZDRAVI ŽIVOTNI STILOVI	<ul style="list-style-type: none"> -pojam empatije, poštivanje drugog i drugačijeg -razliku između inkluzije i intergracije u društvu - Naučiti načine prevazilaženja predrasuda i otkrivanje sličnosti u skupini vršnjaka 	<ul style="list-style-type: none"> -razviti kulturu dijaloga u svim situacijama -biti uključeni u masovne akcije/ mladi kao nositelji društvenih promjena/volonterizam 	<ul style="list-style-type: none"> -osjećaj empatije, značaj pružanja i primanja empatije -važnost izbjegavanja etiketiranja kao oblika komunikacije u društvu
TEMA EKONOMIKA I PODUZETNIŠTVO	<ul style="list-style-type: none"> -Pojam i način kompostiranja i primjenu komposta -naučiti načine na koje se može produžiti "životni vijek" predmetima iz domaćinstva, prenamjenjujući mu ulogu 	<ul style="list-style-type: none"> - vršiti primarnu selekciju otpada u domaćinstvu i odlaganje materijala u komposter te njegovo održavanje - pronaći načine distribucije materijala dobivenog kompostiranjem /školski cvijetnjak, u institucije značajne za rad škole ili institucije 	<ul style="list-style-type: none"> -Važnost partnerstva škole i kompanija u cilju razvoja učenja o poduzetništvu -razvijanje inicijative i samoinicijative u poduzetništvu

		<p>od značaja za društvenu zajednicu</p> <p>-organizirati posjet gradskoj deponiji (uvid u proces kompostiranja)</p> <p>-ovladati vještinom izrade korpica, kutija, posuda za voće, za slatkiše, za olovke i ostali školski pribor, USB-stikove, kabele i sl. - sudjelovati na sajmovima i izložbama</p>	
TEMA: ŽIVOTNO OKRUŽENJE	<p>-informisati se o tipovima ovisnosti među mladima</p> <p>-Identificirati „kradljivce vremena“</p>	<p>-prepoznati osobe pod uticajem opojnih sredstava</p> <p>-osmisliti anketu na temu ovisnosti</p> <p>-obraditi rezultate ankete</p> <p>-prezentirati irazivački rad</p>	<p>-Prepoznati opasnosti od različitih opojnih sredstava</p> <p>-kakav i koliki uticaj ovisnosti imaju na kućni budžet i koliko je to opterećenje društvenoj zajednici zbog liječanja ovisnika</p>
BONTON/MEĐULJUDSKI ODNOSI/VJEŠTINA KOMUNIKACIJE	<p>- definirati opća pravila pravila bontona u komunikaciji</p> <p>-identificirati norme uljudnog ponašanja</p>	<p>Povezati norme uljudnog ponašanja i uspješno rješavanje problema mirnim putem</p> <p>- Razlikovati uljudno i neuljudno ponašanje pri verbalnoj komunikaciji</p> <p>- primjeniti pravila uljudnog ponašanja u praksi</p> <p>-demonstrirati dobar i loš bonton pri verbalnoj komunikaciji u predloženim društvenim situacijama</p> <p>-poredati po važnosti pravila bontona pri online komunikaciji</p>	<p>Razumjeti zašto je online bonton presudan u školovanju, poslovanju i svakodnevnom životu</p>

Didaktičko-metodske napomene

- podstiče učenike na istraživački rad;
- podstiče učenike da samostalno istražuju različite izvore; literature/enciklopedije, brošure, priručnike, novinske članke...
- kreira različite oblike rada/timski, grupni...
- organizuje odlazak u različita proizvodna i neproizvodna preduzeća i firme gdje se upoznaju sa nekim proizvodnim pogonima, izradom plana i programa rada, projekata;

- daje uputstva učenicima za detaljno praćenje rada u određenim firmama, za izradu projekata i slično;
- obogaćuje sadržaje nastavnih tema različitim informativnim materijalima;
- pomaze učenicima da povežu prethodna znanja i iskustva s novostečenim i upućuje ih na praktičnu primjenu u svakodnevnom životu;
- podstiče učenike na inicijativu, kreativnost u pokušajima da samostalno urade određene vježbe a koje su usko vezane za nastavne teme.

Način provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjera znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje grupnog rada.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje nastave predmeta Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo, škola treba da ima odgovarajući kabinet sa instaliranim internetom i kompjuterima za realizaciju GPP.

Literatura

Preporuka za korištenje:

1. Literatura iz oblasti ekonomije, menadžmenta, strateškog planiranja;
2. Literatura iz oblasti produzetništva, menadžmenta, strateškog planiranja;
3. Udžbenici , priručnici i radni materijali za nastavu Biologije, Hemije i Kulture življenja;
4. Stručna i metodička literatura neophodna za pripremu nastave i istraživanje;
5. Kapić S., Kultura življenja-ishrana, Bosanska riječ, Tuzla 2003 godine.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Nastavu predmeta Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem(VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem(VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim

stručnim zvanjem bachelor hemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim dvoogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (V stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik hemije i ekonomike domaćinstva.

EKONOMIKA DOMAĆINSTVA I PODUZETNIŠTVO –NIVO 5.

Deveti razred

O PREDMETU

Izborni predmet Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo izučava se u 9. razredu s jednim časom sedmično. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo je predmet koji kombinuje teoriju sa praksom u cilju razvijanja razumjevanja i rješavanja problema. Odnosi se na načine kojima se pojedinci i porodica brinu tokom upravljanja svojim resursima kako bi zadovoljile fizičke, emocionalne, intelektualne, društvene i ekonomske potrebe.

Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo se fokusira na sticanje znanja i razvoj vještina i stavova koji će omogućiti učenicima da preuzmu kontrolu nad svojim životima u datom trenutku i u budućnosti, bilo da je to u kući, u budućem obrazovanju, u svijetu rada, ili drugim životnim situacijama. Širok spektar iskustvenog učenja kojima će učenici biti izloženi će im omogućiti da budu fleksibilni i prilagodljivi u promjenljivim situacijama modernog života. Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo priprema učenike oba pola za život u potrošnji-orijentisanoj na društvo i obezbjeđuje bazično učenje za one koji će tražiti posao širokog spektra karijere, kao što su prehrambena industrija, turizam, dizjanimanje odjeće i zdravstvene i socijalne usluge, marketing, trgovina i dr..

Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo naglašava međuzavisni odnos koji postoji između pojedinaca ili porodica i njihovog neposrednog i šireg okruženja i promovise osjećaj odgovornosti prema održavanju resursa u tim okruženjima.

Ciljevi

- razlikovanje temeljnih pojmova vezanih uz poduzetništvo;
- razlikovanje temeljnih pojmova vezanih za ekonomiku domaćinstva;
- upoznavanje mogućnosti poduzetništva kroz opće ciljeve i sisteme vrijednosti;
- upravljanje mogućnosti ekonomike domaćinstva kroz opšte ciljeve i sistem vrijednosti;
- podsticati učenike da razvijaju i primjenjuju vještine upravljanja koje su potrebne za efikasnu organizaciju i upravljanje raspoloživim resursima da zadovolji lične i porodične potrebe u klimi stalnih promjena ekonomskih, društvenih i tehnoloških;

- obezbjediti odgovarajući osnov za modelovanje života nakon škole, sa naglaskom na buduće obrazovanje, stručno usavršavanje i potrebe za zapošljavanje; da uključi posebne potrebe prehrambene industrije, odjeće, tekstilne i zanatske industrije, turizma i socijalnih i zdravstvenih usluga; i da razvije poštovanje prema značaju njihovog učenja Bosnaskohercegovačke privrede i Evropske unije;
- njeguju i razvijaju duh poduzetništva (smjeli poduhvati), inventivnosti, estetske svijesti, i kreativnosti;
- razvijati kod učenika komunikativnost i sposobnost vođenja intervjua;
- razvijati kod učenika istraživački duh;
- osposobiti učenike da dobivene rezultate samostalno analiziraju i interpretiraju;
- razviti sposobnost i spremnost za timski rad;
- osposobiti učenike da razlikuju poduzetničku šansu i ideju;
- razvijati kod učenika sposobnost prepoznavanja poduzetničke šanse;
- osposobiti učenike da samostalno analiziraju i interpretiraju poduzetničke šanse i ideje i rizike u realizaciji;
- razvijati kod učenika analitičke sposobnosti;
- razvijati kod učenika sposobnost procjene potrebnih resursa za realizaciju poslovne ideje;
- razvijanje vještine komuniciranja i prezentacije;
- osposobiti učenike za samostalno istraživanje
- osposobiti učenike za marketinške aktivnosti;
- osposobiti učenike za rješavanje praktičnih problema;
- razvijaju lične kvalitete: istrajnost, samopouzdanje, ko-operativnost, timski duh, prilagodljivost, fleksibilnost, vlastite sudove i izbore;
- razvijanje svijesti učenika o kreativnosti, inicijativi i preuzimanju rizika kao zahtjevima savremenog poduzetništva.

Ishodi:

Učenici će:

- Inicirati zdrave stilove života koji su u skladu sa zdravom hranom;
- Slijediti i prihvatiti principe zdravog odabira;
- konstruktivno raspravljati o prihvatljivim i ne prihvatljivim normama ponašanja;
- Izabrati svesno i slobodno odlučivanje o permanentnoj edukaciji o spolnosti i reprodukciji;
- Važnost partnerstva škole i kompanija u cilju razvoja učenja o poduzetništvu;
- razvijanje inicijative i samoinicijative u poduzetništvu.

TEMA 1:UVOD, OSNOVNI ŽIVOTNE POTREBE SAVREMENOG ČOVJEKA

- 1.Kvalitet i ispravnost namirnica
- 2.Vježba – ispravnost hrane/oznake na deklaracijama
- 3.GMO i ORGANSKA PROIZVODNJA
- 4.Planiranje ishrane naspram uzrasne i energetske vrijednosti
- 5.Vježba- energetska vrijednost namirnica
- 6.Dodaci hrane:aditivi i konzervansi

TEMA 2. ZDRAVI ŽIVOTNI STILOVI

- 1.Društvene norme i ponašanje mladih
2. Očuvanje reproduktivnog zdravlja
- 3 .Zaštita od spolno prenosivih bolesti
- 4.Prevenција i mjere zaštite od spolno prenosivih bolesti/vježba

3. EKONOMIKA I PODUZETNIŠTVA

- 1.Osnovni pojmovi o ekonomiji
- 2.razvijanje inicijative i samoinicijative o poduzetništvu
- 3.Rani doticaj sa poslovnim svijetom
- 4.vježba;Pisanje projekata ,aplikacija

5. Marketing , marketinško predstavljanje i plasiranje gotovih proizvoda

4. ŽIVOTNO OKRUŽENJE

1. Ishrana iz prirode/bilje,meso divljači,gljive,meso riba,divlje voće i povrće...
2. Ljekovite i mineralne vode,značaj i upotreba u ishrani i liječenju
3. Vježba: Ispitivanje hemijskog sastava vode/tvrda,meka voda,Ph vrijednost vode,
4. Spektar bolesti koje se liječe ljekovitim mineralnim vodam

5. BONTON/MEĐULJUDSKI ODNOSI/VJEŠTINA KOMUNIKACIJE

1. Vrijednosti kojima težim u životu
2. Dobra i loša komunikacija
3. Poslovna komunikacija,vođenje dijaloga,kultura dijaloga
4. Fleksibilnost i kreativnost kao osobina dobrih poduzetnika

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETA

Sadržaj	Odgojno – obrazovni ciljevi		
	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>1. UVOD, OSNOVNE ŽIVOTNE POTREBE SAVREMENOG ČOVJEKA</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -upoznati se sa novim predmetom i temama koje će se obrađivati -znati da pravilno čuvaju i pripremaju namirnice tako da se očuva njihova hranljiva vrijednost -povezati zdrav život sa pravilnom ishranom -procijeniti kvaliteet proizvoda na osnovu sadržaja deklaracije -razlikovati simboliku GMO proizvoda na deklaraciji 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -inovirati znanja stečena iz predmeta koje su ranije izučavali -podići nivo svijesti i znanja o kvaliteti zdrave hrane 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razviti odgovoran odnos prema novom predmetu -inicirati zdrave stilove života koji su u skladu sa zdravom hranom -slijediti i prihvatiti principe zdravog odabira
<p>2. ZDRAVI ŽIVOTNI STILOVI</p>	<ul style="list-style-type: none"> -hranljive i energetske vrijednosti namirnica te ih povezati sa uzrasnim karakteristikama pojedinih životnih doba -istražiti uticaj aditiva i vrsta konzervansa na kvalitet hrane -Istražiti uticaj dodataka hrani na pojavu i učestalost pojavljivanja bolesti čovjeka -konstruktivno raspravljati o 	<ul style="list-style-type: none"> -prilagoditi način ishrane trenutnim uzrasnim potrebama 	

	<p>prohvatljivim i ne prihvatljivim normama ponašanja</p> <ul style="list-style-type: none"> -identificirati uzroke nastanka spolnih bolesti -znati izabrati prave izvore informacija -formirati i prezontovati lične stavove –javno -argumentovano braniti stavove na ovu temu 		<p>-</p> <ul style="list-style-type: none"> -odbraniti stav o prihvatljivim i korisnim ponašanjima mladih -izabrati svesno i slobodno odlučivanje o permanentnoj edukaciji o spolnosti i reprodukciji
<p>3. EKONOMIKA I PODUZETNIŠTVA</p>	<ul style="list-style-type: none"> -definirati osnovne pojmove iz ekonomike i poduzetništva -uskладiti relevantne činjenice,principe,termin ologiju,metode i koncepte menadžerskog procesa -inicirati i integrirati poslovne ideje u razredni projekat -naučiti korake u pisanju projektnih aplikacija -koristiti markentinške alate 	<ul style="list-style-type: none"> -inovirati vlastiti stav o važnosti zdrave ishrane za otklanjanje loših navika u ishrani koje utiču na zdravlje -oponašati i primjenjivati pravilne norme ponašanja -preuzimanje odgovornosti na spoznaju o splnim bolestima -pokrenuti pisanje projektnih aplikacija -pokrenuti projektnu ideju i sprovest je u djelo -preuzimanje rizika i rizičnih situacija 	<ul style="list-style-type: none"> -od ideje do projekta -Važnost partnerstva škole i kompanija u cilju razvoja učenja o poduzetništvu -razvijanje inicijative i samoinicijative u poduzetništvu
<p>4. ŽIVOTNO OKRUŽENJE</p>	<ul style="list-style-type: none"> -znati relevantne činjenice o ljekovitim i mineraknim vodama -istražiti uticaj ljekovitih voda na zdravlje -prilagoditi način ishrane zamišljenoj situaciji u kojoj se može naći -dati primjere vrsta vrijednosti,odabrati pozitivne vrijednosti ličnosti -definisati i prepoznati lične stavove,analizirati 	<ul style="list-style-type: none"> -podići samopouzdanje, osjećaj odgovornosti i vrijednosti -uskладiti i na koristan način koristiti slobodno vrijeme pomažući pojedincu ili zajednici -pronaći sebe u različitim društvenim djelatnostima -vježbati vrste komunikacijskih vještina 	<ul style="list-style-type: none"> -prihvatiti prave istinske vrijednosti kojim će težiti kako bi im život imao određenog smisla -pridobiti pristalice na neku akciju,učvršćivanje odnosa -steknu iskustvo komunikacije,interakcije
<p>5. BONTON/ MEĐULJUDSKI</p>			

ODNOSI/ VJEŠTINA KOMUNIKACIJE	vrste komunikacije, opisati šumove u komunikaciji -savladati korake koji vode konstruktivnoj komunikaciji -prepoznati potrebe drugih,	-izabrati pozitivne karakterne osobine ličnosti i slijediti iste -izgraditi lični stav, povjerenje i saradnju -osvijestiti značaj razumijevanja strana u komunikaciji	i saradnje kroz rad u grupi
--	---	---	-----------------------------

Didaktičko-metodske napomene

- favorizovanje interaktivnog pristupa u radu;
- stalno ohrabivanje i podsticanje učenika na samostalnost u radu;
- upotreba savremenih didaktičkih pomagala;
- podsticanje inicijative i samoinicijative učenika;
- kreiranje različitih oblika rada/individualni, timski, grupni.

Način provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ce

Ocjenom se vrednuje:

- učestvovanje u radu grupe;
- planiranje, sakupljanje informacija, rješavanje problema i rezultati rada;
- kvalitet rada, njegova jedinstvenost i iskorišćenost vremena;
- koliko je učenik upoznao sadržaje predmeta i u kojoj mjeri je njima ovladao.

Provjera znanja treba da obuhvata: usmeni odgovor, testiranje i ocjenjivanje grupnog rada.

Resursi za realizaciju

Za izvođenje nastave predmeta Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo, škola treba da ima odgovarajući kabinet sa instaliranim internetom i kompjuterima za realizaciju GPP.

Literatura

1. Literatura iz oblasti ekonomije, menadžmenta, strateškog planiranja;
2. Literatura iz oblasti poduzetništva, menadžmenta, strateškog planiranja;
3. Udžbenici, priručnici i radni materijali za nastavu Biologije, Hemije i Kulture življenja;
4. Stručna i metodička literatura neophodna za pripremu nastave i istraživanje;
5. Kapić S., Kultura življenja-ishrana, Bosanska riječ, Tuzla 2003 godine.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Nastavu predmeta Ekonomika domaćinstva i poduzetništvo mogu izvoditi lica koja su završila:

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;

- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za biologiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik biologije ili drugim stručnim zvanjem gdje je biologija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor hemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija/kemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim dvoogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik hemije/kemije ili drugim stručnim zvanjem gdje je hemija glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;
- Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju, odsjek za hemiju/kemiju, sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (V stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik hemije i ekonomike domaćinstva.

PODRUČJE TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ

FITNES

Fitness programi uključeni su u nastavu tjelesnog i zdravstvenog odgoja u osnovnoj školi kao izborni program za učenike s ciljem poboljšanja antropometrijskih karakteristika, motoričkih i funkcionalnih sposobnosti. Motivacija učenika posebno je važna da bi se učenici za vrijeme trajanja osnovnoškolskog obrazovanja kao i nakon završetka škole uključili u samostalno vježbanje i nastavili održavati stečena znanja i sposobnosti. Fitness kao pojam ima svoje korijene u engleskom izrazu Physical Fitness i doslovno znači tjelesna spremnost. Tjelesna spremnost čovjeka može imati dvojaku usmjerenost: prema zdravlju ili prema sportskoj izvedbi i radnoj sposobnosti. Fitness programi značajno utiču na transformaciju antropološkog statusa učenika. Njima utičemo na redukciju potkožnog masnog tkiva, na smanjenje odnosno povećanje tjelesne težine ukoliko je potrebno i povećanje mišićne mase. Od motoričkih sposobnosti najviše su zastupljene repetitivna, eksplozivna i statička snaga, ravnoteža i koordinacija.

Za realizaciju ovog programa potrebni su osnovni rekviziti kao što su: pilates lopte, bučice od 500 g, palice, balans daske, vijače, medicinke lopte, okrugle gume, prostirke, itd.

Cilj

Cilj fitness programa jeste da se učenici upoznaju s različitim fitness programima u koje se uključuju prema individualnim željama i potrebama. Uvođenjem raznovrsnijih fitness programa učenici lako pronalaze aktivnosti u koje se uključuju i u slobodno vrijeme.

Glavni cilj izbornog programa je predočanje kompleksnog programa koji je sastavljen od jednostavnih programskih sadržaja usmjerenih na ciljanu promjenu antropoloških obilježja. Promjene se odnose na smanjivanje postotka potkožnog masnog tkiva, opsega pojedinih dijelova tijela i na porast rezultata u određenim testovima za procjenu nekih motoričkih sposobnosti učenika, prvenstveno zbog zdravstvenih učinaka, a zatim i poboljšanje razine radnih sposobnosti. Za ostvarenje cilja odabran je fitness program s jednostavnim programskim sadržajima koji je za učenika dostupan, te prilagođen njihovim različitim razinama usvojenosti znanja o vježbanju, različitom stanju funkcionalnih i motoričkih sposobnosti, te potpuno drugačijim zahtjevima svakodnevnih radnih sposobnosti.

FITNESS PROGRAM (izborni program)

	Fond sati									
Razredi	V		VI		VII		VIII		IX	
	G	S	G	S	G	S	G	S	G	S
	35	1	35	1	35	1	35	1	30	1
Ukupno	170									

DRUGA TRIJADA

Peti razred

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

TJELESNO VJEŽBANJE			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
<p>1. Antropološka obilježja</p> <p>-mjerjenje motoričkih sposobnosti</p> <p>(Metrika: 3 + 2 časa)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objasniti značaj praćenja ITM-e (indeks tjelesne mase); - utvrditi napredak u razvoju motoričkih sposobnosti u toku jedne godine (koordinacija, izdržljivost i snaga); - prepoznati značaj praćenja motoričkih sposobnosti; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti formulu za izračunavanje vlastitog ITM-e (indeks tjelesne mase); - koristiti mjerne instrumente za mjerenje motoričkih sposobnosti; - na pravilan način izvoditi vježbe koordinacije, izdržljivosti i snage; - pratiti rezultate testiranja kroz lični karton učenika; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pratiti vlastiti ITM-e (indeks tjelesne mase); - analizirati vlastite rezultate mjerenja i tražiti upute za poboljšanje sposobnosti; - primjenjivati različite vježbe za koordinaciju, izdržljivost i snagu;
<p>2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća</p> <p>Fitness vježbe (vježbe na velikoj lopti, vježbe sa vijačom, vježbe na prostirci sa bučicama i gumom i vježbe na balans daskama)</p> <p>(Metrika: 20 časova)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikovati vrste vježbi na velikoj lopti, sa vijačom, na prostirci sa bučicama i gumom i na balans daskama; - razumjeti važnost doziranja opterećenja prilikom izvođenja vježbi na velikoj lopti, sa vijačom, na prostirci sa bučicama i gumom i na balans daskama; - nabrojati vrste predvježbi koje se primjenjuju kao priprema za izvođenje fitness vježbi; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristiti odgovarajuće rekvizite koji se koriste pri izvođenju fitness vježbi; - vježbati na velikoj lopti, sa vijačom, na prostirci sa bučicama i gumom i na balans daskama pravilno dozirajući opterećenje; - izvoditi samostalno predvježbe za izvođenje fitness vježbi; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pružati podršku drugim učenicima u radu; - izvoditi uspješno vježbe na velikoj lopti, vježbe sa vijačom, vježbe na prostirci sa bučicama i gumom i vježbe na balans daskama; - primjenjivati predvježbe shvatajući njihov značaj u prevenciji povreda; - odrediti samostalno broj ponavljanja vježbi i broj serija u skladu sa vlastitim mogućnostima;
<p>-Vježbe oblikovanja sa bučicama (topološke regije i lokomotorne funkcije)</p> <p>(Metrika: 10 časova)</p>	<p>- prepoznati vježbe koje se izvode za razvoj topoloških regija tjela;</p> <p>- imenovati vježbe koje se izvode za prednju (ramena, nadlaktica, bedrena muskulatura, podlaktica,</p>	<p>- izvoditi vježbe za razvoj topoloških regija tjela;</p> <p>- izvoditi samostalno različite vježbe oblikovanja tijela;</p>	<p>- izvoditi uspješno vježbe za prednju (ramena, nadlaktica, bedrena muskulatura, podlaktica, trbušna muskulatura i potkoljenica) i stražnju (ramena, nadlaktica,</p>

	trbušna mišićna grupa i potkoljenica) i stražnju (ramena, nadlaktica, gornji dio leđa, podlaktica, stražnjica, bedrena mišićna grupa i potkoljenica) stranu tijela;		gornji dio leđa, podlaktica, stražnjica, bedrena mišićna grupa i potkoljenica) stranu tijela; - pružati podršku drugim učenicima u radu; - primjenjivati poznate vježbe oblikovanja i u svakodnevnom životu;
--	---	--	--

Organizacijsko metodičke napomene

Antropološka obilježja – Nivo motoričkih sposobnosti u petom razredu utvrđuje se mjerenjem koordinacije, izdržljivosti i snage na početku (inicijalno) i završetku (finalno) godine. Osim motoričkih sposobnosti obavezno je pratiti i indeks tjelesne mase (ITM-e), te pravilno držanje tijela permanentno uočavajući deformitete kičme (kifoza, skolioza, lordoza), te u slučaju uočavanja istih, učenike uputiti na korektivne vježbe za ispravljanje. Koordinacija podrazumijeva usklađenost motoričkih sposobnosti i pokreta kojom učenik savladava određen motorički zadatak (npr. hodanje natraške, hodanje četveronoške oko stalka, osmica sa sagibanjem). Rezultat se mjeri vremenom za koje učenik savlada zadatak. Eksplozivnu snagu mjerimo skokom u dalj iz mjesta, na način da učenici sunožno sa startne linije skaču u dalj na postavljenu strunjaču. Statičku izdržljivost mjeriti izdržajem u visu, a repetitivnu snagu brojem sklekova (muških i ženskih).

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća – u petom razredu obuhvata fitness vježbe na velikoj lopti, vježbe sa vijačom, vježbe na prostirci sa bučicama i gumom i vježbe na balans daskama. Na velikoj lopti primjenjuju se vježbe: podizanje trupa iz ležanja, „veslanje“ palicom tokom izdržaja u podignutom trupu iz ležanja i podizanje trupa iz ležanja uz istovremeni potisak bučicama. Sa vijačom se rade vježbe: jednonožni preskok preko vijače s doskokom na obje noge, sunožni preskoci preko vijače i „škarice“. Na prostirci se rade vježbe: dinamički zakloni sa bučicama i izdržaji u zaklonu sa gumom. Na balans dasci se rade vježbe: jednožni izdržaj na balans dasci; plantarna fleksija i ekstenzija na balans dasci i plantarna inverzija i everzija na balans dasci.

Vježbe oblikovanja sa bučicama (topološke regije i lokomotorne funkcije) - Prije samog početka vježbanja u okviru izbornog programa, dobro je upoznati učenike s topološkim regijama i njihovim funkcijama kako bi bolje razumjeli i pospješili komunikaciju s nastavnikom. Topološke regije i funkcije mišića:

Regija – stražnja strana	Funkcija
Ramena	podizanje podlaktice gore i nazad
Nadlaktica	opružanje podlaktice
Gornji dio leđa	privlačenje nadlaktice iz predručenja u priručenje do uzručenja
Donji dio leđa	opružanje trupa
Podlaktica	opružanje dlana
Stražnjica	zanoženje i odnoženje
Bedrena mišićna grupa	pregibanje potkoljenice, zanoženje
Potkoljenica	opružanje stopala

Regija – prednja strana	Funkcija
Ramena (srednji dio)	podizanje nadlaktice u odručenje i uzručenje
Ramena (prednji dio)	podizanje ruku gore i naprijed
Nadlaktica	pregibanje podlaktice
Bedrena muskulatura	opružanje potkoljenice
Podlaktica	pregibanje dlana
Trbušna muskulatura	pregibanje trupa
Potkoljenica	pregibanje stopala

Šesti razred

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

TJELESNO VJEŽBANJE

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
1. Antropološka obilježja -mjerjenje motoričkih sposobnosti (Metrika: 3 + 2 časa)	Učenici će: - objasniti značaj praćenja ITM-e (indeks tjelesne mase); - utvrditi napredak u razvoju motoričkih sposobnosti u toku jedne godine (koordinacija, izdržljivost i snaga); - prepoznati značaj praćenja motoričkih sposobnosti;	Učenici će: - koristiti formulu za izračunavanje vlastitog ITM-e (indeks tjelesne mase); - koristiti mjerne instrumente za mjerenje motoričkih sposobnosti; - na pravilan način izvoditi vježbe koordinacije, izdržljivosti i snage; - pratiti rezultate testiranja kroz lični karton učenika;	Učenici će: - pratiti vlastiti ITM-e (indeks tjelesne mase); - analizirati vlastite rezultate mjerenja i tražiti upute za poboljšanje sposobnosti; - primjenjivati različite vježbe za koordinaciju, izdržljivost i snagu;
2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća	Učenici će: - razlikovati tri kompleksa vježbi uz muziku;	Učenici će: - koristiti odgovarajuće vježbe koje se koriste u aerobiku;	Učenici će: - pružati podršku drugim učenicima u radu;

<p>Aerobik (vježbe oblikovanja uz muziku)</p> <p>(Metrika: 20 časova)</p>	<p>-razumjeti važnost vježbanja uz muziku za opuštanje i razvoj ritmičnosti;</p> <p>-nabrojati vrste vježbi koje se primjenjuju u aerobik;</p>	<p>-izvoditi vježbe uz muziku prateći nastavnika;</p> <p>- izvoditi samostalno i kreirati vježbe uz muziku;</p>	<p>- izvoditi uspješno vježbe uz muziku prateći nastavnika;</p> <p>-primjenjivati vježbe uz muziku shvatajući njihov značaj za razvoj ritmičnosti;</p> <p>- kreirati samostalno tri kompleksa vježbi uz muziku;</p>
<p>-Vježbe za razvoj snage</p> <p>(Metrika: 10 časova)</p>	<p>- prepoznati vježbe koje se izvode za razvoj snage;</p> <p>-imenovati vježbe koje se izvode za prednju (ramena, nadlaktica, bedrena muskulatura, podlaktica, trbušna muskulatura i potkoljenica) i stražnju (ramena, nadlaktica, gornji dio leđa, podlaktica, stražnjica, bedrena muskulatura i potkoljenica) stranu tijela;</p> <p>-razlikovati rekvizite koji se koriste za razvoj snage (bučice 500 mg i šipka)</p>	<p>- izvoditi vježbe za razvoj topoloških regija tijela;</p> <p>- izvoditi samostalno različite vježbe snage koristeći bučice i šipku;</p>	<p>- izvoditi uspješno vježbe za prednju (ramena, nadlaktica, bedrena muskulatura, podlaktica, trbušna muskulatura i potkoljenica) i stražnju (ramena, nadlaktica, gornji dio leđa, podlaktica, stražnjica, bedrena muskulatura i potkoljenica) stranu tijela;</p> <p>-pružati podršku drugim učenicima u radu;</p> <p>-primjenjivati poznate vježbe za razvoj snage i u svakodnevnom životu;</p>

Organizacijsko metodičke napomene

Antroploška obilježja – Nivo motoričkih sposobnosti u šestom razredu utvrđuje se mjerenjem koordinacije, izdržljivosti i snage na početku (inicijalno) i završetku (finalno) godine. Osim motoričkih sposobnosti obavezno je pratiti i indeks tjelesne mase (ITM-e), te pravilno držanje tijela permanentno uočavajući deformitete kičme (kifoza, skolioza, lordoza), te u slučaju uočavanja istih, učenike uputiti na korektivne vježbe za ispravljanje. Koordinacija podrazumijeva usklađenost motoričkih sposobnosti i pokreta kojom učenik savladava određen motorički zadatak (npr. hodanje natraške, hodanje četveronoške oko stalka, osmica sa sagibanjem). Rezultat se mjeri vremenom za koje učenik savlada zadatak. Eksplozivnu snagu mjerimo skokom u dalj iz mjesta, na način da učenici sunožno sa startne linije skaču u dalj na postavljenu strunjaču. Statičku izdržljivost mjeriti izdržajem u visu, a repetitivnu snagu brojem sklekova (muških i ženskih).

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća – u šestom razredu obuhvataju aerobik vježbe. U ovom razredu se primjenjuju vježbe oblikovanja koje se rade uz muziku. Učenici će u toku godine naučiti tri kompleksa vježbi oblikovanja uz muziku.

U šestom razredu se za razvoj snage koriste bučice 500 mg i šipka, a razvija se i prednja i stražnja topološka regija tijela.

Sa šipkom se rade vježbe: stojeće povlačenje šipke do brade, prednje slijeganje ramenima sa šipkom stojeći, dvoručni pregib podlaktice sa šipkom stojeći, sjedeće veslanje, zgib, ležeći potisak sa prsa, čučanj s šipkom, jednonožni iskorak, iskorak na povišenje, potisak iznad glave i sjedeći potisak sa šipkom iza glave.

Sa bučicama se rade vježbe: predručenje bučicama stojeći - naizmjenično, odručenje bučicama stojeći, lateralno dizanje bučica u pretklonu, jednoručni pregib podlaktice s bučicama sjedeći, ležeći triceps potisak sa čela, jednoručna ekstenzija podlaktice iznad glave, fleksija dlana – prednja strana podlaktice, ekstenzija dlana – stražnja strana podlaktice, sjedeće veslanje, vježba „leptir“, potisak bučicama na ravnoj klupi, razvlačenje bučicama na kosoj klupi i čučanj.

Aerobik je vrsta treninga koja kombinira ritmičke aerobne vježbe s istezanjem i vježbama snage. Cilj aerobika je povećati snagu, elastičnost i kardiovaskularni kapacitet organizma. U načelu se izvodi grupno uz muziku.

Tokom godine učenici će ovladati sa najmanje tri kompleksa vježbi oblikovanja uz muziku.

Sedmi razred

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

TJELESNO VJEŽBANJE

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
1. Antropološka obilježja -mjerjenje motoričkih sposobnosti (Metrika: 3 + 2 časa)	Učenici će: - objasniti značaj praćenja ITM-e (indeks tjelesne mase); - utvrditi napredak u razvoju motoričkih sposobnosti u toku jedne godine (koordinacija, izdržljivost i snaga); - prepoznati značaj praćenja motoričkih sposobnosti;	Učenici će: - koristiti formulu za izračunavanje vlastitog ITM-e (indeks tjelesne mase); - koristiti mjerne instrumente za mjerenje motoričkih sposobnosti; - izvoditi na pravilan način vježbe koordinacije, izdržljivosti i snage; - pratiti rezultate testiranja kroz lični karton učenika;	Učenici će: - pratiti vlastiti ITM-e (indeks tjelesne mase); - analizirati vlastite rezultate mjerenja i tražiti upute za poboljšanje sposobnosti; - primjenjivati različite vježbe za koordinaciju, izdržljivost i snagu;
2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća Core trening (stabilizacija trupa) (Metrika: 15 časova)	Učenici će: - razlikovati deset vježbi za snažan core; - razlikovati statičke i dinamičke core vježbe; - razumjeti važnost snažnog trupa za bilo koje aktivnosti; - nabrojati vrste vježbi koje razvijaju i jačaju core;	Učenici će: - koristiti odgovarajuće vježbe za razvoj core; - izvoditi vježbe prateći nastavnika; - izvoditi samostalno vježbe za razvoj i jačanje trupa;	Učenici će: - pružati podršku drugim učenicima u radu; - izvoditi uspješno vježbe za jačanje core; - primjenjivati vježbe za jačanje core shvatajući njihov značaj; - kreirati samostalno vježbe za jačanje core dozirajući opterećenje;
-Vježbe za razvoj snage (Metrika: 10 časova)	- prepoznati vježbe koje se izvode za razvoj snage; - imenovati vježbe koje se izvode za prednju (ramena,	- izvoditi vježbe za razvoj topoloških regija tijela;	- izvoditi uspješno vježbe za prednju (ramena, nadlaktica, bedrena mišićna,

	nadlaktica, bedrena mišićna grupa, podlaktica, trbušna mišićna grupa i potkoljenica) i stražnju (ramena, nadlaktica, gornji dio leđa, podlaktica, stražnjica, bedrena mišićna grupa i potkoljenica) stranu tijela; -razlikovati rekvizite koji se koriste za razvoj snage (bučice 1 kg, medicinska lopta i šipka)	- izvoditi samostalno različite vježbe snage koristeći bučice, medicinske lopte i šipku;	podlaktica, trbušna mišićna grupa i potkoljenica) i stražnju (ramena, nadlaktica, gornji dio leđa, podlaktica, stražnjica, bedrena mišićna grupa i potkoljenica) stranu tijela; -pružati podršku drugim učenicima u radu; -primjenjivati poznate vježbe oblikovanja i u svakodnevnom životu;
Step aerobik (Metrika: 5 časova)	Učenici će: -razlikovati tri kompleksa vježbi za step aerobik; -nabrojati vrste vježbi koje se primjenjuju u step aerobiku;	Učenici će: -koristiti odgovarajuće vježbe koje se koriste u step aerobiku; -izvoditi vježbe prateći nastavnika; - izvoditi samostalno i kreirati vježbe;	Učenici će: -pružati podršku drugim učenicima u radu; - izvoditi uspješno vježbe prateći nastavnika; -primjenjivati vježbe step aerobika shvatajući njihov značaj za razvoj ritmičnosti; -kreirati samostalno tri kompleksa vježbi za step aerobik;

Organizacijsko metodičke napomene

Antropološka obilježja – Nivo motoričkih sposobnosti u sedmom razredu utvrđuje se mjerenjem koordinacije, izdržljivosti i snage na početku (inicijalno) i završetku (finalno) godine. Osim motoričkih sposobnosti obavezno je pratiti i indeks tjelesne mase (ITM-e). Koordinacija podrazumijeva usklađenost motoričkih sposobnosti i pokreta kojom učenik savladava određen motorički zadatak (npr. hodanje natraške, hodanje četveronoške oko stalka, osmica sa sagibanjem). Rezultat se mjeri vremenom za koje učenik savlada zadatak. Eksplozivnu snagu mjerimo skokom u dalj iz mjesta, na način da učenici sunožno sa startne linije skaču u dalj na postavljenu strunjaču. Statičku izdržljivost mjeriti izdržajem u visu, a repetitivnu snagu brojem sklekova (muških i ženskih).

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća – u sedmom razredu obuhvataju core vježbe. Učenici će u toku godine naučiti 10-20 core vježbi.

Core trening je sastavljen od vježbi: plank, plank s opterećenjem, rotacije sa šipkom, hodanje po šipci, dragon flag (podizanje cijelog trupa sa osloncem o ramena, držeći se za ripstol, u ležećem položaju na leđima), hodanje na rukama u plank položaju, pike press na velikoj lopti (pretklon i opružanje tijela sa nogama na velikoj lopti), opružanje sa šipkom, trbušnjaci s opterećenjem, ležeći položaj na leđima s jednom nogom u pregibu (Curl up), bočni plank, podizanje suprotne ruke i noge u uporu klečećem (Bird dog), prednji plank s kruženjem podlaktica na velikoj lopti, revers plank – obrnuti izdržaj, bočni plank s dodatnim pokretom noge (lijeva i desna strana), bicikli, Mountain Climbers (naizmjenično privlačenje koljena u uporu za sklek), Flutter Kicks (podignute noge

u ležećem položaju na leđima), Plank Jack (skakutanje u planku) i Side Plank (podizanje ruke u odručenje naizmjenično u planku).

U sedmom razredu se za razvoj snage koriste bučice 1 kg, medicinke lopte 1 kg i šipka, a razvija se i prednja i stražnja topološka regija tijela.

Sa šipkom se rade vježbe: stojeće povlačenje šipke do brade, prednje slijeganje ramenima sa šipkom stojeći, dvoručni pregib podlaktice sa šipkom stojeći, sjedeće veslanje, zgib, ležeći potisak sa prsa, čučanj s šipkom, jednonožni iskorak, iskorak na povišenje, potisak iznad glave i sjedeći potisak sa šipkom iza glave.

Sa bučicama se rade vježbe: predručenje bučicama stojeći - naizmjenično, odručenje bučicama stojeći, lateralno dizanje bučica u pretklonu, jednoručni pregib podlaktice s bučicama sjedeći, ležeći triceps potisak sa čela, jednoručna ekstenzija podlaktice iznad glave, fleksija dlana – prednja strana podlaktice, ekstenzija dlana – stražnja strana podlaktice, sjedeće veslanje, vježba „leptir“, potisak bučicama na ravnoj klupi, razvlačenje bučicama na kosoj klupi i čučanj.

Sa medicinkom loptom se rade vježbe: veliki krugovi, drvosječa, stojeći Ruski-twist, čučanj i potisak, trbušnjaci s medicinkom, Rocky solo (zamah u jednu i drugu stranu u sjedećem položaju), doticanje nožnih prstiju, okret od 45 stupnjeva, kofer trbušnjak i dijagonalni trbušnjaci.

Step aerobik je program za napredne učenike željne stalnih izazova. Posebno zanimljiv onima koji vole ples. Glavna karakteristika ove vrste aerobika je korištenje step klupice pomoću koje se stvara interesantan sat i neograničena mogućnost kretanja.

Osmi razred

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

TJELESNO VJEŽBANJE			
Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
1. Antropološka obilježja -mjerjenje motoričkih sposobnosti (Metrika: 3 + 2 časa)	Učenici će: - objasniti značaj praćenja ITM-e (indeks tjelesne mase); - utvrditi napredak u razvoju motoričkih sposobnosti u toku jedne godine (koordinacija, izdržljivost i snaga); - prepoznati značaj praćenja motoričkih sposobnosti;	Učenici će: - koristiti formulu za izračunavanje vlastitog ITM-e (indeks tjelesne mase); - koristiti mjerne instrumente za mjerenje motoričkih sposobnosti; - izvoditi na pravilan način vježbe koordinacije, izdržljivosti i snage; - pratiti rezultate testiranja kroz lični karton učenika;	Učenici će: - pratiti vlastiti ITM-e (indeks tjelesne mase); - analizirati vlastite rezultate mjerenja i tražiti upute za poboljšanje sposobnosti; - primjenjivati različite vježbe za koordinaciju, izdržljivost i snagu;
2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća Intervalni trening (naizmjenično)	Učenici će: - razlikovati intervalne serije vježbi; - razlikovati aerobne i anaerobne intervale i zone opterećenja;	Učenici će: - koristiti odgovarajuće vježbe za razvoj aerobnih i anaerobnih kapaciteta; - izvoditi vježbe prateći nastavnika;	Učenici će: - pružati podršku drugim učenicima u radu; - izvoditi uspješno vježbe tokom intervalnog treninga;

vježbanje visokim i niskim intenzitetom) (Metrika: 15 časova)	-razumjeti važnost intervalnog treninga za povećanje aerobnih i anaerobnih kapaciteta; -nabrojati vrste vježbi intervalnog treninga;	- izvoditi samostalno vježbe u toku intervalnog treninga;	-primjenjivati intervalne vježbe za povećanje snage i izdržljivosti shvatajući njihov značaj; - kreirati samostalno intervalne vježbe u umjerenoj, aerobnoj i graničnoj zoni;
-Vježbe za razvoj snage (Metrika: 10 časova)	- prepoznati vježbe koje se izvode za razvoj snage; -imenovati vježbe koje se izvode za prednju (ramena, nadlaktica, bedrena muskulatura, podlaktica, trbušna muskulatura i potkoljenica) i stražnju (ramena, nadlaktica, gornji dio leđa, podlaktica, stražnjica, bedrena muskulatura i potkoljenica) stranu tijela; -razlikovati rekvizite koji se koriste za razvoj snage (bučice 2 kg, medicinska lopta 2 kg i šipka sa tegovima)	- izvoditi vježbe za razvoj topoloških regija tijela; - izvoditi samostalno različite vježbe snage koristeći bučice, medicinske lopte i šipku;	- izvoditi uspješno vježbe za prednju (ramena, nadlaktica, bedrena muskulatura, podlaktica, trbušna muskulatura i potkoljenica) i stražnju (ramena, nadlaktica, gornji dio leđa, podlaktica, stražnjica, bedrena muskulatura i potkoljenica) stranu tijela; -pružati podršku drugim učenicima u radu; -primjenjivati poznate vježbe oblikovanja i u svakodnevnom životu;
Pilates (Metrika: 5 časova)	Učenici će: -razlikovati vrste vježbi na malim i velikim loptama, elastičnim trakama, pilates ringu, gymsticku; -razumjeti važnost doziranja opterećenja prilikom izvođenja vježbi; -nabrojati vrste predvježbi koje se primjenjuju kao priprema za izvođenje pilates vježbi;	Učenici će: -koristiti odgovarajuće rekvizite koji se koriste pri izvođenju pilates vježbi; -vježbati na malim i velikim loptama, elastičnim trakama, pilates ringu, gymsticku pravilno dozirajući opterećenje; - izvoditi samostalno predvježbe za izvođenje pilates vježbi;	Učenici će: -pružati podršku drugim učenicima u radu; - izvoditi uspješno vježbe na malim i velikim loptama, elastičnim trakama, pilates ringu, gymsticku; -primjenjivati predvježbe shvatajući njihov značaj u prevenciji povreda; - odrediti samostalno broj ponavljanja vježbi i broj serija u skladu sa vlastitim mogućnostima.

Organizacijsko metodičke napomene

Antroploška obilježja – Nivo motoričkih sposobnosti u osmom razredu utvrđuje se mjerenjem koordinacije, izdržljivosti i snage na početku (inicijalno) i završetku (finalno) godine. Osim motoričkih sposobnosti obavezno je pratiti i indeks tjelesne mase (ITM-e). Koordinacija podrazumijeva usklađenost motoričkih sposobnosti i pokreta kojom učenik savladava određen motorički zadatak (npr. hodanje natraške,

hodanje četveronoške oko stalka, osmica sa sagibanjem). Rezultat se mjeri vremenom za koje učenik savlada zadatak. Eksplozivnu snagu mjerimo skokom u dalj iz mjesta, na način da učenici sunožno sa startne linije skaču u dalj na postavljenu strunjaču. Statičku izdržljivost mjeriti izdržajem u visu, a repetitivnu snagu brojem sklekova (muških i ženskih).

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća – u osmom razredu obuhvataju intervalni trening. Učenici će u toku godine naučiti intervalne vježbe za razvoj aerobnih i anaerobnih kapaciteta kao i zone opterećenja na osnovu frekvencije srca.

Intervalni trening izvodi se izmjenično u periodima rada i odmora ili lagane aktivnosti. Kombiniraju se vježbe snage i izdržljivosti s ili bez rekvizita za cijelo tijelo. Postoje opcije kombiniranja jedne vježbe ili više njih u različitim ili istim intervalima. Najčešće su jako iscrpljujući, što ovisi i o razini treniranosti subjekta.

Kružno-intervalni trening:

burpee čučanj-skok-sklek: pet do deset ponavljanja

iskorak naprijed: pet do deset ponavljanja lijevom i desnom nogom naizmjenično

sklekovi: deset-20 ponavljanja (za žene sklekovi na koljenima)

poskoci (s odručenjem): 20-30 ponavljanja

trbušnjaci (s podignutim nogama): 20-30 ponavljanja

izdržaj (na podlakticama s pružanjem noge) 10-20 ponavljanja

škarice (iz upora na podu): 20-30 ponavljanja lijevom i desnom nogom naizmjenično

trbušnjaci (harmonika na ravnoj klupi ili podu): 20-30 ponavljanja.

Tabata:

Tabata se sastoji od 20 sekundi visoke aktivnosti i 10 sekundi odmora. Ponoviti proces 8 puta, što ukupno traje 4 minute:

skok s raznoženjem i odručenjem (Jumping Jacks) – 20 sekundi

odmor – 10 sekundi

sklekovi – 20 sekundi

odmor – 10 sekundi

čučnjevi – 20 sekundi

odmor – 10 sekundi

mountain climbers – 20 sekundi

odmor – 10 sekundi

Jutarnji HIIT

jumping jacks – 40 sekundi

odmor – 10 sekundi

plank – 40 sekundi

odmor – 10 sekundi

sklekovi – 40 sekundi

odmor – 10 sekundi

mountain climbers (naizmjenično privlačenje koljena u uporu za sklek)– 40 sekundi

odmor – 10 sekundi

čučnjevi sa skokom – 40 sekundi

odmor – 10 sekundi

podizanje koljena – 40 sekundi

odmor – 10 sekundi

iskorak sa skokom – 40 sekundi

odmor – 10 sekundi

marinci – 40 sekundi

odmor – 10 sekundi

U osmom razredu se za razvoj snage koriste bučice 2 kg, medicinke lopte 2 kg, šipka sa tegovima od 1 kg, a razvija se i prednja i stražnja topološka regija tijela.

Sa šipkom se rade vježbe: stojeće povlačenje šipke do brade, prednje slijeganje ramenima sa šipkom stojeći, dvoručni pregib podlaktice sa šipkom stojeći, sjedeće veslanje, zgib, ležeći potisak sa prsa, čučanj s šipkom, jednoonožni iskorak, iskorak na povišenje, potisak iznad glave i sjedeći potisak sa šipkom iza glave.

Sa šipkom sa tegovima se rade vježbe: Dumbbell Curls (biceps pregibi), Reverse Curls (obrnuti pregibi za biceps), Squats (puni čučanj), Dumbbell Press (potisak iznad glave) i Romanian Deadlift (mrtvo dizanje ravnim nogama za zadnju ložu).

Sa bučicama se rade vježbe: predručenje bučicama stojeći - naizmjenično, odručenje bučicama stojeći, lateralno dizanje bučica u pretklonu, jednoručni pregib podlaktice s bučicama sjedeći, ležeći triceps potisak sa čela, jednoručna ekstenzija podlaktice iznad glave, fleksija dlana – prednja strana podlaktice, ekstenzija dlana – stražnja strana podlaktice, sjedeće veslanje, vježba „leptir“, potisak bučicama na ravnoj klupi, razvlačenje bučicama na kosoj klupi i čučanj.

Sa medicinkom loptom se rade vježbe: veliki krugovi, drvosječa, stojeći Ruski-twist, čučanj i potisak, trbušnjaci s medicinkom, Rocky solo (zamah u jednu i drugu stranu u sjedećem položaju), doticanje nožnih prstiju, okret od 45 stupnjeva, kofer trbušnjak i dijagonalni trbušnjaci.

Pilates program za sve one koji se prvi put susreću s pilates vježbama uključuje niz predvježbi koje uče osnovama tog oblika vježbanja i pravilnom disanju, te priprema za napredniji oblik pilatesa. Korištenje široke palete raznih rekvizita (male i velike lopte, elastične trake, pilates ring, gymstick...) pomaže da učenik postane svjestan svakog dijela tijela i naravno čini sat pilatesa još zanimljivijim. Pilates vježbe utiču na ujednačeno jačanje mišića tako da pružaju oslonac kralježnici i omogućuju joj ravnotežu usmjerenu na ona područja tijela koja bi mnogi željeli ojačati: trbuh, bedra i stražnjica. Redovnom i pravilnom vježbom pilates može pomoći da se postigne tjelesna i emotivna blagodat.

Deveti razred

SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

TJELESNO VJEŽBANJE

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
1. Antropološka obilježja -mjerjenje motoričkih sposobnosti (Metrika: 3 + 2 časa)	Učenici će: - objasniti značaj praćenja ITM-e (indeks tjelesne mase); - utvrditi napredak u razvoju motoričkih sposobnosti u toku jedne godine (koordinacija, izdržljivost i snaga); - prepoznati značaj praćenja motoričkih sposobnosti;	Učenici će: - koristiti formulu za izračunavanje vlastitog ITM-e (indeks tjelesne mase); - koristiti mjerne instrumente za mjerenje motoričkih sposobnosti; - izvoditi na pravilan način vježbe koordinacije, izdržljivosti i snage; - pratiti rezultate testiranja kroz lični karton učenika;	Učenici će: - pratiti vlastiti ITM-e (indeks tjelesne mase); - analizirati vlastite rezultate mjerenja i tražiti upute za poboljšanje sposobnosti; - primjenjivati različite vježbe za koordinaciju, izdržljivost i snagu;

<p>2. Teoretsko-motorička znanja i dostignuća</p> <p>Intervalni trening (naizmjenično vježbanje visokim i niskim intenzitetom)</p> <p>(Metrika: 10 časova)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati intervalne serije vježbi; - razlikovati aerobne i anaerobne intervale i zone opterećenja; -razumjeti važnost intervalnog treninga za povećanje aerobnih i anaerobnih kapaciteta; -nabrojati vrste vježbi intervalnog treninga; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti odgovarajuće vježbe za razvoj aerobnih i anaerobnih kapaciteta; -izvoditi vježbe prateći nastavnika; - izvoditi samostalno vježbe u toku intervalnog treninga; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pružati podršku drugim učenicima u radu; - izvoditi uspješno vježbe tokom intervalnog treninga; -primjenjivati intervalne vježbe za povećanje snage i izdržljivosti shvatajući njihov značaj; - kreirati samostalno intervalne vježbe u umjereojoj, aerobnoj i graničnoj zoni;
<p>Aerobik (vježbe oblikovanja uz muziku, Zumba fitness)</p> <p>(Metrika: 10 časova)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati tri kompleksa vježbi uz muziku i dvije koreografije za Zumba fitness; -razumjeti važnost vježbanja uz muziku za opuštanje i razvoj ritmičnosti; -nabrojati vrste vježbi koje se primjenjuju u aerobiku; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti odgovarajuće vježbe koje se koriste u aerobiku; -izvoditi vježbe uz muziku preteći nastavnika; - izvoditi samostalno i kreirati vježbe uz muziku; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pružati podršku drugim učenicima u radu; - izvoditi uspješno vježbe uz muziku prateći nastavnika; -primjenjivati vježbe uz muziku shvatajući njihov značaj za razvoj ritmičnosti; - kreirati samostalno tri kompleksa vježbi uz muziku i dvije koreografije za Zumba fitness;
<p>Core trening (stabilizacija trupa)</p> <p>(Metrika: 10 časova)</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -razlikovati deset vježbi za snažan core; - razlikovati statičke i dinamičke core vježbe; -razumjeti važnost snažnog trupa za bilo koje aktivnosti; -nabrojati vrste vježbi koje razvijaju i jačaju core; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -koristiti odgovarajuće vježbe za razvoj core; -izvoditi vježbe prateći nastavnika; - izvoditi samostalno vježbe za razvoj i jačanje trupa; 	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pružati podršku drugim učenicima u radu; - izvoditi uspješno vježbe za jačanje core; -primjenjivati vježbe za jačanje core shvatajući njihov značaj; - kreirati samostalno vježbe za jačanje core dozirajući opterećenje;

Organizacijsko metodičke napomene

Antroploška obilježja – Nivo motoričkih sposobnosti u devetom razredu utvrđuje se mjerenjem koordinacije, izdržljivosti i snage na početku (inicijalno) i završetku (finalno) godine. Osim motoričkih sposobnosti obavezno je pratiti i indeks tjelesne mase (ITM-e). Koordinacija podrazumijeva usklađenost motoričkih sposobnosti i pokreta kojom učenik savladava određen motorički zadatak (npr. hodanje natraške, hodanje četveronoške oko stalka, osmica sa sagibanjem). Rezultat se mjeri vremenom za koje učenik savlada zadatak. Eksplozivnu snagu

mjerimo skokom u dalj iz mjesta, na način da učenici sunožno sa startne linije skaču u dalj na postavljenu strunjaču. Statičku izdržljivost mjeriti izdržajem u visu, a repetitivnu snagu brojem sklekova (muških i ženskih).

Teoretsko-motorička znanja i dostignuća – u devetom razredu obuhvataju intervalni trening, aerobik i core trening. Učenici će u toku godine naučiti intervalne vježbe za razvoj aerobnih i anaerobnih kapaciteta, 10-20 core vježbi, tri kompleksa vježbi uz muziku i zone opterećenja na osnovu frekvencije srca. Intervalni trening izvodi se izmjenično u periodima rada i odmora ili lagane aktivnosti. Kombiniraju se vježbe snage i izdržljivosti s ili bez rekvizita za cijelo tijelo. Postoje opcije kombiniranja jedne vježbe ili više njih u različitim ili istim intervalima. Najčešće su jako iscrpljujući, što ovisi i o razini treniranosti subjekta.

Kružno-intervalni trening:

burpee čučanj-skok-sklek: pet do deset ponavljanja
iskorak naprijed: pet do deset ponavljanja lijevom i desnom nogom naizmjenično
sklekovi: deset-20 ponavljanja (za žene sklekovi na koljenima)
poskoci (s odručenjem): 20-30 ponavljanja
trbušnjaci (s podignutim nogama): 20-30 ponavljanja
izdržaj (na podlakticama s pružanjem noge) 10-20 ponavljanja
škarice (iz upora na podu): 20-30 ponavljanja lijevom i desnom nogom naizmjenično
trbušnjaci (harmonika na ravnoj klupi ili podu): 20-30 ponavljanja.

Tabata:

Tabata se sastoji od 20 sekundi visoke aktivnosti i 10 sekundi odmora. Ponoviti proces 8 puta, što ukupno traje 4 minute:

skok s raznoženjem i odručenjem (Jumping Jacks) – 20 sekundi
odmor – 10 sekundi
sklekovi – 20 sekundi
odmor – 10 sekundi
čučnjevi – 20 sekundi
odmor – 10 sekundi
mountain climbers – 20 sekundi
odmor – 10 sekundi

Jutarnji HIIT

jumping jacks – 40 sekundi
odmor – 10 sekundi
plank – 40 sekundi
odmor – 10 sekundi
sklekovi – 40 sekundi
odmor – 10 sekundi
mountain climbers (naizmjenično privlačenje koljena u uporu za sklek)– 40 sekundi
odmor – 10 sekundi
čučnjevi sa skokom – 40 sekundi
odmor – 10 sekundi
podizanje koljena – 40 sekundi
odmor – 10 sekundi
iskorak sa skokom – 40 sekundi
odmor – 10 sekundi
marinci – 40 sekundi
odmor – 10 sekundi

Core trening je sastavljen od vježbi: plank, plank s opterećenjem, rotacije sa šipkom, hodanje po šipci, dragon flag (podizanje cijelog trupa sa osloncem o ramena, držeći se za ripstol, u ležećem položaju na leđima), hodanje na rukama u plank položaju, pike press na velikoj lopti (pretklon i opružanje tijela sa nogama na velikoj lopti), opružanje sa šipkom, trbušnjaci s opterećenjem, ležeći položaj na leđima s jednom nogom u pregibu (Curl up), bočni plank, podizanje suprotne ruke i noge u uporu klečećem (Bird dog), prednji plank s kruženjem podlaktica na velikoj lopti, revers plank – obrnuti izdržaj, bočni plank s dodatnim pokretom noge (lijeva i desna strana), bicikli, Mountain Climbers (naizmjenično privlačenje koljena u uporu za sklek), Flutter Kicks (podignute noge u ležećem položaju na leđima), Plank Jack (skakutanje u planku) i Side Plank (podizanje ruke u odručenje naizmjenično u planku).

Aerobik je vrsta treninga koja kombinira ritmičke aerobne vježbe s istežanjem i vježbama snage. Cilj aerobika je povećati snagu, elastičnost i kardiovaskularni kapacitet organizma. U načelu se izvodi grupno uz muziku. Tokom godine učenici će ovladati sa najmanje tri kompleksa vježbi oblikovanja uz muziku.

Opće didaktičko-metodičke napomene

Trening je stvaralački proces tako da niti od jedne knjige, skripte ili priručnika ne treba očekivati gotova rješenja. Kroz trening čovjek upoznaje sam sebe, svoje tijelo i reakcije organizma. Tijelo treba znati slušati i poslušati. Dobivene informacije treba iskoristiti kako bismo usmjerili trening, dozirali ga, i na kraju, postigli zadane ciljeve. Ipak, najprije, trebalo bi se posavjetovati s liječnikom, pogotovo ako postoji višak kilograma ili osoba nije bila uključena u neku tjelesnu aktivnost duže vrijeme, ili nikad. Nakon toga, treba odlučiti šta želimo postići treningom i odrediti ciljeve. Oni ne smiju biti previsoko postavljeni jer mogu djelovati demotivirajuće. S druge strane, prenisko postavljeni ciljevi rezultirat će sporijim napretkom. Postoje razni ciljevi koji se žele postići redovnim vježbanjem. Neki od njih su gubitak masnog tkiva, povećanje mišićne mase ili samo poboljšanje vlastitog zadovoljstva i zdravstvenog statusa. Postizanje postavljenih ciljeva u procesu treninga ne bi bilo moguće bez kvalitetnog planiranja i programiranja trenažnog procesa. Vježbači s manjkom iskustva u treningu najčešće nisu dovoljno upoznati s važnošću ovog segmenta, pa s dolaskom u teretanu vježbaju stihijski i prečesto gledaju druge te na licu mjesta „planiraju“ svoj trening. To ostavlja negativne posljedice takvog načina treniranja. Nepravilnim odabirom vježbi, redosljeda, doziranja opterećenja i odmora, postoji velika opasnost od pretreniranja, ali i povreda.

U realizaciji izbornog programa za učenike osnovne škole treba pažljivo planirati trening određujući ciljeve i zadatke trenažnog procesa, ali i periode za njihovo postizanje. Svaki pojedinac ima svoje aktuelno stanje organizma. Stoga je nužno što tačnije upoznati se s antropološkim statusom pojedinca kako bismo mogli postaviti ciljeve koji su optimalni pojedinom učeniku. Osnovne sastavnice antropološkog statusa su morfološke karakteristike, funkcionalne i motoričke sposobnosti, kognitivne (intelektualne) sposobnosti i konativne karakteristike odnosno osobine ličnosti. Da bismo uspjeli izraditi kvalitetan plan i program treninga, prilagođen postizanju postavljenog cilja, prvenstveno treba utvrditi inicijalno, odnosno, početno stanje organizma. Tokom treniranja neophodno je, ponekad i u više navrata, napraviti tranzitivno, odnosno prijelazno provjeravanje koje nam služi za periodično praćenje napretka ili nazadovanja. Tranzitivno provjeravanje provodi se na isti način, istim vježbama, u istim uvjetima kao što smo provodili i inicijalno, kako bismo ih mogli usporediti. Naravno, pozitivno je ako smo dobili rezultate koji su bolji od inicijalnog stanja, oni nam pokazuju da treba nastaviti po planu i programu. Negativni rezultati pokazuju da nešto treba promijeniti. Tranzitivno provjeravanje provodi se onda kad je ono po planu i programu, ali i ako primijetimo ili osjetimo da je došlo do zastoja u napretku. I na kraju, svima je najinteresantnije finalno provjeravanje. Provodi se na isti način kao inicijalno i tranzitivno, i to na kraju nekog procesa vježbanja. Ono nam govori jesu li postignuti željeni efekti, odnosno jesu li postignuti ciljevi tog procesa vježbanja. Dobiveni rezultati ne služe samo kao vrednovanje efekata programa, nego i kao polazna točka za buduće planiranje i postavljanje ciljeva.

Jedan od ključnih parametara i smjernica za planiranje svakog pojedinačnog treninga je 1RM (repetitio maximum). U stvari, služi za određivanje individualnog maksimuma. Predstavlja maksimalnu težinu koju pojedinac može podignuti iz jednog pokušaja pravilnim izvođenjem vježbe. Provodi se za svaku pojedinu

vježbu posebno. Kod provedbe ovog testa obavezno je koristiti asistenciju jer, prije ili kasnije, doći će do nemogućnosti podizanja određene težine upravo iz razloga postizanja maksimuma. Provodi se tako da se na bazi osobne procjene postavi težina za koju smo sigurni da možemo podignuti jednom. Nakon uspješnog pokušaja, postepeno se pojačava opterećenje sve dok ne dođemo do neuspješnog pokušaja. U tom trenutku je neophodna asistencije kako ne bi došlo da povrede. Zadnji uspješni pokušaj samostalnog podizanja tereta je 1RM.

Dobro organizirani časovi fitnesa zabavni su i efikasni, a raznoliki metodički organizacijski oblici koje nastavnik može upotrijebiti doprinose da svaki čas bude drugačiji i jednako zanimljiv. Osmišljavanje i provođenje svakog pojedinog časa kao osnovne trenažne jedinice treba biti sistemsko i planski na osnovu predviđenog plana i programa. Upravo zbog upotrebe određenih metodičkih organizacijskih oblika mogu se postići učinkovitiji kratkotrajni i dugotrajni trenažni efekti zbog bolje mogućnosti individualnog pristupa svakom pojedincu unutar grupe.

Standardna podjela na frontalni, grupni i individualni metodički organizacijski oblik rada ustaljen u edukaciji i sportu, može se izvrsno primijeniti i u grupnim fitnes programima, posebno u programima aerobika. Koji će organizacijski oblik rada nastavnik odabrati i primijeniti ovisi o nekoliko elemenata: znanju i sposobnosti nastavnika, programu koji se provodi, cilju časa, dijelu časa, materijalno-tehničkim uvjetima rada, funkcionalnim i motoričkim sposobnostima učenika, iskustvu i motoričkim znanju učenika te motivaciji učenika.

PROFIL NASTAVNIKA/CE

PODRUČJE UMJETNOST

LIKOVNA KULTURA

FOTOGRAFIJA

PETI RAZRED

Sadržaj podučavanja

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
1. Osnove fotografije Historija fotografije Metrika: 1 + 1	Učenici će: -prepoznati prvi oblik fotoaparata (camera obscura); -prepoznati način funkcionisanja prve kamere;	Učenici će: -istražiti strukturu prve kamere; -istražiti način funkcionisanja prve kamere;	Učenici će: -vježbati konstruisanje i upotrebu prve kamere;
Vrste fotografije Metrika:1 + 1 časova	-prepoznati analognu fotografiju; -prepoznati digitalnu fotografiju;	-koristiti analogni fotoaparati; -koristiti digitalni fotoaparati ili mobilni telefon;	-samostalno ispitivati mogućnosti fotoaparata;
Vrste i dijelovi fotoaparata Metrika:1 + 1 časova	- prepoznati vrste fotoaparata (kompaktni, SLR, DSLR, mobilni telefon i dr.); -prepoznati dijelove fotoaparata (tijelo, objektiv, blic, medij za pohranu fotografija, stativ i dr.);	-istražiti vrste fotoaparata; -istražiti dijelove fotoaparata;	-koristiti različite vrste fotoaparata u svakodnevnicu; -pokazati samostalnost prilikom korištenja dijelova fotoaparata;
2. Izražajna sredstva fotografije Formati (okviri) Metrika: 1 + 2	Učenici će: -prepoznati različite vrste formata (kvadratni, kružni, i dr.); -povezati odnos motiva i formata;	Učenici će: -ispitivati različite vrste formata; -uspostaviti odnos između formata i motiva;	Učenici će: -pokazati na primjerima autorskih fotografija primjenu različitih formata; -vježbati primjenu različitih formata u vlastitoj fotografiji; -dovoditi u vezu motiv i format;

<p>Plan i rakurs snimanja</p> <p>Metrika: 1 + 4</p>	<p>-prepoznati plan kao udaljenost od snimanog objekta;</p> <p>-prepoznati vrste planova (daleki, polutotal, srednji, američki, bliži, krupni, detalj);</p> <p>-prepoznati rakurs kao ugao snimanja;</p> <p>-prepoznati vrste rakursa (normalni, gornji i donji);</p> <p>-ukazivati na korelaciju plana u fotografiji i stripu;</p>	<p>-istraživati vrste planova u fotografiji;</p> <p>-istraživati vrste rakursa u fotografiji;</p> <p>-demonstrirati upotrebu planova i rakursa u vizuelnoj naraciji (fotostrip);</p>	<p>-vježbati upotrebu planova u fotografiji;</p> <p>-vježbati upotrebu rakursa u fotografiji;</p> <p>-povezivati naraciju sa vizuelnom komunikacijom;</p>
<p>Upotreba blica</p> <p>Metrika: 1 + 1</p>	<p>-prepoznati razliku upotrebe prirodnog i umjetnog svjetla (blicevi);</p> <p>-prepoznati vrste bliceva (integrirani i vanjski blic);</p>	<p>-istraživati razliku upotrebe prirodnog i umjetnog svjetla;</p> <p>-isprobavati vrste bliceva;</p>	<p>-upotrebljavati umjetno svjetlo u situacijama lošeg osvjetljenja;</p>
<p>Fotomontaža</p> <p>Metrika: 1 + 4</p>	<p>-prepoznati pojam fotomontaže;</p> <p>-prepoznati kreativne mogućnosti fotomontaže;</p>	<p>-istraživati izražajne mogućnosti kombinovanja različitih foto-fragmenata u novu cjelinu;</p>	<p>-izražavati kreativnost pomoću fotomontaže;</p> <p>-navoditi primjer drugog načina rješavanja kreacija;</p>
<p>Dodaci za neobične efekte</p> <p>Metrika: 1 + 2</p>	<p>-izabrati odgovarajuće mehaničke dodatke (filtere) za postizanje neobičnog efekta (folija, najlonska kes);</p>	<p>-otkrivati kreativne mogućnosti neobičnih dodataka;</p>	<p>-koristiti različite vrste neobičnih efekata;</p>
<p>3. Elementi fotografije</p> <p>Kontura</p> <p>Metrika: 2 + 4</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-identifikovati predmet snimanja na fotografiji;</p> <p>-prepoznati ulogu svjetla u stvaranju siluete;</p> <p>-kratko opisati pojam konture;</p> <p>-prepoznati vezu između siluete i likovnog elementa plohe;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-otkrivati različite aranžmane silueta u svom okruženju;</p> <p>-istraživati odnos jakog pozadinskog svjetla i figure (predmeta) koji stvara siluetu;</p> <p>-predlagati kreativne ideje i rješenja</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-primjećivati vizuelni značaj siluete u svakodnevnici;</p> <p>-koristiti siluetu u fotografskom izražavanju;</p>

Oblik Metrika: 1 + 4	-prepoznati značaj svjetlosti u oblikovanju; -uočiti razliku između plohe i trodimenzionalnog oblika;	-vježbati gledanje oblika; -iskorištavati oblike tako da slika bude što zanimljivija; -mijenjati oblike promjenom osvjetljenja;	-tražiti zanimljive oblike u svom okruženju; -pokazuje relativnu samostalnost pri oblikovanju rasvjetom;
--------------------------------	--	---	---

ŠESTI RAZRED

Sadržaj podučavanja

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
1. Osnove fotografije	Učenici će:	Učenici će:	Učenici će:
Historija fotografije Metrika: 1 + 1	-prepoznati razvoj fotografije od camere obscure do prvog analognog fotoaparata za široke mase (kodak brownie);	-istražiti historijski razvoj fotografije do prvog analognog aparata za široke mase;	-pokazivati zainteresovanost za razvoj fotografije;
Vrste fotografije Metrika:1 + 1	-prepoznati vrste fotografije prema žanrovima (modna, reklamna, umjetnička, dokumentarna i dr.)	-otkrivati razlike između fotografija različitih žanrova;	-samostalno ispitivati specifičnosti žanrovkih fotografija;
Vrste i dijelovi fotoaparata Metrika:1 + 1	- sjetiti se vrsta fotoaparata (kompaktni, SLR, DSLR, mobilni telefon i dr.); -imenovati dijelove fotoaparata (tijelo, objektiv, blic, medij za pohranu fotografija, stativ i dr.);	-vježbati korištenje fotoaparata; -istražiti dijelove fotoaparata;	-koristiti različite vrste fotoaparata u svakodnevnici; -pokazati samostalnost prilikom korištenja dijelova fotoaparata;
2.Izražajna sredstva	Učenici će:	Učenici će:	Učenici će:
Ekspozicija Metrika: 1 + 2	-prepoznati ekpoziciju kao izloženost filma ili svjetlosnog senzora svjetlu; -prepoznati tri čimbenika ekpozicije (otvor blende,	-istražiti automatsku ekpoziciju; -istraživati manualnu ekpoziciju;	-pokazati na primjerima pravilnu i nepravilnu upotrebu ekpozicije;

<p>Osvjetljenje Metrika: 1 + 1</p>	<p>brzinu zatvarača, ISO osjetljivost);</p> <p>-prepoznati izražajna svojstva svjetla (jakost, vrsta, smjer i raspršenost svjetla);</p>	<p>-manipulisati osvjetljenjem mijenjanjem jačine, vrste, smjera i raspršenosti svjetla;</p>	<p>-obraćati pažnju na svjetlo kojim su okruženi;</p>
<p>Crno-bijelo i boja Metrika: 1 + 4</p>	<p>-razlikovati efekte crno-bijele fotografije i fotografije u boji; -razumjeti postupak konvertovanja kolor fotografije u crno-bijelu; -prepoznati estetsku vrijednost crno-bijele fotografije; -prepoznati estetsku vrijednost kolor fotografije; -shvatiti značaj kontrasta crno-bijeloj i kolor fotografiji (svijetlo-tamno, toplo-hladno);</p>	<p>-izvoditi vježbe na temu crno-bijele fotografije i fotografije u boji; -konvertovati kolor fotografiju u crno-bijelu; -uočiti razliku između estetike kolor i crno-bijele fotografije;</p>	<p>-izražavati se putem crno-bijele i kolor fotografije; -prepoznavati psihološko i emotivno djelovanje crno-bijele i kolor fotografije;</p>
<p>Fotomontaža Metrika: 1 + 3</p>	<p>-se sjetiti pojma fotomontaže; -imenovati kreativne mogućnosti fotomontaže;</p>	<p>-istraživati izražajne mogućnosti kombinovanja različitih foto-fragmenata u novu cjelinu;</p>	<p>-izražavati kreativnost pomoću fotomontaže; -navoditi primjer drugog načina rješavanja kreacija;</p>
<p>Dodaci za neobične efekte Metrika: 1 + 1</p>	<p>-izabrati odgovarajuće mehaničke dodatke (filtre) za postizanje neobičnog efekta (štrample,čipka,zavjesa);</p>	<p>-otkrivati kreativne mogućnosti neobičnih dodataka;</p>	<p>-koristiti različite vrste neobičnih efekata;</p>
<p>3. Elementi fotografije Tonska skala Metrika: 2 + 5</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-prepoznati pojam tona kao skalu sivog između bijelog i crnog; -prepoznati uvjetovanost tona smjerom i količinom svjetla; -prepoznati uvjetovanost tona karakteristikama</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-istraživati tonsku skalu; -manipulisati smjerom, količinom svjetla i ekspozicijom; -vježbati fotografisanje površine različitih kvaliteta;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-samostalno razvijati osjetljivost za tonske vrijednosti; -izraziti vlastiti doživljaj kroz tonsku skalu; -obraćati pažnju na povezanost teme i tonova;</p>

Boja Metrika: 1 + 5	površine (upijanje i reflektiranje površine); -prepoznati usklađenost tonova sa temom (emocionalni dojam); -podesiti naknadno tonsku skalu u aplikaciji;	-ispitivati odnos teme i tonova; -manipulisati tonsku skalu u aplikaciji;	
	-prepoznati boju kao fizičko svojstvo svjetlosti; -prepoznati dimenzije boje (vrsta, zasićenost i svjetlina); -prepoznati boju kao izražajno sredstvo (čvrstoća, materijalnost, raspoloženje, atmosfera i dr.); -se sjetiti spektra boja; -ralikovati vizuelne principe sklada i kontrasta boja (sklad jedne boje, toplo-hladni i komplementrani kontrast);	-istražiti dimenzije boje (vrsta, zasićenost i svjetlina); -vježbati korištenje boja u svrhu stvaranja materijalnosti i emotivnog prizvuka fotografije; -izvoditi vježbu na temu kontrasta boje; -izvoditi vježbu na temu sklada boje;	-obraćati pažnju na kolorite u svom okruženju i autorskim djelima; -pokazati osjetljivost za sklad boja; -pokazati osjetljivost za kontraste boja;

SEDMI RAZRED

Sadržaj podučavanja

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
1. Osnove fotografije Historija fotografije Metrika: 2	Učenici će: -prepoznati razvoj od prve analogne do prve digitalne fotografije;	Učenici će: -istražiti historijski razvoj od prve analogne do prve digitalne fotografije;	Učenici će: -pokazivati zainteresovanost za razvoj fotografije;
Motivi u fotografiji Metrika: 1 + 5	-imenovati motive: snimanje ljudi (pojedinačni i grupni portret, figura, djeca), mrtva priroda (predmeti, hrana i dr.),	-vježbati fotografisanje različitih motiva; -vježbati primjenu usvojenih znanja o elementima i izražajnim	-obraćati pažnju na svijet oko sebe; -primjećivati zanimljive motive, aranžmane i promjene u svojoj okolini;

<p>Dijelovi fotoaparata</p> <p>Metrika:1 + 2</p>	<p>priroda (životinje, cvijeće, vrtovi i dr.), arhitektura (enterijer, eksterijer), pejzaž (doba dana, godišnja doba, nebo, voda, svjetlo); -prepoznati način snimanja nekih od navedenih motiva;</p> <p>-prepoznati vrste objektivna prema žarišnoj dužini (širokokutni, normalni i teleobjektiv); -prepoznati povezanost vrste objektivna i vidnog polja;</p>	<p>sredstvima na odabranim motivima;</p> <p>-koristiti odgovarajući objektiv prilikom prestavljanja određenog plana;</p>	<p>-izraziti vlastiti doživljaj kroz odabrane motive;</p> <p>-pokazivati osjetljivost prema pravilnom korištenju fotografskog alata;</p>
<p>2. Izražajna sredstva</p> <p>Višestruka slika</p> <p>Metrika:1 + 2</p> <p>Dodaci za neobične efekte</p> <p>Metrika:1 + 2</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-sjetiti se osnova fotomontaže; -prepoznati povezanost fotomontaže i višestruke slike; -prepoznati način stvaranja klasične, digitalne i višestruke slike ostvarene programom (aplikacija);</p> <p>-izabrati odgovarajuće mehaničke dodatke (filtre) za postizanje neobičnog efekta (staklo,ogledalo,staklena prizma);</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-istraživati postupke stvaranja višestruke slike; -vježbati stvaranje višestruke slike u programu (aplikaciji);</p> <p>-otkrivati kreativne mogućnosti neobičnih dodataka;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-primjećivati adekvatne motive za kombiniranje u višestrukim slikama; -izraziti vlastiti doživljaj kroz kreaciju višestruke slike;</p> <p>-koristiti različite vrste neobičnih efekata;</p>
<p>3. Elementi fotografije</p> <p>Uočavanje uzorka (ritam)</p> <p>Metrika: 3+ 6</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-sjetiti se ritma kao kompozicijskog načela (principa); -sjetiti se vrsta ritma (repeticija, alternacija, dominacija, gradacija, radijacija, varijacija); -razlikovati funkcije dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih uzoraka (uloga svjetla i karakter površine);</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-istraživati različite vrste ritma u okruženju; -vježbati fotografisanje postojećih uzoraka; -kreirati vlastite ritmične kompozicije;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-primjećivati uzorke u svakodnevnici; -pronalažiti uzorke za fotografisanje; -izraziti vlastiti doživljaj uzorka (ritma) u fotografiji;</p>

<p>Tekstura</p> <p>Metrika: 3 + 6</p>	<p>-prepoznati različite ritmove uzoraka (redovi kuća, krošnja, polica s knjigama i sl.);</p> <p>-sjetiti se pojma teksture kao vizuelno-taktilne osobine površine;</p> <p>-razlikovati vrste tekstura: hrapavo-glatko, sjajno-mat;</p> <p>-prepoznati teksturu kao element koji naglašava dubinu i trodimenzionalnost;</p> <p>-prepoznati interakciju vrste svjetla (prirodno, umjetno, kut i jačina) i karaktera površine;</p> <p>-prepoznati vrstu i značaj teksture u različitim tipovima fotografije (modna, umjetnička, portret i sl.);</p>	<p>-istraživati različite karaktere površina;</p> <p>-otkrivati interakciju svjetla i površine;</p> <p>-vježbati fotografisanje teksture kao glavnog i sporednog motiva;</p> <p>-manipulisati teksturu do neprepoznatljivosti (povećana u programu);</p>	<p>-primjećivati karakter površina u okruženju;</p> <p>-obraćati pažnju na povezanost teksture i dojma;</p> <p>-izraziti vlastiti doživljaj kroz fotografisanje tekstura;</p>
--	---	--	---

OSMI RAZRED

Sadržaj podučavanja

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
<p>1. Osnove fotografije</p> <p>Historija fotografije</p> <p>Metrika: 2+1 časova</p> <p>Žanrovi fotografije</p> <p>Metrika: 1 + 3 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-prepoznati razvoj od prve digitalne fotografije do danas;</p> <p>-prepoznati fotografiju kao medij za široke mase (demokratizacija vs popularizacija);</p> <p>-imenovati vrste fotografije prema žanrovima (modna, reklamna, umjetnička, dokumentarna i dr.);</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-istražiti historijski razvoj od prve digitalne fotografije do danas;</p> <p>-istražiti funkciju fotografije u 21. stoljeću;</p> <p>-otkrivati razlike između fotografija različitih žanrova;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-pokazivati zainteresovanost za razvoj fotografije;</p> <p>-kritički promišljati funkciju i namjenu fotografije;</p> <p>-samostalno ispitivati specifičnosti žanrovskih fotografija;</p>

<p>2. Izražajna sredstva fotografije</p> <p>Snimanje noću</p> <p>Metrika:1 + 3 časova</p> <p>Snimanje pokreta</p> <p>Metrika:1 + 3 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati pojam ekspozicije; -imenovati tri čimbenika ekpozicije (otvor blende, brzinu zatvarača, ISO osjetljivost); -prepoznati važnost ekspozicije pri snimanju noću; -prepoznati razliku između duge i kratke ekspozicije; <p>-prepoznati ulogu ekspozicije (otvor blende, brzinu zatvarača, ISO osjetljivost) pri snimanju pokreta;</p> <p>-navesti postupak zamrzavanja pokreta i pojačavanja pokreta (zamućenost-blur);</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -manipulisati ekspoziciju pri snimanju u zatamnjenoj učionici; -snimati osvijetljeni predmet u zatamnjenoj učionici; -vježbati snimanje noću u otvorenom prostoru (ulica, park, sumrak, zvjezdano nebo i sl.); <p>-ispitivati ekspozicijske vrijednosti prilikom snimanja pokreta (-2/+2);</p> <p>-ispitivati otvor blende i brzinu zatvarača i ISO osjetljivost prilikom zamrzavanja i pojačavanja pokreta;</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -pokazati samostalnost prilikom korištenja ekspozicije; -poštovati upute nastavnika u fotografskom izražavanju; -kreativno se izraziti tokom rada; <p>-pokazati samostalnost prilikom korištenja ekspozicije;</p> <p>-pokazivati osjetljivost za tehničke postavke prilikom snimanja;</p> <p>-kreativno se izraziti tokom rada;</p>
<p>3. Elementi fotografije</p> <p>Kompozicija</p> <p>Metrika:2 + 6 časova</p> <p>Dubina i perspektiva</p> <p>Metrika:2 + 4 časova</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -imenovati elemente fotografske kompozicije (kontura, ton, boja, tekstura, oblik, ritam); -razlikovati vrste kompozicije u zavisnosti od rasporeda elemenata u porostoru (dinamična i statična); -prepoznati način isticanja glavnih sadržaja u odnosu na sporedne; <p>-imenovati linearnu i atmosfersku perspektivu;</p> <p>-imenovati planove (prednji, srednji, zadnji);</p> <p>-prepoznati stvaranje dubine izoštravanjem određenih dijelova fotografije (duboko i plitko polje oštine);</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -uspostaviti različite uzajamne odnose među elementima fotografske kompozicije; -vježbati snimanje dinamične i statične kompozicije; -vježbati načine isticanja glavnog sadržaja (naglašavanje, okvir i sl.); <p>-snimati ravnu ulicu, prugu, drvored i sl. ;</p> <p>-snimati krajolik u različitim vremenskim prilikama (suncano vrijeme, maglovito, kišovito i sl.);</p> <p>-istraživati ulogu oštine planova pri stvaranju dubine fotografije;</p>	<p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> -smisleno povezivati elemente u cijelinu; -održavati usmjereno opažanje; -navoditi primjer drugog načina rješavanja zadatka ; <p>-tražiti primjere u okolini u svakodnevnici;</p> <p>-vježbati vizuelnu osjetljivost;</p>

Ravnoteža i skladnost Metrika:2 + 4časova	-imenovati pojam ravnoteže i sklada; -prepoznati vrste ravnoteže (simetrična , asimetrična, optička); -prepoznati pravilo trećina; -definisati načine uspostavljanja asimetrične i optičke ravnoteže;	-uspostaviti odnos među kontrastnim elementima (svijetlo-tamno, jednostavno-složeno, puno-prazno i sl.); -komponovati fotografije po pravilu trećina;	-pokazati osjetljivost za usklađivanje suprotnosti; -razvijati senzibilitet za skladne odnose;
---	--	--	---

DEVETI RAZRED

Sadržaj podučavanja

Odgojno – obrazovni ciljevi			
Sadržaj	Znanja	Sposobnosti	Vrijednosti, stavovi, ponašanja
I STVARALAŠTVO I PRODUKCIJA			
1. Osnove fotografije Historija fotografije Metrika:1 + 1 časova Žanrovi fotografije Metrika:1 + 3 časa	Učenici će: -prepoznati razvoj savremene fotografije; -prepoznati fotografiju kao medij vizuelnog priopćavanja; -prepoznati funkciju fotografije u primijenjenoj umjetnosti i neumjetničkim oblastima (grafički dizajn, turizam, gastronomija i sl.); -analizirati vrste fotografije prema žanrovima (modna, reklamna, umjetnička, dokumentarna i dr.);	Učenici će: -istraživati savremena kretanja u fotografiji; -istraživati uticaj fotografije na čovjekov život; -klasifikovati fotografije prema žanrovima; -snimati fotografije različitih žanrova;	Učenici će: -pokazivati zainteresovanost za razvoj fotografije; -kritički promišljati funkciju i namjenu fotografije; -razvijati senzibilitet za emotivnu obojenost žanrovskih fotografija;
2. Izražajna sredstva fotografije Fotomontaža Metrika:1 + 2 časa	Učenici će: -imenovati pojam fotomontaže; -prepoznati razvoj fotomontaže kroz historiju umjetnosti ; -opisati postupak klasične i digitalne fotomontaže;	Učenici će: -izvoditi vježbe u klasičnoj i digitalnoj fotomontaži;	Učenici će: -pokazivati estetsku i tehničku sposobnost u fotomontaži; -pokazati kreativni senzibilitet pri kombinovanju i

<p>Snimanje noću Metrika:1 + 4 časa</p> <p>Snimanje pokreta Metrika:1 + 3 časa</p> <p>Dodaci za neobične efekte (aplikacija/program) Metrika:1 + 2 časa</p>	<p>-definisati pojam ekspozicije; -definisati tri čimbenika ekspozicije (otvor blende, brzinu zatvarača, ISO osjetljivost); -opisati važnost ekspozicije pri snimanju noću; -objasniti razliku između duge i kratke ekspozicije;</p> <p>-definisati ulogu ekspozicije (otvor blende, brzinu zatvarača, ISO osjetljivost) pri snimanju pokreta; -prepoznati kreativne mogućnosti duge ekspozicije pri snimanju pokreta;</p> <p>-izabrati odgovarajuće digitalne filtere za postizanje neobičnog efekta (program/aplikacija za fotomanipulaciju);</p>	<p>-manipulisati ekspoziciju pri snimanju u zatamnjenoj učionici; -crtati svjetlom pri dugoj ekspoziciji (light painting, crtež ili tekst u zraku); -osvjetljivati tj. slikati svjetlom po glavnom motivu pri dugoj ekspoziciji (painting with light);</p> <p>-istraživati efekte koji nastaju pri pomicanju fotoaparata suprotno od kretanja objekta (duga ekspozicija); -kombinovati statične i dinamične motive pri dugoj ekspoziciji;</p> <p>-otkrivati kreativne mogućnosti digitalnih filtera;</p>	<p>rekombinovanju fotografija;</p> <p>-pokazati samostalnost prilikom korištenja duge ekspozicije; -poštovati upute nastavnika u fotografskom izražavanju; -kreativno se izraziti tokom rada;</p> <p>-pokazati samostalnost prilikom korištenja duge ekspozicije; -pokazivati osjetljivost za tehničke postavke prilikom snimanja; -kreativno se izraziti tokom rada;</p> <p>-kreativno primjenjivati različite vrste digitalnih filtera;</p>
<p>3. Elementi fotografije</p> <p>Kompozicija Metrika:1 + 2 časa</p> <p>Dominacija Metrika:1 + 4 časa</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-definisati elemente fotografske kompozicije (kontura, ton, boja, tekstura, oblik, ritam); -prepoznati način komponovanja po principu zlatnog reza;</p> <p>-definisati dominaciju kao princip komponovanja; -prepoznati moguće dominante: oblik, svjetlina, veličina, položaj, ponavljanje;</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-uspostaviti različite uzajamne odnose među elementima fotografske kompozicije; -istraživati komponovanje po zlatnom rezu;</p> <p>-snimati kompozicije sa dominacijom oblika, svjetline, veličine, položaja i ponavljanja; -istraživati psihološki učinak kompozicije sa</p>	<p>Učenici će:</p> <p>-smisleno povezivati elemente u cijelinu; -uočavati zlatni rez kao sveprisutni princip; -održavati usmjereno opažanje; -navoditi primjer drugog načina rješavanja zadatka;</p> <p>-primjećivati, birati i primjenjivati princip dominacije; -razvijati senzibilitet za zanimljivost prostornih kompozicija;</p>

<p>Mijenjanje naglaska (crop)</p> <p>Metrika: 1 + 2 časa</p>	<p>-objasniti ulogu izrazivanja fotografije (crop) u svrhu mijenjanja naglaska: uklanjanje viška detalja, promjena atmosfere, teme i poruke, mijenjanje proporcija formata, ispravljanje nedostataka zbog neadekvatnog objektiva itd.</p>	<p>dominacijom određenih elemenata;</p> <p>-vježbati mijenjanje kompozicije fotografije izrezivanjem;</p> <p>-istraživati mogućnosti izrezivanja radi promjene atmosfere, teme, poruke mijenjanje proporcija formata, ispravljanje nedostataka zbog neadekvatnog objektiva, uklanjanja viška detalja itd.</p>	<p>-kreativno se izražavati koristeći mogućnosti izrezivanja fotografije (crop);</p>
---	---	---	--

Likovna kultura od V do IX razreda

Izborni nastavni predmet iz likovne kulture "Fotografija" od V do IX razreda mogu izvoditi lica koja su završila:

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/akademiju likovnih umjetnosti sa završenim četverogodišnjim dodiplomskim studijem (VII stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem profesor likovne kulture ili drugim stručnim zvanjem gdje je likovna kultura, glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/akademiju likovnih umjetnosti sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u četverogodišnjem trajanju (240 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor likovne kulture ili drugim stručnim zvanjem gdje je likovna kultura glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/akademiju likovnih umjetnosti sa završenim prvim ciklusom visokog obrazovanja dodiplomskog studija u trogodišnjem trajanju (180 ECTS) i stečenim stručnim zvanjem bachelor likovne kulture ili drugim stručnim zvanjem gdje je likovna kultura glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi ili ekvivalent;

-Nastavnički fakultet/pedagošku akademiju/akademiju likovnih umjetnosti sa završenim dvogodišnjim dodiplomskim studijem (VI stepen stručne spreme) i stečenim stručnim zvanjem nastavnik likovne kulture ili drugim stručnim zvanjem gdje je likovna kultura glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi;

-Nastavnički fakultet/pedagoška akademija odsjek razredna nastava i prethodno završenu srednju školu za primjenjene umjetnosti.

Nastavu mogu izvoditi lica sa završenom školom za primjenjenu umjetnost, a koja su stekla uslove po članu 118. stav 2. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Tuzlanskog kantona", broj: 6/04, 7/05 i 17/11).

Napomena: Lica koja imaju završenu akademiju primjenjenih likovnih umjetnosti moraju imati položenu pedagoško-psihološku i metodičkodidaktičku grupu predmeta, ukoliko u toku studija nisu imala navedenu grupu predmeta.

MUZIČKA KULTURA – u procesu izrade

KOMPONOVANJE RAČUNARSKO

RELIGIJSKA KULTURA

PRVA TRIJADA

Prvi razred

Fond:1 čas sedmično

- Različitosti među nama: religija / vjeronauka- **npr. Sve naše različitosti, pa doći i do religijskih-**
- Drugarstvo: prigodna priča (recimo Stablo i cvijet, ili Pinokio, kratka verzija)
- Ponašanje u školi, prema učenicima, nastavnicima, osoblju
- Kulturno ophođenje – pozdravljanje
- Vrline ljubavi – šta je ljubav, zašto nam treba (zapisivati dječije odgovore), slikanje dječijih primjera ljubavi
- Lijepo i poučne priče za djecu, s naglaskom na ljubavi - Dva pustinjaka ili Ljubav (Ljubav je jednostavna)
- Moja osjećanja – igre s kockicom osjećanja, empatija
- Moja osjećanja – crtanje, banka lica i osjećanja-**pomoći učenicima da definišu osjećanja i da nauče govoriti o njima**
- Brižno biće – istraživanje pozitivnih i negativnih oblika ponašanja i ophođenja u društvu
- Vrline istine, slikanje dječijeg viđenja istine(**i obavezno razgovor**)
- Lijepo i poučne priče za djecu – Istina: Crna kokoš, jadranska legenda
- Porodice su različite – slikovnica za djecu
- Kulturno ophođenje u obitelji
- Dužnosti roditelja prema djeci i djece prema roditeljima(**možda se mogu dovesti u vezu prava i dužnosti**)
- Vrijeme darivanja i radosti: Praznici u mojoj porodici
- Sta smo naučili – ponavljanje
- Ispravnost; ispravno djelovanje predstavljeno crtežom
- Lijepo i poučne priče, s naglaskom na ispravnom djelovanju: Neka napravi drugi, kineska priča
- Lijepo riječi, dobra djela
- Reagovanje na negativne događaje
- Vrline mira, Mir predstavljen dječijim crtežom
- Lijepo i poučne priče, s naglaskom na miru – Čarobna riječ
- Moje zdravlje
- Različiti običaji pri odijevanju
- Uzajamno pomaganje i saradnja
- Odnos prema prirodi
- Voda kao blagodet
- Volim biljke i životinje
- Ljubav prema pticama – poučna priča, etička analiza
- Ilustracija cjelina priče Ljubav prema pticama
- Vrline nenasilja, nenasilje kroz dječiji crtež
- Lijepo i poučne priče, s naglaskom na nenasilju – Mali bijeli zec
- Ples Univerzalnog mira: Bubnji moje srce za život
- Ponavljanje i sistematizacija

Drugi razred

Fond:1 čas sedmično

- Uvod u predmet Religijska kultura

Učenici treba da nauče šta je kultura uopšte, lijepo ponašanje, opbođenje s drugima, druženje; da ljudi u svom životu poštuju i provode različite običaje koje uče u porodici od svojih najbližih. razgovor, pričanje, čitanje prigodnih tekstova, lični primjeri..

- Kulturno ophođenje – pozdravljanje

Učiti upotrebu lijepih riječi pri ophođenju s drugima, pozdravi kojima pozdravljaju odrasle-kada, koji pozdrav u koje doba dana. Kojim se pozdravima pozdravljaju između sebe,univerzalni pozdravi-za bilo koje doba dana, kojim pozdravima pozdravljaju vjernike... odmjereno u svakoj prilici: razgovor s učenicima, lični primjer, mapa uma, rad u parovima, igrokaz..

- Uzajamno pomaganje i saradnja

Učiti ih da smo u stalnoj saradnji s drugima, kako od drugih očekujemo pomoć, tako trebamo u datom trenutku nekome ponuditi svoju pomoć. Medusobna upućenost jednih na druge je jako važna za dobrobit pojedinca, a onda i od šireg značaja.(Posmatranje dječijeg filma ili CD zapisa, primjeri iz života-okoline...)

- Lijepo i poučne priče*, važnost prijateljstva:

Učiti ih da smo u stalnoj saradnji s drugima. Kako mi od drugih očekujemo pomoć, tako trebamo u datom trenutku nekome ponuditi svoju pomoć. Medusobna upućenost jednih na druge je jako važna za dobrobit pojedinca, a onda i od šireg značaja. Pravljenje grozda Prijateljstvo: znači -, zvuči -, izgleda -, izaziva osjećaj -

- Ponašanje u školi: prema učenicima, nastavnicima, osoblju

Učiti da je ŠKOLA njihova druga kuća, a učenici članovi porodice, koji se međusobno trebaju poštivati,uvvažavati i pomagati. Da u razredu svako(sam gradi svoje „mjesto“ u socijalnim relacijama) treba praviti sebi „mjesto“, tako da uvijek zna kada i kome za nešto može da se obrati, razgovara, s kim da se igra, šali, uči, a da je i sam spreman pomoći kome može...Poštivanje starijih, osoblja u školi, nastavnika, naučiti kojim pozdravom pozdravljati osoblje, kako nastavnike, gdje kako, kada-na koji način se ophoditi sa starijima...kratke priče, primjeri, pohvale, nagrade, igrokazi, pantomima....

- Vjerske oznake: mjesec i zvijezda, križ, krst

Naučiti učenike koje oznake pripadaju kojoj vjeri, gdje se nalaze-gdje su vidljive, kako izgledaju, njihovo značenje, poštivanje istih...razgovori, objašnjavanje slike-plakata s pojedinim znakovima, crtanje, izrada od kartona, raznog materijala.

- Ramazan: sveti mjesec Bošnjaka

Objasniti učenicima šta je Ramazan, zašto je on sveti mjesec(u najblažoj formi), šta vjernici islamske vjeroispovijesti upražnjavaju tokom tog mjeseca i kako. Pričanje o postu u njihovim?porodicama(u porodicama koje upražnjavaju-prakticiraju) koja je njihova uloga u svemu tome...Pričanje, čitanje kratkih priča, crtanje, mudre izreke...

- Izgled džamije

Učenici treba da znaju da je džamija vjerska kuća Muslimana, ističe se po munari koja je okrugla,visoka i sa koje se čuje molitva.Pojasniti učenicima mjesto i ulogu kandilja, naročito u mjesecu posta. Učenici će opisivati spoljašnji izgled džamije-po čemu je prepoznatljiva,neki i unutrašnji- zbog čega se skida obuća prije ulaska u džamiju...razgovori, opisivanje, crtanje, modelovanje, posmatranje slike,gledanje video zapisa,posmatranje džamije u blizini škole....

- Kulturno ophođenje i ponašanje u porodici

*Nadograditi se na nastavne sadržaje o porodici, međusobno ponašanje članova porodice, uvvažavanje, poštivanje, pomaganje iznad svega (podjela poslova-**obaveza** u porodici), razvijanje ljubavi kod učenika prema roditeljima, užoj i široj porodici: lični primjer učenika, pričanje učenika; Učiti kratke pjesmice poučnih sadržaja, čitanje prigodnih tekstova, crtanje, modelovanje...*

- Dužnosti roditelja prema djeci i djece prema roditeljima

* Učitelji/ce mogu koristiti predloženu ili bilo koju priču koja u sebi nosi pouku u vezi zadate teme

Ponavljati sadržaje o porodici, isticati važnost porodice sa naglaskom šta su djeci roditeljima i šta čine za njih i obrnuto šta su roditeljima djeca i šta bi trebali da čine za svoje roditelje-uzajamne veze i odnose, roditeljska ljubav, na koji način djeca pokazuju ljubav prema svojim roditeljima, kako je njeguju... lični primjer učenika, memorisanje prigodnih recitacija, pisanje kratkih pjesmica, izrada plakata na temu Porodica je važna...

- Dobrota i poštenje

Na primjerima iz okoline detaljno pojasniti pojam „dobrota“, koga smatramo dobrim, kada u kojim situacijama...Šta je to „poštenje“-primjeri iz neposredne okoline, lični primjeri, zašto naglašavamo ove osobine čovjeka, šta one znače za njegov život, a šta za okolinu...Čitanje prigodnih tekstova, gledanje tv emisija, CD zapisa, dječijih filmova, razgovori povodom toga, prigodne izreke, postepeno formiranje učeničkih stavova-lični doživljaj, pričanje, ilustriranje..

- Lijepo i poučne priče: Koštica, L.N. Tolstoj*

- Izgled katoličke crkve

Radi što efikasnijeg usvajanja sadržaja na datu temu, plakat ili slika crkve bi nam bili neophodni: spoljašnji izgled, po čemu je prepoznatljiva, kakav križ je simbol ove crkve, ulaz u crkvu, unutrašnjost-oltar. Razgovor, pričanje i opisivanje, crtanje, **ako je moguće posmatrati(posjetiti) i na takav način upoznati izgled crkve.**

- Katolički praznici: Božić

Kakav je to praznik, ko ga slavi, na koji način-običaji proslave(**u kućama onih koji slave**) kod njihovih kuća, čemu se učenici raduju za Božić..Naznačiti da su praznici inače skupovi rodbine i prijatelja, vesela druženja i iznad svega upoznavanje djece s običajima, rodbinom, prijateljima..Razgovor, pričanje učenika, crtanje, modelovanje, razgovor o gledanoj tv emisiji i sl..

- SPR: Izrada čestitke u povodu katoličkog Božića, kićenje jelke, bojanka...

Naučiti učenike kako se crta takva čestitka- upotreba simbola života, radosti, mira, te pisanje teksta povodom ovog praznika...Od različitog materijale izraditi nakit za jelku i kititi je u učionici, da učenici osjete radost slavlja, radost poklonima...Naglasak staviti na dobrosusjedske odnose i pripripljenu čestitku pokloniti susjedima, prijateljima koji slave Božić.

- Vrijeme radosti i darivanja: praznici u mojoj porodici i porodici prijatelja

Razgovor s roditeljima – volonterima u učionici, učenicima, lični primjer, šta to znači uveseliti nečije slavje-pridružiti se slavlju svojih komšija i prijatelja....učiti da su različitosti bogatstvo, da ih treba poštovati i njegovati...Razgovori, pričanje učenika,čitanje prigodnih priča, crtanje – pravljenje panoa o praznicima u grupama...Materijalni i nematerijalni darovi.

- Pravoslavni praznici: Božić

Kakav je ovaj Božić, ko njega slavi, na koji način-običaji proslave...Razgovor, pričanje učenika i roditelja - volontera, praznik u njihovom domu-običaji koje provode za vrijeme tog praznika...

- SPR: Izrada čestitke u povodu pravoslavnog Božića, bojanka....

Naučiti kako se crta i piše čestitka povodom pravoslavnog Božića-simbolima- poruka mira, veselja, sreće, blagostanja i sl. Odabir boja i bojenje radnih listova prigodnih sadržaja. Naglasak staviti na dobrosusjedske odnose i pripripljenu čestitku pokloniti susjedima, prijateljima koji slave Božić.

- Ponavljanje

- Islamski praznici

Razlike između Bajrama uopšte- kao istoimenih praznika, koja je uloga djece u njima,(**čemu se djeca tokom Bajrama raduju**) šta njih u toku Bajrama posebno raduje...Razgovori, lični primjeri, pričanje, opisivanje, crtanje, razgovor o protekloj tv emisiji; razgovor sa roditeljem – volonterom u učionici

- Izrada čestitke u povodu Bajrama

Prezentovati učenicima kako bi trebala da izgleda bajramska čestitka-simboli islamske vjeroispovijesti, poruka mira, odmjerenosti i veselja među ljudima.

Naglasak staviti na dobrosusjedske odnose i pripripljenu čestitku pokloniti susjedima, prijateljima koji slave Božić (**Bajram**)

- Pozdravi i čestitanja

* Učitelji/ce mogu koristiti predloženu ili bilo koju priču koja u sebi nosi pouku u vezi zadate teme

Učenici bi trebali naučiti pozdrave svih vjera-prepoznati ih, kojom prigodom ih koristiti i kome upućivati. Kod posjete rodbini, prijateljima za vjerske praznike naučiti učenike kako će koji vjerski praznik i čestitati...razgovori, pantomima, rad u parovima, grupama, igračkaz...

- Priroda je Božiji dar

Objasniti učenicima, da vjera propovijeda-predstavlja vjericima da sve što postoji na Zemlji stvorio je Bog-Allah-prirodne ljepote, osnove života: vodu, zrak, tlo, svjetlost..., da je to poklon ljudima na Zemlji i da ga treba čuvati, njegovati, štedjeti...Na plakatu, na kojem je predstavljen dio prirode razgovorom, objašnjavanjima, ličnim primjerima, primjerima iz okoline, pojasniti izreke; uočiti da nema razlike između pravilnog shvatanja odnosa prema prirodi vjernika i ateista..

- Hrana i odnos prema hrani

Naučiti učenike šta sve spada u hranu, za šta nam je ona potrebna,kako se osjećamo kad smo gladni.. Kako se ophoditi prema hrani-poštivanje na visokom nivou, čuvanje, podjela s drugima... Razgovori, čitanje prigodnih tekstova, lični primjeri i primjeri iz okoline, pa i šire, posmatranje video zapisa ,fotografija gladne djece, dječijeg filma, pjevanje prigodne pjesmice npr.Svako jutro jedno jaja, zagonetke, mudre izreke

- Šta čini osobu (tijelo, duša)

Ponoviti znanja na temu „Naše tijelo“-dijelovi tijela, spoljašnji izgled, šta mogu da zaključe o nekoj ličnosti na osnovu njegovog izgleda? Šta je to još važno kod ljudi? Objasniti izreke:“ On je DUŠA od čovjeka“, „Nemoj biti sitna DUŠA“, izraz „Ti si moja DUŠA“ i sl.)

- Lijepo i poučne priče: Mala crvena koka (Crveno pilence), američka priča*

Objašnjenje poslovice: Ko radi ne boji se gladi, Ruke koje rade vrednije su od usana koje mole, Bez muke nema nauke, Duboka brazda – pun ambar, Od lijenosti teže bolesti nema, Sit gladnom ne vjeruje, Kako posiješ tako ćeš požnjati...

- Pravoslavni i katolički praznici: Uskrs i Vaskrs

Učenici treba da nauče kakvi su to praznici, ko ih proslavlja, zbog čega im se iznad svega raduju djeca. Opisati običaje Uskrsa-Vaskrsa, njihove sličnosti i razlike na najnižem nivou. Razgovori s učenicima, pričanje i prepričavanje, ilustrovanje i pisanje stihova na tu temu..

- Simbol Uskrsa/Vaskrsa – zec. Pravljenje zeke od rolne toalet-papira

Objasniti učenicima zašto je jedan od simbola zeke-lijepa, mila životinja, brza za nošenje šarenih jaja...Razgovori, opisivanje zece-karakteristični dijelovi, koji materijal posjedujemo, a koje dijelove zece od njega možemo napraviti, kako će ga oni završiti-koji su dijelovi zeke još veoma važni...Prezentacija napravljenih zečeva, izložba...

- Iskustvo vjere u druge ljude: Igre povjerenja

Razgovori o međusobnom povjerenju, čuvanje tajni-kome povjeriti tajnu, objašnjavanje pravila igara, igre u parovima: „Vodenje slijepca“

Jedno dijete ima povež preko očiju, a drugo ga vodi po sobi, izbjegavajući, pri tom, namještaj i pažeći da se dijete ne udari.

Promijeniti uloge.

Važno je razgovarati o cilju igre: izgradnji povjerenja.

Pad unatrag

Stati iza leđa djeteta i reći mu da se opusti i jednostavno padne unatrag. Uхватiti ga ispod pazuba. Ako to rade dvoje djece, neka zamijene mjesta, a vježbu rade uz nadzor učitelja i na strunjači.

Igra tajni

Zabavna i emocionalno zahtjevna igra koja doprinosi izgradnji povjerenja i potiče otvorenost.

Svi učenici (članovi porodice) na papir napišu jednu svoju tajnu. Presaviju papir nekoliko puta, na papir napišu svoje ime i stave u šešir, posudu. Svaki od sudionika tada iz posude uzima papirić, ali, prije nego ga razmotaju, zamoliti ih da se prisjete neke prigode kada su nekome nešto povjerali i pričaju o tome. Zatim ih zamoliti da se prisjete kada ih je neko iznevjerio.

Konačno, svaki od sudionika pita osobu čiji papir drži u ruci smije li pročitati tajnu. Ako osoba kaže Ne, papir se vraća i tajna ostaje nepročitana.

- Lijepo i poučne priče: Dječak koji je vikao (Dječak lažljivac), Ezop*

Objašnjenje poslovice: U laži su kratke noge, Bolje iskren protivnik, nego neiskren prijatelj...

- Kako se ophoditi prema pripadnicima druge vjere

* Učitelji/ce mogu koristiti predloženu ili bilo koju priču koja u sebi nosi pouku u vezi zadate teme

* Učitelji/ce mogu koristiti predloženu ili bilo koju priču koja u sebi nosi pouku u vezi zadate teme

Naučiti učenike koje su to vjere koje se provode (**kojima pripadaju ljudi u okruženju**) u okolini, kratak osvrt na običaje svake od njih..Ponoviti različite vjerske pozdrave, naglasiti da smo dužni poštujući svoju vjeru, poštovati i sve vjere i njihove običaje, a naročito ako još i učestvujemo u njima-uveličavamo njihov praznik svojom posjetom..

Razgovor s učenicima, čitanje prigodnih tekstova, lični primjeri i primjeri iz okoline, crtanje, igrokaz.

- Različiti običaji pri odijevanju: pokrivanje, nošenje crnine

Ponoviti s učenicima različite vjere i njihove običaje, pozdrave, te se detaljnije zadržati na jednom segmentu običaja-Odijevanje.

Naučiti učenike kako se oblače pripadnici koje vjere, šta je to još karakteristično za pojedine vjere, prepoznatljivost-kada i gdje su izražene..Rad u grupama-izrada nošnji, različitost i sličnost u odijevanju, prezentacija istih, zaključci učenika.

- Ljudi koji ne slave vjerske praznike – ateisti

Naučiti učenike da postoje ljudi koji (**ne pripadaju ni jednoj vjeri**) ne vjeruju ni u jednu vjeru, ne upražnjavaju njene običaje lično, ali učestvuju (**sa drugim ljudima**) u veseljavanju drugih ljudi kod proslave različitih vjerskih praznika i provođenja njihovih običaja. Ateisti naravno posjeduju vjeru u nešto i nekoga npr. Izgrađuju vjeru u sebe, svoju porodicu, druge ljude, posao koji obavljaju, vjeruju u život uopšte (najblaže rečeno).Razgovori učenika, čitanje prigodnih tekstova, gledanje dječijih filmova, tv emisija i video zapisa, izgrađivanje ličnog stava učenika...

- Činjenje dobrih djela - lijepe i poučne priče: Zvezdani zlatnici, braća Grimm*

Naglasak staviti na činjenje dobrih djela među ljudima, olujom ideja navoditi različite mogućnosti kako bismo ih potakli da čine dobra djela, iskazuju male znakove pažnje.

- Ponavljanje, sistematizacija gradiva

Treći razred

Fond:1 čas sedmično

- Ponavljanje gradiva iz II razreda

- Uvod u predmet Religijska kultura, III razred

Upoznati učenike s gradivom koje ćemo učiti, uputiti ih na materijal koji mogu prikupljati.

- Šta čini prijateljstvo

Učeničko viđenje prijateljstva, osobine koje moramo imati da(**bismo gradili i jačali prijateljstvo**) bi prijateljstvo „raslo“, opisivanje prijatelja, pisanje pjesme ili akrostiha

Dogovor o petodnevnoj igri Tajni prijatelj (Učenici na papire napišu svoja imena i svaki će izvući jedan papirić,s imenom učenika kojem će biti tajni prijatelj. S njim/ njom mogu komunicirati samo putem tajnih poruka podrške i prijateljstva ili sitnih poklona za koje ovaj ne smije znati od koga dolaze.)

- Obilazak gradske džamije

U nemogućnosti obilaska bogomolje pripremiti plakate, fotografije, crteže.

- Vjerski objekti – džamija: izgled dzamije, zajedničke molitve (sta smo saznali nakon posjete)

Pri obilasku vjerskih objekata uputiti učenike na: očekivano ponašanje, uočavanje pojedinosti u objektu i pripremu prigodnih pitanja. Iznošenje znanja koje smo naučili o vjerskim objektima. Prikupiti potreban materijal za izradu panoa(ponijeti fotoaparata). U nemogućnosti obilaska bogomolje, pripremiti plakat, fotografije.

- Ramazan – sveti mjesec muslimana

Približiti značaj i posebnost Ramazana u životu muslimana. Pozvati roditelja koji bi želio ispričati kako se vjernici pripremaju za ovaj praznik. Kako učenici doprinose toj pripremi?

- **Na Bajram (priča, Islamska vjeronauka, str. 85.)**

- **Sveta knjiga muslimana – Kur'an**

Objasniti značenje riječi „Kur'an“, kako se čita Kur'an, dijelovi Kur'ana, pročitati unaprijed pripremljen, prigodan tekst iz Kur'ana

- **Islamski pozdravi**

Uočiti različite vrste pozdrava u međuljudskoj komunikaciji, kome i kada upućujemo vjerske pozdrave, značenje pojedinih islamskih pozdrava.

- **O lijepom međusobnom odnosu ljudi (Islamska vjeronauka, str. 104)**

- **Nišani – nadgrobni spomenici muslimana**

- **Kako se oblače muslimani**

Način oblačenja muslimana – pozvati vjeroučiteljicu u razred, pripremiti prigodne fotografije koje mogu i učenici donijeti od svojih nena i djedova, iskoristiti odjeću folklorne skupine iz škole, (crtati i dizajnirati).

- **Islamski ples „Bismilah i rahman i rahim“**

Eventualno, naučiti učenike neki drugi ples ili pjesmu iz islamske tradicije.

- **Izrada panoa: Islam – ponavljanje**

- **Rođenje Isusovo – Božić**

Značenje riječi Božić – mali bog, gdje se rodio i kad, zašto su njegovi roditelji bili na putovanju, a ne u domu, crtanje jaslca u kojima se rodio Isus. Ispitaj kad si se ti rodio i kako je izgledao taj dan u životu tvojih roditelja.

- **Biblija – sveta knjiga kršćana**

Šta je Biblija, koji su njeni glavni dijelovi, o čemu govori Stari zavjet, za koju ličnost je vezan Novi zavjet, čitanje prigodne priče po izboru učenika ili nastavnika. Odlazak u katoličku crkvu. U nemogućnosti obilaska bogomolje pripremiti plakate, fotografije, crteže.

- **Katolička crkva - izgled crkve, zajedničke molitve (sta smo saznali nakon posjete)**

- **Stvaranje – Edenski vrt***

- **Kain i Abel***

- **Noeva barka***

Na papiriće napisati nazive životinja, od svake vrste po dvije. Učenici izvlače presavijene papire i traže svog para samo na osnovu pokreta ili zvuka kojim se oglašava životinja. Čitanje priče, analiza.

- **Rođenje i život Mojsija***

- **Deset egipatskih zala**

- **Deset zapovijedi**

Približiti učenicima značenje „Deset Božijih zapovijedi“, prepoznati zapovijedi koje dobar čovjek poštuje u svom životu.

- **Katolički ples: Ave Marija**

Plesovi – naučiti pokrete i popratni tekst, objasniti značenje riječi Ave Marija (Zdravo Marijo, što je i naziv jedne kršćanske molitve posvećene Isusovoj majci Mariji).

Eventualno, naučiti učenike neki drugi ples ili pjesmu iz katoličke tradicije.

* Biblijske priče sadržajno i etički analizirati i pronaći analogiju u svakodnevnom životu:

Stvaranja svijeta- prvi dio Starog zavjeta, ljepota i ljubav među svim bićima, naš odnos prema drugima (ljudima, životinjama i biljkama),

„Edenski vrt“, zabrane u životu učenika, zašto postoje zabrane, šta bi učenici zabranili u školi/porodici, „Kain i Abel“, ispitati učeničke odnose sa braćom i sestrama,

„Noeva barka“, analiza animiranog filma ili priče, stvaranje slikovnice, razvijanje zaštitničkog odnosa prema životinjskom svijetu,

„Rođenje i život Mojsija“ – majčina uloga u zaštiti dječijeg života.

- **Sistematizacija gradiva o kršćanstvu – izrada panoa**

Za izradu panoa, pri ponavljanju određenih tema, učenici prikupljaju prigodne tekstove, slike, fotografije s posjeta vjerskim objektima, pišu o svom doživljaju obrađenih sadržaja.

- **Isus Hristos**

Uočiti, objasniti razliku u terminima Isus Krist i Isus Hristos. Nastavljamo s upoznavanjem Isusovog života, čuda koja je pravio, odabrati jedno i detaljnije obraditi.

- **Posljednja večera**

Osim etičke analize služiti se i analizom umjetničkih djela, npr. „Posljednja večera“ – Leonardo da Vinci, objasniti pojmove apostoli i euharistija, razgovarati o međusobnoj pomoći ljudi, pravim i lažnim prijateljima.

- **Uskrsnuće – Vaskrs**

Objasniti značaj Isusova uskrsnuća u kršćanstvu – temelj vjere.

- **Jaje – simbol života: crtanje, modelovanje vaskršnjih jaja**

Praktičan rad – šaranje jaja, demonstrirati jedan od načina šaranja jaja; uključiti i učenike, po mogućnosti i roditelje da pokažu neke od tehnika šaranja jaja (šaranje ljuskom crvenog luka) i ispričaju običaje vezane za njih.

- **Posjeta pravoslavnoj crkvi**

U nemogućnosti obilaska bogomolje pripremiti plakate, fotografije, crteže

- **Pravoslavna crkva: izgled, zajedničke molitve**

- **Pravoslavni ples – Lado**

Eventualno, naučiti učenike pjesmi iz pravoslavne tradicije.

- **Ponavljanje - zrada panova o pravoslavlju**

- **Sistematizacija i provjeravanje znanja**

Četvrti razred

Fond: 2 časa sedmično

- Predstavljanje nastavnih sadržaja IV r., ponavljanje plesova – uvod

- Vjera-vjerovanje

*Razgovor uz lične primjere: da bi živio-opstao moraš imati vjere u svoje roditelje koji te odgajaju, u svoje bližnje-prijatelje, samog sebe i svoje sposobnosti
Objašnjenje pojma-ateist uz razgovor i čitanje prigodnih tekstova*

- Religija-pojam

*Šta znamo o religiji? Na šta nas podsjeća ezan s minareta ili zvonjenje crkvenih zvana?
Na čart papiru ili tabli zapisati pitanje: Šta znamo o religiji?
Tehnikom „Brainstorming“ („Oluja mozga“) učenici iznose svoja predznanja o religiji. Svi odgovori se zapisuju na čart, bez obzira da li su tačni ili ne. Razgovarati učeničkim odgovorima i sumirati ih.*

- Vrste religija: politeističke, monoteističke

Objasniti učenicima da je za politeističke religije karakteristično vjerovanje u više bogova, a za monoteističke religije obožavanje u jednog boga. Navesti primjere za jedne i druge.

- Politeističke religije

Objasniti učenicima da su najznačajnije politeističke religije Egipatska, Grčka, Rimska, Nordijska, budizam i hinduizam. Navesti neke bogove za koje učenici mogu čuti i u neobaveznim razgovorima: Amor, Venera, Posejdon, Mars... Navesti i neke zanimljivosti, npr. O Amorovoj strijeli, predstaviti djeci boginju Geu – po kojoj je geografija dobila naziv i sl.

- Mitovi i legende starih Grka: Dedal i Ikar*
Objasniti da se Grčka mitologija sastoji od legendi i mitova o bogovima i herojima, koji su po njima izgledali kao ljudi (imali vrline i mane), ali su bili besmrtni i nevidljivi.
- Mitovi i legende starih Egipćana: po izboru
Najvažnija stvar u Egipatskoj mitologiji je vjerovanje u život poslije smrti – čak su se za života pripremali za to. Egipatska mitologija se zasniva na totemizmu – vjerovanjem u svete životinje.
- Vjerovanja indijanaca
Pojasniti da se indijanski bog zove Manitu, dotaci se totema, vračeva, vjerovanja u život poslije smrti, praviti hvatače snova...
- Indijanska poučna priča: Kako je nastalo drago kamenje, indijanska narodna priča*
Uraditi estetsku i etičku analizu priče
- Indijanski ples: Heya nana**
Naučiti pjevati i plesati.
- Ponavljanje gradiva
- Monoteističke religije
Ponoviti termin monoteizam. Upoznati učenike sa „monoteističkim religijama“ (židovska religija, kršćanstvo i islam), te razgovarati o njihovom nastanku, rasprostranjenosti-narodi...
- Ponavljanje ranije stečenog znanja o katolicizmu
Tehnikom "BRAINSTORMING" (Oluja mozga). Na osnovu rečenog sumirati učenička znanja.
- Ponavljanje ranije stečenog znanja o pravoslavlju
Tehnikom "BRAINSTORMING" (Oluja mozga). Na osnovu rečenog sumirati učenička znanja.
- Nastanak kršćanstva / hrišćanstva
Razgovor, prigodni tekstovi, objašnjavanje...
- Biblija - Stari i Novi zavjet
Stari zavjet (tretira razdoblje prije Krista, sastoji se od 46 knjiga) I Novi zavjet (tretira razdoblje poslije Krista, sastoji se od 27 knjiga)
Zabilježeno je u Bibliji, objašnjenje, razgovor, prigodni tekstovi, slike...
- Postanak
Postanak svijeta po kršćanskoj / hrišćanskoj religiji: 7 dana stvaranja
- Važne ličnosti u Starom zavjetu
Napraviti usporedbu sa poslanicima u islamu: Adam/ Adem, Noa/ Nuh, Mojsije/ Musa, Isus/ Isa; zaključak
- Rođenje Isusa Krista / Hrista
- Život Isusa Krista / Hrista
Isusovo djetinjstvo i odrastanje u Nazaretu
- Isusova dobra djela – odabрати jedno i detaljnije obraditi (Isus i Samarićani)
- Smrt isusa Krista / Hrista
Posljednja večera, raspeće, uskrsnuće, historijski okvir. Pravoslavne hrišćanske crkve danas obeležavaju Veliki petak, dan raspeća i smrti Isusa Hrista i najveće žalosti za sav hrišćanski svijet.
- Sličnosti i razlike hrišćanskih vjera
Kršćanske vjere-Katolicizam i Pravoslavlje, slični simboli, objekti, nošnje, sličnosti u običajima. Mogućnost predstavljanja Venovim dijagramom.
- Vjerski praznici-učešće djece
Čemu se djeca raduju, na koji način oni učestvuju u praznicima, likovni i literarni radovi, prigodni dezeni za prazničnu odjeću, prijedlozi za darivanje (materijalni i nematerijalni)...
- Poštivanje svojih i običaja drugih ljudi
- Kršćansko / hrišćansko vjerovanje
U kršćanstvu je pet glavnih istina:

* Učiteljici / učitelju se ostavlja mogućnost izbora neke druge priče, legende, mita.

** Ili slušati pjesmu iz indijanske tradicije, uz likovni doživljaj iste

1. *monoteizam (postojanje jednoga transcendentnoga Boga, različita od svijeta, čija je objava sadržana u Svetom Pismu) i Trojstvo (u Bogu su tri osobe: Otac, Sin i Duh Sveti)*
 2. *stvaranje i providnost (Bog je sve stvorio, sve uzdržava i svime upravlja)*
 3. *utjelovljenje i otkupljenje (Sin je Božji postao čovjekom radi njegova spasenja)*
 4. *besmrtnost ljudske duše i uskrsnuće tijela*
 5. *posljednje stvari (raj ili pakao) uvjetovane su milošću Božjom i čovjekovim etičkim ponašanjem.*
- Ponavljanje usvojenosti znanja o kršćanstvu / hrišćanstvu
Moguće je koristiti tehniku Grozd.
 - Čemu nas uči kršćanstvo / hrišćanstvo: poučni citati
Odabrati citate koji nose poruku mira, ljubavi i prijateljstva. Dati ih učenicima u pisanoj formi, a od njih tražiti da, tehnikom Dvostruko vođeni dnevnik, daju svoje komentare citata.
 - Ples iz hrišćanske / kršćanske tradicije: Kyrie Eleison*
 - Likovni doživljaj hrišćanstva / kršćanstva, uz adekvatnu zvučnu kulisu
 - Provjeravanje usvojenosti znanja o kršćanstvu / hrišćanstvu
 - Sistematizacija gradiva
 - Računanje vremena: Julijanski, Gregorijanski kalendar, hidžra
Objasniti kako računamo vrijeme, ovdje i u svijetu
 - Krsna slava kod pravoslavaca (odabrana priča o Svetom Savi - 27. 1.)
objasniti termine KRŠTENJE I SLAVA, TE OBICAJE PRAVOSLAVACA POVODOM TOGA...
 - Ponavljanje ranije stečenih znanja o islamu
 - Pretpostavke za nastanak islama
Objasniti da je Islam po vremenu nastana, treća „Svjetska“ religija, te posljednja i strogo monoteistička religija. Po mjestu njezinog nastanka, mogli bismo reći kako je to gradska religija, nastala među stanovnicima grada (Mekka).
 - Poslanici, Muhammed a.s. kao posljednji poslanik
Objašnjenje: Adem a.s., Nuh a.s., Musa a.s., Isa a.s.
 - Život Muhammeda a.s. prije hidžre
Muhamedov život u Mekki
 - Život Muhammeda a.s. poslije hidžre
Muhamedovim prelaskom u Medinu računa se početak islamske ere. Islamska godina ima manje od 365 dana.
 - Pet stupova islama: "Islam je sazdan na pet stubova: svjedocenju da nema boga osim Allaha i da je Muhammed Allahov Poslanik, obavljanju namaza, davanju zekata, hodocascu Ka'be i poscenju Ramazana"
 - Islamski praznici: učešće djece, običaji u Bosni i Hercegovini
Čemu se djeca raduju, na koji način oni učestvuju u praznicima, likovni i literarni radovi, prijedlozi za darovanje – materijalni i nematerijalni (nježnost, dobra djela, pomoć, humanost)...
 - Islamsko vjerovanje
U Allaha dž.š. i Muhammeda a.s. kao njegovog roba i poslanika, u sudbinu, u sudnji dan, u Božije knjige, u sve Božije poslanike, u meleke.
 - Čemu nas uči islam: poučni citati
Lukman sina savjetuje i dr.
 - Ilahije i kaside: Kad procvatu behari
Ilahije i kaside su pobožne pjesme posvećene ljubavi prema Allahu i vjeri i uvijek imaju poučni i pozitivni karakter.
 - Islamski ples: Allah hu ahad*
Naučiti pjevati i plesati
 - Ponavljanje usvojenosti znanja o islamu, sličnosti i razlike sa kršćanstvom / hrišćanstvom
Koristiti se tehnikama Kočkarenje (opisi, uporedi, poveži, za / protiv, primijeni, objasni); tehnika: Venov dijagram
 - Susret sa grupom polaznika Vjeronauke (u zavisnosti čija je vjeronauka zastupljena u školi)
 - Plesovi univerzalnog mira – ponavljanje
 - Vjerovanje i običaji Roma

* Ili neki drugi, po izboru učiteljice / učitelja

* Ili neki drugi ples, odnosno muzika iz navedene tradicije, uz likovni doživljaj

Religija roma je magija, a pravilo prihvaćaju vjeru zemlje u kojoj žive. Kod njih se očuvalo vjerovanje u dobre i zle duhove. Zajednice Roma biraju svoga kneza koji pred vlastima zastupa svoje pleme. On se lijepo oblači, a simbol njegove časti je kneževska sjekirica na štapu. Knez je odgovoran za postupke svoje vlastite zajednice i stoga poznaje svaku obitelj. Uz njega se nalazi i ciganska majka koja čuva i gaji ciganske običaje i daje savjete. Nju se veoma poštuje.

Prema vjeroispovijesti, mogu biti i katolici, i pravoslavci i muslimani. Njeguju kult mjeseca, sunca i vatre.

Točak kao simbol Roma.

Romska kultura je raznolika i nije univerzalna, ali postoje atributi zajednički za sve Rome, a to su:

- lojalnost porodici,
- lojalnost romskoj zajednici,
- vjerovanje u postojanje boga i vruga,
- vjerovanje u čarke i vradžbine,
- vjerovanje u sudbinu,
- adaptivnost na promijenjene uvjete.

Specifični elementi romske kulture su: muzika, ples, religija, mitovi.

- Legende o nastanku Roma

Koristiti slike, plakate, video-materijale.

- Likovni doživljaj Roma, uz zvučnu kulisu (Gelem, gelem)
- SPR: Susreti sa romskom djecom, suradnja sa udruženjima Roma

Istražiti još neke običaje i praznike Roma (grupni rad)

- Ponavljanje usvojenosti znanja o Romima
- Judaizam – nastanak, učenje jevrejske religije

Povijest židova, i to njihova najranija, opisana je u Bibliji, posebno u Petoknjžju, poznatom kao Pet Mojsijevih knjiga ili Tora (Zakon).

Bog svih Židova Jahve je nacionalni Bog koji nije predstavljen nikakvim likom čovjeka, životinje ili stvari, već "silom koja se ne vidi, a djeluje svuda" "Iz poštovanja prema njegovoj svetosti izraelski narod ne izgovara ime Božje. Kad se čita Sveto pismo, objavljuje se Ime zamjenjuju božanskim naslovom "Gospodin"

- Judaizam – običaji, obredi

Bar Micva, Bat Micva, molitva, ograničenja u ishrani.

- Judaizam - praznici (Pesah, Hanuka, Šabat)

Opis odjeće, kako ih čestitamo, šta darujemo...-ilustracija, izrada menore...

- Jevrejski ples: Shabbat shalom *
- Ponavljanje usvojenosti znanja o judaizmu
- Provjeravanje usvojenosti znanja
- Tradicija i kultura nacionalnih manjina prisutnih u kraju
- Tradicija i kultura nacionalnih manjina

Običaji drugih naroda (posmatranje cd, i video zapisa, filmova, čitanje narodnih pjesama, priča, izrada njihove narodne nošnje...), ako prilike dozvoljavaju susreti i razgovori sa pripadnicima nacionalnih manjina

- Prikupljanje materijala i izrada panoa za sve zastupljene religije u BiH
- Prezentacije napravljenih panoa
- Ponavljanje usvojenih sadržaja
- Hodočašća

Vjerovanje, hodočasnici i njihovi motivi, vrijeme hodočašća, mjesta hodočašća, povod za hodočašća

- Molitve

Šta je molitva, sadržaj i vrste molitvi

- Molitve u islamu

Objašnjenje, razgovor, učenje lakše molitve

- Molitve u kršćanstvu / hrišćanstvu

Objašnjenje, razgovor, učenje lakše molitve

- Godišnja sistemazicija i provjeravanje znanja
- Godišnja sistemazicija i provjeravanje znanja

* Ili neki drugi ples, odnosno muzika iz navedene tradicije, uz likovni doživljaj

Peti razred

Fond: 2 časa sedmično

- Upoznavanje s programskim sadržajima
- Religija - osnovni pojmovi: značenje, nastanak, monoteizam, politeizam
- Islam – ponavljanje sadržaja. Tehnika “Grozđ”
- Islam – sveti mjesec Ramazan.
- Islam – Plesovi univerzalnog mira: Allah-u-ahad
- Islam: Proslava Ramazanskog Bajrama
- Krišćanstvo / hrišćanstvo – ponavljanje sadržaja. Tehnika “Grozđ”
- Krišćanstvo – hrišćanstvo: sličnosti i razlike. Tehnika: Venov dijagram
- Krišćanstvo – Plesovi univerzalnog mira: „Altissimo korason“
- Judaizam – ponavljanje sadržaja. Tehnika “Grozđ”
- Judaizam – Plesovi univerzalnog mira „Šalom, salam“

ISLAM

- Nastanak islama
- Rasprostranjenost islama
- Islamsko naučavanje: vjerovanje, običaji, Kur'an kao osn. pisani autoritet, pravci u islamu (šiti i suniti)
- Čemu nas islam uči? Poučni citati.
- Poučne priče – etička analiza (Islamska vjeronauka)
- Islamski običaji i obredi
- Etičko naučavanje: a. obavezno (post, namazi), b. ono što se preporučuje (davanje zekata), c. zabranjeno (alkohol, kocka, vjerovanje u idole)
- Osnovni pojmovi: ahiret, akšam, ahmedija, namaz, dova, mezar, nišan, bula, iftar, hutba, mualim, šerijat...
- Likovni doživljaj islama, uz zvučnu kulisu
- Poučne priče – etička analiza (Islamska vjeronauka)
- Plesovi sveopćeg mira: I honor the light within you, islamski ples
- Zajednički čas: mualima, grupa s Vjeronauka
- Provjeravanje usvojenosti znanja - Islam

KRŠĆANSTVO

- Nastanak kršćanstva / hrišćanstva
- Rasprostranjenost kršćanstva / hrišćanstva (različite grupe kršćana)
- Kršćansko naučavanje: vjerovanje, obredi, Biblija kao osn. pisani autoritet, učenje o Kristu, križni put
- Poučne biblijske priče: etička analiza
- Istočna i zapadna crkva
- Provjeravanje usvojenosti znanja
- RIMOKATOLIČANSTVO: rasprostranjenost, praznici, bogomolja, svete knjige
- Biblijske poučne priče
- Posjeta rimokatoličkoj crkvi u povodu Božića
- Božić-izrada adventnog vijenca
- Isus iz Nazareta: životna priča

- Biblijske poučne priče: etička analiza
- Organizacija rimokatoličke crkve: papa, kardinal, biskupi, svećenici, redovnici, časne sestre
- Kršćanski običaji i obredi: misa, krštenje, ispovijed, brak, molitva, krizma
- Osnovni pojmovi: advent, samostan, katedrala, hostija, Sveta stolica, Vatikan, župa, celibat, apostol...
- Plesovi sveopćeg mira: Da pacem, Domine, kršćanski ples
- Provjeravanje usvojenosti znanja – Rimokatoličanstvo
- PRAVOSLAVLJE: rasprostranjenost, organizacija Srpske pravoslavne crkve
- Bog u pravoslavlju, pravoslavni hramovi
- Običaji i praznici
- Osnovni pojmovi: advent, badnjak, ikona, kandilo, krsna slava, manastir, parastos...
- Čemu nas Biblija uči: poučni citati
- Plesovi sveopćeg mira: Lado, pravoslavni ples
- Posjeta Srpskoj pravoslavnoj crkvi
- Provjeravanje usvojenosti znanja – Pravoslavlje

JUDAIZAM

- Nastanak, rasprostranjenost judaizma
- Naučavanje židovske religije: Thora i Talmud kao osnovni pisani religijski autoriteti, običaji
- Obredi i praznici
- Etičko naučavanje: jednakost svih pred Bogom, pravila prehrane, odnos oca i sina, pravila pozdravljanja
- Osnovni pojmovi: korota, šalom, antisemitizam, holokaust, kadiš, menora, sefardi, templ...
- Čemu nas uči Talmud: poučni citati
- Plesovi sveopćeg mira: Shekinah, jevrejski ples

HINDUIZAM

- Nastanak i rasprostranjenost hinduizma
- Hinduističko naučavanje: vjerovanje u 3 Boga - Višnu, Brahma i Šiva, fetišizam (obožavanje krava, majmuna, smokvinog drveta), Bhagavad-gita i Ramayana – izvori etičkog učenja Hindusa, inkarnacija
- Običaji i obredi: svetišta – oltari u kućama, hodočašća (izvorima svetih rijeka), meditacija, yoga, učenje gurua
- Priče iz indijske mitologije
- Čemu nas uči Bhagavad-gita: poučni citati
- Plesovi sveopćeg mira: Hari om tat sat, ples iz hinduizma
- Provjeravanje usvojenosti znanja: hinduizam

BUDIZAM

- Nastanak i rasprostranjenost budizma
- Budističko naučavanje: religija spasenja, nirvana, ljubav prema svim bićima, moralno vladanje i etička načela, odbacivanje neravnopravnosti žena, darma, karma...
- Budistički običaji i obredi: meditacija, religijski rituali u pagodi, paljenje mirisnih štapića...
- Čemu nas uči Dalai Lama: poučni citati
- Plesovi sveopćeg mira: Ganesha dans - ples iz budizma
- Provjeravanje usvojenosti znanja – budizam
- Meditacija, likovni doživljaj budizma uz zvučnu kulisu

Šesti razred

Fond: 70 časova

1. Kultura - pojmovno određenje
2. Religija - pojmovno određenje
3. Uvod u religiju (pojam i podjela religije, monoteizam, politeizam...)
4. Prva religijska shvatanja (totemiza, animizam, fetišizam...)
5. Mit i religija
6. Religija u državama Starog istoka (Egipat, Indija, Perzija, Fenikija, Palestina, Asirija, Babilon...) (3)
7. Religija u Staroj Grčkoj
8. Religija u Starom Rimu
9. Religija u BiH u doba starog vijeka
10. Pojava i širenje kršćanstva
11. Uloga i značaj religije u srednjem vijeku (religijska učenja, uticaj crkve, herze, križarski ratovi, religija i nauka...)
12. Podjela crkve i crkveni raskol
13. Religije u BiH u doba srednjeg vijeka (srednjovjekovna bosanska crkva, bogumilstvo, pravoslavlje i katoličanstvo) (2)
14. Kolonizacije i njihov uticaj na širenje kršćanstva
15. Svjetske religije
16. Pojava i širenje islama u Svijetu
17. Islam (pojam, vrste i podjela, rasprostranjenost...)
18. Širenje islama na Balkanski poluotok pod uticajem Osmanlija
19. Pojava i širenje katoličanstva
20. Katoličanstvo u Svijetu (rasprostranjenost i suvremeno shvatanje)
21. Pojava i širenje Pravoslavlja
22. Pravoslavlje u Svijetu (rasprostranjenost i suvremeno shvatanje)
23. Protestantizam i protestantske religije u Svijetu (rasprostranjenost i suvremeno shvatanje)
24. Judeizam u Svijetu (rasprostranjenost i suvremeno shvatanje)
25. Hinduizam u Svijetu (rasprostranjenost i suvremeno shvatanje)
26. Budizam (rasprostranjenost i suvremeno shvatanje)
27. Šintoizam (rasprostranjenost i suvremeno shvatanje)
28. Primitivni oblici vjerovanja u savremenom Svijetu
29. Zajednički elementi monoteističkih religija
30. Religijski znakovi i simboli,
31. Obilazak vjerskih objekata i institucija (6)

Sedmi razred

Fond: 35 časova

1. Islamski blagdani i običaji
2. Pravoslavni blagdani i običaji
3. Katolički blagdani i običaji
4. Judejski blagdani i običaji
5. Položaj religija u BiH u različitim historijskim epohama (srednjovjekovlje, osmanlijsko doba, austrougarsko doba, kraljevine Jugoslavije, socijalističkog perioda) (5)
6. Položaj religija u BiH od raspada socijalističkog sistema do danas (2)
7. Odnosi među religijama u BiH (Međureligijski dijalog) (2)

8. Pojam etničkih grupa i religijskih zajednica u BiH (nacionalne i vjerske odrednice) (2)
9. Religije i multietničnost u BiH (2)
10. Vjerske organizacije u BiH i njihova struktura (4)
11. Vjerska obilježja (kao dio identiteta BiH)?

Osmi razred

Fond: 35 časova

1. Religija u savremenom svijetu
2. Religija u socijalističkim državama (3)
3. Religijska raznolikost u Bosni i Hercegovini
4. Islam u BiH (život, običaji, kultura, praznici...) (2)
5. Pravoslavlje u BiH (život, običaji, kultura, praznici...) (2)
6. Katoličanstvo u BiH (život, običaji, kultura, praznici...) (2)
7. Hebreizam u BiH (život, običaji, kultura, praznici...) (2)
8. Projektna nastava i izrada portfolija (6)
9. Izgradnja zdrave ličnosti (sklad u međuljudskim odnosima, snaga i zdravlje, pružanje pomoći drugima)
10. Moral i religija
11. Humanizam i religija
12. Religiozno shvatanje svijeta
13. Religiozno shvatanje čovjeka
14. Religiozno shvatanje prirode
15. Univerzalni karakter religije
16. Socijalna sredina i religija

U NAPRIJED NAVEDENOM GDJE JE U OTVORENIM ZAGRADAMA UPISAN BROJ, TO ZNAČI NAŠU PREPORUKU SA KOLIKO ČASOVA JE POTREBNO OBRADITI TU NASTAVNU JEDINICU

Deveti razred

Fond: 35 časova

1. Religija i svakodnevni život
2. Religija i drugi oblici svijesti
3. Religija kao grupni fenomen
4. Religija i društveni konflikti
5. Religija i socijalizacija (formiranje religioznih stavova i uvjerenja u porodici)
6. Uticaj religija u društvu
7. Društvene funkcije religije (pozitivne, negativne, spoznajna, integracijska, emotivna, identifikacijska)
8. Religija u funkciji socijalne integracije
9. Religija kao instrument socijalne kontrole
10. Religija u funkciji društvenih promjena
11. Sekularizacija
12. Religija i kultura tolerancije
13. Moral i religija
14. Humanizam i religija

15. Religiozno shvatanje svijeta
16. Religiozno shvatanje čovjeka
17. Religiozno shvatanje prirode
18. Univerzalni karakter religije
19. Socijalna sredina i religija

VJERONAUKE

ISLAMSKI VJERONAUKE

IVZ je dostavio prijedlog NPP sa po 1 i 2 časa sedmično. U nastavku su oba prijedloga.

NASTAVNI PREDMET: ISLAMSKA VJERONAUKA

OPIS NASTAVNOG PREDMETA

Činjenica da u biti svake civilizacije stoji određena religija koja bitno određuje njen karakter, kulturu i način života dovoljno govori o potrebi njenog poznavanja i izučavanja u odgojno-obrazovnom sistemu svakog društva. U našem slučaju riječ je o izučavanju islama kao dominantnog svjetonazora Bošnjaka i ostalih muslimana koji žive u Bosni i Hercegovini, na kojem je izgrađena svijest o svijetu i životu kao Božijem daru, u koje su utisnute Njegova neizmjerljiva ljubav i dobrota.

Islamska vjeronauka je integrirana u opće odgojno-obrazovne ciljeve demokratske škole, svojim sadržajima predstavlja dio odgojno-obrazovnog sistema Bosne i Hercegovine i svrha joj je da komplementarnim djelovanjem sa drugim školskim predmetima promovira cjelovit i sistematičan odgoj čovjeka na načelima korelacijsko-integrativnog učenja. Kao autonoman školski predmet, islamska vjeronauka omogućava učeniciama autentično i sistematično upoznavanje, čuvanje i razvijanje njihovog vjerskog i kulturnog identiteta, promovirajući, istovremeno, dijalog i toleranciju u odnosu na različite ljude, svjetonazore, religije, konfesionalna i kulturna izražavanja.

Islamska vjeronauka u školi slijedi teološke i antropološko-pedagoške temelje odgoja i obrazovanja radi upoznavanja islama kroz sve bitne tjelesne, duševne i duhovne sposobnosti učenika: spoznajne, doživljajne, voljne i djelatne. Time ostvaruje i potvrđuje odgojno-obrazovnu cjelovitost, ali i podupire univerzalne procese školskog poučavanja i učenja.

Značaj izučavanja islamske vjeronauke polazi od islamske premise da se svako dijete rađa u čistoj prirodi s kojom je islam u znaku jednakosti kao što je u znaku jednakosti s prirodnim ljepotama koje nas okružuju i govore o ljepoti i dobroti Onoga koji sve to daje. U tom smislu krajnji odgojni, obrazovni i funkcionalni cilj ovog predmeta jeste sačuvati čistu čovjekovu prirodu kroz faze njegovog sazrijevanja i odgajati u njemu one vrline kojima se čuvaju i podupiru red i zakon, dobrota, ljubav, solidarnost i pozitivne aktivnosti u ime Božije i za Njegovu ljubav, a na korist svoju i svih ljudi.

U okviru predmeta, učenici razmišljaju, istražuju i postavljaju pitanja o svemu i svačemu (svijetu, životu, prirodi i Bogu, međuljudskim odnosima, porodici, domovini, mjestu i ulozi u Evropskoj uniji, suživotu i toleranciji...) i uče da je život vrijednost i dar Božiji. Također uče da ih povezivanje s Bogom, poštivanje Njegovih pravila vodi sretnom i sigurnom životu. Nastavni predmet islamska vjeronauka fundamentalno doprinosi izgrađivanju moralno-etičkih vrijednosti i ključnih kompetencija mladih koje omogućavaju stvaralačko i integrirano učenje, upoznavanje sa fazama odrastanja i izgradnje identiteta, odgovorno suočavanje sa problemima i svjesno ostvarenje života na temeljima islama.

OPĆI CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Usvajati relevantna znanja o svojoj vjeri i razviti pozitivan odnos prema istoj, te potaknuti učenika da živi u duhu islama shodno svojim mogućnostima kao aktivan sudionik zajednice i društva.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Uvesti učenika u temelje islamskog učenja na način primjeren uzrastu
2. Upoznati učenika sa vrijednostima islama u svakodnevnom životu
3. Približiti učeniku Božije poruke iz Kur'ana
4. Kontinuirano razvijati ljubav prema Muhammedu, a.s., i drugim poslanicima
5. Podučiti učenika ispravnom razumijevanju Poslanikovog, a.s., sunneta u tradicionalnom bosanskohercegovačkom kontekstu
6. Razviti proaktivnu ulogu u porodičnom životu
7. Razviti svijest o adekvatnom obilježavanju vjerskih i državnih praznika
8. Uputiti učenika na ispravan odnos prema prirodi kao Allahovom daru
9. Afirmirati pozitivne međuljudske vrijednosti, suživot, toleranciju i saradnju
10. Odgajati u duhu svakodnevnog predanosti etičkoj praksi islama i afirmativnog djelovanja na vršnjake u izvršavanju dužnosti
11. Razvijati kulturne, radne, zdravstvene i higijenske navike uz naglašavanje vjerskog poticaja za njihovo njegovanje
12. Živjeti zdrav život na temelju učenja islama
13. Razvijati sposobnost stvaranja i doživljavanja umjetničkih vrijednosti nastalih na temelju islama
14. Razvijati kod učenika estetske vrijednosti islama
15. Odgajati u duhu patriotizma i potrebe za zajedničkim životom na historijskim, kulturnim i vjerskim odrednicama Bosne i Hercegovine
16. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu
17. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode
18. Doprinositi boljem razumijevanju vlastitog identiteta
19. Razvijati kreativnost i kritičko mišljenje kao metakompetencija neophodnih za integraciju u društvo i nošenje sa složenim zahtjevima savremenog života
20. Poticati i kontinuirano unapređivati intelektualni, tjelesni, estetski, duhovni, moralni, društveni razvoj učenika, u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima

DIDAKTIČKO-METODIČKA UPUTSTVA

Nastava islamske vjeronauke omogućava kombinaciju tradicionalnih i savremenih načina poučavanja, sa akcentom na aktivno učešće učenika u procesu učenja. U središtu odgojno-obrazovnog procesa je učenik, a uloga nastavnika je da kreira i organizuje načine rada koji stvaraju optimalne uslove za učenje i poučavanje.

Nastavnik ima autonomiju u planiranju nastave, određivanju broja i tipova sati, izboru nastavnih metoda, oblika rada, sredstava i aktivnosti za svaki odgojno-obrazovni ishod. Strategije nastave i učenja četemeljiti na višestrukoj ulozi nastavnika. Da bi se postigao kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti povezanost sa drugim predmetima i međupredmetnim temama, kao i staviti akcenat na učenje smislenih, međusobno povezanih sadržaja, korisnih za dalje obrazovanje i svakodnevni život. Prilikom planiranja nastavnik treba da vodi računa šta treba postići, vodeći računa o ciljevima, zadacima i ishodima učenja, koji je najbolji način za to i kojim nastavnim sredstvima raspolaže.

Izborom i sinhronizovanom primjenom odgovarajućih oblika rada (individualni, frontalni, grupni i rad u paru), metoda i tehnika (verbalnih, audio-vizuelnih, praktičnih radova, rad na tekstu, simulacija, insert, grozdovi...), nastavnih sredstava (udžbenik, filmovi, pomoćna literatura, ICT, karte...) te obilazaka, posjeta i izleta, učenik dolazi u centar pedagoškog interesovanja. Kombinacijom navedenih oblika i metoda rada, te upotrebom različitih nastavnih sredstava obezbjeđuje se kvalitetna nastava. Nastavnik bira čime ikako će potaknuti učenika da uči, kako pobuditi interes za rad, njegovu znatiželju, pronicljivost, maštu, emocije, htijenja i sklonosti, te kreira razrednu klimu koja treba da bude svrsishodna, radna, opuštena i empatična. Treba da potiče učenika na učenje, te održava motiviranost za

nastavu. Njeguje interaktivan odnos u nastavi i bazira ga na načelnom stavu poslanika Muhammeda, a.s.: «Olakšavajte, a ne otežavajte, unosite radost, a ne rastjerujte!»

Nastavnik aktivira učenika mobilisanjem prethodnih znanja i iskustava, upućivanjem na samostalno pronalaženje relevantnih informacija, na slobodno i kreativno razmišljanje, na argumentovano diskutovanje i iznošenje stavova. Uloga nastavnika je i da podstiče učenike na povezivanje novostečenih znanja sa svakodnevnim životom.

Predlaže se da realizacija programskih sadržaja bude zasnovana na samostalnom radu učenika u što većem obimu, te da se svakom učeniku omogući da dođe do izražaja shodno njegovim sposobnostima. Nastavnik treba da upućuje i podstiče učenike da sistematski prikupljaju informacije iz literature, koriste internet i druge medije, kako bi što kvalitetnije radili domaće zadatke, samostalne radove, panoje na zadate teme i sl. Prilikom obrade novih sadržaja, potrebno je opće povezivati sa lokalnim i ličnim, polaziti od konkretnih činjenica, učiniti ih razumljivim i ne udaljavati se od njih. Za uvježbavanje (memorisanje) teksta planirati nekoliko sati.

Kombinovanjem tradicionalnih metoda i savremenih metoda aktivnog učenja i interaktivne nastave, oblika rada i tehnika rada (igre, kvizovi, pitanja i odgovori, dramatizacije, razgovore, učenički radovi, ilustracije...) te poštivanjem didaktičkih principa postiže definisane ishode učenja.

Nastavnik u svom radu vodi računa o uređenosti učionice, primjeni raznovrsnih nastavnih sredstava i savremenih tehnologija. Prednost će dati savremenim pristupima kao što su: problemska nastava, heuristička nastava, mentorska nastava, vanučionička nastava i dr., trudeći se da svoj rad što više približi aktuelnom društvenom kontekstu, a nastavne sadržaje islamske vjeronauke približi svakodnevnom životu učenika.

Nastavnik će u svom radu koristiti projektne zadatke, izrade panoa, animirati pismeno izražavanje na zadane teme, organizirati okrugle stolove i debate o odabranim temama, zadavati samoevaluacijske zadatke, inicirati razne socijalne akcije i posjete raznim objektima, te voditi računa o mjerljivosti učeničkih znanja primjenom adekvatnih pismenih i usmenih provjera znanja.

MEDUPREDMETNA KORELACIJA

Multidisciplinarna isprepletenost i povezanost odgojno-obrazovnih područja i međupredmetnih tema omogućuje skladnost odgojno-obrazovnih procesa, razvoj temeljnih i specifičnih kompetencija učenika te otvorenost prema učenju. Nastavni plan i program islamske vjeronauke omogućava međupredmetno povezivanje sadržaja na vertikalnoj i horizontalnoj razini sa predmetima koji izučavaju sljedeća područja:

- Učenje o ljudima, njihovim međusobnim odnosima i odnosom ljudi prema svijetu, o kulturnom razvoju čovjeka i društva, prošlim i aktuelnim događajima, pitanjima vezanim za postizanje pravednih i mirovnih međuljudskih i društvenih odnosa
- Vrednovanje i čuvanje kulturne baštine zavičaja, države, evropske i svjetske kulturne baštine
- Analiza kulturnog naslijeđa, vjerske i kulturne tradicije
- Osposobljavanje za odgovoran odnos i unapređenje okoliša
- Pitanja identiteta, očuvanja i kvalitetnijeg vlastitog zdravlja i zajedničkog života
- Usvajanje rječnika koji omogućava samostalno traženje, razvijanje i korištenje znanja
- Razmatranje pitanja različitosti i jednakopravnosti pojedinaca, spolova, kultura, vjera, rasa i socijalne nejednakosti
- Razmatranje ključnih kompetencija
- Stjecanje i razvijanje znanja, vještina i stavova koji omogućavaju uspješno ostvarenje interesa, razvijanja vlastitih potencijala uz aktivno učešće u savremenom životu
- Osposobljavanje za sigurnu i etičku upotrebu tehnologije u učenju i svakodnevnom životu
- Razumijevanje multikulturalnosti kao vrijednosti u savremenim globalizacijskim procesima
- Razvijanje kreativnosti, poticanje maštovitosti i sposobnosti iznalaženja višestrukih rješenja, učenje produkcije, razvoja i realizacije ideja, kritičnosti i sposobnosti argumentacije

Prijenos stečenog znanja iz odgojno-obrazovnih područja i međupredmetnih tema povećava autonomiju nastavnika omogućavajući mu fleksibilnije programiranje, planiranje i realizaciju odgojno-obrazovnog rada usmjerenog na učenika.

EVALUACIJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA

Stepen ovladavanja poželjnim znanjima, vještinama i stavovima određuje se vrednovanjem, odnosno ocjenjivanjem ovladavanja odgojno-obrazovnim ishodima učenja. Važno je imati na umu da su vrednovanje, poučavanje i učenje jednako značajni dijelovi istog procesa. Vrednovanje kao povratna informacija učeniku o rezultatima učenja i poučavanja određuje dinamiku daljeg procesa učenja/poučavanja te definiše individualne potrebe učenika u tom procesu. Vrednovanjem nastavnik dobiva relevantnu informaciju o kvalitetu svog rada. Učenička postignuća se vrednuju u okviru koncepta vremena i prostora, uzroka i posljedica, kontinuiteta i promjena, izvora informacija i istraživanja, te interpretacija i perspektiva.

Vrednovanje treba da bude proces u okviru navedenih temeljnih konceptata vrednovanja. Prilikom kompleksnog vrednovanja rezultata rada učenika treba da se vrednuje znanje, motivacija, sposobnosti, radne navike, subjektivne mogućnosti i objektivne okolnosti u kojima učenik živi i radi. Ocjena treba da bude rezultat procjene koliko učenik može da stečena znanja i vještine primijeni u životu. Važno je voditi računa o postignućima u afektivnom i socijalnom domenu, odnosno o procesu od primanja informacija do integracije uvjerenja, ideja, stavova, vrijednosti. Dio ocjene treba da bude i postojanost ravnoteže kod učenika između slobode i odgovornosti, spremnost na preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje, uvažavanje različitosti i suprotnih stavova. Vrednovanje u školi je javno, kontinuirano, nepristrasno, opisno i brojčano u skladu sa važećim Pravilnikom o ocjenjivanju.

Vrednovanje se vrši kombinovanjem usmenog i pismenog vrednovanja kroz praćenje sljedećih elemenata:

- Usvojenost obrađenih pojmova i sadržaja
- Aktivno učešće učenika u realizaciji nastavnih sadržaja
- Individualni angažman u okviru nastavničkih aktivnosti
- Elementi kritičkog mišljenja u toku realizacije sata
- Angažiranost na individualnim, partnerskim i grupnim projektima
- Učešće u razgovoru
- Odgovori na pitanja s višestrukim izborom
- Zalaganje i doprinos tokom nastave
- Usvojenost definisanih ishoda učenja
- Kreativnost i samoinicijativnost u radu
- Korištenje različitih izvora znanja
- Kompjuterske procjene znanja
- Modificirana esejska pitanja
- Prezentacije...

PRVI RAZRED

(1 sat sedmično – 34 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Pružiti početna saznanja o vjeri, na primjeren način, kako bi učenik stekao osnovne predodžbe o vjeri, njenim principima i vrijednostima te vrlinama lijepog ophođenja i ispravnog suočavanja s problemima u njihovom životnom okruženju.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Uvesti učenika u temelje islamskog učenja na uzrastu primjeren način
2. Upoznati učenika sa islamskim pozdravom
3. Upoznati učenika sa ulogom i mjestom islama u svakodnevnom životu
4. Približiti učeniku džamiju kao centralno mjesto islamskog života
5. Insistirati kod učenika na razvijanju poimanja higijene i njegovanju higijenskih navika
6. Upoznati učenika sa pojmom Kur'ana i razviti pozitivan odnos prema istom
7. Približiti učeniku pojam porodice u kontekstu islama
8. Pripremiti učenika na intenzivan doživljaj ramazana i bajrama
9. Kontinuirano razvijati ljubav prema Muhammedu, a.s.
10. Uputiti učenike na ispravan odnos prema prirodi kao Allahovom daru
11. Afirmisati učenika na primjenu i poštivanje pozitivnih međuljudskih odnosa primjerenih ovom školskom uzrastu
12. Razvijati poštivanje drugog i drugačijeg
13. Promovisati pozitivne vrijednosti
14. Uvesti učenike u ljepotu islamskog izraza posredstvom ilahije

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. DOBRODOŠLI NA VJERONAUKU

- 1.1. Upoznajmo se
- 1.2. Pozdrav
- 1.3. Bože olakšaj

2. MOJA VJERA

- 2.1. Vjera me uči
- 2.2. Srcem svojim vjerujem
- 2.3. Stvoritelj Allah
- 2.4. Hasbi Rabbi džellallah
- 2.5. Moja duhovna zaštita
- 2.6. Bismillom do uspjeha

3. MOJA ŠKOLA

- 3.1. Pravila ponašanja iljepota druženja

4. DŽAMIJA

- 4.1. Džamija
- 4.2. Moje najdraže džamije

5. ISLAM I HIGIJENA

- 5.1. Islam je čistoća

6. NAJLJEPŠA KNJIGA

- 6.1. Kur'an je Božija knjiga
- 6.2. Kur'an u mojoj kući

7. MOJA PORODICA

- 7.1. Moja porodica

8. RAMAZAN I BAJRAMI

- 8.1. Ramazan u mojoj kući
- 8.2. Ilahija Ramazan
- 8.3. Ramazanski bajram
- 8.4. Kurban-bajram

9. MUHAMMED, A. S.

- 9.1. Rođenje Muhammeda, a.s.

10. ISLAM I PRIRODA

- 10.1. Priroda kao Božiji dar
- 10.2. Slavljen neka je Allah

11. MOJE PONAŠANJE

- 11.1. Dobro dijete
- 11.2. Volim svoju domovinu

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Definira osnovne islamske pojmove iz svakodnevnog života muslimana (selam, islam, kelime i šehadet, Allah, dž.š., Muhammed, a.s., Kur'an, džamija, ramazan, bajram)
2. Prepoznaje i primjenjuje selam
3. Prepoznaje islam kao svoju vjeru i iskazuje svoje uvjerenje da Bog postoji
4. Memoriše, pravilno izgovara i primjenjuje kelime i šehadet
5. Memoriše, pravilno izgovara i primjenjuje Euzubillu i Bismillu s prijevodom u prigodnim situacijama
6. Memoriše, pravilno izgovara i primjenjuje Rabbi jessir i Hasbi Rabbi džellallah s prijevodom u prigodnim situacijama
7. Identificira pravilno ponašanje u školi i razlikuje ga od nepravilnog ponašanja
8. Prepoznaje i opisuje džamiju, navodi najsvetije džamije, te primjenjuje lijepo ponašanje u džamiji
9. Prihvata specifičnosti higijene u islamu
10. Prepoznaje Kur'an kao Božiju knjigu i njeguje pozitivan odnos prema njemu
11. Navodi članove porodice, prepoznaje da svaki pojedinac živi u zajednici, te da svi članovi imaju određena prava i obaveze
12. Navodi islamske blagdane i prepoznaje običaje koji se praktikuju u njihovim porodicama
13. Prihvata činjenice o rođenju Muhammeda, a.s.
14. Opisuje prirodu kao Božiji dar, te pokazuje svijest o važnosti očuvanja okoline
15. Prepoznaje prihvatljiva ponašanja za zaštitu neposrednog okoliša
16. Memoriše, pravilno izgovara i primjenjuje Subhaneke s prijevodom
17. Prepoznaje i razlikuje dobro od lošeg, istinu od laži, pošteno od nepoštenog, prihvatljivo od neprihvatljivog ponašanja u životnoj svakodnevnici
18. Prepoznaje dobra djela koja je sam učinio
19. Objašnjava odnos prema porodici, prijateljima, drugim i drugačijim i domovini

DRUGI RAZRED

(1 sat sedmično –35 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Proširiti početna saznanja o vjeri, na primjeren način, kako bi učenik produbio saznanja o vjeri, njenim principima i vrijednostima te vrlinama lijepog ophođenja i ispravnog suočavanja s problemima u njihovom životnom okruženju.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Približiti učeniku značenje islama
2. Otkriti učeniku mogućnost posmatranja svakodnevnog života u duhu islama
3. Osvijestiti važnost zajedništva iz dvostruke perspektive: iskustva sedmogodišnjaka i islamskog sistema vrijednosti
4. Senzibilizirati ga za uočavanje promjena u prirodi kao znakova Allahove milosti
5. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
6. Razviti sposobnost prepoznavanja Allahove milosti u sebi i svijetu oko sebe
7. Ukazati učeniku na načine obraćanja Allahu, dž.š.
8. Razviti dimenziju sreće, zajedništva i saosjećanja u mubarek danima
9. Razviti pravilan odnos učenika prema čovjeku, biljkama i životnjama
10. Uvesti učenika u temeljne postulate interkulturalnog odgoja
11. Afirmisati učenika na primjenu i poštivanje pozitivnih međuljudskih odnosa primjerenih ovom školskom uzrastu
12. Razvijati poštivanje drugog i drugačijeg
13. Promovisati pozitivne vrijednosti
14. Uvesti učenike u ljepotu islamskog izraza posredstvom ilahije

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. RADOST PONOVOG SUSRETA

- 1.1. Doživljaj s raspusta - osjetio sam da me Allah, dž.š., voli
- 1.2. Razglednice moje domovine

2. ISKRENO PRIJATELJSTVO

- 2.1. Moj prijatelj

3. ISLAM JE NAŠA VJERA

- 3.1. Islam-predanost Allahu, dž.š.
- 3.2. Allah, dž.š., se brine za svakog
- 3.3. Džemat - zajedništvo muslimana

4. PRIRODA JE BOŽIJI DAR

- 4.1. Allah, dž.š., oživljava prirodu - proljeće
- 4.2. Dani su dugi a noći kratke - ljeto
- 4.3. Ubiranje plodova Allahove, dž.š., milosti - jesen
- 4.4. Kada nebo bijeli zemlju - zima

5. NAŠ POSLANIK MUHAMMED, A.S.

- 5.1. Rani gubitak roditelja
- 5.2. Posebnost Muhammeda, a.s, u dječaćkom dobu

6. SVEOBUHVAATNA JE ALLAHOVA, DŽ.Š., MILOST

- 6.1. Bez čega ne mogu živjeti
- 6.2. Abdest
- 6.3. Zdravlje je Allahov, dž.š., dar

7. OBRAĆANJE ALLAHU, DŽ.Š.

- 7.1. Fatiha - dova Allahu, dž.š.
- 7.2. Namaz - moja zahvalnost Allahu, dž.š.
- 7.3. Tespah
- 7.4. Sura Ihlas
- 7.5. Sura Kevser

8. MUBAREK DANI

- 8.1. Mevlud - rođenje Muhammeda, a.s.
- 8.2. Bajrami - dani radosti

9. ODNOS PREMA ČOVJEKU - NAJODABRANIJEM ALLAHOVOM STVORENJU

- 9.1. Moja šira porodica
- 9.2. Odnos prema komšiji

10. VOLIM BILJKE I ŽIVOTINJE

- 10.1. Odnos prema životinjama
- 10.2. Bosanska avlija - zelenilo i ruže

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Sakuplja razglednice iz BiH sa akcentom na vjersku i kulturnu baštinu, te se postepeno uvodi u učeničko istraživanje
2. Primjenjuje selam u svakodnevnom životu
3. Opisuje islam kao vjeru i osnovne odrednice vjere
4. Navodi osobine iskrenih prijatelja i u skladu sa svojim mogućnostima analizira priče o prijateljstvu i Poslaniku, a.s.
5. Prepoznaje džemat kao oblik zajedništva u razredu, porodici, džamiji, te objašnjava odnose u njemu
6. Uočava i opisuje promjene u prirodi kao Božiji dar
7. Upoznaje se sa životom Muhammeda, a.s., u dječaćkom dobu i prepoznaje njegove lijepe osobine
8. Memoriše, pravilno izgovara i primjenjuje salavat s prijevodom u prigodnim situacijama
9. Nabraja, opisuje i objašnjava Božije blagodati (vodu, zrak, hranu, zemlju)
10. Opisuje i uvježbava abdestne radnje i brine se o čistoći tijela i zdravlju
11. Razumijeva san kao Božiji dar i primjenjuje adabe i uči dovu za lahak san
12. Reproducira Fatihu s prijevodom i prepoznaje namaz kao zahvalu Allahu, dž.š., na blagodatima, slavi, veliča Boga
13. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje tesbih, suru Ihlas, suru Kevser u prigodnim situacijama
14. Otkriva dimenziju radovanja, zajedništva i suosjećanja u mubarek danima (ramazan, bajrami, mevlud)
15. Interpretira i objašnjava mevludski tekst Rešada Kadića „Dobro nam doš'o“
16. Navodi i primjenjuje dužnosti prema porodici, rodbini, komšijama, prijateljima, drugim i drugačijim
17. Opisuje i primjenjuje islamski odnos prema biljkama i životinjama
18. Učestvuje u projektnim zadacima vezano za higijenske navike, socijalne akcije, posjete bolesnom drugu

TREĆI RAZRED
(1 sat sedmično –35 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje saznanja o vjeri u odnosu na prethodno godišće s fokusom na vjerovanje u Jednog Boga, Božije poslanike, lijepo ponašanje, umijeće komuniciranja u cilju ispravnog suočavanja s problemima u njihovom životnom okruženju.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Pratiti, uočavati i poticati intelektualni, emotivni i socijalni razvoj učenika na način primjeren uzrastu
2. Razvijati zdrave temelje u odnosu prema drugima
3. Motivirati učenika za moralno usavršavanje utemeljeno na vjeri
4. Približiti učeniku načine spoznaje Boga
5. Ukazati učeniku na put dostizanja Allahove, dž.š., milosti
6. Razvijati sposobnost posmatranja svakodnevnog života u duhu islama
7. Osvijestiti važnost zajedništva
8. Senzibilizirati ga za uočavanje prirode kao znaka Allahove milosti
9. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
10. Odgajati učenika na uzoru Božijih poslanika Adema, a.s., Huda, a.s., Saliha, a.s., i Muhammeda, a.s.
11. Ukazati učeniku na načine obraćanja Allahu, dž.š.
12. Razviti dimenziju sreće, zajedništva i saosjećanja u mubarek danima
13. Razviti pravilan odnos učenika prema čovjeku, biljkama i životnjama
14. Uvesti učenika u temeljne postulate interkulturalnog odgoja
15. Razvijati osjećaj pripadnosti Bosni i Hercegovini – zemlji bogatstva i različitosti u Evropskom ambijentu

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

- 1. PONOVO MIRIS SEPTEMBRA**
 - 1.1. Islam mi je vjera
 - 1.2. Ljepota selama
 - 1.3. Pravo prijateljstvo
- 2. VJERUJEM U JEDNOG BOGA**
 - 2.1. Ilahija: Ja vjerujem u Jednog Boga
 - 2.2. Biljni i životinjski svijet djelo je Božije
 - 2.3. Allah,dž.š., sve vidi
- 3. PUT DO ALLAHOVE MILOSTI**
 - 3.1. Priprema za namaz
 - 3.2. U svakom dijelu dana se obraćam Allahu,dž.š.
 - 3.3. Kaba - tačka orijentacije u namazu
 - 3.4. U ramazanu je Allah,dž.š., posebno milostiv
 - 3.5. Kraj Kabe sam stajao
- 4. BOŽIJI POSLANICI PRIJE MUHAMMEDA, A.S.**
 - 4.1. Adem, a.s. - prvi čovjek na Zemlji
 - 4.2. Hud, a.s., i njegov narod
 - 4.3. Salih, a.s., i njegov narod
- 5. UČIM KUR'AN I DOVE**
 - 5.1. Sura En-Nas
 - 5.2. Sura El-Felek
 - 5.3. Allah je čuo i uslišao moju molbu
- 6. PONOVO S MUHAMMEDOM, A.S.**
 - 6.1. Salavatom se sjećamo Muhammeda, a.s.
 - 6.2. Muhammed, a.s., bio je marljivo i pouzdano dijete
 - 6.3. Muhammedova, a.s., ljubav prema djeci
 - 6.4. Prva objava - uči, čitaj
 - 6.5. Poslanikovi, a.s., prijatelji Ebu Bekr i Alija
- 7. ISLAMSKI SE PONAŠAM**
 - 7.1. Zdrava i čista hrana
 - 7.2. Lijepo ponašanje u kući
 - 7.3. Poštujemo i uvažavamo drugoga
- 8. PUTOVANJE KROZ BOSNU I HERCEGOVINU**
 - 8.1. Bosna i Hercegovina - zemlja bogatstva različitosti

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Navodi i primjenjuje pravila islamskog pozdrava i identificira ljepote selama
2. Navodi i objašnjava imanske šarte
3. Memoriše i objašnjava Allahova, dž.š., lijepa imena: Rabb, Rahman, Rahim, Malik, Selam, ‘Alim
4. Pokazuje osjećaj za lijepim ponašanjem (u kući, školi, društvu, na ulici);
5. Prepoznaje dobra djela koja je sam učinio i opisuje važnost činjenja dobrih djela u ime Boga
6. Navodi i objašnjava islamske šarte
7. Usvaja osnovne informacije o Božijim poslanicima Adema, a.s., Huda, a.s., Saliha, a.s., i Muhammeda, a.s. i zaključuje da za dobro djelo slijedi nagrada
8. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje salavat u namazu, dovu prije iftara, sure El-Felek i En-Nas u prigodnim situacijama
9. Opisuje Poslanikov, a.s., odnos prema djeci i prijateljima
10. Memoriše Prvu Objavu i izdvaja njene poruke
11. Prepoznaje značaj čistoće, urednosti i zdrave ishrane te odabire zdrav stil života
12. Primjenjuje lijepo ponašanje u kući, odnosu prema drugima i prirodi
13. Prepoznaje svoja prava i dužnosti, te prava i dužnosti osoba u okruženju
14. Definiše pojmove: namaz, ramazan, sehur, iftar, hadždž, ashab, Kaba
15. Objašnjava ulogu pojedinca u očuvanju prirodne i kulturne baštine u zavičaju, domovini i svijetu.

ČETVRTI RAZRED
(1 sat sedmično –35 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje saznanja o vjeri praćenjem kontinuiteta prisustva postojećih tema, te uvođenjem novih o Allahovim poslanicima, raznolikosti svijeta, efikasnom planiranju vremena i islamskom bontonu s ciljem pomaganja učeniku za ulazak u period puberteta i razvijanja identitetskog samopoimanja.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Pratiti, uočavati i poticati intelektualni, emotivni i socijalni razvoj učenika na način primjeren uzrastu
2. Razvijati zdrave temelje u odnosu prema sebi i drugima
3. Motivirati učenika za moralno usavršavanje utemeljeno na vjeri
4. Analizirati načine spoznaje Boga
5. Ukazati učeniku na put dostizanja Allahove, dž.š., milosti
6. Razvijati sposobnosti posmatranja svakodnevnog života u duhu islama i primjenu u praksi
7. Ukazati na ljepotu raznolikosti i analizirati važnost zajedništva
8. Senzibilizirati učenika za uočavanje primjera savršenog Allahovog stvaranja u svijetu oko nas
9. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
10. Odgajati učenika po uzoru Božijih poslanika Idrisa, a.s., Nuha, a.s., i Muhammeda, a.s
11. Podsjetiti učenika na načine obraćanja Allahu, dž.š.
12. Razvijati dimenziju sreće, zajedništva i saosjećanja u mubarek danima
13. Razvijati pravilan odnos učenika prema čovjeku, biljkama i životinjama
14. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja
15. Razvijati snažniji osjećaj pripadnosti Bosni i Hercegovini – zemlji bogatstva i različitosti u evropskom ambijentu
16. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

- 1. ZA SRETNI POČETAK**
 - 1.1. Islamske vrijednosti
 - 1.2. Moj plan rada
- 2. SAVRŠENSTVO ALLAHOVOG, DŽ.Š., STVARANJA**
 - 2.1. Okruženi smo vidljivim i nevidljivim svijetom
 - 2.2. Pčele i mravi - Allahovi primjeri ljudima
- 3. UČIM IZ ALLAHOVE, DŽ.Š., OBJAVE**
 - 3.1. Bio jedan Ebu Leheb
 - 3.2. Uzvišeni Allah pomaže i voli one koji u Njega vjeruju
- 4. VJERUJEMO U POSLANIKE PRIJE MUHAMMEDA, A.S.**
 - 4.1. Idris, a.s., prvi perom piše
 - 4.2. Nuh, a.s., gradi lađu
- 5. IZ ŽIVOTA POSLJEDNJEG BOŽIJEG POSLANIKA**
 - 5.1. Mladost i ženidba Muhammeda, a.s.
 - 5.2. Tajno pozivanje vjeri
 - 5.3. Hrabri i odvažni hazreti Omer i dobročinitelj hazreti Osman
 - 5.4. Poslanikova, a.s., djeca i unuci
- 6. BITI AKTIVAN ČLAN ZAJEDNICE**
 - 6.1. Saradnja i pomaganje u porodici
- 7. ŽELIM DA NAUČIM KLANJATI**
 - 7.1. Sastavni dijelovi namaza
 - 7.2. Učimo Ettehijjatu
 - 7.3. Allahu moj, oprostí meni i roditeljima mojim - učimo dove s prijevodom
 - 7.4. Ne želim da pokvarim namaz
 - 7.5. Sabah namaz
- 8. BOSNA I HERCEGOVINA JE MOJA DOMOVINA**
 - 8.1. Tradicija, kultura i suživot u BiH
- 9. RAZNOLIKOSTI SVIJETA**
 - 9.1. Različitosti među ljudima kao znak Božije milosti
 - 9.2. Vrijednost ljudskog života
- 10. PUT DO ALLAHOVE MILOSTI**
 - 10.1. Čovjek koji je davao zekat
 - 10.2. Hadž - budimo Allahovi gosti
 - 10.3. Ustat ću na sehur
- 11. ISLAMSKI BONTON**
 - 11.1. Dova za lijep san i sretan dan
 - 11.2. Ponašanje prilikom jela

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Organizira vrijeme na principima islamskih vrijednosti
2. Razlikuje primjere savršenog Allahovog stvaranja
3. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje sure El - Leheb i En - Nasr, Et-Tehijjatu i dovu Rabbenaatina...
4. Analizira pouke sura El - Leheb i En - Nasr
5. Opisuje živote poslanika Idrisa, a.s., i Nuha, a.s., te izdvaja pouke iz kazivanja o njima
6. Analizira i interpretira kazivanje o Muhammedu, a.s., tokom njegovog odrastanja, ženidbe i tajnog pozivanja u islam
7. Navodi primjere važnih osoba iz života Muhammeda, a.s., (Hatidža, r.a., hazreti Omer i Osman, Poslanikova, a.s., djeca i unuci), koji su utjecali na muslimansko društvo
8. Navodi i opisuje aktivan život u zajednici i primjenjuje ga
9. Opisuje sastavne dijelove namaza i radnje koje kvare namaz
10. Objašnjava način klanjanja sabah namaza
11. Navodi obilježja šireg zavičaja, domovine i specifičnosti Evropske unije
12. Objašnjava važnost unutar kultura i između skupina
13. Analizira ulogu pojedinca u očuvanju prirodne i kulturne baštine u zavičaju i domovini
14. Izgrađuje pozitivan odnos prema ljudima bez obzira na jezik, rasu, boju kože
15. Navodi i opisuje dijelove posta (sehur, imsak i iftar)
16. Prepoznaje zekat i hadždž
17. Memoriše s prijevodom i uči dove za lahak san i početak dana
18. Primjenjuje islamski bonton prilikom jela i govora

PETI RAZRED

(1 sat sedmično –35 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje saznanja o vjeri praćenjem kontinuiteta prisustva postojećih tema, te razvija socijalne vještine koje će pomagati učeniku u periodu puberteta i razvijanja identitetskog samopoimanja da gradi odnose, podnosi i rješava interpersonalne konflikte, kao i da se na konstruktivan način nosi sa svojim osjećanjima.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Pratiti, uočavati i poticati intelektualni, emotivni i socijalni razvoj učenika na način primjeren uzrastu
2. Razvijati zdrave temelje u odnosu prema sebi i drugima
3. Motivirati učenika za moralno usavršavanje utemeljeno na vjeri
4. Doprinositi boljem razumijevanju vlastitog identiteta
5. Razvijati samopouzdanje, empatiju, samokritičnost i uvažavanje drugih
6. Odgajati učenika na uzoru Ibrahima, a.s., i Ismaila, a.s., Musa, a.s., i Haruna, a.s.
7. Pratiti i uočavati etape širenja islama do hidžre
8. Senzibilizirati učenika za razumijevanje Božije objave kao milosti ljudima
9. Ukazati učeniku na ljepotu organizovanja života prema principima islama
10. Razvijati sposobnost planiranja vremena prema dnevnim namazima
11. Podsticati učenika na održavanje veze sa Allahom, dž.š., putem namaza
12. Ukazati na ljepotu raznolikosti i analizirati važnost zajedništva
13. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
14. Razvijati dimenziju sreće, zajedništva i saosjećanja u mubarek danima
15. Razumijevanje estetike islama kroz umjetnost
16. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode
17. Upoznati učenika sa proslavljanjem blagdana u kršćanstvu, judaizmu i ostalim uvjerenjima
18. Razvijati snažniji osjećaj pripadnosti Bosni i Hercegovini i ponosa na njeno bogatstvo i različitost u evropskom ambijentu
19. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

- 1. SJETIMO SE NA POČETKU**
 - 1.1. Allah, dž.š., nam je dao određene dužnosti
- 2. SOCIJALNE VJEŠTINE**
 - 2.1. Žao mi je, pogriješio sam
 - 2.2. Treba reći hvala
 - 2.3. Otkrij ko si i budi to što jesi
 - 2.4. Saradujem i suosjećam sa drugima
- 3. BOŽIJI POSLANICI**
 - 3.1. Allahov prijatelj
 - 3.2. Poslušnost Bogu i roditeljima
 - 3.3. Plemeniti sin plemenitog poslanika
 - 3.4. Gradnja Kabe
- 4. IZ ŽIVOTA MUHAMMEDA, A.S.**
 - 4.1. Najveći oslonac i podrška
 - 4.2. Poziv je upućen
 - 4.3. Kršćani su ohrabрили i podržali muslimane
 - 4.4. Istrajnost u ostvarenju cilja
 - 4.5. Bliže se dani radosti
- 5. OBJAVE SU MILOST LJUDIMA**
 - 5.1. Od ropstva do moći
 - 5.2. Počinje nova era
 - 5.3. Milost je upotpunjena
 - 5.4. Vjera nas uči da druge poštujemo
- 6. MOJ VJERSKI ODGOJ**
 - 6.1. Pjesma: „Ako pitaš šta je islam“
 - 6.2. Allah, dž.š., voli da se pomažemo i volimo
 - 6.3. Biramo vrijednosti
- 7. NAMAZ I PLANIRANJE VREMENA**
 - 7.1. Prvi mujezin
 - 7.2. U smiraj dana zahvaljujem Allahu, dž.š.
 - 7.3. Sura El-Kafirun
- 8. U SUSRET RADOSTIMA RAMAZANA**
 - 8.1. Ilahijom i kasidom o ramazanu
- 9. RAZLIČITOSTI U MOM KOMŠILUKU**
 - 9.1. Kršćanski, jevrejskii drugi blagdani

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Navodi svoje dužnosti i izvršava ih tačno u vremenski predviđenom okviru
2. Izrađuje dnevni plan rada u skladu sa svojim sposobnostima, interesima i uvjerenjima
3. Prepoznaje, iz ugla islama, prihvatljivo ponašanje i analizira ga
4. Predstavlja svoje stavove, teži ka rješavanju problema i izražava spremnost za saradnju
5. Objasnjava određene događaje iz života poslanika Ibrahima, a.s., i Ismaila, a.s., Musa,a.s., i Haruna,a.s., te izdvaja pouke iz kazivanja o njima
6. Objasnjava javno pozivanje u islam do hidžre, navodi teškoće koje su prolazili Muhammed, a.s., i prvi muslimani i izdvaja pouke
7. Navodi velike Božije objave i njihovo zajedničko porijeklo i poruke
8. Opisuje uvjete za namaz
9. Organizira svoje vrijeme prema namaskim vremenima kako bi bile zadovoljene potrebe organizacije, porodice i vlastite potrebe
10. Objasnjava način klanjanja akšam namaza
11. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje ezan, ikamet, suru El-Kafirun, tesbih i zikir poslije namaza
12. Analizira pouke sure El-Kafirun u multikulturalnom ambijentu
13. Opisuje radosti ramazana i odlučno se prilagođava novim okolnostima koje donosi ramazan
14. Analizira svoju ulogu u očuvanju prirodne i kulturne baštine u zavičaju i domovini
15. Razvija individualne i kulturne različitosti, te ljude vrednuje na osnovu onoga što jesu, a ne kako izgledaju ili u što vjeruju
16. Pokazuje svakodnevnu predanost etičkoj praksi islama
17. Revidira svoje prosuđivanje na osnovu novih saznanja i usklađuje ponašanje u duhu islama

ŠESTI RAZRED

(1 sat sedmično –35 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje saznanja o vjeri praćenjem kontinuiteta prisustva postojećih tema, te razvija socijalne vještine koje pomažu učeniku u periodu puberteta, razvijanju i jačanju identiteta kroz identifikaciji učenika s islamskim uzorima iz povijesti s fokusom na sistem islamskih vrijednosti.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Pratiti, uočavati i poticati intelektualni, emotivni i socijalni razvoj učenika na način primjeren uzrastu i motivirati učenika za moralno usavršavanje utemeljeno na vjeri
2. Razvijati zdrave temelje u odnosu prema sebi i drugima
3. Doprinositi boljem razumijevanju vlastitog identiteta
4. Razvijati samopouzdanje, empatiju, samokritičnost i uvažavanje drugih i drugačijih
5. Otkriti snagu vjere i zajedništva kao pomoć i podršku na svom životnom putu
6. Otkriti i upoznati u vjeri put i način odupiranja negativnim životnim iskušenjima i problemima
7. Otkriti i prihvatiti snagu povjerenja, strpljivosti, istrajnosti, odgovornosti, saradnje, pomaganja, te moć praštanja i potrebu bliskosti s Bogom po uzoru na Božije poslanike Ejuba, a.s., Jakuba, a.s., Jusufa, a.s., Zul Kifla, a.s., Junusa, a.s., Isaa, a.s., i Muhammeda, a.s.
8. Razvijati interpersonalnu komunikaciju i graditi kvalitetne i sigurne odnose prožete ljubavlju, solidarnošću, tolerancijom i dijalogom sa svim ljudima, posebno sa drugima i drugačijima
9. Razvijati sposobnost prevazilaženja konflikata među vršnjacima i u porodičnom ambijentu
10. Razvijati osjećaj za pravednost, pravila, drugačije i raznoliko, ferplej, poštivanje, uvažavanje, prihvatanje i pokazivanje osjećanja
11. Uvažavati individualne razlike, posebno između dječaka i djevojčica.
12. Pratiti i uočavati etape širenja islama od događaja koji su prethodili hidžri
13. Senzibilizirati učenika za razumijevanje Božije objave kao milosti ljudima
14. Ukazati učeniku na ljepotu organizovanja života prema principima islama
15. Razvijati sposobnost planiranja vremena prema dnevnim namazima i podsticati učenika na održavanje veze sa Allahom, dž.š., putem namaza
16. Ukazati na ljepotu i bogatstvo raznolikosti, te analizirati važnost zajedništva i solidarnosti
17. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
18. Razvijati dimenziju sreće, zajedništva i saosjećanja u mubarek danima
19. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode
20. Upoznati učenika sa molitvenim prostorom i molitvama u kršćanstvu, judaizmu i ostalim uvjerenjima, te razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. KAKO POČETI

- 1.1. Moje potrebe i težnje
- 1.2. Arebica – pismo bosanskog jezika

2. SOCIJALNE VJEŠTINE

- 2.1. Rješavanje sukoba

3. IZ ŽIVOTA BOŽIJEG MILJENIKA

- 3.1. Hidžra – put ka uspjehu
- 3.2. Međusobno pomaganje
- 3.3. Šta možemo zajedno
- 3.4. Poslanikova džamija nekad i sad

4. VRIJEDNOSTI ZAJEDNIČKOG ŽIVOTA

- 4.1. Umijeće stvaranja dobrih odnosa
- 4.2. Na nepravdu pravdom odgovori
- 4.3. Osmijeh i ljubaznost susadaka
- 4.4. Težnja za srećom

5. VJERA U ŽIVOTU ČOVJEKA

- 5.1. Vjera nas oplemenjuje
- 5.2. Kontinuitet vjerovanja i Božiji poslanici
- 5.3. Stvoritelj nam se otkriva u Svojim djelima
- 5.4. Milost i pravednost Božija
- 5.5. Posljedice njihovih djela

6. MOJE OBRAĆANJE BOGU

- 6.1. Različite prilike i oblici molitve
- 6.2. Mjesta hvaljenja i slavljenja Stvoritelja
- 6.3. Kada sunce dostigne svoj vrhunac

7. UZORI ČOVJEČANSTVU

- 7.1. Strpljivost kao vrlina
- 7.2. Moć praštanja
- 7.3. Izvršimo preuzete obaveze
- 7.4. Istraj i kada ti je teško!
- 7.5. Podrška i timski rad
- 7.6. Moji roditelji, moji uzori

8. IZ HIDŽRETSKOG KALENDARA

- 8.1. Hidžretski kalendar

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Prepoznaje svoje potrebe i težnje, te razvija pozitivan stav prema životu
2. Uočava da se učenjem i radom dosežu ciljevi u životu
3. Opisuje korake kontrole ljutnje na primjeru uputa Muhammeda, a.s., demokratski predstavlja svoje stavove i sistemski pristupa rješavanju konfliktne situacije
4. Opisuje događaje koji su prethodili hidžri, hidžru i organizaciju života u Medini nakon hidžre, te analizira pouke hidžre
5. Objašnjava pojmove: hidžra, muhadžiri, ensarije, Medinska povelja
6. Navodi, opisuje i primjenjuje poruke Medinske povelje
7. Objašnjava vrijednosti zajedničkog života i analizira sličnosti i razlike
8. Ističe osobine pravednosti, blagosti, samokontrole, solidarnosti, pomaganja, tolerantnosti, ljubaznosti, empatije i asertivnosti
9. Objašnjava značaj vjere u životu čovjeka
10. Navodi i opisuje velike Božije objave i osobine Božijih poslanika
11. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i analizira Ajetul Kursiju, suru El-Maun, Allahova svojstva i određena lijepa Allahova imena
12. Iskazuje interes za spoznajom Stvoritelja
13. Razumije da svi postupci rezultiraju posljedicama na ovom i budućem svijetu
14. Objašnjava svrhu i ulogu molitve u životu vjernika, te navodi različite oblike, prilike i mjesta molitve
15. Opisuje podne namaz
16. Pokazuje toleranciju prema drugačijim načinima ispoljavanja vjere, drugačijim kulturama, običajima i tradicijama, te ljude vrednuje na osnovu onoga što jesu, a ne kako izgledaju ili u što vjeruju
17. Razumije snagu povjerenja, strpljivosti, istrajnosti, odgovornosti, saradnje, pomaganja, te moć praštanja i potrebu bliskosti s Bogom po uzoru na Božije poslanike Ejuba, a.s., Jakuba, a.s., Jusufa, a.s., Zul Kifla, a.s., Junusa, a.s., Isaa, a.s., i Muhammeda, a.s.
18. Prepoznaje uzorite osobine svojih roditelja
19. Pokazuje svakodnevnu predanost etičkoj praksi islama i afirmativno djeluje na vršnjake u izvršavanju dužnosti
20. Revidira svoje prosuđivanje na osnovu novih saznanja i usklađuje ponašanje u duhu islama
21. Objašnjava hidžretski kalendar i upoređuje ga sa gregorijanskim kalendarom, te izdvaja važne datume iz hidžretskog kalendara

SEDMI RAZRED(1 sat sedmično –35 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje saznanja o vjeri kontinuiranim proširivanjem postojećih tema i uvođenjem novih o duhovnom i tjelesnom razvoju čovjeka i životu u zajednici s ciljem pomaganja učeniku u razvijanju socijalnih vještina, izgradnji religiozno-moralne dimenzije identiteta, te pronalasku novih uzora i modela koji se nalaze u idealno zamišljenom okviru njihovog vlastitog ostvarenja.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Pratiti, uočavati i poticati intelektualni, emotivni i socijalni razvoj učenika na način primjeren uzrastu i motivirati učenika za moralno usavršavanje utemeljeno na vjeri
2. Razvijati zdrave temelje u odnosu prema sebi i drugima, te pomoći učeniku da upozna sebe u tjelesnom i duhovnom domenu svog razvoja
3. Otkriti i upoznati put u vjeri i načine odupiranja negativnim životnim iskušenjima i problemima
4. Otkriti snagu vjere i zajedništva kao pomoć i podršku na svom životnom putu
5. Doprinositi boljem razumijevanju vlastitog identiteta
6. Razvijati samopouzdanje, empatiju, samokritičnost i uvažavanje drugih i drugačijih
7. Upoznati učenika sa ljudskim pravima u islamu
8. Razviti ljubav prema Bogu i zajednici kao putu u vlastitu slobodu i zajedništvo
9. Otkriti i prihvatiti snagu iskrenosti, strpljivosti, istrajnosti, pravednosti, ljubavi, slobode, moralnosti, mudrosti, lijepog postupanja po uzoru na Božije poslanike: Muhammeda, a.s., Šuajba, a.s., Musaa, a.s., Luta, a.s., Isaa, a.s., Lukmana, a.s.
10. Spoznati Božiji poziv na ostvarenje vlastitog života u vjeri
11. Razviti potrebu povezanosti sa Stvoriteljem kroz različite oblike vjerskih dužnosti
12. Razviti svijest o moći govora u pozitivnom i negativnom kontekstu
13. Upoznati učenika s nastankom i prepoznatljivim elementima nove svjetske kulture pod utjecajem islama
14. Razvijati interpersonalnu komunikaciju i graditi kvalitetne i sigurne odnose prožete solidarnošću, tolerancijom i dijalogom sa svim ljudima, posebno sa drugima i drugačijima
15. Ukazati na ljepotu organizovanja života prema principima islama
16. Razvijati sposobnost planiranja vremena u skladu sa islamskim dužnostima
17. Ukazati na ljepotu i bogatstvo raznolikosti, te analizirati važnost zajedništva i solidarnosti
18. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
19. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode
20. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. IDEMO KA USPJEHU

1.1. Želje i stvarnost

2. GDJE SAM I KO SAM

- 2.1. Upoznajmo sebe i stanje svog srca
- 2.2. Kako graditi vlastitu ličnost
- 2.3. Moj tjelesni i duhovni razvoj
- 2.4. Razmirice i sukobi
- 2.5. Uzori ili ideali u izgradnji identiteta

3. ŽIVOT U ZAJEDNICI

- 3.1. Zajedno možemo više
- 3.2. Kur'an i ljudska prava
- 3.3. Vjernik drugom želi isto što i sebi
- 3.4. Džamija - srce džemata

4. NAUČIMO OD POSLANIKA, A.S.

- 4.1. Allah je uz iskrene
- 4.2. Strpljenjem do uspjeha
- 4.3. Poslanik i ljubav prema djeci

5. IZ LJUBAVI PREMA BOGU

- 5.1. Pred kraj dana zahvalimo Allahu
- 5.2. Post i izazovi posta
- 5.3. Odazivam Ti se, Bože
- 5.4. Žrtva koja približava Bogu

6. POSLANICI I MOJ ŽIVOT

- 6.1. Koliko smo poštteni
- 6.2. Sve se dešava s razlogom
- 6.3. Sačuvajmo čistoću duše i tijela
- 6.4. Iz vrela mudrosti
- 6.5. Blagodati lijepog postupka

7. MOĆ GOVORA

7.1. Govor nas predstavlja

8. ISLAM KAO NOVA SVJETSKA KULTURA – POČECI

- 8.1. Islam rađa novu kulturu koja veliča Boga
- 8.2. Plemići po zaslugama
- 8.3. Doprinos islama očuvanju kulture BiH

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Utvrđuje da je u ljudskoj prirodi težnja ka uspjehu koji se postiže učenjem i radom
2. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i analizira suru Kurejš
3. Definira čovjeka kao biće duha i tijela, te afirmira svjesnu samodisciplinu i samoodgoj
4. Analizira potrebu i ulogu vjere u duhovnom i tjelesnom razvoju
5. Objasnjava pojmove balig, gusul, tejemmum, džunub, sadaka, sadekatu-l-fitr, zekat, kurban
6. Identificira Muhammeda, a.s, kao najljepši uzor
7. Analizira život u zajednici iz ugla islama
8. Opisuje načine pomaganja u islamu i pomaže one kojima je pomoć potrebna
9. Objasnjava ljudska prava u islamu i komparira ih sa onima koje propisuju ljudi
10. Opisuje bitke na Bedru i Uhudu i analizira ih s ciljem izdvajanja pouka
11. Prepoznaje da je put do uspjeha zahtjevan i da se ciljevi dosežu uz strpljivost i iskrene namjere, te da je Allah, dž.š., uz srpljive i iskrene
12. Analizira Muhammedovu, a.s., ljubav prema djeci
13. Objasnjava svrhu i ulogu islamskih dužnosti u životu vjernika
14. Objasnjava ikindiju-namaz
15. Analizira snagu iskrenosti, strpljivosti, istrajnosti, poštenja, pravednosti, ljubavi, slobode, moralnosti, mudrosti i lijepog postupanja po uzoru na Božije poslanike: Muhammeda, a.s., Šuajba, a.s., Musaa, a.s., Luta, a.s., Isaa, a.s., Lukmana, a.s.
16. Identificira govor kao blagodat Božiju i analizira pozitivne i negativne posljedice ljudskog govora
17. Navodi elemente islamske kulture, opisuje ulogu ljepote u islamskoj umjetnosti, te prepoznaje svoju ulogu u njenoj afirmaciji i čuvanju
18. Navodi istaknute ličnosti koje su doprinijele razvoju islamske kulture na lokalnom i globalnom nivou
19. Pokazuje svakodnevnu predanost etičkoj praksi islama i afirmativno djeluje na vršnjake u izvršavanju dužnosti
20. Revidira svoje prosuđivanje na osnovu novih saznanja i usklađuje ponašanje u duhu islama

OSMI RAZRED

(1 sat sedmično –35 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje i osvještava saznanja o vjeri proširivanjem postojećih tema i uvođenjem novih o svom duhovnom i tjelesnom razvoju, smislu ličnog i zajedničkog života, pitanja spolnosti, a sve s ciljem daljeg formiranja identiteta, doživljaja vjere u svakodnevnom životu konstantno razvijajući ljubav prema Bogu.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Otkriti snagu slobodne volje i Božijeg određenja u životu čovjeka
2. Otkriti vlastite sposobnosti kao Božije blagodati radi lakšeg pronalaženja životnoga cilja i ostvarenja uspjeha
3. Otkriti i upoznati potrebe duše i načine njihovog zadovoljenja radi Božijeg zadovoljstva i vlastite sreće
4. Razviti potrebu povezanosti sa Stvoriteljem kroz različite oblike vjerskih dužnosti
5. Na temelju islamskog učenja svjesno i odgovorno donositi životne odluke
6. Upoznati život Božijih poslanika Davuda, a.s., Sulejmana, a.s., Muhammeda, a.s., radi pronalaženja vlastitog puta u oblikovanju života
7. Razvijati sposobnost vlastitog preispitivanja radi suočavanja s grijesima i njihovim posljedicama
8. Unaprijediti svijest o tevbi-pokajanju kao pozivu na odgovorno ponašanje i dostizanju Allahove milosti
9. Razviti pozitivan stav, nadu i pogled prema životu s ciljem ostvarenja sreće na Dunjaluku i Ahiretu
10. Osvještavati značaj savjesnog obavljanja svojih dužnosti i aktivnog učešća u životu porodice, zajednice i društva
11. Razviti osjećaj za dobro, želju za moralnim usavršavanjem po uzoru na Muhammeda, a.s.
12. Upoznati i prihvatiti seksualnost kao temeljno određenje čovjeka
13. Prilagoditi »govor vjere« iskazivanju vlastitih životnih iskustava
14. Pratiti i uočavati etape širenja zajednice muslimana
15. Razumijevati značaj Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i ulogu jedinke u zajednici
16. Upoznati učenike s jedinstvenim obilježjima našeg kuturno-historijskog naslijeđa radi njegovanja vlastite kulture i građenja identiteta u njoj uz uvažavanje kulture i identiteta drugih i drugačijih
17. Razviti svijest o značaju obilježavanja mubarek dana i noći
18. Unaprijediti svijest o značaju savjetovanja, zajedničkog života, vizionarstva i domoljublja na primjerima iz života Muhammeda, a.s.
19. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu
20. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. U SVJETLU BOŽIJEG ODREĐENJA

- 1.1. Izazovi i nade

2. POTREBE MOJE DUŠE

- 2.1. Čistoća u duhovnosti
- 2.2. Kako da završim dan
- 2.3. Poruke kunut-dove
- 2.4. Namazi s posebnim povodima
- 2.5. Džuma namaz i prva hutba Muhammeda, a.s.
- 2.6. Upoznajmo Zakon Božiji
- 2.7. Prijevod Kur'ana na bosanskom jeziku
- 2.8. Čuvanje tradicije

3. UČIM OD DRUGIH

- 3.1. Mudrost u prosuđivanju i melodija Zebura
- 3.2. Blagodati Božije približavaju nas Bogu
- 3.3. Osvježenje razumijevanja kroz Bibliju i Evanđelja
- 3.4. Koliko smo pravedni

4. VLASTITO PREISPITIVANJE

- 4.1. Greške, grijesi i posljedice
- 4.2. Priznanje i vlastita odgovornost

5. KAKO UREDITI ŽIVOT

- 5.1. Radost života i posljedice griješenja

6. MORALNOST U ŽIVOTU

- 6.1. Najljepši uzor i moralni izazovi
- 6.2. Moralnost u svjetlu Poslanikove porodice

7. ZAJEDNICA MUSLIMANA

- 7.1. Razvoj zajednice muslimana
- 7.2. Moj doprinos Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini
- 7.3. Materijalni izraz islamske duhovnosti u Bosni i Hercegovini

8. MUBAREK DANI I NOĆI

- 8.1. Odabrani dani i ibadeti
- 8.2. Odabrane noći i ibadeti

9. IZ ŽIVOTA MUHAMMEDA, A.S.

- 9.1. Vizionarstvom i savjetovanjem do uspjeha
- 9.2. Zajednički život traži kompromise
- 9.3. Težnja za zavičajem

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Opisuje slobodnu volju i Božije određenje
2. Navodi vlastite sposobnosti i analizira načine ostvarenja životnog cilja i uspjeha
3. Identificira potrebe duše i analizira načine njihovog zadovoljenja
4. Analizira potrebu povezanosti sa Stvoriteljem kroz različite oblike vjerskih dužnosti
5. Objašnjava namaze: jaciju, džumu, bajram i nafile s posebnim povodom
6. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje poruke kunut-dove i Sejjidul istigfara
7. Definiše pojmove šerijat i izvori šerijata, analizira značaj Božijeg zakona i klasificira ljudske postupke - „efalul-mukellefin“
8. Opisuje značaj čitanja i razumijevanja poruka Kur'ana iz prijevoda na bosanskom jeziku, te razlikuje tekst Kur'ana i hadisa
9. Analizira mudrost u prosuđivanju Davuda i Sulejmana, a.s., te razlikuje tekst Zebura, Biblije i evanđelja iuočava sličnosti u monoteističkim religijama
10. Prepoznaje i prosuđuje pravednost na primjeru kazivanja o Muhammedu, a.s., i Ukkašu
11. Analizira grijeh, vrste grijeha, istigfar, tevbu
12. Pokazuje pozitivan stav, nadu i pogled prema životu s ciljem ostvarenja sreće na Dunjaluku i Ahiretu
13. Opisuje izazove u odrastanju i ponaša se u skladu s učenjem islama
14. Prihvata Muhammeda, a.s., za svog moralnog uzora i pronalazi pouke iz života njegove porodice
15. Opisuje i objašnjava razvoj zajednice muslimana, te osmišljava vlastite aktivnosti s ciljem jačanja zajedništva u svom okruženju
16. Definiira kasabu, šeher, varoš, turbe, medresu i analizira urbano uređenje bosanskih šehera, običaje i kulturu Bošnjaka nekada i sada
17. Objašnjava značaj mubarek dana i noći i ibadeta u njima
18. Analizira pouke Bitke na Hendeku, Ugovora na Hudejbiji i Oslobođenja Mekke
19. Identificira primjere vizionarstva Muhammeda, a.s., i analizira odnos prema domovini
20. Pokazuje svakodnevnu predanost etičkoj praksi islama i afirmativno djeluje na vršnjake u izvršavanju dužnosti te revidira svoje prosuđivanje na osnovu novih saznanja i usklađuje ponašanje u duhu islama

DEVETI RAZRED

(1 sat sedmično – 34 sata godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Adekvatno odgovoriti mladima na pitanja: ko su i kuda će dalje, šta planiraju biti u budućnosti, o spolnosti i dvostrukim moralnim normama, kako nadići grupni pritisak vršnjaka, kako razviti samoosjećanje, samopoštovanje, samopouzdanje, sposobnost donošenja odluka, oblikovanja identiteta i individualiteta u susretu s drugima u multikulturalnom kontekstu a sve s ciljem doživljaja vjere u svakodnevnom životu uz konstantan razvoj ljubavi prema Bogu.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Spoznati snagu vjere u prelaženju životnog puta uz Božiju pomoć
2. Pomoći mladom čovjeku da se odupre nekonvencionalnim alternativama u životu, uz naglašenije prisustvo moralnosti
3. Razvijati pozitivne slike o sebi, društvu i svijetu u cilju preventivnog djelovanja od poroka i beznada u svjetlu Božije poruke
4. Pružiti pomoć mladima u izboru i biranju uzora, vođe i sl., u svijetlim primjerima poslanika, i časnih ljudi iz historije islama
5. Nastaviti oblikovanje identiteta mladih kroz vjersku i nacionalnu pripadnost
6. Unaprijediti svijest o značaju završnih poruka Objave i Muhammeda, a.s.
7. Razvijati pozitivnu sliku o osobinama i doprinosima pravednih halifa
8. Razvijati svijest o spolnosti, zajedništvu u različitosti i individualnosti unutar tog zajedništva u svjetlu Božijih zakona
9. Sumirati ključne pouke iz života Božijih poslanika radi pronalaženja vlastitog puta u oblikovanju svog života
10. Pružiti pomoć mladima u prevazilaženju predrasuda i konflikta u duhovnoj i materijalnoj sferi života
11. Pronaći ključ pozitivnog rješenja mladalačke krize u interakciji sa drugima, uz razvijanje samoosjećanja, samopouzdanja i samorespekta
12. Osnažiti mlade pred neizvjesnošću koju donosi neizvjesna budućnost, npr. nezaposlenosti, uništavanju životne sredine, prenaseljenosti, političke krize i sl.
13. Osposobiti mlade za zadatke i obaveze koje donosi samostalnost
14. Unaprijediti svijest o odgovornosti prilikom korištenja društvenih mreža i medija općenito
15. Razviti svijest o važnosti značajnih datuma hidžretskog kalendara
16. Razvijati pozitivnu sliku o vlastitoj vjeri, kulturi, tradiciji i kulturnom naslijeđu
17. Unaprijediti ekološku svijest na temelju učenja islama
18. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i Evropskom ambijentu
19. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji
1. U OKRILJU DOVE 1.1. Dova, moje najjače oružje 1.2. Oslonac koji imam i kada svi drugi nestanu
2. IZABERI SVOJ PUT 2.1. Put ka samostalnosti 2.2. Druženje i prijateljstvo 2.3. Dobro je moj izbor 2.4. Smisao života
3. NAŠA DOMOVINA I IDENTITET 3.1. Bosansko susretanje sa islamom 3.2. Ahdnama – bosanska "karta slobode" 3.3. Islam i identitet Bošnjaka
4. IZ ŽIVOTA MUHAMMEDA.A.S. 4.1. Poslanikov, a.s., hadž 4.2. Kraj objave i poslanstva 4.3. Pravedne halife
5. SAVRŠENO BOŽIJE STVARANJE 5.1. Sve je stvoreno u paru 5.2. Težnja ka suprotnom spolu 5.3. Smisao porodičnih odnosa
6. POTRAGA ZA SREĆOM 6.1. Poslanici - orijentiri u pronalaženju sreće 6.2. Ja i svijet u kojem živim 6.3. Živjeti vrijednosti između dobra i zla 6.4. Ko upravlja mojim životom 6.5. Vjera i virtualna stvarnost
7. IZBOR IZ HIDŽRETSKOG KALENDARA
8. ISLAMSKA KULTURA U BOSNI I HERCEGOVINI 8.1. Vakuf nekad i sad 8.2. Kultura stanovanja, odijevanja i ishrane

8.3. Ekologija u islamu

Očekivani rezultati/ishodi učenja	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Analizira snagu dove u prevazilaženju životnih izazova uz Božiju pomoć 2. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje poruke namaske dove, sure El-Asr i sure El-Fil 3. Navodi nekonvencionalne alternative u životu, diskutuje i kritički se odnosi prema njima, te izdvaja načine njihovom odupiranju 4. Prepoznaje poroke duhana, alkohola, droge, kocke, bluda, prostitucije i argumentuje njihove štetne posljedice 5. Pružiti pomoć mladima u izboru i biranju uzora, vođe i sl., u svijetlim primjerima poslanika, i časnih ljudi iz historije islama 6. Objašnjava prolaznost života na primjeru preseljenja Muhammeda, a.s. 7. Obrazlaže utjecaj islama na identitet Bošnjaka 8. Upoređuje poruke Ahdname sa savremenim konvencijama o ljudskim pravima 9. Izdvaja i analizira poruke Oproštajnog govora i sure En-Nasr 10. Opisuje živote pravednih halifa, navodi njihove doprinose, izdvaja pouke i primjenjuje ih 11. Identificira Božije stvaranje u paru na primjerima dan-noć, muško-žensko, plus-minus... 12. Podržava prirodni koncept u pitanju spolnosti 13. Izdvaja i koristi pouke iz života Božijih poslanika 14. Opisuje religioznost među mladima i primjenjuje vlastitu vjeru 15. Pravilno i efikasno raspoređuje svoje vrijeme u svjetlu poruka sure Asr 16. Pokazuje samopouzdanje i samokritičnost u odnosu prema virtuelnoj stvarnosti i rješavanju mladalačke krize 17. Definiše instituciju vakufa, navodi primjere, objašnjava njegovu ulogu kroz vrijeme i vrednuje njegov značaj za zajednicu 18. Analizira kulturu stanovanja, odijevanja i ishrane u islamu 19. Podržava ekološku svijest utemeljenu na islamskom učenju 20. Pokazuje svakodnevnu predanost etičkoj praksi islama i afirmativno djeluje na vršnjake u izvršavanju dužnosti te revidira svoje prosuđivanje na osnovu novih saznanja i usklađuje ponašanje u duhu islama 	

KLJUČNE KOMPETENCIJE

Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku	<ul style="list-style-type: none"> • čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove • piše razne vrste tekstova za različitu namjenu i publiku • pripovijeda i sluša radi prijenosa i razumijevanja informacija s uvažavanjem u različitim situacijama i u različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu • kritički ocjenjuje različite oblike komunikacije • izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju
Matematička pismenost	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti • poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja
Kompetencija u nauci i tehnologiji	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija

	<ul style="list-style-type: none"> • odabir i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno • sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda • kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama • razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj)
<p>Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u virtuelnim društvenim mrežama • savjest o razlikama između realnog i virtuelnog svijeta • upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo • korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja • poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža, poštivanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti dobijenih informacija, upotreba mreža za širenje horizonta
<p>Tjelesno-zdravstvena kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • prihvatanje i promovisanje zdravih stilova ponašanja, adekvatnih prehrambenih navika i tjelesnih aktivnosti koje omogućavaju pojedincu kvalitetan i zdrav život • formiranje pozitivne slike o sebi, sposobnost da se sebi omogući zdrav život i da se u vlastitom okruženju promoviše zdrav život
<p>Učiti kako se uči</p>	<ul style="list-style-type: none"> • razvija suodgovornost za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ razvija savjest o vlastitim mogućnostima, jakim i slabim stranama, stilovima učenja, inteligenciji, kao i o sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja • razvija sposobnost popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacije): <ul style="list-style-type: none"> ▪ unaprijed planira, izvršava, kontrolira, radi korekcije različitih oblika komunikativnih aktivnosti (recepcije, interakcije, produkcije, medijacije) • upotrebljava različite metode i strategije učenja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ poznaje i svjesno upotrebljava različite strategije učenja ▪ stječe sposobnost otkrivanja najuspješnijega i najbržega načina učenja, odabire različite mogućnosti i primjenjuje najbolje u praksi ▪ razvija kritički stav o tome što učenik u školi uči i o vlastitome procesu učenja ▪ organizira vlastito učenje, razvija upornost • razvija samomotivaciju, samopouzdanje te potrebu za kontinuiranim učenjem
<p>Socijalna i građanska kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za i poštivanje drugih kultura

	<ul style="list-style-type: none"> • Razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika neke grupe u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta • Svijest o evropskom i svjetovnom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta • Poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica, u kojima se govori određeni strani jezik • Razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uvažavanje karakterističnih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja) ▪ Uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.) ▪ Uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma) ▪ Konstruktivno komuniciranje i poštivanje u društvenim situacijama i međusobnoj komunikaciji.
Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Upravljanje projektima • Prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana • Rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način • Konstruktivno surađivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada • Upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti.
Kulturna svijest i kulturno izražavanje	<ul style="list-style-type: none"> • Izbjegavanje stereotipa, prihvatanje kompromisa, razvijanje ličnog integriteta i poštivanje integriteta drugih, primjerno samopouzdanje • Konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije • Poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, cijenjenje umjetničkog rada i kulturnih događaja • Uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvedbama i razvijanje osjećaja za lijepo
Kreativno-produktivna kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ sažimanje, generaliziranje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentiranje teza) • Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanje, te osjećaj za estetske vrijednosti • Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ sposobnost tolerisanja suprotnih ideja ▪ samostalno donošenje zaključaka ▪ razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje vlastitog stanovišta i sistema vrijednosti ▪ razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama. • Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> ▪ omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija

	<ul style="list-style-type: none"> • razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih
--	---

Posao nastavnika islamske vjeronauke u osnovnoj školi može obavljati lice sa odgovarajućim stručnim zvanjem i minimalno 240 ECTS bodova, koje ima završen jedan od islamskih fakulteta i važeću saglasnost Islamske zajednice.

Pod islamskim fakultetima podrazumijevaju se:

1. Fakultet islamskih nauka u Sarajevu,
2. Islamski pedagoški fakultet u Zenici,
3. Islamski pedagoški fakultet u Bihaću,
4. Fakultet za islamske studije u Novom Pazaru,
5. te islamski fakulteti u inozemstvu sa nostrificiranom diplomom uz položenu pedagoško-didaktičko-metodičku grupu predmeta.

Pod odgovarajućim zvanjima podrazumijevaju se:

6. profesor/bachelor islamskih nauka,
7. profesor/bachelor islamske teologije,
8. bachelor teologije,
9. diplomirani teolog,
10. profesor islamskih teoloških studija,
11. profesor,
12. profesor/bachelor islamske vjeronauke i religijskog odgoja,
13. profesor religijske pedagogije,
14. profesor islamske pedagogije,
15. diplomirani profesor islamske vjeronauke,
16. bakalaureat/bachelor islamske vjeronauke,
17. master/magistar islamske vjeronauke,
18. master/magistar religijske pedagogije,
19. master/magistar religijske edukacije,
20. master/magistar teolog, magistar islamskih nauka,
21. te ostali srodni profili sa definiranih islamskih fakulteta.

Izuzetno posao nastavnika islamske vjeronauke u osnovnoj školi može nastaviti obavljati i lice zatečeno na poslovima nastavnika islamske vjeronauke sa ugovorom o radu na neodređeno vrijeme koje za to ima saglasnost Islamske zajednice.

Drugi prijedlog

NASTAVNI PREDMET: ISLAMSKA VJERONAUKA

OPIS NASTAVNOG PREDMETA

Činjenica da u biti svake civilizacije stoji određena religija koja bitno određuje njen karakter, kulturu i način života dovoljno govori o potrebi njenog poznavanja i izučavanja u odgojno-obrazovnom sistemu svakog društva. U našem slučaju riječ je o izučavanju islama kao dominantnog svjetonazora Bošnjaka i ostalih muslimana koji žive u Bosni i Hercegovini, na kojem je izgrađena svijest o svijetu i životu kao Božijem daru, u koje su utisnute Njegova neizmjerljiva ljubav i dobrota.

Islamska vjeronauka je integrirana u opće odgojno-obrazovne ciljeve demokratske škole, svojim sadržajima predstavlja dio odgojno-obrazovnog sistema Bosne i Hercegovine i svrha joj je da da komplementarnim djelovanjem sa drugim školskim predmetima promovira cjelovit i sistematičan odgoj čovjeka na načelima korelacijsko-integrativnog učenja. Kao autonoman školski predmet, islamska vjeronauka omogućava učenicima autentično i sistematično upoznavanje, čuvanje i razvijanje njihovog vjerskog i kulturnog identiteta, promovirajući, istovremeno, dijalog i toleranciju u odnosu na različite ljude, svjetonazore, religije, konfesionalna i kulturna izražavanja.

Islamska vjeronauka u školi slijedi teološke i antropološko-pedagoške temelje odgoja i obrazovanja radi upoznavanja islama kroz sve bitne tjelesne, duševne i duhovne sposobnosti učenika: spoznajne, doživljajne, voljne i djelatne. Time ostvaruje i potvrđuje odgojno-obrazovnu cjelovitost, ali i podupire univerzalne procese školskog poučavanja i učenja.

Značaj izučavanja islamske vjeronauke polazi od islamske premise da se svako dijete rađa u čistoj prirodi s kojom je islam u znaku jednakosti kao što je u znaku jednakosti s prirodnim ljepotama koje nas okružuju i govore o ljepoti i dobroti Onoga koji sve to daje. U tom smislu krajnji odgojni, obrazovni i funkcionalni cilj ovog predmeta jeste sačuvati čistu čovjekovu prirodu kroz faze njegovog sazrijevanja i odgajati u njemu one vrline kojima se čuvaju i podupiru red i zakon, dobrota, ljubav, solidarnost i pozitivne aktivnosti u ime Božije i za Njegovu ljubav, a na korist svoju i svih ljudi.

U okviru predmeta, učenici razmišljaju, istražuju i postavljaju pitanja o svemu i svačemu (svijetu, životu, prirodi i Bogu, međuljudskim odnosima, porodici, domovini, mjestu i ulozi u Evropskoj uniji, suživotu i toleranciji...) i uče da je život vrijednost i dar Božiji. Također uče da ih povezivanje s Bogom, poštivanje Njegovih pravila vodi sretnom i sigurnom životu. Nastavni predmet islamska vjeronauka fundamentalno doprinosi izgrađivanju moralno-etičkih vrijednosti i ključnih kompetencija mladih koje omogućavaju stvaralačko i integrirano učenje, upoznavanje sa fazama odrastanja i izgradnje identiteta, odgovorno suočavanje sa problemima i svjesno ostvarenje života na temeljima islama.

OPĆI CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Usvojiti relevantna znanja o svojoj vjeri i razviti pozitivan odnos prema istoj, te potaknuti učenika da živi u duhu islama shodno svojim mogućnostima kao aktivan sudionik zajednice i društva.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Uvesti učenika u temelje islamskog učenja na način primjeren uzrastu

2. Upoznati učenika sa vrijednostima islama u svakodnevnom životu
3. Približiti učeniku Božije poruke iz Kur'ana
4. Kontinuirano razvijati ljubav prema Muhammedu, a.s., i drugim poslanicima
5. Podučiti učenika ispravnom razumijevanju Poslanikovog, a.s., sunneta u tradicionalnom bosanskohercegovačkom kontekstu
6. Razviti proaktivnu ulogu u porodičnom životu
7. Razviti svijest o adekvatnom obilježavanju vjerskih i državnih praznika
8. Uputiti učenika na ispravan odnos prema prirodi kao Allahovom daru
9. Afirmirati pozitivne međuljudske vrijednosti, suživot, toleranciju i saradnju
10. Odgajati u duhu svakodnevne predanosti etičkoj praksi islama i afirmativnog djelovanja na vršnjake u izvršavanju dužnosti
11. Razvijati kulturne, radne, zdravstvene i higijenske navike uz naglašavanje vjerskog poticaja za njihovo njegovanje
12. Živjeti zdrav život na temelju učenja islama
13. Razvijati sposobnost stvaranja i doživljavanja umjetničkih vrijednosti nastalih na temelju islama
14. Razvijati kod učenika estetske vrijednosti islama
15. Odgajati u duhu patriotizma i potrebe za zajedničkim životom na historijskim, kulturnim i vjerskim odrednicama Bosne i Hercegovine
16. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i Evropskom ambijentu
17. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode
18. Doprinositi boljem razumijevanju vlastitog identiteta
19. Razvijati kreativnost i kritičko mišljenje kao metakompetencija neophodnih za integraciju u društvo i nošenje sa složenim zahtjevima savremenog života
20. Poticati i kontinuirano unapređivati intelektualni, tjelesni, estetski, duhovni, moralni, društveni razvoj učenika, u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima

DIDAKTIČKO-METODIČKA UPUTSTVA

Nastava islamske vjeronauke omogućava kombinaciju tradicionalnih i savremenih načina poučavanja, sa akcentom na aktivno učešće učenika u procesu učenja. U središtu odgojno-obrazovnog procesa je učenik, a uloga nastavnika je da kreira i organizuje načine rada koji stvaraju optimalne uslove za učenje i poučavanje.

Nastavnik ima autonomiju u planiranju nastave, određivanju broja i tipova sati, izboru nastavnih metoda, oblika rada, sredstava i aktivnosti za svaki odgojno-obrazovni ishod. Strategije nastave i učenja će temeljiti na višestrukoj ulozi nastavnika. Da bi se postigao kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti povezanost sa drugim predmetima i međupredmetnim temama, kao i staviti akcenat na učenje smislenih, međusobno povezanih sadržaja, korisnih za dalje obrazovanje i svakodnevni život. Prilikom planiranja nastavnika treba da vodi računa šta treba postići, vodeći računa o ciljevima, zadacima i ishodima učenja, koji je najbolji način za to i kojim nastavnim sredstvima raspolaže.

Izborom i sinhronizovanom primjenom odgovarajućih oblika rada (individualni, frontalni, grupni i rad u paru), metoda i tehnika (verbalnih, audio-vizuelnih, praktičnih radova, rad na tekstu, simulacija, insert, grozdovi...), nastavnih sredstava (udžbenik, filmovi, pomoćna literatura, ICT, karte...) te obilazaka, posjeta i izleta, učenik dolazi u centar pedagoškog interesovanja. Kombinacijom navedenih oblika i metoda rada, te upotrebom različitih nastavnih sredstava obezbjeđuje se kvalitetna nastava.

Nastavnik bira čime i kako će potaknuti učenika da uči, kako pobuditi interes za rad, njegovu znatiželju, pronicljivost, maštu, emocije, htijenja i sklonosti, te kreira razrednu klimu koja treba da bude svrsishodna, radna, opuštena i empatična. Treba da potiče učenika na učenje, te održava motiviranost za

nastavu. Njeguje interaktivan odnos u nastavi i bazira ga na načelnom stavu poslanika Muhammeda, a.s.: «Olakšavajte, a ne otežavajte, unosite radost, a ne rastjerujte!»

Nastavnik aktivira učenika mobilisanjem prethodnih znanja i iskustava, upućivanjem na samostalno pronalaženje relevantnih informacija, na slobodno i kreativno razmišljanje, na argumentovano diskutovanje i iznošenje stavova. Uloga nastavnika je i da podstiče učenike na povezivanje novostečenih znanja sa svakodnevnim životom.

Predlaže se da realizacija programskih sadržaja bude zasnovana na samostalnom radu učenika u što većem obimu, te da se svakom učeniku omogući da dođe do izražaja shodno njegovim sposobnostima. Nastavnik treba da upućuje i podstiče učenike da sistematski prikupljaju informacije iz literature, koriste internet i druge medije, kako bi što kvalitetnije radili domaće zadatke, samostalne radove, panoje na zadate teme i sl. Prilikom obrade novih sadržaja, potrebno je opće povezivati sa lokalnim i ličnim, polaziti od konkretnih činjenica, učiniti ih razumljivim i ne udaljavati se od njih. Za uvježbavanje (memorisanje) teksta planirati nekoliko sati.

Kombinovanjem tradicionalnih metoda i savremenih metoda aktivnog učenja i interaktivne nastave, oblika rada i tehnika rada (igre, kvizovi, pitanja i odgovori, dramatizacije, razgovore, učenički radovi, ilustracije...) te poštivanjem didaktičkih principa postiže definisane ishode učenja.

Nastavnik u svom radu vodi računa o uređenosti učionice, primjeni raznovrsnih nastavnih sredstava i savremenih tehnologija. Prednost će dati savremenim pristupima kao što su: problemska nastava, heuristička nastava, mentorska nastava, vanučionička nastava i dr., trudeći se da svoj rad što više približi aktuelnom društvenom kontekstu, a nastavne sadržaje islamske vjeronauke približi svakodnevnom životu učenika.

Nastavnik će u svom radu koristiti projektne zadatke, izrade panoa, animirati pismeno izražavanje na zadane teme, organizirati okrugle stolove i debate o odabranim temama, zadavati samoevaluacijske zadatke, inicirati razne socijalne akcije i posjete raznim objektima, te voditi računa o mjerljivosti učeničkih znanja primjenom adekvatnih pismenih i usmenih provjera znanja.

MEDUPREDMETNA KORELACIJA

Multidisciplinarna isprepletenost i povezanost odgojno-obrazovnih područja i međupredmetnih tema omogućuje skladnost odgojno-obrazovnih procesa, razvoj temeljnih i specifičnih kompetencija učenika te otvorenost prema učenju. Nastavni plan i program islamske vjeronauke omogućava međupredmetno povezivanje sadržaja na vertikalnoj i horizontalnoj razini sa predmetima koji izučavaju sljedeća područja:

- Učenje o ljudima, njihovim međusobnim odnosima i odnosom ljudi prema svijetu, o kulturnom razvoju čovjeka i društva, prošlim i aktuelnim događajima, pitanjima vezanim za postizanje pravednih i mirovnih međuljudskih i društvenih odnosa
- Vrednovanje i čuvanje kulturne baštine zavičaja, države, evropske i svjetske kulturne baštine
- Analiza kulturnog naslijeđa, vjerske i kulturne tradicije
- Osposobljavanje za odgovoran odnos i unapređenje okoliša
- Pitanja identiteta, očuvanja i kvalitetnijeg vlastitog zdravlja i zajedničkog života
- Usvajanje rječnika koji omogućava samostalno traženje, razvijanje i korištenje znanja
- Razmatranje pitanja različitosti i jednakopravnosti pojedinaca, spolova, kultura, vjera, rasa i socijalne nejednakosti
- Razmatranje ključnih kompetencija
- Stjecanje i razvijanje znanja, vještina i stavova koji omogućavaju uspješno ostvarenje interesa, razvijanja vlastitih potencijala uz aktivno učešće u savremenom životu
- Osposobljavanje za sigurnu i etičku upotrebu tehnologije u učenju i svakodnevnom životu
- Razumijevanje multikulturalnosti kao vrijednosti u savremenim globalizacijskim procesima
- Razvijanje kreativnosti, poticanje maštovitosti i sposobnosti iznalaženja višestrukih rješenja, učenje produkcije, razvoja i realizacije ideja, kritičnosti i sposobnosti argumentacije.

Prijenos stečenog znanja iz odgojno-obrazovnih područja i međupredmetnih tema povećava autonomiju nastavnika omogućavajući mu fleksibilnije programiranje, planiranje i realizaciju odgojno-obrazovnog rada usmjerenog na učenika.

EVALUACIJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA

Stepen ovladavanja poželjnim znanjima, vještinama i stavovima određuje se vrednovanjem, odnosno ocjenjivanjem ovladavanja odgojno-obrazovnim ishodima učenja. Važno je imati na umu da su vrednovanje, poučavanje i učenje jednako značajni dijelovi istog procesa. Vrednovanje kao povratna informacija učeniku o rezultatima učenja i poučavanja određuje dinamiku daljeg procesa učenja/poučavanja te definiše individualne potrebe učenika u tom procesu. Vrednovanjem nastavnik dobiva relevantnu informaciju o kvalitetu svog rada. Učenička postignuća se vrednuju u okviru koncepta vremena i prostora, uzroka i posljedica, kontinuiteta i promjena, izvora informacija i istraživanja, te interpretacija i perspektiva.

Vrednovanje treba da bude proces u okviru navedenih temeljnih konceptata vrednovanja. Prilikom kompleksnog vrednovanja rezultata rada učenika treba da se vrednuje znanje, motivacija, sposobnosti, radne navike, subjektivne mogućnosti i objektivne okolnosti u kojima učenik živi i radi. Ocjena treba da bude rezultat procjene koliko učenik može da stečena znanja i vještine primijeni u životu. Važno je voditi računa o postignućima u afektivnom i socijalnom domenu, odnosno o procesu od primanja informacija do integracije uvjerenja, ideja, stavova, vrijednosti. Dio ocjene treba da bude i postojanost ravnoteže kod učenika između slobode i odgovornosti, spremnost na preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje, uvažavanje različitosti i suprotnih stavova. Vrednovanje u školi je javno, kontinuirano, nepristrasno, opisno i brojčano u skladu sa važećim Pravilnikom o ocjenjivanju.

Vrednovanje se vrši kombinovanjem usmenog i pismenog vrednovanja kroz praćenje sljedećih elemenata:

- Usvojenost obrađenih pojmova i sadržaja
- Aktivno učešće učenika u realizaciji nastavnih sadržaja
- Individualni angažman u okviru nastavničkih aktivnosti
- Elementi kritičkog mišljenja u toku realizacije sata
- Angažiranost na individualnim, partnerskim i grupnim projektima
- Učešće u razgovoru
- Odgovori na pitanja s višestrukim izborom
- Zalaganje i doprinos tokom nastave
- Usvojenost definisanih ishoda učenja
- Kreativnost i samoinicijativnost u radu
- Korištenje različitih izvora znanja
- Kompjuterske procjene znanja
- Modificirana esejska pitanja
- Prezentacije...

PRVI RAZRED

(2 sata sedmično – 70satigodišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Pružiti početna saznanja o vjeri, na primjeren način, kako bi učenik stekao osnovne predodžbe o vjeri, njenim principima i vrijednostima te vrlinama lijepog ophođenja i ispravnog suočavanja s problemima u njihovom životnom okruženju.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

15. Uvesti učenika u temelje islamskog učenja na uzrastu primjeren način
16. Upoznati učenika sa islamskim pozdravom
17. Upoznati učenika sa ulogom i mjestom islama u svakodnevnom životu
18. Približiti učeniku džamiju kao centralno mjesto islamskog života
19. Insistirati kod učenika na razvijanju poimanja higijene i njegovanju higijenskih navika
20. Upoznati učenika sa pojmom Kur'ana i razviti pozitivan odnos prema istom
21. Približiti učeniku pojam porodice u kontekstu islama
22. Pripremiti učenika na intenzivan doživljaj ramazana i bajrama
23. Kontinuirano razvijati ljubav prema Muhammedu, a.s.
24. Uputiti učenike na ispravan odnos prema prirodi kao Allahovom daru
25. Afirmisati učenika na primjenu i poštivanje pozitivnih međuljudskih odnosa primjerenih ovom školskom uzrastu
26. Razvijati poštivanje drugog i drugačijeg
27. Promovisati pozitivne vrijednosti
28. Uvesti učenike u ljepotu islamskog izraza posredstvom ilahije

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. DOBRODOŠLI NA VJERONAUKU

- 1.1. Upoznajmo se
- 1.2. Pozdrav
- 1.3. Islamski pozdrav
- 1.4. Bože olakšaj

2. MOJA VJERA

- 2.1. Vjera me uči
- 2.2. Srcem svojim vjerujem
- 2.3. Stvoritelj Allah
- 2.4. Hasbi Rabbi džellallah
- 2.5. Moja duhovna zaštita
- 2.6. Bismillom do uspjeha

3. MOJA ŠKOLA

- 3.1. Pravila ponašanja
- 3.2. Ljepota druženja
- 3.3. Odnos prema starijima

4. DŽAMIJA

- 4.1. Džamija
- 4.2. Moje najdraže džamije
- 4.3. Idem u džamiju

5. ISLAM I HIGIJENA

- 5.1. Lična higijena
- 5.2. Islam je čistoća
- 5.3. Voda kao blagodat

6. NAJLJEPŠA KNJIGA

- 6.1. Kur'an je Božija knjiga
- 6.2. Kur'an u mojoj kući

7. MOJA PORODICA

- 7.1. Članovi porodice
- 7.2. Moja porodica

8. RAMAZAN I BAJRAMI

- 8.1. Najdraži gost
- 8.2. Ramazan u mojoj kući
- 8.3. Ilahija Ramazan
- 8.4. Radost postača

- 8.5. Ramazanski bajram
- 8.6. Kurban-bajram
- 8.7. Bajramske čestitke

9. MUHAMMED, A. S.

- 9.1. Rođenje Muhammeda, a.s.

10. ISLAM I PRIRODA

- 10.1. Priroda kao Božiji dar
- 10.2. Allah stvara, a čovjek pravi
- 10.3. Slavljeno neka je Allah

11. MOJE PONAŠANJE

- 11.1. Dobro dijete
- 11.2. Dobar drug
- 11.3. Govoriti istinu
- 11.4. Čuvanje zdravlja
- 11.5. Volim svoju domovinu
- 11.6. Upoznajmo druge

Očekivani rezultati/ishodi učenja

- 20. Definira osnovne islamske pojmove iz svakodnevnog života muslimana (selam, islam, kelime i šehadet, Allah, dž.š., Muhammed, a.s., Kur'an, džamija, ramazan, bajram)
- 21. Prepoznaje i primjenjuje selam
- 22. Prepoznaje islam kao svoju vjeru i iskazuje svoje uvjerenje da Bog postoji
- 23. Memoriše, pravilno izgovara i primjenjuje kelime i šehadet
- 24. Memoriše, pravilno izgovara i primjenjuje Euzubillu i Bismillu s prijevodom u prigodnim situacijama
- 25. Memoriše, pravilno izgovara i primjenjuje Rabbi jessir i Hasbi Rabbi džellallah s prijevodom u prigodnim situacijama
- 26. Identificira pravilno ponašanje u školi i razlikuje ga od nepravilnog ponašanja
- 27. Prepoznaje i opisuje džamiju, navodi najsvetije džamije, te primjenjuje lijepo ponašanje u džamiji
- 28. Prihvata specifičnosti higijene u islamu
- 29. Prepoznaje Kur'an kao Božiju knjigu i njeguje pozitivan odnos prema njemu
- 30. Navodi članove porodice, prepoznaje da svaki pojedinac živi u zajednici, te da svi članovi imaju određena prava i obaveze
- 31. Navodi islamske blagdane i prepoznaje običaje koji se praktikuju u njihovim porodicama
- 32. Prihvata činjenice o rođenju Muhammeda, a.s.
- 33. Opisuje prirodu kao Božiji dar, te pokazuje svijest o važnosti očuvanja okoline
- 34. Prepoznaje prihvatljiva ponašanja za zaštitu neposrednog okoliša
- 35. Memoriše, pravilno izgovara i primjenjuje Subhaneke s prijevodom
- 36. Prepoznaje i razlikuje dobro od lošeg, istinu od laži, pošteno od nepoštenog, prihvatljivo od neprihvatljivog ponašanja u životnoj svakodnevnici
- 37. Prepoznaje dobra djela koja je sam učinio
- 38. Objašnjava odnos prema porodici, prijateljima, drugim i drugačijim i domovini

DRUGI RAZRED

(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Proširiti početna saznanja o vjeri, na primjeren način, kako bi učenik produbio saznanja o vjeri, njenim principima i vrijednostima te vrlinama lijepog ophođenja i ispravnog suočavanja s problemima u njihovom životnom okruženju.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Približiti učeniku značenje islama
2. Otkriti učeniku mogućnost posmatranja svakodnevnog života u duhu islama
3. Osvijestiti važnost zajedništva iz dvostruke perspektive: iskustva sedmogodišnjaka i islamskog sistema vrijednosti
4. Senzibilizirati ga za uočavanje promjena u prirodi kao znakova Allahove milosti
5. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
6. Razviti sposobnost prepoznavanja Allahove milosti u sebi i svijetu oko sebe
7. Ukazati učeniku na načine obraćanja Allahu, dž.š.
8. Razviti dimenziju sreće, zajedništva i saosjećanja u mubarek danima
9. Razviti pravilan odnos učenika prema čovjeku, biljkama i životnjama
10. Uvesti učenika u temeljne postulate interkulturalnog odgoja
11. Afirmisati učenika na primjenu i poštivanje pozitivnih međuljudskih odnosa primjerenih ovom školskom uzrastu
12. Razvijati poštivanje drugog i drugačijeg
13. Promovisati pozitivne vrijednosti
14. Uvesti učenike u ljepotu islamskog izraza posredstvom ilahije

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. RADOST PONOVOG SUSRETA

- 1.1. Dova za uspješan početak
- 1.2. Doživljaj s raspusta - osjetio sam da me Allah, dž.š., voli
- 1.3. Razgledice moje domovine
- 1.4. Selam - pozdrav spasa i mira

2. ISKRENO PRIJATELJSTVO

- 2.1. Važnost pomaganja
- 2.2. Moj prijatelj

3. ISLAM JE NAŠA VJERA

- 3.1. Islam-predanost Allahu, dž.š.
- 3.2. Allah, dž.š., se brine za svakog
- 3.3. Džemat - zajedništvo muslimana
- 3.4. Kako je lijepo biti musliman
- 3.5. Lijepo odijevanje

4. PRIRODA JE BOŽIJI DAR

- 4.1. Allah, dž.š., oživljava prirodu - proljeće
- 4.2. Dani su dugi a noći kratke - ljeto
- 4.3. Ubiranje plodova Allahove, dž.š., milosti - jesen
- 4.4. Kada nebo bijeli zemlju - zima

5. NAŠ POSLANIK MUHAMMED, A.S.

- 5.1. Rani gubitak roditelja
- 5.2. Posebnost Muhammeda, a.s. u dječaćkom dobu
- 5.3. Osmjehnuti Poslanik, a.s.
- 5.4. Salavat na Poslanika, a.s.

6. SVEOBUHVAATNA JE ALLAHOVA, DŽ.Š., MILOST

- 6.1. Bez čega ne mogu živjeti
- 6.2. Abdest
- 6.3. Zdravlje je Allahov, dž.š., dar
- 6.4. Posjeta bolesnom prijatelju
- 6.5. San kao Allahov, dž.š., dar
- 6.6. Želim biti bolji/a

7. OBRAĆANJE ALLAHU, DŽ.Š.

- 7.1. Fatiha - dova Allahu, dž.š.
- 7.2. Namaz - moja zahvalnost Allahu, dž.š.
- 7.3. Tespah

- 7.4. Sura Ihlas
- 7.5. Sura Kevser

8. MUBAREK DANI

- 8.1. Mevlud - rođenje Muhammeda, a.s.
- 8.2. Ramazan
- 8.3. Bajrami - dani radosti

9. ODNOS PREMA ČOVJEKU - NAJODABRANIJEM ALLAHOVOM STVORENJU

- 9.1. Moja šira porodica
- 9.2. Odnosi u školi
- 9.3. Briga o komšiji
- 9.4. Odnos prema pripadnicima drugih vjera

10. VOLIM BILJKE I ŽIVOTINJE

- 10.1. Odnos prema životinjama
- 10.2. Bosanska avlija - zelenilo i ruže
- 10.3. Oplemenimo školsko dvorište

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Sakuplja razglednice iz BiH sa akcentom na vjersku i kulturnu baštinu, te se postepeno uvodi u učeničko istraživanje
2. Primjenjuje selam u svakodnevnom životu
3. Opisuje islam kao vjeru i osnovne odrednice vjere
4. Navodi osobine iskrenih prijatelja i u skladu sa svojim mogućnostima analizira priče o prijateljstvu i Poslaniku, a.s.
5. Prepoznaje džemat kao oblik zajedništva u razredu, porodici, džamiji, te objašnjava odnose u njemu
6. Uočava i opisuje promjene u prirodi kao Božiji dar
7. Upoznaje se sa životom Muhammeda, a.s., u dječaćkom dobu i prepoznaje njegove lijepe osobine
8. Memoriše, pravilno izgovara i primjenjuje salavat s prijevodom u prigodnim situacijama
9. Nabraja, opisuje i objašnjava Božije blagodati (vodu, zrak, hranu, zemlju)
10. Opisuje i uvježbava abdestne radnje i brine se o čistoći tijela i zdravlju
11. Razumijeva san kao Božiji dar i primjenjuje adabe i uči dovu za lahak san
12. Reproducira Fatihu s prijevodom i prepoznaje namaz kao zahvalu Allahu, dž.š., na blagodatima, slavi, veliča Boga
13. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje tesbih, suru Ihlas, suru Kevser u prigodnim situacijama
14. Otkriva dimenziju radovanja, zajedništva i suosjećanja u mubarek danima (ramazan, bajrami, mevlud)
15. Interpretira i objašnjava mevludski tekst Rešada Kadića „Dobro nam doš'o“
16. Navodi i primjenjuje dužnosti prema porodici, rodbini, komšijama, prijateljima, drugim i drugačijim
17. Opisuje i primjenjuje islamski odnos prema biljkama i životinjama
18. Učestvuje u projektnim zadacima vezano za higijenske navike, socijalne akcije, posjete bolesnom drugu

TREĆI RAZRED
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje saznanja o vjeri u odnosu na prethodno godišće s fokusom na vjerovanje u Jednog Boga, Božije poslanike, lijepo ponašanje, umijeće komuniciranja u cilju ispravnog suočavanja s problemima u njihovom životnom okruženju.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

1. Pratiti, uočavati i poticati intelektualni, emotivni i socijalni razvoj učenika na način primjeren uzrastu
2. Razvijati zdrave temelje u odnosu prema drugima
3. Motivirati učenika za moralno usavršavanje utemeljeno na vjeri
4. Približiti učeniku načine spoznaje Boga
5. Ukazati učeniku na put dostizanja Allahove, dž.š., milosti
6. Razvijati sposobnosti posmatranja svakodnevnog života u duhu islama
7. Osvijestiti važnost zajedništva
8. Senzibilizirati ga za uočavanje prirode kao znaka Allahove milosti
9. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
10. Odgajati učenika na uzoru Božijih poslanika Adema, a.s., Huda, a.s., Saliha, a.s., i Muhammeda, a.s.
11. Ukazati učeniku na načine obraćanja Allahu, dž.š.
12. Razviti dimenziju sreće, zajedništva i saosjećanja u mubarek danima
13. Razviti pravilan odnos učenika prema čovjeku, biljkama i životnjama
14. Uvesti učenika u temeljne postulate interkulturalnog odgoja
15. Razvijati osjećaj pripadnosti Bosni i Hercegovini - zemlji bogatstva i različitosti u Evropskom ambijentu

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. PONOVO MIRIS SEPTEMBRA

- 1.1. Dova za uspješan početak
- 1.2. Islam mi je vjera
- 1.3. Ljepota selama
- 1.4. Pravo prijateljstvo

2. VJERUJEM U JEDNOG BOGA

- 2.1. Ilahija: Ja vjerujem u Jednog Boga
- 2.2. Amentu billahi
- 2.3. Život je svuda oko nas
- 2.4. Biljni i životinjski svijet djelo je Božije
- 2.5. Allah, dž.š., sve vidi
- 2.6. Zahvala Allahu, dž.š.

3. PUT DO ALLAHOVE MILOSTI

- 3.1. Namaz - susret sa Gospodarom
- 3.2. Priprema za namaz
- 3.3. Oblačenje lijepe odjeće za namaz
- 3.4. U svakom dijelu dana se obraćam Allahu, dž.š.
- 3.5. Kaba - tačka orijentacije u namazu
- 3.6. U ramazanu je Allah, dž.š., posebno milostiv
- 3.7. Nek' mirišu avlije
- 3.8. Kraj Kabe sam stajao

4. BOŽIJI POSLANICI PRIJE MUHAMMEDA, A.S.

- 4.1. Božiji poslanici - učitelji svojih naroda
- 4.2. Adem, a.s. - prvi čovjek na Zemlji
- 4.3. Hud, a.s., i njegov narod
- 4.4. Salih, a.s., i njegov narod

5. UČIM KUR'AN I DOVE

- 5.1. Kur'an u mojoj porodici
- 5.2. Sura En-Nas
- 5.3. Sura El-Felek
- 5.4. Tebi se obraćam i Tebe molim dragi moj Allahu
- 5.5. Allah je čuo i uslišao moju molbu

6. PONOVO S MUHAMMEDOM, A.S.

- 6.1. Salavatom se sjećamo Muhameda, a.s.
- 6.2. Muhammed, a.s., bio je marljivo i pouzdano dijete
- 6.3. Muhammedova, a.s., ljubav prema djeci

- 6.4. Prva objava - uči, čitaj
- 6.5. Poslanikovi, a.s., odani prijatelji
- 6.6. Ebu Bekr - iskreni vjernik i drug
- 6.7. Kako je jedna djevojčica voljela svoga oca
- 6.8. Alija - hrabri drug

7. ISLAMSKI SE PONAŠAM

- 7.1. Allah voli ljepotu, čistoću i urednost
- 7.2. Zdrava i čista hrana
- 7.3. Lijepo ponašanje u kući
- 7.4. Poštujemo i uvažavamo drugoga
- 7.5. Briga o prirodi

8. PUTOVANJE KROZ BOSNU I HERCEGOVINU

- 8.1. Moja domovina Bosna i Hercegovina
- 8.2. Bosna i Hercegovina - zemlja bogatstva različitosti

Očekivani rezultati/ishodi učenja

- 16. Navodi i primjenjuje pravila islamskog pozdrava i identificira ljepote selama
- 17. Navodi i objašnjava imanske šarte
- 18. Memoriše i objašnjava Allahova, dž.š., lijepa imena: Rabb, Rahman, Rahim, Malik, Selam, 'Alim
- 19. Pokazuje osjećaj za lijepim ponašanjem (u kući, školi, društvu, na ulici);
- 20. Prepoznaje dobra djela koja je sam učinio i opisuje važnost činjenja dobrih djela u ime Boga
- 21. Navodi i objašnjava islamske šarte
- 22. Usvaja osnovne informacije o Božijim poslanicima Adema, a.s., Huda, a.s., Saliha, a.s., i Muhammeda, a.s., i zaključuje da za dobro djelo slijedi nagrada;
- 23. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje salavat u namazu, dovu prije iftara, sure El-Felek i En-Nas u prigodnim situacijama
- 24. Opisuje Poslanikov, a.s., odnos prema djeci i prijateljima
- 25. Memoriše Prvu Objavu i izdvaja njene poruke
- 26. Prepoznaje značaj čistoće, urednosti i zdrave ishrane te odabire zdrav stil života
- 27. Primjenjuje lijepo ponašanje u kući, odnosu prema drugima i prirodi
- 28. Prepoznaje svoja prava i dužnosti, te prava i dužnosti osoba u okruženju
- 29. Definiše pojmove: namaz, ramazan, sehur, iftar, hadždž, ashab, Kaba
- 30. Objašnjava ulogu pojedinca u očuvanju prirodne i kulturne baštine u zavičaju, domovini i svijetu.

ČETVRTI RAZRED
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje saznanja o vjeri praćenjem kontinuiteta prisustva postojećih tema, te uvođenjem novih o Allahovim poslanicima, raznolikosti svijeta, efikasnom planiranju vremena i islamskom bontonu s ciljem pomaganja učeniku za ulazak u period puberteta i razvijanja identitetskog samopoimanja.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

17. Pratiti, uočavati i poticati intelektualni, emotivni i socijalni razvoj učenika na način primjeren uzrastu
18. Razvijati zdrave temelje u odnosu prema sebi i drugima
19. Motivirati učenika za moralno usavršavanje utemeljeno na vjeri
20. Analizirati načine spoznaje Boga
21. Ukazati učeniku na put dostizanja Allahove, dž.š., milosti
22. Razvijati sposobnosti posmatranja svakodnevnog života u duhu islama i primjenu u praksi
23. Ukazati na ljepotu raznolikosti i analizirati važnost zajedništva
24. Senzibilizirati učenika za uočavanje primjera savršenog Allahovog stvaranja u svijetu oko nas
25. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
26. Odgajati učenika po uzoru Božijih poslanika Idrisa, a.s., Nuha, a.s., i Muhammeda, a.s
27. Podsjetiti učenika na načine obraćanja Allahu, dž.š.
28. Razvijati dimenziju sreće, zajedništva i saosjećanja u mubarek danima
29. Razvijati pravilan odnos učenika prema čovjeku, biljkama i životinjama
30. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja
31. Razvijati snažniji osjećaj pripadnosti Bosni i Hercegovini - zemlji bogatstva i različitosti u evropskom ambijentu
32. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

- 1. ZA SRETNI POČETAK**
 - 1.1. Dova za uspješan početak
 - 1.2. Iskustva moga vjerovanja
 - 1.3. Islamske vrijednosti
 - 1.4. Moj plan rada

- 2. SAVRŠENSTVO ALLAHOVOG, DŽ.Š., STVARANJA**
 - 2.1. Okruženi smo vidljivim i nevidljivim svijetom
 - 2.2. Pčele i mravi - Allahovi primjeri ljudima
 - 2.3. Allah je Milostivi i Samilosni Vladar

- 3. UČIM IZ ALLAHOVE, DŽ.Š., OBJAVE**
 - 3.1. Bio jedan Ebu Leheb
 - 3.2. Uzvišeni Allah pomaže i voli one koji u Njega vjeruju

- 4. VJERUJEMO U POSLANIKE PRIJE MUHAMMEDA, A.S.**
 - 4.1. Idris, a.s., prvi perom piše
 - 4.2. Nuh, a.s., gradi lađu

- 5. IZ ŽIVOTA POSLJEDNJEG BOŽIJEG POSLANIKA**
 - 5.1. Uzorno odrastanje Muhammeda, a.s.
 - 5.2. Poslanik, a.s., ženi se Hatidžom
 - 5.3. Tajno pozivanje vjeri
 - 5.4. Tesnimsko vrelo - ilahija
 - 5.5. Hrabri i odvažni hazreti Omer i dobročinitelj hazreti Osman
 - 5.6. Poslanikova, a.s., djeca i unuci

- 6. BITI AKTIVAN ČLAN ZAJEDNICE**
 - 6.1. Saradnja i pomaganje u porodici
 - 6.2. Zdravljem protiv bolesti

- 7. ŽELIM DA NAUČIM KLANJATI**
 - 7.1. Sastavni dijelovi namaza
 - 7.2. Kome sedždu činiš, brate - ilahija
 - 7.3. Učimo Ettehijjatu
 - 7.4. Allahu moj, oprosti meni i roditeljima mojim - učimo dove s prijevodom
 - 7.5. Ne želim da pokvarim namaz
 - 7.6. Sabah namaz

- 8. BOSNA I HERCEGOVINA JE MOJA DOMOVINA**
 - 8.1. Obilježja moga šireg zavičaja
 - 8.2. Tradicija, kultura i suživot u BiH
 - 8.3. Moj doprinos u čuvanju domovine

- 9. RAZNOLIKOSTI SVIJETA**
 - 9.1. Bogatstvo i raznolikost jezika
 - 9.2. Različitosti među ljudima kao znak Božije milosti

9.3. Vrijednost ljudskog života

10. PUT DO ALLAHOVE MILOSTI

- 10.1. Čovjek koji je davao zekat
- 10.2. Hadž – budimo Allahovi gosti
- 10.3. Ustat ću na sehur
- 10.4. Bajramski običaji

11. ISLAMSKI BONTON

- 11.1. Dova za lijep san i sretan dan
- 11.2. Ponašanje prilikom jela
- 11.3. Kultura govora

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Organizira vrijeme na principima islamskih vrijednosti
2. Razlikuje primjere savršenog Allahovog stvaranja
3. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje sure El-Leheb i En-Nasr, Et-Tehijjatu i dovu Rabbenata...
4. Analizira pouke sura El-Leheb i En-Nasr
5. Opisuje živote poslanika Idrisa, a.s., i Nuha, a.s., te izdvaja pouke iz kazivanja o njima
6. Analizira i interpretira kazivanje o Muhammedu, a.s., tokom njegovog odrastanja, ženidbe i tajnog pozivanja u islam
7. Navodi primjere važnih osoba iz života Muhammeda, a.s., (Hatidža, r.a., hazreti Omer i Osman, Poslanikova, a.s., djeca i unuci), koji su utjecali na muslimansko društvo
8. Navodi i opisuje aktivan život u zajednici i primjenjuje ga
9. Opisuje sastavne dijelove namaza i radnje koje kvare namaz
10. Objašnjava način klanjanja sabah namaza
11. Navodi obilježja šireg zavičaja, domovine i specifičnosti Evropske unije
12. Objašnjava važnost unutar kultura i između skupina
13. Analizira ulogu pojedinca u očuvanju prirodne i kulturne baštine u zavičaju i domovini
14. Izgrađuje pozitivan odnos prema ljudima bez obzira na jezik, rasu, boju kože
15. Navodi i opisuje dijelove posta (sehur, imsak i iftar)
16. Prepoznaje zekat i hadždž
17. Memoriše s prijevodom i uči dove za lahak san i početak dana
18. Primjenjuje islamski bonton prilikom jela i govora

PETI RAZRED

(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje saznanja o vjeri praćenjem kontinuiteta prisustva postojećih tema, te razvija socijalne vještine koje će pomagati učeniku u periodu puberteta i razvijanja identitetskog samopoimanja da gradi odnose, podnosi i rješava interpersonalne konflikte, kao i da se na konstruktivan način nosi sa svojim osjećanjima.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

20. Pratiti, uočavati i poticati intelektualni, emotivni i socijalni razvoj učenika na način primjeren uzrastu
21. Razvijati zdrave temelje u odnosu prema sebi i drugima
22. Motivirati učenika za moralno usavršavanje utemeljeno na vjeri
23. Doprinositi boljem razumijevanju vlastitog identiteta
24. Razvijati samopouzdanje, empatiju, samokritičnost i uvažavanje drugih
25. Odgajati učenika na uzoru Ibrahima, a.s., i Ismaila, a.s., Musa, a.s., i Haruna, a.s.
26. Pratiti i uočavati etape širenja islama do hidžre
27. Sensibilizirati učenika za razumijevanje Božije objave kao milosti ljudima
28. Ukazati učeniku na ljepotu organizovanja života prema principima islama
29. Razvijati sposobnost planiranja vremena prema dnevnim namazima
30. Podsticati učenika na održavanje veze sa Allahom, dž.š., putem namaza
31. Ukazati na ljepotu raznolikosti i analizirati važnost zajedništva
32. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
33. Razvijati dimenziju sreće, zajedništva i saosjećanja u mubarek danima
34. Razumijevanje estetike islama kroz umjetnost
35. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode
36. Upoznati učenika sa proslavljanjem blagdana u kršćanstvu, judaizmu i ostalim uvjerenjima
37. Razvijati snažniji osjećaj pripadnosti Bosni i Hercegovini i ponosa na njeno bogatstvo i različitost u evropskom ambijentu
38. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

10. SJETIMO SE NA POČETKU

- 10.1. Allah, dž.š., nam je dao određene dužnosti
- 10.2. Ja to želim, ja to mogu

11. SOCIJALNE VJEŠTINE

- 11.1. Žao mi je, pogriješio sam
- 11.2. Treba reći hvala
- 11.3. Pismo mom prijatelju
- 11.4. Otkrij ko si i budi to što jesi
- 11.5. Suosjećam sa drugima
- 11.6. Spreman sam da saradujem

12. BOŽIJI POSLANICI

- 12.1. Allahov prijatelj
- 12.2. Poslušnost Bogu i roditeljima
- 12.3. Plemeniti sin plemenitog poslanika
- 12.4. Gradnja Kabe

13. IZ ŽIVOTA MUHAMMEDA, A.S.

- 13.1. Najveći oslonac i podrška
- 13.2. Poziv je upućen
- 13.3. Ilahija: Dođi najdraži
- 13.4. Kršćani su ohrabрили i podržali muslimane
- 13.5. Istrajnost u ostvarenju cilja
- 13.6. Bliže se dani radosti

14. OBJAVE SU MILOST LJUDIMA

- 14.1. Od ropstva do moći
- 14.2. Počinje nova era
- 14.3. Milost je upotpunjena
- 14.4. Vjera nas uči da druge poštujemo

15. MOJ VJERSKI ODGOJ

- 15.1. Pjesma: „Ako pitaš šta je islam“
- 15.2. Allah, dž.š., voli da se pomažemo i volimo
- 15.3. Dječak i njegova majka
- 15.4. Allahu, dž.š., trebamo uvijek zahvaljivati
- 15.5. Biramo vrijednosti

16. NAMAZ I PLANIRANJE VREMENA

- 16.1. Uljepšajmo se za namaz
- 16.2. Prvi mujezin
- 16.3. Kako ukrasiti namaz
- 16.4. Allah, dž.š., je stvorio dan i svjetlo
- 16.5. U smiraj dana zahvaljujem Allahu, dž.š.,
- 16.6. Najljepše sjećanje
- 16.7. Sura El-Kafirun

17. U SUSRET RADOSTIMA RAMAZANA

- 17.1. Ramazan - radost moje duše
- 17.2. Ilahijom i kasidom o ramazanu

18. RAZLIČITOSTI U MOM KOMŠILUKU

- 18.1. Domovina se ljubavlju gradi
- 18.2. Katolički i pravoslavni blagdani
- 18.3. Jevrejski blagdani
- 18.4. Blagdani pripadnika ostalih uvjerenja

Očekivani rezultati/ishodi učenja

- 18. Navodi svoje dužnosti i izvršava ih tačno u vremenski predviđenom okviru
- 19. Izrađuje dnevni plan rada u skladu sa svojim sposobnostima, interesima i uvjerenjima
- 20. Prepoznaje, iz ugla islama, prihvatljivo ponašanje i analizira ga
- 21. Predstavlja svoje stavove, teži ka rješavanju problema i izražava spremnost za saradnju
- 22. Objašnjava određene događaje iz života poslanika Ibrahima, a.s., i Ismaila, a.s., Musa,a.s., i Haruna,a.s., te izdvaja pouke iz kazivanja o njima
- 23. Objašnjava javno pozivanje u islam do hidžre, navodi teškoće koje su prolazili Muhammed, a.s., i prvi muslimani i izdvaja pouke
- 24. Navodi velike Božije objave i njihovo zajedničko porijeklo i poruke
- 25. Opisuje uvjete za namaz
- 26. Organizira svoje vrijeme prema namaskim vremenima kako bi bile zadovoljene potrebe organizacije, porodice i vlastite potrebe
- 27. Objašnjava način klanjanja akšam namaza
- 28. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje ezan, ikamet, suru El-Kafirun, tesbih i zikir poslije namaza
- 29. Analizira pouke sure El-Kafirun u multikulturalnom ambijentu
- 30. Opisuje radosti ramazana i odlučno se prilagođava novim okolnostima koje donosi ramazan
- 31. Analizira svoju ulogu u očuvanju prirodne i kulturne baštine u zavičaju i domovini
- 32. Razvija individualne i kulturne različitosti, te ljude vrednuje na osnovu onoga što jesu, a ne kako izgledaju ili u što vjeruju
- 33. Pokazuje svakodnevnu predanost etičkoj praksi islama
- 34. Revidira svoje prosuđivanje na osnovu novih saznanja i usklađuje ponašanje u duhu islama

ŠESTI RAZRED
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje saznanja o vjeri praćenjem kontinuiteta prisustva postojećih tema, te razvija socijalne vještine koje pomažu učeniku u periodu puberteta, razvijanju i jačanju identiteta kroz identifikaciji učenika s islamskim uzorima iz povijesti s fokusom na sistem islamskih vrijednosti.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

21. Pratiti, uočavati i poticati intelektualni, emotivni i socijalni razvoj učenika na način primjeren uzrastu i motivirati učenika za moralno usavršavanje utemeljeno na vjeri
22. Razvijati zdrave temelje u odnosu prema sebi i drugima
23. Doprinostiti boljem razumijevanju vlastitog identiteta
24. Razvijati samopouzdanje, empatiju, samokritičnost i uvažavanje drugih i drugačijih
25. Otkriti snagu vjere i zajedništva kao pomoć i podršku na svom životnom putu
26. Otkriti i upoznati u vjeri put i način odupiranja negativnim životnim iskušenjima i problemima
27. Otkriti i prihvatiti snagu povjerenja, strpljivosti, istrajnosti, odgovornosti, saradnje, pomaganja, te moć praštanja i potrebu bliskosti s Bogom po uzoru na Božije poslanike Ejuba, a.s., Jakuba, a.s., Jusufa, a.s., Zul Kifla, a.s., Junusa, a.s., Isaa, a.s., i Muhammeda, a.s.
28. Razvijati interpersonalnu komunikaciju i graditi kvalitetne i sigurne odnose prožete ljubavlju, solidarnošću, tolerancijom i dijalogom sa svim ljudima, posebno sa drugima i drugačijima
29. Razvijati sposobnost prevazilaženja konflikata među vršnjacima i u porodičnom ambijentu
30. Razvijati osjećaj za pravednost, pravila, drugačije i raznoliko, ferplej, poštivanje, uvažavanje, prihvatanje i pokazivanje osjećanja
31. Uvažavati individualne razlike, posebno između dječaka i djevojčica.
32. Pratiti i uočavati etape širenja islama od događaja koji su prethodili hidžri
33. Senzibilizirati učenika za razumijevanje Božije objave kao milosti ljudima
34. Ukazati učeniku na ljepotu organizovanja života prema principima islama
35. Razvijati sposobnost planiranja vremena prema dnevnim namazima i podsticati učenika na održavanje veze sa Allahom, dž.š., putem namaza
36. Ukazati na ljepotu i bogatstvo raznolikosti, te analizirati važnost zajedništva i solidarnosti
37. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
38. Razvijati dimenziju sreće, zajedništva i saosjećanja u mubarek danima
39. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode
40. Upoznati učenika sa molitvenim prostorom i molitvama u kršćanstvu, judaizmu i ostalim uvjerenjima, te razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. KAKO POČETI

- 1.1. Moje potrebe i težnje
- 1.2. Uči, čitaj!
- 1.3. Arebica - pismo bosanskog jezika

2. SOCIJALNE VJEŠTINE

- 2.1. Ljut(a) sam, jako sam ljut(a)
- 2.2. Rješavanje sukoba

3. IZ ŽIVOTA BOŽIJEG MILJENIKA

- 3.1. Hidžra - put ka uspjehu
- 3.2. Međusobno pomaganje
- 3.3. Šta možemo zajedno
- 3.4. Poslanikova džamija nekad i sad

4. VRIJEDNOSTI ZAJEDNIČKOG ŽIVOTA

- 4.1. Ja i drugi zajedno
- 4.2. Poštivanje i dobri odnosi
- 4.3. Umijeće stvaranja dobrih odnosa
- 4.4. Na nepravdu pravdom odgovori
- 4.5. Osmijeh i ljubaznost su sadaka
- 4.6. Težnja za srećom

5. VJERA U ŽIVOTU ČOVJEKA

- 5.1. Vjera nas oplemenjuje
- 5.2. Kontinuitet vjerovanja
- 5.3. Božiji poslanici
- 5.4. Živjeti s različitostima
- 5.5. Stvoritelj nam se otkriva u Svojim djelima
- 5.6. Milost Božija
- 5.7. Posljedice mojih djela
- 5.8. Pravednost Božija

6. MOJE OBRAĆANJE BOGU

- 6.1. Različiti oblici molitve
- 6.2. Prilike u kojima se obraćam Bogu
- 6.3. Mjesta hvaljenja i slavljenja Stvoritelja
- 6.4. Kada sunce dostigne svoj vrhunac
- 6.5. Ilahija: Zvao bih Te Gospodaru

7. UZORI ČOVJEČANSTVU

- 7.1. Strpljivost kao vrlina
- 7.2. Moć praštanja
- 7.3. Izvršimo preuzete obaveze
- 7.4. Istraj i kada ti je teško!
- 7.5. Podrška i timski rad
- 7.6. Moji roditelji, moji uzori

8. IZ HIDŽRETSKOG KALENDARA

8.1. Hidžretski kalendar

Očekivani rezultati/ishodi učenja

1. Prepoznaje svoje potrebe i težnje, te razvija pozitivan stav prema životu
2. Uočava da se učenjem i radom dosežu ciljevi u životu
3. Opisuje korake kontrole ljutnje na primjeru uputa Muhammeda, a.s., demokratski predstavlja svoje stavove i sistemski pristupa rješavanju konfliktne situacije
4. Opisuje događaje koji su prethodili hidžri, hidžru i organizaciju života u Medini nakon hidžre, te analizira pouke hidžre
5. Objašnjava pojmove: hidžra, muhadžiri, ensarije, Medinska povelja
6. Navodi, opisuje i primjenjuje poruke Medinske povelje
7. Objašnjava vrijednosti zajedničkog života i analizira sličnosti i razlike
8. Ističe osobine pravednosti, blagosti, samokontrole, solidarnosti, pomaganja, tolerantnosti, ljubaznosti, empatije i asertivnosti
9. Objašnjava značaj vjere u životu čovjeka
10. Navodi i opisuje velike Božije objave i osobine Božijih poslanika
11. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i analizira Ajetul Kursiju, suru El-Maun, Allahova svojstva i određena lijepa Allahova imena
12. Iskazuje interes za spoznajom Stvoritelja
13. Razumije da svi postupci rezultiraju posljedicama na ovom i budućem svijetu
14. Objašnjava svrhu i ulogu molitve u životu vjernika, te navodi različite oblike, prilike i mjesta molitve
15. Opisuje podne namaz
16. Pokazuje toleranciju prema drugačijim načinima ispoljavanja vjere, drugačijim kulturama, običajima i tradicijama, te ljude vrednuje na osnovu onoga što jesu, a ne kako izgledaju ili u što vjeruju
17. Razumije snagu povjerenja, strpljivosti, istrajnosti, odgovornosti, saradnje, pomaganja, te moć praštanja i potrebu bliskosti s Bogom po uzoru na Božije poslanike Ejuba, a.s., Jakuba, a.s., Jusufa, a.s., Zul Kifla, a.s., Junusa, a.s., Isaa, a.s., i Muhammeda, a.s.
18. Prepoznaje uzorite osobine svojih roditelja
19. Pokazuje svakodnevnu predanost etičkoj praksi islama i afirmativno djeluje na vršnjake u izvršavanju dužnosti
20. Revidira svoje prosuđivanje na osnovu novih saznanja i usklađuje ponašanje u duhu islama
21. Objašnjava hidžretski kalendar i upoređuje ga sa gregorijanskim kalendarom, te izdvaja važne datume iz hidžretskog kalendara

SEDMI RAZRED

(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje saznanja o vjeri kontinuiranim proširivanjem postojećih tema i uvođenjem novih o duhovnom i tjelesnom razvoju čovjeka i životu u zajednici s ciljem pomaganja učeniku u razvijanju socijalnih vještina, izgradnji religiozno-moralne dimenzije identiteta, te pronalasku novih uzora i modela koji se nalaze u idealno zamišljenom okviru njihovog vlastitog ostvarenja.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

21. Pratiti, uočavati i poticati intelektualni, emotivni i socijalni razvoj učenika na način primjeren uzrastu i motivirati učenika za moralno usavršavanje utemeljeno na vjeri
22. Razvijati zdrave temelje u odnosu prema sebi i drugima, te pomoći učeniku da upozna sebe u tjelesnom i duhovnom domenu svog razvoja
23. Otkriti i upoznati put u vjeri i načine odupiranja negativnim životnim iskušenjima i problemima
24. Otkriti snagu vjere i zajedništva kao pomoć i podršku na svom životnom putu
25. Doprinositi boljem razumijevanju vlastitog identiteta
26. Razvijati samopouzdanje, empatiju, samokritičnost i uvažavanje drugih i drugačijih
27. Upoznati učenika sa ljudskim pravima u islamu
28. Razviti ljubav prema Bogu i zajednici kao putu u vlastitu slobodu i zajedništvo
29. Otkriti i prihvatiti snagu iskrenosti, strpljivosti, istrajnosti, pravednosti, ljubavi, slobode, moralnosti, mudrosti, lijepog postupanja po uzoru na Božije poslanike: Muhammeda, a.s., Šuajba, a.s., Musaa, a.s., Luta, a.s., Isaa, a.s., Lukmana, a.s.
30. Spoznati Božiji poziv na ostvarenje vlastitog života u vjeri
31. Razviti potrebu povezanosti sa Stvoriteljem kroz različite oblike vjerskih dužnosti
32. Razviti svijest o moći govora u pozitivnom i negativnom kontekstu
33. Upoznati učenika s nastankom i prepoznatljivim elementima nove svjetske kulture pod utjecajem islama
34. Razvijati interpersonalnu komunikaciju i graditi kvalitetne i sigurne odnose prožete solidarnošću, tolerancijom i dijalogom sa svim ljudima, posebno sa drugima i drugačijima
35. Ukazati na ljepotu organizovanja života prema principima islama
36. Razvijati sposobnost planiranja vremena u skladu sa islamskim dužnostima
37. Ukazati na ljepotu i bogatstvo raznolikosti, te analizirati važnost zajedništva i solidarnosti
38. Razvijati kod učenika ljubav i empatiju prema Muhammedu, a.s.
39. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode
40. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

- 1. IDEMO KA USPJEHU**
 - 1.1. Prirodno je težiti uspjehu
 - 1.2. Želje i stvarnost
- 2. GDJE SAM I KO SAM**
 - 2.1. Upoznajmo sebe
 - 2.2. Kako graditi vlastitu ličnost
 - 2.3. Svi smo jedinstveni i trebamo druge
 - 2.4. Moj tjelesni i duhovni razvoj
 - 2.5. Razmirice i sukobi
 - 2.6. Uzori ili ideali u izgradnji identiteta
 - 2.7. Stanja mog srca
- 3. ŽIVOT U ZAJEDNICI**
 - 3.1. Pomozimo potrebne
 - 3.2. Zajedno možemo više
 - 3.3. Kur'an i ljudska prava
 - 3.4. Čuvajmo druge od sebe
 - 3.5. Vjernik drugom želi isto što i sebi
 - 3.6. Džamija - srce džemata
- 4. NAUČIMO OD POSLANIKA, A.S.**
 - 4.1. Allah je uz iskrene
 - 4.2. Strpljenjem do uspjeha
 - 4.3. Poslanik i ljubav prema djeci
- 5. IZ LJUBAVI PREMA BOGU**
 - 5.1. Pred kraj dana zahvalimo Allahu
 - 5.2. Propisuje vam se post
 - 5.3. Izazovi posta
 - 5.4. Obilje ramazana
 - 5.5. Odazivam Ti se, Bože
 - 5.6. Jedinstvo i jednakost
 - 5.7. Žrtva koja približava Bogu
- 6. POSLANICI I MOJ ŽIVOT**
 - 6.1. Koliko smo poštteni
 - 6.2. Sve se dešava s razlogom
 - 6.3. Život u ljubavi i slobodi
 - 6.4. Čuvanje slobode
 - 6.5. Sačuvajmo čistoću duše i tijela
 - 6.6. Iz vrela mudrosti
 - 6.7. Blagodati lijepog postupka
- 7. MOĆ GOVORA**
 - 7.1. Govor nas predstavlja
 - 7.2. Riječi koje nas nadahnjuju

7.3. Zloupotreba govora

8. ISLAM KAO NOVA SVJETSKA KULTURA – POČECI

- 8.1. Islam rađa novu kulturu
- 8.2. Plemići po zaslugama
- 8.3. Allah je lijep i voli ljepotu
- 8.4. Umjetnost koja veliča Boga
- 8.5. Doprinos islama očuvanju kulture BiH

Očekivani rezultati/ishodi učenja

- 21. Utvrđuje da je u ljudskoj prirodi težnja ka uspjehu koji se postiže učenjem i radom
- 22. Definira čovjeka kao biće duha i tijela, te afirmira svjesnu samodisciplinu i samoodgoj
- 23. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i analizira suru Kurejš
- 24. Analizira potrebu i ulogu vjere u duhovnom i tjelesnom razvoju
- 25. Objašnjava pojmove balig, gusul, tejemmum, džunub, sadaka, sadekatu-l-fitr, zekat, kurban
- 26. Identificira Muhammeda, a.s, kao najljepši uzor
- 27. Analizira život u zajednici iz ugla islama
- 28. Opisuje načine pomaganja u islamu i pomaže one kojima je pomoć potrebna
- 29. Objašnjava ljudska prava u islamu i komparira ih sa onima koje propisuju ljudi
- 30. Opisuje bitke na Bedru i Uhudu i analizira ih s ciljem izdvajanja pouka
- 31. Prepoznaje da je put do uspjeha zahtjevan i da se ciljevi dosežu uz strpljivost i iskrene namjere, te da je Allah, dž.š., uz srpljive i iskrene
- 32. Analizira Muhammedovu, a.s., ljubav prema djeci
- 33. Objašnjava svrhu i ulogu islamskih dužnosti u životu vjernika
- 34. Objašnjava ikindiju namaz
- 35. Analizira snagu iskrenosti, strpljivosti, istrajnosti, poštenja, pravednosti, ljubavi, slobode, moralnosti, mudrosti i lijepog postupanja po uzoru na Božije poslanike: Muhammeda, a.s., Šuajba, a.s., Musaa, a.s., Luta, a.s., Isaa, a.s., Lukmana, a.s.
- 36. Identificira govor kao blagodat Božiju i analizira pozitivne i negativne posljedice ljudskog govora
- 37. Navodi elemente islamske kulture, opisuje ulogu ljepote u islamskoj umjetnosti, te prepoznaje svoju ulogu u njenoj afirmaciji i čuvanju
- 38. Navodi istaknute ličnosti koje su doprinijele razvoju islamske kulture na lokalnom i globalnom nivou
- 39. Pokazuje svakodnevnu predanost etičkoj praksi islama i afirmativno djeluje na vršnjake u izvršavanju dužnosti
- 40. Revidira svoje prosuđivanje na osnovu novih saznanja i usklađuje ponašanje u duhu islama

OSMI RAZRED

(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Produbljuje i osvještava saznanja o vjeri proširivanjem postojećih tema i uvođenjem novih o svom duhovnom i tjelesnom razvoju, smislu ličnog i zajedničkog života, pitanja spolnosti, a sve s ciljem daljeg formiranja identiteta, doživljaja vjere u svakodnevnom životu konstantno razvijajući ljubav prema Bogu.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

21. Otkriti snagu slobodne volje i Božijeg određenja u životu čovjeka
22. Otkriti vlastite sposobnosti kao Božije blagodati radi lakšeg pronalaženja životnog cilja i ostvarenja uspjeha
23. Otkriti i upoznati potrebe duše i načine njihovog zadovoljenja radi Božijeg zadovoljstva i vlastite sreće
24. Razviti potrebu povezanosti sa Stvoriteljem kroz različite oblike vjerskih dužnosti
25. Na temelju islamskog učenja svjesno i odgovorno donositi životne odluke
26. Upoznati život Božijih poslanika Davuda, a.s., Sulejmana, a.s., Muhammeda, a.s., radi pronalaženja vlastitog puta u oblikovanju života
27. Razvijati sposobnost vlastitog preispitivanja radi suočavanja s grijesima i njihovim posljedicama
28. Unaprijediti svijest o tevbi-pokajanju kao pozivu na odgovorno ponašanje i dostizanju Allahove milosti
29. Razviti pozitivan stav, nadu i pogled prema životu s ciljem ostvarenja sreće na Dunjaluku i Ahiretu
30. Osvještavati značaj savjesnog obavljanja svojih dužnosti i aktivnog učešća u životu porodice, zajednice i društva
31. Razviti osjećaj za dobro, želju za moralnim usavršavanjem po uzoru na Muhammeda, a.s.
32. Upoznati i prihvatiti seksualnost kao temeljno određenje čovjeka
33. Prilagoditi »govor vjere« iskazivanju vlastitih životnih iskustava
34. Pratiti i uočavati etape širenja zajednice muslimana
35. Razumijevati značaj Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i ulogu jedinke u zajednici
36. Upoznati učenike s jedinstvenim obilježjima našeg kuturno-historijskog naslijeđa radi njegovanja vlastite kulture i građenja identiteta u njoj uz uvažavanje kulture i identiteta drugih i drugačijih
37. Razviti svijest o značaju obilježavanja mubarek dana i noći
38. Unaprijediti svijest o značaju savjetovanja, zajedničkog života, vizionarstva i domoljublja na primjerima iz života Muhammeda, a.s.
39. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu
40. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

10. U SVJETLU BOŽIJEG ODREĐENJA

- 10.1. Izazovi i nade
- 10.2. Poželjne kompetencije mladih

11. POTREBE MOJE DUŠE

- 11.1. Čistoća u duhovnosti
- 11.2. Kako da završim dan
- 11.3. Poruke kunut-dove
- 11.4. Namazi s posebnim povodima
- 11.5. Prva hutba
- 11.6. Upoznajmo Zakon Božiji
- 11.7. Vrednovanje djela u Zakonu Božijem
- 11.8. Prijevod Kur'ana na bosanskom jeziku
- 11.9. Čuvanje Tradicije

12. UČIM OD DRUGIH

- 12.1. Mudrost u prosuđivanju
- 12.2. Melodija i poruke Zebura
- 12.3. Blagodati Božije približavaju nas Bogu
- 12.4. Osvježanje razumijevanja kroz Bibliju i Evanđelja
- 12.5. Koliko smo pravedni

13. VLASTITO PREISPITIVANJE

- 13.1. Greške, grijesi i posljedice
- 13.2. Priznanje i vlastita odgovornost
- 13.3. Savjest kao ogledalo duše

14. KAKO UREDITI ŽIVOT

- 14.1. Život u vjeri, nadi i ljubavi
- 14.2. Kontinuitet života
- 14.3. Radost života
- 14.4. Posljedice griješenja

15. MORALNOST U ŽIVOTU

- 15.1. Moralni izazovi
- 15.2. Želim biti moralan
- 15.3. Najljepši uzor
- 15.4. Moralnost u svjetlu Poslanikove porodice

16. ZAJEDNICA MUSLIMANA

- 16.1. Razvoj zajednice muslimana
- 16.2. Oblici muslimanskog zajedništva
- 16.3. Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini

- 16.4. Moj doprinos Islamskoj zajednici
- 16.5. Islamska kultura u Bosni i Hercegovini
- 16.6. Materijalni izraz duhovnosti

17. MUBAREK DANI I NOĆI

- 17.1. Odabrani dani
- 17.2. Odabrane noći
- 17.3. Ibadet u odabranim danima i noćima

18. IZ ŽIVOTA MUHAMMEDA, A.S.

- 18.1. Savjetovanjem do uspjeha
- 18.2. Zajednički život traži kompromise
- 18.3. Vizionarstvo Poslanika, a.s.
- 18.4. Težnja za zavičajem

Očekivani rezultati/ishodi učenja

- 21. Opisuje slobodnu volju i Božije određenje
- 22. Navodi vlastite sposobnosti i analizira načine ostvarenja životnog cilja i uspjeha
- 23. Identificira potrebe duše i analizira načine njihovog zadovoljenja
- 24. Analizira potrebu povezanosti sa Stvoriteljem kroz različite oblike vjerskih dužnosti
- 25. Objašnjava namaze: jaciju, džumu, bajram i nafile s posebnim povodom
- 26. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje poruke kunut-dove i Sejjidul istigfara
- 27. Definiše pojmove šerijat i izvori šerijata, analizira značaj Božijeg zakona i klasificira ljudske postupke - „efalul-mukellefin“
- 28. Opisuje značaj čitanja i razumijevanja poruka Kur'ana iz prijevoda na bosanskom jeziku, te razlikuje tekst Kur'ana i hadisa
- 29. Analizira mudrost u prosuđivanju Davuda i Sulejmana, a.s., te razlikuje tekst Zebura, Biblije i evanđelja iuočava sličnosti u monoteističkim religijama
- 30. Prepoznaje i prosuđuje pravednost na primjeru kazivanja o Muhammedu, a.s., i Ukkašu
- 31. Analizira grijeh, vrste grijeha, istigfar, tevbu
- 32. Pokazuje pozitivan stav, nadu i pogled prema životu s ciljem ostvarenja sreće na Dunjaluku i Ahiretu
- 33. Opisuje izazove u odrastanju i ponaša se u skladu s učenjem islama
- 34. Prihvata Muhammeda, a.s., za svog moralnog uzora i pronalazi pouke iz života njegove porodice
- 35. Opisuje i objašnjava razvoj zajednice muslimana, te osmišljava vlastite aktivnosti s ciljem jačanja zajedništva u svom okruženju
- 36. Definiira kasabu, šehar, varoš, turbe, medresu i analizira urbano uređenje bosanskih šehera, običaje i kulturu Bošnjaka nekada i sada
- 37. Objašnjava značaj mubarek dana i noći i ibadeta u njima
- 38. Analizira pouke Bitke na Hendeku, Ugovora na Hudejbiji i Oslobođenja Mekke
- 39. Identificira primjere vizionarstva Muhammeda, a.s., i analizira odnos prema domovini
- 40. Pokazuje svakodnevnu predanost etičkoj praksi islama i afirmativno djeluje na vršnjake u izvršavanju dužnosti te revidira svoje prosuđivanje na osnovu novih saznanja i usklađuje ponašanje u duhu islama

DEVETI RAZRED

(2 sata sedmično – 68 sati godišnje)

CILJ NASTAVNOG PREDMETA

Adekvatno odgovoriti mladima na pitanja: ko su i kuda će dalje, šta planiraju biti u budućnosti, o spolnosti i dvostrukim moralnim normama, kako nadići grupni pritisak vršnjaka, kako razviti samoosjećanje, samopoštovanje, samopouzdanje, sposobnost donošenja odluka, oblikovanja identiteta i individualiteta u susretu s drugima u multikulturalnom kontekstu a sve s ciljem doživljaja vjere u svakodnevnom životu uz konstantan razvoj ljubavi prema Bogu.

ZADACI NASTAVNOG PREDMETA

20. Spoznati snagu vjere u prelaženju životnog puta uz Božiju pomoć
21. Pomoći mladom čovjeku da se odupre nekonvencionalnim alternativama u životu, uz naglašenije prisustvo moralnosti
22. Razvijati pozitivne slike o sebi, društvu i svijetu u cilju preventivnog djelovanja od poroka i beznada u svjetlu Božije poruke
23. Pružiti pomoć mladima u izboru i biranju uzora, vođe i sl., u svijetlim primjerima poslanika, i časnih ljudi iz historije islama
24. Nastaviti oblikovanje identiteta mladih kroz vjersku i nacionalnu pripadnost
25. Unaprijediti svijest o značaju završnih poruka Objave i Muhammeda, a.s.
26. Razvijati pozitivnu sliku o osobinama i doprinosima pravednih halifa
27. Razvijati svijest o spolnosti, zajedništvu u različitosti i individualnosti unutar tog zajedništva u svjetlu Božijih zakona
28. Sumirati ključne pouke iz života Božijih poslanika radi pronalaženja vlastitog puta u oblikovanju svog života
29. Pružiti pomoć mladima u prevazilaženju predrasuda i konflikta u duhovnoj i materijalnoj sferi života
30. Pronaći ključ pozitivnog rješenja mladalačke krize u interakciji sa drugima, uz razvijanje samoosjećanja, samopouzdanja i samorespekta
31. Osnajziti mlade pred neizvjesnošću koju donosi neizvjesna budućnost, npr. nezaposlenosti, uništavanju životne sredine, prenaseljenosti, političke krize i sl.
32. Osposobiti mlade za zadatke i obaveze koje donosi samostalnost
33. Unaprijediti svijest o odgovornosti prilikom korištenja društvenih mreža i medija općenito
34. Razviti svijest o važnosti značajnih datuma hidžretskog kalendara
35. Razvijati pozitivnu sliku o vlastitoj vjeri, kulturi, tradiciji i kulturnom naslijeđu
36. Unaprijediti ekološku svijest na temelju učenja islama

37. Razvijati svijest o povezanosti tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u Bosni i Hercegovini i evropskom ambijentu
38. Unapređivati svijest o značaju temeljnih postulata interkulturalnog odgoja i ljudskog dostojanstva i slobode

PROGRAMSKI SADRŽAJI

Nastavni sadržaji

1. U OKRILJU DOVE

- 1.1. Bože, osnaži me
- 1.2. Dova, moje najjače oružje
- 1.3. Oslonac koji imam i kada svi drugi nestanu

2. IZABERI SVOJ PUT

- 2.1. Put ka samostalnosti
- 2.2. Moje sklonosti
- 2.3. Druženje i prijateljstvo
- 2.4. Dobro je moj izbor
- 2.5. Smisao života

3. NAŠA DOMOVINA I IDENTITET

- 3.1. Bosansko susretanje sa islamom
- 3.2. Ahdnama - bosanska "karta slobode"
- 3.3. Islam i identitet Bošnjaka

4. IZ ŽIVOTA MUHAMMEDA.A.S.

- 4.1. Poslanikov, a.s., hadž
- 4.2. Kraj objave i poslanstva
- 4.3. Pravedne halife

5. SAVRŠENO BOŽIJE STVARANJE

- 5.1. Sve je stvoreno u paru
- 5.2. Težnja ka suprotnom spolu
- 5.3. Smisao porodičnih odnosa

6. POTRAGA ZA SREĆOM

- 6.1. Poslanici - orijentiri u pronalaženju sreće
- 6.2. Ja i svijet u kojem živim
- 6.3. Religioznost među mladima
- 6.4. Vjerska tolerancija
- 6.5. Slobodno vrijeme
- 6.6. Živjeti vrijednosti
- 6.7. Između dobra i zla
- 6.8. Ko upravlja mojim životom
- 6.9. Vjera i virtualna stvarnost

7. IZBOR IZ HIDŽRETSKOG KALENDARA

8. ISLAMSKA KULTURA U BOSNI I HERCEGOVINI

- 8.1. Vakuf nekad i sad
- 8.2. Kultura stanovanja
- 8.3. Kultura odijevanja
- 8.4. Kultura ishrane
- 8.5. Ekologija u islamu

Očekivani rezultati/ishodi učenja

21. Analizira snagu dove u prevazilaženju životnih izazova uz Božiju pomoć
22. Memoriše s prijevodom, pravilno izgovara i primjenjuje poruke namaske dove, sure El-Fil i El-Asr
23. Navodi nekonvencionalne alternative u životu, diskutuje i kritički se odnosi prema njima, te izdvaja načine njihovom odupiranju
24. Prepoznaje poroke duhana, alkohola, droge, kocke, bluda, prostitucije i argumentuje njihove štetne posljedice
25. Pružiti pomoć mladima u izboru i biranju uzora, vođe i sl., u svijetlim primjerima poslanika i časnih ljudi iz historije islama
26. Objašnjava prolaznost života na primjeru preseljenja Muhammeda, a.s.
27. Obrazlaže utjecaj islama na identitet Bošnjaka
28. Upoređuje poruke Ahdname sa savremenim konvencijama o ljudskim pravima
29. Izdvaja i analizira poruke Oproštajnog govora i sure En-Nasr
30. Opisuje živote pravednih halifa, navodi njihove doprinose, izdvaja pouke i primjenjuje ih
31. Identificira Božije stvaranje u paru na primjerima dan-noć, muško-žensko, plus-minus...
32. Podržava prirodni koncept u pitanju spolnosti
33. Izdvaja i koristi pouke iz života Božijih poslanika
34. Opisuje religioznost među mladima i primjenjuje vlastitu vjeru
35. Pravilno i efikasno raspoređuje svoje vrijeme u svjetlu poruka sure Asr
36. Pokazuje samopouzdanje i samokritičnost u odnosu prema virtuelnoj stvarnosti i rješavanju mladalačke krize
37. Definiše instituciju vakufa, navodi primjere, objašnjava njegovu ulogu kroz vrijeme i vrednuje njegov značaj za zajednicu
38. Analizira kulturu stanovanja, odijevanja i ishrane u islamu
39. Podržava ekološku svijest utemeljenu na islamskom učenju
40. Pokazuje svakodnevnu predanost etičkoj praksi islama i afirmativno djeluje na vršnjake u izvršavanju dužnosti te revidira svoje prosuđivanje na osnovu novih saznanja i usklađuje ponašanje u duhu islama

KLJUČNE KOMPETENCIJE

Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku	<ul style="list-style-type: none">• čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove• piše razne vrste tekstova za različitu namjenu i publiku• pripovijeda i sluša radi prijenosa i razumijevanja informacija s uvažavanjem u različitim situacijama i u različite svrhe u konstruktivnome i kritičkome dijalogu• kritički ocjenjuje različite oblike komunikacije• izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju
Matematička pismenost	<ul style="list-style-type: none">• sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti• poštivanje istine kao temelja matematičkog razmišljanja
Kompetencija u nauci i tehnologiji	<ul style="list-style-type: none">• sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija• odabir i zamjena načina prikazivanja ako i kada je to potrebno

	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda • kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama • razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj)
Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka)	<ul style="list-style-type: none"> • kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u virtuelnim društvenim mrežama • savjest o razlikama između realnog i virtuelnog svijeta • upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo • korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja • poštovanje privatnosti kod korištenja društvenih mreža, poštivanje etičkih načela, prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti dobijenih informacija, upotreba mreža za širenje horizonta
Tjelesno-zdravstvena kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • prihvatanje i promovisanje zdravih stilova ponašanja, adekvatnih prehrambenih navika i tjelesnih aktivnosti koje omogućavaju pojedincu kvalitetan i zdrav život • formiranje pozitivne slike o sebi, sposobnost da se sebi omogući zdrav život i da se u vlastitom okruženju promoviše zdrav život
Učiti kako se uči	<ul style="list-style-type: none"> • razvija suodgovornost za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ razvija savjest o vlastitim mogućnostima, jakim i slabim stranama, stilovima učenja, inteligenciji, kao i o sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja • razvija sposobnost popravljanja, poboljšavanja (samoregulacije): <ul style="list-style-type: none"> ▪ unaprijed planira, izvršava, kontrolira, radi korekcije različitih oblika komunikativnih aktivnosti (recepcije, interakcije, produkcije, medijacije) • upotrebljava različite metode i strategije učenja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ poznaje i svjesno upotrebljava različite strategije učenja ▪ stječe sposobnost otkrivanja najuspješnijega i najbržega načina učenja, odabire različite mogućnosti i primjenjuje najbolje u praksi ▪ razvija kritički stav o tome što učenik u školi uči i o vlastitome procesu učenja ▪ organizira vlastito učenje, razvija upornost • razvija samomotivaciju, samopouzdanje te potrebu za kontinuiranim učenjem
Socijalna i građanska kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za i poštivanje drugih kultura • Razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika neke grupe u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta

	<ul style="list-style-type: none"> • Svijest o evropskom i svjetovnom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta • Poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica, u kojima se govori određeni strani jezik • Razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uvažavanje karakterističnih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja) ▪ Uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.) ▪ Uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma) ▪ Konstruktivno komuniciranje i poštivanje u društvenim situacijama i međuosobnoj komunikaciji.
<p>Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Upravljanje projektima • Prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana • Rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način • Konstruktivno surađivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada • Upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti.
<p>Kulturna svijest i kulturno izražavanje</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Izbjegavanje stereotipa, prihvatanje kompromisa, razvijanje ličnog integriteta i poštivanje integriteta drugih, primjerno samopouzdanje • Konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije • Poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, cijenjenje umjetničkog rada i kulturnih događaja • Uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvedbama i razvijanje osjećaja za lijepo
<p>Kreativno-produktivna kompetencija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ sažimanje, generaliziranje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentiranje teza) • Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanje, te osjećaj za estetske vrijednosti • Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ sposobnost tolerisanja suprotnih ideja ▪ samostalno donošenje zaključaka ▪ razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje vlastitog stanovišta i sistema vrijednosti ▪ razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama. • Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> ▪ omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija ▪ razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih

Posao nastavnika islamske vjeronauke u osnovnoj školi može obavljati lice sa odgovarajućim stručnim zvanjem i minimalno 240 ECTS bodova, koje ima završen jedan od islamskih fakulteta i važeću saglasnost Islamske zajednice.

Pod islamskim fakultetima podrazumijevaju se:

22. Fakultet islamskih nauka u Sarajevu,
23. Islamski pedagoški fakultet u Zenici,
24. Islamski pedagoški fakultet u Bihaću,
25. Fakultet za islamske studije u Novom Pazaru,
26. te islamski fakulteti u inozemstvu sa nostrificiranom diplomom uz položenu pedagoško-didaktičko-metodičku grupu predmeta.

Pod odgovarajućim zvanjima podrazumijevaju se:

1. profesor/bachelor islamskih nauka,
2. profesor/bachelor islamske teologije,
3. bachelor teologije,
4. diplomirani teolog,
5. profesor islamskih teoloških studija,
6. profesor,
7. profesor/bachelor islamske vjeronauke i religijskog odgoja,
8. profesor religijske pedagogije,
9. profesor islamske pedagogije,
10. diplomirani profesor islamske vjeronauke,
11. bakalaureat/bachelor islamske vjeronauke,
12. master/magistar islamske vjeronauke,
13. master/magistar religijske pedagogije,
14. master/magistar religijske edukacije,
15. master/magistar teolog, magistar islamskih nauka,
16. te ostali srodni profili sa definiranih islamskih fakulteta.

Izuzetno posao nastavnika islamske vjeronauke u osnovnoj školi može nastaviti obavljati i lice zatečeno na poslovima nastavnika islamske vjeronauke sa ugovorom o radu na neodređeno vrijeme koje za to ima saglasnost Islamske zajednice.

3. **KATOLIČKI VJERONAUK**
4. **PRAVOSLAVNI VJERONAUK**

INTERDISCIPLINARNA GRUPA PREDMETA

1. **PODUZETNIŠTVO**
2. **KARIJERNA ORIJENTACIJA**
3. **ANTIKORUPCIJA**

XI.

**UČENICI SA POSEBNIM ODGOJNO –
OBRAZOVNIM POTREBAMA**

Nastavnim planom i programom/Kurikulumom osigurava se učenicima s posebnim odgojno- obrazovnim potrebama uslovi za učenje u skladu s njihovim mogućnostima i potrebama.

Prema *Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj školi* (2004., 2005., 2007., 2011., 2015. i 2016), među učenike

s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama ubrajamo učenike s teškoćama različitih pojava i nivoa oštećenja te darovite. Radi se o raznovrsnoj grupi učenika za koje su nužne razlike u ciljevima, odnosno očekivanim postignućima/ishodima, sadržajima i metodama učenja i poučavanja u skladu s njihovim individualnim sposobnostima i posebnostima. *Nastavnim planom i programom/Kurikulumom* osiguravaju se uslovi za praćenje odgojno-obrazovnog procesa i učenicima koji zbog bolesti ne mogu duže vrijeme pratiti nastavu.

Sve grupe učenika zahtijevaju prilagođavanje odgojno-obrazovnog procesa, odnosno odgojno-obrazovnu podršku različitih vrsta i nivoa (obrazac IPP). Nužna pretpostavka u planiranju kurikuluma za rad s učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama trajno je i kvalitetno profesionalno usavršavanje kadrova te saradnja među svim nositeljima odgojno-obrazovnoga procesa u radu s učenicima: od nositelja odgojno obrazovne politike do osoblja u odgojno-obrazovnoj ustanovi, vanjskih stručnjaka i saradnika, međuresornih ustanova, porodica, lokalne zajednice i udruženja. Načini pomoći i podrške i organizaciji rada s učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama, konkretnije su uređena „Pravilnikom o odgoju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u redovnim osnovnim školama Tuzlanskog kantona“ ("Službene Novine TK", br:8/17) i „Pravilnikom o bržem napredovanju učenika i završavanje dva razreda u istoj školskoj godini“ ("Službene Novine TK", br: 17/17).

U tu svrhu odgojno-obrazovna ustanova ima mnogostruke zadatke, osigurati učenicima potrebnu podršku koja se ostvaruje u ustanovi ili/i izvan nje. U saradnji s lokalnom zajednicom razvijati mreže službi i programa za direktnu podršku učenicima s posebnim odgojno- obrazovnim potrebama, porodicama te odgojno-obrazovnim ustanovama koje pohađaju.

Sistemske dodiplomskim i poslijediplomskim studijima te stalnim stručnim razvojem učitelja, nastavnika i stručnih suradnika osigurava se potrebna osposobljenost za rad s učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama i njihovim roditeljima.

Ovo uključuje prepoznavanje potreba i poznavanje osobina učenika s teškoćama i darovite djece, poznavanje odgojno-obrazovnih metoda i oblika rada i njihovu stvarnu primjenu, pogotovo poznavanje izvođenja individualizirane i diferencirane (razlikovne) nastave i vrednovanja uspješnosti, vodeći računa o mogućnostima svakog učenika, njegovim talentima i potrebi za uspjehom.

1. Učenici s teškoćama

Cilj je *Nastavnog plana i programa/Kurikuluma* omogućiti polaznicima osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja sticanje najvišeg nivoa znanja, sposobnosti i vještina u skladu s njihovim mogućnostima za samostalan i uspješan život, ispunjen učenjem, radom, samopoštovanjem i opštim zadovoljstvom a u skladu sa „Pravilnikom o odgoju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u redovnim osnovnim školama Tuzlanskog kantona“.

Uključujuće (inkluzivno) obrazovanje temelji se na osiguravanju uslova, koji u redovnom školskom sistemu, zajedno s vršnjacima, omogućuje učenicima s teškoćama sticanje što više očekivanih postignuća/ ishoda. Odgojno-obrazovna ustanova postaje interaktivna zajednica koja uči i koja teži učenicima osigurati iskustvo uspješnosti i pripremu za svijet rada i život u odrasloj dobi.

Nastavni plan i program/ Kurikulum uređuje i odgojno-obrazovnu ponudu učenicima čije mogućnosti dopuštaju praćenje posebnih programa koji se odnose na sticanje znanja, razvijanje sposobnosti i vještina potrebnih za što neovisnije svakodnevno življenje i aktivno uključivanje u radnu okolinu i neposredno društveno okruženje.

Uključivanje u odgojno-obrazovni sistem

Učenici s teškoćama uključuju se u odgojno-obrazovni sistem uz odgovarajuće mjere podrške u različitom opsegu, a prema ličnim potrebama, što se uređuje pratećim podzakonskim aktima. Posebno je važno

osigurati dostupnost do prilagođenih oblika odgojno-obrazovnog rada te drugih stručnih službi i službi podrške i programa.

Uključivanje u sistem

Osnovna škola	-kurikulum zajedničke jezgre ZJNPP i diferencirani (razlikovni) kurikulum uz dodatnu stručnu podršku -kurikulum zajedničke jezgre ZJNPP i diferencirani (razlikovni) kurikulum s individualiziranim planom i programom
Odgojno-obrazovna ustanova pod posebnim uslovima	-posebni kurikulum unutar posebnog odjeljenja u školskoj ustanovi - poseban kurikulum za učenike s većim teškoćama -kurikulum zajedničke jezgre i diferencirani (razlikovni) kurikulum uz dodatnu stručnu podršku
Nastava u kući, nastava u bolnici	-kurikulum zajedničke jezgre ZJNPP i posebni skraćeni kurikulum

Učenici s teškoćama koji su uključeni u razredna odjeljenja osnovnih škola dobivaju cjelovitu i pojedincu primjerenu podršku koju izvodi sama odgojno-obrazovna ustanova u saradnji sa službama podrške na nivou lokalne i područne/mjesne zajednice. Stručna služba matične odgojno-obrazovne ustanove uz pomoć učitelja odnosno nastavnika te drugih stručnjaka, prema potrebi, izrađuje individualizirani program (na propisanom obrascu) a kojim se prati i po potrebi revidira.

Individualizirani kurikulum zasnovan je na zajedničkoj jezgri ZJNPP i lokalnom diferenciranom (razlikovnom) kurikulumu, a izrađuje se prema stručnoj procjeni učenikovih sposobnosti i mogućnosti, kako bi se pratio njegov uspjeh u postizanju odgojno-obrazovnih ciljeva. Planiranje individualiziranog kurikuluma počiva na realno postavljenim ciljevima, polazi od učenikovih sklonosti, od njegovih prepoznatih mogućnosti, a sadržava i podatke o potrebnim oblicima podrške, toku provođenja podrške te postignutim ishodima.

Kada se procjenjuju mogućnosti pripreme učenika za svijet rada i uključenje u stručno obrazovanje, u planiranje individualiziranoga kurikuluma uključuje se i učenik, roditelj, te predstavnik ustanove za zapošljavanje i mogući poslodavac.

Napredovanje učenika s teškoćama u višim razredima osnovne škole, podržava se uvođenjem zamjenske nastave koja omogućava učeniku izbor predmeta u kojima je najuspješniji, a oslobađa ga onih predmeta i sadržaja koji ne odgovaraju njegovim sposobnostima. Zamjenska nastava ima za cilj usmjeriti učenika prema sticanju znanja i vještina te razvoju sposobnosti koje će ga pripremiti za stručno obrazovanje, te uvesti u svijet rada.

U odgojno-obrazovne ustanove pod posebnim uslovima uključuju se učenici kojim praćenjem odgojno-obrazovnog procesa u redovnim ustanovama, i uz pomoć ponuda podrške ne odgovara njihovim sposobnostima. Cilj je redovnih i posebnih kurikuluma u ovim ustanovama osposobiti učenike za uključenje u svakodnevni život u što redovnijim uslovima, u skladu s dobi učenika.

Odgojno-obrazovna područja posebnog programa su:

- **Praktično-lično područje:** briga o sebi, život u kući i domu: usvojiti kulturno-higijenske i zdrave prehrambene navike, prepoznati opasne situacije, samostalno ili uz podršku izvršavati jednostavne domaćinske poslove i učestvovati u poslovima koji pridonose kvalitetu života.
- **Društveno-spoznajno područje:** snalaženje u okolini, komunikacijska i numeričko/matematička pismenost: snalaziti se pri kretanju, znati se služiti javnim prijevozom, hitnim, zabavnim, kulturnim i javnim uslugama, razlikovati osnovne vremenske odrednice, steći osnovnu pismenost na maternjem jeziku i numeričko/matematičku pismenost; izražavati se verbalno, neverbalno i pisano; izražavati se korištenjem smislenih simbola, riječi, rečenica, brojeva, boja i znakova.
- **Slobodno vrijeme i stvaralačko područje:** društveno-zabavne i izražajno-stvaralačke aktivnosti: učestvovati u društveno-zabavnim aktivnostima i događanjima u užoj i široj društvenoj sredini; izabrati načine i sadržaje za provođenje slobodnoga vremena; estetsko oblikovanje različitih materijala različitim tehnikama.
- **Društveno-emocionalno područje:** odnos prema sebi, drugima i okolini: ovladati sobom, oponašati

prikladna ponašanja u odnosu prema sebi i drugima, razlikovati poželjno od nepoželjnog ponašanja, oponašati i izabrati nenasilne oblike sporazumijevanja te one kojima izražava i štiti svoja temeljna prava, osjećaje i samosvijest (asertivnost).

- **Tjelesno-zdravstveno područje:** motoričke vještine i poticaji: prepoznavati i upravljati motoričkim i osjetilnim/čulnim podražajima, stanjima i djelovanjima; razvijati mišićnu snagu i usklađenost pokreta, posmatrati, slušati, oglašavati se, mirisati, dodirivati, razlikovati podražaje te ih smisleno i stvaralački povezivati, sudjelovati u sportsko-rekreativnim aktivnostima.
- **Radno-proizvodno područje:** radno-stvaralačko izvođenje: oponašati i izvoditi samostalno, ili uz pomoć, jednostavnih radnih i proizvodnih postupaka, pravilno rukovati radnim sredstvima i čuvati se mogućih opasnosti pri radu.

Za učenike koji, zbog bolesti, duže vrijeme ne mogu pohađati nastavu uvodi se nastava u kući, izvode je učitelji, nastavnici i saradnici škole koju učenik pohađa. Također se organizira nastava u bolnici za učenike koji se nalaze na dužem bolničkom liječenju, a provode je stručni radnici najbliže odgojno-obrazovnoj ustanovi. Ovi se oblici odgojno-obrazovnog rada provode u skraćenom sadržajnom i vremenskom opsegu, a odnose se na redovne i posebne programe.

2. Talentirani i daroviti učenici

Nastavni plan i program/ Okvirni kurikulum osigurava talentiranim i darovitim učenicima prepoznavanje i razvoj njihovih mogućnosti. Odgojno-obrazovna ustanova dužna je otkrivati talentirane i darovite učenike te osigurati razvoj njihovih sposobnosti, usmjeriti se na zadovoljavanje posebnih spoznajnih, socijalnih, emocionalnih i tjelesnih potreba talentiranih i darovitih učenika, uz stalno praćenje i vrednovanje njihovih postignuća u skladu sa „Pravilnikom o napredovanju, vrednovanju i ocjenjivanju učenika u osnovnoj školi“ iz 2015. godine, te „Pravilnikom o bržem napredovanju učenika i završavanje dva razreda u istoj školskoj godini“ ("Službene Novine TK" br: 17/17) ako za to ima uslova i interesa učenika i roditelja.

Iako među talentiranim i darovitim učenicima postoje znatne razlike, opisuju se kao one koji imaju veće spoznajne mogućnosti, razvijenu sposobnost bržeg razumijevanja složenih ideja i pojmova, uče brže i s dubljim razumijevanjem od svojih vršnjaka, pokazuju veliku znatiželju za određeno područje, stvaralačke mogućnosti, domišljatost i sposobnost stvaranja velikog broja ideja te sposobnost sagledavanja s različitih gledišta. Talentirani i daroviti učenici mogu imati teškoće koje ometaju prepoznavanje postojanja talenta ili darovitosti. Teškoće mogu biti na motoričkom, čulnom/ osjetilnom, emocionalnom planu, odnosno u učenju i ponašanju. Nestalna su u radu, ne završavaju zadatke, u neprestanom su nemiru i slično. Doimaju se prosječnim i ispodprosječnim, postižu ishode ispod svojih mogućnosti. Ova djeca i učenici zahtijevaju posebno dijagnostičko ispitivanje i pažljivo osmišljenu podršku.

Za darovite učenike sačinjava se individualizirani kurikulum koji sadržajem i količinom odgovora potrebama pojedinca ili grupe. Kurikulum treba da odražava napredni nivo mišljenja i rješavanja problema, što i jest svojstvo ovih učenika, dubina i složenost sadržaja koji im pruža odgovarajući izazov i težinu te priliku za stvaralačko izražavanje. Individualizirani kurikulum učeniku omogućava i uključuje oblike podrške kojima se otklanjaju ili smanjuju prepreke za postizanje postavljenih ciljeva.

Način organizacije odgojno-obrazovnoga rada i programa za darovite učenike

Škola osigurava učenicima uključenost u odgojno-obrazovni program u skladu s nivoom i vrstom njihove darovitosti, izbornu, dodatnu nastavu i druge oblike rada koji potiču njihove sposobnosti i stvaralaštvo. Oblikovanje individualiziranog kurikuluma zahtijeva odgovarajuće prilagođavanje, odnosno diferencijaciju (razlikovnost) sadržaja ili tema i vrijeme savladavanja sadržaja te toka poučavanja i oblika rada.

Diferencijacija (razlikovnost)	
Programi u redovnoj nastavi	Programi izvan redovne nastave
- obogaćenje	- vannastavne aktivnosti
- proširenje	- radionice

- ubrzanje (akceleracija)
- mentorstvo
-takmičenje

- ljetne i zimske škole
- klubovi, kampovi

Diferencijacija (razlikovnost) se odnosi na prilagođavanje *sadržaja učenja* (ubrzanje, sažimanje, mijenjanje, reorganiziranje, prilagodljiv tempo rada, korištenje naprednijim i složenijim materijalima, konceptima i sl.); *procesa učenja* (intelektualno zahtjevniji problemski zadaci, pitanja otvorenog tipa koja pokreću viši misaoni nivo – istraživanje, otkrivanje novoga, preispitivanje poznatog, samostalno učenje te uputstva koja potiču ostvarenje viših nivoa mišljenja); *proizvoda učenja* (npr. plakat, seminarski rad, predavanje drugim učenicima, problemski zadaci za druge učenike, mentorstvo darovitih učenika drugim učenicima) te *okruženje učenja* (koje omogućuje slobodnu komunikaciju, potiče nezavisnost, stvaralaštvo, inovativnost i slično).

3. Programi u redovnoj nastavi

Obogaćenje

Obogaćenje označava horizontalnu prilagodljivost unutar cijeloga kurikuluma. Ono označava vrstu učenja koje je izvan osnovnog programa koji uče, odnosno predstavlja dodatak opštem kurikulumu, ali ga ne mijenja. Može se ostvarivati sa grupom učenika koji rade zajedno na nekom dodatnom sadržaju unutar kurikuluma. Obogaćenje ne mora biti namijenjeno samo darovitima nego i ostalim učenicima u razredu.

Proširenje

Proširenje predstavlja vertikalnu prilagodljivost koja učeniku omogućava brže napredovanje kurikulumom. Može sadržavati *ubrzanje* (akceleraciju), kada učenici »preskaču« dijelove gradiva kako bi se brže kretali prema cilju. Također, sadržaji opšteg kurikuluma mogu se obogatiti tako da postanu složeniji, čime se učenik uvodi u dublje upoznavanje pojedinih sadržaja, uz napredovanje njemu svojstvenom brzinom.

Ubrzanje (akceleracija)

Ubrzanje znači ranije uključivanje učenika u redovno osnovnoškolsko obrazovanje ili mogućnost prelaska u više razrede, i to tokom iste školske godine. Ubrzanje može biti unutar samo jednog predmeta. Odluka o ranijem uključivanju i prelasku u više razrede donosi se nakon pažljive procjene o njegovom uticaju na pojedinog učenika, a kad je jednom provedeno, zahtijeva pažljivo praćenje kako ono utiče na učenika. Pri donošenju ove odluke posebno treba uzeti u obzir učenikovu dob, emocionalni i tjelesni razvoj, podršku roditelja, obrazovnu podršku i učenikovo zanimanje i motiviranost.

Mentorstvo

Mentori za pojedina područja su stručnjaci koji, osim prenošenja znanja i razvijanja vještina i sposobnosti, imaju ulogu voditelja, učitelja/nastavnika, uzora i prijatelja darovitog učenika. Daroviti mogu biti podložni teškoćama koje proizlaze iz nesklada intelektualnog, društvenog i emocionalnog nivoa zrelosti pa im mentor, uz akademsku, pruža društvenu i emocionalnu podršku. Dakle, mentorstvo ima dvojaku ulogu: pomoć pri razvijanju talenta ili darovitosti i podrška saradnjom i suosjećanjem. Mentori mogu biti učitelji, odnosno nastavnici, stručni saradnici, stariji učenici, volonteri te gostujući stručnjaci.

Takmičenja

Učenici se upućuju na različita takmičenja s područja koja ih zanimaju, čime im se pruža prilika za iskazivanje sposobnosti i talenata te njihovo vrednovanje i samovrednovanje. Smatra se da takmičenja mogu poslužiti za prepoznavanje talentiranih i darovitih učenika te kao odgojno- obrazovna ponuda. Takmičenja mogu biti gradska i opštinska, kantonalna/regionalna, državna i međunarodna te pojedinačna i grupna.

Programi izvan redovne nastave

Programi izvan redovne nastave odnose se na različite vannastavne aktivnosti, radionice, ljetne i zimske škole i klubove, u kojima učenici pohađaju programe prema svojim posebnim područjima talentiranosti, darovitosti i sklonosti.

Programi izvrsnosti/odličnosti

Programi izvrsnosti /odličnosti su odgojno-obrazovna podrška darovitim učenicima u razvijanju njihovih naglašenih sklonosti i mogućnosti. Ostvaruju se u saradnji škole sa naučno-istraživačkim ustanovama, s privredom, s istaknutim stručnjacima za pojedino područje te s različitim udruženjima. Mogu se provoditi na lokalnom, područnom, nacionalnom i međunarodnom nivou. Programe izvrsnosti prijavljuje škola sama ili u saradnji s drugim ustanovama ili stručnim osobama, a odobrava ih ministarstvo nadležno za obrazovanje, nakon postupka vrednovanja. Programi izvrsnosti/odličnosti se ostvaruju seminarima, ljetnim i zimskim školama, kampovima za darovite, učeničke grupe, učenje putem interneta.

Kako bi se učinkovitije odgovaralo na potrebe darovitih, osim rada s učenicima, na trajnom stručnom razvoju u programima izvrsnosti radi se i s roditeljima, učiteljima, nastavnicima i stručnim saradnicima.

XII.

**OCJENJIVANJE I VREDNOVANJE
UČENIČKIH POSTIGNUĆA**

Šta se vrednuje i ocjenjuje

Vrednovanje se temelji na cjelovitom (holističkom) pristupu praćenja i poticanja individualnog razvoja svakog učenika, a odgojno-obrazovna ustanova, škola, dužna je osigurati sistematično poučavanje učenika, poticanje i unapređivanje njihovog razvoja u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima, te sistematično praćenje njihovog napredovanja. Pritom se očekuje pozitivna usmjerenost na učenikovu posebnost i postignuća. To znači da se nastoji uočiti i poticati ono u čemu učenik ima mogućnost uspjeti, a izbjegavaju se one aktivnosti za koje je jasno da učenik u njima ne može postići nekakav zadovoljavajući uspjeh. Ovo posebno vrijedi za opšte obavezno obrazovanje koje treba zasnivati na pedagogiji uspjeha kao sredstvu za ostvarivanje takvog pedagoškog polazišta. Bliže odredbe su date u „Pravilniku o napredovanju, vrednovanju i ocjenjivanju učenika u osnovnoj školi TK“ i Upustvom o načinu vođenja evidencije i dokumentacije u osnovnim školama.

Školsko ocjenjivanje treba da sadrži kvalitativnu i kvantitativnu procjenu svih učenikovih postignuća i zalaganja: prosuđivanje vrijednosti učenikovog usmenog i pisanog odgovora; procjena učenikovih sposobnosti i mogućnosti za ulaganje napora; procjena o učenikovom korištenju vlastitih mogućnosti i procjena učenikovog zalaganja i rada na času/satu. U vrednovanju se posebno treba posvetiti pažnja praćenju razvoja motoričkih sposobnosti i sazrijevanje u emocionalnom području.

Ocjenjivanje obuhvaća odgovornost i saradnju. Ocjenjivanje ponašanja usmjereno je procjenjivanju učenikovog odnosa prema drugim osobama, prema okolini i prema njegovom pridržavanju pravila. Predmet praćenja i ocjenjivanja su i međupredmetne teme: lični i socijalni razvoj, zdravlje sigurnost i zaštita okoline, učiti kako učiti, poduzetništvo, upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije, građanski odgoj i obrazovanje te kompetencije koje se stiču sudjelovanjem u različitim samostalnim, razrednim i školskim projektima. Važna varijabla praćenja i ocjenjivanja je osposobljenost učenika motivaciji za cjeloživotno učenje.

Stalno praćenje učenikovog rada i ocjenjivanje potiče učenika i pridonose razvoju **radnih navika**. Javnošću ocjene učenik ostvaruje svoja prava i razvija sposobnost samoocjenjivanja i samovrednovanja.

Samovrednovanje

Vrednovanje učenikovih aktivnosti i uspjeha treba da služi osposobljavanju za samovrednovanje radi razvijanja svijesti o vlastitim znanjima i stečenim kompetencijama te o važnosti stalnog učenja. Istovremeno, vrednovanje učenikovih aktivnosti i rezultata treba da pridonese sticanju pozitivne slike o sebi te potiče učenike na planiranje svog rada i samostalno donošenje odluka, što se postiže upućivanjem učenika na analizu i razmišljanje o svom učenju i učenju drugih radi osposobljenosti za vrednovanje i samovrednovanje.

Da bi razvili vještine samoocjenjivanja i samovrednovanja, učenici moraju biti vođeni u provjeravanju procesa učenja te prilikom ocjenjivanja svojih znanja, vještina i sposobnosti **u učenju i radu**. To nalaže *stalno učiteljevo odnosno nastavnikovo obavještanje učenika o radu*. Učenici moraju biti vođeni i poticani kako bi ocjenjivali svoje učenje i uspjeh na različite načine i tako razvijali sposobnosti samoocjenjivanja i samovrednovanja.

Školske ocjene

Školske ocjene, bez obzira kako su iskazane, služe raspoznavanju (dijagnozi), predviđanju (prognozi) i poticanju (motivaciji). Formativnim ispitivanjem valja osigurati dodatni poticaj učenju i odrediti kvalitet i količinu znanja i drugih ishoda učenja, nadzirati i usmjeravati učenikovo napredovanje, završno ocijeniti i vrednovati učinkovitost samog procesa i strategija učenja.

Praćenje i ocjenjivanje razlikovat će se u skladu sa shvaćanjem uloge ocjene u odnosu na učenikov razvoj. Razlikovanje razvojnih posebnosti u obrazovnim ciklusima zahtijeva i razlike u ulozi ocjene. Tako će u prvom ciklusu (I. razredu) se postignuća učenika iskazivati opisnom ocjenom, u dijelu prvog, drugom i trećem (od II.-IX. razreda) odgojno-obrazovnih ciklusa važno mjesto zauzimati brojčano/kvantitativno i opisno/kvalitativno ocjenjivanje, ali s jasnim opisom i obrazloženjem ocjene i značenja svake ocjene. Učenicima je lakše shvatiti opisivanje njihove ocjene uspješnosti ili neuspješnosti uz argumentaciju/portfolij,

u odnosu samo na apstrakciju brojčane ocjene. Opisno ocjenjivanje vrijedi prije svega za prvi razred obaveznog školovanja.

Ljestvica školskih ocjena izriče se brojkama i riječima. Svakoj brojci pridružuje se jedna ili dvije riječi koje pobliže opisuju značenje brojke. Smisao pridruživanja pojedine ocjene postignutom rezultatu ili učenikovoj aktivnosti je usklađenost s opisima pridruženim brojci (dovoljan – 2, dobar – 3, vrlo dobar – 4, izvrsno/odlično – 5).

Ono čime je ocjenjivač zadovoljan opisuje se riječju (ocjenom) *dobar*. To znači da je ocjenjivač zadovoljan učenikovim postignućem, tj. da je učenik napravio ono što se očekivalo, odnosno uglavnom sve što je opisano u obrazovnom standardu za nastavni predmet, ili određenu kompetenciju (socijalnu, učiti kako učiti ili drugu).

Tek ako neki učenikov rad, odnosno ispitni rezultat nadmašuje očekivanja to se opisuje riječima (ocjenom) *vrlo dobar*, što bi trebalo značiti da je ispitivač zadovoljan iznad svojih očekivanja, odnosno da učenikovo postignuće zahtijeva isticanje kvalitete rada i uloženog napora. Takvi učenici na kraju polugodišta ili školske godine mogu dobiti i posebna pismena priznanja od razrednika ili školskih direktora.

Ako se neki učenici posebno istaknu originalnošću i kvalitetom svog rada, uloženi naporom i nečim sličnim što se ističe u odnosu na ostale, to označavamo riječima (ocjenom) *izvrsno* ili *odličan*. Takvih obično nema mnogo pa, prema tome, ni tu riječ, odnosno ocjenu ne bi trebalo često dodjeljivati za postignute rezultate, odnosno ne bi je trebalo dijeliti velikom broju učenikâ jer se uz takvo pretjerivanje gubi smisao istinskog značenja te ocjene.

Riječ *dovoljan* dodjeljuje se uz ocjenu 2, a to znači da se procjenjuje da učenik može i treba postići više, odnosno da se od njega očekuje bolji uspjeh i, uz to, dodatni napor. To također znači da je učenik dostigao postignuće toliko da zadovoljava minimum što je svim učenicima poznat kao polazište za ocjenjivanje ili je to, pak, nekim učenicima najviše (maksimum) što mogu dosegnuti.

Zbog novih uloga koje će školske ocjene imati u pedagoškomu vođenju nastavnog procesa tokom obaveznog školovanja, treba izbjegavati prečesto dodjeljivanje najviših ocjena jer se gubi pedagoški i dokimološki smisao i uloga školskih ocjena.

Školske ocjene ne bi trebale biti jedini i glavni činioc pri određivanju učenikove budućnosti. Preporučuje se, stoga, tražiti bolje i pedagoški osmišljenije načine stručnog pripremanja i usmjeravanja učenikâ u donošenju odluka važnih za izbor zanimanja i ličnu budućnost (npr. vođenje učenikovog portfolija, izbor nastavnih predmeta u kojima učenik postiže bolji uspjeh, različiti pojedinačni istraživački, umjetnički ili drugi radovi i slično).

Pri izradi predmetnih kurikuluma, definiranja određenih kompetencija važno je iskazati očekivana postignuća učenika s jasnim odrednicama na ljestvici školskih ocjena. Primjena takve metodologije izrade predmetnih kurikuluma bit će od pomoći učenicima, roditeljima i starateljima. Na taj će način učenici moći imati jasan uvid u svoja postignuća, mogu planirati svoj učenički angažman stalnom provjerom ličnog napredovanja. Roditelji i staratelji će također imati stalna saznanja o očekivanjima škole i vrijednostima svake ocjene.

Kako vrednovati učenikov rad

Učitelj, odnosno nastavnik u vrednovanju učenikovog rada i rezultata osmišljava vrijednosne principe (kriterije) i načine (strategije) ocjenjivanja, uključuje sve učenike u procjenjivanje ako je to moguće te učenicima objašnjava vrijednosne principe (kriterije) ocjenjivanja. Učenici uvijek trebaju znati šta se od njih očekuje.

Kao protutežu tradicionalnim ispitivanjima, treba primjenjivati izvorne i vjerodostojne tehnike procjene i samoprocjene (na primjer: različite obrasce znanja, vještina, sposobnosti, upitnike, predstavljanja radova). Nakon rada na dugotrajnim istraživanjima ili grupnim projektima primjereno je grupno vrednovanje.

U osnovnoj školi treba izbjegavati unaprijed zadata mjerila i norme. Prednost valja davati upoređivanju

pojedinačnog postignuća s početnim (inicijalnim) rezultatima svakog učenika.

S dokimološkog i pedagoškog stanovišta potrebno je, i korisno, da učitelji odnosno nastavnici izrade popise kompetencija za ličnu samoprocjenu i praćenje.

Kriteriji za prosuđivanje nivoa i dubine učeničkih postignuća razrađuju se nakon određivanja učeničkih postignuća po pojedinim odgojno - obrazovnim područjima, nastavnim predmetima i međupredmetnim temama.

Uloga nastavnika u građenju portfolija učenika

Učitelj odnosno nastavnik kao pedagoški vođa ostvaruje savjetodavnu ulogu u vođenju portfolija u ostvarivanju napredovanja učenika:

- ima jasno definisane ishode učenika (i popis kompetencija za ličnu samoprocjenu i praćenje)
- upoznat je sa svim dijelovima procesa i proizvoda portfolija
- razumije proces i procjenu proizvoda sa pokazateljima /kriterijima tako da pomaže učenicima da ih razumiju (na primjer: različite obrasce znanja, vještina, sposobnosti, upitnike, predstavljanja radova).
- obezbjeđi da učenici razumiju upustva za rad na zadatku
- pomaže učenicima da identifikuje problem i radi na problemu sve do rješenja
- da učenik njeguju vještinu upravljanja vremenom
- da njeguje organizacione vještine
- daje učenicima redovne povratne informacije o njihovom radu i procesu učenja koristeći portfolij
- vrši ocjenjivanje i samoocjenjivanje na osnovu dokaza i primjene argumentacije
- služi učeniku kao resurs za građenje ideja.

Cilj procesa portfolija je da učenici preuzmu što veći nivo odgovornosti za sopstveno učenje i razvoj.

Učenici s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama

U savremenoj školi polazi se od pretpostavke da svako dijete ima neke posebne lične razvojne potrebe. Također se, s velikom vjerovatnošću, može pretpostaviti da je svaki učenik talentiran ili darovit za nešto, odnosno da ima predispozicije za neko područje ljudskog rada (stvaralačko pisanje, govor, pjevanje, oblikovanje, motoričke aktivnosti, praktični rad, ručni rad, gluma, upornost, istraživanje, socijalne vještine i slično).

Svaka uočena talentiranost ili darovitost zahtijeva pažljivo učiteljevo odnosno nastavnikovo praćenje i stvaranje poticajnog okruženja za razvoj onih osobina u kojima je dijete izrazito sposobno ili darovito te stvaranje pedagoških situacija u kojima će doći do izražaja puna potvrda tih osobina pojedinih učenika.

Pri organizaciji školskih takmičenja potrebno je paziti da razlike u znanju takmičara ne budu prevelike, tj. treba izbjegavati takmičenja u kojima se unaprijed može pretpostaviti ko će biti najbolji, a ko nikako neće dosegnuti zadovoljavajući uspjeh jer takmičenja pojedinaца neravnopravnih u znanju i mogućnostima mogu učenicima više štetiti negoli koristiti.

Ocjenjivanje se mora zasnivati na učenikovom razvoju i procesu učenja te s obzirom na polazišne tačke i ciljeve. Prilikom ocjenjivanja mora postojati razumijevanje za prepreke u učenju nastale zbog učenikovih teškoća u učenju ili njegovih poremećaja.

Stoga, oni učenici koje su *stručna tijela / komisije* prepoznale kao učenike s teškoćama i preprekama u učenju, ne mogu biti ocijenjeni negativnom ocjenom, neovisno u kojoj su godini obaveznog školovanja. Njima se trebaju prilagođavati nastavni zadaci i aktivnosti kako bi se što više poticao njihov razvoj i napredak, odnosno kako bi se potpuno uklonio bilo kakav loš uticaj na njihov razvoj (stigmatiziranje, isticanje poteškoća, a zanemarivanje napretka i tome slično).

Učenike s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama vrednovati u procesu praćenja koji se odnosi na utvrđivanje stvarnog psihofizičkog stanja (s težištem na sposobnosti i mogućnosti), na uočavanje mogućnosti za razvoj kompenzacijskih vještina i sposobnosti u dijelu funkcija koje su potpuno ili djelomično

izgubljene te na utvrđivanje teškoća i problema koji su trajni. To, nadalje, znači da se valja usmjeriti na spoznavanje i utvrđivanje sposobnosti i mogućnosti za učenje, usvajanje, savladavanje i sticanje novih znanja, vještina i njihove primjenjivosti u svagdašnjem životu (nivo intelektualnog razvoja, glasovno-govorni razvoj i komunikacija, kvalitet pažnje i koncentracije, motivacije, volje, sklonosti, želja, širi vidovi socio-emocionalnog razvoja).

Način praćenja i ocjenjivanja učeničkih postignuća uređuje se *Pravilnikom o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj školi*.

XIII.

PRAĆENJE I VREDNOVANJE OSTVARENJA NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA/KURIKULUMA

Unapređivanje i osiguravanje kvaliteta obrazovanja prvenstveno je razvojni cilj Tuzlanskog kantona i Bosne i Hercegovine. Razvoj sistema vanjskog/eksternog vrednovanja i samovrednovanje škola osigurava stalno praćenje učinkovitosti odgojno-obrazovnog rada i rada školâ.

1. Vanjsko/eksterno vrednovanje – matura i ispiti (na nivou kantona/regija, entiteta i države)

Vanjsko/eksterno vrednovanje podrazumijeva uključenost svih nositelja odgojno-obrazovnog rada, te svih učesnika i korisnika odgoja i obrazovanja.

Kvalitetno provođenje *Nastavnog plana i program/ Okvirnog kurikuluma* zavisi o ujednačenoj i standardiziranoj osposobljenosti i obrazovanosti nositelja odgojno-obrazovne djelatnosti osnovnih škola, a koje osigurava kvalitetno inicijalno obrazovanje za nastavak školovanja. Ovaj preduslov osigurat će se uvođenjem licenciranja (mjerodavnosti) što podrazumijeva sistematičan, redovan i stalan stručni razvoj učitelja, nastavnika, stručnih saradnika i direktora/ravnatelja.

Uvođenje eksterne (male) mature kao oblika vanjskog vrednovanja obrazovanja je stalni sistem vanjskog praćenja ostvarivanja ciljeva odgoja i obrazovanja. Cilj eksterne mature je da znanja, vještine, sposobnosti, stavovi i vrijednosti koje je učenik stekao tokom školovanja, budu mjerljivi i uporedivi. Eksterna matura, kao oblik vanjskog vrednovanja, predstavlja ispit jednak za sve učenike, provodi se u isto vrijeme i na isti način sa svim učenicima, a omogućava dobivanje uporedivih pokazatelja znanja učenikâ na kantonalnom/regionalnom, entitetskom, državnom nivou.

Eksterna matura znači standardizirano mjerenje i vrednovanje znanja i sposobnosti učenikâ nakon završetka devetog razreda osnovnoškolskog obrazovanja. Testiranje je regulirano *Pravilnikom o provođenju male mature*.

Uspješnost na maturi najobjektivniji je način prikazivanja učeničkih postignuća i učenicima i roditeljima, osnivaču škola te obrazovnoj politici.

Osim provođenja mature na kraju osnovnoškolskog obrazovanja, kao oblika vanjskog vrednovanja tokom osnovnoškolskog obrazovanja, provodit će se i drugi oblici vrednovanja kao što su eksperimentalni programi, praćenje i vrednovanje novih sadržaja, praćenje i vrednovanje udžbenika i drugih nastavnih sredstava, praćenje i vrednovanje primjene obrazovnih tehnologija, načina poučavanja i ocjenjivanja te vrednovanje metoda rada koje se primjenjuju tokom odgoja i obrazovanja u osnovnim školama (javnim i privatnim). Zadaća je vanjskog vrednovanja uspostaviti sistem vrednovanja svih dijelova *Nastavnog plana i programa/ okvirnog kurikuluma*.

Vanjsko vrednovanje odnosi se i na same odgojno-obrazovne ustanove. Praćenje, nadzor i vrednovanje rada osnovnih škola također je pretpostavka unapređenja kvalitete sistema odgoja i obrazovanja. *Nastavni plan i program/ okvirni kurikulum* podrazumijeva vrednovanje svih kurikulumskih dijelova, kao i nositelja odgojno-obrazovnog rada u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Način provođenja vanjskog vrednovanja i korištenje rezultatima vrednovanja odgojno-obrazovnih ustanova određuje se posebnim pravilnikom

2. Samovrednovanje odgojno- obrazovnog rada

Samovrednovanje je proces kontinuiranog praćenja, analiziranja i procjenjivanja svog rada, rada odgojno-obrazovne ustanove i svih činioaca koji ih sačinjavaju.

U početku uvođenja vanjskog vrednovanja u obrazovni sistem kantona/regija, entiteta, države, uspjesi na ispitima bili su jedan od stvarnih pokazatelja rada škole. Nadalje, uz ishode vanjskog vrednovanja, nositelji obrazovnog sistema sagledavaju sve ostale dijelove koji sačinjavaju pojedinu školu (od kvaliteta nastave, školske atmosfere i svih odnosa u školi preko materijalnih uslova i upravljanja do pedagoških standarda) te

zajedničkim sagledavanjem pronalaze najbolje smjernice za povećanje vrijednosti škole.

U svom radu služe se svim podacima koje pruža sama škola, a po potrebi služe se i drugim (na primjer upitnicima) koji mogu pružiti dodatna obavještenja o različitim vidovima stanja škole.

Uloga samovrednovanja treba da potakne otvorenu raspravu o kvalitetu odgoja i obrazovanja u osnovnim školama sa svim njihovim nositeljima i korisnicima. Stručne i javne rasprave potrebne su zbog planiranja i osmišljavanja strategije za unaprjeđenje kvaliteta rada školskih ustanova.

Samovrednovanje pomaže snažnom povoljnom razvoju odgojno-obrazovnog plana i time nužno pridonosi razvoju odgojno-obrazovnih ustanova i unaprjeđenje kvaliteta odgojno-obrazovnog sistema. Također pridonosi podizanju standarda učenja i poučavanja, pomaže učenicima u sticanju potrebnih znanja i kompetencija, a time i boljeg uspjeha. *Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona – Tuzla i Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Bosne i Hercegovine za vanjsko (eksterno) vrednovanje obrazovanja* provodi testiranje i rezultate dostavlja školama te potiče škole na samovrednovanje pružajući im pomoć i podršku u obliku popratnih materijala, savjetodavnog rada i potrebnih osposobljavanja u području vanjskog vrednovanja i samovrednovanja.

Vanjsko vrednovanje i samovrednovanje omogućit će jasan uvid u postojeće stanje te pružat smjernice za uvođenje promjena u pojedine dijelove nastavnog plana i programa/okvirnog kurikulumu.

XIV.

PRILOZI

**KOMISIJE KOJE SU RADILE NA
NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU ZA
OSNOVNE ŠKOLE**

REDOVNA NASTAVA

JEZIČKO KOMUNIKACIJSKO PODRUČJE

2012.-2013.

Na osnovu Rješenja Pedagoškog zavoda Tuzlanskog kantona - Tuzla broj 21/1-38001006/13 od 17.01. 2013. godine formirane su Komisije za analizu i reviziju programa NPP za osnovnu školu.

Komisijama su koordinirali savjetnici Pedagoškog zavoda Tuzlanskog kantona – Tuzla:

1. Sead Jahić
2. mr.sc. Ediba Pozderović
3. Ankica Grgić Mišković

Izmjene predmetnog programa Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost od I-IX razreda osnovne škole uradila je Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika:

1. Azra Mujkanović, prof. bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti	Pedagoški zavod TK - Tuzla
2. Jagoda Iličić, prof. razredne nastave	KŠC, OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
3. Vildana Mujakić, prof. razredne nastave	OŠ "Sjenjak" Tuzla
4. Žarmen Hamidović, prof. razredne nastave	OŠ "Sjenjak" Tuzla
5. Jasmina Mehmedović, prof. razredne nastave	OŠ "Centar" Tuzla
6. Selma Kapić, prof. bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti	OŠ "Sjenjak" Tuzla
7. Sabina Jogunčić, prof. bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti	OŠ "Brčanska Malta" Tuzla
8. Suada Bajrović, prof. bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti	OŠ "Centar" Tuzla
9. Meliha Bijedić, prof. bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti	OŠ "Pazar" Tuzla
10. Jasminka Šehabović, prof. razredne nastave	OŠ "Novi Grad", Tuzla

Izmjene predmetnog programa Engleski kao prvi strani jezik od I-IX razreda i kao drugi strani jezik od VI-IX razreda osnovne škole uradila je Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika:

1. Huso Hodžić, prof. engleskog jezika	Pedagoški zavod TK - Tuzla
2. Dijana Kovačević, prof. razredne nastave	OŠ "Slavinovići" Tuzla
3. Davor Tarade, prof. engleskog jezika	OŠ "Kreka" Tuzla
4. Azra Smajić, prof. engleskog jezika	OŠ "Brčanska Malta" Tuzla
5. Lejla Šabanović, prof. engleskog jezika	OŠ "Brčanska Malta" Tuzla
6. Slađana Kifić, prof. Engleskog jezika	OŠ "Banovići", Banovići
7. Jahić Emir	OŠ "Tušanj", Tuzla
8. Asmir Mešić	

Izmjene predmetnog programa Njemački kao prvi strani jezik od I-IX razreda i kao drugi strani jezik od VI-IX razreda osnovne škole uradila je Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika:

1. Huso Hodžić, prof. engleskog jezika	Pedagoški zavod TK - Tuzla
2. Natalija Divković, prof. razredne nastave	OŠ "Pazar", Tuzla
3. Sanja Divković, prof. razredne nastave	OŠ "Sveti Franjo", Tuzla
4. Emina Hodžić, prof. njemačkog jezika	OŠ "Brčanska Malta" Tuzla
5. Nermina Musić, prof. njemačkog jezika	OŠ

6. Aldina Šerifović, prof.njemačkog jezika

Srednja Turističko-ugostiteljska
škola, Tuzla

7. Fadila Mujkić -društvene

8. Aida Džidžanović -društvene

Nastavni predmet Francuski jezik (prvi i drugi) i Arapski jezik (prvi i drugi) preuzeto od NPP za devetogodišnju Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke i kulture, BiH, 2004.

Nastavni predmet Turski (izborni) preuzeto od Međunarodne osnovne škole Bosna – Sema, Turska sa sjedištem u Sarajevu.

Nastavni predmet Turski (drugi strani jezik) preuzeto od Turskog kulturnog centra Yunus Emre iz Sarajeva. Stručno vijeće Pedagoškog zavoda Tuzlanskog kantona- Tuzla dalo pozitivno stručno mišljenje (30.05.2014.).

Stručno mišljenje su priredili Huso Hodžić, prof. engleskog jezika i savjetnik Pedagoškog zavoda TK-Tuzla i stručni saradnik Pedagoškog zavoda TK-Tuzla, prof. za arapski i turski jezik iz Behrambegove medrese Tuzla mr. Admir Muratović.

2017.-2018.

Nakon donošenja ZJNPP APOSO BiH (2013. godine objavljeno), Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona – Tuzla je u saradnji sa Save The Childrenom izvršio obuku svih nastavnika razredne nastave i nastavnika bosanskog/hrvatskog i srpskog jezika i književnosti koji rade u osnovnim školama TK tokom 2017. i prvi kvartal 2018. godine.

Od juna do septembra 2018. godine izvršena je revizija NPP koji je urađen u 2013. godini. Druga revizija je usklađivala NPP sa ZJNPP. Komisija za bosanski/hrvatski i srpski jezik i književnost je radila u sastavu:

1. Azra Mujkanović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. Azra Ušanović, prof. bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika i književnosti	OŠ "Kreka" Tuzla
3. Sadeta Cena, prof. razredne nastave	OŠ "Kreka" Tuzla

Od juna do septembra 2018. godine izvršena je revizija NPP koji je urađen u 2013. godini. Druga revizija je usklađivala NPP sa ZJNPP (koja je objavljena 2014. godine). Komisija za engleski i njemački jezik je radila u sastavu:

1. Davor Tarade, prof. engleskog jezika i književnosti	OŠ "Kreka" Tuzla
2. Emina Hodžić, prof. njemačkog jezika	OŠ "Brčanska Malta" Tuzla

MATEMATIČKO PODRUČJE

2012.-2013.

Izmjene predmetnog programa Matematika od I-IX razreda osnovne škole uradila je Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika:

1.	dr.sc. Hariz Agić, prof. matematike	Pedagoški zavod TK - Tuzla
2.	Senada Burgić, prof. matematike	Gimnazija, Lukavac
3.	Mara Ostojić, nastavnik matematike	OŠ "Solina" Tuzla
4.	Alma Škrobić, prof. razredne nastave	OŠ "Solina" Tuzla
5.	Džana Gojačić -Pezerović, prof. razredne nastave	OŠ "Novi Grad" Tuzla
6.	Amir Mehmedović, , prof. razredne nastave	OŠ "Humci" Čelić
7.	Begajeta Hamzić, nastavnik matematike	OŠ "Pazar", Tuzla
8.	Šehović Edina	

2018.

Nakon donošenja ZJNPP APOSO BiH (2015. godine objavljeno), Save The Childrenom je izvršio obuku trenera na nivou BiH koji će izvršiti obuku nastavnika matematike osnovnih škola za primjenu ZJNPP (2018. godina).

PODRUČJE PRIRODNIH NAUKA

2012.-2013.

Izmjene predmetnog programa Moja okolina I-IV, Priroda i društvo za V razred, Kulture življenja, Hemije, Biologije, Fizike i Geografije do IX razreda, uradila je Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika:

1. mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje, dipl.pedagog-psiholog Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje, dipl. pedagog Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3. Ankica Mišković - Grgić, savjetnik za obrazovanje, dipl.pedagog-psiholog Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4. Denis Suljendić, savjetnik za fiziku Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
5. Mersed Šljivić, savjetnik za historiju i geografiju Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
6. dr.sc.Midhat Spahić, savjetnik za hist. i geografiju Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
7. Josip Vojnić,dipl.inž.elekt, savjetnik za obrazovanje Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
8. Gordana Kapidžić, nas. matematike i nast. fizike OŠ "Kreka", Tuzla
9. Saida Sokoljak, prof. matematike i nast. fizike OŠ "Simin Han" Tuzla
10. Amira Korić, nas. matematike i nast. fizike OŠ "Mramor" Tuzla
11. Džafić Alma, nas. matematike i nast. fizike OŠ "Miladije", Tuzla
12. Gabrijela Bundalo, prof.raz. nast. OŠ "Pazar", Tuzla
13. mr.sc.Daria Dizdarević, prof.raz. nast. OŠ "Tušanj", Tuzla
14. Begović Mirsada, prof. biologije Gimnazija "Ismet Mujezinović", Tuzla
15. Ruža Vojnić, prof. biologije OŠ "Pasci", Tuzla i OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
16. Hrnjak Ivana, prof. biologije Srednja ekonomsko-hemijska škola, Lukavac
17. Pezić Senada, nastavnik biologije i hemije OŠ "Kreka", Tuzla
18. Indira Lukavica, prof. biologije OŠ "Sjenjak", Tuzla
19. Šefika Husarić-Grgić, nast. hemije I OŠ, Srebrenik
20. Selić Arsena, nastavnik biologije i hemije
21. Snježana Milićević, nastavnik biologije i hemije OŠ "Novi Grad" Tuzla
22. Nermina Nuhanović, nastavnik biologije i hemije
23. Pera Josipović, prof. biologije i kemije Opća Gimnazija "Sv. Franjo", Tuzla
24. mr.sc. Maja Pođanin, prof. hemije OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
25. mr.sc.Hasan Osmandžiković, dipl.inž.tehnologije Srednja saobraćajna škola, Tuzla
26. Tonka Divković, dipl.inž.tehnologije Gimnazija KŠC "Sv. Franjo" Tuzla
27. Sanela Jaganjac, prof.raz.nast. OŠ "Simin Han" Tuzla
28. Esma Kapetanović, prof. raz. nast. OŠ "Sjenjak" Tuzla
29. mr.sc.Meliha Halilović, prof.razredne nastave OŠ "Hasan Kikić" Gračanica
30. Slobodanka Ibrahimović, prof.raz. nast. OŠ "Solina" Tuzla
31. Halida Begović, prof.raz.nast. OŠ "Solina" Tuzla
32. Lidija Mitrović, prof.razredne nastave OŠ "Mramor" Tuzla
33. Marina Dostica, prof.raz. nast. OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
34. Dedić Habib, nastavnik.razredne nastave OŠ "Mejdan" Tuzla
35. Elzina Hajdarević, prof.raz. nast. "I OŠ" Živinice
36. Zerina Bahić, prof.raz. nast. "I OŠ" Živinice
37. Beganović Edina, nastavnik.razredne nastave
38. mr.sc.Damir Đafić, prof.geografije OŠ "Sjenjak", Tuzla
39. dr.sc Senada Nezirović, prof.geografije OŠ "Gornja Tuzla" Tuzla
40. Mirza Avdić, prof. geografije Nevladin sektor
41. Edina Suljić, pedagog-psiholog Nevladin sektor

2013. - 2014. - 2015. -2016. – 2017.

Komisije koje su usklađivale NPP sa ZJNPP APOSO

Nakon donošenja ZJNPP APOSO BiH (2013. godine objavljeno), Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona – Tuzla je u saradnji sa Save The Childrenom izvršio obuku svih nastavnika razredne nastave i nastavnika bosanskog/hrvatskog i srpskog jezika i književnosti koji rade u osnovnim školama TK tokom 2017. i prvi kvartal 2018. godine.

Tokom pregleda poboljšanih NPP (u junu 2013. godine) uočeno je da kod pojedinih predmeta Komisije nisu mogle otkloniti uočene nedostatke jer je to značilo izradu "novog NPP". Nakon više sastanaka odlučeno je da se uradi NPP za prirodne nauke u skladu sa društvenim zahtjevima, naučnim dostignućima te relevantnim strateškim dokumentima na nivou BiH, Federacije i TK. Izrada novog NPP trajala je od jula 2013. sve do kraja 2016. godine i dio u 2017. godini.

APOSO je prezentirala ZJNPP za područje prirodnih nauka 2014. godine, nakon čega je komisija svo vrijeme radila u skladu sa ZJNPP za područje prirodnih nauka. Dokument ZJNPP za prirodne nauke je objavljen u Službenim Novinama BiH tek 2017. godine.

Iz ovoga je nastao potpuno nov i usklađen NPP za prirodne nauke. Komisija koja je radila na ovom dokumentu je radila zajedno kako bi se izbjegle greške u vertikalnom i horizontalnom planiranju i programiranju i pokušala što više imati interdisciplinarni pristup.

Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika razredne nastave, hemije, biologije, fizike i geografije:

1. mr.sc.Ediba Pozderović, pedagog-psiholog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. Sead Jahić, prof. pedagogije i učitelj	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3. Denis Suljendić, prof. fizike	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4. dr.sc. Midhat Spahić, savjetnik za hist.i geog.	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
5. mr.sc. Mehdi Selimović, savjetnik za hemiju	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
6. Josip Vojnić,dipl.inž.elekt, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
7. dr.sc. Maja Pođanin, prof. hemije	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
8. mr.sc.Hasan Osmandžiković, dipl.inž. tehnol.	Srednja Saobraćajna škola Tuzla
9. Pera Josipović, prof. biologije i kemije	Gimnazija KŠC "Sv. Franjo" Tuzla
10. Ruža Vojnić, prof. biologije	Gimnazija KŠC "Sv. Franjo" Tuzla i
Medicinska škola, Tuzla
11. Fares Mirjana, nast. biologije	OŠ "Breške" Tuzla
12. Hot Alma, nast. hemije	OŠ "Mramor" Tuzla
13. Saida Sokoljak, prof. matematike i nast. fizike	OŠ "Simin Han" Tuzla
14. Amira Korić, prof. matematike i nast. fizike	OŠ "Mramor" Tuzla
15. Alma Džafić, nast. fizike	OŠ "Pazar", Tuzla
16. Avdić Hadija, prof. historije i geografije	OŠ "Mramor" Tuzla
17. Almira Bećirović, prof. historije i geografije	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
18. Elzina Hajdarević, prof.raz. nast.	"I OŠ" Živinice
19. Halida Begović, prof.raz.nast.	OŠ "Solina" Tuzla
20. Slobodanka Ibrahimović, prof.raz. nast.	OŠ "Solina" Tuzla
21. Zerina Bahić, prof.raz. nast.	"I OŠ" Živinice
22. Lidija Mitrović, prof.raz.nast.	OŠ "Mramor" Tuzla
23. Marina Dostica, prof.raz. nast.	OŠ "Sveti Franjo", Tuzla
24. Alma Selesković, prof.raz. nast.	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla

PODRUČJE DRUŠTVENO - HUMANISTIČKIH NAUKA

2012.-2013.

Izmjene predmetnih programa Historija, Geografija, Društvo, Kultura življenja, Građansko obrazovanje, Moja okolina od I –IX razreda osnovne škole uradila je Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika:

1. dr.sc. Midhat Spahić, savjetnik za historiju	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. Šljivić Mersed, savjetnik za historiju	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3. Numanović Izet, savjetnik za filozof. i socio.
mr.sc.Nikola Čiča, prof. historije	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
OŠ "Sveti Franjo" i Gimnazija KŠC "Sv. Franjo",
Tuzla
4. Onodi Ljiljana, prof. historije	Srednja Hemijsko tehnološka škola, Tuzla
5. mr.sc.Džafić Damir, prof.geografije	OŠ "Sjenjak", Tuzla
6. Nezirović Senada, prof. historije	OŠ "Gornja Tuzla", Tuzla
7. Hajdarević Elzina, prof.razredne nastave	"I OŠ", Živinice
8. Bahić Zerina, prof.razredne nastave	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
9. Dedić Habib, učitelj	OŠ "Mejdan", Tuzla
10. Kikanović Sanela, prof.razredne nastave	OŠ "Banovići", Banovići
11. Esmā Kapetanović, prof.razredne nastave	OŠ "Sjenjak", Tuzla
12. Slobodanka Ibrahimović, prof.raz. nast.	OŠ "Solina" Tuzla
13. mr.sc.Meliha Halilović, prof.razredne nastave	OŠ "Hasan Kikić" Gračanica
14. Dedić Habib, nastavnik.razredne nastave	OŠ "Mejdan" Tuzla
15. Elzina Hajdarević, prof.raz. nast.	"I OŠ" Živinice
16. Sanela Jaganjac, prof.raz.nast.	OŠ "Simin Han" Tuzla

2015.-2016.-2017.-2018.

Komisije koje su usklađivale NPP sa ZJNPP APOSO

Nakon donošenja ZJNPP APOSO BiH (2015. godine objavljeno), komisija je uskladila područje društvenih nauka vodeći računa o sadržajima drugih područja NPP.

Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika razredne nastave, historije i građanskog odgoja:

PRIRODA I DRUŠTVO

DRUŠTVO OD I DO V RAZREDA

1. dr.sc. Midhat Spahić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3. Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3. Izet Numanović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4. Josip Vojnić,dipl.inž.elekt, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
5. Avdić Hađija, prof. historije i geografije	OŠ "Mramor" Tuzla
6. Almira Bećirović, prof. historije i geografije	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
7. Elzina Hajdarević, prof.raz. nast.	"I OŠ" Živinice
8. Marina Dostica, prof.raz. nast.	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
9. Halida Begović, prof.raz.nast.	OŠ "Solina" Tuzla
10. Slobodanka Ibrahimović, prof.raz. nast.	OŠ "Solina" Tuzla
11. Zerina Bahić, prof.raz. nast.	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla

HISTORIJA OD VI DO IX RAZREDA

1.	dr.sc. Midhat Spahić, savjetnik za historiju	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2.	Avdić Hađija, prof. historije i geografije	OŠ "Mramor" Tuzla
3.	Almira Bećirović, prof. historije i geografije	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla

GRAĐANSKI ODGOJ I DEMOKRATIJA VIII RAZRED

1.	Izet Numanović, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2.	Almira Bećirović, prof. historije i geografije	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla

TEHNIKA I INFORMACIONE TEHNOLOGIJE

2012.-2013.

Izmjene predmetnih programa Tehnička kultura i informatika od I –IX razreda osnovne škole uradila je Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika:

1. Šaćir Isaković, savjetnik za obrazovanje	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. Sulejman Ljubović, prof. tehn. i informatike	OŠ "Novi Grad" Tuzla
3. Zvonko Šimleša, prof. tehničkog i informatike	OŠ "Brčanska Malta" Tuzla
4. Nedim Sivčević, prof. tehn. i informatike	OŠ "Husino" Tuzla
5. Admir Hasanbašić	OŠ „Simin Han“ Tuzla
6. mr.sc. Jasmin Karahmet, prof.tehn. i informat.	OŠ "Mramor" Tuzla
7. Damir Spahić, prof. tehničkog i informatike	OŠ "Mejdan" Tuzla
8. Nakičević Sadržmir, prof.raz. nast.	OŠ "Teočak", Teočak
9. Karić Muhiba, prof.raz. nast.	OŠ "Solina" Tuzla

2014.-2015.-2018.-2019.

Komisije koje su usklađivale NPP sa ZJNPP APOSO

Nastavni program Prirode i Društva integriše sadržaje proučavanja područja Tehnike i informacione tehnologije kroz prvu i drugu trijadu.

Sadržaji predmeta su zasnovani na osnovnim pojmovima, koji omogućavaju nadgradnju predmeta Priroda, Društvo i Tehnika i informacione tehnologije. Uvodi se i novi predmet pod nazivom "Kreativni rad – Ja kreativac".

Nakon donošenja ZJNPP APOSO BiH (2016. godine objavljeno), komisija je uskladila područje tehnika i informacione tehnologije, vodeći računa o sadržajima drugih područja NPP.

Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika razredne nastave, tehničke kulture i informatike:

1. Josip Vojnić, savjetnik za informatiku, dipl.ing.elektrotehnike	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje, dipl.pedagog-psiholog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3. Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje, dipl. pedagog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4. Olgica Bešić, profesor informatike	OŠ „Bukinje“ Bukinje
5. Marina Dostica, prof.raz. nast.	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
6. Sanja Tomić, prof.razredne nastave	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
7. Slobodanka Ibrahimović, prof.raz. nast.	OŠ "Solina" Tuzla
8. Dijana Kovačević, prof. razredne nastave	OŠ "Slavinovići" Tuzla
9. Elzina Hajdarević, prof.raz. nast.	"I OŠ" Živinice
10. Halida Begović, prof.raz.nast.	OŠ "Solina" Tuzla
11. Zerina Bahić, prof.raz. nast.	"I OŠ" Živinice
12. Jasminka Dropić, dipl.ing.arhitekture	MS građevinsko geodetska škola Tuzla
13. Damir Spahić, prof. tehničkog odgoja i informatike	OŠ „Pazar“ Tuzla; OŠ „Mejdan“ Tuzla
14. Mehmed Hasanović,	OŠ „Tušanj“ Tuzla i OŠ „Gradačac“
15. Azika Musemić, dipl.ing.građevine	MS građevinsko geodetska škola Tuzla
16. Aida Jusić, profesor tehn. odgoja i informatike	OŠ „Solina“ Tuzla
17. Nedžad Husičić, dipl.ing.elektrotehnike	Gim. „dr.Mustafa Kamarić“ Gračanica
18. Enes Bećirović, dipl.ing.elektrotehnike	MS hemijska škola Tuzla

19..	Fuad Harčin, dipl. ing.elektrotehnike	Gim. „Meša Selimović“ Tuzla
20.	Sladana Pejić, dipl.ing.elektrotehnike	MS elektrotehnička škola Tuzla
21.	Aladin Mehdić, prof. tehn. odgoja i informatike	OŠ „Podorašje“ Podorašje
22.	Edin Zulfić, dipl.ing elektrotehnike	MS elektrotehnička škola Tuzla
23.	Jasmina Omerdić, dipl.ing elektrotehnike	MS elektrotehnička škola Tuzla

PODRUČJE UMJETNIČKE GRUPE PREDMETA

2012.-2013.

Izmjene predmetnih programa Muzička kultura od I –IX razreda osnovne škole uradila je Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika:

1. Divjak Dragan, prof. muzičkog	Osnovna i srednja Muzička škola, Tuzla
2. Sanela Jusufović, prof.raz.nast.	OŠ "Novi Grad", Tuzla
3. Amira Fafulić, prof. muzičkog	OŠ "Simin Han", Tuzla
4. Mirko Stetković, nast. muzičkog	OŠ "Novi Grad", Tuzla
5. Šeharzada Džindo	OŠ "Tušanj", Tuzla
6. Pazalja Katica, nast. muzičkog	OŠ "Pasci", Tuzla
7. Zlatan Mujkić, prof, muzičkog	Srednja muzička škola, Tuzla
8. Sunčica Delibegović, prof.raz.nast.	OŠ "Husino", Tuzla
9. Begović Halida, prof.raz.nast.	OŠ "Solina", Tuzla

Izmjene predmetnih programa Likovna kultura od I –IX razreda osnovne škole uradila je Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika:

1. Hren Hatidža, prof. razredne nastave i likovne kulture	OŠ "Tinja", Srebrenik
2. Imamović Indira, prof.likovnog.	OŠ "Brijesnica", Doboj-Istok
3. Aleksandar Marković, prof. likovnog	OŠ Katolički školski centar "Sv. Franjo" Tuzla
4. Alen Mehmedović, prof. likovnog	OŠ "Kreka" Tuzla
5. Azra Horozić, prof. razredne nastave	OŠ "Mejdan" Tuzla
6. Huremović Samira, prof. razredne nastave	OŠ "Jala", Tuzla
7. Bahić Zerina, prof. razredne nastave	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla

2015.-2017.-2018.

Komisije koje su usklađivale NPP sa ZJNPP APOSO

Nakon donošenja ZJNPP APOSO BiH (2017. godine objavljeno), komisija je uskladila područje umjetnost, vodeći računa o sadržajima drugih područja NPP.

Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika razredne nastave i likovne kulture:

1. dr.sc.Maja Hrvanović Dedić, akademski slikar	Fakultet dramskih umjetnosti Tuzla
2. mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje, dipl.pedagog-psiholog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3. Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje, dipl. pedagog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4. Branka Brkljačić Arnaut, akademski slikar	Gimnazija "Meša Selimović" Tuzla
5. Merima Ibrišimović, akademski slikar	OŠ "Teočak" Teočak
6. Boris Pejić, akademski slikar	Gimnazija KŠC "Sv. Franjo" Tuzla
7. Amela Mujkanović, akademski slikar	OŠ "Poljice" Lukavac
8. Indira Jaranović, prof. likovne kulture	OŠ "Simin Han" Tuzla
9. Zehrina Karić, akademski slikar	OŠ
10. Sanja Tomić, prof.razredne nastave	OŠ "Sveti Franjo" Tuzla
11. Dijana Kovačević, prof. razredne nastave	OŠ "Slavinovići" Tuzla
12. Sabrina Jogunčić - Silahić, prof. razredne nastave	OŠ "Sjenjak" Tuzla

Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika razredne nastave i muzičke kulture:

1.	Divjak Dragan, prof. muzičkog	Osnovna i srednja Muzička škola, Tuzla
2.	Amira Fafulić, prof. muzičkog	OŠ "Brčanska Malta", Tuzla
3.	mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje, dipl.pedagog-psiholog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
4.	Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje, dipl. pedagog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
5.	Sonja Suljaković, prof. razredne nastave	OŠ "Pazar" Tuzla
6.	Selina Pirić, nast. muzičkog	OŠ "Sjenjak", Tuzla
7.	Vanda Hlodik Mašić, nast. muzičkog	OŠ "Jala", Tuzla
8.	Sanela Kadrić Halilović, prof. muzičkog	Gimnazija "Meša Selimović" Tuzla
9.	Sabrina Silahić, prof. razredne nastave	OŠ "Sjenjak", Tuzla

PODRUČJE TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ

2012.-2013.

Izmjene predmetnih programa Tjelesni i zdravstveni odgoj od I –IX razreda osnovne škole uradila je Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika:

1. Ramiz Nurkić, pedagog-psiholog	Savjetnik Pedagoškog zavoda TK
2. Kavazović Fuad, prof.raz.nast.	OŠ "Podorašje", Srebrenik
3. Kreso Dalida, prof.raz.nast.	OŠ "Banovići" Banovići
4. Osmanović Mirela, prof. tjelesnog	OŠ "Brčanska Malta" Tuzla
5. Edin Ganić, prof. tjelesnog	OŠ "Tušanj" Tuzla
6. Zijad Šabić, prof. tjelesnog	OŠ "Kiseljak" Tuzla
7. Zuhdija Redžić	MS građevinsko geodetska škola Tuzla
8. Lolić Admir	Gimnazija "Ismet Mujezinović", Tuzla
9. Natmir Buljubašić	Srednja medicinska škola, Tuzla

2017.-2018.-2019.

Komisije koje su usklađivale NPP sa ZJNPP APOSO

Nakon donošenja ZJNPP APOSO BiH (2018. godine objavljeno), komisija je uskladila područje tjelesnog i zdravstvenog odgoja, vodeći računa o sadržajima drugih područja NPP.

Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika razredne nastave i tjelesnog i zdravstvenog odgoja:

1. mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje, dipl.pedagog-psiholog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2. Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje, dipl. pedagog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3. mr.sc. Said Hasanbegović, prof.tjele. odg.i spotra	MSŠ Banovići
4. Mirela Osmanović, prof.tjele. odg.i spotra	OŠ "Brčanska Malta" Tuzla
5. Sanel Zaketović, prof.tjele. odg.i spotra	OŠ "Doborovci" i OŠ "Džakule", Gračanica
6. Edin Ganić, prof.tjele. odg.i spotra	OŠ "Tušanj" Tuzla
7. Adem Ferhatbegović, prof.tjele. odg.i spotra	OŠ "Tušanj" Tuzla
8. Kavazović Fuad, prof. razredne nastave	OŠ "Podorašje", Srebrenik
9. Samira Dorić	OŠ "Centar", Tuzla

IZBORNA NASTAVA

JEZIČKO KOMUNIKACIJSKO PODRUČJE

MATEMATIČKO PODRUČJE

PODRUČJE PRIRODNIH NAUKA

PODRUČJE DRUŠTVENO - HUMANISTIČKIH NAUKA

TEHNIKA I INFORMACIONE TEHNOLOGIJE

PODRUČJE UMJETNIČKE GRUPE PREDMETA

PODRUČJE TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ

2018..

Komisija u sastavu savjetnika i spoljnih saradnika tjelesnog i zdravstvenog odgoja:

1.	mr.sc. Ediba Pozderović, savjetnik za obrazovanje, dipl.pedagog-psiholog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
2.	Sead Jahić, savjetnik za obrazovanje, dipl. pedagog	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona - Tuzla
3.	mr.sc. Said Hasanbegović, prof.tjele. odg.i spotra	MŠŠ Banovići
4.	Mirela Osmanović, prof.tjele. odg.i spotra	OŠ "Brčanska Malta" Tuzla
5.	Sanel Zaketović, prof.tjele. odg.i spotra	OŠ "Doborovci" i OŠ "Džakule", Gračanica
6.	Edin Ganić, prof.tjele. odg.i spotra	OŠ "Tušanj" Tuzla

IZVORI

1. Zajednička jezgra Nastavnih planova i programa za osnovnu školu, avgust 2013.
2. Konceptcija devetogodišnjeg osnovnog odgoja i obrazovanja, FMONK, Sarajevo, mart 2004.
3. Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini u periodu od 2008. do 2015.godine, Vijeće ministara BiH, 2008.
4. Matematika: standardi učeničkih postignuća: eksterno ocjenjivanje učeničkih postignuća u razrednoj nastavi –Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju za Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, Sarajevo, 2003.
5. Maternji jezik – razredna nastava: standardi učeničkih postignuća: eksterno ocjenjivanje učeničkih postignuća u razrednoj nastavi –Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju za Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, Sarajevo, 2003.
6. Maternji jezik: VIII razred : standardi postignuća : eksterno ocjenjivanje učeničkih postignuća u osnovnoj školi, Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju za Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, Sarajevo, 2004.
7. Vodič za maturante: Opći podaci o studiju na Univerzitetu u Sarajevu u akademskoj 2006/2007 godini, Sarajevo, 2006.
8. Obrazovanje u BiH: Čemu učimo djecu? Analiza sadržaja udžbenika nacionalne grupe predmeta, Radna grupa stručnjaka: Vera Katz, Željko Vujadinović, Sonja Dujmović, Smilja Mrđa, Milja Stanišić, Nermina Halilović, Vesna Bajšanski, Edin Jahić, Emina Dedić, Sumedin Kulović, Vedran Zubić, Dino Abazović, Lea Zuhra Kalauzović, Nenad Veličković, Ferida Duraković, Namir Ibrahimović, Marija Fekete-Sullivan, Marina Trumić, FOD Soros, 2007.
9. Priručnik za samovrednovanje škole 2007-2008, Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju za Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, Sarajevo, 2006.
10. Ispitni zadaci korišteni u istraživanju TIMSS 2007 -Prirodne nauke, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Mostar, 2007.
11. Ispitni zadaci korišteni u istraživanju TIMSS 2007 -Matematika, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Mostar, 2007.
12. Učenike učimo kako da uče, pripremamo ih za životne izazove, za "svijet rada"... za cjeloživotno učenje – ključ za 21. vijek (brošura), Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Mostar, 2007.
13. TIMSS 2007 -Međunarodna studija trendova znanja iz matematike i predmeta prirodnih nauka - Izvještaj o postignućima učenika završnog razreda osnovne škole u Bosni i Hercegovini iz matematike, Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju za Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, Sarajevo, 2008.
14. TIMSS 2007 -Međunarodna studija trendova znanja iz matematike i predmeta prirodnih nauka - Izvještaj o postignućima učenika završnog razreda osnovne škole u Bosni i Hercegovini iz prirodnih nauka, Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju za Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, Sarajevo, 2008.
15. Izvještaj o istraživanju mapiranje inkluzivnih praksi u osnovnom obrazovanju u BiH, UNICEF BiH i Save the Children UK, Sarajevo, 2008.
16. Analiza NPP-a za osnovno obrazovanje u Kantonu Sarajevo, Radna grupa stručnjaka iz MONKS-a, Prosvjetno-pedagoškog zavoda, nastavničkih fakulteta, osnovnih škola i organizacija civilnog društva, 2010.
17. Osnovno obrazovanje u Bosni i Hercegovini – kvalitet, kreativnost i inovativnost?, Centar za politike i upravljanje (CPU), Sarajevo, 2010.
18. Izvještaj o politikama razvoja ljudskog kapitala u Bosni i Hercegovini, Centar za politike i upravljanje (CPU) i FOD BiH, Sarajevo, 2010.
19. Javno mišljenje BiH o procesu europskih integracija 2009-2012, "Vanjskopolitička inicijativa BH" i "Sida", Sarajevo, 2011.
20. Federacija Bosne i Hercegovine u brojkama, Federalni zavod za statistiku Sarajevo, 2011.
21. Anketa o radnoj snazi, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2011.
22. Socijalna zaštita, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2011.
23. Anketa o mjerenu životnog standarda u BiH (modul 3 – obrazovanje), Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2011.
24. Strateški plan 2012. – 2016., APOSO, Sarajevo, 2011.

25. Standardi učeničkih postignuća - definisanje standarda učeničkih postignuća – iz prirodnih nauka za 3. razred, APOSO, Sarajevo, 2011.
26. Standardi učeničkih postignuća - definisanje standarda učeničkih postignuća – iz prirodnih nauka za 6. razred, APOSO, Sarajevo, 2012.
27. Standardi učeničkih postignuća - definisanje standarda učeničkih postignuća - iz bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika za 3. razred, APOSO, Sarajevo, 2012.
28. Standardi učeničkih postignuća - definisanje standarda učeničkih postignuća - iz bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika za 6. razred, APOSO, Sarajevo, 2012.
29. Standardi učeničkih postignuća - definisanje standarda učeničkih postignuća - matematika za 3. razred, APOSO, Sarajevo, 2012.
30. Standardi učeničkih postignuća - definisanje standarda učeničkih postignuća - matematika za 6. razred, APOSO, Sarajevo, 2012.
31. Stručni izvještaj – definisanje standarda učeničkih postignuća za 3. i 6. razred devetogodišnjeg obrazovanja iz bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika, matematike i prirodnih nauka, APOSO, Sarajevo, 2012.
32. Mapa puta razvoja ishoda učenja u 21. stoljeću i ishodi učenjaza jezik, UNICEF u Bosni i Hercegovini, juni 2012.
33. Ishodi učenja za jezik 21. stoljeća: sastanci za prikupljanje povratnih informacija, APOSO, oktobar 2012.
34. Uvođenje i razvoj Učenja o poduzetništvu u BiH - Priručnik za predavače i škole, Entrepreneurial Learning in BiH ABUConsult Project Office, Sarajevo, 2012.
35. Benchmarking - Postavljanje mjerila u funkciji evaluacije reforme osnovne škole, APOSO, 2013.
36. Odluka o formiranju stručnih komisija za izradu kurikuluma za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji BiH, potpisi svih ministara Federacije, 2013.
37. Sekundarna analiza podataka – prediktori uspjeha na testovima iz matematike, prirodnih nauka, bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika učenika šestih i osmih/devetih razreda osnovne škole, APOSO, 2014.
38. Instrumentarij za vrednovanje i samovrednovanje kvalitete rada osnovne škole, APOSO, 2014.
39. Instrumentarij za vrednovanje i samovrednovanje osnovne škole - Interkulturalno i inkluzivno obrazovanje, APOSO, 2014.
40. Nastavni plan i program za osnovno obrazovanje i vaspitanje, Republički Prosvjetno – Pedagoški zavod BiH, Sarajevo, 1980.
41. Plan i program vaspitno-obrazovnog rada za osnovnu školu, Republički Zavod za unapređenje vaspitno –obrazovnog rada BiH, Sarajevo, 1988.
42. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik / ZJNPP-a definisana na ishodima učenja, APOSO, Mostar 2013. (uz podršku UNICEF-a)
43. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za strane jezike, ZJNPP-a definisana na ishodima učenja, APOSO, Mostar 2014. (uz podršku UNICEF-a)
44. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za matematičko područje, ZJNPP-a definisana na ishodima učenja, APOSO, Mostar 2015. (uz podršku Save the Children-a)
45. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja, ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje definirana na ishodima učenja, APOSO, Mostar 2015. (uz podršku EU)
46. Smjernice za implementaciju ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje definirano na ishodima učenja, APOSO, Mostar 2015. (uz podršku EU)
47. Smjernice za implementaciju Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa, APOSO, Mostar 2015.
48. Zajednička jezgra Nastavnih planova i programa za društveno-humanističko područje definisana na ishodima učenja, APOSO, Mostar 2015. (uz podršku OSCE-a)
49. ZJNPP za historiju definirana na ishodima učenja, APOSO, Mostar, 2015. ((uz podršku Američke ambasade u Sarajevu)
50. ZJNPP za građansko obrazovanje definirana na ishodima učenja, APOSO, Mostar, 2015. (uz podršku Američke ambasade u Sarajevu)
51. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za Tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja/ ZJNPP za tehniku i informacione tehnologije definisana na ishodima učenja, APOSO, Mostar, 2016. (uz podršku JICA)

52. ZJNPP za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju definisana na ishodima učenja, APOSO, Mostar, 2017.
53. ZJNPP za umjetničko područje definisana na ishodima učenja, APOSO, Mostar, 2017. (uz podršku Save the Children-a)
54. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za Tjelesno i zdravstveno područje definisana na ishodima učenja/ ZJNPP za tjelesno i zdravstveno područje definisana na ishodima učenja, APOSO, Mostar, 2018. (uz podršku JICA)
55. Mathematics education in Finnish comprehensive school: characteristics contributing to student success, Pekka Kupari, Finnish Institute for Educational Research, University of Jyväskylä, Finland
56. Learning and competence 2020, Strategy of the Finnish National Board of Education (FNBE), Finnish National Board of Education, 2011.
57. National framework for before- and after-school activities in basic education 2011, Finnish National Board of Education, 2011.
58. Teachers in Finland – trusted professionals, Finnish National Board of Education, 2011.
59. Education evaluation plan for 2012–2015, Finnish National Board of Education, 2011.
60. Erja Vitikka, Leena Krokfors & Elisa Hurmerinta: The Finnish national core curriculum: structure and development, University of Helsinki, 2012.
61. Physical Activity and learning, Finnish National Board of Education, 2012.
62. Home economics syllabus, Junior Certificate Home Economics, Finnish National Board of Education, 2012.
63. Education evaluation plan for 2012–2015, Ministry of Education and Culture, Finnish National Board of Education, 2014.
64. Phenomenon-Based Teaching and Learning through the Pedagogical – Lenses of Phenomenology: The Recent Curriculum... - Vasileios Symeonidis University of Innsbruck, Department for Teacher Education and School Research Johanna F. Schwarz University of Innsbruck, Department for Teacher Education and School Research- European Doctorate in Teacher Education (EDiTE), 2016. - <https://www.researchgate.net/publication/313696751>
65. New national core curriculum for basic education: focus on school culture and integrative approach, Finnish National Board of Education, 2016.
66. Key projects reform Finnish education, Ministry of Education and Culture, Finland, 2016.
67. Compulsory education in Finland, Finnish National Agency of Education, 2016.
68. Teachers and principals in Finland 2016,
69. Curriculum in Finland, Finnish National Board of Education, 2016.
70. Education in Finland, Finnish National Agency of Education, 2017.
71. Finnish education in a nutshell -Higher education with a dual structure -“Education in Finland” series published by Ministry of Education and Culture, Finnish National Agency of Education, 2017.
72. Finnish curriculum from early childhood through primary school –physical activity and learning in focus, Finnish National Agency of Education, 2017
73. Entrepreneurship Education at School in Europe, National Strategies, Curricula and Learning Outcomes, Eurydice, Brussels, 2012.
74. Cooking and food skills at school in Europe: Introduction - England, Wales and Northern Ireland, Eurydice at NFER (2013). *Cooking and Food Skills in School in Europe*. Slough: NFER.
75. Home economics education, Norwayformatted, 2013.
76. Home economics— scientific and social syllabus -The NCCA’s Course Committees for the Leaving Certificate, England, 2001.
77. Recommended Annual - Taught Time in Full-time Compulsory Education in Europe 2012/13 - Eurydice - Facts and, EURYDICE NETWORK is coordinated and managed by the EU Education, Audiovisual and Culture Executive Agency in Brussels, 2013.
78. Jana Straková: The Czech educational system and evaluation of the ISCED-97 implementation (stra08_the_czech_educational_system_and_evaluation_of_the), 2008.
79. The International Standard Classification of Education (ISCED-97): Application to country-specific educational qualifications and implementation in cross-national surveys, Silke Schneider
80. Nuffield College, University of Oxford, 2008.

81. Measuring ICT in Education Readiness, Ki-Sang Song (Korea National University of Education), Heeok Heo (Sunchon National University) and Hyeonwoo Lee (Sang Myung University), 2009.
82. Workforce model – description of methodology to track output of schooling in changes of adult and workforce educational attainment, EPDC and UNESCO, 2008.
83. Katherine A. Jankowski, Ph. D: Student Life in the New Millennium: Empowering Education for Deaf Students A Sharing Ideas series paper by the Laurent Clerc National Deaf Education Center, Gallaudet University, Washington, 1999.
84. Katherine A. Jankowski, Ph.D-: Community Building: A Positive Approach to Discipline in Schools, Laurent Clerc National Deaf Education Center, Gallaudet University, Washington, 2002.
85. European Portfolio for Student Teachers of Languages - A reflection tool for language teacher education - Authors: David Newby, Karl Franzens University, Graz, Austria Rebecca Allan, Southampton University, UK Anne-Brit Fenner, University of Bergen, Norway Barry Jones, University of Cambridge, UK Hanna Komorowska, University of Warsaw, Poland Kristine Soghikyan, Brusov Linguistic University, Yerevan, Armenia, EPOSTL, European Centre for Modern Languages (<http://www.ecml.at/mtp2/FTE/>), 2011.
86. Aflatoun Evropa Serija knjiga - Child Social & Financial Education (CSFE) - Okvirni ishodi učenja za Knjige od 1 do 7, Holandija i Muios projekat na nivou BiH - "Aflatoun – socijalno – finansijsko obrazovanje djece", 2013.
87. NPP - Nastavni predmet: "Zdravi životni stilovi" - za peti, šesti, sedmi, osmi i deveti razred osnovne škole, FMONK, Sarajevo, 2013.
88. Grupa autora (Lamija Husić, Emina Osmanagić, Feđa Mehmedović, Amela Penava, Hava Dautbašić, Elvira Jašarbašić, Sevdija Kujović, Leila Kovačević Hamzagić): "Zdravi životni stilovi - vodič za učenike - knjiga za peti, šesti, sedmi, osmi i deveti razred osnovne škole, Asocijacija XY, Sarajevo, 2013.
89. Grupa autora (Emina Osmanagić, Lamija Husić, Leila Kovačević Hamzagić, Feđa Mehmedović, Dajana Cvjetković, Nadija Bandić, Sanja Arnautović, Azra Delić, Ignancije Radić, Sretko Žmukić, Abid Fajzić, Mirsada Čajlaković, Elvira Jašarbašić, Hava Dautbašić, Amela Penava, Vildana Doder): "Zdravi životni stilovi - Priručnik za nastavnike - knjiga za peti, šesti, sedmi, osmi i deveti razred osnovne škole, Asocijacija XY, Sarajevo, 2013.
90. Učni nacrt: program osnovnoškolskega izobraževanja. Kemija. - 1. natis. - Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport : Zavod RS za šolstvo, 2000.
91. Učni nacrt: program osnovnoškolskega izobraževanja. Materinstvo /Slovenščina. - 1. natis. - Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport : Zavod RS za šolstvo, 2005.
92. Učni nacrt za izbirni predmet: program osnovnoškolskega izobraževanja. Kemija. - Poskusi v kemiji (dvije godine, tri godine i jedna godina učenja), Kemija v okolju, Kemija v življenju - 1. natis. - Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport : Zavod RS za šolstvo, 2005.
93. Učni nacrt: program osnovnoškolskega izobraževanja. Biologija. - 1. natis. - Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport : Zavod RS za šolstvo, 2011.
94. Nastavni plan i program za osnovnu školu, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2006. (objavljeno u "Službenim Novinama" RH br. 102/2006)
95. Nacionalni okvirni Kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2011.
96. Nacionalni dokument prirodoslovnoga područja kurikuluma - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
97. Nacionalni dokument jezično– komunikacijskoga područja kurikuluma - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
98. Nacionalni dokument matematičkoga područja kurikuluma - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
99. Nacionalni dokument tehničkog i informatičkoga područja kurikuluma - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.

100. Nacionalni dokument tjelesnoga i zdravstvenoga područja kurikuluma- cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
101. Nacionalni dokument umjetničkoga područja kurikuluma - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
102. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta biologija - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
103. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta fizika - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
104. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta geografija - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
105. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta kemija - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
106. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta povijest - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
107. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta priroda - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
108. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta priroda i društvo - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
109. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta tjelesna i zdravstvena kultura - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
110. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta glazbena kultura i glazbena umjetnost - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
111. Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta likovna kultura i likovna umjetnost - cjelovita kurikularna reforma - rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje – prijedlog, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2016.
112. ECDL / ICDL Web Editing Syllabus Version 2.0 - ECDL / ICDL Web dizajn Nastavni plan verzija 2.0 - ECDL Foundation, 2007.
113. ECDL / ICDL Using Databases Syllabus Version 5.0. - ECDL / ICDL Korištenje baza podataka Nastavni plan verzija 5.0 - ECDL Foundation, 2007.
- 114.
115. ECDL / ICDL Obrada teksta Nastavni plan verzija 5.0 - ECDL / ICDL Word Proces Syllabus Version - Word Processing Syllabus Version 5.0 - početni i napredni nivo, ECDL Foundation, 2007.
116. ECDL / ICDL Spreadsheets Syllabus Version 5.0 - ECDL / ICDL Proračunske tablice Nastavni plan verzija 5.0, ECDL Foundation, 2007.
117. ECDL / ICDL Presentation Syllabus Version 5.0 - ECDL / ICDL Prezentacije Nastavni plan verzija 5.0 - ECDL Foundation, 2007.
118. ECDL / ICDL Image Editing Syllabus Version 2.0 - ECDL Foundation, 2009.
119. ECDL / ICDL IT Security Syllabus Version 1.0 - ECDL / ICDL IT Sigurnost Nastavni plan verzija 1.0 - ECDL Foundation, 2010.
120. ECDL / ICDL Online Collaboration Syllabus Version 1.0 - ECDL / ICDL Online suradnja Nastavni plan verzija 1.0 - ECDL Foundation, 2010.
121. ECDL / ICDL Project Planning Syllabus Version 1.0 - ECDL Foundation, 2011.
122. ECDL / ICDL Online Essentials Syllabus Version 1.0 - ECDL / ICDL Osnove komunikacija Nastavni plan verzija 1.0 - početni i napredni nivo, ECDL Foundation, 2012.

- 123.ECDL / ICDL Computer Essentials Syllabus Version 1.0 - ECDL / ICDL Osnove računala
Nastavni plan verzija 1.0 - početni i napredni nivo, ECDL Foundation, 2012.
- 124.ECDL Sillabus - Module information literacy - ECDL Foundation, 2017.
- 125.ECDL Sillabus - Module computing - ECDL Foundation, 2017.
- 126.
127. Predmetni program : Priroda i društvo za I, II i III razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2009.
- 128.Predmetni program : Priroda i tehnika za IV razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2011.
- 129.Predmetni program : Priroda za V i VI razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2011.
- 130.Predmetni program : Poznavanje društva za IV i V razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2011.
- 131.Predmetni program : Osnovi tehnike za V i VII razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2011.
- 132.Predmetni program : Muzička kultura za I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2011.
- 133.Predmetni program : Likovna kultura za I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2011.
- 134.Predmetni program : Informatika za VI razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2011.
- 135.Predmetni program : Istorija za VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2012.
- 136.Predmetni program : Hemija za VIII i IX razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2012.
- 137.Izborni predmeti. Predmetni program : Hemija kroz eksperimente za VIII i IX razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2012.
- 138.Predmetni program : Geografija za VI, VII, VIII i IX razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2012.
- 139.Predmetni program : Biologija za VIII i IX razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2012.
- 140.Predmetni program : Biologija sa ekologijom za VII razred osnovne škole, Zavod za školstvo, Podgorica, Crna Gora, 2012.
- 141.Образовни стандарди за крај обавезног образовања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, 2009.
- 142.Општи стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања - српски језик, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд, 2011.
- 143.Наставни план за први, други, трећи и четврти разред основног образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија (skinuto sa interneta 2013.)
- 144.Наставни план за други циклус основног образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)
- 145.Наставни програм образовања и васпитања за први и други разред основног образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)
- 146.Наставни програм за пети разред основног образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)
147. Наставни програм образовања и васпитања за трећи разред основног образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)
- 148.Наставни програм за четврти разред основног образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)

149. Наставни програм за шести разред основног образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)
150. Наставни програм за седми разред основног образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)
151. Наставни програм за осми разред основног образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)
152. Наставни програм за предмет шах за први, други, трећи и четврти разред основног образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)
153. Од играчке до рачунара, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)
154. Свет око нас, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)
155. Природа и друштво, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Министарство просвете, Република Србија, (skinuto sa interneta 2013.)

Linkovi:

- www.aposo.ba
- www.eurydice.org
- http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php
- <http://inesm.education.unesco.org>
- <http://planipolis.iiep.unesco.org>
- <http://www.ecml.at/mtp2/FTE/>
- <https://www.researchgate.net/publication/313696751>
- <http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/osnovno>
- http://www.oph.fi/english/sources_of_information/core_curricula_and_qualification_requirements/basic_education
- <http://www.ecdl.org>
- Sillabus for kids - www.ecdl.gr
- Teaching Reading K-2: A Library of Classroom Practices and Teaching Reading 3-5 Workshop)
- <http://learner.org/libraries/readingk2/sinnett/index.html>
- Phenomenon Based Learning Rubric, c58399e5d05e6a656d6e74f40b9e0c09
- <http://www.phenomenaleducation.info/phenomenon-based-learning.html>
- kssong@knue.ac.kr
- http://www.slobodnaevropa.org/content/studenti_iz_susjednih_zemalja_kao_i_bh_drzavljan/24443301.html
- John Muller: Portfolio <http://jfmuller.faculty.noctrl.edu/toolbox/abouttheauthor.htm>
- Andrew Epstein, Synapse Learning Design <http://www.teachervision.fen.com/teaching-methods-and-management/experimental-education/4528.html>
- <http://www.teachervision.fen.com/educational-testing/teaching-methods/6378.html#ixzz1sDxpdkAU>
- <http://www.teachervision.fen.com/educational-testing/teaching-methods/6378.html#ixzz1sDy9R2lv>
- <http://www.teachervision.fen.com/teaching-methods-and-management/experimental-education/4530.html#ixzz1sDySn3DY>
- <http://www.teachervision.fen.com/teaching-methods-and-management/experimental-education/4530.html#ixzz1sDyXDEaf>
- <http://www.teachervision.fen.com/teaching-methods-and-management/experimental-education/4537.html#ixzz1sDym0aof>
- <http://www.teachervision.fen.com/teaching-methods-and-management/experimental-education/4537.html#ixzz1sDyro0mt>
- <http://www.teachervision.fen.com/pro-dev/teaching-methods/20155.html#ixzz1sDz5KrqV>
- <http://www.teachervision.fen.com/pro-dev/teaching-methods/20155.html#ixzz1sDzAtPtQ>
- <http://www.teachervision.fen.com/pro-dev/teacher-training/58764.html#ixzz1sDzQM7Eo>
- Julia Scherba de Valenzuela, Ph.D.; <http://www.unm.edu/~devalenz/handouts/portfolio.html>
- Mojca Rožman: "Uticaj TIMSS studije na politiku obrazovanja u Sloveniji" - BHSThe_role_of_TIMSS_in_slovenian_educational_policy
- <http://www.labarh.org/r3-razrada-prostorne-intervencije/>
- <http://www.labarh.org/r4-istrazivanje-materijala/>
- <http://www.labarh.org/r5-dizajn-urbane-opreme/>
- <http://www.labarh.org/r6-istrazivanje-polikromije/>
- <http://www.labarh.org/r7-krajobrazna-arhitektura/>
- <https://vizkultura.hr/arhitektonski-prirucnik-za-najmladje/>
- <https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/igre-za-djecu/ideje-za-male-arhitekthe-176>
- <http://arhitekturaidjeca.arhitekti-hka.hr/hr/radionice/>
- <http://www.arkki.nu/index.php?page=main>
- <http://www.proces.rs/>

